

inv. 278
BIBLIOTECA MIPTRE
P. I. 4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI — NR. 1 — 2 IANUARIE - FEBRUARIE 1983
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *P. S. ROMAN IAI.OMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor,
P. S. TIMOTEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și
Caransebeșului.*

Îndrumător de redacție : *Pr. prof. dr. DUMITRU RADU*

Redactor : **ALEXANDRU M. IONIȚA**

COLABORATORI :

*Înalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi, Profesorii Institutelor teologice,
ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consi-
lieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de
doctor în teologie ș.a.*

Exelența Sa, Domnul NICOLAE CEAUȘESCU,
Președintele Republicii Socialiste România,
la a 65-a aniversare a zilei de naștere

CUPRINSUL

	Pag.
P. F. Patriarh Iustin, <i>La început de an nou</i>	5
Redacția, <i>O aniversare de prestigiu în viața României contemporane</i>	8

PASTORALE — SCRISORI IRENICE

<i>Pastorala de Crăciun a Prea Fericitului Patriarh Iustin</i>	15
<i>Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh Iustin către înălțătorii Bisericilor creștine</i>	19
<i>Scrisori și telegrame de felicitare primite de către Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Sănteloz sărbătorii ale Nașterii Domnului — 1982</i>	21

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Alegerca noului Athiepiscol pentru Europa Centrală și Occidentală, de Dr. Cezar Vasiliu</i>	32
<i>Conferința ecumenică de la Interlaken—Elveția (8—12 oct. 1982), de Prof. Nicolae Ghilțescu</i>	35
<i>Sesiunea Comisiei «Antirasism» a Conferinței Creștine pentru Pace (Holgeismar—R.F.G., 15—19 nov. 1982)</i>	39
<i>Al doilea Colocviu al Programului de studii al Conferinței Bisericilor Europene (Gostar—R.F.G., 22—26 nov. 1982), de Pr. Dumitru Soare</i>	41
<i>Lucrările Comitetului de lucru al Programului Bisericilor pentru aplicarea Actului final de la Helsinki, de P. S. Episcop Vasile Țirgovișteanul</i>	44
<i>Cronica</i>	45

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

<i>Parohia «Pogorîrca Săntelui Duh» din Paris; Parohia «Săntii Trei Ierarhi» din Lausanne—Elveția; Parohia ortodoxă română din Malmö—Suedia, de Drd. Toader Doroltei</i>	46
<i>Parohia ortodoxă română misionară «Săntii Arhangheli» din Los Angeles—S.U.A., de Al. M. I.</i>	48

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

<i>Fătriarhia Ecumenică; Biserica Ortodoxă Rusă; Biserica Ortodoxă Grecă, de Dr. Cezar Vasiliu</i>	49
--	----

La început de an nou

În mersul cel fără de oprire al timpului, un nou an bate la poarta vieții noastre. Îl întâmpinăm, așa cum se cuvine, cu firească bucurie, așezînd cu nostalgie în domeniul amintirii anul care și-a încheiat existența.

Meditînd însă la rostul vieții noastre, ne dăm ușor seama că timpul se măsoară nu numai cu zilele și anii, ci îndeosebi cu roadele strădaniilor noastre, cu realizările spirituale sau materiale ale tuturor laolaltă, sau ale fiecăruia dintre noi. Dintre acestea, una după alta, punem în fața tuturor împlinirile acolo unde a lipsit ceva, înnoirile în cele ce s-au învechit, sporul în cele ce au fost de trebuință, crearea unor lucruri necunoscute pînă acum și așezarea unor temelii noi pentru existența și petrecerea noastră în lume. În această privință la loc de mare cinste ținem strădaniile noastre de zi după zi pentru apărarea vieții noastre, pentru pacea lumii.

Bucuria începutului unui nou an, după o vreme plină de roade, în toate privințele, este umbrită acum de teama izbucnirii unui nou război. Este adevărat că în toată lumea se vorbește de pace. Și, se pare că niciodată cuvîntul acesta n-a fost mai răspicat și mai des rostit ca în zilele noastre. Dar, deopotrivă, pregătirile de război n-au cunoscut niciodată o intensitate mai mare decît în vremea noastră. Cursa înarmărilor, îndeosebi a înarmării nucleare, a atins un nivel uluitor. Se vorbește despre puterea de distrugere a tot ceea ce există pe întreaga față a pămîntului, de mai multe ori. Sînt de-a dreptul fabuloase sumele care se cheltuiesc pentru fabricarea armelor. Apoi, conflictele dintre state se țin lanț. Unele încep să se transforme în stări permanente; altele nu se termină decît cu prețul de a lăsa în urma lor noi focare de ațitare a urii între oameni. Dorința de dominare și de exploatare n-a dispărut încă din multe părți ale lumii; unii cîrmuitori de state au scos din uitare și vor să pună în aplicare așa-zisa teorie a zonelor de influență, — noua formă de înrobire și stăpînire a statelor mici de către statele puternice.

Din aceste pricini ura dintre oameni și popoare crește neîncetat; întreaga omenire se găsește într-o continuă stare de neliniște, de nesiguranță și de teamă. Peste toate acestea s-a așezat, încetul cu încetul, o criză economică deosebită, care tinde să crească și să cuprindă întreaga viață a lumii. Pe scurt, se poate spune că omenirea trăiește acum una din cele mai dificile epoci din istoria ei.

Desigur, lumea n-a izbutit să-și rezolve toate problemele ei mari pentru a-și asigura o viață normală, în care oamenii să trăiască frățește, în pace între ei și în dragoste unul față de altul. Drepturile omenirii, drepturile popoarelor și drepturile omului nu sînt încă respectate pretutindeni. Sub o formă sau alta, ele sînt încălcate, mai mult sau mai puțin, în fiecare zi. Nu numai dragostea, dar și dreptatea lipsește în lume.

Iar, ceea ce se profilează la orizont acum nu este călcarea în picioare a demnității unui om, ci atentatul la însuși dreptul omenirii la viață.

Avind la îndemână înspăimântătoarele arme nucleare, o mină de răufăcători dintr-o parte sau alta a lumii poate distruge nu numai bunurile materiale, operele de artă și civilizația actuală, dar însăși viața de pe planeta noastră. În aceste condiții, dacă lumea voiește în adevăr să trăiască, nu are altă alternativă în fața războiului decât dezarmarea în cele două lagăre.

Odată cu dezarmarea, crearea unei atmosfere de pace în lume este cu totul necesară pentru asigurarea păcii statornice. O asemenea atmosferă nu poate să izvorască decît din dragostea dintre oameni cea fără de margini. Ea poate face unul din doi oameni, sîrbind peretele dintre ei, adică vrăjmășia, iar pe Dumnezeu îl poate face om și pe om îl poate face Dumnezeu.

În fața popoarelor pacea se arată ca marele ideal de totdeauna al omenirii, ca o cerință absolută a firii, ca o necesitate a vieții pe pămînt. De aceea, în zilele noastre, cînd războiul se înfățișează ca un cataclism mondial, apărarea păcii constituie preocuparea principală a oamenilor de pretutindeni. Pentru credincioșii și slujitorii cultelor religioase ea este, în același timp, și o poruncă dumnezeiască. Din această cauză, angajamentul nostru în lupta pentru apărarea păcii face parte din datoriile noastre față de patrie și din îndatoririle noastre de conștiință religioasă, care se cer nu numai propovăduite dar și înfăptuite.

Dacă înainte de cel de al doilea război mondial, cultele religioase se găseau în relații atît de încordate între ele încît acțiuni comune în oricare domeniu erau aproape imposibile, astăzi, în atmosfera de unitate care domnește peste întreaga suflare românească, s-au integrat și ele, aducîndu-și fiecare contribuția sa la eforturile pe care poporul român le depune, pe de o parte, la propășirea sa, iar pe de altă parte, la apărarea păcii în lume.

Desigur, lupta pentru apărarea păcii începe cu însăși trăirea păcii în sufletele noastre. De aceea, pentru noi, pacea există în tot ceea ce gîndim, în tot ceea ce săvîrșim, în tot ceea ce împlinim. Iar, în afară, ea se manifestă prin bunăvoirea unuia față de altul, prin contactele de tot felul dintre noi, în adunările noastre, în cuvîntările și predicile noastre, în conferințele sau congresele noastre. În toate asemenea acțiuni pentru apărarea păcii, care au avut loc în țară sau peste hotare, cu participare foarte variată au fost mereu prezente și Cultele noastre religioase.

Manifestația care stăruie și acum în cugetele noastre, într-un chip cu totul deosebit, este *«Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace»*, care a avut loc la București cu aproape un an în urmă. La această Adunare au participat mai mult de 300 de reprezentanți ai cultelor din țară și peste 40 reprezentanți ai cultelor din 17 țări ale Europei.

La încheierea lucrărilor, Adunarea a formulat o *«Chemare adresată guvernelor tuturor statelor lumii, O.N.U., precum și tuturor Bisericilor,*

Religiilor și organizațiilor religioase din lume «pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru dezarmare generală și, în primul rînd, pentru dezarmare nucleară, pentru reducerea cheltuielilor militare, pentru oprirea amplasării și desfășurării pe continentul european a rachetelor cu rază medie de acțiune, pentru retragerea și distrugerea celor existente, pentru interzicerea producerii și folosirii bombei cu neutroni și a altor arme de ucidere în masă».

Cuvîntările celor 114 vorbitori din țară și de peste hotare au fost publicate de curînd într-un frumos volum, în limba română, și într-o formă prescurtată în limba engleză.

Acest eveniment — «Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace» — nu constituie singura noastră manifestare pentru pace. El se adaugă numai la strădaniile permanente ale slujitorilor și credincioșilor tuturor cultelor din țară, la strădaniile întregului nostru popor pentru apărarea păcii în lume.

Noi sintem convinși că apărarea păcii constituie o preocupare și o sarcină principală a slujitorilor și credincioșilor Sfintei noastre Biserici. Cu deosebire în vremea noastră, cînd pacea și viața lumii sînt mai primejdute ca oricînd, înțelegem că datoria cea mai sfîntă și preocuparea cea mai stăruitoare a fiecărui creștin constă în împlinirea mesajului Celui ce a venit în lume pentru ca aceasta «viață să aibă, și încă din belșug» (Ioan 10, 10).

Astfel, rugînd pe Părintele ceresc să binecuvinteze întreg pămîntul cu pace și belșug de daruri, pășim pragul noului an cu încrederea în puterea binefăcătoare a dragostei față de Dumnezeu și față de semenii, cu hotărîrea de a trăi «în bună pace cu toți oamenii» (Rom., 12, 18) și cu nădejdea de a contribui la, tot ceea ce este bun, frumos și folositor lumii în care trăim.

† IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

O ANIVERSARE DE PRESTIGIU ÎN VIAȚA ROMÂNIEI CONTEMPORANE

În istoria țării noastre se situează la loc de cinste numele unor mari personalități care, în momente cruciale, înțelegând imperativul vremii lor, s-au identificat cu interesele și aspirațiile vitale ale întregului popor, întruchipând virtuțile și idealurile cele mai nobile ale acestuia: libertate, dreptate socială, independență și unitate națională. Aceste personalități, făuritoare ale unor punți nemuritoare care leagă trecutul de prezent și prezentul de viitor, s-au bucurat de aleasă și îndreptățită cinstire atit din partea contemporanilor cit și a urmașilor lor, rămânind peste veacuri pilde vrednice de îndreptățită mândrie națională.

În vremea noastră, preocupările și năzuințele cele mai alese ale poporului român și-au găsit o desăvârșită întruchipare în personalitatea celui pe care voința unanimă a tuturor fiilor patriei l-a investit cu demnitatea celor mai înalte răspunderi: președintele NICOLAE CEAUȘESCU. Astfel, ziua de 26 ianuarie din acest an — cind conducătorul Republicii Socialiste România a împlinit 65 de ani de viață, dintre care 50 de ani de activitate neîntreruptă în slujba propășirii necontenite a patriei și a împlinirii marilor idealuri ale poporului român — a constituit un eveniment de deosebită însemnătate în viața țării noastre.

Cu prilejul acestui popas aniversar, care s-a transformat într-o însuflețită sărbătoare a întregii țări, poporul român a adus un vibrant omagiu de stimă, recunoștință și dragoste celui mai iubit fiu al său. Manifestările omagiale care au avut loc în întreaga țară, adunarea solemnă jubiliară din Capitală, mesajul adresat de înaltele foruri ale conducerii de stat, conferirea Medaliei omagiale, nenumăratele scrisori și telegrame de felicitare ale întreprinderilor, instituțiilor și oamenilor muncii, adresele conducătorului țării cu acest prilej au o explicație cit se poate de firească. Președintele Nicolae Ceaușescu s-a înscris în istoria României contemporane ca un adevărat creator de epocă, legat prin toate fibrele ființei sale, prin toate înfăptuirile sale și prin întreaga sa personalitate de aspirațiile cele mai înalte ale poporului său.

«Nu am avut, nu am și nu voi avea nimic mai de preț decît interesele poporului în rîndul căruia m-am născut, am trăit și trăiesc! Mărturisesc Domnia Sa cu prilejul recentei aniversări. Nu am avut, nu am și nu voi avea nimic mai de preț decît servirea dorințelor sale de bunăstare, de fericire, de libertate și independență!».

Într-adevăr, întreaga viață a președintelui Nicolae Ceaușescu s-a desfășurat sub semnul unei remarcabile țării de caracter, al unui curaj extraordinar și al unei neobosite energii, — toate acestea izvorînd dintr-o gîndire profundă și originală, însuflețită de patriotismul cel mai fierbinte și de dăruirea continuă pentru fericirea semenilor săi. Călăuzit de asemenea idealuri, el a adus — încă din prima sa tinerețe — contri-

buții din cele mai de seamă la promovarea vieții noi a poporului român și la propășirea neconținută a acestuia.

În toate împrejurările, președintele Nicolae Ceaușescu s-a dovedit a fi exponentul unui umanism de tip nou, izvorit din concepția că afirmarea și dezvoltarea plenară a personalității umane nu se pot înfăptui izolat, ci în ansamblul societății, iar fericirea individuală nu se poate înfăptui încălcând dreptul de fericire al altora, ci numai în cadrul înfăptuirii fericirii tuturor. «*Umanismul nostru revoluționar, — spunea Domnia Sa — întreaga noastră societate pun pe primul plan omul, bunăstarea și fericirea lui, afirmarea personalității umane, realizarea condițiilor de manifestare și afirmare egală a fiecărui cetățean, fără deosebire de naționalitate. Trebuie să acționăm cu hotărâre ca în toate domeniile să se manifeste cu putere aceste principii.*»

S-a remarcat în această privință că unul din meritele de seamă ale conducătorului statului nostru constă în cultivarea legăturilor permanente cu oamenii muncii și în antrenarea acestora la o participare cât mai activă în soluționarea problemelor obștești. Dialogurile sale cu oamenii muncii de la orașe și sate, repetatele vizite de lucru în toate județele țării și în Capitală, întâlnirile și discuțiile la fața locului cu muncitorii, specialiști, oameni de știință și cultură din numeroase instituții și întreprinderi, sau cu țărani cooperatori de pe ogoare, inițierea și participarea la diferite congrese, conferințe, consfătuiri și întâlniri de lucru pe plan național, — reprezintă o realitate profund revelatoare.

În același mod remarcabil se înscrie contribuția președintelui Nicolae Ceaușescu la păstrarea și dezvoltarea valorilor culturii naționale, la promovarea artelor și la continua îmbogățire a patrimoniului vieții spirituale a poporului român. Inițiativa instituirii Festivalului național al muncii și creației «Cântarea României» este în această privință o expresie concludentă a emulației creatoare a oamenilor muncii din țara noastră.

Puternica personalitate a președintelui Nicolae Ceaușescu a influențat dezvoltarea impetuoaasă a întregii activități a României contemporane și situarea acesteia pe un drum de neconținută propășire materială și spirituală. Anii de cînd Domnia Sa se află la conducerea patriei noastre — ani plini de rodnice înfăptuiri, denumiți pe drept cuvînt «*Epoca Ceaușescu*» — au scos în evidență în modul cel mai convingător neobosită sa activitate pusă în slujba intereselor și aspirațiilor fundamentale ale națiunii române. Identificîndu-se pînă la totală dăruire cu destinele poporului din care a odrăslit, președintele Nicolae Ceaușescu a stimulat în modul cel mai înalt încrederea națiunii române în propriile sale capacități creatoare, conștiința de sine și voința ei de nezdruncinat de a-și afirma și apăra existența pe vatra străbună în care s-a născut și a dăinuit neîntrerupt de-a lungul veacurilor.

Una din caracteristicile cele mai des subliniate ale gândirii sale o constituie lupta hotărîtă pentru independență și suveranitate națională și pentru dreptul inalienabil al poporului român și al tuturor popoarelor lumii, indiferent de mărimea lor, de a-și făuri soarta potrivit propriilor lor interese și aspirații. În acest sens, conducătorul țării noastre a cultivat ideea — devenită o componentă a societății românești

contemporane — că independența, libertatea și demnitatea patriei se păstrează și se consolidează prin munca stăruitoare și plină de responsabilitate a tuturor cetățenilor patriei. Astfel s-a ajuns ca toți fiii țării noastre — români, maghiari, germani și de alte naționalități — să-și poată împlini năzuințele în înfrățire și libertate, înlăturând invrăjbirile șovine din trecut și contribuind, prin dezvoltarea valorilor proprii ale fiecărei naționalități conlocuitoare, la îmbogățirea patrimoniului spiritual comun al României de azi.

În opera președintelui Ceaușescu, respectul pentru istoria propriei sale patrii și dorința de propășire continuă a poporului român s-au împletit cu stima și respectul pentru dezvoltarea istorică a celorlalte țări, cu prețuirea contribuției tuturor popoarelor la civilizația omenirii. O asemenea concepție s-a situat la baza numeroaselor dialoguri pe care președintele statului român le-a purtat în anii din urmă, în țară sau peste hotare, cu șefi de state și guverne, sau exponenți de seamă ai vieții sociale, economice și publice din diferite state ale lumii. Aceste dialoguri au dovedit posibilitatea popoarelor de a-și afirma, în chip multilateral, geniul și puterea lor creatoare, exprimând în același timp dorința lor pentru o mai bună cunoaștere reciprocă, apropiere, pace traică și colaborare internațională.

«*Doctrina Ceaușescu*» cu privire la relațiile dintre state constituie o contribuție originală la tezaurul gândirii politice contemporane, relevând — între altele — necesitatea înlăturării unei noi ordini economice și politice internaționale și aducând soluții adecvate pentru realizarea acesteia, într-o lume mai bună și mai dreaptă, fără arme și fără războaie. Această doctrină, cu multiple aspecte, devenită simbol al năzuințelor spre mai bine și al respectului desăvârșit pentru libertatea și demnitatea existenței umane, arată înalta valoare spirituală și morală a concepției conducătorului țării noastre cu privire la om în lume. Pătruns de un spirit de înaltă răspundere, nu numai pentru destinele poporului român, ci și pentru soarta întregii omeniri, președintele Nicolae Ceaușescu a desfășurat și desfășoară neîncetat o amplă activitate pentru ca România socialistă să-și aducă în mod concret și eficient contribuția la rezolvarea marilor probleme internaționale și la statornicirea unui climat de pace și înțelegere între toate popoarele lumii.

În mod deosebit, președintele Nicolae Ceaușescu a subliniat în repetate împrejurări că sarcina fundamentală a omenirii actuale este activitatea pentru preîntâmpinarea războiului și apărarea păcii. În această privință, cuvintele sale au exprimat cu toată fermitatea un imperativ categoric: «*Marea răspundere pe care o avem în fața poporului nostru ne cere să facem totul pentru asigurarea păcii, a dreptului suprem al popoarelor, al oamenilor la existență, la viață, la dezvoltarea liberă, independentă*». Călăuzit de un înalt simț al responsabilității pentru viitorul atât de amenințat al omenirii actuale, președintele țării noastre a adresat lumii vibrante apeluri de a se face totul, până nu e prea târziu, pentru a se împiedica înrăutățirea, în continuare, a relațiilor internaționale și pentru a se trece la acțiuni hotărâte în favoarea destinderii, păcii și dezarmării. «*Nu există — a afirmat Domnia Sa — și nu poate exista problemă mai importantă decât aceea de a pune capăt cursei*

Înarmărilor, de a se trece la dezarmare și, în primul rînd, la dezarmare nucleară».

Însuflețirea și consecvența cu care președintele României s-a dăruit în slujirea mării cauze a apărării păcii au dobîndit o înaltă apreciere pe plan mondial. Iată, în acest sens, cuvintele președintelui Consiliului Mondial al Păcii, Romesh Chandra : «Hotărîrea unanimă a Consiliului Mondial al Păcii de a conferi tovarășului Nicolae Ceaușescu «Medalia de aur a păcii» a fost determinată de prețuirea de care se bucură în cadrul mișcării mondiale pentru pace, de contribuția deosebită pe care președintele Republicii Socialiste România a adus-o de-a lungul întregii sale vieți la promovarea cauzei păcii și securității internaționale, o recunoaștere a activității neobosite pe care a desfășurat-o în slujba progresului țării și construirii socialismului în România, a asigurării unei vieți noi, libere, independente și prospere pentru poporul român». Iar un cunoscut publicist din Marea Britanie, Robert Govenor, a adresat conducătorului statului român următorul mesaj : «Permiteți-mi Domnule președinte să exprim părerea împărtășită de către multe persoane că nici un om de stat și nici un conducător din zilele noastre nu a contribuit mai mult decît domnia voastră la accelerarea dialogului păcii și încurajarea mișcării pentru pace».

Filele de cronică ale acestor ani au consemnat numeroase mărturii ale deosebitului interes și înaltei considerații pe care diferite personalități ale vieții sociale și politice din lumea întreagă le-au manifestat față de gîndirea cutezătoare a președintelui României socialiste și față de capacitatea sa excepțională de a elabora cele mai potrivite soluții pentru rezolvarea problemelor fundamentale ale lumii contemporane.

O dovadă elocventă în acest sens o constituie faptul că numeroase edituri de prestigiu din țări de pe toate continentele au publicat volume selective din opera conducătorului statului nostru, precum și lucrări originale consacrate vieții și activității sale. Astfel, pînă în prezent, în 34 țări ale lumii, au apărut, în 21 limbi străine, 127 volume dedicate operei și personalității președintelui Nicolae Ceaușescu, iar în momentul de față numeroși publiciști consacrați din aproape 20 țări au în pregătire lucrări referitoare la viața, opera și activitatea conducătorului țării noastre.

De asemenea, cu ocazia recentei aniversări, în numeroase capitale de țări și orașe de pe toate continentele au avut loc diferite festivități, expoziții, gale de filme, sau adunări omagiale dedicate contribuției pe care președintele Nicolae Ceaușescu a adus-o la soluționarea problemelor fundamentale cu care este confruntată astăzi omenirea, precum și la ridicarea continuă a prestigiului României socialiste pe plan mondial. Acest lucru constituie pentru poporul român, dornic să-și știe țara prețuită la loc de cinste în rîndul națiunilor lumii, încă un motiv de îndreptățită mîndrie patriotică și de manifestare ale unor calde sentimente de recunoștință și dragoste față de conducătorul său.

Ca una care de-a lungul întregii sale existențe și-a împletit propria sa viață cu însăși viața și aspirațiile poporului din care face parte, fiind prezentă la toate marile evenimente din istoria acestuia, Biserica

Ortodoxă Română participă cu bucurie, alături de celelalte culte religioase din țară, la aleasa sărbătorire a președintelui Nicolae Ceaușescu. Atitudinea ei în fața acestui eveniment este urmarea stimei deosebite față de concepția conducătorului țării noastre — izvorită dintr-un înalt simț al echității și al realităților obiective — cu privire la activitatea și rolul cultelor religioase din România. Cităm spre exemplificare, câteva din afirmațiile făcute în acest sens de președintele Nicolae Ceaușescu, în diferite împrejurări.

Cu prilejul unei primiri în audiență a conducătorilor cultelor din România, Domnia Sa spunea, printre altele: «Noi apreciem contribuția cultelor, a Dvs., conducătorii acestora, la opera de zidire a României noi... Avem convingerea că prin munca unită a tuturor cetățenilor patriei noastre, români, maghiari, germani și de alte naționalități — în diferent de credințe religioase și concepții filozofice — vor fi înfăptuite mărețele feluri ce ni le-am propus, națiunea noastră liberă și independentă va păși mai departe pe calea bunăstării și fericirii întregului nostru popor».

«În țara noastră sînt asigurate condiții ca fiecare cetățean să-și manifeste liber credința religioasă», spunea Domnia Sa într-unul din numeroasele interviuri acordate presei străine (Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. III, p. 891). «Desigur, noi, fiind comuniști, avem o concepție materialist-dialectică despre lume, dar, în același timp, considerăm că trebuie să respectăm și credința altora... Ceea ce ne-am propus noi — și ceea ce cred că contează astăzi — este de a asigura ca oamenii care au o credință sau alta să o poată practica nestingheriți... Desfășurăm o largă activitate educativă, de propagare a ideilor noastre filozofice — începînd de la grădinițele de copii, pînă la cele mai înalte forme de învățămînt — fără a jigni și a insulta pe cei care au o credință sau alta» (Idem, *op. cit.*, vol. VII, p. 103—104).

Într-un cadru similar, răspunzînd la întrebarea: «Cum vedeți locul Bisericii într-o societate socialistă?», președintele Ceaușescu a spus: «Pentru a putea fi mai clar în această privință vom menționa că în România își desfășoară activitatea 14 culte religioase. Desigur, locul principal îl ocupă Biserica Ortodoxă. Toate cultele se bucură de dreptul deplin de a-și desfășura activitatea. Apreciez că nu este nici o contradicție între făurirea societății socialiste și existența unor culte religioase, a dreptului cetățenilor de a avea o credință religioasă. Desigur, există deosebiri de abordare a problemelor între partidul comunist — și nu numai partidul comunist, ci și alte forțe progresiste — și Biserică. Dar abordarea într-un fel sau altul a problemelor filozofice ale dezvoltării omenirii nu poate împiedica existența libertății cultului. De la această premiză am pornit și pornim în societatea noastră socialistă» (Idem, *op. cit.*, vol. VIII, p. 317).

Într-o altă împrejurare, Domnia Sa a definit astfel locul și rolul cultelor religioase în România contemporană: «Noi pornim constant de la necesitatea respectării conștiinței, deci și a credinței religioase a tuturor cetățenilor țării. Desigur, fiind comuniști, promovăm concepția materialist-dialectică și istorică despre viață și lume și acționăm în

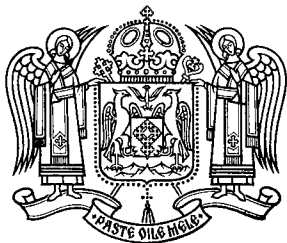
toate împrejurările pe baza acestei concepții științifice. În același timp, am respectat și respectăm concepțiile altora, inclusiv credințele religioase și dreptul de a fi practicate. De altfel, după cum se știe, în spiritul acestui principiu, în Constituția țării există prevederi clare ce asigură desfășurarea normală a activității cultelor, practicarea religiei. În conformitate cu aceste prevederi, în România își desfășoară activitatea 14 culte religioase, al căror statut este recunoscut de stat. Pe această bază, cultele își au locul lor bine definit în stat. Desigur, ele trebuie să se încadreze în normele fundamentale ale statului și societății noastre socialiste, să participe activ la înfăptuirea obiectivelor de dezvoltare economică și socială a țării. Dacă credința este o problemă de conștiință personală a fiecărui cetățean, iar statul cultelor este recunoscut de stat în conformitate cu Constituția țării, asigurând practicarea de către cetățeni a uneia sau altele dintre credințe, în același timp trebuie să spunem deschis că toți cetățenii, indiferent de concepția lor filozofică sau de credința lor religioasă, trebuie să respecte cu sfințenie legile țării... Pornind de la aceste principii, precum și de la relațiile sociale existente în țara noastră, am considerat că și cultele, reprezentanții lor, pot și este bine să participe la activitatea Frontului Unității Socialiste. De altfel, trebuie să menționez că prin aceasta nu facem altceva decât să consfințim o realitate care se manifestă de mult timp tot mai puternic în societatea noastră socialistă. Ne situăm consecvent pe poziția că nu trebuie făcută față de cetățenii țării nici o deosebire de naționalitate, limbă, rasă sau concepție religioasă, că toți, fără nici o diferență, trebuie să se bucure de drepturi și îndatoriri egale» (Idem, op. cit., vol. X, p. 258—259).

Aprecierea acordată de președintele Ceaușescu contribuției cultelor religioase la opera de zidire a României noi este un fapt cunoscut. Acest fapt determină, la rîndul lor, pe slujitorii și credincioșii cultelor din țara noastră, să răspundă cu același devotament și cu aceeași loialitate dintotdeauna îndatoririlor ce le stau în față și să înconjure cu nețărmurită dragoste și încredere pe conducătorul poporului român, în toate împrejurările activității lui.

«Nu am avut, nu am și nu voi avea nimic mai de preț decât încreștele poporului în rîndul căruia m-am născut, am trăit și trăiesc!» — spune înaintea sărbătorit cu ocazia acestui jubileu. La rîndul său, răspunzându-i cu strămoșească urare «La mulți ani!», poporul român consideră drept o deosebită cinste și o aleasă mindrie faptul de a fi guvernat de țării, și în același timp lumii întregi, o personalitate proeminentă a președintelui Nicolae Ceaușescu.

Încălțuți de aceste sentimente, împreună cu întregul nostru popor, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române urează distinșului conducător al României socialiste, a cărui viață se identifică și se contopește cu însăși viața țării, multă sănătate, viață îndelungată, noi puteri de muncă și noi izbîndiri, spre binele și prosperitatea națiunii din rîndul căreia s-a ridicat și pe care o exprimă în tot ceea ce ea are mai nobil și mai măreț.

P.T.-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI — Nr. 1-2 — IANUARIE FEBRUARIE 1983

În glas cu întregul popor, slujitorii altarului străbun au adresat, prin glasul autorizat al Întâistătătorului Bisericii noastre, președintelui Nicolae Ceaușescu cu prilejul festivităților aniversare din ianuarie curent următoarea telegramă de felicitare :

EXCELENȚEI SALE
DOMNULUI NICOLAE CEAUȘESCU
PREȘEDINTELE REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

La fericitul jubileu al celor 65 de ani de viață și al celor cinci decenii de neîntreruptă activitate închinată propășirii patriei și împlinirii mărețelor idealuri ale poporului român, stăpâniți de înalte simțăminte patriotice, membrii Sfântului Sinod, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, alături de întreaga noastră națiune, își îndreaptă gândurile către Dumneavoastră, cel mai iubit fiu al poporului român, exprimându-vă omagiul lor de prețuire, înaltă stimă și recunoștință și vă adresează cele mai sincere urări de sănătate, viață îndelungată și sporite puteri de muncă pentru călăuzirea destinului Patriei noastre dragi pe drumul luminos al propășirii continue, al afirmării și sporirii prestigiului ei în lume.

Prețuirea sinceră și plină de însuflețire pe care v-o arată astăzi întregul nostru popor, dovedește cu prisosință că în întreaga dumneavoastră activitate v-ați identificat cu năzuințele lui, dând viață celor mai înflăcărate aspirații ale națiunii noastre socialiste.

Întreaga operă de zidire a țării noastre noi, puternică și bogată, precum și înțeleapta politică a statului nostru pe țărîm extern sînt strîns legate de numele Dumneavoastră, Domnule Președinte. Toți fiii acestui pămînt strămoșesc vă mulțumesc cu recunoștință pentru eforturile statornice pe care le depuneți în slujba Patriei și vă urmează cu încredere și devotament în tot ceea ce întreprindeți pentru fericirea lor.

La acest măreț popas sărbătoresc din viața și activitatea Dumneavoastră, vă rugăm să primiți prinosul nostru de aleasă cinstire, mulțumindu-vă în mod cu totul deosebit pentru lărga înțelegere pe care o manifestați prin asigurarea unei depline libertăți tuturor cultelor religioase din țara noastră, de a-și desfășura activitatea în rîndul credincioșilor. Vă făgăduim că întreaga Biserică Ortodoxă Română va sprijini în continuare, cu toate puterile ei, strădanile pe care poporul român, sub înțeleapta și clarvăzătoarea cîrmuire a Domniei Voastre, le depune pentru zidirea vieții celei noi în scumpa noastră Patrie și pentru asigurarea păcii în lumea întregă.

Adînc recunoscători pentru rîvna păcii pe care o depuneți în slujirea patriei și a intereselor vitale ale omului de pretutindeni, cu ocazia marii sărbători de astăzi, a aniversării zilei de naștere a Domniei Voastre, vă facem urări de viață lungă, de sănătate și puteri mereu înnoite, alături de tovarășa de viață și de muncă a Domniei Voastre, mult stimata Doamnă Academician Elena Ceaușescu, spre folosul poporului român și spre binele și fericirea Patriei noastre dragi, Republica Socialistă România.

Cu acest prilej, vă adresăm, mult stimat Domnule președinte, tradiționala urare a poporului român : «La mulți și fericiti ani!»

† IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

REDACȚIA

• PĂSTORALE-SCRISORI IRENICE •

PASTORALĂ

TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR
DE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI — 1982

*«Dumnezeu, astăzi, pe pământ a
venit și omul la cer s-a suit».*

Iubiți credincioși,

Plinirea vremii venise. «După ce în multe părți și în multe feluri odinioară a vorbit Dumnezeu către părinții noștri prin profeți, — zice Sfântul apostol Pavel —, la sfârșitul zilelor acestea ne-a vorbit nouă prin Fiul» (Evr. 1, 1). «Pentru noi oamenii și pentru a noastră mintuire, El s-a pogorât din ceruri și s-a intrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Măria și s-a făcut om».

Ceea ce El era, adică Dumnezeu, a rămas și ceea ce El nu era, adică om, a luat, — spun aproape într-un glas Sfinții Părinți. Așadar, Domnul nostru Iisus Hristos a viețuit în lume ca Dumnezeu și ca om sau, mai bine zis, ca Dumnezeu-Omul.

Mărirea lui dumnezeiască era umbrită însă de micimea omenească, iar micimea omenească era întărită de mărirea dumnezeiască. De aceea, în vremea viețuirii în trup omenesc pe pământ Mântuitorul a cunoscut atât momente de înălțare dumnezeiască, precum și momente de amară pătimire omenească. Pe muntele Taborului, spre pildă, având de o parte pe Moise, iar de alta pe Ilie, cei mai de seamă bărbați ai Vechiului Testament, în fața celor trei ucenici mai apropiați ai Săi, Petru, Iacov și Ioan, Mântuitorul, pentru a face dovada dumnezeirii Sale, s-a schimbat «la față. Și fața Lui a strălucit ca soarele, iar veșmintele Lui s-au făcut albe ca lumina» (Matei 17, 2; Marcu 9, 7; Luca 9, 29). Scurtă vreme după aceea, pe locul ce se numește Golgota, Iisus este răstignit pe cruce între doi tâlhari.

În timpul patimilor, odată cu slăbirea puterilor, Mântuitorul avea să înfrîngă și durerea părăsirii Lui de toți. Când fiecare se risipise întru ale sale, în jurul lui Iisus nu mai era nimeni din ai Săi. El însă știa că «Tatăl era cu El» (Ioan 16, 32). Iar de dragostea Sa față de oameni n-a uitat o clipă. De aceea, pentru cei care-L chinaseră de moarte, s-a rugat lui Dumnezeu, zicînd: «Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac» (Luca 23, 34). Asemenea cuvinte nu putea grai un om. Sînt cuvinte dumnezeiești.

Fără nici o îndoială, în vremea înfricoșatelor Sale patimi Iisus Hristos s-a înfățișat ca Dumnezeu mai mult poate decât atunci când tămăduia bolnavi sau chiar când învia morții, mai mult decât când porunca puterilor văzduhului ori stihilor naturii. Într-un anumit fel al ei, natura însăși a dat mărturie despre dumnezeirea lui Iisus, iar sutașul și cei ce împreună cu el îl păzeau au zis: «Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost acesta» (Matei 27, 54).

Mai presus de toate, învierea din morți rămâne dovada de neclintită a dumnezeirii Domnului nostru Iisus Hristos.

Dreptmăritorii creștini,

Se spune deseori, că Domnul nostru Iisus Hristos s-a născut, în adevăr, ca oricare alt prunc. Dar nașterea Lui este înconjurată de fapte minunate. El s-a întrupat, mai presus de rînduielele firii, de la «Sfintul Duh și din Fecioara Maria». La bunavestire, un înger spune Fecioarei că fiul ei «va fi mare și Fiul celui Prea Înalt se va chema...». (Luca 1, 32). Iar la nașterea lui Iisus, un înger a îndrumat pe păstori să meargă în căutarea pruncului. Îndată după aceea, îngerii din ceruri au cîntat un imn de mărire lui Dumnezeu, de pace pe pămînt și de bunăvoie în sufletele oamenilor. Apoi, o stea minunată a arătat magilor calea pe care trebuiau să meargă pentru a găsi pe Mintuitorul, iar, ascultînd de vestirea unui înger, Iosif și Maria au scăpat pe Iisus de uciderea de către Irod.

Este deci limpede că de la naștere și încă mai înainte de aceasta Iisus s-a arătat ca Fiul al Celui Prea Înalt, adică Fiul al lui Dumnezeu.

Apoi, de mai multe ori, ucenicii Mintuitorului și-au exprimat credința lor că El este Fiul lui Dumnezeu, iar anușimile, cînd îl auzeau vorbind, rămîneau «uimite de învățătura Lui, căci îi învăța pe ei ca unul care are putere» și ziceau că «niciodată n-a vorbit așa un om cum vorbește omul acesta» (Matei 7, 28—29; Marcu 1, 22; Ioan 7, 46). Iar, cînd îi vedeau faptele Lui minunate se înspăimîntau sau dădeau slavă lui Dumnezeu. Unii ziceau că în El era o putere deosebită; alții credeau că îngerii îl ajută. La potolirea furtunii, nemaștiind ce să creadă, oamenii ziceau: «Cît de mare este acesta că și vînturile și marea ascultă de El?» (Matei 8, 27).

Mai tîrziu, însuși Dumnezeu-Tatăl a dat mărturie că Iisus este Fiul Său, cînd acesta a fost botezat de către Ioan, în apa Iordanului și, la Schimbarea la față, pe muntele Taborului, sau în vremea sfîntelor Lui patimi. Cuvintele: «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Care am binevoit» sînt nu numai scrise cu litere de aur în Sfintele Evanghelii și în una din epistolele Sfîntului Petru (II, 1, 17), dar ele se păstrează adînc înrădăcinate în inimile credincioșilor.

Apoi, însuși Domnul nostru Iisus Hristos a mărturisit, limpede, de mai multe ori că El este Fiul lui Dumnezeu.

Mărturiile lui Iisus erau categorice. Dar, afirmația că El este Fiul lui Dumnezeu era atît de neașteptată încît cei care o auzeau cereau o dovadă care să nu poată fi tăgăduită de nimeni, cereau un semn din cer. În adevăr, și acest semn a fost dat. Este semnul lui Iona: moartea,

șederea de trei zile în mormânt și învierea. Așadar, dovada supremă că Domnul nostru Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu a fost făcută.

Iubiți fii suflatești,

Hotărârea lui Dumnezeu de a trimite un mântuitor pe pământ pentru a ridica pe om la cer se întrezărește în cele dintii pagini ale Sfintei Scripturi, în înseși cuvintele care istorisesc facerea omului în așa fel încât să poată ajunge să devină asemenea cu Dumnezeu. Apoi, o dată cu dezvoltarea treptată a conștiinței cu privire la păcatul neascultării, pricinuit de trufia și de nestăpînirea poftelor, a odrăslit din nou în sufletele oamenilor supunerea față de voia Părintelui nostru ceresc. Pe zi ce trecea, pronia dumnezeiască își vedea tot mai bogate roadele lucrării sale în lume. Suspînul lăpturii după nestrîcăciune se simțea, încetul cu încetul, răspîndindu-se în întreaga zidire; așteptarea neamurilor își făcea loc tot mai larg în sufletele oamenilor, iar privirile credincioșilor spre cel dorit se dovedeau din zi în zi tot mai stăruitoare.

Descoperirea sau revelația dumnezeiască de demult, prin rînduiri ale firii, prin înțelepciunea oamenilor și prin glasurile proorocilor, nu era însă deplină. Strămoșii noștri din lumea veche nu cunoșteau taina voinței lui Dumnezeu ca, din marea Lui purtare de grijă față de lăpturile Sale, prin Fiul Său «pe toate cu Sine să le impace, fie pe cele de pe pământ, fie pe cele din ceruri, făcînd pace printr-Însul, prin sîngele crucii Lui» (Col. 1, 20; Efes. 1, 9—10); ei nu știau nici că Dumnezeu «ne-a ales pe noi, în Sine, mai înainte de punerea temelilor lumii, ca să fim noi sfinți și neprihăniți în fața Lui, din dragoste orînduindu-ne pe noi spre înfiere în Sine prin Iisus Hristos...» (Efes. 1, 4—5). Abia atunci, la plînirea vremii, au înțeles oamenii că Dumnezeu a trimis pe Însuși Fiul Său la noi, atît pentru a aduce pacea între noi oamenii și a ne uni cu ființele cerești, cît și pentru a ne izbăvi de răutatea păcatului, dăruindu-ne sfințenia prin jertfa de pe cruce și învățîndu-ne să viețuim fără prihană, precum și pentru a ne da nouă puterea «ca să ne facem fii ai lui Dumnezeu» (Ioan 1, 12) și să avem viață în El, ca «părtași ai firii dumnezeiești» (II Petru 1, 4).

Sfîntul evanghelist Ioan vede dobîndirea înfierii noastre de către Dumnezeu în marea lui dragoste față de noi. «Vedeți, — zice el —, cită iubire ne-a dat nouă Tatăl, ca să ne numim fii ai lui Dumnezeu. Și sintem... Iubiților, acum șîntem fii ai lui Dumnezeu» (I Ioan 3, 1—2). Apostolul neamurilor spune că «dacă a venit plînirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său... ca să dobîndim înfierea» (Gal. 4, 4—5). Dovadă sigură că sintem fii ai lui Dumnezeu, — afirmă Pavel —, este sălășluirea duhului Fiului lui Dumnezeu sau duhului înfierii în inimile noastre, care ne îndeamnă să chemăm pe Dumnezeu: «Tată» (Rom. 8, 15—17; Gal. 4, 6). Și, dacă sintem lîi, adaugă Sfîntul apostol Pavel, sintem «și moștenitori, moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună-moștenitori cu Hristos» (Rom. 8, 17).

Iar dacă ne gîndim la bunurile dumnezeiești pe care sintem chemați să le moștenim, este destul să ne amintim de o veche proorocie,

care zice așa: «Cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit acestea a gătit Dumnezeu pentru cei ce-L iubesc pe El» (Isaia 64, 3; I Cor. 2, 9).

Iubiții mei fii sufletești,

Astăzi, Hristos în Betleem se naște din dragoste față de noi; pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire, a pogorit din ceruri și s-a întrupat de la Sfîntul Duh și din Fecioara Maria și s-a făcut om. «Și celor care L-au primit, adică celor care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să fie fiii lui Dumnezeu» (Ioan 1, 12).

Din dragoste am fost făcuți de Dumnezeu «după chipul și asemănarea Lui» și de la El am primit suflarea de viață. Din dragoste am fost așezați în rai ca să trăim fericii împreună cu El. Din dragoste am fost izbăviți de păcat și am dobîndit de la Dumnezeu vrednicia de a fi ai Săii. Din dragoste față de noi, El ne face daruri «cu mult mai presus decît toate cîte cerem sau pricepem noi» (Efes 3, 20).

Pentru a dobîndi însă viața fericită în sînul lui Dumnezeu, la cele dăruite nouă de El, se cuvine să adăugăm și din partea noastră, la «credință — fapta bună, la fapta bună — cunoașterea lui Dumnezeu, la cunoașterea lui Dumnezeu — înfrinarea, la înfrinarea — răbdarea, la răbdare — evlavie, la evlavie — îngăduința frățească, iar la îngăduința frățească — dragostea» (II Petru 1, 5—7).

Vedeți, iubiții mei, că la temelia existenței noastre, deasupra tuturor, stă dragostea. Ea este izvorul fericirii omului. Pe ea se întemeiază viața noastră în lumea aceasta și, mai departe, în împărăția cerurilor.

Să iubim așadar pe Dumnezeu «din toată inima noastră și din tot sufletul nostru și din tot cugetul nostru și din toată puterea noastră» (Marcu 12, 30), iar pe aproapele nostru, pe omul de pretutindeni, de orice neam, de orice culoare, rasă sau limbă, fără deosebire, să-l iubim așa cum ne-a iubit pe noi Domnul nostru Iisus Hristos. Aceasta este porunca Lui.

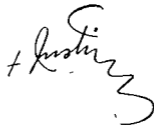
De tot păcatul să ne ferim și în deplină sfințenie cu «trupul și cu duhul să viețuim» (I Cor. 7, 34).

Dragostea de țară și hărnicia în muncă, cinstea și omenia în raporturile dintre noi să fie podoabele noastre de mare preț. Ca oameni și popoare să trăim în bună înțelegere, cooperare și pace. În fața tuturor să ne arătăm adevărații oameni ai păcii.

Totdeauna, dar mai ales acum, cînd omenirea trece printr-o perioadă grea în istoria ei, sînd cu toți strîns uniți în jurul înaltei cîrmuiri de stat, în frunte cu președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, să o ajutăm să-și aducă întreaga ei contribuție la soluționarea gravelor probleme care trîmîntă astăzi lumea: dezarmarea și, în primul rînd, dezarmarea nucleară, criza economică mondială, refacerea încrederii și cooperării dintre state și stingerea focarelor de război din lume. Iar marea sărbătoare națională de la 30 decembrie, care ne amintește pentru a 35-a oară de biruința republicii noastre române asupra monarhiei străine, să o întîmpinăm cu bucurie, făgăduind să adăugăm an de an noi înfăptuiri pentru propășirea patriei și fericirea poporului nostru.

O dată cu rugăciunile pe care le facem Bunului Dumnezeu, cerîndu-i să păstreze lumea în dragostea Sa, ajutînd-o să dobîndească iar liniştea, bucuria vieţii şi pacea ei deplină, în slăvita prăznuire de astăzi a Naşterii Domnului vă trimit tuturor părinteşti îmbrăţişări şi arhieresti binecuvîntări.

Al tuturor de bine voitor şi pururea ierbinte către Domnul rugător,

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PARTRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISOAREA IRENICĂ A PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN
ADRESATĂ ÎNȚĂȘĂTORILOR BISERICILOR CREȘTINE
CU OCAZIA SĂRBĂTORII NAȘTERII DOMNULUI — 1982

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire!»

Prea iubite frate întru Hristos,

Nu este nimic mai scump sufletelor noastre decît să ne amintim în aceste zile de istoria Naşterii Domnului Hristos și nu este nimic mai înălțător și mai impresionant pentru evlavia noastră decît să trăim duhovnicește frumusețea și măreția dragostei lui Dumnezeu pentru noi, noi care sintem opera minilor Sale și a Duhului Său dătător de viață pentru întreaga lume, văzută și nevăzută.

Astăzi, Hristos Se naște la Bethleem din dragoste pentru noi, «pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire, a coborît din ceruri și S-a întrupat din Duhul Sfînt și din Fecioara Maria și S-a făcut om». «Și celor cîți L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu» (Ioan 1, 12).

Din dragoste pentru noi, Dumnezeu ne-a creat «după chipul și asemănarea Sa» și de la El am primit duhul vieții. Din dragoste pentru noi am fost puși în Eden, pentru ca să trăim fericiți împreună cu El. Din dragoste pentru noi am fost mîntuiți de păcat și am primit de la Dumnezeu demnitatea de a fi fiii Lui. Din dragoste pentru noi ne-a înzestrat cu «mult mai presus decît toate cîte cerem sau pricepem noi» (Efes. 3, 20).

Dar pentru a dobîndi viața fericită din sînul lui Dumnezeu, la ceea ce El ne dă, noi trebuie să punem și din partea noastră «la credință; la fapta bună; la fapta bună: cunoștința; la cunoștință: infrinarea; la infrinare: răbdarea; la răbdare: evlavie; la evlavie: iubirea frățească, iar la iubirea frățească: dragostea» (II Petru 1, 5—7).

Ca fii ai Bisericii Domnului nostru Iisus Hristos trebuie să punem la baza existenței noastre, înainte de orice, dragostea. Ea este izvorul fericirii omului. Ea este baza vieții noastre în această lume și chiar în cea de dincolo, în împărăția cerurilor. Urmînd porunca lui Hristos, trebuie să-L iubim deci pe Dumnezeu «din toată inima noastră, din tot sufletul nostru, din tot cugetul și din toată puterea noastră» (Marcu 12, 30), și pe aproapele nostru, omul de pretutendeni, de orice nație, culoare, rasă sau limbă, fără discriminare, să-l iubim așa cum ne-a iubit Domnul nostru Iisus Hristos.

Iată porunca Sa.

Să ne ferim de orice păcat și să trăim într-o desăvirșită sfințenie «cu trupul și cu duhul» (I Cor. 7, 34).

Sintem fericiți să devenim, în fiecare an, purtătorii tainei de la Bethleem, să devenim participanții și colaboratorii Mîntuitorului nostru la învățătura adevărurilor mîntuirii, la edificarea împărăției cerurilor, la înduhovnicirea creaturilor lui Dumnezeu — ca iconomi ai tainelor lui Dumnezeu.

De la Bethleem, prima binecuvîntare se răspîndește peste noi și peste întreaga lume; zidul separării se surpă; sabia de foc se îndepărtează; ingerul nu mai păzește arborele vieții; și ne împărtășim din nou din dulceața paradisului. «Astăzi, cerul și pămîntul se împreună pentru că S-a născut Hristos», spune un vechi colind. «Astăzi, Dumnezeu a venit pe pămînt și omul s-a ridicat la ceruri».

Bisericile noastre, care împlinesc pe pămînt lucrarea împlinită de Iisus, nu încetează să lucreze pentru dragoste, pentru pace, înțelegere și cooperare între oameni și popoare. Și aceasta, pentru că Fiul lui Dumnezeu a venit printre noi, coborînd din ceruri, pentru a ne mîntui de păcat și pentru a aduce pacea în sufletele oamenilor, pentru a-i uni pe toți cei care sînt despărțiți și a-i readuce împreună în sînul Tatălui ceresc, în împărăția cerurilor.

Și noi, ca păstori de suflete și purtători ai mesajului Domnului nostru Iisus Hristos, noi toți, întreaga ierarhie, toți fiii noștri duhovnicești, avem datoria să facem toate eforturile pentru slava lui Dumnezeu și pentru bunăvoință între oameni și popoare.

În spiritul acestei bune înțelegeri, a cooperării pentru orice lucrare bună și pentru o desăvirșită pace între noi, Vă îmbrățișăm cu frățească dragoste întru Hristos, Domnul nostru și Vă rugăm să primiți cele mai bune urări de fericire personală și de prosperitate pentru Sfînta Voastră Biserică.

† IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISORI DE FELICITARE

PRIMITE DE CĂTRE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI — 1982

Cu prilejul Sfințelor sărbători ale praznicului Nașterii Domnului, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit numeroase scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare din partea Intilistăților de Biserici creștine. Redăm, în paginile următoare, o parte din acestea.

*PREA FERICITULUI IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
IUBITE FRATE ÎN DOMNUL,*

Iată-ne reuniți în rugăciune în ajunul evenimentului minunat al Nașterii Domnului.

Avem plăcerea trăirii unei duble bucurii: aceea de a Vă ruga să ne pomeneți în rugăciunile Voastre, precum și aceea de a ne aminti de Persoana Voastră iubită în rugăciunile noastre.

Fie ca Hristos cel născut să Vă dea viață lungă și binecuvîntată.

† **IGNATIOS IV**
PATRIARHUL ANTOHIEI
ȘI AL ÎNTREGULUI ORIENT

*PREA FERICITE ȘI PREA SFINTITE ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI
ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
FRATE PREA IUBIT ȘI MULT DORIT ÎN HRISTOS DUMNEZEU
ȘI ÎMPREUNĂ-SLUJITOR CU SMERENIA NOASTRĂ,
DOMNULE IUSTIN, ÎMBRĂȚIȘIND FRĂTEȘTE ÎN DOMNUL
PE VENERABILA VOASTRĂ PREA FERICIRE,
CU DEOSEBITĂ PLĂCERE VĂ SALUTĂM.*

Ne-am învrednicit și anul acesta să serbăm Taina cea mare și mai presus de fire a Nașterii după trup a lui Hristos, ne-am dus cu gîndul la Betleemul cel sfînt și am adus tîmăia și smirna sufletelor noastre, împreună cu recunoștința față de Dumnezeu, care în iconomia sa cea de negrăit, a arătat către noi o altă de mare iubire și pogorămînt.

În această atmosferă spirituală ne-am bucurat nespuse de mult de primirea scrisorilor frățești trimise nouă de Prea Fericitul Voastră cu ocazia acestei mari sărbători.

Primind, deci, cu nemărginită bucurie salutul vostru frățesc, adresat nouă cu ocazia sărbătorii Nașterii Domnului și a noului an al mîntuirii Domnului, urăm la rîndul nostru Prea Fericitului Voastre, Venerabilei voastre Ierarhii, clerului și turmei dreptcredințioase a Prea Sfintei Voastre Biserici, să aibă parte de bucuria și de pacea ce au răsărit din iesirea prea sfîntă, iar anul care începe să-l petreceți în pace, să fie binecuvîntat de Dumnezeu cel care S-a născut.

Al Prea Fericitului Voastre iubitor frate în Hristos,

† **DIMITRIE**
PATRIARHUL CONSTANTINOPOLULUI

**PREA FERICITE PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
PREA IUBIT ȘI MULT DORIT FRATE ȘI IMPREUNA-SLUJITOR
AL SMERENIEI NOASTRE, DOMNULE IUSTIN,
IMBRĂȚIȘAM FRĂȚEȘTE ÎN HRISTOS,
CARE S-A NĂSCUT, PE PREA FERICIREA VOASTRĂ.**

Cu sufletul și inima pline de bucurie, purcedem și anul acesta la Betleem, orașul cel sfânt, pentru a serba împreună cu întreaga creștinătate marea taină a iconomieii divine în vederea mântuirii, momentul când «Cel ce slăvea în slavă pe scaunul dumnezeirii», «S-a pogorît pînă la oameni», a fost înfășat și culcat în iesle, pentru a izbăvi pe om și întreaga zidire din robia păcatului, a morții și a stricăciunii.

Taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută s-a descoperit în orașul lui David; acolo Cuvîntul lui Dumnezeu «S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi, și am văzut slava Lui, slavă ca a unuiu născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan 1, 14).

Sărbătorind acest moment, Biserica noastră aduce și astăzi vestea cea bună și cheamă pe omul zilelor noastre să-și întoarcă ochii către peștera din Betleem, în care S-a născut «Domnul păcii», să privească spre izvorul mîngîierii și al întăririi, pentru a i se trimite de acolo izbăvire din nevoi, din necazuri și din nenorociri.

Ne bucurăm și noi în această zi de sărbătoare și stînd cu credință și speranță înaintea peșterii, cîntăm: «Hristos se naște, măriți-L»; ne bucurăm cu puterile cerești de Nașterea Fiului «Care ține tot binele pe umerii Lui... și pacea Lui nu are hotar»; înălțăm cu întreaga creștinătate imn de slavă lui Dumnezeu care S-a arătat pe pămînt, a fost văzut și a luminat lumea.

Cu ocazia acestei sfinte și mîntuitoare sărbători, am venit, după un obicei străvechi, în comuniune spirituală cu venerabila Voastră Prea Fericare și îmbrățișîndu-Vă frățește, vă urăm din inimă ca Domnul care S-a făcut prunc pentru mîntuirea noastră, să Vă dăruiască, în nemăsurata Lui bunătate cu sănătate nezdruccinată și prosperitate întru mulți ani spre binele Prea Sfintei Voastre Biserici.

Imbrățișînd încă o dată frățește pe Prea Fericare Voastră, dorim ca noul an al mîntuirii să-l petreceți cu bucurie, pace, și întru toată bunășporirea, și Vă rugăm să transmiteți venerabilei cete a Ierarhilor, sfințitului cler și poporului credincios al lui Dumnezeu, urările noastre sărbătorești, și rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, frate iubitor,

† NICOLAE,

PAPĂ ȘI PATRIARH AL ALEXANDRIEI

**PREA FERICIRII SALE IUSTIN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI
ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR**

Ca soare al Dreptății, ridicîndu-Se din Răsărit, S-a arătat, la plinirea vremii, Cuvîntul lui Dumnezeu Cel fără de început, Cel care era în sîmurile Tatălui și împreună-veșnic cu El fiind, a luat chip de rob, din dragoste față de om, ca să refacă zidirea Lui cea robită pătimilor.

Se bucură, deci, și se veselește firea oamenilor, că s-a făcut cunoscută taina cea din veac ascunsă și Pecișoara a născut pe Dumnezeu care S-a făcut om.

Învrednicîndu-ne, deci, și Noi de harul divin, să sărbătorim încă o dată momentul strălucit și mîntuitor al Nașterii după trup, dar mai presus de fire,

a Mîntuitorului nostru Hristos. Prin această scrisoare frăţească venim către Prea Fericea Voastră şi vă binevestim din oraşul sînt Betleem şi de la Peştera care a primit pe Dumnezeu, pe Hristos care s-a născut mai presus de fire, din Fecioară.

În vremuri grele, cînd omenirea este răvăşită de valurile succesive de tulburări, cînd este ameninţată de războaie nimicitoare iminente, sau mai bine-zis, cînd trăim în starea de război, Naşterea Domnului şi mesajul păcii adus de el ne mîngîie pe noi toţi şi alină durerea şi frica, şi se răspîndeşte, întocmai ca un balsam, în sufletele tuturor celor care au nevoie de pacea «care întrece orice cugetare» (Filipeni 4, 17).

Punînd la inimă, deci, această veste înveselitoare şi dătătoare de speranţe, creştinii de pretutindeni, ca unii care doresc să se realizeze, îndeosebi în zilele noastre, pacea, îşi simt puterile cu adevărat crescute şi slăvesc cu cugetul, împreună cu îngerii, pe Dumnezeu zicînd: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca 2, 14).

Urmiînd împreună cu magii aducători de daruri steaua care a strălucit deasupra mormîntului, să ne grăbim plini de emoţie şi bucurie cu păstorii, să auzim «cuvîntul pe care Domnul ni l-a făcut cunoscut», să privim pruncul divin «stînd înfăşat în iesle» (Luca 2, 12), să ne închinăm Stăpînului păcii şi cu ochii înlăcrimaţi să cerem de la El să se instaureze în toată lumea pacea şi dreptatea, să înceteze nedreptatea şi exploatarea, să fie respect şi cinstire faţă de om, să fie progres, îndeosebi cel întru Hristos, şi bunăstare şi mîntuire pentru tot neamul omenesc.

Pentru toate acestea ne vom ruga şi noi cu căldură la Peştera Domnului din Betleem, unde vom să celebra Sînta Liturghie în această strălucită zi de sărbătoare, în întîmpinarea lui Dumnezeu-Cuvîntul, care S-a făcut prunc, şi vom implora, în acelaşi timp, călduros, pe Stăpînul păcii să păzească pe Prea Fericea Voastră în sănătate deplină, pentru a conduce spre paşti mîntuitoare turma cea cuvîntătoare încredinţată Vouă; să vă dăruiască cu belşug de daruri, iar noul an al mîntuirii să-l petreceţi în pace şi întru toată buna sporire.

Imbrăţişîndu-Vă frăţeşte, Vă rugăm să transmiteţi urările noastre Ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române şi sărutîndu-Vă cu sîrutare sîntă în Hristos cel ce S-a născut după trup din Fecioară, rămînem al Prea Fericii Voastre iubitor frate în Hristos şi întru toate binevoitor,

† DIODOR,
AL IERUSALIMULUI

PREA FERICIRII SALE, PREA FERICITULUI IUSTIN,
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, LOCTIŢOR AL SCAUNULUI DIN
CEZAREEA-CAPADOCIEI, MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ŞI
ARHIEPISCOP AL BUCUREŞTIOR

PREA FERICIREA VOASTRĂ, IUBITE FRATE INTRU DOMNUL,

Cu sentimentul iubirii frăţeşti şi cu bucurie duhovnicească, salut din inimă pe Prea Fericea Voastră, cu ocazia slăvitei sărbători a NAŞTERII FIULUI DOMNULUI şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Prăznuind acest eveniment slăvit, care s-a săvîrşit într-un staul sărăcăcios, în acea noapte Sîntă la Bethleem, cînd îngerii au vestit lumii bucuria şi au

dăruit omenirii binele, noi năzuim către taina sfințită și vrem ca pacea să fie preamărită în inimile noastre și să umple tot ceea ce ne înconjoară. Este cu altă mai necesar în aceste vremuri de neliniște, când darul sfințit al vieții pe pământ este amenințat de forțele răului, forțe ale distrugerii.

Înălțînd rugă stăruitoare Dătătorului tuturor celor binecuvîntate pentru Prea Fericirea Voastră și Sfînta Voastră Biserică, ne rugăm pentru păstrarea și întărirea păcii pe pământ și cerem Fiului lui Dumnezeu să Vă dăruiască bucuria cerească și să binecuvînteze Înalta Voastră slujire în numele Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Dorin ca Noul An ce vine să aducă pace și liniște tuturor fiilor lui Dumnezeu.

Cu dragoste stărnită întru Iisus cel Născut rămînem al Prea Fericirii Voastre frate și coliturghisitor.

† PIMEN,

PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI AL ÎNTRECHII RUSII

*PREA FERICITE ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI,
LOCTIITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA CAPADOCIEI
ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
DORIT ȘI IUBIT FRATE ÎN HRISTOS ȘI ÎMPREUNĂ SLUJITOR
AL SMERENIEI NOASTRE, DOMNULE IUSTIN, VĂ ÎMBRĂȚIȘĂM ÎN DOMNUL*

Pacea Domnului — Hristos se naște!

Sîntem recunoscători Domnului pentru faptul că în acest an putem să prăznuim în duh Nașterea lui Iisus Mîntuitorul, că putem sărbători pacea lui Dumnezeu pe pământ. Aceasta este unica pace în care «nu se teme inima omenească». De aceea ne rugăm ca lumina cea nevăzută a Fiului lui Dumnezeu, lumină care luminează pe tot cel care vine în lume (Ioan 1, 9), să ne lumineze și pe noi și drumurile noastre pentru ca să deosebim binele de rău, adevărul de neadevăr și să-i slujim cu devotament. Situația spirituală și morală a lumii de astăzi este într-o grea criză. Din această cauză se întîmplă toate neînțelegerile, toate suferințele... Niciodată ca astăzi nu a fost mai multă nevoie de îndemnul Mîntuitorului care zice: «Ce-i va folosi omului dacă își va pierde sufletul său?» (Matei 16, 26). Omul contemporan este prins în mijlocul multor neliniști ideologice și sociale. Chemarea Mîntuitorului «Veniți la Mine...» (Matei 11, 28) arată adevărul că unica salvare a omenirii este întorcerea la Mîntuitorul ei. «Eu sînt calea, adevărul și viața», ne încredințează Domnul (Ioan 14, 6) și El va fi cu noi pînă la sfîrșitul veacurilor (Matei 28, 20).

Salutîndu-Vă încă o dată, rămînem al Vostru frate pururea devotat în Hristos Domnul și împreună slujitor.

† GHERMAN,

PATRIARHUL SERBIEI

*PREA FERICIRII SALE,
PREA FERICITULUI IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE*

*PREA FERICIREA VOASTRĂ,
PREA IUBIT FRATE ȘI COLITURGHISITOR INTRU HRISTOS,*

Cu frățească dragoste în Domnul nostru, Vă felicit cu prilejul sfintei sărbători a Nașterii lui Hristos. Ochii noștri ai tuturor sînt iarăși îndreptați către ieslea din Betleem, strălucind de slava dumnezeiască și răsufînd de cîntările sfinților Ingeri. În această zi binecuvîntată, inimile noastre se deschid mai larg, pentru a deveni iesle a Domnului și pentru ca în auzul nostru să răsune mai puternic și mai strălucitor chemarea atît de trebuincioasă a corului îngeresc, de pace pe pămînt și între oameni bunăvoire.

Felicîtînd încă o dată pe Prea Fericea Voastră prea iubită cu prilejul marelui praznic al Nașterii lui Hristos, ne rugăm pentru sănătatea Voastră și pentru rodnică slujire arhipăstorească, pentru prosperitatea sfintei Voastre Biserici și binecuvîntarea dumnezeiască asupra clerului și credincioșilor Voștri.

Întregii omeniri, un bun și pașnic An Nou 1983!

Încredîndu-ne sfintelor Voastre rugăciuni, rămînem al Prea Fericii Voastre împreună-slujitor devotat,

† MAXIM,
PATRIARHUL BULGARIEI

*PREA FERICITULUI IUSTIN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
LOCIȚIOR AL SCAUNULUI CEZAREEI CAPADOCIEI
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI,
ARHIEPISCOP AL ARHIEPISCOPIEI BUCUREȘTILO*

*PREA FERICIREA VOASTRĂ,
IUBITE FRATE IN HRISTOS,*

«Ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor de sus, al celor de jos și al celor de dedesubt» (Filipeni 2, 10).

Cerurile au coborît pe pămînt pentru a ridica pe om la ceruri. Mînunăta și peste înțelegerea omenească este hotărîrea Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, pentru că a ales ca întruparea și nașterea Sa să aibă loc în Betleem, din pămînt și săraci.

Stegua care a răsărit și a parcurs drumul său a poposit acolo unde s-a născut Fiul Adevărului, care luminează și încălzește pe toți cei care-L caută cu credință și cu dragoste.

Iluminați de această Lumină cerească și încălziți de strălucirea sa, cu dragoste în Hristos salutăm pe Prea Fericea Voastră și întreaga turmă a Sfintei Voastre Biserici cu ocazia acestei mărețe sărbători a Nașterii Domnului și a Noului An.

Fie ca Fiul Adevărului să aibă în pază omenirea care suferă cu amărăciune, să dea Prea Fericirii Voastre ani mulți și prosperi, plini de harul și pacea sa cerească, iar Bisericii Voastre — propășire spirituală și dragoste jertfelnică.

Domnul fie cu noi,

† ILEA II.

CATOLICOSUL ȘI PATRIARHUL ÎNTREGII GEORGII

*PREA FERICITE PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
LOCTITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREA CAPADOCIEI,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTIILOR.*

«Slavă întru cei de sus» zicînd Celui ce pentru noi a sîrăcit, ca noi, prin sîrăcirea Aceluia să ne îmbogățim și venind să se nască în peșteră, din Fecioara și Născătoarea de Dumnezeu, în Bethleemul Iudeii, și Care era desăvîrșit și veșnic Dumnezeu, Vă adresăm salutare frățescă în Hristos, Soarele Dreptății, și urăm Prea Fericirii Voastre ani mulți și rodnici, revărsînd dragostea și adevărul peste toate cele de sub cer, spre lauda nepătatei noastre credințe și slava Celui ce s-a înfășat, și pentru noi prunc S-a făcut, Mîntuitorul nostru; iar celui ce poartă în sine plină lumina cea nouă a slujirii lui Hristos, îi dorim sănătate și binecuvîntare veșnică, neîmpuținate, din bunăvoința divină și din har.

Încă o dată, îmbrățișînd pe Prea Fericirea Voastră, rămînem al Prea Fericirii Voastre cel mai mic frate întru Hristos și rugător către Domnul,

† SERAFIM,

AL ATENEI

PREA FERICITE PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,

«Astăzi, în orașul lui David, S-a născut pentru noi Mîntuitorul, care este Hristos Domnul». Astăzi își începe viața Cel fără de început, Cel nevăzut Se face văzut, Cel mai presus de fire Se face cunoscut, Cel nemărginit Se mărginește, Cel ce se odihnește în sinurile Tatălui, Se poartă pe brațele mamei și în ieslea celor necuvîntătoare este culcat, Dumnezeu cel preafălat Se coboară către neamul omenesc, pentru a ne smulge din adîncul păcatului și să ne reaseze în vechea cinste, făcîndu-ne iarăși fii și moștenitori ai împărăției Sale. De aceea cerul împreună cu pămîntul se bucură. Îngerii și oamenii văzînd pe Cel necreat amestecîndu-Se cu creatura, îl slăvesc cuprîși de uimire.

Bucurîndu-ne, deci, și noi, împreună cu toată lumea creștină de Nasteroa după trup, dar mai presus de fire, a Mîntuitorului nostru Hristos, venim în comuniune spirituală cu Venerabila voastră Prea Fericire și întîmpinîndu-Vă frățeste, Vă felicităm din inimă și implorăm pe Domnul care S-a făcut om să Vă învrednicească să sărbătoriți Nașterea Lui aducătoare de mîntuire ani mulți cu sănătate deplină, să păstoriți turma Lui cea cuvîntătoare cu dragoste, conducînd-o spre faptele cele bune, spre slava lui Dumnezeu.

Rugîndu-ne, deci, Lui să dăruiască Prea Fericirii Voastre, venerabilei voastre ierarhii și turmei dreptcredincioase un an nou al mîntuirii pașnic și

plin de tot binele, Vă îmbrățișăm încă o dată cu sărutare sfântă și rămânem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† HRISOSTOM,
ARHIEPISCOPUL CIPRULUI

*PREA FERICIRII SALE IUSTIN, LOCTIITOR AL SCAUNULUI DIN
CEZAREEA-CAPADOCIEI, MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE*

Mă grăbesc a împărtăși cu Prea Fericirea Voastră bucuria comună, triumf al Bisericii, pentru că «La Nașterea lui Hristos cerul și pământul una s-a făcut. Trimisul Domnului a sosit, iar seminția omenească se înalță la ceruri».

O, cât de tulburătoare este această sărbătoare a Bisericii. Pământul a devenit cer, aici sosind primăvara lumiresmată, care se gătește să aducă roadele spirituale ale evlaviei.

Pământul și-a deschis brațele cu emoție și bucurându-se și-a primit Creato-
noi nu numai că ne unim glasul cu cei din ceruri, proslăvindu-L pe Dumnezeu,
bogățit mulțimile nenumărate ale celor păcătoși, căzuți în mizerie.

Ingerii au înconjurat peștera cea sfântă din Betleem, cîntînd lumii: «Slavă
întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace».

Apropiindu-ne cu credință și dragoste de Hristos, pruncul lui Dumnezeu,
noi nu numai că ne unim glasul cu cei din ceruri, proslăvindu-L pe Dumnezeu,
dar ne unim puterile pentru a păstra pacea adusă pe pământ de Fiul Domnului.

Cu aceste strădanii omenești urmăm țelul de a feri darul sfînt al vieții
oamenilor de inspăimîntătorul război nuclear.

Alături întru totul de Prea Fericirea Voastră în bucuria acestei sărbători,
Vă felicit din tot sufletul și ne rugăm pentru binecuvîntarea și mila lui Dum-
nezeu asupra turmei Voastre, cu ocazia sărbătorilor Nașterii lui Hristos și a
Noului An 1983. Fie ca Mintuitorul să Vă țină în putere, sănătos și îndelungat
în zile.

În rugăciunile mele cer pentru Prea Fericirea Voastră prosperitate în lu-
crările sfinte, «spre sporirea Voastră și spre bucuria credinței» (Fil. 1, 25).

Cu neprecupețit devotament și iubire fiască, cel ce se roagă pentru Prea
Fericirea Voastră și se încredințează la rîndul său, împreună cu Biserica Sa,
rugăciunilor Voastre.

† DOROTHEI,
MITROPOLIT DE PRAGA ȘI AL ÎNTREGII
CEHOSLOVACHII

*PREA FERICIRII SALE IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
LOCTIITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA-CAPADOCIEI,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTIILOR.*

PREA FERICIREA VOASTRĂ, IUBITE FRATE ÎNTRU DOMNUL,

«Cu noi este Dumnezeu» (Is. 8, 10)

În vremurile cînd «tot pământul se închină Celui de Sus» sufletul meu,
plin de bucuria Nașterii Mintuitorului lumii, cu evlavie ingenunchează în fața
leslei din Betleem și se închină, și cîntă.

Cu astfel de gânduri și sentimente mă îndrept către Prea Fericirea Voastră, îmbrățișându-vă cu dragoste întru Hristos, rugându-vă să primiți din partea Sfintei Biserici Ortodoxe Autocefale din Polonia și a mea personal, sincere urări de fericire pentru Sfânta Biserică Ortodoxă Română și pentru Prea Fericirea Voastră. Să vă întărească Dumnezeu în înalta Voastră slujire și să Vă binecuvinteze pe mai departe spre slăvita lucrare în activitatea bisericească și în cea de făcător de pace, pentru binele tuturor popoarelor lumii, cât și pentru slăvita Voastră patrie.

Cît de solemn sună ostăzii cîntecul îngeresc : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bunăvoie» (Luca 2, 14).

Deie Domnul să fie pace în toată lumea și înțelegere între oameni ! Doresc în încheiere să mai adaug : «Săltați ceruri de bucurie și tu pămîntule bucură-te; munților chiotiți de veselie că Domnul a mîngîiat pe poporul său și de cei în necaz ai lui s-a milostivit» (Is. 49, 13).

Hristos se naște, slavă lui !

La mulți ani.

Cel smerit care se roagă pentru Prea Fericirea Voastră, iubit frate întru Hristos,

† VASILE,
MITROPOLITUL VARȘOVIEI ȘI AL
ÎNTREGII POLONII

PREA FERICIREA VOASTRĂ.

După sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos începem un nou an. Anul este o măsură omenească de timp. Dar, «o singură zi înaintea Domnului este ca o mie de ani și o mie de ani ca o singură zi» (II Petru 3, 8).

Sfînta Scriptură spune : «Tatăl are viață în Sine. Așa a dat și Fiului să aibă viață în Sine» (Ioan 5, 26).

Dar omul nu are viață în sine. El primește viață de la Fiul și oricine crede în El nu va pieri, ci va avea viață veșnică» (Ioan 3, 15). Astfel, «noi avem viața prin numele Său» (Ioan 20, 31) și «porunca sa este viața veșnică» (Ioan 12, 50).

Noi cei care credem în numele Său și încercăm să ne supunem poruncilor Sale, avem speranța vieții veșnice. În această speranță, salut pe Prea Fericirea Voastră de Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului dorindu-Vă «har peste har» (Ioan 1, 16) pentru anul care vine.

Al Prea Fericirii Voastre frate în Hristos,

† PAUL,
ARHIEPISCOPUL KARELIEI ȘI AL
ÎNTREGII FINLANDE

PREA FERICIRII SALE,
PREA FERICITULUI IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,

PREA FERICIREA VOASTRĂ.

Și în acest an, Dumnezeu cel milostiv binecuvîntează iarăși întreaga lume prin vestea cea bună a Nașterii Mintuitorului nostru Iisus Hristos, «Căci Dum-

nezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul său cel unul născut l-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan 3, 16).

În aceste clipe pline de taină, cînd la orizontul sufletelor noastre se deschid «ușile milostivirii» ale Sf. Scaun al Etchmiadzinului, aducem Prea Fericirii Voastre vestea cea bună a Nașterii celei Sfinte, împreună cu urările noastre cele mai fierbinți ca harul dumnezeiesc să se reverse din belșug asupra oamenilor și asupra conducătorilor de state din zilele noastre, astfel ca lumea frământată să se apropie tot mai mult de limanul păcii, spre fericirea tuturor neamurilor. «Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să se mîntuiască, prin El, lumea» (Ioan 3, 17).

În bucuria Sfintei Nașteri, Vă încredințăm de dragostea noastră respectuoasă și frățească, precum și de rugăciunile noastre fierbinți ca Domnul să vă dăruiască ani mulți fericiți, bogați în roade duhovnicești, spre slava mării Voastre Biserici.

† VASKEN I,
CATOLICOS AL TUTUROR ARMENILOR

*PREA FERICIREA VOASTRĂ,
IUBITUL NOSTRU FRATE ÎN HRISTOS DOMNUL.*

Apropiindu-se sărbătoarea Nașterii Mîntuitorului nostru, avem marea bucurie să salutăm pe Prea Fericirea Voastră în harul și pacea Domnului nostru Iisus Hristos. Întreaga Biserică a Sfîntului Toma, Apostolul Indiei, salută pe Prea Fericirea Voastră, pe preoții și credincioșii marelui Voastre Biserici, în duhul dragostei.

Noi dăm slavă lui Dumnezeu pentru dragostea și legăturile strînse care există între Bisericile noastre. Lucrarea dumnezeiescului Duh Sfînt se vedește în chip minunat între Bisericile noastre, trăgîndu-ne pe toți laolaltă în unitatea cea neștirbită a Sf. Treimi.

Ceea ce lumea caută acum mai mult este pacea, deoarece omenirea se află sub amenințarea războiului și a unui posibil holocaust nuclear. Un semn al lucrării Sfîntului Duh este acela că creștinii de pretutindeni sînt preocupați în mod deschis de problemele păcii, dreptății și dezvoltării.

Deoarece ne pregătim să sărbătorim misteriosul fapt al Întrupării Domnului, ne alăturăm Prea Fericirii Voastre și Bisericii lui Hristos de pretutindeni cu cîntarea imnului îngeresc:

«Slavă întru Cei de sus lui Dumnezeu
și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire»

Fie ca pacea Domnului Întrupat să continue să întărească pe Prea Fericirea Voastră în marea slujbă a lui Hristos și a poporului Vostru, în duhul dragostei și buneii înțelegeri.

Al Vostru Frate în Domnul,

† BASELIUS MAR THOMA MATHEWS I

*PREA FERICITULUI IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,*

PREA FERICIREA VOASTRĂ,

În numele Fiului lui Dumnezeu celui Întrupat, doresc Prea Fericirii Voastre și tuturor credincioșilor pe care îi conduceți spiritual un «Crăciun binecuvîntat și un An Nou fericit».

Deoarece ne pregătim să celebrăm din nou bucuria sărbătorii Nașterii Domnului, în acest anotimp binecuvîntat, noi mulțumim și preamărim pe Dumnezeu pentru măreția neîntreruptă a misiunii noastre de a retrăi împreună strălucirea primei zile de Crăciun. Să rostim așadar: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace» (Luca 2, 14), deoarece această declarație de pace, care vine de sus, este imperios necesară în lume.

Ne rugăm ca pacea Nașterii Domnului să alunge tot întunericul și răul de pe fața pămîntului și să aducă fericire în inimile tuturor, întregii omeniri.

Fie ca pacea veșnică a Nașterii să se instaleze pentru totdeauna în turma lui Dumnezeu a Sfintei Voastre Biserici prin conducerea spirituală și Sfînta binecuvîntare a Prea Fericirii Voastre.

† ABBA TEKLE HAIMANOT,
PATRIARHUL ETIOPIEI

*PREA FERICIRII SALE IUSTIN,
ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,*

În aceste zile, cînd am sărbătorit Nașterea Celui care a spus: «Eu sînt lumina lumii» (Ioan 8, 12), gîndul nostru se îndreaptă către păstorii din Bethleem «împrejurul cărora a strălucit slava Domnului» (Luca 2, 10). Lumina a strălucit în noaptea Bethleemului; ea a strălucit în noaptea istoriei omenești. Adevărul s-a făcut trup pentru ca trupul, în lume, să poată străluci de frumusețea Adevărului. Taina aceasta mare este și iple de uimire mincea care o contemplă cu închinare. Această uimire străbate întreaga Evanghelie. Lumina nopții din Bethleem strălucește și va străluci în plenitudinea ei în Biserică, mireasa lui Hristos, a cărei chemare este de a-i aduna pe oameni în lumina Adevărului.

Mulțumind Prea Fericirii Voastre pentru urările pe care ni le-ați trimis, le încredințez pe ale mele Domnului, rugîndu-L ca slujirea Voastră să fie pe deplin binecuvîntată și ca în anul care începe, Bisericile noastre să poată ajunge la o și mai mare apropiere, înaintînd împreună pe calea unității voite de Domnul.

Fie ca pretutîndeni lumina Bethleemului să învingă întunericul, să strălucească pe fața omului, chip al Creatorului său; să strălucească în fiecare familie unită în iubire; să strălucească în relațiile omenești, în care încordările vor, fi fost preschimbate într-o armonie superioară!

Cu aceste simțămînte, exprim încă o dată Prea Fericirii Voastre întreaga mea dragoste frățească întru același Domn al nostru.

În preajma Sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului și începerii noului an, transmit Prea Fericirii Voastre gândurile mele cele mai bune; «Domnul păcii» (Is. 8, 5) să facă din toți ai săi slujitori devotați ai împărăției adevărului, dreptății și păcii, care a fost inaugurată la venirea sa printre noi.

Vă rog să primiți, Prea Fericite Părinte Patriarh, sentimentele mele respectuoase și frățești.

† JEAN WILLEBRANDS,
PREȘedintele SECRETARIATULUI PENTRU
UNITATEA CREȘTINĂ

PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,

PREA FERICIREA VOASTRA,

Creștinii din întreaga lume sînt preocupați de problema păcii. Acest lucru este adevărat, în special cînd ne referim la tinerii din Bisericile noastre, dar nicidecum nu ne limităm numai la ei. Cînd Bisericile vorbesc pe tema păcii, lumea tinde să le înțeleagă uneori doar în termenii diviziunilor politice ale vremurilor noastre.

Totuși, creștinii au un mesaj unic și autentic — mesajul păcii care are puterea de eliberare a tuturor celor care îl ascultă. Crăciunul este timpul în care Biserica are datoria și ocazia să proclame «pacea tuturor oamenilor de bunăvoie».

Slăbînția păcii lui Hristos este de o ordine total deosebită de echilibrul subred al puterii pe care negocierii lumii o numesc pace. Aceasta survine din împăcarea Omului cu Dumnezeu prin Cruce și împăcarea noastră continuă anul cu altul în Hristos. Această pace este costisitoare, de autojertfire, pentru că noi trebuie să învățăm să ne deschidem unul altuia, precum Hristos s-a deschis pe sine pe Cruce.

Mesajul de Crăciun este atât dar cît și angajare. Acesta nu este o evadare sentimentală și romantică. Venirea Pruncului Hristos și a puterii pe care o aduce ne capacitează pe noi să fim instrumente ale păcii sale jertfelnice și reconciliatoare într-o lume împărțită.

Fie ca această pace să fie cu Voi de acest Crăciun și ca toate Bisericile să o proclame în anul care vine.

Al Prea Fericirii Voastre, cu frățească dragoste în Hristos,

† ROBERT CANTUAR,
ARHIEPISCOP DE CANTERBURY

• VIAȚA BISERICĂȘCĂ •

ALEGEREA NOULUI ARHIEPISCOP PENTRU EUROPA CENTRALĂ ȘI OCCIDENTALĂ

În ziua de 16 noiembrie 1982 a avut loc la București, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Iustin o ședință de lucru a Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Pe lângă problemele de ordin administrativ, bisericesc și de natură misionară, Sfintul Sinod a analizat referatul prezentat de Prea Fericitul Patriarh Iustin relativ la alegerea noului Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală.

Din referat reiese că în urma revenirii episcopului Teofil Ionescu de la Paris, la 10 martie 1972, sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Române, Sfintul Sinod a aprobat, la 12 decembrie 1974, ridicarea episcopiei respective la rangul de Arhiepiscopie cu titulatura de «Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Centrală și Occidentală» și a acordat episcopului T. Ionescu rangul de arhiepiscop, alegind totodată pe Arhim. Lucian Florea ca episcop-vicar.

După decesul arhiepiscopului T. Ionescu (9 mai 1975), conducerea treburilor Arhiepiscopiei a fost încredințată P. S. Episcop vicar Lucian Făgărășanul, care îndeplinește această misiune pînă la 16 iulie 1980, cînd este ales episcop vicar al Arhiepiscopiei Sibiului.

La aceeași dată, P. S. Episcop vicar Adrian Hrițcu-Botoșăneanul al Arhiepiscopiei Iașilor a fost ales Episcop vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală.

După ce au analizat expunerea de motive care atestă necesitatea alegerii unui arhiepiscop în fruntea Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală cu sediul la Paris și ținînd cont de activitatea deosebită a Episcopului vicar, pe timpul cit a coordonat activitatea Arhiepiscopiei, membrii Sfintului Sinod au ales, prin vot secret, pe noul Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală în persoana P.S. Episcop *Adrian Hrițcu*.

Alegerea a fost validată de Comisia Afacerilor Externe Bisericești și de Comisia canonică, juridică și pentru disciplină ale Sfintului Sinod.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit cu acest prilej o cuvîntare în care a expus meritele noului Arhiepiscop ales și a făcut urări de bună împlinire în slujba Bisericii și a neamului românesc.

În cuvîntul de răspuns, I.P.S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu a făcut o prezentare a activității celor doi ani de slujire printre românii ortodocși din Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Centrală și Occidentală și s-a angajat solemn, în fața Sfîntului Sinod, că-și va îndeplini sarcinile ce-i revin în calitatea sa de Arhiepiscop.

I.P.S. Arhiepiscop *Adrian Hrițcu* s-a născut la 22 februarie 1926, în comuna Stiubeenii, jud. Botoșani, purtînd ca mirean numele de Aurel.

După absolvirea Seminarului teologic de la Minăstirea Neamțu (1953), a urmat cursurile practice de pictură bisericească de la Minăstirea Plumbuita.

Între 1953—1957 a urmat cursurile Institutului teologic din București, unde a obținut titlul de licențiat în teologie (1957) cu teza: «Făgăduințele călugărești — mijloc de desăvîrșire morală».

La 9 decembrie 1950 a fost tuns în monahism la Minăstirea Neamțu, luînd numele de Adrian. În același an, la 25 martie a fost hirotonit ierodiacon, iar la 6 ianuarie 1958, ieromonah.

La 18 decembrie 1965 Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române i-a conferit rangul de arhimandrit.

A deținut următoarele funcții administrativ-bisericești: cîntăreț bisericesc, ierodiacon la minăstirile Neamțu și Plumbuita, egumen la Minăstirea Slatina-Suceava, stareț la Minăstirea Durău-Neamț, stareț la Minăstirea Slatina-Suceava, apoi exarh al minăstirilor din Arhiepiscopia Iașilor, slujitor și mare eclesiarh la Catedrala mitropolitană din Iași.

I.P.S. Arhiepiscop Adrian a desfășurat și o frumoasă activitate publicistică. Printre cele mai importante articole și studii amintim următoarele:

1. *Dezarmarea, porunca ceasului de față*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 1—2/1960;
2. *Mitropolitul Veniamin Costachi la Minăstirea Slatina*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 1—2/1967;
3. *Asterie al Amasiei și opera sa*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 7—8/1968;
4. *Rînduiala Panaghiei*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 3—4/1972;
5. *Viața monahală la Minăstirea Cetățuia*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 7—8/1972;
6. *Comunități noi. Biserici marginale*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 7—8/1973;
7. *Români ortodocși la Grandchamp*, în «Nouvelles de Grandchamp», Fizeții, 1973;
8. *Mitropolitul Dosoftei la Minăstirea Prohota*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 9—12/1974;
9. *Războiul de independență*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 5—6/1977;
10. *Viața și activitatea Mitropolitului Veniamin Costachi. La a 175-a aniversare a întorzării sale*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 3—4/1978;
11. *Sfîntul Apostol Andrei în tradiția Bisericii și în viața creștinului*, în «B.O.R.», nr. 11—12/1978;
12. *Viața socială în operele Sfîntului Vasile cel Mare*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 1—2/1979;
13. *Ștefan cel Mare în conștiința credincioșilor noștri creștini*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 7—8/1979.

Oferindu-i-se o bursă de către «L'Unită Cattolica» din Luzern—Elveția, în 1973 a urmat cursurile Facultății de teologie din Fribourg—Elveția, participând totodată și la cursurile de vară ale Institutului ecumenic de la Bossey.

La recomandarea I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. C. Arhim. Adrian Hrițcu a fost ales de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 17 decembrie 1973, în funcția de episcop vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, hirotonit și instalat la 27 ianuarie 1974.

Ca episcop vicar al Arhiepiscopiei Iașilor P. S. Adrian a depus eforturi încununat de frumose realizări pentru propășirea credinței strămoșești și a unității creștine. A organizat și condus Conferințe pastoral-misionare pentru preoții din Eparhie, a sfințit biserici și a hirotonit preoți pentru parohiile Arhiepiscopiei Iașilor, a contribuit la buna desfășurare a cursurilor de perfecționare a ghizilor de la monumentele istorico-bisericești etc.

Un alt aspect al activității I.P.S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu îl constituie participarea I.P.S. Sale la activitatea ecumenică a Bisericii Ortodoxe Române.

În anul 1973 a făcut parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române care a participat la Sesiunea anuală a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. În același an a făcut vizite în Italia și Franța unde s-a întâlnit cu reprezentanții celor mai importante minăstiri din aceste țări.

În 1976 a făcut parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române care a efectuat o vizită oficială în India, în același an a vizitat comunitățile ortodoxe românești din Baden-Baden (R.F.G.) și Viena (Austria).

În iulie 1977 a participat la Congresul religiilor pentru pace de la Moscova, iar în aprilie 1978 a făcut parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Patriarh Iustin, care a vizitat Patriarhia ecumenică din Constantinopol.

În mai 1979 P. S. Episcop vicar Adrian a condus delegația Bisericii Ortodoxe Române care a participat la Conferința ecumenică de la Cairo—Egipt, cu tema: «Monahismul ancorat în societatea contemporană».

Pentru merite deosebite pe tărîm pastoral-misionar cît și pentru angajarea sa ecumenică, P. S. Episcop vicar Adrian a fost ales de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în sesiunea sa din 16 iulie 1980, ca episcop vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală, cu sediul la Paris.

La 16 noiembrie 1980 a fost instalat oficial la Paris de către I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, exarhul Patriarhiei Române pentru comunitățile ortodoxe românești de peste hotare.

Precum am amintit mai sus, la 16 noiembrie 1982, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ales pe P. S. Episcop vicar Adrian Botoșaneanul ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală.

CONFERINȚA ECUMENICĂ DE LA INTERLAKEN — ELVEȚIA (8—12 octombrie 1982)

Federația Bisericilor Protestante ale Elveției a organizat și convocat o conferință a Bisericilor apusene între 8—12 octombrie 1982 în localitatea Interlaken (Elveția), cu tema «Sarcina Bisericilor în Europa Occidentală».

Delegații de felurite categorii (ca reprezentanți ai Bisericilor Europene Occidentale, apoi cei ai nenumăratelor organizații internaționale sau ca invitați, ca «vorbitori», consultanți, în afară de grupul de pregătire a conferinței, de secretariat, de traducători și de preșălitori slujbeilor religioase de fiecare dimineață și seară și de duminică 10 octombrie), au depășit numărul de peste nouăzeci.

De menționat și participarea unor personalități aparținând unor organizații sociale și unor Biserici Protestante ori Ortodoxe ca: «Jacques Maury, președintele Federației Protestanțe Franceze, Appel André, președintele Conferinței Bisericilor Europene, Jean-Pierre Jornod, președintele Federației Bisericilor Protestante ale Elveției, Held Heinz Ioachim și Binder Heinz G., din conducerea Bisericii evanghelice din R. F. Germania, Prof. dr. Lukas Vischer, conducătorul ecumenismului elvețian, apoi conducătorii Comisiei pentru Biserică și Societate, ai Institutului nordic, ai Institutului de Etică Socială, al Consiliului Europei sau al Centrului european, al Parlamentului Europei, sau al serviciului de presă protestant etc. Mai amintim prezența episcopului romano-catolic Dr. Gabriel Bulet de la Freiburg și a iezuitului Paul Simonds de la Centrul european catolic de studii și informații. Amintim și pe Prof. dr. Ioan Pessmazoglu, șeful Partidului Socialist Democrat din Grecia și fost ministru, actualmente deputat al Parlamentului European, pe mitropolitii Ioan de Helsinki și Panteleimon al Zakintului din Atena și în sfârșit, pe cunoscuta activistă ecumenistă Dr. Ellen Flessmann van Lœer, care a ținut meditațiile de dimineață pe texte din Proorocul Isaia și din Efesenii. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost delegat semnatarul acestor rânduri.

Sesiunea s-a deschis cu cuvîntul de bun venit al președintelui Federației Bisericilor Protestante ale Elveției, *Dr. Jean Pierre Jornod*, care a declarat că Bisericile Elveției sînt hotărîte să ajute Europa după puterea lor spirituală și materială. După el, *Dr. Hans Ruh*, președintele Bisericii Luterane din Elveția, a dat lămuriri cu privire la program și organizare. A urmat cuvîntul de salut al consilierului federal *Dr. Pierre Ober*, responsabilul afacerilor străine din Elveția, care a spus, printre altele: «Prin prezența Bisericii să sperăm că legea morală poate fi aplicată în societatea de astăzi atît de frământată de tot felul de probleme și din ce în ce mai complexe; căci, a spus el către sfîrșit, Bisericile au reușit să găsească un limbaj care e ascultat». *Dr. Lukas Vischer*, profesor și responsabil pentru afacerile ecumenice ale Bisericilor Elvețiene, își manifestă bucuria pentru prezența altor personalități importante. Pentru a justifica această adunare, amintește că se recunoaște că Bisericile au reflectat prea puțin împreună, gîndind individual; deși au fost confruntate de o istorie și o politică comune și asemănătoare, Bisericile nu sînt pregătite pentru o lucrare comună din punct de vedere confesional.

Pentru ca să se surme această stare de pasivitate, s-a format un comitet din personalități active, cu inițiativă, care au hotărît convocarea reprezentanților tuturor Bisericilor din Europa de vest. Ele trebuie să aducă *mărturia unității și o activitate împreună pentru ca să se asigure reușita mărturiei noastre*.

După aceea, Prof. Lukas Vischer, a făcut o introducere pornind de la tema amintită. Întrebînd de ce s-a ales această temă, el răspunde începînd cu observația

că, cu excepția Bisericii Romano-Catolice, celelalte Biserici n-au adus pînă în prezent o mărturie comună, deși aveau prilejul s-o facă prin mijlocirea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, sau prin Conferința Bisericilor Europene.

În nesiguranta în care se găsesc, Bisericile Europei Occidentale simt nevoia de a se sprijini unele pe altele în domeniile teologic, duhovnicesc și practic. Căci între ele există numeroase deosebiri, fiecare avînd o moștenire confesională, o istorie și un regim deosebit. Totuși, cu toate aceste deosebiri de istorie națională, de cultură, de limbă, de nivel de viață etc., nu se poate tăgădui că țările Europei de Vest nu fac acum eforturi, pentru a ajunge la o unitate cît mai desăvîrșită. Documentul descrie această unitate și obiectivele ei. Apoi, în continuare arată că creștini și ne-creștini își pun întrebări pline de grijă privitoare la viitorul civilizației Europei Occidentale, al securității, al stilului de viață și al științei ei. Persoana umană este din ce în ce mai amenințată. (Documentul rezumat aici se termină cu o bibliografie care cuprinde declarații bisericești privitoare la situația Europei Occidentale și misiunea Bisericilor).

Subsemnatul am amintit importanța activității ecumenice pe plan internațional și a celei ecumenice locale a cultelor din România, binecunoscută de unele personalități prezente.

Scara a vorbit Prof. I. Pesmazoglu, rezumînd documentul său intitulat «Integrarea europeană și sarcina Bisericilor în Europa de Vest». El a început amintind că unitatea europeană despre care se vorbește este legată de schimbări importante în Europa și în alte părți ale lumii. Progresul în integrarea europeană presupune conștiința moștenirii noastre comune, care a fost influențată de ideile și activitatea Bisericii creștine. El se datorește situației create de un proces de dezvoltare modernă tehnică, economică și de lupta împotriva crizei de azi, europeană și internațională. Aceasta nu exclude însă divergențele de interese și de naționalitate. Prof. Pesmazoglu spune că se caută soluții, care să însemne un avans decisiv în integrarea europeană; Bisericile pot avea o influență puternică în acest sens. Apoi, vorbește despre unele caracteristici esențiale ale Uniunii europene, printre care amintește pe cele economice, culturale și spirituale.

Autorul descrie apoi sarcina Bisericilor în Europa de Vest. Ele au o misiune ecumenică, dar activitatea lor s-a dezvoltat în întreaga Europă și apoi în America și în celelalte continente, păstrîndu-și caracterul european și răspunderea față de lumea a III-a. Ca direcții ale acțiunii Bisericii, amintește lupta împotriva răului tratament al femeilor, șomajul tinerilor și discriminarea între minorități; în sfîrșit contactele și discuțiile cu alte religii, în special cu evreei și musulmanii. Apoi se ocupă de problemele specifice ale masei societății de consum, printre altele numind relele acute ale societății de astăzi: tortură, violență și terorism, pe lângă violarea legilor și ordinii internaționale.

Autorul încheie expunerea prezentînd caracteristicile și contribuția Bisericii Ortodoxe Grecești, favorabile progresului societății.

Sîmbătă 9 octombrie sesiunea s-a deschis cu o meditație religioasă a D-nei Flessemann van Leer. A vorbit apoi Prof. Episcop luteran de la Budapesta, *Gyula Nagy*, care a subliniat că misiunea Bisericii este promovarea păcii și a religiei din lumea întreagă. Prin dezarmare putem ajuta și pe săracii lumii a III-a. Libertatea ființei omenești este dată pentru slujirea lui Dumnezeu și a omului. Proprietatea are sensul de slujire, munca, sensul de sarcină. Credința tare a Bisericii e temelie speranței noastre. Episcopul romano-catolic *Gabriel Bullet* de la Freiburg a vorbit despre organizarea romano-catolică a evanghelizării Apusului. Sesiunea s-a continuat cu o masă rotundă, la care au participat, în afară de prezidiu, și Uinam Koshy, directoare la Consiliul

Dialogurile noastre ecumenice din ultimele decenii, a spus președintele Appel, ne ajută să gândim la elaborarea unei Europe mai unite, ajutând conducătorii și funcționarii ei să depășească preocupările lor actuale pentru altele superioare în acest scop. Ne-am adunat nu numai pentru analiza acestei situații, ci și pentru a propune Bisericilor niște priorități și etape de urmărit.

În discuțiile care au urmat, am întrebat de ce n-a amintit deloc despre Bisericile din Răsărit, ori despre ecumenismul local din țara noastră, binecunoscut și aprobat în Apus; a răspuns că chestiunea ecumenică și a păcii sînt subînțelese.

Luni 1 octombrie, ședința s-a deschis cu cultul prezidat de doamna *Ellen Flessemann-van Leer* din Olanda, în continuarea unei teme din Epistola către Efeseni. Programul a prevăzut discutarea pe grupe a temei generale a Conferinței pînă seara, iar seara discutarea ei în plenară. S-au fixat două obiective ale hotărîrilor finale: angajamentele Bisericilor apusene și reorganizarea structurilor bisericesti. Pînă seara tîrziu urma să se reformuleze un rezultat al declarației finale, rezumat al declarațiilor celor cinci grupe. În discuțiile care au urmat s-a amintit de multe probleme cărora trebuie să le facă față parohiile. *Nilson Kjell* de la Institutul Nordic a precizat că relațiile Bisericii Suediei cu cele Răsăritene sînt puternice și vor fi menținute. Ea nu se va interesa de noile structuri apusene, ci numai de misiuni și de lupta pentru pace. Dar, *Dr. Forman Görman* din Lund constată că Bisericile scandinave nu sînt prezente: să fie informate de cele ce vor urma. *Dr. Lukas Vischer* a spus că, pe baza celor cinci rapoarte rezumative ale celor cinci grupe se va scrie o scrisoare semnată de cei doi co-președinți (*Jean-Pierre Jornod* al Federației Bisericilor Protestante ale Elveției și *Dr. G. Heinz Binder* al Bisericilor Luterane din Germania de Vest), care să informeze toate Bisericile creștine despre hotărîrile ei. *Președintele J. Maury* a declarat că nu are impresia că sîntem lămurii, nici entuziasmați; nu cunoaștem cuprinsul scrisorii. Finlandezul *Dr. Jouko Martikainen* a declarat că contrar suedezilor va face propagandă în favoarea unirii cu celelalte țări ale Apusului, și că ar trebui trimisă Bisericilor nu numai o scrisoare, ci un proiect adevărat: «Nădăjduim că în 2054 se va sărbători reunirea Bisericilor!» — a sfîrșit el. S-a amintit că unele Biserici sînt împotriva contribuțiilor bănești.

Marti 12 octombrie, dimineața, pastorul *Jornod* a oficiat cultul protestant. După aceea s-a citit proiectul scrisorii, care va fi refăcut de un comitet de continuare a Conferinței; acesta se va întruni în acest scop la Bruxelles. S-a cerut să se includă în Comitetul de continuare și o femeie și cu ea s-au numărat nouă persoane. Principalele critici care s-au mai adus proiectului de scrisoare au fost: se prezintă Europa ca un colț de tristețe, fiindcă sîntem cei mai bogați! În consecință s-a cerut excluderea textelor economice, care vorbesc despre săraci, în loc de a se vorbi despre Biserică și Societate. S-a cerut menținerea fermă a legăturii cu Biserica Romano-Catolică. Eu și apoi Episcopul Nagy am cerut păstrarea legăturilor cu Europa de Răsărit. La sfîrșit, *Dr. Lukas Vischer* a anunțat că Comitetul celor nouă va evalua răspunsurile trimise de Biserici.

Conferința s-a terminat cu mulțumirile aduse tuturor categoriilor de organizatori și participanți la această Conferință.

Conferința de la Interlaken, care a avut ca temă «Sarcina Bisericilor în Apusul Europei» a căutat să dea un suport religios unirii statelor europene din Apus. Cele două documente: 1. *Misiunea Bisericilor în Europa Occidentală* și 2. *Răspunderile Bisericilor în Europa de Răsărit*, au fost oaracum comentate și precizate de cele ale profesorilor *Pesmazoglu*, *Leuenberger*, *Dr. Vischer* și *Appel*.

Ecumenic al Bisericilor și Bethuel Kiplagat, ambasador al Keniei în Marea Britanie și în Elveția, la care s-a discutat tema documentelor de bază. Ambasadorul Keniei a vorbit și împotriva discriminării rasiale.

Simbădă după masă a urmat rezumatul conferinței dr. Theodor Leuenberg (St. Gallen — Elveția) «Viitorul instituțiilor democratice într-o Europă cu schimbări sociale». El pleacă de la ideea că procesul de unificare a Europei se află de mulți ani într-o criză, scena ei politică oscilând între resemnare și speranțe noi. În continuare, Dr. Lukas Vischer a rezumat al doilea document intitulat «Instituțiile Europei de Vest și prezența Bisericilor». Dintre *Adunările creștine*, documentul aminteste următoarele:

1. Conferința Bisericilor Europene; 2. Comisia Ecumenică pentru Biserică și Societate în Comunitatea europeană; 3. Secretariatul ecumenic pe lângă Consiliul European (intemeiat în 1979); 4. Adunarea bisericilor de la Bruxelles, despre care nu se spune nimic în document. La urmă se adaugă unele *organizații para-ecleslastice*.

Duminică dimineața, 10 octombrie, a avut loc o *meditație* sub președinția președintelui Federației Bisericilor Protestante ale Elveției, interesantă prin prezența pe podium a patru tineri, care au arătat, pe scurt, ce-i apropie și ce-i depărtează de Biserică. Trei dintre ei erau protestanți și unul romano-catolic; acesta din urmă a spus că este încântat pentru primirea străinilor în nevoi de tot felul; unul dintre protestanți s-a arătat nemulțumit de faptul că li se impută public unele fapte pe care ei nu le consideră păcate: petrecerile de pildă etc.

După masă s-a lucrat pe grupe. Temele cu cuprins religios au fost următoarele: I. Deplasarea puterii de a decide pe nivel internațional; II. Democrație-tehnologie; III. Democrație și regiune (la care s-a renunțat, neavând suficienți parteneri); IV. Democrație și minorități; V. Biserică și democrație (care a avut prea mulți colaboratori și a trebuit să fie împărțită în V.a și V.b).

În grupa a V-a b în care au lucrat, s-a arătat că legătura dintre Biserică și democrație politică o face ideea de *libertate*. S-au folosit în discuție toate textele biblice despre liberator, a liberă, libertate, liber etc. Vorbind la cerere, am pornit de la ideea că Mintuitorul însuși a făcut o deosebire între ceea ce este al Cezarului și ceea ce este al lui Dumnezeu. Pe această cale au mers Sf. apostol Pavel, Sf. Atanasie și cei trei Capadocieni, pentru ca apoi Fericitul Augustin să nu vorbească în «De civitate Dei» decît despre puterea lui Dumnezeu care stăpînește toate și căruia nu i se opune decît răul.

După un scurt istoric al raporturilor dintre Biserică și stat, la ruși, români și ortodocși în general, am încheiat: «Astăzi situația religioasă este deosebită în diferite țări socialiste ale Răsăritului. Aici sînt de față persoane care au văzut realitatea din România: bisericile deschise, reparate după cutremur, mînistirile pline de călugări sau călugărițe, totul normal și cu manifestări ale ecumenismului local, care unește toate cultele din România de trei ori pe an. Duminica trecută, Părintele Patriarh Dr. Justin Moisescu a ținut un discurs despre libertatea de conștiință în fața unei delegații a Asociației Bisericilor Europene, pe care l-a auzit și D-na Evdokimoff, aici prezentă. Avem toată libertatea în problemele de conștiință. În problemele sociale conlucrăm cu statul, care are toate mijloacele pentru a le face față, inclusiv cele materiale.

Discuțiile au continuat avînd drept centru problema ajutorului pe care l-au dat Bisericile Apusene unității Europei Occidentale.

Duminică seara, pastorul *André Appel*, președintele Federației Europene a pronunțat conferința «*Bisericile în fața evoluției Europei de Vest și a instituțiilor sale*».

Cerindu-mi-se să lămuresc punctul de vedere ortodox în grupa V.b, am amintit că Bisericele Ortodoxe se ocupă de problemele religioase, iar în ce privește celelalte probleme conlucrează cu statul, dând o importanță unică păcii, condiția economiei și a progresului, în contrast cu primejdia distrugerii omenirii printr-un război nuclear, a cărui pregătire absoarbe toate mijloacele de existență ale lumii:

Prof. NICOLAE CHIȚESCU

SESIUNEA COMISIEI «ANTIRASISM» A CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

(Hofgeismar — R. F. Germania, 15—19 noiembrie 1982)

Între 15—19 noiembrie 1982, la Academia teologică evanghelică din Hofgeismar — R.F.G. s-au desfășurat lucrările Comisiei «Antirasism» a Conferinței Creștine pentru Pace.

Au participat 45 de delegați — membri ai Comisiei și invitați — aparținând unor diferite Biserici din Europa, Africa, Asia, America de Nord și America Latină.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Dumitru Soare, consilier patriarhal.

După tradiționala slujbă de deschidere, secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace, Past. Lubomir Mirejovski, a adresat participanților un cuvânt de salut, apoi a făcut o prezentare a situației rasismului în lume. El a subliniat rolul important pe care organizațiile nonguvernamentale îl au în O.N.U., referindu-se în mod special la sesiunea specială a O.N.U. cu privire la rasism și apartheid care a avut loc în anul 1978, precum și la Conferința mondială O.N.U. împotriva rasismului și apartheidului.

Rev. Christie Rosa, secretar general adjunct al C.C.P., a prezentat apoi un raport privind activitatea Comisiei «Antirasism» a C.C.P. pe perioada ultimilor cinci ani și pozițiile adoptate de C.C.P., sub forma unor rezoluții și declarații, cu privire la rasism, discriminări rasiale și în special apartheid în Africa de Sud și Namibia.

Comisia a ales ca președinte al sesiunii pe Rev. A.G. Cote-Wilson (Sierra-Leone), ca vicepreședinți pe Rev. L. Charles Gray (S.U.A.), Prof. Kalman Huszti (Ungaria) și Episcop Rigal Elisee (Gambia), iar ca secretar pe Rev. Cristie Rosa.

Lucrările Conferinței s-au concentrat în jurul referatului Prof. dr. Ludek Broz (Cehoslovacia), asupra temei: «Dezvoltarea globală a rasismului și amenințarea pe care acesta o prezintă pentru pacea mondială». În prima parte, vorbitorul a definit ce este rasismul și a arătat diferitele forme sub care se prezintă acesta în vremea noastră. A demonstrat apoi că rasismul nu se poate întemeia pe teologie, sociologie, sau pe antropologie, ci el este rezultatul unei mistificări primejdioase a celor ce încearcă să doosebească existența unor rase «superioare» și «inferioare». În concluzie, a arătat că mistificarea rasistă trebuie respinsă, deoarece ea constituie o gravă primejdie la adresa păcii și a dezvoltării armonioase a omenirii. Mitul rasist a fost preluat de fascism, ducând la asasinat în masă și comportări inumane pe care istoria le-a condamnat cu toată hotărârea.

Conferențiarul a comparat rasismul cu un ghetar care are o parte vizibilă și una ascunsă. Pericolul rasismului actual la adresa omenirii vine de la indivizi, comuni-

tăți, națiuni și state care tolerează rasismul într-o formă sau alta, avînd concepții de natură distructivă. Rasismul are însă și rădăcini ascunse, pentru descoperirea cărora este nevoie de clarviziune. Sub toate formele sale, rasismul este un sistem de exploatare și asuprire, bazat pe ură și egoism. El constituie o gravă primejdie atît din punct de vedere moral, cît și social-economic. De asemenea, constituie o amenințare continuă la adresa păcii. De aceea, creștinii au datorita de a se opune rasismului și implicațiilor lui, angajîndu-se în lupta împotriva egoismului, pentru libertate și demnitate umană.

Pe marginea acestui referat au luat cuvîntul mai mulți vorbitori care au condamnat prejudecățile rasiste, au demascat primejdia rasismului ascuns și au înfierat rasismul ca fiind o crimă împotriva omenirii. S-au făcut referiri la diferite regiuni sau țări confruntate cu primejdia rasistă.

În acest context, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a vorbit despre rolul teologiei contemporane și al moralei creștine în demascarea rasismului și condamnarea acestuia ca păcat de moarte, care generează omuciderea, exploatarea și opresiunea. A respins teoria poligenismului, prin care se încearcă să se susțină inegalitatea raseilor și a arătat că toți oamenii, indiferent de rasa sau de poporul cărora aparțin, sînt deopotrivă vrednici de respect și deopotrivă de înzestrați cu capacitatea de a progresa, ca unii care sînt creați după chipul lui Dumnezeu. A subliniat de asemenea faptul că toți credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, ca de altfel toți fiii poporului român — care au trăit veacuri de-a rîndul experiența tristă a lipsei de libertate, în timpul cînd înfaturile noastre erau supuse Porții otomane, cît și mai de curînd, în timpul dominației fasciste — sprîjină cu hotărîre lupta pentru apărarea și consolidarea libertății fiecărui popor, precum și dobîndirea libertății de către popoarele care sînt încă lipsite de acest drept.

Una din problemele actuale asupra căreia s-au purtat discuții a constituit-o lupta de eliberare a popoarelor din Africa de Sud și Namibia și atitudinea curajoasă a creștinilor din cele două țări. Delegații au recomandat Bisericilor membre ale C.C.P. să promoveze eforturi pentru prezentarea în fața opiniei publice a realităților situației sud-africane, pentru menținerea legăturilor de solidaritate cu mișcările de eliberare de pe continentul african, precum și pentru denunțarea amenințărilor la adresa păcii către forțele neofasciste care promovează violența rasială.

În continuare, s-au purtat discuții în sedința plenară asupra temei «De la o teologie colonială la o teologie a eliberării». În cadrul discuțiilor, au fost dezbătute diferitele aspecte ale procesului prin care structurile politice, sociale și economice colonialiste au influențat gîndirea teologică, de-a lungul veacurilor. S-au analizat astfel implicațiile unor diverse forme de teologii, ca: teologia colonială, teologia rasistă, teologia de castă, teologia misionară, teologia lumii a treia, teologia eliberării, ș.a.

Delegatul ortodox român a atras atenția asupra faptului că, pentru a rezolva marile probleme și marile suferințe ale omenirii, este necesară nu o teologie unilaterală, sau presupuse forme de teologii, ci o teologie plenară, orientată atît de la Dumnezeu spre om, cît și de la om spre Dumnezeu. Trebuie să realizăm o teologie activă, dinamică, realistă, acceptată de toți și slujind tuturor; deci nu o teologie particulară, ci o teologie a Bisericii «una, sfîntă, sobornicească și apostolească», călăuzită de Duhul Sfînt. Aceasta se poate realiza prin eforturile noastre comune, conduse de harul lui Dumnezeu, prin stăruința de a transpune în practică adevărul învățăturii creștine și prin slujirea omului de pretutindeni.

Comisia «Antirasism» și-a continuat lucrările în trei grupe de lucru.

Prima grupă a dezbătut tema: «Lupta împotriva structurilor rasiste». Participanții au exprimat solidaritatea creștinilor cu victimele rasismului și cu organizațiile lor pentru eliberare, au făcut recomandări pentru eliminarea structurilor rasiale și au adresat Bisericilor chemarea de a sprijini programul acțiunilor antirasiste și de a denunța apartheidul ca violare a drepturilor omului.

Grupa a doua, care și-a propus temă: «Sprijinirea mișcărilor de eliberare», a stabilit unele linii directoare cu privire la abordarea luptei de eliberare, precum și bazele teologice ale angajamentului Conferinței Creștine pentru Pace în această luptă.

Grupa a treia a examinat tema: «Solidaritatea cu minoritățile etnice și muncitorii emigranți». S-au prezentat diferite situații în care se află minoritățile etnice și muncitorii emigranți în anumite țări. La propunerea reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române, în raportul grupei de lucru s-au inclus două mențiuni și anume: (a) Că fenomenul emigrării trebuie considerat în contextul asimetriei actuale a relațiilor dintre țările bogate și cele subdezvoltate sau în curs de dezvoltare, iar analizarea cauzelor acestui fenomen dovedește necesitatea instaurării unei noi ordini economice internaționale; b) Că în țările socialiste minoritățile etnice dispun de garanții constituționale. În acest sens, delegatul ortodox român a prezentat un document scris, intitulat: «Atitudinea României față de problema rasistă, mișcările de eliberare și problema naționalităților conlocuitoare», care a fost reținută ca document de lucru al Conferinței.

Cu ocazia «Zilei de penitență și rugăciune», care a coincis cu «Săptămâna pentru pace», sărbătorită de cele mai multe Biserici din R. F. Germania, în ziua de 17 noiembrie membrii comisiei au luat parte la serviciul de cult în Biserica Altstädtischer din Hofgeismar.

În cinstea participanților, Dr. Hans-Gernot Jung, Episcopul Bisericii Evanghelice din Kurhessen Waldeck, a oferit o recepție.

În Încheierea lucrărilor, Comisia a adoptat un *Comunicat*, care a fost difuzat Bisericilor membre ale Conferinței Creștine pentru Pace și dat publicității.

Preot DUMITRU SOARE

AL DOILEA COLOCVIU AL PROGRAMULUI DE STUDII AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

(Goslar — R.F.G., 22—26 noiembrie 1982)

La invitația Dr. Gerhard Heintze, fost episcop de Braunschweig, a avut loc la Academia evanghelică Hans Hessenkopf din Goslar — R. F. Germania cel de al doilea Colocviu al Programului de studii al Conferinței Bisericilor Europene, de sub conducerea Pr. prof. Dumitru Popescu.

Tema întrunirii s-a intitulat: «Puterea reconciliatoare a Treimii în viața Bisericii și a lumii».

Au participat 50 de delegați ai Bisericilor membre ale Conferinței Bisericilor Europene, din 20 de țări. A fost reprezentată și Biserica Romano-Catolică, prin Conferința Episcopală Europeană.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Dumitru Soare, consilier patriarhal.

Lucrările au fost inaugurate printr-un serviciu religios, oficiat în biserica «Marktkirche» din Goslar.

În cadrul sesiunii plenare de deschidere, Dr. Glen Garfield Williams, secretarul general al C.B.E., a făcut o prezentare a activității Direcției de studii a Conferinței Bisericilor Europene din ultima vreme și a subliniat importanța prezentului coloquiului, ale cărui concluzii urmează să fie utilizate la pregătirea următoarei Adunări generale (1984).

În numele Bisericilor Evanghelice din Braunschweig, Episcopul Gerhard Müller a salutat pe participanții la Conferință. Delegații au ales ca președinte al sesiunii pe Episcopul evanghelic Hans Schäffer (R.D.G.), iar ca vicepreședinte pe Episcopul anglican Kenneth Woolcombe (Marea Britanie).

În continuare, Prof. Dumitru Popescu, secretarul Programului de studii al C.B.E., a prezentat un referat introductiv la tema coloquiului. El a atras atenția asupra faptului că, spre deosebire de concepția Bisericii primare, care și-a întemeiat întreaga sa viață și misiune pe Sfânta Treime, mentalitatea creștină europeană actuală consideră, în general, Sfânta Treime drept un domeniu de speculație abstractă, fără legătură cu problemele lumii. Teologia europeană este confruntată astfel cu o serioasă criză trinitară. Aceasta se datorește faptului că în gândirea teologică occidentală natura divină este concepută separat de cele trei persoane. Din cauza acestei disocieri artificiale, Sfânta Treime a fost transformată în bază a unei gândiri dualiste, care a introdus în viața Bisericii dilema dintre unitate și diversitate, universal și local. Transformând divinitatea într-un obiect impersonal al gândirii umane, închis într-o transcendență aproape inaccesibilă, s-a ajuns astfel la neglijarea lumii și a problemelor ei. În realitate, așa cum reiese și din examinarea atentă a Simbolului credinței niceo-constantinopolitan, natura divină este integrată în persoanele trinitare, iar acestea sînt, la rîndul lor, integrate în natura divină. Astfel, Sfânta Treime nu mai apare ca obiect al gândirii umane închis în transcendent, ci ca adevărata comuniune a suferinței iubirii a celor trei persoane trinitare deschise față de Biserică și lume. Sfânta Treime, departe de a favoriza fuga de lume, devine deci forța interioară a acțiunii creștine în lume pentru justiție socială, libertate, egalitate și pace între oameni. Lucrările coloquiului s-au desfășurat în sesiuni plenare, precum și în trei secții, care au dezbătut următoarele sub-teme :

1. Puterea reconciliatoare a Treimii : natură și persoană ;
2. Treimea, model al unității : unitate și comuniune, dimensiune universală și locală ;
3. Mărturia creștină : spiritualitate și responsabilitate.

În baza discuțiilor din secțiile de lucru a stat referatul principal prezentat în prima sesiune plenară de Prof. Jürgen Moltmann din Tübingen — R. F. G., sub titlul : «Puterea reconciliatoare a Treimii în viața Bisericii și a societății». În prima parte, vorbitorul a examinat conceptul de «comuniune a Duhului Sfânt» și controversa teologică dintre teismul monarhic și comuniunea troimică. A prezentat apoi fundamentele doctrinei trinitare, făcînd o sinteză a preocupărilor teologice în acest domeniu, de-a lungul veacurilor, și ajungînd la concluzia că adevărata comuniune umană trebuie să fie pe pămînt imaginea vie a vieții Sfintei Treimi. În ultima parte a expunerii sale, Prof. Moltmann s-a referit la o eclesiologie trinitară care are menirea de a releva comunitatea harismatică a credincioșilor, la implicațiile Sfintei Treimi în viața socială și la o doxologie trinitară care proamărește desăvîrșirea veșnică a Sfintei Treimi.

Tot în cadrul unor sesiuni plenare, trei delegați: Prof. G. Larenzakis (ortodox), Prof. J. Tritsch (romano-catolic) și Prof. J. Nagy (baptist) — au prezentat referate răspuns la documentul Prof. Moltmann, în care au înfățișat opinii și luări de poziție pe plan confesional. Comentariul ortodox s-a caracterizat prin echilibru și realism, invitând, în primul rând, la o abordare comună a problemei de către teologii din Est și din Vest, făcând cunoscut rolul Sfinților Părinți în teologhisirea Sfintei Treimi și, în final, înfățișând Sfinta Treime ca imagine a ordinii sociale a lumii și ca model al responsabilității pentru respectarea demnității umane.

Delegatul ortodox român a activat în prima secție de lucru, în care discuțiile s-au concentrat asupra relației dintre natura divină și persoanele treimice. El a relevat în cadrul mai multor intervenții, următoarele idei: Există o criză teologică în modul de abordare și de înțelegere a problemei. Trebuie să depășim această criză, printr-o aprofundare temeinică a relațiilor dintre persoanele treimice și printr-o examinare atentă a consecințelor care rezultă de aici pentru viața creștină. Sarcina noastră nu este de a discuta toate aspectele învățaturii despre Sfinta Treime, ci numai acelea privind relațiile dintre cele trei persoane. Aceste relații se caracterizează printr-o desăvârșită unitate, bazată pe iubire. Nu e cazul să încercăm să găsim noi definiții asupra comuniunii trinitare. Aceasta există și nu are nevoie de a fi redescoperită sau reformulată. Sarcina noastră este de a porni de la această realitate existentă a comuniunii divine trinitare, spre comuniunea umană, pentru a ajunge la o înțelegere adecvată a problemei. Alături de discuțiile și formulările teoretice, sîntem datori să ne orientăm preocupările și asupra laturii practice a lucrurilor, examinînd implicațiile vieții treimice în viața Bisericilor și a lumii. Sarcina noastră este nu de a face teologie pentru teologie, ci teologie pentru viață. Importanța acestui colocviu constă în a atrage atenția că unitatea treimică este modelul cel mai desăvârșit al unității dintre oameni. Sîntem chemați astfel să reflectăm asupra mijloacelor prin care această unitate poate fi transpusă în acțiuni concrete, precum și asupra rezultatelor ei în viața spirituală a fiecărui creștin și în viața societății. Datoria noastră este de a contribui, de pe propriile noastre poziții creștine și cu mijloacele noastre specifice, la împlinirea misiunii omului în societate și la împăcarea lumii contemporane, confruntată cu problemele atât de dificile.

Cele trei secții de lucru au elaborat rapoarte care au fost prezentate în plen, discutate și adoptate, cu amendamentele de rigoare.

În raportul primei secții, s-a înfățișat punerea în problemă a relațiilor treimice și s-a subliniat dinamica vieții trinitare, precum și efectele ei în viața lumii, prin energiile divine necreate. La propunerea delegatului Bisericii Ortodoxe Române, s-a introdus un pasaj final, intitulat «Implicațiile vieții treimice în viața Bisericii și a lumii», în care s-a specificat că sarcina Bisericii este de a releva lumii că viața este comuniune însuflețită de însăși viața treimică divină. Viața creștinului, inspirată de viața treimică, nu este deci o viață în funcție de un model abstract și fără semnificație. Sfinta Treime ne oferă nu numai un model de unitate, ci și puterea dragostei, pentru a învinge egoismul și pentru a realiza acest model în viața Bisericii și a lumii. Sfinta Treime, dogma creștină fundamentală, devine astfel un important suport creștin pentru activitatea noastră în favoarea reconcilierii, a unității și a păcii în lumea contemporană.

Raportul secției a doua a explicat modul în care Sfinta Treime poate fi acceptată ca prototip și model pentru viața bisericească și pentru unitatea creștină. Comuniunea conciliară a Bisericilor se află integrată în concepția trinitară. E necesar să realizăm comuniunea concretă a diferitelor Biserici pe plan local și a întări con-

știința creștinilor că ei sînt membrii uneia și aceleiași Bisericii, cu idealuri și teluri comune.

Raportul secției a treia, plecînd de la argumentarea teologică a problemei și urmărind dimensiunea spirituală a învățăturii despre Sfînta Treime, a constatat că aceasta nu ne îndepărtează de prezent și de problemele omenirii de astăzi, ci, dimpotrivă, explică sensul evenimentelor din lume. Astfel, în lumina mesajului Evangheliei, creștinii sînt datori să se angajeze în strădaniile pentru pace, opunîndu-se cursei înarmărilor, să stimuleze încrederea și destinderea dintre oameni, să se străduiască pentru instaurarea unei noi ordini economice mondiale și pentru înlăturarea nedreptăților sociale și să dovedească o responsabilitate tot mai deplină pentru apărarea vieții.

În cadrul colocviului au avut loc studii biblice zilnice. Participanții au avut prilejul de a vizita vestita bibliotecă «Herzog August» din Wollfenbüttel. A avut loc de asemenea o slujbă euharistică protestantă, oficiată de Episcopul Gerhard Heintze.

La sfîrșitul lucrărilor a fost adoptat un comunicat.

Colocviul teologic de la Goslar a constituit o noutate, nu numai pentru faptul de a fi fost prima întrunire a Programului de studii a C.B.E. care a avut loc în R. F. Germania, ci și pentru acela de a fi reunit un grup de teologi de diferite confesiuni, care și-au propus să mediteze asupra dezbinărilor și încordărilor dintre oamenii și popoarele din Europa și să găsească modalități de remediere a acestor neajunsuri, pornind de la modelul oferit de viața comunitară, bazată pe iubire, a Sfîntei Treimi.

Preot DUMITRU SOARE

LUCRĂRILE COMITETULUI DE LUCRU DIN CADRUL PROGRAMULUI BISERICILOR PENTRU APLICAREA ACTULUI FINAL DE LA HELSINKI

Între 17—22 ianuarie a avut loc în Atlanta, statul Georgia, S.U.A., ședința Comitetului de lucru din cadrul Programului Bisericilor pentru aplicarea Actului final de la Helsinki. Un număr de 11 delegați au reprezentat Bisericile din Europa, S.U.A. și Canada. Trei dintre ei proveneau din America de Nord, patru din Europa de Răsărit și de Vest. Este vorba despre Charles Cobb, Biserica Unită a lui Hristos (S.U.A.), Robert J. Torrance, Biserica Unită (Canada), Protopop Vitalie Borovoi, Biserica Rusă (U.R.S.S.), Episcopul Laszlo Kúrti, Biserica Reformată (R. P. Ungaria), Episcopul Vasile Tirgovișteanul, Biserica Ortodoxă (R. S. România), Pastorul Aldo Comba, Biserica Valdeză (Italia), juristul Eckherd Krüger, Biserica Evanghelică în Germania (R.F.G.), Pastorul David Russel, Unirea Baptistă din Marea Britanie și Irlanda (Anglia). Secretarul programului este Theo Tschuy, metodist din Elveția.

Programul a fost stabilit pentru o perioadă de cinci ani 1980—1985 de către Conferința Bisericilor Europene, Consiliul Canadian al Bisericilor și Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos din S.U.A. Regiunea geografică cuprinde pe cele 35 de state semnatare ale Actului Final de la Helsinki, semnat în 1975 de către toate guvernele europene (cu excepția Albaniei) precum și de către S.U.A. și Canada.

Întîlnirea de la Atlanta a Comitetului de lucru a Programului a trecut în revistă concluziile unui proces complex a colocviilor de la Croydon (Anglia), New York, Trieste (Italia) și București, din anii 1981 și 1982.

Cu această ocazie s-a stabilit un program pentru următorii trei ani privind drepturile omului considerate colective și individuale. Ca teme considerate cu prioritate au fost fixate: «Pacea și drepturile omului; rădăcinile teologice și implicațiile politice, măsurile în favoarea relațiilor de destindere» și «Drepturile universale ale omului și suveranitatea națională: interdependența dintre principiul 6 și 7 de la Helsinki».

Alte teme programate au fost: «Conflictul mediteranean și drepturile omului; Libertate religioasă; Studiul comparativ al diferitelor sisteme legislative; Tineretul și drepturile omului; Proiectul de informații și Teologia și drepturile omului.

Reuniunea de la Atlanta este cea dintâi întrunire de acest fel organizată de Comitetul de lucru al Programului Bisericilor pentru aplicarea Actului final de la Helsinki pe continentul american. Comitetul de lucru a folosit acest prilej pentru a discuta cu reprezentanții din Consiliul Mitropoliei din Atlanta și cu Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos din S.U.A., precum și cu persoane însărcinate cu drepturile omului din zona Atlantei.

† VASILE TIRGOVIȘTEANUL

C R O N I C A

Vineri, 5 noiembrie 1982. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit vizita de curtoazie a Excelenței Sale D-lui Michael Wilson, ambasadorul Australiei la Belgrad, aflat în București. Au fost de față P. S. Episcop vicar Vasile Tirgovișteanul și P. Cuv. Arhim. Nifon Mihăiță.

În aceeași zi, Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop vicar Vasile Tirgovișteanul, a luat parte la recepția oferită de Ambasada U.R.R.S. la București, cu prilejul aniversării a 65 de ani de la Marea revoluție socialistă din octombrie.

Marți, 9 noiembrie 1982. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Excelența Sa Dl. Aba Gefen, ambasadorul Israelului la București, în vizită de rămas bun, cu prilejul încheierii misiunii sale în țara noastră. A fost de față P. Cuv. Arhim. Nifon Mihăiță.

Joi, 11 noiembrie 1982. Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Sino-dului permanent.

Vineri 12 noiembrie 1982, Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop vicar Vasile Tirgovișteanul, a participat la recepția oferită de Ambasada R. F. Germania din București, cu prilejul vizitei în țara noastră a D-lui Von Staden, secretar de stat al Ministerului Federal de Externe al R. F. Germania.

Marți, 16 noiembrie 1982, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 17 noiembrie 1982, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Pr. Georgios Tselsis, cu soția, secretar adjunct al CICARWS, din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, care a făcut o vizită în țara noastră, ca invitat al Patriarhiei Române.

Vineri, 19 noiembrie 1982, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Eugen Huff, senator american și pastor baptist și pe Thomas Riner, congressman american și pastor baptist. Au fost însoțiți de Michael R. Strachan, secretar II la Ambasada S.U.A. la București. Au fost de față P. S. Episcop vicar Vasile Tirgovișteanul și P. Cuv. Arhim. Nifon Mihăiță.

Duminică, 28 noiembrie 1982, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările ședinței anuale a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor. Au luat parte PP.SS. Episcopi vicari Vasile Țirgovîșteanul și Roman Ialomițeanul.

Duminică, 5 decembrie 1982, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările ședinței anuale a Adunării Naționale Bisericești, care s-au desfășurat în sala festivă a Palatului Patriarhal din București.

Luni 6 decembrie și marți 7 decembrie 1982, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările sesiunii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Joi, 9 decembrie 1982, Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, au participat în calitate de deputați la lucrările sesiunii Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România.

Marți, 14 decembrie 1982, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările ședinței Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Parohia «Pogorirea Sfintului Duh» din Paris

În ultima decadă a anului 1982, slujitorii parohiei ortodoxe române «Pogorirea Sfintului Duh» din Paris, împreună cu credincioșii acestei parohii, au trăit bucuriile mai multor realizări spiritual-culturale, de afirmare a valorilor noastre românești și ortodoxe pe meleaguri străine.

Comemorînd vechile relații româno-franceze, preotul parohiei împreună cu credincioșii au făcut, la 1 noiembrie, rugăciune de pomenire pentru eroii români căzuți în primul război mondial și îngropați în cimitirul Ivry de lângă Paris.

În același spirit de cinstitoare a faptelor mărețe ale înaintașilor noștri, la 21 noiembrie, după oficierea Sfintei Liturghii, Prof. Virgil Căndea a vorbit unui auditoriu de peste 60 de români despre importanța zilei de 1 decembrie pentru poporul român și sprijinul acordat de Franța la realizarea unității noastre naționale. Conferința a fost urmată de un frumos concert de muzică populară românească. Întreaga festivitate a fost filmată.

În același context se cuvine menționată emisiunea postului de radio «Radio latina» din 30 decembrie pe o durată de aproape trei ore, emisiune în care Pr. Aurel Grigoraș împreună cu mai mulți credincioși ai parohiei sale au prezentat colindele, obiceiurile și tradițiile creștine și românești din timpul sărbătorilor de iarnă, urmînd o expunere cu privire la originile și vechimea obiceiurilor și colindelor de Crăciun și integrarea lor în viața poporului român. Expunerea a fost exemplificată cu mai multe colinde interpretate de credincioșii parohiei. Întregul program radio-difuzat a fost urmărit cu interes, aceasta reieșind și din aprecierile telefonice ale mai multor ascultători.

**Parohia «Sf. Trei Ierarhi»
din Lausanne — Elveția**

La Parohia «Sf. Trei Ierarhi» din Lausanne — slujbele religioase publice sînt săvîrșite cu regularitate în duminici și sărbători de Preotul Theodor Damian, care oficiază la cerere și botezuri, parastase, sfințiri de case și toate celelalte ierurgii și Sfinte Taine de care au nevoie credincioșii comunității respective.

Cu prilejul sărbătorilor de Crăciun și ale Anului Nou, Preotul parohiei cu un grup de colindători au vestit Nașterea Domnului cîntînd tradiționalele noastre colinde pe la casele mai multor enoriași.

Potrivit tradiției noastre strămoșești Preotul a sfințit casele mai multor familii din cadrul parohiei în ajunul Botezului Domnului.

În ziua de 19 dec. 1982 corul parohiei, condus de Preotul Theodor Damian, a prezentat un frumos concert de colinde în cadrul unei serbări românești la care a asistat și I.P.S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu de la Paris, conducătorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală. Cu prilejul acestei vizite pastorale la parohia ortodoxă română din Lausanne, I.P.S. Arhiepiscop Adrian a oficiat Sfînta Liturghie împreună cu Preotul Theodor Damian și Pr. prof. Ion Bria, secretar pentru relații cu ortodocșii în Comisia «Misiune și Evanghelizare» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva. Cu acest prilej au vorbit Pr. Theodor Damian, Pr. prof. Ion Bria și I. P. S. Arhiepiscop Adrian, îndemnînd pe toți credincioșii români să păstreze cu sfințenie credința și frumoasele noastre datini străbune. S-au cîntat colinde, iar unii copii au venit cu steaua primînd daruri din partea celor prezenți.

**Parohia ortodoxă română
din Malmö — Suedia**

Credincioșii ortodocși români din sudul Suediei și din Danemarca se bucură de asistența religioasă a Părintelui Mihai Radu, conducătorul parohiei ortodoxe române «Pogorirea Sf. Duh» din Malmö.

Ca și în anii trecuți, sărbătorile Crăciunului au prilejuit momente de aleasă bucurie și înaltă trăire duhovnicească în rîndurile românilor stabiliți în acele ținuturi nordice. Cu prilejul slujbei din 25 decembrie, mulți credincioși români ce locuiesc în orașe la depărtări de zeci sau chiar sute de km s-au adunat la Malmö împreună cu cei stabiliți în această localitate pentru a sărbători Nașterea Domnului și a se bucura de ambianța ce se creează în astfel de momente deosebite din viața religios-spirituală a poporului nostru.

Cu toții au cîntat colinde; copii au venit cu steaua, unii au interpretat diferite concerte la pian, iar «Moș Crăciun» a împărțit daruri pregătite cu mare grijă pentru toți copiii din parohie.

A doua zi, 26 decembrie, Părintele Mihai Radu a oficiat utrenia și Sfînta Liturghie în mijlocul credincioșilor români din Helsingborg, fi-

lială a parohiei din Malmö, retrăind cu aceștia întreaga bucurie prilejuită de sărbătorile Nasterii Domnului.

Slujba Botezului cu Aghiazma Mare a fost oficiată la Växjö, o altă filială a parohiei situată într-un ținut pitoresc din sudul Suediei.

Drd. TOADER DOROFTEI

**Parohia ortodoxă română misionară «Sfinții Arhangheli»
din Los Angeles — S.U.A.**

O nouă comunitate ortodoxă românească s-a adăugat celor aflate în cadrul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada.

Parohia nou constituită are hramul «Sfinții Arhangheli», își are sediul în orașul Los Angeles și deservește pe credincioșii români din localitate și din împrejurimi. Ea a luat ființă la cererea acestora și prin strădanile vrednicului și neobositului Preot profesor Vasile Ignătescu, care este și conducătorul ei.

Cu ocazia prăznuirii hramului și a aniversării unui an de la înființarea parohiei, preotul și enoriașii comunității au adresat Prea Fericitului Patriarh Iustin o scrisoare-felicitare prin care-i aduc respectuoase mulțumiri și își manifestă recunoștința lor către Întâistătătorul Bisericii noastre sub jurisdicția căruia se găsește Arhiepiscopia din care face parte și această parohie.

Amintim aici că Prea Fericirea Sa a trimis, în dar, parohiei de curând constituite un ajutor financiar și o frumoasă catapeteasmă lucrată în atelierele din țară.

Semnatarii scrisorii îl asigură pe Prea Fericirea Sa de devotamentul și stăruința lor nestrămutată pentru patria în care au văzut lumina zilei, pentru pământul și Biserica străbună.

În încheiere, menționăm că, parohia a prezentat cu prilejul aniversării sus-amintite, un frumos program cultural de cîntec și poezie românească, susținut de membri ai comunității și de oaspeți veniți din România. Organizatorii programului au fost Preotul Vasile Ignătescu și Aretia Demetriu, secretara Consiliului parohial. (A. M. I.).

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

Stockholm : Inaugurarea «Institutului de studii ortodoxe»

Din inițiativa Arhiepiscopiei Ortodoxe în Suedia (Patriarhia Ecumenică) a fost inaugurat la Stockholm «Institutul de Studii Ortodoxe».

Scopul său este de a face cunoscut în Suedia, Orientul creștin, de a promova cercetarea teologică și de a contribui la unirea și la colaborarea dintre Biserici.

I.P.S. Mitropolit Pavel de Stockholm, exarh al Patriarhiei Ecumenice în Țările Scandinave, a explicat că în proiectele concrete ale Institutului se numără : crearea unei biblioteci ortodoxe ; adunarea de materiale pentru studierea Ortodoxiei în Scandinavia ; traducerea de cărți teologice ortodoxe în suedeză și organizarea de seminarii și de conferințe asupra Ortodoxiei și Bizanțului.

(«Notizie Ortodosse», nr. 41 din 1 ianuarie 1983, p. 12).

PRIMA LIBRĂRIE LA MUNTELE ATHOS

Pentru prima oară la Muntele Athos, prestigios centru monastic al Ortodoxiei, a fost deschisă o librărie. Noua librărie situată la Karyes, principalul centru al republicii monastice, pune la dispoziția pelerinilor publicații de spiritualitate ortodoxă. În plus, librăria are în program ediții proprii cu conținut atonit, care vor forma coloana intitulată «Caiete atonite».

(«Notizie Ortodosse», nr. 39 din 1 noiembrie 1982, p. 13).

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

25 de ani de episcopat ai Patriarhului Pimen

Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rusii a sărbătorit, la 4 decembrie, 25 de ani de la hirotonirea întru arhieru. Cu această ocazie, Patriarhul Pimen a prezidat o slujbă solemnă în catedrala patriarhală a Teofaniei, din Moscova, în prezența membrilor ierarhiei și a președintelui Comitetului pentru probleme religioase al guvernului sovietic, Vladimir Kuroedov.

Patriarhul Pimen a primit haina monahală la vârsta de 15 ani și a luat voturile monahale la 17 ani. A fost hirotonit episcop la 17 noiembrie 1957, devenind succesiv responsabilul Administrației Patriarhale, Arhiepiscop de Tuia, Mitropolit de Leningrad, apoi de Krutiția (titlu de Administrator al eparhiei Moscovei), înainte de a fi ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse, la 2 iunie 1971.

Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen călătorește deseori în străinătate : cu excepția Bisericii Poloniei, a vizitat, chiar în mai multe rânduri, toate Bisericile Ortodoxe autocefale. Este, de asemenea, primul patriarh rus care a vizitat India și S.U.A. (SOP nr. 74, ianuarie 1983, p. 3).

Arhim. Alexandru Timofaiev, noul rector al Academiei teologice din Moscova

Sfântul Sinod al Patriarhiei Moscovei, reunit recent sub președinția Sanctității Sale Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rusii, a numit pe Arhim. Alexandru Timofaiev ca rector al Academiei teologice din Moscova, în locul Arhiepiscopului Vladimir ales ca Mitropolit de Rostov.

Arhim. Alexandru Timofaiev a fost până acum pro-rectorul susnumitei Academii.

(«Notizie Ortodosse», nr. 41 din 1 ianuarie 1983, p. 13).

BISERICA ORTODOXĂ GREACĂ

Mitropolitul Pantelimon Radopoulos ales rector al Universității din Salonic

Titularul catedrei de teologie pastorală și de drept canonic a Facultății de teologie a Universității din Tesalonic, I.P.S. Mitropolit Pantelimon de Tirolae și Seventio a ocupat de curind a nouă funcție : aceea de rector al acestei Universități.

Fost vicar al Arhiepiscopiei de Tesalonic, I.P.S. Pantelimon a fost și rector al Facultății de teologie ortodoxă «Holy Cross» din S.U.A. și membru al Comisiei interortodoxe pentru pregătirea dialogului teologic cu Biserica Romano-Catolică. («Notizie Orthodoxe», nr. 40 din 1 noiembrie 1982, p. 13).

Noul director al publicațiilor oficiale ale Bisericii Ortodoxe Grecești

Conducerea a doua prestigioase organe oficiale ale Bisericii Ortodoxe Grecești, «Ekklesia» și «Theologia» a fost încredințată profesorului de teologie Evangelos Teodoru, fost rector al Universității din Atena.

Noul director, care în trecut contribuise deja la redactarea diferitelor reviste grecești, este cunoscut și pentru interesul său pentru cauza ecumenică. («Notizie Orthodoxe», nr. 40 din 1 noiembrie 1982, p. 13).

Dr. CEZAR VASILIU

• ÎMBRĂRI • PĂSTORALE •

PĂSTRAREA DREPTEI CREDINȚE CONDIȚIE A DOBÎNDIRII MÎNTUIRII

Pr. prof. DUMITRU RADU

Mintuirea în Hristos, ca răscumpărare (Mat. XX, 28; Marcu 10, 45; Efes. 1, 7; Col. 1, 14; I Tim. 2, 6) și îndreptare (Rom. 8, 30; 5, 9; Efes. 2, 8 și 10), implică cu necesitate credința și anume nu orice credință, ci dreapta credință în Iisus Hristos (Gal. 3, 26; Efes. 4, 5 și 13). Isac Sirul distingea *credința* care vine din ceea ce s-a auzit pe temeiul unui cuvînt de *credința* personală primită printr-o «vedere» contemplativă a realităților crezute. Căci «alta este credința cea de obște a dreptcredincioșilor, adică adevăratele dogme despre Dumnezeu și despre fapăturile Sale inteligibile și sensibile, pe care, cu harul lui Dumnezeu, le-a primit sfînta și soborniceasca Biserică și alta cea a vederii, adică a cunoștinței, care nu se împotrivesc celei ce o naște pe ea, ci o face și mai sigură. Pentru că cea dintîi am învățat-o din auz, moștenind-o de la Părinții binecredincioși și de la învățătorii credinței dreptmăritoare, iar cea de a doua vine prin aceea că credem drept și ne ținem de Domnul în Care am crezut»¹.

Credința personală își trage, deci, obîrșia și puterea precum și lucrarea ei mîntuitoare din credința cea de obște, adică din credința Bisericii, pe care creștinul trebuie s-o cunoască și s-o trăiască în propria-i viață și să dea mărturie despre ea în relațiile sale cu Biserica, cu semenii și cu lumea.

Credința este deschidere harică spre cele dumnezeiești și cunoașterea harică a celor ce țin de Dumnezeu, adică a Lui Dumnezeu și a adevărului Său în Biserica Sa, Trupul lui Hristos extins peste veacuri și spații, în care fiecare om încorporează în Hristos își agonisește, prin har, credință și fapte bune, propria-i mîntuire, însușindu-și, prin Hristos în Duhul Sfînt, roadele răscumpărării. Mîntuitorul Hristos însuși ne-a arătat că mîntuirea este legată de o atare cunoaștere: «Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos pe care L-ai trimis» (Ioan 17, 3). Credința creștină ortodoxă este, deci, cunoaștere dreaptă a lui Dumnezeu și trăirea plenară a adevărului dumnezeiesc de către om ca mădular al Trupului lui Hristos, Biserica. Numai o astfel de credință susține apar-

1. Petru Damaschin, *Învățăturii duhovnicești*, în *Filocalia*, rom., vol. 5, București, 1976, p. 194.

tenența creștinului la Biserică și creșterea lui în comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii săi în Hristos, Capul Bisericii.

De dreapta credință creștină, ortodoxă, ține însăși mintuirea omului; de aici și datoria creștinului de a păstra această credință, ca fiind singura mîntuitoare. Mintuirea în Hristos fiind o problemă totdeauna actuală și singura realitate care dă sens vieții creștinului, cunoașterea dreptei credințe, ca condiție necesară mîntuirii acestuia, ține de calitatea de creștin a celor ce aparțin Bisericii lui Hristos. Dreapta credință creștină ortodoxă este implicată, deci, în însăși noțiunea de mîntuire, iar mai apropiat în apartenența omului la Biserică și în comuniunea lui cu Hristos în Biserica Sa.

A. DREAPTA CREDINȚĂ, EXPRESIE DOCTRINARĂ A MINTUIRII NEAMULUI OMENESC REALIZATĂ DE DUMNEZEU ÎN IISUS HRISTOS

Dogmele creștine, prin conținutul și forma lor, în cadrul învățaturii de credință a Bisericii, exprimă momentele principale ale mîntuirii noastre de către Hristos prin Întruparea, Patimiile, moartea pe cruce și Învierea Sa din morți. Acestea sînt cuprinse, de altfel, și realizate în Revelația dumnezeiască supranaturală care a culminat și s-a desăvîrșit în Hristos (Ioan 1, 17), și sînt păstrate, propovăduite, aplicate și explicate sau definite, de-a lungul timpului, de către Biserică. Ele reprezintă adevăruri de credință, absolut necesare pentru mîntuire. Pentru Biserică există un singur adevăr atotcuprinzător care ne mîntuiește: Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul. Adevărul atotcuprinzător este propriu-zis Sfînta Treime, comuniunea Persoanelor supreme; dar Ea lucrează mîntuirea prin Dumnezeu-Fiul care, întrupîndu-se și făcîndu-se om (Ioan 1, 14), ne-a unit în Sine, prin umanitatea Sa, pe noi toți cu Dumnezeu (Efes. 1, 10). În Dumnezeu Cuvîntul, adică Fiul, toate își au originea și baza, existența și sensurile (Ioan, I, 3—4), și prin Întruparea Sa, Fiul încorporează în Sine toate creaturile². Dogmele credinței creștine ortodoxe explică și aprofundează învățătura despre Hristos și lucrarea Lui mîntuitoare, El fiind însuși Adevărul, Viața și calea noastră spre Tatăl (Ioan 14, 6).

Dreapta credință creștină ortodoxă este o noțiune și o realitate foarte complexă. Aprofundarea acesteia constituie obiectul studiului de față.

1. Obișlia și temeiurile credinței creștine ortodoxe

Acestea constituie prima întrebare și chestiune cu care este confruntat creștinul. În *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă din 1642 Biserica Ortodoxă învață: «Creștinul ortodox trebuie să socotească drept lucru adevărit și neîndoios că toate articolele credinței ecumenice a Bisericii Ortodoxe sînt date de Domnul nostru Iisus Hristos, prin Apostolii Săi, lămurite și întărite de sinoadele ecumenice; el trebuie să creadă în acelea, precum poruncește Apostolul zicînd: «Pentru aceea, fraților, stați neclintiți și țineți predaniile pe care le-ați învățat fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră» (II

2. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1978, p. 71.

Tes. 2, 15). Sau, cum se spune și în alt loc : «Fraților, vă laud că în toate vă aduceți aminte de mine și țineți predaniile precum vi le-am dat» (I Cor. 11, 2; 1, 4). Din aceste cuvinte reiese că adevărurile credinței noastre ortodoxe au autoritatea și întărirea lor din Sfânta Scriptură și din Tradiția dumnezeiască în interpretarea dată de Biserica în doctrina Sinoadelor ecumenice și a Sfinților Părinți.

Prin urmare, credința ortodoxă își are temelii în însăși Revelația sau Descoperirea dumnezeiască supranaturală a Vechiului și Noului Testament. Acest lucru îl spune Sfântul apostol Pavel astfel : «După ce Dumnezeu odinioară, în multe rinduri și în multe chipuri, a vorbit părinților noștri prin proroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe care L-a pus moștenitor în toate și prin care a făcut și veacurile» (Evr. 1, 1—2). Revelația divină este un întreg organic și unitar, care culminează în Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat, Iisus Hristos. Revelația dumnezeiască a Noului Testament este absolută și universală (Ioan 1, 17) și cu aceasta se identifică însăși credința și Biserica creștină.

Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție sint cele două mijloace și căi autentice prin care ni s-a transmis, păstrat și propovăduit în Biserica Descoperirea dumnezeiască, adică Cuvîntul lui Dumnezeu, izvorul și îndreptarul credinței noastre creștine ortodoxe. În Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție este cuprinsă întreaga Revelație dumnezeiască supranaturală. Sfânta Scriptură a Noului Testament dă mărturie despre lucrarea Duhului Sfânt în cei ce ascultau cuvintele Mîntuitorului Hristos sau cele ale Apostolilor despre Hristos pe baza faptelor și cuvintelor Lui după înălțarea Lui la ceruri : «Căci mulți dintre cei ce au auziseră cuvîntul au crezut și numărul bărbaților credincioși s-a făcut ca la cinci mii». (Fapte 4, 4). «Și pe cînd Petru vorbea aceste cuvinte, Duhul Sfânt a venit peste cei ce ascultau cuvîntul» (Fapte 10, 44).

Legătura Sfintei Scripturi cu Biserica sau articularea Bisericii la cuvîntul Sfintei Scripturi are loc prin Sfânta Tradiție, adică prin Tradiția apostolică. Iar aceasta din urmă nu este decît aplicarea de către Apostoli a învățaturii lui Hristos și valorificarea de către ei a actelor Lui mîntuitoare în predica și în viața lor și a primilor credincioși sau a Bisericii care intră în istorie ca comunitate concretă sacramentală a oamenilor cu Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfânt la Cincizecime. Apostolii predicau pe Hristos și învățătura Lui în cuvîntări care nu reproduceau literal cele cuprinse în Evanghelii, ci după conținutul lor și printr-o adîncire pe baza înțelegerii ce le-o dădea Duhul Sfânt împărțit lor de Hristos îndată după Înviere (Ioan 20, 22) și care i-a îmbrăcat cu toată puterea în ziua Cincizecimii o dată cu venirea Lui ipostatică în lume de la Tatăl trimis de Fiul (Ioan 15, 26) și de Tatăl în numele Fiului (Ioan 14, 26). Duhul Sfânt avea să-i călăuzească la tot adevărul (Ioan 16, 13), făcîndu-i să înțeleagă ceea ce nu puteau înțelege cînd le vorbea El înainte de Patimi și de Înviere (Ioan 16, 12).

În ordine cronologică Sfânta Tradiție este cea mai veche și începe cu primele date ale Revelației primordiale pe care Moise le-a așternut în scris. Este cea mai veche, fiindcă Cuvîntul lui Dumnezeu s-a transmis mai întîi pe cale orală. După multe veacuri, o parte din Sfânta Tradiție a început să fie așternută în scris, dînd naștere Vechiului Testament. De

abia acum începe Sfânta Scriptură. Cealaltă parte a Sfintei Tradiții a fost consemnată în cărțile Noului Testament, în predaniile și instituțiile harice ale Bisericii întemeiate de Hristos și se transmit prin credința și viața celor ce formează Biserica, în calitatea ei de Trup al lui Hristos. Sfânta Scriptură a Noului Testament este așternerea în scris și expresia Tradiției Apostolice fundamentale. Dar aceasta nu înseamnă că întreaga descoperire dumnezeiască făcută de Hristos a fost consemnată în întregime în cărțile Noului Testament, ca să ne dispensăm de Tradiția apostolică rămasă mai departe dincolo de aceste cărți, dar transmisă oral. Deci cărțile Noului Testament conțin Tradiția apostolică, adică învățătura Mântuitorului și structurile harice lăsate de El Bisericii prin Sfinții Săi Apostoli, dar nu o epuizează. De altfel, oceanul plinitudinii dumnezeiești, de învățătură, de lucrare mântuitoare și de har adusă nouă de Hristos și transmisă prin Sfinții săi Apostoli, îmbrăcați cu puterea Duhului Sfânt de Hristos spre propovăduirea Evangheliei și lucrarea mântuirii oamenilor în Biserică și după Apostoli, prin urmașii acestora, episcopii și preoții, investiți și ei cu puterea Duhului Sfânt în Taina Hirotoniei, spre a fi iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu (I Cor. 4, 1), nici nu putea fi epuizat în cuvintele și literele Noului Testament. Acest lucru îl afirma textual Sfântul apostol și evanghelist Ioan: «Și alte multe minuni a făcut Iisus înaintea ucenicilor Săi, care nu sunt scrise în cartea aceasta» (Ioan 20, 30—31), sau: «Dar sint și alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus, și care dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile ce s-ar fi scris» (Ioan 21, 25). Dar și Mântuitorul Hristos însuși în mesajul dat Apostolilor, o dată cu trimiterea lor la propovăduire, după Înviere, subliniază obligativitatea învățării și păstrării de către creștini a tot ceea ce El a învățat și poruncit: «Drept aceea, mergînd învățați toate neamurile botezîndu-i...» și «învățîndu-i să păzească toate cîte v-am poruncit vouă, și iată Eu sint cu voi în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului» (Matei 28, 19—20) și «Cel ce va crede și se va boteza se va mîntui; iar cel ce nu va crede se va osîndi» (Marcu 16, 16).

Tot ceea ce a săvîrșit Hristos pentru mîntuirea noastră s-a păstrat în memoria vie a Apostolilor care au propovăduit tot oral învățătura Lui la evrei și la neamuri o dată cu împărtășirea puterii, adică a harului dumnezeiesc în Tainele Bisericii. De conținutul Tradiției apostolice țin și structurile vieții și lucrării harice, sacramentale, a Bisericii în timpul Apostolilor și a urmașilor lor. De aceea, necesitatea și obligativitatea păstrării predaniilor, adică a învățării dumnezeiești transmise prin viu grai, a gesturilor, a semnelor și actelor mîntuitoare instituite de Hristos însuși și practicate de Apostoli în Biserică, pentru Biserică și pentru membrii ei, creștinii, au fost cerute sub formă de poruncă de către Sfîntul apostol Pavel: «Deci, fraților, stați neclintîți și țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră» (II Tes. 2, 15; I Tim. 6, 20) sau: «Și cele ce ai auzit de la mine cu mulți martori de față, acestea le încredințez la oameni credincioși, care vor fi destoinici să învețe și pe alții» (II Tim. 2, 2); «Tu însă rămii în cele ce ai învățat și de care ești încredințat, deoarece știi de la cine le-ai învățat» (II Tim. 3, 14).

Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție sînt egale în autoritate și cinstire, fiindcă fiecare într-un mod propriu al său cuprinde și transmite aceeași Revelație dumnezeiască supranaturală întreagă, esența și principiul lor dinamizator fiind Hristos, Dumnezeu-Omul, care le-a arătat și egalitatea lor în materie de credință și mîntuire (Matei 28, 20). Căci conținutul Tradiției apostolice, adică al Sfintei Tradiții, nu este altul decît conținutul Scripturii aplicat vieții omenesti, sau intrat în aceasta prin Biserică, care se hrănește din Scriptură în contextul cel larg, dezvoltat și explicit, al Tradiției apostolice. Numai prin Tradiția apostolică, conținutul Sfintei Scripturi ese permanent viu, actual, eficient și dinamic în toată întregimea lui, cu fiecare generație de-a lungul istoriei. «În sensul acesta, Tradiția apostolică completează Scriptura. Fără ea, Scriptura sau Revelația nu-și actualizează toată eficiența ei, sau eficiența ei continuă. Fără ea nu se poate pătrunde și trăi tot conținutul Scripturii. Toate cîntările bisericești cuprind texte din Sfânta Scriptură și toate actele liturgice și sacramentale simbolizează și actualizează în mod eficient momente din Scriptură, din istoria Revelației. Dar prin aceasta inmele și actele liturgice dau Scripturii «o adîncă tîlcuire dogmatică și spirituală». Scriptura, fără explicarea liturgică și fără aplicarea ei în Liturghie și în celelalte Taine, se usucă, se desfigurează»³. De altfel, fără Tradiția apostolică nici n-am putea pătrunde în conținutul doctrinar al Sfintei Scripturi. Ea este dimensiunea duhovnicească a Sfintei Scripturi și lucrarea Duhului Sfînt în Biserică, mărturisită de cuvîntul Sfintei Scripturi.

Fiind aplicarea Scripturii în viața Bisericii și a oamenilor, în istorie, în cuprinsul Tradiției apostolice intră: 1. Simboalele de credință (cel zis apostolic, Simbolul niceo-constantinopolitan și cel zis atanasian); 2. Cele 85 de canoane apostolice; 3. Definițiile dogmatice ale celor 7 Sinoade ecumenice și ale celor 9 sinoade particulare (aprobate de Sinodul VI Trulan); 4. Cărțile de slujbă; 5. Mărturisirile de credință ale martirilor; 6. Toate definițiile dogmatice împotriva ereziilor; 7. Scrierile Sfinților Părinți. De aici și un alt atribut dat Tradiției apostolice, numindu-se Tradiția apostolică patristică și, pe scurt, Sfînta Tradiție, ca una ce aparține Bisericii nedespărțite, păstrată fără alterări și continuată sub aspectul ei dinamic de Biserica Ortodoxă.

Tradiția bisericească a Bisericii Ortodoxe creștine crește din Tradiția apostolică și rămîne în cadrul ei, ca Tradiție dinamică și identică în același timp, ca Tradiție al cărei dinamism se hrănește din sursa stabilă a Tradiției apostolice sau din Hristos cel integral cuprins și comunicat prin ea. Tradiția Bisericii Ortodoxe «înaintează pe un drum ale cărui jaloane sînt date virtual în Tradiția apostolică, ca sumă a modurilor esențiale de comunicare a Persoanei lui Hristos, a operei Lui mîntuitoare care, comunicîndu-ni-se, ne și deschide sufletul pentru El»⁴. Ca «amplificare în ea însăși», dezvoltarea continuă a Tradiției este pe de o parte ceea ce cuprinde Scriptura, iar pe de alta este o punere în lumină a sensului bogat și unitar al Revelației consemnată în esență în Scriptură. Ea se dezvoltă prin forma scurtă a Crezurilor, dar și prin

3. *Ibidem*, p. 62.4. *Ibidem*, p. 63.

forma desfășurată a lucrărilor sfințitoare ale Bisericii și a explicărilor Scripturii din cursul istoriei Bisericii, pe baza predicii integrale a Apostolilor, care a rămas ca Tradiție apostolică»⁵.

2. Biserica, organul de păstrare, propovăduire și fructificare a Revelației dumnezeiești, a Scripturii în contextul Tradiției apostolice.

Scriptura și Tradiția apostolică sînt ale Bisericii și implică Biserica. Tradiția apostolică nu poate exista fără Biserică sau în afara Bisericii apostolice. Dacă Tradiția este, în esență, invocare și coborîre a Duhului Sfînt peste oameni, adică structuri și instituții harice de la Hristos în explicarea apostolică și autentică a conținutului Sfintei Scripturi, pe baza aplicării sau trăirii lui sacramentale și spirituale de către credincioși, ea nu poate exista fără oameni care cred în Revelația lui Dumnezeu, care cred adică în Hristos și în lucrarea Lui, în ei prin Duhul Sfînt. Or, aceștia nu cer și nu primesc izolat pe Hristos în Duhul Sfînt. Ei nu cred izolat în venirea și lucrarea lui Hristos în ei și nici nu fac eforturi singulare pentru cererea și primirea Duhului Sfînt în vederea modelării lor după chipul lui Hristos. Pe toate acestea ei le fac și le trăiesc în comunitatea care este Biserica, Trupul lui Hristos cu multe mădulare: «noi, cei mulți, un trup sîntem în Hristos și fiecare sîntem mădulare unii altora» (Rom. 12, 5; I Cor. 12, 13—14, 27).

Biserica, în calitatea ei de comunitate concretă sacramentală a oamenilor cu Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfînt, a trebuit să ia ființă din vremea Apostolilor, și anume chiar din ziua Cincizecimii, pentru ca aceștia să aibă cui să propovăduiască cuvîntul lui Dumnezeu, sau cui să-l explice, sau cui să comunice pe Hristos în Duhul Sfînt. Propovăduirea și lucrarea Apostolilor fac parte din Revelație, iar Revelația continuă să se realizeze în Biserică. De aceea, Biserica este subiectul Tradiției apostolice, adică subiectul care pune în aplicare, de altfel, întreaga Revelație. Biserica începe cu Tradiția apostolică iar Tradiția începe cu ea⁶. «Tradiția, ca aplicare continuă a conținutului Scripturii sau, mai bine zis, al Revelației, este un atribut al Bisericii. Tradiția cu conținut reprezintă modul în care se menține deplină Revelația lui Hristos, sau Hristos ca plenitudine a Revelației concrete; iar Tradiția, ca transmisiune asigură prelungirea acestui conținut prin credință. Dar ambele aceste laturi ale Tradiției sînt asigurate prin Biserică. Protestanții, respingînd Biserica, au pierdut Tradiția, atît ca transmisiune sau ca succesiune vie a credinței — căci credința unuia se naște din credința altuia — cît și ca plenitudine a Revelației, căci nu mai primesc înțelegerea completă a Scripturii pe care a păstrat-o Biserica în aplicarea ei integrală de la început prin Tradiție»⁷.

Aceeași implicație a Bisericii o cuprinde și Sfînta Scriptură. Fără Biserică n-ar fi fost Sfînta Scriptură. Canonul cărților Sfintei Scripturi se datorește Bisericii, care l-a dat pe baza Tradiției apostolice. «Scriptura s-a scris în Biserică și Biserica a dat mărturie despre autenticitatea

5. *Ibidem*, p. 64.

6. *Ibidem*, p. 65.

7. *Ibidem*, p. 65—66.

ei apostolică. Biserica își are originea directă în lucrarea Apostolilor călăuzită și însuflețită de Duhul Sfânt în prima aplicare a Revelației și Tradiției apostolice. Scriptura a luat naștere în sinul Bisericii și spre folosul ei, ca fixare în scris a unei părți a Tradiției apostolice, a unei părți a Revelației, pentru a o hrăni din și a o menține în Hristos cel autentic transmis prin Tradiția întreagă»⁸.

În calitatea ei de cuvânt al lui Dumnezeu scris sub inspirația și asistența Duhului Sfânt, Sfânta Scriptură, strâns legată de Tradiția apostolică, este un bun prin excelență al Bisericii. Iar aceasta din urmă poate să văduiește cu putere și autoritate dumnezeiască cuvântul lui Dumnezeu prin organele văzute ale Arhiepiscopului și Preotului nevăzut Hristos, Apostolii, episcopii și preoții, îmbrăcați de El cu puterea Duhului Sfânt în Treia Hirotonie (Ioan 20, 21—23) spre această misiune (Matei 28, 18—20; Marcu 16, 15—16; I Cor. 4, 1); «explică și aplică Sfânta Scriptură în conținutul ei autentic, prin Tradiția apostolică păzită de ea, Tradiție care a dat adevărata explicare și aplicare a Scripturii. Dar Tradiția aceasta a format și menține Biserica, iar Biserica e obligată să păzească conținutul Scripturii, în sensul lui autentic, adică în înțelesul în care a-l-a transmis Tradiția apostolică de la care nu se poate abate»⁹. Biserica este plină și impregnată de Scriptură, iar aceasta din urmă aparține Bisericii, susține Biserica și pe membrii ei în comuniunea cu capul ei, Hristos, este explicată și aplicată de Biserică în viața credincioșilor.

Biserica este întemeiată de Hristos în care a culminat și s-a concentrat Revelația lui Dumnezeu de acte și de cuvinte, și ea însăși este Revelație încorporată, trăită de o comunitate umană; este parte a Revelației și anume capătul în care se finalizează și începe să rodească Revelația. În Biserică, Revelația cuprinsă în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, continuă să se completeze în partea ei referitoare la forma în care ea se poate cristaliza ca comuniune și uniune a credincioșilor cu Hristos, adică în forma structurilor ei esențiale strâns legate de conținutul Revelației, ca aplicarea cea mai adecvată a ei. Aducerea la existență a Bisericii, ca comunitate concretă, și organizarea structurilor ei narice, instituite de Hristos însuși face posibilă transmiterea, explicarea și aplicarea Revelației și a întregii lucrări mîntuitoare a lui Hristos în lume.

Duhul Sfânt este acela care aduce la existență concretă Biserica și

structurile ei, organizîndu-le, și tot prin El, Biserica se menține în fidelitatea ei față de Revelația încheiată în Hristos (Ioan 1, 17), și față de Scriptură și Tradiție, care îl înfățișează și îl comunică pe Hristos.

Prin urmare, Biserica, prin lucrarea Duhului Sfânt din ea și care coboară și de sus în ea de la Hristos însuși, «se mișcă în interiorul Revelației sau al Scripturii și Tradiției; Tradiția e vie în interiorul Bisericii. Revelația însăși e eficientă în interiorul Bisericii și Biserica e vie în interiorul Revelației. Dar această împletire depinde de lucrarea aceluiași Duh Sfânt al lui Hristos, care a însoțit pe Hristos în cursul Revelației, sau al operei Lui mîntuitoare, a finalizat-o în aducerea la existență a Bisericii, a inspirat fixarea în scris a unei părți a Revelației și

8. *Ibidem*, p. 67.

9. *Ibidem*, p. 66—67.

ei apostolică. Biserica își are originea directă în lucrarea Apostolilor călăuzită și însuflețită de Duhul Sfânt în prima aplicare a Revelației și Tradiției apostolice. Scriptura a luat naștere în sinul Bisericii și spre folosul ei, ca fixare în scris a unei părți a Tradiției apostolice, a unei părți a Revelației, pentru a o hrăni din și a o menține în Hristos cel autentic transmis prin Tradiția întreagă»⁸.

În calitatea ei de cuvânt al lui Dumnezeu scris sub inspirația și asistența Duhului Sfânt, Sfânta Scriptură, strâns legată de Tradiția apostolică, este un bun prin excelență al Bisericii. Iar aceasta din urmă propovăduiește cu putere și autoritate dumnezeiască cuvântul lui Dumnezeu prin organele văzute ale Arhiepiscopului și Preotului nevăzut Hristos, Apostolii, episcopii și preoții, îmbrăcați de El cu puterea Duhului Sfânt în Taina Hirotoniei (Ioan 20, 21—23) spre această misiune (Matei 28, 18—20); Marcu 16, 15—16; I Cor. 4, 1); «explică și aplică Sfânta Scriptură în conținutul ei autentic, prin Tradiția apostolică păzită de ea, Tradiție care a dat adevărata explicare și aplicare a Scripturii. Dar Tradiția aceasta a format și menține Biserica, iar Biserica e obligată să păzească conținutul Scripturii, în sensul lui autentic, adică în înțelesul în care i l-a transmis Tradiția apostolică de la care nu se poate abate»⁹. Biserica este plină și impregnată de Scriptură, iar aceasta din urmă aparține Bisericii, susține Biserica și pe membrii ei în comuniunea cu capul ei, Hristos, este explicată și aplicată de Biserică în viața credincioșilor.

Biserica este întemeiată de Hristos în care a culminat și s-a concentrat Revelația lui Dumnezeu de acte și de cuvinte, și ea însăși este Revelație încorporată, trăită de o comunitate umană; este parte a Revelației și anume capătul în care se finalizează și începe să rodească Revelația. În Biserică, Revelația cuprinsă în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, continuă să se completeze în partea ei referitoare la forma în care ea se poate cristaliza ca comuniune și uniune a credincioșilor cu Hristos, adică în forma structurilor ei esențiale strâns legate de conținutul Revelației, ca aplicarea cea mai adecvată a ei. Aducerea la existență a Bisericii, ca comunitate concretă, și organizarea structurilor ei harice, instituțiile de Hristos însuși face posibilă transmiterea, explicarea și aplicarea Revelației și a întregii lucrări mintuitoare a lui Hristos în lume.

Duhul Sfânt este acela care aduce la existență concretă Biserica și structurile ei, organizându-le, și tot prin El, Biserica se menține în fidelitatea ei față de Revelația încheiată în Hristos (Ioan 1, 17), și față de Scriptură și Tradiție, care îl înfățișează și îl comunică pe Hristos.

Prin urmare, Biserica, prin lucrarea Duhului Sfânt din ea și care coboară și de sus în ea de la Hristos însuși, «se mișcă în interiorul Revelației sau al Scripturii și Tradiției; Tradiția e vie în interiorul Bisericii. Revelația însăși e eficientă în interiorul Bisericii și Biserica e vie în interiorul Revelației. Dar această impletire depinde de lucrarea aceluiași Duh Sfânt al lui Hristos, care a însoțit pe Hristos în cursul Revelației, sau al operei Lui mintuitoare, a finalizat-o în aducerea la existență a Bisericii, a inspirat fixarea în scris a unei părți a Revelației și

8. *Ibidem*, p. 67.

9. *Ibidem*, p. 66—67.

continuă să efectueze unirea lui Hristos cu cei ce cred, creșterea în El a acestora și continuă să mențină Biserica în calitate de trup al lui Hristos, s-o învioreze în practicarea conținutului nealterat al Revelației ca Tradiție și s-o ajute să aprofundeze prin cunoaștere și trăire conținutul Revelației și al Scripturii»¹⁰.

De aici, și o altă concluzie: Biserica singură cuprinde în sine și înțelege în mod infailibil sensul Revelației, pentru că ea însăși este opera Revelației sau a Duhului Sfânt, și pentru că ea se mișcă în interiorul Revelației, fiind unită organic cu Revelația. Numai ea înțelege sensul autentic al conținutului Revelației, adică al Scripturii și Tradiției apostolice, pentru că Duhul Sfânt menține în ea evidența plenitudinii trăite a Revelației, concretizată în Hristos, căci fără evidența plenitudinii divino-umane a lui Hristos, nu poate exista Biserica ca Trup al lui Hristos, iar Hristos plenar nu devine evident în umanitate decît în Biserică prin Duhul Sfânt. De aceea, și Sfîntul Irineu a spus: «Unde este Biserica, acolo este și Duhul Sfînt și adevărul sau Hristos» (Ubi ecclesia, ibi Spiritus Sanctus et ibi veritas seu Christus) sau «Unde este Duhul, acolo este Biserica și adevărul» (Ubi Spiritus, ibi ecclesia et veritas)¹¹. Iar «Biserica este casa lui Dumnezeu», cum zice Sfîntul apostol Pavel scriind lui Timotei căruia îi atrage atenția zicînd: trebuie să știm «cum trebuie să petrecem în casa lui Dumnezeu, care este Biserica Dumnezeului celui viu, stîlp și temelie adevărului» (I Tim. 3, 15). Fiind dumnezeiască, casa aceasta a fost întemeiată pe virful munților înalți (Evr. 12, 18—20) care pătrund în contemplația, adică în cugetările și gîndurile proorocilor și Apostolilor, care se ridică peste cele pămîntesti și de jos și pe care le-a pătruns în chip strălucit. Pe temelia Apostolilor și a proorocilor, piatra din capul unghiului fiind Hristos însuși (Efes. 2, 20) se zidește și stă ca pe un virf de munte bine întărit și privind peste tot, Biserica lui Dumnezeu, care cuprinde pe toți cei împreună zidiți pe temelia acestora, «spre a fi lăcaș al lui Dumnezeu în Duh» (Efes. 2, 22). Dar Biserica cuprinde și pe Apostoli așa cum cuprinde și pe episcop și pe preot și pe diacon și pe toți care s-au zidit pe temelia învățaturii Apostolilor incorporîndu-se personal în Hristos prin Botez, Mirungere și Euharistie.

3. Implicațiile revelaționale și ecleziologice ale credinței.

Prin obirșia și autoritatea ei, dreapta credință ține de Revelația dumnezeiască cuprinsă în Sfînta Scriptură și Tradiția apostolică și de Biserică. Căci bazele și întregul ei cuprins, dreapta credință le are în Insuși Cuvîntul lui Dumnezeu, din Scriptură și Sfînta Tradiție, primit din mîinile Bisericii și în Biserică, în formularea, explicarea și aplicarea dată acestuia de către Biserică.

Sfîntul apostol Pavel subliniază că credința vine din auzite, iar au zirea prin cuvîntul lui Hristos (Rom. 10, 17). Dar oamenii nu vor auzi fără propovăduitor (Rom. 10, 14). Propovăduitorii ai Evangheliei lui Iisus Hristos nu pot fi decît cei ce sînt trimiși de Hristos (Rom. 10, 15

10. *Ibidem*, p. 69—70.

11. Sf. Irineu, *Adversus haereses*, I. III, 24, 1; P.G. VII, col. 966 C.

ea în El
o al lui
revelații
e conti-

sine și
ași este
în inte-
înțelege
Tradiției
pitudinii
plenitu-
up al lui
fit în Bi-
nde este
ecclesia,
le Duhul,
eritas) 11.
tol Pavel
lim «cum
i Dumne-
ând dum-
nălți (Evr.
și gindu-
tești și de
plilor și a
les. 2, 20)
peste tot
zidiți pe
les. 2, 22),
episcop și
nvățături
Mirungere

ia. Lația dum-
le Biserică.
insuși Cu-
t din mii-
carea datei

ite, iar au-
u vor auz
gheliei lu-
om. 10, 15

și au puterea și porunca lui Hristos în acest sens. Acest lucru ni l-a arătat Mîntuitorul Hristos însuși care și-a oșebit mai întii pe cel 12 Apostoli (Ioan 6, 70; 15, 16) din mulțimea celor care li auziseră și-l urmau (Matei 4, 18—22; Matei 10, 1—4 și urm.; Marcu 3, 7, 9, 14, 16—19; Luca 6, 13—16; 9, 1—2 și urm.) și mai apoi încă alți șaptezeci (și doi) pe care i-a trimis prin cetățile și locurile pe unde avea să vină El (Luca 10, 1). Pe cei 12 Apostoli, Mîntuitorul Hristos i-a ținut în jurul Său și, timp de trei ani, i-a învățat tainele împărăției cerurilor (Matei 13, 11; Ioan 15, 15). Acestora le-a arătat că El însuși i-a ales și chemat ca să-i rinduiască și roadă să aducă, iar roada adusă să rămînă, asiguruindu-i că Tatăl le va da lor orice vor cere în numele Său (Ioan 15, 16).

Celor 12 Apostoli, Mîntuitorul, după ce promisese mai întii lui Petru în Cezareea lui Filip, le promise că le va da lor puterea cheilor împărăției cerurilor: «Și oricite veți lega pe pămînt, vor fi legate și în cer, și oricite veți dezlega pe pămînt vor fi dezlegate și în cer» (Matei 18, 18; Matei 16, 19).

Cu aceștia, Hristos ține să mănince Paștile cel Nou (Matei 26, 18), înainte de moartea Sa pe cruce, instituind la Cina cea de Taină, Sfînta Taină a Euharistiei (Matei 26, 26—28; Marcu 14, 22—24), pe care a arătat-o ca ținind de misiunea și lucrarea lor în Biserică, pentru care le dă și poruncă expresă: «Aceasta s-o faceți spre pomenirea Mea» (Luca 22, 19; I Cor. 11, 24 și 25).

Pe Apostoli, Hristos îi investeste apoi cu puteri de sus, adică cu puterea Duhului Sfînt, îndată după înviere cînd, stînd în mijlocul lor, le-a zis: «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi... Și suflînd asupra lor a zis: Luați Duh Sfînt; cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute» (Ioan 20, 21—23). Mîntuitorul le dă putere și îi trimite în lume, precum și El a fost trimis în lume de Tatăl (Ioan 17, 18). Este momentul culminant, al îmbrăcării Apostolilor cu Duh Sfînt de către Hristos spre slujba Apostoliei pentru care îi chemase atunci cînd i-a ales, atrăgîndu-le atenția să nu se deparțeze de Ierusalim pînă se vor îmbrăca cu toată puterea Duhului Sfînt (Luca 24, 49) după înălțarea Sa la ceruri, la Cincizecime (Fapte 2, 1—3). Iar conținutul puterii de sus date lor, a fost arătat tot de El în mesajul și porunca date Apostolilor înainte de înălțarea sa la ceruri: «Datu-mi-s-a toată puterea, în cer și pe pămînt. Drept aceea, mergînd învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-le să păzească toate cîte Eu v-am poruncit vouă, și iată Eu cu voi sînt în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului» (Matei 28, 18—20) și «Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura. Cel ce va crede și se va boteza, se va mîntui; iar cel ce nu va crede, se va osîndi» (Marcu 16, 15—16). Și Evanghelia după Marcu continuă: «Deci Domnul Iisus, după ce a vorbit cu ei, s-a înălțat la cer și a șezut de-a dreapta lui Dumnezeu, iar ei (Apostolii), plecînd au propovăduit pretutîndeni și Domnul luca cu ei și întărea cuvîntul, prin semnele care făceau» (Marcu 16, 19—20).

Evanghelia lui Hristos și, prin ea, tot cuvîntul lui Dumnezeu, oamenilor le-au primit de la Biserică din miinile celor investiți cu puterea Duhului Sfînt și Taina Hirotoniei pentru propovăduire și învățare, sfin-

țire și conducere pe calea mântuirii spre Hristos și împărăția Lui cea cerească și veșnică. Și aceasta chiar din prima zi a constituirii Bisericii ca comunitate concretă sacramentală a oamenilor cu Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfânt, adică din ziua Cincizecimii. Căci numai îmbrăcați fiind cu toată puterea Duhului Sfânt de către Hristos însuși, prin coborârea Duhului Sfânt în chip de limbi de foc în mod distinct peste fiecare, aflându-se toți împreună (Fapte 2, 1—3; 1, 14), Apostolii au început să vorbească despre Hristos în alte limbi mulțimilor adunate, precum le dădea lor Duhul a grăii (Fapte 2, 4). Și auzind cele despre Hristos, cei care au fost pătrunși la inimă de acestea au cerut lui Petru și celorlalți Apostoli ce trebuie să facă (Fapte 2, 37). Răspunzându-li-se: «Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre și veți primi darul Duhului Sfânt» (Fapte 2, 38), s-au adăugat Apostolilor, primind cuvântul lui Dumnezeu și botezându-se, ca la trei mii de suflete (Fapte 2, 41). «Și aceștia stăruiau în învățătura Apostolilor și în împărtășire, în fringerea pîinii și în rugăciuni» (Fapte 2, 42).

Prin urmare, celor ce nu cunosc pe Hristos li se predică mai întâi, apoi sînt puși în comuniune cu El prin Sfintele Taine, adică sînt încorporați în El ca mădulare ale Trupului Său, Biserica, și li se predică conținut, de către Apostoli, și prin ei de către urmașii lor, episcopii și preoții, pentru a fi ajutați să crească în Hristos, ajungînd pe noi trepte de comuniune cu El prin alte împărtășiri cu El. Dar la aceste alte împărtășiri cu Hristos, creștinii binecredincioși nu pot ajunge decît «stăruind în învățătura Apostolilor» (Fapte 2, 42), adică cunoscînd-o și aplicînd-o în propria lor viață sau, mai pe scurt, dînd mărturie concretă despre ea în propria viață și în relațiile cu Dumnezeu, cu semenii și cu lumea în general. Căci comuniunea cu Hristos în Taine și mărturisirea învățăturii drepte a Apostolilor, și deci a Bisericii, stau într-o relație strînsă, organică, dat fiind faptul că învățătura dreaptă exprimă, în plinătatea ei, și comuniunea cu Hristos. Cine nu crede drept, adică cine nu crede și face ceea ce crede și face Biserica, nu se plasează în realitatea divină accesibilă omului, nu se deschide sau nu poate să se deschidă total adevărului dumnezeiesc și nici nu-l poate trăi plenar și corespunzător.

Păstrarea dreptei credințe implică deci apartenența reală și mereu susținută a creștinului la Biserică și la ceea ce are loc în Biserică pentru ea ca comunitate de credință și sacramentală a oamenilor cu Dumnezeu, și pentru membrii ei, creștinii. De aceea, atît cunoașterea, dar mai ales aprofundarea și aplicarea dreaptă a adevărului dumnezeiesc cuprins în Scriptură, precum și păstrarea acestui adevăr de către credincios, nu pot avea loc decît în Biserică și în comuniune cu cei puși de Hristos însuși să fie iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu, adică cu episcopul și preoții Bisericii (I Cor. 4, 1).

Propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu cuprins în Scriptură este mandat și poruncă dată preoților Bisericii, de la Hristos prin Apostoli. Sarcina principală a Apostolilor a fost să predice cuvîntul lui Dumnezeu, alături de cea a sfințirii, adică a săvîrșirii celor sfînte și a conducerii oamenilor pe calea mântuirii (Matei 28, 18—20; Marcu 16, 15—16).

Apostolul Pavel arăta acest lucru astfel: «Vai mie de nu voi vesti» (I Cor. 9, 16). Nu tuturor creștinilor li s-a dat această lucrare și responsabilitate, cum arată textual Sfântul apostol Pavel: «Oare toți sint Apostoli? Oare toți sint prooroci? Oare toți sint învățători? Oare toți au putere să săvârșească minuni?» (I Cor. 12, 29). Iar pe aceștia toți, Dumnezeu însuși i-a așezat în Biserica Sa (I Cor. 12, 28), spre lucrări diferite. Biserica este Trupul lui Hristos cu multe mădulare și fiecare sintem mădulare unii altora (Rom. 12, 5 și I Cor. 12, 12, 14, 20, 27). «Dumnezeu a pus mădularele în trup, pe fiecare cum a voit. Dacă toate ar fi un singur mădular, unde ar fi trupul? Dar acum sint multe mădulare, însă un singur trup» (I Cor. 12, 18—20). De aceea cei ce formează acest trup al lui Hristos, Biserica, trebuie să se îngrijească deopotrivă unii de alții, căci «dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună; și dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună» (I Cor. 12, 25—26).

Constituția teandrică și ierarhică a Bisericii implică și justifică comuniunea strânsă a tuturor creștinilor în comunitatea Bisericii, în cazul de față în învățarea, păstrarea și adincirea cuvintului lui Dumnezeu, și anume fiecăruia după darul primit prin har de la Hristos (Efes. 4, 7). Astfel, Sfântul apostol Pavel îi incredințează lui Timotei, episcop în Efes, prin punerea mâinilor sale, adică prin hirotonie (II Tim. 1, 6), sarcina de a învăța în Biserică, și nu tuturor credincioșilor din Efes (I Tim. 4, 16; 6, 2; II Tim. 2, 15; 4, 2). Ba mai mult, îi spune că «cele ce ai auzit de la mine, cu mulți martori de față, acestea le incredințează la oameni destoinici să învețe și pe alții» (II Tim. 2, 12; Tit 1, 9). Nu spune același lucru despre toți credincioșii, căci nu oricine are destulă pricepere să învețe și să tilcuiască Scriptura. Acest lucru îl spune și Sfântul apostol Petru despre epistolele Sfântului apostol Pavel «în care sint unele lucruri cu anevioie de înțeleș, pe care cei neștiutori și neînțărțiți le răstălmăcesc ca și pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare» (II Petru 3, 16).

Cunoașterea și înțelegerea teologică, duhovnicească a celor cuprinse în Scriptură sint dependente de o anumită chemare și stare harică, precum și de o anumită pregătire intelectuală și teologică, de o anumită ucenicie în înțelesurile Tainelor lui Dumnezeu, după exemplul Apostolilor care au stat în jurul Mîntuitorului mai mult de trei ani. Acest lucru este subliniat de Mîntuitorul însuși Apostolilor săi, «explicîndu-le rostul învățării în parabole: «Pentru că vouă vi s-a dat să cunoașteți tainele împărțării cerurilor, pe cînd acestora nu li s-a dat» (Matei 13, 11). Adică celor care veneau la Hristos nu pentru a se înțelepți ascultînd cuvîntul lui Dumnezeu ci pentru pricini deșarte.

Sfînta Scriptură este ca o fîntină inepuizabilă, fiindcă în ea este cuprinsă înțelepciunea lui Dumnezeu care nu are margini. De aceea și cei mai învățați au nevoie de ajutor. Astfel, marele dregător, famen al împărătesei Candachia a Etiopiei, care citea din proorocul Isaia cele despre jertfa pe cruce a lui Hristos și, neînțelegînd, roagă pe diaconul Filip să-i ajute: «Rogu-te, despre cine zice proorocul acesta, despre sine ori despre altcineva?» (Fapte 8, 34).

Dreapta credință implică deopotrivă atât Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție prin care ni s-a transmis cuvîntul lui Dumnezeu de-a lungul timpului, cît și Biserica care se bazează pe Scriptură înțelegînd-o în contextul cel larg al Tradiției apostolico-patristice. Acestea trei formează un întreg, implicîndu-se și explicîndu-se reciproc, Biserica însă fiind Revelația dumnezeiască supranaturală încorporată în umanitate și în timp, dar depășind timpul și spațiul, Hristos plener extins social în umanitatea răscumpărată de El prin Întruparea, învățătura, Patimile și Moartea pe cruce și Învierea sa din morți, și fiind prin înălțarea Sa la ceruri și șederea de-a dreapta Tatălui, unul dintre noi în Treime, ca Dumnezeu-Omul.

4. Dreapta credință, o sumă de adevăruri necesare mîntuirii.

Nu există mîntuire pentru om în afara comuniunii și comunicării lui cu Dumnezeu. În afara acestei comunicări cu Dumnezeu ca persoană supremă sau mai exact ca o Treime de persoane supreme omul nu găsește mijlocul și puterea pentru a se întări duhovnicește și pentru a rămîne veșnic ca persoană, ca subiect de relație și comuniune, deosebit de natura neînsuflețită dar legat de ea în viețuirea lui pămîntească. Și omul se deosebește de tot ceea ce îl înconjoară, neputînd fi deci redus la natură și materie tocmai prin faptul că este creat după chipul lui Dumnezeu (Fac. I, 26—27), ca ființă spirituală trupească, inzestrată cu rațiune și voință liberă și cu simțire, deci ca subiect al propriilor sale acțiuni și persoană de comuniune cu Dumnezeu și cu semenii săi, oamenii. Caracterul de Persoană supremă al lui Dumnezeu care se revelează și cheamă la comuniune cu Sine pe om și caracterul de persoană, relativă, al omului, capabil de comuniune cu Dumnezeu prin harul Lui, explică comuniunea existențială și mîntuirea omului în Dumnezeu prin Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat.

a) *Sfînta Treime: fundamentul întregii învățături de credință.* Pentru credința creștină, Dumnezeu este unul în ființă, închinat în trei Persoane: Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh (Mat. 28, 18), fiecare Persoană deținînd într-un mod propriu sieși întreaga ființă divină, fără să se confunde între Ele ca Persoane. «Aceasta implică o iubire perfectă. Căci iubirea cere o deplină unitate și o reciprocă afirmare a persoanelor care se iubesc. Aici absolutul este tripersonal, nu ceva impersonal. Dar persoana e asigurată prin iubirea desăvîrșită între persoană și persoană, care-și are baza în ființa comună. Persoana într-o singurătate totală nu poate fi absolută»¹². În suprema unitate și iubire care afirmă eternitatea Persoanelor divine, este dată posibilitatea răsfrîngerii iubirii lui Dumnezeu în afara Sa, adică în actul creației, în crearea lumii și a omului și în grija pentru existența acestora, și în mîntuirea omului apoi în Iisus Hristos. Creația întreagă trebuia să se resimtă și ea de unitatea în comuniunea iubirii din sînul Sfintei Treimi. Unitatea în diversitate din sînul creației este reflexul unității din Sfînta Treime, iar unitatea într-o multiplicitate de persoane umane, avînd o natură comună, își are izvorul în Taina unității și comuniunii Persoanelor

Sfinte Treimi, omul fiind creat după chipul lui Dumnezeu cel în Treime închinat (Fac. 1, 26). Dumnezeu ca iubire desăvârșită (I Ioan 4, 8) este o Treime de Persoane absolute care se descoperă în mintuirea omului. «Căci întru aceasta s-a arătat iubirea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viață să avem. În aceasta este iubirea, nu fiindcă noi am iubit pe Dumnezeu, ci fiindcă El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său jertfă și ispășire pentru păcatele noastre» (I Ioan 4, 9—10). «Un Dumnezeu monopersonal rămîne un Dumnezeu exclusiv transcendent care nu lucrează El însuși mintuirea oamenilor, ci le poate comunica acestora o învățătură despre felul cum se pot mîntui ei înșiși. Iar un Dumnezeu exclusiv imanent, care se identifică întreg cu lumea, nu mai este un Dumnezeu personal, sau dacă este, nu mai sînt oamenii persoane reale, ci persoane aparente, manifestînd o unică esență, însăși esența lor. În Vechiul Testament, unde Dumnezeu rămîne numai transcendent, chiar dacă acționează de la distanță asupra istoriei, nu se revelează ca Treime»¹³.

Dar Dumnezeu unul și întreit în același timp s-a descoperit oamenilor în Hristos Fiul Său întrupat la plînirea vremii (Gal. 4, 4) pentru mintuirea noastră a tuturor. Și anume, s-a descoperit oamenilor, prin faptul că o persoană divină, Persoana Fiului, s-a făcut om ca să mintuiască pe oameni, iar altă persoană divină, Persoana Tatălui, a rămas deasupra oamenilor, ca Persoana Fiului întrupat să poată ridica pe oameni la Persoana divină neîntrupată, Tatăl, transcendentă. Fiul se face om, dar Tatăl rămîne mereu ținta de referire a Fiului devenit om și a oamenilor pe care îi unește cu Sine. Fiul întrupat nu putea rămîne fără această țintă de referire, căci în acest caz nu ar fi putut imprima tuturor credincioșilor tensiunea și calea spre ea. Fiul se face, prin Întruparea Sa, întru toate asemenea nouă, om adevărat, dar fără de păcat, rămînd și fiind Dumnezeu, și anume Dumnezeu-Omul ca să fie modelul și centrul de putere dumnezeiască care să iradieze și în noi, oamenii, forța, harul dumnezeiesc, care să ne facă asemenea Lui, tinzînd spre Dumnezeu-Tatăl. Dar Cel ce împărtășește nouă oamenilor, prin umanitatea lui Hristos, harul dumnezeiesc necesar mîntuirii noastre, este cea de a treia Persoană divină, Sfîntul Duh, care devine principiul intim în interiorul fiecăruia om care crede, dar superioară lui. Duhul Sfînt în care Dumnezeu se face deplin imanent, dar împrînd omului tensiunea spre Dumnezeu cel transcendent, rămîne oarecum nemanifestat ca persoană, ascunzîndu-se în însăși apariția și lucrarea Sa în om¹⁴, care îl simte ca Izvorul său de putere și lucrare în propria sa mintuire. Dar El este egal cu Dumnezeu Tatăl din care provine prin porcedere (Ioan 15, 26) și cu Dumnezeu Fiul împreună cu care revelează pe Tatăl și se revelează și se afirmă reciproc și din care strălucește în lume. Efectul și rezultatul ultim al lucrării mîntuitoare a lui Hristos este Cincizecimea, adică coborîrea Duhului Sfînt peste Apostoli și întemeierea Bisericii

13. Idem. *Sînta Treime, structura supramei iubiri*, în «Studii Teologice», (1970), nr. 5—6, p. 333—334.

14. Vladimir Lossky, *Théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Aubier, 1944, p. 157.

Sfintei Treimi, omul fiind creat după chipul lui Dumnezeu cel în Treime închinat (Fac. 1, 26). Dumnezeu ca iubire desăvârșită (I Ioan 4, 8) este o Treime de Persoane absolute care se descoperă în mîntuirea omului. «Căci întru aceasta s-a arătat iubirea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viață să avem. În aceasta este iubirea, nu fiindcă noi am iubit pe Dumnezeu, ci fiindcă El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său jertfă și ispășire pentru păcatele noastre» (I Ioan 4, 9—10). «Un Dumnezeu monopersonal rămîne un Dumnezeu exclusiv transcendent care nu lucrează El însuși mîntuirea oamenilor, ci le poate comunica acestora o învățătură despre felul cum se pot mîntui ei înșiși. Iar un Dumnezeu exclusiv immanent, care se identifică întreg cu lumea, nu mai este un Dumnezeu personal, sau dacă este, nu mai sînt oamenii persoane reale, ci persoane aparente, manifestînd o unică esență, însăși esența lor. În Vechiul Testament, unde Dumnezeu rămîne numai transcendent, chiar dacă acționează de la distanță asupra istoriei, nu se revelează ca Treime»¹³.

Dar Dumnezeu unul și întreit în același timp s-a descoperit oamenilor în Hristos Fiul Său întrupat la plinirea vremii (Gal. 4, 4) pentru mîntuirea noastră a tuturor. Și anume, s-a descoperit oamenilor, prin faptul că o persoană divină, Persoana Fiului, s-a făcut om ca să mîntuiască pe oameni, iar altă persoană divină, Persoana Tatălui, a rămas deasupra oamenilor, ca Persoana Fiului întrupat să poată ridica pe oameni la Persoana divină neîntrupată, Tatăl, transcendentă. Fiul se face om, dar Tatăl rămîne mereu ținta de referire a Fiului devenit om și a oamenilor pe care îi unește cu Sine. Fiul întrupat nu putea rămîne fără această țintă de referire, căci în acest caz nu ar fi putut imprima tuturor credincioșilor tensiunea și calea spre ea. Fiul se face, prin Întruparea Sa, întru toate asemenea nouă, om adevărat, dar fără de păcat, rămînd și fiind Dumnezeu, și anume Dumnezeu-Omul ca să fie modelul și centrul de putere dumnezeiască care să iradieze și în noi, oamenii, forța, harul dumnezeiesc, care să ne facă asemenea Lui, tînzînd spre Dumnezeu-Tatăl. Dar Cel ce împărtășește nouă oamenilor, prin umanitatea lui Hristos, harul dumnezeiesc necesar mîntuirii noastre, este cea de a treia Persoană divină, Sfîntul Duh, care devine principul intim în interiorul fiecărui om care crede, dar superioară lui. Duhul Sfînt în care Dumnezeu se face deplin immanent, dar imprimînd omului tensiunea spre Dumnezeu cel transcendent, rămîne oarecum nemanifestat ca persoană, ascunzîndu-se în însăși apariția și lucrarea Sa în om¹⁴, care îl simte ca Izvorul său de putere și lucrare în propria sa mîntuire. Dar El este egal cu Dumnezeu Tatăl din care provine prin purcedere (Ioan 15, 26) și cu Dumnezeu Fiul împreună cu care revelează pe Tatăl și se revelează și se afirmă reciproc și din care strălucește în lume. Efectul și rezultatul ultim al lucrării mîntuitoare a lui Hristos este Cincizecimea, adică coborîrea Duhului Sfînt peste Apostoli și întemeierea Bisericii

13. Idem, *Sfînta Treime, structura supremei iubiri*, în «Studii Teologice», (1970), nr. 5—6, p. 333—334.

14. Vladimir Lossky, *Théologie mystique de l'Église d'Orient*, Aubier, 1944, p. 157.

ca comunitate concretă a oamenilor cu Dumnezeu¹⁵, și lucrarea Duhului Sfânt în Biserică care restituie lumii prezența interiorizată a lui Hristos cel înălțat la cer și îl revelează acum nu înaintea ci înăuntrul unecilor și al creștinilor în general¹⁶.

Sfânta Treime este baza mântuirii noastre, acesta din urmă fiind rezultatul extinderii relațiilor de iubire dintre Persoanele divine în unitate. Prin Fiul întrupat, Iisus Hristos-Dumnezeu-Omul, intrăm în comuniune filială cu Tatăl iar prin Duhul Sfânt ne rugăm Tatălui, să vorbim cu El ca niște fii, căci Duhul se unește cu noi în rugăciune (Rom. 8, 26). Prin El agram pe Tatăl, ca unui ce am primit Duhul înfierii (Rom. 8, 15) și tot prin El mărturisim că Dumnezeu este Iisus Hristos (I Cor. 12, 3). Întreaga operă de răscumpărare a omului din robia păcatului și a morții și împăcarea lui cu Dumnezeu, precum și înnoirea și îndumnezeirea firii umane întregi prin înnoirea și îndumnezeirea firii umane din Iisus Hristos, aparține Fiului întrupat, Iisus Hristos, trimis în lume de Tatăl (Ioan 3, 16). Insușirea de către fiecare om a roadelor răscum-părării, adică a ceea ce a făcut Hristos prin Întrupare, Patimile, moartea pe cruce și Învierea din morți, este lucrarea Duhului Sfânt în Biserică.

Îată aici temeiurile pentru care învățătura despre Sfânta Treime formulată la Sinoadele I și II ecumenic (Niceea 325 și Constantinopol 381) și consențată în Simbolul de credință niceo-constantinopolitan este adevărul dumnezeiesc atotcuprinzător care ne mântuiește și care delimitează învățătura creștină despre Dumnezeu față de alte învățături și concepții în sensul că numai Dumnezeu unul în ființă și între în Persoane, transcendent lumii și totuși prezent în ea prin energii divine necreate, este suprema realitate personală apofatică care dă sens vieții creștinului și mântuiește pe cel ce vine la Sine.

b) *Dogma unirii celor două firi, dumnezeiască și omenească*
Iisus Hristos, Dumnezeu Fiul întrupat la plinirea vremii (Gal. IV, 4) legătură acesteia cu dogma Sfintei Treimi este al doilea adevăr dumnezeiesc atotcuprinzător care ne mântuiește și care, deci, ține de dragă ta credință creștină mintuitoare.

Iisus Hristos este Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, născut din veșnic din Tatăl, iar mai pe urmă, la plinirea vremii, întrupat și făcut om, puterea Duhului Sfânt din Fecioara Maria (Luca 1, 35), cum mărturisesc sește Biserica în articolul III din Simbolul de credință niceo-constantinopolitan: «care pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire; pogorît din ceruri și s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioară și s-a făcut om». Fiul lui Dumnezeu s-a coborît din cer nu ca să schimbe locul, deoarece ca Dumnezeu se află pretutindeni și pe toate le împlinește, ci fiindcă așa a binevoit ca să se smerească pe Sine luînd fire omenească. Și anume a luat adevărata fire omenească cu tot ce ține de ea, afară de păcat, căci cel ce se naștea ca om, nu era un om ci Dumnezeu însuși, adică Dumnezeu Fiul și nu o fire omenească părelnică și închipuită și nici una știrbită de vreunul dintre elementele ei constitutive, ci firea omenească întreagă. Acest adevăr îl prezintă Sfînt

15. Nicolae Cabasila, *Explicarea Dumnezeieștii Liturghii*, cap. 37; Paul Evdokimov, *L'Esprit Saint dans la Tradition orthodoxe*. Les Editions du Cerf, 1969, p.

16. Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 90.

area Du-
tată a lui
lăuntru

rmă fiind
le în uma-
lm în con-
tăului, sau
une (Rom.
erii (Rom.
os (I Cor.
catului și
și indum-
rii umane
is în lume
r răscur-
e, moartea
n Biserică.

Ma Treime
stantinopol
inopolitan,
ste și care
te invătă-
ă și întreit
n energiile
care dă

lenească în
il. IV, 4) și
levăr dum-
e de dreap-

ut din veci
cut om, cu
n mărturi-
p-constanti-
nintuire s-a
ria Fecioara
ta să schim-
ate le impli-
e luind fire
ce ține de
om ci Dum-
ărelnică sau
le ei consti-
tintă Sfintul

; Paul Evdoki-
r. 1969, p. 89.

apostol Pavel astfel : (Fiul) «Dumnezeu fiind în chip, n-a socotit o știr-
bire a fi El întocmai cu Dumnezeu ci s-a deșertat pe Sine, chip de rob
luind, făcându-se asemenea oamenilor și la înfățișare aflându-se ca un
om. S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-se pînă la moarte, și încă
moarte pe cruce. Pentru aceea, și Dumnezeu l-a preînălțat și l-a dăruit
Lui nume care este mai presus de orice nume ca întru numele Lui tot
genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pămîntesti și al celor
de dedesubt. Și să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hris-
tos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl» (Fil. 2, 6—11). Iisus Hristos este
Dumnezeu adevărat și om adevărat, întru toate asemenea nouă afară
de păcat, de o ființă cu Dumnezeu Tatăl și cu Dumnezeu Duhul Sfînt
după Dumnezeire și de o ființă cu noi oamenii, după umanitate. Cele
două firi, dumnezeiască și omenească, sînt unite în ipostasul Fiului în
chip neîmpărțit și nedespărțit, neamestecat și neschimbat. Realitatea și
unirea ipostatică a celor două firi în Iisus Hristos este un adevăr dum-
nezeiesc cuprins în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție și formulat de Bi-
serică în Sinoadele ecumenice III (431, Efes), IV (451, Calcedon) și VI
(680, Constantinopol). Celor două firi le corespund două voințe și două
lucrări, prin care lucrează același subiect, voința și lucrarea omenească
supunîndu-se voinței și lucrării divine.

c) *Mîntuirea neamului omenesc este lucrarea lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu intrupat.* Pe aceasta Fiul lui Dumnezeu a agonisit-o
omului prin intruparea, învățătura, Patimile și moartea pe cruce și prin
Învierea Sa din morți, și este rezultatul întreitiei chemării și slujirii a lui
Hristos : chemarea de profet sau învățător, slujirea de Arhieru și dem-
nitatea de împărat. Răscumpărarea sau mîntuirea obiectivă, adică ceea
ce a săvîrșit Hristos pentru neamul omenesc prin intruparea, învăță-
tura, Patimile și moartea pe cruce și Învierea Sa din morți, prezintă trei
aspecte principale : a) aspectul de jertfă, adică jertfa crucii prin care
a împăcat pe om cu Dumnezeu, eliberîndu-l din robia păcatului și a mor-
ții ; b) aspectul ontologic, adică întărirea, înnoirea și indumnezeirea
firii umane din ipostasul Său și prin aceasta întărirea, înnoirea și in-
dumnezeirea firii umane din toți înșii umani și c) aspectul recapitulativ,
adică răsfrîngerea roadelor răscumpărării asupra tuturor oamenilor
din toate timpurile și locurile, Hristos fiind al doilea Adam, Adam cel
Nou, adică a doua rădăcină a neamului omenesc în care își află toți
oamenii mîntuirea (I Cor. 15, 22).

Pe scurt, dar atotcuprinzător, întreaga învățătură mîntuitoare des-
pre Hristos, Fiul lui Dumnezeu intrupat și lucrarea Lui de mîntuire a
neamului omenesc este formulată de Biserică, ca obligatorie pentru toți
cei ce aparțin Bisericii lui Hristos în vederea mîntuirii lor, în articolele
II—VII din Simbolul de credință Niceo-constantinopolitan.

În același Simbol de credință Niceo-constantinopolitan este formu-
lată, de altfel, într-o sinteză foarte concisă dar cuprinzătoare, învățătura
mîntuitoare despre Sfînta Treime, și anume despre fiecare Persoană
a Sfintei Treimi, Tatăl (art. I), Fiul (art. II—VII) și Duhul Sfînt (art. VIII),
învățătura despre Persoana lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu intrupat și
despre lucrarea Lui mîntuitoare fiind strîns legată de aceea despre Sfînta
Treime în general.

d) *Invățătura despre Biserică*, strins legată de învățătura despre Hristos, Mîntuitorul lumii, și de cea despre Sfîntul Duh, este un alt adevăr al dreptei credințe. Biserica este Trupul lui Hristos și plinitudinea de viață a Duhului Sfînt în umanitate (Efes. 1, 23). Însușirea roadelor rîscumpărării de către fiecare om prin har, credință și fapte bune (Efes. 2, 8—10) este strins legată de învățătura despre Biserică. Căci omul se îndreptează numai prin încorporarea sa în Hristos ca mădular al Trupului Său, Biserica, prin Botez, Mirungere și Euharistie și crește în Hristos, desăvîrșindu-se, prin unirea tot mai deasă cu Hristos în Sfînta Împărtășanie, de care nu se poate apropia decît cercetîndu-se în prealabil de păcate prin Sfînta Taină a Spovedaniei. Îndreptarea și mîntuirea în general a omului se realizează în Biserică și este lucrarea Duhului Sfînt, sau a lui Hristos în Duhul Sfînt în cei care ascultă cuvîntul lui Dumnezeu și se pătrund de el și apoi se unesc cu Hristos în Sfintele Taine instituite de El pentru Biserică și săvîrșite de Biserică în ea de organele vizibile ale Arhieriei și Preotului nevăzut Hristos, învestește cu puterea Duhului Sfînt în Taina Hirotoniei.

e) De dreapta credință țin apoi adevărurile dumnezeiești privind viața viitoare: moartea ca trecere a omului spre viața veșnică, nemurirea sufletului omului, judecata particulară, sfîrșitul lumii, Parusia Domnului, învierea obștească, Judecata universală și viața veșnică, — adevăruri dumnezeiești cuprinse în Sfînta Scriptură și în Tradiția apostolică. Și acestea toate strins legate de Învățătura despre Dumnezeu, despre om, ca chip și asemănare a lui Dumnezeu, despre Mîntuitorul Iisus Hristos, despre Biserică și despre har și Taine în lucrarea de îndreptare și mîntuire a omului.

Învățătura despre Biserică, strins legată de învățătura despre Mîntuitorul Iisus Hristos și despre Duhul Sfînt este formulată concis și în Simbolul de credință niceo-constantinopolitan indicîndu-i-se notele ei specifice: unitatea, sfințenia, sobornicitatea (catolicitatea) și apostolicitatea. La fel și învățătura despre Sfintele Taine, vorbind despre prima Taină, Taina Botezului, ca început al tuturor Tainelor și poarta de intrare în Biserica lui Hristos, precum și învățătura despre învierea morților și viața veșnică, sînt consemnate concis în același Simbol de credință, pe care orice creștin trebuie să-l știe și să-l mărturisească ca credință a Bisericii și a sa personal, ca membru al Bisericii Ortodoxe.

5. Dreapta credință, o sumă de legi și porunci morale

Avînd în vedere cuvintele Mîntuitorului: «Nu oricine Îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu, Celui din ceruri» (Matei 7, 21; 23, 11; Luca 6, 46), mîntuirea personală implică pe lîngă acte de credință, trăire a adevărului de credință, adică împlinire a voinței lui Dumnezeu. Legea morală (naturală și pozitivă) și poruncile morale, componente ale legii morale, sînt îndreptarul vieții creștinului pe calea mîntuirii.

Legile și preceptele după care creștinul trebuie să se conducă în viață spre a slăvi pe Dumnezeu și a-și dobîndi mîntuirea sînt, de fapt, consecințele practice ale adevărurilor de credință. De altfel, nici în

predica Mântuitorului și nici în întreaga Sfință Scriptură, normele, preceptele și poruncile morale nu sînt prezentate separat de adevărurile de credință, ci dimpotrivă alături de ele și împreună cu ele ca conținut al cuvîntului lui Dumnezeu. Astfel, iubirea lui Dumnezeu este legată de împlinirea poruncilor Lui: «De mă iubiți, păziți poruncile Mele» (Ioan 14, 15); «Cel ce are poruncile Mele și le păzește acela este cel ce Mă iubește; iar cel ce Mă iubește pe Mine, va fi iubit de Tatăl Meu și-1 voi iubi și Eu și Mă voi arăta lui» (Ioan 14, 21); «Dacă păziți poruncile Mele veți rămîne întru iubirea Mea, după cum și Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămîn întru iubirea Lui» (Ioan 15, 10).

Toate poruncile și întreaga lege morală privind relația omului cu Dumnezeu și cu semenii sînt sintetizate de Mîntuitorul Hristos în răspunsul dat învățătorului de lege, în iubirea de Dumnezeu și de aproapele: «Să iubești pe Domnul Dumnezeu tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Aceasta este marea și întâia poruncă. Iar a doua, la fel ca aceasta: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. În aceste două porunci se cuprind toată Legea și proorocii» (Matei 22, 37—40; Deut. 6, 5; 10, 12). Iar aproapele este, în învățătura Mîntuitorului, orice om indiferent de rasă, culoare, neam, stare socială, sex (Gal., 3, 28).

Mîntuirea însăși este un act al iubirii lui Dumnezeu față de noi oamenii (Ioan 3, 16—17). La fel și poruncile și întreaga Lege morală pozitivă a Noului Testament sînt iubirea lui Dumnezeu arătată omului pentru mîntuirea lui, iar împlinirea lor este arătarea iubirii cu care sîntem datori lui Dumnezeu și oamenilor: «Nimănui cu nimic să nu fiți datori, decît cu iubirea unuia față de altul; că cel care iubește pe aproapele a împlinit legea» (Rom. 13, 8); «Iubirea nu face rău aproapelui, iubirea este împlinirea legii» (Rom. 13, 10).

Iubirea este arătată ca poruncă nouă: «Poruncă nouă vă dau vouă: Să vă iubiți unul pe altul precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să iubiți unul pe altul. Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții» (Ioan 13, 34—35). Expresiile concrete ale iubirii lui Dumnezeu și semenilor sînt faptele de slujire a semenului: «Întrucît ați făcut (un bine) unuia dintre acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut» (Matei 25, 40, 45).

Poruncile Bisericii, izvorîte tot din cuvîntul lui Dumnezeu au în vedere conduita creștinului ca mădular al Bisericii, pe drumul mîntuirii lui în Hristos.

6. Dreapta credință, ca participare la viața și lucrarea Bisericii

Participarea creștinului la ceea ce are loc în Biserică: propovăduirea cuvîntului Evangheliei lui Hristos, sfințele slujbe, Taine și ierurgii, și acțiunile de slujire și ajutorare a semenilor, și de slujire a poporului și lumii, ține de calitatea de bun creștin și este o expresie a dreptei credințe.

Cultul este viața și lucrarea harismatică a Bisericii care face posibilă împărtășirea creștinilor de harul Sfîntului Duh în Sfințele Taine, absolut necesar pentru mîntuire. Botezul este prima Taină, care des-

chide lucrarea tuturor celorlalte Taine. Liturgia cuvîntului se împlinește și se desăvîrșește prin Jertfa euharistică și împărtășirea credincioșilor cu Trupul și Sângele lui Hristos pline de Duh Sfînt pentru unirea tot mai strînsă cu Hristos spre iertarea păcatelor și viața de veci. Nimeni nu se împărtășește de Hristos decît în Euharistia Bisericii. Iar Euharistia este aceea care face din cei botezați și miruiți Trupul lui Hristos, Biserica, iar pe aceștia mădulare unul altuia în acest Trup care are drept cap pe Hristos însuși. Prin unitatea de credință și Euharistie cei încorporați în Hristos se mențin ca mădulare vii ale Bisericii și cresc în Hristos pînă la vîrsta deplinătății Lui (Efes. 4, 13), mințindu-se.

În cadrul cultului, prin anumite slujbe, rugăciuni, Taine și ierurgii ale Bisericii, sînt binecuvîntate și sfințite momentele importante din viața creștinului. Și pentru că în cultul Bisericii se află într-o transparență activă pentru credincioși Duhul Sfînt, lucrînd la sensibilizarea lor continuă pentru Dumnezeu și pentru comuniunea reciprocă, cultul ortodox are o deschidere spre eshatologic, sau comunitatea trăiește prin lucrarea Duhului Sfînt în Biserică în orizontul transparent al eshatologiei lui sau în tensiune continuă spre el. Duhul Sfînt este cel care ne orientează și susține în noi, prin cultul Bisericii, tensiunea spre înviere și El va efectua învierea noastră pentru a ne împărtăși de Trupul înviat, deplin transparent al lui Hristos, cu trupurile noastre devenite deplin transparente, bucurîndu-ne de comorile iubirii Lui. Iar Biserica întreagă este comunitatea celor ce călătoresc prin puterea și lucrarea Duhului Sfînt spre înviere și spre bunătățile negrăite ale comuniunii cu El și cu Hristos și între toți cei ce cred Biserica este cîmpul de forță al Duhului Sfînt, în care El călăuzește umanitatea răscumpărată de Hristos spre împărăția descoperită a lui Dumnezeu¹⁷.

II. PĂSTRAREA DREPTEI CREDINȚE. DATORIE FUNDAMENTALĂ A CREȘTINULUI

Păstrarea dreptei credințe creștine ortodoxe este principala îndatorire fundamentală a creștinului în relația lui cu Dumnezeu și cu Biserica. În același timp, păstrarea dreptei credințe este principala îndatorire a creștinului ortodox față de propria sa viață și mîntuirea în Hristos deoarece nimic pe lume nu este mai de preț pentru el decît mîntuirea sufletului, după cuvîntul Mîntuitorului: «Ce-i va folosi omului să cîștige lumea, dacă-și pierde sufletul? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său» (Marcu 8, 36—37). Numeni nu se poate apropia de Hristos și dobîndi mîntuirea prin jumătăți de măsură, făci pe cei căldicei — adică nici fierbinți, nici reci — Dumnezeu îi îndepărtează de la Sine (Apoc. 3, 16). Dar cum poate fi împlinită această îndatorire de către creștinul ortodox?

1. Dacă nu poți prețui la justa valoare ceva și păstra, decît dacă cunoști importanța respectivului lucru, cunoașterea corectă și aprofundată a credinței Bisericii, adică a învățăturii de credință lăsate ei de Hristos prin Sfinții Săi Apostoli este prima cale principală spre păstra

17. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Sîntul Duh în Revelație și în Biserică*, II «Ortodoxia», XXVI (1974), nr. 2, p. 247.

rea credinței. Iar pe aceasta o cunoști din inși izvoarele ei: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, Sfânta Scriptură fiind la îndemina fiecăruia dintre noi spre lectură și aprofundarea conținutului ei sub călăuzirea Bisericii, adică a slujitorilor ei care au puterea, porunca și înțelegerea corespunzătoare a acesteia, episcopul, preotul și diaconul.

2. Și fiindcă Sfânta Scriptură este o fântână inepuizabilă a Cuvintului și înțelepciunii lui Dumnezeu, de ea se apropie cu un real folos pentru mîntuirea lor, cunoscînd cele ale credinței și vieții noastre în Hristos cei cu pregătire și viață duhovnicească. Iar dacă nu toți o pot înțelege la fel, aceasta se datorește faptului că nu toți au aceeași vîrstă duhovnicească și trăire creștină.

3. La îndemina tuturor creștinilor și obligatorii pentru mîntuirea lor sînt acele mărturisiri-Sinteze ale credinței creștine ortodoxe: Simbolul de credință niceo-constantinopolitan, cărțile de învățătură creștină ortodoxă ale Bisericii noastre (1952, 1978) și o serie de catehisme mai dezvoltate sau mai rezumative, care inițiază pe creștin în adevărurile de credință ale Bisericii și îi pun în față o serie de porunci morale de a căror împlinire atîrnă viețuirea morală după voia lui Dumnezeu și însăși mîntuirea ca realitate înfăptuită și trăită încă de aici de pe pămînt.

4. Participarea la viața Bisericii și la tot ceea ce se săvîrșește în Biserică, pentru ea în general și pentru credincioși, este o altă cale de aprofundare și păstrare, în același timp, a dreptei credințe creștine mîntuitoare. În imnele, cîntările și lecturile biblice din slujbele Bisericii este exprimată însăși învățătura de credință privind viețuirea pămîntească a omului după voia lui Dumnezeu exprimată în Revelația Sa, în Scriptură și Tradiția apostolică, și mîntuirea lui. De aici necesitatea învățării unor rugăciuni și cîntări în care este exprimată învățătura Bisericii în punctele ei fundamentale privind mîntuirea omului.

5. Garanția și condiția păstrării dreptei credințe este însăși viețuirea morală a creștinului după poruncile lui Dumnezeu făcute cunoscute în mod expres tuturor de către Biserică. Purificarea continuă de patimi și păcate și creșterea în virtute cu ajutorul harului dumnezeiesc împărțit prin Sfintele Taine, însoțite de fapte ale slujirii lui Dumnezeu și a semenilor noștri de aproape și de departe, pe linia binelui moral, sînt condiții și expresii concrete ale păstrării dreptei credințe creștine ortodoxe.

Dogmele și întreaga învățătură de credință sînt necesare pentru mîntuire întrucît ele îl exprimă pe Hristos în lucrarea Lui mîntuitoare. Căci Hristos ne mîntuiește în Biserică Sa numai dacă ne deschidem Lui, dacă credem în El cum El însuși ne-a învățat. Dogmele învățăturii creștine exprimă deci puterile lui Hristos în acțiunea mîntuitoare, dar cu condiția ca să credem în ceea ce exprimă ele.

În Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul, Fiul lui Dumnezeu întrupat este concentrat și realizat integral tot ceea ce exprimă dogmele și întreaga învățătură de credință a Bisericii Ortodoxe pe baza Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții.

Dacă dogma Sfintei Treimi este fundamentul întregii învățături de credință a Bisericii, fiind adevărul dumnezeiesc atotcuprinzător propriu-

zis, Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul este adevărul dumnezeiesc atotcuprinzător care ne mintuiește, căci în El este dată atât răscumpărarea sau mintuirea obiectivă, cât și îndreptarea, înnoirea, sfințirea și îndumnezeirea noastră personală în Biserică, Trupul Său tainic extins peste veacuri și spații în umanitate.

Dreapta credință este suma adevărilor de credință, de norme, principii, porunci și fapte morale concrete pe linia binelui cu ajutorul harului dumnezeiesc ca expresii ale adevărului de credință și participare la viața și lucrarea Bisericii de propovăduire, explicare și aplicare a Cuvântului lui Dumnezeu, de sfințire și conducere a credincioșilor pe calea mintuirii din puterea și cu porunca lui Hristos, sub călăuzirea Duhului Sfânt.

Păstrarea dreptei credințe ortodoxe este condiția mintuirii și, de aceea, îndatorire fundamentală în viața creștinului ortodox, în tot timpul și locul.

CUNOAȘTEREA ȘI TRĂIEREA ADEVĂRULUI DE CREDINȚĂ ÎN VIAȚA CREȘTINULUI

Pr. drd. SEBASTIAN BUCHIU

Elementul unic, universal valabil în Univers și în lume este Legea sau norma de funcționare și conducere. Legea sau norma constituie paza bunei funcționalități a lumii și a cosmosului și în consecință, ea constituie o condiție sine qua non.

Pe planul vieții umane, în condițiile căderii în păcat, libertatea morală cu care este înzestrat omul are absolută nevoie de o normă de conduită morală ce trebuie impusă cu obligativitate.

Sensul moral al legii este în esență sa intimă, acela de a fi îndreptat al acțiunilor omenești în vederea realizării binelui, ceea ce îi dă un caracter obligatoriu și prin aceasta capătă un aspect durabil.

Legea morală este o normă ce îndrumă viața morală spre buna desfășurare a activității omenești în perspectiva realizării unei depline comuniuni cu Dumnezeu și cu semenii pe baza iubirii. De aici rezultă că norma morală este obligatorie căci altfel relațiile inter-umane ar fi haotice și dezordonate, ori obligativitatea legii morale asigură o bună desfășurare a vieții omenești în contextul relațiilor sociale¹.

Legea morală este o normă obiectivă și deci universal valabilă, ceea ce înseamnă că articularea ei în viață îi conferă caracterul de datorie sub toate aspectele, o datorie din partea omului care asigură armonia vieții morale a omului atât pe planul personal cât și social.

Creînd lumea din iubire și în mod liber, Dumnezeu i-a dat un sens suprem și un scop, și anume îndumnezeirea. Fiind creat de Dumnezeu este firesc ca omul să aibă ca normă de viață pentru împlinirea sensului său final tot voința divină sau legea lui Dumnezeu care este veșnică.

1. Mitropolit dr. Nicolae Mladin, Diac. prof. Orest Bucevschi, Prof. dr. Constantin C. Pavel, Diac. dr. Ioan Zăgrea, *Teologia Morală Ortodoxă*, manual pentru Institutelor teologice, București 1979, vol. I, p. 89.

Legea divină este «planul din eternitate al lui Dumnezeu după care a hotărît să orînduiască și să conducă lumea spre scopul său ultim. Acest plan este voința veșnică a lui Dumnezeu de a cîrmui lumea.

Legea divină este, deci, izvorul și norma a tot ce există, a ordinii firești și spiritual-morale, este gîndirea cea din veci a lui Dumnezeu ce are să se realizeze în creaură sau planul lumii conceput din veci»².

Respectarea și împlinirea absolută în viață a legii morale divine, o reprezintă în veșnicie, Domnul nostru Iisus Hristos, El rămînînd modelul nostru de desăvîrșire.

Viața Mîntuitorului se caracterizează prin puritate, iubire și omelnie³, cele trei pietre de temelie ale desăvîrșirii creștine.

Domnul Iisus Hristos, în calitatea Sa de Cuvînt al lui Dumnezeu este pentru oameni nu numai Rațiunea divină supremă ce a izvorît legea creației și energiile divine ci și norma definitivă și desăvîrșită a viețuirii creștine.

Întruparea și jertfa Mîntuitorului au avut ca scop atît restaurarea omului din robia păcatului cit și îndreptarul sau călăuza vieții noastre.

Cuvîntul divin, demiurg al creației, este norma absolută a unei existențe menite să nu mai guste niciodată din amărăciunile păcatului, căci răul nefiînd de la Dumnezeu nu-i nici favorabil și nici de dorit, așa cum nimănui nu-i face plăcere existența în trup a unei boli, sub pretextul că vrea să cunoască și reversul existenței sănătoase.

În întreaga perioadă a activității mîntuitoare săvîrșită de Domnul Iisus Hristos, El a învățat permanent în orice împrejurare și pretutindeni care din mijloacele de interpretare și aplicare a legilor morale ce au rezidat din Vechiul Testament au fost greșite, explicînd astfel dezastrul moral al vremii prin formalismul caracteristic fariseilor.

În consecință, Mîntuitorul Hristos ne-a învățat nu numai un nou raport cu Dumnezeu și noi cunoștințe despre El, ci ca o consecință necesară ne-a arătat și mijloacele morale prin care vom putea realiza idealul moral creștin — îndumnezeirea.

Învățătura creștină deci ne prezintă atît realitatea divină cit și voința sau legea lui Dumnezeu, calea absolută a desăvîrșirii.

Firește, această acțiune a lui Dumnezeu de revelare către oameni, se datorește iubirii Sale pentru noi, în dorința restaurării noastre morale la starea lui Adam de dinainte de cădere⁴.

Fără revelația divină incununată deplin în împlinirea Domnului Iisus Hristos, omul n-ar fi aflat niciodată rostul său pe pămînt și mijloacele necesare realizării lui.

Părințele Ceresc vine deci din iubire în întîmpinarea omului cu brațele deschise, exercitînd pentru oameni o chemare divină în Iisus Hristos deoarece «ca Dumnezeu El vrea să realizeze în umanitatea Sa apropierea cu toți oamenii, ca și cu niște parteneri egali cu sine, menținînd identitatea personală a fiecăruia; prin aceasta El vrea să ducă

2. *Ibidem*, p. 98. 3. *Ibidem*, p. 80.

4. Sf. Grigore Palama, *150 Capete despre cunoștința naturală și despre cunoașterea lui Dumnezeu despre viața morală și despre lăptuire*, la Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Filocalia*, vol. 7, p. 471.

pe fiecare la nivelul de realizare umană maximală. Cu alte cuvinte, El vrea să extindă planul lui Dumnezeu realizat în El⁵.

1. Biserica, Trupul Tainic al Domnului Hristos, ne oferă spațiul necesar cunoașterii și întâlnirii cu Dumnezeu; aici omul reface drumul spre Dumnezeu, ceea ce implică în mod necesar ca Biserica să dețină tezaurul adevărilor dumnezeiești și al normelor de comportare morală⁶.

Este vorba de un dialog viu al Bisericii cu Domnul Hristos, ce se poartă prin Sfânta Scriptură și Sf. Tradiție. Sf. Scriptură ne prezintă redescoperit pe Dumnezeu în iubirea Sa, cât și mai ales, ca Adevărul și Calea autenticei vieți a desăvârșirii. Prin Cuvîntul Sf. Scripturii Dumnezeu continuă să ne vorbească și nouă, celor de azi, îndrumându-ne permanent și provocându-ne la răspuns prin cuvînt și mai des prin faptă și astfel El lucrează mereu în noi⁷.

La rîndul ei Biserica explică și propovăduiește Sf. Scriptură pînă la sfîrșitul veacurilor în înțelesul ei autentic prin Tradiție în general și prin Tradiția apostolică în special păzite cu strictețe de ea. Biserica este obligată să păzească conținutul Sf. Scripturii în sensul ei autentic și înțelesul pe care i l-a transmis Tradiția apostolică de la care nu se abate⁸.

Tradiția are rolul de a pune și de a ține generațiile succesive de creștini în legătură directă cu Dumnezeu, spre o deplină îndrumare pe planul vieții morale.

Adevărurile de credință creștină sînt păstrate în Biserică și propovăduite de ea. Or, în calitate de membri ai Bisericii, creștinii au datorie sfîntă de a-și însuși pentru ei și mărturisii pentru ceilalți aceste adevăruri în efortul comun de mîntuire, răspunzînd astfel iubirii lui Dumnezeu⁹.

Mărturisirea adevărului de credință al Bisericii este o datorie fundamentală a creștinului. Credința creștină s-a răspîndit prin cuvîntul viu, simplu expus, frumos și angajant. Activismul moral al primilor creștini, explică succesul creștinismului. Puterea exemplului a constituit totdeauna punctul forte al mărturisirii de credință creștină, deoarece creștinul ce răspîndește credința creștină dovedește prin însăși starea lui morală înaltă, valabilitatea și necesitatea învățăturii pe care o propovăduiește.

Astfel spus, credința creștină se mărturisește prin cuvînt și se dovedește prin faptele morale.

În Biserică, credincioșii se întîlnesc cu Dumnezeu și bucuria ce urmează acestei întîlniri ne îndeamnă să atragem și pe alții la întîlnirea cu Dumnezeu. Mărturisirea credinței este o datorie dar și un act de dragoste față de semenii a căror desăvârșire morală o dorim. Este un act de altruism de maxim nivel.

5. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, manual pentru Institutele teologice, București, 1978, vol. I, p. 49.

6. Pr. prof. Dumitru Gh. Radu *Caracterul ecleziologic al Sfințelor Taine și problema intercomuniunii*, teză de doctorat, în «Ortodoxia», XXX (1978), nr. 1-2, p. 17.

7. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, vol. I, p. 66.

8. *Ibidem*.

9. Simeon Metafrastul, *Parabază la Macarie Egipteanul*, în «Filocalia», trad. și note de Pr. prof. D. Stăniloae, vol. 5, p. 387.

Dar mai există un aspect esențial al actului mărturisirii de credință și anume menținerea noastră într-o stare de activism moral. Mărturisim deci, pe Dumnezeu, atât prin cuvânt cit și prin faptele noastre care dovedesc că harul divin primit în Biserică este o forță ce ne ajută să ne restaurăm pe noi în Dumnezeu.

Trebuie subliniat că religia creștină este în esența sa o trăire autentică în Dumnezeu. Și în Vechiul Testament Dumnezeu se făcea cunoscut prin revelație și îndruma pe oameni să trăiască în conformitate cu legea Sa, veșnică, dar a fost nevoie de actul Răscumpărării, săvârșit de Domnul Hristos pentru ca omul să poată trăi autentic în Dumnezeu.

De aceea în Biserică aflăm nu numai normele de viațuire ci și mijloacele prin care, în ciuda rănilor produse de păcat, omul se poate ridica deasupra slăbiciunilor pe care le vindecă restaurându-se complet prin voință și har.

Începutul mântuirii l-a făcut Dumnezeu prin Întrupare, iar când ni se mărturisește conținutul credinței, avem datoria să angajăm voința noastră liberă, întărită prin harul dat nouă prin jertfa crucii și slava Învierii. Prin jertfă și Înviere, Mântuitorul a restabilit legătura noastră de iubire cu Dumnezeu¹⁰. Prin actul mărturisirii de credință repunem și pe alții în această relație esențială de iubire cu Dumnezeu.

Articularea cuvântului divin în viață, întruparea normelor dumnezeiești se face în Biserică prin Sfintele Taine. Cunoașterea și mărturisirea adevărilor de credință în vederea aplicării în viață a normelor legii morale divine, se face prin credință, ea fiind singura cale de cunoaștere a lui Dumnezeu și care ne angajează în împlinirea acestor norme. Dar ce este în esența sa, credința?

2. Credința este premisa fundamentală a cunoașterii adevărilor supranaturale și liantul între cunoaștere și trăire, și constă în deschiderea naturii omenești față de comunitatea semenilor, față de sine și față de Dumnezeu, în vederea participării la viața divină prin trăirea în viață a normelor legii morale supranaturale¹¹.

Credința este o virtute teologică un dar divin în sensul strict al cuvântului, Sf. Grigore Palama precizează: «Credința este căruța puterii evanghelice, viața apostolică, dreptatea lui Avraam; din credință începe și la ea se sfârșește toată dreptatea și din ea va fi viu tot dreptul» (Rom. 1, 17)¹².

Rolul credinței este să ne întemeieze în adevăr, atât în ce privește cunoașterea lui cit și aplicarea în viață. Credința este darul Domnului Iisus Hristos care este sensul nostru ultim ce împlinește, adună și sfințește sensurile cosmice¹³. Pentru omul credincios, credința este marea dar care a biruit lumea (I Ioan 5, 14), căci aceasta este puterea «care a susținut lumea de jos mai înainte în felurite chipuri și timpuri, iar mai pe urmă prefăcînd-o într-una mai dumnezeiască și ridicînd-o deplină comuniuni cu Dumnezeu»¹⁴. Numai că acest absolut nu poate fi cuprins cu simțurile specifice trupului, ci cu o capacitate receptivă a sufletului, credința al cărei sens principal este căutarea¹⁵.

10. Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 68. 11. *Ibidem*, p. 25.

12. Sf. Grigore Palama, *Despre Sf. Lumină*, în *Filocalia*, vol. 7, p. 318.

13. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 55.

14. *Ibidem*, p. 40. 15. *Teologia Morală ortodoxă*, vol. II, p. 20.

Credința este modul sau simțul de cunoaștere al sufletului și este, ca toate simțurile omului, un dar al lui Dumnezeu încă de la zidire. Numai că față de celelalte simțuri care au o fază de acțiune limitată de hotarele firii în care sălășluiesc și pe care le servesc simțul sau calitatea de percepere a sufletului, credința, are capacitatea unei cunoașteri directe, neîngrădite de legi naturale, depășindu-le chiar; este o cunoaștere care depășește spațiile și timpul. Credința este capacitatea depășirii istoriei pe planul cunoașterii și din acest motiv ea ridică pe om din condiția slăbiciunilor sale trupesti, la nivelul unei persoane cosmice, deasupra limitelor firești, deasupra timpului. Noblețea, specifică și unică a omului este credința deoarece prin ea omul se depășește pe sine și cunoaște adevărurile divine nelimitate. Prin credință, omul credincios gustă bunătățile veșniciei încă de pe acum.

Credința implică dragoste de Dumnezeu și de sine, de propria înălțare. De fapt, iubirea preface credința din simplu simț spiritual, în cunoaștere și înălțare efectivă¹⁶.

Există însă și o altă deosebire esențială între credință și simțurile trupesti. Toate simțurile trupesti sînt pasive căci percep ce le iese înaintea, limitate în timp adică în spațiul istoric. Credința nu cunoaște decît un caracter activ, fără dorința noastră de a ne servi de acest simț, credința este moartă. Credința este un fenomen teandric, în care acțiunea harului se împletește cu lucrarea omului. Credința angajează persoana omului în totalitatea ei, ea este o adeziune integrală la adevărul divin¹⁷.

3. Harul divin, consecință a iubirii lui Dumnezeu față de oameni, face începutul mîntuirii, atît pe planul revelației și al cunoașterii, cît și în cel al trăirilor morale prin atracția ce o exercită asupra omului stimulîndu-i setea de cunoaștere și desăvîrșire morală. Dar Dumnezeu zidind pe om i-a dat și libertate, caracteristica și pecetea omului. În aceste condiții chemarea divină nu este arbitrară și obligatorie ci respectînd libertatea personală a omului. Chemarea divină este o permanentă invitație la cunoașterea și trăirea adevărurilor divine, a căror întrupare ridică pe om la starea de îndumnezeire¹⁸.

Rezultă deci că atît în cazul cunoașterii cît și al trăirii principiilor creștine, rolul determinant îl are pe plan personal acceptarea și conlucrarea cu harul divin în mod liber și neîngrădit. Primul act prin care se manifestă colaborarea noastră cu Dumnezeu este tocmai mărțurisirea credinței. Totdeauna noi am primit în Biserică învățătură dumnezeiască și normele morale creștine prin intermediul preoților care prezintă și ilcuiesc Sfînta Scriptură predată și păstrată în Biserică. La rîndul ei Sfînta Scriptură își activează puterea ei în comunicația între persoane, în transmiterea cuvîntului ei cu credință de la persoană la alta de-a lungul generațiilor¹⁹.

În general cuvîntul vorbit se răspîndește și rodește mai eficient și mai repede decît cel scris datorită caracterului său viu. Contactul permanent cu Dumnezeu în vederea adîncirii cunoașterii și trăirii noi

16. Sf. Grigore Palama, *op. cit.*, p. 325.

17. *Teologia Morală creștină*, vol. II, p. 24.

18. Petru Damaschin, *Învățătură duhovnicească*, în «*Filocalia*», vol. 7, p. 157.

19. Pr. p.of. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 55.

melor de viețuire creștină, se face prin rugăciune, contactul acesta se face atît pe plan comunitar în cadrul Bisericii precum și pe plan particular.

Convorbirea permanentă cu Dumnezeu pune pe om în legătură directă cu energiile sale divine necreate fără de care nu este cu putință restaurarea noastră structurală. Energiile acestea sînt Sfînta lumină dumnezeiască prin care, după mărturia Sf. Grigore Palama îl putem vedea pe Dumnezeu prin actul iluminării rezultat al unei purificări și reinnoiri duhovnicești totale²⁰. Prin înțelegerea modului de articulare în viață a cuvîntului divin, se impune să subliniem valoarea existențelor și nu intelectuală a învățaturii creștine. Teologul sau creștinul simplu nu gîndesc la Dumnezeu, doar pentru o gimnastică a minții, joc al rațiunii și desartelor speculații.

Caracterul existențial al dogmelor creștine constituie specificul și valoarea lor pentru omul dornic de autodepășire, pentru a trăi veșnicia încă de pe acum. Toate adevărurile de credință și normele de viețuire sînt presărate cu har și iubire, pentru ca setea cunoașterii și trăirii o dată aprinsă, să nu se mai stingă niciodată.

Cunoașterea se împlinește, se intrupează în trăire, căci exemplul personal este cel mai bun mijloc de mărturisire a credinței și legilor morale creștine. La baza cunoașterii stă harul, iar la temelia trăirii iubirea dar nu o iubire falsă și pedantă a simplelor imitații de acțiune, ci o iubire ce a fost rațiunea și fundamentul creației și care o proiectează atît ca imagine cit și ca realitate în spațiile veșniciei fericite. Cunoșcînd și trăind Evanghelia Domnului Iisus Hristos, credinciosul innobilează timpul în înțelesul său total. Dumnezeu se descoperă în revelație și ne cheamă sau ne atrage prin har, iar depășind intervalul dintre invitația divină și răspunsul nostru prefacem timpul în veșnicie²¹.

Omul credincios nu poate să fie doar un filozof creștin, un gînditor, și nici numai un ascet, un practicant al vieții creștine, fără să-i cunoască fundamentele și rațiunea precum și țelul ultim al normelor morale creștine: îndumnezeirea după har. Menținerea unității între cunoașterea și trăirea adevărurilor de credință este unica garanție că eforturile umane spre desăvîșire vor fi incununate de succes, iar jertfa Domnului Hristos nu a fost zadarnică ci continuă să zidească și astăzi.

Rezultă deci, că între cunoașterea și trăirea adevărului de credință există un raport de interdependență. Cunoașterea indeamnă la trăire, iar trăirea adincește cunoașterea spre noi zone de înălțare duhovnicească. Altfel spus credinciosul pornește în mod liber și conștient spre cunoașterea lucrurilor dumnezeiești; fără efortul nostru însă dorința de cunoaștere și înțelegere a lucrurilor revelate nu poate fi împlinită, iar Biserica rămîne un tezaur plin, dar nefolosit. Articularea cuvîntului divin în viață implică în primul rînd cunoașterea adevărurilor revelate, prin cunoașterea și apoi conformarea vieții cu normele morale creștine, devenim prieteni ai lui Dumnezeu²². Dar pentru a fi suficient de capabili să intrupăm în viață învățăturile creștine și legile

20. Sf. Grigore Palama, *op. cit.*, p. 250.

21. Pr. prof. dr. Dumitru Sîniloae, *op. cit.*, p. 191.

22. Cuvîntul lui Teolipt, mitropolitul Filadelfiei, în *Filocalia*, vol. 7, p. 48.

morale ce decurg din ea, se impune purificarea noastră de patimile trupești.

Illuminarea urmează purificării, iar curățirea se face prin focul dumnezeiesc și dragostea cercască a Duhului²³. Cunoașterea adevărului revelat ne aduce în sufele pe însuși izvorul revelației, Dumnezeu. Or, purificarea și iluminarea creează cadrul necesar acestei coboriri a lui Dumnezeu în noi. În caz contrar, cunoașterea nu ne poate determina să ne angajăm plenar în drumul desăvîșirii.

Atît purificarea cit și iluminarea sînt rodul cunoașterii și trăirii adevărului de credință în mod armonios și unitar.

4. În cuvîntarea de rămas bun a Mintuitorului, rostită la Cina cea de Taină, rămasă ca autentică quintesență a învățaturii creștine, Domnul Iisus Hristos ne atrage atenția: «Cel ce are poruncile Mele și le păzește acela este cel ce Mă iubește, iar cel ce Mă iubește pe Mine va fi iubit de Tatăl Meu și-l voi iubi și Eu și Mă Voi arăta lui» (Ioan 14, 21). Scurt timp după aceea El avea să pecetluiască prin Singele Său că cel ce cunoaște învățătura creștină și o intrupează acela este un adevărat creștin; iubirea se dovedește nu numai prin cunoaștere ci mai ales prin faptele noastre.

Cina cea de Taină se prelungește și se actualizează permanent în Biserică prin Sf. Euharistie săvîrșită în sinul Bisericii. Rostul ei este să ne mențină în starea de jertfă, deci de acțiune nerămîinind doar la stadiul cunoașterii.

Din acest motiv Sf. Euharistie este suprema Taină ce realizează unificarea noastră cu Domnul Hristos prin cunoașterea importantă esențiale a jertfei sale și pentru ca și noi să viețuim conform vocii sale, adică în iubire de El și de semenii, în iubirea autentică, deplină, dezinteresată și jertfelnică.

În Sf. Euharistie ne întîlnim direct cu Domnul Hristos, și cunoaștem deplin, iar El ne umple de iubire, har și sete de mîntuire. Setea aceasta de mîntuire se împlinește tocmai în momentul articulării Cuvîntului divin și etern în viața noastră.

Nici o altă Taină nu facilitează un asemenea contract cu Dumnezeu, o întîlnire personală, directă și neîngrădită de nimic, o întîlnire ce atrage și angajează. Întîlnindu-l pe Mintuitorul în starea sa permanentă de jertfă, de maximă iubire nu putem să nu-L iubim, iar El ne cere ca iubirea față de Dumnezeu s-o probăm prin împlinirea normelor morale creștine.

Sfînta Euharistie este scara ce face legătura între cer și pămînt. Pe ea, Dumnezeu cobora spre noi făcîndu-se cunoscut nouă pentru împlini setea noastră de cunoaștere, iar noi, articulînd cuvîntul Său în viață urcăm spre el, pe calea ce ne duce în veșnicie, în spațiul eliberat de pasiunile și impuritățile inerente vieții. Săvîrșind Sf. Liturghie, preotul urcă permanent pentru sine și pentru credincioșii Golgota Crucii spre eterna sălășluire în starea de Înviere, continuată și permanentizată prin jertfa euharistică. Preotul săvîrșind jertfa ni-L readuce mereu față pe Mintuitorul Hristos ieșit la propovăduirea Evangheliei sale și avea să schimbe fața lumii, căci Evanghelia Mintuitorului precum

23. Simeon Metafrastul, *op. cit.*, p. 335.

viața sa culminată sublim și exemplar în jertfă sint cel mai bun exemplu pentru noi. Evanghelia înseamnă buna vestire a unui nou mod de viață rinduită după norme divine noi și salvatoare. Buna vestire a învierii și împăcării cu Dumnezeu precum și jertfa euharistică sint cele două puncte centrale ale Sfintei Liturghii. Prin Sf. Euharistie Domnul Iisus Hristos rămîne prezent în noi și cu noi. De aceea Sf. Euharistie este Taina ce restaurează timpul răvășit de păcat în veșnicie. Preotul este, săvîrșind Sf. Euharistie, un demiurg al timpului pe care-l prefăce în veșnicie, la fel cum Domnul Hristos a fost un demiurg al timpului pe care l-a restaurat, l-a înnoit și l-a încărcat cu bucurie în Inviere. Restaurarea timpului și prefacerea lui în veșnicie prin Sf. Euharistie face ca eforturile umane de viețuire conform normelor creștine, să fie încununuate de succes. Pînă la venirea Mîntuitorului dreptii Vechiului Testament nu s-au bucurat de o viață fericită în veșnicie, corespunzătoare faptelor bune săvîrșite de ei. Jertfa Mîntuitorului a anulat inutilitatea temporară a vieții corecte din punct de vedere moral pe care au adus-o dreptii și profetii Vechiului Testament, ce niciodată nu s-au abătut de la normele morale divine. Pentru noi, creștinii de azi, Sf. Euharistie face ca faptele noastre bune să nu fie zadarnice.

Prin jertfa crucii și prin jertfa euharistică ce o actualizează, porțile închise ale Raiului adică ale veșniciei fericite ne sint mereu deschise. Tocmai de aceea Sf. Euharistie este merindea veșniciei pentru creștinul ce a urmat poruncile divine și s-a curățit prin Taina Spovedaniei de eventualele nerespectări ale normelor morale creștine.

Concluzii

Legile în general și normele morale în special sint reguli menite să îndrume și să conducă viața noastră. Pentru creștini, norma morală supremă este legea lui Dumnezeu; aceasta este veșnică, perfectă și obligatorie pentru realizarea unei viețuiri morale înalte. Ca ființă liberă, omul adoptă sau nu o atitudine pozitivă față de Dumnezeu, se deschide spre El pentru a-L cunoaște prin revelație. Cunoașterea lui Dumnezeu ne face să-L iubim și să-i urmăm atît exemplul cît și normele morale ce ni le dă.

Iubirea ne angajează voința, iar aceasta prin efortul depus se curăță de păcate, se ridică deasupra condiției sale slăbite de păcat și primește iluminarea divină. Viața adevăratului creștin trebuie să fie o împletire a Evangheliei Domnului Hristos cu jertfa Lui, cu fapta Lui. Altfel spus viața creștinului angajat în procesul desăvîrșirii sale morale este o unitate strînsă, totală a cunoașterii și trăirii Evangheliei mîntuitoare a Domnului Iisus Hristos. Trăirea fără cunoaștere nu-i cu putință, iar cunoașterea normelor morale este moartă fără aplicarea lor în viață, fără articularea Cuvîntului lui Dumnezeu în viață.

Rostul cunoașterii este trăirea, iar rostul trăirii adevărurilor de credință: starea de supremă perfecțiune morală, îndumnezeirea după har.

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

IMPORTANȚA ACTULUI UNIRII ROMÂNILOR DE LA 24 IANUARIE 1859

Arhim. CHESARIE GHEORGHESCU

Istoria românilor ne arată că «unirea a fost totdeauna țelul cel mai dorit al lor; de la descălecare și pînă astăzi ea a germinat nu numai în spiritul bărbaților care au îndrăznit a cugeta *glorie* și *mărire* pentru poporul român, dar chiar în spiritele acelor care nu s-au suit cu gîndul decît pînă la conservarea gînteii. Ori de cîte ori viitorul a suris României, fiii ei nu au lipsit de a aspira către unire» (Ion Ghica, în *România Liberă*, 19 ian. 1977). De aceea «cînd la 5 ianuarie (1859), conducătorii unioniștilor moldoveni se înțeleg asupra persoanei lui Alexandru Ioan Cuza, alegerea lor nu e nici întîmplătoare, nici arbitrară. Cuza înfățișa un simbol atît al aspirațiilor de unire, cit și al unor fierbinți doriri de cinste și dreptate, după care poporul nostru a tinjit întotdeauna» (Mihail Sadoveanu, *România Liberă*, 19 ianuarie 1977). Concluzia este clară: «Unirea Principatelor într-un singur stat... (România) este firească, legiuită și neapărată, spunea Mihail Kogălniceanu, pentru că și în Moldova și în Valahia (Muntenia) și în (Transilvania) sîntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași trebuințe de îndestulată, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și în sfîrșit, aceeași misie de îndeplinit».

Ținînd cont, probabil, de aceste înalte idealuri ale marilor noștri patrioți, Ioan Grigorescu afirma la 20 ianuarie 1977, în «Scinteia», că în istoria noastră românească «există date pe care timpul în loc să le îndepărteze prin scurgerea sa din conștiințe, în loc să le ducă tot mai mult în trecut estompîndu-le strălucirea, ni le apropie cu fiecare cea de prezent într-o tot mai sporită ardoare, făcîndu-ni-le însoțitoarele pașilor către viitorul ce ni l-am hotărît, ca o patetică, emoționantă și răscolitoare condiție a neuitării, ca un nescriș dar superior ordin izvorît din fapta celor ce au visat, au luptat și au izbîndit spre a ne lăsa nouă, urmașilor, misiunea ducerii mai departe a cauzei lor, condiție și poruncă care ni se adresează parcă și acum tuturor: «Aduceți-vă aminte!», «Deșteaptă-te române!», «Pe-al nostru steag e scris unire» «Hai să dăm mîna cu mîna cei cu inima română!».

Putem afirma cu deplină convingere că și acum când se împlinesc 124 de ani de la marea sărbătoare a Unirii Principatelor Române din 1859 «bate la figurat și va răsună mereu în turnul maiestuosului palat al lașilor orologiului ale cărui clopote măsoară orele cu melodia primei strofe din «Hora Unirii» și, de șapte ori, ecoul îi răspunde din cele șapte coline ale bătrinei metropole moldovene. E ca o perpetuă aducere aminte în care timpul se înfrățește cu memoria unei zile de neuitat, a unei zile de neșters din inimile unui întreg popor» (Ioan Grigorescu, *Idem, ibidem*).

Foarte rar s-a mai putut întâmpla în istorie ca pe parcursul unei singure generații, într-un răstimp de numai trei decenii, paginile istoriei unui popor să consemneze evenimente atât de mari: 1848 — anul în care conștiința libertății, demnității și unității s-a afirmat drept cauză fundamentală a acțiunii; 1859 — anul victoriei unei multiseclare visări a unității tuturor românilor să fie îndeplinită — în parte — prin actul Unirii; 1877 — anul cuceririi independenței de stat prin sacrificiul celor ce n-au prețuit să-și dea viața pentru marile cauze ale neamului românesc.

Memoria timpurilor istorice s-a imprimat în nenumăratele evenimente și documente ale epocilor. O evocare, oricât de sumară, a zilei Unirii Principatelor — zi născută din patriotism, pentru a perpetua patriotismul, nu poate să nu ne călăuzească la izvoarele de început, când ideea unirii abia începea, ca o firească regășire de sine, ca o confirmare a unei năzuințe multiseclare, ca o întruchipare a idealurilor strămoșesti de unire, ca atunci când sceptrul lui Mihai Viteazul căpăta trei pecetei — cea a Țării Românești, a Transilvaniei și a Moldovei lui Ștefan cel Mare.

Dar, pînă atunci într-un proces de secole în care conștiința de neam se cădea să se prefacă în conștiință națională, o nedezmințită realitate din toate timpurile — aceea a comunității de trecut, de limbă, de credință ortodoxă, de obiceiuri, de cultură morală și spiritual-religioasă și de poziție geografică — se cudevă să capete, prin glasul celor mai luminate spirite aflate în fruntea conducerii de stat și a Bisericii Ortodoxe-străbune, recunoașterea de factor în fața lumii întregii. Asemenea considerațiuni îl determinaseră cu decenii în urmă pe Dimitrie Cantemir să proclame: «neamul moldovenilor, muntenilor (și ardelenilor) cu toții cu un nume de obște «români se chiamă», așa cum înaintea lui glăsuieră cronicarii și oamenii Bisericii Ortodoxe prin testamentele și cazanii, așa cum toți cei ce străbăteau pămîntul românesc de la Severin la Suceava și din Maramureș la Dunăre și Tomis... trebuiau să recunoască mărturisind unitatea neamului românesc ca pe o realitate obiectivă.

Actul unirii de la 24 ianuarie 1859 n-ar fi putut fi scris fără prologul năzuințelor și luptelor multiseclare și fără epilogul său firesc — cucerirea independenței de la 1877 și reîntregirea neamului românesc de la 1 decembrie 1918. Esența actului de la 24 ianuarie 1859 a decurs din această conștiință de unitate milenară care frământase pe toate generațiile de români și din străduințele lor pentru a-l vedea cit mai curînd și pentru totdeauna îndeplinit.

Independența Principatelor de dincoace și de dincolo de Milcov, ca și unirea Transilvaniei de peste munți cu Muntenia și Moldova, care numai toate împreună alcătuiesc România bimilenară și din prezent era un fapt demonstrat ca o condiție sine qua non pentru însăși existența poporului român și a civilizației sale proprii.

Alexandru Aldea, fiul și urmașul lui Mircea cel Bătrîn, le scria sibienilor, pe la 1431 : «Dacă s-ar întâmpla să piară Țara Românească ați pieri și voi!». Iar în 1558, în plin ev-mediu, marele vornic al Țării Românești se adresa brașovenilor : «Să știți bine că fără noi nu puteți fi, și țara voastră, Țara Bârsei, fără țara noastră nu poate fi!».

Nu mai Transilvania, Moldova, Bucovina, Banatul, Dobrogea și Muntenia au dat și dau o imagine deplină României și poporului român.

Toate dorințele poporului român de emancipare socială, de libertate și unitate le găsim sintetizate în memoriul transilvănean de la 1791, cunoscut sub numele de «*Supplex Libellus Valachorum*» (scrisoare care conținea doleanțele românilor), ca și în programul politic cuprins în inscripțiunea «Horea rex Daciae» aplicată pe sigiliul conducătorului răscoalei de la 1784 sau așa cum le vedem înscrise în «Proclamație de la Islaz» : «Poporul român declară astăzi în fața lui Dumnezeu, oamenilor, că dacă proclamația sa se vede pretutindeni însuflată de spiritul păcii, dacă ei (românii) nu vorbesc într-un ton amenințător și se țin pe drumul legilor și al tratatelor, aceasta învederează caracterul cel pravilnic (după legea tradițională) și sufletul lor ce deopotrivă adoră libertatea și a lor și a altor nații ce voind a se reintregi în drepturile lor, stie a le respecta și pe alte altora».

Ne aflăm în timpul tumultuosului an 1848. Acesta însemna preluatul deceniului de maximă încordare ce avea să se încheie pentru români cu actul istoric de la 24 ianuarie 1859. Această perioadă mai poate fi denumită și epoca marilor patrioți pașoptiști în care se auzea glasul celei mai pure, mai nobile și mai drepte conștiințe de neam, — cuvântul marelui Bălcescu, cel ce vedea deviza «Dreptate! Frăție!» întregit prin cuvântul «UNIRE», prin împlinirea întregii ipostaze a sufletului românesc și a năzuințelor lui.

Există în muzeele noastre și îndeosebi în prăfuitele «biblioteci» ale unor așezăminte monahale situate pe crestele munților sau în ascuțiturile pădurilor seculare o firească înlănțuire a etapelor esențiale din trecutul îndepărtat al poporului român : întemeierea Țării Românești și a Moldovei, întemeierea primei Mitropolii de la Curtea de Argeș, epoca lui Ștefan cel Mare, cea a lui Mihai Viteazul, Vasile Lupu, Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu etc. Actele lui 1848 vin să depună mărturie în fața judecății popoarelor în favoarea implantării prin Unirea de la 1859 a pietrei de hotar din istoria poporului român, bornă orientată spre viitorul în care se întrezărea 1877 și, mai departe, 1918 (Ioan Grigorescu, «Scinteia» din 20 ianuarie 1977). Acești ani au constituit momente fundamentale ale luptei pentru făurirea statului român național, unitar și independent. Esența lor se constituie într-o domnă unică : toate au fost înfăptuite de popor și prin popor, călăuzite

de o conștiință sănătoasă și de conducători luminați, educați toți la adăpostul marilor convingeri și idealuri naționale și religioase: originea daco-romană și credința dreaptă și statornică în Dumnezeu și în Biserica Sa. Nici unul nu a fost un eveniment de conjunctură, un rezultat artificial al unor tratative internaționale, ci fapta poporului, rezultatul eroismului său, al dorinței neabătute de a fi el însuși, liber și neatârnat, stăpîn pe glia strămoșească și în casa lui. Tratatetele n-au făcut decît să consemneze cuceriri de fapt.

În 1859, cînd primăvara l-a dezghețat, Milcovul nu mai era «graniță». Pregătirea acestui act dura de decenii și nu întîmplător Tudor Vladimirescu se adresa Divanurilor din București și Iași cerindu-le încă de la 1821 stringerea legăturilor «ca unii ce sîntem de un neam, de o lege», pentru a putea cuceri mai ușor «dreptățile acestor principaturi, ajutîndu-ne unii pe alții». În aceeași epocă, cărturarul arhimandrit și profesor Eufrosin Poteca alcătua un memoriu prin care afirma că românii «îndată ce se vor împicioroga prin înfrățită unire» vor putea propăși «într-o singură glăsuire și (se vor) statornici întru toate spre folosul patriei...»: Un sfert de secol mai tîrziu, în 1846, după o călătorie în Principate, H. Desprez scria în «Revue des deux Mondes»: «Acel popor mutilat constituie un singur corp și vastul teritoriul care îl cuprinde se numește pe bună dreptate România». Iar «Revue de Paris» consemna: «Dacă Principatele ar forma un stat independent, acest stat ar fi unul dintre cele mai înfloritoare state ale Europei!».

În luna lui ianuarie 1859 era o iarnă aspră — după cum consemnează calendarele — o iarnă cu geruri și viscole, cu potop de zăpadă căzută peste urarea străbună a colindătorilor: «Semne bune anul are...» Și semnele n-au fost înșelătoare. Aceste semne numai poporul român a știut și știe să le valorifice cînd ne gîndim la aducerea la îndeplinire a dorințelor sale de secole — Unirea tuturor. «Inima poporului nu se înșeală niciodată — scria Mihail Kogălniceanu. Să ascultăm, fraților, inima poporului nostru, să ascultăm glasul și interesul nației noastre, care ne strigă neîncetat: «Unire și unire!».

Atunci, în frigul aceluia ianuarie bogat în zăpezi și «semne bune», în numai 19 zile, de la 5 ianuarie, pînă la 24 ianuarie, la Iași și București, s-a petrecut pe scena patriei noastre împlinirea unuia dintre cele mai semnificative evenimente din întreaga noastră istorie: *Unirea Principatelor Române. Protagonisti* — țăranii din spița neamului lui Moș Ioan Roată, cei ce doreau unirea din nădejdea dezrobirii; muncitorii de la orașe și meșteșugarii, cei ce voiau să răstoarne formele feudale în relațiile lor cu statul și clasa stăpînitoare; negustorii, pentru care dezunirea împiedica dezvoltarea comerțului; intelectualitatea, progresiștii, conducătorii și slujitorii Bisericii și ai spiritualității românești, care raportau semnificația unirii dintre frați atît la aspectul ei vertical, teologic și filozofic, dar și la aspectul ei social, național, uman și moral — toți doreau Unirea și vedeau în ea împlinirea unei dorințe milenare și firești a poporului român. Toți aceștia reprezentau poporul și de aceea cel dintîi și hotărîtor vot pentru Unire a fost voința poporului luat în întregime.

Existau însă și forțe interesate împotriva Unirii. De aceea, în preajma marelui eveniment de la Iași și București constatăm pasiuni vio-

lente din partea unora împotriva unirii care apelau la instrumentele timidării, la forțe oprimate, la baionetă, la ocnă și exil. Așa pătise din partea lor N. Bălcescu, așa fuseseră ținuți în frâu mulți din revoluționarii pașoptiști.

Supuse presiunii majorității poporului dornic de unire și valurile de nestăvilit al voinței sale de a vedea cât mai repede înlăptuită această unire, forțele antiunioniste au recurs la o falsă unire: crearea Principatelor Unite — «unite» doar de formă — cu doi domni, cu două capitale și cu două Camere electivă. Văzînd că propunerea lor născută din izbîndă, au «acceptat» în cele din urmă ideea unirii, dar s-au arătat un prinț... străin.

Erau destui pretendenți conservatori și de la noi. Ex.: Mihail Sturdza, care domnise între anii 1834—1849, Grigore M. Sturdza, fost în funcționar otoman, care servise ca general în armata turcă sub numele de Muhlis Pașa, Gheorghe Bibescu, Barbu Știrbei ș.a.

Bătea ceasul istoriei de unire și eliberarea poporului; se apropea înlăptuirea «actului energic al întregii națiuni române»; la porțile vîntului, sosise voința întregii națiuni. La 5 ianuarie 1859 este ales domn de către Divanul ad-hoc al Moldovei colonelul Alexandru Ioan Cuza. 5 ianuarie a fost prima zi de izbîndă în Moldova și în același timp un semn sigur de unire pentru toți românii. Nouăsprezece zile mai tîrziu, la București, sub presiunea zecilor de mii de cetățenii-patrioți: țărani, țîrgoveți, meșteșugari, călugări, preoți, care înconjuraseră, amenințînd cu asediul, Dealul Mitropoliei și clădirea care adăpostea sala Sfîntului Sinod, unde delibera Divanul ad-hoc problema unirii, la propunerea Mitropolitului țării, care era și președintele adunării electivă, a lui Vasile Boierescu, și a altor patrioți, s-a auzit un strigăc care însuflătea întregul popor: «Trăiască Domnul Cuza, alesul Moldovei și al Munteniei!», «Trăiască România, una și nedespărțită!» Înaintea votului deputaților votase poporul.

Visul de secole al poporului român și dorința de întregire, plăcută cu atîtea sacrificii, fusese, în parte, traduse în viață. Zimbrul moldovean și vulturul muntean puteau să se adape în liniște în unda limpedă a Milcovului pașnic și unificator. Erau încă, la acea epocă, neîndeplinite năzuințele sfînte de unire la sînul aceleiași patrii străbune ale românilor din Transilvania, Banat, Bucovina.

Fiînd conștient, poate mai mult decît oricine, că singura stare care poate să ne asigure viitorul, după ce a fost chemat la cîrma țării, și solidaritatea nației întregi și binecuvîntarea Domnului, Alexandru Ioan Cuza spunea: «Unirea» este singura stare politică care poate asigura viitorul nostru și să ne permită a da țării organizarea care așteaptă de atît de mult timp... Unirea este credința mea politică; este ținta de mîntuire a națiunii române... Eu trebuie să fac unii sint dator către nația care m-a ales (domn) și către istoria către care trebuie să am o responsabilitate».

Vestea actului de la 24 ianuarie 1859 ce a avut loc la București trecut Carpații în Transilvania cu luteala vîntului. Ziarele magare și săsești scriau că alegerea de la 24 ianuarie 1859 este «o demonstrație care face cinste poporului român; ea este o victorie rar în istorie».

Poporul român a păstrat și păstrează vie și neștearsă amintirea domnului Unirii — Alexandru Ioan Cuza, în timpul căruia s-a realizat și desăvârșit unirea Moldovei cu Țara Românească (Muntenia), s-a format statul național român și s-au înfăptuit numeroase reforme cu caracter modern și progresist.

Cit adevăr conțin previziunile afirmații ale lui Vasile Alecsandri: «Acum viitorul se deschide înaintea noastră, liber de piedicile care opreau mersul nostru înainte; ne rămâne să profităm de mijloacele care ne sînt oferite pentru a ajunge scopul. Vom ajunge cu *fact, energie și patriotism*, trei virtuți admirabile, a căror trinitate a făcut întotdeauna miracole în favoarea popoarelor».

Venind la prezent, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu spune: «Unirea Munteniei și Moldovei și înfăptuirea în anul 1859 a statului național (român) a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru, marcînd intrarea României într-o etapă nouă a evoluției sale istorice. Lupta pentru Libertate și independență națională se ridică pe o treaptă superioară, astfel că la mai puțin de două decenii după unire este cucerită, cu arma în mînă, prin mari sacrificii și jertfe de sînge, suveranitatea de stat a patriei noastre».

Să avem viu și emoționant în ființa noastră evenimentul istoric de la 24 ianuarie 1859, cînd prin Unirea Principatelor :

*•Intregul neam. ieși la soare
Din întunericul barbar,
În marea zi de sărbătoare,
Măistră și nemuritoare
Din ncuitalul ianuarie.*

(George Lesnea, «Cronica», 23 ianuarie, 1976)

Români de pretutindeni, uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri !

ALBA IULIA : MĂRTURII ARHITECTONICE ALE CONTINUITĂȚII ȘI UNITĂȚII ROMÂNEȘTI. ANSAMBLUL MITROPOLITAN

Dr. I. Cr. PANAIT

Închinîndu-și domnia și viața celor două mari aspirații ale poporului — independența și unitatea sa politică — Mihai Viteazul a rămas în conștiința neamului¹, în memoria plaiurilor sale².

Bătăliile ce-au adus independența țării au înscris în cronica turcească înfrîngerii nemaipomenite³, iar în lumea balcanică au făcut să

1. St. Olteanu, *Les Pays roumains à l'époque de Michael le Brave*, ed. Academiei, 1975, p. 143—159.

2. Mihai Viteazul și Sălajul, Zalău, 1976; Grațian C. Mărcuș, *Podul lui Mihai Viteazul în «Zalăul pe treptele istoriei»*, Zalău, 1975, p. 20—35; L. Ghergariu, *Tabăra lui Mihai Viteazul de la Moltinul Mic*, în «Mărturii. Evocări», ed. Episcopiei ortodoxe române a Oradiei, Oradea, 1980, p. 67—73.

3. Cristina Rotman, *Ocupația otomană în Țara Românească în anul 1595 (14/24 august — 20/30 octombrie)*, în «Apulum», XIII (1975), Alba Iulia, p. 297.

incoltească speranța eliberării⁴. În acest final scop, armata pe care și-o dorea viteazul militar prevedea, în primul rînd, unirea oștilor celor trei țări române⁵. După izbînda de la Șelimbăr, la 1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul intră în triumf în Alba Iulia⁶, marcînd unirea Transilvaniei cu Țara Românească de la sud de munți. Curînd, în maiul anului următor, le alătură Moldova, realizînd astfel, în practică, ideea statului centralizat român: «sub o singură, firească și legitimă stăpînire»⁷, cu scaunul de reședință la Alba Iulia. Crainic al întregii lumi balcanice, grecul G. Palameu anunța: «dacă el numai cu Muntenia era înspăimîntător, dar mite acum cînd a luat o domnie așa de mare, așa de puternică, pe care nimeni altul nu s-a aflat s-o cucerească pînă acum»⁸. Dar, la 19 august 1601 pe cîmpia Turzii, prin mișească trădare a căzut capul viteazului domn.

Pentru români, modelul politic al unității, prin desființarea granițelor ce despărțeau același neam, a rămas obiectivul vital al luptei acestora, pe mai bine de trei secole, iar Alba Iulia simbolul împlinirii sale⁹.

În gîndirea politică a lui Mihai Viteazul, unitatea spirituală a românilor, din vechile lor fruntării, avea prețul unui mijloc de seamă în realizarea și durabilitatea programului său politic, fapt pentru care el nu pregetă să o întărească și să o legalizeze. Va fi stindardul sub care, după dispariția sa, i se va continua bătălia, în condiții istorice vitrege, pentru menținerea conștiinței de neam, pentru formarea unei culturi și și a unei arte cu profil național, soclu de granit al unirii politice de la 1 decembrie 1918.

Singura clauză, cu consecințe pozitive, a tratatului din 20 mai 1595, a fost cea privind dependența Bisericii din Transilvania de Mitropolia de la Țirgovîște¹⁰, legalizîndu-se, astfel, obiceiul de mult urmat al acestei jurisdicții. Pe cale diplomatică, în anii 1598—1599, Mihai Viteazul a obținut recunoașterea ca «receptă», și la loc de frunte a legii ortodoxe a românilor din Transilvania¹¹.

În același scop, al întăririi prestigiului Bisericii transilvane, «singură formă legală de existență», a neamului românesc de aici¹², și pentru a o ancora de programul său politic, Mihai Viteazul își leagă nu-

4. Pr. Prof. Ion Ionescu, *Mitropolitul Luca din Cipru, un reprezentant al culturii bizantine-cipriote în Țara Românească. 350 de ani de la moartea sa (1629—1979)*, în «Glasul Bisericii», XXXI (1980), nota 4, p. 78.

5. Mihai Viteazul, *Culegere de studii*, București, 1975, p. 112.

6. Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, ed. Militară, 1968, p. 282; Eugen Hulea, *Mihai Viteazul la Alba Iulia*, în «Apulum», XIII (1975), p. 325—338.

7. Mircea T. Georgescu, *Semnificația europeană a unirii țărilor române întărită de Mihai Viteazul*, în «Valahica», 10—11, Țirgovîște, 1978—1979, p. 189—190.

8. N. Simache și Tr. Cristescu, *Daf cîntăreții greci ai lui Mihai Viteazul*, 1943, p. 10.

9. Eugen Hulea, *Evocare: unirea în retrospectiva semicentenarului*, în «Apulum», VII/2, 1969, p. 11—20.

10. Pr. Prof. Ion Ionescu, *art. cit.*, p. 84.

11. Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. II, *Istoria românilor sub Mihai vodă Viteazul*, București, 1953, p. 193; Pr. Prof. Dr. N. Șerbănescu, *Biserica străbună și prima unire politică a țărilor române sub Mihai Viteazul*, în «Îndrumător pastoral», Alba Iulia, I (1977), p. 130 (situație pierdută după moartea voievodului și reobținută abia în 1781) n.n.

12. N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, p. 409.

mele de cea mai înaltă dintre instituțiile sale ierarhice — Mitropolia —, căreia îi adaugă o nouă catedrală.

Santierul ctitoricesc în Transilvania al voievozilor de la sud și răsărit de Carpați, deschis cu mai mult de două secole de înaintașii săi¹³, este ridicat astfel de Mihai la măsura idealului său politic.

Cu izbînzile repurtate împotriva turcilor, Mihai Viteazul, cu teama încă «de înșelăciune și de pire mincinoase»¹⁴, la sfîrșitul lui decembrie 1596, începutul lui ianuarie următor, se afla iară la Alba Iulia. Este prilejul cu care Domnul obține și învoirea să construiască o nouă biserică în complexul mînăstirii de reședință a vîlădicului Ioan de la Prislop¹⁵, devenită ulterior, din aprilie 1600, vremelnice sediu al Mitropoliei de peste munți¹⁶.

Sălaș al trupului său¹⁷, pătrător al steagurilor biruințelor cîștigate¹⁸, comemorator peste vremi al ctitorului unificator de țară¹⁹, scaunul Bălgradului²⁰, va fi un puternic centru de cultură și de unitate românească. Tradiția soboarelor de aici, forum al românilor pentru toate problemele ce priveau ființa lor politică și spirituală, este atestată documentar, prin severele dispoziții guberniale împotriva lor, după marea răscoală din 1784, în care erau direct implicate²¹.

În privința ridicării de către Mihai a noii biserici mitropolitane, persistă în lucrările de referință²², afirmația grabei în care aceasta a fost săvîrșită, în chiar cursul anului 1597, invocîndu-se înmormîntarea în ea a vornicului Danciu din Brîncoveni²³. Atența analiză a documentului din 30 iunie 1597, prin care Mihai Viteazul întărește lui Oprea Postelnic satul mehedințean Pireia, infirmă însă opinia de mai

13. V. Drăguț, *Lăcașurile românești de zid din nord-vestul țării și însemnătatea lor istorică*, în *Mărturiile. Evocări*, Oradea, 1980, p. 241—243; I. Cristache-Panaite, *Ctitoriile ale voievozilor de la sud de munți*, în *Arhiepiscopia Sibiului*, lucr. sub tipar.

14. N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, p. 215.

15. *Idem*, p. 215—216; Eugen Hulea, *Mihai Viteazul la Alba Iulia*, în «Apulum», XIII (1975), p. 320.

16. Pr. Prof. Dr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 131.

17. Silviu Dragomir, *Fragmente din cronica sîrbească a lui George Brancovici*, în «An. Inst. de Ist. Nat.» II, 1923, Buc., 1924, p. 8, n. 1.

18. *Idem*, p. 59; N. Iorga, *Neamul românesc din Ardeal și Țara Românească la 1906*, ed. a II-a, Buc., 1939, p. 130. («voievod al țării ungrovlahiei și al celorlalte»).

19. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 59; N. Iorga, *Studii și documente*, IV, Buc., 1901, p. 67.

20. Apare sub acest nume, după menționarea stăpinului politic, în toate mărturiile istorice: inscripții, însemnări pe cărți, ș.a.

21. *Arh. St., F. Alba Iulia, Fond Mitrop. Greco-catolică, protocolum*, 1/1785—1788, doc. 26, f. 4 v. 5; *idem* doc. 27, f. 7.

22. Eugen Hulea, *op. cit.*, p. 320; Mircea Păcurariu, *Mihai Viteazul și biserica ortodoxă românească din Transilvania*, în «Mitrop. Olteniei», XXVIII (1975), nr. 5—6, p. 351 (citind greșit, pe V. Brătulescu, *Danciu vornicul tatăl lui Matei Basarab și soia al lui Mihai Viteazul în Ardeal*, în «Mitropolia Ardealului», XI (1966), nr. 1—3, p. 170—173; Eugen Hulea, *op. cit.*, p. 320; Gh. Anghel, *Săpături arheologice pentru descoperirea mitropoliei lui Mihai Viteazul de la Alba Iulia*, în «Indrumător pastoral», I (1977), p. 118—119.

23. Silviu Dragomir, *Mormîntul lui Mihai Viteazul și vechea catedrală de la Alba Iulia*, în «An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist.», seria III, tom. XXI, mem. 17, Buc., 1939, p. 9 (Citează în mod greșit pe N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, I, Vălenii de Munte, 1980, p. 222—223. Dimpotrivă în această lucrare, la p. 220, Nicolae Iorga menționează că acesta și-a aflat locul de odihnă în biserica românilor de acolo la 1595, deci în lăcașul existent).

sus. Atmosfera de anterioritate a morții lui Danciu răzbate pregnant din slova hrissovului: «astfel când s-au întâmplat moartea lui Danciu vornic...»; ca și din succesiunea daniilor aceluia sat, de la vorniceasa lui Danciu la Doamna Stanca, «iar după aceea», la Oprea Postelnic. Menționarea bisericii de la Bălgrad, în două locuri ale documentului²⁴, fără acuzarea participării domniei la înălțarea sa²⁵, constituie de asemenea un temei al afirmației că nu era vorba despre lăcașul lui Mihai Viteazul²⁶, ci despre cel ce deservea din vechime sediul mitropolitan de aici²⁷. Nu este exclus ca la emiterea documentului citat, catedrala voievodală, cu hramul Sf. Troiță²⁸, să fi fost în șantier, data ante-quem a săvârșirii sale fiind, cu siguranță, memorabila zi a intrării în Alba Iulia a ctitorului biruitor.

Până la demolarea întregului ansamblu mitropolitan cele două lăcașuri au conviețuit, planul întocmit de Visarion²⁹, fiind convingător, în acest sens³⁰. Cronicarul George Brancovici denumește complexul: «mitropolia ardeleană, împreună cu întreaga minăstire», iar când relatează alaiul instalării mitropolitului Sava, în 1656, după întoarcerea de la Tîrgoviște, ține să specifice că acesta a fost condus în «biserica mitropolitană»³¹. Același izvor este edificator în ceea ce privește materialul solid de construcție al unităților ce alcătuiau mitropolia căci: fiind de două ori aprinsă și jefuită de năvălirea turcilor și tătarilor³², numai acoperișul de șindrilă a fost cel ce a necesitat înlocuirea, în tot atâtea rânduri; «iar a treia oară fiind aprinsă de potrivnici... și săturindu-se de a acoperi mitropolia cu șindrilă, deși acolo nu se făceau țigle... lăsa să se aducă din alte părți»³³.

Aducem și noi în discuție puținele informații contemporane privind expres ctitoria lui Mihai Viteazul³⁴, informații vehiculate de toate lu-

24. V. Brătulescu, *Danciu, vornicul tatăl lui Matei Basarab și sol al lui Mihai Viteazul în Ardeal*, în «Mitropolia Ardealului», XI (1966), nr. 1-3, p. 172.

25. Fapt semnalat, pentru ctitoria lui Mihai Viteazul, în documentele muntene ale domnilor următori, cf. N. Iorga, op. cit., p. 222.

26. Arh. Cristian Moisesuc, *Considerații asupra tipologiei monumentelor dispărute ale mitropoliei Bălgradului*, în SCIA, tom. 19, 2/1972, p. 289, subliniază că Danciu a fost înmormântat în 1595, în lăcașul vechii mitropolii.

27. Despre atestarea documentară a vechii mitropolii de Bălgrad, a se vedea: N. Iorga, op. cit., p. 220; St. Mețes, *Istoria bisericilor românești din Transilvania Sibiu*, 1935, p. 91, 94-95; Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, Sibiu, 1972, p. 114; St. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. 2, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 257.

28. Pecetea minăstirilor reprezenta Sf. Troiță, în ipostaza celor trei Îngerii. În 1906, mitropolia fusese transformată în sediu al episcopiei greco-catolice, sigiliul acesteia păstra reprezentarea iconografică, însoțită de legenda: «aceasta este pecetea mitropoliei Bălgradului», cf. Ioan Pleșa, *Sigiliile din colecția Iftalei Arhivelor Statului a județului Alba*, în «Apulum», XII (1974), p. 407-408.

29. Despre autenticitatea planului vezi Gh. Anghel, *Cetățile medievale de la Alba Iulia* (I), în «Apulum», XIII (1975), p. 263.

30. Existența a două biserici, una mai mare și alta mai mică, rețese și din actele, din 1702, ale procesului intentat lui Nagszegi, cf. S. Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a românilor în Transilvania în secolul XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920, p. 60.

31. Silviu Dragomir, *Fragmente din cronică strbească*, p. 29, 58-59.

32. Este vorba despre invaziile din 1658 și 1661, cf. Gh. Anghel, op. cit., p. 262.

33. Silviu Dragomir, op. cit., p. 59.

34. N. Iorga, op. cit., p. 221; Idem, *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și mitropolia Ardealului*, în «Analele Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.», seria II, tom. XVII, București,

crările ce au avut-o în vedere. Pornind cu vehemență împotriva construcției lui Mihai Viteazul de pe dealul de lângă cetate, episcopul catolic Dimitrie Napragy, același care, la 1 noiembrie 1599, în fruntea alaiului înmînase lui Mihai Viteazul cheia orașului, prin memoriul său, din ianuarie 1602, dezvăluia atît rolul deținut în «sfîrșitul lucrului», de biserica răzvrătiților români, cît și teama pe care aceasta o inspira. Această teamă diminuea distanțele dintre focarul de rezistență românească și geamurile palatului princiar, în realitate destul de apreciable (47, 25 m, pînă la poarta principală a cetății și 188 m pînă la colțul cel mai apropiat al zidului acesteia)³⁵. Adunînd mărturiile lui Hrizea vistiieru, Dragomir pitaru precum și pe cele din Letopisețul lui Teodosie, mitropolitul Petru Movilă al Chievului, consemna, în opera sa «Lithos» că, «Mihai a început a zidi biserică, dar nu în cetate, ca nu cumva cu schimbarea vremurilor să se risipească, și la marginea orașului, lângă zidul cetății într-un loc frumos...»³⁶.

Ținînd cont de prestigiul lui Mihai Viteazul, în momentul înălțării bisericii, nu se indoim de libertatea de a putea construi în cetate, dar nu teama de ziua de mîine a decis în alegerea locului de pe deal, ci faptul că Mihai își înscrisa ctitoria într-o strămoșească vatră a spiritualității românești, a cărei existență, din considerente politice o continua.

În 1908, canonicul Imets, a făcut cunoscut planul cetății Albei Julii, realizat și semnat, la 18 februarie 1711, de inginerul militar Morando Visconti. Nu întimplător el îl reproduce trunchiat, fără partea ce reprezenta complexul românesc de pe deal, corespondent punctului P din legendă: «cheise valache», bisericile valahe³⁷. Peste trei decenii, harnicul istoric transilvănean Silviu Dragomir, tipărește planul integral, încercînd să tâlmăcească reprezentările grafice ale amintitului punct³⁸.

Astfel, pe o colină dinspre sud-estul cetății «cu totul spre marginea ei», planul înregistrează două biserici și alte clădiri, desigur corpul de chilii și reședința mitropolitană, unite prin clopotnița cu acces, toate cuprinse într-o îngrăditură. Corelînd indicațiile planului cu relatarea din 1702, privind o biserică mai mare și alta mai mică, autorul consideră firesc să presupună că: «cea mai mare trebuie să fi fost ctitoria lui Mihai, cealaltă va fi fost bisericuța primitivă a mitropoliților din Bălgrad». Insistînd asupra presupunerii sale, S. Dragomir, apreciază că după planul lui Visconti biserica mai mare pare a forma o unitate cu celelalte clădiri, iar biserica mică situată pe deal rămîne oarecum

1905, p. 10—16; S. Dragomir, *Mormîntul lui Mihai Viteazul*, p. 9; Șt. Metes, *op. cit.*, p. 183; Cristian Moiescu, *op. cit.*, p. 287; Eugen Hulea, *Mihai Viteazul la Alba Iulia*, p. 320; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 177; Mircea Păcurariu, *Mihai Viteazul și biserica ortodoxă românească din Transilvania*, p. 350—352; Idem, *Istoria bisericii române*, Sibiu, 1980, vol. 1, p. 480.

35. S. Dragomir, *Mormîntul lui Mihai Viteazul...*, p. 9, 12.

36. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 350—351.

37. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 10. Ioan Șerban, *Biserica Sf. Treime din Maierii Albei Julii, mărturia permanentelor relații artistice dintre Transilvania și Țara Românească în «Îndrumător pastoral», II (1978), p. 110.*

38. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 10—13, cu harta la sfîrșitul lucrării.

izolată. Aceasta din urmă — insistând autorul — este fără îndoială vechea mitropolie care a existat și înaintea lui Mihai Viteazul³⁹.

Revine arh. Cristian Moisescu meritul primelor considerații stilistice asupra celor două lăcașuri din ansamblul mitropolitan⁴⁰. Pornind de la afirmațiile sus-menționate, ale lui Silviu Dragomir, autorul arată că în planul lui Visconti este sugerată o biserică de plan treflat (desigur triconc, deformat de scara desenului), și o alta, mai mare, ce înscrie un dreptunghi cu o absidă răsăriteană. Lăsându-se condus de evoluția firească a lucrurilor, cercetătorul reia probabilitatea priorității în timp a bisericii mai mici, devenită ulterior capelă a bolniței, intuind însă că planul său trilob, influență de la sud de Carpați, ascunde în rolul ctitorului un alt voievod muntean. Considerente, ca lărgimea accentuată a navei ca și cel de ordin simbolic, al ideii de reprezentare, determină autorul să aprecieze că celălalt lăcaș, ctitoria lui Mihai Viteazul, cu hramul Sf. Troiță, este de tipul (în cruce greacă înscrisă). Lansarea, încadrările stilistice respective vor fi preluate în referirile ulterioare asupra ansamblului mitropolitan⁴¹, fără comentariu⁴².

Determinantă în hotărârea noastră de a relua discuția formelor de plan a lăcașurilor ce făceau parte din mitropolia bălgrădeană a fost însemnarea marginală aflată pe exemplarul din Evanghelia învățătoare, tipărită la Dealu-Tîrgoviște, în 1644, provenit din Biblioteca Mitropoliei de la Alba Iulia⁴³. Pentru deosebita valoare a știrii, ce se desprinde din ea, referitoare la biserică și la Mihai Viteazul, cu hramul Sf. Troiță, îi redăm integral conținutul⁴⁴: «† Văleat 1646 au cumpărat această carte, jupnului Ștefan den Bălgrad și o dat la sfnta biseaică unde iaste hramul Sf. Troiță, cea din gios, să fie de slujba sfintei biserici și drept spesenia lui și drept pomană, sufletul soției sale jupneasa Marina și fiul lui Nicolae și Constantin, Nastasica și Constantin, să fie de folosința acestor suflete în împărăția cerului, și o dat în zilele mitropolitului Ștefan și protopop Neacșul ot Bălgrad, cum să fie neclătită den svnta biseaică, iar cine se va ispiti să o ia de la svnta biseaică sau să o vînză să fie proclat de Dumnezeu și de la svinții otși (Sfinții părinți) 318

39. Ibidem, p. 13.

40. Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 290. O schiță din plan cu zona respectivă, figura 2, p. 289; Idem, *Mihai Viteazul ctitor al bisericii mitropolitane din Bălgrad (Alba-Iulia)*, în *Almanah, Parohia ortodoxă română din Viena/1975*, p. 131—143; Idem, în «*Îndrumătorul pastoral*», III, p. 119, 124.

41. Mircea Păcurariu, *Mihai Viteazul și biserică ortodoxă...*, p. 351 cu adăugirea, certă, că biserică în hramul Sf. Treime, în cruce greacă înscrisă se află «în centru-complexului»; Ioan Serban, *op. cit.*, p. 110; Marius Porumb, *Mihai Viteazul ocrotitor al artei și culturii românești din Transilvania*, în *Potaisa, Studii și comunicări*, II, Turda, 1980, p. 195—197.

42. Eugenia Grecianu, în lucrarea *Pătrunderea influențelor de tradiție bizantină în arhitectura bisericilor românești de zid din Transilvania (pînă la sfîrșitul veacului al XVII-lea)*, din SCIA, tom. XIX, 2/1972, face (p. 196 și nota 2), o remarcă justă referindu-se la unul dintre citatele din lucrarea lui Victor Brătulescu. Menționăm însă că acest citat era incorect, fiind alcătuit de V. Brătulescu, după Silviu Dragomir, în mod mecanic.

43. După risipirea mitropoliei lui Mihai Viteazul, după o anumită circulație, cartea a ajuns la Blaj, iar acum se află la Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj, C.R.V. 276, unde am cercetat-o, în 1970 și 1981.

44. Pe paginile 1—15.

45. Noul Testament, Bălgrad 1648, predostovia.

† Ștefan arhiepiscop Amin». Punem în intenția acestui mare cărturar, care s-a străduit pentru graiul pe înțelesul tuturor românilor, și care, pe o altă parte a aceleiași cărți, făcea următoarea mărturisire autobiografică: «Ștefan, diac și popă și protopop și după aceea și vlădică am fost»⁴⁶, să lase posterității indicarea precisă a bisericii al cărei hram era reprezentat în cîmpul pecetii mitropoliei Bălgradului. Biserica de plan triconc, aflată la marginea colinei, de unde terenul începea să coboare — deci din jos — apreciată a fi de dimensiuni mai mici, constituie astfel, cu certitudine, ctitoria lui Mihai Viteazul.

Faptul remarcat, al nerespectării riguroase a scării planului de către Visconti⁴⁷, conduce la părerea că între cele două lăcașuri diferența proporțiilor era relativă, în zona absidelor laterale, construcția de plan triconc, înregistrînd oricum un spor de lărgime. Dar, dincolo de aceste subtefugii găsim fără greutate cauza ridicării unei biserici mai mici alături de una veche, mai impunătoare ca volum, în proporțiile și forma terenului avut la dispoziție, vădit fiind, din analiza planului, că din imediata vecinătate a pereților sud-estici ai lăcașului, de pe marginea dealului, alunecau spre drumul ce înconțura cetatea, pantele colinei. Ctitoria lui Mihai Viteazul înfățișa astfel tipul constructiv, cu frecvență și rădăcini adînci la sudul munților, simbolizînd acum, ca și în secolul al XIV-lea⁴⁸, caracterul misionar al luptei duse de domnie, pentru autonomie și unitate statală.

Numeroși sînt factorii ce au conlucrat la alegerea planului triconc pentru noua catedrală mitropolitană: titularul scaunului, Ioan de la Prislop, era familiarizat de acolo cu această formă tipologică⁴⁹; episcopul Luca al Buzăului, sfetnicul principal și de nădejde al lui Mihai Viteazul, era un destoinic apărător al tradiției bizantine⁵⁰; hotărîtor fiind însă idealul refacerii lumii bizantine nutrit de marele conducător de oști, dar și de întreaga lume greacă cucerită de turci⁵¹.

Precizîndu-se că lăcașul izolat, pe marginea dealului, de plan triconc, este de fapt ctitoria lui Mihai Viteazul, se pot reconsidera și începuturile istorice ale celui alt lăcaș, care, după cum bine observa

46. La p. 19. Cartea mai cuprinde și alte însemnări, în slavă sau română, cu caractere chirilice. Amintim, dintre ele: «frate ce te lauzi că scrii bine»; «întru cinstita mină Dimitrașco logofătul cel mare» (pe interiorul primei coperti); «† Despa, Măriuța, Oprea, Mihăilă, Ilieana, Toder, Malina, Gheorghita»; «scrisami eu Nicolae din maerii Bălgradului, cînd au fost cursul anilor 1696 februarie 11 zile» (pe pagina 666); «Nicolae din Seusa» (sub versurile de pe foaia de titlu).

47. Ch. Anghel, *Săpături arheologice...*, p. 118.

48. Răzvan Theodorescu, *Despre planul triconc în arhitectura medievală timpurie a sud-estului european*, în *SCIA*, tom. XX, 2/1973, p. 218—224; Ioana Cristescu-Panaft, *Mănăstirea Bazias, în lucrarea Arhitectura de sud a Banatului în secolele XIII—XVIII*, elaborată în 1980.

49. *Istoria artelor plastice în România*, vol. I, ed. Meridiane, București 1968, p. 203—204.

50. Ion Ionescu, *Un représentant de la culture byzantine-chypriote dans le pays valaque, de métropole Luca de Chypre (1603—1629)*, în *XV-e Congrès international d'études byzantines. Communications Athènes 5—11 sept. 1976*; Idem, *Mitropolitul Luca din Cipru un reprezentant al culturii bizantine cipriote, în Țara Românească. 350 de ani de la moartea sa, 1629—1979*, în «Glasul Bisericii» XXXIX, 1980, nr. 1—2, p. 80—85.

51. N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, ediția 1968, p. 220—221, 223, 228, 329, 410.

Silviu Dragomir, forma o unitate cu clădirile adiacente, una dintre acestea fiind casa episcopului, pe care o hotărnicie din anul 1581 o atestă documentar⁵².

Prin forma sa de plan, dreptunghiulară cu absida decroșată pătrată, specifică ambianței artistice a românilor transilvăneni, biserica anterioară ctitoriei domnești, se alătură celor din voievodatul de la Dăbîca⁵³, sau ctitoriei cnezilor de Măciș, din vechiul district privilegiat al Căvărânilor⁵⁴, bisericii, cu rosturi ierarhice superioare pentru românii bihoreni de la Seghiște⁵⁵, ca și a altor ctitorii cneziale hunedorene, Streisîngiorgiu⁵⁶, suplinind alte exemplificări. Pe cale arheologică se datează la sfîrșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului următor, biserica puternicei comunități românești din Bălgrad deservită de cimitirul ce ocupa pantele de sud și de est ale dealului⁵⁷, ea integrîndu-se astfel, și prin timpul edificării sale, familiei vechilor monumente de zid ale românilor transilvăneni. Ridicată după pustiirile tătărestii, din 1241, pentru a înlocui edificiul de cult dispărut cu acel prilej, biserica cu hramul Sfinții Arhangheli Mihăi⁵⁸ și Gavriil⁵⁹, va fi avut în preajma sa, dintru început, reședința ierarhului superior al românilor transilvăneni, ea tănuind scaunul arhiepiscopului Gheorghe al Ardealului, el însuși tănuit pînă la descifrarea inscripției din 1377 de la mînăstirea Rîmeți.

În viața cnezilor români din partea locului, a acelor de Fylesd, din apropierea Albei Iulii, surprinși documentar la 1326, a acelor de Nirmezeu, atestați la 1331, de Byzere, la 1437, de Thoti, la 1453, de Zepmzew, la 1474, de Muncel, la 1494⁵⁹, Bălgradul și-a avut desigur rosturile sale statornice și păstrate prin tradiția veacurilor⁶⁰.

După mai bine de un secol, existența comuă a celor două lăcașuri a fost suprimată, prin grăbita și brutala demolare a întregului ansamblu românesc, sub motivul construirii cetății lui Carol al VI-lea⁶¹.

Ornamentele arhitectonice ale fațadelor Bisericii Sfînta Treime din Maieri, încropită din material recuperat de la vechea mitropolie, ca și

52. N. Iorga, *Istoria bisericii românești...*, p. 220.

53. St. Pascu, M. Rusu și colab., *Cetatea Dăbîca*, în «Acta Musei Napocensis», V, Cluj, 1968, p. 153.

54. Ioachim Mîloia, *Biserica românească din Căvărani*, în *Analele Banatului*, III, nr. 4, 1930, p. 26—51; Idem, *Căvărani în evul mediu* (o rectificare istorică), în Idem, IV, ianuarie 1931, p. 33—55.

55. V. Drăguș, *Lăcașurile românești de zid din nord-vestul țării*, în volumul citat, p. 231—232.

56. Radu Popa, *Streisîngiorgiu. Mărturie de istorie românească din secolele XI—XIV, în sudul Transilvaniei*, în «Monumente istorice și de artă», 1/1978, p. 29—30.

57. Gh. Anghel, *op. cit.*, p. 120, 124.

58. Am dedus acest hram, dintr-o însemnare aflată în manuscrisul slav, nr. 410 al Academiei R.S.R., dat acestei biserici, în 1673, octombrie 10, în zilele arhiepiscopului mitropolit Sava de la Bălgrad.

59. Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, ed. Academiei, 1967—1968, v. II, p. 330; p. 51, vol. I, p. 81; II, p. 185; 176; I, p. 410. Adăugăm curțile (curiae) cneziale ale românilor Dragomir și Sisman atestate la 1354, în satul, astăzi dispărut, Bukenseq, de lângă Alba Iulia, cf. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 118.

60. Gh. Anghel, *Săpături arheologice*, p. 120; Idem, *Cetățile medievale de la Alba Iulia*, p. 246—247; 269; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 257.

61. Gh. Șincai, *Hronicul românilor*, tom. II, Iași, 1854, p. 241—242; Silviu Dragomir, *Mormîntul lui Mihai Viteazul...*, p. 13—16.

cărămizile de format special, aflate prin săpături arheologice, în masivul strat de dărămături⁶², evocă plastica decorativă a ctitoriei lui Mihai Viteazul, curentă la edificiile de cult contemporane de la sudul munților⁶³. Țiglele, amestecate în același moloz, reamintesc momentul renunțării la învelișul de șită, iar fragmentele de mortar cu frescă, pozoaba de pictură.

Din materialul rezultat din dărămarea mitropoliei Bălgradului a fost construit și imbolul din strada Iașilor nr. 69 (actuala casă parohială a bisericii Sfânta Treime din Maieri), întâlnită într-un document din 16 ianuarie 1785, sub denumirea de «Cășile pispecului și a căptălăniei»⁶⁴, (ale episcopului și ale capitulului). Subsolvul, compartimentat, cu ziduri din piatră și bolti semicilindrice din cărămidă, cu accesul din interiorul casei, printr-o scară de piatră⁶⁵, prezintă analogii de structură cu urmele clădirii descoperite în cetate, pe strada Mihai Viteazul⁶⁶. Partea, radical modificată după 1930, era străbătută de un coridor, acoperit cu bolti a vela, pe arce dublouri⁶⁷, de factură barocă.

Strădaniile viitoare ale arheologilor și istoricilor vor completa desigur, prin rezultatele cercetărilor lor, imaginea zidurilor mitropolitane bălgradene. În lumina destăinuirilor pe care trecutul le-a făcut până acum considerăm delușit pe deplin gândul lui Mihai Viteazul de a ctitorii în străvechea vatră a voievodatului de Bălgrad un monument al continuității românești, ca argument suprem al înaltului său țel politic.

O IMPORTANTĂ DESCOPERIRE ARHEOLOGICĂ LA TROPÆUM TRAIANI

(Adamclisi, jud. Constanța) *

Drd. NICOLAE DĂNILĂ

Menționată în câteva izvoare bizantine din secolul VI—VII, și anume de: Hierocles, *Synecdemus*, 3, 637, nr. 8¹, Theophylactus Simocatta, *Historiae*, 1, 8² și *Notitiae Episcopatum*, nr.: 89³, cetatea Tropaeum Traiani este mult mai bine cunoscută datorită săpăturilor arheo-

62. Gh. Anghel, *Săpături arheologice...*, p. 124.

63. Eugenia Greceanu, Ioana Cristache Panait, *Biserici românești din raionul Alba Iulia*, în «Mitropolia Ardealului», XI, 1966, nr. 4—6, p. 316—318; Ioan Șerban, *op. cit.*, p. 111.

64. Arhivele Statului, filiala Alba Iulia, *Fond Mitropolia greco-catolică, protocolum (1785—1788)*, doc. 33, fila 30 (prin care se consența că aici a murit, în 14 ianuarie, Grigorie Maior). 65. Desfilințată, practicându-se un acces din exterior.

66. Gh. Anghel, *Cetățile medievale*, p. 269.

67. Imaginea casei, înainte de modificare, cît și a coridorului o deținem din fotografiile păstrate la parohie. Desenul coridorului executat, după fotografie, de arh. Ion Dimitrescu.

* Mulțumim și pe această cale D-lui Prof. dr. Ion Barnea pentru prețioasele indicații date la întocmirea acestui studiu, precum și pentru punerea la dispoziție a materialului ilustrativ.

1. În *Fontes Historiae Dacoromanae*, II, București, 1970, p. 350—351.

2. *Ibidem*, p. 534—535.

3. C. de Boor, *Nachträge zu den Notitiae Episcopatum*, II, în *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, XII, 1891, p. 532, nr. 689.

logice efectuate începînd cu Gr. Tocilescu (1891—1909), care a și identificat-o pe teren, și continuînd după aceea cu G. Murnu (1910), P. Niculescu (1935—1945), Gh. Ștefan (1947) și I. Barnea (din 1968). Pe baza descoperirilor făcute s-a putut reconstitui istoria așezării din neolitic și pînă în secolul VII d.Hr., cînd încetează locuirea în cetate.

Pe ruinele unei așezări geto-dace, mai vechi, împăratul Traian (98—117) va ridica la începutul secolului II d.Hr. un castru, care, împreună cu așezarea rurală din apropierea lui, va fi înălțat către anul 170, în timpul împăratului Marc Aureliu (161—180), la rangul de *municipium*. Distrusă de invazia costobocilor (în jurul anului 170), cetatea este refăcută, apoi din nou distrusă spre sfîrșitul secolului III și rezidită din temelii în anii 313—316, de împărații Constantin cel Mare (307—337) și Licinius (308—324).

La o mare înflorire va ajunge cetatea în secolele V-VI, sub împărații Anastasius (491—518) și Justinian (527—565). Acum se reface zidul de incintă al cetății și se zidesc sau se refac basilicile creștine, în număr de cinci, patru în cetate, iar una «extra muros». Cetatea va cădea pradă avarilor în anul 586, dată după care, deși nu va mai ajunge curînd la dezvoltarea din secolele anterioare, viața va continua aici pînă în secolul VII, cînd va fi abandonată din cauza invaziei popoarelor slave⁴.

Cele cinci basilici paleocreștine descoperite: «de marmură», «cu transept», «simplă», «cisternă» și «cimiterială», ca și alte anticități creștine, databile în secolele IV—VI, dovedesc importanța așezării de aici, care în timpul împăratului Anastasius va fi înălțată la rangul de episcopie, împreună cu alte treisprezece cetăți dobrogene, toate supuse jurisdicțional mitropoliei Tomisului, și care vor activa pînă la începutul secolului VII⁵. În acest sens pledează existența unui baptisteriu și a unei reședințe episcopale, descoperite în cadrul ansamblului arhitectural al basilicii de marmură⁶.

În cadrul ultimelor campanii de săpături, conduse de Prof. Ion Barnea, s-au cercetat: basilica «simplă», basilica cu transept, la care s-a observat existența unui atrium *triporticus* la vest, basilica «cisternă» construită, probabil, în a doua jumătate a secolului IV, pe ruinele unei cisterne romane din secolele II—III, și refăcută de cel de-al

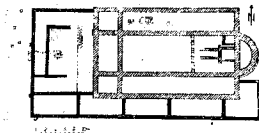
4. I. Barnea, *Tropaeum Traiani*, în *Dictionar de istorie veche a României*, București, 1976, p. 590—592; Idem, *Cetatea Tropaeum Traiani în lumina ultimelor săpături arheologice*, în *Pontica*, X (1977), p. 261—271; Idem s.a., *Tropaeum Traiani*, I: *Cetatea*, București, 1979, *passim*. Despre ultima fază de locuire în cetate a se vedea și: Gh. Papuc, *Considerații asupra perioadei de sfîrșit a cetății Tropaeum Traiani*, în *Pontica*, X (1977), p. 357—360; Ioana Bogdan-Cătănicu, *Die letzte Siedlungsphase der Civitas Tropaeum Traiani bei Adamclisi (6.—7.Jh.u.Z.)*, în *Südostforschungen*, t. XXXVIII (1979), p. 184—190.

5. Despre cele 14 episcopate supuse mitropoliei Tomisului, recent, la Em. Popescu, *Organizarea ecleziastică a provinciei Scythia Minor în secolele IV—VI*, în *Studii teologice*, XXXII (1980), 7—10, p. 590—605, unde se aduc argumente de natură epligrafică și arheologică care pledează în favoarea autenticității scrierii *Notitiaie Episcopatum*, ce amintește numele acestor episcopate.

6. I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città-del-Vaticano, 1977, p. 175—177; Idem, *Arta creștină în România, I: Secolele III—VI*, București, 1979, p. 162, pl. 63; A. Rădulescu, *Basilicile creștine de la Axopolis, Callatis și Tropaeum Traiani*, în *De la Dunăre la Mare*?, Galați, 1979, p. 91—96.

IV-lea, când i s-a adăugat cripta de sub altar⁷, basilica «de marmură», care, după ultimele observații pe teren, se suprapune unui templu roman⁸.

Basilica cunoscută în literatura de specialitate sub numele de «simplă», datînd din secolele V—VI și descoperită înainte de 1900 de Gr. Tocilescu, care a numit-o impropriu «forensis», este trinavată, cu narthex, avînd dimensiunile: $30 \times 17,60$ m, fără absidă. Zidurile au fost

construite din piatră cioplită neregulat, prinsă cu mortar amestecat cu cărămidă sfărîmată, avînd 1 m grosime. Absida, semicirculară, are raza 3,90 m, nava centrală lărgimea de 8 m, iar cele laterale 3,70—3,90, narthexul este tripartit, cu lărgimea de 4,40 m. În cadrul săpăturilor de verificare efectuate de Prof. I. Barnea între 1971—1973 s-au dezvelit: cripta, atriu, elemente inedite față de cercetările anterioare, și parte din clădirile anexe, acestea din urmă fiind observate mai demult. Cripta și atriu au înfirmat denumirea basilicii drept «simplă», dată de V. Pârvan.

Atriu, asemănător cu cel al basilicii «de marmură», avea zidul din piatră, dar nu prinsă în mortar ca la corpul basilicii, ci cu pămînt, gros de 0,70 m, alcătuiind trei portice, pe laturile de nord, vest și sud. Dimensiunile exterioare erau: $18,40 \times 13,50$ m, iar în interior se afla o curte de $10 \times 6,20$ m, pavată cu cărămidă, din mijlocul căreia pornea un canal pentru scurgerea apei, pe sub porticul de vest, pînă în stradă. Pe latura de sud a basilicii, incluzînd și atriu, pe o lungime de 50 m se găsea o construcție anexă, formată din cinci încăperi, care, cel mai probabil, îndeplinea funcția de *diaconicon*⁹. O construcție anexă asemănătoare, cu cinci încăperi, o întîlnim la basilica paleocreștină din

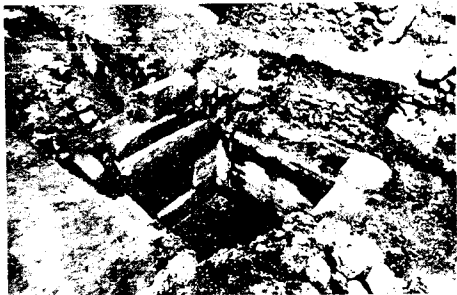
7. I. Barnea, *Cetatea Tropaeum Traianii în lumina...*, p. 266—267; Idem, *La basilique cisterne de Tropaeum Traianii à la lumière des derniers fouilles archéologiques*, în *Dacia*, NS, XXI (1977), p. 221—233; M. Mărgineanu-Cârstoiu, *Problèmes d'architecture concernant la citerne romaine et la basilique chrétienne de Tropaeum Traianii*, *ibidem*, p. 235—250.

8. Informație dr. Ioana Bogdan-Cătăniciu, pentru care îi mulțumim și pe această cale.

9. I. Barnea, *Basilica «simplă» (A) de la Tropaeum Traianii*, în *Pontica*, XI (1978), p. 181—187; Idem, *Les monuments...*, p. 163—167; Idem, *Arta...*, p. 154, pl. 59 și p. 156, pl. 60. Despre atrium vezi: Idem, *Atriiile bazilicilor paleocreștine de la Tropaeum Traianii*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, t. 26, 1975, 1, p. 61—63, fig. 7—8.

Spata-Attica (Grecia), dar cu mențiunea că aceasta se găsea la nordul basilicii, incluzând și atrium, și o alta la Mastikhari (insula Kos, tot Grecia), pe latura de sud, formată din trei încăperi¹⁰. Rolul tuturor acestor încăperi, pe lângă cea de *diaconicon*, este greu de precizat.

Cripta era situată sub *presbyterium*, în fața absidei și la extremitatea estică a navei centrale, având formă dreptunghiulară

(2,70×2,30 m), cu înălțimea de 2,50 m și acoperită de o boltă semicirculară din cărămizi, dar prăbușită în întregime. Era accesibilă printr-un coridor în pantă, cu dimensiunile 4,20×1,15 m, în care se afla, probabil, o scară de lemn, deoarece nu s-au găsit trepte de piatră. Intrarea, care s-a păstrat, are dimensiunile: 1,14×1,15 m, fiind mărginită de blocuri mari din piatră. La capătul vestic al coridorului criptei s-a identificat fundația pe care se înălțau *cancelli*, catapeteasma de astăzi. În interior, peste piatra cioplită neregulat, s-a aplicat un strat de tencuială de culoare roz, gros de 1 cm, iar pe peretele estic, într-un chenar dreptunghiular, cu dimensiunile de: 0,79×0,64 cm, fusese pictată cu vopsea roșie o inscripție în limba greacă, distrusă de intemperii timpului¹¹.

Sub stratul de dărâmături zăceau împrăștiate rămășițele a cinci schelete omenești, însă fără vreo urmă de coșciug sau obiecte de inventar, aceasta fiind un indiciu pentru profanarea criptei în vechime, înainte de dărâmarea bolții. Autorul cercetărilor este de părere că ne aflăm, probabil, în fața unor *moaște de martiri*, ale căror nume vor fi

10. D. Pallas, *Les monuments paléochrétiens de Grèce découverts de 1959 à 1973*, Città-del-Vaticano, 1977, p. 10—11, fig. 2, p. 230—233, fig. 161.

11. Vezi nota 9 și: Idem, *Cetatea Tropaeum în lumina...*, loc. cit.; Idem, *La cripte delle basiliche paleocristiane della Sicilia Minore*, in *Revue des études sud-est européennes*, t. XIX (1961), 3, p. 495, 497.

fost menționate de inscripția de pe peretele estic, ilizibilă, cu excepția citorva litere, lipsindu-ne astfel un important indiciu privind identitatea celor cinci martiri. De asemenea, actele martirice nu pomenesc nici un mărturisitor al credinței în Hristos, care să fi suferit martiriul în cetatea Tropaeum Traiani, iar ipoteza, formulată de A. Aricescu, că aici au fost aduse moaștele Sf. Ciril de la Axiopolis, care ar fi dat și numele cetății în timpul împăratului Justinian¹², trebuie primită cu rezerve, neexistând, deocamdată, nici o dovadă în acest sens¹³, mai verosimilă părînd ipoteza conform căreia chiar Axiopolis, locul de pămîntire al Sf. Ciril, trebuie să fi purtat, un timp, numele lui¹⁴.

Dacă izvoarele scrise nu ne ajută în privința prezenței acestor cinci schelete în cripta basilicii «simple» de la Tropaeum Traiani, în schimb analiza antropologică, la care au fost supuse resturile umane au dus la rezultate interesante, confirmînd întru totul poziția descoperitorului criptei. Expertiza, efectuată de N. Mirițoiu și D. Nicolaescu-Plopșor, de la Centrul de studii antropologice din București, au dus la următoarele rezultate :

Datorită profanării din vechime a criptei, cînd scheletele au fost deranjate, dar mai ales din cauza boltei semicilindrice care s-a prăbușit, nu s-a putut face o identificare *in situ* a osemintelor cu poziția anatomică originală, încît s-au analizat toate rasturile umane de sub dărîmături : cranii, membre superioare, coapse, membre inferioare, neputîndu-se stabili corespondența dintre perechile membrilor superioare cu cele ale membrilor inferioare, și nici dintre acestea și cranii¹⁵.

Descoperirea a cinci crani, dintre care unul, aflîndu-se într-o foarte bună stare de conservare, a putut fi chiar reconstituit antropo-

12. A. Aricescu, *Quelques précisions sur la carte de la Scythia Minor*, în *Dacia*, XIV, 1970, p. 306; Idem, *Încercare nouă de înțelegere a știrilor date de Procopius din Caesarea despre teritoriul Dobrogei în vremea lui Justinian*, în *Pontica*, V, (1972), p. 334. 13. Vezi nota 9 și 11. 14. I. Barnea, *Les monuments...*, p. 102.

15. N. Mirițoiu, D. Nicolaescu-Plopșor, *Analiza antropologică a osemintelor descoperite în cripta basilicii «simple» (A) de la Tropaeum Traiani*, în *Pontica*, XI (1978), p. 185-207.

logic vital de către C. Rîșcuția și I. Rîșcuția¹⁶, analizate minuțios, a dus la concluzia că ne aflăm în fața a cinci indivizi de sex masculin și care, după gradul de uzură al dentiției, aveau, în momentul decesului, următoarele vârste: primul — 27,5 ani, al doilea — *in jur de 30 ani*, al treilea — *in jur de 25 ani*, iar al patrulea — *idem* și al cincilea — *neelucidat*, probabil de vîrstă apropiată cu ceilalți, deci că cei cinci aveau vîrsta cuprinsă între 25—30 de ani¹⁷.

Analiza resturilor membrilor superioare au arătat că, cel puțin la doi dintre indivizi, li s-au aplicat lovituri «cu caracter punitiv sau de persecuție», aceasta observîndu-se la antebrațul unuia, unde cubitus-ul drept a fost «secționat de jos în sus și din afară spre înăuntru față de axul anatomic și perpendicular pe suprafața osului», și se presupune că lovitura a fost executată în ziua morții individului cu ajutorul unui corp tăios, membrul fiind ridicat deasupra capului în poziție de apărare, cu antebrațul flectat și în pronație¹⁸. La cel de-al doilea individ s-a observat că ambele membre superioare au fost tăiate «cu ajutorul unui corp ascuțit», subliniindu-se că caracterul acestei operații a fost tot de natură punitivă¹⁹. De asemenea, s-a observat că mina dreaptă a celor doi indivizi prezintă «inserții musculare mai puternice» și că diferența funcțională stînga-dreapta s-ar datora folosirii «cu tensiune de efort mai mare» a ei decît cea stîngă. Talia celor cinci este cuprinsă între 1,70—1,71 m, și arată că era un grup omogen²⁰.

La membrele inferioare s-a observat o puternică dezvoltare a musculaturii fesiere, precum și prezența unor «fațete orientale», ca și în cazul martirilor de la Niculițel, făcîndu-se constatarea că ne aflăm în fața unui grup unitar, care aparține probabil unei *garnizoane militare* a Imperiului cantonată în aceste părți²¹, lucru confirmat și de puternica dezvoltare a inserțiilor musculaturii brațelor și antebrațelor, indicînd practicarea unor exerciții militare.

Ca *origine etnică*, pe baza analogiilor cu necropola alanică din secolul IV de la Histria, se propune apartenența celor cinci indivizi la un grup tot de *origine alanică*²², această atribuire fiind ipotetică.

Toate aceste observații pe baza expertizei antropologice au făcut pe cei doi cercetători să conchidă că avem de-a face cu *cinci soldați, între 25—30 de ani, care au suferit moarte martirică în timpul persecuției lui Dioclețian (303—304) sau Liciniu (319—320)*²³.

Cum Martirologiile sau alte surse istorico-literare nu pomenesc nici un martir care să fi pătimit la Tropaeum Traiani, de la sine se impune concluzia că moaștele celor cinci martiri au fost aduse dintr-o localitate apropiată. Operația de transportare a moaștelor din *martyria*, cimitire din afara cetăților sau din alte localități ale provinciei a început încă din secolul IV²⁴, deși exista o lege dată de împăratul Teodosie

16. Reconstituirea antropologică vitală a leșei craniului «A» din cripta basilicii «simple» (A) de la Tropaeum Traiani, *ibidem*, p. 209—210, fig. 1—2.

17. N. Mirițoiu, D. Nicolaescu-Ploșcor, *op. cit.*, p. 190—194. 18. *Ibidem*, p. 196.

19. *Ibidem*, p. 197. 20. *Ibidem*. 21. *Ibidem*, p. 198, 200—202, 205.

22. *Ibidem*, p. 204—205. 23. *Ibidem*, p. 206.

24. I. Barnea, *Τὸ καλοχριστιανικὸν θυσιαστήριον*, Atena, 1940, p. 67—70; *Idem*, *Artă...*, p. 22—23; *Idem*, *Le cripte...*, p. 500.

cel Mare (379—395) la 26 februarie 386, care oprea transferarea trupurilor înhumate din cimitire în altă parte, iar în ceea ce privește trupurile martirilor se propunea construirea unor *martyria* pe locul unde se găsesc înhumați spre a fi venerați de credincioși²⁵, încât transportarea lor în alte părți se pare că ia o mare amploare în secolele V—VI, cînd sînt aduși în basilicile din interiorul cetăților și unde li se amenajează cripte în zona absidei. În Scythia Minor s-au mai descoperit basilici cu cripte pentru corpuri întregi de martiri la Niculițel (1) și Tomis (2)²⁶.

Faptul că expertiza antropologică a dovedit că avem de-a face cu membri ai armatei, ipotetic, considerăm că cei cinci au pătimit la *Durostorum*, unde se întîlnește un număr mare de martiri militari, care și-au dat viața pentru credința lor în Iisus Hristos, iar ca dată a pătimirii indicăm, tot ipotetic, ziua de 8 iunie 298, cînd, împreună cu Sfinții Marcian și Nicandru, au pătimit încă 47 de soldați²⁷, care făceau parte, probabil, din *Legio XI Claudia*, ce staționa la Durostorum și în timpul domniei lui Dioclețian (284—305)²⁸, cînd au pătimit martirii suspomeniți.

Transferarea moaștelor celor cinci la Tropaeum Traiani s-a făcut, probabil, spre sfîrșitul secolului V, cînd se construiește basilica «simplă» cu criptă, și Biserica locală de aici este ridicată la rangul de episcopie, ambele evenimente avînd loc în timpul împăratului Anastasius. De semnalat faptul că atît transferarea, cît și depunerea moaștelor în criptă, s-a făcut «cu o deosebită grijă și fără pierderi de material»²⁹.

În ciuda faptului că identitatea celor cinci martiri a rămas, deocamdată, necunoscută, descoperirea în sine este de importanță majoră, deoarece sînt singurele moaște, alături de-ale celor de la Niculițel, care s-au descoperit pe pămînt românesc și constituie o dovadă indirectă a veridicității documentelor hagiografice, ale căror relații au fost puse uneori la îndoială.

25. «Humatum corpus, nemo ad alterum locum transferat; nemo martyrem distrahaf, nemo mercetur. Habeant vero in potestate, si quolibet in loco sanctorum est aliquis conditus, pro eius veneratione quod martyrium sit addant quod voluerint fabricarum». (*Codex Theodosianus*, 9, 17, 7 la C. Kirch, *Enchiridion fontium historiae ecclesiae antiquae*⁴, Freiburg-im-Breisgau, 1923, p. 470; I. Barnea. Τὸ κελαιοχρηστιανικόν, ... p. 75, n. 1.

26. Idem, *Le cripte...*, p. 489—497.

27. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I. București, 1980, p. 77.

28. A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, București, 1977, p. 109.

29. N. Mirițoiu, D. Nicolaescu-Ploșșor, *op. cit.*, p. 202.

• ANIVERSĂRI-EVOCĂRI •

350 DE ANI DE LA URCAREA LUI MATEI BASARAB PE TRONUL ȚĂRII ROMĂNEȘTI

ALEXANDRU M. IONIȚĂ

«Mai bun domn decât Matheiu Vodă
n-au fost nici un domn».

Această scurtă dar edificatoare mărturie incizată pe o cărămidă a unei ctitorii trigoviștene¹, datînd din prima jumătate a celui de-al XVII-lea secol, este dovada cea mai clară despre însușirile acestui Voievod Basarab de care ne va fi vorba în rîndurile ce urmează. Ea trebuie cu atît mai mult evidențiată cu cît nu aparține unei cronici oficiale sau unor documente de cancelarie care ar putea fi catalogate «pro-domo», ci este dovada sinceră a simțămîntului unui meșter constructor.

În sprijinul veridicității acestei mărturii, deloc singulare, vom insera alte citeva. Printre acestea, textul inscripției de pe piatra mormîntului său de la minăstirea Arnota, care consemnează: «...bărbat drept, îndurător și milostiv, niciodată biruit ci biruitor și a multe înfrîngerii învingător cît poși să-l asemeni cu mari oșteni ai lumii»²; a lui Radu Popescu din «Cronica munteană»: «Matei Basarab a așezat lucrurile țării celei stricate și dărăpănate de alții și cu bune socotele le așeza și cu vecinii se împăca, ca să aibă țara odihnă și pace»⁴; a lui N. Iorga care ne spune că acest voievod «a ținut țara în cea mai deplină liniște, cu judecată bună și cu dări cumpătate, un adevărat domn părinte»⁵. Și pentru a încheia șirul acestor caracterizări o consemnăm și pe cea aparținînd lui Alexandru Odobescu: «...viteaz în războaie, dibaci în politică și-n veci încins cu grija țării, acel erou mare în toate, care nu neso-

1. Ștefan Andreescu, *Mai bun n-a fost nici un domn*, în «Magazin istoric», 1969, nr. 12, p. 26-32.

2. N. Iorga, *Inscripții din Bisericiile României*, vol. I, București, 1905, p. 204.

3. Miron Costin, *Opere*, București, 1958, p. 168.

4. Radu Popescu, *Istoria domnilor Țării Românești*, București, 1960, p. 96-97.

5. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, vol. X, Brașovul și românii, București, 1905, p. 116 și 233.

cotea nici cele mai mărunte inderletniciri ca să țină liniștea și dreptatea între pămîntenii săi. El nu știa multă carte, nu vorbea altă limbă decît limba țării, dar vorba-i era sănătoasă și cînd lua condeiful în mînă, apoi condeiful plătea cît sabia. Matei Basarab, dacă n-a fost singurul erou al Țării Românești, negreșit că a fost cel mai mare domnitor al ei, cel ce a știut să împreune puterea armelor de apărare cu regularea progresului și ordinii înlăuntru. Numele tău glorios ar trebui să insuflă o venerație religioasă poporului pentru care ai jertfit»⁶.

Matei, fiul vornicului Danciu din Brincoveni, era unul din boierii de vază ai țării, cu o frumoasă avere și activa ca agă pentru fostul județ Romanați. Prin tatăl său, Matei se trăgea din familia domnească a Basarabilor întemeietori de țară, fapt atestat de el însuși în diferite acte de cancelarie. Domnia lui începe după o perioadă de singeroase sfșieri interne care nu de puține ori erau pe punctul de a duce țara în situații fără ieșire. Schimbătoarele domnii străine, neîncetatele jafuri venite din exterior și mai ales jaful organizat al stringătorilor de biruri, stringători care însoțeau pe domnii străini de neam și de interesele țării și puși pe grabnică căpătuală produceau multă amărăciune în rîndurile populației și mișcările de răzvrătire n-au întîrziat să apară. Ele se înmulțesc, se accentuează și se îndreaptă mai ales împotriva grecilor care aduseseră «lucruri și obiecte rele, ce aduc pagubă țării... sărăcia începe de la grecii străini, care amestecă domniile și vind țara fără în milă»⁷. Masele de greci ce veneau din sudul Dunării și prin care nu trebuie înțeles numai indivizii aparținători acestui neam ci străini în general, odată sosite aici ca însoțitori ai veneticii domni se puneau pe căpătuală. Din smeriți ascultători ei deveneau pe încetul poruncitori mindri și din slugi stăpîni. Strecurarea elementului străin se producea treptat și el nu urmărea altceva decît aservirea populației indigene și acapararea tuturor mijloacelor de producție și de influență. Mișcările și răzvrătirile din partea populației locale împotriva acestora sînt probe evidente împotriva atitudinii acestor venetici primiți totuși de fiecare dată cu toată ospitalitatea.

Dacă acestei atmosfere atît de încărcate datorită prezenței străinilor, abuzurilor, privilegiilor și neegalității mai adăugăm și întîmplatele calamități naturale cum ar fi de exemplu dezastruosul cutremur din 1626 ne putem imagina în ce stare jalnică se afla țara și poporul muntean în prima jumătate a celui de-al XVII-lea secol.

Împotriva acestor împilatoare situații eforturile pentru restabilirea domniilor pămîntene cistigă tot mai mult teren. Într-o primă fază mulți se gîndesc la emigrare, lucru ce reiese foarte clar din declarația boierilor pămînteni făcută îndată după reușita lui Matei Basarab la Constantinopol. «...Dacă Poarta ar dori să mai rînduiască în Valahia de aci înainte pe vreun grec din acei ce trăiesc în Turcia, nu numai ei boierii, dar chiar întreaga populație ar părăsi cu grămada țara și s-ar așeza

6. Alexandru Odobescu, *Cîteva ore la Snagov*, în «Opere complete», vol. III, București, 1971, p. 52—54.

7. Marin Popescu-Spineni, *Procesul mindstirilor Inchinate*, București, 1936, p. 30.

aiurea, atît le este de nesuferit jugul cel tiranic al grecilor»⁸. Insuși Matei Basarab luase această cale a băjeniei din cauza acestor neajunsuri. Tulburările din țară ca și aceste «plecări» l-au determinat pe voievodul în scaun, Leon Vodă (1629—1632), să trimită mai multe solii către cei ajunși pribegi, pentru reîntoarcere. «Pribegia supusilor putea să deie jos un domn ale cărui dezvinovățiri se ascultau mai puțin decît glasul de plîngere al celor siliți să-și părăsească țara. Leon știa acest lucru și de aceea el trimise după boierii săi solie după solie chemîndu-l cu cărți de judecată și stăruind pe lîngă Gh. Rakoczy I — principele Ardealului (unde pribegeau cei plecați, n.n.), ca el să-i dea înapoi»⁹.

Leon Vodă încearcă într-adevăr să îmbuneze situația, ia și unele măsuri împotriva străinilor și pribegii care invocaseră aceste motive se întorc. Întoarcerea lor însă aducea cu ea gîndul nemărturisit al schimbării domniei. La început oamenii voievodului au de partea lor izbînda în ciocnirile avute. Cea mai însemnată dintre acestea a fost dobîndită în București pe locul actualei biserici Siobozia — la intersecția Magistralei cu Calea Mărășești. Considerînd că Matei Basarab s-a arătat «cu rea hiclenie și dușman al cînstîtului împărat și al țării» Leon Vodă îi confiscă toate averile. Parte din pribegii scăpați se îndreaptă spre părțile Olteniei, retrăgîndu-se sub zidurile Tismanei de unde trec iarăși în Transilvania.

Cu toate aceste izbînzii și a uneltirilor la sultan, Leon Vodă nu s-a mai putut menține în scaunul domniei, el fiind mazilit (iulie, 1632). Alexandru Iliș al Moldovei, care stăpînise și în Țara Românească, intervine la Poartă și aceasta — desigur în schimbul unor frumoase promisiuni bănești, îl numește pe fiul acestuia, Radu Iliș.

Matei Basarab știe însă să profite de această scurtă pauză — Radu se afla încă la Constantinopol. Intră în legătură cu pașa Abaza de Nicopole, cu trecere și influență la Poartă, cerîndu-i ajutorul în schimbul unor făgăduieli financiare făcute prin intermediul clericului Ignatie, sîrb de origine, care va ajunge episcop de Rîmnic și mai apoi mitropolit al Ungrovlahiei, desigur nu fără a se fi avut în vedere meritele sale în reușita Basarabului. Nemulțumirile trecutului, teama că Radu Iliș — numitul Porții ar proceda ca și Leon Vodă «prădînd» țara, precum și dorința lui Matei de a fi domn, i-au determinat pe boierii țării să-l înconjoare cu atenție. Ei îl duc «cu sila» la pașa de Nicopole, cu care am văzut că Matei Basarab era de altfel înțeles. Depășindu-și atribuțiile — căci numirea se făcea de către sultan și vizir, văzînd alaiul care-l însoțea pașa Abaza «îl îmbracă pe Matei numaidecît în caftan», îi înalță numele la domnie și-i pune la dispoziție turci și beșlii în ajutor.

Cînd în 20 septembrie Matei Basarab intra în București, Radu Iliș, omul Porții și cu simpatii printre boierii Țării Românești, pleca de la Constantinopol. Neavînd ajutoare el se îndreaptă către Moldova unde se afla tatăl său și de unde cu ajutorul sperat alcătuit din moldoveni,

8. *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. XXIII, București, p. 283—284.

9. N. Iorğa, *op. cit.*, vol. IV, *Legăturile Principatelor Române cu Ardealul de la 1601—1699. Povestire și izvoare*, București, 1902, p. CLXIII.

selimeni, tătari și boieri potrivnici lui Matei se-ntoarce împotriva acestuia. Lupta se dă în apropierea minăstirii Plumbuita, lângă apa Colentinei. Cîștigarea acestei lupte a însemnat un pas înainte în consolidarea domniei lui Matei Vodă și firește răsplăți onorabile pentru partizanii săi. În luna decembrie a aceluiași an o solie lua drumul Porții cu misiunea de a arăta Puterii suzerane că mișcarea fusese pricinuită de exce-sele grecilor și de a solicita confirmarea domnului ales în schimbul mă-ririi haraciului. Marele vizir da un răspuns incurajator și-l asigura pe Matei Basarab de succes dacă va veni personal la Poartă, fapt care — se știe —, implica mari primejdii. Îngrijit fiind de intențiile Porții, Matei Vodă înștiințează pe prietenul său, pașa Abaza, cerindu-i sfat și inter-venție favorabilă la sultan. El obține și sprijinul principelui ardelean Gh. Rakoczy I care scrisese și el marelui vizir să-l recunoască pe Ma-tei «vechi și adevărat pămîntean de baștină», avertizîndu-l totodată că «dacă se va pune domn grec în țară, nu mai este speranța pentru aceas-ta să se poată ridica din ruina în care a căzut».

Înarmat cu bani, cu aceste promisiuni de sprijin și însoțit de «un neobișnuit și măreț alai (circa 600 de persoane — boieri mari și mici, ierarhi, egumeni, căpitanj, călărași etc.) —, o strălucită dovadă de dreptate și iubire»¹⁰, Matei Basarab pleacă din București către Istanbul la 16 decembrie 1632, și trecînd întii pe la pașa Abaza ajunge la Istanbul în 5 ianuarie 1633 —, ajunul Bobotezei. După tergiversări și discuții în fața vizirului și a intervenției acestuia la sultan Poarta recunoaște pe Matei Basarab ca Voievod al Țării Românești. În luarea acestei decizii se va fi ținut seama de «odihna și aducerea în bună stare a țării, ai cărei lo-cuitorii erau aduși în cea mai mare deznădejde»¹¹, ca și de faptul că marele vizir fusese cîștigat pentru cauza Basarabului.

De altfel, Poarta a știut să profite de faptul că noul domn fusese ales fără consimțămîntul ei și creșterea haraciului aproape de trei ori este edificatoare.

Pe lângă toate acestea numitul în scaun a trebuit să facă nume-roase daruri și să plătească și datoriile contractate de Radu Iliș pen-tru obținerea domniei :

«Il Matheu già scritto Principe di Valachia dopo haver ottenuta l'investitura e partito con molto seguito di gente, e con poca provisione di denari, havendo concenuto lasciar qui più di sessanta borse di reall per la summa di 30 mille oltre molti altri donativi, e spese fatti per la detta investitura che ascende a centenara di migliaia, essendo anche stato astretto di pagar altri 62 mille reall per debiti, che Radulo già espedito di quà per quel Governo...»¹².

La 23 februarie 1633 noul domn pleca din Istanbul spre țară, vic-torios asupra dușmanilor săi și scăpat viu din «peștera leului»¹³; lo-cuitorii Bucureștiului îl primeau la 10 martie același an cu «mare bucurie și veselie și cu multe speranțe».

În hrisovul din 1639 pentru dezrobirea minăstirilor închinete Ma-tei Basarab arăta el însuși împrejurările în care a ocupat tronul. El

10. *Ibidem*, p. 198. 11. *Ibidem*, p. 199.

12. Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. IV, partea a II-a, București, 1884, p. 464. 13. N. Iorga, *op. cit.*, p. 201.

declară «că a fost chemat de țară pentru a o salva de străinii care puseseră jos obiceiurile cele bune, bătrâne, ale țării; spre gonirea din țară a străinilor și spre adunarea moșnenilor țării, adusu-și-au aminte de noi... Io Matei Basarab, și ne-au adus din țări străine, de unde eram gonii ca străini și pribegi de răul lor și ne aleseră la domnia țării și ne ridică la scaunul moșilor noștri...»¹⁴.

Ajuns la scaunul domnesc, Matei Basarab a căutat să restabilească «intocmirile cele bune din vechime» și s-a străduit a se menține pe tron nu numai prin darurile împărțite la diverșii dregători turci ci mai ales prin sprijinul ce-l dobândise la puterile creștine Transilvania, Veneția, Polonia și Austria, ostile Porții. Calitățile sale diplomatice i-au dat câștig de cauză în multe rânduri. Serios amenințat de uneltirile voievodului Vasile Lupu care intenționa să ocupe tronul muntean renunțând la cel moldovean în favoarea fiului său, el va trebui să pregătească cu atenție lupta de la Ojogenii Prahovei. Izbînda de aici i-a permis să trimită turcilor inșiși care sprijiniseră pe Vasile Lupu toată prada de luptă «prefăcîndu-se a se arăta cel mai supus om al sultanului»¹⁵.

Alitudinea voievodului muntean i-a obligat pe aceștia să întoarcă asprimea în blîndețe căci ei simțiseră că au de-a face cu un domn ce, la vreme de nevoie, știe a învîrți sabia, punîndu-și chiar viața în pericol, și lucrul acesta se vede destul de limpede în încheștările de la Finta: «Curajos ca un leu el face minuni de vitejie. Un glonte îl rănește în coapsă și calul li este ucis sub el, pe cînd lingă dînsul stegarul lovit scapă stîndardul la pămînt. Inima lui rămase însă întregă; el nu se mișcă din loc în momentul hotărîtor. Semeț și fără a căta la rana lui, se urcă pe alt cal; cu sabia în mînă și brațul ridicat se aruncă din nou în vîlmășagul luptei, îmbiînd prin cuvînt și exemplu ostile la împotrîvire, întărîndu-le puterea prin precizarea izbîndei și a prăzii speranță. Asemenea cu el luptă toți oștenii lui cu bărbăție. Mii de dușmani acopăr acum cîmpul de război și pleanul (prada), totul este pierdut...»¹⁶. Cu alte cuvinte el se impusese în fața suveranilor otomani care se temeau să nu iasă din el un nou Mihai.

Desigur că dușmănia dintre volevozii celor două țări românești provocată și hrănită de cel moldovean n-a făcut altceva decît să slăbească puterea lor economică și politică. Certurile lor, calea corupției totdeauna deschisă și în mare cinste în împărăția turcilor otomani au dat prilej acestora să-i jefuiască pe amîndoi. Înțelegînd acest lucru ei ajung la convingerea că trebuie să-și stringă rîndurile și să uite de rivalitatea lor, încheînd în acest sens un legămint întărit prin ridicarea cîte unei citorii la Tîrgoviște și Soveja.

În aprilie 1654 însă domnia bunului voievod lua sfîrșit. El se stinge în scaun, lucru foarte rar în acele timpuri de frămîntări și de incertitudini. La funeraliile sale au asistat, pe lingă tot clirosul țării, și patriarhul Macarie al Antiohiei și secretarul său, diaconul Paul de Alep, aflați la vremea respectivă în Țara Românească. El este înmormîntat în biserica

14. Cezar Bolliac, *Monasteriile din România. Monasteriile Închinăte*, București 1862, p. 467—468.

15. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a. vol. VII. București, 1927, p. 32. 16. *Ibidem*, p. 50.

domnească din Tirgoviște de unde va fi luat mai tirziu și reinhumat la minăstirea Arnota, ctitoria sa.

Domnia lui Matei Basarab a marcat o însemnată etapă — căci se poate vorbi de așa ceva — în istoria vieții românești. Lunga și apăsătoare liniștită domnie a pașnicului voievod a pus bazele unei perioade de prosperitate și înflorire în toate domeniile, mîna sa energetică întîlnindu-se pretutindeni. Centrele meșteșugărești sînt reorganizate, căile de transport se refac, agricultura este tot mai încurajată. Matei Vodă s-a străduit și a reușit reinstaurarea întocmirilor celor bune din vechime, fiind permanent preocupat de rosturile gospodărești și culturale ale țării, arătînd prin aceasta un neclintit respect pentru moștenirea înaintașilor. Interesul pentru rosturile bine întocmite ale țării se recunoaște în opera legislativă pe care o patronează. *Pravila cea mică*, tipărită la Govora în anul 1640, și *Pravila cea mare* sau *Indreptarea legii* apărută la Tirgoviște în 1652 reliefează strădaniile acestui voievod pentru ca țara și poporul să nu mai fie la bunul plac al judecătorilor. De altfel, lui Matei Vodă îi datorăm primele «pravile» tipărite.

Domn patriot și bun gospodar, preocupat, fără încetare, de buna îngrijire a locașurilor țării voievodul Matei Basarab poate fi pe drept considerat un exemplar făuritor de cultură. Pretutindeni a căutat locurile istorice și numele trecutului pe care le-a îmborsădit și le-a ridicat spre mare glorie. Inițiativele sale ctitoricești sînt vizibile în numeroase localități din țară și la acestea trebuie adăugate cele ridicate peste hotare, acolo unde, prin opera sa constructivă și culturală, voievodul român contribuia la întărirea spiritului de rezistență împotriva invaziei și a stăpînirii otomane. Exemplul său a fost urmat de contemporani ale căror așezăminte culturale refăcute ori ridicate din nou se întîlnesc în peste 53 de localități¹⁷.

Acest fapt este cu atît mai însemnat cu cît de la Mihai Viteazul și pînă la Matei Vodă sînt semnalate doar 3—4 inițiative ctitoricești. Numărul sporit al ctitoriilor se datorează în bună măsură preocupărilor sale pentru valorificarea monumentelor trecutului, evlaviei sale, dar și unei înalte diplomații. Se știe că Poarta otomană interzisese ridicarea oricărui întărituri militare; voievodul s-a folosit însă de posibilitatea de a ridica locașuri de cult pe care însă le-a întărit și înzestrat cu ziduri împrejmuitoare și care, pe lângă destinația lor clară și precisă, puteau servi, la vreme de nevoie, drept fortărețe de apărare.

Legat de aceste ctitorii găsim indicat a insera aici și cîteva elemente referitoare la atitudinea sa față de Biserica Românească și de instituțiile religioase în general.

Situația tulbură și atît de nesigură de care aminteam la începutul acestor rînduri se răsfrîngea și asupra Bisericii și a instituțiilor sale. Elementul străin prăpășit pe la noi prindea tot mai mult pe tărîm religios, acești venetici înșelînd buna credință a poporului român, ospitalier și evlavios. Lăcomia lor și apoi «moda» închinărilor la diverse centre ortodoxe din afară aduseseră multe locașuri de cult în stare de ruină.

17. Veniamin Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, București, 1982, p. 6; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, p. 217—219.

Dintr-o înaltă înțelegere voievodul Matei Basarab acționează pentru emanciparea mânăstirilor închinat, el putind fi considerat în această direcție un precursor al domnitorului Unirii. În 1639, adunind sfatul țării, hotărî ca «acele lavre domnești, care le-au închinat acei domni și vlădici străini pentru mită, fără voia și fără de știrea nimului, de le-au supus metoașe dajnice altor minăstiri din Țara grecească din Sânt Agora și de pe aiurea... să fie în pace de călugării străini, cărora li s-au fost dat pentru mitele lor, să aibă a trăi monastirile într-acea slobozie, ce au avut-o de mai înainte pre acea pravilă și tocmeală, cum au legiuit ziditorii și ctitorii lor și să aibă a fi pe seama țării cum au fost de veci»¹⁸.

Într-un sobor duhovnicesc și mirenesc ținut în același an, 1639, se hotăra «ca să nu se mai închine nici o mânăstire»¹⁹. Într-un alt hrisov, datînd din 27 noiembrie 1641, Matei Basarab repeta dispozițiile din 1639 și, ținînd seama de realitățile vremii adăuga: «...alegînd afară acele monastiri măcar domnesci, măcar boieresci cari singuri ctitorii le-au închinat și le-au supus metoașe cine unde au vrut, acelea să fie supuse și stăpînitore călugărilor străini, însă după cum vor fi scitis și legiuit ctitorii în cărțile lor de închinăciune, pre acea tocmeală neschimbată să trăiască. Însă mânăstirile ce le-au cuprins călugării străini prin mită să fie lipsiți de dinsele și să aibă a locui într-nsele călugării țării...»²⁰.

Voievod ostas și fără o pregătire culturală deosebită, Matei Basarab a avut acea calitate extraordinară pe care trebuie să o aibă un conducător de stat — aceea de a ști să-și aleagă colaboratorii. Și precum altădată în strălucitorul Bizanț s-au văzut bazele care abia știau să scrie și să citească²¹, dar au realizat — prin sfințicii pe care au știut să-i aleagă —, activități și acțiuni de înalt nivel cultural și civilizator, tot așa voievodul Matei Basarab s-a înconjurat de oameni pricepuți și învățați care au desfășurat o susținută activitate culturală și mulțimea tipăriturilor datînd din această vreme este un argument grăitor.

Știm că în această vreme trei curente își disputau înființarea și anume: cel slavonesc, susținut de familia domnitoare, mai ales de învâțatul Udrisete Năsturel, fratele doamnei Elina, soția lui Matei Basarab; cel grecesc, sprijinit de unii ierarhi, clerici și dascăli greci veniți aici și cel românesc susținut îndeosebi de clerul de mir și de marea masă a credincioșilor²².

A avut cîștig de cauză cel din urmă și prin înmulțirea tipografiilor s-a croit un drum liber spre mai deplina lui afirmare. Folosirea limbii române nu numai ca limbă de comunicare particulară dar chiar în Biserică a fost o preocupare permanentă a oamenilor luminați din preajma domniei. Ei au dus o politică culturală progresist-națională, în această vreme tipărindu-se numeroase cărți, multe din ele fiind — mai ales cele de slujbă — cu explicațiile tipiconale sau în întregime în limba română²³.

18. Nicolae I. Serbănescu, *Istoria mânăstirii Snagov*, București, 1944, p. 56; Cezar Boilic, *op. cit.*, p. 485 și 495—496.

19. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 51.

20. Cesar Boilic, *op. cit.*, p. 485 și 495—496.

21. Georg Ostrogorsky, *Storia dell'Impero Bizantino*, Torino, 1968, p. 183.

22. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 47.

23. Virgil Căndea, *Rajiunea dominantă*, Cluj-Napoca, 1979, p. 44.

Subliniem însă că introducerea limbii române acum în cultul Bisericii nu însemnează că această limbă nu era cunoscută pînă acum, manuscrisele românești descoperite probînd pentru aceasta. Noutatea nu constă în fondul tipăriturilor ce apar în această vreme ci punerea lor pe limba română, a cărei întrebuintare a avut ca efect deșteptarea conștiinței naționale. Prezența cărții românești tipărite deschide noi căi pentru promovarea ideii de unitate și a relațiilor dintre români și aduce un spor de prestigiu pentru locuitorii dintre Dunăre și Carpați. De altfel, cărțile erau destinate tuturor românilor din cele trei provincii istorice românești — lucru atestat de cuprinsul și prezența lor aici, — și colaborarea pe tărîm tipografic dovedește existența unei unități sufletești între români temporar despărțiți de granițe nefirești.

În această perioadă sînt consemnate strînse legături bisericești și ele aveau desigur în vedere întărirea aceleiași conștiințe a unității de neam, credință și limbă. În 1640 cînd mitropolitul Teofil al Țării Românești mergea în solie la principele Gheorghe Rakoczy I, vîldica muntean îl cerceta și pe mitropolitul Ghenadie al Ardealului căruia îi dăruiește și o tipografie. Către sfîrșitul aceluiași an Ilie Iorest primea hirotonia la Țirgoviște, fapt care se va repeta în anul 1643 pentru Simeon Ștefan.

Și cu ierarhii moldoveni cei din Țara Românească aveau aceleași apropiate legături. Astfel, în 1644 mitropolitul Varlaam al Moldovei venea la Țirgoviște pentru împăcarea celor doi domni, iar la sinodul de la Iași intrunit prin anii 1644—1645 pentru chestiuni care priveau ortodoxia românească era prezent și vîldica Teofil cu sufraganii săi. Cartea românească tipărită acum este bogat și îngrijit ilustrată cu frontispicii, cu inițiale în culori și înzestrată cu numeroase miniaturi ce trădează frumoase preocupări și existența unei școli de acest gen.

Activitatea tipografică din această perioadă este cunoscută și în afara hotarelor țării, exemplare tipărite pe meleagurile românești aflîndu-se la Sfîntul Munte, Alexandria, Atena, Paris, Londra etc. Daniile în cărți ca și celelalte către diferitele centre ortodoxe din lume denotă evlavie și dorința de sprijin a Ortodoxiei și aveau în vedere nu atît creșterea prestigiului personal al voievodului cît afirmarea țării pe plan extern.

Demn de reținut este și deschiderea voievodului pentru relații interbisericești, personalități ecleziastice de peste hotare întîlnindu-se în această vreme la curtea voievodului, printre ele figurînd patriarhul Alexandriei, Mitrofan Critopulos (1638) și Macarie al Antiohiei (1653); în același sens al acestor relații se pot aminti și legăturile cu bisericile Veneției, Poloniei, Austriei etc. care vizau fără îndoială întărirea creștinismului în general în fața islamului ce cîștiga tot mai mult teren cu ajutorul sabiei.

Înceind această succintă evocare prilejuită de împlinirea celor 350 de ani de la urcarea în scaunul voievodal al Țării Românești omagiem reușitele bunului voievod Matei Vodă Basarab ale cărui multiple înnoiri din toate domeniile vieții românești trădează o personalitate cu vederi progresiste, o personalitate de excepție în cea dintîi parte a atît de frămîntatului secol XVII.

TREI SFERTURI DE VEAC DE LA MOARTEA COMPOZITORULUI, PROFESORULUI ȘI DIRIJORULUI ALEXANDRU PODOLEANU

Diac. prof. MARIN VELEA

Jumătatea a doua a secolului al XIX-lea este perioada în care creația corală religioasă prezintă o înfloritoare stare evolutivă, fiind ilustrată de personalități a căror preocupare majoră este de a îmbogăți repertoriul coral liturgic al Bisericii Ortodoxe Române mult prea modest în acea perioadă în comparație cu repertoriile corale liturgice ale altor Biserici Ortodoxe din împrejurimi.

Între aceste valori incontestabile ale muzicii corale religioase din perioada amintită, Alexandru Podoleanu ocupă un loc deosebit nu numai pentru faptul că a slujit cu dăruire învățământul muzical românesc timp de peste 35 de ani, ci pentru că a fost primul organizator al corului bisericii «Domnița Bălașa» din București, și mai ales pentru faptul că în lunga și fructuoasă sa activitate componistică pe tărîm coral religios, «a căutat să se apropie cît mai mult, de caracterul muzical propriu Bisericii noastre Ortodoxe»¹.

Născut la 30 august 1846 în comuna Podoleni, județul Neamț, Alexandru Podoleanu își începe pregătirea muzicală mai întîi la școala de cîntăreți bisericești din Mînăstirea Neamțu, «sub conducerea monahilor Doroftei și Vladimir»², apoi cu reputatul profesor și compozitor de muzică corală laică și religioasă Ioan Cartu, «pe timpul șederii sale aici»³ (1859—1863), după care își continuă pregătirea de specialitate la Conservatorul de muzică și artă dramatică din București din nou cu Ioan Cartu (teorie-solfegeu) și cu E. Wachmann (armonie, contrapunct și compoziție).

După absolvirea Conservatorului bucureștean, înființat în anul 1864 de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza, unde a avut colegi de studii și de generație pe dirijorii și compozitorii de muzică corală și de mai tîrziu: Teodor Georgescu și Ioan Bunescu, precum și a Facultății de litere și filozofie a Universității din București, Alexandru Podoleanu este numit profesor de muzică vocală la liceul «Sfîntul Sava» — «prin decretul nr. 2952/4 aprilie 1870»⁴. În această calitate, profesorul Podoleanu va aduce o importantă contribuție la îmbunătățirea învățămîntului românesc prin elaborarea de manuale didactice în colaborare cu harnicul muzicolog și talentat compozitor Constantin M. Cordoneanu și bine-

1. Mihail Gr. Poslusnicu, *Istoria muzicii la români*, București, 1928, p. 30.

2. *Ibidem*, p. 302. Vezi și Diac. prof. I. Ivan, *Ioan Cart și activitatea sa muzicală la Mînăstirea Neamț*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLVII, 1971, nr. 1—2, p. 110.

3. Anuarul liceului «Petru Rareș», Piatra Neamț (1934—1935), p. 30.

4. Arhivele Statului, București, Fond MCIP. Liceul Sf. Sava—*Dosar nr. 5/1878, fila 181*.

5. *Proiect de programă analitică a studului muzicii în școlile secundare*, în: «România muzicală», București, nr. 5 din 1 martie 1899.

cunoscutul dirijor și compozitor de muzică corală laică și religioasă, D. G. Kiriac⁵.

Tot în calitatea sa de profesor de muzică la prestigiosul liceu din Capitală, Alexandru Podoleanu va participa activ la numeroase reforme didactice ce au avut loc în țara noastră în această vreme — hotărîtoare pentru viitorul învățămîntului muzical românesc — susținînd în scris ani de-a rîndul în revista «România muzicală» fondată de C. M. Cordoneanu la 1 ianuarie 1889, «crearea unui curent prielnic în școală în sensul revendicării dreptului de primă importanță a obiectului muzicii vocale»⁶.

Activitatea sa ca profesor de muzică la acest liceu se continuă «pînă în anul 1899 inclusiv»⁷, după care nu mai apare în nici un document al vremii ca făcînd parte din corpul didactic al acestui așezămînt de cultură.

O a doua latură a activității sale muzicale desfășurate cu sorți de izbîndă într-o perioadă în care atît muzica românească laică cît și cea religioasă erau străbătute de idei, curente și tendințe contradictorii, este aceea de dirijor și compozitor de muzică corală laică și religioasă.

Ca dirijor de muzică corală laică, Alexandru Podoleanu va participa activ cu corul liceului său la toate manifestările cultural-artistice organizate între școli, licee și diverse instituții muzicale, cîștigînd premii și felurite aprecieri ale autorităților școlare din acea vreme, de la începutul activității sale, «pînă în anul 1894»⁸, cînd împreună cu mai tînărul dirijor și consacrat compozitor Ioan Costescu, profesor de muzică și la Liceul «Gheorghe Lazăr», unifică corurile și dau concerte la Ateneul Român în programul căruia vor apărea lucrări ale celor doi înaintași de seamă ai muzicii corale românești.

Ca dirijor de muzică corală religioasă, Alexandru Podoleanu se va impune lumii muzicale a vremii printr-o îndelungată și apreciată activitate interpretativă desfășurată în fruntea istoricului cor al bisericii «Domnița Bălașa» din București, pe care-l va conduce timp de aproape «șaptesprezece ani»⁹, avînd în vedere faptul că și-a început activitatea de dirijor al acestui cor în mod oficial, «la 1 ianuarie 1868»¹⁰ și nu

6. Mihail Gr. Postușnicu, *op. cit.*, p. 303.

7. Arhivele Statului, București, Fond MCIP — Liceul Sf. Sava, *Dosar nr. 141/1899*.

8. În acest an este numit profesor suplinitor de muzică Ion Costescu, Arhivele Statului, București, Fond MCIP, Liceul Sf. Sava, *Dosar nr. 115/1894, fila 183*.

9. Arhivele Statului, București, Fond Epitropia Așezămîntele Brncovenesti, *Dosar nr. 32/1885, fila 4*. Aici găsim adresa cu nr. 816 din 7 februarie 1885, prin care Epitropia face cunoscut lui Constantin Bărcănescu (tenor prim în corul bisericii «Domnița Bălașa») că a fost numit «dirijor provizoriu, în locul rămas vacant».

La fila 2, a aceluiași *Dosar*, există inserată și o cerere de predare a 9 volume de cîntări Epitropiei, semnată de către Alexandru Podoleanu, purtînd data de 12 noiembrie 1885. Cu alte cuvinte, începînd cu data de 1 nov. 1885, Alexandru Podoleanu nu va mai conduce corul acestei biserici, fiind urmat de Constantin Bărcănescu (1885—1891); Ed. Wachmann (1891—1909); D. G. Kiriac (1909—1921); I. D. Chiurescu (1928—1978).

10. Traian Ghica, *Corul Bisericii «Domnița Bălașa»*, în «B.O.R.», LVII (1939), nr. 1—2, p. 30; Arhivele Statului, București, Fond — Epitropia Așezămîntele Brncovenesti, *Dosar nr. 18/1871*.

cum «greșit se susține»¹¹ muncind aici cu devotament, pasiune și dăruire pentru arta corală religioasă.

Fiind conștient de acțiunea de pionierat pe care o duce în fruntea corului, Alexandru Podoleanu luptă din răspuțeri în vederea înființării unui internat pentru elevii școlii primare «Domnița Bălașa» de unde să-și recruteze «sopranii și altistii»¹², precum și pentru ridicarea nivelului calitativ al formației pe care o închegase «cu mari sacrificii morale și materiale»¹³.

Internatul pentru elevii acestei școli — care ar fi fost o bună pepinieră de voci — nu s-a înființat niciodată și datorită unor cauze independente chiar de epitropie, iar atingerea unei perfecțiuni artistice a corului, pe care el o dorea, nu a fost posibilă mai întâi datorită modestelor voci de copii, mereu în schimbare, cunoștințelor muzicale ale acestora, precum și lipsei unui repertoriu religios, «conform spiritului ortodox românesc»¹⁴, pe care Alexandru Podoleanu urmărea să-l facă cunoscut lumii muzicale din Capitala țării.

Pregătirea sa muzicală, laică și religioasă, ca și dragostea pentru Biserică și pentru muzica religioasă câștigată în puternicul centru cultural religios din Mănăstirea Neamțu, i-au permis lui Alexandru Podoleanu să militeze pentru crearea unui repertoriu coral liturgic, propriu gândirii Bisericii Ortodoxe Românești, să promoveze compozițiile corale religioase ale muzicienilor români, «nelăsându-se furat de curentul rusesc»¹⁵ adus în Principate de către arhimandritul rus Visarion.

În contextul acestor realități istorice, unanim recunoscute, Alexandru Podoleanu își completează susținuta activitate dirijorală bisericească cu lucrări religioase menite să îmbogățească repertoriul coral liturgic a căror prezență este semnalată până în zilele noastre în repertoriul formațiilor corale bisericești din întreaga țară.

Astfel, în calitate de compozitor de muzică corală religioasă, publică următoarele lucrări:

1) Cântări religioase pentru clasele primare din țară, Din repertoriul școlii «Domnița Bălașa», București, 1889.

2) Liturgia școlii «Domnița Bălașa» destinată pentru formarea corurilor vocale din școlile primare. București, Tip. L. Alcalay. Dor. P. Cucu, 1895, 23 pag.

Alte lucrări corale religioase ale lui Alexandru Podoleanu scrise la trei și chiar patru voci sînt publicate în voluminoasa carte întoc-

11. Mihail Gr. Poslusnicu, *op. cit.*, p. 303; Drd. Nicu Moldoveanu, *Cîntarea corală în Biserica Ortodoxă Română de la pătrunderea ei în cultul divin pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, în «Studii teologice», XIX (1967), nr. 7—8, p. 509.

12. Sîntem în perioada cînd și Gavriil Musicescu folosea la corul mitropolitan din Iași, în locul partidelor de soprane și altiste vocile de copii. Mai tîrziu însă compozitorul moldovean introduce pentru prima dată în istoria corurilor din România vocile de femei în locul celor de copii, fapt pe care Alexandru Podoleanu nu îndrăznește să-l facă la București. 13. Ghica Traian, *art. cit.*, p. 29.

14. Repertoriul corului în această perioadă era alcătuit numai din Liturgia lui Alexandru Podoleanu pe care o experimenta cu formația sa. Abia în timpul conducerii corului de către Const. Bărcănescu, Epitropia își pune problema repertoriului, trimițîndu-l pe acesta în Rusia de unde aduce lucrările lui: Bortneanski, Lamakin, Bahmetev, Arhanghelschi, Rahmaninov etc. 15. Ghica Traian, *op. cit.*, p. 32.

mită de «Arhierul Nifon N. Ploieșteanul»¹⁶, a cărui pasiune pentru muzica bisericească este consemnată în multe documente ale vremii.

Între acestea menționăm :

- 1) Crucii Tale, în gama Fa major la trei voci egale ;
- 2) Ectenia întreită în gama Si bemol major la trei voci egale ;
- 3) a) Mila Păcii ;
b) Și cu Duhul Tău ;
c) Că vrednicie ;
d) Sfint ! Sfint ! Sfint ! — Toate scrise la trei voci egale în gama

La minor armonic cu ușoare inflexiuni modulatorii la dominantă și chiar în gama mai îndepărtată, Fa major.

4) De Tine se bucură. Axion scris în gama La minor armonic cu modulații în gamele : Do major, Fa major și Si bemol major cu ușoare imitații contrapunctice, la trei voci egale.

5) Hristos a înviat nr. 1 în gama Fa major, la trei voci egale.

6) Hristos a înviat nr. 2 în gama Si bemol major, la trei voci egale.

7) Serviciul Cununii în gama Si bemol major, la patru voci pentru cor mixt.

8) Imnul arhieresc, în gama La major, la patru voci pentru cor mixt.

9) Mulți ani trăiască ! în Si bemol major, la patru voci.

10) Serviciul înmormântării.

11) Colinde de Crăciun, semnate de Al. Podoleanu și C. M. Cordoceanu — nr. 14, publicat în Supliment la «România muzicală», Tip. Lit. Thoma Basilescu, București, (f.a.), trei la număr.

a. Moș Ajun — colind în gama Do major la două voci egale.

b. Moș Ajun — colind în gama Mi bemol major pentru cor bărbătesc.

c. Moș Ajun — colind în gama Do major pentru cor mixt.

Toate aceste lucrări ale lui Alexandru Podoleanu dovedesc nu numai un meșteșug deosebit în repartizarea vocilor la diferitele partide ale ansamblului, ci și un talent de fin creator canalizat pe sensibilitatea religioasă a credincioșilor ortodocși cu ușoare influențe ale mezosului popular românesc.

Așa se explică de ce, lucrări corale ca : Crucii Tale ; De Tine se bucură ; Hristos a înviat, în Fa major ; Serviciul cununii ; Imnul arhieresc ; Mulți ani trăiască și altele, sînt indispensabile în serviciul religios ce se oficiază în bisericile noastre ortodoxe dotate cu formații corale.

O altă latură a multiplei sale personalități este aceea de compozitor de muzică corală laică, în special pentru formații școlare.

Desfășurînd o activitate didactică îndelungată — așa cum am menționat — la unul din liceele de prestigiu ale Capitalei, Alexandru Podoleanu avea să îmbogățească literatura corală pentru elevi și școlari cu lucrări a căror accesibilitate și tematică permit a fi utilizate de formațiile corale din școli cu succese strălucite și în zilele noastre.

Între aceste lucrări putem menționa :

16. Nifon N. Ploieșteanul, București, 1902, p....

- 1) Pe a binelui cărare — cor bărbătesc în Sol major.
- 2) Imn școlar — cor mixt pe versuri de V. D. Păun, nr. 10 în Fa major, Tip. Lit. Thoma Basilescu, publicat în «România muzicală», București (f.a.).
- 3) Hinnul de serbare al școalelor, dedicat elevilor. Cor mixt. Versuri și muzică de Alexandru Podoleanu în Mi bemol major, nr. 5, publicat în supliment la «România muzicală», București, 1890.

Tot ca o contribuție meritorie a lui Alexandru Podoleanu poate fi considerată experimentarea timp de 12 ani la Seminarul pedagogic universal din București, a sistemului de predare al muzicii vocale în licee, numit *Scriptofonic*.

Pe drept cuvânt, profesorul Alexandru Podoleanu poate fi considerat «unul din organizatorii cîntului coral în școală în anul 1895, pe timpul ministrului Spiru C. Haret»¹⁷.

Ajunșind la capătul succintei prezentări făcute vieții și activității didactice, interpretative și componistice a muzicianului de aleasă cultură laică și deosebită pregătire de specialitate, Alexandru Podoleanu, se cuvine deci ca acum, cînd se împlinesc 75 de ani de la plecarea sa neașteptată — a murit în 1907, cînd abia împlinise 60 de ani — din lumea aceasta, să-i aducem un pios și bine-meritat omagiu atât pentru deosebita sa contribuție didactică adusă învățămîntului muzical prin însușirea de către metodologia românească a sistemului de predare a muzicii propus de el, pentru inspiratele lucrări corale destinate elevilor și școlariilor, și mai ales pentru creațiile corale religioase a căror utilitate liturgică este deocamdată de neînlocuit în săvîrșirea unor servicii religioase din Biserica noastră.

Incheiem acest modest și puțin însemnat eseu muzicologic asupra activității creatoare a lui Alexandru Podoleanu, cu mărturia unuia din cei mai mari scriitori ai poporului român din secolul al XX-lea, preotul profesor Gala Galaction, fost elev al compozitorului la liceul «Sfîntul Sava» din București, care apreciîndu-i pregătirea și atașamentul față de școală și elevi, spunea : «Era blind din fire și doct în știința lui muzicală ; iubea școala și pe noi elevii săi»¹⁸.

«TELEGRAFUL ROMÂN»

130 de ani de apariție neîntreruptă

Arhid. GH. PAPUC

Făcînd o sinteză a rolului și importanței acestei publicații, de-a lungul celor 130 de ani de apariție neîntreruptă, putem spune cu deplină convingere că «Telegraful Român» și-a împlinit chemarea de a sluji cerințele și aspirațiile românilor, nu numai din Transilvania, ci de pe o arie mult mai întinsă.

Sublinia acest lucru și Prea Fericitul Patriarh Iustin, cu prilejul împlinirii a 125 de ani de către gazeta sibiană, cînd scria : «Ctitorit de

17. A. L. Ivela, *Dicționar muzical ilustrat*, București, 1972, p. 159.

18. Gala Galaction, *Chipuri și popasuri. Confesiuni literare*, București, 1969, p. 194—197.

pururea pomenitul mitropolit Andrei Șaguna, în condițiile de grea viață religioasă și națională de la mijlocul secolului trecut, «Telegraful Român» a fost un fidel purtător de cuvânt al năzuințelor spre mai bine ale obștii românești din Transilvania, purtând stăruitor făclia dorinței de eliberare națională, de dreptate socială și de unire a tuturor românilor într-un singur stat.

La un astfel de prilej aniversar, un prim gând de recunoștință se cuvine cititorului acestei gazete, mitropolitul Andrei Șaguna, omul providențial care, imediat după frământările revoluționarului an 1848, încreșta și aceste rînduri: «Dureros a fost pentru vericine dintre noi că în astfel de timp n-am avut nici un organ public».

Din această arzătoare dorință de a fi cît mai de folos poporului său, au izvorit: *tipografia*, înființată de el în 1850, care a scos un mare număr de cărți bisericești și nebisericesti, răspindite ca niște mici torțe pe toate plaiurile românești, tipografie care își împlinește și astăzi, la centrul mitropolitan din Sibiu, chemarea sa; *Îndrumătorul bisericesc*, care a pășit și el în al 131-lea an de apariție și care a dus și duce an de an citirilor săi de pe tot cuprinsul țării gânduri de zidire, creștinească și patriotic-cetățenească; iar în 3 *ianuarie 1853* leșea la lumină primul număr al «*Telegrafului Român*», avînd titlu cu litere latine sau «străbune», neschimbat, cum îl are pînă astăzi.

Alături de cele de mai sus sînt demne de reamintit și alte motive care l-au determinat pe marele mitropolit să scoată această gazetă. «Folosul ce se revarsă asupra culturii popoarelor din citirea gazetelor — spunea mitropolitul Șaguna în «Prenumeratiunea» din 1852 — este atît de mare și de felurit, încît foile acestea periodice s-au privit cu toată dreptatea ca nescie izvoară nescurse de învățătură, luminare și binecuvîntare». Ele «împodobesc mintea, îmbunătățesc inima, îndreaptă spiritul, prefac năravurile, formează caracterul și perfecționează atît viața privată, cît și cea publică a unui popor... Românul a ajuns astăzi în stare de a cunoaște că gazeta și pentru dînsul este o lipsă din cele mai simțite, cetirea ei o trebuință ca pîinea de toate zilele și învățătura ce ea cuprinde o școală bogată pentru folosul și viața practică a sa. Dorind din inimă a împlini după puțină această lipsă și trebuință ce se simte din zi în zi mai adînc, am hotărît a se da la lumină o gazetă care să contribuie la învățătura și folosul poporului român».

Încă de la primele numere, «Telegraful Român» și-a pus cu adevărat coloanele sale în slujba obștii celei mari a românilor transilvăneni, a luminării și afirmării drepturilor care li se cuveneau, ca populație băștinașă și majoritară pe aceste meleaguri străbune. Căile folosite în acest scop, mai ales pînă în 1918, sînt multiple și despre ele sîntem încredințați că se va scrie cîndva cartea care se cuvine. «Un popor trăiește — scria «Telegraful Român» în unul din primele sale numere — numai pînă atunci pînă cînd își cunoaște trecutul și este însuflețit pentru viitorul său; îndată ce aceste două scinte se șterg din inima lui, el a murit, deși se pare că mai trăiește».

Așa se face că de la probleme bisericești și sociale, ca desființarea totală a iobăgiei, de la probleme economice și pedagogice, de limbă, de folclor, de literatură, de cultură în general, «Telegraful Român» a

îmbrățișat cu deosebire marea cauză națională a poporului român: unitatea sa politică, poporul român fiind pornit în a doua jumătate a veacului trecut spre înfăptuirea istorice mărețe, care vor culmina cu marea Unire din 1918.

Vom găsi astfel pagini întregi în «Telegraful Român» referitoare la unirea Principatelor Române din 1859 și evenimentele care au precedat acest act istoric.

Războiul de Independență din 1877 are în «Telegraful Român» ecouri cum nu se poate mai grăitoare. Despre luptele din jurul Plevnei de pildă s-a scris în 15 numere ale gazetei, iar despre căderea acesteia redute s-a scris un reportaj de trei pagini. Marele merit al gazetei este apoi că a publicat listele colectelor făcute în bani, pansamente, articole de îmbrăcăminte etc. de către românii transilvăneni, pentru a ajuta pe frații care sîngerau pe cîmpul de luptă în războiul pentru independență, manifestîndu-se cum nu se poate mai bine conștiința de unitate națională, de obîrșie comună.

Memorandiștii, implicați în procesul din 1894, au fost sprijiniți cu simțăminte calde, patriotice, în coloanele «Telegrafului Român», ca și țărani răsculați în 1907, pledîndu-se atunci cu putere «pentru acei care muncesc ca vitele totdeauna pentru alții».

Articole entuziaste, reportaje, informații diverse s-au scris desigur despre marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, fiind numită pe drept cuvînt: «Ziua învierii obștei românești».

Toate aceste evenimente și, desigur, multe altele care interesau mai binele, erau redactate cu răspundere și grijă față de conținut, față de limbă etc., ceea ce l-a făcut pe Mihai Eminescu să spună, la vremea sa, despre «Telegraful Român», că este «cea mai modernă» publicație transilvăneană.

Atitudine a luat «Telegraful Român» și împotriva samavolnicului dictat de la Viena, din 30 august 1940, așa după cum ecouri puternice a avut în coloanele sale marele act de la 23 August 1944.

În ultimele patru decenii, ca foaie religioasă a Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, iar din 1976 a Arhiepiscopiei Sibiului, «Telegraful Român» a oglindit, atît cît i-a permis spațiul, viața bisericească, bogata acivitate desfășurată de Biserica Ortodoxă Română pe plan intern și extern, duhul nou de conviețuire frățească, ecumenistă, existent între cultele din țara noastră și, desigur, marele act al Reîntregirii noastre bisericești din 1948, prin care frații de același sînge, aceeași limbă și aceleași obiceiuri s-au regăsit sub cupola aceleiași Legi străbune, după o despărțire de 250 ani, impusă de vitregia vremurilor, — Legea noastră românească în care s-au închinat moșii și strămoșii noștri de cînd am apărut ca popor.

«Telegraful Român» trimite de asemenea, număr de număr, cititorilor săi materiale de învățătură de credință și morală, semnate de condeieri de seamă ai Bisericii noastre, evocînd totodată chipuri de vrednici înaintași din istoria Bisericii și poporului nostru, din a căror viață generațiile de astăzi au multe de învățat.

«Telegraful Român» cultivă totodată, prin articole potrivite profilului său, dragostea de patrie și de bunele noastre rînduiri străbune,

consemnând în același timp momentele cele mai importante din istoria de astăzi a națiunii române.

Așa se face că în ultimii cincisprezece ani «Telegraful Român» a fost tot mai mult cerut și de românii de peste hotare, expediindu-se un mare număr de exemplare unor cetățeni așezați în alte țări din Europa, America și pînă în Australia și Noua Zeelandă, și anume în aproape 40 de țări ale lumii. «Sînt român născut în Iugoslavia și cunosc ce rol însemnat a jucat această revistă pentru unitatea românilor din Transilvania și Banat. Astăzi, pentru noi care sîntem desprînși de țară «Telegraful Român» constituie o avangardă, o chemare la unire, spre a nu pieri ca nație, înghițiți de străinătate, spre a fi una cu țara, locul plămîdirii noastre», — declara un cititor din Australia, cu prilejul jubileului de 125 de ani ai «Telegrafului Român».

În lucrarea de multiplă zidire pe care «Telegraful Român» a desfășurat-o 130 de ani neîntreruși, un rol de seamă au avut desigur redactorii acestei memorabile gazete, mulți dintre ei punîndu-și sufletul lor și primejduindu-și viața pentru ea, cuvenindu-se să-i amintim cu astfel de prilej: *Aron Florian* (redactor al primelor 8 numere); *Pavel Vasici* (nr. 9/1853 — nr. 33/1856); *Ioan Bădilă* (nr. 34/1856 — nr. 11 decembrie 1857); *Visarion Roman* (12 decembrie 1957—12 iunie 1858); *Ioan Rațiu* (13 iunie 1858—1 decembrie 1862); *Zaharia Boiu* (1 decembrie 1862—1 septembrie 1865); *Nicolae Cristea* (septembrie 1865—7/19 octombrie 1883); *Matei Voileanu* (7/19 oct. 1883—31 decembrie 1885 și 2/15 martie 1919—12 febr. 1920); *Remus Roșca* (1 ianuarie 1886—20 septembrie 1890); *Nicolae Ivan* (20 sept. 1890—20 oct. 1892); *Silvestru Moldovan* (20 oct. 1892—6 mai 1895); *Nicolae Olariu* (redactor provizoriu între 6 mai 1895—1 ianuarie 1896); *Gavril Hango* (1 ianuarie 1896—1 ianuarie 1898); *Elie Cristea* (1 ianuarie 1898—31 dec. 1900); *Teodor Păcățian* (1 ianuarie 1901—5 dec. 1917); *Nicolae Regman* (9 dec. 1917—20 ian. 1918 și 18 sept. 1918—14 febr. 1919); *Gheorghe Comșa* (20 ian. 1918—18 sept. 1918); *Gheorghe Proca* (12 febr. 1920—31 dec. 1934); *Dumitru Stăniloae* (1 ian. 1935—13 mai 1945); *Cornel Sirbu* (13 mai 1945—18 aprilie 1948); *Emilian Vasilescu* (18 aprilie 1948—20 decembrie 1948); *Nicolae Mladin* (23 decembrie 1948—mai 1967); *Gh. Papus* (iunie 1967—august 1978); *Dumitru Abrudan* (septembrie 1978, pînă astăzi).

Împlinirea a 130 de ani de apariție neîntreruptă a «Telegrafului Român» a fost sărbătorită la centrul arhiepiscopal și mitropolitan din Sibiu într-un cadru festiv deosebit simbăță, 29 ianuarie 1983. La festivitate au luat parte: I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului; I.P.S. Arhiepiscop *Teofil* al Vadului, Feleacului și Clujului; P.S. Episcop *Emilian* de Alba-Iulia; P.S. Episcop *Vasile* al Oradiei; P.S. Episcopi vicari: *Lucian Făgărășanu* al Arhiepiscopiei Sibiului și *Justinian Maramureșanu* al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului; corpul

profesoral, profesori onorari și studenții Institutului teologic universitar din Sibiu, consilieri și deputați eparhiali ai Arhiepiscopiei Sibiului, preoții din oraș, reprezentanți ai Bibliotecii ASTRA din Sibiu, alți invitați.

Festivitatea, desfășurată în aula Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost deschisă de Arhid. prof. *Constantin Voicu*, rectorul Institutului, care a salutat pe participanții la acest jubileu de mare importanță pentru presa noastră bisericească, în special, și pentru presa românească, în general.

A luat apoi cuvântul I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, care a făcut o amplă și documentată expunere intitulată: «Telegraful Român în conștiința Transilvaniei, România în conștiința Telegrafului Român», titlu sub care s-a desfășurat de altfel întreaga suită de comunicări consacrate venerabilei publicații sibiene. În expunerea sa, I.P.S. Mitropolit *Antonie* s-a ocupat — evidențiind multe mărturii documentare — și de adevăratele campanii susținute de «Telegraful Român», ca de exemplu cea împotriva introducerii limbii maghiare în fosta Biserică greco-catolică; cea pentru susținerea Memorandum-ului și a memorandumistilor, Memorandum-ul fiind publicat într-o suită de numere, pentru restaurarea Mitropoliei Transilvaniei, — «Telegraful Român» folosind totdeauna numai denumirea de «Transilvania» împotriva divizării confesionale, în acest sens semnificativă fiind și publicarea unui recensământ oficial din 1890, potrivit căruia în Transilvania dintre 2.845.428 de români, 2.064.715 erau ortodocși.

Pe scurt, din expunerea I.P.S. Mitropolit *Antonie* a reieșit limpede că «Telegraful Român» a fost totdeauna «al zilei», că a făcut tot ce trebuia pentru interesele superioare ale obștii în slujba căreia era, că «vreme de 130 de ani a răspindit gând și simțire românească ortodoxă», cum potrivit s-a spus «că a fost o mărturie permanentă a istoriei vieții poporului român din toată această perioadă și din toate provinciile, ba chiar din toată aria geografică locuită de el».

Luind cuvântul, Pr. prof. onor. dr. *Dumitru Stăniloae* — fost redactor al «Telegrafului Român» — a arătat, între altele, cum și «Telegraful Român» este o mărturie a rolului Bisericii Ortodoxe în viața poporului român, Biserică ce a contribuit și contribuie negrăit de mult la cultivarea și susținerea unității spirituale a poporului nostru. Subliniind totodată rolul unor redactori care, prin personalitatea lor, și-au pus pecetea pe profilul ziarului, P. C. Sa s-a referit cu deosebire asupra perioadei de după 1918, cind «Telegraful Român» a primit un mai vădit profil bisericesc, îmbogățit fiind cu probleme de doctrină ortodoxă, de pastorație etc.

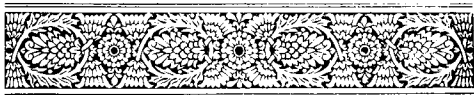
Dl. prof. dr. *Vasile Netea*, vechi colaborator al «Telegrafului Român», prezent la această aniversare, a reliefat contribuția clerului la dezvoltarea presei și la ridicarea poporului român.

Subliniind faptul că «Telegraful Român» este și astăzi o publicație de mare însemnătate, vorbitorul a reamintit că prin această publicație a fost exprimat cel mai puternic protest pe linie națională împotriva dictatului de la Viena, din 30 august 1940.

În cadrul festivităților prilejuite de împlinirea a 130 de ani de apariție neîntreruptă a «Telegrafului Român» au mai luat cuvîntul: P.S. Episcop *Vasile al Oradiei*; Pr. prof. onor. dr. *Grigorie Marcu*; Pr. prof. onor. *Dumitru Călugăr*; Pr. prof. dr. *Mircea Păcurariu*; Pr. prof. dr. *Dumitru Abrudan* și dl. prof. *Ioan Ciolan* (Sibiu), — toți aceștia subliniind în intervențiile lor aportul acestei publicații în toate domeniile vieții românești. Menționăm și faptul că în cadrul acestor festivități, studenții Institutului teologic din Sibiu au susținut un frumos program de cîntece religioase și patriotice.

Încheind aceste rînduri, rugăm pe Bunul și Atotputernicul nostru Părinte ceresc să-și reverse luminile Sale peste ostenitorii «Telegrafului Român» și ai presei noastre bisericești în general, stîndu-le în ajutor spre a-și împlini și de acum înainte rosturile ce le-au fost rînduite spre binele obștii Bisericii noastre străbune și al patriei.

• D O C U M E N T Ă R E •

DIN CORESPONDENȚA ARHIMANDRITULUI EUFROSIN POTECA, EGUMENUL MĂNĂSTIRII MOTRU (1833—1858)

GHEORGHE VASILESCU

După cum se știe, în urma recomandărilor făcute de Eforia Școalelor generalului Pavel Kisselef, i se acorda lui Eufrosin Poteca, prin ofisul nr. 686 din 23 septembrie 1832, drept recompensă pentru meritele și ostenele depuse ca profesor de filozofie la colegiul Sf. Sava și director al Școalelor naționale, egumenia Mănăstirii Motru, de sub jurisdicția Episcopiei Argeșului, unde să-și petreacă restul zilelor. Numirea ca egumen a acestei mănăstiri de margine din părțile Mehedințiului, făcută cu multe menajamente și laude, așa cum se cuvenea unui bărbat ce strălucea prin inteligență și știință cărturărească, care abia trecuse de 46 de ani, fiind încă în plină putere creatoare, echivala cu o îndepărtare din învățămînt și era urmarea ideilor sale înaintate, întemeiate pe promovarea dreptății, schimbarea năravurilor, abrogarea legilor nedrepte, răspindirea luminii la sate, ceea ce nu era tocmai pe placul dregătorilor vremii. Cu toate încercările sale de a reveni la București, acest călugăr erudit și profund cugetător, supus slujitor al învățaturii creștine și poate cel mai competent, la timpul său, în cunoștințe de teologie, a fost nevoit să rămînă pînă la sfîrșitul vieții la Mănăstirea Motru, unde a și murit în 1858.

Întărit egumen la 28 septembrie 1832, prin ordinul nr. 1940 al Logofetei Treburilor Bisericești, abia la începutul lui noiembrie, Eufrosin Poteca a pornit în căruța poștei spre mănăstire. Instalarea lui Poteca și preluarea socotelilor mănăstirii a durat pînă la mijlocul lui decembrie 1832. La începutul anului următor, Eufrosin Poteca se apucă cu hotărîre de lucru, punîndu-și toate forțele în slujba Bisericii, a propășirii învățămîntului, a limbii și culturii naționale.

Documentele pe care le publicăm fac parte din corespondența arhimandritului Eufrosin Poteca din perioada 1833—1858, adică din primul an al activității ca egumen la Mănăstirea Motru și pînă la moartea sa. Ele sînt alcătuite din scrisori, acte de cancelarie și secretariat, rapoarte, cereri, memorii, toate aparținînd lui Eufrosin Poteca și sînt inedite. Paginile acestea nu au o valoare literară deosebită, dar sînt bogate în date,

aducînd știri noi care întregesc informațiile cunoscute pînă acum din însemnările lui Eufrosin Poteca dintre anii 1846—1851, publicate de Ion Virtosu¹, după manuscrisul autograf păstrat în Biblioteca Academiei Române, precum și din corespondența purtată de învățatul călugăr între 1825—1858, găsită în arhivele oficiale și în cele particulare și dată la lumină de Gh. Nicolaiasa², I. Virtosu³, Pr. Gh. I. Moisescu⁴ și Nicolae Isar⁵.

Din cuprinsul acestor pagini, în afară de interesul deosebit ce-l prezintă pentru înțelegerea personalității lui Eufrosin Poteca, conturată de înalte idealuri sociale și morale, de sinceritate, independență de caracter și curajul opiniei, luăm cunoștință mai îndeaproape de starea în care se afla minăstirea la mijlocul veacului trecut, de gîndul și planurile evlaviosului arhimandrit pentru ridicarea ei. Ele ne introduc mai adînc în atmosfera vieții monahale, ne oferă date despre obștea minăstirii și ne dezvăluie neajunsul de care sufereau minăstirile țării din pricina unor călugări fără pregătire. Iscoditor în tainele cunoașterii și plin de rivnă cărturărească, Eufrosin Poteca s-a dovedit a fi încă de la început un bun gospodar la această veche minăstire, a cărei origine, după tradiție, se ridică pînă la Sf. Nicodim, dar istoricește dovedită a fi ctitoria lui Harvat logofătul, din 13 ianuarie 1515. Aflăm din această corespondență că Eufrosin Poteca a întreprins acțiuni energice pentru recuperarea odoarelor și actelor minăstirii, pe care ieromonahul Ioanichie, unul din predecesorii săi la egumenia Minăstirii Motru, fiind înlocuit din pricina unor socoteli bănești, le luase cu sine la București, drept zălog pentru niște bani ce pretindea că are de primit de la minăstire. Succesorul lui, arhimandritul Maxim, n-a putut intra, pînă la începutul anului 1832, în posesia odoarelor și actelor luate de Ioanichie. La 15 ianuarie 1832, egumenul Maxim murind fără de veste la București, socotelile minăstirii rămăseră nedescurcate. Urmînd în egumenie lui Maxim, abia pe la jumătatea anului 1833, Eufrosin Poteca a intrat în posesia documentelor minăstirii, cuprinzînd acte de proprietate, hrisoave, cărți de hotărnicie, anaforale domnești etc. Totodată, luăm cunoștință că Eufrosin Poteca a găsit minăstirea Motru ruinată și aproape de nelocuit, iar impunătoarea biserică, ctitoria lui Preda Brîncoveanu, unchiul lui Matei Basarab, într-o stare rea. Cu hotărîrea și evlavia ce-l caracterizau, el s-a apucat s-o restaureze, înfăptuînd, în două etape, în anii 1841 și 1852, lucrări de amploare care l-au impus ca al doilea ctitor al acestui așezămînt. În prima etapă a refăcut zidăria și lemnăria turlilor și a clopotniței, a învelit din nou biserica și toate locuințele, a făcut din nou două chilii,

1. «Pagini din autobiografia lui Eufrosin Poteca», în «Biserica Ortodoxă Română», LV (1937).

2. «Trei scrisori ale lui Eufrosin Poteca», în «Convorbiri literare», LVII (1925).

3. «Eufrosin Poteca egumen la Minăstirea Motru. Acte și scrisori», în «Revista de istorie bisericească», an. I, nr. 2/1934.

4. «Cei dintîi bursieri ai lui Eufrosin Poteca în colegiul național din București», în «Raze de lumină», nr. 1 și 2/1933;

5. «Din corespondența arhimandritului Eufrosin Poteca (1825—1858)», în «Mitropolia Olteniei», nr. 11—12/1958.

6. «Cîteva scrisori ale arhimandritului Eufrosin Poteca de la sfîrșitul vieții (1852—1856)», în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 5—6/1976.

o magazie și bucătăria, a consolidat zidul de incintă al mănăstirii și a ridicat o moară cu 3 roți și un grajd de zid pentru vite. În etapa a doua a zugrăvit din nou biserica în interior și a făcut strănile din nou. Apoi, în 1856, a încins zidul de la intrare al bisericii, în care apăruseră două crăpături mari, cu brîie din șine groase de fier. Lucrările au fost executate cu toată seriozitatea, căci și astăzi ele stau mărturie despre rîvna cuviosului arhimandrit pentru buna podoabă a Casei Domnului.

Unele pagini ale acestei corespondențe consemnează demersurile făcute de E. Poteca către autorități, pentru a scoate de sub arendă proprietatea Gura Motrului, numită și vatra mînăstirii, și a l-o lăsa lui, ca egumen, pentru ca din venitul ei să acopere trebuințele mînăstirii. Este drept că procesul de transformare a domeniului mînăstiresc în sfera administrației de stat l-a nemulțumit pe egumenul de la Motru, el neînțelegînd, se pare, cauzele obiective ale acestui proces. Critică, ca atare, măsurile luate în această privință de autorități, dar o face cu bune intenții, cu gîndul la mijloacele pe care el, ca egumen, le-ar fi putut folosi pentru întreținerea mînăstirii.

Un loc distinct în paginile acestei corespondențe ocupă strădaniile depuse de E. Poteca în favoarea țăranilor de pe domeniul mînăstirii, încercările făcute de el, în limitele impuse de condițiile vremii, pentru a le ușura traiul. Viața grea a țăranilor îl preocupa pe arhimandritul Poteca și convins că mînăstirile trebuiau să facă ceva pentru binele locuitorilor din partea locului, a cerut, în mai multe rînduri, în calitate de egumen, autorităților de stat și bisericești, ca la arendarea domeniului mînăstiresc, să includă în contractele încheiate cu arendașii unele condiții care să împiedice abuzurile acestora. El a dat sprijin sătenilor de pe proprietățile mînăstirii ca să-și clădească școală și biserică, iar pentru locuitorii satelor Gura Motrului și Buicești a amenajat, în 1838, la mînăstire, o sală mare cu două încăperi, spre a servi drept școală, unde, chiar în acel an, vreo 40 de copii au învățat să scrie și să citească. Tot din aceste pagini aflăm că în 1856 generosul arhimandrit a comunicat Eforiei Școalelor că și-a făcut testamentul sau diata, prin care îi lăsa toată averea sa, în cărți și în bani, spre a fi întrebuințată în folosul instrucției publice, iar în anul următor îi și trimite spre păstrare acest testament. Și pînă atunci ajutase continuu diferiți tineri săraci în școlile începătoare, iar în 1854 dăruise suma de 1200 de galbeni ca fond din al cărui venit să se ajute tinerii silitori, dar fără mijloace de învățatură.

De asemenea, în aceste pagini se găsesc știri prețioase privitoare la activitatea cărturărească a arhimandritului Eufrosin Poteca, la eforturile depuse de el pentru traducerea și tipărirea unor cărți și, mai ales, la grija de a pune aceste lucrări în serviciul Bisericii și al Școlii.

Această corespondență, inegală ca interes, cu insistențe explicabile pentru nevoia lui E. Poteca de a-și apăra convingerile, precum și pentru rîvna ce avea de a păzi drepturile mînăstirii pe care o cîrmuia ca egumen, păstrînd averea lăsată de cititori și ferind așezămîntul și pe țăranii de impozitele împovărătoare, de dijmă și de dajdie, contribuie, fiind re-

dactată cu sinceritate, la întregirea biografiei învățatului arhimandrit și la adîncirea cunoașterii vieții bisericești din veacul trecut.

Eufrosin Poteca se profilează, în paginile ce urmează, ca un cărturar patriot care a slujit Biserica și învățămîntul, a vrut binele celor mulți, practicînd caritatea și virtutea, întărind credința religioasă și inspirînd, prin faptele sale, nădejdea într-un viitor mai bun pentru neamul său.

1834, ianuarie 10.

PLINGERE ADRESATĂ LOGOFETIEI TREBURILOR BISERICESTI ÎMPOTRIVA LUI ALECU BROȘTEANU, PENTRU PRIGONIREA LOCUIITORILOR DE PE PROPRIETATEA MĂNĂȘTIRII NUMITĂ BRĂNEȘTI.

Cătră Cînstita Logofetie a Bisericeștilor.

Plecat raport.

Cu smerenie jăluiesc către Cînstita Logofetie, că un Alecu Broșteanu, din satul Broșteni, de lîngă Gilort județ[ul] Gorjului, nu încetează a necîji și a jăfui pe locuitorii pașnici de pe moșia Sîntii Mînăștiri a Motrului, care să numește Brănești și este între Jiu și Gilort, județ[ul] Mehedinți.

Hotarele numitei moșii a Sf[întei] M[ănăștiri] s-au mai descoperit și în vara trecută [] 833, fiind față toți brăneștenii, care au mărturisit, au iscălit și au înălțat și alte semne, lîngă hotarele vechi. Atuncea, numitul Broșteanu, poftit fiind să se arate și dînsul cu documenturile ce ar fi avut, el a dosit; apoi, altădată, s-a dus pe furis și a stricat acele semne. De multe ori a globit pe brăneșteni, închizîndu-le vitele chiar de pe moșia Sf[întei] M[ănăștiri] Motru. Iar acum, de curînd, înaintea Crăciunului, unii din Brănești prindeau pește într-o coadă a Jiului, foarte departe de moșia dumnealui, loc cunoscut și știut al Sf[întei] M[ănăștiri] a Motrului. El i-au legat, i-au bătut trei zile închiși la casa lui și nu i-au slobozit pînă nu i-au dat în scris, că acel loc în Jiu ar fi moșia dumnealui, iar nu a Sf[întei] M[ănăștiri] Motru. Brăneștenii strigă și să jăluiesc la Sf[înta] M[ănăștire]. Dar ce să facă Sf[înta] M[ănăștire] unui om împotrivit la drepturile țării și nesupus. Pentru aceasta, eu, am înștiințat și la Cînstita Ocrotuire a Mehedințului, dar, nu lipsesc a înștiința prin această plecată jalbă și pe Cînstita M[ăre] Logofetie a Bisericeștilor, ca să ajute la drepturile Sf[întei] M[ănăștiri], care sînt drepturile țării, fiindcă Sf[înta] M[ănăștire] contribuiește ceea ce să cade la cheltuielile și greotățile statului; și să binevoiască Cînstita și M[ăre] Logofetie a scrie unde să cuvine, pentru ca și drepturile Sf[întei] M[ănăștiri] să fie respectate și buna rînduială și pacea în țară să se păzească nestrămătat; pentru că ce s-ar face în țară, dacă niște rebeli ar fi trecuți cu vederea. Așa, dumnealui, Alecu Broșteanu trebuie să dea acel înscris, în silă făcut, ca să se rumpă; și apoi, pentru pedeapsa ce a făcut brăneștenilor, să se pedepsească și el.

București

10 ghenarie, 1834.

Plecat și cătră ~~Dumnezeu~~ ~~Logofetia~~
Eu[frosin] ~~Logofetia~~, ~~Motru~~ *

1836, martie 3.

ÎNȘTUNȚEAZĂ MITROPOLIA DESPRE NECESITATEA REFACERII
ACOPERIȘULUI BISERICII ȘI CONSTRUIREA A 12 CHILII.

Primită, martie 14, No. 213

*Către Prea Cinstita Ocîrmuire a Sîntei Mitropolii.
Smerită arătare.*

La Sînta Mănăstire de la Gura Motrului este trebuință neapărată de a să face din nou douăsprezece chilii, înăuntru Sîntei Mănăstiri, pentru 12 monahi, și de a să acoperi toată biserica într-acest an, sau cu ținichea, sau măcar cu șindriță de brad, pentru că învâlișul din plumb s-au luat de turci în vremea turburării trecute și prost învâlită, ce atuncea în grabă s-au făcut, s-au dărăpănat cu totui.

Cu cea mai adîncă umilință mă rog ca Prea Cinstita Ocîrmuire [să] binevoiască să supuie această rugăciune a mea Mării Sale, prea înălțatului nostru domnu, și decă Măria Sa va binevoi să primească a să face această îmbunătățire la Sînta Mănăstire Motru, acuma, pînă cînd e încredințată mie, cheltuiala pentru această îmbunătățire de neapărată trebuință, peste lei 24430, care pot să rămîie iarăși în Casa Centrală, ca în ceilalți ani trecuți, peste banii de rezervă, cu acest prisos, slobozindu-mi-să, eu aș îngriji de s-ar face zisa îmbunătățire întocmai după duhul fericitilor ctitori și după noul Regulament al sîntelor mănăstiri, or, neajungînd ceva, a-și împlini din rezervă sau din leafa mea.

Aceasta doresc, aceasta mă rog.

3 martie 1836

No. 4

Cu cea mai adîncă umilință, prea plecat,
Equm[enul] Sî[ntei] M[ănăstiri] Motru,
arhim[andrit] Ef[rosin] Poteca ?.

1838, iulie 3

INFORMEAZĂ LOGOFETIA TREBURILOR BISERICESTI DESPRE SITUAȚIA
ȘCOLILOR DIN SATELE AFLATE PE PROPRIETĂȚILE MĂNĂȘTIRII.

*Către C[înstitul] Departament al Logofetiei] Treburilor Bisericești.
Equmenul Sî[ntei] M[ănăstiri] Motru din Mehedinți.*

Plecat raport.

Potrivit cu porunca supt no. 1096 a acestui C[înstit] Departament, asupra punerii la cale de a să așeze școli prin sate, cu cinste răspunz că și pînă acum această orînduială s-a pus în lucrare în satele [de] pe moșiile acestei mănăstiri, precum se arată :

1. La Ionești li s-au înlesnit mijloacele de către Sî[nta] M[ănăstire] ca să-și clădească școală din nou,
2. La Brănești au cumpărat sătenji o casă, dă la un locuitor, într-adins pentru școală,
3. Și la Cosovăț, așîșderea,
4. La Țîntarul își clădesc din nou cu lemne de la Sî[nta] M[ănăstire],
5. Și la Țiul, așîșderea,
6. Pentru satul Gura Motrului și Buicești s-au clădit din nou, înăuntru în Sî[nta] M[ănăstire], o sală mare și două încăperi deosebite, într-adins pentru școală, unde și anul acesta vreo 40 de copii au învățat să cetească. Acuma pã vară au rămas mai puțini și deocamdată li învață părintele Chesarie, du-

hovnicul, pînă să va întoarce de la Cerneți un învățător care s-au dus într-
adins acolo, ca să învețe metoda lancasterian, precum s-au dus și alți țir-
covenici de prin sate.

Acest metod numit lancasterian este bun numai și numai pentru ca să poată un
învățător singur a învăța pre mulți copii să cetească și să scrie, și poroncle lui
Dumnezeu, ca să să facă creștini buni, și puțină socoteală.

Dar pentru forma slovelor și modelurilor de scriere, ce să dă acuma prin școa-
lele publice, auz pre mulți jăluindu-se că slova ce învață copii acuma, prin școală,
nu să poate cети. Pentru aceasta și eu nu lipsesc a aduce la cunoștința D[omnului]
M[are] Logofăt, ministru instrucției publice, ca să binevoiască a face băgare de seamă,
ce zice obștea tuturor orășanilor din toate județele, pentru metoda slovelor ce să
chinuiesc unii să introducă în locul slovelor obișnuite în Sf[înta] Biserică. Dacă place
de obște ca să învețe și românii latinește, precum învață și rușii și toate noroadele
Evropei, oare n-ar fi mai bine să se introducă prin toate școalele publice limba lăti-
nească, iar curată, cu toate slovele ei cele obișnuite? Decît să se jăluiască lumea că
scrișoarea școalelor publice nu să mai poate cети, pentru că nu este nici latinească,
nici românească.

În Sf[înta] M[ănăstire] Motru

Anul 1838

Iulie 3

No. 43

Arhim[andrit] Motreanu E[lfrosin] Poteca *

1839, februarie 8

RECOMANDĂ MITROPOLIEI, CA LA ARENDAREA PROPRIETĂȚILOR MĂNĂ-
STIRII, SĂ INCLUDĂ ÎN CONTRACTUL ÎNCHEIAT CU ARENDAȘII, ANUMITE
CONDIȚII PENTRU ÎNGRĂDIREA ABUZURILOR ACESTORA ȘI UȘURAREA
SITUAȚIEI ȚĂRANILOR.

Să trimită în copie la Logof[et]ia Bisericeas-
că ca, alt pe aceasta, cît și pe altele, să le su-
puie la cunoștința Mării Sale.

Către Cînstia Ocîrmuire a Sîntei Mitropolii.

Umilă rugăciune.

Și Dumnezeu voieste ca tot omul să trăiască; și legile bisericesti și politicești
sînt pentru binele tuturor, precum și trebuie să fie, iar nu într-altfel.

Dar pentru că Regulamentul Organic, între altele bune așezări, n-a prevăzut ca
să fie hotărît în bani și plata iobăgîtitului, nici a ierbăritului, cît de vită, nici a po-
goanelor de prisos; și pentru ca să nu să mai facă abuzuri de către oareșicare are-
dași, prăpădind pă ciăceși, pă temelul unor învoiele abuzive, ce uneltesc ei înșiși,
prin multe chipuri vinovate, mă crezui îndatorat a supune la cunoștința Cînstiei Ocîr-
muri a Sf[întei] Mitropolii, trebuința neapărată de a să da moșiile Sf[întei] Mînă-
stiri în arendă cu aceste condiții ce urmează:

1. Plata iobăgîtitului să nu fie mai mult de lei 14,
2. Ierbăritul de vacă, cal ori rîmători, lei 1; de oaie și capră, cîte parale 20,
3. Pogoanele de prisos, cîte lei 3,
4. Pădurariu să fie scutit de toate drepturile proprietății, și încă la moșia ce nu
are pădure tot să se scutească un om vrednic pentru paza hotarelor, precum

* 8. Arhivele Statului București, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice,
Țara Românească, dosar nr. 6033/1838, f. 13.

este moșia Fintina Banului de la care trebuie să se dea pă an și cîte [lei] 3000, prin bon trimis la Sf[înta] Mitropolie.

5. Moșia Gura Motrului, vatra Sf[întei] Minăstiri, să nu să mai strige, ci să se lase cu prețul ce a fost (de nu să poate cu mai puțin, văzîndu-să condițiile de mai sus), pă trei ani următori, pentru tot meremetul și învălișul bisericii și al caselor ce sînt a să face negreșit, precum prin jalba cu no. 8 am făcut arătare către Cînstițu] Departament.

Acestea sînt condițiile ceje mai folositoare pentru Sf[înta] Minăstire de la Gura Motrului, văzînd art[icolul] 11 din proiect.

Acestea, dar, cu cîinste aducîndu-se la cunoștința Cînstitei Octrmuiri a Sf[întei] Mitropolii și a Cînstițului Departament al Trebilor Bisericești, cu umșlință mă rog. ca, luîndu-se în băgare de seamă binele tuturor și îmbunătățirea Sf[întei] Minăstiri, să fie primită!

Așa, prevestindu-să întii la mezat, pă urmă să vor asea și în contract; așa arendașii să vor înțelepții și noi (proprietarii) vom înceta de a nu mai abuza pre noi înșine, dînd pre clăcașii noștrii în prada arendașilor nemărginită, pentru că, în cea din urmă, trebuie să gîndim și la Dumnezeu, care voiește pre toți să trăiască, și la oamenii care fulgeră blesteme, să nu vie la desnădăjduire!

Anul 1839
Februarie 8
No. 10

El[rosin] arhim[andrit] Motru⁹

1848, februarie 2

ANUNȚĂ MITROPOLITULUI NEOFIT IEȘIREA DE SUBT TIPAR A CELEI DE A DOUA EDIȚII A VOLUMULUI CUPRINZÎND «ISTORIA SFINTĂ» CU «MARELE CATEHISM», ȘI SOLICITĂ CA O PARTE DIN EXEMPLELE TIPĂRITE SĂ FIE REPARTIZATE PE LA SEMINARIILE EPISCOPIILOR, IAR CELELALTE SĂ FIE DIFUZATE CĂTRE CITITORI PRIN CANCELARIA MITROPOLIEI ȘI PRIN PROTOPOPI

Primită 2, februarie 1848, No. 162

Să face circulare la toți preoții, de cine va voi, să se prenumere.

Neofit.

*Prea Sfințite și Milostive Stăpîne.
Raport.*

Prin acest raport fac cunoscut Prea Sfinții Voastre pentru cartea numită «Istoria sfîntă», cu «Marele catehism», care s-au mai tipărit acuma pentru seminar, că, după ce au leșit din tipar, s-au și legat împreună, așa de bine, după proba ce am adus Prea Sfinției] Voastre.

Deci, cu plecăciune aduc aminte Prea Sfinției] Voastre, că după cuvîntul ce arătăm atunceă prin graiu, ca, din aceste cărți, 250 ecsemplare să se păstreze la Sf[înta] Mitropolie pentru seminarul său de aicea. Apoi să se trimită și pentru celelalte seminarii ale episcopilor iar cîte 250, sau cîte se va găsi de cuvîntă de către milostiva înțelepciune a Prea Sfinției] Voastre, și celelalte, cîte vor mai rămînea, să se împartă prin Cancelaria Sf[întei] Mitropolii și prin protopopi, pe la preoți, egumeni, stareți, boeri, neguțători și oricare vor primi a să lumina și a să folosi de cu-

9. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar nr. 50—73/1839, f. 6.

vîntul lui Dumnezeu dintr-această carte, pentru care, iată, am făcut și această alăturată aicea înștiințare. Acum, dar, plecat mă rog, să binevoiți a poronci la cine să cuvine, atît la Sf[înta] Mitropolie, cît și la cancelaria sa, ca să primească suszisele cărți și mie să-mi dea adeverința de primirea lor. Așa, cu banii ce s-ar aduna, s-ar putea tipări și alte cărți bisericești, scoțîndu-să înții cheltuiuala tipăriturii.

Anul 1848

luna februarie 2

No. 124

Ef[rosin] arhim[andrit] Motru¹⁰

1851, februarie 21

COMUNICA ȘERDARULUI HRISTACHE DUMITRESCU SĂ DEA 10 GALBENI, DIN BANII ADUNAȚI PE CĂRȚILE SALE, ÎN FONDUL PENTRU AJUTORAREA LOCUITORILOR DIN MAHALAUA VERGULUI DIN CAPITALĂ, ALE CĂROR CASE AU FOST DISTRUSE DE INCENDIU.

Am dat zece galbeni la Cancelaria Sf[întei] Mitropolii, cu adres din partea-i.

1851, 28 fevr[uarie].

Domnule Sărdar,

Dacă dumnealui sărdar C. Cernovodeanu nu au adus în primirea dumneata zece galbeni, no. 10, ajutor celor arși astă vară, la avgust, în mahalaua Vergului, pentru care scrisesem la dînsul, să-i plătești dumneata în socoteala mea, din banii ce vei fi mai adunat după acele cărți ale mele, și cu aceasta, păstrînd-o, ne vom socoti și ți să va ținea în seamă.

Așa mă rog,

În Sf[înta] M[înăstire] Motru

21 fevr[uarie] 1851

Ef[rosin] arhim[andrit] Motru¹¹

1852, noiembrie 28

RELATEAZĂ MITROPOLITULUI NIFON ABUZURILE PE CARE ARENDAȘII DOMENIULUI MĂNĂȘTIRESC LE EXERCITĂ FAȚĂ DE CLĂCAȘI, PRIN ÎNCĂLCAREA DREPTULUI EGUMENULUI DE A LE DA LEMNE DE FOC ȘI PENTRU CONSTRUCȚIE ȘI RECOMANDĂ, ÎN ȘCOPUL LIMITĂRII ACESTOR ABUZURI, MODIFICAREA ARTICOLULUI AL 14-LEA, PRIVITOR LA PĂDURI, DIN CONTRACTUL DE ARENDĂ.

Primit în decembrie 6, 1852, No. 4845.

— Să se cetească acest raport cu învoirea Cîns-titulu; Departament al Credinții în adunarea de la Sf[înta] Mitropolie.

— Nu s-au primit și să se puie la delă.

Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei.

Egumenul Mînăstirii Motru din Dolj.

Prea Sfinția Voastră, ca chiriarih peste toate eparhiile și mînăstirile, aveți drept și îndrăzneală mai mult decît toți cei bisericești, Decî, binevoind, a-ți putea face o

10. *Idem*, dosar nr. 7905/1848, f. 1.

11. *Idem*, dosar nr. 7905/1848, f. 105.

propunere, unde să cuvine, pentru ca să se modifice articolul al 14-lea din contractul arenzii moșiilor minăstirești în pricina pădurilor, căci, dumnealui arendașii, cu pricinuirea acestui articol, se amestecă prea mult în drepturile ogumenului, carele, tot prin acest contract, este autorizat pravilnicește, de către înalta stăpînire, ca să dea lemne de foc și de acareturi de trebuință, neapărată atît arendașului cît și clăcașilor locuitori pe acele proprietăți ale minăstirii și după drept cuvînt și toată buna cuvîntă, aceasta este prea bine. Căci, dacă acareturile, precum pătule, cîrcumi și celelalte ce le face arendașu[și] rămîn ale moșii, așa și pătulașele, căscioarele și celelalte adăpostiri ce la face săracii locuitori ai moșii, trebuie să se socotească tot ca niște acareturi ale moșii, pentru că în faptă sînt ei care fac venitu[și] moșii, sînt ei adevărații arendași.

Despre altă parte, arendașii n-au altă autoritate să necăjească atît pe locuitori, cît și pe ogumenul, făcînd pretenții absurde și abuzuri cu pricinuirea aceluși articol al 14-lea. Îndrăznind încă a lua și zăloage și cerînd și bani de la locuitori pentru lemne. Deci, spre a să stîrpi acest abuz care-l face pînă acum mai mult arendașul ce ține Ionești și Brănești; și acuma ține doi bol Inchiși ai unui țăran, carele tăiasă pă furuși una căruță de nulele de salcie, carele mărturîșindu-și greșala și dînd chezășie vrednică la minăstire că nu o mai face, aducînd și două oca ceapă ca prinos, eu, am scris arendașului să sloboază boii țăranului, iar dumnealui, am auzit, că-i cere patru galbeni și boii nu-i dă. Așa, dar, eu crez că mare bine s-ar face de obște, să se modifice articolul al 14-lea din condițiile contractului arendurii moșiilor, desfînîndu-se cu aceasta autoritatea de abuzuri despre domnii arendași, scăpînd și ogumenii de necazul ce le pricinuieste.

Anul 1852

luna noemvrie 28

No. 254

Effrosin] arhim[andrit] Motreanu ¹²

1853, august 7

OPERĂ EPORIEI ȘCOALELOR UN NUMĂR DE 200 DE EXEMPLARE DIN CARTEA INTITULATĂ «VORBIRE ASUPRA ISTORIEI UNIVERSALE».

Cinstiții Etorii a Școalelor,

Cartea intitulată «Vorbire asupra istoriei universale» (Discours sur l'histoire universelle) tîlmăcindu-să dă mine, acum a eșit din tipar. Să binevoiască, dar, Cinstiții Eforie a primi, prin d[omnul] Sărdaru I. Penescu, profesor și director al tipografiei, trei exemplare dintr-această carte, cea dăruială dă la mine, pentru cinstitul său personal, și încă 200 de ecsemplare pentru gimnaziu și celelalte școale naționale, de a să da premii școlarilor ce să vor arăta sporii la învățături în vremea eșaminilor publice.

Prețul pentru un ecsemplar, în două tomuri legate, nu este mai mult decît șapte șfanți și Cinstiții Eforie binevoind, să poroncească a să da acești bani în primirea numitului director, însă cu înalta bunăvoință dă unde să cuvine.

Despre partea mea, eu am hotărît ca toți acești bani ce să vor aduna după această carte să se adauge la capitalul tipografiei Sfinții Mitropolii, căci această tipografie trebuie să aibă un capital spre a putea tipări mai multe cărți românești

12. Idem, dosar nr. 5066/1852, f. 94.

și mai virtos Biblia, căci această epocă așa cere: să iasă nația românească din vîrsta pruncii și mă rog să mă invrednicească C[instita] Eforie de cuvincios răspuns.

Anul 1853
luna avgust 7
No. 289

Eff[rosin] arhim[andrit] Motreanu
Asemenea am rugat și pă
Prea Sff[înțite] lor, părintele
mitropolitul și pă ceilalți
părinți episcopi¹³

1855, ianuarie 14

STĂRUIE LA DEPARTAMENTUL TREBURILOR BISERICESTI ÎN SPRIJINUL
CERERII LOCUIITORILOR SATULUI FINTINA BANULUI DE A FI AJUTAȚI
SĂ-ȘI CLĂDEASCĂ O NOUĂ BISERICĂ.

*Cinstitului Departament al Credinții.
Egumenul Mîndstirii Motru din Dolj.*

Raport.

La satul Fintina Banului, pă moșia ce este proprietatea acestii mînistiri, din ecest județ, este trebuință neapărată de a să face biserică din nou, pentru că cea veche s-a strîcaț de tot din pricina războiului, cel făcut acolo în anul 1853.

Deci, dar, eu alăturai aicea, pă lîngă acest raport al meu, această reclamație a lăcuitorilor acelui sat, în original, împreună și cu lista și prețul materialului ce trebuie să se cumpere; să va vedea și cît au putut să contribuiască acei săteni, carii prin această reclamație cer la mînistire restul de lei douăsprezece mii cincizeci, ca să se împlinească suma de lei șasesprezece mii nouă sute optzeci și doi, No. 16.982. Acum, dar, acest Onorabil Depart[ament] să binevoiască a lua în băgare de seamă această reclamație, considerînd că și dumnealor boierii cei mai mulți fac biserici bune pă proprietățile dumnealor, precum au făcut și părinții stareții ai Căldărușanilor și Cernicăi pă la moșiile mînistirilor. Așa, dar, întru înțelegere și cu Prea Sfinția Sa Părintele Mitropolitul, să binevoiască a scrie o scrisoare poroncitoare dumnealui arendașului acellii moșii Fintina Banului, anume Ioan Feraru, ca din banii arenzii anu[lu] următor să tragă lei douăsprezece mii cincizeci și să stăruiască de a să face aceea biserică după plan bun ce i să va poronci. Dumnealui va primi negreșit. Eu aceasta cu ple-căciune mă rog! Și să mă invrednicească de răspuns.

Anul 1855
luna ianuarie 14
No. 3

Eff[rosin] arhim[andrit] Motreanu¹⁴

13. Idem, dosar nr. 5090/1853, f. 29.

14. Arhivele Statului București, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice, Țara Românească, dosar nr. 4448/1856, f. 4

1856, octombrie 22

ANUNȚĂ EFORIEI ȘCOALELOR CĂ ȘI-A FĂCUT TESTAMENTUL PRIN CARE ÎI LASĂ TOATĂ AVEREA SA, ÎN CĂRȚI ȘI ÎN BANI, PENTRU A O ÎNTREBUIȚA ÎN FOLOSUL INSTRUCȚIEI PUBLICE

Primită, 12 oct[ombrie] 1856.

Se va răspunde că Eforia primește propunerea Prea Cuvioșii Sale.

La Eforie.

Cinstiții Eforii a Școalelor Naționale.

Egumenul Mănăstirii Motru din Dolj.

Prin aceasta cu cinste fac cunoscut că eu, pentru adinea slăbiciune a bătrâncelor de care sînt coprins, am rugat pe Dumnezeu să-mi fac Diata prin care să-mi dispui averea mea, în cărți și în bani, și apoi să rog pe Cinstita Eforie ca să primească a fi executoria testamentului meu, și după moartea mea să primească de la mînăstire Diata mea cu cele coprinse într-însa, apoi să îngrijească a se întrebuința toate pentru instrucția publică, precum să întrebuințează fondul de o mie două sute galbeni, No. 1200, dăruiti mai dinainte. Eu nu văzui la nația românească altă mai mare sărăcie și lipsă, decît aceea a științelor și a meșteșugurilor și aș vrea ca toți copiii românilor, băieți și fete, să știe să citească și să scrie, apoi cele zece poronci ale lui Dumnezeu! Aceasta crez eu că pot să producă cea mai frumoasă civilizație și nobilitate românilor.

Deci, dar, acum cu cinste mă rog ca C[instita] Eforie să binevoiască a primi această propunere și ofrandă a mea și să-mi trimită răspuns de primire!

Această mă rog!

Anul 1856

luna octomvrie 22

No. 90

El[rosin] Poteca arhim[andrit] Motreanu¹⁵

1858, decembrie 1

RECOMANDĂ EFORIEI ȘCOALELOR, EXECUTOAREA SA TESTAMENTARĂ, CA SĂ DEA, DUPĂ CE SE VA SĂVÎRȘI DIN VIAȚĂ, CITE 100 DE GALBENI LUI RADU POPESCU ȘI COSTACHE IONESCU, IAR LA ACORDAREA BURSELOR DIN FONDURILE SALE SĂ PREFERE PE TINERII CORNILIE ȘI GRIGORIE, CEI DOI BĂIEȚI AI PĂRINTELUI HRISTOFOR, PREOTUL MĂNĂȘTIRII.

Primită, 1859, iulie 4.

Onorabilei Eforii a Școalelor.

Fiindcă eu, supțscrisul, am depus Diata mea la această Onor Eforie și în această Diată am lăsat ca Onor Eforie, pe lingă acei galbeni 1200 ce are dăruiti de mine mai dinainte, să mai primească de la mînăstire alți galbeni patru mii, No. 4000, tot în folosul instrucții publice și din carii fonduri să se țite apoi opt școlari la colegiul din București, o rog, prin aceasta, ca după primirea acestor galbeni din urmă să executeze, însă să se observe și aceasta cea din urmă voință a mea; adecă după ce să va da în primirea celor doi tineri Radu Popescu și Costache Ionescu cite una sută

15. Idem, dosar nr. 4522/1856, f. 1.

galbeni de fiecare persoană, precum să afiă în atestatele ce le-am dat, iar între ceilalți școlari ce să vor primi, după concursuri, să se prefere cu deosebire și acești doi băieți Cornilie și Grigorie ai părintelui Hristofor, spre a să ținea cu cheltuiala din fondul meu cit vor studia la școală. Și aceasta o fac numai ca o recompensă pentru părintele Hristofor care a slujit minăstirea mea de la Gura Motruului.

No. 52

Anul 1858

luna decembrie 1

El[rosin] Poteca arhim[andrit] Motreanu¹⁶

SCRIERI DESPRE ANTIM IVIREANUL

Lector MIHAI RĂDULESCU

Prea Sfințitul Melchisedec l-a definit pe Antim Ivireanul drept cel mai de seamă cărturar al epocii sale, în țările române. Judecata lui va străbate veacurile, neinfirmată; dimpotrivă, ea se impune ca o axiomă a istoriei culturii românești. Deși a fost aplaudată de toți aceia care au studiat opera și personalitatea impresionantului orator și creator în domenii multiple, remarcăm că, în prelungirea a numeroase articole închinată unui aspect sau altuia din activitatea sa, un număr insuficient de cărți cu caracter monografic i-au fost dedicate. Modestul tipograf lucrând pentru mai multe noroade a fost cel mai mare răspînditor de cultură de la începutul secolului al XVIII-lea; el a pus bazele tiparului în Gruzia, cu meșteri români formați sub îndrumarea sa; în el au nădăjduit grecii cei lipsiți de focare de cultură în acel moment; el a reprezentat speranța Ierusalimului; ucenicul său a avut curajul să infrunte colegii de breaslă din Olanda cea atît de rodnică în tipărituri; Antim este întemeietorul limbii românești moderne; Antim a impus limba națională ca limbă de cult; Antim, artistul polivalent de prima mînă, a fost una dintre cele mai luminoase figuri ale trecutului nostru și un martir al românismului.

În rîndurile următoare trecem în revistă puținele cărți tipărite întru cinstirea și cunoașterea lui Antim, pentru a urmări evoluția interesului purtat de intelectualul român față de unul din ctitorii culturii sale.

Cum definim cărțile? Profesorul Barbu Theodorescu a răspuns înaintea noastră: «Prin carte am înțeles o operă de sine stătătoare, care are o copertă, indiferent de numărul de pagini, și anume: carte, broșură, extras, album»¹.

Încă de la 1886, anul apariției lucrării lui Ștefan Dinulescu: *Vieța și activitatea Mitropolitului Țerei Românești Antimu Ivireanul (1708—1716)*², adică la 170 ani de la încetarea din viață a personajului său, autorul izbutește o temeinică trecere în revistă critică a opiniilor exis-

16. *Ibidem*, f. 125.

1. Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga. Bibliografie*, București, 1976, *Prelață*, p. 12. 2. Tractatu de —, tipăritu separatu din «Candela», 1886, 100 p.

tente pînă la acea dată — și, din păcate neretușate de noi descoperiri prin trecerea timpului de atunci încoace, opinii privind originea ierarhului din vremea lui Constantin Vodă. Pozițiile studioșilor sînt clare: «unii zic că a fost iberian, alții român» (p. 2)³. Printre cei dintîi, «veteranul» Cipariu, Al. I. Odobescu, Golubinski, Del Chiaro, Le Quien, Papadopolu Vretos, Constantin N. Satha, G. Enăceanu, francezul («profesorul Parisianu») Picot. Episcopul Melchisedec al Romanului, mai rezervat, îl numește doar străin. Iar Raicevici, în mod curios: grec. De cealaltă parte, I. D. Petrescu îl socotea român din «familiile (...) emigrate acolo» (p. 3), «în părțile Azovului cu Domnul Moldovei Tomșa» (p. 4), ceea ce Ștefan Dinulescu respinge («Tomșa n-a fugit la cazaci (...), ci la poloni», *idem*); respingerea nu e totală, deoarece autorul socotește că Antim s-ar fi putut trage dintr-o familie luată în robie. «Apoi sînt foarte multe cazuri că erau tîrîți în sclavie și despărțiți unii de alții membrii unei familii așa după cum cădeau în minile vrăjmasului, deci e posibil că dacă în adevăr părinții mitropolitului Antim au fost români, să fie dus în robie numai el singur» (p. 4—5). Comentatorul rămîne deschis față de ipoteză, păstrînd rezervele ce se cuvine să le aibă cel doritor să respecte adevărul: «dar, toate acestea pot fi numai lucruri posibile, fără a se ști cu siguranță, cum și în ce mod s-au petrecut ele» (p. 5). Observînd, pentru alte pricini, cum, «din nefericire Petrescu sucește și răsucește adevărul» (*idem*), îi este foarte dificil criticului său să îi dea crezare, cu toate că intuirea românității de origine i se pare plauzibilă. Istoricul se intristează: «În fața acestor aberațiuni nu știe omul ce să facă, să ridă cu ironie sau să plîngă cu durere și amărăciune de înjosirea și degradarea în care aduc o seamă dintre ai noștri adevărul» (*id.*). Aidoma lui I. D. Petrescu și Filaret Scriban susține românitatea de naștere a lui Antim; după părerea acestuia adăosul la nume, *Ivireanul*, indică minăstirea atonită de metanie a mitropolitului, ceea ce, afirmă Șt. Dinulescu, nu este compatibil cu spiritul limbii noastre.

Autorul însuși nu vrea să recurgă decît la documente certe, oricît de zgîrcite s-ar dovedi acestea să fie. Buzuindu-se pe testamentul mitropolitului și pe numele părinților trecuți acolo intru pomenire, raționamentul făcut de el nu ține seama de toate datele ecuației: «Numele părinților renumitului mitropolit, de Ioan și Maria, precum și numele de Andrei (al mitropolitului, n.n.), atît de comune la români, încă ne-ar putea servi în citva și ne-ar face să ne gîndim de nu cumva într-adevăr Antim a fost român de origine» (p. 7). Totuși, numele notate sînt foarte frecvent întîlnite și la alte popoare, se cuvine să adăugăm.

Recunoscîndu-i merite rare («Antim conducea cu îngrijire afacerea mănăstirii Snagovului și întrebuința tot timpul ce-i rămînea spre tipărirea opurilor folositoare națiunii și bisericii române. El lucra astfel cu zel într-un timp cînd cultura la români nu sta pe o treaptă îmbucurătoare și cînd limba română nu mulți o puteau minui cum trebuie», p. 21), ne miră că tocmai acest merit de mînuire exemplară a limbii poporului nostru nu a atras atenția ca un argument peremptoriu al românității descălului de limbă literară modernă ce a fost Antim; nu

3. Aici și pretutîndeni unde a fost cazul am adus ortografia la zi.

creдем să se poată găsi un alt exemplu în istoria universală a culturii de uluitor îndreptător al limbii scrise, întocmai în sensul evoluției ei, în spiritul însuși așteptând să fie deșteptat și dezlegat în conformitate cu tendințele naturale modului de simțire și de gândire al vorbitorilor, cum este exemplul acestui Antim despre care se afirmă că a învățat românește la maturitate, în puțini ani. Epoca modernă oferăilde ca acelea ale romancierului englez Joseph Conrad, de origine poloneză; ale poezilor francezi Guillaume Apollinaire, de aceeași origine; Jean Moréas, de origine greacă; Tristan Tzara, de origine română; a romancierului Panait Istrati, a eseistului Benjamin Fondane, a poetului Ilarie Voronca, a dramaturgului Eugen Ionesco, toți acești români exprimându-se în franceză. Ei și alții însemnează foarte mult în istoriile literaturilor în care s-au manifestat; ultimul numit e academician francez; dar nici unul dintre ei nu a limpezit o limbă adoptată tardiv și nici nu i-a dat acelei limbi un avânt nou, presimțind viitorul, fără a renunța la trecut, gustind spiritul celor din vechi, ori al poporului, ca și necesitatea neologismului potrivit mentalității locale, în măsura în care a făcut-o tipograful de la Snagov. Un argument suplimentar pentru vădirea aceleiași simțiri românești, unul neînvățat din carte, cu dicționarul (neexistent atunci), o simțire încolțită sau nu în suflet din naștere și din formarea la intelectuală, este argumentul că mitropolitul Antim, prin activitatea sa desăvârșită ceea ce s-a început timid sub Matei Basarab: «introducerea definitivă a limbii române în biserică» (p. 48), limba națională înlocuind-o pe cea slavonă (cum îl parafrazează Șt. Dinulescu pe Cipariu: «Antim e unul dintre bărbații aceia ce au dat naștere dialectului bisericesc», p. 57 — în termeni lingvistici: respectivului vocabular și stil profesional). Această victorie a înlăturării slavonei din cult, pusă în paralel cu opiniile politice filorusse ale vlădiciei, opinii despărțindu-l pentru un scurt, dar dureros răstimp, de vodă, atrărnă neîndoios cu mult mai greu decît elanul lui războinic necontrolat ce-l îndemna către alianța cu Petru cel Mare. Tocmai această contradicție arată că cit mai important este prețul nădejzii pusă de mitropolit în rolul formativ al rostirii limbii noastre în lăcașurile de cult. Putea oare gândi astfel un străin de neam care va fi învățat românește în cițiva ani? Putea gândi oare așa acela despre care Emile Picot, profesorul francez minuțios analizat de Ștefan Dinulescu a scris: «Telle fut la fin d'Anthime, que les Roumains peuvant ranger à bon droit parmi les martyrs de la cause nationale»⁴, și pe care același Picot, negru pe alb, îl socotea, în temeiul documentelor, georgian?

Dar toate cîte sînt înșirate mai sus sînt argumente sufletesti și de bun-simț, nu bazate pe niște afirmații ale mitropolitului. Un punct de vedere psihologic ne-ar putea ajuta și la aceasta. Adus, necunoscut, din Constantinopol, a spune că era străin îi putea crea o aură — în-

4. Emile Picot, *Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Anthime d'Ivir, Métropolitain de Valachie*, în «Mélanges orientaux» publiés par L'École de Langues orientales vivantes à l'occasion du Congrès de Vienne, 1886, p. 528.

Prof. Emile Picot, membru de onoare al Academiei Române, autor a numeroase studii privind literatura și istoria noastră, s-a numărat printre corespondenții lui Titu Maiorescu. Vezi *Insemnări zilnice*, publicate cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, București, 1936, vol. II, p. 140—141 și nota 2, aceleași pagini.

tr-un moment când străinii greci erau aduși ca purtători de cultură la Sfântul Sava — și îi putea atrage o stimă de care avea nevoie în planurile sale mărețe de răspândire a culturii. A susține, în continuare, că era străin, îi îngăduia să curme de la obraz neștiința, într-una acuzată de el, cum un localnic n-ar fi îndrăznit-o. Iar când «străinătatea» ajunsese să-i atârne prea greu pe umeri și să devină incriminare împotriva lui, era prea târziu să se mai lepede de ea. A spune că ești străin, când nimeni nu poate vădi contrariul, poate constitui o tactică abilă pentru un om cu planuri mărețe cum nu mai cunoscuse Țara Românească. Putea înlocui vlădica adevărul, în numele unei politici culturale? Aceleași izvoare atât de prețuite probează că a făcut-o în două rinduri: atunci când Brâncoveanu zăbovea la Urlați, în expectativă, neștiind de partea cui, a turcilor sau a rușilor, se vestea izbînda; și atunci când l-a înșelat pe Mavrocordat pentru a-l determina să părăsească țara. În numele progresului, în numele binelui, în numele unui adevăr superior, laicul Antim, tipograful de mare viitor, putea profita de robia sa din copilărie pentru a închipui o tactică slujind planurilor sale patriotice editoriale, mînuind astfel în favoarea propășirii snobismul boieresc local. Dar, ni se va spune, înființarea tipografiei din Georgia? Răspunsul ne așteaptă în istorie. A promis o tipografie și Ierusalimului și l-a făgăduit pe același meșter expedit în Georgia — deci, *voia să-l ia de acolo*, pentru a-l trimite dincolo. Numai că meșterul avea alte planuri. Iar, ca un al doilea răspuns, Antim n-a început a tipări nici pentru români, nici pentru iberieni, ci pentru greci.

Dar, să lăsăm aceste construcții neîntemeiate pe documente, ci exclusiv pe un posibil adevăr adînc al ființei omenești și să revenim la cartea citită. Extrem de bogată în surse, de cele mai multe ori comentate, *Viața și activitatea Mitropolitului Terei Românești Antimu Ivireanul (1708—1716)*, tratatul lui Ștefan Dinulescu urmărește simultan cele două obiective propuse în titlu, ceea ce îngreunează formarea unor concepte clare la cititor, cu atât mai mult cu cît parantezele explicative sînt ample (istoria și rolul nefast al infiltrării uniatismlui în Transilvania, de pildă, în legătură cu demiterea episcopului Ilarion, căruia i-a succedat Antim; ori, plaga fanarotismului). În pofida acesteia defecțiuni de compoziție, metoda autorului de a se bizui exclusiv pe izvoare, de a le cita în original (în limbi variate), de a le compara, rămîne un exemplu de muncă dedicată, de tragere de inimă cărturărească și de seriozitate.

În anul 1910, în Biblioteca Societății «Steaua», apare o cărtică de popularizare: *Viața și faptele lui Antim Ivireanul, Mitropolitul Ungrovlahiei*⁵ de N. Dobrescu. Noua monografie se deosebește în două chipuri de precedentă. Planul ei urmărește să pună la dispoziția cititorilor o expunere cît mai limpede. În scopul acesta lucrarea se împarte în două părți distincte: A) *Viața lui Antim Ivireanul* și B) *Faptele și meritele lui Antim*. Cea din urmă este subîmpărțită pe teme ca: tipograful, artistul, oratorul, păstorul, filantropul, iubitorul de țară. În al doilea rînd, prea marea calitate a caracterului popularizator impune o

5. București, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, 120 p.

eludare a armăturii științifice, prezentarea devenind astfel inutilă studiosului.

Unele accente ale lui N. Dobrescu nu se cuvin, totuși, ignorate. Antim tipărind și în alte limbi, «Țara Românească ajunsese, în acest timp, centrul din care pornea cea mai însemnată mișcare culturală grecească (...). Grecii pe acele vremuri nu aveau, nici în Constantinopol, nici aiurea, mijloace bănești sau meșteri iscusiți; așa că pentru a-și tipări cărțile de care aveau nevoie, ei trebuiră să se îndrepteze spre Țara Românească, unde domnea Brâncoveanu și lucra tipograful Antim» (p. 65—66). Alături de foarte numeroasele cărți de cult, de învățătură ortodoxă și de misiologie, în 1704, Antim a tipărit transpunerea în greaca modernă (sic!), trudită de Constantin Brâncoveanu, fiul domnului, după Plutarh: *Paralele grecești și romane*. La fel de insistent este N. Dobrescu, spre deosebire de Șt. Dinulescu, asupra activității de tipograf în alte limbi a lui Antim, aducând sub ochii cititorilor câteva adresați ale tipografului făcute pentru cei din țările depărtate, a căror hrană sufletească o pregătea în teascurile patriei noastre, atunci când gloria curții brâncovenesti o egala, păstrînd proporțiile, pe a Regelui-Soare. Care dintre țările surori latine, care dintre țările surori creștine — latine sau slavone — a făcut astfel de sacrificii pentru cultura noastră în al cărei piept izbeau săgețile și topoarele barbarilor, încercînd să treacă de noi către luminile Apusului sau ale Răsăritului? Care «Brâncoveanu» și care «Antim» din străinătate au sărit măcar o dată în ajutorul acestei culturi românești vitregită din pricina războaielor, ciumelor, foametei și dezmățului analphabet? Unde sînt binefăcătorii Romei de pe Dunăre și ai micului Paris? Cei care au făcut neînchipuite eforturi și au folosit inimaginabile dibăci, sperjururi și spoliieri pentru a anexa cînd unul, cînd altul dintre teritoriile țărilor noastre, făgăduindu-ne marea cu sarea?...

N. Dobrescu, pentru a reveni, întregeste portretul lui Antim Ivireanu cu măsura acestuia de creator plastic polivalent, de caligraf dintre cei mai iscusiți de gravor neîntrecut în lemn, piatră, aramă, de desenator cu har, de sculptor în lemn și piatră, de artist în feronerie, ba chiar, conform tradiției, de arhitect, inginer și pictor monumentalist. Așa cum este de bănuît, autorul atrage doar atenția, fără a dezvolta măcar.

O altă cărțuile de popularizare, cuprinsă în seria: Cunoștințe folositoare «Din lumea largă», a fost scrisă de Teodor Cerbuleț. Titlul ei este: *Antim Ivireanu (1650 ?)—1716*⁶. Este vorba de o prezentare elementară și fără problematizare a biografiei mitropolitului. Meritul ei este de a fi făcut cunoscută figura sa unor mase largi de cititori nepretențioși.

Ștefan Gr. Berechet publică, în 1928, *Un manuscris de zugrăveală al mitropolitului Antim*⁷. Este primul studiu publicat într-o carte (am făcut cunoscută propriile noastre reticențe cît privește definirea ei) cu privire la activitatea de artist plastic a Ivireanului. Descoperitor al

6. București, Editura «Cartea Românească», fără an, 32 p.

7. I. Măndăstirea Căprioara, II. *Un manuscris de zugrăveală al mitropolitului Antim*, III. *Diferite inscripții și însemnări*. Extras din «Anuarul Com. Mon. Istorice», 1928, p. 25—35.

respectivului manuscris⁸, după ce N. Iorga atrage atenția asupra importanței acestei descoperiri făcute de un student⁹, Ștefan Gr. Berchet revine asupra manuscrisului discutat publicând șapte fotografii din el. Manuscrisul conține 515 portrete și trei schițe (spune descoperitorul; circulară cifra 505), în cerneluri colorate. Începutul titlului foarte lung este: «Chipurile Vechiului și Noului Testament». El conține o dedicație către Constantin Brâncoveanu, în versuri plăcute; a fost dăruit orașului Tîrgoviște, în 7217 (1709, 1 iulie). «Citind această generalizare, scrie autorul, «ne facem o idee de multa citire în ale Sfintei Scripturi și în ale istoriei profane a autorului» (p. 32). El opinează că veșmintele și podoabele personajelor din ilustrații pot constitui temeiul unui studiu al veșmintelor domnești și boierești din epoca întocmirii manuscrisului, dacă s-ar compara cu aceleași elemente din frescele epocii.

Legat de caracteristicile unei colecții («Oameni de seamă»), Radu Albala, un erudit și un publicist talentat, este obligat să conceapă cu *Antim Ivireanul și vremea lui*¹⁰ o carte hibridă. Dialogul purtat în limba epocii reliefează un scriitor subțire, degustător al cuvîntului rar și pitoresc, al arhaismelor; glosarul din subsol trădează intențiile didactice și limitările impuse scriitorului.

Bogata claviatură a izvoarelor face ca lucrarea lui Radu Albala să fie cea mai înzestrată cu informații dintre toate cele urmărite de noi, că au precedat-o sau i-au urmat. Astfel, impresionează extrasul dintr-o prefață din 1706 de Mihai Ștefănescu, ucenicul lui Antim, care i-a dus renumele, «departe peste hotarele Țării Românești, din Transilvania lui de baștină pînă la Moscova și din Olanda pînă în Gruzia» (p. 38). Adresîndu-se lui Antim și citîndu-l pe Brâncoveanu, el spune: «cerce-tîndu-ți ascuțita minte, te-am aflat vrednic și iscusit (...) carele văzîndu-le și cu mintea pricepîndu-le minunatul acesta domn au zis (...): «au doară vom afla om ca acesta?» și altele asemenea. Că a ce felui de meșteșug și lucrare iscusită nu te-ai arătat desăvîrșit? De voi zice în toate, nu voi minți, că adevărul voi grăi» (*idem*).

Atari fragmente aduc lumini noi în cadrul nenumăratelor citate din opera lui Antim însuși care împuiază scrierile luate în discuție, repetîndu-se dintr-una într-alta (exceptînd studiul Prof. Alexandru Elian). Cunoscînd cite vrăjmășii a trezit înalta personalitate ce ne interesează și mai știînd că aceste dușmăanii nu l-au cruțat pînă ce nu l-au văzut mai întîi caterisit fără judecată, cu pîri monstruos de neade-vărate, pe urmă căznit, apoi batjocorit și în cele din urmă ucis mișelește, fiind conștienți, așadar de toate acestea, cit de cald ne apare omagiul tipografului plecat din Gruzia și cit de odihnitor pentru noi este să aflăm dragostea mare și admirația nereținută nutrită de acest intelectual față de cel care i-a oferit un meșteșug dintre cele mai nobile, o plîne și o faimă — aceasta nemuritoare. Istoria scoate la iveală

8. «Neamul Romănesc», an. II, nr. 14, 4 aprilie 1910, p. 216—222 și nr. 15, 11 aprilie 1910, p. 232—235.

9. N. Iorga, *Arginturile lui Constantin Brâncoveanu*, în «Buletinul Comisiunii monumentelor istorice», an. VII, fasciculă 27, 1914, p. 105.

10. București, Editura Tineretului, 1962, 207 p.

mîrșăviile și le întunecă și mai mult prin ridicarea în lumină a valorilor uitate.

Inteligența lui Radu Albala, spiritul său deschis și întreprinzător, autentică lui aspirație spre înțelegere, informația lui extrem de lărgită pot fi demonstrate cu următoarele. Secvența «cine nu este dator din cîți ne fierbem într-această ticăloasă de țară?...», dintr-una din cele două epistole celebre adresate voievodului pentru a se disculpa de a fi cheltuit șapte pungi din avutul Mitropoliei, inculpare ce a căzut parțial după cercetări, secvența reluată pe rînd pe toți monografii, este precedată exclusiv de autorul de care ne ocupăm de o expunere amănunțită, desfășurată de-a lungul unui capitol întreg (I, 10, p. 53—58), asupra reformei fiscale elaborate de vodă și încălțate tot de el — din pricina jecmănirii otomane neodihnite —, este precedată, spuneam, și de o explicație privind valoarea monedelor curente în perioada cercetată, și de o analiză a «Catastifului de toate rînduilele cîte se vor pune pe țară și de cheltuiilele cîte se vor cheltui den banii ce se vor strînge den țară, după ce s-au pus Șarban vistier mare, anume cum vor scrie înainte, ghenar 1 anul 7202 (1694)». Astfel de incursiuni în epocă, realizate cu acribie, dar și cu talent, izbutesc să facă mult mai vie existența ierarhului cu viață atît de zbuciumată. Amănunte noi ridică mai mult și așa înaltul statut cărturăresc al casei Brâncovenilor ce urmau să devină martiri naționali. Tiparnița lui Antim a publicat cinci cărți ale cozonilor domnești : în 1701, două, și în 1703 încă una de Ștefan ; în 1704, una de Radu, și alta a lui Constantin. Altele detalii înaltă statutul cărturăresc al ierarhului luminat : a cheltuit 1000 taleri pentru întreținerea unei tipografii și a unei biblioteci la Sfîntul Sava, «cea dintîi școală superioară din Țara Românească, întemeiată pe la 1695 de Costandin Brâncoveanu» (p. 73), cea dintîi cheltuială a sa ca mitropolit.

Făcînd distincția dintre cazanii și didahii, necesară cititorului ne-specializat, Radu Albala ajunge la o constatare de prim ordin în vechile «cazanii», conținînd texte ce se repetau întocmai ani și ani de-a rîndul, și «didahii», constă în primul rînd în aceea că noul orator (Antim, n.n.), încercînd să facă o aplicație practică a abstracțiilor morale pe care își așează cuvîntarea. Își caută pildele și referirile în viața de toate zilele. Folosînd din plin, cu o energie și o virulență încă nemaiîntîlnită pînă la el, această metodă, imbinînd cu succes un talent impetuos cu o bună observație a vieții, Antim ne-a lăsat un tablou viu și pasionat al epocii sale» (p. 98) ; este una dintre cele mai fericite caracterizări ale furtunosului vorbitor. Sub influența acestei caracteristici a *Didahiilor*, N. Dobrescu schișase o ispită de a analiza societatea din vremea mitropolitului conform viziunii acestuia. Impulsul său n-a ajuns pînă la desprinderea de text, cum o face Radu Albala. Trebuie să constatăm că literatura noastră nu a fost încă înzestrată cu un atare studiu exhaustiv, redactat de pe pozițiile sociologiei literare sau, cu unul și mai interesant, conceput din punctul de vedere al topicii comportamentale comparate. Radu Albala insistă asupra unei deosebite cronicării adoptă tonul omului obișnuit cu vărsarea de sînge, cu împilarea, cu neomenia ; «critica» lui Antim, «departe de a fi implicită, e

făcută de unul care nu consideră deloc «normale» faptele semnalate, ci înfierează ticăloșia cu toată energia de care e în stare» (p. 100).

Una dintre cele mai profunde interpretări politice privind biografia lui Antim Ivireanul am întâlnit-o sub acest condei. După eșecul lui Petru cel Mare în a-i învinge pe turci, singurul pedepsit de opinia cirtitorilor a fost mitropolitul și nicidecum clanul Cantacuzinilor al căror membru, Toma, fugise, totuși, la ruși. E ciudată lipsa de dreptate atât în cazul sfatului boieresc, cât și în cazul domnitorului mînios; sau, poate, nu lipsa de dreptate, ci împărțirea ei cu părtinire. Ori, Contacuzinii, «atotputernici, (...) au rămas și mai departe cu moșiile lor și cu influența lor politică nestirbită» (p. 139). Antim era socotit un venetic și se găsea singur, *singur între două puteri mari*, a clanului și a lui vodă — ceea ce R. Albaia ar fi putut spune explicit. După cum adesea merg lucrurile pe pămînt, asupra ierarhului s-a năpustit răzbunarea: în astfel de cazuri, scuza folosită este: trebuia dat un exemplu; scuza ni se pare antiumană. Din acest caz înțelegem cu atât mai bine politica Brâncoveanului de a rămîne, la Urlați, în expectativă, cu prilejul războiului cu pricina: nu te băga între cei mari, pare a se putea traduce tactica sa căci, oricum s-ar sfîrși războiul, tot tu, cel mic, vei plăti. Așa cum a fost cit pe ce să plătească mitropolitul. Cînd i se va întîmpla a doua oară să încalce această regulă a jocului, o va plăti cu viața, după cum se știe.

Desigur, sursele de informație ale lui Radu Aibala au fost între timp înmulțite în mod simțitor de numeroase studii specializate și de mare rigoare, îndeosebi semnate de cercetători teologi, apărute pe parcurs.

Menționîndu-i «celebrul său cuvînt de înscăunare», la Mitropolie (22 februarie 1708), Gabriel Ștrempel remarcă în: «*Antim Ivireanul. La 250 de ani de la moartea sa*»¹¹: «Este un monument de elocință românească, cum nu rostise nimeni înaintea lui, care respiră multă modestie» (p. 682). Același entuziasm bine meritat înconjoară cele două apărări destinate lecturii domnului, din 13 ianuarie și 3 februarie 1712: «Ele rămîn nu numai piese de antologie juridică, ci și spovedanii ale unui suflet zbuciumat și aprig» (p. 684). Preluînd o suspiciune a lui N. Iorga¹², G. Ștrempel este unicul autor de cărți dedicate mitropolitului Antim Ivireanul care lasă să plutească asupra ierarhului o bănuială gravă care, nefiind suficient întemeiată, credem că îl nedreptățește după moarte așa cum foarte nedreptățit de pîri mincinoase și de clevetiri a fost și în timpul vieții, pînă la a i se lua dreptul la existența pămîntească: «unii istorici ar înclina să creadă că mitropolitul a luat parte și la sfatul Cantacuzinilor, vinovați de maziirea și moartea silnică a lui Brîncoveanu și a fiilor săi. Cine poate ști ce ascundea sufletul atât de pătimăș al omului născut la poalele Caucazilor?!». Încheie retoric ultimul editor al operelor Ivireanului. O informație nouă pentru teritoriul cărților ur-

11. În «Analele Academiei Republicii Socialiste România», Extras, Seria a IV-a, volumul XVI, anul 100 (1966), p. 677—688.

12. N. Iorga, în *Istoria bisericii românești*, ed. II, vol. II, București, 1930, p. 54, referindu-se la *Cronica Anonimă. Cf. și Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717 (Cronica Anonimă)*, ed. întocmită de Constantin Grecescu. București, 1959, p. 115.

mărite de noi este preluată tot de Nicolae Iorga¹³: «amintirea omului (lui Antim, n.n.) era încă vie în secolul trecut, cînd Ulysse de Marsillac, un călător francez, scria că asupra casei Colfescului a căzut blestemul, din pricina faptului că, fiind mehendar, adică șef de escortă, l-a omorît pe mitropolitul Antim Ivireanul» (p. 688); aceasta arată cit de adîncă este, în tradiție, rana conștiinței, că un cărturar de puritatea lui Antim a putut pieri în condițiile cumplite ale măcelăririi sale. Un popor nu poate uita vreodată mișelia celor care l-au lipsit de luminători.

În același an, G. Ștrempel reluase tema lui Ștefan Berechet în *Un cronograf ilustrat atribuit mitropolitului Antim Ivireanul*¹⁴, cronograf pe care îl publică pentru prima oară cu acel prilej. Descriind extrem de amănunțit conținutul manuscrisului, Gabriel Ștrempel dovedește sensibilitate față de operele plastice și examinează ce depășind limitele esteticului adastă în special asupra dominantei psihologice din portrete. Iată o subliniere interesantă: «O remarcă în plus trebuie să facem, vorbind despre portretul mamei lui Booz, Rahab. Acesta seamănă foarte mult cu portretul Tamarei (de la fila 9), care, neavînd copii, s-a ascuns sub îmbrăcămintea unei femei de moravuri ușoare, după moartea soțului său, pentru a-și perpetua neamul. Pentru amîndouă aceste femei, pe care le-au înfățișat textele biblice drept femei decăzute, artistul folosește același gen de reprezentare grafică: grație deosebită a chipului, rochii foarte decoltate, podoabe la gît și, mai ales, o coafură originală» (p. 315). Din asemănarea decelată de autor ar reieși că similitudinea destinului celor două personaje l-a condus pe miniaturist să recurgă la o tipologie plastică, lucru asupra căruia s-ar cuveni să insiste o cercetare a viitorului pentru a se vedea în ce măsură caracteristica este general valabilă. Pentru prima oară se încearcă o listă a intereselor în domeniul culturii generale ale ierarhului, așa cum apar ele în manuscris: Zoroastru, apariția primei scrieri de pe pămînt, nașterea alfabetului elin, conceperea alfabetului latin, istoria Troiei, cronologia elină, fondarea Romei, poezii tragici greci Sofocle și Euripide, filozoful Platon și «Darie, feciorul lui Ispaspu», Aristotel, Alexandru Macedon, Octavian August, Tiberiu, Sibila, iată o suită de subiecte istorice și culturale vrednică de invidiat, pledînd pentru o foarte mare cultură laică a cărturarului cleric, dublînd excepționala lui cultură teologică ce respiră din fiecare rînd scris. «Pe el îl interesa tot atît de mult, ca și treburile religioase, ce anume s-a întîmplat în Grecia sau la Roma în vremea cuturii preot, sau profet izraelitean, ce anume spune cutare istoric al antichității comentînd cărțile *Vechiului Testament*» (p. 327). Din punct de vedere literar, autorul consemnează că stilul epic al *Cronografului* oferă creatorului său șansa de a redacta «fragmente de adevărată cronică», dar, «poezia *Didahiilor* sale (...) lipsește» (p. 328). Plastic vorbind, același socotește a afla în medalioane o puternică influență occidentală. Gabriel Ștrempel mai crede că «Mitropolitul Antim Ivireanul era destul de bătrîn pentru a ne îndoii de siguranța mîinii sale, necesară ilustrării operei. Cel care

13. *Istoria Românilor prin căldători*, ed. II, vol. III, Buc., 1929, p. 347, folosită și de D. P. Bogdan în *Viața lui Antim Ivireanul*, p. 686, nota 38.

14. Extras din «*Romanoslavica*», XIII, 1966, p. 309—355.

15. Extras din «*Studii Teologice*», XVIII (1966), 12 p.

a caligrafiat și a ilustrat manuscrisul, sub supravegherea atentă și deplină competentă a marelui mitropolit, s-ar putea să fie însă preotul Nicola, cunoscut copist și ilustrator de texte. Dar, problema rămâne încă deschisă cercetărilor viitoare» (p. 330).

În 1966, Prof. Alexandru Elian publică studiul: *Antim Ivireanul — apărător al prerogativelor scaunului metropolitan al Ungrovlahiei*¹⁶. Articolul se ocupă de scrisoarea lui Antim adresată patriarhului ecumenic Atanasie, la 26 decembrie 1710, «un adevărat memoriu» (p. 1), descoperit și tradus de C. Erbiceanu¹⁶. Eminentul bizantinolog întreprinde o scurtă istorie a carierei respectivei epistole în conștiința istorică și culturală a românilor. După ce expune relațiile dintre scaunul Ierusalimului, cel de la Constantinopol și minăstirile din Țările Române, făcînd o sumă de considerații pe marginea textului scrisorii lui Antim, din nou tradus, și publicat în anexă, Prof. Alexandru Elian caracterizează stilul ei în chip pregnant: «Scrisoarea lui Antim este a unui biruitor, care primise satisfacție la cererile sale, dar care își acordă plăcerea de a servi patriarhului ecumenic o lecție» (p. 7); Prof. Al. Elian insistă asupra ironiei. «care nu-i lipsită nici de forță, nici de finețe» (*idem*).

Interesul pentru stil, pierdut în opul lui Radu Albala în stufosul întreg, rezemîndu-se aici pe o singură pagină scrisă de Antim, și-a făcut cu modestie intrarea în arena cercetărilor.

Teza de doctorat în teologie: *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul, cîrmuitor bisericesc și propovăduitor al Evangheliei*¹⁷ de Mihail-Gabriel Popescu este cea dintîi carte care studiază opera lui Antim de pe poziții specializate teologice, folosindu-se «criterii omiletice și didactice, ca și metode științifice» (p. 5), scoate în evidență în *Prelafă*, referatul principal. Diac. prof. dr. Nicolae Balcă.

Dar, pînă la acestea, Mihail-Gabriel Popescu înaintează unele păreri originale privind biografia mitropolitului datorate în primul rînd metodei cu care o atacă. Printre alte întrebări pe care și le pune este și următoarea: cine i-a recomandat pe tipograf domnitorului Țării Românești? Autorul socotește, și nu ni se pare a fi fără temei, că recomandarea a venit din partea a doi profesori greci, Sevastos Kimenitul, originar din Trapezunt și Gheorghe Trapezundiul. «Cunoscînd legăturile strînse dintre cele două teritorii învecinate, Trapezuntul și Georgia, simpatia dascălilor greci (aduși de Brâncoveanu în țară, n.n.) pentru Antim ni se pare întru totul firească» (p. 14). Această opinie, însă, necesită o subliniere. Ei nu-l vor fi putut cunoaște ca *tipograf georgian* pentru simplul motiv că *prima tiparniță din Iviria avea s-o întîișteze ucenicul său ardelean Ștefănescu*. Nu se elimină prin aceasta posibilitatea ca știindu-l tipograf la Tarigrad și originar din Georgia, simpatia celor doi să-i fi venit în ajutor.

Mihail-Gabriel Popescu completează personalitatea lui Antim cu o trăsătură neglijată de autorii trecuți în revistă de noi: interesul său pentru românii din Transilvania, de la părinte la fii, dar și de la frate la frate. Citînd o scrisoare către credincioșii din Scheii Bra-

16. C. Erbiceanu, *Un document de la Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul*. În «B.O.R.», XV (1891—1892), p. 60—64.

17. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1969, p. 102.

șovului, din 15 februarie 1713, el exclamă: «Textul acestei scrisori e atît de grăitor pentru legăturile dintre românii ortodocși transilvăneni și arhiepiscopul Tării Românești încît comentarea lui n-ar putea fi decît săracă și palidă» (p. 36). De asemenea cercetătorul intuiește un adevăr psihologic al creației: la ea participă toate puterile sufletului, întreaga ființă; talentul de a lega un cuvînt de altul este nul dacă nu participă întreaga personalitate la combustia creării. Gîndind la calitățile de artist plastic ale lui Antim, M. G. Popescu scrie: «Ceva din acest desen, din această culoare de artă miniaturală sau monumentală și din această modelare a formelor pentru util și frumos se află transpus — pe alte planuri și în alte forme de exprimare — în scrisul lui, în arta lui tipografică și în oratoria lui» (p. 41), (nu putem înțelege, însă, cum practicarea desenului etc., «va fi influențat de asemenea ca el să ajungă curînd și în privința limbii românești la culmi de expresie poetică», p. 72, lucru adevărat din punct de vedere al creației, dar nu în contextul din care desprindem citatul, acela al învățării limbii române).

M.-G. Popescu este primul monograf care analizează *Didahiile* conform canoanelor stabilite. Așa cum ne atrage atenția prefațatorul lui, aici stă originalitatea studiului său. El stabilește statistic, pentru *exordium*, următoarele mijloace: apelul la un text clasic, scoatere în evidență a nepotrivirii proprii în a discuta tema ce urmează a fi dezvoltată, motivarea acestei discuții. În cadrul *tratării* iese în evidență dimensiunea ei moderată, singur subliniind că dorește să evite amănunțele și lungimile. Un procedeu preferat este expunerea sub formă de întrebare și răspuns, un altul: sistematizarea învățăturilor de bază. Stilul e impus de temă. *Incheierea* o constituie un îndemn și o rugăciune sau o doxologie. Autorul remarcă varietatea *didahiilor*: exegetice, tematice, panegirice și de tipul necrologului. Interpretările sînt cînd literale, cînd alegoric-simbolice. Iată și principiile omiletice a căror urmă a adus-o la lumină M.-G. Popescu din materia bogată a operelor studiate: principiul ecleziocentric și hristocentric, principiul psihologic, principiul intuiției, principiul stimulării activității proprii a ascultătorilor, principiul actualizării, principiul propovăduirii nu numai cu cuvîntul, dar și cu fapta. De la o simplă însușire a unor mijloace stilistice folosite în *Didahii*, însuruire întîlnită la unii dintre înaintașii săi, Mihail-Gabriel Popescu trece la exemplificarea lor organizată (p. 67—71). El identifică asemănări, comparații, personificări, apropieri, sugestii, întrebări (re-capitulative, în întîmpinarea eventualelor neîdumeriri, pentru a stîrni interesul, de laudă, izvorite din textul biblic), negații și gradații, repetiții, persistente, antiteze, mirări, exclamări.

Studiul lexical, morfologic și semantic la care cercetătorul supune textele ivirene constituie o contribuție valoroasă pentru dovedirea originalității limbii lui Antim și a minuirii ei curate și expresive. Concluziile sale merită reținute: «Antim Ivireanul a contribuit la progresul limbii române literare, întărind elementele sale neaoșe populare și în-

multîndu-le. El a prelungit viața unor arhaisme, a căror dispariție ar fi sărăcit limba și izul ei din străbuni. Totodată, a introdus neologisme, mai ales de origine greacă, îmbogățînd astfel limba» (p. 80). Apelînd la cercetarea Prof. S. S. Bărsănescu ni se amintește că Antim a introdus în română termeni și idei pedagogice.

O îmbogățire a bibliografiei ivirene se datorează traducerii lui M.-G. Popescu a «versetelor lui Gheorghe Hrisogon Trapezundul, scrise de acesta pe cînd era profesor și director la Academia Domnească a lui Brîncoveanu, de la Sfîntul Sava» (p. 91) și închinăte lui Antim.

Pentru Eugen Negrici — ultimul comentator al scrierilor lui Antim Ivireanul, «opera lui (...) este (...) metaorică»¹⁸ (p. 6). Formula lansată în *Cuvîntul introductiv* va fi demonstrată pe tot parcursul cărții, în chip strălucit, de un specialist ce urma să se dovedească în timp reevaluatorul ideal al prețioasei noastre literaturi vechi. Ideea esențială a eforturilor sale, în această lucrare și în următoarele, este recistigarea pentru gustul contemporan a unor pagini uitate. Metoda este probarea modernității textelor. Iată un eșantion privind scrierea lui Antim: «Ea constituie o revoluție și în sens beletristic, avansînd ideea de public (...). Actul de naștere al discursului românesc nu poate fi în altă parte» (p. 7). Pentru Eugen Negrici, interesat exclusiv de roadele scrise ale mitropolitului și de aspectele lor stilistice, «Antim aparține (...), temperamental, tipului baroc, iar intelectualicește, în mare măsură, didacticismului clasic» (p. 226). Este util să aducem, în chip suplimentar, un comentariu la această afirmare dublă: «Se spune că expresia barocă e o boală a tinereții, a tinereții artistice, evident; sub această incidență, Antim este scriitoricește tînăr, într-o literatură tînără, experimentînd, o dată cu el, pentru prima oară, atracția noutății unui procedeu artistic» (p. 209).

Varietatea analizei, pusă în paralel cu cea încercată de Mihail-Gabriel Popescu (al cărui scop, bineînțeles, era altul decît expertiza stilistică) este impresionantă. Economia, exordiiul, tratarea, dialectica discursului, sudarea părților lui, încheierea sa, poliritmia, variabilitatea stilistică în limitele căreia se urmăreau psalmodierile, elementele narațiunii, oratoria, lirismul laudelor, stilul energic, stilul familiar și cel solem, spiritul speculativ al oratorului, arborescența didactică născocită de el, tehnica pildei, exegeza cu forma ei scenică, argumentația, simbolică mistică, asociativitatea, interpretările și rolul lirismului în structurarea lor, surprinderea plastică a moravurilor, nașterea pamfletului religios, tipologia ivireană, elementele loomoției compoziționale și ale dialogului cu publicul, specificat de noi într-un citat anterior, figurile armoniei compoziționale, cele ale cuvintelor, incursiunile în sistemul sintactic și în contradicțiile lui, urmărirea și cumpănirea perioadei, descoperirea spiritului național ca tutelă, măsura antropomorfismului cosmic, locul motivului mării, tehnica imaginii și, ceea ce reprezintă o importantă contribuție personală a lui Eugen Negrici: plasticitatea invo-

18. Eugen Negrici, *Antim, logos și personalitate*, București, 1971, 262 p.

Iuntar a verbului lui Antim, iată o variabilitate vrednică de invidiat a cuprinsului lucrării. Rezultatele ei concrete amplifică mult dimensiunile literare ale operei neanalizate astfel pînă în prezent. Totuși, această situație extrem de specializată nu contribuie la o adevărată redimensionare a personalității lui Antim Ivireanul pe plan național și universal pe care credem că o merită cu prisosință, nu contribuie tocmai datorită numărului redus de cititori, ei înșiși specializați, care au acces la demersul criticului.

În final, ne rămîne să remarcăm două tendințe succesive în cărțile închinat lui Antim Ivireanul. Cărțile publicate pînă în 1962 (Radu Albala, *Antim Ivireanul și vremea lui*) au urmărit simultan viața și activitatea cărturarului mitropolit. Începînd cu lucrări specializate, ele se preschimbă, treptat, în opuri din ce în ce mai accesibile și de suprafață. Volumul lui Radu Albala reprezintă o explozie triumfală a acestei tendințe, recîștigînd profunzimea și valoarea pierdute pe parcurs. O nouă direcție este marcată de studiul Prof. Alexandru Elian: interesul specializat pentru operă, un interes privind structura și stilul ei. Explozia triumfală — ca să folosim același termen — a acestei direcții o constituie opera lui Eugen Negrici.

Socotim că ambele tendințe și-au avut rostul și au fost necesare. Este momentul ca un nou cercetător să se dedice monumentului culturii naționale, celui care a fost mitropolitul Antim Ivireanul și folosind experiența și știința înaintașilor, să alcătuiască o monografie vrednică de acest antemergător al intelectualității române contemporane, atît exhaustivă și științifică pe cît de accesibilă și generalizatoare, aspecte greu de împreunat, dar obligatorii pentru reprezentarea cea mai largă a figurii proeminente a culturii noastre de ieri, deoarece nu este cu putință să ne afirmăm intelectuali în cultura modernă, fără a avea la îndemînă o panoplie pe măsura culturii noastre tradiționale.

• R E C E N Z I I •

Dr. G. Popescu-Vilcea, **MINIATURA ROMĂNEASCĂ**, Editura Meridiane, București, 1981.

De la primul său cuvânt, autorul schițează imensă dramă istorică a poporului român care, cu toate vitregiile și vicisitudinile vremurilor, a stat ca o stincă în «calea răutăților». Este miracolul dăinuirii sale istorice aflat de admirat de-a lungul secolelor; este miracolul avântului său spre libertate, unitate națională și de făurire și conservare a valorilor sale spirituale» (5).

Poporul acesta a creat istoria sub semnul furtunii: a trăit în furtună, a luptat în furtună, a biruit în furtună. Victoria lui a fost totdeauna scump plătită.

Autorul citează foarte nimerit celebrele cuvinte ale lui Michelet, care consemnează orizontul trașismului istoric al poporului român:

«Popoare ale Occidentului — scrie Michelet — care de altă timp, depărate de barbarie, cultivați artele păcii, păstrați întotdeauna și amintirea recunoscătoare pentru națiunile orientale care, așezate la frontierele Europei v-au ocrotit și apărât de potopul tătarilor, de armatele turcilor...; nu uitați mai ales ceea ce voi datorati nefericitei Români!» (5. — Citaț de Jean Richepin, *La Roumanie*, p. 118 și în *Inventarul Bibliotecii Academiei R.S.R.*, sub cota I. 62162).

«Fără a rivala la bunurile altora, dându-și adesea tributul său pentru mulți alții, poporul român — blînd, pașnic, iubitor de adevăr și frumos — nu a dorit decât dreptul său la viață și de a-și manifesta nestingherit nobilele sale calități sufletești, ducînd mereu lupta de rezistență, de conservare și unitate, dar niciodată de expansiune și cuceriri».

«Fără a rivala la bunurile altora, dându-și adesea tributul său pentru mulți alții, poporul român — blînd, pașnic, iubitor de adevăr și frumos — nu a dorit decât dreptul său la viață și de a-și ma-

nifesta nestingherit nobilele sale calități sufletești, ducînd mereu lupta de rezistență, de conservare și unitate, dar niciodată de expansiune și cuceriri».

«Nu este popor mai bun — continuă Michelet —, mai binevoitor care nu se plînge niciodată, mulțumindu-se întotdeauna cu oricît de puțin ai face pentru el. Bunătatea inimii românești se manifestă în limba lor plină de cuvinte amabile; ca toate popoarele de origine latină (românii) sînt sensibili la culoare... Bisericile lor sînt toate pictate de mîna pictorilor țărani».

Prețuind firul gândului lui Michelet, autorul nostru scrie: «În vremuri de restriște sau de răgaz, în orașele și în satele noastre, în văile munților sau în liniștea mînașirilor, străbunii noștri au închinat frumosului tot ceea ce inima și mintea lor au conceput mai strălucit» (6).

Frescele interioare sau exterioare ale bisericilor, icoanele, sculpturile în lemn, argintăriile, broderiile și minunatele manuscrise cu miniaturi sînt prilej de admirație și de umire pentru urmași și pentru străini.

Pe lângă intrinseca lor valoare artistică, manuscrisele cu miniaturi mai îndeplinesc încă o funcție admirabil sesizată și urmărită în evoluția ei istorică: este faptul că aceste manuscrise ne «completează istoria», cum se exprimă autorul nostru, furnizînd o serie de date, de noțite și însemnări, adesea adevărate cronici despre încercările și prefacerile prin care a trecut poporul nostru.

Tot din însemnările acestea mărunte putem să ne dăm seama «de largul spirit și material și spiritual dat de poporul nostru centrelor religioase din Răsăritul ortodox». Un regretat om de cultură și mare patriot român, Marcu Beza, ne-a lăsat o mare parte din datele acestea în

frumoasă și interesantă sa lucrare *Urme românești în Răsăritul ortodox* (1935).

Centrele din Răsăritul ortodox care s-au bucurat de ajutorul poporului nostru, dăruit prin voievozii săi, au fost în primul rând Constantinopolul, Muntele Athos, Ierusalimul precum și unele popoare aflate în «vecinătatea noastră».

Multe din odoarele tezaurului nostru artistic se găsesc astăzi în biblioteci și muzee din străinătate, dar sînt inventariate, studiate și catalogate, încît ele își păstrează nealterată valoarea lor de măruri «neșterse de lumină și culoare» (8).

În substanțialul său Cuvînt înainte, autorul determină cu mină sigură etapele principalelor centre de conservare a miniaturilor cercetate de învățați români și străini. El însuși a consacrat acestei teme o seamă de lucrări temeinice care sînt premisele de bază ale operei de astăzi, cum sînt: Anastasie Crîmca, Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei, Ero-tocritul Logofătului Petrache și alte studii și cercetări utilizate cu mult folos și la edificarea operei asupra căreia ne oprim și noi acum.

Autorul nostru, după ce fixează orizontul istoric, pășește tot atât de ferm și la determinarea principiilor estetice ale artei miniaturistice ale cărei origini le urmărește pînă la Egiptul antic, de unde a fost preluată de alexandrinii, ajungînd sub Platonici, la o mare dezvoltare și înflorire.

Cu tot conținutul lor profan, «manuscrisele alexandrine au fost de o importanță covârșitoare în formarea artei noi care se cristaliza în Bizanț, transmitîndu-i acesteia elementele de bază și cadrul general chiar și în ilustrarea textelor religioase, supletea și flexibilitatea liniilor, eleganța formelor, grația și noblețea figurilor. Aceste principii estetice ale artei elenistice, adoptate de miniatura bizantină ca esențe în structura ei inițială, au avut darul de a genera tot ceea ce Bizanțul a produs mai frumos și mai nobil din punctul de vedere al artei, ignorarea lor ducînd la perioade de stagnare și decadentă, iar revenirile la acestea determinînd epoci de avînt și renașteri» (11).

«Prin vocații de încercări și realizări, de declin și măreție, Bizanțul a reușit să-și formeze o artă proprie, contopînd într-o sinteză tot ce era de valoare în tezaurul artistic al altor popoare cu care venea în contact, aducîndu-și contribuția geniului său creator la aceasta».

«În Țările române, miniatura apare desul de tirziu, dacă luăm în considerație numai datele certe pe care le avem pînă acum, *Tetraevangheliarul* lui Gavril Uric, caligrafiat și miniat la 1429 în minăstirea Neamțu, fiind manuscrisul care deschide drumul miniaturisticii românești».

Gavril Uric este un excelent miniaturist și un mare colorist. «Portretul evanghelistului Luca este cel mai reușit din *Tetraevangheliarul* lui Gavril Uric și din întreaga minlatură românească. El intru-nește toate calitățile unei autentice opere de artă, prin concordanța între acțiunea ce o săvîrșește și caracterul meditativ al figurii, prin noblețea și seninătatea ei, prin mlădierea afectivă a corpului aplecat peste papirusul pe care scrie, prin armonia tuturor formelor care îl compun, sugerînd o mișcare plină în echilibru» (14). Analiza estetică a formei în care se prezintă denotă că autorul, miniaturistul, nu este un debutant, la prima sa lucrare, ci un desăvîrșit pictor și caligraf, care făurește o operă concentrată și savantă.

Elucidînd multe discuții împrejurul operei și artei lui Gavril Uric, autorul nostru îl consideră pe acesta un deschizător de drumuri și frunțașul unei opere istorice pe care nu ezită s-o numească «epoca de aur» a miniaturii românești. (11—17).

Influența lui Uric a determinat un puternic curent artistic cu semnificație sacră, cu autoritate de școală. Elementele structurale și modalitățile lor de rezolvare s-au bucurat de un așa de înalt respect încît au fost preluate ca «elemente sacre, dîndu-le sens de tipic» (17).

Autorul descrie și analizează un impresionant număr de manuscrise, în mare parte *Tetraevangheliare*, apărute în secolele al XV-lea, XVI-lea și XVII-lea, și înră un mare număr de manuscrise.

O atenție deosebită manifestă autorul pentru școala și opera lui Anastasie Crîmca. Un studiu amplu și savant, investigații pasionante, cercetări noi urmărite febril pe întreg spațiul istoric al Dragomirnei și peste secolele scurse, dau prilejul autorului să plămăuiască pagini inspirate și zări de apoteoză. Pagina 45 ar trebui reprodușă în întregime:

«Spiritualizînd arhaismul, încălzînd arta cu sentiment, optimism cromatic, sinceritate și cu poezia locurilor unde opera a fost zămislită, Crîmca creează un stil cu totul personal în arta românească, îmbogățînd-o cu elanul viziunii populare în arta românească, îmbogățînd-o cu elanul viziunii populare filtrat și spiritu-

alizat în sens evolutiv de la miniatura anterioară și pictura monumentală, spre o grafică de mare sensibilitate, exprimată lapidar și cu un puternic efect decorativ».

«Prin aportul pe care l-a adus Anastasie Crimca în domeniul miniaturisticii, el cucerește un loc important în plastica românească și totodată în plastica universală, creînd o nouă și originală variațiune pe temă bizantină, ridicînd pe noi culmi, la începutul secolului al XVII-lea, arta migăloasă a miniaturilor în fața asaltului crescînd al tipografiei și gravurii».

«Această renaștere, departe de a fi produs noi curente, a fost mai degrabă o nouă înflorire și scripire a miniaturisticii românești, precursora de elită a graficii moderne».

«Anastasie Crimca, prin creația sa cu totul deosebită și prin patriotizmul pe care îl imprimă cu ardore operii sale, rămîne pentru generațiile care au urmat și pentru iubitorii de frumos o mare personalitate artistică» (43).

Miniatura în secolul al XVII-lea se manifestă în legende și istorioare morale din literatura populară, picturi murale și icoane, texte religioase și momente din ritualul liturgic, sau unele idei morale. Deosebit de valoroase se dovedesc cele două cărți de literatură populară, *Filozoful* și *Florile darurilor* pline de maxime, legende și istorioare care au îndemnat pe miniaturist să le utilizeze.

Cu deosebire un manuscris original și unic, *Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei*, a preocupat intens pe autorul nostru și s-a bucurat și de elogiile specialiștilor occidentali. Așa, bună oară, bizantinologul André Grabar, distins savant bizantinolog și fostul profesor al lui

G. Popescu-Vilcea, socotea acest manuscris «datorită originalității și unicității sale ca gen și tematică, una dintre operele remarcabile ale miniaturisticii în genere: «Distinsul meu profesor, — scrie autorul nostru —, André Grabar, l-a denumit chiar «un Liturghier arhieresc», un «liturghier de zile mari» (49).

Un capitol interesant este cel consacrat logofătului Petrache și lui Năstase Negrule.

«Prin variante originale ale miniaturisticii românești, ilustrînd opere de circulație mondială, prin viziunea și elanul geniului lor, prin suflul care i-a animat pentru tot ceea ce este românesc, Logofătul Petrache și Năstase Negrule se înscrie în rîndurile marilor personalități artistice, reprezentanți ai plasticii românești» (63).

Remarcabil capitolul *Miniatura și începuturile graficii moderne* (65).

Dens și în mare parte aducînd date noi și interpretări subtile este capitolul despre «Portretul istoric în miniatură». Sugesiv și profund, scris în cel mai autentic stil al esteticii plastice, acest capitol arată măsura și stilul vocabularului tehnic și al gândirii realiste, minuind un limbaj de exprimare plastică la care ajunge pe un drum propriu.

Materialul informativ este prezentat ingenios, practic și complet. Autorul a consultat o imensă bibliografie în țară și de peste hotare și a selectat esențialul. Lucrarea este vie, cu o «viață a formelor» (H. Focillon) atât de profundă, încît stilurile se nasc armonioase și se împletesc spontan în renașteri succesive.

Pr. prof. SEBASTIAN CHIEA

ENCICLOPEDIA CIVILIZAȚIEI ROMANE, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, in-8°, 828 p., 572 figuri în text, plus 32 planșe alb-negru și color.

Ținem să semnalăm apariția acestei foarte importante lucrări, rod al muncii unui grup de 25 de specialiști în istoria civilizațiilor antice, în frunte cu mult regretatul Prof. univ. dr. doc. Dumitru Tudor, care și-a asumat greua sarcină de coordonator științific al lucrării.

Din *Nota asupra ediției*, semnată de Prof. D. Tudor, aflăm că *Enciclopedia civilizației romane* este «prima din seria marilor enciclopedii destinate civilizațiilor antice, aflată în curs de pregătire la Editura științifică și enciclopedică», și că

«în țară și peste hotare n-a văzut lumina tiparului o lucrare similară ca amploare și complexitate» (p. 7). De asemenea, din succintă — dar foarte cuprinzătoare *Prelafă* semnată de Acad. Em. Condurachi, aflăm că în lucrare «se acordă locul și însemnătatea cuvenită istoriei religiilor» (p. 6).

Iată deci motivele pentru care am socotit că nu este bine să fie trecut a vederea în revistele noastre bisericești apariția unei astfel de lucrări, în care, pe lângă informațiile privitoare la civilizația

romană în general, găsim și numeroase articole speciale privitoare la creștinism și la alte religii din cadrul vastului Imperiu roman.

Astfel, atragem atenția în primul rând asupra unui articol destul de dezvoltat (p. 232—235), semnat de Prof. univ. dr. doc. Ion Barnea, personalitate bine cunoscută în cercurile teologice românești. Acesta prezintă apariția și dezvoltarea creștinismului în cadrul Imperiului roman, predicarea Sfinților Apostoli, persecuțiile îndreptate împotriva creștinilor, ereziile gnostice, arianismul, sinoadele ecumenice și triumful creștinismului, sfârșind cu prezentarea listelor de papi, episcopi de Alexandria și episcopi de Constantinopol, de la început până în sec. V, cu indicarea anilor de păstorire. Dintre afirmațiile făcute de Prof. I. Barnea, reținem deosebi pe aceea potrivit căreia «creștinismul, propovăduind egalitatea între oameni, s-a bucurat de un deosebit succes în rândul maselor populare, fiind prin excelență religia celor săraci», precum și afirmația că «monoteismul iudaic și ideea mesianică, păstrată de poporul iudeu, au favorizat de asemenea răspindirea creștinismului» (p. 232).

Prof. I. Barnea semnează și un dens și deosebit de interesant articol consacrat artei creștine din primele șase secole (p. 99—100), artă în care distinge două faze: *arta paleocreștină*, de la cca 200 d.Hr. până la 395 d.Hr., și *epoca de aur a artei creștine*, sec. V și VI. Și tot Prof. I. Barnea semnează un articol consacrat lui Ulfila (Wulfila), episcop al vizigoților, care a început, fără să fi terminat, traducerea Bibliei în limba gotică; text din care s-a păstrat până astăzi unele părți scotite drept «cel mai vechi text literar în limba gotică» (p. 791).

Pentru scopul pe care îl urmărim aici, socotim că este deosebit de important și articolul *Literatură creștină în epoca romană* (p. 446—447), semnat de Conf. univ. dr. Constantin Georgescu. Chiar în primele rânduri, autorul afirmă, împotriva părerii unor istorici, că evreii au fost «singuri dintre antici care profesau o religie monoteistă» și că «primele scrieri creștine au fost compuse între cca 45 e.n. și sfârșitul sec. I e.n.» (p. 446). Și în această a doua privință, se știe, au fost numeroși cercetători care au considerat apariția literaturii creștine ca fiind mult mai târzie. Mai departe, autorul articolului afirmă că «Epistolele dogmatice ale lui Pavel, care delimitează net creștinismul de iudaism, imprimându-i o culoare universală», sînt «de o mare importanță»

și că «organizarea superioară a acestei religii cu caracter universal a contribuit în mod decisiv la cucerirea Imperiului roman pe cale pașnică, din interior». În continuare, vorbește despre scrierile «părinților apostolici» (Clement Romanul, Sf. Policarp, Papias), ale «părinților apologeti» (Sf. Iustin, Sf. Irineu, Sf. Ipolit) și deosebi despre acelea ale «scotii părinților apologeti din Alexandria» (Clement, Origen), care «valorifica misticismul eruditei păgîne în interesul religiei creștine». Pe Origen îl consideră ca fiind «savantul de elită al epocii sale», care, «bazat pe exegeza textelor sacre, a realizat ideea dezvoltării dinamice a dogmelor creștine, în opere dogmatice, apologetice, exortative, dar mai ales în lucrările exegetice în care transcendese sensul literar al textului sacru, pentru a ajunge la exegeza alegorică» (p. 446—447).

Prezentînd, în continuare, literatura «părinților dogmatici» (Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz și Grigorie de Nyssa), Prof. Const. Georgescu spune despre acesta din urmă că «a îmbogățit terminologia platoniciană cu accepțiuni creștine și a dus mai departe metoda exegezei alegorice origeniene, fiind astfel considerat printre novatorii creștini alături de Pavel și Origenes» (p. 447). Pe Sf. Ioan Gură de Aur îl socotește «mare orator» și «ultimul mare scriitor creștin», iar pe Sf. Chiril al Alexandriei îl consideră «ultimul mare polemist creștin» (p. 447). «Filosofia sincretistă» a lui Pseudo-Dionisie Areopagitul o consideră, așa cum și este, «un amestec de neoplatonism, tradiții orfico-pitagoreice și hermetism» (p. 447).

Pentru unii dintre scriitorii creștini găsim în Enciclopedia de care ne ocupăm și articole speciale, mai mult sau mai puțin dezvoltate, ca de pildă acela consacrat apologetului Tertulian, pe care Prof. univ. dr. doc. Nicolae I. Barbu îl prezintă ca fiind «o inteligentă amplă și pătrunzătoare, foarte bun cunoscător în domeniul culturii antice» și făcînd dovada «unei originalități» cu totul remarcabile, ale cărei note distinctive sînt: pasiunea, subtilitatea, vigoarea, cu unele accente de preiozitate. Stilul este original, bogat, presărat cu termeni creați de el însuși». De fapt, nu este de mirare ca Tertulian să fi avut aceste însușiri, din moment ce «a studiat profund retorica și dreptul», devenind «avocat și retor» (p. 759).

Tot Prof. N. I. Barbu prezintă viața și opera Fericitului Ieronim, retor și gra-

romană în general, găsim și numeroase articole speciale privitoare la creștinism și la alte religii din cadrul vastului Imperiu roman.

Astfel, atragem atenția în primul rând asupra unui articol destul de dezvoltat (p. 232—235), semnat de Prof. univ. dr. doc. Ion Barnea, personalitate bine cunoscută în curcile teologice românești. Acesta prezintă apariția și dezvoltarea creștinismului în cadrul Imperiului roman, predicarea Sfinților Apostoli, persecuțiile îndreptate împotriva creștinilor, ereziile gnostice, arianismul, sinoadele ecumenice și triumful creștinismului, sfârșind cu prezentarea listelor de papi, episcopi de Alexandria și episcopi de Constantinopol, de la început până în sec. V, cu indicarea anilor de păstorire. Dintre afirmațiile făcute de Prof. I. Barnea, reținem deosebit pe aceea potrivit căreia «creștinismul, propovăduind egalitatea între oameni, s-a bucurat de un deosebit succes în rândul maselor populare, fiind prin excelență religia celor saraci», precum și afirmația că «monoteismul iudaic și ideea mesianică, păstrată de poporul iudeu, au favorizat de asemenea răspândirea creștinismului» (p. 232).

Prof. I. Barnea semnează și un dens și deosebit de interesant articol consacrat artei creștine din primele șase secole (p. 99—100), artă în care distinge două faze: *arta paleocreștină*, de la cca 200 d.Hr. până la 395 d.Hr., și *epoca de aur* a artei creștine, sec. V și VI. Și tot Prof. I. Barnea semnează un articol consacrat lui Ulfila (Wulfila), episcop al vizigoților, care a început, fără să fi terminat, traducerea Bibliei în limba gotică; text din care s-a păstrat pînă astăzi unele părți scolite drept «cel mai vechi text literar în limba gotică» (p. 791).

Pentru scopul pe care îl urmărim aici, socotim că este deosebit de important și articolul *Literatură creștină în epoca romană* (p. 446—447), semnat de Conf. univ. dr. Constantin Georgescu. Chiar în primele rânduri, autorul afirmă, împotriva părerii unor istorici, că evreii au fost «singuri dintre antici care profesau o religie monoteistă» și că «primele scrieri creștine au fost compuse între cca 45 e.n. și sfîrșitul sec. I e.n.» (p. 446). Și în această a doua privință, se știe, au fost numeroși cercetători care au considerat apariția literaturii creștine ca fiind mult mai târzie. Mai departe, autorul articolului afirmă că «Epistolele dogmatice ale lui Pavel, care delimitează net creștinismul de iudaism, imprimîndu-i o ruloare universală», sînt «de o mare importanță»

și că «organizarea superioară a acestei religii cu caracter universal a contribuit în mod decisiv la cucerirea Imperiului roman pe cale pașnică, din interior». În continuare, vorbește despre scrierile «părinților apostolici» (Clement Romanul, Sf. Policarp, Papias), ale «părinților apologetiști» (Sf. Iustin, Sf. Irineu, Sf. Ipolit) și îndeosebi despre acelea ale «școlii părinților apologetiști din Alexandria» (Clement, Origen), care «valorifica moștenirea erudiției păgine în interesul religiei creștine». Pe Origen îl consideră ca fiind «savanul de elită al epocii sale», care, «bazat pe exegeza textelor sacre, a realizat ideea dezvoltării dinamice a dogmelor creștine. În opere dogmatice, apologetice, exortative, dar mai ales în lucrările exegetice în care transcende sensul literar al textului sacru, pentru a ajunge la exegeza alegorică» (p. 446—447).

Prezentînd, în continuare, *Elemente apologetice deosebite* (Sf. Iustin, Sf. Ipolit, Mare. Crispin de Reims și Chrysostom de Nisus), Prof. Const. Georgescu spune despre acesta din urmă că «introducînd terminologia platoniciană cu accepțiuni creștine și a dus mai departe metoda exegezei alegorice origeniene, fiind astfel considerat printre novatorii creștini alături de Pavel și Origenes» (p. 447). Pe Sf. Ioan Gură de Aur îl socotește «mare orator» și «ultimul mare scriitor creștin», iar pe Sf. Chiril al Alexandriei îl consideră «ultimul mare polemist creștin» (p. 447). «Filosofia sincretistă» a lui Pseudo-Dionisie Areopagitul o consideră, așa cum și este, «un amestec de neoplatonism, tradiții orfico-pitagoreice și hermetism» (p. 447).

Pentru unii dintre scriitorii creștini găsim în Enciclopedia de care ne ocupăm și articole speciale, mai mult sau mai puțin dezvoltate, ca de pildă acela consacrat apologetului Tertulian, pe care Prof. univ. dr. doc. Nicolae I. Barbu îl prezintă ca fiind «o inteligentă amplă și pătrunzătoare, foarte bun cunoscător în domeniul culturii antice și făcînd dovada unei originalități cu totul remarcabile, ale cărei note distinctive sînt: pasiunea, subtilitatea, vigoarea, cu unele accente de prelozitate. Stilul este original, bogat, presărat cu termeni creați de el însuși». De fapt, nu este de mirare ca Tertulian să fi avut aceste însușiri, din moment ce «a studiat profund retorica și dreptul», devenind «avocat și retor» (p. 759).

Tot Prof. N. I. Barbu prezintă viața și opera Fericitului Ieronim, retor și gra-

matician, din a căruia «imensă operă» citează, între altele, celebra *De viris illustribus*, «catalogul a 135 scriitorii creștini». Iată cum caracterizează Prof. I. Barbu opera Fer. Ieronim: «Variat în formă și fond în corodență, simplu și emuzant în «Viețile călugărilor», documentat și erudit în celelalte scrieri, Ieronim a lăsat o operă prețioasă în care a îmbinat unei virulențe atacurilor unui Iuvenal cu sensibilitatea grațioasă a lui Vergiliu» (p. 368).

Un scurt dar frumos medalion consacrat Prof. N. I. Barbu și Fericitului Augustin (p. 119), a cărui importanță lucrarea *Confessiones* o socotește ca fiind «extrem de interesantă pentru mărturisirile unui suflet pasional, care oscila între astrațiile vieții moderne a timpului și incertitudinile gândirii», iar despre cealaltă lucrare importantă a Fer. Augustin, *De civitate Dei*, spune că «este o operă filozofică în care autorul «dezbate toate problemele fundamentale ale doctrinei creștine».

În unele articole sînt prezentate cazuri din sec. II, autorul dialogului *Octavius*, beneficiază de o scurtă mențiune din partea Prof. N. I. Barbu, dar spune că, în această lucrare, «puncerea în scenă, compoziția, sintaxa și vocabularul ating adesea perfecțiunea» (p. 504).

În unele articole sînt prezentate cazuri de martiri creștini de pe teritoriul țării noastre. Astfel, Prof. D. Tudor prezintă cazul martirului Sava Gotul, care a fost schingiuit și înecat în râul Musaios (Buzău). Moaștele acestui martir au fost duse în Cezarea prin intervenția Sfîntului Vasile cel Mare și «probabil cu sprijinul lui Bretanion, episcop de Tomis» (p. 698).

Într-un alt articol, semnat de cercetătorul Vasile Barbu, este prezentat *martirium*-ul de la Niculițel (jud. Tulcea), de care s-au ocupat și revistele noastre bisericești acum vreo zecă ani. Este vorba despre descoperirea moaștelor a patru martiri creștini din sec. IV, victime, probabil ale marii persecuții dezlănțuită de Athanaric (369—372 d.Hr.).

Același cercetător se ocupă și de viața și activitatea episcopului Niceta de Remesiana, care era «probabil de origine daco-romană» și în jurul păstoririi căruia s-au dus interesante discuții între cercetătorii români, teologi și neteologi, unii susținînd că opera misionară a acestui episcop s-ar fi extins și la nord de Dunăre, «probabil că prin preoți și misionari din Remesiana, învățătura sa a fost

răspîndită și la nord de Dunăre, dovadă colinde ardeleni în care este pomenit ca păzitor al caselor» (p. 538).

Tot cercetătorul Vasile Barbu consacră scurte prezentări unor sfinți și scriitori bisericești din Scythia Minor, ca Sf. Ioan Cassian și Dionisie cel Mic, cărora Pr. prof. G. Coman le acordă un larg spațiu în lucrarea sa intitulată *Scriitorii bisericești din epoca străromană* (București, 1979).

Diferitele aspecte ale civilizației și mai ales ale religiei romane, care nu sînt nici ele lipsite de interes pentru teologul creștin, sînt prezentate în Enciclopedia de care ne ocupăm în studii adesea foarte dezvoltate și cu deosebită competență. Astfel, Conf. univ. dr. Octavian Toropu semnează un lung și important articol (p. 614—626), intitulat *Principatul* (lat. principatus, «puterea supremă»), în care se ocupă, între altele, și de *Cultul Romei și al lui Augustus*, precum și de condițiile în care s-au răspîndit religiile orientale și creștinismul în Imperiul roman.

Articole deosebit de importante semnează de asemenea Prof. D. Tudor, ca pildă acela consacrat *Pantheonului*, templu «al tuturilor zeilor» din Roma, pe care îl consideră ca fiind «cea mai îndrăzneță și strălucită construcție a arhitecturii romane» (p. 563). În alte două articole prezintă templul roman în general și templul Triadei Capitoline în special (p. 752—754).

Dr. Silviu Sanie, unul dintre cei mai activi colaboratori, semnează un relativ dezvoltat articol consacrat religiei romane în general (p. 655—658), precum și numeroase medalioane în care prezintă puzderia de divinități romane sau adoptate de romani din religiile altor popoare. Dintre acestea menționăm numai cîteva: Jupiter, Iunona, Minerva, Mercur, Neptun, Venus, Vesta, Fortuna etc.

Dintre alte articole semnate de Dr. S. Sanie menționăm și pe celea consacrate clerului superior roman, *pontifices* (p. 603), clerului de rînd, *flamines maiores* și *flamines minores* (p. 324—325), și sacrificiilor existente în religia romană, sacrificii expiatorii, divinatorii etc., pe care le consideră ca fiind «practici esențiale ale cultului» (p. 601). Tot Dr. S. Sanie se ocupă de preînsele praznicătoare antice numite Sibille și de faimoasele *Cărți sibiliene*, care «au exercitat timp de cîteva secole o influență de seamă asupra religiei romane» (p. 723).

Un admirabil medalion (p. 590—591) consacră Conf. univ. dr. Const. Georgescu filosofului neoplatonic Plotin (cca 205—270 d.Hr.), care, «caz rar», a trecut înapoi de la creștinism la păgânism și u încetat fără să izbutescă, să întemeieze un oraș de filosofi care să se conducă după *Legile* lui Platon. Cunoscuta teorie plotiniană a emanajilor lumii din *Unul* și a nevoii simțită de sufletul individual să se reîntoarcă în *Unul* este prezentată cu căldură de Conf. C. Georgescu, care arată cum, «pentru a percepe sensibil adevărul, perfecțiunea, pentru a se identifica în Dumnezeu, este nevoie ca sufletul să se aplice în afara lumii sensibile, să-și iașă literalmente din sine, să intre în extaz, stare de grație pe care numai citiva aleși o pot dobîndi prin contemplație și ascetăz» (p. 591).

În fine, mai menționăm numai alte câteva articole, în care cercetătorul Vasile Barbu prezintă, cu amănunte interesante, *cultul morților* în religia romană (p. 283), *mormintele* (pp. 514, 534), *monumentele lucrare* (p. 512), *incinerajia* (p. 386) și *inhumația* (p. 406), precum și vechile sărbători române legate de cul-

tul morților: *Parentalia* (p. 565) și *Rosalia* (p. 685), «sărbătoarea trandafirilor».

Ca încheiere, ținem să remarcăm, dacă era nevoie, seriozitatea cu care s-a lucrat la întocmirea acestei *Enciclopedii*, care poate interesa pe orice intelectual, laic sau cleric, nu numai pe specialiști. Bibliografiile diferitelor articole, sobre în general dar la zi și de cea mai bună calitate, cuprind și lucrări ale citorva teologi ortodocși români: Pr. prof. Ioan G. Coman, Pr. prof. Ene Braniste, Pr. prof. V. G. Sibiescu. Numeroasele *Abrevieri* (p. 8—12), care îngreunează intrucivta lectura cărții, sînt totuși binevenite, deoarece reduc proporțiile, și așa destul de mari, ale cărții. Cele 30 de hărți și planuri, cele 572 figuri în text, precum și cele 32 planse alb-negru și color ajută foarte mult la înțelegerea a ceea ce a fost în realitate spendia civilizației române. Cînstă deci realizatorilor unei astfel de opere de mare valoare și regrete pentru pierderea inițiatorului ei, eminentul istoric și arheolog care a fost profesorul Dumitru Tudor.

Diac. prof. EM. VASILESCU

Sfîntul Patriciu, MĂRTURISIRE ȘI EPISTOLA CĂTRE COROTI-CUS, Introducere, text critic, traducere și note de Richard P. C. Hanson, col. «Sources chrétiennes», nr. 249 (Paris, 1978).

Richard P. C. Hanson, episcop, profesor de teologie la Universitatea din Manchester, (sotocit printre principalii, dacă nu principalul dogmatist anglican de astăzi și membru al Comisiei mixte pentru dialogul ortodoxo-anglican), prezintă acest număr al celei mai vaste și mai apreciate colecții de traduceri patristice actuale.

Sfîntul Patriciu, de origină breton, este sotocit apostolul Irlandei.

Cele două scrieri pe care le amintim aici sînt cele mai vechi ale acestei țări, purtînd amprenta originalității prin sinceritatea și rusticitatea lor, care le face foarte apreciate. Introducerea ne dă, în cinci capitole, câteva cunoștințe despre viața și activitatea eritică a acestui propovăduitor al Evangheliei lui Iisus Hristos, care, luptînd singur într-un mediu sălbatic dășmănos, păgîn, se expunea morții în fiecare clipă.

În cap. I, Prof. Hanson demonstrează că, în ciuda unei tradiții ample de scrieri atribuite Sf. Patriciu, operele traduse în acest volum sînt unicele sigure ale sale.

Tradițiile de mai tîrziu «cuprind așa-numitele «vieți ale Sf. Patriciu» și amintirile despre el cuprîns în «Analele irlandeze». Partea cea mai însemnată dintre aceste documente este cuprînsă în manuscrisul latin numit «Cartea de la Armagh», localitate din nord-vestul Angliei, copiată sub forma actuală către 807 de un scrib cu numele de Ferdomnach († 845). Aici se găesc mai multe «vieți» ale Sf. Patriciu și afirmația că el a fost format bisericește de Sf. Germain, episcop de Auxerre în această localitate (418—448). Manuscrisul acesta este amplificat apoi cu alte vieți scrise în latină sau irlandeză, din care se poate reține numai ceea ce nu contrazice principalele documente sotocite autentice. La această colecție mare autorul adaugă «Analele irlandeze», o colecție de cronici diverse asupra unor evenimente atit bisericești cît și seculare, descrise și în latineste și în irlandeză și care se întind pe mai hinc de șase veacuri. Ele stablesc începutul misiunii Sf. Patriciu în Irlanda la anul 432.

Autorul descrie diferitele curente și școli istorice, ca și refuzul de a accepta mărturia și afirmații neconfirmate de scrierile recunoscute ca fiind ale Sf. Patriciu. Locul prim între istoricii critici, care s-au ocupat de aceste probleme, îl dă englezul D. A. Binchy, al cărui eseu «Patric and his Biographers» apărut în 1962, în «Studia Hibernica», și care acordă un loc însemnat «aghiografiei» în umplerea golurilor istorice. În acest context autorul conchide că, după cele două scrieri ale Sf. Patriciu, el a primit formația sa bisericească în Bretania și nu în Galia și de acolo a fost trimis la data amintită ca episcop al Irlandei.

Capitolul al II-lea «Date ale lui Patriciu» se încheie cu concluzia că «activitatea lui se situează în prima jumătate a veacului al V-lea mai curând decât în cea de a doua. Nu e bine să plasăm moartea lui mai târziu decât în 460, nici nașterea lui prea mult înainte de 390. Date sigure înfirimă prin urmare teoriile care datau ministeriului său episcopal în Irlanda în veacul al IV-lea, la începutul celui de al V-lea sau de a doua jumătate a veacului al V-lea, făcându-l să dureze până în 480 sau 490».

Capitolul al III-lea intitulat «Viața lui Patriciu» arată că se poate reconstitui o mică biografie a marelui misionar cu câteva note care încep cu: I. Copilăria în Bretania romană, de unde avea să treacă peste mare la irlandezi, pe care bretonii îi socoteau «străini» și «dusmani care nu cunoșteau pe Dumnezeu». Familia lui era romantizată și creștinată; tatăl lui era diacon, iar bunicii său era preot; el vorbește și despre o vilă ca locuință familiară în «Mărturisirea» sa. Învățătura sa a fost mirească și socotită de el ca insuficientă, fiindcă traversase numai primele două trepte ale ei — fapt care-i dă prilejul să se proclame cu toată smerenia de mai multe ori în cele două scrieri ale sale «rusticus» — țaran. 2. Captivitatea în Irlanda la vârsta de șaisprezece ani, când a fost răpit de piratii irlandezi de pe proprietatea tatălui său, va fi hotărâtoare pentru viitorul său. Căci acolo, printre păgini, păzindu-le vitele, s-a întors la Dumnezeu. Iar după șase ani a fugit și parcurgând peste trei sute de kilometri a ajuns într-un port de unde a fost dus în Bretania de alți pirati în condiții miraculoase, explicate însă. 3. Întoarcerea în Bretania s-a produs după ce a auzit o voce care-l chema în țara lui. Revenit în mijlocul familiei sale, s-a pregătit îndelung, citind necon-

tenit Biblia, în vederea hirotoniei. A făcut apoi o călătorie în Galia — adică spre Sud — și în această absență compatrioții săi creștini au hotărât să-l trimită episcop pentru creștinarea Irlandei. Cei mai prietenoși însă l-au sfătuit să nu se expună primejdiei morții «printre dușmani», și el înclina să-i asculte, convins de puțină sa învățătură. Dar un glas, auzit în vis, al unui necunoscut cu numele de Victoricus (Victorinus) și darurile pe care le-a primit ca susținere și îndemn, l-au hotărât să primească acea «legio»-delegație», «un lucru pe care o-dinioară, în liniște nu-l sperasem și nici nu-mi trecuse prin gând vreodată», scrie el. 4. Ca Episcop al Irlandei și-a îndeplinit mai ales misiunea de a converti la creștinism pe păgini, paralel, poate, cu Palladius, care se îngrijea mai cu seamă de regiunea încredințată: «Am fost, scrie el în «Mărturisire», până în părțile cele mai îndepărtate, dincolo de care nu se mai afla nimeni și unde nimeni nu venise niciodată ca să boteze» și astfel «a fost predicată Evanghelia până în locurile dincolo de care nu mai este nimeni», adică până la coastele oceanului Atlantic. În această lucrare a sa n-a fost ajutat de niciun alt episcop. Nu aminteste pe nimeni. «Așa cum putem să-l reconstituim scrie Prof. Hanson (p. 39—40), ministeriul lui Patriciu a trebuit să fie asemănător celui al oricărui episcop din secolul al V-lea pe cimpul misiunii: predică, boteza, săvârșea Euharistia, conferea Taina mirungerii noilor convertiți, proclama, consacra călugări și călugărițe. A împărțit fonduri pe care le-a primit din Bretania, fără îndoială și pentru care se credea dator să dea socoteală. A convertit și a botezat mii de oameni: aristocrați, oameni liberi, sclavi. Cuvîntul *tot milia hominum* din «Mărturisire», 14, 6, ne obligă să conchidem că în predicarea Evanghelică Patriciu a avut un mare succes în Irlanda. Altfel ar trebui să-l socotim după un H. Zimmer, un exaltat. Aluziile la mii de persoane botezate de Patriciu ne fac să ne gândim că irlandezii n-au fost convertiți individual, ci pe grupe, poate toți supuși unui mic rețat în același timp, cu toate că din cuvintele lui Patriciu rezultă limpede din cap. 48 și din altele, că n-a ajuns să convertească pe toți aceia în prezența cărora predică. Dar dacă Patriciu a cunoscut bucuria de a boteza pe noii convertiți și de a preoti, de a consacra călugări și călugărițe, a avut de îndurat în multe rânduri insulte, captivitate și jaf și chiar

cînd nu era supus la astfel de stări, ră-
mînea prezentă în sufletul lui amenin-
țarea cu Inchisoarea și asasinarea (Mărt.
21, 37, 52; 55; 7—9). *Coroticus*, șeful bron-
ton și soldații lui au fost excomunicați
de Patriciu în urma unui masacru îngro-
zitor săvîrșit într-un raid făcut în Irlanda,
printre noii convertiți ai Sf. Patriciu în
nordul Țării Galilor. Urmează respingerea
unei acuzații care i s-a adus public de
un prieten perfid și anume că i-ar fi
mărturisit înaintea primirii harului dja-
coniei un păcat comis aproape în copi-
lărie, — înainte cu treizeci de ani. A fost
cerțetat de o adunare de *seniores* care
nu s-au pronunțat. Nu reiese nimic asu-
pra naturii acestui păcat și nici asupra
vreunei urmări decît propria sa justifi-
care. Sf. Patriciu a dat mare importanță
acuzației de la înălțimea și frumusețea
vieții sfînte, dar și-a continuat lucrarea
misionară; el a fost cinstit ca sfînt, iar
cu trecerea veacurilor, acuzația a deve-
nit ea însăși un păcat și aghiolgia a in-
mulțea mereu și manifestările sfințeniei
sale, ca și minunile lui.

Planul «Mărturisirii» Sf. Patriciu este
următorul: Cap. I—XV expun experien-
țele duhovnicești, pe care i le-a pricinuit
prinderea de către piratii irlandezi și dă
laudă lui Dumnezeu care se servește pen-
tru o lucrare mare a Lui de un instru-
ment atît de nedemn ca el, făcîndu-l să
se supună unui apel pentru care nu era
pregătît. În cap. XVI pînă la XXII el me-
ditează asupra împrejurărilor și viziuni-
lor care au adus evaziunea sa. În cap.
XXXIII—XXXIV istorisește indicațiile pro-
vidențiale primite în vis și întoarcerea
sa în Irlanda ra episcop și descoperirea
care i s-a dat, tocmai atunci cînd i s-a
adus și acuzația de a fi păcătuit altădată.
În ultima parte (cap. XXXV—LV), istori-
sește lucrarea sa misionară săvîrșită în
prezența continuă și cu puterea Celui
Atotputernic. Iar în concluzie îi aduce
slavă și mulțumită pentru ceea ce a fă-
cut și-i făgăduiește mai departe slujirea
în Irlanda cu prețul vieții lui. Nu se știe
unde sînt moastele lui; dar «Mărturisire-
a» s-a păstrat la minăstirea Armagh de
unde cultul lui s-a menținut, s-a dezvoltat,
s-a îmbogățit și popularizat. 5. Sub
titlul «Citeva trăsături caracteristice»,
Prof. Hanson amintește interesul Sf. Pa-
triciu pentru viziuni și revelații, pe care
le istorisește în «Mărturisire» și care sînt
în număr de opt; după ele s-a condus în
marile cumpene ale vieții sale. El le
istorisește simplu și nu le acordă nici un

efect miraculos. A doua trăsătură a ca-
racterului Sf. Patriciu ar fi, după autor,
conștiința lipsei sale de învățătură pro-
fundă, datorită faptului că a fost răpit
de piratii irlandezi la șaisprezece ani; et
se numește nu numai «rusticus», ci chiar
«rusticissimus» și «indoctus scilicet» atît
în «Epistola» sa cit și în «Mărturisire».
Este omul «unei singure cărți», Biblia, pe
care o cunoaște la perfecție, fiindu-i hrană
literară, doctrinală și spirituală. «El
o prețuiește atît de mult încît foioșese
textul ei într-un chip aproape magic. În
cap. XX al «Epistolei» parc-ar vrea să
spere pe cititorii săi cu cuvintele Bi-
blierii, ca și cum ar avea în ele o putere
suprafirească, moi oles cînd sînt formu-
late în latină. Este conform venerației
lui extreme pentru Scriptură și ne amin-
tește purtarea vandalilor care agitată Bi-
blia înaintea bătăliei. El mărturisește o
regulă de credință (cap. IV), care arată
o oarecare influență a controverșelor se-
colului al IV-lea, cu accentul pe unele
adevăruri centrale ale Creștinismului:
lucrarea creatoare a lui Dumnezeu, pa-
ternitatea Sa, providența, dragostea și ră-
pedesele pe care le aplică păcătoșilor, ră-
scumpărarea adusă de Hristos, justificarea
prin credința în El, prezența Duhului în
inima credincioșilor. Mai presus de orice,
Sf. Patriciu subliniază că credința este
ceea ce susține și îmbrățișează întreaga
trăire creștinească, mai ales împotriva
dusmăniei și răutății; de asemenea in-
sistă necontentin asupra recunoștinței da-
torate bunății lui Dumnezeu. Autorul a-
mintește de asemenea că Sf. Patriciu se
leapadă de compatrioții săi bretoni cînd
mai manifestă încă păgînescul cult al soa-
relui. «Oricît de fragmentară ar fi cunoaș-
terea noastră a lui Patriciu, adaugă Prof.
Hanson, scrierile sale ne fac totuși să în-
țîlim un om plin de neîncredere față
de el însuși, cu adevărat smerit și totuși
în stare să ia hotărîri importante, cu tot
avizul contrar al mai marilor săi și să
afirme cu hotărîre autoritatea sa episco-
pală în fata unui soldătuș nemilos, care
a organizat un masacru. El e în stare de
mari sacrificii în slujba lui Dumnezeu;
s-a bucurat în rugăciune de experiențe
extraordinare; înțelege cu fermitate ade-
vărurile centrale și durabile ale Crești-
nismului și nu-l interesează cu adevărat
nimic altceva.

În capitolele XXXIV și XXXV din
«Mărturisire» Patriciu vrea să sublinieze
că onoarea pe care a primit-o de la Dum-
nezeu nu era omenească ci duhovnicească
și că chiar nu era meritată. Iar dacă în-

tâlnește opoziția și dușmănia lumii, nu se laudă cu ele, și nu socotește acest lucru drept un semn de virtute și de sfințenie, ci că este ceea ce merită. În același timp însă este fericit de a fi redus la nivelul sărăciei lui Iisus Hristos (p. 51—2).

Cap. IV redă pe scurt *Interesul actual al Sf. Patriciu*. Autorul începe cu constatarea că Apostolul Irlandei n-a fost nici mai supus, nici mai independent față de Roma decât contemporanii săi și că, comparat cu catolicismul irlandez modern, ori cu protestantismul irlandez modern, nu oferă material folositor unei ideologii ori propagande în acest sens.

Studiul Sf. Patriciu ca și al altor icărari ai altor țări creștine, ca și țara noastră, de pildă, are o valoare autentică și durabilă, pentru istoria culturii țării sale. Autorul amintește în acest context latina sa și citațiile sale scripturistice, a căror importanță unică se revelează înaintea lui Gildas din secolul al VI-lea, ca ale unicului reprezentant al textului Biblicii latine folosită în Britania.

De asemenea, arată interesul mare pe care-l prezintă pentru istorici puținele scrieri ale Sf. Patriciu, deoarece ele sînt unice privind ultimile zile ale Imperiului roman. Ca opere religioase ale unui episcop în funcțiune în secolul al V-lea, aceste scrieri adaugă elemente prețioase la cunoștințele noastre despre viața Bisericii în această epocă: insistența lui asupra Tainei Mirungerii și despre procedura Bisericii pentru răscumpărarea prizonierilor, de pildă și aceasta cu atât mai mult că nu se cunoșc decât foarte puține lucruri despre Irlanda în acest timp și a ceea ce total nesigure. Nu face, de pildă, cunoștință cu unul dintre poezările cele mai puțin cunoscute și mai ciudate din Britania, pictii. «Dar, adaugă Prof. Hanson, cu oarecare asprime, aspectul cel mai sesizant al Sf. Patriciu este fără îndoială personalitatea sa. În el aveam o înțelegere excepțională, cu un om din imperiul roman, care ne dăruiește oarecum un fel de autobiografie adevărată și fără artificio. Oricît de zdrăgănită, stingace, încurcată și grosolană ar fi proza lui, ea are o sinceritate pe care n-o are aceea a lui Augustin și pe care nu poate s-o aibă. Augustin era un *retor* și, cu toate că pînă la urmă s-a retras din această profesiune, nu putea să se împiedice să scrie în restul vieții sale ca un *retor*, chiar cînd adresa simple predici poporului ace-

lei *Ecclesia pacis* de la Hippona. Patriciu — așa cum ne-o spune el însuși —, nu era în stare să facă retorică. Dar rezultatul este o proză de un adevăr, și de o transparență neobișnuită. Prin ea intrăm noi chiar în inima lui. Simțim că-l cunoaștem din lăuntru și în el aflăm o personalitate, care merită cu adevărat să fie cunoscută. Patriciu nu este ca de pildă contemporanul său Sf. Germain d'Auxerre un sfînt de vitraliu anemiat și prezentat de o aghiografie lăudătoare. Puțini oameni au ajuns în antichitate să se facă atât de transparenți pentru posteritate. Și mai rari sînt creștinii care au ajuns așa. Dintre bretonii antici, Patriciu este singurul despre care putem spune că cunoștința noastră merge dincoace de numele său și despre detaliile carierei sale. Personalitatea sa ca om, creștin și episcop este încântătoare și mișcătoare» (p. 54—55).

Autorul face o analiză amănunțită de mare erudiție a manuscriselor, a «vieților» Sf. Patriciu și a citațiilor sau referințelor la operele sale, arătînd preferințele sale pentru unele dintre ele. Dintre edițiile anterioare recomandă pe aceea a Prof. L. Bieler, «*Libri Epistolarum Sancti Patricii Episcopi*», Dublin, «*Irish Manuscripts Commission*», 1952, fiindcă acest text depășește pe al tuturor înaintașilor săi prin bogăția referințelor și mai ales mulțumită înțelegerii caracterului particular al latinei Sf. Patriciu. Dă apoi o bibliografie concisă, sigle și abreviații. La sfîrșit precede indicele scripturistice și notele (p. 172—200), cu două «excursii»: «*Latina lui Patriciu*» și «*Note asupra vieții și vocabularului*» (p. 155—171), ambele extrem de interesante și de mare erudiție.

Irlandez de origină, Prof. Richard P. C. Hanson s-a ocupat cu mare pasiune de opera Sf. Patriciu. El a scos în relief tot ceea ce se poate spune despre marile misionar, retrăind epoca în care acesta își deslășoară misiunea pentru Hristos. Scrie simplu, într-o limbă greoaie dar cu atât mai expresivă pentru purul adevăr, cele două opere ale acestui apostol al veacului al V-lea se citesc cu bucuria unei împliniri a unei nădejdi, pe care noi credincioșii o avem chîd începînd citirea lor.

Marile misionar al generației mele — profesorul Ioan Mihăilescu, mitropolitul Irinei al Moldovei și Sucevei de mai tîrziu — l-a amintit cu emfază într-una din-

tre lucrările sale școlare cele mai răspândite, atribuindu-i pe drept meritul de a fi creștinat întreaga Irlandă în epoca în care creștinismul era încă în luptă aprigă cu păgânismul și biruințele lui misionare erau sărbătorite de întreaga Biserică, iar misionarii erau venerați pretutindeni de ea.

În ediția a IV-a a manualului pentru seminarul, «Istoria bisericească universală până la 1054, cu noțiuni de Patrologie» (1932), citim în capitolul despre «Răspindirea Creștinismului în Europa»: «În Irlanda Creștinismul fusese propovăduit, ca și în Bretania, din veacurile precedente, dar nu prinsese rădăcini destul de puternice. Meritul de a fi adus la creștinism pe toți irlandezii este al Sfântului Patriciu († 463), fiul unui diacon scoțian. În tinerețe, fiind răpit de pirați și dus în Ir-

landa, păzi turmele șase ani. Mai târziu revine în patrie ca episcop misionar și predică Evanghelia cu mult succes, înființând mai multe minăstiri, din care cauză Irlanda primi numele de «insula sfinților».

În cadrul ecumenismului de astăzi credem că este bine ca viața și opera unui «snt. mare misionar, ca Sfântul Patriciu, să fie cunoscute mai în amănunt. Vom afla astfel că practica Bisericii noastre privitoare la Taina Mirungerii este aceea a Bisericii creștine din primele veacuri, că Biserica Ortodoxă se află deci pe drumul cel bun al tradiției primare; iar din cele amintite mai sus se pot trage și alte concluzii în același sens.

Prof. N. CHIȚESCU

IZVOARE ALE MUZICII ROMĂNEȘTI, vol. III, *Documenta*, «Școala muzicală de la Putna», Manuscrisul nr. 56/544/576 I de la Mânăstirea Putna, «*Antologhion*», Ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Gheorghe Ciobanu, Marin Ionescu și Titus Moisescu.

Obiectivul principal al lucrării este tipărirea în facsimil a unuia dintre importante manuscrite ale muzicii medievale românești, de la începutul secolului XVI, în cuprinsul cărui se păstrează 132 de cântări de cult de tip bizantin și numele a 26 de psalți, autori de cântări, dintre care cel puțin trei sînt identificați ca fiind români: Evstafie Protopsaltul, Ioan Diaconu și Kyr Gheorghie.

Manuscrisul se află în păstrarea Mânăstirii Putna, aparținînd Școlii muzicale de la Putna, ce a ființat în secolele XV—XVI în marca citorje a lui Ștefan cel Mare din Bucovina (p. 18).

În această ediție se tipărește manuscrisul în facsimil (p. 73—398), cu scopul pstrării și punerii în circulație a unuia din importante documente ale culturii noastre muzicale medievale. Manuscrisul apare în seria «documente» a izvoarelor muzicii românești, precizîndu-se ca pe viitor să se treacă la editarea celor 400 de cântări — existente — în manuscrisele de la Putna — în seria «transcripta» a izvoarelor muzicii românești.

În prefață (p. 5—19), se trec sumar în revistă aspecte generale privind muzica bizantină pe teritoriul României ca: originea (p. 10—11), vechime, contacte cu Bizanțul și Athosul etc.

Moștenirea muzicală păstrată la noi în peste 200 manuscrite muzicale bizantine constituie *principalele izvoare de artă și cultură veche românească*, sau «arhiva» poporului român — cum numea în urmă cu o sută de ani Alecu Russo «datinice, poveștile, muzica și poezia» — cu ajutorul căreia putem reconstitui acel «trecut întunecat al patriei noastre» (p. 7).

Pînă acum nu s-a acordat suficientă atenție manuscriselor muzicale vechi, care ascund în fișele lor, multe taine privitoare la trecutul nostru de artă și cultură (p. 6) pentru faptul că notația vechilor manuscrite bizantine, ieșită total din uz în urma reformei din anul 1814, devenise inaccesibilă eventualelor cercetători, astfel încît întregul fond de manuscrite muzicale vechi nu a putut fi evaluat la justa lui valoare istorică documentară (p. 9).

Documente de acest fel pot să ofere adesea argumente dintre cele mai importante pentru cercetarea trecutului de artă și cultură al poporului nostru, stînd mărturie vie în favoarea existenței, pe meleagurile patriei noastre a unei culturi străvechi unitare și în continuă dezvoltare (p. 7).

În contextul manuscriselor cei trei autori readuc în discuție problema raporturilor muzicale româno-bulgare în perioada medievală, punînd în evidență afirmarea școlii muzicale de tip bizantin de la Putna.

Cercetarea intensă a slavonei folosită de români, dar mai ales slaba dezvoltare a bizantinologiei românești a dus — după părerea autorilor — la exprimări exagerate și nefondate, din care s-a desprins ideea că în perioada medievală muzica românească de cult a fost slavonă — cu toate consecințele.

Se fac referiri la limba de cult (p. 11—16), relieffindu-se faptul că chiar și la Roma s-a cîntat latinește și grecește în sec. IV—VII, străromânii folosind și ei pînă în secolul X limbile greacă și latină (p. 11).

Se face distincție între limba de cult, în care se oficia slujba și limba în care se propaga creștinismul la noi în primele secole — limba latină, pe care o cunoștea populația daco-romană (p. 11).

Se combat exagerările muzicologilor bulgari Stoian Petrov și Hristo Kodov (*Old Bulgarian Musical Documents*, Sofia, 1973) care afirmă că odată cu traducerea cărților bisericești în slavonă ar fi luat naștere o muzică de cult slavonă, care în mai puțin de un secol s-a răspîndit pînă în Occident (p. 13).

Nu se poate vorbi, strict, de o liturghie «slavonă», de «rit slavon», de «forme de cult slavone» sau de «cîntare slavonă», ci numai de forme de cult de tip bizantin, de rit bizantin, de muzică de cult de tip bizantin (p. 13) în notație bizantină, cu structura formelor și ehurilor specifice muzicii bizantine (p. 16), cu textul literar în limba slavonă.

Întreaga structură a muzicii de cult a fost bizantină, de tip bizantin — adusă de la Bizanț și reprezentînd ceea ce de obicei numim «cultură muzicală bizantină», avînd doar textul literar scris în limba greacă sau în limba slavă, sau, mai tîrziu, în limba română după cum se păstrează în respectivele manuscrise (p. 14—15).

Se argumentează, apoi se trage concluzia, că peste tot în marile minăstiri din estul și sud-estul european s-a utilizat un singur tip de muzică — muzica bizantină — însoțită de texte în limba greacă sau slavă, cu preponderența uncia sau a alteia dintre aceste două limbi, determinată de regiunea unde se practica respectiva cîntare. Această muzică a făcut parte din marea și strălucitoarea cultură bizantină, care și-a lăsat amprente asupra întregii lumi ortodoxe (p. 15).

Cum majoritatea manuscriselor de pe teritoriul României, ce cuprind cîntări notate, sînt cu textul în limba greacă — exceptînd unele cîntări cu textul în limba slavă din cîteva manuscrise putnene — se deduce că la români chiar și în perioada de plin slavonism, se cînta în biserică în limba greacă. În cele 7 manuscrise putnene (două au fost descoperite ulterior), care totalizează aproximativ 2386 pagini cu text muzical bizantin, doar 244 de pagini au textul literar scris în limba slavă, adică un procent de 10,13%, dovadă că pînă la apariția *Psaltichiei rumânești* a lui Filothei s-a cîntat în cea mai mare parte grecește.

Se reliefează așadar, faptul — foarte important pentru noi — că avem de-a face cu un evident bilingvism greco-slav, cu preponderența limbii grecești.

După ce se redă prefața și în limba engleză (p. 20—38) se trece la analiza directă a *Antologhionului* de sub cota 56 I din Mînăstirea Putna (p. 39—65), legat cu un alt manuscris mai vechi, denumit de către autori Putna I (P/I) și Putna II (P/II).

Se arată preocupările anterioare și părerile exprimate în special de către Emil Kaluzniaki, în 1881, Paulin Popescu în 1952 — care face prima descriere a manuscrisului — și recent, cele ale lui Anne E. Pennington (p. 40—42), trăgîndu-se concluzia că P/I a fost scris după anul 1511 și înaintea celui de la 1545, la Putna, neputîndu-se preciza care dintre psalți este copistul (p. 43).

Referîndu-se la P/II, autorii precizează că a aparținut psaltților moldoveni, fiind scris probabil la Mînăstirea Neamțu, pe la începutul secolului XV (p. 59).

Textele literare din P/I sînt, în limba greacă, 120 p., un procent de 71,43% și în limba slavă, 48 p., în procent de 28,57%, cu însemnări tipiconale în limba slavă (p. 38). P/I cuprinde 76 cîntări, dintre care 53 în limba greacă și 25 în limba slavă, iar P/II, 54 cîntări în limba greacă.

Notația muzicală din ambele manuscrise este cea bizantină faza neobizantină sau cucuzeliană (p. 40).

Antologhionul de la Putna se dovedește a fi deosebit de prețios pentru cultura muzicală veche și chiar pentru aceea a lumii ortodoxe din estul și sud-estul european, acesta ca și cel de la Moscova rezolvînd indirect — după părerea autorilor — și problema limbii de cult la români în epoca medievală.

Ms. P/I ne oferă datele necesare identificării unui număr destul de mare de autori de cîntări români constantinopolitani și athoniți — al căror nume este descifrat în filele manuscrisului (p. 64).

ANUNȚ

Institutul Teologic Universitar din București publică, pentru ocupare prin concurs, postul vacant de lector pentru Lectoratul de limbi clasice (greaca și latina).

Condițiile de prezentare la concurs cerute candidaților sînt aceleași ca și în învățămîntul superior de stat, adaptate la specificul învățămîntului teologic.

Dosarele candidaților se vor depune la Serviciul de învățămînt al Cancelariei Sf. Sinod (str. Mitropolit Antim Ivireanul nr. 29, București, Sectorul 5, cod poștal 70666) și vor cuprinde :

1. Cererea de înscriere la concurs ;
2. Actele de studii ;
3. Memoriul de activitate didactică și științifică ;
4. Lista lucrărilor publicate ;
5. Cîte 5 (cinci) exemplare din lucrările și studiile publicate ;
6. Acte de vechime în muncă, cu funcțiile îndeplinite.

Înaintarea dosarelor pentru înscrierea la acest concurs se va face pînă la data de 1 octombrie 1983.

EPH

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI — Nr. 3-4 MARTIE — APRILIE 1983

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI — NR. 3 — 4 MARTIE - APRILIE 1983
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN FĂGĂRAȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOTEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.*

Îndrumător de redacție : *Pr. Prof. DUMITRU RADU.*

Redactor : *ALEXANDRU M. IONIȚA.*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți, Prea Sfințiii Episcopi, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de căntăreși bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, profeți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

CUPRINSUL

	Pag.
Redacția, <i>Slujire și pace</i>	157
VIAȚA BISERICESCĂ	
<i>Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române</i> , de Dr. Cezar Vasiliu	160
<i>Bisericele din Europa și pregătirea viitoarei Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor</i> , de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului	161
<i>Vizita P. S. Episcop Vasile Coman al Oradiei în Austria</i> , de Pr. Marin Branîște	166
<i>Cronica</i>	168
DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE	
<i>Parohia ortodoxă română «Învierea Domnului» din Geneva (Elveția); Parohiile ortodoxe române din Viena și Salzburg (Austria)</i> , de Drd. Toader Doroftei	169
DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI	
<i>Patriarhia Ecumenică; Biserica Ortodoxă a Ciprului; Biserica Ortodoxă a Greciei; Biserica Ortodoxă Poloneză; Biserica Ortodoxă din Chile</i> , de Dr. Cezar Vasiliu	172
INDRUMĂRI PASTORALE	
Pr. prof. Dumitru Stăniloae, <i>O pictură bisericească contemporană, un comentariu îmbogățit al dogmelor ortodoxe</i>	176
Pr. Ioan Mircea, <i>Traduceri greșite ale Sfintei Scripturi în limba română</i>	184
Pr. prof. Nicolae Petrescu, <i>Biserica — locaș de cult creștin</i>	201
Pr. dr. Gh. Paschia, <i>Din cugetările și slaturile morale ale Sfinților Părinți și ale unor scriitori moraliști clasici români despre adevăr și minciună</i>	208
DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE	
Drd. Constantin Strugariu, <i>Nicolae Grigorescu ca pictor bisericesc</i>	214
ANIVERSĂRI — EVOCĂRI	
Pr. prof. Mircea Păcurariu, <i>300 de ani de la moartea mitropolitului Sava Brancovici</i>	225
Pr. Gheorghe Cuneșcu, <i>Preotul poet Alexie-Atecu Mateevici (Mateescu)</i>	247

DOCUMENTARE

Pr. drd. Vasile Iorgulescu, <i>Mărturia privind monahismul pe pământul românesc, înaintea Sfintului Nicodim. În Țara Românească și Bonat</i>	253
N. G., <i>Crucea lui Mihnea al II-lea Turcitul de la Malamuc</i>	263
Pr. dr. Ioan Dură, <i>Informații istorice și bisericești despre Țările Române în manuscrisele Codicelui patriarhal 2542 al bibliotecii Vaticanului</i>	267
Drd. Constantin Rus, <i>Importanța canoanelor Sinodului II ecumenic pentru organizarea și disciplina Bisericii</i>	272

RECENZII

Vasile Drăguț, Vasile Florea, <i>Arta românească</i> , voi. I—II, Ed. Meridiane, București, 1982, de Pr. prof. Sebastian Chilea	286
Dan Simonescu, Gh. Buluiță, <i>Pagini din istoria cărții românești</i> , București, 1981, 189 p., de Pr. I. Ionescu	289
<i>Codicele Voronețean</i> . Ediție critică, studiu filologic și lingvistic de Mariana Costinescu, Ed. Minerva, București, 1981, 488 p., de Drd. Eugen Moraru	294
Dan Horia Mazilu, <i>Varlaam și Ioasaft. Istoria unei cărți</i> , București, 1981, 253 p., de Pr. D. D. Sandu	297
Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, <i>Istoria Bisericii Ortodoxe Române</i> , vol. III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, 538 p., de Pr. Paul Mihail	300
Dimitrie B. Goniș, <i>Νεοελληνικά μεταφράσεις - διασκευές του μαρτυρίου του Ιωάννου του νέου του ἐν Λευκοπόλει συναχθέντος ὑπὸ Γρηγορίου Τζάμπλακ</i> (= <i>Traduceri — prelucrări neofelene ale Martiriului Sfintului Ioan cel Nou de la Cetatea Albă compus de Grigorie Țamblac</i>), Atena, 1982, de Pr. prof. Ioan I. Rămureanu	302

SLUJIRE ȘI PACE

Slujirea constituie chemarea fundamentală a Bisericii cu care aceea stă sau cade din rostul ei în lume. Ea este corolarul iubirii creștine față de om, al sentimentului de solidaritate cu semenii. Slujirea ține de însăși ființa de comuniune a Bisericii, de relația ei cu umanitatea în care a fost inclusă prin opera de răscumpărare a Mântuitorului Iisus Hristos.

Prin slujire Biserica își împlinește toate rosturile și îndatoririle sale, întreaga ei trimitere către oameni. Ea continuă să fie în mod esențial mintuitoare, dar lucrarea sa de mîntuire și-o împlinește prin slujire. Biserica a slujit și o va face mereu urmînd exemplul Apostolului: «tuturor toate m-am făcut» (I Cor. 9, 22). Fundamentarea teologică pentru o astfel de atitudine este însuși Mîntuitorul Hristos care n-a venit să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți (Marcu 10, 45). Hristos însuși se dă pildă de slujire Sfinților săi Apostoli și prin ei tuturor credincioșilor din toate locurile și din toate timpurile (Ioan 13, 13—14).

Slujirea creștină se poate orienta spre două forme concrete — individuală și colectivă —, două căi care de fapt se întrepătrund, căci satisfacerea cerințelor individuale nu poate avea loc decît dependent de problemele comunității. Este adevărat că slujirea individuală are în centrul ei dragostea față de semenii și contribuția creatoare și personală la sporirea bunurilor comune, dar aria ei este limitată. De aici obligația Bisericilor de azi de a-și organiza slujirea în forme colective. Fapta individuală a credinciosului trebuie conjugată cu acțiunile colective ale comunității. Slujirea comunitară este cu atît mai importantă astăzi cu cît problemele unora sau ale altora sînt problemele noastre ale tuturor.

În ecumenismul actual multe Biserici au descoperit, altele au redescoperit, iar unele și-au intensificat misiunea de slujire cu care se simțeau datoare față de lume. Practicarea slujirii însă a fost totdeauna dependentă de situația socială concretă în care se aflau Biserica și credincioșii.

Biserica este chemată să-și desfășoare slujirea și mărturisirea în lume; de aceea trebuie să se ocupe conștiincios cu problemele pe care le ridică viața ei. Întrucît Evanghelia privește fiecare domeniu al vieții omenești în totalitatea ei, se cuvine ca Bisericile să sprijine în mod activ — de pe poziție creștină — rezolvarea justă a marilor probleme ale acestora.

Preocupate de modul în care pot sluji mai rodnic binele omenirii, Bisericile sînt chemate să ajute la crearea unei baze trainice a încrederei reciproce și a colaborării frățești între toți oamenii. Solidare cu firețile și dreptele năzuințe și aspirații ale lumii de azi, Bisericile sînt chemate în prezent să arate prin fapte că sînt deschise pentru slujire în și pentru lume. În concret această slujire constă în a interveni pentru o mai umană configurare a relațiilor sociale, pentru o mai mare dreptate și pentru o mai deplină pace.

Răspunderea comună, greutatea și amploarea sarcinii de slujire a lumii impun tuturor Bisericilor unitate de gîndire, de simțire și de acțiune. Dumnezeu care ne-a creat are grijă de toți, dar cheamă și Bisericile, și pe noi credincioșii lor, să purtăm grijă unii față de alții. Bisericile nu pot doar să privească la efortul pe care-l face lumea de azi spre o treaptă superioară a relațiilor dintre oameni, ci trebuie să se angajeze și să se implice activ și plenar. Bisericile trebuie să cunoască rănilor lumii și să i le vindece, să detecteze pericolele care o amenință și să o ajute la înlăturarea lor, căci ele nu au altă rațiune de a fi în lume decît slujirea.

În confruntarea cu relațiile și schimbările sociale ale vremii, Bisericile sînt datorate să colaboreze în mod practic în interesul umanității. Omenirea trebuie ajutată să se ridice la o stare de frățietate, depășindu-se toate deosebirile de orice natură. Nu există pentru Biserică și pentru membrii lor o datorie mai imperioasă decît aceea de a lucra în comun și cu simț de răspundere între popoare și pentru înfrățire și pace, spre a se înlătura astfel cauzele generatoare a tot soiul de suferințe. Realizarea acestui deziderat va ridica omenirea la o maturitate spirituală și îi va da răgazul să asculte cu înțelegere cuvîntul minții.

Slujirea în toate compartimentele vieții umane se impune cu cea mai mare necesitate astăzi cînd omul și lumea se află sub amenințarea pericolului nuclear. Mai mult ca oricînd astăzi omul trebuie să-l iubească pe om și să-și pună sufletul pentru el.

Unul din aspectele esențiale ale slujirii creștine pe plan universal și care se implică în această misiune de slujire a Bisericii este și cel referitor la pace. Pacea face parte din substanța învățaturii creștine și este un element esențial al slujirii Bisericii lui Hristos pe pămînt. Lupta pentru apărarea și promovarea ei dobîndește noi dimensiuni în contextul actual al lumii și al slujirii la care sînt chemate Bisericile.

Creșterea fără precedent a producțiilor de armament, întreținerea și sporirea focarelor de conflict în diferite zone ale lumii amenință nu numai pacea lumii ci însăși viața întregii omeniri aflată în fața unei dileme radicale: «a fi sau a nu mai fi». Iată motivul pentru care Bisericile trebuie să-și sporească eforturile în acest sens pentru ca ele să poată realiza în fiecare din credincioșii lor «un factor de pace».

Apărarea păcii și a vieții în lumea noastră constituie pentru omenii Bisericii nu numai o datorie ce decurge imperativ din însăși esența Evangheliei Mântuitorului Hristos, ci este în același timp și o șansă de a colabora la restabilirea și consolidarea unității omenirii.

Activitatea de până acum a Bisericilor pe tărîm ecumenic reliefează faptul că angajarea lor pentru refacerea unității de viață și de credință a devenit în fapt și o angajare pentru pace și înfrățire.

Ele au convingerea că lucrînd pentru pace își împlinesc misiunea ce le-a fost încredințată de Cel ce s-a jertfit pentru binele omenirii. «Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan 14, 27) este esența testamentului Domnului nostru Iisus Hristos. Pentru a putea sluji lui Dumnezeu este necesar mai întîi să se creeze în lume acel climat în care să domnească buna învoire, frățietatea și pacea Domnului.

Iată de ce la viitoarea Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor va trebui ca Bisericile să impună și discutarea și precizarea unei atitudini ferme în fața pericolelor care amenință pacea și viața lumii.

Slujind pacea, Bisericile sînt convinse că slujesc lui Dumnezeu. Și Biserica noastră împlinește această misiune, pentru că aceasta este chemarea sa: de a sluji lui Dumnezeu și oamenilor în pace și pentru pace!

REDAȚIA

• VIATA • BISERICESCA •

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘIERE A PRA FERICITULUI PĂRINTE IUSTIN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Ziua de 5 martie a fiecărui an a devenit prilej de aleasă bucurie duhovnicească și popas sărbătorec pentru ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române. Este ziua de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh, Dr. Iustin Moisescu, prilej care îndeamnă pe slujitorii și credincioșii ortodocși români să-și reînnoiască sentimentele lor de dragoste, respect și devotament față de Întiistătătorul Bisericii noastre.

Întimpinind cu inimi pline de bucurie această zi de sărbătoare, reprezentanții Sfintului Sinod, ai Administrației Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și ai instituțiilor de învățămînt teologic din București, s-au înfățișat Prea Fericitului Patriarh Iustin pentru a-i prezenta cuvenitele urări, cu prilejul împlinirii vârstei de 73 ani.

La orele 12,00, în Catedrala patriarhală din București, strălucitoare după reamenajările care i s-a făcut în ultimul timp, s-a oficiat un Te-Deum de către un sobor de slujitori, în frunte cu P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor. Au luat parte : P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal; consilieri patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, conducători și profesori ai Institutului teologic și ai Seminarului teologic din București, stareți ai minăstirilor din jurul Capitalei, funcționari superiori din Administrația Patriarhală, preoți din Capitală și credincioși.

După săvîrșirea Te-Deum-ului, cei prezenți au trecut în cabinetul de lucru al Prea Fericirii Sale, unde P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, în numele celor prezenți, a rostit o scurtă alocuțiune, spunînd : «Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre este un prilej pentru ostenitorii de la Centrul eparhial, de la Administrația Patriarhală, din învățămîntul teologic, precum și pentru toți preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, să-și manifeste dragostea și devotamentul față de Prea Fericirea Voastră, urîndu-Vă din tot sufletul să trăiți mulți ani și să păstoriți Biserica noastră spre binele și fericirea Bisericii și a neamului românesc. Întru mulți și fericți ani !».

Răspunzînd, Prea Fericitul Patriarh Iustin a mulțumit celor prezenți, spunînd, între altele: «Vă mulțumesc din toată inima pentru gîndul bun pe care mi-l închinați în această zi cînd îmi aduc aminte de ziua mea de naștere. Vă mulțumesc pentru frumoasele flori pe care mi le-ați trimis și mai ales pentru rugăciunile pe care le-ați înălțat în biserică pentru sănătatea și buna mea stare. Din partea mea, vă urez tuturor, sănătate, viață lungă și fericită. Și în această zi noi trăim cu gîndurile unii față de alții, ostenindu-ne să depunem fiecare străduințe pentru bunăstarea Sfintei noastre Biserici, pentru pacea a toată lumea și pentru propășirea poporului nostru dreptcredincios. Fie ca bunul Dumnezeu să reverse peste toată lumea Sa, peste țara noastră, peste fiecare dintre noi, darurile Sale cele bogate și să ne aibă pururea în paza Sa. Dumnezeu să ne ajute și la mulți ani!».

Prea Fericirea Sa s-a întreținut cordial cu înalții ierarhi și colaboratorii cei mai apropiați ai Prea Fericirii Sale, prezenți la această sărbătorire, într-o atmosferă de înălțătoare bucurie duhovnicească.

*

Cu prilejul împlinirii vârstei de 73 ani, Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moiescu a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare din partea membrilor Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a membrilor Adunării Naționale Bisericești și ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, din partea consilierilor patriarhali și mitropolitani, a profesorilor de teologie, a protoiereilor, preoților, stareților și starețelor de mînăstiri, a numeroase personalități laice din țară și din străinătate, precum și a numeroși credincioși.

Tuturor li s-a răspuns prin Cabinetul patriarhal, cu călduroase mulțumiri și arhiereste binecuvîntări.

Dr. CEZAR VASILIU

BISERICILE DIN EUROPA ȘI PREGĂTIREA VIITOAREI ADUNĂRI GENERALE A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Între 4—10 februarie 1983 a avut loc la Viena o Conferință pan-europeană la care au luat parte reprezentanți ai Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic, pentru a pregăti, la nivel european, viitoarea Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor care va avea loc la Vancouver, în Canada, între 24 iulie—10 august 1983. Conferința a fost organizată de conducerea Consiliului Ecumenic, iar pe plan local de Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Austria. Au luat parte: Dr. Philip Potter, secretarul general al Consiliului; Dr. Todor Sabev, secretar general adjunct; Dr. Ulrich Becker; Uffe Gjerding, secretar european al CICARWS-ului, și un număr de peste cincizeci de reprezentanți din 25 de țări. Din România au participat: Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, și Dr. Laszlo Papp, Episcopul Reformat al Oradiei.

Conferința a fost deschisă de Dr. Philip Potter care a vorbit despre sarcinile Bisericilor din Europa în pregătirea celei de a VI-a Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Într-o amplă introducere, a rezumat temele precedentelor Adunări generale elaborând, în comparație cu ele, liniile directoare ale temei de la Vancouver: «*Istus Iritis — viața lumii*». El a arătat că mai ales două dintre Adunările precedente, cea de la Amsterdam și cea de la Uppsala, s-au axat pe preocupări contemporane, având ca temă relația dintre Biserică și lume. În același sens este orientată și tema de la Vancouver. Lozincă de la Uppsala a fost: «Fiți realști: încercați imposibilul!», dar ea se potrivește mai bine vremii noastre, când trebuie apărută cu orice preț pacea. A venit timpul să se treacă de la declarații, la acțiune. În trecut teologia n-a fost legată de lume; astăzi nu se mai poate altfel.

Multă vreme Europa a dominat scena lumii. A fost însă și teatrul unor diviziuni religioase fără precedent. Iar o dată cu era colonialistă, a exportat în colonii și diviziunile de acasă și mai ales împărțirile religioase. Tot Europa a fost și focarul ultimelor două războaie mondiale. Să nu uităm că americanii sînt în cea mai mare parte tot europeni. Și tot Europa a fost centrul unor dezvoltări nemaicunoscute în trecut, în domeniul științelor, al tehnologiei, pînă la ceea ce s-a ajuns azi. Europa poartă deci pe umeri o grea responsabilitate în fața lumii întregi. Ea ar trebui să ofere acum și soluțiile care să împiedice dezastrul ce se pregătește.

Conferința Dr. Potter s-a bucurat, în general, de comentarii pozitive, fiind considerată o bună introducere la discuția în pregătire. A luat cuvîntul și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Dr. *Antonie Plămădeală*, Mitropolitul Ardealului, care a spus printre altele:

«Într-adevăr, Dr. Potter ne-a oferit o bază de discuții care merită toate aprecierile. Cele spuse de D. Sa mi-au sugerat cîteva reacții în completare care vor putea deschide orizonturi noi discuției noastre și ne vor putea ajuta să ne precizăm datoriile, ca europeni, și să ne stabilim sarcinile pentru Vancouver. Aș vrea să fac trei remarci:

1. E adevărat că Europa și europenii au fost izvorul multor diviziuni și că au exportat în colonii diviziunile de acasă. O avalanșă de misionari au dus în Africa și în cele două Americi, în Australia și în Noua Zeelandă, și în cele mai îndepărtate insule, luteranismul de acasă, calvinismul de acasă, metodismul de acasă, și așa mai departe. Noi ortodocșii nu ne-am exportat Ortodoxia, pentru că n-am cucerit pe nimeni! Situația religioasă din Europa a fost transpusă pînă în cele mai inaccesibile așezări din Africa și din cele două Americi. Care misionar ajungea mai repede, acela îi creștina pe localnici în *confesiunea sa...* Africanii și americanii, după ce au înțeles că se poate să fii și metodist, și luteran, au descoperit că pot și altfel, cum îi taie capul și pe ei. Au învățat deci să se mai împartă încă, și mai mult. Așa se face că cele mai multe împărțiri — nici nu li se mai știe numărul — s-au petrecut în America, patria tuturor sectelor. Ne punem deci întrebarea: ce mai putem face acum, noi, europenii? Singuri, nimic. Trebuie să ne asociem toți și împreună cu cei ce s-au tot împărțit, să căutăm căile

de întoarcere la unitatea de la început. Acest lucru li-l putem spune celor din alte continente, la Vancouver.

2. Dr. Potter a arătat că Europa a contribuit mult și la tulburarea și la deteriorarea unității lumii, nu numai a celei religioase. Exploatarea, nașterea sistemelor sociale, a claselor, a fost încurajată și facilitată de Europa și în alte părți ale lumii unde și-a întins stăpînirea. Se pune întrebarea : unde e acum cheia regăsirii, a refacerii unității lumii ? Numai în mîinile Bisericilor ? Că noi discutăm ca reprezentanți ai Bisericilor. Știe toată lumea că nu e numai în mîinile Bisericilor. Poate că putem face și noi ceva : să ne alăturăm acelor forțe care lucrează pentru-unitatea lumii. Sau am putea face și altceva : să dăm lumii exemplul unității noastre. Îl vom da ? Nu-l vom da. Încă nu sîntem în stare să-l dăm și, la Vancouver, ne vom întîlni și ne vom despărți tot în situația de diviziune în care sîntem. E păcat, dar aceasta e realitatea. Ce vom putea face totuși pozitiv la Vancouver ? Să ne afirmăm voința de unitate. De unitate a Bisericilor, de unitate a lumii, de depășire a crizelor, a nedreptăților, a exploatării, a discriminărilor, a inegalităților. Să afirmăm dreptul oamenilor, al femeilor și al bărbaților, și al popoarelor, la egalitate, la acces liber și egal la resurse, la suveranitate și la libertate.

3. Pe bună dreptate Dr. Potter a menționat Europa ca teatru al ultimelor două războaie mondiale și al multor altora. A fost un exemplu rău pentru alte continente. În războaie a antrenat și Bisericile. Trebuie să o mărturisim și să n-o mai repetăm... Într-o lume ca a noastră, amenințată de un război ultim atotdistrugător, Bisericile noastre ar trebui să stea împreună și să se roage și să facă totul pentru pace. Nu mai putem sta în tabere diferite, rugîndu-ne stupid și rusinos pentru victoria noastră. Trebuie să ne rugăm pentru pace. Pace și unitate între Biserici și pace și unitate în lume. La Vancouver vom fi împreună : acesta să fie mesajul nostru. Dacă «Iisus Hristos este viața lumii — cum afirmă tema Adunării generale — viața nu se poate apăra decît cu pace, nu cu armele».

În prima zi a Conferinței, superintendentul Peter Karner, președintele Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Austria a făcut o prezentare a vieții religioase din Austria.

Simbătă, 5 februarie, Rev. J. Wilkie din Marea Britanie (Irlanda de Nord) a prezentat, în cadrul meditației de dimineață, tema «Viața — dar al lui Dumnezeu», după care s-au purtat discuții în legătură cu vizitele ecumenice făcute de reprezentanți ai Consiliului Ecumenic la diferite Biserici, și în legătură cu pregătirile pe plan național în vederea participării la Adunarea generală de la Vancouver. Despre pregătirile pe care le fac Bisericile din România au vorbit Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, și Dr. Laszlo Papp, Episcopul Reformat al Oradiei. S-a arătat că tema «Iisus Hristos — viața lumii» a fost dezbătută la ultima conferință teologică interconfesională ce s-a ținut la Ciuj-Napoca ; s-a arătat că documentul de la Lima — «Botez, Euharistie, Profeție» — a fost dat unor Comisii de teologi spre a fi evaluat ; s-a arătat că se publică articole în presa bisericească pe această temă și că delegații au avut mai multe întîlniri pregătitoare. S-a accentuat de ase-

menea asupra atmosferei ecumenice și de colaborare desăvirșită a cultelor din România.

În aceeași zi, au mai vorbit : Prof. I. Smolik din Cehoslovacia despre «Europa de azi și rolul Bisericilor» ; Rev. Marc Lenders (Belgia), și Pastorul G. Bouchard (Italia). Seara, în sala «Albert Schweitzerhaus» din centrul Vienei, Dr. Philip Potter a conferențiat despre «Iisus Hristos — viața lumii : sarcinile Mișcării Ecumenice astăzi».

Luni, 7 februarie, a vorbit Rev. J. Leite (Portugalia), cu tema : «Viața înfruntind și depășind moartea».

După toate aceste introduceri, participanții au fost împărțiți în patru grupe de lucru și s-a trecut la discuții și analize în grupe. A fost ales un Comitet de redactare a documentelor finale, sub președinția Mitropolitului Ardealului, Antonie Plămădeală. Din Comitet au mai făcut parte : Rev. Marc Lenders (Belgia), Past. G. Bouchard (Italia) și Maria Herrbruck (R.D.G.).

Ultima zi a fost consacrată analizei în plenară a documentelor finale, sub președinția Mitropolitului Ardealului, Antonie Plămădeală. De comun acord, s-au făcut propuneri care să dea măturie la Vancouver despre voința de unitate, de cooperare și de pace a Bisericilor din Europa.

Grupa care și-a concentrat atenția asupra temei : *A mărturisi într-o lume divizată*, a propus :

— să se inițieze de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor un studiu asupra «rolului spiritualității în societatea secularizată», studiu care ar putea fi întreprins de către Comisia «Credință și Constituție», împreună cu Unitatea a III-a ;

— să se facă pași spre adoptarea de către toate Bisericile a Simbolului de credință niceo-constantinopolitan, în versiunea originală ;

— să se scrie istoria Bisericilor din Europa, din perspectivă ecumenică ;

— sărbătorile creștine și aniversările să se facă în unitate ecumenică ;

— să se găsească noi forme de evanghelizare care să răspundă și să fie relevante pentru situația prezentă din Europa ;

— să se urmărească pe toate planurile cooperarea interbisericească ; folosirea în comun a resurselor, cercetarea rădăcinilor tradiționale comune ;

— să se îmbunătățească sistemul de comuniune dintre Bisericile din Europa ;

— să se intensifice cooperarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor cu Conferința Bisericilor Europene și să se folosească în comun rezultatele studiilor ce se fac în ambele organizații.

Grupa a doua a purtat discuții asupra temei : *Pași spre unitate*, căzând de acord să facă următoarele propuneri, care au și fost acceptate de plenară :

— să se accepte ideea că este important pentru Bisericile din Europa ca documentul de la Lima — «Botez, Euharistie, Preoție» —, deși nu va fi propus spre aprobare la Vancouver, să fie recomandat tuturor Bisericilor spre examinare ;

— să se recomande evaluarea de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor a tuturor dialogurilor teologice bilaterale, spre a se putea și cât de cât unde ne găsim în momentul de față și ce sarcini ne mai stau în față ;

— să se propună parohiilor locale să facă pași concreți spre promovarea unității. Vizitele ecumenice la toate nivelele să se continue, deoarece se arată a fi foarte eficace. Ele ar trebui organizate și după Adunarea de la Vancouver. E mai cu folos a întâlni oameni, decît a citi documente ;

— avînd în vedere documentul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, intitulat «Mărturie și prozelitism», trebuie să se accentueze din ce în ce mai mult pe ideea renunțării complete la practica prozelitismului care este și se dovedește mereu a fi antiecumenică și anticreștină. Prozelitismul este un fenomen negativ. Încetarea prozelitismului este una din regulile fundamentale ale ecumenismului.

Grupa a treia : *Dreptate și Pace* a făcut următoarele recomandări și considerații :

— să se renunțe la amenințarea cu războiul ;

— cursa înarmărilor înlățește frica și insecuritatea ;

— nu se poate construi o securitate personală reală, pe amenințarea securității altora ;

— să se arate opoziția față de tot ceea ce poate distruge darul sacru al vieții ;

— să se evite și să se refuze toate soluțiile care au în vedere rezolvarea violentă a conflictelor ;

— să se exprime opoziția netă față de armele nucleare, față de producerea și amplasarea lor ;

— să se elibereze pentru cauze constructive sumele care se cheltuiesc pentru înarmare și distrugere ;

— dreptatea nu poate fi realizată altfel decît prin schimbarea structurilor nedrepte ;

— drepturi elementare omenești trebuie să fie acordate femeilor, tinerilor, minorităților, muncitorilor emigranți, ca și religiilor și conștiințelor, atît la nivel colectiv, cît și individual ;

— să se promoveze în Europa și în lume o politică a dialogului între blocurile militare, în locul unei politici de confruntare.

«Sintem în favoarea oricărui inițiativă pozitive care ar putea pune capăt cursei înarmărilor și ar putea asigura un proces de dezarmare completă și controlată», a declarat delegatul Bisericii Ortodoxe Române. Textul a fost inclus în documentul final.

Grupa a patra a purtat discuții în jurul întrebării : «Cum se poate ajunge la o împărțire echitabilă a bunurilor, într-o societate bazată pe o tehnologie în permanență creștere ?». Știința și tehnologia trebuiesc puse în slujba omului, nu în slujba înarmărilor. Societatea trebuie să-și transforme structurile sociale și relațiile personale, în așa fel încît toți oamenii să aibă acces egal la dezvoltare. Comunitatea euharistică este modelul creștin al conviețuirii în spiritul păcii, al egalității, al împărțirii tuturor din aceleași bunuri, al slujirii reciproce și al bucuriei.

S-a propus instituirea unei zile de rugăciune pentru pace. Propunerea va fi supusă Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Intrunirea pan-europeană din Viena a arătat o dată în plus că Bisericile din Europa sînt preocupate de buna organizare a Adunării generale de la Vancouver și că vor aduce acolo contribuții esențiale menite să-i angajeze pe creștini la soluționarea gravelor probleme care se pun lumii de azi.

† ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

VIZITA PREA SFINȚITULUI EPISCOP Dr. VASILE COMAN AL ORADIEI ÎN AUSTRIA

La invitația Fundației «Pro Oriente», Prea Sfințitul Episcop Dr. Vasile Coman al Oradiei a ținut, în cadrul unui Simpozion, conferința: *Țările Românești apărătoare ale creștinătății în Evul mediu*. Comunicarea a avut loc luni, 7 februarie, 1983, în sala Fundației Schotten, prezent fiind un numeros public. Între alții au fost de față: Eminența Sa Cardinalul Dr. Franz König, I. P. S. Mitropolit Dr. Hrisostomos Tsiter al Bisericii Grecești, P. S. Episcop N. Hummel al Bisericii Vechi-Catolice din Austria, alți reprezentanți ai cultelor din Austria, profesori universitari, reprezentanți ai cercurilor culturale, membri ai Asociației «Unirea — Prietenii în Austria ai României», membrii Asociației austro-române, enoriași ai Parohiei ortodoxe române din Viena în frunte cu parohul lor, Preotul Marin Braniște, și alții. A fost prezent și D.-l. ambasador Octavian Croza, însoțit de membrii corpului diplomatic.

Referatul s-a bucurat de o atenție și apreciere deosebite, încadrându-se în ampla acțiune de aniversare a 300 de ani de la despresurarea Vienei (1683). Vorbitorul a arătat contribuția pe care Țările Române au adus-o în Evul mediu la apărarea creștinătății împotriva invaziei otomane. Chiar și în momentul asediului Vienei de către turci, principii români Șerban Cantacuzino și Gheorghe Duca, deși erau vasali ai turcilor, au întreprins cu armatele lor importante acțiuni în favoarea vienezilor asediați, contribuind prin aceasta la respingerea inamicului.

La sfîrșitul conferinței, Dr. Otto Schulmeister, editorul ziarului «Die Presse», a apreciat contribuția Țărilor Române atît la apărarea creștinătății cit și la păstrarea propriei lor independențe. Discuțiile asupra referatului au fost continuate și în cadrul agapei oferite de Fundația «Pro Oriente». Despre conferință a făcut comentarii favorabile și presa vieneză, care a menționat rolul Principatelor Române la apărarea civilizației și culturii apusene.

Cu prilejul vizitei la «Pro Oriente», P. S. Episcop Vasile a slujit, duminică 6 februarie 1983, Sfînta Liturghie în biserica ortodoxă română din Viena, împreună cu Preotul Marin Braniște. După ce a adus binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, Prea Sfinția Sa a rostit

un ziditor cuvînt de învățătură. La Sfînta Liturghie a fost prezent și I. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului.

După serviciul divin, P. S. Episcop a rostit conferința: *Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la înfăptuirea idealului de unitate națională a poporului român*. Au asistat: Dl. ambasador Octavian Groza și membrii corpului diplomatic; Dl. ministru în retragere Piffel Percevic și Alfred Stiernemann, președintele și respectiv secretarul Fundației «Pro Oriente», profesori universitari, membri ai Asociației «Unirea» și ai parohiei, care au umplut pînă la refuz încăperile sediului cultural. După conferință a urmat o agapă la care au participat toți cei prezenți.

Intr-una din seri a avut loc tradiționala reuniune anuală (a 111-a) a Coloniei Române din Viena, organizată de Asociația «Unirea» și de Asociația Austro-Română. Cu acest prilej au executat cîntece și dansuri românești atît colectivul de muzicanți veniți din țară, cit și echipa folclorică a Asociației, condusă de Violeta Kubesch. La această manifestare artistică au luat parte membrii Ambasadei române în frunte cu Dl. ambasador Octavian Groza; președintele Asociației Austro-Române, Prof. dr. dr. Viktor Heller, precum și înalții oaspeți din țară. Participanții la serbare au fost numeroși, evidențiindu-se și prin aceasta prețuirea lor pentru folclorul și valorile etnice românești.

În cursul săptămîinii, P. S. Episcop Vasile a făcut o vizită Eminenței Sale Cardinalului Dr. Franz König și Episcopului vechi-catolic Nikolaus Hummel. La invitația președintelui Asociației Austro-Române, Viktor Heller, P. S. Episcop Vasile Coman, însoțit de Preotul Marin Branîște, a făcut o vizită la Primăria orașului Wiener-Neustadt, unde a fost întîmpinat de primarul orașului, Hans Barwitzlus. În discuțiile purtate a fost remarcată evoluția crescîndă a relațiilor de prietenie româno-austriece.

Au mai fost vizitate mînaștirile: Klosterneuburg, Altenburg, Geras, și impunătoarea biserică din Horn, după un itinerariu întocmit de Dl. Peter Henn, vicepreședintele Consiliului Asociației «Unirea».

Prea Sfințitul Episcop Vasile, însoțit de Preotul Marin Branîște, a participat de asemenea la conferința rostită de către Philip Potter, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, despre *Iisus Hristos — viața lumii*. Vorbitorul se afla în Viena cu prilejul ședinței de lucru pentru pregătirea Adunării generale de la Vancouver — Canada.

Duminică, 13 februarie, 1983, P. S. Episcop al Oradiei a săvîrșit Sfînta Liturghie, împreună cu Preotul I. Săbăduș, la biserica ortodoxă română din Salzburg. Cu acest prilej a împărtășit preotului și credincioșilor binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin și a rostit un cuvînt de învățătură. P. S. Sa a făcut o vizită Arhiepiscopului Berg cu care a discutat probleme ecumeniste și care a aprobat trimiterrea în continuare a unui bursier la Facultatea din Salzburg.

Vizita Prea Sfințitului Episcop Dr. Vasile Coman la parohiile din Viena și Salzburg au constituit un prilej de bucurie duhovnicească pentru credincioșii români din Austria. Cuvântările roșite aici de către Prea Sfinția Sa au reimprespătat în conștiința românilor austrieci rostul și rolul pe care Biserica Ortodoxă Română l-a avut în împlinirea idealului de unitate națională, iar cu prilejul sărbătoririi a 300 de ani de la despresurarea Vienei, a evidențiat — ca o participare a românilor la această sărbătoare — ajutorul dat de principii români în acele grele împrejurări pentru austrieci, prietenii de atunci și de azi ai românilor.

Preot MARIN M. BRANIȘTE

CRONICA

- Duminică 2 ianuarie** — La orele 18,00 P. F. Patriarh Iustin s-a întâlnit cu preoții Capitalei și cu colaboratori din cadrul Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor. Cu acest prilej, Corala preoților Capitalei a executat un concert de colinde de Crăciun și Anul Nou. În numele preoților a vorbit Pr. George Dragnea de la Biserica «Sf. Maria» — Ghencea.
La sfârșit, P. F. Patriarh Iustin a vorbit celor prezenți despre însemnătatea praznicului Nașterii Domnului și despre misiunea preotului astăzi.
- Joi 7 ianuarie** — După terminarea Sfintei Liturghii, P. F. Patriarh Iustin, împreună cu PP. SS. Episcopi vicari Vasile Țirgovișteanul și Roman Ialomiteanul au săvârșit slujba Aghiasmei celei mari, la praznicul Bolozului Domnului (Bobotează).
- Vineri 14 ianuarie** — P. F. Patriarh Iustin a primit o delegație de diplomați americani, care ne-au vizitat țara, formată din următoarele persoane: Charles Berk și Allan Safran — asistenți ai senatorului american Charles Percy; și Nancy Stenton, asistent al senatorului Claiborne Pell. A fost de față Steven Maloney, secretar al Ambasadei S.U.A. la București. La primire au luat parte: I. P. S. Episcop vicar Vasile Țirgovișteanul și P. C. Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.
- Marți 18 ianuarie** — P. F. Patriarh Iustin a primit pe Pablo Cabrera — însărcinatul cu afaceri al Republicii Chile, la București. A fost de față P. Cuv. Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.
— P. F. Patriarh Iustin a primit pe Remus Țincoca, cu soția, maestru compozitor și dirijor, de origine română, stabilit la Montreal, Canada.
- Joi 3 februarie** — P. F. Patriarh Iustin a primit pe artistul plastic italian Aldo Riso, președintele Academiei de artă și cultură din Roma, care a făcut o vizită în țara noastră la invitația Consiliului Culturii și Educației Socialiste. A fost de față pictorul Ion Gheorghiu, secretarul Uniunii Artiștilor Plastici. La întâlnire a luat parte P. S. Episcop vicar Vasile Țirgovișteanul.
— P. F. Patriarh Iustin a prezidat lucrările Permanentei Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.
- Vineri 4 februarie** — P. F. Patriarh Iustin a primit vizita noului ambasador al Ierusalimului la București, Excelența Sa Di. Zvi Brosh. Au fost de față P. S. Episcop vicar Vasile Țirgovișteanul și P. Cuv. Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.
- Luni 21 februarie** — P. F. Patriarh Iustin a prezidat ședința Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.
- Marți 22 februarie** — P. F. Patriarh Iustin a prezidat lucrările unei consfățuiri sinodale la care au participat membrii Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Parohia ortodoxă română
«Învierea Domnului» din Geneva-Elveția

Credincioșii ortodocși români aparținând parohiei ortodoxe române «Învierea Domnului» din Geneva s-au bucurat, în continuare, de asistența religioasă a Pr. paroh Emil Roman, care, în ultimul trimestru al anului 1982, pe lângă Sfintele slujbe oficiate cu regularitate în duminici și sărbători, a făcut vizite pastorale unora dintre credincioșii parohiei. Pentru buna desfășurare a activității religios-pastorale s-au organizat de două ori pe lună reuniuni ale Comitetului parohial.

În duminica din 12 decembrie 1982, în biserica parohială de la Chambesy a avut loc un program de colinde românești și cântări de Crăciun. După Concert un grup de copii din parohie au prezentat sceneta «Irozii» și au recitat poezii. Sfânta Liturghie din acea duminică a fost săvârșită de către I. P. S. Emilianos de Silivri, reprezentantul Patriarhiei Ecu-menice pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, înconjurat de preoți români.

Pentru ca bucuria Nașterii Domnului să fie împărtășită pe deplin și de credincioșii din împrejurimi, Părintele Emil Roman s-a deplasat duminică 19 decembrie 1982 la Lugano (Cantonul Ticino) săvârșind pentru prima dată o Liturghie în limba română în Capela Liceului «Pius XII». În seara primei zile de Crăciun P. C. Sa a săvârșit vecernia cu lăitla la Berna, în catedrala veche-catolică «Sfinții Petru și Pavel», iar a doua zi de Crăciun, duminică 26 decembrie 1982, a săvârșit — pentru prima oară în lb. română — Sfânta Liturghie la Neuchâtel, în biserica veche-catolică «Sfântul Ioan Botezătorul».

Pe plan ecumenic Parohia întreține bune relații cu celelalte confesiuni și alte organizații creștine din Geneva. Menționăm că Pr. Emil Roman a participat la reuniunile lunare ale pastorilor protestanți din arondismentul Rhône al Genevei și la reuniunile bilunare ale grupului «Ecoute et prière», primind totodată la parohie vizita diferitelor grupuri de elevi însoțiți de pastorii lor.

La 1 noiembrie 1982 I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu a oficiat un parastas la Soultzmatt (Franța) pentru soldații români înmormîțați în cimitirul militar român din localitate, la care a participat și Pr. Emil Roman împreună cu alți preoți și credincioși români.

Pe plan cultural Parohia a editat și difuzat buletinul «Învieerea», numerele 2—3 și 4/1982. Din cuprinsul numărului 2—3/1982 semnalăm articolele: «Ce este Ortodoxia?» al Pr. prof. Ion Bria, care prezintă trăsăturile fundamentale ale Ortodoxiei sub raport dogmatic, canonic și administrativ. Sub raport doctrinar Ortodoxia reprezintă învățătura de credință revelată în Sfânta Scriptură și Tradiția Apostolică, formulată de Sinoadele Ecumenice și păstrată de biserică de-a lungul veacurilor. Sub raport organizatoric Ortodoxia cuprinde «ansamblul de Biserici locale organizate canonic după principiul teritorial și național, în mod autocefal și autonom cu conducere sinodală proprie»; «*Actualitatea spiritualității ortodoxe*», de Pr. prof. Dumitru Popescu, în care, sînt prezentate unele puncte de vedere ale spiritualității religiilor orientale și ale spiritualității occidentale, conchizînd că în cadrul spiritualității ortodoxe lumea păstrează o legătură intrinsecă și nemijlocită cu Ziditorul ei, prin energiile necreate, împărtășite de Sfîntul Duh în Hristos, care constituie baza internă a întregului cosmos, fără deci ca Dumnezeu să se confunde cu creația. «Spiritualitatea ortodoxă nu reprezintă o simplă problemă de speculație cerebrală, ci implică o dimensiune de profundă trăire duhovnicească». În continuare revista prezintă un extras din mesajul adresat P. F. Patriarh IUSTIN de către Dr. Philip Potter, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, cu prilejul vizitei Prea Fericirii Sale la Centrul Ecumenic din Geneva la 21 octombrie 1981.

Prof. dr. Dan-Ilie Ciobotea semnează articolul «*Spre Sfîntul și Marele Sinod al Ortodoxiei*» în care prezintă cea de-a doua Conferință panortodoxă presinodală pregătitoare a Sf. Sinod al Ortodoxiei. În acest număr au mai semnat articole Pr. Theodor Damian și Pr. Emil Roman, care au prezentat și cronicile parohiilor respective.

Numărul 4/1982 al revistei «Învieerea» se deschide cu Pastorală la Nașterea Domnului a I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală. Tot I.P.S. Sa semnează articolul «Eroi români căzuți pe teritoriul Franței în primul război mondial 1914—1918». Pr. asistent Liviu Streza scrie un articol ocazionat de praznicul Nașterii Domnului, iar Prof. dr. Dan-Ilie Ciobotea articolul intitulat «*La fête de Noël chez les Orthodoxes en Roumanie*». Printre alte articole apărute în acest număr mai semnalăm: «*Proloagele mitropolitului Dosoftei al Moldovei. Trei sute de ani de la începerea tipăririi lor*» de Preot prof. N. Șerbănescu și «*1 Decembrie 1918. Unirea Transilvaniei cu România*» de Pr. Emil Roman.

Parohiile ortodoxe române din Viena și Salzburg

În cursul lunii februarie 1983 credincioșii parohiilor ortodoxe române din Viena și Salzburg — Austria au avut deosebita bucurie de a primi vizita P. S. Episcop Vasile Coman al Oradiei, care la invitația Fundației «Pro Oriente» s-a deplasat la Viena pentru a participa la un

Simpozion, în cadrul căruia a ținut conferința «Țările Românești apărătoare ale creștinătății în Evul mediu». Duminică 6 februarie 1983 Prea Sfinția Sa a săvârșit Sfânta Liturghie în biserica ortodoxă română din Viena împreună cu Pr. Marin Braniste ținând și un cuvânt de învățătură. De față a fost și I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, care se afla în Viena cu prilejul Consultației europene pregătitoare a celei de-a VI-a Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Vancouver — Canada.

Duminică 13 februarie a.c., P. S. Episcop Vasile a săvârșit Sfânta Liturghie, împreună cu Pr. I. Săbăduș, la biserica ortodoxă română din Salzburg, după care a rostit un cuvânt de învățătură.

Reiese din cele de mai sus că viața spirituală a românilor ortodocși aparținând acestor comunități se desfășoară în bună înțelegere cu membrii aparținând altor confesiuni creștine și pe linia tradițiilor noastre românești și creștine.

Drd. TOADER DOROFTEI

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

Un colocviu asupra Ortodoxiei în Franța s-a ținut la Paris, la 29 ianuarie 1983, la Institutul național de limbi și civilizații orientale. Organizat de «Comitetul ortodox de prietenii franceze în lume» cu binecuvîntarea I. P. S. Mitropolit Meletios (Patriarhia Ecumenică), președintele Comitetului interepiscopal ortodox în Franța, acest colocviu a fost bogat în comunicări asupra diferitelor aspecte pe care le prezintă Ortodoxia în această țară.

Preoții : Alexis Kniazev, Gabriel Henry, Elie Melia, Nicolae Ozolin, Guirguis Lucas ; Profesorii : Edourd Laham, Marie Miljkovici și Petru Năsturel, au evocat, succesiv, Bisericile : rusă, greacă, georgiană, română, sîrbă, coptă, ca și Biserica Patriarhiei Antiohiei în Franța și Școala iconografică de la Paris.

Pietro Rossi a prezentat expunerea «Biserica Orientală și Corsica».

Prof. Olivier Clément a subliniat importanța rolului gînditorilor ruși și a Institutului ortodox «Sf. Sergiu» în reînnoirea studiilor filozofice și teologice franceze, în timp ce Pr. Jean Gueit a retrasat un aspect esențial al Ortodoxiei franceze, acela al mișcării asociative și al «Fraternității ortodoxe».

Analizele istorice și sociologice au alternat cu mărturiile personale ale participanților la colocviu, care au dat o imagine vie a trecutului și a situației actuale a Ortodoxiei în Franța.

Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a ales, la 23 decembrie 1982, pe Episcopul Pantelimon (Kontoyannis), vicarul eparhiei grecești de Bruxelles—Belgia, ca Mitropolit al acestei eparhii. El succede mitropolitului Emilianos Zacharopoulos, care ocupa acest scaun din anul 1969.

I. P. S. Mitropolit Pantelimon a fost instalat duminică, 23 ianuarie 1983, de I. P. S. Mitropolit Meletie de la Paris, exarh al Patriarhiei Ecumenice în Franța, în prezența fostului titular al scaunului, Mitropolitul Emilianos, a Mitropolitului Pantelimon de Corint, a Mitropolitului Augustin al Germaniei, a Mitropolitului Emilian de Silibria, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor,

a I.P.S. Arhiepiscop Vasile de Bruxelles (Patriarhia Moscovei) și a P.S. Episcop Ieremia, vicar al Eparhiei grecești în Franța.

De notat prezența la această ceremonie a Mgr De Hovre, reprezentantul Cardinalului Danneels, Primatul Belgiei și Arhiepiscop de Malines-Bruxelles, a Mgr Van der Berg, Episcop de Anvers, ca și a Mgr Cardinale, Nunțiu Apostolic în Belgia.

Eparhia grecească de Bruxelles a Patriarhiei Ecumenice numără 13 parohii în Belgia și 2 în Țările de Jos. Noul Mitropolit are în grija sa pastorală și pe credincioșii greci din Luxemburg.

BISERICA ORTODOXĂ A CIPRULUI

Comitetul de coordonare al Consiliilor mixte pentru dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică se va întruni în luna iunie 1983 în Cipru, la invitația Bisericii Ortodoxe din această țară.

Principala sarcină va fi aceea a redactării unui document comun asupra temei celei de a doua etape a dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică și anume «Credința și comuniunea în Taine», bazându-se pe proiectele elaborate de cele trei subcomisii mixte, care s-au reunit în 1982 după cum urmează: la Vrsac (Iugoslavia) între 25—28 octombrie; la Viena (Austria) între 16—20 noiembrie, și la Chambésy (Elveția) între 27—30 decembrie.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

Pregătirile în vederea întemeierii primei Facultăți de Teologie din Grecia care să depindă direct de autoritățile bisericești, sînt în curs. A fost alcătuită o comisie formată din 9 mitropoliți, sub președinția I. P. S. Arhiepiscop Serafim al Atenei și al întregii Elade, primatul Bisericii Ortodoxe din Grecia. Secretarul comisiei este Arhimandritul Hrisostom Kakoulidis.

Această comisie, din care nu face parte nici un teolog laic, își canalizează eforturile spre crearea unei Facultăți de teologie cu profil spiritual și confesional. Unul din mijloacele de a ajunge la acest scop va fi acela al acceptării ca studenți teologi numai a persoanelor care au o adevărată vocație teologică și spirituală, deci doresc sincer să devină preoți.

BISERICA ORTODOXĂ POLONEZĂ

Conform ultimelor statistici publicate, Biserica Ortodoxă Poloneză număra la 1 ianuarie 1983: 4 eparhii, 21 protoierii, 233 parohii, 301 biserici și capele, deservite de 345 preoți. Există două minăstiri, una de călugări, cu 7 monahi și 8 novici, și una de maici, cu 15 monahii și 3 novice.

Se apreciază în general că numărul credincioșilor care participă la viața bisericească s-ar situa între 500.000—600.000, numărul celor botezați fiind de un milion (3% din totalul populației).

Numărul episcopilor a scăzut de la 5 la 3, prin retragerea la pensie a P. S. Nicanor de Białystok și prin decesul, la 24 septembrie 1982, a I. P. S. Arhiepiscop Alexei de Wrocław-Szczecin.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Poloneze va alege, în luna martie 1983, pe cel de al patrulea episcop, alături de I. P. S. Mitropolit Vasile al Varșoviei, Întistătătorul Bisericii Ortodoxe Poloneze, de P. S. Episcop Sava de Białystok și de P. S. Episcop Simeon de Łódź.

BISERICA ORTODOXĂ DIN CHILE

Ortodoxia a pătruns în Chile, ca și în alte țări din America Latină, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Primii creștini ortodocși care au venit aici au fost arabi emigranți din Palestina. În primul sfert al secolului al XIX-lea au venit și alți ortodocși din Siria și Liban, iar mai târziu din Grecia, Turcia, Rusia și Jugoslavia.

Prima comunitate ortodoxă a fost întemeiată în 1909 la Santiago de Chile, sub numele de «Societatea Ortodoxă a Orientului».

După sosirea în Chile a mitropolitului Elie (Dib) de Tir și Sidon, trimis în America de Sud de patriarhul Grigorie al III-lea al Antiohiei, Ortodoxia va cunoaște o frumoasă dezvoltare și ea va fi încadrată sub jurisdicția Patriarhiei de Antiohia. Când mitropolitul Elie de Tir și Sidon a ajuns la Santiago, slujbele ortodoxe se celebrău într-o simplă cameră, transformată în capelă. Foarte curând a început construcția în capitala țării a ceea ce a devenit mai târziu catedrala «Sf. George», care a rămas până astăzi centrul principal al Ortodoxiei chilene.

În 1962, mitropolitul Elie s-a retras la pensie, iar patriarhul Teodosie al II-lea al Antiohiei a însărcinat pe noul Arhiepiscop de Buenos Aires (Argentina), Meletie (Swaity) (care ne-a vizitat țara anii trecuți, *n.n.*) să-l înlocuiască. Acesta din urmă, deși avea sediul la Buenos Aires, a mers deseori în Chile, vizitând diferitele comunități ortodoxe antiohiene de aici. În 1965 a inaugurat la Vina del Mar o doua biserică, dedicată «Adormirii Maicii Domnului», construită prin eforturile credincioșilor antiohieni și greci.

În anul 1967 mitropolitul Meletie a obținut numirea pentru Chile a mitropolitului Atanasie (Skaff), care a rămas aici până în 1970, contribuind mult la întărirea Bisericii Ortodoxe locale și încurajând traducerea textelor liturgice în limba spaniolă.

În anul 1970, patriarhul Elie al IV-lea al Antiohiei a desemnat pe Dl. José Elias, doctor în teologie (care ne-a vizitat țara anii trecuți, participând la o reuniune a Conferinței Creștine pentru Pace la minăstirea Cernica, *n.n.*), ca administrator al Bisericii Ortodoxe din Chile. Sub conducerea acestuia, această Biserică a cunoscut un nou avânt și, în 1972, Parlamentul chilian a aprobat recunoașterea oficială a Arhiepiscopiei ortodoxe antiohiene din Chile.

În anul 1978 s-a construit o nouă biserică la Santiago, dedicată «Sf. Fecioare Maria», care a fost sfințită de patriarhul Elie al IV-lea cu ocazia vizitei Întâistătătorului de atunci al Bisericii Antiohiei în Chile. Noua parohie s-a deschis oficial în anul 1979, fiind foarte activă mai ales prin comitetul parohial, serviciul social, școala duminicală și prin corul bisericii.

Actualmente există în Chile 70.000 credincioși ortodocși, cu nouă preoți, 15 biserici și capele.

Printre comunitățile ortodoxe chiliene care s-au constituit în cursul ultimilor zece ani amintim parohiile: «Sf. Elena» din La Granja; «Sf. Ana» din Santa Rosa; «Sf. Nicolae» din Rancagua; «Sf. Fecioară Maria» din El Manzano și «Bunavestire» din Paduhuel.

Una dintre cele mai importante realizări ale Bisericii Ortodoxe din Chile este «Fundația Sf. Pavel», organizație care conduce și finanțează șapte centre de asistență socială în cartierele sărace din Santiago și asigură instrucția și educația creștină a peste o mie de copii de vîrstă preșcolară. În anul 1982, Fundația a deschis o școală în localitatea El Manzano.

Pe un continent a cărui populație este majoritar catolică (90%) și impregnat cu tradiții latine, mărturisirea credinței ortodoxe se face într-un context ecumenic.

Biserica Ortodoxă din Chile participă la activitatea diferitelor organizații ecumenice care urmăresc un dialog teologic interconfesional, în special «Fraternitatea ecumenică» și «Mișcarea de reconciliere», ca și la activitatea socială a «Fundației Bisericilor Creștine» din Chile.

Nu se poate vorbi de Biserica Ortodoxă din Chile fără a aminti de Mișcarea tineretului ortodox chilian, care joacă un rol activ în reînnoirea spirituală a Ortodoxiei în această țară. Fiecare parohie ortodoxă are un grup de tineri, care se reunesc periodic, după necesitățile comunității. Ei ajută pe preoți la catehizarea credincioșilor, publică studii asupra credinței și tradițiilor ortodoxe, îndeplinesc acțiuni cu caracter social. Cel mai important grup ortodox de tineri este cel din jurul parohiei «Sf. Fecioară Maria» din Santiago, care desfășoară un vast program de activități sociale și culturale. Dar obiectivul său principal este aprofundarea cunoștințelor membrilor săi despre comoara de învățături a Bisericii Ortodoxe.

Dr. CEZAR VASILIU

• ÎNDRUMĂRI • PĂSTORALE •

O PICTURĂ BISERICESCĂ CONTEMPORANĂ, UN COMENTAR ÎMBOGĂȚIT AL DOGMELOR ORTODOXE

Pr. prof. DUMITRU STĂNILOAE

Pictura bisericească bizantină, spre deosebire de pictura de stii occidental, se remarcă prin bogatul ei conținut teologic și prin sentimentul ce îi inspiră că te pune în legătură cu transcendența dumnezeiască, prezentă prin energiile necreate în toate chipurile lui Hristos și ale sfinților. Ea prezintă pe de o parte faptele și evenimentele mintuitoare ale lui Hristos de la naștere până la înviere, pe de alta pe un Hristos care nu aparține numai trecutului, ci care continuă să fie prezent și lucrător prin actele Sale mintuitoare săvârșite în trecut. «Iisus Hristos este ieri și azi același». Dar e același prezent în noi prin faptele Sale mintuitoare, care se imprimă în noi și devin și ale noastre, făcându-ne să ne naștem și să creștem cu El la o viață nouă, comună cu a Lui, să răstignim în noi pe omul cel vechi din puterea răstignirii Lui, să înviem cu El. De aceea făgăduiește în Apocalipsă stăpînirea peste duhurile rele nu celor ce cunosc numai cuvintele Lui, ci implinesc faptele Lui. «Și celui ce biruiește și păzește pînă la capăt faptele Mele, îi voi da stăpînire peste neamuri» (2, 26).

Cei ce au în ei pe Hristos cu faptele Lui în mod exemplar, umplindu-se de Hristos cel din trecut și din timpul lor, sînt sfinții. De aceea și icoanele sfinților îi prezintă nu numai în ceea ce au avut omenesc în ei, ci în calitatea lor de sălașuri ale lui Hristos încă de pe pămînt, calitate pe care o continuă în mod accentuat în starea lor de acum aflată într-o și mai mare unire cu Hristos.

De aceea icoanele nu despart viața din istorie a lui Hristos și a sfinților de viața lor de acum din cer. Ei au fost, dar sînt și acum vii și prezenți. Căci n-au despărțit nici pe pămînt oamenescul lor de dumnezeiesc, imanența de transcendență. Icoanele ne prezintă pe Hristos care ne îmbeie la comuniunea cu El și pe sfinții care ne-au fost și ne sînt modele ale acestei comuniuni. Iar această comuniune își atinge punctul culminant în împărtășirea de trupul și de singele lui Hristos în Sfînta Liturghie, deși credincioșii se pregătesc pentru ea prin rugăciunile întregii Sfinte Liturghii.

De aceea s-a spus că icoanele care înconjoară pe credincioși în spațiul locașului bisericesc au un caracter sau un scop liturgic, sau conținutul lor slujește pregătirii pentru împărtășirea euharistică. Tot cosmosul se concentrează în jurul Euharistiei.

Sensul acesta al icoanelor care împodobesc pereții bisericilor s-a precizat cu timpul tot mai mult, ajungând la expresia lui completă în secolul XIV, odată cu deplina precizare a conștiinței prezenței lui Dumnezeu în lume și în Biserică prin energiile necreate.

Dacă în secolele anterioare se ajunsese la prezentarea oarecum completă a temelor din viața lui Hristos, a ingerilor și a sfinților, în secolul XIV se observă apariția unor bogate reflexiuni teologice și a unor interpretări duhovnicești în prezentarea acestor teme. E un fenomen care s-a petrecut și cu Liturghia însăși. Căci și în privința aceasta dezvoltarea liturgică se încheiase în perioada Comnenilor (sec. XI—XII), ca să urmeze în timpul Paleologilor (sec. XIV) o perioadă de adânci comentarii a Liturghiei (Nicolae Cabasila, Simeon al Tesalonicului).

Fenomenul acesta similar și concomitent în Liturghie și în iconografia locașului bisericesc e prezentat în mod documentat de Hans-Joachim Schultz. Cu referire la Liturghie el zice: «Începând din timpul iconoclasmului Liturghia s-a arătat tot mai mult ca o reprezentare figurativă a tainelor vieții lui Hristos... Dar cu aceasta s-a epuizat în esență și posibilitatea reprezentării liturgice... Însă dacă dezvoltarea liturgică s-a încheiat atunci în esență, comentariile liturgice au căpătat o mai mare autoritate. De fapt scrierile liturgice ale lui Nicolae Cabasila († după 1363) și ale mitropolitului Simeon al Tesalonicului († 1429), care apar în acest timp, dobândesc un prestigiu care nu e depășit nici până azi în Ortodoxie»¹.

Iar cu referire la iconografia locașului bisericesc, el zice: «Temele iconografice ale sistemului mediu-bizantin de împodobire își mențin locul și în spațiul bisericesc din perioada bizantină târzie... Dar deși programul iconografic rămâne în totalitatea lui neschimbat, el se îmbogățește prin reprezentări de un fel nou. Dacă se compară noile tipuri de icoane cu cele preluate din timpul mediu-bizantin, se observă o trăsură reflexivă care nu putea fi văzută înainte decât în ilustratele de pe pergamente. Realitatea reprezentată nu mai este văzută în ea însăși, cum s-a revelat în istorie și cum e atestată în Sfânta Scriptură, ci în forme neistorice, cum se prezintă speculației teologice și trăirii duhovnicești. Așa s-a întimplat că într-una din bisericile grecești cele mai reprezentative (biserica Pericleptos din Mistra) e reprezentat chiar Dumnezeu-Tatăl, care pentru teologii icoanelor era pur și simplu «necris împrejur. Neistoricitatea acestei iconografii și nedistincția între vizibil și invizibil care îi este proprie, poate fi desigur înțeleasă într-un timp care era teologic dominat de palamism, de ale cărui teze principale ținea și cea despre puțința de experiență fizică a luminii taborice necreate»².

Comentariile făcute de Schultz pe marginea acestei iconografii «reflexive», apărute în Răsărit începând din sec. XIV, sînt influențate

1. *Die bysantinische Liturgie. Vom Werden ihrer Symbolgestalt.* Lambertus Verlag, Fr. im. Br., 1964, p. 165—166.

2. *Op. cit.*, p. 167—168.

de neînțelegerea occidentală a prezenței simțite a puterilor nevăzute ale lui Dumnezeu în viața lui Hristos și a sfinților. Căci pentru Occident Dumnezeu este total închis în transcendența sa, neexperiat de lume și de Biserică, ci doar presupus prin speculația logică, deductivă. Iar caracterizarea de către Schultz a vederii luminii dumnezeiești ca o vedere «fizică» e cu totul necorespunzătoare. În același timp e de remarcat că reprezentarea lui Dumnezeu-Tatăl apare în bisericile răsăritene mai mult sub influența picturii occidentale, care deși pe de o parte socotește tot ce e dumnezeiesc ca inexperiabil, îl reprezintă pe de altă parte Dumnezeu-Tatăl într-un mod foarte pămîntesc, fidelă metodei analogice de cunoaștere a lui Dumnezeu, proprie scolasticii occidentale.

De fapt, iconografia bizantină rămîne fidelă istoriei, deci principului că icoana a devenit posibilă datorită Întrupării Fiului lui Dumnezeu. Dar ea nu goleşte pe Hristos cel istoric și pe sfinți ca persoane istorice de prezența spirituală în oarecare măsură sesizabilă și trăită a lui Dumnezeu sau a puterilor dumnezeiești în ei.

Dar ceea ce spune Schultz despre apariția în iconografia bizantină a unui element de reflexiune, e just. Însă reflexiunea aceasta este pentru iconarul bizantin animată de o trăire duhovnicească a prezenței lui Dumnezeu reflectată din prototipurile reprezentate în icoanele lor.

De aceea reflexiunea aceasta apare sporită la iconarii care au avut o viață duhovnicească și mai ales la monahi, pentru că ei dispun atît de o cultură teologică aprofundată cît și de o viață duhovnicească trăită cu seriozitate. Acestora, reflexiunea teologică și experiența duhovnicească le dau posibilitatea să se adîncească în sensurile duhovnicești ale multor detalii din Sfînta Scriptură și în bogăția infinită a vieții divino-omeneste a lui Hristos și a sfinților și să sesizeze altele sensuri nesesizate de alții, pe care le și exprimă iconografic în detalii noi de reprezentare. Dar în timpurile mai noi astfel de iconarii au apărut tot mai rar. Cei mai mulți din executanții iconografiei bizantine au posedat doar tehnica desenului și un oarecare meșteșug al pregătirii culorilor. De aceea icoanele pictate de ei au reprodus doar formal și exterior chipurile moștenite din trecut, fără viață și fără interpretări creatoare ale infinitului vieții dumnezeiești aflat în Hristos și în sfinții pictați, infinit manifestat prin viața lor, descris în Scriptură și în Viețile Sfinților.

O remarcabilă excepție recentă de la această monotonă și rece repetiție ne-a fost dat să constatăm în pictura realizată în biserica Sfîntul Ioan Botezătorul din cartierul Ferentari — București, de pictorul monah Gheorghe Ciobanu între anii 1980—1983 (nu contestăm că asemenea excepții, dar poate mai puțin marcate, se manifestă și în pictura realizată de alți cîțiva iconari din timpul nostru). Cuvioșia Sa aduce prin aceasta o anumită înnoire în pictura bisericească, deși o menține pe de altă parte pe linia tradiției. El imprimă picturii tradiționale un caracter viu și creator, urmînd exemplul iconarilor din secolele XIV—XV din Imperiul bizantin și din alte vreo trei secole de după aceea din țările care au moștenit această tradiție. Cuvioșia Sa e un iconar care pictînd face teologie pe linia tradiției noastre patristice, dar o teologie vie, de caracter duhovnicesc. Cuvioșia Sa dovedește că se poate face

teologie creatoare nu numai scriind, ci și pictînd. De aceea, cum remarcă undeva N. Ozolin, specialistul rus contemporan în interpretarea picturii bizantine, icoanele au putut aduce o contribuție la dezvoltarea teologiei. Detaliile teologice și duhovnicești noi le scoate pictorul Gh. Ciobanu întemeindu-se pe o lectură mai atentă a Sfintei Scripturi.

Dar să ilustrăm cele spuse despre icoanele pictorului Gh. Ciobanu în biserica amintită, analizînd puțin cîteva din ele.

Indată după intrarea în pronaos, deasupra ușii e zugrăvită *Pogorirea Mîntuitorului pe norii cerului în vederea judecării*. Așa cum, de obicei, scena Judecării și a raiului și a iadului e menită să trezească de la început pe om din somnolența lui spirituală, arătîndu-i ce-l așteaptă la sfîrșitul vieții, așa i se dă și aici un astfel de șoc de la intrarea sa în biserică. Pe o parte și pe alta a Domnului Hristos e Maica Domnului și Sfîntul Ioan Botezătorul, continuînd să se roage Lui și în acest ultim ceas, iar mai departe sînt îngerii sunînd din trîmbiți, chemîndu-i pe toți la judecată. Sub această scenă e zugrăvită masa la care se ospătează bogatul nemilostiv cu prietenii și cu prietenele lui, negîndindu-se la săracul și bolnavul Lazăr care se vede la poarta casei bogatului. Vecinătatea acestor două scene și legătura în care sînt puse e semnificativă. Ea ne face să ne gîndim că înainte de Judecata din urmă are loc o judecată particulară care se face cu fiecare om după moartea lui. Dar ne face să ne aducem aminte și de cuvintele Mîntuitorului că osînda judecării îi așteaptă mai ales pe cei ce n-au hrănit pe cei flămînzîți, n-au îmbrăcat pe cei goi, n-au îngrijit de cei bolnavi, pe cei ce s-au preocupat numai de traiul lor îmbelșugat și de folosirea vieții pămîntești ca un prilej exclusiv de plăceri.

Peste capul bogatului stă întins ascuțișul unei săbii; la spatele mesenilor stă cu sabia scoasă îngerul morții. Fețele mesenilor sînt atrase spre înger, spre sabie, spre ceea ce simt fără voie că-i amenință de sus, prin moartea care le poate veni în orice clipă. Între Domnul care tronază ca Judecător, rămîniînd la distanță, și masa cu cei ce petrec la ea, e un ceas și o balanță. Ceasurile fiecăruia sînt numărate, fiecăruia îi poate veni sfîrșitul în orice moment. Iar la sfîrșit se va arăta balanța, în care s-au adăugat pe un taler faptele bune, iar pe altul cele rele. Apostolii șed cîte șase pe scaune pe o parte și pe alta a balanței. Poate ei sînt consultați nu numai la Judecata din urmă, ci și la cea particulară despre fiecare din cei ce au primit sau nu mărturia lor despre Hristos și au trăit sau nu conform ei. Dacă la stînga mesei bogatului e «sinul» lui Avraam, unde erau adunați dreptii din Vechiul Testament, care așteptau pe Hristos, văzut deasupra lor în brațele Maicii Domnului prezentată pe jumătate ca un fel de rug aprins, «sin» unde e dus și Lazăr, la dreapta mesei e raiul celor ce au intrat și intră prin credință la cunoașterea și comuniunea cu Hristos însuși.

Dedesubtul «sinului» lui Avraam și al raiului, pe amîndouă părțile ușii de la intrare e iadul. Iadul nu poate fi decît în cel mai depărtat dedesubt, departe de lumina lui Hristos. Și e atît de acoperit de întuneric că aproape nu se văd chipuri omenești, ci numai capetele ca de fiare

ale unor trupuri lungi de șerpi, pierdute în întuneric, cu dinții descoperiți într-un rînjat fioros, cu ochii injectați, cu părul zburliț, reprezentînd pe diavoli. Parcă oamenii ar fi fost înghițiți de demoni sau au fost reduși la o extrem de redusă viață. Se vede influența textului din I Petru 5, 9. E o înghițire care nu-i nimiceste, ci îi face să se afle în diavoli ca sălaşuri, sau să aibă «pe dracul în ei», cum se află unii în Hristos sau au pe Hristos în ei. În vecinătatea dintre ospații bogatului și Judecată se vede iarăși legătura ce se face în I Petru 4, 2—5 între viața de petrecere și Judecata lui Hristos.

Sus pe bolta înclinată din naos pînă la turla de lingă altar, pe rețele de miază-noapte și de miază-zi sînt zugrăvite scene din viața Mîntuitorului. Toată pictura-i hristologică. Hristos ne conduce prin viața Lui spre Cina cea de Taină și spre viața cerească zugrăvită în altar. Unele chipuri de sfinți apar totdeauna în legătură cu evenimente din viața Mîntuitorului. Pe peretele înclinat din partea de miază-noapte, în apropierea turlei e scena *Înălțării la cer a Domnului*. Iisus care se înalță are în spatele Lui crucea și octogonul, ca simbol al zilei a opta fără sfîrșit sau a eternității în lumină, la care a ajuns prin cruce.

Scenele din naos, de pe peretele de miază-zi, încep pornind de la intrare cu o scenă din pilda celor zece fecioare. E o scenă așezată în preajma Judecării și a raiului și a iadului, conform a ceea ce spune Mîntuitorul (Matei cap. 25). Fecioarele înțelepte se află în lumină și au pe Hristos cu fața spre ele; fecioarele nebune sînt la spatele lui Hristos și de abia se văd. Din Iisus aflat într-o mandorlă, în mărime colositoare, se înalță trei largi valuri de lumină.

Deasupra fecioarelor e scena *vindecării slăbănogului de la lacul Vitezda*, pe partea înclinată de la miază-zi sub Sfînta Treime. Cu picioarele în lac, în spatele slăbănogului care nu poate sări în lac se vede un înger care a coborît să tulbure apa. În fața slăbănogului, în dimensiuni care le întrec mult pe ale tuturor celorlalți, se vede Iisus. În spatele Lui și al îngerului un larg rîu de lumină coboară de sus, reprezentînd aceeași putere dumnezeiască ce se revărsă oriunde este Iisus, pornind fie din El, fie din cer.

Spre răsărit, pe același perete, se află scena *Schimbării la față* a Mîntuitorului. Ea e zugrăvită pe fondul crucii. Slava lui Hristos e legată de crucea Lui, cum Hristos însuși a indicat aceasta (Matei cap. 17). Dedesubtul acestei scene sînt prezentați trei părinți duhovnicești, care s-au străduit în chip deosebit cu rugăciunea lui Iisus, care îi ajută să vadă lumina taborică: Sfîntul Macarie, Sfîntul Maxim Mărturisitorul și Sfîntul Eftimie. Ei sînt prezentați cu capetele întoarse spre piept. Tradiția duhovnicească a Bisericii e legată de evenimentele din viața Mîntuitorului.

Mai spre răsărit e scena *Botezului Domnului* și imediat dedesubtul ei, *botezul copiilor în Biserică*. Se evidențiază aceeași strînsă legătură dintre un eveniment din viața Mîntuitorului și efectul lui în practica Bisericii.

Într-un mod bogat în semnificații este pictată *Sfînta Treime*. Ea e așezată pe boltă, sus în naos, imediat înaintea turlei. Ea e reprezentată prin cei trei îngeri ospățați de Avraam la stejarul Mamvri, la Masa comuniunii supreme. E o reprezentare conformă tradiției bizantine mai

vechi, și nu ca un Dumnezeu-Tatăl care stă față în față cu Dumnezeu Fiul, avînd deasupra lor, în chip de porumb, pe Duhul Sfînt, conform obiceiului occidental. Dar reprezentarea concepută de pictorul Gh. Ciobanu e deosebită de a lui Rubleov. Cei trei Ingeri sînt așezați pe cele trei laturi ale unei mese în formă de triunghi, avînd la baza lui de către turlă pe Dumnezeu-Tatăl, iar pe celelalte două laturi pe Dumnezeu-Fiul și pe Duhul Sfînt. Triunghiul e și el un simbol al Sfintei Treimi. Fiecare Persoană poate privi astfel deodată la celelalte două. Pe această masă este un potir (ca și la Rubleov), indicînd că potirul prin care Fiul cel întrupat se va împărtăși oamenilor se află într-o legătură cu întreaga Sfîntă Treime și că întruparea lui Hristos și toată lucrarea Lui mîntuitoare, pînă la împărtășirea sa oamenilor, nu-i o lucrare separată a lui Hristos, ci la ea participă în feluri deosebite fiecare Persoană a Sfintei Treimi. Comuniunea eternă și supremă din Dumnezeu stă la temelia comuniunii lui Dumnezeu cu oamenii. Pictorul Gh. Ciobanu mai aduce un element propriu: distincția ce o face între cele trei Persoane dumnezeiești în privința participării lor la iconomia mîntuirii. Fiul are la capul Lui crucea, ca Cel ce va primi ca om răstignirea; Tatăl, triumghiul, ca Cel ce în Treime are locul de izvor; și Duhul Sfînt, pătratul, ca Cel prin care se revarsă harul mîntuitor în toate cele patru părți ale universului.

Pe arcul dinspre absida de miază-noapte se află scena *Judecării lui Iisus* de către Pilat; deasupra ei e *Purtarea crucii* de către Iisus, din care se vede *Intrarea în Ierusalim*. Mai spre răsărit este *Ispitirea lui Iisus* în grădina Ghetsimani, iar dedesubt, legată de ea, *Ispitirea noastră* prin casele ce se arată în vale; unii dintre oameni le întorc spatele privind spre cruce, care are în punctul de întîlnire al celor patru brațe potirul, pe fondul octogonului. De cruce e legată împărtășirea de singele curat și plin de viață veșnică a lui Hristos.

Toate etapele mîntuirii sînt implicate în fiecare din ele și toate la un loc sînt implicate în fiecare faptă mîntuitoare a lui Hristos, în care sînt implicate de asemenea toate celelalte fapte ale lui Hristos. Mîntuirea e un întreg organic.

În bolta absidei de la miază-zi se află scena *Bunei vestiri*. Maica Domnului și Arhanghelul Gavriil calcă cu picioarele peste nori, ca unii ce sînt ridicați duhovnicește în orizontul superior naturii supuse unor legi stricte și ale unei cunoașteri prin experiență a lui Dumnezeu. Deasupra lor este zugrăvit porumbelul Duhului Sfînt pe fondul octogonului, format din două pătrate suprapuse transversal. E modul de reprezentare a eternității în care se află Duhul Sfînt. Din Duhul Sfînt așezat în acest octogon se revarsă un rîu larg de lumină peste Maica Domnului. O dată cu cuvîntul Arhanghelului are loc și minunea zămislirii Fiului lui Dumnezeu ca om.

Tot în sinul de miază-zi al naosului, mai la răsărit, e reprezentată aproape pe toată lărgimea bolții rotunde *Nașterea Domnului*. Pictorul plasează acest eveniment la intersecția a patru rîuri de lumină, reprezentînd cele patru brațe ale crucii prin care se revarsă lumina peste lume. Crucea și lumina, sau crucea luminoasă e un paradox propriu teologiei și spiritualității patristice. Într-o pictură de la mijlocul seco-

lului VI Pruncul născut în iesle este înfățișat ca o jertfă³. Se vede că evenimentele din viața lui Iisus erau interpretate în parte de pictori cu mult înainte de secolul XIV, deci altfel cum zice Schultz. De sus cad peste Prunc riuri de lumină; din leagănul Pruncului se răspindesc alte riuri de lumină. La marginea brațului luminos din stînga (spre Apus) al crucii, îngerii vestesc oamenilor afundați în întunericul neștiinței, dedesubtul crucii luminoase, evenimentul minunat, iar mai jos de ei se văd păstorii apropiindu-se de ieslea Pruncului. Peste brațul luminos și tot așa de larg, din dreapta (de la Răsărit) se văd pătrunzind Maгия călare. Cel mai aproape de Prunc, parcă ieșind și ei din adîncurile de taină ale centrului Crucii, se văd, ca și în pictura din sec. VI menționată mai sus⁴, un asin și un bou. Ca și acolo, aceste două animale sînt zugrăvite în dimensiuni mai mici decît Pruncul din iesle, sugerîndu-se prin aceasta că ele își recunosc micimea față de Stăpînul lor, oricit de mult s-a smerit El venind ca Prunc între noi: «Boul își cunoaște Stăpînul, dar Israil nu Mă cunoaște, poporul Meu nu Mă înțelege» (Is. 1, 3). Ei sînt cu mult mai mici, chiar și în raport cu Maica Domnului, căci animalele se imblîzesc recunoscîndu-se mici față de omul care se poartă blind cu ele, fără gânduri ascunse. De aceea ciinii nu mușcă un copil. Maгия sînt niște moșnegi blînzi, parcă din părțile noastre, iar cio-banii au sarici și căciuli ca pe la noi. Îngerul le face semn cu mina, chemîndu-i spre ieslea Pruncului.

Tot în sinul de miază-zi din naos, după scena Nașterii, spre Răsărit, urmează *Fuga în Egipt*. Un înger merge înaintea lui Iosif, arătînd drumul cu mina ridicată în sus și îndreptată înainte. Peste Maica Domnului și peste Pruncul purtat de Ea în brațe coboară un val de lumină din Duhul Sfînt așezat într-un octogon, ca și în scena Nașterii. Peste tot este prezent Duhul Sfînt și lumina ce coboară din El.

În sinul de miază-noapte al naosului, deasupra Răstignirii, e zugrăvită scena *Învierii*, care prezintă în chip văzut cuvintele rostite de preot la așezarea Sfintelor Daruri pe Sfînta Masă după Intrarea cea mare de la Sfînta Liturghie: «În mormînt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tilharul și pe scaun împreună cu Tatăl și cu Duhul ai fost Hristoase, toate umplîndu-le, Cela ce ești necuprins». De fapt jos este zugrăvit Hristos în iad, cu potirul în mina dreaptă, adunînd în jurul Său, pe cei drepti și oferîndu-le comuniunea cu Sine; sus în slavă, același Hristos pe scaun, iar între aceste două registre se vede mormîntul și un înger care răstoarnă piatra. Din colțul din stînga se văd apropiindu-se femeile mironosițe. Un rîu de lumină unește pe Hristos cel din iad cu Hristos de pe scaunul slavei.

Potirul care se află și în mijlocul celor două scene ale biciuirii și ale închinării batjocoritoare a lui Hristos de către ostași, e o temă care revine adeseori în pictura Părintelui Ciobanu, arătîndu-se concentrarea Liturghiei în jurul Euharistiei sau a comuniunii cu Hristos. Dar prin potir primim pe Hristos cu singele Lui dăruit în întregime Tatălui prin patimi și răstignire pentru noi. Prin potir Hristos ne unește nu numai cu Sine, ci și cu Tatăl Său. Prin potir împlinește slujba Mijlocitorului.

3. Wilhem Nyssen, *Inceputurile picturii bizantine*, București, 1975, p. 82.

4. *Ibidem*.

Pe stîlpul de la miază-zi, înainte de intrarea în Sfîntul Altar, se află scena lui *Iisus pe scaun*, avînd în dreapta și stînga pe Maica Domnului și pe Sfîntul Ioan Botezătorul, rugîndu-se pentru noi, care ne apropiem de Domnul spre a ne împărtăși de El. Iar pe stîlpul de la miază-noapte se află *Maica Domnului* ca împărăteasă, cu Iisus în brațe, avînd de-a dreapta și de-a stînga cite un înger. Ea e «mai slăvită decît Heruvimii și mai mărită fără asemănare decît Serafimii». Nu se poate intra la Domnul fără să avem altături pe Maica Domnului și fără să-i cerem rugăciunile ei și fără să o cinștim mai mult decît pe îngeri și împreună cu îngerii.

Dacă în naos sînt pictate momente din istoria de pe pămînt a Mîntuitorului, care-și prelungesc lucrarea mîntuitoare în biserică, în turlă și în altar, ne e prezentat Hristos lucrînd în cerul în care S-a înălțat.

Sus în vîrfurile turlei e Hristos Pantocratorul (Atotțiitorul), care ține, supraveghează și cîrmuiește toate. Capul Lui se odihnește pe octogonul combinat cu crucea. El lucrează din eternitatea Lui în care a intrat cu crucea și ne ajută și pe noi să înaintăm sau să ne înălțăm spre eternitatea Lui prin cruce. În jurul Lui, dar ceva mai jos sînt cele nouă cete îngerești, dedesubt Proorocii și sub Prooroci Apostolii, iar și mai jos, în cele patru colțuri, ca stîlpi pentru noi și apropiați de noi, cei patru evangheliști. Prin aceștia lucrează Pantocratorul asupra noastră și asupra lumii. Hristos Pantocratorul săvîrșește o permanentă Liturghie cerească, prezentînd neîncetat jertfa Lui pentru noi și împărtășind de ea prin potir, pe îngeri și dîndu-ne să înțelegem că după ei, și pe Prooroci, și pe Apostoli, și pe toți sfinții mutați de la noi. Numai în starea de jertfă în care intră prin împărtășirea de Hristos, se poate aduna și rămîne toată creațiunea conștientă lingă Tatăl.

Intrarea de la viața pămîntească la cea cu Hristos, sau din naos în altar, se face prin Duhul Sfînt. De aceea scena Pogorîrit Duhului Sfînt e pictată pe arcul de deasupra iconostasului. Fețele Apostolilor privesc în sus spre limbile de foc ce coboară peste ei cu o vie expresivitate pe care le-o dă starea de rugăciune. Jumătate dintre Apostoli sînt pe o parte, jumătate pe alta, iar deasupra lor și oarecum în mijlocul lor este Duhul Sfînt în chip de porumbel alb, simbol al curăției și al puterii curățitoare, cu nimb în jurul capului, pe fondul celor două patrate așezate transversal ca să formeze octogonul eternității.

În continuare pe bolta din altar, într-un mare unghi de lumină, cu vîrfurile în sus, e reprezentată *Maica Domnului* cu Domnul Hristos în brațe. Din laturile unghiului pornesc raze de lumină. În fața Maicii Domnului și a Pruncului ținut de ea în brațe este Masa etimasiei, avînd pe ea un potir și pe laturi două sfeșnice. Tema potirului apare din nou; potirul din cer stă deasupra potirului văzut de pe altar. Unghiul de sus constituie partea de sus a cortului, al cărui tip e împlinit acum prin Maica Domnului. Dintr-o parte și alta a mesei etimasiei, se apropie Moise și Aaron care se află în partea de la periferia cortului. Vechiul Testament e împlinit în Hristos, născut din Preacurata Lui Maică și în potirul din care ni se dăruiește Hristos.

Pe peretele din fundul Altarului e zugrăvită scena *Împărtășirii Apostolilor*, care se apropie dintr-o parte și alta de Hristos care ține într-o mînă potirul, iar în cealaltă pîinea. Hristos Se află în întregime

intr-un cimp de lumină și din El pornesc raze de lumină. Conținutul potirului are culoarea roșie, iar în jurul său e un nimb de lumină.

Și mai jos sînt *Ierarii*, ca slujitori omenesți ai Liturghiei.

Pe partea de miază-noapte a Altarului, deasupra Proscomidiei, e zugrăvită *Jertfa adusă de Proorocul Ilie*, avînd lîngă el pe Elisei. Peste jertfa lui coboară focul din cer, simbolul Duhului Sfînt. Deasupra acestei scene e scena lui *Ilie răpit în carul de foc al Duhului*.

În partea de vis-à-vis e zugrăvită *Jertfa lui Avraam*, mai bine zis hotărîrea lui Avraam de a da chiar pe fiul său lui Dumnezeu, simbol al jertfirii lui Iisus de către Tatăl Său ceresc. Dumnezeu îi arată în locul lui Isaac un miel, pe care Avraam îl jertfește, tip al Mielului Hristos.

În general din toată pictura iradiază o lumină ce dă spre roșu. E ca un foc al Duhului Sfînt, ca o expresie a vieții și a entuziasmului dragostei de Dumnezeu, care ne vine din cer. Peste tot curg riuri de lumină și de foc din cer. Din chipul lui Iisus țîșnesc oriunde e prezent, raze de lumină. Peste tot e prezent Duhul Sfînt în chip de porumbel; oriunde e Hristos e și crucea și potirul. Capul lui Hristos și porumbelul, simbolul Duhului Sfînt stau pe fondul eternității reprezentată prin octogon. În fiecare scenă e implicată toată mîntuirea în Hristos. Pictura e o interpretare lărgită a momentelor mîntuirii, o punere în evidență a multora din sensurile mîntuirii și totul e întemeiat pe o luare în considerare a multor amănunte din textul Scripturii, trecute adeseori cu vederea.

Mai trebuie accentuat caracterul comunitar al acestei picturi. Prezența lui Hristos și a sfinților nu e o prezență izolată. Niciodată Hristos nu e prezentat singur, ci în legătură cu Maica Sa, cu oamenii ajutați de El. La fel sînt prezența sfinții, totdeauna în legătură cu Hristos. Zugrăvirea lui Hristos sau a sfinților în izolare, practică în Occident, se resimte de individualismul religios occidental. În Răsărit se consideră că numai păcatul egoismului îl face pe om singur. Nimeni nu se mîntuiește singur, dar se pierde singur, cum a observat Homiacov.

TRADUCERI GREȘITE ALE SFINTEI SCRIPTURI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Pr. IOAN MIRCEA

Cărțile Sfintei Scripturi ale Vechiului și Noului Testament au fost scrise — precum se știe — în limbile pe care le-au vorbit autorii lor: cele ale Vechiului Testament în limba ebraică, limba proorocilor și înțelepților inspirați de Dumnezeu, care le-au scris pe parcursul a peste o mie de ani; iar cele ale Noului Testament în limba greacă — dialectul comun — limbă care era cea mai răspîndită în Imperiul roman și pe care au folosit-o și Sfinții Apostoli. Excepție face prima Evanghelie, scrisă mai întîi în limba aramaică în care a propovăduit și Mîntuitorul — limbă care a luat locul celei ebraice —, și care a fost tradusă apoi în limba greacă, spre a fi înțeleasă și de creștinii dintre neamuri.

Cu timpul aceste limbi au devenit neînțelese chiar de popoarele care le foloseau și s-a simțit nevoia traducerii cărților sfinte și în alte limbi.

Așa au luat naștere Septuaginta — prima traducere a Vechiului Testament în limba greacă, făcută de 72 de învățați, în Alexandria secolelor III—II î.d.Hr. și altele după ea, din care mai însemnate sînt : Vulgata lui Ieronim, în limba latină, sec. IV d. Hr. ; «Peșito» sau siriacă, sec. II d. Hr. ; cea a lui Ulfila sau gotică, sec. IV d.Hr. ; cea slavă a fraților Chiril și Metodiu, sec. IX d.Hr. etc. După Marea reformă, Sfînta Scriptură a început a se traduce și în limbile moderne, naționale : franceză, germană și engleză etc.

Astfel încep să apară și la noi traduceri parțiale și integrale, precum : *Codicele de la Voroneț* și *Psaltirea Scheiană*, cu date necunoscute ; *Psaltirea* lui Coresi (1570) ; *Palia de la Orăștie* (1582) ; *Psaltirea de la Bălgrad* (Alba Iulia 1651) ; *Psaltirea* lui Dosoftei (Iasi, 1680) în proză și cea în versuri (1673) ; Biblia de la București (1688) ; Biblia de la Blaj (1795) ; cea de la Petersburg (1819) ; de la Sibiu (1856) ; cea britanică (1873) ; Biblia din 1914, ediție a Sfîntului Sinod, tradusă după Septuaginta ; cea britanică (1924) ; *Biblia* Nicodim, Gala Galaction și Pr. V. Radu (1936) și 1938, (a Fundațiilor) ; *Biblia* Nicodim 1944 și edițiile revizuite : 1968, 1975 și 1982, precum și edițiile Noului Testament începînd cu cea din 1648 de la Bălgrad și pînă la cea din 1979.

Der nu toate traducerile sînt versiuni directe după textul original, ci multe sînt luate după alte traduceri, deci mediate — iar altele au fost numai revizuite. Apoi în cele mai multe din ele se întîlnesc cuvinte sau expresii aramaice ca : avva, pasha, sabat, Golgota, Betezda, KeŃa etc., doar transcrise în limba greacă ; sau nume proprii compuse, ca : Barionas, Bartolomeu, Barnaba etc. ; sau texte, ca : eloi, eloi, lama sabahtani (Marcu 15, 34)¹, care în unele traduceri s-au păstrat în forma inițială, fiind numai transcrise, iar în altele au fost traduse după înțelesul lor.

O traducere sau o revizuire a Sfîntei Scripturi presupune noi îmbunătățiri și îndreptări, fie printr-o traducere corectă, acolo unde n-a fost bine tradusă, fie prin înlocuirea termenilor și expresiilor devenite de neînțeles aducînd lumină în textele echivoce, spre a nu lăsa loc la interpretări greșite și laerezii. Deosebit de aceasta, traducătorii sau revizuatorii sînt îndatorați a ține seama de ultimele descoperiri în legătură cu textul biblic și de rezultatele cercetărilor din ultimul timp, care au adus lumină noi în descifrarea sensului real al unor texte mesianice, de exemplu : Isaia 53, 7 și Iezechiel 9, 4—6 etc. Traducerile cit mai conforme cu originalul sînt ziditoare de suflet, în timp ce o traducere care strecoară termeni sau expresii care răstălmăcesc cuvîntul lui Dumnezeu și textul original produce nedumeriri și favorizează rătăcirea creștinului de la dreapta credință.

Un exemplu în acest sens îl constituie traducerea Sfîntei Scripturi în limba română din 1924 și reeditată mereu de «Societatea Biblică Britanică» pentru răspîndirea Bibliei în Anglia și străinătate. În această ediție apar modificările de texte sau de termeni și expresii care denaturează ideea textului și a contextului.

Iată pentru ce ne-am propus a compara cele două traduceri ale Bibliei — cea Ortodoxă ed. 1975 și cea «britanică» — pentru a scoate în

1. Dr. Vasile Tarnavschî, *Introducere în cărțile Vechiului Testament*, Cernăuți, 1928, p. 82.

evidență măcar o parte din cele mai importante modificări, care să poată fi îndreptate și puse în acord cu textele originale. Mai întâi, se impun însă câteva considerații generale.

Pentru a feri pe credincioșii ei de rătăcirii în citirea și interpretarea Sfintei Scripturi, Biserica Ortodoxă învață că cuvîntul lui Dumnezeu fiind inspirat, nu poate fi tilcuit decît de Biserica prin slujitorii ei, după normele sale exegetice, stabilite de Sfinții Părinți. La baza interpretării corecte a Sfintei Scripturi stă Sfînta Tradiție, interpreta ei fidelă, căreia i se adaugă regulile exegetice.

Unele norme de interpretare le indică însăși Sfînta Scriptură, statornicind mai întâi că «Toată Scriptura este insufiată de Dumnezeu și de folos spre învățatură, spre mustrare spre îndreptare și spre înțelepțirea cea întru dreptate» (II Tim. 3, 15). Chiar din acest text se vede că cel ce trebuie s-o interpreteze este un slujitor al Bisericii investite cu harul profeției și cu autoritatea de a învăța, și a mustra «spre îndreptare și înțelepțire» pe cei puși să-i călăuzească pe calea mîntuirii. «Nici o proorocie a Scripturii nu se tilcuiește după socotința fiecăruia, pentru că niciodată proorocia nu s-a făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit, purtați fiind de Duhul Sfînt» (II Petru I, 20—21). Sfîntul apostol Petru mai spune că în epistolele lui Pavel, ca și în ale lui: «Sînt unele lucruri cu anevoie de înțeles pe care cei neștiutori și neîntăriți le rătălmăcesc, spre a lor pierzare» (II Petru 3, 16). Înțelegerea corectă a Sfintei Scripturi se face în cadrul larg al Sfintei Tradiții, prima formă a Revelației divine, din care s-a născut Sfînta Scriptură, partea scrisă a acesteia.

Mîntuitorul poruncește Apostolilor, după ce-i sfințește în ziua Învierii: «Mergînd învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-le să păzească toate cîte v-am poruncit vouă...» (Matei 28, 19—20). Dar cum se săvîrșea botezul — ca și celelalte Taine, sau cum se închinau creștinii, nu se spune; acestea s-au păstrat prin Tradiție, de unde mai apoi le-au luat Sfinții Părinți și le-au inserat în scrierile lor².

Despre Tradiție, «dreptarul învățaturii» (Rom. 6, 17), vorbesc multe texte: Ioan 20, 30; 21, 25; Fapte 2, 42; Rom. 10, 17; I Cor. 11, 2; 15, 3—7; Fil. 4, 9; II Tes. 2, 15; 3, 6, 14; I Tim. 6, 20; II Petru 3, 1—2; I Ioan 1, 1—3 etc.). Prin urmare, cînd recomandă Apostolul Neamurilor: «Țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră» (II Tes. 2, 15), trebuie să înțelegem că Sfînta Tradiție este Revelația nescrisă, care completează pe cea scrisă sau Sfînta Scriptură. *Tilcuind acest text* (II Tes. 2, 15) Sfîntul Ioan Gură de Aur scrie: «De aici se vede lămurit că nu toate le preda lor prin epistole, ci multe li se preda și din gură; însă și acestea (prin viu grai), ca și acelea (scrise) sînt vrednice de credință. Așadar, și Predania (Tradiția) Bisericii, adică

2. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele I—II—III și Mistagogice I—V* vorbește despre: Botez, Pocăință, Ungerea cu Sfîntul Mir și Sfînta Euharistie. Iar în *Cateheza XIII* vorbește despre însemnarea și semnificațiile Crucii. Vezi *Catehezele*, traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1943, partea I, p. 57—103 și partea a II-a, p. 309—358.

Tradiția nescrisă, transmisă din generație în generație, noi o credem vrednică de credință»³.

Porunca de a învăța — și deci și de a țilcui Sfintele Scripturi după toate regulile exegetice — a fost dată Apostolilor și ierarhiei Bisericii de după ei, ca și puterea harică a săvârșirii Sfințelor Taine și a conducerii Bisericii. De aceea numai Biserica, prin slujitorii ei ierarhici și prin dascălii ei, are dreptul și puterea harică a întregii slujiri și a țilcuirii corecte a Sfintei Scripturi⁴.

Deosebit de ajutorul Tradiției, Biserica a statornicit și o seamă de reguli de interpretare, sau ermineutice, de care trebuie să țină seama țilcitorul Sfintei Scripturi. Mai întâi, să confrunte traducerea dacă e conformă cu originalul, după cercetarea textului critic, căci o traducere corectă este ca un prim comentariu. Apoi să țină seama că nici un text nu se interpretează singur, izolat, ci privit în contextul lui, adică în legătură cu cele dinainte și cu cele ce urmează; iar pentru a nu greși se caută și textele paralele, ca nu cumva ideea releșită să fie în contradicție cu învățătura generală a Scripturii. În fine se apelează și la consensul sau felul cum au țilcuit Sfinții Părinți ai Bisericii textele respective.

După felul Scrierilor Sfinte, interpretarea poate fi literară, adică ce spun cuvintele; tipică, figurată sau metaforică, în care sensul este ascuns cuvintelor; moral-spirituală și alegorică. Se cer apoi țilcitorului cunoștințe teologice, istorice, arheologice, geografice, filosofice și politico-sociale etc. pentru înțelegerea și redarea corectă a situațiilor înfățișate de textele comentate.

Pe lângă aceasta, ascultarea de Biserică este condiție a mîntuirii — alături de celelalte: harul, credința și faptele bune. Căci cine n-ascultă de Biserică și de slujitorii ei, episcopi și preoți, n-ascultă nici de Hristos care i-a hirotonit prin Apostoli, nici de Dumnezeu (cf. Matei 10, 40; Luca 10, 16) și se exclude singur din comunitatea ei (Matei 18, 17—18). De aceea recomandă Sfîntul apostol Pavel creștinilor ascultare de păstorii lor: «Ascultați pe mai marii voștri (episcopi și preoți) și vă supuneți lor, fiindcă ei priveghează pentru sufletele voastre, avînd să dea seamă de ele, ca să facă aceasta cu bucurie și nu suspînînd, căci aceasta nu v-ar fi de folos» (Evr. 13, 17). Căci mîntuirea este «de obște» (Iuda 3), sau comunitară, în Biserică și prin Biserică, ajutați și de Maica Domnului (Ioan 2, 3—5), de îngeri care slujesc mîntuirea noastră (Evr. 1, 14) și de toți sfinții, cu rugăciunile lor (Apoc. 8, 3—4).

Între textele greșit traduse în Biblia «britanică» amintim pe cele mai izbitoare. Primul text la care ne oprim, este cel din Psalmul 97, 7, corespunzînd în Biblia Ortodoxă cu Psalmul 96, 7; și cel din Isaia 21, 9, texte în care apare «icoane» în loc de «idoli», sau «chipuri cioplite». În textele traduse incorect citim: «Sînt rușinați toți cei ce slujesc icoa-

3. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia IV la II Tesaloniceni*, traducere de Athim. Theodosie Athanasiu, București, 1905, p. 322.

4. Dionisie Areopagitul, la Teofilact, *Țilcuire la Epistola a doua către Tesaloniceni*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. III, p. 103, nr. 1: «Pentru aceasta Marele Dionisie Areopagitul numește ființă a bisericeștii ierarhii nu numai dumnezeiasca Scriptură, ci și apostoleștile și ierarhiceștile predanșiri ale Bisericii». Și tot aici, Sfîntul Vasile cel Mare zice: «Din învățăturile și propovăduirile cele ce se păzesc în Biserică, pe unele le avem din învățătura scrisă, iar pe altele din predania Apostolilor transmisă nouă prin viu grai».

nelor, și care se fălesc cu idolii; toți dumnezeii se închină înaintea Lui» (Ps. 97, 7). Traducerea ortodoxă, corectă, sună astfel: «Să se rușineze toți cei ce se închină chipurilor cioplite și se laudă cu idolii lor» (Ps. 96, 7). «Inchinați-vă Lui toți îngerii Lui» (v. 8). Se vede dar diferența de traducere, rezultată din înlocuirea termenilor «chipuri cioplite» = פסל (fesel) grecește γλυπτός, cu «icoana». Traducătorii sînt împotriva cultului icoanelor, pe care Biserica Ortodoxă îl are în cinstire deosebită și de aceea au modificat textul, făcîndu-i o adaptare la învățătura lor. Se știe sigur că în Vechiul Testament nu existau icoane, ci numai chipurile cioplite ale idolilor în forma lor statuată turnate din metal, cum a fost «vițelul de aur» (Ieș. 32, 9), sau sculptate în piatră sau lemn; de aceea se numeau «cioplite». Dar nu erau icoane. Același termen îl aflăm introdus și în Isaia 21, 9: «...A căzut Babilonul și toate icoanele dumnezeilor lui sînt sfărîmate la pămînt»; pe cînd traducerea corectă spune: «...și toate chipurile cioplite ale idolilor lui...».

Dar nu pentru că erau cioplite aceste chipuri idolești erau urite înaintea lui Dumnezeu și interzise, ci pentru ce li se atribuia, pentru cultul ce li se da ca unor dumnezei, cu jertfe de animale sau umane, cu tămîieri și închinăciuni. Căci nu toate chipurile cioplite erau numite idoli sau dumnezei pentru că unele erau poruncite de Dumnezeu și lucrate de meșteri cărora El le-a dat «duh dumnezeiesc» (Ieș. 31, 36) și «înțelepciune». În realitate, prin acești idoli sau chipuri cioplite zise «dumnezei» se înțelege ceea ce spune Fericitul Augustin, referindu-se la ideea din Psalmul 96, 7: «Inchinătorii la idoli nu cinsteau divinitatea pe care o închipuiau idolii, ci, «pe demoni». Aceia erau mai vinovați închinîndu-se la demoni decît dacă ar fi dat aceeași onoare curată idolilor, care nu le-ar fi făcut nici bine, nici rău; pe cînd demonii deveneau tiranii lor și-i trăgeau cu ei în abisul tuturor relelor»⁵.

Aceeași idee o aflăm la Sfîntul apostol Pavel, care, interzicînd creștinilor a minca din cele jertfite idolilor, zice: «Sau (ce) idolul este ceva? (Nu). Ci (zic) că cele ce jertfesc păgînii, jertfesc demonilor și nu lui Dumnezeu. Și nu voiesc ca voi să fiți părtași ai demonilor» (I Cor. 10, 19—20).

Un alt text tradus greșit, în același sens, este: «Și au schimbat slava Dumnezeului nemuritor într-o icoană care seamănă cu omul muritor, pasări, dobitoace cu patru picioare și tiritoare» (Rom. 1, 23), adică închinarea la idoli. Aici apare în adevăr termenul grec εἰκόνη — ὄνομα care înseamnă «chip, înfățișare», dar nicidecum «icoană» în sensul dorit de traducător. Sensul corect este: «Au schimbat slava lui Dumnezeu celui nesticăcios cu asemănarea chipului (ἐν ὁμοιωματι εἰκόνης) omului stricăcios și al pasărilor...». Deci nu e vorba de icoană, ci de idoli care seamănă la chip și asemănare cu omul și cu animalele, pasările și tiritoarele, după cum erau turnați idolii. Din cele 20 de locuri în care este folosit εἰκόνη, aceeași traducere redă termenul prin «chip» de 11 ori și de 9 ori prin «icoană»: aci (Rom. 1, 23) și în Apocalipsă (13, 14, 15; 14, 9; 15, 2; 19, 20; 20, 4), în toate acestea fiind vorba de «chipul fiarei», tradus prin «icoana fiarei».

5. Fer. Augustin, la Dr. Gherasim Timuș, *Note și Meditații asupra Psalmilor*, București, 1896, vol. II, p. 416.

Comentatorii spun clar că aici (Rom. 1, 23), Sfântul apostol Pavel vorbește de vina și de păcatele păgînilor închinători la idoli — și nu de icoane — deși Dumnezeu le-a dat destule mărturii de puterea și lucrarea Lui. «Așadar, înflia crimă — zice Sfântul Ioan Gură de Aur — este că nu au aflat pe Dumnezeu; a doua, că au avut înaintea lor motive puternice și lămurite despre existența Lui; a treia, că s-au crezut a fi înțelepți; a patra, că nu numai că nu L-au aflat, ci încă au coborît respectul ce trebuia a-l arăta, la demoni, la pietre și lemne», din care sînt ciopliți idolii. «*Au schimbat slava Lui*». Și cui au atribuit slava lui Dumnezeu? Nici măcar oamenilor, ci unor chipuri întru asemănarea oamenilor... și au coborît-o chiar la animale necuvîntătoare, ba chiar și la chipurile acestora... Pretutindeni diavolul a căutat să coboare pe oameni la nivelul imaginilor (chipurilor) celor tiritoare și pe cel pe care l-a făcut (Dumnezeu), ca să-l ridice la cer, să-l supună chiar celor mai necuvîntătoare dintre toate vietățile⁶.

O traducere greșită aflăm iarăși la textul din Iezechiel 9, 4, 6. În amintita Biblie citim: «Domnul i-a zis (proorocului): «Treci prin mijlocul cetății, prin mijlocul Ierusalimului și fă un semn pe fruntea oamenilor, care suspină și gem din pricina tuturor urmicunilor care se săvîrșesc acolo» (v. 4). Iar mai departe: «Ucideți și nimiciți pe bătrîni, pe tineri, pe fecioare, pe copii și pe femei; dar să nu vă atingeți de nici-unul din cei ce au semnul pe frunte! Incepeți însă de la Locașul Meu cel sfînt» (v. 6).

Profanîndu-se și Templul sfînt, Dumnezeu a hotărît pieirea celor nelegiuți. Dar pentru a-i salva de pieire pe cei credincioși, neîntinați, a pus să-i însemne pe frunte cu semnul «tau» (tau), ultima literă a alfabetului ebraic, care avea atunci forma crucii (†), după mărturia comentatorilor vechi și noi⁷ și a cercetătorilor alfabetului și scrierii vechilor popoare semitice⁸. Expresia ebraică în aceste texte este «thawa thaw» sau «tava tau» — a însemna cu semnul tau (†) — deci traducerea corectă — potrivit noilor cercetări, este astfel: «...și înseamnă cu semnul crucii (†) pe frunte...» (v. 4 și 6), «care au pe frunte semnul «†» (v. 6). Chiar și un comentator german, protestant, afirmă la acest text: «Litera ebraică după forma literelor vechi putea să aibă forma unei cruci înclinate (X) (Die gestalt eines liegendes Kreuzes haben...». Semnul avea să arate că cei însemnați cu el aparțin lui Iahve (cf. Is. 44, 5). Deci semnul acesta (†) îi scapă (pe cei însemnați cu el) de nimicirea care

6. Sf. Ioan Hrisostom, *Omlia IV la Romani*, traducere de Arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1906, p. 41.

7. Vezi Clement Alexandrinul, *Stromata* VI, II, P.G., IX, 305; Origen, *Comentariu la Iezechiel*, IX, 4, «P.G.», XIII, 800—801; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Filocalia*, P.G., 559—560 și în traducere de Prot. dr. Dumitru Stăniloae, vol. 3, Sibiu, 1948, Intreb. 55, Scolia 26, p. 280. Per. Ieronim, *Vulgata* la Iez. IX, 4; Ieronim de Knabenbauer, *Commentarius in Iezechiel Prophetam*, Paris, 1890; pag. 99—100; J. A. Petit, *La Sainte Bible avec commentaires, d'après Dom Calmet, Les Saints Pères et les exégètes anciens et modernes*, Paris, 1926, t. VIII, p. 112—113. V. Tarnavski, *Arheologia biblică*, 1930, p. 200. Pr. Ioan Mircea, *Preligurile Crucii în Vechiul Testament*, în «Studii teologice», XXI (1969), nr. 3—4, p. 179—198.

8. Vezi Vigouroux, *Alphabet hebreu*, în «Dictionnaire de la Bible», Paris, 1926, tom. I, p. 402—416; și E. Manganot, *Ecriture*, în «Dictionnaire de la Bible», tom. II, p. 1576.

trece pe lângă ei. Ideea se găsește și în cartea Ieșire (12, 7; 13, 22—27) și în Apocalipsă (7, 3; 14, 1)⁹.

Alte texte greșit traduse întâlnim în Noul Testament, unele direct, altele indirect. Între cele directe, amintim termenul incorect — atribuit Sfintei Fecioare Maria, — de «nevastă». «Iosife... nu te teme să iei la tine pe Maria, nevastă-ta, că ce s-a zămislit în ea, este de la Duhul Sfânt» (Matei 1, 22 și 24), deși două versete mai înainte se spune: «Maria, mama Lui (Iisus) era logodită cu Iosif» (v. 18). Tot așa în versetul următor (19), Iosif e numit «bărbatul ei», nu «logodnicul ei». Termenul grec este γυνή resp. γυναίκα, care înseamnă «femeie», exprimând genul feminin; dar prin femeie se înțelege în sens larg și fecioară și tinăra logodită — cum era cazul aci — și femeie căsătorită, conviețuind cu bărbatul ei, ceea ce nu este cazul cu Sfânta Fecioară Maria, care și după naștere a rămas Fecioară. De aceea o și numește Biserica «*pururea Fecioară*». Lucrul acesta ni-l descoperă Dumnezeu, prin proorocul Iezechiel (44, 2) care folosește pentru ea metafora «poarta»: «*Poarta aceasta va fi închisă, nu se va deschide și nici un om nu va intra pe ea. Căci Domnul Dumnezeuul lui Israel a intrat pe ea. De aceea va fi (rămâne) închisă*». Textul se află la fel și în Biblia discutată. Sfinții Părinți și Tradiția Bisericii cu cîntările ei cultice au văzut în acest text exprimată Nașterea lui Hristos din Sfânta Fecioară Maria, după care ea a rămas iarăși Fecioară. De aceea este numită și «*Poartă*» și «*Pururea Fecioară*».

Aceeași greșită traducere se face și cu textul: «*Și a luat la el (Iosif) pe nevastă-sa. Dar n-a cunoscut-o, pînă ce ea a născut un fiu. Și el i-a pus numele Iisus*» (Matei 1, 24—25). Traducerea corectă este: «*Și fără să fi cunoscut-o pe ea Iosif, Maria a născut pe Fiul său, Cel Unul Născut, Căruia I-a pus numele Iisus*». Expresia în discuție aci este εως ου tradusă prin «pînă ce» («pînă cînd»). Cu alte cuvinte, ei spun că «Iosif n-a cunoscut-o pe ea pînă ce a născut un fiu», pe «primul născut», dar după aceea a cunoscut-o, căci Maria a mai avut și alți copii, așa-ziii «frații și surorile lui Iisus» (Matei 13, 55—56). Iată cum se trece de la o eroare la alta, căci nu se vorbește nicăieri în Evanghelie că aceștia ar fi fiii ei, ci numai de un unic Fi, «Iisus, Fiul ei». Aceia sînt fiii altei Marii, vara sau rudenia Sfintei Fecioare, iar ea numită numai «Mama lui Iisus».

Dacă Ingerul Domnului îi spune lui Iosif că «ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfînt», mai poate fi vorba de o atingere a lui Iosif de Sfînta Fecioară? Și poate fi ea numită «nevastă», în sens obișnuit, fără a comite o blasfemie? Iar în ce privește expresia «pînă ce», aci, ca și în alte texte, înseamnă «niciodată». Aceeași expresie o găsim folosită și în II Regi (II Samuel 6, 23) unde citim: «*Micol, fiica lui Saul n-a avut copii pînă în ziua morții*». Oare, după ce a murit ea a născut copii? Așa ar trebui înțeles după logica sectară. Sau: «*Șezi de-a dreapta Mea, pînă ce voi pune pe vrăjmașii tăi așternut picioarelor Tale*» (Ps. 109, 1; Matei 22, 44). Sau: «*Căci El (Hristos) trebuie să împărătească pînă ce va pune pe vrăjmașii Săi sub picioarele Sale*» (I Cor., 15, 25).

9. E. Kautzsch, *Iezechiel*, în «Die Heilige Schrift des Alten Testaments». Herausgegeben von Bertholet, Tübingen, 1922, p. 890.

2—27)

direct,
atribuit
iei la
Duhul
«Ma-
er-setul
menul
genul
tinără
ind cu
după
ururea
cul le-
Poarta
tra pe
va li
ții Pă-
st text
are ea
ururea

el (Io-
Și el
e: «Și
Unul
iosif
dar
a-zișii
le la o
știa ar
altei
Mama

intr-
i Iosif
șisnuit,
aci,
im fo-
i Saul
născut
reapta
.. (Ps.
tească
5, 25).

rusge-

Dar după aceea nu va mai sta oare «de-a dreapta», și nu va mai «împărăți» Hristos ?

Cit privește pe așa-zișii «frații lui Hristos»: Iacob, Iosif, Simion și Iuda, aceștia sînt, după indicația sfinților evangheliști fiii altei Marii, soția lui Cleopa (Ioan 19, 25), numită aici «sora mamei Lui». Dar Maica Domnului n-a avut nici o soră, fiind singură la părinți și născută la bătrînețea lor. «Cealaltă Marie», numită «sora mamei lui Iisus», nu poate fi deci decît o rudenie: fie o vară primară, fie o mătușă. Iar așa-zișii «frații lui Iisus», fiind fiii acelei Marii a lui Cleopa (cf. Matei 27, 56; Marcu 15, 40), erau în realitate «veri secundari», sau «rude», dar indicați prin termenul general de «frați», care exprima toate gradele de rudenie.

Se știe că limba ebraică era săracă în cuvinte; și prin termenul «frați» se înțelegea deopotrivă: frați de sînge, frați de levirat, frați vitregi, unchi și nepoți, veri de toate gradele etc. Astfel, de pildă, Avraam era unchiul lui Lot, fiul fratelui său Haran (Fac., 12, 31) și totuși se numea «frați» (Fac. 13, 8; 14, 14, 16). De asemenea, Iacob, fiul lui Isaac și al Rebecăi, s-a căsătorit cu verișoarele lui primare: Lia și Rahela, fiicele unchiului său Laban — frate cu Rebeca — și se numeau toți «frați» (Fac. 29, 12; cf. și I. Paral. 23, 22 (I Cronici)). Deci «frați» aici înseamnă «veri» sau «rudele Domnului», iar nicidecum frați buni de sînge și de mamă.

Un termen greșit tradus este cel de «Arhiereu», rezervat doar pentru Iisus Hristos, în celelalte cazuri — deși e vorba de superiorii preoției iudaice. Cel mai mare în această ierarhie, arhiereul, este redat prin: «Marele Preot», iar la plural «mai marii», «căpeteniile preoților», sau «preoții cei mai de seamă» (Matei 2, 4; Marcu 14, 53; 15, 1, etc.), spre a se înlătura ideea de ierarhie bisericească, în care arhiereul sau episcopul este treapta cea mai înaltă a preoției, la creștini, ca și la iudei.

O altă traducere eronată o aflăm — tot în legătură cu preoția creștină și cea a lui Hristos —, în Epistola către Evrei. Ea sună astfel: «Iar El (Hristos-Arhiereul = sau Preotul în veac) fiindcă rămîne în veac are o preoție, care nu poate trece de la unul la altul» (Evr. 7, 24). Falsificarea ideii constă în fraza ultimă, subliniată, care este adăugată: adică, preoție care nu poate trece de la unul la altul», vrînd să spună că în Noul Testament nu mai există o preoție sfințitoare și săvîrșitoare a Sfințelor Taine, ci Hristos este singurul Preot în veac, netrecînd din Preoția Lui și altora. Traducerea care menține cu fidelitate textul grec este aceasta: «El (Iisus) însă pentru că (prin aceea că) rămîne în veac; are o preoție netrecătoare», adică «veșnică», Hristos fiind «Preot în veac» sau «Arhiereu» (Evr. 7, 17, 24, 26). Termenul grec respectiv este ἀπαράβατος un «apaxlegemonon», nefolosît în tot Noul Testament decît aici, însemnînd «netrecător», sau «veșnic».

Traducătorul acestui text fiind împotriva preoției Noului Testament, ca preoție de hirotonie și de succesiune apostolică, a găsit de cuviință să adauge că Preoția lui Hristos «nu poate trece de la unul la altul», deci contrar contextului și temeiurilor preoției. Apostolii, precum ne arată Evanghelia, au primit harul preoțesc și apostolesc direct de la Mîntuitorul Hristos, în chiar ziua Învierii, cînd i-a trimis la apostolat, dîndu-le putere «în cer și pe pămînt» (Matei 18, 18; 28, 18—19),

cu întreita Lui slujire. Atunci, după binecuvîntarea cu «Pace vouă!» le spune: «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl și Eu vă trimit pe voi. Și zicînd acestea a suflat asupra lor și le-a zis: Luați Duh Sfînt: Căroră veți ierta păcatele (pe pămînt), vor fi iertate (și în cer) și căroră le veți ține (aici), vor fi ținute (și în cer)»¹⁰ (Ioan 20, 21—23; cf. Matei 16, 19; 18, 18). La rîndul lor Apostolii au transmis preoția primită direct de la Hristos la episcopi, preoți și diaconi, prin hirotonie (Fapte 6, 6; 14, 23, 20, 28; I Tim. 4, 14; Tit 1, 5; iar episcopii la rîndul lor au hirotonit preoți și diaconi (I Tim. 5, 22; Tit 1, 5; I Petru 5, 1—3).

Chiar și acțiunea sfințitoare în treptele preoției, numită «hirotonie», după cuvîntul grec — devenit termen tehnic bisericesc, a fost înlocuită, traducîndu-se: «(Apostolii) au rînduit prezbiteri în fiecare Biserică» (Fapte 14, 23). Traducerea corectă este: «Și hirotonindu-le preoți în fiecare biserică, rugîndu-se cu postiri, i-au încredințat Domnului...».

Insistînd asupra expresiei «aparavaton» trebuie să spunem că întreg contextul capitolului 7 din Epistola către Evrei vorbește de două preoții puse în comparație una cu alta, pentru a arăta superioritatea și veșnicia preoției lui Hristos, față de preoția levitică a lui Aaron. Preoția lui Aaron era temporară și avea să înceteze o dată cu Legea Veche și să se desființeze «pentru neputința și ne folosul» lor (Evr., 7, 11, 18), în a minții pe om; și noua preoție «netrecătoare», în sens de «netemporară», și «veșnică». Așa traduce Sfîntul Ioan Hrisostom: «Iar Acesta, pentru că rămîne în veac, are preoție veșnică»; preoția aceasta nu are sfîrșit, ca cea după Legea (veche)¹¹. Deci este «netrecătoare» pentru că e «veșnică», nu pentru că «nu poate trece de la unul la altul».

Un text greșit tradus este și cel din I Corinteni 1, 25, unde citim: «Căci nebunia lui Dumnezeu, este mai înțeleaptă decît oamenii, și slăbiciunea lui Dumnezeu, este mai tare decît oamenii», ceea ce este o impietate. Expresia greacă este τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ dar nu înseamnă «nebunia lui Dumnezeu, fiindcă «nebunie» corespunde lui ἡ μωρία, ας. Oți μωρὸν neutru este adjectiv — nesănătos, smintit, nebun; iar cu articol arată că această stare nu-i aparține, nu vine de la Dumnezeu, ci îi este atribuită de oameni, făpturile Lui.

De aceea, traducerea care dă ideea corectă este aceasta: «Pentru că fapta lui Dumnezeu, socotită de către oameni nebunie, este mai înțeleaptă decît înțelepciunea lor și ceea ce se pare ca slăbiciune a lui Dumnezeu, e mai puternică decît tăria oamenilor». Altfel, a traduce și a vorbi de «nebunia» și de «slăbiciunea lui Dumnezeu» este nu numai o impietate — ceea ce e puțin spus, — dar ideea ar fi contrarie contextului și nu poate aparține autorului ei inspirat, Sfîntul apostol Pavel.

10. † Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia LXXXIV la Ioan*, P.G., LIX, 471 și Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Ioan*, P.G., LXXIV, 708—709, spun că în momentul arătării în ziua Învierii, Hristos le-a dat prin suflarea Duhului Sfînt harul apostolesc și preoțesc în întreita slujire de păstori și învățători ai lumii și săvîrșitori ai Sfîntelor lui Taine.

11. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XIII la Evrei*, traducere de Episcop Theodosie Athanasie, București, 1923, p. 190. La același text și la aceeași expresie, Teofilact, *Tlucuire la Epistola către Evrei*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. III, p. 501, spune că Hristos fiind arhierul nemuritor, «are preoție nestrămutată sau veșnică».

Ideea este în legătură cu felul cum priveau oamenii de atunci crucea și pe Mesia-Hristos răstignit — fapte neînțelese, care pentru iudeii care așteptau un Mesia nemuritor, războinic și biruitor — erau «smin-teală, iar pentru elini, nebunie». Deci oamenii le socoteau nebunie și slăbiciune din partea lui Dumnezeu¹².

O altă învățătură redată greșit este cea din Epistola către Galateni 2, 16: «Totuși, fiindcă știm că omul nu este socotit neprihănit, prin faptele Legii, ci numai prin credința în Iisus Hristos...», text care scutește pe credincios de orice faptă bună, învățătură eterodoxă, care consideră «mântuirea numai prin credință». Traducătorii nu s-au mulțumit a se exprima «ci prin credință», și au adăugat «ci numai prin credință», deci împotriva învățaturii Noului Testament și a gândului autorului sfânt, care înțelege prin credință: «credință care lucrează prin dragoste» (Gal. 5, 6). Accentul pus de Apostol pe credință este în raport cu faptele Legii, care erau formale, exterioare și care nu mîntuiau. Pentru acei creștini ruși de Biserică nu există noțiunea de «sfînt» și de «sfîntenie», rezultat al conlucrării adevăratului credincios cu harul, prin credință, fapte bune și viața în Hristos.

Ceea ce pune în dificultate pe traducător în acest verset (Gal. 2, 16) este expresia greacă ἐξ μὴ care înseamnă: «afară numai dacă», prin credință...». Dar, afară numai dacă e o exprimare condițională, care ar vrea să spună că «Omul nu se îndreaptă prin faptele legii, afară numai dacă faptele nu sînt (fapte) prin credință în Iisus Hristos»; ceea ce este în perfect acord cu ideea autorului și a întregii învățături. Textul grec spune următoarele: «Știind că omul nu se îndreaptă din faptele Legii, ci prin credința în Hristos Iisus...». Dacă ar fi trebuit să se înțeleagă «numai prin credință», s-ar fi folosit expresia ἐκ πίστεως μόνον ca în Iacov 2, 24. Îndreptarea sau mîntuirea numai prin credință, învățătură străină Sfintei Scripturi și Bisericii noastre, privește mîntuirea ca ceva exterior, realizată în trecut, iar credința ca ceva subiectiv și pasiv, care nu angajează la acțiune, la fapte.

Un lucru foarte surprinzător în Biblia «britanică» este eliminarea totală din Noul Testament a cuvîntului «iad» = ἄδης — căci în toate cele 10 texte (Matei 11, 23; 16, 18; Luca 10, 15; 16, 23; Fapte 2, 27, 31; Apoc., 1, 18; 6, 8; 20, 13, 14) în care este folosit, termenul e tradus prin «locuința morșilor». Astfel, în Matei 16, 18 citim: «Și Eu îți spun: tu ești Petru și pe această piatră (a credinței) voi zidi Biserica Mea și porțile Locuinței morșilor nu o vor birui», în loc de «porțile iadului». Iată cum se adaptează Sfînta Scriptură de unii după convingeri proprii, ceea ce înseamnă că nu cred în existența iadului.

O altă constatare uimitoare, care de fapt denotă tot o greșită interpretare este eliminarea totală din lexicul biblic a termenilor: «drept», «dreptate», «îndreptare» și «a îndrepta» — cu cîteva excepții — la primele două cuvinte — fiind înlocuiri cu alții: «drept» înlocuit cu «neprihănit», «dreptate» prin «neprihănire», «îndreptare» prin «hotărîre de iertare» și «hotărîre de neprihănire»; iar «a îndrepta» prin «a socoti

12. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia IV la I Corinteni*, traducere de Arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1908, p. 44; Teofilact, *Tilcuire la I Corinteni*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. 1, p. 287.

neprihănit». Pentru «neprihănit», sau «fără prihană» există cuvîntul ἀνομος (Efes., 1, 4; 5, 27; Fil. 2, 15; Evr. 9, 14; I Petru 1, 19; Iuda 24; Apoc. 14, 5); dar pentru «neprihănire» care traduce cuvîntul grecesc ἀνομότης — termenul nu se află în Noul Testament.

Dăm cîteva exemple din fiecare : pentru : «drept» : «cei neprihăniți!» (drepti) vor străluci ca soarele» (Matei 10, 43); «nevinovat sînt de singele Neprihănitului acestuia» (Matei 27, 24). Alte exemple în care se traduce prin «neprihănire în loc de «dreptate» : «Fericiți cei prizoniți din pricina neprihănitului» (Matei 5, 10); «Căutați mai întîi împărăția lui Dumnezeu și neprihănirea Lui» (Matei 6, 33). Prin «împărăția lui Dumnezeu» se înțelege «ciștișigarea bunurilor veșnice, iar «dreptatea Lui» numește îndreptarea noastră din partea Lui ca să ne dea pe drumul cel bun, izbinda dreptății, adică a tuturor virtuților, cu ajutorul cărora devenim drepti»¹³. «Neprihănirea» nu poate înlocui «dreptatea» nici ca sens, nici ca idee dogmatică. Un exemplu confirmă acest adevăr : «Și dacă Hristos este în voi, trupul vostru, pe de o parte, este supus morții, din pricina păcatului; dar duhul vostru, pe de altă parte, este viu din pricina neprihănitului» (Rom. 8, 10); în loc de : «...iar Duhul viață pentru dreptate». Cei ce tilcuiesc ideea aceasta spun că cine este al lui Hristos și are pe Hristos în sine, se luptă ca să întrecă pe ingeri în viață curată. Aceasta va să zică a-și omori cineva trupul, a vieții viață nemuritoare, a avea chiar de pe acum garanția învierii din morți, a păși cu ușurință pe calea virtuții. Iar «Duhul viață (este) pentru dreptate», ca să arate că Duhul poate să dea viață și altora. Cauza vieții este dreptatea»¹⁴. Apoi, cînd e vorba de «armele dreptății cele de-a dreapta și de-a stînga» (II Cor. 6, 7) iarăși este tradus greșit «...prin armele de lovire și de apărare pe care le dă neprihănirea», exprimare care denaturează sensul. Credința nu s-a impus cu forța pentru că Apostolii n-au avut alte arme decît cuvîntul lui Dumnezeu și armele spirituale de care vorbesc Evanghelia și epistolele lor. Marii tilcuiitori din vechime ai Bisericii spun că «armele» de care se vorbește aici (II Cor. 6, 7) sînt încercările și necazurile care îi cuprîndeau pe Apostoli, dar care nu numai că nu-i biruiau, ci îi făceau încă și mai puternici. Arme sînt înseși mădularele noastre trupesti și facultățile sufletești care conlucrează cu harul la realizarea dreptății și totodată spre slăvirea lui Dumnezeu. Arme de-a dreapta sînt faptele bune ale credinței, prin care realizăm dreptatea sau mîntuirea, devenind făclii de lumină șiilde de atracție și pentru alții, pregătindu-le partea de moștenire la dreapta judecată între cei de-a dreapta (Matei 25, 33—

13. Eulimie Zigabinos, *Comentariul Sîntei Evanghelii după Matei*, traducere după ediția Teoclitos Farmachides, însoțită de un adaus cu note și observațiuni, tradus de Pr. Const. Grigore și Sava T. Saru, Rimnicul-Vilcea, 1931, vol. I, p. 272; Dr. Vasile Gheorghiu, *Sîntia Evanghelie după Matei*, 1925, p. 274—275; «Împărăția Lui»... societate de oameni care se va alcătui pentru a da tuturor posibilitatea de a trăi în cît mai deplină conformitate cu voia lui Dumnezeu, aici pe pămînt înfăptuind principiile Lui în adevăr, bine și frumos și a ajunge cîndva la starea de dreptate înaintea lui Dumnezeu».

14. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XII la Romani*, trad. cit., p. 159. Iar la p. 161 : «După cum cel ce a murit a scăpat de a mai păcătui pe viitor, găsindu-se mort, tot așa și cel ce Iese din botez, fiindcă dacă și acesta a murit odată acolo, apoi trebuie să rămînă pentru totdeauna mort păcatului. Dr. Vasile Gheorghiu, *Epistola către Romani* a Sfîntului apostol Pavel, Cernăuți, 1938, p. 165 : «Noi cei ce am murit în bap botezului, să ne emancipăm acum completamente de sub tirania păcatului».

40). Iar «*arme de-a stînga ale dreptății*» el numește pe acelea ce par su-părătoare, căci de acestea sînt cele ce au plată»¹⁵.

Pentru noțiunea de «îndreptare» sînt folosiți doi termeni: grecești $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\mu\alpha$ tradus de vechii comentatori ca: «îndreptare»¹⁶, sau «faptă de dreptate»¹⁷; și $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\sigma\iota\varsigma$ — «îndreptare»¹⁸ «îndreptărire»¹⁹, sau «transpunere în stare de dreptate»²⁰. Ambii termeni sînt traduși de eterodocși prin: primul prin «hotărîrea de iertare» (Rom. 1, 32; 5, 16—18); și al doilea prin «hotărîrea de neprihănire» (Rom. 5, 18) și prin «socoțiți neprihăniți» (Rom. 4, 25). Din textele indicate aducem ca exemplu doar unul, care cuprinde amîndoi termenii cu o traducere aparte: «...Astfel, dar, după cum printr-o singură greșeală, a venit o osîndă, care a lovit pe toți oamenii, tot așa, printr-o singură hotărîre de iertare a venit pentru toți oamenii o hotărîre de neprihănire, care dă viață» (Rom. 5, 18).

Traducerea corectă, conformă cu originalul grec sună astfel: «Așa-dar, precum prin greșeala unuia²¹ a venit osînda pentru toți oamenii, așa și prin îndreptarea, adusă de Unul, a venit, pentru toți oamenii, îndreptarea²² care dă viață» (Rom., 5, 18). Diferența de traducere este evi-

15. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XII la II Corinteni*, trad. de Arhim. Theodosie A. Ploesteanu, București, 1910, p. 162: «Dar cum oare devine arma dreptății? Pentru că se aduc mulți la credință și-L slăvesc pe Dumnezeu». Teofilact, *Tilcuire la II Corinteni*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. II, p. 78: «Arme de-a stînga ale dreptății sînt toate lucrurile potrivnice și scribnicele ale vieții; și se numesc arme acestea pentru că păzesc sigur, pe cei ce le îndură, de păcate».

16. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XI la Romani*, trad. cit., p. 146 și 148; și Teofilact, *Tilcuire la Romani*, trad. cit., p. I, p. 79—80.

17. Dr. V. Gheorghiu, *Epistola către Romani*, p. 152 (în text) și p. 151—152 în explicații.

18. Teofilact, *Tilcuire la Romani*, trad. cit., p. 71; Dr. V. Gheorghiu, *Epistola către Romani*, p. 129.

19. Pr. dr. Grigorie T. Marcu, *Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Tit. Introducere și comentar*, Sibiu, 1947, p. 38.

20. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 336: «În Hristos umanitatea e dreptatea reală, întruparea dreptății; iar noi, intrucît ne aflăm în El, sîntem și noi dreptate în același sens plener, ontologic, în care este El. Evident că dreptatea este starea opusă stării de păcat. Iar la p. 337: «Dreptatea pe care o avem prin har, e modul de actualizare a harului, într-o viață fără de păcat, prin care înaintăm înspre viața veșnică, prin Iisus Hristos, susținătorul și izvoritorul dreptății noi».

21. Numeralul masculin $\epsilon\iota\varsigma$, $\epsilon\iota\varsigma$ nu determină substantivul neutru $\alpha\rho\alpha\mu\alpha$ — greșeală cum se vede și din versetul precedent, unde $\epsilon\iota\varsigma$ indică persoana (unul — Adam). Așa explică și Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XI la Romani*, trad. cit., p. 148; Teofilact, *Tilcuire la Romani*, trad. cit., p. 80—81; Dr. V. Gheorghiu, *Epistola către Romani*, p. 153; Lagrange, *Saint Paul, Epître aux Romains*, Paris, 1931, p. 97.

22. Deși cei doi termeni — $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\mu\alpha$ și $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\sigma\iota\varsigma$ se traduc prin «îndreptare», sau «fapta de îndreptare», există totuși o nuanță distinctivă între ei, după cum tilcuiesc comentatorii. Primul — $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\mu\alpha$ — în care Dumnezeu oferă «darul harului» prin botez făcînd începutul îndreptării și al dreptății, început «deschis» o dată cu primirea botezului; iar al doilea — $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\sigma\iota\varsigma$ — reprezintă procesul de desăvîrșire, care continuă neîncetat pînă la realizarea dreptății, ținta lui finală. Deci îndreptarea precede dreptatea, iar $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\sigma\iota\varsigma$ — activarea harului prin lucrarea creștinului cu harul, credința și faptele bune — se situează între cei doi termeni, care fac începutul $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\mu\alpha$ și sfîrșitul $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\sigma\iota\varsigma$. Vezi: Dr. V. Gheorghiu, *Epistola către Romani*, p. 129; Pr. dr. Grigorie T. Marcu, op. cit., p. 38, confirmă explicația: «Procesul de înnoire, deschis prin harul dobîndit prin botez, e un proces de durată, pînă la «a atinge starea de dreptate». Îndreptățirea (îndreptarea) $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\sigma\iota\varsigma$ e calea; dreptatea $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\mu\alpha$ e ținta finală».

dentă. Nu printr-o greșeală, ci prin Adam a intrat păcatul în lume și tot printr-Unul, Mintuitorul Iisus Hristos, a venit și îndreptarea sau mintuirea.

Prezentăm acum câteva exemple care privesc și acțiunea de «*a îndrepta*», sau «*a socoti neprihăniți*». «Pentru că nu cei ce aud Legea sînt neprihăniți înaintea lui Dumnezeu, ci cei ce împlinesc Legea vor fi socotiți neprihăniți» (Rom., 2, 13). Textul corect este astfel: «Fiindcă nu cei ce aud Legea sînt drepti la Dumnezeu, ci cei ce împlinesc Legea vor fi îndreptați» (Rom., 2, 13). Cine poate fi drept sau «neprihănit»? Nimeni. Pentru că, prin sineși, — fără ajutorul lui Dumnezeu, care «*lucrează în noi* (și deci și cu noi) și ca să voim și ca să săvîrșim după a Lui bunăvoință» (Fil. 2, 13) — nimeni nu poate împlini Legea; dar cu ajutorul harului și cu eforturile sale, credinciosul poate ajunge cu vremea, tot perseverînd la starea de drept, cum îl vrea Dumnezeu. Cum însă cei ce stau pasivi, lăsînd totul pe seama lui Dumnezeu și a harului, mulțumindu-se cu o credință, ca idee, pasivă, nu ca acțiune, nu știm cum de vorbesc de «neprihănire», care implică activitatea jertfelnică a credinciosului.

Un alt text greșit este cel din epistola către Rom. 6, 7: «Căci cine a murit, de drept, este izbăvit de păcat», (care în traducere corectă este redat astfel), «Că cel ce a murit (se înțelege, tainic, prin Botez, cum reiese din context) s-a îndreptat (curățit) de păcat» (Rom., 6, 7). De unde dar adaosul «de drept»? Expresia «de drept» vădește o învățătură străină Sfintei Scripturi și adevăratei credințe. Botezul — în care «nu moare însăși ființa omului, ci omul cel din păcate, adică răutatea²³ —, face doar începutul îndreptării, după care urmează procesul²⁴ de desăvîrșire, pe măsura conlucrării, continuu, a creștinului cu harul, prin credință și faptele bune.

O traducere defectuoasă găsim și în Epistola către Tit: «Pentru ca o dată socotiți neprihăniți prin harul Lui, să ne facem în nădejde moștenitori ai vieții veșnice» (3, 7). Textul corect spune: Ca îndreptîndu-ne prin harul Lui...» (Tit 3, 7). Expresia «odată» nu există în textul original: adăugirea, se vrea un argument pentru traducătorii și cititorii acestei Biblii, asigurați astfel de mintuire, fără nici un efort personal în atingerea acestui scop. Ideea textului e redată de Sfîntul Ioan Gură de Aur astfel: ea «învederează din cele ce au fost, că Cel ce ne-a slobozit din atîtea nelegiuiri și din atîtea rele, e învederat că ne va împărtași și din toate cele viitoare, stăruind noi în facerea de bine și în harul său, căci toate vin din aceeași îngrijire»²⁵.

23. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XII la Romani*, trad. cit., p. 159.

24. Dr. V. Gheorghiu, *Epistola către Romani*, p. 129: «Îndreptarea (δικαιοσύνη) înseamnă un proces nou, care se petrece în viața omului (Rom. 5, 18) Acest proces de îndreptare poate să-l ducă pe creștin la dreptate înaintea lui Dumnezeu. Dreptatea e rezultatul ultim al acestui proces de îndreptare. Îndreptarea precede dreptatea (δικαιοσύνη)». Iar la p. 152 spune: «Termenul δικαιοσύνη este noțiunea abstractă a dreptății... δικαιοσύνη înseamnă procesul de îndreptare, resp. evoluția de transformare sufletească a celui nedrept pînă ce ajunge a fi drept». Vezi și Pr. dr. Grigorie T. Marcu, op. cit., p. 38.

25. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia V la Epistola către Tit*, traducere de Arhiereu Theodosie Pioeșteanu, București, 1911, p. 331.

O altă eroare din acea traducere privește însăși ideea de mintuire, fundamentală în Sfinta Scriptură și însuși scopul venirii Mîntuitorului Hristos în lume. Și acest fapt este evident dacă urmărim îndeaproape mai ales verbul a mîntui = σωζειν -, care e tradus și înțeles de eterodocși numai sub forma pasivă și nu și reflexivă. În felul acesta, mîntuirea personală este înfățișată numai sub aspect obiectiv, ca lucrare exclusiv a lui Dumnezeu, Care după ce a realizat-o, prin jertfa răscumpărătoare a Domnului Hristos, i-o oferă, i-o «infuză», sau i-o «impută» omului, cerindu-i doar să creadă; dar această credință e formală, pasivă, nelucrătoare prin fapte bune, conlucrînd cu harul primit în Taina Botezului. De aici și negarea și excluderea preoției sfințitoare, salvîrșitoarea Tainelor. «Negarea preoției slujitoare are ca bază concepția despre o mintuire realizată în mod exterior într-un moment trecut al istoriei, acceptîndu-se ca act pur subiectiv al celor ce vor să-și însușească această mîntuire, fără o angajare în curentul lucrării mîntuitoare a lui Hristos, ca lucrare obiectivă în continuare»²⁶.

Pentru o mai lămuritoare mărturie în această problemă, dăm aici în paralel cele două traduceri: ortodoxă și eterodoxă, indicînd și citeva exemple, iar la celelalte vom indica doar textele în care se folosește verbul grecesc σωζειν cu sensul de mîntuire, sau «a mîntui».

Traducerea corectă	Verbul	Traducerea greșită
Matei 24, 13; «Cine va răbda și Marcu 13, 13, pînă la sfîrșit acela se va mîntui».	σωθησεται	«...acela va fi mîntuit».
Matei 19, 25; «Dar cine poate Marcu 10, 26; să se mîntuiască?» Luca 18, 26.	σωθηναι	«...Cine poate să fie mîntuit?».
Marcu 16, 16: «Cel ce va crede și se va boteza se va mîntui».	σωθησεται	«...va fi mîntuit».
Ioan 5, 34; «...ca să vă mîntuiți».	ἵνα ὑμεῖς σωθητε	«...ca să fiți mîntuiți».
Ioan 10, 9: «Cine va intra prin Mine se va mîntui».	σωθησεται	«...va fi mîntuit».
Fapte 2, 21; «...în numele Romanii 10, 13; Domnului se va mîntui».	σωθησεται	«...va fi mîntuit».
Fapte 2, 47: «Domnul adăuga zilnic pe cei ce se mîntuiau».	τοὺς σωζόμενους	«...pe cei ce erau mîntuiți».
Fapte 4, 12: «Nume în care trebuie să ne mîntuim».	σωθηναι	«să fim mîntuiți».
Fapte 11, 14: «...te vei mîntui».	σωθησῃ	«...vei fi mîntuit».

26. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, op. cit., voi. 3, p. 120: «Mîntuirea noastră depinde de continuarea lucrării de sus a lui Dumnezeu, nu de simpla noastră decizie subiectivă de a accepta că Hristos ne-a mîntuit pe Golgota, nici de o atribuire a meritelor lui Hristos pe seama noastră fără rugăciune. Faptul acesta trebuie concretizat în lucrarea obiectivă vizibilă a preotului, prin care lucrarea lui Hristos ne atrage și pe noi în ea».

Fapte 15, 11 : «Prin har credem că ne vom mintui».	σωθῆναι	«...că sintem mintuiți».
Fapte 16, 30 : «Ce trebuie să fac ca să mă mintuiesc?».	με ἵνα σωθῶ	«...ca să fiu mintuit?».
Rom 9, 27 : «...rămășița se va mintui».	σωθήσεται	«...va fi mintuită».
Rom. 11, 26 : «...Israel se va mintui».	σωθήσεται	«...va fi mintuit».
I Cor. 1, 18 : «noi cei ce ne		
II Cor. 2, mintuim».	τοῖς σωζομένοις	«...noi care sintem pe calea mintuirii».
I Cor. 10, 33 : «...să se mintuiască».	ἵνα σωθῶσιν	«...să fie mintuiți».
Efes. 2, 8 : «...prin har sinteti mintuiți».	σεσῳσμένοι	«...ați fost mintuiți».
I Tes. 2, 16 : «...să se mintuiască».	ἵνα σωθῶσιν	«...să fie mintuiți».
I Tim. 2, 4 : «...să se mintuiască».	σωθῆναι	«...să fie mintuiți».

Alte texte traduse la fel : Luca 8, 12, 50; 13, 23; Fapte 14, 9; 15, 1; 16, 31; Rom., 5, 9—10; 8, 24; I Cor., 3, 15; 5, 5; II Tes., 2, 18; I Tim., 2, 16, etc.

Necesitatea faptelor bune pentru mintuire este arătată clar în Sfânta Scriptură; la Judecata de apoi faptele de credință sint criteriul ei; Apostolii precizează : «Pentru că a Lui (Dumnezeu) făptură sintem, zidiți în Hristos Iisus spre fapte bune... ca să umblăm în ele» (Efes., 2, 10). Iar Sfântul Iacob scrie : «Credința fără fapte este moartă» (Iac. 2, 20). Astfel că nimeni nu poate fi sigur de mintuirea sa decît străduindu-se toată viața a spori în virtuți și în fapte bune, bineplăcute lui Dumnezeu (I Petru 2, 5). De altfel, chiar timpurile la care este folosit verbul : trecut, prezent și viitor demonstrează că mintuirea noastră, deși realizată o dată pentru totdeauna, atunci, pe cruce, noi ne-o însușim acum, și în viitor o dezvoltăm progresiv și continuu : «sintem pe calea mintuirii», în curs de desăvîrșire; ea este ca un «proces continuu», dar nu sigură și definitivă, pentru că oricînd și oricine poate cădea din har și s-o piardă (Gal., 5, 4; Evr., 6, 4—6). De aceea și recomandă Sfîntul apostol Pavel : «Ia aminte la tine însuși, ca să nu cazî și tu în ispită» (Gal. 6, 1).

Mintuirea fiind «de obște» se realizează în și prin Biserică, în care scop a și fost întemeiată de Mintuitorul și i-a lăsat Sfintele Taine. Prima Taină a Bisericii este Botezul : «Cel ce va crede și se va boteza se va mintui» (Matei 28, 19); căci «Botezul mintuie» (I Petru 3, 21) adică împărtășește harul mintuitor, dar făcut, în și prin Biserică, nu «în afara ei». Noi avem mintuirea în nădejde, tîndem spre ea, lucrînd pentru ea «cu frică și cu cutremur» (Fil., 2, 12), «Căci în nădejdea aceasta ne-am mintuit» (Rom., 8, 24). Numita traducere zice : «căci în nădejdea aceasta am fost mintuiți», nu înțelegem. Este adevărat că verbul este pus la pasiv și în trecut ἐσωθήμεν, dar nu așa trebuie tradus. Aici, ca și în multe alte locuri este o «antihronie», cum spun Sfîntii Părinți, folosînd trecutul pentru prezent, ceea ce se numește «prezent istoric». «Este uneori obiceiul Scripturii să schimbe timpurile și să le înlocuiască între ele, în așa fel ca viitorul să-l înfățișeze ca trecut și trecutul ca viitor, iar pre-

zentul să exprime vremea dinainte, sau după el. Lucrul acesta este limpede pentru cei deprinși cu Scriptura»²⁷. Tot despre mîntuirea în nădejde este vorba și în textul: «Noi așteptăm în duh, nădejdea dreptății din credință» (Gal. 5, 5), expresie, «redată», de numita traducere prin «nădejdea neprihănirii».

Se vorbește și de armele spirituale: credința, nădejdea și dragostea, cele trei mari virtuți teologice care conlucrează în actul mîntuirii cu harul: «...să avem drept coif nădejdea mîntuirii» (I Tes. 5, 8). Coiful este însăși «nădejdea mîntuirii noastre», căci «mîntuirea rămîne ca un bun care are să fie dobîndit, dar care nu-i realizat definitiv. Ea este printre lucrurile «cele nădăjduite» de a cărei adevărire ne apropiem numai prin credință (Evr. 11, 1)²⁸.

Apoi unele texte, care cuprind termeni cu dublu sens: unul clasic și altul creștin. Așa sînt termenii de «episcop» și «preot» sau «prezbiter» și unul și altul cu sensul de cleric hirotoniți în treapta respectivă. Astfel, ἐπισκοπος în sens clasic înseamnă «supraveghetor», dar în sens creștin «episcop» în treapta cea mai înaltă a ierarhiei sacramentale. Termenul este folosit de cinci ori (Fapte 20, 28; Fil. 1, 1; I Tim. 3, 2; Tit 1, 7; I Petru 2, 25), deși nu în toate e vorba numai de episcopi — în unele înțelegîndu-se și preoți și în ultimul, termenul denumește pe Domnul Hristos «Păstorul și Episcopul sufletelor», numit în alte texte «Arhierul». În primul text Sfîntul apostol Pavel îndeamnă pe episcopii și preoții bisericilor din apropierea Miletului, care l-au întîmpinat: «Drept aceea, luați aminte de voi înșivă și de toată turma, întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi ca să păstoriți Biserica lui Dumnezeu, pe care a cîștigat-o cu însuși sîngele Său» (Fapte 20, 28). Se vede clar că este vorba de slujitorii bisericilor — episcopii și preoții — care fuseseră hirotoniți și rînduiți de Apostoli în fiecare biserică (Fapte 14, 23; I Tim., 4, 14; Tit. 1, 5; I Petru 5, 1—3), dar «puși de Duhul Sfînt». Totuși respectiva traducere, în toate cele cinci texte, a trecut în notă jos adică «privighetori», sau «privighetor».

În ce privește termenul πρεσβυτερος = etimologic «mai bătrîn», din cele 68 de texte în care se folosește, se disting patru categorii de persoane pe care le indică: de 9 ori ca «mai mare», sau «mai în vîrstă» decît alții mai tineri, ex.: (Luca 15, 25); de 32 ori pentru «bătrîniilor poporului» iudeu, care făceau parte din Sinedriu — din acestea, de cîteva fiind vorba de «datina bătrînilor»; a treia categorie cu 13 texte indică pe «preoții» (prezbiterii bisericilor), avînd un sens specific creștin, pe persoane hirotonite de Apostoli, sau de episcopi (Fapte 14, 23; I Tim., 5, 22; Tit 1, 5; I Petru 5, 1—3); din acestea în trei locuri indică pe Apostolii Petru și Ioan (I Petru 5, 1; II și III Ioan 1) nu ca vîrstă, ci ca Apostoli — preoți sau «împreună-preot» cu alți preoți (I Petru 5, 1—3). Celelalte texte amintite cu acest sens se află în: Fapte 11, 30; 14, 23; 20, 17; 15, 2, 4, 6, 22, 23; 16, 4; 21, 18; I Tim. 5, 17; 19; Tit 1, 5; Iacobi 5, 14; I Petru 5, 1, 5); aproape în toate aceste texte, în notă la subsol este dată explicația sensului clasic: «sau: bătrîn», spre a induce în

27. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Filocalia*, traducere de Prot. dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1948, vol. 3, p. 35—36, răsp. la întreb. 7.

28. Pr. dr. Haralambie Roventa, *Epistola Intîia către Tesaloniceni a Sfîntului Apostol Pavel*, București, 1938, p. 131.

eroare. Deosebit de faptul că nu erau toți bătrini, mulți fiind tineri, cum se spune de episcopul Timotei: «*Nimeni să nu disprețuiască tinerețile tale*» (I Tim., 4, 12), toți erau hirotoniți și aveau harul preoțesc. Aceste persoane hirotonite aveau întreitul rol: de a propovădui Evanghelia, a săvârși Sfintele Taine și de a păstori bisericile. «Este cineva bolnav între voi? Să cheme *preoții* Bisericii și să se roage pentru el, ungingu-l cu untdelemn (sfânt), în numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica, și de va fi făcut păcate se vor ierta lui» (Iac. 5, 14—15). E vorba aici de Taina Sfintului Maslu — săvârșită numai de preoți sfințiți, care au și puterea harică de a ierta păcatele prin Spovedanie sau Mărturisirea păcatelor (Ioan 20, 23) — prin care se capătă și însănătoșire și iertarea păcatelor. Deci nu poate fi vorba de bătrini sau de persoane nehirotonite în săvîrșirea acestor Taine.

Ultima categorie de persoane indicate cu același termen *πρεσβύτερος* la plural, tot de 13 ori, se întîlnește numai în Apocalipsă, indicînd pe cei 24 de bătrini și pe cei 144.000 de bătrini în cer (4, 4, 10; 5, 5; 14, 3).

În fine, tot în Apocalipsă, plină de simboluri, metafore și numere alegorice să amintim și textul din capitolul 20, 1—10, care, interpretat literar, duce la erezie despre o *împărăție de o mie de ani* a lui Hristos pe pămînt, cu cei aleși, înviați, care se vor desfăta de toate plăcerile pămîntești ca răsplată a virtuților lor, înainte de a doua Sa venire; deci altă împărăție decît cea întemeiată de El la început.

Comentarii vechi și noi au statornicit însă că prin așa-zisa «împărăție de o mie de ani», cum greșit s-a tradus expresia τὰ Χίλια ἔτη se înțelege tot timpul dăinuirii Bisericii pămîntești, între întruparea Domnului, activitatea, Moartea și Învierea Sa și a doua Lui venire. Atunci va avea loc învierea tuturor morților din veac, spre Judecata generală, cînd Domnul Hristos va birui moartea, vrăjmașul cel din urmă, după care El va preda Tatălui împărăția, din care moment va începe împărăția cea veșnică a luminii și a slavei, și Dumnezeu va fi toate în toți» (I Cor., 15, 24, 28). Deci nu e vorba de «o mie de ani», ci de «mii de ani»²⁹.

În încheiere, subliniem că Sfînta Scriptură, care conține *cuvîntul lui Dumnezeu*, este hrana spirituală a creștinilor sau «*laptele duhovnicesc*», care trebuie păstrat nefalsificat, nealterat, sau «*neprefăcut, pentru ca prin el să creștem spre mîntuire*» (I Petru 2, 2). Sfînta Scriptură este cartea păcii lăsată de Hristos (Ioan 14, 27) care trebuie să sădească în fiecare creștin pacea cu Dumnezeu, pacea și înfrățirea cu toți semenii noștri și pacea în sufletele noastre. Numai această întreită pace desăvîrșită face posibilă și viețuirea în Hristos, luminați de cuvîntul lui Dumnezeu și împărtășiți cu Sfintele Taine. De aceea, cuvîntul Scripturii trebuie păstrat cu sfințenie, «neprefăcut» și nerăstălmăcit, pentru a-și putea îndeplini acest mare rol, restatornicind unitatea în credință.

Am sesizat aceste traduceri greșite pentru ca ele să poată fi îndreptate și să putem ajunge astfel la o Sfîntă Scriptură unitară, corectă, pentru a nu mai trezi îndoieli în mintea creștinilor și a slăbi astfel încrederea în sfințenia cuvîntului lui Dumnezeu.

29. Dr. Vasile Gheorghiu, *Împărăția de mil de ani*, Cernăuți, 1928, p. 16—29.

BISERICA — LOCAȘ DE CULT CREȘTIN

Pr. prof. NICOLAE PETRESCU

Existența locașurilor de cult divin, special zidite, se constată chiar de la sfârșitul secolului al II-lea și, pînă a purta numele de «basilică», aceste locașuri, modeste desigur, purtau nume distincte de case obișnuite. Astfel, se întîlnesc la scriitorii creștini, latini și greci, din secolul al II-lea și al III-lea, denumirile de: «*casa lui Dumnezeu*» (οἶκος θεοῦ, κυριακόν, domus Dei), locul «*de rugăciune*» (προσευχτήριον), «*casa rugăciunii*» (domus orationis).

Din mărturiile Sfintei Scripturi despre locașurile de cult divin.

Sfînta Scriptură ne dă multe mărturii despre denumirea și existența locașurilor de cult, zidite, împodobite și respectate de către credincioși după poruncile divine, așa precum dă multe mărturii și despre Biserică, în înțelesul de comunitate sau obște a credincioșilor împreună cu ierarhia bisericească.

Unele grupări creștine nu consideră biserica drept locaș sfînt; ele nu cred că biserica este o zidire aleasă și cu destinația de a se săvîrși în ea cultul divin public. Aceste grupări creștine au case în care își expun învățătura lor de credință, ca într-o școală, dar nu au clădiri sfînite, cu altare pentru jertfa dumnezeiască, și nu consideră aceste case ca locașuri divine care trebuie să venerați și împodobite cu obiecte venerabile, după cuviință.

Grupările acestea au ajuns la astfel de socotințe greșite și la astfel de practici printr-o răstălmăcire a textelor Sfintei Scripturi, care vorbesc despre «*biserică*» (ἐκκλησία) sau despre «*templu*» (ναός). Aceste cuvinte, zic aceste grupări creștine — se referă numai la adunarea sau obștea creștină sau iudaică și nu desemnează clădirea sau locașul divin deosebit de acelea.

Aceste grupări merg mai departe cu greșeala în înțelegerea textelor Sfintei Scripturi și citează locuri în care se vorbește de rugăciunea particulară, care ar înălțura rugăciunea publică, obștească, făcută în biserică, în fața Sfîntului Altar. Ele nu socotesc că biserica este un locaș sfînt, casă a lui Dumnezeu, sub pretextul că însăși Scriptura spune că «*Dumnezeu este Duh*» (Ioan 4, 24) și «*nu locuiește în temple făcute de mîini omenesci*» (Fapte 17, 24).

Aceste socotințe greșite, cu privire la învățătura despre biserică, care este locaș de cult divin, se pot formula în trei puncte după concepția acestora:

1. În Sfînta Scriptură se expune învățătura despre biserică-obște, adunare, iar nu despre biserică cu înțelesul de locaș de cult;

2. Sfînta Scriptură învață pe credincioși că se pot ruga pretutindeni și nu au nevoie să meargă, pentru rugăciune, într-un anumit loc, numit biserică;

B.O.R. — 4

3. Biserica nu poate fi numită casa lui Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este pretutindeni.

În cele ce vor urma vom da răspunsul Bisericii Ortodoxe, întemeiat tocmai pe texte din Sfânta Scriptură.

În Sfânta Scriptură ni se dă învățătura clară atât despre Biserică în înțelesul de obște a dreptcredincioșilor, în înțeles de «*adunare*», așa cum le place acestor grupări creștine să numească obștea creștină, cât și despre biserica-locăș de închinăciune.

Despre Biserica-obște sau comunitate se spune că este un trup al cărui cap este Hristos; căci precum trupul are multe mădulare tot așa și Biserica lui Hristos este alcătuită din mulți și diferiți membri: «*păstori și păstoriși, învățători și ucenici, cîrmuitori și supuși*» etc., nici unul dintre ei neputînd fi în afară de Biserică, pentru că despărțindu-se de ea, se strică duhovnicește și piere pentru viața veșnică (I Cor. 12, 31; Efes. 4, 11—16)¹. Există multe alte locuri în Sfânta Scriptură în care se vorbește despre «Trupul lui Hristos» (Matei 16, 18; 21, 33—44; Fapte 20, 28), și despre comunitatea creștină (Matei 18, 17; Fapte 2, 47; 5, 11; 8, 3; 9, 4 etc.).

Există însă deopotrivă texte în Sfânta Scriptură în care se vorbește despre biserica-locăș de cult, adică locul unde se adună creștinii pentru săvîrșirea cultului divin public. Cartea «Faptele Apostolilor» ne istorisește, de exemplu, că Barnaba a adus pe Saul din Tars în Antiohia, ca să binevestească pe Domnul și celor de aici: bărbați ciprieni, cirenieni, elini, iudei etc. Saul a predicat către această «*adunare*» în biserică, adică în locașul divin din Antiohia Siriei timp de un an întreg: «Și au stat acolo un an întreg, adunîndu-se în biserică (συναχθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ), și învățînd mult popor» (Fapte 11, 26).

Observăm că aici cuvîntul «*ecclesia* — biserică» desemnează fără nici un dubiu locașul divin în care avea loc adunarea sau obștea credincioșilor, ca să asculte învățătura divină timp de un an întreg. Doar n-o fi stat mulțimea «un an întreg» afară, sub cerul liber, ca să asculte învățătura divină!? Sfîntul evanghelist Luca folosește aici două cuvînte grecești deosebite pentru două idei deosebite: locăș de cult și adunarea din acest locăș, — spre a nu se face nici o confuzie între una și alta, așa cum fac grupările amintite mai sus. Substantivul grecesc ἐκκλησία, de aici, desemnează locașul sfînt, iar verbul grecesc συναγω — a aduna, folosit tot aici, desemnează comunitatea sau obștea de credincioși care se adunau în acest locăș. Tot aici, în Antiohia, ucenicii s-au numit pentru întîia oară «*creștini*», după numele lui Hristos, — adaugă Sfîntul evanghelist Luca.

E drept că substantivul grecesc «*ecclesia*» — biserică, înseamnă și «*obște*» sau «*comunitate creștină*», în Noul Testament, dar aceasta este o dovadă că un cuvînt are mai multe înțelesuri în orice limbă și aceasta mai înseamnă că «*cine citește, să înțeleagă*» (Matei 24, 15) bine cuvîntul citit, adică etimologia lui și sensurile cu care este folosit el. Astfel, cuvîntul «*școală*» denumește clădirea în care se adună dascălii și elevii ca să învețe carte, dar denumește și adunarea dascălilor și a elevilor. De aici expresiile: «*aceasta-i școală*», «*începe școala*», «*școala învață*»

1. M. A. Calnev, *Combaterea sectelor raționaliste*, Chișinău, 1930.

etc. Tot așa și locașul Domnului, îl numim «biserică», dar numim *Biserică* și adunarea credincioșilor împreună cu păstorii lor². Sfânta Scriptură folosește cuvîntul «biserică — ecclesia» în ambele lui înțelesuri, dar îl folosește cu înțelesul potrivit, la locul potrivit.

Chiar mai înainte de versetul din Fapte 11, 25, în care cuvîntul «biserică» înseamnă «locaș divin», Sfîntul evanghelist Luca folosește cuvîntul «biserică — ecclesia» în înțelesul de «obște, comunitate» creștină și scrie că vestea despre credincioșii cei de multe neamuri din Antiohia a ajuns pînă la obștea creștină din Ierusalim : «Și vorba despre ei a ajuns la urechile Bisericii (εἰς τὰ ὦτα τῆς ἐκκλησίας) din Ierusalim, și au trimis pe Barnaba pînă la Antiohia» (Fapte 11, 22). Este limpede că aici, prin substantivul «ecclesia-biserică» se înțelege obștea creștină din Ierusalim, împreună cu conducătorii ei. Numai așa are înțeles sferșitul versetului, folosind verbul la plural : «(ei) au trimis pe Barnaba pînă la Antiohia». Tot așa și Sfîntul apostol Pavel folosește cuvîntul «ecclesia-biserică», și face aceasta cu toată chibzuința și cu tot discernămintul în ceea ce privește înțelesurile cuvîntului precum și locurile în care trebuie folosit. Am arătat mai sus că Sfîntul apostol Pavel folosește cuvîntul «ecclesia» cu înțelesul de obște, comunitate (Efes. 1, 22—23 ; 4, 11—16 ; I Cor. 12, 12—31 etc.), dar îl folosește și cu înțelesul de locaș sfînt în care credincioșii să între și să stea cu frică de Dumnezeu și cu cuviință, pentru că aici se săvîrșește Cina Domnului : «Căci mai întîi aud că atunci cînd vă adunați în biserică (ἐν ἐκκλησίᾳ), între voi sînt dezbinări, și în parte cred» (I Cor. 11, 18 și 22). Că aici este vorba despre biserica-locaș de închinare și de săvîrșire a Cinei Domnului se vede din context, fapt ce reiese și dintr-un verset următor unde se spune că în sfîntul locaș nu trebuie să se săvîrșească nici un abuz cu privire la mîncare și la băutură. Abuzurile și neregulile la care se referă Apostolul începuseră să se ivească la agape, care se făceau seara, cînd se săvîrșea și Cina cea de Taină.

Cînd Sfîntul apostol Pavel dă învățături slujitorilor bisericești despre buna chivernisire a caselor proprii în care locuiesc, le dă în același timp și învățături despre buna chivernisire a bisericii ca locaș al lui Dumnezeu. De asemenea, el scrie ucenicului Timotei că pe lângă multele calități pe care trebuie să le aibă un slujitor bisericesc, acesta trebuie să fie un bun chivernisitor atît al casei sale, cit și al Bisericii : «Căci dacă nu știe cineva să-și rînduiască propria lui casă, cum va purta de grijă de Biserica lui Dumnezeu ?» (ἐκκλησίας θεοῦ) (I Tim. 3, 5).

Din cele expuse se poate observa că în Noul Testament se folosește cuvîntul «ecclesia — biserică» atît cu înțelesul de comunitate creștină cit și cu cel de locaș divin de cult.

Mai este de observat că în Noul Testament cuvîntul «ecclesia — biserică» este folosit și ca un cuvînt cuprinzător ce denumește dintr-o dată și în același loc atît comunitatea creștină cit și casa particulară în care se adunau creștinii, împreună cu sfinții slujitori, ca să se roage și să prăznuiască Cina cea de Taină. Astfel, citim despre «biserica din

2. *Ibidem.*

casa lui Acvila și Priscila» (Fapte 18, 26)³. Cuvîntul «biserică» denu-
mește aici și clădirea ca locaș de închinare, dar și obștea sau comuni-
tatea creștină.

Invățătura Vechiului Testament despre locașul de cult divin

Unele grupări creștine apelează la cuvintele Vechiului Testa-
ment pentru susținerea a numeroase puncte din învățătura lor. Dar toc-
mai în Vechiul Testament se găsesc foarte multe texte care mărturisesc
despre existența locurilor liturgice divine, arătîndu-se destinația lor ca
locașuri divine, anume construite din porunca lui Dumnezeu, înzestrate
și împodobite cu tot ceea ce este trebuincios pentru săvîrșirea cultului
divin public. Aceste locașuri divine sînt: *Cortul Sfînt și Templul din
Ierusalim* (Ieș., cap. 25—31; III Regi, cap. 6). Ait Cortul Sfînt cit și
Templul din Ierusalim, zidit de Solomon, au fost sfințite de Dumnezeu
(Ieș., cap. 40; III Regi, cap. 8) și în ele se adunau evreii pentru săvîr-
șirea cultului divin.

Acestea au preînchipuit bisericile creștine, ca locașuri de cult ale
Noului Testament, în care se săvîrșește cultul divin public. Sfîntul apos-
tol Pavel face legătura între cultul divin al Noului Testament, avînd
biserica-locaș de cult și slujbele divine din ea, și cultul Vechiului Testa-
ment, și spune că *cel dintîi Așezămînt avea rînduiele pentru slujba
dumnezeiască și un altar pămîntesc*, ca o umbră a Noului Testament
(Evr. 9, 1; 10, 1). Mai departe, Noul Testament ne învață că și rînduie-
lile cultului divin ale Legii celei Noi reprezintă aici, pe pămînt, «închi-
puri și umbre ale celor cerești» (Evr. 8, 5; Col. 2, 17). În ceruri este
și comunitatea desăvîrșită, și locașul divin desăvîrșit, și cultul divin de-
săvîrșit, așa cum ne învață Sfîntul apostol Pavel și Sfîntul evanghelist
Ioan: «Și s-a deschis templul lui Dumnezeu cel din cer și s-a văzut
templul Lui, chivotul legămîntului Său, și au fost vuiete și tunete și cu-
tremur și grindină mare» (Apoc. 11, 19).

Cortul Sfînt, templul și sinagoga Vechiului Testament, sînt tipuri,
adică chipuri nedesăvîrșite sau preînchipuiri ale locașurilor de cult ale
Noului Testament; locașurile de cult și rînduielele Noului Testament
sînt însă desăvîrșiri ale Vechiului Testament. La rîndul lor, locașurile
divine ale Noului Testament și rînduielele acestui Nou Așezămînt sînt
tipuri, adică «închipuiri și umbre ale celor cerești», unde toate sînt
desăvîrșite.

Este de reținut că locașurile de cult divin, oricum s-ar numi ele în
Sfînta Scriptură — Cortul Sfînt, Templul din Ierusalim, sinagogi, bise-
rici — sînt realități distincte de adunarea, comunitatea sau obștea cre-
dincioșilor, și ceva mai mult, aceste locașuri divine își au existența și
denumirea chiar după cele cerești. Este un adevăr al învățăturii dreptei
credințe, învățătură scoasă din filele Sfîntei Scripturi pe care o recu-
nosc și denominațiunile creștine. Este învățătura revelată de Dumnezeu,
învățătură care «*pentru cei potrivnici este un semn de pierzare, iar
pentru cei credincioși, de mîntuire, și aceasta este de la Dumnezeu*»
(Filip. 1, 28).

3. Dr. Vasile Gheorghiu, *Epistola către Romani a Sfîntului apostol Pavel*, Cer-
năuți, 1938, p. 350.

Vechiul Testament ne dă multe mărturii despre sfințenia locașului de închinare, a «casei lui Dumnezeu», a bisericii⁴. Totodată Vechiul Testament ne dă mărturii despre prezența lui Iahvé-Dumnezeu în aceste locașuri sfinte.

Însuși Domnul Hristos ne descoperă dreapta învățătură de credință despre sfințenia locașului divin, locaș care este însăși casa Tatălui Său, zidită pentru rugăciune; El însuși respectă acest locaș divin încă din copilărie, precum l-a respectat și după începerea activității Sale mesianice⁵.

Sfinții Apostoli, de asemenea, după învățătura Domnului Hristos, cu vorba și cu fapta, aveau același respect față de locașul divin de închinăciune «și erau în toată vremea în templu, lăudând și binecuvîntind pe Dumnezeu»⁶.

Se poate deci trage concluzia că cei care afirmă că în Sfânta Scriptură nu este vorba de biserică-locaș sfânt de închinare, ci este vorba numai de Biserică în înțeles de «adunare», se auto osîndesc și se dovedesc rătăciți «neștiind Scripturile» (Matei 22, 29), sau dacă știu Scripturile cu privire la biserică-locaș de cult, «le răstălmăcesc, ca și pe celelalte, spre a lor pierzare» (II Petru 3, 16). Mai mult, aceste grupări ce se numesc creștine comit un sacrilegiu pentru că nu se lasă învățați din acest punct de vedere nici de însuși Mîntuitorul, care a respectat locașul de cult — Templul — numindu-l, cum am văzut, «casă de rugăciune» și «casa Tatălui Său» (Luca 2, 46—47).

Din moment ce însuși Mîntuitorul Hristos ne dă învățătura despre locașurile de cult și despre valoarea lor pentru credincioși, noi trebuie să o primim ca dovadă supremă pentru dreapta învățătură de credință. A nesocoti învățătura Supremului Învățător înseamnă a lua în deșert cuvintele Sale. Dacă ucenicii filosofului grec Pitagora aduceau ca argument peremptoriu cuvintele dascălului lor și roșteau cuvintele *ἄτος ἔφα* — el însuși a spus, și dacă scolasticii chemau în ajutor pe magistrul lor Aristotel pentru întărirea celor afirmate, spunînd «ipse magistrus dixit» — însuși magistrul a spus, cu atît mai mult noi credincioșii trebuie să apelăm la cuvintele Învățătorului Suprem pentru întărirea învățăturii despre sfințenia locașuri ca la argumentul fără replică și să spunem: «Domnul a zis»⁷.

Pentru a-și susține mărturisirea lor cu privire la biserică-locaș sfânt, unele grupări creștine invocă și cuvintele Mîntuitorului din convorbirea cu Samarineanca: «Femeie, crede-Mă că vine ceasul cînd nici pe muntele acesta, nici în Ierusalim, nu vă veți închina» (Ioan 4, 21).

Nici întrebarea femeii nu este înțeleasă în esența ei, nici răspunsul Mîntuitorului Hristos nu este priceput, pentru că aceste grupări nu iau aminte la contextul în care se află versetul scripturistic citat.

Femeia samarineancă a întrebat pe Domnul Hristos despre «închinare», adică despre felul de cult divin public, și anume ea a voit să știe care cult este mai bun, deci pe care să-l practice: pe cel din templul zidit de samarineni pe muntele Garizim, sau pe cel ce se săvîrșește în

4. Fac., 28, 16, 17; Isaia, 56, 7; Baruh, 2, 16; Eccl., 4, 17; Ps., 10, 4; 17, 8; 24, 2; 64, 5; 137, 2 etc. 5. Matei 21, 13; Luca 2, 49; Ioan 2, 16.

6. Luca 24, 53; Fapte 5, 20.

7. Vezi: Ieș., 19, 8; 20, 1; 25, 1; 35, 1; Jud., 1, 2; Ieș., 51, 1; Matei 22, 31, 37.

Templul din Ierusalim? Ea n-a întrebat care templu, care locaş de cult este mai de valoare, sau care ar fi şi unde ar fi locul cel mai bun în care să se zidească locaşul de cult, ci a întrebat despre închinare. În convorbire, în context, acest cuvânt atît ca substantiv cit şi ca verb este folosit de zece ori (între versetele 19—24 ale capitolului 4) de către Sfîntul evanghelist Ioan. Verbul προσκυνεῖν înseamnă aici a adora pe Dumnezeu, a l se închina, a l se supune cu totul (Vulgata îl traduce cu «adorare»). Se vede deci că tema în discuţie este «cultul», şi nu «locaşul de închinare».

Mîntuitorul Hristos, în atotştiinţa Sa, cunoaşte nedumerirea femeii, cunoaşte judecăţile ei mărginite numai la cele două locuri liturgice din Ierusalim şi Garizim, cunoaşte că în ambele temple se săvîrşeşte un cult material şi de aceea răspunsul Lui este cel potrivit întrebării. Mîntuitorul nu o învaţă pe femeie că aceste două locaşuri de cult nu au nici o valoare, sau că ar trebui desfiinţate sau nesocotite, ci îi descoperă dreapta Sa învăţătură despre universalitatea cultului Noului Testament şi despre spiritualitatea acestui cult divin, Domnul Hristos înlătură deci din mintea femeii socotinţa despre o religie locală şi despre un cult material, cu jertfe sîngeroase. Aceste socotinţe greşite sînt desfiinţate de către Mîntuitorul, nu însă şi locaşurile de cult divin. Că este aşa, o dovedeşte învăţătura Sa despre spiritualitatea lui Dumnezeu (Ioan 4, 24), învăţătură care duce la închinarea «în duh şi în adevăr». Altfel spus, un credincios care ştie «cărui Dumnezeu să se roage» (Ioan 4, 22), poate să se roage în tot locul şi în tot timpul şi poate să-şi zidească locaş de închinare oriunde, dar să se închine «Tatălui» în duh şi în adevăr (Ioan 4, 24), adică să adore pe Dumnezeu din inimă, cu tot sufletul⁸.

Unele grupări creştine îşi dau cu părerea că biserica nu poate fi numită «casa lui Dumnezeu» pentru că Dumnezeu fiind Duh este pretutindeni şi nu locuieşte în biserici. În acest sens ele invocă texte ale Sfintei Scripturi din care menţionăm două: unul se găseşte în cuvîntarea Sfîntului arhidiacon Ştefan (Fapte 7), înainte de martiriul său, iar altul se găseşte în cuvîntarea Sfîntului apostol Pavel în Areopagul Atenei (Fapte 17).

Sfîntul Ştefan spune: «Dar Cel Preaînalt nu locuieşte în temple făcute de mîini omeneşti. Cerul este tronul Meu şi pămîntul, aşternut picioarelor Mele. Ce casă îmi veţi zidi Mie? — zice Domnul — sau care este locul odihnei Mele?» (Fapte 7, 48—49).

Sfîntul apostol Pavel spune: «Dumnezeu care a făcut lumea şi toate cele ce sînt în ea, Acesta fiind Domnul cerului şi al pămîntului, nu locuieşte în temple făcute de mîini omeneşti» (Fapte 17, 24).

Oare Domnul Hristos, care a numit Templul din Ierusalim «casă a lui Dumnezeu» (Ioan 2, 16), nu ştia că «Dumnezeu este Duh» şi nu locuieşte în locaşuri zidite de mîini omeneşti? Nu descoperise El aceasta Femeii samarince, cum am spus mai înainte? Oare nici cînd a spus că locaşul de închinare este «Casa Sa»⁹, adică locuinţa Sa şi casă de rugăciune în acelaşi timp «pentru toate neamurile», n-a ştiut Domnul Hristos despre spiritualitatea lui Dumnezeu?

8. Vezi *Noul Testament* tradus la Padova în limba română, 1959, p. 265, subnota 23; *Noul Testament* tradus de Dr. Ioan Bălan, episcopul Lugojului, Lugoj, 1938, subnotele: c şi c. 9. Matei 21, 13; Marcu 11, 17.

Să refuzăm să credem aceste adevăruri, sau să le înțelcuiem altfel de cum le-a gândit și ni le-a descoperit Domnul Hristos, Fiul lui Dumnezeu? Oare dacă Dumnezeu are cerul ca tron și pământul așternut picioarelor Sale, adică dacă El este omniprezent, să nu fie El și în biserică?

Sfântul arhidiacon Ștefan era acuzat că vorbește cuvinte de hulă împotriva Templului ca loc sfânt și împotriva Legii (Fapte 6, 13—14), așa precum și Mântuitorul a fost învinuit că a vorbit despre distrugerea templului (Matei 26, 60—62). Cultul Vechiului Testament consta în jertfe care se puteau aduce numai la Templu. Sfântul Ștefan se apără de aceste acuzații arătând că adorarea lui Dumnezeu nu mai depinde de o casă unică, fie chiar și templul din Ierusalim, fiindcă jertfele de animale au fost desființate de Jertfa de pe Cruce a Domnului Hristos. Nici vorbă de înlăturarea Templului! Citirea întregii cuvîntări a Sfântului Ștefan ne descoperă adevăratul înțeles al textului în discuție.

La fel și cel de al doilea text din Cuvîntarea Sfântului Pavel în Areopag, care vorbește tot despre spiritualitatea lui Dumnezeu și nu despre desființarea locașurilor de cult divin. Infinitatea și spiritualitatea lui Dumnezeu Atotcreatorul (Fapte 17, 24) și Proniatorul (Fapte 17, 28) nu sînt mărginite de templele păgîne din Atena. Aceste temple erau trebuitoare pentru «dumnezeii de aur, de argint, de pietre cioplite». Sfântul apostol Pavel a descoperit în cuvîntarea sa pe adevăratul și unicul Dumnezeu, înlăturînd concepția politeistă despre zeii înfățișați de greci printr-o mulțime de statui asezate într-un panteon. Dumnezeu creștinilor nu locuiește în templele păgînilor, în care locuiesc «dumnezeii» făcuți de «mesteșugul și iscusința omului» (v. 29). Sfântul Pavel a combătut deci idolatria și politeismul, iar nu locașurile de cult, pentru că idolatria este o rătăcire. Știm că idolul — spune el — nu este nimic în lume și că nu este alt Dumnezeu decît Unul singur (I Cor. 8, 4). Sfântul apostol Pavel predică deci infinitatea și spiritualitatea lui Dumnezeu împotriva credințelor păgîne ale Greciei antice.

Adevărații credincioși cinstesc sfântul locaș în multe chipuri, dar mai ales atunci cînd îi calcă pragul; ei își arată simțămîntul de adîncă venerație pentru «Casa Domnului», însemnîndu-și fruntea, inima și umerii cu semnul Sfintei Cruci; dar își arată totodată un sentiment de veselie, pentru că aici sînt înfîpinați de Domnul, aici sînt povățuiți pentru viață «întru dreptatea lui Dumnezeu ca să călătorească fără alunecare în viață».

Biserica învățătoare, adică ierarhia bisericească, a încheat aceste gînduri într-o frumoasă și consistentă rugăciune pe care s-o rostească cu mare evlavie credincioșii cînd intră în biserică: «Veselitu-m-am de cei ce mi-au zis mie: în casa Domnului să mergem. Iar eu, întru mulțimea îndurărilor Tale, Doamne, voi intra în casa Ta; închina-mă-voi în biserică Ta cea sfîntă. Doamne, povățuiește-mă cu dreptatea Ta, pentru vrăjmașii mei; îndreptează înaintea Ta calea mea, ca fără alunecare să preaslăvesc o Dumnezeire, pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin»¹⁰.

10. Vezi *Carte de rugăciuni*, întocmită de I.P.S. Mitropolit Firmilian, ediția a III-a, Craiova, 1970, p. 119, Ps., 121, 1 și Ps., 137, 2.

**DIN CUGETĂRILE ȘI SFATURILE MORALE
ALE SFINȚILOR PĂRINȚI
ȘI ALE UNOR SCRITORI MORALIȘTI CLASICI ROMÂNI**

Pr. dr. GH. PASCHIA

ADEVĂR

— Tuturor oamenilor le este innăscută, de la natură, năzuința de a cerceta adevărul. Natura ne îndeamnă a ne sili spre conștiință, și ea pune în sufletul nostru dorința de a cerceta (Sf. Ambrozie, *Despre datorile clericilor, cartea I, cap. XXVI*).

— Se cuvine ca oamenii să se nevoiască să-și îndrepteze viața și obiceiurile după adevăr și cuviință, căci împlinind și acest lucru, cunosc ușor cele dumnezeiești.

— Cînd afli pe vreunul gilcevindu-se și luptîndu-se împotriva adevărului și a lucrului vădit, pune capăt gilcevii, părăsind pe unul ca acela, fiindcă și-a împietrit cu totul mintea (Sf. Antonie cel Mare, *Despre buna purtare, 12 ; 44*).

— Dacă cineva se străduiește să spună adevărul, chiar dacă nu-l dobindește, năzuind către adevăr se îmbogățește printr-o dreaptă îndrumare către el (Clement Alexandrinul, *Pedagogul, III, 1*).

— Adevăr este ceea ce este = Verum est id quod (Fer. Augustin, *Soliloquia, V*).

— De mil de ori este fericit, acela care se alipește cu religiozitate de adevăr. Putem, oare, să nu fim cu acela care-și face din adevăr îndreptarul purtării sale? El este chipul lui Dumnezeu, care este în sine (Sf. Efreem Sirul, *Tratatul asupra virtuților și viciilor*).

— Fericit este cel care își acordă viața cu adevărul și nu se vinează de orice minciună. Cine petrece în adevăr este plăcut totdeauna lui Dumnezeu și oamenilor folositor. În fapte prea bun și în orice treabă prea drept. Omul adevărului nu caută în fața oamenilor nu judecă strîmb, nu-și atribuie sineși vrednicie și cinste, nu disprețuiește pe cel sărac și lipsit, în răspunsuri este nelingușitor... nu cunoaște vicleșug, nu iubește fățarnicia... se conduce numai de virtute (Sf. Efreem Sirul, *Cuvînt despre virtuți și vicii : Adevărul*).

— Veselește-te de adevăr, la păcat însă privește cu posomorîre (Sf. Efreem Sirul, *Cugetări*).

— Iubește adevărul și numai adevăr să iasă din gura ta, pentru ca duhul pe care l-a sălășluit Dumnezeu în acest trup, să fie aflat cu adevărat la toți oamenii și astfel va fi slăvit Domnul care locuiește în tine, căci Domnul este adevărat în orice cuvînt și nici o minciună nu se găsește la El (Herma, *Păstorul, Porunca a III-a*).

— Fără smerita cugetare, adevărul este orb (Ilie Ecdicul, *Sentințele înțelepților, 46*).

— Nu este nimic mai luminos ca adevărul, nimic mai tare, după cum tot așa, nu este nimic mai slab ca minciuna, oricare ar fi valurile cu care

caută ea să se ascundă. Chiar în acest caz, ea este ușor descoperită și redusă la neexistență. Adevărul, dimpotrivă, se înfățișează fără vâl priștilor aceluia, care voiesc să contemple frumusețea, el nu pretinde să se ascundă, el nu se teme nici de primejdii, nici de curse, el nu aspiră la favoarea populară, el nu-i supus la nici unul din lucrurile omenești; superior asupra tuturor, a putut fi mult și bine prigonitor în toate felurile, el rămâne nebiruit, cu o admirabilă putere, el adăpostește ca un zăgaz nebiruit sufletul care caută în preajma lui un refugiu, el respinge atacurile îndreptate pe sub ascuns contra lui și împărtășește pe toți din comorile lui, în chip public. De aici aceste cuvinte ale lui Hristos către Pilat: Eu pe față am vorbit lumii... și în ascuns n-am vorbit nimic (Ioan 18, 20), (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a XXIX-a, la Evanghelia de la Ioan*).

— Cînd pe noi înșine nu ne putem convinge de adevăr, apoi cum vom putea convinge pe alții? (Sf. Ioan Gură de Aur, *Explic. Epist. către romani, Omilia a VII-a*).

— Aceasta este natura adevărului, el se întărește pe măsură ce mărește numărul adversarilor lui (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a IV-a la Lauda sfîntului apostol Pavel*).

— Adevărul durează prin propria sa tărie (Laotanțiu, *Epitome, cartea a V-a*).

— Adeseori cel ce spune adevărul e urît de cei fără de minte (Ioan 8, 40), iar cel fățarnic este iubit. Dar nici una dintre aceste răsplăți nu ține multă vreme. Căci Domnul va răsplăți la vremea sa, ceea ce trebuie (Marcu Ascetul, *Îndreptare prin fapte, 186*).

— Gura celui smerit în cugetare grăiește adevărul (Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească, 9*).

— Creștinii se îngrijesc de mintuirea lor, iubesc adevărul dintr-o nevoie anume și-l mărturisesc în toată a lui ființă (Tertulian, *Apologeticum, XLVI, 7*).

— Mai bine este a vorbi adevărul decît minciuna (Anton Pann, *Despre minciuni iarăși*).

— Anevoie a descoperi adevărul, cînd toți strigă și nici unul ascultă.

— Atunci vei cunoaște adevărul mai bine, cînd vei depărta orice patimă de la tine.

— Adevărul unul este, dar omul îl schimonosește, fieștecare după a lui părere.

— Adevărul în adevăr numai un chip are, iar minciuna se arată în mii și sute de chipuri; d-aceea și anevoie adevărul a se cunoaște, cînd minciuna îl acoperă cu mii și sute de măști.

— Adevărul, în adevăr, urît și supărător ni se pare, dar și folos ne aduce mare.

— Adevărul în veci rămîne, tot ceea ce a fost este și va rămîne.

— Adevărul cu minciuna, vrăjmași neîmpăcați.

— Adevărul cînd nu-l cunoști, în cea mai mare greșeală te-neacă.

— Ideile cele mai simple îți arată adevărul. De ele să te ții.

Adevărul și dreptatea, cele mai mari datorii ale omenirii.

— Omul să se sîrguiască spre a dobîndi o desăvîrșită știință, cum să cunoască adică adevărul din minciună.

— Cel ce cu cuvînt se împotrivesc, acela te iubește, că-ți arată adevărul (Iordache Golescu, *Proverbe comentate*).

— Adevărul e recunoașterea binelui, deci înțelegerea frumosului, cea mai mare mulțumire sufletească, care se prezintă în conștiința noastră ca convingere.

— Iubirea de adevăr e bunul cumpăt în ceea ce privește mulțumi-
rile obiective, cea mai înaltă virtute, de la care atîrnă singura fericire
ce e cu putință în viața aceasta.

— În practica vieții, iubirea de adevăr e cult — al frumosului, al binelui, al științei și cult religios (Ioan Slavici, *Povește pentru buna creștere a copiilor*, pag. 98 ; 167).

— Tot ce este adevărat știut de om, mai întîi ca sentiment se ivește și numai apoi e cuprins și înțeles, dacă se poate de mîntea cea rece, fugară și atît de mică, încît abia va fi putînd să încapă deodată două gînduri deosebite.

— Adevărul fie el orișicît de sec, tot din inimă pornește și tot la inimă străbate (Ioan Slavici, *Fapta omenească*, V ; IX).

— Spre căutarea adevărului are să ne îndrume educația intelectuală și în îndrumarea aceasta constă rostul ei moral.

— Cel mai mare dintre toate adevărurile și cel mai desăvîrșit dintre toate gîndurile e lumea așa cum ea se desfășoară în aieva și cum se oglindește în mîntea omenească (Ioan Slavici, *Educațiunea morală : Educațiunea impersonală*).

— Nimic nu se poate ascunde atît de ușor ca adevărul asupra celor ce se petrec în sufletul nostru (Ioan Slavici, *Educațiunea morală : Dignitatea omenească*).

— Ceea ce adevărat a fost ieri, tot adevărat e și azi și adevărat are să fie și mine (Ioan Slavici, *Din bătrîni : Manea, I, 3*).

— O chestiune de demnitate omenească să spui adevărul și se injosește cel ce-și ascunde gîndurile ori spune ceea ce în adevăr nu gîndește. Mai bucuros mă înjosesc spunînd adevărul, numai cînd îmi dă mîna și numai în forma care îmi vine la socoteală (Ioan Slavici, *Amin-tiri : Eminescu și Carașalii*).

— Sînt amic și adorator al adevărului (Ioan Slavici, *Scrisoarea a XX-a către Negruzzi, 1/13 ianuarie 1873*).

— Cea mai de căpetenie datorie a unui om cinstit e să spună adevărul.

— Adevărul așteaptă. Numai minciuna e grăbită.

— Soapta adevărului simplă, sfînta adevărului soaptă ! Ce puțini o aud... Și tu care alergi toată viața pe căi ce nu sînt ale tale, și tu ai putea s-o auzi, căci e în toate inimile, dar p-o auzi de zgomotul pașilor tăi.

— Sentimentul adevărului, trebuie să fie același în toate timpurile și la toate popoarele (Al. Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu, XIX*).

— Adevărul e veșnic, n-are ceasuri (Al. Vlahuță, *Popa Gheorghe*).

— Vai de viața acelor popoare, care nu pot să stea cu ochii deschiși în fața adevărului! (Al. Vlahuță, *Puterea morală*).

— Ai vrea tu, care trăiești muncind în lumina adevărului, să te schimbi cu vreunul dintre cei care-și petrec în minciună toată viața lor de nimic? (Al. Vlahuță, *Ce dai tu vieții?*).

— Să ne întărim pe noi în dragostea de adevăr, în munca noastră de îndreptare, în cuprinsul și-n resturile noastre (Al. Vlahuță, *Focul*, în *ziarul Dacia din 14 februarie 1919*).

— Adevărul nu se poate înlocui, nici îmbrobodi cu vorba (Al. Vlahuță, *Viermele*, în *ziarul «Universul» din 22 septembrie 1909*).

— Strașnic se răzbuună adevărul. Păzește-te să nu-l superi niciodată. Adevărul e ca Dumnezeu... poate că e chiar Dumnezeu însuși; n-ai nevoie numai decît să-l cunoști. Ți-e deajuns rîvna de a-l cunoaște. Să crezi în el. Și e ca și cum l-ai avea pururea înaintea ochilor. Dacă ai cultul adevărului, toate celelalte au să vie de sine. Ai să ai și curajul vieții — căci în orice credincios este un viteaz. Și ai să ai și înțelepciunea ei, ca și toate «revelațiile» pe care le dă credința. Nici nu se poate socoti cită fericire izvorăște din simplul respect al adevărului (Al. Vlahuță, *În pragul vieții*).

MINCIUNA

— Nu trebuie să ne încredem în mincinos (Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza a VIII-a, 7*).

— Mincinosul este inventator și maestru în multe. Rană mai adîncă ca minciuna nu este și nici rușine mai mare. Mincinosul pentru toți este scîrbos și de rîs (Sf. Efreim Sirul, *Cuvîntarea despre virtuți și vicii; 14, Minciuna*).

— Cej ce mint tîgăduiesc pe Domnul și se fac înșelători ai Domnului, nedîndu-i înapoi împrumutul, pe care l-au primit. Căci au primit de la el duh nemincinos. Dacă-l dau mincinos înapoi, spurcă porunca Domnului și se fac înșelători (Herma, *Păstorul, Porunca a III-a*).

— Nici o minciună să nu fie în noi, nu una să zicem și alta să cugetăm, căci aceasta este minciună (Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei către evrei, Omilia a XIX-a*).

— Nici la judecată, nici la alte afaceri, nu ne este îngăduită minciuna, nouă celor care am ales pentru viață drumul cel drept și adevărat și cărora prin lege nu ne este îngăduit să avem procese (Sf. Vasile cel Mare, *Cuvînt către tineri, 4*).

— Adevărul cu dreptatea împreună locuiesc. La unul de te vei duce, dai și de celălalt.

— Adevărul și virtutea, două călăuze ca niște surori; una-ți arată calea cea dreaptă și alta te duce pe acea cale. De ele să te ții, dacă vei să nu te rătăcești.

— Iubește adevărul, și deprinde-te cu el ca să scapi de minciună.

— Împotriva adevărului nicicum și niciodată să vei să te pui.

— Curățenia sufletului ți-arată adevărul.

— Cu cit mai mult vei pătimi pentru un adevăr, cu atît mai mult tu să-l cuvintezi.

- Cu bună cercetare și cu bună socotință poți afla adevărul în înțelegere.
- Mai bine să cercetezi să afli adevărul, decît cu pizma să te înșeli.
- Nesiința adevărului de o parte, orbirea minții de alta, ne ține în întuneric, cînd nu ne e iertat să grăbim adevărul, spre deșteptarea minții omenești.
- Pentru adevăr pînă la moarte să te lupți.
- Să iubești înțelepciunea, să iubești științele, dar cu mult mai mult să iubești adevărul.
- Din nesiința și necunoștința adevărului s-au născut pe lume cele mai multe idei greșite și mincinoase, ce chinuiesc pe oameni pînă în zilele cele de pe urmă.
- De la cel nebun și de la cel beat poți afla adevărul și fără voia lor.
- De ne-ar fi iertat să grăim adevărul, gol precum este, nu ne-ar trebui atîtea cuvinte întunecate, ce ne face să nu-l pricepem. (Iordache Goleșcu, *Povățuiri i cuvinte adevărate*, cap. *Pentru adevăr*).
- Cît de strîmb vei să șezi, dar vorba dreaptă s-o așezi (Adică și cînd vei greși, adevărul să grăiești).
- Să stăm strîmb și să grăim drept. (Adică adevărul să grăim și cînd vreo greșeală vom face).
- O minciună întoarce casa cu josul în sus.
- Omul cu minciuna își pierde dreptatea.
- Vremea arată minciuna de față.
- Odată numai de vei minți te vei deprinde cu minciuna, și în veci nu vei scăpa de ea. Vezi cît trebuie de ea să te ferești !
- Ca să scapi de minciuni, lipește-te de adevăr, curățîndu-ți mai-nainte cugetul tău de orice spurcăciune.
- Gura minciinosului în primejdii te bagă.
- Cînd minciuna se înmulțește, toate adevărate se socotesc.
- Limba celui mut, cu mult, cu mult mai bună decît a celui minciinos.
- Mai lesne a spune o minciună nouă, decît a îndrepta minciuna ce ai spus.
- Mai lesne minciuna decît adevărul te înduplecă la orice.
- Mai bine c-o minciună să scapi pe om de nevoie, decît cu un adevăr să-l bagi în nevoie.
- Mai bine mut să te arăți, decît minciuni să grăiești.
- Mai bine sărac și adevărat, decît bogat și cu minciuni îndopat.
- Minciuna îți strică cinstea, adevărul o întemeiază.
- Minciuna la înșelăciune privește, iar adevărul la dreptate.
- Minciuna la cel bătrîn cam puțin loc prinde, că lesne o cunoaște din cîte a pățit.
- Minciuna s-o ascultî dar crezămînt nicicum să-i dai.
- Minciuna ce din sîn o scoatem, însuși noi o credem, și ca pe ceilalți să-i înșelăm, ne facem și noi că ne înșelăm.
- Mulți se fac că urăsc cea mai mică minciună, ca să adevereze minciuna ce ei grăiesc.

— Nu ierta buzei tale nici măcar o vorbă cînd e minciună, că te dedai cu ea și nu mai scapi de ea.

— Pururea minciuna merge înainte și apucă locul adevărului, și adevărul în urmă negăsind locul său, rău se chinuiește pînă ce găsește scăpare la oarecine.

— Să te rușinezi cînd auzi minciuna, necum să o și urmezi.

— Și minciuna uneori prinde loc de vorbă bună, cînd spre folos privește la cel ce ascultă și întru nimic vatămă pe cel ce o spune (Iordache Golescu, *Povățuirii i cuvinte adevărate, cap. Pentru minciuni și mincinoși*).

— Se minte din glumă, din obișnuință, cu gînd bun, la strîmtoare ori cu gînd rău.

— Cel ce minte e-n stare să fie și de rea credință, fățarnic, viclean ori înșelător, să fure, să jefuiască, să săvîrșească orice faptă rea (Ioan Slavici, *Educațiunea rațională: Minciuna*).

— Minciuna în toate împrejurările îl umilește pe om și se poate scuza, dar nu se poate ierta, căci nu se poate ști unde are să ajungă cel ce începe cu ea (Ioan Slavici, *Educațiunea morală: Dignitatea ome-nească*).

— Atît de înrădăcinată e-n oameni urita patimă de a minți, încît îi se face tuturora nesuferit cel ce caută adevărul, cum nesuferit le este făcătorilor de rele cel ce a luat asupra sa sarcina de a-i urmări (Ioan Slavici, *Din păcat în păcat, XII*).

— Nu se poate păcat mai mare decît să minți pe omul care a avut încredere în tine (Ioan Slavici, *Prințesa: Cărări încîlcite*).

— E mai bună partea celui ce e mințit, amăgit, înșelat ori despoiat, decît a celui ce minte, amăgește, înșală ori despoaie pe alții (Ioan Slavici, *Dar din prisos, I*).

— Minciuna e obîrșia a toată fărădelegea și făcătorul de rele își petrece viața mințind acum într-un fel, apoi într-altul, ca să te amăgească, să te-nșele, să te ducă-n ispită, să te fure, să te-mbrîncească la păcătuire, la nevoie chiar să te omoare.

— Să nu minți în glumă... O minciună este un contract cu diavolul (Al. Vlahuță, *În pragul vieții*).

— Păzește-te de minciunosul care amestecă și puțin adevăr în minciuna lui (Al. Vlahuță, *Fărămituri*).

— Minciuna asta are bun, că nu trăiește mult (Al. Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu, X*).

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PĂTRIEI NOASTRE

NICOLAE GRIGORESCU CA PICTOR BISERICESC*

Drd. CONSTANTIN STRUGARIU

a) Copilăria și ucenicia artistică.

«Viața lui Grigorescu o povestesc operele lui. O viață simplă, tăcută, ordonată, închinată toată artei lui.

În afară de artă nimic nu exista pentru el. Acolo și-a pus adinca lui iubire de natură, de podoabele și tainele ei, minunate pretutindeni, dar mai ales în țara și în făptura neamului lui; acolo iubirea de *bine*, de adevăr și de *frumos* — «Treimea cea de o ființă și nedespărțită» a credinței lui, a singurei lui religii. O copilărie de sfânt. S-ar părea uneori că soarta, în înțelegere cu natura, de la început alege, înseamnă și ia sub ocrotirea ei pe cei care au de spus vreo veste din cer pământului nostru»¹.

Nicolae Grigorescu s-a născut în satul Pitaru² la 15 mai 1838³ din părinții Ion și Ruxandra. Tatăl său îndeplinea o mică funcție administrativă pe moșia boierului Filip Leș, proprietarul satului Pitaru. Acesta avea o frumoasă colecție de tablouri și de obiecte de artă, pe care copilul Nicu a avut adesea ocazia s-o vadă. În anul 1843, tatăl moare, iar mama, cu cei șapte copii pe care îi avea, este nevoită să vină la Bucu-

* Lucrare de seminar întocmită în cadrul cursurilor de doctorat sub îndrumarea Pr. prof. dr. Ene Branște, care a și dat avizul pentru tipărire.

1. Al. Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu. Viața și opera lui*, București, 1965, p. 144.

2. Satul a purtat acest nume până în 1860, când a primit o nouă denumire, Văcăreștii de Răstoacă, după numele boierului Costache Văcărescu, care avea aici o moșie. Localitatea trebuie deosebită de o altă cu același nume, așezată lângă Tirgoviste.

3. În privința datei nașterii nu s-a ajuns la un consens unanim. Unii sînt de părere că Grigorescu s-ar fi născut în anul 1834; data este nesigură, ea provenind din amintirile unuia coleg de atelier. Data de 15 mai 1838 o aflăm într-o declarație dată de Grigorescu. În registrul Școlii de Belle Arte de la Paris, pe care a frecventat-o pictorul, data de naștere este 15 mai 1837. Vezi Acad. G. Opreșcu, *Nicolae Grigorescu*, vol. 1, București, 1961, p. 13; Idem, *Date noi despre anii de toamnă a lui Nicolae Grigorescu*, în «Studii și cercetări de Istoria Artei», an 1955, nr. 3—4, p. 161.

rești la mătușa Maria «femeie vrednică, bună, curată, știind să-și țină casa pașar și zilele cinștite numai cu munca miinilor ei»⁴.

Încă de mic copil Grigorescu era o fire retrasă, timidă, parcă speriat de gălăgia și jocul celorlalți copii de seama lui. Întă cum ne înfățișează pictorul primele amintiri legate de copilăria sa: «Cu acul ne înfățișează biata mama. Și o dată n-am auzit-o plingându-se, ori blestemind și aruncind vreo vorbă rea. S-a trudit sărăcuța de ea, a învățat singură să citească și să scrie, ca să ne poată învăța și pe noi puțină carte. Că ce școli erau pe vremea aia? De dimineață pînă în noapte muncea și ne îngrijea s-avem de toate. Surorile începeau să coasă și ele. Un frate mai mare intrase ucenic la un unchi al mamei, zugrav de biserici. Se vede că erau în neamul nostru că mult îmi mai plăceau și mie icoanele cind eram mic. Pentru mine, sfinții erau vii: stam cu sfială lingă ei, înaintea lor și eram încredințat că și ei se uită la mine, mă așteptam să-i aud vorbind, să-i văd mișcindu-se, ridicind mina să mă binecuvinteze. La zece ani am intrat și eu la un iconar⁵. Da era un om sucit, Dumnezeu să-l lerte, și rar auzeam o vorbă cumsecade din gura lui. Mă puneau să mătur, să-i legăn copilul, și cind voiam să mă uit și eu cum zugrăvește mă lua la goană. Numai câteodată cind îi frecam culorile, se mai îmbuna și mă lăsa pe lingă el — atunci eram în culmea fericirii; îmi vorbea blînd, îmi arăta cum se fac sfinții, îi sorbeam vorbele și mă uitam la el ca la un dumnezeu. După doi ani m-am întors acasă, ș-am început să fac singur iconițe. Era vară. Duminica mă duceam la obor. Îmi așterneam hăinuța jos, îmi întindeam marfa, și-mi așteptam mușterii ca orice negustor. Treceau femei sărace, oameni de la țară, mă întrebau cine le-a zugrăvit, le spuneam că eu... și cumpărau bieții oameni, ziceau că-s icoane cu noroc, de la un copil nevinovat. Doamne, cu ce bucurie am venit eu acasă după cea dintii afacere a mea! Făcusem vreo zece sorcoveți; și cind i-am pus mamei în mîină, s-a uitat la bani, apoi la mine, și m-a întreat îngrijată de unde-s, că eu lucrasem pe ascuns icoanele. Cind i-am spus, m-a sărutat, a dat să zică ceva, și s-a întors repede cu fața spre fereastră, că-i venea să plîngă. Acea a fost, poate, cea mai fericită zi din viața mea. Eram mare — aduceam parale în casă, bucurie la ai mei, eu, cu munca miinilor mele. Cine mai era ca mine»⁶.

Grigorescu mergea cu pași siguri spre ținta chemării sale. «Cine știe dacă nu au într-adevăr presimțirea chemării lor pe lume copii în sufletul cărora, ca floarea în mugur, se pregătește să înflorească sufletul unui popor»⁷.

La vîrsta de paisprezece ani, deși avea numai două clase primare, tînărul Nicu se hotărăște să plece la Paris. În acel scop face economii din banii cîștigați din vînzarea iconițelor și învață singur franțuzește.

b) Perloada de formație artistică — în țară și în străinătate. Pînă la plecarea sa în Franța, Grigorescu a pictat cîteva minăstiri și biserici.

La 5 ianuarie 1856 Grigorescu face o petiție către domnitor pentru a i se acorda o bursă în străinătate. Domnitorul îl recomandă «Eforiei

4. Al. Vlahuță, *op. cit.*, p. 155.

5. Iconarul cu pricina era Anton Chladek, ceh de origine; el a studiat la Milano, Pesta și Viena. Vezi Acad. G. Oprescu, *op. cit.*, p. 19; T. Gh. Bulat, *Pictorul N. Grigorescu la Mîinștiria Agapia*, în «Mitropolla Moldovei și Sucevei», 1963, nr. 11—12, p. 714.

6. Al. Vlahuță, *op. cit.*, p. 146—147.

7. *Ibidem*, p. 147.

Școalelor» ca să-și completeze «învățăturile regulate ale picturii». Profesorii Limburg și Lecca de la Colegiul «Sfintul Sava» au fost însărcinați cu îndrumarea tinărului Grigorescu.

Însă el nu frecventează cursurile colegiului; în același an face o nouă jalbă către cămăcamașul Alexandru Dimitrie Ghica, unchiul principesei Trubețkoi, în care arată în mod expres că el dorește «a fi trimis (în străinătate) pentru perfecționare, ca să poci și eu o dată lucră cu cele mai vii culoare vreuna din faptele strălucite ale bravilor noștri părinți»⁸. Dorința lui Grigorescu nu se împlinește nici de data aceasta. În 1857 Eforia Școalelor organizează un examen pentru bursă de trei ani în Italia.

Examenul a fost aranjat în așa fel încât C. I. Stăncescu, elev particular al lui Tattărăscu, a câștigat bursa. Grigorescu continuă să persevereze. Datorită unui mare tablou cu temă istorică «Mihai scăpând stindardul», ajunge să fie cunoscut de domnitorul Barbu Știrbei.

Neacordându-i-se bursă, în toamna anului 1862 se hotărăște să plece pe cont propriu la Paris. Trece prin Viena și alte câteva mari orașe europene, unde admiră cu nesăț tot ce i se pare mai reprezentativ. Ajuns la Paris, se prezintă la un concurs la Școala de Belle-Arte și reușește să fie clasat printre cei zece admiși. La același concurs Renoir s-a clasat în urma lui Grigorescu⁹. Acesta este repartizat în atelierul lui *Sebastian Cornu*.

Partizan al «academismului», el avea mulți oponenți în rîndul adepților lui Delacroix și ai lui Courbet, părintele realismului. Academismul pretindea că arta peisajului ar fi inferioară altor forme de artă.

Nicolae Grigorescu a trecut cu succes proba numită «a arborelui» (le concours de l'arbre). A doua probă, la fel intitulată, avea tema: «Ludovic cel sfînt împărțind dreptatea sub un stejar la Vincennes». Plecă la Barbizon — localitate situată în apropiere de Paris — unde are prilejul să cunoască peisagiști de renume: Rousseau, Millet, Corot și alții¹⁰. În septembrie 1863 se încheie perioada de ucenicie a lui Grigorescu.

Nu se simțea atras de metodele scolastice după care se învăța în Școala de Belle-Arte. Începe să studieze cu atenție operele marilor pictori ai Europei; adesea poposea în marile muzee Louvru și Luxemburg unde executa copii după diverse tablouri.

Prima lucrare de acest gen, intitulată «Dreptatea și pedeapsa divină urmărind crima», este o copie după celebra pînză cu același titlu a lui Proud'hon. În 1864 revine pentru scurt timp în țară. Neacordându-i-se nici o atenție, tinărul pictor se reîntoarce în lumea familiară a Barbizonului și a pădurii de la Fontainebleau. În 1867 îl aflăm din nou în țară, colindînd meleagurile de la Căldărușani, Tîrgoviște, Cîmpulung și Rucăr. După ce a pictat mai multe pinze cu subiecte înfățișînd crîmpeie din viața românească sau peisaje, el se reîntoarce la Paris, stabilindu-se la Marlotte, în apropiere de Barbizon. În anul 1868 participă la expoziția de la Fontainebleau și aici are un mare succes: tabloul «Glastră de flori» îi este cumpărat de împăratul Napoleon al III-lea. La salonul de pictură

8. Acad. Gh. Oprescu, *Nicolae Grigorescu*, vol. I, p. 48.

9. *Ibidem*, p. 71.

10. Vezi Remus Niculescu, *Grigorescu la Fontainebleau*, în «Studii și cercetări de istoria Artei», 1957, nr. 1—2, p. 220.

de la Paris din 1869 participă cu două tablouri: «*Natură moartă cu vînat*» și «*Șatra de țigari*». Acum începe o nouă etapă în creația grigoresciană: aceea a maturității artistice¹¹.

Întors în țară în anul 1869, Grigorescu ia contact tot mai strîns cu viața cultural-artistică de la noi. Frecventează casa profesorului Davilla și a profesorului Urechia, ambele influente în societatea bucureșteană.

Participă la expoziția «*Artiștilor în viață*» din 1870 cu 26 de tablouri. I se decernează «*Medalia primă*»; este elogiata de Theodor Aman, directorul Școlii de arte frumoase. Deși mulți îi admirau tablourile, unii ziceau că ele lasă impresia că sînt «*neterminate*». Faptul acesta l-a determinat pe pictor să facă oarecari concesii «*academismului*»¹².

După expoziția organizată în anul 1873, la care expune un număr de 146 de pinze, Grigorescu pleacă într-o lungă călătorie prin Italia și Grecia. În 1876 participă la a III-a expoziție a «*Amicilor Artelor Frumoase*» (*Les amis des Belles-Arts*). În același an pleacă în Franța, stabilindu-se în mica localitate Vitré din Bretania. De această dată șederea lui în Franța este de scurtă durată; izbucnește războiul de independență și Grigorescu este chemat în țară, pentru a face parte din grupul de artiști care avea misiunea să însoțească armata română pe cîmpul de luptă. Din grup mai făceau parte Sava Henția, Carol Popp de Szathmáry și tînărul Mirea.

După terminarea războiului pleacă la Paris, unde va sta timp de zece ani.

Primăria capitalei îi achiziționează tabloul «*Atacul de la Smîrdan*». Revenind în țară călătorește foarte mult. Adeseori era însoțit de prietenii săi: botanistul D. Grecescu și chimistul Alfred Bernath-Lendway. Expoziția deschisă în palatul Eforiei în 1887 a fost o nouă confirmare a prestigiului de care se bucura Grigorescu în lumea artistică. Mai multe expoziții care cuprindeau lucrări de ale lui Nicolae Grigorescu s-au organizat la Ateneul Român în anii 1891, 1895 și 1897. Deși suferea din cauza vederii, a continuat să picteze, oferind publicului destul de multe pinze, deși nu toate se ridicau la nivelul celor din perioada de maximă vigoare artistică. A murit la 16 iulie 1907 la Cimpina, unde a și fost înmormîntat.

c) Icoane și biserici zugrăvite de Nicolae Grigorescu. Prima biserică pe care a zugrăvit-o a fost cea de la Băicoi, județul Prahova, ctitoria principesei Cleopatra Trubețkoi. Aceasta era soția lui Serghie Trubețkoi care se trăgea din familia Ghiculeștilor din Țara Românească¹³.

Pictura bisericii de la Băicoi a fost executată între anii 1853—1854. Ea ne dovedește o apreciabilă experiență de care dădea dovadă autorul ei. Grigorescu a avut ca ajutor la zugrăveli pe Niță Pirliescu. Aici se găsesc un număr de 28 icoane pictate de Grigorescu, între care amintim: *Iisus împărat*, *Maica Domnului*, *Sfîntul Ioan Botezătorul*, *Sfîntul evangelist Matei*, *Sfîntii Constantin și Elena*. Mai sînt 11 praznice pictate pe ambele părți, dintre care menționăm: *Bunavestire*, *Nașterea Maicii Domnului*, *Prezentarea la templu*, *Botezul și Învierea Domnului*.

11. Acad. G. Opreșcu, *Nicolae Grigorescu*, vol. I, București, 1963 p. 23.

12. *Ibidem*, p. 23—24.

13. Cf. T. G. Bulat, *art. cit.*, p. 715.

În perioada anilor 1854 și 1855, Nicolae Grigorescu a lucrat în două rânduri pentru *mnăstirea Căldărușani*. De la el se mai păstrează astăzi doar următoarele șapte pe care le prezentăm mai jos ; unele poartă autograful pictorului, celelalte au fost identificate prin cercetările făcute de către profesorii I. D. Ștefănescu și G. Oprescu.

1. *Maica Domnului* — icoană pictată pe lemn. Icoana este încadrată de alte scene, ca de pildă : Intrarea Maicii Domnului în biserică, Bunăvestire, Nașterea Domnului, Întimpinarea, Botezul, Schimbarea la față, Înălțarea, Rusaliele și Adormirea Maicii Domnului. Icoana are următoarea inscripție : «1855 martie 27 de ziua de Sfinta Troiță de Nae Zugravul uliței Căldărari»¹⁴.

2. *Iisus Hristos așezat pe tron*, poartă semnătura pictorului.

3. *Sfinții Constantin și Elena*, o lucrare de ucenicie.

4. *Izvorul Tămăduirii* (de la timpla altarului), poartă semnătura pictorului. O altă icoană cu aceeași temă se află în Aghiazmatarul minăstirii.

5. *Sfântul Dimitrie*, poartă semnătura pictorului.

6. *Incoronarea Sfintei Fecioare*, care prin felul cum este executată, are valoare de portret.

7. *Iisus și Samarineanca*, inspirată dintr-o gravură de Anibal Carracci.

La Căldărușani, Grigorescu a colaborat cu maestrul zugrav Evghenie Lazăr¹⁵.

Dovedindu-se a fi un zugrav priceput, Nicolae Grigorescu este chemat să picteze *biserica minăstirii Zamfira*. Contractul pentru executarea lucrării este încheiat la 16 iulie 1856.

Biserica este ctitoria jupinsei Zamfira, soția lui Manuil Apostol, omul de încredere al domnitorului Constantin Brâncoveanu¹⁶.

Contractul stipula obligația pictorului de a zugrăvi biserica «în soroc de trei luni de zile, iar iconăria timplicii în patru luni de la săvârșirea bisericii»¹⁷. Pictura va fi în ulei. Grigorescu a fost ajutat și de fratele său Gheorghe.

Dintre icoanele murale de aici amintim : *Sfântul Ioachim, Sfântul Ioan Botezătorul, Deisis, Sfinții Constantin și Elena, Liturgia îngerească* (din cilindru cupolei). De la catapeteasmă s-au păstrat ca icoane originale următoarele : *Iisus împărat, Fecioara cu Iisus, Sf. Ioan Botezătorul, Înălțarea Domnului și Sfântul Nilon*. Pe cele două uși diaconesti sînt pictați *Sfinții arhangheli Mihail și Gavril* (datele 1856). O lucrare impresionantă este «*Epitaful*», executat în manieră bizantină, probabil după un model rusesc ; impresionează prin alternanța culorilor roșu și verde de la veșmintele personajelor care dau impresia «a două curente vii care trec de la un personaj la altul, se împletesc ca într-o savantă instrumentare contrapunctată»¹⁸. Persoanele care înconjoară trupul lui Iisus «în atitudini severe, cu trupuri parcă modelate într-o materie dură, fac impresia acelor «sépulcres» din arta medievală franceză»¹⁹. Din *raporul* de la Zamfira ne-au rămas următoarele scene : *Ghetsimani, Iisus în fața*

14. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 384.

15. Veniamin Nicolae, *Mnăstirea Căldărușani*, București, 1973, p. 108.

16. Gh. I. Moisescu, *Mnăstirea Zamfira*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1954, nr. 2-3, p. 333.

17. *Ibidem*, p. 339.

18. Acad. Gh. Oprescu, *op. cit.*, p. 11

19. *Ibidem*.

lui Calafat, Iisus înaintea lui Pilat, Bațjocorirea, Biciuirea lui Iisus, Răstignirea, Tăgăduirea lui Petru și chipurile a trei sfinți evangheliști : Matei, Luca și Ioan.

În anul 1904 pictura originală a lui Grigorescu a fost acoperită cu un nou strat de pictură, în tempera, executată de pictorul ploieștean Toma Vintilescu. Au rămas neatinse numai cele șase icoane împărătești de la timpla altarului²⁰. În 1950 pictura lui N. Grigorescu a reapărut la Zamfira, în urma unor lucrări de îndepărtare a stratului de pictură din 1904.

Din perioada în care a zugrăvit biserica minăstirii Zamfira, ne-au rămas două icoane de mari dimensiuni : *Sfântul Spiridon* și *Duminica tuturor sfinților*. Prima are un chenar pe margine alcătuit din mai multe iconițe ; se păstrează la biserica Sfântul Alexie din București. A doua icoană a fost pictată în anul 1856 și poartă amprenta stilului epocii. În trei registre suprapuse ne apar sfințe și sfinți zugrăviți în nouri, cu fața spre cel care privește. În partea superioară este înfățișată Sfânta Treime. Grigorescu reușește în mod surprinzător să evite monotonia figurilor printr-o individualizare bine realizată.

La scurt timp după terminarea picturii de la biserica minăstirii Zamfira, Grigorescu încheie contractul pentru executarea lucrărilor de zugrăvire a bisericii «*Sfinții Arhangheli*» de la minăstirea Agapia. Pe aceste meleaguri Grigorescu a ajuns însoțindu-l pe învățatul călugăr Isaia Piersiceanu, pe care-l cunoscuse la Zamfira. Amândoi plănuiau să plece în Franța ; Isaia se îmbolnăvește și planul trebuie amint. În așteptarea unui moment mai favorabil, Grigorescu începe pictura la Agapia. El a fost recomandat stareței minăstirii, maica Tavefta Ursachi, de mitropolitul Sofronie Miclescu, care l-a cunoscut pe Grigorescu datorită lui Iosif Gheorghian, pe atunci diacon la Mitropolie. Din această perioadă datează iconițele sfințelor Tavefta, Agafia, Eufrosina, Ghlicheria, Elisabeta, Epraxia și Ecaterina, care sînt capodopere ale genului²¹.

Se presupune că la zugrăvirea Agapiei ar fi lucrat trei meșteri, dintre care pe doi îi cunoaștem nominal : Nicolae Grigorescu și Nicu Lefteriu²². La o analiză mai atentă observăm că icoane murale ca : *Maica Domnului* (din calota altarului) și *Simon purtînd crucea Mîntuitorului pe drumul Golgoței*, sînt făcute de mîna unui zugrav cu experiență. Altă icoană, ca cea a Sfîntului Stahie, ne arată mîna unui zugrav mai puțin experimentat. Figura este greoaie, veșmintele au tonalități pămîntii, chipul este fără distincție.

Contractul pentru pictarea bisericii «*Sfinții Arhangheli*» de la Agapia a fost încheiat la 2 aprilie 1858²³. Programul iconografic de la minăstirea Agapia cuprinde următoarele scene : *Iisus Hristos Pantocrator* (calota cupolei), patru apostoli în picioare (cilindrul cupolei), cei patru evangheliști (în medalioane, pe pandantivi). Absida principală : *Maica Domnului cu Iisus pe genunchi* este încadrată de doi arhangheli, deasupra Dumnezeu-Tatăl (bust) binecuvîntează cu ambele mîini. În calota

20. Gh. I. Moisescu, *art. cit.*, p. 342.

21. I. D. Ștefănescu, *Opera lui Grigorescu din Minăstirea Agapia*, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», 1961, nr. 7—8, p. 558.

22. Vezi Al. Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu, viața și opera lui*, Craiova 1936, p. 11.

23. Amănunte la I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 540.

lui Caiafa, Iisus înaintea lui Pilat, Batjocorirea, Biciuirea lui Iisus, Răstignirea, Tăgăduirea lui Petru și chipurile a trei sfinți evangheliști: Matei, Luca și Ioan.

În anul 1904 pictura originală a lui Grigorescu a fost acoperită cu un nou strat de pictură, în tempera, executată de pictorul ploieștean Toma Vintilescu. Au rămas neatinse numai cele șase icoane împărătești de la timpla altarului²⁰. În 1950 pictura lui N. Grigorescu a reapărut la Zamfira, în urma unor lucrări de îndepărtare a stratului de pictură din 1904.

Din perioada în care a zugrăvit biserica mănăstirii Zamfira, ne-au rămas două icoane de mari dimensiuni: *Sfântul Spiridon* și *Duminica tuturor sfinților*. Prima are un chenar pe margine alcătuit din mai multe icoane; se păstrează la biserica Sfântul Alexie din București. A doua icoană a fost pictată în anul 1856 și poartă amprenta stilului epocii. În trei registre suprapuse ne apar sfinți și sfinți zugrăviți în nouă, cu fața spre cel care privește. În partea superioară este înfățișată Sfânta Treime. Grigorescu reușește în mod surprinzător să evite monotonia figurilor printr-o individualizare bine realizată.

La scurt timp după terminarea picturii de la biserica mănăstirii Zamfira, Grigorescu încheie contractul pentru executarea lucrărilor de zugrăvire a bisericii «*Sfinții Arhangheli*» de la mănăstirea Agapia. Pe aceste meleaguri Grigorescu a ajuns însoțindu-l pe învățatul călugăr Isaia Piersiceanu, pe care-l cunoscuse la Zamfira. Amândoi plănuiau să plece în Franța; Isaia se îmbolnăvește și planul trebuie amânat. În așteptarea unui moment mai favorabil, Grigorescu începe pictura la Agapia. El a fost recomandat stareței mănăstirii, maica Tavefta Ursachi, de mitropolitul Sofronie Miclescu, care l-a cunoscut pe Grigorescu datorită lui Iosif Gheorghian, pe atunci diacon la Mitropolie. Din această perioadă datează icoanele sfințelor Tavefta, Agafia, Eufrosina, Ghlicheria, Elisabeta, Epraxia și Ecaterina, care sînt capodopere ale genului²¹.

Se presupune că la zugrăvirea Agapiei ar fi lucrat trei meșteri, dintre care pe doi îi cunoaștem nominal: Nicolae Grigorescu și Nicu Lefteriu²². La o analiză mai atentă observăm că icoane murale ca: *Maica Domnului* (din calota altarului) și *Simon purtînd crucea Mîntuitorului pe drumul Golgoței*, sînt făcute de mîna unui zugrav cu experiență. Altă icoană, ca cea a Sfîntului Stahie, ne arată mîna unui zugrav mai puțin experimentat. Figura este greoaie, veșmintele au tonalități pămîntii, chipul este fără distincție.

Contractul pentru pictarea bisericii «*Sfinții Arhangheli*» de la Agapia a fost încheiat la 2 aprilie 1858²³. Programul iconografic de la mănăstirea Agapia cuprinde următoarele scene: *Iisus Hristos Pantocrator* (calota cupolei), patru apostoli în picioare (cilindrul cupolei), cei patru evangheliști (în medalioane, pe pandantivi). Absida principală: *Maica Domnului cu Iisus pe genunchi* este încadrată de doi arhangheli, deasupra Dumnezeu-Tatăl (bust) binecuvîntează cu ambele mîini. În calota

20. Gh. I. Moiesescu, *art. cit.*, p. 342.

21. I. D. Ștefănescu, *Opera lui Grigorescu din Mănăstirea Agapia*, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», 1961, nr. 7—8, p. 558.

22. Vezi: Al. Vlașuț, *Pictorul N. I. Grigorescu, viața și opera lui*, Craiova 1936, p. 11.

23. Amănunte la I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 540.

altarului sînt pictați regii David și Solomon. Pe perețele absidei altarului sînt icoanele în mărime naturală ale sfinților ierarhi *Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Ioan Gură de Aur, Spiridon al Trimitundei, Nicolae al Mirelor și Alexandru*. Timpla este în întregime pictată de N. Grigorescu, dar icoana Sfîntului Dumitru a fost refăcută după incendiul din 1903.

În naos : pe bolta absidei de nord este zugrăvit Mîntuitorul înconjurat de îngeri ; pe pereții absidei sînt icoanele sfințelor *Ecaterina, Tecla, Elisabeta și Parascheva*. În partea inferioară, a absidelor sînt zugrăviți sfinții militari. Pe perețele despărțitor dintre naos și pronaos se află scena *Așezarea în mormînt a Mîntuitorului*, inspirată după Tizian²⁴. Pe arcurile absidelor avem : Iisus și femeia cananeancă, Iisus și femeia samarineancă, Iisus și femeia desfrînată, Iisus și învierea lui Lazăr²⁵.

În pronaos : *Sfînta Treime înconjurată de îngeri* (calota boltă), *Întrarea în Ierusalim* (partea superioară a peretului de apus), *Iisus în grădina Ghetsimani, Sfîntul Antonie cel Mare, Sfîntul Vlăsie* (pe perețele de miazăzi), *Calea crucii, Sfîntul Eltimie, Sfîntul Teodosie* (pe perețele de miazănoapte). Pe bolta pridvorului este zugrăvit Dumnezeu-Tatăl cu sceptorul în mînă. Tot de pictorul Grigorescu este și icoana hramului, *Sfînții Arhangheli* de la intrarea în biserică.

În muzeul mînăstirii se păstrează două icoane și un epitaf pictat de Grigorescu : o icoană înfățișînd pe Mîntuitorul Iisus Hristos și alta pe Maica Domnului. Se cuvine să amintim aici că la Agapia a funcționat, pentru o scurtă perioadă de timp, o școală de pictură și desen condusă de Nicolae Grigorescu. Lui îi urmează N. Lefteriu și N. Gheorghiu.

Pictura bisericii de la *Puchenii Mari* — Prahova a fost executată imediat după Agapia, în răstimpul rămas disponibil pînă la plecarea pictorului la Paris. La Puchenii, Grigorescu a pictat foarte puțin²⁶, mîrgînindu-se mai mult să dea indicații acolo unde era nevoie. Icoana praznicară cu Sfîntul Petru are menționat anul 1861 ; probabil atunci a încheiat Grigorescu lucrările de pictură de la Puchenii Mari. Lucrarea nu era însă completă, căci turla cea mare nă a mai fost pictată.

Tablourile murale sînt următoarele : *Convorbirea lui Iisus cu femeia samarineancă, Întoarcerea fiului risipitor, Pantocratorul* (icoana cea mai reușită din toată biserică)²⁷, *Maica Domnului cu pruncul Iisus* (bolta pronaosului), o altă icoană cu aceeași temă pe calota absidei altarului, *Învierea Domnului, Rugăciunea în grădina Ghetsimani* și mai multe icoane de sfinți. Catapeteasma este pictată de Grigorescu. În rîndul de sus, în cadrul a șapte medalioane, sînt zugrăviți profeții : Zaharia, Solomon, Ioan, David, Ilie, Ezechil și Avacum. Cea mai reușită este icoana *Maicii Domnului*. Tot pentru această biserică au fost pictate

24. M. Drăgotescu, D. Birlădeanu, Gh. Bunghez, *Monumente istorice din Județul Neamț*, București, 1971, p. 75.

25. V. Ignătescu, *Mînăstirea Agapia*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1965, nr. 9—10, p. 259.

26. Autenticitatea picturii este neîndoielnică, deși nu aflăm semnătura pictorului niciunde. Vezi amănunte la D. Georgescu, *Încă o biserică pictată de N. Grigorescu : Biserica din Puchenii Mari, regiunea Ploiești*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1938, nr. 1—2, p. 141.

27. *Ibidem*, p. 144. Vezi Barbu Brezianu, *Cea din urmă Biserică pictată de Grigorescu*, în «Studii și cercetări de Istoria Artei», nr. 1—2, p. 267.

un număr de 12 icoane praznicare (cu pictură pe ambele părți) și un epitaf. Icoanele timpurii au rămas neatînse, afară de icoanele împărătești, care au avut de suferit de pe urma unei spălări «empirice». Cele 12 praznicare par mai degrabă a fi realizate de către un ucenic al pictorului. Probabil și la Puchenii a avut ajutoare, ca și la celelalte biserici unde a lucrat²⁸. O parte din pictură s-a deteriorat sau s-a distrus complet, cum este cazul evangheliștilor Marcu și Luca din bolta naosului, icoana hramului de la exterior și sfinții din cele trei medalioane de sub icoana hramului.

d) **Opera artistică laică.** Întrucît tema lucrării privește numai activitatea ca pictor bisericesc a lui N. Grigorescu, nu menționăm decît faptul că opera artistică laică l-a consacrat pe Grigorescu ca cel mai mare pictor român, deschizător de drumuri în viața noastră artistică, cunoscut, grație expozițiilor la care a participat, nu numai la noi, dar și în străinătate²⁹.

Citeva considerații critice asupra operei de pictor bisericesc a lui Nicolae Grigorescu

Succinta prezentare critică a creației artistice bisericești a pictorului Nicolae Grigorescu a vom face în funcție de ordinea cronologică a lucrărilor de pictură pe care le-a executat. *Biserica de la Băicoi* — Cele unsprezece praznicare ne impresionează prin coloritul rafinat și expresiv. Predomină culorile albastru-deschis, roșu și verde care luminează fondul. Pictorul este preocupat ca să dea un fior de viață unor compoziții stereotipe. Grigorescu are darul «de a lumina tonurile, de a le aera și de a le armoniza»³⁰. Veștmintele sînt pictate în chip naturalist. «Distingem în toate (icoanele) o calitate particulară de ordin sufletesc, o distincție și o noblețe care nu scapă uneori de manierism și care interesează întotdeauna prin însușirile particulare de grație»³¹. Chipurile anumitor sfinți reușesc parcă să ne sugereze mișcarea lor interioară, fapt care impresionează.

Mîndstirea Căldărușani — Dintre cele șapte icoane pictate de Grigorescu la Căldărușani, ne oprim asupra icoanei *Sfinților Gheorghe și Dimitrie*. Dacă în arta bizantină chipurile celor doi sfinți sînt tratate într-un mod hotărît, cu simț istoric, reliefindu-se pregnant rolul pe care ei l-au jucat în viața creștinismului, icoana de care ne ocupăm ne dă niște chipuri uniforme și distanțate de epoca în care au trăit.

Incoronarea Fecioarei, adevărată capodoperă, prin cromatismul bogat nuanțat, luminos și cald, strălucitor și senin, va reprezenta o dominantă și o constantă a întregii creații a autorului ei³².

28. Barbu Brezianu, *art. cit.*, p. 173.

29. Problema este tratată în mod detaliat la Acad. G. Oprescu, *Nicolae Grigorescu*, vol. I și II, București, 1961 și ed. a II-a a acestei monografii apărută în 1963. Vezi Al. Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu, Viața și opera lui*, București, 1939.

30. I. D. Ștefănescu, *La 50 de ani de la moartea lui Nicolae Grigorescu, realități în pictura religioasă*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul 1937, nr. 8—9, p. 880.

31. *Ibidem*, p. 881.

32. Prof. I. L. Georgescu și Episcop Roman Stanciu, *art. cit.*, p. 724.

Biserica mînăstirii Zamfira. Trecerea de la pictura de icoane la cea murală, ridică noi probleme pentru Grigorescu; la Zamfira soluțiile folosite nu sînt dintre cele mai fericite³³.

În comparație cu spațiul mare al pereților, scenele murale de proporții mai reduse, parcă plutesc în aer. Coloritul este mai șters, mai întunecat. Chipurile sfinților, pictate în ulei, strălucesc prea tare față de restul icoanei pictate în frescă. Icoanele împărătești de la catapeteasmă vădesc un progres față de cele de la Băicoi. *Epitalul de la Zamfira* este în mod vădit influențat de arta Renașterii și de romantismul secolului XIX, «față de dramatismul discret și stăpînit al tradiției bizantine»³⁴. Scena este de un naturalism exagerat, în care nu mai este nici o umbră de spiritualitate bizantină.

Biserica Sfinții Arhangheli de la Mînăstirea Agapia. Pictura altarului. Ordinea în care sînt zugrăviți Sfinții Ierarhi este diferită de cea pe care o prescrie Erminia. Toți sînt îmbrăcați în sacos în afară de Sfinții Nicolae, deși acesta era rezervat numai pentru Sfinții Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur.

Catapeteasma. Icoanele ei ne dezvăluie măiestria desăvîrșită la care ajunsese talentul lui Grigorescu. Maniera de execuție este cea a stilului academic. Exactitatea cu care sînt zugrăvite le conferă un aer aproape impersonal; pictorul nu a fost prea mult preocupat de individualizarea chipurilor zugrăvite. Icoanele împărătești sînt capodoperele stilului clasic în materie de artă religioasă³⁵.

Pictura naosului. O particularitate interesantă o constituie faptul că, pe calota turlei, Mintuitorul Iisus Hristos este pictat întreg și nu bust cum prescrie Erminia. Scena *Sfînta Fecioară cu pruncul Iisus*, pictată pe bolta absidei de miazăzi, apare învăluită într-o tainică lumină, astfel încît chipurile par aeriene. Grigorescu stăpînea bine legile perspectivei. Calistrat Hogaș, plin de admirație pentru această icoană, zice următoarele: «Dintre toți pictorii noștri lui Grigorescu i-a fost dat poate să dezlege cu penelul una din cele mai grele probleme ale artei sale. Căci mai la urmă, cam drept așa ceva trebuie să socotim noi, meșteșugul de a ști să întrunești, pe aceeași figură, și fără a se exclude una pe alta, maternitatea și virginitatea. Să izbutești a întipări în linii și culori duoșia unei mame pe fața unei fecioare și a face pe cea dinții să privească, cu pudoarea și nevinovăția celei din urmă, fructul propriului său sin, a include plenitudinea fizică a formelor materne în rama ideală a virginității, a ști în fine, să stabilești cu penelul o bună înțelegere între un complex de antiteze, e desigur, partea unui maestru genial»³⁶.

Fecioara cu Pruncul reprezintă o realizare desăvîrșită. Pentru efecte de lumină Grigorescu nu va mai folosi «blicurile» de aur, ci o culoare galben-verzuie, în linie șerpuitoare, care să sugereze unduirea lentă a stofelor. Astfel pictorul a reușit ca să creeze în arta noastră bisericească

33. Vezi Acad. G. Oprescu, *Nicolae Grigorescu*, București, 1961, p. 39.

34. I. D. Ștefănescu, *art. cit.*, p. 882.

35. Acad. G. Oprescu, *op. cit.*, p. 60 și P. Lupan, *Mînăstirea Agapia*, București, 1967, p. 23.

36. P. Lupan, *op. cit.*, p. 24.

un stil propriu românesc³⁷. În pictura bolților se inspiră mai mult după gravuri. Spațiul mare care trebuie pictat, precum și distanța de la care trebuie privită lucrarea, îl obligă pe artist să treacă de la un colorit mai palid la unul mai hotărât. Sfinții din pictura murală de la Agapia au uneori un aspect convențional, ca și cei de la Zamfira, dar sînt bine plasați în spațiu. Chipurile Sfințelor mucenițe, care împodobesc pereții absidelor laterale, dovedesc din partea meșterului un puternic simț de observație, o deosebită dexteritate în a fixa cu penelul trăsăturile modelelor pe care le are. Pe astfel de chipuri urmele de transfigurare sînt foarte ușoare.

Pictura pronaosului. Chipurile cuvioșilor Antonie cel Mare, Eftimie și Teodosie, ne arată talentul de portretist al lui Grigorescu. Scenele biblice, ca de pildă *Calea Crucii*, sînt executate după reproduceri din pictura modernă de factură occidentală.

Biserica din Puchenii Mari. Ca realizare artistică ea este desigur superioară picturii de la Biserica Mînăstirii Zamfira și poate în unele privințe, chiar și celei de la Agapia. Culorile sînt mai domoale și combinația lor mai fericită. Aurii abundă în nuanțarea luminii, dar trăsăturile fine ale chipurilor sfinte dovedesc mai multă maturitate și pricepere³⁸. «Deși încearcă să stabilească o armonie între divin și uman, Grigorescu n-a reușit să provoace prin pictura sa religioasă, fiorul mistic ce se desprinde din iconografia bizantină»³⁹.

Valoarea artistică a operei sale ca pictor bisericesc

Valoarea creației bisericești a lui Grigorescu stă în faptul că ea este strîns legată de structura sufltească a pictorului. De multe ori el spunea: «Fă ce simți și arată ce simți...»⁴⁰.

A pus pasiune în lucrul făcut; suflet meditativ, a căutat să treacă dincolo de hotarul formelor exterioare. «Icoana cea mai credincioasă, dacă-i făcută cu răceală, dacă n-are aer, spațiu și ceva din vibrarea intimă a sufletului prin care a trecut, nu-i decit o fotografie colorată. Sinceritatea lucrează întocmai ca natura, fără compas și fără cumpănă»⁴¹.

În pictura bisericească Grigorescu a fost un realist. El a plecat întotdeauna de la un model viu, mai ales cînd este vorba de chipurile de sfinți de la mînăstirea Agapia. De altfel, realismul a stat și la baza artei bizantine⁴².

Pictura Agapiei a stîrnit multe aprecieri elogioase. La recepția lucrărilor de pictură pictorul Schiller a zis: «Domnul Grigorescu a lucrat pentru înalte arte, lăsînd în Moldova un monument unic în arta picturii»⁴³. Sfinții lui Grigorescu sînt vii, omenești vii și destul de sfinți prin expresia de bunătate, de îndurare și de evlavie, pe care pictorul a știut să le-o dea, fără să-i desfigureze, fără să-i bizantinizeze prea mult,

37. Gh. Chiper Dinograncea, *Mînăstirea Agapia*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1957, nr. 3—4, p. 313. 38. I. L. Georgescu, *art. cit.*, p. 143—144.

39. *Ibidem*, p. 150.

40. Al. Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu, Viața și opera lui*, București, 1965, p. 216. 41. *Ibidem*, p. 218. 42. I. D. Ștefănescu, *art. cit.*, p. 559.

43. La D. Georgescu, *op. cit.* p. 142.

un stil propriu românesc³⁷. În pictura bolților se inspiră mai mult după gravuri. Spațiul mare care trebuie pictat, precum și distanța de la care trebuie privită lucrarea, îl obligă pe artist să treacă de la un colorit mai palid la unul mai hotărât. Sfinții din pictura murală de la Agapia au uneori un aspect convențional, ca și cei de la Zamfira, dar sînt bine plasați în spațiu. Chipurile Sfințelor mucenițe, care împodobesc pereții absidelor laterale, dovedesc din partea meșterului un puternic simț de observație, o deosebită dexteritate în a fixa cu penelul trăsăturile modelelor pe care le are. Pe astfel de chipuri urmele de transfigurare sînt foarte ușoare.

Pictura pronaosului. Chipurile cuvioșilor Antonie cel Mare, Eftimie și Teodosie, ne arată talentul de portretist al lui Grigorescu. Scenele biblice, ca de pildă *Calea Crucii*, sînt executate după reproduceri din pictura modernă de factură occidentală.

Biserica din Puchenii Mari. Ca realizare artistică ea este desigur superioară picturii de la Biserica Minăstirii Zamfira și poate în unele privințe, chiar și celei de la Agapia. Culorile sînt mai domoale și combinația lor mai fericită. Aurul abundă în nuanțarea luminii, dar trăsăturile fine ale chipurilor sfinite dovedesc mai multă maturitate și pricepere³⁸. «Deși încearcă să stabilească o armonie între divin și uman, Grigorescu n-a reușit să provoace prin pictura sa religioasă, fiorul mistic ce se desprinde din iconografia bizantină»³⁹.

Valoarea artistică a operei sale ca pictor bisericesc

Valoarea creației bisericești a lui Grigorescu stă în faptul că ea este strîns legată de structura sufletească a pictorului. De multe ori el spunea: «Fă ce simți și arată ce simți...»⁴⁰.

A pus pasiune în lucrul făcut; suflet meditativ, a căutat să treacă dincolo de hotarul formelor exterioare. «Icoana cea mai credincioasă, dacă-i făcută cu răceală, dacă n-are aer, spațiu și ceva din vibrarea intimă a sufletului prin care a trecut, nu-i decît o fotografie colorată. Sinceritatea lucrează întocmai ca natura, fără compas și fără cumpănă»⁴¹.

În pictura bisericească Grigorescu a fost un realist. El a plecat întotdeauna de la un model viu, mai ales cînd este vorba de chipurile de sfinți de la minăstirea Agapia. De altfel, realismul a stat și la baza artei bizantine⁴².

Pictura Agapiei a stîrnit multe aprecieri elogioase. La recepția lucrărilor de pictură pictorul Schiller a zis: «Domnul Grigorescu a lucrat pentru înalte arte, lăsînd în Moldova un monument unic în arta picturii»⁴³. Sfinții lui Grigorescu sînt vii, omenești vii și destul de sfinți prin expresia de bunătate, de îndurare și de evlavie, pe care pictorul a știut să le-o dea, fără să-i desfigureze, fără să-i bizantinizeze prea mult,

37. Gh. Chiper Dinograncea, *Minăstirea Agapia*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1957, nr. 3—4, p. 313. 38. I. L. Georgescu, *art. cit.*, p. 143—144.

39. *Ibidem*, p. 150.

40. Al. Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu, Viața și opera lui*, București, 1965, p. 216. 41. *Ibidem*, p. 218. 42. I. D. Ștefănescu, *art. cit.*, p. 559.

43. La D. Georgescu, *op. cit.* p. 142.

înțelegînd instictiv că un sentiment ceresc nu poate decît infrumuseța o figură omenească»⁴⁴.

Pictura bisericească a lui Nicolae Grigorescu în general, și cea de la Agapia în special, dă impresie de plenitudine, de bogăție, de inventivitate, de echilibru păstrat în contopirea elementelor neoclasiche cu viziunea proprie. Pictura bisericească de la mînăstirea Agapia constituie o probă de maturitate a talentului acestui mare pictor român⁴⁵.

Dar cu toate calitățile artistice care i se pot găsi, opera de pictură bisericească a lui Grigorescu a constituit o scăpărare vremelnică a scintei sale de geniu, care n-a fost continuată nici în activitatea sa creatoare de mai târziu și care a și fost depășită de noua orientare a picturii noastre bisericești, prin reîntoarcerea ei spre modelele clasice ale tradiției bizantine din trecut.

Nicolae Grigorescu a imprimat picturii românești un caracter universal. El este ctitorul picturii moderne românești, care a avut în ce privește arta, o viziune proprie, originală, națională și universală în același timp. În semn de apreciere și de prețuire a fost ales membru de onoare al Academiei Române, în anul 1889. Opera lui artistică își trage seva din legătura indestructibilă cu poporul din mijlocul căruia s-a ridicat; niciodată pictorul nu s-a sfiit să-și arate originea sa țărănească. Locul pe care îl ocupă în pictura noastră Grigorescu este unic. El a exercitat o mare influență asupra evoluției ulterioare a picturii românești.

Cu Grigorescu, academismul a suferit o înfringere și realismul a învins în pictura noastră laică; stilul său însă în pictura noastră religioasă nu s-a putut impune și a constituit o operă de unicat, neimitată în ceea ce s-a creat în continuare în acest domeniu.

44. Al. Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu, Viața și opera sa*, București, 1910, p. 17.
45. *Ibidem*.

• ANIVERSĂRI-EVOCĂRI •

MITROPOLITUL SAVA BRANCOVICI AL TRANSILVANIEI

La 300 de ani de la moartea sa

Pr. prof. MIRCEA PĂCURARIU

În urmă cu 5 ani, a apărut — în paginile acestei reviste un studiu închinat marelui mitropolit Ilie Iorest al Transilvaniei, scris cu prilejul împlinirii a trei veacuri de la trecerea lui din această viață¹. Împlinindu-se acum tot atâtea veacuri de la moartea celui alt ierarh mărturisitor al dreptei credințe, mitropolitul Sava Brancovici, îi închinăm aceste rânduri de pioasă pomenire și recunoștință pentru strădaniile sale în slujba Bisericii și a neamului românesc.

Spre deosebire de Ilie Iorest, a cărui viață a fost puțin cercetată, mitropolitul Sava s-a bucurat de mai multă atenție din partea cercetătorilor. Menționăm și faptul că se păstrează și câteva izvoare narative contemporane privitoare la viața lui, între care *Cronica fratelui său Gheorghe Brancovici* (c. 1645—1711), un scurt fragment în *Cronica măghiară a lui Mihail Cserei* (1668—1756), câteva știri în *Cronica pastorului Iuteran Andrei Gunesch* (1648—1703) din Petrești (J. Alba), precum și câteva izvoare documentare².

Dintre istorici, primul care s-a ocupat cu Sava Brancovici a fost Samuil Micu, în *Istoria sa*, rămasă în manuscris. Cele scrise de el sînt — în mare măsură reproduse — cu mici completări — în *Cronica* lui Gheorghe Șincai³. O scurtă mențiune despre martiriul lui Sava apare și în *Istoria Bisericească a lui Petru Maior*⁴.

1. Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Ilie Iorest al Transilvaniei*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română* (cităm. în continuare, BOR), an. XCVI, 1978, nr. 9—10, p. 1149—1163.

2. Analiza lor la Marina I. Lupăș, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Cluj, 1939, p. 7—19.

3. Reproduse apoi de Vasile Mangra, *Mitropolitul Sava II Brancovici (1656—1680)*, Arad, 1906, p. 135—138, cf. și Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, tom. III, București, 1886, p. 202—206; și ed. Florea Fugaru, t. III, București, 1969, p. 171—174.

4. Petru Maior, *Istoria Bisericii românilor*, Buda, 1813, p. 79; reprodusă și de V. Mangra, op. cit., p. 138; Ioan Lupăș, *Cronici și istorici români din Transilvania*, Craiova, 1933, p. 151—152; Petru Maior, *Scrisori*, vol. II, Ediție critică alcătuită de Florea Fugaru, București, 1976, p. 124.

În secolul al XIX-lea, Timotei Cipariu a publicat hotărârile Sinodului convocat de Sava Brancovici în 1675⁵, iar figura mitropolitului a fost prezentată în lucrările unor istorici ca August Treboniu Laurian⁶, Alexandru Papiu Ilarian⁷, Andrei Şaguna⁸, Nicolae Popea⁹, preotul Nicolae Tincu-Velea¹⁰, Eudoxiu Hurmuzachi¹¹, George Bariţiu¹², episcopul Ghenadie Enăchescu¹³, profesorul Eusebiu Popovici¹⁴, protopopul Gheorghe Popovici din Lugoj¹⁵.

Merită să ne reţină atenţia şi două articole speciale consacrate marelui mitropolit, unul scris de profesorul Ioan Al. Lapedatu din Braşov¹⁶, altul de absolventul de teologie Simion Popescu¹⁷, mai tîrziu profesor la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, apoi la Facultatea de teologie din Bucureşti. În sfera hotărârilor româneşti, figura lui Sava Brancovici a fost prezentată în cunoscuta lucrare a profesorului Evghenie Golubinski de la Academia duhovnicească din Moldova: *Istoria Bisericii ortodoxe bulgară, sîrbă şi română* (Moscova, 1871), din care, partea privitoare la noi a apărut şi în româneşte (Iaşi, 1879). Menţionăm că aproape toţi aceştia au folosit numai informaţiile lui Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior, aducînd prea puţine lucruri noi¹⁸.

În primul deceniu al secolului al XX-lea, figura marelui mitropolit a fost în atenţia a doi istorici ardeleni, ambii membri activi ai Academiei Române. Canonicele Augustin Bunea de la Blaj (1857—1909) a fost cel dintîi care a prezentat pe mitropolitul Sava cu adversitate, în mod tendenţios, în două din cunoscutele sale lucrări privitoare la trecutul Bisericii româneşti din Transilvania, negînd lui Sava orice merit şi acuzîndu-l de calvinism şi de sentimente sîrbeşti¹⁹. La scurt timp, în 1906, arhimandritul Vasile Mangra de la Oradea (1850—1918), viitor mitropolit al Ardealului (1916—18), a publicat la Arad lucrarea intitulată: «*Mitropolitul Sava II Brancovici*» (XIV + 181 p.), prima monografie bine în-

5. *Acte şi fragmente*, Blaj, 1855, p. 145—150.

6. *Documente istorice despre starea politică, şi ieratică a românilor din Transilvania*, Viena, 1850, p. 129—130.

7. *Istoria românilor din Dacia superioară*, I, Viena, 1852, p. 61—62.

8. *Istoria Bisericii Ortodoxe răsăritene universale*, vol. II, Sibiu, 1860, p. 105—107.

9. *Vechea Mitropolie ortodoxă română a Transilvaniei*, Sibiu, 1870, p. 78—80.

10. *Istoria bisericească politico-naţională...*, Sibiu, 1865, p. 42—44.

11. *Fragmente din istoria românilor*, traduse de Ioan Slavici, II, Bucureşti, 1900, p. 20—21.

12. *Părţi alese din istoria Transilvaniei*, I, Sibiu, 1889, p. 145—146.

13. *Rev. Biserica Ortodoxă Română*, Bucureşti, 1884, p. 404—405.

14. *Istoria Bisericească universală şi statistico-bisericească*, trad. Atanasie Miromescu, ed. II, vol. IV, Bucureşti, 1928, p. 437 şi 445—448.

15. *Uniunea românilor din Transilvania cu Biserica Romano-Catolică sub împăratul Leopold I*, Lugoj, 1901, p. 20.

16. Publicat în ziarul *Oriental Latin* din Braşov, nr. 59 din 20 octombrie 1874; reprodus de I. Lupaş, *op. cit.*, I, p. 290—295.

17. *Telegraful Român*, nr. 83—86 din 1874. Tot Simion Popescu, ca student teolog, a scris un articol, intitulat *Mitropolitul Sava II Brîncoveanu şi moartea lui*, în foaia manuscris «Musa» a Societăţii de lectură a studenţilor teologi din Sibiu (nr. 13, 14 şi 15 din an. sc. 1872/73).

18. Cu excepţia paginilor scrise de prof. Eusebiu Popovici, toate celelalte fragmente privitoare la mitropolitul Sava ale istoricilor amintiţi aci, au fost reproduse de Vasile Mangra, *op. cit.*, p. 135—152; analiza lor succintă la Marina I. Lupaş, *op. cit.*, p. 20—22.

19. *Vechile Episcopii româneşti a Vadului, Geoagiului, Silvaşului şi a Bălgradului*, Blaj, 1902, p. 112—132; *Ieraria românilor din Ardeal şi Ungaria*, Blaj, 1904, p. 249—277.

tocmită, bazată pe izvoare, închinată în întregime vieții și activității lui Sava, prin care încerca să-i reabiliteze memoria întinată de Augustin Bunea. Dar în același an a venit și răspunsul acestui istoric²⁰, o replică vehementă, «pe un ton de o agresivitate inadmisibilă celui mai pasionat purtător de condei»²¹. Împotriva lui Augustin Bunea a luat atitudine atunci și cunoscutul ziarist, istoric și editor de documente Teodor Păcățian (1852—1941)²².

Tot în primul deceniu al secolului nostru, marele istoric Nicolae Iorga a consacrat câteva pagini mitropolitului Sava, în trei din lucrările sale închinat trecutului românilor transilvăneni²³.

Istoricul ardelean Ioan Lupăș a scris mai multe studii despre mitropolitul Sava, pe baza cărora personalitatea lui a fost și mai mult conturată²⁴. Profesorul Silviu Dragomir a adus o contribuție însemnată la cunoașterea unor documente istorice privitoare la călătoria lui Sava în Rusia, aflate în arhivele din Moscova, precum și prin traducerea din limba sîrbă în românește a *Cronicii* lui Gheorghe Brancovici, cu o serie de amănunte privitoare la activitatea lui Sava ca mitropolit²⁵. Istoricul Ștefan Mețes de asemenea a consacrat multe pagini personalității mitropolitului Sava²⁶. S-ar putea adăuga și o conferință despre mitropolitul Sava, rostită de Ioan D. Sandu, fost director al Școlii Normale «Andrei Șaguna» din Sibiu²⁷.

O nouă lucrare de sinteză închinată mitropolitului Sava a apărut în 1939. Era teza de doctorat la Facultatea de Litere și Filozofie din Cluj a Marinei Lupăș (azi Vlasiu), fiica profesorului academician Ioan Lupăș, pînă în prezent cea mai temeinică cercetare monografică asupra acestei personalități a vieții bisericești a românilor transilvăneni²⁸.

După această dată au apărut puține contribuții privitoare la mitropolitul Sava. Un articol de sinteză se datorează profesorului Tuliu Ra-

20. Augustin Bunea, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Blaj, 1906, 102 p. (Lucrarea apăruse inițial în paginile foii «*Unirea*» de la Blaj).

21. Marina I. Lupăș, *op. cit.*, p. 25.

22. *Istoriografii vechi — Istoriografii noi*, Sibiu, 1904, p. 143—160.

23. Sate și preoți din Ardeal, București, 1902, p. 61—80; *Istoria românilor din Ardeal și Țara Ungurească*, I, București, 1915, p. 255—272; *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. II, vol. I, București, 1928, p. 347—358 și 364—375.

24. *Principele ardelean Acașiu Barcași și mitropolitul Sava Brancovici*, în *An. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.*, s. II t. XXXV, p. 563—586 (reprodus și în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, I, București, 1928, p. 165—193; *Averea confiscată de principele Mihail Apollî de la mitropolitul Sava Brancovici și de la tratele său Gheorghe*, în foaia *Biserica și Școala*, Arad, nr. 37—39 din 1915; *Ordăjdiile mitropolitului Sava Brancovici în Studii, conferințe și comunicări istorice*, I, p. 203—209; *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 69—75.

25. *Relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul al XVII-lea*, *An. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.*, tom. XXXIV, 1912, p. 1098—1106 (extrasul la p. 34—42); *Idem, Fragmente din Cronica lui George Brancovici*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, vol. II, București, 1924, p. 1—70 (și extras, 70 p.).

26. *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, ed. II, Sibiu, 1935, p. 266—299.

27. *Un martir al Ortodoxiei românești: mitropolitul Sava Brancovici*, în rev. *Gînd românesc*, Cluj, nr. 7, 1933 (extrasul: Sibiu, 1934, 17 p.).

28. Cf. supra n. 2. Lucrarea — cu 126 pagini — are trei părți mari: I. Privire critică a izvoarelor și literaturii istorice privitoare la mitropolitul Sava; II. Momente principale din viața și activitatea lui; III. Anexe documentare.

oată din Sighișoara²⁹. Profesorul Ioan Lupșa, spre sfârșitul strălucitei sale cariere didactice, a prezentat noi contribuții la cunoașterea personalității mitropolitului³⁰. Două studii publicate în revista *Biserica Ortodoxă Română* pun în lumină aspecte mai puțin cercetate din activitatea sa³¹. Capitole speciale i-au fost consacrate și în ultimele lucrări de sinteză asupra Istoriei Bisericii românești³².

Viața lui Sava Brancovici până la alegerea ca mitropolit

Amănunte asupra vieții sale — uneori lipsite de obiectivitate — aflăm în *Cronica* scrisă de fratele său — cu mult mai tânăr — Gheorghe Brancovici. Noul mitropolit făcea parte dintr-o familie originară, se pare, din părțile Herțegovinei, din localitatea Korenici, nume care figura uneori și în titulatura viitorului mitropolit. Pe la sfârșitul secolului al XVI-lea, familia Brancovici — refugiată, se pare, din pricina turcilor — stăpânea mai multe moșii în comitatele Arad, Zarand și Timiș. Trăind atâta vreme printre români, familia Brancovici s-a românizat, lucru care reiese și din semnătura mitropolitului, care apare uneori și sub forma Brincoveanu. Din această familie au făcut parte și episcopi Matei din Ienopole (Ineu), pe la sfârșitul secolului al XVI-lea, apoi fiul său Sava, tot în Ienopole, atestat documentar la 7 aprilie 1606 și care a avut o lungă păstorie, până după 6 noiembrie 1627 și, în sfârșit, Longhin Brancovici, hirotonit «mitropolit» al Ienopolei, în 1628, de patriarhul Kiril Lucaris. În anul următor, acest Longhin a făcut o călătorie în Rusia, după ajutoare (mai făcuse una în 1624, fiind călugăr în minăstirea Beocin, la nord de Belgrad). Înainte de 1643 s-a retras în minăstirea Comana din Țara Românească (la sud de București), ctitoria domnitorului Radu Șerban (1602—1611; acolo este îngropat domnul însuși, precum și Nicolae Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul). Longhin a zăgrăvit acolo o icoană a Maicii Domnului pentru Matei Basarab și doamna Elina (1643), ajunsă mai târziu la minăstirea Hilandar din Muntele Athos. A murit la Comana după hirotonia nepotului său Sava intru arhieru, deci după anul 1656³³.

Un frate al lui Longhin era Ioan, în tinerețe ostaș, care l-a însoțit în călătoria făcută în Rusia în 1629. Acest Ioan a avut patru fii: Si-

29. *Mitropolitul Sava Brancovici*, în rev. *Transilvania*, an. 74, nr. 5, 1943, p. 359—368.

30. *Păstoria mitropolitului Sava-Brancovici-Brâncoveanu și călătoria lui la Moscova*, în vol. *Studii istorice*, V, Sibiu-Cluj, 1945—1946, p. 71—95 și *Locuința sibiuană a mitropolitului Sava Brancovici*, în *Revista Teologică*, Sibiu, an. XXXVII, nr. 7—10, 1947, p. 278—280.

31. Victor Cimpineanu, *Mitropolitul Sava Brancovici. Legăturile cu Rusia și lupta sa împotriva cotoșitorilor turci*, în «B.O.R.», LXXIII, 1955, nr. 6, p. 551—570; Pr. drd. Mihai Colotelo, *Zacontul Sfântului Ierarh Sava Brancovici*, în «B.O.R.», LXXIX, 1961, nr. 7—8, p. 755—774.

32. Gheorghe I. Moisescu, Ștefan Lupșa și Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 85—90; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Manual pentru seminariile teologice*, ed. I, Sibiu, 1972, p. 162—170; ed. II, Sibiu, 1978, p. 180—185; Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* (pentru Institutul teologic), vol. II, București, 1981, p. 77—88.

33. Amănunte la Silviu Dragomir, *Cîteva date despre familia mitropolitului Sava Brancovici*, în *Revista Teologică*, Sibiu, an. II, nr. 9—10, 1908, p. 342—349; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, p. 118—184.

meon, viitorul mitropolit Sava, Mihail, Vasile și Gheorghe, cronicarul, precum și două fiice, ale căror nume nu le cunoaștem.

Simeon s-a născut în jurul anului 1620. A învățat carte în casa părintească, apoi a călătorit prin Ungaria, Serbia și Bulgaria, ca, în cele din urmă să se îndrepte spre minăstirea Comana, unde era retras unchiul său Longhin. Desigur, aci a putut să-și completeze învățătura de carte. Dar la scurt timp a aflat că tatăl său Ioan, frații Mihai și Vasile, precum și o soră au murit de ciumă. Mama sa — al cărei nume nu-l cunoaștem, — îi scria, cerându-i să se întoarcă grabnic acasă. Întors între ai săi, tânărul Simeon s-a căsătorit, avind și copii, care i-au murit însă de mici. De multe ori era nevoit să ia arma în mână, ca să lupte împotriva turcilor, ajunși cu stăpânirea pînă în apropierea Ineului, pe care principele Gheorghe Rákoczy I îl transformase într-o puternică fortăreață — (în 1552 Banatul și o parte din Crișana au devenit pașalic, cu centrul în Timișoara).

În acest timp moare Grigorie Brancovici, protopopul Ineului, o altă rudă. Credincioșii de acolo îl sfătuiesc pe tânărul Simeon să-și închine viața slujirii lui Dumnezeu, ca preot. Răspunzînd la stăruințele acestora, cu scrisori de recomandare din partea lor, a plecat la unchiul său Longhin în Țara Românească. Amîndoi s-au îndreptat apoi spre Tirgoviște, spre a ruga pe mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei (1648—53 și 1655—68) să hirotonească pe Simeon preot. După hirotonie și un nou popas la Comana, preotul Simeon se întoarce la turma sa duhovnicească din Ineu, încercat de daruri primite de la vladica Longhin. Abia acasă află că soția sa murise cu puține zile înainte de hirotonia sa, iar bătrîna sa mamă se călugărise. A păstorit mai mulți ani ca preot — protopop în Ineu, îngrijindu-se nu numai de viața duhovnicească a păstoriților săi, dar și de apărarea lor în fața invadatorilor. De multe ori era nevoit să ia arma în mînă — alături de credincioși, — încît solii turcilor se plîngeau că ar fi «ziua popă, iar noaptea dușman înarmat și stricător de pace»³⁴.

Alegerea ca mitropolit. După moartea lui Simion Ștefan, în iunie sau iulie 1656, soborul de preoți și mireni ortodocși întruniți la Alba Iulia în vederea alegerii unui nou titular al scaunului mitropolitan, a ales în această vrednicie pe protopopul Simeon Brancovici din Ineu. Potrivit vechiului obicei, a plecat în Țara Românească, avînd asupra sa scrisori de recomandare din partea principelui Gheorghe Rákoczy II către domnitorul Țării Românești, Constantin Șerban Basarab (1654—1658). Festivitatea hirotoniei, este descrisă în *Cronica* mereu amintită aci a fratelui său Gheorghe. Acesta relatează că la Praznicul Înălțării Sfintei Cruci din anul 1656 a fost tuns în monahism, în catedrala mitropolitană din Tirgoviște, sub numele Sava, «după vechiul său strămoș, cel dintîi arhieru al țării sirbești», în prezența mitropolitului Ștefan, a unchiului său Longhin, a arhierilor străini aflați atunci la Tirgoviște și a episcopilor țării. Trecut prin treptele ierarhice monahale, a treia zi, deci în 16 septembrie, a fost hirotonit întru arhieru. În zilele următoare a săvîrșit mai multe slujbe și hirotonii «pentru a se obișnui», iar în ziua

34. Aceste detalii apar în *Cronica* fratelui său, în traducerea profesorului Silviu Dragomir, *Fragmente din Cronica lui Gheorghe Brancovici*, p. 52—55.

prăznuirii Sf. evanghelist Luca (18 septembrie) a slujit în biserica domnească din Tîrgoviște, în prezența domnului și a mitropolitului Ștefan³⁵.

Încărcat cu dăruiri din partea acestora, s-a reîntors apoi la turma sa duhovnicească din Transilvania, fiind primit cu mare cinste în reședința sa din Alba Iulia³⁶.

La 28 decembrie 1656, noul mitropolit a primit diploma de recunoaștere din partea principelui Gheorghe Rákoczy II, prin care i se acorda o jurisdicție foarte întinsă, așa cum n-a avut nici unul dintre înaintașii săi: Transilvania propriu-zisă, la care se adăugau comitatele Severin, Zarand, Bihor și Maramureș, cu excepția Țării Făgărașului și a câtorva parohii. Spre deosebire de tatăl său, care impusese 15 restricții mitropolitului Simion Ștefan, în vederea calvinizării treptate a Bisericii românești, Gheorghe Rákoczy II nu-l punea pe Sava sub dependența superintendentului calvin, ci îi cerea doar să tipărească pe viu cărți în limba română și să se îngrijească de școli³⁷. Această situație deosebită se poate explica atît prin personalitatea noului mitropolit — el făcînd parte dintr-o familie distinsă, care a dat și cîțiva ierarhi și luptători împotriva turcilor, — dar și prin legăturile politice pe care Gheorghe Rákoczy II le încheiase cu un an înainte cu domnitorii Constantin Șerban al Țării Românești și Gheorghe Ștefan al Moldovei.

Îndelungata păstorie a mitropolitului Sava a fost mult tulburată de acțiunea prozelitistă calvină pe care încercau s-o desfășoare printre românii ortodocși conducătorii confesiunii calvine maghiare, sprijiniți de inșiși principii Transilvaniei, dar și de războaiele și schimbările politice petrecute în primii ani ai păstoriei sale.

În ce privește politica religioasă, notăm faptul că după moartea lui Gheorghe Rákoczy I (11 octombrie 1648), văduva sa, Susana Lorántffy, a făcut noi încercări pentru atragerea românilor — mai ales a celor din părțile Făgărașului — la calvinism. În acest scop, la 2 aprilie 1657, a numit niște «vizitatori» (un fel de inspectori calvini), care să cerceteze de două ori pe an toate parohiile românești din Țara Făgărașului, să se intereseze de pregătirea preoților și de felul în care-și desfășoară activitatea. Cheltuielile lor de deplasare și întreținere le suportau preoții și credincioșii români (de pildă, în 1658 au fost cercetați preoții și «grămăticii» din 39 de sate)³⁸. În ziua următoare, 3 aprilie 1657, aceeași principesă a semnat un nou decret, pentru înființarea unei școli calvine românești în Făgăraș, alături de biserica și școala reformată maghiară. Decretul respectiv era însoțit de o serie de dispoziții privitoare la organizarea școlii, personalul didactic, elevi, controlul învățămîntului, mijloacele de întreținere etc. Din lectura acestor dispoziții, rezultă limpede că prin înființarea școlii nu se urmărea altceva decît «calvinizarea» viitorilor preoți și învățători din Țara Făgărașului și — prin ei — a credincioșilor. De pildă, se prevedea ca învățătorul școlii să fie absolvent

35. *Ibidem*, p. 56—57. 36. *Ibidem*, p. 57—58.

37. T. Cipariu, *Archivul pentru filologie și istorie*, Blaj, 1870, p. 648—650, (date despre Sava la p. 650—652) în traducere la V. Mangra, *op. cit.*, p. 51—52 (în original la p. 155—157).

38. Cf. Ștefan Metes, *op. cit.*, p. 211; Valer Literat și Martin Jăray, «Vizite» calvinești la preoții români din Țara Făgărașului..., în «Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj», VII, 1936—1938, București, 1939, p. 582—619.

al unei școli reformate maghiare, fiind îndatorat să învețe pe elevi Catheismul calvinesc și cîntările calvine folosite în bisericile din Lugoj și Caransebeș, să traducă rugăciunile calvine în românește ș.a. Se dispunea apoi ca toți «gramăticii» români din Țara Făgărașului să frecventeze cursurile acelei școli, urmînd ca după absolvire să funcționeze ca învățători și preoți în Țara Făgărașului. Absolvenții buni urmau să-și continue învățătura în «școala latinească». Elevii săraci erau întreținuți din contribuțiile preoților (cite 25 de bani și o găină) și ale satelor (cite 25 de bani) din Țara Făgărașului. Cu toate scopurile de calvinizare și maghiarizare urmărite, prin înființarea acestei școli, — care a dăinuit pînă către 1700 — trebuie să recunoaștem că ea s-a numărat printre cele dintîi școli sistematice românești³⁹.

Pe plan politic, consemnăm faptul că în ianuarie 1657, ambițiosul principe Gheorghe Rákoczy II a pornit o expediție în Polonia, — cu 50.000 de ostași — în vederea ocupării tronului acestei țări, încheiată — peste cîteva luni — cu înfringerea lui. Din această pricină, domniile țărilor românești extracarpătice — care au aderat la planul lui Rákoczy — au fost maziliți de Poartă, iar «Staturile» ardelenene (Dieta) au primit dispoziția să aleagă un nou principe. La 2 noiembrie 1657, a fost ales Francisc Rédey, dar Poarta a refuzat să-l recunoască. Profitînd de această situație, la începutul anului 1658 este reales Gheorghe Rákoczy, care face apel la trupele austriece să se ridice împotriva turcilor. Acest act nesocotit a provocat o teribilă expediție otomană în Transilvania, — cu ajutor din partea tătarilor și cazacilor — în august 1658. Între altele, a fost pustiită și Alba Iulia, capitala principatului, iar sediul mitropolitan și minăstirea din incintă au fost arse și jefuite. Turcii izbutesc să impună acum alegerea ca principe a lui Acațiu Barcsai (august 1658 — 31 decembrie 1661), fost ban al Lugoșului și Caransebeșului, român maghiarizat și calvinizat, originar din Bîrcea Mare (jud. Hunedoara). El a cedat turcilor Ineu, Lugojul și Caransebeșul, urcînd haraciul la 40.000 de galbeni anual. Dar în același timp, o altă dietă, întrunită la Tirgu Mureș, a declarat că rămîne credincioasă lui Rákoczy și politicii sale antiotomane, încît existau acum doi principii. În felul acesta, Transilvania devine teatru de lupte pentru satisfacerea unor ambiții personale. În lupta dintre ei, primul care a căzut a fost Gheorghe Rákoczy, înfrînt și rănit în mai 1660, sfîrșindu-și zilele în luna următoare la Oradea. În ianuarie 1661, «Staturile» ardelenene au ales ca principe — în locul lui Barcsai — pe Ioan Kemény, fostul comandant al trupelor lui Rákoczy, care a continuat politica sa antiotomană. În iulie 1661, Barcsai a fost prins și ucis din porunca lui Kemény. Dar tot atunci turcii au pătruns din nou în Transilvania, impunînd «Staturilor» alegerea ca principe a lui Mihail Apaffi la 14 septembrie 1661, care a deținut această demnitate pînă la moarte (15 aprilie 1690). În lupta de la Seleușul Mare cu turcii, Kemény cade pe cîmpul de luptă⁴⁰.

39. Amănunte la Șt. Metes, *op. cit.*, p. 211—218; Idem, *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, Sibiu, 1930, p. 9—13; Regulamentul școlii publicat de I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, I, Cluj, 1940, p. 270—277.

40. Amănunte la Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 44—46; Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Blaj, 1944, p. 137—139; dar mai ales la Victor Cîmpineanu, *op. cit.*, p. 556—561.

În astfel de împrejurări, desigur că păstorirea mitropolitului Sava nu s-a putut desfășura în liniște. Voind să-și consolideze poziția prin cîștigarea preoțimii ortodoxe, la 9 ianuarie 1659 Acațiu Barcsai a dat lui Sava o nouă diplomă de confirmare, acordîndu-i jurisdicție și asupra Țării Făgărașului, pe lingă comitatele menționate în diploma lui Gh. Rákoczy II⁴¹. Spre sfîrșitul lunii următoare, se pare că Sava era în Bistrița, unde s-a întrunit Dieta Transilvaniei, căreia îi va fi expus starea deplorabilă a clerului ortodox, din pricina contribuțiilor fiscale. Urmarea a fost că la 15 martie 1659, Barcsai a dat un decret, în Bistrița, prin care scutea pe preoții români de toate îndatoririle fiscale pe care le aveau față de vistieria țării: «de darea dijmelor și a noneilor, adică de dijma grîului, secarei, orzului, ovăzului, meiului, linteii, mazării, bobului, fasolei, cînepii, inului, stupilor, mieluşelilor și a altor vite și marhe»⁴². Printr-un alt decret, dat în Bistrița la 20 martie 1659, Barcsai acorda aceleași scutiri și preoților din districtul Făgărașului, subliniind obligația acestora — ca și a celorlalți preoți români din Transilvania — de-a sta sub ascultarea mitropolitului Sava⁴³.

În ciuda acestor privilegii acordate de Barcsai, mitropolitul înclina totuși spre politica antiotomană a lui Gheorghe Rákoczy II. Atitudinea lui nu trebuie să ne surprindă, dacă ne gîndim că el luptase în tinerete împotriva turcilor și că așa îi dictau să facă și interesele păstoritorilor săi, expuși de atîtea ori la jafurile trupelor otomane. În plus, el nu putea privi cu ochi buni cedarea către turci a înepului său natal, a Lugojului și Caransebeșului, precum și sporirea tributului. Dar această atitudine a schimbat cu totul raporturile sale cu principele Barcsai. Așa se face că în iulie 1659, după ce Barcsai a izbutit să ocupe Alba Iulia, scaunul mitropolitan era ocupat de un *Ghenadie* (al treilea cu acest nume în șirul vlădicilor ardeleni), care se intitula «arhiepiscop de Băilgrad, Maramureș și a toată țara Ardealului»⁴⁴. Se pare că acesta era rus de neam, originar din Putivlia, oraș în părțile de sud-vest ale Rusiei, numit din botez Gheorghe, fost preot în Alba Iulia. În însuși decretul de confirmare dat de Acațiu Barcsai în Sibiu, la 15 februarie 1660, era numit «Georgius Putivlensis Moscovita»⁴⁵. Nu se știe cum și cînd a ajuns acest cleric rus tocmai în Alba Iulia. Prin același decret, noului mitropolit i s-au impus 13 restricții — inclusiv ascultarea de superintendentul calvin și cele care priveau facilitarea propagandei calvine, — în fond asemănătoare celor care i-au fost impuse lui Simion Ștefan în 1643. Totodată, se arătau și motivele care au adus la înălturarea lui Sava din scaun: neîndeplinirea condițiilor impuse și «amestecul în afacerile publice ale acestei țări». Nu avem nici o știre asupra hirotoniei lui Ghenadie ca mitropolit.

41. N. Dobrescu, *Fragmente privitoare la istoria Bisericii române*, Budapesta, 1905, p. 38; V. Mangra, *op. cit.*, p. 157—158.

42. T. Cipariu, *Archiv...*, p. 571—572; V. Mangra, *op. cit.*, p. 63 (în original la p. 158—159).

43. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 38—39 și V. Mangra, *op. cit.*, p. 159—160.

44. N. Iorga, *Documente românești din Arhivele Bistriței*, II, București, 1900, p. 9.

45. E. Hurmuzaki — N. Iorga, *Documente*, vol. XV, 2, București, 1913, p. 1290—1293 și I. Lupas, *Documente istorice*, p. 292—296.

Dar cu toate că era înlăturat, se pare că Sava a continuat să se considere mitropolitul canonic al Transilvaniei și să locuiască în Alba Iulia, de unde trimitea o scrisoare bistrițenilor, în decembrie 1659⁴⁶. Înseamnă că acum fiecare principe își avea mitropolitul său : Gheorghe Rákoczy pe Sava, iar Acațiu Barcsai — retras la Sibiu — pe Ghenadie. Prezența a doi mitropoliți în anul 1659 se desprinde și din cunoscuta lucrare a protopopului brașovean Radu Tempea II, *Istoria sfintei biserici a Șcheilor Brașovului*, scrisă pe baza unor izvoare istorice locale sigure. El relatează că în februarie și martie 1659, murind doi preoți de la acea biserică, credincioșii au ales pe «Văsi dascălul» și pe «Ion sin Florei Corbea gocimanul», «și au mers amîndoi și s-au preoțit la pârintele Sava, mitropolitul din Belgrad», reîntorcîndu-se în Brașov la 17 mai 1659⁴⁷. Dar la scurt timp au fost recomandați pentru hirotonie alți doi tineri, Vlîcul și Vasilache «și au mers amîndoi la pârintele Ghenadie, la Belgrad, să să preotească». Dar acesta «văzîndu-i că sînt tineri și neînvățați, datu-le-au multă certare și n-au vrut să-i preotească». Au fost refuzați și de Ștefan al Ungrovlahiei; au fost totuși hirotoniți de episcopul Serafim al Buzăului în 1668⁴⁸.

Se pare că mitropolitul Ghenadie a murit de holeră în vara anului 1660, la Sibiu, unde va fi fost și înmormîntat⁴⁹.

După părerea unor istorici (G. Șincai, N. Iorga și A. Bunea, argumentată mai nou de Victor Cămpineanu), vlădica Sava ar fi fost trimis de Gheorghe Rákoczy într-o misiune la cazacii din Ucraina, iar de acolo la țarul Alexei Mihailovici (1645—1676) la Moscova. La 23 mai 1660, vicarul apostolic Gabriel Tomassy scria papei din Varșovia că «un episcop de rit grec» se afla acolo, trimis de Rákoczy la Moscova și la cazaci⁵⁰. Probabil aici, în Varșovia, Sava va fi aflat de înfrîngerea și rănirea lui Rákoczy, în bătălia de pe Someșul Mic, (22 mai 1660), sfîrșindu-și apoi zilele, la Oradea, la 8 iunie 1660. Afîind de aceste evenimente, se va fi întors în Transilvania, unde situația continua să fie foarte confuză⁵¹. Din fericire pentru Sava, continuatorul politicii lui Rákoczy, Ioan Kémeny, înfrînge în cîteva rînduri pe Barcsai, încît în toamna anului 1660 domina cea mai mare parte a Transilvaniei. Cunoscind raporturile lui Rákoczy cu Sava, firește că el și-a putut continua acum activitatea și sub ocrotirea lui Kémeny, care, cum relatam și mai sus, în ianuarie 1661 a fost ales de «Staturile» ardeleni ca principe (însuși Barcsai a abdicat, în favoarea lui). Așa se face că mitropolitul Sava reapare «oficial» ca mitropolit. La 21 septembrie 1660 el da o singhelie protopopului Ianăș din Hunedoara, în calitate de «vlădică de Bălgrad și de toată țara Ardealului»⁵². La 18 aprilie 1661, chema în judecată — printr-un răvaș întărit cu pecetea mitropoliei — pe un

46. Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 51.

47. Radu Tempea, *Istoria sfintei biserici a Șcheilor Brașovului*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice de nume, glosar și note de Octavian Șchiau și Livia Bot, București, 1969, p. 62.

48. *Ibidem*, p. 63.

49. Amănunte și supoziții asupra lui Ghenadie la Ioan Lupaș, *Principele ardelen Acațiu Barcsai și mitropolitul Sava Brancovici*, în vol. *Studii, conținute și comunicări istorice*, I, p. 181—189.

50. I. Lupaș, *Documente istorice*, p. 296—298.

51. Victor Cămpineanu, *op. cit.*, p. 559—561.

52. N. Iorga, *Studii și documente*, XII, p. 281.

oarecare «Mije Mihai din Bungrad cu fata sa, ce a fost măritată după popa Petru»⁵³.

Arătăm mai sus că principele Ioan Kémeny, ducând o politică de apropiere de creștini, deci de îndepărtare a influenței otomane, nu s-a putut menține mult timp. La 14 septembrie 1661 turcii au numit un nou principe, în persoana lui Mihail Apaffi, care a rămas pînă la moarte (15 aprilie 1690). Pentru mitropolitul Sava, această schimbare a însemnat o nouă luptă pentru menținerea în scaun, luptă din care a știut să iasă biruitor. Bucurindu-se de sprijinul preoțimii, la 12 martie 1662, protoposii din eparhie adresează o scrisoare noului principe, prin care-l rugau să-l mențină pe Sava în scaun⁵⁴. De fapt, la 23 aprilie 1662, Sava a și primit o diplomă de confirmare în scaunul mitropolitan, din partea lui Apaffi⁵⁵.

Dar cu trei zile înainte, deci la 20 aprilie 1662, Apaffi numise pe un Daniil ca «episcop de obște bisericilor românești din țara noastră Ardeal, peste apa Oltului, din partea stăpînirii Sfinției Sale Sava Brancovici, episcopului mai cu mult stăpînitor în țara aceasta a noastră Ardeal...»⁵⁶. Mulți cercetători îl identifică cu acel «Daniil Andrean monahul din Țara Panoniei», care a tradus în românește *Pravila Mare* sau *Indreptarea Legii* de la Tîrgoviște, din 1652⁵⁷. N-ar fi exclus ca el să fi fost adus de Apaffi cu intenția de a-l numi «mitropolit» al întregii țări a Ardealului. Unele pomelnice cunoscute ale Mitropoliei din Alba Iulia îl menționează în această calitate⁵⁸. Nu știm unde a fost hirotonit, nici cît timp și-a păstrat demnitatea de «episcop» în Țara Făgărașului. Cert este că un document de la Iliș Alexandru al Moldovei din 12 ianuarie 1668, pe cînd Daniil se afla la schitul Babele, dependent de Soveja, îl prezenta ca «fost mitropolit la Beligrad în Țara Ungurească»⁵⁹, iar spre sfîrșitul anului 1685 participa la hirotonia mitropolitului Varlaam al Ardealului, semnînd: Daniil «proin ardelean»⁶⁰. În 1672, Grigorie Ghica, domnul Țării Românești, a creat pentru el o episcopie nouă, în părțile Mehedinților, cu reședința la Strehaia, unde a păstorit

53. E. Hurmuzachi, *Documente*, XV, 2, p. 1308; N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, II, p. 10; Șt. Meteș, *Istoria Bisericii*, p. 278—279; Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 52—53; I. Lupaș, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, I, p. 190—191; Idem, *Documente istorice*, p. 305—306 (ultimele patru lucrări publice și clișeul scrisorii).

54. Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. XI, București, 1939, p. 17.

55. A. Bunea, *Vechile Episcopii*, p. 120—122; V. Mangra, *op. cit.*, p. 160—162; Marina Lupaș, *op. cit.*, p. 52.

56. N. Iorga, *Acte românești din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile seculilor cu Moldova*, în *Buletinul Comisiunii Istorice a României*, vol. 2, București, 1916, p. 265. N-ar fi exclus să fie identic cu călugărul Daniil pe care egumenii mănăstirilor Dobromira (Soveja) și Cașin din Moldova îl recomandau lui Apaffi la 10 noiembrie 1661; *Ibidem*, p. 263—264.

57. Primul a fost Al. T. Dumitrescu, *Contribuțiuni la Istoriografia românească veche. Despre «Istoria Țării Românești dintîu început» și autorul ei Daniil Panoaneanul...*, în vol. *Lui Ion Bîanu omintîre*, București, 1916, p. 251.

58. Publicate de T. Cipariu, *Acte și fragmente*, p. XIII—XVI; N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 66—67.

59. Pr. Dr. Nicolae I. Șerbănescu, *Despre Episcopia Strehaiei*, în *Mitropolia Olteniei*, VI, 1954, nr. 9—10, p. 504.

60. Ghenadie Enăceanu, *Condica Sîntă*, București, 1886, p. 63—64.

pină în 1679, cind această eparhie s-a desființat. A fost o vreme egumen al noii minăstiri Cotroceni, apoi s-a retras la schitul Babele, unde a și murit, în 1688⁶¹.

Din 1662 pină în 1680 Sava Brancovici a păstorit fără întrerupere. Între altele, în primii ani de păstorie s-a interesat de soarta clerului său, izbutind să obțină un nou decret din partea lui Apaffi, la 1 septembrie 1663, prin care reinnoia decretul dat de Barcsai la 15 martie 1659, privind scutirea preoților români de impozite⁶². În anii următori, s-a ocupat de refacerea catedralei mitropolitane și a reședinței, distruse de expedițiile turcești și tătare din 1658 și 1660⁶³.

Dar nu peste mult timp, vlădica Sava a ajuns la neînțelegeri cu principele și cu alți cirmuitori calvini ai Transilvaniei. Motivul este ușor de înțeles: refuzul său de a colabora cu ei în încercările lor de calvinizare a Bisericii românești. O primă măsură s-a luat la 24 mai 1667, cind Apaffi a dat un decret prin care protopopii filocalvini Ioan Zoba din Vinț și Toma Topai din Alba Iulia, precum și mirenii Dimitrie Iogofătul și Gheorghe Chira, erau numiți «epitropi» ai averii Mitropoliei și minăstirii din Alba Iulia și îndatorați să ceară socoteală mitropolitului de toate veniturile încasate de la începutul păstoririi sale și să ia măsuri pentru deschiderea unei școli și reinființarea tipografiei. Îi îndatora de asemenea să audieze pe preoții care vor fi fost nedreptățiți într-un fel de vlădica⁶⁴.

Călătoria în Rusia. Deși era într-o situație grea, mitropolitul Sava a obținut, totuși, din partea lui Apaffi permisiunea de-a face o călătorie în Rusia, după ajutcare, așa cum făcuseră pe vremuri unchiul său Longhin și mitropolitul Ilie Iorest. Călătoria este descrisă pe larg în *Cronica* fratelui său, dar poate fi reconstituită și din alte izvoare. A plecat din Alba Iulia — însoțit de fratele său Gheorghe, arhidiaconul Ioan, diaconul Stoica, doi nepoți și șase slujitori — pe la începutul lunii ianuarie 1668. Primise și o scrisoare de recomandare din partea lui Apaffi către țar, dată în Bistrița, la 18 ianuarie. În februarie era la Iași, de unde, — în 15 ale lunii — adresa o scrisoare lui Apaffi din care reiese limpede că această călătorie avea și un substrat diplomatic, principele cerind să fie informat asupra relațiilor dintre cazați, polonezi și Moscova⁶⁵. Desigur, va fi cunoscut acum pe mitropolitul Ghedeon al Moldovei (1653—1659 și 1664—1671), poate și pe episcopii Dosoftei Cărturarul, pe atunci la Roman (1660—1671), Serafim de la Rădăuți (1667—1669) și Ioan de la Huși (1669—1674). Din Moldova a trecut în Polonia, unde a primit o scrisoare de recomandare către țar din partea regelui Jan Kazimierz (1646—1668), la data de 30 aprilie⁶⁶. La 8 mai era în Smolensk, iar spre sfârșitul aceleiași luni a ajuns la Moscova.

61. Amănunte despre el la Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *art. cit.*, p. 488—510, *Idem, Noi mărturii despre Episcopia Strehaiei și episcopul ei Daniil*, în «M.O.», XIII, 1961, nr. 1—4, p. 71—79.

62. T. Ciperiu, *Archiv.*, p. 572—573; V. Mangra, *op. cit.*, p. 65—66 (textul original la p. 162—163).

63. Despre aceste restaurări ne dă știri Gheorghe Brancovici, *Fragmente...*, p. 58—59.

64. Șt. Mețes, *Istoria Bisericii*, p. 280; Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 55.

65. A. Veress, *Documente*, XI, p. 83.

66. S. Dragomir, *Relațiile Bisericii românești cu Rusia în secolul al XVII-lea*, anexa XXV, p. 116—117.

La 31 mai a fost primit într-o primă audiență de țarul Alexei Mihailovici Romanov (1645—1676). Cunoaștem felul în care s-a desfășurat primirea, după câteva însemnări păstrate în biroul ambasadorilor. Din ele desprindem că a fost prezentat țarului de logofătul Gherasim Dohurov. Cu acest prilej, mitropolitul ardelean a prezentat țarului următoarele daruri: o icoană a Sfintei Treimi (hramul Mitropoliei din Alba Iulia), încadrată în argint cu diamant, o panaghie tăiată în chiparos, încadrată în aur cu pietre scumpe și rubine, două cruci tăiate în lemn de cedru. La rindul său, țarul a dăruit mitropolitului ardelean: o cruce de argint aurită, cu acoperămint, o stofă de camohă (brocart), un soroc (40) de soboli și 30 de ruble ⁶⁷.

A doua zi, la 1 iulie 1668, mitropolitul Sava s-a prezentat în biroul ambasadorilor, unde a înaintat un memoriu, care era un adevărat program politic de luptă antiotomană. El scria, între altele: «Bucuroși am face și noi ceea ce este spre umilirea turcilor, dar fără ajutorul altor creștini și monarhi și fără de voia și ajutorul lui Dumnezeu nimic nu-i cu putință, căci și noi sintem sub picioarele lor; de aceea și noi, dacă am ști cu adevărat că va fi năvălire asupra procleților de agareni, și noi am fi gata la aceea.

Este în părțile acestea mare mulțime de creștini pravoslavnici: sîrbi, bulgari, români; toți aceștia așteaptă să fie de undeva năvală a creștinilor asupra blestematului de turc, căci sint în mare lipsă, necaz și strîmtoare; dacă ar vrea Dumnezeu, aceștia toți ar fi cu oaste gata». În continuare, menționa rugămintea mitropolitului Antonie Vinițchi al Kievului, — pe care-l va fi întilnit în drumul său — care solicita sprijinul țarului pentru a se putea întoarce la scaunul său ⁶⁸.

Se pare că mitropolitul Sava a locuit în casa unui ierarh rus. În ziua de Sfinții apostoli Petru și Pavel a slujit în biserica Uspenia din Kremlin, alături de patriarhii Paisie al Alexandriei, Macarie al Antiohiei, cel al Moscovei, precum și alți ierarhi străini și ruși, prezenți la lucrările Sinodului convocat la Moscova în 1666—1667, pentru judecarea patriarhului rus Nikon ⁶⁹.

Mitropolitul Sava a rămas în capitala statului ivesc pînă spre sfîrșitul lunii august 1668. Desigur, în acest rîstimp, el va fi avut prilejul să cunoască marile monumente de artă, minăstirile și bisericile din Moscova și împrejurimi, va fi cunoscut ierarhi, stareți, călugări și preoți ruși, din care unii îi vor fi acordat ajutoare pentru Biserica sa. La 2 august a fost primit într-o nouă audiență de țar, cînd a mai primit o milostenie, de 200 de ruble în soboli ⁷⁰. La 4 august i se încredința o

67. *Ibidem*, anexa XXVI, p. 117—119.

68. Memoriul publicat în original și traducere în *Ibidem*, anexa XXVII, p. 119—121, trad. românească reprodușă și de I. Lupaș, *Documente istorice*, p. 312—313.

69. Slujba descrișă pe larg de G. Brancovici. Cf. S. Dragomir, *Fragmente*, p. 60. Notăm că patriarhul Macarie făcuse o lungă călătorie în Moscova, dar mai ales în Țara Românească, între anii 1653—1654 și 1656—1658, descrișă de fiul său, arhidiaconul Paul din Ateș, deci cunoștea bine realitățile românești. Patriarhul Paisie s-a oprit în țările noastre după întorcerea de la Sinodul din Moscova, iar înainte vreme era în corespondență cu Vasile Lupu al Moldovei. Cf. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, p. 266 și 282—283.

70. S. Dragomir, *Relațiile...*, p. 40. Odăjdile primite de Sava «de la împăratul Moscului» sînt menționate și în așa numitul *Zaconic*, de care ne vom ocupa mai jos.

scrisoare către principele Transilvaniei, prin care țarul îl informa că Sava primise «milostenia» sa ⁷¹.

Cu puțin timp înaintea plecării, la 25 august 1668, mitropolitul Sava a primit un hrisov din partea țarului, prin care i se da dreptul — nu numai lui, ci și urmașilor săi în scaun, — să meargă în Rusia după milostenie — cu 5 însoțitori — tot la 7 ani, urmînd ca daniile primite să fie scutite de vamă ⁷². Datorită deosebitei considerații pe care și-a cîștigat-o din partea țarului, acesta a dispus să i se mai ofere o mitră arhierescă, iar la plecare, în ziua de 28 august, a fost condus pînă la Smolensk de Bogdan Tursov, căpitanul strelîților din Moscova, ceea ce constituia o deosebită cinste pentru un ierarh străin ⁷³. Ajuns în localitatea de graniță Zverevici, la 12 septembrie 1668, adresa o scrisoare de mulțumire țarului, spunînd că «după făgăduiala mea, intrucît îmi va fi cu puțință, cu inimă curată și cu tot sufletul, voi încunoștința despre toate și voi scrie... dacă îmi va fi cu puțință» ⁷⁴. În 22 octombrie era în Varșovia. Presupunem că înainte de Crăciun va fi ajuns la reședința sa din Alba Iulia ⁷⁵.

Ani de neliniște. După reîntoarcerea din Rusia, pentru mitropolitul Sava a început o perioadă de noi neliniști provocate de principele Mihail Apaffi și conducătorii confesiunii calvine, conștienți că prin călătoria în Rusia i-a crescut încrederea în Ortodoxie și hotărîrea de-a rezista în fața oricăror noi încercări de calvinizare a Bisericii sale. Se adaugă la aceasta și teama lui Apaffi — om de încredere al turcilor — că Sava urmărise în călătoria sa și interese de natură politică. O primă măsură s-a luat la 20 februarie 1669, cînd Apaffi, îndemnat de superintendentul calvin Petru Kovásznaï din Alba Iulia, a dat un decret prin care i s-au impus mitropolitului o serie de îndatoriri și restricții, în mare identice cu cele impuse lui Simion Ștefan în 1643. Între altele, i se cerea să înființeze școli românești, mai ales în Alba Iulia, în comitatele Hunedoara și Maramureș, în districtul Cetății de Piatră; să repună în funcție tipografia, în care să imprime cărți noi; să se săvîrșească slujbele numai în românește. În aparență, măsurile erau favorabile Bisericii Ortodoxe; totuși, prin ele nu se urmărea decît calvinizarea ei treptată. Dar cea mai grea îndatorire era aceea a subordonării mitropolitului față de superintendentul calvin, «atît în hirotonirea preoților și a protopopilor, precum și în destituirea celor nevrednici sau reprimirea celor ce făgăduiesc îndreptarea vieții, în vizitarea canonică a bisericilor, în revizuirea cauzelor grele bisericesti și în convocarea și conducerea sinodului general românesc». După terminarea lucrărilor sinodului, mitropolitul era obligat să se prezinte cu cîțiva însoțitori, «la porunca numitului episcop (superintendent n.n.)... la sinodul pasto-rilor unguri ortodocși reformați de religie evanghelică (sic), ca lucrurile hotărîte în sinodul său să le supună unei revizuirii mai mature...» ⁷⁶.

71. *Ibidem*, anexa XXVIII, p. 121—122.

72. *Ibidem*, anexa XXIX, p. 122—124.

73. *Ibidem*, p. 40—41.

74. *Ibidem*, anexa XXX, p. 124—125.

75. Amănunte asupra misiunii în Rusia la S. Dragomir, *Relațiile*, p. 1098—1100 (34—42) și anexele citate, Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 56—61; I. Lupaș, *Păstoriale mitropolitului Sava Brancovici-Bîncoveanu și călătoria lui la Moscova*, în «Studii istorice», IV, Sibiu-Cluj, 1945—1946, p. 71—95; V. Cîmpineanu, *op. cit.*, p. 562—564.

76. T. Cipariu, *Archiv*, p. 611—612, în traducere la V. Mangra, *op. cit.*, p. 67—69 (textul latin la p. 163—166).

Desigur, această încălcare a autonomiei Bisericii românești a dus la agravarea neînțelegerilor dintre mitropolit și principe. Totuși, în anii care au urmat Sava a știut, cu abilitatea și energia lui, nu numai să se mențină în scaun, ci chiar să ajute la propășirea Bisericii pe care o cirnuia.

La începutul anului 1670 face o călătorie în Țara Românească. Prin-tr-un hrisov din aprilie acel an, Antonie Vodă din Popești (1669—1672), împreună cu mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei (1668—1672 și 1679—1708), cu episcopii Serafim al Rimnicului (1668—1670) și Grigorie al Buzăului (1668—1691) și cu boierii din divan, au acordat o danie anuală de 6000 de bani Mitropoliei Transilvaniei, așa cum făcuseră și înaintașii săi în scaun, Matei Basarab și Constantin Șerban Basarab. Domnul muntean își motiva dania știind că Mitropolia Transilvaniei era «ca o corabie ce se leagănă în mijlocul valurilor mării, lipsită de cele din urmă mijloace, stînd în mijlocul a tot soiul deeretici de felurite credințe și fiind hulită de ei din toate părțile în deosebite chipuri». În partea finală a hrisovului, se adresa urmașilor săi în scaun, făcîndu-le rugămintea să-i respecte dania și s-o continue⁷⁷. Tot atunci, mitropolitul Sava iscălea un act de judecată, alături de patriarhul Dositei al Ierusalimului, aflat la Tîrgoviște⁷⁸.

Peste cîteva ani, la 20 decembrie 1673, mitropolitul obține un decret din partea lui Apaffi, prin care preoții români erau scutiți de orice dijme față de fisc (vin, grîu, legume, oi, stupi)⁷⁹. În anii următori se cunosc cîteva vizite canonice și sfințiri de biserici făcute de vlădica Sava. Astfel, în 1672 a sfințit minăstirea Moisei din Maramureș — se pare renovată atunci, — iar peste doi ani sfințea biserica din Vlădeni, lângă Brașov⁸⁰. În 1675 era în Brașov, unde a încercat — fără rezultat — să impună ca protopop pe preotul Vilcu, se pare un intrigant (pe care-l numise și în 1673, împotriva voinței credincioșilor), în locul lui Văsi Hoban, care era dorit de credincioși și de autoritățile orașului⁸¹.

Dar îndată după aceste bucurii au urmat și necazuri. La 14 iunie 1674, Mihail Apaffi a dat o nouă diplomă, prin care mitropolitul ortodox, împreună cu protopopii și preoții săi și toate bisericile ortodoxe, erau subordonate noului superintendent calvin din Alba Iulia, Găspăr Tiszabécsi. Acesta urma «să aibă grijă de toate bisericile românești și să le cirnuiască după conștiința sufletului său», iar mitropolitul era îndatorat «să meargă înaintea numelui domn pișpecului (episcop, în l. maghiară, n.n.) cel de legea calvinească, oricînd îl va chema, în orice loc făcînd el vizitațiile sale, altfel de pedeapsă nu va scăpa»⁸². Dar, cu abilitatea sa cunoscută, mitropolitul Sava a știut să treacă și peste aceste noi umlînte pregătite de Apaffi.

77. Hrisovul publicat de Ioan Pușcariu, *Orele libere*, Sibiu, 1867, p. 27—33; I. Lupaș, *Documente istorice*, p. 322—327 (text slav și traducere, facsimil la p. 323); analiza hrisovului la Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII*, Sibiu, 1968, p. 152 (facsimil fig. 19).

78. Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 64.

79. T. Cipariu, *Archiv*, p. 573—574, trad. rom. la V. Mangra, *op. cit.*, p. 70—72 (textul latin la p. 166—167).

80. Șt. Metes, *Istoria Bisericii*, p. 287.

81. Radu Tempea, *op. cit.*, ed. cit., p. 65—67.

82. T. Cipariu, *Archiv*, p. 575; trad. rom. la V. Mangra, *op. cit.*, p. 72—73, (textul original la p. 167—168).

«Sinodul» mitropolitului Sava. În anul 1675, mitropolitul Sava, «avind grijă de lucrurile bisericesti și multe lipse a preoților, a bisericilor și a creștinilor», a adunat în sobor pe toți «jurații scaunului cu protopopii», în minăstirea-reședință din Alba Iulia. N-ar fi exclus ca sinodul să se fi întrunit în două sesiuni⁸³. Cei prezenți — sub conducerea mitropolitului — au luat o serie de hotărâri, care au ajuns până la noi sub forma a două «așezăminte sobornicești». Cercetătoarea Mariana I. Lupaș a împărțit aceste hotărâri în patru grupe, după cuprinsul lor⁸⁴, împărțire pe care o adoptăm și noi :

1. *Românizarea slujbelor bisericesti*. Chiar în fruntea hotărârilor sobornicești se află această dispoziție : «Cuvîntul lui Dumnezeu să se vestească în limba noastră rumânește creștinilor în beserică și unde va trăbui și va fi lipsă. Care cărți sămt scrise și scoase pre limba rumânească să să citească și să să învețe în beserică creștinilor și într-alte locuri unde va fi lipsă». În a doua listă de hotărâri sinodale, se reiau aceste dispoziții, precizîndu-se : «Cuvîntul lui Dumnezeu carele iaste mai de lipsă creștinilor și nelnvățaților, ca și cum iaste de lipsă lumina în vreme întunerecului, așe și cuvântul lui Dumnezeu ca să să vestească în limba noastră rumânește, (în) carele ne-am născut, ca să înțeleagă toți creștinii, săva că în toate săboarele mai dinainte vreme am dojenit și am poruncit, așe și acum».

În continuare, tot în a doua listă de hotărâri se prevedea : «Popii care nu să nevoiesc cu rumănie, ci tot su sârbie (slavonă, n.n.), unii ca aceia și lor facu-și de cătră Dumnezău pedeapsă și de către poporanii urăciune și săborului scădeare, aceia cu un cuvînt să să oprească din popie». Deci rezultă limpede că mitropolitul urmărea cu perseverență românizarea slujbelor bisericesti. El este cel dintii ierarh despre care știm că a dat dispoziții în scris privind săvîrșirea slujbelor în rumânește. Reținem apoi că el rînduiește, ca «vestirea» sau «predicarea» cuvîntului lui Dumnezeu să se facă nu numai în biserică, ci «unde va trebui și va fi lipsă», — iar cărțile românești să se citească în biserică, dar «și într-alte locuri unde va fi lipsă». Se va fi gîndit desigur la cununii, înmormintări, masluri, ș.a.

Tot în a doua listă apare și îndatorirea pentru preoți de-a învăța pe copiii din parohie : «Iară pintru ca să să mai întărească și pruncii la nefiind în șculă (sic) unde să învețe, tot creștinul să-și ducă pruncii la beserică și popa, după ce va isprăvi slujba besericei, să facă știre cum să să strîngă pruncii în beserică, să-i învețe, cum iaste scris mai sus». Nu cunoaștem pînă la ei măsuri de acest gen pentru instruirea copiilor în biserică, în lipsa școlilor. Este o dovadă că mitropolitul era preocupat de ridicarea nivelului moral, dar și cultural, al păstoriților săi.

În ce privește săvîrșirea slujbelor, preoții erau îndatorați să slujească în duminici și sărbători, precum și în zilele de miercuri și vineri, iar în timpul posturilor zilnic (se motiva că în restul timpului ei erau nevoiți să muncească). În schimb, cei din orașe, precum și cei «de pe la biserică unde sint mai cu dobîndă și plată li se dă mai bună», erau

83. Cf. T. Cipariu, *Acte și Irogmente*, p. 148.

84. Publicate în *Ibidem*, p. 145—150; V. Mangra, *op. cit.*, p. 79—82 (analiza lor la p. 82—92); Mariana I. Lupaș, *op. cit.*, p. 68—69.

îndatorați să slujească zilnic. Înaintea căsătoriilor, trebuiau să facă «vestiri» în biserică, spre a nu exista între miri «nici o necădere».

2. *Disciplina preoților.* În afară de îndatoririle privitoare la săvîrșirea slujbelor menționate mai sus, existau și alte dispoziții privitoare la starea religios-morală a clerului. De pildă: «care popă se va face vornic pe la nunți și va juca ori va umbla beat prin țîrg ori va umbla la crîșme și să face măscărici sau vrăjitor, să i se ia popia». «Care popă va cu buna noaptea, au frăție, au fugiți de alt popor sau făcători de rău carii nu și-au plinit pocania, să i se ia popia». Se prevedea și pentru mitropolit îndatorirea de-a face vizite canonice, de a cerceta pe protopopi dacă «s-au purtat bine în diregătoria lor», ca și pe preoții parohii. Pentru protopopi se prevedea obligația de a rîndui preoți în parohiile vacante, și să nu primească preoți fără «carte» de la protopopul de care au aparținut.

3. *Înlăturarea superstițiilor, mai ales a celor legate de cultul morților.* O simplă enumerare a acestora conturează o imagine tristă a unor stări de lucruri de acum trei veacuri, dar și dorința mitropolitului de-a le îndrepta. Menționăm, între altele: «Cînd cheamă creștinii pre popa la bolnavi să-i cuminece și nu vor să iasă după popa din casă, acolo popa să nu meargă la morții casei; Molitvă să nu facă nici oaselor, nici hainelor, nici oi au vaci preste mort să nu dea, au găini, ...picioarele dobitoacelor să nu le spele, nici să le arză cu lumina în frunte și colac peste groapă să nu dea, ban în groapă să nu să arunce, muierile să nu tipe pe uliță; carii nu vor să-și îngroape morții luna sau mercuria, la aceia popii să nu meargă; popii să nu facă molitvă pre dobitoace; care oameni sau muieri vor face foc în curte la Joi mari sau la Blagoveștenii (Buna-vestire, n.n.) și vor pune masă și pâne și zic că vin morții să să încălzească și aruncă apă pre pajește să bea morții, pe acei (ii) vor da șpanilor să (= dacă) nu să vor lăsa; Sărbătorile drăcești, marțe și miercuri, cine va ținea vrăji, pre acei (ii) vor da șpanilor, să (= dacă) nu să vor lăsa; pruncii să nu toace pre păresimi; Cu lopata la Paști să nu să bată; În lune de Paști în apă să nu să tragă». În ce privește preoții, se dispunea ca «de bobonoșaguri (= superstiții, n.n.) ce nu este scris la tipic să nu ție».

4. *Viața religios-morală a credincioșilor.* Pentru întărirea vieții duhovnicești, credincioșii erau îndatorați să cerceteze biserica în duminici și sărbători, să învețe Tatăl nostru, cele 10 porunci, Crezul, să se împărtășească de patru ori pe an, să respecte pe preoți și să le dea ofrandele cuvenite pentru săvîrșirea slujbelor, să-și trimită copiii la biserică, unde preotul îi va catehiza, după slujbă.

Rezultă că nu era absolut nici o dispoziție cu caracter calvinizant, așa cum s-au străduit să arate unii istorici⁸⁵. Din simpla înșirare a acestor hotărîri adoptate de soborul din 1675, reiese că mitropolitul Sava era preocupat de ridicarea vieții duhovnicești a clerului și păstoritorilor săi, dar mai ales de înlocuirea limbii slavone în cult cu cea românească, lucru pe care-l înfăptuia tot pe-atunci și marele său contemporan, mitropolitul Dosoftei al Moldovei.

85. În speță Augustin Bunea, *Mitropolitul Sava Brancovici*, p. 33—38.

În legătură cu acest Sinod, trebuie să ne rețină atenția și așa numitul *Zaonic ce se zice cartea legilor*, un fel de «statut» de organizare a Bisericii ortodoxe românești din Transilvania în secolele XVI—XVII. Se păstrează fragmentar, cum vom arăta mai jos. Deși fragmentul păstrat s-a scris «în anii Domnului 1680 iunie, cînd săborul mare a toți protopopii... pre părintele Iosif Budai pre vlădicia Ardealului metropolit Bălgradului l-au ales», totuși rînduicile cuprinse în el sînt cu mult mai vechi, după cum rezultă chiar din textul lui⁸⁶. Între altele, menționa: «Avut-au această Mitropolie totdeauna grijitori și titori cu agiutoriu, iar titorii adevărați și giurați s-au rînduit în vlădicia mitropolitului Sava Brancovici» (subl. ns.). Aceștia erau: protopopii Ioan (Zoba) din Vinț, Toma din Bălgrad, Dumitru logofătul și Groza Miclăuș din Bălgrad. Înseamnă că prevederile *Zaonicului* s-au aplicat și în timpul păstoririi mitropolitului Sava, dar și sub înaintașii săi. Fragmentul păstrat consemnează titlurile celor 11 capitole din *Zaonic*: alegerea mitropolitului, drepturile lui, «deregătoria titorilor», averea Mitropoliei, protopopii, preoții, soborul mare, «săboarele mici ale eparhiilor», alegerea «diacilor» pentru hirotonie, ș.a. În continuare, s-a păstrat capitolul întâi, care se ocupa cu «alegerea vlădiciei» și capitolul patru, care se ocupa cu «avuția besearcei», adică a Mitropoliei.

Din informațiile lacunare ale *Zaonicului*, coroborate cu datele oferite de *Istoria bisericească* și *Protopapadichia* lui Petru Maior, rezultă că mitropolii Ardealului erau ajutați în conducerea treburilor eparhiei de «soborul mare», — un fel de organ deliberativ — format din mitropolit, protopop, unii preoți, din «titori» și «jurați», el întrunindu-se o dată sau de două ori pe an. Soborul mare alegea pe mitropolit sau îl judeca, dădea legi (ca în 1675), alegea «titorii și jurații scaunului mitropolitan», întărea pe protopopi, judeca unele cauze disciplinare, ș.a. «Soborul mic al eparhiilor» era organul deliberativ al fiecărui protopopiat, fiind format din toți preoții săi, împreună cu unii mireni mai de frunte, orașeni sau țărani. El alegea pe protopop, pe delegații (deputații) din soborul mare, pe «jurații scaunului protopopesco», judeca unele cauze disciplinare mai mărunte, ș.a.

«Titorii și jurații» scaunului mitropolitan formau organul executiv al soborului mare. «Titorii» (care nu trebuie confundăți cu «ctitorii», adică fondatorii bisericii) aveau ca îndatorire principală aceea de-a ajuta pe mitropolit în administrarea averii bisericești (de unde și denumirea de «titori cu ajutor» sau «grijitori»), ei fiind un fel de «epitropi» din legislația bisericească de azi. «Jurații» erau «asesorii» din secolul trecut și începutul secolului nostru (după Statutul Organic șagunian) sau «consilierii eparhiali» de azi, ei formînd un fel de «consistoriu» al scaunului mitropolitan sau un «consiliu eparhial» de azi. Din moment ce «soborul mare» era format din clerici și mireni, era firesc ca și organul său executiv — titori și jurați — să aibă tot o componență mixtă⁸⁷.

Capitolul al patrulea din *Zaonic*, intitulat «Despre avuția besearcei, se știe argintul, odăjdiile, cărțile», era de fapt un inventar al bunu-

86. Publicat de T. Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 257—263, apoi de V. Mangra, *op. cit.*, p. 93—97. O cercetare amănunțită a lui a făcut Pr. Mihai Colotelo, *Zaonicul Sfîntului Ierarh Sava Brancovici*, în «B.O.R.», 1961, nr. 7—8, p. 755—774.

87. *Ibidem*, *passim*.

rilor Mitropoliei. Din primele rînduri reiese că Apaffi obligase pe «titori» să ceară socoteală mitropolitului de toate bunurile Mitropoliei încă din 6 iulie 1679, cînd s-au strîns «toți protopopii în Bălgrad la mînăstire». În continuare, erau menționate vasele și veșmintele liturgice ale Mitropoliei, apoi cărțile. Trebuie să reținem că sînt peste 30 de cărți de slujbă, în slavonește și românește (în afară de cele aduse de la Moscova). Faptul că între ele apare și *Evanghelia* (1682) și *Apostolul* (1683) tipărite la București și dăruite de Șerban Cantacuzino mitropolitului Sava din Veștem la hirotonie (1684), precum și cartea *Sciriul de aur* (apărută la Sebeș în 1683), ne încredințează că inventarul respectiv nu s-a întocmit la 6 iulie 1679 (probabil atunci numai i s-a cerut lui Sava să prezinte situația averii Mitropoliei), ci mai tîrziu, după 1684. Între altele, apar și *Cinci cărți a lui Moise rumâneaste* (în *Palia* de la Orăștie au intrat numai *Facerea și Ieșirea*; înseamnă că erau traduse în românește și alte cărți ale Vechiului Testament), o *Psaltire rumânească* (probabil a lui Coresi sau cea de la Alba Iulia din 1651), un *Testament rumânesc* (din 1648), o *Pravilă mare tipărită rumânească* (desigur cea de la Tirgoviște din 1652), o *Poucenie de Moldova* (*Cazania* lui Varlaam), un *Prolog tipărit în Moldova rumânesc* (probabil un volum din *Viețile sfinților* a lui Dosoftei), ș.a. Veșmintele vlădicești și cărțile slavone primite «de la împăratul Moscului» erau trecute separat. Un rînd de vase liturgice era dăruit de însuși principele Apaffi, altul de patru credincioși «greci» adică macedo-români din Alba Iulia.

Dar să revenim la ultimii ani de păstorire ai mitropolitului Sava. Merită să ne rețină atenția o singhelie — românească — pe care a dat-o la 12 martie 1677, preotului Paștiu, o dovadă în plus asupra încercărilor sale de-a româniza slujbele bisericești. Se intitula «Sava Brancovici, din mila lui Dumnezeu mitropolit al Bălgradului, Vadului, Maramureșului și a întregii țări a Ardealului și celelalte», dar o semna Sava *Brîncoveanu*. Între altele, îi dădea următoarele îndrumări: «Deci se cade și ție fătul meu cel sufletesc să te nevoiești să știi toate tainele Svintei Beseareci cum au poruncit Dumnezeu și au rînduit și au tocmit Svintii Părinți. Și iarăși să te nevoiești foarte tare ca să propoveduești Svinta Evanghelie curat și luminos creștinilor și să povestești Scriptura Svintă oamenilor în limba întru carea grăesc, ca să înțeleagă tot creștinul, și mare și mic, cuvîntul lui Dumnezeu. Și cînd vei fi chemat la ospăț sau în vorba oamenilor, portul și cuvintele tale să fie spre învățătura creștinilor, să nu cumva să vie schizmă sau sminteală prin tine întru creștini». În continuare, îi recomanda să respecte indemnurile Sf. apostol Pavel din epistolele către Tit I, 7—9 și I Tim. 4, 16⁸⁸. Faptul că se cerea respectarea celor «tocmite» de Sfinții Părinți este încă o dovadă asupra Ortodoxiei lui Sava.

Tot în anul 1675 mitropolitul a avut o nouă bucurie. Profitînd de faptul că fratele său Gheorghe a fost numit reprezentant (capuchehaie) al lui Mihail Apaffi pe lîngă Poarta Otomană — dăruindu-i și o moșie la Vințul de Jos — mitropolitul a putut obține noi drepturi pe seama

88. Textul singheliei la Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 91—92; I. Lupaș, *Documente istorice*, p. 348—350; reprodus și de Mîrcea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, manual pentru seminariile teologice, ed. II, Sibiu, 1978, p. 185.

Bisericii sale. Aşa se face că la 30 decembrie 1675, principele a dat o diplomă, prin care dispunea ca protopopii, preoții și bisericile românești să nu mai fie scoase de sub jurisdicția lui Sava Brancovici, «vrednicul episcop al bisericilor românești, sîrbești și grecești de sub stăpînirea noastră, care locuiește în mînăstirea ce se află în Bălgîrad». Mitropolitului i se reinnoia dreptul de a încasa de la fiecare preot «obișnuitul» florin anual⁸⁹.

În anii următori, mitropolitul a fost nevoit să ducă noi lupte pentru respectarea drepturilor Bisericii sale. De pildă, la 12 august 1676 a obținut un decret de la Mihail Apaffi privind scutirea de dări a preoților români⁹⁰. Peste doi ani — la 23 octombrie 1678 — primește un nou decret din partea principelui, în care se arăta că deși s-au ridicat numeroase acuze împotriva lui, totuși îi recunoaște toate drepturile și atribuțiile arhieresti, inclusiv dreptul de-a încasa dări de la preoții săi. Aceleași dispoziții se repetă într-un decret cu data de 4 octombrie 1679⁹¹.

Sfîrșitul mitropolitului. Deși la prima vedere se părea că relațiile dintre mitropolit și principe erau bune, în realitate deveneau tot mai încordate. Situația i s-a agravat după ce-a ajuns superintendent Mihail Tótfői, fost predicator la curtea lui Apaffi, un calvin convins, om cult, cu studii în Anglia și Germania (Wittenberg). Se adăuga și faptul că tocmai atunci se descoperise un complot îndreptat împotriva lui Apaffi, condus de Paul Beldi, magnat ardelean emigrat în Constantinopol, care, a încercat să înlăture domnia tiranică a principelui. Printre aderenții lui Beldi se număra și Gheorghe Brancovici, lucru pe care-l recunoaște el însuși în *Cronica sa*⁹². N-ar fi exclus ca la mișcarea antiapafiană să fi aderat și mitropolitul Sava, fapt care i-a agravat și mai mult situația. Așa ne putem explica grabnicele măsuri de cercetare și judecare a cazului său.

Din dispoziția lui Apaffi, la 2 iunie 1680, s-a constituit un «scaun de judecată» la Alba Iulia. Președintele era numit Paul Alvinczi din Vurpăr, protonotarul principelui și prefectul bunurilor fiscale din Transilvania, iar printre membri se numărau predicatorul-protopop calvin Ioan Veresmarty din Benic (j. Alba), protopopul român Ioan Zoba din Vinț (j. Alba), notarul soborului mare, cunoscut filocalvin și dușman al mitropolitului, «împreună cu alți bărbați mireni și din tagma bisericească știutori de legi», în total 101 persoane. Primul acuzator era superintendentul Mihail Tótfői, reprezentat prin Ștefan Paloș; iar apărătorii mitropolitului erau fratele său Gheorghe și negustorul «grec» (macedo-român) Ioan Patăr (Păter Ianoș).

În aceeași zi s-a pronunțat sentința de destituire a mitropolitului — redactată în ungurește — din care desprindem că era acuzat că ar fi dus o viață imorală, că a neglijat mînăstirea din Alba Iulia și tipografia. Pe baza acestor învinuiri nedrepte, Sava Brancovici, «cel pînă acum

89. Trad. rom. la T. Cipariu, *Archiv*, p. 651 și V. Mangra, *op. cit.*, p. 74.

90. T. Cipariu, *Archiv*, p. 574; V. Mangra, *op. cit.*, p. 74—75 (textul original) la p. 168—169).

91. Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 73.

92. S. Dragomir, *Fragmente*, p. 68.

vlădică al românilor, să se lapede și din dregătoria episcopescă și din cea preoțească, pe temelii canoanelor 80 și 81 ale bisericii calvine din Ardeal și canonul 75 al legii românești și ca persoană infamă, să se dea în mina magistratului din afară al Măriei Sale Craiului, să facă cu el după Aprobatae Constitutiones, partea I, titlul I, art. 3, însă făcându-se acestea, să fie dator a da seama de averile minăstirii Bălgradului»⁹³. Deci un mitropolit ortodox român era judecat după «canoanele» confesiunii calvine maghiare!

Scriind despre osîndirea lui Sava, cronicarul maghiar Mihail Cserei (1668—1756) relatează că protopopul Ioan Zoba a fost «mituit cu daruri» de principe, ca să-l învinuiască pe Sava de imoralitate. Același cronicar scria că «au prădat întreagă averea» mitropolitului și că l-au silit să plătească 3000 de taleri, pentru procurarea cărora a trimis pe fratele său Gheorghe în Țara Românească⁹⁴.

Chiar în ziua în care s-a dat sentința, Apaffi a adresat o scrisoare Sfatului orașesc din Sibiu, cerînd imediată sigilare a bunurilor avute de cei doi frați Brancovici în casa în care locuiau cu chirie în Sibiu, atunci cînd treburile îi aduceau în acest oraș⁹⁵. Peste trei zile, la 5 iunie 1680, Apaffi informa pe sibieni că a trimis doi oameni — Samuel Medgyessi și Ștefan Arpassi — care, împreună cu doi reprezentanți ai orașului Sibiu, să ia în primire «toate bunurile ce se află acolo sub orice nume» și să caute și pe cele care eventual erau ascunse⁹⁶. La 9 iunie, cei doi trimiși au făcut inventarierea, iar la 12 iunie îi trimiteau principelui un raport asupra modului în care s-a făcut inventarierea și sigilarea bunurilor. Pe lângă o serie de veșminte și vase liturgice, obiecte de argintărie, stofe, săbii, s-au mai găsit trei traiste în care se găseau cărți românești, apoi «o ladă mare pestriță», în care erau 14 saci cu cărți; s-a descoperit apoi «tipografia, împreună cu toate instrumentele și cu literele românești», într-un sac «cîteva scrisori, scrieri și cărți românești», în alt loc «cărți românești, maghiare și latine 66 la număr și un ziar cusut în piele»⁹⁷. Probabil va fi fost jurnalul său personal care, dacă s-ar fi păstrat, ar fi constituit un însemnat izvor de informații privitoare la arhipăstoria sa. Impresionează numărul mare de cărți, mai ales românești, dar și maghiare și latinești. În afară de acestea,

93. Sentința (în traducere rom.) la V. Mangra, *op. cit.*, p. 101—104 (textul original la p. 169—172); date asupra procesului la Șt. Mețes, *Istoria Bisericii*, p. 293—295 și Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 74—76. 94. *Ibidem*, p. 77.

95. Traducerea românească a acestui ordin în *Ibidem*, p. 93—94. Mitropolitul Sava avea, încă din 1674, o locuință în Sibiu. În casa lui Ioan Graflius (pe strada centrală se pare pe locul clădirii în care se află Agenția de Voiaj, lângă hotelul «Împăratul Romanilor») care, fiindu-i dator 30 sau 40 de florini, a oferit celor doi frați o locuință în Sibiu, fără chirie. Cf. Ioan Lupaș, *Locuința sibiană a mitropolitului Sava Brancovici*, în *Revista Teologică*, Sibiu, an. XXXVII, nr. 7—10, 1947, p. 278—280.

96. Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 95.

97. Inventarul bunurilor în *Ibidem*, p. 97—108; raportul celor doi la p. 109—110. Acest inventar a fost publicat și de Ioan Lupaș în art. *Averea confiscată de principele Mihail Apaffi de la mitropolitul Sava Brancovici și fratele său Gheorghe*, în foaia *Biserica și Școala*, Arad, nr. 37—39 din 1915.

exista și o altă serie de cărți — mai ales de slujbă — așa cum se constată din inventarul anexat Zaconicului, de care ne-am ocupat mai sus. Reiese că mitropolitul Sava avea o frumoasă bibliotecă, ceea ce reflectă preocupările sale cărturărești.

După judecată mitropolitul Sava a fost închis, lucru pe care-l mărturisește însuși Apaffi în scrisoarea adresată sibienilor în ziua judecății⁹⁸. Fratele său Gheorghe ne informează că «fiind zăcător de boala podagrei, luându-l cu nemiloasă grozăvie din patul de boală, îl așezară pe un cal și îl duseră cu așa batjocură în pretoriul ighemonului, unde fu închis în temniță. Pentru ca după legea lor să poată răpi toate averile lui, închiseră în aceeași temniță cu mitropolitul și pe unicul frate bun al său, pe Gheorghe Brancovici⁹⁹. Cronicarul contemporan Mihail Cserei relatează că mitropolitul — deși bătrîn și bolnav — a fost scos din închisoare numai în cămașă și bătut cu biciul «pină ce s-au rupt și au căzut cămașa... și carnea de pe dinsul»¹⁰⁰. Cronicarul sas Andrei Gunesch, pe atunci pastor în Petrești (j. Alba), scria că fiind întemnițat, i s-au aplicat «lovituri enorme», încît «după puțin timp și-a dat nefericitul suflet»¹⁰¹. Mai tirziu, Petru Maior scria că «în castelul de la Blaj al principelui Apaffi, dintru a cărui poruncă lăudatul Sava fu bătut de moarte, după aceea în beserica cea de la Vinț (probabil în care slujea protopopul filocalvin Ioan Zoba, unul din acuzatorii mitropolitului, n.n.) înaintea a tot norodul fu în chip de desprețire desfăcut de veșmintele ceale arhieriești, după aceeaia din nou băgat în temniță și de acolo scos în toată vinerea, fu bătut cu toiege pină la moarte»¹⁰².

La scurt timp după judecarea și întemnițarea lui Sava, au început să se facă încercări pentru eliberarea lui. Fratele său Gheorghe, eliberat din închisoare, a plecat pe ascuns în Țara Românească, unde s-a bucurat de ospitalitatea domnitorului Șerban Cantacuzino, solicitîndu-i sprijinul¹⁰³. Acesta, prin Constantin Brîncoveanu, viitorul domn, pe atunci trimisul țării la Poartă, a încheiat o înțelegere cu adversarii politici ai lui Apaffi aflați la Constantinopol — Ladislau Csáky și Cristofor Pasko — în care se prevedea că în cazul înlăturării acestuia, să se dea libertate credinței ortodoxe în Transilvania, iar «pe înțeleptul domn mitropolitul Sava, care a fost închis fără vină de guvernul tiranic al lui Apaffi să-l restabilească în dregătoria sa cea de mai înainte și să i se reintegreze cinstea defăimată»¹⁰⁴. Același Cserei scria că Șerban Vodă ar fi declarat că era dispus să cheltuiască 500.000 de taleri pentru înlăturarea

98. Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 94; «Vlădica român de pînă acum, pentru cunoscutele și numeroasele sale necuviințe, fiind osîndit în chip legiuit, se află în prinsoare».

99. S. Dragomir, *Fragmente*, p. 64.

100. G. Șincai, *Hronica*, ed. 1886, p. 205—206 și ed. 1969, p. 173—174; și la V. Mangra, *op. cit.*, p. 132—133.

101. Marina I. Lupaș, *op. cit.*, p. 82.

102. P. Maior, *Istoria Beserecei românilor...*, Buda, 1813, p. 79; textul reproduș de V. Mangra, *op. cit.*, p. 138.

103. S. Dragomir, *Fragmente*, p. 64—65.

104. T. Cipariu, *Archiv*, p. 652; V. Mangra, *op. cit.*, p. 179—180.

lui Apaffi din scaun, ca să răzbune, în felul acesta, «nemaipomenita barbarie» făcută mitropolitului¹⁰⁵.

Desigur, principele Apaffi nu putea rămâne pasiv în fața uneltirilor îndreptate împotriva lui. Toate acestea l-au determinat să-l elibereze pe mitropolitul Sava — la o dată pe care nu o cunoaștem —, pentru ca să faciliteze astfel o apropiere de Șerban Cantacuzino¹⁰⁶. Este sigur că la începutul anului 1683 Sava mai trăia, pentru că atunci Gheorghe Brancovici, aflat încă la Curtea lui Șerban Vodă, dădea instrucțiuni contelui Csáky, cel pomenit mai sus, care acum pleca la Viena, cum să procedeze în vederea obținerii unui titlu nobiliar pentru el și fratele său Sava. Intervenția a avut rezultatul dorit, pentru că la 7 iunie 1683, împăratul Leopold I al Austriei (1658—1705) ridică la rangul de baron pe cei doi frați¹⁰⁷.

Dar vlădica n-a mai apucat să vadă această distincție. Bătrîn și bolnav, el trecuse la cele veșnice probabil în aprilie 1683, pentru că la 1 mai Gheorghe Brancovici dăruia — din București — o *Evanghelie* (tipărită în 1682) bisericii din Vestem, lângă Sibiu, spre a se pomeni la Sfânta Liturghie «smerit rugătorul Mărilor Sale răposatul Sava, mitropolitul Ardealului»¹⁰⁸.

Din cele expuse, reiese că mitropolitul Sava a fost o personalitate de seamă a vieții bisericești a românilor transilvăneni. Păstorind aproape un sfert de veac în împrejurări foarte vitrege, el a izbutit, totuși, să-și apere clerul și credincioșii în fața oricăror încercări de înstrăinare a lor de credința strămoșească și de neamul din care făceau parte. Pentru strădaniile depuse de el în acest sens, dar mai ales pentru suferințele pe care le-a îndurat spre sfîrșitul vieții cu demnitate și resemnare creștinească, a fost considerat de urmași ca un «mucenic» sau «martir» al legii strămoșești. Samuil Micu, de pildă, relatînd moartea sa mucenicească, scria: «Tot norodul și clerul românesc ca un lucru adevărat ține, cum de la cei bătrîni au luat (subl. ns.) că Sava acesta toate întîmplările acestea le-a pățit pentru credință, că s-a împotrivit eresului calvinesc și l-a lepădat și n-a vrut a se uni cu acela»¹⁰⁹.

Este interesant de subliniat faptul că primul care a pus problema canonizării mitropolitului Sava a fost un cărturar unit, August Treboniu Laurian, care, încă din 1850, scria: «Sava II fu unul dintre mitropoliții cei rari și care merită de a fi numărat între sfinți»¹¹⁰. Peste aproape un

105. T. Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 270 (originalul maghiar); V. Mangra, *op. cit.*, p. 133; St. Meteu, *Istoria Bisericii*, p. 297; Marina I. Lupăș, *op. cit.*, p. 85.

106. Se pare că prin 1681 era liber și continua să se considere mitropolitul canonic al țării, deși în iunie 1680 fusese ales Iosif Budai. Cam din acest timp datează o plîngere împotriva lui că hirotonea preoți și că a sfințit o biserică în părțile Clujului. Cf. Marina I. Lupăș, *op. cit.*, p. 83.

107. *Ibidem*, p. 86—87 și 112—116.

108. N. Iorga, *Studii și documente*, XIII, București, 1906, p. 201—202, n. 711.

109. V. Mangra, *op. cit.*, p. 138.

110. Cf. supra n. 6 și *Ibidem*, p. 138. Pe lângă cei trei corifei ai Școlii Ardelene, au fost și alți doi istorici uniți care au prezentat în culori linoase figura mitropolitului Sava: Al. Papiu Ilarian și George Barițiu — Cf. supra n. 7 și 12.

sfert de veac, profesorul Ioan Al. Lapedatu propunea : «Spre a-i dovedi toată recunoștința, s-ar cuveni ca noi să sărbăm pe acest mare bărbat ca pe un sfânt al neamului nostru ; să-i dăm onoruri de sfânt, căci a murit pentru Biserică și națiune»¹¹¹.

Dar canonizarea lui s-a făcut abia în zilele noastre. Ținând seama de statornicia sa în dreapta credință și de pătimirea îndurată pentru apărarea ei, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 28 februarie 1950, a hotărât, — pe baza unui referat prezentat de mitropolitul Nicolae Bălan al Transilvaniei, — ca mitropolitul Sava Brancovici și înaintașul său în scaun Ilie Iorest, să fie cinstiți în Biserica noastră ca sfinți mărturisitori. S-a rinduit ca ei să fie prăznuiți în fiecare an în ziua de 24 aprilie. Canonizarea lor s-a făcut în Catedrala «Refntregirii» (azi episcopală) din Alba Iulia, în cadrul unei slujbe solemne săvârșite de un sobor de ierarhi, preoți și diaconi, în ziua de 21 octombrie 1955 (tot atunci au fost canonizați Cuvioșii mărturisitori — ieromonahii Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara, precum și mucenicul Oprea din Săliștea Sibiului, prăznuiți în fiecare an la 21 octombrie)¹¹². După această dată, s-a alcătuit slujba acestor «sfinți ardeleni», s-au ridicat biserici care au ca ocrotitori fie pe Sf. ierarh Iorest și Sava, fie pe ceilalți trei, iar chipul lor s-a zugrăvit în numeroase biserici care au fost împodobite cu picturi.

Viața și faptele Sf. Ierarh și luptător pentru Ortodoxie să ne fie îndemn de aleasă trăire duhovnicească și de dragoste față de credința strămoșească !

PREOTUL POET ALEXIE-ALECU MATEEVICI (MATEESCU) ¹

— La 95 de ani de la naștere —

Pr. GHEORGHE CUNESCU

După contribuțiile de seamă ce le-a dat, culturii și literaturii naționale, episcopatul ortodox român, prin ierarhii Macarie, Simion Ștefan, Varlaam, Dosoftei, Antim Ivireanul, Andrei Șaguna ș.a., în a doua parte a secolului al XIX-lea a urmat preoțimea, prin Ion Creangă (fost diacon), Tudor Arghezi (fost ierodiaconul Iosif N. Theodorescu), Gri-gore Pișculescu (Gala Galaction), Ion Agârbiceanu, Alexie-Alecu Ma-

111. Cf. supra n. 16 și V. Mangra, *op. cit.*, p. 152.

112. Cf. reportajul publicat de Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, în «B.O.R.», XXXIII, 1955, nr. 11—12, p. 1121—1134.

1. Am ortografiat în acest fel prenumele și numele, fiind preferința și dorința declarată a preotului poet. În acest fel a semnat articole și poezii. În 1917, vara, înclinându-se, în Iași, cu Nichifor Crainic, i-a comunicat acestuia că se hotărâse să legalizeze juridic schimbarea onomasticii în acest fel (vezi Nichifor Crainic, *Icoanele vremii*, p. 47). Murind, în august, același an (1917), nu a ajuns să-și împlinească decizia. Istoricii literari ar trebui să aibă în vedere acest fapt și să ortografieze prenumele și numele autorului *Limbii noastre* în felul preferat, dorit și propus de el — cum s-a procedat cu Eminescu (Eminovici — Eminescu). S-a început ca prenumele să se ortografieze Alecu (vezi «Telegraful Român», «Flăcăra», «Lucașfăru», «Contemporanul», martie 1983). S-ar cuveni să se procedeze la fel și cu numele, Mateescu, implinindu-i-se complet dezideratul și hotărârea.

teevici (Mateescu), acesta din urmă, binecuvîntat cu darul psalmistului David.

Poet de real talent literar, fiu de preot, seminarist (a făcut Seminarul mitropolitului Gavril Bănulescu-Bodoni), teolog (a urmat Academia teologică a mitropolitului Petru Movilă), profesor la Seminar și preot, Mateevici (Mateescu) a scris, cu prioritate, poezii religioase, sub titluri precum: *Hristos, Hristos Pruncul, Hristos în Biserica din Ierusalim, Intrarea Domnului în Ierusalim, Hristos după Cina cea de Taină, Hristos a înviat, Înălțarea la ceruri a Domnului Iisus Hristos, Cîntarea lui Dumnezeu, Cîntarea slavei, Noaptea Nașterii, În Betleem, Mintuirea, Îngerul și Mironosițele, În dimineața Duminicii, Fie voia Ta, Pocăința hoșului, Cîntecul clopotului, Fratelui creștin, Roagă-te!* ș.a. (de toate, circa 25 poezii religioase, majoritatea inspirate din Evangheliile)².

A tradus numeroase poezii religioase: *Rugăciunea, Prorocul* (de I. Lermontov), *Dumnezeu* (de C. Romanovici-Derjavin), *Nădejdea* (de C. N. Batișov), *Rugăciune* (de Al. V. Colțov), *Din Psalmul al XIV-lea* (de N. M. Iazicov), *Fecioara din Nazaret, Iuda* (de S. I. Nadson), *Iisus Hristos* (de Al. Fet-Sensin), *Creștina* (de Ap. N. Maicov), *Mintuitorul, Sf. Ap. Petru, Ion Damaschin* (de Alexei C. Tolstoi), *Rugăciunea pentru Pahar* (de I. S. Nichitin), *Înviere* (de V. Briusov), *Cina cea de Taină* (de I. K. P.), *Pe Barava sau pe Hristos?* (de M. Vartov), *Hristos și Samaritanca* (de C. Ciulina), *Hristos la Marta și Maria* (de Seleznicov), *Hristos a înviat* (de V. Ivanov), *Cuvintele credinței* (de Fr. Schiller) ș.a.³, traduceri apreciate dintre cele mai bune, «versuri perfect asimilate»⁴.

După această școală de versificare (*Ars poetica*) și concomitent cu ea, a scris poezii laice, cu teme, precumpănitor, sociale și patriotice, pătrunse de sentimente democratice-umaniste, odată cu activitatea publicistică. În 1907, anul răscoalelor țăranilor, a scris un ciclu de 7 poezii, marcate cu accente revoluționare. În poezia autobiografică *Eu cînt vorbește de țărani*:

«Eu cînt pe-acei ce-n jug și chin
Pe-a lor spinare țara țîn...
Din plug pe toți ei ne hrănesc
Vărsînd piraie de sudori —
Dar tot puterile le cresc:
Pe acești puternici muncitori
Eu cu mîndrie-i cînt...»

Și-a declarat increderea în biruința luptei lor și într-o soartă mai bună:

«Eu cînt, căci văd că ele vin
Acele zile de senin;
Eu cînt, căci văd de-acum că piere

2. Apud, Al. Mateevici, *Poezii*. Publicate cu o prefață de Petre V. Haneș, Editura Casei Școalelor, București, 1926, p. 23—25.

3. Apud, Al. Mateevici, *Poezii* (traduceri). Cu o prefață de L. T. Boga, Chișinău, 1937; Cf. (Pr.) V. Teodorci, *Alecsie Mateevici*. Cu o prefață de Prof. Universitar Ștefan Ciobanu, membru al Academiei Române, Chișinău, 1937, p. 60—62.

4. Perpessicius, *Poetul Al. Mateevici*, în «Cuvîntul». IV (1928), nr. 1088, 5 mai, p. 1—2 (Mențiuni critice).

A țării veșnică durere ;
Eu cînt, căci văd necazul frînt...»

La fel în poeziile *Țăranii*, *Dorul*, *În zarea anilor*, *Cintecul zorilor*, în care chema și îndemna :

«Hai, măi frate, hai, măi frate,
Zorile s-aprind.
Hai să căutăm dreptate,
Voie (libertate) și pămînt.
Plugărit-am viața toată
Ș-am muncit noi rău.
N-am văzut zi luminată,
Numai greu, tot greu...
Dar destul: Venit-a ceasul,
Ceasul așteptat,
Ca să dăm noi jos necazul,
Care l-am răbdat...».

S-au observat în aceste poezii ecouri de la Eminescu, Coșbuc, Goga. I-a citit și le cunoștea poeziile.

Un alt ciclu de poezii laice — nouă —, l-a scris în 1917, din care șase le-a scris pe front, la Mărășești. Era confesor la o unitate militară. A văzut cu ochii eroismul armatei române, dar și ororile războiului, cărora a căzut și el victimă. A răbufnit în aceste poezii patriotismul său funciar. După bombardarea de către aviația dușmană a orașului Birlad, la 15-28 iulie 1917, poetul, indignat și revoltat, a blestemat, biblic, pe inamici și trădători :

«Afurisania cadă, Sfinte,
Judecătorule Părinte,
Pe cei ce țara ne-au vîndut
Și robi năvalei ne-au făcut !».

A implorat milă și ajutor pentru popor :

«Dar milă fie-Ți de creștin
Ce spicul din sudori îl crește,
De-un biet, nevinovat Român
Ce-și spune amarul românește.
Și pentru chinuri și sudori
Și pentru bieții muncitori —
O, Doamne, vie ispășirea,
O, Doamne, vie izbăvirea !» (*Deasupra tirgului Birlad*).

A văzut și a trăit, fericit și răsplătit, întîia și istorica mare victorie românească de la Mărășți (11/24 iulie 1917), Termopilele românesc, care a arătat că dușmanul care se credea biruitor, nu este invincibil. Au urmat victoria de la Mărășești (6/19 august) și cea de pe valea Oituzului. Acestea l-au făcut să aibă certitudinea fermă în biruința românească și prăbușirea vrăjmașilor țării, cum a și declarat într-o poezie de acum :

«Se scurge noaptea-n sfință tihnă.
Dar tunurile vrăjmășești

Țintesc și bat fără odihnă
Să steargă gara Mărășești».

Dar :

«Văd prăbușirea unei stele» (*Văd prăbușirea*).

După credința populară, semn de moarte — prăbușirea și moartea inamicilor invadatori, cum s-a și întâmplat, spre toamnă.

Poeziile scrise la Mărășești, sub rafalele mitralierelor, bubuitul tunurilor, exploziile obuzelor și amenințarea morții, în orice zi și moment, au rămas în forma primei variante. Poetul n-a ajuns să le cizeleze și finiseze. De aici unele stingăcii literare. Toate, însă, vibrează de un patriotism viguros.

Aici la Mărășești, punctul cel mai înaintat și mai periclitat al frontului, Al. Mateevici a scris capodopera *Limba noastră*, eruptă și înflorită nemuritor din vulcanul în fierbere al patriotismului românesc. I-a fost provocată de o împrejurare din interiorul țării.

În luna mai (1917), la o adunare a învățătorilor și profesorilor, s-a discutat introducerea limbii române în învățămînt (în acea provincie, timp de peste o sută de ani limba oficială și în învățămînt era alta). S-au creat două tabere, pro și contra. Opozanții argumentau cu înverșunare că limba română este neînsemnată, necunoscută, săracă în cuvinte, arhaică și are nevoie să fie îmbogățită și înobilată cu vocabule noi, și altele de acest fel.

Ponegrirea limbii române l-a durut pe Mateevici, venit de pe front și prezent și el la adunare, în calitate de profesor ce era. Auzise și deprinsese limba română din leagăn, de la mamă (fiică de preot și ea, din familia Neaga), care nu știa altă limbă decît limba română, și de la popor, care a continuat să vorbească românește și sub stăpînire străină. Apoi, în anii de studii școlare, i-a cunoscut obîrșia, vechimea, istoria, însemnătatea, frumusețea și dulceața, din cărțile vechi românești și alte «scripturi române, cu spuse sfinte și frumoase și cu limba ca un fagure de miere», cum le-a prezentat M. Eminescu (*Epigonii*), i-a înțeles posibilitățile ei literare-poetice în poeziile lui V. Alecsandri, «acel rege-al poeziei», în cele ale lui Eminescu, care a căutat «cuvintele ce exprimă adevărul», ale lui Coșbuc (*Graul neamului*), ale lui Octavian Goga ș.a.

Înapoiat pe front, l-a preocupat problema. Ca replică dată denigratorilor limbii române, a scris, mai întîi, poezia *Unora...*, urmată de *Limba noastră*, datate amîndouă, Mărășești, iulie 1917. În prima a arătat că limba română n-are nevoie de înnoiri, mai cu seamă de acelea care-i «surpă temelile vechi, izvorul veșniciei». În a doua, *Limba noastră*, a dovedit, în cuvinte și imagini fericit inspirate, importanța capitală a limbii române, însemnătatea ei etnică pentru neamul românesc, funcția și menirea ei multiplă: istorică, patriotică, culturală, religioasă, socială, bogăția vocabularului, vigoarea și viabilitatea ei. Le-a formulat într-o suită («salbă» i-a zis alt poet) de definiții personale, pregnante și deosebit de frumoase poetic. «Limba noastră-i o comoară..., un șirag de piatră rară..., foc ce arde..., numai cîntec..., doina dorurilor noastre..., roi de fulgere..., graiul plîinii..., frunza verde, zbuciumul din codrii veșnici..., limbă sffntă, limba vechilor cazanii, care o plîng și care o cîntă

pe la vatra lor țărani..., îi aleasă să ridice slavă-n ceruri, să spuie în hram (biserică) și-acasă veșnicile adevăruri...».

Pe cei care obiectau că limba română este săracă în cuvinte, i-a îndemnat :

«Strângeți piatra lucitoare
Ce din soare se aprinde,
Și-ți avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte.

Nu veți plînge-atunci amarnic
Că vi-i limba prea săracă,
Și-ți vedea cît e de darnic
Graul țării noastre dragă».

A încheiat simfonia poetică cu declarația optimistă :

«Răsări-va o comoară
În adîncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată».

Inspiratul poet a recitat poemul său *Limba noastră*, în ziua de 18 iulie (1917), la o adunare culturală, în capitala provinciei natale, producînd emoții zguduitoare, pînă la lacrimi generale.

Întors la Mărășești, s-a îmbolnăvit de tifos exantematic (flagelul războiului) și s-a stins în ziua de 13 august (1917), jeliț și de N. Iorga, cu lacrimi de cerneală, într-un sufletesc și judicios necrolog. Marele istoric l-a cunoscut personal, în vizitele ce preotul poet i le făcuse la redacția «Neamului Românesc», pe care a continuat să-l editeze și la Iași. Pe N. Iorga l-au impresionat figura «ca a sfinților din icoanele de odinioară și sfiala cinstită» ale lui Mateevici, precum și interesul lui nepotolit pentru cultura și cărțile românești. «Avea o plăcere evidentă să vorbească românește». La ultima vizită i-a lăsat cîteva poezii, între care și *Limba noastră*, pe care N. Iorga a publicat-o în «Neamul Românesc pentru popor», nr. 236/1917, p. 1⁵.

Poezia-poem *Limba noastră* s-a bucurat de o soartă literară glorioasă — luată în antologii și manuale școlare, citată și reprodușă în istoriile literaturii române, cîntată în melodii. De la bun început, profesorul universitar și poet Ovid Densusșianu a declarat-o «cea mai frumoasă poezie ce a fost închinată limbii noastre»⁶. Așa a rămas pînă astăzi. Nefîntrecută de nici o altă poezie.

Critica literară cea mai competentă a apreciat *Limba noastră* și pe autorul ei cu cele mai favorabile opinii. Astfel, Perpessicius a retipărit, în *Antologia poezilor de azi*, 6 poezii, în frunte cu *Limba noastră*, de Al. Mateevici, și a arătat, argumentat, că autorul lor are «suficiente merite de poet original; cel mai personal dintre barzii (provinciei sale)», iar poezia *Limba noastră* a adus «nemaipomenită noutate de expresie. Fiecare strofă bate, din aliajul de atribute și de vorbe rare, o nouă me-

5. N. Iorga, *Încă unul: Preotul Mateevici*, în *Oameni cari au fost*, vol. II, Băcu-rești, 1935, p. 261—263.

6. În «Viața nouă» (Iași), XIII (1917), nr. 1—10, p. 109.

dalie de aur limbii române»⁷. Profesorul G. Călinescu l-a apropiat pe Mateevici de Eminescu. «Numai Eminescu a mai știut să scoată atita mireasmă din ritmurile populare. El dădu (în *Limba noastră*) o nouă serie de definiții limbii române cu imagini superioare de mare poezie» (a reprodus cinci strofe)⁸. *Limba noastră* «e cîntec, poezie și rugăciune în același timp, o socoate înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Ardealului, Dr. Antonie Plămădeală. Într-adevăr, un imn mai pur, prin siguranța și simplitatea imaginilor, prin profunzimea cuvintelor legate în stil popular și cult în același timp, într-o înlănțuire de comparații care de care mai surprinzătoare și mai adevărate, n-a reușit încă nimeni pînă astăzi. Trebuie citită totdeauna în picioare»⁹.

Mai mult decît atît. *Limba noastră* se cîntă totdeauna în picioare și cu capul descoperit, ca în biserică. Pentru creația literară excepțională și semnificația patriotică, *Limba noastră* s-a bucurat de preferința compozitorilor muzicali — ca cele mai bune poezii ale lui Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, Goga. Cea mai reușită și mai mult cîntată melodie se dovedește cea compusă de profesorul preot Alexandru Cristea. Unită cu această melodie, *Limba noastră* a intrat în repertoriul de onoare al *Cîntării României*.

În 1977, cînd *Limba noastră* a împlinit șase decenii de la scrierea ei norocită fără seamăn, un poet de astăzi i-a dedicat, tot în versuri și tot sub același titlu, o salbă de ecouri, ca meritată cunună de lauri pentru autorul ei. A încheiat poezia :

«Noi ne ducem, fiecare
Unde-i datul, rînd pe rînd.
Ea (limba română) cît lumea va rămîne,
Veacurile luminînd»¹⁰.

Cît lumea vor rămîne *Limba noastră* și poetul ei : *Alexie-Alecu Mateevici (Mateescu)*.

7. Perpessicius, *Poetul Al. Mateevici* (II). În «Cuvîntul», IV (1928), nr. 1102, 19 mai, p. 1—2 (Mențiuni critice).

8. G. Călinescu, *Al. Mateevici*, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 1941, p. 855; ed. II-a, revăzută și adăugită. Ediție și prefață de Al. Piru, 1982, p. 741, 1029; Cf. G. Călinescu, *Istoria literaturii române. Compendiu*, 1965, p. 382.

9. Episcop Dr. Antonie Plămădeală, *Clerici ortodocși români cititori de limbă și cultură românească*, București, 1977, p. 36; retipărit în *Dascăli de cuget și simțire românească*, București, 1981, p. 110—111.

10. Virgil Carianopol, *Limba noastră*, în «Luceafărul», XX (1977), nr. 30 (795), 23 iulie, p. 1.

• DOCUMENTARE •

MĂRTURII PRIVIND MONAHISMUL PE PĂMÎNTUL ROMĂNESC ÎNAINTEA SFÎNTULUI NICODIM

— în Țara Românească și Banat * —

Pr. drd. VASILE IORGULESCU

Dorul după o viața retrasă și închinată în totalitate lui Hristos a apărut încă de la început în sinul creștinismului, ca urmare firească a pildei Mintuitorului și a împlinirii sfaturilor evanghelice. În veacurile III—IV, mari personalități duhovnicești precum Sfântii Pahomie, Antonie cel Mare și Vasile cel Mare au statornicit reguli pentru trăirea ascetică și de atunci creștinismul nu a mai putut fi conceput fără monahism, înrădăcinându-se concomitent la popoarele nou, convertite¹. Mai mult, pîrghia de rezistență a Bisericii și arma sa de luptă împotriva ereziilor au constituit-o întotdeauna minăstirile și tot ele au fost pepinierele marilor înduhovniciți².

Pămîntul patriei noastre a cunoscut învățătura Mintuitorului în perioada imediat următoare înălțării, prin predica apostolică a Sfîntului Andrei și a continuat să și-o împrățieze și întărească în secolele următoare prin aportul onora din coloniștii și soldații romani aduși în Dacia, al onora din negustorii cu care aceasta a fost în legătură, al unei părți din captivii din Asia Mică și Balcani aduși aici de goți și, fără îndoială, și cu contribuția unor misionari trimiși în acest scop în nordul Dunării. La începutul veacului al IV-lea se putea deja vorbi despre un creștinism daco-roman puternic și chiar organizat.

Pină nu demult se afirma unanim că acest creștinism a fost lipsit de expresia sa ascetică și că «cele dintii schituri și mănăstiri s-au clădit la noi tîrziu, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, sub influența

* Lucrare de seminar întocmită în cadrul cursurilor de doctorat sub îndrumarea Pr. prof. Ene Braniste care a dat și avizul pentru tipărire.

1. Pr. Prof. Liviu Stan, *Locurile slinte din Orient*, în «Ortodoxia», IV (1952), nr. 1, p. 7—10.

2. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Temeluri dogmatice și duhovnicești pentru viața monahală de obște*, în «Studii Teologice», în continuare se va cita «S.T.», IV (1952), nr. 7—8, p. 374.

Athosului, însă nu direct, ca la sirbi și bulgari, ci prin mijlocirea lor»³. Părerea se justifică, desigur, în condițiile lipsei de documente și mărturiilor concludente, însă cercetările arheologice intense și studiul documentelor din țară și din unele arhive străine inițiat în ultimii ani au îndreptat noi raze de lumină spre trecutul monahal al Bisericii noastre. Problema a fost reluată de teologi și istorici ai Bisericii și astfel ne aflăm la ora actuală în posesia unor valoroase studii⁴ care afirmă cu certitudine prezența vieții minăstirești încă de la început pe pământul nostru, precum și continuitatea ei neîntreruptă, bineînțeles purtând pe ceea ce fiecărei epoci istorice parcurse. Lucrarea de față înmănușează într-un mic buchet cele mai grăitoare mărturii ale acestor ostenitori, străduindu-se să le întregască cu altele noi, ivite între timp.

Dovezi literare și arheologice în primele șapte veacuri

Înainte de organizarea administrativ-ierarhică din veacul al IV-lea, nu se poate vorbi despre un monahism cât de cât organizat, ci doar putem presupune practicarea ascezei simple, sub forma înfrinării, abstenenței, în cadrul familiei ori prin locuri mai retrase⁵, care de altfel s-a putut foarte ușor altoi în tradiția strămoșilor noștri. Pentru daci, cum-pătarea și traiul retras erau mari virtuți⁶, iar preoții lor «prin felul de viață, prin moravurile lor austere, prin hrana lor... alcătuiau de fapt un adevărat ordin călugăresc»⁷. Pe temeiul acestor afinități predicatorii monahismului vor fi găsit repede mulți adepți printre noii converțiți, cum de fapt ne și atestă o mărturie de pe la mijlocul secolului al IV-lea: opera Sfântului Epifanie de Salamina (315—403) «Contra ereziilor»⁸. Vorbind despre mesopotamianul Audius, ascet sever și de o înaltă ținută morală, ne spune că după condamnarea sa sub învinuirea de antropomorfism⁹, împăratul Constantin II (337—361) l-a exilat în Goția (Dacia nord-dunăreană), unde «a instruit» pe cei mai mulți dintre locuitori (în credința creștină) și a înființat minăstiri «în care se practica viețuirea monahicească, fecioria și asceza neprihănită»¹⁰. Nu pu-

3. N. Dobrescu, *Întemeierea mitropolilor și a celor dintii minăstiri din țară*, București, 1906, p. 59.

4. Vezi: † Tit Simedrea, *Viața minăstirească în Țara Românească înainte de 1370*, în «Biserica Ortodoxă Română», în continuare: «B.O.R.», LXXX (1962), nr. 7—8, p. 673—687; Drd. Alexandru M. Ioniță, *Viața minăstirească în Dobrogea până în secolul al XII-lea*, în «S.T.», XXIX (1977), nr. 1—2, p. 81—90; Arhim. Prof. Veniamin Micle, *Despre monahismul ortodox român anterior secolului al XIV-lea*, în «Glasul Bisericii», XXXVII (1978), nr. 3—4, p. 300—317, cu bibliografia aferentă.

5. Prof. dr. Ioan G. Coman, *Cine a fost Deceneu?*, în «Magazin istoric», XV (1981), nr. 10 (175), p. 18.

6. Arhim. Prof. Veniamin Micle, *art. cit.*, p. 300.

7. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Istoria religioasă, manual pentru Institutelor teologice din Biserica Ortodoxă Română*, București, 1975, p. 328.

8. Sf. Epifaniu, *Contra ereziilor*, cartea III, tom. I, erezia 70, cap. 14, P.G., XLII, col. 373 B. cf. Ioan G. Coman, *Aria misionară a Sf. Niceta de Remesiana*, în «B.O.R.», LXVI (1948), nr. 5—8, p. 350.

9. Audius înțelegea asemănarea omului cu Dumnezeu în chip antropomorfic și o refera nu la sufletul omului, ci la trupul lui. Cu toate acestea, el nu a fost socotit un eretic, ci mai degrabă schismatic, pentru care Sf. Epifaniu îl combate cu moderație (Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Miscarea audienților în Dacia Pontică și nord-dunăreană, sec. IV—V*), în «B.O.R.», XCVI (1978), nr. 9—10, p. 1054.

10. *Ibidem*, p. 1053.

tem localiza cu precizie regiunile în care ființau minăstirile audienților — multe la număr, după cum se poate înțelege din mențiunea Sfintului Epifanie — dar se presupune că ei au preferat părțile ascunse din munți, ferite de năvălirile și jafurile barbarilor nomazi care-și făcuseră deja apariția pe meleagurile noastre. După moartea întemeietorului, audienții au mai supraviețuit cam două secole, apoi au dispărut ¹¹.

Tot din aceeași perioadă deținem și primul nume de monah daco-roman — Arpyla sihastrul (Ἀρπίλα μονάζωντος) — inserat în Calendarul got ¹² printre clericii și laicii martirizați la 26 aprilie 372, în timpul persecuției lui Atanaric (363—377). Atributul de «monazontos» (trăitor singuratic, sihastru) nu ne lasă să bănuim existența vreunei minăstiri de rit neapărat ortodox din care să fi provenit Arpyla, ci doar a vreunei schit sau peșteri. Minăstirile ortodoxe au existat însă cu siguranță în veacurile IV—V, dar cu o singură aproape certă excepție, au fost complet roase de dinte vremii ori parte din ele așteaptă încă sapa arheologilor pentru a ieși la lumină. Excepția pomenită este locul numit «Minăstirea» ¹³, pe care săpăturile l-au găsit ca formînd un triunghi: Niculițel-Cocoș — Celic-Dere — Saon ¹⁴, nu departe unele de altele și alcătuiind o unitate cu centrul la Niculițel, unde era, poate, lavra și unde au fost înmormîntați cei patru martiri descoperiți în 1971 ¹⁵.

Fără îndoială, din aceste minăstiri vor fi ieșit acei călugări vestiți, cu înaltă cultură teologică și trăire aleasă, pe care-i amintesc izvoarele timpului. Istoricii Sozomen, de exemplu, așează la loc de cinste în Istoria sa bisericească ¹⁶ figura ilustrului episcop Teotim I al Tomisului — contemporan al Sfintului Ioan Gură de Aur despre care spune că era scit de neam, adică daco-roman și că fusese educat în filozofie, adică în învățătura și viața monahală (ἀνὴρ ἐν φιλοσοφία τραφεῖς), iar ca semn distinctiv purta tot timpul plele și ducea o viață cumpătată ¹⁷. Ca episcop, va fi sporit numărul minăstirilor existente, dedicînd monahilor unele din preocupările sale literare cu profil moral. Din păcate, lucrările sale s-au pierdut, azi fiind cunoscute doar excerpte inserate de Sfintul Ioan Damaschin în opera sa «Sfintele Paralele» ¹⁸.

De asemenea, două nume celebre au dus pînă departe faima ținuturilor natale: Sfintul Ioan Cassian și Dionisie cel Mic.

Sfintul Ioan Cassian ¹⁹, născut pe la anul 360 în Dobrogea ²⁰ și format aici ca monah, a pornit la vîrsta maturității spre Palestina, a străbătut Asia și Italia, stabilindu-se în cele din urmă în sudul Galiei, la Marsilia. Acolo a fondat două minăstiri — una de călugări și alta de

11. *Ibidem*.

12. H. Delehaye, *Martyrs de l'Eglise de Gothie*, în «Acta Bollandiana», XXXI, 1912, p. 279, cf. *Martyres Gothorum Ecclesia*, (Lista de mucenici goți), în «Fontes historiae daco-romanae», vol. II, București, 1970, p. 726—727.

13. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Scritorii teologi în Scythia Minor*, în vol. «De la Dunăre la Mare», Galați, i.d., p. 72.

14. *Ibidem*.

15. V. Baumann, *Considerații preliminare asupra bazilicii creștine din satul Niculițel*, în «Pontica», nr. 5/1972, p. 562.

16. Sozomen, *Istoria bisericească*, VII, 26, P.G., 67, col. 1500, B, C, D.

17. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Scritorii bisericești din epoca străromână*, București, 1979, p. 185—195.

18. *Ibidem*, p. 192.

19. Pr. Alexandru Constantinescu, *Sfintul Ioan Cassian Scitul nu Romanul*, în «G. B.», XXIII (1964), nr. 7—8, pp. 793.

20. Pr. Prof. I. G. Coman, *Scritorii teologi în Scythia Minor...*, p. 66.

maici —, pe care le-a condus pînă la sfîrșitul vieții după «interesante reguli de viață duhovnicească»²¹ lăsînd și un mare număr de scrieri teologice de profunzime, prin care «a transmis Apusului învățătura tradițională a Răsăritului»²².

Dionisie cel Mic (Exiguul) a trăit cam un veac mai tîrziu și a străbătut și el drumurile Asiei și Europei creștine. Se născuse pe la anul 470 în Dobrogea, iar cea mai mare parte a vieții a trăit la Roma, unde a și murit în anul 540²³. Dintr-o carte recent apărută²⁴ cunoaștem o serie de amănunte din viața acestui monah. Eminent cunoscător al limbilor greacă și latină, el s-a ocupat cu migăloasa osteneală de tălmăcire a canoanelor și biografiilor ascetice, «descoperind Occidentului adevăratul chip al Daciei Pontice», care «trebuia cunoscută nu numai pentru frigul și barbaria ei, ci și prin aceea că a crescut bărbați plini de căldură și minunați prin blindețea purtării, dintre care unii au ajuns fericiți părinți» (adică episcopi), cum spunea Dionisie însuși într-o scrisoare către Ioan și Leonțiu.

Dionisie cel Mic a devenit însă celebru pentru că a statornicit noul sistem de numărătoare a anilor — era creștină sau era noastră — care este așadar a noastră, a românilor «într-un sens mult mai propriu decît se folosește în general formula»²⁵.

Tot la «Mănăstirea» din nordul Dobrogei trebuie căutată și obirșia monahală a grupului «călugărilor sciți», care în timpul marilor dispute teologice monofizite s-au dovedit vajnici purtători și continuatori de tradiție teologică, reușind să ofere Bisericii o definiție dogmatică opusă atît nestorianismului cît și monofizismului: «Unul din Treime a pătimit în trup»²⁶. Formula teopashită, învinuță la început de erezie, a dus în cele din urmă la curmarea certurilor pe seama firilor Mintuitorului, Sinodul V ecumenic (Constantinopol, 553) condamnînd pe toți care nu o primeau²⁷.

Episodul, «călugărilor sciți», invederează nivelul cugetării și preocupărilor teologice din minăstirile noastre, prin secolele V—VI.

Sub loviturile barbarilor care ne calcă pămîntul majoritatea episcopatelor dunărene au sucombat odată cu orașele ce le adăposteau, iar cele mai multe minăstiri au avut fără indoială aceeași soartă.

Aserțiunea că viața religioasă ar fi încetat cu totul la noi pentru aproape trei secole este contrazisă de logica istoriei și de rapida reinviere a tradițiilor observată odată cu revenirea bizantină la Dunărea de Jos, în timpul împăratului Ioan Tzimisches (969—976). De altfel nici scaunul de Tomis nu s-a desființat, ci se pare că și-a mutat sediul într-o minăstire mai ferită, păstrîndu-și vechea denumire, sub care va fi

21. *Ibidem*. 22. *Ibidem*, p. 69.

23. De curînd s-au aniversat 1440 de ani de la moartea lui. Vezi Valeriu Anania, *Creatorul cronologiei moderne — Dionisie cel Mic*, în «Magazin istoric», XV (1981), nr. 2 (167), p. 28—29. 24. Pr. Prof. I. G. Coman, *Scriitori bisericești...*, p. 71.

25. Mai pe larg la V. Anania, *art.cit.*, p. 28.

26. Vasile Gh. Sibiescu, *Călugării sciți*, Sibiu, 1936, 24 p.; Ed. Schwartz, *De monachis scythiis*, în «Acta Conciliorum Oecumenicorum», vol. IV, part. 2, p. V.

27. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Definiția dogmatică de la Calcedon*, în «Ortodoxia», III (1951), nr. 2—3, p. 422.

pomenit într-o listă a episcopilor din veacul al IX-lea²⁸, iar controversata mitropolie a Vicinei din secolele următoare este socotită tot o prelungire în timp a acesteia²⁹.

Urmare cuceririi și organizării bizantine, în perioada respectivă se reînnoașă și firul istoriei monahismului românesc.

Viața minăstirească în secolele X—XII

Acestui început de epocă nouă, cind viața regiunilor riverane Dunării revenea la albia normală, în toate compartimentele ei, aparțin primele așezăminte minăstirești localizate la noi cu precizie. Cum vom vedea, unele din ele sînt de o nebănuită importanță și originalitate.

Cel dintii care se impune atenției este complexul minăstiresc de la Murfatlar, descoperit în anul 1957³⁰. Este totodată cel mai vechi, și unic în felul său, așezămint de cult păstrat în întregime în țara noastră. El și-a început existența odată cu cariera deschisă în dealul de cretă, în care muncitorii au cruțat într-adins anumite porțiuni, săpînd apoi în ele șase biserițe, galerii și mai multe încăperi — unele purtînd urme evidente de locuire, altele fiind destinate înmormintărilor. Bisericuțele au fost săpate după modelul monumentelor zidite cunoscute în perioada respectivă de timp. Datarea nu a ridicat probleme, căci mai multe inscripții cuprind indicii sigure în acest sens. De pildă bisericuța însemnată de descoperitori cu sigla B/1 are deasupra intrării, alături de semnul crucii, o inscripție cu litere chirilice arătînd anul săpării: «leat 6500 (992)»³¹. O alta, B/4, are în naos incizate cuvintele: «A venit părintele aici, în acest loc... luna octombrie 4. A venit la noi... am scris... luna ianuarie...», după care, conform aprecierilor, ar fi urmat anul 6550 (1042). De asemenea, la intrarea într-un cavou, de pe latura dreaptă a Bisericiuței B/4, pe un grafit incizat foarte fin se află cuvintele grecești Τῷ μαρτίῳ μ(η)νι (ι) (δ)ι:κτιῶνος; ζοσ — Luna martie, indictionul 10 (anul 6490—982)»³².

În bisericuțe s-au descoperit și alte numeroase grafite, multe nedescifrate încă, precum și câteva inscripții grecești și slavone cu conținut religios, indicînd nume ce aparțineau probabil unor monahi și credincioși din împrejurimi, cu exprimări specifice limbajului minăstiresc: «Nerad păcătoșul», «nedestoinicul rob Simeon...», etc. Dacă adăugăm la acestea imaginile de sfinți încrustate pe pereți — e drept, unele foarte naive —, sărăcia în obiecte de inventar a mormintelor și lipsa schelelelor de copii³³, ajungem la tabloul unei vieți călugărești simple, trăită în sărăcie, curăție și credință, de către viețuitori de curînd cîștigați la creștinism.

28. G. A. Ralli și M. Potli, *Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. V, Atena, 1855, p. 456.

29. Pr. Prof. Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența Episcopiei Tomisului*, în «B.O.R.», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 1024.

30. Ion Barnea și Virgil Bilciurescu, *Șantierul arheologic Basarabi*, în «Materiale și cercetări arheologice», vol. VI (1969), pp. 541—567.

31. *Arta creștină în România*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1981, p. 46.

32. *Ibidem*, p. 72.

33. Ion Barnea și V. Bilciurescu, *op. cit.*, p. 562.

Locuirea peșterilor-minăstire de la Murfatlar poate fi dovedită arheologic pe o perioadă de circa 150 de ani, după care ele au fost părăsite brusc, poate din cauza igrasiei sau a degradării unor părți din ele.

O altă vatră monahală, de data aceasta de proporții mai reduse dacă ținem seama de dimensiunile bisericuței ce o deservea (circa 6 m lungime), a fost înființată prin veacurile X—XII la Niculițel (punctul Cetățuia, lângă Tulcea)³⁴. Cărămida cu zidul bisericuței — prima de formă treflată din țara noastră — a fost luată din marele val (troian) vecin, iar pentru legătură nu s-a folosit alt mortar decît lutul galben, ceea ce dovedește probabil puțina pricepere a meșterilor și lipsa de preocupare pentru longevitatea edificiului — laturi specifice oricărui început în vremuri neșigure.

Biserica a aparținut cu siguranță unui schit, chiar dacă inițial va fi fost capelă de mormint martiric, așa cum s-a sugerat³⁵, deoarece lângă ea s-au descoperit urme de locuințe (chilii), iar de jur-împrejur, pe o mare suprafață, nici o așezare omenească care să justifice eventuala ei destinație de biserică sătească. Cele câteva morminte din preajmă conțin osemintele viețuitorilor schitului.

Aceiași perioade aparține și așezămintul monahal de la Biserica Garvăn³⁶ (fosta cetate romană Dinogetia), scos la iveală de săpăturile din anul 1950. Potrivit părerilor celor mai autorizate, comunitatea monahală a sălășluit aici începînd cu secolul al XI-lea, dar sînt și cercetători care au opinat pentru plasarea începuturilor ei într-un veac anterior, ținînd seama de intrarea în biserică dinspre mieznoapte, element cu totul neobișnuit la monumentele epocii de care ne ocupăm³⁷.

Ca și la Niculițel, biserica este inconjurată de urmele locuințelor ce au folosit cel mai probabil de chilii pentru monahi și un întreg cimitir mărturisind despre viața neîntreruptă a comunității pe un lung interval de timp.

Trecînd în celelalte regiuni ale țării, unde pînă acum, așa cum s-a observat, știrile au fost lacunare, începînd cu secolul al XI-lea vom înțeli pretutindeni urme de trăire minăstirească.

De exemplu, în 1971, cercetările au dat la iveală în comuna Pescari, jud. Caraș-Severin — pe valea Dunării —, urme de creștinism românesc ca: numele prorocului Isaia, pentagrama și crucea bizantină. Cercetătoarea Maria Comșa scotoțește că aici a locuit «un călugăr schimnic» prin veacurile X—XII³⁸.

În același județ, pe râul Caraș, este cunoscută, încă din 1753, bisericuța săpată în piatră de la Vărădia, căreia istoricul Nicolae Tincu-Velia³⁹ îi atribuia ca origine perioada de început a creștinării stră-

34. Ion Barnea, *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul Republicii Populare Române*, în «S.T.», X (1958), nr. 5—6, pp. 287—311.

35. *Ibidem*.

36. Gh. Ștefan, I. Barnea și B. Mitrea, *Șantierul arheologic Garvăn (Dinogetia)*, în «Materiale și cercetări arheologice», vol. III, București, 1962, pp. 675—693.

37. Virgil Vătășianu, *Istoria artei teudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959, p. 128—129.

38. Maria Comșa, *Inscripția chirilică din peștera Gaura Chindiei, com. Pescari, jud. Caraș-Severin*, în «Monumente istorice și de Artă», an XLVI (1977), nr. 1, p. 35—36.

39. N. Tincu-Velia, *Istoria bisericească, politico-națională a românilor de peste tot*, Sibiu, 1865, p. 179—184.

mânilor, suferind pe urmă și ruinându-se sub apăsarea grea a veacurilor. În plus toponomia «la Chilii» este un plural care dovedește «o organizare minăstirească veche, din vremuri imemorabile»⁴⁰.

La fel la Mănăstir (Banat) ar fi existat un locaș monahal străvechi, pe care tătarii l-au distrus în 1241⁴¹.

Cea dintii minăstire ortodoxă atestată documentar pe pământul românesc este minăstirea cu hramul «Sfântul Ioan Botezătorul» de la Morisena (Cenad), lângă hotarul nord-vestic al județului Timiș. Ea a fost ridicată de voievodul Ahtum, urmașul lui Glad, în anul 1002, pe temelia unui așezământ creștin anterior, și populată cu călugări «greci» (ortodocși). După ce Ahtum a fost trădat de Cenad — care i-a și urmat apoi la conducerea voievodatului — călugării au fost strămuțați într-un așezământ nou la Oroszlanos (Maidan) în anul 1030⁴², iar Morisena — sub numele nou de Cenad — a devenit oraș promotor al politicii bisericești a Romei.

Monahismul românesc în pragul organizării statale și bisericești

În veacurile XIII—XIV, strămoșii noștri au putut lua, cunoștință mai temeinică de monahism și datorită călătoriilor cu turmele pe care le făceau, în căutare de pășune, în preajma Sfântului Munte. Unii dintre ei, «sub imperiul vocației» se consacrau vieții călugărești⁴³, iar apoi, revenind pe locurile natale, continuau să trăiască retrași, potrivit pravilei știute, sub auspiciile unei Biserici care se îndrepta spre organizarea administrativă.

Așezările monahale întemeiate acum le întâlnim presărate pe toată suprafața subcarpatică, în locuri cit mai ferite și la adăpost de năvăliitori.

În vestul țării avem minăstirea Bezdin⁴⁴, reclădită în veacul al XIV-lea pe temelia uneia mai veche, dărmată de tătarii în 1241—1242.

Între Timișoara și Reșița se află minăstirea Săraca⁴⁵, ale cărei începuturi nu se pot stabili cu precizie: în orice caz, vechimea ei este aproape milenară. În anii 1270—1271 desfășura o prodigioasă activitate, spre îngrijorarea catolicilor care încercau să o zădărnicească⁴⁶. Cu toate eforturile lor, la începutul secolului al XV-lea minăstirea este din nou menționată ca o roditoare «pepinieră de schismatici»⁴⁷, incomodînd eforturile misionare ale franciscanilor din Ungaria de Sud.

40. I. B. Mureșianu, *Mănăstiri din Banat*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara 1976, p. 72.

41. Tihomer Turchányi, *Krassó-Szöreny megye története*, I, Lugoj, 1906, p. 245 și nota 1.

42. Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului*, I, Timișoara, 1934: I. B. Mureșianu, *op. cit.*, p. 59.

43. Pr. Teodor Bodogae, *Tradiția Sfântului Munte în viața popoarelor ortodoxe*, în «Ortodoxia», V (1953), nr. 2, p. 26, nota 40.

44. Oliver Velescu și Adrian Corvatescu, *Un monument din vestul țării — Mănăstirea Bezdin*, în «Buletinul Monumentelor Istorice», XLI (1972), nr. 1, pp. 49—58.

45. Atanasie Popa, *Mănăstirea «Săraca»*, Timișoara, 1943; Gh. Cantacuzino, *Date arheologice privind trecutul unei mănăstiri bănățene — Mănăstirea Săraca din Șemlacul Mic*, în «Mitropolia Banatului», 1974, nr. 4—6.

46. Tihomer Turchányi, *op. cit.*, p. 97; C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, II, București, 1968, p. 170.

47. At. Popa, *op. cit.*, p. 5.

În centrul Țării Românești s-au descoperit, datînd tot din secolul al XIII-lea, așezămintele de la Cetățeni (pe apa Dimboviței) ⁴⁸ și Mînăstirea «Corbii de Piatră» ⁴⁹ din vecinătate — prima mînăstire pictată de la noi — săpată în stîncă și înconjurată de chilii și trapeză. Deși începuturile lor se datorează unor necunoscuți sihaștri cîtor este socotit Basarab I întemeietorul (1310—1352) cu care încep pomelnicile. De altfel, acest voievod este socotit de tradiție întemeietor și al altor mînăstiri din Țara Românească, cum ar fi: cea de la Rîmnicu Vlcea de pe locul actualului Centru Eparhial, cea de la Curtea de Argeș, unde-și va fi așezat reședința mitropolitului Iacint în 1359; cea de la Arnota, cea de la Drăgănești (lîngă Roșiorii de Vede) etc ⁵⁰.

În partea de răsărit a țării se întîlnesc, de asemenea, o serie de obiective monahale, pe care cercetătorii le-au neglijat pe nedrept: schiturile rupestre din regiunea Buzăului, revenite în atenția specialiștilor în urma descoperirii unui carnet de schițe inedit al pictorului elvețian H. Trenk ⁵¹, însoțitorul lui Alexandru Odobescu în periplurile sale arheologice. Este vorba despre un adevărat complex monahal, alcătuit din schiturile: Alunișul (în ființă și azi), Agathonul, Fundătura, Peștera lui Iosif Torcătorul, Peștera îngăurită, Fundul Peșterii. Prin hramurile pe care le poartă (Schimbarea la față, Sf. Ioan Bogoslovul — Evanghelistul, Sf. Ioan Zlataust — Gură de Aur), schiturile glăsuiesc despre perioada de glorie a isihasmului pe care întemeietorii lor îl vor fi cunoscut în călătoriile anterioare la Athos, iar prin toponimele din jur (Virful lui Martirie, Muntele Cecilia — posibilă degradare a denumirii Cilicia, din Asia Mică) se sugerează o folosire mult mai veche a lor, încă de pe vremea cînd creștinii erau persecutați în dreapta Dunării ⁵².

Vor mai fi existat, desigur, și alte vetre de viață călugărească pe pămîntul nostru în afara celor știute și menționate aici, care nu au fost încă scoase din taldul vremii. În veacul al XIV-lea, mărturia lor este însoțită și de cîteva știri documentare, care nu numai că atestă cu putere existența monahilor români, dar ne spun cîte ceva și despre felul cum erau ei organizați.

1. Viața Sfîntului Grigorie Sinaitul, publicată pentru prima oară la noi în sensul folosit acum de către mitropolitul cărturar Tit Sîmedrea ⁵³, ne descoperă printre discipolii marelui isihast de la Paroria (vatră isihastă întemeiată de Sfîntul Grigorie Sinaitul, în apropiere de Adrianopol, între anii 1325—1346), veniți dintre «mai multe neamuri» și călugări «de dincolo de Istru», adică din țara lui «Alexandru» (Nicolae Alexandru Basarab). Viitorul voievod mai este pomenit și în alt document ⁵⁴, printre «împărații pămîntului», cu care Sfîntul Grigorie purtase corespon-

48. Pavel Chihaia, *Cetatea și schitul lui Negru Vodă de la Cetățeni — Muscel*, în «G. B.», an. XXVIII (1969) nr. 1—2, p. 111—130.

49. Carmen Lucia Dumitrescu, *Biserica rupestră Corbii de Piatră cel mai vechi ansamblu de pictură cunoscut astăzi din Țara Românească*, în «Studii și Cercetări de istoria artei», t. 22, București, 1975, p. 23—51.

50. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 287.

51. H. Trenk, *Album*, Biblioteca Academiei R.S.R., Secția Stampe, AD 5/162.

52. Pavel Chihaia, *Date noi despre bisericuțele rupestre din Munții Buzăului*, în «G. B.», XXXIII (1974), nr. 5—6, p. 507—512.

53. Tit Sîmedrea, *art. cit.*, p. 675.

54. *Ibidem*, p. 679, n. 28.

dență. Deși nu se cunoaște pînă acum nici una din scrisorile acestei corespondențe, e de presupus că obiectul lor îl constituia soarta călugărilor vlahi de la Paroria și, fără îndoială, elemente de teologia luminii, asupra căreia voievodul întemeietor de scaun mitropolitan se va fi arătat interesat chiar înainte de urcarea sa pe tron.

2. Actul Patriarhiei Ecumenice⁵⁵ pentru întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, din mai 1359, ne lasă să înțelegem că la acea dată numărul călugărilor din Țara Românească era destul de mare, de vreme ce socotea necesar să legifereze expres supunerea lor față de mitropolitul Iacint. De asemenea, din act deducem că ei erau organizați pe trepte, căci se vorbește nu numai despre μονάχοι ci și despre ερημονάχοι.

3. Actele de la Cutlumuş⁵⁶, publicate în 1945 la Paris, descriu pe larg unele frământări din viața așezămîntului atonic, cu valoroase informații în problema care ne preocupă. Se știe că la începutul secolului al XIV-lea Bizanțul nu mai era în stare să îndestuleze minăstirile aghiorite, așa că stareții lor au început să peregrineze după milostenii. Egumenul Hariton al Cutlumuşului a bătut atunci de șapte ori la porțile domnitorilor români și niciodată nu s-a întors cu mîinile goale⁵⁷. Milostenia domnească a avut un dublu rezultat: a ajutat minăstirea și a deschis drum larg spre Athos multor călugări români, care, spre a se adăpa direct din izvorul monahismului și-au părăsit minăstirile din țară și s-au închinoviat la Cutlumuş. Actele spun că în curînd lucrurile au luat aspectul unei adevărate hegemonii muntene⁵⁸ de natură să neliniștească elementul grecesc din minăstire. Pe de altă parte, românii erau nemulțumiți de trăirea chinovială care-i obliga să aibă totul în comun cu grecii și din această pricină unii s-au întors în țară, iar alții s-au adresat voievodului Vladislav (1364—1377), plîngîndu-se de «infricoșările căsunate lor de greci». Cu ocazia următoarei vizite — a cita? — voievodul îi pretinde lui Hariton să îndulcească «podvigul minăstirii de el igumenită»⁵⁹, ca să poată petrece acolo viață monahală și românii, adică să schimbe chinovia în idioritmie. Abia după multe ezitări, starețul și călugării greci se învoiesc cu dorința domnului român, dar fac totul ca învoiala lor să fie plătită scump, căci «acareturile și veniturile minăstirii sînt neîndestulătoare și pentru greci și pentru români dacă se aplică podvigul cerut de el»⁶⁰. În schimbul tuturor sacrificiilor, însă, ei îl vor numi pe voievodul român «stăpîn și ctitor» (κύριος καὶ κτήτωρ)⁶¹ al Cutlumuşului și în viitor egumenul minăstirii va fi întărit de el.

Urmările legăturilor dintre curtea Țării Românești și Cutlumuş au fost fructuoase. Ele au impulsionat monahismul nostru și l-au influențat. Peste puțini ani însuși Hariton s-a mutat cu totul în Țara Românească și a fost făcut mitropolit «al unei jumătăți din Ungrovlahia»(1372)⁶².

55. Documente privind istoria României — Secolul al XIII-lea, al XIV-lea și al XV-lea, B. Țara Românească (1242—1500), Ed. Acad. R.S.R., București, 1953, p. 27.

56. Paul Lemerle, Actes de Cutlumus, Paris, 1945, p. 29, cf. Arhim. Prof. Veniamin Micle, art. cit., p. 314.

57. Răzvan Teodorescu, Bizanț, Balcani, Occident, la începuturile culturii, medievale românești (secolele X—XIV), București, 1974, p. 227.

58. Ibidem.

59. Tit Sîmedrea, art. cit., p. 682.

60. Ibidem.

61. Paul Lemerle, op. cit., docum. nr. 29.

62. Pr. Prof. Dr. M. Păcurariu, op. cit., p. 251—252.

Mai putem spicui din documentele amintite numele ieromonahului Iacob și al fratelui său, protopopul Mihail — după văduvie și călugărie ieromonahul Melchisedec —, plecați la Athos, precum și al *catigumenu-lui Dositei*⁶³ (starețul minăstirii Sfântul Nicolae de la Curtea de Argeș?) prezent pe lângă Vladislav în discuțiile cu Hariton.

Întimplările istorisite în actele de la Cutlumuș, s-au petrecut înainte de 1370, deci înaintea zidirii Voditei⁶⁴, dar între cele două momente se poate face o legătură. Sfântul Nicodim, format la școala atonică⁶⁵, a trecut Dunărea pe la 1369—1370, și a împlinit ceea ce românii ceruseră la Cutlumuș: un monahism conform cu pravilele Sfinților Părinți și nu după ambițiile omenești, dar a schimbat traiul idioritmic preferat de ei mai înainte — care produsese în nordul Dunării atâtea schitulețe și chilii izolate — în sens chinovial, singurul potrivit pentru marile vetre monahale pe care le proiectase. În felul acesta, el a fost organizatorul, după un izvor bizantino-atonit, potrivit suflului duhovnicesc al veacului al XIV-lea, al monahismului deja existent la noi, sau mai bine zis, reorganizatorul lui, așa cum va fi în secolul al XVIII-lea Paisie Velicicovschi și nu «intemeietorul călugărismului românesc», cum s-a spus.

În timpurile de dinaintea întemeierii statelor feudale românești este greu a se urmări neîntrerupt firul evenimentelor, dată fiind sărăcia izvoarelor și a mărturiilor arheologice, ale cărei cauze sînt pe larg studiate în lucrările de specialitate. Este însă cu osebire dificil a desprinde dintre aceste evenimente pe cele care privesc orînduirile minăstirești de la noi, cu atât mai mult cu cit tema este relativ recentă în preocupările istoricilor, așa cum am mai spus, ea lăsînd spațiu larg descoperirilor și argumentărilor pe care viitorul le va adăuga cu siguranță celor vechi. Totuși, din cele de pînă acum, se pot desprinde cîteva concluzii:

— Pînă la ridicarea primelor minăstiri cu viață de obște s-a preferat practicarea ascetismului în peșteri, chilii retrase și în general în locuri cit mai ascunse de lume. Particularitatea pornea probabil din înțelegerea că desăvîrșirea spirituală urmează consacării totale lui Dumnezeu, ori, mai tirziu, a fost influența isihasmului, practică prin excelență sihăstrească (isihia-liniște). Așa se face că cele mai abundente urme de monahism s-au descoperit prin peșteri, dintre care unele au fost chiar amenajate special pentru rugăciune, săpîndu-se altare sau zidindu-se în ele bisericuțe. Ne stau mărturie în acest sens cele de la Vă-

63. Paul Lemerle, *op. cit.*, docum. 29.

64. Teza arheologului Virgil Drăghiceanu, conform căreia Sfântul Nicodim a construit Vodița pe temeliiile unei minăstiri a lui Litovoi († 1273) (*Săpăturile de la Vodița. Bisericile Sf. Nicodim și a lui Litovoi-Vodă*, în «B.C.M.I.» XXII (1929), p. 149—156), folosită intens pentru a demonstra existența monahismului românesc anterior Sfîntului Nicodim a fost corectată de cercetările recente în sensul că actualele ruine de la Vodița aparțin unei reconstrucții de la începutul veacului al XVIII-lea, iar temelia veche este de fapt a Voditei Sf. Nicodim. (Pe larg: Tit Sîmedrea, *Minăstirea Vodița. Glosă pe marginea unui document inedit*, în «B.O.R.», LXV (1947), nr. 1—3, p. 63—76; Gh. Cantacuzino, *Probleme ale cronologiei ruinelor lăstei minăstirii Vodița*, în «SCIV», t. 22, 1971, nr. 3, p. 469—478).

65. Personalitatea Sf. Nicodim, la: Prof. V. Brătulescu, *Sfîntul Nicodim*, în «Mitropolia Olteniei», XXII (1970), nr. 5—8, p. 587—598.

rădia, Corbii de Piatră, Buzău etc., obiceiul prelungindu-se în timp până târziu în veacurile XVII—XVIII.

— Chiar când călugării s-au constituit în așezăminte mai mari, cum s-a întâmplat prin veacurile V—VII sau XII—XIII, la construirea locașurilor au fost folosite materiale slabe, care nu au rezistat timpului: lemn, lut, cărămidă, etc., așa încât marea lor majoritate au dispărut complet și azi nu se mai știe unde au ființat.

— Perioadele de liniște mai îndelungată au stimulat și dezvoltarea preocupărilor teologice în minăstirile noastre, fertilizate de lumina spiritualității bizantine. Cele mai elocvente dovezi sînt operele de profunzime ieșite de sub pana unor monahi ca Sfîntul Teotim, Sfîntul Ioan Casian, Dionisie cel Mic, călugării sciți Maxențiu și Leonțiu și alții.

Reorganizarea adusă de Sfîntul Nicodim a însemnat continuarea, în locașuri noi și chivernisite după model aghiorit, a vieții monahale curate dintotdeauna, caracteristică a monahismului românesc pînă azi.

CRUCEA LUI MIHNEA AL II-LEA TURCITUL DE LA MALAMUC

N. GHINEA
licențiat în teologie

În fața bisericii Sf. Haralambie, din com. Malamuc, de lângă Gherghița, jud. Prahova, în partea dreaptă a pridvorului, se află o cruce de piatră înaltă de 1, 89 m, cu lungimea brațelor longitudinale de 1,14 m, cu lățimea brațelor de 0,40 m și grosimea lor de 0,23 m. Punctul de încrucire a brațelor este amplificat cu rotunjimi în cele patru unghiuri dînd naștere unui disc circular în mijlocul căruia este săpată o nișă pătrată pentru candelă. Atît nișa cît și marginile pe față și pe dos sînt încadrate de o nervură rotunjită în relief, care încadrează în mod pregnant atît inscripțiile de pe față cît și ornamentele de pe dos și intradosurile brațelor dînd o formă puțin obișnuită crucii¹.

Pe fața crucii se află următoarele inscripții săpate-n relief²: în discul circular este scris în jurul nișei cu litere mari în l. slavonă tróparul Sf. Cruci. *крѣсть твоѣмъ члстномъ покланѣемъ съ вѣдѣнѣмъ ко нъ твоѣ* *Въскрѣсѣнїѣ пѣснѣмъ(?) нъ славимъ* (în traducere românească: «Crucci Tale cinstite ne închinăm Stăpîne și Învierea Ta o cîntăm și o slăvim»); pe brațele de sus și de jos inițialele *Ѹс* (Iisus) *Хс* (Christos), iar pe cele laterale: *инокъ* (învinge); pe laturile nișei cei patru evangheliști: *Ѹван* (Ioan) *Лука* (Luca) *Маркѣ* (Marcu) *Матѣи* (Mathei); iar pe brațul inferior sub nivelul discului, inscripția în l. slavonă: *Въздѣвиженїѣ съ нѣ члстїѣ* *крѣсть нѣ съ нъ клавѣннѣ вѣ дѣнъ вѣдѣнѣмъ нъ хрѣстѣ* *рѣвѣ божїѣ гѣспѣднѣ* *вѣдѣнѣмъ* *и нѣшѣ* *Ѹвѣннѣ конко* *Мѣлѣдѣ рѣвѣ* *божїѣ гѣспѣднѣ* *вѣдѣнѣмъ* *и нѣшѣ* (în traducere românească: «Ridicarea acestei cinstite cruci

1. Vezi fig. 1.

2. Lectură și traducerea textului inscripțiilor au fost făcute de Dl. Const. Bîlan, cercetător principal la Institutul de istorie «N. Iorga», căruia îi aduc călduroase mulțumiri.

și această fântină în zilele binecinstitorului și de Christos iubitorului, domnul nostru Io Mihnea voivod. Rugăciunea robului lui Dumnezeu, a domnului. În anul 7099»³.

Pe dosul crucii de-a lungul celor două brațe sînt incizate trei benzi formate din cîte trei nervuri, care se împletesc regulat, frîngîndu-se în unghi, împletitura din brațele verticale suprapunîndu-se peste cea din brațele orizontale. În spațiile rotunjimilor discului circular, corespunzînd unghiurilor drepte formate de încrucișarea brațelor, se află săpate-n relief patru discuri cu motive geometrice în formă de arabescuri⁴. Pe fețele laterale ale brațelor și rotunjimilor discului circular este săpat în relief un chenar format din două benzi de cîte două nervuri care se împletesc, frîngîndu-se rotund.

Astfel lucrată, crucea prezintă o notă aparte față de modul tradițional în care se lucrau în Țara Românească asemenea monumente în sec. al XVI-lea. Atît după forma și podoaba ei, cît și după limba inscripției, care nu arată un lăpîcid bun cunoscător al limbii, este foarte posibil ca meșterul să fi fost adus din afara țării.

Din inscripție deducem că crucea a fost ridicată cu cheltuiala lui Mihnea al II-lea Turcitul, în a doua domnie a sa (1585—1591) și așezată lîngă o fîntînă făcută tot cu cheltuiala sa. Crucea, deci, n-a putut fi de la început pe locul în care se află astăzi, deoarece tradiția locală nu păstrează amintirea existenței vreunei fîntini lîngă actuala biserică, ri-

3. Nefînd menționată luna și ziua, presupunem că crucea a fost pusă în intervalul: 1 sept. 1590, cînd a început anul 7099 și 1 mai 1591, cînd s-a sfîrșit domnia lui Mihnea al II-lea Turcitul. 4. Vezi fig. 2.

dicată în sec. al XIX-lea, mult prea târziu după ridicarea crucii, iar fintina care se află în partea de sud a incintei actualei biserici, după aceeași tradiție, a fost făcută tot în sec. al XIV-lea. Atunci, în chip firesc ne întrebăm, unde era fintina făcută de Mihnea Turcitul, lângă care, în semn de rugăciune, a așezat această cruce.

În sec. al XVI-lea modestul sat Malamuc, situat la 4 km SE de Gherghița, era moșie domnească și apare în documentele vremii numai prin aceea că lângă el se afla o minăstire numită în aceleași documente «M-rea Sf. Nicolae de lângă orașul Gherghița» sau «Sf. m-re Molomoc⁵ din jos de orașul Gherghița». Ea era situată pe o limbă de teren în imediata apropiere de confluența riului Teleajen cu Prahova. Nu știm când a fost întemeiată această minăstire. Ea n-a putut fi întemeiată, însă, mai înainte de prima jumătate a sec. al XVI-lea, deoarece nu avem nici o mențiune anterioară anului 1571 de când datează prima danie care i se face ca unei minăstiri existente de mai mult timp. Satul Malamoc, însă, este posibil să fie menționat într-o hotărnicie a moșiei orașului Gherghița din 27 martie 1534⁶. Fondatorul ei a fost un boier de țară numit Iane portarul din Slătioare. El este menționat târziu, într-un hrisov dat de Alexandru-vodă Coconul la 13.IV.1626, prin care se întărește minăstirii Molomoc parte din bunurile ei imobiliare⁷.

Ceea ce reține atenția este că această minăstire s-a bucurat de atenția și favoarea domnitorilor Alexandru al II-lea Mircea (1568—1577), Mihnea al II-lea Turcitul (1577—1583, 1585—1591), fiul celui dintâi, Radu-Vodă Mihnea (1611—1616, 1620—1623), fiul lui Mihnea Turcitul și Alexandru al II-lea Coconul (1626—1627), fiul lui Radu Mihnea. Deci toți descendenții ai lui Mihnea-vodă cel Rău, domn al Țării Românești (1508—1510). Rămâne necunoscută cauza acestui favor. Presupunem că ctitorul, Iane portarul din Slătioare, era legat, fie prin rudenie, fie în alt mod de familia Mihneștilor. Cert este, însă, că la 1571 ian. 10 Alexandru al II-lea Mircea îi dăruiește «o moară din morile domniei mele de la Gherghița»⁸; Mihnea al II-lea Turcitul îi dăruiește la 1581 martie 15 «două vaduri de moară cu loc destul pentru moară din drumul țirgului...»⁹. Același domnitor o închină la 1582 iulie 14 minăstirii Castamonit de la Athos¹⁰. Radu Mihnea fiul lui Mihnea Turcitul, o refacă după distrugerea ei de tătari la 1596 și reconfirmă închinarea ei la minăstirea Castamonit, dăruindu-i un mertic anual în bani. Iată ce menționează cartea domnească din 1612 mai 12, dată minăstirii de Radu Mihnea: «...văzînd domnia mea, în aceste vremuri, această sfință m-re... cum a rămas sărăcită și orfană de la drept-credincioșii ctitori. De aceea, domnia mea nevoind să fe pustie, ci am așezat-o domnia mea să fie metoh sfintei m-ri de la Sfîntul Munte ce se zice Castamonit... Și am rîvnit domnia mea a mă numi noul ctitor și am dăruit domnia mea pe fiecare an cu mertic 5000 aspri și 500 aspri de cheltuială pentru frații ce vin în fiecare an să se odihnească în sfîntul metoh mai suszis...». Cere călu-

5. Această formă se întâlnește frecvent în documente alături de formele Malamoc și Malamuc.

6. Vezi Arh. St. Buc. S. I. nr. 396; Documente privind istoria României (D.I.R.) sec. XVI, B, vol. II, p. 154; doc. este deteriorat.

7. Documenta Romaniae Historica (DRH), sec. XVI, B, vol. XXI, p. 77.

8. D.I.R., sec. XVI, B, vol. IV, p. 4. 9. D.I.R., sec. XVI, B, vol. V, p. 485.

10. D.I.R., sec. XVI, B, vol. V, pp. 82—83.

gărilor ca să fie înscris el și familia lui în pomelnicul ctitorilor minăstirii¹¹. La rindul său, Alexandru al II-lea Coconul întărește la 1626 apr. 13 minăstirii o vie la Cernătești și alte bunuri dăruite de Iane Ghiormescu și un loc în Gherghița pe care se afla o biserică de piatră, prăbușită în urma unui cutremur din timpul lui Mihai Viteazul, dăruit de ctitorul minăstirii, Iane portarul din Slătioare, pentru că, adaugă cartea domnească, «iarăși a fost făcută și Sfinta m-re Molomocul tot de răposatul Ianiu portarul...»¹².

Preferința arătată de cei patru domnitori Mihnești minăstirii Malamoc ne îngăduie să credem că susmenționata cruce a fost așezată lângă o fântină construită cu cheltuiala lui Mihnea al II-lea Turcitul în incinta minăstirii Malamoc și mutată aici la mijlocul sec. al XIX-lea, după ce minăstirea se destrămasese, iar biserica ei se prăbușise ca urmare a inundațiilor făcute de cele două cursuri de apă la confluența cărora se afla. Împreună cu crucea au fost mutate la noua biserică, cu hramul Sf. Haralambie din satul Malamoc, și alte obiecte de la vechea minăstire¹³. Multe din obiectele care au aparținut fostei minăstiri, fie că pînă acum n-au fost identificate, fie că au fost răspândite la bisericile din jur sau pur și simplu însușite de persoane particulare.

Atît documentele citate cît și inscripția de pe această cruce confirmă îndubitabil legătura strînsă care a existat între Mihnești și minăstirea Malamoc. Fără a încerca să elucidăm aici originea acestei legături menționăm numai că Doamna Ecaterina Salvaressa, soția lui Alexandru al II-lea Mircea, originară din cartierul Pera de la Constantinopol, a fundat minăstirea Slătioare-Vilcea¹⁴ unde Iane portarul, ctitorul minăstirii Malamoc și fiul său, Dragul postelnicul, e posibil să fi avut stăpîniri. Aceasta ne duce la gîndul că e probabil să fi existat o legătură între familia Doamnei Ecaterina și familia lui Iane portarul din Slătioare mai probabil între mama Doamnei Ecaterina, cunoscută sub numele de «Perota», și familia lui Iane portarul. N. Iorga presupunea că ea a trăit în Tara Românească¹⁵. Sau legăturile puteau fi între Alexandru al II-lea Mircea și Iane portarul. Oricum, acesta este un indiciu care ar putea să explice atașamentul lui Mihnea Turcitul față de minăstirea Malamoc. Și cum Doamna Ecaterina avea legături cu Veneția prin fratele și sora ei vitregă Marioara, retrasă în minăstirea San Maffio de la Murano¹⁶ s-ar putea explica și numele de Malamoc printr-o influență venețiană, știut fiind că există pînă astăzi o așezare în laguna venețiană cu numele de Malamocco¹⁷. Toate acestea însă, vor putea fi lămurite numai prin noi cercetări în arhivele Veneției și arhivele românești.

11. v. D.I.R., sec. XVII, B, vol. II, p. 74—75.

12. D.R.H., sec. XVI, B, vol. XXI, p. 77.

13. Ca de ex.: patru icone dăruite schitului Malamoc la 1814 martie 3 de un Hristodol; o icoană a Sf. Haralambie, placată cu argint de oroșanii Ploestilor prin osteneala protopopului Necole... leat 1813 nov. 10; o piatră de mormînt atît de mult tocită prin călcătură încît inscripția cu litere cirilice este ilizibilă. Ea se află lângă biserică în partea stîngă a tîndei, opusă locului unde se află crucea.

14. Vezi N. Iorga, *Biserica Doamnei Ecaterina*, în «Bul. Com. Mon. Ist.»; XXIV (1931), pp. 38—39.

15. Vezi N. Iorga, *Femeile în viața neamului românesc*, Vălenii de Munte, 1911, p. 31.

16. Nicolae Ghinea, *La famille de la Princesse Cathérine Salvaressa* (în mss).

17. O asemenea așezare s-a mai făcut (vezi St. Greceanu, *Despre cupîntul «Balamuc»*, în «Săptămîna politică și culturală» din 5.III.1911).

INFORMAȚII ISTORICE ȘI BISERICEȘTI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE, ÎN MANUSCRISELE CODICELUI PATRIARHAL 2452 AL BIBLIOTECII VATICANULUI

Pr. dr. IOAN V. DURA

a. Considerații generale cu privire la Codicele Patriarhal 2452

În revista «Diptice»¹, din anul 1979, volumul unu, a Societății de Studii Bizantine și Postbizantine din Atena, Athanasios D. Kominis publica: «Însemnări din Biblioteca Vaticanului»² (p. 20—25), unde printre altele, releva prezența Codicelui patriarhal 2452, în Biblioteca Vaticanului.

Acest Codice, (2452), conține manuscrise a căror cronologie începe cu anul 1600 și se termină cu 1764. Conform etichetei de pe prima sa pagină, codicele a aparținut unui fost ierarh grec, ce a păstrorit eparhia Melenikului.

Unele dintre manuscrisele codicelui conțin prețioase informații istorice despre Țările Române și Biserica acestora, ceea ce ne-a determinat să le traducem și să le publicăm. Primul manuscris publicat și tradus este cel de mai jos.

b. Traducerea manuscrisului

CODICE 2452

p. 139

1766. Identic cu originalul, despre o convenție. — Dumnezeu.

Se știe că este necesar ca înțelegerile (convențiile) și promisiunile oricăruia să fie făcute cunoscute cu acte scrise; prin aceste acte scrise se ia oricând cunoștință de aceste convenții anterioare și de cele întâmplute, și astfel, cei ce au trebuință de ele pot să certifice cele aflate în litigiu și să aducă totodată aminte de conținutul lor, celor ce le-au semnat.

De altfel, dacă nu sînt scrise cele săvîrșite, se uită ușor și nu rămîn pentru eternitate. Deoarece, s-a ajuns la o înțelegere între Smerenia Noastră și cel ce este în prezent pe tronul patriarhal și ecumenic, Prea Sfinția Sa și Prea Învățatul Patriarh al Constantinopolului, domnul, domnul, Iacob, prea iubit frate al nostru în Duhul Sfînt și coliturghisitor, și Sfîntul Sinod al arhierilor de pe lângă acesta, în prezența, Prea Fericitului și Prea Sfințitului Patriarh al sfintei cetăți Ierusalim și a toată Palestina, domnul Dositei, a Prea Ilustrului și Prea Gloriosului Stăpin, domnul, domnul, Ioan Dumitrescu Cantacuzino Voievod, și a celorlalți preasfințiți arhieri, prea cinstiți clerici ai Mării Biserici a lui Hristos, și a distinșilor demnitari ai acesteia, adică, să mențin pace, durabilă față de Marea Biserică a lui Hristos și să nu mai încerc niciodată să ocup tronul patriarhal, întrucît mi s-a dat conducerea mitropoliei Filipopolului, cu condiția să-mi aparțină toată viața și să mă bucur de toate drepturile ei bisericesti, pentru buna viețuire a noastră și cu promisiunea că nu voi fi mutat de acolo, adică, nu mi se va lua nicideată aceasta. Pentru acest motiv, în baza celor căzute de acord, în mod adevărat și fără ipocrizie, promit înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor că voi menține pace desăvîrșită față de Sfînta Mare Biserică a lui Hristos. În toate zilele vieții mele, fără vreo mașinație și înșelătorie, și că nicideată nu voi mai încerca să ocup tronul patriarhal, și apoi în nici un fel să mai patriarhicesc pe acesta; nici eu însumi pentru mine să revîndic Patriarhia, nici altei persoane să-i dau în gînd așa ceva, ca apoi, sub aparenta că acela va fi patriarh, să intervin cu multă abilitate, să pun mîna pe tronul patriarhal și să-l ocup, așa cum și alte dăți au procedat alții. Nici oricare altă pagubă, în consecință, voi provoca Sfintei Biserici a lui Hristos, nici eu însumi, nici prin intermediul oamenilor mei sau a prietenilor. În afara celor de mai sus, dau anual Mării Biserici a lui Hristos, haracul domnesc al mitropoliei Filipopolului, precum și patruzeci de mii de aspri drept contribuții la colecta patriarhală în pace și fără obiecții. Dacă vreodată mă voi face vinovat de încălcarea acestor promisiuni ale mele, din rea voință, și voi încerca apoi să solicit patriarhie și să creez scandaluri în vederea

1. «Δίπτυχα».

2. «Βατικανὴς Βιβλιοθήκης Ἀποσημείωματα».

obținerii tronului patriarhal și să provoc pagubă Bisericii, fie eu Insumi, fie pe acuns prin intermediul altor persoane, iar uneltirea aceasta și intriga devenită evidentă și mărturisită, răspunzător pentru acest lucru sint eu, fără nici o scuză; și voi suporta pedeapsa ce va fi votată sinodal contra mea. Și In plus, fie să am parte de minia divină și să aflu pe Dumnezeu contra mea In ziua judecării, și să cad victimă miniei sale cele drepte și răzbunării lui. Drept pentru care am emis prezentul act, mărturie și confirmare a promisiunii mele, validată cu semnătura mea și cu mărturia Sfintului Sinod prezent.

In anul 1679, luna Iulie.

Fostul Patriarh al Constantinopolului promite cele de mai sus.

p. 140

Dositei al Ierusalimului, martor al celor de mai sus.

Ioan Dumitrascu Cantacuzino Voievod martor.

Mare skevofilax Alexandru martor.

Mare hartofilax Balasis martor.

Mare eccleziarh Manolakis martor.

c. Considerații privind manuscrisul publicat

Manuscrisul se află inserat la paginile 139—140 ale codicelui patriarhal 2452. Trebuie precizat însă, că la paginile menționate ale codicelui nu se află manuscrisul original, datat din iulie 1679, ci o copie tardivă a acestuia, datată din anul 1796, după cum ne-o indică, de altfel, însuși copistul, la începutul acesteia. Cu toate acestea, copistul ține să ne asigure că copia sa este identică cu originalul din 1679. El o face la începutul manuscrisului său concomitent cu prezentarea mai mult decit lapidară a conținutului acestuia, sub formă de titlu: «Identic cu originalul, despre o convenție».

Cit este de identică copia sa cu originalul, n-o putem afirma, din moment ce nu cunoaștem pe acesta din urmă. Ceea ce se poate însă afirma cu certitudine este faptul că In realitate nu avem de a face cu o convenție, cum scrie copistul, ci cu un «act emis» de un «fost Patriarh ecumenic», identificat de noi, cum se va vedea mai jos, cu Dionisie al IV-lea Muselimis sau Seroglanul (8 noiem. 1671—14 aug. 1673; 29 iul. 1676—29 iul. 1679; 30 iul. 1682—10 mart. 1684; început apr. 1686—12 oct. 1687; aug. 1693—aug. 1694). Că este așa reiese din însăși textul manuscrisului. Astfel, Dionisie al IV-lea ținea să precizeze că «a emis acest act» spre a fi «mărturie și confirmare a promisiunii (s.n.) mele, validată cu semnătura mea și cu mărturia Sfintului Sinod prezent»³. Prin promisiunea sa, validată cu cinci mărtori, Dionisie al IV-lea urmărea să asigure, o dată In plus, pe patriarhul ecumenic Iacob (sfârșit. Iulie 1679—30 iulie 1682; 20 martie 1685—sfârșit. martie 1686; 12 oct. 1687—3 mart. 1688), de respectarea deplină a unei convenții încheiate între ei amândoi mai înainte. Era vorba de o convenție In virtutea căreia i se acordase lui Dionisie al IV-lea, spre «prezidare»⁴, «pe viață», de către Patriarhul ecumenic Iacob, mitropolia

3. A se vedea sfârșitul manuscrisului.

4 «Κατά προθέσειν» sau «προεβριστός» «Prezidarea» înseamnă conducerea și administrarea bunurilor unei mitropolii, rămăsea vacantă, de către un fost Patriarh al Constantinopolului «πρός ζωρίκειαν» acestuia, adică spre servirea trebuințelor vieții sale pămîntești, menținându-și totodată titlul de «ecumenic».

Cit despre «prezidare» unei mitropolii vacante de către un fost patriarh ecumenic, cel puțin In a doua jumătate a secolului al XVII-lea, aceasta era o practică curentă. Astfel, fostul patriarh ecumenic Ioanichie al II-lea (16 noiem. 1646—27 oct. 1648; Iunie 1651—Iunie 1652; apr. 1653—17 mart. 1654; mart. 1655—Iul. 1656) i se da spre «prezidare» de către patriarhul ecumenic Partenie III (26 iul. 1656—24 mart. 1657), In Iulie 1656, episcopia Tzias și Thermion (= Keas și Kinthou), In Ciclade, pentru a se bucura de veniturile acesteia, «pe viață». (Vezi N. Tomadaki. 'Ο Οικουμενικός Πατριάρχης 'Ιωαννίκιος Β' ἀπὸ 'Ηρακλείας εἰς εἰς ἀγέλεισ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Φράγκους καὶ κατὰ τὸν Κρητικὸν πόλεμον 1657-1659. 'Η συμμετοχὴ του εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Μάνης, In «Ἐκκλησιαστικὴ Σπουδαί», t. 2, 1975, p. 131). Ioanichie al II-lea «prezida» această episcopie pînă In august 1661 (Ibid., p. 131, nr. 3).

Fostul patriarh ecumenic Dionisie al III-lea Vardalis (29 iun. 1662—21 oct. 1665), alungat din tronul Patriarhiei ecumenice la 21 oct. 1665, de către Partenie al IV-lea (1 mai 1657—iun. 1662; 21 oct. 1665—9 sept. 1667; început. mart. — 7 sept. 1671;

Filipopolului, în schimbul nemairevendicării, sub nici o formă, a scaunului Patriarhiei ecumenice de către primul. Numai așa se explică de ce nu se află și semnătura Patriarhului ecumenic Iacob pe «actul» emis de fostul Patriarh ecumenic, Dionisie al IV-lea, care, firește, ar fi fost nelipsită în cazul convenției propriu zise. Nu-i mai puțin adevărat, că în «actul» său Dionisie al IV-lea amintește pe larg de conținutul convenției încheiate anterior între el și Patriarhul ecumenic Iacob. De aici provine, de altfel, și confuzia copistului atunci când nota lapidar la începutul copieii manuscrisului: «despre o convenție».

Promisiunea pe care fostul patriarh ecumenic Dionisie al IV-lea și-a luat-o la sfârșitul lunii iulie 1679 era următoarea: «...în baza celor căzute de acord, în mod adevărat și fără ipocrizie, promit înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor că voi menține pace desăvârșită față de sfânta Mare Biserică a lui Hristos, în toate zilele vieții mele, fără vreo mașinație și înșelătorie, și că niciodată nu voi mai încerca să ocup tronul patriarhal, și apoi, în nici un fel să mai patriarhicesc pe acesta; nici eu însumi pentru mine să revendic Patriarhia, nici altei persoane să-i dau în gînd așa ceva. Ca apoi, sub aparenta că acela va fi patriarh, să intervin cu multă abilitate, să pun mina pe tronul patriarhal și să-l ocup, așa cum și alte dați au procedat alții. Nici oricare altă pagubă, în consecință, voi provoca Sfintei Biserici a lui Hristos, nici eu însumi, nici prin intermediul oamenilor mei sau a prietenilor. În afara celor de mai sus, dau anual Marii Biserici a lui Hristos, haraciul domnesc al mitropoliei Filipopolului, precum și patruzeci de mii de aspri drept contribuții la colecta patriarhală, în pace și fără obiecții»³.

În cazul în care nu va respecta cele promise mai sus, Dionisie al IV-lea adaugă că el va fi «fără nici o scuză; și voi susporta pedeapsa ce va fi votată sinodal contra mea. Și în plus, fie să am parte de minia divină și să aflu pe Dumnezeu contra mea în ziua judecării, și să cad victimă miniei sale celei drepte și răzbunării lui»⁴.

După numai trei ani însă, și anume în 1682, Dionisie al IV-lea nu-și mai onora «promisiunea», de care amintea în «actul» său, uitînd chiar de «minia divină» și de căderea sa ca victimă «miniei sale celei drepte și răzbunării lui», și urcă din nou pe tronul Patriarhiei ecumenice, în august 1682.

Că fostul Patriarh ecumenic Dionisie al IV-lea «a emis acest act» la Constantinopol, în iulie 1679, o aflăm menționat la sfârșitul însuși al «actului», înainte de semnăturile martorilor și anume: «În anul 1679, luna iulie». Ceea ce nu se cunoaște, în mod cert, este la ce zi din luna iulie a anului 1679 a fost emis «actul». Dar, cum Dionisie al IV-lea a fost patriarh ecumenic pentru a doua oară pînă la 29 iulie 1679, rezultă de la sine că emiterea «actului» de către acesta a avut loc cu începere de la această dată și pînă la ultima zi a lunii iulie, adică 31 inclusiv.

d. Identificarea «fostului Patriarh al Constantinopolului» cu Dionisie al IV-lea

«Actul» emis la Constantinopol în iulie 1679 este semnat astfel: «Fostul patriarh al Constantinopolului promite cele de mai sus». Așa cum am afirmat-o, de altfel,

1 ian. 1675—29 iul. 1676; 10 mart. 1684—20 mart. 1685), prima, de la acesta din urmă, spre «prezidare» Mitropolia Tesalonicalui, în 1666, și pe care avea s-o «prezideze» pînă în martie 1671. (Vezi Apostolos Glavinis. *Μητροπολιτική Θεσσαλονίκης κατά τόν 12' αιώνα*, 'Αριστοτελικό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. 'Επιστημονική 'Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής, t. 22, Tessalon, 1977, p. 134; 126 și 137).

Cînd Gherasim înceta să mai fie patriarh ecumenic, la 1 ianuarie 1675, el primea spre «prezidare» mitropolia Hios, pe care avea s-o «prezideze» pînă în mai 1676. (Vezi, Tasos Ath. Gritsopoulos, *Γεράσιμος, ὁ Β' Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως* (1673-1675), în «Θρησκευτική καί 'Ιθική 'Εγκυκλοπαίδεια», tom. 4, Atena, 1964, col. 334). Anul următor în martie 1677, același Gherasim primea spre «prezidare» mitropolia Andros, «unde se pare că nu s-a dus» (Tasos Ath. Gritsopoulos, *op. cit.*, col. 334). În fine, în anul 1683 «dacă nu chiar mai înainte» i s-a dat lui Gherasim spre «prezidare» mitropolia Paronaxia, pe care i-o va lua, însă, Dionisie al IV-lea, în timpul celui de al patrulea patriarhat al său (7 apr. 1686—oct. 1687). (Vezi Tasos Ath. Gritsopoulos, *op. cit.*, col. 334).

La rîndul său, patriarhul Partenie al IV-lea, pierzînd tronul în 1676, primea spre «prezidare» în 1677 mitropolia Anhiialului.

Este interesant, totuși, de notat, că Mitropolia Țării Românești și Mitropolia Moldovei, pe care au fost date spre «prezidare» nici unui fost patriarh ecumenic, ceea ce relevă și din acest punct de vedere o autonomie a acestora față de Scaunul din Constantinopol. 5. Vezi manuscrisul. 6. *Ibidem*.

acest «fost Patriarh al Constantinopolului» este, după părerea noastră, Dionisie al IV-lea, ruda lui Șerban Cantacuzino (ap. noiem. 22, 1678—28 oct. 1688)⁷, cărula voievodul valah i s-a adresat la puțin timp după urcarea sa pe tronul Țării Românești, pentru a-l depune pe mitropolitul Varlaam (24 dec. 1672—25 apr. 1679) și a-l reinstala pe fostul mitropolit Teodosie (25 apr. 1608—1672; 26 apr. 1679—† 27 ian. 1708), conform canoanelor Bisericii Răsăritului. Dionisie al IV-lea, atunci Patriarh ecumenic, a răspuns⁸ de îndată lui Șerban Cantacuzino și i-a trimis totodată la București, pe Mitropolitul Anania al Maroniei și pe Marele Logotet al Patriarhiei, Ioanis Kariofilis, cu misiunea de-a restabili pe Teodosie în tronul mitropolităn. Fapt, ce s-a întâmplat în sinodul deschis în capitala Valahiei, la 16 aprilie 1679⁹. În felul acesta se explică de ce voievodul Șerban Cantacuzino semna, la rîndul său, în calitate de martor, în iulie 1679, la Constantinopol, «actul» fostului Patriarh ecumenic Dionisie al IV-lea.

Firește, ca rudă și prieten al lui Dionisie al IV-lea, voievodul Șerban Cantacuzino nu putea fi mulțumit ca fostul patriarh ecumenic să aibă «pe viață» Mitropolia Filippopolului «spre prezidare». Șerban Cantacuzino a acceptat această stare de lucruri, doar temporar, căci el voia pe Dionisie al IV-lea din nou pe tronul Patriarhiei ecumenice, pentru a corespunde astfel și propriilor sale interese. Așa s-a făcut că Șerban Cantacuzino a folosit toate mijloacele de care a dispus și a repus pe Dionisie al IV-lea pe tronul de Constantinopol, atât în 1682, cît și în 1686, de ambele dați detronind pe Patriarhul Iacob¹⁰.

Din partea sa, Dionisie al IV-lea a corespuns întru totul așteptărilor lui Șerban Cantacuzino, fiindcă patriarhul a susținut pe deplin politica anti-otomană a protectorului său. Sînt elovente, în această privință, cele scrise de Dionisie al IV-lea într-o scrisoare adresată autorităților ruse de la Moscova în 1687, unde le recomanda acestora pe Șerban Cantacuzino ca fiind «protectorul creștinilor din Balcani»¹¹. Iar, ca o manifestare concretă a recunoștinței sale față de protectorul său, Dionisie al IV-lea a fost prezent la funeraliile fiicei voievodului, Smaranda, la 8 mai 1688, așa cum avea să fie și la cele ale lui Șerban Cantacuzino, la 28 octombrie din același an¹². Opt ani mai tîrziu, la 23 septembrie 1696, era rîndul lui Dionisie al IV-lea să-și doarmă somnul de veci, în pămînt românesc, și anume la Tirgoviste.

În sprijinul afirmației noastre, că este Dionisie al IV-lea «fostul patriarh al Constantinopolului», care a emis și semnat «actul» din iulie 1679, pledează însăși faptul că toți ceilalți trei «foști patriarhi ecumenici», din acest an (1679), nu puteau, cum se va arăta mai jos, dintr-un motiv sau altul, să fie autorii emiterii și semnării acestuia. Fostul Patriarh ecumenic Metodie al III-lea (5 ian. 1668—incep. mart. 1671) se afla la Veneția din anul 1677, unde avea să și moară «după doi ani, aproximativ în 1679»¹³. La rîndul său, fostul patriarh ecumenic Partenie al IV-lea primea spre «prezidare» în 1677 mitropolia Anhihalului și pe care o deținea și în 1679. Așadar, nu i se putea da în același timp spre «prezidare», «pe viață» și mitropolia Filippopolului. În fine, fostul patriarh ecumenic Gherasim al II-lea (14 aug. 1673—1 ian. 1675) a fost ceteris în mai 1678, de către Patriarhul ecumenic de atunci, și care nu era altul decît Dionisie al IV-lea¹⁴. Deci, nici Gherasim nu poate fi identificat cu «fostul patriarh al Constantinopolului», care a emis și semnat «actul» din iulie 1679.

7. Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*: a) *De la întemeiere pînă la 1800*, în «Biserica Ortodoxă Română», t. 77, 1959, nr. 7—10, p. 924.

8. Răspunsul Patriarhului ecumenic Dionisie al IV-lea a fost publicat de Nicolae Jorga, *Cîteva știri nouă relative la legăturile noastre cu Biserica Constantinopolitană în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în «Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice», seria 2, t. 38, 1915—1916, p. 6—8.

9. Vezi, I. Dură, *Les voievodes de Valachie et de Moldavie et les patriarches orthodoxes d'Orient dans la seconde moitié du XVII-e siècle*, în «Buletinul Bibliotecii Române», (vol. VIII (XII) — Serie nouă), 1980/81, Freiburg im Breisgau (Germania), p. 318—319.

10. *Ibidem*, p. 303.

11. C. Velichi, *România și renasterea bulgară*, București, 1980, p. 35.

12. I. Dură, op. cit., p. 311.

13. Vl. I. Fidas, Μεθόδιος, ὁ Γ', ὁ Μοραβίνης, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1668-1671), în «Ἐφημερίδα καὶ Ἡμερηθὶ Ἐκπαλοστειθεία», .om. 8, Atena, 1966, col. 902.

14. Tasos Ath. Gräsopoulos, op. cit., col. 334.

e. Informații istorice privitoare la istoria Țărilor Române, prezente în manuscris

Se află în prezentul manuscris următoarele informații, directe sau indirecte, privitoare la istoria Țărilor Române:

I. Prezența voievodului, Șerban Cantacuzino la Constantinopol, în luna iulie a anului 1679, când, ca martor, a semnat «actul» emis atunci de către fostul patriarh ecumenic Dionisie al IV-lea.

II. Prezența, tot în același timp, și tot la Constantinopol, a Patriarhului Dositei al Ierusalimului (1669—1707), care semnează și el, ca martor, «actul» lui Dionisie al IV-lea. Dositei nu era altul decât vestitul prelat grec, care a avut strinse relații cu voievozii români și mai ales cu Șerban Cantacuzino, desfășurându-și cea mai mare parte a activității sale de patriarh pe pământ românesc¹⁵.

III. Printre martorii semnatari — în număr de cinci — ai «actului» lui Dionisie al IV-lea a fost și Alexandru Mavrocordat (1641—1709)¹⁶, care «servi pe Șerban Cantacuzino în diferite ocazii»¹⁷ și a avut mai ales raporturi amicale și de rudenie — prin înscrisire —, cu voievodul Constantin Brîncoveanu (28 oct. 1688—24 mart. 1714). De altfel, nu-l întâmplător că întinim martori pe cei trei amintii mai sus — Șerban Cantacuzino, Dositei și Alexandru Mavrocordat —, fiindcă toți erau prietenii lui Dionisie al IV-lea.

IV. În fine, se-nțelege de la sine că în timpul șederii sale la Constantinopol, Șerban Cantacuzino s-a întreținut îndelung despre problemele politice și eclesiastice ale epocii de atunci, cu prietenii săi Dionisie al IV-lea, Dositei și Alexandru Mavrocordat. Discuții asemănătoare va fi avut Șerban Cantacuzino în 1679, la Constantinopol, și cu patriarhul ecumenic Iacob și alți ierarhi și înalți demnitari ai Patriarhiei.

f. Noi informații istorice despre Alexandru Mavrocordat și patriarhul ecumenic Iacob, prezente în manuscris

a) Despre Alexandru Mavrocordat

În «actul emis la Constantinopol, în una din ultimele zile ale lunii iulie 1679 de către fostul patriarh ecumenic Dionisie al IV-lea, Alexandru Mavrocordat semna ca martor, în calitate de «Mare Skevofilax» al Patriarhiei ecumenice. Pînă în prezent, însă, s-a afirmat că Alexandru Mavrocordat a primit din partea Patriarhiei ecumenice, doar demnitățile de «Mare Retor» și respectiv «Mare Logotet»¹⁸, și nu și pe aceea de skevofilax. Or, datorită prezentului manuscris se poate afirma, cu certitudine, că Alexandru Mavrocordat a deținut și demnitatea de «Mare Skevofilax» al Patriarhiei ecumenice.

b) Despre patriarhul ecumenic Iacob

Pînă în prezent se considera că Iacob și-a început, în mod efectiv, patriarhatul său pe tronul ecumenic, în luna august 1679¹⁹. Or, în textul aceluiași «act» emis la sfîrșitul lunii iulie 1679, Iacob este menționat ca patriarh ecumenic. Prin urmare, Iacob își începuse patriarhatul său, încă din luna iulie 1679, și așa sînd lucrurile, cu greu s-ar mai putea, deci, admite șederea efectivă a lui Atanasie al IV-lea, «timp de 12 zile, adică de la 30 iulie pînă la 10 august 1679»²⁰ pe tronul Patriarhiei ecumenice. Eventual, numai existența vreunui act emis de Atanasie al IV-lea, între 30 iulie și 10 august 1679 ar putea, într-adevăr, corobora afirmația șederii lui Atanasie al IV-lea pe tronul ecumenic în acest interval de timp, atât de scurt, de altfel.

15. Despre patriarhul Dositei al Ierusalimului și relațiile sale cu Țările Române și Biserica lor, vezi îndeosebi: Ioan Dură, 'Ο Δοσίθεος Ἱεροσολύμων καὶ ἡ προσφορά αὐτοῦ εἰς τὴν Ρουμανικὴν Χώραν καὶ τῆν ἐκκλησίαν αὐτῶν, Atena, 1977.

16. Privitor la Alexandru Mavrocordat vezi: Dimitrios Procopios (Pamperis) moshoitis, Ἀπαριθμητικὸς Λογίων Γραικῶν, în: J. A. Fabricius, Bibliotheca Graeca, t. XI, Hamburg, 1722, p. 774—776; Nestor Cameriano, Alexandre Mavrocordato. Le Grand Drogman, Son activité diplomatique (1673—1709). Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1970; Z. N. Tspirianis, Ἀλεξάνδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐπιτορρητῶν (Νέα τευχεῖα καὶ νέες ἀποφάσεις), în «Δωδώνη», IV, Ianina, 1975, p. 273—281.

17. Nestor Cameriano, *op. cit.*, p. 16. 18. *Ibidem*, p. 14.

19. Vasile Th. Stavridis, Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχειοῦ, Atena, 1967, p. 159. 20. *Ibidem*.

IMPORTANȚA CANOANELOR SINODULUI II ECUMENIC PENTRU ORGANIZAREA ȘI DISCIPLINA BISERICII *

Drd. CONSTANTIN RUS

Sinodul II ecumenic este un moment de mare însemnătate în viața Bisericii. Timpul în care s-a ținut, problemele teologice și bisericești pentru care s-a convocat, hotărârile dogmatice și canonice pe care le-a luat, numărul mare al episcopilor adunați, interesul și sprijinul împăratului de Constantinopole pentru bunul mers și rezultat al lucrărilor, personalitatea și activitatea unor figuri creștine contemporane, ca și urmările lui, fac ca Sinodul II de la Constantinopol, să fie tot așa de important ca și cel de la Niceea (325), a cărui operă, de altfel, o completează.

Ambele sinoade sînt fundamentale pentru definirea edificiului doctrinal și canonic al Bisericii. Ele au în această privință o activitate paralelă și complementară. Astfel, Sinodul I ecumenic a stabilit, împotriva arianismului, dumnezeirea adevărată și proprie a lui Iisus Hristos ca «Fiul Unul-Născut din Tatăl, mai înainte de toți vecii, de o ființă cu Tatăl», iar Sinodul II ecumenic a stabilit, împotriva macedonianismului și apolinarismului, dumnezeirea Duhului Sfînt și consubstanțialitatea lui cu Tatăl și cu Fiul, precum și integritatea sau deplinătatea firii umane a Mîntuitorului, primită la întrupare afirmînd că «Logosul sau Cuvîntul s-a întrupat, adică s-a făcut om perfect, primind suflet, trup, rațiune și tot ceea ce constituie omul, afară de păcat».

1. Scurtă privire istorică asupra Sinodului II ecumenic.

La jumătatea secolului IV, în cadrul discuțiilor ariene referitoare la Dumnezeirea Fiului, a apărut o nouă erezie, care a început să pună în discuție Dumnezeirea Sfîntului Duh, egalitatea și consubstanțialitatea Lui cu Tatăl și cu Fiul. Luptătorii contra Duhului Sfînt au primit denumirea de pnevmatomihi, macedonieni și maratonieni¹, de la Macedonie și Maratonie promotorii acestei erezii.

Denumirea de *macedonieni* li s-a dat după numele episcopului semiarian Macedoniu, deus din scaun în 360 de sinodul din Constantinopol, ca eretic. După moartea lui Macedonie, conducerea pnevmatomahilor a preluat-o diaconul Maratonie de Constantinopol, devenit episcop de Nicomidia, de la care au primit denumirea de maratonieni, care, după unii, cum lasă a se înțelege și istoricul Socrate, a fost adevăratul întemeietor al ereziei pnevmatomahilor².

* Lucrare întocmită și susținută în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în Teologie, sub îndrumarea D-lui Prof. Iorgu D. Ivan, care a dat avizul pentru publicare.

1. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul II ecumenic de la Constantinopol (381). Înviătura despre Sfîntul Duh și Biserica. Simbolul Constantinopolitan*, în «Studii teologice», XXI (1969), nr. 5—6, p. 327.

2. Socrate, *Istoria Bisericească*, II, 45, P.G., t. LXVII, col. 360 A; Sozomen, *Istoria bisericească*, IV, 27, P.G., t. LXVII, col. 1121 și ed. J. Bidez, *Sozomenus Kirchengeschichte*, în «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte», Band, 50, Berlin, 1960, p. 184, apud. Pr. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 331, nota 17.

Erezia pnevmatomahilor, numiți cînd macedonieni cînd maratonieni s-a răspîndit după apariția ei mai ales în Răsărit, în provinciile Tracia, Bitinia, Hellespont și provinciile vecine³.

Primul care s-a ridicat împotriva pnevmatomahilor a fost Sfîntul Vasile cel Mare, care i-a combătut temeinic în lucrarea sa *Despre Sfîntul Duh*, compusă între anii 374—375, la cererea prietenului său, episcopul Amfilohie de Iconium. Lucrarea e un răspuns documentat la atacurile adversarilor Sfîntului Duh, care acuzau pe arhiepiscopul Cezareii Capadociei că întrebuițează ca doxologie cînd formula «Mărire Tatălui, cu Fiul și Sfîntul Duh», cînd formula tradițională «Mărire Tatălui, prin Fiul, în Sfîntul Duh», preferată de ereticii pnevmatomahi, dar interpretată în sensul vederilor lor eronate. Sfîntul Vasile afirmă că «Duhul Sfînt se bucură de aceeași demnitate cu Tatăl și cu Fiul»⁴. El trebuie socotit deci cu Tatăl și cu Fiul *συναριθμείσθαι Πατρι και Υιῷ* și nu sub ei (*ὑποαριθμείσθαι*); El este egalul și nu inferiorul lor⁵. «Noi trebuie să mărturisim că Tatăl e Dumnezeu, Fiul, Dumnezeu, Duhul Sfînt, Dumnezeu»⁶. El este de o ființă (*ἁποθῆτος*) cu Tatăl și cu Fiul⁷.

Sfîntul Grigore de Nazianz a combătut temeinic pe ereticii pnevmatomahi în Cuvîntarea a V-a teologică rostită, ca și primele patru, în anul 380, în biserica «Învierea» din Constantinopol. El respinge părerea adversarilor Sfîntului Duh, întemeindu-se pe Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, scoțînd în evidență că Sfîntul Duh, a treia persoană divină, nu s-a născut ca Fiul din Tatăl, dar El există din eternitate prin purcedere de la Tatăl a cărui natură noi n-o putem cunoaște⁸.

În 380, Sfîntul Grigore de Nisa, fratele Sfîntului Vasile cel Mare, a combătut de asemenea pe adversarii Sfîntului Duh într-un mic tratat intitulat «Despre Sfîntul Duh contra pnevmatomahilor macedonieni», în care a apărut cu tărie consubstanțialitatea și egalitatea persoanelor divine între Ele și unitatea Dumnezeirii lor. «Precum Tatăl este substanță sau ființă (*οὐσία*) — scrie el — Fiul, substanță, Duhul Sfînt, substanță, dar nu sînt trei substante, tot așa Tatăl e Dumnezeu, Fiul e Dumnezeu, Sfîntul Duh e Dumnezeu, deoarece El are o singură și aceeași ființă, cu toate că fiecare dintre persoane se numește ființă, existență și Dumnezeu»⁹.

3. Sozomen, *Istoria bisericăscă*, IV, 27, P.G., t. LXVII, col. 1200 C. la Pr. Prof. I. Rămureanu, *ibidem*, p. 332, nota. 20.

4. Sf. Vasile cel Mare, *Contra Iul Eunomiu*, III, 1, P.G., XXIX, 653—656, apud Idem, p. 334, nota 29.

5. Idem, *Despre Sfîntul Duh*, XVII, XVIII, 41—47, P.G., t. XXXII, 144—153, apud Idem, p. 334, nota 30.

6. Idem, *Epistola VIII*, P.G., t. XXXII, col. 249, apud Idem, p. 334, nota 31.

7. *Ibidem*, 2—3; 10—11, col. 248—249; 261—263. Grigorie de Nazianz, *En l'honneur du grand Basile, évêque de Césarée de Cappadoce*, Discours funèbre, text grec, 59, traduction... par Fernand Boulanger, Paris, 1908, p. 205—209.

8. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvîntarea V-a teologică*, XXXI, P.G., XXXVI col. 133—172; Idem, *Cele cinci cuvîntări despre Dumnezeu*, trad. de Pr. Gh. Tilea și N. Barbu, Curtea de Argeș, 1947, p. 66—88.

9. Sfîntul Grigore de Nisa, *Contra elinilor despre noțiunile comune*, P.G., XLV, 177, Apud Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul II ecumenic...*, în «Studii teologice», XXI (1969), nr. 5—6, p. 336.

Pnevmatomahii sau macedonienii admiteau Dumnezeu Tatălui și a Fiului, cei mai mulți acceptau consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl, dar refuzau să recunoască consubstanțialitatea Sfântului Duh cu Fiul și cu Tatăl și negau divinitatea Lui, socotindu-l doar «Duh» sau «Spirit» superior naturii spirituale a ingerilor. În concluzie, după ereticii pnevmatomahi, Sfântul Duh ocupă o poziție intermediară între Dumnezeu și creaturi, dar ei n-au reușit să definească mai clar această poziție¹⁰.

Pericolul care amenința Biserica Ortodoxă din Răsărit din cauza acestei noi erezii a determinat convocarea unui sinod ecumenic.

Noul împărat al Bizanțului, Teodosie cel Mare (379—395), văzând că ereticii arieni și pnevmatomahi tulbură liniștea Imperiului, a dat la 28 februarie 380, un edict către popoarele Imperiului «poruncind ca toți supușii Imperiului să adere la adevărata credință a unei singure dumnezeiri a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, de aceeași mărime în Treime»¹¹, pe care l-a reinnoit la 10 ianuarie 381, din Constantinopol, ordonând ca să se adore pretutindeni numele singurului și adevăratului Dumnezeu și să se respecte credința niceeană păstrată de înaintași, care este adevărata religie. În anul 381, împăratul dorind să restabilească liniștea și ordinea în Biserică, a convocat pe Întistătătorii Bisericii din jumătatea orientală a Imperiului său la un Sinod ecumenic.

Sinodul s-a deschis în Constantinopol, la începutul lunii mai 381 și a durat pînă la 9 iulie același an, cînd a ținut ultima ședință. La Sinodul II ecumenic au participat 150 de episcopi, veniți din diocesele și provinciile imperiului roman de Răsărit. Actele sinodului s-au pierdut, dar ni s-au păstrat numele episcopilor, rînduiți pe provincii, ceea ce presupune că lista lor a fost redactată ulterior. Printre cei mai de seamă amintim: pe Meletie al Antiohiei, Grigore de Nazianz, Grigore de Nisa, Amfilohiu de Iconiu, Chiril al Ierusalimului, Diodor de Tars ș.a.

Din dioceza Tracia, care aparținea Europei, au trimis episcopi provinciilor Moesia Inferior și Scythia, prin care trebuie să înțelegem Scythia Minor (Dobrogea) sau Dacia Pontică, care aparținea Imperiului roman de răsărit.

Lista sinodală menționează trei episcopi de Scythia și anume *Gerontius* sau *Terentius de Tomis* (Constanța) numit și *Terennius*¹², succesorul lui *Betranion* (*Vetranion*), care a apărat Ortodoxia niceeană în timpul împăratului *Valens* (364—378), *Aetherius de Cherson*, în Crimeea și *Sebastian de Anchialos*, din Tracia. Ceva mai tîrziu, s-au înfățișat la sinod și episcopii din Egipt și Iliricul oriental, în frunte cu *Timotei al Alexandriei* și *Aholiu* sau *Ascholius* de *Tesalonic*. La sinod,

10. G. Bardy, *Macédonius et les Macédoniens*, în «Dictionnaire de théologie catholique», t. IX, 2, col. 1477—1478.

11. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul II ecumenic...*, p. 343.

12. J. P. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. III, col. 572 (pentru *Gerontius*); t. IV, col. 1181 (pentru *Terentius*). Pentru *Gerontius* și *Terentius* să se vadă și studiile: J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, p. 337—338; Prof. Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucurest, 1938, p. 322; R. Janin, *La hiérarchie ecclésiastique dans le diocèse de Thrace*, în «Revue des Etudes Byzantines», 17 (1959), p. 136—149.

s-au prezentat și 36 de episcopi pnevmatomahi, în frunte cu Eleusius de Cizic și Marcian de Lampasc¹³.

Episcopii egipteni, geloși pe prestigiul Sfântului Grigore de Nazianz, doreau să impună pe scaunul de Constantinopol un om de-al lor, pe filozoful Maxim Cincul, hirotonit în mod necanonic, în vara anului 380, chiar în Biserica «Învieirea» din Constantinopol, de un grup de episcopi egipteni, fără știrea Sfântului Grigorie de Nazianz. Văzînd scandalul pe care l-a provocat fapta sa necanonică, Maxim Cincul s-a refugiat în Tesalonic, iar de aici a fost alungat din ordinul împăratului Teodosie¹⁴. De la Tesalonic, acest aventurier s-a întors la Alexandria, unde a încercat să ocupe chiar locul binefăcătorului său, episcopul Petru al Alexandriei, de altfel fără să poată reuși¹⁵. Apoi a plecat la Roma, spre a se plînge papei Damasus pentru alungarea sa din Constantinopol, iar de aici a plecat în Acvileea, unde s-a prezentat episcopilor occidentali și ilirieni, adunați în acest oraș pentru sinodul din 3 septembrie 381, cărora le-a expus eronat și exagerat cele ce pășise la Constantinopol, spre a-i angaja pentru cauza sa¹⁶.

Presedinția Sinodului II ecumenic a avut-o, la început, episcopul Meletie al Antiohiei (362—381), fiind cel mai în vîrstă dintre sinodali. După moartea neașteptată a lui Meletie, la sfîrșitul lunii mai 381, președinția Sinodului i-a revenit, de la începutul lunii iunie, Sfântului Grigorie de Nazianz, recunoscut de Sinod episcop al Bisericii din Constantinopol, în calitate de episcop al capitalei Imperiului de Răsărit, Roma cea nouă.

Prima grijă a Sfântului Grigorie a fost să pună capăt schismei antiohiene. Sfîntul Grigorie a propus ca scaunul Antiohiei să fie încredințat lui Paulin, conducătorul eustațienilor, partidă ortodoxă rigoristă, dar episcopii orientali n-au voit și au propus alegerea lui Flavian, incit schisma antiohiană a continuat încă mulți ani.

Sosirea tirzie la Sinodul II ecumenic a episcopilor egipteni și macedonieni rămîne oarecum inexplicabilă. Se pare că ei au fost invitați de împăratul Teodosie cum se exprimă cunoscutul istoric francez L. Duchesne, «printr-o convocare specială și, într-un fel, extraordinară»¹⁷.

De-abia sosiți la sinod, episcopii egipteni, invidioși pe prestigiul scaunului capitalei și pe Sfîntul Grigorie însuși, supărați mai ales că trimisul lor Maxim Cincul fusese depus din treapta arhieriei și alungat în chip rușinos din Constantinopol, au refuzat să ia parte la Sfînta Liturghie oficiată de Sfîntul Grigorie de Nazianz în fața părinților sino-

13. Socrate, *Ist. bis.*, V, 8., col. 577; Sozomen, *Ist. bis.*, col. 1429—1432, apud Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 353.

14. Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre viața sa*, vers. 887—1919, P.G., XXXVII, 3, col. 1090—1093, apud Idem, p. 345, nota 85.

15. *Ibidem*, vers. 1113—1123, col. 1099, apud Idem, p. 345, nota 86.

16. Sf. Ambrozie, *Epistola XIII. Sanctum animum tuum*, 4—6, adresată împăratului Teodosie, P.L., t. XVI, col. 991—993, apud Idem, p. 346, nota 87.

17. L. Duchesne, *Histoire ancienne de l'Eglise*, t. II, 5-a ed., Paris, 1911, p. 474, nota 1

dului, sub pretext că alegea sa pe scaunul din Constantinopol este nulă¹⁸.

Discuțiile au început să se desfășoare într-o atmosferă foarte agitată. Văzind atmosfera creată de invidia multora, de intrigi, de interese și de conflicte, Sfântul Grigorie s-a hotărât definitiv să demisioneze, atît de la președinția sinodului, cit și din scaunul de episcop al Bisericii de Constantinopol, după toată probabilitatea, la 31 mai 381, părăsind orașul cu sufletul plin de amărăciune pentru cîte văzuse și suferise, retrăgîndu-se în Capadocia¹⁹.

În locul Sfîntului Grigorie de Nazianz, a fost ales episcop al Bisericii de Constantinopol un laic, în vîrstă înaintată, Nectarie (381—397), catehumen încă, originar din Tarsul Ciliciei, care aparținea unei familii senatoriale și exercitase funcția de pretor la Constantinopol²⁰. El a trebuit să fie mai întîi botezat, apoi a primit pe rînd harul diaconiei, al preoției și al arhieriei.

După alegerea lui Nectarie, care a devenit președintele necontestat al sinodului, fiind episcopul capitalei, sinodul și-a reluat ședințele și s-a ocupat de ereticii macedonieni. Cu toate stăruințele împăratului Teodosie și ale episcopilor ortodocși, aceștia n-au voit să accepte credința niceeană și să se întoarcă în sinul Bisericii Ortodoxe și au părăsit sinodul.

Sub președinția lui Nectarie, episcopii prezenți au rostit anatema, după cum ne confirma primul canon al sinodului, contra tuturor ereziilor, îndeosebi contra fracțiunilor ariene — eunomiienii sau anomieni, arienii sau eudoxienii — contra semiarienilor, numiți în text și pnevmatomahi, apoi contra sabelienilor — urmașii antitrinitarului modalist Sabeliu († sec. III), a marcelienilor — aderenții lui Marcel de Ancira († 374), a folinienilor — adepții lui Fotin de Sirmium († 376) și apolinariștilor — susținătorii ereziei lui Apolinarie de Laodiceea († 392)²¹.

Părinții sinodului au redactat de asemenea o definiție sau expunere dogmatică (ἐκτάθesis), prin care mărturiseau consubstanțialitatea și deosebirea celor trei persoane divine, pentru a combate pe pnevmatomahi, precum și întruparea desăvîrșită a Cuvîntului, Fiului lui Dumnezeu, pentru a combate erezia lui Apolinarie.

Tomosul doctrinar al Sinodului II ecumenic, din nefericire s-a pierdut²². Hotărîrea lui dogmatică e menționată în rezumat în scrisoarea

18. Teodoret, *Istoria bisericescă*, V, 9, 16, ed. L. Parmentier — F. Scheidweiles, *Theodoret Kirchengeschichte*, în «Die griechischen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, zweite Auflage, Band 44, (19), Berlin, 1954, p. 293—294 apud Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 357.

19. Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre viața sa*, vers. 1902—1904, P.G., XXXVIII 3, col. 1162, apud Idem, p. 358, nota 139.

20. Sozomen. *Isf. bis.*, VII, 8, P.G., t. LXVII, col. 1433 A.

21. Vezi textul grec al canonului în *Sintagma ateniană*, voi. II, p. 165 și în J. Hefele, *Histoire des conciles*, t. II, 1, Paris, 1907, p. 20. Pentru erezia lui Marcel al Ancirei și Fotin de Sirmium, vezi studiul Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinoadele de la Sirmium dintre anii 348 și 358. Condamnarea lui Fotin de Sirmium*, în «Studii teologice», XV (1963), nr. 5—6, p. 266—316, îndeosebi p. 275—293 cu bibliografia respectivă.

22. Canoanele arabe păstrate în colecția lui Mihail de Damietta, care prezintă doctrina trinitară și hristologică în 23 de anatematisme, ar putea fi acest tomos în

sinodului întrunit la Constantinopol în 382, trimisă papei Damasus al Romei și episcopilor occidentali, în care se spune :

«Noi am rămas în credința evanghelică hotărâtă de cei 318 Părinți de la Niceea. Voi și noi, și toți ciți răstălmăcesc cuvîntul adevăratei credințe, trebuie s-o aprobăm ca pe cea mai veche credință în armonie cu Botezul, care ne învață să credem în numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh, adică într-o singură dumnezeire, putere și ființă a Tatălui și a Fiului și a Sfintului Duh, de aceeași cinste și demnitate, a cărei împărțire e veșnică, în trei ipostasuri, adică în trei persoane desăvîrsite. Noi nu primim nici erezia lui Sabelie, care amestecă ipostasurile sau le nimicește însușirile, nici blasfemia eunomienilor, arienilor și pnevmatomahilor, care despart ființa, natura sau Dumnezeirea, și introduc în Treimea cea necreată, deoființă și veșnică, ceva posterior. Iar învățătura despre intruparea Domnului o păstrăm nestrămutată, deoarece nu primim că alcătuirea trupului Cuvîntului n-a avut nici suflet, nici rațiune, sau n-a fost desăvîrșită, cunoscînd că El a fost mai înainte de toți vecii Dumnezeu-Cuvîntul desăvîrșit, care în zilele de pe urmă s-a făcut om, pentru mîntuirea noastră»²³.

Sinodul a condamnat, odată cu erezia pnevmatomahilor și apolinarismul, care nega integritatea firii umane a lui Iisus Hristos, căruia, după Apolinarie, îi lipsea rațiunea umană, întrucît aceasta a fost înlocuită de Logosul divin²⁴.

Sinodalii au completat Simbolul niceean cu încă 5 articole de credință, care stabilesc învățătura Bisericii despre Sfîntul Duh și despre Biserică. Despre Sfîntul Duh, se accentuează că El este «Domnul — ὁ κύριος (II Cor. 3, 17), de viață făcătorul — τὸ ζωοποιόν (Ioan 6, 63), care de la Tatăl purcede — τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον (Ioan 15, 26), Cea ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit»²⁵.

Despre Sfînta Biserică, articolul IX al Simbolului arată tămurit că, potrivit Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții, este «una, sfîntă, sobornicească și apostolească», învățătură mărturisită dintru început în Simboalele locale, îndeosebi în Simbolul Bisericii Ierusalimului, care trecea acum într-un Simbol ecumenic.

Sinodul a dat și 7 canoane, care se referă la organizarea și disciplina Bisericii. Dintre aceste canoane, canonul 3 hotărâște ca «episcopul de Constantinopol să aibă întâietate de onoare τὰ πρῶθια τῆς τιμῆς —

traducere arabă, după părerea istoricilor J. R. Palanque, G. Bardy, P. de Labriolle, în «De la paix constantinienne à la mort de Thedose» din *Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours*, publiée sous la direction d'Augustine Fliche et Victor Martin, t. III, Paris, 1936, p. 287, nota 5.

23. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. M. Șesan, Pr. Prof. T. Bodogae, *Istoria bisericească universală*, Manual pentru Institutele teologice, vol. 4 (1—1054) ed. II, București, 1975, p. 244—245.

24. Pentru erezia lui Apolinarie vezi: Sf. Grigorie de Nazianz, *Epistolele CI și CII Către Cledoniu*, P.G., XXXVII, 176—202; R. Weigeborg, *Apollinarian interpolations in the Tamos and Antiocheanus of 362*, în «*Studia Patristica*», vol. III, part. I, Berlin, 1961, p. 324—330; G. L. Prestige, *St. Basil the Great and Apollinaris of Laodicea*, London, 1956; G. Voisin, *La doctrine trinitaire d'Apollinaire de Laodicée*, în «*Revue d'histoire ecclésiastique*», t. II (1901), nr. 1, p. 33—55.

25. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sinodul II ecumenic...*, p. 366.

primatum honoris, după episcopul Romei, pentru că de fapt aceasta devenise Roma cea Nouă», capitală de imperiu ca și Roma Veche²⁶.

În cele ce urmează vom încerca să arătăm importanța pe care o au aceste canoane pentru organizarea și disciplina Bisericii.

2. *Principii de organizare și disciplină bisericească în canoanele Sinodului II ecumenic.*

1. Din primul canon al acestui sinod se desprinde, în toată importanța, *principiul competenței sinodului ecumenic, sau principiul sinodalității.*

Sinodul II ecumenic, ca cel mai înalt for în Biserică pentru formularea învățăturilor Mântuitorului Hristos, pe baza Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, pentru păstrarea neștirbită a acestei învățături, ca și pentru stabilirea principiilor de organizare și administrație, obligatorii pentru toată Biserica. În vederea afirmării unității ei, a luat hotărâri și în privința învățurii și în privința organizării și disciplinei. În privința învățurii a hotărât «ca să nu se desființeze credința celor 318 Părinți adunați la Niceea, ci ea să rămână validă».

În privința învățurii de credință, «competența unui sinod ecumenic se limitează numai la confirmarea hotărârilor sinoadelor anterioare, fără a putea modifica sau înlocui ceva, pe câtă vreme în privința canoanelor care se referă la organizare, administrare și disciplină, Sinodul ecumenic poate să hotărască, fie confirmarea, fie modificarea sau înlocuirea lor, dacă această măsură corespunde interesului Bisericii și n-ar contraveni principiilor fundamentale de organizare bisericească»²⁷.

În raport cu forma autocrată ierarhică sau cu forma oligarhică-ierarhică, practică în unele părți ale Bisericii și cu deosebire în confesiunea catolică — ceea ce a păgubit unității Bisericii — forma sinodală este cea recomandată de Mântuitorul Sfinților Apostoli și păstrată neștirbită de Biserica Ortodoxă, dovedindu-se mult mai folositoare pentru viața Bisericii și pentru lucrarea ei mîntuitoare, intrucît prin aceasta: «se dă expresia cea mai potrivită și cea mai conformă cu învățătura Mântuitorului și a Sfinților Apostoli, adică cu învățătura dogmatică a Bisericii, oricărei lucrări importante ce se săvîrșește în chip de slujire pentru asigurarea mîntuirii credincioșilor din cadrul Bisericii și, prin Biserică, adresîndu-se și celor din afara ei»²⁸.

Prin sinodalitate se dă respectul cuvenit însăși Bisericii, prin faptul că i se respectă rînduielele ei tradiționale de organizare și conducere, potrivit cărora «organele care dețin și exercită cea mai înaltă autoritate în Biserică sînt sinoadele, iar nu persoanele ierarhice, pe oricît de înalte trepte s-ar găsi ele. Și, se înțelege că, acolo unde sînt împreună dragostea, slujirea și rugăciunea pentru tot lucrul bun și mîntuitor, pe care trebuie să-l săvîrșească Biserica, prin slujitorii și credincioșii ei,

26. Ch. J. Hefele — H. Leclercq, *op. cit.*, t. II, 1, p. 24; Nicodim Millaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. de Uroș Kovincici și Dr. N. Popovici, vol. I, part. 2, Arad, 1931, p. 97.

27. Prof. Iorgu D. Ivan, *Principii de organizare și disciplină bisericească în canoanele Sinodului IV ecumenic*, în «Telegraful Român», anul 100, Sibiu, 15 martie 1952, nr. 7—9, p. 2.

28. Pr. Prof. Liviu Stan, *Despre Sinodalitate*, în «Studii teologice», XXI (1969), nr. 3—4, p. 163.

acolo sint date și cele mai bune condiții ca țelul pe care îl urmărește lucrarea Bisericii să fie și înfăptuit»²⁹.

2. Un alt principiu care se desprinde din canoanele Sinodului II ecumenic este *principiul autonomiei eparhiale*, în virtutea căruia întreaga viață bisericească în eparhie trebuie să se desfășoare numai în dependență de episcopul respectiv, sub conducerea și supravegherea lui.

Se știe că pînă în veacul III cînd a început organizarea mitropolitelor, toți episcopii au fost și autocefali, deci și toate eparhiile. După ce s-a impus însă sistemul mitropolitan, episcopii și-au pierdut autocefalia, care a trecut asupra mitropolitelor. Dar în cadrul mitropolitelor episcopii n-au devenit simpli subalterni ai mitropolitelor, ci au rămas cîrmaci autonomi ai eparhiilor lor, aplicînd însă măsurile luate împreună, în sinod, la convocarea și sub conducerea mitropolitului.

Această poziție autonomă, a episcopilor și a eparhiilor, este consacrată și de canonul 2 al Sinodului II ecumenic, precum și prin rînduiala păstrată din cele mai vechi timpuri pînă azi, după care preoții nu pomenească și nu pot fi obligați să pomenească la sfintele slujbe decît pe episcopul eparhiei din care fac parte (Can. 13 al sin. I—II Constantinopol), iar episcopii nu pomenească și nu pot fi obligați să pomenească la Liturghie decît pe mitropolitul ai cărui sufragani sint (Can. 14 al sin. I—II Constantinopol).

Potrivit canonului 2 al Sinodului II ecumenic, «episcopii nu-și pot întinde jurisdicția asupra altor biserici afară de circumscripția lor și nici nu pot hirotoni în altă circumscripție teritorială, după cum nu pot părăsi circumscripțiile lor pentru alte probleme de conducere, căci — motivează canonul — «sinodul eparhial ca autoritate locală nu poate cîrmui pe cel al altei eparhii potrivit celor hotărîte la Niceea»³⁰.

Canonul acesta nu este altceva decît repetarea canonului 6 și în parte a canonului 5 al Sinodului de la Niceea. Într-adevăr, după împărțirea administrativ-politică, cele trei cetăți, de care amintește canonul, și anume Alexandria, Antiohia și Constantinopol făceau parte din trei dieceze diferite. Antiohia făcea parte din dieceza Răsăritului, Alexandria din cea a Egiptului, iar Constantinopolul făcea parte din cea a Traciei. Părinții sinodului au găsit necesar de a hotărî prin lege, că împărțirea unităților bisericești, trebuie să se acomodeze celei politice și astfel au emis acest canon, prin care se stabilesc hotarele circumscripției bisericești în deplină concordanță cu hotarele circumscripțiilor politice, și conducătorii nu aveau voie să-și extindă jurisdicția lor peste hotarele diecezelor lor.

Acest principiu al autonomiei eparhiale era prevăzut și de alte canoane mult mai vechi decît canonul 2 al Sinodului II ecumenic. Astfel canonul 35 apostolic, referitor la exercitarea puterii sacramentale pe teritoriul străin, hotărăște: «Episcopul să nu îndrăznească a face hirotonii afară de hotarele sale, în cetățile și satele care nu sînt supuse lui,

29. Prof. Iorgu D. Ivan, *Abaterile papalității de la organizarea canonică a Bisericii*, în «Ortodoxia», VI (1954), nr. 4, p. 479—483, îndeosebi capitolul: Organizarea și forma de conducere a Bisericii în epoca sinoadelor ecumenice.

30. Nicodim Milaș, *Conoanele...*, vol. I, part. 2, Arad, 1931, p. 91.

iar de se va dovedi că a făcut aceasta, împotriva învoirii celor ce în acele cetăți sau sate, să se caterisească și el și cei pe care i-a hirotonit»³¹.

Din aceste canoane reiese că autonomia eparhială constă în aceea că un episcop hirotonit pentru eparhia sa, având jurisdicție deplină în cadrul limitelor teritoriale ale circumscripției sale proprii, își poate exercita cele trei funcții cu care a fost investit prin taina hirotoniei: de a învăța, de a sfinți și de a conduce. În cazul în care un episcop ar încerca să depășească hotarele jurisdicției pentru care a fost hirotonit, hirotonind clerici în eparhii străine, aceasta atrage după sine încălcarea autonomiei acelei eparhii și episcopul care comite această infracțiune se pedepsește cu caterisirea. Dar principiul autonomiei este înțeles și ca independență a Bisericii față de oricare altă societate. În acest înțeles ea își fixează singură, în mod autonom, normele sale doctrinare: dogmatice și morale, normele cultice și normele juridico-canonice, conducându-se astfel independent în toată activitatea sa religioasă. «Garanția cea mai puternică a Bisericii, că se va păstra nealterată ființa ei și se va dezvolta în conformitate cu dogmele, învățăturile și hotărârile canonice ale sinoadelor ecumenice și locale, rezidă tocmai în principiul autonomiei»³².

3. *Principiul adaptării împărțirii teritoriale bisericești la împărțirea politică a Statului*, afirmat prin canonul 3 al Sinodului II ecumenic, a fost reafirmat prin canoanele 17 și 28 ale Sinodului de la Calcedon și 36 Trulan. Acest principiu folosit de Biserică încă din primele timpuri, de la formarea primelor comunități, s-a afirmat mai ales după recunoașterea creștinismului ca religie de Stat³³. «El n-a avut la bază motive de vanitate — așa cum au susținut unii autori apuseni — ci motive de ordin practic, de oportunitate și utilitate, așa putând fi servite mai bine interesele Bisericii. Aceste motive de ordin practic au stat ca temelie, alături de însemnătatea originii unei Biserici, și la stabilirea prerogativelor unui scaun, ridicarea scaunului urmînd importanței politice a cetății. Folosindu-se acest principiu, adică urmărindu-se împărțirea administrativă a imperiului, au luat ființă și în Biserică împărțiri teritoriale mai mari. Astfel, fiecărei provincii politice i-a corespuns o mitropolie, fiecărei dioceze politice, formată din mai multe provincii i-a corespuns un exarhat, cu mai multe mitropolii și fiecărei prefecturi politice, formată din mai multe dioceze, i-a corespuns un patriarhat, cu mai multe exarhate. Dar fiindcă delimitarea hotărîrilor unei circumscripții bisericești nu s-a putut face de la început pe bază de lege — adică prin canoane — o importanță deosebită a avut în această privință, uzul sau obiceiul. Întemeiat pe necesitate și vechime, *uzul are* — potrivit concepției fundamentale canonice — în chestiuni disciplinare bisericești,

31. *Ibidem*, vol. I, part. I, Arad, 1930, p. 240.

32. Mgrd. Constantin Pirvu, *Autocelalia Bisericii Ortodoxe Române*, în «Studii teologice», VI (1954), nr. 9—10, p. 513. Vezi și Prof. Iorgu D. Ivan, *Raporturile Bisericilor Ortodoxe autocelale locale între ele și la fața de Patriarhia Ecumenică, după canoane și istorie*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIX (1973), nr. 7—8, p. 465—478.

33. Este amintit clar în canonul 9 al sinodului local din Antiohia la anul 341.

tot atîta importanță ca și legea, ca și dreptul pozitiv»³⁴. De aceea, uzul a servit ca normă în Biserică, de multe ori, atît pentru păstorii bisericesti individuali, cît și pentru sinoadele particulare și ecumenice. Și tot pentru acest motiv, în toate canoanele prin care s-a stabilit delimitarea hotarelor circumscripțiilor bisericesti sau a prerogativelor scaunelor, s-a luat ca temei obiceiul. Astfel s-a procedat la Sinodul I ecumenic, cînd prin canonul 6 s-au stabilit drepturile episcopului Ierusalimului; la fel s-a procedat la Sinodul II ecumenic, cînd prin canonul 8 s-a hotărît «să se păstreze curate și nevătămate drepturile fiecărei eparhii, potrivit obiceiului apucat din vechime»³⁵, lăgăduindu-se episcopului Antiohiei dreptul să facă hirotoniile în Cipru, tocmai fiindcă n-a existat un asemenea obicei; la fel s-a procedat și la sinodul II ecumenic prin canonul 2 — care nu este decît o repetare a canonului 6 al Sinodului I ecumenic — și prin canonul 3 prin care s-a stabilit ca «episcopul Constantinopolului să aibă precăderea de onoare (τὴν πρεσβεία τῆς τιμῆς; primatum honoris), după episcopul Romei»³⁶; și la fel s-a procedat la Sinodul IV ecumenic, prin canonul 28, cînd s-a repetat această prerogativă a scaunului Constantinopolului și s-a hotărît ca diocezele Pontului, Asiei și Traciei să depindă jurisdicțional de Constantinopol.

Întîietatea de onoare a episcopului de Constantinopol — Roma cea nouă, după episcopul Romei celei vechi — s-a acordat de Părinții Sinodului II ecumenic, după principiul politic, Constantinopolul fiind a doua capitală a Imperiului roman, și nu după principiul religios, căci în cazul acesta Ierusalimul, locul unde a trăit, a pătimit, a murit și a înviat Domnul Hristos ar fi trebuit să ocupe primul loc în ierarhia scaunelor bisericesti.

Canonul 3 nu conferă episcopului de Constantinopol, în calitate de episcop al capitalei jumătății orientale a Imperiului roman, vreo jurisdicție asupra celorlalți episcopi, ci-l scoate numai de sub jurisdicția mitropolitului de Heracleea, de care depinsese pînă atunci, și precizează că are întîietate de onoare după cel din Roma.

Redactînd acest canon, Părinții Sinodului II ecumenic nu s-au gîndit să manifeste vreo atitudine ostilă față de Biserica Romei, drepturile ei de onoare fiind respectate, ci ei au consacrat o situație reală în Biserica veche. El trebuia apropiat ca sens de canonul 7 al Sinodului I ecumenic, care, pentru motive cu totul diferite, precizează că episcopul Bisericii Ierusalimului, potrivit obiceiului vechii tradiții, trebuie să se bucure de «cele ce însoțesc onoarea» (τῶν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς), dar să se păstreze mitropoliei de Cezareea, capitala civilă a Palestinei, demnitatea ei proprie³⁷.

Că într-adevăr numai motive de oportunitate și utilitate au determinat crearea de circumscripții bisericesti mai mari, rezultă și din ca-

34. Prof. Iorgu D. Ivan, *Principii de organizare și disciplină bisericească în canoanele Sinodului al IV-lea ecumenic*, în «Telegraful Român», anul 100, Sibiu, 15 martie 1952, nr. 7—9, p. 3. 35. Nicodim Milas, *op. cit.*, vol. I, part. 2, p. 158.

36. *Ibidem*, p. 97.

37. *Ibidem*, p. 44—45. Vezi și W. de Vries, *The Origine of Eastern Patriarchates and Their Relationship to the Power of the Pope*, în «One in Christ», II (1966), nr. 1, p. 53—141; J. Meyendorff, *La primauté romaine dans la tradition canonique jusqu'au concile de la Chalcedoine*, în «Istina», IV (1957), 4, p. 375.

nonul 28 al Sinodului IV ecumenic, ca și din măsurile anterioare ale Sfinților Părinți care nu înțelegeau că prin crearea unor asemenea circumscripții sau prin ridicarea unor anumite scaune, să priveze de prerogativele respective pe infiștătorii celorlalte circumscripții. Aceștia, își păstrau toate drepturile față de episcopii sufragani, numai ei personal depinzând de titularul scaunului înălțat în rang. Astfel, în canonul 28 al Sinodului IV ecumenic se spune : «Sfântul scaun al Sfintei Biserici a Constantinopolului să hirotonească numai pe mitropoliți din diocesele Pontului, Asiei și Traciei..., iar pe episcopii eparhiilor să-i hirotonească mitropolitul respectiv, împreună cu episcopii din eparhie precum s-a hotărît prin dumnezeieștile canoane»³⁸.

Pentru a nu se înțelege greșit principiul adaptării împărțirii teritoriale bisericești după împărțirea politică a Statului, menționăm că, hotărînd această adaptare și stabilind prerogativele scaunelor și după importanța politică a cetății, Sfinții Părinți ai Sinoadelor ecumenice n-au înțeles să renunțe la dreptul Bisericii de a-și elementa singură chestiunile, ci dimpotrivă, au ținut să afirme clar și constant că prerogativele Bisericii se stabilesc prin hotărârile Sfinților Părinți, iar dacă se fac împărțiri bisericești sau ridicări de scaune prin legi de stat, acestea trebuiesc făcute numai cu consimțămîntul autorității bisericești.

Numai așa se explică faptul că Sfinții Părinți ai Sinodului IV ecumenic în timp ce hotărâu ca «împărțirea parohiilor bisericești să urmeze alcătuirilor civile și de Stat» (canonul 17) și confirmau prerogativele Scaunului de Constantinopol, aceleași ca și ale scaunului Romei — ocupînd însă locul al II-lea în rang — pe motiv că «și aceasta este cetate împărătească» (canonul 28), ei se pronunțau în același timp categoric, împotriva împărțirii eparhiilor numai pe baza legii date de autoritatea politică respectivă, amenințînd cu depunerea din treaptă pe episcopul care ar alerga la stăpînirea lumească, în acest scop (canonul 12).

Socotim necesar să amintim că Biserica Romei s-a opus la început și n-a recunoscut canoanele prin care s-a hotărît ridicarea în rang a scaunului de Constantinopol, între altele, pentru că numai episcopii scaunelor apostolice, adică ai Bisericilor întemeiate de Apostoli, au dreptul de precădere, pe cîtă vreme ceilalți vin în rang după aceștia, oricît de mare ar fi prestigiul cetății în care se găsește scaunul lor. Netemeinicia argumentelor aduse de Biserica Romei, în susținerea atitudinii ostile față de punctul de vedere al Bisericii Răsăritului, în legătură cu stabilirea prerogativelor scaunelor și îndeosebi față de Scaunul din Constantinopol, s-a vădit prin înseși hotărârile ei ulterioare, confirmînd prin autoritatea unui sinod, ordinea scaunelor așa cum a fost rînduită în Răsărit, prin canonul 3 al Sinodului II ecumenic, iar apoi reconfirmată și de canoanele 28 al Sinodului IV ecumenic și 36 Trulan ; este vorba de Sinodul IV de la Latern — socotit al IX-lea sinod ecumenic de Biserica Romano-Catolică — ținut sub papa Inocențiu al III-lea la anul 1215 și care prin canonul 5 spune : «Reînnoind vechile privilegii ale scaunelor patriarhale decidem că după Biserica romană, Constantinopolul ocupă primul loc, Alexandria al II-lea ; Antiohia al III-lea ;

38. Prof. Iorgu D. Ivan, *Principii de organizare...*, p. 4.

Ierusalimul al IV-lea. Este drept că această ordine putea fi socotită justă acum de Biserica Romei pentru că la Constantinopol situația era cu totul schimbată : acum se găseau aici un imperiu și un patriarh latin»³⁹.

4. Conduși de grija pentru păstrarea disciplinei în Biserică, la realizarea căreia ajută și prestigiul autorității superioare, dar și ferirea persoanelor clericale în general, de umilire și nedreptăți, Sfinții Părinți ai Sinodului II ecumenic au stabilit, prin canonul 6, *principiul instanțelor sau forurilor bisericești de judecată*, înaintea cărora trebuie să se soluționeze toate neînțelegerile dintre clerici, atît în chestiunile cu caracter bisericesc, cît și în chestiunile cu caracter civil, în acest din urmă caz putîndu-se adresa însă și forurilor civile, dacă nu era primită hotărîrea forurilor bisericești. Diferențele dintre clerici în grad plînă la presbiter se soluționează de judecătoria eparhială, înaintea episcopului ; cele dintre clerici și episcopi înaintea mitropolitului ; iar plîngerile aduse împotriva mitropolitului, înaintea forului judecătoresc exarhal. Principiul instanțelor, care presupune existența dreptului de apel, împotriva hotărîrilor episcopului se găsește formulat și în canonul 5 al Sinodului I ecumenic — prin care se afirmă îndatorirea episcopilor de a se aduna în sinod de două ori pe an⁴⁰, pentru soluționarea chestiunilor evanghelice, adică de credință și a chestiunilor canonice, între care se încadrează diferențele — ca și în prezentul canon al Sinodului II ecumenic, unde se precizează și mai clar acest drept de apel la instanța superioară.

Prin acest canon Părinții sinodului reinnoiesc, în ce privește judecata în sine și competența ei, canoanele anterioare (74 apost. ; 5 al Sin. I ec. ; 14, 15, 20 al sin. din Antiohia). Potrivit hotărîrii acestui canon, reclamația trebuie adresată sinodului tuturor episcopilor, adică sinodului tuturor episcopilor circumscripției mitropolitane al căror scaun prezidențial, după drept, îl ocupă mitropolitul. La acest sinod mitropolitul trebuie înaintată reclamația împotriva episcopului. Dacă acest sinod nu are competența a dezbate acuzația și a da sentința, în asemenea caz acuzația trebuie înaintată sinodului unității superioare — τῆ διοικήσεως — adică sinodului alcătuit din toți episcopii și mitropoliții unei circumscripții bisericești mai mari, sau ai unui patriarhat, în care demnitatea de președinte după drept, se cuvine patriarhului. Canonul 6 dispune ca în acest sinod diecezan să se dea sentința definitivă cu privire la toate acuzațiile aduse împotriva unui episcop. Împotriva hotărîrii acestui sinod nu se mai putea apela nîciunde — afară de cazurile excepționale, cînd în acel timp se găsea întrunit sinodul ecumenic, care putea să decidă în această chestiune, ca principiu, aplicarea revenind tot sinodului care hotărîse în ultimă instanță. Această dispoziție a fost repetată și de canoanele Sinodului IV ecumenic.

Astfel, prin canonul 9 al Sinodului IV ecumenic și prin canonul 17 al aceluiași sinod — în care este vorba de neînțelegerile dintre episcopi în legătură cu delimitarea hotarelor eparhiei⁴¹, se prevede în plus, pentru cei din circumscripția Constantinopolului, facultatea de a se pu-

39. *Ibidem*, p. 4.

40. Această îndatorire este afirmată și prin canonul 19 al Sin. IV ec.

41. Canonul menționează cu hotărîre în această privință, pentru revendicarea unei parohii, posesiunea neîntreruptă timp de 30 de ani.

tea adresa, ca ultimă instanță fie sinodului exarhal, fie sinodului de Constantinopol. Acesta a fost un privilegiu al Patriarhului de Constantinopol, prin care se putea împiedica orice amestec străin — și îndeosebi al Romei — în afacerile Răsăritului; dar, fiind facultativ pentru cei în cauză, căci se puteau adresa și sinodului exarhal, de la a cărui hotărâre nu se mai putea face plîngere la patriarhul de Constantinopol.

5. Un alt principiu de disciplină bisericească stabilit de Sinodul II ecumenic prin canonul 7 este *principiul primirii eterodocșilor în Biserică*.

Biserica, trupul tainic al Domnului, își are drept mădulare sau membri ai săi pe toți aceia care îi păstrează învățătura și așezămintele ei sfințite, întregi și nealterate. Ea a ținut întotdeauna ca membrii ei să fi primit botezul în numele Sfintei Treimi, să păstreze deplinătatea credinței și să primească conducerea spre mintuire de către Sfinții Apostoli și urmașii lor legitimi, episcopii, care dovedesc că au succesiune apostolică⁴². Posibilitatea de a deveni membru al Bisericii, și deci de a se bucura de bunurile pe care le oferă ea, este dată fiecărui om în parte prin recunoașterea și privirea credinței depline și prin primirea botezului în numele lui Dumnezeu, Cel întreit în persoane (Matei 28, 19; Marcu 16, 15)⁴³.

Calitatea de membru ai Bisericii o pierd cei care se îndepărtează de învățătura Bisericii. Recuștigarea calității de membru și deci revenirea în Biserică este posibilă însă oricui, prin acceptarea condițiilor stabilite de Biserică, în primul rînd prin renunțarea la greșelile pentru care pierduse această calitate.

Biserica a stabilit criterii clare potrivit cărora se poate aprecia calitatea de membru deplin al Bisericii și pentru reprimarea eterodocșilor. Astfel, botezul săvîrșit de eretici, care nu țin de Biserică, pentru că au părăsit-o prin nerecunoașterea și alterarea credinței, nu este valid și deci, oricine primește botezul lor, nu are calitatea de membru al Bisericii (can. 46 și 68 apostolic; 19 al Sin. I ec.; 7 al Sin. II ec.; 1 al sin. de la Cartagina).

Alături de aceste hotărâri Biserica Ecumenică a îngăduit însă și o practică mai blîndă pentru ușurarea reprimării eterodocșilor; deși Biserica hotărîse că Botezul săvîrșit în afara ei, nu este Botez, și precizase și cine sînt cei care nu fac parte din Biserică, a revenit asupra unora dintre aceștia, prin hotărâri ecumenice și le recunoaște Botezul. Ceea ce este de trebuință să menționăm în legătură cu această practică, este faptul că Biserica a stabilit totuși o gradatie în ceea ce privește primirea eterodocșilor. Astfel ea a recunoscut unora numai Botezul, iar alora toate Tainele, împărțindu-i deci în două categorii. Pe cei cărora le-a recunoscut numai Botezul — cu motivarea că este săvîrșit în numele Sfintei Treimi, i-a primit punîndu-i să anatematizeze eresul (can. 7 al Sin. II ecum.; 95 al sin. de la Trulan; 7 al sin. din Laodiceea; 57 al sin. din Cartagina). Pe alții i-a primit și socotit membri prin revenirea lor la comunitatea cu membrii ei, cerîndu-le doar să facă «scrisori» și să ana-

42. V. Șesan, *Curs de Drept bisericesc universal*, Cernăuți, 1942, p. 61.

43. *Ibidem*, p. 63.

tematizeze eresurile lor... și pe toate celelalte» (can. 8 al Sin. I ecum. ; 7 al Sin. II ecum. ; 95 al Sin. Trulan).

Canonul 7 al Sinodului II ecumenic, repetat și întărit de canonul 95 Trulan, care a completat ceea ce era necesar în legătură cu ereticii apăruiți între timp, nivelează deosebirile care ființau în primele veacuri în Bisericile locale cu privire la primirea în Biserică a diferiților eterodocși, stabilind prin aceasta, totodată, și o normă pentru timpurile viitoare. După prescripțiile acestor canoane, eterodocșii «cînd se convertesc la Ortodoxie, se primesc, ținîndu-se seama de depărtarea lor de doctrina ortodoxă, și, sau se botează, sau numai se ung cu Sfîntul Mir, sau se primesc după ce se pocăiesc și mărturisesc credința ortodoxă»⁴⁴. Dispozițiile acestor canoane au devenit regulă generală pentru toată Biserica și sînt păzite pînă astăzi în Biserica Ortodoxă, prin existența în vigoare a unor rînduiri ceremoniale de primire a eterodocșilor în Biserică.

Sinodul II ecumenic a dat astfel un nou avînd dezvoltării organizării bisericești, reglementînd în mod cît se poate de just o mulțime de probleme care se puneau în acel timp pentru organizarea și conducerea Bisericii.

Din expunerea de mai sus, a principiilor și măsurilor cuprinse în canoanele Sinodului II ecumenic se poate vedea ușor cu cîtă înțelepciune au lucrat Sfinții Părinți ai acestui sinod stabilind aceste principii, care au asigurat Bisericii netăgăduite rezultate, prin păstrarea unității de credință și îndrumarea organizării, administrării și disciplinei ei pe baze temeinice, corespunzătoare principiilor fundamentale lăsate de Mîntuitorul Hristos și păstrate de Sfinții Apostoli.

Trăinicia operei legislative a Sinodului II ecumenic și importanța ei în cadrul întregii opere legislative a Sinoadelor ecumenice ale Bisericii, poate fi apreciată astăzi și în perspectiva istorică pe care ne-o oferă cei 1600 de ani care au trecut de la data la care s-a întrunit acest sobor al Bisericii.

44. Nicodim Milaș, *Canoanele...*, vol. I, part. 2, Arad, 1931, p. 475.

• R E C E N Z I I •

VASILE DRĂGUȚ, VASILE FLOREA
ARTA ROMĂNEASCĂ, VOL. I—II.
EDIȚIURA MERIDIANE, BUCUREȘTI, 1982.

Cei doi autori editează, în colaborare, istoria artei românești.

Vasile Drăguț s-a făcut de multă vreme cunoscut ca eminent cunoscător al artei românești, cu deosebire arta românească medievală și din perioada renașterii, incluzând colaborarea constă mai degrabă într-o asociație de lucrări care se completează reciproc, păstrându-și fiecare domeniul propriu. Volumul I ține loc de istorie veche pentru volumul II, iar volumul II ține loc de istorie modernă și contemporană pentru volumul I. În felul acesta se lasă un loc deschis pentru alți autori de alte lucrări în volume viitoare.

Cei doi autori împart întreaga istorie a artei românești în două părți potrivit cu periodizarea modernă: perioada veche de la începuturi până la baroc și de la baroc și renaștere până la perioada modernă și contemporană. Este o împărțire științifică și judicioasă; științifică, fiindcă nu neglijează nici o etapă din trecutul cel mai îndepărtat și judicioasă, fiindcă dă fiecăruia din cei doi colaboratori puțința să-și desfășoare expunerea în mod absolut liber și independent. Partea de colaborare a fiecăruia este în întregime personală, fiecare asumându-și răspunderea directă până la literă și înțeles.

Acest mod de colaborare menajează cu adevărat libertatea individuală și respectă strict adevărul științific. Este singura manieră de colaborare în care lucrarea în comun păstrează toate caracterele individuale și toate formele originale ale fiecăreia dintre părți.

Firește că aci se ascunde un risc pe care cei doi autori și-l asumă. Vasile Drăguț, mărturiseste în cuvântul înainte că această lucrare are multe lipsuri, față de numeroasele lucrări de sinteză, care năzuiau la un fel de grupări pentru anumite acte rînduite după stiluri sau epoci, «fără însă ca aceasta să întrunească toate caracteristicile unor istorii generale ale artelor. În perspectiva celor arătate, lucrarea de față își asumă toate riscurile unui debut, fiind prima încercare de prezentare generală a evoluției artelor pe teritoriul patriei noastre de la origini și până în prezent. Asumându-și acest risc, cei doi autori au convenit asupra unui plan general de redactare, dar fiecare a lucrat separat, valorificînd la modul personal experiența proprie de cercetător al domeniului. Cu alte cuvinte, deși asociate cu alte părți ale aceleiași lucrări, cele două volume beneficiază de un statut de independență, datorită, în primul rînd, materialului de studiu tratat, dar și datorită metodei specifice de redactare și de interpretare».

Cu privire la primul volum, Vasile Drăguț ține să lămurească de ce dezvoltările sale se extind asupra unor opere din cel mai îndepărtat trecut, ele fiind de un interes informativ, economic sau pur și simplu cultural, mai mult decît artistic. Aceste forme, arată V. Drăguț, sînt materiale prețioase și cu ajutorul lor se reconstituie întreaga evoluție a fenomenului artistic din perioade pînă mai ieri obscure. Cu alte

cuvinte, autorul a voit să pună în evidență «elementele de consonanțe», adică fondul de unitate și permanență ale culturii și ale artei noastre. Autorul nostru reia marea idee a lui N. Iorga despre valorile artistice ale «materialului istoric. E cu deosebire semnificativ faptul că arta românească se înfățișează unitară în cele trei provincii românești, Muntenia, Moldova și Transilvania.

Lucrarea de față a încercat să prezinte un număr mare de monumente și de opere de pe întregul cuprins al țării și fără să neglijeze nici o perioadă istorică. «Ne-am propus, scrie V. Drăguț, în foarte cuprinzătorul său «Cuvînt înainte» să demonstrăm că pe harta țării nu există pete albe pentru creația artistică, după cum nu a existat nici o epocă istorică lipsită de nobilul însemn al operelor de artă. Recunoaștem în efortul nu o dată împovărat de sacrificii, pentru înălțarea vechilor ctitorii, o indisolubilă legătură cu pămîntul patriei, un sentiment al duratei care nu putea să aparțină decît unor oameni pentru care patria constituie un fapt necesar și obligatoriu de existență»⁷.

Astfel îngredii riscul, își pierde multe din primejdiiile pe care le reprezintă și se imboldnește cu un orizont nou și optimist care-l îndulcește pînă la o blîndă făgăduință: cine nu riscă nu cîștigă. Vechi proverb, vechi cît lumea.

Ca de attea ori în trecut și acum în împrejurarea aceasta cei doi viteji ai frumosului românesc riscă. Și cîștigă mai mult decît au sperat. De aceea cîștigă.

Cititorul de orice categorie intelectuală străbate cu entuziasm cele aproape o mie de pagini (961) ale celor două volume. Faptele se succed într-un ritm subteran cînd tumultuos și răzvrătit, rostogolind tot ce-i iese în cale, cînd domol și tăcut, tivindu-și malurile încet.

Partea de pămînt denumită daco-romană oglindește partea noastră de cer pe care i s-a întipărit chipul. Istoria acestor locuri așa cum se vede între cer și între pămînt, păstrate de memoria pămîntului românesc este o melodie neîntreruptă, ca o cîntare străveche din care s-a inspirat cîntarea României. Istoria României este o sublimă căutare, ca o mărturie documentară peste veacuri. Căci această cîntare este reală, cîntecul mutat în existența istorică. Tot ceea ce numim geografie este o aspirație înaltă care leagă între ele toate formele de artă. Poporul român este o semîntie care cîntă și nu numai atît: poporul român cultivă toate artele. De aceea s-a zis că românul se naște poet și de aceea putem spune că românul se naște artist.

Este o idee centrală a lui Vasile Drăguț. «Frumosul, scrie Drăguț, este o aspirație (135), o năzuință a întregului popor, care duce războaie crunte pentru apărarea pămîntului străbun, pe care îl cultivă, dar pe care îl și iubește. Iubirea de țară este o dimensiune constantă a românilor. Înfruntînd colosul otoman și încercînd a păstra cu statornicie ființa propriei patrii, domnișorii și căpeteniile militare din țările române au scris în secolul al XV-lea glorioase pagini. Mircea cel Bătrîn, Dan al II-lea cel Viteaz, Iancu de Hunedoara, bănețeanul Pavel Chinezul, Vlad Țepeș și, mai ales, Ștefan cel Mare vor conferi acțiunilor militare ale românilor un nobil eroism, pentru că, spre deosebire de țările apusului și a oștilor de mercenari, apărarea pămîntului românesc s-a făcut cu participarea întregului popor constituit în *oastea cea mare*, forma de organizare militară cu străvechi tradiții în care poate fi recunoscută fără echivoc, expresia legăturilor indestructibile cu pămîntul strămoșesc» (135).

Așezată în calea năvălirilor barbare («în calea răutăților»), țara noastră era deopotrivă expusă și la influențele culturale pe care le aduceau acești nomazi sau la influențele pe care le exercitau culturi avansate, cum era cultura bizantină ca și numeroasele sugestii ale Renașterii. Poporul nostru a găsit în tezaurul rezervelor sale vitale acea energie care l-a susținut ca să supraviețuiască și, ceea ce este și mai de admirat, să dea la iveală «realizări artistice majore, sinteze de o pregnantă originalitate, în care se recunoaște capacitatea de absorbție culturală și aspirația către frumos» (135).

Am putea spune că prezența frumosului în viața și în istoria românilor este coextensivă vieții și culturii românești. În pagini memorabile, V. Drăguț circumscrie această trăsătură caracteristică și definitorie: «În condițiile create de importante transformări ale modului de viață, preocuparea pentru frumos găsește un cîmp mereu mai larg de manifestare. S-a omîntit de perfecționarea uneltelor. Trecerea de la tehnica cioplirii la șlefuire, inventarea toporului calapod și a toporului trapezoidal, iar mai tîrziu a toporului cu gaură pentru înmănușarea cozii de lemn, au reprezentat nu numai cîștiguri pentru progresul tehnic, ci și revelaerea treptată a unor forme mai frumoase. Frumosul tehnic asociat cu plăcerea finisajului explică apariția a numeroase unelte a căror înfățișare depășește exigențele utilului imediat. Din șilex și

din alte pietre dure au fost confecționate topoare, răzuitoare și virfuri de săgeată, din os și din corn au fost confecționate împungătoare, săpăligi, nu puține fiind cazurile când atât forma, cât și elementele decorative de tip liniar fac evidentă plăcerea ornamentului. Faptul nu trebuie să surprindă, deoarece, din diversele alte domenii ale activității umane de atunci, ne parvin mărturii despre interesul pentru podoabe, pentru frumos și, în cele din urmă, pentru ceea ce avem dreptul să numim obiectul de artă» (13).

Cercetările folclorice de azi, pun în lumină, într-un mod impresionant, această legătură a artei cu viața istorică. Artă este una din fundamentale dimensiuni spirituale ale sufletului românesc. Artă românească este viața românească. Ea a apărut o dată cu viața românească și durează cât va dura această viață.

Acest punct de vedere s-a limpezit treptat și s-a impus cu precauție. De pildă, Nicolae Iorga, căruia nu-i scăpa nimic din vedere, a pus problema Vechii Arte Românești într-o lucrare cu acest titlu, publicată la Paris (1922). Această artă era aproape exclusiv întemeiată pe documente și monumente, un produs livresc.

Astăzi, când V. Drăguț și V. Florea reiau problema artei românești în toată amploarea ei, este limpede că arta nu e o abstracție, o stihie, o categorie exterioară care se impune din afară. Răspunsul e în sine însuși: viața românească, privită sub specia istoriei românești este o valoare a vieții istorice coextensivă dăinuirii noastre în spațiul hotărânic între Dunăre și Carpați.

Vasile Drăguț urmărește neabătut cursul istoriei, cu împărțirile și cuprinsurile sale.

Punctul său de pornire este indisolubila fuziune dintre arta preistorică pe teritoriul României și structura sa etnică, cu perioadele de la paleolitic, neolitic și epoca bronzului. După care urmează arta antică pe teritoriul României: epoca regatului dac, epoca daco-romană, epoca migrațiilor și a stăpînirii bizantine. După care se desfășoară arta medievală românească: secolele IX—XII. După care se desfășoară marea secol al XIII-lea, când se impune arhitectura fortificată, arhitectura religioasă, sculptura, pictura și alte arte. Secolul XIV continuă activitatea artistică din secolul anterior, arhitectura fortificată și arhitectura religioasă, sculptura, pictura și alte arte. Secolul XV are aceleași preocupări, adăugînd o seamă de arte minore, broderia, miniatura, arta metalelor, ceramica. Secolul XVI reprezintă tranziția de la medieval la modern. Forme noi nu se cunosc, popoarele europene se mulțumesc cu vechile forme artistice. În secolele XVII și XVIII sînt reuate motivele și formele stilistice din secolele anterioare și duse pînă la ultima expresie. În special, este revăzută arhitectura din toate aceste secole, atât arhitectura profană, cât și cea religioasă. Unele din aceste celebre monumente sînt studiate așa de strîns și de complet, că pot să formeze veritabile monografii și miniaturi: Voronețul, Dragomirna, Trei Ierarhi etc. și fără greș toate monumentele de acest gen alcătuiesc o salbă de perle de artă eternă și de rugăciune zidită în piatră și în aur. Așa cum sînt construite și gîndite din punctul de vedere al apărării credinței și a patriei, ele sînt deopotrivă și citadele de apărare religioasă în care rugăciunea devine instrument de luptă. Pictura și arhitectura, arte prin excelență descriptive, sînt urmărite în evoluția lor medievală și utilizate ca elemente solide în exprimarea idealurilor istorice. Mesterii pictori au realizat în arta lor, impresionante ansambluri picturale sărbătorești, «pe cit de fermecătoare prin frumusețe, pe atît de clare în rostirea programului lor iconografic (p. 276; 274—278). Si pictura se preta mai bine ca oricare artă la «mesajul antiotoman al culturii românești» (p. 283).

Nici celelalte arte, chiar și cele numite minore, nu sînt lăsate pe planuri secundare. Un filon de lumină strădiază peste istoria artei românești de la naivele incipuri din paleolitic și pînă în perioada gotică, pînă la primele sugestii ale Renașterii. Vasile Drăguț urmărește cu multă grijă și competență punctele nodale. Cu o mare cursivitate stilistică și de desenator exersat, autorul conturează figuri cu mișcări elegante, grupate în imagini de o mare putere de evocare și puternice efecte de adncimi.

Cronicarul imparțial care va întreprinde o analiză a gîndirii și a artei pe care a fost elaborată această mărețată operă va putea să dea seama pe îndelete despre fundalurile ei arhitectonice și artistice. Noi, aici, nu facem altceva decît să semnalăm cititorilor apariția unei opere de cuceritoare măiestrie.

*

Volumul II semnat de Vasile Florea este simetric structurat lăuntric după aceeași paradigmă ca și primul: Artă românească modernă cuprinde, ca și Artă românească contemporană, arhitectura, pictura, grafica, sculptura, artele decorative.

Operele asupra cărora poposește sînt totdeauna reprezentative și analizate cu multă finețe și multă adîncime. Temele abordate sînt dezvoltate de cele mai multe ori în pagini definitive, cum ar fi cele despre Nicolae Grigorescu sau Țuculescu și Stoenescu, sau cele despre Ressu, Baba, Luchian etc.; pagini clasice despre mari clasici. Vasile Florea înfățișează excelent procesul de popularizare a artei. Artistul român nu mai este un singuratic, nu mai locuiește izolat în turnul său de ivoriu, ci la parte la viața obștei, opera lui nu e abstracție, uscată, fără sînge, fără carne, fără nervi, ci un bun al poporului. Ca în cetatea antică, unde filozofia circula pe stradă, și în România arta românească circula pe stradă, la îndemna tuturor.

Pr. prof. SEBASTIAN CHILEA

DAN SIMONESCU, GHEORGHE BULUȚA.

PAGINI DIN ISTORIA CĂRȚII ROMÂNEȘTI,

BUCUREȘTI, 1981, 109 p.

Prof. Dan Simonescu și Gheorghe Buluță au dăruit culturii românești prin lucrarea de față o istorie completă a scrisului și tipăriturilor românești de la începuturi și pînă în zilele noastre, cu informația la zi și cu aprecieri noi asupra datelor de cultură, literatură și carte.

În comparație cu ultima lucrare în materie semnată de Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi pînă în 1918* (București, 1968), noua lucrare are o orientare și o concepție nouă, realizînd un succes științific remarcabil. Este bogat ilustrată cu reproduceri, de la foi de titlu și pagini de text pînă la reproducere de gravuri, miniaturi, inițiale alfabetice și embleme de editură, puse elegant în pagină, cu o tipărire de tip offset, care completează informațiile. Vinietele realizate de Victor Mașek sporesc prezentarea artistico-grafică a tipăriturii.

Vechimea scrisului pe teritoriul țării noastre dovedește nevoia de cultură, dragostea pentru toate formele vieții spirituale. O dovadă grăitoare în acest sens este faptul că numai la 50 de ani de la apariția tiparului — inventat de Gutenberg — pe teritoriul țării noastre se tipărea deja prima carte. Cultura românească, receptivă față de progres, a adoptat tiparul mult înaintea altor culturi vecine europene.

În lucrarea lor, autorii pornesc de la alfabetele folosite pe teritoriul României, incluzînd o scriere ideografică conținută de tăblițele de la Tărtăria, județul Alba, descoperite în 1961, datînd din mileniiile IV—III î.d.Hr., deci mai vechi decît tăblițele sumeriene de la Uruk, socotite ca cele mai vechi monumente grafice din lume. Dintr-o vreme cînd nu există știri despre felul în care se diferențiau popoarele prin limbă, gîndurile și sentimentele oamenilor se comunicau prin semne și desene mne-motehnice care generalizau o idee.

A urmat perioada geto-dacă. Geto-dacii vorbeau o limbă proprie, dar scrierea lor nu ne este cunoscută, deși au avut un alfabet, opera preotului dac Deceneu (sec. I d.Hr.). Istoricii ai antichității (Dio Cassius, Jordanes) menționează o scriere a lui Decebal către împăratul Domițian (anul 87 d.Hr.) și un mesaj trimis de daci lui Traian (anul 102 d.Hr.), scris cu litere latine în limba dacă, pe o ciupercă mare, îndemnîndu-l «să se întoarcă înapoi și să facă pace». Alfabetul dacilor se compunea din semne dace, litere grecești și latine. Cea mai cunoscută inscripție dacă în literă latine este aceea găsită pe un vas la Sarmizegetusa: «Decebalus per Scorilo».

După cucerirea romană a Daciei, începînd cu secolul al II-lea, limba și scrierea latină se generalizează pe teritoriul nostru.

În secolul al III-lea d.Hr. a apărut pe teritoriul nostru un nou alfabet, din litere rune (*runele*), folosit de goții așezați temporar la nordul Dunării, format din linii combinate între ele. Cele mai vechi documente care atestă existența alfabetului runic la noi sînt: o inscripție cu 16 semne gravate pe colanul de aur din tezaurul de la Pietroasa și două pietre descoperite în comuna Bunești (țință Făltioeni). Semnele runice de pe aceste inscripții lapidare nu au putut fi descifrate pînă acum. Goții au locuit vremelnice pe meleagurile noastre, iar episcopul Ulfila a tradus Biblia folosind un alfabet mixt, compus din litere rune, grecești și latine. Răboiul românesc folosit în socotețile păstorești și agricole vechi, pare, după unele interpretări, o moștenire a

alfabetului runic, dar poate fi, adăugăm noi, și o moștenire geto-dacă, înrudită cu cea gotică.

În a doua jumătate a secolului al IX-lea, cultura noastră a primit influența bizantino-slavă, care s-a transmis în vechile noastre monumente grafice prin alfabetul numit *chirilic*.

La origine, alfabetul chirilic al românilor a avut 45 de semne. În 1787, Ienăchiță Văcărescu, prin lucrarea *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduiriilor gramaticii românești*, reduce alfabetul chirilic la 33 de semne, iar în 1828, Heliade Rădulescu îl reduce în Gramatica sa, la 28 de semne. Între anii 1850—1858, «Eforia școlilor naționale», după ce folosise un alfabet de tranziție, a elaborat reguli de înlocuire a acestui alfabet. În 1862 domnitorul Alexandru Ioan Cuza a dat decretul hotărîtor de folosire a alfabetului latin. Mai târziu, la Academia Română, Timotei Cipariu, Al. I. Odobescu și Titu Maiorescu au formulat științific și definitiv corespondențele latine ale literelor chirilice.

Pentru limba română, încă din perioada scrisului chirilic, a fost folosit și alfabetul latin în mai multe cărți imprimate în afara hotarelor țării. Astfel, în 1592, Ieronim Megister publica la Frankfurt pe Main textul rugăciunii «Tatăl nostru», iar în 1594 alt asemenea text, scris de moldoveanul Luca Stroici, a fost publicat la Cracovia de cărturarul polon Stanislas Sarnicki.

La Cluj, în 1570, s-au tipărit cu litere latine cîteva cîntări calvine, iar la Alba Iulia, în 1648, un catehism. În același timp, în 1677, la Roma a apărut o lucrare asemănătoare. La Viena, în 1779, Samuil Micu a tipărit o *Carte de rugăciuni*.

O culegere de poezii românești s-a imprimat cu litere grecești la Constantinopol în 1830. *Liturghierul* în limba georgiană imprimat la Tiflis (Tbilisi) cuprinde șase versuri românești în litere georgiene.

Alfabetul cu litere latine este cel mai adecvat scrierii românești. Limba latină populară a fost limba vie a populației care a colonizat provincia Dacia. Ea este temelia romanității limbii române; fondul principal de cuvine românești referitoare la *carte și scris* este de origine latină: *a scrie, scriitor, carte, hirtie, lafă* (cu sensul de pagină), *lotie, cap* (cu sensul de capitol), *pană* (de scris), *lege, scriptură, istorie, spun și spungere, rost* (la scris și vorbă). Și procesul muncii intelectuale prin intermediul cărții îmbracă forme de exprimare tot din fondul lexical latin: *minte, cuvînt, a cugeta, a lucra* cu derivatele lor: *cugetare, lucrare*.

Trecîndu-se la manuscrisele din secolele XV—XVI, se specifică marile valori de artă grafică românească în scrierea chirilică, cu splendorile lor miniaturi și ornamente în culori, care au împozitat Europa, unele din ele păstrate pînă astăzi în muzee și biblioteci din Oxford, Paris, München, Viena, Leningrad, Moscova, Sofia sau Belgrad. Cel mai celebru manuscris care a luat drumul pribegiei, rămîne *Tetraevanghelul* (1429) scris și ornăt de Gavriil Uric la mănăstirea Neamțu, unde a activat între 1429—1436, întemeind vestita școală miniaturistică de «tip moldovenesc», și care se află la Biblioteca Bodleiană din Oxford, constituind unul din exponatele cele mai prețioase ale muzeului bibliotecii.

Școala miniaturistică moldovenească de la Neamțu a fost continuată în vremea lui Ștefan cel Mare (1457—1504) la mănăstirea Putna. Nicodim de la Putna a realizat *Tetraevanghelul*, din porunca lui Ștefan cel Mare, în 1473. Ierect și dăruit de voievod mănăstirii Humor în 1477, care avea să călătorească în 1538 cu Petru Rareș la Ciccu în Transilvania, apoi la Constantinopol, revenit în 1541 în țară și depus din nou la Humor, păstrat azi în muzeul mănăstirii Putna. Valoarea lui este neprețuită, căci conține miniat în culori cunoscutul portret al lui Ștefan cel Mare.

Importante sînt informațiile care se dau despre transilvănenii care au lucrat în străinătate la incunabile (cărți imprimate între anii 1455—1500) și despre valoroasele incunabile și numărul lor existente în bibliotecile românești, unele dintre ele rare și de mare artă grafică, precum este *Liber Chronicarum* (1493), de Hartmann Schedel, în a cărui bibliotecă s-a găsit și manuscrisul în limba germană al cronicii lui Ștefan cel Mare, în *Liber Chronicarum*, un fel de istorie universală (*Weltchronick*), se află o pagină închinată țării noastre (Walachia) și o gravură (imaginară) a orașului București.

Românii transilvăneni figurează ca maeștri în tipografia de incunabile, în diferitele țări ale Europei. Numele lui Toma din Transilvania este scris pe o carte imprimată la Mantua, în 1473; Bernard din Dacia figurează pe un incunabil tipărit la Napoli; Martin din Codlea (Țara Birsei) se află pe un incunabil din Brînn; al lui Andrei Corbul din Brașov pe unul din Venetia.

Autorii români de incunabile își tipăreau lucrările în alte țări unde existau tipografii. Unul dintre aceștia este Frater sau Presbiter Georgius, născut în satul

Romos, lingă Sebes, în anul 1422 și mort la Roma în 1502. A fost răpit și rob al turci la vârsta de 16 ani, după ce învățase limba latină și teologia la o școală a domnicanilor din Sebes. Opera lui este intitulată *Tractatus de ritu, moribus, conditionibus et nequicia Turcorum* (Tratat despre credințele, obiceiurile, viața și viclenia turcilor), Urach, 1482.

Pelbartus din Timișoara a tipărit la Nürnberg, în 1498, un ciclu de predici: *Sermones* (Cuvântări) reeditate în mai multe ediții, exemplare aflându-se și în bibliotecile din țara noastră.

Unul dintre cele mai vechi incunabile păstrate în țara noastră, un volum din 1469, s-a aflat în Capela evanghelică din Sibiu. Incunabilele existente în bibliotecile orașului Sibiu, concentrate azi în biblioteca Muzeului Brukenthal, numără 382 exemplare dintre anii 1458—1500.

Biblioteca documentară Bathyanemum din Alba Iulia păstrează *Historia naturalia* a lui Pliniu, tipărită la Veneția în 1468. Biblioteca Academiei R. S. România posedă 75 de incunabile originale și alte 14 exemplare în reproduceri facsimilate sau în fotocopie. Biblioteca Teleki-Bolyai din Tîrgu-Mureș păstrează 70 de incunabile în colecțiile sale, iar Biblioteca Academiei, Filiala Cluj-Napoca, are 161 exemplare de incunabile.

În ceea ce privește introducerea tiparului, imprimeria română își începe activitatea la numai 8 ani după perioada incunabulară, România fiind printre primele țări europene cu producție de carte.

Introducerea tiparului în țara noastră se datorează lui Radu cel Mare (1495—1508), ajutat de ieromonahul Macarie, care învățase meșteșugul tiparului la Veneția, prima carte tipărită fiind *Liturghierul* (1508), căruii îi urmează *Octoihul* (1510) și *Tetraevanghelul* (1512).

Cel care avea să aducă gloria tiparului românesc în secolul al XVI-lea a fost diaconul Coresi «ot Tîrgoviște». Desena și tăia singur în ponoame litere mari, drepte, frumoase, egalând în această privință pe mesterii tipografi venețieni sau sași. Simțul lui artistic se remarcă prin împodobirea cărților cu majuscule ornate floral, după modelele occidentale italiene. A fost, cum se remarcă, un gravor strălucit, săpând în lemn scene din Noul Testament, într-o serie de 12 xilografuri pe pagini întregi în Triodul-Penticostar (1558), întru nimic inferior scenele din cărțile occidentale cu aceeași temă: *Die grosse Passion*.

Mai mult, Coresi a avut simțul limbii literare. Din manuserisurile românești mai vechi, de la începutul secolului al XVI-lea, el a înlăturat fonetismele arhaice (rotacismul și lexicul dialectal, înfățișând o limbă unitară. Cărțile coresiene s-au răspândit în toate colțurile provinciilor românești și ele au ajutat la unificarea limbii literare și a aspirațiilor naționale ale românilor.

Numărul cărților tipărite de Coresi și ucenicii lui (circa 40 de volume în aproximativ 20 de ani), calitățile sale, îl situează alături de editorii și tipografil din Occident, de Estienne, Claude Garamond, Christophe Plantin. Aceștia au creat elegante litere tipografice latine; Coresi, cu multă artă, le-a creat pe cele cirilice.

Producția de carte tipărită la noi a început la Sibiu, în anul 1528 și se datorește lui Theobaldus Gryphius Reutlingensis (din Reutling), învățat în științele medicale, ca și în meșteșugul tiparului. Ca discipol la Sibiu a avut pe Lukas Trapoldner, care și-a deschis un atelier tipografic propriu, în care a tipărit și românul Filip Moldoveanu cărți în litere cirilice. Aici s-a tipărit în 1544 *Catehismul*, pierdut, dar cînt în izvoare contemporane; este prima carte românească tipărită. O altă carte tipărită a fost *Tetraevanghelul* slavo-român (din care se păstrează numai *Evanghelia* lui Matei) între anii 1551—1553, păstrată în Biblioteca «Saltikov-Scedrin» din Leningrad, fiind până astăzi cea mai veche carte românească existentă (234 pagini, coloana din dreapta în românește, iar cea din stînga în slavonește).

Brașovul urmează Sibiului, ca oraș al dezvoltării culturii scrise și spiritului național.

În același timp o tipografie a funcționat și la București, pe lângă minăstirea Plumbuita. Meșterul tipograf s-a numit Lavrentie, iar cartea este un *Tetraevanghel* slavan datat din 1582.

Transilvania rămîne însă provincia care adună cartea de tip divers: slavo-română (bilingvă), română, în limba latină, greacă, sau germană, activate inițial de Honterus la Brașov (1498—1549); la Cluj activează Heltai Gáspár, Kis Miklós (1650—1702), și românul Mihai al lui Ștefan (Mihai Ișvanovici), «cel din Țara Românească», cum semnează el Lucoavna și Cazanica (*Chiriacodromion*) ambele tipărite la Alba Iulia în 1699.

Ajutat moral și material de Constantin Brincoveanu, tipograful Mihai al lui Ștefan a fost printre acei intelectuali patrioți care au contribuit la unitatea națională a românilor prin mijlocirea cărții tipărite în limba română. Alături de Cazanlia lui Varlaam (Iași, 1643), Chiriacodromionul a fost una dintre cărțile cele mai citite în epocă.

În îndemnul lui Antim Ivireanu, el a lucrat în arta tiparului și în Georgia (Ivria, Gruzia), tipărend o *Evanghelie* (1709) cu litere gruzine și un *Liturgier* (1712), ambele la Tiflis (Tbilisi).

Mihai al lui Ștefan a continuat, pînă prin 1722, să se perfecționeze în arta tiparului în Olanda, ca și Kis Miklós, de a cărui activitate tipografică nu era străin. Nu se cunoaște anul morții lui, dar se știe că după anul 1722, turcii n-au mai îngăduit continuarea activității tipografice în Georgia. Astfel, nu o singură dată, subliniază autorii, tipograful român au participat cu generozitate la afirmarea culturală a altor popoare, lucrînd în țările respective, pentru a imprima cărți.

În continuare, cartea românească este urmărită tot în contextul universal, insistîndu-se asupra momentelor-cheie. Pentru secolul al XVII-lea, după ce se prezintă epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu, se dă o atenție specială *Noului Testament* de la Băigrad (1648), ca «document al unității limbii literare românești» și *Bibliei* de la 1688, ca «monument al artei tiparului românesc» care are o importanță deosebită pentru limba română literară, prin unilatea lingvistică rezultată din prelucrarea celor trei graiuri românești (cel moldovenesc în traducerea Milescu-Dosoftei, cel ardelenesc, în *Noul Testament* al lui Simion Ștefan și cel muntean în intervențiile fraților Greceanu) și controlul ce-l va fi făcut stolnicul Constantin Cantacuzino.

Secolul al XVIII-lea aduce o înflorire și mai mare a cărții cu noi tipografi la Buzău, Rîmnicu-Vilcea și Rădăuți, cu monumente de artă grafică ce stau alături de cele mai bune din Occident. Tipografia Episcopiei Buzăului s-a realizat cu cheltuiala domnitorului Constantin Brincoveanu. Însă «prezintă minimele» lui Mitrofan, cunoscutul cărturar și tipograf care lucra la Iași ca ucenic al lui Dosoftei. Numit episcop al Buzăului, Mitrofan tipărea în 1691 *Pravoslavnică mărturisire* opera lui Petru Movilă, în traducerea aleasă, din limba greacă, a lui Radu Greceanu. Opera principală o constituie cele 12 *Mincie* (1698), care cuprind, pe lângă slujba tipiconală în limba slavonă și viața pe scurt (sinaxar) a sfinților în limba română. Pînă azi, ca artă tipografică, impresionează *Triodul de la Buzău* (1700), format mare (în folio), cu textul tipărit pe două coloane, cu numeroase viniete și xilografuri expresive, ce dovedesc rafinament și gust artistic.

Alături de Mitrofan avem din acest timp pe marele tipograf Antim Ivireanu, animatorul tiparilor de la București și Snagov și citorul tipografiei episcopale de la Rîmnîc din 1705. În 1693, la București se tipărește *Evanghelia greco-română*, cu text bilingv, imprimat pe două coloane, în două culori, negru și roșu, frumos paginat, cu inițiale ornate, frontispicii și gravuri simple ce atestă orientarea spre reliefașă sobră, dar elegantă, a textului. La Snagov în 1700 apare *Floarea darurilor și învățătură creștinești* îlmăcite de ieromonahul Filothei sin Agăi Jipei «ot Mîtropolie». În 1701, tot la Snagov apare *Liturgierul greco-arab* iar la București *Ceaslovul greco-arab*.

Cărțile tipărite la Rîmnîc au desăvîrșit acțiunea de înlocuire a limbii slave cu limba română. Tipografia de la Rîmnîc a atins cea mai lungă, rodnică și continuă activitate editorială, de la 1705 la 1825. Ea are meritul de a fi servit interesele culturale pe spații geografice largi. Cărțile românești ieșite din Tipografia de la Rîmnîc au avut un rol important în permanența și unitatea raporturilor culturale dintre cele trei Țări Române. Tot la Rîmnîc și-a publicat Ienăchiță Văcărescu gramatica limbii române, prima gramatică tipărită a limbii noastre, care sîrșește și cu un sumar tratat de poetică și versificație: *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orînduieilor gramaticii românești* (1787).

Tipografia de la Rădăuți a avut o activitate de scurtă durată, între 1744—1746, tipărend cîinci cărți bisericești.

În Țările Române, după 1750, s-a dezvoltat o cultură «luminată» care receptă, prin traduceri românești și prin cărțile originale respective intrate în bibliotecile timpului, aproape tot ce se scria mai de seamă în aceste țări, mai ales în Franța. «Literatură luminilor» (iluminismul) pătrundea tot mai adînc în cultura și literatura română.

În secolul al XVIII-lea în Transilvania se constată o creștere a numărului cărților laice. Sibiu, alături de Brașov, a păstrat cele mai strînse legături cu centrele tipografice de peste munti. Un moment important în istoria cărții și tiparului în patria noastră se leagă de centrul cultural transilvănean de tradiție, care a fost Blajul.

O parte din tipografia de la Alba Iulia și Sebeș a fost transferată și restaurată aici prin grija lui Petru Pavel Aaron, care și-a început activitatea în 1750, tipărind numeroase cărți.

Una dintre lucrările de referință pentru studiul dezvoltării tipografice și al posibilităților editoriale ale Blajului este *Biblia* din 1795, editată sub îngrijirea lui Samuil Micu și tradusă de el. Era cea de a doua traducere în limba română a Bibliei, reprezentând în același timp un monument de artă tipografică.

Manuscrisele secolelor XVII și XVIII, cu teme de inspirație autohtonă, cum sînt cronicile, cu traduceri și prelucrări din literatura universală întregesc în lucrare peisajul culturii românești vechi.

Un capitol descrie circulația cărților românești spre cele patru puncte cardinale ale țării și dincolo de hotarele ei, privind în special Transilvania, cu reproducerea cjobanului Badea Cîrțan (1849—1911), ajuns pe jos la Roma, întruchipînd rezistența și permanența națională, *un exemplu unic în lume*, care a transportat pe umerii săi zeci de mii de cărți peste Carpați, cu scopul cultivării patriotismului în masele de cititori români.

Circulația cărții la români, spun autorii, este surprinzătoare din multe puncte de vedere. Expansiunea cărților în cele trei provincii istorice românești, indiferență de locul imprimării lor, s-a făcut într-un număr așa de mare de titluri și exemplare, începînd chiar cu primele tipăriri ale lui Macarie, dintre anii 1508—1512, încît nu se poate concepe o istorie completă a culturii românești fără o cercetare științifică, amănunțită a circulației cărții (p. 80).

Se tratează în continuare despre arta legăturii cărților, cu urme de tipăriri mai vechi păstrate accidental în aceste legături, și, într-un alt capitol, se vorbește despre editurile și tipografiile române în țările străine, la Bratislava, Roma, Viena, Buda, Leipzig, Graz, unde au apărut cărți, ca cele ale latinistilor, sau unele dintre primele periodice. În orașul Leipzig, de exemplu, a apărut primul ziar în limba română, în luna martie a anului 1827. Are titlul scris în chirilice: «*Fama Lipscei pentru Dația*». («*Fama*» înseamnă veste, știre).

Trecîndu-se la epoca modernă (secolele XVIII—XIX), datele se înmulțesc. Perioada de pionierat a tiparului laic modern stă sub semnul activității tipografilor editori, scriitorii și oameni de cultură I. H. Rădulescu, Gh. Asachi și Mihail Kogălniceanu. Conștienți de rolul activ al cărții în formarea conștiinței naționale, în dezvoltarea culturii originale, ei au reușit să realizeze un program complex, cu linii directoare de durată în progresul tiparului și literelor românești. Tipografiile iau amploare și se intensifică traducerea din literatură străină, în special din franceză. Acum iau naștere colecții și «biblioteci» de carte, dintre care se remarcă «*Biblioteca pentru toți*» existentă pînă în zilele noastre.

Se arată în continuare, cum au luat ființă marile edituri: *Cartea Românească* (1919), *Cultura Națională* (1921), *Scrisul Românesc* (1922), *Editura Fundației pentru Literatură și Artă* (1933), ca și rezultatele lor remarcabile în valorificarea cărții în toate sectoarele de cultură: istorie, limbă, literatură, științe exacte. În această epocă iau ființă importante instituții de cultură: universitățile din Iași (1860) și București (1864), *Academia Română* (1866) și în Transilvania «*Asociația transilvănească pentru literatură română și cultura poporului român*» (ASTRA), Sibiu, 1861. În 1864 se pun și bazele primului sistem național de bibliotecă, cu cele două mari biblioteci centrale ale statului, de la Iași și București. Se constituie în 1867 cea mai mare colecție națională de cărți, imprimate și manuscrise, *Biblioteca Academiei Române*.

Consecrarea valorilor românești, vehiculate prin intermediul cărții, începută cu veacuri în urmă, dobîndește azi o deschidere mondială, purtînd mesajul civilizației noastre pe toate meridianele. Cartea, acest nobil mesager al gîndirii umane, poartă acum în lumea întreagă cuvîntul românesc, dorința de pace, prietenie și progres a poporului nostru (p. 167).

Valoarea acestei cărți de excepție, care ilustrează truda și gloria scriitorii genului românesc, nu poate lipsi din mîna nici unui cititor al cărții românești. De darurile ei, cu spiritul limpezimii de gîndire, de claritate și ritmică stilistică, de retenere didactică a esențialului și de educație cultural-patriotică, nu se pot lipsi, desigur, nici frații preoți.

Cartea prezentată înconunează rodul unei munci de o viață, dăruită cu pasiune și devotament științific istoriei cărții românești de către savantul cărturar Prof. Dan Simonescu.

Organizator și stimulator al învățămîntului biblioteconomic românesc, în ultimele două decenii, creator de școală prin cursurile ținute la Universitatea din București și prin doctoratul pe care-l conduce în această disciplină, om de înaltă noblete sufletească, animator și îndrumător de tinere vocații, asociindu-și la realizarea cărții prezentate pe unul dintre ucenicii săi, Gheorghe Buluță, continuă să fie mereu prezent în timpul valorificării culturii noastre, tot cu vigoarea tinereții.

Pr. I. IONESCU

CODICELE VORONEȚEAN

EDIȚIE CRITICĂ, STUDIU FILOLOGIC
ȘI STUDIU LINGVISTIC DE MARIANA COSTINESCU.

EDITURA MINERVA, BUCUREȘTI, 1981, 488 p. + 43 FILE FACSIMILE

Cartea veche românească a rămas o lăudabilă și izbită preocupare a Editurii Minerva. Inscrisă la loc de cinste în istoria culturii și literaturii poporului român, cele mai vechi traduceri bisericești «pre limba românească», ce ni s-au păstrat, cuprind texte din cărțile Sfintei Scripturi și sînt cunoscute sub denumirea de *texte rotacizante*: Codicele Voronețean, Psaltirea Voronețeană, Psaltirea Scheiană, și Psaltirea Hurmuzachi. Ele au fost și au rămas în atenția istoricilor, filologilor și lingviștilor, aceștia consacrandu-le valoroase studii. Nu s-a uitat niciodată — și este bine că nu s-a uitat — că ele au apărut într-un anume context cultural-religios, ce caracterizează viața noastră bisericească din secolele XV—XVI, că ele sînt produsul Bisericii Ortodoxe Române, fiind o expresie a strădaniilor ei seculare de a sluji neamul, de a contribui prin toată lucrarea ei la întărirea unității naționale și spirituale a tuturor românilor.

Ediția critică a Codicelui Voronețean, prefațată de un amplu studiu filologic și lingvistic, apărută la sfîrșitul anului trecut de sub teascurile renumitei Edituri, prezintă acest necunoscut monument de limbă și literatură românească veche care, alături de celelalte izvodiri «în graiul părinților noștri» ale cuvîntului dumnezeiesc, a marcat începutul amplei acțiuni de naționalizare a vieții bisericești, acțiune dusă de-a lungul a trei veacuri, de către clerici ortodocși, adevărații ctitori de cultură și de unitate românească.

După ce se aminteste că de la prima editare a Codicelui Voronețean, în 1885, de către I. G. Sbiera, a trecut aproape un secol, și că această ediție are multe insuficiențe în raport cu actualele cercetări filologice și lingvistice privitoare la textele rotacizante, autoarea menționează că «repunerea în circulație a textului prin prezenta ediție împlinește o necesitate care se făcea simțită în cercetarea istorică a limbii române și în studierea începuturilor scrisului românesc literar» (p. 223). De asemenea, «caracterul arhaic al limbii pe care o conservă explică interesul deosebit pe care l-a suscitat această scriere socotită a fi, după opinia curentă cel mai vechi document literar românesc cunoscut» (p. 7).

«*Studiul filologic*» (p. 7—88) constituie prima parte a cărții. După cîteva pagini introductive, prin care sîntem familiarizați cu problemele care au fost abordate de cercetările consacrate acestui vechi manuscris românesc, se trece la prezentarea, pe larg, a fiecăreia dintre ele;

a) *descrierea manuscrisului* (p. 12—16). Descoperit în anul 1871 în podul Mînăstirii Voroneț de către Gr. Crețu, publicat în 1885 de I. G. Sbiera și dăruit apoi Bibliotecii Academiei Române, unde se păstrează și astăzi sub cota ms. rom. 448, Codicele Voronețean conține 86 file și cuprinde un fragment din Faptele Apostolilor (de la cap. 18 vers. 14 pînă la sfîrșit), Epistola lui Iacob, și cele două epistole ale Sf. apostol Petru (ultima incompletă — pînă la cap. 2, vers. 9). Toate cele trei epistole sînt precedate de cîte o introducere rezumativă. «Textul este scris de o singură mînă — cu o excepție pe fila 15 în care se observă intervenția altui scrib — în scriere continuă, cu cerneală neagră. De aceeași mînă par a fi scrise și modificările și unele adăugiri» (p. 14). Indicațiile tipiconale, precum și titlurile și inițialele majuscule sînt scrise cu cerneală roșie, primele fiind făcute după copierea textului propriu-zis. Hirtia este semilucioasă, de proveniență sileziană, avînd filigran mistretul;

b) *copie sau original* (p. 16—20). Prezența traducerilor duble în textul Codicelui Voronețean pledează pentru caracterul de copie al manuscrisului. Se subliniază părerea lui I. A. Candrea care, într-un studiu asupra textelor rotacizante, a dat un răspuns acestei probleme, stabilind că avem de a face cu o copie. «Confruntarea textului românesc cu versiunea slavonă și cercetarea limbii și grafiei textului, au dus la delimitarea în text a două structuri lingvistice» (p. 20). Se conchide că «manuscrisul a fost copiat în Moldova după un text provenit din părțile sud-vestice ale țării» (p. 20).

c) *probleme de datare* (p. 20—25). După ce sînt prezentate critic metodele întrebunțate de specialiști pentru a stabili vechimea Codicelui sau chiar a traducerii originale, se menționează că aplicarea criteriului lingvistic nu a putut aduce precizări substanțiale în această problemă. «Filigranologia ar putea suplini aceste neîmpliniri, cu rezultate satisfăcătoare, permițînd datarea copieii, nu și a traducerii originale» (p. 24). Autoarea admite părerea recentă a lui Alex. Mares (1982) care a stabilit datarea manuscrisului în intervalul 1563—1583 și chiar a traducerii originale: de la sfîrșitul secolului XIV pînă la 1559—1560.

d) *probleme de localizare* (p. 25—45). Au fost exprimate opinii care vizează multe zone ale țării, și chiar teritoriul sud-dunărean. După ce face o analiză succintă a soluțiilor preconizate de istorici și cercetători, autoarea, în baza rezultatelor cercetării, aduce unele precizări pe care le reținem. Astfel, se pleacă de la următoarele premise: manuscrisul este copie; hîrtia întrebunțată a circulat în secolul XVI numai în Moldova; manuscrisul se afla la Voroneț, unde a fost găsit, încă din 1733, cînd își scrie Constantin din Dorna însemnarea de pe fila 53. Mai mult, autoarea este de părere că limba textului poate fi folosită și drept criteriu de localizare: «trebuie să vedem în principiu împlinirea a cel puțin două uzuri lingvistice — al copistului și al traducătorului —, ca și posibilitatea caracterului mediat al copieii» (p. 29). Există în textul Codicelui Voronețean un strat lingvistic bănățean-hunedorean și unul nord-ardelenesc-moldovenesc. Care aparține originalului și care copieii? Autoarea este de părere că «descoperirea manuscrisului în nordul Moldovei, unde se afla și în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, precum și tipul de hîrtie pe care s-a executat, ne-a permis localizarea copieii în Moldova» (p. 43). Iar «depistarea unui strat bănățean-hunedorean în fiecare din cele trei Apostole înrudite din sec. XVI — Codicele Voronețean, Apostolul lui Coresi și Apostolul popii Bratu din Brașov — permite localizarea modelului comun (poate el însuși o copie mai veche) în zona Banat-Hunedoara sau regiunile învecinate» (p. 45).

e) *probleme de filiație* (p. 45—70). Comparînd fragmente din Codicele Voronețean cu variantele corespunzătoare din Apostolele slavone se evidențiază că traducerea românească reflectă versiunile slavone din ms. slave 435, 624, 351, de redacție medio-bulgară aflate în fondul Bibliotecii Academiei R.S.R. Analizînd raportul dintre Codicele Voronețean și Apostolul lui Coresi (1583) și Apostolul popii Bratu (1559—1560) se constată descendența fiecăruia dintr-o traducere comună, prelucrată (revizuită) în mod independent prin confruntarea cu o versiune slavonă diferită (a se vedea p. 61—63). Reținem întrebarea pe care o pune autoarea: «Să fie această traducere comună Apostolul care se presupune a fi fost tipărit la Sibiu de Filip Moldoveanu între 1545—1550?» (p. 64). Cercetările viitoare vor putea da un răspuns. Se sugerează chiar posibilitatea utilizării, într-o anumită fază a traducerii originale, a unui izvor latin (p. 64—66). De asemenea, sînt stabilite unele raporturi între Codicele Voronețean și ulterioarele redacții moldovenesti ale Apostolului, precum și unele utilizări ale vechii versiuni românești, care cuprinde Papele Apostolilor și celelalte trei epistole (prezente în Codicele Voronețean), în traducerea Noului Testament tipărit de la Bălgărad în 1648.

f) *caracteristici ale traducerii* (p. 70—77). Este menționată prezența traducerilor duble, survenite atunci cînd textul traducerii inițiale a fost revizuit prin consultarea unui alt izvor slavon. O seamă de cercetători — între care amintim pe I. G. Sbera, Gr. Cretu, I. A. Candrea și, recent, Ion Ghetie, — s-au oprit asupra acestor aspecte.

g) *curentul cultural* (p. 77—84). Cercetătorii au atribuit traducerea voronețeană a Apostolului, ca — de altfel — întregul grup al textelor rotacizante, unor variații influențe cultural-religioase interne sau externe. Autoarea se opreste asupra acestor încercări care, de fapt, au vizat originalul românesc al Apostolului, și nu scrierea ajunsă pînă la noi. «Adoptăm principiul de metodă conform căruia originalul și copia nu trebuie în mod obligatoriu atribuite aceluiași curent cultural-religios» (p. 80).

Este, de fapt, un element ce merită să fie subliniat în cercetarea vechii literaturi religioase. Se fac unele precizări:

— «existența notelor tipiconale în Codicele Voronețean face neîndoielnică alcătuirea textului în vederea citirii lui în biserică, la sf. slujbe. Nu avem de-a face deci, în mod obligatoriu, cu o inițiativă reformată, ci mult mai sigur, cu o necesitate înțelesă» (p. 81) — caracteristică vieții noastre bisericești.

— «în Moldova unde probabil s-a executat scrierea Codicelui, ca și în Transilvania de unde, probabil, provine, este posibil ca pericopele din Evanghelie și din Apostol citite în slavonește în cadrul Liturghiei și a altor slujbe, să fi fost traduse în românește pentru a fi înțelese de credincioși» (p. 81).

— preoții se foloseau de cărți scrise în românește, care păstrau aceleași structuri și indicații tipiconale ca și textele slavone pe care le traduceau» (p. 81).

În privința originalului, decizia autoarei nu este clară. Traducerea originală este localizată în zona Banat-Hunedoara și pusă în legătură cu propagarea ideilor Reformei printre românii ortodocși de aici. Astfel «se pledează pentru atribuirea traducerii originale a Codicelui Voronețean unui curent religios de tip reformat — dacă prototipul datează din sec. XVI —, sau chiar catolic sau husit — dacă aceasta s-a alcătuit înainte de 1500» (p. 84). Reținem o precizare finală: «rezultatele furnizate de studiul filologic al textului (precum și o mai exactă cunoaștere a realității vieții bisericești ortodoxe române din Transilvania în sec. XVI — n.n.), nu elimină explicația prin factori interni ai traducerii» (p. 84). Aici socotim utilă o intervenție, spre limpezirea lucrurilor. Socotim că trebuiau mai clar evidențiate părerile istoricilor și cercetătorilor Dan Simonescu, Șt. Ciobanu, M. Șesan, P. P. Panaitescu, G. Măhăilă, precum și pozițiile recente exprimate de teologii și istoricii noștri între care amintim pe I.P.S. Antonie Plămădeală cu lucrarea «Dascăli de cuget și simțire românească», București 1981 și Pr. Prof. Mircea Păcurariu cu lucrarea «Istoria Bisericii Ortodoxe Române», vol. I și II, București 1980—1981. Primele traduceri românești s-au făcut dintr-o necesitate a vieții interne, dintr-un îndemn sufletesc, ca și românii să aibă cuvîntul lui Dumnezeu pe limba lor. Ele nu sînt rezultatul unor influențe venite din afară, căci nu străinii i-au învățat pe români să scrie românește. De asemenea, poate era potrivit să se sublinieze adevărul istoric — îndeobște recunoscut — că Biserica Ortodoxă Română din toate cele trei țări românești a binecuvîntat și a sprijinit prin tot ce a putut traducerea cărților bisericești în românește; ea nu s-a opus acestor acțiuni. «Tragerea de suflet spre a face din limba românească și limba citită și scrisă coboară în adncurile proprii ființei românești» — spune I.P.S. Antonie Plămădeală în lucrarea citată mai sus.

h) *traducătorul, copistul* (p. 84—88). Și la acest capitol problemele au fost mult controversate. Autoarea subliniază cîteva păreri, «care au văzut în *traducător* un român, sau un bun cunoscător al limbii române, originar din Banat-Hunedoara, eventual de confesiune reformată, catolică sau husită, în funcție de momentul cînd s-a făcut traducerea» (p. 86). *Copistul* este, cu siguranță, un moldovean, poate chiar un călugăr cărturar. Socotim și aici potrivit recomandarea pe care o facem autoarei de a avea în vedere situația reală a vieții bisericești, ca și cunoașterea exactă a împrejurărilor confesionale în care au apărut primele traduceri românești.

Am prezentat mai pe larg această parte a ediției critice deoarece ea interesează deopotrivă și pe teologii și istoricii bisericești.

Partea a doua este rezervată unui amplu «*Studiu lingvistic*» (p. 91—213), care rămîne mai mult de competența specialiștilor în materie. La început se face o descriere a limbii Codicelui Voronețean, evidențindu-se prin prezentarea grafică, fonetică, morfologică a materialului, elementele specifice scrierii sau limbii epocii în care aceasta a fost alcătuită. De asemenea, au fost relevate «în măsura în care informațiile au permis, concordanțele și paralelismele cu celelalte texte din secolul XVI».

După o *Listă de abrevieri* (p. 214—219) și după o *Nold introductivă* (p. 221—227), urmează prezentarea textului *Codicelui Voronețean* (p. 229—400), respectîndu-se numărarea paginilor din manuscris, în transcriere interpretativă după normele ortografice actuale, folosindu-se actualul inventar al alfabetului românesc, cu un dublu aparat critic (primul) conține note referitoare la interpretarea grafiei textului din ediția lui Sbirer, iar al doilea cuprinde diferențele de ordin fonetic, morfologic, sintactic și lexical înregistrate în Apostolul tipărit de Coresi).

Partea finală a lucrării o constituie un foarte bogat *indice de cuvînte* (p. 403—487) care cuprinde cuvintele din Codicele Voronețean precum și variantele lor, cu trimiteri la rînd și la filă, urmat de 43 file facsimile (corespunzătoare celor 86 de file păstrate), în care este prezentat în fotocopii textul Codicelui Voronețean.

Incheiem prezentarea cu sublinierea că recenta ediție critică a Codicelui Voronețean, îngrijită de Mariana Costinescu și alcătuită în cadrul colectivului de limbă literară și filologie al Institutului de Lingvistică din București, apărută sub auspiciile Editurii Minerva, se recomandă tuturor celor interesați să cunoască îndeaproape zoriile literaturii românești în care cartea veche bisericască deține un merită loc, remarcat și apreciat astăzi în cercuri tot mai largi de cercetători. Codicele Voronețean rămâne la loc de cinste în rîndul vechilor monumente de limbă, literatură și cultură religioasă ale poporului român, care din zări de istorie, la vatra aceluiași străbun altar, și-a adăpat dorurile fiintiale din slova cuvîntului dumnezeiesc înveșmîntat la «plînirea vremurilor» în graiul în care s-a născut și a crescut.

Drd. EUGEN MORARU

DAN HORIA MAZILU.

VARLAAM ȘI IOASAF. ISTORIA UNEI CĂRȚI

EDITURA MINERVA, BUCUREȘTI, 1961. 255 pp.

Editarea unor cărți cu caracter religios, sau publicarea de studii despre aceste cărți de către editurile de stat, cărți care au contribuit la fundamentarea, ridicarea și edificarea culturii române, peste veacuri, este nu numai un fapt real, lăudabil, dar și o mîndrie pentru Biserica Ortodoxă Română.

Avem de data aceasta o adevărată istorie a romanului religios «Varlaam și Ioasaf» prin munca asiduă a cercetătorului și istoricului literar Dan Horia Mazilu, autor care ne prezintă studiul său din punct de vedere literar, religios și lingvistic. Cartea «medievală» a străbătut secole întregi literaturile Asiei și Europei, ajungînd în țara noastră la jumătatea sec. al XVIII-lea. Autorul ne documentează că această carte-roman religios a avut o răspîndire impresionantă, fiind «împrumutată cu o remarcabilă ușurință de la o cultură la alta, cu incredibile surse de supraviețuire» (p. 6). Longevitatea precum și aria de răspîndire este unică în istoria culturii universale.

Cartea, ca valoare textuală cu caracter epic este apreciată de Dan Horia Mazilu ca avînd atributele cărților populare.

Înfruntarea cărții «Varlaam și Ioasaf» a fost așa de mare încît în biserici au fost pictate scene din acest roman religios. La minăstirea Neamtu (pe clopotniță) și Hurezi, la minăstirea Sucevița (parabola inorogului), pe zidurile unei biserici (Brăjești) din împrejurimile Cîmpulungului (p. 6). Autorul studiului își împarte expunerea istorică în trei mari părți: 1) Viața lui Varlaam și a lui Ioasaf. Geneză, Versiuni. Filiații (p. 5—77); 2) Traducerile românești (p. 77—159) și 3) Conturarea destinului literar (p. 159—238).

Vom urma aceeași cale încercînd să scoatem în relief importanța ce a avut-o acest roman religios pentru Biserica Ortodoxă în general și pentru Biserica Ortodoxă Română în special, și contribuție pe care o aduce autorul acestui studiu la elucidarea unor probleme de ordin religios. În prima parte a studiului, Viața lui «Varlaam și a lui Ioasaf» (p. 5—77), Dan Horia Mazilu se ocupă de originea cărții și de cuprinsul și autorul ei. Cartea circulă dinspre Apus spre Răsărit sub semnătura de mare autoritate a «Sf. Ioan din Damasc», alături de «cele mai importante culegeri de scrieri religioase ale Evului mediu» sub titlul «Viața sfinților Varlaam și Ioasaf». Crestinismul nu e numai meditație ci pentru desăvîrșire e nevoie de Taina Sf. Botez și de Sfînta Împărtășanie. Varlaam este caracterizat de autorul studiului ca fiind «un ascet de marcă, preschimbă în neșuțător», care reușește să înfățișeze prîntului «mărgăritarul supremei sapiente, al învățăturii salvatoare», (p. 11), al credinței creștine, convertindu-l pe prînt. Cu toată stăruința împăratului, a consilierilor și a vrăjzitorilor Nahor și Revda de a-l păstra pe prînt păgîn, acesta este «convins de necesitatea achiziționării (căm nepotrivit acest termen aici n.n.), prin viață cumpătată, rugăciune, asceză etc., a dreptului la veșnica existență» (p. 11). Thevada își arde cărțile și primește și el Botezul, iar Ioasaf devine pustnic.

Autorul studiului ne înfățișează apoi controversele, discuțiile și părerile filologilor și istoricilor literari referitoare la persoana autorului. Dan Horia Mazilu aderă la părerile lui H. Zotenberg care, prin lucrarea sa «Notice sur le livre de Barlaam

et Josaph», Paris 1886, contestă paternitatea Sf. Ioan Damaschin ca autor al cărții deși din textele grecești, reiese clar acest lucru.

Romanul, după H. Zotenberg, e scris de un oarecare călugăr Ioan de la mănăstirea Sf. Sava din Sinai, nu de Sf. Ioan Damaschin (p. 14).

Sînt expuse apoi părerile filologilor: J. Jacobs (versiunea grecească provine din cea siriană), E. A. Wallis Budge, P. Peeters, care credea că «în mănăstirile de la Athos între călugării greci și cei gruzini existau relații și schimburi culturale strinse și constante» (p. 20), înclinînd să creadă că această apologie a vieții monahale ar fi opera comună a călugărilor greci și gruzini.

La sfîrșitul prezentării acestor ipoteze referitoare la identitatea autorului, Dan Horia Mazilu se întreabă: «Cine a fost (sau poate, mai degrabă, ar fi) autorul mult discutatei versiuni grecești? Ioan Damaschinul, Eftimie Ivireanul, Ioan de la mănăstirea Sf. Sava? Important este că această versiune a dat Europei (și nu numai ei), nu un simplu text, o carte, ci o veritabilă literatură» (p. 25).

Autorul studiului se ocupă în continuare de versiunile cărții în Asia și Europa, de versiunile medio-persană, arabă veche, ebraică, gruzină, etiopiană, persană, greacă (găsindu-se numai la muntele Athos 18 copii), menționînd că «în secolul al XIX-lea era cunoscut doar manuscrisul nr. 4583 (Parisinus), tipărit ca operă a Sf. Ioan Damaschin de J. Fr. Boissonade în Anecdota graeca și reeditat de P. Migne, împreună cu traducerea latinească a lui Jacop Billius, în *Patrologiae cursus completus, series graeca*» (p. 29), continuînd șirul versiunilor cu cea armeană, franceză, spaniolă, portugheză, italiană, engleză, irlandeză, olandeză, germană, norvegiană, daneză, suedeză, cehă, polonă, documentînd aria de răspîndire a acestei monumentale cărți de asceză monahală.

Cartea «a avut o influență notabilă și în literatura popoarelor din Răsăritul Europei, intrînd în sfera materializării în apariția unor versuri cu conținut religios, «mai ales cîntecele despre lauda vieții de schivnic», dînd exemplu celebrul «Cîntec la intrarea Sf. Ioasaf în pustie».

În spațiul culturii române, cartea a pătruns, la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Autorul menționează manuscrisele slave din România care cuprind integral «Viața sfinților Varlaam și Ioasaf», manuscrise ca cel de la mănăstirea Neamtu care se află în prezent la Biblioteca Academiei Române însoțit de o minunată reflecție a episcopului Pahomie: «O mila ta, Doamne, mare este, minunată carte este aceasta, plină este de toate învățăturile sfinte, citită fiind de ieromonahul Lazăr, Isaie egumen de Neamtu și ierodiaconul Serafim», manuscrisul nr. 158, cel de la mănăstirea Noui Neamț, manuscrisul de la mănăstirea Agapia și copiele manuscriselor din secolul al XVII-lea.

Istoricul literar Mazilu se ocupă pe larg de ediția de la Kutein (1677), ediție scoasă de călugării mănăstirii. Ei n-au avut nici un fel de îndoielă că «Viața sfinților Varlaam și Ioasaf», nu ar aparține Sf. Ioan Damaschinul: «această carte folosită de sufletului, scrisă de mult de Sfîntul și de Dumnezeu purtătorul Părintele și învățătorul întregii lumi Ioan Damaschinul».

Dan Horia Mazilu ne încredințează că această carte a fost o armă de apărare a Ortodoxiei ucrainiene și bielorusă, o armă dogmatică nealterată împotriva partizanilor unirii cu Biserica Romei (p. 64). Călugării mănăstirii Kutein învinovătesc pe traducătorul P. Skarga că trădase Simbolul credinței cu filioque, demonstrînd că puritatea romanului religios este sub raport dogmatic garantată de Sinodul al VII-lea ecumenic. Pe versoul paginii cu titlu se află stema mitropolitului Petru Movilă al Kievului care, probabil, zice autorul, a patronat și inițiat această tipărire (p. 66).

Autorul studiului demonstrează în mod convingător, folosind paralelismul manuscriselor Kutein și manuscrisul slavo-român din sec. XV aflat la B.A.R. 132, că traducătorii, călugării de la Kutein, n-au folosit textul slaven mediodobulgar (p. 69—72) și nici versiunea I. Billus (p. 73—75), care se găsește în P. Migne.

În partea a II-a a studiului, «Traducerile românești» (p. 77—158), autorul se ocupă cu precădere de pătrunderea romanului ascetic în literatura română, avertizîndu-ne că prin importanța și forma literară a cărții «poate aspira la un loc de frunte» (p. 77).

Istoricul literar se ocupă apoi, cu cele patru versiuni ale cărții «Varlaam și Ioasaf», din limba română și anume:

- 1) Versiunea din anul 1649, tradusă de Udriste Năsturel din Fierestri (p. 77—144);
- 2) Prima traducere din italiană: Vlad Botulescu (p. 145—152);
- 3) A doua transpunere din italiană: Samuil Micu (p. 152—153) și
- 4) Versiunea din 1811 (p. 153—158).

Autorul studiului acordă o importanță deosebită traducerii lui Udrishte Năsturel, redând biografia marelui cărturar «care a diriguit o întreagă campanie de redescoperire spirituală» (p. 78), datorită culturii sale erudite, a profunzimii cunoștințelor sale, dar și a legăturilor sale «cu înalții prelați ai bisericii grecești, cu personalități religioase de la sudul Dunării și din Răsăritul Ortodox etc.» (p. 81).

Autorul ne prezintă activitatea cultural-tipografică și de traducere a umanistului erudit inserându-i întreaga operă, din care vom enumera câteva titluri pentru edificarea cititorului: *Molitvelnicul* (1635), *Pravila mică* (1640), *Antologhionul* (1643), *Urmasa lui Hristos* (1647), *Triodul Pentecostar* (1649), precum și traducerea Vechiului Testament.

Se vede că D. H. Mazilu este un bun cunoscător al vieții, operei și activității lui Udrishte Năsturel, despre care de altfel a și scris o carte.

Autorul studiului ne prezintă în continuare manuscrisele romanului «Viața sfinților Varlaam și Ioasaf» aflate în B.A.R. sub cotele nr. 588 și 2470, după traducerea lui Udrishte Năsturel care nu s-a mai păstrat. Manuscrisul 2458 este scris cu cheltuiala părintelui Ioan Arhimandritul mănăstirii Horezu, iar al doilea s-a scris în Episcopia Rîmniceului de ierodiaconul Grigore Rîmniceanul.

Dan Horia Mazilu crede că ambele texte, atât cel slavon cât și cel român, au aceeași redacție, că manuscrisul 2470 a fost transpus după manuscrisul 588, făcînd un paralelism între cele două manuscrise (p. 98—111); el consideră că forma traducerii lui Udrishte Năsturel «poate sta oricînd alături de cea a lui Varlaam, alcătuitorul Cazaniei» (p. 144), avînd o limbă românească plină de virtuți.

Autorul ne incred-^{ne}țează că traducerea lui Udrishte Năsturel s-a răspîndit în toate provinciile românești, contribuind astfel la întărirea unității etnice și religioase a românilor.

Asupra versiunii traducerii lui Vlad Botulescu, boier oltean și «om de casă» al lui Constantin Cantacuzino, Dan Horia Mazilu zăbovește puțin asupra prefetei cărții, trecînd cu studiul său în Transilvania și oprindu-se foarte sumar asupra textului traducerii lui Samuil Micu, traducere care nu s-a păstrat decît în fragmente, în «Provedanie sau învățătură la îngropăciunea oamenilor morți» (Blaj, 1784).

Versiunea cărții din 1811 este aflată de autor în «Viețile sfinților», tipărită între 1807—1815 la Iași — Mînăstirea Neamțu, sub îndrumarea mitropolitului Veniamin Costachi.

Cercetînd această versiune autorul studiului ne convinge că semnatarul textului după care s-a făcut traducerea este Sf. Ioan Damaschinul și că fraza are frumusețe incontestabilă (p. 153); încheind această a doua parte a studiului, autorul face un paralelism între textul de la Neamțu 1811 și manuscrisul 588 din B.A.R., text în care se află proorocirea făcută de un cititor în stele, că Ioasaf (fiul de împărat) «va fi întru altă împărăție mai bună și fără de asemănare mai mare», adică va fi creștin (p. 158).

Ultima parte a cărții, «Conturarea destinului literar» (p. 159—237), capitol în care autorul își exprimă admirația și șansa viabilității cărții-roman printru cărțile populare, reluînd pasaje întregi din diferite versiuni care au puncte comune: reacția împăratului-tată, căutarea de corupere a prințului prin diferite mijloace, plimbările prințului, întîlnirea cu Varlaam și triumful religiei creștine, deci motive spirituale cu precădere, au asigurat, după autor «premisele supraviețuirii» (p. 169).

Punctul culminant al romanului ascetic este fără doar și poate convertirea și rezistența prințului, convertire bazată pe «învelișul dogmatic și pe o anumită orientare ideologică» (p. 172). La întrebarea: Ce elemente au făcut ca această carte să ajungă la noi? Dan H. Mazilu consideră că primul element a fost faima autorului, Sf. Ioan Damaschin, apoi valoarea ei religioasă, idealul ascetic prur și «conștientă dintre fondul de idei cuprins în romanul ascetic și suma de precepte propulsate de scrierile lui Simeon Noul Teolog, Grigore Sinaitul și Grigore Palamas» (p. 191).

Frumusețile «Cîntecului Sf. Ioasaf» cînd acesta a intrat în pustie: «O, Hristoase, împăratul tuturor, nu mă lipsi de împărăția ta cea cerească», cîntec alcătuit după părerea lui Dan H. Mazilu de călugării din mînăstirea Kutein, sînt redată în versuri de o înaltă simțire: «O, prea frumoasă pustie»... Primeste-mă ca pe pruncul, ca pe pruncul a sa mamă / Cînd îl ține și-l apleacă» (p. 198).

Carte între cărți «Viața lui Varlaam și Ioasaf» a avut o înflurire deosebită asupra cărților «Viața patriarhului Nifon» și «Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie», (p. 207—214).

În încheierea părții a treia autorul ne face o strălucită documentare de filiație între cîntecul ascetic din «Varlaam și Ioasaf» și poezia populară din Transilvania

și Moldova (p. 227—236). Cartea se încheie cu un rezumat în limba franceză semnat de Radu Crețeanu și un indice de nume.

Studiul bine documentat cu citate bibliografice din documente și cărți de referință reușește să ne facă o idee clară asupra rolului religioz-dogmatic, literar și documentar al cărții roman-religios «Viata Sfinților Varlaam și Ioasaf».

Pr. D. D. SANDU

PREOT PROF. DR. MIRCEA PĂCURARIU,
ISTORIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
VOL. III,

ED. INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MIȘIUNE AL
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, BUCUREȘTI, 1981, 591 p.

Cunoscut în rândurile istoricilor români ca specialist în Istoria Bisericii Române, Prof. Mircea Păcurariu se înfățișează cu o lucrare de proporții. Rar este dat unui istoric să-și vadă întreaga carte tipărită în plină activitate științifică.

Înainte de a începe secolulul nostru, profesorul Nicolae Iorga tipărea, în 1908—1909 prima sinteză asupra Istoriei Bisericii Române, pe baza cercetărilor proprii din arhivă și a izvoarelor inedite. Până în anul în care apăreau cele două volume cercetătorul, preotul, omul de cultură nu dispuneau de nici o altă carte în care să afle laolaltă, sistematizată și analizată toată averea trecutului Bisericii. Ideile călăuzitoare din acele volume au însuflețit preotimea și credincioșii pentru marele act al Reînțegririi Naționale. În scrierea sa, N. Iorga a arătat cercetătorilor de peste hotare originea și vechimea creștinismului la români, a combătut opinii greșite și a analizat activitatea marilor figuri de ierarhi ai Bisericii Române.

Din istoria Bisericii Române a lui N. Iorga au cunoscut generațiile din provinciile revenite la patria mamă, trecutul și măreția Bisericii Neamului.

În perioada dintre cele două războaie mondiale n-au mai apărut cursuri sau tratate privind Biserica Română, astfel că opera lui N. Iorga, retipărită în 1928—1933, cu îmbunătățirile aduse, a rămas instrument de lucru și de referință pentru specialiști și publicul larg de cititori. Nici o lucrare românească referitoare la acest subiect nu a fost tipărită pentru străinătate. În schimb, cercetători din alte țări s-au ocupat de trecutul Bisericii Române, dintre care pomenim pe acad. Ivan Snegarov, care a tipărit la Sofia, în 1948, lucrarea *Kratak istoričeski oterk na pomesnite pravoslavni žarkvi*, cu foarte bogate informații documentare. La zece ani după trecerea învățământului teologic ortodox sub grija Bisericii, a fost întocmit un manual de *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, redactat de profesorii Gheorghe Moisescu, Ștefan Lupșa și Alexandru Filipașcu, tipărit în 1957—1958 în două volume.

Necesitatea de a analiza *Istoria Bisericii Române* într-o nouă viziune istoriografică, pe baza multelor contribuții noi, a cerințelor ecumenice și a nivelului științific actual a făcut ca I. P. S. Patriarh IUSTIN să dispună tipărirea cursului Pr. prof. M. Păcurariu.

Apartenența Bisericii Ortodoxe Române la popor este un fapt istoric. Orice cercetare a poporului, a națiunii actuale, trebuie să i se adauge cunoașterea drumului străbătut, genaza structurilor psihice, universul mental, experiența istorică. Biserica este un patrimoniu național sacru și de aceea este un echilibru între național și universal. Integrarea Istoriei Bisericii Române în istoria Ortodoxiei cere o evaluare justă a aportului propriu la dezvoltarea Bisericii și a Creștinismului. Istoria Bisericii Române transmise cu căldură și luciditate chipul real al trecutului care îi luminează drumurile și-i dă tărie pentru viitor.

Volumul al III-lea al *Istoriei Bisericii Ortodoxe Române* tratează o perioadă plină de evenimente din viața poporului și a Bisericii, în comparație cu secolele trecute. În această perioadă a avut loc Revoluția din 1821 și cea din anul 1848, după care au urmat Unirea statului național modern român (1859), Cucerirea Independen-

tei de Stat a României (1878), Unificarea Statului Român (1918), Insurecția din 1944 și formarea statului socialist, în toate acestea Biserica fiind prezentă.

De aceea, cele relatate în prezenta istorie îi conferă dimensiunea unui ghid oficial care exprimă punctele de vedere ale Bisericii, nu numai ale autorului. Deși ea este destinată studenților de la Institutele teologice din Patriarhia Română, așa după cum se anunță în *Prefața* de la voi. I, totuși cartea rămâne pentru următorii ani «singura» sursă de informare și apreciere și pentru istoriografia laică. De aceea, este necesară o concordanță cu aceasta și o raportare permanentă la punctele ei de vedere, pentru că, la rîndul ei, istoriografia ecleziastică este considerată parte componentă din frontul comun al istoriografiei.

Ne vom referi, la analiza poziției Bisericii în revoluția lui Tudor Vladimirescu.

Cercetînd paginile care tratează Revoluția lui Tudor Vladimirescu (p. 328—329), arătăm că Pr. Prof. Mircea Păcurariu i-a scăpat bibliografia istoriografică curentă. La lucrările citate trebuie adăugată masiva contribuție de documente inedite, *Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe* (Editura Academiei R. S. România, 1980, 496 p.). În acest volum se arată că la 8 mai 1821 a avut loc la mînăstirea Cotroceni proclamarea lui Tudor ca Domn, în fața multîmii, a oastei pandurilor și a poporului. I s-a făcut ceremonialul de investitură de domnie cu respectarea tuturor datinilor de către episcopul Ilarion, în sobor de preoți și diaconi. Acestui ierarh Ilarion, Domnul Tudor îi încredințează apoi misiunea de a pleca la Laybach (Ljubljana), unde erau întruniți în Congres împărații Rusiei, Austriei și Prusiei, pentru «a sustine în fața lor cererile poporului român».

Studiul Mitropolitului Nestor, *Descătușarea. 1821* (București, 1980) relevă, de asemenea, pregnant, legăturile episcopului Ilarion în anii 1820—1821, ca prim sfetnic al lui Tudor și fixează faptul de necontestat că Biserica Ortodoxă Română a fost părtașă pentru cîtorva ani unui nou ev în istoria luptei pentru independență și apărarea demnității naționale a românilor.

N. Iorga consideră că: «anul revoluției de la 1821 a fost cel mai pur ideal național și social, care a obținut adeziunea numeroșilor reprezentanți ai diferitelor clase sociale», deci și a clerului și ierarhilor Bisericii Române.

La capitolul *Proclamația și revoluția din 1821* este necesar, deci a se arăta rolul determinant în revoluție al episcopului Ilarion, și deci adeziunea Bisericii la revoluție. Formularea echivocă din lucrare: «se pare că ezitării sale (ale lui Tudor) i-au determinat pe Ilarion să-l părăsească tocmai în clipele cele mai grele și să se refugieze la Brașov» (p. 329) nu sînt conforme cu adevărul istoric. Se știe, în lumina ultimelor contribuții, că episcopul Ilarion s-a oprit la Brașov în drum spre Ljubljana, unde se îndrepta din însărcinarea lui Tudor Vladimirescu, atunci cînd a aflat că Congresul a luat sfîrșit și a așteptat acolo noi instrucțiuni de la Tudor, cum să procedeze mai departe cu soția sa.

În schimb o tratare adecvată se referă la reformele bisericești și la Legea secularizării din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Istoriografia laică a arătat contradicțiile comportării reprezentanților Bisericii față de Legea secularizării averilor mînăstirilor închinatelor Locurile Sfinte și reformelor bisericești.

Din perspectiva istorică, actul secularizării a fost un bine pentru națiune, aprobat de cei mai luminați ierarhi de pe atunci, Melchisedec, Dionisie Romano, Chesarie Sinadon, Calinic Miculescu. Ruptura dintre episcopul Filaret Scriban, rectorul Seminarului de la Socola și ucenicul său Melchisedec se produce tocmai pe seama adeziunii lui Melchisedec la Legea secularizării. E adevărat că au fost și ierarhi nemulțumiți de actul secularizării, dar poziția lor a fost anihilată chiar de la început prin poziția fermă a majorității.

Pe baza analizei nuanțate a poziției diferiților ierarhi români și a izvoarelor noi publicate, capitolul secularizării și reformele bisericești ale lui Al. I. Cuza au fost tratate pozitiv.

Remarcăm că o tratare asemănătoare întîlnim în analiza rolului mitropolitului Nicolae Bălan (p. 422) care a protestat împotriva Dictatului de la Viena, spre deosebire de comportarea de atunci a capului Patriarhiei Române.

În ceea ce privește echilibrul compozițional al diferitelor capitole din această lucrare, reamintim cunoscutul procedeu din *Istoria literaturii române* prin care valoarea scriitorilor și a poezilor și ierarhizarea lor se redă diferențiat prin numărul de pagini ce li se consacră. Ni se pare că putem face o paralelă interpretînd numărul de citate referitoare la unele personalități bisericești din vol. al III-lea al *Istoriei Bisericii Ortodoxe Române* ca o ierarhizare a lor. Se constată din indice că mitro-

politul Andrei Saguna deține numărul cel mai mare de referințe, după care urmează mitropolitul Nicolae Bălan și apoi mitropolitul Veniamin Costachî. Într-o situație analogă sînt referințele relative la contribuțiile unor istorici actuali.

De un real folos este alcătuirea listei cronologice a tuturor eparhiilor și ierarhilor români, de la primele începuturi de organizare a Bisericii pînă în zilele noastre. Această listă pe două coloane întinsă pe 24 pagini a cerut mult efort și cercetare în comparație cu cele slute, ca să se poată întocmi liste asemănătoare cu cele ale domnitorilor din Țările Române. Dacă pînă acum mulți dintre cercetători indicau unele date cu *circa* sau *aproximativ*, lista Pr. prof. M. Păcurariu arată datele și cu precizarea zilei.

Ni se pare important să adăugăm la cele analizate în prezentul volum fapte din viața Bisericii Române care au avut ecouri în istoriile Bisericilor de peste hotare. Anume, faptul că unii ierarhi ca: Melchisedec Ștefănescu, Nifon al Ungrovlahiei, Dionisie Romano, Iosif Naniescu au lăsat testamente și averi pentru instituții și au donat manuscrise, documente și cărți pentru Academia Română. De asemenea, faptul că introducerea stilului nou de către Biserica Română la 1 octombrie 1924 a (fînit pas cu cerințele timpului a fost pilduitoare pentru alte Biserici, care l-au adoptat mai tîrziu. Înființarea numeroaselor parohii românești în Europa Centrală și Occidentală, în America și Canada, Australia și Noua Zeelandă este prilej pentru Biserica Ortodoxă de a reînnoi conștiința universalității sale.

Propunem renunțarea, pe viitor, la unele expresii și aprecieri improprii: «ajutorul partidului liberal» (p. 167); «ierarh fără lapte de seamă» (p. 167), «mitropolitul nu era om de acțiune îndrăznețe, deși în timpul păstoriei sale au avut loc fapte de mare însemnătate pentru viața Bisericii» (p. 132), care știrbesc stilul expozițional.

Profesorul dr. Mircea Păcurariu în cele două părți care formează conținutul volumului, ce se referă la perioadele 1821—1918, în 22 capitole și 1918 pînă în prezent în 6 capitole, firește nu cuprinde exhaustiv întreaga viață bisericească a românilor. Competența autorului, bogăția materialului documentar folosit, forma atrăgătoare a multor pagini, expunerea patetică privind Biserica din Transilvania, sporesc valoarea și interesul pentru cartea apărută. Atributele volumului se îmbogățesc prin cuprinderea unitară a temelor de interes major. Ilustrat bogat cu chipuri de patriarhi, ierarhi, preoți, minăstiri, schituri, monumente, biserici nou zidite, însoțită de harta eparhiilor, volumul face cinste istoriografiei române și istoriei Bisericii Ortodoxe Române.

Pe baza experienței dobîndite în redactarea unei lucrări de anvergură, așteptăm de la Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu elaborarea unei sinteze de Istoria Bisericii Ortodoxe Române care să încununeze munca migăloasă de deceni a autorului. Este de datoria istoriografiei eclesiastice să pună la îndemîna specialiștilor și străinătății un «tratat» la nivelul celor publicate de istoriografia laică, și cu versiuni în limbi străine.

Preot dr. PAUL MIHAIL

DIMITRIE B. GONIS. Νεοσληνικαὶ μεταρράσεις - διακρυαὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἰωάννου τοῦ νέου τοῦ ἐν Λεοκαπλῆι συναγθέντος ὑπὸ Γρηγορίου Τσαμπλακ (= Traduceri — prelucrări neoelenice ale Martiriului Sfîntului Ioan cel Nou de la Cetatea Albă compus de Grigorie Țamblac), Atena, 1982.

Ieromonahul Grigorie Țamblac, după toate probabilitatea viaș sud-dunărean, ucenicul patriarhului Eftimie de Tîrnovo (1375—1393; †1400), a fost trimis în 1401, împreună cu diaconul Mănuil Arhon, de patriarhul ecumenic Matei I (1397—1410), la Suceava, reședința domnului Alexandru cel Bun (1400—1432). Spre a face o cercetare canonică în legătură cu validitatea hirotoniei mitropolitului Iosif I al Moldovei (1398—1415?). Grigorie Țamblac a rămas la Suceava între anii 1401—1404. În 1415, el a ajuns mitropolit al Kievului, și în această calitate, a participat în fruntea unei delegații ortodoxe în 1418, la conciliul unionist de la Constanța (1414—1418).

Cu ocazia sederii sale la Suceava, Grigorie Țamblac a scris în slavona medio-bulgară *Viata și pătîmirea sfîntului și slăvitului mucenic Ioan cel Nou care a fost chinuit în Cetatea Albă*.

În lucrarea de față, D. D. Gonis expune mai întîi *Viata Sfîntului Ioan cel Nou*, apoi arată pe larg traducerea Vieții și pătîmirii Sfîntului cel Nou, făcute de diferiți autori în limba greacă.

Precum se cunoaște, Sfântul Ioan cel Nou era negustor grec din Trebizonda, oraș situat pe țărmul de sud al Mării Negre, care aducea în 1330 marfă pe o corabie geneveză la Cetatea Albă, stăpînită atunci de tătari, care erau musulmani. Ajungînd la Cetatea Albă, proprietarul corăbiei, un catolic fanatic, pentru că Sfântul Ioan a combătut inovațiile papale, l-a predat cîrmuitorului la Cetăția Albe, un tatar de religie mahomedană, care l-a silit să renega pe Hristos și să treacă la mahomedanism. Pentru că Sfântul Ioan s-a împotrivit cu tărie să facă acest lucru, conducătorul tatar a poruncit să fie bătut cu toiege, apoi a fost lîrit de cai pe străzile Cetății Albe și în cele din urmă i s-a tăiat capul. Moaștele Sfîntului Ioan cel Nou au fost îngropate în biserica Sfîntul Ioan Botezătorul, aproape de altar, iar după Încercarea latinului de a fura moaștele sale, auzind de minunile făcute la mormîntul lui, au fost mutate de creștini în partea dreaptă a Sfîntului altar, unde a făcut multe tămăduiri și minuni.

La cererea domnului Moldovei, Alexandru cel Bun (1400—1432), moaștele Sfîntului Ioan cel Nou au fost aduse în 1402 de la Cetatea Albă la Suceava în capitala Moldovei, unde, fiind întîmpinate cu toată cinstea și pompa de domn, de mitropolitul Iosif, de boieri, preoți și credincioși, au fost depuse în biserica Mîrăuților, care servea atunci drept catedrală mitropolitană, zidită în timpul voievodului Petru Mușat (1375—1391). Moaștele au rămas în această biserică pînă la începutul secolului al XVI-lea, cînd au fost mutate în frumoasa biserică Sfîntul Gheorghe din Suceava, unde se află azi și se burură de toată cinstirea, Sfîntul Ioan cel Nou fiind considerat apărătorul și ocrotitorul Moldovei.

Cu prilejul aducerii moaștelor sale la Suceava, ieromonahul Grigorie Țâmbac, care se afla atunci la curtea lui Alexandru cel Bun, a compus în limba paleo-slavă sau medio-bulgară *Viața Sfîntului Ioan cel Nou*, fiind prima operă originală cunoscută în Moldova.

Dintre lucrările mai noi referitoare la viața și pămîntirea Sfîntului Ioan cel Nou, scrise de Grigorie Țâmbac, vezi: A. Davidov, în P. Rusev — A. Davidov, *Grigoriј Cambak v Rumanca j v starata rumanska literatura*, Sofia, 1966, p. 90—169, unde se află reproducerea textului paleo-slav al *Martiriului Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava*. Textul este însoțit de o traducere în limba bulgară actuală și o bună bibliografie.

După Dl. D. Gonis, s-au făcut în limba neo-greacă patru traduceri, Traducătorii greci, însă, n-au respectat întru totul textul original scris în slava medio-bulgară, ci i-au făcut corectări, schimbări, adăose și omisiuni, fapt care a obligat pe autor să le numească « μεταφράσεις-βιβακταί » = *traduceri-prelucrări*, adică traduceri care n-au respectat întru totul textul original, ci au fost prelucrate pentru a fi mai ușor înțelese de cititorii greci.

Ele sînt următoarele:

1. Prima traducere în limba neogreacă a Vieții și pămîntirii Sfîntului Ioan cel Nou a făcut-o patriarhul Alexandriei, Nichifor (1639—1645), înainte de 1645, care a venit în Moldova de mai multe ori în timpul domnului Vasile Lupu (1634—1633), fiind un timp duhovnicul acestuia. În același timp, a alcătuit și *Slujba* ('Ακολουθία) *Sfîntului*. Cele două lucrări au văzut lumina tiparului la Iași, în 1819, sub titlul: 'Ακολουθία τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἰωάννου Τραπεζούντιου. Συντάχθηκα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυρίου Νικηφόρου τοῦ Κρητέος. Καὶ πρῶτον ἐκδοθήσεται μετὰ τινῶν προσθηκῶν καὶ διορθώσεων, φιλοτιμῶν ὑπακῆς τοῦ κυρίου Ἡωμῆ Μπουρτζούκη τοῦ Τραπεζούντιου. Ἐν Ἰασηνί, 1819. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ υπογραφῇ = *Slujba Sfîntului martir Ioan de Trapezunt. Alcătuită de patriarhul Alexandriei domnul Nichifor de Creta. Si editată acum pentru înția dată cu unele adaosuri și corectări, cu cheltuiala benevolă a domnului Toma Bughiukis din Trapezunt. În Iași, 1818. În tipografia grecească* (p. 33: Petit, *Bibliographie des accoluthies grecques*, Bruxelles, 1926, p. 121).

2. A doua traducere în limba neogreacă a Vieții și pămîntirii Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava aparține mitropolitului Meletie Sirigul (1632—1633), care a vizitat și a rămas în Moldova în patru rînduri: 1632—1633; 1635—1637; 1642—1643, cînd a tradus din latineste în timpul sinodului de la Iași din 15 septembrie — 27 octombrie Mărturisirea Mitropolitului Petru Movilă al Kievului (1633—1646) în limba neogreacă, și în 1645—1646, cînd a compus *Slujba și Canonul Sfîntului Ioan cel Nou*, sub titlul: Μαρτυριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἰωάννου, τοῦ ἐκ Τραπεζούντος ὁρρωμένου, ἐκ τοῦ Ἀσπροκλάστρου ἡε μάρτυρησαντος, ἐν ἡε Σετζαλίῃ τῇ κατὰ Μολδαβίαν μεταθέτους, ὡς κατεῖται ἐν τῷ βουλίτηρι: τῶ = *Martiriul Sfîntului slăvitului marturii mucenic Ioan, de origine din Trapezunt, dar martirizat la Cetatea Albă și mutat la Suceava în Moldova, așa cum se află în bulgară* (limba medio-bulgară). Traducerea lui Meletie Sirigul este

liberă și mai lungă decât textul original. Autorul este de părere că Meletie Sirigul cunoaște limba paleoslavă, sau a tradus textul cu ajutorul vreunui cunoscător al limbii medio-bulgare (p. 237—239).

3. A treia traducere a *Vieții și pătimitii Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava* în limba neogreacă a făcut-o în 1746, deci la o distanță de o sută de ani de la traducerea mitropolitului Meletie Sirigul, mitropolitul Proilaviei (Brăilei 1743—1748), în urmă patriarh al Constantinopolului, Calinic al III-lea (16 ian. 1757—24 iulie 1757). În 1746, el se afla la Cetatea Albă, în cartierul bisericii Sfântul Ioan Botezătorul, în care au fost îngropate în 1330 moaștele Sfântului Ioan cel Nou, care au rămas aici până în 1402, când au fost mutate la Suceava. În acest cartier a alcătuit el noua sa traducere sub titlul: Βίος και πάθησις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ νέου μάρτυρος μεταφρασθεῖο ἀπὸ τῶ ἀλβανικῶν καὶ ἑρσθηθεῖσι παρὰ τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Προϊλάβου κυρίου Καλλίνικου — «*Viața și pătimiterea Sfântului neo-martir Ioan, tradusă din slavonește și diortosită (Indreptată) de I.P. Sințitul Mitropolit al Proilaviei (Brăilei) domnul Kalinic*». După opinia D-lui D. Gonis, mitropolitul Calinic nu pare să fie traducătorul, ci numai diortositorul traducerii mitropolitului Meletie Sirigul, deși el spune că a tradus-o din slavonește, făcându-i acesteia unele adăugiri, îndreptări și explicații (p. 240).

4. A patra și ultima traducere a *Vieții și pătimitii Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava* în limba neogreacă a făcut-o cuviosul Nicodim Aghioritul (1749—1809), pe care a publicat-o în 1799 la Veneția, în marea sa lucrare Νέον Μαρτυρολόγιον ἤτοι μαρτύρια τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους μαρτυρησάντων» «*Noul Martirologiu, adică Pătimitiile noilor martiri care au suferit după cucerirea Constantinopolului în diferite timpuri și locuri*», Veneția, 1799; ed. II-a de Nicolae Glikeis, Atena, 1856, p. 21—23; ed. a III-a de P. B. Paschos, Atena 1961, p. 27—29. Greșește, însă, Nicodim Aghioritul când datează pătimitii Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava în 1492, deoarece se cunoaște că el a pătimit pentru Hristos la Cetatea Albă, în 1330. După toată probabilitatea, Nicodim Aghioritul a rămas la data de 1492, ca dată a pătimitii Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, pentru a corespunde titlului lucrării sale, care se ocupă cu «neomartirii» care au suferit pentru Hristos după căderea Constantinopolului sub turci, în 1453.

Deși Nicodim Aghioritul scrie că «el a tradus Martiriul acesta în limba noastră (neogreacă), din slavonește» — «τὸ μαρτύριον τοῦτο μεταφράσθη εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον ἀπὸ τὴν Σλαβωνικήν».

Di. D. Conis este de părere că el n-a făcut o traducere nouă, ci a folosit una din traducerile anterioare (p. 245).

Menționăm, de asemenea, că dintre cele 31 de copii paleoslave păstrate ale *Vieții și pătimitii Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava*, cea mai bună a fost scrisă în 1439 de cunoscutul caligraf Gavriil, la minăstirea Neamtu, după originalul lui Grigorie Tâmblac. Prelucrată ulterior și tradusă în românește, ea a fost integrată în Cazanica lui Varlaam. Mitropolitul Moldovei (1632—1652), în 1643.

Cercetătorul bulgar N. Petrov în Congresul internațional de la Tirnova, 12—15 noiembrie 1980, a anunțat că a întreprins o comparație între prototipul mediodbulgar al *Vieții și pătimitii Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava* și traducerea românească a mitropolitului Varlaam al Moldovei, pentru a da un răspuns la problema dependenței traducerilor neogrecești de traducerea românească. (Vezi: G. Petrov, «*Mucenie na Ioan Novi Bjalgradski*» ol Grigorij Camblak v prevod na rumanski czik ol mitropolit Varlaam, în *Tretii mezudunaroden simpozium. Veljiko Tarnovo, 1980*, p. 12—13). (Vezi D. Gonis, p. 234—235, nota 24). Se așteaptă publicarea lucrării lui G. Petrov, pentru rezolvarea problemei dependenței traducerilor grecești de traducerea românească a mitropolitului Varlaam al Moldovei.

Studiul de față al D-lui D. Gonis, profesor la Facultatea de teologie din Atena, se impune printr-o cercetare serioasă și temeinică, bazată pe o excelentă cunoaștere a manuscriselor și codicelor paleoslave, grecești și românești. El completează astfel în chip fericit bibliografia tipăriturilor grecești, făcute în țara Moldovei în secolele XVII—XIX. Studiul prezintă un interes deosebit pentru filologia paleoslavă, neoleonică, și română, pentru Istoria Bisericii Ortodoxe și Indesebi pentru Istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Pr. prof. IOAN I. RĂMUREANU

BISERICĂ ОРТООХĂ РОМĂНĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMĂNE
ANUL CI — NR. 5 — 6 MAI - IUNIE 1983
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN FĂGĂRAȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOTEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*

Îndrumător de redacție : *Pr. Prof. DUMITRU RADU*

Redactor : *ALEXANDRU M. IONIȚĂ*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințitul Mitropolitul, Prea Sfințitul Episcopul, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de căntăreși bisericești ; Prea Cucernicii Consilierii administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

CUPRINSUL

	Pag.
Dezarmarea, problemă vitală a lumii contemporane, de Pr. Dumitru Soare . . .	309

PASTORALE — SCRISORI IRENICE

Pastorala de Sinteze Paști — 1983 — a Prea Fericitului Patriarh Iustin . . .	312
Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh Iustin adresată înflistărilor Bisericilor creștine . . .	315
Scrisori și telegrame de felicitare primite de către Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Sintelor sărbători ale Învierii Domnului — 1983 . . .	316

VIAȚA BISERICESCA

Ziua onomastică a Prea Fericitului Patriarh Iustin, de Alexandru M. Ioniță	327
Sfințirea Marelui Mir la Patriarhia Română, de Pr. Constantin Părvu . . .	329
Sfințirea catedralei ortodoxe din orașul St. Gheorghe, jud. Covasna, de Alex- andru M. Ioniță . . .	334
Sesiunea ordinară a lucrărilor Comitetului executiv al C.E.B. — Geneva, 28.II—24.III.1983 . . .	338
Intrunirea anuală a Comitetului european pentru Întrajutorarea Bisericilor (CICARWS) . . .	342
Reprezenții ai religiiilor și experți, despre consecințele economice și morale ale înghețării producerii armelor nucleare . . .	343
Intrunire ecumenică pentru pregătirea participării la Adunarea generală a C.E.B. la Vancouver (Canada), de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului . . .	350
Sesiunea Secretariatului internațional al Conferinței Creștine pentru Pace Lucrările Comitetului național pentru apărarea păcii, din R. S. România . . .	351
Intrunirea grupului de lucru «Europa și Orientul Mijlociu» al Conferinței Bi- seilor Europene . . .	352
Intrunirea comisiei speciale pentru securitate europeană a Conferinței Creștine pentru Pace, de Dr. Cezar Vasiliu . . .	352
Conferința femeilor creștine din țările socialiste ale Europei, de M. Ionescu- Berechet . . .	354
Vizita în România a unei delegații a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de Dr. Cezar Vasiliu . . .	354
Vizita unei delegații a Societăților Biblice Unite, de Diac. asist. Ioan Caraza . . .	356
Vizita înalt Prea Sfințitului Dr. Johannes Rinne, Mitropolit de Helsinki, în țara noastră, de Pr. prof. Alexandru I. Ciurea . . .	357
Prezență și mărturie creștină în Orientul Mijlociu, de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului . . .	360
Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la festivitățile celei de a 30-a aniversări a reînălțării Patriarhatului bulgar, de Pr. Sabin Verzan . . .	362

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PEȘTE HOTARE

<i>Parohia ortodoxă română din Göteborg (Suedia); Parohia ortodoxă română «Sfânta Maria» din Sydney (Australia); Parohia ortodoxă română «Pogorirea Sfântului Duh» din Milano (Italia); Parohia ortodoxă română «Sl. Nicolae» din Olfenbach (R. F. Germania); Parohia ortodoxă română «Nașterea Domnului» din München (R. F. Germania); Parohia ortodoxă română «Sl. Gheorghe» din Londra (Anglia); Parohia ortodoxă română «Nașterea Domnului» din Hamburg (R. F. Germania), de Drd. Toader Doroftei</i>	369
<i>«Mărturie ortodoxă», buletinul Comunității ortodoxe române din Olanda, de Diac. prof. Orest Bucevschi</i>	375
<i>Vizita P. S. Episcop Vasile Tișcovișteanu, la Vicariatul ortodox român din Iugoslavia, de Dr. Cezar Vasiliu</i>	376

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

<i>Patriarhia Ecumenică; Patriarhia Antiohiei; Patriarhia Ierusalimului; Biserica Ortodoxă Rusă; Biserica Ortodoxă Greacă; Biserica Ortodoxă Poloneză; Biserica Ortodoxă Finlandeză; Diaspora Ortodoxă, de Dr. Cezar Vasiliu</i>	378
<i>Cronica</i>	383

INDRUMĂRI PASTORALE

<i>Drd. Dănuț-Cornel Suciu, Slujba Sfintelor Paști de la început pînă azi</i>	385
---	-----

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

<i>Pr. Gheorghe I. Drăgulin, Mărturisirea despre unitatea națională a poporului român</i>	401
---	-----

ANIVERSĂRI — EVOCĂRI

<i>Pr. prof. Dumitru Stăniloae, Onisitor Ghibu. O sută de ani de la naștere</i>	416
<i>Pr. Gheorghe Cunescu, Onisitor Ghibu. La centenarul nașterii</i>	417

DOCUMENTARE

<i>Pr. Scarlat Porcescu, Ștefan cel Mare, Innoitor de țară, ctitor și mare binefăcător</i>	427
--	-----

RECENZII

<i>Filocalia, vol. IX și X. Traducere, introducere și note, de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, de Pr. Victor Vlăduceanu</i>	440
<i>Serban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, Calendarul de la Sarmizegetusa Regia, de Diac. conf. Petru I. David</i>	444
<i>Ioan Tarnanidis, 'Ιστορία της Λεβεντικής Εκκλησίας. Πανπιστομηριακές παραδόσεις (Istoria Bisericii Sirbe. Cursuri universitare), Tesalonic, 1982, 223 p., de Pr. prof. Ioan Rămurceanu</i>	447

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

<i>Parohia ortodoxă română din Göteborg (Suedia); Parohia ortodoxă română «Sfânta Maria» din Sydney (Australia); Parohia ortodoxă română «Pogorirea Sfântului Duh» din Milano (Italia); Parohia ortodoxă română «Sf. Nicolae» din Ottenbach (R. F. Germania); Parohia ortodoxă română «Nașterea Domnului» din München (R. F. Germania); Parohia ortodoxă română «Sf. Gheorghe» din Londra (Anglia); Parohia ortodoxă română «Nașterea Domnului» din Hamburg (R. F. Germania), de Drd. Toader Doroftei</i>	369
<i>«Mărturie ortodoxă», buletinul Comunității ortodoxe române din Olanda, de Diac. prof. Orest Bucevschi</i>	375
<i>Vizita P. S. Episcop Vasile Tișcoviteanu, la Vicariatul ortodox român din Iugoslavia, de Dr. Cezar Vasiliu</i>	376

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

<i>Patriarhia Ecumenică; Patriarhia Antiohiei; Patriarhia Ierusalimului; Biserica Ortodoxă Rusă; Biserica Ortodoxă Greacă; Biserica Ortodoxă Poloneză; Biserica Ortodoxă Finlandeză; Diaspora Ortodoxă, de Dr. Cezar Vasiliu</i>	378
<i>Cronica</i>	383

INDRUMĂRI PASTORALE

<i>Drd. Dănuț-Cornel Suciu, Slujba Sfintelor Paști de la început pînă azi</i>	385
---	-----

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOĂSTRE

<i>Pr. Gheorghe I. Drăgulin, Mărturia despre unitatea națională a poporului român</i>	401
---	-----

ANIVERSĂRI — EVOCĂRI

<i>Pr. prof. Dumitru Stăniloae, Onisitor Ghibu. O sută de ani de la naștere</i>	416
<i>Pr. Gheorghe Cunescu, Onisitor Ghibu. La centenarul nașterii</i>	417

DOCUMENTARE

<i>Pr. Scarlat Porcescu, Ștefan cel Mare, Innoitor de țară, ctitor și mare bine-lăcător</i>	427
---	-----

RECENZII

<i>Filocalia, vol. IX și X. Traducere, introducere și note, de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, de Pr. Victor Vlăduceanu</i>	440
<i>Șerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, Calendarul de la Sarmizegetusa Regia, de Diac. conf. Petru I. David</i>	444
<i>Ioan Tarnanidis, 'Ιστορία τῆς Ἑσθρῆζης Ἐκκλησίας. Πανεπιστημιακὴ παραδόσεις (Istoria Bisericii Sîrbe. Cursuri unversitare), Tesalonic, 1982, 223 p., de Pr. prof. Ioan Rămureanu</i>	447

DEZARMAREA, PROBLEMĂ VITALĂ A LUMII CONTEMPORANE

De-a lungul veacurilor, în viața omenirii au existat, împletindu-se în modul cel mai diferit, epoci de înflorire și perioade de criză. Civilizații strălucite, clădite cu îndelungată trudă și migală de geniul uman, s-au aflat adesea în fața unor confruntări sau contradicții care le-au pus la grea încercare existența. Se pare însă că niciodată omenirea nu a înregistrat o criză atât de gravă, o neliniște și o nesiguranță atât de complexă ca în vremea noastră. Pe întreaga planetă, oameni și popoare se frământă sub povara unor griji apăsătoare, a unor tensiuni devenite cu fiecare zi tot mai chinuitoare. Întreaga omenire e obsedată de o teamă cumplită. Nu e vorba de o teamă oarecare, cauzată de întuirea unei primejdii de rind, de perspectiva unor calamități ale forțelor naturii sau de vreo confruntare de idei, ci de teama că omul e pe cale de a-și pierde controlul asupra propriei sale ființe. Omul a devenit, paradoxal, propria sa primejdie, propriul și marele său dușman, aflându-se în pragul săvârșirii celui mai îngrozitor și irațional act: autodistrugerea!

Lumea contemporană se află în fața unui ansamblu de probleme deosebit de grave. Ea e bîntuită de furia unor adevărate uragane economice, politice și militare, care produc suferințe adînci, derută, teamă și neîncredere. Dar, deasupra și în afara acestora, factorul hotărîtor care determină, întretine și amplifică îngrozitorul coșmar al omenirii, îl constituie demențiala cursă a înarmărilor.

Armele au fost întotdeauna un factor de neliniște, neîncredere și insecuritate în viața popoarelor. Astăzi însă evoluția acestora în forme tot mai sofisticate și mai distrugătoare, precum și acumularea lor peste limitele oricărei imaginații, pun la grea încercare însăși existența societății omenеști. Puterea explozivă a armamentului existent pe planeta noastră — fie că e vorba de arme clasice sau moderne, convenționale sau atomice, actuale sau ale viitorului — este suficientă pentru a ucide, nu o dată, ci de zeci de ori populația globului. Europa a devenit cel mai vast și mai amenințător arsenal, fără precedent și fără egal în lume și în istorie. Mii și mii de arme nucleare tactice, încărcături atomice, bombe ardere strategice, avioane de luptă, nave de război, tancuri și tunuri, rachete amplasate sau pe cale de a se amplasa pe continentul european — toate acestea și multe altele asemenea lor, pentru care în întreaga lume se risipește absurd și cinic mai mult de un milion de dolari pe minut, planează asupra omenirii ca o imensă negare a ființei umane, ca o sinistrală perspectivă a distrugerii realizărilor și creațiilor ei.

Teoria realizării așa-zisului echilibru de forțe dintre state, prin sporirea înarmărilor, este pe cât de falsă pe atât de perfidă. Ea nu face decît să sporească tensiunea și neîncrederea dintre națiuni, și în același timp,

să adincească tot mai mult criza economică mondială și asimetria atît de anacronică dintre țările bogate și cele sărace. Un echilibru de forțe nu va putea fi realizat niciodată prin sporirea armamentelor, ci doar prin reducerea lor la un nivel cît mai scăzut. Mai multe arme nu vor putea reprezenta niciodată nimic altceva decît mai multe primejdii, mai multe distrugerii, mai multă moarte. Echilibrul și unitatea lumii trebuie asigurate nu prin goana spre distrugere, război și moarte, ci prin conlucrare pasnică, prin cultivarea și îmbogățirea valorilor materiale și spirituale ale fiecărui popor, prin împreună-trăire și împărtășire a bucuriilor vieții.

Dacă problema fundamentală a lumii noastre o constituie asigurarea păcii, cheia rezolvării acestei probleme nu poate fi alta decît dezarmarea. Fără dezarmare nu va putea fi salvată pacea lumii. Fără diminuarea înarmărilor nu vor putea fi diminuate tensiunile, teama și neîncrederea dintre oameni și popoare, după cum fără eliberarea uriașelor resurse pe care le înghiț înarmările, nu vor putea fi rezolvate subdezvoltarea, decalajele economice și marea criză care afectează omenirea. Fără dezarmare, lumea nu va putea avea garanția vieții.

Omenirea se află în fața unei alegeri hotărîtoare : sau să distrugă armele, sau să se lase ea însăși distrusă de ele ! Dealtfel viziunea unui asemenea moment, precum și rezolvarea implicațiilor lui, au fost descoperite de Dumnezeu încă din epoca Testamentului Vechi. «Viață și moarte îți-am pus Eu astăzi înaintea, binecuvîntare și blestem. Alege viața, ca să trăiești tu și urmașii tăi» (Deut., 30, 19). Îndemnul lui Dumnezeu este să alegem viața, pentru că Dumnezeu este însuși principiul și izvorul vieții. «Toate prin El s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut. În El era viață și viața era lumina oamenilor» (Ioan 1, 3—4), mărturisește Sfîntul evanghelist Ioan, teologhînd întruparea lui Dumnezeu-Cuvîntul. Fiul lui Dumnezeu a venit în lume pentru ca aceasta «viață să aibă, și încă din belșug» (Ioan 10, 10). Învățătura creștină arată că Dumnezeu a creat pe om ca «ființă vie» (Fac. 2, 7), dîndu-i menirea de a progresa neconținut și a stăpîni pămîntul. Viața este cel mai mare dar făcut de Dumnezeu oamenilor. «El dă tuturor viață și suflare» (Fapte 17, 26), după cum ne încredințează cuvîntul Scripturii. Rostul firesc al omului stă deci nu în nimicirea adusă de moarte, ci în plenitudinea vieții. «Dumnezeu însuși a sădit în noi darul de a trăi», spune un sfînt părinte bisericesc (Sf. Grigorie Palama, *Tomul aghioritic*, 48, 53).

Dacă Dumnezeu a dat oamenilor marile dar ale vieții, urmează că nimic nu este mai firesc pentru om decît păstrarea, cultivarea și înfrumusețarea continuă a acestui dar. Din păcate, unui asemenea deziderat îi stau însă împotriva dezechilibrul și pervertirea morală a celor ce lucrează împotriva vieții. S-a spus pe bună dreptate că «războaiele iau naștere mai întîi în sufletul oamenilor». Într-adevăr, ele produc în prealabil o gravă ruptură morală în ființa umană, manifestată prin căderea omului din demnitatea și rosturile lui firești, prin negarea propriilor sale forțe morale. Menirea omului este aceea de a fi stăpînul tuturor celor create de el, deci și al armelor. Răspunderea aceasta îi revine în mod categoric. Depinde de voința și rațiunea lui să fie el stăpînul armelor, sau să se lase stăpînit de ele.

Omenirea se simte datoare să depășească momentul de grea cum-pănă în care se află. Marile manifestări și mișcări pentru pace de pe întreg cuprinsul lumii, angajarea de cercuri tot mai largi și mai diferite în lupta pentru stăvilirea înarmărilor dovedesc în mod hotărît că în lume există forțe necesare pentru a împiedica izbucnirea unui nou război mondial. Bisericele creștine se alătură acestor forțe, cu toată convingerea, sub impulsul responsabilității morale ce le revine pentru apărarea vieții și a viitorului omenirii. Cursa înarmărilor nu poate fi altceva decît cursa nefastă împotriva vieții. De aceea dezarmarea rămîne un imperativ moral categoric al creștinătății actuale.

Pacea și viața lumii continuă să fie amenințate tot mai grav. Dimensiunile reale ale acestei primejdii nu trebuie subestimate. Dar, în egală măsură, nu trebuie subestimate nici posibilitățile de a înlătura primejdia distrugerii care amenință omenirea. Deasupra oricăror deosebiri, orînduirii și convingeri, oamenii pot să asigure liniștea popoarelor, viața lor și a semenilor lor. E o convingere care se afirmă tot mai mult în întreaga lume. Omenirea actuală are puterea de a distruge civilizația și viața întregii noastre planete. Dar ea are, în același timp, și puterea de a supraviețui, de a trăi în pace și bună înțelegere, de a distruge nu viața, ci armele care amenință și contrazic viața.

Dezarmarea este și rămîne astfel problema vitală a lumii contemporane. Ea nu poate și nu trebuie să aibă decît o singură rezolvare: un hotărît și unanim «*NU*» armelor aducătoare de moarte!

Pr. DUMITRU SOARE

• PĂSTORALE-SCRISORI IRENICĂ •

† I U S T I N

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI PATRIARH AL
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

IUBITULUI NOSTRU CLER, CINULUI MONAHAL ȘI
DREPTCREDINȚOȘILOR CREȘTINI, HAR ȘI PACE DE LA DUMNEZEU
ATOATEȚIITORUL, IAR DE LA NOI PĂRINTEASCĂ BINECUVÎNTARE

Iubiți credincioși,

Hristos a înviat! Acestea sînt cuvintele binecuvîntate care zboară, zilele acestea, de pe buzele noastre către auzurile fraților în credință, fugind în întîmpinarea mărturieii Sfinților Apostoli, care spuneau cu tărie că «adevărat a înviat Domnul» (Luca XXIV, 34).

Rostind aceste cuvinte, noi mărturisim că ne găsim în atmosfera de sărbătoare a celui mai mare eveniment din viața Bisericii noastre: învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos. În ziua de astăzi, mai mult decît în oricare altă vreme a anului, inimile noastre sînt copleșite de bucurie dumnezeiască; puterile noastre le simțim mai tari, iar cugetele mai luminate. O pace adîncă odihnește peste întreaga noastră ființă, ținîndu-ne strîns uniți unii cu alții și pe toți împreună în sînul Tatălui ceresc.

Este ziua învierii! Să mulțumim Părintelui ceresc pentru că ne-a dăruit și nouă viață din viața cea veșnică a Fiului Său iubit, la învierea Lui, prin Duhul Sfînt, Domnul de viață făcătorul. Ca odinioară apostolii, după ce s-au convins că Mintuitorul a înviat din morți, cu evlavie să cădem în fața Lui și să I ne închinăm și noi zicînd fiecare: «Domnul meu și Dumnezeuul meu» (Ioan XX, 28).

Dreptmăritori creștini,

În inimile tuturor credincioșilor s-a aprins flacăra bucuriei dumnezeiești. Văzînd pe Iisus înviat din morți, Sfînta Fecioară Maria glăsuiește: «Fiul meu și Dumnezeuul meu, măresc învierea Ta cea mai presus de cuvînt». Pe Maria Magdalena o auzim vestînd ea, cea dintîi, pe apostoli «că a văzut pe Domnul» (Ioan XX, 18). Dar de El n-a lăsat-o să se atingă.

În schimb, cînd se întorceau de la mormînt, femeile toate au putut «*să-I cuprîndă picioarele și să I se închine*» (Matei XXVIII, 9). Sfîntul Evanghelist Ioan «*a crezut*» că Mintuitorul a înviat, după ce a văzut că «*mormîntul era gol*» (Ioan XX, 8), iar Sfîntul Apostol Petru mărturisea că Mintuitorul i s-a arătat lui viu (Luca XXIV, 34).

A înviat Domnul ! A mers cu noi pe calea de la Ierusalim la Emaus. Noi însă nu L-am cunoscut, dar «*ardea în noi inimă noastră cînd ne vorbea*». Iar cînd L-am cunoscut, s-a făcut îndată «*nevăzut de lingă noi*», (Luca XXIV, 13—32). Aceasta este mărturia pe care au dat-o în fața apostolilor doi dintre ucenicii lor, Cleopa și Luca.

În timp ce eram adunați laolaltă, peste cinci sute de frați, Mintuitorul ni s-a arătat nouă, — mărturisea fără încetare unii credincioși. Mi s-a arătat și mie, — zicea Sfîntul Iacob, vărul Domnului. Asemenea mărturii dădeau și mulți alți credincioși cărora li s-a arătat Domnul nostru Iisus Hristos.

Dar, cei rînduiți de Dumnezeu să dea mărturie fără putînză de tăgadă despre învierea Domnului au fost Sfinții Apostoli. De aceea, după patima Sa «*Iisus li s-a înfățișat lor pe Sine viu prin multe semne doveditoare și li s-a făcut văzut în răstimp de patruzeci de zile*», cum spune Sfîntul Evanghelist Luca (Fapte I, 2).

Adăugîndu-se celor doisprezece, în urma chemării lui de către Mintuitorul, pe drumul Damascului, Sfîntul Apostol Pavel intră și el în ceata martorilor învierii Domnului. Pe de-o parte el primește mărturia celor doisprezece; pe de alta, la aceasta el adaugă și propria sa mărturie: «*Nu sînt eu apostol ? N-am văzut eu pe Iisus, Domnul nostru ?*», după învierea Lui din morți, zicea Sfîntul Pavel (I Cor. IX, 1).

Iubiți fii sufletești,

Înviind din morți, Domnul nostru Iisus Hristos, nu s-a mai întors la viața Lui de mai înainte de moarte, în trup omenesc, asemănător cu trupul nostru. «*El a fost dat morții în trup*» zice Sfîntul Apostol Petru, dar «*a fost făcut viu în duh*» (I Petru III, 18). A murit într-adevăr cu trupul Său omenesc, dar a înviat, desigur cu același trup, schimbîndu-se însă în Dumnezeu Duhul. Cu alte cuvinte a murit ca om, dar a înviat ca Dumnezeu.

Este adevărat că apostolii, cînd au văzut pe Mintuitorul, întîia dată, după înviere, gîndeau că în fața lor este un duh, adică un inger. Or, Mintuitorul s-a arătat totdeauna, după înviere, în trupul Său omenesc, purtînd urmele patimilor Lui. De aceea a spus apostolilor că nu este un duh în fața lor, ci este El, Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu Mintuitorul, cu trupul Lui omenesc înviat din morți.

Astfel, la credința în înviere s-a adăugat și cunoașterea prin simțuri omenestă a Mintuitorului înviat. Învierea Lui din morți fiind atunci depîn dovedită, s-a înscăunat îndată, în cugetele apostolilor, și credința în dumnezeirea Domnului nostru Iisus Hristos. El au manifestat-o însă în cel mai simplu chip. Printr-un singur apostol și în două cuvinte. Sfîntul Toma, Apostolul care zisese că «*De nu voi vedea în mîinile Lui semnul cuielor și nu voi pune degetul meu în locul cuielor și nu voi pune mîna*

mea în coasta Lui, nu voi crede», când a auzit pe Iisus zicându-i : «*Adu degetul tău încoace și vezi mâinile mele și adu mâna ta și o pune în coasta mea...*», neputînd grăi nimic altceva, s-a așezat în genunchi și a zis : «*Domnul meu și Dumnezeuul meu*». Poate că abia în clipa aceea, li s-a deschis apostolilor mintea și au cunoscut pe Mîntuitorul ca Domn și Dumnezeu (Ioan XX, 25—29).

De atunci, pentru apostoli, Domnul nostru Iisus Hristos a încetat să mai fie blînd învătător al unei legi noi, omul care «*umbla din loc în loc făcînd binele*» (Fapte X, 38) sau Fiul Omului ori Fiul lui Dumnezeu în chip omenesc. După înviere, Iisus este propovăduit ca *Dumnezeu Mîntuitorul*, ca *Domn și stăpîn* al întregii făpturi, ca *Fiul atotputernic al lui Dumnezeu*, *Cap al Bisericii și Marele Arhiereu*.

O dată cu schimbarea Mîntuitorului s-au schimbat și sufletele credincioșilor. «*În mulțimea celor ce credeau, — zice Sfîntul Luca —, era o singură inimă și un suflet și nici unul nu zicea că din avuțiile sale este ceva al său, ci toate le erau de obște... Și nimeni nu era lipsit între ei, fiindcă toți cîți stăpîneau țarine sau case le vindeau și aduceau prețul celor vîndute și-l puneau la picioarele apostolilor. Și se împărțea fiecăruia, după cum avea fiecare trebuință*» (Fapte IV, 32—35).

Iubiții mei îi sufletești,

Scurtă vreme înainte de moartea Sa, Domnul nostru Iisus Hristos a zis către ucenicii Săi : «*Acum voi sînteți triști, dar iarăși vă voi vedea și se va bucura inima voastră și bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi*» (Ioan XVI, 22). Într-adevăr, bucuria învierii Domnului sălășluiește pururea în inimile credincioșilor, ținînd mereu trează nădejdea învierii noastre și a vieții fără de sfîrșit.

Dar, în vremea de acum, însăși bucuria de a trăi este umbrîtă de primejdia izbucnirii unui nou război. Iar dacă ne gîndim la posibilitățile tehnico-militare actuale, socotim deplin îndreptățită îngrijorarea întregii omeniri față de viața ei. Se spune adesea că în depozitele militare s-au adunat arme nucleare capabile să distrugă întreaga omenire, însăși viața de pe planeta noastră. Cu toate acestea, arme atomice, chimice sau de altă natură, pe lîngă armamentul clasic, se fabrică în continuare în uzinele marilor puteri, consumînd uriașe sume de bani din vistierile din zi în zi mai secătuite ale statelor. Dacă nu se va opri cursa actuală a înarmărilor, dacă nu se va realiza dezarmarea, dacă nu va înceta folosirea resurselor materiale ale statelor în scopuri militare, criza economică actuală va crește, iar primejdia unui nou război se va intensifica.

Este adevărat că lupta pentru pace își desfășoară acțiunile ei în toate statele lumii, iar o adevărată mișcare pentru dezarmare a cuprins toate părțile pămîntului. Dar, cum zice Sfîntul Apostol Pavel, în alt context, desigur, în lupta noastră cu războiul «*noi nu ne-am împotrivit încă pînă la sînge*» (Evrei XII, 4), adică în lupta noastră împotriva războiului noi încă n-am ajuns să jertfîm ceva. Cu orice preț, armele trebuie distruse, fiindcă va putea veni vremea, cînd, dacă nu le vom fi nimicit noi pe ele, ne vor nimici ele pe noi. Dezarmarea generală și totală este porunca ceasului de față. Să ne unim forțele pentru a o putea realiza.

Să facem cunoscută pretutindeni voința poporului nostru de a trăi în pace și cooperare cu toate popoarele lumii ; binefacerile păcii să le propovăduim ; la apărarea și întărirea prieteniei între oameni și popoare să ne aducem fiecare contribuția noastră statornică.

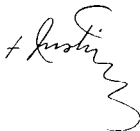
Dragostea de țară la inimă să o păstrăm și toate puterile noastre în slujba propășirii ei să le punem. Hărnicia în muncă, cinstea în chivernisirea avuției obștești și sporirea patrimoniului național să se vădească în toată activitatea noastră.

Pe cîrmuitorii poporului nostru, în frunte cu Președintele Republicii, Domnul Nicolae Ceaușescu, întru cinstire, prețuire și iubire să-i ținem. Pilda lor de jertfelnică dăruire pentru binele poporului, cu toții să o urmăm și în întrecere unii cu alții țara să o slujim.

Pe lângă acestea, cum zice Sfîntul Pavel, la toate cîte «sînt adevărate, la cîte sînt de cinste, la cîte sînt drepte, la cîte sînt curate, la cîte sînt cu nume bun, la orice faptă bună și de laudă, la acestea să vă fie gîndul» (Filip. IV, 8).

O dată cu acest cuvînt de învățătură, povățuire și părintesc îndemn, în ziua de astăzi a învierii Domnului, vă trimit tuturor arhierescă binecuvîntare, întimpinindu-vă cu vestirea : «Hristos a înviat».

Al tuturor de bine voritor și fierbinte către Domnul rugător,

PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR

SCRISOAREA IRENICĂ
A PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN
ADRESATĂ ÎNȚIȘTĂTORILOR BISERICILOR CRESTINE
CU OCAZIA PRAZNICULUI ÎNVIERII DOMNULUI — 1983

Iubite Frate în Hristos,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Zilele acestea trăim cu toții marea bucurie a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. Este bucuria pe care Mîntuitorul a făgăduit-o ucenicilor Săi, atunci cînd le-a spus : «Acum voi sînteți triști, dar iarăși vă voi vedea

și se va bucura inima voastră și bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi» (Ioan 16, 22). Este, de fapt bucuria care a copleșit inimile Apostolilor în momentul în care Mântuitorul li s-a arătat lor viu, zicându-le: «Pace vouă» (Ioan 20, 19). Este bucuria cea mare care a pus stăpânire pe inimile Apostolilor în momentul în care Mântuitorul li s-a întâlșit lor întru mrire, ca Dumnezeu, cind s-a înălțat la cer.

Dar, anul acesta, nu numai bucuria Învierii, ci însăși bucuria de a trăi este umbrită de primejdia izbucnirii unui nou război în lume. Iar dacă ne gândim la posibilitățile tehnico-militare actuale, socotim pe deplin îndreptățită îngrijorarea întregii omeniri față de viața ei. Se spune adesea că în depozitele militare s-au adunat bombe ori rachete nucleare capabile să distrugă nu numai omenirea, ci însăși viața de pe planeta noastră. Dacă nu se va opri cursa actuală a înarmărilor, dacă nu se va realiza dezarmarea, dacă nu va înceta folosirea resurselor materiale ale statelor în scopuri militare, criza economică va crește, iar primejdia unui nou război se va intensifica.

Este adevărat că lupta pentru pace își deslășoară acțiunile ei în toate statele lumii, iar o adevărată mișcare pentru dezarmare a cuprins toate părțile pământului. Dar, cum zice Sfintul Apostol Pavel, în alt context, desigur, în lupta noastră cu războiul «noi nu ne-am împotrivit încă pînă la sînge» (Evr. 12, 4), adică în lupta noastră împotriva războiului, noi încă n-am ajuns să jertfim ceva. Cu orice preț armele trebuie distruse, fiindcă va putea veni vremea cînd, dacă nu le vom fi nimicit noi pe ele, ne vor nimici ele pe noi. Dezarmarea generală și totală este porunca ceasului de față. Să ne unim așadar forțele pentru a o putea realiza.

Cu nădejdea fierbinte în ajutorul bunului Dumnezeu, Domnul vieții, care face ca pacea să biruiască războiul și viața să biruiască moartea, vă îmbrățîșăm cu dragoste frățescă întru Hristos Iisus, cel înviat din morți.

† IUSTIN,

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISORI ȘI TELEGRAME DE FELICITARE

PRIMITE DE CĂTRE PEA FERICITUL PATRIARH IUSTIN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE ÎNVIERII DOMNULUI — 1983

PREA FERICITE ȘI PEA SFINȚITE ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTIILOR, MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI PATRIARH AL BISERICII AUTOCEFALE A ROMÂNIEI, IUBITE FRATE INTRU HRISTOS, COLITURGHISITOR CU SMERENIA NOASTRĂ, PEA FERICITE IUSTIN, ÎMBRĂȚIȘIND FRĂTEȘTE ȘI CU SMERENIE PE PEA FERICIREA VOASTRĂ, CU EVLAVIE VĂ ÎNTIMPINĂM!

Fiind luminați de lumina cea neînserată a strălucitei Învieri a Domnului și sărbătorind cu sentimente de bucurie și veselie sufletească împreună cu frații noștri, cu clerul și cu poporul iubitor de Hristos această

sărbătoare a sărbătorilor și praznic al praznicelor, ne-am simțit și mai mult uniți cu glasul Prea Fericirii Voastre, glas prea iubit nouă, glas transmis prin cinstitele scrisori ale Prea Fericirii Voastre cu ocazia Sfințelor sărbători, prin care se reia dragostea și legătura noastră sufletească, neclintită în Hristos cel Înviat.

Schimbînd sărutarea pascală cu Prea Fericirea Voastră și răspunzînd cu tradiționalul: «Adevărat a Înviat Domnul», purtător de lumină, ne apropiem cu bucurie negrăită, pentru a ne veseli în această zi măreață și sfîntă.

Răspundem Prea Fericirii Voastre cu salutarea noastră frățească, care spune ca lumina lină a Învierii să conducă spre limanul lin corabia Prea Sfinței Voastre Biserici și rămînem întotdeauna cu dragoste frățească și deosebită cinstire.

Sfîntul Paște cu dragoste,

Cu smerenie și dragoste frățească întru Hristos,

† D I M I T R I E,
PATRIARHUL CONSTANTINOPOLULUI

PREA FERICITE PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
FRATE PREA IUBIT ȘI MULT DORIT ÎN HRISTOS DUMNEZEUL NOSTRU,
ÎMPREUNĂ-SLUJITOR CU SMERENIA NOASTRĂ, DOMNULE JUSTIN,
IMBRĂȚIȘIND FRĂȚESTE ÎN HRISTOS CEL ÎNVIAT PE VENERABILA
VOASTRĂ PREA FERICIRE, CU DEOSEBITĂ BUCURIE VĂ ÎNTIMPINĂM!

«Suindu-ne la Ierusalim» împreună cu Prea Sfințirii noștri frați, cu sfințitul cler și cu poporul lui Dumnezeu, (adică) în marele oraș al Alexandriei și în tot pămîntul Africii, ca să întimpinăm Învierea Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și «părtași ai vieții celei veșnice să ne facem», ne îndreptăm gîndul către Venerabila Voastră Prea Fericire, către Prea Sfințirii frați care vă înconjoară, către sfințitul cler și turma (voastră) dreptmăritoare.

Tresăltîndu-ne sufletul de bucurie, văzînd cele întimplate, vă spunem prin intermediul acestei scrisori «că a înviat Hristos ca un atotputernic» și că serbăm împreună cu voi toți «în lumina cea neînsărată a Învierii» «Paștile lui Dumnezeu cele mîntuitoare».

O dată cu acestea, dăm expresie comuniunii ce există între Sfințele lui Dumnezeu Biserici, legăturii de nezdruccinat dintre noi «în spiritul dragostei» pe care Domnul și Învățătorul nostru ne-a lăsat-o ca moștenire, «poruncă nouă» și specific al ucenicilor Săi.

Prin urmare, serbînd împreună cu voi «Paștile cele preastrălucitoare», îmbrățișăm pe Prea Fericirea Voastră și dorim ca «Domnul care a adormit cu trupul și după trei zile a înviat, nimicînd moartea», să Vă păzească întru mulți ani cu sănătate, pentru a serba «Paștile care sfințesc pe cei credincioși» și să vă întărească în slujirea «tainei creștinătății», spre slava Prea Sfinței Voastre Biserici și spre edificarea spirituală a poporului dreptcredincios.

Acestea fiind zise, îmbrățișând încă o dată cu drag pe Venerabila Voastră Prea Fericire, în Hristos cel înviat, rămânem cu dragoste frățească frate iubitor și întru toate doritor de bine.

† NICOLAE
AL ALEXANDRIEI

PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR, SĂRUTARE SFÎNTĂ ÎN IISUS HRISTOS CEL CE A ÎNVIAT DIN MORȚI

Copleșiți de lumina cea neînserată și dătătoare de viață, care a strălucit mai presus decât soarele, de lumina Învierii Domnului din morți, și plini de speranța Învierii în ziua cea de pe urmă, noi toți, cei care ne aflăm în preajma Mormintului dătător de viață al Domnului, cei care vedem cu ochii trupului mormintul Lui gol și dovezile de nedezmințit ale Patimilor Mîntuitorului, adică cinstita cruce pe care a fost înălțat pe întricoșata Golgotă, pe care a fost ridicat acela care a ridicat întreaga creație în corturile cele cerești, apoi aducîndu-ne aminte că Mîntuitorul care a fost socotit între cei morți S-a coborît în cele mai adînci ale pămîntului și a zădărit porțile iadului, iar acum s-a ridicat cu slavă ca Dumnezeu, învingător al morții, stricăciunii și nedreptății, că El este aducătorul vieții celei veșnice, al nestricăciunii și al dreptății, cu multă plăcere venim către Venerabila Voastră Prea Fericire și întocmai ca îngerii care se aflau înaintea Mormintului gol, Vă spunem : «Hristos a înviat !».

«Pentru ca Învierea să fie desăvîrșită, trebuia să vină cineva din locașul celor adormiți» (Sf. Atanasie, P.G., 26, 1160 D), iar acesta a fost Domnul nostru, pentru că «dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este predica noastră» (I Cor. 15, 40), iar dacă se pune la îndoială Învierea Lui, se pune la îndoială învierea noastră. Pline fiindu-ne inimile de bucurie și liniștit fiindu-ne cugetul, spunem și noi, iarăși, cu evlavie : «Hristos a înviat !».

Aducîndu-ne, deci, aminte de toate aceste fapte minunate și aducătoare de mîntuire pentru neamul omenesc, de la Prea Sfîntul și dătătorul de viață Mormînt adresăm rugăciuni divinului nostru Mîntuitor care a înviat, să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate și zile îndelungate, să Vă învrednicească prin harul Său să sărbătoriți Învierea împreună cu puterile cele de sus și cu turma încredințată Vouă, întru mulți și fericiți ani.

Odată cu acestea, Vă facem rugăminte frățească să binevoiiți a Vă face interpretul nostru și a transmite felicitările și urările noastre pascale cinstitei ierarhii a Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române. Îmbrățișîndu-Vă cu dragoste frățească în Hristos cel înviat, rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos și întru totul binevoitor,

† DIODOR
AL IERUSALIMULUI

PREA FERICIRII SALE,
PREA FERICITULUI IUSTIN,
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMĂNE

Hristos a înviat !

În această vestită și sfântă zi, în care, din dragostea Sa neșărmurită pentru oameni, Dumnezeu a dat omenirii în locul morții păcătoase, viața veșnică, dăruită nouă prin suferințele ispășite și prin Învierea lui Hristos, din inimă Vă aducem un salut și ne exprimăm cele mai sincere urări de bine.

Îndurînd pentru noi oamenii și pentru mîntuirea noastră, înviat din morți și deschizîndu-ne nouă porțile raiului, Dumnezeu și Stăpînul nostru Iisus Hristos să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate și să vă hărăzească cu putere cerească și ani mulți, ca să îndepliniți înaltele Voastre îndatoriri bisericești.

Hristos, cel care după trei zile a ieșit din mormînt, învingînd moartea, dăruind omenirii viață, să dăruiască Prea Fericirii Voastre și tuturor oamenilor putere și să-i miluiască pe cei care i-au rămas discipoli credincioși.

Proslăvind Învierea Domnului și Mîntuitorului nostru, urăm Prea Fericirii Voastre bucurie pascală.

Cu dragoste întru Hristos cel înviat,

† P I M E N,
PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI AL ÎNTREGII RUSII

PREA FERICITE ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR, MITROPOLIT AL
UNGROVLAHIEI, LOCTIITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA CAPA-
DOCIEI ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMĂNE,

Preaiubit și dorit frate în Hristos și împreună-slujitor al smereniei noastre, Domnule Iustin, îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, adresăm Prea Fericirii Voastre salutul nostru cel mai cordial.

Cu ocazia apropiatului praznic al praznicelor, luminoasa Înviere a Mîntuitorului Hristos, Vă adresăm sincere și frățești felicitări și cele mai bune urări împreună cu salutul pascal de bucurie :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Răstignirea Fiului lui Dumnezeu întrupat a însemnat sfîrșitul patimilor Sale și începutul slavei Sale ; sfîrșitul iluziei că Hristos a fost ucis pentru totdeauna și astfel înlăturat cu chiar trupul Său, și începutul unicului miracol fără egal în istoria omenirii, miracol care se cheamă Biserica creștină, mama civilizației creștine pe mai multe continente.

Fiul lui Dumnezeu a suferit toate chinurile de la oameni, mereu stăpînit de gîndul că omenirea este via pe care a sădit-o mîna Sa, este lucrul mînilor Sale, și că El a fost trimis să o mîntuiască prin sîngele Său.

Învieirea lui Hristos este evenimentul central al întregii istorii care s-a desfășurat de la începutul lumii pînă astăzi și cheia tuturor tainelor, a tuturor necunoscutelor vieții. Prin Învieirea lui Hristos s-a realizat cea mai mare victorie care s-a realizat vreodată pe planeta Pămînt — victoria asupra morții. Este credința noastră, credința în Înviere. De aceea a și spus Mîntuitorul nostru : «Eu sînt Învieirea și viața : cel ce crede în Mine, chiar de va muri, viu va fi» (Ioan 11, 25). «Pentru că așa cum Hristos a înviat din morți, prin slava Tatălui, tot așa și noi să pășim într-o viață nouă. Căci dacă ne-am făcut una cu El printr-o unică și aceeași moarte, tot așa vom fi (una) și în Înviere» (Rom. 6, 4—5), spune Sfîntul apostol Pavel.

Cu aceste gînduri, adresîndu-Vă încă o dată urările noastre cele mai bune și alături de aceasta expresia celui mai profund respect, răminem al Prea Fericirii Voastre mereu devotat împreună-slujitor frate în Mîntuitorul Hristos cel Înviat.

† G H E R M A N,
PATRIARHUL SERBIEI

PREA FERICITULUI IUSTIN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

*Prea Fericirea Voastră,
Prea iubit frate întru Domnul nostru !*

În duhul pietății creștine, a venit vremea să Vă felicităm din toată inima cu dragoste în Domnul nostru cel Înviat și să Vă îmbrățișăm frățeste căci astăzi este ziua Sfîntelor Paști, Paștile care ne deschid porțile raiului. Vom auzi cuvintele acelor bărbați în veșminte strălucitoare : «Pentru ce căutați pe Cel viu între cei morți? Nu este aici, ci a înviat» (Luca 24, 5). Din nou «vor străluci razele sfînte ale luminii lui Hristos», pentru că Fiul lui Dumnezeu a înviat din mormînt a treia zi. În această zi de sărbătoare, cu rugăciuni și cîntări slăvim marea izbîndă asupra morții. «Cel ce s-a născut mai înainte de luceaăr, Hristos cel slăvit și fără de moarte, se arată în fața noastră, a tuturor, mai strălucitor decît soarele» (Omilia Sf. Ioan Gură de Aur) și toți creștinii de pe pămînt vor răspîndi mireasma de bucurie a acestei sărbători.

Înălțați duhovnicește de măreția slujbelor religioase, privind-L pe Hristos — Soarele dreptății — în aceste zile strălucite să întîmpinăm pe Arhieru cu această dulce cîntare «Hristos a înviat !»

Să alle astăzi toți despre Învieirea lui Hristos, care a adus oamenilor viața veșnică și belșug de har. Ocrotiți de această binecuvîntare, să vedem în toți oamenii de pe pămînt pe adevărații noștri frați și, din toată inima, să le urăm ca dragostea, pacea și prietenia să fie lumina vieții lor. Adevărat a înviat !

Incredîndu-ne sfîntelor Voastre rugăciuni de Întîlștător, rămînem în rugăciune fratele devotat al Prea Fericirii Voastre și coliturghisitor întru Hristos, dătătorul de viață,

† M A X I M,
PATRIARHUL BULGARIEI

PREA FERICITULUI IUSTIN, ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR.
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Fericea Voastră,
Iubite frate în Hristos,

Încă o dată clopotele pascale vestesc marea bucurie a victoriei vieții asupra morții și slăvita Înviere a Domnului nostru Iisus Hristos.

Puterea minții omenești este prea limitată pentru a înțelege semnificația și profunzimea acestei slăvite victorii, care poate fi înțeleasă numai de inimile credincioase și iubitoare. Coplesii de această dragoste cerească și de marea bucurie adusă de ea, transmitem cu ocazia zilelor binecuvîntate ale Sfințelor Paști salutări cordiale Prea Fericii Voastre, Sfîntului Sinod și credincioșilor Bisericii Voastre.

Hristos a înviat !

Ne rugăm pentru sănătatea Prea Fericii Voastre și vă urăm mulți ani prosperi întru conducerea Sîntei Voastre Biserici.

Astăzi, cînd împărtășim bucuria și speranța reînnoită, popoarele lumii recunosc deschis că sînt confruntate cu marea primejdie care amenință lumea ca urmare a acumulării de arme nucleare.

Fie ca Mîntuitorul Înviat, Prințul Păcii să ne țină pe toți în pace și ferice. Ne bucurăm de rugăciunile Voastre și asigurăm pe Prea Fericea Voastră de profunđa noastră dragoste frățescă.

† I L I A A L II - L E A ,
PATRIARH CĂTOLICOS
AL ÎNTREGII GEORGII

PREA FERICITE PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, LOC-
ȚIITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA CAPADOCIEI ȘI MITROPOLIT
AL UNGROVLAHIEI, FRATE IUBIT ÎN HRISTOS DUMNEZEU, MULT
DORIT ȘI ÎMPREUNĂ-SLUJITOR CU SMERENIA NOASTRĂ, DOMNUL
IUSTIN, ÎMBRĂȚIȘIND ÎN DOMNUL PE PREA FERICEA VOASTRĂ,
CU DEOSEBITĂ BUCURIE VĂ ÎNTIMPINĂM !

Serbînd încă o dată, împreună cu întreaga Biserică Ortodoxă de Răsărit, ziua luminată a Învierii Domnului, în care lumina cea mai presus de cuvînt a strălucit trupește lumii din mormînt, în care Adam a fost eliberat și stăpînirea morții a fost nimicită, cu inima plină de bucurie venim către Venerabila Voastră Prea Ferice și după un obicei străvechi al Bisericii, Vă îmbrățișăm și Vă sărutăm cu sărutare sfîntă pascală.

În această zi sfîntă și strălucită, pe care a făcut-o Domnul din iubire de oameni, Dumnezeu cel slăvit în Treime a dăruit neamului omenesc

viață și nestricăciune veșnică, prin Învierea Fiului Său și ne-a răscut pentru o nouă viață.

De aceea, cu sufletul tresăltînd de bucurie ne rugăm Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus, care a pătimit și a înviat, să dăruiască Prea Fericirii Voastre bucurie deplină, sănătate și lungime de zile, pentru a face cunoscută lumii bîntuîta de păcat, vestea strălucită a Învierii, spre slava numelui Prea Sfintei Treimi și spre lauda Sfintei Biserici Ortodoxe, iar fraților stînșiți care Vă înconjoară și poporului lui Dumnezeu din Biserica Voastră să le dăruiască harul ce izvorăște din mormîntul rămas gol, să-i sfințească și să-i umple de darurile Sale cele preasfinte.

Acestea zicînd, îmbrățișăm frățește pe Prea Fericirea Voastră în Hristos cel înviat și rămînem iubitor frate în Hristos,

† SERAFIM
AL ATENEI

PREA FERICITE PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
FRATE PREA IUBIT, MULT DORIT ȘI IMPREUNĂ-SLUJITOR CU NOI,
DOMNULE IUSTIN, ÎMBRĂȚIȘIND FRĂȚEȘTE ÎN DOMNUL PE
VENERABILA VOASTRĂ PRA FERICIRE, CU DEOSEBITĂ
BUCURIE VĂ INTIMPINĂM!

Hristos a înviat !

Fiul cel veșnic și Cuvîntul lui Dumnezeu, suportînd cruce și moarte, a înviat din morți și rupînd legăturile morții și nimicînd porțile iadului, ne-a eliberat din robia stricăciunii și ne-a făcut părtași de slava fiilor lui Dumnezeu (Rom. 8, 21). De aceea «astăzi se bucură îngerii și se veselesc toate puterile cele cerești... Astăzi se umple de bucurie și vesellie duhovnicească lumea întreagă», scrie Ioan cel cu gura de aur.

Fiind și noi părtași la această bucurie, înălțăm din tot sufletul mulțumiri lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să ajungem încă o dată sărbătoarea Învierii Domnului, dătătoare de viață. Cu inima plină și cu sufletul luminat de lumina Învierii ne adresăm, după un obicei străvechi, venerabilei Voastre Prea Fericiri, Vă felicităm călduros cu ocazia acestui fapt mai presus de fire, Vă îmbrățișăm frățește în Hristos cel înviat și dorim din inimă să aveți parte de sănătate, iar Prea Sfînta Biserică îndreptată Vouă să aibă parte de progres spiritual.

Rugînd pe Prea Fericirea Voastră să transmită Prea Sfințiiților Episcopi și frați întru Hristos, care alcătuiesc Sfîntul Sinod, clerului și binecredinciosului popor, urările noastre sărbătorești de Sfintele Paști, rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos.

† HRISOSTOM
AL CIPRULUI

PREA FERICIRII SALE,
Patriarhului Iustin,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Hristos a înviat !

Se apropie solemnitatea universală a Învierii lui Hristos, sărbătoarea în care noi și toată Biserica noastră ne unim bucuria comună cu cea a Prea Fericirii Voastre.

Mîntuitorul, Domnul nostru, nimicind puterea morții și a iadului, s-a ridicat triumfător din mormînt, înviind cu El toată suflarea omenească.

În felul acesta toate făpturile au renăscut și s-au înălțat la calitățile inițiale, iar nouă oamenilor ne-a fost dăruită viața fără sfîrșit întru Hristos. Dar pentru această viață pămîntească, din care începe veșnicia, și care se află astăzi în pericol, trebuie să acționăm împreună spre apărarea ei.

Fiind părtaș suflătește cu Prea Fericirea Voastră la sărbătoarea mîntuirii tuturor, permiteți-mi ca în numele meu personal, cît și al Bisericii noastre să vă salut cordial, Prea Fericite, iubite Arhipăstor, și bună păstorire a Sfintei Voastre Biserici, să vă urez acum, cu ocazia luminoasei sărbători a Învierii lui Hristos.

Fie ca fără încetare să vă lumineze bucuria pascală, întărind puterile Voastre pentru îndeplinirea cu succes a misiunii încredințate de Dumnezeu, sărbătorind solemn «Paștele cel veșnic și mîntuitor».

Cu toată credință și iubire sinceră mă aflu alături de Prea Fericirea Voastră, smerit rugător și coliturghisitor.

† DOROTHEI,
MITROPOLIT DE PRAGA

PREA FERICIRII SALE,
PREA FERICITULUI IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Hristos a înviat !

În numele Bisericii noastre și al meu personal Vă adresez din inimă un salut, cu ocazia Luminatei sărbători a Învierii lui Hristos și mă rog ca belșugul să vină de la izvorul Vieții Veșnice și să desfete cu roua abundenței «tot ce este al binelui și al Luminatei Sărbători».

Din clipa Învierii lui Hristos altfel a devenit «viața începutului veșnic». Viața viețuiește. Pentru toată suflarea a sosit Primăvara salvatoare, a tuturor bucuriilor și a luminat lumina dimineții «Zilei fără de înserare» pentru toți cei iubiți de Dumnezeu și care pe El îl urmează.

Cruce și Înviere, moarte și viață — aceasta este problema esențială, de primă importanță, pentru existența speciei umane. Este deosebit de

greu sufletelor noastre în aceste vremuri de mare îngrijorare, când iată că s-ar putea dezlănțui evenimente apocaliptice... «Iar oamenii vor muri de frică și de așteptarea celor ce au să vină peste lume, căci puterile cerurilor se vor clătina» (Luca 21, 26).

Împotriva tuturor aparențelor, a neliniștii din toată lumea, ne bucurăm să stăm lângă crucea lui Hristos și împreună cu Sfinții Îngeri să propovăduim luminata Înviere și Adevărul în triumful Binelui asupra răului.

«Cruce răbdătoare care ai îndepărtat moartea și ai înviat din morți, mîntuiește Doamne viața noastră, că singur Atotputernic ești».

«Adevărat a înviat!»

Al Prea Fericirii Voastre frate întru Hristos și smerit rugător întru Domnul,

† VASILE,

MITROPOLITUL VARȘOVIEI ȘI AL
 ÎNTREGII POLONII

PREA FERICITULUI IUSTIN,
 PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Fericirea Voastră,

Deși trăim într-o epocă de mari neliniști în care ne este amenințată însăși existența, noi ne bucurăm că totuși creștinii din diferite Biserici se pot saluta în spirit frățesc cu fericitul mesaj al Paștelui :

Hristos a înviat!

Acest mesaj a schimbat încă o dată lumea și a răsplădit lumina cunoașterii adevăratului Dumnezeu. Totuși, în timp ce ne salutăm bucuroși, auzim și vedem cu câtă nerăbdare așteaptă lumea de la noi, creștinii, o nouă speranță și o eliberare din condițiile de ură, neîncredere și violență care subjugă permanent pe unii dintre semenii noștri în diferite părți ale lumii.

Cu câteva săptămîni în urmă întîlștătorii Bisericilor creștine au convocat o întrunire la Uppsala, Suedia. Sperăm că această adunare a reușit să demonstreze că glasul Bisericilor creștine este încă auzit și că credincioșii lor dau exemplu de o dragoste care învinge ura, de o încredere care desliințează neîncrederea, și că acest exemplu are o influență majoră asupra națiunilor lumii.

Nu este adevărat că agonia de astăzi ar rezulta din trăirea insuficientă a principiilor dragostei creștine și din lipsa recunoașterii noastre ca discipoli ai lui Hristos.

Din acest motiv un punct important de începere a activității creștine pentru pace ar trebui să-l constituie căința noastră față de națiunile lumii.

Fie ca Hristos, Domnul nostru înviat, să ne întărească în credința noastră în măsura în care lumina speranței se va răspîndi mai departe în lumea noastră.

Cu dragoste în Domnul nostru înviat,

† PAAVALI,
ARHIEPISCOP DE KARELIA ȘI AL
INTREGII FINLANDE

PREA FERICITULUI IUSTIN,
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

«Eu sînt învierea și viața» (Ioan 11, 25).

Prea Fericea Voastră,

Hristos a înviat!

Vă transmit, cu ocazia sărbătorii Paștelui, salutări frățești și urări de bine în bucuria dragostei frățești veșnică și desăvîrșită în Hristos care este viața și învierea.

Adevărat a înviat!

Pentru a-L slăvi și a ne îndeplini sarcinile comune în această lume care caută să scape de suferință și să se bucure de liniște, mărturisim împreună cu Biserica Voastră Sfîntă că Domnul înviat este adevărata viață a lumii întrucît El este cu adevărat creatorul și dătătorul de viață.

Vă asigurăm de asemenea că sîntem cu toții alături de Prea Fericea Voastră în rugăciunile pentru pacea lumii, oficiate pînă la înălțare.

Urăm multă sănătate Prea Fericii Voastre și un Paște binecuvîntat tuturor credincioșilor Bisericii Voastre.

ABBA TEKLE-HAIMANOT,
PATRIARH AL ETIOPIEI

PREA FERICITULUI IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Fericea Voastră,

Mulțumim atotputernicului Dumnezeu care ne dăruie încă o dată bucuria de a Vă aduce, de la Sfîntul Scaun al Etchmiadzinului, vestea cea bună a Învierii minunate a Domnului nostru Iisus Hristos.

Astăzi, prezenți cu duhul în fața mormintului gol al lui Iisus cel răstignit, ascultăm răsunînd glasul îngerilor: «Este viu, nu este aici, a înviat».

Cu sufletul plin de strălucire la vederea Sfintei Învieri și întăriți în credința că «moartea a fost învinsă prin moarte», noi, slujitorii Bisericii

noastre apostolice, salutăm în această dimineață Sfintele Paști și ne înnoim lăgăduiala de a rămîne mereu credincioși misiunii noastre duhovnicești, propovăduind credincioșilor mesajul evanghelic al Mîntuitorului Înviat.

Astfel, ne rugăm ca, prin harul Sfintei Învieri, ostilitățile să se îndepărteze de lumea frămîntată a zilelor noastre, ca războaiele să piară pentru totdeauna, ca lumina dreptății să răsără în toată strălucirea și în deplină libertate și ca suflul aducător de pace al «Domnului păcii» să stăpînească viața oamenilor și popoarelor.

Cu aceste simțăminte de bucurie pascală, adresăm Prea Fericirii Voastre salutul nostru de dragoste respectuoasă și frățească, odată cu urările noastre cele mai fierbinți ca Domnul să păstreze neclintit Sfîntul Scaun istoric al Bisericii Voastre și să Vă fie întotdeauna ajutor și sprijin pe calea apostolatului Vostru, închinat slavei lui Dumnezeu și păcii în lumea întreagă.

«Hristos a înviat din morți»

†VASKEN I.

CATOLICOS AL TUTUROR ARMENILOR

PREA FERICIRII SALE IUSTIN,
ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În aceste zile cînd sărbătorim Paștile Domnului, în credința noastră comună în Cel Înviat, am convingerea că împărtășesc cu Prea Fericirea Voastră nu numai neliniștea în lața omului care luge de Dumnezeu ci îndeosebi nădejdea că el își va veni în sine și se va întoarce către Tatăl care îl așteaptă (cf. Luca 15, 11—32), cît și bucuria negrăită de a avea certitudinea că Dumnezeu îl așteaptă, că-i așteaptă pe toți oamenii.

Cu aceste simțăminte, gîndurile mele se îndreaptă către cei care au o pîrtășie mai intimă la misterul pascal, chiar fără să știe sau poate chiar negîndu-l. Se îndreaptă către toate victimele războiului și ale violenței, către toți cei ce suferă de foame și nu au un loc de muncă, către părinții torturați de grija sorții liilor lor într-o lume nesigură, către tinerii care caută să-și înceie în droguri setea lor de viață.

Tuturor acestora trebuie să le aducem mărturie, mai cu tărie decît oricînd, despre înțelesul adînc al bucuriei pascale: certitudinea că Hristos a înviat din morți, ca primul născut între mulți frați (cf. Col. 1, 18; Rom. 8, 29).

Cu această bucurie și nădejde, exprim încă o dată Prea Fericirii Voastre simțămintele mele de adîncă și frățească dragoste.

IOAN PAUL II, P.P.

• VIAȚĂ • BISERICESCĂ •

ZIUA ONOMASTICĂ A PEA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN

Ziua de 1 iunie — ziua de prăznuire a Sfântului Iustin Martirul și Filozoful —, are pentru ierarhii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române o semnificație deosebită: ea marchează ziua onomastică a Întistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Iustin.

În dimineața acestei zile, miercuri, 1 iunie 1983, în Catedrala patriarhală s-a oficiat un Te-Deum de către un sobor de slujitori, sub protia I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei.

Erau prezenți: P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, P. S. Episcop Vasile Țirgovișteanul, vicar patriarhal; P. S. Episcop Roman Ialomișeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Preot Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române; PP. CC. Preoți consilieri din Administrația Patriarhală și din Arhiepiscopia Bucureștilor; profesori din învățămîntul teologic, funcționari superiori din cadrul Administrației Patriarhale și din Arhiepiscopia Bucureștilor; numeroși credincioși. La sfîrșitul slujbei s-a făcut obișnuitul Polihroniu, după care I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei a rostit o scurtă alocuțiune:

*«Prea Sfințiile Voastre,
Prea Cucernici Părinți Consilieri,
Iubiți credincioși,*

Sfînta noastră Biserică prăznuiește astăzi pe Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful, mare prin credința sa, mare prin faptele sale bune, mare prin activitatea sa de filozof și dascăl, mare prin scrisul său. El ne-a lăsat celebra lucrare *«Învățătura despre Logos»*, prin care stabilește o legătură strînsă între cultura antică și învățătura creștină revelată.

Tot astăzi Biserica Ortodoxă Română prăznuiește, prin rugăciune și activitate bisericească, ziua numelui Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, care urmează faptele ilustrului său patron — Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful. Încă din tinerețe, — prin studiile pe care le-a făcut în diferite centre universitare ale lumii și mai apoi prin participarea și activitatea sa în diferite organisme creștine internaționale —, Prea Feri-

citul Patriarh Iustin a stabilit, întocmai ca și Sfântul său patron, punți de legătură între frați, între credincioși.

Să ne rugăm lui Dumnezeu pentru îndelunga sa înziliră și să-i urăm mulți și fericți ani !».

În Palatul patriarhal a avut loc, apoi, primirea oficială de către Prea Fericitul Patriarh Iustin, a colaboratorilor direcți ai Prea Fericirii Sale — din Administrația Patriarhală și din Arhiepiscopia Bucureștilor —, precum și a profesorilor din învățământul teologic și a unor funcționari superiori din instituțiile centrale bisericești, veniți să prezinte Întâistătorului lor respectuoase urări cu ocazia zilei sale onomastice. În numele celor prezenți, I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului a rostit un cuvânt ocazional în care, printre altele, a spus :

«*Prea Fericite Părinte Patriarh,*

Ziua de 1 iunie vine pentru noi și pentru Biserica noastră cu o mare bucurie și anume aceea a prăznirii Sfântului patron al Prea Fericirii Voastre, Sfântul Iustin Martirul și Filozoful. S-ar putea să nu fie întâmplător numele pe care-l purtăm fiecare. S-ar putea ca numele să fie ca o zodie, ca un blazon, sub care ne naștem și pe care trebuie să-l onorăm prin viața și activitatea noastră.

Sfântul Iustin Martirul și Filozoful a fost un mare gânditor și un mare creștin. Poate nu întâmplător Prea Fericirea Voastră — apărătorul dreptei credințe al unei Biserici, și încă din tinerețe, pentru mulți dintre noi, un descăl în sensul în care Sfântul Iustin a fost un învățător și un filozof al credinței —, purtați acest nume.

Biserica Ortodoxă Română se roagă totdeauna și pretutindeni pentru Prea Fericirea Voastră, nu numai azi, dar azi o face în chip special. În Catedrală s-a săvârșit un Te-Deum în cadrul căruia s-a implorat ajutorul divin, ca să vă dea mulți și fericți ani, pentru a conduce corabia — care este Biserica Ortodoxă Română — spre țelul spre care o îndeamnă de veacuri Dumnezeu și prezența sa în lume.

Întru mulți și fericți ani, Prea Fericirea Voastră !».

Răspunzind, Prea Fericitul Patriarh Iustin a mulțumit și a adresat celor prezenți următoarele :

«*Prea iubiți colaboratori,*

Este mai presus de orice îndoială că nimeni nu se poate ridica la înălțimea patronului său bisericesc.

Desigur, prilejul de pomenire al Sfântului al cărui nume îl purtăm fiecare dintre noi, ne dă prilejul unor bucurii și al unor apropieri. Cu un astfel de prilej ne întâlnim și noi astăzi.

Mulțumesc lui Dumnezeu din toată inima pentru activitatea pe care împreună o desfășurăm. Cunosc eforturile pe care le depuneți pentru propășirea și bunăstarea Bisericii și a țării. Vă îndemn ca și de acum înainte grija fiecăruia pentru viața Bisericii și a patriei să fie din ce în ce mai mare.

Sînt bucuros că odată cu activitatea noastră în slujba Bisericii și a patriei, ne desfășurăm și activitatea noastră în slujba păcii. Pacea este misiunea și chemarea noastră, a Bisericii. Poporul român a fost dintot-

deauna iubitor de pace, atît ca neam cit și ca Biserică Ortodoxă. Să ne străduim să împiedicăm eventualele izbucniri de războaie. Noi, cei mai vîrstnici, am cunoscut asemenea grozăvii. În cazul unui nou război — provocat de răutățile lumii —, lumea s-ar afla într-un mare pericol, căci ea poate fi distrusă total.

Să ne rugăm lui Dumnezeu să ferească țara și poporul nostru de război; să ne rugăm pentru semenii noștri, pentru cei dragi și pentru fiecare dintre noi, ca Dumnezeu să ne ferească de o asemenea catastrofă.

Vă urez spor în toate și multă sănătate». Cei prezenți au intonat *Imnul patriarhal*.

*

Cu prilejul acestui moment sărbătoresc, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare — din țară și din străinătate —, prin care i s-au adresat urări de sănătate și de îndelungă înzîlire, pentru a conduce, cu sporite realizări, destinele Bisericii Ortodoxe Române.

ALEXANDRU M. IONIȚĂ

SFINȚIREA MARELUI MIR LA PATRIARHIA ROMÂNĂ

După cum se cunoaște, pregătirea și sfințirea Marelui Mir a fost privită, în timpurile vechi, ca o prerogativă a Patriarhatelor istorice, manifestîndu-se ca un semn al autocefalietății Bisericilor patriarhale respective în raporturile lor canonice și spirituale cu celelalte Biserici aflate în dependență canonică de Bisericile autocefale. Așa se face că Patriarhia ecumenică de Constantinopol a păstrat pentru sine dreptul de pregătire și Sfințire a Marelui Mir pentru trebuințele sale, dar și pentru celelalte Biserici Ortodoxe naționale și locale, care se aflau sub autoritatea ei canonică.

Între acestea din urmă, Biserica Ortodoxă Română, organizată cu sprijinul și sub oblăduirea Patriarhiei Ecumenice, a primit multă vreme Sfîntul Mir de la Constantinopol.

Cu trecerea timpului însă, Bisericile Ortodoxe naționale, organizate în cadrul statelor independente și suverane, au dobîndit dreptul firesc la neatîrnare și autocefalie și prin aceasta și dreptul de a-și sfinți Marele Mir, necesar trebuințelor spirituale proprii. Unele dintre aceste Biserici, ținînd seama că dreptul de a sfinți Marele Mir nu este o problemă de dogmă, ci de disciplină și practică bisericească, și-au revendicat acest drept chiar înainte de dobîndirea sau acordarea oficială a autocefalietății, ca urmare a unei bune organizări sinodale și a unei vieți religioase prospere în toate sectoarele de activitate ale Bisericii respective.

Așa se face că Biserica Ortodoxă Română, desfășurându-și activitatea într-un stat devenit independent în urma războiului din 1877—1878, în baza prestigiului intern și extern, sporit de situația în care se afla Țara Românească atunci, a procedat la 25 martie 1882, la sfințirea pentru prima oară la noi, a Marelui Mir, în catedrala metropolitană de la București, act săvârșit de Sinodul ierarhilor, în frunte cu mitropolitul primat Calinic Miculescu. În anul 1885 a urmat recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, statornicindu-se astfel neatârarea și dreptul de a sfinți Marele Mir, iar în anul 1925 autocefalia a fost succedată de ridicarea Bisericii noastre la rangul de Patriarhie.

Din 1882 și pînă astăzi, în răstimp de o sută de ani, Biserica Ortodoxă Română, prin Sfîntul ei Sinod a sfințit Marele Mir ori de cite ori a fost trebuință.

Anul acesta, în ziua de joi 5 mai, s-a săvârșit la noi, în biserica minăstirii Antim din București, pentru a 15-a oară sfințirea Marelui Mir, și pentru a doua oară de la venirea Prea Fericitului Patriarh Iustin în fruntea Bisericii Ortodoxe Române, pentru nevoile spirituale ale parohiilor din cuprinsul Patriarhiei Române și ale parohiilor ortodoxe române din diaspora, aflate sub jurisdicția canonică a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală, pentru parohiile vicariatelor ortodoxe române din Virșeț—R. S. F. Iugoslavia și Gyula—R. P. Ungaria, ca și pentru parohiile românești de pe îndepărtatul continent australian și Noua Zeelandă.

Ritualul sfințirii apei a fost oficiat în ziua de 2 mai de către I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și P. S. Episcop Roman Ialomîțeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, împreună cu un sobor de preoți și diaconi de la Catedrala patriarhală. Pregătirea și fierberea mironeniilor a continuat luni, marți și miercuri în Săptămîna Patimilor, după rînduiala tipiconală, de către preoți și diaconi rînduiți anume.

În Joia Mare, 5 mai, Prea Fericitul Patriarh Iustin, înconjurat de II.PP.SS. Mitropoliți, Arhiepiscopi, P.P.SS. Episcopi, P.P.SS. Episcopi Vicari și Arhieriei-vicari, în sunetele clopotelor Catedralei patriarhale și ale minăstirii Antim, au sosit la Patatul Sfîntului Sinod de la minăstirea Antim, s-au învesmîntat în Sala Sinodală și, înconjuțați de consilieri din Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, de preoți și diaconi au pornit în procesiune solemnă din Palat în minăstirea Antim, pentru săvîrșirea Sfintei Liturghii a Sfîntului Vasile cel Mare și pentru sfințirea Marelui Mir. Soborul membrilor Sfîntului Sinod era așteptat, în jurul bisericii și în biserica, de un mare număr de credincioși veniți la această solemnitate bisericească.

Corul Catedralei patriarhale a dat răspunsurile cuvenite la Sfînta Liturghie. La vremea rînduită Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit rugăciunile pentru invocarea Sfîntului Duh la sfințirea Marelui Mir.

Pr. Prof. Constantin Galeriu, de la Institutul teologic universitar din București, a rostit cuvîntul de învățătură în legătură cu acest eveniment bisericesc.

La ieșirea din biserică înaltul sobor al membrilor Sfintului Sinod, a revenit în Palatul Sfintului Sinod, unde, într-un cadru solemn a avut loc semnarea unui document oficial, de către toți membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prezenți la Sfânta Liturghie (vezi planșa).

Folosim prilejul acestui solemn eveniment bisericesc spre a reîmprospăta pentru clerul și credincioșii Bisericii noastre unele învățături și povățuiri despre Sfântul și Marele Mir și despre Taina Mirungerii.

Sfântul și Marele Mir este undelemn de măslina amestecat cu vin curat, cu multe și felurite mirodenii, balsamuri și arome, produse și esențe ale unor arbuști și plante orientale — 38 la număr, toate pregătite și fierte după o rânduială anumită în primele trei zile din Săptămîna Patimilor; el se pregătește ori de câte ori nevoile Bisericii o cer.

Este sfințit de către soborul tuturor ierarhilor Bisericii în frunte cu înfîștătorul lor, în Joia din Săptămîna Sfințelor Patimi, în cadrul Sfinței Liturghii a Sfintului Vasile cel Mare.

Sfîntirea Marelui Mir în Biserica Ortodoxă a fost și a rămas o prerogativă a Bisericilor autocefale, ele împărțînd Sfântul și Marele Mir celorlalte Biserici aflate sub jurisdicția lor canonică.

Prin mulțimea și varietatea mirodeniilor, balsamurilor și aromateilor de plante din care este făcut, Sfântul și Marele Mir închipuiește mulțimea și felurimea darurilor și puterilor Sfintului Duh, care se împărțesc credincioșilor prin ungere, ca și o pecete și semn al lui Hristos, de vreme ce Hristos se tilcuiește uns, tocmai pentru aceasta (Simeon al Tesalonicului, *Despre Sfînta Taină a Sfintului Mir*, cap. 65).

El amintește și de mirul cel de mult preț pe care femeia păcătoasă l-a vărsat peste capul Mîntuitorului și cu care a uns picioarele Lui înainte de Patimi, de mirul cu care Iosif și Nicodim, împreună cu mironosițele au uns trupul Domnului înainte de îngropare.

În Vechiul Testament mirul era semnul prin care se confirmau aleșii Domnului cu roiri deosebite în viața poporului ales: preoți, arhierii, prooroci, împărați.

În creștinism, Sfântul Mir constituie materia pentru cea de a doua Taină pe care o primesc creștinii după Sfântul Botez, adică pentru Sfînta Taină a Mirungerii. El este folosit, de asemenea, la sfințirea bisericilor, a antimiselor și la ritualul primirii în Biserică a creștinilor eterodocși.

*

Ungerea cu Sfântul Mir este Taina prin care cel nou botezat primește darurile Duhului Sfînt, întru sporirea și întărirea în viața duhovnicească.

În Biserica Ortodoxă această Sfîntă Taină se administrează creștinului îndată după Botez; de aceea rînduiala ei nu alcătuiește o slujbă aparte, de sine stătătoare, ci este împreunată cu cea a Botezului, ca o prelungire a ei.

În ceea ce privește instituirea Tainei, Sfînta evanghelie de la Ioan ne arată că în convorbirea cu fariseul Nicodim, Mîntuitorul a spus:

«De nu se va naște cineva din apă și din Duh nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu» (Ioan 3, 5). Se poate observa din acest text că pe lângă botezul prin apă, se fixa obligativitatea unei a doua taine, pentru mântuire și anume Taina prin care orice creștin primește darurile Sfintului Duh.

De altfel, prin Hristos însuși s-a arătat puterea Sfintului Duh, în apa Iordanului (Matei 3, 16; Marcu 1, 10; Luca 3, 21—22), iar în ziua Cincizecimii, același Duh Sfânt, sub înfățișarea limbilor de foc (Fapte 2, 1—3), s-a coborât asupra Sfinților Apostoli.

Așadar, potrivit învățăturii evanghelice, primirea darului Sfintului Duh este o condiție pentru mântuire, pentru cei ce cred în Hristos: «Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre, și veți primi darul Duhului Sfânt» (Fapte 2, 38).

Deoarece în Vechiul Testament semnul văzut al împărtășirii darului dumnezeiesc era punerea mîinilor arhierelui peste capul primitorului, Sfinții Apostoli își puneau și ei mîinile peste capetele noilor botezați pentru a le împărtăși puterea și darul Duhului Sfânt, chiar dacă botezul îl săvîrșiseră alții, puțin mai înainte (Fapte 7, 14—19; 10, 47—48; 19, 1—7; Evr. 6, 2).

Iar pentru că tot în Vechiul Testament confirmarea celor aleși — preoți, arhieriei, prooroci, împărați — se făcea prin ungerea lor cu untdelemn binecuvîntat de către Arhieriu sau Marele preot, în creștinism punerea mîinilor ca semn văzut al celei de a doua taine, a fost înlocuită, încă din vremea Apostolilor, prin ungerea noilor botezați cu untdelemn sfințit, vîdindu-se astfel în mod deschis, taina pecetluirii celor botezați, adică a «ungerii», creștinii numindu-se și «unși» (II Cor. 1, 21—22; Evr. 1, 9; I Ioan 2, 20, 27). Iar cînd untdelemnul sfințit a fost înlocuit cu mir sfințit, ungerea s-a numit «mirungere».

Dacă la început punerea mîinilor era făcută de Apostoli, înmulțindu-se creștinii și nemaiputînd aceștia să-și pună mîinile peste toți, ungerea o făceau cei rînduiți de ei — adică episcopii, iar mai apoi și aceștia nemaiputînd face față, ungerea o făceau preoții, așa cum se face pînă astăzi.

Prin ungerea cu Sfîntul Mir, cei botezați devin unși ai Domnului, aleși ai Lui, pecetluiți, pentru că atunci cînd preotul administrează această Taină noilor botezați rostește următoarea formulă rituală: «Pecetea darului Sfintului Duh», iar trupurile lor devin temple ale Duhului Sfânt (I Cor. 6, 9).

Dacă întru început Taina Mirungerii se săvîrșea prin punerea mîinilor și prin ungere (Efes. 1, 13; II Cor. 1, 21—22; I Ioan 2, 20, 27), mai tîrziu ea s-a săvîrșit numai prin ungere, pentru a nu se confunda cu hirotonia făcută numai de Apostoli sau episcopi. Taina ungerii cu Sfîntul Mir nu se repetă.

Importanța Sfîntului și Marelui Mir pentru Biserică și pentru viața religioasă a credincioșilor constă nu numai în folosirea lui pentru administrarea uneia din cele șapte Taine ale Bisericii, ca element indispensabil, ci și în aceea că Sfîntul și Marele Mir se folosește și în alte acte de cult esențiale pentru viața bisericească. De aceea, întocmai ca

și Sfânta Împărtășanie care se păstrează în sfântul chivot, pe Sfânta Masă, Sfântul și Marele Mir se păstrează tot numai în biserică, la loc de cinste, folosindu-se numai atunci când este cazul și cu evlavie cuvenită.

Pentru Bisericile autocefale în relațiile cu Bisericile supuse jurisdicției lor canonice, Sfântul și Marele Mir este semnul văzut al legăturilor spirituale dintre ele. Pentru viața religioasă a parohiilor din sinul unei Biserici autocefale, așa cum este și cazul Bisericii Ortodoxe Române, Sfântul și Marele Mir este semnul văzut al dependenței de scaunul patriarhal al țării, a tuturor eparhiilor și parohiilor din cuprinsul Patriarhiei, simbolul unității bisericești și, totodată, al legăturilor de succesiune și continuitate neîntreruptă cu Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolească, al cărei cap este Hristos.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIA SAU SFÎNTA SCRIPTURĂ — București, 1982.

Pr. Prof. Ene Braniste, *Rînduieile Bisericii Ortodoxe cu privire la Taina Botezului și Mirungerii și explicarea lor*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 3—4, 1969, p. 187—201.

Idem, *Cespre Sfântul și Marele Mir și Taina Mirungerii*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 5—6/1978, p. 530—535.

Învățătura de credință creștină ortodoxă, București, 1952.

Nicodim Milaș, *Dreptul Bisericesc orientat*, București, 1915, p. 456—457.

Dr. V. Mitrofanovici și colab., *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, p. 245, 752—767.

Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului, *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe...*, Pentru simbele și dumnezeieștile taine, București, 1865, cap. 43, 65, 71, 72, 73, 77.

Teologia dogmatică și simbolică, manual pentru Institutele teologice universitare, vol. II, București, 1958, p. 850 și urm.

Pr. CONSTANTIN PĂRVU

SFÎNȚIREA CATEDRALEI ORTODOXE DIN ORAȘUL SFÎNTUL GHEORGHE JUD. COVASNA

În atmosfera de bucurie a slăvitului praznic al Învierii Domnului din anul 1983, credincioșii creștini ortodocși din orașul Sfântul Gheorghe-jud. Covasna, au trăit un moment de neuitat: sfințirea locașului lor de închinare — catedrală —, la care a participat însuși Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Iustin.

Este îndeobște cunoscut că o realizare cît de mică în viața unei persoane, a unei familii, este un prilej de satisfacție, de înălțare sufletească; cu atît mai mult cînd este vorba de o realizare ca aceea a edificării unui locaș de cult care, odată cu sfințirea lui, își mărește însemnătatea, intrucît prin rugăciunile sfinților slujitori și prin întreg ritua-lul prevăzut de rînduieile tipiconale în asemenea împrejurări, acesta trece din categoria lucrurilor obișnuite în categoria celor sfinte.

Ridicarea și împodobirea noului locaș de cult a necesitat un mare volum de muncă și mari cheltuieli, care au fost acoperite de credincioșii din localitate și din împrejurimi, de Arhiepiscopia Sibiului, de alte centre eparhiale, precum și de instituția centrală a Sfintei Patriarhii.

Prea Fericitul Patriarh Iustin însuși a oferit în dar noului locaș obiecte și vestminte de cult.

În Duminica Tomei — 15 mai 1983, într-o atmosferă de mare sărbătoare, Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, cu P. S. Episcop Roman Ialomiteanu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, și cu P. S. Episcop Lucian Făgărășanu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, înconjurați de un mare sobor de preoți și diaconi, au oficiat slujba sfințirii bisericii și apoi Sfânta Liturghie.

Erau prezenți: consilieri, protopopi, profesori de la Institutul teologic universitar din Sibiu, reprezentanți ai autorităților locale de stat, reprezentanți ai unor culte creștine din țara noastră și mulțime de credincioși.

După încheierea Sfintei Liturghii, P. C. Pr. protopop Pompiliu Dumbravă, parohul bisericii nou sfințite, a prezentat o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate la această biserică ce poate fi socotită «catedrala înfrățirii cultelor din zonă», intrucît la edificarea ei au lucrat meșteri aparținînd și altor confesiuni din localitate și din împrejurimi.

A vorbit apoi I. P. S. Mitropolit Antonie, chiriarhul locului. «Dacă lucrările de la această catedrală — a arătat Înalțul Ierarh — au fost posibile și s-au terminat, aceasta s-a întimplat datorită libertății religioase din patria noastră și prestigiului autorității parohiale, care s-a bucurat de atenția, de grija și de ajutorul deosebit al autorităților centrale și locale de stat».

Încheind, Înalțul Ierarh a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Iustin că a acceptat invitația de a fi prezent și de a participa la această măreață solemnitate.

În încheierea cuvîntărilor a vorbit Prea Fericitul Patriarh Iustin, care a spus :

«Iubiți credincioși,

Ne găsim încă în atmosfera mării sărbători a Paștilor. Ochii noștri duhovnicești sînt îndreptați către Domnul nostru Iisus Hristos, care, sfărîmînd incuietorile adîncului, se ridică, biruitor, dintre morți, trăgînd de mîini spre Sine pe dreptii care de veacuri așteptau venirea Lui. În văzduh Puterile cerești se veselesc acum, iar noi, credincioșii, în comuniune desăvîrșită, ne bucurăm.

La bucuria noastră pentru Învierea Domnului se adaugă acum, în inimile noastre, bucuria sfințirii acestei mărețe catedrale. Într-adevăr, începînd de astăzi, biserica în care ne găsim acum, prin slujba pe care am săvîrșit-o în ea, a trecut din categoria lucrurilor comune, obișnuite, în categoria lucrurilor sfinte. Ea nu mai aparține oamenilor, ci lui Dumnezeu; este sfîntă.

Intenția credincioșilor de a face locașul acesta casă a lui Dumnezeu s-a învederat desigur încă de la construcția ei. Ea a fost zidită într-un anumit fel; diferite obiecte sfinte au fost așezate în ea. Îndeosebi, icoanele care acoperă zidurile pe întreaga lor suprafață din lăuntru și u-

neori din afara bisericii fac pe credincios să simtă că trăiește într-o lume cu totul deosebită de lumea din viața lui de toate zilele. Unele icoane îl poartă cu gândul spre înălțimile cerești, simțind prezența lui Dumnezeu în lume; altele îl duc pe urmele Mîntuitorului, punîndu-l de față la săvîrșirea unora din minunile Lui sau la Patimile, Moartea și Învierea Lui. Deopotrivă, credincioșii simt în apropierea lor pe Sfinții Apostoli, pe martiri și, în general, pe toți cei bineplăcuți lui Dumnezeu.

Mai important însă decît toate acestea este momentul pe care l-a trăit biserica aceasta, astăzi. Această zi este oarecum ziua ei de zidire din nou. Dintr-o casă obișnuită, ea a fost transformată în casă sfîntă, în casa lui Dumnezeu. Prin ungera cu Sfîntul și Marele Mir, prin stropirea cu apă sfințită și prin rugăciunile fierbinți adresate bunului Dumnezeu de a trimite pe Sfîntul Duh ca să sfințească biserica aceasta, daruri cerești au pogorit asupra ei. Ea s-a umplut de lumina cea veșnică; s-a făcut locaș al lui Dumnezeu; s-a umplut de slavă cerească.

Ochii lui Dumnezeu sînt îndreptați spre ea ziua și noaptea, iar urechile Lui iau aminte spre rugăciunile celor ce cu smerenie și bună cucernicie intră în ea și cheamă prea cinstitul și preaslăvitul Lui nume. Cu dragoste spre toți El caută cu privirea și tuturor toate cele de trebuință le dăruiește.

Mai mult decît în oricare loc, în biserică omul se simte fiu al lui Dumnezeu, copil în casa Părintelui său ceresc, la adăpost de orice primejdie. Iar față de semenul său care stă alături de el la slujbele religioase și își aunește gîndul ori glasul în rugăciunile către Dumnezeu, nicăieri nu se simte un om mai aproape de alt om, ca frate într-adevăr lingă frate, decît în biserică.

Comuniunea care se creează între oameni prin Biserică, în general, privită ca trup tainic al Mîntuitorului sau ca locaș de închinare a celor credincioși, depășește orice alt fel de legătură omenească. Ea este desăvîrșită, este sfîntă, dumnezeiască.

Iubiți credincioși,

Noi aparținem Bisericii Ortodoxe, dar, astăzi împreună cu noi sînt aici prezenți, făcîndu-se părtași la bucuria noastră, și unii credincioși ori slujitori ai altor culte religioase din țară. Aceasta este o dovadă a trăirii noastre religioase în spirit ecumenic, în înfrățire religioasă, în dragoste a unora față de alții. Se vedește, în acest fel, adevărul că religiile, cînd se respectă între ele, nu separă, ci unesc pe oameni. Respectul nu este un element de discordie ori de separație, ci o verigă de legătură și prețuire între oameni. Iar, cînd sentimentele religioase sînt încălzite de flacăra dragostei frățești, care nu lipsește din fondul nici unei religii, viețuirea în bună înțelegere și pace între credincioșii diferitelor culte religioase din țară poate deveni îndată realitate.

Același lucru putem să-l spunem și din punct de vedere național. Pe aceste meleaguri ale României trăim cu toții, împreună, români și cei de alte naționalități, de veacuri multe; cu toții ne simțim legați de pămîntul românesc, de frumusețile și de bogățiile lui. Cu toții ne iubim țara și ne străduim să o facem din zi în zi tot mai puternică și mai frumoasă.

Cu munca și priceperea lui, fiecare dintre noi este părtaș la marea operă actuală de zidire a unei vieți noi în țară, a unei vieți mai îmbelșugate pe tărîm material și mai dezvoltate pe tărîm spiritual, a tot ceea ce se realizează în spațiul românesc.

Iată, această măreață catedrală este rod al strădaniilor și ajutorului material al Mitropoliei Ardealului, al ostelenilor preoților și credincioșilor din acest frumos oraș, al iubitorilor de biserică, în general, din multe alte părți ale țării. Patriarhia însăși, ca mamă bună a tuturor fiilor ei, și-a adus, — ca și pentru zidirea altor biserici —, contribuția ei la înălțarea acestui monumental locaș.

Tuturor celor care au contribuit într-un fel sau altul la înălțarea acestei monumentale catedrale, le aduc aici calde mulțumiri în numele întregii Bisericii Ortodoxe Române. În mod cu totul deosebit mulțumesc tuturor autorităților de stat, centrale și locale, pentru sprijinul și bunăvoința pe care le-au arătat în toată vremea zidirii ei, asigurându-le că și credincioșii se vor dovedi recunoscători, atît cu cuvîntul cît și cu fapta, punînd puterile și hărnicia lor la săvîrsirea binelui obșteșc.

Cu acest prilej să-mi fie îngăduit să-mi exprim bucuria mea că în fruntea cîrmuirii țării se găsesc bărbați de stat care ostenesc statornic pentru propășirea patriei și binele tuturor cetățenilor, pentru prietenia dintre popoare și pacea în lume. De aceea, să închinăm, în acest moment de mare importanță pentru viața noastră bisericească, un gînd de aleasă prețuire pentru toți cei care conduc destinele patriei, în frunte cu Domnul Nicolae Ceaușescu, presedintele țării.

Iar acum, odată cu felicitările pe care le adresez I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului pentru această frumoasă realizare, îngăduiți-mi să felicit și pe Părintele Pompiliu Dumbravă, pentru rîvna pe care a depus-o spre a duce la bun sfîrșit zidirea acestei catedrale, cinstindu-i cu distincția de a purta Crucea patriarhală.

Fie ca acest sînt locaș să se dovedească izvor de evlavie a credincioșilor față de Dumnezeu și de înfrățire și dragoste a oamenilor între ei.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu noi toți! Amin».

Cei prezenți au participat apoi la o așapă oferită de Arhiepiscopia Sibiului, în cadrul căreia au luat cuvîntul mai mulți participanți. I. P. S. Mitropolit Antonie a subliniat că «sfințirea catedralei din Sf. Gheorghe — simbol al unității românilor ortodocși —, reprezintă un eveniment cu adevărat istoric și bisericesc și că această catedrală va fi un simbol și un loc de întîlnire ecumenică, cultivîndu-se și prin acest așezămînt, ideea apropierii și înfrățirii oamenilor».

Luînd cuvîntul, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezentat aspecte din lucrarea de azi a Bisericii Ortodoxe Române, arătînd că porunca vremii noastre este dragostea jertfelnică, lumea avînd mai mult ca oricînd nevoie de dragoste și de pace, dragostea fiind de altfel porunca de căpetenie lăsată de Mintuitorul Hristos. Felicitînd pe fiii meleagurilor covășnene pentru conviețuirea lor frățească, Prea Fericirea Sa și-a luat rămas bun și i-a îndemnat să răspundă și pe viitor la chemările care privesc mai-binele lor și al patriei.

Fie ca acest nou sfânt locaş de închinare să fie pentru credincioşii Bisericii noastre un imbold şi un suport întru apărarea şi promovarea simţămintelor lor româneşti şi creştineşti.

ALEXANDRU M. IONIŢA

SESIUNEA ORDINARĂ A LUCRĂRILOR COMITETULUI EXECUTIV AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Geneva 28 II—4 III 1983

Între 28 februarie şi 4 martie 1983 a avut loc la Geneva, în Elveţia, sesiunea ordinară a lucrărilor Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Lucrările au fost conduse de Arhiepiscopul Edward Scott (Canada).

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Mitropolitul Ardealului, Antonie Plămădeală.

Fiind ultima şedinţă a Comitetului executiv înainte de întrunirea de la Vancouver, în mod firesc toate preocupările s-au orientat spre pregătirea celei de a VI-a Adunări generale care va avea loc în vara aceasta la Vancouver. Lucrările au fost deschise prin raportul secretarului general Dr. Philip Potter. El şi-a concentrat atenţia asupra rezultatelor vizitelor ecumenice făcute de cele 79 de echipe în care s-au organizat mai mult de patru sute de persoane care au vizitat diferite Biserici şi comunităţi creştine.

Secretarul general a arătat în ce stadiu se află instrumentarea definitivării aşa numitului document de la Sheffield, asupra rolului femeilor în Biserică, şi documentul B.E.M. (Botez, Euharistie, Preoţie — în englezeşte *Baptism, Eucharist, Ministry*).

Raportul secretarului general a fost completat de unele informaţii suplimentare date de D-na Marie Asaad, secretar-general adjunct, mai ales cu privire la problema rolului bărbaţilor şi femeilor în Biserică, şi de Pr. G. Tssetsis care a vorbit despre *Diaconia Bisericilor*, director adjunct al Comitetului pentru într-ajutorarea Bisericilor (CICARWS). În cadrul echipelor ecumenice de care a fost vorba mai sus, Păr. G. Tssetsis, împreună cu doamna, a vizitat în 1982 Bisericile din România.

Reacţia faţă de raportul secretarului general a fost în mare măsură pozitivă. Mitropolitul Paulos mar Gregorios a criticat însă faptul că în cadrul programului *Dialogului cu alte credinţe şi ideologii*, se abordează numai problemele convergente şi astfel dialogul stă pe loc. Ar trebui să se treacă şi la un dialog asupra problemelor divergente. Cu privire la rolul bărbaţilor şi al femeilor în Biserică a spus că i se pare că lucrurile nu se spun deschis şi că se lasă impresia că *divergenţele ar fi minime, cînd în realitate sînt destul de mari*.

Raportul secretarului general a fost comentat şi de către delegatul Bisericii Ortodoxe Române, Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, care a spus, printre altele :

«Acum doi ani, la lucrările Comitetului central de la Dresda (RDG), s-au făcut promisiuni că raportul de la Sheffield va fi trimis Bisericilor însoțit de o scrisoare a secretarului general care să explice rostul lui și faptul că el nu angajează acorduri cu consecințe teologice. E vorba de problema hirotoniei femeilor care ocupă în acest raport un loc pe care nu-l justifică discuțiile avute la Sheffield care s-a ocupat mai mult de locul bărbaților și al femeilor în Biserică, în general. A reduce totul la hirotonia femeilor și a spune că s-a realizat un acord, e fals. Asupra acestui lucru am atras atenția la Dresda. Pentru ortodocși problema e teologică. Nu trebuie tratată în cadrul problemei drepturilor femeii. Noi sîntem pentru drepturi egale și în țara mea nu mai există discriminări de nici o natură. Dar tradiția bisericească la noi și opinia publică nu este încă în situația de a lua în discuție problema accesului femeilor la hirotonie. La protestanți preoția nu e sacramentală în sensul ortodox, așa că femeile-pastor sînt un fel de predicatori. N-avem nimic împotriva, dar să nu se lase impresia că acceptăm și la noi o situație similară. Se procedează, în această privință cu dedesubturi și subînțelesuri menite să creeze impresii false. Ortodocșii vor ca această problemă să fie cit se poate de clar prezentată, chiar dacă opiniile sînt divergente. Teologic, ea va fi discutată odată în documentul B.E.M., care se ocupă și de preoție. Se va arăta acolo care este poziția ortodocșilor și care este poziția protestanților.

Vom avea oare surpriza ca Documentul de la Sheffield să fie prezentat totuși la Vancouver și să ne găsească nepregătiți, fără a avea reacțiile oficiale ale Bisericilor? Ar însemna că se încearcă introducerea lui pe ușa din dos, și trecerea (aprobarea) lui prin contrabandă. Ar fi inadmisibil. Fiind o problemă de doctrină, reamintesc că ea nu va putea fi pusă la vot, așa cum s-a hotărît la Consfătuirea de la Sofia, și cum a fost aprobat de către Comitetul central de la Dresda.

În luna februarie, la Viena, la reuniunea paneuropeană pentru pregătirea Adunării de la Vancouver, noi am admis să se discute la Vancouver despre creșterea rolului bărbaților și femeilor în biserică, nu despre hirotonia femeilor».

În replică, secretarul general Philip Potter a explicat că într-adevăr documentul de la Sheffield nu a fost definitivat, și că nu va fi pe agenda de la Vancouver. El va fi probabil discutat în rîndul «problemelor» (issues), nu al temei principale și nu se vor lua hotărîri în privința lui. Tot așa se va întîmpla și cu B.E.M., asupra căruia o hotărîre e prevăzută pentru 1984, la nivel de Comitet central. În același sens a explicat lucrurile și Dl. W. Lazareth, directorul Comisiei Credință și Constituție.

În continuare Dl. Ninian Koshi, directorul Comisiei pentru relații internaționale, a făcut o relatare asupra unei vizite în Egipt, unde s-a întîlnit cu Patriarhul Șenuda, și în Polonia.

Dl Konrad Reiser, secretar general adjunct, a prezentat un raport asupra relațiilor cu romano-catolicii, arătînd că ele sînt deocamdată inconsistente și lipsite de perspectivă. Philip Potter s-a plîns apoi că romano-catolicii acuză CEB că e exclusiv protestant și că în genere creează atmosferă proastă în jurul CEB, așa încît ar dori să știe care este opinia Comitetului executiv în legătură cu politica ce trebuie ur-

mată în relațiile CEB cu Biserica Romano-Catolică. Mitropolitul indian Paulos Mar Gregorios a arătat că la romano-catolici *puterea*, oficiul Papal, este mai mare decât *teologia*, de aceea e întotdeauna greu de știut cât din hotărârile teologilor va fi validat de Papă, ceea ce îngreunează orice dialog.

Mitropolitul român Antonie Plămădeală al Ardealului, luind cuvântul, a încercat să echilibreze lucrurile și să imprăști puțin atmosfera demobilizatoare care domnește în rindurile Staff-ului de la Geneva :

«Sînt de acord că nu e ușor dialogul cu romano-catolicii. Papa Ioan-Paul al II-lea se arată a fi rigid și... mai papă decît îl vor catolicii ! Se întoarce la teze pe care le credeam depășite. Recenta publicare a noului *Codex Juris Canonici* repune pe Papă în fruntea Bisericii exact așa cum era după Sinodul Vatican I de la 1870. Dar chiar în condițiile acestea nu trebuie să demobilizăm. Există teologi catolici dornici de schimbare. În vara trecută, Comisia mixtă de dialog ortodoxo—romano-catolică, întrunită la München în RFG a putut totuși ajunge la rezultate neașteptate, în probleme de mare importanță și care de veacuri despart cele două Biserici, cum ar fi Filioque, epiclesa în Sfînta Liturgie, importanța Bisericii locale și calitatea ei de Biserică în întregul înțeles al cuvîntului, oricît de mică ar fi (decî nu numai în depindere de Papa), și de asemenea s-a ajuns la o formulare comună cu privire la locul și rolul episcopului în Biserică în legătura lui cu poporul lui Dumnezeu, fără a se face mențiune cu privire la Papa ca absolut indispensabil pentru validarea calității și autorității episcopilor. Să sperăm că hotărârile de la München nu vor avea aceeași soartă ca și convorbirile cu anglicanii, de la Canterbury, care au fost anulate de Papă după ce fuseseră încheiate și se realizaseră acorduri importante ! Cu romano-catolicii trebuie răbdare. După un lung proces de separare, e de așteptat ca procesul de recuperare a unității să fie tot lung. Să fim însă prietenoși, nu agresivi, dar clari în afirmații și fermi în opinii cînd e cazul, mai ales atunci cînd în loc să se poarte ca frații, ei se erijează în stăpîni. Să fim cu ușile deschise. Și dacă nu e posibil un ecumenism la nivel central, să cultivăm ecumenismele locale. Noi, în România, experimentăm relații bune pe plan local.

Cît despre afirmația romano-catolicilor că CEB este o instituție protestantă, să le dovedim că nu este adevărat. Prezența ortodocșilor e reală, cu titlul de membri plini și ea ar putea fi un model pentru romano-catolici. E adevărat că avem și unele divergențe și puncte de vedere diferite, dar acesta e tocmai semnul libertății și al frățietății. Avem, în ciuda unor cereri ale noastre încă nesatisfăcute, o bună colaborare între noi. Ea va putea fi din ce în ce mai bună și trebuie să fie. Dorința noastră de cooperare va fi afirmată din nou și la a treia Conferință preconciliară la care printre teme figurează și analiza poziției ortodoxe față de ecumenism. La noi s-a alcătuit o comisie sinodală care să pregătească un document și eu, ca președinte al acestei comisii, pot anticipa că documentul va fi pozitiv. Să dăm deci romano-catolicilor dovezi de conculturare și respect reciproc. Ei trebuie să vadă în prezența noastră în CEB un model și o posibilitate și pentru ei în viitor».

Poziția delegatului român a fost evident și intenționat îndreptată spre două direcții : spre romano-catolici, dar și spre conducerea CEB care trebuie să înțeleagă importanța prezenței ortodoxe în CEB și cererile adesea exprimate de a li se oferi posibilități mai largi de reprezentare atât în staff, cât și în organele alese sau numite.

Mitropolitul Paul Mar Gregorios a remarcat că în ceea ce privește relațiile cu actualul Papă, el crede că nu se va putea face nimic. «Trebuie să ne păstrăm deschiși pentru viitorul Papă!» Profesorul Miguez-Bonino a observat că Biserica Romano-Catolică se *reromanizează*, dar trebuie să recunoaștem că peste tot există azi tendințe de *vaticanizare*, de centralizare excesivă. (Aluzia părea a se dirija și către conducerea CEB).

Comitetul executiv a trecut apoi la discutarea unor probleme de amănunt cu privire la organizarea Adunării generale de la Vancouver, și la completarea vacanțelor din stafful de la Geneva.

S-au desemnat unii din vorbitorii și conducătorii de grupe de lucru de la Vancouver. Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române va fi conducătorul unui așa numit «cluster», adică al unei unități care va reuni mai multe grupe de lucru și va trata una din problemele de pe agenda Adunării generale.

O altă problemă importantă discutată a fost în legătură cu includerea *Botezului* în Constituția CEB, printre condițiile de primire a Bisericilor în CEB. S-a propus respingerea propunerii. Ea a fost formulată la Consfătuirea de la Sofia de acum patru ani. Împotriva propunerii de respingere a vorbit Mitropolitul român Antonie Plămădeală al Ardealului :

«Mi se pare că se tratează cu prea mare ușurință o problemă capitală. Spuneți că aveți trei răspunsuri de la trei ortodocși și mai mulți protestanți care nu susțin includerea Botezului printre condițiile de primire în CEB, deoarece nu există încă un acord general asupra a ceea ce este Botezul și, a-l admite, ar însemna a admite că nu mai există divergențe între confesiuni cu privire la Botez. Nu sînt de aceeași părere. Botezul e botez, făcut de oricine la nevoie, prin iconomie, numai să fie în numele Sfintei Treimi. Prin iconomie, putem cere ca în CEB să nu intre decît botezați, cu orice botez, făcut în numele Sfintei Treimi. Cine nu e botezat nu e creștin. Ori, CEB e un Consiliu al Bisericilor creștine. Fără această condiție, în CEB ar putea intra orice organizație. Eu voi vota împotriva respingerii, și cred că așa vor face toți ortodocșii, (voci : da). Cel mult să nu hotărîm acum, dar ar fi o mare greșeală să respingem propunerea de la Sofia. Ortodocșii n-ar înțelege acest lucru. Dacă doriți, s-o dăm în studiu Comisiei «Credință și Constituție» care și așa are în studiu B.E.M., în care se vor lua hotărîri întii cu privire la Botez».

S-a pus la vot. Majoritatea a votat pentru propunerea reprezentantului român și s-a luat următoarea hotărîre : «Spre a ajuta Bisericile să meargă mai departe împreună, în mod ecumenic, păstrîndu-și integritatea și consistența lor, se recomandă ca Secretariatul Comisiei «Credință și Constituție» să fie îndatorat să-și continue studiul asupra aces-

tei probleme vitale și avînd și concluziile procesului de recepție a Documentului B.E.M., să facă propuneri spre a fi supus spre hotărîre Comitetului central».

Păreră reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române, Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, este ca :

1. referitor la includerea Botezului în Constituția CEB, ca și condiție de primire a Bisericilor ca membre ale CEB;

2. referitor la documentul de la Sheffield, cu privire la rolul bărbaților și femeilor în Biserică și în special cu privire la problema admiterii femeilor la hirotonie, și

3. referitor la documentul B.E.M. (Botez, Euharistie, Preoție), în afară de reacția Bisericii noastre și de reacțiile Bisericilor ortodoxe locale, în izolare, să se propună organizarea unei întîlniri pan-ortodoxe de profesori de teologie și de ierarhi care să elaboreze puncte de vedere ortodoxe unitare și globale și așa să fie prezentate Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Următoarea ședință a Comitetului executiv, și ultima înainte de a-și depune mandatul în fața Adunării generale care va alege un comitet nou, va fi cu două zile înainte de începerea lucrărilor Adunării generale la Vancouver, în Canada, în luna iulie 1983.

INTRUNIREA ANUALĂ A COMITETULUI EUROPEAN PENTRU INTRAJUTORAREA BISERICILOR (CICARWS)

În zilele de 3—5 martie 1983 a avut loc la Madrid întrunirea anuală a Comitetului European de intrajutorare bisericească CICARWS. Au fost prezenți 35 de membri și consilieri.

Din România a participat Mitropolitul Ardealului, Antonie Plămădeală.

În cadrul lucrărilor s-au analizat cererile de ajutoare din partea unor Biserici din Europa și s-a stabilit cuantumul ce va fi acordat fiecăreia și ordinea priorităților. De asemenea s-au acordat ajutoare și unor organizații internaționale.

Pentru România, delegatul român a cerut menținerea pe listă a proiectelor anterioare : Institutul teologic și Centrul ecumenic din București (noile clădiri) și Parohiile ortodoxe române din Europa Occidentală. După deliberări și după explicații prezentate de delegatul român cu privire la locul de amplasare a noului Institut teologic și a Centrului ecumenic, cu privire la stadiul lucrărilor și costul lor reevaluat, s-a aprobat un ajutor de 990.000 dolari, eşalonați cite 330.000 dolari pe an, în următorii trei ani.

Asemenea s-au aprobat pentru parohiile de peste hotare și pentru anul 1948, suma de 25.000 dolari. Delegatul român a explicat că aceste parohii sînt alcătuite din credincioși români ortodocși dar cetățeni ai statelor occidentale, așa încît nu Bisericii Ortodoxe Române îi revine sarcina întreținerii lor. Totuși Biserica Ortodoxă Română face un efort extraordinar trimițînd tuturor acestor parohii preoți, cîntăreți, plătî-

du-le retribuția, chiria caselor și a bisericilor și toate cheltuielile legate de funcționarea unei parohii. Sumele sînt plătite, prin bunăvoința statului român care schimbă Bisericii lei în valuta țărilor respective și aceste cheltuieli se ridică la multe sute de mii de dolari.

În cadrul uneia din ședințele de lucru, delegatul român a făcut o expunere asupra sistemului de întraajutorare bisericească internă din cadrul Bisericii Ortodoxe Române și între cultele din România. A arătat cum funcționează Fondul Central Misionar, a vorbit despre Casele de ajutor reciproc, despre Casa de pensii, despre casele sanatoriale și despre felul în care parohiile mari ajută pe cele mici. Această dare de seamă s-a bucurat de întreaga atenție și apreciere a celor prezenți.

Cu prilejul vizitei în Spania s-a făcut o vizită și parohiei ortodoxe din Madrid, păstorită cu pricepere de către Pr. Teofil Moldovan. La parohie s-a organizat și o întâlnire cu unii membri ai comunității, printre care și profesorul universitar George Uscătescu, toți animați de cele mai bune sentimente față de Biserica Ortodoxă Română și față de patria comună, România.

REPREZENTANȚI AI RELIGIILOR ȘI EXPERȚI DESPRE CONSECINȚELE ECONOMICE ȘI MORALE ALE ÎNGHEȚĂRII PRODUCERII ARMELOR NUCLEARE

MOSCOVA 7—9 03. 1983

Între 7—9 martie 1983 a avut loc la Moscova o *Masă rotundă* la care reprezentanți ai religiilor și experți au analizat consecințele economice și morale ale înghețării inarmării nucleare, spre a supune popoarelor și guvernelor marilor puteri soluția înghețării ca pe un prim pas spre dezarmare și spre înlăturarea pericolului unui dezastru nuclear. Au participat personalități din toate părțile lumii, printre care în calitate de membri ai Conferinței au fost următorii: Dr. Richard Andriamanjato, membru al Consiliului revoluției din Madagascar; Prof. Lloyd I. Dumas, din Texas, Dallas, U.S.A.; Rabinul Șef Iacov Fischman din U.R.S.S.; Venerabilul Khambo Lama Gaadan, budist din Mongolia, Mitropolitul Paulus Mar Gregorios, din India; Dr. Cornelius A. von Hely, Președintele Sinodului Bisericii Evanghelice din R. F. Germania (EKD); Dr. Nicolae P. Ivanov de la Institutul de Economie mondială și Relații internaționale, U.R.S.S.; Dl. Wojciech Ketrzynsky, membru al Seimului, redactor al revistei «Polisch Weck», Polonia; Episcopul Henrich Rathke, luteran R.F.G.; Prof. Bruce Rigdon, U.S.A.; Prof. Max L. Stackhouse, U.S.A. și Muftiul Talgat Tadzuddin, Ufa, U.R.S.S.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte, ca membru al Conferinței, Mitropolitul Ardealului — Antonie Plămădeală.

Au mai participat ca experți: Venerabilul Yosei Arakawa, budist din Japonia; Dr. Robert W. De Grasse, director în Consiliul asupra priorităților economice, U.S.A.; Dr. Zoltan Gyenge, profesor de Economie, Ungaria; Dr. Pavel Podlesnii de la Institutul de cercetări asupra U.S.A. și

Canada, U.R.S.S.; Dr. Jorge Ramon Serrano-Moreno, de la Centrul pentru studii sociale și economice asupra Lumii a treia, din Mexic; Prof. N. Peter Wallensteen, de la Univ. Uppsala, Suedia, Prof. Iurie Zamoșkin, de la Institutul de cercetări asupra S.U.A. și Canada, U.R.S.S.

În calitate de observatori au fost prezenți: Doamna Rahantavololona Andriamanjato, inginer din Madagascar; Rev. Dwain Epps, director al Sectorului Afaceri internaționale în Consiliul Național al Bisericilor din U.S.A.; Rev. Shoji Hirayama din Japonia, Dr. Chimid Judger, budist, secretar general al Conferinței Budiste pentru pace, Mongolia; Dr. Jean Larnaud, secretar general al Centrului catolic UNESCO, reprezentant al Vaticanului, Franța; Prof. Gianpiero Puppi de la Academia pontificală de Științe, Vatican; Prof. Wilan Satajaka, rectorul Facultății Husite de Teologie Praga, Cehoslovacia; Dr. Glen Garfield Williams, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene.

A mai participat un număr însemnat de invitați din URSS și din alte țări printre care Dr. Gerald Götting, vice-președinte al Consiliului de stat din R.D.G. și președinte al Partidului Uniunea Creștin Democratică (CDU)-și Dl. Tsendnyam Sumiya, budist din Mongolia.

Masa Rotundă a fost prezidată de Mitropolitul Paulus Mar Gregorios din India. În prima zi, 7 martie 1983, au vorbit: Mitropolitul Filaret din Minsk, URSS și Mitropolitul Paulus Mar Gregorios. S-a citit și un mesaj al Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și al întregii Rusii. În aceeași zi, după amiază, au prezentat scurte introduceri la tema: *Consecințele economice ale înghețării înarmării nucleare* următorii: Prof. Lloyd Dumas din SUA; Dr. Richard Andriamjato din Madagascar; Dr. N. P. Ivana din URSS și Dr. Jorge Ramona Serrano-Moreno din Mexic.

Mitropolitul Paulus Mar Gregorios de New Delhi, India, a prezentat un referat intitulat: *«Creație, păcat și răscumpărare în era nucleară»*. El a arătat, printre altele, că economia țărilor socialiste ar fi fost în stare să ofere cetățenilor țărilor lor cel mai înalt nivel de viață, dacă acestea n-ar fi fost silite să-și întrebunțeze resursele materiale, tehnologice și umane pentru apărare, în dauna producției civile. În fapt, țările capitaliste se tem de dezarmare și de înghețare a producției de arme nucleare pentru că aceasta ar duce la triumful socialismului. Cu toate acestea, trebuie făcut totul pentru instaurarea unei ordini pacifice și drepte în lume. Și nu e vorba numai de înarmarea nucleară. Trebuie să se știe că din totalul cheltuielilor militare 80% sînt afectate cheltuielilor pentru armamentul convențional. Înghețarea producției de armament nuclear nu poate fi decît primul pas spre dezarmarea totală. Ea e doar *Premergătorul*, ca Ioan Botezătorul. Mîntuitorul va fi dezarmarea totală, un sistem de securitate mondială bazat pe încredere între țări, pe structuri care să asigure pacea și cooperarea între toate popoarele lumii.

Profesorul Lloyd J. Dumas din U.S.A. a dezvoltat mai ales ideea muncii neproductive pe care o prestează toți cei angajați în industriile militare, arătînd cît de mult s-ar schimba situația dacă tehnologia militară ar fi convertită în tehnologie cu scopuri nemilitare. Dar alt drum nu există, decît acela al convertirii. De aceea ar trebui din vreme, ca toți tehnicienii angajați în prezent în producția militară, să se recalifice. Ei sînt obișnuiți acum să proiecteze pentru scopuri militare fără să țină

seama de prețuri. În industria civilă vor trebui să proiecteze bunuri care să nu coste mult, ceea ce nu e ușor. Cu cit cursa înarmărilor va fi mai lungă, cu atât mai grea va fi reconvertirea producției în producție de pace. De aceea trebuie grăbit procesul de revenire în dezarmare și pace. Profesorul american a mai atras luarea-aminte și asupra unui alt aspect important al cursei înarmărilor : ele nu vor omorî numai în viitor, în cazul unui război : *ele omoară acum* cheltuindu-se sume enorme pentru înarmare, sînt uitați cei ce mor de foame, de sete, țările subdezvoltate, cei ce n-au parte de educație și mor de boli care ar putea fi eradicate. De aceea înghețarea înarmării nucleare trebuie începută *acum*, imediat. Să nu fie prea tîrziu mai pe urmă. Atunci, așa cum a zis cineva : «cenușa capitalismului nu se va deosebi de cea a comunismului», așa că trebuie depășită faza luptelor ideologice, în favoarea vieții. Trebuie cîștigat cel mai fundamental dintre drepturile oamenilor : *dreptul la viață*.

Au mai luat cuvîntul Dr. Richard Andriamanjato din Madagascar și Dr. N. P. Ivanov (URSS) de la Institutul de Economie mondială și Academia de relații internaționale. El a prezentat referatul : «*Dimensiunile economice ale înghețării nucleare*», arătînd consecințele catastrofale ale cursei înarmărilor pentru economie civilă. În lumea socialistă, a arătat vorbitorul, nu există nici un interes particular pentru cursa înarmărilor, ca în lumea capitalistă. Aici, măsurile pentru creșterea potențialului militar sînt dictate numai de necesitățile de apărare. Cu privire la consecințele înghețării producției armelor atomice, ele nu ar fi deloc periculoase pentru țările din sistemul socialist, deoarece sistemul de planificare a vieții economice prevede aici creșteri ale standardului de viață, ale venitului pe cap de locuitor și ale dezvoltării în general care ar putea înghiți toată forța de muncă eliberată din industria militară, fără a se ajunge la șomaj. *Convertirea* industriei ar putea grăbi procesul de dezvoltare și progres socio-economic și nu numai pentru unele țări, ci și global, în măsura în care economiile sînt interdependente.

Consecințele înghețării producției armamentului nuclear și în general ale dezarmării, ar putea fi sintetizate astfel :

— Din punct de vedere politic, s-ar ajunge la restabilirea încrederii și cooperării între state și la rezolvarea globală a unor probleme ;

— Din punct de vedere economic s-ar regla accesul la resurse și s-ar soluționa problemele nucleare ale energiei, hranei, ale apărării mediului înconjurător și ale lichidării sărăciei ;

— Din punct de vedere științific și tehnic s-ar converti progresul tehnic și efortul științific spre creativitate și dezvoltare, acum el fiind avîntat exclusiv spre distrugere și risipire inutilă de inteligență și de potențial material și spiritual.

Despre consecințele morale ale dezarmării a vorbit profesorul Jorge Ramona Serrano Moreno din Mexic. Au mai luat cuvîntul Ven. Yosei Arakawa din Japonia, președintele E.K.D. din R.F.G., Dr. Cornelius von Heyl, Episcopul Dr. Karoly Toth din Ungaria, Prof. Y. A. Zamoschin din U.R.S.S. și Ierom. Iarmarie Ivliev de la Academia Teologică din Leningrad.

Cu privire la consecințele morale ale dezarmării s-a arătat de către toți vorbitorii că oamenii au răspunderea morală să apere viitorul pla-

nete și al omenirii. Dezarmarea este imperativul moral suprem al neamului nostru (K. Toth). Venerabilul Yosei Arakawa a insistat asupra ideii înlăturării suferințelor oamenilor. Să li se dea bucurii. A ucide e cel mai mare rău. Să nu ucidem și să nu lăsăm pe alții să ucidă. Să ne armonizăm viața cu natura. Delegatul japonez a cerut abolirea totală a armamentelor deoarece tot ce e militar, în epoca nucleară, este o crimă potențială. Nu se poate obține nici un fel de securitate fără suprimarea armamentelor. Împotriva armelor trebuie să se procedeze în conformitate cu principiul non-uciderii.

Printre cei care au luat cuvîntul a fost și delegatul Bisericii Ortodoxe Române, Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, care a comentat referatele care s-au ocupat de consecințele morale ale trecerii la înghețarea producerii armamentului nuclear, spunînd printre altele :

Este evident că asistăm astăzi în lume la o deteriorare a conștiinței morale, a ordinii morale, tot așa cum este grav deteriorată și ordinea economică internațională. Capetele cele mai lucide propun, pe bună dreptate, necesitatea instaurării unei noi ordini economice, singura în stare să asigure o bază trainică pentru o pace adevărată. Fără dreptate socială, orice pace va fi sub permanentă amenințare. Nimeni nu mai acceptă să trăiască în condiții de inegalitate, de discriminare, de subdezvoltare. Conștiința dreptului tuturor oamenilor la aceleași condiții de viață, în numele principiului egalității tuturor ființelor omenеști și a tuturor popoarelor, a devenit astăzi un bun comun și ea se cere satisfăcută. Această conștiință operează însă cu deosebire la cei oprimați, la cei constrinși să trăiască în condiții de inechitate. Ceilalți, marile puteri și reprezentanții lor, sînt adesea deficitari în această privință. Prea des se calcă de către unii principiile dreptului internațional ; nu se respectă tratatele ; nu se respectă viața. Viața a devenit o monedă de schimb : cu ea se plătesc victorii politice, teritoriale, economice și de orice fel. Socoteala se face : cîte vieți omenеști se vor seceră ? Ce arme ne trebuie pentru aceasta ? Și cu cît mor mai mulți, cu atît victoria e mai sigură și mai mare. Iar viețile depind de mulțimea și eficacitatea armelor. Confruntarea e între viață și arme, între spirit și materia condiționată să ucidă. Între ceva fragil, gingaș, dar viu și de neînlocuit, și ceva brutal, rece, lesne de înlocuit, fără suflet, fără minte și fără sentimente. În această competiție, evident inegală, viața e cea care cedează. Armele înving. De aceea s-a pornit o cursă nebunească a înarmărilor, care nu poate fi și nu este decît o cursă împotriva vieții.

Dar armele nu ucid singure. Ele trebuie minuite, comandate, trimise, programate. Și acest lucru e făcut tot de oameni. De unii care își ascund viețile lor proprii în spatele oțelurilor ucigătoare și periculoase pentru viețile altora.

Există prin urmare o carență, o deteriorare a conștiinței unora, care lucrează deliberat împotriva vieții. Unii ca aceștia nu respectă nici munca. Ei pun oamenii să muncească fără rost, pentru că numai acea muncă este cu rost, care e creatoare, folositoare. Munca pentru distrugere, munca împotriva vieții, e muncă irosită în zadar, împotriva bunului simț și a rațiunii.

Cum să fie curată conștiința care folosește munca pentru distrugere, în timp ce ar putea crea bunuri materiale, hrană și bunuri spirituale, instrumente ale cultivării sufletului și ale bucuriei vieții? Pentru multe conștiințe nu există criterii ferme de orientare. Ele sînt sofisticate, distorsionate, machiavelizate, falsificate în așa fel încît să se potrivească seitei lor de putere și de stăpînire asupra altor oameni și popoare. De aceea forța tînde să ia locul dreptului, violența locul rațiunii, războaiele locul păcii.

În această situație, și pe baza convingerilor noastre cele mai profunde — ale creștinilor și ale tuturor religiilor —, trebuie să cerem reinstaurarea în lume și a unei noi ordini morale internaționale. Aceasta trebuie să asigure respectarea legilor internaționale, respectarea tratatelor, respectul față de viață, față de muncă, față de pace, față de dreptul fiecărui individ și al fiecărui popor de a trăi liber și independent, stăpîn pe soarta lui, suveran și nestingherit de nici o intervenție din afară, de amenințări și limitări împotriva dreptului și a rațiunii.

O nouă ordine morală internațională ar trebui să ducă la acordul general ca războiul de orice fel, să fie scos în afara legii. A negocia asupra felurilor de războaie, permise și nepermise, ar însemna a negocia cîți oameni să fie uciși. Or, un singur om ucis e o crimă egală cu cel mai mare război, fiindcă fiecare viață este unică și irecuperabilă. Se vorbește azi de necesitatea înghețării fabricării de arme nucleare: foarte bine, dar aceasta să fie doar primul pas spre dezarmarea totală și generală. Cu armele existente încă se poate ucide toată omenirea, așa că înghețarea lor n-ar însemna mare lucru. Și apoi, de ce nu și înghețarea producerii de arme convenționale? Realitatea arată că acestea încă au o mare capacitate deucidere, deloc negliabilă.

O nouă ordine morală internațională ar trebui să declare drept muncă adevărată, morală, numai munca productivă, aceea care se depune în scopul creșterii vieții și bune stări a omului.

Omul trebuie să-și recapete controlul asupra conștiinței sale morale. Altfel, declanșarea unui dezastru nu va putea fi oprită. Economisții, oamenii de știință, sociologii, ecologii reușesc astăzi să arate cu succes consecințele catastrofale ale înarmărilor de orice fel. Religiile ar trebui să-și concentreze atenția asupra domeniului responsabilităților morale, să ceară instaurarea în lume a unei noi ordini morale internaționale. Religiile ar trebui să arate că n-au pierdut controlul asupra conștiințelor. Să insiste, să denunțe, să demaste nu numai consecințele economice, ci și pe cele morale, ale cursei înarmărilor. Să cheme omenirea la pace în numele iubirii și al vieții care vin de la Dumnezeu. Consecințele înghețării de arme, ale reducerii lor și în final ale dezarmării totale, nu vor putea fi altele, decît restaurarea oamenilor în demnitatea originară de fii ai lui Dumnezeu și în calitatea fundamentală de frați, cum sînt de fapt, și cum trebuie să redevină toți locuitorii pămîntului. Numai așa se va restabili și încrederea între oameni, popoare și state fără de care nu se va putea ajunge la o pace reală și trainică».

Intervenția reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române a fost primită cu viu interes și mulți dintre vorbitorii care au urmat, s-au referit

la ea cu aprobare. De altfel, propunerea a fost reținută și de Comitetul de redactare a documentelor «Mesei Rotunde», care au inclus ideea altă în Rezoluția finală, cit și în Comunicat.

Unii delegați (americani) au încercat în cursul dezbaterilor să nuanzeze opinia generală radicală, cu privire la apărarea păcii și a vieții. Astfel, profesorul Max Stackhouse a spus printre altele că totuși trebuie să avem în vedere nu numai apărarea vieții, pur și simplu, ci și a calității vieții; nu apărarea păcii, pur și simplu, ci a păcii bazate pe dreptate, pentru că o pace fără dreptate e presiune, o pace fără justiție e tiranie, iar o pace fără adevăr e propagandă. La urma urmei noi credem în viața veșnică chiar dacă o pierdem pe aceasta. Există prin urmare și ceva mai important decît viața, așa că să nu simplificăm. Acestei intervenții i-a răspuns din nou delegatul Bisericii Ortodoxe Române:

«Problema se poate pune și așa, dar nu în condițiile în care se află omenirea astăzi. Alternativa, în vremea noastră, nu este între viață și calitatea vieții și nimeni n-ar putea justifica violența sub pretextul că apără calitatea vieții. Alternativa e împedec pentru oricine: Viață ori moarte, existență ori inexistență. Dacă mori nu mai e posibilă nici o calitate. Cum a spus cineva: «Cenușa capitalismului nu se va deosebi de a comunismului». Va fi prea târziu pentru orice calitate! Pe cînd, dacă trăiești, poți spera că se vor găsi căi spre calitate, altele decît războiul, de pildă rațiunea, dialogul. Ideologiile să se confrunte prin dialog și rațiune, și nu prin arme și forță. Trebuie restaurate deci dialogul și rațiunea în funcțiile lor esențiale, și atunci violența nu-și va mai afla nici un rost. De aceea eu nu sînt de acord cu declarația fostului ministru de externe american Haig, citat de D. Zamozkin aici, că «există lucruri mai importante decît pacea». E o declarație de om care crede că el însuși va avea parte de pace, cînd ceilalți vor muri. Dar noi avem un proverb: «Socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din țîrg». Cei care opun valori care nu trebuie opuse, ar trebui să știe că, după un război, nu vor mai fi nici ideologii care să se bucure de vreun triumf! Alternativa e clară: ori pace, ori moarte!

Aș vrea să spun cîteva cuvinte și despre alternativa: viață și viață veșnică, și despre afirmația că există și ceva mai important decît viața. Într-adevăr, există și ceva mai important decît viața. Faptul ne este probat de martiri și de eroi. Aceștia își dau viața: pentru credința lor, pentru patrie. De altfel, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a spus că: «dragoste mai mare decît a-și da cineva viața pentru aproapele său, nu există». El însuși și-a dat-o pentru noi. Aș vrea însă, să remarcăm un amănunt de mare importanță în alternativa în care se situează și pe care au ales-o martirii și eroii: *ei își dau viața*, viața lor, în schimbul celeilalte, sau în schimbul unei mari idei spirituale, căci și patria cerească pentru credincioși, și patria pămîntească sînt idei și valori spirituale, chiar și pentru atei. Ei dau viața, nu iau viața! Intenția lor e să apere o valoare morală, spirituală, nu să omoare».

Delegatul american, în replică, s-a declarat totalmente de acord cu intervenția reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române. Totuși, în cursul dezbaterilor el a mai avut o intervenție, expunînd următoarele idei:

— O chemare la dezarmarea totală și completă n-ar fi posibilă. Fiecare popor are nevoie de asigurarea propriei securități și acest lucru nu se poate decît printr-un echilibru de forțe. Trebuie să recunoaștem dreptul la securitate și, implicînd, dreptul la echilibrul forțelor dintre dușmanii potențiali. Dezarmarea completă este o utopie, nu este sub nici o formă realistă. Mai realist ar fi să facem pași mici, nu propuneri imposibile de realizat.

Privilegiul de a răspunde și acestei intervenții i-a revenit tot reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române :

«Fiindcă am vorbit de mai multe ori, voi fi scurt de data aceasta. Într-adevăr, trebuie să fim realişti, să nu cerem imposibilul. Eu îmi aduc totuși aminte că la a III-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Uppsala, cineva a lansat sloganul : «Fiți realişti : cereți imposibilul, poate că sloganul venea din definiția dată de pastorul Boegner ecumenismului, «esperer l'impossible». Așa e și cu noi astăzi — să fim realişti : să cerem imposibilul, adică dezarmarea totală, fiindcă numai aceasta ne poate salva. Altfel, viața va fi imposibilă. Ce alegem, dintre aceste două imposibilități ? Trebuie să fim deci utopici — întrebunțez termenul D-lui Stackhouse — în aceeași măsură în care războiul e absurd.

Să facem pași mici ! Să facem. De acord. Numai să nu fie atît de mici, incît să ajungem prea tîrziu acolo unde trebuie să ajungem sau, mai exact, să ajungem cu acești pași mici doar la întîlnirea cu marea moarte, și nu la întîlnirea cu viața.

Să fim realişti ! Să fim. Nevoia de securitate e o realitate. Se spune : ea poate fi asigurată numai printr-un echilibru de forțe. Să admitem că e așa. Dar și acest echilibru se poate realiza în două feluri, cum a arătat mereu președintele țării noastre : la nivelul de sus, prin cursa înarmărilor și, la nivelul de jos, prin înghețarea producerii de arme și prin dezarmare. Cererea noastră să fie : echilibru la nivelul de jos, prin dezarmare egală și controlată. Nu e mai rațională ?».

Delegatul american a admis că tezele expuse de delegatul Bisericii Ortodoxe Române sînt intru totul acceptabile. Fiind foarte activ, același delegat american a mai exprimat însă îndoieli și cu privire la consecințele economice ale înghețării producerii de arme nucleare. E drept că acum se cheltuiesc mulți bani cu producerea lor, dar se vor cheltui și mai mulți cu producția de arme convenționale și cu investițiile ce se vor antrena pentru perfecționarea lor. I-a fost ușor delegatului român să-i răspundă că acest lucru nu va fi posibil dacă se va ajunge la dezarmarea totală, care presupune și dezarmarea de armele convenționale. Și chiar dacă înghețarea producerii de arme ar crea unele probleme, ele ar fi oricum mai mici și mai puțin periculoase decît cele antrenate de cursa înarmării.

Unul din delegați a spus la un moment dat : Concluziile noastre sînt pozitive și încurajatoare, dar înghețarea retorică nu e suficientă. Să facem totul pentru trecerea la înghețarea concretă a producerii de arme atomice și la dezarmarea totală și completă.

ÎNTRUNIRE ECUMENICĂ PENTRU PREGĂTIREA PARTICIPĂRII LA ADUNAREA GENERALĂ A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR LA VANCOUVER (CANADA)

Biserica Ortodoxă Rusă va trimite la Adunarea generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Vancouver, în iulie 1983, o delegație de 35 de persoane. Alt număr de reprezentanți vor merge din partea baptiștilor și unii reprezentanți ai altor religii. Împreună cu interpretii, vor depăși numărul de cincizeci. În vederea unei bune pregătiri a acestora, dintre care unii vor merge pentru prima oară la o întrunire ecumenică, Biserica Ortodoxă Rusă a organizat la Moscova între 15 și 16 martie a.c. o întâlnire de lucru, cu participanți din partea Bisericilor din țările socialiste. Astfel, în afară de cei 35 de delegați ruși, au mai luat parte 14 delegați din Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, Bulgaria, Cuba, Ungaria. Din România a participat Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului.

S-au făcut expuneri asupra temei: «*Iisus Hristos — Viața lumii*» și asupra modului cum vor decurge lucrările la Vancouver și ce se cere din partea fiecărui participant. Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a făcut o expunere asupra felului în care Biserica Ortodoxă Română își pregătește propria delegație și cu ce anume intenționează să contribuie la succesul Adunării. S-a arătat că se vor face eforturi pentru ca accentul să cadă în mod egal pe preocupările de unitate creștină (vertical), și pe cele ce privesc creștinismul și societatea contemporană (orizontal).

Aspectul ontologic: *Dumnezeu ca autor al vieții*, se va conjuga cu aspectul sacramental: *Dumnezeu prezent în lume prin Iisus Hristos în Euharistie*, și cu aspectul practic: *Dumnezeu ca garant al vieții și păcii prin Iisus Hristos* care pentru aceasta S-a întrupat, ca lumea viață să aibă, și s-o aibă din belșug.

S-a arătat că se va insista să se organizeze acțiuni pentru apărarea păcii și a vieții; să se instaureze în lume o nouă ordine economică internațională, spre a garanta o dreptate socială accesibilă tuturor, și o nouă ordine morală internațională, care să garanteze instaurarea încrederii în relațiile dintre oameni și dintre state și popoare. Acela este mai puternic, s-a zis, care își poate face din dușmani, prieteni, ori aceasta nu se face decât prin dialog, prin pace, nu prin arme. Armele nu împacă, ci dezbină și mai mult.

S-a conchis că atitudinea ortodocșilor față de această Adunare generală trebuie să fie pozitivă, să-i inoculeze speranță și optimism, că «*Iisus Hristos — viața lumii*», va veghea întru apărarea vieții. Numai oamenii să-I fie colaboratori onești și dedicați.

Intervenția delegatului Bisericii Ortodoxe Române a fost unanim apreciată.

† ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
MITROPOLITUL ARDEALULUI

SESIUNEA SECRETARIATULUI INTERNAȚIONAL AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 7—11 februarie 1983, la Praga s-au desfășurat lucrările sesiunii Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace (C.C.P.).

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Pr. *Ilie Georgescu*, consilier cultural la Arhiepiscopia Bucureștilor.

Lucrările au fost deschise printr-o amplă cuvintare a Dr. Dusan Spacol, adjunct al ministrului afacerilor externe al R. S. Cehoslovacia, care a făcut o largă analiză a situației internaționale actuale.

Luând cuvîntul pe marginea acestei prezentări, delegatul român s-a referit la poziția pe care România o are în problemele dezarmării, creșterii încrederii între state precum și acțiunile întreprinse sau preconizate de statul român în vederea instaurării unui climat de pace în lume.

Past. Lubomir Mirejovski, secretarul general al C.C.P., a prezentat un amplu raport al acțiunilor întreprinse în cei 25 ani de la înființarea acestei organizații creștine internaționale, exprimînd și planul acțiunilor viitoare ale C.C.P.

În zilele de 10 și 11 februarie 1983 a avut loc o întîlnire între membrii Secretariatului Internațional al C.C.P. și reprezentanții Comisiilor de studiu.

În cadrul discuțiilor au fost dezbătute unele probleme organizatorice privind pregătirea celei de a VI-a Adunări generale a Conferinței Creștine pentru Pace.

În după amiaza zilei de 10 februarie delegații la sesiunea Secretariatului Internațional al C.C.P. au participat la o recepție oferită de Oficiul de culte al R. S. Cehoslovacia.

LUCRĂRILE COMITETULUI NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII, DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

La 11 februarie 1983 la sediul Comitetului Național pentru apărarea păcii, în București, s-au desfășurat în plenară lucrările acestui Comitet.

Pe ordinea de zi au figurat: Prezentarea raportului privind activitatea Comitetului Național pentru apărarea păcii pe anul 1982 și Prezentarea proiectului planului de activitate al Comitetului pe anul 1983.

Prezidiul, format din personalități cu diferite responsabilități în viața socială, a avut ca președinte pe Dl. acad. Voinescu.

Secretara Comitetului, D-na Sanda Rangheț, a prezentat în fața a numeroși delegați provenind din diferite categorii sociale, care fac parte din Comitet, atât raportul pe 1982, cît și proiectul planului de activitate pe 1983.

Au luat, de asemenea, parte reprezentanți ai diferitelor Culte din România.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române, ca delegat al Prea Fericitului Patriarh Iustin, a participat P.S. *Episcop Vasile Țirgovișteanul*, vicar patriarhal.

Numeroși vorbitori au luat cuvîntul pe marginea raportului și a proiectului făcînd unele completări și sugestii pentru îmbunătățirea activității Comitetului în instaurarea pe planeta noastră a climatului de pace, singurul favorabil progresului și civilizației omenirii.

Din partea Cultelor din țara noastră a vorbit P.S. Episcop Vasile Tirgovișteanul, care a înfățișat aportul mișcării pentru pace din partea Cultelor din România, precum și angajamentul de a folosi și în viitor toate mijloacele caracteristice poziției lor pentru a sprijini formarea conștiinței și voinței hotărîte a oamenilor de pretutindeni în scopul apărării vieții care este dreptul fundamental și bunul cel mai de preț al fiecărui om.

ÎNTRUNIREA GRUPULUI DE LUCRU «EUROPA ȘI ORIENTUL MIJLOCIU» AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

În zilele de 16 și 17 februarie 1982, a avut loc la Geneva întrunirea grupului de lucru al Conferinței Bisericilor Europene, în colaborare cu Consiliul Bisericilor din Orientul Mijlociu.

La această întrunire a participat, din partea Bisericii Ortodoxe Române, *Teodor Damian*, preot paroh la parohia «Sf. Trei Ierarhi» din Lausanne.

Scopul general al lucrărilor a fost bazat pe găsirea de noi posibilități pentru acțiuni comune între cele două organisme. Dintre temele discutate în acest sens amintim :

- Supraviețuirea creștinismului în context musulman ;
- Posibilități pentru un dialog teologic și practic între creștini și musulmani ;
- Mărturia creștină și țările musulmane ;
- Dialog și relații între creștinism, iudaism și mahomedanism ;
- Responsabilitățile comune ale Bisericilor din Europa și Orientul Mijlociu în acțiunile pentru pace și înțelegere.

Delegatul român a avut intervenții constructive la diversele teme analizate la această acțiune.

Lucrările s-au încheiat cu recapitularea sarcinilor și recomandărilor pentru viitoarele acțiuni comune ale celor două organizații.

ÎNTRUNIREA COMISIEI SPECIALE PENTRU SECURITATE EUROPEANĂ A CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE (C.C.P.)

Între 21—25 februarie 1983, la invitația Federației protestante din Franța, a avut loc la Liebfrauenberg întrunirea Comisiei speciale pentru securitate europeană a Conferinței Creștine pentru Pace.

Tema întrunirii a fost : *Criza politicii de destindere și contribuția creștinilor și a Bisericilor la continuarea procesului Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa.*

Au participat 35 de delegați din 13 țări. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent P.S. Epifanie, Episcopul Buzăului.

Au fost susținute trei referate principale în care au fost analizate criza economică și a politicii mondiale în epoca contemporană atât în Vest cit și în Est, rezultatele obținute în evoluția dreptului internațional pacifist și democratic de la intrarea în vigoare a Cartei O.N.U. (1945) cu evidențierea coexistenței pașnice și dezvoltarea progresivă a tuturor popoarelor, precum și contribuția creștinilor, a Bisericilor și a organizațiilor ecumenice în acțiunile pentru promovarea și apărarea păcii în lumea întreagă.

În continuare au fost purtate discuții pe marginea referatelor.

În intervenția sa, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a evidențiat eforturile depuse de Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte din România pentru promovarea unui climat de pace și destindere în Europa și în întreaga lume, argumentând teologic necesitatea păcii. P.S. Sa a subliniat pericolul războiului și a conflictelor armate, precum și datoria Bisericilor și a organizațiilor religioase de a se afla în rîndurile luptătorilor pentru apărarea vieții împotriva unei catastrofe nucleare.

În zilele de 23 și 24 februarie, lucrările Comisiei s-au desfășurat pe grupe de lucru. Delegatul român a activat în grupa I-a de lucru unde a avut două intervenții în care au fost reliefate necesitatea unor acorduri internaționale de neagresiune și de eliminare a climatului de încordare militară.

Astfel, P.S. Episcop Epifanie s-a referit la susținerea cu hotărîre a opririi amplasării rachetelor cu rază medie de acțiune în Europa, precum și retragerea și distrugerea celor existente. Bisericile din România se pronunță ferm pentru soluționarea tuturor conflictelor numai pe calea pașnică a tratativilor. S-a insistat asupra necesității adîncirii politicii de destindere și a diminuării încordării internaționale.

În ziua de 25 februarie, a avut loc o ședință plenară de încheiere a întrunirii unde a fost discutat și adoptat proiectul Comunicatului final.

SEMINARUL ECUMENIC DE LA BOSSEY

Institutul ecumenic de la Bossey — Elveția a organizat, între 7 și 12 martie 1982, un seminar cu tema: «Bisericile și Societățile Americii de Nord», cu scopul pregătirii Adunării generale a C.E.B. de la Vancouver. De asemenea, aici, delegații au avut prilejul să înțeleagă mai bine Bisericile și societățile pe care urmează să le viziteze în Canada.

La seminar au participat numeroși teologi reprezentînd toate Bisericile care vor participa la Vancouver. Menționăm prezența multor americani și canadieni.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Dr. Dan-Ilie Ciobotea, lector la Institutul ecumenic din Bossey.

Dr. CEZAR VASILIU

CONFERINȚA FEMEILOR CREȘTINE DIN ȚĂRILE SOCIALISTE ALE EUROPEI

Între 20 și 25 aprilie 1983 a avut loc la Kiev (U.R.S.S.) Conferința femeilor creștine din țările socialiste ale Europei, cu tema «*Mărturia și slujirea femeilor creștine din țările socialiste ale Europei în Mișcarea ecumenică și activitatea lor pentru binele omenirii, al echității și vieții*».

Scopul Conferinței a fost și acela al pregătirii celei de a VI-a Adunări generale a C.E.B. de la Vancouver.

La această Conferință, organizată de Forumul Ecumenic al Femeilor creștine din Europa și găzduită de Biserica Ortodoxă Rusă au luat parte 43 delegații ale diferitelor Biserici creștine din opt țări socialiste ale Europei (Bulgaria, Cehoslovacia, R.D.G., Polonia, România, Ungaria, U.R.S.S. și Iugoslavia).

Consiliul Ecumenic al Bisericilor a fost reprezentat de Past. Barbel von Wartenberg, conducătoarea mișcării pentru femei din cadrul C.E.B. Conferința Bisericilor Europene și-a delegat la această Conferință pe Past. Nicole Fischer, președinta Sinodului Bisericilor Naționale Protestante din Geneva; iar Forumul Ecumenic al femeilor creștine din Europa a fost reprezentat de Past. Ruth Epting.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat *monahia Heruvima Pică* și d-na *Maria Ionescu-Berechet*.

În cea de a doua zi a lucrărilor Conferinței, respectiv joi, 21 aprilie, când s-au citit mai multe referate legate de tema principală, delegațiile Bisericii din România au fost solicitate să-și exprime punctul de vedere cu referire la slujirea femeii în Biserică. Cu acest prilej d-na Maria Ionescu-Berechet a vorbit, printre altele, despre rolul și slujirea femeii în Biserica Ortodoxă, cu o contribuție specifică în procesul de educație creștină. De asemenea, vorbitoarea a arătat importanța femeilor monahii în viața Bisericii Ortodoxe din România.

În continuare, lucrările s-au desfășurat pe grupe, delegația română făcând parte din grupa întâi.

În zilele următoare au fost vizitate monumente de arhitectură religioasă din Kiev.

În încheierea lucrărilor s-a redactat un comunicat final în care s-a arătat responsabilitatea femeilor pentru apărarea vieții și păcii.

M. IONESCU-BERECHET

VIZITA ÎN ROMÂNIA A UNEI DELEGAȚII A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Între 6—13 aprilie 1983 a vizitat România o delegație a C.E.B., alcătuită din: Rev. Prof. Samuel Amirtham, directorul Programului pentru Educație Teologică a C.E.B.; D-na Dr. Reinhild Traitler, secretar pentru pregătirea Adunării generale de la Vancouver și Pr. Prof. Ion Bria,

secretar pentru relații cu ortodocșii al Comisiei «Misiune și Evanghelizare» a C.E.B.

Scopul vizitei a fost acela de a lua contact cu Bisericile din România, membre ale C.E.B., de a le informa asupra pregătirii Adunării de la Vancouver și de a participa la cea de a 41-a Conferință teologică interconfesională.

Miercuri, 6 aprilie, oaspeții au sosit la București.

Joi, 7 aprilie, Rev. Amirtham, D-na R. Traitler și Pr. Prof. I. Bria au luat parte la cea de a 41-a Conferință teologică interconfesională care s-a ținut la Institutul teologic din București, avînd ca temă principală «Unitatea creștină în eforturile de apărare a vieții și păcii în lume».

Delegații C.E.B. au luat parte la discuții.

D-na Dr. *Reinhild Traitler* a dezvoltat în intervenția sa următoarele patru puncte : -a) pacea este indivizibilă ; b) pacea și dreptatea sînt legate întreolaltă ; c) dreptatea ca problemă globală ; d) angajarea Bisericilor într-o evaluare critică a rolului lor în societate.

Rev. *Samuel Amirtham*, referindu-se la pregătirea Bisericilor pentru viitoarea Adunare generală C.E.B. de la Vancouver, a subliniat că fiecare țară și continent își au problematica lor specifică. De exemplu, dacă pentru România și pentru Bisericile europene în general problema numărul unu este aceea a păcii, pentru India și pentru Asia, problema principală este aceea a dreptății sociale. India este confruntată cu un mozaic religioz, ceea ce impiedică asupra realizării unității în comparație cu țările de tradiție creștină.

Pr. Prof. *Ion Bria* a adus salutul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și în special al secretarului său general, Past. Philip Potter. Intervenția sa s-a axat pe următoarele probleme : a) Elementele specifice în pregătirea Adunării de la Vancouver ; b) Posibilitățile abordării temei principale (confesional, local sau regional) ; c) Contribuția ortodoxă la Vancouver ; d) Contribuția specifică a Bisericii Ortodoxe Române la Vancouver.

Vineri, 8 aprilie, oaspeții, însoțiți de Dr. Cezar Vasiliu, au vizitat instituțiile centrale bisericești ; Catedrala patriarhală, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., minăstirea Antim și Seminarul teologic din București, unde au avut ocazia să discute cu profesorii și elevii. De asemenea, s-au vizitat unele biserici din București.

După amiază, reprezentanții C.E.B. au avut la minăstirea Antim o întîlnire de lucru cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vancouver. Cu această ocazie au avut loc schimburi de păreri și informații asupra unor probleme ale viitoarei Adunări generale.

I.P.S. Mitropolit *Antonie* a mulțumit reprezentanților C.E.B. pentru precizările asupra ultimelor pregătiri pentru Adunarea de la Vancouver.

Sîmbătă, 9 aprilie, oaspeții au vizitat Institutul teologic din București, prezentîndu-li-se planurile noului Institut și ale Centrului Ecumenic.

Au asistat apoi la susținerea tezei de doctorat a I.P.S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei.

În aceeași zi au fost primiți de Prea Fericitul Patriarh Iustin, fiind de față P. Cuv. Arhimandrit Nifon Mihăiță, consilier patriarhal. După amiază au plecat la Sibiu, cu mașina. În drum, au vizitat Mănăstirea Cozia de pe valea Oltului.

La Sibiu au fost oaspeții I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului.

Duminică, 10 aprilie, delegații C.E.B. au asistat la slujba comunității luterane din Cristian, apoi la Sfânta Liturghie în catedrala mitropolitană din Sibiu, unde au fost prezentați credincioșilor de către I.P.S. Mitropolit Antonie.

În continuare, au vizitat Biserica Evanghelică-Luterană C.A. și au avut discuții cu Em. Sa Episcopul Albert Klein.

După amiază au plecat la Cluj-Napoca, unde au fost oaspeții I.P.S. Arhiepiscop Teofil al Clujului.

Luni, 11 aprilie, reprezentanții C.E.B. au vizitat catedrala ortodoxă și Seminarul teologic ortodox din Cluj-Napoca, unde s-au întreținut cordial cu profesorii și elevii seminaristi. În continuare, au vizitat Biserica Evanghelică S.P. și s-au întreținut cu Em. Sa Episcopul Pall Szedressy. A urmat vizita la Biserica Reformată și discuțiile cu Em. Sa Episcopul Gyula Nagy, precum și vizita la Biserica Unitariană și discuțiile cu Em. Sa Episcopul Lajos Kovacs.

Seara, oaspeții au revenit la București cu avionul.

Marti, 12 aprilie, reprezentanții Consiliului Ecumenic al Bisericilor au asistat la acordarea titlului academic de «Doctor honoris causa» Eminenței Sale Dr. Hermann Kunst din Biserica Evanghelică Luterană din R. F. Germania, de către Institutul Teologic din București.

În după amiaza aceleiași zile, însoțiți de P. Cuv. Arhim. Nifon Mihăiță și de Dr. Cezar Vasiliu, au vizitat mănăstirile Țigănești și Cernica.

Miercuri, 13 aprilie, reprezentanții C.E.B. au fost primiți de Dl. Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor.

În aceeași zi, au vizitat parohiile luterană și reformată din București.

În după-amiaza aceleiași zile reprezentanții C.E.B. au părăsit Capitala, plecând pe calea aerului la Geneva.

DR. CEZAR VASILIU

VIZITA UNEI DELEGAȚII A SOCIETĂȚILOR BIBLICE UNITE

Între 9 și 13 mai 1983 a făcut o vizită în țara noastră o delegație a Societăților Biblice Unite (S.B.U.), condusă de Dl. Odd B. Telle, secretar pentru Europa al S.B.U., cu sediul la Londra. Din delegație au făcut parte: Dl. Erwin Zimmermann, consilier S.B.U. din Stuttgart; Pastorul Gunnar Stalsett, secretar general al Societății Biblice Norvegiene, și Pastorul Kjell Petter Dahl, membru în Comitetul central al aceleiași organizații.

Scopul vizitei a fost discutarea unui proiect mai vechi al S.B.U. de a înzestra tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române cu o secție de mașini de fotoculegere.

În timpul discuțiilor li s-a arătat oaspeților faptul că Sfânta Scriptură care se tipărește de către Patriarhia Română corespunde, atât ca traducere cât și din punct de vedere doctrinar, pentru toți creștinii din România, și că tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă este gata să o pună la dispoziția tuturor cultelor din țară.

În cele câteva zile în care au stat în România, delegații S.B.U. au avut prilejul să cunoască îndeaproape viața bisericească din România și să se convingă de strădaniile Bisericii, alături de popor pentru bunăstarea oamenilor și lupta comună pentru cauza păcii.

A doua zi, de Paști, delegații au asistat la primirea procoșilor din Capitală, de către Prea Fericitul Patriarh Iustin, cu prilejul praznicului Învierii Domnului, remarcând cuvîntul de răspuns al Prea Fericirii Sale, în care a amintit despre deschiderea ecumenică a Ortodoxiei și despre participarea activă a Bisericii noastre, alături de celelalte culte din țară, la eforturile pentru zidirea unei vieți noi, bazate pe principiul de egalitate, dragoste frățească și încredere, ferite de pericolul unui război distrugător.

Joi, 12 mai, Prea Fericitul Patriarh Iustin i-a primit pe delegații S.B.U. în audiență.

Cu această ocazie, Prea Fericitul Patriarh Iustin a mulțumit Societăților Biblice Unite pentru sprijinul frățesc creștin și ecumenic acordat.

La rîndul lor, oaspeții au ținut să mărturisească, în cuvîntări impresiile lor despre viața Bisericilor în România și recunoștința pentru ospitalitatea oferită.

În încheiere, Dl. Odd B. Telle l-a asigurat pe Prea Fericitul Patriarh Iustin că Societățile Biblice Unite și domnia sa personal, se vor strădui, ca și pînă acum, să facă totul pentru continuarea colaborării fructuoase cu Biserica Ortodoxă Română.

Diac. asist. IOAN CARAZA

VIZITA ÎNALT PREA SFÎNȚITULUI DR. JOHANNES RINNE, MITROPOLIT DE HELSINKI, ÎN ȚARA NOASTRĂ *

Între 7—17 mai 1983, *Înalt Prea Sfințitul Dr. Johannes Rinne, Mitropolit de Helsinki*, a efectuat — la invitația Prea Fericitului Patriarh Iustin —, o vizită în țara noastră. Înaltul oaspete a sosit *sîmbătă 7 mai 1983*.

Pe Aeroportul Otopeni oaspetele a fost întâmpinat de P.S. Dr. Vasile Tîrșovșteanu, Episcop vicar patriarhal și rectorul Institutului Teologic din București, și Pr. prof. dr. Alexandru I. Ciurea.

Erau de față D-na Vappu Bergman și Dl. Olli Bergman, ambasadorul Republicii Finlanda la București.

La miezul nopții înaltul oaspete, împreună cu Dl. ambasador și Pr. prof. Alexandru Ciurea, a asistat la Slujba Învierii, oficiată de Prea

* Despre această vizită a scris un articol și I. P. S. Mitropolit Dr. Johannes Rinne de Helsinki, publicat în rev. «Aamun Koltto» din 9 iunie 1983, p. 179—182, însoțit de patru fotografii.

Fericitul Patriarh Iustin înconjurat de un mare număr de slujitori, după care au fost prezentați Prea Fericirii Sale.

Duminică 8 mai, între orele 12—14, I.P.S. Mitropolit Johannes, împreună cu D-na și Dl. ambasador al Finlandei, a luat parte la slujba celei de a «doua Învieri», oficiată de Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu cei doi episcopi vicari și un impresionant sobor de preoți și diaconi. Prea Fericirea Sa Dr. Iustin a prezentat credincioșilor pe oaspeții finlandezi, amintind și bunele raporturi dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Finlandeză și accentuând rolul jucat de poporul și statul finlandez, în buna colaborare dintre popoarele Europei și pentru apărarea păcii.

La orele 14,00, în aceeași zi, s-a oferit de către Prea Fericitul Patriarh Iustin, o masă festivă. Atmosfera a fost cordială, frățească și pascală.

După încheierea agapei I.P.S. Mitropolit Johannes de Helsinki, împreună cu Dl. ambasador Olli Bergman și D-na Bergman, însoțiți de Pr. prof. Alexandru Ciurea s-au îndreptat spre Iași, unde au ajuns la orele 21,30. Au fost întâmpinați de I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei și găzduiți în Palatul mitropolitan.

Luni 9 mai, la orele 9,30 cei doi înalți ierarhi, înveșmîntați pentru slujbă, au fost conduși, în procesiune, de la Palatul mitropolitan la Catedrală, de către un sobor de preoți și diaconi. La Sfînta Liturghie au participat și D-na și D-l ambasador Olli Bergman. I.P.S. Mitropolit Teoctist, a rostit predica zilei, apoi a înfățișat bunele raporturi dintre Bisericile Ortodoxă Română și cea Finlandeză și a prezentat asistenței pe înalții oaspeți. I.P.S. Mitropolit Johannes a mulțumit călduros pentru primire și pentru faptul că i s-a dat posibilitatea să slujească, alături de I.P.S. Mitropolit Teoctist, în această frumoasă catedrală din capitala Moldovei.

După amiază, I.P.S. Mitropolit Teoctist și-a condus personal oaspeții la biserica «Trei Ierarhi» și muzeul acesteia, la Sf. Sava, la Golia, Palatul Administrativ, Galata, Cetățuia și citeva clipe la Bucium, reședință a chiriarhilor Moldovei.

Marti 10 mai, oaspeții și I.P.S. Mitropolit Teoctist s-au îndreptat spre Hirilău. Aici s-a vizitat biserica lui Ștefan cel Mare și oficiul protopopesco. Apoi, s-a vizitat *Minăstirea Vorona*.

După-amiază oaspeții s-au îndreptat spre Suceava. La Minăstirea «Sf. Ioan cel Nou» au fost întâmpinați de P.S. Pimen Zainea, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Iașilor.

După o vizită la M-rea Dragomirna, muzeul ei și împrejurimile, s-a revenit la Suceava, unde s-a vizitat «Muzeul județean».

Mercuri 11 mai, oaspeții au fost conduși la Rădăuți. Aici s-a vizitat cea mai veche biserică a Moldovei, «Bogdana». Apoi, s-a ajuns la Minăstirea Sucevița, una din perlele Moldovei, unde s-au vizitat biserica, muzeul și paraclisul.

După masă oaspeții au vizitat minăstirile Voroneț și Humor, unde de asemenea, s-a pus accentul pe anumite lucruri specifice și caracteristice. S-a trecut apoi, la biserica nouă de alături, în curs de pictare în momentul de față, s-a vizitat apoi marea lavră de la Minăstirea Neamț,

după ce mai întâi se făcuse un popas la Minăstirea Agapia. S-au vizitat și aici biserica, muzeul, atelierile și incinta.

La Minăstirea Neamț, oaspeții au fost primiți în biserică, apoi au vizitat muzeul, biblioteca, tipografia și biserica bolniței.

Spre seară, oaspeții, însoțiți de I.P.S. Mitropolit Teoctist, au vizitat Minăstirea Bistrița, unde au și rămas peste noapte.

Joi 12 mai, oaspeții și-au luat un emoționant rămas bun de la I.P.S. Mitropolit Teoctist. Apoi, prin Bicaz-Gheorghieni au ajuns la Minăstirea Toplița, unde au vizitat biserica, muzeul și celelalte clădiri. Apoi, s-a continuat călătoria, prin Reghin-Tirgu Mureș-Turda, până la Teiuș, unde au fost primiți, în catedrala orașului, de către Părintele Protoiereu, în numele P.S. Episcop Emilian.

În continuare, s-a vizitat Minăstirea Rimeți. Aici chiriarul locului, P.S. Episcop Emilian, i-a primit pe oaspeți, după convenita rînduială.

După-amiază, înalții oaspeți s-au îndreptat spre Alba Iulia, unde au vizitat Catedrala reîntregirii și reședința episcopală.

Drumul a continuat către sediul Mitropoliei Transilvaniei, la Sibiu, unde I.P.S. Antonie Plămădeală, a ieșit întru întâmpinarea oaspeților. S-a vizitat mai întâi catedrala mitropolitană, apoi Institutul Teologic cu sala de festivități, recent restaurată de către I.P.S. Mitropolitul Antonie, biblioteca Institutului, capela și Palatul mitropolitan.

Vineri 13 mai, potrivit înțelegerii din ajun, oaspeții însoțiți de I.P.S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Transilvaniei, s-au îndreptat către minăstirea Sîmbăta de Sus — vestita ctitorie hrincovenească (1696). Aici s-a săvîrșit Sfînta Liturghie, fiind sărbătoarea Izvorului Tămăduirii. A slujit I.P.S. Mitropolit Antonie, I.P.S. Mitropolit Johannes de Helsinki și P.S. Episcop Lucian Făgărășanul, vicarul Mitropoliei Transilvaniei, dimpreună cu un mare sobor de preoți și diaconi.

La sfîrșit a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Antonie, care a prezentat credincioșilor pe oaspeți. A răspuns, I.P.S. Mitropolitul Johannes. Apoi s-a oficiat un parastas la mormîntul ilustrului mitropolit Nicolae Bălan, înmormîntat în pronaosul bisericii și s-a săvîrșit sfințirea apei.

După masa de prînz, oaspeții și-au luat un cordial rămas bun de la I.P.S. Mitropolit Antonie și s-au îndreptat către Episcopia din Rm. Vilcii. Aici au fost întâmpinați de P.S. Gherasim Piteșteanul și au fost prezentați P.S. Iosif Gafton, Episcopul Rîmnicului și Argeșului.

Sîmbătă, 14 mai, oaspeții au fost conduși de P.S. Arhiereu vicar Gherasim Piteșteanul, la Minăstirea Cozia, ctitoria lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418). S-au vizitat apoi Minăstirea Dintr-un lemn, Minăstirea Hurezi și Minăstirea Govora. Masa de seară a fost servită la reședința episcopală din Rm. Vilcii.

Duminică 15 mai, în Catedrala episcopală din Rm. Vilcii, s-a oficiat Sfînta Liturghie arhierescă. La sfîrșitul Sfîntei Liturghii, P.S. Gherasim a prezentat credincioșilor pe I.P.S. Johannes și pe ceilalți oaspeți. A răspuns, mulțumind, I.P.S. Mitropolit Johannes. La orele 14,00 a avut loc o masă de rămas bun, care s-a desfășurat într-o atmosferă de bună prietenie și frățietate.

După despărțire, oaspeții au fost conduși la Mănăstirea Curtea de Arges, unde au fost întâmpinați de Părintele Arhim. Ilarion, starețul mănăstirii. Explicațiile au fost date de profesorul însoțitor, care le-a făcut istoricul, a înfățișat succint epoca și formația spirituală a lui Neagoie Basarab (1512—1521) și a arătat că această strălucită biserică, de la începutul secolului al XVI-lea, în ciuda restaurării, reprezintă cea mai fericită sinteză, dintre arta bizantină, arta orientală și contribuția locală, într-o îmbinare organică, armonioasă și fără stridențe. S-a vizitat apoi biserica Domnească Sf. Nicolae.

Luni 16 mai, la orele 9,00, distinși oaspeți finlandezi au fost primiți de Dl. Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor. S-a discutat despre problema problemelor zilelor noastre, pentru ca lumea să-și poată continua viața mai departe, fără anxietate și amenințarea continuă a rachetelor nucleare, în sensul eforturilor ce se depun continuu, cu onestitate și simultan, de țările noastre — România și Finlanda — pentru pacea lumii. S-a discutat, de asemenea, ce ar putea întreprinde Bisericele Ortodoxe, din cele două țări, în acest context al omenirii contemporane.

Seara, la orele 20,00, Dl. Olli Bergman, ambasadorul Republicii Finlanda la București, a oferit la reședința sa un dineu, în cinstea Prea Fericitului Dr. Iustin Moisescu, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și a Mitropolitului Johannes.

În cadrul dineului s-au rostit cuvântări de către Dl. ambasador Olli Bergman, I.P.S. Mitropolit Johannes și Prea Fericitul Patriarh Iustin.

Marti 17 mai 1983, I.P.S. Johannes, Mitropolit de Helsinki, a plecat spre patrie. A fost condus la Aeroportul Otopeni de P.S. Episcop Vasile Tirgovișteanul, vicar patriarhal; Pr. prof. Al. I. Ciurea, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Din partea finlandeză: D-na Vappu și Dl. Olli Bergman, ambasador în R. S. România.

Cu toții au condus pe Înaltul ierarh pînă la scara avionului, unde despărțirea a fost cit se poate de afectuoasă.

Pr. prof. dr. AL. I. CIUREA

PREZENȚĂ ȘI MĂRTURIE CREȘTINĂ ÎN ORIENTUL MIJLOCIU

Între 15—19 mai 1983 s-a ținut la Geneva o consultație asupra «prezenței și mărturiei creștine în Orientul Mijlociu» sub auspiciile Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Consiliului Bisericilor din Orientul Mijlociu. Au fost de față aproximativ 70 delegați din Europa, America, Africa și Asia, cărora s-a adăugat obișnuitul personal auxiliar. Lucrările consultației au constatat din ședințe plenare prezidate de Olle Dahlen — Suedia, președintele Comisiei pentru afacerile internaționale bisericești a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și din ședințe pe grupe care au analizat: a) conflictul din Orientul Mijlociu, b) situația din Li-

ban, c) problema Ierusalimului și d) relațiile creștinilor cu musulmanii și evreii.

În ședințele plenare au fost prezentate următoarele referate de bază :

«Prezența și mărturia creștină în Orientul Mijlociu de Gabriel Habib — Liban ;

«Conflictul din Orientul Mijlociu, în special din Liban. O analiză politică», de Charles Helou, fost președinte al Libanului ;

«Conflictul din Orientul Mijlociu» văzut de Peter Sabah — Iordania, Riab Abu El-Assal — Israel, Benedictos Englezakis — Cipru și Ninnan Koshy — directorul Comisiei pentru afacerile internaționale bisericești ;

«Conflictul din Orientul Mijlociu văzut din diferite perspective» : America de Nord — Dr. Dale Bishop, Europa — pastor Johan Snoek, Africa — Pastor Allan Boesak și Asia — Dr. Soritus Nababan ;

«Relațiile dintre musulmani și creștini» de Prof. dr. Mohamed Talbi — Tunisia ;

«Relațiile dintre evrei și creștini» de Prof. Jean Halperin — Elveția ;
«Ierusalimul» de Prof. Colin Williams — S.U.A.

Pe temeiul acestor referate ca și a materialelor de bază distribuite participanților s-au purtat discuții în plen și pe grupe.

Concluziile dezbaterilor din grupe au fost cuprinse în cite un raport al cărui text s-a definitivat în plen, iar la sfârșit s-a adoptat un «mesaj» către Bisericile din Orientul Mijlociu și cele aparținătoare Consiliului Eumenic al Bisericilor.

Ca delegat al Bisericii Ortodoxe Române la lucrările consultației a participat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului. El a susținut necesitatea angajării de convorbiri directe între părțile interesate în conflictul din Orientul Mijlociu pentru rezolvarea problemelor din zonă, care să ducă la impulsționarea procesului de pace. Totodată, a subliniat, în conformitate cu punctul de vedere al țării noastre, că în prezent există condiții pentru convocarea unei conferințe internaționale sub egida O.N.U., cu participarea tuturor părților interesate — a Organizației pentru Eliberarea Palestinei, precum și a U.R.S.S. și S.U.A. -- a altor state care pot să-și aducă contribuția la soluționarea problemelor din zonă, care să ia în considerare toate planurile de pace propuse și care să ducă la rezolvarea situației din Orientul Mijlociu. În continuare a evidențiat că o pace globală, justă și durabilă trebuie să se bazeze pe retragerea Israelului din toate teritoriile arabe ocupate în 1967, pe recunoașterea dreptului de autodeterminare al poporului palestinian, inclusiv la crearea unui stat palestinian independent, pe recunoașterea dreptului la existență și securitate al tuturor statelor din zonă.

Lucrările Consultației asupra Orientului Mijlociu au coincis cu prezența la Geneva a Prea Fericitului Patriarh Ignatie al Antiohiei însoțit de o numeroasă delegație, fapt care a prilejuit aducerea unei mărturii ortodoxe emoționante din partea celor care trăiesc în zona respectivă și suportă consecințele conflictului care bintuie aici. Dînd urmare poftirii ce i s-a adresat, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a slujit la Sfînta Liturghie oficială duminică 15 mai în biserica Centrului orto-

dox de la Chambésy de către un sobor avînd în frunte pe P.F. Patriarh Ignatie și a participat la primirea oficială ce i s-a făcut joi 19 mai la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

PARTICIPAREA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA FESTIVITĂȚILE CELEI DE A 30-A ANIVERSĂRI A RESTABILIRII PATRIARHATULUI BULGAR

Între 27 mai și 3 iunie 1983, au avut loc, la Sofia, festivitățile prilejuite de cea de-a 30-a aniversare a restabilirii Patriarhatului bulgar și de cea de-a 900-a aniversare a mînăstirii Bacikovo din apropiere de Plovdiv.

Sărbătoarea Bisericii Ortodoxe Bulgare s-a bucurat de o largă participare ortodoxă și ecumenică.

Din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la aceste festivități de o delegație alcătuită din I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, conducătorul delegației; P.S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușitor; și P.C. Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal. A participat, de asemenea, ca invitat special P. C. Pr. Alexandru-Armand Munteanu, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia.

Au luat parte, conducînd delegațiile Bisericilor lor: I.P.S. Mitropolit Pantelimon — Patriarhia Ecumenică; Prea Fericea Sa Nicolae al VI-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi; I.P.S. Mitropolit Vasile Samaha al Hausanului — Patriarhia Antiohiei; I.P.S. Mitropolit Isidor al Nazaretului — Patriarhia Ierusalimului; Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii; Sanctitatea Sa Ilie al II-lea, catolicosul, Patriarh al întregii Georgii; P. S. Episcop Danile — Patriarhia Serbiei; P.S. Episcop Varnava — Biserica Ciprului; I.P.S. Mitropolit Ioan — Biserica Greciei; P.S. Episcop Sava — Biserica Ortodoxă Poloneză; Prea Fericitul Dorotei, Mitropolit primat al Pragăi și al întregii Cehoslovacii; I.P.S. Teodosios, arhiepiscop de Tokio și mitropolit al întregii Japonii.

Din partea altor Biserici și organizații creștine internaționale au participat, conducînd delegațiile respective: Mgr. Jean-Francois Arrighi — Biserica Romano-Catolică; I.P.S. Arhiepiscop Dirair Mardikian — Biserica Armeană; I.P.S. Mitropolit Mar Coorilos — Biserica Ortodoxă Siriană din Malabar — India; Episcopul Michael Manktelen — Biserica Anglicană; Dr. Marinus Kok — Biserica Vechi-Catolică; Dr. Paul Abrecht — Consiliul Ecumenic al Bisericilor; Dr. Glen Garfield Williams, secretar general al Conferinței Bisericilor Europene; și Episcopul Károly Toth, președintele Conferinței Creștine pentru Pace.

Programul festivităților prilejuite de cea de-a 30-a aniversare a restabilirii Patriarhatului bulgar a început în ziua de 27 mai, cînd delegațiile Bisericilor ortodoxe au fost primite la Palatul sinodal de Sanctitatea Sa Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare și de ceilalți membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare. Cu acest prilej

Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, într-un scurt cuvînt, și-a exprimat bucuria pentru sosirea delegațiilor Bisericilor ortodoxe surori spre a participa la sărbătoarea aniversării a 30 de ani de la restabilirea Patriarhatului bulgar, prezentînd și un scurt istoric al evenimentelor din mai 1953.

Conducătorii tuturor delegațiilor au rostit scurte alocuțiuni de felicitare pentru Biserica Ortodoxă Bulgară, pentru Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, pentru membrii Sfîntului Sinod și pentru clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Bulgare cu prilejul evenimentului sărbătorit.

I.P.S. Mitropolit Teoctist, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române, a spus: «Am trecut Dunărea cu multă dragoste pentru a participa la sărbătoarea Bisericii Ortodoxe Bulgare. Felicităm din inimă Biserica Ortodoxă Bulgară, pe Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, pe ceilalți membri ai Sfîntului Sinod, întregul cler și pe toți credincioșii ortodocși bulgari la acest luminos popas aniversar. Aducem din partea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, un cald mesaj de dragoste frățească și de deosebită prețuire pentru Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, pentru întreaga Biserică soră bulgară». I.P.S. Mitropolit Teoctist a prezentat apoi pe membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române.

Răspunzînd, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim a mulțumit călduros I.P.S. Mitropolit Teoctist pentru cuvintele rostite și a subliniat bunele raporturi dintre cele două Biserici surori, română și bulgară. Totodată și-a exprimat bucuria că în fruntea delegației Bisericii Ortodoxe Române se află I.P.S. Mitropolit Teoctist, binecunoscut și apreciat în Biserica Ortodoxă Bulgară.

În ziua de 28 mai, au fost primite la Palatul sinodal al Bisericii Ortodoxe Bulgare delegațiile celorlalte Biserici și ale organizațiilor creștine internaționale.

Duminică 29 mai, în Catedrala patriarhală «Alexandru Nevschi» din Sofia, s-a săvîrșit Sfînta Liturghie la care au participat membrii tuturor delegațiilor, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, clerici și credincioși. Din soborul care a slujit Sfînta Liturghie au făcut parte I.P.S. Mitropolit Teoctist și Pr. Alexandru-Armand Munteanu de la parohia ortodoxă română din Sofia.

După Sfînta Liturghie, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim a luat cuvîntul pentru a saluta delegațiile prezente la sărbătorire și pentru a le mulțumi pentru participare la festivități.

P.S. Episcop Ghelasie, secretar general al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a dat citire *Mesajului Patriarhal și Sinodal cu ocazia celei de-a 30-a aniversări a restabilirii Patriarhatului bulgar*, document oficial semnat de membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim. În Mesaj se amintesc principalele etape ale istoriei Bisericii Ortodoxe Bulgare pînă în mai 1953, cînd în scaunul patriarhal restabilit a fost ales patriarhul Chirii, unul din cei mai de seamă înțîistătători ai Bisericii Ortodoxe Bulgare. În Mesaj se arată, apoi că, restabilirea Patriarhatului bulgar a însemnat pentru Biserica Ortodoxă Bulgară creșterea prestigiului ei în

lumea ortodoxă și neortodoxă, a responsabilității și importanței ei în relațiile sale cu toate Bisericile, precum și cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor și celelalte organizații creștine internaționale.

Au luat cuvîntul apoi conducătorii delegațiilor Patriarhiei Ecumene, Patriarhiei Alexandriei, Bisericii Ortodoxe Ruse, Bisericii Gruziei, Patriarhiei Antiohiei, Patriarhiei Ierusalimului, Patriarhiei Sîrbe și I.P.S. Mitropolit Teoctist, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române, care a spus :

«Cu sufletele pline de bucurie, aducem laudă lui Dumnezeu pentru luminosul și sărbătoreșcul popas pe care îl trăim astăzi alături de Biserica Ortodoxă Bulgară, de ierarhii, clerul și credincioșii ei, alături de reprezentanții tuturor celorlalte Biserici Ortodoxe surori și ai altor Biserici și organizații creștine internaționale, care, iată, s-au întrunit astăzi ca într-un sobor al dragostei și prieteniei, pentru a sărbători împlinirea a treizeci de ani de la restabilirea Patriarhatului bulgar.

Aducem din partea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, calde mulțumiri Sanctității Sale Patriarhului Maxim și Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare pentru invitația adresată Bisericii Ortodoxe Române de a trimite o delegație care să participe la această strălucită sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin ne-a încredințat nouă această deosebită cinste de a reprezenta Biserica Ortodoxă Română și pe Prea Fericirea Sa la aniversarea a 30 de ani de la restabilirea Patriarhatului bulgar, de a transmite un cald și frățesc salut Sanctității Sale Patriarhului Maxim, ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Bulgare, la acest popas aniversar, un vibrant mesaj de dragoste frățescă și de deosebită prețuire pentru întreaga Biserică Ortodoxă Bulgară. Dăm citire Mesajului Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române către Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, către toți membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

*«Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Slințiți membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare,*

Împlinirea a 30 de ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare, hotărîrită de istoricul Congres Național Bisericesc întrunit la Sofia între 8—10 mai 1953, prin care Exarhatul bulgar a fost ridicat la demnitatea de Patriarhat, constituie un prilej de aleasă bucurie pentru membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și pentru Noi personal, pentru clerul și credincioșii Bisericii noastre.

La aceasta ne îndeamnă și Apostolul neamurilor care spune «Dacă un mădular suferă, toate mădulele suferă împreună și dacă un mădular este cinstit, toate mădulele se bucură împreună» (I Cor., 12, 26). Și este normal să fie astfel, deoarece Sfintele Biserici Ortodoxe, călăuzite de Duhul Adevărului, ființează în unitatea trupului lui Hristos, căci zice același Sfînt Apostol : «Căci trupul unul este și are mădule multe și toate sînt un trup» (I Cor. 12, 12).

La festivitățile de astăzi ale Bisericii Ortodoxe Bulgare surori, mesagerii dragostei noastre sînt I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, P.S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor și P. C. Preot Sabin Verzan, consilier patriarhal. Prezența lor la Sofia, în acest moment sărbătoreț, constituie o dovadă concretă a bunelor raporturi dintre țările și Bisericile noastre. În aceste clipe de bucurie frățească nu putem să nu reliefăm îndeosebi colaborarea mereu crescîndă dintre Bisericile noastre, atît la nivel bilateral, cit și în cadrul colaborării cu alte Biserici sau organizații bisericesti internaționale.

Prea Fericirea Voastră,

Participînd cu tot sufletul la marea sărbătoare a Bisericii sore Bulgare, prilejuită de împlinirea a 20 de ani de la reînființarea Patriarhiei, vă adresez cele mai sincere urări, dorind ca bunul Dumnezeu să vă dea harul și puterea unor continui și luminoase împliniri întru slujirea poporului bulgar pentru zidirea păcii și iubirii, între oameni, pentru întărirea unității de gândire și lucrare cu toate Bisericile Ortodoxe surori și cu întreaga creștinătate.

IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Într-un scurt cuvînt, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim a mulțumit vorbitorilor și Bisericii lor pe care aceștia le reprezentau pentru cuvîntările și mesajele lor.

Un moment culminant al festivităților l-a constituit Adunarea festivă închinată aniversării a 30 de ani de la restabilirea Patriarhatului bulgar, care a avut loc la 30 mai, în sala Academiei bulgare de științe. Pe lângă delegațiile Bisericilor și ale organizațiilor creștine și membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, preoți etc., au luat parte la această Adunare Mitko Grigorov, vicepreședinte al Consiliului de stat al R. P. Bulgaria, Liubomir Popov, președintele Comitetului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Bulgare și cultelor religioase, academicieni, oameni de cultură, invitați.

Adunarea a fost deschisă, din încredințarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, de către I. P. S. Mitropolit Pimen de Nevrokop care a dat cuvîntul Sanctității Sale Patriarhului Maxim.

Acesta a făcut o amplă expunere asupra istoriei poporului bulgar și Bisericii Ortodoxe Bulgare, punînd în lumină vechimea creștinismului în Bulgaria, rolul Bisericii bulgare în viața și istoria poporului și statului bulgar, al fraților Chiril și Metodieu în istoria literaturii și culturii bulgare. Vorbitorul a amintit principalele figuri de ierarhi, clerici și călugări bulgari care s-au distins în lupta pentru promovarea culturii slave și pentru renașterea și eliberarea națională. S-a referit apoi la situația actuală a Bisericii Ortodoxe Bulgare, arătînd felul cum este pregătit clerul în cadrul Seminarului și Academiei teologice din Sofia, subliniînd, în această ordine de idei, că specializarea unor teologi se face, prîntre altele, și la București. Biserica, a arătat vorbitorul, se bucură de sprijin material din partea statului bulgar. În prezent,

Biserica Ortodoxă Bulgară este angajată pe tărîm social-obştească în lupta pentru apărarea păcii și pentru progresul multilateral al societății și națiunii bulgare, a subliniat Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim în încheierea expunerii sale.

A urmat la cuvînt Dl Mitko Grigorov, vicepreședinte al Consiliului de Stat, care a adus salutul Consiliului de Stat și, personal, al D-lui Todor Jivkov, președintele Consiliului de Stat al R. P. Bulgaria, cu ocazia celei de a 30-a aniversări a restabilirii Patriarhatului bulgar. Evenimentul sărbătorit, a spus vorbitorul, este un eveniment de importanță istorică, constituind o rezultanță a noilor condiții create în R. P. Bulgaria și a înfloririi acestei țări pe plan politic, economic și cultural și o dovadă a bunelor relații dintre Biserică și statul bulgar. Vorbitorul a elogiat activitatea culturală și patriotică a Bisericii Ortodoxe Bulgare a cărei istorie este parte integrantă din istoria națiunii bulgare, fiind un permanent factor de progres în viața poporului bulgar. Referindu-se la prezent, Dl Mitko Grigorov a remarcat contribuția Bisericii Ortodoxe Bulgare la consolidarea unității naționale și la lupta pentru apărarea păcii.

Au luat apoi cuvîntul pentru a transmite Bisericii Ortodoxe Bulgare salutul și felicitările lor și ale Bisericilor reprezentante, conducătorii delegațiilor din Cipru, Grecia, Cehoslovacia, Polonia, Japonia, ai Bisericii Romano-Catolice, Bisericii Armene, Bisericii Ortodoxe Siriene din Malabar—India, Bisericii Anglicane, Bisericii Vechi-catolice, Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Conferinței Creștine pentru Pace.

Festivitățile prilejuite de cea de-a 30-a aniversare a restabilirii Patriarhatului bulgar au continuat cu un concert festiv și cu vizitarea minăstirilor Rila și Dragalevichi.

Șefii delegațiilor prezente la Sofia în vederea participării la festivitățile prilejuite de cea de-a 30-a aniversare a restabilirii Patriarhatului bulgar au fost primiți miercuri 1 iunie la Consiliul de Stat de către Dl Todor Jivkov, președintele Consiliului de Stat al R. P. Bulgaria. Acesta a elogiat Biserica Ortodoxă Bulgară, pe ierarhii, călugării și preoții acesteia, pentru contribuția lor la lupta pentru eliberare națională, pentru păstrarea conștiinței de sine a națiunii bulgare, pentru rolul ei unificator în istoria protobulgarilor și a bulgarilor pentru dezvoltarea culturii și literaturii bulgare. Președintele T. Jivkov a făcut aprecieri deosebite la adresa Sanctității Sale Patriarhul Maxim și a clerului bulgar și a apelat la cei prezenți să depună sporite eforturi pentru a apăra omenirea de povara cheltuielilor militare, de pericolul unui război nuclear.

Joi, 2 iunie, oaspeții Bisericii Ortodoxe Bulgare au participat la o Liturghie arhierescă săvîrșită la minăstirea Bacikovo, cu ocazia împlinirii a 900 de ani de la înființarea acestei minăstiri (1083—1983). După Sfînta Liturghie, P. S. Episcopul Nestor, starețul minăstirii, a rostit un cuvînt de evocare a trecutului acestei minăstirii, căruia i-a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Ilia al II-lea al întregii Gruzii.

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Mitropolit Pangrație al Stara-Zagorei care, în numele Sanctității Sale Patriarhul Maxim, al celorlalți membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare și al delegațiilor pre-

zente a rugat pe I. P. S. Mitropolit Teoctist, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române, să transmită felicitări și cele mai bune urări Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu ocazia zilei numelui — Sfântul Iustin Martirul și Filozoful. S-a întonat apoi un polihroniu, I. P. S. Mitropolit Teoctist binecuvîntînd pe credincioși.

La recepția oferită de starețul mînăstirii Bacikovo, îndată după terminarea slujbei, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române, a mulțumit I. P. S. Mitropolit Pangratie pentru cuvîntul său de felicitare la adresa Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin și a arătat că prezența delegației Bisericii Ortodoxe Române la aceste festivități este o dovadă a dragostei și pretuirii Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin față de Biserica Ortodoxă Bulgară și a dorinței dezvoltării în continuare a legăturilor frățesti dintre Bisericile noastre.

A luat apoi cuvîntul Dl Liubomir Popov, președintele Comitetului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Bulgare și cultelor religioase care a transmis cele mai cordiale felicitări și cele mai bune urări Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin cu prilejul zilei numelui și un cuvînt de aleasă prețuire față de I. P. S. Mitropolit Teoctist a cărui activitate și personalitate îi sînt binecunoscute. Prețuind prezența delegației Bisericii Ortodoxe Române la festivități, Dl Liubomir Popov a transmis Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin sentimentele de nădejde în rodnicele legături dintre cele două Biserici pe care conducerea poporului bulgar le prețuiește și le salută.

A luat apoi cuvîntul Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei, care a transmis felicitări Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, subliniind rezultatele bune pe care le-au avut întotdeauna întîlnirile cu Prea Fericirea Sa și remarcînd roadele colaborării dintre cele două Biserici surori, foarte importante în ce privește Ortodoxia în general și Mișcarea ecumenică, precum și prietenia dintre poporul român și poporul bulgar.

Sanctitatea Sa, Patriarhul Nicolae al VI-lea al Alexandriei, a avut de asemenea cuvinte deosebit de elogioase față de personalitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin pe care îl cunoaște de mult timp și a cărei lucrare pastorală și teologică a putut-o constata cu prilejul vizitelor făcute în țara noastră. A rugat pe I. P. S. Mitropolit Teoctist să transmită Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, din partea Sa și a ierarhilor și credincioșilor Patriarhiei apostolice a Alexandriei, cele mai calde felicitări și cele mai bune urări cu prilejul zilei numelui. S-a întonat «Mulți ani trăiască».

I. P. S. Mitropolit Teoctist a mulțumit călduros tuturor vorbitorilor și i-a asigurat că îi face mare plăcere să transmită Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin felicitările și urările de bine care i-au fost adresate ca dovezi ale bunelor raporturi frățesti dintre întîistătătorii Bisericilor.

În ziua de 3 iunie, I. P. S. Mitropolit Teoctist, însoțit de ceilalți membri ai delegației, au făcut o vizită la Biserica ortodoxă română din Sofia, unde au fost întîmpinați de Pr. Alexandru-Armand Munteanu și de comitetul parohial. Cu acest prilej s-au putut constata realizările din

ultimul timp ale comunității ortodoxe române din Sofia și starea bună în care se păstrează biserica și casa parohială.

La plecarea spre țară, în ziua de 4 iunie, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă la aeroport de II.PP.SS. Mitropoliți Pangratie, Ilarion și Ioanichie, membri ai Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, de P. S. Episcop Ghelasie, secretarul general al Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, de preoți și funcționari superiori ai Patriarhiei Bulgare.

Intr-o scurtă și caldă alocuțiune, I. P. S. Mitropolit Pangratie, conducătorul Sectorului de relații externe al Bisericii Patriarhiei bulgare, a mulțumit delegației Bisericii Ortodoxe Române, personal I. P. S. Mitropolit Teoctist pentru participarea la festivitățile de la Sofia și a rugat să se transmită Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin întreaga grațitudine pentru Mesajul personal adresat Sanctității Sale Patriarhului Maxim, cu prilejul celei de-a 30 aniversări a restabilirii Patriarhatului bulgar.

I. P. S. Mitropolit Teoctist a mulțumit I. P. S. Mitropolit Pangratie pentru caldul său cuvint și a evocat câteva momente semnificative din desfășurarea festivităților, și colaborarea dintre cele două Biserici surori. A mulțumit pentru primirea călduroasă făcută delegației Bisericii Ortodoxe Române și pentru sentimentele de stimă și prețuire exprimate la adresa Bisericii Ortodoxe Române precum și la adresa Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin cu ocazia sărbătoririi zilei onomastice.

Sărbătorirea celei de-a 30 aniversări a restabilirii Patriarhatului bulgar a oferit un bun prilej Bisericii Ortodoxe Bulgare pentru un bilanț al împlinirilor sale din ultimii ani și pentru evocarea unui trecut multi-secular care a pus în lumină importantul său rol jucat în istoria popoului bulgar, vecin și prieten.

Festivitățile, excelent organizate, au dat ocazia unor noi și rodnice contacte interortodoxe, intercreștine și ecumenice constituind totodată un nou și important moment în dezvoltarea relațiilor frățesti dintre Bisericile Ortodoxe română și bulgară.

Pr. SABIN VERZAN

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Parohia ortodoxă română din Göteborg-Suedia

15 noiembrie 1982—15 februarie 1983

Pr. Ioan F. Stănculescu, parohul acestei comunități, a săvârșit duminical Sfânta Liturghie în Göteborg sau filialele parohiale Halmstad și Boras după programarea prealabilă. Un eveniment cultural însemnat a fost expoziția găzduită de Muzeul central de artă Röhsska din Göteborg între 8 decembrie 1982—13 februarie 1983. Avînd ca titlu «Ortodoxt kyrkoliv» (Viața bisericească ortodoxă), expoziția a fost susținută de mai multe comunități ortodoxe ce funcționează în Göteborg, și printre ele o contribuție deosebită și-a adus Parohia ortodoxă română care a expus mai multe obiecte de cult și de artizanat, dăruite de către Patriarhia română.

Vernisajul expoziției a avut loc pe data de 8 decembrie 1982, orele 19, în prezența autorităților locale, reprezentanți ai Consiliului bisericilor, ziariști, invitați oficiali. Parohia ortodoxă română și-a prezentat exponatele pe data de 20 decembrie 1982, în prezența mai multor pastori străini din Göteborg și alți invitați. A urmat vizionarea filmului românesc «Vechi diplome maramureșene» și o serie de diapozitive cu Muzeul satului din București și aspecte din stațiunile de pe litoralul Mării Negre. Tot la Muzeul Röhsska a mai avut loc o festivitatea românească a doua zi de Crăciun — 26 decembrie 1982 — deschisă printr-o cuvîntare rostită de Pr. I. Stănculescu în care vorbitorul a prezentat, pe scurt, date din istoria formării poporului român. A urmat vizionarea filmului documentar «Vechi capitale românești» și a circa 60 de diapozitive cu minăstirile din nordul Moldovei.

Un alt eveniment din viața parohiei a fost vizita I. P. S. Arhiepiscop Adrian de la Paris în perioada 4—9 februarie 1983. Sîmbătă 5 februarie I. P. Sfinția Sa, însoțit de Pr. I. Stănculescu, a vizitat Muzeul de artă al orașului Röhsska, unde i s-a prezentat expoziția «Viața bisericească ortodoxă». La această expoziție au participat opt parohii ortodoxe din Götland. Reprezentanții acestor parohii s-au organizat într-un «Comitet de colaborare ortodox» al cărui presedinte este Pr. I. Stănculescu de la 1 iunie 1981.

Duminică 6 februarie, I. P. S. Arhiepiscop Adrian a oficiat Sfânta Liturghie la filiala din Boras împreună cu preoții Mihai Radu de la Malmö și Ioan Stănculescu de la Göteborg. Într-o atmosferă de aleasă

trăire duhovnicească I. P. S. Sa a ținut cu cuvint de învățătură și s-a întreținut cu credincioșii în timpul agapei de după slujbă.

Semnalăm și apariția Almanahului pe anul 1983, editat de Parohia ortodoxă română din Göteborg, aflat acum la anul al IV-lea de apariție. În primele pagini ale acestui număr este publicat Apelul Bisericii Luterane Suedeze pentru stringerea de semnături pentru pace și dezarmare, și calendarul ortodox pe anul 1983.

O mare parte din Almanah este închinată manifestației religios-culturale care a avut loc la muzeul Röhsska din Göteborg, fiind publicate, printre altele, și o serie de ecouri din presa locală, privitoare la expoziția amintită, cu imagini fotografice.

Cronica parohială este, de asemenea, însoțită de un bogat material fotografic.

Semnalăm câteva dintre articolele publicate în acest Almanah :

«Domnului să ne rugăm» de I. P. S. Dr. Nestor, Mitropolitul Olteniei; «Sfinții Trei Ierarhi, mari luminători ai lumii», «Pastorală la Nașterea Domnului din anul mântuirii 1982», «Pastorală la Învierea Domnului din anul mântuirii 1983» și «Ginduri la mormintul lui George Enescu din Cimitirul Père Lachaise-Paris» de I. P. S. Adrian, Arhiepiscopul Arhiepiscopiei Române pentru Europa Centrală și Occidentală; «Möte med ortodoxa kyrkan» de Katarina Hallingberg; «Vernisajul expoziției ortodoxe kyrkoliv», «Vizita I. P. S. Arhiepiscop Adrian la Parohia ortodoxă română din Göteborg» și «Cronica Parohiei ortodoxe române din Göteborg pe anul 1982» de Pr. drd. Ioan F. Stănculescu.

Parohia ortodoxă română «Sf. Maria» din Sydney—Australia

Părintele dr. Gabriel Popescu răspunde solicitărilor religioase ale credincioșilor din Parohia «Sf. Maria»-Sydney, săvârșind duminical Sfânta Liturghie și oficiind, la cerere, slujbele religioase necesare vieții spirituale a credincioșilor parohiei. Pentru credincioșii ortodocși români care se află în Newcastle și împrejurimi Pr. Gabriel Popescu a oficiat slujba Botezului Domnului la 8 ianuarie în biserica greacă Sfinții Apostoli din Hamilton. Cu acest prilej a luat ființă «Filiala Sf. Apostol Andrei» din Newcastle depinzând de Parohia ortodoxă română din Sydney. A fost de față și Ninos Lambrou, secretarul Consiliului Australian al Bisericilor pentru relațiile cu Ortodoxia. Dăm în continuare câteva date din viața cultural-ecumenică a parohiei din Sydney :

Duminică 30 ianuarie la sediul parohial s-a sărbătorit ziua Unirii Principatelor Române — 24 ianuarie — și Ziua Australiei — 26 ianuarie.

La întrunirea Conferinței Permanente a Bisericilor Ortodoxe Canonice din Australia — SCCOCA, desfășurată la 16 februarie sub președinția Arhiepiscopului Stylianos, Pr. dr. Gabriel Popescu a fost delegat să reprezinte permanent toate Bisericile ortodoxe membre ale Conferinței, în Comisia teologică nou creată «Faith and Order», a Consiliului Australian al Bisericilor. P. C. Sa continuă să fie unul din vicepreședinții Consiliului Australian al Bisericilor și membru ales în Executivul Consiliului Ecumenic din statul New South Wales.

La 6 martie s-a făcut sfințirea noii catedrale sîrbe «Sf. Ștefan» din Rooty Hill de față fiind mai mulți ierarhi ai Patriarhiei Sîrbe, guver-

natorul general al Australiei — Sir Ninian Stephen și alte personalități civile și bisericești. Cu acest prilej a slujit și Pr. Gabriel Popescu, care a adresat un mesaj de felicitare Bisericii Sirbe din partea comunității românești din Australia.

Simbătă 26 martie, la Biserica greacă din Marrickville, a avut loc o vecernie panortodoxă urmată de o procesiune de icoane pentru Duminica Ortodoxiei. Această procesiune a fost condusă de Arhiepiscopul Stylianos, Episcopul antiohian Gibran și Episcopul srb Vasile Vadic. Cu acest prilej Pr. Gabriel Popescu a ținut o cuvîntare cu tema «Ortodoxie, comoară de învățătură, dreptă închinare și trăire creștină».

La 15 aprilie Parohia «Sf. Maria» din Sydney a fost vizitată de I.P.S. Arhiepiscop Stylianos, Primatul Bisericii Ortodoxe Grecești și Președintele Conferinței Permanente a Bisericilor Ortodoxe Canonice din Australia, însoțit de arhidiaconul John Drillis secretarul cabinetului arhiepiscopal. Înaltul oaspete a fost primit mai întâi în biserică, apoi a fost condus la «Vatra românească» unde i s-au prezentat activitățile bisericești, tradiționale, cultural-artistice și sociale din viața Comunității. Apreciind pozitiv aceste activități I. P. S. Sa a rugat să se transmită Prea Fericitului Patriarh Iustin urările Sale de bine împreună cu frumoasele aduceri aminte din vremea întâlnirilor avute la diferite întruniri ale Ortodoxiei. I. P. Sfinția Sa a scris cuvinte de apreciere în cartea de aur a Parohiei, urînd Comunității românești noi succese și adresînd credincioșilor binecuvîntările sale arhieresti.

Duminică 17 aprilie 1983 s-a ținut o Adunare generală specială a Parohiei avînd pe ordinea de zi, printre altele, situația sa juridică.

Parohia ortodoxă română «Pogorîrea Sf. Duh» din Milano—Italia
(1 decembrie 1982—28 februarie 1983)

Momentul culminant al vieții religioase de la sfîrșitul anului 1982 a fost, ca și la celelalte parohii, serbarea Nașterii Domnului, prilej de înaltă trăire duhovnicească și reactualizare a frumoaselor noastre tradiții străbune. La 19 decembrie s-a organizat o «șezătoare» specială destinată colindelor.

Într-o atmosferă duhovnicească și de vie participare s-a sărbătorit Nașterea Domnului, Anul Nou, Sf. Vasile și Botezul Domnului. Preotul, însoțit de unii credincioși, a binecuvîntat peste 50 de case ale enoriașilor parohiei. S-au oficial de asemenea mai multe parastase, înmormîntări și botezuri.

Unirea Principatelor a fost evocată de Prof. Niculina Neagu în cadrul unei întruniri ce s-a sfîrșit cu intonarea imnului «Hora Unirii» de toți cei prezenți.

Activitatea ecumenică din această perioadă a fost destul de intensă. Pr. Traian Valdman ținînd mai multe conferințe cu diferite prilejuri, cum ar fi: «Despre Sfînta Euharistie în teologia și liturgia ortodoxă în cadrul unei întruniri ecumenice organizată la parohia Madona della Tosse din Florența — la 3 decembrie 1982; «Despre Biserica Ortodoxă și valorile pe care le aduce în mișcarea ecumenică», în Școala teologică a Salezienilor din Milano — la 18 ianuarie 1983; Hristos, viața și tema Adunării generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Van-

couver, privită din punct de vedere ortodox, în orașul Brescia — la 18 ianuarie 1983 apoi a doua zi, la 19 ianuarie a ținut o meditație la Radio A din Milano.

În Colegiul 'Biaconi din Monza a făcut o introducere în istoria Bisericii ortodoxe și o prezentare a principalelor puncte de credință mărțurisite de noi — la 20 ianuarie 1983, iar la 21 ianuarie, împreună cu un teolog catolic, a prezentat la Seminarul din Piacenza tema «Misterul Bisericii și al Euharistiei în Ortodoxie».

**Parohia ortodoxă română «St. Nicolae»
din Offenbach/Main R. F. Germania
(1 august 1982—10 martie 1983)**

Serbarea hramului bisericii a avut loc duminică 5 decembrie, când a fost invitat și I. P. S. Arhiepiscop Adrian de la Paris. Cu acest prilej, într-o atmosferă de aleasă bucurie duhovnicească, s-a oficiat și resfințirea bisericii în urma lucrărilor de renovare interioară efectuate cu cheltuiala exclusivă a credincioșilor comunității ortodoxe române, care au dovedit și pe această cale dragostea lor și spiritul de jertfelnicie față de lăcașul de cult. Repararea capelei a constituit în același timp un gest de mulțumire adresat celor ce au oferit-o comunității române spre folosință.

Tot acum a fost sfințită și marea icoană de metal reprezentând chipul Maicii Domnului, icoană lucrată în atelierele Patriarhiei Române și care a fost dăruită Parohiei de familia dr. Grigore Enache. Alți credincioși ai parohiei au confecționat și donat bisericii acoperăminte pentru Sfânta Masă, pentru iconostase și proscomidar, au suportat cheltuielile pentru auritul potirului, discului și cununilor, al chivotului și al altor obiecte de cult.

Despre hramul bisericii și desfășurarea întregului ritual de sfințire a scris Ion Târbescu în revista parohială «Viața creștină», nr. 4/1982.

Praznicul Nașterii Domnului a fost întimpinat cu multă evlavie și pietate creștină. Cu prilejul sărbătorii Botezului Domnului, preotul parohiei s-a deplasat la mai multe familii pentru a le sfinți casele.

În cadrul activității cultural-naționale au fost aniversate: Unirea Transilvaniei cu Patria-mamă (la 1 decembrie 1918) și ziua Unirii Principatelor Române (24 ianuarie 1859). Evenimentul a fost marcat prin slujba Te-Deum-ului și ținerea unui cuvânt în ziua de duminică, 23 ianuarie.

Simbătă, 5 martie 1983, în restaurantul «Novotel» din Offenbach/Main a fost organizată cea de-a IV-a Reuniune a Mărțișorului, festivitate închinată unității românești, în cadrul căreia s-a proiectat filmul românesc «Țara lui Brâncuși». S-a oferit drept mărțișor câte o cruculiță persoanelor de gen feminin și s-au prezentat cîntece și dansuri populare românești.

Revista parohială «Viața creștină», care se editează trimestrial, a ajuns la al VII-lea an de apariție. Această publicație prezintă cititorilor un conținut variat, informind atât despre evenimentele mai importante din viața Bisericii-mame cât și din viața Parohiei. Sînt publicate de asemenea articole istorice, teologice și cultural-naționale. Semna-

lăm din nr. 1—3/1983 — ultimul număr apărut — articolele: «Sfinții Trei Ierarhi, mari luminători ai lumii», de I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu-Botoșeneanul; «Din preocupările culturale ale mitropolitului Andrei Șaguna» și «Din istoria Transilvaniei», de P. S. Episcop Lucian Făgărășanul; «Doi mucenici ai ortodoxiei românești din Transilvania», de Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu; «Importanța actului unirii românilor de la 24 ianuarie 1859», de Arhim. dr. Chesarie Gheorghescu; «Duhul ortodoxiei», de Drd. Livius I. Jebelean, etc.

Prin conținutul său și mesajele transmise, revista are darul să unească pe credincioși în jurul preotului lor și al bisericii, formând astfel un nucleu ce exprimă viabilitatea și bogăția spirituală a Bisericii noastre străbune.

**Parohia ortodoxă română «Nașterea Domnului»
din München—R. F. Germania
(trimestrul I/1983)**

Pr. dr. Mircea Basarab a continuat să slujească cu regularitate Sfânta Liturghie pentru membrii comunității românești din München. Slujba de Crăciun, însoțită de serbarea hramului Parohiei, a avut loc la München, la 25 decembrie, într-o atmosferă sărbătorească. A doua zi, 26 decembrie, s-a slujit Sfânta Liturghie la Nürnberg unde avusese loc și un serviciu ecumenic, în Lorenzkirche, la care au participat parohii evanghelice, catolice și ortodoxe din oraș. În cadrul acestui serviciu, un grup de credincioși români au interpretat colindele «Trei păstori» și «O, ce veste minunată!».

Sub raport cultural Parohia a comemorat Unirea Principatelor printr-un Te-Deum oficiat duminică, 23 ianuarie, după Sfânta Liturghie, și un cuvânt rostit de Pr. M. Basarab cu acest prilej. În această perioadă a apărut și nr. 3—4/1982 al publicației «Renașterea», editată de Parohia ortodoxă română din München și în care se publică mai multe articole, dintre care menționăm: «Eroi români căzuți pe teritoriul Franței în primul război mondial, 1914—1918», de I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu; «O sută de ani de la nașterea lui Aurel Vlaicu», de Pr. prof. dr. Al. Moisiu; «Mitropolitul Nicolae Bălan — omul providențial», de Virgil Moldovan; «Palia de Orăștie — 400 de ani», de Pr. prof. dr. Nicolae Șerbănescu; «Ortodoxia românească în comunitatea ecumenică», de Pr. prof. dr. Ion Bria; «Sfânta lumină», de Ierom. Ioanichie Bălan, etc.

Pe plan ecumenic, Pr. Mircea Basarab a reprezentat parohia ortodoxă română din München la mai multe întruniri cu caracter ecumenic.

**Parohia ortodoxă română «Sf. Gheorghe»
din Londra—Anglia
(trimestrul I/1983)**

Serviciile religioase pentru membrii comunității ortodoxe române din Londra sînt oficiate de către Părintele paroh Silviu Petre Pufulete. Ca și la celelalte parohii de peste hotare, evenimentele mai însemnate din istoria noastră națională au constituit bune prilejuri de aleasă trăire și de manifestare a înalțelor sentimente creștine și a datinilor strămo-

sești. Astfel, la 23 ianuarie, după săvârșirea Sfintei Liturghii și a slujbei parastasului, s-a aniversat Unirea Principatelor Române. Părintele S. Pufulete a ținut un cuvânt ocazional, după care corul a cântat Tricolorul și s-au recitat versuri de Mihai Eminescu și Octavian Goga, iar în incheiere s-a cântat Hora Unirii. Preotul S. Pufulete a participat, pe tărîm cultural, la diferite recepții, unde a ținut diverse alocuțiuni. Publicația parohială «Altarul» — acum în anul XVII de apariție neîntreruptă — prezintă cititorilor în ultimele ei numere, pe lângă diverse anunțuri și pe lângă cronică parohială, o seamă de articole de fond, dintre care semnalăm: «Gînduri la mormîntul lui George Enescu, din cimitirul Père Lachaise-Paris», de I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu; «Telegraful Român — 130 de ani de la apariție», de Vasile Netea; «Vasile Alecsandri: poet patriot și cetățean», de G. Vasilescu; «Liturghia ca sărbătoare a Învierii» și «Romanian orthodox and anglicans», de Pr. S. Pufulete. Mai semnalăm apoi «Pastorală la Învierea Domnului, din anul mîntuirii 1983», de I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu, și articolele: «Paștile în ținutul de legendă al Putnei», de P. S. Episcop Gherasim Hunedoreanul; «Lumina Învierii», de Pr. prof. D. Stăniloae; «Saint George Nikephoros», «The victorians and Great Martyr», de Vassily James; «Ulpiă Traiana Augusta Dacica Sarmisegetuza» și «Predicile lui Antim Ivireanul», de Pr. Silviu Petre Pufulete; «Arta ouălelor incondeiate la români», de Ecaterina Săndulescu.

Parohia ortodoxă română «Nașterea Domnului» din Hamburg—R. F. Germania

Alături de activitatea pastorală și cultică a acestei parohii și cea ecumenică este într-un evident progres. Astfel, preotul și unii credincioși ai parohiei au participat pe 26 și 27 februarie la lucrările «Filoxeniei» care s-au desfășurat la Minăstirea Nütschan—R. F. Germania. «Filoxenia» este un cerc al credincioșilor ortodocși, catolici și evanghelici, condus de Ilse Friedberg din Geneva și de preotul catolic Wilm Sanders din Hamburg. În cadrul acestui cerc, sîmbătă, 26 februarie, la Nütschan s-a celebrat Sfînta Liturghie în limba română, după care Dr. Annelise Averberg a prezentat o serie de diapozitive cu biserici și mînăstiri din România, iar Pr. Dan Miron a vorbit despre unitatea creștină din epoca apostolică și patristică, făcînd analogie cu timpurile noastre. A doua zi, P. C. Sa a susținut un referat despre «Prezența și roadele harului Duhului Sfînt în Biserica primară».

Sub aspect cultural, comunitatea din Hamburg a sărbătorit la 31 ianuarie centenarul nașterii preotului scriitor Ion Agărbiceanu, iar la 17 februarie a fost comemorat Aurel Vlaicu, pionierul aviației românești. Publicația parohială «Nădejdea-Hoffnung» inserează în numărul 19—20/1983 mai multe articole și studii, majoritatea dintre ele fiind semnate de Pr. dr. Dan Miron. Dintre acestea semnalăm: «Sfintele Paști în casa bunicilor»; «Prof. univ. dr. Ioan Zăgrea — doctus et bonus adios ad cathedram dicit»; «500 ani de la nașterea reformatorului german dr. Martin Luther»; «Karl Jaspers la 100 de ani de la naștere».

Ca o concluzie a celor inserate în rîndurile de mai sus am putea remarca frumoasele preocupări ale slujitorilor Altarului și ale românilor stabiliți pe alte meleaguri, pentru afirmarea lor culturală, națională și, nu în ultimul rînd, ortodoxă.

Drd. Toader DOROFTEI

«Mărturie ortodoxă», Buletinul Comunității ortodoxe române din Olanda, an I, nr. 3, 1982.

Buletinul «Mărturie Ortodoxă» își continuă apariția în aceleași frumoase condițiuni, nr. 3 fiind un argument evident în acest sens.

Paginile prime, semnate de redacție, cuprind un istoric al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală, cu sediul la Paris, care are sub jurisdicție canonică 25 de comunități ortodoxe române din : R. F. Germania, Suedia, Austria, Elveția, Italia, Franța, Anglia, Belgia, Spania și Olanda.

Inițiată în anul 1974, a avut ca prim ierarh pe Arhiepiscopul Teofil Ionescu ; după decesul acestuia, în 1975, i-a urmat P. S. Episcop Lucian Florea Făgărășanul, pînă în anul 1982, dată de la care Arhiepiscopia se află sub conducerea I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu.

Licențiat al Institutului teologic universitar din București și cu studii teologice în Elveția, I. P. S. Adrian are o bogată activitate teologică și pastorală, concretizată prin studii, articole, recenzii, predici publicate în revistele Bisericii Ortodoxe Române. I. P. S. Adrian a făcut și face adeseori parte din delegațiile Bisericii Ortodoxe Române la întruniri ecumenice.

Paginile următoare cuprind : «Pastorala la Nașterea Domnului -- 1982», adresată de I. P. S. Arhiepiscop Adrian cu textul «Bethleeme, gătește-te, împodobeste-te, peșteră!». «Marire întru cei de sus» (Luca 2, 14) este glăsuirea îngerească care vestește lumii întregi și peste veacuri Nașterea Fiului lui Dumnezeu, aducînd pace deplină în inima și în cugetul fiecărui pămîntean. «Coborîrea lui Dumnezeu la noi prin Nașterea lui Iisus Hristos Mîntuitorul, este dovada grăitoare a dragostei lui Dumnezeu față de noi, fiii Săi...».

Aceluiași mare praznic al creștinătății îi sint dedicate și paginile cu titlul «Hristos Se naște, măriți-L, Hristos din ceruri, întîmpinați-L», semnat de Pr. prof. dr. Constantin Galeriu : «...în simplitate, în smerenia și-a arătat Dumnezeu slava Sa, dar ele nu umbresc slava dumnezeiască, ci o fac mai puternică, mîntuitoare». Împreună cu simplitatea și smerenia, Dumnezeu se naște în sfințenia Aceleia care este deodată «Fecioară și Mamă». Prin aceasta Dumnezeu cinstește deopotrivă și împreună : fecioria și maternitatea.

«Cînd să ne rugăm potrivit Sfintei Scripturi» este titlul rîndurilor semnate de Pr. Ioan Dură, în care se precizează că Mîntuitorul Iisus îndeamnă la rugăciune comună : «Privegheați» (Marcu 13, 35--37 ; Matei 24, 42) ; «Rugați-vă neîncetat» (I Tes. 5, 17) ..., căci prin rugăciune continuă, prin priveghere, putem să nu cădem în ispită.

Același autor semnează și cîteva pagini de traducere din lucrarea Arhim. Gheorghios Dinopoulos : «Din bogăția noastră liturgică». În continuare, sint semnate date biografice ale Cuviosului lăit Păhomie, iero-

monahul, exarh patriarhal și egumen al minăstirii Peri din Maramureș, asemenea și ale mitropolitului Iosif Mușat, primul mitropolit al Moldovei (1402—1415).

Revista mai cuprinde evocarea istorică a datei de 1 Decembrie 1918, data unirii tuturor teritoriilor locuite de români.

Diac. asist. dr. Emilian Cornișescu semnează paginile: «100 de ani de la nașterea arheologului Vasile Pârvan», specialist în istoria antică a poporului nostru, care a lăsat numeroase studii, monografii, rapoarte arheologice, adevărate capodopere ale istoriografiei românești.

I. P. S. Mitropolit Dr. Antonie al Ardealului semnează paginile intitulate: «Despre colindele Crăciunului», care la noi vin «din adâncuri de istorie și s-au împletit cu istoria noastră și cu viața noastră cea de toate zilele; ele au fost mijlocul de catehizare ortodoxă a poporului român, dar și mijloace de păstrare a unității naționale prin limbă, prin cuvânt și credință. Totdeauna am cântat colindele în aceeași limbă în care le cântăm și acum. Ele au fost alcătuite de popor, în limba vorbită de popor și au ajuns pînă la noi exact așa cum au fost alcătuite de popor dintru început».

Pr. asist. dr. Nicolae Dură semnează articolul «În atmosfera sărbătorilor Bisericii străbune». După rânduiala Bisericii Ortodoxe strămoșești în zilele de sărbătoare avem obligația de a ne îngriji de cele ale sufletului, aducînd jertfă de laudă lui Dumnezeu. Sărbătorile mărturisesc sufletelor noastre credința sfîntă a părinților noștri în Dumnezeu cel sfînt și iubitor al neamului nostru.

Silviu Ciuciumiș, din Rotterdam, notează «Obiceiurile Anului Nou: Colindul, Plugușorul și Bahaiul, Semănatul, Sorcova, jocurile cu măști și Teatrul popular cu tematică haiducească». Mihaela Dură semnează poezia «Gînduri de Anul Nou», redînd în frumoase versuri obiceiurile noastre de Anul Nou. Florica Goethart, din Zutphen, ne informează despre relațiile româno-olandeze, subliniînd că baza prieteniei româno-olandeze au pus-o doi umaniști: cărturarul transilvănean Nicolae Olahus (1455—1598) și Desiderius Erasmus (1466—1536), binecunoscutul filozof. Prietenia dintre cele două țări a înflorit mai ales în vremuri de restrîns.

Ultimele pagini ale revistei publică «Știri din viața comunității ortodoxe române», adică din activitatea Preotului Ioan Dură: botezuri, spovediri, împărtășiri, sfeștanii, etc., activitate pastorală foarte bogată pentru care Preotul I. Dură merită toată prețuirea.

Diac. prof. OREST BUCEVSCHI

**VIZITA P. S. EPISCOP DR. VASILE TÎRGOVIȘTEANUL,
VICAR PATRIARHAL,
LA VICARIATUL ORTODOX ROMÂN DIN IUGOSLAVIA**

Din încredințarea Prea Fericitului Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, între 22—26 aprilie a.c., P. S. Episcop Vasile Tîrگوvișteanul a făcut o vizită la Vicariatul Ortodox Român din Iugoslavia, la

invitația acestuia, de a hirotoni pe tânărul Juică Cornel ca preot ortodox român în parohia Iabuca.

La aeroportul din Belgrad, P. S. Sa a fost întâmpinat de P. S. Episcop Sava, vicar patriarhal al Bisericii Ortodoxe Sîrbe, Pr. Ianes Moise, vicar la Vicariatul Ortodox Român din Virșeț, Prot. ic. stavrofor Tiberiu Jdicu și Pr. Gheorghe Ianeș.

Sîmbătă, 23 aprilie, P. S. Vasile a săvîrșit hirotonia tînărului Juică Cornel în diacon în satul Sălcuța, filie la parohia Iabuca. Slujba a fost săvîrșită în sobor și în prezența unui mare număr de credincioși români.

A doua zi, duminică, 24 aprilie, P. S. Sa a săvîrșit Sfînta Liturghie și hirotonia în preot, precum și hirotesia întru duhovnic a lui Juică Cornel, la parohia Iabuca. Pe lîngă credincioșii români, la Sfînta Liturghie au asistat credincioșii ortodocși sîrbi din comună împreună cu preotul paroh, precum și vicarul administrativ al Episcopiei sîrbe din Virșeț.

La sfîrșitul Liturghiei, împreună cu credincioșii români, s-a făcut o vizită la biserica ortodoxă sîrbă din comună.

După-masă, P. S. Vasile a făcut o vizită la sediul Episcopiei ortodoxe sîrbe din Virșeț, unde a fost primit de către P. S. Episcop Sava de Sumadia, girant al Episcopiei sîrbești ortodoxe a Banatului.

Luni, 25 aprilie, împreună cu P. S. Sava și P. C. vicar Moise Ianeș, P. S. Sa a vizitat la Palatul patriarhal din Belgrad pe P. F. Patriarh Gherman al Bisericii Ortodoxe Sîrbe. La audiență au participat și cei doi episcopi vicari, P. S. Sava și P. S. Danilo.

Cu acest prilej au fost evidențiate bunele relații tradiționale dintre cele două Biserici ortodoxe surori.

În cursul aceleiași zile P. S. Vasile a vizitat reședința P. S. Sava din Graguevăț, precum și unele minăstiri din eparhie.

Marti, 26 aprilie, P. S. Sa a revenit în țară.

Dr. CEZAR VASILIU

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

Sfințirea Sfântului și Marelui Mir la Patriarhia Ecumenică

Sf. Sinod al Patriarhiei Ecumenice a hotărît să sfințească Sfântul și Marele Mir în timpul Săptămîinii Sfințelor Patimi 1983.

O scrisoare patriarhală și sinodală a fost trimisă, în acest sens, tuturor ierarhilor Patriarhiei Ecumenice, cerindu-se, conform obiceiului, participarea credincioșilor la cheltuielile de pregătire a Sfântului și Marelui Mir. Este de amintit că Sfântul și Marele Mir sfințit de Biserica de Constantinopol acoperă nu numai propriile sale necesități, ci și pe cele ale altor Biserici Ortodoxe.

Interviul Patriarhului DIMITRIOS I asupra ecumenismului

Într-un interviu acordat la 3 martie 1983 Televiziunii italiene, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Dimitrios I s-a declarat satisfăcut de activitatea actuală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și de progresul dialogurilor teologice în care este angajată actualmente Ortodoxia.

«Dacă Consiliul Ecumenic al Bisericilor a cunoscut uneori anumite «devieri» care îndepărtau mișcarea ecumenică de la scopul său principal, nu mai este cazul astăzi» — a precizat Patriarhul Dimitrios I.

«Astăzi — a continuat Sanctitatea Sa —, ne bucurăm să constatăm că de cîțiva ani s-a realizat o reîntoarcere, lăudabilă, a Consiliului Ecumenic al Bisericilor spre căutarea *unității creștine*, care este însăși baza sa».

În ceea ce privește *dialogurile teologice* cu alte confesiuni Patriarhul Ecumenic a considerat că acestea progesează: «Bineînțeles nu există evoluții spectaculare și nu trebuie să se aștepte rezultate imediate. Dar, este îmbucurător faptul că se depune o muncă asiduă, care poate duce — noi sperăm și ne rugăm pentru aceasta —, la o întîlnire pe bază solidă a credinței Bisericii nedespărțite».

Relativ la dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică «care au atîtea puncte comune între ele», acesta progesează și «incepe să dea roade», «fără ca aceasta să însemne că nu există și dificultăți; acestea trebuie să fie considerate ca naturale, da-

torate intreruperii legăturilor dintre cele două Biserici timp de nouă secole» — a afirmat Patriarhul Dimitrios I.

Pregătirea celui de al IV-lea Seminar teologic de la Chambésy

Ca și în ultimii trei ani, Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy pregătește, pentru perioada 28 mai—20 iunie 1983, un seminar teologic care va trata tema «*Teologia în Biserică și în lume*».

În afara conferențiarilor, Seminarul va reuni circa 20 tineri teologi veniți din toate Bisericile Ortodoxe, ca și 20 tineri neortodocși, și aceasta pentru a respecta unul din scopurile esențiale ale reuniunii, adică formarea de cadre capabile să participe la dialogul ecumenic actual.

A treia Consultație pregătitoare a dialogului cu Reforma

A treia Consultație pregătitoare deschiderii unui dialog între Ortodoxie și Reformă a reunit între 6—11 martie 1983, la Geneva, teologi ai Patriarhiei Ecumenice și ai Alianței Reformate Mondiale (A.R.M.). Discuțiile s-au dus asupra temei: «Structurile și bazele trinitare ale credinței, ale Bisericii și ale autorității în Biserică».

Membrii Consultației au hotărât să dea publicității actele primelor trei Consultații (1979, 1981 și 1983) și să pregătească cea de a IV-a pentru anul 1985. De asemenea, au considerat oportună studierea posibilităților și modalităților deschiderii unui dialog teologic oficial între Biserica Ortodoxă în totalitatea sa și ansamblul Bisericilor Reformei. S-au făcut demersuri în acest sens pe lângă Patriarhul Ecumenic și pe lângă responsabilii Alianței Reformate Mondiale.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

Nouă inițiativă ecumenică în Liban

De peste 15 ani, multiple reuniuni ecumenice au apropiat Bisericile din Liban. În cursul ultimilor opt ani, în ciuda tuturor obstacolelor, căutarea unității și colaborarea n-au încetat. Recent, Comisia pentru relații externe bisericesti, mandată și reînnoită de Sfântul Sinod al Patriarhiei Antiohiei, a reluat contactele sale cu Comisia pentru relații ecumenice a Adunării patriarhilor și episcopilor catolici din Liban. Angajată în reuniuni de lucru periodice, această Comisie mixtă, care s-a reunit în ianuarie și martie 1983, este coprezidată de I. P. S. Mitropolit Georges Khodr al Muntelui Liban și de Em. Sa Joseph Houry, Arhiepiscop maronit de Tyr.

Este pentru prima oară că o întrunire ecumenică comună a fost posibilă la acest înalt nivel, mai ales după deschiderea dialogului teologic oficial între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică în 1980. «În

Liban, mai mult ca oriunde, acest dialog pe plan mondial cere să fie însoțit și completat de o înaintare comună pe teren pastoral» — apreciază Secretariatul Comisiei mixte.

Cele două Comisii au propus autorităților bisericești respective studii privind apropierea celor două Biserici. Astfel, la terminarea reuniunii din ianuarie 1983 s-a adoptat un document intitulat «Inițiative pastorale pentru comuniunea în dragoste».

Comisia speră să încurajeze și alte Biserici Apostolice să se realizeze activității sale.

«Comisia mixtă și-a început activitatea cu încredere și realism, conștientă de dificultățile oricărui efort ecumenic, dar este sigură de sinceritatea spiritului ecumenic care determină pe mulți creștini să se angajeze pe calea slujirii Bisericilor așteptând de la acestea o colaborare efecace. În sfârșit, este convinsă că este posibilă o activitate pastorală de inspirație comună în domeniul Sfintelor Taine, exprimându-și speranța într-o cateheză armonioasă, în respect față de adevăr și de diversitatea, care sînt esențiale comuniunii Bisericilor»

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

Vizita Patriarhului Diodor al Ierusalimului la Chambésy

La 14 aprilie 1983, Prea Fericitul Patriarh Diodor al Ierusalimului, însoțit de I. P. S. Mitropolit Vasile al Cezareei, I. P. S. Mitropolit Gherman al Petrei și I. P. S. Mitropolit Constantin de Scythoupolis, a vizitat Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy, unde a fost primit de I. P. S. Mitropolit Damaskinos al Elveției, directorul Centrului.

Prea Fericitul Patriarh Diodor s-a rugat în Biserica Sf. Pavel din Chambésy și a avut convorbiri cu directorul Centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice, care i-a prezentat pe colaboratorii săi, clerici și laici.

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

Acordarea titlului de «doctor honoris causa» Mitropolitului Antonie Bloom de la Londra

Academia teologică din Moscova a decernat, la 3 februarie 1983, titlul de «doctor în teologie honoris causa» I. P. S. Mitropolit Antonie Bloom de Suroj, care se găsește la Londra în fruntea eparhiei Patriarhiei Moscovei în Marea Britanie.

Distincția i-a fost atribuită ca recunoaștere a contribuției sale deosebite la mărturisirea Ortodoxiei în Occident, pentru munca sa pastorală și pentru publicațiile sale.

Mitropolitul Antonie Bloom era deja în posesia altui «doctorat honoris causa», acordat de Facultatea de teologie presbiteriană din Aberdeen pentru «predicarea Cuvintului lui Dumnezeu și pentru contribuția sa la viața spirituală din Marea Britanie».

I. P. S. Mitropolit Antonie de Suroj s-a născut în anul 1914. Și-a făcut studiile în Franța, unde a obținut doctoratul în medicină. A intrat în monahism, apoi a funcționat ca preot de parohie la Londra, unde a fost hirotonit episcop în anul 1957 și a îndeplinit funcția de exarh al Patriarhiei Moscovei pentru Europa Occidentală între anii 1965 și 1974.

Autor al mai multor cărți apărute în franceză (Școala rugăciunii, Călătorie spirituală, în «Editions du Seuil», sau «Rugăciune vie» și «Certitudinea credinței», în «Editions du Cerf», Mitropolitul Antonie este unul dintre predicatorii creștini cei mai cunoscuți în Marea Britanie.

*

BISERICA ORTODOXĂ GRECĂ

Noi publicații ale Facultății de teologie din Atena

Facultatea de teologie a Universității din Atena a publicat recent patru volume din Anuarul său consacrat operei teologice și pedagogice a patru dintre profesorii săi emeriți și anume: Prof. Vassilios Vellas, vol. nr. 22 (1975); Prof. Ioan Karmiris, vol. 23 (1976); Prof. Constantin Bonnis, vol. 24 (1979—1980) și Prof. Gherasimos Konidaris, vol. 25 (1981).

Fiecare volum cuprinde o introducere prezentând biografia, activitatea și opera teologică a profesorilor respectivi.

*

Sărbătorirea centenarului Luther la Academia din Atena

La 25 ianuarie 1983 Academia din Atena a sărbătorit, printr-o ședință specială, 500 ani de la nașterea reformatorului Martin Luther.

În cea de a doua parte a discursului solemn, Acad. Ioan Karmiris a prezentat atitudinea lui Luther față de Ortodoxie, în perspectiva dialogului actual ortodoxo-luteran.

*

BISERICA ORTODOXĂ POLONEZĂ

Alegerea ca Episcop a Profesorului Dr. Jan Anchimiuk

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Poloneze a ales ca Episcop pe teologul laic Jan Anchimiuk, de la secția ortodoxă a Academiei creștine de teologie din Varșovia.

Hirotonia întru episcop a avut loc la Varșovia la 13 martie 1983, în catedrala ortodoxă a orașului. Noul ierarh a luat numele de IEREMIA și va fi vicarul I. P. S. Mitropolit Vasile al Varșoviei, purtând titlul de Episcop de Bielsk.

P. S. Episcop Ieremia de Bielsk este doctor în teologie cu o teză asupra «Exegezei lui Origen și unele orientări ale exegezei de astăzi». El joacă un rol de prim rang în mișcarea tineretului ortodox polonez și în formarea de cadre teologice pentru Biserica Ortodoxă Poloneză.

P. S. Episcop Ieremia este membru în Comitetul central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și în Consiliul ecumenic polonez.

BISERICA ORTODOXĂ FINLANDEZĂ

Knopio — Proiectul înființării unei Facultăți de teologie ortodoxă în Finlanda

Biserica Ortodoxă Finlandeză lucrează la un proiect vizând deschiderea unei Facultăți din Joensuu, în sud-estul țării. Actualmente, proiectul este examinat de o comisie a Ministerului Educației din Finlanda.

Deschiderea Facultății va putea avea loc în doi ani. Ar fi prima Facultate de teologie ortodoxă din țară, care nu dispune la ora actuală decât de un Seminar teologic la Knopio, sediul Arhiepiscopiei.

DIASPORA ORTODOXĂ

Paris — celebrarea unității ortodoxe

Răspunzînd apelului Mitropolitului Meletios, exarh al Patriarhiei Ecumenice în Franța și președintele Comitetului interepiscopal ortodox numeroși creștini ortodocși au fost prezenți duminică 13 martie în catedrala ortodoxă greacă «Sf. Ștefan» pentru celebrarea anuală a unității ortodoxe.

Sfînta Liturghie a fost celebrată de I. P. S. Mitropolit Meletios (Patriarhia Ecumenică), împreună cu P. S. Episcop Gabriel (Patriarhia Antiohiei), P. S. Episcop-vicar Ieremia (Mitropolia greacă în Franța) și P. S. Kalistos, vicarul Arhiepiscopiei grecești pentru Marea Britanie, și cu preoții Ignace Peckstadt (Arhiepiscopia pentru Franța și Europa Occidentală a Patriarhiei Ecumenice), Gabriel Henry și Jean-Marie Arnould (Patriarhia Moscovei). Semn al unității credinței ortodoxe în diversitatea culturilor, celebrarea s-a desfășurat în șase limbi: franceză, greacă, slavonă, arabă, română și engleză.

Biserica Ortodoxă Română a fost prezentă prin I. P. S. Arhiepiscop ADRIAN al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală cu sediul la Paris.

Tema unității ortodoxe trăite în diversitatea particularităților naționale a fost reluată după-amiaza, la Institutul de teologie ortodoxă Sf. Sergiu, de P. S. Episcop-vicar Kalistos Ware, prin conferința intitulată «Unitatea în diversitate, vocație a Ortodoxiei în Occident».

*

Paris — Pregătirea celui de al V-lea Congres ortodox al Europei Occidentale

O reuniune a reprezentanților regionali ai Fraternității ortodoxe în Europa Occidentală s-a ținut la Paris, la 12 martie 1983, sub președinția E. P. Episcop Kalistos Ware (Patriarhia Ecumenică), pentru a face bilanțul diferitelor propuneri și sugestii privind tema și desfășurarea celui de al V-lea Congres ortodox al Europei Occidentale, care se va desfășura la Gand (Belgia), între 29 octombrie—1 noiembrie 1983.

Un schimb de vederi, la care au participat cei 30 reprezentanți regionali, a permis redactarea unor recomandări, care converg cu cele exprimate de ultima reuniune a Consiliului Fraternității care s-a ținut la 4 decembrie 1982.

Elaborarea definitivă a programului a fost încredințată Secretariatului Fraternității și se va face în luna aprilie 1983.

Dr. CEZAR VASILIU

C R O N I C A

Simbădă, 9 aprilie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit o delegație din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, alcătuită din: Dr. Samuel Amirthan — directorul programului de educație teologică; Dr. Reinhold Traittler, secretar pentru organizarea Adunării generale a C.E.B. de la Vancouver—Canada (iulie—august 1983); și Pr. prof. Ion Bria, directorul adjunct al Comisiei «Misiune și Evanghelizeare» din cadrul C.E.B. A fost de față P. S. Episcop Vasile Tirgoviteanul, vicar patriarhal, și P. Cuv. Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Marti, 12 aprilie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Excelența Sa Episcopul Hermann Kunst din partea Bisericii Luterane din R. F. Germania, care a primit titlul de «Doctor honoris causa» din partea Institutului teologic universitar din București. Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit la Pașatul patriarhal o agapă în cinstea distinsului oaspete, la care au participat: H.P.P.SS. Mitropoliți: Teoctist al Moldovei și Sucevei și Nestor al Olteniei, și P.P. SS. Episcopi-vicari patriarhali: Vasile Tirgoviteanul și Roman Ialomiteanul.

Joi, 28 aprilie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat ședința Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Joi, 5 mai 1983 (Joia din Săptămâna Patimilor). Prea Fericitul Patriarh Iustin. în fruntea soborului tuturor ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, a săvârșit Sfânta Liturghie în biserică minăstirii Antim din București, în cadrul căreia s-a făcut sfințirea Sfintului și Marelui Mir pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română.

Joi, 12 mai 1983, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Gunnar Stalsett, secretar general al Societății Biblice Norvegiene; pe Dl. Odd B. Telle, secretar pentru Europa, și pe Erwin Zimmermann, consilier, toți din partea Societăților Biblice Unite. La primire au luat parte: P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal; Pr. Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, și Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal.

Duminică, 15 mai 1983, Prea Fericitul Patriarh Iustin a participat la slujba tîrnosirii Catedralei din municipiul Sf. Gheorghe, județul Covasna, din cadrul Arhiepiscopiei Sibiului. Prea Fericirea Sa a fost însoțit la slujbă de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, de P. S. Episcop-vicar Roman Ialomișteanul al Arhiepiscopiei Bucureștilor și de P. S. Episcop-vicar Lucian Făgărășanul de la Sibiu.

Marți, 17 mai 1983, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat consfătuirea Sinodului permanent, care și-a desfășurat lucrările la Palatul patriarhal din București.

Vineri, 20 mai 1983, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. Nicolae Bucur, de origine română, din Cleveland, S.U.A., venit într-o vizită în țara noastră, la invitația Asociației «România». A fost de față P. S. Episcop-vicar patriarhal Vasile Tîrgovișteanul.

Marți, 31 mai 1983, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. Arthur Schneider, președintele Fundației «Apelul pentru conștiință» din New York—S.U.A. La primire a participat Dl. Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor. A fost de față P. S. Episcop-vicar patriarhal Vasile Tîrgovișteanul.

• ÎNDRUMĂRI • PĂSTORALE •

SLUJBA SFINTELOR PĂȘTI DE LA ÎNCEPUT PÎNĂ AZI *

Drd. DĂNUȚ-CORNEL SUCIU

A. DESPRE SĂRBĂTOAREA SFINTELOR PĂȘTI (ORIGINE, IMPORTANȚĂ, MODUL DE SĂRBĂTORIRE ÎN BISERICA VECHIE, DATA)

Marile sărbători ale creștinătății nu sînt, prin natura lor, simple comemorări sau aniversări ale unor episoade ale istoriei sfînte, ci au fost instituite încă de la început pentru a exprima marile idei religioase ale creștinismului. Așa, de exemplu, sărbătoarea Paștilor exprimă, în esență, ideea de bază a doctrinei creștine, aceea de mîntuire a neamului omenesc prin Patimile, Moartea și Învierea Fiului lui Dumnezeu Întrupat.

Paștile sau sărbătoarea anuală a *Învierii Domnului* este cea mai mare dintre toate sărbătorile domnești, «a Simbetelor împărăteasă și doamnă, al praznicelor praznic și sărbătoarea sărbătorilor» (Penticoștar, *Canonul Paștilor*). Sărbătoarea Paștilor condiționează întocmirea întregului an bisericesc (liturgic), de data ei legîndu-se ordinea și denumirea duminicilor și a săptămînilor de peste an, cu evangheliile și apostolele care se citesc la Sfînta Liturghie în tot cursul anului, ordinea celor 11 pericope evanghelice care se citesc la Utreniile duminicilor, cu svetiile și voscresnele respective, precum și ordinea celor opt glasuri ale cîntărilor Octoihului¹.

1. *Originea* cuvîntului *Paști* este evreiască (de la cuvîntul Pesah — trecere). Cuvîntul a ajuns în limba română prin forma bizantino-latină *Paschae*. Sărbătoarea evreilor amintea trecerea Mării Roșii și eliberarea lor din robia Egiptului (Ieș. 12, 7), care se prăznuia la 14 Nisan și coincidea cu prima lună plină de după echinocțiul de primăvară. Termenul ebraic de Paști a trecut deci în vocabularul creștin pentru că evenimentele istorice care sînt comemorate în sărbătoarea noastră — adică Patimile, Moartea și Învierea Domnului — au coincis cu Paștile iudaic din anul 33, însă este de la sine înțeles că obiectul și motivul Paștilor creș-

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută la catedra de Liturgică și Pastorală sub îndrumarea Pr. prof. dr. Ene Braniște, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Curs de Liturgică Generală*, (mss. dact.), p. 227.

tine este altul, iar între cele două sărbători există doar o legătură de nume și o coincidență cronologică².

Paștile au fost sărbătorite, împreună cu duminica, încă din epoca apostolică. Dată fiind legătura temporală cu Paștile evreilor, între cele două sărbători s-a făcut ușor o apropiere la primii creștini, recruțați dintre evrei; pietatea acestora a trecut, pe nesimțite, asupra sărbătorii creștine celei noi, care amintea de Patimile, de Moartea și de Învierea Domnului. De aceea, Sfântul apostol Pavel raporta Paștile iudaice la Hristos și îndemna pe creștini să-l sărbătorească într-un spirit nou: «Iată Hristos, Paștele nostru, S-a jertfit pentru noi; să prăznuim deci, nu cu aluatul cel vechi, nici cu aluatul răutății și al viclesugului, ci cu azimile curăției și ale adevărului» (I Cor. 5, 7—8).

Prin Paști creștinii înțelegeau la început comemorarea anuală a trei evenimente deosebite: Cina, Patimile și Învierea, pentru următoarele motive:

- a) Ele au avut loc toate în preajma vechiului Paște evreiesc;
- b) Cina de taină a ținut oarecum locul mesei pascale și celebrarea ei înlocuia la creștini pe aceea a mesei pascale, ea devenind pentru ei un nou «Paște»;
- c) Mielul, care era jertfit și mâncat la masa pascală a evreilor, era considerat ca imaginea sau preînchipuirea Mîntuitorului, care S-a jertfit ca un miel pentru răscumpărarea păcatelor noastre³.

Comemorarea anuală a Cinei stă astfel la originea sărbătorii creștine a Paștilor; în primele trei-patru veacuri ea precedea ceea ce în literatura teologică mai târziu se va numi «Paștile crucii» (comemorarea Patimilor) și «Paștile Învierii» (comemorarea Învierii). În acest sens găsim, de exemplu, întrebuinta cuvîntul Paști într-o «Epistolă a Apostolorilor», apocrifă, scrisă în Asia Mică pe la mijlocul secolului II⁴.

Apoi, într-una dintre omiliile sale (*Omilia XII, Despre Paști*), «scriitorul sirian Afraates, din prima jumătate a secolului IV, descriind sărbătoarea Paștilor din timpul său, nu face nici o mențiune despre comemorarea Învierii Domnului; din descrierea lui reiese că momentul de căpetenie al sărbătorii era «cina pascală a Noului Testament», adică celebrarea Sfintei Cine, cu care începea sărbătoarea creștină, așa precum sărbătoarea evreiască a Paștilor începe cu masa pascală. Ceva mai mult, vorbind despre noaptea în care a avut loc Cina, el o numește «noapte pascală»⁵.

Rezultă deci că primii creștini înțelegeau prin Paști nu numai sărbătoarea Învierii, ci și pe aceea a Cinei și a Patimilor Domnului, iar uneori numai pe cea din urmă.

Cu timpul însă, cuvîntul Paști și-a restrîns sensul numai la sărbătoarea Învierii, așa cum înțelegem azi.

2. *Ibidem*. 3. *Ibidem*, p. 228.

4. La C. Schmidt, *Gespräche Jesu mit seinen Jungern nach der Auferstehung Ein Katholisch-apostolisches Sendschreiben des 2. Jahrhunderts nach einem koptischen Papyrus. Texte und Untersuchungen*, Band 43, 1919, p. 52—57 (citată la Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 228).

5. La G. Bert, *Aphraat des persischen weisen Homilien. Texte und Untersuchungen*, Band III, 1888, p. 179, 183, 191, 194, cf. Pr. prof. dr. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 228—229.

2. Modul sărbătoririi. Această sărbătoare era prăznuită ca o zi de bucurie pentru Învierea Domnului. Noaptea Învierii era petrecută în biserică, în priveghere și rugăciune; în cursul ei avea loc botezul catehumenilor, iar momentul Învierii era întâmpinat cu cântări de bucurie, cu săvârșirea Sfintei Jertfe (a se vedea Const. Ap. 5, 19) și cu lumini multe, semn al bucuriei și al luminării duhovnicești⁶. Creștinii se salutau de aici înainte, pînă la înăltare, cu salutarea *Ilristos a înviat!*, la care se răspundea: *Adevărat a înviat!* În ziua Învierii toți se îmbrățișau cu sărutarea frățească, cerindu-și iertare unii la alții, înainte de împărțire⁷. În biserici se aduceau bucate: pîine dulce (paschă), brînză, cîrnuri, mai ales miel (reminiscențe din mielul pascal al evreilor) și ouă roșii. Toate acestea erau binecuvîntate și împărțite apoi săracilor sau între creștini, așa cum se face pînă azi.

Serbarea Paștilor se prelungea o săptămînă, timp în care se săvârșea zilnic Sfînta Liturghie, la care credincioșii se împărțeau. În acest timp neofitii purtau hainele albe primite la botezul din noaptea Învierii.

3. Dacă Paștile s-au sărbătorit încă de la început în toată lumea creștină, în Biserica veche au existat mari diferențe în ceea ce privește data sărbătoririi.

Așa, de exemplu, creștinii din părțile Siriei și Asiei Mici aveau în vedere ziua anuală sau lunară și serbau întii moartea Domnului (Paștile Crucii) la 14 Nisan, apoi Învierea (Paștile Învierii) la 16 Nisan, în orice zi săptămînală ar fi căzut această dată. Era o practică iudaizantă, iar partizanii ei se numeau *quartodecimani* (τεσσαραδεκαίτηται) fiindcă sărbătoreau Paștile la 14 Nisan, adică odată cu iudeii⁸. Alți iudaizanți, de prin părțile Antiohiei, deși serbau Paștile duminică, aveau grijă ca acea duminică să cadă totdeauna înlăuntrul săptămîinii azimilor iudaice, chiar cînd aceasta, datorită calculului greșit al evreilor, cădea înaintea echinocțiului de primăvară. De aceea ei erau numiți *protopashiji*, adică cei ce serbau Paștile mai înainte de data reglementară⁹.

Dar majoritatea creștinilor, adică cei din părțile Apusului, din Egipt, Grecia și Palestina, sărbătoreau Paștile în aceeași zi săptămînală în care a murit și a înviat Domnul, adică sărbătoreau, prin tristețe și post, moartea Domnului, în vinerea cea mai apropiată de 14 Nisan (Paștile Crucii — *πάσχα σταυρώσεων*), iar Învierea Domnului în duminică următoare, care cădea totdeauna după 14 Nisan sau după prima lună care urma echinocțiului de primăvară, duminică pe care o numeau *Paștile Învierii* (*πάσχα ἀναστάσεων*)¹⁰.

6. Pr. prof. dr. Ene Braniste, *op. cit.*, p. 233; vezi și H. Leclercq, *Pâques*, în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», t. XII, pt. I, Paris, 1937, col. 1523; H. Lesêtre, *Pâques*, în «Dictionnaire de la Bible», t. IV, pt. II, Paris, 1912, col. 2105; Ignace Ephraem II Rahmani, *Les Liturgies Orientales et Occidentales*, Beirut, 1929, p. 85.

7. Pr. prof. dr. Ene Braniste, *op. cit.*, p. 233.

8. *Ibidem*, p. 229; vezi Același, *Problema unificării calendarului liturgic în Biserica Ortodoxă*, în «Ortodoxia», VII (1955), nr. 2, p. 185.

9. *Idem*, *Curs de Liturgică...*, p. 233 și *Problema unificării...*, p. 185.

10. Această din urmă practică este recomandată de Constituțiile Apostolice (V, 17—19), unde este combătută practica iudaizantă. Cf. Pr. prof. dr. Ene Braniste, *op. cit.*, p. 230.

Unii creștini (din Galia) serbau Paștile la dată fixă: 25 martie sau chiar 27 martie ¹¹.

Este ușor de înțeles că asemenea diferențe au dat naștere la discuții și controverse serioase, care amenințau unitatea Bisericii. Biserica a condamnat de timpuriu primele două practici. Astfel, canonul 7 apostolic interzice serbarea Paștilor odată cu iudeii înainte de echinocțiul de primăvară ¹².

O uniformizare a datei serbării Paștilor a încercat să introducă Sinodul I ecumenic (Niceea 325), care a adoptat practica cea mai generală, bazată pe calculul datei Paștilor la Alexandria (computul pascal alexandrin), care se reducea la următoarele norme:

a) În ceea ce privește ziua săptăminală, Paștile se vor serba totdeauna Duminică;

b) Această Duminică va fi imediat cea următoare lunii pline de după echinocțiul de primăvară;

c) Când 14 Nisan cade Duminică, Paștile va fi serbat în Duminică următoare, pentru a nu se serba odată cu cel al iudeilor, dar nici înainte acestuia ¹³.

Părinții Sinodului de la Niceea au hotărât ca pentru uniformizarea serbării, data Paștilor să fie calculată pentru fiecare an de către episcopul din Alexandria, centru cultural al antichității, unde știința astronomiei făcuse pînă atunci cel mai mare progres.

Datorită faptului că luna plină apare pe cer în unii ani mai aproape de echinocțiu iar în alții mai departe, data Paștilor poate varia într-un interval de 35 zile, între 22 martie—25 aprilie. Pentru a se stabili dinainte data Paștilor, s-au alcătuit, începînd din secolul II, diferite Pascalii, adică un fel de tabele cu data Paștilor pe mai mulți ani, pascalii mai mult sau mai puțin perfecte din pricina imperfecțiunilor legate de calculul astronomic al vechiului calendar iulian, folosit în Apus pînă la anul 1582, an în care papa Grigorie cel Mare a îndreptat calendarul, iar la noi pînă în anul 1924. De aceea, nici după Sinodul de la Niceea nu au încetat deosebirile și neînțelegerile, care s-au menținut și după îndreptarea calendarului făcută în Apus. Această îndreptare a calendarului a fost respinsă de lumea ortodoxă, încît în anul 1900 exista o diferență de 13 zile între cele două calendare.

Congresul interortodox de la Constantinopol din 1923, ocupîndu-se, între altele, și cu problema calendarului, a recomandat o metodă nouă pentru îndreptarea calendarului, metodă pe care o putem rezuma în reducerea datei echinocțiului de primăvară de la 8 la 21 martie al calen-

11. Vezi T. M. Popescu, *Problema stabilizării datei Paștilor*, în «*Ortodoxia*», 1964, nr. 3, p. 430; Pr. V. Gheorghiu, *Sîntele Paști și reforma calendaristică*, București, 1929.

12. N. Milas, *Canioanele Bisericii Ortodoxe*, însoțite de comentarii, traducere făcută de Uroș Kovincici și Nicolae Popovici, Arad, 1930, vol. I, pt. I, p. 201: «Dacă vreun episcop sau presbiter, sau diacon va sărbători Sînta zi a Paștilor cu iudeii înainte de echinocțiul de primăvară, să se caterisească».

13. Pr. prof. dr. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 186.

darului îndreptat¹⁴. Tot atunci s-a rectificat și eroarea legată de proemptonza lunii, hotărându-se ca normativ momentul cind luna plină de primăvară se arată deasupra Sfintului Mormînt al Domnului din Ierusalim.

Dar aceste hotăriri urmau să fie aplicate de fiecare Biserică Ortodoxă în parte, la momentul potrivit.

Astfel, începînd din anul 1924, Bisericile Ortodoxe au acceptat îndreptarea calendarului, afară de cele din Rusia, Serbia și Patriarhia Ierusalimului, dar cele care au adoptat calendarul îndreptat au menținut serbarea Paștilor pe stil vechi, deci între 4 aprilie și 8 mai (corespunzător perioadei 22 martie — 25 aprilie stil vechi)¹⁵.

La Consfătuirea de specialiști de la Chambesy (28 iunie—3 august 1977) au fost respinse propunerile pentru stabilizarea datei Paștilor, hotărîndu-se respectarea regulilor consfințite la Niceea¹⁶, iar Bisericile care nu au îndreptat calendarul au consimțit la îndreptarea lui, dar în momentul pe care îl vor alege ele. Numai după ce acest deziderat se va fi realizat, va fi posibilă serbarea Paștilor de către toți creștinii în aceeași duminică, pentru ca să fim una toți cei ce credem în Iisus Hristos măcar în ceea ce privește comemorarea anuală a Învierii Lui¹⁷.

B. SLUJBA SFINTELOR PAȘTI ÎN BISERICA VECHIE

I. Cele mai vechi documente și descrieri ale ei

a) *Tradiția Apostolică* a lui Ipolit, păstrată în *Rinduiala Bisericii Egiptene*, nu face nici un fel de descriere a vreunei ceremonii din slujba Paștilor. În legătură cu Paștile menționează doar faptul că nimeni nu trebuie să guste nimic în ajunul sărbătorii pînă la Învierea Domnului și împărtășirea credincioșilor¹⁸.

b) *Constituțiile Apostolice* menționează că, la sărbătoarea Paștilor, creștinii trebuie să se adune «pe cînd se luminează de ziuă, în biserică, făcînd «rugăciuni», «cereri», citind Legea, Proorocii, Psalmii pînă la cîntatul cocoșilor. Și după ce ați botezat catehumenii și ați citit Evanghelia, aduceți jertfa...»¹⁹.

c) *Testamentul Domini* face, la fel, mențiuni în legătură cu modul de săvîrșire a slujbelor de la sărbătoarea Sfințelor Paști. Aflăm de aici că în ziua Sîmbetei Mari se făcea exorcizarea catehumenilor, că în noaptea de Sîmbătă spre Duminică se adunau credincioșii în Biserică, unde ce făceau citiri, se cîntau psalmii, iar episcopul sau preotul, predica. Tot acum se făcea și botezul catehumenilor, moment asupra căruia documentul se oprește mai mult. Se menționează că cei de curînd botezați

14. A se vedea mai pe larg Pr. prof. dr. Ene Braniste, *art. cit.*, p. 191—198.

15. *Ibidem*, p. 212.

16. *Idem*, *Pe calca unității creștine în serbarea Sfințelor Paști*, în «Telegraful Român», an 128 (1980), nr. 13—16, p. 6—7.

17. *Ibidem*.

18. Hippolyte de Rome, *La Tradition Apostolique d'après les anciennes versions*, introduction, traduction et notes par Bernard Botte, Paris, 1968 (în Colectia «Sources chrétiennes», nr. 11 bis).

19. *Constituțiile Apostolice*, cartea V, cap. XIX, la Pr. Ioan Mihălcescu, *Scrierile Părinților Apostolici împreună cu Așezămintele și canoanele apostolice*, traducere din original, Chișinău, 1928, p. 138—139.

se roagă, în continuarea slujbei, împreună cu ceilalți credincioși, și primum Sfința Împărtășanie²⁰.

d) *Insemnările de călătorie ale Pelerinei Egeria* din sec. IV, ne furnizează pentru prima dată informații ceva mai amănunțite și mai clare despre modul de celebrare a sărbătorii Sfințelor Paști. Astfel, Egeria menționează că la Ierusalim slujba pascală începea cu vecernia care era săvârșită în bazilica Martyrium, de pe Golgota. În cadrul privegherii pascale se oficia în baptisteriul de pe Golgota botezul catehumenilor, iar împărtășirea neofitilor se făcea la Liturghia oficială în biserica Martyrion. Simbătă noaptea, târziu, se făcea o procesiune în cîntări de imne de la biserica Martyrion la «Anastasis» (biserica Învierii), unde se citea textul din Evanghelie cu relatarea Învierii (Matei 28, 1—10); se făcea apoi o rugăciune, după care episcopul săvârșea din nou Sfința Jertfă²¹.

Documentul menționează apoi că în Duminica Paștilor se făcea o procesiune la biserica Martyrion, unde se oficia «slujba Ceasurilor și Liturghia, după care se mergea în cîntări de imne la biserica Anastasis. Se făcea aici Vecernia... după care mulțimea conducea pe episcop, în cîntări, la biserica de pe Sion, unde Mîntuitorul se arătase prima dată ucenicilor Săi în seara zilei Învierii. Aici se intonaau imne potrivite cu ziua și locul, se făcea rugăciune și se citea textul respectiv din Evanghelie (Ioan 20, 19—25)»²². După aceea, se făcea din nou o rugăciune, «episcopul binecuvînta pe catehumeni și pe credincioși, după care se întorceau toți acasă, la al doilea ceas din noapte»²³.

Constatăm tendința palestiniană de reconstituire istorică a evenimentelor, care a frapat-o într-atît pe Egeria, încît ea repetă mereu că «...la Ierusalim și în împrejurimile lui textele liturgice se adaptau strict *diei et loco*»²⁴.

2. Primele rînduiri ale ritualului pascal în cărțile de slujbă manuscrise

Urmărind cîteva dintre aceste cărți de ritual în manuscris, reprezentative pentru tradiția ierusalimiteană, constantinopolitană sau monastică, putem reface intrucitva evoluția slujbei Paștilor, de la starea descrisă de pelerina Egeria la starea actuală din Penticostar. Ca și în cazul cultului ortodox în întregime, și în cazul slujbei Paștilor, variatele tradiții s-au influențat reciproc.

a) Față de forma descrisă de pelerina Egeria, cărțile de ritual menționează mai precis anumite elemente ale slujbei Paștilor în tradiția ierusalimiteană. Astfel, în Biserica de la Ierusalim se dezvoltă într-un mod deosebit ceremonia aprinderii focului (luminii) la Sfințul Mormînt,

20. Ignatius Ephraem I Rahmani, *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, Mainz, 1899 (reproducere, Hildesheim, 1968), p. 133—135.

21. Hélène Pétré, *Ethérie, journal de voyage*, texte latin, introduction et traduction, în «Sources Chrétiennes», Paris, 1971, p. 240.

22. Hélène Pétré, *op. cit.*, p. 242.

23. *Ibidem*, p. 244.

24. A. Baumstark, *Liturgie comparée, Principes et méthodes pour l'étude historique des liturgies chrétiennes*, III-e éd., Chevetogne, 1953, p. 174.

ceremonie care va rămâne în slujbele ortodoxe doar prin actul aprinderii făcliei preotului și al chemării «Veniți de luați lumină!».

Cit privește *slujba Ajunului* pascal, aceasta era alcătuită din Vecernie, urmată de *slujba Ajunului* însuși, care consta din 10 lecturi din Vechiul Testament (în timpul cărora se administra botezul) și Sfinta Liturghie. După cum arată *Lectionarul Armean* manuscris (prima jumătate a secolului V), această slujbă se săvârșea în biserica Martyrion, după care se făcea o procesiune la Anastasis (biserica Învierii), unde se săvârșea a doua Liturghie²⁵, al cărei scop pare să fi fost o celebrare a învierii la locul unde aceasta avusese loc.

Din *Lectionarul Armean* și cel *Georgian* se pot constata puține schimbări, cele mai importante referindu-se la elementele imnice. Mai precis, cele două manuscrise conțin imne care nu au la origine aceiași psalmi.

În *Lectionarul Georgian* constatăm suprimarea celei de a doua Liturghii. Ceea ce rezultă în special din manuscrisul de la minăstirea Sfinta Cruce din Ierusalim (Hagios Stavros 43), este faptul că se încerca readucerea vechii slujbe a Ajunului la schema unei Vecernii praznicale²⁶ prin introducerea Psalmului 140 și a imnului «Lumină lină».

Cit privește *Utrenia*, putem constata lipsa multor elemente ale slujbei obișnuite. Acestea sînt: întreaga secțiune a psalmodiei nocturne, Psalmul 50 și Doxologia Mare²⁷. Punctul de plecare pentru elaborarea acestei slujbe nu a fost *Utrenia* obișnuită, ci *slujba Ajunului*, la care s-au adăugat o serie de elemente din *Utrenia* monastică cum sînt: Canon, Exapostilaria și Laudele²⁸.

Potrivit manuscrisului Hagios Stavros 43 (= 1122), structura *Utreniei Paștilor* era următoarea: *Procesiunea* de la Patriarhie la ușile de la biserica Învierii (Anastasis); *binecuvîntarea inițială* «Δόξα τῇ Ἀγίῳ» troparul «Hristos a înviat», care se cînta cu stihuri din Psalmi; intrarea în biserica Anastasis cu Psalmul 117, 19; *Canon* cu *Ipacoi* după a treia odă, *Condac* după a șasea; *Agios Kitios* și *Exapostilaria* după a noua; *laudele* cu stihira Învierii, citire din *Omilia Sfîntului Ioan Gură de Aur* în limba greacă și arabă, *sărutul păcii*, *ectenă* și rugăciune cu apolis²⁹.

În ceea ce privește *Liturghia* din dimineața Învierii, documentele prezintă ca elemente comune Apostolul și Evanghelia, dar diferă în ceea ce privește cîntările.

Pentru reliefarea rînduiei slujbelor de Paști din Biserica Ierusalimului, vom reda o schemă care rezultă din *Lectionarul Armean* și care va servi pentru rînduielele celorlalte tradiții³⁰. Astfel, această rînduială conținea :

- † Vecernia
— psalm
— aprinderea luminii

25. Gabriel Bertonière, *The Historical development of the Easter Vigil and related services in the Greek Church*, în «Orientalia Christiana Analecta», 193, Roma, 1972, p. 294. 26. *Ibidem*, p. 295. 27. *Ibidem*, p. 94. 28. *Ibidem*, p. 296.

29. *Ibidem*, p. 94. 30. *Ibidem*, p. 194.

† Slujba Ajunului

- psalm introductiv
- 10 citiri din Vechiul Testament în timpul cărora era administrat botezul
- intrarea episcopului cu noii botezați

† Utrenia

† Liturgia

† A doua Liturgie. în biserica Anastasis

b) Inițial și Patriarhia Constantinopolului a primit rânduielele de bază ale slujbelor din Patriarhia Ierusalimului. În decursul timpului însă, la forma de bază a slujbei s-au adăugat unele elemente locale și elemente venite din tradiția monastică.

Un prim element constă într-o ceremonie preliminară, pe care o menționează atât manuscrisul *Tipiconului Sfintei Sofia* — *Hagios Stavros* 43 — (950—959), cât și *Tipiconul Sfintei Sofia* din manuscrisul *Patmos 266* (sf. sec. IX — încep. sec. X).

Această ceremonie consta din venirea împăratului la biserica Sf. Sofia pentru momentul schimbării veșmintelor altarului, moment însoțit de un mic ritual, și care avea loc pe la ceasul al VI-lea, după ce patriarhul tămia biserica³¹. Aceeași ceremonie o redă și *Codex A 104* din Biblioteca regală din Dresda (între 950 — prima jum. a sec. XI), care redă și rânduiala amănunțită a acestei ceremonii³², rămasă în formă mai simplă și în slujba actuală din Biserica Ortodoxă.

Referitor la slujba Vecerniei, aceasta prezintă o îmbinare a mai multor tradiții, ca acelea de la Constantinopol și de la Sfântul Sava, care vin peste aceea a Ierusalimului, îmbinare care este indicată de folosirea psalmilor introductivi din primele două tradiții: Ps. 85 de la Sfânta Sofia și Ps. 103 de la minăstirea Sfântul Sava, după care urmează Ps. 140 (manuscrisul din Dresda).

În ceea ce privește ordinea lecturilor vechi-testamentare se constată o sincronizare a 8 lecturi, cu deosebirea că lecturile din Fac. 22, 1—5 și Isaia 60, 1—6 au schimbat locurile: în timp ce la Ierusalim prima are locul al doilea, iar cealaltă locul VI, la Constantinopol este invers³³.

În timpul săvîrșirii botezului, toate tipicele arată că se cînta textul din Gal. 3, 27 (în special *Euchologionul Patriarhal din Marea Biserică* — sec. X)³⁴.

La *Liturgie* se relevă faptul că tema baptismală înlocuiește pe aceea a învierii. Astfel, manuscrisul din Dresda menționează deosebirea dintre Apostolul citit la Ierusalim (I Cor. 15, 1—11) și cel de la Constantinopol (Rom. 6, 3—11)³⁵. De asemenea, Isaia 58, 8 înlocuiește obișnuitul Aliluia, readucînd în prim plan învierea care va fi relatată de Evanghelia (Matei 28, 1—20).

În ceea ce privește *Utrenia*, se evidențiază forma celei oficiate în biserica palatului, formă care suferise puternice influențe din rânduiala minăstirii Sfântul Sava și se alcătuiește din: versetele Psalmului, cu tro-

31. *Ibidem*, p. 121.32. Vezi mai pe larg *Ibidem*, p. 122.33. *Ibidem*, p. 128.34. *Ibidem*, p. 134.35. *Ibidem*, p. 137.

parul «Hristos a înviat», înaintea ușilor bisericii; ectenie și intrarea în biserică cu cîntarea canonului Paștilor.

La *Liturghia* din ziua Învierii se cîntă din nou textul din Gal. 3, 27, se citește Apostol din Fapte 1, 1—8, cu stihuri din Ps. 101; Evanghelia de la Ioan (1, 1—17) se citește în grecește și latinește³⁶. Se pare că «obiceiul de a citi Evanghelia de Paști în mai multe limbi merge înapoi în timp pînă la Sozomen, care relatează că acest obicei era practicat în toate sărbătorile mai mari»³⁷. De asemenea, manuscrisele *Hagios Stavros 40* și *Patmos 266* menționează că se cînta chinonicul «Trupul lui Hristos...».

Tradiția monastică este aceea care definitivează forma slujbei de Paști.

Astfel, la *Vecernia* Ajunului se menționează Ps. 103, Ectenia mare, Ps. 140. La ultimul verset al Ps. 140, preotul se îmbracă și săvîrșește Proscomidia. Se cîntă 9 stihiri, după care se face vohodul cu Evanghelia și se cîntă «Lumină lină». Urmează cele 15 lecturi, identice cu cele din tradiția constantinopolitană (Tipicul minăstirii Sfintul Sava notat *Saba 311* — din sec. XV—XVI)³⁸.

Urmează *Liturghia* Sfintului Vasile, cu cele din rînduiala constantinopolitană, dar cu Heruvicul «Să tacă tot trupul».

Utrenia se începe în nartex, unde preotul, tîmîind, dă binecuvîntarea «Mărire sfintei și celei de o ființă și de viață făcătoarei Treimi», după care cîntă troparul «Hristos a înviat» de trei ori, apoi cu stihurile. După aceasta preotul cîntă cu glas tare prima parte a troparului, iar credincioșii răspund cu a doua parte, momente în care se deschid ușile. Ectenia mare se rostește din altar; se începe canonul. După fiecare oadă se rostește ectenia mică, fiecare ectenie avînd ecfonisul ei. După oda a III-a se cîntă Ipacoi, după a VI-a Condacul și Icosul, și citire din Sfintul Grigorie de Nazianz. După oda a IX-a se cîntă, de trei ori, Luminînda «Cu trupul adormind...». Urmează apoi Laudele, identice cu cele din slujba de azi, sîrutul păcii, cuvîntul de învățătură al Sfintului Ioan Gură de Aur și apolisul³⁹.

Liturghia Sfintului Ioan Gură de Aur este aceeași și în manuscrisele monastice (*Tipiconul minăstirii Sfintul Sava*, manuscrisele din minăstirea Sfintul Ioan Teologul din insula Patmos — *Patmos 360*, *Patmos 218*, *Patmos 221*, *Manuscrisele de la minăstirea Sfînta Ecaterina din Sinai*) ca și în *Tipiconul Sfintei Sofii*, cu deosebirea că aici se menționează și stihurile Antifoanelor⁴⁰, după Vohod cîntîndu-se Ipacoi și Condacul, iar Troparul «Hristos a înviat» înlocuind cîntările «Întru numele Domnului...», «Bine este cuvîntat», «Văzut-am lumina...», «Să se umple gurile noastre...»⁴¹.

Este ușor de observat asemănarea acestor rînduieli ale slujbei Paștilor cu cele ale slujbei pe care o găsim azi în Penticostar.

36. *Ibidem*, p. 149.

39. *Ibidem*, p. 159—160.

37. *Ibidem*, p. 150.

40. *Ibidem*, p. 160—161.

38. *Ibidem*, p. 157.

41. *Ibidem*, p. 161.

3. Innografia Paștilor, innografi principali, formarea Penticostarului

Alcătuirea innografică a slujbelor Paștilor a constat dintr-un proces relativ lung de transformare și adaptare a diferitelor imne compuse de Sfinții Părinți, care au luat, încetul cu încetul, locul Psalmilor și cântărilor vetero-testamentare care alcătuiau inițial rânduiala slujbelor.

Cartea Triodului s-a definit ca o unitate distinctă în secolul al XI-lea, îmbogățindu-se mereu începând cu secolul al IX-lea. La Imnele lui Sofronie al Ierusalimului, ale lui Andrei Criteanul și ale lui Cosma Ierusalimiteanul, s-au adăugat, în secolul al IX-lea, cântările fraților Iosif și Teodor Studitul. Prin opera ultimilor doi innografi Triodul a prins o fizionomie consistentă. În secolul XI, când Mineiele căpătaseră o fizionomie de cărți de sine stătătoare, se înțelege că restul vechiului tropologhion care nu era decît seria imnelor Triodului, rămînea «ipso facto» o carte deosebită⁴².

Starea actuală a imnelor din Triod pentru slujbele din Simbăta Paștilor este următoarea :

— la Utrenia monahia Cassia a compus primele 4 irmoase de la cîntările I, II, IV și V ale canonului. Aceste irmoase au folosit ca model lui Marcu, egumenul lavrei Sfîntului Sava, mai apoi episcop al Idruntului (sf. sec. IX), în compunera troparelor pînă la oda a șasea a aceluiași canon. În felul acesta, Marcu a completat tetraoda lui Cosma Melodul, care formează ultima parte a aceluiași canon⁴³.

— La Vecernie, care este împreună cu Liturgia Sfîntului Vasile, se cîntă : la «Doamne strigat-am...» pe glasul I, stihirile Învierii din Octoih, create de Sfîntul Ioan Damaschinul († 754), după care se cîntă alte trei stihiri ale Simbetei celei mari, repetînd una pe glasul al 3-lea.

Un timp Penticostarul a format aceeași carte cu Triodul, numîndu-se chiar Triod-Penticostar, sau «Triodul înflorit». Alcătuirea Penticostarului este legată de numele lui Iosif Studitul, deși această carte cuprinde și compoziții ale altor autori de mai tîrziu. În tot cazul, ea se datorează în general școlii innografice din minăstirea Studion⁴⁴. Printre ceilalți autori de cîntări care intră în alcătuirea Penticostarului amintim pe : Anatolie, Andrei Criteanul, Cosma, Gherman, Ioan Arela, Ioan Damaschinul, Ioan Monahul, Leon Despotul, Teofan etc⁴⁵.

La Utrenia Paștilor, canonul ajunge la un tip normativ prin pozițiile Sfîntului Ioan Damaschinul, care a folosit frumoasa predică festivă de Paști a Sfîntului Grigorie de Nazianz, care începe cu cuvintele : «Ziua învierii, să ne luminăm cu prăznuirea, să ne îmbrățișăm unul pe altul, să zicem : fraților și celor ce ne urăsc pe noi...», iar în cuprinsul ei găsim formulele : «Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase, astăzi înviez împreună cu Tine»⁴⁶.

42. Pr. Petre Vintilescu, *Despre poezia innografică din cărțile de ritual și cîntarea bisericească*, București, 1937, p. 153—154.

43. *Ibidem*, p. 125—126 ; Vasile Mitrofanovici, *Liturgia Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, p. 636 ; Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Cursul de Liturgică Generală*, mss. dact. p. 236.

44. Pr. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 122.

45. *Ibidem*, p. 310—380.

46. P.G., t. XXXVI, col. 369. Cf. Pr. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 104.

Sau, într-o altă cuvîntare de Paști, numerotată a 45-a între Cuvîntările Sfîntului Grigorie de Nazianz, el încheie astfel : «O, Paștile cele mari și sfînte, O, Hristoase...»⁴⁷.

Condacele și Icoasele din Duminica Paștilor sînt atribuite lui Roman Melodul.

La Vecernia din Duminica Paștilor (a doua Înviere), se cîntă trei stihiri ale lui Anatolie pe glasul 2, pe lingă cele trei ale Învierii, care sînt, probabil, ale Sfîntului Ioan Damaschinul.

C. RINDUIALA ACTUALĂ A SLUJBEI PAȘTILOR⁴⁸

1. Vecernia, unită cu Liturgia Sfîntului Vasile

În dimineața Simbetei Mari se citesc Ceasurile (al treilea, al șaselea și al nouălea), cu Obednița, (începînd de la Fericiri). După otpustul Obedniței se săvîrșește Vecernia Duminicii Paștilor, unită cu Liturgia Sfîntului Vasile cel Mare. Încă înainte de otpustul Obedniței preotul dă binecuvîntarea pentru Liturgie, după care la strană se face începutul obișnuit al Vecerniei ; la «Doamne strigat-am» stihirile din Triod, vohod cu Evanghelia, «Lumină lină» și îndată, fără prochimen, se citesc paremiile cu rînduiala din Triod. După paremi și după cîntarea celor trei tineri urmează ectenia mică, după care se cîntă «Cîți în Hristos v-ați botezat» (așa cum se făcea odinioară la botezul catehumenilor). După Apostol nu se cîntă Aliluia, ci stihirile din Triod, cîntîndu-se după fiecare : «Scoală-Te Dumnezeuule, judecă pămîntul». Urmează citirea Evangheliei și se continuă apoi Liturgia Sfîntului Vasile cel Mare, după rînduiala ei.

În loc de heruvicul obișnuit se cîntă : «Să tacă tot trupul omenesc...», iar în loc de axion : «Nu te tingui pentru mine, Maică», chinonicul «Sculatu-S-a ca din somn Domnul...». În loc de «Văzut-am lumina...» se cîntă : «Pomenește-ne pe noi, Milostive precum ai pomenit pe tilharul în împărăția cerurilor».

În unele biserici, după rugăciunea amvonului, se face binecuvîntarea vinului și a pîinii pentru «Paștele Mic», după rînduiala care se va arăta la Liturgia Sfîntelor Paști.

2. Utrenia (Slujba Învierii)

În după-amiaza Simbetei celei Mari se împodobește biserica, înlocuindu-se perdelele și acoperămintele negre de pînă acum, cu altele, luminate. În multe biserici credincioșii vin de cu seară și priveghează în biserică toată noaptea. Către orele 11 noaptea se bate toaca și se trag clopotele. Preotul face rugăciunile obișnuite de duminică, ia epitrahilul și ieșind în fața ușilor împărătești dă binecuvîntarea pentru începutul Miezonopticii : «Binecuvîntat este Dumnezeuul nostru...» și intră în al-

47. P.G., t. XXXVI, col. 664. Cf. Pr. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 105.

48. A se vedea *Slujba Învierii*, București, 1960 ; *Tipic Bisericesc. cuprînd rînduialile celor 7 Tainc, Sfînta Liturgie, Terugiile și altele*, București, 1976 ; *Pastoral*, București, 1973, ed. VI ; *Triod*, București, 1970, ed. VII.

lar, iar la strană se zic rugăciunile începătoare și psalmul 50, după care se citește canonul Utreniei Simbetei celei Mari din Triod, și se încheie cu otpustul. Apoi se sting toate luminile din biserică, afară de candela de deasupra Sfintei Mese.

Preotul îmbracă toate veșmintele (luminate) și, cu puțin timp înainte de miezul nopții, aprinde de la candelă o făclie mare, iese prin ușile împărătești și rostește chemarea: «Veniți de primiți lumină!» Credincioșii vin și iau lumină de la preot și unii de la alții. Apoi, preotul ia Sfânta Evanghelie și Sfânta Cruce și iese prin sfințele uși. Înaintea lui merg cu icoana Învierii paracliserul și cîntăreții, purtînd toți făclii aprinse și cîntînd «Învierea Ta, Hristoase Mintuitorule...». Toți credincioșii ies afară, în biserică rămînînd numai acela care aprinde candelile și sfeșnicele. Preotul vine în fața mesei pe care se pun Sfânta Evanghelie, Sfânta Cruce, icoana Învierii și două sfeșnice cu lumina aprinsă. După ce rostește Sfânta Evanghelie (Matei 28, 1—15)⁴⁹ (citirea acestei Evanghelii simbolizează vestirea îngerului către femeile mironoște, acestea începînd vestirea Învierii pentru întreaga lume. Este ca o proclamare de început a marelui eveniment, motivul Evangheliei grefîndu-se pe toată slujba Paștilor), cădește și dă binecuvîntarea pentru începutul Utreniei: «Slavă Sfintei și Celei de o ființă și de viață făcătoarei Treimi...»; cîntăreții și credincioșii răspund: «Amin», și se cîntă troparul «Hristos a înviat» de trei ori, începînd preoții. Apoi preotul rostește stihurile Paștilor («Să învieze Dumnezeu...»), după fiecare cîntîndu-se troparul (așa cum prevede Penticostarul). Preotul zice apoi ectenia mare, după al cărei ecfonis binecuvîntază pe credincioși zicînd de trei ori: «Hristos a înviat!». Intrucît la bisericile de enorii, mai ales la orașe, mulți dintre cei de față se împrăștie și pleacă pe la casele lor, preotul poate citi acum, în azul tuturor, Pastorală chiriarhului, ori cuvîntul său de învățătură, potrivit cu marea sărbătoare.

Preotul intră apoi în biserică⁵⁰ cu Sfânta Evanghelie și Sfânta Cruce, precedat de cei ce poartă icoana Învierii și steagurile⁵¹. Cîntăreții încep să cînte Canonul Învierii. La începutul fiecărei cîntări a canonului preotul face căderea mare, iar la sfîrșitul fiecărei cîntări se repetă irmosul, după care se cîntă troparul «Hristos a înviat din morți...». După fiecare cîntare preotul rostește ectenia mică. După cîntarea a 3-a se citește

49. *Slujba Învierii* tipărită la Rîmnicul Vilcea în 1861 nu prevedea citirea Evangheliei și nici rostirea stihurilor Învierii, ci din fața ușilor bisericii se cîntă «Hristos a înviat», preotul înseamnă așa cu crucea, după care se intră în biserică cîntînd «și celor din mormînte viață dăruindu-le» (vezi Lunghulescu Dimitrie, *Manual de practică liturgică*, București, 1926, p. 125. Semnul crucii făcut peste ușile bisericii este amintit și de acesta în lucrarea sa, p. 129).

50. În *Tipicul bisericesc* alcătuit de Bojor Victor și Ștefan Roșianu (flaj, 1914) nu se prevede citirea Evangheliei în fața ușilor bisericii, dar se adaugă o întreită înconjurare a bisericii după rostirea stihurilor Învierii și cîntarea troparului «Hristos a înviat». După a treia procesiune, preotul bate cu crucea în ușa bisericii, zicînd: «Ridicați boieri, porțile voastre...», ca la slujba sfințirii bisericii (p. 285). Așa se procedează prin multe părți ale țării (în Ardeal și Moldova).

51. Edițiile *Tipicului bisericesc* de la București, 1851, Rîmnicul Vilcea, 1861, nu prevăd iesirea în fața bisericii, ci rînduiala se face în biserică, în fața ușilor împărătești sau în naos, sub policandru (D. Lunghulescu, *op. cit.*, p. 125—126).

Ipacoi : «Venind mai înainte de zori...», iar după a 6-a se cîntă Condacul : «De Te-ai și pogorit în mormînt...» cu Icosul : «Pe Soarele cel mai înainte de soare...».

În minăstiri se citește acum Sinaxarul zilei. După aceea se cîntă de trei ori «Învierea lui Hristos văzînd...».

După cîntarea a 9-a urmează ectenia mică și îndată Luminînda : «Cu trupul adormînd...», de trei ori. Apoi «Toată suflarea...» și stihurile Laudelor : patru ale Învierii și patru stihuri ale Paștilor (din Penticostar). După «Mărire... Și acum...», Ziua Învierii, și să ne luminăm cu prăznuirea...» se cîntă troparul de mai multe ori, timp în care se face sărutarea frățească. După aceea se citește «Cuvîntul de învățătură» al Sfîntului Ioan Gură de Aur (din Penticostar).

Slujba continuă cu ectenia întreită, ectenia cererilor și apolisul Învierii, la care preotul adaugă «Și ne-a dăruit nouă viață veșnică. Închină-mu-ne Învierii Lui celei de a treia zi». La sfîrșit se cîntă de trei ori «Hristos a înviat din morți».

3. Ceasurile Sfîntelor Paști

În ziua de Paști și în toată Săptămîna Luminată, ca și în ziua odovaniai praznicului, rînduiala Ceasurilor obișnuite se înlocuiește cu alta, mai scurtă, care se citește în minăstiri. Această rînduială se găsește în Penticostar, după aceea a Utreniei din ziua Paștilor și se caracterizează prin aceea că nu are lecturi din Psaltire, ci este alcătuită numai din cîntări ale Învierii, precum se poate vedea din următoarea schiță :

Preotul (cu epitrahil) : «Binecuvîntat este Dumnezeuul nostru», Cînt. : «Hristos a înviat din morți» (de trei ori), «Învierea lui Hristos văzînd» (cîntat ori cîtit), Ipacoi al Învierii, glasul IV («Venit-au mai înainte...»), Condacul Învierii («De Te-ai și pogorit în mormînt...»), Slavă, «Ca un purtător de viață...» Și acum «Ceea ce ești locaș sfințit...», Doamne miluiește (de 40 de ori), Slavă, Și acum... «Ceea ce ești mai cinstită...», «Întru numele Domnului...». *Preotul* «Pentru rugăciunile Sfîntilor Părinților noștri...», «Hristos a înviat din morți» (de trei ori), Slavă... Și acum..., Doamne miluiește (de trei ori), Părinte, binecuvîntează. *Preotul* : Otpustul Paștilor⁵².

Aceeași rînduială se face și în locul celorlalte Laude mici (Pavecernița și Miezonoptica) în toată Săptămîna Luminată.

4. Sfînta Liturghie

După ce se închină înaintea Sfintei Mese, zicînd de trei ori «Hristos a înviat», preotul dă obișnuita binecuvîntare, după care, cu cădelnița în mina dreaptă și o făclie în mina stîngă, rostește stihurile Paștilor ca la Utrenie, la care se cîntă troparul Învierii. Urmează ectenia mare, antifoanele Paștilor, cu stihurile lor, după rînduiala din Penticostar. La Vohod, în loc de «Veniți să ne închinăm...», se cîntă stihul «În biserică

⁵² Penticostar, ed. cit. p. 27—29 și Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica Specială*, București, 1980, p. 146—147.

binecuvințați pe Dumnezeu...», «Hristos a înviat din morți...» și Ipacoi de la Utrenie, iar în altar preotul cântă Condacul. În loc de «Sfinte Dumnezeule...» se cântă «Cîți în Hristos v-ați botezat...». La Axion se cântă «Îngerul a strigat...»⁵³.

În timpul cîntării axionului se aduce coșul cu prescuri tăiate, peste care s-a turnat vin curat. După axion preotul vine în față și citește rugăciunea de binecuvîntare a plinii (Molitvelnic, București, 1965, p. 153) și stropște plinea cu apă sfințită, zicînd rugăciunea: «Se binecuvîntează și sfințește plinea aceasta prin stropirea cu această apă sfințită...». Aceasta se va lua după Liturghie ca anafură (cei ce se împărtășesc o iau după Sfînta Împărtășanie).

La «Cu frică de Dumnezeu...» se răspunde «Hristos a înviat», după care preotul vine între ușile împărătești și citește din Molitvelnic «Rugăciunea în luminata zi a Învierii lui Hristos la împărtășirea credincioșilor» și «Cuvîntul de învățătură al Sfîntului Ioan Gură de Aur». Apoi unul dintre credincioși citește rugăciunea: «Cred, Doamne, și mărturisesc...» și «Cinei Tale celei de taină», după care preotul împărtășește pe credincioși și li se dă «Paștele Mic» (în loc de anafură), în timp ce se cântă chinonicul: «Trupul lui Hristos primiți...».

La «Mintuiește, Dumnezeule, poporul Tău...» și la «Totdeauna...» se răspunde cu «Hristos a înviat din morți...».

După ectenie și rugăciunea amvonului, se citește «Rugăciunea la binecuvîntarea cîrnurilor» precum și «Rugăciunea la binecuvîntarea brinzei și a ouălelor de Paști», după care, în loc de «Fie numele Domnului...», se cântă de trei ori «Hristos a înviat din morți...» și se face apolisul special ca la Utrenie. După apolis, preotul citește Pastorală chiriarhală (dacă n-a citit-o mai înainte) și face miruirea credincioșilor care nu s-au împărtășit, dîndu-li-se «Paștele Mic» (anafură).

5. Vecernia din ziua Paștilor (a doua Înviere)

Vecernia zilei următoare (luni din săptămîna Luminată) se face mai în toate bisericile, potrivit unui uz mai nou, mai devreme ca de obicei, și anume în jurul orei 12, după cum urmează:

Preotul, îmbrăcat în toate veșmintele luminate, cu cădelnița și o făclie, dă binecuvîntarea «Slavă Sfintei și Celei de o ființă... și nedespărțitei Treimi...», după care se cântă de trei ori «Hristos a înviat din morți...». Urmează începutul pascal obișnuit (stihurile Paștilor și ectenia mare), după care cîntăm «Doamne, strigat-am...» cu stihurile și stihurile din Penticostar, pe glasul al 2-lea. Se face vohodul cu Sfînta Evanghelie și, după «Lumină lină», se cântă prochimenu pe glasul 7: «Cine este Dumnezeu mare ca Dumnezeul nostru...», cu stihurile sale. Se citește Sfînta Evanghelie (Ioan 20, 19—25), verset cu verset (unde este posibil, în mai multe limbi), care ne reamintește de prima arătare a Mintuitorului către Ucenicii Săi, în însăși ziua Învierii, pe seară.

53. *Tipicul* de la Blaj recomandă la Liturghia din dimineața Învierii «să se citească Evanghelia în mai multe limbi, pe stihuri» (Bojor Victor și colab., *op. cit.*, p. 286).

Urmează ectenia întreită și celelalte, iar la slăhoavnă se cîntă stihurile Paștilor din Penticostar, cu stihurile lor : « Slavă..., Și acum..., Ziua Învierii ! Și să ne luminăm cu prăznuirea... », care se termină cu « Hristos a înviat din morți... » (de trei ori).

Se face apoi sărutarea icoanei Învierii, a Sfintei Evanghelii și a Sfintei Cruci, după rînduială, după care urmează același otpust special, al Învierii, care s-a rostit la toate celelalte slujbe de la Paști și se va rosti toată Săptămîna luminată.

D. REMINISCENȚE ALE BOTEZULUI CĂTEHUMENILOR DE ODINIOARĂ ÎN SLUJBA DE AZI A PAȘTILOR

Precum este știut, în primele veacuri ale creștinismului, botezul catehumenilor se săvîrșea numai la Sfintele Paști, dar, cu timpul, înmulțindu-se numărul celor care trebuiau să fie botezați, se săvîrșea botezul și în alte sărbători : la Nașterea Domnului, Botezul Domnului (Epifania) și Pogorîrea Sfîntului Duh (Rusaliile).

În legătură cu acest mod originar de săvîrșire a botezului numai la praznicul Învierii Domnului, unii liturgiști afirmă că, prin semnificația lor, slujba Botezului și aceea din sărbătoarea Paștilor deveneau complementare. Așa, de exemplu, teologul american (de origine rusă) Alexander Schmemmann afirmă chiar că « Paștile ca sărbătoare liturgică și postul ca pregătire liturgică pentru Paști s-au dezvoltat originar din celebrarea botezului și că Paștile, Sărbătoarea Sărbătorilor, este cu adevărat împlinirea botezului, iar botezul este cu adevărat o taină pascală »⁵⁴.

Cu timpul însă, numărul celor care trebuiau botezați a crescut mult, încît nu se mai putea păstra obiceiul săvîrșirii botezului numai cu ocazia praznicelor împărătești. De aceea, botezul a început să se officieze, ca o slujbă independentă, în tot timpul anului liturgic, iar slujba Paștilor și-a continuat dezvoltarea la care s-a ajuns astăzi, dar ea nu mai conține toate momentele de altădată ale slujbei botezului. Este firesc, totuși, ca în slujba de azi a Paștilor să se păstreze încă unele elemente din slujba botezului, cu care era unită odinioară. Astfel, socotim că procesiunea care se făcea odinioară în noaptea Paștilor de la baptisteriu (unde se săvîrșea botezul) pînă la biserică (unde se făcea prima împărtășire) își are un oarecare echivalent în procesiunea care se face azi la botez în jurul cristelniței.

Un element care caracterizează liturgia praznicelor împărătești, fiind o reminiscență din slujba de atunci a botezului, este cîntarea versetului din Galateni 3, 27 : « Cîți în Hristos v-ați botezat... », care se cîntă în loc de « Sfinte Dumnezeule... », atît la Liturgia din Sîmbăta Mare, cît și la Liturgia din ziua Învierii.

Împărtășirea credincioșilor, care se face de regulă în ziua de Paști, este și ea un element care ne amintește de prima împărtășire a neofitilor de altădată, care se făcea îndată după botezul lor.

De asemenea, « împăcarea » pe care și-o iau credincioșii unii de la alții, înainte de împărtășire, precum și sărutarea Evangheliei și a Sfin-

54. Alexander Schmemmann, *Of Water and the Spirit*, New York, 1974, p. 8.

tei Cruci, care se fac și la slujba Vecerniei din ziua Învierii (a doua Înviere), ne amintesc de «sărutarea frățească» (sărutarea păcii sau a iubirii) cu care credincioșii întâmpinau odinioară pe neofiti, îndată după botezarea lor.

Concluzii

Arătând, într-o formă schematică și sumară evoluția slujbei Paștilor de la început și pînă azi, putem conchide că ea a urmat, în general, același drum ca toate rînduielele de cult ale Bisericii Ortodoxe. Adică, pe rînduiala timpurie a slujbei, altoită pe forme de inspirație și factură iudaică, au crescut mlădițele specific creștinești, care au fost definite încet, de-a lungul multor secole.

Ca și celelalte slujbe ale cultului ortodox, și rînduiala slujbei Paștilor a cunoscut multe variante specifice unor Biserici locale sau unor centre monastice mai importante (Sfîntul Sava, Studion, Sfîntul Munte), variante care s-au contopit ori s-au influențat reciproc.

Slujba Paștilor a fost însă cel mai mult influențată de cea a botezului catehumenilor, cu care a fost indisolubil legată la origine. Într-o perioadă mai tîrzie, ea a fost influențată de tradiția monastică care, prin imnografia-monahi, a înlocuit treptat multe din părțile componente ale rînduielei inițiale, cu imne tipic creștinești (tropare, stihiri, condace și canoane), cu conținut dogmatic și care exprimă, în forme poetice, nemărginita bucurie a Învierii, care cuprinde nu numai pe oameni, ci întreaga făptură zidită.

Precum am văzut, slujba de azi a Paștilor a rezultat din combinarea elementelor primordiale ale sărbătorii Învierii, cu cele ale slujbei botezului, care la început se făcea o singură dată pe an, la sărbătoarea Sfîntelor Paști, precedată de Postul Mare, ca ultimă perioadă de pregătire a catehumenilor pentru botez. Dar, odată cu creșterea numărului candidaților la botez, slujba botezului a devenit independentă de cea a Sfîntelor Paști, care a rămas și ea de sine stătătoare, îmbogățindu-se după aceea, progresiv, cu noile produse imnografice care proslăvesc Învierea.

În tot cazul, rînduiala slujbei Sfîntelor Paști din Biserica Ortodoxă își are originea la Ierusalim, după care a avut o perioadă de dezvoltare în Biserica din Constantinopol unde, influențată fiind de tradiția monastică a Mînăstirii Studion, a primit forma finală pe care o are și azi, în Penticostar.

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PĂTRIEI NOASTRE

MĂRTURII DESPRE UNITATEA NAȚIONALĂ A POPORULUI ROMÂN

Pr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

După cum se știe, continuitatea elementului românesc pe ambele versante ale Carpaților a fost asigurată de-a lungii istoriei de originea noastră comună, de comunitatea de limbă și de credință ortodoxă, de aceleași aspirații naționale. Gesturi de simbol cu mari rezonanțe în viitor — ca unirea lui Mihai Viteazul sau răscoala lui Horia — reîn-suflețeau aspirațiile românești fundamentale în anumite vremuri de restrîște.

Școli românești infiripate în ambele provincii, circulația cărților bisericești în locuri foarte îndepărtate unul de altul, legături comerciale, ca și unele posesiuni muntenesti în Ardeal, aminteau, în graiul lor, realitățile de care vechii croniciari se arătau atât de conștienți.

Dar și reversul fenomenului, «mielele» pe care brașovenii le-au avut de la frații lor din Țara Românească, constituie o realitate de un însemnat rol în susținerea idealului unității naționale.

Lăsînd la o parte unele scutiri de bir și știrile despre vechiul păstorit al ciobanilor birsani în Muntenia, pentru intuirea proporțiilor fenomenului se amintește cazul bisericii din Brașov. Ca și sașii din împrejurimile Rîșnovului sau secuii de la Brețc, preoții din Schei aveau dreptul să pășuneze în Țările Române turme de aproape o mie de oi și cai, fiind scutiți de ojerit și de alte dări, ei și păstorii din slujba lor¹. Odată cu venirea altui domnitor, vechiul hrisov trebuia să fie reinnoit. «Datorită faptului că numeroși pretendenți la tron, boieri pribegi, vîdici scoși din scaun se așezau în Brașov, era firesc ca biserica Sfîntul Nicolae să fie centrul atenției lor, devenind un «simbol» al unității românilor din Transilvania, Țara Românească și Moldova»².

1. Dr. Andrei Veress, *Păstoritul ardelenilor în Moldova și în Țara Românească* (pînă în 1821), în «Analele Acad. Rom.», memoriile secției ist., seria a treia, t. VII (1927), p. 54.

2. Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Rolul Bisericii Ortodoxe Române în păstrarea conștiinței naționale românești*, în *Almanahul capelei ort. rom. din Baden-Baden pe anul 1976*, p. 111.

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PĂTRII HOĂSTRE

MĂRTURII DESPRE UNITATEA NAȚIONALĂ A POPORULUI ROMÂN

Pr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

După cum se știe, continuitatea elementului românesc pe ambele versante ale Carpaților a fost asigurată de-a lungii istoriei de originea noastră comună, de comunitatea de limbă și de credință ortodoxă, de aceleași aspirații naționale. Gesturi de simbol cu mari rezonanțe în viitor — ca unirea lui Mihai Viteazul sau răscoala lui Horia — reînsoțeau aspirațiile românești fundamentale în anumite vremuri de restricte.

Școli românești infiripate în ambele provincii, circulația cărților bisericești în locuri foarte îndepărtate unul de altul, legături comerciale, ca și unele posesiuni muntenești în Ardeal, aminteau, în graiul lor, realitățile de care vechii cronicari se arătau atât de conștienți.

Dar și reversul fenomenului, «milele» pe care brașovenii le-au avut de la frații lor din Țara Românească, constituie o realitate de un însemnat rol în susținerea idealului unității naționale.

Lăsând la o parte unele scutiri de bir și știrile despre vechiul păstorit al ciobanilor birșani în Muntenia, pentru intuirea proporțiilor fenomenului se amintește cazul bisericii din Brașov. Ca și sașii din împrejurimile Rîșnovului sau secuiei de la Brețc, preoții din Șchei aveau dreptul să pășuneze în Țările Române turme de aproape o mie de oi și cai, fiind scutiți de oierit și de alte dări, ei și păstorii din slujba lor¹. Odată cu venirea altui domnitor, vechiul hrisov trebuia să fie reinnoit. «Datorită faptului că numeroși pretendenți la tron, boieri pribegi, vlădici scoși din scaun se așteptau în Brașov, era firesc ca biserica Sfântul Nicolae să fie centrul atenției lor, devenind un «simbol» al unității românilor din Transilvania, Țara Românească și Moldova»².

1. Dr. Andrei Veress, *Păstoritul ardelenilor în Moldova și în Țara Românească* (până în 1821), în «Analele Acad. Rom.», memoriile secției Ist., seria a treia, t. VII (1927), p. 54.

2. Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Rolul Bisericii Ortodoxe Române în păstrarea conștiinței naționale românești*, în *Almanahul capelei ort. rom. din Baden-Baden pe anul 1976*, p. 111.

Așa se face că brașovenii au ajuns să stăpânească mai multe moșii dincoace de Carpați (Micșenești, Budișteni, Căcaleții Vechi i Reda Barbului, Meteleu-Lipănescu), fapt cu urmări salutare pentru instituțiile lor în momentele grele ale istoriei din vremea mai nouă³.

1. Pentru evidențierea legăturilor de totdeauna dintre Muntenia și Țara Birsei, anumite date etnografice se dovedesc deosebit de semnificative. Ele arată numeroase forme de viață socială, deprinderi sau fel de a gândi al oamenilor, pătrunse de o mentalitate pastorală.

În cazul toponimicului Meteleu (Buzău), porecele întâlnite în comună ni se par indicatoare ale originii îndepărtate a purtătorilor acestora: Fătu, Tuțuianu, Șcheau, Băjenaru, Covaciu, Țulug, Lengher, Herpeș etc.

Alt element semnificativ, poate o influență directă a renumitei ctitorii din Brașov, prin posesiunile ei de odinioară, îl constituie hramul Sfântului ierarh Nicolae purtat aproape de toate bisericile din sudul județului Buzău de astăzi. Dintre ele cităm localitățile: Sălcioara (1802), Moisița (1842), Tăbărăști (1812), Tăbărăștii Noi (1855), Țintestei (1842), Udași (1847), Căldărești (1850), Luciu (1860), Lipănescu (1846)⁴.

Dintre termenii cu conținut specific pastoral, «tirja» — acea așezare izolată de cîmpie plasată în apropierea apei și a pădurii, unde ierna un bărbat⁵ — desemnează pînă astăzi în Meteleu întreaga gospodărie a unui sătean. Femeile de aici, mai ales cele vîrstnice, poartă încă «androcul» confecționat din material gros de lînă; din el se fac de asemenea «tirlicii», o încălțăminte ușoară; tot așa, cămara cu alimente este denumită «odăiță».

Prima atestare documentară a satului Meteleu datează de la 1576⁶. În veacul al XVII-lea, el îndură toate acțiunile inrobirii feudale, alături de Albești și de Maxenu, pentru a se reînființa spre sfîrșitul lui ca un «petit village»⁷ al județului Ialomița. La începutul secolului trecut aparține plasei Girbovilor⁸, iar în 1831 știm sigur că avea 40 de familii, în comparație cu satul vecin Meteleu-Scutelnici, situat în județul Buzău, care număra numai 25 de familii⁹.

3. Vezi *Insemnarea hrisoavelor și a danilor de la biserică cea mare din Bolgarsec*, în «*Poziția pentru minte, inimă și literatură*», 1853, nr. 11 și 12, p. 85—96; nr. 13, p. 93—94; Candid C. Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii-Brașovului*, vol. II, Brașov, 1946, *passim*.

4. Cf. *Anuarul Eparhiei Ortodoxe a Buzăului pe anul 1928*, Buzău, 1927, *passim*. Pentru Udași, Pr. Sandu Tudor, *Biserica din satul meu*, în «*Glasul Bisericii*», XXXIII (1974), nr. 7—8, p. 733, arată că aceasta a fost adusă din Măneci-Ungureni, județul Prahova, în anul 1862.

5. Romulus Vulă, *Tipuri de păstori la români* (sec. XIX — Inc. sec. XX), București, 1964, p. 99.

6. *Doc. privind ist. României, veacul XVI, Țara Românească*, vol. IV, București, 1958, p. 239.

7. F. G. Bawr, *Mémoires hist. et géogr. sur le Valachie*, Francfort, 1778, p. 140.

8. Dionisie Fotino, *Ἱστορία τῆς πάλαιας Δαχίας*, Viena, 1819, p. 241; *Catagrafia bis. din Eparhia Ungrovlahiei din 1810* (Acad. R. S. România, Ms CMXVII/3) arată că satul avea în acel an 21 de case.

9. Cf. *Extract de suma plugarilor*, în «*Analele parlamentare*», t. II (1892), p. 490 și 490. La sfîrșitul aceluiași secol, situația se inversează. Meteleu-Lipănescu rămînea cu 40 de familii față de numărul de 60 al celuilalt cătun (*Statistica eclez. a Eparhiei Buzău*, în «*Bis. Ort. Rom.*», IV (1878), nr. 10, p. 641).

În 1842, cum afirmă tradiția consemnată în cartea de aur a parohiei, Lipănescu a căzut pradă focului¹⁰, trebuind să se mute apoi pe altă vatră. Actualul cătun Meteleu-Lipănescu are 160 de case¹¹.

Din punct de vedere cartografic, prima lui mențiune o aflăm în *Harta austriacă* din 1790.

2. De la dania Smarandei Bălăceanu din 30 august 1750, parohia «Sfintul Nicolae» din Scheii Brașovului stăpânea în județul Buzău moșia Cacaletii Vechi și Reda Barbului. Alteori, aceasta era cunoscută și sub numele de Cremenea i Reda Barbului¹². Forma de plural a primului nume amintește totodată și modul ei devălmaș de stăpânire de odinioară, după cum regionalismul slavon de mai sus sugerează sensul de «pădure mică și tinăra»¹³.

Ca sat, *Caculețe* (Albești)¹⁴ este menționat încă de la 1609. De aici unii locuitori «au roit» și în părțile Ialomitei, unde au întemeiat cătunul Cacaletii (Sătucul)¹⁵.

Adevăratul sat al moșiei stăpânite de către brașoveni a fost însă *Sudiți* (Cacaletii Vechi) din comuna Gherăseni, împărțit în Geavleți și în Sopîrliga. În veacul trecut, cătunul acesta avea 24 de gospodării¹⁶, apoi 63 de case¹⁷ și în sfârșit 61 de case cu 300 de locuitori¹⁸.

Toponimicul mai apare în același județ Buzău, în regiunea dealurilor, sub forma Aliceni și Sudiți¹⁹, precum și în Ialomița²⁰.

De privilegiile pe care le aveau la noi supușii străini au beneficiat în primul rând, cum era firesc în cazul de față, locuitorii vechiului cartier brașovean al Scheiilor²¹. Amploarea fenomenului poate fi dedusă după masa toponomastică pe care scheienii au lăsat-o în întreaga țară, pătrunzând în 51 de așezări cu această denumire²². Pentru regiunea care ne preocupă, ea descrie o linie care unește aproximativ localitățile Urziceni, Făurei și Buzău.

10. Data de 1842 poate fi verificată ca adevărată prin intermediul hotărânciei locale din 1844, care pomeneste de «siliștea» de aici (vezi Ev. Zappa, *Listă de documentele averii...*, Acad. R.S.R. România A 458 (fost ms. rom. 2232), p. 31).

11. Cf. Arh. Cons. popular Scutelnici, jud. Buzău, Ds. 70/1966 (nepag.).

12. Candid C. Mușlea, *op. cit.*, vol. II, p. 365.

13. G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi*, București, 1974.

14. *Doc. privind ist. României, veacul XVII, Țara Rom.*, vol. I, București, 1951, p. 359.

15. C. Filipescu, *Monografia economică a com. Armășești*, București, 1908, p. 4.

16. Const. C. Giurescu, *Principatele Române la Inc. sec. XIX*, Buc., 1957, p. 121; totuși la p. 217, autorul transcrie cifra de 80 de case, amintind împreună cele două sate Albești.

17. Cf. *Indicele comunelor orășenești și rurale din Muntenia*, București, 1861, p. 11.

18. G. I. Lahovari și colab., *Marce dicționar geografic al României*, vol. V, București, 1906, p. 493.

19. Cf. *Monografia județului Buzău*, Bz., 1943, p. 166.

20. A. V. Ursescu, *Anuarul județului Ialomița, Căișești*, 1906, p. 425.

21. Acad. Emil Petrovici, *Istoria poporului român oglindită în toponimie*, București, 1964, p. 27.

22. Vezi enumerarea și localizarea lor la Ion Donat, *Cîteva aspecte geografice ale toponimiei din Țara Rom.*, în «Fonetică și dialect.», vol. IV (1962), p. 106; Ion Conea, *Toponimia. Aspectele ei geografice*, în *Monografia geografică a R.P.R.*, vol. I, București, 1960, p. 70.

Transilvănenii care treceau în Principate erau cunoscuți ca «ungureni», proveniți adică de peste munți. Păstorii purtau la noi diferite denumiri, după locul lor de băștină, dar cei din jurul Brașovului se deosebesc de ceilalți ca «mocani»²³.

În general «ungureșii» nu beneficiau de un regim fiscal de scutire, precum păstorii birșani. Stabiliți pe moșiile boierești din Muntenia, ei se integrau în masa celorlalți țărani liberi, încheind învoielii după obiceiul locului. Practicau agricultura sub regimul dijmei și al corvoadei²⁴. Cum marile proprietăți nu aveau totdeauna brațe de muncă suficiente, imigranții erau chemați și bine primiți aici. Satele și dealurile din Subcarpații Buzăului nu aveau nevoie de noi colonizări, căci terenurile lor erau în mare parte moșnenești, putând fi lucrate de către localnici.

În legătură cu «ungureșii» ce s-au așezat în județul Buzău, o hotărâre a visteriei Țării Românești preciza: «pentru acele zece familii ce-au trecut din Transilvania și vor de a să statornici aicea în Principat, sprijinindu-să în satul Maxinul... Să nu mai facă numiților nici un fel de supărare... dindu-le în cunoștință că pe temeiul art. 109 din organicescul regulament au a să folosi... în curgere de trei ani, socotiți de la venirea lor în Principat: și ca să îplinească acestora să plătească dajdie pă jumătate în curgere dă alți șapte ani pă temeiul legiuirilor ce să păzește pentru asemenea sălaş venit den străinătate. Va avea însă ocîrmuirea bună băgare de seamă ca nu cumva aceștia să fie fugiți duple alte sate ale acestui Prințipat, și prin acel mijloc să-i apere dă capitație»²⁵.

Urmele «ungurenilor» în toponimia buzoiană sînt evidente în numele satelor: Calvini, Ungurii, Haleș, Săseni, Ungureni (o parte a Smeeniilor), Beșlii. Fapt demn de subliniat este că astfel de denumiri au rămas nu numai în legătură cu unele sate, ci și cu dealuri, văi, păduri, moșii²⁶ etc.

Dacă se pune la socoteală numărul mare al numelor din fostul județ Săcuieni — a cărui denumire este ea însăși revelatoare pentru realitatea administrativă și demografică a Munteniei de acum cîteva veacuri — putem aprecia adevăratele proporții ale acestui important proces istoric și profunzimea sentimentului de unitate a românilor de pretutindeni. Determinați la refugiu de cauze administrative, sociale sau religioase cunoscute, acești locuitori din «sud Saac» aflau dincoace de Carpați, în cîmpia Bărăganului, primire frățească și unele condiții mai bune de trai în comparație cu starea de lucruri de acasă²⁷. Unde mergeau, familiile plecate dintr-un sat ardelean duceau cu ele nostalgia meleagurilor părăsite, dar și numele lui, de cele mai multe ori. Sensul înaintării curentu-

23. Maria N. Popp, *Păstoritul în cîmpie*, în «Lucrările Institut. de geografie al Univ. din Cluj», vol. VII (1942), p. 286; Al. Stroe-Militaru, *Păstoritul mocanilor săceleni*, în «Viața săceleană», I (1930), nr. 2, p. 2.

24. V. Mihordea, *Măntres du sol et paysans dans les Principautés Roumaines au XVIII-e siècle*, București, 1971, p. 154.

25. Arh. St. Buzău, *Ocîrmuirea jud. Buzău*, Ds. 3367/1832 (Pentru ungureșii ce vin din Austria).

26. I. Petrescu-Burlui, *Subcarpații Buzăului. Relații geografice om-natură*, București, 1977, p. 127 și 147; Constantin Garoflid, *Agricultura veche*, Buc., 1943, p. 23.

27. Dr. Petru Râmneanu, *Problema iradierii românilor din Transilvania în Principatele Rom.*, Cluj, 1946, p. 146.

lui imigrator și contribuția masivă a ardelenilor la popularea regiunilor de dealuri și mai ales de cimpie a județului Buzău se recunoaște în numărul satelor dublete înființate treptat, existente și astăzi. Pentru a ne referi strict la vecinătățile proprietăților brașovene pe care le urmărim, vom aminti: Grindu Făgărașului²⁸ Cocora (față de stina dintre Azuga și Sinaia din veacul trecut²⁹ și față de derivatele toponimicului din alte părți³⁰); Padina sau Macoveiul (denumire atît de cunoscută și în Făgăraș), Gîrbovi (față de muntele din apropierea Sinaii³¹), Glodeanurile etc.

Dată fiind constatarea că de aici oile «se împrăștiu în cîmpia Brăilei»³² n-ar fi exclus ca însăși denumirea satului Frecăței (comuna Glodeanu-Silișteea) să-și datoreze una din cauzele impunerii ei, fenomenului îndelungat al transumanței, pe lîngă aceea a distrugerilor provocate de trecerea trupelor străine în deseale războaie din trecut.

3. Dintre mijloacele de manifestare și de păstrare a acestei seculare unități românești, legăturile comerciale dețin un loc primordial. Condițiile naturale, popularea mai mare a regiunilor de deal și nevoile economice ale statului feudal au impus mai întii punctul vamal al Branului, prin care se făcea legătura Țării Românești cu Brașovul. Drumul Făgărașului cobora prin Dragoslavele la Tîrgoviște și apoi urmînd cursul Ialomiței ajungea la Tîrgul de Floci. Aici era un vad bun de treceri a oilor pe malul dobrogean, dar și un antrepozit de lînă al oierilor brașoveni³³.

Mai tîrziu, odată cu dezvoltarea postăvăriilor din Brașov, s-a pus problema și în sens invers; oamenii încep să fie interesați de achiziționarea și apoi de transportul aici a lînei țigăi, mai scumpe dar superioare celei țurcane autohtone³⁴.

În regiunea Ialomiței, Drumul Făgărașului se încrucișa cu Drumul Brăilei în actualul sat Grindu sau Broștenii de odinioară³⁵. La Scutelnici se cunoaște și astăzi «Drumul Brăilei al vechi», care se continua prin Caragele și, paralel cu valea Buzăului, ajungea la Dunăre³⁶. Un raport al ocîrmuirii de Ialomița din 22 noiembrie 1848, subliniind «că știe a întrebuița arma cu folos», lăuda astfel activitatea pitarului Vanghelie Zappa, viitorul proprietar al unor moșii locale: «Au fost apărate toate

28. Pr. Ioan Ciolca, *Grindu. Monografie cu un scurt istoric al satelor vecine*. București, 1944, p. 14.

29. Nicu M. A. Popp, *Valea Prahovei între Predeal și Florești. Observări antropogeografice*, în «Bul. soc. române de geografie», XLVIII (1929), p. 213.

30. N. Stoicescu, *Bibliografia localit. și monumentelor feudale din România*, vol. I, București, 1970, s.v.

31. Nicu N.A. Popp, *ibid.*, p. 225.

32. Mara V. Iosif, *Drumul oilor pe Valea Prahovei, Doltanei și Teleajenului*, în «Revista geografică», I (1929), nr. 2, p. 31.

33. P. N. Panaitescu, *Insemnătatea economică a mocanilor în istoria Țării Românești*, Cluj, 1936, p. 12.

34. S. Goldenberg, *Italiani și raguzani în viața economică a Transilvaniei în sec. al XVI-lea*, în «Studii», XVI (1963), nr. 3, p. 612.

35. Preot Ioan Ciolca, *ibid.*, p. 22.

36. Cf. *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, București, 1956, p. 186; Maria N. Popp, *Drumuri și ocupații vechi în Idriile românești*, în «Bul. soc. rom. de geografie», t. LVII (1938), p. 280; Vintilă Mihăilescu, *Așezările omenești din Cîmpia română la mijlocul și la sfîrșitul sec. XIX*, București, 1924, p. 48.

aceste locuri, iar mai cu seamă podul de peste Ialomița ce cade pe moșia Broștenii Noi, care este gura tuturor pădurilor unde se concentrează drumul cel mare al Brăilei și al Bucureștilor și unde numai stăruința pomenitului domn Vanghele, prin oamenii ce-l are orînduți, pot găsi o siguranță călătoriei printr-un loc atît de supus năvălirilor tălharilor»³⁷.

Pe de altă parte, Buzăul este pomenit ca punct vamal încă de pe timpul lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418). În prima jumătate a veacului al XVI-lea, schimburile comerciale ale orașului și județului Buzău cu Brașovul ating un înalt procentaj. Alături de Buzău și de Gherghița sînt amintite satele Brăgărești și Albești. Dobre din Brăgărești este menționat în anul 1542 cu 19 boi și 3 vaci pe care le-a vîndut în Brașov. Credem că numele primului sat amintit mai sus este toponimicul buzoian bine cunoscut, iar nu cel din Prahova sau din Săcuieni, pentru faptul că e vorba de bunuri pastorale și de multe alte localități din Buzău și din Ialomița³⁸, inclusiv de Tîrgul de Floci. În total, 67 de sate buzoiene participă acum la negoțului cu Ardealul.

Deosebite de acelea ale cărăușilor, drumurile poștei către Brăila ating Meteleul în 1831³⁹; chiar mai tîrziu, acest sat avea obligația unui număr de 36 de cai⁴⁰. Un înscris din 1876 dă următorul amănunț: «De curîndă vreme se tot încearcă D-nii Zappa prin oamenii D-lor a muta drumul vechi al fostei poștii Meteleu spre moșia statului Meteleu-Scutelnici, ca cu chipul acesta să se strice cu acel drum arăturile duple moșia Statului, iar nu dupe cum din vechime și pînă acum să treacă acel drum numai pe moșia D-lor Zappa»⁴¹.

Cu mișcarea ei ritmică, avînd pe drumuri vechi așezări statornice atît la munte cît și la cîmpie, transhumanța păstorilor ardeleni a manifestat aceeași realitate a unității fraților de un singe și de o lege ca și legăturile comerciale. Odată cu drumurile mocănești, astăzi destul de bine cunoscute, terminologia pastorală, toponimia, ca și troițele, fîntinile sau hanurile de pe vechile hărți, vorbesc în graiul lor despre acest fenomen din trecut.

În condițiile pășunatului pe un anumit munte (mocanilor revenindu-le Ciucașul, Bucegii și Buzăul)⁴², oile coborau toamna de la munte și se îndreptau către șes; aici rămîneau săcelenii cu vacile. Dacă iarna se anunța rea, oierii părăseau apropierea satelor și se statorniceau în locurile de prin bălți sau treceau prin Brăila în Dobrogea. Se pare că Balta Brăilei era mai accesibilă turmelor pentru vremea de iarnă și de aceea veneau aici formațiile dintre Munții Buzăului și ai Vrancei⁴³.

37. Cf. *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. V, București, 1904, p. 482.

38. Vezi *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. III, Brașov, 1896, p. 193 și 300; comp. Radu Manolescu, *Schimbul de mărluri dintre Țara Rom. și Brașov în prima jum. a sec. al XVI-lea*, în «Studii și mat. de ist. medie», vol. II (1957), p. 191.

39. Vezi *Poștile și carantinele Țării Românești*, 1831, Acad. R. S. România H. 3917.

40. Cf. *Almanahul Statului*, București, 1842, p. 212.

41. Cf. Arh. St. Buc., *M-rea Căldărușani*, Ds. 84/1869, f. 176.

42. Vezi Maria N. Popp, *Păstoritul în cîmpie în cadrul vieții pastorale românești în genere*, în «Lucrările inst. de geografie al Universității din Cluj», vol. VII (1942), p. 286.

43. Ion Conea, *Din geografia istorică a Bălților Ialomiței și Brăilei*, în «Probleme de geografie», vol. IV (1957), p. 273.

Oierii transhumanți din Poiana Sibiului urmau itinerarul Bran, Strunga, Sinaia, Ploiești, Mizil, Ciorani, Urziceni, Făurei...⁴⁴. Pe Valea Prahovei, drumul de la Comarnic se continua prin punctele: Cimpina, Ploiești, Coșereni, Ciocina, Slobozia, pădurea Macoveanca⁴⁵.

Dintre traseele care coborau pe valea largă a Teleajenului, primul atingea în cimpie satele: Amaru, Cazota, Cîrligu, Frecăței; al doilea se prelungea prin Albești, prin Cioranca pînă la Urziceni și la Bărbulești; ultimul, pe la Drajna, apărea la Viperești și, prin Buzău și prin Viziru, se ramifica în Cîmpia Brăilei⁴⁶.

Prin Munții Buzăului, drumul oierilor trecea prin mai multe puncte: Bisca Mare, Nehoiul, Piscul Alunișului și Lopătar. «Moșiile spre care porneau toamna cele mai multe turme erau: Macoveanca, Grindu și Slobozia, pe care întotdeauna iernau cîte 16—20 de tîrle»⁴⁷. «În același an (1833), în plasa Cimpului găsim 36.355 de oi, aparținînd la 91 de oieri provenind din următoarele sate ardelenne: 46 din Satulung, 16 din Cernatu, 8 din Tărlungeni, 3 din Feldioara, 3 din Turcheș și cîte unul sau doi din Săliște, Zărnești, Covasna, Cristian, Poiana, Prejmer, Beclean, Tilișca, Purcăreni, Rîșnov și Simbăta»⁴⁸. «În județul Buzău, cele 36 de tîrle așezate în 1844 la iernat erau fixate pe moșiile Albești, Meteleu, Padina, Căldărești, Smeieni, Cioranca, Clondiru, Cotu Ciorii, Lucia a clucerului Urdăreanu»⁴⁹. De la același autor aflăm că Ion Tudoran din Satulung ierna pe moșia Macovei de 30 de ani, iar Manea Petre și Radu Giuglea, pe moșia Largu, de același interval de timp.

Drumul Grindu-Buzău, pe la Movila Manciului, este confirmat de vechi surse locale, dintre care cităm: «Am dat danie moșia D-lui Andronică Vistiarnicului pînă în Drumul cel Mare alu Rotundeii, aproape de hotarul de piatră găvănătă»⁵⁰.

Față de cele relatate, următoarele toponimice buzoiene își află o deplină justificare: satul Movila Oii, Valea Baciului⁵¹, Movila Țapului⁵² etc.

Cu privire la modul împletirii acestor ocupații stabile ale mișcărilor transhumanței cu agricultura avem de observat că ciobanii birșani ajungeau să facă odăi sau cișle pînă și la Odaia Vizirului din raiaua Brăilei, plătind dijma respectivă⁵³. Situația «ungurenilor» cu culturi pe moșiile din Țara Românească diferea de a celor care aveau deopotrivă locuința și ogorul pe aceeași moșie, în sensul că nu erau obligați și la prestarea clăcii. Ei erau oameni liberi cu invoieală⁵⁴.

44. Maria N. Popp, *ibid.*, p. 303.

45. Maria V. Iosif, *op. cit.*, p. 30.

46. *Idem, ibid.*; Al. Stroe-Militaru, *Drumul oilor mocănești*, în «Viața săceleană», I (1930), nr. 5—7, p. 17.

47. Ion I. Ghelase, *Mocanii. Importanța și evoluția lor soc.-econ. în România*, București, 1938, p. 63.

48. C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Rom. în secolele XVIII—XIX*, București, 1976, p. 76.

49. *Idem*, p. 116.

50. Cf. Arh. St. Buc., *M-reă Banu*, XIV/1.

51. Pr. Sandu Tudor, *op. cit.*, p. 732.

52. Constantin Gerofilid, *op. cit.*, p. 24.

53. N. A. Constantinescu, *Întinderea raialelor*, în «Anuar de geografie și antropogeografie», II (1910—1911), p. 41.

54. Florin Constantin, *Relațiile agrare din Țara Românească în sec. al XVIII-lea*, București, 1972, p. 87.

Un document de la sfârșitul veacului al XVIII-lea care arată socotelele moșiei Meteleu vorbește de stînele și de perdelele mocanilor de pe suhatul ei, dar și de banițele de orz, de mei sau de fasole recoltate, de o butie, de mănuși de in sau de cînepă⁵⁵.

Despre alte contacte ale mocanilor cu oamenii din Principate vorbește și balada *Gheorghelaș*. După studierea unor elemente romantice ale eposului și ale legăturii cu cîteva documente istorice locale, o parte a cercetătorilor au identificat Munții Buzăului⁵⁶ drept loc al acțiunii acestui fectior al lui «Negoiță din Cislău, strănepot de solg-birău».

Noi piese de arhivă însă ar putea demonstra că locul de desfășurare a cunoscutei balade l-a constituit regiunea de șes a județului Buzău. Antroponimicul Macovei și toponimicul Padina, amintite în piesa folclorică, trebuie că nu sînt întîmplătoare. Imaginația populară a putut substitui ușor pe unul celuilalt. Un document din 28 mai 1536 vorbește precis de existența satului Padina, dăruit jupanului Stroș⁵⁷. Două sate Obidiți, dispărute astăzi, au fost localizate lângă Cotorca (1571) și respectiv, lângă Reviga (1643)⁵⁸. Lîngă ultimul a existat cîndva moșia și satul Beliți, dispărut de asemenea astăzi. Pe hărțile din veacul trecut se menționează, printre altele, «Irllele lui Gheorghită»⁵⁹; s-a mai constatat iarăși că «pădurea Macoveanca e un loc de concentrare a stînelor, ca și pădurea Redei, dinspre Balta Ialomitei»⁶⁰. Confruntarea dintre cei doi presupuși căpitani — Gheorghelaș și Macovei — este, poate, ura dintre un mocan și un cojan; într-o altă generație, cel dintîi va fi fost scutit, căci zice un vers din colecția lui T. Bălășel: «Eu de frica birului, de groaza zapciului, treceam apa Prutului». Iar varianta prahoveană de astăzi se exprimă astfel: «Iar acu, de-mi făcu stîna, nu ți se păru a bună».

Presupunerea că acest conflict rezolvă o război împotriva unui arendaș la mai multe moșii, din munte și din cîmpie, rămîne valabilă și în cazul lui Macovei, omul prințului Ghica de la proprietățile de pe Penteleu; moșii ale Ghiculeștilor au existat însă și în preajma comunei Padina sau Macoveiul de astăzi din județul Buzău⁶¹. Documentar se constată și fenomenul invers: Țigănuș din Macovei și Urse Bașturea păzeau cășările din unii munți ai săcuienilor⁶².

55. Cf. V. Mîhordea și colab., *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Buc., 1961, p. 679.

56. Gavril Fulgeris (= Pr. Gabriel Cocora), *O istorie versificată a luptei împotriva exploatații*, în «Viața Buzăului» (supl.), 1969, dec., p. 16—17; I. Nagți și R. Calcan, *Pe cărți buzoiene*. Ghid turistic, Buzău, 1970, p. 17; C. Manolache, *Balada lui Gheorghelaș, în Prahova, în Hronic prahovean*, Ploiești, 1971, p. 76.

57. Cf. *Doc. privind ist. României, veacul XVI*, Țara Rom., vol. II, București, 1951, p. 207.

58. Ion Donat, *Cîteva aspecte geografice ale toponimiei din Țara Românească*, p. 130.

59. Vezi Dr. Victor Tufescu, *op. cit.*, p. 34.

60. Nicu M. A. Popp, *op. cit.*, p. 215.

61. Cf. G. Moroianu, *Chipuri din Săcele*, București, 1938, p. 6; comp. Arh. St. București, *M-rea Căldărușani*, Ds. 107/1883, f. 6 (moșia Căldărești-Trandafirul numită și Nisipurile); Acad. R. S. România, *Planul de moșii*, nr. 540 (moșia Larga Bejgani etc.), nr. 80 (moșia Colelia).

62. Vezi N. Iorga, *Din viața moșnenilor oleri ai finutului Săcuienilor*, în «Anal. Acad. Rom.», memoriile secției ist., seria II, t. XXXIV (1911—1912), p. 77.

Textul baladei mai susține opinia noastră prin următoarele elemente: perspectiva arcușului la Istrița, vederea de departe a adversarului care se apropie treptat de victimă, fuga asupriților în direcția opusă locurilor de baștină, «spărgînd» satul, travestirea lui Gheorghelaș în negustor de lînă.

Studierea problemei trebuie pusă în legătură cu risipirea satului Macovei și înființarea Căldăreștilor (poate chiar cu acea «odaie a lui Trandafir» pe care o amintesc documentele veacului al XVII-lea).

Danii bisericești din Țara Românească făcute brașovenilor

1. Prima moșie pe care parohia «Sfintul Nicolae» din Șcheii Brașovului a stăpînit-o în Muntenia a fost Micșenești din județul Ilfov. Ea este menționată în această formă veche la 28 septembrie 1602 ca danie a lui Nicolae Pătrașcu făcută împreună cu Doamna Stanca și cu sora sa, Florica. Documentul amintește de rîvna și de evlavia strălucitului lcr părinte pentru ajutorarea și înzestrarea acestui sfînt lăcaș. Dania lor vrea să ducă la capăt, așadar, inițiativa rămasă neimplinită pe firul unei îndelungate tradiții: «ca să întărim și miluim acest sv(ă)ntu hram pentru sufletele noastre și ale părinților noștri, cum au întărit și au miluit și alți domni creștini ce au fost înainte de noi...». Odată cu satul este închinat și pămîntul folosit în devălmășie «cu tot hotarul și cu toată ocina și de în cîmpu și de în pădure și de pe apă cu morile cu toate și cu tot venitul»⁶³.

Starea infloritoare a satului se menține și mai tîrziu (o descriere din epocă⁶⁴ semnalează aici casa boierească, biserica și podul de pe lălo-mița) în ciuda vitregiilor istorice care l-au afectat ulterior. Dania însăși făcută brașovenilor rămîne doar vreme de treizeci de ani, căci Matei Basarab îl întărește minăstirii Căldărușani, dînd acestora drept compensație cîte 150 de ughi (galbeni ungurești) pe an; Constantin Basarab Cîrnul îl dăruiește, la rîndul său, postelnicului Dumitrașcu. Nemaiprimind suma de ughi anuală, protopopul Vasile din Șcheii se plînge domnului muntean de atunci, revendicînd restituirea satului de danie. La judecata ajunsă înaintea divanului, amintitul boier întors din pribegie dobindește ciștig de cauză, actul fiului lui Mihai Viteazul rămîniînd anulat în continuare⁶⁵.

2. Dacă neglijăm dania prințului Grigorie Brîncoveanu din 1823 priu care moșiile de la Sîmbăta de Sus și de la Poiana Mărului sînt închinat Bisericii, dar și școlii grecești din Brașov⁶⁶, moșia Budîșteni de pe Valea Glimbocelului, din județul Dimbovița, constituie alt ajutor muntean în folosul șcheenilor. Hrisovul lui Dumitrașcu sin Vlaicu datează din mai 1748. Biserica «Sfintul Nicolae» a continuat administrarea ei timp de 34

63. Cf. *Doc. privind ist. României, veacul XVII*, B, vol. I, p. 60.

64. F. G. Bawr, *op. cit.*, p. 147.

65. Mircea Păcurariu, *Ajutoarele acordate de Țara Românească Bisericii Ortodoxe din Ardeal*, în «Mitr. Oltenieli», XII (1960), nr. 9—12, p. 608; Ion Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, în «Studii și mat. de ist. medie», vol. IV (1960), p. 497.

66. Vezi Mircea Păcurariu, *ibid.*, p. 610; Ștefan Metes, *Moșiile domnilor și boierilor din țările române în Ardeal și în Ungaria, Arad, 1925*, p. 90.

de ani fără întrerupere, căci un act din 1782 amintește de numirea lui Ion Cristau ca vechil al ei la Budișteni⁶⁷.

Schitul de monahi Budișteni a fost întemeiat de Ștefan Călugărul (în mirenle Stanciu Logofătul). Închinat Muntelui Athos, el aducea un venit anual de 700 de galbeni⁶⁸.

3. Legată sufletește prin destinul politic și prin sfârșitul vieții soțului, al fiului și al nepotului său, legată apoi prin unele danii mai mici (crucea solidă de piatră din Coasta Prundului)⁶⁹, (1711), Zamfira Mănuleasa, urmată de fiul ei Enea Manul cu jupineasa Smaranda Bălăceanca testează brașovenilor o nouă danie la anul 1750. Lipsindu-le banii promiși de către Manu Apostolu pentru zidirea unui paraclis, ridicat numai în urma insistențelor intervenții muntene⁷⁰, urmașii lui lasă ctitoriei șcheiene moșia Cacaletii Vechi i Reda Barbului din județul Buzău, iar preoților bisericii opt pogoane de vin în Dealul Scălenilor.

S-ar fi convenit ca și îndatoririle brașovenilor față de locuitorii de pe moșia ajunsă în stăpînirea lor să fie pe măsura beneficiilor. Dar deși în mai multe rînduri localnicii apelaseră la reprezentanții moșiei Cacaletii Vechi pentru a le înălța un locaș sfînt, brașovenii încă nu le împliniseră dorința la data de 26 aprilie 1867. Văzînd această stare de lucruri, ei conced cu îngăduință: «credem că împrejurările nu v-au ertat a ne face o sfîntă biserică aicea la proprietatea Dvs. după mai multe făgăduieli ce ne-ați arătat în mai multe rînduri pe cînd v-am rugat pentru aceasta». Acum «venim cu putere a arăta Domniilor Voastre, domnilor reprezentanți, nevoea ce suferim încă din timp(i) trecuți în lipsa de preot a ne căuta la neapăratele hristinești trebuințe»⁷¹. Era vorba de prevederea bugetară a unui modest salariu pentru preotul din comuna Gherăseni (Creminea), care să le oficieze slujbele bisericești mai însemnate. La biserică «Adormirea Maicii Domnului» din Gherăseni slujea atunci preotul Al. Leonte, absolvent a patru clase de seminar și cu retribuție de 100 de lei pe lună⁷².

Din nou în sprijinul instituțiilor românești din Brașov

1. Un proces-verbal din anul 1845 al Consiliului parohial din Șchei pune în discuție problema salariului fix pe care îl cereau parohii de acolo. Peste mai bine de douăzeci de ani, doleanța aceasta nu se rezolvase încă. Deoarece veniturile existente abia satisfăceau acoperirea unor

67. Titu Maiorescu, *Dreptul bisericii și al gimnaziului român din Brașov*, în «Gazeta Transilvaniei», 1898, nr. 265 (joi 3 dec.), p. 2.

68. Marin Popescu-Spîneni, *Procesul mîndștirilor închinăte*, București, 1936, p. 144. Spiridon Cristoea, *O cataloghie necunoscută a bis. și slujitorilor din jud. Muscel la 1832*, în «Glasul Bis.», XXXIII (1974), nr. 7-8, p. 723, arată că locașul sfînt al schitului Budișteni avea hramul Sf. Voievozi, fiind păstorit atunci de către Preotul Gheorghe.

69. Candid C. Mușlea, *ibid.*, p. 384.

70. Vezi Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Rom. și cu Moldova în sec. XVI-XVIII*, Sibiu, 1968, p. 151.

71. Dr. Sterie Stînghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, vol. IV, Brașov, 1903, p. 276.

72. Cf. *Statistica eclez. a Eparh. Buzău*, p. 640.

nevoi mai presante, trebuiau așteptate vremuri mai prielnice pentru îmbunătățirea stării materiale a parohiei. Documentul citat mai precizează că va fi posibilă stringerea unui capital din arenda noului period al moșiei Cacaletii Vechi dintre anii 1867 și 1875; cu acestea «să se cumpere o altă moșie spre destinarea de fundații pentru salarizarea parohilor și pentru alte necesități bisericești, școlare etc. — ca ce se va face să nu fie numai vremelnicește, dar bine făcut pentru totdeauna»⁷³.

Avind să susțină un gimnaziu românesc din anul 1851 și apoi alte două unități, conducătorii școlilor brașovene au ajuns curind în mari dificultăți materiale. Pentru remedierea lor se apelează la înțelegerea și la ajutorul statului român. Prin stăruința lui Titu Maiorescu (nepotul episcopului ortodox Ioan Popazu) se votează o lege specială de completare a unor vechi subvenții cu 5000 de franci anual. Discuțiile în legătură cu transmiterea lor prin Consulatul austro-ungar a învățat pe luptătorii pentru susținerea materială a școlilor confesionale românești adevărate cale de urmat: prin cumpărarea unor moșii în Principate, complicațiile politice nedorite pot fi evitate. Sugestia a venit de la mentorul junimist, cunosător al drepturilor istorice pe care parohia din Schei le avea în Țara Românească.

În directă legătură cu el, o delegație condusă de către Prot. Constantin Popazu încearcă întâi să cumpere moșia Rotunzeni, apoi pe aceea a lui Cristofor Filitti de la Stîlpu, pentru ca la 14/26 noiembrie 1882 tranzacția să se încheie cu moșia Meteleu, fosta proprietate a lui Constantin Zappa. «Prețul vânzării convenit cu domni cumpărători este de lei patru sute șaptezeci de mii (470 000) în aur»⁷⁴. Din această sumă, 165 000 de lei sînt împrumutați de la Titu Maiorescu și T. Rosetti pe termen de cinci ani, iar restul vânzării este pus la dispoziție de casa de schimb C. Steriu tot pe garanția moral-socială a celor doi fruntași bucureșteni⁷⁵.

Numele fostului proprietar trebuie că a cîntărit greu în această alegere⁷⁶. «Cazul Zappa» a constituit un precedent juridic de care avea nevoie atunci o instituție străină cumpărătoare la noi. Se știe că Vanghelie Zappa fusese indigenat la 19 decembrie 1844 pentru a putea cumpăra moșia Broștenii Noi⁷⁷. Vărul său preluase și el proprietatea Meteleu de la paharnicul Constantin Lipănescu la 30 martie 1856⁷⁸.

Aceasta este în realitate moșia Brăgărești și Beliți, zestrea Zamfiriței Lipănescu; bunicul ei, biv vel stolnicul Nicolache — nepotul mi-

73. Dr. Sterie Stinghe, *ibid.*, p. 308. Pentru susținerea în presă a acestor preocupări, vezi Dr. Stelian Marinescu, *Contribuția «Gazetei Transilvaniei» la războiul pentru cucerirea independenței de stat a României*, în «Glasul Bisericii», XXXVII (1978), nr. 9—12, p. 1098.

74. Cf. Arh. bis. Sf. Nicolae-Schei, *Ds. actelor de proprietate ale moșiei Meteleu* (procura spec. a lui C. Zappa).

75. Vasile Olteanu, *Titu Maiorescu în acțiunea de susținere a primului liceu românesc brașovean*, în «Limbă și literatură», 1976, nr. 1, p. 202.

76. La 9 iulie 1885, moșia aceasta era de 1400 ha (cf. Arh. bis. Sf. Nicolae-Schei, *Actele moșiei Meteleu*, nepag.).

77. Cf. Afacerea succesiunii Zappa, *Documente diplomatice*, București, 1982, p. 95.

78. Th. Berrea, *Carte de hotărnicie pt. moșia Meteleu — Lip.*, București, 1894, p. 2; Pr. Gheorghe I. Drăgulin, *Din relațiile românești cu Epirul în veacul al XIX-lea*, în «Glasul Bisericii» XXXII (1973), nr. 5—6, p. 602.

trropolitului Grigorie de la Colțea⁷⁹ — o primise ca danie (și schimb) de la înaltul ierarh bucureștean la 26 noiembrie 1784. Pentru a se ajunge la aranjamentul la care ne referim a trebuit să se depene cam trei sferturi de veac de istorie pe care o amintim pe scurt.

Se știe că domnitorul C. Brincoveanu a adăugat la ajutoarele de mai înainte destinate Mitropoliei din Alba Iulia și satul Merișani din părțile Argesului. În urma schismei uniaste, alți domnitori l-au întărit însă Mitropoliei Ungrovlahiei⁸⁰. Posesiunea aceasta s-a mărit ulterior cu mai multe danii.

Pe de altă parte, stolniceasa Ecaterina Bălăceanu vinde mitropoliului Grigorie partea ei de moșie în Merișani, pentru a putea achita o datorie.

Prin actul din 1784, ambele moșii din Merișani au trecut în stăpînirea Mitropoliei, biv vel stolnicului Nicolache atribuindu-i-se aceea de la Meteleu și Brăgăreștii i Belii. Terenul care depășea echivalentul de 1100 de stinjeni al Merișanilor rămînea în continuare în posesia Mitropoliei⁸¹. Pentru motivul că instituția pe care o conducea dobîndise «moșie bună, adică cu sat pă dînsa i cu heleștee, și suhaturi», ierarhul susținea «că precum deapurarea am fost cuprinși spre sporul și folosul casii Sfinții Mitropolii, însă și acum mai mult am căutat folosul Mitropoliei decît hatîrul de rudă».

Trecută prin atîtea stăpîniri, moșia de la Meteleu îndeplinește și de această dată un rol pozitiv, constituind sprijinul material indispensabil al brașovenilor, alături de și mai vechea posesiune a lor de la Sudiții Buzăului. «O mare victorie pentru susținătorii școlilor a fost ciștigarea taxei de transmitere» a veniturilor ambelor moșii, ca urmare a intervenției directe a lui Maiorescu (în expresie valorică, 27.000 lei pentru primei cinci ani)⁸².

Mai ales după legea din 1892, care impunea mărirea salariilor profesorilor din toate școlile transilvănene, dificultățile financiare au crescut. Din presa vremii știm că parohia din Schei acorda pe fiecare un 40.000 de florini pentru susținerea școlilor⁸³. Dar eforturile pe care Prot. Vasile Voina, vicepreședintele Eforiei, le întreprinde pentru depășirea situației întîleşc acțiunile de supraveghere ale autorităților. Pînă la urmă, ele se soldează cu un proces împotriva sa. Ca și în alte rînduri, Titu Maiorescu se oferă să apere în mod gratuit pe delegatul brașovean cu «problema moșiilor». Evenimentul se încheie abia în anul 1897.

2. Referindu-ne în continuare la moșia Meteleu-Lipănescu ajunsă în administrația șcheienilor, vom însemna că, prin mijlocirea lui T. Maiorescu, membrii Eforiei brașovene, angajează ca arendaș al ei pe Iordache Iliescu în noiembrie 1884⁸⁴. În această calitate îl utilizase și fostul proprietar Constantin Zappa, cu vreo zece ani mai înainte⁸⁵.

79. Ioan C. Filitti, *Statul și moșia Alexent din jud. Ialomița și satele vecine*, București, I, 2, p. 7; Arh. bis. Sf. Nicolae — Schei, *ibid.*, fasc. 5.

80. Cf. Arh. bis. Sf. Nicolae-Schei, *op. cit.*, nepag.

81. Cf. Arh. St. Buc., *Mitr. Tării Românești*, CXXXVI/13.

82. Vasile Olteanu, *ibid.*, p. 203.

83. *Situația gimnaziului român din Brașov*, în «Telegraful român», XLVI (1898), nr. 123, p. 1.

84. Vasile Olteanu, *ibid.*, p. 202.

85. Cf. Arh. St. Buc., *M-reă Căldărușani*, Ds. 84/1869, f. 85.

Noul arendaș era din părțile locului, fiul lui Ilie Negoită. O vreme îl aflăm «scriitor» (secretar) al Consiliului comunei Meteleu-Scutelnici⁸⁶.

Despre el o tradiție a satului relatează: «pentru a culege resfeturii aducea călărășii și-i punea cu biciul pe oameni»⁸⁷.

Crucea de marmură de lângă biserica din Scutelnici arată că Iordache Ilescu a încetat din viață la 19 decembrie 1895, în vîrstă de 58 de ani.

După o repetată publicație⁸⁸, licitația anunțată se ține concomitent în Brașov și în Buzău. «Moșia Meteleu cumpărată în 1884 a arendat-o vechiul comitet la 1889 pe 9 ani cu lei 33.500 anual. La 1898 însă a arendat-o vechiul comitet pe alți 9 ani cu lei 45.050 arendă anuală»⁸⁹.

În primii ani ai veacului nostru, întîlnim ca arendaș la Meteleu pe Dumitru Popescu († 1912), care era în același timp și proprietarul moșiei Grindu-Malu-Bitlanu⁹⁰. Expirarea contractului acestuia a fost precedată de mari griji ale Eforiei, care a fost nevoită să recurgă la sechestrarea recoltei unui an, precum și la ipotecarea a trei rînduri de case ale sale din Buzău⁹¹.

De numele lui Dumitru Popescu se leagă și faptul destul de rar înțîlnit în părțile Bărăganului, relatat de o însemnare: «la 25 mai 1903 la acest sf. locaș au primit botezul în legea ortodoxă mahometanul (!) Gikvaeru Mamza, naș au fost D-nul Costică Dimitrie Popescu, arendașul moșiei Meteleu-Lipănescu și proprietarul moșiei Meteleu-Lipănescu și proprietarul moșiei Grindu-Malu, județul Ialomița, dîndu-i numile de Constantin; pentru care spre vecinica pomenire am scris aci, căci mîna va putrezii ear scrierea va rămînea a se pomeni»⁹².

«Tot așa de favorabil a fost arendată în anul 1905 și a doua moșie, Meteleu, pentru suma anuală de 69.550 de lei și astfel s-au asigurat bisericilor noastre pe un timp îndelungat venituri frumoase și îmbucurătoare, cum n-a mai avut pînă acum»⁹³.

Intrarea României în război a surprins pe brașoveni cu multe socoteli neîncheiate. Încă de mai înainte luase ființă obștea de arendare «Sfîntul Nicolae» a sătenilor din Lipănescu, după expirarea anilor lui Ștefan Kramer al cărui nume a rămas încrustat pe cel de al doilea clopot al bisericii locale. «La 8 martie 1916 — atestă un contemporan⁹⁴ — am adus eu un cîștigu de arendă de lei 50.050, iar la 8 aprilie 1916 am stăruit să se depună garanția în efecte la Casa centrală a băncilor populare în București...».

În urma războiului au fost împrăprietăriți pe această moșie locuitorii din Lipănescu, din Scutelnici și din Brăgăreasa⁹⁵.

86. Vezi *ibid.*, Ds. 37/1853, f. 5 ș.urm. (pentru anii 1860—1862).

87. Inf. Const. Anastasiu, născut în 1883, absolvent a cinci clase primare, fost notar comunal în Scutelnici.

88. «Telegraful român» din 19 apr. 1889; «Buzeu», I (1888), nr. 10, (26 iunie), p. 4.

89. *Arendarea moșiei Meteleu*, în «Desteptarea», 1905, nr. 42, p. 1.

90. Pr. Ioan Ciolca, *op. cit.*, p. 53 (la p. 152 se reproduce o fotografie a sa).

91. *Sinodul Bisericii Sf. Nicolae*, în «Dreptatea», 1906, nr. 29, p. 3.

92. Cf. *Pentecostar*, București, 1892, p. 464 (bis. Lipănescu).

93. *După doi ani de muncă*, «în Dreptatea», cit. *supra*.

94. Arseniu Vlaicu, *op. cit.*, p. 12.

95. Vezi tabelele nominale, Arh. cons. pop. al com. Scutelnici, Ds. *Împroprietăriti*, nepag.

3. Față de legăturile atât de strinse pe durata a jumătate de veac dintre cele două localități românești, aflate vremelnic în provincii și stăpîniri deosebite, este cazul să arătăm și reversul fenomenului, acela de ajutorare a sătenilor în cadrul moșiei stăpînite de către brașoveni.

Astfel, un deviz pentru pictarea reparației boltei bisericii datează din 1885. «Prețul lucrării de ulei va costa 1.500 lei, iar de clei va costa 1.000 de lei noi»⁹⁶. Tot atunci, cîțiva pietrari sînt angajați să repare zidul și lemnăria sfîntului locaș, care ulterior va fi dotat și cu 40 de străni. Venind să asiste la executarea unei hotărnicii cu Țuguiațu, Ioan Lengeru este îndatorat să treacă și pe la Meteleu. Aici el completează geamurile defecte, leagă cărțile vechi bisericești și acoperă cu scînduri pardoseala altarului.

Intr-adevăr, legătura cărților bisericești din Lipănescu impresionează și astăzi plăcut, fiind lucrată conștiincios cu filele cirpite și completate cu literele care lipseau. Trebuie că această preocupare a existat și în deceniile anterioare, căci la Duminica vameșului și a fariseului dintr-un *Triod* chirilic semnează în vigneta: «Mihaie log(ofătul) legător, 1818».

Cărțile vechi de cult din Meteleu-Lipănescu provin din diferite centre tipografice ale țării noastre⁹⁷. Prin însuși faptul acesta se poate afirma că ele au îndeplinit un rol de înălțare sufletească a credincioșilor de aici prin mărturisirea aceleiași credințe; concomitent cu unificarea religioasă se întreținea însă și un proces de susținere și întărire a conștiinței românești printr-o limbă accesibilă tuturor. Dacă în aceste părți ale Buzăului, majoritatea tipăriturilor se achiziționau de la București, *Liturghierul* provine în veacul trecut numai de la Sibiu. Pe paginile ediției lui din 1809 se poate citi clar rolul unificator al cărții de cult din trecut, precum și stările social-culturale corespunzătoare: «Această Svință Leturghie este a mea (a) preotului Teodor ot Vernești luată de zestre de tată-meu, preotul Teodor din Gomoești la leat 1834 după cum să arată în foaia de zestre dimpreună cu o *Evanghelie* și o *Psaltire* și cine să va ispită să le fure să fie proclerit de toți sfinți(i) și de mine. 1840 maiu 10. Preot Teodor Vernești».

Sfîntul locaș mai păstrează o icoană a Sfîntului ierarh Nicolae, pictură pe pinză în mărime naturală, pe care lipăneștenii o arată și astăzi cu mîndrie ca fiind o danie a Epitropiei din Șchei.

Pe preotul local, proprietatea îl dota — plătind și impozitele respective — cu un lot de folosință de 26 de ha teren arabil⁹⁸.

În 1880, sătenii de aici cer brașovenilor un loc de cimitir, doleanță care nu li s-a îndeplinit decît prin anul 1910. Crucile din vechea listă a satului — afirmă tradiția locală — au fost utilizate la construcția bisericii din Glodeanu-Cîrlig.

Un cercetător al acestor relații⁹⁹, amintește, confundînd topografic și cronologic cele două proprietăți, de «construirea unei școli» aici încă

96. Cf. Arh. bis. Sf. Nicolae-Șchei, *Ds. actelor de propr. Meteleu*, nepag.

97. Vezi Pr. Gheorghe I. Drăgulin, *Biserica din satul Meteleu-Lipănescu (Buzău) și slujitorii ei*, în «Glasul Bisericii», XXVIII (1969), nr. 1—2, p. 146.

98. Inf. St. Andreescu din Lipănescu, născ. în anul 1887, abs. al Școlii inferioare de agricultură.

99. Vasile Olteanu, *O școală românească din Muntenia susținută de brașoveni*, în ziarul «Drum Nou», Brașov, XXXI (1974), nr. 9137, p. 2.

din veacul al XVIII-lea. Datele sînt evident eronate. La 1842 anul inaugurării oficiale a școlilor comunale din Buzău, aceasta nu se deschisese la Meteleu, deși o informație pe care o socotim nefondată precizează anul 1834¹⁰⁰. Primul nume sigur de învățător în acest sat este al candidatului Preda Mihai¹⁰¹. Trebuia să se «incline» Meteleul cu Macoveanca, adică satele Scutelnici și Arcanul de astăzi, pentru a se întîlni școala respectivă, fapt care nu va rămîne fără urmări și pentru cătunul alăturat — Lipănescu.

În februarie 1845, învățătorul de la Scutelnici — Gheorghe Dragomir — primea de la cele 28 de familii ale satului un beneficiu de 12 lei și 24 parale. În luna următoare, Niță candidatul este retribuit cu aceeași sumă¹⁰².

În 1887, postul de preot devenind vacant, lipăneștenii cer ca succesorul să le fie totodată și învățător¹⁰³. Ca urmare, grija proprietății se va fi materializat în donații anuale de bani pentru înzestrarea copiilor lipsiți, cu haine și manuale, sau pentru înzestrarea localului cu mobilier sau cu lemne de foc.

O dovadă a înțelegerii brașovenilor față de sătenii moșiei lor o constituie vremea de secetă a anului răscoalei din 1907, cînd s-a îngăduit localnicilor să utilizeze pășunile proprietății.

Uniți prin comunitatea de limbă și de credință de aceleași aspirații naționale, românii n-au uitat niciodată că alcătuiesc aceeași unitate etnică. Iar continuitatea lor pe întregul teritoriu românesc nu a putut fi desființată prin nici o silnicie istorică. Alături de fenomenele economice și politice, contactele și legăturile seculare dintre toți românii pot fi cunoscută și din unele realități istorice mai mici, precum cele pe care am încercat să le reliefm în rîndurile de față.

100. Cf. *Monografia județului Buzău*, p. 222; cf. Pr. Sandu Tudor, *Primii ani de învățămînt public în jud. Buzău*, în «Glasul Bisericii», XXX (1971), nr. 11—12, p. 1195.

101. Cf. Arh. St. Buc., *Cat. candidaților hotărîți de învățători pe la sate în județul Buzău, 1938, august 1*; Min. Cult. și Instr. Publice din Țara Rom., Ds. 6704/1837, f. 96.

102. Cf. Arh. St. Buc., *Arh. Ist. centr.*, Ds. 19/1845, p. 29.

103. Cf. Arh. bis. Sf. Nicolae-Șchei, *Actele moșiei Meteleu*, nepag.

• ANIVERSĂRI - EVOCĂRI •

ONISIFOR GHIBU

O sută de ani de la naștere

Pr. prof. dr. DUMITRU STĂNILOAE

Onisifor Ghibu face parte din strălucita pleiadă de intelectuali ardeleni care a contribuit cu cuvântul și cu condeul la pregătirea marelui act istoric al reîntregirii neamului nostru într-un stat unitar, — 1 Dec. 1918. Născut la 13 mai 1883 în Săliștea Sibiului, el a fost contemporan cu Octavian Goga, Ioan Lupaș, cu mitropolitul Bălan, cu Silviu Dragomir. Cu primii doi a fost și coleg la liceul românesc «Andrei Șaguna» din Brașov, cu Ioan Lupaș fiind și consătean.

Toți trei aduceau vioiciunea intelectuală și spiritul combatant al Mărginimii Sibiului, puse în slujba idealului național al unirii politice a poporului român și a dezvoltării lui spirituale pe linia însușirilor lui tradiționale specifice.

Din tinerețe a îmbrățișat cu mintea și cu inima întregul orizont al pământului românesc, contribuind pe plan intelectual la întărirea unității lui spirituale, menținută de poporul însuși secole de-a rândul prin coeziunea manifestată în viața lui concretă.

De aceea, după terminarea Seminarului teologic pedagogic al Mitropoliei din Sibiu, între 1905—1906, trece la București unde frecvențează cursurile Facultății de Litere. În casa lui N. Iorga a cunoscut pe M. Sadoveanu, Șt. O. Iosif, Emil Gîrleanu și alte personalități de seamă ale culturii și literaturii române.

Dar dornic de-a se pune la curent și cu ideile europene ale timpului, urmează cursuri la Universitatea din Strasbourg, Heidelberg, Jena, Berlin între anii 1907—1908. La Jena își ia doctoratul în filosofie și pedagogie cu o teză despre utraqismul lingvistic în școala populară.

Problema învățămîntului poporului român va rămîne preocuparea lui principală de toată viața. Această preocupare îl va duce la calitatea de inspector al învățămîntului românesc din Transilvania în cadrul Mitropoliei din Sibiu, care purta grijă învățămîntului în acea vreme.

În 1914, O. Ghibu pleacă la București, evitînd încorporarea în armata austro-ungară care pornise un război ce avea să se îndrepte și

împotriva României. Aci a continuat studiile de istorie cu Iorga și de filosofie cu Titu Maiorescu. Între timp devine un publicist din ce în ce mai remarcant alături de O. Goga pentru intrarea României în război alături de Puterile Antantei, împotriva Germaniei și Austro-Ungariei care ținea sub stăpânirea ei poporul român din Transilvania.

După realizarea unirii Transilvaniei cu Țara Mamă, O. Ghibu, în calitate de conductor al secției pentru învățământ al Consiliului dirigent din Sibiu, organizează învățământul universitar din Cluj și adaptează la noile condiții întregul învățământ școlar românesc din Transilvania. Devine apoi profesor al universității din Cluj la catedra de Pedagogie.

Dar activitatea lui nu se mărginește la necesitățile acestei catedre. Cu o energie rar întâlnită se dedică unor mari probleme naționale la ordinea zilei. Scrie opere pentru îndreptarea unor nedrepte privilegii deținute de către ordine religioase străine.

Pledează permanent pentru o nouă îndrumare a învățământului românesc. Concepția lui în această chestiune s-ar cuveni să formeze obiectul unui studiu aparte.

O deosebită atenție a acordat aspirației după refacerea unității poporului român pe plan religios și în general unirii Bisericilor creștine.

Onisifor Ghibu voia să elibereze pe românii greco-catolici de orice servitute străină, pentru a se realiza o desăvârșită unitate spirituală și o deplină independență social-politică. Iar prin unirea Bisericilor înțelegerea refacerea Bisericii universale ca o comunitate a tuturor Bisericilor naționale creștine în deplină independență, o Biserică sobornicească în sensul adevărat al cuvântului.

Poate că în scrisul, ideile și în demersurile lui referitoare la această problemă s-ar putea găsi unele sugestii folositoare pentru relațiile ecumenice ce se promovează azi între Bisericile creștine.

Onisifor Ghibu a pus în toate preocupările lui un mare patos, o accentuată vigoare, dârzenie și tenacitate. Octavian Goga îl asemăna odată, vorbind într-un cerc, în care se întâmpla să se afle și subsemnatul, cu un catapult capabil să dărîme cele mai solide ziduri ce-i stau în cale.

Pentru strînsul lui atașament la credința strămoșească, la tradițiile poporului nostru, pentru lupta lui pusă în sprijinul a tot ce era cerut de trebuința de dreptate, de unitate și independență a poporului român se cuvine ca Onisifor Ghibu să fie pomenit cu recunoștință la acest centenar al nașterii lui și într-o revistă a Bisericii Ortodoxe Române.

ONISIFOR GHISU

La centenarul nașterii (1883—1983)

Pr. GHEORGHE CUNESCU

«Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au grăit vouă cuvîntul lui Dumnezeu; priviți cu luare-aminte cum și-au trăit viața și le urmați credința» (Evr., 8, 7).

Prin aceste cuvinte, de povață și de indemn, Sf. Apostol Pavel a formulat și a rinduit, în viața obștească a creștinilor, pomenirea oamenilor de seamă, înaintași și contemporani, ai popoarelor.

Amintirea și pomenirea oamenilor de seamă și cunoașterea vieții și a faptelor lor devine, cu timpul, regulă și practică generală de pedagogie socială-culturală, precum și obligație de cinstire și recunoștință patriotică, oamenii de seamă, personalitățile, «mai marii», cum i-a numit Apostolul Neamurilor, fiind, indeobște,ilde de dragoste de țară și popor, de iubire de oameni, progres și pace, de muncă, de cinstire, de jertfă, de credință..., iar cunoașterea vieții și a faptelor lor ajută mult la educarea și instruirea oamenilor, oricând și oriunde. Astfel s-a ajuns la așa-zisele aniversări și comemorări¹, atit de frecvente astăzi.

Pentru amintirea personalităților de seamă și cunoașterea vieții și a faptelor lor, totodată și ca semn de prețuire deosebită, s-a stabilit, prin consens unanim, ca, la anumite date biografice (anul nașterii și al morții), să fie pomenite și sărbătorite, cu festivități naționale și, unele, universale. Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) programează, recomandă și tutelează în fiecare an asemenea aniversări și comemorări.

Intre acestea, în acest an, se află marele pedagog român, om de cultură și patriot, profesorul universitar Onisifor Ghibu, de la a cărui naștere se implinesc o sută de ani².

Să-i vedem viața, să-i cunoaștem faptele și să-i urmărim exemplul, cu atât mai obligați cu cit el a fost un credincios și devotat slujitor al Bisericii Ortodoxe Române.

Onisifor Ghibu s-a născut la 31 mai 1883, în Săliștea Sibiului, vatră străveche românească și ortodoxă dintre cele mai binecuvintate. Aici au văzut lumina zilei Sfintul Mucenic Oprea Miclăuș; episcopul cărturar Dionisie Romano; arhimandritul Gheorghe care a recitort minăstirea Cernica; egumenul Damaschin, ctitorul schitului Cheia; monahul Picu Procopie Pătruș, cel mai mare poet miniaturist popular român, autor a peste 30 de volume de poezii și proză, cu aproape 2000 de ilustrații; prof. univ. Ioan Lupaș, protopop, istoric și academician; prof. univ. D. D. Roșca, filosof și academician ș.a.

A fost al 8-lea copil la părinții săi, Ilie și Ana, oameni destoinici, buni români și creștini evlavioși, coborâtori din vestiții oieri transilvăneni, care umblau cu turmele pe tot intinsul țării (un mocan Ghibu a ajuns și s-a stabilit în «țara turcilor» (Dobrogea), altul, Moș Dănilă Ghibu, a cutreierat, în lung și lat, Moldova meridională și a răspindit cărți românești, ca un «adevărat apostol», cum i s-a spus; are osemintele în cimitirul din Chișinău)³.

1. Aniversare: amintirea unui eveniment petrecut la aceeași dată în unul sau mai mulți ani înainte (la oameni de seamă, anul nașterii); comemorare: amintirea solemnă a unui eveniment sau a unei personalități (de regulă, data morții).

2. Așerpres, *Aniversări UNESCO 1983*, în «România liberă», 2 februarie 1983, p. 5 (Agenda zilei).

3. Arhimandritul Dionisie Erhan, *Un apostol necunoscut al Basarabiei*, în «România Nouă», 30 mai 1918.

Tatăl său, Ilie Ghibu, se făcuse cojocar, priceput la meserie, între-prinzător, om de cuvânt, ajunsese cunoscut pînă peste munți, în orașele oltene și muntene. Știa să citească și să scrie și avea în casă *Testamentul Nou*, *Psaltirea*, *Octoiul Mic*, *Esopia*, *Alexandria* ș.a. Primea *Calendarul poporului* și revista săptămînală de la Sibiu *Foaia poporului*, o admirabilă gazetă scrisă pe înțelesul poporului, pe care o conducea cărturarul patriot Ioan Russu-Șirianu. «Binecuvîntată fie amintirea lui I. Russu-Șirianu, va mărturisi O. Ghibu, care mi-a fost primul dascăl de naționalism și binecuvîntată fie amintirea tatălui meu care mi-a pus de mic în mină această gazetă care mi-a întărit în inimă iubirea pentru popor și credința în biruința ideilor mari, trezindu-mi și mie, din fragedă pruncie, dorul de a lupta pentru astfel de ținte mari ale vieții»⁴.

Mama, Ana Ghibu, era deosebit de credincioasă; a fost fiica lui Sava Șteflea, strănepotul lui Dumitru Șteflea, luptător ortodox de la 1744, care a plătit stăruința în «legea românească» cu moartea în temniță (ca și Mucenicul Oprea Miclăuș). O soră a ei, Eufrosina Șteflea, a fost călugăriță și stăreță la mănăstirea Horezu (Vilcea). De la mamă a primit prețioase și hotărîtoare îndrumări pe linia credinței. Într-o împrejurare grea, i-a spus: «Tu să nu-ți pui întîmplarea asta la inimă. Ține-ți «cò-rajia». Și asta-i trimisă de Dumnezeu și trebuie să o primim așa cum ne-o dă. Dacă te va duce la închisoare, acolo au mai fost și alții, și-au scăpat. Iacă *Lupaș* a stat și el închis cîteva luni și acuma-i protopop. Ii sta și tu cît ți-a fi scris și Dumnezeu va avea grijă și de tine. Numai să fii tare în credință. Științi cîte au pățimit și pe urmă s-au proslăvit prin credința lor cea mare. Ține-ți corajia, că Dumnezeu nu-i părăsește pe cei drepti ai lui». La care, Onisifor Ghibu a adăugat următoarea mărturisire: «Cuvintele înțelepte ale mamei mele, culese deopotrivă din propria ei experiență de viață, ca și din *Psaltirea* proorocului și regelui David, din care-si improspăta și întărea zilnic sufletul, m-au făcut, mai mult decît toată teologia și filosofia învățată pe la atîtea școli înalte, să ancoroz puternic în «voia lui Dumnezeu», care este mai presus de toate combinațiile oamenilor. Și am luat hotărîrea de a mă lăsa, deci, în grija Lui și a Providenței»⁵.

Învățător la școala primară l-a avut pe «tata Ilie Hociotă», pedagog născut, aproape fără nici o învățătură pedagogică, dar părinte dușos, neîntrecut cîntăreț bisericesc și lumesc, iubitor de popor și țară, dascăl din categoria «*dascălilor*» lui Octavian Goga și a lui *Domnu' Trandafir* al lui Mihail Sadoveanu; «tata Ilie Hociotă» i-a trezit și i-a adîncit «marele fior al dragostei pentru învățătură, pentru carte, pentru cîntec, pentru poezie, pentru muncă, pentru luptă și pentru simțul de echilibru, care m-au călăuzit toată viața»⁶. Învățămîntul primar era dominat de însuflețire patriotică românească, prin lecții de istorie, prin cîntece și poezii. Se cîntau *Deșteaptă-te Române!*, *Tricolorul*, *Hora Unirii*, *Hora Ardealului*. Se învățau și se recitau poezii de Eminescu, Bolintineanu, Alecsandri, G. Sion, Coșbuc. Într-o poezie despre «patria română», se

4. Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții*, vol. 1 — Anii de învățătură. Ediție îngrijită, prelată și comentarii de Nadia Nicolescu. Postfață de Mircea Zăciu, Cluj-Napoca, 1981, p. 57.

5. *Ibidem*, p. 328, 332.

6. *Ibidem*, p. 60.

învăța și se declara că patria română se întinde «Pînă unde mai răsună / Limba dulce și străbună, / Limba care să trăiască, / Limba românească! / Pin-acolo-o, frățioare, / Patria românească, care / Se numește Mare»⁷.

În acești ani (1890—1894), se afla la ordinea de zi, în viața politică și în presa românească din Transilvania, acțiunea și procesul *Memorandului* — o acțiune de protest din partea românilor împotriva asupririi politico-sociale de către conducerea austro-ungară, urmată de un prelungit proces penal, cu mulți acuzați, martori, condamnări⁸. Săliștea și familia Ghibu au fost implicați în povestea *Memorandului*. Ilie Ghibu a semnat, împreună cu 414 sălișteni, un memoriu de solidarizare cu memorandiștii și l-au trimis tribunalului din Cluj, iar fiul cel mai mare, Dumitru, s-a prezentat ca martor la proces.

Pentru cele ce a văzut în sat, pentru cele ce a văzut, a auzit și a învățat în casa părintească, pentru cele ce a înțeles de la popor, din trecutul, viața, și sufletul lui, Onisifor Ghibu a purtat, toată viața sentimente de recunoștință locului natal, părinților, școlii și poporului. «Datorez, astfel, satului meu natal, a declarat el, tot ce este solid în ființa mea fizică și spirituală. El mi-a pus baza întregii mele vieți. Tot ce a urmat după aceea, n-a fost decît dezvoltare și completare a ceea ce aduceam cu mine din moștenirea, experiența și agoniseala primilor zece ani. Toate formele vieții și carierei mele de mai tîrziu își au rădăcinile în strămoșii mei care s-au jertfit pentru idei îndrăznețe și pentru scopuri altruiste, în mediul țărănesc și meșteșugăresc al satului, cu tradițiile și idealurile lui de luptă și libertate, în părinții mei, care au fost întruchiparea muncii pentru progres, în biserica și școala la umbra cărora am crescut și care au sădit în sufletul meu sămînța celor mai scumpe idealuri ale omenirii. Binecuvîntat să fie acest sat în veci!»⁹.

Cu această zestre și temelie sufletească, etică, religioasă, patriotică, a pășit mai departe. A intrat la liceul catolic-maghiar din Sibiu, unde a dat peste un mediu ostil copiilor români, ceea ce i-a făcut pe elevii mai mari, Octavian Goga și Ioan Lupaș să părăsească această școală și să se ducă la liceul românesc din Brașov (înființat de mitropolitul Andrei Șaguna și protopopul Ioan Popazú), urmați, în anul următor, de Onisifor Ghibu. «Ce fericit am fost, cînd, în ziua de 1 septembrie 1900, am urcat, pentru întia oară, scările sfinte de atîtea generații, ale templului dedicat «literelor și virtuții» și cînd am putut da mai întia față cu directorul Virgil Onițiu care făcea personal înscrierile elevilor. Ce impresie adîncă îmi făcuseră, din primele zile, profesorii, în care vedeam cu adevărat niște părinți grijulii! De asemenea, noii colegi care ne îmbrățișară ca pe niște frați. Dar cărțile românești de școală! Priveam la ele cu respect ca pentru lucrurile sfinte»¹⁰.

După absolvirea liceului, a făcut Seminarul teologic din Sibiu (în anii 1902—1905). A preferat această școală (ctitorită tot de mitropolitul

7. *Ibidem*, p. 66.

8. Vezi Vasile Netea, *Istoria Memorandului românesc din Transilvania și Banat*, 1947, p. 298.

9. Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții...*, op. cit., p. 66.

10. *Ibidem*, p. 95.

Andrei Șaguna), în loc să se ducă la Universitate (la Budapesta), cum au făcut cei mai mulți din colegi, deoarece, a explicat el, școala din Săliște și cea din Brașov l-au învățat să prețuiască poporul și s-a hotărât să-și însușească învățăturii și deprinderi corespunzătoare nevoilor poporului și satelor și să se facă cit mai folositor lor. Ctitoria șaguniană îi oferea asemenea cunoștințe. Avea profesori oameni cu multă tragere de inimă pentru «legea românească», biserică, cultură și popor. A citit mult — cărți de teologie și de literatură și cultură românească. După lectura unei cărți a mitropolitului Andrei Șaguna, a notat în caietul de însemnări: «Din citirea Istoriei bisericești (titlu complet: *Istoria Bisericii Ortodoxe Răsăritene universale de la întemeierea ei pînă în zilele noastre*, 2 vol., 1860 n.s.), a Marelui Șaguna am învățat mai întîi să iubesc biserica, lubirea aceasta mi-a rămas, ca un fond de aur, pentru tot restul vieții»¹¹. La rîndul său, a rămas, pentru tot restul vieții, un devotat admirator al mitropolitului Andrei Șaguna. L-au încercat și pe el ispitele scrisului. A publicat (în anii 1902—1905) în «Telegraful Român», «Foaia poporului», «Tribuna» (Arad), «Voința națională» (București). O lucrare mai întinsă despre *Limba noilor cărți bisericești* a oprit atenția și opinia elogioasă ale lui Nicolae Iorga. «Socotesc anii petrecuți la această școală, a precizat O. Ghibu, printre cei mai buni ai tineretelor mele»¹².

Atenția binevoitoare a marelui istoric și om de cultură N. Iorga s-a dovedit de bun augur. După terminarea Seminarului teologic și depunerea examenului de capacitate preotească, la stăruința mamei sale, care, rămasă văduvă, îl dorea preot și sprijin bătrîneții, Onisifor Ghibu a venit la București și s-a înscris la Facultatea de litere și filosofie — a frecventat și cursurile Facultății de teologie. S-a remarcat prin interes intelectual, muncă, seriozitate. L-a cunoscut personal N. Iorga, care l-a îndrăgit ca pe copilul său, i-a obținut bursă și l-a făcut colaborator de redacție la revista «Sămănătorul» pe care o conducea, unde s-a întîlnit cu scriitorii colaboratori: G. Coșbuc, Al. Viahuță, M. Sadoveanu, Șt. O. Iosif, Emil Girleanu ș.a.

A stat la București numai un an universitar (1906). Dar, a apreciat el, «timpul petrecut la București, mi-a fost de mare folos. El mi-a îngăduit nu numai să iau contact mai de aproape cu cultura românească, ci și cu întreaga viață a poporului și a țării. Pătrunsesem intrucitva și în cunoașterea vieții politice, care mă pusesese adeseori pe gînduri»¹³. A făcut o călătorie de cîteva zile și în Moldova, cu un popas la Iași.

S-a întors în Transilvania. Mitropolia ortodoxă română din Sibiu i-a oferit o bursă pentru studii în Germania, la Jena. Ministrul maghiar al învățămîntului s-a opus, însă, plecării lui Onisifor Ghibu la Jena, și l-a obligat să se înscrie la Universitatea din Budapesta. A stat și aici un an universitar (1907) — «un an dintre cei mai binecuvîntați ai vieții mele». I-a spus astfel pesemne, pentru că s-a afirmat, în acest an, ca luptător pe baricadele patriotismului românesc. A făcut parte din redacția ziarului românesc «Lupta», editat de Clubul deputaților români din Budapesta. Scrie articole și materiale de atitudine românească. Vara

11. *Ibidem*, p. 105.12. *Ibidem*, p. 99.13. *Ibidem*, p. 130.

(1907) a participat activ la lupta electorală, pentru alegerea de deputat la Beiuș. A reușit candidatul român, preotul Vasile Lucaciu. Onisifor Ghibu a constatat, cu acest prilej, că «masele de țărani (români) au fost pregătiți ca pentru o sfință împărtășanie cu Neamul și cu Dumnezeu. Nimeni n-a avut nevoie să-i mintă pe alegători, să-i cumpere cu bani, cu băuturi sau cu promisiuni. Am avut și eu norocul să fiu martor al învierii din morți a Bihorului, socotit de multă lume ca pierdut pentru români»¹⁴.

N-a continuat la Universitatea budapestană. N. Iorga, care-l urmărea și-i plăcea cum scrie și ce face, i-a făcut rost, de la Liga Culturală, de o bursă la Strasbourg, unde s-a dus și a urmat cursuri de filosofie, pedagogie, istorie și filologie romanică. Toamna (1908) a trecut la Jena, unde a făcut studii de specializare. În decembrie 1909 a luat doctoratul în filosofie și pedagogie, cu lucrarea, în limba germană, *Der moderne Ultraquismus, oder Die Zweisprachigkeit in der Volksschule* (Ultraquismul modern sau bilingvismul în școala primară), lucrare deosebit de personală și de prețioasă, recenzată elogios în Germania și în România, tradusă, mai târziu, în limba neogreacă.

Înapoiat în țară, Consistoriul mitropolitan din Sibiu l-a numit în 1910, inspector al învățămîntului primar român ortodox din arhiepiscopia Sibiu și Alba-Iulia. În această calitate, Onisifor Ghibu a susținut o îndrăzneată campanie de presă și de opinie publică împotriva ziselor «Legi Appónyi» (Albert Appónyi fusese, în 1907, ministrul maghiar al învățămîntului) care urmăreau fătis deznaționalizarea, prin școli, a românilor transilvăneni. Ele au constituit apogeul politicii de maghiarizare. Se prevedea că guvernul are putere să suprimă orice școală românească pentru motivul «intereselor superioare de stat». Mai grav decât atât. Învățătorii români din școlile românești erau obligați să-i învețe pe copii limba maghiară și să-i deprindă cu ideea că «aparțin nației maghiare». «Era o operă de pervertire sufletească ne mai întilnită în istoria popoarelor civilizate. Legiuitorii voiau să-și întărească rîndurile cu maghiari făcuți, în lipsă de maghiari născuți»¹⁵. În anii 1910—1914, Onisifor Ghibu a scris și a publicat peste 200 de studii, referate, rapoarte, statistici, articole pentru apărarea și salvarea școlilor românești transilvănene și crearea unei pedagogii naționale, fundamentată pe principii pedagogice moderne și patriotice totodată: limbă românească, profesori români, manuale românești, religie ortodoxă. A tipărit (în 1910), lucrarea *Ziaristica bisericească la români*.

Începîndu-se primul război mondial, ministrul de război maghiar i-a anulat dispensa militară și l-a chemat la încorporare. Ca să nu ajungă să lupte împotriva fraților români de dincoace de Carpați (cum s-a și întîmplat cu alți români transilvăneni), a trecut munții și a venit la București. Guvernul maghiar l-a condamnat la moarte, ca dezertor și trădător.

La București a cerut să fie preotit; a fost hirotonit la Huși de episcopul Nicodim Munteanu. În anii 1915—1916, a editat (împreună cu

14. *Ibidem*, p. 160.

15. Mircea Mușat (și) Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și enciclopedică, 1983, p. 377.

transilvănenii Constantin Bucșan și Gheorghe Popp) revista săptămînală «Tribuna». Pentru a cunoaște situația reală a învățămîntului în România acestor ani, a cerut și a obținut de la Ministerul învățămîntului (ministru I. G. Duca) învoirea și delegația să viziteze, ca inspector general, școlile din orașele și satele țării. A umblat și a văzut numeroase scoli și biserici din Muntenia, Oltenia, Moldova, Dobrogea, și a cunoscut învățători, profesori, preoți. A urmărit de aproape cum se face educația religioasă-etică, aceasta fiind la baza concepției sale pedagogice și a pedagogiei preconizate de el. Constatările și observațiile le-a notat în două caiete și într-un raport rămase în manuscris și care se păstrează în Arhiva Onisifor Ghibu. A tipărit cărțile: *Scoala românească în Transilvania și Ungaria — Dezvoltarea ei istorică și situația actuală*; *Școlile germane din România*; *Din istoria literaturii didactice românești*, 3 vol.: I. *Bucovnele*, II. *Abecedarele din Transilvania*, III. *Cărțile de celire din Transilvania*.

La 15 august 1916, a intrat și România în război, cu urmările cunoscute (ocuparea Bucureștilor și a trei părți de țară de trupele inamice ale Puterilor Centrale și retragerea în Moldova). Onisifor Ghibu s-a bejenit, mai întîi la Podul Iloaiei, apoi, pentru mai multă vreme, la Chișinău, unde a editat ziarele «Ardealul» (1917), «România Nouă» (1918) și revista «Școala Moldovenească» (1917—1918); a militat pentru trezirea simțirii patriotice¹⁶.

A fost și în situații riscante, pînă la plata cu viața. După scăparea dintr-o asemenea împrejurare, a scris această mărturisire de credință în Dumnezeu și în ajutorul providențial: «În clipele critice ale vieții mele, cînd nu-mi mai puteau ajuta nici filosofia, nici știința, nici arta — și cu atît mai puțin prietenii, atît de slabi și ei, oricît de talentați și de apreciați ar fi fost — m-am întors în aceste ceasuri grele, la supremul izvor de înțelepciune, în care căutai singurul focar de întărire sufletească. Deschideam *Biblia* și citeam *Psalmul 91*... Am citit și recitit acest Psalm și am găsit în el ceea ce zadarnic căutam la oameni. Cu toții, aproape, m-au înșelat. Dar El (Dumnezeu) nu m-a înșelat; El mă ocrotește și mă mintuiește, cînd îmi este mai greu și cînd mă simt singur; El îmi trimite Ingerii Lui și ei mă păzesc în toate căile mele»¹⁷. Excepțională confesiune de credință!

După reunirea Transilvaniei cu România (1 decembrie 1918), Onisifor Ghibu a revenit la Sibiu. Este ales în Consiliul Dirigent ca secretar general al Resortului de instrucție și deputat în Mare Sfat, în care calitate a organizat învățămîntul în Transilvania, cu merite de cîtor. A contribuit mult la înființarea Universității, a Teatrului Național, Operei și Conservatorului de muzică din Cluj, a Politehnicii din Timișoara. Rămîne la Cluj, profesor universitar. A înființat la Universitate o catedră de Pedagogie românească, în cadrul căreia a predat cursuri de Istoria pedagogiei române. A condus Seminarul pedagogic și a înființat Colegiul Latin. Toate acestea pentru elaborarea și experimentarea unei

16. «Ardealul», nr. 9/1917.

17. Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții*, vol. IV, p. 292, manuscris.

școli pedagogice și a unei pedagogii românești, corespunzătoare specificelor etnice ale poporului și ale țării, pe baze religioase-etice ortodoxe. «Școala unui popor, demonștră el, nu se poate copia după aceea a altui popor; ea trebuie să se nască din inșiși trebuințele poporului. Nu pornim de la pedagogie, ci de la popor, de la ce este el și ce trebuie să fie. Nu credem în pedagogie, ci în personalitatea profesorului. Școala e profesorul. Vrem să creștem profesori cât mai buni. Dar ce este un profesor bun? Un savant, un erudit, un meșter metodician, un pedagog? Desigur din toate cite ceva. Dar mai presus de orice un caracter, un patriot, un părinte, un erou al spiritului, un ostaș, un exemplu, un educator. Savantul se formează în laboratoare, în seminarii, în biblioteci; pedagogul în școală, în contact cu dascălii, cu elevii, cu părinții, cu viața. Profesorul nu trebuie să fie nici un simplu învățat, nici simplu pedagog, ci educator. Educator al elevilor, al părinților, al societății, al națiunii»¹⁸.

«Astra» l-a ales președinte al Secției școlare. Academia Română l-a ales membru corespondent.

Profesorul universitar Onisifor Ghibu, însă, nu s-a limitat, în activitatea sa, numai la obligațiile strict pedagogice și didactice. «Profesiunea mea oficială, a arătat ei, a fost dascălia, profesoratul, pedagogia. Dar nu o pedagogie de catedră, ci o pedagogie militantă. Am fost și istoric, și lingvist, și om politic, și publicist, și organizator. Cărțile mele nu urmăresc scopuri de erudite pretențioase, ci scopuri menite să promoveze binele, adevărul și dreptatea în lume, în primul rând pentru neamul meu, și, apoi, prin acesta, pentru umanitate»¹⁹.

L-au preocupat, cu precădere și constant, apărarea ființei etice-religioase a poporului român, a drepturilor lui istorice, a limbii și culturii românești, întărirea unității politice și geografice a statului român, integritatea lui teritorială, prin refacerea și consolidarea unității religioș-ortodoxe, respectiv, refacerea unității spirituale a românilor transilvăneni.

Această ultimă problemă de interes național a conceput-o într-o acțiune mai largă. În primul rând, prin restabilirea unității Bisericii creștine — contopirea Bisericii Apusului cu a Răsăritului, și, prin ea, refacerea unității ortodoxe române și întărirea latinității poporului român. În acest scop a fost și a prezentat problema (și «formula Ghibu») la Roma și la Paris²⁰. A inițiat și a întreprins acțiuni în țară și prin numeroase articole a ținut deschisă problema, stăruind pentru reîntr-

18. Apud Crișan Mircioiu, *In Memoriam*. Prefață la Onisifor Ghibu, *Amintiri despre oamenii pe care i-am cunoscut*, Cluj-Napoca, 1974, p. 27. Pe linia formării unei pedagogii și școli pedagogice românești, Onisifor Ghibu a tipărit lucrările: *Doisprezece ani de pedagogie românească* (1938), *Prolegomena la o educație românească* (1941), *Puncte cardinale pentru o concepție românească a educației* (1944); a înființat (la Sibiu), Institutul de Pedagogie și Educație a Națiunii.

19. Francisc Purcăriu, *Onisifor Ghibu și problema națională*. În «Luceafărul», 21 mai 1983, p. 3.

20. La Vatican, a prezentat problema într-o promemoria și într-o audiență la papa Benedict al XV-lea. I s-a răspuns în scris; la Paris Arhiepiscopului Parisului, cardinalul Louis Duboys.

girea ortodoxiei românești²¹. L-a durut că în loc de realizarea acesteia, s-a adâncit și s-a legalizat ruptura²².

Prin înaintași, loc natal, părinți, studii, temperament, concepție de viață, convingeri politice și etice-religioase, Onisifor Ghibu a intruchipat o figură de luptător patriot, numit și declarat astfel încă din timpul vieții²³ și postum²⁴. «A fost un bărbat frumos și falnic. Avea ochi albaștri ca Sadoveanu. Privindu-l și admirându-l îți dădeai seama că neamul acesta al nostru urcă spre azi din niște păstori fabuloși («...daci montibus inhaerent»), peste care s-au altoit niște spițe de cărturari la fel de vechi ca și spițele regilor biblici. Profesorul vorbea toate limbile care s-au suprapus succesiv retragerii aureliene din Dacia, deci latina (clasică, populară și medievală), greaca, slavona, germana, maghiara, ca să nu mai pomenim italiana și franceza. Nu le vorbea ca un filolog, deși le înțelegea ca atare, le gădea de fapt, se edifica și ne edifica, gândindu-le, extrăgând de pretutindeni, din toate orizonturile, argumentele conștiinței și substanței noastre latine... Profesorul cunoștea tot ce au înfăptuit romanii și românii în decursul timpurilor, pină și tot ce s-a scris despre ei... Toate acestea au format un militant, toate acestea au zidit una din marile conștiințe fervente ale Unirii din 1918, act de căpetenie al istoriei românești, la care Onisifor Ghibu a adus o contribuție importantă în lupte. A biruit și prin aportul său»²⁵.

A trecut și prin încercări grele de familie. În 1947 a pierdut unul din copii și, în 1959, soția. Le-a suportat cu toată cucernicia, cu tăria și cu logica Dreptului Iov.

Ca și credinciosului Iov, Tatăl Ceresc i-a hărăzit profesorului Onisifor Ghibu viață lungă și deosebit de rodnică. A ajuns aproape nonagenar, cu apoteoză de înțelepciune, bunătate, înghăduință și omenie. Și-a petrecut ultimul deceniu al vieții în universul bibliotecii (una din

21. Onisifor Ghibu, *Ultima etapă a unirii românilor: Unitatea religioasă* («Adevărul», 28 iulie 1923), *Un pas înainte în chestia unirii religioase a tuturor românilor* («Adevărul», 26 august 1923), *Organizarea bisericii ortodoxe. Chestia unirii celor două biserici românești și reunirea lor cu Biserica creștină universală* («Universul», ed. provincie, 5 decembrie 1923), *Spre o singură turmă (în legătură cu unirea bisericilor)* («Telegraful român», ianuarie 1924), *Inițierea Patriarhatului românesc* (Cluj, 1925), *O imperioasă problemă națională: Unitatea religioasă a românilor* (Beiuș, 1931), *Pe urmele împăratului Constantin cel Mare. O datorie imperioasă a zilelor noastre (Unirea bisericilor)* (Brașov, 1936), *Un memoriu românesc înaintaș Excelenței Sale D-lui Benedetto Croce* («România Eroică», februarie 1939).

22. Onisifor Ghibu, *Catolicismul unghuresc în Transilvania și politica religioasă a statului român* (Cluj, 1924, ed. II-a, 1931), *În jurul catolicismului și a unirii bisericilor* (Arad, 1925), *Acte și documente privitoare la Statul romano-catolic ardelean* (Cluj, 1933), *Aceștiunea catolicismului unghuresc și a Sfântului Scaun în România întregită* (Cluj, 1934), *Nulitatea Concordatului dintre România și Sf. Scaun* (Cluj, 1935), *Sfinții unguri în România* (București, 1936), *Contribuțiuni la problema personalității juridice a Ordinilor călugărești catolice în România* (Sibiu), *Politica religioasă și minoritară a României* (Cluj, 1940).

23. Gh. Tulbure, *Onisifor Ghibu*, în «Țara Bârsei», iulie-decembrie 1938, p. 400—402.

24. *Un militant pentru limba și drepturile poporului român* (Onisifor Ghibu), în «Luceafărul», loc. cit.

25. Paul Anghel, *Un veteran: Prof. Onisifor Ghibu*, în «România literară», 7 iunie 1973, p. 7.

cele mai bogate și mai prețioase biblioteci din țară)²⁶, al manuscriselor și amintirilor²⁷, în grădina între flori și pomi, iar duminicile și sărbătorile, la rugăciune, în catedrală. Era căutat și primea vizite — prieteni, cititori, studenți. Răspundea la scrisori. Avea pentru fiecare cuvinte potrivite de informare, lămurire și îndrumare. A rămas același *dascăl* binefăcător, instructiv și educativ, care a fost toată viața. Privea cu încredere viitorul țării, al neamului, al lumii. A declarat, într-o carte pe care a scris-o în acești ani: «Desigur că n-am trecut peste ani fără să resimt și multe păreri de rău, pentru întâmplări ale vieții și ale istoriei, pe care nici o putere omenească nu a fost în stare să le înlăture. Decenii întregi, în loc să ne bucurăm de o pace binefăcătoare pentru toți, ne frământăm încă în valurile unor confruntări care par uneori să nu aibă sfârșit. În acest zburcuciu extraordinar există însă și un înțeles mai înalt: din zvircolirile pe care le întâlnim în fața noastră, se desprinde mereu cite o nouă lumină care duce omenirea spre noi etape de progres. Am convingerea că generațiile viitoare, cu un orizont mult mai larg decît al nostru, vor realiza în lume ceea ce astăzi încă multora li se pare a fi vis... Sint pregătit să mă despart de această lume...»²⁸.

Ceasul despărțirii a fost în ziua de 30 octombrie 1972 (la vârsta de 90 de ani aproape împliniți). A lăsat între dorințele testamentare, să i se pună în sicriu, sub cap, o pungă, pregătită de el, cu pămînt din toate provinciile românești și numere din ziarul «Ardealul» și «România Nouă». I s-a împlinit dorința. I s-a slujit pogribania în catedrala mitropolitană din Sibiu. Are mormîntul în cimitirul municipiului Sibiu²⁹.

Aniversarea centenarului nașterii constituie o apoteoză îndreptățită deplin. I se recunosc meritele pedagogice, culturale, patriotice, bisericesti...³⁰.

26. Cea mai mare parte a bibliotecii sale — partea culturală-literară și teologică-bisericască — Onisifor Ghibu a donat-o Seminarului teologic din București; partea didactică-pedagogică a donat-o Bibliotecii centrale pedagogice din București; colecțiile de periodice le-a donat Bibliotecii Academiei R. S. R.

27. A scris mai multe volume de memorii, din care s-au tipărit: *Amintiri despre oamenii pe care i-am cunoscut*; *Pe baricadele vieții*, celelalte rămînînd în manuscris.

28. Onisifor Ghibu, *Cuvînt înainte, la Amintiri despre oamenii pe care i-am cunoscut*, p. 40.

29. Onisifor Ghibu, *Pentru o pedagogie românească*. Antologie de scrieri pedagogice. Îngrijirea ediției, tabel cronologic, bibliografie, note și comentarii (de) Octavian O. Ghibu. Studiu introductiv (de) conf. dr. Ioan Gh. Stancu, Editura didactică și pedagogică, 1977.

30. Viorel Nicolescu, *Constantin Narly despre Onisifor Ghibu* («Almanahul părinților 1983», p. 113—114 — Pagini de pedagogie românească); Camelia Ghibu-Petcu, *Onisifor Ghibu — 100 de ani de la naștere* («Orizont», 29 aprilie 1983, p. 9 — Aniversări UNESCO); Pr. Gh. Cunesco, *Onisifor Ghibu — La centenarul nașterii* («Telegraful român», 1—15 mai 1983, p. 6—7); Traian Vedinas, *O. Ghibu — Conceptul de pedagogie românească* («Tribuna», 19 mai 1983, p. 4); Gheorghe Suciu, *Cititor al învățămîntului românesc* («Luceafărul», 21 mai 1983, p. 3); Nadia Nicolescu, *Onisifor Ghibu și educația prin valorile naționale*; Gabriel Tepelea, *Activitatea literară* («România liberă», 26 mai 1983, p. 8); Al. Zub, *Onisifor Ghibu: Baricadele unei vieți* («Cronica», 27 mai 1983, p. 6); Gh. Buzatu, *Onisifor Ghibu — Pagini de jurnal* («Cronica», 29 aprilie, 20 mai, 27 mai 1983); Pațița Silvestru, *Centenarul unui mare cărturar* («Onisifor Ghibu» («Albina», mai, 1983, p. 10).

• DOCUMENTARE •

ȘTEFAN CEL MARE INNOITOR DE ȚARĂ, CTITOR ȘI MARE BINEFĂCĂTOR

Pr. SCARLAT PORCESCU

În ziua de 14 aprilie, anul de la facerea lumii 6965, iar al mîntuirii 1457, înainte de dumnezeiasca sărbătoare din anul acela (a Învierii Domnului), mitropolitul Teoctist I, înconjurat de clerici, curteni și dreptcredincioși creștini din Suceava și din ținuturile și satele Moldovei, întimpina la *Direplate* și ungea cu Sfîntul și marele Mir, ca domn, în scaunul țării, pe tînărul Ștefan, fiul lui Bogdan al II-lea, cel ucis mișelește la Reusenii, nepotul lui Alexandru cel Bun. Voievodul cel nou avea să domnească, cu cinste, 47 de ani și aproape 3 luni.

Posteritatea l-a numit *sîntul*, cum a notat cronicarul, «nu pentru suflet ce este în mîna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile lui... carele nimeni din domni, nici mai înainte nici după aceia l-au agiuns»; de asemenea, l-a numit *cel Mare* pentru că strădaniile și înfăptuirile sale, în contextul condițiilor politice de odinioară, sînt neobișnuit de mari. Numele voievodului este învăluit în aura mitului. Tot ceea ce, în Moldova, poartă pecetea vechimii — cetăți și întărituri, movile presărate pe cîmpiile țării, curți, minăstiri și biserici despre care nu avem știri documentare temeinice, orînduiri și așezăminte bătrînești — este atribuit vestitului voievod. Îndelungata sa domnie — cea mai îndelungată din istoria Moldovei — constituie, s-a spus, privilegiul care i-a îngăduit să lucreze, să înscrie numeroase și variate realizări pe care timpul și vitregiile nu le-au șters; în același timp, s-a remarcat și s-a recunoscut că Ștefan a fost un conducător înțelept, dotat cu simț practic, cu capacitatea de a cunoaște oamenii, viteaz comandant de oști, înzestrat cu putere de muncă uluitoare și cu spirit de sacrificiu, diplomat subtil, neșovăitor, hotărît, stăruitor, aspru dar drept, purtat uneori de avînt dar echilibrat. Impresionat, fără indoială, de însușirile și de faptele voievodului, savantul filolog Al. Philippide, totdeauna reținut și chiar zgîrcit în aprecieri, trece, deplin întemeiat, pe Ștefan cel Mare, printre puținii noștri oameni de geniu.

Întrebîndu-se în ce măsură, epoca din istoria Moldovei, dominată de acest voievod de excepție, este o creație a poporului și în ce măsură

o creație a geniului său, cercetători ai trecutului nostru au conchis că «a fost o fericită întâlnire între direcțiile unei istorii și un conducător care le-a descifrat, le-a înțeles și le-a servit cu înțelepciune și măsură făcându-se expresia năzuințelor colective într-o luptă neincetată pentru păstrarea unui just echilibru înlăuntru și în afară, în țară și în relațiile cu lumea».

În toate acțiunile sale, Ștefan cel Mare a fost îndemnat și intrarmat de conștiința sa de domn al Moldovei, de conștiința sa europeană și de conștiința sa creștină. Privirile și preocupările sale s-au concentrat, îndată după ce a urcat pe scaun, la consolidarea domniei. Înaintașul său, Petru Aron, adăpostit, mai întâi, în Polonia, apoi în regiunile secuiești din Transilvania, uneltea, împreună cu vreo cițiva mari boieri care plecaseră o dată cu el, și cerea sprijin regatelor polon și ungar, care, de multă vreme, erau într-o cursă pentru influență în Moldova. În cei dintii ani ai domniei sale, Ștefan a insistat pe lângă boierii plecați ca să revină în țară asigurându-le viața și proprietățile, s-a îngrijit de prosperitatea economică a Moldovei, a încurajat dezvoltarea meșteșugurilor, a atras de partea sa mica boierime și pe țărani liberi, a acordat bunuri și privilegii; convins că o confruntare cu puterea otomană nu va putea fi evitată a mărit și întărit armata, a mărit și consolidat cetățile, a întreținut relații prietenești cu vecinii săi; concentrând în jurul tronului forțele interne «printr-o guvernare autoritară de coloratură absolutistă», el s-a străduit să păstreze independența Moldovei.

Apărarea patrimoniului teritorial pe care i-l lăseseră înaintașii, cum și a continuității statale au constituit pentru Măria Sa îndatoriri de competenție. Ațintindu-și privirile spre Muntenia unde interveneau pentru numirile în scaunul domniei și spre Transilvania unde dobîndise posesiuni, Ștefan a dat Moldovei prestigiul pe care nu l-a avut ea niciodată.

Conștiința europeană și conștiința creștină a voievodului apar limpede în scrisoarea sa trimisă monarhilor creștini din Europa, la 25 ianuarie 1475, după ce biruise numeroasa oaste otomană care invadase Moldova: «...împăratul turcesc... în fiecare zi se gîndește — dădea el de veste occidentalilor — cum ar putea să supuie și să nimicească toată creștinătatea... Iși puse în gînd să-și răzbune și să vie cu capul său și cu toată puterea sa împotriva noastră și să supuie țara noastră care este poarta creștinătății și pe care Dumnezeu a ferit-o pînă acum. Dar dacă această poartă, care e țara noastră, va fi pierdută — Dumnezeu să ne ferească de așa ceva — atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie... noi făgăduim pe credința noastră creștinească și cu jurămîntul domniei noastre, că vom sta în picioare și ne vom lupta pînă la moarte pentru legea creștinească, noi cu capul nostru. Așa trebuie să faceți și voi pe mare și pe uscat...». Rîndurile acestea oglindesc, pe de o parte, temeinicia viziunii sale privind primejdia otomană care plana asupra Europei și asupra creștinătății, iar pe de alta, hotărîrea de a-și apăra, cu orice preț țara. Neputînd fi stăvilită, așa cum dorea Ștefan cel Mare, puterea otomană a covîrșit, într-un răstimp de cîteva decenii, Europa de sud-est. Moldova, însă, condusă de acest strălucit voievod

«și-a păstrat aproape întreagă independența și neștirbită organizarea ei internă, temeiuri fundamentale ale dezvoltării ei ulterioare».

«După un deceniu de stăpînire și afirmare pe tronul Moldovei, Ștefan avea să deschidă șirul actelor de cultură», care dau măreție domniei sale, avea să păsească la înveșmîntarea țării sale în somptuoasa haină bizantină. la statornicirea formelor de cultură răvășite de expansionismul otoman. Concentrînd, în jurul scaunului domnesc, alături de alte forțe interne, și Biserica, el își putea duce la îndeplinire programul pe care și-l propusese : *un nou Bizanț* după cel care căzuse doar, cu cîțiva ani înainte de a se urca el în scaunul domnesc. În viitorca acțiunilor pentru libertatea și neatinerea Moldovei, pentru așezări și întocmiri economice-social-gospodărești, voievodul a înțeles prea bine că Biserica, în contextul condițiilor de pe vremea sa, era un factor de mare importanță, mai cu seamă, de ordin cultural. De aceea, prin numeroase «cărți» domnești, el a întărit proprietățile celor trei eparhii din țară : Mitropolia Sucevei și Episcopiile Romanului și Rădăuților ; totodată, el a înmulțit, cu mărînimie, prin danii, bunurile materiale ale acestora și a acordat ierarhilor diferite imunități și privilegii. Unii dintre ei — mitropoliții *Teoctist I*, *Gheorghe* și *Teoctist al II-lea* (pe cînd era episcop al Romanului), episcopii *Tarasie* și *Vasile* al Romanului și *Ioanichie* al Rădăuților — apar în «cărți» domnești referitoare la chestiuni mai importante, printre sfetnicii și martorii de credință ai domnitorului. Minăstirile — Neamțu, Bistrița, Probota, Voroneț, Humor, Moldovița, Pulna, Dobrovăț, Pătrăuți, Horodnic — de asemenea, au stat în atenția binevoitoare a voievodului. Aceste ctitorii, înșirate ca «boa-bele de mîrgăritar» în țara sa, daniile și actele de binefacere săvîrșite sub impulsul unor sentimente umane superioare, variatele activități cultural-artistice — multiplicarea textelor bisericești prin copiere, iluminarea artistică a unora dintre ele, procurarea materialelor pentru făurirea obiectelor de cult : broderii și veșmînte clericale, vase liturgice etc. — aduse la îndeplinire, de obicei, în chiliile minăstirești, la îndemnul, porunca și cu ajutorul său, demonstrează că voievodul, înflăcărat de conștiința sa bazileică, urmărea, într-adevăr, perpetuarea culturii de tip bizantin în Moldova.

Biserica Moldovei, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, sprijinită cu generozitate de Ștefan cel Mare și călăuzită de ierarhi de prestigiu a luat aspectul unei importante instituții în viața satului moldovean. Voievodul n-a sprijinit Biserica spre a o aservi, ci pentru a-și putea împlini ea înalta sa misiune culturală. Asigurîndu-i mijloacele prin care își aducea la îndeplinire mesajul ei sfînt, Ștefan dezvoltă una dintre particularitățile structurale ale sufletului său : pietatea. Dacă luăm în considerare numai hrîsovolul prin care a dăruit minăstirii Zografu un mertic anual de 100 galbeni, ajungem la concluzia că slăvitul voievod era un dreptcredincios, un om pios : «Înainte de toate, glăsuiește hrîsovol, să scrie pe domnia mea la sfînta proscomidie, după datina Sfinților Părinți și după așezămîntul sfîntei biserici și să scrie și pe doamna mea lîngă domnia mea și pe copiii noștri dăruiti de Dumnezeu, Alexandru și Elena și să stea în sfîntul pomelnic cum este scris. Și iarăși pînă cînd va fi asupra noastră mila atotțitorului Dumnezeu și vom fi în viață pe lu-

mea aceasta, sfânta biserică să ne cinte seara paraclis și duminică... marțea să ni se cinte Sfânta Liturghie... și să mă pomenească în fiecare zi la vecernie și la pavecerniță și la miezonoptică și la utrenie și la Liturghie și la sfânta proscomidie și unde este obiceiul sfintei și dumnezeieștii biserici, după obiceiul Sfinților Părinți, iar în pomelnic să ne pomenească după așezământ. Aceasta să ni se cinte până când vom fi în viață. Iar după trecerea anilor noștri, după trecerea vieții noastre, în primul an să ni se facă și să ni se cinte sfântul prohod în sobor și apoi de a treia zi și apoi de a noua zi și de a douăzecia zi și de a patruzecia zi și de o jumătate de an și apoi de un an. Iar după trecerea aceluia an, de atunci să ni se cinte în fiecare an, într-o zi, în sobor, pentru pomenire, seara paraclis... iar dimineața Sfânta Liturghie...». Acest hrisov, datat 10 mai 1466, nu este numai un simplu act de cancelarie, redactat stereotipic de diecii timpului. Atât partea votivă, cât și dispozițiile testamentare pe care le cuprinde vin din convingerea pe care o avea domnul că poartă sceptrul Moldovei «din mila lui Dumnezeu», vin din conștiința unui credincios care gîndea și înțelegea lumea și viața ca fiind vrednic al Bisericii, care asculta și aducea la îndeplinire ceea ce statornicise ea. Multe alte «cărți» domnești pun în lumină această particularitate a lui Ștefan: pietatea.

Pe cât se știe, minăstirea Putna este pirga strădaniilor ctitoricești ale domnului Ștefan cel Mare. După ce, în anul 1465, a izbutit el să redobîndească, prin lupte, cetățile Chilia și Cetatea Albă, ca semn de mulțumire adusă Atotputernicului — încă un criteriu care oglindește credința și pietatea sa — la 4 iunie 1466, punea temelii bisericii «Adormirea Maicii Domnului» din minăstirea Putna ale cărei lucrări aveau să se încheie peste patru ani. Din nefericire, ctitoria cea dintîi a marelui domn, aleasă și destinată a fi sieși locaș de veșnică odihnă, a pierdut înfățișarea sa originală. Negresit, purta trăsăturile caracteristice ale stilului moldovenesc — tradiția notată de Ion Neculce, săpăturile arheologice efectuate acum citiva ani și vestigiile descoperite o confirmă — care se cristaliza și se desăvîrșea pe vremea voievodului.

Războaiele cu turcii purtate de Ștefan cel Mare în deceniile opt și nouă ale secolului său pentru neatîrnarea Moldovei au oprit activitatea constructivă dar ea a reînceput, în ritm vertiginos, prin 1487—1488, după ce realitățile politice l-au convins pe voievod că trebuie să încheie pacea cu Poarta cum făcuseră și alte state ale Europei. Rînd pe rînd, apoi, au fost ridicate mai multe locașuri — unele, sigur, ctitorii ale domnului: Sf. Procopie — Badeuți — 1487, Sf. Cruce — Pătrăuți — 1487, Sf. Ilie — Suceava — 1488, Sf. Gheorghe — Voroneț — 1488, Sf. Ioan — Vaslui — 1490, Sf. Gheorghe — Hîrlău — 1492, Sf. Nicolae — Iași — 1491—1492, Adormirea — Borzești — 1493—1494, Sf. Nicolae — Dorohoi — 1495, Sf. Apostoli — Husi — 1495, Sf. Nicolae — Botoșani — 1496, Sf. Arhanghel Mihail — Războieni — 1496, Nașterea Maicii Domnului — Tazlău — 1496—1497, Înălțarea Domnului — Neamtu, terminată în anul 1497, Nașterea Sf. Ioan Botezătorul — Piatra Neamț — 1497—1498; Sf. Cruce — Volovăț — 1500—1502, Pogorîrea Sf. Duh — Dobrovăț — 1503—1504, Taierea Capului Sf. Ioan Botezătorul — Reusenii — 1503—1504, Paraclisul Sf. Ioan cel Nou — Bistrița — 1497,

Paraclisul Cetății Hotin; altele, potrivit tradiției, atribuite marelui voievod: *Sf. Gheorghe — Baia, Cuv. Parascheva — Cotnari, Cuv. Parascheva — Rîmnicul Sărat, Sf. Arhangheli — Scînteia, Cuv. Parascheva — Ștefănești, Vad-Transilvania, biserica din cimitirul Șipote — Suceava*; în sfîrșit, altele ctitorite de contemporani: *Precista — Bacau — 1491 (Alexandru, fiul lui Ștefan), Sf. Nicolae — Bălinești — 1494—1499 (Ioan Tăutu), Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul — Arbore — 1502 (Luca Arbore), Cuv. Parascheva — Dolheștii Mari (familia Șendrea), — care oglindesc «originalitatea formelor structurale logică constructivă și acuratețe în execuție, plastică decorativă bogată și de bun gust, în sfîrșit, o foarte alrăgătoare policromie». Toate aceste locașuri din epoca lui Ștefan cel Mare — tradiția spune că au fost mai multe — pun în lumină, pe de o parte, avîntul artei constructive, iar pe de alta, atenția de care se bucura Biserica.*

Ținînd seama, mai ales, de programul clasic și cerințele cultului ortodox, spațiul interior al celor mai multe dintre bisericile de pe vremea sa este împărțit în pronaos, naos și altar. Doar, la biserica Dobrovăț a fost introdusă între pronaos și naos, încăperea mormintelor (gropnița), iar la Neamțu o încăpere a mormintelor și un exonartex.

Studiînd, în calitate de specialist, bisericile ridicate de Ștefan cel Mare sau de unii dintre contemporanii săi, profesorul Grigore Ionescu, le clasifică după cum urmează: 1. Biserici de plan dreptunghiular cu bolti semicilindrice unitare, prinse sub un singur acoperiș: *Dolheștii Mari, Bălinești, Voiovaț*; 2. Biserici de plan trilobat cu turlă pe naos și acoperiș fragmentat, o variantă: *Patrăuți, Bădeuți, Sf. Ilie — Suceava, Voroneț* și altă variantă, biserici cu pronaosul lărgit: *Vaslui (refăcută), Bucău, Iași, Dorohoi, Botoșani, Ilrlău, Neamțu*; 3. Biserici de plan dreptunghiular, boltite, cu o serie de cupole dispuse în filă și prinse sub un singur acoperiș: *Borzești, Războieni, Piatra Neamț, Arbore, Reușeni, Dobrovăț*.

Fiecare ctitoric, cu trăsăturile ei caracteristice, are, să spunem, astfel, personalitatea sa care pune în lumină efervescența artistică a epocii. Privind numai biserica «Înălțarea Domnului» din minăstirea Neamțu, «cel mai reprezentativ monument» din vremea lui Ștefan cel Mare, o încoronare a unor strădăni culturale-artistice, observăm ingeniozitate și măiestrie la statornicirea planului și la armonizarea elementelor plastice decorative. Sintem, fără îndoială, în fața unui proces spiritual, care oglindește cumpănirea, spiritul de sinteză și maturitatea celor ce au construit acest impunător monument.

La procedeele tehnice moldovenesti statornicite la finele secolului al XIV-lea și pe vremea lui Alexandru cel Bun, meșterii, unii locali, iar alții chemați din alte părți, au adăugat procedee și elemente arhitecturale impunătoare, cum sînt acelea de la portaluri, de la ancadramele ferestrelor sau din variata gamă a celor decorative, pe care le-au combinat și impletit într-un tot unitar armonios. Se constituise, într-adevăr, un stil arhitectonic moldovenesc, la sfîrșitul secolului al XV-lea meșterii l-au diversificat mereu și l-au îmbogățit ținînd seama, în funcție de destinația bisericilor — unele domnești, altele minăstiri-

rești sau orășenești, iar altele boierești —, de opțiunile ctitorilor, cum și de materialele pe care le aveau ei la dispoziție.

Deși variate ca plan, volum, decorație arhitecturală și pictură, totuși asemănătoare în diversitate, ctitoriile epocii lui Ștefan sînt expresii cultural-artistice al căror limbaj este deplin concludent. Prin mijlocirea lor cunoaștem coordonate ale domniei marelui voievod, splendoarea epocii sale și, deopotrivă, mesajul secolului său.

Frumusețea arhitectonică a bisericilor din epoca lui Ștefan a fost întregită și de «frumusețea plastică și cromatică» a picturilor. Documente istorice atestă existența zugravilor și a bisericilor pictate pe vremea lui Alexandru cel Bun — unii istorici de artă au conchis că portretele evangheliștilor din vechile Tetraevangheliiare, ca și scenele miniaturale nu sînt decît picturi — dar, din nefericire, nu s-a păstrat nici un ansamblu de pictură de pe vremea acestui voievod. Prin urmare, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, se poate vorbi de o puternică tradiție, de o școală moldovenească de pictură chiar dacă timpul n-a adus pînă în zilele noastre realizările ei. În afară de bisericile din Războieni și Reuseni celelalte ctitorii ale lui Ștefan cel Mare sau ale unor contemporani de-ai săi au fost zugrăvite în interior. Unele dintre ele — *Putna, Huși, Vaslui* — refăcute între timp, și-au pierdut pictura originală; altele — *Neamțu, Tazlău* — au fost repictate culoare peste culoare.

Studiind ansamblurile de pictură de la *Pătrăuți, Voroneț, Hîrlău, Dorohoi, Sf. Ilie - Suceava și Botoșani*, cercetătorii au ajuns la concluzia ca unele porțiuni ale acestora sînt din vremea lui Ștefan cel Mare. Din cauză că, între timp, s-au degradat, «desfășurarea liniară și cromatică» a acestor picturi nu se mai poate citi decît cu mare greutate. Negreșit, zugravii au ținut seama de planul iconografic statornic în vechile erminii. De asemenea, de indicațiile tradiționale privind folosirea culorilor. Ei, s-a remarcat, avînd simțul proporțiilor, au păstrat un strîns raport între dimensiunile scenelor și ale suprafețelor destinate picturilor și un «perfect echilibru între figurativ și ornamental». Valoarea acestor picturi vine, în mare parte, dintr-o tradiție temeinic statornicită. Prin ele s-a deschis drum epocii lui Petru Rareș în timpul căruia pictura moldovenească avea să ajungă la culmi înalte.

Înseși pisanii sau inscripțiile votive de la bisericile lui Ștefan cel Mare pe care le-am putea numi certificate de identitate, de multe ori singurele mărturii referitoare la ctitori, la timpul cînd și la împrejurările în care au fost ridicate aceste biserici, nu sînt, cum par la prima vedere, simple stereotipii ci documente de referință în piatră. Aceste pisanii sînt izvoare în care descoperim date cronologice de mare însemnătate pentru istoria noastră. Formulele de început: «binecredinciosul domn», «din mila lui Dumnezeu», «binecinstitorul și de Hristos iubitorul», «În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh», folosite în pisanii lui Ștefan cel Mare, adevărate că voievodul începea și desăvîrșea locașurile de închinare cu gîndurile ațintite la cel Atotputernic; sintagma «fiul lui Bogdan voievod», fixată în aceste mărturii, demonstrează descendența dinastică mușatină a marelui ctitor. Unele pisanii au vădit caracter cronicăresc; de pildă, aceea de la Răz-

boieni : «...în anul 6984 (1476) iar al domniei sale anul 20 curgător, s-a ridicat puternicul Mahmet, împăratul turcesc, cu toate puterile sale răsaritene ; și încă și Basarab voievod poreclit Laiotă, a venit cu el, cu toată țara sa basarabească. Și au venit să prade și să ia țara Moldovei ; și au ajuns pînă aici, la locul numit Pîriul Alb. Și noi, Ștefan voievod și cu fiul nostru Alexandru, am ieșit înaintea lor aici și am făcut mare război cu ei, în luna iulie 26 ; și cu voia lui Dumnezeu, au fost înfrinți creștinii de păgini. Și au căzut acolo mulțime mare de ostași ai Moldovei. Atunci și tatarii au lovit țara Moldovei...» ; la fel, aceea de la Bădeuți : «...Io Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod și cu preaiubitul său fiu Alexandru, a făcut război la Rîmnic cu Basarab voievod cel Tînăr, domn al Țării Românești, poreclit Țăpeiuș. Și a ajutat Dumnezeu pe Ștefan voievod și a biruit pe Basarab voievod ; și a fost pieire mare printre Basarabi...» ; de asemenea, aceea de la Reuseni în care s-a notat că «pe acest loc... a fost tăiat capul tatălui său Bogdan voievod...», cum și aceea de la Voroneț și Hîrlău, cuprind știri prețioase pentru istoria românilor. Altele, ca, de pildă, aceea de la Borzești, arată că locașul de acolo a fost ridicat «întru rugă sieși și întru amintirea răposaților și părinților...» iar aceea de la Războieni, cu vădit caracter comemorativ, spune că biserică s-a zidit «pentru amintirea și întru pomenirea tuturor dreptcredincioșilor creștini care s-au prăpădit aici...» ; în sfîrșit, altele, cum este aceea de la Neamțu care precizează că locașul de acolo s-a zidit «întru rugă sieși și doamnei sale Maria și fiului lor Bogdan și celorlalți copii ai lor...».

Alături de hrisoavele și «cărțile» domnești, redactate la curtea lui Ștefan cel Mare, incontestabil, documente prin mijlocirea cărora cunoaștem diferite laturi ale domniei sale, inscripțiile votive de la bisericile înălțate de el însuși sau de unii dintre contemporanii săi sînt adevărate file de cronică în care surprindem ceva din universul spiritual al voievodului.

Chiar cele sculptate artistic, în piatră, așezate deasupra mormintelor în care odihnesc unii dintre înaintași săi în scaunul domnesc sau unii dintre sfinții și colaboratorii săi, reflectă gîndirea și sensibilitatea sa. Cele care acoperă mormintele voievozilor — *Bogdan I, Lațcu, Roman I, Ștefan I* — înmormîntați în biserica Sf. Nicolae din Rădăuți, pe care apar termenii «strămoșul», «străbunicul», «bunicul», «unchiul» pun în lumină descendența dinastică a voievodului, acelea ale unor vîrstare domnești — *Bogdan*, fratele lui Alexandru cel Bun, *Bogdan*, fiul aceluiași domn, *Anastasia* «străbunica» sa — înmormîntați tot la Rădăuți, acelea care acoperă mormintele mitropolitului *Teoctist I*, al *Mariei de Mangop*, ale fiilor săi, *Bogdan* și *Petru*, înmormîntați la Putna, cum și acelea așezate pe mormintele domnului *Ștefan al II-lea* și a pîrcălabului *Micota*, înmormîntați la mînăstirea Neamțu, sînt probe grăitoare care conduc la concluzia că marele voievod cinstea memoria înaintașilor săi în scaun, a rudeniilor sale mai dinainte adormite, cum și memoria unor sfinți apropiați. Grija purtată mormintelor venea din conștiința sa de voievod cu răspundere istorică ; totodată, grija aceasta era o expresie a simțămîntelor sale adînc umane.

Mergînd pe urmele înaintaşului său în scaunul Moldovei, Alexandru cel Bun, și ale unor voievozi din Țara Românească, dar cu mult mai mult decît toți, Ștefan cel Mare, firește, la îndemnul conștiinței sale creștine și europene, și-a îndreptat privirile spre Sfîntul Munte Athos, acordînd minăstirilor de acolo, impresurate și stingherite de puterea otomană, sprijin și ajutor spre a rămîne ele, în condițiile timpului, centre de spiritualitate ortodoxă. Astfel, el este pomenit printre ctitorii bisericii *Adormirea Maicii Domnului* (Προτάβο); la *Vatoped*, unde se păstrează chipul său, în basorelief, a ridicat o arsana pentru corăbii; la *Hilandar* este pomenit alături de alți ctitori și binefăcători; la *St. Pavel* a săvîrșit diferite reparații și a construit un apeduct; a reinnoit «din temelii» minăstirea *Grigoriu* și a zidit un turn clopotniță; a acordat minăstirii *Constamonitu* un important ajutor; mai mult ca oriunde, însă, atenția voievodului s-a îndreptat spre minăstirea *Zografu*, cunoscută multă vreme, sub numele de minăstirea moldovenească, la care a construit un turn pentru corăbii, a zidit chiliile, trapeza și masiva împrejmuire, a dăruit «veșminte și vase și altă avere», a adus apă, a reparat întreaga minăstire ș.a. La *Zografu* s-au păstrat două steaguri (prapori), din vremea marelui domn, cu chipul Sfîntului mucenic Gheorghe (unul dintre ele adus, între timp, la Muzeul militar din București); tot acolo, în nartexul bisericii minăstirești, se află chipul lui Ștefan zugrăvit alături de alți domni români ctitori.

Înfăptuirile ctitoricești și ajutoarele acordate minăstirilor din Muntele Athos confirmă participarea strălucitului voievod la efervescența spirituală a acestui ostrov ortodox în care ardea flacăra culturii și artei bizantine.

Ștefan cel Mare nu s-a mulțumit numai să zidească biserici, unele dintre ele, este foarte adevărat, edificii de necontestată valoare artistică. N-am cunoaște, însă, la adevăratele ei dimensiuni, personalitatea și adîncimea ei, etapa istorică dominată de el, dacă ne-am limita numai la atît. Spre a-și îndeplini înalta ei misiune, cu rodiri îmbelșugate, pe lângă locașuri de închinare se cerea un cler cu pregătire aleasă; de asemenea, se cereau cărți de cult, vase și odoare liturgice, fără de care nu se poate vorbi de o viață religioasă vie. Voievodul a zidit biserici dar, în același timp, a schițat și sprijinit un vast program de activități culturale-artistice care poartă sigiliul personalității sale.

Pentru a aduce la îndeplinire acest program, Ștefan a sprijinit și ajutat, mai mult decît înaintășii săi în scaun, minăstirile mari ale Moldovei — *Neamțu*, *Bistrița*, *Humor*, *Moldovița*, *Progota* — spre a deveni, întocmai ca unele minăstiri din muntele Athos, vetre de cultură, școli călugărești. La 7 ianuarie 1417, mitropolitul Iosif și domnul Alexandru cel Bun luau hotărîrea de a uni minăstirile *Neamțu* și *Bistrița* ca să fie «nedespărțite una de alta»; totodată, ei hotărău «ca să se dea tot ce se găsește în aceste mai sus numite minăstiri în mîinile popel chir Domentian fie cărți, fie odăjdii, fie vase toate de la mare pînă la mic». Multe dintre cărțile, negreșit de slujbă bisericească și de îndrumare moral-religioasă fuseseră, de bună seamă, copiate de viețuitori din cele două minăstiri. Cu vremea, *Neamțul* a ajuns un vestit centru cărtură-

resc. Celebrou *Tetraevanghel*, copiat și decorat de Gavriil Uric, în anul 1429, este un manuscris de referință, constituie, adică, proba care arată cota înaltă de cultură la care se afla această minăstire. Ucenicii săi au continuat să copieze cărți de cult și de îndrumare, pe unele să le decoreze, în aceeași școală de la Neamțu.

Intemeind minăstirea Putna, Ștefan a strămutat mai mulți călugări de la Neamțu la noua sa ctitorie, printre care arhimandritul *Ioasa* rînduit egumen. Ajutată cu mărinimie, minăstirea cea nouă «a devenit chiar de la început un focar complex de cultură». Mai în toate cazurile, la îndemnul și porunca voievodului călugării de la Putna, ca și cei de la Neamțu, sigur, și de la alte minăstiri, continuînd tradiția statornicită în Moldova, au copiat și decorat cărți dintre care unele se păstrează în țară iar altele peste hotare. Astfel, din porunca lui Ștefan, «cu mina mult păcătosului *Nicodim* diaconul», s-a scos pentru minăstirea Putna, în anul 1467, *Mineiul pe aprilie*; «cu mina păcătosului *Casian*»; în același an, s-au copiat *Mineiele pe august și noiembrie*; tot *Casian* copia, în 1470, la porunca lui Ștefan, Psaltirea; «mult păcătosul *Chiriac*» a copiat, la Putna, în 1470, *Cuvîntările Sf. Ioan Gură de Aur*, pentru Ștefan cel Mare; ieromonahul *Ghervasie* scria în 1472, pentru minăstirea Neamțu, *Pravila lui Matei Vlastaris*; tot el copia în 1475, *Vechiul Testament*; «cu mina mult păcătosului monah *Vasilie*», în 1472, la porunca lui Ștefan, se copia pentru minăstirea Putna, *Leavșița*; ieromonahul *Nicodim*, la porunca lui Ștefan caligrafia în 1473, pentru minăstirea Humor, *Tetraevanghelul* în care se află portretul autentic al voievodului; «cu mina mult păcătosului ieromonah *Iacov*», în 1474, la porunca lui Ștefan se scria un *Sbornic* pentru minăstirea Putna; «așa zisul monah *Paladie*», în 1489, copia, tot pentru Putna, un *Tetraevanghel*; diacul *Fedca* scria, în 1489, *Mineiul pe septembrie*, probabil, pentru Putna; «cu darul și porunca lui Ștefan», *Pahomie* monahul a scris un *Tetraevanghel*, în 1490, pentru minăstirea Voroneț; alt diac, anume *Isaia*, copia în 1492, pentru minăstirea Humor, *Mineiul pe februarie*; «cu truda mult păcătosului *Toader*, diac fiul lui *Mărișescu*», s-au copiat și decorat în ultimul deceniu al secolului XV, din porunca lui Ștefan cel Mare, un *Tetraevanghel* pentru minăstirea Pătrăuți, un altul pentru «biserica din cetatea Hotin și un altul pentru minăstirea Moldovița; același diac *Toader Mărișescu* din minăstirea Neamțu scria, în 1500, un *Apostol*. Pentru minăstirea Zografu, Ștefan cel Mare «a dat de a scris», în 1463, un *Apostol*, în 1475, pentru aceeași minăstire *Cuvintele Avvei Dorothei* și, în 1502, un *Tetraevanghel* «cu mina celui mai păcătos dintre oameni *Filip* monah», tot pentru aceeași minăstire. Alți viețuitori din minăstirile Moldovei, aducînd la îndeplinire poruncile lui Ștefan cel Mare, au caligrafiat cărți pentru diferite biserici: «Păcătosul *Spiridon* ieromonahul», *Dumitru* diacul, *Paisie* «așa zis monah», popa *Ignat* ș.a.

Din nefericire, multe dintre manuscrisele de pe vremea lui Ștefan cel Mare s-au pierdut; unele dintre cele menționate mai sus se păstrează în țară, iar altele în străinătate. Înfruntînd vitregia vremurilor, manuscrisele care au ajuns pînă în zilele noastre conduc la concluzia că multiplicarea textelor bisericești prin copiere, ca și decorarea lor era «un

unii dintre ierarhii care au păstorit în scaunele vlădicești ale Moldovei pe vremea marelui voievod și după el. S-a spus, de pildă, că mitropolitul *Teoctist I* (1452—1477), care l-a uns domn pe Ștefan, se formase, pe cînd era tînăr, la Neamțu; mitropolitul *Gheorghe David* (1477—1508), cunoscut și sub numele de «nemțeanul», sigur, provenea tot de la Neamțu; Teoctist, stareț la această minăstire, în ultimele două decenii ale secolului al XV-lea, episcop al Romanului (1500—1508), apoi mitropolit al Moldovei, pînă în 1528, cunoscut sub numele de *Teoctist al II-lea*, crescut și se pregătise și el aici; unul dintre ucenicii săi, *Macarie* cronicarul, ulterior episcop al Romanului, a schițat un sugestiv portret al dascălului său: Teoctist, a notat el, «era bărbat învățat ca nimeni altul, cele vechi și cele noi le-a învățat pînă la capăt și a îndeplinit multe... ne-am hrănit cu cuvintele lui duhovnicești ca și cu lapte și am fost învățat de dînsul cu dragoste părintească»; episcopul *Vasile* al Romanului (? —1500) care a purtat corespondență cu mitropolitul *Gherontie* al Moscovei, provenea, de bună seamă, de la Neamțu sau de la Putna. Școlile minăstirești, așadar, sprijinite de Ștefan cel Mare, erau pepiniere care, în condițiile epocii sale, au dat Bisericii și Moldovei oameni de valoare deosebită.

Mihail Sadoveanu, încheie cunoscuta și vibranta sa scriere, *Viața lui Ștefan cel Mare*, cu aceste cuvinte: «Puține din cele alcătuite de Măria Sa, s-au schimbat. S-au prefăcut hotarele, au trecut rîndurile de oameni. Pretutindeni au rămas locașurile lui Dumnezeu; în toate răzășiile stau uricile sale; în toate cotloanele pămîntului Moldovei amintirea războaielor pentru dreptate; cel din urmă urmaș al plugarilor de atunci cunoaște semnele Măriei Sale Ștefan într-un vad de ape, într-un pisc de stîncă, într-o ruină de pe un colnic. De patru veacuri și jumătate acea putere trăiește asupra Moldovei, ceea ce dovedește că anume oameni nu pier decît prin pulberea lor. Puterea lor adevărată stăruiește dincolo de ceea ce numesc oamenii de rînd moarte. La sfînta Putna, unde Măria Sa și-a așezat singur mormîntul și piatra cu inscripție între flori de acantă, nu s-a stins niciodată candelă aprinsă în iulie 1504».

Într-adevăr, puterea marelui domnitor slăruie dincolo de ceea ce oamenii numesc moarte. Moștenirea sa este vie în conștiința fiecărui român; «pecetea sa se resimte pretutindeni». Cu abilitate politică, «elaborare genială» și vitejie, el a știut să păstreze independența de stat a țării, peste care a fost «baci» aproape o jumătate de veac, a știut să statornicească rînduieși și așezări sănătoase care i-au adus prestigiu înlăuntru și dincolo de hotarele Moldovei. Monumentele-locașuri sfinte, ctitorite prin osirdia și cu sprijinul său, pun în lumină pietatea sa și, negreșit, optica sa artistică. Manuscrisele și miniaturile, broderiile și piesele de orfevrărie care uimesc privirile celui ce le are în față, reflectă rafinament și elevație spirituală. Toate aceste opere de strălucire artistică și culturală ne oferă prilejul, la acest popas aniversar — de a înțelege și prețui, la adevăratele ei dimensiuni, grandoarea epocii Marelui Ștefan. Ele sînt un izvor nesecat pentru toate timpurile, o comoară prețioasă care radiază lumină și măreție.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Bogdan Ioan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București 1913; *Documenta Romaniae Historica*, vol. II, București 1976 și vol. III, București 1980; *Monumentele istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași 1974; *Repertoriul monumentelor și obiectivelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București 1958; Stoicescu Nicolae, *Repertoriul bibliografic al locuitorilor și monumentelor medievale din Moldova*, București 1974;

* * Balș Gh., *Biserițele lui Ștefan cel Mare*, București, 1926; Bodogae Teodor, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sl. Munte Athos*, Sibiu 1940; Ciurea Al., *Binecredinciosul voievod Ștefan cel Mare iăuritor de cultură și artă*, în «M.M.S.», 3—4/1981; Comarnescu P., *Indreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, Suceava 1961; Constantinescu Iasi P., *Bizantinismul în România. Influențe bizantine asupra artei românești*, București 1925; Drăgut V., *Arta românească*, București 1982; Dumitrescu Busuleaga Zoe, *Moștenirea culturală a lui Ștefan cel Mare*, în «România literară» 17/1982; Elian Al., *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în «Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare», București 1964; Giurescu C. C., Giurescu C. Dinu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București 1971; Gorovei S. Ștefan, *Apărător al continuității statale românești*, în «Magazin istoric» 4/1982; Grigoras N., *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Iași 1982; Ionescu Grigore, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București 1963; Iorța N., *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, București, 1904; Lăzărescu E. și Mircea R. I., *Manuscrisele. Știri asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, București, 1958; Nicolescu Corina, *Arta în timpul lui Ștefan cel Mare*, în «Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare», București 1961; Panaitescu P.P., *Manuscrisele slave din biblioteca Academiei*, București, 1959; Plămădeală Antonie, *Istorie la Putna*, în «Magazin Istoric», 4/1982; Sadoveanu M., *Viața lui Ștefan cel Mare*, București, 1954; Simanschî Leon, *Epoca lui Ștefan cel Mare*, în «Magazin istoric», 4/1982.

• R E C E N Z I I •

FILOCALIA, vol. IX — «Scara» Sf. Ioan Scărarul și «Învățăturile» lui Ava Dorotei. Traducere, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Devotat cercetării și traducerilor din literatura patristică, Pr. prof. Dumitru Stăniloae petrece de cîltva timp sub cupola magnifică a acestei literaturii, explorînd profunzimea de gîndire a scrierilor ascetice și duhovnicești răsăritene, alcătuite de Sfinții Părinți și scriitorii bisericești. Rod al acestor eforturi susținute este colecția *Filocalia* sau «ulegerea din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvîrși.

Deși colecția aceasta cuprinde scrieri consacrate monahilor, totuși ea interesează și viața duhovnicească a creștinilor, în general, fiecare creștin trebuind să acționeze pentru dobîndirea mîntuirii, să lupte pentru curățirea de patimi și pentru dobîndirea virtuților, care trebuie să culmineze în iubire. Să facă din inima sa un altar aprins de flăcările iubirii față de Dumnezeu și față de oameni, creștinul adevărat fiind cristalul pur și nelîtinat care reflectă lumina lui Hristos în lume.

În Introducerea volumului pe care-l prezentăm în rîndurile de față traducătorul conturează personalitatea Sf. Ioan Scărarul, căruia aleasa lui pregătire în științele vremii i-a atras numele de Scolasticul, iar petrecerea pe muntele Sinai, pe cel de Sinaitul. Numele de Scărarul, provenit de la calitatea de autor al unuia din cele mai importante lucrări în materie, «Scara», le-a eclipsat pe celelalte două.

Potrivit ultimelor cercetări și opiniei lui F. Nau, consemnate în lucrarea *Note sur la date de la mort de S. Jean Climaque*, Sfințul Ioan Scărarul — conchide Pr. prof. Stăniloae — a trăit între 579—649. De obîrșie din Palestina, intră în mînăstirea din Muntele Sinai la vîrsta de 16 ani, pînă la vîrsta aceea făcîndu-și o educație temeinică în științele timpului. Se retrage apoi, într-un loc izolat numit Thola, la 5 mile de mînăstire, consacîndu-se vieții ascetice timp de 40 de ani. Spre sfîrșitul vieții ajunge egumen al mînăstirii Sinai. În acest timp îndruinînd pe monahii din mînăstire pe calea desăvîririi, alcătuieste scrierea sa «Scara».

Descriînd urcusul spre cer ca pe o scară asemenea celei văzute de patriarhul Iacob în vis, ca trecînd prin 30 de trepte, gîndindu-se la cei 30 de ani de viață ai Mîntuitorului dinainte de începerea activității publice, autorul «Scării» împarte lucrarea în 30 de Cuvînte.

Îsemnătatea pe care a avut-o «Scara» în viața monahilor și chiar a mirenilor a făcut ca fragmente din ea să fie folosite în cadrul cultului divin, mai ales în Postul Mare. Foarte de timpuriu «Scara» s-a răsplîndit prin manuscrise fiind tradusă în greacă, siriacă, latină, italiană, spaniolă, slavonă, etc.

Ea a fost tradusă și în limba română, și a circulat în numeroase manuscrise românești. I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu al Banatului, în multiplele studii publicate asupra «Scării», accentuează marea circulație a acestei opere între români, încă din sec. XV, «episcopi și călugări, voievozi și înalți demnitari, țigovenți și săteni bărbați și femei, citind cu nesăț «stepenele» (treptele) suitoare către cer ale Lestvitei (Scării)». Prima traducere românească este cea făcută de mitropolitul Varlaam, pe cînd

era monah la mănăstirea Secu, înainte de 1618. Aceasta deși nu s-a tipărit, a avut o largă răspândire fiind copiată în multe manuscrise; traducerea arhim. Vartolomeu Măzăreanu de la mănăstirea Putna din 1766 e cuprinsă într-un manuscris al Academiei Române; un alt manuscris din sec. VIII, păstrat în Biblioteca Patriarhiei Române, provine de la mănăstirea Căldărușani. Din aceeași perioadă datează și alte manuscrise copiate de monahi de la diverse mănăstiri și păstrate în Biblioteca Academiei Române. S-au mai făcut traduceri ale «Scării» din rusește, din limba greacă, în aceasta din urmă, de mitropolitul Veniamin Costachi în 1814, îmbunătățind o traducere a lui Samuil Micu Clain, spre sfârșitul secolului XVIII, cu probabilitate după originalul grec. Mitropolitul Tit Simețrea a făcut traducerea în românește după traducerea lui Pietro Trevisan, apărută sub titlul S. Giovanni Climaco, *Scala Paradisi*, vol. I—II, Torino, 1961. O traducere a «Scării» însoțită și de scoli (comentarii) a publicat și I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu al Banatului.

În ediția prezentă a «Scării» autorul nu a folosit și mulțimea de scoli pe care le are ediția lui Veniamin Costachi, nici toate scoliile din J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, ci a adăugat numai unele din scoliile deosebite din ediția greacă din 1970.

După Înainte-Privire, Pr. prof. Stăniloae redă cele 30 de *Cuvinte* ale acestei opere. Primele 3 *Cuvinte* ne zugrăvesc intrarea în monahism, detașarea sufletească a monahului de cele lumești și înstrăinarea de ele. În *Cuvintul IV* se descrie prima virtute a monahului: ascultarea. *Cuvintele V, VI, VII*, sînt consacrate pocăinței. Desprinderea de păcatele din trecut și ferirea de cele viitoare, e temelia pe care se ridică arhitectura spirituală a omului.

În continuare, *Cuvintele VIII—XIII* tratează despre virtuțile legate de ascultare și de pocăință. *Cuvintul XIV* vorbește despre lăcomia pîntecelui, care aduce după ea desfrînarea (*Cuvintul XV*). În *Cuvintul următor, (XVI)*, se vorbește despre iubirea de arginț și despre milostenie. *Cuvintul XVII* vorbește despre nesimțire sau despre moartea sufletului, iar despre mijlocul de a o birui (cîntarea bisericească împreună cu alții rugăciunea) vorbește *Cuvintul XVIII*. Acestea ajută la privegherea trupească (*Cuvintul XIX*). Alipirea la viața de păceri naște lăsațea (*Cuvintul XX*).

Grupul de teme: slava desartă, mîndria, hula (*Cuvintele XXI, XXII, XXIII*) se opun blîndețea și nevinovăția (*Cuvintul XXIV*), dar mai ales smerita cugetare (*Cuvintul XXV*). Ultimele 5 trepte (*Cuvintele XXVI—XXX*) vorbesc despre umplerea sufletului de lumină, de pace, de puterea și de iubirea lui Dumnezeu, ca roade ale eforturilor prin care s-a desprins în general de cele lumești, de alipirea la ele prin lăcomia de toate felurile.

În concluzie, «Scara» este o călăuză concretă a urcușului duhovnicesc al omului credincios, o splendidă coordonată a desăvîrșirii spirituale, cu ajutorul căreia putem dăltui, în chip sublim, pe adevăratul om în plenitudinea existenței sale, pe omul iubirii, al adevărului și al dreptății, pe omul plin de iubire față de aproapele, plin de milă față de nevoile lui, prostul de vremurile de profunde prefaceri sociale și transformări structurale ale epocii noastre contemporane. Acestui «om nou» îi incumbă sacra îndatorire de a milita cu însuflețire pentru instaurarea unei păci trainice în lume, pentru salvarea valorilor spirituale ale omenirii, dobîndite cu atîtea sacrificii, care să nu fie înerate în cenușile radioactive, ci să se reflecte în zîmbetul cald și nevinovat al copiilor.

În partea a doua a lucrării (p. 455—462), se expun «*Învățăturile*» lui *Ava Dorotei*.

Viața, opera și răspîndirea ei se intitulează capitolul I, în care traducătorul schițează biografia lui *Ava Dorotei*, menționînd că s-a născut pe la începutul sec. VI și a petrecut pînă pe la 535, în aceeași mănăstire întemeiată de Serid pe la începutul secolului al VI-lea. Pe la 540 întemeiază apoi o mănăstire proprie, nu departe de mănăstirea lui Serid; moare către 550—580.

Ca întemeietor al mînăstirii sale și ca întîlțitător al ei, el a ținut fraților din mînăstire cuvîntări duhovnicesci, scrise probabil de auditorii săi și publicate sub titlul de «*Învățăturile*». Adunate de un monah din mînăstirea Studion din Constantinopol, în timpul vestitului egumen Teodor Studitul, ele au fost publicate, între altele, și în cunoscuta colecție Migne, *Patrologia Graeca*.

Învățăturile «*Avei Dorotei*» s-au bucurat de o remarcabilă autoritate între monahi pentru îndemmurile practice scrise într-un grai simplu, dar excelînd prin subtilele analize ale unor virtuți, patimi și stări sufletești.

Aceste învățături au fost traduse și în românește, una aparținând episcopului Filaret al Rîmnicului și tipărită în tipografia acelei Episcopii la 1784, circulând astăzi și în diferite dactilografe. Părintele profesor Stăniloae a folosit-o pe cea a Protos. Calinic Argatul de la mănăstirea Cernica. Studiul introductiv la ediția mai nouă a operei lui Dorotei, îngrijită de Dom. L. Regnault și Dom. J. de Preville care urmează o ordine cu cea publicată în românește de episcopul Filaret al Rîmnicului, dovedește că există două grupe de manuscrise ale operei lui Dorotei: grupa studită, căreia îi urmează ordinea din Migne, P.G. și grupa italo-greacă reprezentată de alte manuscrise și pe care o urmează ediția din «Sources Chrétiennes» și traducerea românească tipărită la Rîmnic.

Cap. 2 tratează forma și conținutul operei lui Ava Dorotei, reliefând că Ava Dorotei, ca și Sf. Ioan Scărarul, voiesc să dea sfaturi pentru parcursul cu succes a mersului spre Dumnezeu, spre dulcea și fericita trăire în Dumnezeu.

Sumarul lucrării ce o prezentăm redă apoi, în pag. 478--642, «Învățăturile» celui între sfinți părintelui Dorotei, lăsate ucenicilor săi, când a părăsit mănăstirea Avei Scrid și a întemeiat mănăstirea sa. În 14 capitole vorbește despre lepădarea de sine, despre smerita cugetare, despre conștiință, despre frica de Dumnezeu, despre trebuința de a nu se încrede cineva în înțelepciunea sa, să nu judecăm pe aproapele, despre învinovățirea de sine, despre înțineria de minte a răului, despre mînciuță, despre trebuința de a călători pe calea lui Dumnezeu cu scop bun și cu trezie, despre trebuința de a înlătura patimile înainte de a ajunge sufletul la deprinderea cea rea, despre frica de chinurile viitoare și neuitarea de grija mîntuirii, despre răbdarea încercărilor fără tulburare, și despre clădirea și buna întocmire a virtuților sufletului.

Ambele scrieri prezentate succint, abundă în exemplificări și analogii semnificative și profund edificatoare în mersul ascendent spre Dumnezeu. — liniștea, bucuria și certitudinea mîntuirii noastre.

Lucrarea semnalată — splendidă călăuză spirituală în drumul spre desăvîrșire —, oferă monahilor, preștorilor și credincioșilor pretioase îndemnuri duhovnicești, iar predicatorilor un bogat material ce se poate valorifica cu succes.

Filocalia sfinților nevoște ale desăvîrșirii, voi, IX, este o carte pretioasă, tradusă într-o limbă aleasă, ce înalță, cucerește, dinamizează și transfigurează, carte ce trebuie să împodobească rafturile bibliotecii fiecărui slujitor al Altarului și al credinciosului dornic de o adîncire a vieții sale duhovnicești.

«FILOCALIA», vol. X: *Sfintul Isaac Sirul. Cuvinte despre sfințele nevoște.*

Volumul X al culegerilor din scrierile Sfinților Părinți — Filocalia —, cu Introducere, note și traducere de Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, cuprinde lucrări din opera Sfintului Isaac Sirul, și anume *#6 Cuvinte despre sfințele nevoște.*

În *Introducere* traducătorul conturează personalitatea Sfintului Isaac Sirul și zugrăvește în linii generale opera lui, foarte mult folosită în viața monahismului răsăritean, fapt ce-l confirmă din plin existența a numeroși codici manuscrisi care le cuprind.

Pr. prof. D. Stăniloae susține că problema identității autorului nu este încă soluționată. Identificarea autorului nostru — afirmă Părintele Stăniloae — cu un episcop nestorian al Ninivei, ridică unele întrebări greu de rezolvat. Faptul că Isaac citează numai autori din secolele IV și V dovedește că autorul nostru aparține unei epoci nu prea îndepărtate de finele secolului V. Problemele duhovnicești ale operei lui Isaac sînt foarte apropiate de cele din *Scara Sfintului Ioan Scărarul* — celebră în sfera monahismului — dar ele au la Isaac o expunere mai puțin organizată; temele ascetice sînt pe larg analizate și se insistă mai mult asupra experiențelor spirituale ale unirii cu Dumnezeu. Toate aceste elemente pledează pentru ipoteza anteriorității operei lui Isaac Sirul față de lucrarea Sfintului Ioan Scărarul. Traducătorul nostru conchide că

tematica operei lui Isaac reliefează importanța nevoițelor pentru desăvârșirea omului, temă în care autorul manifestă o înrudită cu Mărcu Ascetului; importanța smereniei, asupra tratării căreia se dovedește un mare maestru; rolul cunoscător al «simțirii», în care se dovedește un predecesor al Sfântului Simeon Noul Teolog și descrierea stării de liniște, în strictă dependență de rugăciune neîncetată și dragoste.

Liniștea zugrăvită în accente impresionante de Isaac Sirul este ca o mare înălțime, ca un liman al tainelor, la care se ajunge plutind pe «marea aspră» a nevoițelor. E concepută ca o clădire înaltă, ca un urcus, la taine tot mai înalte. Ia o desăvârșire tot mai înaintată. Liniștea este o scufundare în «marea liniștii» sau în infinitatea ei, una cu infinitatea lui Dumnezeu. Liniștea este o răpire a privirii în adăncurile lui Dumnezeu, niciodată deplin pătrunse, dar totdeauna simțite în infinitatea lor. Cei ce au pătruns în zona liniștii, se află la un loc cu îngerii. «Domnul Insuși se află în cei ce au pătruns în liniște, descoperindu-li-Se ca iradind din El tăcerea grea de nesfârșite înțelesuri...».

La liniște se ajunge prin curățirea de patimi și prin rugăciunea neîncetată, care la rîndul lor sînt indisolubil unite. Rugăciunea curată sufletul de alte gânduri și ea însăși numai curățită de orice alt gînd, se unește deplin cu Dumnezeu, desigur dacă e inaripată de dragostea lui Dumnezeu și nu rămîne într-un gol neutru. Rugăciunea curată mîntuie și inima, face să strălucească înălțuntru lui Soarele dumnezeiesc — spune Sfîntul Isaac — anticipînd declarațiile isihaiștilor din secolul al XIV-lea. «Eu cred — zice el — că cel neprihănit și smerit la cuget vede în sufletul lui lumina Sfîntului Duh și saltă de fulgerările luminii și se bucură de vederea slavei ei» (Cuvîntul XLII).

Liniștea ce urmează după rugăciune e unită cu dragostea de Dumnezeu. Astfel, nu numai rugăciunea, ci și dragostea are o strînsă legătură cu liniștea. Cei ajunși în liniște sînt răpiți și îmbătați de dulceața dragostei nesfîrșite ce se revarsă din El și îi umple și pe ei de dragostea față de El.

«Așa ajung și toți sfinții la această desăvîrșire, cînd ajung desăvîrșii și se aseamănă cu Dumnezeu în izbăvirea prisositoare a dragostei lor și a iubirii față de toti oamenii» (Cuvîntul LXXXI).

Nu cred — afirmă cu drept cuvînt traducătorul — că a definit cîteva în cuvînte mai adînci și mai patetice tematica despre liniște și dragoste, ca Sfîntul Isaac Sirul.

O sinteză satisfăcătoare a operei ce o semnalăm este greu de înfăptuit. Aproape fiecare rînd din ea — zice Pr. prof. D. Stăniloae — este un fulger care pune în lumină adncimi bogate de gînduri și de viață, care se cer pe cer pe larg expuse și comentate. Aproape toată opera sa este un poem spiritual de negrăită frumusețe. Poezia — a zice Sfîntul Isaac — e singurul mijloc de a exprima adevărul planului spiritual al existenței.

Opera Sfîntului Isaac Sirul se află în multe manuscrise românești, ceea ce dovedește citirea ei sergincioasă. Numai în Biblioteca Academiei R. S. României sînt zece manuscrise ce redau opera lui în întregime și 26 de manuscrise care cuprind fragmente din ea.

După publicarea mesajului ierom. Nichifor Theotochic către cititori, se expun *Cuvintele despre nevoiță* (86), apoi 4 *Epistole*, cu prețioase îndemnuri duhovnicești: despre lepădare și despre viețuirea călugărească, despre înfățișarea pe scurt a feluritelor rînduiei și a viețuirii călugărești, despre schimbarea rînduiei de Dumnezeu celor ce umblă pe calea liniștirii, despre feiul virtuților, despre credință și despre smerita cugetare, despre dragostea lui Dumnezeu, despre căile care apropie de Dumnezeu, despre rugăciunea curată, despre patimi, despre iniția treaptă a cunoașterii, despre felurite teme, prin întrebări și răspunsuri, etc.

Finalul acestei strălucite componente a desăvîrșirii spirituale redă Rugăciunea către Domnul nostru Iisus Hristos a Sfîntului Isaac Sirul.

Lucrarea prezentată succint se recomandă de la sine fiecărui creștin dornic de o înduhovnicire, pentru că este o prețioasă carte de zidire sufletească cu real folos pentru monahi, preoți și credincioși.

Pr. dr. VICTOR VLĂDUCEANU

SERBAN BOBANCU, CORNEL SAMOILĂ, EMIL POENARU, *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia*, Edit. Academiei, București, 1980, 192 p.

În ultima vreme s-a vorbit foarte mult despre împărțirea timpului la strămoșii noștri. Unii dintre cercetători considerau calendarul folosit de înaintași ca împrumutat, alții credeau că este completat, iar astăzi se știe că împărțirea timpului la geto-daci și daco-romani era o preocupare originală. Desigur, problema este vastă și suportă încă discuții.

Până în zilele noastre nu se ajunsese la un acord comun în această privință pentru că metoda folosită de istorici era cea «comparată», ori, astăzi, în urma descoperirilor arheologice și după cercetarea sanctualelor dacice s-a ajuns la certitudinea: *calendarul prezintă originalitate*.

Cu prilejul Congresului al XV-lea de științe istorice (august, 1980), Editura Academiei a dat la iveală o carte: *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia*, dezlegând enigma de veacuri a calendarului dacic și evoluția sa până astăzi.

În *Prefață*, autorii ne asigură că «lucrarea, deși se referă la date istorice, este apropiată mai mult domeniului istoriei științelor, fiind adresată unui larg cerc de cititori» (p. 6).

În cap. 1: *Premisele și argumentele cercetării* (p. 9—31) autorii avizează asupra obiectivelor de cercetare: cele trei sanctuare cu incintele lor. Înainte, însă, de a trece la calcule s-au făcut măsurători și studii topometrice cu ajutorul aparatelor moderne și al specialiștilor de la Universitatea din Brașov. S-a spus și se subliniază și aici: «calculatorii timpului și inițiatorii calendarului erau *preoții dacilor*». Studiele religioase aveau loc în monumente — sanctuare acoperite sau sub cerul liber — care erau de formă patrulateră sau rotundă... (preoții) aveau temple rotunde, cu pietre așezate în cercuri concentrice, la mijlocul cărora se afla vatra focului sacru sub cerul descoperit...» (p. 13). Dar aceste cercetări nu pot fi izolate de cercetările reționale civilizații vechi și noi cu care trăitorii acestor locuri au avut legătură și s-au influențat reciproc.

Cap. 2.: *Micul sanctuar circular* (p. 33—36), este dedicat analizei primei încercări de a împărți timpul după astrul zilei sau după cel al nopții. Micul sanctuar este, după calcule, o structură numerică legată de numere (stâlpi, cărămizi și pietre). Numărarea zilelor unui an se poate începe de lângă oricare dintre cele 13 lespezi ale micului sanctuar rezultând: o rotație completă = 101 zile, două rotații complete = 202 zile; trei rotații complete = 303 zile. După epuizarea celor 8 rotații se ajunge surprinzător la suma de 365 zile — un an.

S-a mai constatat că «plecarea» pentru *Noul an* trebuie făcută de lângă lespedea încheierii vechiului an, rezultând ciclul de 13 ani ai Micului sanctuar iar valoarea fluctuantă în zile a anilor Daciei este dată de grupările de 6 și 7 zile. S-a constatat după trecerea ciclului celor 13 ani că dacii cunoșteau diferența dintre calendarul lor și timpul astronomic de o zi. Fiecare an dacic conținea 47 săptămâni — uluitoare profeție — aproape ca la Daniil, 9, 24—27.

Cap. 3: *Marele sanctuar circular* (p. 56—135). Nemulțumit de rezultatele obținute de la Micul sanctuar, sau depășirea unor date cu noi informații, căutătorii stelelor Marelui preot au început ridicarea Marelui sanctuar circular. Cercetătorii dau totul pe seama greutatea de a împărți timpul, dar este posibil ca unii dintre «astro-nomii» daci să fi cîștigat experiență și din contactul cu grecii (ne-o spun Platon și Herodot), cu evreii și egiptenii (ne-o spun Iosif Flavius și Iordanes, subl. n.). De aceea se mărginesc la «analiza numerică a structurii» Marelui sanctuar mai complex decât la Micul sanctuar.

După calcule și analize matematice, cercetătorii au putut descifra «mecanismul funcționării». Iată cîteva date: 1. Stîlp de pe absidă = 1 săptămînă de pe calendarul Micului sanctuar circular (13 + 21 + 13 + 47 săptămîni); astfel «preoții daci puteau foarte ușor să prevadă, să învețe poporul sfîrșitul anului calendaristic. Tot acest sanctuar împărțea anul în trei pentru o cit mai bună folosire a culturilor (p. 125—126). Dar Marele sanctuar circular conține prin cercul al doilea — însemnat de autori «B» — un an de 360 de zile, iar cercul «C» conține corecția calendarului și iată că se ajunge la concluzia: Cercul de 68 de stâlpi ai Marelui sanctuar circular servea la corecția anului de 360 de zile, timp de 13 ani. Al 68-lea stîlp din cercul C, tot de 68 de stâlpi, era simbolul zilei de corecție pentru ciclul de 13 ani (p. 129).

Sanctuarul cu pricina [prin cei 68 de stâlpi] conține și calendarul ritualic, deci date ce ne duc cu gândul la sărbători și ceremonii îngropate de colbul vremii. Cercul A (104 Iespezi), care apare este de fapt «secolul dacic» (p. 134), specificul calendarului strămoșesc.

Cap. 4: *Sanctuarele dreptunghiulare* (p. 137—156). Aceste sanctuare sînt o realizare enigmă a astronomilor, matematicienilor și constructorilor daci. Prin ele slujitorii se apropiiau mai mult de divinitate, iar Zalmoxis se cobora aproape de ei. Fără o avizare, ai impresia că intri în lumea enigmelor megalitice. Cercetătorii dovedesc o continuitate de cercetare și demonstrarea nivelului la care ajunseseră înțelepții geto-dacilor. La ridicarea acestor sanctuare s-au avut în vedere unele «axe», timpul tropic etc. mișcările rotației și revoluției s.a.m.d., toate plecînd de la ciclul 13. Deci n-au distrus nimic, ci au adăugat permanent și au corectat din cînd în cînd.

Sanctuarul înglobează rezultatele celorlalte locașuri de cult implicînd și în același timp storcînd timpului misterele, calculînd eclipse și prevenind catastrofe. Autorii chiar se văd îndatorați să prevină cititorii că cercetarea rămășițelor sanctuarelor este minoră, fiindcă «arestele sînt rezultatul unui sistem de gîndire a simbolizării timpului» (p. 148). De acum se încearcă un calcul de ordinul sutelor, de la 13 ani s-a trecut la 520 ani etc. și pe un interval de timp ce depășește 2275 ani!

Despre Sanctuarele dreptunghiulare, însuși cutezătorii cercetătorii arată prudență — fiind deși de «enigme»: «Acest sanctuare nu răspund satisfacător (în calcul) nici unui deziderat calendaristic, nu se încadrează în nici o structură numerică temporală. De aceea preferăm să menținem limitele stadiului actual de cercetare...» (p. 156).

Cap. 5: *Principiile descifrării sistemului calendaristic dacic* (p. 157—161). La sfîrșitul altor cercetări, care, așa cum spun autorii sînt abia la început, lucrarea indică 11 rezultate în specialitate. În afara semnificației calendaristice, multe alte domenii de cercetare s-au ivit pentru că «în cadrul sistemului calendaristic, piesele au și funcții duble sau chiar mai multe: religioase, arhitectonice, de orientare astronomică» etc.

Cap. 6: *Fluctuația anilor dacici, o proprietate generatoare de calendare* (p. 161, 162). Desigur, nici un calendar nu poate fi perfect, dar poate fi corectat după datele astronomice. Acest lucru l-au înfăptuit slujitorii templelor din Sarmizegetusa Regia și din alte centre astronomice (Piatra Craivii, Bitca Doamnei, Polvraci, Piatra Roșie etc.) al căror centru se pare că era aici, la Kogheon (Grădiștea Muncelului).

Calendarul dacic n-a așteptat «reformă» ci s-a corectat în fel mult 3—4 ani, adăugîndu-se sau reducîndu-se anul calendaristic (364, 365, 366 și chiar 367 zile) pînă coincidea cu «anul tropic».

Cap. 7: *Performanțele ale sistemului calendaristic dacic* (p. 163—167). Autorii prezintă în 13 puncte performanțele sistemului calendaristic dacic. Este interesant că *Anul nou începea totdeauna cu prima zi a săptămîinii ceea ce s-a încercat și în sistemul modern, fără rezultate. Fiecare modificare sau corecție de-a lungul a mii de ani (probabil 3000, pînă la distrugerea romană) s-a consemnat printr-o piesă nouă. Toate corecțiile se făceau la sfîrșit de an, aproape pe neobservate (altfel corecțiile rituale, civile, rit și cele seculare de 91,104 sau 520 ani). În ajutorul acestor cercetări s-au construit sanctuare în afara cetății, exemplul fiind luat și de alți prinți daci cu preoții lor pentru alte provincii.*

Pentru înțelegerea «performanței», la p. 166 este dată o clarificare în care calendarul dacic apare superior unor sisteme calendaristice contemporane lui. De asemenea se face comparație cu sistemul calendarului iulian, gregorian, maya și cu timpul astronomic.

Cap. 8: *Comentarii concluzive* (p. 169—173). Fără a face loc altor comentarii, lucrarea apelează în ansamblul ei altă la informații istorico-arheologice și astronomice, cit și la metode de investigare ale logicii, matematicii și informaticii. Datorită cercetărilor topografice s-au refăcut majoritatea stîlpiilor și s-a completat însăși piatra de adeviz. Pe alocuri, autorii parcă înclină să dea crezare celor care au emis ipoteza că în munții Orăștiei exista un cult al Soarelui. Nu sînt însă dovezi de un animism, totemism și chiar panteism la strămoșii noștri care s-au ridicat la monoteism, plecînd de la cinstirea naturii, cultivarea pămîntului și cercetarea cerului (n.n.).

În sanctuare, mici sau mari, nu existau urme ale unor culte străine așa cum s-au găsit în alte locuri, dovadă că dacii erau monoteiști (n.n.). Cercetătorii «calendarului» au un gând la o constatare, de fapt cunoscută în cercurile cercetătorilor religiilor și anume: «Ceea ce trebuie reținut... este existența uneia sau mai multor clase de «specialiști

și soarelui», caracterizați printr-o viață într-un anumit fel monahală, pentru că erau «libatari, vegetarieni și trăiau în singurătate» (p. 171). Romanii au căutat să le distrugă templele pentru a nu mai influența și impresiona poporul. Preoții dacilor și-au ales Grădiștea Muncelului, loc ferit și de seisme (placa tectonică europeană își are pihoni puternici în acești munți și cutremurele aproape nici nu sint simțite) mai ales în epoca lui Burebista, pentru a fi în centrul de gravitate al regatului.

Elementele folclorice ale calendarului dacic se pot cerceta în colinde, oratii, omlade, blesteme, urări, ghiciri, dansuri rituale etc. prea puțin cercelate pînă acum (p. 170, 172). Cercetătorii merg topografic mai departe și văd în numerele 28, 30, 49, 54, 55 etc. simbolistica sanctuarelor (hora-cercul; cite dol, stîlpii, cite unul — corecția-mutul, — călușar) și melodiile și practici, invocare unor încercări de alienare (folosirea instrumentelor de suflat sau de percuție: lobe, toace etc.) de corectare.

Prin cercetarea de mai sus s-a confirmat și menținea unor istorici antici despre înalta și în același timp curioasă «știință a dacilor». Și cercetătorii se opresc tot la punctul *enigma*, 13, subliniind: «În interpretarea propusă prin prezenta lucrare, sanctuarele de la Sarmizegetusa Regia introduc un unghi de vedere nou asupra conștințelor științifice, culturale și civilizației aceluia mare popor (nu numai de vestiți luptători), care a fost poporul dac» (p. 173).

Urmează «Bibliografia» p. 175—177, folosită de autori în orientarea lor mai mult externă, pentru că ei au operat cu paleta și periuta printre ruine și cu aparate perfecționate de cercetare. Un «Indice» (p. 179—190), Tabla de materii și un binevenit rezumat în limba engleză (p. 183—190) pentru un imediat contact cu străinii interesați de preocupările calendaristice și astronomice ale strămoșilor noștri, încheie lucrarea.

*

Cartea conține, pe lângă partea expozitivă, nenumărate calcule de trigonometrie și ecuații, analize matematice și date recente despre mecanica cerească. Pentru o cit mai bună înțelegere a preocupărilor strămoșilor noștri — de fapt sanctuarele sint tezaurul cel mai important pînă la descoperirea scrierii — cercetătorii folosesc planuri, hărți, planșe, fotografii pentru a reda imaginea de acum 2000 de ani a complexului religios-astronomic din Munții Orăștiei. De aceea, lucrarea «Calendarul de la Sarmizegetusa Regia» este cel mai prețios document al preocupărilor calendaristice și religioase ale strămoșilor noștri.

Cartea trezește interesul, sprîjină zelul, să-istace curiozitatea. Fiecare cititor crește, parcurgînd lucrarea și se vede coplesit de vocația pentru adevăr a supușilor Marelui preot al dacilor și orice creștin își dă seama din cercetările recente, că problema calendarului a preocupat omenirea dintru început și pe măsură ce cultura a avansat, calendarul a fost perfecționat pînă la coordonarea lui cu anul civil și tropic, cu armonia lui în mersul pămîntului și al celorlalte planete sau sateliți naturali. Deci, dacii nu s-au închinat naturii, ci au supus-o în vederea căutării Ziditorului și a slujitorului său, Zalmoxis.

Așa cum arată și autorii, Biserica creștină s-a preocupat de calendar (p. 23), regretăm eroarea privind Sinodul de la Niceea 425 (?), dar nu le-a confundat cu învățătura Evangheliei. Tot ceea ce este științific și verificat se impune de la sine.

În 1924, Biserica Ortodoxă Română n-a «schimbat» calendarul, ci a corectat datele sale, făcîndu-l real, științific, tropic; de aceea mișcarea stilistă, pe lângă schismatică, este antiștiințifică.

Ar fi necesar să pătrundă și la Slatioara (jud. Suceava) asemenea rezultate ale cercetărilor în domeniul calendarului care nu sint nici «papistași» nici «călcători» de sau după canoane, ci sinceri și devotați slujitori ai adevărului.

Lucrarea de mai sus are o expunere patetică, antrenantă, la fiecare pagină este ceva nou, cu toate că specialitatea opune fireștile bariere științifice pentru cei noavizați. De aceea este nevoie de cercetarea și a altor cărți, studii, articole pentru înlesnirea «pătrunderii» în sanctuarele circulare. Mai mult, se cere vizitarea acestor locuri, corectarea templelor pentru a cobori în istorie și a urca, apoi, la înțelegerea civilizației strămoșilor noștri. Numai cercetîndu-le faptele, cunoscîndu-le credința, sub toate aspectele, observînd cum și-au săvîrșit viața, îi putem urma cu siguranță.

Diac. conf. P. DAVID

ai soarelui», caracterizați printr-o viață într-un anumit fel monahală, pentru că erau «liberari, vegetarieni și trăiau în singurătate» (p. 171). Romanii au căutat să le distrugă templele pentru a nu mai influența și impresiona poporul. Preoții dacilor și-au ales Grădiștea Muncelului, loc ferit și de seisme (placa tectonică europeană își are piloni puternici în acești munți și cutremurele aproape nici nu sînt simțite) mai ales în epoca lui Burebista, pentru a fi în centrul de gravitate al regatului.

Elementele folclorice ale calendarului dacic se pot cerceta în colinde, orășii, oalade, blesteme, urări, ghiciri, dansuri rituale etc. prea puțin cercetate pînă acum (p. 170, 172). Cercetătorii merg topografic mai departe și văd în numerele 28, 30, 49, 54, 55 etc. simbolistica sanctualelor (hora-cercui; cite doi, stîlpii, cite unul — corecția-mutul, — călușar) și melodii și practici, invocarea unor încercări de alienare (folosirea instrumentelor de suflat sau de percucie: tobe, toace etc.), de corectare.

Prin cercetarea de mai sus s-a confirmat și mențiunea unor istorici antici despre înalta și în același timp curioasă «știință a dacilor». Și cercetătorii se opresc tot la *punctul enigma*, 13, subliniind: «În interpretarea propusă prin prezenta lucrare, sanctualele de la Sarmizegetusa Regia introduc un unghi de vedere nou asupra conștiințelor științifice, culturii și civilizației aceluia mare popor (au numele de «vestiți lăpățari»), care a fost poporul dac» (p. 173).

Urmează «Bibliografia» p. 175—177, folosită de autori în orientarea lor mai mult externă, pentru că ei au operat cu paleta și periuta printre ruine și cu aparate perfecționate de cercetare. Un «Indice» (p. 179—190), Tabla de mări și un binevenit rezumat în limba engleză (p. 183—190) pentru un imediat contact cu străinii interesați de preocupările calendaristice și astronomice ale strămoșilor noștri, încheie lucrarea.

Cartea conține, pe lângă partea expozitivă, nenumărate calcule de trigonometrie și ecuații, analize matematice și date recente despre mecanica cerească. Pentru o cit mai bună înțelegere a preocupărilor strămoșilor noștri — de fapt sanctualele sînt tezurul cel mai important pînă la descoperirea scrierii — cercetătorii folosesc planuri, hărți, planșe, fotografii pentru a reda imaginea de acum 2000 de ani a complexului religios-astronomic din Munții Orăștiei. De aceea, lucrarea «Calendarul de la Sarmizegetusa Regia» este cel mai pretios document al preocupărilor calendaristice și religioase ale strămoșilor noștri.

Cartea trezește interesul, sprijină zelul, satisface curiozitatea. Fiecare cititor crește, parcurgînd lucrarea și se vede copleșit de vocația pentru adevăr a supusilor Marelui preot al dacilor și orice creștin își dă seama din cercetările recente, că problema calendarului a preocupat omenirea dintru început și pe măsură ce cultura a avansat, calendarul a fost perfecționat pînă la coordonarea lui cu anul civil și tropic, cu armonia lui în mersul pămîntului și al celorlalte planete sau sateliți naturali. Deci, dacii nu s-au închinat naturii, ci au supus-o în vederea căutării Ziditorului și a slujitorului său, Zalmoxis.

Așa cum arată și autorii, Biserica creștină s-a preocupat de calendar (p. 23), regretăm eroarea privind Sinodul de la Niceea 425 (?), dar nu le-a confundat cu învățătura Evanghelică. Tot ceea ce este științific și verificat se impune de la sine.

În 1924, Biserica Ortodoxă Română n-a «schimbat» calendarul, ci a corectat datele sale, făcîndu-l real, științific, tropic; de aceea mișcarea stilistă, pe lângă schismatică, este antiștiințifică.

Ar fi necesar să pîtrundă și la Slătioara (jud. Suceava) asemenea rezultate ale cercetărilor în domeniul calendarului care nu sînt nici «papistași» nici «călcători» de sau după cănoane, ci sinceri și devotați slujitori ai adevărului.

Lucrarea de mai sus are o expunere patetică, antrenantă, la fiecare pagină este ceva nou, cu toate că specialitatea opune fireștile bariere științifice pentru cei nevizuali. De aceea este nevoie de cercetarea și a altor cărți, studii, articole pentru înlesnirea «pîtrunderii» în sanctualele circulare. Mai mult, se cere vizitarea acestor locuri, cercetarea templelor pentru a cobori în istorie și a urca, apoi, la înțelegerea civilizației strămoșilor noștri. Numai cercetîndu-le lapele, cunoscîndu-le credința, sub toate aspectele, observînd cum și-au săvîrșit viața, îi putem urma cu siguranță.

IOAN TARNANIDIS, *Ἱστορία τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας. Πανεπιστημιακὸς παραδόσεις* (= *Istoria Bisericii Sîrbe. Cursuri universitare*), ed. a 2-a, Tesalonic, 1982, 223 p.

Autorul lucrării, profesor la Facultatea de Teologie din Tesalonic, fost student al Facultății de Teologie din Belgrad, ne face serviciul util de a ne expune cu claritate, în liniile ei mari, istoria Bisericii Ortodoxe Sîrbe, de la începuturile aşezării sîrbilor în Balcani, în secolul al VII-lea, pînă în prezent.

Precum se cunoaște, în timpul împăratului bizantin Heracliu (610—641), sîrbiilor au primit preoții de la Roma, care au botezat o parte dintre ei. Era o creștinare sporadică.

Creștinarea desăvîrșită a sîrbilor s-a făcut de Bizanț, în timpul împăratului Vasile I Macedoneanul (867—886), care le-a trimis în 868, episcopii și preoți spre a creștina pe cei nebotezați pînă atunci. Astfel, organizarea Bisericii Sîrbe s-a făcut de la început sub autoritatea Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol.

În secolul al IX-lea, apar două arhiepiscopii, una la Spalato (Split) și alta la Dyrrachion (Durazzo, Drac), apoi ceva mai tîrziu, alta la Bar, în sudul Dalmației, iar în secolul al X-lea arhiepiscopia de la Ohrida (Ahrida). În secolul al XVI-lea, arhiepiscopul de Ohrida purta titlul «*Arhiepiscop al Justinianei Prime și al tuturor bulgarilor și sîrbilor, al provinciilor din nord și al celorlalte, și al grecilor*» (p. 83).

Sub voievodul lor Ștefan Nemanja II (1196—1228), rege din 1217, numit «cel dintîi încoronat», centrul politic și bisericesc al sîrbilor a fost la Rasca, de unde li s-a dat în istorie și denumirea de «rasci».

În secolul al XII-lea, Biserica Serbiei, ca și Biserica Bulgară, a fost adînc tulburată de erezia bogomililor.

Din 1199, sîrbiilor aveau în Muntele Athos mînăstirea Hilandar, acordată lor de împăratul Bizanțului Alexios III Angelos (1195—1203) printr-un hrisov.

Cel care a lucrat mult pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Sîrbe în secolul al XIII-lea a fost Sfîntul Sava (1176—1236), la început, călugăr renumit în mînăstirea Hilandar, fratele regelui Ștefan Nemanja II. Cu ajutorul Sfîntului Sava, Biserica Sîrbă a obținut în 1229 autoclacia și rangul de arhiepiscopie, de la Patriarhia Ecumenică, în timpul patriarhului Gherman II (1222—1240), care avea reședința la Niceea, în Asia Mică. Se cunoaște că, după ocuparea Constantinopolului de către cavalerii latini ai Crucii la 1V-a, în 1204, Patriarhia Ecumenică și-a mutat reședința în 1208 la Niceea, în vestul Asiei Mici.

Sfîntul Sava a murit în 1235—1236, iar moaștele sale au fost strămutate în mînăstirea Mileșevo, unde au rămas pînă în secolul al XVII-lea, cînd au fost arse de turci, din ordinul lui Sinan pașa în 1494—1495, cel învins de Mihai Viteazul (1593—1601), în lupta de la Călugăreni din 1593.

Sub țarul Ștefan Dușan (1331—1355), statul sîrb a ajuns la apogeu, avînd cea mai mare întindere în Balcani.

După cucerirea unor importante localități ca Ahrida, Castoria, Bereea și Seres, din 1345, Ștefan Dușan s-a numit pompos Βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Σέρβων καὶ Ρωμαίων — «*împărat și autocrat al sîrbilor și romelilor (bizantinilor)*» (p. 53).

Autoproclamarea sa ca «împărat» sau «țar» nu era suficientă. Potrivit concepției epocii, împăratul trebuia încoronat de un patriarh. În vederea acestui scop, Ștefan Dușan s-a hotărît să proclame patriarh pe arhiepiscopul sîrb de Ipek, deoarece patriarhul ecumenic refuza să-i facă încoronarea, singurul împărat legitim fiind socotit cel de Constantinopol, după opinia bizantinilor. În ziua de Florii a anului 1346, Ștefan Dușan a convocat un sinod la Scopje, la care, în afară de arhiepiscopul sîrb Ioanichie (1338—1346; patriarh 1346—1355), a participat arhiepiscopul Nicolae al Ohridei, un arhieru bizantin, adunarea călugărilor din Muntele Athos, în frunte cu protosul ei, și patriarhul bulgar de Tirnovo, Simeon. Ioanichie a fost proclamat, fără consimțămîntul Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, «*patriarh al sîrbilor și al eparhiilor de lângă mare*», cu reședința mai întîi la mînăstirea Zicea, apoi la Ipek sau Peci (Pesteră). Șapte zile mai tîrziu, în Duminica Învierii, Ștefan Dușan a fost încoronat de patriarhul Ioanichie țar, împărat, soția sa Elena, împărăteasă, iar fiul lor Uroș (1355—1371) rege (p. 53—55).

Intrucit sîrbii au alungat pe episcopi greci din teritoriile cucerite de Ștefan Dușan din Imperiul bizantin, patriarhul ecumenic Calist I (1350—1353; 1355—1364) a anatematizat în 1353 pe țarul Ștefan Dușan și Biserica Sîrbă, fapt care a produs tulburări printre credincioșii sîrbi.

Pentru activitatea pastorală și scriitoricească a patriarhului ecumenic Calist I, poate fi consultată cu mare folos lucrarea temeinică a D.-lui prof. D. B. Gonis de la Facultatea de teologie din Atena sub titlul: Τὸ εὐαγγελικὸν ἔργο τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κλήμεντος Α' (— *Opera teologică-scriitoricească a patriarhului ecumenic Calist I*), Atena, 1980, 377 p., necitată de autor în lucrarea sa. (Vezi recenzia Pr. prof. I. Rămureanu, în «Biserica Ortodoxă Română», Cf (1983), nr. 3—4, p. 302—304.

La mijlocul secolului al XIV-lea, turcii devin prima putere militară și politică în Balcani. Sultanul Murat I (1362—1389) își mută capitala în 1361 din Asia Mică la Adrianopol, constituind acum o mare amenințare pentru popoarele din sud-estul Europei, în primul rînd pentru greci, bulgari și sîrbi. În fața pericolului comun, sîrbii s-au străduit să se împace cu grecii; iar primul lucru care trebuia făcut era ridicarea anatemei date de Patriarhia Ecumenică în 1353 asupra Bisericii Sîrbe. Reconcilierea Patriarhiei Ecumenice cu Biserica Sîrbei s-a făcut de patriarhul ecumenic Filotel Kokkinos (1353—1354; 1363—1376), care, la stăruința călugărului sîrb Isaia și a delegației sîrbe, a ridicat în primăvara anului 1375, în timpul patriarhului sîrb de Ipek, Efreim (1375—1380), anatema dată în 1353. După Ioanichie, au urmat ca patriarhi sîrbi de Ipek, Efreim (1375—1380), susținător al isihasmului și Spiridon (1380—1389).

În 1389, a avut loc marea luptă de la Cosovo Polje — Cîmpia Mierlei, în care sîrbii au fost învinși de către turci, iar țarul Lazăr al sîrbilor (1371 — † 15 iunie 1389) a murit eroic în luptă. Sudul Serbiei a intrat în componența statului turc.

Din cauza amenințării turcilor, centrul spiritual al sîrbilor s-a mutat mai întii în minăstirea Reșava (Manasia), construită în 1406—1418 de despotul Ștefan Lazarevici (1389—1427), apoi, în timpul lui Gheorghe Brancovici (1427—1456), la Smederevo pe Dunăre, unde s-a mutat pentru scurt timp între 1436—1459 și conducerea politică (p. 63 și 82).

Autorul dă o importanță deosebită dezvoltării religioase a poporului sîrb, în Evul Mediu (p. 66—83).

Minăstirea Hilandar din Muntele Athos a jucat un mare rol în viața spirituală a poporului sîrb. Astfel, în prima perioadă a autocefaliei Bisericii Sîrbe, obținută în 1229, din cei 12 arhiepiscopi, 8 proveneau din minăstirea Hilandar (p. 66).

În jurul anului 1183, despotul Ștefan Nemanja I (1167—1197) a construit minăstirea *Studenija*, în apropiere de capitala țării, Rasca.

Către 1228, regele Ștefan Radoslav (1228—1233) a ridicat minăstirea *Mileșevo*, la vest de Rasca. În 1260, sub regele Ștefan Uroș (1243—1276), s-a ridicat la Ipek (Pect) biserica *Sfinții Apostoli*, începută de arhiepiscopul Sava. Aci s-a mutat către 1292 scaunul arhiepiscopiei sîrbe.

Între 1263—1268, s-a construit minăstirea *Sapociani*, închinată Sfintei Treimi, la sud-vest de Rasca. Regele Ștefan Uroș II Milutin (1282—1321) a ridicat în 1320 minăstirea *Gracianija*, aproape de Pristina. Regele Ștefan Uroș III Decianschi (1321—1335) a început din 1327 construirea minăstirii *Deciani*, pe care a terminat-o țarul Ștefan Dușan (1331—1335).

Autorul acordă, de asemenea, importanța cuvenită dezvoltării teologico-literare a literaturii și limbii paleoslave sîrbe. Intrucit în limba română lucrările acestea sînt mai puțin cunoscute, amintim aci pe cele mai însemnate.

Cele mai vechi monumente ale limbii paleoslave sîrbe sînt cele trei *Evanghelii* (Marijinsko, Miroslavljevo și Vukanovo), scrise între secolele X—XII. Primele două sînt scrise cu alfabetul giagolitic, care este cel mai vechi, iar a treia cu alfabetul chirilic.

Perioada de înflorire a vechii literaturi sîrbe, independent de literatura paleoslavă, începe cu întărirea statului sîrb de către regele Ștefan Nemanja II (1196—1228), cu fratele său, Sfîntul Sava, mai cu seamă după obținerea autocefaliei Bisericii Sîrbe în 1229.

Prima lucrare în limba veche sîrbă este traducerea în 1213 a *Nomocanonului* patriarhului Fotie (858—867; 877—886), început în Tesalonic, care cuprinde colecția canoanelor și a legilor Imperiului bizantin referitoare la chestiunile bisericesti.

Lucrările personale ale Sfântului Sava sînt următoarele: *Tipicul de la Caria*, *Tipicul de la Hilandar*, scrise între 1200—1205; *Tipicul mînăstirii Studenita*, scris în 1208; *Viața Sfîntului Simeon* și *Slujba Sfîntului Simeon*, ambele scrise între 1209—1219, singurele lucrări păstrate din această perioadă în limba veche sîrbă.

Regele Ștefan Nemanja II (1196—1288), un mare iubitor de cultură, a scris și el *Viața Sfîntului Simeon*.

Călugărul sîrb Dometian a urmat pe Sfîntul Sava la conducerea mînăstirii Hilandar din Muntele Athos. El a scris: *Viața Sfîntului Sava*, între 1243—1245 și *Viața Sfîntului Simeon* în 1264, care sînt izvoare foarte prețioase pentru filologia și istoria poporului sîrb.

Colaborator al lui Dometian a fost Teodor Gramaticul, care a copiat *Exaimeronul Sfîntului Vasile cel Mare* († 1 ianuarie 379), după traducerea bulgară a lui Ioan Exarhul.

Continuator al tradiției mînăstirii Hilandar și cel mai fecund scriitor al evului mediu sîrb este Teodosie de la Hilandar, trăitor în secolul al XIII-lea, care a lăsat următoarele scrieri: *Viața Sfîntului Sava*; *Viața Sfîntului Petru din Caria*; *Cuvînt de laudă (Enkomion) la Sfîntul Sava și Sfîntul Simeon*; *Slujba Sfîntului Simeon*; *Slujba Sfîntului Sava*; *Canonul Mîntuitorului Hristos*; *Canonul Sfîntului Simeon și al Sfîntului Sava* (p. 77).

Tot de la Hilandar era și arhiepiscopul Daniil (1324—1337), a cărui lucrare principală se intitulează: *Viețile regiilor și arhiepiscopilor sîrbi*, începînd cu regele Ștefan Uroș I (1243—1276) pînă la țarul Ștefan Dușan (1331—1335), și de la arhiepiscopul Arsenie I (1233—1263) pînă în timpul său.

Călugărul Isaia din Muntele Athos, care a contribuit la aplanarea schismei sîrbe în 1375, un infocat isihast, a tradus în vechea sîrbă *lucrările lui Dionisie Areopagitul* (sec. V).

Grigorie Țâmbac, ucenicul-patriarhului Eftimie de Tirnovo, isihast, a locuit între anii 1402—1409, în Serbia, la curtea despotului Ștefan Lazarevici (1389—1427) și a scris în acest timp următoarele lucrări: *Viața regelui Ștefan Nemanja*; *Slujba aceluiaș regu*; *Cuvînt despre strămutarea moaștelor Sîntei Parascheva de la Tirnovo în Vîrtul Serbiei*.

Cele mai bune lucrări ale sale sînt: *Pătîmirea Sfîntului Ioan cel Nou de la Cetatea Nouă* scrisă în 1402 la Suceava, în capitala Moldovei, cu ocazia aducerii moaștelor Sfîntului Ioan aci, și *Slujba Sfîntului Ioan cel Nou*, amîndouă în limba paleoslavă. *Pătîmirea Sfîntului Ioan cel Nou* a fost tradusă apoi de patru ori în limba neogreacă. (Vezi pentru aceasta pe larg studiul D-lui prof. D. B. Gonis, de la Facultatea de teologie de la Atena, intitulat: *Νεοελληνικαὶ μεταφράσεις-διεκκευαὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νέου τοῦ ἐν Αὐτοπόλει, συνταχθέντος ὑπὸ Γρηγορίου Τζάρπλαζ*. — *Traducerile-prelucrări neolenice ale Pătîmirii Sfîntului Ioan cel Nou de la Cetatea Albă compus de Grigorie Țâmbac*, Atena, 1982, necitat în lucrarea D-lui Tarnanidis.

Un alt important scriitor al evului mediu sîrbesc este Constantin Filosoful din Costeneș, de asemenea elev al Sfîntului Eftimie de Tirnovo, care a scris între 1433—1439 următoarele: *Viața despotului Ștefan Lazarevici*, un gen de *Gramatică și ortografie a limbii paleoslave*; a tradus între 1436—1459 lucrarea exegetică a lui Teodoret al Cirului († 458), *Cîntarea Cîntărilor*.

La moartea patriarhului Arsenie II de Ipek (1457—1463), în 1463, Biserica Sîrbă a rămas fără conducător aproape un secol. După transformarea Serbiei în pașalic în 1459, sultanul Mahomet al II-lea (1451—1481) a subordonat Biserica Sîrbă, Patriarhiei greco-bulgare de Ohrida, sub jurisdicția căreia a rămas pînă la 1557. În acest an, datorită marelui vizir Mehmet pașa Socolovici un reneget sîrb, Patriarhia de Ipek a fost restabilită, iar pe scaunul ei a fost pus fratele său Macarie, istoria oferindu-ne acest fapt curios și unic: un frate, mare vizir musulman în Constantinopol, și altul, patriarh ortodox la Ipek, în Serbia.

În timpul războiului turco-austriac din 1683—1690, armata imperială învingînd pe turci sub împăratul Austriei Leopold I (1655—1705), un mare rol pentru eliberarea sîrbilor de sub apăsătoarea robie turcească l-a jucat patriarhul de Ipek, Arsenie III

Cernojevici (1674—1690). Pentru a feri pe sîrbi de răzburarea turcilor, în 1690, aproape 60.000 de sîrbi, în frunte cu patriarhul Arsenie III Cernojevici, s-au refugiat la nord de Dunăre, la hotarul de sud al Imperiului austriac, spre a apăra Imperiul de atacurile turcilor.

În timpul războiului turco-austriac din 1736—1739, patriarhul Arsenie IV Ivanovici Sakabent de Ipek s-a refugiat în Austria cu un alt număr de sîrbi și a părăsit la Carloviț între 1737—1748. Situația Patriarhiei sîrbe de Ipek a devenit tot mai grea. În 1765, patriarhul Calinic II de Ipek (1765—1766) a cerut să treacă sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, condusă atunci de patriarhul Samuil Hangeris (1736—1768).

La 11 septembrie 1766, sultanul Mustafa III (1757—1776) printr-un berat, desființă Patriarhia sîrbă de Ipek (Peci) și o supuse Patriarhiei Ecumenice. Un an mai târziu, în 1767, a fost desființată și patriarhia greco-bulgară de Ohrida, pentru a nu mai face concurență Patriarhiei Ecumenice în Balcani.

Pentru sîrbi refugiați pe teritoriul Imperiului austriac s-a înființat în 1690 Mitropolia de Carloviț pe care a păstorit-o, cu aprobarea Împăratului, fostul patriarh de Ipek (Peci), Arsenie III Cernojevici din 1690 pînă la 27 octombrie 1706.

În 21 august 1690, Leopold I a acordat Mitropoliei de Carloviț așa-numitele «privilegii ale națiunii răsărene», de care, în anumite momente, s-au prevalat și românii din Transilvania.

Unul dintre cei mai buni mitropoliți de Carloviț a fost Ștefan Stratimirovici (1790—1836), care a avut legături și cu Biserica Transilvaniei.

În 1848, în timpul Împăratului Francisc-Iosif I (1848—1916), Mitropolia de Carloviț a fost ridicată la rangul de patriarhie, avînd ca patriarh pe Iosif Rajic, și a rămas cu acest grad pînă în 1920, cînd a fost integrată în Patriarhia sîrbă de Ipek, cu sediul la Belgrad. Patriarhia de Constantinopol n-a recunoscut Carlovitul rangul de patriarhie (p. 86—92).

Pentru activitatea mitropoliților de Carloviț se poate consulta cu mult profit lucrarea temeinică a Diac. Silviu Anuichi, *Relații bisericesti româno-sîrbe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1980, cu Introducerea noastră, p. 5—12, extras din «Biserica Ortodoxă Română» XCVII (1979), nr. 7—8, p. 869—876, lucrare cu bogată bibliografie la pag. 1034—1052, necitată de autor.

Autorul tratează în lucrarea de față pe scurt și istoria Bisericilor ortodoxe sîrbe din Muntenegru, Bosnia, Herțegovina și Dalmația (p. 92—96).

În Muntenegru, a existat episcopia Zeta, întemeiată în 1219 de Sfîntul Sava. Țarul Ștefan Dusan a ridicat-o la rangul de mitropolie în 1346, cînd Biserica Sîrbă a fost proclamată patriarhie. În 1485, mitropolitul Barbilas i-a mutat sediul la Cetinje. Mitropolia Muntenegrului a intrat sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, odată cu Patriarhia de Ipek, în 1766.

În secolul al XIX-lea, mitropolia Muntenegrului s-a proclamat autocefală. Mitropoliții erau și șefii statului muntenegrean, — un gen de teocrație —, ca mitropolitul Petru I (1784—1830) și Petru II Petrovici — Nienos (1833—1851), care s-au dovedit buni conducători politici și bisericesti.

O Biserică ortodoxă sîrbă a existat și în Bosnia. În secolul al XII-lea, Bosnia a fost alipită regatului Ungariei. O episcopie ortodoxă a existat la Creșevo, alta, din 1326, la Hum, apoi a treia la Dervo, cu sediul în mînăstirea Mileșevo, numită și Mitropolia de Mileșevo. Mai târziu, după cucerirea Bosniei de turci, în secolul al XV-lea, mitropolia de Mileșevo a fost pusă sub jurisdicția arhiepiscopiei de Ohrida, împărțind în 1767, soarta acesteia.

O altă Biserică ortodoxă sîrbă a existat în Herțegovina, nume care provine de la conducătorul ei Herțegul sau marele voievod Ștefan Bukčić (1392—1435). Herțegovina înseamnă țara Herțegului. Aceasta a separat eparhia de Hum (Zahlum) de Bosnia. După cucerirea Herțegovinei de turci în 1482, mitropolia de Hum s-a unit cu arhiepiscopia Ohridei. După reînființarea Patriarhiei sîrbe de Ipek (Peci) în 1557, mitropolia Herțegovinei a trecut sub jurisdicția acesteia pînă la desființarea ei în 1766, iar de atunci sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice pînă în 1920.

În fine, în Dalmația, a existat o altă Biserică sîrbă. În partea de nord a Dalmației pînă la râul Cetina, s-au așezat, sub Împăratul Heracliu (610—641), croații, care, aflîndu-se sub influența Bisericii occidentale, au rămas credincioși Romei.

După 1540, partea de sud a Dalmației a intrat sub stăpînirea turcilor, iar sîrbii ortodocși de aici au fost puși sub jurisdicția arhiepiscopiei de Ohrida. Din 1557, partea aceasta a Dalmației a trecut sub jurisdicția Patriarhiei de Ipek (Peci), iar mitropolitul de Davrobonia s-a intitulat «exarh al patriarhului de Peci în Dalmația».

Această situație a durat pînă în 1718 cînd, prin pacea de la Pojarevacii (Pasarevici), Dalmația a fost cedată Republicii Venetia. Biserica Ortodoxă din Dalmația a trecut sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, care a încadrat-o în arhiepiscopia de Filadelfia, cu sediul la Venetia.

În secolul al XIX-lea, Dalmația a fost integrată în Imperiul francez de Napoleon Bonaparte (1804—1814), care, prin decretul din 1808, a creat autonomia sîrbă a Dalmației, cu scaunul la Șibenec. După căderea lui Napoleon în 1814, Dalmația a trecut din nou sub stăpînirea Austriei, sub care a rămas pînă în 1918 cînd intră în componența Iugoslaviei. S-au înființat în timpul dominației austriece două episcopii, una în Dalmația și Istria, cu reședința la Zara și alta Cattaro (Kator) și Ragusa, puse în mod arbitrar sub autoritatea mitropoliei de Cernaui, creată la 23 ianuarie 1873 pentru românii din Bucovina. Această situație a durat pînă în 1920, cînd cele două episcopii de Zara și Cattaro au intrat în componența Patriarhiei sîrbe de Belgrad.

În urma păcii de la Adrianopol din 1829, Înalta Poartă a fost constrînsă de Rusia și Austria să recunoască în 1832 autonomia Serbiei. Ținînd seama de noua situație politică a Serbiei, Patriarhia Ecumenică a acordat Bisericii Ortodoxe Sîrbe autonomia.

După războiul româno-ruso-turc din 1877, prin pacea de la Berlin din 1/13 iulie 1878, s-a recunoscut pe plan internațional independența de stat a Serbiei, odată cu aceea a României. În urma obținerii independenței, patriarhul ecumenic Ioachim III (1878—1884; 1901—1912) a acordat Bisericii Ortodoxe Sîrbe la 20 octombrie/1 noiembrie 1879, *autocefalia*.

După primul război mondial s-a făcut unirea sîrbilor, croașilor și slovenilor într-un singur stat, sub denumirea de Iugoslavia. Sîrbii au cerut ca Patriarhia Ecumenică să le aprobe reînființarea vechii lor patriarhii de Ipek (Peci), recunoscută de Patriarhia Ecumenică în 1375, dar desființată de turci în 1766. Cererea sîrbilor de reînființare a Patriarhiei a fost aprobată la 9 martie 1922, patriarhul ecumenic Meletie IV Metaxakis (1921—1923) acordînd Bisericii Sîrbe tomos-ul de ridicare la rangul de patriarhat. Instalarea primului patriarh sîrb, Dimitrie, s-a făcut în 1924. Patriarhul sîrb poartă titlul de «Prea Fericitul Arhiepiscop de Peci, Mitropolit al Belgradului și Carlovitului și Patriarh al Sîrbilor» (p. 110). Patriarhia Sîrbă are în prezent 28 de eparhii, în țară și străinătate. Autoritatea superioară este Sfîntul Sinod, iar ca organe administrative sînt: Consistoriul Bisericesc, Aduarea Patriarhală și Comisia Patriarhală Administrativă.

Autorul se ocupă pe larg de situația actuală a Bisericii Sîrbe (p. 109—210).

După Constituția R. S. Iugoslavia, din 1953, Biserica este separată de stat. Cățenii au libertatea de conștiință și religie, libertatea cultului, libertatea de a edita și publica reviste, cărți de cult și religioase.

Învățămîntul religios de toate gradele este liber. Biserica Ortodoxă Sîrbă are o Facultate de teologie la Belgrad și 4 seminarii teologice: la Belgrad, Carloviț, Prizen și Krka.

Din 1925, Biserica Sîrbă editează la Belgrad, revista *Glasnik*, organul său oficial și *Bogoslovie* — Ortodoxia, revista Facultății de teologie din Belgrad, apoi *Teofoski Pogledi* — Vederi teologice ș.a.

O problemă spinoasă pentru Biserica Sîrbă este, fără îndoială, crearea Bisericii Ortodoxe din Macedonia, care din 1969 se socoteste autocefală. Autorul arată evoluția acestei probleme în Biserica Serbiei.

La sfîrșitul lucrării, autorul ne pune la dispoziție o serie de documente importante referitoare la istoria Bisericii Sîrbe, unele în limba greacă veche, altele traduse din sîrbește în limba neogreacă ca: Hrisovul împăratului Alexios III (1195—1203), pentru fondarea mînăstirii Hilandar în anul 1198, lb. greacă, (p. 115—117); Viața Sfîntului Sava (1176—† 1236), arhiepiscopul Serbiei, în lb. greacă, după manuscrisul mînăstirii Vatoped nr. 794 (p. 117—129); Epistola arhiepiscopului de Ohrida (Ahrida)

Dimitrie Homatianos pentru Sava al Serbiei (1220), în limba greacă (p. 130—134); Epistola despotului Ioan Ugles, către patriarhul ecumenic Filotei I (1353—1354; 1364—1376), din 1368 în lb. greacă (p. 135—137); Actul patriarhului Filotei I, prin care se arată tronului patriarhiei ecumenice mitropolitile grecești care au fost încadrate în Biserica Sîrbă de țarul Ștefan Dușan (1331—1355), în 1371, în lb. greacă (p. 137—139); Istorisirea lui Daniil II despre ridicarea anatemei patriarhiei ecumenice date asupra Bisericii Sîrbe în anul 1375, în lb. greacă (p. 139—141); Documentul arhierilor tronului de la Ipek (Peci), prin care cer supunerea lor față de tronul ecumenic, 1375, în lb. greacă (p. 141—143); Documentul patriarhului de Ipek, Calinic II, despre demisia sa din scaun, în 1766, în lb. greacă (p. 143); Statutul Bisericii Ortodoxe Sîrbe, din anul 1957, tradus din lb. sîrbă în lb. neogreacă (p. 143—210), foarte important, pentru că ne arată organizarea actuală a Bisericii Sîrbe în toate domeniile ei, spiritual, administrativ, judecătoresc și financiar.

În cursul lucrării, la p. 49, autorul dă lista primilor arhiepiscopi autocefali sîrbi, între 1219 și 1346, precum și lista primilor conducători politici cu titlul de Jupan și regi, între 1168—1346, iar la p. 64, lista patriarhilor de Ipek (Peci) între 1346—1463 și lista țarilor și despoților sîrbi între 1346—1458, cînd Serbia a fost încadrată în Imperiul turc.

Autorul pune la dispoziție o bună bibliografie, deși ea mai poate fi completată.

După cum s-a putut constata, din cele expuse, Dl. prof. Ioan Tarnanidis a reușit să scrie o lucrare științifică despre Biserica Ortodoxă a Serbiei, alcătuită pe temeiul unei cercetări serioase a izvoarelor istorice grecești și sîrbești, și a unor monografii recente. Ea poate fi citită cu folos și interes de toți cercetătorii și istoricii Bisericii Ortodoxe, îndeosebi ai istoriei Bisericii Ortodoxe Sîrbe surori, care a avut și are un rol important în viața poporului sîrb, cu care poporul român a avut totdeauna și are și azi legături de bună vecinătate, prietenie și ajutorare reciprocă.

Pr. prof. IOAN I. RĂMUREANU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI — NR. 7 — 8 IULIE - AUGUST 1983
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN PĂGĂRAȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; P. S. DAMASCHIN SEVERI-NEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOTEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*

Îndrumător de redacție : *Pr. Prof. DUMITRU RADU*

Redactor : *ALEXANDRU M. IONIȚA*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit, Prea Sfințitul Episcop, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de căntăreți bisericești, Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopop, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

CUPRINSUL

	Pag.
A XXXIX-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă	457
VIAȚA BISERICESCA	
<i>Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la cea de-a VI-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Vancouver — Canada, 24 iulie—10 august 1983), de Pr. Dumitru Soare și Dr. Cezar Vasiliu</i>	460
<i>Cursurile teologice ecumenice anuale de la Chambésy, de Drd. Vergil Vălcu</i>	491
<i>Cronica</i>	494
DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE	
<i>Patriarhia ortodoxă română din Viena, de Drd. Toader Doroftei</i>	495
DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI	
<i>Patriarhia Ecumenică; Biserica Ortodoxă Rusă, de Dr. Cezar Vasiliu</i>	498
INDRUMĂRI PASTORALE	
<i>Ierom. drd. Irineu Pop, Responsabilitatea preotului pentru slujirea credincioșilor și a lumii de astăzi</i>	501
<i>Pr. drd. Sandi Mehedintu, Trăirea duhovnicească a preotului și activitatea sa pastorală</i>	519
ANIVERSĂRI — EVOCĂRI	
<i>Pr. Gheorghe Cunesco, Ciprian Porumbescu, 100 de ani de la trecerea sa la cele veșnice</i>	530
DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE	
<i>Pr. asist. Dr. Nicolae V. Dură, Măsuri întreprinse de autoritatea de stat privind ocrotirea Patrimoniului cultural național</i>	542

	<u>Pag.</u>
Drd. Nicolae Dănilă, <i>Tipare de turnat cruci, din secolele IV—VI, descoperite pe teritoriul României</i>	557
Pr. dr. Marin Braniște, <i>Pe urmele voievozului Șerban Cantacuzino la Viena (1083)</i>	561

DOCUMENTARE

Pr. prof. Ioan G. Coman, <i>Spiritualitatea patristică daco-română și pașalele occidentale contemporane (sec. III—VII)</i>	565
Drd. Ilie Catrinoiu, <i>Rolul Bizanțului în viața religioasă din Muntenia în secolele IV—VI. În lumina izvoarelor literare și arheologice</i>	589

RECENZII

† Nestor Vornicescu, <i>Mitropolitul Olteniei, Scrieri patristice în Biserica Ortodoxă Română pînă în secolul XVII. Izvoare, traduceri, circulație. Craiova, 1983, 447 p. + XVI pl., de Pr. Gh. Drăgulin</i>	600
--	-----

A XXXIX-A ANIVERSARE A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

Se implinesc în acest august '83, treizeci și nouă de ani de la istoricul act al revoluției de eliberare națională, antifascistă și antiimperialistă, act care a înscris în istoria României un moment de răscruce, un moment hotărâtor și dătător de ton pentru mersul ulterior al întregii vieți românești. Evenimentul acesta, ca și încununarea sa de aureola izbîndei, însemna împlinirea unui deziderat major nutrit de veacuri de întreaga suflare românească — realizarea unității, libertății, independenței și suveranității naționale, pilonii de susținere ai istoriei poporului român.

Actul de la 23 August 1944 a reprezentat un moment esențial în istoria noastră căci el a încununat lupta dusă de-a lungul veacurilor de întregul popor român împotriva exploatării și asupririi, pentru independență națională, pentru progres social. Descătușînd potențialul revoluționar al maselor populare, actul din august '44 a asigurat drum larg afirmării pe arena politică a forțelor progresiste ale societății românești, a deschis calea unor profunde schimbări revoluționare în viața social-politică a României. Acestui eveniment fundamental i-au urmat schimbări de amploare, în toate domeniile, un proces de profunde transformări democratice. Realizările din fabrici și uzine, din întreprinderi și laboratoare, din adîncul pămîntului și din înaltul cerului, din școli și din așezămintele social-culturale au dus la înflorirea României de la o margine la alta și i-au asigurat o dezvoltare armonioasă. An de an România a făcut progrese substanțiale în toate domeniile de activitate și cele câteva cifre pe care le consemnăm în rîndurile următoare sînt o dovadă în acest sens. Economia națională dispune astăzi de fonduri fixe în valoare de peste 2100 miliarde lei, la realizarea acestora o contribuție deosebită aducîndu-și producția industrială — care a crescut numai în perioada '65—'82 de 5,3 ori —, și cea agricolă care a sporit, în același interval, de aproape două ori. Aceste realizări au avut ca efect creșterea veniturilor populației care au fost, în anul care a trecut, de 2,5 ori mai mari decît în anul 1965.

În climatul de pace și de liniște instaurat după dobîndirea victoriei din august '44 România a desfășurat și o susținută activitate pentru staționarea unor raporturi de înțelegere și înțajitorare între toate statele lumii. Țara noastră este socotită în rîndul țărilor care promovează și susțin pacea cu toate mijloacele. Ea militează permanent pentru rezolvarea litigiilor dintre popoare pe calea tratativelor, pentru destindere și dezarmare, pentru înlăturarea pericolelor de război. În relațiile in-

ternaționale România pornește de la necesitatea așezării raporturilor dintre state pe baza principiilor egalității în drepturi, al respectării independenței și suveranității naționale, al neamestecului în treburile interne și al avantajului reciproc, al renunțării la forță și la amenințarea cu forța. În raporturile sale cu toate statele lumii, România pornește de la faptul că diferențele de orînduire socială, de concepții politice sau filosofice nu trebuie să constituie un obstacol în calea colaborării internaționale.

Ca țară europeană România privește cu legitimă îngrijorare faptul că pe continentul nostru, de unde au pornit și cele două pustiitoare conflagrații mondiale, s-a acumulat cel mai puternic arsenal de forțe militare și de armamente moderne nucleare cunoscute vreodată în istorie. Țara noastră s-a pronunțat și se pronunță în mod hotărît pentru dezarmare, în primul rînd pentru dezarmarea nucleară, pentru oprirea amplasării noilor rachete nucleare, pentru reducerea și retragerea celor existente, pentru realizarea unui acord privind eliminarea totală a armelor nucleare cu rază medie de acțiune, ca o primă etapă pe calea eliberării continentului de orice tip de armament nuclear. Preocupată de asigurarea unei păci trainice și durabile, România militează pentru trecerea la rezolvarea tuturor problemelor litigioase numai și numai pe calea tratativelor. Un rol determinant în dezvoltarea relațiilor cu celelalte state ale lumii îl au contactele la cel mai înalt nivel pe pămînt românesc sau în alte părți ale globului cu conducători de state, de guverne și de partid, întîlniri în cadrul cărora au fost încheiate numeroase instrumente de colaborare. Fermitatea cu care se consacră România cauzei păcii i-au atras stima și prețuirea internațională.

Parte integrantă a poporului român pe care l-a slujit dintru început, Biserica Ortodoxă Română și-a împlinit rosturile sale proprii în pas cu cele ale întregului popor. Înțelegîndu-și chemarea și răspunderea, ea a făcut un front comun cu păstorii săi, la bine și la rău, în toate împrejurările acționînd cu însuflețire și atașament. Împărtășind aspirațiile și devenirile poporului, Biserica Ortodoxă Română s-a dovedit, de-a lungul istoriei, o statornică slujitoare a drepturilor sale legitime. Prin slujitori și păstoriți ea a fost prezentă și la realizarea mărețului act al eliberării de sub tirania fascistă, moment care a însemnat și pentru aceștia o nouă cale de acțiune în activitatea lor. Integrată deplin în viața poporului, Biserica a sprijinit eforturile pentru realizarea omului și a societății în noile condiții de după 23 August 1944. Avînd asigurate condițiile libertății de organizare și manifestare, Biserica noastră și-a păstrat curată învățătura de credință și tradițiile slujirii la care a fost chemată de însuși Mîntuitorul Hristos. De pe poziția sa și cu mijloace specifice ea și-a intensificat eforturile pentru slujirea poporului, pentru realizarea unei noi calități a vieții în patria noastră, pentru întărirea unității și ridicarea prestigiului poporului român.

Îndreptățită de trecutul ei înscris în istoria și cultura țării, și aureolată de o gîndire teologică de înalt nivel Biserica Ortodoxă Română

se bucură astăzi de o deosebită considerație și peste hotare, contribuind și pe această cale la păstrarea și creșterea bunului nume al țării.

În relațiile sale cu diferite Biserici și confesiuni creștine, precum și cu toate cultele și religiile din lume, Biserica Ortodoxă Română afirmă și propovăduiește cu consecvență principiile : pace, dreptate, libertate, colaborare. Prin reprezentanții săi, ea își aduce o contribuție apreciată la activitatea diferitelor organizații și organisme religioase internaționale, pentru apărarea păcii și stabilirea unui climat de înțelegere și întrajutorare.

Participind și susținind toate acțiunile de mai bine, Biserica merge neîntrerupt pe drumul de fidelitate și slujire a poporului și dovedește că drumul ei nu este altul decât drumul poporului.

Slujind oamenilor, pe care îi îndeamnă să-și slujească patria, Biserica slujește lui Dumnezeu.

REDACTIA

• VIATA • BISERICESCA •

IISUS HRISTOS VIAȚA LUMII

PARTICIPAREA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA CEA DE A VI-a ADUNARE GENERALĂ A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

(Vancouver — Canada, 24 iulie—10 august 1983)

PRELIMINARI

Ca organ legislativ suprem al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Adunarea Generală, alcătuită din reprezentanți oficiali ai Bisericilor membre, se întrunește în sesiune ordinară din șapte în șapte ani, pentru a examina rezultatele activității dintre cele două sesiuni, a stabili coordonatele de orientare ale activității viitoare și a alege — pe o nouă perioadă de șapte ani — pe președintele Consiliului Ecumenic și pe membrii Comitetului Central.

De fiecare dată, o Adunare Generală constituie un eveniment de seamă, prilejuind delegaților un foarte util schimb de informații și experiențe reciproce în lucrarea de promovare a unității creștine și de angajare a Bisericilor omenirii contemporane.

Folosind experiența Adunărilor Generale anterioare (Amsterdam — 1948, Evanston — 1954, New-Delhi — 1961, Uppsala — 1968 și Nairobi — 1975), cea de a VI-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Vancouver, și-a asigurat în prealabil o temeinică pregătire. O bună parte din delegații la Adunare au participat la diferite reuniuni pregătitoare, la nivel regional sau național. Bisericile, instituțiile de învățământ bisericesc și comunitățile locale au studiat documentele teologice pregătitoare, diferitele articole și cărți publicate în vederea Adunării, iar unele din ele — cum a fost și Biserica Ortodoxă Română — au publicat studii și articole în care și-au exprimat atitudinea și poziția lor față de acest eveniment. Peste 70 de mici «echipe ecumenice»

au vizitat marea majoritate a Bisericilor membre, spre a lua contact cu delegații la Adunare și a discuta, în contextul local, tematica viitoarei întruniri.

Înainte de deschiderea lucrărilor Adunării Generale, la Vancouver au avut loc două mari reuniuni :

1. **Reuniunea tinerilor**, între 17—21 iulie 1983, cu participarea a 320 persoane, avînd drept scop familiarizarea tineretului cu problemele Adunării. Programul a cuprins : servicii de cult în comun, meditații biblice și teologice asupra temei principale și a subtemelor, un studiu general asupra mișcării ecumenice a tineretului, discuții generale cu privire la modul de participare a tinerilor la Adunare.

2. **Reuniunea femeilor**, între 20—23 iulie 1983, cu participarea a 300 persoane, avînd menirea de a stimula o prezență cît mai activă a femeilor la Adunare. În cadrul acestei reuniuni, participantele au studiat împreună tematica Adunării, au evaluat situația lor în raport cu viața și preocupările femeii contemporane și au făcut schimburi de experiență și de opinii în legătură cu contribuția lor la dezvoltarea societății. O atenție deosebită a fost acordată studiului «Comunitatea femeilor și a bărbaților în Biserică». La această reuniune a participat și monahia Nazaria Niță, stareța Mănăstirii Văratec, ca delegată a Bisericii Ortodoxe Române.

PARTICIPANȚII LA ADUNARE

Peste 3.000 de persoane au luat parte la Adunarea Generală de la Vancouver, și anume :

a) *Reprezentații oficiali*

- 850 delegați ai Bisericilor membre, avînd dreptul de vot ;
- Cei șase președinți ai Consiliului Ecumenic aleși la Adunarea Generală precedentă, împreună cu o parte din membrii Comitetului Central, al căror mandat urma să expire ;
- Reprezentații ai Bisericilor membre asociate ;
- Observatori ai Bisericii Romano-Catolice și ai altor Biserici care nu sînt membre în C.E.B., dar cu care Consiliul Ecumenic se află în relații de colaborare ;
- Consilieri, invitați de Comitetul Central al C.E.B., ca experți în anumite probleme de pe agenda de lucru ;
- Delegați ai consiliilor regionale sau naționale asociate Consiliului Ecumenic, sau ai unor organizații ecumenice internaționale care colaborează cu Consiliul Ecumenic ;
- Invitați la Adunare cu titlu personal ;
- Observatori, reprezentînd alte consilii de Biserici, sau organizații religioase ;
- Invitați ai Bisericilor-gază din Canada.

b) *Participanți neoficiali*

- Tineri care și-au oferit benevol serviciile pentru buna desfășurare a lucrărilor Adunării (stewards) ;
- Membri și colaboratori ai Comitetului de organizare din Vancouver ;

- Membri ai personalului C.E.B.;
- Traducători, interpreți, personal administrativ;
- Vizitatori acreditați, cu interes personal de participare la toate lucrările Adunării;
- Diferiți vizitatori din Canada și Statele Unite, pentru un program de una sau mai multe zile;
- Reprezentanți ai presei: ziariști, corespondenți de radio și de televiziune, tehnicieni etc.

Delegația română

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de o delegație de 15 membri, alcătuită din:

1. I. P. S. Mitropolit *Antonie Plămădeală* al Ardealului, conducătorul delegației;
2. I. P. S. Arhiepiscop *Victorin Ursache* al Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Canada;
3. P. S. Episcop *Epifanie Norocel* al Buzăului;
4. P. S. Episcop *Vasile Tirgovișteanul*, vicar patriarhal;
5. Pr. *Dumitru Soare*, directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă;
6. Pr. *Dumitru Popescu*, director de studii la Conferința Bisericilor Europene;
7. Dl. *Emilian Popescu*, profesor la Institutul teologic din București;
8. Dl. *Cezar Vasiliu*, secretarul Sectorului Relațiilor Externe Bisericești;
9. Pr. *Viorel Ioniță*, asistent la Institutul teologic din București;
10. Dl. *Aurel Jivi*, asistent la Institutul teologic din Sibiu;
11. Dl. *Ioan-Vasile Leb*, asistent la Institutul teologic din Sibiu;
12. Dl. *Vergil Vâlcu*, inspector la Sectorul Relațiilor Externe Bisericești;
13. Monahia *Nazaria Niță*, stareța Mănăstirii Văratec;
14. Monahia *Cecilia Negraru*, stareța Mănăstirii Moldovița;
15. Monahia *Eufrasia Polană*, superioara Mănăstirii Dealu.

Din România au mai participat și reprezentanții celorlalte Biserici membre ale Consiliului Ecumenic, și anume:

Biserica Reformată: Exc. Sa Episcopul *Lászlo Papp*, conducătorul Eparhiei reformată Oradea; Past. *Adalbert Nogradi*, protopop reformat de la Baia-Mare.

Biserica Evanghelică-Luterană C.A.: Prof. *Christoph Klein*, prorectorul Institutului teologic protestant unic din Cluj-Napoca, secția luterană Sibiu.

Biserica Evanghelică-Luterană Ș.P.: Prof. *Lorand Lengyel*, de la Institutul teologic protestant unic din Cluj-Napoca.

În calitate de vizitatori, au mai participat trei clerici din cuprinsul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Canada, și anume: Arhim. *Felix Dubneac* (Detroit-Michigan), Pr. *Nicolae Apostole* (Worcester-Massachusetts) și Pr. *Ioan Ioniță* (Lansing-Illinois).

Au luat parte de asemenea, în calitate de membri ai personalului de conducere al C.E.B., teologii ortodocși români: Pr. prof. *Ion Bria*, secretar pentru ortodocși al Comisiei «Misiune și Evanghelizare» și Dl. *Ilie-Dan Ciobotea*, lector la Institutul Ecumenic din Bossey.

Înainte plecării, delegații Bisericii Ortodoxe Române au fost primiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, care le-a dat cuvenitele îndrumări.

Călătoria delegaților din România a avut loc pe ruta București-Moscova-Montreal-Vancouver.

În Moscova, delegația română a fost găzduită de Patriarhia Moscovei. În timpul șederii aici, în ziua de 21 iulie, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au participat la Sfânta Liturghie săvârșită de Sanctitățile Lor Patriarhii Pimen al Moscovei și Ilia, al II-lea al Gruziei, în fruntea unui sobor de preoți și diaconi, în catedrala patriarhală, cu ocazia sărbătorii închinată «Icoanei Maicii Domnului de la Cazan». În aceeași zi, delegația română a luat parte, alături de alte delegații bisericești aflate la Moscova, la recepția și masa oficială oferită de S. Sa Patriarhul Pimen în cinstea participanților la Vancouver.

DEȘFAȘURAREA LUCRĂRILOR

Avînd drept temă principală: «*Iisus Hristos, viața lumii*», lucrările celei de a VI-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-au desfășurat în incinta «campus»-ului Universității din Vancouver, Columbia britanică. Înființată în anul 1915, această Universitate, fără caracter confesional, cuprinzînd Facultăți cu diferite profiluri, este situată la marginea orașului, pe un întins teren de pe țărmul Oceanului Pacific, oferind foarte bune condiții de studiu și recreere. Aici, timp de 18 zile, participanții veniți din diferite țări ale lumii au găsit o plăcută ambianță.

Lucrările s-au desfășurat în limbile: engleză, franceză, germană, rusă, spaniolă și greacă. S-au asigurat în bune condiții translațiile auditive simultane și traducerile documentelor.

Tema principală a fost tratată în planul Adunării în cadrul a patru subteme, intitulate: «*Viața, darul lui Dumnezeu*»; «*Viața, biruitoare a morții*»; «*Viața în plenitudinea ei*»; și «*Viața în unitate*». Paralel cu acestea, în grupele de lucru au fost puse în discuție opt mari «*probleme*», concentrînd principalele preocupări actuale ale Consiliului Ecumenic.

La propunerea Comitetului Executiv care și-a încheiat mandatul, plenum Adunării a aprobat constituirea următoarelor comitete, care au funcționat pe parcursul lucrărilor:

— *Comitetul de numiri* (30 persoane) a avut sarcina de a propune nume în vederea alegerii noului Colegiu prezidențial, precum și a noilor membri ai Comitetului Central.

— *Comitetul de verificare a împuternicirilor* (10 persoane) a recomandat luarea de hotărîri cu privire la situațiile ivite prin schimbări în componența delegaților, precum și cu privire la toate problemele de reprezentare care necesită lămuriri. În acest comitet a fost ales și I. P. S. Arhiepiscop Victorin.

— *Comitetul de finanțe* (30 persoane) s-a ocupat cu pregătirea raportului financiar și a făcut Adunării recomandări și proiecte de hotărâri privind situația financiară generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Din acest comitet a făcut parte și Dl. Vergil Vilcu.

— *Comitetul de orientare a programului* a avut drept scop să alcătuiască proiectul unei hotărâri oficiale asupra raportului «De la Nairobi la Vancouver» și — în funcție de discuțiile intervenite în Adunare în legătură cu problemele de orientare a activității ecumenice — a făcut recomandări privind liniile generale directoare ale viitoarei activități a Consiliului Ecumenic.

Două comitete de examinare a directivei. Primul comitet a examinat rapoartele președintelui și secretarului general, problemele privind Constituția C.E.B., cererile de admitere, relațiile cu Biserica Romano-Catolică, organizațiile creștine mondiale și regionale. Al doilea comitet a pregătit declarațiile pe care Adunarea și-a propus să le publice cu privire la anumite probleme sau evenimente de actualitate. În aceste comitete au funcționat și Pr. prof. Dumitru Popescu și Asist. Aurel Jivi.

— *Comitetul de cult* (15 persoane) a avut drept sarcină să asigure ceremoniile zilnice de cult și să pregătească serviciile religioase de deschidere și de închidere a Adunării.

— *Comitetul de mesaj* (15 persoane), alcătuit din delegați reprezentativi ai «micilor grupe» de lucru și ai «grupelor generale», la care s-au adăugat câțiva consilieri, a avut sarcina de a pregăti un mesaj care să exprime atitudinea Adunării față de tema principală și subtemele acesteia. Din acest comitet a făcut parte și P. S. Episcop Vasile Tîrgovisteanul, vicar patriarhal.

— *Comitetul director al Adunării* (35 persoane), alcătuit din președinții Consiliului Ecumenic, membrii Comitetului Executiv și președinții grupelor «probleme» și ai comitetelor, a avut rolul de a dirija ansamblul lucrărilor Adunării. În acest comitet au activat și I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului și Pr. Asist. Viorel Ioniță.

— *Comitetul de presă și radioteleviziune* (10 persoane) s-a ocupat cu toate problemele privind relațiile Adunării cu mass media.

Activitatea participanților la Adunare s-a desfășurat în cadrul a trei mari direcții :

- Cultul zilnic
- Sedințele plenare
- Grupele de lucru

1. Cultul zilnic

Ocupându-se de organizarea Adunării Generale, Comitetul Central al Consiliului Ecumenic a decis ca în cadrul activităților Adunării să se situeze cultul, ca element principal al trăirii creștine. În acest sens, cultul a fost conceput și s-a manifestat ca o parte integrantă a vieții Adunării.

Comitetul de cult a pregătit o culegere de rugăciuni, texte biblice și liturgice în legătură cu tema principală și cu subtemele, cintece și aclamații. Acestea, împreună cu alte documente de cult, au stat la îndemina participanților. Serviciile religioase s-au desfășurat într-un cort

de proporții impresionante, așezat în incinta Universității, în maniere diferite și contexte variate, care au încercat să cuprindă cîte ceva din specificul celor mai multe confesiuni. Astfel, în mai multe rinduri au fost incluse în cîntările de cult imnele «Hristos a înviat» și «Sfînte Dumnezeule», pe care toți participanții le-au intonat în limba română.

Inaugurarea Adunării generale s-a făcut în dimineața de 24 iulie 1983, printr-un cult de deschidere de largi proporții, într-o atmosferă sărbătorească. În centrul cultului s-a situat predica D-nei *Pauline Webb*, axată pe mărturia creștină despre Cuvîntul vieții (I Ioan 1, 1—2).

În după-amiaza aceleiași zile, pe stadionul «Coliseum» din Vancouver a avut loc o mare adunare publică de cult, care a marcat deschiderea festivă a Adunării.

În zilele următoare, în fiecare dimineață și seară participanții au asistat la un program de cult, desfășurat după ritualuri diferite, cuprinzînd rugăciuni, imne și predici legate îndeosebi de tilcuirea prologului Sfîntei Evanghelii după Ioan. Capela Sf. Andrei, din incinta Universității, a fost deschisă tot timpul pentru meditații și rugăciuni particulare. Alte capele au servit drept locașuri de săvîrșire a serviciilor euharistice.

Au avut loc două mari servicii euharistice la care au asistat toți participanții la Adunare. Primul, duminică 31 iulie, a constat din «Liturgia ecumenică», elaborată de Comisia «Credință și Constituție», la care au participat activ și s-au împărțit marea majoritate a delegaților confesiunilor protestante.

Simbătă, 6 august, s-a săvîrșit Liturgia Sfîntului Ioan Gură de Aur, de către reprezentanții Bisericilor Ortodoxe. Soborul de slujitori, avînd în frunte pe *I. P. S. Arhiepiscop Iacobos al Americii*, a fost alcătuit din șase preoți — între care și *Pr. Dumitru Soare*, reprezentînd Biserica Ortodoxă Română — și doi diaconi. Delegații ortodocși s-au împărțit, iar celorlalți participanți li s-a împărțit anafură.

Noaptea de 5 spre 6 august a fost consacrată unui «cult de priveghere», susținut după un program bine stabilit de Biserici din diferite arii geografice ale lumii. Privegherea, avînd o largă participare, a fost consacrată comemorării celor care și-au pierdut viața în odiosul bombardament atomic asupra Hiroșimei (6 august 1945).

Duminică, 7 august, a fost zi de participare la serviciile divine din parohiile locale. Delegații diferitelor Biserici s-au reunit astfel în cadrul diferitelor comunități, potrivit apartenenței confesionale.

I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, însoțit de *monahia Nazaria Niță*, s-a deplasat la bisericile ortodoxe române din Edmonton — Alberta și Boian. Răspunzînd invitației credincioșilor români de aici, I.P.S. Sa a săvîrșit Sfînta Liturghie la Boian, a rostit cu călduros cuvînt de învățătură și s-a întreținut apoi cu cei prezenți, într-o atmosferă de aleasă bucurie duhovnicească.

Ceilalți membri ai delegației au luat parte la săvîrșirea Sfîntei Liturghii pentru credincioșii ortodocși români din Vancouver. În acest mare oraș al Canadei se află stabiliți cîteva mii de români. La inițiativa unora din ei, parohia ortodoxă sîrbă din localitate a pus la dispoziția delegaților din România locașul de cult, pentru săvîrșirea Sfîntei Litur-

ghii. Au slujit : P. S. Episcop *Epifanie al Buzăului*, P. S. Episcop *Vasile Țirgovișteanul*, vicar patriarhal, împreună cu preoții : *Dumitru Soare*, *Viorel Ioniță* și *Nicolae Apostola*. Ceilalți delegați au dat răspunsurile, la strună. La sfârșitul slujbei, I. P. S. *Arhiepiscop Victorin* a prezentat pe delegații din România și a adresat credincioșilor cuvînt de părintească povățuire. La dorința românilor din Vancouver de a-și întemeia o parohie, I. P. S. Sa a răspuns cu toată bunăvoința, urmînd a se îndeplini cele convenite pentru trimiterea unui preot care să organizeze noua comunitate.

În cadrul diferitelor reuniuni ale Adunării (sesiuni plene, grupe generale, reuniuni regionale, reuniuni de informare-dezbatere și mici grupe) s-au rezervat de, asemenea de fiecare dată momente pentru cult, cuprinzînd meditații, rugăciuni, cîntări etc.

Adunarea a luat sfîrșit, în seara de 10 august, printr-un cult de închidere, desfășurat într-o atmosferă de înălțătoare bucurie, apropiere și dragoste frățească.

2. Ședințele plene

Potrivit Regulamentului Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în sesiunile plene ale Adunării Generale au fost tratate un număr limitat de probleme, care au fost tratate în cadrul a trei categorii :

— Ședințele generale, pentru ceremonii oficiale, declarații publice și discursuri oficiale ;

— Ședințe deliberative, pentru examinarea și aprobarea rapoartelor grupelor de lucru și a diferitelor documente ;

— Ședințele administrative, pentru adoptarea de hotărîri privind numiri, alegeri, organizare, buget și program al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

a) Ședințe generale

Sesiunea de deschidere a fost inaugurată de secretarul general, *Past. Philip Potter*, printr-un discurs introductiv în care a evaluat rezultatele ultimelor Adunări generale și a prezentat tematica actualei Adunări.

În numele gazdelor s-au transmis mesaje de salut și urări de succes Adunării din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Canada, a Comitetului local de organizare și a Bisericilor Romano-Catolice din Canada. În zilele următoare, în cadrul ședințelor plene generale au fost prezentate de asemenea numeroase mesaje de salut din partea unor Biserici și organizații creștine internaționale, a unor religii și instituții bisericesti din diferite părți ale lumii.

Două documente au reținut în mod deosebit atenția Adunării : raportul președintelui și raportul secretarului general.

Raportul președintelui Comitetului Central al C.E.B., *Arhiepiscopul Edward W. Scott*, a cuprins o analiză a activității Consiliului Ecumenic, de la ultima Adunare Generală și pînă în prezent. S-au examinat astfel : modul și măsura în care Comitetul Central a realizat directivele și orientările adoptate de Adunarea Generală de la Nairobi, contactele cu Bisericile membre, contribuțiile financiare, programul luptei împotriva

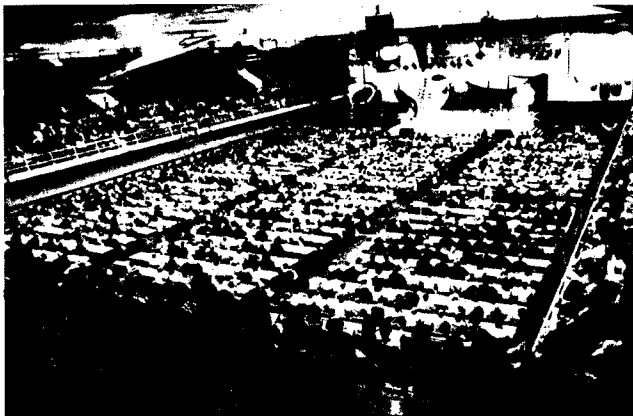

O PARTE DIN MEMBRII DELECAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

MOMENTE DE LA SFÎNTA LITURGHIE SĂVÎRSITĂ PENTRU ROMÂNII ORTODOCȘI DIN VANCOUVER

ASPECT DIN SALA DE INTRUNIRI PLENARE

MOMENT DIN DESFAȘURAREA CULTULUI ZILNIC

rasismului, organizarea unor întruniri ecumenice internaționale, eforturile teologice în problema unității Bisericii și pozițiile față de problemele lumii contemporane. În final, vorbitorul a încercat o prezentare a ceea ce urmează să devină actuala Adunare Generală în contextul mondial contemporan și al temei «Iisus Hristos, viața lumii».

Raportul secretarului general al Consiliului Ecumenic, Past. Philip Potter, a subliniat mai întâi actualitatea și importanța temei «Iisus Hristos, viața lumii» în fața gravelor primejdii care amenință existența omenirii. În expunerea sa secretarul general a făcut recomandări și a trasat liniile directoare cu privire la cele opt mari «probleme» propuse a fi discutate în grupele de lucru, în zilele următoare, paralel cu tematica generală a Adunării. În acest scop, a insistat asupra necesității unei mai largi deschideri a Bisericilor în ceea ce privește mărturisirea comună a credinței, a dezavuării oricărei forme de prozelitism și a încurajării dialogului cu cei de alte convingeri religioase, sau cu cei fără asemenea convingeri. În continuare, Past. Philip Potter a insistat asupra necesității de a progresa către un nou tip de relații între Biserici, ca și între Biserici și C.E.B., acestea străduindu-se să-și revizuiască structurile lor teologice și etice, ca și stilul lor de viață, pentru a deveni «pietre vii» și «casă duhovnicească» (I Petru 2, 5) a trăirii creștine. Ultima parte a raportului s-a referit la datoria Bisericilor de a denunța cauzele nedreptăților sociale și ale războiului și de a contribui la rezolvarea pașnică a conflictelor cu care este confruntată omenirea.

Cele două rapoarte au fost urmate de ample discuții.

În următoarele ședințe plenare au fost examinate cele patru subteme ale tematicii principale.

Subtema I: «*Viața, darul lui Dumnezeu*» a fost prezentată prin două referate, susținute de Pr. Prof. Theodor Stylianopoulos (S.U.A.) și Past. Allan Boesak, președintele Alianței Reformate Mondiale. Vorbitorii au subliniat următoarele idei: Dumnezeu este autorul întregii creații și, implicit, al vieții; El ne dă în dar nu numai viața biologică, ci și viața veșnică; în acest scop S-a întrupat și a venit în lume însuși Fiul Său; Iisus Hristos a venit pentru a da viață, reînnoind lumea și eliberând-o de moarte; prin Viața, Moartea și Învierea Sa, Iisus este garanția vieții, păcii și demnității umane; Biserica are o mare responsabilitate față de lume și apărarea ei de distrugere; cine se ridică împotriva vieții semenilor săi se ridică împotriva lui Dumnezeu, izvorul vieții.

O serie de coreferate au adâncit problema din punct de vedere teologic (John Vikström, Finlanda), științific (John Francis, Anglia), social (R. A. Robinson Sr., India) și politic (S. Nyom, Zimbabwe). Reprezentanți ai altor mari religii: Masuo Nezu (budist), Shri S. Goswami (hinduist), Yusuf Khan Shakirov (musulman) și Marc H. Tanenbaum (mozaic) au afirmat, de comun acord, că problema vieții este esențială pentru toți oamenii, fără deosebire și că, dincolo de orice divergențe, religiile lumii sînt unite prin promovarea valorii fiecărei ființe umane.

Subtema II: «*Viața, biruitoarea morții*» a intrunit șase referate, prezentate de: Domitila Barrios de Chungara (Bolivia), Anezka Ebertova (Cehoslovacia), Misaeri Kauma (Uganda), Helen M. Caldicott (Italia), Frieda Haddad (Liban) și Hyung Kyu Park (Coreea de Sud). Zugrăvind situații din diferite zone ale lumii, sau aspecte generale ale conflictelor

care zdruncină echilibrul firesc al vieții, referatele au adresat Bisericilor apeluri vibrante de a nu rămâne pasive în fața gravelor primejdii care amenință întreaga omenire. Lumea, creația lui Dumnezeu, se află în miinile noastre și depinde de noi ca să nu lăsăm să fie distrusă. Creștinii au datoria de a face totul pentru oprirea aberantei curse a înarmărilor și scoaterea ei în afara legii.

Subtema III: «*Viața în plenitudinea ei*» a format obiectul a șapte referate, susținute de: *Dorothee Sölle* (R.F.G.), *Monahia Eufrosina Poiană* (România), *David du Plessis* (S.U.A.), *Keith Gordon Branch* (Guyana), *Maria Teresa Porcile Santiso* (Uruguay), *Peter Kuznic* (Iugoslavia) și *Helen Hempfling* (S.U.A.). Vorbitorii au subliniat, de pe propriile lor poziții confesionale și locale, datoria creștinilor de a sprijini lupta pentru înlăturarea mizeriei, înrobirii și subdezvoltării, care afectează o mare parte a omenirii și de a contribui la innobilarea vieții, prin realizarea dreptății sociale, a încrederii, înfrățirii și dragostei între oameni. O contribuție aparte a adus monahia Eufrosina Poiană, prin împărtășirea experienței de viață contemplativă și activă a monahismului românesc și a rolului acestuia de a promova plenitudinea vieții, adică viața în Dumnezeu.

Subtema IV: «*Viața în unitate*» a fost elucidată prin referatele susținute de Prot. *Vitali M. Borovoi* (U.R.S.S.) și *Jan Pronk*, primul axindu-se pe considerații teologice, iar celălalt tratând latura economică și socială a problemei; la acestea s-au adăugat comentarii și o meditație asupra semnificației icoanei Sfintei Treimi a lui Rublev. S-a reliefat importanța Sfintei Euharistii în realizarea unității Bisericii și a cosmosului, a anticipării învierii și a participării la viața divină, subliniindu-se totodată rolul Bisericilor de a antrena lumea la trăirea vieții în unitate, prin înlăturarea lipsurilor, a discriminărilor și diviziunilor dintre oameni, prin slujirea păcii și a cooperării între popoare.

Prima săptămână a lucrărilor s-a încheiat cu alte două sesiuni plene: una organizată de Bisericile canadiene gazde, care au oferit un spectacol teatral muzical-coregrafic referitor la istoricul și evoluția vieții creștine în nordul continentului american, iar cealaltă consacrată problemelor ecumenice, culturale și social-politice din zona Pacificului. Acestea au urmărit legarea și mai directă a temei principale a Adunării cu problemele pe care această zonă geografică le pune vieții și mărturisirii creștinilor.

La începutul celei de a doua săptămâni a lucrărilor au fost prezentate în plenum Adunării opt mari probleme care au fost repartizate spre studiu grupelor «probleme». Introducerea în studiul acestor probleme a fost făcută de Catolicosul *Karekin Sarkissian*, care a subliniat rolul și importanța lor, legătura dintre ele și îndatoririle creștinilor de a-și aduce contribuția morală și spirituală la rezolvarea marilor confruntări ale lumii de azi, prin punerea în practică a rezultatelor respectivelor probleme. S-a fixat, în continuare, modul în care grupele «probleme» urmează să ia în dezbatere aceste subiecte și să întocmească rapoarte asupra lor, spre a fi prezentate spre aprobare în plenum Adunării.

b) Ședințele deliberative

Rolul acestora a fost de a examina și aproba rapoartele grupelor generale de lucru și ale «grupelor-probleme», ambele în număr de cîte opt.

Rapoartele grupelor generale au fost întocmite în baza sugestiilor și propunerilor primite din partea grupelor mici (opt sau nouă grupe mici au format o grupă generală). Lucrările acestora s-au desfășurat paralel cu lucrările «grupelor probleme».

În plenul Adunării au fost aprobate, pe rînd, cu amendamentele de rigoare, rapoartele prezentate de conducătorii celor opt grupe generale de lucru. Raportul grupei 8 a fost prezentat de Pr. Asist. *Viorel Ioniță*, care a fost ales și a activat în calitate de co-președinte al acestei grupe.

Pe parcursul mai multor ședințe, plenul Adunării a aprobat apoi următoarele rapoarte ale «grupelor probleme» :

1. *A mărturisi într-o lume divizată ;*
2. *A promova unitatea prin acle concrete ;*
3. *A dezvolta participarea ;*
4. *A trăi împreună într-o comunitate de dăruire și vindecare ;*
5. *A înfrunta amenințările care apasă asupra păcii și a vieții ;*
6. *A lupta pentru dreptate și demnitate umană ;*
7. *A fi o comunitate de ucenicie ;*
8. *A comunica cu credibilitate.*

Aceste opt mari probleme, reprezentînd marile orientări prioritare ale Consiliului Ecumenic, trasate de precedentă Adunare Generală de la Nairobi, au fost anunțate din timp Bisericilor, spre studiu și propuneri, iar acum — după dezbateri — au fost transpuse în cadrul unor texte cu recomandări, pe care Adunarea le-a aprobat, cu mențiunea de a fi îndrumate Bisericilor membre.

Pentru o mai bună înțelegere a mecanismului după care a funcționat Adunarea, considerăm potrivit ca amănuntele privitoare la profilul, preocupările și rezultatele activității grupelor generale și ale «grupelor probleme» să le prezentăm în capitolul care se ocupă cu grupele de lucru.

c) Ședințele administrative

În cadrul acestora, delegații cu drept de vot din plenul Adunării au luat în discuție și au adoptat diferite propuneri privind alegerea reprezentanților Bisericilor membre în forurile de conducere ale Consiliului Ecumenic, probleme financiare, de actualitate, de orientare a programului, mesaj ș.a. Acestea au fost introduse în discuție prin rapoarte sau recomandări ale diferitelor comitete care au funcționat pe parcursul Adunării.

Comitetul de numiri, după ce s-a întrunit în mai multe rînduri, a propus lista noului Colegiu prezidențial și a noului Comitet Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pentru o perioadă de șapte ani, pînă la următoarea Adunare Generală. Adunarea a aprobat ca numărul președinților să fie sporit la 7, iar al membrilor Comitetului Central la 145, ținînd seama că în ultimii ani numărul Bisericilor membre în C.E.B. a crescut, acestea depășind în prezent cifra de 300.

Adunarea Generală a aprobat ca noi președinți ai Consiliului Ecumenic pe : Rev. W. P. K. Makhulu (Botswana), Mitr. Paulos Gregorios (India), D. R. Nita Barrow (Barbados), Ep. Johannes Hempel (R.D.G.), Dr. Marga Buehring (Elveția), Dr. Lois Wilson (Canada) și P. F. Patriarh Ignatios (Siria).

De asemenea, după discuții și amendamente, a fost aprobată lista celor 145 membri ai noului Comitet Central. Intre aceștia se numără și I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului și P. S. Episcop Vasile Tîrgovîșteanul, vicar patriarhal.

După încheierea lucrărilor Adunării, noul Comitet Central s-a întrunit în ședință de constituire. Din sinul său, Comitetul Central a ales apoi pe noii săi reprezentanți în Comitetul Executiv. În acest înalt for de conducere a fost ales din nou I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, care a deținut un mandat similar și pînă acum, în perioada dintre cea de a V-a și a VI-a Adunare Generală a C.E.B.

În ultimele zile ale lucrărilor, Adunarea Generală a mai aprobat :

— *Raportul primului Comitet de examinare a directivelor*, cerind Consiliului Ecumenic să-și intensifice eforturile în direcția unității creștine, să acorde o mai mare atenție aprofundării documentului «Botez, Euharistie, Preoție» și să încurajeze activitățile ecumenice la nivel național, regional și mondial ;

— *Al cincilea raport al grupului mixt de lucru al Bisericii Romano-Catolice și al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ;*

— *Raportul Comitetului de finanțe ;*

— *Raportul Comitetului de orientare a programului*, sub cele două mari direcții ale sale : evaluarea raportului oficial al Comitetului Central : «De la Nairobi la Vancouver» și trasarea liniilor directe destinate programelor de viitor ale Consiliului Ecumenic, îndreptate îndeosebi spre probleme ca : unitatea vizibilă, evanghelizarea, dreptatea și pacea, atitudini privind tineretul, femeile, laicii și handicapatii.

De asemenea, în urma propunerilor primite din partea celui de al doilea comitet de examinare a directivelor, Adunarea Generală a dezbătut o serie de documente referitoare la unele probleme și evenimente de actualitate.

Unul din documentele cele mai importante puse în discuție a fost *Declarația asupra păcii și dreptății*, căreia i s-a dedicat o sesiune plenară aparte. Menționînd că Adunarea Generală C.E.B. de la Vancouver s-a întrunit în contextul unor grave amenințări la adresa păcii, datorate cursei crescînde a înarmărilor nucleare, precum și al unor suferințe fără precedent în care se zbate o mare parte a omenirii, declarația a cerut Bisericilor să-și intensifice și să-și unească eforturile în vederea înfruntării primejdiilor care amenință pacea și viața lumii și să se angajeze activ în lupta pentru dreptate și demnitate umană. «A venit momentul pentru Biserici — se spune în declarație — de a afirma clar că producerea și deținerea de arme nucleare, precum și folosirea lor, sînt o crimă împotriva umanității și că aceste activități trebuie să fie condamnate pentru rațiuni etice și teologice. Ba, mai mult, noi am ajuns acum la convingerea că creștinii trebuie să-și mărturisească refuzul lor de a lua parte la orice fel de conflict menit să pună în practică vreo armă de distrugere în masă sau o forță de lovitură oarbă».

Documentul a suscitat discuții și comentarii. În cadrul acestora a luat cuvîntul și I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române, care a spus :

«Iubiți prieteni,

1. Lumea de azi trăiește sub amenințare și frică. Oamenii au ajuns să-și fie dușmani lor înșiși și nenorocirea pare inevitabilă, ca în cea mai bună dintre tragediile antice grecești. De-a lungul vremii oamenii și-au dezvoltat, evident, inteligența, dar odată cu dezvoltarea ei n-au ajuns să renunțe la folosirea forței brutale și la înlocuirea ei cu forța inteligenței, cum ar fi fost firesc. Civilizîndu-se, oamenii s-au tot depărtat de epoca primară, dar cu privire la arme lucrurile stau literalmente pe dos : cele din urmă — cele de azi — sînt mai sălbatice decît cele dintîi, ale primitivilor. Și iată că în vremea noastră am ajuns să tremurăm în fața propriei noastre puteri de autodistrugere. Încercăm să ne convingem unii pe alții că trebuie să redevenim umani, să apelăm măcar acum, în ceasul pericolului la rațiune.

Documentele ce ni s-au prezentat aici, la Vancouver, în Canada, își îndreaptă, toate, efortul spre acest țel și noi toți, reprezentanți a peste 300 de Biserici de pe toate continentele, le-am ascultat consternați, aprobîndu-le și completîndu-le cu propriile noastre temeri și propuneri, în fapt un cor cu peste 300 de voci. La acest cor vreau să adaug și vocea mea, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române și conducător al unei delegații de cincisprezece persoane prezente în sală.

Situația în care ne aflăm e cu adevărat de rușine și scandal. Oamenii din care s-au născut Eschil, Platon, Aristotel, Dante, Shakespeare, Goethe, Beethoven, Dostoievski, Eminescu, Michelangelo, Leonardo da Vinci, Pascal, Cervantes, Brîncuși, Sfîntul Pavel etc., nu-și pot rezolva conflictele prin dialog, cu mijloacele rațiunii, ale cuvîntului, ci trebuie să se bată, să se omoare, ca să-și impună dreptatea. Sau, ceea ce e și mai rău, să-și impună puterea de stăpînire, uneori în ciuda și împotriva dreptății. Pe calea armelor acela are dreptate care ucide mai multe vieți omenești. Viața omenească ucisă a ajuns monedă cu care forța își justifică «dreptul». Aceasta e însă involuție, nu evoluție. Omul și-a neglijat cel mai important dar pe care i l-a făcut Dumnezeu odată cu suflarea vieții : rațiunea, mintea, discernămintul, forța cugetării.

În situația în care ne aflăm astăzi, amenințați ca specie de o cursă nebunească a înarmărilor — adevărat dezechilibru mental — strigătul nostru unit trebuie să fie : *Înapoi la rațiune.*

2. Toți ne-am pronunțat și ne pronunțăm fără încetare, acasă la noi și aici, pentru pace. Dar ne-am atras atenție unii altora și trebuie să repetăm și conducătorilor marilor puteri, că *nu se poate face pace fără dreptate socială.* Cît va mai exista nedreptatea, inegalitatea, discriminările de orice fel, colonizarea, sferile de influență și amestecul cu forța în treburile altora, nu va fi pace. Și oamenii și popoarele vor cere mereu dreptate, pentru că nedreptatea generează decalajul economic, împărțirea în bogați și săraci, în privilegiați și în asupriți, în unii care se folosesc de viața lor și în alții care sînt folosiți și sacrificați pentru viața altora.

A lega pacea de dreptatea socială, este ceea ce și Sfinta noastră Scriptură ne învață. Luptăm pentru pace, dacă luptăm pentru dreptate socială. A da prioritate dreptății sociale, înseamnă a da prioritate păcii.

Dar cum poate fi realizată dreptatea socială *în mod concret, astăzi*, în vremea noastră bîntuită de nedreptăți și amenințată de izbucnirea unui război? Răspunsul nu este decît unul: *numai printr-o nouă ordine economică internațională.*

3. Dar ce putem face noi, ca Biserici și creștini, în această privință?

Trebuie să ne mărturisim limitele: noi nu avem puterea să impunem o nouă ordine economică în lume. Economia lumii nu este în mîinile noastre. Nu noi distribuim bunurile economice și nici nu avem vreun amestec în mecanismele care dirijează distribuirea lor.

Totuși, ceva putem face și noi. Aici s-a rostit de multe ori cuvîntul *participare*. Există în măsura în care particip. A nu participa, înseamnă a rămîne pe afară, a nu fi luat în combinația care asigură existența. Ne putem alătura și noi, prin participare, celor care vor și pot construi o nouă ordine economică. Bisericile și creștinii să zică: da, necesității acestei noi ordini economice salvatoare. Ei vor fi astfel o forță adăugată celor ce doresc să instrumenteze noua ordine. Creștinii se pot alătura acestei opere și prin *rugăciunile* lor către Dumnezeu, ca și printr-un program de *educație pentru pace și dreptate socială*, care să întoarcă toate conștiințele oamenilor spre acest țel dumnezeiesc și profund uman. Creștinii pot fi importanți *factori de influență* și de *opinie*. Marea forță a opiniei publice trebuie mobilizată în toată amploarea ei în apărarea păcii. Creștinii o pot face prin cuvînt, prin scris, prin predică, prin toată lucrarea pastorală a celor chemați la aceasta.

O nouă ordine economică mondială este înainte de toate un concept și o realitate spirituală. A apăra viața cea dată de Dumnezeu, «Domnul de viață făcătorul», e a *apăra un bun dumnezeiesc*.

4. Dar mai este ceva ce pot și trebuie să facă creștinii și Bisericile: să lucreze pentru o *nouă ordine morală*, în viața personală și în cea publică și internațională. Se pare că cea de pînă acum a dus la dezordine în domeniul moral și la îndepărtarea de Dumnezeu. Ar trebui poate să ne punem întrebarea: de ce îngăduie Dumnezeu amenințarea ce planează asupra noastră — norii unui război nuclear — și, parcă, inevitabilitatea catastrofei? Nu cumva ne-am prea îndepărtat de El și nu ne mai poate chema altfel? Nu cumva am depășit orice măsură? Nu mai există respect pentru viață; o moralitate care face compromisuri cu toate păcatele posibile, îndreptățindu-le, se tot instalează în viața creștinilor; Bisericile, mai ales cea catolică și cele protestante, dar adesea și unele ortodoxe, dau iertări ușoare și comode, prin mărturisiri colective, pentru toate călcările de lege; harul, altădată scump, a fost transformat în ceva ieftin, cum spunea Bonhoeffer; la nivel social și politic se mai practică încă exploatarea muncii, discriminările, zonele de influență, setea de hegemonie, așa-zisele protectorate, creșterea arbitrară a procentelor asupra împrumuturilor, ca să nu mai vorbim de lipsa de respect față de legile internaționale, față de tratatele asumate liber și față de obligațiile internaționale. Toate acestea sînt imorale și trebuiesc declarate imorale. Din cauza lor a dispărut *încrederea* între state și i-a luat

locul frica, neîncrederea, amenințarea cu războiului, instabilitatea, — nori negri, apocaliptici, deasupra capetelor noastre. *Da* nu mai înseamnă *da*, și *nu*, nu mai înseamnă *nu*.

Trebuie să facem tot ce stă în puterea noastră ca să restaurăm în conștiința și în viața indivizilor și a popoarelor, valorile morale care susțin demnitatea omului față de el însuși și față de Dumnezeu. Cu adevărat este nevoie de o nouă ordine morală personală și internațională. Altfel, precum spune Sfântul Pavel, ne lasă Dumnezeu *la mintea noastră* și nu mai colaborează cu noi (I Cor. 3, 9).

O nouă ordine morală va putea întoarce știința, tehnologia și creativitatea oamenilor, în avantajul oamenilor și nu spre distrugerea lor. Vorbim azi de o revoluție în știință, și faptul este adevărat. Dar această revoluție nu a înlocuit armele și războaiele cu argumentele logice!

Tot ceea ce amenință omul, tot ce amenință pacea, viața și echilibrul ecologic al planetei, trebuie sancționat ca imoral, ca păcat. Stă în puterea Bisericilor să definească, să promoveze și să impună principiile unei noi ordini morale. Și o numim nouă, numai pentru că a fost uitată cea veche. La rîndul său, o ordine morală nouă va sprijini realmente și în mod eficient o nouă ordine economică.

5. Vorbim astăzi de faptul că trăim sub amenințare și că ne pîn-dește războiul, dar de fapt lucrurile sînt mult mai grave. Dacă cheltuim două miliarde de dolari pe zi pentru înarmare și dacă un număr tot de milioane de copii și adulți mor zilnic de foame, și dacă popoare întregi mai trăiesc încă în condiții de subdezvoltare și mor înainte de vreme, după o viață fără bucurii și împliniri, nu înseamnă oare că *sîntem acum* într-un fel de război? Se moare de foame pentru că se cheltuiește pentru arme, dar moartea e aceeași, că e de glonț sau bombă, că e de foame pentru că s-au dus banii pe gloanțe și bombe!

Și dacă e așa, să nu mai vorbim de amenințarea războiului la timpul viitor. Să ne ducem la cauze. Știm: cauza principală e în cursa înarmărilor care consumă ca un balaur apocaliptic aproape întreg produsul muncii și eforturilor oamenilor.

Ca să înceteze *moartea de azi și cea de mîine*, cursa înarmărilor trebuie să înceteze. Să nu se mai producă nici bombe atomice, nici rachete, nici arme bacteriologice, nici chimice, nici convenționale. Să nu uităm: în ultimii 20—30 de ani, aproape o sută de războaie locale au folosit arme convenționale și nici acestea nu au darul de a mîngia! Și eleucid!

6. Religiiile au sprijinit întotdeauna ordinea socială, dar nu întotdeauna și o ordine morală de necontestat. Adesea ele au tolerat și situații intolerabile și au promovat rugăciuni cei puțin ciudate. Iată doar un exemplu. Mai demult armatele aveau confesori, preoți militari. Pe alocuri mai au și azi. Cînd două armate, creștine amîndouă, intrau în război, preoții, fiecare cu armatele lor, se rugau pentru victorie și pentru moartea celorlalți. Greu trebuie să-i fi fost lui Dumnezeu să asculte astfel de rugăciuni de la fiii Săi, împotriva altor fii ai Săi!

Cineva a remarcat: oare dacă ambele armate și preoții lor s-ar fi rugat împreună, *cum s-ar fi rugat*? Desigur nu s-ar fi putut ruga decît pentru pace! Oare nu sîntem noi toți într-o situație asemănătoare? Să

nu acceptăm să ne rugăm unii împotriva altora. Să ne rugăm împreună, pentru pace.

7. Conducătorii de popoare recunosc astăzi că, în situația prezentă, în vederea asigurării securității reciproce, e nevoie de un echilibru de forțe. Ar fi de altfel naiv să nu avem în vedere aceste lucruri. Dar min-tea omenească trebuie să fie capabilă să negocieze un echilibru de forțe la nivelul de jos, prin dezarmare, nu la nivelul de sus, prin competiția pe care o numim curent cursa înarmărilor. Când se dezlănțuie cursa înarmărilor, ea nu poate rămâne un echilibru. Fiecare partener va dori și va urmări să-și asigure superioritatea forței. Pe această cale nu poate exista oprire, decît prin moarte.

8. În aceeași ordine de idei și din aceleași motive, nu este posibil un război atomic limitat, cum încearcă unii să ne convingă. Oricine, lovit, nu va zice: «*Mulțumesc, acum eu mă opresc!*». Dacă va avea bombe — și știm că ambii parteneri au astăzi peste 60.000 de focoaie nucleare — la o bombă va răspunde cu două, și la trei cu șase. Nici unul nu se va opri, nu va accepta o limită cînd va mai avea cu ce replica.

Diavolii care pînă acum erau doar duhuri — negre, e adevărat, dar duhuri invizibile — și ne pîndeau ca într-un joc de-a v-ați ascunselea, au luat acum forme de rachete și fiecare e însărcinat, nu cu ispitirea unui biet suflet de om, ci cu distrugerea unui oraș. A unor mulțimi anume, luate în bloc, dar fiecare cu numele și cu domiciliul cunoscut. Așteaptă doar o poruncă. Dar pînă la poruncă nu stau degeaba. Mîncîncă sistematic din liniștea noastră, împart frică și nesiguranță, descurajare și apocalips în suflete, înainte de a ne ucide trupurile. Și între timp se înmulțesc mereu, în ritm nebunesc, se și plasează în poziții bine studiate spre a le fi lovitura cît mai eficientă. Să secere adică, la momentul oportun, cît mai multe vieți omenesti!

9. În ultima vreme se vorbește tot mai mult de asigurarea securității prin descurajarea nucleară a adversarului. Avînd un potențial atomic superior, adversarul nu va îndrăzni să atace. Dar care adversar va ceda superioritatea? A putea descuraja înseamnă deci a avea un potențial militar mai mare decît adversarul posibil. Aceasta nu se poate însă decît printr-o cursă exasperantă spre superioritate, în permanentă competiție. Politica *descurajării* nu poate avea drept rezultat decît moartea planetei, nu securitatea cuiva. Securitatea prin descurajare este absurdă. Nu există decît o singură alternativă logică: *securitatea prin dezarmare*.

România a dat un mic exemplu de țară mică, dar cu inimă mare: și-a înghețat unilateral cheltuielile militare pe o perioadă experimentală de doi ani. E nevoie astăzi de curajul dezarmării unilaterale. Dar dacă sîntem realiști, știm că așa ceva nu e posibil decît în climatul unei ordini morale bine instaurate, într-un climat de încredere reciprocă, de onestitate politică și economică.

Dezarmarea va elibera sume imense pentru o industrie de pace, în slujba omului, pentru hrană, pentru desalinizarea de apă de mare, pentru irigații, pentru educație, pentru dezvoltare. Trebuie să cerem deci reconvertirea industriilor de război în industrii de pace și urgenta reca-

lificarea specialiștilor. Omenirea are nevoie de ingineri pentru pace, de poeți, de muzicieni, de arhitecți, de sculptori, de pictori, nu de generali. Generalii să fie ei înșiși în fruntea luptei pentru pace, așa cum e printre noi generalul Simatupang din Indonezia. Un simbol cît nu se poate de bine venit în mișcarea ecumenică!

10. Toate aceste lucruri trebuie făcute *pînă nu este prea tîrziu*.

Mai întii pace! În pace, toate diferențele ideologice, politice, economice și sociale, vor putea fi soluționate. Prin dialog pașnic. Dacă va fi război, nu va mai rămîne nici o șansă pentru nici o soluție, pentru nici o ideologie. Războiul nu are drept alternativă vreo victorie, ci moartea. Va rămîne numai cenușa și, precum a spus cineva, cenușa capitalismului nu se va deosebi prin nimic de cenușa socialismului. Alternativa e numai pacea.

Viața mai întii! Și frăția dintre oameni și popoare. Toți oamenii sînt frați între ei, așa că orice război e fratricid, patricid și matricid. Și dacă *Iisus Hristos este viața lumii* — cum am mărturisit noi aici (tema Adunării de la Vancouver) — atunci orice război, oriceucidere este o nouă răstîgnire a lui Iisus, un deicid!

Un delegat din insulele Marshal, din Pacific, ne-a spus aici mai zilele trecute că sînt sătui acolo de protecția americană. Dar de cine ne protejează ei, cînd în limba noastră nici nu există cuvîntul dușman. Noi nu avem dușmani. Nu au de cine ne apăra!

Jață un lucru minunat. Nu-l voi uita niciodată.

Să facem ca toți oamenii și toate națiunile să uite acest cuvînt: dușman! Să fie pace! Să trăim toți în prietenie, fără să mai fie nevoie nici să ne ucidem în războaie, nici să ne mai protejeze cineva!

Un alt document viu discutat a fost *Declarația asupra drepturilor omului*. Afirmînd că Iisus Hristos este viața lumii, declarația a atras atenția asupra faptului că orice ființă umană, indiferent de sex, rasă sau convingere religioasă, este creația lui Dumnezeu. Lumea coruptă de păcat a dus la degradarea relațiilor umane. Impăcînd pe Dumnezeu cu omenirea și creația, Iisus Hristos a împăcat și ființele umane între ele. Totuși, asistăm la o vădită deteriorare a calității vieții și la apariția unor noi forme de violare a drepturilor omului. De aceea Bisericile sînt datoare să-și reînnoiască angajamentul lor în favoarea promovării drepturilor omului, înțelegînd prin acestea, în primul rînd, dreptul la viață, la autodeterminare, la identitate culturală, la demnitate umană. «Sîntem din ce în ce mai conștienți de faptul că drepturile omului nu pot fi tratate independent de problemele mai generale ale păcii, dreptății, militarismului, dezarmării și dezvoltării», se afirmă în declarație. Făcînd apel la Biserici să sprijine acțiunile menite să elimine orice forme de comportare inumană, de brutalitate, discriminare și opresiune, în document s-a cerut totodată Consiliului Ecumenic să acorde o atenție sporită Programului său cu privire la drepturile omului și acțiunilor în legătură cu acesta.

În cadrul documentului, au fost propuse și s-au adoptat, cu amendamente de rigoare, rezoluții privind respectarea drepturilor omului în diferite situații de conflict, de amenințare, sau de dominație străină din anumite regiuni, centre, sau țări, și anume: America Centrală (Ni-

caragua, Guatemala, Salvador, Honduras), Afganistan, Cipru, Africa Australă (Africa de Sud, Namibia), Pacific (Polinezia, Micronezia, Noua Caledonie), Orientul Mijlociu (Liban, Cisiordania, Israel, Iran, Irak, Ierusalim), Filipine, Sri Lanka, Lesotho.

Același document a inclus și o declarație asupra dezordinii alimentare mondiale, un proiect de rezoluție asupra drepturilor popoarelor autohtone în Canada și o notă asupra genocidului armean din Turcia, cerînd Consiliului Ecumenic să ia atitudine și să intervină în sprijinul rezolvării acestor probleme.

O serie de alte documente, între care amintim și *Declarația tinerilor participanți la cea de a VI-a Adunare a C.E.B.*, au făcut de asemenea obiectul preocupărilor plenului deliberativ al Adunării.

În final, Adunarea Generală a adoptat un mesaj în care se exprimă speranța că întrunirea de la Vancouver va aduce o contribuție temeinică la încurajarea eforturilor spre unitate creștină, spre mai multă apropiere și dragoste între oameni și popoare. La propunerea P. S. Episcop Vasile *Tirgovișteanul*, vicar patriarhal, care a făcut parte din Comitetul de redactare a mesajului, în document au fost incluse paragrafe privind respectarea identității culturale a fiecărui popor și necesitatea unei noi ordini economice mondiale. Mărturisind că Iisus Hristos este viața lumii, iar viața este darul lui Dumnezeu, mesajul a exprimat hotărîrea participanților la Adunare de a apăra viața, de a se ridica împotriva cursei înarmărilor și de a lupta pentru pace, dreptate socială și demnitate umană. În încheierea mesajului, se spune: «Dacă forțele morții sînt puternice, darul vieții în Hristos este și mai puternic. Ne angajăm să trăim această viață, cu toate grijele și bucuriile ei, drept care, îndrăznim să strigăm împreună cu toate oștile cerești: O, moarte, unde-ți este biruinta? Hristos a înviat. Adevărat a înviat!».

3. Grupele de lucru

Preluînd experiența pozitivă a Adunării de la Nairobi, Adunarea Generală de la Vancouver a folosit sistemul discuțiilor în grupe de lucru, împărțite în trei categorii:

a) *Grupele mici* (Smalls Groups), alcătuite pe criteriu lingvistic, în număr de 65, regrupînd fiecare 20—25 participanți, au constituit nucleele de discuții în cadrul cărora s-a făcut o adevărată experiență de trăire creștină comunitară, în diversitatea tradițiilor și culturilor fiecăruia. În cadrul acestor «grupe mici», participanții la Adunare au analizat rapoartele prezentate în reuniunile plenare — în special raportul Past. Philip Potter — și au exprimat liber primele lor reacții față de cele prezentate în reuniunile plenare. Ocupîndu-se, în prima săptămînă, de tema generală și de cele patru subteme, grupele mici au alcătuit rapoarte cu propuneri pentru «grupele generale». În a doua săptămînă, grupele mici și-au axat activitatea pe studii biblice, patru la număr, pe abordarea problemelor propuse de Adunare și pe reflexiile asupra unor elemente particulare, ca de exemplu angajarea în slujirea păcii și a dreptății.

Membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au avut o participare activă în cadrul grupelor mici.

P. S. Episcop Epitanie al Buzăului a făcut parte din grupa 65. În cadrul discuțiilor asupra temei generale și asupra raportului secretarului general, P. S. Sa a precizat că «această temă vizează marea problemă a supraviețuirii, precum și măsurile care trebuie luate pentru a salva continuitatea vieții pe pământ. De aceea, tema se impune a fi tratată cu înaltă responsabilitate morală și respect pentru demnitatea persoanei umane. Totodată, această temă trebuie să fie aprofundată nu numai hristologic, ci și din punct de vedere eclesiolologic, pentru că Biserica reprezintă Trupul tainic al lui Hristos, prin care comunicăm unii cu alții și în care ne putem desăvirși».

Într-o altă reuniune a acestei grupe, P. S. Sa — referindu-se la mesajul tineretului din Orientul Apropiat — a subliniat necesitatea rezolvării conflictului din această zonă prin instaurarea unei păci drepte și globale, precum și recunoașterea dreptului palestinienilor la autodeterminare, prin crearea unui stat propriu și independent.

P. S. Episcop Vasile Țirgovișteanul, vicar patriarhal, a participat la grupa lingvistică nr. 53. În cadrul priorităților în ceea ce privește tema celei de a VI-a Adunări Generale a C.E.B., P. S. Sa a susținut imperativul apărării vieții.

În cadrul discuțiilor relative la problema intercomuniunii, P. S. Sa a precizat punctul de vedere ortodox conform căruia intercomuniunea presupune unitatea de credință.

La cererea moderatorului grupei, P. S. Episcop Vasile a făcut o prezentare a Bisericii Ortodoxe Române în actualitate. Tot în cadrul grupei, a participat la exegeza biblică a textului «Voi sinteți sarea pământului» (Matei 5, 13).

Pr. Dumitru Soare a făcut parte din grupa mică nr. 51, care și-a propus drept obiectiv al fiecărei reuniuni: un studiu biblic, o informare asupra unei Biserici și discuții asupra temei generale. În cadrul acestor preocupări, P. C. Sa a susținut o meditație asupra textului din Rom. 6, 4, subliniind concretizarea mesajului de «a umbla întru innoirea vieții», prin participarea la slujirea lui Hristos și a lumii. «Bisericiile — a spus P. C. Sa în încheiere — sînt chemate să lege propovăduirea lui Hristos — viața lumii de orice manifestare de combatere a răului din lume. Ele trebuie să-și facă cunoscut angajamentul lor în lupta pentru apărarea vieții și a viitorului omenirii. Adevărata slujire creștină trebuie să contribuie nu numai la conservarea vieții, ci și la restaurarea demnității ei, acolo unde aceasta este afectată, la înnoirea și continuarea ei înfrumusețare. În împlinirea acestui scop, Bisericiile creștine sînt chemate să slujească lumii de azi în numele principiilor evanghelice care afirmă că sprijinirea aspirațiilor nobile ale omenirii constituie nu numai o împlinire firească a unor imperative umane contemporane, ci — în primul rînd — un act de mărturisire și de transpunere în viață a învățăturii creștine».

Pr. D. Soare a făcut și o prezentare a Bisericii Ortodoxe Române, vorbind despre originea și vechimea creștinismului la români, organizarea bisericească administrativă în trecut și azi, școlile teologice, publicațiile, arta bisericească, viața spirituală în parohii, viața monahală, activitatea bisericească externă, libertatea religioasă în România.

De asemenea, P. C. Sa a participat la discuțiile legate de tema generală, cu care prilej a spus în una din intervenții, referindu-se la necesitatea dezarmării: «Dacă Dumnezeu a dat oamenilor marea dar al vieții, urmează că nimic nu este mai firesc pentru om decât păstrarea, cultivarea și înfrumusețarea continuă a acestui dar. Din păcate, unui asemenea deziderat îi stau însă împotrivă dezechilibrul și pervertirea morală a celor ce lucrează împotriva vieții. S-a spus pe bună dreptate că «războaiele iau naștere mai întâi în sufletul oamenilor». Într-adevăr, ele produc în prealabil o gravă ruptură morală în ființa umană, manifestată prin căderea omului din demnitatea și rosturile lui firești, prin negarea propriilor sale forțe morale. Menirea omului este aceea de a fi stăpînul tuturor celor create de el, deci și al armelor. Răspunderea aceasta îi revine în mod categoric. Depinde de voința și rațiunea lui să fie el stăpînul armelor, sau să se lase stăpînit de ele.

Pacea și viața lumii continuă să fie amenințate tot mai grav. Dimensiunile reale ale acestei primejdii nu trebuie subestimate. Dar, în egală măsură, nu trebuie subestimate nici posibilitățile de a înlătura primejdia distrugerii care amenință omenirea. Deasupra oricărui deosebiri, orînduirii și convingeri, oamenii pot să asigure liniștea popoarelor, viața lor și a semenilor lor. E o convingere care se afirmă tot mai mult în întreaga lume. Omenirea actuală are puterea de a distruge civilizația și viața întregii noastre planete. Dar ea are, în același timp, și puterea de a supraviețui, de a trăi în pace și bună înțelegere, de a distruge nu viața, ci armele care amenință și contrazic viața».

Dl. *Prof. Emilian Popescu* a participat la grupa lingvistică nr. 54, care s-a axat pe problemele abordate de reuniunile plene și pe studiile biblice. A ridicat unele probleme specifice Ortodoxiei — ca de exemplu, rolul colocviilor internaționale în procesul de apropiere și unitate creștină, sugerînd ca posibile viitoare teme «Tradiția de viață creștină moștenită de Biserica Ortodoxă», sau «Tezaurul de învățătură teologică al Sfinților Părinți» — propuneri reținute spre a fi recomandate conducerii Adunării și spre a fi incluse în programul de lucru al C.E.B.

Tot în cadrul grupei lingvistice a prezentat conferința intitulată «Creștinismul pe teritoriul României din cele mai vechi timpuri pînă astăzi și monumentele sale caracteristice», în care a subliniat rolul creștinismului în formarea poporului și a limbii române, în continuitatea daco-romană, în artă și în cultură, vorbind și de ajutorul acordat de Biserica Ortodoxă Română altor Biserici Ortodoxe din sud-estul Europei sau din Orientul Apropiat. Expunerea a fost ilustrată cu 100 diapozitive.

Dl. *Cezar Vasiliu* a fost desemnat de organizatori drept președintele (moderatorul) grupei lingvistice nr. 52, în care s-au analizat rapoartele președintelui și secretarului general și s-au discutat tema și subtemele Adunării.

Dl. *Vasiliu* a analizat din punct de vedere teologic și ecumenic o serie de probleme controversate — intercomuniunea, mîntuirea numai prin credință, hirotonia femeilor —, a prezentat studiul biblic «Imagini ale Bisericii în Sfînta Scriptură» și a alcătuit raportul grupei către «grupa generală».

A vorbit despre Biserica Ortodoxă în general și despre Biserica Ortodoxă Română în special, punind accentul pe istorie, organizare, relații ecumenice, învățămînt teologic, precum și despre situația Cultelor din România.

P.C. Pr. *Asistent Viorel Ioniță* a participat la grupa lingvistică nr. 60, în cadrul căreia a prezentat pe scurt România și poporul român, iar într-o altă ședință situația actuală a Bisericii Ortodoxe Române.

Di. *Asist. Aurel Jivi* a luat parte la lucrările grupei lingvistice nr. 46, în cadrul căreia a luat cuvîntul de mai multe ori. Cînd s-a discutat referatul «Viața în plenitudine» a înfățișat poziția ortodoxă asupra raportului dintre viață și moarte, în special felul în care acesta se reflectă în viața liturgică a Bisericii Ortodoxe.

A prezentat poziția României în problema dezarmării și păcii, insistînd asupra măsurilor concrete luate de țara noastră, care a redus bugetul său militar, iar fondul rezultat a fost alocat pentru copii. De asemenea, a vorbit despre contribuția României la pregătirile pentru Anul internațional al tineretului, arătînd că președintele Comitetului pregătitor O.N.U. este un reprezentant al țării noastre.

Di. *Asist. Ion-Vasile Leb* a participat la grupa lingvistică nr. 59. A luat cuvîntul în cadrul discuțiilor privind raportul secretarului general, documentul B.E.M. de la Lima — subliniind necesitatea întăririi Comisiei «Credință și Constituție» a C.E.B. —, evitarea pericolului transformării teologiei în sociologie, intercomuniunea și hirotonia femeilor. A fost ales copreședinte al grupei nr. 59.*

A mai luat parte la discuția privind educația teologică, prezentînd situația învățămîntului teologic din România, precum și la reuniunea tineretului ortodox participant la Adunare.

Di. *Vergil Vălcu* a luat parte la lucrările grupei lingvistice nr. 14, care a analizat rapoartele președintelui și secretarului general, precum și problema copilului. În cadrul grupei, a prezentat situația din România, cu sublinierea rolului Bisericii în creșterea spirituală a copiilor.

A făcut o prezentare a Bisericii Ortodoxe Române în ultimii 35 de ani.

Monahia Cecilia Negraru a participat la grupa lingvistică nr. 52, în cadrul căreia a vorbit despre viața monahală din Biserica noastră și a contribuit la discuția referitoare la refacerea unității Bisericii și la hirotonia femeilor, clarificînd punctul de vedere ortodox.

În cadrul unei reuniuni a femeilor, a vorbit despre viața monahală din Biserica Ortodoxă Română și despre spiritualitatea ortodoxă. P.C. Sa a acordat unei ziariste belgiene un interviu despre monahismul românesc și despre activitatea femeilor din România.

Monahia Eufrasia Poiană a făcut parte din grupa lingvistică nr. 55, care a discutat probleme ca: pacea-războiul; bogăția-sărăcia; unitatea-dezbinarea; Biserica; Sfînta Euharistie; documentul B.E.M.; hirotonia femeilor.

În intervențiile sale a insistat asupra necesității unei temeinice educații creștine, asupra luptei neîncetate cu păcatul — izvorul egoismului —, asupra punctului de vedere ortodox privind hirotonia femeilor, contribuind și la studiul biblic privind imaginile Bisericii în Biblie.

Monahia Nazaria Niță a participat la grupa lingvistică nr. 45, în care a vorbit despre rolul femeii în Biserică și despre monahismul românesc.

În cadrul unei reuniuni a femeilor a prezentat referatul «Rolul femeii în Biserică și societate», arătând situația femeii în țările socialiste. A acordat trei interviuri privind rolul Maicii Domnului în Biserica Ortodoxă, activitatea femeilor în Biserica Ortodoxă Română și activitatea lor în minăstire. A luat parte și la o «masă rotundă» privind activitatea femeilor din România.

b) *Grupele generale (Clusters)*. Cite opt «grupe mici» au alcătuit o «grupă generală» în cadrul căreia au fost prezentate cele mai de seamă opinii și recomandări venite de la grupele mici. Aceasta a permis ca esențialul discuțiilor din grupele lingvistice să fie cunoscute de cei circa 160—180 participanți ai fiecărei grupe generale.

Punctele cele mai importante discutate și reținute de grupele generale au fost discutate de întreaga Adunare în cursul a două reuniuni plenare. Dezbaterile grupelor generale și ale reuniunilor plenare în care au fost prezentate rezultatele acestora au constituit aportul dinamic care a orientat activitatea comitetului însărcinat cu mesajul Adunării.

I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului a fost ales președinte al celei de a 5-a grupe generale. În această calitate, I.P.S. Sa a condus discuțiile grupei pe întreg parcursul lucrărilor și a luat cuvântul în repetate rânduri.

La discuțiile din grupele generale au luat parte și următorii delegații ai Bisericii Ortodoxe Române :

Dl. *Cezar Vasiliu*, în cadrul grupei generale nr. 6, a prezentat o contribuție teologică la subtema «Viața, dar al lui Dumnezeu», subliniind următoarele idei (în rezumat) :

«Viața este cel mai mare și cel mai de preț dar de la Dumnezeu, creatorul vieții și viața însăși. Viața lui Hristos este viață veșnică (Ioan 5, 26). Noi, creștinii, vedem izvorul vieții în Dumnezeu, căci poate da viață numai cel care posedă plenitudinea vieții. Darul vieții ne este împrumutat de Dumnezeu pe o perioadă limitată, căci vine un moment în care răspundem în fața Creatorului pentru viața ce am primit-o și mai ales pentru modul în care am folosit-o. Sfinții Părinți ai Bisericii au fost preocupați de relația dintre viață și pace (Capadocienii, Sf. Ioan Gură de Aur, Augustin etc.). Valoarea vieții impune îndatorirea de a o păstra și a o apăra. Dreptul la viață este cel dintâi și cel mai important drept al omului. De aceea, nu avem dreptul să ne suprimăm viața și, cu atât mai puțin, nu avem dreptul să suprimăm viața altuia. Porunca Decalogului «Să nu ucizi» (Deut. 5, 17) este desăvârșită de Mîntuitorul în Predica de pe munte (Matei 5, 21—25). Îndatorirea păstrării vieții își are plenitudinea în slujirea noastră față de aproapele, după exemplul Mîntuitorului Hristos.

Dacă suprimarea vieții unui om este un păcat strigător la cer (Fac. 9, 6), cu atât mai mult trebuie suprimat războiul, care este ucidere în masă. De aceea, trebuie să facem tot ce este cu putință pentru înlătu-

rarea primejdiei unui nou război, pentru apărarea dreptului sacru al vieții împotriva catastrofei nucleare.

Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii, clerul și credincioșii săi, s-a pronunțat clar în favoarea păcii și dezarmării, a înțelegerii și fraternității între oameni și popoare (exemplu, Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace, București, 25—26 noiembrie 1981; Apelurile Sfântului Sinod din decembrie 1980; participarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, în fruntea unei delegații, la Conferința mondială pentru apărarea dreptului sacru al vieții împotriva catastrofei nucleare, Moscova, 10—14 mai 1982 etc.).

P.C. Pr. Asist. Viorel Ioniță a prezidat cele patru reuniuni ale grupeii generale nr. 8, care și-a concentrat discuțiile asupra temei «pace și dreptate», prezentind în reuniunea plenară un referat cu următoarele idei:

Astăzi se vorbește mult despre amenințările la adresa păcii, care implicit amenință viața. Creștinii sint chemați să-și aducă contribuția lor la apărarea și asigurarea păcii. Pacea adusă de Hristos nu poate fi înlocuită cu pacea lumească, pentru că pacea lui Hristos se bazează pe dreptatea lui Dumnezeu.

Pentru creștini, pacea nu poate fi separată de dreptate; pacea fără dreptate poate fi mai rea decît războiul însuși. Pentru noi creștinii pacea este un nou stil de viață. Dreptatea pe care trebuie să se bazeze pacea în lumea de azi înseamnă, în primul rînd, realizarea unei noi ordini economice internaționale; o mai bună repartizare a pămîntului productiv în unele zone ale lumii, precum și dreptul la autodeterminare al fiecărui popor.

Pentru realizarea imperativului păcii în lume trebuie să întreprindem pași concreți. Bisericile sint chemate să-și educe credincioșii în favoarea păcii.

S-a recomandat C.E.B.-ului să continue, prin toate mijloacele, acțiunile în favoarea păcii; să întreprindă un studiu asupra raportului dintre pace, dreptate și spiritualitate; să adîncească legăturile cu celelalte organizații angajate în apărarea păcii (de exemplu Conferința Creștină pentru Pace) și să ofere modele pentru realizarea unor pași concreți pe calea consolidării păcii în lume.

Dr. Asist. Ion-Vasile Leb, în grupa generală nr. 3, a susținut poziția grupeii sale lingvistice privind necesitatea consolidării Comisiei «Credință și Constituție».

c) «Grupele-probleme» (Issues). Organizatorii Adunării de la Vancouver au prevăzut opt «grupe-probleme», care s-au reunit de opt ori, după o reuniune plenară de introducere în care cele opt «probleme» au fost prezentate Adunării într-o formă originală (scene mimate de personaje cu mască).

Obiectivele acestor «grupe-probleme» au fost acelea de a reflecta asupra marilor probleme ecumenice care se pun Bisericilor în vremea noastră. Pentru o mai bună eficiență, fiecare grupă-problemă și-a desfășurat lucrările și în subgrupe, care apoi s-au reunit în plen.

În cadrul lucrărilor, participanții au luat cuvîntul asupra temelor propuse, rezultatele discuțiilor fiind sintetizate în rapoartele celor opt

«grupe-probleme», care au fost prezentate Adunării plenare în ultimele trei zile, discutate, amendate și în sfârșit aprobate de Adunare.

Recomandările adresate C.E.B. au fost examinate de Comitetul de orientare a programului, în vederea activității viitoare a C.E.B.

Cele opt «grupe-probleme» au avut următoarele tematici :

1. «*A mărturisi într-o lume divizată*». A mărturisi înseamnă a răspunde acțiunii Sfântului Duh, care acționează în contexte culturale și istorice concrete. În această întilnire a lui Dumnezeu cu situațiile umane, Biserica vede Evanghelia într-o perspectivă nouă. Astfel, în cursul ultimilor ani s-a pus accent pe noi orientări : a trăi Evanghelia în mijlocul popoarelor de alte religii și ideologii ; a da seama de speranța noastră comună ; a întrezări împărăția lui Dumnezeu ; a trăi în solidaritate cu săracii ; a construi o comunitate a femeilor și bărbaților ; a mărturisi credința noastră comună.

Raportul acestei grupe a tratat : cultura, contextul mărturisirii noastre, cu precizarea că Evanghelia transcende toate contextele culturale ; cultul ca element central al vieții Bisericii ; domeniile de interes special ; copiii, săracii, adepții altor religii.

Recomandările raportului privesc : încurajarea vizitelor la nivel local, continuarea programelor privind ajutorarea săracilor, continuarea și amplificarea dialogului cu adepții altor religii.

În cadrul discuțiilor grupei generale I au luat cuvântul și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române.

P.S. Episcop Vasile Tîrговиșteanu, vicar patriarhal, a formulat, împreună cu moderatorul grupei, motiunea privitoare la propovăduirea Evangheliei, pe care a susținut-o apoi la Comitetul de mesaje către Biserici. Aici a propus includerea în mesaj a două probleme deosebite : pacea și noua ordine economică mondială, precum și aceea a respectării culturii fiecărui popor. Noua ordine economică mondială este prezentată în mesaj ca o cerință urgentă, care necesită angajarea tuturor Bisericilor pentru realizarea ei.

P.C. Pr. Dumitru Soare, făcînd parte din subgrupa care s-a ocupat cu mărturisirea mesajului evanghelic către cei săraci și oprimați, a prezentat o intervenție în care a cerut să se analizeze mai întîi cauzele care au generat sărăcia, nedreptatea, oprimarea și celelalte suferințe în care se zbate o bună parte din omenirea contemporană. «Lumea în care trăim — a spus P.C. Sa — se prezintă sub forma unei imense antiteze între o minoritate de țări bogate și o majoritate de țări în curs de dezvoltare, reprezentînd trei sferturi din populația globului, care continuă să suporte consecințele nefaste ale unor relații economice inechitabile. Subdezvoltarea, acest rușinos flagel al secolului nostru, are repercusiuni dramatice asupra a sute de milioane de oameni pentru care viața nu înseamnă decît o experiență tristă, un lung chin în căutarea unui minim de hrană necesar supraviețuirii. Nu este oare cazul să ne întrebăm : cum vom mărturisi pe Hristos unor oameni care mor de foame?... Atîta timp cît în omenire vor dăinui relații inechitabile, nu vom putea să ne împlinim mandatul unei slujiri reale și eficiente. Bisericile creștine trebuie să înțeleagă tot mai mult, în vremea

noastră, că a sluji înseamnă a contribui la așezarea structurilor sociale pe baze de dreptate și egalitate. Trebuie să ne silim să realizăm acea «diaconie structurală» despre care se vorbește tot mai mult în vremea din urmă și care constă în sprijinirea de către Biserici a transformărilor sociale, economice, culturale și politice menite să înlăture cauzele ce mențin o mare parte din omenire în mizerie, înrobire și subdezvoltare».

În plenul grupei, în cadrul unei intervenții, P.C. Sa a spus: «Dimensiunea esențială a mărturisirii creștine constă în deschiderea față de toți ceilalți oameni, fără nici un fel de deosebire și în realizarea unei comunități în care fiecare om să poată exprima plener umanitatea primită de la Dumnezeu. Pe lângă aceasta, e necesară o participare hotărâtă la viața celorlalți. Bisericile au datoria de a face cauză comună cu problemele vitale ale omenirii actuale (de exemplu, să se unească cu toți cei ce luptă pentru promovarea păcii, dreptății sociale, apropierii și concilierii între oameni și popoare). În vremea noastră, milioane de oameni suferă de foame, de lipsa de acces la bunurile culturale, de exploatare, discriminări și opresiune. Aceștia resping Evanghelia, care le-a fost prezentată de Biserici aliate cu opresorii bogați și puternici. Pentru a-i convinge de adevărul învățaturii creștine, Bisericile trebuie să devină ele însele Biserici ale săracilor și oprimaților, să se identifice cu nevoile acestora și cu lupta lor pentru demnitate umană și dreptate socială. Creștinii au datoria unei sporite responsabilități și solidarități pentru înlăturarea suferințelor și nedreptăților care există în lume».

Subliniind cele două coordonate ale mărturisirii creștine: responsabilitatea față de lume și om și slujirea lumii și a omului, P.C. Pr. Dumitru Soare a făcut o prezentare a experienței și rezultatelor «apostolatului social», prin care Biserica Ortodoxă Română a înțeles să transpună în viață mesajul Evangheliei, aplicat la problemele și preocupările actuale ale credincioșilor.

2. «A promova unitatea prin acte concrete». Mișcarea ecumenică modernă a fost inspirată de convingerea că unitatea vizibilă este planul lui Dumnezeu pentru Biserica Sa. Astăzi putem lua măsuri pentru a progresa pe calea unității. Declarația B.E.M. de la Lima constituie unul din acești pași înainte spre unitatea în viața creștină, prin: solidaritate, slujire și mărturie comună, cult comun și exprimarea comună a spiritualității creștine.

Raportul grupei a arătat că obiectivul de atins este unitatea Bisericilor, semn și mărturie credibilă. Semnele distinctive ale unității mărturisite sînt: aceeași înțelegere de către Biserici a credinței apostolice; recunoașterea mutuală deplină a Botezului, Euharistiei și Preoției; acordul asupra luării de hotăriri și asupra învățaturii magisteriale a Bisericilor. Măsurile pe care putem să le luăm în vederea atingerii acestui scop sînt: favorizarea procesului de receptare a documentului de la Lima; clarificarea sensului «unei concepții comune a credinței apostolice»; exprimarea mai clară a relației dintre unitatea Bisericilor, comunitatea euharistică a credincioșilor, și transformarea comunității umane; înaintarea în căutarea comună de către Biserici a unui acord asupra practicilor comune, a luării de hotăriri și a învățaturii magisteriale.

P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, luind cuvîntul în cadrul discuțiilor grupului II, a afirmat următoarele: «Cu adunarea de la Vancouver se intră într-o fază nouă a orientării Mișcării ecumenice, deoarece de această dată accentul s-a pus mai mult pe practică decît pe teorie. În materie de unitate creștină, care ține de domeniul «Credinței și Constituției», adunarea de la Vancouver a orientat lucrarea C.E.B. în trei direcții: simbolul de credință niceo-constantinopolitan; documentul B.E.M. și studiul privind autoritatea în Biserică. Dar, accentul cu totul deosebit pus pe recomandările privind pacea, dreptatea socială și drepturile omului, cît și accentul pus pe «trăirea în comun», duc la concluzia că Vancouverul aparține domeniului vieții și acțiunii. Preocupările pentru responsabilitatea creștină față de lume nu pot trece cu vederea că scopul principal al C.E.B. rămîne unitatea creștină. Toate acestea dovedesc că Mișcarea ecumenică a oscilat, chiar de la începutul ei, între dimensiunea verticală și cea orizontală a vieții creștine.

Cauza mai profundă a acestei oscilații rezidă în dualismul artificial al teologiei apusene între spirit și natură. Luînd ca punct de plecare un concept de natură amorfă, străin de revelația creștină și care rămîne refractară față de spirit și exclude posibilitatea transformării ei profunde, spiritualitatea apuseană s-a dezvoltat fie într-o direcție pietistă, care te face să uiți de lume, fie în direcția unui activism social, care te face să uiți de Dumnezeu. Divinitatea a fost astfel inclusă într-o transcendență inaccesibilă, care pierde legătura cu creația, iar creația a fost izolată într-un imanentism sufocant, care pierde legătura cu Ziditorul ei. Consecința tragică a acestei disocieri între cele două dimensiuni ale vieții creștine, sau mai bine zis între Creator și creație, se manifestă dureros în vidul spiritual care caracterizează cea mai mare parte a creștinismului contemporan.

Acest dualism dintre spirit și materie, împrumutat de teologia apuseană din helenismul precreștin, a confruntat și pe marii Părinți ai Bisericii în focul ereziilor hristologice. Erezia ariană, care transforma Logosul într-un intermediar creat între Divinitate și lume, rămînea tributară dualismului helenistic precreștin, incapabil să conceapă intruparea Spiritului absolut în hotarele unei naturi, care rămînea amorfă în esența ei și opusă spiritului. Luînd ca punct de plecare Prologul Evangheliei după Ioan, Sfîntul Atanasie cel Mare a introdus cea mai profundă revoluție în domeniul gîndirii helenistice. El a ajuns la concluzia că natura creației presupune o identitate interioară, prin care cosmosul întreg se află într-o relație dinamică cu Creatorul ei. Natura cosmosului dispune de o bază spirituală, care depășește astfel opoziția artificială dintre spirit și materie și face posibilă transformarea omului și a cosmosului în Hristos. Această transformare a cosmosului, care a fost pusă în evidență cu multă forță de teologia românească prin Pr. prof. Dumitru Stăniloae, este singura capabilă să rezolve dilema dintre dimensiunea verticală și cea orizontală care caracterizează Mișcarea ecumenică contemporană.

3. «A dezvoltat participarea». Bisericile, în maniera lor de a trăi, pot să ofere exemplul unei participări adevărate, chemînd pe toți creștinii să participe mai deplin la viața și la sfaturile lor: femei și bărbați, ti-

neri și bătrâni, laici și clerici, invalizi și valizi. Examinând implicațiile mai largi ale participării pe plan social, Bisericile ar putea să dea fiecăror mijloacele de a fi mai responsabili și mai receptivi în luptele cotidiene duse pentru a instaura o societate mai dreaptă.

Raportul grupei a enumerat factorii care împiedică participarea (analfabetismul, foametea, lipsa asistenței medicale, dominarea economică, politică și religioasă, discriminarea bazată pe rasă, sex sau religie), ca și factorii legați de grupele specifice, adică de laici, femei, tineri, bătrâni, copii, handicapați, etc., încheindu-se cu recomandări pentru fiecare dintre aceștia.

Monahia Nazaria Niță, participând la reuniunile grupei III, subgrupa «Participarea femeilor», a vorbit despre diferitele preocupări ale vieții noastre bisericesti din România, despre doctrina ortodoxă, despre rolul sacramental al Bisericii, precum și despre problema hirotoniei femeilor, precizând punctul de vedere ortodox.

4. «*A trăi împreună într-o comunitate de vindecare și de dăruire*». Prea adesea trăim vieți zdrobite în familii, comunități, națiuni zdrobite. Avem încă multe de învățat pentru a ajunge a trăi împreună ca membri ai unei aceleiași familii umane, a crea o comunitate de vindecare, a împărți resursele cu surorile și frații noștri. Biserica, prin vocația sa specială, este chemată să transforme viața. Vindecarea trebuie să înceapă prin individ, parohie și familie și să se extindă apoi la comunitatea întreagă.

Raportul grupei a explicat mai întâi termenul diakonie și a arătat că vindecarea și dăruirea în Biserică își găsesc originea în viața și misiunea Mântuitorului Hristos. C.E.B. a lansat un program de studiu asupra împărțirii ecumenice a resurselor (spirituale și materiale). În ceea ce privește vindecarea, este elogiată activitatea Comisiei medicale creștine, apoi este analizat alcoolismul și toxicomania. În final s-a amintit de problema comunității bărbaților și femeilor în Biserică și s-au făcut o serie de recomandări în legătură cu tema grupei.

Dl. *Asist. Aurel Jivi*, care a participat la reuniunile grupei, a fost moderatorul unei subgrupe în cadrul căreia a arătat că Sfinții Părinți răsariteni au înțeles Întruparea Logosului ca cel mai mare act vindecător săvârșit de Dumnezeu însuși asupra naturii umane, care prin păcat se adâncise în stricăciune și în moarte. Există numeroase dovezi scripturistice despre faptul că puterea vindecării a constituit unul din darurile Sfântului Duh, lucrător în Biserică în vremea Apostolilor (a se vedea Iac. 5, 14—15). A făcut propuneri pentru forma finală a raportului grupei.

5. «*A întrunta amenințările care apasă asupra păcii și supraviețuirii*». Lupta pentru pace și supraviețuire este astăzi decisivă. Amenințarea principală provine din extinderea militarismului și a tensiunilor care domină relațiile internaționale. Supraviețuirea lumii depinde de numeroși factori, în special de influența științei și tehnicii. Trebuie să recunoaștem problemele pe care ni le pune această evoluție în reflexiunea noastră teologică și etică și să examinăm atitudinea noastră față de dezarmare și pace, față de securitate și supraviețuire, în maniera de a găsi soluții adecvate.

Raportul grupei s-a referit la supraviețuire, dreptate, pace, despre securitatea colectivă, despre militarism și raporturile sale cu nedreptatea economică, despre arme, doctrine și dezarmare nucleară, arătând contradicția dintre tema Adunării «Iisus Hristos, viața lumii» și doctrinele nucleare care amenință lumea cu distrugerea. Partea a doua a tratat despre supraviețuire în raport cu știința, tehnologia și viitorul omenirii. S-a sugerat un dialog cu comunitatea științifică, controlul științei și tehnologiei, și s-a avertizat asupra unei viitoare crize, aceea a combustibilului.

Dl. *Asist. Ion-Vasile Leb* a subliniat, în consens cu participanții la reuniunile grupei, că problema cea mai serioasă care preocupă lumea este aceea a foamei și a sărăciei. S-a cerut interzicerea cursei înarmărilor și a armelor de distrugere în masă. Referitor la știință, s-a subliniat că scopul în care este folosită îi dă caracterul ei moral, precum și necesitatea unei colaborări mai strinse între oamenii de știință și teologi. De asemenea s-a cerut ca C.E.B. să ajute în continuare țările în curs de dezvoltare.

6. «*A lupta pentru dreptate și demnitate umană*». Lupta pentru edificarea unei comunități mai drepte se continuă pretutindeni în lume. Creștinii sînt angajați să slujească cauzei dreptății și demnității umane. Este un angajament care a cerut în același timp analiza și acțiunea în sinul diferitelor forme de luptă: căutarea unei noi ordini economice mondiale, apărarea drepturilor omului, lupta împotriva rasismului, eliminarea foamei din lume. În toate aceste lupte Bisericile sînt chemate să acționeze împreună, în solidaritate ecumenică cu popoarele care suferă în lume.

Raportul grupei a prezentat mai întii bazele biblice și teologice fundamentale ale luptei pentru dreptate și demnitate umană, apoi puterile de opresiune și puterile eliberatoare, extinderea opresiunii și a nedreptății — rasismul, dominarea unei clase —, în sfîrșit, problema drepturilor popoarelor. În final s-au făcut recomandări Bisericilor privind apropierea și solidaritatea.

P. S. *Episcop Epifanie al Buzăului*, participant la lucrările subgrupeii I a acestei grupe, a arătat: «Dreptatea și demnitatea umană reprezintă două principii importante care trebuie să stea la baza bunei înțelegeri între oameni și a păcii între popoare. Dreptatea nu cere altceva decît drepturile fiecărui om și fiecărui popor, drepturile sale firești, adică drepturile la viață, muncă, hrană etc. Ele sînt aceleași pentru toți oamenii din toate timpurile. De aici se vede că dreptatea este nu numai o virtute religioasă, ci reprezintă în același timp și o virtute socială fundamentală.

În profețiile Vechiului Testament, ideea de pace este strîns legată de aceea de dreptate. Dumnezeu va pune capăt războaielor (Ps. 45, 9; 75, 3), iar la venirea Mîntuitorului «mila și adevărul s-au întîmpinat, dreptatea și pacea s-au sărutat» (Ps. 84, 4—6; 12—14).

Creștinismul, prețuind la justa valoare funcția socială a dreptății, a intervenit de început pentru integrarea ei în trăirea morală a credincioșilor și pentru cultivarea ei în mediul social, întrucît fiecare om

este creat «după chipul lui Dumnezeu» și pentru că — așa cum spune Sfântul apostol Pavel — toți oamenii sînt frați întru Hristos, iar înaintea lui Dumnezeu «nu mai este nici iudeu, nici elin, nici rob, nici slobod, nici parte bărbătească, nici parte femeiască» (Gal. 3, 28).

De aceea, în calitatea pe care o avem, de membri și reprezentanți ai Bisericilor noastre, trebuie să ne angajăm plenar și să sprijinim, de pe pozițiile noastre, lupta care se duce în lume pentru dreptate și demnitate umană, deoarece misiunea Bisericilor nu este numai religioasă, ci și social-morală, avînd datoria să contribuim la desființarea nedreptății, a integrității și la statornicirea în lume a păcii, a dreptății și a încrederii între oameni și popoare.

Dl. Cezar Vasiliu, luînd cuvîntul în cadrul plenului grupei, a subliniat următoarele idei: În epoca noastră aspirațiile cele mai de seamă ale umanității — pacea, dreptatea, libertatea, independența și fraternitatea — se identifică cu idealurile sfinte ale Evangheliei Mîntuitorului Hristos. Împărăția lui Dumnezeu este «dreptate, pace și bucurie întru Duhul Sfînt» (Rom. 14, 7), dreptatea fiind dar divin și virtute creștină, substanța însăși a Împărăției lui Dumnezeu, recomandată de Mîntuitorul Iisus Hristos (Matei 6, 33). Ideea de dreptate este indisolubil legată de cea de demnitate umană. Prin creație am fost chemați la demnitatea de fii ai lui Dumnezeu și de frați între noi și am fost restabiliți în această demnitate prin jertfa Mîntuitorului Iisus Hristos.

C.E.B. și Bisericile membre s-au preocupat de realizarea dreptății și demnității umane (de exemplu, recomandările de la Nairobi, programul special al C.E.B. privind «Societatea dreaptă, viabilă și întemeiată pe participare» din 1978, etc.). Biserica Ortodoxă urmărește în etica ei o serie de principii care decurg din mesajul evanghelic: păstrarea identității credinței; deschiderea către «alții» în termeni de misiune și slujire; preocuparea față de spiritul de dreptate în ordinea socială; legătura dintre Liturghie și acțiunea socială a Bisericii.

Biserica Ortodoxă Română sprijină, de pe poziția sa și cu mijloacele sale specifice, poziția României privind instaurarea în lume a unei dreptăți plene, a unei noi ordini economice internaționale, dublată de o nouă ordine morală internațională.

7. «A fi o comunitate de ucenicie». În ultimele decenii, obiectivele, metodele și instituțiile de educație au făcut obiectul unui serios examen. Am studiat și experimentat numeroase forme de ucenicie prin viața în comunitate, educație instituționalizată și neinstituționalizată, stabilirea unei legături între nivelul local și global, ucenicia în acțiune, programe destinate formării poporului lui Dumnezeu în totalitate, în vederea reînnoirii în unitate. Bisericile sînt chemate să fie comunități de ucenicie, de învățătură și de eliberare.

Raportul grupei s-a ocupat de șase aspecte: educația familială, formarea liturgică, ucenicia vieții parohiale, educația instituționalizată, formarea teologică, formarea spre dezvoltare, făcînd și o serie de recomandări Bisericilor în acest sens.

Dl. Prof. Emilian Popescu, participant la reuniunile acestei grupe, a vorbit despre modul cum se face educația teologică în cadrul Semi-

nariilor și Institutelor teologice din România, punînd accentul pe realitățile vieții ortodoxe.

8. «*A comunica cu credibilitate*». Cînd vorbim de comunicare, trebuie să începem prin a ne întreba ce avem de dat și nu cum dăm. Alegerea mijloacelor comunicării, metodele și motivele invocate urmează după aceea. Stilu, structurile și alegerile Bisericilor în materie de comunicare sînt inevitabil legate de sistemul de comunicare al societății care ne înconjoară, care reflectă diviziunile între bogați și săraci, putere și dependență. În momentul cînd căutăm cum să comunicăm cu credibilitate, este indispensabil să definim noi criterii.

Raportul grupei a încercat să răspundă întrebării: cine sîntem și unde ne aflăm, pentru a analiza apoi contextul comunicării, problema credibilității, Bisericile și mijloacele de informare (mass media), apoi Consiliul Ecumenic al Bisericilor și comunicarea, încheind, ca de obicei, cu recomandări făcute Bisericilor.

Dl. *Vergil Vălcu*, participant la reuniunile grupei, a precizat, în intervenția sa, că Biserica Ortodoxă Română, și-a ales mijloacele ei proprii de comunicare, potrivit tradiției ortodoxe; a ilustrat aceasta cu bogata activitate publicistică a Institutului Biblic și de Misiune. «Comunicarea — a spus vorbitorul — devine participare activă a credinciosului la cultul divin».

ALTE ACTIVITĂȚI

În afara lucrărilor desfășurate în cadrul sesiunilor plene și a grupelor de lucru, pe parcursul Adunării Generale au avut loc în incinta Universității din Vancouver o serie de întruniri regionale, locale, sau profesionale ale delegaților, festivități publice (ca, de exemplu, cele în legătură cu ridicarea și coborîrea unui «totem» — simbol, sau privegherea nocturnă din 5—6 august), spectacole de dans, muzică, teatru, filme, programe speciale pentru vizitatori etc. Amintim cîteva din cele mai importante.

Reuniunile de informare-dezbatere. Acestea au fost organizate de Comitetul de orientare al programului, avînd drept scop analizarea programului Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Ele s-au ținut în două rînduri, cu teme distincte.

Prima reuniune s-a ocupat cu comentarea raportului oficial «De la Nairobi la Vancouver», trimis din timp tuturor delegaților, în vederea studierii și discuțiilor.

A doua întrunire, avînd drept scop analizarea perspectivelor de viitor ale Consiliului Ecumenic, a formulat unele propuneri concrete privind viitoarele activități ale acestuia. S-a cerut astfel Consiliului Ecumenic al Bisericilor ca în următorii ani să-și orienteze preocupările spre o serie de obiective ca: unitatea de credință, comunitatea euharistică și slujirea; dreptatea și pacea; o teologie concretă, vitală și coerentă.

Reuniunile regionale. Potrivit programului Adunării, au avut loc trei întruniri regionale ale delegaților. De fiecare dată, acestea s-au ținut paralel, pe diferite zone geografice, cu participarea delegaților din regiunea respectivă.

Prima reuniune, din seara de 26 iulie, a prilejuit participanților din zona respectivă să se întâlnească, să se cunoască mai de aproape și să hotărască asupra preocupărilor comune pe care Bisericile din acea regiune consideră potrivit să le împărtășească Adunării.

Către sfârșitul Adunării, în seara de 8 august, au avut loc alte două reuniuni de acest gen, avînd drept scop să ofere delegaților posibilitatea de a examina principalele propuneri supuse Adunării și implicațiile acestora pentru Bisericile din diferitele regiuni.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au luat parte la reuniunea europeană. În cadrul acesteia, Dr. G. G. Williams, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, a prezentat o dare de seamă în care a înfățișat problemele și preocupările acestei organizații creștine internaționale, în raport cu activitățile Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Au avut loc discuții asupra relațiilor și a mijloacelor de colaborare dintre Consiliul Ecumenic și Conferința Bisericilor Europene. În legătură cu acestea, a luat cuvîntul și I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului, care — între altele — a cerut Conferinței Bisericilor Europene să preia și să studieze la nivel european cel puțin trei din sarcinile trasate de Adunarea Generală de la Vancouver, și anume :

1. Să organizeze unele întruniri ce se vor ocupa cu continuarea eforturilor de aplicare a hotărîrilor de la Helsinki și Madrid, pe linia păcii, securității și colaborării europene ;

2. Să continue eforturile pentru a-și defini puncte de vedere și a iniția acțiuni concrete privitoare la drepturile omului ;

3. Să inițieze cu Bisericile locale din Europa și la nivel intereuropean studierea documentului de la Lima : «Botez, Euharistie, Ministeriu». În acest scop, să stimuleze și organizarea unor colocvii confesionale cu privire la documentul de la Lima, în așa fel încît să se poată ajunge la o sinteză bazată pe cît mai largi consultări.

În încheiere, I.P.S. Mitropolit *Antonie* a subliniat sarcina Conferinței Bisericilor Europene de a fi în continuare — preluînd spiritul de la Vancouver — platforma de pe care Estul și Vestul să dezvolte relații de colaborare și bună înțelegere.

Reuniunile confesionale. În vederea unei mai bune cunoașteri a specificului unor probleme și situații cu caracter confesional, legate de tematica și preocupările Adunării, pe parcursul lucrărilor au avut loc și întruniri de acest gen.

Alcătuind o familie unită, delegații Bisericilor Ortodoxe s-au reunit în seara de 27 iulie, pentru un schimb de idei privitor la rolul Ortodoxiei în Mișcarea ecumenică în următorii șapte ani. Alături de ortodocși au participat și delegații Bisericilor Vechi-Orientale.

Luînd cuvîntul, I.P.S. Mitropolit *Antonie* al Ardealului a exprimat bucuria de a constata numărul mare al ortodocșilor la această Adunare, ceea ce constituie un semn al dorinței acestora de a contribui mai mult ca înainte la activitatea Consiliului Ecumenic. În vederea desfășurării unei activități ortodoxe tot mai rodnică în Mișcarea ecumenică, în următorii șapte ani, este necesar — a spus I.P.S. Sa — ca Bisericile Ortodoxe să fie bine reprezentate în forurile de conducere ale Consiliului

Ecumenic și să acorde o atenție tot mai mare problemelor teologice vehiculate de C.E.B.

În continuare, I.P.S. Mitropolit Antonie a subliniat rolul și importanța unor întruniri ortodoxe ținute în anii precedenți — la Sofia și Dresda — în legătură cu participarea ortodoxă la activitatea Mișcării ecumenice și a exprimat convingerea că ortodocșii vor constitui o prezență vie și activă la lucrările Adunării de la Vancouver.

Alți delegați ortodocși care au luat cuvîntul — I.P.S. Mitropolit *Hristostom de Mira* (Patriarhia Ecumenică), I.P.S. Mitropolit *Paulos Gregorios* (Biserica Siriană din India de Sud) și I.P.S. Arhiepiscop *Chiril Gundejev* (Patriarhia Moscovei) — și-au exprimat acordul în legătură cu intervenția I.P.S. Mitropolit Antonie și au cerut ca în anii următori ortodocșii să exprime un punct de vedere comun cu privire la unele documente teologice puse în circulație de Consiliul Ecumenic, și anume: documentul «Botez, Euharistie, Preoție», declarația de la Toronto ș.a., precum și la alte probleme, ca de exemplu: comunitatea bărbaților și a femeilor în Biserică, hirotonirea femeilor, distribuirea resurselor etc.

Programele pentru vizitatori. Acestea au făcut parte integrantă din programul general al Adunării, avînd în același timp și un caracter particular. Ziinic, au fost de față în jur de 1.000 vizitatori, interesați de lucrările Adunării. Ei au participat la reuniunile de cult și la sesiunile plene, dar și la unele programe speciale, în timpul cînd delegații oficiali lucrau în grupe, sau erau liberi. Aceste programe au fost alcătuite din: expoziții asupra activității Consiliului Ecumenic și a unor Biserici membre ale acestuia, conferințe despre pace, dreptate și rasism, sau despre problemele privind situația femeilor, întîlniri cu invitați aparținînd altor religii, sau cu unii din vorbitorii principali la Adunare.

Vizitatorii acreditați s-au reunit de asemenea în diferite cercuri restrînse, în care au discutat implicațiile teme generale și ale subtemelor și au participat la spectacole muzicale și artistice.

Programele stabilite pentru vizitatori au prilejuit acestora posibilitatea unei mai bune înțelegeri a activității Adunării, precum și experiența participării la preocupările și viața unei familii ecumenice.

Programele publice. Pentru a lărgi cît mai mult posibil cercul preocupărilor și experiența Adunării Generale, comitetul de organizare de la Vancouver a pregătit și o serie de programe publice. Acestea au dat posibilitatea unor persoane din regiune, sau unor membri ai Bisericilor din Vancouver, să participe la unele activități aparte.

În cadrul acestor activități, au avut loc reuniuni consacrate principalelor subiecte puse în discuție de Adunare, întîlniri legate de unele evenimente culturale, expoziții privitoare la problemele și preocupările populațiilor autohtone din Canada, precum și cîteva «seri de discuții publice».

În afară de acestea, au avut loc conferințe publice speciale, cu privire la diferite teme și preocupări de actualitate, concerte de prînz și de seară, ș.a., potrivit unui program amănunțit care era afișat zilnic pentru cei interesați.

Delegația română s-a reîntors în țară în ziua de 16 august 1983, cu o bogată experiență ecumenică și cu frumoase realizări. În afara activităților desfășurate în cadrul diferitelor sesiuni de lucru, delegații Bisericii Ortodoxe Române au avut și prilejul unor întâlniri personale cu reprezentanții ai altor Biserici, cu care au discutat unele probleme ecumenice actuale, sau cu care au făcut schimburi de idei și experiențe. Și în asemenea împrejurări, delegații din România au făcut cunoscute realitățile vieții religioase din țara noastră, activitatea liberă a cultelor, evlavia credincioșilor, contribuția Bisericilor la propășirea țării și a vieții noi a poporului român, precum și sprijinirea de către Biserici a marilor aspirații spre apropiere, înțelegere și pace ale lumii de azi.

Cea de a VI-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic, de la Vancouver, s-a încheiat într-o atmosferă de încredere și optimism, cu convingerea de a fi marcat o nouă etapă în împlinirea lucrării de unitate, apropiere și colaborare creștină, precum și în sprijinirea dorinței firești a omenirii contemporane de a se scutura de coșmarul amenințător al morții și de a trăi o viață demnă, plină de sens și realizări în folosul tuturor.

Pr. DUMITRU SOARE
Dra. CEZAR VASILIU

CURSURILE TEOLOGICE ECUMENICE ANUALE DE LA CHAMBESY

Începînd din anul 1980, Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy, Elveția, organizează cîte un seminar teologic anual pentru a studia și aprofunda subiecte teologice de actualitate în perspectivă ecumenică. Aceste seminarii urmăresc să pregătească teologi și cadre provenind din toate Bisericile Ortodoxe pentru a se deprinde cu purtarea de dialoguri interortodoxe și interconfesionale. La aceste seminarii sînt invitați și un număr de teologi romano-catolici și protestanți, dîndu-se astfel posibilitatea creării unui cadru de discuții mult mai vast.

Seminarul teologic din anul acesta — cel de al IV-lea organizat pînă acum — și-a desfășurat cursurile la Chambésy între 28 mai—20 iunie 1983 și a examinat o problemă de actualitate: «Teologia în Biserică și în lume». Conferințele ținute au fost prezentate în cadrul următoarelor grupe de subteme:

I. Nașterea teologiei creștine

1. De la kerigmă la teologie (evoluție în timpul primelor două veacuri);
2. Teologie și dogmă. Influența teologiei asupra formării dogmei. Dogma ca obiect al teologiei (pe exemplul hristologiei);
3. Problema elenizării credinței creștine. Joncțiunea între Evanghelie și teologie, pe de o parte, și filozofia elenistică, pe de alta. Platon și Aristotel în Biserica Primară.

II. Teologia în Evul mediu și în Epoca modernă

1. Teologia și filozofia în Biserica apuseană în Evul mediu. Scolastica : punct culminant sau deviere ?
2. Lupta lui Luther pentru a elibera teologia de filozofie ;
3. Descoperirea istoricității Bisericii și a dogmelor sale în teologia secolilor XVIII și XIX (de la Lessing la Bultmann) ;
4. Critica istorică în știința biblică și teologia ortodoxă.

III. Diferitele curente în teologia de astăzi

1. Neoscolastică și teologie după Vatican II ;
2. Diferitele curente în lutheranism (cazurile Ebeling, Thielicke și alții) ;
3. Teologia ortodoxă de astăzi în Rusia ;
4. Teologia ortodoxă de astăzi în România ;
5. Teologia ortodoxă de astăzi în Grecia ;
6. Teologia ortodoxă de astăzi în Statele Unite.

IV. Teologia și științele naturii pornind de la exemplul biologiei

1. Știința biologică actuală și credința creștină ;
2. Concepția creștină asupra creației și biologiei.

V. Teologia și științele sociale

1. Punct de vedere ortodox ;
2. Punct de vedere luteran.

VI. Teologie și Biserică

1. Teologia în calitate de instanță critică a Bisericii. Punct de vedere ortodox ;
2. Teologia în calitate de conștiință critică a Bisericii. Punct de vedere luteran ;
3. Teologia în calitate de știință bisericească. Punct de vedere romano-catolic ;
4. Teologia în calitate de știință bisericească. Punct de vedere ortodox ;
5. Teologia și tradiția. Teologia în calitate de păstrătoare și apărătoare a tradiției ;
6. Teologie și tradiție. Teologia și autoritatea Bisericii învățătoare ;
7. Teologie și Liturghie.

VII. Ce așteaptă Biserica de la teologie ?

1. Punct de vedere ortodox ;
2. Punct de vedere romano-catolic ;
3. Punct de vedere luteran.

Au fost invitați să conferențeze profesori și teologi de seamă, ortodocși, catolici și protestanți. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost invitat Pr. prof. Ion Bria, care a prezentat o conferință cu tema «Teologia ortodoxă de astăzi în România». Dintre profesorii care au conferențiat mai amintim, în ordinea în care au vorbit : Pr. prof. John Meyen-

dorff (S.U.A.); Prof. dr. G. Galitis (Atena); Prof. N. Nissiotis (Atena); Prof. dr. Zissis (Tesalonic); Pr. prof. Constantelos (Boston); Prof. dr. Mantzaridis (Tesalonic); Prof. dr. Matsoukas (Tesalonic); Prof. dr. Schonborn (Fribourg — Elveția); Prof. dr. E. Theodorou (Atena), ș.a.

Seminarul s-a bucurat de prezența permanentă a I. P. S. Mitropolit Damaschin al Elveției, directorul Centrului ortodox de la Chambésy, care a îndeplinit în cadrul cursurilor și al discuțiilor rolul de moderator.

La acest seminar au participat circa 30 cursanți. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Drd. Vergil Vălcu, inspector de specialitate la sectorul Relații externe al Patriarhiei Române; Pr. Romul Joantă, aflat cu o bursă de studii la Seminarul St. Serge din Paris (Franța), și de Drd. Vasile Răducă, aflat la cursuri de specializare la Fribourg — Elveția.

Conferințele și dezbaterile au avut loc în limbile engleză, germană și franceză, cu traducere simultană.

Fiecare conferință a fost urmată de discuții în cadrul cărora participanții au făcut unele observații critice, comentarii, completări sau au cerut conferențiarilor să facă aprecieri în legătură cu diferite fenomene și tendințe din viața Bisericii creștine, precum și cu evoluția teologiei de la teorie la praxis, având în vedere raportul acesteia cu Sfinta Scriptură și Sfinta Tradiție.

De un interes deosebit s-au bucurat dezbaterile privind situația teologiei în lumea de astăzi în Răsărit și Apus. Ceea ce a înlesnit o bună înțelegere a acestuia a fost faptul că s-a plecat întotdeauna de la cunoașterea realităților ca atare. Referindu-se la învățămîntul teologic propriu-zis, vorbitorii au afirmat viabilitatea acestuia numai în legătură strînsă cu viața Bisericii. O teologie de tip scolastic nu ar reflecta ceea ce așteaptă Biserica de la teologie. Acest tip de teologie care s-a practicat pentru o lungă perioadă de timp în Apus a condus la o anumită stratificare în Biserică, devenind totodată inaccesibilă majorității credincioșilor.

Raportînd teologia la cuceririle uimitoare ale științei contemporane s-a făcut o delimitare precisă a uneia și a celeilalte, roluri ce nu pot fi confundate sau inversate.

În cadrul programului acestui seminar s-a organizat o vizită la Consistoriul Bisericii Protestante Naționale din Geneva, cu care ocazie s-a vizitat și impunătoarea catedrală calvină. Întîlnirea de la sediul Consistoriului Național cu președintele acestuia, care a vorbit participanților despre personalitatea lui Calvin și despre Reforma sa, a constituit un bun prilej de confruntare cu tradiția reformată în chiar locul nașterii ei.

Adăugînd că fiecare zi de lucru a început și sîrșit cu serviciul divin la Capela greacă din Chambésy, putem concluda că acest seminar a constituit o mică comunitate ecumenică, așa cum remarca în încheiere, la evaluarea lucrărilor, I. P. S. Mitropolit Damaschin al Elveției.

Drd. VERGIL VALCU

CRONICA

— *Miercuri, 1 iunie 1983*, la Catedrala Patriarhală din București s-a săvârșit Sfânta Liturghie, după otpustul căreia a avut loc slujba Te-Deum-ului prilejuită de sărbătorirea onomasticii Întistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Iustin. Potrivit tradiției, la Cabinetul Prea Fericirii Sale a avut loc o scurtă recepție la care au luat parte ierarhi, consilierii patriarhali și mitropolițani, profesori de la Institutul și Seminarul teologic din București și alte persoane oficiale. În numele tuturor celor de față, I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului a adresat urări de sănătate și îndelungată arhipăstorire Întistătorului Bisericii Ortodoxe Române.

— *Joi, 23 iunie 1983*, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe I. P. S. Mitropolit Antonie al Leningradului și Novgorodului, însoțit de P. S. Episcopi Ambrozie de Ivanovo și Kinesma, și Hrisanf de Kirov și Slobodonskoe. A fost de față P. S. Episcop vicar Vasile Țirgovișteanul.

— Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat consfătuirea cu protopopii din cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor. Au participat: P. S. Episcop vicar Roman Ialomiteanul, P. C. Pr. vicar Octavian Popescu și consilierii Arhiepiscopiei Bucureștilor.

— *Joi, 30 iunie 1983*, Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de alți ierarhi, membri ai Sfântului Sinod, a participat la ședința plenară a Consiliului Național al F.D.U.S.

— *Luni, 4 iulie 1983*, Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop vicar Vasile Țirgovișteanul, a luat parte la recepția oferită de Ambasada S.U.A. la București, cu ocazia sărbătoririi zilei naționale a acestei țări.

— *Miercuri, 6 iulie 1983*, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

— *Duminică, 9 iulie 1983*, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit un grup de români din S.U.A. și Canada, care a vizitat țara la invitația Asociației «România». La primire au fost de față P. S. Episcop vicar Roman Ialomiteanul și P. Cuv. consilier Nifon Mihăiță. Din partea Asociației «România» au fost prezenți Dl. Prof. Virgil Cădea și Dl. I. Bănică.

— *Joi, 14 iulie 1983*, Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop vicar Vasile Țirgovișteanul, a luat parte la recepția oferită de Ambasada Franței la București, cu prilejul sărbătoririi zilei naționale a acestei țări.

— *Miercuri, 27 iulie 1983*, Prea Fericitul Patriarh Iustin a făcut o vizită de lucru pe șantierul Institutului Teologic din București. A fost însoțit de P. S. Episcop vicar Roman Ialomiteanul, P. C. Pr. Ioan Neamu, consilierul Sectorului Tehnic, și de o echipă de arhitecți și ingineri constructori.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Almanahul 1982/1983 al Parohiei ortodoxe române din Viena. Acesta este un volum festiv, consacrat împlinirii a o sută de ani de la apariția, în aprilie 1983, a primului său număr — rod al inițiativei studenților români aflați la studii în capitala Austriei, grupați în cadrul Societății academice-literare «România Jună».

Actualul comitet de redacție, coordonat de Pr. dr. Marin M. Branîște, conducătorul Parohiei, care a asigurat, în ultimii ani, editarea neîntreruptă a acestei prestigioase publicații, s-a îngrijit ca acest popas aniversar să fie marcat prin apariția unui volum ce cuprinde, pe 256 p., o seamă de articole, studii și alte materiale semnate de personalități bisericești și ale vieții culturale românești — ierarhi, profesori universitari, cercetători, muzeografi, istorici etc. Materialele propuse spre publicare au fost selectate cu multă grijă, prezentarea lor în pagină fiind făcută în condiții grafice deosebite. Se constată așadar strădania ostentivă de a fi la înălțimea înaintașilor lor, fondatorii, dintre care mulți au ajuns corifeii vieții culturale și literare românești. Vom cita în acest sens doar câteva nume ca : Alecsandri, Creangă, Eminescu, Gane, Maiorescu, Negruzzi, Nenitescu, Slavici, Teclu, Vulcan, Xenopol ș.a., care și-au publicat în primul număr al Almanahului de care vorbim, unele din lucrările lor, devenite chiar de atunci nemuritoare. Ca exemplificare dorim să subliniem că celebrul «Lucaefăr» al lui M. Eminescu a văzut pentru întâia dată lumina tiparului în paginile Almanahului — primul număr — ce-și aniversază acum centenarul.

Frumoasele sentimente creștine și patriotice-românești care i-au însuflețit pe înaintași, continuă să încălzească inimile actualilor ostentivi întru păstrarea vie a flăcării spiritualității românești. De aceea, însuși întîistătătorul Bisericii noastre, Preafericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu, în «Precuvîntarea» Sa, publicată pe primele pagini, în limbile română și germană, «binecuvîntează indoita osteneală a membrilor obștei române din Viena de a-și păstra, pe de o parte, individualitatea prin cultivarea trecutului glorios al neamului din care se trag și de a contribui, pe de altă parte, la «adunarea laolaltă a popoarelor», la promovarea cunoașterii și stîmpei reciproce a celor două patrii cărora aparțin, sufletește uneia, cetățenește altele».

Materialele publicate în prezentul număr al Almanahului au fost structurate în unsprezece capitole. Cum era și firesc, unul din aceste capitole a fost intitulat «Centenarul Almanahului (1883—1983)» și cuprinde două articole aniversare semnate de Prof. Alexandru Hoajă, directorul Bibliotecii municipale «Mihail Sadoveanu» din București, și Pr. dr. Marin M. Branîște. După cum reiese din aceste articole, tinerii români

aflați la studii, sau cu alte prilejuri în Viena, în nobila lor lucrare de a scoate un Almanah românesc peste hotare, au fost sprijiniți de mari personalități ale culturii românești din acea vreme, dovedindu-se astfel că «numai adăpându-se din viul izvor de energii și valori de acasă, românii răspîndiți în afara țării își pot valorifica potențialul și elanul și dobîndi locul la care au dreptul și datorită să-l ocupe în lume».

«Adăparea» la acest izvor nesecat de «energii și valori de acasă» își arată roadele și în numărul pe care îl prezentăm acum. În acest sens semnălăm capitolele «Biserica Ortodoxă Română în trecut și azi» și «Biserica Ortodoxă Română și problemele vieții de azi» în care sînt cuprinse o seamă de articole precum: «Biserica Ortodoxă Română și vocația păcii», de I. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului. I.P.S. Sa arată că menirea Bisericii și a creștinismului în general este de a sluji viața și atît timp cît pacea este amenințată, e amenințată însăși viața, pentru că «peste tot unde nu e pace, unde nu e gînd de pace și faptă de pace, acolo nu e Duhul lui Dumnezeu. În astfel de condiții și lucrarea de mîntuire a Bisericii e grea. În condiții de anormalitate oamenii eșung niște mutilați în toate ale lor, în suflet și trup. Și e din ce în ce mai greu să le fie redat acel echilibru care să-i facă apti pentru fericirea în lumea de aici ca și în cea viitoare».

În articolul «Semnificația istorică a unei tipărituri românești din penultimul deceniu al sec. XVII-lea», I. P. S. Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, semnălează o tipăritură xilografiată din sec. al XVII-lea, atrăgînd atenția asupra rolului și valorii sale istorice, xilogravurile cuprinse în această carte reprezentînd un simbol al rezistenței atît față de stăpînirea otomană cît și față de prozelitismul protestant sau romano-catolic.

P. S. Episcop Dr. Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, semnează articolul «Așezăminte românești din Țara Sfîntă», în care face un scurt istoric al celor două așezăminte românești — biserică și cămin — de la Iordan și Ierusalim.

Articolul «Viața mînăstirilor românești integrată în biserică și societate» este semnat de I. P. S. Adrian Hrițcu Botoșăneanul, Arhiepiscopul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală. I. P. S. Sa face o analiză succintă a importanței și rolului monahismului din țara noastră, arătînd că monașii nu se retrag în mînăstiri «ca să fugă de lume, ci ca să biruiască dușmanul cel neadormit al lumii cu arma virtuților și a sfintei rugăciuni care-L ține pe Dumnezeu prezent în lume și-n inima oamenilor. Viața monahului este o viață de rugăciune pentru sine, pentru cei ce nu știu, ce nu pot sau n-au timp să se roage».

Un eveniment istoric important relevat în paginile Almanahului, îl constituie despresurarea Vienei de turci la 1683, de la care se împlinesc anul acesta 300 de ani. După cum este bine cunoscut, voievozii celor trei Țări Române au fost nevoiți să-i însotească pe turci la asediul Vienei. Dar, călăuziți de idealurile de independență și de dragostea față de frații lor creștini, au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a-i ajuta, informîndu-i despre situația din tabăra otomană și încurajîndu-i să reziste pînă la victoria finală. Această izbîndă a creștinilor e descrisă cu o bucurie nedismulată în literatura românească din acea vreme, lucru pe care-l evidențiază Prof. dr. Virgil Cîndea în articolul «Asediul Vienei în scrierile românești vechi». Despre despresurarea Vienei au mai scris: Pr. dr. Mărin M. Braniste: «Românii la apărarea

Vienei — 1683»; Prof. Dalila Aramă: «Cronica ilustrată a asediului Vienei (1683). În colecția Bibliotecii Academiei R. S. România»; și Pr. dr. Marin Braniste, în colaborare cu Peter Henn, vicepreședintele Consiliului Asociației «Unirea» — Prietenii României în Austria»; «Capela moldovenească din Viena evocată în istoriografia și presa austriacă a veacului nostru».

Dorim să semnalăm și publicarea, la loc de frunte, a «Chemării» Cultelor religioase din Republica Socialistă România, lansată de Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace, care și-a desfășurat lucrările între 25—26 noiembrie 1981, la Institutul Teologic Universitar din București.

Almanahul mai cuprinde și următoarele studii: «Limba liturgică la români, privită în evoluția ei din edițiile Liturghierului, și importanța sa pentru formarea și unitatea limbii noastre literare» și «Centenarul Institutului Teologic din București (1881—1981)», semnate de Pr. prof. dr. Ene Braniste; apoi: «Vasile Pârvan. La un secol de la nașterea sa (1882—1982)» și «Cel de-al XVI-lea Congres internațional de istoria științei și tehnicii, București, 27 august—2 septembrie 1981», semnate de Acad. Emil Condurachi. Au mai colaborat, de asemenea, Prof. Cornelia Bodea, Dr. Nicolae Șerban Tanașoca, Nicolae Mitru, Elisabeta Dolinescu, Ing. Constantin C. Gheorghiu, Ing. Mihai Popovici, Ion Opreș, ș.a.

Drd. TOADER DOROFTEI

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICA

Vizita unei delegații a Patriarhiei Ecumenice la Roma

Conform unui obicei stabilit în ultimii ani, o delegație a Patriarhiei de Constantinopol a sosit la Roma, cu ocazia sărbătorii Sf. apostoli Petru și Pavel. Conduasă de mitropolitul Meliton al Calcedonului, decanul de vîrstă al Sfintului Sinod, și de Mitropolitul Stylianos al Australiei, delegația Patriarhiei Ecumenice a asistat la missa săvîrșită de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II la 29 iunie 1983, în Piața Sf. Petru din Roma în fața a peste 50.000 credincioși. De asemenea, reprezentanții Patriarhiei au fost primiți în audiență de Papa Ioan Paul II la 30 iunie a.c.

Într-un mesaj trimis Papei Ioan Paul II, Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I declară că «această nouă ocazie de contact între cele două Biserici ale noastre... este oferită pentru reafirmarea determinării intențiilor noastre, de o parte și alta în rugăciune, de a cultiva fără încetare raporturi frățești și de a căuta în mod sincer în dialog și în fidelitate față de adevăr expresia comună a «proclamării Evangheliei».

Primind delegația ortodoxă, Papa Ioan Paul II a reînnoit dorința comună celor două Biserici de a ajunge la deplina comuniune și la Euharistie din același potir, spunînd : «Vremea noastră, bogată în dinamisme variate, în noi și imprevizibile cuceriri ale spiritului omenesc, dar și încărcată de profunde neliniști interioare, are nevoie mai mult ca oricînd de o mărturisire vie a credinței, de unitate și de dragoste».

Papa a remarcat apoi dezvoltarea solidarității dintre cele două Biserici, care trebuie să se concretizeze mai mult în acte de colaborare «în domeniul studiului ca și în anumite sectoare ale activității pastorale unde catolicii și ortodocșii trăiesc împreună în același loc» ...«este necesară rugăciunea tuturor pentru eliminarea reținerilor care pot să mai existe ici și colo și mai ales pentru depășirea tuturor dificultăților

doctrinare pe care dialogul teologic va trebui în mod inevitabil să le înfrunte».

Alegeri de noi mitropoliți

Sfântul Sinod al Patriarhiei Ecumenice prezidat de Sanctitatea Sa Dimitrios I a ales în scaunul vacant, prin decesul mitropolitului Isidor de Leros, Calimnos și Astypalée (Dodecanez) pe I. P. S. Mitropolit Nectarie de Carpathos și Cassos.

În locul acestuia a fost ales Arhimandritul Ambrosios Lavriotis până atunci Protosinghel la Mitropolia de Cos.

Creta — Sesiune asupra «Ortodoxiei și Modernității»

«Ortodoxia și Modernitatea» a fost tema unei reuniuni care s-a desfășurat între 3 și 10 aprilie 1983 din inițiativa responsabililor ortodocși și francezi, legați de Fraternitatea Ortodoxă. Au fost tratate următoarele teme: 1. «Liturghie și mentalitate modernă»; 2. «Biserică și învățămînt»; 3. «Biserică și civilizație tehnologică»; 4. «Biserică și evoluție a relațiilor bărbaților și femeilor»; 5. «Biserică și societate»; 6. «Biserică și știință».

Fiecare din aceste teme a constituit subiectul unei conferințe. Primele trei au fost prezentate de participanții greci I. Lapas, P. Neilas și Y. Xylopoulos, iar următoarele trei membrilor delegației franceze Pr. Cyrille Argenti, A. Argyriou, J. C. Roberti.

Scopul reuniunii a fost acela al aprofundării problemelor prezentate ținînd cont de experiențele reciproce.

Participanții au fost primiți de I. P. S. Arhiepiscop Timotei al Cretei. Directorul Academiei, Dr. Alexandru Papaderos, a prezentat activitățile acestui așezămînt al Patriarhiei Ecumenice.

Noua diplomă de studii ecumenice la Institutul din Bossey

În urma reuniunii din 25—29 aprilie 1983, Consiliul administrativ al Institutului ecumenic din Bossey — Elveția, care depinde de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, a luat o serie de hotărîri privind diploma acordată de Institut la sfîrșitul studiilor făcute în cadrul școlii sale de studii ecumenice post-universitare.

Această diplomă va putea fi obținută de deținătorii unei licențe universitare, al cărei nivel universitar corespunde celui al universității din Geneva, și care au prezentat o lucrare teologică asupra unei teme originale de importanță ecumenică. Această lucrare va fi elaborată sub conducerea științifică a unui membru al corpului didactic al Institutului din Bossey, ca și a unui profesor din țara de origine a candidatului.

S-a hotărît, de asemenea, numirea Dr. Arian Geense, pastor olandez originar din Groningen, în funcția de director al Institutului ecumenic din Bossey.

La reuniune a luat parte, în calitate sa de membru al Consiliului administrativ al Institutului și Pr. Vasilios Stavridis (Patriarhia Ecumenică).

Seminarul de teologie și spiritualitate ortodoxă de la Bossey

Ca în fiecare an Institutul ecumenic de la Bossey a organizat un seminar de teologie și spiritualitate ortodoxă, între 25 aprilie—8 mai a.c. în localurile Institutului în cursul căruia au fost prezentate următoarele conferințe: I. P. S. Mitropolit Emilianos de Sibiria, «Sfinta Treime în viața liturgică»; I. P. S. Mitropolit Damaskinos al Elveției, «Biserica locală și conciliaritatea»; Arhim. Chiril Argenti, «Sfinta Liturghie, sinteză a teologiei și spiritualității ortodoxe»; Arhim. Basilios Karaiannis, «Spiritualitatea monahismului ortodox»; Arhim. Jean Renneteau, «Introducere în slujbele Săptămânii Mari»; Pr. prof. Ion Bria, «Preocupările majore ale teologiei ortodoxe contemporane»; Pr. prof. Dumitru Popescu, «Destinația lumii conform credinței ortodoxe»; Prof. Nikos Nisiotis, «Baza euharistică a dogmei»; «Introducere în teologia icoanelor»; Prof. Teodor Sabev, «Biserica și Stat în istoria Ortodoxiei»; Prof. Jean Panagopoulos, «Importanța ecumenică a spiritualității ortodoxe»; Dl. Albert Laham, «Apostolat laic. Bărbați și femei în Biserica»; Dl. Pierre Rosniansky, «Muzica liturgică ortodoxă și dimensiunea sa teologică».

Seminarul a fost organizat de teologul ortodox Dr. Dan-Ilie Ciobotea (România), membru al corpului didactic al Institutului ecumenic din Bossey, care a prezentat conferințele: «Ortodoxia și creștinismul occidental» și «Legătura între Cruce și Înviere, conform învățaturii ortodoxe».

Ca de obicei, profesorii și studenții seminarului au participat la slujbe în Săptămîna Mare în biserica «Sf. Pavel» din Chambésy.

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

Moscova: Mînăstirea Danilovski redată Bisericii

Guvernul sovietic a răspuns favorabil cererii Bisericii Ortodoxe Ruse de a-i restitui mînăstirea Danilovski (de la numele fondatorului său, Sf. Daniel, fiul cel mic al lui Alexandru Nevski), cel mai vechi complex monastic al regiunii Moscovei, datînd din secolul al XIII-lea. Patriarhia Moscovei dorește să transfere aici reședința oficială a patriarhului și să centralizeze serviciile sale administrative actualmente foarte dispersate. Proiectul de renovare a mînăstirii prevede de asemenea construirea unui centru de conferințe și a unei construcții permițînd primirea a 200 oaspeți.

Construcțiile mînăstirii Danilovski, care se găsesc nu departe de gara fluvială Moscova, sînt înconjurate de un zid de cărămidă roșie asemănător celui al Kremlinului.

Luată în sarcina Bisericii, lucrările de renovare și de reconstrucție vor începe chiar în această vară pentru a fi terminate în 1988 anul în care se sărbătorește mileniul botezului Rusiei. Ele vor privi în special cele trei biserici care vor fi redatate cultului după aproape o jumătate de secol de altă utilizare.

Dr. Cezar VASILIU

• INDRUMĂRI • PĂSTORALE •

RESPONSABILITATEA PREOTULUI ÎN SLUJIREA CREDINCIOȘILOR ȘI A LUMII DE ASTĂZI

Ierom. drd. Irineu POP

Iisus Hristos, icoană și izvor al slujirii noastre, Care se intrupează de la Duhul Sfint și peste care, la Botez, Duhul vine și rămîne peste El «n-a venit să I se slujească, ci El să slujească și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți» (Marcu 10, 45). Omul în Hristos, chip al lui Dumnezeu și vocație la nesfîrșită asemănare cu El, nu poate fi decît slujitor în același Duh cu Hristos, care, spălînd picioarele ucenicilor săi, a zis : «Pildă am dat vouă ; precum v-am făcut Eu vouă să faceți și voi» (Ioan 13, 15).

Creștinul nu se poate realiza din punct de vedere spiritual-moral decît urmînd, prin slujire, pe Modelul desăvîrșit al slujirii, Iisus Hristos. Ca chip al lui Dumnezeu, omul, coronament al creației și sinteza acesteia «este deschis lui Dumnezeu, Creatorul, Proniatorul și Mintuito-
rul său, cit și semenilor săi, oamenii, înaintînd în același timp pe drumul cunoașterii propriului său eu și destin comunitar-sobornicesc»¹.

Slujirea creștină este o slujire a lui Dumnezeu prin slujirea semenului de aproape și de departe și a societății în care noi toți ne desfășurăm activitatea și ne realizăm ca oameni și creștini. Slujirea creștină este dinamism și tensiune fermă pe linia desăvîrșirii morale și a mintuirii personale. Dar aceasta implică societatea semenilor, fiindcă chipul lui Dumnezeu din om ca dat ontologic se realizează ca asemănare a lui Dumnezeu numai în relația creștinului cu semenii săi. Deci slujirea este «consecință a faptului ontologic al proexistenței, adică al existenței noastre pentru alții, prin alții și împreună cu alții»².

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în Teologie sub îndrumarea Pr. prof. Dumitru Radu care a dat și avizul pentru publicare.

1. Pr. Lector D. Radu, «*Spiritualitate și slujire la Sfinții Trei Ierarhi*», în «*Studii Teologice*», XXVI (1974), nr. 3-4, p. 183.

2. Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare*, București, 1972, p. 277.

Slujirea creștină a lui Dumnezeu, a semenilor și a societății acestora, urmărește realizarea comunității umane și ridicarea ei pe trepte tot mai înalte. În fața problemelor rapidei prefaceri sociale creștinii au ocazia de a reactualiza dimensiunile slujirii Bisericii în raport cu lumea. «Noua atitudine a Bisericii față de lume trebuie să fie una de servire propriu-zisă». Aceasta înseamnă «noua înțelegere a vieții și a misiunii Bisericii»³.

Slujirea este munca pe care trebuie să o depună zilnic Biserica și preoția pentru a urma poruncii Domnului nostru Iisus Hristos; slujirea lui Iisus trebuie să devină și datoria fiecărui credincios, după pilda Mîntuitorului, căci slujindu-L îi urmăm învățătura, ne identificăm cu El și cu toate mădularele Trupului tainic (Efes. 12, 30), devenim «Hristoși după har» (Efes. 4, 13), ne «facem părtași dumnezeieștii firii» (II Petru 1, 4).

Slujirea este mai înainte de toate punerea în practică a învățăturii Mîntuitorului Iisus Hristos, ea este viață, iar viața ca atare nu o reprezintă numai instituția religioasă — Biserica — ci și credincioșii. Lor trebuie să le slujească Biserica, a cărei funcție esențială o constituie tocmai «slujirea» și tot lor trebuie să le slujească și preoția, avînd ea sursă de putere pentru lucrarea ei pe Domnul nostru Iisus Hristos, «Maimarele păstorilor» (I Petru 5, 4).

Iisus Hristos este unicul Preot al Noului Legământ. El și-a dat viața ca jertfă pentru toți. «Prin extensiune, întreaga Biserică poate fi descrisă ca un sacerdoțiu. Toți membrii sînt chemați să-și ofere ființa «ca sacrificiu viu» și să se roage pentru Biserică și pentru mîntuirea lumii». Preoția sacramentală participă, ca toți creștinii, la sacerdoțiul lui Hristos și la sacerdoțiul Bisericii. Dar preoții îndeplinesc o slujire sacerdotală specială, întărind și construind sacerdoțiul împărătesc și profetic al credincioșilor, prin cuvînt și prin Taină, prin rugăciunile lor de cerere și cîrmuire pastorală a Comunității⁴. Deci, cuvîntul «slujire» în sens larg se referă la slujirea pe care întreg poporul lui Dumnezeu este chemat să îndeplinească. «Dar pentru a-și îndeplini misiunea, Biserica are nevoie de personal care să aibă o răspundere publică și permanentă, ca să pună în evidență dependența ei față de Iisus Hristos»⁵ și să fie focar de unitate al vieții și slujirii comunității, să prezideze slujirea Bisericii în slujba poporului. E o singură slujire adevărată, aceea pe care a îndeplinit-o pentru adepții săi Domnul nostru Iisus Hristos, pe care o continuă Biserica și de care are o sporită responsabilitate preotul, organ văzut al lui Hristos, Preotul nevăzut.

Slujirea preoției trebuie să susțină slujirea credincioșilor, să susțină «Sacerdoțiul lor laic». Preotul trebuie să fie un păstor desăvîrșit, un apostol și îndrumător al vieții și trăirii creștine. Aprins de o iubire vie și lucrătoare, preotul are obligația de a se dăruia cu abnegație generoasă în și pentru slujirea omului de către creștini și Biserică, precum și re-

3. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Servire și proexistență*, în «Glasul Bisericii», XXII (1963), nr. 11—12, p. 1020.

4. *Botez, Euharistie, Slujire*, text adoptat la întrunirea Comisiei «Credință și Constituție», ținută la Lima-Peru, între 3—15 ianuarie 1962, trad. de Anca Manolache, în «Mitropolia Banatului», XXXIII (1963), nr. 1—2, p. 44.

5. *Ibidem*, p. 41.

sponsabilitatea de a exercita o influență hotărâtoare asupra credincioșilor în ceea ce privește cunoașterea lui Dumnezeu, trăirea și viețuirea creștină.

Preoția e o diaconie a nemuririi și a nestrăciunii vieții veșnice după modelul arătat de Domnul care s-a făcut pe Sine «slujitor altarului și cortului celui adevărat pe care l-a înfipt Dumnezeu și nu omul» (Evr. 8, 2). Lucrarea preoției e responsabilă de slujirea creștină în lume și trebuie să ridice umanitatea la înălțimea sfințeniei îndumnezeitoare (cf. Evr. 7, 11; 10, 29). Slujirea omului de către creștin și Biserică are loc într-un anume context social, care-și spune și el cuvântul și își pune sigiliul său pe acesta. De aceea preotul este responsabil de participarea intensă a credincioșilor la realizarea marilor deziderate umane ale timpului de față⁶.

Identificându-și misiunea cu slujirea semenilor, Biserica, prin preoții ei, urmărește fără încetare păstrarea dreptei credințe, slujirea aspirațiilor și năzuințelor lumii și oamenilor ei astăzi și sprijinirea tuturor acțiunilor obștești menite să contribuie la binele și fericirea tuturor. Acest lucru este posibil fiindcă, «Duhul lui Dumnezeu transformă umanitatea, în iconomie normală, prin viața care radiază din Corpul eclezial al Domnului»⁷. Numai în Biserică, Hristos, Capul ei, continuă să exercite și să susțină, prin organe vizibile, cele trei slujiri mântuitoare ale sale. Pentru ca Biserica să poată exercita astăzi, față de lumea căreia îi este foame de viață, o slujire mai eficace, preotul trebuie să vibreze puternic la cerințele spirituale ale credincioșilor, cât și la problemele majore ale epocii noastre. Împletind misiunea față de suflete și de mântuirea lor cu misiunea față de colectivitate cu exigențele și nevoile ei actuale, preotul își afirmă vocația și responsabilitatea lui de slujitor al societății contemporane, cu idealurile ei de pace, progres, libertate, egalitate, independență și unitate de gând și faptă.

II. Iisus Hristos, Model al slujirii și sursă de putere pentru lucrarea responsabilă a preoției sacramentale

Avind ca țintă eliberarea noastră din robia păcatului și a morții, Domnul nostru Iisus Hristos a venit la noi fără trufie, fără sceptru, fără avere, fără haine strălucitoare și, slujind oamenilor n-a urmărit nici un câștig personal egoist. Dorind mântuirea tuturor, învăța cu cuvântul și cu fapta pe ucenicii și credincioșii săi, pe prieteni și pe dușmani. Mântuitorul este iconă a slujirii noastre. Întreaga viață a Domnului este slujire. Tatăl îl trimite pe Hristos în lume pentru că iubește lumea (Ioan 3, 16). O iubește atât de mult încât trimite pe Fiul său însuși pentru ea, pentru a o sluji, pentru a o mântui.

Iisus Hristos, trăiește printre bolnavi, printre leproși și nebuni, printre morți și păcătoși pentru ca astfel să facă din viața cotidiană a lumii «o închinare înțeleaptă» (Rom. 12, 1). Practică adevărul Tatălui care L-a

6. Prof. Constantin Pavel, *Opera Mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos în slujirea Bisericii sale*, în «Ortodoxia», XV (1963), nr. 3—4, p. 455.

7. J. M. R. Tillard, *Jésus Christ. Vie du monde (perspective œcuménique)*, în «Trenikon», tome LV (1982), nr. 3, p. 339.

trimis (Ioan 5, 35) prin acțiuni eliberatoare și ajutoare făcându-se model al slujirii. Vindecă în mod miraculos toate bolile sufletești și trupești și revarsă binecuvântarea mingerii în toate sufletele chinuite. «Orbit își capătă vederea și schiopii umblă, leproșii se curățesc și surzii aud, morții înviază și săracilor li se binevestește» (Matei 11, 5). Toată petrecerea Lui între oameni are imprimată în ea sensul slujirii. Trăindu-ne real, viu, condiția noastră, identificându-se cu noi pentru a ne sluji, merge până acolo că «își pune sufletul său pentru mulți» — expresie ultimă a smereniei, dar din voie liberă: «Eu însuși îmi pun viața» (Ioan 10, 18). Acesta e actul culminant al slujirii pentru a-i ridica pe oameni la starea umanității sale îndumnezeite, pentru a-i face părtași la moștenirea pe care o are El, ca unul care slujește din iubire, relevând iubire din însuși izvorul ei, al Treimii. Toate actele mîntuitoare sînt expresia slujirii, dar mai ales Patima, Moartea și Învierea Sa. «Suferințele și moartea lui Iisus constituie o parte integrantă din opera pe care El trebuie s-o împlinească pentru realizarea planului divin al mîntuirii»⁸.

Slujirea plină de iubire a Mîntuitorului față de om se arată și în prăgătirea pastorală făcută Sfinților Apostoli. Din adîncă simțire pentru ființa umană Domnul Iisus varsă și lacrimi de durere. El plînge pentru Lazăr (Ioan 11, 35), plînge pentru soarta Ierusalimului (Luca 10, 41). Mîntuitorul slujește și cînd este crucificat; de pe înălțimea crucii mîngie pe Maica sa și o încredințează ucenicului Ioan, (Ioan 19, 25—27), deschide tilharului din dreapta sa raiul (Luca 23, 39—43) și se roagă Tatălui ceresc pentru cei ce L-au răstignit: «Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac» (Luca 23, 34). Mîntuitorul slujește și prin Înviere: «Mîntuitorul meu, jertfa cea vie și nejerțfită, ca un Dumnezeu, pe Tine însuși de voie aducîndu-te Tatălui, ai sculat pe Adam cu tot neamul, înviînd din mort»⁹.

Prin iubirea Sa, Domnul transfigurează slujirea. În El slujirea are nimbul ei divin. Fiul ia «chipul robului», dar «pentru a propovădui robilor dezrobirea» (Luca 4, 18), pentru a le reda demnitatea de «chipuri» și «fii» ai lui Dumnezeu. Slujirea Lui este astfel eliberare și măreție. De aceea nici o suferință nu-i trecută cu vederea de Iisus Hristos, nici o trebuință nu-i ignorată, și chiar cererea pentru piinea zilnică e introdusă în rugăciunea domnească¹⁰. În Hristos, mare e nu cel servit, ci cel ce servește tuturor (Marcu 10, 43). A fi mare echivalează cu a sluji. Aceasta pentru că a sluji înseamnă a lucra, a vindeca, a salva, a crea. «Slujirea ține de ordinea creației. Creația însăși e slujire, e actul prin care Fiul împlinește în Duhul voia Tatălui, în timp ce păcatul e refuzul slujirii și stricarea a făpturii. Iar în Întrupare, Fiul, Mielul lui Dumnezeu, rezidește prin jertfă, prin iubire creația. Desăvîrșește prin slujire, prin învingerea păcatului, economia Ziditorului. De aceea, Domnul spune: «Tatăl Meu pînă acum lucrează; și Eu lucrez» (Ioan 5, 17). Încît, dacă am căuta în Sf. Evanghelie cuvîntul care intrupează condensat și expresiv revelația în

8. Oscar Cullman, *Christologie du Nouveau Testament*, New York, 1955, p. 55—56.

9. *Canonul Învierii*, în «Slujba Învierii», pentru întreaga Săptămînă Luminată, București, 1971, p. 26.

10. Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Hristos și Biserica în lume*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963), nr. 9—10, p. 669—670.

Hristos, noi credem că acesta este : slujire din iubire, slujire a creației, a iubirii, a Împărăției lui Dumnezeu»¹¹.

Iisus Hristos, după cuvîntul inspirat al Sf. Apostol Pavel este «Capul Bisericii» (Efes. 1, 22), iar «Biserica este trupul sobornicesc comunitar social al lui Hristos, în care El se prelungeste și lucrează sau care este alcătuit din toți aceia care s-au încorporat în Hristos prin lucrarea Sfințelor Taine»¹². După Înviere Hristos se înalță cu trupul la cer de-a dreapta Tatălui, de unde îl trimite în Biserică pe Duhul Sfînt, de care s-a umplut El pentru ca Trupul Său mistic să fie plin de același Duh de slujire cum este El, Capul Trupului Său, Biserica. Astfel viața lui Dumnezeu se revarsă și pulsează în tot Trupul, prin Capul acestuia, adică prin Hristos, care s-a făcut prin Duhul viața noastră a tuturor¹³, izvorul de putere și Modelul slujirii după care se orientează și de care se umple și se imprimă cei încorporați în El, făcîndu-se tot mai mult după chipul Lui¹⁴.

Această înrădăcinare a noastră în slujirea sa, Hristos o întemeiază încă în rugăciunea arhierescă, rostind în fața Tatălui : «Precum M-ai trimis în lume și Eu i-am trimis pe ei în lume» (Ioan 17, 20). Slujirea noastră are, deci, temelul și izvorul în Iisus Hristos, dar mai ales preotul este slujitor al lui Hristos, trimis să desfășoare în lume o lucrare responsabilă în slujirea creștină astăzi. Preotul răspunde în fața lui Dumnezeu de felul cum întreaga Biserică slujește binelui în această lume că «rațiunea de a fi în lume a Bisericii e slujirea»¹⁵. Prin Duhul Învierii, Corpul lui Hristos, Biserica, «are misiunea de a fi instrument al lui Dumnezeu, pentru a smulge de la umanitate forțele răului»¹⁶ și a imprima în noi, în mod activ și eficient, pe Hristos, Cap al Bisericii și ipostas central, fundamental al tuturor ființelor umane.

Hristos este Capul Bisericii (Colos. 1, 18) nu numai întrucît e ipostasul divin, devenit ipostas al umanității și întrucît se menține în oameni cu Trupul Lui jertfit, înviat și înălțat, ci și pentru faptul că El continuă să exercite și să susțină cele trei slujiri, mîntuitoare ale Sale în Biserică, din arhierie, învățător și împărat. Continuînd aceste slujiri în Biserică, Hristos întreține cu Biserica și cu fiecare mădular al ei un dialog progresiv, în care nici El, nici Biserica și nici mădularele acesteia nu sînt într-o stare pasivă¹⁷. Acesta este și sensul preoției împărătești a credincioșilor, chemați să vestească și ei alături de episcopi și preoți bunătățile lui Hristos și să se ferească de faptele trupești (I Petru 2, 8—11 ; I Ioan 2, 20). Deci, prin încorporarea deplină în Hristos, prin Botez, Mirungere și Euharistie, noi toți devenim preoți în Biserică, învățători și

11. Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Spiritualitate și slujire*, în «Studii Teologice», XXXI (1979), nr. 5—10, p. 749.

12. Pr. Prof. Dr. D. Radu, *Ce este Biserica după Invățătura ortodoxă?*, în «Indrumătorul pastorel», Arhiepiscopia Bucureștilor, 1981, p. 47.

13. *Ibidem*, p. 48.

14. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, București, 1981, p. 209.

15. † Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare în Sînta Scriptură, în Sînta Tradiție și în Teologia contemporană*, în «Studii Teologice», XXIV (1972), nr. 5—8, p. 621.

16. J. M. R. Tillard, *art. cit.*, p. 341.

17. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 232.

călăuzitori spre mintuire ai noștri și ai altor credincioși apropiați sau ai altor oameni, toți avem mandatul slujirii, «fără o răspundere formală pentru comunitatea bisericească»¹⁸.

Laicii nu au acces la săvârșirea mijloacelor harului, dar sfera lor este viața harului, penetrarea ei în lume. Aceasta e «liturgia cosmică» pe care ei, luând putere din jertfa adusă de preotul slujitor la Liturghie, oficiază «extra muros» prin viața lor de toate zilele¹⁹. Pentru realizarea acestei slujiri e nevoie de colaborarea tainică și permanentă a lui Dumnezeu cu noi, e nevoie de o instituție laică în care să lucreze o preoție sacramentală prin care să se asigure prezența neîntreruptă a ajutorului divin. Sursa de putere pentru lucrarea responsabilă a acestei preoții este Iisus Hristos ca unul care ne-a cuprins tainic la Întruparea sa, pe Cruce, în Învierea sa din morți, ca să ne înalțe cu El la Dumnezeu Tatăl, trimițându-ne de acolo pe Sfântul Duh ca ajutor și Mângâietor.

Puterea de jertfă, de a sluji ne-o transmite Hristos, numai prin organe umane văzute, preoții slujitori ai jertfei Lui, rinduiți în mod vizibil din imputernicirea Lui. Prin aceste organe văzute, deosebite de noi, El trebuie să ne arate că este deosebit de noi ca Arhiereu aducător de jertfe, ca Invățător și Împărat²⁰. Harul preoției sacramentale își are izvorul direct în Preoția lui Hristos. De aceea preotul exercită în numele și cu puterea lui Hristos, întreita slujire în Biserică și tot de aceea răspunderea formală pentru comunitate o au nu cei încorporați în Hristos, prin Botez, Mirungere și Euharistie, ci preoții ca «Centre și mijloc de intermediare vizibile ale harurilor prin care se susține comunitatea eclezială»²¹.

Este o distincție funcțională (bazată pe harisme și pe hirotonia ministeriilor) între preoția generală care, cum spune marele exeget Origen «este dată tuturor creștinilor, adică întregii Biserici a lui Dumnezeu»²² și este exercitată în felurite chipuri pînă la martiriu, și preoția sacramentală instituită de Hristos odată cu Biserica prin organe vizibile sfințite și investite cu putere din puterea Lui pentru lucrarea responsabilă în Biserică (Ioan 20, 21—23; Luca 24, 47—48).

Hristos care a ales și a trimis pe Apostoli să propovăduiască Evanghelia la toată făptura continuă prin Duhul Sfânt să aleagă și să cheme persoane dîndu-le mandatul lucrării responsabile de exercitare a misiunii Bisericii în lume, a diaconiei, a mărturiei credinței, a comuniunii, care sînt «funcții» ale Bisericii luate în ansamblul ei și la care toți au părtașie, dar după măsura darului lui Hristos, dat fiecăruia prin Duhul Sfânt, în Biserică»²³.

Preoția sacramentală, articulată vertical în Arhieria lui Iisus Hristos, este prin excelență o stare de slujire a lui Hristos, a Bisericii și a credincioșilor. Preotul trebuie să participe intens și responsabil la viața

18. Pr. Prof. Dr. D. Radu, *Ce este Biserica după Invățătura ortodoxă...*, p. 55.

19. P. Evdokimov, *Sacrament de l'amour*, Paris, 1962, p. 119 și 124.

20. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos Arhiereu în veac*, în «*Orthodoxia*», XXXI (1979), nr. 2, p. 223.

21. Pr. Prof. Dr. D. Radu, *Taina Preoției*, în «*Orthodoxia*», XXXI (1979), nr. 3—4, p. 545.

22. Origen, *Omilia IX Selecta la Levitic*, P.G. XII, col. 509 și 521—522 A B.

23. Pr. Prof. Dr. D. Radu, *Taina Preoției...*, p. 551.

Bisericii, să slujească cu abnegație aspirațiile de mai bine ale păstorilor săi, ale oamenilor, luptând împotriva răului de orice fel care frinează slujirea creștină în societatea contemporană. «Ca slujitori instituți profeții reprezintă pe Iisus Hristos pentru comunitate și propovăduiesc mesajul Lui de împăcare în calitatea lor de călăuze și învățători, ei cheamă comunitatea să se supună lui Iisus Hristos, Stăpînul și Profetul. Ca păstori, sub autoritatea lui Iisus Hristos — Marele Păstor — ei adună și conduc poporul împrăștiat al lui Dumnezeu, în așteptarea împărăției care vine»²⁴. Prin preot credincioși se unesc în același Hristos, în comunitatea sobornicească a Bisericii, unde are loc sfințirea noastră în ambianța slujirii iubitoare și a comuniunii credincioșilor cu Hristos și întreolaltă.

Urmînd pe Modelul absolut al slujirii, Iisus Hristos, preotul se identifică cu misiunea preotească și cu adevărul pe care-l propovăduiește, fiind totdeauna contemporan cu păstoriții Săi și cu năzuințele lor. Luîndu-și putere din Hristos, izvor inepuizabil de putere pentru lucrarea sacerdotală, preotul are responsabilitatea de a promova slujirea creștină astăzi, pentru că funcția specifică a slujirii lui este «de a zidi Trupul lui Hristos prin propovăduire și învățarea cuvîntului lui Dumnezeu, prin celebrarea Tainelor și prin călăuzirea vieții comunității în oficiile religioase, în misiunea și diaconia sa»²⁵.

III. Temeiurile teologice ale diaconiei creștine și manifestarea ei în lumea contemporană

Istoria contemporană înregistrează o schimbare profundă a ritmului social în care omul își desfășoară existența și activitatea sa. În întreaga lume a apărut un context social diferit, în care Biserica își desfășoară misiunea sa de a învăța, de a conduce și de a sfinți pe membrii ei. Schimbările sociale rapide au produs schimbări și în ce privește modul creștin de a sluji societatea omenească și de a concepe participarea omului la crearea istoriei. Aceste transformări duc la o nouă orientare a activității pastorale a Bisericii, care să corespundă cu spiritul și nevoile vremii noastre.

Cler și poporul lui Dumnezeu — Biserica în întregul ei — trebuie să fie angajată față de valorile umane pe care au datorită să le slujească permanent în societatea în care trăiesc. Ținînd seama de schimbările sociale trebuie să slujească lumea în forme de slujire corespunzătoare timpului, să valorifice mesajul evanghelic în societatea de astăzi. Această nouă orientare a Bisericii, produsă în domeniul eticii și slujirii sociale poate fi redată prin ceea ce se numește astăzi «apostolat social».

Acest «apostolat social» ca formă concretă a diaconiei creștine astăzi implică o participare socială a Bisericii la problemele și interesele omenirii. Iar această participare, la rîndul ei, trebuie privită nu ca o simplă necesitate istorică, ci ca o corelație și coreponsabilitate umană întemeiată teologic și dogmatic pe : unitatea neamului omenesc ce im-

24. Botez, *Euharistie, Slujire...*, p. 42.

25. *Ibidem*.

plică egalitatea tuturor oamenilor, pe Întruparea Fiului lui Dumnezeu și Răscumpărarea ca slujire și pe aspectul comunitar sobornicesc al omului și al Bisericii, Trupul tainic al lui Hristos.

a) *Unitatea neamului omenesc ce implică egalitatea tuturor oamenilor*

Învățătura noastră creștină arată originea comună a neamului omenesc, căci există un Dumnezeu și Tatăl tuturor (Efes. 4, 6), care «a făcut dintr-un singe toți neamul omenesc» (Fapte 17, 26) și «din care își trage numele orice neam în cer și pe pământ» (Efes. 3, 15). Fiind creat «dintr-un singe», întregul neam omenesc trebuie să se bucure de această condiție a egalității primordiale. Frăția sau dragostea prin slujire este liantul care asigură oricărei societăți trăinicia și roadele.

Oamenii fiind egali prin naștere ca descendenți din aceeași familie primordială, pământul și lumea este un bun comun. Textul din scrisoarea lui Pseudo-Barnaba: «Tu vei pune la un loc toate cu aproapele tău și nu vei zice că plasezi ceva propriu, căci dacă sinteți de obște în cele nepieritoare, cu cât mai mult în cele pieritoare» este o motivare a vieții de obște prin obștea vieții nemuritoare din împărăția cerurilor²⁶. Aceasta este o manifestare a unității ce implică egalitatea tuturor și împărțirea comună din bunurile și valorile vieții pămîntești.

Sfântul Grigorie de Nazianz evocă egalitatea de la începutul omenirii care face pe toți deopotrivă să imite legea supremă a lui Dumnezeu care plouă peste cei drepti și peste cei păcătoși, care face să răsară soarele peste toți deopotrivă și care oferă sursele vieții tuturor, deobște, fără legi care să le restrângă sau să le limiteze. El cinstește egalitatea naturală prin egalitatea de daruri²⁷. Acesta e un temel pentru a sluji lumea a treia și pe cei de la periferia societății. Barierele dintre oameni și popoare trebuie să fie depășite. Acest lucru îl cere însăși condiția umană, «căci nici unul dintre noi nu este numai pentru sine ci și pentru alții, și toți pentru Domnul, al cărui chip sintem»²⁸.

Aplicarea principiului egalității fără discriminarea arbitrară consolidează societatea, stimulează solidaritatea și este temel al diaconiei în orice timp și loc. Dumnezeu i-a făcut pe toți dintr-un singur om, pe toți în aceeași casă. Dacă cineva ar încerca să tragă ceva la el și să și-l însușească, atunci se naște neînțelegere, ca și cum natura însăși s-ar indigna că, în timp ce Dumnezeu ne adună de pretutindeni și ne unește, noi căutăm să ne divizăm, să ne însușim cele ce nu ne aparțin și să zicem «al tău» și «al meu», acest cuvânt rece, atunci e luptă și dușmănie²⁹.

Viețuirea în Hristos și slujirea după exemplul lui Hristos a celor de aproape sau de departe este o nouă afirmare a unității și egalității conform dogmei și moralei creștine. «Nu mai este iudeu, nici elin, nu mai este nici rob, nici liber, ci toți sintem una în Hristos Iisus» (Gal. III, 28). «Pentru că toți oamenii sînt egali în fața lui Dumnezeu, fiind cu toți

26. *Scrisoarea lui Pseudo-Barnaba*, XIX, 8, ed. F. X. Funk, vol. 1, p. 92.

27. Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre dragostea lafă de săraci*, 25, P.G. XXXV, col. 889 C.D, 892 A.

28. *Pentru dezarmare și pace. Adunarea Cultelor din România*, 25—26 nov. 1981 București, 1982, p. 194.

29. Sf. Ioan Gură de Aur, *La Scrisoarea I către Timotei*, 4, P.G. LXII, col. 562.

creaturile Lui, trebuie să fie egali și în ordinea socială; principiul egalității trebuie să aibă valoare de lege și în relațiile dintre popoare și națiuni»³⁰.

b) *Intruparea Fiului lui Dumnezeu și Răscumpărarea ca slujire*

Simbolul de credință ne învață că Mintuitorul Hristos «pentru noi oamenii și pentru a noastră mintuire s-a pogorît din ceruri și s-a intrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și s-a făcut om». De aceea noi credem că Intruparea este cea mai adâncă bază dogmatică a slujirii. Intruparea Mintuitorului este manifestarea cea mai accentuată a interesului dumnezeirii pentru omenire și a voinței de slujire reală. «Chip de rob luînd, făcîndu-se asemenea oamenilor și la înfățișare aflîndu-se ca un om, S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte — și încă moarte pe cruce» (Filip. 2, 7—8).

De la nașterea umilă în staulul din Betleem și pînă la sacrificiul de pe crucea Golgotei, viața pămîntească a Mintuitorului nostru poartă pecetea unei nemărginite slujiri în scopul mîntuirii omului. Iisus mergea în întîmpinarea vameșilor și a păcătoșilor, a bolnavilor și oprimaților și mergea pînă acolo «să-și dea viața răscumpărare pentru mulți» (Marcu 10, 45). Nicolae Cabasila ne spune că Domnul nostru Iisus Hristos «n-a voit numai să ne izbăvească de rele, nici n-a privit numai la durerea noastră ca la ceva înrudit, ci și-a însușit și a mutat de la noi la sine durerile noastre». «Nici nu acceptă să fie mijlocitor pentru scăparea noastră de greutate, ci ia totul asupra sa și moare moartea noastră» și «nu a compătimit numai cu nenorocirea noastră, ci a și participat la necazurile noastre»³¹.

Prin jertfa de Răscumpărare am devenit toți mădulare ale lui Hristos, căci El a îmbrăcat condiția noastră umană în întregul ei și s-a jertfit pentru toți în mod egal; astfel Hristos a restaurat umanitatea așezînd-o în El. Prin Intruparea și Jertfa Sa, Iisus Hristos a restabilit omenirea într-o nouă stare de comuniune, stare în care credinciosul a devenit liber să iubească și să slujească pe semenul său, după chipul iubirii și slujirii lui Iisus Hristos³².

Pe acest temelie dogmatic al Intrupării și Răscumpărării «creștinii sînt chemați să fie solidari cu cei din marginea vieții și să devină semne ale iubirii lui Hristos, care a trăit și s-a jertfit pentru toți»³³, sînt chemați să exercite diaconia creștină astăzi, prin participarea în propovăduirea Evangheliei, ajutorarea aproapelui și prezența fidelă în lume.

Creștinul trebuie să socotească pe fiecare om ca pe Hristos și să se socotească egal cu fiecare, pentru că Hristos, asumînd firea noastră prin Intrupare, s-a făcut ipostasul fundamental al tuturor oamenilor. Pe baza Intrupării și Jertfei lui Iisus Hristos stă slujirea tuturor celor pentru care Mintuitorul a venit din cer și s-a făcut om, cum atît de minunat ne

30. † Nestor, Mitropolitul Olteniei, *Dreptul nostru la viață (Jus ad vitam) în lumina Sf. Scripturi, a scrierilor patristice și a tratatelor internaționale contemporane*, în «Allmanah», Viena, XX (1981), p. 140.

31. N. Cabasila, *Despre viața în Hristos*, P.G. 150, col. 673 B.C.D.

32. Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Hristos în viața socială*, în «Ortodoxia», VII (1955), nr. 1, p. 147.

33. Bolez, *Euharistie, Slujite...*, p. 36.

arată Sf. Simeon Noul Teolog : «Hristos a primit să ia asupra Sa fața fiecărui om lipsit și să se smerească pe sine cu fiecare, ca nici unul dintre cei ce cred în El să nu se înalțe împotriva fratelui, ci fiecare, văzînd pe aproapele său, ca pe Dumnezeuul său, să se socotească pe sine atotputernic față de frate, ca față de Făcătorul său ; și să-l primească și să-l cinstească întocmai ca pe Acela, și să-și deșerte toate averile spre slujirea lui, precum și Hristos și-a vărsat sîngele Său pentru mîntuirea noastră»³⁴.

c) *Aspectul comunitar sobornicesc al omului și al Bisericii, Trupul tainic al lui Hristos*

Omul nu-și poate desfășura viața și nici desăvîrși persoana decît în comuniunea sa cu Dumnezeu prin comuniunea de viață cu semenii săi, întrucît, prin natura sa, este o «făptură comunitar sobornicească». Omul, în calitatea lui de creatură după chipul lui Dumnezeu se află într-un dialog cu Dumnezeu prin lume ca persoană cu persoană și deci în relație cu Dumnezeu și cu semenii împreună cu care poartă același chip divin³⁵. Sf. Vasile cel Mare spune : «Cine nu știe că omul este o ființă blindă și sociabilă, nu singuratică și sălbatică ? Nimic nu e așa de propriu firii noastre, ca a fi în comuniune unii cu alții»³⁶. Nimeni nu își este sieși suficient, nimeni nu poate să-și realizeze integral ființa și viața după chipul lui Hristos decît în comuniunea sa cu semenii. «Comuniunea umană sau «koinonia» se bazează pe faptul că, deși persoanele umane se deosebesc între ele, toluși poartă împreună o unică fire sau o fire comună» (cf. Fapte 17, 26)³⁷.

Ăceastă capacitate fundamentală și tendință de a realiza comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii este un dat ființial al omului, în calitatea lui de chip al Creatorului.

Aspectul comunitar-sobornicesc al ființei și existenței umane implică responsabilitatea și coresponsabilitatea fiecăruia în parte. Acestea își găsesc forma concretă de manifestare în slujire. Aproapele nostru intrînd în comuniune cu Hristos prin participarea la viața Trupului său tainic nu mai este un individ detașat, ci el formează un singur trup cu toți ceilalți oameni, membri ai Bisericii. Legătura între Hristos și Biserica sa și dintre membrii laolaltă în Hristos, este o legătură de iubire și slujire³⁸.

«Dragostea ți-l arată pe aproapele ca pe un alt eu. Ea te învață să te bucuri de bucuriile sale ca de ale tale și să-i suportți durerile ca pe ale tale. Dragostea adună mulți într-un singur trup și le transformă inimile în tot atîtea locașuri ale Duhului»³⁹. Dar această solidaritate în

34. Sf. Simeon Noul Teolog, *Cele 225 de căpete teologice și practice*, 96, în «Filocalia», vol. VI, trad. în rom. de Pr. Prof. D. Stăniloae, București, 1977, p. 94.

35. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Chipul lui Dumnezeu și responsabilitatea lui în lume* în «Ortodoxia», XXV (1973), nr. 3, p. 353.

36. Sf. Vasile cel Mare, *Reguli Marii*, III, 4. Răspuns, P.G. XXXI, col. 917 A.

37. Pr. Lector D. Radu, *Aspectul comunitar sobornicesc al mîntuirii*, în «Ortodoxia», XXVI (1974), nr. 1, p. 101.

38. Idem, *Spiritualitate și slujire la Sf. Trei Ierarhi...*, p. 187.

39. Sf. Ioan Gură de Aur, *De perfecta caritate*, P.G. LVI, col. 28.

slujirea creștină este posibilă numai în Biserică, ea fiind comuniunea celor ce participă la existența lui Dumnezeu, prin Hristos în Duhul Sfânt.

Mintuirea nu e posibilă în izolare sau în afara Bisericii, ci numai în Biserică care este «mijlocul pur și incoruptibil unde se atinge unirea cu Dumnezeu»⁴⁰. Biserica fiind Trupul tainic al Domnului, continuă viața și activitatea Mintuitorului, prelungește slujirea sa pînă ce se va realiza mintuirea subiectivă a tuturor. Credincioșii fiind adunați în Biserică sînt adunați în Hristos. Unirea noastră cu Hristos în Biserică se realizează în viața sacramentală căci «în Biserică, prin Taine, natura noastră intră în unire cu natura divină, în ipostazul Fiului, capul Trupului mistic»⁴¹. Taina Trupului și Singelui unește ființa noastră cu Hristos și, în același timp, cu toate membrele Bisericii. Și intrucît credincioșii poartă prin Euharistie Trupul și Singele Domnului în ființa lor, devin egali între ei și înaintea lui Dumnezeu. Aceasta trebuie să-i determine la slujire reciprocă, la comuniune prin iubire. Credincioșii, în calitate de mădulare ale Trupului tainic al lui Hristos, care este Biserica, intrucît sînt ființe omenesti reale, trebuie să trăiască în comunitate cu toți oamenii pe planurile multiple ale existenței concrete⁴².

În comunitatea sobornicească a Bisericii, oamenii nu sînt numai uniți și egali în Iisus Hristos, ci și solidari și împreună responsabili în dezvoltarea și soarta tuturor celorlalți oameni, înși și popoare, care sînt mădulare ale Trupului lui Hristos. Fiecare dintre ele sînt solidare și responsabile de soarta celorlalți mădulare și a trupului întreg, că dacă unul suferă toți suferă, și dacă unul se bucură toți se bucură. Deci, între viața lor spirituală și slujirea lor în cadrul societății trebuie să fie o legătură organică și firească; viața lor în Hristos trebuie să fie o «liturghie după liturghie», o slujire a lui Dumnezeu prin slujirea oamenilor «atita vreme cît lumea rămîne cîmpul de activitate a Bisericii»⁴³.

În acest fel, Biserica, prin Iisus Hristos, se justifică ca instituție divino-umană de slujire a omului — aici și acum — pentru mintuire, ca loc de exercitare a diaconiei creștine în lumea contemporană.

Lumea, operă a lui Dumnezeu, e iubită de Dumnezeu atît de mult pînă la jertfirea Fiului Său (Ioan 3, 16). În acest duh, slujirea autentică trebuie să semnifice aceeași slujire a creștinului ca a lui Hristos, participare la viața lumii. Mintuitorul ne recomandă slujirea, arătînd că împărăția sa o dobîndim prin slujire. «Oricine voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie» (Marcu 8, 34). A urma pe Mintuitorul înseamnă a pune sufletul pentru fratele nostru (Ioan 15, 13), înseamnă a sluji omul cum l-a siujit El. «Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru» (Luca 17, 21), este o consecință a slujirii oamenilor și a Evangheliei lui Iisus Hristos.

Aspectele concrete ale slujirii sînt ilustrate în «roadele Duhului» despre care vorbește Sf. Apostol Pavel, scriînd Galatenilor: «Iar rodul

40. V. Lossky, *Essai sur la Théologie Mystique de l'Eglise d'Orient*, Aubier, 1944 p. 151. 41. *Ibidem*, p. 179.

42. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Comunitatea prin iubire*, în «*Orthodoxia*», XV (1962), nr. 1, p. 55. 43. *Antonie Plămădeală, op. cit.*, p. 592—593.

duhului este dragoste, bucurie, pace, îndelungă răbdare, bunătațe, face-re de bine, credință, blîndețe, înfrinare, curăție...» (Gal., 5, 22—23). Su-jirea e rodnică. O slujire fără roade în lumea contemporană e slujire sterilă, de neconcepț. De aceea, Biserica, sacrament al lui Hristos, tre-buie să iie alături, cu devotament și spirit de jertfire, de cei ce luptă pentru a-și dobîndi dreptul de viață, la libertate și la demnitate, promo-vînd valorile slujirii proclamate de Iisus Hristos, care a adus pace și iubire, a dărîmat peretele vrajbei (Efes. 2, 15) și astfel reduce diversită-țile și opozițiile umanității.

Iubirea e primul rod, care trebuie să hrănească viața lumii actuale. Unde se arată iubirea încetează egoismul. Suflul se deschide «luminii neînserate a Iubirii divine» pentru a o transmite și altora pentru a ve-dea în orice om un frate, pentru a sluji. Pe semenul nostru trebuie să-l slujim cu iubirea și slujirea pe care a datorăm lui Hristos. Aproapele este mai mare decît altarul din Biserica pe care se jertfește Hristos eu-haristic, căci altarul de piatră este sfințit de Trupul lui Hristos, iar aproapele este el însuși, într-un anumit chip, Hristos. «Cinstim pe cel dintii, subliniază Sf. Ioan Gură de Aur, pentru că primește Trupul lui Hristos, dar pe acesta care este însuși Trupului lui Hristos, îl acoperim de rușine și dispreț, cînd trece»⁴⁴. Porunca iubirii, față de aproapele se referă la toți oamenii din lume, indiferent de rasă, religie sau neam, pen-tru că Hristos însuși se află în fiecare semen, pe care trebuie să-l slu-jim ca pe Hristos.

Bucuria se naște din dragoste, din slujire, e dorul binelui săvîrșit și împărtășit. Sf. Pavel spune: «mai fericit este a da decît a lua» (Fapte 20, 35), cuvinte din care rezultă că e vorba de o bucurie a dăruirii, care este o manifestare concretă a diaconiei creștine astăzi și care ne aseamănă cu Dumnezeu de la care vine toată darea cea bună și tot darul de-săvîrșit» (Iacob 1, 17).

Pacea pe care o evocă Sf. Pavel e armonie divină din însăși viața Sfintei Treimi pe care o cîștigi numai cînd te afli în dialogul iubirii slu-jitoare. Deci «pacea e o afirmare a vieții în comunitate»⁴⁵. Fericitul Au-gustin, referindu-se la slujirea păcii, afirmă: «Este o mai mare glorie să ucizi războiul prin cuvînt decît oamenii prin sabie și să obții pacea prin pace, și nu prin război»⁴⁶.

Rod al duhului slujirii este și *dreptatea* ca atitudine dinamică față de orice instituție din lume și ca afirmare a progresului spiritual, moral, economic. Dreptatea și pacea sint inseparabile, de aceea datorita Bisericii astăzi este «urgentarea analizării structurilor sociale nedrepte pentru a se arăta modul lichidării lor. Conferința Bisericilor Europene în ultima ei ședință a declarat că vrea să-și îndeplinească mandatul so-lidarizîndu-se cu aceia care luptă pentru dreptate socială...că fiecare om are dreptul fundamental într-o structură socială dreaptă»⁴⁷.

44. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XX la Epistola către Romani*, P.G. LX, col. 595.

45. *The preservation, promotion and renewal of peace*, A memorandum of the Evangelical Church in Germany, în «EKD Bulletin», Heidelberg, octombrie 1981, p. 36.

46. Fer. Augustin, *Epistola CCXXIX*, P.L. XXXIII, col. 1019.

47. Dr. Arpad Pentek, *Prin lucrarea Duhului Sfînt, liber pentru slujirea lumii*, în «Studii Teologice», XXX (1979), nr. 5—10, p. 739.

Credința în adevărul întreg este real slujitoare. Credința în Dumnezeu nu se separă de încrederea în om, are menirea de a fi punte de comuniune între mine și semenul meu. Acesta este un fapt esențial vieții și progresului înțelegerii între oameni și națiuni. Prin credință creștinul participă la trăirea lui Dumnezeu în viața creștină și umană în general. Credința fiind «un proces dinamic de viață în Hristos»⁴⁸ trebuie să se concretizeze în fapte bune de slujire a lui Dumnezeu prin slujirea oamenilor. Cel ce trăiește dinamic credința, acela participă cu toată energia și capacitatea la acțiunile pe care societatea contemporană le întreprinde.

Bunătatea, blindețea și curățenia morală sînt tot forme ale slujirii în lumea contemporană. Prin ele învăluim și iradiem pe aproapele nostru. Bunătatea și blindețea sînt atribute ale omului nou care slujește lumii; ele se transmit ca lumina soarelui, ca mireasma unei flori și pot face mult bine. «Puritatea inimii constă în nimicirea omului celui vechi și ridicarea celui nou»⁴⁹ care poate sluji, astfel, cu maximă eficiență în lumea actuală.

Infrînarea de la lăcomie, abuz, zgîrcenie, ură, minie, de la orice poftă egoistă, este prin ea însăși o putere slujitoare, putere de a birui păcatul în formele lui individuale și colective. Cu cât omul duce o viață mai infrînată, luptînd împotriva pasiunilor egoiste, cu atît este mai mort pentru sine și începe să trăiască pentru Dumnezeu, să se dăruiască în iubire tuturor acelorora pentru care s-a jertfit Hristos, pe lemnul crucii. Poți sluji cu adevărat lumii, atunci cînd nu cauți voia ta, ci te înscrii în planul pe care Dumnezeu îl are cu lumea. După cum Iisus împlinea prin Întrupare voia Tatălui și prin aceasta îi servea pe oameni, tot astfel se întîmplă și în slujirea creștină. Cele două slujiri, slujirea lui Dumnezeu și slujirea oamenilor se întrepătrund și se intercondiționează și sînt unite într-o unică responsabilitate umană⁵⁰.

Toate aceste roade ale duhului: iubirea, bucuria, pacea, dreptatea, credința, curăția, infrînarea, înțelese ca mișcare de iubire pentru frumusețea, pentru calitatea vieții, în duhul creștin al Filocaliei, sînt căi de slujire a creștinilor astăzi cînd Biserica trebuie să transmită viața lui Hristos «unei lumi sfîșiată de certuri și disensiuni, umbrîță de rău și păcat, puțin mai deznădăjduită în fiecare zi, unei lumi în care cuvintele «dragoste», «bucurie», «pace» au fost golate de substanță și nu mai reprezintă nimic concret, iar lipsa de umanitate a omului față de om strigă departe»⁵¹. Cînd creștinul devine o ființă structurată în mod unitar prin virtuți atunci slujește mai bine, mai jertfelnic, mai ziditor, după chipul Domnului Iisus, fiindcă înțelege că iubirea, ca totalitate a virtuților și slujirea, ca manifestare concretă a iubirii, trebuie să aibă nu numai o

48. Diac. Asist. I. Bria, *Sensul activ al credinței creștine*, în «*Ortodoxia*», XXI (1969), nr. 2, p. 229.

49. Sf. Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut*, trad. rom. de Nicodim Ionită, Chișinău, 1937, p. 23.

50. † Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 595.

51. *Bisericiile ortodoxe și viitoarea Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor «Iisus Hristos — viața lumii»*, în «*Epispepsis*» nr. 267 din 15 februarie 1982, p. 9—13, trad. în rom. de Anca Manolache, în «*Mitropolia Banatului*», XXXIII (1983), nr. 1—2, p. 12.

adresă verticală, ci și una orizontală, unificatoare. Prin aceasta Duhul unește pe un om cu altul. Duhul lucrează în comunitatea sobornicească a Bisericii, deci slujirea creștină ține de ființa Bisericii, se oficiază mai eficient în și prin Biserică care este prin natura ei viața dumnezeiască extinsă din Trupul lui Hristos în credincioși.

Biserica, Trupul lui Hristos, fiind plină de Hristos, continuă slujirea sa. Numai în slujire poate fi înțeleasă «lupta creștinului sau a Bisericii; ea luptă împotriva întinericului, a răului, manifestat ca nedreptate, ca egoism, ca trufie, ca poftă de stăpânire, ca lăcomie nemăsurată, ca ură între oameni, ea luptă pentru ridicarea vieții omenești, pentru ridicarea omului»⁵².

Structura comunitară a epocii în care trăim determină pe fiecare om să-și îndrepte activitatea spre servirea binelui tuturor semenilor săi. Astfel, activitatea fiecăruia devine o slujire reală. Cu atât mai mult Biserica care are temelia ei în slujirea Mîntuitorului.

Biserica și credincioșii în calitate de mădule ale Trupului tainic, au datoria să practice «o terapie a lumii bolnave» și să exercite «un serviciu de tămăduire axat nu numai pe indivizi, ci la fel pe viața socio-economică și politică a lumii». Trebuie să ia atitudine fermă contra nedreptății, opresiunii, contra refuzului de a acorda tuturor libertatea și demnitatea, contra torturii și detenției fără judecată, contra violării drepturilor omului și să se străduiască ca fiecare să poată trăi o viață demnă de o ființă umană». Aceasta este filantropia și diaconia pe care Biserica și credincioșii ei trebuie să o adopte, în vremea noastră, la nevoile obștești, cu discernămint, sensibilitate și imaginație creatoare⁵³, și să participe la formarea omului nou, al omului dreptății și cinstei, a făuritorului de bunuri materiale și spirituale.

Pentru crearea noii ordini economice și politice internaționale este nevoie de o diaconie socială structurală, cu care Bisericile sînt datoare să sprijine, de pe pozițiile lor și cu mijloacele lor specifice, eforturile popoarelor de a crea structuri sociale, economice, politice și culturale, naționale și internaționale, care să asigure dezvoltarea rapidă și echitabilă a fiecărui popor și a omenirii întregi. Lucrul acesta îl fac cultele din țara noastră prin întreaga propovăduire și viața lor religioasă, prin ecumenismul local, ca și prin activitatea desfășurată în F.D.U.S. Aceasta o fac cu convingerea fermă că «graiul faptelor este mai expresiv și mai convingător decît cuvintele care se desprind de pe buze, fără a angaja inima și voința»⁵⁴.

Pentru ca Iisus Hristos să devină «viața lumii» trebuie ca noi să fim deschși atît pentru puterea lui Dumnezeu care tămăduiește și mintuiește cît și lumii cu care să ne identificăm prin fapte inspirate de dragoste și de dăruire de sine. Creștinii au datoria să transmită Evanghelia în cuvînt și faptă, să învețe, să primească mărturisirea necazurilor, să ajute, să conducă, să asculte, să folosească fiecare darurile pentru zidirea Biseri-

52. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Servire și proexistență...*, p. 1026.

53. *Bisericile ortodoxe și viitoarea Adunare generală a C.E.B.*, p. 17-18.

54. Pr. Prof. D. Abrudan, *Spiritul ecumenist, realitate vădită în relațiile dintre bisericile din țara noastră*, în «Îndrumător bisericesc», Sibiu, 1981, p. 80.

cii și în slujirea lumii către care Biserica este trimisă și în acest fel, «vor aduce în lume o pregustare a bucuriei a a măririi lui Dumnezeu»⁵⁵.

În Conferința privind «Securitatea și cooperarea în Europa și Bisericele» ce a avut loc la Buchow, R.D.G. (27—31 octombrie 1975) s-a constatat că Bisericele ar putea avea un rol extrem de mare în crearea unei atmosfere demne de încredere⁵⁶. La «Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace», desfășurată în zilele de 25 și 26 noiembrie 1981 la Institutul teologic de grad universitar din București, un teolog ortodox a afirmat: «Bisericele sînt datoare lumii și oamenilor prin promovarea încrederii între oameni și popoare»⁵⁷. Deci, creștinii au datoria sfîntă să slujească astăzi în Biserică și lume, călăuzindu-și și susținându-și pașii pe calea păcii, înțelegerii, dragostei și făuririi unei lumi mai bune și mai drepte.

De slujirea lumii în numele lui Hristos și după chipul slujirii lui Hristos răspunde preotul. Organ văzut al Preotului nevăzut «arhiereu în veșnic», el are vocația și responsabilitatea de a promova slujirea creștină în lume și pentru lume. Sacerdoțiul sacramental e responsabil în «diakonia» față de umanitate, în misiunea Bisericii de a sluji omul în mod practic în mediul în care trăiește și muncește⁵⁸, în misiunea Bisericii de a sprijini eforturile de ridicare a nivelului de viață și de împlinire a aspirațiilor spre mai bine ale tuturor, pentru zidirea cea nouă a omului și a lumii.

IV. Responsabilitatea sacerdotală în slujirea creștină actuală

În rugăciunea arhierescă Iisus a spus: «I-am trimis pe ei în lume» (Ioan XVII, 20). Ucenicii erau deja în lume. Și însuși Domnul a venit într-o lume care-i aparținea, care «prin El s-a făcut» (Ioan I, 3). De aici deducem că trimiterea în lume de către Tatăl «trebuie să însemne o anumită asumare și slujire a lumii», adică în condiția ei istorică, în devenirea ei, din sinergia Proniei și libertății, în situațiile ei concrete»⁵⁹. Iisus Hristos a asumat realitatea dată, așa cum era ea: timpul, patria, cetatea, evenimente, stări religioase, sociale, naturale, bucurii, păcate, suferințe de tot felul și a dezlegat situațiile «de aici și acum» în lumina adevărului veșnic.

Tot așa și slujirea și existența pentru alții este necesară să se manifeste astăzi, de aceasta fiind responsabili slujitorii instituți. «Prezența lor amintește comunității dependența Bisericii față de Iisus Hristos, care este izvorul misiunii ei»⁶⁰. Preotul nu-și poate îndeplini vocația în izolare decît în și pentru comunitate. Cu toate că nu propovăduiește o învățătură a sa ci una revelată, preotul este dator să țină seama de nivelul împrejurărilor, de năzuințele sufletești ale oamenilor, de legătura direc-

55. Botez, *Euharistic, Slujire...*, p. 39.

56. Dr. Arpad Pentek, *op. cit.*, p. 739.

57. *Pentru dezarmare și pace...*, p. 134.

58. † Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Teologia în slujba vieții*, în «Studii Teologice», XX (1968), nr. 5—6, p. 335.

59. Pr. Prof. Const. Galeriu, *art. cit.*, p. 750.

60. Botez, *Euharistic, Slujire...*, p. 42.

tă cu realitățile care-l înconjoară. Preotul, organ văzut al lui Hristos, asumă responsabilitatea lui în lume și slujește concret, în condițiile date de timpul, specificul local, tradiții și context social, structuri și stări sociale, morale, de tot felul, mentalități, aspirații și nevoi. Răspunzând de frumusețea spirituală a comunității creștine ca Biserică, preotul exercită o slujire ce are ca țintă supremă ridicarea întregului popor dreptmăritor la sfințirea îndumnezeitoare a lui Hristos (Efes. 4, 11—16).

Viața preotului trebuie să fie un centru de energie spirituală care își extinde razele înnoirii peste întreaga viață a obștei de creștini, încredințate lui. Între măreția slujirii, preoțești și măsura responsabilității e o relație directă (Evr. 3, 17; I Petru 5, 4). Sacerdoțiul lui Hristos fiind încredințat preoților creștini în vederea mântuirii, slujirii preoțești îi revine o gravă responsabilitate în orice timp și loc. Preotul va trebui să folosească toate mijloacele eficiente, astăzi cind viața socială primește noi înfăptuiri și cind exigențele spiritului omenesc au devenit mai subtile și mai rafinate. El trebuie să-i îndrume pe creștini la o activitate pozitivă în lume și să afirme relațiile umanitare între membrii societății, să fie un mărturisitor al lui Hristos, slujind lumea ca un cetățean conștient, să descopere în fiecare om chipul lui Hristos, să fie un mic mîntuitor pentru fiecare om. «Dacă prin ierarhii și preoții Bisericii se exercită în continuare arhieria lui Hristos, și e operativă starea Lui de jertfă, urmarea ar fi ca ierarhii și preoții Bisericii, ca organe văzute ale Lui, să simtă și ei această durere a lui Hristos, pentru suferințele credincioșilor încredințați lor și în general, pentru oameni, fie că sint suferințe actuale, fie că sint în perspectivă»⁶¹.

Preotul nu poate limita mîntuirea adusă de Hristos la o grijă pentru suflet, fără a se îngriji și de apărarea vieții trupesti a credincioșilor, deoarece însuși sufletul este legat de trup și de viața de pe pămînt prin nenumărate fire. Preotul trebuie să slujească credincioșilor, să-i ajute a-și lucra mîntuirile lor subiective în condiții optime⁶². Mîntuirile subiective lucrîndu-se aici pe pămînt, credincioșii nu pot fi desprînși de circumstanțele de loc, de timp și mod. Deci, slujirea preoției nu poate ignora aceste realități obiective, dacă nu vrea să ignore însăși slujirea Domnului nostru Iisus Hristos. «Preotul, de cîte ori își privește crucea pe care o poartă pe piept, trebuie să se gîndească la jertfa lui Hristos pentru mîntuirea păstoriiilor săi»⁶³ și la jertfa la care este chemat el pentru ei, în situațiile concrete ale vieții.

Preoția Bisericii trebuie să se coboare și în viltoarea greutăților de toate zilele, iar învățătura să fie legată de viață. Preoții sint chemați astăzi, mai mult ca oricînd să răspundă de problemele noi, pe care societatea, în continuă schimbare, le ridică pentru credincioșii Bisericii lui Hristos, încredințată lor spre păstorie. Pentru îndeplinirea acestei chemări și răspunderi, ei au datoria să promoveze apostolatul mirenilor și să utilizeze acest instrument prețios în tot lucrul bun din Biserică

61. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos Arhieru în veac...*, p. 230.

62. Prof. N. Chitescu, *Sinteză asupra dogmei soteriologice privită interconfesional*, în «*Orthodoxia*», XI (1959), nr. 2, p. 97.

63. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos Arhieru în veac...*, p. 230.

pentru sporirea credinței și dragostei între oameni, și pentru realizarea marilor deziderate ale clipei de față.

Preoția fiind o participare la lucrarea tainică a lui Hristos în lume, preotul, cu convingerea fermă că slujirea lui Dumnezeu se validează, se verifică prin slujirea oamenilor, trebuie să fie deopotrivă deschis lui Dumnezeu, credincioșilor și societății în care își duce existența Biserica și membrii ei, într-o atitudine de slujire multilaterală în iubire. Preotul creștin are responsabilitatea de a educa pe credincioșii săi în spiritul dragostei de Dumnezeu și de oameni, al respectului și încrederii unora față de alții, de a intensifica relațiile interconfesionale și interumane, în vederea slujirii creștine a omului de azi, a sprijinirii idealurilor sale de dreptate, libertate și bunăstare. Biserica Ortodoxă Română prin delegații ei, e prezentă activ și dinamic la toate întrunirile ecumenice internaționale pentru pace, ca o Biserică ce înțelege că responsabilitatea ei în slujirea creștină actuală este «să mijlocească între Iisus Hristos și lume și să ofere lumii viața lui Hristos pentru ca aceasta să aibă viață»⁶⁴.

Biserica creștină, prin preoția ei, propovăduind dreptatea și egalitatea, care reprezintă condițiile păcii, nu rămâne străină de principiile noii ordini economice mondiale, că: buna înțelegere, colaborare, respectul, ajutorul reciproc și celelalte, ridicându-se astfel deasupra tuturor deosebirilor și antagonismelor de orice fel care separă popoarele. Preoția Bisericii creștine trebuie să se simtă astăzi responsabilă pentru propășirea lumii, pentru desființarea cauzelor ce generează mizeria și nefericirea omului și să sprijine mișcările care se străduiesc să schimbe structurile sociale, economice, coloniale ale prindurii vechi, să contribuie la eliberarea omului de sub robia omului, pentru o societate mai nouă și mai promițătoare. Aceste probleme au fost dezbătute în 1966 la Geneva, în ședința Comitetului «Biserica și Societatea», care a constatat că «Biserica trebuie să se întoarcă cu toată credința și iubirea spre lume, să caute metoda unei mărturii creștine «fără uniformă», sub forma «unei mărturii lumesti». Această slujire se naște din solidaritatea lui Hristos cu lumea și «nu cunoaște nici pretenții și nici ambiții lumesti»⁶⁵.

Lucrarea sacerdotală în slujirea creștină actuală e responsabilă de soluționarea problemelor, care frământă omenirea, prin tratative reciproce, de formarea unui «etos» nou, internațional, just, echitabil care să stea la baza înțelegerilor. Biserica, «pătrunsă de o răspundere maximă pentru soarta și viitorul popoarelor, a păcii mondiale» contribuie prin preoții săi, la formarea unei conștiințe noi tocmai prin «teologia slujirii»⁶⁶.

Responsabilitatea preotului este să stimuleze și să reconforteze aspirațiile credincioșilor pentru o viață națională liberă, pentru o viață socială mai dreaptă. În acest scop preotul trebuie să însuflească în enoriașii săi spiritul patriotic. «Poziția noastră ca preoți ne cere să întărim sentimentul de dragoste față de patrie, să-l prețuim și să-i sporim conținutul

64. *Bisericile ortodoxe și viitoarea Adunare generală a C.E.B.*, p. 12.

65. Prof. Dr. Arpad Pentek, *art. cit.*, p. 73.

66. *Pentru dezarmare și pace* (Din cuvîntul P. C. Pr. Prof. Dr. D. Radu), p. 194.

valoric prin cuvintele și faptele noastre în conștiința creștină și cetățenească a credincioșilor noștri»⁶⁷.

Pentru a stimula slujirea creștină în lume preotul are înalta datorie să arate că nimic nu îi scuză pe creștini să absenteze din perioada istorică și din mijlocul poporului în care trăiesc. Aceasta datorie sacerdotală include în ea glas de istorie și conștiință creștină: «Datoria aceasta îi revine preoțimii noastre pe linia unei tradiții a Bisericii Ortodoxe Române, care de-a lungul veacurilor a sprijinit lupta poporului român pentru libertate, egalitate, unitate spirituală și națională și o viață mai bună»⁶⁸.

Responsabilitatea preotului în slujirea creștină astăzi se exprimă și prin a-i învăța pe creștini să asculte de legile țării. Indemnul Sf. Apostol Pavel către Tit este normativ: «Adu-le aminte să se supună stăpînirilor și dregătorilor, să asculte, să fie gata la orice lucru bun» (Tit 3, 1).

În lumina responsabilității sale pentru slujirea lumii de către creștini preotul va căuta să-i convingă pe aceștia din urmă că «pentru a transmite efectiv lumii viața lui Hristos, trebuie să începem prin a duce o viață de credință reînnoită și de disciplină în supunere față de voința lui Dumnezeu. Pentru a tămădui pe alții, creștinii trebuie să fie tămăduitori disciplinați. Trebuie să ucidem pe vechiul Adam și să îmbrăcăm omul nou în Hristos»⁶⁹.

În vederea unei slujiri eficiente a creștinilor în lumea contemporană preoții au chemarea și răspunderea să sprijine în toată lucrarea lor pastorală comandamentele vremii, prin convorbiri cu credincioșii, prin predici și cateheze în care să le arate că Dumnezeu ne cheamă să înfăptuim «o solidaritate concretă, trăită, solidaritate concepută drept tradiția ineluctabilă a istoriei noastre contemporane»⁷⁰. Afirmându-se ca sprijinitori responsabili ai păcii, propovăduitori ai iubirii de oameni și ai înfrățirii tuturor, preoții noștri care sînt, în același timp cetățeni devotați ai țării vor avea conștiința împăcată că slujesc astfel și Evanghelia și propriul lor popor și umanitatea întreagă, ale cărei năzuințe sînt pacea și viața, libertatea și liniștea, bunăstarea și progresul material și spiritual.

În expunerea care a marcat deschiderea lucrărilor Adunării Cultelor din România pentru dezarmare și pace, Prea Fericitul Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a afirmat: «Avem privirile noastre ațintite spre înălțimile cerului, dar noi trăim acum pe acest pămînt pe care-l iubim, și nimic din ceea ce este bun pămîntesc binecuvîntat de Dumnezeu nu este disprețuit de noi. Viața aceasta este cel mai mare dar dumnezeiesc făcut omului. Chiar mării apologeți ai bucuriei vieții din cealaltă lume nu șovăiesc să arate cinstire pentru viața actuală. Oricît de frumos și atrăgător ar fi paradisul, spune un gînditor modern, omul

67. Pr. Nicolae Călnănuș, *Iubirea patriei de la amvonul Bisericii*, în «In drumătorul pastoral», Arhiep. Bucureștilor, 1981, p. 19.

68. Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *Conduita patriotică și cetățenească*, în «Mitropolia Banatului», XXVIII (1978), nr. 4—6, p. 195.

69. *Bisericiile ortodoxe și viitoarea Adunare generală a C.E.B.*, p. 13.

70. *Chemarea lui Dumnezeu la solidaritate — creștinii pentru pace, dreptate și libertate*, referat prezentat de Rev. Dr. Richard Andriamanjato la cea de a V-a Adunare generală a C.C.P. la Praga, 22—27 iunie 1978.

caută să ajungă în el cât mai tirziu. Astfel, bucuria de a trăi dă vieții noastre un sens dumnezeiesc; avem viață ca și Dumnezeu. De aceea datorită sintem să o păzim ca pe un bun dumnezeiesc»⁷¹.

În acest context, preotul trebuie să fie angajat cu întreaga sa ființă în lupta pentru binele poporului din care face parte, în lupta pentru viața patriei sale, în lupta pentru apărarea păcii pe pământ. Ca slujitor al lui Dumnezeu către oameni, dar și ca slujitor al oamenilor, susținând înclinarea lor către Dumnezeu preotul are responsabilitatea supremă și permanentă de a contribui la înfăptuirea în solidaritate a unei lumi mai bune și mai drepte, a unui climat general-uman, social și moral, capabil de a asigura dreptul la viață al tuturor ființelor umane.

Aceasta însoamnă să fii preotul devotat și responsabil în slujirea creștină astăzi, când voim să afirmăm că în Biserică și prin Biserică «în mănunchiul tuturor inițiativelor și tuturor eforturilor pentru a schimba pământul, Iisus Hristos se afirmă ca adevărata Viață a lumii»⁷².

TRĂIREA ȘI MĂRTURISIREA CREȘTINĂ CA IZVOR AL PREDICII

Pr. drd. SANDI MEHEDINȚU

Singură religia creștină a rinduit între Dumnezeu și om un raport de filiație, ca de la părinte la fiii săi, raport ce necesită o continuă supraveghere, îndrumare, dar și o răspundere a credincioșilor în fața lui Dumnezeu. Aceste acțiuni presupun o lucrare educativă cu un scop ultim. Din acest punct de vedere este gândită orice concepție pedagogică. Tot asemenea și educația creștină; ea are ca scop ultim continua îndrumare și călăuzire a credincioșilor spre un singur scop și anume trăirea cu adevărat creștină, pentru realizarea unicului scop al credincioșilor în această lume: *mîntuirea sufletelor* (απολύτρωσις) *din noianul păcatelor*, mîntuire ce se dobîndește în și prin Biserică.

Intemeiată de Dumnezeu-Fiul pe cruce, Biserica creștină propovăduiește o învățătură mîntuitoare desăvîrșită, ea fiind descoperirea lui Dumnezeu însuși prin patriarhii și prorocii Vechiului Testament și, mai pe urmă, făcută nouă cunoscută de însuși Logosul cel veșnic, Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos (Evr., 1, 1--3).

Ca mijloace necesare realizării acestui scop — mîntuirea — creștinismul are la îndemînă cuvîntul lui Dumnezeu descoperit în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție și păstrat în Biserică, singura depozitară și interpretă infailibilă a acestuia, pe care-l propovăduiește fără încetare o preoție ierarhică instituită anume de Mîntuitorul Hristos și investită de Duhul Sfînt, care viază în Biserică, cu putere duhovnicească de a duce la bun sfîrșit misiunea încredințată ei de către Arhiereu cel Mare și anume de a învăța, sfinți și păstori pe credincioșii Săi, spre mîntuirea acestora. Același scop îl are și cultul sacramental în centrul căruia se află Sfînta Euharistie, în care însuși Mîntuitorul este prezent și prin care

71. Pentru dezarmare și pace..., p. 42.

72. J. M. R. Tillard, *Jésus Christ, Vie du monde...*, p. 344.

Sfântul Duh face din fiecare credincios un mădular al Trupului tainic al lui Hristos, care este Biserica (Col., 1, 12—22).

Dar pentru ca Biserica să poată să-și desfășoare activitatea, să-și atingă scopul — mintuirea credincioșilor ei, este necesar, în primul rând, să dispună de o ierarhie bisericească, cu un înalt nivel intelectual și, mai ales, cu o viață duhovnicească personală care să tindă mereu spre desăvârșire.

Membrii ierarhiei au datoria de a învăța sau predica, de a sfinți și de a conduce sau păstori pe credincioșii Mântuitorului; și trebuie să fie conștienți mereu de mărtașă, dar și dificila misiune pe care o au de îndeplinit în lumea în care trăiesc. Pe primul plan, pentru Apostoli s-a aflat misiunea învățătoarească, predicatorială sau catehetică: «Mergind, învățați toate neamurile, botezându-le și învățându-le să păzească toate câte am poruncit vouă» (Matei 28, 19—20).

Ca urmași direcți ai Apostolilor, membrii ierarhiei bisericești de azi, au de îndeplinit aceeași misiune sfântă ca și Apostolii, misiune mereu actuală, mergând și învățând, sfințind și duhovnicind. Pentru a îndeplini prima funcțiune însă, este necesar a predica cu mult zel, a face o predică generatoare de credință în Hristos, o predică care să edifice (οἰκοδομῆν, οἰκοδομῆν) și să determine pe credincioși să înțeleagă răspunderea covârșitoare pe care și-au luat-o prin Botez, pentru că în zilele noastre se simte din ce în ce mai mult nevoia ca preotul să catehizeze și să predice pentru a face cunoscut acest adevăr tuturor acelor care s-au «imbrăcat cu Hristos» prin Sfântul Botez. Necesitatea predicii și misiunii creștine în acest sens este precizată și de Sfântul apostol Pavel prin cuvintele: «Oricine va chema numele Domnului, se va mântui. Dar cum vor chema pe Cel în care n-au crezut? Și cum vor crede în Cel despre care n-au auzit? Și cum vor auzi fără propovăduitori? Și cum vor propovădui, de nu se vor trimite? Deci credința este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Dumnezeu» (Rom. 10, 13—17). Cei care «se vor trimite» sînt înșiși membrii preoției sacramentale (episcopi, preoți și diaconi), după o îndelungată și temeinică pregătire. Capul suprem al Bisericii (Col., 1, 18) și Mai-marele păstorilor (I Petru 5, 4) le-a încredințat misiunea specială de a-l continua, pînă la a doua Sa venire, opera soteriologică, pentru care S-a întrupat, a propovăduit, a pățimit, a murit pe Cruce, a fost îngropat, a înviat și S-a înălțat cu trupul la Dumnezeu-Tatăl.

Slujirea preoțească își are izvorul în voința și lucrarea specială a lui Dumnezeu și nicidecum în inițiativa sau hotărîrea obștii credincioșilor, după cum învăță cei care admit doar «preoția universală» și cred că Sfintele Taine ar putea fi săvîrșite și de laici, iar predicatorii ai Cuvîntului lui Dumnezeu sînt toți care iau Biblia în mînă. Așadar, preotul care predică, trebuie să aibă mai întîi o vocație spre slujirea celor sfinte și ținîndu-se cont de acest factor esențial în pastorație, pe lîngă buna pregătire intelectual-teologică și pastorală, are nevoie de o bună cunoaștere a Sfintei Scripturi, a Sfintei Tradiții ca și de o temeinică cultură. Toate acestea trebuie armonizate cu viața, cu o *trăire personală creștină*, ca astfel să se poată echilibra și trece cu cît mai mult succes peste cele două neajunsuri care-l urmăresc de-a lungul întregii sale misiuni: formalismul și ritualismul. Prin formalism se înțelege o slujire

indeplinită în mod mecanic, iar prin ritualism, înțelegem săvîrșirea cultului fără o convingere, fără căldură, fără un fior sfînt sau o adeziune interioară, fără sentimentul de evlavie, de emoție sfîntă, de înălțare care face din cult un act sacru, o rugăciune, un gînd și o simțire îndreptate spre Dumnezeu, într-o comunicare continuă cu El. Un alt aspect care diminuează și chiar anulează uneori scopul misiunii preoțești este nepotrivirea dintre cuvîntul și fapta preotului, dezmințirea predicii prin viața personală, trăirea în indiferență morală sau chiar în păcatele lumii, o lipsă totală a unei vieți religios-morale.

De aceea, a vorbi despre trăire ca izvor al predicii însemnează a vorbi despre viața bună a preotului predicator, ca punct important de sprijin al Cuvîntului lui Dumnezeu.

De altfel, trăirea ca izvor al predicii mai presupune și alte puncte de sprijin ca : rugăciunea și spiritul liturgic¹. Este vorba de sinceritatea cu care preotul vedește ceea ce predică, prin viața și existența sa. Această condiție, *a priori*, ce-și are originea în ordinea divină a lucrurilor, se poate dovedi în ordinea umană printr-o observație psihologică foarte simplă. Dacă cineva nu este virtuos, dar predică despre virtute, acestuia îi lipsește forța, negăsind tonul potrivit. Este o predică ce nu edifică, fiindcă nu poate trezi interesul, nu poate lumina mintea, mișca inima și determina voința la faptă creștină. Dimpotrivă, predica ce se sprijină pe trăirea adevărului creștin, pe viața bună, are urmări nespuse de fructuoase pentru ascultătorii săi.

Dar pentru a reuși o asemenea predică, predicatorul trebuie să poată zice sincer : «Urmați-mi mie, așa cum eu urmez lui Hristos» (I Cor., 4, 16), și «ceea ce ați auzit de la mine și m-ați văzut făcînd, după aceasta să viețuiți» (Filip., 4, 9).

Există predicatori care convertesc prin simpla lor apariție. Virtutea și evlavia lor sînt predică înaintea credincioșilor, iar cuvîntul lor este numai o completare, o exercitare văzută a influenței lor. În acest mod Dumnezeu nu se revelează numai prin cuvinte, într-o acțiune, ci într-o existență ; ascultătorii simt că El trăiește și apelurile lui pe care le îndreaptă spre ascultători, învinuirile și binevestirile lui, pătrund în inima și cugetul acestora.

Pentru biruințele Sfîntilor, nu există o altă lămurire. Prin trăirea lor pe urmele lui Hristos, cuvîntul lor era viața lor, fiindcă ei au fost «purători de Hristos». Așa se face că ei au reușit prin predica lor să cucerească popoare întregi pentru Hristos. Logosul-Cuvîntul lui Dumnezeu, nu lucrează decît dacă este viu, viața sfîntă nu se aprinde decît din viață.

Desigur că pe lângă viața bună, preotul predicator trebuie să fie și un om al rugăciunii, fiindcă prin rugăciune el se învrednicește de harul și ajutorul lui Dumnezeu în lucrarea sa predicatorială. Prin rugăciune preotul predicator se află înapoia predicii și Dumnezeu îl susține pe acesta. Cuvîntul este tîlmăcitorul sufletului și sufletul unealta lui Dumnezeu. Aceasta este ordinea. De aceea zice Fericitul Augustin, că înainte de a îndrăzni să urcăm la amvon, să deprindem rugăciunea, căci

1. A. D. Sertillanges, O. P. *Verkünder des Wortes*. Traducere din lb. franceză (*L'Orateur chrétien*), de M. Machlousen, 1936. p. 64—75.

zice acesta : «totdeauna să ne încredem mai mult în Dumnezeu decît în elocința proprie»².

Dar cel mai important punct de sprijin în trăirea preotului predicator și deci în activitatea lui predicatorială este Sfînta Liturghie³. Aceasta este soarele credinței noastre ortodoxe, fiindcă în centrul ei este Sfînta Euharistie și în desfășurarea ei (a Sfîntei Liturghii) are loc, ca un gest sacramental și predica. Acest fapt ne duce cu gîndul la marea însemnătate pe care o are predica, în desfășurarea Sfîntei Liturghii și la însemnătatea Sfîntei Liturghii pentru trăirea preotului ca propovăduitor al Cuvîntului lui Dumnezeu. Succes în propovăduirea Evangheliei are numai preotul a cărui elocință își trage seva din trăirea *evlaviei liturgice* sau din *spiritul liturgic*. Dar ce sînt evlavia și spiritul liturgic ? Sînt semnul indubitabil că întreaga viață a preotului este cuprinsă și se află sub fiorul adîncului mister care se întîmplă în Sfîntul Altar în decursul Sfîntei Liturghii și în care nimeni dintre oameni și nici chiar îngerii, afară de el, preotul propovăduitor, este unicul inițiat.

Însuflețit de spiritul și de evlavia liturgică, preotul se roagă, înainte de a urca în amvon : «Doamne păzește-mă de năzuința de a privi propovăduirea Cuvîntului Tău altcum decît spre slava Ta și mîntuirea sufletelor credincioșilor Tăi. ...Îndepărtează de la mine orice fățărnicie și întărește-mă în convingerea că să nu pierd din vedere că tot harul, ajutorul și mijloacele dăruite mie de Dumnezeiasca Liturghie să-mi fie spre îmbogățirea și fortificarea vieții interioare, ca omul vechi să moară în mine, pentru ca Tu, Hristoase, să poți stăpîni și trăi în locul meu și în activitatea mea de slujitor al Cuvîntului Tău»⁴.

Dar pentru a ajunge ca această evlavie liturgică să dea roade mai este necesar ca preotul să fie un observator sensibil, dotat cu capacitatea de a sesiza și de a analiza viața sufletească a credincioșilor săi, de a pătrunde pe cit îi este cu putință, în sufletul lor pentru a le cunoaște nevoițele duhovnicești, năzuințele sufletești, durerile și păcatele ce le întinează viața. Este necesar deci ca în pastorație preotul să fie un bun cunoscător al sufletului omenesc dar și al complexelor aspecte ale vieții bisericesti, pentru a-și întocmi o predică bună. Pentru a cunoaște viața sufletească, pentru a înțelege și pătrunde în sufletul credincioșilor, pe care nimeni altcineva nu-l poate deschide decît duhovnicul și a găsi soluții și rezolvări la problemele și chinurile ce-l frămîntă, preotul trebuie să fie un bun psiholog, să cunoască procesele psihice care sărăcesc energia sufletească, pe care să le combată în predică și să cultive trăirile ce îmbogățesc și dinamizează viața sufletească a credincioșilor cît și viața socială existentă ca și condițiile de viață în care trăiesc aceștia. Fiecare preot are datoria de a păstra și de a apăra, prin predica sa, Sfînta Tradiție, păstrînd și apărînd în felul acesta însăși vistieria Bisericii Ortodoxe⁵. Este vorba de trăirea preotului ca el să

2. Fer. Augustin, *De Doctrina Christiana*, lib. IV, cit. la A. D. Sertillanges, *op. cit.*, p. 73.

3. Diac. prof. dr. N. Balca, *Importanța catehetică a Sfîntei Liturghii*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1958, nr. 1—2, p. 210.

4. Otto Zimmermann, *Lehrbuch der Aszetik*, Fri. in Br., 1929, p. 275.

5. Prof. Teodor M. Popescu, *Preotul păstrător al Sfîntei Tradiții*, în «Glasul Bisericii» (1955), nr. 5—6, p. 860.

țină credința ortodoxă, cultul și tradiția religioasă sfântă, pe care să le expună în activitatea lui predicatorială. Prin predica sa, preotul este interpretul consacrat al Sfintei Scripturi și al Sfintei Tradiții; el este ambasadorul care transmite mesajul dumnezeiesc credincioșilor, așa cum l-au primit și lăsat Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți, el este inelul de legătură între Sfinții Apostoli — ca ucenici ai Mântuitorului — și creștinii actuali și viitori⁶. Pentru a împlini această misiune, prin trăirea și cuvântul lui, preotul trebuie să descopere credincioșilor semnificația și înalta inspirație a cultului. Cultul este cel mai important sector al Sfintei Tradiții. Fiecare preot este primitorul și garantul prin trăirea lui a unui bun sfânt, de a cărui nestrucare răspunde cu sufletul și cu mintuirea sa, căci, fără păstrarea cu sfințenie a tradiției bisericești, n-ar fi nici Biserica, nici preoție⁷. Numai un astfel de preot, cu calități, daruri și posibilități multiple și complexe, stăpîn pe sine însuși, poate purcede cu succes la propovăduirea Cuvîntului lui Dumnezeu, prin interemediul căreia să îndrume sufletele credincioșilor către Dumnezeu.

Pentru păstorul de suflete, fiecare credincios este o valoare și el trebuie, prin exemplul preotului și prin predica acestuia, îndrumat și luminat spre mîntuire. Însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, modelul suprem al preotului din toate timpurile a predicat cu viața și cu cuvîntul său, ce se completau și se adevăreau. Preoții trebuie să-l aibă de model mereu pe Cuvîntul intrupat și prin viața, învățătura și predica lor să caute a se apropia cît mai mult de sufletele ascultătorilor pentru a le cuceri pentru Hristos.

Păstoria prin cuvînt este arta care ne învață în ce fel se pot îndruma sufletele celor păstoriți prin cuvînt către mîntuire și ca atare ea are un rol deosebit și în predica preotului zilelor noastre.

Preotul ortodox a fost și este o persoană care poate influența viața semenilor săi de toate vîrstele și de toate categoriile sociale. Printr-o pastorație neobosită, bine pusă la punct și printr-o predică înțeleaptă, actuală, caldă și apropiată, ce se sprijină pe o trăire profund creștină a preotului, acesta poate face educație, poate influența și înalța viața credincioșilor săi; preotul care își face datoria sa deplin, cu timp și fără timp, este în contact cu semenii săi, în tot timpul vieții lor. Cunoscînd starea sufletească, păsurile, grijile, nevoile, suferințele, bucuriile și nădejțile celor păstoriți, preotul poate să știe și prin ce mijloace îi poate cîștiga mai ușor prin predica sa, ținînd seama de mentalitatea acestora, ce se află sub influența noilor condiții sociale, politice, culturale și materiale. Am putea vorbi deci de o predică adaptată mereu timpurilor și mediului în care trăiesc credincioșii. De aceea, predica trebuie să fie mereu inventivă și proaspătă, cu spirit de inițiativă căutînd mereu drumuri noi spre inima și sufletul credincioșilor⁸.

O pastorație condusă cu înțelepciune are un rol esențial în predica preotului fiindcă îl inspiră permanent și îi oferă teme în a face o predică actuală cu vădite succese duhovnicești, care să intereseze și

6. *Ibidem*, p. 863.

7. *Ibidem*, p. 866.

8. Arhim. I. Scriban, *Studiul Pastoral în Biserica românească*, Sibiu, 1924, p. 101.

Își cunoaște bine auditoriul, își adaptează predica pe care urmează să o rostosească în bine pe cei care o ascultă. Astfel, dacă predicatorul o rostosească după necesitățile vitale ale credincioșilor, dându-i în același timp, forme diferite.

Predicile pe care preotul le rostosește în fața enoriașilor săi nu se desfășoară numai în biserică, fiindcă nici preotul nu-și desfășoară activitatea sa numai în biserică în cadrul serviciului divin din cadrul cultului propriu-zis. Preotul trăiește, cum spuneam, în mijlocul credincioșilor și-i însoțește în diverse momente importante din viața lor (botez, cununie, sfințirea casei, înmormântarea etc.) și îi are de asemenea prezenți la slujbele de la biserică. Așa că predica ia diferite forme, după împrejurările în care e rostită. O predică în care se explică fiecare verset al unei pericope din Sfânta Scriptură, scoțându-se în evidență învățăturile dogmatice, morale, etc., se deosebește de predica în care se tratează o temă doctrinală sau morală care este aleasă tot dintr-o pericopă scripturistică.

Un alt gen de predică îl constituie parezezele, adică predicile ocazionale sau de circumstanță, pe care preotul le rostosește fie în biserică, fie în parohie, cu ocazia oficierei diferitelor servicii divine. Acest gen de cuvântări trebuie rostite și în momentele de bucurie din viața credincioșilor, aducând mulțumiri lui Dumnezeu pentru binele și ajutorul care-l revarsă peste credincioșii săi, cerind sprijinul Proniei cerești în continuare, ca și în împrejurările triste din viața lor, întărindu-i și îmbărbătându-i în credința lor, urmărind scopul final, mântuirea sufletelor lor. Aceasta este un gen de predică mai scurtă, dar care nu trebuie să lipsească din activitatea preotului, la orice ocazie ar fi, fie la botez, la cununie, la sfințirea bisericii, la vizita unui Chiriarh în parohie, sau la o înmormântare, fie la unele sărbători religioase sau praznice împărătești când îmbracă cu totul altă formă, aceea de panegiric, prin care se prezintă o proslăvire a unui praznic împărătesc, al Maicii Domnului sau la cinstirea unor sfinți. Există de asemenea la îndemina predicatorului și predica pentru pace ca și predica patriotică rostite cu ocazia diferitelor sărbători naționale.

În general predicile se deosebesc între ele, atât prin forma în care sunt prezentate credincioșilor, cit și prin conținutul pe care-l prezintă acestora ca și prin scopul urmărit de predicator. În ceea ce privește scopul, se știe că acesta urmărește trei direcții: prima este aceea de a învăța, a doua de a mișca inimile, trezindu-i interes pentru învățătura dumnezeiască și ultima este înduplecarea voinței pentru practicarea virtuții.

Dar, pe lângă predică, pe lângă trăirea și exemplul personal al preotului, pe lângă mărturisirea credinței creștine în fața credincioșilor săi, cel mai important mijloc al oricărei pastorații individuale și cel mai eficace este Taina Mărturisirii. Prin aceasta preotul ajunge să cunoască în gradul cel mai înalt starea sufletească a fiecărui credincios din parohie și totodată prin ea, el poate să influențeze în mod deosebit toată viața acestuia. Acest fapt l-a determinat pe C. Krieg să spună că: «taina mărturisirii este locul cel dintâi și cel mai sfânt dintre toate în care se

aplică pedagogia divină, în care se face educația sufletului după legile lui Hristos și după disciplina Bisericii⁹.

Spovedania este, după expresia lui Gerson — renumitul predicator de odinioară al Universității din Paris, — cea mai sigură conducătoare a omului la Hristos, atunci când ea este bine săvârșită¹⁰. Pină și Leibnitz scrie despre Mărturisire: «Nu putem nega că această instituție este de o înțelepciune divină și dacă este ceva distins și lăudabil în religia creștină, este această instituție, admirată pină și de locuitorii Chinei și Japoniei, căci necesitatea Spovedaniei reține pe mulți de la păcat, mai ales pe cei neînărădăcinați și aduce mare mângiere celor căzuți, astfel că sînt de părere că un duhovnic serios și înțelept, este un mijloc excelent pentru mîntuirea sufletelor; căci ajută cu sfatul lui ca să fim stăpîni pe pornirile noastre rele, să evităm prilejurile spre păcat, să restituim dauna cauzată, să rezolvăm nedumeriri, să alungăm deprimarea sufletească, în sfîrșit, să leuim și să alinăm toate durerile sufletului. Dacă este adevărat că în situațiile noastre omenești nu avem ceva mai sublim decît un prieten bun, cu atît mai sublim este că pe acest prieten bun, demnitatea inviolabilă a tainei divine îl obligă să fie credincios și dător de ajutor»¹¹.

Avînd în vedere importanța deosebit de mare pe care o are Taina Mărturisirii în întreaga activitate pastorală și predicatorială a preotului, vom spune că el trebuie să facă tot posibilul, să aplice toate mijloacele potrivite, să-și pună în funcțiune toată priceperea, tot talentul și toată puterea lui de muncă spre a determina pe credincioși ca să vină cît mai des în fața duhovnicului, spre a-și mărturisi păcatele. Deasa mărturisire are darul să trezească conștiința omului și să-l apropie tot mai mult de Dumnezeu. Mărturisirea sau Pocăința fiind drumul pe care se întîmplă radicala întoarcere de la păcat spre Dumnezeu, în vederea împăcării cu acesta, urmărește un singur scop, realizarea desăvîrșirii creștine, realizarea concordanței cît mai desăvîrșite între voința noastră și voința lui Dumnezeu¹². Avînd această mare importanță pentru om, creatura cea răscumpărată din păcat de Iisus Hristos, pocăința a fost ridicată la rangul de taină prin faptul că însuși Mîntuitorul a dat Apostolilor săi prerogativa iertării păcatelor: «Cîte veți lega pe pămînt, vor fi legate și în cer și oricîte veți dezlega pe pămînt, vor fi dezlegate și în cer» (Matei 18, 19). După învierea Sa le reinnoiește acest mandat, zicînd: «Pace vouă! Precum m-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Aceasta zicînd a suflat și le-a zis: Luați Duh Sfînt; cărora veți ierta păcatele se vor ierta și cărora le veți ține, vor fi țînute» (Ioan 20, 21—23).

Mîntuitorul Iisus Hristos a instituit această Sfîntă Taină, cunoscînd în ce năruire poate cădea sufletul omului din cauza păcatului, dîndu-

9. C. Krieg, *Wissenschaft der speziellen Seelenführung*, p. 360.

10. Keller, *Beichtübung, Lexikon die Pädagogik*, vol. 1, p. 264.

11. Leibnitz, *Systema theologicum*, Mainz, 1825, p. 264; la Dr. Grigoric Gh. Comșa, în lucrarea *Pastoralia individuală și colectivă*, Arad, 1929, p. 42—43.

12. Diac. prof. dr. N. Balcă, *Etapele psihologice ale Mărturisirii*, în «Studii teologice» (1955), nr. 1—2, p. 28.

astfel posibilitatea de a nu se prăbuși definitiv, de a se putea opri și întoarce. Se știe că păcatul este cauză de plecare a multor maladii sufletești, el născind în suflet dezordine, dezechilibru, neliniște și spaimă, deznădejde și neîncredere, mizerie și chin sufletești, toate acestea generând în sufletul celui cuprins de păcat, o imposibilă adaptare la mediul social și la viață, imputându-i puterea sufletească și făcându-l neîncrezător și laș față de sine și de ceilalți oameni ¹³.

Voința omului fiind cea care suferă cel mai mult din cauza păcatului, cel care are menirea să vindece boala păcatului și urmările lui, duhovnicul, trebuie să țină seama de acest lucru și să pună accentul pe întărirea voinței penitentului, dând sfaturile și îndemnul necesare și potrivite pentru a putea restabili echilibrul și vindecarea.

Sfinții Părinți ai Bisericii: Ioan Hrisostomul, Efreem Sirul și Grigore cel Mare fiind buni cunoscători ai sufletului «bolnav de moarte» din cauza păcatului și știind ce pustiri grozave cauzează acesta în sufletul omului, au accentuat în repetate rânduri, acțiunea tămăduitoare și binefăcătoare pe care o exercită harul lui Dumnezeu și pocăința pentru cei care zac de «boala păcatului». Această situație presupune, din partea duhovnicului, însușiri deosebite, căci «oricât de grea și anevoioasă ni se pare arta medicinei — zice Sfântul Grigorie de Nazianz — tot mai greu este să studiezi și să vindeci moravuri, pasiuni, vicii și înclinări rele» ¹⁴.

După Efreem Sirul, pocăința este un leac minunat care aduce sănătate, mângâiere și liniște. Harul pocăinței alină viforul sufletului și călăuzește spre mintuire. Iar Sfântul Ioan Gură de Aur, zice: «Sint două lucruri: păcatul și pocăința; păcatul este rană, pocăința este leacul... în păcat purci, în păcat ocară, în păcat ris; în pocăință încredere, în pocăință libertate, în pocăință curăție de păcat» ¹⁵.

Cu adevărat sfinții și sfințitoare este misiunea preotului și ea implică și o mare responsabilitate morală în fața lui Dumnezeu. Curăția și intensitatea trăirii vieții religio-morale de către credincioși este doar în funcție de conștiința și conștiințiozitatea preotului în îndeplinirea misiunii pentru care a fost sfințit. El și-a asumat misiunea de slujire jertfelnică adusă lui Hristos. Misiunea preotului nu este însă numai cea văzută și simțită de cel care-l înconjoară, de enoriașii săi, și nu constă numai în îndeplinirea serviciilor divine și în propovăduirea învățăturii dumnezeiești; ea implică și viața sa interioară și particulară, publică și socială deopotrivă. Activitatea pastorală și duhovnicească se desfășoară în suflete — suflete agitate, amenințate de păcate, de durere sau de deznădejde. Fiind de întimitate sufletească, această activitate nu poate fi cunoscută de alții, rămânând nevăzută, provocând uneori mari satisfacții dar și mari tristeți și neorânduiri. Acestea rămân în inima preotului și se socotesc înaintea lui Dumnezeu. Preotul este cel care toarnă balsam pe rănilor sufletești ale multora care vin să-și deschidă și să-și examineze sufletul și uneori duhovnicul salvează suflete de la

13. *Ibidem*, p. 29.

14. Sf. Grigorie de Nazianz, *Apologia despre Iugă*, trad. de Pr. N. Donos, Huși, 1931, p. 18.

15. Diac. prof. dr. N. Balca, *art. cit.*, p. 30.

cădere, de la pierdere și de la moarte. Numai prin mărturisire noi aruncăm balastul păcatelor și ne ușurăm, vindicându-ne. De aceea Sfântul Ioan Hrisostom, zice: «Mărturisește-ți păcatele, ca să le distrugi cu totul»¹⁶.

Dar toate acestea și multe altele sînt necesare nu numai celor păștoriți dar și celor care păstoresc. Oricît de curată viață ar duce preotul, totuși nici el nu e scutit de slăbiciuni, de căderi, de greșeli și păcate, inerente firii omenestii: «Dacă pretindem că nu avem păcat, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi. Dar dacă ne mărturisim păcatele, El (Dumnezeu) este credincios și drept, ca să ne ierte păcatele și să ne curățească de orice nedreptate» (I Ioan 1, 8—9). E de la sine înțeles că preotul e dator să se ridice mai presus de toți ceilalți, prin perseverența în bine, prin voința dirză de a lupta împotriva păcatului și de a se păstra cît mai curat. Preotul fiind dintre oameni și asemenea lor, trebuie să folosească același mijloc divin de cuățire ca și enoriașii săi: spovedania sau mărturisirea¹⁷.

Desigur, pe noi nu ne interesează numai valoarea dogmatică etică și teoretică a Sfintei Taine a Mărturisirii pentru credincioși ci și însemnătatea acestora ca izvor al prediciei, ca *punct de sprijin pentru predicator* și ca inepuizabil izvor tematic pentru predică.

Mai întii ca punct de sprijin pentru predicator. Problemele ce se pun aici sînt: 1) Trebuie oare să se mărturisească și preotul predicator? și 2) Care sînt urmările faptului că predicatorul se mărturisește și mărturisește și pe alții?

Ca privire la prima întrebare este răspîndit printre preoțimea noastră un răspuns greșit, cum că ei, ca urmași ai Apostolilor, învredniciți de același har ca și aceștia și ca administratori ai legării și dezlegării de păcate, n-ar fi obligați să se mărturisească¹⁸. Numai cei lipsiți de evlavie și de conștiința uriașei răspunderi ce apasă pe conștiința preotului duhovnic, pot gîndi în felul acesta. Sînt multe cărțile de îndrumare duhovnicească ale unor Sfinți Părinți care recomandă întregii ierarhii bisericestii Sfînta Taină a Mărturisirii înainte de primirea Sfintei Împărtășanii. În acest sens punem înaintea noastră mai întii învățăturile Sfîntului Simeon al Tesalonicului, care în tratatul său asupra tuturor dogmelor credinței ortodoxe zice la cap. 360: «Noi arhieriei și preoții adesea cu socotință, cu umilință și cu *spovedanie* slujind liturghie, să ne împărtășim cu înfricoșatele taine»¹⁹.

Foarte cuprinzătoare și cu lămurire deplină asupra acestei probleme găsim și povata Cuviosului Nicodim Aghioritul, care ne recomandă: «Să se mărturisească des și prea cinstiții patriarhi și ceilalți arhieriei, duhovnici și preoți, ca să strice obiceiul cel rău ce se ține în multe locuri, că nu se mărturisească aceste sfințite fețe. Mă minunez cu adevărat,

16. *Ibidem*, p. 36.

17. Pr. prof. Ene Brăniște, *Viața lăuntrică a preotului*, «Biserica Ortodoxă Română» (1956) nr. 1—2, p. 132.

18. *Ibidem*.

19. Sf. Simeon al Tesalonicului, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței ortodoxe*, ed. rom. București, 1865, p. 242, la Pr. Al. Andrei, *Obligația preoților de a se spovedi*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», (1958), nr. 9—10, p. 777.

din care pricină îndemnați fiind fac aceasta. De socotesc adică, că nu păcătuiesc (mă rog să-mi dea iertare), greșită este această socoteală a lor, de vreme ce Ioan Evanghelistul strigă: «De vom zice că păcat nu avem, pe noi ne înșelăm» (I Ioan 1, 8)... iar de socotesc că fiind fețe sfințite nu au datoria să se mărturisească des ca și mirenii, și această socoteală a lor nu este dreaptă, fiindcă dumnezeiescul Iacob, când a zis: «Mărturisiți-vă unul altuia greșelile (5, 16), n-a deosebit pe cei sfințiți de mirenii, că simplu și hotărât a zis să se mărturisească și cei sfințiți și mirenii... Pentru aceasta, prea sfințiți părinți, mă închin vouă și vă rog, pentru dragostea lui Dumnezeu, mărturisiți-vă des și nu dați rea pildă la popor ca să se lase de mărturisirea cea deasă, ci precum la toate lucrurile cele bune vă faceți chip și pildă, așa faceți-vă bună pildă și prin mărturisirea cea deasă»²⁰.

De altfel, se află la îndemina tuturor slujitorilor povătuirile în legătură cu pregătirea pentru slujba dumnezeieștii Liturghii și împărtășirea cu Sfintele Taine, la sfîrșitul fiecărei Liturghii din care redăm următoarea povătuire: «Iar preotul de-l va vădi pe el cugetul pentru păcate de moarte, să nu îndrăznească a sluji Sfînta Liturghie, pînă cînd nu se va curăți pe sine de păcatul în care se află, cu căință și prin mărturisire cu gura înaintea părintelui său duhovnicesc, făgăduind că nu se va mai întoarce la păcat. Că de va îndrăzni a sluji în păcat de moarte fiind, și nu se va mărturisi și prin pocăință mai înainte nu se va curăți de el, alt păcat de moarte mai greu își agonisește și împărtășirea cu Dumnezeieștile Taine, din pricina nevredniciei, îi va fi spre judecată și spre osîndă»²¹. Nesocotirea acestor sfaturi are mare influență și pentru predică, deoarece cuvîntul preotului va fi lipsit de entuziasmul duhovnicesc și de asistența Duhului Sfînt. Curățirea sufletească prin Sfînta Taină a Mărturisirii constituie un punct de sprijin bogat în urmări pentru propovăduirea Cuvîntului lui Dumnezeu, după cum vom arăta mai departe.

Această curățire de păcate se impune «in capite et membris» atît la păstor cît și la păstoriiți, căci tot omul cît este în trup este supus păcatului și această înnoire și întărire a «omului nostru cel dinlăuntru», recomandat și de Sfîntul apostol Pavel (Efes. 3, 16), alimentează sufletul preotului cu puteri sufletești, luminîndu-i mintea și întărindu-i credința, înobilîndu-i inima și înmulțindu-i dragostea de Dumnezeu și de oameni prin încordarea voinței și a necurmătei rîvne spre desăvîrșirea religios-morală²². Preotul în misiunea sa de liturghisitor aici pe pămînt, îndeplinește slujire cerească. «Fii atent, preotule, și bagă de seamă... că servirea care ți s-a incredințat nu este pămîntească ci cerească, nu este omenească ci îngerească» — scrie Sfîntul Vasile cel Mare²³. Această slujire, această misiune, «nu om, înger, Arhanghel,

20. *Carte loarte folositoare de suflet*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1928, p. 156—160.

21. *Liturghier*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune ortodoxă, 1967, p. 388—389.

22. Pr. prof. Ene Braniste, *art. cit.*

23. Despre instruirea preoților, la I. Coman, *Sublimul preoției creștine*, București, 1940, p. 8.

ori vreo altă putere creată, ci Duhul Sfint însuși a rinduit-o», scrie Sfântul Ioan Gură de Aur²⁴. De aceea e necesar ca cei care sînt chemați întru slujirea preoției să știe de mai înainte toate acestea, să se cerceteze dacă pot purta acest jug și numai atunci «cu frică și cu cutremur» să îndrăznească să se aproprie și să slujească.

Trăirea și mărturisirea creștină constituie un izvor nesecat de inspirație, de exemple și modele în desfășurarea activității de predicator pentru fiecare preot. Cel care a reușit ca prin slujirea liturgică, prin activitatea duhovnicească, prin trăirea personală atât lăuntrică cît și cea exterioară, prin activitatea pastorală social-morală, să se ridice pe o treaptă superioară în fața semenilor și enoriașilor săi, implicit este și un bun și mare predicator. El știe totdeauna despre ce să vorbească și cum să pună problemele în predică cunoscînd toate neajunsurile provocate de păcate în parohia sa și printre enoriașii săi, combătînd, îndrumînd, sfătuiind și ajutînd pe cei ce-l ascultă, să se tămăduiască de păcat și făcînd din ei mădujare sănătoase, cinstite și alese ale trupului lui Iisus Hristos, Biserica.

Dacă preotul prin activitatea sa neobosită de predicator și duhovnic se străduiește să-și ridice firea sa omenească și misiunea dumnezeiască la înălțimea slujirii sacre, atunci poate îndrăzni să creadă că atît el cît și păstoriții săi au reușit să schimbe «omul nostru cel dinlăuntru și să-l înnoiască din zi în zi» (II Cor., 4, 16).

24. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, Cartea IV, 3, în românește de Preot Icon. Aristide N. Geamănu, Craiova, 1941.

• ANIVERSĂRI - EVOCĂRI •

CIPRIAN PORUMBESCU

— 100 de ani de la trecerea la cele veșnice —

Pr. GHEORGHE CUNESCU

Cronicarul Miron Costin, scriindu-și *Letopisețul*, constata (pe la mijlocul secolului al XVII-lea) că «la Moldova nasc oamenii de seamă» și a formulat emblematic, cum se zice astăzi, un adevăr istoric. Căci totdeauna Moldova — și nu numai Moldova, ci tot pământul românesc a dat personalități dintre cele mai de seamă neamului și țării — citeva de valoarea universală.

Faptul s-a adevărat îndeosebi în secolul al XIX-lea, secol binecuvântat cu evenimente și împliniri istorice, precum: revoluțiile de la 1821 și 1848, Unirea de la 1859, cucerirea independenței în 1877/78; secol în care s-au născut, în hotarele Moldovei, numeroși oameni de seamă, precum: istoricul și omul politic Mihail Kogălniceanu; vrednicul mitropolit Iosif Naniescu; scriitorul *Cintării României*, Alecu Russo; domnitorul Unirii, Alexandru Ioan Cuza; Vasile Alecsandri, «acel rege al poeziei»; geniul de la Humulești, Ion Creangă; compozitorul și dirijorul Gavriil Muzicescu; fenomenalul Bogdan Petriceicu Hasdeu; Luceafărul fără apus al poeziei românești, Mihai Eminescu; alt geniu, Nicolae Iorga; al patrulea geniu, George Enescu; Mihail Sadoveanu, «Ceahlăul literaturii române» ș.a.

Din cununa grandioasă a Moldovei și, totodată, a țării și neamului românesc, face parte și Ciprian Porumbescu, 5 oameni în unul: compozitor, violonist, dirijor, profesor și poet, ca și George Enescu, și, ca și acesta, îmbogățitor al muzicii românești — și europene — cu creații dintre cele mai de valoare, pentru care Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) l-a înscris pe lista de onoare de aniversări și comemorări ale anului 1983, oferindu-i tutela ei prestigioasă și universală¹.

Fiu de preot, absolvent al unui Institut teologic, autor al multor compoziții muzicale bisericesti și personalitate de prim rang a țării,

1. Agerpres, *Aniversări UNESCO 1983*, în «România liberă», XLI (1983), nr. 11.189, 2 februarie, p. 5 (Agenda zilei).

Biserica Ortodoxă Română, care i-a trecut numele în istoria ei și i-a prețuit totdeauna opera și însemnătatea ei națională², participă la sărbătorirea de acum a lui Ciprian Porumbescu (a luat parte și la centenarul nașterii)³.

*

Ciprian Porumbescu a văzut lumina zilei la 2 octombrie (de unde și prenumele atât de rar: sfântul din calendar, după datină, în anul 1853⁴, în Șipotele Bucovinei, o localitate de munte, de la izvoarele Moldovei și Sucevei. A fost al doilea copil (în ordinea nașterii) din cei 9 ai preotului Iraclie Porumbescu și preotesei Emilia.

Preotul Iraclie Porumbescu (1823—1896) s-a înscris și el, în anele epocii și ale veacului, ca om de seamă: scriitor, patriot, preot apostol. Tatăl său numit Tănase Golembiovski⁵ vornic la Sucevița, iar mama Varvara. La vârsta de patru ani, scăpat dintr-o boală grea și de la moarte, părinții l-au juruit protecției și slujirii lui Dumnezeu, și l-au dus și l-au lăsat la mănăstirea Putna. Arătându-se ager la minte, copilul a câștigat bunăvoința egumenului cărturar Ghenadie Platenschi, care l-a pus să buchisească și să citească de la șase ani, apoi l-a dat la școli (întii la școala germană din satul vecin cu mănăstirea Putna, Karlberg, apoi la Gimnaziul din Cernăuți și Seminarul diecezan, când a urmat și cursurile de limbă și literatură română ale transilvăneanului iluminist, profesorul Aron Pumnul). Între timp, murindu-i egumenul protector, s-a întreținut singur — a meditat elevi, a dat lecții de limba română unui englez, a fost ghid domnitorului Moldovei Mihail Sturza, a fost cîntăreț bisericesc...

În august 1850 s-a căsătorit (a istorisit căsătoria sa în bucata literară *Emilia*) și în septembrie s-a preoțit. Pesemne că se făcuse cunoscut ca temeinic pregătit, activ și ferm, de vreme ce a fost trimis în cele mai grele parohii, «jocuri surghiunite de lume»: la Șipote, ca să potolească o răzmeriță locală (era un sat de husuli, nemulțumiți de administrația austriacă și în continuă răscoală), apoi a peregrinat la Boian, ca să oprească ofensiva uniată, iarăși la Șipote, la Stupca, la Frătăuții Noi, la mănăstirea Putna (ca egumen). S-a afirmat ca preot apostol, cu multă tragere de inimă pentru popor, pentru ridicarea lui economică-socială-culturală (a fost și învățător, cîțiva ani), bun patriot. S-a afirmat, totodată, și ca scriitor și publicist, meritorii și de talent personal, de protagonist. A scris poezii, în stilul și tematica epocii (citeva le-a luat Aron Pumnul în *Lepturariul său*, o odă *Lui Iancu* a ajuns în

2. Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, București, 1981, p. 257, 179, 323, 327.

3. Valerian Brinzei, *Centenarul nașterii lui Ciprian Porumbescu*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXX (1954), nr. 1—2, p. 24—35.

4. După alți biografi (precum: N. Petra-Petrescu, *Ciprian Porumbescu. Compozitor român*, 1884; Mihail Gr. Poslusnicu, *Ciprian Porumbescu*, 1926) a fost în anul 1854. S-a stabilit, după documente noi, anul 1853, cum este trecut în *Dicționarul enciclopedic român*, vol. 3, București 1965, p. 834; cf. *Mic dicționar enciclopedic*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, București, 1978, p. 1595.

5. Golembiovski s-au numit și au semnat mulți ani preotul Iraclie și Ciprian Porumbescu. De-abia în anul 1881, a obținut, juridic, schimbarea onomasticeii patronimice în Porumbescu, echivalentul românesc al lui Golembiovski.

Transilvania cîntec popular) și proză (volumul de *Amintiri* a cunoscut mai multe ediții). A oprit atenția familiei de cărturari patrioți Hurmuzachi. Frații George și Alexandru Hurmuzachi l-au numit secretar de redacție la publicația lor «Bucovina». A colaborat la publicațiile din toate provinciile românești: «Albina românească», «Almanahul Moldovei» (Iasi), «Foaia pentru minte, inimă și literatură», «Gazeta Transilvaniei» (Brașov), «Telegraful român», «Tribuna» (Sibiu), «Fintina Blanduziei», «România literară», «Românul» (București), «Bucovina», «Candela» (Cernăuți), «Concordia», «Federațiunea» (Budapesta) ș.a. În casa Hurmuzachilor de la Cernaucă și din Cernăuți, a cunoscut pe luptătorii pașoptiști moldoveni emigrați, a întreținut corespondență cu ei (lui Vasile Alecsandri i-a trimis culegeri de folclor românesc bucovinean). Prețuia alfabetul latin, pe care-l folosea și în corespondența cu episcopia, ceea ce i-a atras mustrarea episcopului Eugeniu Hacman. Pentru talentul de povestitor și pentru literatura sa, scrisă într-o limbă neaoșă românească (curățită de germanisme și pumnisme), a fost numit și recunoscut ca «frunțas al prozei bucovinene, precursor al presei românești bucovinene, precursor al lui Ion Creangă»⁶.

În casa unui astfel de om s-a născut și a crescut Ciprian Porumbescu. Din anii leagănului și ai copilăriei a auzit cîntec și muzică (preotul Iraelie avea voce bună, iubea cîntarea (cunostea bine cîntarea bisericească psaltică) și cînta și din flaut); avea voci bune și cîntau, un frate (Stefan) și o soră (Mărioara)⁷; a auzit vorbindu-se, cu admirație, despre poezia și cîntecul popular, despre Ștefan cel Mare (preotul Iraelie a cules folclor popular, cîntecul popular, a asistat, în 1856, la redeschiderea mormîntului voievodal de la Putna, după care a scris *Desmormîntarea Domnilor Moldovei*); a auzit, chiar, compoziții muzicale cîntate la pian (preotul Iraelie era prieten bun cu profesorul Carol Miculi, pianist și compozitor, care a îndrăgit locurile pitorești de la Șipote — Valea Colibioarei — și obișnuia să vină și să petreacă aici lunile de vară, gazda aducîndu-i pianul de la Cernăuți, în căruța cu fn trasă de șase cai; Carol Miculi, care a compus și o Liturghie pentru sfințirea Catedralei ortodoxe din Cernăuți, a intuit darurile muzicale excepționale ale copilului Ciprian și i-a dat primele lecții și îndrumări de muzică, cîntec, melodie, compoziție, interpretare⁸. În sat, îndeosebi, în Stupca, unde s-a mutat preotul Iraelie, a auzit cîntece populare și lăutărești, pe care le-a îndrăgit, înțelegîndu-le valoarea lor națională. La Stupca, (astăzi comuna Ciprian Porumbescu, județul Suceava)⁹, se aflau cîteva familii de țigani, lăutari cunoscuți și căutați. Era zilnic la ei și cînta împreună cu ei (preotul Iraelie îi cum-

6. Leca Morariu, *Iraelie Porumbescu (1823—1896)*. Tiparul «Glasul Bucovinei», Cernăuți, 1938. A se vedea și: Nicolae Oprea, *Pretajă la Iraelie Porumbescu, Amintiri*. Ediție îngrijită, prefață, note și glosar de Nicolae Oprea, Cluj-Napoca, 1978, p. 5—18; Constanța Buzatu, *Iraelie Porumbescu*, în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 704.

7. Ceilalți 6 frați și surori au murit în anii copilăriei.

8. Leca Morariu, *Carol Miculi și Porumbescii*, în vol. *Ciprian Porumbescu. Documente și mărturii*, Suceava, 1971, p. 15—22.

9. Casa părintească este astăzi Muzeul Ciprian Porumbescu, cu o statuie și un bust al compozitorului.

părăse vioară). Va introduce cîntecele lor în compoziții¹⁰. I-au fost o «adevărată academie»¹¹.

A urmat școala primară la Ilișești (un sat vecin cu Stupca, unde erau bunicii dinspre mamă). La Școala săsească avea învățător pe un bun vioarist (Simion Maier), de la care a luat lecții de muzică. A cunoscut și pe un lăutar popular, Urdă.

A urmat la Suceava (în anii 1863—1872) Gimnaziul Superior Greco-Oriental, întreținut de Fondul bisericesc al Bucovinei (astăzi Liceul «Ciprian Porumbescu»). Aici a avut profesor de muzică pe compozitorul și animatorul Ștefan Nosievici, fondator al primei societăți muzicale sucevene, autor al mai multor cîntece pentru cor. Profesor de vocație, a sădit în elevi dragostea pentru muzică și cîntecul românesc, a organizat coruri și formații de instrumentiști. L-a remarcat pe elevul Ciprian Porumbescu, făcîndu-i-se un adevărat mentor. I-a dezvoltat dragostea pentru cîntecele populare, folosirea lor în compoziții. I-a arătat cum se constituie o formație corală, cum se interpretează o melodie, cum se îmbină într-o compoziție cîntecul cu textul literar, l-a bucurat pe elevul de la Stupca cu note maxime — «excelent».

Și-a afirmat și Ciprian Porumbescu puterile muzicale. În clasa a VI-a (1868/1869) a înjghebat, cu colegii, un cvintet instrumental: un flautist, doi violoniști (Ciprian prima vioară și dirijor), un violoncelist și o gitară; a prezentat cu ei mai multe concerte; a condus corul școlii.

În acești ani trăia în Suceava un mare rapsod popular, Kir Grigori Vîndireu, fost ucenic și «primaș» al nu mai puțin vestitului Moș Nicolae Picu, iar, după 1868, vîtaf tuturor lăutarilor bucovineni. Cînta din vioară, iar baladele, doinele și cîntecele bătrînești le «zicea», însoțindu-le cu cobza, pentru care i s-a spus «Barbu Lăutarul al Bucovinei». Purta și el portul tradițional al lăutarilor. «A fost ultimul interpret adevărat al muzicii naționale românești în Bucovina»¹².

Întîmplarea a făcut ca gimnazistul Ciprian Porumbescu să stea, în gazdă, pe aceeași stradă (mahalaua Cutului) cu Vîndireu. S-au cunoscut și s-au împrietenit. Tînărul Ciprian a reținut multe cîntece de la rapsod. Se spune că a cîntat în taraful acestuia¹³.

În clasa a VII-a (1869/1870) a lipsit de la Gimnaziu tot trimestrul trei. În catalog s-a menționat că a plecat acasă, la Stupca, pentru îngrijirea sănătății. Munca istovitoare și condițiile precare de viață l-au debilitat și i-au îmbolnăvit plămîinii. A fost lăsat repetent.

La 15 august 1871, l-a însoțit pe preotul Iraclie la mînăstirea Putna, la sărbătorirea împlinirii a patru sute de ani de la sfințirea ctitoriei lui Ștefan cel Mare (1470), organizată de Societatea academică literară «România jună» din Viena, respectiv, de Mihai Eminescu și Ioan Sla-

10. Ștefan Pavelescu, *Momente din viața artistului de la Stupca*, în vol. *Ciprian Porumbescu. Documente și mărturii*, op. cit., p. 99—110.

11. Nina Cionca, *Ciprian Porumbescu. O viață — O epocă — Un ideal*, București, 1974, p. 15.

12. Vioarei Cosma, *Grigore Vîndireu*, în vol. *Figuri de lăutari*, București, 1960, p. 91—102.

13. *Ibidem*.

vici, prezenți și ei la Putna. După Liturghie și ședința festivă, s-a jucat o horă mare, pe șesul din fața mănăstirii, cîntată de taraful (de treizeci de oameni) al lui Vîndireu. Ciprian Porumbescu s-a dus la Vîndireu, i-a luat vioara și a continuat să cînte el ca «primaș», cu toată însuflețirea; după terminarea horei, a venit la preotul Iračlie, l-a îmbrățișat și i-a zis cuvintele memorabile și profetice: «Tată, am cîntat Daciei întregi!». Faptul se menționează nu numai în biografiile lui Ciprian Porumbescu, ci și în cele ale lui Mihai Eminescu¹⁴.

Mihai Eminescu l-a auzit cîntînd pe Ciprian Porumbescu. S-au întîlnit două genii ale neamului românesc. Poezia și cîntecul; «cuvîntul ce exprimă adevărul», și melodia lui excepțională, *Luceafărul și Crai-Nou!* S-au cunoscut și și-au înfrățit inimile, mințile și destinele nemuritoare. Poetul a citit și a împărțit, la Putna, poemul *La mormîntul lui Ștefan Vodă*; compozitorul va scrie *Altarul mănăstirii Putna* și *Imnul lui Ștefan cel Mare*. Poetul l-a invitat să viziteze Capitala Moldovei și compozitorul a răspuns, mărturie fiind compozițiile *Amintire de la Iași* și *Basme ieșene*; a urmărit publicațiile de la Iași, «*Curierul de Iași*» și «*Convorbiri literare*» la care colabora poetul, precum și poeziile eminesciene (s-au găsit similitudini biografice între Mihai Eminescu și Ciprian Porumbescu, precum și ecouri eminesciene în operele compozitorului)¹⁵.

În iunie 1872, Ciprian Porumbescu a terminat Gimnaziul, dar, pe-
semne, datorită debilității, examenul de maturitate l-a dat în martie 1873 și cu medii la limită¹⁶.

S-a «dogodit», iar «mireasa vieții» a fost vioara pe care i-a dăruit-o preotul Iračlie; o vioară veche a cărei legendă a povestit-o părintele.

...Era în anul 1866. O secetă cumplită se abătuse asupra Moldovei și Bucovinei, însoțită de foamete. Oamenii — cei nevoiași — se bejneau, în căutare de merinde. Într-o zi, o familie de aceștia s-a oprit la poarta preotului Iračlie. Cel mai în vîrstă, pentru ajutorul primit, i-a oferit o vioară bătrînă, aflînd de la săteni că are un băiat care cîntă din vioară... «Din mină cinstită mi-a venit scripca asta, în mină cinstită să ajungă... Este o scripcă domnească».

Și bătrînul lăutar cerșetor, că lăutar fusese în viața lui bună, și încă un lăutar fruntaș, i-a spus povestea lăutei domnești. El a primit-o în dar, în anii tinereții lui, după ce «a zis», dintr-o diblă, acompaniat de taică-său, tot lăutar, unui fiu de boier mare, cîntecul durerii *Sărmană turturea*. I l-a cîntat de două ori și atît de mult i-a plăcut că i-a dăruit vioara pe care o avea el. «Scripca aceea, iat-o aceasta-i, a continuat bătrînul lăutar de odinioară. Peste treizeci de ani a desfătat ea, cu glasul ei cel dulce, auz și inimi, și de țărani, și de preoți, și de

14. I. Croșu, *Mihail Eminescu. Biografie documentară*, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 106; D. Murărașu, *Mihai Eminescu. Viața și opera*, București, 1983, p. 52.

15. Vasile Vasile, *Ciprian Porumbescu și Mihai Eminescu*, în «*Cronica*», XVIII (1983), nr. 21 (904), 27 mai, p. 1, 3; Gh. Cunesco, *Lucașărul și Crai-Nou*, alocuțiune la Festivalul Ciprian Porumbescu, din ziua de 29 iunie 1983, la Casa de cultură «Mihai Eminescu», București.

16. Paul Leu, *Ciprian Porumbescu în fața examenului de maturitate*, în vol. *Ciprian Porumbescu. Documente și mărturii*, p. 51—62.

boieri, ca și multe lacrimi a stors. Da de vreo zece ani încoace, de cînd mi-au înlemnit degetele acestea, nu mi-a fost arcușul pe dînsa». ...Jucîndu-se nepoții cu ea, vioara domnească era acum o cutie de lemn inutilă — cu pieptul spart, fără coarde, fără urechi, fără tarniță... Atît doar că ciocănită cu degetul, suna parcă ar fi fost de cel mai bun cristal. Preotul Iraclie a luat-o, suplimentînd cu ceva, pomana. A dus-o la meșteri lutieri, care au constatat că scripca bătrînă și netrebnică era o prețioasă violină, un unicat, făcută, în anul 1626, la Cremona, de un celebru Nicola Amati! Au reparat-o și celebrității lutierului italian, Ciprian Porumbescu i-a adăugat renumele genial al arcușului său¹⁷.

Cu această vioară a uimit, în primul rînd pe sătenii din Stupca, în vacanță. A relatat o săteancă: «De către sară, ieșea în fața casei și cînta doine și cîntece de ale noastre, și se auzeau pînă departe în sat. Casa preoțească cea veche era sus, aproape de pădure... Doamne cum le mai zicea din scripcă! Se adunau oamenii dimprejur, pe lîngă gard, și ascultau de-a mai mare dragul». (Sătenii îi spuneau Țiprian)¹⁸. A cîntat cu ea pînă la ultima lui suflare¹⁹.

În toamna anului 1873, Ciprian Porumbescu a venit la Cernăuți și s-a înscris la Institutul teologic diecezan (înființat în 1827 de episcopul Isaia Bălăcescu), care avea un «internat clerical» cu 50 de bursieri²⁰. Aici are profesor de muzică bisericească pe Isidor Vorobchievici, compozitor și dirijor de cor, autorul primului manual, în limba română, de armonie muzicală și citat în «pleiada compozitorilor care au înființat școala muzicală românească din vremea lui Cuza Vodă»²¹.

Ciprian Porumbescu avea cu el «mireasa» (vioara cremoniană) și vrăjea lumea cu arcușul său fermecat. Cînta atît de mișcător, că pe un coleg bolnav psihic l-a vindecat²². Cînta doine și cîntece populare ca nimeni altul. Cînta și plîngea²³.

A început să scrie compoziții muzicale proprii și s-a dovedit deosebit de productiv; a irumpt abundant și inepuizabil ca un izvor de munte. A debutat cu compoziții religioase-bisericești. Era dirijorul corului Institutului teologic. Pentru acest cor și pentru corul Catedralei a scris 5 (cinci!) *Liturghii* (3 la Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur; 1 la cea a Sf. Vasile cel Mare pentru Postul Mare, cu mențiunea: «de cîntat încet și cu frică de Dumnezeu» și una la a Sf. Grigore Dialogul, cu specificile: «Acum Puterile cerești», «Cu credință și cu dragoste».

17. Iraclie Porumbescu, *Istoria violinei lui Ciprian Porumbescu*, în vol. *Amintiri*, op. cit., p. 202—208.

18. Ștefan Pavelescu, *Momente din viața artistului de la Stupca*, loc. cit.

19. Vioara lui Ciprian Porumbescu, după ce a trecut pe la un medic, a fost răscumpărată de sora compozitorului. Mărioara, căsătorită Rațiu, pentru fiul ei, tot Ciprian, care a cîntat cu ea, pînă în anii primului război mondial, cînd a dispărut (Nina Cionca, *Ciprian Porumbescu*, op. cit., p. 17). Vioara din Muzeul «Ciprian Porumbescu» din Suceava este alla.

20. Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, op. cit., p. 185, 241—242.

21. Viorel Cosma, *Doi milenii de muzică pe pămîntul României. — Introducere în istoria muzicii românești*, București, 1977, p. 64.

22. Preotul Constantin Morariu, *Ciprian Porumbescu după 25 de ani de la moartea lui*, Suceava, 1908, p. 12. Autorul a fost coleg de teologie cu Ciprian Porumbescu și în comitetul de conducere al «Arboroasei».

23. *Ibidem*.

«Gustați și vedeți că bun este Domnul»). Tot acum a mai scris: Heruvicul din Joia Mare («Cinei Tale celei de taină»); Heruvicul din Simbăta Mare («Să tacă tot trupul omenesc»); «Învieerea Ta, Hristoase»; *Hristos a înviat* — două variante, din care una festivă scrisă pentru arhimandritul Silvestru Moraru-Andreevici, vicar general la Mitropolie (la 1880 mitropolit), cîntată de corul Catedralei; *Hristos anești ec ne-cron*; *Condacul Maicii Domnului: Apărătoare Doamnă*, numit, de către unii, și «*Bucură-te Maică*»; *Luminînda de Paști: «Cu trupul ador-mind»*; *Tatăl nostru*; «*Cade-se cu adevărat*»; *Laudă pe Domnul* (Psalm), *Axion la Rusalii*; *Ridicat-am ochii mei*; *Dumnezeu este Dom-nul* (ultimele trei revizuite, după manuscrise, de George Onciul)²⁴.

A scris și compoziții laice. Prima: *Dorința* — «*Aș dori să-ți spun odată*» (versuri de Matilda Cugler)²⁵; *Sînt fiu al muzei mîndre*; *Cîntec de Mai* — «*A sosit Maiul dulce*»; *Călugărița* (versuri de Nicolescu, luate din «Convorbiri literare»); *Orfanii* (versuri de Lapedatu); *Vecina* (versuri de Alecu Russo); *Hora Severinului*; *Hora națională română*; *Cîntec vîntoresc* ș.a.

Din anul II al Institutului teologic a început să studieze pianul și compozițiile să le însoțească cu acompaniament de pian și să scrie compoziții pentru pian²⁶.

Rămîne fără de mamă (Emilia), răpusă de tuberculoză²⁷. Ea a avut mîngierea fericită să-l audă cîntînd din vioară și domolîndu-i suferința. În amintirea mamei a compus imnul funebru «*Adusu-mi-am aminte...*» și *Veșnica pomenire*²⁸.

În anul 1875, se înființa Universitatea din Cernăuți, cu trei Facul-tăți: de drept, filosofie și teologie (în locul Institutului teologic). Tot în acest an (1875), studenții români au constituit Societatea cultural-patriotică «Arboroasa» (denumirea veche a Bucovinei). Ciprian Porumbescu a fost ales al doilea președinte al «Arboroasei» (în 1877) și di-rijor al corului ei. A compus *Imnul «Arboroasei»* (versuri de Teodor Ștefanelli, colegul și prietenul lui Mihai Eminescu), care începea astfel: «*În țara veche a țagilor, / În sfîntul ei pămînt, / Ce are-n sine oasele / Lui Ștefan Domn cel Sfînt, / Un tainic glas ne zguduie / Din somnul nostru greu: / Uniți să fim în cugete, / Uniți în Dumnezeu.*»

Ciprian Porumbescu a desfășurat și a susținut o intensă și animată activitate cultural-patriotică. A scris compozițiile: *Sînt Arboros* și

24. Apud: N. Petra-Petrescu, *Ciprian Porumbescu, Compozitor român, op. cit. Opera*, A. Compoziții religioase, p. 17; *Din compozițiile lui Ciprian Porumbescu* — Colecția «Făt-Frumos», nr. 2. Suceava, 1933; *Din compozițiile lui Ciprian Porumbescu*, Cluj, 1933; *Repertoriu liturgic al Seminarului Nilon*. Litografiat de Direcția Seminarului, sub supravegherea Prof. Constantin A. Ionescu, 1945; Fișierul Cabine-tului de muzică al Bibliotecii Academiei R. S. România.

25. A tipărit-o pe cont propriu, numerotată *Op. I.* atît de încrezător era în valoarea compozițiilor sale muzicale.

26. Idem, *Op. 2.*

27. Nina Cionca, *Ciprian Porumbescu, op. cit.*, p. 34.

28. Tipărită de Diac. conf. dr. Nicu Moldoveanu, *Repertoriu coral*, Editura Insti-tutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1983, p. 172, și *Românul* (p. 366), *Marș de 1 Mai* (p. 375), *E scris pe Tricolor Unire* (p. 383), *Altarul Mîndriei Putna* (p. 489), *În pădure* (p. 494).

vecinic, Cîntec de primăvară (versuri de I. A. Lapedatu)²⁹; *Patria română*³⁰ (versuri de Eugen Albu); *Hai române!* (versuri de Văcărescu); *Sus inima, români!*; *Român verde ca stejarul*; *Pe malul Prutului*; *Ilenuța*; *Aleri, o floare roditoare*; *Cît-îi țara românească* (inspirate din cîntecele populare) ș.a.³¹

Compozitorul dispunea de un fond psihologic vesel și optimist, cu dispoziții și manifestări de satiră și umor. În compozițiile sale (precum: *Că-i domn cu guler și cu joben*; *Intră unu-ntr-un hotel*; *Kir Iordache și Costache*; *Să ciocnim pahare*; *Candidatul Linte sau rigoristul teologic*; *Cisla* ș.a.) a criticat, cu ironie și haz, moravuri și năravuri sociale. A editat și publicații umoristice («Leușteanul», «Cocoveica Arboroasei», «Pipărușul», «Bondarul Juninei»). A prezentat, cu corul «Arboroasei», un concert cu program de compoziții proprii, salutat elogios de revista «Familia» a lui Iosif Vuican, sub titlul, *Un concert românesc în Bucovina*.

În martie 1877, cu prilejul întronizării mitropolitului Bucovinei Teoctist Blajevicei (autor al unei *Gramatici a limbii române*), compozitorul teolog a scris un *Imn festiv* (versuri și melodii proprii), pe care l-a încheiat astfel:

*Iar noi, sfînd cu credință, virtute și iărde
La oricare nevoie și greu neprevestit,
În Arhiereul nostru avem nădejde vie
De-un viitor de lădă, de-un timp prealericit,
Și clerul țării noastre, toți servii celor sfinte,
Și toți bucovinenii, toți țrații în Hristos,
Urază cu iubire: Trăiască al nostru părinte!
Trăiască noul sfîntul Vlădică, bun și milos!*³²

În toamna anului 1877, Societatea «Arboroasa» este interzisă de guvernul austro-ungar de la Viena și comitetul ei de conducere, în frunte cu președintele, Ciprian Porumbescu, arestat și întemnițat. Li s-a intentat un proces penal, cu învinuirea că au ațîțat la dezgust și ură contra unității de stat și administrației austro-ungare, cap de acuzare citind telegrama pe care comitetul «Arboroasei» a trimis-o la Iași, unde s-a comemorat împlinirea unui secol de la decapitarea domnului

29. Din care muncitorimea română a făcut, sub titlul *Marș de 1 Mai*, cîntec preferat.

30. Sentimentele patriotice s-au manifestat la Ciprian Porumbescu de la primele sale compoziții. Mărturia este compoziția *Salutare* (melodie și versuri proprii), pe care a încheiat-o astfel: *Dragoștea de neam și țară / Să ne-nsunle ne-nceat / Să ne dea curaj la toate, / La lucrul și la cîntat.*

31. La fel a preluat constant cîntecele populare și lăutărești românești. A așezat poporul român mai presus de toți dascălii și măștrii pe care i-a avut. A rămas notorie declarația: «Dacă este vorba de vreun compozitor pe care l-am studiat și-l studiez și acum încă (era la Viena n.n.), este numai poporul român, care stă peste Offenback, Genée, Supée și alții». S-a inspirat neconștient din cîntecele populare. Va mai scrie: *Copiliță de la munte*; *Dochișo, puică dragă*; *Frunză verde loi de nălbă*; *Frunză verde măgărit*; *Pavel Păvăluș* ș.a.

32. Tipărit în *Din compozițiile lui Ciprian Porumbescu*, Fascicola III, Editura Reuniunii de cîntare «Ciprian Porumbescu» din Suceava, 1911.

Grigore Ghica (în 1777) pentru că a protestat și a dezaprobat anexarea Bucovinei de către Austro-Ungaria. Procesul a avut larg răsunet în rindurile românilor. Cavalerul Alecu Popovici a oferit toată averea sa drept cauțiune pentru eliberarea deținuților. Au pledat, în apărare, cei mai vestiți avocați ai Bucovinei³³.

În închisoare, Ciprian Porumbescu a avut cu el «mireasa» (adusă de preotul Iraclie) și a cîntat deținuților, care au văzut puterea cîntecului. Pe coperta unui manual de limbă franceză, a scris compoziția *Suspînul prizonierului (text și melodie)*³⁴.

S-a dovedit că acuzațiile erau neîntemeiate; au fost achitați (toți cei 5 membri ai comitetului de conducere al «Arboroasei») și (în februarie 1878) eliberați din închisoare. Dar frigul iernii și privațiunile detenției, i-au înrăutățit grav boala de piept lui Ciprian Porumbescu (a avut prima expectorare de sînge). A venit la Stupca, la părinți, unde s-a întremat și, în anul școlar 1878/1879, a funcționat învățător în satul vecin Ilișești. Aici s-a înfiripat o idilă, puternică dar dramatică, între el și Berta Gorgon, fiica pastorului evanghelic, care n-a admis-o, din considerente etnice și religioase (!), și care i-a fost rană deschisă toată viața. I-a dedicat mai multe compoziții (*Ești o floare — versuri de H. Heine, citite în «Convorbiri literare»; Ochi albaștri; Inger de pază — versuri de M. Eminescu; Resemnare; Te-ai dus, iubito: A căzut o rază lină; În pădure; Pe cîmpurile Stupcei*). A mai scris, acum, *Hora detrunchiaților*, dedicată bucovinenilor; *Boala mea și Aș fi murit* (versuri de D. Petrino); *Imn de urare și Mulți ani trăiască!* (trei variante), dedicate tatălui său, preotul Iraclie, de ziua numelui (9 martie 1878); *Măriorica*, dedicat surorii sale.

Avusese loc războiul din 1877/1878 și poporul român își cucerise, vitejeste, cu arma și tribut de sînge, independența și suveranitatea. Faptul istoric nu putea să-l lase indiferent pe patriotul Ciprian Porumbescu. A scris acum, dedicate țării și poporului: *Tricolorul (Cîntecul treicolorului)*; *Peneș Curcanul*; *Marșul călărășilor*; *Marșul curcanilor*; *Sergentul*; *Plevna* (versuri de Vasile Alecsandri); *După un veac de suferință* (versuri de Vasile Bumbac); *Hora lui Tudor* (Vladimirescu) ș.a.

În 1879/1880 este din nou la Cernăuți, student în anul II la Facultatea de filosofie (Institutul teologic socotindu-i-se un an universitar). Participă la activitatea noii Societăți a studenților români, «Junimea Bucovinei», condusă de Dimitrie Onciul — profesorul, istoricul și academicianul de mai tirziu. O conferință despre *Muzica antică la romani* îl arată cu largă și temeinică lectură și cultură clasică, citind din Pausanias, Horațiu, Ovidiu, Pliniu, Cicero, Suetoniu, Juvenal. Scrie și compoziții muzicale. Se luptă greu cu lipsurile (într-un *Carnet cernăuțean*, a notat la data de 16 iunie 1879: «Mi-am vîndut pantalonii vechi și azi mînlnc la Terarzi (face foame)». A doua zi, la 17 iunie: «După amiază am fost indispus. M-a chinuit foamea»³⁵. Se cunoaște cu Eusebiu Man-

33. *Procesul Arboroasei. Pgini inedite rămase de la Preotul Constantin Morariu*, în «Făt-Frumos», V (1930), nr. 5, p. 159—163, nr. 6, p. 196—203.

34. *Preotul Constantin Morariu, Ciprian Porumbescu după 25 de ani de la moartea lui, op. cit.*, p. 15.

35. Valerian Brnzei, *Centenarul nașterii lui Ciprian Porumbescu, op. cit.*

dicevschi, fiu de preot și el, compozitor, dirijor de cor, muzicolog și profesor, «unul din cei mai iluștri muzicieni, pe care l-a dat poporul român»³⁶. Arătându-i câteva din compozițiile sale, după ce le-a citit și i-a comunicat observațiile Ciprian Porumbescu a notat în *Carnet*: «Îmi dau seama că de-abia știu foarte puțin și trebuie să studiez foarte mult»³⁷.

Mai mult pe cont propriu (guvernul reducându-i mult bursa pe care i-a acordat-o Mitropolia), s-a dus la Viena, capitala muzicii europene, ca să-și perfecționeze studiile; a urmat, ca auditor extraordinar, la Conservatorul de muzică, clasa de armonie, compoziție, cor și muzică bise-ricească, și, în anul III, la Facultatea de filosofie.

În Viena a găsit amintirea și urmele lui Mihai Eminescu care, împreună cu alți studenți români înființase, în 1871, Societatea academică «România jună». Ciprian Porumbescu i-a compus imnul, cunoscutul *Pe al nostru steag e scris unire* (versuri de Andrei Bărbănteanu), numit și *Imnul Unirii*, care, alături de *Deșteaptă-te române* și *Tricolorul*, a ajuns cîntecul patriotic cel mai mult cîntat³⁸. Este dirijorul corului «României june». Pentru el a alcătuit și a tipărit (la Viena, în 1880), broșura *Colecțiune de cîntece sociale pentru studenții români*, în care a luat, pe lângă compoziții proprii (*Cîntecul gînteii latine*; *Imnul Unirii*; *Cîntecul treiculorului*; *Gaudeamus igitur*, *Înimă de român*; *Hora*), și cîntece populare românești și lăutărești (*Lelișă de la Munteni*; *Tu, Ileană dintre brazi*; *Frunză verde de piper*; *Dragoș vodă cel vestit*, precum și cîntecele ce le cânta M. Eminescu)³⁹. A scris mai multe compoziții: *Rămăș bun patriei*; «*Lăsați-mă să cînt*» (versuri de Matilda Cugler); *Ziua Dunării* și *Camellii* (executate la balul studenților români de Edmond Straus); *Cîntarea României* și tulburătoarea *Baladă* pentru vioară și pian, gîndită și purtată în el de multă vreme, «compoziția cea mai reprezentativă a lui Ciprian Porumbescu, amestec de doină, joc și cîntec bătrînesc».

Se zbate în lipsuri serioase (a notat în *Carnetul vienez*: «Sînt într-o dispoziție extrem de rea, fiindcă n-am bani și nici șansa unui prînz. Îmi ghiorlăie mațele de foame»⁴⁰. Ceva mai grav. În ziua de 31 iulie 1881, i-a scris prietenului bucovinean Epaminonda Bucevschi: «de trei zile scui-p sînge și doctorii îmi recomandă să beau lapte»⁴¹.

Se gîndise să-și facă un rost de trai. Dorise să vină la București (cum a făcut M. Eminescu, care lucra în redacția ziarului «Timpul») ⁴². Colegii transilvăneni l-au decis pentru Brașov (avea nevoie și de ozonul munților). A găsit un post de profesor de muzică la Școlile centrale române

36. Marțian Negrea, «Mandicevschi ne-a lăsat o uriașă moștenire», în vol. *Amin-tirile muzicienilor români — Dialoguri. Evocări. Conțesiuni*, București, 1982, p. 7.

37. Nina Cionca, *Ciprian Porumbescu, op. cit.*, p. 63.

38. Melodia a fost preluată de Asociația revoluționară albaneză «Bashkini» și a devenit, după 1912, imnul de stat al Albaniei independente, care este și astăzi (*opud*). Gheorghe Istrati, *Ciprian Porumbescu — Cronologie*, în «Tribuna României», XII (1983), nr. 244, 15 mai, p. 6.

39. Teodor V. Ștefanelli, *Eminescu cîntărește*, în vol. *Amin-tiri despre Eminescu*, Editura Junimea (Colecția «Eminesciana» Nr. 31), Iași, 1983, p. 120.

40. Valerian Brînzei, *loc. cit.*

41. *Ibidem*.

42. Viorel Cosma, *Ciprian Porumbescu și Bucureștiul*, în «Informația Bucurestiu-lui», XXX (1983), nr. 9-213, 25 mai, p. 4.

și dirijor al corului bisericii Sf. Nicolae din Schei. Lucrează peste măsură⁴³. Scrise opereta *Crai-Nou* (libretul de V. Alecsandri) — prima operetă românească. A prezentat-o în ziua de 27 februarie 1882 și s-a bucurat de un succes categoric. A doua zi, a scris preotului Itraclie: «Mi-am văzut visul cu ochii». A mai scris compozițiile: *Hora Brașovului*; *Hora Prahovei*; *Rapsodia română*; *O dimineață pe Tâmpa*; *Marșul cîntăreștilor din Oravița* ș.a. A scris manualul *Elementele muzicii vocale, pentru școlile populare și cu exerciții de cîntări bisericești și lumești*. A dat câteva concerte de autor, pe care le deschidea cu marșul *La Carpați* și le încheia cu *Potpurii național*⁴⁴.

Dar n-a mai putut continua. Boala de plămîni i s-a agravat la limită. Cu trei salarii de la școală și cor (adăugindu-i-se încă două) s-a dus în Italia, la Nervi, pe malul Mării Mediterane. A cerut și i s-a trimis «mi-reasa». «Voi cînta acestei Mări Mediterane, a comunicat unui prieten din Brașov, ce e mai drag și mai scump românilor, ca Marea să ducă acest cîntec Oceanului și Oceanul să spună lumii care cîntec este mai scump și mai drag neamului meu»⁴⁵. A cîntat *Doîna*. O cînta cu atîta ardoare, că a uimit pe localnicii și vilegiaturistii care-l ascultau. I s-a comunicat celebrului Giuseppe Verdi, care se afla la Genoa (boînav și el) și a dorit să-l cunoască. S-a dus și i-a cîntat și lui Doîna românească, primind de la genialul compozitor aprecieri și elogi maxime la adresa lui și a poporului român.

În Italia, a vizitat Roma, Florența și Pisa. La Roma, a asistat (trei ore) la o Liturghie, în Catedrala Sf. Petru și, este impresionat de grandoaia interiorului, dar dezamăgit de cor. «Este slab, a scris unui prieten din Brașov. Așa-zisa Cappella papale cîntă numai în Capela Sixtină, însă nu pot ajunge ca simplu muritor». A ingenuncheat la picioarele statuii Sf. Petru, dominat de sentimente și gânduri patriotice. «Am plîns și m-am gândit la poporul român, care-i atît de mic și de slab — a comunicat aceluiași corespondent. Putea-va el rezista în decursul timpurilor năvăli-riilor puternice străine?»⁴⁶.

Îl apasă devorant dorul de țară, de locurile natale, de părinți, de liniște și tihnă. A scris la Stupca (în decembrie 1882): «O! Italie, Italie! frumoasă și dulce mai ești! Ah, dar ce folos! Nu plătește toată frumusețea și dulceața ta o ceapă friptă dacă colea, peste gard, nu pot să sui la Stupca!»⁴⁷. Fratelui său Ștefan i-a scris în acest fel: «Ție îți este dor de scumpa noastră casă părintească? ...Încă din copilărie, eu am avut o antipatie de neînvinș întotdeauna față de străinătate. Eram legat cu atîta duioșie și dragoste de patria mea, de casa părintească... O, ce fericit ești tu, să auzi numai vorbe dulci, pe care le înțelegi, din patrie, ale limbii

43. Ion Colan, *Ciprian Porumbescu și Brașovul*, în «Mitropolia Ardealului», IX (1964), nr. 6—8, p. 444—460.

44. Violeta Cosma, *Un mare creator, un mare patriot, Ciprian Porumbescu*, în «Tri-buna României», XII (1983), nr. 244, 15 mai p. 6—7.

45. Nina Cionca, *Ciprian Porumbescu*, p. 23.

46. Octav Monoranu, *Din corespondența lui Ciprian Porumbescu*, în vol. *Ciprian Porumbescu. Documente și mărturii*, op. cit., p. 83.

47. Ciprian Rațiu, *În umbra fratelui drag*, în vol. *Ciprian Porumbescu. Documente și mărturii*, p. 159, 174.

noastre dulci și scumpe!» Și tatălui său : (la începutul anului 1883) : «O, nu vă puteți închipui, cât îmi este dor să mă văd acasă ! Să șed în căsuța albă, lângă sobă, să văd, prin fereastră, cum cade zăpada»⁴⁸. În Italia a scris compozițiile : *Souvenir de Nervi* ; *Hora de sajon* ; valsul *Fantome*.

Istovit de oboseală și de boală, în februarie 1883, a venit la Stupca. A mai scris ultima compoziție, de inspirație horățiană, *Tempi passati* (dedicată Bertei).

În ziua de 6 iunie (1883) s-a stins. Ultimele cuvinte ale compozitorului au fost : «Vegheați ca opera mea să nu moară!»⁴⁹ Preotul Iraclie i-a înhumat corpul în cimitirul satului, alături de mormântul mamei și i-a împlinit dorința, scriindu-i pe cruce : *Iar când fraților m-oi duce / De la voi și-o fi să mor / Pe mormânt atunci să-mi puneți / Mîndrul nostru tri-culor*.

Poetul Vasile Alecsandri i-a scris, cu acest tragic prilej, preotului Iraclie : «Ciprian a luat cu el în mormînt o comoară de cîntece»⁵⁰.

Este adevărat ! Sfirșindu-i-se viața la numai 30 de ani, Ciprian Porumbescu a dus cu el în mormînt atîtea cîntece pe care le-ar fi scris, de bună seamă, dacă mai trăia 10, 20 sau 30 de ani.

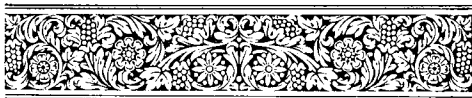
Dar, tot atît de adevărat este că o parte din comoara lui de cîntece a lăsat-o (opera sa totalizează aproape trei sute de titluri). Prin ele s-a făcut nemuritor. Vioara de la Stupca a continuat să cînte și va cînta în eternitatea românească.

48. Octav Monoranu, *Din corespondența lui Ciprian Porumbescu*, p. 94.

49. Ciprian Rățiu, *În umbra fratelui drag*, op. cit., p. 173.

50. Octav Monoranu, *Din corespondența lui Ciprian Porumbescu*, op. cit. ; pentru biografie și operă, a se vedea și Viorel Cosma, *Ciprian Porumbescu*, în *Muzicienii români. Lexicon*. București, 1970, p. 372—374.

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PĂTRIEI NOASTRE

MĂSURI ÎNTREPRINSE DE AUTORITATEA DE STAT PRIVIND OCROTIREA PATRIMONIULUI CULTURAL NAȚIONAL

Pr. asist. Dr. NICOLAE V. DURĂ

I. Noțiunea de «monument istoric» în lumina reglementărilor legale privind ocrotirea patrimoniului cultural național.

Legiuitorul din 1982 a definit ca «monument public», «orice zidire cu dependențele ei, aflătoare la suprafața pământului sau sub pământ cum și orice obiect vechi care au valoarea unui monument istoric sau artistic»¹. Același legiuitor preciza că «se consideră ca monumente publice nu numai edificiile care sînt încă în uz, dar și ruine de un interes istoric, precum monumente fără de un uz practic sau îndestul cunoscut, cum și obiecte mobile de interes arheologic, istoric sau artistic»².

Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice din anul 1913 nu definește ce este un monument de cultură, în general, și de artă bisericască, în special.

Legea din 1919 preciza, în articolul 3, că «imobilele a căror conservare prezintă un interes istoric sau artistic se declară sau se clasează monumente istorice, în totalitate sau în parte, și sînt puse sub ocrotirea legii de conservare și restituire a monumentelor istorice». În articolul 4 al aceleiași legi se preciza că «plină la publicarea inventarului monumentelor, toate bisericile și mănăstirile zidite înainte de anul 1834 se clasează provizoriu monumente istorice cu toate odoarele lor».

Ținînd seama de varietatea vestigiilor trecutului, răspindite pe întreg cuprinsul patriei, legiuitorul din anul 1955 le-a cuprins pe toate sub titlul generic de «monumente de cultură», arătînd că ele sînt «bunuri care au o deosebită importanță arheologică, istorică, arhitectonică sau artistică, reprezentînd totodată dovezi materiale ale dezvoltării culturii pe teritoriul patriei noastre sau ale desfășurării unor evenimente im-

1. *Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, precum și Regulamentul de aplicare al acestei legi*, București, 1983, p. 1—2.

2. *Ibidem*.

portante din trecutul său», și că ele se «află sub protecția statului». În conformitate cu dispozițiile aceleiași legi, monumentele de cultură se împart, la rîndul lor, în monumente arheologice, monumente de arhitectură, monumente de artă plastică și monumente istorice.

Între monumentele arheologice, legea din anul 1955 enumeră și cimitirele și mormintele vechi, precum și locurile unde s-au găsit ori unde sînt indicii că există oseminte vechi de oameni. Între monumentele de arhitectură sînt enumerate și clădirile aferente cultului, locuințele, precum și interioarele acestora, ruinele și rămășițele construcțiilor vechi, monumentele funerare — dacă acestea au o valoare arhitectonică deosebită — precum și operele de pictură — fresce, zugrăveli de biserici, etc. — sculptură și artă aplicată (mobilier, panouri decorative, etc.).

Între monumentele de artă plastică, legea din anul 1955 enumeră și troițele, iar între cele istorice, «construcțiile sau monumentele comemorative, care, chiar dacă nu au o valoare artistică, sînt totuși legate de evenimente istorice importante...».

În baza prevederilor legii din 1955, monumentele de artă bisericească sînt trecute deci între monumentele de cultură ale neamului nostru. Un sfînt locaș — adică o biserică — inclus între monumentele de cultură atrage această calitate și asupra întregului complex de clădiri din jurul său — chiliile unei mînăstiri, de exemplu — precum și asupra a tot ceea ce se află în jurul respectivului monument. Monumentul istoric nu este deci numai biserica, ca locaș, ci și părțile care o împrejmuesc, pentru că «monumentul istoric se alcătuieste și din împrejurimile lui și din cuprins»³. După afirmația lui Nicolae Iorga, «într-un sens, și acele cruci de pe drum mare sînt monumente istorice»⁴. Afirmație întru totul adevărată dacă ținem seama de faptul că troițele și crucile vechi prezintă o valoare deosebită, istorică și artistică.

În lumina legislației de stat, în vigoare, prin noțiunea de «monument istoric» se înțeleg toate «bunurile cu valoare deosebită, istorică, artistică sau documentară» (art. 1 Legea 63/1974). Legiuitorul are deci în vedere toate bunurile care fac parte integrantă din patrimoniul cultural național, inclusiv cele produse și păstrate de Biserica Ortodoxă.

II. Patrimoniul cultural național în lumina legislației de stat.

Simțul de frumos a fost nedespărțit de ființa românului. Acest «instinct strămoșesc de care nimeni nu s-a putut lepăda»⁵, a creat și durat peste veacuri o zestre bogată cu care puține popoare ale lumii se pot mîndri, în mod legitim.

Inițiativele întreprinse pentru identificarea, valorificarea și păstrarea valorilor artistice ale neamului nostru, nu s-au manifestat întotdeauna cu aceeași responsabilitate și consecvență.

În trecut, aceste inițiative sporadice s-au datorat, în mare parte, unor personalități ale vieții de stat și bisericești, care au manifestat un deosebit simț pentru frumos și o grijă deosebită față de zestrea spirituală și materială a neamului.

3. N. Iorga, *Ce este un monument istoric*, Vălenii de Munte, 1915, p. 17.

4. *Ibidem*, p. 24.

5. *Ibidem*, p. 11.

Ctitoriile domnești și daniile oamenilor din popor, într-un cuvânt ctitoriile strămoșilor noștri, au constituit o pildă și un îndemn și pentru urmași. Atunci cind numărul ctitorilor se împuțina, și datoria patriotică pentru ocrotirea patrimoniului cultural național se uita, s-au ridicat glasuuri care îndemneau pe contemporanii lor ca să ia aminte la exemplul înaintașilor, ca pilda lor «să reverse și în inimile noastre ale tuturor evlavia, spiritul și zelul cel sfânt al binefăcătorilor acelora prea fericiți ca așa să facem și noi dăruiri...»⁶.

Țările Române au avut «din vechime... ale sale nescrise... obiceiuri... și pravilele împărătești ale romanilor...»⁷, după care s-au condus de-a lungul secolelor.

În dorința de a da neamului lor pravile și cărți de învățătură, domnitorii români au recrutat dascăli și filozofi pricopsiți, «...de au scos den cărți elinești și latinești toate tocmelile cele bune și giudețele celor buni creștini și svinți împărați, care ca o lumină luminează și... carele să chiamă... pravilele împărătești, ...și acestea învățături ne-au dat și ne-au lăsat nouă tuturor rodului românesc...»⁸.

Legiuirile romane și bizantine, «...în cursul timpurilor, s-au adăugat cu multe altele — pe care strămoșii noștri — parte în deosebite împrejurări au urzit, ...și care apoi, împămîntânindu-se, sub numire de obicei al pământului, au luat putere legislativă, și lucrătoare...»⁹; ⁹ Acolo unde a lipsit legea scrisă — pravila — s-au păzit obiceiurile locului¹⁰, așa după cum ne adeverește însuși textul Pravilei de la Tirgoviște, din anul 1652. Urmînd aceste «obiceiuri pămîntești», ce ființau din vechime, românii au apelat, în chivernisirea averii lor materiale și spirituale, și la «...învățătura pravilelor și așezămintelor vechi ce au stăpînit mai dinainte și care la multe orînduiri au slujit de temei celor de acum»¹¹. În vremurile de odinioară, «...cum dau învățătură toți dascălii tocmindu-se toți într-un cuvînt», obiceiul locului a avut tărie și întietate asupra textului Pravilei. «Lucrurile ce să fac după cum iaste obiceiul locului măcar de ar și fi împotriva firei și a pravilei — prevedea Pravila lui Vasile Lupu, din anul 1646 — iară drept aceia tot nu va certa giudețul pre ceia ce fac acel obicei...»¹².

Patrimoniul cultural al poporului român — zestrea materială și spirituală moștenită de la părinții părinților noștri — a fost ocrotit în baza

6. Prof. Aron Pumnu, *Privite repede peste treisprezece din proprietățile așa numite moștile mîndstirești*, Cernăuți, 1865, Precuvîntare.

7. Cluceru K. N. Brăiloiu, *Legiuirile civile ale țării românești*, București 1854, p. XIV—XV.

8. *Carte românească de învățătură de la Pravilele Împărătești*, Prelață, Iași, 1646, apud Ioan M. Bujoreanu, *Colecțiune de Legiuirile României Vechi și cele Noi*, vol. III, București, 1885, p. 5.

9. *Codicele Civil al Moldovei cu anexele lui*, Iași, 1833, apud Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, vol. I, București, 1873, p. 556.

10. Pravila Mare prevedea că «unde nu e lege scrisă, acolo trebuiaște să păzim obiceiul locului, ...obiceiul vechi în loc de lege să socoteaște și să țină» (*Îndreptarea Legii*, 1652, Editura Academiei Române, București, 1962, p. 75).

11. *Pravilniceasca Condică a Domnului Alexandru Ion Ipsilant*, apud Ioan M. Bujoreanu, *Appendice la Colecțiunea de Legiuirile României Vechi și Noi*, vol. II, București, 1875, p. 3.

12. *Carte Românească de învățătură de la Pravilele Împărătești*, apud I. M. Bujoreanu, *Colecțiune...*, vol. III, București, 1885, p. 62.

acestui obicei nescris, ab antiquo, și al prevederilor legale ale pravilelor împărătești.

În virtutea prevederilor acestui obicei nescris și a pravilelor împărătești, domnitorii iubitori de neam și glee strămoșească și preoții neamului, alături de fiii lor duhovnicești, au fost aceia care au contribuit la păstrarea zestrei materiale și spirituale creată de poporul nostru.

Minăstirile și bisericile au fost cele care au creat și adăpostit, peste veacuri, aproape întreaga zestre din vechime a patrimoniului cultural național.

Despre măsurile întreprinse de autoritatea de stat privind ocrotirea acestor bunuri ale patrimoniului cultural național, care s-au aflat în custodia minăstirilor și bisericilor ortodoxe, avem mărturii scrise de abia din secolul trecut. În acest secol au apărut primele reglementări legale privind ocrotirea acestui patrimoniu.

Articolul 363 al Regulamentului organic al Valahiei, din anul 1831, însărcina pe marele logofăt al țării cu «privegherea asupra ocîrmuirii avuturilor mișcătoare și nemișcătoare a tuturor minăstirilor și schiturilor a celor slobode din principat...»¹³. Din nefericire, multe din bunurile de valoare ale patrimoniului cultural național rămîneau încă în custodia minăstirilor închinete locurilor sfînte.

În baza dispoziției articolului 6 al legii pentru secularizarea averilor minăstirești, din 15 septembrie 1863, guvernul român a luat «înapoi de la egumenii greci, ornamentele, cărțile și vasele sacre, cu care pietatea strămoșilor noștri înzestraseră aceste așezămînte, precum și documentele ce au fost încredințate zișilor egumeni, și aceasta conform cu inventariile ce se găsesc în arhivele țării»¹⁴. În baza acestei legi, zestrea spirituală și materială a neamului nostru aflată în minăstirile închinete a trecut în ocrotirea Statului și a Bisericii Române.

Preocuparea organelor de Stat, pentru evidența și colectarea obiectelor antice, a vestigiilor trecutului nostru, și-a găsit expresie și în textul Regulamentului pentru Bibliotecile Publice, din 23 octombrie, 1864. Articolul 6 al acestui Regulament prevedea ca, pe lângă bibliotecile comunale, să se adune «toate obiectele antice ce s-ar afla în județ, ...astfel ca cu încetul să se poată forma mici muzee de curiozități și antichități»¹⁵.

În vederea inventarierii și păstrării cărților rare și a documentelor vechi — referitoare la istoria patriei — Regulamentul din 1864 îndatora pe bibliotecarii cu «formularea și ținerea cataloagelor și inventarelor bibliotecii (art. 16 b) și «urmărirea cu mai multă stăruință a înavușirii bibliotecii cu documente antice, cărți și altele relative la istoria patriei» (art. 16 g).

Societatea Academică Română din București — înființată în anul 1867 — a avut ca sarcină de a «...culege veri ce documente importante din Țările Române sau din străinătate atingătoare de istoria românilor», de a organiza «misiuni pentru asemenea lucrări» și de a lua «iniția-

13. Prof. P. Negulescu și G. Alexianu, *Collecțiunea Vechilor legiuiri administrative*, București, 1944, p. 128.

14. Ch. C. Costescu, *Colecțiune de Legiuiri bisericesti și școlare*, București, 1916, p. 595; Cf. Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, vol. I, București, 1873, p. 1796.

15. Ioan M. Bujoreanu, *Colecțiune de Legiuiri României...*, vol. I, p. 1856.

tiva pentru explorarea Țărilor Române din punct de vedere arheologic...»¹⁶.

Prin organizarea Serviciului Arhivelor Statului, în anul 1872¹⁷, preocupările pentru evidența și păstrarea cărții rare și a documentelor vechi, referitoare la istoria națională, și-au găsit noi posibilități de afirmare.

Pentru a pune capăt degradării și înstrăinării obiectelor vechi, de importanță istorică, legiuitorul a dispus, în anul 1874, că «orice obiecte antice, ..din antichitatea Dacă, Latină sau Românească, ...se vor aduna, clasifica și așeza în muzeul național...»¹⁸.

În același an — 1874 — s-a instituit și Comisia Monumentelor Publice, cu reședința în București, al cărei scop era «...de a clasa și a conserva monumentele noastre publice»¹⁹. Comisiunea a avut ca sarcină întocmirea unui «...tablou de toate edificiile din țară, fie proprietatea Statului, a județelor, ori a comunelor, care merită a fi clasate între monumentele publice și asupra cărora trebuie să se ia măsuri de conservare...» (art. 4). La întocmirea planului și a devizului de restaurare a respectivelor monumente, Comisia avea îndatorirea de a «conserva stilul primitiv al monumentului, precum și al tuturor obiectelor decorative, precum: sculpturi, imagine, zugrăveli, vase, veșminte, lemnărie, etc.» (art. 5).

În baza prevederilor Proiectului de lege pentru conservarea monumentelor naționale, întocmit de V. A. Urechia, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, în anul 1888, s-a instituit o «Comisiune de conservare a monumentelor istorice», care a avut, ca scop, printre altele, și «de a veghea la nealterarea stilului și conservarea în bună stare a monumentelor naționale, biserici, minăstiri...»²⁰.

În anul 1892 a fost promulgată «Legea pentru descoperirea monumentelor și a obiectelor antice»²¹. Pentru punerea în aplicare a acestei legi a fost dat și un «Regulament pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice»²². În același an a luat ființă și «Comisiunea monumentelor publice», care avea ca sarcină identificarea și păstrarea monumentelor și obiectelor antice.

În anul 1907 a luat ființă Comisia Monumentelor Istorice, iar de la 1 ianuarie 1908 s-a publicat, sub direcția Comisiunii Monumentelor Istorice, și în editura Administrației Cassei Bisericii, o revistă periodică numită «Revista Comisiunii Monumentelor Istorice»²³. Această revistă —

16. *Statutele Societății Academice Române din București* (aprobat prin Decret nr. 1246, din 1867), art. 4 b, apud Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, vol. I, p. 1883—1885.

17. *Vezi Regulament pentru organizarea Serviciului Arhivelor Statului* (Decret nr. 1236 din 11 iulie 1872), apud Ioan M. Bujoreanu, *Appendice la Colecțiunea de Legiurile României...*, p. 28—29.

18. *Regulament asupra explorărilor și cumpărărilor de obiecte antice* (Decret nr. 736 din 4 aprilie 1874), art. 1, apud I. M. Bujoreanu, *Appendice...*, p. 47.

19. *Regulament asupra Comisiunii Monumentelor Publice* (Decret nr. 754 din 6 aprilie 1874), art. 1, apud Ioan M. Bujoreanu, *Appendice...*, p. 46.

20. *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, Cassa Bisericii 1902—1919*, Tipografia Cărilor bisericesti, București, 1920, p. 337.

21. *Ibidem*, p. 238—240.

22. *Ibidem*, p. 241—242.

23. *Deciziune Ministerială nr. 64.329 din 19 octombrie 1907 pentru publicarea Revistei Comisiunii Istorice*, art. 1, apud Ch. C. Costescu, *op. cit.*, p. 669.

devenită o tribună de la care glasuri ale marilor personalități ale neamului au trezit conștiința și au determinat acțiunea concetățenilor pentru opera de ocrotire a patrimoniului cultural național — s-a întreținut «din fondul alocat anual din bugetul Administrației Cassei Bisericii în acest scop...»²⁴.

Articolul 1 al Legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice, din anul 1913, a prevăzut instituirea «...pe lângă Cassa Bisericii și sub autoritatea Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor, a unei Comisiuni a Monumentelor Istorice»²⁵. Scopul acestei Comisiuni era și acela de a inventaria «odoarele vechi de la toate mănăstirile și bisericile din țară și să culeagă materialul pentru un Corpus inscriptionum slavoromanicarum» (art. 2 III), și «să deștepte și să răspundească în public simțul și priceperea pentru valoarea istorică și artistică a vechilor monumente» (art. 2 VI).

În baza dispoziției articolului 10 al acestei legi, «nici o ruină sau monument prevăzute în inventarul general nu... putea fi săpat, dărîmat, reparat sau restaurat fără prealabila autorizare și supraveghere a Comisiunii».

În «Monitorul Oficial», nr. 82 din 2 iulie 1919, a fost publicat textul unei alte «legi pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice». În baza articolului 1 al acestei legi s-a instituit, «sub autoritatea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, o Comisiune a Monumentelor Istorice»²⁶. Legea prevedea că scopul Comisiunii era și acela de a «inventaria monumentele cum și odoarele vechi de la mănăstirile și bisericile din țară...» (art. 20). În conformitate cu prevederile articolului 4 al acestei legi, în cazul în care Comisiunea considera că «conservarea sau siguranța unui obiect clasat este primejduită, ea ...putea dispune transportarea lui într-un muzeu al statului sau în tezaurul unei biserici, pînă se vor lua măsurile necesare pentru buna lui pază».

În anul 1925 a fost promulgată «Legea pentru organizarea arhivelor»²⁷, care prevedea, printre altele, și înființarea unei «școale de arhivari-paleografi, în scopul de a pregăti personalul de specialiști necesar Arhivelor centrale și regionale, și de a răspîndi în publicul cult cunoștințele practice necesare pentru înțelegerea și studierea documentelor, peceților, monumentelor heraldice și miniaturistice etc. și pentru apărarea lor de distrugere ori înstrăinare» (art. 15).

La 31 martie 1926 a fost promulgată «Legea pentru apărarea vechilor picturi bisericești și pentru întemeierea unei școli de zugrăvi». În baza dispoziției articolului 1 al acestei Legi, «nici o lucrare de pictură, reparație sau operă nouă nu se putea face în biserici decît de zugrăvi avînd învoirea Comisiunii Monumentelor Istorice și a episcopului respectiv»²⁸.

24. *Ibidem*, p. 670—671.

25. Ch. C. Costescu, *op. cit.*, p. 180.

26. Ch. C. Costescu, *op. cit.*, vol. III, București, 1931, p. 137—138; Cf. *Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice*, Vălenii de Munte, 1936.

27. I. Teșanu, *Colecțiune de legi privitoare la administrațiunea centrală a Ministerului Instrucțiunii precum și la învățămîntul secundar și superior cu toate modificările pînă la 1 noiembrie 1927*, București, 1927, p. 191.

28. Ch. C. Costescu, *op. cit.*, vol. III, p. 143.

După instaurarea puterii poporului, preocuparea pentru identificarea, păstrarea și transmiterea culturii patrimoniale a trecutului a constituit unul dintre obiectivele de bază ale politicii statului nostru.

Prin decretul nr. 166 din 12 iulie 1950 pentru înființarea și organizarea «Comitetului pentru artă», preocuparea statului pentru ocrotirea patrimoniului cultural-național devenea o realitate. Acest Comitet de artă răspundea «de conservarea patrimoniului artistic și național» și avea sarcina de a da «instrucțiuni pentru conservarea și restaurarea operelor de artă și a monumentelor istorice cu caracter artistic, care se află în sistemul altor instituțiuni de stat sau organizații de masă», inclusiv, deci, cele în posesia cultelor religioase.

În baza decretului nr. 46 din 19 martie 1951, pe lângă Academia RPR, s-a instituit «Comisia științifică a muzeelor și conservarea monumentelor istorice». Această Comisie a inventariat, între anii 1953—1954, un număr de 11453 monumente, dintre care 4260 au fost declarate monumente de cultură. În temeiul articolului 7 al acestui decret s-a desființat «Comisia Monumentelor Istorice înființată prin Decretul-Lege nr. 3.229 din 28 iulie 1919, Comisia Monumentelor Publice, înființată prin Regulamentul pentru Monumentele Publice din 16 decembrie 1938 și Consiliul Superior al Muzeelor, înființat prin Legea nr. 803 din 14 octombrie 1946».

În anul 1955, în baza hotărârii nr. 661 a Consiliului de Miniștri s-a reglementat cadrul juridic privind păstrarea și folosirea monumentelor de cultură. În temeiul acestei hotărâri «monumentele de cultură sînt bunuri care au o deosebită importanță arheologică, istorică, arhitectonică sau istorică, reprezentînd dovezi materiale ale dezvoltării culturii pe teritoriul patriei noastre sau ale desfășurării unor evenimente din trecutul său». Legea mai preciza că «monumentele de cultură se află sub protecția statului» (art. 1). Aceeași hotărâre a Consiliului de Miniștri prevedea că «monumentele de cultură împreună cu cadrul corespunzător și zona lor de protecție, indiferent dacă aparțin persoanelor juridice sau fizice, pot fi folosite, fără însă a le aduce prejudicii. Conducătorii instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor de stat, cooperatiste sau obștești și toți acei în folosința cărora se găsesc monumente de cultură sînt direct răspunzători pentru stricăciunile sau degradările ce s-ar produce din vina lor pentru reaua întreținere a acestora, a terenurilor ocupate de monumente, a zonelor de protecție (inclusiv plantațiile), precum și pentru lipsa de organizare a pazei cuvenite acestor monumente» (art. 8).

Prin «Regulamentul privind păstrarea și folosirea monumentelor de cultură»²⁸ — aprobat de Consiliul de Miniștri pe 22 aprilie 1955 — s-au prevăzut măsurile practice pentru aplicarea HCM nr. 661/1955. În înțelesul acestui Regulament — ca de altfel și al HCM nr. 661/1955 — «cimitirele și mormintele vechi», «monumentele funerare» — atunci cînd au o valoare arhitectonică deosebită — «operele de pictură (fresce, zugră-

²⁸ a. *Colecție de legi, decrete, hotărâri și dispoziții 1955 — 1 martie — 30 aprilie* — vol. II, Editura de Stat, București, 1955, p. 70—76; Cf. *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1956, p. IX—XIV.

veli de biserici etc.) și «troițele» (art. 1) făceau parte integrantă din patrimoniu cultural național, aplicându-li-se, deci, același regim legal.

În conformitate cu hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 1160 din 23 iunie 1955 s-a tipărit și difuzat lista monumentelor de cultură de pe teritoriul RPR, incluzînd monumentele arheologice, de arhitectură, de artă plastică și istorice.

În baza prevederilor HCM nr. 1619 din 3 oct. 1957 s-a precizat și modul de dobîndire și pierdere a calității de monumente de cultură a unor construcții de pe teritoriul țării noastre.

În anul 1959 a luat ființă Comitetul de stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistemizare (CSCAS-ul), care a avut ca obiectiv și executarea de reparații și restaurări ale monumentelor istorice.

În anul 1969 a fost emis Decretul nr. 724 devenit Legea nr. 64/1969, privind protejarea și păstrarea bunurilor de interes național ce reprezintă valori artistice, istorice sau documentare.

Decretul 150 din 19 iunie 1974 prevedea ca «trimiterea peste graniță a obiectelor prevăzute în acest decret, în vederea organizării unor expoziții se poate face numai pe baza unei decizii prezidențiale» (art. 5).

În baza prevederilor acestui decret s-a reglementat o situație care se impusese de multă vreme a fi sub supravegherea și controlul conducerii supreme de stat.

Prin sistematizarea teritoriului și a localităților, în baza legii nr. 58 din 29 oct. 1974, s-a urmărit și «punerea în valoare a monumentelor istorice și de artă și a locurilor istorice...» (art. 1).

Decretul Consiliului de Stat nr. 206 din 31 oct. 1974, pentru modificarea decretului 472 din 1971 — devenit legea nr. 20/1972 — privind Fondul Arhivistic Național al RSR, prevedea că și «cultele sînt obligate să păstreze documentele, asigurîndu-le împotriva degradării, distrugerii sau sustragerii» (art. 16). În conformitate cu prevederile art. 17 al acestui decret, documentele de arhivă trebuie păstrate în depozite special amenajate. Depozitele de arhivă trebuie să fie dotate cu mijloace adecvate pentru păstrarea documentelor și prevenirea incendiilor. În baza dispoziției art. 23, «Culte, organizațiile și părțile componente ale acestora», care dețineau documente ce făceau parte din Fondul Arhivistic Național, au fost obligate să «le declare la Direcția generală a Arhivelor Statului sau la filialele sale, în vederea preluării și păstrării permanente de către acestea».

Păstrarea documentelor în încăperi expuse pericolului de inundație, incendiu, explozie sau depozitarea documentelor fără luarea măsurilor de protejare, constituie contravenție de la prevederile acestui decret, în vigoare, și se sancționează cu amendă de la 500 la 2000 lei (art. 47).

Articolul 24 al aceluiași decret — nr. 206/1974 — prevedea obligația cultelor — la care rămîn spre păstrare documente ce fac parte din Fondul Arhivistic Național — de a depune lista de inventar a documentelor respective la Arhivele Statului.

La 23 decembrie 1974 a fost emis decretul nr. 231, «privind paza bunurilor». Articolul 3 al acestui decret prevede că «răspunderea pentru luarea măsurilor de asigurare a pazei bunurilor pe care unitățile socialiste și de stat și obștești le au în administrare directă ori în proprie-

late sau le dețin cu orice titlu revine conducerii acestor unități». În conformitate cu prevederile acestui articol, și conducătorilor unităților obștești, inclusiv ai cultelor legale, le revine răspunderea pentru luarea măsurilor de asigurare a pazei bunurilor, și îndeosebi a celor care fac parte din patrimoniul cultural național.

La 1 noiembrie 1974 a fost promulgată Legea nr. 63 privind ocrotirea patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste România, care, prin articolul 33, o abrogă pe cea cu nr. 64 din 1969. Această Lege, în vigoare și astăzi, este o adevărată cartă a prevederilor legale întreprinse de autoritatea de stat a țării noastre în privința ocrotirii patrimoniului cultural național.

În conformitate cu prevederile articolului 1 al Legii nr. 63/1974, patrimoniul cultural național al Republicii Socialiste România este constituit din «bunurile cu valoare deosebită, istorică, artistică sau documentară care reprezintă mărturii importante privind dezvoltarea istorică a poporului român și a omenirii în general sau evoluția mediului natural, inclusiv cele din aceste categorii, alcătuite din metale prețioase sau conținând metale prețioase și pietre prețioase». Legea prevede că «patrimoniul cultural național al Republicii Socialiste România aparține, prin valoarea sa cultural-socială, poporului, face parte din avuția societății socialiste» (art. 3), iar «construirea, ocrotirea, cercetarea și punerea în circuit public a patrimoniului cultural național constituie o îndatorire patriotică a tuturor membrilor societății — expresie a conștiinței noi, socialiste, a oamenilor muncii, a relațiilor noi statornicite în societatea noastră» (art. 5).

În baza prevederilor acestei Legi, «toate bunurile care fac parte din patrimoniul cultural național se înscriu în evidența centralizată de stat și sînt supuse regimului de păstrare, conservare, valorificare științifică și punere în circuit public...» (art. 6). Legea prevede și faptul că statul este îndreptățit să ia «toate măsurile necesare în vederea ocrotirii și conservării, evitării înstrăinării și deteriorării, precum și păstrării, apărării și folosirii corespunzătoare a patrimoniului cultural național în interesul întregului popor» (art. 11). Bunurile care au rămas în păstrarea și folosința cultelor religioase, «care asigură condițiile de păstrare și conservare stabilite prin prezenta lege — sînt supuse controlului și verificării periodice a organelor de stat competente» (art. 13 b).

În baza prevederilor legii 63/1974, cultele religioase din țara noastră, care dețin sau păstrează bunuri ale patrimoniului cultural național, sînt obligate : a) «să asigure evidența, protejarea și securitatea acestor bunuri ; b) să asigure spații salubre, microclimatul corespunzător, prevenirea factorilor de biodeteriorare, combaterea elementelor de poluare, să evite tensionarea obiectelor în timpul expunerii, depozitării și transportării acestora ; c) să asigure paza strictă și securitatea deplină a acestor bunuri. Coordonarea întregii activități de pază și securitate se realizează de Direcția Patrimoniului Cultural Național împreună cu organele Ministerului de Interne ; d) să asigure restaurarea acestor bunuri, cu aprobarea Direcției Patrimoniului Cultural Național ; e) să ia măsuri pentru prevenirea distrugerii bunurilor, asigurînd supravegherea lor permanentă cu personal și instalații ; f) să expună numai obiectele în stare de

conservare corespunzătoare sau restaurare și în condiții de deplină securitate, sub directa supraveghere a personalului de specialitate, cu avizul Direcției Patrimoniului Cultural Național» (art. 14).

Culele religioase, care nu pot îndeplini obligațiile prevăzute de articolul 14 al legii 63/1974, sînt datoare să încredințeze, bunurile respective, în custodia statului, prin muzeele, colecțiile și bibliotecile sale.

Transferul bunurilor din Patrimoniul Cultural Național «este supus acordului prealabil al Comisiei Centrale de Stat a Patrimoniului Cultural Național» (art. 17).

Legea 63 prevede că «în vederea mai bune păstrări, conservări și valorificări științifice și cultural-educative, anumite bunuri din patrimoniul cultural național, care prezintă interes excepțional, pot fi trecute în proprietatea statului, prin decret prezidențial, la propunerea Comisiei Centrale de Stat a Patrimoniului Cultural Național și cu plata despăgubirilor corespunzătoare» (art. 16).

Bunurile, care fac parte din patrimoniul cultural național, destinate activității de cult, pot «fi folosite în continuare în aceste scopuri», cu obligația ca organele respectivului cult «să asigure respectarea prevederilor prezentei legi referitoare la evidența, păstrarea, conservarea și valorificarea acestor bunuri» (art. 19).

În baza dispozițiilor legii 63, bunurile din patrimoniul cultural național, aparținînd cultelor religioase, pot fi confiscate în următoarele cazuri: «a) degradarea sau periclitarea valorii pe care o reprezintă; b) împiedicarea organelor de stat competente de a asigura conservarea, restaurarea și securitatea acestor bunuri; c) sustragerea de la regimul de bunuri din patrimoniul cultural național; etc.» (art. 25).

La 6 decembrie 1974 a fost emis decretul nr. 223 privind reglementarea situației unor bunuri.

În baza prevederilor decretului 13, din 23 ianuarie 1975, s-au prevăzut și atribuțiile Comisiei Centrale de Stat a Patrimoniului Cultural Național, ale Direcției Patrimoniului Cultural Național, ale Oficiilor pentru Patrimoniul Cultural Național — județene și ale municipiului București — precum și ale laboratoarelor de restaurare a bunurilor ce fac parte din patrimoniul cultural național. Printre altele, Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național are ca atribuții:

— de a da acordul pentru transferul bunurilor din patrimoniul cultural național între unitățile de stat sau între unitățile organizațiilor obștești ori ale cultelor;

— de a aviza strămutarea monumentelor istorice și de artă;

— de a stabili bunurile din patrimoniul cultural național, de importanță deosebită, care urmează a fi păstrate, conservate, restaurate și puse în circuit public în unități de stat — muzee, colecții și biblioteci — și de a nominaliza aceste unități;

— de a hotărî preluarea în custodie a bunurilor ai căror deținători nu pot să le asigure condițiile de conservare conform legii, și de a stabili unitățile de stat care urmează să le preia (art. 1, d, j, k).

Direcția Patrimoniului Cultural Național, cu sediul în municipiul București, aflată în subordinea Consiliului Culturii și Educației Socia-

liste, «răspunde direct de restaurarea bunurilor din patrimoniul cultural național și a monumentelor istorice și de artă» (art. 8 e).

În același an, 1975, a fost emis și decretul prezidențial nr. 53, privind «categoriile de bunuri culturale care nu fac parte din patrimoniul cultural național».

Autoritatea legislativă a țării noastre a reglementat și regimul mormintelor și operelor comemorative de război. Prin vechimea și importanța lor istorico-națională, unele dintre ele pot constitui bunuri ale patrimoniului cultural național. În baza decretului nr. 117 din 23 octombrie 1975, «îngrijirea, păstrarea și cinstirea mormintelor și operelor comemorative de război constituie o îndatorire de onoare a tuturor cetățenilor Republicii Socialiste România» (art. 1).

Decretul Consiliului de Stat nr. 244, din 15 iulie 1978, a stabilit regimul metalelor prețioase și pietrelor prețioase. În conformitate cu prevederile art. 18 ale acestui decret, «organizațiile de cult pot deține obiecte de cult din metale prețioase, pietre prețioase și semiprețioase, naturale, cu obligația înregistrării acestora imediat după dobândire, într-un registru special de evidență. Obiectele de cult din metale prețioase, pietrele prețioase și semiprețioase, naturale, sînt supuse prevederilor Legii ocrotirii patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste România».

Deservenții cultelor, care dețin astfel de obiecte cultice, din metale prețioase, au deci obligația de a le trece în registrul de evidență și a le păstra în bună stare, întrucît, prin valoarea lor deosebită, istorică, artistică sau documentară, fac parte din patrimoniul cultural național.

La 1 septembrie 1978, conducerea țării noastre a dat «hotărîrea cu privire la Patrimoniul Cultural Național».

Departamentul Cultelor a dat Circulare privind aplicarea prevederilor legii nr. 63/1974 și ale Decretului nr. 244/1978, de către cultele religioase, care dețin bunuri ce fac parte din patrimoniul cultural-național. Circulara nr. 603 din 10 ian. 1977, Circulara nr. 14727 din 6 sept. 1978, Circulara nr. 14780/1980, privind depunerea la Banca Națională RSR a obiectelor necultice și Circulara nr. 1269/1981, privind evidența bunurilor utilizate în acțiunile de protocol, au avut darul de a stimula acțiunile întreprinse de culte pentru înregistrarea, restaurarea și păstrarea bunurilor ce fac parte din patrimoniul cultural național.

În baza dispozițiilor Legii nr. 63/1974, bucurîndu-se de «protecția statului și a întregii societăți» (art. 1), ocrotirea patrimoniului cultural național este o datorie și o onoare cetățenească.

III. Măsuri practice luate de autoritatea de stat pentru restaurarea monumentelor care fac parte integrantă din patrimoniul cultural național.

În decursul secolelor, preocuparea pentru restaurarea monumentelor de cultură s-a datorat sentimentelor de pietate ale contemporanilor față de operele înaintașilor. Această preocupare a fost însă sporadică și lip-

liste, «răspunde direct de restaurarea bunurilor din patrimoniul cultural național și a monumentelor istorice și de artă» (art. 8 e).

În același an, 1975, a fost emis și decretul prezidențial nr. 53, privind «categoriile de bunuri culturale care nu fac parte din patrimoniul cultural național».

Autoritatea legislativă a țării noastre a reglementat și regimul mormintelor și operelor comemorative de război. Prin vechimea și importanța lor istorico-națională, unele dintre ele pot constitui bunuri ale patrimoniului cultural național. În baza decretului nr. 117 din 23 octombrie 1975, «îngrijirea, păstrarea și cinstirea mormintelor și operelor comemorative de război constituie o îndatorire de onoare a tuturor cetățenilor Republicii Socialiste România» (art. 1).

Decretul Consiliului de Stat nr. 244, din 15 iulie 1978, a stabilit regimul metalelor prețioase și pietrelor prețioase. În conformitate cu prevederile art. 18 ale acestui decret, «organizațiile de cult pot deține obiecte de cult din metale prețioase, pietre prețioase și semiprețioase, naturale, cu obligația înregistrării acestora imediat după dobândire, într-un registru special de evidență. Obiectele de cult din metale prețioase, pietrele prețioase și semiprețioase, naturale, sînt supuse prevederilor Legii ocrotirii patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste România».

Deservenții cultelor, care dețin astfel de obiecte cultice, din metale prețioase, au deci obligația de a le trece în registrul de evidență și a le păstra în bună stare, întrucît, prin valoarea lor deosebită, istorică, artistică sau documentară, fac parte din patrimoniul cultural național.

La 1 septembrie 1978, conducerea țării noastre a dat «hotărîrea cu privire la Patrimoniul Cultural Național».

Departamentul Cultelor a dat Circulare privind aplicarea prevederilor legii nr. 63/1974 și ale Decretului nr. 244/1978, de către cultele religioase, care dețin bunuri ce fac parte din patrimoniul cultural-național. Circulara nr. 603 din 10 ian. 1977, Circulara nr. 14727 din 6 sept. 1978, Circulara nr. 14780/1980, privind depunerea la Banca Națională RSR a obiectelor necultice și Circulara nr. 1269/1981, privind evidența bunurilor utilizate în acțiunile de protocol, au avut darul de a stimula acțiunile întreprinse de culte pentru înregistrarea, restaurarea și păstrarea bunurilor ce fac parte din patrimoniul cultural național.

În baza dispozițiilor Legii nr. 63/1974, bucurîndu-se de «protecția statului și a întregii societăți» (art. 1), ocrotirea patrimoniului cultural național este o datorie și o onoare cetățenească.

III. Măsurî practice luate de autoritatea de stat pentru restaurarea monumentelor care fac parte integrantă din patrimoniul cultural național.

În decursul secolelor, preocuparea pentru restaurarea monumentelor de cultură s-a datorat sentimentelor de pietate ale contemporanilor față de operele înaintașilor. Această preocupare a fost însă sporadică și lip-

sită de mijloacele tehnice necesare. Punerea în aplicare a dispozițiilor date de domnitorii români, în vederea restaurării vechilor monumente, a fost îngreunată și de factori obiectivi, ca de exemplu, scurta lor domnie, ocuparea scaunelor domnești de către oameni străini de țară și de interesele ei care a determinat pe Intocmitorii Regulamentului organic, din anul 1831, să constate că «punerea în aplicare a acestor dispoziții — adică ale domnilor pământului — se pare că a întârziat, ceea ce, desigur, a stîrnit strigătul de jale al poetului Vasile Cîrlova pentru Ruinele din Tirgoviște și evocările lui Grigore Alexandrescu în «Adio la Tirgoviște» și «Umbra lui Mircea la Cozia»²⁹.

Prima etapă de restaurare, consemnată de istoria modernă, are loc în secolul al XIX-lea, în timpul domnitorilor munteni George Bibescu (1842—1848) și Barbu Știrbei (1849—1856).

În anul 1860, în vremea lui Cuza Vodă, s-a instituit, de către Ministerul Cultelor, un «Comitet Arheologic»³⁰, care să întreprindă cercetări istorico-arheologice pentru cunoașterea și studierea monumentelor bisericesti ale țării.

În anul 1874, Ministerul Cultelor a instituit o «Comisie a Monumentelor Publice», în scopul de a clasa și conserva monumentele publice. În baza regulamentului din 6 aprilie 1874, membrii acestei Comisii erau dator să inventarieze toate edificiile «...care merită a fi clasate printre monumentele publice și asupra cărora trebuie să se ia măsuri de conservare»³¹.

Lucrările de restaurare efectuate la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, de către unii arhitecți și ingineri străini, — care au considerat că opera de restaurare a unui monument istoric implică mai întîi distrugerea lui totală și apoi refacerea completă după modelul originalului — au avut urmări nefericite. Prin restaurările făcute de aceștia și de ucenicii lor, valoroase monumente de arhitectură veche românească au fost iremediabil desfigurate. Această realitate a stîrnit, între anii 1889—1891, o vie campanie de protest în lumea arhitecților, pictorilor și sculptorilor români. Un «Comitet de rezistență pentru apărarea de distrugere a monumentelor naționale» a fost creat în acest scop.

La sfîrșitul secolului trecut au fost instituite și comisii speciale a căror sarcină a fost cercetarea stării în care se aflau monumentele istorice. În anul 1881, istoricul V. A. Urechia, obținînd un fond de la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru lucrările de conservare la monumentele de artă bisericească, a instituit o Comisie cu însărcinarea de a cerceta și a indica starea în care se aflau acestea. În anul 1890 s-a instituit și o «Comisie onorifică a monumentelor publice din țară», care a avut ca scop clasificarea și restaurarea acestora.

Prin Legea de la 2 ianuarie 1902 s-a înființat «Cassa Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române», de pe lîngă Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, care a avut ca scop «de a asigura buna stare și con-

29. *Regulament organic*, cap. VIII, anexa 1, art. 10.

30. *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii...*, p. 332.

31. *Ibidem*.

servarea sfințelor biserici, minăstiri, schituri și locuințe cu toate cele necesare»³².

Începând cu anul 1902, purtarea de grijă pentru întreținerea, conservarea și restaurarea monumentelor istorice bisericesti a revenit Cassei Bisericii, care a desfășurat, în această privință, o activitate rodnică, plină însă de greutate, inerente începutului și vremii de atunci. Între anii 1902—1905, «Comisia Monumentelor Istorice» a funcționat pe lângă Administrația Cassei Bisericii, «conform dispozițiilor legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice și regulamentului de aplicațiune a acestei legi (din 1893)»³³.

Din toată activitatea ei pînă la 1902, Comisiunea Monumentelor Istorice nu s-a ales decît cu activitatea arheologică — clasică a lui Grigore Tocilescu și cu întocmirea unui «Inventar al monumentelor publice».

În 1905, Comisiunea Monumentelor Istorice a fost trecută sub tutela Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, pe lângă Direcțiunea Artelor, devenită în 1906 Casa Artelor.

În 1907, Comisiunea Monumentelor Istorice a fost adusă iarăși pe lângă Casa Bisericii.

Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii de înființare și organizare a Cassei Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române, din 1910³⁴, prevedea că Biroul tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice era «însărcinat cu executarea lucrărilor de reparațiuni, conservări și restaurări de monumente istorice și cu studierea, din punct de vedere arhitectonic și arheologic, a monumentelor istorice, planuri, releveuri, deseneuri, mulaje, etc...» (art. 141 b).

În anul 1913 s-a promulgat și publicat, în Monitorul Oficial nr. 21 din aprilie 1913, «Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice». În baza articolului 1 al acestei legi, «se instituia pe lângă Casa Bisericii și sub autoritatea Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor o Comisiune a Monumentelor Istorice»³⁵. Scopul urmărit de această Comisiune a fost, printre altele, de a se «îngriji de conservarea și de restaurarea monumentelor istorice», de «inventarierea odoarelor vechi de la toate minăstirile și bisericile din țară...» (art. 2 a, c) și de îngrijirea «muzeelor de artă plastică și de artă religioasă...» (art. 2 d).

Referindu-se la lipsa preocupării autorității de stat pentru ocrotirea monumentelor de artă veche românească, în perioada dinainte de actul istoric de la 23 august 1944, un raportor al Consiliului Central Bisericesc, din vremea aceea, afirma că «...din cauza constrîngerii de către autoritățile laice..., — clerul a admis să fie luate — din biserici și din minăstiri — monumentele de artă românească adevărată și eventual înlocuite cu produse moderne, fără nici o valoare artistică..., pentru Neamul

32. *Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii de înființare și organizare a Cassei Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române*, art. 3, apud Stelian Rădulescu-Formac. *Colecțiunea legilor, regulamentelor, programelor și diferitelor decizii și dispozițiuni generale*. București, 1912, p. 33.

33. *Regulamentul pentru punerea în aplicare...*, art. 4, apud Stelian Rădulescu-Formac, *op. cit.*, p. 34.

34. Ch. C. Costescu, *op. cit.*, vol. I, București, 1916, p. 184—213.

35. *Ibidem*, p. 341.

nostru sau pentru Biserica noastră... Cel mai trist este cînd vezi prin toate vitrinele străine, ...vechile icoane românești, lucrate artistic, îmbrăcate în aur și argint, cum sînt expuse prin galantare spre vînzare»³⁶.

După înfăptuirea actului istoric de la 23 august 1944, grija pentru inventarierea, restaurarea și ocrotirea patrimoniului cultural național a devenit o preocupare de masă, ca expresie a dezvoltării conștiinței patriotice pentru trecutul istoric al neamului nostru, al permanenței și continuității elementului românesc autohton pe aceste meleaguri.

În 1948, s-a trecut la organizarea Muzeului de Artă al R.P.R., în a cărui galerie de artă feudală se păstrează un foarte bogat material bisericesc. În același an s-a înființat Institutul de istoria artei de pe lângă Academia Română, care, în activitatea sa, a trebuit să se ocupe și de monumentele de artă bisericească.

Printr-o Hotărîre a Marii Adunări Naționale, din 15 martie 1951, s-a înființat, tot pe lângă Academia Română, «Comisia Științifică a muzeelor și monumentelor istorice și artistice».

În anul 1959 s-a instituit «Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistemizare», care a primit ca sarcină și ocrotirea monumentelor istorice.

Sub călăuză Direcției Monumentelor Istorice și de Artă — devenită mai tîrziu Direcția Patrimoniului Cultural Național (D.P.C.N.) — și sub îndrumarea Consiliului Culturii și Educației Socialiste au fost întreprinse numeroase acțiuni practice în vederea descoperirii, înregistrării, restaurării și conservării bunurilor ce fac parte integrantă din patrimoniul cultural național.

În vederea asigurării unitare a evidenței, ocrotirii și conservării, cercetării și valorificării științifice și cultural-educative a patrimoniului cultural național, în baza prevederilor legii 63/1974 s-a înființat Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național, Direcția Patrimoniului Cultural Național, precum și Oficii Județene pentru patrimoniul cultural național și pentru municipiul București.

Legea 63/1974 prevede că printre membrii Comisiei Centrale de Stat a Patrimoniului Cultural Național, care funcționează pe lângă Consiliul Culturii și Educației Socialiste, fac parte și «reprezentanți ai cultelor» (art. 9).

Direcția Patrimoniului Cultural Național s-a înființat prin reorganizarea Direcției Monumentelor Istorice și de Artă. Prin grija Direcției Patrimoniului Cultural Național au fost întocmite și aprobate documentațiile și alocate fondurile necesare pentru executarea lucrărilor de curățire a picturii și de restaurare a numeroase biserici și icoane trecute în catalogul monumentelor istorice³⁷.

Între 2—7 iulie 1977, de exemplu, Direcția Patrimoniului Cultural Național și Comitetul Național Român «I.C.O.M.O.S.» a organizat, la Su-

36. *Situația Bisericii Ortodoxe Române pe anii 1935—1938. Rapoartele generale ale Consiliului Central Bisericesc*, București, 1939, p. 313.

37. *Vezi Recepționarea lucrărilor de restaurare a unui valoros monument istoric, în «Mitropolia Banatului», anul XXVII (1977), nr. 4—6, p. 434—435; Curățirea și consolidarea picturii de la Catedrala Mitropolitană, în «Mitropolia Banatului», XXVI (1976), nr. 5—8, p. 581.*

ceava, colocviul «Conservarea și restaurarea picturilor murale» ale monumentelor istorice și de artă religioasă din țară, cu predilecție ale celor din nordul Moldovei.

Prin comunicările, expunerile și dispozițiile documentare, prezentate la acest Colocviu, «s-au scos în evidență pericolul ce-l reprezintă variațiile de umiditate și principalele măsuri pentru combaterea acestuia»³⁸.

Toate aceste organisme au adus și aduc o contribuție valoroasă la restaurarea monumentelor ce fac parte din patrimoniul cultural național. Restaurarea lor s-a făcut și se face după elaborarea unor studii de specialitate, avându-se în vedere respectarea stilului și formei arhitectonice originare a monumentelor respective.

Crearea unor institute speciale pentru restaurarea obiectelor cu valoare deosebită, istorică, artistică sau documentară, care reprezintă mărturii privind dezvoltarea istorică a poporului român și a omenirii în general, aplicarea unui tratament adecvat de către restauratori specialiști pregătiți în acest scop, alocarea de către stat a unor sume mari în vederea realizării acestor operații de restaurare, de teren sau laborator, sint mărturii grăitoare privind măsurile practice luate de autoritatea de stat a țării noastre în opera de restaurare și conservare a bunurilor ce fac parte integrantă din patrimoniul cultural național.

Concluzii.

Monumentele istorice, de artă și cultură ale neamului nostru sint dovezi materiale prin care vorbim lumii despre obârșia noastră.

Grija pentru ocrotirea acestui patrimoniu sacru, cinstirea lui după cuviință, a devenit în ultimele decenii, una din preocupările cele mai de seamă ale conducerii noastre de stat și a tuturor celor interesați în pășirea și afirmarea poporului român. Această preocupare s-a materializat nu numai prin publicarea unor norme legale, ci și prin eforturile practice depuse pentru recuperarea valorilor de artă ale neamului nostru și punerea lor la dispoziția și în folosul poporului care le-a creat și păstrat.

Indemnul patriarhului culturii românești, Nicolae Iorga, — cel care și-a închinat viața descoperirii, conservării și restaurării bunurilor ce fac parte integrantă din patrimoniul cultural național — trebuie să rămână de-a pururi un testament pentru fiii acestui neam. «Unde le veți vedea, să le recunoașteți, să le respectați și să le ridicați, dacă aveți puterea, din ruina și părăsirea lor»³⁹, glăsuiește acest testament pentru toți fiii acestui neam românesc.

Preoții și conducerea Bisericii noastre au obligația de a cunoaște și respecta toate măsurile întreprinse de autoritatea de stat privind ocrotirea patrimoniului cultural național. Prin observarea și respectarea acestor măsuri, se manifestă grija permanentă a Bisericii noastre pentru ocrotirea patrimoniului cultural național.

38. Gh. Burcă, *Colocviul unor specialiști din țară și de peste hotare privind conservarea și restaurarea picturilor murale* (Suceava 2—7 Iulie 1977), în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIV (1978), nr. 1—2, p. 161—162; Cf. *Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă*, XLVI (1977), nr. 2, p. 94.

39. Ce este un monument istoric..., p. 24.

TIPARE DE TURNAT CRUCI DIN SECOLELE IV—VI, DESCOPERITE PE TERITORIUL ROMÂNIEI

Drd. NICOLAE DĂNILĂ

Simbol specific creștinismului începînd cu secolul I d.Hr., Sfînta Cruce a cunoscut un cult deosebit în rîndul credincioșilor, fapt confirmat de mărturiile patristice anterioare edictului de la Mediolanum din anul 313¹. Dacă acest gen de documente este rar și, uneori, neclar, în schimb, descoperirea semnului Sfîntei Cruci pe monumente databile în secolele II—III, aduce mai multă lumină în cunoașterea cultului de care s-a bucurat aceasta în mentalitatea creștinismului primar.

Astăzi nu mai rezistă criticii istorice afirmația lui M. Sulzberger, care încerca cu trei sferturi de veac în urmă să demonstreze că semnul Sfîntei Cruci nu este anterior secolului IV și că apariția lui pe monumente este strîns legată de epoca lui Constantin cel Mare (306—337)².

Descoperirea la 3 februarie 1938 a unei cruci incastrată în peretele unei locuințe din orașul Herculaneum (Italia), acoperit cu lavă în anul 79 d.Hr., este foarte semnificativă în acest sens. Cunoscută mai de mult în literatura de specialitate³, crucea de la Herculaneum a fost privită, inițial, cu neîncredere de specialiștii arheologiei creștine, pînă în ultimul timp, cînd Margherita Guarducci a repus-o în discuție, de astă dată ca monument creștin a cărui autenticitate și apartenență la secolul I este incontestabilă⁴.

Din secolele II—III datează monumentele de la Dura-Europos și Edessa (Siria)⁵ și altele din Palestina⁶, care sînt ornamente cu crucea simplă sau greacă, avînd brațele egale. Un astfel de monument s-a descoperit și pe teritoriul României, în castrul roman de la *Praetorium II* (Racovița, jud. Vâlcea) în anul 1978. Este vorba de o placă din gresie, dreptunghiulară, datată în context arheologic la mijlocul secolului III și decorată cu o cruce latină, avînd brațele inegale. Apariția unei astfel de cruci pe această piesă arhitectonică este foarte semnificativă⁷, indicînd o timpurie prezență a simbolului Sfîntei Cruci pe teritoriul românesc.

Începînd cu secolul IV, crucea devine cel mai frecvent semn întîlnit pe monumentele creștine (inscripții, edificii de cult, piese arhitectonice

1. Tertullian, *De corona militis*, 3, 11, în *PL*, II, col. 79; *Passio Sanctae Crispinae*, la H. Musurillo, *The Acts of the Christian Martyrs*², Oxford, 1979, p. 308.

2. M. Sulzberger, *Le symboles de la croix et les monogrammes de Jésus chez les premiers chrétiens*, în *Byzantion*, II, 1925, p. 447.

3. A. Maiuri, *Dissensi e consensi intorno alla croce di Ercolano*, în *Roma*, XIX, 1941, 10, p. 339—413.

4. M. Guarducci, *Osservazioni sulla croce di Ercolano*, în *Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts, Römische Abteilung*, t. 60—61, 1953—1954, p. 224—233, fig. 95/1—2.

5. I. Kotsonis, *Τὰ χρονολογικά ζητήματα τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν μονογραμμάτων*, Atena, 1939, p. 58—59, 95, 100; G. A. Sotiriou, *Χριστιανική καὶ βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία*, I, Atena, 1942, p. 101—102.

6. P. Testini, *Archeologia cristiana*, Roma, 1958, p. 296, fig. 106/1, 1 a, 5; B. Bagatti, *L'archeologia cristiana in Palestina*, Firenze, 1962, p. 17—20, pl. 2/3—6, 9.

7. Piesa se păstrează la Muzeul Militar Central din București; dimensiuni: 7,8 × 6,6 × 1,5 cm. Informație col. dr. Cr. M. Vlădescu, pentru care fi mulțumim și pe această cale.

și obiecte de artă minoră). Odată cu răspîndirea în masă a creștinismului, eveniment strîns legat de domnia lui Constantin cel Mare și a urmașilor săi, crucea este purtată la gît de creștini, în locul amuletelor păgîne, avînd un rol apotropaic. Cruciulițele erau turnate din metale prețioase (aur, argint, bronz) în tipare confecționate din lut, calcar, marnă etc. Astfel de cruciulițe sînt atestate și pe teritoriul românesc, fiind descoperite la: *Sighișoara*, jud. Mureș⁸, *Ronula-Reșca*, jud. Olt⁹; *Sucidava-Celei*, jud. Olt¹⁰, *Tomis-Constanța*¹¹, *Histria*¹², *Sucidava-Izvoarele*, jud. Constanța¹³, *Barboși*, jud. Galați¹⁴, *Davideni*, jud. Neamț¹⁵, *Băleni*, jud. Dimbovița¹⁶ și *Budureasca*, jud. Prahova¹⁷.

Pentru turnarea acestor cruciulițe erau necesare *tipare* specifice, care au apărut pe teritoriul României în șapte localități: două din fosta provincie *Dačia Traiană* (Sinmiciăuș, Celei) și cinci de pe teritoriul «*extra fines Imperii*» (Olteni, Străulești, Izvorul Dulce, Botoșana și Davideni). Ele datează din secolele IV—VI, apărînd de obicei în așezările de tradiție romano-bizantină atribuite populației autohtone, ale cărei legături comerciale și culturale cu Imperiul au fost neîntrerupte în perioada aceasta, adică de la retragerea aureliană și pînă la venirea slavilor, cînd, în mare, procesul formării limbii și a poporului român era aproape definitiv. Vom prezenta în cele ce urmează un repertoriu al acestor tipare de turnat cruciulițe, urmat de cîteva comentarii. Pieseile vor fi redată în ordinea alfabetică a localităților în care s-au descoperit.

8. N. Dănilă, *Considerații asupra noilor materiale arheologice paleocreștine din Transilvania*, în BOR, C. 1982, 7—8, p. 740, nr. 24.

9. D. Tudor, *Antichitățile creștine de la Romula*, în *Arhivele Olteniei*, XII, 1933, nr. 67—68, p. 211—212, nr. 1, fig. 1; Idem, *Monumente inedite din Romula*, în *Buletinul comisiei monumentelor istorice*, t. XXVIII, 1935, fasc. 85, p. 123, nr. 200.

10. Idem, *Sucidava II*, în *Dačia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 373, nr. 17, fig. 8/s; Idem, *Oltenia romană*⁴, București, 1978, p. 465, fig. 148/5.

11. M. Cirjan, *Un mormînt creștin descoperit la Tomis*, în *Pontica*, III, 1970, p. 383—389, fig. 3; I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città-del-Vaticano, 1977, p. 229, fig. 88 l, 5; Idem, *Artă creștină în România, I: Secolele III—VI*, București, 1979, p. 230, pl. 97/1—2.

12. Gh. Ștefan și colab., *Șantierul arheologic Histria*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, t. V, 1954, 1—2, p. 85, fig. 15; I. Barnea, *Les monuments...*, p. 227—228, fig. 87; Idem, *Artă...*, p. 226, pl. 96.

13. V. Culică, *Croix romano-byzantines découvertes à Pirjoala*, în *Dačia*, IX, 1965, p. 419—425; Idem, *Obiecte de caracter creștin din epoca romano-bizantină găsite la Pirjoala-Dobrogea*, în *Pontica*, II, 1969, p. 356—357, fig. 1/3; Idem, *Antichitățile creștine de la Izvoarele*, jud. Constanța, în BOR, XCIV, 1976, 7—8, p. 778—784, fig. 6/1—12, 7/13—22, 8/23—32.

14. I. T. Dragomir, S. Sanie, *Inceputurile creștinismului în sudul roman al Moldovei*, în *De la Dunda la Mate*, *Mărturii istorice și monumente de artă creștină*², Galați, 1979, p. 118, fig. 49; I. Barnea, *op. cit.*, pl. 6/1; S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n.—III e.n.)*, Iași, 1981, p. 220, nr. 1, pl. 2/1.

15. I. Mitrea, *Influențe bizantine în cultura materială și spirituală din regiunea subcarpată a Moldovei în secolele VI—IX*, în *Studii și cercetări...*, t. 30, 1979, 2, p. 152—154, fig. 3/1; Idem, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—IX e.n.*, în *Carpica*, XII, 1980, p. 106, pl. XLII/1, L/1.

16. D. Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în secolele V—XI*, Iași, 1981, p. 37.

17. *Ibidem*.

1. *Boțoșana*, jud. Suceava

Tiparul a fost descoperit în anul 1972 în așezarea nr. 26. Este monofacial și confectionat din marnă locală. Crucea are brațele egale și lățite la capete, aparținând tipului «crux byzantina», caracteristică secolului VI. În prelungirea brațului de jos al crucii se găsește orificiul în formă de pilnie pentru turnarea metalului¹⁸.

*Secolele VI—VII. Muzeul de istorie și arheologie-Iași.*2. *Celei (Sucidava)*, jud. Olt

Tiparul, confectionat din piatră, a fost descoperit de D. Tudor în campania de săpături de la Sucidava din anul 1963. Provine dintre ruinele cetății romano-bizantine. A fost semnalat de descoperitor în anul 1970, fără alte amănunte sau fotografie a piesei¹⁹.

*Secolele IV—VI.*3. *Davideni*, jud. Neamț

Descoperit în așezarea atribuită populației autohtone, tiparul, de formă dreptunghiulară, are partea de jos ruptă. Este confectionat din gresie. Pe una din fețe sint incizate două linii filiforme și paralele. Pe fiecare linie sint adincite trei ornamente de formă pătrată, punctate la colțuri. Tiparul a fost folosit pentru turnarea unor aplici mici.

În partea de jos, care se păstrează fragmentar, se observă brațul superior al unei cruciulițe de tipul celei descoperite tot în această așezare, fapt care a dus la concluzia că, inițial, acest tipar a fost folosit și pentru turnarea cruciulițelor²⁰.

*Secolul VI. Muzeul de istorie și arheologie-Iași.*4. *Izvorul Dulce*, jud. Buzău

Tiparul este confectionat din calcar, dimensiuni : $5,2 \times 4,5 \times 1,8$ cm, are formă patrulateră, este bifacial și a fost folosit pentru turnarea unor podoabe și cruciulițe. Tipul de cruce intilnit pe matriță este cel latin, cu brațele inegale («crux immissa»), cele laterale fiind mai scurte. În partea superioară crucea este prevăzută cu o tortiță și tot acolo se găsește orificiul de turnare a metalului. Corpul crucii este ornamentat cu linii în formă de X și bobite pseudo-perlate²¹.

Secolele IV—V. Muzeul de istorie și arheologie-Ploiești, inv. nr. IV 965.

5. *Otteni*, jud. Teleorman

Descoperit în anul 1960, tiparul, păstrat fragmentar, este confectionat din gresie fină de culoare maroniu-deschis. Are dimensiunile : $4,8 \times 4,5 \times 3,1$ cm, formă patrulateră și este rupt la partea inferioară. Este bifacial : pe una din fețe se găsește un negativ pentru turnarea de cercei

18. Idem, *Cele mai vechi urme creștine din Moldova*. în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, I, 1974, 7—8, p. 565, fig. 2; Idem, *Natives and Slavs in the East-Carpathian regions of Romania in the 6th-10th centuries*. în *Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, București, 1975, p. 158, fig. 2/3; Idem, *Territoriul est-carpatic în veacurile V—XI*, Iași, 1978, p. 20, fig. 5/1; I. Barnea, *Arta...*, p. 258, pl. 111/2; Gh. Teodor, *Romanitatea...*, p. 31, fig. 13/1.

19. D. Tudor, *Sucidava VII*. în *Materiale și cercetări arheologice*, IX, 1970, p. 287; O. Toropu, *Romanitatea Ilrie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, p. 65, 88—89, 109.

20. I. Mitrea, *Influente...*, p. 152, fig. 4/1; Idem, *Reglunea...*, p. 109, fig. XLVI 3.

21. I. Miclea, R. Florescu, *Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă. Dacoromanii*, II, București, 1980, p. 209, nr. 760.

cu două inele, iar pe cealaltă alt negativ pentru cruciulițe cu capetele ușor lățite, apropiindu-se de varianta bizantină a crucii, deși brațele nu sînt egale. În mijloc crucea este prevăzută cu o adîncitură conică, pentru fixarea unei pietre prețioase. La partea superioară se află orificiul de turnare a metalului, în formă de șanțuleț, dispus vertical, și un altul, orizontal, acesta din urmă ușor lățit, în formă de pilnie²².

Secolul VI. Muzeul de istorie R.S.R. — București, inv. nr. 18348.

6. *Sînmiclăuș*, jud. Alba

Tipar, păstrat fragmentar, descoperit în anul 1975 în mediul arheologic al așezării prefeudale, atribuită populației autohtone. Este lucrat din lut fin, ars la roșu, prezentînd pe ambele fețe urme de smalt galben-verzui. Dimensiuni: $5,5 \times 5,3 \times 1$ cm. Se prezintă ca tipar bifacial: una din fețe era folosită pentru turnarea de cercei și cataramă, iar cealaltă pentru cruciulițe cu brațele egale și ușor lățite la capete. Centrul crucii prezintă o adîncitură conică, unde se fixa o piatră prețioasă. Nu se păstrează decît trei brațe ale crucii, unul lateral fiind rupt²³.

Secolele V—VI. Muzeul «Unirii» — Alba-Iulia, fără nr. inv.

7. *Străulești-București*.

Tipar monofacial, dimensiuni: $4,8 \times 2,7 \times 1,5$ cm, formă patrulateră, lucrat din lut ars, de culoare negricioasă. Era folosit la turnarea cruciulițelor cu brațe egale, scurte și ușor lățite. În centrul prezintă obișnuită adîncitură, de formă conică pentru fixarea pietrei prețioase. La partea superioară, în formă de pilnie, se găsește orificiul de turnare a metalului, care este lătat de o linie orizontală. Gradul de uzură al piesei arată o întrebuințare deasă a ei²⁴.

Secolul VI. Muzeul de istorie al municipiului București, inv. nr. 77530 și 5351.

Dintre tiparele de turnat cruci prezentate mai sus, cel mai timpuriu este exemplarul descoperit la Izvorul Dulce. Datarea lui în secolele IV—V s-a făcut pe baza tipului de cruce latină și în context arheologic.

22. C. Preda, *Tipar pentru bijuterii din secolul al VI-lea e.n., descoperit la Olteni (r. Videle, reg. București)*, în *Studii și cercetări...*, t. 18, 1967, 3, p. 513—519, fig. 1/1—4; I. Barnea, O. Iliescu, C. Nicolescu, *Cultura bizantină în România*, București, 1971, p. 133, nr. 103; R. Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dîndrea-de-Jos*, București, 1976, p. 25, fig. 24; I. Barnea, *Les monuments...*, p. 254, fig. 103/2; Idem, *Arta...*, loc. cit., pl. 111/1; I. Miclea, R. Florescu, *op. cit.*, p. 213, nr. 827; D. Gh. Teodor, *loc. cit.*, fig. 13/4.

23. Gh. Anghel, M. Blăjan, I. Șerban, *S-au descoperit noi dovezi incontestabile ale continuității*, în ziarul *Unirea*, IX, 1976, nr. 2036/15 iunie, p. 5; N. Dănilă, *Urme paleocreștine pe teritoriul eparhiei de Alba-Iulia*, în *Îndrumător pastoral*, I, Alba-Iulia, 1977, p. 117; Idem, *Considerații...*, p. 735—736, nr. 12.

24. M. Constantin, *Elemente romano-bizantine în cultura materială a populației autohtone din partea centrală a Munteniei în secolele VI—VII*, în *Studii și cercetări...*, t. 17, 1966, 4, p. 674—676, fig. 5/3; I. Barnea, O. Iliescu, C. Nicolescu, *loc. cit.*, nr. 102; V. Teodorescu, *Centre meșteșugărești din secolele V/VI—VII e.n. în București*, în *București*, IX, 1972, p. 95, nr. 7, fig. 3/6 a; L. Bărbu, *Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii*, București, 1979, p. 72, fig. 16/5; D. Gh. Teodor, *loc. cit.*, fig. 13/3.

Celelalte tipare prezintă ca ornament crucea de tip bizantin, cu brațele egale și ușor lățite la capete, indicând apartenența lor la secolele VI—VII. Excepție face tiparul de la Olteni, care prezintă o cruce latină, dar cu capetele lățite, însă se înscrie tot în seria crucilor bizantine.

Materialul din care au fost confecționate aceste tipare este diferit : *marnă* (Botoșana), *gresie* (Davideni, Olteni), *calcar* (Izvorul Dulce) și *lut ars* (Sinmiclăuș, Străulești), dar importanța deosebită pe care o prezintă acesta constă în factura sa locală, indicând atribuirea etnică a acestor matrițe populației autohtone. În acest sens pledează și așezările în care s-au descoperit, caracteristice ariei de cultură romano-bizantină și care nu pot fi atribuite decât aceleiași populații sedentare, de care aminteam mai sus.

Geografic, tiparele sînt răspindite aproape în toate provinciile românești : Transilvania și Oltenia, care au făcut parte din Dacia Traiană, Muntenia și Moldova, care, deși nu au fost incluse între granițele Imperiului, au cunoscut totuși influența culturală a acestuia. De aici rezultă că, după retragerea aureliană, atît romanizarea, cît și răspîndirea creștinismului, nu s-a limitat numai la teritoriile ce au aparținut Daciei, ci aceste două fenomene, în strînsă legătură unul cu celălalt, s-au desfășurat concomitent în toate ținuturile României de astăzi.

Tiparele de turnat cruci, datate în secolele IV—VI și descoperite pe teritoriul românesc, alături de celelalte antichități creștine, arată vechimea creștinismului la noi, fenomen care a avut un rol determinant în desăvîrșirea procesului de etnogeneză și în păstrarea caracterului romanic al ființei noastre naționale.

PE URMELE VOIEVODULUI ȘERBAN CANTACUZINO LA VIENA (1683)

Pr. dr. MARIN M. BRANIȘTE

Se împlinesc anul acesta 300 de ani de la despresurarea Vienei de turci. Cum se știe, la această biruință au contribuit și românii. Într-adevăr, deși obligați, ca vasali, să lupte aici alături de otomani, ei nu numai că nu i-au ajutat efectiv, dar, așa cum apreciază istoricul austriac Stephan Vajda, au făcut tot ce le-a stat în putință ca să le zădărnicească atacul (*Felix Austria. Eine Geschichte Ostereich*, Viena, 1980, p. 305). Astfel, au informat pe împăratul Leopold al Austriei despre poziția și sentimentele lor proaustriece; prin curieri speciali informau apoi pe asediați despre forțele și mișcările turcilor; tunurile pe care le slobozeau asupra orașului le încărcău nu cu proiectile ci cu paie; de asemenea, protejau populația aflată în jurul cantonamentelor lor, cum nu făceau turcii și aliații lor, ițăarii, care jefuiau și omorau fără nici o milă pe oricine le ieșea în cale (*Gatterholz. Heimat und Pfarre*, Viena, 1965, p. 6).

Că românii, înfruntînd mari riscuri și primejdii, i-au ajutat pe vienezii în aceste grele împrejurări, o adevărată limpede toate izvoarele

istorice ale vremii privitoare la asediul Vienei; spusele unor martori oculari ai faptelor precum și mențiunile unor contemporani cu evenimentele, ca generalul austriac Wallstein, care într-o scrisoare trimisă în 1688, deci la numai 5 ani după despresurare, voievodului Șerban Cantacuzino, îi spune :

«*Prințul meu ! Măria Ta ai vrut prin scrisoarea ce m-ai cinstit a-mi trimite, ca să cercetezi pentru aplecarea și osîrdia ce o am spre Măria Ta. Această osîrdie nu-mi este particulară, ci este aceea ce toți cei buni creștini o au încă de cînd noi am auzit de acele frumoase, lapte că Măria Ta ai făcut în vremea înconjurării (impresurării) Vienei, de cînd ai întors a lor slobozire. Măria Ta ești vrednic de ai câștigat dragostea de obște prin lucrările ce ai și făcut pentru folosința creștinătății, prin bunele cugete ce hrănești în inima ta... Și sînt al Măriei Tale cel mai cu osîrdie slugă. În Viena, februarie 29, anul 1688. Grof de Valstein» (Traducere la : N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor de Mihail Cantacuzino, publicată de...*, București, 1902, p. 248—249).*

Alte atestări despre contribuția românilor la apărarea Vienei în 1683 au făcut, în vremea mai nouă, unii specialiști austrieci, mai ales cu prilejul restaurărilor făcute bisericuței construite de vienezi în 1684 deasupra crucii ridicale în 1683 de principele Șerban Cantacuzino al Țării Românești în lagărul său de lângă Viena, în timpul asediului.

Între faptele cu mîndrie înscrise și păstrate în patrimoniul național al românilor din Viennă, participarea strămoșilor lor la apărarea capitalei austriece în 1683 ocupă un loc aparte. Sărbătorirea a 300 de ani de la despresurare oferă un prilej potrivit pentru înfățișarea pe larg a episodului. În acest scop a fost întocmit un proiect de program care cuprinde : publicarea de articole în presa austriacă și din alte țări despre participarea românilor la apărarea Vienei în 1683 ; organizarea de expoziții pe aceeași temă ; ridicarea unui bust al voievodului Șerban Cantacuzino alături de Capela Cantacuzino din cartierul Tivoli în Viena, construită, repetăm, deasupra crucii ridicată de domnul român în timpul asediului Vienei ; serviciu divin ecumenic la numita capelă, și, în sfîrșit, organizarea la Sediul Cultural Român din Viena a unui «Simpozion internațional Cantacuzino», idee la care au aderat deja «un număr însemnat de asociații, personalități și publicații ale românilor din străinătate».

Seria acțiunilor prevăzute a fost inaugurată de P. S. Episcop Dr. Vasile Coman al Oradei. După ce duminică, 6 februarie a.c., a vorbit la Sediul Cultural Român din Viena despre : «*Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la înfăptuirea unității naționale*», luni, 7 februarie, Prea Sfinția Sa a conferențiat, în cadrul Fundației «Pro Oriente» din Viena, despre «*Țările Române apărătoare ale creștinătății în Evul mediu*».

În prima parte a acestui din urmă cuvînt a fost înfățișată contribuția la apărarea creștinătății a voievozilor români din veacurile XIII-XVI ; Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș — elogiati în Cronică Abației de la Melk, Austria ; Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

În partea a doua, P. S. Episcop Vasile Coman s-a oprit la despresurarea Vienei de turci în 1683, eveniment de la care se implinesc anul acesta 300 de ani, înfățișînd documentar și amănunțit ajutorul dat atunci de români asediaților, în diferite momente și sub diverse forme.

Conferința — un omagiu adresat Austriei cu prilejul sărbătoririi victoriei din 1683 asupra celui mai redutabil dușman al ei și al întregii Europe — a fost urmărită cu viu interes de o asistență numeroasă: înalți ierarhi ai tuturor confesiunilor, în frunte cu Eminentă Sa Cardinalul Dr. Franz König, profesori universitari, reprezentanți de frunte ai cercurilor culturale, ziariști, membrii Asociației «Unirea — Prietenii României în Austria» și ai altor asociații, enoriașii Parohiei ortodoxe române din Viena în frunte cu parohul lor, Preot dr. Marin Braniște, etc. Din partea Ambasadei Române au fost de față: Dl. ambasador Octavian Groza, însoțit de d-nii: primconsilier Andrei Dorobanțu, consul Aurel Bonciog și alți membri ai corpului diplomatic.

Presa vieneză a semnalat conferința, apreciindu-i temeinicia și efectele pozitive asupra relațiilor de prietenie austro-română.

Un al doilea moment de seamă al participării P. S. Episcop Vasile Coman la sărbătorirea celor 300 de ani scurși de la despresurarea Vienei îl constituie vizita Prea Sfinției Sale la Primăria orașului, Wiener Neustadt.

De acest oraș, înfrățit azi cu Oradea românească, și-a legat și voievodul Șerban numele în 1683. Atunci, fiind constrins de turci să ia parte la asediul Vienei, cum am amintit, el a ridicat, repetăm, în mijlocul taberei lui, ca semn al convingerii și ținutei sale creștine — aceleași cu ale asediaților — o impunătoare cruce de lemn sculptată cu texte și figuri religioase, înaintea căreia preoții săvârșeau serviciul divin.

La sfârșitul precipitat al campaniei, în septembrie 1683, de teamă ca nu cumva crucea să se piardă în învălmășeala retragerii, Șerban a îngropat-o chiar în locul în care o înălțase, în pădurea Gatterhölzl. Pentru ca să nu rămână acolo neștiută de nimeni, el a trimis știre despre ea în Wiener Neustadt-ul despre care ne este vorba. Acolo își avea reședința episcopul Leon Collonici, cavaler de Malta, devenit mai târziu cardinal. În împrejurările grele ale împresurării Vienei, el conducea opera de asistență organizată în sprijinul victimelor războiului: răniți, bolnavi, infomețați, sinistrați, etc. Mai avea poate și alte atribuțiuni, cum se poate deduce din cele ce relatăm imediat. Anume, Șerban Vodă răscumpără de la tătari pe diplomatul austriac Johann Augustin Strohwasser și-l trimite la Collonici cu rugămintea ca imediat după liniștirea lucrurilor să dezgroape crucea și s-o reînălțe pentru venerarea și închinarea creștinilor. Ea a fost descoperită însă întâmplător, înainte ca episcopul să fi avut timp să intervină. Episodul nu rămâne totuși mai puțin relevant pentru legăturile voievodului Șerban cu orașul Wiener Neustadt și respectiv cu episcopul Collonici.

Anul trecut (1982), preotul, corul și enoriașii Parohiei, împreună cu membrii Asociației «Unirea», alți mesageri peste veacuri ai voievodului Șerban, au mers și ei la Wiener Neustadt. Aici, în străvechea biserică Neukloster, după săvârșirea serviciului divin ecumenist și după slujba de pomenire a voievodului Șerban și a cardinalului Collonici, în cuvântările rostite au fost reconstituite și amintite împrejurările din 1683 care au mijlocit întâlnirile și colaborarea celor doi.

Festivitatea a fost completată și încununată prin amintita vizită făcută anul acesta (1983), joi, 10 februarie, la Wiener Neustadt de către P. S. Episcop Vasile al Oradei. Cu acest prilej, P. S. Sa a fost însoțit de

Dl. Sektionschef Prof. Dr. Viktor Heller, președintele Asociației Austro-române, Preot dr. Marin Braniste și Prof. Tatiana Piwonka. La Primăria orașului, Dl. primar Hans Barwitzius, însoțit de Oberamtstrat Prof. Kurt Wehr și Stadtrat Dr. Wittmann, a întâmpinat pe P. S. Episcop. În cuvîntul de bun sosit și-a exprimat bucuria pentru vizită și a subliniat oportunitatea și importanța ei. Răspunzînd, P. S. Episcop a insistat asupra bunelor rezultate pe care le prilejuiesc asemenea întîlniri. Au fost vizitate apoi sălile mai de seamă ale impunătorului local. Oaspeților li s-au dăruit după aceea cărți cu istoricul orașului și albume pe aceeași temă.

Dar surpriza cea mare o oferă aici «cupa lui Matei Corvin (Corviusbecher)», obiect de mare preț nu numai prin valoarea lui intrinsecă și artistică excepțională, dar — în ceea ce ne privește pe noi — și prin faptul că perpetuează în Wiener Neustadt amintirea lui Matei Corvin, un român tot atît de reprezentativ ca voievodul Șerban pe linia generozității românești. Fiu al nobilului român lăncu de Hunedoara, fost voievod al Transilvaniei, din 1441 înainte și mai apoi guvernator al Ungariei, din 1446, Matei Corvin, ajuns rege al Ungariei — vine cu oaste sub porțile Wiener Neustadt-ului, care, după doi ani de rezistență, se vede silit să-i deschidă porțile (1487). Învîngător, regele se comportă însă mărinimos. Mărturie despre aceasta dă, pînă în vremile noastre, acest minunat și valoros pocal, pe care el l-a dăruit orașului ca un prieten.

E firesc deci ca amintirea lui Matei Corvin să fie aci stăruitoare și larg răspîndită. O constatăm și cu prilejul recepției oferite de oficialitățile orașenești. Masa are loc într-un somptuos restaurant. Numele lui ? Matei Corvin. Chipul regelui te întîlmești de pe un tablou mare, pus la loc central ca să domine tot interiorul. Dar îl găsești reproduș și pe coperta «meniuului», un adevărat album de înaltă tehnică tipografică, o veritabilă realizare artistică, pe care cei mai mulți dintre meseni, la plecare o primesc în dar, cum, cu fiorii de rigoare pe care ți-i dă chipul de pe ea, am luat-o și noi.

Presă locală a orașului Wiener Neustadt a acordat o delicată atenție vizitei P. S. Episcop Vasile. Amănunte pe larg a dat Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt, în articolul : *Bishop von Oradea, Rumänian, im Rathaus*.

Drumul nostru pe urmele voievodului Șerban Cantacuzino la Viena s-a încheiat, după reîntoarcerea de la Wiener Neustadt, cu o oră de reculegere la «Capela Cantacuzino», biserița construită, cum am spus, de vienezi în 1684 deasupra crucii pe care a ridicat-o în 1684 evlaviosul domn pomenit, ca semn al credinței lui creștine și al orientării sale antiotomane.

Românii din Viena rămîn recunoscători P. S. Episcop Dr. Vasile Coman al Oradei pentru dragostea de a-i fi vizitat și pentru osteneala de a fi prefațat atît de prestigios și mobilizator seria acțiunilor menite să cinstească — în cadrul marilor serbări vieneze de anul acesta (1983) — memoria străbunilor lor care au luptat veacuri de-a rîndul pentru apărarea creștinătății și care în 1683 au contribuit la despresurarea Vienei, minunata capitală a primitoarei lor patrii adoptive de azi.

· DOCUMENTARE ·

SPIRITUALITATE PATRISTICĂ DACO-ROMÂNĂ ȘI PARALELE OCCIDENTALE CONTEMPORANE (SEC. III—VII)

Pr. prof. IOAN G. COMAN

Elemente de identitate și unitate ale Europei timpului

Insemnările istorico-geografice ale antichității asupra regiunilor de la N. Mediteranei și Mării Negre¹, care purtau numele de Europa, nu ne spun nimic despre o unitate spirituală a continentului și despre o constință a acestei unități. Nu sosise încă momentul pentru un asemenea nivel în evoluția istorică. Cu ocazia împărțirii Imperiului roman de către Dioclețian în dioceze și provincii, o fișie de pământ tracic dinspre Marea Egee a fost numită Provincia Europa. Numele Imperiului «orbis romanus», sau «orbis terrarum romanus» etc., care cuprindea, teritorial, în primul rând Europa, sau cea mai mare parte a acesteia, nu era însoțit decit rareori de acela de Europa și nu implica totdeauna spiritualitatea întreagă a acesteia. Există o bază solidă, e adevărat, spiritualitatea greco-latină, dar aceasta aparținea nu numai Europei, ci și Asiei și Africii.

Prin numeroase fapte de istorie și de cultură euro-afro-asiatică, cum și prin variate curente religioase, filosofice și gnostice pluricontinentale din epoca elenistică și romană, diferitele părți și mai apoi dioceze, prefecturi și provincii se distingeau greu unele de altele sub raport spiritual. Confuzia era mare și ea se reflectă în operele timpului, mai ales prin hermetism și mesianismul romantic așa de nuanțat al poezilor-profeți, al sibi-lelor și al mistagogilor de toate categoriile. Creștinismul a înlăturat progresiv unele straturi ale acestei confuzii spirituale prin misionarii săi din ce în ce mai cultivați și cu simțul istorico-geografic din ce în ce mai ascuțit al lucrării lor. Opera misionară în Europa, începută din sec. I și cuprinzând regiunile de E și S a cîștigat, progresiv teren în sec. II și III și a înaintat destul de departe în interior pînă la N Dunării de Jos în E și pînă spre regiunile Dunării de Mijloc în centrul continentului. Din *Actele Martirilor* de la Lyon și Vienna, sub Marcu Aureliu, în

1. I. Escher și Berger, *Europe*, Pauly's Real-Encycl. d. cf. Alt. Elfter Halbband. 1907, col. 1287--1309.

177, știm că religia cea nouă se întindea pînă în centrul Galiei. Spre 250, Sfîntul Dionisie, patronul Franței, era episcopul Parisului. Prin edictul din 313 de la Mediolanum, creștinismul s-a reorganizat și s-a întărit în regiunile deja convertite și a pornit cu și mai mare energie și entuziasm la răspîndirea cuvîntului Evangheliei în regiunile neatînse pînă atunci.

Fără să se fi cunoscut sau să se fi cercetat unii cu alții, misionarii de la Dunărea de Jos, cei din Galia, din Spania și din Italia nu știau că predicau Evanghelia în regiuni ale aceleiași părți a lumii, care, peste diferența idiomurilor și tradițiilor locale, aveau marele numitor comun al limbii și civilizației latine, instrumente de administrație și cultură a Imperiului. Prin aceste instrumente, dar și prin substanța Evangheliei, misionarii și autorii creștini de toate categoriile și-au construit propria lor armătură nu numai de apărare sau de mers înainte, ci și de autentificare a identității proprii.

Dinspre sfîrșitul sec. III, dar mai ales din sec. IV autorii creștini sînt o entitate aparte față de cei păgîni, care erau puțini la număr. Autorii creștini simt că ei fac parte din aceeași mare regiune a Imperiului, pe care o reprezintă în fața lui Dumnezeu și a credincioșilor. Creștinii reprezentați de acești autori sînt, în general, ortodocși, și apără de barbari granița Imperiului și prin aceasta a Europei, ca în cazul episcopului Bretanion de Tomis, care a scăpat de exilul hotărît de Valens, în 365, prin faptul că «din cauza alungării episcopului lor (credincioșilor), împăratul s-a temut ca ei să nu se revolte, știindu-i bravi, iar, prin poziția locului, necesari Imperiului roman și opuși ca un *val* de apărare împotriva barbarilor de la margine»¹⁸. Nu știm dacă «scitii» creștini de la Tomis erau convinși că ei apără Europa de barbari, dar Valens și sfinții lui știau că ei apără Imperiul. Pe măsură ce se creștina, Europa fără să se rupă de Imperiu și de restul creștinismului, căpăta forțele și insignele unei noi entități. Ea primea creștinismul din Răsărit, din Asia de sud-vest, uneori și din Africa — cel ascetic —, dar prin moștenirea greco-latină și prin dragostea și smerenia evanghelică, fiii Europei deveneau *alți oameni* comparați cu cei din generațiile anterioare. Faptul e sesizat la început nu atît de creștini, cit de păgîni și iudei. Persecuțiile n-au cîlînt credința Europei, dimpotrivă. Experiența zilnică a păgînilor cu creștinii o dovedea clar. Din ce în ce mai mulți dregători imperiali se converteau. Un Paulin de Nola, un Prudențiu, un Ambrozie, un Cassiodor, un Grigorie cel Mare etc. au fost mari dregători ai statului înainte de convertire.

1. Spiritualitatea daco-romană patristică

E o spiritualitate complexă, de origine apostolică, răsărită din sămînța predicii primilor misionari și crescută neîncetat pînă în sec. VI prin tot felul de ostenitori de la simplii credincioși pînă la cei mai înalți ierarhi și smeriți monahi dintre care cităm întii pe sfinții martiri de la Niculișel: Zoticos, Attalos, Kamasis și Philippos și mulți alții împreună cu ei; apoi pe episcopii de Tomis precis atestați de documente: Bretanion (Vetranion), Gherontie, Teotim I, Ioan de Tomis, Timotei, Alexandru, Teotim II, Paternus și Valentinian, toți membri ai sinodului Arhie-

¹⁸ I. a. Sozomen, *Istoria bisericească*, VI, 21, P.G. 67, 1345 AB.

piscopeiei de Constantinopol, de care depindeau canonic. Nu știm câți și care dintre aceștia erau de origină locală sau europeană, cu excepția lui Teotim I «comatul» și «filosoful», despre care sintem aproape siguri că era un localnic². Adăugăm pe călugării izolați: Sf. Ioan Cassian și Dionisie cel Mic, apoi grupa mare a Călugărilor sciți în frunte cu Ioan (Maxențiu), Leonțiu (de Bizanț?), Ahille, Petru, după aceea misionari ca Eutihie și Sf. Sava, depinzind de o verosimilă episcopie a Moussiosu-ului (Buzăului), cum reiese din *Scrisoarea Bisericii din Gothia către Biserica din Cappadocia*, pe Ulfila cu episcopia și misionarii săi, toți în regiunea Dobrogei, a Buzăului, Vrancei și Ialomiței. Creștinismul din Moldova, Transilvania și Banat era opera unor misionari tot așa de stăruitori.

Elementele creștine daco-romane care au contribuit la conturul Europei spirituale pot fi sintetizate astfel :

— *Credința monoteistă* care luptind împotriva politeismului asigură o identitate și o unitate în linii mari continentului și o unitate progresivă fiecărui stat european ce se va constitui ulterior. Același scop îl urmărea lupta contra erezilor care, moral și social, pulverizau societatea.

— *Ortodoxia dogmelor* susținută în scrieri numeroase de nivel și în Sinoadele Ecumenice de episcopii din Europa, în frunte cu reprezentanții arhiepiscopului Romei și mai ales cu episcopii de Tomis, care făceau parte din însuși sinodul Arhiepiscopiei de Constantinopol. Constantin cel Mare și Teodosie cel Mare au văzut superioritatea și avantajele Ortodoxiei și de aceea au susținut-o.

— *Hristologia* susținută în tratate savante, ca acelea ale Sf. Ioan Cassian³, Sf. Niceta de Remesiana⁴ și Ioan Maxențiu^{4*} și în sinoadele III, IV, V și VI ecumenice a pus o pecete indelebilă pe spațiul carpatodanubiano-pontic și balcanic, grație singelui martirilor vărsat în aceste regiuni și în multe alte părți ale Europei (la Roma, în Galia, în Spania), grație mângâierii neprețuite aduse sufletelor de vorba dulce și caldă a Hristosului Evangheliilor și grație convingerii că, prin smerenia, Patimile și Moartea Sa, Fiul lui Dumnezeu mîntuiește pe închinătorii săi. Milioanele de cruci din cimitirele și răspîntiile Europei patristice și medievale și chiar moderne atestă cristificarea pămîntului european, dar și europeanizarea lui Hristos și pătrunderea lui adîncă în structura continentului. Prin «Patimile» și «Ratoriile» lor, Bach și Händel au europeanizat ca puținii alții, pe Hristos.

— *Mariologia* și cultul Sfintei Fecioare, ca ocrotitoare a năpăstuiților și sigură apărătoare a credincioșilor în fața Fiului ei, au însemnat mult pentru europeanizarea, adică pentru luminarea credinței și moralei creștine, înlocuind cruzimea cultului atîtor «mame» păgîne (Bendis,

2. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericrești din epoca străromână*, București, 1970, p. 185—195.

3. Sf. Ioan Cassian, *Despre intruparea Domnului contra lui Nestorie*, în 7 cărți.

4. Sf. Niceta de Remesiana, *De diversis appellatationibus* (Christi) (= *Cespre diferitele numiri ale lui Hristos*).

4 a. Maxentii aliorumque Scytharum monachorum... Opuscula, cura et studio Fr. Glorie, in *Corpus Christianorum. Series Latina* LXXXVA, Turnholt, 1978, p. 6—142. Majoritatea acestor opere sînt hristologice.

Magna Mater etc.) din Europa sau de la hotarele acesteia. Sf. Maria e patroana multor țări europene. Țara Românească e supranumită în cercurile atonite, «Grădina Maicii Domnului», Maria fiind invocată de daco-romani încă din sec. V⁵.

— Spiritualitatea *monahală* daco-romană de origine răsăriteană (capadociană și hrisostomică), îmbogățită prin contactul Sf. Ioan Cassian cu avui Egiptului și ai Palestinei — sinteză de ortodoxie, asceză și smerenie — a fost dusă de același Sf. Ioan Cassian, de Sf. Niceta de Remesiana, Dionisie cel Mic și de Călugării sciți în diverse părți ale Occidentului cu rezultate pozitive. Credința și viața monahală alambicate de veghea neadormită a «fraților» și însămintate în sinul Europei au contribuit considerabil la înlăturarea atitor impurități ale vechiului continent și la conturarea noului în aceste regiuni.

— *Desăvârșirea* prin dreapta credință, smerenie, discernământ, prietenie și dragoste, toate dezvoltate magistral în *Conlațiunile* Sf. Ioan Cassian și preluate de diferiți scriitori așteți din Occident (Benedict de Nursia, Grigorie cel Mare etc.) e unul din frumoasele vîsurii ale Europei. Discernământul sau spiritul critic și prietenia au fost dintotdeauna podoabe ale Europei, pe care aceasta le-a avut nu o dată în comun și cu alte continente.

— Fără a minimaliza contemplarea, spiritualitatea daco-romană pune accentul pe *fapte*. Părinții «sciți» susțin fără rezervă că marele învățător al vieții este experiența («Experiența Magistra» — Cassian, Niceta de Remesiana, Dionisie cel Mic). Faptele creștine sînt acelea care, în general, au contribuit la crearea unei Europe, aplicîndu-se și aci cuvîntul din *Scrisoarea către Diognet*: «Ceea ce este sufletul în trup, aceea sînt creștinii în lume»⁶.

— Autoritatea bisericească daco-romană (episcopul) știa să dea *contur sufletesc reliefat* Europei printr-o dragoste caldă față de credincioși, prin apărarea lor de erezii și de excesele barbarilor, cum s-a întîmplat cu Bretonian de Tomis, care și-a scăpat credincioșii de amestecul cu ereticii arieni recomandați de împăratul Valens și cum s-a petrecut cu Teotim I de Tomis «admirat în propria-i țară de hunii din regiunea Dunării, care nu se sfiau să-l numească «zeul romanilor», din cauza virtuților sale». Feiul blînd și părintesc cu care acest episcop trata nu numai pe credincioșii săi, ci și pe hunii pe care-i îmbuna, uneori, prin mese și daruri, inclusiv modul academic în care el a apărut pe Origen și pe Sf. Ioan Gură de Aur⁷, fac din acest «comat» și «filosof» un mare european. Desigur că pentru faptul de a fi apărut Ortodoxia la Sinodul III ecumenic (Efes, 431) și pentru dragostea lui părintească, un credincios numit Dinias așează o inscripție cu cruce «Fericitului Timotei»⁸, în același Tomis. Aceeași dirzenie pentru apărarea credinței do-

5. Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII, descoperite în România*, București, 1976, No. 1858 b, 1; 330, 1; 228, 2—3; 263, 1; 385, a, 1; 386, 1 etc.

6. *Scrisoarea către Diognet*, 6, 1, ed. M. I. Marrou, Sources Chrétiennes, No. 33, 1951, p. 64.

7. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Scriitorii bisericești...*, p. 186.

8. Emilian Popescu, *op. cit.*, 25, 1, p. 60—61. datează inscripția ca aparținînd sec. IV, din cauza peșteului de la sfîrșitul textului.

vedește și episcopul Teotim II de Tomis, împreună cu credincioșii lui, cu prilejul cererii împăratului Leon de a se ratifica hotărârile Sinodului IV ecumenic de la Calcedon, spunind împăratului în limba latină, printre altele: «Noi nu știm ceva mai mult decit cele ce Sfintul Duh a învățat prin gura atîtor părinți. De aceea, prea bunule Împărate, și eu și toată Biserica lui Dumnezeu așa înțelegem și, cu consimțămîntul nostru, confirmăm prin credința și mărturisirea noastră evlavioasă hotărârile Sfinților Părinți»⁹. Aceeași unitate în credință și dragoste între ei și credincioșii lor manifestă și Ioan de Tomis, Niceta de Remesiana în diversele cărți ale *Catehismului* său, Laurențiu de Novae, în *Predicile sale*, Ulfila în *Cuvîntările sale* (sermone), adresate nu numai credincioșilor săi de limbă gotă, ci și celor de limbă greacă și latină¹⁰. Erau momente de profundă prefacere a vieții celei vechi într-o viață nouă a Europei de la Dunărea de Jos în toată Tracia sud-dunăreană pînă la Marea Egee. Viața cea nouă se baza pe credința cea nouă, pe care episcopii o promovau cu multă grijă și afecțiune.

— În mod firesc, cu aceeași afecțiune spiritualitatea daco-romană îmbrățișează patria pămîntească, Scythia Minor, pe care Ioan Cassian o descrie ca avînd regiuni plăcute și desfătătoare pentru monah¹¹, iar Dionisie cel Mic, după ce spune că Scitia e, climatic și istoric vorbind, «îngrozitoare prin frig și în același timp prin barbari», notează că ea a «crescut bărbați plini de căldură și minunați prin blîndețea purtării». Credința lor strălucea prin fapta bună. «Ei au ținut cu tărie neînfrîcată totdeauna dogmele credinței ortodoxe, căci deși erau simpli în cuvînt, în știință nu erau nepricepuți»¹². E în aceste cuvinte un puternic cordon de apărare al Europei de Est împotriva ereticilor.

— *Contactele Părinților daco-romani cu Apusul* prin Ioan Cassian, Gherman, Niceta de Remesiana, Dionisie cel Mic, Călugării sciti etc. au avut ca urmare întii îmbogățirea creștinismului occidental prin elemente de credință, teologie și cult, pe care ei le aduceau din Răsăritul creștin, îndeosebi din Palestina, Egipt și Constantinopol, unde ei circulau frecvent; în al doilea rînd, cei de la Dunărea de Jos semănau acolo, în Apus, idei proprii, propuneau calendare noi, creau instituții necunoscute localnicilor și manifestau o caldă evlavie personală. Erau în aceste transferuri mijloace de unificare a Europei creștine care se adăugau la altele altele, practicate de creștinii din Europa centrală și occidentală, care ca Ieronim, Rufin, Paul Orosiu etc. plecau în Răsărit pentru rațiuni de studiu sau de evlavie și se întorceau acasă încărcăți de polen spiritual. Aceste contacte puneau în legătură cele două romanități; occidentală și orientală, pe care le consolidau și pe care migrațiile barbare nu le puteau dezbină.

— *Contactul permanent* dintre romanitatea din Nordul Dunării cu romanitatea din Sudul Dunării a făcut imposibilă dislocarea lor, îndeosebi a celei din Nordul fluviului. Circuitul cit mai des între părțile unui

9. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. VII, 545 ABC.
10. Pr. Prof. Ioan G. Crăman, *op. cit.*, 93—184, 196—216.

11. *Conlatio*, XXIV, 1, 2—3, ed. M. Petschenig, 1886, CSEL XIII, 675.

12. *Practatio Dionisii Exigui ad Ioannem et Leontium*, 1, 2, în *Corpus Christia-*

continent li asigură viața și unitatea. Nu uităm că romanizarea și creștinarea ei au făcut posibilă Europa, în epoca patristică.

— Poziția daco-romanilor între Răsăritul creștin afro-asiatic și Centrul și Apusul Europei a făcut din ei un *popor de echilibru* în istorie și în credință, cum o dovedesc prin fapte și atitudini. Și poziția lor geografică, dar mai ales experiența lor istorică le-au dat și chiar le-au impus această convingere de oameni de centru, de echilibru. Acest echilibru nu excludea colaborarea atât cu Răsăritul cât și cu Apusul Europei, deopotrivă, dar această colaborare, în general afectuoasă, se mișca degajat, uneori independent, cum o făcea și în contactul cu autoritățile imperiale¹³. Cînd papa Hormisdas sau autorul presupus al Scrișorii adresată acestui papă, acuză pe călugării sciți veniți la Roma, în 519—520, că aceștia pretind că «cele două lumi (a Răsăritului și a Apusului) trebuie să accepte punctul lor de vedere»¹⁴, nu era departe de adevăr. Ioan Maxentiu, care apără magistral pe confrății lui, replică papei doar că acesta «exagerează»¹⁵. Curajul «sciților» merge și mai departe atunci cînd, din cauza unor neadevăruri puse pe seama lor, acești călugări aruncă papei cuvintele: «Nu e îngăduit ca un episcop roman să mintă așa pe față»¹⁶. Alteori «sciții», scîrbiți de unele scandaluri din părțile Răsăritului, au finit comuniunea cu Bisericele occidentale¹⁷. Comportamentul acesta e reprodus, cu unele diferențe de nuanță și în alt context și de episcopii illyro-daco-romani din Illyricum, între 590—604, în raporturile lor cu papa Grigorie cel Mare, care se plîngea că nu-și putea disciplina episcopii¹⁸. Nu era aci atât o disciplină canonică propriu-zisă, întrucît acești episcopi depindeau uneori — credeau ei și de Constantinopol, cit manifestarea unui simț de independență propriu traco-daco-romanilor, simț moștenit de la vechile generații ale lui Burebista și Decebal.

Echilibrul spiritual daco-romano-creștin se manifesta nu numai prin înțelepciune în materie de ortodoxie, administrație bisericească și evlavie, ci și în domeniul teologiei, unde reprezentanții «sciți» ai acesteia citează în sprijinul adevărurilor dogmatice prezentate, autori atât

normum, Series Latina, LXXXV, Turnholt, 1972, 55: «Nam etsi sermone fuerunt simplices, sed imperiti scientia non fuerunt».

13. A se vedea mai sus cazul lui Bretonian în întâlnirea sa cu împăratul Valens și răspunsul lui Teotim II la cererea împăratului Leon, inclusiv atitudinea episcopilor din Illyricum, atitudine independentă și față de Roma și față de Constantinopol.

14. *Epistula quae dicitur esse Papae Hormisdas ad Possessorem Episcopum Africae, qui est Constantinopoli*, I, 8, în Corpus Christianorum, Series Latina, LXXXV A, 1978: «eo usque tumoris elati, ut ad arbitrium suum utriusque orbis putent inclinandum esse iudicium».

15. Ioan Maxentiu, *Responsio adversus epistolam*, I, XXX, XXXI, *Ibidem*, p. 136: «Exaggeras sane adhuc».

16. *Ibidem*, XXXIV, 138: «neque enim fast est, tam aperte posse mentiri Romanum episcopum».

17. *Ibidem*, XXXIII, 137.

18. Sf. Grigorie cel Mare, *Epistola* 5, 21, P.L. 77, 750 ABCD. *Epistola* 6, 25, P.L. 77, 815 BC etc. cf. Prof. Ioan Coman, 2. *Saint Grégoire et les Eglises illyro-thruco-daco-romaines*, în studiul *Saint Grégoire le Grand dans la Théologie roumaine*, Comunicare la Colocviul Internațional «Saint Grégoire le Grand», organizat de Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, Chantilly, la 19 sept. 1982, sub presă.

din Răsărit cât și din Apus în proporție de circa 50% din fiecare parte. Sf. Niceta de Remesiana a citit sau a răsfoit din Răsărit pe Sfinții Grigorie Taumaturgul, Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz și Chiril al Ierusalimului, iar din Apus pe Sfinții Ciprian, Paulin de Nola, Ambrozie, Ieronim și, poate, Augustin¹⁹. Sf. Ioan Cassian citează în tratatul său teologic *Despre întruparea Domnului contra lui Nestorie*, cartea a VII-a, din Apus pe Sfinții Ilarie și Ambrozie, apoi pe Ieronim, Rufin și Feric. Augustin, iar din Răsărit pe Sfinții Atanasie, Grigorie de Nazianz și Ioan Gură de Aur, cu arătarea specială că «tot ce-a scris în această lucrare știe și deține de la Sf. Ioan Gură de Aur, care i-a fost învățător» (XXXI, 6)²⁰. Tradiția aceasta a folosirii autorităților teologice jumătate din Apus și jumătate din Răsărit continuă și în sec. VI. În *Florilegiul* său de o sută de citate culese din literatura patristică pentru călugării săi²¹, Dionisie cel Mic citează dintre Părinții Apusului pe Augustin, Sfinții Ambrozie, Ilarie și Ciprian, iar dintre cei ai Răsăritului pe Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz și Grigorie de Nyssa²². Deci patru apuseni și patru răsăriteni, reprezentând 91 din cele 100 de citate ale *Florilegiului*. În opera dogmatică cea mai reprezentativă, *Libellus fidei*, a lui Ioan Maxentiū, cei mai învățați din grupa propriu-zisă a Călugărilor sciți, sînt citați ca autorități teologice și susținători ai Ortodoxiei Sfinții Atanasie, Grigorie de Nazianz, Proclus, Flavian și Chiril al Alexandriei din Răsărit și Sfinții Leon și Cestlin ai Romei și Augustin din Apus²³.

Daco-romanii scriau o teologie incheagată nu numai pentru ei, ci și pentru întreaga Biserică de limbă latină, cum reiese fie din unele declarații făcute de înșiși Părinții autori, ca Ioan Cassian²⁴ și Dionisie cel Mic²⁵, fie din spusele unor scriitori occidentali care beneficiau de aceste opere. Documentarea acestei teologii cu idei și texte așa de variate o îmbogățește și-i da un amplu caracter ecumenic, catolic sau universal, cum se spunea atunci. Pe de altă parte, prin punerea în circulație a atitor materiale se producea actul europeanizării unor oameni mari din alte continente, ca Părinții capadocieni, Sf. Chiril al Alexandriei, Sf. Ciprian, Feric. Augustin etc., ale căror nume intrau pentru prima dată și nu vor mai ieși niciodată din circuitul culturii europene. Această potențare de valori spirituale va duce la fuzionarea de idei și viziuni neeuropene cu idei și viziuni europene, pregătind dorita unitate a continentului prin apropieri și asemănări sufletești, fără să se amenințe originalitatea popoarelor de aici. Sintem' la începutul

19. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericești...*, p. 166, 172.

20. *Ibidem*, op. cit., p. 247.

21. Florilegiu pe care noi îl considerăm autentic spre deosebire de un număr de cercetători care pun la îndoială această autenticitate. Cf. Berthold Altaner, *Kleine patristische Schriften*, Hrsggb. von G. Glockmann, Berlin, 1967, p. 489—494. *Exempla Sanctorum Patrum*, edit. de Fl. Glorie, in CCL LXXXV, 1972, p. 84.

22. CCL LXXXV, p. 85—129.

23. Ioan Maxentiū, *Libellus Fidei*, in CCL LXXXV A, p. 5—25.

24. Sf. Ioan Cassian, *Despre așezmintele minărilor de obște și despre tîmduirile celor opt păcate principale*, Prefa. 5, 6, ed. M. Petschenig.

25. *Praeclatio Dionisii Exigui ad Petrum Episcopum*, CCL LXXXV, p. 59: «oportunum prorsus hoc tempore existans, quo tanti doctoris (S. Chyrilli) apostolica fides — Graecis iamdudum bene comperta, sed ignorata Latinis hactenus innoteseat...».

unei solidarități intereuropene, care va crește progresiv. O dovadă pozitivă în acest sens ne-o dă episcopul Gerardus de Morisena care, prin opera sa *Deliberatio supra Hymnum trium puerorum* scrisă în timpul pontificatului său (1030—1046), foarte probabil la Mojisena — Cenadul de azi, în Banat, arată același larg ecumenism și dinamism misionar ca daco-românii, aceeași dorință de unitate a lumii creștine, aceeași spiritualitate de echilibru bazată pe Sfânta Scriptură și pe un număr aproape egal de Părinți răsăriteni și apuseni, cum făcuseră cu cîteva secole înainte, în operele lor, Ioan Cassian și Ioan Maxențiu. Adversar neîmpăcat al ereticilor și al răilor de tot felul, Gerardus a făcut progrese remarcabile atît în domeniul gîndirii prin largi dezvoltări și adînciri, cît și printr-o viziune comparatistă mai amplă, punind la contribuție și cultura greco-latină, în pofida unor erori pe care le comite ²⁵ a.

2. Paralele occidentale

a) Spiritualitatea patristică galo-romană era una din cele trei mari paralele occidentale la spiritualitatea daco-romană creștină. Situată în partea de apus a continentului, romanizată încă din vremea lui Cezar, Galia patristică se impune încă din sec. II prin martirii de la Lyon și Viena, în continuare în sec. III, prin oameni ca Sfintul Irineu, originar din Asia Mică, apoi din sec. IV înainte, prin Sfinții Ilierie de Pictavium, Paulin de Nola, originar din Burdigala (Bordeaux), Sulpiciu Sever, Prosper de Aquitania, Ghenadie de Marsilia, Salvian de Marsilia, Vincentiu de Lerin, Euhieriu de Lyon, Grigorie de Tours, Claudian Mamerus, Ausonius, Faustus de Riez, Julian Pomerius, Alcimius Avitus, Cezar de Arelate (Arles), Paulin de Périgorne, Sidonius Appollinaris, Druccantius etc. Mai numeroși și cu opere mai multe și mai ample decît cele ale daco-romanilor contemporani, scriitorii galo-romani cultivau aceeași credință ortodoxă, forță speculativă și dragoste față de patria locală, aveau contacte cu Răsăritul, transmiteau știri despre scito-geto-daco-romani și vorbeau cu groază sau, uneori, cu îngăduință despre barbarii care veneau din Răsărit spre Apus. Frământată de barbari și de nenorocirile legate de năvălirile vandale, gotice și hunice, Galia apare ca o Europă vestică, compusă din stătulețe barbare sau semibarbare pînă la începutul domniei lui Carol cel Mare, situație asemănătoare aceeaia a Daciei — Gotiei din sec. IV. Dar, deși autorii citați nu încercau conștient să creeze o Europă patristică, în fapt, totuși, ei zideau o lume nouă în Apusul continentului. Sfintul Irineu spusese și scrisese, la Lyon, spre anul 200 că unitatea Bisericii prin tradiție era nezdruccinabilă, ca și cum ar locui o singură casă, ar avea un singur suflet și o singură inimă. Deși în lume există limbi diferite, puterea tradiției e una și aceeași. Bisericile din Germania și Țara Celților, din aceea a Iberilor, din Răsărit, Egipt, Libya și din Centrul pămîntului cred la fel și transmit aceeași credință ²⁶. Ideea e luată sub altă formă, peste mai

²⁵ a. Gerardi Moresenae Ecclesiae seu Csanudiensis episcopi. *Deliberatio supra hymnum trium puerorum*, editi G. Silagi, Turnholti, 1978, Corpus Christianorum, Continuatis mediaevalis, XLIX.

²⁶ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, I, 10, 2, P.G. 7, 552.

bine de 200 ani (spre 434), de Vincentiu de Lerin²⁷. Deși unitatea Bisericii nu implica în mod sigur și unitatea etnică sau statală a regiunilor respective, ea ducea totuși spre această unitate, trebuind să lupte mereu contra acțiunii pulverizatoare a ereziilor. Apostolatul Sf. Martin de Tours și al diverșilor săi ucenici, relatat de Sulpiciu Sever († 420), Grigorie de Tours etc. a contribuit în bună măsură la unitatea spirituală și, parțial, etnică a Galiei în sec. IV și V.

c) *Spiritualitatea italo-patristică* s-a manifestat prin Novațian, Firmic Osin de Cordoba, președintele primului Sinod ecumenic (325) și al Sinodului de la Sardica (343), consilier al împăratului Constantin; Prudentiu, născut la Calahorra, fost dregător imperial, poet de seamă; Paul Orosiu, prieten al lui Augustin; Juvencus; Egeria, din Galicia, ceva rudă cu împăratul Teodosie cel Mare, lăsând note vestite de călătorie la Locurile Sfinte; Leandru de Sevilla și Isidor de Sevilla, ambii cărturari de seamă, îndeosebi ultimul, un encicloped, care prin bogata și variata sa operă istorică, teologică și spirituală a pus bun început de Europă creștină la sud-vestul continentului. Asemenea celor trei mari împărați ai lor: Traian, Adrian și Teodosie I cel Mare, pe care spaniolii i-au dat Imperiului, autorii patristici din Spania au călătorit îndelung, au luptat contra ereziilor, îndeosebi a arianismului și a barbariei adusă de migratori, au făcut călătorii de studii la Locurile Sfinte (Egeria și Paul Orosiu) și au dat semnalul că Roma păgînă s-a convertit la creștinism (Prudentiu), adică a fost pus unul din pilonii puternici ai Europei medievale. Dacă Traian spaniolul pune începutul romanizării Daciei, goții ajunși în Spania, după ce trecuseră prin Dacia și au fost literar și politic identificați cu geții de către Cassiodor și Iordannes, se lăudau cu regele lor Boruista, cu înțeleptul Dicaneo și cu «filosoful» lor Zalmoxis. Această corespondență între Dacoromania și Hispania indică o conștiință a unității lor etnice prin romani și a unității lor spirituale prin daci și prin creștini. Pe de altă parte, minăstirile întemeiate în Spania de către Isidor n-au putut apărea fără influența minăstirilor daco-romanului Ioan Cassian. Această multiplă întrepătrundere țesea pinza începutului Europei creștine.

c) *Spiritualitatea italo-patristică* s-a manifestat prin Novațian, Firmicus Maternus, Damasus, Ambrozie, Ieronim, Rufin, Proba, Inocențiu I, Leon cel Mare, Benedict de Nursia, Cromatius de Aquileea, Petru Hrisologul, Maxim de Torino, Boețiu, Cassiodor, Grigorie cel Mare etc., o pleiadă de săvanți, enciclopedi, oameni de valoare și autoritate, care au început să ridice, progresiv, prestigiul Romei căzute, sau aproape căzute între barbari. Leon cel Mare a reușit, în 452, să oprească pe Attila de a intra în Roma. Era o victorie nu a lui Leon, sau a Romei, ci a Europei. «Roma salvata, Europae salus». Dacă împăratul Honoriu nu mai putea rezista hoardelor barbare decât cu grave compromisuri, sau cedînd totul, Europa Apuseană se va ridica, totuși, din propria-i prăbușire. Știința filologică de deosebită calitate, înalța gândire teologică și filosofică, noua viziune a istoriei, stăruința comparatismului între păgînism și creștinism și între Ortodoxie și erezie, căldura cu care

27. Vincentiu de Lerini, *Commonitorium*, 2, P.L. 50, 639.

erau apărați, și teoretic și practic, locuitorii Italiei și ai Imperiului în general față de disprețul păgîn și de atacurile barbare, dragostea și interesul asimilării neromanilor cu romanii și fierbintele duh misionar, care anima această splendidă echipă a patristicii italițe au contribuit, progresiv să semneze și să creeze o unitate spirituală din ce în ce mai largă în jurul Romei și a tuturor centrelor europene mai importante. Felul special și subtil al legăturilor dintre daco-romanul Ioan Cassian și italoții Inocențiu I și Leon I și dintre daco-romanul Dionisie cel Mic și italoții Cassiodor, zece papi, episcopii Ștefan, Petru și diverși presbiteri și stareți din Italia, inclusiv stilul alert al corespondenței dintre papa Hormisdas și Călugării sciți, denotă nu o atmosferă rece, oficială, ci gânduri, aprecieri, năzuințe și reflecții de familie, de familie creștină europeană. Chiar cuvintele, ori muștrările, uneori aspre ale lui Grigorie cel Mare adresate unor episcopi illyro-traco-romani din Illyricum (între 590—604), nu sună dușmănos, ci ca o alertă de familie.

Cele două provincii romano-creștine : Galia și Spania și maica lor, Italia, au avut legături calde și cu Orientul, în același stil de familie, dar Europa constituia o regiune aparte prin predominarea unei romanizări întinse pînă aproape în tot sudul Dunării și uneori și pînă în nordul fluviului. Pe de altă parte, prin trecutul civilizației ei greco-latine, Europa era mai apreciată decît alte teritorii ale lumii creștine, sau ale Imperiului, iar spiritualitatea patristică cuprindea și elemente de substanță ale culturii eleno-latine.

3. Contribuții ale spiritualității patristice neo-romance la o nouă Europă

Dacă acum judecăm în ansamblu noul complex al spiritualității daco-galo-hispano-romane și italițe din sec. II—VII, putem constata că această spiritualitate cu rădăcinile în Sfînta Scriptură, în literatura scrisă și în viața creștină din aceste secole, dar și în cultura greco-latină, a oferit, pentru o nouă Europă, elementele interesante din care notăm :

a) *Cultura și civilizația elenistă și romană* au pregătit spiritualitatea creștină a Noului Testament și a Sfîntilor Părinți prin mișcări religioase și filosofice axate pe mesianism, puritate, universalism și Logos. Se cunosc reforme religioase și culturale ale lui Burebista și ale marelui preot Deceneu, care au reorganizat cultul lui Zalmoxis și, prin ei, geto-dacii și-au reinnoit cunoștințele filosofice, astronomice și medicale într-un grad care stîrnea admirația grecilor²⁸. Aceste preocupări culturale existau și la druzi, preoții celților, de care vorbește Caesar²⁹, contemporanul lui Burebista. Împăratul Octavian Augustus a

28. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Deceneu, reformatorul religios și promovatorul culturii geto-dacice*, Extras din Mitropolia Banatului, 1980, p. 1—20. Jean Coman, *L'immortalité chez les Thracéo-Géto-Daces*, in *Actes du II-e Congrès International de Thracologie* (București), 4—10 sept. 1976), III. Linguistique, Ethnologie (...), Anthropologie — Tirage à part., București, 1980, p. 260—262.

29. Caesar, *De bello gallico* VI, 14, 3. Cf. Ioan Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1977, 445.

mobilizat forța spirituală a Imperiului în frunte cu Virgiliu, Horațiu, Tit-Liviu etc. în vederea unor profunde reforme morale ale societății romane. Cine nu-și amintește de duhul mesianic al *Eclogiei a IV-a* a lui Virgiliu, de frumoasele îndemnuri ale unora din *Epistolele* lui Horațiu, de atâtea texte sibiline folosite de autorii patristici de la Sf. Justin la Lactanțiu și Augustin? Era o atmosferă de așteptare sacră, dorind apariția prințului sau marelui fiu din familia Cezarului sau din altă parte, spre a salva lumea de nenorocirile sau de dezastrele ei și care să îmbuneze și să împace pe oameni și întreaga fire, ca în faimosul text din *Isaia* 11, 6—9. Acest Mântuitor va aduce pacea și libertatea atât de dorite de popoarele lumii vechi și ale lumii de astăzi. Cînd Apollonius din Tyana, în secolul I al erei noastre, apreciază că Zalmoxis «om bun și filosof», reprezentînd poporul dac, s-ar fi împrietenit cu romanii, dacă aceștia s-ar fi purtat «ca acum», corect, adică respectînd libertatea daciilor, el se încadrează în curentul spiritual al timpului. Apollonius confirmă faptul prin aceea că, zice el, Zalmoxis, adică dacii, trebuind să lupte și să sufere pentru libertate, el (zeul) «dobîndește faimă de filosof, adică de om liber»³⁰. Recrudescența orfică din această perioadă și activitatea nu numai teoretică, ci și practică a neostoicismului, neopitagorismului și neoplatonismului cultivau intens purificarea, universalismul, sincretismul religios și uneori filosofic. Logosul hermetismului era o mare putere unificatoare.

Toate aceste mișcări și curente nu puteau să nu ajute, măcar în parte, la crearea de atmosferă pentru unitatea Europei în sens larg, ca o regiune cu rădăcini milenare în cimpul ei cultural.

b) *Unitatea Europei* în curs de dezvoltare se manifesta în epoca patristică, mai ales prin :

— *Limba latină* cu puterea ei unificatoare sub raport administrativ, cultural și spiritual. Deși vorbită în tot Imperiul roman, adică în Europa și dincolo de marginile acesteia, în unele părți ale Africii de Nord și ale Asiei de Sud-Vest, latina era proprie Europei. De la războaiele puse la Cezar, Traian, Constantin cel Mare și Teodosie cel Mare, latina s-a impus ca o limbă proprie unei anumite părți a lumii. Îmbogățită cu știință, cultură și terminologie greacă, latina vehicula numeroase valori care stimeau uimirea și interesul neromanilor, care doreau apoi să cunoască patria însăși a acestei limbi. E interesant că cele două *Romania*, cea occidentală și cea orientală, n-au apărut nici în Africa, nici în Asia, unde a avut loc expansiunea romană, înainte de cucerirea Daciei, ci în Europa, dînd o fizionomie unitară continentului european prin contactul continuu dintre ele. Latina autorilor creștini nu se deosebește de a celor necreștini decît prin îmbogățirea cu termeni noi, proprii credinței, culturii și vieții creștine și prin evoluția firească, semantică și morfologică, de la clasicism la neoromanism. În ochii barbarilor, creștinismul era identificat cu romanismul, iar romanismul cu Europa vorbind latinește, dar nu exclusiv latinește.

30. Marius Alexianu. O mențiune necunoscută despre Zalmoxis. — Luptă și suferință pentru libertate, în *Magazin istoric*, anul XVI, nr. 11 (198), noiembrie, 1982, p. 4.

— *Civilizația latină* dusă pînă în Africa și Asia, circumscrisă indeosebi Europa prin idei și valori substanțiale adoptate din alte civilizații (mai ales greacă), dar și prin creații proprii ca dreptul roman și dreptul canonic, pasiunea de a construi și o anumită artă a sintezei, care fecundau o intensă unitate spirituală. Urmele acestei civilizații se văd și astăzi, ca viziune generală, ca principii morale, ca folklor, ca stil general de a fi în Europa, de la Atlantic și Pirinei la Marea Neagră și Carpați și de la Mediterana la Marea Nordului și în Dacia și Britanie. Aceleași inscripții, același mod, sau aproape același mod de viață, aceeași credință, puse sau aduse de veterani, de episcopi, de misionari, de negustori, de călători.

c) *Convertirea și așezarea multor migratori barbari în Europa*, mai ales germani, slavi, anglo-saxoni, bulgari, unguri etc. Creștinarea acestor barbari însemna romanizarea și europeanizarea lor. Fenomenul nu era însă pur formal. Unii din acești barbari, ca, de exemplu, goții, s-au stabilit și au rămas secole de-a rîndul în Dacia, în nordul Italiei și în Spania, unde s-au asimilat parțial populațiilor locale și au contribuit la conștiința unității continentale. Cînd Ulfilă, în secolul IV, predica și scria cuvîntări (sermone), nu numai în limba gotă ci și în limbile greacă și latină, o făcea poate din conștiința sa pastorală goto-daco-latino-europeană. Prezența a numeroși termeni de origine latină în traducerea gotică a Bibliei sale atestă probabil același lucru. Identificarea goților cu geții făcută de Cassiodor, din motive politice³¹, idee reluată și subliniată de Jordannes³² nu ducea numai la pretenția de stabilire a goților pe teritoriul Europei civilizate, grație gloriei și meritelor strămoșilor lor, fictivi, ci și la asimilarea în mare a istoriei lor cu aceea a romanilor, potrivit cuvîntului regelui Atanaric, care recomanda senatului roman pe Cassiodor, spre a fi ridicat la rangul de prefect al pretoriului³³. Impodobiți cu eroi de arme și cu înțelepți ca Zalmoxis și Deceneu, creatori de cultură și filosofie, goții puteau părea egali cu romanii. Calitatea de *foederați* ai Imperiului dădea goților respectivi posibilitatea să creeze la marginea sau chiar în interiorul stăpînirii romane mici stătuțe ca acelea ale lui Atanaric și Teodoric. Acesta din urmă nu porunca el senatului roman?

Popoarele migratoare s-au atașat Europei nu numai din dorința de a jefui, de a-și asîmplăra foamea, de a se întinde și de a stăpîni, dar, mai ales după creștinarea lor, și printr-o adeziune de credință și coeziune morală. În fața societății romane corupte și în continuă decadență, «barbarii», apar preotului Salvian de Marsilia, în jurul anului 400, ca ființe net superioare și însuflețite de spiritul unității. Era exact ceea ce trebuia continentului sfîșiat de aceeași barbari și exploatat la sine de vițiile claselor conducătoare. Barbarii, zice Salvian, sînt sau eretici sau păgîni. Dacă, sub raportul credinței, noi, creștinii le sîntem superiori, sub raportul trăirii noi le sîntem cu mult inferiori. Cu cit

31. Umberto Moricca, *Storia della letteratura latina cristiana*, volume terzo, parte II, Torino 1934, p. 1328—1333.

32. Jordanes, *Getica*, 2—3. Praef. 2—3. ed. Th. Mommsen.

33. Cassiodorus, *Variarum* IX, 25: «Originem gothicam historiam fecit (Cassiodorus) esse Romanam».

la noi, creștinii, harul e mai mare, cu atât mai grav e păcatul. Între barbari, saxonii sînt cruzi, francii perfizi, gepizii neumani, hunii impudici, dar aceste scăderi n-au, la ei, gravitatea pe care o au la noi. Sperjurul nu e osîndit la ei și la creștini în aceeași măsură, pentru că el și religiilor lor nu cunosc sfințenia jurămîntului. Tot așa stă lucrul cu orice păcat. Barbarii eretici, ca goții și vandalii, care au o Scriptură incompletă și interpolată, ori alterată, sînt, cînd păcătuiesc, mai scuza-bili decît ortodocșii, care au Sfînta Scriptură întreașă și pură, nefalsificată. Ereticii, cînd păcătuiesc, o fac din vina învățăturilor rele pe care le primesc de la învățătorii lor, pe cînd ortodocșii păcătuiesc din răutate³⁴. În timp ce romanii se invidiază unii pe alții și se persecută reciproc, barbarii se iubesc unii pe alții. Romanii sînt și sălășluiesc la un loc, dar nu sînt legați între ei prin afecțiune: «Omnes quippe a se, etsi loco non absunt, affectu absunt; etsi habitatione iunguntur, mente disiuncti sunt»³⁵. Acest spirit sau cuget (mens) al unității nu-i mai aveau romanii. Il pierduseră din cauza urii și a dușmăniei dintre ei. În schimb, îl aveau barbarii, la care se refugiau și cereau protecție mase de săraci, văduve și orfani ai Imperiului, care nu mai puteau «suporta neomenia barbară a romanilor», ci preferau «să îndure, la barbari, un alt fel de viață decît cruda neomenie de la romani»³⁶. Această neomenie (injustitia) a împins pe oameni la revoltă încă din sec. III, spre sfîrșitul domniei lui Gallienus, cînd au participat la mișcare sub numele de bagauzi (în limba galică «luptători»), țărani, coloni, orășeni din Augustoduniensis (Autun, Franța), sclavi fugari etc., ridicați contra exploatării din partea aristocrației locale și a apăsării romane. Înăbușită de împăratul Maximianus Hercules, această revoltă a reizbucnit în sec. V³⁷, cînd Salviau (o semnaleză cu dezvoltări dramatice asupra soartei și nenorocirilor celor care, secătuiți de lăcomia nesătuilor, scribiți de judecata judecătorilor și pierzîndu-și dreptul chiar de libertate romană, au pierdut, odată cu aceasta, și onoarea numelui de roman³⁸. Europa trecea din mina romanilor în mina barbarilor care preluau nu totdeauna deplin și nu totdeauna corect moștenirea vechilor civilizații trecute prin sîta Romei. Tineretea și vigoarea multor migratori au salvat existența Europei nu numai prin sîngele lor ci și prin creșterea progresivă a conștiinței responsabilității lor față de moștenirea greco-latină și creștină primită și față de viitorul ce li se deschidea înainte. Această răspundere devenită colectivă și europeană, subliniată cu atîta vigoare de Salviau e foarte actuală și azi, cînd cele 33 de state ale Europei încearcă să găsească și să fixeze un spirit de unitate tot așa de sfișiat ca în vremea migrațiilor.

d) *Circulația culturii și spiritualității patristice* a contribuit considerabil la crearea, menținerea și promovarea unității europene. Unitatea unui continent e o problemă de temeinice legături sufletești și de

34. Umberto Moricca, *op. cit.*, volume terzo, parte I, p. 883—881.

35. Salviau, *De gubernatione Dei*, V, 4, 16.

36. *Ibidem*, V, 5, 21.

37. Octavian Toropu, *Bagauzi*, în *Enciclopedia Civilizației Române*, București, 1982, s.v., p. 124, col. 2.

38. Salviau, *op. cit.*, V, 4—6, 15—26. Cf. Umberto Moricca, *op. cit.*, 882.

altă natură, dar în primul rînd de afecțiuni spirituale electivă pe care gîndirea și sensibilitatea patristică le ofereau cu generozitate tuturor : romani și barbari, liberi și sclavi, bărbați și femei și fără deosebire de rasă sau culoare. Circulația culturii și spiritualității se realiza prin :

1. *Călătorii* misionare, călătorii cu sarcini speciale, comerciale, contacte neprevăzute, exiluri, deplasări de trupe, migrații în care invadatorii trăiau populații aduse din alte continente sau le purtau de la un capăt la altul al Europei. Părinții de la Dunărea de Jos de obicei petreceau un timp în Răsărit și de acolo, încărcăți ca albinele, veneau și depuneau mierea în stupii Europei mediteraneene. Călugării sciti merg la Roma și scriu episcopilor africani exilați în Sardinia. Sf. Ioan Cassian vine cu cultura și spiritualitatea daco-orientală de la Constantinopol la Roma, de aici la Marsilia, și, prin episcopul Castor, în toată Galia și Europa. Sf. Niceta de Remesiana, prin călătoriile sale informa Italia asupra operei sale misionare la geto-dacia și goții de la Dunărea de Jos. Sf. Paulin de Nola și Prudențiu de Calahorra împreună cultura geto-romană și hispano-romană cu cea italică. Să mai vorbim de grija cu care episcopii europeni își informau și-și catehizau clericii și credincioșii despre hotărârile Sinoadelor Ecumenice și locale, sau li preveneau contra altor erezii și schisme ? Citiți corespondența vremii, mai ales prefetele lui Dionisie cel Mic și multe din scrisorile episcopilor Romei începînd cu Ștefan și sfîrșind cu Grigorie cel Mare, scrisori adresate clericilor și credincioșilor europeni, scrisori aduse prin călătoria « trimișilor ». Călătoriile lui Ieronim, Rufin și ale Egeriei la Locurile Sfinte au adus Europei foloase excepționale, îmbogățindu-i cultura și maturizîndu-i spiritualitatea³⁹. Imensa rețea de inscripții creștine în Europa acestei perioade arată infinita varietate de relații spirituale creștine ale vremii.

2. Unul din factorii unității prin cultură îl constituiau *traducerile*. Europa a beneficiat de instrumentul traducerilor din greacă în latină, încă din perioada păgînă. Acum, în epoca patristică, în care procesul de romanizare și de creștinare continua, Europa avea încă mai mare nevoie de opera de cultură în limba latină, necesară atât romanizării cît și creștinării, întrucît latina era o limbă specială, o limbă de cultură după limba greacă și era înțeleasă de mulți europeni, inclusiv de unii dintre barbari. Necesitatea traducerilor era acum mai stringentă ca în perioada păgînă, căci ele trebuiau să vehiculeze nu niște idei și cuvinte oarecare ale unui poet, filosof, istoric sau alt grec, ci duceau la îndeplinire o poruncă dumnezeiască : « Mergînd, învățați toate neamurile » (Matei 28, 19). S-a început cu traducerea Sfintei Scripturi, cu așa numita *Itala*, sau *Vechea* — *Vetus Latina*, dar versiunea clasică latină a Bibliei, așa numita *Vulgata*, a dat-o Ieronim. Era o traducere la nivel european și mondial care a adus mari servicii unității spirituale a Europei. Traducerea lui Ulfilă în limba gotică și a lui Metodiu și Chiril în paleo-slavă au integrat pe germani și pe siavi în unitatea

39. Asupra călătoriei Egeriei, avem acum în literatura noastră teologică o teză de doctorat a Preotului Marin M. Braniste, *Insemnările de călătorie ale Peregrinei Egeria* — Sec. IV, în « Mitropolia Olteniei », XXXIV, 1982, no. 4-6, p. 225-392, cu o hartă.

creștină a Europei. Dacă traducerea Sfintei Scripturi semăna și consolida unitatea sufletească a Europei, traducerea din operele Sfinților Părinți Orientali introducea, alături de numeroase lumini ale piscurilor patristice, varietatea în unitate și posibilitatea preferințelor personale, elemente necesare dezvoltării unei culturi. A fost cazul cu numeroase traduceri din Origen, Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nyssa, Ioan Gură de Aur, Proclus al Constantinopolului, Chiril al Alexandriei, etc., datorite unor spirite și unor competențe ca Sf. Ilarie de Pictavium, Ieronim, Rufin, Anianus, Dionisie cel Mic, etc. Aceste punți ecumenice între Răsăritul și Apusul creștin erau, în interiorul Europei, izvoare de apă vie care susțineau și întăreau pe credincioși în credința lor, față deeretici și față de păgâni, în necazurile și suferințele lor datorate invaziilor, bolilor, calamităților naturale etc.

Nu o dată aceste traduceri suscitau opere originale, dispute referitoare la ortodoxia cutărui autor (Origen, Ioan Gură de Aur etc.) și ascuțeau spiritul critic ai europenilor. Spiritul critic era un avantaj care provenea din influențele vechi ale gândirii elene și mai recent din acelea ale școlilor alexandrină și ateniană, inclusiv ale aceleia a lui Donatus, dar mai ales din controversele biblice și ideologice cu păgânii și ereticii. Se știe că ereticii desfigurau textele sfinte și pe cele ale Părinților în interesul tezelor lor. Criticii cei mai consacrați ai epocii patristice care au influențat cultura europeană premedievală din sudul continentului au fost Origen, Tertulian și Augustin, din Africa de Nord, Teofil al Antiohiei, Eusebiu al Cezareei și Sfinții Părinți Capadocieni din Orientul Apropiat. Influența lor în acrimia filologiei, a istoriei, a ideilor și a Ortodoxiei a fost exercitată mai ales prin Ilarie, Ieronim, Rufin și daco-romanii Ioan Cassian și Dionisie cel Mic. În tratarea critică a culturii păgâne și a ideologiilor gnostice sau eretice s-au manifestat sever neeuropenii Tertulian, Augustin, Eusebiu și Sf. Grigorie de Nyssa, iar dintre europeni Sf. Irineu, Sf. Ipolit, Lactanțiu, Sf. Ambrozie, călugării sciti, Leon cel Mare și Grigorie cel Mare. S-au comportat ceva mai moderat dintre neeuropeni Origen, Sf. Metodi, Sfinții Părinți Capadocieni în general și Sf. Ioan Gură de Aur, iar dintre europeni, Sf. Justin, Sf. Ioan Cassian, Rufin, Niceta de Remosiana, Ghenadie de Marsilia, Isidor de Sevilla⁴⁰.

Puterea vie a acestor critici era «Logosul Suprem, Rațiunea supremă, Critica supremă... Logosul este Adevăr, Înțelepciune și Dreptate... Aproape la fiecare autor patristic Logosul îmbracă un anumit fel de control suprem»⁴¹.

3. Dacă traducerea cu conținut religios aveau o largă circulație în Europa, nu mei puțin gustate erau istoriile literare ale lui Ieronim, Ghenadie de Marsilia, Isidor de Sevilla și Ildelfons de Toledo, toate intitulate *De viris illustribus*, inclusiv *Instituțiile* lui Cassiodor (*Insti-*

40. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Critica literară patristică prelatiniană*, în «Mitropolia Banatului», XV (1965), nr. 1-3, p. 13-51.

41. Idem, *Esprit critique dans la littérature patristique*, în *Korpus der griechischen christlichen Schriftsteller*, Berlin, 1977, Extras, p. 98.

tiones divinarum et humanarum lectionum), care puneau la curent pe cititori cu virturile culturii creștine universale, în primul rind european. Aceste mici cataloage cu «mărimile» culturale ale vremii, și-neau să pună în evidență, pentru Europa, pe cei ce se impuneau prin meritele lor de la Pontul Euxin până la Oceanul Atlantic, de la episcopii de Tomis până la cei de Sevilla, din Sciția până în Spania. Cititorul european avizat găsea în aceste cataloage scriitorii din Africa, Asia și Europa, dar el identifica cu mindrie pe cei europeni și se simțea solidar cu ei. Nu o dată aceste liste de autori cu operele lor provocau reflecții și comparații biografice și bibliografice și impulsiau la lectura anumitor lucrări și la reluarea unor teme care se cereau mai lămurite sau mai aprofundate. Spiritul critic al acestor istorii literare nu e totdeauna de prim ordin, cu excepția tratării scriitorilor contemporani cu autorii listelor. Ieronim e mai puțin critic decât Ghenație, dar meritul lor și al celorlalți este că ei semnaleză existența unei culturi creștine în lume și implicit în Europa.

e) *Elaboratele personale* ale Părinților europeni au constituit un factor mai consistent și mai puternic decât traducerea, în procesul de osmoză a diferitelor populații ale continentului. Setea de cunoaștere și dragostea de cultură le mosteneau europenii de la vechea Eladă și Roma, beneficiară a literaturii elenice. Romanismul și creștinismul duc mai departe aceste virtuți prin personalități care se disting în *filologie* și *exegeză* biblică, ilustrate de Ieronim, Rufin, Ambrozie, Leon cel Mare etc.; în *speculații doctrinare* și *antieretice* reprezentate de Novatian, Sf. Irineu, Sf. Ilarie, Lactanțiu, Sf. Ambrozie, Sf. Niceta de Remesiana, Sf. Ioan Cassian, Ioan de Tomis, Ioan Maxențiu, Leon cel Mare, Grigorie cel Mare etc.; în *opere omiletice*, în care au strălucit Sf. Ambrozie, convertind pe Augustin, Leon cel Mare, Laurențiu de Novae, Palladiu de Ratiaria, Petru Hrisologul, Grigorie cel Mare etc.; în *Vieți ale Sfinților* scrise de autori ca Ieronim, Grigorie de Tours, Grigorie cel Mare etc.; în *domeniul poeziei și al imnelor* compuse de Lactanțiu, Sf. Niceta de Remesiana, Ausoniu, Paulin de Nola, Ilarie, Ambrozie, Sidoniu Apollinarie, Avitus, Draconțiu etc., autori în majoritate galo-francezi; în *domeniul corespondenței* care a sporit mult conștiința apartenenței la aceeași unitate spirituală, grație lui Ieronim, Damasus, Ambrozie, Leon, Grigorie cel Mare etc.; în *calculele astronomice, pascale, eshatologice, încercări de creare a unei noi ere*, în care au ostenit oameni ca Sf. Ipolit, Lactanțiu, Dionisie cel Mic etc. În fine, în *domeniul cronicii și istoriei* s-au distins Sf. Ipolit, Lactanțiu prin *De morte (mortibus) persecutorum*, Ieronim, care a prelucrat și continuat *cronica lumii* a lui Eusebiu, Rufin, cu traducerea *Istoriei bisericești* a lui Eusebiu, Sulpicius Sever, Prosper de Aquitania, Marcellinus Comes, Hydatius, Cassiodor, Isidor de Sevilla etc.; prin *Cronici ale lumii*, începând de la creațiune sau continuând pe Eusebiu sau pe alții, ori condensând istoria din Orient, cum a făcut Cassiodor în *Historia tripartita*. Toți aceștia au scos la iveală nu numai fapte necunoscute sau puțin cunoscute, ci și o dorință vie de a cunoaște trecutul umanității și de a se identifica pe ei înșiși în țara sau în regiunea în care trăiau. Istoricii europeni și cititorii lor aflau nume de popoare

și de țări unde locuiau sau de unde se deplasau aceste popoare, creațiile, credințele și datinile lor, războaiele sau faptele de seamă ale conducătorilor lor. Cînd ajungeau cu relatarea în vremea lor, acești istorici expuneau pe larg începutul popoarelor lor, al stăpînitorilor din acele momente, cum au făcut Cassiodor-Jordannes în *Istoria geto-goșilor*, Grigorie de Tours, în *Istoria francilor* și Isidor de Sevilla în *Istoria goșilor*. Era o deschidere uriașă spre lume, o sete aprinsă de a ști ce a fost și ce este în univers. Îmbinată cu celelalte științe moștenite de la greco-romani, istoria devenea o enciclopedie, de care se interesau și regi barbari ca Teodoric, Sisebut etc. Ieronim, Cassiodor, Boethiu și Isidor de Sevilla erau niște Origeni în rezumat ai Europei, dacă ne referim la varietatea și pozitivismul cunoștințelor lor, nu și la adîncimea speculațiilor marelui african. În viziunea lor istorică, europenii au depășit însă pe Origen, căci ei creează, prin Dionisie cel Mic, era creștină care s-a impus și e în vigoare și azi, eră care, după anul 525, tîndea să unească progresiv nu numai în credință, ci și sub raport social și moral populațiile Europei făcînd să apară între timp și noi relații politico-diplomatice între diversele formații statale, în curs de apariție.

f) Creștinismul patristic dă la iveală un nou umanism, în care omul educat prin Evanghelle, adică prin dragostea nelimitată și necondiționată pentru om și pentru Dumnezeu, prin muncă creatoare și patriotism înțelept, să poată construi încă de aici împărăția lui Dumnezeu. Discernămintul, voința, înțelegerea, armonia și pacea între frați, egalitatea pentru toți și libertatea pentru toți sînt instrumentele acestui nou mod de a vedea lumea, mod care a reținut esențialul din umanismul clasic, dar a eliminat sclavia, disprețul și tirania față de om. Sf. Bretonian de Tomis înfruntă pe împăratul Valens, Călugării sciti pe papa Hormisdas, iar Sf. Ambrozie al Milanului nu-l primește pe împăratul Teodosie cel Mare în biserică înainte ca acesta să facă penitență pentru masacrul de la Tesalonic. Și împăratul se supune, căci era dreptcredincios. Valorile reale sînt recunoscute și solicitate pentru acțiune, cum a fost cazul cu Ieronim, Sf. Ioan Cassian, Dionisie cel Mic. Acesta din urmă a fost însărcinat de papă să traducă canoanele Sinoadelor Ecumenice, iar de Cassiodor să țină cursuri de dialectică la Vivarium. Mulți creștini bogați își eliberau sclavii și-i împroprietăreau. Numeroși sclavi ajungeau preoți sau episcopi.

g) Acest umanism se transformă, uneori, în *căutare a desăvîrșirii*, prin întemeierea de mînăstiri și scrieri ascetice de înalt nivel, ca acestea ale Sf. Ioan Cassian, Benedict de Nursia, Grigorie de Tours, Grigorie cel Mare, Isidor de Sevilla etc., care, cu idei împrumutate din Răsărit, au început să schimbe fața Europei prin *smerenie*, *cultul muncii* («ora et labora»), al *rugăciunii* și al *studiului* variat și intens în toate domeniile. *Prietenia*, prețuită și de umanismul clasic (Homer, Platon, Tragicii, Aristotel, Cicero, Virgiliu, Horațiu etc.) e o înaltă virtute de care se face mare caz în lucrarea pentru desăvîrșire⁴². Pe

42. Sf. Ioan Cassian, *Conlatio*, XVI, Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Frumusețile prieteniei în concepția lumii vechi și a Sf. Părinți*, în «Glasul Bisericii», XIII (1954), nr. 5—6, p. 496—511.

aceiași picior erau puse *încrederea, înțelegerea și pacea*, considerate că duc la *înfrățirea* dintre oameni și neamuri.

h) *Roma veche* se bucura încă de un *prestigiu excepțional*, alături de a doua Romă, Constantinopolul, unde fusese mutată capitala Imperiului de către împăratul Constantin cel Mare, în 332. Roma celor șapte coline cu un trecut istoric glorios de peste un mileniu continua să fascineze încă pe europeni, ca și pe barbari, care ardeau de dorința de a o vedea, de a o jefui și de a o supune. După căderea Imperiului de Apus (476), protejată sau apărată mai mult moralmente de episcopii Romei și numai rareori ocrotită de trupe reale, cu excepția sec. VI, când armatele lui Justinian au izgonit pe cei mai mulți barbari din Italia, Roma trecea încă drept mama venerabilă a Europei, care, ca și cu trei-patru secole mai devreme, când ea era «Statul-zeu», «atrăgea fără putință de opunere pe toți cei ce-i veneau aproape»⁴³. «Semn al ubiquității Roma era, zice Pârvan, monumentalitatea ei de eternitate. Și atotputernicia ei, arătată plastic prin gândirea arhitectonică, cucerea, robea, asimila, tot ce era suflet străin»⁴⁴. Dacă acum în sec. III—VII, Roma nu mai avea armatele, generalii și gloria politică de altădată, ea avea, în schimb, pe Hristos la care o convertiseră Apostolii și strălucirii slujitori ai Logosului intrupat, menționați mai sus și alții mai puțin cunoscuți sau necunoscuți. Se știe cum într-o vestită prosopopeie în opera lui Prudențiu *Contra lui Simah*, Roma veche declară că ea nu se rușinează să renunțe la ce e vechi și să adopte ce e nou, dacă acesta e util și binefăcător⁴⁵. Într-una din *epistolele* sale cunoscute (18), Sf. Ambrozie relatează conflictul dintre el și senatorul păgîn Simah, care voia să reintroducă în senat statuia zeiței Victoria, ceea ce nu s-a putut realiza⁴⁶. Prin metamorfoza ei, grație evoluției istorice, Roma și-a pierdut importanța politică și militară de altădată, dar și-a amplificat prestigiul istoric, adăugînd la vechile valori de civilizație și cultură spiritualitatea patristică cu roade și o acțiune prelungită pînă în zilele noastre.

Paralelele spiritualității și culturii daco-romane cu spiritualitatea și cultura galo-romană, hispano-romană și italică sînt numeroase și sugestive pentru substanța și profilul Europei. De proveniență apostolică și patristică, dar alimentată și cu principii de rezistență ate culturii greco-latine, această spiritualitate trecută prin focul multor experiențe istorice, îndeosebi persecuțiile, controversele cu ereticii și păgînii și migrațiile, a căpătat consistență și s-a impus în Europa prin romanizare, misionari și printr-un stil propriu de viață evanghelică, mai ales în minăstiri.

Paralelele au dat profilul de identitate și unitate a Europei mai ales prin :

43. Vasile Pârvan, *Inchinare împăratului Traian la XVIII veacuri de la moarte*, în *Memoriale*, București, 1923, p. 187.

44. Idem, *op. cit.*, *Ibidem*, p. 188.

45. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Prosopopeea Romei la Simah*, *Sîntul Ambrozie și Prudențiu — Elemente istorico-literare*, în «*Studii Teologice*», XXII (1970), nr. 7—8, p. 493—508.

46. *Ibidem*.

— Credință, adevăr, muncă, spirit critic, știință și artă, valori pe care continentul le păstrează și astăzi.

— Efortul pentru progresul infinit al cunoașterii în toate domeniile; idee primitivă de autorii europeni îndeosebi de la Părinții Capadocieni, care o cultivau sub numele de *epectasă*.

— Cultul binelui și al valorilor pozitive la toate nivelurile. Coordonarea, unificarea, sinteza și înflorirea continuă a acestor valori au fost și sint și astăzi o notă specifică a Europei.

— Dragoste inepuizabilă față de viață și față de om, care e chipul lui Dumnezeu.

— Prețuirea dreptății și a libertății pînă la jertfa de sine.

— Echilibru, încredere, pace.

— Frumusețea *Logosului intrupat* — Verbum incarnatum, în toată cultura europeană de la teologie, liturghie și filosofie pînă la poezia lirică și dramatică și pînă la muzică și artele plastice și construirea bazilicilor și marilor catedrale, inclusiv pînă la milioanele de cruci care împodobesc locuințele creștinilor sau străjuiesc mormintele lor.

— Spiritul *enciclopedic* legat inițial de enciclopedismul grec al lui Aristotel și de cel roman al lui Varro; acest spirit se ridică din viziunea biblică ce pune geneza universului cu «Cel ce este», «Alfa și Omega», pe care Părinții europeni îl văd desfășurându-se ca Forță creatoare în toate elementele existenței. Știm că «Părinții scîți» iubeau mult pe enciclopedul neîntrecut care fusese Origen și care vizitase Roma în 212, unde a ascultat predica Sf. Ipolit *Despre Lauda Domnului-Mîntuitorului*, dar nu atît amintirea lui, care, între timp, fusese condamnat, cît necesitățile spirituale ale epocii și mediului lor au făcut enciclopedi din Ieronim, Boethiu, Cassiodor, Isidor de Sevilla. Un enciclopedism de sfîrșit de epocă, așa cum va fi și acela al Sf. Ioan Damaschin. Era un enciclopedism nelăudăros, care ducea la slăvirea nu a savanțului, ci a lui Dumnezeu, care ajută la descoperirea atîtor taine și la cunoașterea atîtor frumuseți în sînul firii și în adîncul gîndului și sufletului omenesc. Răsfoiți măcar o pagină din Sf. Irineu, Sf. Ioan Cassian, Laurentiu de Novae, Ieronim, Ambrozie, Niceta de Remesiana, Paulin de Nola sau Leon cel Mare, pentru a vă convinge.

— Un *farmec literar* deosebit și o *sensibilitate* de rară *distincție* sufletească se ridică din paginile de proză și versuri ale Părinților europeni. Rareori se pot găsi cuvinte mai alese despre dulceața și vraja prieteniei ca acelea pe care le-au lăsat Sf. Ioan Cassian pentru Sf. Ioan Gură de Aur, pentru diaconul Leon și episcopul Castor, sau Ieronim pentru ucenicele sale Paula, Marcella și Eustochium, sau Sf. Ambrozie pentru Ascholiul al Tesalonicului, Paulin de Nola pentru Niceta de Remesiana, ori Cassiodor pentru Dionisie cel Mic. Există în literatura patristică europeană o decență și o delicatețe impresionantă, îndeosebi în operele omiletice și în corespondență. Ieronim concurează în corespondență pe Sf. Ioan Gură de Aur, iar Sf. Ambrozie se apropie de Sf. Vasile cel Mare. Aflăm dintr-o scrisoare a lui Grigorie cel Mare

către starea minăstirii Sf. Ioan Cassian din Marsilia, că această stareț se numea Respecta⁴⁷.

— Spiritualitatea patristică europeană respiră un larg și intens ecumenism, nu numai geografic-bisericesc și intercontinental, ci și adânc sufletească. Acest ecumenism al inimii, al duhului curat a făcut din europeni frați și a absorbit și popoarele migratoare. Era o revărsare de încredere, frățietate și dragoste, care iniția și promova o adevărată unitate. Acest ecumenism nu-și schimbă substanța și scopul nici după proclamarea creștinismului ca religie de stat de către Teodosie cel Mare. Ecumenismul Bisericii nu coincidea cu frontierele statului romano-bizantin și nici cu universalismul episcopului Romei. Era un universalism care depășea deopotrivă și dimensiunile statului și pe acelea ale naturii. Era ecumenismul puterii și dragostei Sf. Duh, care-și revărsa harul său nu numai asupra Europei, ci asupra întregii lumi. Sf. Grigorie cel Mare a înțeles acest lucru când protesta contra titlului de «episcopos oecumenicus» sau «episcopos generalis», pe care și-l luase Ioan Postitorul, «arhiepiscopul Constantinopolului», la un sinod din 588. Acest titlu era, după Sf. Grigorie, un semn de orgoliu, de sfișiere a Bisericii și de pierzanie, o cale spre Antihrist⁴⁸. El (titlul) submina rangul și demnitatea tuturor celorlalți episcopi. Dar Sf. Grigorie, proclamând acest lucru, nu uita să sublinieze, în corespondența sa, că autoritatea care păstrează unitatea Bisericii universale era «Scaunul apostolic»⁴⁹. Viclenie de abia deghizată la un om de altfel cu mari merite. În general, creștinii europeni practicau un ecumenism sincer, detașat de orice interes personal sau local și realizau unitatea prin dragoste, deplasându-se pretutindeni în lumea creștină, unde era nevoie de înțelegere și unitate. Prezenți la sinoadele locale și ecumenice, la acestea din urmă mai ales prin delegații Bisericii romane și episcopii de Tomis, și din Moesia Inferior, europenii participau activ în aceste adunări generale ale creștinătății și păzeau cu sfințenie hotărârile luate acolo. Căutând unitatea de credință și de disciplină cu creștinii din toată lumea, ei încercau, pe cât puteau, să fie uniți la ei acasă. Diversele sinoade de la Sardica, Sirmium, Aquileea, Roma, Milano, Arelate, Orange etc. inclusiv numeroasele pagini consacrate de Părinții europeni combaterii arianismului și derivatelor sale, nestorianismului și priscilianismului, o confirmă din plin.

— *Latura misionară* a spiritualității patristice europene e una dintre cele mai interesante și sugestive. S-ar putea spune că aproape toți Părinții europeni au fost misionari fie pe teren, fie prin scrieri, fie simultan și una și alta. Martirii au fost toți misionari, începând cu cei de la Niculițel — Scythia Minor, Sf. Sava Gotul de la rful Buzău, Irineu la Sirmium, Ghervasie și Protase la Milano și sfârșind cu martirii de la Lyon și Vienna, sub Marcu Aureliu, toți avind ca model pe Sfinții apostoli Petru și Pavel, martirizați la Roma, sub Neron. Au realizat remarcabilă operă misionară atît pe teren cît și în scris Sf. Justin Martirul,

47. Sf. Grigorie cel Mare, *Epistola* 7, 12, P.L. 77, 866 AB — 867 AB. Prima cifră după epistolă, indică numărul cărții, iar a doua numărul epistolei.

48. *Epistola* 5, 18, P.L. 77, 742 CD, 744 B, 738 BCD, 739 A.

49. *Epistola* 4, 2, P.L. 77, 670 A. *Epistola* 7, 7, P.L. 77, 899 AB.

Sf. Irineu, Sf. Niceta de Remesiana, Sf. Ambrozie, Sf. Grigorie cel Mare. Pornită din îndemnul Mîntuitorului și al Sfinților Apostoli, lucrarea misionară a devenit o sarcină proprie Părinților Bisericii în general și celor europeni bilingvi sau plurilingvi îndeosebi. Cele două limbi de circulație, greacă și latina și eventual unul sau mai multe idiomi locale erau necesare misionarilor pentru a răspîndi învățătura sfință printr-neamurile care nu vorbeau grecește. Prin însăși poziția lor geografică, la Dunărea de Jos și în apropierea litoralului pontic, Părinții dacoromani cunoșteau limbile clasice, uneori poate și unul sau două idiomi locale: geta (de care vorbește Ovidiu), sarmata, gotica etc. Se știe că de mult admira Cassiodor pe Dionisie cel Mic, pentru cunoștințele desăvîrșite ale acestuia în greacă și latină. Dar triilingvistul Ieronim, ori Rufin, ca să nu mai vorbim de Sf. Ioan Cassian, care afară de greacă și latină, cunoștea, foarte probabil, copta? Bilingvismul și plurilingvismul implicau nu numai cunoașterea mesajului evanghelic, ci și o cultură de oarecare nivel care să le permită minuirea ideilor mesajului. Misionarii europeni dispuneau de material complementar pus la îndemînă de cultura greco-latină. Pe deasupra, ei se înarmau cu curaj, convingere, viață sfință și capacitate organizatorică, toate întărite și luminate prin credință, nădejde și dragoste. Mulți dintre ei vor suferi martiriul. Europa a primit sarcina misionară de la Sfinții Apostoli și de la Sfinții Părinți și această sarcină ea și-o împlinește și astăzi.

Paralelele patristice dacoromane, galo-romane, hispano-romane și italice menționate mai sus constituie, în fapt, o singură unitate și o singură pînză a Europei, căreia viața creștină și forța spirituală i-au dat un contur din ce în ce mai sigur. Stăruind, în condiții grele asupra «unui Domn, unei credințe și unui botez», Părinții continentului nostru au reușit, fiecare prin eforturile și contribuția sa, să ridice o hartă spirituală a Europei, neproclamată atunci ca atare, dar ajutînd-o să se contureze din ce în ce mai clar, nu numai în domeniul religios, ci și în aria cea mare a istoriei universale. Nu poate fi vorba aici de o diminuare a meritelor celorlalte continente, care au dat și dau și astăzi Europei din substanța și lumina lor, căci în istoria universală lucrurile merg ca în sistemul vaselor comunicante, ci socotim că e necesar să relevăm că identitatea, aureola și meritele Europei de azi nu sînt opera întimplătoare a unui moment sau a unui om, ci roada migăloasă a unei credințe puternice, a unui discernămint neadormit, a căutării adevărului și îndepărtării nedreptății, a intrajutorării și înțelegerii frățești, a muncii și progresului neîntrerupt sau a *epectasei*, cum spuneau Părinții, a răbdării, a delicatetei, a lacrimilor, a încrederii, a prieteniei și a dragostei. Smerenia și duhul măsurii au reechilibrat totdeauna Europa, ispitită cînd de orgoliu, cînd de lăcomie, cînd de barbarie. Europa de azi are multe de învățat de la Europa patristică, în primul rînd dragostea pentru rațiune, pentru Rațiunea supremă, pentru Logosul întrupat, izvor al tuturor forțelor spirituale, apoi pentru echilibrul, încredere și afecțiune fără condiții și fără limite. Europa a fost și este izvor de cultură și civilizație pentru alte continente. Maternitatea ei o obligă să fie plină de cumpăt și de dragoste.

*
*
*

Paralelele daco-romane și occidentale prezentate aci nu sînt epui-zate prin ceea ce s-a relevat pînă acum. Ele cer mîgală și timp și poate că, într-o zi, vom continua să înfățișăm și alte paralele în chip mai adecvat și mai exhaustiv. Pentru moment, ținem să subliniem unele concluzii istorice și spirituale, care se impun.

— Din documentația literară și arheologică reiese limpede că daco-romanii și urmașii lor, românii, fac parte integrantă din Europa încă din epoca fierului, în spațiul pe care poporul și neamul românesc îl ocupă și astăzi. Sub diverse nume ca geți, daci, sciți sau goți, ei au ocupat întregul spațiu carpato-danubiano-pontic și chiar porțiuni dincolo de acest spațiu, cum o indică hărți ale antichității, sau indicații literare ale timpului. Fără scop de propagandă, așa cum Ausoniu descrie regiunea Moselei în Galia, tot așa *Epistola Bisericii din Gotia către Bisericile din Capadocia și din toată lumea* descrie regiunea riului Mousaios — Buzău, unde a fost înecat Sfîntul Sava Gotul, în 372, din ordinul lui Atharid, subalternul regelui Athanaric. Așa cum galii descriu Ronul, tot așa daco-romanii (Niceta de Remesiana prin Paulin de Nola) descriu Dunărea pe care, undeva, în cîmpia munteană, băstinașii o numeau Danuvius (Martirioul Sfîntului Nichita Gotul).

— Daco-romanii sînt, în Europa, mai vechi decît slavii și bulgarii, care sosesc aci începînd din sec. VI—VII, și decît unгурii care nu apar decît în sec. IX—X. Papa Grigorie cel Mare adresează scrisori în limba latină episcopilor, clericilor și credincioșilor illyro-traco-daco-romani din Illyricum, între anii 590 și 604, adică unei populații romanizate și bine organizate pe eparhii (Salonae, Thessalonic, Sardica, Iustiniana Prima, Istria, Ravenna etc.), care constituiau, împreună cu alte ținuturi, *Romania Orientală*. Nici papa Grigorie, nici un alt cronicar sau scriitor european al vremii nu vorbesc de o țară, sau de un ținut al slavilor, bulgarilor și unгурilor, la acea epocă în Europa. De abia atunci, spre anul 600, sclavinii-slavii își făceau apariția la sudul Dunării și forțau porțile Italiei, semnaleză îngrijorat papa Grigorie cel Mare⁵⁰. Această migrație nici n-a izgonit, nici n-a nimicît populația romanizată a Illyricului și nici nu i-a alterat spiritualitatea. Dimpotrivă, rezistența acestei populații și credința ei ortodoxă i-au dat puterea să pregătească pe slavi pentru primirea creștinismului, ceea ce s-a întimplat peste mai mult de 250 ani, adică la 864. Prezența unui număr de termeni latini în limba protobulgară, mai ales în domeniul credinței, o dovedește.

— Creștinarea Daciei s-a făcut aproape la fel ca în Galia, Spania și Italia, adică prin misionari, episcopi și monahi bilingvi și trilingvi, dintre care unii au suferit martiriul: în Dacia Pontică episcopii Evangelicus, Efrem și Filius ai Tomisului, mulți soldați și credincioși la Niculițel, Axiopolis, Halmyris, Tomis, Durostorum etc., Sfîntul Sava înecat în apele Buzăului, alții arși, martiri est-europeni care corespund numeroșilor martiri de la Lyon și Vienna, episcopilor Pothin și Irineu etc. Martin de Tours și Grigorie de Tours, în Galia, fac ceea ce realizează Audius și ai lui, Ulfila, Sava Gotul, Bretanion, Teotim I și Ioan de Tomis în Dacia — Gothia și Scythia Minor. Același lucru se petrece

50. Epistola 10, 36, P.L. 77, 1092 C.

în Spania și Italia. Singele martiric însămințează peste tot aceeași spiritualitate de neclintită credință în Hristos, Marele Martir, care unește pe martiri între ei și pe ei pe toți în El.

— Spiritualitatea daco-romană este, în fond, una și aceeași cu spiritualitatea occidentală, asigurată de Sinoadele Ecumenice și de circulația liberă a vieții Bisericii în cele două *Romania* și în întreaga Europă, în pofida acțiunilor ereziilor, care au fost stinse, dar care, în perioada lor ofensivă, nu au încetat să stimuleze Biserica Ortodoxă pentru adâncirea doctrinei și frumusețea vieții creștine. Doctrina creștină era identică în toată lumea, dar autorii europeni, îndeosebi marii cateheți: Sfiptul Niceta de Remesiana, Sfiptul Ambrozie, istoricii și poeții stăruiau asupra bunătații și dragostei fără margini a lui Dumnezeu față de oameni, care, prin suferințele și moartea Fiului Său, Iisus Hristos, a scos pe oameni din uriciunea și groaza morții prin păcat, redându-le frumusețea de la început pe care i-a învățat s-o promoveze prin nevinovăția inimii și lumina speranței. Scoaterea de sub dărîmăturile păcatului, restaurarea și lumina speranței sînt cele trei rațiuni pentru care daco-romanul Dionisie cel Mic a propus, în 525, crearea erei celei noi prin începerea numărării anilor de la Hristos. Atita bunătațe, speranță și dragoste arde în paginile Părinților europeni. Lucrarea Sfiptului Duh transformă complet pe cei botezați. În tratatele de doctrină și în cateheze, dar mai ales în omilii, predici, imne, piese liturgice de tot felul și corespondență, strălucesc nepieritoare perle ale dragostei, demnității, blîndeței și sfințeniei. Minunile sînt mai numeroase în operele autorilor galo-italioți decît în acelea ale autorilor daco-romani. Rareori s-a dus o luptă mai dirză împotriva nedreptăților, a mizeriei, a sărăciei și a războiului ca în paginile lui Laurențiu de Novae, ale Sfiptului Ambrozie, ale lui Salvian de Marsilia și Sf. Grigorie cel Mare.

— Puterea Bisericii stă în învățătura și harul ei sfințitor. Ea predică egalitatea tuturor, ocrotește pe sclavi și pe toți nefericiții și civilizează pe barbari. Demnitatea de a fi membru al Bisericii este mai presus de orice altă din lumea laică. Ațiția înalți dregători imperiali se converteau: Ambrozie, Prudențiu, Ausoniu, Paulin de Nola, Grigorie etc.

— *Antropologia* și *soteriologia* Părinților europeni operează cu ideea de libertate a omului și de putere a Sfiptului Duh, care invind pe Hristos ne va învia și pe noi. Omul este chipul lui Dumnezeu. Oricît de multe impurități i-ar acoperi chipul, omul trebuie să-și spele acest chip, spre a-l reda frumuseții celei dintîi. Ideea frumuseții desăvirșite a sufletului, care echivalează cu cîștigarea mîntuirii, era o idee scumpă Părinților europeni împrumutată parțial de la Origen, Metodiu de Olimp, Părinții Capadocieni etc., dar primită și ca moștenire din concepția greacă despre «frumosul în sine». Mîntuirea sau desăvirșita frumusețe spirituală se obține prin colaborarea strînsă dintre harul dumnezeiesc și voința omului. Daco-romanul Ioan Cassian precizează că atunci cînd Dumnezeu vede că noi ne îndreptăm voința spre bine, El ne ajută, ne întărește și ne conduce în acest sens⁵¹. Harul lui Dumnezeu și libertatea noastră merg împreună, idee binecuvîntată care a salvat Europa

de predestianismul lui Augustin, deși nu pentru totdeauna și a împlîntat în europenii patristici convingerea că, fără voința și acțiunea continuă a omului, nu e posibilă nici o viață plăcută lui Dumnezeu și nici mîntuirea.

Părinții europeni atît daco-romani cît și occidentali au scris în toate genurile literare din vremea lor: *Comentariul biblic* (Ieronim, Rufin, Ambrozie, Grigorie cel Mare); *Catehismul* (Niceta de Remesiana și Ambrozie); *Tratate polemice antierețice* (Irineu, Ioan de Tomis, Ioan Cassian, Ambrozie, Ghenadie de Marsilia, Ioan Maxențiu, Isidor de Sevilla etc.); *Tratate de doctrină* (Novațian, Irineu, Lactanțiu, Ilarie, Niceta de Remesiana, Ambrozie, Leon cel Mare (Epistola 28), Grigorie cel Mare etc.); *Cronici și Istorie* (Ieronim, Rufin, Sulpiciu Sever, Prosper de Aquitania, Cassiodor, Jordanes, Grigorie de Tours, Isidor de Sevilla etc.); *Istorie literară* (Ieronim, Ghenadie de Marsilia, parțial Cassiodor (Institutiones I), Isidor de Sevilla, Ildefons de Toledo); *Vieți și minuni ale Sfinților* (Ieronim, Sulpiciu Sever, Grigorie de Tours, Grigorie cel Mare etc.); *Predici și Omilii* (Petru Hrisologul, Ambrozie, Leon cel Mare, Grigorie cel Mare etc.); *Scrieri ascetice și reguli monahale* (Teotim I, Ioan Cassian, Niceta de Remesiana, Ambrozie, Grigorie cel Mare, Isidor de Sevilla etc.); *Calcule pascale și crearea erei noastre* (Ipolit, Dionisie cel Mic etc.); *Imne și opere poetice* (Lactanțiu, Niceta de Remesiana, Ilarie, Ambrozie, Ausoniu, Paulin de Nola, Avitus, Sidoniu Apollinaris, Dracontius etc.); *Correspondență* (Auxentiu de Durostorum, Ambrozie, Damasus, Ieronim, Inocențiu I, Leon cel Mare, Cassiodor (Variae), Grigorie cel Mare etc.); un număr de circa 10 *Martirologii* scrise de necunoscuți pentru martirii europeni, opere care aparțin nu numai panegiricului sau necrologului, ci și altor genuri literare.

Majoritatea genurilor literare folosite de Părinții europeni proveneau din cadrul literaturii greco-latine. Unele genuri sînt noi sau aproape noi: comentariul biblic, istoriile literare, regulile monahale, calculele pascale, martirologiile. Predicile sau comentariile biblice erau necesare pentru înțelegerea și urmarea învățăturilor Sfintei Scripturi. Comentariile Iliadei și Odiseei din perioada clasică și destul timp din perioada postclasică aveau o utilitate școlară, pe cînd cele ale Sfintei Scripturi erau necesare pentru viața creștină însăși și pentru mîntuire. Părinții comentatori ai Sfintei Scripturi ca Ieronim, Ambrozie, Grigorie cel Mare etc. au creat Sfintei Cărți un mare prestigiu și o deosebită autoritate în Europa. Genul istoriei literare sub titlul aproape constant «Despre bărbații iluștri», gen creat de Ieronim după modelul lui Suetoniu, la îndemnul lui Dexter, prefectul pretoriului Romei, spre a demonstra că și creștinii aveau «oamenii lor mari», subliniază clar ridicarea unei Europe patristice, care continua Europa clasică și elenistico-romană. Tablourile «oamenilor iluștri» patristici nu cuprindeau numai europeni, ci pe toate sau aproape toate marile personalități din întreaga lume creștină, pe măsura puterii de informație și de pătrundere a autorilor acestor tablouri. Tablourile aveau substanță și caracter universal. Scriitorii daco-romani se bucurau de cinstire în aceste registre ale valorilor creștine: Teotim I, Niceta de Remesiana, Ioan Cassian și alții. Cassiodor prezintă în *Instituțiile* sale pe Dionisie cel Mic cu maximum

de elogii. În materie de imne și poezie, după *Te Deum laudamus* al lui Niceta de Remesiana și unele imne ale lui Ilarie și Ambrozie, în fruntea producției poetice stă, calitativ, spaniolul Prudentiu, urmat de galul Paulin de Nola, iar, cantitativ, numeroși gali. Prin cele două poeme *Contra lui Simah*, Prudentiu relevă și el, grație metamorfozării Romei păgâne în Roma creștină, apariția unei noi Europe.

Deși ironizați și disprețuiți de unii păgini scriitorii europeni creștini compun proză și versuri viguroase și frumoase. Așezați la porțile Asiei, daco-românii scriu o latină când simplă și suplă, când viguroasă și plină de mișcare, așa cum o găsim la Niceta și Cassian, ori unduioasă ca la Dionisie cel Mic și dialectică-nervoasă ca la Ioan Maxențiu, o latină asemănătoare aceleia a lui Ambrozie, Leon cel Mare, Cassiodor, Boethiu și Grigorie cel Mare. Novațian, Lactanțiu — supranumit Cice-ronelul creștin, Ieronim, Paulin de Nola, Cassiodor și Boethiu se ridică, în arta literară, până aproape la nivelul clasicismului. Această artă rămîne o moștenire scumpă pentru viitorul Europei.

Atît de numeroasele elemente de spiritualitate daco-romană și occidentală s-au contopit într-o unitate care dă putere și prestigiu continentului nostru. Europa e una în rădăcina și substanța ei și va trebui să se manifeste ca una și în roadele ei.

ROLUL BIZANȚULUI ÎN VIAȚA RELIGIOASĂ DIN MUNTENIA ÎN SECOLELE IV—VI ÎN LUMINA IZVOARELOR LITERARE ȘI ARHEOLOGICE *

Drd. ILIE CATRINOIU

Ținutul din stînga Dunării ce se întinde de la apele Oltului și pînă la cele ale Buzăului, limitat la nord de platforma piemontană getică și Subcarpații Meridionali, parte integrantă și dintotdeauna a actualului teritoriu al patriei noastre, se cheamă Muntenia. Această denumire ne-are tenta de la bun început să credem că trebuie să fie vorba de un ținut muntos, în care cîmpiile și luncile lipsesc. Urmărind însă harta patriei noastre, observăm contrariul, și anume că, în nici o altă parte nu se găsește o cîmpie pe cît de întinsă, pe atît de frumoasă și bogată. Ca întărire a acestei realități putem adăuga și faptul că, privită în cadrul geografiei fizice, aici, în Muntenia, cea mai mare parte de teren i se atribuie cîmpiei, căreia i se adaugă ținuturile deluroase și muntoase.

Din aceste zone au fost date la iveală o serie de dovezi cu privire la modul de viață al localnicilor din secolele IV—VI. Și, pentru că în lucrarea de față ne vom ocupa de marele rol pe care Imperiul romano-bizantin l-a avut în impregnarea vieții spirituale, cu precădere a locuitorilor acestei regiuni, considerăm necesar să reliefăm în cîteva cuvinte principalele centre arheologice în jurul cărora, un astfel de fenomen a avut loc.

* Lucrare de seminar întocmită și susținută la specialitatea Bizantinologie, în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în Teologie sub îndrumarea D-lui Prof. Emilian Popescu, care a dat și avizul de publicare.

Astfel, în regiunea Prahovei există importantele așezări de la Budeasa, Vadul Săpat, Cireșanu și Tîrgșor; în jud. Buzău cele de la Cîndești, Gherăseni, Pietroasele, Pruneni și Sărata Monteoru; în jud. Teleorman, urmele cetăților Turris, Constantiniana Daphne, precum și a așezărilor de la Dulceanca, Olteni, Sfințești și Spantov. Fiind o regiune netedă, întinsă și acoperită de loes foarte gros, cu văi adînci și strîmte, această parte a Munteniei a creat condiții propice de viață ascendenților noștri geto-daci. Importante obiective arheologice s-au descoperit pe teritoriul și în împrejurimile orașului București, cum sînt acelea de la Militari, Tei, Ciurel, Cățelu Nou, Străulești, Dămăroaia, str. Soldat Ghivan, Băneasa etc.

Prinsă ca o insulă între cele două Dacii și cele două Moesii, Muntenia cădea de la sine în sfera de influență culturală, politică, economică și religioasă a civilizației romane.

Muntenia în aria de dominație și influență bizantină.

Analiza amănunțită și concluziile pe care le putem trage din numărul imens de documente literare și arheologice din ultimii 35 de ani ne pun în fața unor realități vrednice de luat în seamă în ceea ce privește continuitatea romanității din Dacia nord-dunăreană și a legăturilor ei cu Imperiul romano-bizantin. Discuțiile și afirmațiile tendențioase ale unor istorici nu au reușit să umbrească cu nimic adevărul istoric atribuit perioadei ce a urmat anului 275, cînd Aurelian își retrage din vechea Dacie administrația și armata.

În marea lor majoritate, descoperirile arheologice, epigrafice și numismatice constituie sursele cele mai sigure ce vin să ne demonstreze că, după retragerea aureliană, populația daco-romană a rămas pe loc. Acum, centrele urbane își încetează treptat existența iar populația rămasă aici, își va desfășura activitatea în continuare în mediul rural. Așa se explică faptul că, în această perioadă vor reinvia o seamă de meșteșuguri legate de modul de viață rural, menit să satisfacă cerințele unei societăți care trăia în sate bazate pe obști. Legăturile cu Imperiul vor continua să se manifeste pe multiple planuri, fie direct prin negustori și schimburi realizate la frontiere și vechile vaduri, fie prin relații de altă natură cum ar fi stipendiile, pe care dacii liberi și mai tirziu alte populații asociate lor le vor solicita și obține din Imperiu. Cu toate acestea, perioada ce a urmat anului 275, a adus mari transformări întregii regiuni nord-dunărene datorită deplasării aici a numeroaselor populații dacice, carpice, sarmatice și germanice, populații ale căror priviri vor fi mereu atîntite peste granița Imperiului, cauză ce va determina pe împărații romani să acorde o deosebită grijă teritoriului de dincoace de fluviu pentru că, numai în felul acesta puteau să se asigure mai bine în fața eventualelor atacuri barbare. Așadar, avem dreptul să afirmăm că, relațiile dintre romanitatea sud-dunăreană și cea nord-dunăreană vor continua în favoarea celei dinții, a puterii imperiale în special, și a statului roman în general. Să revenim însă la ideea de mai sus și să menționăm că, acele transformări ce aveau loc în sinul populației autohtone datorită diferitelor triburi străine, nu au reușit să disloce și să evacueze complet populația romanică sau romanizată din Dacia nord-dunăreană,

nici să schimbe întru totul statutul acestei regiuni. Natura relațiilor dintre spațiul nord-dunărean și restul Imperiului, ca și raporturile dintre Imperiu și populațiile migratoare instalate vremelnic la Dunărea Inferioară, nu fac decât să confirme ideea că, indiferent de condițiile istorice, această zonă, rămâne într-o formă sau alta, sub autoritatea imperială. Imperiul își menține autoritatea și după această dată asupra unor teritorii din Banat, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei, fapt determinat nu numai de rațiuni de ordin militar în vederea apărării graniței dunărene, ci și de ordin economic, favorizând în felul acesta continuarea unor strânse și multiple legături cu populația zonelor amintite. Pe de altă parte, populația de la nordul fluviului era interesată de contactele cu Imperiul, din motive etnice, deoarece aici rămăseseră mulți romani «înfipți și nemişcați» și de unde «niciodată piciorul afară nu și-au scos»¹.

Teritoriul Munteniei, încercuit de Imperiul roman și temporar stăpinit dar continuu supravegheat, constituia puntea de legătură dintre provinciile Dacia și Moesia. Așa se explică puternica influență romană constatată, pe de o parte, în cadrul așezărilor populației locale, în special a celor situate pe arterele principale de circulație, iar pe de altă parte, în cadrul unor construcții fie ele de acces în vederea ușurării schimburilor comerciale, fie în vederea asigurării unei mai bune apărări. Toate aceste evenimente vor avea loc mai ales după înstaurarea Dominatului și ascensiunea lui Constantin cel Mare, în timpul căruia asistăm la o refacere spectaculoasă a construcțiilor romane în spațiul nord-dunărean, care va cuprinde și teritoriul Munteniei. În acest sens putem aminti marea val de pământ, prevăzut cu șanț, orientat către nord, val cunoscut sub numele de «Brazda lui Novac de nord»². Această fortificație ce măsoară aproximativ 700 de km, pornea din apropierea Drobetai, traversa mijlocul Olteniei și Munteniei pe la Urlueni, jud. Argeș, pe la Finta, nordul Tirgșorului, jud. Prahova, Ploiești și Mizil, până la castrul de la Pietroasa, jud. Buzău.

Relațiile dintre Imperiu și populația nord-dunăreană sînt clar dovedite acum datorită știrilor pe care le avem despre incursiunile triburilor gotice începînd din anii 315—316, cînd Constantin le va respinge chiar și de pe teritoriul Munteniei, ajungînd pînă la poalele Carpaților³. Această victorie, ca și moartea lui Licinius (323), îl vor determina pe împărat să treacă la o politică ofensivă contra goșilor și a celorlalte populații barbare din cîmpia Munteniei. În acest sens, el a construit sau refăcut mai multe fortărețe și capete de pod pe teritoriul Olteniei, fără a priva de o asemenea atenție și teritoriul Munteniei. Aici, el a construit două cetăți care, pe lângă rolul strategic militar, reprezentau și un important punct de legătură în vederea schimburilor economice și culturale dintre marea masă romanică din cele două Moesii și populația romană și barbară din zonele respective. În legătură cu aceasta, Procopius ne informează că «împăratul Constantin a zidit cu multă grijă în fața

1. A. Armbruster, îl citează pe D. Cantemir în *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 211.

2. D. Tudor, *Oltenia Romană*, București, 1978, p. 244—249; I. Bașnea, O. Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982, p. 112.

3. Zosimos, *Istorie contemporană*, II, 21, în «Fontes Historiae Daco-Romanae». II, București, 1970, p. 307.

cetății Transmarisca (Turtucaia, Tutrakan, R. P. Bulgaria), fortăreața cu numele Daphne, socotind că este necesar ca în acel loc fluviul să fie păzit de ambele părți⁴. Ea se afla după cum arată Procopius, pe malul stîng al Dunării, poate undeva în regiunea vărsării riului Argeș, fiind după cum se presupune, distrusă în întregime de ape⁵. Apoi, spre răsărit de gura Oltului, la 3 km sud de Turnu Măgurele⁶, au fost identificate temeliiile unei fortărețe romane din secolul al IV-lea, probabil cetatea Turris, menționată de același Procopius. (*De bellis*, III, 14, 23)⁷. Înaintind spre est, aproape de vărsarea Ialomiței în Dunăre, la Piva Pietrii, s-a aflat o cetate romană din ruinele căreia au fost scoase monede și fragmente ceramice cărămizii din sec. IV—V⁸. Nu avem însă dovezi sigure pentru a o atribui lui Constantin. Cu toate acestea, cetatea respectivă aduce pentru Muntenia încă o dovadă a strînselor relații cu Imperiul din perioada amintită. Apoi, la Pietroasele de Jos, jud. Buzău⁹, unde s-a descoperit tezaurul «Cloșca cu puii de aur», există după cum se știe, ruinele unui castru de zid desprins care, ultimele săpături arheologice au constatat că, a fost refăcut în sec. al IV-lea, fiind foarte probabil tot o construcție constantiniană, legată de marele val «Brazda lui Novac de nord»¹⁰.

Prezența continuă a garnizoanelor romane în nordul Dunării și implicit strînsele raporturi ce au existat între populațiile de pe cele două maluri ale fluviului încă din timpul lui Aurelian și pînă la marile distrugerii ale lui Attila, ne sînt atestate nu numai de mărturiile arheologice ci și de știrea deosebit de prețioasă a lui Procopius care spune că: «Împărații romani de odinioară au acoperit tot șarmul acestui fluviu cu fortificații, nu numai în dreapta fluviului, ci au zidit pe alocuri, și în partea opusă orășele întărite și cetăți» (*De aedificiis*, IV, 5, 2).

Intensele legături ale Imperiului cu populația din Muntenia vor cunoaște un nou avînt în sec. VI sub Iustinian (527—565), în al cărui gînd ideea recuceririi Daciei traiane mai persista încă¹¹. În această privință avem cîteva mărturii printru care, cazul strategului din Thracia, numit Chilbudius, însărcinat de împărat cu misiunea de a păzi granița dunăreană și chiar de a face expediții în nordul fluviului (*De bellis*, VII, 14, 2—3). Că acest Chilbudius vorbea latinește (*De bellis* VII, 36), constituie încă o dovadă sigură în susținerea romanității și latinității populației nord-danubiene. Apoi, cedarea cetății Turris de către Iustinian, anților — cetate ce aparținea romanilor încă de la început — (*De bellis*, VII, 32—33), confirmă susținerea afirmației că, în perioada respectivă, aceas-

4. Procopius din Cezareea, *De aedificiis*, IV, 7. Ibidem, p. 469; I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, București, 1968, p. 388.

5. I. Barnea, O. Iliescu, *op. cit.*, p. 115.

6. *Ibidem*, p. 117.

7. Gr. Florescu, *Cetatea Turnu*, în «Revista Istorică Română», XV (1946), 4, p. 432; D. Tudor, în «Historica», III (1974), p. 105.

8. *Tabula Imperii Romani*, L. 35, București, 1969, p. 58; D. Tudor, *loc. cit.*, nota 52.

9. Gh. Diaconu, în Alexandru Odobescu, *Opere*, IV, *Tezaurul de la Pietroasa*, București, 1976, p. 1063; «Istoria României», I, București, 1960, p. 623 și 651—652; I. Barnea, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 1—3.

10. I. Barnea, O. Iliescu, *op. cit.*, p. 117—118.

11. I. Barnea, *Din istoria...*, p. 410, 418.

tă parte a Munteniei aparținea în mod sigur bizantinilor. Cît privește opera edilitară a lui Iustinian pe teritoriul Munteniei, este foarte săracă în comparație cu regiunea Olteniei și Dobrogei. Pe lista lui Procopius apare o singură cetate refăcută de împărat, aceea fiind (Constantiniana) Daphne. «Cu trecerea timpului — spune Procopius — barbarii au distrus totul, iar împăratul Iustinian a zidit-o la loc începînd din temelii.» (*De aedificiis*, IV, 7, 7—8).

Dovezilor literare și edificiilor arătate pînă aici referitoare la prezența și persistența celor două elemente, dacic și roman, și implicit a strînselor relații ce au existat între cele două zone în sec. IV—VI, li s-au adăugat în ultimele două-trei decenii un mare număr de așezări romane și necropole în care s-au găsit diferite obiecte grăitoare în acest sens.

Izvoare literare. Spiritualitatea creștină din Muntenia secolelor IV—VI a atras atenția istoricilor bizantini din acel timp, ceea ce constituie o dovadă în plus a interesului lor pentru aceste regiuni privind relațiile strînse dintre populațiile de pe cele două maluri ale fluviului. Așadar, trebuie subliniată încă de la început importanța izvoarelor scrise ale acestor autori. Constantin cel Mare, primul împărat roman creștin, cu priviri largi și abil diplomat, și-a luat asupra sa povara cea mai grea în împrejurările foarte vitrege ale secolului al IV-lea. Mai întîi, el recunoaște creștinismul ca religie permisă, după care, încet, încet, îl favorizează sub toate aspectele. Contactul cu lumea romană în care învățătura creștină se răspîndise cu atîta repeziune, nu putea să nu influențeze și pe barbarii ce căutau prin toate mijloacele să se apropie de romani, fie ca dușmani și jefitori, fie ca prieteni și admiratori. După catastrofa împăratului Decius mort în anul 251 la Abrittus (Razgrad — R. P. Bulgaria), goții¹², invadează sub împăratul Valerian regiunile Asiei Mici, de unde, iau prizonieri un foarte mare număr de creștini pe care, în retragerea lor, i-au trecut la nord de Dunăre¹³. Odată cu prizonierii creștini aduși de goți, mesajul proaspăt al Evangheliei lui Hirstos prindea rădăcini puternice în sinul populației de aici. O contribuție deosebit de importantă au adus în această direcție comercianții care, așa cum bine se știe, constituiau surse directe în propagarea învățăturii creștine. Toate acestea au contribuit la formarea terminologiei de bază a noii credințe: «cruz, domine deo, christianus, sanctus, angelus, presbyter, communicare, basilica, quadragesima, paschae, rosalia, floralia» ș.a.m.d.

În legătură cu evenimentul din timpul lui Valerian despre care am amintit mai sus, istoricul eclesiastic Filostorgius ne-a lăsat în a sa «*Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*» o știre deosebit de prețioasă din care se vede aportul prizonierilor creștini în convertirea goților. În acest sens, el spune că «...Ulfilas, unul din scîții de dincolo de Istru (pe care cei vechi îi numeau geți, iar cei de acum îi numesc goți) a trecut în teritoriul roman o mare mulțime de oameni, izgoniți din lăcașurile părintești din cauza credinței lor..., apoi..., trecînd în Asia, au năvălit în Galatia și Capadocia, de unde au luat mulți prizonieri, printre alții și clerici, și s-au întors acasă cu multă pradă. Acești prizonieri și oameni cucernici, trecînd

12. J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romaine*, Paris, 1918, p. 407—408.

13. G. P. Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor*, XIII, București, 1939, p. 25.

împreună cu barbarii, au convertit mulți din ei la adevărata credință și i-au convins să îmbrățișeze religia în locul credinței păgâne... Fiind trimis de conducătorul neamului gotic în timpul lui Constantin în delegație împreună cu alții, Ulfila fu hirotonit de Eusebiu și de episcopii care erau împreună cu el, ca episcop al creștinilor din țara gotică»¹⁴.

Referindu-se la aceeași perioadă, Sozomen, alt istoric bizantin, spune că: «...se creștinau... și goții și cei care erau mai înainte vecini cu ei în jurul târmurilor fluviului Istru; împărtășind de mai înainte credința în Hristos, ei s-au adaptat la o viață mai civilizată și mai bună»¹⁵. Din relatarea lui Filostorgius rezultă că Ulfila și-a desfășurat activitatea sa misionară în Gothia, adică în regiunile controlate din punct de vedere politic și militar de goți dar locuite și de autohtoni, regiune ce cuprindea la data respectivă și Moldova de sud și Muntenia de nord-est. Din cele două relatări rezultă apoi că, goții care luaseră contact cu lumea creștină din Imperiu și de la care învățaseră multe, au conviețuit cu populațiile autohtone daco-romane. Astfel de afirmații au fost confirmate și de arheologie¹⁶. Cuvintele lui Filostorgius «...fiind trimis de conducătorul neamului gotic în timpul lui Constantin în delegație, împreună cu alții, fu hirotonit de Eusebiu...», ne dovedesc atât grija, cât și interesul deosebit al împăratului roman față de populațiile nord-dunărene cărora, prin toate mijloacele, intenționa să le împărtășească învățătura creștină. Tot în legătură cu acest eveniment ne asociem afirmației Profesorului Emilian Popescu, potrivit căreia, «Imperiul nu hirotonea și nu trimitea episcopi peste granițele sale decât acolo unde existau deja comunități organizate și la cererea acestora. Pentru a menține biserica din stînga Dunării strîns legată de biserica Imperiului, s-a hotărît probabil ca episcopii să fie sfințiți la Constantinopol. Așa se înțelege de ce Ulfila vine în capitala Imperiului trimis de conducătorul neamului gotic...»¹⁷. Pentru populația nord-dunăreană și implicit pentru cea din Muntenia, merită a fi menționată relatarea lui Auxențiu. Astfel, el spune că Ulfila a propovăduit «*in graecam et latinam et goticam linguam sine intermissione in una et sola ecclesia Christi*»¹⁸. Această afirmație dovedește, pe de o parte, conlocuirea goților și a autohtonilor, pe de altă parte, existența unui mare număr de creștini.

Printre condițiile păcii încheiate cu goții în anul 332 se număra și aceea prin care, Constantin cel Mare cerea libertate de credință pentru creștini. Aceasta constituia un indiciu sigur că goții din Muntenia trebuie să fi trecut în număr mare la învățătura creștină. În același timp, pacea din 332 viza în mod indirect «consolidarea progreselor făcute de creștini înainte de acea dată și, să asigure totodată desfășurarea liberă a activității misionare de aici înainte»¹⁹.

14. Filostorgius, *Istoria bisericească*, II, 5, în *Fontes...*, p. 201.

15. Sozomenos, *Istoria bisericească*, II, 6, 1, *ibidem*, p. 223.

16. Gh. Diaconu, *L'ensemble archéologique de Pietroasclie*, în «*Dacia*» (N.S.), XXI, 1977, p. 189-220, 260.

17. Em. Popescu, *Creștinismul în eparhia Buzăului pînă în sec. al VII-lea, în Întorsura Carpaților, pămînt de sinteză românească*, București, 1983, p. 265.

18. Auxentius din Durostorum, *Scrisoare despre credința, viața și moartea lui Ulfila*, în *Fontes...*, p. 110.

19. Em. Popescu, *art. cit.*, p. 266.

O altă știre literară privind viața creștină în Muntenia în sec. IV, ne-o oferă Sf. Epifanie. El spune că, un oarecare «Audius a fost surghiunit, iar împăratul Constantius al doilea i-a trimis prin părțile Scitiei... și pe cînd Audius se afla acum la o bucată de vreme în Scitia (n-aș putea să spun de cîți ani) și pătrunsese adînc acolo, în interiorul țării goților, i-a instruit pe mulți dintre goți în lucrările credinței. Tot el a întemeiat în aceeași țară și minăstiri în sinul cărora a înflorit regula călugărească»²⁰. Se știe că acest Audius era reprezentantul unei secte distincte, schismatică și adesea eretică, prin aceea că refuza să admită data Paștelui decretată la Sinodul I ecumenic, ceea ce îl făcea să se rupă de comuniunea generală a Bisericii²¹. Revenind însă la textul de mai sus, precizăm că, nu se cunoaște precis în care anume regiuni din Goția a predicat Audius și discipolii săi dar, luînd în considerație faptul că Goția nord-dunăreană se întindea începînd cu secolul al III-lea, peste părțile de răsărit ale Munteniei de azi și sudul Moldovei, putem presupune că audienii au activat în aceste regiuni, întemeind minăstiri în părțile retrase din munți, mai ferite de năvăliri și jafuri²².

Se pare că Audius și urmașii săi s-au stabilit printre goții conduși de Athanaric, deoarece goții de sub conducerea lui Fritigern, favorabili creștinilor, își aveau episcopii lor ortodocși în persoana unui anume Goddas, succesorul lui Ulfila, care a păstorit la goți și peste populațiile autohtone geto-daco-romane între 347—380²³.

Mai departe, Sf. Epifanie ne relatează că, după moartea lui Audius, au intrat în rîndul audienilor, alăturîndu-se ucenicilor săi «unii episcopi» printre care, un anume Uranius din Mesopotamia... și Silvanus din țara goților²⁴. Acest fapt dovedește că existau episcopi ortodocși în răsăritul Daciei carpatice înainte de venirea audienilor aici.

Sf. Ambrozie, referindu-se la setea cu care goții alergau după învătătura creștină, ne spune că, «*gothis non Imperabat Augustus... imperabat Christus*»²⁵.

Sf. Chiril al Ierusalimului, vorbind în Cateheza XVI despre goții și sarmați, ne relatează că aceștia aveau episcopi, preoți, diaconi, călugări, călugărițe și credințioși²⁶.

Fer. Ieronim († 470), într-una din scrierile sale, ne spune că, «armata goților..., transporta corturile ambulante ale bisericilor lor»²⁷, iar Fer. Augustin, în «*De civitate Dei*», referindu-se la cruzimea prigoanei pornite de Athanaric împotriva goților, afirma: «regele Goților chiar în Goția a prigonit pe creștini cu o extraordinară cruzime, deși nu erau decît creștini adevărați care cei mai mulți au fost incununați cu cununa de martiriu»²⁸.

20. Epiphanius, *Despre schisma audienilor*, *ibidem*, p. 172.

21. J. Zeiller, *op. cit.*, p. 418.

22. I. Rămureanu, *Miscarea audienilor în Dacia Pontică nord-dunăreană, sec. IV—V*, în «B.O.R.», XCVI (1978), nr. 9—10, p. 1064.

23. J. Zeiller, *op. cit.*, p. 438—440.

24. Epiphanius, *op. cit.*, 15, 2, în *Fontes...*, p. 174.

25. Sf. Ambrozie, *Expositio Evangelii secundum Lucam*, II, 37, în P.G. XV, 1647.

26. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza XVI*, în P.G. XXIII, 949 A.

27. J. Labourt, *Saint Jérôme, Lettres*, I, Paris, 1955, p. 146.

28. G. Popa Lisseanu, *Dacia în autorii clasici*, I, 1943, p. 114.

Epifanie spune și el că, «această prigoană aprigă și îngrozitoare a fost pricinuită de ura împotriva romanilor»²⁹.

Chiar dacă a avut urmări foarte grele, persecuția lui Athanaric n-a reușit să schimbe fundamental soarta creștinătății nord-danubiene. Se știe că în anul 376 goții lui Fritigern erau în conflict cu cei de sub conducerea lui Athanaric. De aceea, fiind amenințați și de huni, ei sint nevoiți să primească în cele din urmă creștinismul arian, impus de Valens. Socrate ne spune că «tabăra lui Athanaric s-a dovedit mai puternică și Fritigern a fugit la romani și le-a cerut ajutor împotriva rivalului său; ca mulțumire ajutorului primit, Fritigern a îmbrățișat credința împăratului, silindu-i și pe cei de sub ascultarea sa să facă același lucru»³⁰.

Theodoret de Cyr arată și el că, goții de dincoace de Istru primiseră de mult razele cunoașterii lui Dumnezeu și se hrăneau cu învățăturile apostolice³¹.

Din relatările lui Socrate și Theodoret reiese că pînă atunci goții fuseseră ortodocși fiindcă primul arată că mulți sint de credință ariană, ceea ce înseamnă că erau și alții de altă credință, iar cel de-al doilea precizează că ei țineau la «*κατὰ θεὸν διδασκαλίαν*» (învățătura străbună)³².

Orosius ne spune că goții ar fi cerut împăratului Valens să le trimită episcopi de la care să învețe principiile credinței creștine³³, ceea ce presupune, pe de o parte, că printre ei erau mulți creștini, pe de altă parte, că acești episcopi puteau veni din orice parte a Imperiului și nu numai din regiunea controlată de Ulfila³⁴.

Eunapius, ca și cînd ar voi să confirme cele relatate de Orosius, spune că, «fiecare trib aducea cu sine în căruțe odoarele sfinte strămoșești luate de acasă împreună cu preoții și preotesele lor»³⁵, ceea ce constituie încă o dovadă a numărului mare de creștini și slujitori ai lui Dumnezeu în stînga Dunării. Se știe că, după plecarea lui Ulfila în sudul Dunării, Biserica din nordul fluviului nu s-a dezorganizat, deși persecuția lui Athanaric era foarte crudă și nu cruța pe niciunul care-și aroga calitatea de creștin. Or, se înțelege că în asemenea împrejurări, numărul martirilor trebuie să fi fost destul de mare. La 20 ianuarie, sau 20 iunie 369—371 și-au pierdut viața goții ortodocși Inna, Rhina și Pina ale căror moaște sint duse în sudul Dunării de episcopul Goddas după 7 ani³⁶. Calendarul got ne-a păstrat de asemenea amintirea a 26 de martiri ortodocși arși de vii într-un cuptor din porunca lui Ingurich sau Wingerich la 26 martie sau 23 octombrie 370. Printre aceștia sint amintiți doi preoți, Batusios și Verca cu doi fii ai lor, două fete, Arpilas monahul, 7 femei și 11 bărbați³⁷. Moaștele acestor martiri au fost duse în România de principesa Gaatha, «regina goților, care era creștină și or-

29. Epiphanius, *op. cit.*, 15, 5, *ibidem*, p. 174.

30. Socrates, *Istoria bisericăscă*, IV, 33, 1, *ibidem*, p. 218.

31. Theodoret de Cyr, *Istoria bisericăscă*, IV, 37, 1, *ibidem*, p. 234.

32. Em. Popescu, *art. cit.*, p. 271.

33. Orosius, *Istoria împotriva păgînilor în șapte cărți*, VII, 33, 19 în Fontes, p. 197.

34. Em. Popescu, *loc. cit.*

35. Eunapius, *Istoria după Dextip*, fragm. 55, tom. I, p. 248, în Fontes, p. 244.

36. J. Zeiller, *op. cit.*, p. 436.

37. *Martyres Gothorum ecclesiae*, în Fontes..., p. 726; J. Zeiller, *loc. cit.*

todoxă», iar fiica acesteia, Dulcilla, a donat o parte din ele oraşului Cyzic de pe coasta Asiei Mici³⁸.

În legătură cu răspîndirea creştinismului în regiunea de est a Munteniei, izvorul cel mai de preţ îl constituie însă actul martiric al Sf. Sava Gotul, inecat în *μωσάου* (Buzău) la 12 aprilie 372, din ordinul aceluiaşi rege got, Athanaric. Informaţii despre viaţa şi pătîmirea sa pe pămîntul patriei noastre ni s-au păstrat în actul său martiric, compus sub forma unei scrisori trimisă de Biserica Goţiei din Dacia nord-dunăreană către Biserica din Capadocia, la rugămintea şi intervenţia Sf. Vasile cel Mare³⁹. Adresată lui Iunius Soranus, guvernatorul Sciţiei Mici (*λαμπρότατος δούξ Σκυθίας*). Apoi, menţionarea a doi preoţi goţi, pe nume Gouthicas şi Sansala, primul la oraş iar cel de-al doilea la sat, constituie mărturia sigură că aici, în Dacia Carpatică, nu era vorba de creştini sporadici ci, de o Biserică bine organizată, cu episcopi, preoţi şi un număr destul de mare de adepţi ai învăţăturii creştine⁴⁰. Era vorba de «acea Biserică a lui Dumnezeu din Gothia — care scria — Bisericii lui Dumnezeu din Capadocia şi tuturor parohiilor sfintei biserici ortodoxe din acel loc»⁴¹.

Scrisoarea CLXIV a Sf. Vasile cel Mare către Ascholius, episcopul din Tesalonic, confirmă primirea scrisorii Bisericii din Gothia, elogiînd-o în mod cu totul deosebit pentru frumuseţea iubirii şi a dragostei de care dădeau dovadă creştinii din stînga Dunării.

Izvoare arheologice. Am văzut că, pe teritoriul Daciei traiane, din care făcea parte şi nord-vestul Munteniei, răspîndirea în masă a creştinismului se leagă în mare parte de epoca lui Constantin cel Mare şi a fiilor săi. În acest sens mărturiile arheologice vin să aducă şi mai multă lumină. În cele de mai jos vom încerca să prezentăm un repertoriu cit mai complet al acestor descoperiri, repertoriu ce cuprinde «tipare de turnat cruci» şi diferite «obiecte creştine».

Tipare pentru cruciuliţe. La *Străuleşti Lunca* a fost descoperit un tipar monofacial negricios din lut ars, pentru turnat cruciuliţe. Braţele cruciuliţei sînt egale ca lungime, uşor lăţite spre capete (sec. VI)⁴².

Budureasca 4. Tipar din gresie calcaroasă fină, monofacial, bipolar, cu matriţe pentru pandantivi ciorchinişi şi o cruciuliţă (sec. IV—V)⁴³. O altă cruciuliţă a fost descoperită la Băleni, jud. Dimboviţa⁴⁴.

Olteni. Tipar bifacial de gresie fină de culoare maroniu deschis, fragmentar. Pe o suprafaţă era folosit ca tipar pentru cercei, iar pe cea-

38. *Ibidem*.

39. Vasile cel Mare, *Scrisoarea CIV către Soranius, comandantul militar al Sciţiei Mici*, în *Fontes...*, p. 88.

40. I. Rămureanu, *art. cit.*, p. 1067.

41. H. Delehay, *Saints de Thrace et de Mésie*, în «*Analecta Bollandiana*», XXXI, 1912, p. 216.

42. M. Constantiniu, *Elemente romano-bizantine în Muntenia în sec. VI—VII, e.n.*, în «*Studii şi cercetări de istorie veche şi (arheologie) S.C.I.V. (A), XVII 1966*, p. 669—672; fig. 5/13; V. Teodorescu, *Centre meşesugăreşti în sec. V, VI, VII în Bucureşti*, în «*Materiale de istorie şi muzeografie*», XIX, 1972, p. 95; I. Barnea, *Artă creştină în România*, I, Bucureşti, 1979, p. 36; *Idem*, *Descoperiri bizantine pe teritoriul Municipiului Bucureşti* (manuscris).

43. I. Micla, R. Florescu, *Strămoşii românilor, daco-romanii*, II, Bucureşti 1980, nr. 281; Em. Popescu, *art. cit.*, p. 275.

44. Dan G. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană şi Bizanţul în sec. V—XI*, Iaşi, 1981, p. 37.

laltă pentru cruciulițe de metal cu brațele verticale, puțin mai lungi decît cele orizontale, lățite la capete. Suprafața crucii era frumos ornamentată. Astfel de cruciulițe își găsesc analogii cu cele de la: Străulești, Histria⁴⁵, Pirjoaia⁴⁶, Budureasca (sec. VI)⁴⁷.

Izvorul Dulce, jud. Buzău. Tiparul bifacial din calcar cu o matriță pentru turnat cruciulițe de tip latin, caracteristice sec. IV—V⁴⁸.

Obiecte creștine de podoabă. Olteni — fibulă de bronz ornamentată (sec. IV), descoperită în mormîntul nr. 7⁴⁹. Pe fața superioară a piciorului se află incizat X — *crux decussata*.

Cireșanu, jud. Prahova — fibulă din bronz aurit cu piciorul întors pe dedesubt. Are gravate pe corp I și X, adică inițialele lui Iesus Hristos (sec. IV—V)⁵⁰.

Spantov, jud. Ilfov — fibulă de bronz care are pe fața superioară a arcului un ornament incizat, alcătuit dintr-un X între două linii în zigzag⁵¹, — *crux decussata* (sec. IV).

Budureasca 4. Pandantiv pseudoperlat din plumb și argint. Cimpul ajurat conține un ornament reproducind crucea greacă perlată cu capetele barate, (sec. V)⁵².

Budureasca 5. Chaton de inel din argint. În cimpul pătrat se află gravată o cruce decussată, într-un dublu chenar (sec. V)⁵³.

Obiecte de ceramică. Căfelu Nou (București) — vas-borcan pe al cărui pintece este incizată o cruce (sec. V)⁵⁴.

Budureasca 4, complex Cireșanu — ciob cu dublă cruce monogramatică (sec. IV—V)⁵⁵.

Budureasca 5 — oală lucrată cu mina avînd patru cruci incizate pe umăr (sec. V)⁵⁶.

Budureasca 3 — oală de lut ars, de faetură locală, lucrată cu mina, avînd incizat pe umăr semnul crucii (sec. V—VI)⁵⁷.

Creșanu, jud. Prahova — fragment dintr-un vas din pastă cenușie aspră, lucrat la roată pe care e incizat semnul crucii (sec. IV—V)⁵⁸.

Dulceanca — oală-borcan pe al cărei pintece este incizată înainte de ardere o cruce cu brațele încirligate — *crux gammata* — (sec. VI)⁵⁹.

Tîrșorul Vechi, jud. Prahova — piatră de prund, elipsoidală avînd zgîriată pe o față o cruce cu brațele inegale, iar pe cealaltă față, un

45. E. Condurachi, *Șantierul arheologic Histria*, în «S.C.I.V.», V (1954), p. 85—86.

46. V. C. Culică, *Croix romano-bizantine decouvertes à Pirjoaia*, în «Dacia», (N.S.), IX, 1965, p. 419—425.

47. C. Preda, *Tipar pentru bijuterii din sec. VI, e.n. descoperit la Olteni* (R. Videle), în «S.C.I.V.», XVIII (1967), 3, p. 513—518; I. Miclea, R. Florescu, *op. cit.*, nr. 827.

48. I. Miclea, R. Florescu, *op. cit.*, nr. 760; Em. Popescu, *loc. cit.*

49. C. Preda, *Cimitirul de la Olteni și cultura materială a sec. IV e.n.*, în «S.C.I.V.», X (1959), fig. 5/3, p. 361.

50. Em. Popescu, *loc. cit.*

51. C. Preda, *Noi descoperiri arheologice la Spantov*, în S.C.I.V., XVI (1965), 2, p. 266 și B. Mîntea și C. Preda, în S.C.I.V., IV (1952), 1—2, p. 228—236.

52. I. Miclea, R. Florescu, *op. cit.*, nr. 816; Em. Popescu, *loc. cit.*

53. I. Miclea, R. Florescu, *op. cit.*, nr. 816, Em. Popescu, *loc. cit.*

54. M. Constantin, *op. cit.*, p. 674.

55. Em. Popescu, *loc. cit.* 56. *Ibidem*.

57. I. Miclea, R. Florescu, *op. cit.*, nr. 823.

58. Em. Popescu, *loc. cit.*

59. Suzana Dolinescu Ferche, *Așzări din sec. III și VI e.n. în S—V Munteniei. Cercetări de la Dulceanca*, București, 1974, p. 75.

semn în formă de «Z», probabil prescurtarea cuvintului grecesc ζωή = viață, amintind cunoscuta formulă φως — ζωή = lumină-viață — ca simbol al lui Hristos (Ioan 8, 12; 11, 25; 14, 6)⁶⁰.

Menționăm apoi prezența a două opaițe; unul este de proveniență romano-bizantină, produs într-un centru microasiatic, descoperit la Ploiești, cartierul Bereasca. Este lucrat din lut fin, siab cărămiziu, portocaliu roșcat, iar pe cioc are cruce greacă cu brațe în relief (sec. V)⁶¹. Cel de-al doilea opaiț creștin din bronz a fost descoperit la Luciu, jud. Ialomița. În spate este fixată o verigă (ansa) perfect circulară de care se sprijină o cruce cu extremitățile brațelor lățite⁶². S-a presupus că originea ei este coptă⁶³.

Sărata Monteoru, jud. Buzău — philacteriu de sticlă⁶⁴, lung de aproximativ 3 cm, îmbrăcat într-o cămașă de argint la extremitățile căreia avea câte o tortiță de agățat. S-a presupus că era folosit pentru păstrarea mirului (sec. VI)⁶⁵.

Prezența redusă de obiecte creștine descoperite pe teritoriul Munteniei unde schimburile comerciale și strînsele relații dintre localnici și romanicii sud dunăreni au fost atât de intense, nu se datorează decât numărului mic al săpăturilor arheologice de la care sperăm ca în viitorul apropiat să avem noi și interesante mărturii.

Considerații finale

Tot ceea ce am prezentat în studiul de față constituie știri care ne arată cât de mult prinsese rădăcini creștinismul în rîndul populației de pe actualul teritoriu al Munteniei în sec. IV—VI.

Accelerarea unui asemenea proces atât de eficace pentru întreaga masă de conviețuitori geto-daco-romani și fel de fel de migratori, se datorează înaltei spiritualități romano-bizantine profund împlîntată în cugețele lor. În același context, merită să subliniem receptivitatea deosebită a populației amintite în perioade pe cît de vitrege, pe atât de rodnice. De aceea, putem afirma că, «dacă poporul nostru n-ar fi fost roman, ci ar fi fost altceva, ar fi devenit totuși creștin ca și neamurile străine din vecinătatea sa, dar dacă n-ar fi fost creștin, atunci, în acel mare moment de răscruce, este îndoielnic că ar mai fi rămas roman»⁶⁶.

60. I. Miclea, R. Florescu, *op. cit.*, nr. 816. 61. *Ibidem*, nr. 762.

62. I. Barnea, *op. cit.*, p. 260; *Idem*, *Les monuments paleochrétiens de Roumanie*, Roma, 1977, p. 254. [fig. 103, 1]; I. Miclea, *op. cit.*, nr. 764.

63. M. Macrea, în «Dacia», XI—XII (1945—1947), p. 290—291.

64. E. Zaharia, în «Materiale și cercetări de arheologie», IV (1957), p. 188.

65. Em. Popescu, *art. cit.*, p. 276.

66. R. Vulpe, *Romanitate și creștinism, coordonate ale etnogenezei române*, în «De la Dunăre la Mare», Galați, 1977, p. 22.

• R E C E N Z I I •

NESTOR VORNICESCU, Mitropolitul Olteniei, *Scriseri patristice în Biserica Ortodoxă Română pînă în sec. XVII*. Izvoare, traduceri, circulație, în «Mitropolia Olteniei», XXXV (1983), nr. 1—2, 3—4 și 5—6.

După minuțioase cercetări de arhivă și de istorie locală, după monografiile închinete unor personalități patristice sau unor ierarhi și evenimente românești, care i-au impus — toate — un binemeritat loc în istoriografia noastră contemporană, odată cu o bogată activitate pastorală și de slujire a Bisericii și a patriei, înalt Prea Sfințitul Nestor dă acum la lumină paginile de sinteză și de maturizare științifică ale tezei de doctorat. În continuarea preocupărilor dominante de mai înainte, aceasta nu putea fi decît în specialitatea Patrologiei raportate la receptarea, difuzarea și continuitatea ei în teologia și în cultura bisericească românească. Concepînd fenomenul pe care îl are în studiu ca pe o realitate organică, «sfințitul autor pornește de la primele lui manifestări, urmărindu-î dezvoltarea în mod susținut într-un context interdisciplinar. Metoda îi dă posibilitatea să sintetizeze multe veacuri de istorie, evidențiind spiritul de unitate al Ortodoxiei românești, dincolo de operele și de personalitățile care-î exprimă: misionari, ierarhi, monahi, călători, contemplativi.

După criteriul importanței fenomenelor istorice, al condiționării lor ecumenice, al cerințelor bisericești și al teologilor care s-au afirmat în epoca respectivă, *partea II*ii, a cercetării se dovedește cea mai bogată și mai variată în comparație cu celelalte două. Primul capitol al ei expune la început probleme generale, legate de viața creștină din părțile Buzăului, atestate documentar prin actul martiric al Sfințului Sava Gotul. Apariția lui se datorează dragostei și osîrziei misionare a Sfințului Vasile cel Mare și a altor capadocieni, frați statornici în aceeași credință cu îndepărtății daco-geți. Pe lângă datele istorice ale vieții creștine de la noi, cercetarea își mărește importanța prin generalizările la care se străduiește să se ridice. Astfel, pe marginea importantului document care atestă realitatea și profunzimea fenomenului, creștinismul nostru se dovedește ca înflorind din virtuți evanghelice autentice: sinceritate, fermitate, spirit de jertfelnicie, iubire a pămîntului strămoșesc.

În aceeași direcție a vieții duhovnicești înalte din veacurile creștinismului românesc primar se va remarcă și Teotim al II-lea care semna «humilis episcopus». Odată cu profilul moral-spiritual al monahilor de la arhiepiscopia Tomisului, conturați în paginile următoare, numeroase dar dense, se evidențiază și fenomenul continuării romanizării în Dobrogea antică. Această realitate a rămas consemnată și în corespondența cu un papă al veacului al VI-lea. Între ceilalți ierarhi, episcopul Teotim I este o figură de călugăr în înțelesul autentic al «adevăratei filosofii» din antichitatea creștină. El însuși monah din vază, cu scrisori adresate precis fraților săi de cig spiritual, acesta nu disprețuia cunoașterea cugetării păgîne în latura ei pozitivă de care să se folosească o minte creștină. Pentru elementele majore ale acestei atitudini de echilibru și cultivare lăuntrică multilaterală trebuie să ne îndreptăm desigur către părințele său spiritual, Origen (†254), și în egală măsură către Sfințim Grigorie al Nissei și către Evagrie Ponticul de care se apropie prin aspirațiile sufletești.

Numele episcopului Teotim I a rămas legat în istoria bisericească, așadar, de prezența, influența și admirația pe care marele Origen a aflat-o pe acest meridian duhovnicesc. După criteriul ales rămii adinc impresionat, urmărind citeva parafraze ale cercetării, de cită istorie, opere, sinoade, condamnări a determinat «origenismul». În ele au fost implicați mulți oameni ai Bisericii de la noi, ceea ce i-a menținut în aria de influență a Ortodoxiei ecumenice și i-a pus în legătură cu teologii de talia Sfinților Ioan Gură de Aur și Epifanie. Dacă amintim că episcopii Tomisului și-au adus contribuția lor de preț și mai tirziu, în frământata epocă de combateri și de condamnare alit a nestorianismului cît și a monofizismului, se poate afirma cu certitudine că pornind de la ei ar trebui să vorbim de începutul filocaliei, dar și de acela al teologiei românești.

Amintind unele coordonate fundamentale ale vieții și minții poporului nostru. Înalt Prea Sfințitul Nestor redactează paragrafe numeroase despre teologii și ierarhii care au gîndit ideile și au apreciat evenimentele pe care le-au trăit: Sfinții Ioan Cassian († 435) și Niceta de Remesiana, Cuviosul Dionisie Smeritul, Călugării «scitici». Dacă biografia, scrierile și circulația lor — pe care le-a lăsat cel dintîi — sînt mai bine cunoscute la noi, Dionisie Smeritul află în noul cercetător un exeget pios și competent al activității pe care a desfășurat-o și îndeosebi al semnificației ei. Ni se vorbește astfel de unitatea spirituală întru aceeași credință ortodoxă și calcedoniană a trei continente, de însemnătatea mondială a ideii fixării erei creștine. Tot așa, slujba Privegherii a rămas numai în cadrul cultului român și e legată de inițiativele misionar-catehetice ale Sfințului Niceta de Remesiana.

Călugării «scitici» — a căror strădanie e anunțată de activitatea lui Ioan al Tomisului și a lui Marius Mercator din veacul precedent — au menținut aceleași dimensiuni ecumenice ale teologisirii lor. Caracterizarea trebuie înțeleasă desigur în sens spațial, dar și în acela al fidelității ortodoxe, ca rivnitori ai păstrării intuițiilor teologice ale Sfințului Chiril al Alexandriei. La acest capitol se pare că se cuvine să păstrăm totuși o oarecare precauție. Astfel, în cazul episcopului Laurentiu de Novae și al originii «scitice» a lui Leontie de Bizant, afirmațiile trebuie să fie confirmate prin noi documente și precizări. Pe măsura stadiului actual al cunoștințelor, cercetarea se dovedește însă condusă cu pasiune și eruditie.

Numeroasele scrieri, epistole, omilii și tratate antieretice alcătuite de către teologii daco-scito-geți și în circulație la Dunărea de Jos (la care se adaugă mărturiile a numeroase inscripții, cruci, bazilici), nu rămîn simple obiecte de inventar cultural-arheologic. Rivna și competența autorului reușește de fiecare dată să le prelungească semnificația în valorile spirituale ale Scitiei Mici care au înflorit cîndva aici. Totodată ele sînt urmăriți și în speciile literare corespunzătoare, ca să nu mai amintim de evidențierea limbii latine de pe aceste spații: pămîmirea, epistola (Bretanio), dialogul și omilia (Teotim I), conlațiunea (Sfințului Ioan Cassian), patericul și filocalia (Teotim I și Sfințului Ioan Cassian), cateheza (Sfințului Niceta de Remesiana), mărturisirea de credință (Ioan Maxentiu).

Pentru a pregăti trecerea la celelalte capitole ale părții întii și apoi la restul lucrării, înalt Prea Sfințitul Nestor aruncă o privire generală asupra circulației scrierilor patristice și la popoarele ortodoxe înconjurătoare: bulgari, sîrbi, ruși. Aceasta ar părea la prima vedere îndepărtată de subiectul cercetării. În realitate, față de vi-tregiile vremurilor pe care le amintesc popoarele migratoare care ne-au distrus atitea documente și valori materiale, metoda răspunde cu lumini noi, fie și indirecte, asupra miracolului dăinuirii românești printre alitate neamuri cu care am petrecut veacurile. De aceea cronologia științifică și complexitatea fenomenelor istorice și culturale studiate cor în mod riguros stabilirea centrelor de origine și filiația scrierilor patristice ajunse pînă la noi. Același caracter de stringență logică îi impune, pe de altă parte, reliefația noii inițiative constantinopolitane a fratilor Chiril și Metodiu, care face din orașul Tesalonica un centru de importanță și iradiere ecumenică, aidoma Tomisului dobrogean în altă etapă istorică.

Se știe îndeobște că Sfințului Chirii Filosoful cunoștea pe dinafară pagini întregi din Grigorie Teologul și din Sfințului Dionisie Areopagitul. Capitolele lucrării pe care o avem sub privire, folosind bibliografia și în limba popoarelor vecine studiate, redau adevăratele dimensiuni ale fenomenului circulației manuscriselor acestei epoci. Ca și la români, în Bisericile Ortodoxe surori, s-au bucurat de mare prestigiu Sfințului Ioan Gură de Aur, Capadocieni, Sfinții Chiril al Alexandriei și Ioan Damaschin, Ioan Scărarul etc. Datorită apăsării otomane și altor condiții istorice nefavorabile, Ortodoxia

mate în ele. Cum nu întotdeauna spațiul a permis dezvoltarea pe care aceste elemente ar fi meritat-o, autorul se pare că în mod intenționat a cultivat alt mijloc de a-l suplini. Cele șaisprezece planșe care însoțesc volumul susțin întru totul cuprinsul lui, în ciuda caracterului compozit al tehnicii lor de realizare (de pildă Sfântul apostol Andrei nu este reprodus cu crucea-i caracteristică orientală). Sînt rînduite astfel icoanele marilor dascăli ai creștinătății, ale episcopilor Tomisului, ale unor teologi români, mî-năstiri, pisanii, piese picturale, autografe. Comentariul lăuntric se prelungeste și se completează în mod fericit cu frontispiciile vechi românești care ilustrează începutul capitolelor și cu vignetele de la sfîrșitul lor. Efectul sporește și datorită înscrierii pieselor intenționat ascendent, ca și culorii hîrtiei, legăturii scoarțelor etc.

La o nouă ediție ar fi bine să se revină asupra numelui Cuviosului Dionisie Smeritul care nu poate fi, în românește, «Exigul». S-ar cuveni de asemenea ca, în cazul autorilor clerici citați, să nu fie omisă calitatea lor «ieraticească».

Inchizînd opera înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nestor al Olteniei, conchizi simplu și firesc — odată cu referenții ei — că aceasta «este o lucrare bogată, complexă, de înaltă ținută științifică și de interes multilateral pentru istoria națională și cea bisericască a românilor».

Podviguil atîtor ani ai autorului impune încă o dată adevărul că se poate face și la Craiova operă de complexă cercetare științifică și încă una de avansare a specialității respective.

Pr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

P 5-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI — Nr. 9 - 10 SEPTEMBRIE — OCTOMBRIE 1983

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI — NR. 9 — 10 SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1983
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN FĂGARĂȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOȚEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*

Îndrumător de redacție : *Pr. Prof. DUMITRU RADU*

Redactor : *ALEXANDRU M. IONIȚĂ*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți, Prea Sfințiii Episcopi, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cîntăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Redacția, <i>Intru apărarea vieții</i>	609
VIAȚA BISERICESCA	
<i>Vizita îndată Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei, de P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și Arhid. Ion Bănățeanu</i>	611
<i>Vizita Sanctității Sale Pimen, Patriarhul Moscovei și al Intregii Rusii, de Arhim. Nifon Mihăiță</i>	628
<i>Intrunirea Comisiei de dialog ortodoxo-anglican (Odessa, 12—19 sept. 1983), de Prof. N. Chițescu și Arhim. Nifon Mihăiță</i>	642
<i>Sesiunea Asociației internaționale pentru misiune internă și diaconie (Eisenach — R. D. Germană, 13—17 sept. 1983), de Diac. asist. Ioan Caraza</i>	652
<i>Vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la Ecumadzin — R. S. S. Armeandă, de Pr. Const. Părvu</i>	656
<i>Cronica</i>	668
DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI	
<i>Patriarhia Ecumenică; Patriarhia Moscovei; Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia; Biserica Ortodoxă Finlandeză</i>	670
INDRUMĂRI PASTORALE	
<i>Pr. prof. Ion Bria, Spiritualitate și morală</i>	674
<i>Drd. Const. Strugariu, Grija pentru cei morți în cultul și spiritualitatea ortodoxă</i>	679
DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE	
<i>Constantin Bercuș, Clerul de mir și «medicina populară»</i>	692
<i>Pr. asist. Alex. I. Stan, Manuscrisul inedit al Pr. Cazan și implicațiile lui în cultura românească la sfârșitul secolului al XVIII-lea</i>	698
ANIVERSĂRI — EVOCĂRI	
<i>Pr. Ion Ionescu, Nicolae Milescu, 275 de ani de la moartea sa</i>	712

DOCUMENTARE

Pr. D. Bălașa, <i>Date noi privitoare la activitatea cronicarului Dionisie Eclislarhul</i>	726
Prof. Iorgu D. Ivan, <i>Căsătoria — Sîntă Taină a Bisericii și instituție juridică a Statului</i>	732

RECENZII

Paul Lemerle, <i>Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius et la pénétration des slaves dans les Balkans, I—II</i> , Paris, 1961, de Prof. Emilian Popescu	756
Virgil Cândea, Constantin Simionescu, <i>Prezențe culturale românești</i> , București, 1983, de Pr. Gh. Cuneșcu	761
Ioan Alexandru, <i>Imnele Iubirii</i> , București, 1983, de Pr. Gh. Cuneșcu	764

INTRU APĂRAREA VIEȚII!

Viața! Când vorbim de viață trebuie să avem în vedere caracterul dumnezeiesc al acesteia, caracterul ei cu totul deosebit de tot ce există pe pământ. Ea este darul suprem făcut de Dumnezeu omului — creat după chipul Său și asupra căruia Ziditorul a toată a suflat duh de viață (Fac. 2, 7). Dumnezeu însuși este viață (Ioan 1, 4). De aceea cel ce luptă împotriva vieții, luptă împotriva lui Dumnezeu. Atât de mare preț a pus Mântuitorul Hristos pe dumnezeiescul dar al vieții, încât spre a înlătura spaima și nefericirea aduse de moarte — care a venit în lume în urma păcatului și ca plată a acestuia — El ne-a încredințat mereu: «Eu sînt învierea și viața... Și oricine trăiește și crede în Mine, nu va muri în veac» (Ioan 11, 25—26).

Deși idealul scump pentru noi este viața și fericirea cea veșnică, aceeași însemnătate o are și întocmirea vieții noastre pămîntești în vederea atingerii acestui ideal. Omul are o misiune în această lume și anume aceea de a nu aduce vreo diminuare sau vreo primejdie vieții și valorii omului. De aici valoarea vieții și a necesității apărării ei, de aici responsabilitatea față de viață. Convinși de acest adevăr trebuie să ne străduim întru împodobirea și îmbunătățirea vieții, cu mai multă iubire jertfelnică, cu credință dreaptă, cu înmulțirea faptelor celor bune. Respectul nostru față de viață trebuie să crească, poziția noastră împotriva armelor, a războiului, să devină cât mai hotărîtă. Căci un singur om ucis este o crimă egală cu cel mai mare război, fiindcă fiecare viață este unică și irecuperabilă.

A împiedica uciderea omului de către om înseamnă a împiedica uciderea fraților între ei, înseamnă a împiedica nimicirea vieții pe care a creat-o Dumnezeu. Și realizarea acestui sfînt scop nu este cu puțință decît prin înlăturarea războiului din viața omenirii și prin statornicirea unei păci generale și trainice. Acestea sînt adevăruri atât de evidente încît mintea omenească rămîne uneori uimită văzînd cum unii însetați de înauțiire — împotrivindu-se voinței lui Dumnezeu și năzuinței de pace a popoarelor. —, pun la cale noi războaie al căror rezultat nu poate fi decît suferințe, ruine, noi pustiiiri peste pămîntul nostru atât de încercat de-a lungul mileniilor. Și în aceste noi măceluri ar urma să se folosească drept arme cele mai înalte cuceriri ale genului uman. Vedem cu îngrijorare că excepționala descoperire a energiei atomice, care ar putea schimba fața lumii dacă ar fi folosită exclusiv în scopuri pașnice, este pusă în slujba pregătirilor de război care înghit sume uriașe. Și aceasta în timp ce o bună parte din omenire trăiește în suferință și în lipsuri de tot felul, ajungînd pradă morții. Armamentul nuclear nu omoară numai în viitor, în cazul unui război, el omoară acum prin cheltuirea unor sume enorme pentru înarmare, fiind uitați cei ce mor de foame, de sete, din lipsă de medicamente etc.

S-au fabricat arme cumplite de distrugere în masă; cursa escaladării armamentului continuă și ea cunoaște o activitate foarte febrilă. Omenirea trebuie înștiințată asupra pericolului care o pîndește, trebuie chemată la pace în numele iubirii și al vieții care vine de la Dumnezeu (I Ioan 5, 11), acum pînă cînd nu va fi prea tîrziu, căci atunci «cenușa capitalismului nu se va deosebi de cea a comunismului», după expresia unui distins ierarh al Bisericii noastre. În numele Dumnezeului păcii (Rom. 15, 33) pe care-L propovăduim și-L preamărim, trebuie să ne unim glasurele și strădanile spre a obține din partea conducătorilor de state interzicerea tuturor armelor, indiferent de puterea lor de distrugere. Să intensificăm eforturile noastre în vederea realizării dezarmării, pentru a putea ajunge în timp la întîlnirea cu viața și nu cu moartea.

Viața contemporană ne arată că flămurile păcii se sprijină nu pe munți de arme, ci pe munți de aspirații pașnice, pe voința neclintită a maselor de oameni care prețuiesc viața și împlinirile ei cele mai înalte. Căci a trăi nu înseamnă a duce o viață întunecată de păcat, de nedreptate, de suferințe, de lipsuri și teamă, ci înseamnă a te bucura de cînte și demnitate, de roadele muncii și de lumina cărții. O viață deplină este aceea ale cărei întocmiri îl așează pe om la adevărata lui valoare.

În numele vieții și al binefacerilor pe care le poate aduce folosirea în scopuri pașnice a energiei nucleare, poporul român cheamă să se acționeze cu spirit de răspundere, să se pună capăt înarmărilor și să se treacă la așezarea relațiilor internaționale în spiritul egalității și echității. Dobîndind o conștiință nouă asupra valorii omului, a muncii și năzuințelor lui, filii patriei noastre tind către noi orizonturi de realizări pașnice. Ei sînt convinși că luminile rațiunii sănătoase pot să zăgăzuiască pornirile războinice; sînt convinși că trebuie să se găsească făgașul firesc de încredere, de pace durabilă și colaborare între oameni și popoare.

Slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române trăiesc, împreună cu ceilalți locuitori ai țării, aspirațiile întregii suflări românești pentru ridicarea patriei, pentru libertate, dreptate și bunăstare a tuturor oamenilor, pentru pace, din zi în zi tot mai trăinică în lume, pentru viață. Ei se vor strădui în acest sens pînă cînd «fiecare va sta liniștit sub vița și sub smochinul lui și nimeni nu-l va înfricoșa» (Miheia 4, 4).

REDACȚIA

• VIAȚA BISERICĂȘCĂ •

VIZITA FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DE CĂTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL MAXIM AL BULGARIEI

În cadrul bunelor relații de prietenie și cooperare statornicite de veacuri între Bisericile Ortodoxe, între 17—23 septembrie 1983, la invitația Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei a făcut o vizită oficială de prietenie în țara noastră, în fruntea unei delegații bisericești, din care au făcut parte : I. P. S. Mitropolit *Pancratie* de Stara Zagora, conducătorul sectorului de Relații externe bisericești din cadrul Patriarhiei Bulgare ; I. P. S. Mitropolit *Filaret* de Vidin ; P. S. Episcop *Domețian* de Znepole, episcop-vicear la Mitropoliei de Sofia ; Prot. *Nicolae Shivarov*, rectorul Academiei Teologice «Sf. Climent de Ohrida» din Sofia ; Pr. *Radoslav Neicov*, parohul bisericii bulgare din București ; Arhid. dr. *Vasil Veleanov*, secretarul cabinetului patriarhal ; și Dl. *Simeon Divcev*, profesor la Seminarul Teologic din Ceropiș.

Simbătă, 17 septembrie a.c. La Aeroportul internațional Otopeni delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare a fost întâmpinată de către Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de : II. PP. SS. Mitropoliți *Antonie* al Ardealului și *Nestor* al Olteniei, P. S. Episcop *Epifanie* al Buzăului și P. S. Episcop *Vasile Tîrgovișteanul*, vicar patriarhal ; P. S. Episcop *Roman Ialomițeanul*, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor ; precum și de alte persoane oficiale din cadrul Administrației Patriarhale și al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Din partea Departamentului Cultelor a fost de față Dl. director *Ioan Negoii*.

A fost prezent, de asemenea, Dl. *Todor Stoicev*, ambasadorul Republicii Populare Bulgaria, la București, însoțit de alte persoane din partea ambasadei.

În după amiaza aceleiași zile, delegația bulgară a făcut o vizită protocolară Ambasadei Republicii Populare Bulgaria, din București. Între orele 18—20 membrii delegației, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, au asistat la slujba vecerniei oficiată la biserica bulgară din

București de către un sobor alcătuit din: Nicolae Shivarov, Pr. Radoslav Neicov, Arhid. dr. Vasil Veleanov. După terminarea slujbei Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim a binecuvîntat pe credincioșii prezenți, iar apoi, la oficiul parohial al bisericii, s-a întreținut cu membrii consiliului parohial și cu preotul paroh. Seara, a avut loc cina la restaurantul hotelului «Athénée Palace», unde delegația bulgară a fost găzduită.

Duminică, 18 septembrie 1983. La orele 9,30 Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim și toți membrii delegației bulgare au sosit la Palatul patriarhal în vederea pregătirii pentru săvîrșirea Sfintei Liturghii. Cei doi înfălșători de Biserică, însoțiți de ierarhi și clerici români și bulgari, au mers în procesiune în Catedrala patriarhală. Înainte de începutul Sfintei Liturghii, cei doi patriarhi s-au închinat și au sărutat moaștele Sfântului Dimitrie cel Nou din Basarabi, care se află în Catedrala patriarhală din București.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, Prea Fericitul Patriarh Iustin a adresat Sanctității Sale Patriarhului Maxim următorul cuvînt :

Este mare sărbătoare astăzi. O bucurie rareori întâlnită stăpînește inimile întregii noastre ierarhii bisericești și ale credincioșilor Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, fiindcă în mijlocul nostru se găsesc oaspeți aleși. Sînt reprezentanții Bisericii Ortodoxe Bulgare în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim. Alături de Sanctitatea Sa se află înalt Prea Sfințitul Mitropolit Pancratie de Stara Zagora, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Filaret de Vidin, Prea Sfințitul Episcop Domețian de Znepole, Prea Cucernicul Preot Nicolae Shivarov, profesor la Academia duhovnicească din Sofia ; Prea Cucernicul Preot Radoslav Neicov, Prea Cucernicul Arhidiacon Dr. Vasili Veleanov și Prof. Simeon Divcev.

Să-mi fie îngăduit ca, în numele Bisericii Ortodoxe Române, al Inaltei noastre ierarhii, al clerului și credincioșilor, să le adresez tuturor urarea de bun venit pe pămîntul țării noastre.

În numele Sfîntului Sinod, al clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române vă înțîmpinăm cu un cuvînt cald de mulțumire pentru osteneala pe care ați luat-o de a vizita Biserica și țara noastră, răspunzînd astfel cu bunăvoință la invitația pe care noi v-am adresat-o în vremea cînd ne găseam la Sofia.

Ne aducem cu multă plăcere aminte de zilele pe care le-am petrecut în Bulgaria, înconjuțați cu multă dragoste de membrii Sfîntului Sinod și priviți cu simpatie de clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Bulgare. Iată, acum a venit vremea să vă putem îmbrățișa cu aceeași dragoste frățească la București. Astfel, rînduiala unor schimburi de vizite între ierarhii Bisericilor noastre se înfăptuiește și în vremea de acum, aducînd roade binecuvîntate asupra Bisericilor și țărilor noastre.

Ați venit, iubiți oaspeți, la noi, pentru a pune o nouă verigă în lanțul legăturilor de prietenie dintre Bisericile și popoarele noastre ; ați venit la noi pentru a relimpăta și întări legăturile dintre credincioșii și ierarhii Bisericilor noastre ; ați venit la noi pentru a ne ruga împreună, pentru a ne împărtăși, la același altar, cu Sfîntul Trup și Sfîntul Sînge al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos ; ați venit la noi pentru a da unul altuia sărutarea frățească a păcii și a dragostei dintre noi.

Intilnirea celor doi conducători de Biserici pe aeroportul internațional
Otopeni

Aspecte de la Sfinta Liturghie, oficiată în Catedrala patriarhală

În vizită la mănăstirea Curtea de Argeș

În fața Catedralei mitropolitane din Sibiu

In fața Catedralei din Alba-Iulia

După vizitarea Catedralei Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului

Ați venit cu brațele deschise și ați găsit deschise inimile noastre. Trăim de veacuri unii aproape de alții; sintem vecini și vecinătatea implică prietenia și ajutorul între noi; sintem și unii și alții mădulare ale Bisericii Ortodoxe, iar aceeași credință în Dumnezeu comportă unitate în gândire și dragoste în viață.

Prea cinstiți frați și distinsi oaspeți,

Este de la sine înțeles că munții, dealurile și apele care brăzdează sud-estul Europei, în lung și în lat, pe o bună parte a întinsului ei, îngreunează relațiile frecvente dintre oameni, iar deosebirile de origine a popoarelor care locuiesc aici favorizează deopotrivă, — cel puțin din pricina limbilor atât de diferite pe care le vorbesc —, mai mult izolarea unuia de altul decât apropierea dintre ele.

Cu toate acestea, mai mult decât în oricare altă parte a Europei, cu condiții geografice asemănătoare, în sud-est se constată o mai largă apropiere a popoarelor care locuiesc aici.

Cercetătorii mai noi vorbesc acum nu numai de o lungă viațuire în comun a popoarelor balcanice, ci și de moștenirea unei vechi culturi, adică de moștenirea culturii tracilor, care a venit pînă la noi prin popoarele care au locuit aici fără întrerupere din cele mai vechi vremuri, pînă în zilele noastre. Oricum ar fi, menținîndu-ne în cadrul certitudinii istorice, cînd vorbim de unitatea sud-estului Europei, nu trebuie să uităm cultura greacă și romană, cultura Bizanțului și pe alocuri chiar influențe ale culturii otomane. Fiecare din stăpînii vremelnici ai acestor locuri a lăsat după sine urmele petrecerii sale aici.

Mai mult însă decât oricare altă stăpînire ori cultură, factorul principal care a contribuit la realizarea unității în sud-estul european a fost credința ortodoxă. Cuvintele Sfîntului apostol Pavel: «Nu mai este elin și iudeu, căiere împrejur și netăiere împrejur, barbar, scit, rob ori liber, ci toate și întru toți Hristos... Noi toți una sintem în Hristos Iisus» (Col. 3, 11; Gal. 3, 28), au prins rădăcini adinci în gândirea ortodoxă și sînt în adevăr trăite de credincioși.

Unitatea spirituală religioasă nu nimicește însă diversitatea spirituală de proveniență umană ori naturală. Devenind creștin, omul păstrează întreaga lui zestre cu care a venit în lume precum și libertatea omului sau neamului de a-și făuri un chip al său propriu. Sub acest aspect își găsec îndreptățire teologică atît existența neamurilor cît și vremea sau locul sălășluirii lor în lume, cum zice Sfîntul apostol Pavel (Fapte 17, 26).

Prea cinstiți și iubiți frați în Hristos,

Așa cum se vorbește despre neamuri sau popoare, se poate vorbi și despre Bisericile Ortodoxe. În toate domnește aceeași învățatură de credință; slujbele religioase sînt aceleași; organizarea deopotrivă. Dar, dreptcredincioșii dintr-o țară au fost încredințați spre păstorie ori dați în paza unei Biserici, cum zice Apostolul (Fapte 20, 28), sau Biserica dintr-o țară are sarcina de a sluji pe credincioșii de acolo, cum spun teologii, cînd vorbesc despre Biserica slujitoare; or, Biserica dintr-o țară, pentru a-și împlini misiunea ei, trebuie să se integreze în viața credincioșilor respectivi pentru a-i putea ajuta apoi să trăiască pe pămînt viața duhovnicească pe care ea o trăiește în ceruri.

Oricum ar fi, în concepția ortodoxă tradițională Biserica este într-un anumit fel «instituție națională». Ea are sarcina să slujească țara, poporul în general, și pe fiecare credincios al ei în parte.

Referitor la identitatea ei, se poate spune că fiecare Biserică locală își conturează chipul și lucrarea potrivit cu nevoile fiilor ei duhovnicești, potrivit cu aspirațiile și idealurile țării în care funcționează, potrivit cu rolul pe care năzuiește să-l joace în lume. De aceea, ceea ce uneori se condamnă în Ortodoxie ca lipsă de unitate, nu este decât adaptare la nevoile locale pentru împlinirea cât mai largă a misiunii Bisericii locale în aria ei de activitate.

În ce ne privește, în sufletele noastre noi purtăm, împreună cu dragostea de glia străbună, cea mai scumpă zestre pe care ne-au lăsat-o de la început strămoșii noștri geto-daci romanizați: conștiința noastră etnică daco-romană. Pe trunchiul ei viguros s-a altoit, odată cu zămislirea și creșterea, conștiința noastră ortodoxă. Noi sintem români și ortodocși, sau mai bine-zis români ortodocși.

Cu această convingere în suflete și tărie în brațele noastre vînjoase, noi am străbătut veacurile apărându-ne moșia, adică pământul de la moșii și strămoșii noștri, libertatea, independența și suveranitatea națională.

De două mii de ani folosim aceeași limbă, limba latină vorbită de romanitatea orientală și evokată în condițiile specifice teritoriului nostru. Pe lângă faptul prezenței noastre aici, în mod permanent, de la nașterea poporului nostru pînă astăzi, vorbirea în graiul unora din strămoșii noștri constituie încă o dovadă a autohtoniei noastre, ca fii ai pământului străbunilor noștri.

Avem anumite trăsături proprii care ne deosebesc de alte neamuri. Noi prețuim îndeosebi demnitatea omului ca și pe cea a poporului. Din aceasta decurg într-un anumit fel libertatea individuală și națională, independența, suveranitatea omului și a poporului.

De aceea, atunci cînd Țările Românești au fost silite să se supună turcilor, au acceptat să plătească tributul (haraciul), dar n-au renunțat la libertate.

Astfel, tratatul dintre Vlad Tepeș, domnul Țării Românești, și sultanul Mahomed al II-lea, din anul 1460, începea așa: «Turcii, nicidecum să nu se amestece în trebile țării...». Un singur trimis imperial putea să vină pentru a lua haraciul, adică tributul, care avea formă de dar. Iar în tratatul dintre Bogdan al III-lea, domnul Moldovei, și sultanul Balazid al II-lea, din 1511, citim: «Poarta recunoaște Moldova de pământ liber și nesupus. Legea creștinească, care se ține în Moldova, nu va fi călcată sau tulburată...». Aceleași cuvinte le întîlnim și în tratatul lui Vasile Lupu, domnul Moldovei, și sultanul Mahomed al IV-lea, din 1634, cînd se spune: «Poarta recunoaște Moldova de țară liberă și nesupusă».

Prea distinși oaspeți,

Pământul nostru românesc, așezat «în calea răutăților», cum zice croșnicarul Ureche, a fost călcat în picioare, veacuri de-a rîndul, de popoarele migratoare, în trecere pe la noi, n-am fost scutiți nici de cei care rîvneau la frumusețea munților noștri ori la bogăția lanurilor pământului nostru. În unele perioade, istoria poporului nostru se întîlnește ca un

șirag de lupte pentru libertate și independență sau pentru unitate națională.

Impletindu-și firele existenței sale cu firele vieții poporului, Biserica a fost totdeauna prezentă în mijlocul credincioșilor sprijinind aspirațiile, strădanile și luptele lor. Din năzuințele înalte ale credincioșilor ea a făcut propriile sale năzuințe; biruințele și înfringerile erau comune țării și Bisericii.

Indeosebi, pe vremea stăpînirii otomane în Balcani simbioza națiunii cu Biserica se învederează probabil mai mult decît în oricare altă perioadă a istoriei noastre. Apărătorii țării se înfățișează atunci ca apărători ai creștinătății.

Pentru a respinge atacurile turcilor, Alexandru cel Bun, în Moldova, Mircea cel Bătrîn, în Muntenia, și apoi Iancu de Hunedoara în Transilvania, și-au întărit armatele și țărilor lor. Alexandru cel Bun izbutește să înscăuneze «om din partea locului» pe tronul Mitropoliei Moldovei. Cît privește pe Mircea, este destul să-i amintim titlul pe care el îl purta și îl înscrisa pe actele domnești: «Singurul stăpînitorul Io Mircea, mare voievod și domn, cu mila lui Dumnezeu stăpînind toată Țara Ungro-Vlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărești și herțeg (duce) al Amlășului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amîndouă părțile, peste toată Podunavia, încă pînă la Marea cea Mare și singurul stăpînitor al cetății Dirstor». Cu toate acestea, părăsit de aliași, se vede silit să facă înțelegere cu Sultanul, plătindu-i haracii, dar păstrînd independența țării.

Dincolo de munți, Iancu de Hunedoara înfrînge pe turci, făcîndu-se cunoscut ca «erou al creștinătății» în întreaga Europă, iar Vlad Țepeș își încruciează spada cu oastea lui Mahomed al II-lea însuși, cuceritorul Constantinopolului.

Domnia lui Ștefan cel Mare a rămas legendară în istoria Moldovei. El a luptat toată viața pentru independența țării sale și pentru apărarea creștinilor de turci.

A domnit 47 ani, două luni și trei săptămîni, a zidit 44 biserici și a purtat 36 de războaie. Biruitor aproape întotdeauna, el n-a fost însă scutit de amărăciunea înfrîngerii; iute ia minie, el a tăiat multe capete, cum zic cronicarii. Cu toate acestea mulțimile de moldoveni i-au dat numele de «cel Mare», uneori și de «cel Sfînt». El este Părinte al patriei, erou al creștinătății și atlet al lui Hristos.

Rari au fost bărbații de stat care să se fi bucurat de cinstire mai mare decît Ștefan, în viață și mai ales după moarte.

Poate numai Mihai Viteazul să se fi ridicat pe același pedestal cu marele voievod al Moldovei. Domnia lui a fost însă scurtă. Dar el a fost cel dintîi «domn al Țării Românești și al Ardealului și al Moldovei».

Ideea unității naționale a trăit totdeauna în sufletul poporului român. Realizarea ei n-a putut fi înfăptuită decît la 1600, din nenorocire însă pentru scurtă vreme.

După uciderea lui Mihai, încercările turcilor de a supune Țările Românești n-au conținut. A trebuit să vină 1877 pentru ca independența să fie realizată, în parte, iar apoi 1918 să ne reîntregim țara și în urmă 1944 pentru a dobîndi libertatea deplină.

Unul din marii noștri ierarhi din trecutul nu prea îndepărtat, mitropolitul Iosif Naniescu, la 10 mai 1877, zicea: «În decursul veacurilor, pînă în ziua de astăzi, precum istoria noastră ne arată, cu adevărat, întotdeauna Biserica a fost cu țara...».

În vremea noastră, cu simțămînte patriotice mai puternice și cu orizonturi mai largi și mai luminate, înalții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, preoții și dreptcredincioșii, gîndim neîncetat și la vreme potrivită spunem răsădit că sîntem cu țara.

Indemnurile pentru această lucrare comună, sîntă, vin din adîncurile veacurilor, fiindcă, după cum se știe, vechimea legăturilor dintre Bisericile noastre urcă pînă într-un trecut foarte îndepărtat, izvorînd din legăturile noastre ca moștenitori ai spiritului trac, din lunga noastră conviețuire alături unii de alții și îndeosebi din unitatea noastră de credință.

Sanctitatea Voastră,

Pentru a vă înfățișa clima în care se va desfășura vizita Sanctității Voastre în România, îmi iau plăcuta îngăduință să vă înștiințez că vă găsiți la noi nu numai în vatra unei Biserici a păcii, cum este Biserica Ortodoxă Română — ca și Biserica Ortodoxă Bulgară —, ci într-o țară a păcii, Republica Socialistă România, cum este și Republica Populară Bulgaria.

Împreună cu președintele țării, Dl. Nicolae Ceaușescu, a cărui activitate internațională remarcabilă este bine cunoscută în lumea întreagă, poporul român participă în mod activ la toate acțiunile mondiale menite să creeze o lume cu o așezare întemeiată pe dreptate și pe colaborare, o lume în care toate popoarele să se poată bucura de independența și libertatea lor, o lume în care să domnească pacea desăvîrșită.

Este adevărat că lumea trăiește zile grele. Pacea pare să fie amenințată acum. Să nu ne pierdem însă încrederea în Dumnezeu. Ziua biruinței păcii va veni, fiindcă nu războiul care este un accident în istorie, determinat de păcat, este inevitabil, ci pacea care este o stare normală voită de Dumnezeu pentru lume este inevitabilă. «Munții se vor putea da înapoi, — scrie prorocul Isaia —, și colinele pot să se clatine, dar milostivirea Mea, zice Domnul, nu se va depărta de la tine și legămîntul Meu de pace nu se va zdruncina» (54, 10).

Pacea însă nu vine singură. Ea trebuie cucerită, cum se zice deseori. Iar între cei care luptă pentru pace, se cuvine ca noi să fim cei dintîi.

Sîntem cu toții fericiți acum să știm că Bisericile noastre au făcut din sentimentul comun al credinței ortodoxe o legătură sufletească trănicioasă între popoarele noastre. Această legătură se cuvine să o întărim și amplificăm pentru a face din ea temeliea viețuirii noastre în dragoste frățească.

Pacea dintre noi să o păstrăm cu scumpătate; iar la menținerea păcii în lume să ne aducem fiecare contribuția noastră statornică.

Ne dăm seama cu toții de gravitatea situației internaționale. Dacă distrugerea armelor nucleare constituia obiectivul principal al cerințelor luptătorilor pentru dezarmare pînă acum, de acum înainte trebuie să reflectăm cu toată răspunderea și la nimicirea rachetelor de orice fel. Distrugerea tuturor uneltelor de ucidere a omului și de nimicire a bunurilor

lui trebuie să devină ținta pe care să o atingem. Nu mline, fiindcă desi-gur va fi prea târziu, ci astăzi, când încă mai poate fi vreme.

În fața unor situații cu consecințe dezastruoase, noi, oamenii Bise-ricii, slujitori ai binelui, nu putem și nu trebuie să răminem indiferenți. Cunoaștem că și Sanctitatea Voastră, clerul și credincioșii Bisericii Or-todoxe Bulgare, întreg poporul bulgar, desfășurați o susținută activitate în favoarea păcii. Toturor ne revine, mai mult ca oricând, răspunderea de a ne uni eforturile pentru apărarea dreptului suprem, sfânt și inestimabil al oamenilor, dreptul la viață.

Noi apreciem în chip cu totul deosebit strînsele legături și frecven-tele contacte dintre președinții țărilor noastre, Nicolae Ceaușescu și To-dor Jivcov, care urmăresc dezvoltarea și propășirea popoarelor român și bulgar.

Strădaniile pe care ei le depun împreună cu alți șefi de state din Balcani pentru crearea aici a unei zone deconuclearizate, sub aspectul unei zone a păcii, constituie una din cele mai frumoase acțiuni a bărbaților noștri de stat în vremea de acum.

Sprrijinind cu tărie strădaniile popoarelor noastre pentru pacea lumii, rugăm pe Bunul Dumnezeu să reverse din belșug binecuvîntarea și ha-rul Său peste noi toți, ajutîndu-ne așa cum ne îndeamnă Sfîntul apostol Pavel «să păstrăm unitatea Duhului în legătura păcii» (Efes., 4, 1—3).

În cuvîntul său de răspuns, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bul-gariei a spus :

Înimile noastre tresaltă de dragoste curată la această întâlnire fră-țească — rod al prieteniei și al dragostei sincere întru Domnul.

Am venit aici cu sentimente sfinte, care ne-au condus pașii noștri către țara Voastră ocrotită de Dumnezeu și către minunata ei capitală, ca răspuns la amabilia Voastră invitație frățească, spre a Vă aduce săru-tarea păcii și salutul fierbinte al Sfintei noastre Biserici, al clerului și credincioșilor noștri, adresat Prea Fericirii Voastre și întregii Voastre ierarhii, tuturor preoștilor și binecredincioșilor creștini ai Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Noi și însoțitorii noștri sîntem fericiți să ne facem interpreții dra-gostei și prieteniei noastre reciproce, în numele sfintei noastre credințe ortodoxe și al buneii noastre vecinătăți.

Ce amprentă mai reală a unității în credință și lucrare a mîntuirii poate exista între noi, decît comuniunea plîinii și a vinului, care în mod tainic se preface în însuși Trupul și Sîngele Marelui Înălțător Iisus Hristos, prin care și noi devenim un trup și împreună-locuitori cu sfin-ții în sinul Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească.

Această sfîntă Euharistie reprezintă mulțumirea noastră comună «de toate și pentru toate», pentru marea milostivire a lui Dumnezeu, ca și puterea și insuflarea harică a Bisericilor noastre surori, de a-și împlini datoritiile lor religioase și sociale, pentru a deveni bună mărturie în fața oamenilor acestui veac plin de răspunderi.

Lung e drumul istoriei pe care cele două popoare ale noastre au mers împreună, îmbogățindu-și relațiile de prietenie și unitatea în Hristos a celor două Biserici surori și vecine.

Providența a rinduit de veacuri ca acest mare fluviu, Dunărea, să nu ne despartă, ci să unească cu apele sale pline de viață pământurile noastre binecuvîntate de Dumnezeu.

Credința noastră cea una sfîntă a pătruns în viața popoarelor noastre însușindu-le în mod creator în zile de încercare, fiindu-le izvor de nădejdi luminoase și roade așteptate, din cele mai vechi timpuri, pînă în zilele noastre.

Și pentru că istoria e dascălul tuturor popoarelor, momentul ne obligă să amintim cîteva nume vrednice de pomenire, precum și unele evenimente de neuitat din trecutul nostru comun, ca să fie spre învățatură și zidire pentru cei care vor veni după noi.

În corolarul sfinților ortodocși, bolta noastră spirituală comună este înrumusețată de strălucirea în sfințenie a Preacuvioasei Filofteia din Tîrnovo, a Preacuvioasei Parascheva din Epivat și a Preacuviosului Dimitrie din Basarabi, al căror ajutor este invocat în rugăciune cucernică «cu o gură și cu o inimă» de către fiii spirituali ai celor două Biserici ale noastre, care-i au pe ei ocrotitori și rugători în fața Prestolului Celui Preaînalt.

La acest cer înstelat al sfinților am mai putea adăuga și pe Sfîntul Sofronie de Vrața, de curînd canonizat de Biserica Ortodoxă Bulgară, care pentru a scăpa de sabia înrobitorilor, și-a găsit liniștea pentru treburile sale arhipăstorești pe pămîntul românesc, printre frați. Prima carte scrisă și tipărită de el la Rîmnicul Vlçii, în anul 1806, — Nedelnic — (o colecție de cuvîntări și învățături pentru fiii săi duhovnicești din Bulgaria înrobită), este o adevărată mărturisire pentru sînta noastră Biserică și pentru poporul bulgar; iar prin participarea sa ca arhieru al Bisericii lui Hristos la viața harică a sîntei Biserici Române, la hirotonii de clerici ca și la semnarea unor acte bisericești, rămîne un viu purtător al harului divin și ocrotitor în rugăciune și pentru turma duhovnicească a ortodoxiei românești.

Legăturile frățești dintre Bisericile noastre se întăresc și mai mult și datorită relațiilor de prietenie care au existat între Sfîntul Fftimie, patriarhul de Tîrnovo, și vestitul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim (1331—1401).

În istoria mai nouă a relațiilor noastre bisericești, aflăm numele fericților întru adormire patriarhi ai României, Miron și Nicodim, — veșnică să le fie pomenirea lor —, care în zilele shisme de tristă amintire a Bisericii Bulgare, cu inima larg deschisă și înțelegere ne-au întins mîna în ajutor și colaborare. Această tradiție frățească s-a continuat și sub urmașii lor, patriarhii Chiril și Justinian, — veșnică să le fie amintirea!

Îmi este plăcut să amintesc aici cu sentimente de emoție pe care personal le-am trăit, despre bunătatea și amabilitatea manifestată față de mine a fericitului întru adormire patriarh Justinian, care cu prilejul întronizării mele, din iulie 1971, a participat personal, slujind alături de noi și rostind cuvînte pline de înțelepciune. Acest fapt s-a înscris în letopișeu! istoriei sîntei noastre Biserici, și niciodată timpul nu-l poate șterge din memoria plină de recunoștință a turmei noastre iubitoare de neam.

Cu deosebită bucurie și cele mai calde sentimente doresc să exprim simțămîntele noastre frățești față de Prea Fericirea Voastră, preadistinsul înfîlștător al Sîntei Biserici Ortodoxe Române. Acest fapt repre-

zintă o continuare firească și binecuvîntată de Dumnezeu a unei vechi tradiții, ca și o mărturisire personală pentru succesul binecuvîntat al slujirii noastre comune plină de răspundere. Întotdeauna ne-am bucurat să vă avem printre noi cu prilejul unor jubilee și sărbători bisericești, ca pe un oaspete scump și drag, preluînd în mod deosebit sinceritatea și propțiutudinea Voastră în scopul unei colaborări constructive. Ca o urmare firească a legăturilor sincere și prietenești între Întîlștătorii Bisericilor noastre surori, observăm și legăturile frățești, personale și amicale între mulți dintre ierarhii noștri, dintre preoți, monahi, monahii, și chiar mireni — lucrători în cîmpul teologiei; acestea rămîn momente emoționante în viața Bisericilor noastre și reprezintă un prinos valoros în lucrarea noastră comună închinată lui Dumnezeu.

Poporul bulgar păstrează în memoria sa tot ceea ce istoria a înscris ca expresie a amicitiei și a legăturilor frățești cu alte popoare, în vreme cînd se afla în suferință, pe timpul apăsătoarei perioade de cinci veacuri a jugului otoman. Aici, pe pămîntul românesc, au găsit refugiu și ocrotire mulți patrioți ai noștri din epoca renașterii bulgare, luptători pentru cultură, revoluționari plini de vitejie și fii ai poporului nostru, care au pregătit ziua luminoasă a libertății. Iar libertatea mult așteptată ne-a venit după războiul de eliberare ruso-turc, cu prețul vieții a două sute de mii de soldați ruși, revoluționari bulgari și ostași români, dintre care mulți și-au lăsat rămășițele lor pămîntești la Grivița sau în alte locuri din Bulgaria.

Vremurile mai noi au adus popoarele noastre în legături tot mai strînse. Sfintele noastre Biserici ortodoxe se înrolează activ în construirea unei vieți fericite, păstrînd credința vrednicilor noștri înaintași și tradițiile lor luminoase. Un fapt de o deosebită importanță este și acela că sfintele noastre Biserici răspund glasului devotat și fără rezervă pentru a păzi sfîntul dar al vieții — o pace justă și dreaptă. Împlinindu-și datoria sa față de Împăratul păcii — Domnul nostru Iisus Hristos —, noi din toată inima binevestim pacea (Efes., 6, 15), pentru că «la pace ne-a chemat Dumnezeu» (I Cor., 7, 15).

Alături de alți binecunoscuți Întîlștători ortodocși, Prea Fericirea Voastră vă aflați în primele rînduri ale luptătorilor activi pentru pace și bunăvoință între oameni și popoare, după cum și noi ne străduim să facem aceasta cu conștiință curată. Contemporaneitatea ne face să fim nu numai martori, ci participanți activi la mișcarea ecumenică pentru apropierea între Biserici. Prin participarea Bisericilor noastre la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene și Conferința Creștină pentru Pace, contribuția noastră la această nobilă operă, este enormă și de aceea noi «căutăm tot ceea ce slujește pacea și ne întărește unul pe altul» (Rom., 14, 19). Și aici eforturile depuse de Prea Fericirea Voastră și de Sfînta voastră Biserică sînt foarte bine cunoscute. Ierarhia, clerul și poporul nostru iubitor de pace își aduc de asemenea contribuția lor, străduindu-se să păstreze unitatea duhului întru legătura păcii (Efes., 4, 3), în construirea unei lumi mai drepte și pașnice.

Prea Fericirea Voastră,

Prea iubiți frați întru Domnul,

Făcîndu-mă încă o dată interpretul bucuriei noastre de a ne afla împreună cu Voi în dragostea lui Hristos și pacea lui Dumnezeu, dorim să

vă încredințăm că ați lăsat amintiri dragi și luminoase în inimile poporului nostru cu prilejul ultimei voastre vizite la noi, din octombrie-noiembrie anul trecut. Aceasta reprezintă încă un pod solid al prieteniei dintre Bisericile și popoarele noastre, care să fie binecuvântată în veci. În numele meu personal și în numele însoțitorilor mei, Vă dorim Prea Fericirii Voastre multă sănătate, tărie și putere pentru o slujire rodnică și îndelungată, spre binele Sfintei Biserici Ortodoxe Române, pentru binele tuturor slujitorilor ei și al turmei cuvîntătoare.

Tării Voastre minunate, Republica Socialistă România, din inimă îi dorim progres multilateral, iar poporului român iubitor de pace și de muncă, împreună cu conducătorii lui de stat, le dorim fericire și pace.

După cuvîntări, între cei doi Întîistătători de Biserică s-a făcut un schimb de daruri, ca semn al dragostei în Hristos, iar apoi s-a săvîrșit Polihroniul pentru sănătatea și îndelunga înzîlire a celor doi patriarhi, pentru conducătorii celor două țări și pentru prosperitatea popoarelor român și bulgar.

În continuare, la Palatul patriarhal a avut loc prînzul oferit de către Prea Fericitul Patriarh Justin în cinstea oaspeților bulgari la care au luat parte însoțitorii permanenți ai delegației.

Luni, 19 septembrie 1983. Potrivit programului vizitei și ținînd seama de invitația I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului de a vizita Arhiepiscopia Sibiului, delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare însoțită de Prea Fericitul Patriarh Justin și alți ierarhi și clerici români, a plecat spre Curtea de Argeș. Aici, oaspeții au vizitat marea biserică a lui Neagoe Basarab și s-au închinat la moaștele Sfintei Filoftea, care se află în paraulisul mînăstirii.

Prînzul a fost pregătit și servit în sala Manole din fostul palat episcopal, care de asemenea a fost vizitat și admirat.

După o scurtă pauză pentru odihnă, coloana de mașini a plecat din Curtea de Argeș, nu înainte de a vizita binecunoscuta Biserică Domnească de aici, construită în veacul al XIV-lea într-un autentic stil bizantin altoit pe specificul acestor locuri românești. Și aici delegația bulgară a admirat această veche ctitorie românească, care alături de biserica mînăstirii din Curtea de Argeș pune în lumină dragostea de frumos și spiritul de sacrificiu ce caracterizează pe români în împlinirea idealurilor lor sfinte de iubire de neam și Biserică.

Pornind spre Valea Oltului, primul popas s-a făcut la mînăstirea Cozia, ctitoria domnitorului Mircea cel Bătrîn. Aici, cei doi patriarhi au fost întîmpinați după rînduială, în pridvorul bisericii, de un ales sobor de preoți și diaconi, condus de P. S. Arhieru-vicar Gherasim Piteșteanu, care a ținut și un cuvînt de bun sosît pe aceste meleaguri pline de istorie.

În cuvîntul de răspuns, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei a subliniat cu satisfacție că: «evlavia poporului român ortodox a înfrumusețat aceste locuri cu mărgăritare duhovnicești, ridicînd numeroase mînăstiri, adevărate focare de credință ortodoxă, de cultură națională și bisericască, cum este și mînăstirea Cozia».

Continuîndu-și drumul pe defileul Oltului, oaspeții au avut prilejul să admire minunatele stațiuni balneare de odihnă și tratament, barajul

de pe Olt, măreața realizare a constructorilor hidroenergeticieni din țara noastră.

Cu nostalgia în suflet după minunatele locuri vizitate și peisaje naturale întâlnite, oaspeții și însoțitorii au sosit la Sibiu, odată cu lăsarea serii. I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului a rânduit ca dinea oficial oferit de Arhiepiscopia Sibiului în cinstea oaspeților să se desfășoare într-un cadru de o autentică frumusețe naturală, la casa mitropolitană de odihnă de la Păltiniș.

Cu acest prilej, din partea oaspeților au fost adresate cuvinte de satisfacție și caldă apreciere la adresa I. P. S. Mitropolit Antonie, care s-a dovedit pe lângă un bun teolog ortodox și ecumenist, și o foarte bună gazdă.

S-a toastat pentru colaborarea fructuoasă dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară, pentru prietenia dintre poporul român și poporul bulgar, pentru apărarea păcii în lume.

Marți, 20 septembrie 1983. Întâistătătorii celor două Biserici surori și însoțitorii lor au fost întâmpinați oficial în Catedrala mitropolitană din Sibiu de către I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului. După săvârșirea unui scurt Polihroniu pentru sănătatea și îndelunga înziliră a conducătorilor celor două Biserici și a conducătorilor țării, săvârșit în catedrala mitropolitană de către un ales sobor de preoți și diaconi, conduși de P. S. Episcop Lucian Făgărășanul, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, I. P. S. Mitropolit Antonie a ținut un cuvânt de bun venit, încunoștiințind pe oaspeți că Sibiu este centrul bisericesc al Transilvaniei, unde mai stăruie încă amintirea unor mari mitropoliți ardeleni, luptători pentru Ortodoxie, pentru unitatea de credință și pentru unitatea și libertatea poporului român pe aceste meleaguri. Referindu-se la grelele suferințe și nedreptăți pricinuite de stăpînirea străină pe pămîntul transilvan, I. P. S. Mitropolit Antonie a amintit de martirii și eroii pe care i-a dat Transilvania pentru apărarea Ortodoxiei și a ființei neamului.

A luat cuvîntul în continuare Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei, care a mulțumit I. P. S. Mitropolit Antonie și tuturor celor de față, preoți și credincioși, pentru caldă primire făcută, după care a subliniat că astăzi, mai mult decît oricînd, popoarele noastre trăiesc într-o prietenie sinceră și strînsă colaborare.

Festivitatea primirii înalților oaspeți bulgari în Catedrala mitropolitană din Sibiu s-a încheiat printr-o amplă cuvîntare a Prea Fericitului Patriarh Iustin, în care a îndemnat pe toți slujitorii Altarelor străbune să stăruie cu toată conștiinciozitatea și cu spirit de răspundere în slujirea Bisericii strămoșești și a patriei.

La ieșirea din Catedrala mitropolitană, cei doi Întîistătători au binecuvîntat mulțimile de credincioși participanți la acest eveniment deosebit al vieții bisericesti a Sibiului.

Apoi, la invitația conducerii Institutului Teologic Universitar din Sibiu, cei doi Patriarhi și însoțitorii lor au luat parte la festivitatea deschiderii oficiale a cursurilor pentru noul an universitar 1983/1984, care s-a desfășurat în aula Institutului.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de Arhid. prof. *Constantin Voicu*, rectorul Institutului, care pe lângă prezentarea modului în care se

desfășoară procesul instructiv-educativ al studenților teologi, a adresat cuvinte de aleasă mulțumire și fiască recunoștință Prea Fericitului Patriarh Iustin, care împreună cu înalții oaspeți bulgari participă la deschiderea noului an de învățămînt la Sibiu.

Au luat apoi cuvîntul: *Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim* al Bulgariei și Prof. *Nicolae Shivarov*, rectorul Academiei teologice din Sofia, care și-au manifestat deosebita bucurie de a fi prezenți la festivitatea deschiderii cursurilor unui nou an universitar, într-un așezămînt teologic din țara vecină și prietenă — România.

Festivitatea întîlnirii întîistătătorilor Bisericii Ortodoxe Române și Bisericii Ortodoxe Bulgare cu membrii corpului didactic și cu studenții Institutului Teologic din Sibiu, a fost încheiată printr-o cuvîntare a *Prea Fericitului Patriarh Iustin*, adresată studenților teologi, din care s-a putut desprinde grija și îndemnul părintești ale Prea Fericirii Sale ca studenții teologi să depună eforturi sporite în aprofundarea și însușirea cunoștințelor teologice, de a da permanent dovadă de disciplină și aleasă comportare pe parcursul studiilor, pentru a deveni vrednici slujitori ai Altarelor noastre strămoșești și cetățeni loiali ai patriei.

În aceeași zi, cei doi întîistătători și însoțitorii lor au plecat cu mașinile spre Alba Iulia. Aici oaspeții au fost întîmpinați la intrarea în Catedrala episcopală de către o mare mulțime de preoți și credincioși, în frunte cu P. S. Episcop *Emilian*. După oficierea Polihroniului, P. S. Episcop *Emilian* a ținut un cald cuvînt de întîmpinare, prin care și-a manifestat dragostea și bucuria că eparhia sa este vizitată de înalții oaspeți din Bulgaria, însoțiți de Prea Fericitul Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

În cuvîntul său de răspuns, *Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim* a mulțumit pentru frumoasa și caldă primire ce i s-a făcut aici și a subliniat că vizitele reciproce care se fac între cele două Biserici surori, ca și diferitele contacte care au loc între reprezentanții lor, conduc la întărirea și pe mai departe a relațiilor de prietenie stabilite de veacuri și contribuie la înmulțirea dragostei creștine și la deschiderea unor noi posibilități de înțelegere și colaborare în numele unității Ortodoxiei și a păstrării unui climat de pace în Balcani.

De aici s-a mers la mînăstirea de maici de la Rîmeți, județul Alba. Oaspeții au fost întîmpinați de stareța mînăstirii, alături de mulți preoți din eparhie, de maicile acestui sfînt așezămînt și de o mare mulțime de credincioși, veniți din satele învecinate să primească binecuvîntare patriarhală.

Seara, delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare însoțită de Prea Fericitul Patriarh Iustin a sosit la Cluj-Napoca.

Miercuri, 21 septembrie 1983. În cursul dimineții, la orele 10,00, ca și la Sibiu și Alba Iulia, *Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim* al Bulgariei și Prea Fericitul Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu însoțitorii lor au fost întîmpinați oficial în Catedrala Arhiepiscopiei Clujului. I. P. S. Arhiepiscop *Teofil*, a adresat oaspeților un frățesc salut de bun sosit și i-a asigurat de marea bucurie a clerului și credincioșilor de a-i avea în mijlocul lor ca soli ai unei Biserici Ortodoxe surori și ai unui popor vecin și prieten.

adresat
ului Pa-
deschi-

Bulga-
în Sofia,
tăvitatea
teologic

mâne și
studenții
ntare a
care s-a
Sale ca
susușirea
și aleasă
șitori ai

cu ma-
în Ca-
ciosa, în
S. Epis-
nanifes-
peți din
ortodoxe

a mul-
niat că
și dife-
rirea și
atribuie
tăți de
rii unui

Alba.
preoți
time de
ere pa-

Ferici-

D. ca și
riei și
ună cu
ei Clu-
niut de
lor de
ai unui

În cuvîntul său de răspuns, Sanctitatea Sa, Patriarhul Maxim, a spus printre altele: «Vizita noastră la Cluj-Napoca — oraș cu o deosebită tradiție culturală și economică, centru binecunoscut al unor puternice tradiții ortodoxe și de colaborare frățească între creștini — ne face să cunoaștem și mai bine talentatul popor român și progresul său spiritual și material, ca și contribuția sa la nobilele eforturi ale oamenilor de a trăi în pace și bună-înțelegere».

La încheierea festivităților din Catedrala arhiepiscopală a Clujului, Prea Fericitul Patriarh Iustin a ținut un cuvînt ocazional din care s-a putut desprinde îndemnul Întăistătorului Bisericii Ortodoxe Române adresat preoților și credincioșilor din această parte a țării, de a munci și a colabora frățește pentru împlinirea poruncilor Mîntuitorului Iisus Hristos de a trăi în pace, armonie și bună-înțelegere. Totodată, Prea Fericirea Sa a mulțumit Sanctității Sale Patriarhului Maxim pentru alesul cuvînt pe care l-a ținut și l-a asigurat că Biserica Ortodoxă Română îl prețuiește și îl consideră un om al păcii și al bunei colaborări cu toate Bisericile Ortodoxe și în general cu toți creștinii și oamenii de bine din lumea întreagă.

A fost vizitată apoi Grădina Botanică din municipiul Cluj-Napoca, care prin bogăția, complexitatea și numărul mare al speciilor vegetale care se găsesc aici, este considerată a fi pe locul doi din Europa.

Vizita la Cluj-Napoca a delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare s-a încheiat cu o agapă frățească oferită în cinstea oaspeților de către I. P. S. Arhiepiscop Teofil la reședința sa.

În seara zilei de 21 septembrie oaspeții s-au întors la București pe calea aerului.

Joi, 22 septembrie 1983. În dimineața acestei zile delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare a făcut o vizită la Seminarul Teologic din București, cu care prilej a vizitat și biserica Radu Vodă din incinta Seminarului, unde se află și mormîntul patriarhului Justinian, după care, în sala de festivități a școlii, a avut loc o scurtă întrevvedere cu cadrele didactice și cu elevii seminaristi.

În aceeași zi, la orele 14,00, la Palatul patriarhal din București a avut loc dîneul oficial oferit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin în cinstea Sanctității Sale Patriarhul Maxim al Bulgariei și însoțitorilor Sanctității Sale, cu prilejul vizitei oficiale pe care a făcut-o Bisericii Ortodoxe Române.

La acest dîneu oficial au luat parte membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Dl. *Ion Roșianu*, președintele Departamentului Cultelor, însoțit de colaboratori ai Domniei sale; Dl. *Todor Stoicev*, ambasadorul R. P. Bulgaria la București; conducători și reprezentanți ai cultelor religioase din România, profesori ai Institutului Teologic din București, consilierii Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a ținut cu acest prilej un cuvînt festiv, al cărui text îl prezentăm mai jos:

Biserica Ortodoxă Română se află astăzi în sărbătoare. Este sărbătoarea dragostei frățești și a bucuriei de a avea ca oaspete drag pe Sanc-

titatea Sa Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, însoțit de I. P. S. Mitropolit Pancratie de Stara Zagora, conducătorul secției de Relații externe bisericești a Patriarhiei Bulgare; I. P. S. Mitropolit Filaret al Vidinului, P. S. Episcop Dometian de Znepole, Vicar al Mitropoliei de Sofia; P. C. Protoiereu Nicolai Shivarov, profesor și rector al Academiei teologice «St. Climent de Ohrida» din Sofia, și ceilalți.

Întâlnirea noastră de astăzi este rodul bunelor relații de prietenie și colaborare care au existat întotdeauna între Bisericile și popoarele celor două țări și dacă facem abstracție de limbă, cu adevărat ne simțim frați unii cu alții, frați întru credință și în dragoste creștină.

Legăturile între Bisericile și popoarele noastre sînt foarte vechi, ele avînd rădăcini adînci în firul istoriei noastre de veacuri. Acestea se întemeiază în primul rînd pe buna vecinătate a unora cu alții, iar buna-vecinătate implică mai întîi de toate prietenie, din care decurge în mod firesc colaborarea, buna-înțelegere, toleranța și raporturile pașnice. În al doilea rînd, bunele relații de frățietate se bazează pe credința creștină ortodoxă comună ambelor popoare, care și-au făurit propria lor istorie de-a sînta și de-a dreapta Dunării. Aceste bune relații de frățietate și colaborare s-au bazat întotdeauna și pe necesitățile istorice și de viață, întrucît deseori în decursul istoriei lor zbuciumate cele două popoare au avut de înfruntat același dușman cotropitor, iar uneori și-au unit destinele lor pentru a putea trăi în pace și în bună înțelegere unii cu alții. Ambele popoare au căutat să-și mențină aceste bune relații dăruindu-și din ființa lor tot ce a fost nevoie pentru continuarea și consolidarea lor pînă în zilele noastre, cînd necesitatea trăinicieii acestora se simte din ce în ce mai mult.

Constatăm cu deosebită satisfacție că raporturile de ordin politic și economic dintre țara noastră și Republica Populară Bulgaria sînt din ce în ce mai bune. Aproape că nu există an în care președintele Nicolae Ceaușescu să nu se întâlnească cu președintele Todor Jivcov, iar rodul acestor contacte la cel mai înalt nivel se reflectă continuu în viața popoarelor noastre, care din ce în ce devine tot mai prosperă.

Astăzi, mai mult ca oricînd, există în lume primejdia încordării și a tulburării raporturilor dintre oameni, primejdia unui război între popoare și pericolul unei confruntări atomice care ar putea duce la distrugerea vieții pe pămînt. Tocmai de aceea am spus și susținem cu tărie că nevoia de unitate și înțelegere în ceasul de față este mai mare ca oricînd, pentru a ne opune cu vehemență aceluia care încearcă să contribuie la menținerea încordării internaționale, prin continuarea fără rațiune a înarmărilor de tot felul.

Ca popor pașnic ne întristăm profund cînd auzim că în anumite zone ale planetei noastre curge sînge omenesc, iar cuceririle științei sînt puse în slujba fabricării unor arme distrugătoare, în loc să fie folosite pentru binele și fericirea oamenilor. Sîntem convinși că și poporul frate bulgar gîndește la fel, deoarece sîntem popoare ale păcii și năzuim spre realizarea unei armonii perfecte în lume, lipsită de încordarea adusă de primejdia unui război distrugător, care ne amenință.

Sîntem bucuroși să constatăm că și pe tărîm bisericesc relațiile noastre sînt foarte bune. Iată că una din verigile lanțului prieteniei care

unește Bisericile noastre se înfăptuiește chiar acum, în aceste zile, când avem ca oaspete drag între noi pe Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei, bine cunoscut în lume și apreciat ca un om al păcii și al buneii colaborări cu toate Bisericile Ortodoxe. Noi ne cunoaștem de multă vreme, deoarece Sanctitatea Sa ne-a vizitat de mai multe ori Biserica și țara sau am avut întâlniri prietenești, fie cu ocazia unor vizite în Bulgaria, fie cu prilejul unor întruniri internaționale.

Iubiți comeseni,

Îngăduiți-mi ca, în numele dumneavoastră, să mulțumesc Sanctității Sale Patriarhului Maxim al Bulgariei pentru deosebita cinste ce ne-a făcut de a ne vizita țara însoțit de o înaltă delegație bisericească. Vizitele reprezentanților Bisericii Ortodoxe Bulgare, ca și vizitele noastre în Bulgaria, sînt semne vădite ale bunelor raporturi dintre Bisericile noastre, și, de aceea, putem considera că și această vizită este într-adevăr frățească, deoarece ea duce la întărirea relațiilor noastre frățești și își aduce contribuția și la consolidarea relațiilor dintre popoare.

Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară reprezintă în acțiunile lor și poporul pe care-l slujesc, iar în spiritul doctrinei referitoare la Biserica slujitoare, pe care ne-am însușit-o și pe care o trăim cu toții, Bisericile slujesc popoarele în mijlocul cărora înfăptuiesc. De aceea, Biserica Ortodoxă Română este slujitoare a poporului român, iar Biserica Ortodoxă Bulgară, slujitoare a poporului bulgar. În același timp, în spiritul unității desăvârșite a Bisericii Ortodoxe în general, Bisericile noastre nu sînt numai slujitoare ale popoarelor lor, ci sînt și slujitoare ale întregii umanități, pentru că ele sînt angajate în lupta omenirii pentru propășire, progres și pace. În acest scop, noi nu ne lîmîtăm lucrarea noastră numai la poporul român sau la poporul bulgar, ci o extindem în ecumenicitate, în universalitate; luptăm nu numai pentru pacea noastră, ci și pentru pacea întregii lumi.

Și acum, la sfîrșit, Vă rog să-mi permiteți, Sanctitatea Voastră, să vă mulțumesc din nou pentru vizita frățească ce ne-ați făcut-o, împreună cu distinșii membri ai delegației bisericești bulgare.

Totodată vă rog să-mi permiteți să mulțumesc D-lui președinte al Departamentului Cultelor pentru prezența sa în mijlocul nostru, ca și D-lui ambasador al Republicii Populare Bulgaria la București, care a luat parte la această agapă cu sentimente frățești:

Ridic paharul noastre conducătorii statelor noastre, pentru prietenia dintre popoarele noastre, pentru pace în lumea întreagă.

A răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Ne bucurăm că ne-am adunat cu toții la această agapă a dragostei, care ne amintește de primele agape creștine. Cu această ocazie am ascultat cuvinte izvorîte din dragoste frățească privind relațiile dintre Bisericile noastre, prietenia dintre popoarele noastre și pacea în lume. Cu adevărat ziua de astăzi este minunată, zi în care Dumnezeu a rînduit să fim împreună, după cuvintele Psalmistului : «Cit este de bine și cit e de frumos, ca frații să locuiască în unire» (Ps. 132, 1).

Deja de câteva zile trăim intens bucuria frățească în Hristos și în dragoste față de poporul român, cu care mărturisim împreună aceeași credință. Peste tot am fost înconjurați cu căldura iubirii de frați și cu dragoste sinceră. Am săvârșit împreună Sfânta Euharistie îndălnind rugăciuni «pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfințelor lui Dumnezeu Biserici, și pentru unirea tuturor», precum și pentru prosperitatea popoarelor noastre. Cu o gură și cu o inimă am mărturisit aceeași unitate în sfânta credință ortodoxă. Am sporit dragostea noastră, unii față de alții și am mărturisit unitatea noastră în numele binelui și al dragostei sincere care există între harnicele noastre popoare iubitoare de pace. Noi sintem frați întru Hristos. Ni s-a întocmit un foarte bogat program al vizitei. În afară de București am mai vizitat și alte centre eparhiale de seamă, mănăstiri și monumente istorice bisericești, muzee — bogate tezaur ale culturii românești și universale —, un institut teologic, două seminarii teologice, și altele. Peste tot am fost întâmpinați cu sinceritate și deosebită atenție de frații noștri arhieriei, preoți și monahi, de binecredincioșii creștini, de reprezentanții ai autorităților de stat, în general de toți cei cu care am avut întâlniri, și cărora le mulțumim din inimă.

Noi am venit aici ca soli ai Sfintei Biserici Ortodoxe Bulgare, pentru a răspunde la vizita care ne-a făcut-o anul trecut în Bulgaria prea iubitul frate întru Domnul, Prea Fericitul Patriarh Iustin, al Bisericii Ortodoxe Române, de care mă leagă o strânsă prietenie și colaborare în multe domenii de interes larg bisericesc. Îl cunosc pe Prea Fericitul înălțător al Bisericii Ortodoxe Române ca pe un vrednic slujitor al ei, credincios lucrător în via Domnului, apărător al adevărilor sfintei noastre Ortodoxii, vestit militant pentru pacea în lume și pentru bunele relații între popoare, recunoscut teolog și neobosit lucrător în Mișcarea ecumenică. Prea Fericirea Sa este un adept în convingerea sa, care este și a noastră, că trebuie să trăim în unitatea credinței ortodoxe comune și să menținem nestinsă flacăra prieteniei dintre popoarele noastre. Acesta este imperativul de veacuri al tradiției noastre, pe care îl urmărim cu tărie și în actualitate.

Astăzi popoarele noastre trăiesc în condițiile unei vieți noi. Colaborarea reciprocă contribuie la prosperitatea lor. Desele întâlniri prietenești ale conducătorilor de stat ai celor două țări, — Dl. Todor Jivcov și Dl. Nicolae Ceaușescu —, constituie un exemplu important de relații bune și folositoare. Sfintele noastre Biserici totdeauna au colaborat în spiritul cel drept al buneivicinătăți.

Reprezentanții celor două Biserici adesea se întâlnesc între ei sau în forumuri internaționale pentru a-și exprima voința lor comună în apărarea adevărilor sfintei Ortodoxii, în sfera ecumenismului, pentru a dezbate problemele legate de apărarea păcii în lume, pentru dreptate și prietenie între popoare. Nu de mult solii celor două Biserici ale noastre care ne-au reprezentat la cea de a VI-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut loc la Vancouver—Canada, ne-au informat despre îngrijorarea participanților la acest forum reprezentativ, în legătură cu încordarea deosebită ce există astăzi în lume datorită continuării înarmărilor, ca și despre voința lor de dezarmare,

în special de armele nucleare, despre rezolvarea pe cale pașnică a problemelor internaționale și despre apărarea sfințului dar, care este viața.

Exprimînd unitatea noastră de vederi în ceea ce privește unitatea sfinței credințe ortodoxe, mișcarea ecumenică, prietenia și colaborarea între popoarele vecine, pacea pe întreaga planetă, aș dori să mulțumesc încă o dată Prea Fericirii Voastre pentru cuvintele ce mi-ați adresat, pentru ospitalitatea deosebită, ca și pentru bunele urări pe care mi le-ați făcut. Mă rog milostivului Dumnezeu să vă păruiască sănătate și bucurie în tot ceea ce întreprindeți cu atîta înțelepciune. Înalt Prea Sfințiilor Mitropolii, Arhiepiscopii și Episcopi, clerului și binecredincioșilor creștini, cer binecuvîntarea lui Dumnezeu pentru tot binele, iar Sfinței Biserici Ortodoxe Române îi doresc prosperitate. Poporului român vecin și prieten îi adresez urări de fericire și pace. Conducătorilor săi le doresc sănătate și prosperitate. Pentru sănătatea tuturor comesenilor. La mulți ani!

Vineri, 23 septembrie 1983. În cursul dimineții, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei, împreună cu Prea Fericitul Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, însoțiți de II.PP.SS. Mitropolii Pancratie de Stara Zagora și Filaret al Vidinului, și de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, au fost primiți de Dl. Gheorghe Rădulescu, vicepreședintele Consiliului de Stat al R. S. România. La primire a luat parte Dl. Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor.

În cadrul acestei vizite au fost subliniate bunele relații de prietenie și colaborare existente în toate domeniile de activitate între popoarele română și bulgar, și între cele două Biserici Ortodoxe surori.

După prînzul care a avut loc la Palatul patriarhal, delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare a fost condusă la Aeroportul internațional Otopeni, de către Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de ierarhi și alte persoane oficiale din cadrul Patriarhiei Române.

Din partea Departamentului Cultelor a fost prezent Dl. director Ioan Negoî.

De asemenea a fost de față Dl. Todor Stoicev, ambasadorul R. P. Bulgaria la București.

Această vizită în țara noastră a delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare, condusă de Sanctitatea Sa Maxim Patriarhul Bulgariei, se înscrie în contextul general al bunelor relații existente de veacuri între Bisericele și popoarele noastre și contribuie la adîncirea și pe mai departe a legăturilor de colaborare și cooperare dintre cele două popoare vecine și prietene. Și cu acest prilej cele două Biserici Ortodoxe surori consideră că trebuie să fie angajate în lupta pentru statornicirea unei vieți pașnice pe planeta noastră și pentru înlăturarea tuturor tentativelor de distrugere a bunurilor materiale și spirituale din lumea întreagă. Tuturor ne revine răspunderea de a ne uni eforturile pentru apărarea dreptului suprem, sfînt și inestimabil al oamenilor, dreptul la viață.

† Episcop-vicear VASILE TIRGOVIȘTEANUL

și

Arhid. ION BANĂȚEANU

VIZITA SANCTITĂȚII SALE PIMEN, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI AL ÎNTREGII RUSII

Dind urmare invitației Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii a făcut o vizită frățească Bisericii Ortodoxe Române în fruntea unei delegații de ierarhi și clerici aparținând Bisericii Ortodoxe Ruse surori. Din delegație au făcut parte: I. P. S. Filaret, Mitropolit de Minsk și Bielorusia, președintele Departamentului pentru relații externe al Patriarhiei Moscovei; I. P. S. Arhiepiscop Ghedeon de Novosibirsk și Barnaul; P. S. Episcop Ioan de Jitomir; Protoieru Maftai Stadniuk; Arhid. Vladimir Nazarkin; Ierod. Serghei Sokolov; Diac. Feodor Sokolov; Prof. Constantin Skurat de la Academia teologică din Moscova și M. Voskresenski, translator.

În după-amiaza zilei de marți, 11 octombrie a.c., delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a sosit pe aeroportul internațional Otopeni unde a fost întâmpinată de: Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, însoțit de II. PP. SS. Mitropoliți Antonie al Ardealului și Nicolae al Banatului; PP. SS. Episcopi Epifanie al Buzăului, Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și Roman Ialomițeanul — vicarul Sf. Arhiepiscopiei a Bucureștilor, consilieri și funcționari superiori din cadrul Administrației patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Au fost de față și Dl. Ioan Negoii, director adjunct în Departamentul Cultelor.

De asemenea a fost prezent Dl. Mihail Tiajelnikov, ambasadorul Uniunii Sovietice la București împreună cu un consilier al Ambasadei.

La coborîrea din avion, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a întâmpinat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, cu care s-a îmbrățișat frățeste, și apoi pe ceilalți membri ai delegației.

După o scurtă recepție în salonul oficial al Aeroportului Otopeni delegații Bisericii Ruse, împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și însoțitorii Prea Fericirii Sale, au pornit cu mașinile spre Catedrala Patriarhală. Aici, în aceeași zi, s-a făcut primirea oficială a Sanctității Sale Patriarhului Pimen și a delegației care l-a însoțit. Oaspeții au fost întâmpinați cu Sfînta Cruce și Sfînta Evanghelie de P. S. Episcop Roman Ialomițeanul împreună cu un sobor de preoți și diaconi. Erau prezenți membrii corpului didactic al Institutului Teologic Universitar din București, profesorii Seminarului Teologic din București, studenții, elevii seminariști, preoți din Capitală, numeroși credincioși.

A urmat apoi un Te-Deum săvîrșit de un sobor de slujitori în frunte cu P. S. Episcop vicar Roman Ialomițeanul.

La sfîrșitul Te-Deum-ului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a rostit următorul cuvînt de bun venit :

Sanctitatea Voastră,

Biserica Ortodoxă Română trăiește astăzi momente de aleasă bucurie duhovnicească — primind cu brațe și inimi larg deschise, oaspeți dragi — pe Sanctitatea Sa Părintele Pimen, Patriarhul Moscovei și al

Intregii Rusii în fruntea unei delegații de ierarhi și slujitori ai Bisericii Ortodoxe Ruse surori.

Sanctitatea Voastră, iubite frate în Hristos,

Vizita Sanctității Voastre se înscrie pe linia relațiilor noastre vechi, devenite tradiționale, pe care înaintașii noștri le-au stabilit și le-au cultivat cu grijă pilduitoare.

În numele Sfântului Sinod, al clerului și al credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, vă mulțumesc din toată inima pentru bunăvoința cu care ați răspuns invitației noastre, de a fi oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române.

Vizitele între ierarhi și unii credincioși din Bisericile noastre n-au lipsit în trecutul mai nou sau mai vechi al istoriei popoarelor noastre. Înșine noi, ne-am văzut de mai multe ori, la Moscova sau la București, și ne aducem aminte cu bucurie de căldura cu care ne-am înconjurat unii pe alții.

Sîntem convingși că și vizita aceasta va spori și adînci legăturile dintre Bisericile noastre surori și popoarele noastre vecine și prietene.

Nu sînt desigur multe zilele petrecerii Dvs. în România. Dar sîntem încredințați că veți putea cunoaște în parte unele din marile realizări ale poporului român și viața Bisericii noastre.

Primindu-vă cu brațele larg deschise pe pămîntul românesc, vă înțîmpinăm cu urarea de : Bine ați venit la noi.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu noi toți și să îndrepteze de-a pururea pe calea păcii și fericirii căile popoarelor și Bisericilor noastre».

Sanctitatea Sa, Patriarhul Pimen a răspuns prin următorul cuvînt :

«Prea Fericirea Voastră,

Prea Fericite Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilor și Prea iubite frate în Hristos Iisus, Domnul nostru,

Înălțînd slavă și mulțumire slăviului și închinatului Dumnezeu și Tatălui nostru ceresc în Treime slăvit, care prin slăvita și nefermura sa milă și har m-a învrednicit împreună cu însoțitorii mei Prea Iubiți să ajungem cu bine în București, în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, al ierarhiei, clerului și mirenilor, Vă salut cordial cu cuvintele Sf. apostol Pavel : «Har vouă și pace de la Dumnezeu Tatăl și Domnul nostru Iisus Hristos» (Gal. 1, 3).

«Sînt foarte recunoscător Prea Fericirii Voastre pentru înțîmpinarea călduroasă, pentru cuvintele de dragoste spuse de Dvs. și pentru simțămintele bune exprimate.

În bucuria inimii eu adresez cuvinte de mulțumire și salutări Prea Sfințitelor arhieriei, slujitorilor și credincioșilor și tuturor celor ce s-au adunat în această sîntă biserică.

Urmînd chemării iubirii creștine și ascultînd de invitația Prea Fericirii Voastre, am sosit în laturile Bisericii Ortodoxe Române cu inimi deschise ca să gustăm bucuria comuniunii frățești de rugăciune, cu nevoitorii Prea Fericirii Voastre pe tărîmul bisericesc și al păstoririi tur-

mei Dvs., ca mai adînc să simțim neamul nostru duhovnicesc și mai strîns ne unim în căutarea cauzei «ce slujește pacea și zidirea reciprocă» (Rom., 14, 19).

În acest binecuvîntat ceas eu sînt fericit pentru posibilitatea de a mărturisi iubirea frățească pentru Prea Fericirea Voastră și Biserica Ortodoxă Română pe care o conduceți. Ne bucură, că relațiile dintre cele două Biserici ale noastre în decursul veacurilor s-au format pe baza iubirii evanghelice, care ne ajută la creșterea noastră duhovnicească în măsura deplinei vârste a lui Hristos (Efes., 4, 13). Aceasta ne ajută nouă să lucrăm efectiv pentru întărirea unității ortodoxe și pentru întărirea conlucrării în marea cauză a slujirii păcii.

Binecuvîntarea Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu și Tatăl și comuniunea Sfîntului Duh să fie cu noi, cu toți».

După săvîrșirea unui scurt polihroniu s-a servit cina la Palatul patriarhal.

Pe tot timpul vizitei, delegația a fost însoțită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, P. S. Epifanie al Buzăului, Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal și Pr. Sava Marin, interpret.

Miercuri, 12 octombrie, însoțiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și de alți ierarhi și clerici ai Bisericii Ortodoxe Române, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen împreună cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Ruse au plecat pe calea aerului la Suceava pentru o vizită de cîteva zile în Moldova.

La mînăstirea Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei împreună cu P. S. Episcop vicar Pimen Suceveanul, au primit pe înalții vizitatori, prezentîndu-le apoi istoricul acestui așezămint bisericesc de o deosebită importanță pentru viața credincioșilor noștri.

Conducătorii celor două Biserici surori și delegațiile însoțitoare s-au închinat la moaștele Sf. Ioan cel Nou care se găsesc la Suceava încă din timpul voievodului Alexandru cel Bun. I. P. S. Mitropolit Teoctist în cuvîntul său de bun venit a spus printre altele: «Sîntem recunoscători Bunului Dumnezeu pentru că a hărăzit să poposiți pe pămîntul scump al Moldovei. Sîntem recunoscători Prea Fericirilor Voastre pentru că ați poposit aici în străvechea reședință a Mitropoliei și țării Moldovei. Această mînăstire de călugări adăpostește moaștele Sf. Ioan cel Nou la care vin să se închine zilnic mulțime de credincioși. Intrați acum în Mitropolia Moldovei și Sucevei plină de monumente istorice, mînăstiri și biserici și plină de munca harnicului nostru popor român».

Programul vizitelor ce au urmat a dat posibilitatea oaspeților să constate și să facă cunostință cu viața monahală și bisericească din această regiune a țării noastre. Ei au putut remarca roadele activității deosebit de fructuoase a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin în cei peste 20 de ani de arhipăstorie a Mitropoliei Moldovei, precum și ale I. P. S. Arhiepiscop și Mitropolit Teoctist, continuatorul acestei opere pastorale și misionare.

În aceeași zi, cei doi înțîistătători de Biserici, împreună cu delegațiile însoțitoare au plecat cu mașinile spre mînăstirea Pătrna. În trecere

prin Rădăuți, străveche localitate istorică vizitatorii s-au oprit la monumentala catedrală a orașului, restaurată și sfințită cu două decenii în urmă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin.

În continuarea itinerarului pe meleagurile bucovinene, înalții oaspeți au poposit la Mănăstirea Dragomirna unde au fost primiți după cuvenita rânduială. Biserica mănăstirii, operă de o deosebită valoare artistică și istorică, evlavia credincioșilor ortodocși români, precum și a soborului de călugărițe viețuitoare în acest așezământ monahal, au determinat pe oaspeți să exprime cuvinte de aleasă apreciere și admirație.

Următorul popas a fost la mănăstirea Putna, străveche cetate a Ortodoxiei noastre românești unde oaspeții au fost primiți cu deosebită căldură de viețuitoarii acestui așezământ monahal. În biserica mănăstirii; s-a vizitat apoi mormintul voievodului Ștefan cel Mare, muzeul și colecția de obiecte bisericești care pun în lumină puternica tradiție și spiritualitatea ortodoxă ca și ingeniozitatea artistică a strămoșilor noștri de pe meleagurile bucovinene. S-a mers apoi la Mănăstirea Sucevița, ctitoria Movileștilor. Primirea s-a făcut în biserică de soborul de călugărițe în frunte cu stareța mănăstirii. Tot aici s-a servit și masa de prinz în timpul căreia I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei a rostit un cuvânt de salut înalților oaspeți la care a răspuns I. P. S. Mitropolit Filaret de Minsk și Bielorusia :

În continuarea vizitei, în aceeași zi, în drum spre mănăstirile din zona Neamțului, vizitatorii s-au oprit la parohia Boroaia, de lângă Fălțiceni, unde au fost întâmpinați de o mulțime de credincioși îmbrăcați în costume naționale. Vizitând această monumentală biserică parohială, recent construită și împodobită cu pictură și mobilier de înalt gust artistic, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și-a exprimat satisfacția de a intra într-un locaș nou de închinare, ctitorie a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, precum și de a lua contact cu viața bisericească a credincioșilor acestei parohii rurale.

În aceeași zi, miercuri 12 octombrie 1983, delegațiile celor două Biserici au sosit la mănăstirea Neamțu, lavra monahismului moldovean unde au fost primite potrivit datinilor de soborul mănăstirii în frunte cu P. C. Stareț, care a adresat o călduroasă cuvintare de bun venit făcînd totodată o amplă prezentare a istoricului mănăstirii și rolului jucat în trecut ca și în prezent în spiritualitatea și viața monahală a ortodoxiei românești. A răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen care printre altele a spus: «Astăzi Dumnezeu ne-a dăruit marea bucurie și mîngîierea de a ne afla și de a ne ruga în vechea dvs. mănăstire, Neamțu, sfîntul lăcaș al lui Dumnezeu, renumit pentru realizările sale spirituale și prin marii săi monahi.

Despre unul dintre acești monahi și anume arhimandritul schimonah Paisie Velicicovski, Intemeietorul noii orientări în istoria Ortodoxiei, aș vrea să vorbesc în mod deosebit. Este bine cunoscut faptul că etapele esențiale ale vieții și activității schimonahului arhimandrit Paisie s-au petrecut în mănăstirea Neamțu. Aici el a alcătuit o numeroasă obște monahală și a creat un însemnat centru de învățatură religioasă.

În acest sfânt lăcaș al lui Dumnezeu, marele monah și-a aflat tihna după ce și-a terminat misiunea pămîntească. Din acest lăcaș, lucrările și influența monahului de Dumnezeu trimis s-au răspîndit pe toate meleagurile lumii ortodoxe, au pătruns și au devenit baza monahismului și în Biserica Ortodoxă Rusă. Dar ca o luminare veșnic aprinsă, ca o candelă nestinsă, moștenirea spirituală a arhimandritului Paisie continuă să ardă și astăzi și să lumineze cu adevărată credință creștină și cu evlavie, ca mai înainte, atrăgînd spre sine privirile și speranțele întregii lumi ortodoxe.

Este important să remarcăm că, prin lucrarea arhimandritului schimonah Paisie a fost întărită frăția Bisericilor noastre, care din vechime erau legate prin dragoste și prietenie. De aceea, sîntem bucuroși să ne aflăm aici, să ne rugăm pentru prosperitatea Bisericilor Ortodoxe Română și Rusă, pentru consolidarea unității de idei în cadrul Sfintei Ortodoxii, să ne rugăm pentru întărirea dragostei frățești între toți creștinii.

Aducem profunde mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Iustin pentru invitația de a vizita Biserica Ortodoxă Română, soră, să ne închinăm în frumoasele ei biserici și mînăstiri, să avem contacte cu ospitalierul și iubitorul de oameni popor român».

După aceea s-a vizitat Biserica «Înălțarea Domnului», ctitoria lui Ștefan cel Mare, Biserica «Sf. Gheorghe», arhondaricul, biblioteca, sălile unde sînt expuse obiecte bisericești și manuscrise vechi de o deosebită valoare istorică și artistică. Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și înalții oaspeți ortodocși ruși au rămas profund impresionați de această străveche vatră de evlavie și cultură românească.

În dimineața următoare, 13 octombrie, s-a vizitat tipografia Arhiepiscopiei Iașilor care funcționează în Complexul mînăstiresc unde oaspeților li s-au prezentat unele din publicațiile editate de Mitropolia Moldovei și Sucevei. În continuare, înalții vizitatori au făcut un popas la Seminarul teologic de lângă Mînăstirea Neamtu unde a avut loc o întîlnire cu profesorii și elevii acestei școli teologice. În cadrul festivității de primire a celor doi întîistătători de Biserică, directorul Seminarului, Pr. M. Vizitiu a adresat un cuvînt de salut făcînd și o expunere a procesului de învățămînt seminarial, la care a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen felicitînd pe profesori și pe elevi pentru rezultatele muncii lor și pentru rîvna ce o au în a sluji Biserica, după care le-a urat noi succese la învățatură și în străduințele lor duhovnicești.

La mînăstirea Văratec, o impresie deosebită au produs călugărițele acestui frumos așezămînt monahal moldovean, care în sunetele clopotelor, au întîmpinat cu cîntări bisericești pe înalții soli ai Bisericii Ortodoxe Ruse, împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin.

De la Mînăstirea Văratec oaspeții au pornit spre Mînăstirea Agapia unde de asemenea soborul de monahi în frunte cu Maica Stareță Eustochia Ciucanu au primit pe oaspeți cu buchete de flori, preoții slujitori ai bisericii mînăstirii întîmpinînd pe Prea Fericții Patriarhi Iustin și Pimen cu Sfînta Evanghelie și Sfînta Cruce. S-a oficiat cuvenitul Polihroniu în cinstea întîistătătorilor celor două Biserici, a conducătorilor Republicii Socialiste România și Uniunii Sovietice, a dreptcredincioșilor creștini români și ruși.

Monahia Eustochia Ciucanu a făcut o scurtă prezentare a minăstirii, relevând valoarea picturii executată de Nicolae Grigorescu.

În aceeași zi spre seară, înalții soli ai Bisericii Ortodoxe Ruse au sosit la Catedrala mitropolitană din Iași, în ajunul sărbătorii Cuvioasei Parascheva, unde reprezentanții Centrului eparhial împreună cu o mulțime de credincioși și clerici au venit să se închine la racla Sfintei. Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, împreună cu delegațiile care îi însoțeau s-au închinat la moaștele Sfintei, după care au fost primiți la reședința mitropolitană de către I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei în calitate de gazdă, exprimând bucuria de a primi vizita înalților oaspeți.

În ziua de 14 octombrie, de sărbătoarea Cuvioasei Parascheva, cei doi Întâistătători de Biserică au slujit Sfânta Liturghie în prezența unei mari mulțimi de credincioși veniți în pelerinaj din toate părțile Moldovei.

Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, precum și I. P. S. Mitropolit Teoctist au rostit cuvântări în care au subliniat însemnătatea praznicului, relațiile frățești seculare între cele două națiuni și Biserici, promovarea unității inter-ortodoxe, precum și rolul rugăciunilor și acțiunilor creștine pentru pacea lumii.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, salutând pe cei doi Întâistătători ai Bisericilor noastre a rostit o cuvântare la sfârșitul Sfintei Liturghii din care menționăm :

«...Mărețe și dumnezeiești sînt și rămîn de-a pururi în sufletele noastre clipele trăite astăzi împreună ! Dintr-un singur cuget și o singură inimă s-au înălțat cîntările îngerești, rugăciunile și implorările Duhului Sfînt în timpul săvîrșirii dumnezeieștii Liturghii. Fericîți sînt toți cei care au văzut aceasta și fericite sînt urechile care au auzit și au înțeles «Taina creștinătății» (1 Tim., 3, 16), această împreună-slujire și această mult dorită împreună-impărtășire din unul și același Trup și Sînge al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Îndestulîndu-ne astfel din acest izvor de «apă vie» (Ioan 4, 10) al Ortodoxiei noastre gîndul se îndreaptă către mireasma cuvîntului plin de înțelepciune al unuia dintre Părinții Apostoli, din cel de al II-lea secol creștin, Sfîntul Ignatie Teoforul, care îi mîngîia pe credincioșii din Efes cu asemenea cuvinte : «Sînteți toți tovarășii de drum și purtători de Dumnezeu, și purtători de Biserică și de învățătura ei, și purtători de Hristos și purtători de cele sfînte, în toate împodobîți cu poruncile lui Iisus Hristos».

Pe acest drum se străduiesc să înainteze și cu astfel de podoabe rîvnesc să-și împodobească cărările sufletelor bunii credincioși, slujitorii sfintelor altare și viețuitoarii minăstirilor din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, care astăzi de ziua pomenirii Sfintei Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva, vă privesc «față către față» și cu tradițională evlavie își deschid inimile spre a primi har și sfințenie, îndrumare și binecuvîntare din partea Sanctității Voastre și a Prea Fericirii Voastre. Este aceasta o mîngîiere pentru noi, ierarhii Mitropoliei Moldovei și Sucevei să vă stăm chezași pentru vredniciile acestor lîi duhovnicești, cinstitori ai dreptei credințe apostolice și patristice, păstrători și trăitori ai comorilor noastre mîntuitoare din tezaurul Sfintei Ortodoxii româ-

nești, înrădăcinași pe acest pământ străbun dintru începuturile istoriei noastre. Mărturisirea și închinarea cea dreaptă a Răsăritului, graiul părintesc și năzuințele de libertate, ospitalitate și pace i-au unit trainic în lupta pentru păstrarea credinței și a ființei neamului românesc. Din aceste izvoare, din evlavie, truda și iubirea lor de frumos au odrăslit pe pământul țării noastre atâtea slăvite ctitorii, leagăne de viață și cultură ale înaintașilor noștri și adevărate oaze de rugăciune și muncă a tuturor urmașilor pînă în veac».

În continuare I. P. S. Mitropólit Teoctist a spus :

«...Sanctitatea Voastră,

Sărbătoarea de astăzi amintește pe lingă alte multe înțelesuri, rolul Ortodoxiei române din Iașul lui Vasile Lupu, domnitorul țării românești a Moldovei, care a lăurit epoca sa de glorie și în istoria vremurilor de atunci și a Ortodoxiei ecumenice. De vredniciile acestui binecinstitor de Dumnezeu se leagă și prezența trupului slăvit al Cuvioasei Parascheva, «chivot al Duhului Sfint» (I Cor., 6, 19), adus aici de către acest domnitor al Moldovei cu binecuvîntarea patriarhului Partenie al Constantinopolei și așezat cu evlavie în noua sa ctitorie, minăstirea Sfinții Trei Ierarhi, una din bijuteriile artei bisericesti din Moldova. Iașul întinerit în zilele noastre, orașul de reședință al Mitropoliei, a fost și a rămas fără întrerupere adevărata «inimă» bătînd neîncetat pentru puritatea credinței dreptslăvitoare și pentru afirmarea ei pe toată aria Ortodoxiei. Ceea ce nu mai puteau împlini Patriarhiile Apostolice, împlinea la Iași voievodul Vasile Lupu, înconjurat de marele cărturar, mitropolitul Varlaam, de patriarhi și de vestiți dascăli de teologie din Orientul ortodox. Acestui scop i-a slujit Sinodul de la Iași, din 1642, cînd reprezentanți ai Patriarhiei de Constantinopol, ai Bisericii kievene, păstorită de Petru Movilă, vlăstar de domn român, și ai Bisericii Moldovei au discutat și au dat caracter normativ Mărturisirii de credință, întocmită de mitropolitul Petru Movilă.

Cu mijlocirile Prea Cuvioasei Parascheva, Dumnezeu a rînduit ca Sanctitatea Voastră să înscrieți astăzi, aici, la Iași, împreună cu Prea Fericitul nostru Patriarh Iustin, pe lăgașul legăturilor tradiționale, o nouă și luminoasă pagină. Predecesorul Sanctității Voastre de pioasă memorie, patriarhul Alexei, în primăvara anului 1947 s-a închinat la Racla Sfintei Parascheva și a vizitat orașul Iași. Sînteți primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse care, împreună cu Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cu ierarhi și clerici ai celor două Biserici surori liturghisiți slăvind pe Dumnezeu cel Atotputernic, care «pe toate cu înțelepciune le rînduiește», la acest dumnezeiesc altar, ctitoria neuitărilor mitropoliți Veniamin Costachi și Iosif Naniescu. Clerul, bunii credincioși rugători împreună astăzi și noi personal Vă adresăm Sanctității Voastre și membrilor delegației cele mai calde mulțumiri..

În încheiere I. P. S. Sa a spus :

«Acum, cînd în fața noastră avem aievea icoana acestei unități, prin prezența și slujirea a doi Patriarhi ai Ortodoxiei, Sanctitatea Sa Pimen al Moldovei și Prea Fericitul Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, înconjuțați de ierarhi și clerici ai celor două Biserici Ortodoxe surori, cuvîntul Sfîntului apostol Pavel despre unitatea de credință apare în

toată claritatea lui dumnezeiască. Îmbrăcați în această «platoșă a credinței» (I Tes., 5, 8), cu gândurile și vrerile «la orice faptă bună și la orice laudă» (Filip., 4, 8), în duhul dragostei și al Tradiției ortodoxe continuă legăturile noastre seculare îmbelsugate în viața sfințelor noastre Biserici. Păstrăm cu sfințenie întregul tezaur de credință, ne rugăm și ne străduim ca «toți să fie una» (Ioan 17, 21), ca toți să slujească «prin iubire unul cu altul» (Gal., 5, 13). Ne regăsim mereu ierarhi, clerul și credincioșii Bisericilor noastre, acolo unde se lucrează în duh ecumenic, pentru apropierea, cunoașterea și unitatea creștinilor precum și pentru așezarea păcii în lume».

În mod deosebit a fost remarcată cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin care a făcut un apel călduros către toți credincioșii prezenți la slujbă îndemnându-i să se iubească unii pe alții în dragostea Mântuitorului Hristos, să sprijine cu hotărâre eforturile depuse în lupta pentru stăvilirea unui nou război, pentru asigurarea păcii în lume, precum și pentru ridicarea scumpei noastre patrii pe noi trepte de prosperitate. Prea Fericitul Sa, după ce s-a referit la viața și faptele Cuvioasei Parascheva izvorite din dragostea profundă față de aproapele, a spus :

«...Sfânta Parascheva dădea fiecăruia ceea ce îi făcea trebuință. În numele acestei dăruiri pentru binele aproapelui — aceste simțăminte ale dragostei față de om — Prea Cuvioasa Parascheva și-a închinat toate puterile ei sufletesti și trupești. Ea n-a făcut altceva decât să împlinească porunca Mântuitorului. Aduceți-vă aminte că Mântuitorul când a vorbit despre judecata cea din urmă (Matei 25, 34—36) n-a amintit decât de faptele omului, ale fiecăruia dintre noi, față de aproapele său. Ei bine, toți credincioșii care înconjoară pe Prea Cuvioasa Maica noastră Parascheva cu cinste și evlavie au urmat permanent, în sufletele lor, pilduitorul ei exemplu. Din dragoste față de om cultivă fiecare ogrorul său. Din dragoste față de om muncitorii ostenesc în fabricile noastre. Din dragoste față de om unii pe alții ne îndemnăm la bine.

Vă aduceți aminte — desigur — că Mântuitorul, scurtă vreme înainte de Patimile sale, a zis Apostolilor săi : «Poruncă nouă dau vouă : Să vă iubiți unul pe altul. Precum v-am iubit Eu pe voi, așa să vă iubiți unul pe altul» (Ioan 13, 34). Acesta este momentul intrării în lume a poruncii dragostei creștine. Lumea veche nu cunoștea dragostea. De ea în lumea păgână nici nu se vorbea. Grecii nici nu-i știau măcar numele. Iar lumea Vechiului Testament ținea mai mult la legea dreptății decât la legea dragostei. Așa încât, cu bună dreptate, Mântuitorul a spus că e vorba de o poruncă nouă.

În al doilea rând însuși Mântuitorul precizează că nu este vorba de un simplu stat, ci de o poruncă ce trebuie împlinită. Iar ca limită a aceteia El a pus propria sa experiență, propriul său model. Ni se cere astfel ca să ne iubim, așa cum ne-a iubit și El pe noi. El însă ne-a iubit cu o dragoste jertfelnică. Și-a dat viața pentru mntuirea noastră ; o asemenea dragoste cere Dumnezeu de la noi, fiii săi.

Iubiți credincioși,

Întotdeauna a fost nevoie în lume de dragoste. Astăzi însă, mai mult ca oricând, lumea are nevoie de dragoste. Dragostea omului față de om astăzi este mai necesară ca oricând. În întreaga lume există teama iz-

bucnirii unui nou război mondial. Ei bine, contra izbucnirii unui nou război poporul nostru cu toată hotărârea se ridică, tocmai în numele dragostei omului față de om, al frățietății și bunei înțelegeri între oameni.

Știți foarte bine din istorie că poporul nostru niciodată n-a luptat pentru a cuprinde pământ sau bunuri străine. A purtat însă nespuse multe războaie de apărare, pe care strămoșii noștri au trebuit să le ducă.

Astăzi întregul nostru popor își manifestă dorința lui stăruitoare de a trăi în pace cu toate popoarele lumii. În numele dragostei omului față de om cere poporul nostru dezarmarea. În numele dragostei față de om cere poporul nostru bună-înțelegere între popoare. În numele apărării păcii în lume conducătorul poporului nostru, Domnul Nicolae Ceaușescu, ostenește fără încetare pentru a sădi ideea aceasta în toate colțurile pământului.

Iar noi, ca oameni ai Bisericii, slujitori ai Domnului nostru Iisus Hristos, n-avem altă dorință decât dorința aceasta a poporului nostru de a trăi în pace și prietenie cu toate popoarele lumii. Sintem bucuroși că popoarele din jurul nostru sînt popoare ale păcii, ale bunei-înțelegeri și ale prieteniei. Sintem hotărâți să colaborăm cu vecinii noștri pentru pace și dragoste între popoare.

Mulțumim credincioșilor care au venit și pentru ca să vadă delegația Bisericii Ortodoxe Ruse și pentru ca să se întâlnească cu ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, dar mai mult pentru a-și satisface setea sufletească de evlavie și de dragoste frățească.

Vă împărtășim tuturor arhieriasca noastră binecuvîntare rugînd pe Bunul Dumnezeu să rămîneți aceiași ucenici și următori ai poruncii dragostei frățești.

Dumnezeu să vă binecuvînteze și tuturor vă doresc mulți și fericiți ani».

După cuvîntările rostite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și I. P. S. Mitropolit Teotist, a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen care și-a exprimat bucuria în numele delegației Bisericii Ortodoxe Ruse de a se afla în mijlocul credincioșilor ortodocși din Mitropolia Moldovei. Din cuvîntarea Sanctității Sale menționăm: «...Aflîndu-ne în aceste părți ospitaliere ale Bisericii Ortodoxe Române cu mare bucurie am venit în acest oraș păzit de Dumnezeu și găsim aici aceeași primire călduroasă, frățească cu care am fost întîmpinați pretutindeni în minunata Dvs. țară.

Poposînd astăzi sub acoperămintul acestei prea frumoase catedrale avem bucuria de a ne ruga împreună cu dreptcredincioșii creștini pe care-i salutăm din suflet și peste care invocăm binecuvîntarea lui Dumnezeu. Avem o deosebită bucurie și plăcere de a fi împreună cu Dvs. în această Sfîntă Biserică, unde odihnesc moaștele Suvioasei Parascheva, pomenirea căreia o sărbătorim prin rugăciune și care tot așa de mult se cinstește și în Biserica Ortodoxă Rusă.

A cinsti pe marii nevoitori ai lui Dumnezeu înseamnă nu numai a învăța de la ei virtuți, ci prin iubirea lor față de noi, și să ne întărim spre viața veșnică.

Puterea dragostei față de noi a Sfinților bineplăcuți lui Dumnezeu izvorăște din iubirea dumnezeiască față de ei pe care au dobîndit-o prin

ăz-
ra-
eni.
plat
de
ucă.
e de
ajă
om
arii
ia
ate

us
de
că
și
tru

le-
hii
su-

pe
ciii

eri-

și
en
ose
lo-
ste
am
ire
u-

le
pe
m-
in
a,
ult

a
im

eu
tin

Intilnirea de pe aeroportul internațional București -- Otopeni

Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen răspunde cuvintului de bun sosit adresat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin

Aspect de la Sfinta Liturghie săvârșită în biserica Sfintul Spiridon-Nou

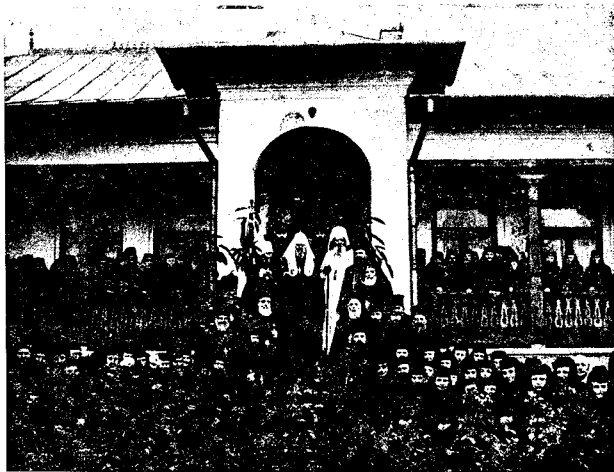
Prea Fericitul Părinte Patriarh rostindu-și cuvîntarea

Cei doi Intîistătători de Biserică, în biserica Mînăstirii Văratec.

Stareța Nazaria Nișă adresează înalților oaspeți cuvîntul de bun venit

Cei doi conducători de Biserici înconjurați de înalți ierarhi și de obștea monahală a Mănăstirii Văratec

nevoințele credinței și evlaviei. Ei au dobândit mintuirea în ceruri și mijlocesc prin rugăciune pentru noi la Prestolul Prea Înalt ca și noi să putem ajunge la desăvârșirea credinței, curăției spirituale și să devenim îndumnezeiți.

În bucuria inimii noastre socotim o datorie a noastră din nou a exprima adinca mulțumire Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului Iustin, pentru invitația frățească de a vizita Sfânta Biserică Română, de a mă atinge de Sfintele ei moaște și în unire spirituală toți să înălțăm rugăciunile noastre fierbinți.

Ne bucurăm că istoria relațiilor Bisericii Ortodoxe Ruse și Române este plină de multe exemple de adevărată conlucrare frățească, care a adus o mare roadă. În decursul veacurilor iubirea frățească între cele două Biserici ale noastre s-a îmbogățit reciproc și nu s-a stins niciodată. Această dragoste este mai puternică decât timpul. Ea se dăruiește de Dumnezeu, care însuși este iubire (I Ioan 4, 8). Ea este totdeauna vie și mintuitoare și este dovada prezenței lui Dumnezeu cu noi. «Dacă noi ne iubim unul pe altul, ne învață apostolul dragostei Ioan Teologul, — atunci Dumnezeu este în noi și dragostea lui este desăvârșită» (I Ioan 4, 12).

Această dragoste frățească însuflețește, și întărește relațiile dintre fiii credincioși ai Bisericii Ortodoxe Ruse și Române și eu cred că această unire, plină de încredere, va defini și mai departe legăturile care ne unesc.

Noi credem în colaborarea frățească a Bisericilor Ortodoxe Rusă și Română, în sferile interortodoxe și ecumenice, și sperăm ca activitatea lor să aibă și mai departe rezultate fructuoase.

Sintem plini de mulțumire sufletească că relațiile frățești tradiționale dintre popoarele noastre însuflețite de țelurile înalte ale construirii unei societăți mai bune vor continua să se dezvolte.

Noi am vrea ca aceste bune legături să se înmulțească tot mai mult și socotim că putem face aceasta fiindcă este datoria Bisericilor noastre.

Nădăjdum că aceasta va sluji prieteniei între popoarele României și Uniunii Sovietice, va sluji întăririi păcii în Europa și în toată lumea.

Noi prețuim în mod deosebit acțiunile de pace ale Bisericii Ortodoxe Române și vă asigurăm de voința noastră pentru colaborarea cu Dvs. în această sfântă slujire».

După încheierea slujbei I. P. S. Mitropolit Teoctist a oferit o masă oficială la Palatul mitropolitan. Au luat parte reprezentanți ai autorităților locale, membrii Consiliului eparhial, consilieri mitropolitani, alți invitați.

În seara zilei de 14 octombrie, înalții oaspeți însoțiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin s-au întors pe calea aerului la București.

Simbătă, 15 octombrie, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen — însoțit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și alți ierarhi ai celor două Biserici —, au fost primiți într-o vizită protocolară, de Dl. Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor.

În aceeași zi, la orele 13,30, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a fost primită în Sala sinodală, în prezența membrilor Sfântului Sinod care

se aflau într-o consfătuire de lucru. După cuvîntul de salut frăţesc adresat de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin înaltei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Ruse, a avut loc un schimb de daruri între cei doi întîistătători de Biserică.

La orele 14,00, la Palatul patriarhal, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a oferit o agapă oficială la care au participat: Dl. Ion Roşianu, preşedintele Departamentului Cultelor; Dl. E. M. Tiajelnikov, ambasadorul Uniunii Sovietice la Bucureşti; membrii Sfinţului Sinod, şefi ai cultelor din ţara noastră, consilierii patriarhali şi mitropolitanii, membri ai corpului didactic de la şcolile teologice ale Patriarhiei Române.

Prea Fericitul Patriarh Iustin şi Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen au rostit toasturi în care s-au referit la raporturile de sinceră prietenie între Bisericile Ortodoxe Rusă şi Română, la hotărîrea de a lucra şi în viitor pentru realizarea unei păci trainice în lume.

În seara aceleiaşi zile, la orele 19,00, ambasadorul Uniunii Sovietice în ţara noastră, Dl. E. M. Tiajelnikov a oferit un dîneu la sediul Ambasadei U.R.S.S. din Bucureşti, la care au participat întîistătătorii celor două Biserici, împreună cu delegaţii însoţitori.

Duminică, 16 octombrie, la biserica «Sf. Spiridon Nou», paraclis patriarhal, întîistătătorii celor două Biserici au săvîrşit Sfînta Liturghie înconjuţaţi de un sobor de ierarhi, preoţi şi diaconi. Erau prezenţi membrii Sfinţului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, numeroşi preoţi şi credincioşi.

La sfîrşitul Sfîntei Liturghii, Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit o amplă cuvîntare, în care a evocat străvechile legături frăţeşti dintre Biserica Ortodoxă Rusă şi Biserica Ortodoxă Română, subliniind apoi rolul actual al Bisericilor creştine în slujirea marilor aspiraţii ale omenirii contemporane şi îndeosebi a apărării şi consolidării păcii în lume. Prea Fericirea Sa a spus printre altele:

«Vizita pe care o întreprindeţi în ţara noastră este mai întîi de toate, un fericit prilej de mărturisire şi afirmare a unităţii interortodoxe şi un mijloc de întărire a legăturilor de prietenie, conlucrare şi dragoste dintre popoarele noastre.

Potrivit îndemnului Sfinţului apostol Pavel, împlinit în chip pilduitor de fericirii noastre înaintaşi, noi sintem datori să păzim unitatea credinţei în cuget curat, păstrînd ceea ce ni s-a încredinţat (I Tim., 3, 9; 6, 20). În marea familie a Ortodoxiei continuă să se păstreze cu aceeaşi credincioşie, fără ştirbiri sau adăugiri, învăţătura curată a Mîntuitorului Iisus Hristos, transmisă nouă prin Sfinţii săi Apostoli. Iar acest lucru ne cheazăsueşte bucuria de a preţui mereu roadele unităţii, ale dragostei şi ale înţelegerii frăţeşti dintre Bisericile noastre.

Unitatea Ortodoxiei, păstrată cu scumpătate şi dîrzenie atît în vremuri de linişte, cît şi în iureşul multor încercări potrivnice, este o realitate care s-a afirmat puternic de-a lungul veacurilor, datorită mai ales faptului că Bisericile Ortodoxe s-au constituit şi au fiinţat ca Biserici autocefale. Insuşindu-şi năzuinţele popoarelor lor, ele au adus neîncetat contribuţii de seamă la propăsirea naţiunilor respective, cultivînd în acelaşi timp, cu grijă, atît idealul unităţii naţionale cît şi pe acela al unităţii bisericesti.

Imprejurările istorice în care au viețuit Bisericele Română și Rusă, au dovedit că ierarhii, clericii și credincioșii acestora, au păstrat și au afirmat unitatea ortodoxă, luând pildă și îndemn unii de la alții și împărtășindu-și reciproc din experiența, din realizările și din idealurile lor. De-a lungul vremii, prietenia și colaborarea frățească dintre Bisericele Ortodoxe Română și Rusă au odrăslit roade binecuvîntate pentru Bisericile și pentru popoarele noastre.

În vremurile mai noi, contactele noastre interbisericești s-au înmulțit și s-au intensificat, pe numeroase planuri de colaborare. Înaintașii noștri, fericiții întru pomenire patriarhii Nicodim și Justinian au vizitat în mai multe rînduri Biserica Ortodoxă Rusă soră. La rîndul său, vrednicul de piosă amintire, patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, precum și Sanctitatea Sa Pimen au fost oaspeți de cinste ai Bisericii noastre, vizitîndu-ne de mai multe ori.

Pe linia acestor pilduitoare mărturii se înscrie și această vizită pe care o fac acum ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, Sanctitatea Sa, Patriarhul Pimen și însoțitorii săi.

Ceea ce aș dori să subliniez aici e faptul că relațiile și îmbogățirile reciproce de acest fel trebuie cultivate cu tot mai multă grijă între Bisericile noastre, ca de altfel și între toate celelalte Biserici Ortodoxe. Uniți în aceeași credință a Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească, mărturisind pe Hristos drept «cap al ei» sîntem chemați, mai ales astăzi, în vremea unor atît de frecvente vehiculări de valori între oameni și popoare, pe diferite planuri, să dăm mărturie despre adevărurile nepieritoare ale Ortodoxiei și despre rolul și valabilitatea ei în mijlocul lumii contemporane.

Bisericile noastre — și nu numai ele, ci și alte Biserici și confesiuni — se întîlnesc tot mai des în lucrarea și în năzuințele lor comune îndreptate spre slujirea omului și a lumii în care trăim. Acest lucru nu este numai un imperativ al veacului nostru, ci un comandament al Celui care «nu a venit ca să-l se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți» (Ioan 10, 45). Este însăși învățătura lui Hristos care ne îndeamnă să sprijinim eforturile de mai bine și de fericire ale tuturor oamenilor. Ea trebuie să însuflețească tot mai mult strădaniile creștinilor de pretutindeni pentru asigurarea păcii și bunăstării în lumea noastră amenințată încă de primejdia războaielor și a diferitelor confruntări.

În fața acestor amenințări se ridică acum Biserica aducîndu-și contribuția ei pentru apărarea păcii în lume. Este porunca epocii noastre, porunca ceasului de față.

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române adresăm cele mai bune urări Sanctității Voastre și Sfintei Biserici Ortodoxe Ruse surori, rugînd pe Bunul Dumnezeu să reverse necontenit darurile sale cele bogate asupra Sanctității Voastre, asupra Bisericii Voastre, a slujitorilor și a credincioșilor ei, întărindu-Vă neîncetat cu al său har și cu a sa iubire de oameni.

În răspunsul său, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și-a exprimat bucuria de a se afla pe pămîntul românesc și totodată speranța că această vizită care se înscrie în șirul vechilor legături frățești dintre Bi-

sericile noastre va continua să dezvolte prietenia dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice.

Redăm în cele ce urmează câteva fragmente din cuvîntarea Sanctității Sale :

«Prin mila lui Dumnezeu, venind în hotarele Sfintei Biserici Ortodoxe Române am avut o nouă fericită ocazie să mă închin sfințelor sale locuri.

Astăzi, Domnul ne-a dăruit o bucurie deosebită de a sluji împreună Sfînta Liturghie la care am îndălat la Prestolul Celui Prea Înalt rugăciunile noastre sîrguitoare și fierbinți pentru bunăstarea Bisericilor noastre, pentru întărirea iubirii frățești și buneî-nțelegeri între toți creștinii și toate popoarele, pentru înflorirea patriilor noastre — R. S. România și Uniunea Sovietică — și pentru care noi toți am gustat din Plinea Cerească și am băut din Potirul vieții, mărturisind prin aceasta unitatea noastră ortodoxă în Hristos.

Ne este bine cunoscut că cele două Biserici ale noastre au vechi legături frățești umplute cu multe exemple de colaborare fructuoasă. Este extraordinar faptul că prietenia Bisericilor Ortodoxe Română și Rusă s-a născut cu mai mult de 500 de ani în urmă, iar în decursul timpului relațiile s-au intensificat și s-au întărit.

Îmi este foarte plăcut să recunosc că relațiile bune dintre Biserica Ortodoxă Română și Rusă, înlipitate în trecutul îndepărtat aduc acum rezultate rodnice deosebite.

Sîntem convinși de importanța buneî-nțelegeri frățești a celor două Biserici ale noastre în problemele vitale care stau în fața întregii Ortodoxii, și care constituie garanția rezolvării lor cu succes. Acestui scop îi slujesc dezvoltarea și adîncirea unității ortodoxe atît de necesare pentru rezolvarea multor probleme care stau în fața noastră incluzînd și pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod al Bisericii Răsăritene, pregătirea dialogului cu Bisericile necalcedoniene, adoptarea unei poziții comune ortodoxe în dialogul cu Biserica Romano-Catolică, cu Biserica Veche Catolică, Anglicană și Luterană, participarea în mișcarea ecumenică în general.

Vorbînd despre mișcarea ecumenică, a cărei însemnătate constă în a ajuta creștinilor tuturor confesiunilor de a cîștiga unitatea de credință pe care au pierdut-o, noi cu mare satisfacție mărturisim că cele două Biserici ale noastre sînt un singur gînd în mărturisirea adevărurilor credinței ortodoxe și în afirmarea că numai în comuniunea euharistică poate să fie împlinită unității de credință».

În încheierea cuvîntului de răspuns, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a spus :

«...Vă este bine cunoscut că un loc principal în activitatea celor două Biserici ale noastre îl ocupă împlinirea poruncii lui Hristos pentru pace» (Matei 5, 9) și noi apreciem că un caracter cu adevărat frățesc al relațiilor Patriarhiilor Română și Rusă ne va permite să lucrăm împreună activ și decis în activitatea pentru întărirea păcii. Acum, ca niciodată, pacea pe pămînt este în primejdie și omenirea stă la marginea unei catastrofe nucleare. În condițiile de azi cînd situația internațională este atît de încordată, noi sîntem chemați la eforturi sporite pen-

tru a preîntîmpina catastrofa nucleară, care este capabilă să transforme tot pămîntul în cenușă. Sîntem satisfăcuți că R. S. România și Uniunea Sovietică își ridică glasurile lor pe arena internațională de pe poziții cu adevărat iubitoare de pace dînd astfel exemplul altor multe state. Noi apreciem mult acele eforturi pe care cele două țări ale noastre le depun pentru dezvoltarea pe mai departe a prieteniei și colaborării între popoarele noastre.

Prea Fericirea Voastră,

Încă o dată vă exprim adîncă recunoștință pentru ospitalitatea excepțională și dragostea arătată și cred că, și pe mai departe relațiile dintre cele două Biserici ale noastre vor fi pline de adevărata frățietate în legătura păcii și a dragostei».

La sfîrșitul Sfintei Liturghii a avut loc un schimb de daruri între Prea Fericitul Patriarh Iustin și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen. După slujbă, Prea Fericitul Patriarh a oferit o agapă frățească de despărțire în cadrul căreia au avut loc discuții cu privire la problemele generale ale Ortodoxiei, ale mișcării ecumenice și la probleme de interes comun.

În aceeași zi la Palatul patriarhal Întîistătorii celor două Biserici au semnat un Comunicat comun în care se subliniază hotărîrea de a continua legăturile tradiționale de frățietate între Bisericile Ortodoxă Română și Rusă, precum și dorința de dezvoltare a acestor relații pentru întărirea unității ortodoxe și adîncirea colaborării în activitatea ecumenică și de pace.

În textul comunicatului se precizează :

«..Între Întîistătorii celor două Biserici, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și Prea Fericitul Patriarh Iustin, cu mare satisfacție s-a subliniat continuarea rodnică a legăturilor tradiționale de dragoste și frățietate între Bisericile Ortodoxe Română și Rusă și a fost exprimată dorința sinceră ca și mai departe să se dezvolte aceste relații frățești și să se întărească unitatea interortodoxă, să se adîncească colaborarea în diferitele sfere de viață și activitate a celor două Biserici, inclusiv slujirea ecumenică și de pace.

O mare atenție s-a dat pregătirii Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe Răsăritene și a fost exprimată încrederea că ambele Biserici vor acționa prin toate mijloacele pentru punerea în valoare a poziției Ortodoxiei.

Reprezentanții ambelor Biserici în unanimitate și-au exprimat satisfacția lor pentru poziția comună în ceea ce privește unitatea de credință și unitatea neamului omenesc. A fost dată o deosebită prețuire participării ambelor Biserici în diferite dialoguri cu alte culte și de asemenea colaborării fructuoase în organizațiile creștine internaționale.

Întîistătorii celor două Biserici Ortodoxe și-au exprimat preocuparea vie pentru pericolul în care se găsește pacea în actuala situație internațională.

Cu simțul răspunderii pastorale, ei au vorbit despre pericolul militarizării dăunător păcii în Europa și în întreaga lume, despre tendința de amplasare pe continentul nostru a unor noi arme atomice, care fără îndoială va atrage după sine o nouă și mai distrugătoare cursă a înarmărilor. Pe fondul acestui pericol crescînd creștinii sînt chemați să sporească și mai mult eforturile lor în folosul păcii.

În cursul schimbului de păreri Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și Prea Fericitul Patriarh Iustin au exprimat încrederea că legăturile frățești ale celor două Biserici Ortodoxe locale se vor dezvolta și se vor întări și pe mai departe...».

În timpul vizitei, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a adresat Prea Fericitului Patriarh Iustin invitația de a vizita Patriarhia Moscovei. Invitația a fost acceptată cu bucurie frățească.

Luni, 17 octombrie, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și ceilalți membri ai delegației Patriarhiei Moscovei și-au luat un călduros rămas bun de la Prea Fericitul Patriarh Iustin, ierarhii și clericii însoțitori și au plecat, pe calea aerului, spre Moscova.

Vizita în țara noastră a delegației Bisericii Ortodoxe Ruse în frunte cu Întistătorul ei, a constituit un nou moment important în istoria relațiilor frățești tradiționale dintre Bisericile Ortodoxe Română și Rusă, a adus o contribuție deosebită la afirmarea unității și trinității Ortodoxiei în lumea contemporană, precum și la manifestarea dragostei și atașamentului credincioșilor noștri față de Biserică și patrie, față de lucrarea de apropiere, înțelegere și pace în lume.

Arhim. NIFON MIHAIȚA

INTRUNIREA COMISIEI DE DIALOG ORTODOXO-ANGLICAN

(Odesa, 12—19 septembrie 1983)

La invitația Bisericii Ortodoxe Ruse a avut loc la Odesa, între 12—19 septembrie 1983, întrunirea anuală a Comisiei mixte de dialog între Bisericile Ortodoxe și Bisericile aparținând Comuniunii Anglicane. Această întrunire de dialog dintre Ortodoxie și Anglicanism reprezintă încă un moment din șirul de conferințe în cadrul cărora s-au dezbătut teme menite să ducă la acorduri sau consensuri în privința doctrinei creștine pe care cele două familii de Biserici își bazează viața și învățătura lor.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat Prof. *Nicolae Chițescu* și Arhim. *Nifon Mihaiță*, consilier patriarhal.

Lucrările conferinței s-au desfășurat în cadrul a trei subcomisii cu participare proporțională din ambele părți. În general dezbaterile s-au axat pe problemele de doctrină ce vizează unitatea și care au fost stabilite la reuniunile precedente ale dialogului teologic ortodoxo-anglican.

Miercuri, 14 septembrie, dimineața, a avut loc deschiderea oficială a sesiunii, cu Te-Deum-ul la care au participat și Mitropolitul Filare al Minskului și Bielorusiei și Mitropolitul Sergheie al Odesei și Chersonului. După slujbă, s-au citit mesajele Patriarhului Pimen și al Arhiepiscopului Robert Runcie de Canterbury, după care cei doi mitropoliți ruși și cei doi co-președinți ai Comisiei ortodoxo-anglicane au rostit cuvântări.

Mitropolitul Serghie al Odesei a mulțumit pentru bucuria ce s-a făcut din nou clerului și credincioșilor din Mitropolia Odesa-Cherson prin ținerea aici a acestei adunări pentru unitate și pace.

Într-o cuvîntare mai lungă, *Mitropolitul Filaret* al Minskului și Bielorusiei și-a exprimat bucuria de a lua parte la o adunare care urmărește împlinirea cuvîntelor Mîntuitorului, de unitate și dragoste, și care în același timp constituie și un moment aniversar, — 10 ani de activitate a dialogului —, în care Biserica Ortodoxă Rusă a fost prezentă.

În răspunsurile lor, *Arhiepiscopul Metodie* și *Episcopul Hill* au adus mulțumiri Patriarhului Pimen al Moscovei și al întregii Rusii, precum și Mitropoliților Serghie și Filaret, asigurîndu-i de aceeași dragoste pentru Biserica Ortodoxă Rusă.

În după amiaza aceleiași zile, 14 septembrie, s-a început discutarea documentelor în sub-comisii, comitetele de redactare a rapoartelor finale fiind obligate să prezinte în fiecare dimineață rezumatele lor, iar secretarii sub-comisiilor, notele lor.

*

Prelegerile prezentate de ambele părți au fost numeroase, unele dintre ele continuînd să lămurească probleme deja discutate în ultimii ani, iar altele punînd în discuție pe cele noi. Spațiul nu ne permite să amintim discuțiile; vom nota aici numai rapoartele finale aprobate de sub-comisiile respective și de plenară pentru fiecare problemă discutată în această sesiune, urmînd ca rezultatele finale să fie înregistrate după a doua sesiune, în anul viitor, cînd ele vor fi și publicate cu aprobarea generală a Comisiei ortodoxo—anglicane.

Iată titlurile documentelor prezentate și discutate pe sub-comisii, apoi aprobate în ședințele plenary :

La sub-comisia I : 1. «Legăturile dintre Biserica locală și cea universală. Primatul», de Prof. Nicolae Kozlovski. 2. «Autoritatea și primăția, cu referință la Raportul final» (al discuțiilor anglicane-romano-catolice), de Prof. J. Riches. 3. «Mărturisire și slujire în Noul Testament», de Prof. G. Galitis. 4. «Evanghelism», de Episcopul grec Aristarchos.

La sub-comisia a II-a. Ca urmare la oferta Pr. prof. Voronov de la Leningrad de a actualiza studiul lui V. Bolotov asupra lui «Filioque» această problemă a fost repusă pe rol, deși Conferința de la Lambeth 1976 a hotărît eliminarea din Crezul anglican a acestei formule ca nefiind cuprinsă în Simbolul credinței niceo-constantinopolitane; ea a dat naștere la următoarele patru studii — neaprobat de Comisie, care a rămas la hotărîrea radicală a Conferinței Lambeth : 1. «Chestiunea lui Filioque la Prof. V. V. Bolotov, de Pr. prof. Voronov ; 2. «Note pe mai departe asupra chestiunii Filioque», de prof. J. Romanides ; 3. «Clauza Filioque», de Episcop Richard Hanson ; 4. «Clauza Filioque în Comuniunea Anglicană», de Pr. Colin Davey, secretarul Comisiei ; 5. «Rugăciune și sfințenie», de Pr. prof. G. Dragas ; 6. «Către un ascetism contemporan», de Pr. prof. W. B. Green.

La sub-comisia a III-a : 1. «Prețioasele icoane : O scurtă expunere teologică cu referire specială la unele imne din duminica Ortodoxiei», de Prof. C. Scuteris ; 2. «Iconografie anglicană», de Canonicul West ;

3. «Anglicanii și deciziile Sinodului al VII-lea ecumenic», de Canonicul A. M. Allichin; 4. «Devoțiunea familială» de Pr. dr. William Norgren, care n-a fost rezumată, deși a fost discutată, fiindcă Prof. Stoian Goșevici n-a prezentat referatul ortodox corespondent.

Unele dintre aceste studii prezentate au constituit sinteze, pînă la sfârșit sub-comisiile socotind că discutarea fiecăruia de Comisia plenară ar depăși timpul pe care-l mai avea la dispoziție. De aceea, vom vedea că cele patru studii asupra formulei Filioque s-au bucurat de un singur document final al plenarei Comisiei, cele trei studii despre icoane, de asemenea. Au fost, în sfârșit, combinate cele două studii despre primat și cele două despre mărturisire, evangheliism și slujire și astfel au rămas cîte două sau trei documente pentru fiecare dintre cele trei sub-comisii.

Redăm aici textele acestor șapte documente aprobate în plenarele Comisiei ținute în prezența tuturor membrilor, deci și a celor doi președinți, începînd de vineri, 16 septembrie seara; ele sînt încununare de documentul final, principal, care rezumă întreaga activitate a Comisiei.

Sub-comisia I : 1. Mărturisire, Evangheliism și Slujire.

a) Dumnezeu se mărturisește pe sine prin Revelația sa în creație (Rom. 1, 19—20 și Fapte 14, 17), prin Patriarhi și Profeți iar la sfârșit prin Fiul său, Iisus Hristos (Evrei 1, 1—2), care este «Mărturia cea credincioasă și adevărată» (Apoc. 3, 14). Hristos este slujitorul care a răsturnat ideile noastre de conducere devenind «slujitorul tuturor» (Epistola lui Policarp către Filipeni 5, 2; cf. Marcu 10, 45) și slujind omenirea prin ministerul său de supunere și jertfă, suferind și moartea. Descoperirea lui Dumnezeu în Iisus Hristos a cuprins în mod necesar un conflict cu răul, care L-a adus la Cruce. În felul acesta cea mai înaltă slujire a lui Dumnezeu adusă lumii — mîntuirea prin Iisus Hristos — este în același timp mărturisirea cea mai profundă către sine în și prin sacrificiul adus pe Cruce. Hristos este Martir și Învățător și Sfințitor. Mărturisirea și slujirea cuprind și mărturia împotriva nedreptății și a tot ce e rău, ca și chemarea către omenirea întreagă «ca să se pocăiască și să creadă în Evanghelie» (Marcu 1, 15).

b) Acțiunea este continuată în Biserică, Trupul lui Hristos, cînd, ca răspuns la chemarea lui Dumnezeu se oferă ea însăși în mărturisire și slujire lumii. Mărturisirea și evangheliismul Bisericii cheamă pe oameni ca să audă vestea cea bună și să primească harul mîntuitor al lui Hristos.

c) Mărturisirea, evangheliismul, slujirea, cultul și jertfa stau împreună, pentru că sînt diferite părți ale aceleiași realități. Astfel, mărturia dată drept în numele lui Iisus este deci o slujire pentru un semn al nostru; iar ministerul îndeplinit cum se cuvine în numele lui Hristos constituie o mărturisire adusă lui Iisus.

Liturgia cuprinde slujirea poporului (vechiul ei sens), cînd aducem închinare lui Hristos, cînd facem slujba pentru El, în fața bolnavilor, a celor închiși și celor în lipsă (Matei 25, 37—40). Cînd Biserica nu

are libertatea pentru a organiza programe proprii sociale și filantropice dezvoltate, mărturisirea ei e îndeplinită prin cult, rugăciune și ministeriu personal.

Viețile închinatе slujirii proclamă Evanghelia. Dăruirea de sine, suferința și moartea pot rezulta din mărturia adevărului Evangheliei — sau împotriva nedreptății, care este de asemenea mărturie pentru grija lui Dumnezeu față de săraci și cei oprimați.

d) Evangheliismul nu înseamnă o acțiune socială fără proclamarea Evangheliei sau un program social care devine un scop în sine însuși; căci «omul nu trăiește numai cu pâine, ci și prin cuvîntul lui Dumnezeu» (Matei 4, 4). Duhul în care acționează creștinii e deosebit de acela al umanismului sau secularismului. E inspirat de harul lui Dumnezeu cu înțelegerea păcatului și nevoii pocăinței ca și a perspectivei eshatologice. De altfel, creștinii sînt îndreptățiți să fie cuprinși în viața lumii și într-o luptă mai mare pentru dreptate și pace.

e) Mărturisirea și slujirea Bisericii servesc celor mai profunde lip-suri duhovnicești, fizice și sociale ale poporului. Dar împlinind misiunea aceasta, atitudinea Bisericii trebuie să fie de o continuă veghe întrucît ea trăiește «în lume», dar nu e «din lume» (Ioan 17, 11—12) și caută să fie credincioasă lui Hristos, adevărată mărturisitoare și slujitoare a Lui.

1. Primatul

a) În Noul Testament și de-a lungul istoriei Bisericii sînt mari deosebiri în formele primatului, și nici o formă nu poate pretinde că există după dreptul dumnezeiesc. În Noul Testament există unele persoane în Biserică care sînt investite cu o autoritate specială ca Iacob, Petru, Ioan și Pavel, dar niciuna dintre ele izolate. Întreg Noul Testament arată independența Bisericilor locale care trăiesc împreună în unitate, dar nici o Biserică locală ca posedînd o întîietate permanentă. Schimbările survenite în viața Bisericii sînt consecința schimbării situațiilor istorice. Din canoanele Sinoadelor ecumenice (Canonul 2 de la Constantinopol, 28 de la Calcedon), reiese clar că ordinea scaunelor individuale este bazată înainte de orice pe statutul civil al cetățîilor și mai puțin pe pretenția lor de întemeiere apostolică.

b) Primatul nu trebuie înțeles în sensul de constrîngere ci de slujire pastorală. Iisus a învățat pe Sfinții Apostoli, și prin învățatură și prin exemplul Său, să exercite autoritatea lor nu prin stăpînirea asupra turmei, ci fiind slujitori tuturor (Marcu 10, 42—45; Ioan 13, 12—17); aceeași îndrumare a fost repetată pentru cei care au fost urmașii Apostolilor la conducerea Bisericii (I Petru 5, 1—4). Intrucît în practică această învățatură a fost deseori încălcată, este bine că Comisia anglicano—romano-catolică a atras atenția asupra ei, observînd că «în realitate, a conduce înseamnă să servești și nu să stăpînești pe alții» și că episcopul are autoritatea sa în scopul de a «servi turma sa ca păstor» (*Autoritate în Biserică*, II, 5 și 17).

c) Primatul există la diferite niveluri. Mai întîi e întîietatea care se manifestă asupra unui grup de episcopi eparhiali de către episcopul care-i prezidează. Aceasta se exercită în practica ortodoxă de către un

ținută, cum este primatul (și peste întreaga Biserică creștină înaintea Patriarhului ecumenic în Biserica Ortodoxă, sau de Canterbury în Comuniunea Anglicană Mondială.

d) Scopul primatului e de a păzi adevărul scripturii și a învățătura și viața dreaptă, unitatea frățească și păcii în lume. Aceasta o face primatul în special pe deosebire să mențină și să raiezează legătura și colaborarea creștină prin procedura de a duce la adunarea unui conciliu sau sinod, și prezidându-l în situații, cind sint făcute apeluri la el de către un episcop sau de un grup de episcopi, el inițiază procedurile prin care se realizează aceste proceduri.

Dar primatul nu are dreptul de a interveni juridic, el intervine numai în afacerile unei eparhii alta decît cea proprie (după *Autoritatea în Biserică*, II, 20, căutînd ultima lămurire).

e) Exersînd ministeriul său, primatul va respecta autoritatea proprie și libertatea fiecărei eparhii sau Biserici locale. El va acționa totdeauna în colegialitate cu frații săi, episcopii; de asemenea, va ține seama de darurile înțelegerii și discernămintului încredințate întregului popor al lui Dumnezeu.

f) Sinoadele ecumenice atribuie un primat de onoare atît Scaunului de la Roma cit și celui de la Constantinopol și de acest fapt trebuie să se țină seama în orice adunare creștină. În legătură cu aceasta am vădit să se clarifice ceea ce s-a spus în raportul despre *Autoritatea în Biserică* I, 23. Patriarhul ecumenic să nu aibă pretenția jurisdicției asupra altor Biserici, cum face episcopul Romei. Bisericile Anglicane din insulele britanice, de la despărțirea de scaunul Romei s-au dezvoltat într-o comuniune organizată după modelul răsăritean și nu după cel roman, ca o adunare de autoguvernare de Biserici naționale ori regionale, acordînd o înțietate de onoare și nu de jurisdicție vechiului scaun de Canterbury.

g) După învățătura romano-catolică primatul papei este strins legat de infailibilitatea sa. Recunoscînd că definiția promulgată la Vatican I este formulată cu grijă și promulgată în diferite chipuri, atît ortodocșii cit și anglicanii judecă grea noțiunea de infailibilitate aplicată cuiva în afară de Dumnezeu (v. *Declarația de la Moscova*, secțiunile 17—18). Noi sîntem ferm convinși că Duhul Sfînt va conduce Biserica (Ioan 16, 13) și că porțile iadului nu o vor birui (Matei 16, 18). Credem că toți episcopii sînt imputerniciți de Duhul Sfînt să dea mărturie pentru adevăr; dar nu se poate accepta teza că infailibilitatea înseamnă că este cu putință să se garanteze, prin criterii externe, că unele formulări ale unui episcop sint păzite de eroare. La fel nu poate fi dată o asemenea garanție prin formulările unei adunări episcopale fără ca ecumenicitatea unui sinod să fie arătată prin primirea lui de întreaga Biserică.

2. Filioque

După îndelungi discuții la care au luat parte în secția II-a și teologi de la alte secții ca Arhiepiscopii Vasile al Bruxelles-ului și Metodie, Prof. Chițescu și alții, aceștia susținând că Filioque nu e un teologumen ci o erezie, împotriva lui Voronov, Bolotov și a lui Romanides etc., s-a ajuns la acceptarea următorului document asupra acestei probleme :

S-a continuat (și anul acesta) discuția asupra lui Filoque examinându-se comentarii anglicane și unele puncte de vedere ale unor teologi ruși, bazate pe tezele lui Bolotov (Bulgakov, Svetlov și alții) precum și interpretarea lui Romanides.

Ca rezultat al acestei discuții am avut trei căi ortodoxe de înțelegere a formulei apusene «Filioque».

1. Punctele de vedere exprimate în referatele de anii trecuți care expun un «Filioque patristic ortodox» — cu formula «prin Fiul» explicat de Sf. Maxim, susținut de Anastasie Cărturarul și de Sf. Marcu al Efesului și care e opus celui eretic (susținut de Romanides).

2) Punctul de vedere al teologilor ruși care urmează pe Bolotov, neacceptând pe «Filioque» și socotindu-l un teologumen fără legătură cu învățătura Sfinților Părinți ai Bisericii Răsăritene și nu dogmă (susținut de Voronov).

3) Punctul care, opunându-se celor două de mai sus, privește orice formă de «Filioque» inacceptabilă, ca opinie particulară a lui Augustin (Arhiepiscopii Metodie și Vasile, Prof. Chițescu și Goșevici).

Anglicanii (prin Hanson) au acceptat că Filioque nu mai e considerat de ei ca o dogmă de ținut de toți creștinii, dar continuând să privească pe «Filioque» ca o formulă teologică validă, au acceptat însemnătatea următoarelor puncte :

a) Că Fiul nu e cauza sau cauza unită a Duhului Sfânt ; că Tatăl e înțeles ca sursa unică a Duhului Sfânt, dar în același timp ca Tatăl al Fiului ;

b) Că Duhul Sfânt este dat ca Duh mai curînd din «ipostasa» decît din «Ūsia» Tatălui.

În ciuda înțelegerilor deosebite ale lui «Filioque», atît anglicanii cît și ortodocșii continuă să reafirme decizia luată la Moscova în 1976 că clauza «Filioque» nu are loc canonic în Simbolul niceo-constantinopolitan și să fie scos. S-a notat că unele dintre Bisericile Comuniunii Anglicane au îndeplinit deja hotărîrea de mai sus, pe cînd altele o mai judecă încă.

3. Rugăciune și sfințenie

a) Rugăciunea e lucrarea în noi a Duhului Sfînt care iocuieste în inimile noastre prin credința de la Botez și Mirungere. «Origen ne învață că rugăciunea, o neputință pur omenească, devine cu putință prin harul Sfîntului Duh. Sfinții Părinți dau mărturie despre această pătrundere în viața dumnezeiască a Sfintei Treimi, prin confirmarea noastră cu viața în Iisus Hristos.

b) Rugăciunea personală a creștinului e inseparabilă de rugăciunea liturgică comunitară. Ea e hrănită de participarea la Euharistie, de ru-

găciunea comună și de citirea Sfintei Scripturi și de întreaga viață sacramentală a Bisericii. Ele sînt rodul credinței Bisericii în Dumnezeu ca Tată, Fiu și Duh Sfînt.

c) Rugăciunea este deci o parte integrală a vieții creștinilor. Ea este practică în supunerea și în contextul poruncii lui Iisus Hristos de a iubi pe Dumnezeu și pe semenii noștri ca pe noi înșine. Aspectul contemplativ și cel activ al vieții creștine trebuie menținute împreună, deși unul poate avea înțietate față de celălalt. Progresul în rugăciune și supunere presupune dezvoltarea sfințeniei, a mărturisirii și slujirii în societate.

d) Sfințenia e adăugarea în noi a iubirii lui Dumnezeu, care ne sfințește și ne împlinește pe noi și toate lucrurile. Chemarea lui Dumnezeu la sfințenie e deci și la stabilirea dreptății, iar rugăciunea Bisericii pentru venirea împărăției lui Dumnezeu pe pămînt ca în ceruri, cere creștinilor cooperarea lor cu Dumnezeu în lume. Iubirea lui Dumnezeu pentru lume, întrupată în Iisus Hristos, lucrează prin Sfîntul Duh ca să transfigureze toate lucrurile în noua creație și trebuie să arătăm această dragoste în trăirea în lume.

4. Referat asupra icoanelor

a) Atît Anglicanii cît și Ortodocșii sînt de părere că prin Întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu întreaga lume materială e primită și sfințită. Chiar prin firea ei, creștinătatea înlătură orice formă de dualism al materiei și spiritului.

b) În tradiția ortodoxă zugrăvirea și folosirea icoanelor au o temelie hristologică. Icoana este înțeleasă ca un mijloc important de însușire a misterului Întrupării.

c) În trecut anglicanii au simțit greutatea serioasă în această chestiune. De pildă, un Comitet al Conferinței Lambeth din 1888 zice: «Ar fi greu pentru noi să intrăm într-o legătură mai intimă cu aceasta» (vezi «Biserica Ortodoxă păstrătoare a icoanelor»). Decretele celui de al VII-lea Sinod ecumenic nu erau înțelese corect în Apus datorită greșitei traduceri a cuvîntului grec *proskinesis* (veneratio) prin latinescul *adoratio* (worship). Dezvoltarea necontrolată care a urmat, a închipuirilor vizuale de mai tîrziu în Evul Mediu a dus la reacții diferite, mai ales în vremea Reformei. Totuși, anglicanii n-au respins folosirea icoanelor în Biserică; ei le-au socotit din ce în ce mai mult drept firea sacramentală a ordinii create. În ultimul veac contactele sporite cu ortodocșii și o cunoaștere mai adîncă a tradiției lor au lămurit profund formularea lor.

d) În lumina discuției prezente noi nu găsim nici o cauză de neînțelegere în învățătura stabilită de Sf. Ioan Damaschin: «În vremurile trecute, Dumnezeu n-ar fi putut fi reprezentat în nici un fel fără trup și formă. Dar acum fiindcă Dumnezeu a apărut în trup și a trăit printre oameni, eu pot zugrăvi ceea ce este vizibil la Dumnezeu. Eu nu pot venera materia, dar eu venerez pe creatorul materiei, care s-a făcut materie pentru mine, care a binevoit să trăiască în materie, și care a săvîrșit mîntuirea mea prin materie; și nu încetez de a respecta materia prin care este îndeplinită mîntuirea mea» («Asupra Sf. Icoane» I).

e) Prin Întruparea Cuvîntului, care este chipul Tatălui (II Cor., 4, 4; Col., 1, 15; Evr., 1, 3), s-a restaurat chipul lui Dumnezeu în fiecare om și însăși lumea materială este sfințită și făcută capabilă din nou de a mijloci frumusețea dumnezeiască. Icoanele sînt folosite ca mijloace de expresie, atît cît poate fi exprimată slava lui Dumnezeu, văzută pe fața lui Iisus Hristos (II Cor., 4, 6), și fețele prietenilor Lui. Icoanele sînt cuvinte pictate, referindu-se la istoria mîntuirii și la manifestarea ei în persoane specifice. Icoanele au fost înțelese totdeauna ca Evanghelia vizibilă, ca o mărturie adusă marilor lucruri date nouă de Dumnezeu Cuvîntul Întrupat. În Sinodul de la 860 s-a stabilit că «tot ceea ce e exprimat prin cuvinte scrise în silabe e de asemenea proclamat în limbajul culorilor». În această perspectivă icoanele și Scriptura sînt legate printr-o relație lăuntrică; ele co-există în Biserică și proclamă aceleași adevăruri. Scriptura, zice Sf. Ioan Damaschin, este un fel de icoană. Și icoana, din alt punct de vedere, e Sfînta Scriptură. O icoană este un mijloc de a intra în contact cu persoana sau faptul pe care-l reprezintă. Nu este un scop în ea însăși, în cuvintele Sfîntului Vasile «Cinstea arătată icoanei trece la prototip» (*«Asupra Sfîntului Duh»*, 18). Ea ne conduce la vederea Împărăției care este una în trecut, prezent și viitor. În definiția celui de al VII-lea Sinod ecumenic citim: «Cu cît le vîd (icoanele) mai des, cu atît mai des cei care le vîd sînt forțați să-și amintească și să dorească pe prototipi și să le dea închinare și cinste» (*Mansi XIII*, 377).

f) După cum Scriptura e înțeleasă în comuniunea credinței, tot așa și icoana este înțeleasă în aceeași comuniune de credință și închinare. Ca răspuns la credință și rugăciunea credincioșilor, Dumnezeu «prin icoană, acordă harul său sfințitor și îndumnezeitor. Așa servește icoana la comunicarea Evangheliei și deci acțiunea și folosul ei trebuie totdeauna controlate prin criteriile teologice. Nu e numai o simplă decorare, ci parte integrantă a vieții și cultului Bisericii.

g) În vremea noastră cînd imaginile vizuale joacă un rol din ce în ce mai important în viața poporului, tradiția icoanelor a dobîndit o semnificație surprinzătoare. Ea dă Bisericii o nouă posibilitate de a proclama Evanghelia într-o societate în care limbajul este adesea devalorizat.

5. Către un ascetism contemporan (rezumat)

Ascetismul este calea prin care creștinismul împlinește viața cu sfințenia cuprinsă în chemarea lui Dumnezeu: «Veți fi sfinți fiindcă Eu sînt Sfînt» (I Petru 1, 16, după Lev. 2, 44 sq.). Sfințenia este desăvîrșirea vieții omenești, care se află în Iisus Hristos și ne e dată nouă de Duhul Sfînt prin harul dumnezeiesc. E un proces sinergetic, fîurit de Dumnezeu cu noi (Fil. 2, 12 sq.), prin participarea din ce în ce mai mare la trăirea dragostei Sfintei Treimi de care ne vorbește Sf. evanghelist Ioan (I Ioan 1, 1—3) și care se arată în noi prin disciplinele cuprinse în ascetism.

Este tensiunea pe care ne-o dă trăirea în Hristos, sfințirea, trăirea în sfințenie, pelerinajul, duhovnicia, transfigurarea, roadele Duhului Sfînt, îndumnezeirea, creșterea duhovnicească, maturitatea în Hristos — unii folosind mai ales expresii negative relative la trup, la sex, bucurii, lume etc. Iar pentru a deveni poporul lui Dumnezeu în comuniunea sfinților ni se cer eforturi și practici care ne tăgăduiesc pe noi ca pămînteni.

Deschiderea spre Dumnezeu și semenii noștri dezvăluie slăbiciunea și dăruirile noastre, iar îmbrățișarea crucii împlinește noua noastră personalitate.

Este evident că ascetismul creștin contemporan se deosebește radical de cel aflat în tradițiile noastre. El este însă în continuare activ și contemplativ. Dragostea lui Dumnezeu e îndreptată spre lume, iar sfințenia Lui e arătată pe Golgota și plinea cea plină de duhul, care e Trupul Domnului, e dată pentru viața lumii (Ioan 6, 33, 51, 63). Duhul Sfânt înnoiește fața pământului (Ps. 104, 30). Dragostea sfântă a lui Dumnezeu, realizată în Iisus, ne sfințește și înnoiește toate lucrurile prin această dragoste dumnezeiască. Ascetismul este încercarea noastră șovăitoare de a face loc dragostei ca să săvârșească opera lui Dumnezeu când sintem atrași mai complet în viața Sfintei Treimi.

6. Cultul familial (rezumat).

Acum aproape 20 de ani Conciliul II Vatican a proclamat formula familiei creștine cu cuvintele: «Biserica de acasă» în Constituția ei despre Biserică cu denumirea de misiune laică în decretul despre Apostolatul laic, apoi cu termenii de familie, celula de bază a Bisericii și societății în Constituția lui asupra Bisericii în lumea modernă. Biserica episcopală și alte Biserici din S.U.A. au recunoscut starea critică a familiei de astăzi și au dezvoltat planuri de pastorație pentru a ajuta pe părinți și pe adulți ca să mențină demnitatea și integritatea familiei. Ele privesc nu numai nucleele familiei, ci și pe cei necăsătoriți ori logodiți, ca și pe căsătoriți, părinți (pe văduvi, divorțați) și pot fi împărțite în mai multe categorii.

Sfintele Taine și slujbele pastorale au astăzi nu numai la ortodocși ci și la anglicani, prin noua ediție a Cărții de rugăciune revizuită, un rol foarte activ în viața religioasă de la naștere, redând nașului rolul lui religios-educativ pentru copii. Se menține de asemenea importanța religioasă a nunții, ca punct de plecare pentru manifestările permanente ale sentimentelor religioase comune, garanții ale credinței și fidelității reciproce în prezența lui Dumnezeu. Slujbele religioase la toate evenimentele vieții, de la naștere până la moarte și cu împărțire la marile sărbători adâncesc legăturile familiale, de asemenea. Iar legăturile cu familiile religioase capătă o formă mai solemnă și mai durabilă.

Cultul familial a luat o formă precisă la anglicani datorită acelei Cărți de rugăciune revizuită din 1979, unde se dau toate rugăciunile care pot fi rostite de dimineață, la prinz, seara și la culcare. Planul fiecărui cult este: Psalmul, citirea Scripturii, imnul sau cântarea, crezul apostolic, rugăciunea pentru noi și pentru ceilalți, rugăciunea Domnului, colecta. (Se amintesc primele rugăciuni pentru familie din cartea de rugăciuni americană din 1789, compusă de superiorul Catedralei Lambeth, Edmund Gibson, episcopul de mai tirziu al Londrei). S-a observat deosebirea între rugăciunea de dimineață, ca simplu act de rugă și adorare, în timp ce aceea de seară este de pocăință, iertare și binecuvîntare.

Se amintește de asemenea, spiritul benedictin al anglicanismului, în continuarea celui normand, anglo-saxon și celtic, care a fost menținut prin cartea de rugăciune comună, de origine monahală și care menține

baza biblică și patristică a spiritualității anglicane — asemănătoare cu cea ortodoxă. Noțiunea de parohie, ca familie și vice-versa, tradițională în anglicanism, le-a dat o putere unică.

Delegații români s-au manifestat în mod constructiv atât în ședințele separate, cât și în plenară; de altfel în anii trecuți ei făcuseră referate asupra unora dintre subiectele discutate, în cinci dintre cele șapte sesiuni, iar problema adusă ca nouă de Prof. Voronov fusese tratată în volumul I din manualul românesc de Dogmatică și Simbolică.

A urmat *Comunicatul final* care caracterizează și apreciază rezultatele acestei sesiuni în următorul mod: De la 13 septembrie 1983 Comisia doctrinală bilaterală anglicano-ortodoxă și-a desfășurat lucrările ei la minăstirea «Adormirea Maicii Domnului» din Odesa, la invitația Bisericii Ortodoxe Ruse. Un bun venit foarte amabil a fost adresat tuturor membrilor Comisiei de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rusii al cărui mesaj a fost comunicat de I. P. S. Mitropolit Filaret al Minskului și Bielorusiei, președintele Sectorului Relații Externe Bisericești al Patriarhiei Moscovei și de I. P. S. Mitropolit Serghei al Odesei și Chersonului. La aceste mesaje au fost date răspunsuri de către cei doi co-președinți ai Comisiei, Arhiepiscopul Metodie al Tiatirelor și Marii Britanii și P. S. Episcop Henry Hill.

Subcomisiile s-au întâlnit ca să aprofundeze mai departe problema unității dezbătută și în întâlnirile precedente. Subcomisia I, lucrând asupra *Ministeriului Bisericii*, a îndreptat cercetările asupra înțelegerii *Primatului* în Biserică și a *Mărturieii Evanghelizării și Slujirii*. Subcomisia a II-a, cu tema *Participarea la har și la Sfânta Treime*, a lămurit *Teologia purcederii Sfântului Duh* și a arătat căile prin care au fost interpretate în mod istoric diferitele aspecte ale acestei teologii. Această lucrare de explicare dusă mai departe a confirmat, după părerea participanților, anglicani și ortodocși, decizia din 1976, care a fost însușită la recomandarea Conferinței Lambeth din 1978 de a scoate formula *Filioque* din versiunea apuseană a Simbolului niceo-constantinopolitan. Participarea la harul Sfintei Treimi cu referire specială la *rugăciune, ascetism și rugăciunea minții*, au fost de asemenea subiect de discuție și înțelegeri. Subcomisia a III-a a continuat lucrarea ei asupra acelei *Tradiții-paradosis*, ca purtătoare a Sfântului Duh în cult, examinând locul teologiei icoanelor și a evlaviei familiale.

Fiecare subcomisie a elaborat o expunere făcută în consensul comun pentru a fi luată în considerare de către Adunarea plenară a Comisiei, cercetată cu atenție, îmbunătățită și expusă cu grijă pentru a fi revizuită, apreciată din nou și cu o formă finală la următoarea întâlnire. Comisia este conștientă de îndatorirea ei specială față de acei teologi și erudiți din ambele comuniuni care au asistat la aceste clarificări, și față de lucrarea co-președinților lor, Arhiepiscopul Metodie și Episcopul Henry Hill, pentru conducerea, îndrumarea și răbdarea de care au dat dovadă în decursul lucrărilor.

Membrii ortodocși au luat parte la săvârșirea Sfintei Liturghii, celebrată de Arhiepiscopul Metodie al Tiatirelor și Marii Britanii, la Cate-

drala mitropolitană din Odesa. Membrii anglicani au asistat la această Liturghie în cadrul căreia predica a fost rostită de Arhiepiscopul Metodie.

În ședința ultimă de lucru s-a anunțat că viitoarea sesiune va avea loc între 13—18 august 1984.

Prof. NICOLAE CHIȚESCU
Arhim. NIFON MIHAÎȚA

**SESIUNEA ASOCIAȚIEI INTERNAȚIONALE
PENTRU MISIUNE INTERNĂ ȘI DIACONIE
Eisenach (R. D. Germană), 13—17 septembrie 1983**

Prin eforturile Arhiepiscopului Suediei, Nathan Söderblom, a luat ființă în anul 1923, la Wittenberg, «Asociația Continentală pentru Misiune internă și Diaconie», din care făceau parte asociații și comisii bisericesti din zece țări ale Europei. Titulatura de astăzi i s-a dat din 1926. Asociația lucra în contact strâns cu mișcarea pentru creștinismul practic. În 1951, la Amsterdam, Asociația a fost reorganizată, iar în 1967 s-a creat un birou de legătură cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, la CICCARWS, numit «Biroul Diaconiei», care în 1971 a primit titulatura: «Resortul pentru activități sociale și diaconie».

Asociația Internațională are membri în circa zece țări din Europa și ține conferințe periodice pe teme centrale privind misiunea internă și diaconia, cum au fost: 1965 — Berlin (R.D.G.): «Diaconia ca program sau chip al Bisericii»; 1975 — Bad Hall (Austria): «Sensul și nonsensul vieții după imaginea biblică a omului»; 1977 — Budapesta (R. P. Ungaria): «Pe calea unei Biserici slujitoare»; 1969 — Paris (Franța): «Timpul în sens creștin»; 1981 — Varșovia (R. P. Polonă): «Jertfa lui Hristos și jertfa creștinilor». La aceste sesiuni iau parte și delegați ai altor Biserici și asociații diaconice din Apusul și Răsăritul Europei. Prin referate și vizite, Asociația internațională stimulează schimbul de experiență și proiecte de ajutorare. Ea cultivă contacte strânse între ramurile speciale ale Misiunii interne și Diaconiei care în domeniul ecumenic sînt intrinsece în asociații de lucru, cum ar fi: pastorația pentru surzi, misiuni în oraș, conferința europeană a diaconilor, misiunea navală, internă etc.; și în mod deosebit pe uniunea ecumenică a comunităților de diaconițe. La nivel european se cultivă contacte și cu organizațiile sociale ne-creștine.

Asociația este condusă de un «prezidiu restrîns» în frunte cu un președinte și cu trei vicepreședinți.

Asociația stimulează o cugetare comună la fundamentele creștine ale slujirii diaconice față de oamenii în suferințe și nevoi, de care Diaconia se îngrijește în sisteme sociale și condiții de viață diferite. Cooperarea în cadrul Asociației include și crearea unei punți către Bisericile Ortodoxe care la această sesiune au fost reprezentate de către Episcopul Lavrentie al Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Europa Occidentală, Prof. dr. Evangelos Theodorou din Atena și Diac. asist. Ioan Caraza, din partea Bisericii Ortodoxe Române.

Partea ortodoxă a subliniat faptul că dialogul doctrinar trebuie unit cu dialogul iubirii.

La această sesiune au luat parte 95 de responsabili ai Diaconiei din 24 țări și 25 Opere Diaconice sau Asociații de specialitate din Bisericele Europei, care s-au întrunit în Căminul Heinstejn din Eisenach. Intrucit în anul 1983 are loc și aniversarea lui Luther, an care marchează și cea de a 60-a aniversare a înființării Asociației, s-a ales ca temă: «*Diaconia ca formă de traducere a Bibliei în limbaajul de astăzi*». (În castelul Wartburg din orașul Eisenach, Luther a tradus pentru prima dată Noul Testament, în 1521). Tema a fost tratată în trei conferințe și trei interpretări biblice și discutată apoi în plenum și în lucrări pe grupe.

Aspectele principale ale temei au fost subliniate de către președintele Schober în cuvîntul de deschidere, precum și într-un cuvînt de salut ținut în biserica «Sf. Gheorghe» din Eisenach, unde predicase Luther. El a comparat diaconia cu «lucrarea biblică cu minile», «mărturia creștină palpabilă», «Liturgia de după Liturghie», sau — citind pe Wichern — «elementul fluid al Bisericii care pătrunde în toate nevoile ei».

A luat apoi cuvîntul episcopul Leich al Bisericii Evanghelice din Thuringia, care a subliniat că diaconia face parte din ființa Bisericii, nu e doar o formă a ei de viață.

În numele secretarului de stat pentru probleme bisericesti, Dl. Gysi, a vorbit reprezentantul său Dl. Kolb, care, citind pe Erich Honecker în cuvîntarea sa în fața Comitetului de stat pentru aniversarea lui Luther, a spus că statul acordă o înaltă apreciere diaconiei bisericesti ca iubire față de om. Sesiunea Asociației are loc cînd pacea e amenințată, iar dacă nu se oprește înarmarea, orice faptă bună și orice bunăvoință sînt de prisos. Statele socialiste sînt de acord cu declarația de la Vancouver, pentru pace și apărarea vieții.

Președintele Schober a subliniat apoi că iubirea față de om, în numele Creatorului, este aportul specific al Bisericilor la rezolvarea problemelor umanității, și a îndemnat ca în aceste zile ale sesiunii să se facă rugăciuni pentru pace.

Consilierul bisericesc superior al landului Thuringia, Wolfgang Höser, directorul oficiului diaconic din acest land, a vorbit apoi despre însemnătatea regiunii Eisenach, a castelului Wartburg pentru toată istoria Germaniei și a Căminului Heinstejn pentru istoria Bisericii, deoarece aici a luat ființă în 1923 Federația Luterană Mondială și Biserica Evanghelică-Luterană Unită din Germania.

Interpretările biblice la II Cor., 1, 3—11; 5, 16—21; și 6, 1—10, ținute de trei teologi din R.D.G.: Höser și Krannich din Eisenach și Ernst Petzold din Berlin, au ajutat la aprofundarea temei.

Prima conferință s-a ținut miercuri dimineața de către Prof. dr. Man-nerma, de la Facultatea de teologie ecumenică din Helsinki: «*Diaconia ca împăcare trăită*». Diaconia este înrădăcinată în ființa împăcării, în Cuvînt și credință, însuși Cuvîntul lui Dumnezeu este Diaconie. Diaconia este iubirea lui Dumnezeu pentru oameni. Credința și diaconia fac din creștin un aîl Hristos.

În discuții, Prof. *Theodoru* a arătat că diaconia ca împăcare are loc prin Liturghie, prin acel «astăzi» în care e transpus creștinul în Hristos. Pastorul *Kehr* din Stuttgart a arătat că teologia crucii trebuie înțeleasă dinamic, iar nu în sensul că Dumnezeu iubește nimicul și răul. Există astăzi o fascinație periculoasă a nimicului, necrofilia.

Președintele *Schober* a vorbit apoi, ca membru al comisiei de dialog cu Patriarhia Constantinopolului, despre sensul îndumnezeirii în Ortodoxie.

În ziua de 14 septembrie după amiază a avut loc o întâlnire cu reprezentanți ai diaconiei din landul Thuringia. Consilierul *Krannich* a vorbit mai întâi despre landul Thuringia în istoria Germaniei, apoi, D-na *Schulteis*, președinta Oficiului Diaconic, arătând că numai în Thuringia acest oficiu este inclus în conducerea bisericească; Dl. *Behr*, președintele Conferinței Diaconice, apoi responsabili ai secțiilor geriatrie, psihiatrice, handicapați. Dl. *Ocsenbein* a vorbit despre diaconia în Franța, unde protestanții sînt în minoritate absolută; apoi un delegat al Bisericii luterane din Ungaria, și altul din Norvegia. Au mai vorbit și alți responsabili ai diaconiei din Thuringia despre diaconia în parohii și altele. Dl. *Kalk*, directorul așezămintelor diaconice din Eisenach, și Krüger, conducătorul școlii de cadre diaconice, au vorbit despre activitatea diaconică a landului.

Seara a avut loc a doua conferință în biserica «Sf. Gheorghe» din Eisenach. Prof. dr. *Hertsch* din Jena a vorbit despre «Puterea iubirii de a auzi; poporului trebuie vorbit după gura lui». El a subliniat crizele omului modern, care are nevoie mai mult decît oricînd de mîngîierea iubirii divine. De aceea Scriptura trebuie tradusă în limbajul nevoilor omului de astăzi. Noi nu ne-am ales singuri oamenii cu care trăim, ci Dumnezeu i-a ales și noi trebuie să fim față de ei sensibili în ascultare prin iubire.

În continuare au vorbit Pastorul *Schaffert*, președintele diaconiei din Elveția și Md. *Inkala* în numele celor 12 delegați din Finlanda. Episcopul *Lavrentie* a vorbit despre situația celor 32 parohii sîrbe din Europa Occidentală și despre ajutoarele mari ale Operei Diaconice, pentru care Dr. *Schober* e numit al doilea patriarh al sîrbilor.

Joi, 15 septembrie, au vorbit despre diaconie: Prof. *Theodoru*, care a spus că diaconia în Ortodoxia greacă este liturgică, ea are loc prin cinstirea sfinților, icoane ale diaconiei, aspecte care au salvat poporul și în timpul ocupației străine; Pastorul *Vihlborg*, unul din vicepreședinții Asociației a vorbit despre diaconia din Suedia, sub aspectul raportului dintre Biserică și Stat; Pastorul *Gasche* a vorbit apoi în numele Operei Diaconice din Hessen-Nassau, una din cele mai puternice din R. F. Germania, iar Sora *Ruth*, despre așezămintele diaconice din Düsseldorf.

La analiza termenului «mîngîiere» care la popoarele africane înseamnă alungarea duhurilor rele, salvare de la înec sau urarea unui viitor fericit, a reieșit că termenul francez «consolation» este cel mai apropiat ca sens, însemnînd însoțire, însemnare.

Au vorbit apoi: D-na *Kanakova* în numele comunității husite din Moravia; Pastorul *Gläser* despre diaconia în Austria, iar Pastorul *Pink* despre așezămintele din Dresda.

Cea de-a treia conferință a fost ținută de Prof. *Ruhbach* (R.F.G.), conducătorul așezămintelor diaconice din Bethel, cu titlul «A mîngîia împreună cu Hristos», arătînd că în acest sens fundamentale sînt mai de seamă decît consecințele. La discuții s-a arătat că vorbitorul a rămas numai la vremea lui Luther, că protestanții nu trebuie să se întoarcă la instituția catolică a penitenței. Prof. *Theodoru* a arătat că în Ortodoxie *paracelis* înseamnă mîngîiere prin Duhul Sfînt în toate rugăciunile, inclusiv cele către Maica Domnului, și că Ortodoxia înțelege mîngîierea altfel decît apare ea la Heidegger. Pastorul *Toasperm*, unul din conducătorii Operei Diaconice din R. D. G., a vorbit despre însemnătatea dezlegării la Spovedanie, ca mîngîiere a Bisericii față de oameni care nu trebuie să lăsați singuri cu vina lor și numai cu preoția generală. Dezlegarea este o formă a iubirii de aproapele.

Joi; după amiază, s-au ținut lucrări pe grupe după discuțiile în plenum, iar seara, oaspeții au fost invitați să viziteze casa lui Bach din Eisenach și să asiste aici la un concert la care a cîntat și Roxana Mereuță din România.

Vineri, 16 septembrie dimineața, au ținut rapoarte: Dl. *Douwes* din Olanda și Dl. *Uffe Gjerding*, secretar european în C.E.B., despre sesiunea de la Vancouver. Ei au arătat că diaconia a fost luată în seamă la toate întrunirile și documentele importante ale C.E.B. Totuși, președinții Operele Diaconice au cerut la discuții ca C.E.B. să colaboreze mai strîns cu Operele Diaconice. Acestea nu se lasă conduse de C.E.B., iar C.E.B. se distanțează de ele. La Vancouver și la alte întruniri, C.E.B. a cerut numai specialiști pe teme ale diaconiei, dar nu și delegați ai Operele Diaconice.

Într-un scurt referat, Diac. Asist. Ioan Caraza a vorbit apoi despre diaconie în sens ecumenic. Recunoașterea și prețuirea activității diaconice a Bisericilor Evanghelice din partea lumii este o cinste pentru ele. Diaconia lor e cunoscută nu numai în țara de origine, ci și peste hotare. Ea este un semn al tăriei credinței acestora. Ortodoxia știe că Martin Luther nu poate fi scos din istoria Bisericii. Ortodocșii sînt conștienți de contextul foarte greu în care a trăit și activat Luther, cînd Biserica apuseană închisese pe Dumnezeu în transcendență și-și arogase drepturi și merite omenești. Luther a căutat pe Dumnezeu în Hristos printre oameni, iar oamenilor le-a negat orice merite în fața lui Dumnezeu. El avea astfel conștiința că înnoiește întreaga Biserică, dar diagnosticul său față de Apus nu se potrivea și în Răsărit. Apusul nu era totul, chiar dacă prețindea acest lucru. Luther n-a știut că Ortodoxia n-a izolat niciodată pe Dumnezeu în transcendență și nu și-a arogat merite omenești. El l-a cunoscut pe Dumnezeu în Hristos de la Sfinții Apostoli, ca biruitorul asupra morții prin cheneză și slujire și tocmai de aceea ca pe Cel ce s-a înălțat mai presus de ceruri. Dacă ar fi cunoscut Ortodoxia, Luther ar fi gîndit altfel Reforma și ea i-ar fi putut completa. Ideea că trebuie răinnoită întreaga Biserică, arată că pînă la Luther Dumnezeu ar fi părăsit Biserica îndată după epoca apostolică și include ideea că prin această înnoire celelalte Biserici trebuie înlăturate. Dar Ortodoxia nu-i socotește lui Luther neștiința ca o pretenție, iar dezideratul său principal, diaconia, n-a fost niciodată străin Ortodoxiei și ea a trăit-o de la Sfinții

Apostoli, prin toate greutățile și ispitele istoriei Bisericii. Ea este «dragostea cea dintâi» a miresei față de mire, din care vine puterea slujirii. Înnoirea în Ortodoxie este întoarcerea mereu la «aurul cel lămurit în foc» care dă putere diaconiei și o face ardere de tot prin jertfa ce se trăiește în Sfânta Liturghie. Dacă acesta este fundamentul solid și originar al Ortodoxiei, totuși ea nu a fost întotdeauna mulțumită și cu consecințele lui. Ea a rămas deschisă și față de Reformă în acest sens, cu toate că uneori, folosirea termenului «înnoire» în Bisericile Evanghelice lasă Ortodoxia în afara inimii acestora. Ortodoxia știe însă că deși fundamentul Reformei nu e atât de solid și originar, totuși consecințele ei sînt vizibile. Astfel, Ortodoxia face loc Bisericilor Evanghelice în inima ei. Biserica Ortodoxă Română a simțit darurile Sfântului Duh la marii reprezentanți ai diaconiei Reformei, mai ales la cel din Germania, atît apusean cît și răsăritean. Ei au venit astfel în întîmpinarea diaconiei Bisericii noastre. Această diaconie are apoi cele mai bune premise pentru o altă diaconie care este cea a înțelegerii între Biserici, pentru diaconia ecumenică. Cu ocazia unei vizite făcută Bisericii Ortodoxe Române, în noaptea de Paști, cînd din cauza vîntului se stingeau luminările și le aprindeau unii de la alții, Dr. Schober a spus un cuvînt care rămîne semnificativ pentru relațiile dintre Bisericile noastre: «Trebuie să ne aprindem lumina unii de la alții». În numele Bisericii Ortodoxe Române aș dori să mulțumesc Bisericilor Evanghelice pentru marea lor diaconie în Hristos, dar mai ales pentru faptul că ele au făcut în inimile lor un loc atît de mare Ortodoxiei, Căci numai inima este locul în care ne simțim la adăpost. Iubirea este cea care ne învață mereu ce avem de făcut, și nu ne lasă niciodată în nesiguranță. Vă sîntem recunoscători pentru acest locaș de adăpost, pentru inima Dvs., pe care ne-o oferiți prin sensibilitatea Dvs. Floarea soarelui pusă aici ca simbol al sesiunii este semnul consolidării, ca semn ecumenic al diaconiei între Bisericile noastre.

Joi, după masa de prînz, cîțiva participanți, printre care și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române au fost invitați la o conferință de presă organizată de redacția ziarului «Glaube und Heimat» din Eisenach. A urmat apoi o ședință plenară pentru evaluarea lucrărilor pe grupe, după care a fost vizitat castelul Wartburg din apropiere. În capela palatului s-a făcut o slujbă evanghelică. Seara, președintele Schober a făcut bilanțul întrunirii, a anunțat noul prezidiu restrîns, tema și locul noii sesiuni.

Diac. Asist. IOAN CARAZA

VIZITA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE la Ecimiadzin — R. S. S. Armeană

La invitația Sanctității Sale Vasken I, Catolicosul suprem al Bisericii Armene, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, a făcut o vizită oficială la Ecimiadzin — R. S. S. Armeană, în perioada 23—28 septembrie 1983, pentru a participa la festivitățile bisericesti prilejuite de Sfîntului Marelui Mir, precum și la cele legate de a 75-a aniversare de la nașterea Patriarhului Vasken I și a 40-a aniversare de la hirotonia sa în arhieru.

Delegația condusă de I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, a avut ca membri pe P. S. Episcop Emilian de Alba Iulia, Preot Constantin Pârva, consilier-vicar administrativ patriarhal și Preot Marin Sava, de la parohia Sf. Ioan, ca translator.

Miercuri 21 septembrie, delegația a plecat pe calea aerului către Moscova. La aeroport, membrii delegației au fost întâmpinați de către reprezentantul Bisericii Armene la Moscova, de către P. S. Episcop Serghie de la sectorul Relații externe ale Bisericii Ortodoxe Ruse, însoțit de P. C. Arhim. Lev.

Joi, 22 septembrie, orele 7,30, membrii delegației au fost conduși la aeroportul Zvartnot, de unde, tot pe calea aerului, s-au îndreptat spre Erevan. Aici au fost întâmpinați de I. P. S. Arhiepiscop Dirair Mardichian — trimisul Sanctității Sale Vasken I, precum și de alți ierarhi și clerici ai Bisericii Armene.

După o călătorie de o jumătate de oră, s-a ajuns la Ecimiadzin, centru istoric al Bisericii Apostolice Armene, unde se găsește reședința Patriarhului Catolicos al tuturor armenilor.

La reședință, delegația a fost condusă în biroul de primiri, unde Sanctitatea Sa Vasken I, era înconjurat de ierarhi și clerici ai Bisericii Armene. După obișnuitele prezentări, Sanctitatea Sa s-a întreținut în limba română cu I. P. S. Mitropolit Teoctist și cu ceilalți membri ai delegației. Sanctitatea Sa Vasken I și-a exprimat satisfacția și bucuria de a primi soli de pe pământul României unde s-a născut și a trăit. I. P. S. Mitropolit Teoctist a transmis Sanctității Sale salutul și îmbrățișările frățești din partea Prea Fericitului Patriarh Iustin, care avind ca oaspete la București pe Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare, n-a putut veni personal să participe la sărbătorile bisericești de la Ecimiadzin. De asemenea, a transmis salutul membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu care Sanctitatea Sa se cunoaște, al profesorilor de teologie și al altor clerici cu care s-a aflat și se află în relații de prietenie.

După o scurtă pauză, discuțiile s-au continuat la o agapă intimă cu membrii delegației române, cu ierarhii armeni din străinătate sosiți la Ecimiadzin și cu colaboratorii apropiați ai Sanctității Sale.

După amiază, Sanctitatea Sa Vasken I a însoțit personal pe membrii delegației române, conducându-i să viziteze Palatul patriarhal, restaurat și bogat ornamentat în timpul patriarhatului Sanctității Sale. În continuare s-a vizitat noua colecție de artă situată într-o clădire impunătoare, din piatră de culoare roșiatică, construită tot prin grija Sanctității Sale. Apoi într-o scurtă plimbare în incinta Sfântului Ecimiadzin, Sanctitatea Sa Vasken a făcut un scurt istoric al Bisericii Armene și o succintă prezentare a Ecimiadzinului și împrejurimilor, pe care le redăm în cele ce urmează :

Sfinții apostoli Tadeu și Bartolomeu sînt cei care au evanghelizat Armenia în primul secol al erei creștine, creîndu-se primele comunități. În secolele II și III comunitățile s-au mărit și s-au înmulțit. Grație Sfîntului Grigorie Luminătorul care a organizat Biserica Armeană, regele Tiridate III se convertește cu familia Sa și proclamă în anul 301, creștinismul — religie de stat în Armenia. Sfîntul Grigorie Luminătorul este

considerat fondatorul, organizatorul și primul patriarh al Bisericii Armene, actualul patriarh Vasken I fiind al o sută treizecilea.

Catedrala Sfântului Ecimiadzin a fost ridicată în 303, în zilele Sfântului Grigorie Luminătorul, în formă de cruce, cu o cupolă centrală. A suferit mai multe restaurări pînă la forma pe care o are astăzi, în anii 485, 1658, 1869, frescele actuale datînd din secolul XVIII.

De la început și de-a lungul secolelor Ecimiadzinul a fost nu numai centrul religios al Armeniei, ci și un centru cultural. La începutul secolului V (406) Sfântul Mesrop a inventat alfabetul armean în colaborare cu Catolicosul, Sfântul Sahak, și a tradus Biblia în limba armeană. În decursul istoriei Sfântul Ecimiadzin a fost, de asemenea, apărătorul națiunii și patriei armenie, conducînd adesea mișcările de eliberare națională.

Nu departe de Ecimiadzin se găsesc minăstirile Sfînta Hripsimia și Sfînta Gaiané, zidite în 618 și respectiv în 630. Aceste minăstiri sînt istoric legate de catolicosatul din Ecimiadzin și sînt considerate ca monumente unde stilul clasic al arhitecturii armenie a atins perfecțiunea. Ambele minăstiri au fost restaurate în perioada anilor 1955—1965.

În incinta Sfîntului Ecimiadzin se găsesc, de asemenea, alte edificii istorice, ca: Poarta regelui Tiridate (sec. VII), edificiul «Ghazarapat» (sec. XVII), vechea reședință patriarhală (sec. XVIII), clădirea congregației numită «Yêrémian» (sec. XIX), Seminarul teologic (sec. XX), noua reședință patriarhală construită în 1915 și restaurată în întregime în anii 1958—1962. Iar în ultimii 25 de ani au fost adăugate noi construcții în incinta Ecimiadzinului: clădirea tipografiei, turnul orologiului, casa de oaspeți și muzeul «Alex-Marie Manoukian».

Sanctitatea sa a încheiat această expunere afirmînd despre catedrala Sfîntului Ecimiadzin, veche de șaptesprezece secole, că prin stilul arhitectural original constituie unul din cele mai vechi monumente creștine ale lumii și în același timp un celebru sanctuar și loc de pelerinaj pentru cele șapte milioane de armeni care trăiesc în Armenia și în multe țări ale lumii.

La orele 17,00 delegația a părăsit Ecimiadzinul și s-a îndreptat spre Erevan.

Vineri 23 septembrie s-au vizitat unele monumente istorice bisericești și unele monumente de artă și cultură ale Armeniei.

Dimineața, delegația însoțită de I. P. S. Arhiepiscop Dirayr Mardișkian și doi dintre consilierii Arhiepiscopiei Armenie din București, s-a îndreptat cu mașinile spre minăstirea *Ghehart*, la distanța de circa 60 km de Erevan. În drum se ajunge la *Poarta Poetului Eghise Cearent*, loc marcat de un monument național, de unde se deschide o largă perspectivă. De aici se zărește muntele *Ararat* cu vârful acoperit de zăpadă și înfip în norii care îl învăluie.

Mai departe se ajunge la Templul *Garni*, monument aparținînd epocii eleniste din secolele I—II d. Hr., exemplar unicat în aceste părți, rivalizînd cu celebrele temple din Asia Mică ce se pot vedea reconstituite în muzeul Pergamon din Berlin. Templul, reconstituit, făcea parte dintr-un fost ansamblu elenistic situat pe valea râului *Azat*.

În continuare, la distanță de circa 20 km de Garni, se ajunge la minăstirea *Ghehart*, așezămint monahal situat în munți, care asigură asistența feligioasă pentru ținutul înconjurător.

La cuvântul de bun sosit rostit de starețul minăstirii, a răspuns I. P. S. Mitropolit Teoctist, arătând că delegația reprezintă Biserica Ortodoxă Română și pe Întâistătătorul ei, Prea Fericitul Patriarh Iustin, venind dintr-o țară prietenă și apropiată de Armenia. Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană au vechi legături de credință, iar poporul român a manifestat solidaritate cu mulți dintre fiii poporului armean care, cu secole în urmă, datorită vitregiei vremurilor, au venit și s-au stabilit în țara noastră, unde acum au biserici organizate într-o arhiepiscopie. Cele două Biserici se simt legate și prin personalitatea Catolicosului Vasken I, care s-a născut în România, iar acum se află în fruntea Bisericii Armele, precum și prin idealul de pace căruia îi dedică lucrarea și activitatea lor.

S-a vizitat apoi minăstirea, a cărei vechime urcă pînă în secolul IV. Interiorul ei este săpat în stîncă iar în jur sînt alte 5—6 paraclise, bisericuțe și altare, de asemenea săpate în piatra muntelui la diferite nivele, unele legate între ele prin culoare, scări și galerii. Minăstirea a fost o veche vatră de cultură din secolul XI, pînă în 1920, aici funcționind și o școală teologică. Astăzi este însă un loc de pelerinaj pentru armenii din toată lumea, iar clădirile ei au fost restaurate prin grija Sanctității Sale Vasken I.

La plecarea din minăstire, P. S. Episcop Emilian de Alba Iulia a mulțumit în numele delegației pentru caldă și frumoasă primire.

În aceeași zi, înainte de orele 17,00 a fost vizitat Muzeul Matenadaran din Erevan, care are ca scop teaurizarea și conservarea manuscriselor. Clădirea respectivă este una dintre cele mai impunătoare realizări ale noii arhitecturi armenă, fiind străjuită la intrare de citeva statui-gigant reprezentind unele din geniile naționale armenesti, între care și Mesrop, inventatorul alfabetului armean. Depozitul acestui muzeu-biblioteca adăpostește unsprezece mii de manuscrise armenice, peste o mie de manuscrise arabe, persane, georgiene, elinești, latinești, rusești și peste două sute de mii de documente de arhivă. Muzeul este dotat cu săli de expunere a manuscriselor rare și este dublat de o bibliotecă cu săli de lectură modernă, amenajate cu mijloace tehnice care înlesnesc studierea și cercetarea manuscriselor și documentelor din toate domeniile: filosofie, pedagogie, literatură, teologie, fizică, matematică, medicină, astronomie, istorie, muzică etc. Muzeul respectiv găsește cu prisosință despre istoria, cultura și civilizația poporului armean.

Sîmbătă 24 septembrie, delegația a vizitat minăstirea *Hor-Virap* situată la poalele muntelui Ararat, în vecinătatea graniței dintre Armenia și Turcia. Delegația a fost întîmpinată de Protoiereul Gurghen Muradiau, care, împreună cu I. P. S. Arhiepiscop Dirayr Mardichian au făcut o scurtă rugăciune. Minăstirea era plină de credincioși veniți să se roage și de vizitatori din Armenia și din diaspora, veniți și ei la festivitățile de la Ecimiadzin. Protoiereul Gurghen Muradiau a rostit un cuvînt de salut și a făcut un succint istoric al minăstirii *Hor-Virap* întemeiată aici

după anul 301, minăstire în care a viețuit și Sf. Grigorie Luminătorul, timp de 14 ani.

A răspuns I. P. S. Mitropolit Teoctist, relevind credința comună pe care o mărturisesc cele două Biserici, trecutul de luptă al poporului armean pentru păstrarea credinței, vicisitudinile istoriei care s-au abătut asupra lui și ospitalitatea poporului român cu care a întâmpinat pe armenii sosiți pînă în România și stabiliți la noi. Din rîndul acestora s-a născut și actualul Patriarh Catolicos Vasken I, ai cărui invitați sînt aici membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române.

Simbătă, după amiază, s-a oficiat vecernia în Catedrala din Ecimiadzin, iar seara a avut loc o gală de filme documentare din viața Bisericii Armene, la care au participat toți oaspeții oficiali și invitații comunităților armenice din diaspora.

Duminică 25 septembrie, a avut loc primul dintre evenimentele care au constituit obiectul festivităților de la Ecimiadzin și anume, sfințirea Marelui Mir. La orele 9,30 Sanctitatea Sa Vasken I, înconjurat de delegația Patriarhiei Moscovei în frunte cu I. P. S. Mitropolit Antonie al Leningradului, delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Teoctist, delegația Bisericii Gruziei condusă de P. S. Episcop Hrisostom, delegația Bisericii Anglicane condusă de Episcopul Henry Hill, reprezentantul Arhiepiscopului Catolic Franz König din Viena, Prof. Ernst Suttner, Patriarhul armean al Constantinopolului Shenorkh Kalusdian, II. PP. SS. Arhiepiscopi și PP. SS. Episcopi ai Bisericii Armene din țară și de peste hotare, membri ai Sinođului Bisericii Armene, clerici și reprezentanți ai eparhiilor și parohiilor armenice din diaspora, au pornit în procesiune din Palatul patriarhal către Catedrală, în sunetul clopotelor și al cîntărilor bisericești, pentru a asista la Sfînta Liturghie săvîrșită de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu unul dintre arhiepiscopii armeni. Incinta reședinței patriarhale și catedrala erau arhipline de credincioși armeni din țară și diaspora.

După Sfînta Liturghie s-a mers din nou în prîcesiune în Palatul patriarhal, unde a avut loc înveșmintarea tuturor ierarhilor Bisericii armenice, apoi, cu întregul sobor condus de Sanctitatea Sa Vasken I, s-a mers în fața Catedralei, unde, pe podiul amenajat în mod special, s-a desfășurat slujba sfințirii Marelui Mir de către Sanctitatea Sa, Catolicosul Vasken I. A urmat apoi cuvîntul Sanctității Sale, salutat cu aplauze de către mulțimea care umplea la refuz incinta Sfîntului Ecimiadzin.

În cuvîntul ținut cu acest prilej Sanctitatea Sa Vasken a subliniat importanța Sfîntului și Marelui Mir pentru viața și unitatea Bisericii Armene.

La dejunul oficial care a avut loc în Palatul patriarhal, Patriarhul Vasken a toastat pentru întîlștătorii Bisericii Ortodoxe care au trimis reprezentanți la acest eveniment al Bisericii Armene, pentru prosperitatea Bisericii și adîncirea relațiilor ecumenice. Au răspuns fiecare dintre conducătorii delegațiilor prezente la festivități.

Între altele, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei a spus: *După cum se vede, Împrejurarea de astăzi, sfințirea Marelui Mir,*

după anul 301, minăstire în care a viețuit și Sf. Grigorie Luminătorul, timp de 14 ani.

A răspuns I. P. S. Mitropolit Teoctist, relevind credința comună pe care o mărturisesc cele două Biserici, trecutul de luptă al poporului armean pentru păstrarea credinței, vicisitudinile istoriei care s-au abătut asupra lui și ospitalitatea poporului român cu care a întîmpinat pe armenii sosiți pînă în România și stabiliți la noi. Din rîndul acestora s-a născut și actualul Patriarh Catolicos Vasken I, ai cărui invitați sînt aici membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române.

Simbătă, după amiază, s-a oficiat vecernia în Catedrala din Ecimiadzin, iar seara a avut loc o gală de filme documentare din viața Bisericii Armene, la care au participat toți oaspeții oficiali și invitații comunităților armenice din diaspora.

Duminică 25 septembrie, a avut loc primul dintre evenimentele care au constituit obiectul festivităților de la Ecimiadzin și anume, sfințirea Marelui Mir. La orele 9,30 Sanctitatea Sa Vasken I, înconjurat de delegația Patriarhiei Moscovei în frunte cu I. P. S. Mitropolit Antonie al Leningradului, delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Teoctist, delegația Bisericii Gruziei condusă de P. S. Episcop Hrisostom, delegația Bisericii Anglicane condusă de Episcopul Henry Hill, reprezentantul Arhiepiscopului Catolic Franz König din Viena, Prof. Ernst Suttner, Patriarhul armean al Constantinopolului Shenorkh Kalusdian, II. PP. SS. Arhiepiscopi și PP. SS. Episcopi ai Bisericii Armene din țară și de peste hotare, membri ai Sinodului Bisericii Armene, clerici și reprezentanți ai eparhiilor și parohiilor armenice din diaspora, au pornit în procesiune din Palatul patriarhal către Catedrală, în sunetul clopotelor și al cîntărilor bisericești, pentru a asista la Sfînta Liturghie săvîrșită de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu unul dintre arhiepiscopii armeni. Incinta reședinței patriarhale și catedrala erau arhipline de credincioși armeni din țară și diaspora.

După Sfînta Liturghie s-a mers din nou în procesiune în Palatul patriarhal, unde a avut loc înveșmîntarea tuturor ierarhilor Bisericii armenice, apoi, cu întregul sobor condus de Sanctitatea Sa Vasken I, s-a mers în fața Catedralei, unde, pe podiumul amenajat în mod special, s-a desfășurat slujba sfințirii Marelui Mir de către Sanctitatea Sa, Catolicosul Vasken I. A urmat apoi cuvîntul Sanctității Sale, salutat cu aplauze de către mulțimea care umplea la refuz incinta Sfîntului Ecimiadzin.

În cuvîntul ținut cu acest prilej Sanctitatea Sa Vasken a subliniat importanța Sfîntului și Marelui Mir pentru viața și unitatea Bisericii Armene.

La dejunul oficial care a avut loc în Palatul patriarhal, Patriarhul Vasken a toastat pentru întîlștătorii Bisericii Ortodoxe care au trimis reprezentanți la acest eveniment al Bisericii Armene, pentru prosperitatea Bisericii și adîncirea relațiilor ecumenice. Au răspuns fiecare dintre conducătorii delegațiilor prezente la festivități.

Între altele, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei a spus: *După cum se vede, împrejurarea de astăzi, sfințirea Marelui Mir,*

ne-a adunat din toate colțurile lumii, pentru a cinși după cuvîntă Biserica Armeană, și acest eveniment important din viața ei. Sfîntul și Marele Mir în Bisericile noastre înseamnă veșnicie, unitate, viață, viața Bisericii autocefale. Biserica Ortodoxă Română, ca și altădată în asemenea împrejurări, a ținut să fie prezentă la Ecimiadzin pentru a cinși Biserica Armeană, tradiția, credincioșii și pe Întîistătorul ei, Catolicosul suprem Vasken I. Din cuvîntarea Sanctității Sale, auditorul a înțeles cît de trainice și de adînci sînt legăturile dintre Bisericile și popoarele noastre, care au cuprins secole întregi. Iar faptul că actualul Patriarh al Armeniei a odrăslit pe pămîntul românesc, vorbește cu prisosință despre relațiile româno-armene.

Am trăit clipe înălțătoare participînd împreună cu clerul și credincioșii la Dumnezeiasca Liturghie, la sfințirea Marelui Mir, momente înfrumusețate de cuvîntarea Sanctității Sale Vasken și de slujirea sa. Pentru mine personal și pentru mulți din rîndul membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, numele Sanctității Sale stîrnește nostalgia anilor de împreună-lucrare în România. Dacă faptul acesta poate fi considerat subiectiv, ceea ce este unanim recunoscut și învederat nouă astăzi, este dragostea cu care clerul și credincioșii 'îl înconjoară pe Sanctitatea Sa, lucrarea sa neobosită concretizată în monumentele istorice bisericesti restaurate și îmbrăcate în veșmînt de sărbătoare, personalitatea ecumenică a Sanctității Sale care sporește în noi nădejdea refacerii Trupului tainic al lui Hristos, Biserica.

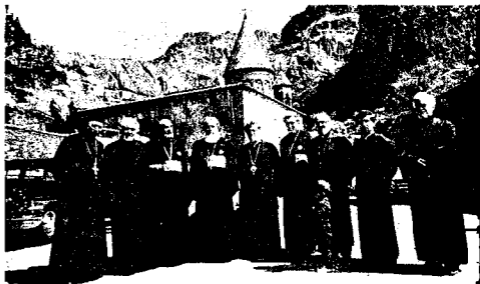
Cu aceste sentimente și încredințări, mulțumesc Sanctității Sale pentru frumoasele cuvinte spuse la adresa Bisericii Ortodoxe Române și a Prea Fericitului Patriarh Iustin, la adresa României, țara în care Sanctitatea Sa a văzut lumina zilei. De pe acele plaiuri, de la clerul și credincioșii lor aducem cele mai frumoase gânduri pentru Sanctitatea Sa Vasken I, pentru Biserica Armeană, pentru poporul armean și pentru pacea și prosperitatea pe care o dorim popoarelor și Bisericilor noastre.

Ne rugăm ca Bunul Dumnezeu să hărăzească ani mulți și fericiți Sanctității Sale, Vasken I, pentru a săvîrși încă de multe ori sfințirea Marelui Mir.

Luni 26 septembrie, la orele 10,30, toate delegațiile bisericesti prezente la Ecimiadzin, împreună cu ierarhii Bisericii Armeană au însoțit pe Sanctitatea Sa Vasken I la monumentul genocidului din anul 1915 — Dzdernakabert — unde Sanctitatea Sa a oficiat un parastas pentru pomenirea armenilor căzuți victimă aceluși genocid și a depus o coroană de flori în prezența Conducerii Comitetului pentru problemele religioase din R. S. S. Armeană și a reprezentanților autorităților locale.

În aceeași zi, la orele 14,00 a avut loc un prînz oficial oferit oaspeților, în onoarea Sanctității Sale Vasken, de către autoritatea de stat — prin reprezentanții conducerii Comitetului pentru problemele religioase, Ruben Barsamian. A participat și reprezentantul Departamentului Cultelor de la Moscova, N. Volodin.

În cuvîntul său, Patriarhul Vasken a evocat bunele relații dintre Biserici și Stat precum și solidaritatea fiilor Bisericii sale cu po-

În vizită la mănăstirea Ghehart

Membrii delegației române, împreună cu ceilalți delegați invitați, în fața monumentului eroilor armeni, victime ale genocidului din 1915

porul armean, cu clerul și credincioșii Bisericilor reprezentate la aceste festivități, care doresc și slujesc idealurile de pace ale întregii omeniri.

Au luat, de asemenea, cuvântul toți conducătorii de delegații.

Adresindu-se asistenței, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei a spus :

La cununa prea frumoaselor flori prezentate ieri și azi Sanctității Sale, dorim să adăugăm și noi o floare scumpă din țara sa de naștere, culeasă din albastrul de Voroneț al cerului, din țara Luceafărului Moldovei, Mihail Eminescu și din prisosul inimilor clericilor și credincioșilor români și a Prea Fericitului Patriarh Iustin. După cum știți, Sanctitatea Sa Vasken I ne aparține și nouă. Dinsul a slujit pentru armenii din România care s-au bucurat de liniște, pace și înfrățire cu poporul român încă de la anul 1400. Legăturile de credință ne-au unit întotdeauna. Să ne îngăduiți ca la această luminoasă zi să ne bucurăm împreună cu fiii Bisericii Armene, pentru tot ceea ce Sanctitatea Sa a realizat aici pe plan bisericesc și social. Nu este întâmplător faptul că ultimii doi patriarhi ai noștri au vizitat Sfântul Ecimiadzin, iar eu mă aflu pentru a doua oară aici. Îmi dau seama de progresul și realizările poporului armean și de tot ceea ce face pentru înfrumusețarea acestui pământ biblic. Mă bucur nu numai cu bucuria în Hristos, ci și cu bucuria inimii de frate, ca unul ce am colaborat în România cu Sanctitatea Sa Vasken.

Mărturisesc că, cu aceeași tinerețe și dinamism l-am cunoscut acum 35 de ani, și ne uimește acum pe toți oaspeții prin vigoarea căpetului, prin vitalitate, atenție și ospitalitate.

Legăturile popoarelor noastre sînt legături adînci care se bazează pe credința din sufletele noastre, pe tradiția străveche a ortodoxiei noastre, din care Biserica Armeană păstrează comori de învățături. Vă mulțumim pentru această ospitalitate și vă rugăm să încredințați onoratul guvern de dragostea și prețuirea noastră pentru poporul armean, de devotamentul nostru pentru slujirea păcii și de prietenia sinceră pe care o purtăm Bisericii Armene, Sanctității Sale Vasken I, clerului și credincioșilor acestei țări. Pe acest drum vom merge în continuare, pe acest drum pășește Biserica Ortodoxă Română, clerul și credincioșii ei conduși cu multă înțelepciune de Prea Fericitul Patriarh Iustin, prieten al Sanctității Sale Vasken și al Bisericii Armene și un neobosit stegar al păcii.

Dorim Domniei Voastre multă sănătate și fericire pentru ca Biserica Armeană să se poată bucura de sprijinul pe care i-l acordați cu generozitate și eficiență.

Marți 27 septembrie, în cursul dimineții, delegația română a făcut o vizită la Sardașapat, la mausoleul luptei poporului armean din anul 1918 împotriva armatei otomane, în urma căreia Armenia Orientală a fost salvată de la exterminare și s-a păstrat statul național armean. Tot aici a vizitat și muzeul etnic, cu secții de artă, veche și modernă, istorie și arheologie, tehnică etc.

În aceeași zi, la orele 18,00, în sala de festivități a Palatului patriarhal au început festivitățile aniversării a 75 de ani de la nașterea Sanctității Sale Vasken, a 40 de ani de la hirotonia în preot și impli-

nirea a 28 ani de la intronizarea ca Patriarh Catolicos Suprem al tuturor armenilor.

Solemnitatea a început prin rostirea unei rugăciuni, urmată de intonarea imnului de stat.

Apoi, Arhiepiscopul Sion Manuchian și Episcopul Nerses Bozabalian — secretarul Sf. Sinod al Bisericii Armene — au făcut elogiul personalității Patriarhului Vasken I, Catolicosul Suprem al tuturor armenilor.

A urmat cuvîntul Patriarhului armean de Constantinopol, Shenorhk Kalousdian.

Din partea autorităților de stat au luat cuvîntul Ruben Barsamian, Victor Stepanovici și N. Volodin. S-a înmînat cu acest prilej o decorație din partea Consiliului de Miniștri al R. S. S. Armeană, acordată Sanctității Sale Vasken I în semn de distincție și prețuire a activității Sale.

I. P. S. Mitropolit Antonie al Leningradului, a dat citire mesajului adresat de Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, adresat Sanctității Sale Vasken I, cu ocazia împlinirii a 75 de ani de viață, 40 de ani de slujire și 28 ani de patriarhat, prilej cu care i s-a înmînat Ordinul Sfîntul Serghie de Radonej, clasa I-a.

Din partea Comitetului de Cultură local a vorbit Barchez Amazpian.

I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei a rostit următoarea cuvîntare :

Sanctitatea Voastră,

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a trăit în aceste zile la Eci-miadzin momente înălțătoare fiind de față la sfințirea Marelui Mir pentru trebuințele spirituale ale Bisericii Apostolice Armene, la jubileul celor 75 de ani cu care V-a binecuvîntat Dumnezeu, precum și la aniversarea intronizării Sanctității Voastre.

Prin dimensiunile și strălucirile lor, aceste evenimente bisericesti au adunat la Sfîntul Eci-miadzin înalte și distinse personalități ale lumii creștine, clerici și credincioși ai Bisericii Apostolice Armene, din țară și de pretutindeni, pe mulți dintre cei care Vă cunosc și Vă prețuiesc.

În asemenea împrejurări cuvintele greu pot exprima întocmai prea plinul inimilor noastre, din care se revarsă în șuvoaie iubirea frățească și prețuirea cu care Vă înconjurăm noi, solii Bisericii Ortodoxe Române.

Îngăduiți-mi, așadar, Sanctitate, ca mai întîi să prezint Mesajul pe care Vi-l adresează Prea Fericitul nostru Patriarh, Dr. Iustin Moisescu, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii noastre din R. S. România, țara leagănului, creșterii și devenirii Sanctității Voastre :

Sanctitatea Voastră,

Invitația Sanctității Voastre de a participa la aniversarea celor 75 de ani de viață cu care V-a dăruit Bunul Dumnezeu și pe care Sanctitatea Voastră i-ați închinat cu rîvnă și dragoste slujirii Bisericii lui Hristos și oamenilor, precum și la sfințirea Marelui Mir, momente de importanță deosebită în viața Bisericii Armene, ne-a umplut inima de bucurie și ne-a readus în minte evocări de adevărată trăire creștină prilejuite de înfîlnirile noastre.

Am fi dorit din tot sufletul să fim alături de Sanctitatea Voastră la aceste două evenimente de importanță istorică a Bisericii Armene, dar vizita la noi, chiar în aceste zile, a Prea Fericitului Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, ne reține la București.

Pentru aceste motive am rînduit, și Vă rugăm, să primiți ca oaspeți și reprezentanți ai Noștri și ai Bisericii Ortodoxe Române, pe I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, pe P. S. Episcop Emilian al Alba Iuliei, însoțiți de P. C. Pr. Constantin Părvu, vicar administrativ patriarhal și P. C. Pr. Marin Sava, translator, care să participe la solemnitățile ce vor avea loc în Biserica Voastră.

Vă rugăm ca prin mijlocirea delegațiilor noștri, să primiți, Sanctitate, cele mai bune urări de sănătate deplină, alese bucurii duhovnicești și puteri mereu sporite de muncă în slujirea Bisericii și poporului armean, a apropierii dintre Bisericile noastre, a păcii și colaborării dintre oameni și popoare.

Aceleași bune urări transmitem Bisericii Armene cu prilejul sfințirii Marelui Mir, sârbătoare cu prolyunde semnificații duhovnicești pentru viața religioasă a clerului și credincioșilor armeni de pretutindeni și pentru unitatea lor spirituală.

Cu încredințarea că Mesajul Nostru va fi primit cu cele mai alese sentimente de dragoste și prețuire care au înfrățit dintotdeauna Bisericile și popoarele noastre, Vă îmbrățișăm în Domnul nostru Iisus Hristos, odată cu urarea «Întru mulți și fericți ani!»

† IUSTIN;

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Apoi, I. P. S. Teoctist a continuat :

«Împreună cu acest frătesc Mesaj, ținem în mod deosebit, ca cei ce Vă cunoaștem personal și Vă prețuim, să dăm glas simțămintelor care ne stăpinesc în aceste clipe cînd, împreună cu tot soborul de azi, cînstim pe acela care slujește la Altarul Sfîntului Grigorie Luminătorul, pășînd pe urmele Sfinților Apostoli Bartolomeu și Tadeu.

Festivitățile care ne-au adunat aici și ne-au înfrățit în gînduri și rugăciune, constituie motive îndreptățite care leagă Bisericile noastre surori. Cu aceeași obîrșie apostolică, prin credința care o mărturisesc, prin viața lor religioasă și prin lucrarea pe care o desfășoară în lumea creștină pentru apropiere și pentru pacea lumii, Bisericile noastre se întilnesc mereu, prin înțîistătătorii și slujitorii lor.

Sfințirea Marelui Mir care s-a săvîrșit însemnează pecetea Duhului Sfînt, viața Bisericii, lucrarea ei, veșnicia ei. Înseamnă însă, în zilele noastre, mai cu seamă, nădejdea și chezășia apropierii, a înfrățirii în dialogul dragostei și mărturisirii Mîntuitorului Hristos, precum și a refacerii unității Trupului Bisericii Apostolice.

Cu nețărmurită bucurie și mulțumire sufletească ni se descoperă în slujbele la care am participat, același izvor al credinței noastre, aceleași Sfinte Taine ale Bisericii, aceleași datini care formează zestrea spirituală comună a credincioșilor aici la poalele Araratului biblic, ca și în țara noastră, pe malul Pontului Euxin, unde a răsunit predica Sfîntului apostol Andrei, cel întii chemat.

Aniversarea zilei de naștere și a intronizării Sanctității Voastre sînt, de asemenea, tot atît de însemnate și cu bogat înțeles în strădaniile ce se depun pentru promovarea ecumenismului și pentru sădirea încrederii între oameni. La bucuria mărețului praznic al Bisericii Apostolice Armene, al Catolicosului ei, ni s-a oferit prilejul să aducem și noi, Sanctitate, doriri de bine, de sănătate și îndelungată înzîlire. În fața unei atît de distinse adunări, sîntem fericiți să reinnoim prețuirea și iubirea noastră statornică pentru Arhipăstorul Bisericii Apostolice Armene, fiul plaiurilor românești înmiresmate de poezie și istorie străveche.

Aducem cu noi lumina acestor plaiuri în care v-ați născut și ați copilărit, îmbrățișarea frățească a tuturor celor care Vă cunosc, și Vă încredințăm că toți credincioșii și clericii armeni din România viețuiesc în pace, înțelegere și dragoste cu clerul și credincioșii noștri, pe temelii credinței ortodoxe care timp de cinci secole a unit Bisericile noastre.

Ecumenismul local practicat de Biserica Ortodoxă Română cu celelalte culte religioase din țara noastră, a devenit tradiție, iar bunele relații dintre Patriarhia Română și Eparhia Armeană din București, se continuă și în zilele noastre cu I. P. S. Arhiepiscop Dirayr Mardichian.

Această conlucrare a cultelor din România se exprimă prin acțiuni comune închinare ecumenismului, păcii și înțelegerii frățești.

Ca unul care ați mărturisit deseori dragostea și interesul pentru Biserica Ortodoxă Română, pentru viața, teologia, clerul și credincioșii ei, cu bucurie vestim Sanctității Voastre, distinsului sobor de ierarhi care Vă înconjoară, precum și măreței adunări de aici, că Biserica Ortodoxă Română își continuă divina ei misiune pe pămînt, în țara noastră și peste hotare, acordînd o deosebită atenție slujirii păcii.

Este firească această grijă nouă tuturor celor ce sîntem slujitori «Domnului Păcii», mai ales în această vreme cînd liniștea, cultura și întreg tezaurul spiritual al omenirii sînt amenințate de o eventuală catastrofă nucleară.

Bazîndu-ne pe adevărul divin, că «viața trebuie să viețuiască», Biserica noastră împreună cu întregul popor român desfășoară în acest timp o largă activitate pentru pace și pentru salvarea vieții pe pămînt, atît în rîndurile credincioșilor din țară, cît și a celor de peste hotare.

Pătrunși de această necesitate a binefacerilor păcii în lume, îndreptăm un apel călduros către înaltele personalități bisericești, aici de față, pentru a ne împleti și a ne spori eforturile pentru o grabnică dezarmare, și în primul rînd a celei nucleare, și pentru ca pacea lui Dumnezeu să stăpînească cugetele și să rodească pe întreg pămîntul,

Fie, ca Bunul și Atotputernicul Dumnezeu să încununeze și să binecuvînteze strădaniile și lucrarea Sanctității Voastre, pentru folosul duhovnicesc al fiilor Bisericii Armene de pretutindeni, pentru cooperare în spirit ecumenic cu Bisericile creștine, pentru unitatea Bisericii lui Hristos și pentru pacea a toată lumea.

Întru mulți și fericiți ani!».

Sfîrșind cuvîntul, I. P. S. Mitropolit Teoctist oferă Sanctității Sale Vasken ca dar din partea Patriarhiei Române, o icoană argintată reprezentînd pe Maica Domnului cu fiul în brațe, un set de discuri re-

glioase cu Sfânta Liturghie, colinde și imne religioase, o vază de cristal și publicații religioase în limbă română, cursuri și manuale de teologie pentru seminarii și institute.

Au urmat la cuvânt: Iarsen Arevșadman din partea Muzeului și Bibliotecii Matenadaran, P. S. Episcop Hrisostom reprezentantul Patriarhului Gruziei, Ilie II, Victor Duval — rectorul Universității Anglicane din Canada, Arhimandritul Chirii, reprezentantul Patriarhiei Bulgare la Moscova și Prof. Ernst Suttner, reprezentantul Cardinalului Fr. König din Viena și al organizației «Pro Oriente».

Tuturor le-a răspuns Sanctitatea Sa, Vasken I, printr-o cuvîntare teologică despre preoție și slujirea preoțească, evocînd personalități de prestigiu din istoria Bisericii Universale, din istoria Bisericii Armene și a poporului armean, care s-au jertfit pentru credință și pentru a pune temelie statului național armean.

Festivitățile s-au încheiat cu un concert de muzică bisericească și patriotică prezentat de formația corală a elevilor seminariști din Ecimiadzin, de corul mixt al Catedralei din Ecimiadzin și de o altă formație corală.

Festivitățile au luat sfîrșit la orele 22,00.

Miercuri 28 septembrie, dimineața, delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită la lacul Sevan, unde pe un fel de peninsulă care înaintează în apa lacului sînt situate două bisericuțe ale fostului așezămint monahal Arachłot, datînd din secolul IX. Neobișnuit, față de alte biserici din Armenia, unul din aceste locașuri are catapeteasmă cu icoane pictate, mărțurie a vechii și autenticei Ortodoxii.

După amiază s-a vizitat orașul Erevan.

În dimineața zilei de *Joi 29 septembrie*, delegația a plecat din Erevan cu avionul către Moscova. Seara membrii delegației au făcut o vizită I. P. S. Mitropolit Filaret, de Minsk și Bielorusia, discutînd programul apropiatei vizite la Patriarhia Română, a Sanctității Sale Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia.

Vineri 30 septembrie, delegația a revenit în țară.

Rememorînd desfășurarea festivităților de la Ecimiadzin, închinăte sfîntirii Marelui Mir, aniversării a 75 de ani de la nașterea Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Catolicos al tuturor armenilor, împlinirea a 40 de ani de la hirotonia sa ca preot și împlinirea a 28 de ani de la intronizarea ca patriarh, putem afirma că atmosfera de dragoste frățească și spiritul ecumenic în care a decurs întregul program, a dat întîlnirii o notă aparte. Prin cadrul participărilor, prin nivelul reprezentanților și delegațiilor bisericești prezente la aceste manifestări, ca și prin amploarea și strălucirea lor, evenimentele respective se înscriu la loc de cinste în istoria Bisericii Armene și a relațiilor ei bisericești. Ele au scos în evidență prestigiul de care se bucură Sanctitatea Sa Vasken I, în fruntea ierarhilor, clerului și credincioșilor armeni de pretutindeni, atenția și dragostea frățească din partea celorlalte Biserici și aprecierea și stima autorităților de stat ale Armeniei Sovietice.

În tot timpul vizitei sale în Armenia, delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a bucurat de o deosebită atenție din partea Sanctității Sale Vasken I, a ierarhilor și credincioșilor Bisericii Armene, ca și a autorităților de stat cu care s-a întreținut la diferite momente din program.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române la Ecimiadzin constituie încă un pas pe calea cunoașterii tot mai apropiate a Bisericilor Vechi Orientale, o contribuție la promovarea bunelor relații dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană, o verigă ce se adaugă dialogului dintre ele, și un semn al prieteniei statornice dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice.

Pr. CONSTANTIN PĂRDU

CRONICA

Marți, 16 august 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Monseniorul Dr. Albert Rauch, secretarul Comisiei pentru ecumenism a episcopilor romano-catolici din R. F. Germania, director al Institutului de studii orientale din Regensburg, venit într-o vizită în țara noastră, la invitația Patriarhiei Române. Au fost de față: P. S. Episcop-vicar Vasile Țirgovișteanul, Pr. vicar Constantin Părvu și Diac. Ioan Caraza, asistent la Institutul Teologic din București.

Luni, 22 august 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin, însoțit de P. S. Episcop-vicar Vasile Țirgovișteanul, a luat parte la recepția care a avut loc la Palatul din Piața Victoriei cu prilejul zilei de 23 August, sărbătoarea națională a poporului român.

Marți, 30 august 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat ședința Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Joi, 15 septembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Excelența Sa dl. Olli Bergman, ambasadorul Suediei la București, într-o vizită de rămas bun, cu prilejul plecării sale definitive din țara noastră. Au fost de față: P. S. Episcop-vicar Vasile Țirgovișteanul și Pr. prof. Alexandru Ciurea, fost preot în Suedia.

Vineri, 10 septembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Excelența Sa dl. Maurice Bassus, noul ambasador al Libanului la București. A fost de față P. S. Episcop-vicar Vasile Țirgovișteanul.

Sîmbătă, 17 septembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin a întâmpinat la Aeroportul Internațional Otopeni delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare condusă de Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, care a făcut o vizită oficială în țara noastră, la invitația Prea Fericitului Patriarh Iustin. Prea Fericirea Sa a fost însoțit de membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii noastre.

Din partea Departamentului Cultelor a fost de față domnul director adjunct Ioan Negoii. A fost prezent Excelența sa domnul Todor Stoicev, ambasadorul R. P. Bulgaria la București.

Duminică, 18 septembrie 1983. Prea Fericitul Patriarh Iustin împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, în fruntea unui ales sobor de ierarhi și clerici români și bulgari, au săvîrșit Sfînta Liturghie în Catedrala Patriarhală din București.

Luni, 19 septembrie 1983. potrivit programului vizitei, delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare, însoțită de Prea Fericitul Patriarh Iustin și de alți ierarhi și clerici din

cadrul Patriarhiei Române, au plecat spre Curtea de Argeș. Aici s-a vizitat Mănăstirea și Biserica Domnească. În drum spre Sibiu s-a făcut un scurt popas la Mănăstirea Cozia, unde oaspeții au fost întâmpinați de P. S. Arhiepiscop vicar Gherasim Pitesteanu, în fruntea unui sobor de preoți și diaconi.

Marți, 20 septembrie 1983, delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare a fost primită în mod solemn la catedrala mitropolitană din Sibiu. Cei doi patriarhi au fost întâmpinați de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului. S-a vizitat apoi, muzeul Brukenthal și palatul mitropolitan, după care Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu oaspeții bulgari au participat la festivitatea deschiderii oficiale a cursurilor anului universitar 1983-1984, care a avut loc în aula Institutului Teologic Universitar din Sibiu. La orele 15,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei au vizitat sediul episcopal de la Alba Iulia, fiind întâmpinați în catedrala episcopală de P. S. Episcop Emilian Birdas. În drum spre Cluj-Napoca a fost vizitată Mănăstirea Rimci.

Miercuri, 21 septembrie 1983, la orele 10,00 cei doi Patriarhi au fost întâmpinați în catedrala Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Cluj-Napoca de către I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului. S-a vizitat apoi Grădina Botanică din Cluj-Napoca. Seara, oaspeții și însoțitorii s-au întors cu avionul la București.

Joi, 22 septembrie 1983, în cursul dimineții, cei doi Patriarhi au vizitat Seminarul teologic din București. Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit apoi un prinz oficial în cinstea Sanctității Sale Patriarhul Maxim al Bulgariei, care a avut loc la Palatul Patriarhal din București și la care au participat și reprezentanți ai cultelor religioase din țară.

Vineri, 23 septembrie 1983, la orele 10,00, Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei, au fost primiți de Dl. Gheorghe Rădulescu, vicepreședintele Consiliului de Stat al R. S. România. După amiază, Prea Fericitul Patriarh Iustin a condus la Aeroportul Internațional Otopeni delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare, în frunte cu Sanctitatea Sa Maxim, care și-a încheiat vizita în țara noastră.

Sâmbătă, 24 septembrie 1983, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările sesiunii Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 28 septembrie 1983, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Excelența Sa dl. Paul Cecil Holmer, ambasadorul Marii Britanii la București, într-o vizită de rămas bun, cu prilejul plecării sale definitive din țara noastră. Au fost de față I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului și P. Cuv. Arhim. Nifon Mîhăiță, consilier patriarhal.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

INSTITUTUL PATRIARHAL DE STUDII PATRISTICE DE LA SALONIC

Institutul patriarhal de studii patristice, al cărui sediu este la Tesalonica, aduce de câțiva ani o contribuție deosebită la cercetarea patristică, contribuție recunoscută atât de ortodocși, cât și de patrologii altor Biserici.

Creat de Patriarhia Ecumenică în 1965 — documentul oficial datează din martie 1965 și este semnat de Patriarhul Athenagoras I — scopul acestui Institut era să «împlinească o lipsă resimțită dominant în Grecia care suferea de superficialitate și slăbiciune metodologică» (rev. «Protaton» de la Muntele Athos nr. 5, 1983). Acest Institut a devenit astăzi unul din puținele locuri unde se studiază în mod sistematic moștenirea deosebită a părinților greci. Instalat actualmente în noile edificii ale Mănăstirii Vlatadon, Institutul patriarhal de studii patristice își concentrează activitatea asupra următoarelor domenii : a) operele Sfinților Părinți și teologie ; b) studiul paleografic și codicologic al manuscriselor ; c) artele bizantine.

Munca de cercetare este asigurată de colaboratori greci și străini, permanenți sau ocazionali. La dispoziția lor stă o Bibliotecă, o sală de lectură, un ecran pentru lectura manuscriselor, arhive etc. În fiecare an sînt organizate cursuri de paleografie bizantină și de patrologie, completate din cînd în cînd de congrese internaționale.

Printre numeroasele realizări semnalăm :

1. Constituirea arhivelor microfilmate regroupînd deja 11.000 manuscrise atonite. Această activitate va continua pînă cînd toate manuscrisele vor fi microfilmate de specialiștii Institutului, a fost posibilă identificarea la Athos a 16.500 manuscrise dintre care 14.500 grecești, 9.500 slavone și 500 în alte limbi.

2. Constituirea arhivelor microfilmate ale miniaturilor, gravurilor și ornamentelor caligrafiate. Această secție regrupează actualmente diapozitive în culori (6×6) a 4.500 ilustrații. Trebuie să adăugăm și 1.000 diapozitive reproducînd documente artistice scoase din alte colecții.

3. Departamentul lecturii manuscriselor fotocopyate. Aici cercetătorii au posibilitatea să citească pe loc manuscrisele sau să comande fo-

tocopii. Peste 500 de specialiști din lumea întreagă au recurs la serviciile acestui departament.

4. Descrierea detaliată și alcătuirea catalogului manuscriselor necunoscute găsite la Muntele Athos. Un prim catalog al manuscriselor originale ale Schitului «Sf. Dumitru» care ține de Vatopedi a ieșit de sub tipar. Sînt în pregătire cataloagele altor 7 colecții.

5. Publicațiile : a) periodicul semestrial «Klironomia» care a ajuns la a 27-a fascicolă ; b) o colecție de monografii și studii teologice, istorice și patrologice «Analecta Vlatadon». Au apărut 40 de numere pînă în prezent ; c) Numeroase studii printre care «Patrologia» Prof. Panaghiotis Christou (două volume pînă în prezent) ca și opere de teologie ortodoxă de interes mai general, ca de exemplu anumite lucrări ale lui Paul Evdokimov sau Georges Florovsky traduse în grecește ; d) «Comorile Muntelui Athos» ediție de lux a miniaturilor manuscriselor atonite, în colaborare cu editura «Ekdotiki Athinon» (vol. I—III). Comentariile sînt redactate de laboratorii Institutului ; e) foarte curînd va apare istoria Muntelui Athos, operă descriînd viața Sfîntului Munte de la origini pînă în zilele noastre.

Punct de vedere al I. P. S. Mitropolit Damaschin al Elveției asupra Primatului papal. Cu ocazia unei recente vizite la Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy a Cardinalului Joseph Hoffner, I. P. S. Mitropolit Damaschin al Elveției a declarat că «cel mai mare obstacol în calea apropierii dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă este concepția catolică despre primatul și infailibilitatea Papei». Mitropolitul ortodox exprima maniera în care, din punct de vedere ortodox, ar trebui să se abordeze aceste probleme în măsura în care cele două Biserici surori doresc cu adevărat să înainteze împreună pe căile spre unitate.

«În cursul dialogurilor noastre bilaterale și multilaterale, — a continuat I. P. S. Sa —, nu trebuie să așteptăm ca partenerul să înceteze a fi ceea ce este, ci să recunoască pe celălalt așa cum este. Numai astfel ne putem îmbogăți spiritual, fără ca unul sau celălalt să abandoneze identitatea sa. Dacă cu adevărat tragedia diviziunii constituie astăzi cea mai mare problemă în istoria creștinătății, ar trebui să considerăm ca un succes ecumenic important faptul că «creștinii separați» au înțeles în sfîrșit că aparțin unii altora și trebuie să rămînă împreună, deoarece ei au o istorie și o origine comună».

Sesiunea științifică asupra Muntelui Athos. O sesiune de două zile, consacrată coordonării programelor de cercetare științifică privind Muntele Athos, s-a ținut la mînăstirea Vlatadon din Salonic — Grecia, între 19—20 mai 1983, sub egida Patriarhiei Ecumenice și din inițiativa Institutului patriarhal de studii patristice din același oraș. Au participat reprezentanți ai centrelor de cercetare și ai instituțiilor științifice din Atena, Salonic și Janina.

Lucrările au fost deschise de Arhim. Teodoret Tsirigotis, egumenul mînăstirii Vlatadon, care a transmis congresiștilor binecuvîntările Sanctității Sale Patriarhul Dimitrios I, și ale I. P. S. Mitropolit Pantelimon al Salonicului, conducătorul Institutului patriarhal.

Lucrările propriu-zise au fost conduse de cunoscutul profesor Panaghiotis Christou, specialist în Patrologie. S-a propus între altele organizarea unui congres menit să promoveze la Muntele Athos cercetările asupra istoriei și literaturii bizantine și post-bizantine, muzicologia, arta bizantină, arhitectura și biblioteconomia.

S-a hotărât, de asemenea, crearea unei comisii, alcătuită din 20 membri, precum și a unui secretariat însărcinat cu coordonarea programelor, încurajarea studiilor asupra culturilor populare, impregnate de Ortodoxie, ca și cu publicarea unei reviste științifice.

PATRIARHIA MOSCOVEI

Al V-lea Colocviu al Conferinței Bisericilor Europene (K.E.K.) de la Moscova. Răspunzând invitației Bisericii Ortodoxe Ruse, cel de al V-lea Colocviu al Conferinței Bisericilor Europene s-a ținut între 26—31 mai 1983 la Moscova. Cei peste 70 reprezentanți ai Bisericilor europene din 15 țări au studiat, având în vedere tensiunile internaționale, tema: «Dinamica speranței — încredere, dezarmare, pace». Biserica Romano-Catolică a fost reprezentată oficial de secretarul Consiliului Conferințelor Episcopale Europene, Mgr. Ivo Fürer.

Lucrările Colocviului au fost deschise de I. P. S. Mitropolit Alexei de Tallin și Estonia, unul din președinții K. E. K., care a dat citire unui mesaj de salut adresat participanților de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rusii.

Past. dr. Glen Garfield Williams, secretar general al K.E.K., și Pr. prof. Dumitru Popescu, director de studii, au prezidat lucrările, la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. Cuv. Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal la Sectorul Relații Externe Bisericești.

În timpul lucrărilor s-a adus la cunoștința participanților că autoritățile sovietice au hotărât să restituie una din minăstirile secularizate acum 50 de ani. Este vorba de minăstirea Danilovski, întemeiată în secolul al XIII-lea de Prințul Daniel, fiul lui Alexandru Nevski, situată nu departe de centrul Moscovei. Acest ansamblu va fi obiectul unei renovări integrale prin grija Bisericii Ortodoxe Ruse, care dorește să rezerve unele clădiri pentru uzul Patriarhiei, ca și pentru centralizarea diferitelor localuri administrative.

BISERICA ORTODOXĂ DIN CEHOSLOVACIA

Hirotonia unui nou episcop pentru Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia. La 22 mai 1983 Arhimandritul Ioan Golonic a fost hirotonit ca episcop de Mihalovce, în catedrala Sfinta Treime din acest oraș. În ajun, avusese loc Adunarea eparhială a clerului și laicilor Eparhiei, în timpul căreia Arhimandritul Ioan a fost ales episcop.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia a ratificat această alegere.

Hirotonia întru episcop a Arhimandritului Ioan a fost săvârșită de: I. P. S. Mitropolit Dorotei de Praga, primatul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, P. S. Episcop Nicolae de Prešov și P. S. Episcop Nicanor de Olomuc și Brno.

La Sfinta Liturghie, in timpul careia a fost hirotonit noul episcop de Mihalovce, a luat parte si Arhimandritul Vladimir de la biserica ortodoxa rusa din Karlovy-Vary.

BISERICA ORTODOXA FINLANDEZA

Sinodul General al Bisericii Ortodoxe Finlandeze

Intre 4—7 octombrie 1983, Biserica Ortodoxa Finlandeza a reunit Sinodul sau general sub presedinția I. P. S. Paul, Arhiepiscop de Karelia si Primat al Bisericii Ortodoxe Finlandeze. A fost cea de a 12-a sesiune a Sinodului general dupa dobindirea autonomiei acestei Biserici in anul 1918.

Adunarea a adoptat un proiect de intemeiere a unei Facultăți de Teologie Ortodoxa la Universitatea din Joensuu. Acest proiect care a primit aprobarea Comisiei speciale a Ministerului Educației, urmează să fie prezentat spre aprobare Guvernului. Astfel, Facultatea din Joensuu va fi prima Facultate Ortodoxa a țării, care pentru moment nu are decit un Seminar teologic ortodox la Kuopio, sediul Arhiepiscopiei, si un mic centru de studii ortodoxe pe lîngă Universitatea din Helsinki.

Sinodul s-a declarat, de asemenea, favorabil proiectului construirii unei noi catedrale la Kuopio, care in afara capelei Seminarului, nu dispune decit de o mica biserică parohială, construită la inceputul secolului, si transformată in catedrală cu ocazia mutării sediului primatului in acest oraș dupa al doilea război mondial.

Printre alte hotărîri ale acestei sesiuni sinodale se amintește aceea a permitterii intrării femeilor in posturile statutare de dirijor de cor, ca si aceea care autorizează pe laici să fie aleși ca președinți ai consiliilor parohiale, funcție rezervată pînă in prezent ex officio numai preoților parohi.

Biserica Ortodoxa Finlandeza numără 60.000 ortodocși (1,2% din populație). În rădăcinată in 8 secole de istorie, este recunoscută ca a doua Biserica națională dupa cea luterană. Din punct de vedere canonic, Biserica Ortodoxa Finlandeza este o Biserica autonomă sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice. Sinodul general, care este instanța supremă, este compus din 4 episcopi si 34 membri aleși, jumătate clerici, jumătate laici. Actualmente, Sinodul se reunește in sesiuni ordinare la fiecare trei ani.

• INDRĂMĂRI • PĂSTORALE •

SPIRITUALITATE ȘI MORALA

Pr. prof. ION BRJA

Unul din cele mai importante evenimente în teologia ortodoxă română contemporană este publicarea tratatului de *Spiritualitate ortodoxă*, de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, (publicat ca al 3-lea volum al Teologiei morale), la Editura Institutului Biblic. Apogeul al unei îndelungate reflecțiuni asupra temei, tratatul reproduce, într-o formă sistematică, unele din comentariile pe care Pr. prof. D. Stăniloae le-a făcut în legătură cu textele filocalice, traduse și tipărite în cele zece volume ale Filocaliei.

Importanța publicării acestui tratat este multiplă. Mai întâi, pentru că spiritualitatea este un element component esențial al teologiei ortodoxe tocmai prin insistența asupra contemplației și experienței conștiente a harului. Teologia și spiritualitatea formează un întreg indivizibil. Ele nu trebuie să fie nici separate, nici adăugate una după alta. Fie că vrem sau nu, teologia ortodoxă autentică este o teologie contemplativă. Teologia fără contemplație este un simplu exercițiu intelectual sau o interpretare istorică. Spiritualitatea vine să arate că experiența contemplației, adică ridicarea minții pe un plan de cunoaștere meta-intelectual, singurul plan posibil de întâlnire personală cu Dumnezeu, ține de natura teologiei. O teologie anti-contemplativă este de neconceput. În al doilea rând, prin elementul ei ascetic, spiritualitatea devine un complement indispensabil al moralei. Morala ortodoxă nu poate fi concepută fără asceză, fără atitudinea radicală de «lepădare» de sinea negativă. *Nepătimitirea*, care nu este un exercițiu de purificare etică, ci un efort de a câștiga o identitate nouă, de a transfigura firea, face parte din vocabularul moralei ortodoxe. În al treilea rând, aceasta arată că tendința de azi este aceea de a trăi viața creștină în toată întinderea ei și în formele ei, inclusiv în forma ascetică. Această tendință este împotriva fragmentării vieții creștine în sectoare și etape separate: morală, spiritualitate, apostolat social, și se pronunță pentru experiența credinței într-un mod inclusiv, în toate dimensiunile ei, și în mod concomitent, nu în trepte succesive.

Faptul că se vorbește acum de «spiritualitate» și de «morală» — de altfel, doi termeni împrumutați din terminologia apuseană și care nu corespund cu noțiunea ortodoxă de evlavie — ar putea să creeze o serie

de confuzii. În definitiv, cum sînt prezentate «spiritualitate» și «morală» în noua literatură teologică română? Ca două curente care nu se ating și nu se pătrund, fiecare avînd metoda lui și punctul său de referință? Sperăm că o asemenea polarizare trebuie nu numai să fie evitată, dar și combătută. Pe de altă parte, dacă spiritualitatea și morala sînt două căi complementare, sau două dimensiuni ale aceleiași realități, cum se explică faptul că pînă acum *morală*, cel puțin așa cum a fost predată la Seminariile și Institutetele teologice, și cum a fost prezentată în diverse manuale și catehisme recente, nu a reușit să asimileze noțiunile de bază ale spiritualității ortodoxe, de pildă, practica îndumnezeirii?

Problema cea mai importantă este: cum se realizează cît mai curînd posibil o sinteză organică, de ordin metodologic și de ordin dogmatic, între spiritualitate și morală, aceasta, în scopul de a înlătura ideea falsă că Ortodoxia ar separa ordinea etică, antropologică, existențială, de ordinea ontologică, soteriologică. În cele ce urmează vom menționa cîteva domenii în care *spiritualitatea* și *morală* se completează dar și se corectează reciproc, pentru ca astfel, împreună, să asigure integritatea vieții creștine.

Spiritualitatea reasează viața creștină pe bazele ei ontologice, insistînd asupra experienței conștiente a harului și asupra participării creștinului la comuniunea cu Dumnezeu, comuniune care îi dă acestuia o identitate nouă (Ioan 3, 4; II Cor., 5, 17). Mîntuirea adusă prin Moartea și Învierea lui Hristos trebuie să fie înțeleasă ca o nouă creație, o nouă ordine a lucrărilor în sens soteriologic, nu numai în sens moral sau ontologic. Viețuirea în Hristos înseamnă deci îndumnezeire. O asemenea interpretare «maximalistă» a mîntuirii are la bază ideea că ordinea ruptă prin păcat e de ordin ontologic, nu de ordin etic. Păcatul nu e doar o simplă violare a legii divine, ci atinge bazele existenței umane. De fapt, comuniunea omului cu Dumnezeu nu a fost niciodată de ordin etic sau legalist. Păcatul a însemnat desfigurarea ființei umane prin ruperea comuniunii cu Dumnezeu, de care omul se rușinează (Marcu 8, 38). De aceea nici mîntuirea nu este o simplă rectificare de ordin antropologic, etic, legalist, ci o antrenare a credinciosului într-o viață nouă. Această viață își are izvorul în jertfa lui Hristos: «Chiar dacă am suferi zeci de mii de morți pentru Hristos, tot n-am împlini ceea ce sîntem datori, căci altul e singele lui Dumnezeu și altul singele robilor; negreșit, după vrednicie, și nu după ființă» (*Filocalia*, vol. 9).

Contribuția cea mai caracteristică a spiritualității ortodoxe constă în aceea că ea a subliniat nu numai experiența conștientă, directă, imediată a harului, ci și urcușul neconținut în procesul îndumnezeirii. În această privință, consensul Părinților Bisericii este deplin. Texte clasice ne-au lăsat îndeosebi Sfîntul Grigorie de Nyssa și Sfîntul Simeon Noul Teolog.

Sfîntul Grigorie de Nyssa vorbește de *epectază*, de întinderea spre cele de sus, spre asemănarea cu Dumnezeu:

«Așa precum corpurile ce pornesc la vale, chiar dacă nimeni nu le mai împinge după prima mișcare, se avîntă prin ele însele într-o mișcare și mai repezită în jos, atîta vreme cît rămîn cu chipul înclinat și supus acestei porniri, neaflîndu-se nimic care, prin împotrivire, să opreas-

că pornirea lor, tot așa, dar dimpotrivă, sufletul eliberat de împătımirea sa pămîntească se avîntă ușor și repede în mișcarea către cele de sus, ridicîndu-se de la cele de jos, spre înălțime. Și nefiind nimic care să-i oprească de sus pornirea (pentru că firea binelui este atrăgătoare pentru cele ce privesc spre el), sufletul se ridică mereu mai sus de la sine, întinzîndu-se împreună cu dorința după cele cerești spre cele dinainte, cum zice Apostolul (Filip., 3, 14), continuînd zborul spre ceea ce e mai sus. Căci, dorind ca prin cele ajunse să nu piardă înălțimea văzută mai sus, e purtat neîncetat de pornirea spre cele de sus, reinnoind mereu prin cele dobîndite tăria zborului. Fiindcă lucrarea prin virtute își hrănește puterea, prin osteneală, neslăbindu-și tăria prin lucrare, ci sporind-o.

Pentru aceasta zice că și marele Moise, urcînd mereu, nu se oprește niciodată din urcus, nici nu-și pune vreun hotar sieși în mișcarea spre înălțime, ci, odată ce a pus piciorul pe scara care se sprijină de Dumnezeu, cum spune Iacov, pășeste pururea spre treapta de deasupra și nu încetează niciodată să se înalțe, prin aceea că mereu descoperă ceva deasupra treptei atinse în urcusul spre înălțime. Respinge mincinoasa înrudire cu împărăteasa egiptenilor. Se face apărător al evreului. Se mută la viețuirea în pustie, pe care nu o tulbură viața omenească. Paște în sine turma viețuitoarelor blinde. Vede strălucirea luminii. Își face neîngreuiat urcusul spre lumină prin scoaterea încălțămîntei, scoate la libertate pe cei înrudiți și de un neam cu el. Vede inecat pe vrăjmașul ce se aruncă în valuri. E călăuzit de nor, potolește setea prin piatră, plugărește plinea din cer. Nimicește apoi pe cei de alt neam prin întinderea mîinilor. Aude glasul trîmbiței. Intră în negură. Pătrunde în cele nepătrunse ale cortului nefăcut de mînă. Află tainele dumnezeiești preoții. Nimicește idolul, îmblînzește pe Dumnezeu, aduce din nou legea sfărîmată de păcatul iudeilor. Strălucește de slavă.

Dar ridicat prin astfel de înălțimi, arde încă de dorință și e flămînd de și mai mult. Și însețează încă din cele cu care se adăpa pururea cît putea. Și, ca și cînd nu s-ar fi împărtășit încă, se roagă să dobîndească, cerînd lui Dumnezeu să i se arate, nu cît poate să vadă, ci cît este Acela» (*Despre Viața lui Moise*, trad. de Pr. I. Buga, colecția «Părinți și scriitori bisericești», vol. 29, București, 1982, p. 90—91).

Pentru Sfîntul Simeon Noul Teolog, îndumnezeirea (theosis) este unire prin participare (metousia), unire nu după ființă, ci după energii divine necreate. Iar această participare are un caracter profund personal, conștient:

«Acestea sînt, deci, fraților, zidirea nouă în Hristos. Acestea se săvîrșesc și se fac în fiecare zi cu creștinii adevărați și aleși, care se fac părtași în chip conștient de toate acestea în parte, încă în trup fiind, cum am spus adeseori. Mai mult, ei nădăjduiesc să le moștenească acestea și după moarte în chip deplin și neîndoielnic, ajungînd întregi în bună-tățile întregi, de care s-au împărtășit aici. Căci sîntem învățați fără încetare să mîncăm și bem pe Hristos, că-L îmbrăcăm și-L vedem și iarăși că sîntem văzuți de El; și știm că-L avem în noi și noi rămînem în El. că El e sălășluit în noi și noi sălășluiți în El, că El ni se face nouă casă și noi casă Lui, că noi sîntem fii ai Lui și El se face Tatăl nostru; și că El e lumină și luminează în întuneric (Ioan 1, 5). Apoi mai zicem că noi

Îl vedem pe El, după cuvîntul: «poporul ce se află în întineric, a văzut lumină mare» (Isaia 9, 1). Dar dacă toate acestea și celelalte le învățăm din dumnezeieștile Scripturi, precum s-a arătat, că se petrec în noi în timpul de față al vieții de aici, dar spunem că nu se petrec în noi nicidecum, sau se petrec, dar în chip tainic și fără să simțim, fără să cunoaștem nimic din acestea, prin ce ne deosebim de cei morți? Nu vă predați pe voi unei astfel de credințe ca să coboriți în prăpastia pierzaniei» (Sf. Simeon Noul Teolog, *A cincea cuvîntare morală*, în Filoc. rom., vol. 6, p. 200—201).

Acestea sînt cîteva elemente pe care morala nu le poate lăsa la o parte, deoarece viața creștină trebuie să fie înțeleasă în toată plenitudinea ei, începînd cu dimensiunea ei tainică, a experienței personale a harului.

Dar spiritualitatea are nevoie de etică, pentru a nu lăsa impresia că viața duhovnicească ar fi o pietate «personalistă», concentrată exclusiv asupra individului și misticii. Pentru spiritualitate, morala ridică mai multe probleme, dintre care vom aminti doar două: respectul libertății umane din partea lui Dumnezeu, de unde responsabilitatea personală, directă, a fiecărui pentru păcat, și caracterul imperativ al iubirii aproape-lui, sau, cu alte cuvinte, legătura dintre interioritate și exterioritate.

Și după Întruparea Fiului lui Dumnezeu, omul rămîne liber să accepte sau nu prezența și comuniunea cu Dumnezeu. De aici, păcatul și răul ca existențe reale. Realitatea păcatului, ciocnirea cu puterile și stihiele răului, au făcut «crucea» o etapă inevitabilă în misiunea lui Hristos. De aici, responsabilitatea personală, curățirea voită de la o viață de păcătoșenie la o viață nouă și adevărată în Dumnezeu. Pentru morală, persoana se construiește prin propria ei voie și alegere. Sub puterea Duhului Sfînt, desăvîrșirea este un act personal, de liberă alegere. Dumnezeu ne-a dat în dar harul său: «Tuturor celor ce l-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu» (Ioan 1, 12). Dar Duhul Sfînt nu atrage omul în mod silnic, nu-l silește împotriva voii sale.

Pe de altă parte, pentru morală, credința nu este limitată la trăirea afectivă, la ceea ce se numește sfera vieții religioase a individului, la spiritualitate în sens restrîns, vertical. Căci credința generează un mod de viață care se manifestă în societate. Spiritualitatea nu poate fi deci reținută numai în sfera individului. Nu este îngăduit să ascundem sfințenia personală, care nu este altceva decît darul lui Dumnezeu, într-o scoică egoistă: «Dreptatea Ta n-am ascuns-o în inima mea, ci am vestit adevărul și mintuirea Ta. Nu ascund mila și credințioșia ta, în adunarea cea mare» (Ps., 39, 13—14). Morala reamintește că există două porunci ale iubirii, care corespund cu cele două table ale legii: «Învățătorule, care este cea mai mare poruncă din Lege? Iisus i-a răspuns: Să iubești pe Domnul Dumnezeu Tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Aceasta este cea dintîi și cea mai mare poruncă. Iar a doua, la fel ca aceasta, este: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. În aceste două porunci se cuprind toată Legea și proorocii» (Matei 22, 36—40; cf. Deut., 5, 6—21; 6, 5; Lev., 19, 18). «Împlinirea Legii este dragostea» (Rom., 13, 10), iar aceasta este îndoită.

Mărturia evanghelică este o chemare la mîntuire, care înseamnă restaurarea relației dintre Dumnezeu și neamul omenesc, așa cum se înțelege ea în doctrina ortodoxă despre «theosis» (indumnezeire). Acest mesaj își are izvorul în Sfintele Scripturi, care mărturisesc despre răscumpărarea umanității în Hristos Iisus, dar el conține și o concepție despre lume ce ne situează pe fiecare dintre noi față în față cu Dumnezeu, cu semenii noștri ca persoane în societate, precum și cu propria noastră persoană. El mai cuprinde atît relația dintre Dumnezeu cu fiecare persoană, cit și relațiile dintre ființele umane între ele (dimensiunea verticală și cea orizontală) (Go Forth in Peace. A Pastoral and Missionary Guidebook, Geneva, WCC, 1982, p. 18).

Așadar, există două table ale Legii în Vechiul Testament, două porunci ale iubirii în Noul Testament, două «altare», cel din lăuntru și cel din afară, în Biserică.

Desigur că s-ar putea adăuga alte puncte în care spiritualitatea și morala se completează și se corijează reciproc. Dar pentru a nu lăsa impresia că ele sînt în stare de polarizare ca două căi separate, paralele, este necesar un efort serios de integrare. Plenitudinea vieții creștine cere să fie atinse atît extrema mistică, profunzimea inimii, cit și extrema etică, manifestarea exterioară a iubirii aproapelui. Fără această integrare, teologia ortodoxă poate fi acuzată că dă o interpretare limitată credinței și vieții creștine.

De altfel, modul în care au fost tratate atît spiritualitatea cit și etica ortodoxă în general, ca fiind limitate exclusiv la planul antropologic, existențial, este din ce în ce mai criticat. Într-un document ortodox recent se spune despre prezența lui Dumnezeu în lume, prin Biserică :

«Nici Biserica, nici cultul, nici misiunea ei, nu pot fi definite în mod exclusiv ca forme de existență și de activitate ale ființelor umane adunate laolaltă în numele lui Iisus Hristos. *Biserica este mai presus de orice manifestare adevărată a prezenței dumnezeiești în istoria lumii, semnul statornic al intervenției dragostei lui Dumnezeu în existența societății umane, în și prin stările cele mai concrete de viață umană, în activitățile ei cele mai diverse și chiar nereligioase, profane.* Venirea în lume a Duhului lui Hristos cel înviat și prezența Lui în lume se mișcă inexorabil în direcția abolirii frontierelor dintre lumea sacră, spirituală, receptivă la harul dumnezeiesc, și lumea profană, materială, despre care se crede că există doar în concordanță cu propriile sale legi interne. În fața lumii contemporane trebuie accentuat cu toată puterea că existența umană, în toate aspectele ei, constituie tema propovăduirii Evangheliei și că principiile fundamentale de viață spirituală alt persoanei umane (iertare, milă, dreptate) trebuie să penetreze toate aspectele vieții sociale și cetățenești ale societății umane» (Go Forth in Peace, ed. cit., p. 26).

Într-adevăr, în studiile despre spiritualitatea ortodoxă reflexiunea teologică a mers pînă la îndumnezeirea omului, fără să se ajungă mai departe, adică la transfigurarea lumii. Păcatul nu a fost considerat în dimensiunea sa cosmică, ci limitat la sfera sa antropologică. La fel, și îndumnezeirea.

Aceeași observație se poate face și despre studiile de morală. Ele se opresc la perfecționarea etică. Nu s-a trecut de la efortul contra pă-

catului personal, la lupta pentru schimbarea lumii, contra structurilor dictate de păcat, cu alte cuvinte, de la etică, la diaconie, la slujire. Relația dintre sfințirea personală și cultură, relația dintre păcatul personal și existența structurilor sociale nedrepte nu au fost niciodată explicite. A lipsit curajul de a identifica sfințenia pe plan cultural, ca și păcatul pe plan social. De aceea îndumnezeirea sau mfntuirea par că rămân evenimente la nivelul personal și nu sint puse, în mod explicit și pe deplin, în relație cu efortul pentru schimbarea lumii.

Prin personalismul ei excesiv, spiritualitatea poate pregăti această rupere între sfințire și slujire. Etica poate separa Evanghelia fericirilor de situația lumii, considerînd urmarea lui Hristos numai pe plan ascetic, etica socială fiind socotită ca activism situațional, contextual. Ea poate închide ochii la tensiunea ce există, în misiunea Bisericii, între slujirea preotească a împăcării, și slujirea profetică de condamnare a răului, între deschiderea față de păcătoși, și lupta contra păcatului.

GRIJA PENTRU CEI MORȚI IN CULTUL ȘI SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ *

Drd. CONST. STRUGARIU

Doctrina Bisericii despre starea sufletelor după moarte. Moartea, în concepția creștină, este despărțirea sufletului de trup și ea este denunțată în Sfînta Scriptură în diferite moduri: *ieșire din lume* (Luca 9, 31; II Petru, 1, 15), *sfișit* (Matei 10, 22; 24, 13; Evr. 13, 7), *despărțire* (II Petru 1, 15), *dezlegare de legăturile trupului* (Fil., 1, 23), *eliberare* (II Tim. 4, 6), *somn* (Fapte 13, 26) sau *adormire* etc.¹.

Moartea este un moment necesar, prin care se face trecerea din viața pămîntească în eșaton, acolo unde se revelează sensul deplin al existenței pămîntești².

Pentru primii creștini moartea n-a mai reprezentat «nici trecerea în neantul (neființa) Nirvanei budiste, nici locul de groază și de întuneric în care rătăcesc fără odihnă umbrele sau fantomele morților, ca în tartarul păgîn evocat în *Dialogurile* lui Lucian sau în *Purgatoriul și Infernul* lui Dante, nici măcar seolul din vechea religie a evreilor, ci trecerea într-o existență superioară, în care sufletul credinciosului își găsește liniștea și fericirea eternă în nemijlocita apropiere de Hristos, pe care L-a adorat în viață; iar mormîntul devine patul de odihnă pe care țărîna noastră așteaptă, încrezătoare, la adăpostul crucii lui Hristos, învierea

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută în cadrul pregătirii doctorului în teologie, sub îndrumarea P. C. Pr. prof. Ene Braniste, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Cf. *Macarie, Introducere în teologia ortodoxă*, în traducere românească de Arhîm. Gherasim Timuș, vol. II, București, 1885, p. 671; Pr. prof. Ene Braniste, *Gînduri despre viață, moarte și nemurire, în lumina Sîntei Scripturi*, în «Almanahul Parohiei Ortodoxe Române din Viena», 1975, p. 62—68.

2. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 213.

pentru viața veșnică, al cărui începător și chezășuitor s-a făcut Cel a treia zi înviat din morți»³.

Prin Hristos moartea capătă un sens pozitiv; în Hristos moartea este învinsă și se restabilește comuniunea cu Dumnezeu. «Spaima de moarte arată că ea nu e un fenomen cu totul natural, ci că s-a produs ca un fenomen contrar naturii, ca o slăbire a comuniunii cu Dumnezeu, izvorul vieții»⁴.

Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți vorbesc atît despre o viață fericită, cît și despre o viață nefericită, care urmează după judecata particulară sau după cea universală. Astfel în II Cor. 10, 10 se spune: «Noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului de judecată al lui Hristos, ca să ia fiecare după cele ce a făcut prin trup, ori bine, ori rău».

Există două judecăți: una particulară, care are loc imediat după moarte, și o judecată universală, care se va face la sfîrșitul veacurilor. Scrierile patristice ne mărturisesc că fericirea de care se vor bucura sufletele după judecata universală va fi cu mult superioară aceleia care urmează după judecata particulară. Sfîntul Ioan Hrisostom fericește pe adormitul întru Domnul, episcopul Filogonie, pentru că «s-a mutat la viața netulburată, unde vasul nu mai suferă naufragiu, unde nu mai e întristare, nici durere (nec ullam animi depectionem aut dolorem), unde nu sînt boli și patimi și pricini de păcate, unde nu mai e al meu și al tău, acest cuvînt rece, care introduce în viață toate relele și a născut nenumerate războaie». Il fericește că, lăsînd cetatea aceasta, s-a urcat la o altă cetate, la cea a lui Dumnezeu, și părăsind Biserica aceasta, petrece în cea a celor născuți și scriși în cer și lăsînd sărbătorile noastre s-a mutat la sărbătorile ingerilor»⁵. Chinurile care vor urma după judecata particulară sînt numai o anticipare a celor care vor fi după judecata universală. Acestea îi va urma «veacul cel fără de sfîrșit», în care și sufletul și trupul vor fi părtașe la fericire sau la chinuri. Sufletele sfinte, care în timpul vieții pămîntesti sînt expuse încă la cădere, vor dobîndi la învierea obștească starea cea neschimbată și cea mai asemenea cu Dumnezeu⁶.

Sufletele dreptilor văd fața lui Hristos; de altfel, ele se văd și în treolaltă, ele laudă slava lui Dumnezeu și slujesc înaintea tronului dumnezeiesc.

Legătura spirituală dintre cei vii și cei morți. Rugăciunile celor vii pentru cei morți (*Communio sanctorum*). Prin «comuniunea sfinților» înțelegem «legătura nevăzută, dar strînsă, care există între cei vii și cei morți»⁷.

Legătura este posibilă datorită naturii duble a omului: suflet și trup. Astfel, omul «se găsește pe linia lumii văzute și a lumii nevăzute, for-

3. Pr. prof. Ene Brăniște, *Zilele pentru pomenirea generală a morților, din cursul anului bisericesc ortodox*. În «Mitropolia Otteniei», an. 1963, nr. 7-8, p. 538.

4. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 218.

5. Sf. Ioan Hrisostom, în *Philogonium*, în Migne, P.G., tom. 48, col. 749-750.

6. Dionisie Pseudoareopagitul, *Ierarchia bisericească*, trad. în rom. de Pr. Cicerone Iordăchescu, Chișinău, 1932, p. 139.

7. Pr. prof. Ene Brăniște, *Liturgica specială*, București, 1980, p. 473.

mînd un admirabil amestec din spirit și din materie, din ceresc și din pămîntesc, din veșnic și din temporal. Omul este legătura care unește pămîntul cu cerul»⁸.

Iubirea intrateimică produce iubire și în sufletele celor drepte, mai ales că toți au fost recapitulați în Hristos. Iubirea dreptilor trebuie să se îndrepte atît spre cei de pe pămînt, cît și față de cei plecați din mijlocul nostru, care au trebuință de ajutor. Sfinții ne ajută înai ales în cele ce privesc mîntuirea noastră; ei sînt «prieteni» Mîntuitorului (Ioan 15, 14) și ei au îndrăzneală către El: «Dacă rămîneți întru Mine și cuvintele Mele rămîn întru voi, veți cere orice veți vrea și se va împlini vouă» (Ioan 15, 7).

În consecință, Biserica invocă pe sfinți să se roage lui Hristos pentru noi. Ca oameni ei nu au nimic, ci totul vine de la Hristos.

Comuniunea dintre membrii Bisericii luptătoare și cei ai Bisericii triumfătoare se face în chip duhovnicesc, prin rugăciunile pe care le facem ca Dumnezeu să le dea iertare păcatelor și odihna cea veșnică⁹. Baza comuniunii dintre cei vii și cei morți este Iisus Hristos¹⁰.

Prin dragostea lui Iisus Hristos se fundamentează între cei vii și cei adormiți o legătură pe care moartea nu o poate desface. «Legătura vie a iubirii unește pe toți membrii Bisericii lui Hristos, pe cei ai Bisericii luptătoare cu cei ai Bisericii cerești, precum și cu locuitorii iadului care n-au pierdut speranța împărăției cerurilor»¹¹.

În virtutea acestei comuniuni, cei vii au o serie de datorii față de cei adormiți: să se roage pentru ei și să facă fapte de milostenie, pentru că «dacă nu iubim pe morți, nu iubim nici pe Domnul care iubește pe repausați ca membri vii ai Bisericii Sale»¹². Cei vii au datoria de a se ruga pentru cei adormiți (cf. Ioan 14, 13; Efes. 6, 18; I Tim. 2, 1), pentru că rugăciunile noastre aduc folos celor adormiți (I Tes. 4, 13; I Cor. 15, 19; Evr. 13, 7; I Ioan 5, 16). În antichitatea creștină unii se botezau în locul membrilor decedați ai familiei, convinși fiind că în acest mod pot suplini lipsa botezului pe care cei adormiți nu l-au primit (vezi I Cor., 15, 29). Prin rugăciunile pe care Biserica le face pentru cei adormiți, există posibilitatea ca cei cu păcate mai puține, care se află în iad, să treacă pe treptele cele mai de jos ale raiului înainte de judecata finală. Tot prin rugăciunile Bisericii, cei de pe treptele inferioare ale raiului pot să urce mai sus, dat fiind faptul că ei intră într-o comuniune tot mai activă cu Hristos.

Acțiunea rugăciunii «presupune nu numai o mijlocire pe lângă Creator, ci o acțiune directă asupra sufletului, susceptibil să-l facă demn de iertare»¹³.

8. Mitrofan de Konevets, *Viața repausajilor noștri*, trad. de Iosif Gheorghian, București, 1899, p. 32.

9. Nicodem (Episcop), *Semințe evanghelice pentru Ogorul Domnului*, vol. VIII, Neamț, 1933, p. 384.

10. Mitrofan de Konevets, *op. cit.*, p. 34.

11. *Ibidem*, p. 49.

12. *Ibidem*, p. 50.

13. Sergiu Bulgakoff, *Ortodoxia*, trad. rom., de Nicolae Grosu, Sibiu, 1933, p. 231.

Formele de exprimare a griii pentru cei morți în antichitatea creștină. Datorită puternicei credințe în iminenta Parusie a Mintuitorului Iisus Hristos, cînd toți cei care au viețuit pe acest pămînt vor învia, creștinii, încă din cele mai vechi timpuri, au manifestat o grijă deosebită pentru cei morți ai lor. Grija aceasta ne este arătată în mod pregnant de cultul martirilor, ale căror trupuri erau înmormîntate în locuri de cinste și la mormintele lor se celebra Sfînta Liturghie în ziua de pomenire anuală.

Așa de pildă, rămășițele pămîntesti ale Sfîntului Policarp, episcopul Smirnei, erau socotite a fi «mai de preț decît pietrele nestemate și mai scumpe decît aurul»¹⁴.

Unul dintre cele mai vechi documente care ne furnizează informații referitoare la cultul morților în primele veacuri creștine este «*Tradiția apostolică*» (*Ἀποστολική παράδοσις*), scrisă de Sfîntul Romanul și ajunsă la noi într-o traducere sau prelucrare mai tirzie sub denumirea de «Rînduiala Bisericii egiptene» (*Aegyptische Kirchenordnung*)¹⁵. În capitolul 40 al acestei scrieri, intitulat «*De locis sepulturae*», se spune: «...Oamenii să fie înmormîntați în cimitire, serviciul acesta să se facă tuturor celor săraci; numai să se dea plata (cuvenită) celui care sapă mormîntul și un dar celor care păzesc (cimitirul). Pe aceia care sînt acolo și săvîrșesc lucrarea, episcopul să-i susțină, ca să nu fie o povară pentru cei ce vin în acele locuri»¹⁶.

Alt document al antichității creștine este cel intitulat «*Constituțiile apostolice*» (*Διαταγὰι τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος τοῦ Ρωμαίου ἐπισκόπου τῆ καὶ πόλεως ἢ καθολικῆς διέταξις*), menționate pentru prima oară de Sfîntul Epifanie al Salaminei în ultimul sfert de veac IV. Autorul presupus este Clement Romanul, dar de fapt este vorba de o compilație redactată de un autor necunoscut, spre sfîrșitul secolului IV¹⁷. Cartea a VIII-a cuprinde așa-numita *Liturghie clementină*, în care găsim cereri speciale pentru cei adormiți, în cadrul ecteniei pe care diaconul o rostește imediat după terminarea rugăciunii Anaforei: «Să ne aducem aminte de sfinții martiri, ca să ne învrednicim să fim părtași ai luptei lor. Pentru cei adormiți în credință să ne rugăm»¹⁸. În *Liturghia clementină* aflăm și o rugăciune pentru sufletele celor adormiți, care conține multe expresii asemănătoare sau chiar identice cu cele pe care le întîlnim în rugăciunile rostitte astăzi în cadrul diferitelor slujbe pentru cei morți. Textul rugăciunii este următorul: «Și pentru frații noștri adormiți în Hristos, să ne rugăm, pentru odihna acestuia să ne rugăm, ca iubitorul de oameni Dumnezeu, Cel ce a primit sufletul lui să-i ierte toată greșeala cea de voie și cea fără de voie și milostiv și binevoitor fiind să-i așeze în

14. Ioan Mihălcescu, *Scrierile Părinților Apostolici*, vol. I, Chișinău, 1927, p. 206; Idem, *Cultul morților în Biserica primară*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. 1924, nr. 11, p. 867.

15. Bernard Botte, *La Tradition Apostolique*, în col. «Sources Chrétiennes», Paris, 1968, p. 14—17; J. Quasten, *Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima*, Bonnae, 1936, p. 26. 16. Bernard Botte, *op. cit.*, p. 122.

17. H. Leclercq, *Constitutions Apostoliques*, în «Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie», tom. III, p. II, Paris, 1914, col. 2732, 2751. Vezi și Pr. prof. Ene Braniște, *L'assemblée liturgique décrite dans les Constitutions Apostoliques et les différentes Jonctions dans son cadre*, Roma, 1977, p. 93.

18. Pr. Ioan Mihălcescu și Matei Pîslaru, *Scrierile Părinților Apostolici*, vol. II Chișinău, 1928, p. 246. Vezi și J. Quasten, *op. cit.*, p. 228.

locul celor pioși, care odihnesc în sinurile lui Avraam, și Isac și Iacov, cu toți care din veac au bineplăcut Lui, de unde a fugit durerea, întristarea și suspinarea. Cel ce din fire ești nemuritor și fără de sfârșit, de care s-a făcut tot ce este nemuritor și muritor, Cel ce pe ființa aceasta cuvântătoare, pe om cetățeanul lumii, l-ai făcut muritor la facerea lui și i-ai făgăduit înviere, Cel ce pe Enoh și pe Ilie nu i-ai lăsat să încerce moartea, Dumnezeu lui Avraam și Isac și Iacov, Dumnezeu nu al morților ci al viilor, deoarece sufletele tuturor la Tine trăiesc și duhurile dreptilor în mina Ta sînt, pe care nu le atinge chinul, căci cei sfințiți sub mîinile Tale sînt, însuși și acum caută spre robul Tău acesta, pe care l-ai ales și l-ai primit în altă moștenire, și iartă de a păcătuit ceva fără de voie sau cu voie, și-i dă de pază îngeri binevoitori, și-l așează în sinul patriarhilor și al proorocilor și al apostolilor și al tuturor celor ce din veac au bineplăcut Ție, unde nu este durere, nici întristare nici suspin, ci locuința liniștită a celor pioși și starea pașnică a celor drepti și a celor ce vād în ea slava Hristosului Tău, cu care Ție, slavă, cinste și închinăciune, mulțumire și adorare și Duhului Sfînt în veci, Amin»¹⁹.

În privința soroacelor de pomenire a celor repausați, *Constituțiile apostolice* dispun: «Să se pomenească ziua a treia a morților cu psalmi, cu citiri și cu rugăciuni, din pricina Celui ce a înviat după trei zile. Și în ziua a noua pentru pomenirea celor rămași în viață și a celor morți. Și ziua a patruzecia după pilda veche, căci așa a jelit poporul meu pe Moise. Și ziua anului spre pomenirea lui (a celui răposat) și să se dea săracilor din cele ce au fost ale lui, ca să-l pomenească»²⁰.

De cultul morților erau legate în antichitatea creștină și agapele (convivia funebrală), ale căror reminiscențe se păstrează pînă astăzi în praznicele și pomenirile făcute pentru morți, ca și împărțirea de hrană și îmbrăcăminte la sărmani²¹. Pentru cei care mureau în nelegiuire nu erau permise nici un fel de pomeni: «...Cît privește pe neleguiții, de a-i da săracilor bunurile lumii, întru nimic nu-i vei ajuta (pe neleguiții), deoarece cui îi era dușmănoasă nelegiuirea cît a fost în viață, vădit este că-i va fi și după moarte, pentru că la Dumnezeu nu este nedreptate»²².

Un alt document din vechea literatură creștină, în care găsim menționate rugăciunile pentru morți, este *Testamentum Domini nostri Jesu Christi* (Διαθήκη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ), care pare să dateze după toate probabilitățile dintr-o perioadă posteroară sinodului niceean (325), fiind alcătuit de un autor de origine siriană, probabil aparținînd unor cercuri monofizite²³. În Cartea I, capitolul XXXV, este redată ectenia rostită de diacon la Liturghie, care are și cererea aceasta: «Să ne rugăm pentru răposații care s-au mutat din Biserică (care nu mai sînt

19. Pr. Ioan Mihălcescu și Matei Pîslaru, *op. cit.*, p. 262—263. 20. *Ibidem*.

21. Nicodim Milas, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. II, p. I. Arad. 1934, p. 101.

22. Pr. Ioan Mihălcescu și Matei Pîslaru, *op. cit.*, p. 264.

23. Cf. J. Quasten, *op. cit.*, p. 235—236. Vezi și Mgr. V. Costin, *Scrierea Pseudo-epigrafică «Testamentum Domini» ca izvor pentru istoria cultului creștin*, în «Studii Teologice», an. 1965, nr. 3—4, p. 204.

aici), să le dăruiască lor Domnul loc de odihnă»²⁴. Iată un exemplu din dipticele Anaforei (versio arabica) din același document mai sus citat: «Fă odihnă sufletelor acelor care au adormit, adu-ți aminte de aceia care împreună cu sfinții noștri Părinți au plăcut înaintea feței Tale, profeți, patriarhi, și de aceia care vin după aceștia, (adu-ți aminte) de aceia, de ale căror rugăciuni chiar noi înșine ne-am învrednicit, a căror parte să fie în împărăția Ta. Și acelor și tuturor, ale căror nume le-am pomenit, și pe fiecare în parte, pe care-i avem în cugetul nostru, odihnește sufletele lor în locul celor vii, în locul de unde au pierit întristarea inimii și durerea și suspinul, și dacă n-au fost liberi de nepăsare și nedreptate, de vreme ce natura (noastră) este omenească și în veac rămâne așa, Tu, Doamne, care ești bun și iubitor de oameni, iartă-le acestora (greșelile), pentru că nimeni nu este curat de păcat, chiar dacă a trăit o singură zi pe pământ»²⁵. Remarcăm frapanta asemănare dintre acest fragment de anafora și dipticele anaforei Sfântului Vasile cel Mare. Probabil că această versiune arabă datează dintr-o epocă mai târzie și a suferit influențe din partea liturghiilor bizantine²⁶. Dacă se întâmplă să moară un sărac, Biserica era îndatorată să-i procure cele necesare pentru înmormintare. Dacă un străin nu avea loc de mormânt, Biserica trebuia să i-l dea. Lucrurile rămase erau împărțite la cei nevoiași «spre ușurarea sufletului lui»²⁷.

La sfârșitul veacului al III-lea și începutul celui de-al IV-lea, circula rugăciuni pentru cei morți atribuite Sfântului Ciprian (*orationes pseudocyprianæ*)²⁸.

Comemorarea celor adormiți o aflăm și în alte documente din antichitatea creștină, ca de exemplu într-o variantă a *Anaforei Liturghiei Sfântului Marcu*²⁹. Iată un fragment din această rugăciune: «Dă odihnă sufletelor acelor care au adormit. Pomeneste (sufletele) acelora, a căror pomenire o facem astăzi și a acelor și ale acelora, ale căror nume le pomenim și ale cărora nu le pomenim; (pomeneste numele) ortodocșilor Sfinților Părinților noștri și ale episcopilor și dă-ne nouă ca să avem partea și moștenirea cu ceata fericită a sfinților Tăi profeți, apostoli, martiri»³⁰.

Euchologiul lui Serapion, din veacul al IV-lea, în rugăciunea Anaforei face amintire nominală de cei adormiți³¹.

În afară de documentele citate, pentru primele veacuri creștine, aflăm mărturii la mulți scriitorii bisericești care au trăit în epoca respectivă³². *Origen* spune că rugăciunile se fac numai pentru cei adormiți în nădejdea învierii³³. La pomeniri erau invitate toate catego-

24. I. E. Rahmini, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Hildesheim, 1968, p. 87.

25. J. Quasten, *op. cit.*, p. 256.

26. Mgr. V. Costin, *art. cit.*, p. 207.

27. I. E. Rahmini, *op. cit.*, p. 143, 145.

28. Pr. prof. Ene Braniște, *art. cit.*, p. 539.

29. Descoperită în 1928 de M. Andrieu și P. Collomp, ea prezintă asemănări vizibile cu Liturghia uzitată în Biserica Egiptului pe timpul Sf. Atanasie (295-373). Vezi J. Quasten, *op. cit.*, p. 44 și 47.

30. *Idem*, *ibidem*, p. 47 și 49.

31. *Idem*, p. 48 și 63.

32. Vezi amănunte la Macarie, *op. cit.*, p. 672-771.

33. «...De aceea (jertfim) facem rugăciuni închinat pomenirii celor care au adormit și facem amintirea tuturor celor sfinți și a părinților noștri și a prietenilor noștri întru credință», Origen, *Commentarius (anonymi) in Job*, P.G., t. XVII, col. 517.

riile de creștini și ele se făceau pentru odihna sufletelor celor răposați³⁴. *Sfântul Macarie Alexandrinul* ne dă mărturie clare cu privire la soroacele de pomenire a celor adormiți³⁵. *Sfântul Ioan Gură de Aur* ne îndeamnă să venim în ajutorul răposaiților noștri nu prin plinsete și bocete, ci prin psalmi, milostenii și slujbe³⁶.

Evoluția formelor de exprimare a grijii pentru cei morți și viața religioasă creștină din secolul IV înainte. În anul 313 împăratul Constantin cel Mare acordă libertate deplină religiei creștine. Incepând de acum trupurile marilor sînt deshumate și transportate cu mare fast în bise-rici; procesiunile erau impresionante: mulțimi imense de credincioși luau parte cu cîntări de psalmi și ținînd în mîni luminări aprinse. Pe lîngă cîntarea psalmilor au început să apară treptat rugăciuni și imne funebre de proveniență creștină³⁷. Ele își au originea în priveghiul pe care-l făceau primii creștini în noaptea de sîmbătă spre duminică sau în ajunul marilor sărbători.

O descriere sumară și o interpretare a unei slujbe de înmormîntare ne-o dă Dionisie Areopagitul (sec. V). El ne spune că cei ce făceau parte din cler erau așezați în fața altarului, iar credincioșii ședeau, înaintea «întrării preoților». După ce episcopul rostea rugăciunile de mulțumire, diaconii citeau anumite părți din Sfînta Scriptură, care vorbesc despre învierea morților, și intonau apoi «cîntările psalmistice». La sfîrșit se făcea sărutarea cea de pe urmă și se turna untdelemn peste trupul celui adormit³⁸, ceea ce însemnă că decedatul «a luptat în luptele cele sfînte și s-a desăvîrșit»³⁹.

Prin veacurile V—VI catehumenii aveau permisiunea de a asista numai la partea de început a slujbei înmormîntării; lor nu le era admisă prezența atunci cînd arhiepiscopul rostea rugăciunile de dezlegare⁴⁰. Datorită *disciplinei arcane*, anumite părți din slujba înmormîntării nu au fost consemnate în scris. Dionisie Areopagitul zice în acest sens: «În ce privește însă formulele sacramentale, nu este îngăduit să le explici în scris, nici să aduci la cunoștința obștească din cele tănuite, înțelesul lor mistic și puterile cele de Dumnezeu le dă pe temelul lor»⁴¹. În cadrul slujbei înmormîntării psalmii au continuat să dețină un loc

34. «Fără îndoială, de vreme ce preoții s-au adunat, noi celebrăm, cler și credincioși împreună, pe cei adormiți, invitînd încă pe cei bogali și pe cei săraci, să-turînd pe cei nevrîstnici și pe văduve, ca prăznuirea noastră să fie într-o odihnă sufletelor celor adormiți, a căror pomenire o celebrăm...», *Idem, ibidem*.

35. «Într-adevăr bine a păstrat Biserica acest obicei ca să aducă jertfă și rugăciune pentru suflet în ziua a treia (după moarte). Într-adevăr (este) bine că Biserica aduce liturghii și săvîrșeste jertfă (euharistică) pentru cel adormit a noua zi (după moarte)», *Sf. Macarie Alexandrinul, Sermo de exitu animae iustorum et peccatorum*, P.G., tom. XXXIV, col. 390.

36. «Căci într-o cinstea (pomenirea) celui adormit nu sînt lacrimile, nu sînt bocetele, ci cîntarea imnelor și a psalmilor și viață desăvîrșită. Vrei să ajuți pe cel adormit? Altele trebuie făcute: milostenii, binefaceri, slujbe», *Sf. Ioan Hrisostom, Homiliac LXII (a) în Ioannem*, P.G., tom. 59, col. 348.

37. Una dintre cele mai vechi rugăciuni din Rînduiala slujbei înmormîntării este cea care începe cu *Dumnezeul duhurilor și a tot trupul* (ο θεός τῶν πνευμάτων). Cf. Pr. prof. Ene Braniște, *Liturgica specială*, București, 1980, p. 491.

38. Dionisie Pseudoareopagitul, *op. cit.*, p. 142.

39. *Idem*, p. 149.

40. *Idem*, p. 143.

41. *Idem*, p. 150.

important⁴². În evoluția slujbelor funebre un moment de seamă îl constituie veacurile VIII și IX, cînd o serie de inmografi, cum ar fi *Sfîntul Ioan Damaschin* († 754)⁴³, *Sfîntii Teodor Studitul* († 826) și *Iosif Studitul* († 830), ca și *Sfîntul Teofan Graptul* († 843), au compus imne, în special canoane, care au intrat în cadrul slujbelor funebre, fiind utilizate și astăzi.

Sfîntul Ioan Damaschin este autorul celor 8 *Idiomele* din Rînduiala înmormîntării mirenilor; Sfîntul Teodor Studitul a compus canonul care se cîntă în simbăta lăsatului sec. de carne (Moșii de iarnă) din Triod; fratele său Iosif are în Octoih un canon al morșilor (glas VI) la Utrenia de simbătă; iar Sfîntul Teofan Graptul a compus 4 stihiri pentru morți (glas IV) la stihoavna Utreniei de simbătă, canonul morșilor (glas V) la Utrenia de simbătă, 4 stihiri ale morșilor (glas VI), la stihoavna Utreniei de simbătă, canonul din slujba înmormîntării mirenilor⁴⁴ și mai multe stihiri din Rînduiala înmormînării monahilor. Se pare că și Sfîntul Gherman, patriarhul Constantinopolului († 740), a compus mai multe imne funebre.

De prin veacul al VII-lea este atestată practica pomenirii generale a morșilor, care se face în simbetele Postului Mare⁴⁵. Faptul că unele imne din rînduiala slujbei care se cîntă în simbăta morșilor de dinaintea Duminicii Cincizecimmii (Moșii de vară) au ca autori pe Sfîntii Ioan Damaschin, Teodor Studitul și Teofan Graptul, ne dovedește că practica pomenirii generale a celor adormiți era temeinic îndătinată în veacul al VIII-lea⁴⁶.

Se pare că pînă prin secolul XIV ar fi existat numai o singură rînduială pentru slujba înmormîntării, aceeași pentru preoți, monahi și mireni (copii și adulți) și ea ar corespunde astăzi Rînduiei înmormîntării monahilor⁴⁷. Abia de acum înainte se vor stabili încetul cu încetul, două rînduiei ale slujbei înmormîntării: una pentru mireni și alta pentru preoți și diaconi, aceasta din urmă fiind probabil întocmită de patriarhul Filotei al Constantinopolului (secolul XIV). Rînduiala înmormînării copiilor a apărut cu un veac mai tîrziu (secolul XV)⁴⁸.

Formele actuale de exprimare a cultului morșilor în Ortodoxie

a. Slujbele de înmormîntare. Slujbele rînduite de Biserică pentru cei morți, îndată după ieșirea sufletului, sînt: *Panihida* și *Rînduiala propriu-zisă a înmormîntării*.

*Panihida*⁴⁹ (gr.: *παρηγοία*) este un rezumat sau o anticipare a slujbei înmormîntării, care se oficiază în ziua morșii, ori înainte de înmormîntare, ori chiar în fiecare zi pînă la înmormîntare.

42. Simeon al Tesalonicului, *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, trad. rom. tip. de Toma Teodorescu, București, 1865, p. 244.

43. Pentru imnele compuse vezi Pr. prof. P. Vintilescu, *Despre poczia inmografică din cărțile de ritual și cîntarea bisericească*, București, 1937, p. 338.

44. *Ibidem*, p. 375—376.

45. Cf. V. Mitrofanovici și colab., *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, p. 203.

46. Pr. prof. Ene Braniște, *art. cit.*, p. 543.

47. *Ibidem*, p. 492—493.

48. *Ibidem*.

49. Vezi Rînduiala slujbei în *Molittlelnic*, București, 1976, p. 157 și urm.

Slujba înmormântării (Prohodul) are cinci rinduiele deosebite: *Rînduiala înmormântării mirenilor* (de la 7 ani în sus)⁵⁰; *Rînduiala înmormântării pruncilor și copiilor* (pînă la 7 ani)⁵¹; *Rînduiala înmormântării preoților și diaconilor de mir*⁵²; *Rînduiala înmormântării arhierieilor și călugărilor*⁵³ și *Rînduiala înmormântării în timpul Săptămîinii Luminate*⁵⁴.

În *canonul morților* din *Rînduiala înmormântării mirenilor* este arătată vremenicia vieții pămîntesti, faptul că omul, «făptură amestecată din smerenie și din mărire», este călător pe acest pămînt, pentru că «noi pămîntenii din pămînt sintem zidiți și în același pămînt vom merge...».

Rînduiala înmormântării pruncilor este alcătuită din rugăciuni prin care se cere de la Dumnezeu ca să dea odihnă pruncului adormit și nu iertare de păcate: «Cuvîntule al lui Dumnezeu, care ai sărăcii luînd trup și ai binevoit a Te face prunc fără schimbare, rugăm-Te, așează în sînurile lui Avraam pe pruncul pe care l-ai luat»⁵⁵. Rugăciunile de iertare sînt înlocuite printr-o altă rugăciune, prin care cerem ca sufletul adormitului prunc să fie sălășluit în sînul lui Avraam.

În *Rînduiala înmormântării preoților și diaconilor de mir*, condacul este urmat de 24 de tropare (icoase și condace), cum de altfel era vechea formă a condacelor în general. Troparele se remarcă prin profunda cugetare asupra vieții de aici și asupra celei de dincolo.

Rînduiala înmormântării călugărilor, pare a fi cea mai veche dintre toate celelalte și după această rînduială se face și înmormîntarea arhierieilor; însă, au fost cazuri cînd unii dintre ei au fost înmormîntați după *Rînduiala preoților de mir*⁵⁶.

b. Slujbele pentru pomenirea morților după înmormîntare. După moartea unui credincios Biserica continuă să se roage pentru el, să facă mijlociri la Dumnezeu în favoarea sa. Pentru pomenirea celor răposați Biserica a instituit trei rinduiele și anume: *Parastasul*⁵⁷, *Panaghia*⁵⁸ și *Litia mică pentru morți*⁵⁹.

Parastasul (gr.: *παράστασις* — a sta înaintea cuiva, a mijloci), mai este numit și *Panihida mare*. Propriu-zis, ei este o prescurtare a rînduielei înmormîntării.

Panaghia se ridică după ce s-au făcut pomenirile de 3, 9 și 20 de zile. Despre rostul Panaghiei Sfîntul Simeon al Tesalonicului spune că se ridică «spre ajutorul nostru, reprezentînd (părticica) în toate părțile Treimea și Unitatea»⁶⁰.

Litia mică pentru morți mai este numită *Trisaghion* sau *Panihida mică*, pentru că are aceeași rînduială cu slujba *Panihidei*, care se face la casa celui răposat, cu deosebirea că la ectenia pentru morți se face

50. *Ibidem*, p. 157—190. 51. *Ibidem*, p. 191—202. 52. *Ibidem*, p. 203—242.

53. *Molittei*, București, 1937, p. 237—256.

54. Vezi *Rînduiala slujbei în Molittei*, ed. III, București, 1976, p. 243—252.

55. Stîhiră din Peasna I în *Aghiazmatar*, București, 1976, p. 191.

56. Pr. prof. Ene Braniste, *op. cit.*, p. 487.

57. *Rînduiala slujbei în Molittei*, ed. cit., p. 274—276.

58. *Rînduiala slujbei în Panihidă*, București, 1980, p. 162—169.

59. *Rînduiala slujbei în Molittei*, ed. cit., p. 277—280.

60. *Panihida*, București, 1980, p. 162.

pomenirea generală a tuturor celor ce au adormit «în nădejdea învierii și a vieții veșnice».

c. Soroacele pentru pomenirea morților și explicarea lor simbolică.

Biserica Ortodoxă are îndătinat anumite zile sau termene (soroace) în care se face pomenirea individuală a celor adormiți în Domnul. Aceste soroace sînt următoarele : a treia zi după moarte, a noua zi, a patruzecoa zi, la trei, șase, nouă și douăsprezece luni și apoi în fiecare an, pînă la șapte ani⁶¹. Aceste zile de pomenire au o origine destul de veche. Pe unele le găsim chiar la greci și la romani. Fiecare soroc are o explicație simbolică : în ziua a treia (τὰ τρίτῃ) se face pomenirea celui răposat în cinstea Sfintei Treimi, sau pentru a treia zi cînd Mîntuitorul a înviat din morți, dîndu-ne cheazășia învierii noastre. Sfîntul Macarie Alexandrinul spune că a treia zi sufletele celor decedați se ridică la cer, pentru că a treia zi Hristos a înviat din morți⁶². În ziua a noua (τὰ ἕννατα) ne rugăm ca cel răposat să fie învrednicit de partea celor 9 cete îngerești și a celor 9 cete de sfinți ; sau în amintirea ceasului al nouălea, cînd Mîntuitorul Hristos, înainte de a-și da sufletul pe Cruce, a fîgăduit tilharului raiul. După cum Hristos s-a înălțat la cer a patruzecoa zi (τὰ τεσσαράκοντα) după învierea Sa din morți, tot așa și noi, la acest interval, facem parastas pentru ca și sufletul răposatului să se înalțe la lăcașurile cerești⁶³. Celelalte soroace de trei, șase și nouă luni, sînt în cinstea Sfintei Treimi. Pomenirile anuale se fac după pilda vechilor creștini, care prăznuiau ziua morții martirilor prin celebrarea Sfintei Liturghii la mormintele lor. Cei șapte ani, în care numele celui adormit este pomenit, ne aduc aminte de cele șapte zile ale Creației⁶⁴.

Pomeniri generale ale morților se fac de două ori pe an : în simbăta lăsatului sec de carne (Moșii de iarnă) și în simbăta Duminicii Cincizecimii (Moșii de vară).

d. Pomenirea morților la Sfînta Liturghie și în alte sfînte slujbe.

Sfînta Liturghie constituie mijlocul cel mai eficace pentru mijlocirea noastră către Dumnezeu, în favoarea celor adormiți. Sfîntul Simeon al Tesalonicului zice : «Celor adormiți le sînt mai de folos liturghiile, iar celelalte (pomenirile și milosteniile) îi ajută mai puțin ; pentru că omul, murind, a încetat de la păcat, iar prin jertfă se împărtășesc cu Hristos, se umple de dumnezeiasca veselie, de dar, și se izbăvește, cu dumnezeiasca milă, de toată durerea. Deci, mai înainte de toate, să se facă Liturghie pentru dînșii. După aceea, de vor avea avuție, să se facă și rîscumpărare robilor, milostenie săracilor, zidiri de sfînte biserici și alte care sînt spre mintuirea lor»⁶⁵. Așadar, de efectele sfințitoare ale

61. În unele părți există obiceiul de a se face pomenire pentru morți și la 3 săptămîni, respectiv 20 sau 21 de zile.

62. «Iar a treia zi trebuie să se înalțe la ceruri sufletele tuturor creștinilor, pentru că a treia zi a înviat din morți Hristos Dumnezeuul tuturor, pentru ca prin învierea Acestuia toți creștinii să adore pe Dumnezeuul tuturor creaturilor», Sf. Macarie Alexandrinul, *Sermo de exitu animae iustorum et peccatorum*, P.G., tom. XXXIV, col. 390.

63. Sf. Simeon al Tesalonicului, *op. cit.*, p. 250.

64. Pr. prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 499—500 și art. *Zilele pentru pomenirea generală...*, p. 541—545.

65. Vezi Pr. prof. Ene Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii*, Curs dactilografiat pentru doctoranzii secției practice, București, 1979—1980, p. 12.

jertfei euharistice beneficiază și cei răposați, «care n-au atins desăvârșirea pe pământ, deci au încă nevoie de sfințire»⁶⁶.

În cadrul Sfintei Liturghii se face pomenirea celor adormiți mai întâi la *Proscomidie*, prin rugăciunea pe care o rostește preotul cînd scoate și miridele pentru morți: «Pentru pomenirea și iertarea păcatelor tuturor celor din veac adormiți»⁶⁷. A doua pomenire se face în cadrul *Liturghiei catehumenilor* prin ectenia *Miluieste-ne pe noi Dumnezeuzeule și rugăciunea Dumnezeuzeul duhurilor și a tot trupul*. Trei pomeniri ale celor adormiți se fac la Liturghia euharistică: la vohodul mare, la dipticele care se rostesc în cadrul rugăciunii Anaferei⁶⁸ și la turnarea miridelor în Sfîntul Potir cu rugăciunea: «Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit aici...». În cadrul Vecerniei și Utreniei se fac de asemenea pomeniri generale pentru cei morți.

Datini, credințe, rituri și obiceiuri locale în legătură cu cultul morților la români. Datinile și obiceiurile românilor legate de cultul morților sînt extrem de bogate și variate. Nu ne vom opri decît asupra unora, pe care le socotim mai semnificative.

În sinul poporului nostru este puternic înrădăcinată credința că moartea cuiva este prevestită de anumite semne: spargerea unui obiect din casă, zbaterea ochiului, căderea dinților în vis, comportament bizar la animalele din gospodărie, cîntatul cucuvelei (numită pasărea morților) etc.⁶⁹.

În unele părți ale Transilvaniei există obiceiul ca banii pentru Maslu să se strîngă de la mai multe familii, în credința că darul celor buni înaintea lui Dumnezeu va fi bine primit⁷⁰. Celui ce este gata să moară i se dă luminarea în mină; prin unele sate din Bucovina se pun în mîna muribundului două luminări, una dintre ele urmînd a fi dusă în lumea de dincolo, unei rudenii care a murit fără luminare⁷¹.

Cînd cel aflat pe patul de moarte și-a dat obștescul sîrșit, prin unele locuri se obișnuiește a se lăsa ferestrele deschise sau cel puțin ușile, pentru ca sufletul să aibă pe unde ieși.

Un obicei general este așezarea în mîna celui adormit a unei mici cruci făcute din ceară, ca să-l apere de diavoli, asemenea unui veritabil scut, atunci cînd va trece prin vămile văzduhului⁷². Pentru plata vămilor se pun, în unele sate din Muntenia, 24 de parale în sinul mortului. Alții așază la fereastră o cană cu apă și o bucată de plîne, în credința că sufletul mîncă din ele. Cei care sînt prezenți la priveghi trebuie să vegheze cu strășnicie ca nimic necurat să nu se apropie de mort; în caz contrar, el devine strigoi. Credința aceasta este caracteristică unor zone din Transilvania și Bucovina⁷³. De multe ori, în concepția populară, ritualul înmormîntării a fost interpretat ca un fel de nuntă;

66. Idem. *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, București, 1943, p. 137. 67. *Vezi Liturghier*, București, 1980, p. 94-96.

68. *Vezi Liturghier*, București, 1956, p. 149-150, 222; Pr. prof. Petre Vintilescu, *Rugăciunea dipticeilor sau a pomenirilor de la Sfînta Jertfă euharistică*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1962, nr. 7-8, p. 663 și urm.

69. Simion Floarea Marian, *Înmormîntarea la români*, București, 1892, p. 4.

70. *Ibidem*, p. 19.

71. *Ibidem*, p. 26-33.

72. *Ibidem*, p. 193.

73. *Ibidem*, p. 78.

de aceea, la înmormintarea fetelor sau a flăcăilor, era obiceiul de a se pune vătășei ⁷⁴.

O veche datină, moștenită de la romani, constă în însoțirea alaiului funebru de cîntecul duios și trist al fluierului și buciului. Pentru pomenirea morților este îndătinată, mai ales în Moldova, așa-numita *Simbătă a părinților*, dinaintea Duminicii lăsatului de sec pentru Postul Mare ⁷⁵. Prin Muntenia există obiceiul ca în Joia Mare să se facă *focurile morților* ⁷⁶. La romani există ideea că milosteniile și pomenile cele mai bine primite sînt cele ce se fac în ziua sîmbetei ⁷⁷, care, de altfel, este rînduită de Biserică drept ziua săptămînală pentru pomenirea morților.

Ierurgiile pentru morți ca mijloc și prilej pentru pastorație. Slujbele pentru morți sînt momente de deosebită importanță pentru desfășurarea pastorației individuale și colective în același timp ⁷⁸.

Preotul, în calitatea lui de «*minister Christi et Ecclesiae*», este dator să cunoască bine toate stările din parohia sa, toate bucuriile și durerile credincioșilor săi. Nu numai să le cunoască, dar să și participe la ele. Atunci cînd află că unul dintre enoriașii săi este grav bolnav, preotul fără să aștepte ca să fie chemat, să meargă la casa acestuia pentru a-i citi cele rînduite în slujba la ieșirea cu greu a sufletului, învățînd și pe cei ai casei să se roage împreună cu el. Preotul va încuraja pe cei prezenți și va arăta purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru toți oamenii. Grijă de căpătii a păstorului sufletesc trebuie să fie aceea de a mărturisi și împărtăși pe cel care greu se luptă cu moartea ⁷⁹ și în general pe cei bolnavi, pentru ca sfîrșitul să nu-i prindă nepregătiți. Cu prilejul citirii «stîlpilor» sau la slujba înmormîntării, preotul va adresa condoleanțe familiei întristate, manifestîndu-și părerea de rău pentru cel dispărut. Va arăta că adevărata pietate față de morții noștri ne-o arătăm prin fapte bune, prin milostenie și prin împlinirea rînduierilor pe care Biserica le-a stabilit pentru sufletele celor decedați. «Stîlpii» constituie un hunc prilej pentru combaterea superstițiilor și a diferitelor practici necreștine care sînt împămîntenite în tradiția populară din unele părți ⁸⁰. Niciodată adevăratul păstor sufletesc nu se va mîrgini numai la săvîrșirea strictă a slujbelor funebre; o predică bine pregătită este de mare folos, dacă avem în vedere că la înmormîntări participă și oameni care frecventează mai rar biserica sau aproape deloc ⁸¹. Nu e recomandabil a se folosi în predică lauda peste măsură, pentru că

74. *Ibidem*, p. 253.

75. Simion Florea Marian, *Sărbătorile la Români*, vol. I, București, 1898, p. 257; C. Rădulescu-Codin, *Sărbătorile poporului*, București, 1909, p. 26, 32—33.

76. Simion Florea Marian, *op. cit.*, vol. II, București, 1899, p. 270—276; C. Rădulescu-Codin, *op. cit.*, p. 44—45.

77. Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români*, București, 1910 p. 5.

78. N. Brânzeu, *Păstorul și turma*, Lugoj, 1930, p. 270.

79. Protos. Gh. Băbuș, *Ierurgiile ca mijloc și prilej de pastorație*, în «*Studii Teologice*», 1954, nr. 9—10, p. 537.

80. Pr. Marin Apostol, *Despre «stîlpii» care se citesc la morți*, în «*Glasul Bisericii*», 1957, nr. 4—5, p. 272—277.

81. Pr. D. Voniga, *Activitatea pastorală a preotului în parohie*, Arad, 1926, p. 41—47.

acest fapt produce un efect negativ⁸². Când decedatul a fost un om activ și cu o viață morală deosebită, el va fi dat ca exemplu bun de urmat și pentru cei rămași în viață.

Importanța cultului morților în viața religioasă ortodoxă și în activitatea misionară a Bisericii. În viața Bisericii noastre cultul morților⁸³ are o importanță deosebită, «constituind una dintre manifestările caracteristice și esențiale ale vieții religioase ortodoxe»⁸⁴. Ceremoniile funebre ne duc cu gândul la lumea de dincolo și gândul nostru asemenea fumului de tămâie, se înalță către Dumnezeu. Cântările sfinte pe care le auzim ne impresionează într-atât, încât ajungem să le deprindem și să le cântăm în casele noastre⁸⁵.

Slujbele funebre au un întreg scop: soteriologic, catehetic și pedagogic. Prin ele Biserica urmărește «nu numai să ajute pe morți, ci și să mîngîie pe cei rămași în viață, să le ușureze durerea, să le amintească nestătornicia lucrurilor pămîntești și să le întărească speranța și credința în nemurirea sufletului și în învierea morților, dogme de căpetenie ale credinței creștine ortodoxe»⁸⁶. De altfel, cultul a fost mijlocul prin care popoarele ortodoxe au cunoscut și Sfînta Scriptură și scrierile Sfinților Părinți⁸⁷.

Învățăturile eshatologice, îmbrăcate în frumoasa haină a imnelor din rînduiala înmormîntării, sînt mult mai accesibile pentru mintea credincioșilor.

Cultul morților își exercită funcțiunea sa catehetică-pedagogică prin predică, prin texte scripturistice (pericope din Apostol și Evanghelie, versete din Psalmi) și, în fine, prin imne de profundă cugetare teologică. Trebuie să subliniem că imnele Bisericii noastre sînt însăși credința ortodoxă cîntată⁸⁸.

Săvîrșirea cu evlavie a slujbei înmormîntării «cu cîntările ei de o duioșie pînă la lacrimi, au fost adeseori singurele motive care au influențat asupra sufletului, determinînd întoarcerea omului înstrăinat în sinul Bisericii lui Iisus Hristos»⁸⁹.

Cultul morților a favorizat în cel mai înalt grad menținerea unor strînse legături între credincioși și Biserică, datorită grijii ancestrale pe care omul a avut-o față de morții săi. De aceea, cultul morților este și va fi pe mai departe un mijloc eficace de a aduna și a păstra pe cei credincioși la sînul Bisericii strămoșești.

82. *Ibidem*, p. 42.

83. Pr. prof. Ene Braniște, *Cultul ortodox ca mijloc de propovăduire a dreptei credințe, a dragostei, a păcii și a buneii înțelegeri între oameni*, în «Studii Teologice», 1953, nr. 9—10, p. 635.

84. Pr. prof. Ene Braniște, *Liturgica specială*, București, 1980, p. 473.

85. Ilie Beleuță, *Convorbiri asupra legăturilor Bisericii cu credincioșii pe baza Molitfelnicului*, Sibiu, 1922, p. 59.

86. Pr. prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 473. 87. *Ibidem*, p. 630.

88. Pr. prof. Petre Vintilescu, *Funcțiunea catehetică a Liturghiei*, în «Studii Teologice», 1949, nr. 1—2, p. 21.

89. Spiridon Căndea, *Hristos și mîntuirea sufletescă a orășenilor*, Sibiu, 1939, p. 155.

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOĂSTRE

CLERUL DE MIR ȘI «MEDICINA POPULARĂ»

CONST. I. BERCUȘ,
licențiat în Teologie

Pină către finele secolului al XIX-lea, pe alocuri chiar și la începutul secolului XX, asistența medicală la sate, în unele țiguri și orășele, era lăsată la discreția «babelor doftoroaie», a descintătorilor și vrăjitorilor. Chiar și moașa oficială, acolo unde exista, cu o brumă de instruire dar cu oarecare practică, își desfășura munca alături de baba satului ce se pricepea la «faceri» și la îngrijirea lăuzelor, dînd și primele îngrijiri pruncului nou venit.

Cînd după 1853 au apărut (Ord. nr. 552/27. III. 1853) felcerul, vaccinatorul și agentul sanitar, nu toate comunele și orășelele țării, inclusiv țigurile, au avut parte de serviciile acestora. Cît privește pe medicii comunali, răzlețiți și la zeci de km. unul de altul, li putem număra pe degete. Cei mai mulți absolvenți ai Facultăților de medicină se stabileau în orașele mari, capitale de județe, să-și deschidă cabinete particulare. În aceste condiții, s-au încercat unele măsuri de provizorat pentru a umple golul existent în asistența medicală (umană și veterinară) prin antrenarea la propagarea noțiunilor de igienă, de mică chirurgie și prevenirea bolilor, mai puțin tămăduirea lor, a preoților de la sate, din țiguri și orășele.

Curînd după aplicarea Regulamentelor organice și pină la primul război mondial, seminaristilor, ulterior și studenților teologi, li s-au prevăzut în programele de învățămînt, pe lingă materiile de pură specialitate teologică și de cultură generală, o serie de discipline cu profil medical, farmaceutic și veterinar. Toate acestea, pentru ca preotul, considerat «povățuitorul cel mai de aproape al lăcuiitorilor», să contribuie atît la răspîndirea științei de carte în mase, cît și la educarea și ajutorarea lor în cazuri de «molime» la oameni sau animale. Este suficient să arătăm că prin *Regulamentul pentru învățăturile în Seminarii și ținerea lor în bună rînduială* (din 1834, devenit lege la 27 mai 1835) se prevedea să se predea școlărilor din «claușul al IV-lea» cîteva lecții de vaccinație, de medicină veterinară și de fizică populară, care curs se va face de doctorul orașului. Paragraful următor preciza: «Învățătura vaccinației este de neapărată trebuință preoților ca să scape pruncii de prin sate de o molimă, prin care numai din neîngrijire se dă omenirea pradă morței». În con-

tinuare se arată că: «Prin cunoștințele în medicina veterinară preotul iarși va putea da țăranilor oarecare mijloace economicesce de a scăpa vitele lor de boale, ce se pot lesne vindeca; prin idei de fizică populară preotul, care trebuie să se străduiască a îmbunătăți obiceiurile enoriașilor săi, va face să le iasă din cap prejudecățile de farmece, năluciri și alte păreri deșarte, făcându-le tălmăcire de pricina fenomenelor ce-i duc la rătăcire».

La Seminarul «Veniamin Costachi» din Iași (înființat în 1803) renumitul doctor C. Vărnava a fost primul profesor de medicină populară (1842—1845). În biblioteca «V. A. Urechii» din Galați se păstrează un manuscris de 90 pagini, care reprezintă lecțiunile predate seminaristilor de aga dr. Costache Vărnava din septembrie 1844 pînă în iunie 1845. Notițele au fost luate de fostul elev seminarist N. Vicol, cuprinzînd două părți: I. Cunoștințe elementare de anatomie și fiziologie și II. Boalele contagioase (scarlatină, pojar, troahnă, variolă, varicelă etc.) și mijloace terapeutice pentru «multe felurite boale». În orariul acestui Seminar pe 1844—1845, pe lîngă logică, limbile latină și elină găsim trecută în cls. IV *medicina*. Cursul învățăturilor din anul IV pe 1848 prevedea la datele preoților: «deprinderi de citire, cîntări duhovnicești, *medicina casnică*, limba și gramatica latină, cîntări bisericesti, limba elină».

După ce s-a mărit numărul claselor, în orariul aceuiași Seminar pe 1865—1866, găsim predată la cls. V-a, în zilele de marți și sîmbătă între orele 11—12, antropologia, iar la cls. VI-a, joia de la 11—12 *medicina* și la cls. VII-a, sîmbătă de la 9,30—11, *medicina populară*.

Pe baza Legii privitoare la organizarea învățămîntului din 1864 (M. Of. nr. 272/5/17 dec. 1864), tot la Seminarul din Iași, medicina populară la clasele V, VI și VII era conformă aplicării prevederilor din art. 223—248 consacrate Seminarilor. Dr. Alexandru Basserau, care deținea funcția de medic al internatului, a asigurat predarea medicinei populare mai mulți ani (1845—1871).

În 1869—1870 a fost suplinit de dr. Gh. Iuliano, iar în 1870 de dr. Anastasie Fătu, care păstrează catedra și în 1871. Dr. Gh. Iuliano publică în 1871 un *Curs teoretic și practic de igienă publică și practică*, ce are, fără îndoială, la bază lecțiunile predate elevilor seminaristi. Nici lucrarea lui A. Fătu, *Medicina practică* (1871), nu este străină de noțiunile predate aceluiași elevi ca profesor de medicină populară.

Cursurile de la catedra de medicină populară a aceuiași Seminar, vacantă în 1872—1873 sînt predate de dr. Dimitrie Brînză, iar din 1876 pînă în 1893 de dr. Vasile Rădu. Între timp catedra își schimbă titlatura: «*medicină populară și igienă*»; în 1894 poartă titlul de «*anatomie, fiziologie și medicină populară*» iar în 1903—1904 de «*anatomie, igienă și medicină populară*». Printre profesorii catedrei mai amintim pe: dr. Samfirescu (suplinitor în 1882—1883), dr. Vasile Bejan (1884), dr. G. Pastia (suplinitor în 1886), dr. Mihail Tomida (suplinitor în 1894), dr. Petru Botzat (1895—1903) etc.

În programa din 1893, anatomia și fiziologia se predă la cls. VI-a o oră săptămînal, iar igiena și medicina populară două ore săptămînal la cls. a VIII-a.

Programa din 1903 specifică : «pentru trebuințele speciale ale viitorilor preoți rurali (numai ?) sunt necesare : agricultura (o oră în cls. VI-a și două în cls. VII-a), *igiene, medicina și farmacia populară, avînd ca studiu auxiliar anatomia și fiziologia umană*, cite o oră în clasele V, VI și VII.

Și la Seminarul «Central» din București (înființat în 1836) găsim o situație asemănătoare. Mai întîi art. 6 din *Regulamentul Seminarilor pregătitoare*, întărit cu ofisul domnesc nr. 283 din 27 mai 1835, citit în Obșteasca Adunare la 28 mai 1835, prevedea : «În clasul al 4-lea să va învăța teologia păstorească ... oșebit de aceasta, școlarii vor urma într-acestaș clas citeva învățături de fizică populară și știința de vaccinație, de medețenă veterinară, care curs să va face de dohtorul orașului». În continuarea articolului, la alin. 5, se menționează același lucru despre înmagazinarea cunoștințelor de fizică populară ca și în *Regulamentul pentru învățăturile în Seminarii și ținerea lor în bună rînduială*.

La 29 octombrie 1836 este rînduit cu ofis domnesc al acestui seminar dr. Theodosie sau Tudose Gheorghiadă, fostul emisar al lui Tudor Vladimirescu, care și în 1839 activa ca medic școlar. Frate cu episcopul Ilarion al Argeșului, obținuse doctoratul la Halle, un timp fiind și medic primar al Capitalei.

Prin completările ce se aduc *Regulamentului Seminarilor* în 1840, elevii din clasa a IV-a erau obligați să frecventeze ca materii de studiu : ««Altuirea vărsatului de vacă (vaccinația), medicina populară, veterinăria și fizica populară». Prin 1855, «lecțiile de știința veterinăriei» erau predate la Seminarul «Central» de protoveterinarul statului Vasile sau Wolfgang Lucaci, român transilvănean, care în același timp era și profesor la Colegiul național de la Sf. Sava, și la Seminarul «Nifon» (1854—1857).

La 4 septembrie 1856, mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei (1850—1875) propunea în raportul către caimacamul Alexandru D. Ghica (1856—1858) introducerea (exact reintroducerea) unui curs de științe veterinare, pentru ca elevii seminariști «întorcîndu-se prin satele lor, să poată ajuta pe locuitori în caz de nenorocire».

Și mitropolitul adăuga : «de veți găsi de cuviință să porunciți a se înființa un spital de dobitoace în Capitală, unde pe lîngă foloasele ce-ar produce în întreținerea lor pentru proprietarii de dobitoace scumpe, să poată și elevii să se aplice la practică, căci teoria fără practică nu poate aduce folosul nădăjduit», Seminarul «Central» avea sarcina să pregătească elevii nu numai pentru ranguri bisericesti, ci și profesori.

În 1860—1861 programa Seminarului mitropolitan («Central») cuprindea și predarea materiilor : veterinăria (cls. V-a), chimia populară (cls. VI-a), medicina populară (cls. V-a) și antropologia (cls. V-a). Medicul recomandat de Consiliul superior al Instrucțiunii în 1864 a fost dr. Alexandru Marcovici, marele clinician ce a ilustrat medicina internă românească. Nu știm dacă și cit a funcționat dr. Al. Marcovici, dar actele din anul 1859—1864 menționează ca medic al Seminarului și respectiv profesor de medicină populară și antropologie pe doctorul Ștefan Kaciura cu 300 lei leafă. La puțin timp, alături de Kaciura, îl găsim și pe dr. Nicolae Butati (Butate), ca medic curant al școlii. Iar prin decretul

cu nr. 22.280/1864 medic al școlii, deci al internatului, este numit dr. Moru, care nu este altul decât dr. Mauer, adică John Barker Mawr sau «doctorul Mor» englezu, renumit medic de copii, autorul broșurii *Arta de a îngriji copiii mici*.

Prin decretul nr. 59.561 din 16 decembrie 1865 a fost numit ca medic și profesor de medicină și igienă al Seminarului, marele igienist dr. Iacob Felix, personalitate remarcabilă a Facultății și medicinii românești, care însă nu funcționează decât pînă în toamna anului 1868. După el, cu decretul nr. 1631/1868 a fost numit dr. M. P. Trandafirescu, profesor de medicină populară și igienă, funcționind și ca medic al internatului. Ca toți medicii amintiți mai sus, și Trandafirescu făcuse studii și obținuse doctoratul în străinătate, se impusese în viața medicală a capitalei printr-o activitate complexă, ajungînd în 1877 medic primar la «Colentina».

Un alt profesor de medicină populară și de igienă la acest Seminar a fost dr. D. Ionescu-Buzău, venit de la Seminarul «Curtea de Argeș» unde predase cursuri la aceeași catedră. După o călătorie de studii la Paris în 1888—1889, dr. D. Ionescu-Buzău (fost elev al Seminarului «Central» și tatăl poetului Dem. Demetrescu-Buzău, cunoscut sub pseudonimul literar Urmuz), s-a stabilit în București, fiind numit profesor de igienă la Liceul «Matei Basarab» și șef al serviciului de oculistică la Spitalul «Colțea», curînd devenînd și profesor de igienă și de medicină populară la «Seminarul «Central», post pe care avea să-l dețină pînă la sfîrșitul activității sale. Acorda o importanță deosebită predării cunoștințelor de igienă, ca și celor de patologie și terapeutică în învățămîntul secundar, mai ales în Seminarii și școli normale. Preocupat să pună la îndeplină «seminariștilor, liceiștilor, normaliștilor, subchirurgilor, moașelor și oricui voiește a avea oarecare noțiuni asupra suferințelor omului și a tratamentului lor», în 1892 a publicat *Micul magazin de medicină populară*, pe care l-a tipărit în mai multe volume și ediții succesive pînă în 1897. Cu înfățișare de adevărate enciclopedii de medicină vulgarizată (în înțelesul bun), volumele sale au fost de un real folos pentru intelectualii satelor, și chiar pentru mulți orășeni care le-au socotit adevărate «comori de învățături medicale», datorită cunoștințelor medico-biologice editate cu nesfîrșită rîvnă.

După ce în 1887 scrisese *Importanța medicinei în învățămîntul clerical*, iar în 1897 *Igiena și arta medicală pentru Seminare, școli normale și licee*, tipărește în 1902—1903 un *Curs popular de medicină generală*. Cel care scrisese în 1895 cîrticica *Scrierea de medicină religioasă*, puse drept motto la *Medicina fundamentală* (1897) însemnarea: «*Homo homini lupus*», lucrare închinată iubitei sale *Răbdarea*, «singura mea consolăție în această lume egoistă și meschină»; încetează din viață în august 1907 în vîrstă de 52 ani, recunoscîndu-i-se astăzi doctorului D. Ionescu-Buzău, educator sănită, competența, simțul demnității și capacitatea de dăruire.

Pentru a se ține în pas cu vremea, programa Seminarului era mereu revizuită și îmbunătățită; personal am urmat la această școală (1920—1928) multe materii de cultură generală, inclusiv științele naturale, igie-

na și medicina populară. Medicul internatului și profesor de științele medicale era dr. Victor Oprescu, elev și colaborator al marelui Victor Babeș.

Trecînd la Facultatea de teologie (care în 1981 și-a sărbătorit centenarul), arătăm următoarele: Dorind să asigure viitorilor licențiați o pregătire cât mai complexă și de utilitate practică în teren, decanii și consiliul profesoral au introdus în orarul Facultății din 1885—1886 cursuri de filozofie, limba latină și limba elină pe care studenții anilor I și II erau obligați să le frecventeze la Facultatea de litere. În anul universitar 1901—1902, studenții din anii I, II și III urmau la această Facultate: psihologia, istoria românilor, logica, istoria limbii și literaturii române, iar la Facultatea de drept (cei din anul III), dreptul roman. La fel și în 1904—1905.

Pe de altă parte, încă din 1890 figura în programa de învățămînt medicina legală, pe care studenții o frecventau la Facultatea de medicină. Începînd din 1901 și pînă în preajma primului război mondial, pe lângă catedrele de specialitate teologică și cursurile anexă la Facultatea de litere și filozofie, studenții teologi erau obligați să frecventeze o serie de discipline cu profil medical și farmaceutic. Dacă multe serii de studenți au avut norocul să-i audieze pe marii profesori ai Universității bucureștene din avea vreme: Titu Maiorescu, N. Quintescu, V. Alexandrescu-Urechia, C. Dimitrescu-Iași etc., tot așa acele serii se puteau mîndri a fi urmat cursurile unor renumiți medici și străluciți profesori ai Facultății de medicină. În orele Facultății de teologie din acea vreme găsim prevăzute următoarele cursuri medicale: bandaje și aparate de fracturi (Prof. dr. Gr. Romniceanu); boale de copii și infecțioase (Prof. dr. C. N. Tomescu); boale de piele (Prof. dr. M. Petrini-Galatz); boale chirurgicale (profesorii dr. C. Angelescu și dr. Thoma Ionescu); prepararea medicamentelor (agr. dr. M. Georgescu); boale interne și medicamente uzuale (agr. dr. I. Nanu-Muscel), igiena (Prof. dr. V. Sion).

În 1911—1912 găsim prevăzută la toți anii de studii disciplina de igienă și medicină practică (curs comun) pe care o preda dr. Tr. Nasta, viitorul medic chirurg și profesor de Anatomie topografică și chirurgie operatorie.

Cît va fi ajutat la asigurarea asistenței medicale și la prevenirea unor boale infecțioase instruirea seminaristilor și a teologilor prin frecventarea unor cursuri de medicină populară, de igienă și farmacie? ! Nu știm. Sigur este că aceștia s-au folosit de cunoștințele căpătate din domeniul igienei și al medicinei populare atît în viața lor familială, în gospodăria proprie, precum și în păstrarea curățeniei și a unei bune chibzuirii a lăcașurilor de cult și a cimitirelor, poate chiar le-au difuzat prin mijlocirea predicilor ținute din fața Sfîntului Altar. Ceea ce mai putem afirma cu toată convingerea este faptul că pe baza unei orientări realiste, legiuitorii au chemat Biserica și pe slujitorii ei să contribuie prin toate mijloacele de care dispunea la răspîndirea științei de carte pe scară națională și la educația generală a poporului. Să nu uităm că un însemnat număr dintre preoții de odinioară (la sate, țiguri și orașe) au funcționat ani îndelungați ca învățători și profesori secundari (pentru limbile clasice, istorie, geografie, matematici, fizică etc., în afară de pre-

darea religiei). Toți aceștia și-au împletit misiunea duhovnicească cu sarcina educației culturale și răspîndirea cunoștințelor din sfera materiei predate.

Totodată este bine să se știe că unii dintre elevii seminaristi și din rîndurile studenților teologi au fost atrași de studiul științelor naturale și medicale, ori de alte specialități, devenind nume cunoscute, cu contribuții originale și valoroase în știința, cultura și arta românească. Să amintim numai cîteva personalități dintre foștii seminaristi și teologi: geograful Simion Mehedinți, lingvistul Teodor Capidan, neurologii Gheorghe Marinescu, N. Ionescu-Sisești, State Drăgănescu (?), pediatriul Corneliu Constantinescu, profesorii Facultății de drept Ilie-Popescu-Spîneni, Ștefan Berechet, N. Buzea, fiziologul Ion Atanasiu, profesor la Facultatea de medicină veterinară etc., etc., precum și mulți alții care au îmbrățișat cariera de magistrați (Benedict Stoenuș, prim procuror), avocați, consilieri la Curtea de casație, Curtea de apel și Consiliul legislativ (Dragomir Vasilescu), ziariști (Stelian Popescu, Sorin Popescu, Șoldan G. Racoveanu), poeți și scriitori, ofițeri superiori, profesori secundari, artiști și cîntăreți de operă (George Folescu, M. Vulpescu, Mircea Buciu, Nicolae Păun, I. Scurtu), muzicologi, dirijori, compozitori muzicali și profesori de conservator (Ștefanache Popescu, Gavriil Muzicescu, Ion Popescu-Pasărea, Ștefan Popescu, George Georgescu-Brezul, Gh. Dumitrescu-Bistrița, Ion Chirescu, Marțian Negrea, Nicolae Lungu etc.), funcționari superiori în ministere și instituții de învățămînt superior, cîntăreți de muzică populară și ușoară (Dan Moisescu, Ion Lucian, Jean Păunescu etc.).

Pregătirea în specialitate împletită cu o cultură generală s-a dovedit a fi întotdeauna temeiul unei formații multilaterale, astfel că personalitatea individului se poate afirma pe planuri multiple, puse totdeauna în folosul semenilor săi și al societății în care trăiește.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Erbiceanu C., *Istoricul Seminarului «Veniamin» din mănăstirea Socola, Iași, 1845*;
2. Călinescu Șt. și Boroianu D. G., *Istoria Seminarului «Central» din București, Iași, 1903*;
3. Adamescu Gh., *Istoria Seminarului «Veniamin» din Iași (1803—1903)*, București, 1904;
4. Papacostea V. și Regleanu M., *Seminarul «Central», — 1836—1936, Documentele întemeierii*, București, 1938;
5. Bulat T., *75 de ani de la întemeierea Facultății de teologie din București*, în «B.O.R.», LXXV, (1957) nr. 11—12, p. 1070—1201;
6. Ișcu G. D., *Legiferarea organizării învățămîntului în Țara Românească în anii 1931—1934*, în vol. «Contribuții la istoria învățămîntului românesc — culegere de studii», —, București, 1970, p. 161—189;
7. Brătescu G. și Bercuș C. I., *Doctorul D. Ionescu-Buzău, educator sanitar*, în «Igienea», vol. XXV, nr. 3/1976, p. 251—256;
8. Simionescu C., *Cursul de veterinarie de la Seminarul «Nifon» (1854—1857)*, în «Glasul Bisericii», an XXXVIII, nr. 5—6 (mai—iunie 1979), p. 546—554;

9. Șerbănescu N., *Facultatea de teologie a Universității din București — O sută de ani de la înființare — 1881—1981*, în «B.O.R.», XCIX, 1981, nr. 9—10, p. 1018—1093;
10. Bercuș C. I., *Administrația Facultății de teologie din București (1881—1981)*, în «B.O.R.», 1982, nr. 9—10, p. 868—883;
11. Biblioteca V. A. Urechiă-Galați, *Catalogul manuscriselor și scrisorilor*, 1979 (Cota, M. S. II/30) și Ionescu C. și Păitânea P., *Cursul de medicină populară al lui Constantin Vârnav*, com. Secția de istoria medicinei și a farmaciei, București, 4 aprilie 1983.

MANUSCRISUL INEDIT AL PREOTULUI PETRU CAZAN ȘI IMPLICAȚIILE LUI ÎN CULTURA ROMÂNEASCĂ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

Pr. asist. dr. /Al. I. STAN

Lumina tiparului a făcut ca o mulțime de lucrări ce au circulat o bună bucată de vreme în manuscris să fie răspândite rapid în toate ținuturile românești și, totodată, să apropie și mai mult din punct de vedere sufleteș pe ortodocșii de o parte și de cealaltă a Carpaților. Ostenitori ca diaconul Coresi, ca mitropoliții Simion Ștefan, Varjaam, Dosoftei și Antim Ivireanul au însușit și au înmii capacitatea de comunicare a cuvintului românesc așezat pe hirtie cu mîgală, atît pentru a sluji Biserica din Țara Românească, Moldova și Transilvania cît și pentru a imprima culturii noastre naționale o direcție unitară și bogată în modurile ei de exprimare. Faptul a adus, pe de o parte, mari servicii culturii noastre naționale prin salvarea conținutului manuscriselor, dar, pe de altă parte, a făcut să se diminueze întrucîva atracția către mărfa artistică a creației manuscrise ce împodobeau textele de odinioară. Nu încapă îndoială că tradiția miniaturistă s-a continuat. Ea nu a mai avut însă același caracter ca în primele ei manifestări, tiparul oferind din ce în ce mai multe posibilități de reproducere exactă a ceea ce constituia obiect de interes și de studiu pentru cititor. Așa se face că spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea tradiția miniaturistă slăbește, ea fiind poate prea costisitoare și chiar pretențioasă. Migala va fi preluată totuși de pictarea icoanelor pe sticlă, îndeosebi în Transilvania și Maramureș.

Tradiția circulației manuscriselor nu a încetat definitiv. Ca dovadă, către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, sub impulsul marii mișcări sociale transilvane condusă de Horia, Cloșca și Crișan, dar și prin continuarea unei tradiții ortodoxe de mare profunzime, unii reprezentanți de seamă ai Bisericii noastre strămoșești au alcătuit lucrări manuscrise de o finețe rară și care, în bună parte, au rămas încă inedite. Ar fi de ajuns să amintim aici de o adevărată școală de caligrafi ce a existat în jurul Sibului la sfîrșitul secolului XVIII, în frunte cu preotul Savva Bărsan de la Rășinari, preotul Petru Cazan tot din Rășinari, Simeon Balomir, Vasilie Popovici, Pamfil Pamfilie din Sas Pian și, cu atît mai mult, preotul Samuil Micu (Clain) — ilustru reprezentant al Școlii Ardelene —, care a provocat el însuși multiplicarea unor manuscrise ce sprijineau interesele românești transilvane.

Din mulțimea manuscriselor ce își așteaptă cercetătorii, semnalăm în cele ce urmează un manuscris complet necunoscut, dar care ne oferă cheia pentru înțelegerea unei serii de manuscrise românești de la sfîrși-

tul secolului al XVIII-lea, manuscrite în care dragostea de a scrie frumos și împodobit se împletește cu jertfelnicia pentru unitatea de neam și cu statornicia în credința ortodoxă. Manuscrisul se datorează preotului ortodox Petru Cazan din Râșinari și a fost început la 19 martie 1794, adică la zece ani de la răscoala transilvană condusă de Horia, Cloșca și Crișan.

Preliminarii. Socotim că una din cauzele care au dus la abundența manuscriselor românești în jurul Sibiului către sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost prezența unui nucleu viguros de cărturari — preoți și laici — români, la Râșinari, la Săliște, la Sas Pian, la Sas Sebeș etc. O a doua cauză a fost dorința de emancipare a românilor într-o vreme când drepturile lor ca autohtoni nu erau recunoscute și nici respectate, chiar după jertfele căzute la 1784. O a treia cauză a constituit-o, desigur, prezența unei mori sau fabrici de hirtie cu filigran la Orlat, deci foarte aproape de localitățile românești amintite. O ultimă cauză — și nu de cea mai mică importanță — a fost și aceea, că legăturile bisericești dintre familia preotului Savva Bârsan și Țara Românească durau încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, fapt care nu putea să nu imprime și la Râșinari un sentiment puternic de unitate de neam și de credință cu frații români de cealaltă parte a munților. Asupra acestui ultim amănunt trebuie să insistăm cit de cit, pentru a înțelege și manuscrisul lui Petru Cazan.

Anume, din Țara Birsei a venit la Râșinari, pe la anul 1720, un oarecare Coman (Bârsan) și a funcționat ca învățător pînă în anul 1740, cînd a fost preoțit, la Rîmnic, de către episcopul Grigorie. Fiul său, Savva Popovici Bârsan, a fost și el hirotonit, la 1768, continuînd linia preotească începută de tatăl său. Ca Savva au mai fost și alții, după cum o demonstrează cu prisosință cele mai noi cercetări¹. Pe de o parte s-a menținut, deci, legătura spirituală ortodoxă între persoanele din Râșinari preoțite în Țara Românească, iar pe de alta, s-a format un grup de clerici în satele românești din jurul Sibiului cu o conștiință românească și ortodoxă limpede și înaintată, capabilă să exercite o influență determinantă și asupra altor cărturari râșinăreni și din alte părți românești la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Sub o astfel de influență s-a aflat și preotul Petru Cazan.

Într-adevăr, încă de la începutul manuscrisului său, preotul ortodox Petru Cazan ne mărturisește că a scris «mai luminat și mai dezvolt», prin

1. În revista «Transilvania», an XI (LXXXVIII), 1982, nr. 5, s-au scris o serie de articole dedicate comunei Râșinari. Dintre acestea unele se referă și la evenimentele de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și aduc unele lămuriri în privința tradiției manuscrise râșinărene, a proeminenței clericilor și cărturarilor români ortodocși etc. Deși scurte, aceste articole au o densitate de informații istorice considerabilă. Ne referim mai mult la următorii autori: *Mircea Avram, Ultimul mare copist transilvănean, Savva Popovici cel Bătrîn ot Râșinari*, «Transilvania», nr. cit., p. 39; *Corneliu L. Dumitrescu, Relațiile cu Țara Românească*, rev. cit., p. 28—29; *Ioan N. Ilie, Școala răsindărenilor*, rev. cit. p. 53.

Cu privire la preotul Savva Popovici fiul lui Sava cel Bătrîn ot Râșinari, a se vedea art. lui Corneliu Dragoman, *Preotul Sava Popovici Barcianu*, în «Îndrumător bisericesc pe anul comun de la Hristos 1981», anul 129, Tipografia Eparhială, Sibiu, 1981, p. 272—276. Din «Bârsan», care indică Țara Birsei, numele de familie devine *Barcianu*.

îndemnul protopopului Savva Bârsan și al judeului Comșe Grecu². Iată, așadar, că protopopul Savva Bârsan sau «Savva ot Rășinari» — cum se autointitulează el — a cunoscut calitățile de caligraf și de copist ale preotului Petru Cazan și, pentru aceea, a îndemnat pe acest preot să efectueze o muncă migăloasă și pretențioasă. De asemenea, judele Comșe Grecu — și el român și om de carte — s-a alăturat îndemnului dat de protopopul Savva ot Rășinari, știind bine că manuscrisul așteptat avea o importanță deosebită pentru români. Iar faptul că preotul Petru Cazan s-a apucat și a dus la bun sfârșit o muncă atât de importantă, cum vom vedea, dovedește cu prisosință că el era omul cel mai potrivit, la acea vreme, pentru acea lucrare.

În plus față de condițiile interne care favorizau apariția manuscrisului de care ne ocupăm, au existat și niște condiții de ordin extern, de care trebuie să amintim aici. Anume, după înăbușirea drastică a răscoalei conduse de Horia, Cloșca și Crișan, și după cunoscuta distrugere intenționată a multor biserici și vetre de spiritualitate ortodoxă din Transilvania, administrația imperială austriacă a întreprins măsuri severe pentru împiedicarea, și pe cale juridică, a oricăror mișcări de afirmare națională și de revendicări sociale ale românilor ortodocși transilvani. Astfel, între altele, s-a luat măsura ca să se traducă în limba română *Codul penal austriac*. Traducerea se efectua deja la 13 ianuarie 1787, la Viena, de către Ioan Budai Deleanu, dînd *Codului* următorul titlu: «*Pravilă de obște asupra faptelor rele și a pedepșirii lor*».

«Partea întâie» cuprindea articolele adunate sub următoarele titluri: Pentru faptele rele criminălești și pedepsele criminălești; pentru fapte rele criminălești; pentru pedepsele criminălești. Pentru fapte rele care nemijlocitu sînt împotriva domnului țării și împotriva statului. Pentru fapte rele care ating viața omenească și siguranța trupei. Pentru fapte rele care ating nemijlocitu cinstea și slobozia omului. Pentru fapte rele care ating averile și drepturile. Pentru ștergerea faptelor rele și a pedepșelor. Iar «Partea a dooa» cuprindea titlurile: Pentru fapte rele politicești și pentru politiceștile pedepse. Pentru faptele rele politicești care aduc primejdie și stricare vieții sau sănătății cetățenilor. Pentru fapte rele care povățuescu la stricarea «moravurilor»³.

Iată, dar, că administrația supremă a Imperiului austriac pregătea, pentru dominarea mai directă a românilor, un instrument juridic și o posibilitate de comunicare a intențiilor de drept austriece în limba română.

2. Juzii și jurații comunali ai românilor din satele de pe lângă Sibiu sînt cunoscuți de multă vreme, din legăturile dintre români și sași. Astfel, încă din anul 1383 avem stiri despre o «legăturire» încheiată la Cristian între români și sași, din 6 puncte, în care se obligă să trăiască în pace unii cu alții: *pacis propter comunitatem amicabilem et perpetuam pacem habituros*. Iar în anul 1585, între magistratul din Sibiu reprezentat prin Emericus Bidner și Blasius Weiss și satele românești reprezentate prin juzii și jurații lor comunali, se încheia un contract pentru reglementarea raporturilor reciproce (Ioan Lupas, *Cîteva pagini din trecutul comunei Săliște — schiță istorică*, Sibiu, 1903, p. 6 și 7). Deci oficiul juzilor comunali se continua și la data cînd preotul Petru Cazan copia manuscrisul de care ne ocupăm.

3. La Aurel Răduțiu și Ladislau Gyémánt, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română: 1701—1847*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1961, p. 150. Lucrarea s-a tipărit la Viena, în tipografia lui Iosif Kurzböck, în anul 1788, avînd 71 + 145 p.

La prima vedere, faptul pare lipsit de importanță; în fond însă el avea repercusiuni complexe și complicate asupra vieții naționale, economice, sociale, culturale și religioase a românilor din Ardeal. Pentru a ne face o idee de efectul amestecului administrației străine asupra vieții românilor ortodocși transilvăni în această perioadă, este poate suficient să amintim că la 30 mai 1783, pe baza decretului din 7 mai 1783 al lui Iosif al II-lea, se dădea la Sibiu o ordonanță a «guberniului Transilvaniei» poruncindu-se «scoaterea din preoție a preoților ortodocși din Maerii Sibiului», pe motiv că aceștia «au primit în Biserica lor pe țigani care au părăsit unirea», adică uniația⁴.

La această situație mai trebuie să adăugăm un fapt, anume că la data de 6 noiembrie 1786 satul Rășinari a obținut statutul de localitate independentă față de Sibiu, comuna fiind declarată «slobod crăiesc sint», deci depinzind direct de judecata imperială și avind libertatea de a se organiza independent de cetatea Sibiului aflată sub conducerea Obștii sau Universității săsești⁵.

Ținând seamă de toate aceste condiții și circumstanțe, putem socoti drept un lucru cu totul extraordinar faptul că la începutul anului 1794, de sub pana lui Simeon Balomir din Sas Sebeș, ieșea o traducere în manuscris a *Legilor săsești din Ardeal*, încheiată la data de 6 martie 1794. Această traducere, lucrată în grabă între 26 ianuarie și 6 martie 1794, însumând 125 de pagini, lasă îndoieli cu privire la numele autentic al traducătorului. Ea nu lasă îndoială însă asupra încercării românilor din jurul Sibiului de a-și traduce și a adapta pentru nevoile lor juridice legile săsești din 1583, la care apelaseră în cazurile când s-au prezentat la judecată în tribunalele săsești⁶.

Simpla traducere a lui Simeon Balomir nu a satisfăcut. De aceea, în scopurile juridice amintite, protopopul Savva Bărsan și judele Comșe Grecu din Rășinari au îndemnat pe preotul Petru Cazan să scoată la iveală un manuscris cuprinzând aceleași legi — de acum bine cunoscute — și să le prezinte «mai luminat și mai dezvolt», după traducerea lui Samuil Mîcu Clain, traducere ce trebuie să fi fost gata la sfîrșitul anului

4. Actul nr. 3858, la Aurel Răduțiu și Ladislau Gyémánt, *op. cit.*, p. 109, inserat ca al 81-lea în carte.

5. Lilliana Maria Lubinschi, *Rășinării la 1848*, în «Transilvania», an XI (1982), nr. 5, p. 29.

6. Pentru versiunea veche săsească, a se vedea: *Der Sachsen inn Siebenbürgen: S T A V T A: Oder eygen Landtrecht*. Durch Matthiam Fronium übersehen, gemehret und mit kön: Majest: inn Polen Gnad und Privilegio in Druck gebracht. Anno, M.D. LXXXIII, exemplar existent în colecția personală a Prof. Hans Klein de la Institutul Teologic Protestant Unic (secția germană), Sibiu. Mulțumim și pe această cale colecționarului pentru amabilitatea cu care ne-a pus la îndemână exemplarul.

De asemenea, a se vedea ediția nouă, *Das Eigen-Landrecht der siebenbürger Sachsen*, Unveränderte Wiedergabe des Erstdruckes von 1583, Herausgegeben vom Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde, Mit einer einföhrung von Adolf Laufs und Worterläuterungen von Wolfgang Bührer, Verlag Hans Meschendorfer, München, 1973 (ISBN 3-87538-014-2). Am consultat acest exemplar prin amabilitatea Excelenței Sale Episcopul Dr. Albert Klein din Sibiu.

Versiunea latină este menționată în «Introducerea» la ediția din 1973, la p. XI, ca paralelă cu versiunea săsească.

1793 — dacă Simeon Balomir nu este pseudonimul lui Samuil Micu însuși — sau înainte de 19 martie 1794, dacă traducătorul textului datat 26 ianuarie — 6 martie 1794 este chiar Samuil Micu (Clain) ⁷.

1. *Manuscrisul preotului Petru Cazan*. Acest manuscris nu este menționat anterior. Romulus Todoran, în studiul intitulat *Contribuții la studiul terminologiei juridico-administrative românești din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea* ⁸, menționa un manuscris aflat la Biblioteca Filialei din Cluj a Bibliotecii Academiei R.S.R., apoi un altul aflat în proprietatea Prof. I. Lupaș, și încă două la Sibiu: unul la Biblioteca mitropolitană (datat 1805), iar celălalt la Biblioteca orășenească (datat 1825), dar nu amintește niciodată de manuscrisul lui Petru Cazan.

În urma cercetărilor întreprinse, am ajuns la concluzia că au existat cel puțin următoarele manuscrise similare cu cel al lui Petru Cazan din Rășinari, și anume:

1. Un manuscris autograf al lui Samuil Micu ce trebuie datat înainte de 26 ianuarie 1794, dată când începe transcrierea lui Simeon Balomir din Sas Sebeș (dacă Simeon Balomir nu este chiar Samuil Micu). Acest manuscris rămâne de descoperit și de semnalat.

2. Manuscrisul nr. 246 de la Filiala Academiei R.S.R. — Cluj, datat lui Simeon Balomir și datat 26 ianuarie—6 martie 1794 (125 p.).

3. Manuscrisul datorat copistului Vasile Popovici din Rășinari și datat 18 iunie 1798, confirmând pe acela al preotului Petru Cazan. Se află în Biblioteca Mitropoliei din Sibiu (la cota IV/39).

4. Manuscrisul din 1802, menționat de Prof. I. Lupaș ca «sigur scris de mîna lui Samuil Micu». Acest manuscris urma să fie tipărit în tipografia lui Ion Barth din Sibiu, dar nu a văzut lumina tiparului niciodată ⁹.

7. Inclînăm să credem că Samuil Micu putea să-și ia un astfel de pseudonim sau că s-a servit de Simeon Balomir pentru a scrie traducerea. Totuși este curios lucru că Simeon Balomir nu a scris nici măcar o mică însemnare privind originea traducerii și necesitatea ei. Numai o confruntare grafologică între manuscrisele existente ale lui Samuil Micu, dinainte de anul 1800, poate dezlega misterul, distingînd scrierea lui Simeon Balomir de cea a lui Samuil Micu sau certificînd identitatea.

8. În vol. *Contribuții la Istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. al III-lea, Editura Academiei, Institutul de lingvistică, București, 1962, p. 103—136.

9. I. Lupaș, *Două manuscrise cu conținutul juridic din activitatea lui Samuil Micu-Clain*, în «Studii și cercetări de istorie literară și folclor», VI, (1957), nr. 3—4, p. 669. Iată cum îl descrie I. Lupaș: «Samuil Clain, manuscris cirilic avînd 220 pagini, de formatul 23 × 18 cm. Autograf sigur; identificare după caracterul grafic, în afară de orice dubiu. Manuscrisul nu are scoarțele originale și nici foaia de titlu. Scrierea neîngrijită, cuprinzînd pe alocuri ștersături și corecturi marginale. Pe fiecare pagină lasă un spațiu liber cam de 3—4 cm. După învelitoarea de hirtie urmează o foaie de factură și culoare deosebită, cuprinzînd însemnarea: «Statute privilegiate ale Sașilor din Scaunele Transilvaniei confirmate de Ștefan Bathori, regele Poloniei și Principele Transilvaniei, tradus pre românește la 1802 de autorul necunoscut».

După descrierea cuprinsului, I. Lupaș consemnează nota de la sfîrșitul manuscrisului, pe care o redă în facsimil și în care se arată: «Statuta sau Legile scaunelor săsești care în toate judecățile și rînduialele politicești să țin în scaunele săsești. / Acum pre românie pentru mai mare folosul de obște și al românilor din scaunimi tîlmăcîță și tipărită în Sibiu la Ioan Bart. 1802.» (I. Lupaș, *Două manuscrise...*, în rev. cit., p. 672).

Se află, probabil, la descendenții lui I. Lupaș sau într-un loc nesemnlat încă.

5. Manuscrisul datorat preotului Savva Popovici ot Râșinari, copiat la data de 8 martie 1805, menționat de V. Păcală, în *Monografia comunei Râșinariu* (Tipogr. Arhidiec., Sibiu, 1915, p. 366), ca avind un total de 200 pagini. Nu se cunoaște dacă mai există, și unde.

6. Manuscrisul datorat (poate) tot lui Savva Popovici ot Râșinari și datat 23 august 1805, diferit de cel menționat de V. Păcală atit în ce privește extensiunea cit și data scrierii. Se află la Biblioteca Mitropoliei Sibiu (la cota IV/66).

7. Manuscrisul datorat lui Vasilie Popp ot Steaza Râșinari, copiat la 1 noiembrie 1807, primul manuscris după moartea lui Samuil Micu (1806), prezentat de Prof. I. Lupaș¹⁰.

8. Manuscrisul datorat lui Pamfil Pamfilie, dascăl normalicesc din satul Sas Pian, datat 6 august 1825, cel mai târziu dintre manuscrisele amintite și asupra căruia vom mai reveni.

Nici unul dintre manuscrisele existente și semnalate nu poate fi înțeles pe deplin fără manuscrisul preotului Petru Cazan, în această serie. De aceea este absolut necesar să ne oprim asupra lui, scoțind în evidență cîteva particularități ale acestuia și anume :

a) Este copiat la începutul anului 1794, îndată după încheierea copierii sau transcrierii primului manuscris din serie, acela al lui Simeon Balomir din Sas Sebeș ;

b) Manifestă elemente în plus față de manuscrisul lui Simeon Balomir, cum sînt : are un *Cuvînt către Cetitoriu*, îndată după titlu și după înșirarea numelui traducătorului principal — Samuil Micu Clain — și ale lui Savva Bârsan și Comșe Grecu, la care îl adaugă pe al său ;

c) «Cuvîntul către Cetitoriu» se reia la sfîrșit, anunțînd așa-zisa «Scară», cu indicații făcute minuțios asupra celor cuprinse în textul propriu-zis, fapt care denotă o încercare de prezentare cit de cit sistematică a temelor ;

d) Titlul însuși aprobe textul de Praviile : «*Statuta sau Cartea și Pravila Legilor sasești din Pămîntul Crăesc din Ardeal carii se zic scăunime. Acuma înțîiu talmăcite de pre Latinie pre Rumănie de Părintele Samuil Clain din Sad. Iară mai luminat, și mai dezvolt scrise de Preotul Petru Cazan din Râșinariu Notarăș Eparhii și satului Râșinariu fiind Prototop Popa Savva Bârsan și jude Comșe Grecu, prin a cărora îndemn s-au și făcut această carte în anul 1794. Martie în 19 zile*»¹¹.

Față de manuscrisul lui Simeon Balomir, unde nu aflăm nici cea mai mică explicație la început, deodată ne găsim în fața unei abundențe de informații prețioase, atit cu privire la traducător cit și la prospețimea

10. I. Lupaș spune că l-a descoperit în toamna anului 1949, dar nu specifică anume unde. Ne spune doar că «după salvarea acestui manuscris-copie era prea firesc să se trezească în sufletul descoperitorului dorința de a-și continua cercetările pînă în clipa cînd îl vor ajuta împrejurările să poată afla și manuscrisul original al traducerii (talmăcirii) făcute de Samuil Clain *De pre Latinie pre Rumănie după textul original tipărit la Brașov, în anul 1583*» (*Dođ manuscrise...*, p. 668).

11. Presupunem că data de 19 martie este aceea a începerii transcrierii, deși la 1825, Pamfil Pamfilie va consemna pe foaia de titlu data *terminării* de copiat a manuscrisului, cum se va vedea mai departe.

traducerii, căci cuvîntul «Acuma» nu putea să însemne trecerea unei perioade lungi de timp între traducerea propriu-zisă și copierea ei de către preotul Petru Cazan. Traducătorul nu este altul decît «Părintele Samuil Clain din Sad», ceea ce ne arată că Petru Cazan avea deosebit respect pentru Samuil Micu, într-o perioadă de timp cînd acesta din urmă era foarte apropiat de preoții ortodocși neuniți. Insuși preotul Petru Cazan este «Notarăș Eparhii și satului Rășinariu», în timp ce protopop era Savva Bărsan, iar jude Comșe Grecu. Aceștia doi din urmă au dat îndemn — probabil că i-au pus la îndemînă manuscrisul original al lui Samuil Micu, hîrtia și alte înlesniri pentru scriere — și, ca urmare, «s-au și făcut această carte...». Avem de-a face, prin urmare, cu un «notarăș» sau secretar eparhial, om cu multă influență și cu multe cunoștințe — un *factotum* cu puteri speciale, dar și cu răspunderi excepționale la Eparhia română de atunci în Transilvania. Totuși, intervenția protopopului și a judeului nu trebuie minimalizată în acest context, deoarece ea atestă interesul local — dar și mai general — al românilor, de a avea într-o traducere dar și într-o interpretare cit de cit proprie textul vechi de peste două secole al legilor săsești, text care devenise un bun comun și rășinărenilor, cel puțin.

Manuscrisul lui Vasilie Popovici repetă *Titlul* din manuscrisul preotului Petru Cazan astfel: «Statuta sau Cartea și Pravila Legilor săsești din pămîntul Crăesc din Ardeal carii să zic Scaunime. Acuma întiiu talmăcită de pre latinie pre Rumănie de Părintele Samuil Clain din Sad. Iară mai luminat și mai dezvolt scrise de Preotul petru (sic) Cazan și Rășinariu Notarăș Satului Rășinar fiind Protopop Popa Savva Bărsan și Jude Comșe Grecu prin a cărora îndemn s-au făcut această carte 794 (roșu). 19 (roșu) martie. Iară acuma a triia oară prin mine mai micul diac școlatic Vasilie Popovici Rășinariu» (în chirilice), după care adaugă cu caractere latine: «*Signatum Resinar die 18-a Mense Iunie Anno Domini 798 Scripsi ego (roșu) / Basilius Póp*».

Dacă luăm drept adevărată afirmația lui Basilius Pop sau Vasilie Popovici de mai sus, că el scrie pentru a treia oară, după Samuil Micu, deci fără să existe un intermediar între el și preotul Petru Cazan, atunci putem trage concluzia că textul scris de Simeon Balomir este cel inițial, după care a transcris «mai luminat și mai dezvolt» Petru Cazan, iar după acesta din urmă reia exact Vasilie Popovici, cu mențiunea atît de prețioasă, pe care am și subliniat-o mai sus. Ca o notă distinctivă, Vasilie Popovici nu repetă și el acele cuvinte care, din greșeală, au fost repetate în scris de Petru Cazan în unele locuri¹².

12. Așa cum s-a arătat mai sus, la nota 10, Totuși, I. Lupaș nu a cunoscut manuscrisul lui Vasilie Popovici din 1798, care l-ar fi condus neapărat la căutarea manuscrisului preotului Petru Cazan. Atunci și-ar fi dat seama că exemplarul din 1802 a fost scris, de fapt, cu mulți ani înainte și că, probabil, manuscrisul lui Simeon Balomir, încă păstrat întreg și în foarte bune condiții în secolul nostru, putea să fi fost copiat după acest manuscris care este doar pregătit pentru tipar în anul 1802. Oricum, intrucît manuscrisul datat 1802 nu este semnalat că ar fi păstrat undeva sau de cineva, confruntarea textelor este, deocamdată, puțin promițătoare. Cercetări viitoare pot aduce însă o rază de lumină în privința exemplarului din 1802, care ar trebui să fie una și aceeași carte cu manuscrisul prototip, dacă luăm în considerare prețioasa informație furnizată de manuscrisul preotului Petru Cazan de la bun început, anume că traducerea s-a efectuat de «părintele Samuil Clain din Sad».

Particularități ale exemplarului. Acest exemplar se prezintă sub formatul 25×20 cm., la copertile de carton legate în piele numai la cotor, iar fila are dimensiunile 24,6×19 cm. Hirtia poartă filigran: *Hermanstadt*, deasupra stemei orașului Sibiu, precum și cuvântul *Orlat*, sub o stemă mai mică.

Textul manuscris propriu-zis este precedat de 4 file simple, prima avînd pe ea un calcul intitulat latinește, *Probatio*, anume suma unor cifre totalizînd cifra 1098. A doua filă poartă o însemnare, pe față, care spune: «În anul acest 1832 o stat burhau din luna Dekielmvre în zile 20 până în zile 10 ce Ianuare. Să povestește că s-ar face jiru și ghinde și totu în anul Acest 1832 Ianuare 20 zile poți dormi afară dezbrăcatu așea de caldu cumu nu s-o pomenitu și amu scrisu eu Bucur Măereanu 1832».

Primele 7 pagini din manuscrisul propriu-zis nu sînt numerotate. Ele urmate apoi de 196 pagini numerotate, după care urmau încă 6 file, care au fost rupte ulterior.

Pe copertii din față se citește foarte clar semnătura proprietarului Sava Popovici, Prot(opo) ot Rășinari, și data 1800, iar pe copertii din spate se citește: «Cartea Legi» (sic), scrisă de mîni începător, probabil al lui Nicolae Măereanu, dacă se vede josul paginii 71 a manuscrisului, unde o mînă din Cazan scrie: «Această carte-] a rășinarulu (sic) Nicolae. Scrierea a fost hășurată ulterior aici la p. 71, cu cerneala ce o face greu vizibilă».

În afară de textul este excelentă. Scrisul de mînă al proprietarului este tăgățit de la un capăt la altul al volumului.

În partea din față a cărții, a titlurilor, a subtitlurilor, a și pentru notele marginale, pentru

mai bun înțelesul într-unele locuri să fac și ceva tîlc care au dedesupt (sic) l-am pus au între doao scoabe l-am închis, precum vei vedea. Nu-mai aici îți aduc aminte ca să știi și să te îndreptezi și folos să ai. Iară unde nu vei înțelege, întreabă pre alții carii înțeleg, ca nu făcînd după prostia ta și rău înțelesul minții tale, să te păgubești. Și fii sănătos».

Acest text este redat identic și în copia lui Vasille Popovici din 1798, dar, către sfîrșit, este modificat și îmbunătățit după cum urmează: «...și folos să ai. Iară unde nu vei înțelege fiind cuvinte închisă (sic) și noi neprocopsiți întru învățături sau legi, întreabă și pre alții carii înțeleg, ca nu lăcînd după nepriceperea și înțelesul minții să zmințești și să te // păgubești și această puțintică învățătură cu drag să o priimiți. Și vă poftesc de la milostivul și prea puternicul Dumnezeu spăsănie sufletească și sănătate trupească. Rămîind de bine Voitoriu, V(asilie) P(popovici)».

După acest «Cuvînt cătră cetitoriu», preotul Petru Cazan urmează structura *Legilor*, așa cum au fost traduse din limba latină și cum se află și în textul săsesc din anul 1583 și reeditat. Adică, se prezintă prima parte a edictului de promulgare dat de Ștefan Bathori ca principe al Ardealului în timp ce era și rege al Poloniei, urmează, rînd pe rînd, cele patru mari cărți cu titlurile și articolele lor, și din nou edictul — ultima parte, cu semnătura lui Ștefan și a lui Martin de Berzevici. Din nou Petru Cazan se adresează cititorului, spunîndu-i: «Iubite cetitoriu, lată-ți mai pun înainte oarece îndreptare, ca mai lesne să te poți îndrepta, și mai curînd. În cartea aceasta să cuprind patru cărți, adecă patru părți; și în fiește care parte să cuprînt (sic) oarecîteva titlușuri, și într-acéle titlușuri să cuprînd multe paragrafușuri, adecă semnul acesta §, cum s-ar zice rumănește tropare. Pentru acéea am socotit ca pentru mai lesnele și aflarea mai degrab, să pui patru stîlpi. Cel dintîi să cauți lucru care vrei să știi la a oătea carte este, al dollea stîlp să cauți la care titluș, al treilea stîlp să se știe a cite paragrafușuri adecă tropare, iar al patrulea rînd să știi la ce list ai foi este, precum vei vedea în Scara caré urmează (sic)».

Intr-adevăr, o «Scară de céle ce să află într-această Carte» incheie frumosul manuscris al preotului Petru Cazan.

Limba și stilul scrierii. Evident, traducerea din limba latină a unui text vechi de două sute de ani pune deosebite probleme cărturarului român din secolul al XVIII-lea. De aceea, socotim că traducerea *Statutelor* săsești, din versiunea latină, în limba română nu a fost doar o dorință individuală a lui Samuil Micu, ci mai degrabă un act de cultură inițiat în taină de cărturari de seamă ortodocși — preoți și laici — din Rășinari și din împrejurimi. Știm că Ioan Budai Deleanu se ocupase, cu șase ani înainte — la 1788 — de traducerea *Codului penal austriac* la Viena. Mai știm că Samuil Micu — preot din strana cealaltă — avea legături strînse cu clericii români ortodocși neuniți, fapt pentru care avea să sufere din partea alor săi. Dar, la începutul anului 1794 el încă nu se afla în pericol. De aceea socotim că el va fi tradus *Statutele* tocmai pentru a răspunde unei solicitări din partea unor oameni de mare încredere, ca protopopul Sava Bîrsan și judele Comșe Grecu, cărora ușor li se puteau alătura alții ca ei. Oricum, dacă Samuil

Micu a fost sollicitat să facă traducerea, nu încapă îndoială că s-a ținut seamă de erudiția sa dar și de dragostea lui fierbinte pentru neamul românesc din care făcea parte, în ciuda separării dintre cele două Biserici în același trunchi românesc. De fapt, fără manuscrisul lui Petru Cazan nici nu am fi știut *cine* a efectuat traducerea, iar faptul că și Vasile Popovici întărește informația oferită în titlu de preotul Petru Cazan nu ne dă garanția că Vasile Popovici ar fi avut posibilitatea să verifice autenticitatea traducerii. La acea dată însă nu se punea problema în acest fel, deoarece Samuil Micu trăia.

Așadar, limba românească din versiunea *Statutelor* cuprinse în manuscrisul copiat de preotul Petru Cazan este limba în care a tradus însuși Samuil Micu, adică limba românească din jurul Sibiului. Dar este o limbă aleasă, de cărturar, care vrea și poate să aleagă termenii atât de bine încît ei să poată echivala și chiar întrece pe cei din versiunea săsească, în care apar mulți termeni latinești netraduși sau fără o explicație evident necesară. De altfel, lucrarea însăși, dacă avea să fie un instrument juridic nu numai în mina judeului Comșe Grecu ci și în mina membrilor Consistoriului eparhial ortodox, pentru probleme sau cauze nebisericesti, atunci cu siguranță că trebuia să aibă concizie, claritate și cursivitate. Aceste trei caracteristici sînt proprii manuscrisului lui Petru Cazan tocmai din cauză că el încearcă, prin note și glose, să aducă și mai multă lumină în textul tradus de Samuil Micu. Am putut afirma, prin urmare, că avem de-a face cu un preot șlefuitor de limbă, însuși cunoscător al terminologiei juridice și al implicațiilor termenilor juridici în viața românilor din Transilvania. Este drept că munca mai grea, adică traducerea din limba latină, originală, a fost efectuată de Samuil Micu și că acestuia îi revine marea merit de a pune în mina românilor un text asupra căruia nici sașii nu mai puteau avea pretenții — pentru că ei aveau textul tradus în limba lor încă de la 1583, text paralel cu cel latin —, adică un text de lege necontestat și, deci, *autorizat*.

Contribuția specifică a lui Petru Cazan la clarificarea termenilor va reieși din notele și explicațiile sale, la care ne referim în continuare. Cuvîntul «villici» (lat. *villicus*), este explicat prin «fănogi» sau «judeci» (I, 1, 1), fără alte adăugiri, deoarece acestea erau noțiunile care circulau atunci. Apoi, «pricile criminale» (I, 1, 4) sînt lămurite printr-un fel de definiție: «criminal sau price criminalicească este cînd pentru vreo faptă foarte rea trebuie neștine să se judece la moarte, sau să-ș piarză vreo mădulare, sau la robie grea să cază». Iarși, «Legiuire» și «vinovat» (I, 1, 6) sînt parafrazate astfel: «supt (sic) a căruia legiuire este supus atăta face ca cum ai zice Supt (sic) a cărui Scaun de judecată este supus»; «vinovat să zice tot acela pre carele pre care-l trage neștine la judecată, până nu să îndreptează». Tot așa, «protivnic» (I, 1, 7): «Protivnic inprotivitoriu este acela cu care neștine să legiuiaste». Sau «Creditoriu este cel ce dă bani împrumut» (I, 7, 1).

În nota 1 la art. 1 din cartea a treia, tit. 1, care se referă la împrumut, găsim următoarele aprecieri: «În latinie așa este, dară mi se pare că ar trebui să fie pentru aceea cel ce au luat împrumut, nu este dătoriu să plătească mai-nainte de vrême acēea în care s-au legat să

plătească». Precizarea era necesară deoarece articolul cu pricina stipulează că se dă creditorului posibilitatea să-și ceară împrumutul înapoi ori la ce dată ar vrea.

Clarificarea termenilor este necesară și mai departe: «Preșcripția (sic, III, 6, 1) este cuvânt latinesc care aici înșămnează cum că este dobândire legiuită și dreaptă a vreunui lucru care cu bună credință ai început și a-l stăpîni și l-ai și stăpînit tot cu bună credință într-atîta vreme cîtă legile poruncesc», iar «*nărăvirea*» (III, 8, 4) are un sens cu totul propriu, după cum descoperim în explicația pe care ne-o oferă Petru Cazan: «Nărăvirea este aceea tocmeală și împăciuire, cînd doi sau mai mulți să privesc pentru vreun lucru care și o parte și alta zice(că) să cuvine ei și luminat nu să știe al cui. Atunci părțile să nărăvesc între sine și fiește caré parte lasă ceva din cît poftea și i să părea că este al său, și așa fac pace».

Pretutindeni în textul articolelor se află explicații date pe loc, prin cuvinte cu circulație mai largă, în paranteze formate din cite o liniuță dreaptă verticală, dublată de două puncte. Astfel textul este pregătit pentru o circulație cît mai largă între românii din Transilvania și contribuie în chip special și la cunoașterea valorii semantice a unor cuvinte de vocabular juridic în această perioadă.

2. **Implicațiile manuscrisului preotului Petru Cazan în cultura românească de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și mai tîrziu.** După cum am amîntit, manuscrisul preotului Petru Cazan din Rășinari, cuprinzînd traducerea lui Samuil Micu de pe legile săsești din Ardeal (versiunea latină), dar comentată acolo unde s-a simțit nevoia, a fost copiat la 1798 de Vasilie Popovici. Acesta din urmă, din dorința de a da manuscrisului și mai multă importanță, modifică sfîrșitul «Cuvîntului către cetitoriu», făcîndu-l mai elegant și mai academic. Lucrul nu este deloc întîmplător: Vasilie Popovici dorea ca exemplarul copiat de el să atragă. În acest scop el separă titlul propriu-zis și îl scrie într-o formă atrăgătoare pe o pagină cu chenar stilizat, iar «Cuvîntul către cetitoriu» beneficiază de pagină nouă, însă fără chenar, litera «Ia» din cuvîntul «Iată» fiind stilizată cu motiv floral. Astfel descoperim că și Vasilie Popovici își încearcă talentul de copist-miniaturist, fără pretenția miniaturistilor celebri de odinioară.

Scrisul lui Vasilie Popovici este intrucitva mai rotund și mai grăjuli în privința repetării neintenționate a cuvîntelor. Totuși, munca lui nu eclipsează pe a înaintașului, ci o completează prin alegerea — ici și colo — a unor cuvinte și mai adecvate. Astfel, manuscrisul inițial cuprinzînd munca de traducător a lui Samuil Micu dar nespecificată — ne referim la manuscrisul lui Simeon Balomir —, a prins mai multă viață prin osteneala preotului Petru Cazan și a lui Vasilie Popovici.

Sfîrșitul secolului al XVIII-lea a deschis, așadar, interesul românilor ortodocși din jurul Sibiului pentru adoptarea și adaptarea unor legi autohtone, date cîndva sașilor de oameni luminați și pe care Reforma li îndemnase să se emancipeze de sub strînsoarea canonică a romano-catolicismului. Căci așa trebuie înțeles și acest act de emancipare juridică a românilor din jurul Sibiului la sfîrșitul secolului al

XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, cum vom vedea mai departe, ca o afirmare a ființei lor naționale și prin Drept. Căci dacă încercarea lui Samuil Micu de a-și tipări lucrarea la Sibiu a eșuat regretabil, traducerea lui a fost mereu în atenția bătrînului protopop Savva Bărsan ot Rășinari, chiar pînă la sfîrșitul vieții. Pe această lucrare el o copiază din nou, în anul 1805, punînd «Scară» la început, după care transcrie doar textul propriu-zis, fără mențiunile făcute de Petru Cazan și Vasilie Popovici.

În acest exemplar din anul 1805, deși nu mai aflăm frumosul »Cuvînt către cetitoriu», prezent în exemplarele din 1794 și 1798, găsim o încheiere versificată, la pagina 95, care sună astfel :

«Scriind Statutele pînă în sfîrșit	Că voi avea mulțămîtă
Foarte mult m-am năcăjit	Carea nu va trece intru o cliptă
Vreamea, și lucrul mi-am pierdut	Cel'ce au vrut așa să fie
Ci nu jăluesc lucrul trecut	Dumnezeu Sffintul să ție.

La 1 noiembrie 1807, Vasilie Popp ot Steaza-Rășinari, acum «absolutus rhetor», încheia la Sibiu un alt exemplar. El amintește din nou pe Samuil Micu, numindu-l «Părintele Samuilă Clain din Sadu», și specifică munca lui de traducător, dar arată că el, Vasilie, a «prefăcut» lucrarea. Iată titlul întreg al exemplarului, cum l-a consemnat Prof. I. Lupaș : «Cartea și pravila Legilor Săsești din Pămîntul Crăiesc din Ardeal, care să zic Scaunime. Acum intii tălmăcită de pre Latinie pre Rumănie de Părintele Samuilă Clain din Sadu, iară acum prefăcută de mine, Vasilie Popp ot Steaza-Rășinari la anul 1807. Cibinți die 1-a Noembrie 1807 per Basiliuș Popp — absolutum rhetorem».

Ultima copie manuscrisă cunoscută a traducerii lui Samuil Micu se datorează lui Pamfil Pamfilie și este realizată în anul 1825. Spre deosebire de toate celelalte copii de pînă aci, ea însumează 232 pagini. Începe cu «Predosloyie», care nu este altceva decît prima parte a decretului de aprobare al lui Ștefan (p. 1—6). Se continuă apoi cu legile, dar puse sub titlul semnificativ de «Statuta sau Așezămînturile Legilor din Ardeal», titlu care arată oarecum lărgirea titlurilor anterioare prin eliminarea specificației «săsești». Pamfil Pamfilie urmează vechea organizare a textului și adoptă, după Petru Cazan, prin exemplarele lui Vasilie Popovici, modelul de «Scară» sau Tablă de materii de la sfîrșit, pe patru coloane. El a găsit, poate, că «Scară» din exemplarul din 1805 — la care ne-am referit mai sus —, plasată la început, era mult prea nesatisfăcătoare față de celelalte.

Pamfil Pamfilie își împodobește foaia de titlu cu un arc așezat pe două coloane, apoi desenează pe coloane, pe arcul de deasupra și sub arc flori ce urcă în spirală către o coroană. Sub arc desenează și doi îngeri, dar cu multă stingăcie, iar dedesubt, în cinci rinduri, aranjează titlul principal : «Cartea Legii și a 3 Scaune sășești din Ardeal prin mine Pamfil Pamfilie de la Sas Pian s-au scris, anno 1825, 6-a augusti». Între cele două sochuri ale coloanelor stă desenată o acvilă, cu aripile deschise, cu gîtul în poziție orizontală și întins, cu cap cu tot, în profil, spre dreapta. Pe corpul acvilei, de jos în sus, este scris cu litere chirilice, ca și titlul, numele lui Pamfil. Și în cu-

prinsul manuscrisului găsim o mulțime de desene florale, îndeosebi la începutul fiecăreia din cele patru «Cărți». Scrisul de pe pagină este încadrat în chenar liniat cu două linii paralele, iar rîndurile sînt rare. Astfel, în chenarul de 18,5×14,5 cm abia încap 15—17 rînduri. Literele inițiale sînt și ele împodobite, luînd adeseori din spațiul de scris. Cu toată dorința de a produce un exemplar care să le întrecă pe toate celelalte în frumusețe, Pamfil Pamfilie nu reușește decît în parte acest lucru, deoarece negrul și verdele — culorile pe care le folosește — nu-l ajută pe foaia de hîrtie colorată și ea puțin spre albastru.

În fine, Pamfil Pamfilie ține să precizeze unde a ajuns cu scrisul la un moment dat. Așa face, menționînd la sfîrșitul cărții a treia (p. 174), unde notează cu litere voluminoase: «Sfîrșitul Cărții a Tria / prin Pamfil Pamfilie / Dela Sas Pian Dascăl în / Săliște Normali(cesc) / 19-a lunii: Anno 825». Iar la sfîrșit, tot cu litere voluminoase, încheie: «Sfîrșitul Cărții Legilor Săsești din Ardeal priv osteneala Profesorului Pamfil Pamfilie din Sas Pian: Anno 1825, 6 Aug(ust)» (p. 232).

Este clar că de la 1794 și pînă în anul 1825 au existat preocupări de a da la iveală, în jurul Sibiului, manuscrise cît mai artistice prezentate. Se observă chiar o evoluție de la sobrietatea manuscrisului lui Simeon Balomir, la aceea imediată dar de o ținută mai tradițională românească a lui Petru Cazan — care constituie un unicat de valoare —, apoi mai departe, la Vasilie Popovici, unde apare chenarul floral din pagina de titlu; se scrie din nou cu sobrietate excesivă din exemplarul din 1805 și, în fine, cu exuberanța lui Pamfil Pamfilie din 1825, însoțită de dorința de a desena cît mai mult.

Concluzii. Sfîrșitul secolului al XVIII-lea în Transilvania este marcat, printre altele evenimente istorice, și de o abundență de manuscrise la românii din jurul Sibiului. Pe de o parte, reprezentanții Școlii Ardelene — între care cu deosebire Samuil Micu — se ocupau de traduceri intensive, iar pe de altă parte preoții ortodocși de la Rășinari și cărturarii din împrejurimi lucrau intens pentru întărirea ortodoxiei românești. Între aceștia se evidențiază chipul protopopului Savva Bărsan ot Rășinari, cel care a îndemnat pe preotul Petru Cazan să transcrie textul traducerii lui Samuil Micu privind vechile legi săsești din Ardeal, inspirate, de fapt, din tradiția juridică romană și bizantină, care a circulat și în Țările Române prin intermediul *Compendiilor* și *Pravilelor*.

Prezența și multiplicarea traducerii lui Samuil Micu, la insistențele lui Savva Bărsan și a judeului Comșe Grecu, a fost necesară în acea perioadă pentru reînvierea spiritului pravilnic, mai ales că «notarășul eparhial» a trebuit să se prevaleze de o legislație în timpul vacanței episcopale de la sfîrșitul secolului în sinul Eparhiei române ortodoxe.

Într-o atare situație, încercările preotului Petru Cazan de a schița o jurisprudență românească ortodoxă, evidențiată cu cerneală roșie în note subliniare și marginale, constituie un pas înainte al românilor ortodocși din Transilvania, spre o afirmare independentă, afirmare care își va defini conturul în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Modul de lucru al preotului Petru Cazan a creat o mică tradiție, însușită de Vasile Popovici și dusă mai departe de Pamfil Pamfilie, fiecare în felul său, îngrijindu-se atât de aspectul grafic propriu-zis cât și de conținut, de limba românească în care se așterneau cuvintele. Petru Cazan se înscrie, astfel, alături de Savva Bărsan și de ceilalți amintiți mai sus, într-o anumită pleiadă de români luminați din Transilvania prin care s-a menținut și s-a transmis comoara scrisă a culturii noastre românești.

Deși au trecut aproape două sute de ani de când preotul Petru Cazan a întors ultima filă a manuscrisului său, osteneala sa a rămas până acum necunoscută. Ea este cu atât mai importantă cu cât ne oferă o nouă perspectivă pentru înțelegerea apariției manuscriselor românești conținând traducerea legilor săsești din Ardeal, dar și a legăturilor dintre Samuil Micu (Clain) din Sad și elita ortodoxă rășinăreană la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul celui de-al XIX-lea. De asemenea, acest manuscris al preotului Petru Cazan readuce discuția despre situația românilor ortodocși din Transilvania la un deceniu după răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan, al cărei bicentenar a și sosit. Este vorba de acele eforturi încă necunoscute, pe care le-au depus românii ortodocși din jurul Sibiului pentru a-și organiza viața în așa fel încât să pună în evidență valoarea tradițiilor românești, de cultură și de civilizație.

Departate de a fi o instrăinare de *Pravile*, traducerea din manuscrisul lui Petru Cazan este o confirmare a acelor principii de drept care au dăinuit mereu alături de simțul natural de dreptate propriu și românilor și sașilor și altor naționalități conlocuitoare din Ardeal, ca o negare a privilegiului introdus de forțe discriminatoare.

În locul *Codului austriac*, așadar, românii adaptau o tradiție juridică autohtonă; verificată.

• ANIVERSĂRI - EVOCĂRI •

NICOLAE MILESCU

(1636—1708)

Pr. ION IONESCU

Eruditul enciclopedist, omul de vastă cultură umanistă și marele poliglot, *Nicolae Milescu*, este una din personalitățile proeminente din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și primii ani ai celui de al XVIII-lea ale culturii umane.

Evocarea personalității și a operei sale¹, acum când se implinesc 275 de ani de la moartea sa, este o smerită ofrandă de cunoștință ce i-o aducem celui care a acoperit numele țării și al poporului român de cinstire și admirație. Este primul «*huomo universale*» din cultura română și acel «*vir poliglotus et perdoctus*», cum îl numea savantul suedez J. C. Sparwenfeld.

S-a născut la Milești, în ținutul Vasluiului (circa 1636), dintr-o familie de origine macedo-română, Gavriilă Spătă, originar din regiunea Laconia-Peloponez, de unde a primit și numele Spătarul², iar de la locul de naștere pe cel de Milescu.

A învățat carte mai întâi în familie și apoi și-a desăvârșit cunoștințele în școlile din Iași, la «Academia» înființată de Vasile Lupu, care avea și profesori greci și ucraineni, și apoi în înalta școală a Patriarhiei ortodoxe din Constantinopol, unde predau și profesori veniți din Italia. Învățase greaca veche, neogreaca, latina, italiana, araba, turca și slavona. A avut printre profesori și pe eruditul Gavril Vlasios, numit de Milescu «*meus oline profesor in urbe Imperatoria*» (= profesorul meu de odinioară în cetatea împărătească). Și-a început activitatea în funcția de grămătic, un fel de secretar sau șef de protocol, cunoscător de limbă străine, al domnitorului Gheorghe Ștefan (1653—1658) în Moldova, apoi sub Gheorghe Ghica atit în Moldova (1658—1659) cit și în Țara Românească (1659—1660), unde Milescu a ajuns și mare spătar

1. Nicolae Milescu, *Aritmologia, Etica și originalele lor Latine*. Ediție critică, studiu monografic, traducere, note și indici de Pandele Olteanu. București, 1982, p. 19, cu bibliografia la zi.

2. C. Bărbulescu, *Nicolae Milescu Spătarul, Jurnalul de călătorie în China* — Prefața — București, 1962, p. III—IV; Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 33.

«olim generali Valachiae». După mazierea lui Gheorghe Ghica a revenit în Moldova, unde ajunsese domn prietenul său din copilărie Ștefăniță Vodă Lupu (1659—1661), fiul lui Vasile Lupu.

Ion Neculce în «*O samă de cuvinte*» ne relatează că «Neculai Milescul spătariul, de la Vaslui de moșia lui, pre învățat și cărturar; și știa multe limbi: elinește, slavonește, grecește și turcește ... nu s-au săturat de bine și de cinste ce avea la Ștefăniță-vodă, ce au șezut și au scris niște cărți viclene și li-au pus într-un bătu sfredelit și li-au trimis la Constantin-vodă cel bătrîn Băsărabă, în Țara Leșească, ca să să rădice de acolo cu oști să vie să scoată pre Ștefăniță-vodă din domnie. Iar Constantin-vodă n-au vrut să să apuce de acele lucruri ce-i scriia, ce s-au sculat și au trimis bățul acel sfredelit cu cărți cu tot înapoi la Ștefăniță-vodă, de li-au dat. Decii Ștefăniță-vodă, cum au văzut bățul cu cărțile, s-au pre miniat și l-au și adus pre acel Nicolai Milescu înna-ntea lui, în casa cea mică, și au pus pre călău de i-au tăiat nasul ... După aceia, Nicolai Cîrnul au fugit în Țara Nemțească și au găsit acolo un doftor, de-i tot slobozia singeli din obraz și-i boția la nas, și așa din zi în zi singele să închiega, de i-au crescut nasul la locu, de s-au tă-măduit»³.

Constantin Șerban Basarab (1654—1658) mazilit de turci din Țara Românească izbutise să dețină scaunul Moldovei timp de o lună (17 ianuarie — februarie 1661), înaintea izgonirii lui în Polonia de către Ștefăniță Lupu, ajutat de tătari⁴.

Ștefăniță vodă moare de tifos la 19 septembrie 1661⁵ și Nicolae Milescu se reîntoarce în același an în București, unde intră în slujba lui Grigore Gheorghe Ghica (1660—1664), în funcția de secretar. Acesta avea să-l trimită ambasador al său, capuchehaia, la Constantinopol, unde Milescu a rămas pînă la mazierea lui Grigore Ghica în 1664⁶. Aici, Nicolae Milescu a intrat în legătură cu diplomații și cărturarii străini ca Paul Rycaut, căruia i-a procurat material documentar despre Țara Românească și Moldova, despre români, criticînd stăpînirea otomană. Rycaut a introdus acest material în opera sa *Tableau de l'Empire Ottoman, Le Havre, 1709*⁷.

Cînd primea acest post de înaltă răspundere, se găsea la vîrsta numai de 25 de ani. La 10 ianuarie 1661 terminase traducerea din limba greacă a unui mic tratat de dogmatică, atribuit Sfîntului Atanasie al

3. Ion Neculce, *Lctopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, *Opere*, ediție îngrijită de Gabriel Ștrempeț, București, 1982, p. 189—190.

4. Miron Costin, *Opere* (ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 195—198; Paul Cernoveanu și Olga Cicanci, *Știri noi despre Spătatul Nicolae Milescu și relațiile lui cu teologul anglican Thomas Smith*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», an. LXXXIX (1971), nr. 3—4, p. 329. Autorii documentează că «suplicarea spătarului a avut loc în timpul domniei lui Ștefăniță Lupu (1659—1661), ca pedeapsă pentru unelirile sale cu fostul voievod Constantin Șerban».

5. Miron Costin, *op. cit.*, p. 200—201.

6. A. Veréss, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. XI, București, 1939, p. 55, doc. 46 — Paul Cernoveanu și Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 330.

7. Letitia Turdeanu-Cartojan, *Une relation anglaise de Nicolae Milescu: Thomas Smith*, în «*Revue des Etudes Roumaines*», Paris, 1954, p. 144—152, cit. Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 35.

Alexandriei: *Cartea cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre*⁸.

Traducerea lui Milescu e limpede, vioaie și expresivă, cum arată prof. Pandelescu Olteanu, remarcabile fiind intervențiile care lipsesc în original, ca aceea în care afirmă originea latină a limbii române, când explică numele lui Dumnezeu, care în greacă se spunea *Thèos*, iar «pre limba latinească *deus*, iară rumânește *Dumnezeu*, care *nume laste luat de la letinie*, în ce chip și mai jumătate din limba românească este lutată de la letini...» (f. 269 r)⁹. Mitropolitul Varlaam al Moldovei tradusese aceeași operă, dar în slavonește. Astfel Milescu efectuează prima traducere a unei opere patristice direct din originalul grecesc¹⁰.

După unele identități lingvistice și arheografice, afirmă Prof. Pandelescu Olteanu, Spătarul Milescu a tradus și citeva omilii din *Cazania* de la Zabludov (1569): *Omilia pentru înălțare* a lui Chiril din Turov, *Omilia pentru lăsatul de carne și cea pentru lăsatul de brânză*, pe care nu a terminat-o. Este o traducere diferită de aceea din *Cazania a II-a* a diaconului Coresi de la Brașov din 1581. Aceste omilii se păstrează în manuscrisul nr. 494 din BAR, în care se află și *Cartea cu multe întrebări* ... tradusă tot de Spătarul Milescu.

Tot Prof. Pandelescu Olteanu afirmă că în anul 1665 Nicolae Milescu a scris după tradiția populară sau a tradus din vreo versiune slavonă: *Istoria icoanei Fecioarei Maria*, păstrată la minăstirea Neamțu. Prin aceasta, Spătarul se încadrează într-un curent al secolului al XVII-lea, când astfel de texte se traduc din latină în greacă, în 1641, apoi din greacă în română sub titlul *Mintuirea păcătoșilor*. Scriitorul ucrainean I. Galeatovschi a strins și a publicat în colecția *Novoe nebo (Cerul Nou)* 451 de legende despre Fecioara Maria, care s-au tradus și în limba română în anul 1693 și 1723. Scrieri cu aceeași temă circulau în toată literatura creștină¹¹.

Opera importantă pentru cultura românească a lui Nicolae Milescu este traducerea *Vechiului Testament* după versiunea greco-protestantă a *Bibliei* publicată la Frankfurt în 1597, care reproduce ediția princeps a *Vechiului Testament* publicată de Aldus Manutius la Veneția în 1518. Milescu nu s-a mulțumit însă cu această ediție, impresionantă, prin aparat, pentru erudiția vremii lui, cum spune Virgil Cândea. El a folosit și citeva traduceri ale *Vechiului Testament*: — «izvodul slavonesc», fiind vorba de traducerea tipărită de cneazul Constantin de Ostrog în

8. «Întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre, tălmăcită de Nicolae spătarul de pre limba greacăscă pre limba noastră proastă românească, intru trecutul anilor de la Hristos 1661 în luna ghenar 10 dni» zile, Ms. 494 f. 269 BAR; I. Bianu—R. Caracaș, *Catalogul manuscriselor românești*, I, București, 1913, sub nr. 494. E o copie din 1699. 9. Pandelescu Olteanu, *op. cit.*, p. 35.

10. Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă*, Cluj-Napoca, 1979, p. 83—105.

11. Pandelescu Olteanu, *op. cit.*, p. 35. Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în culegerea de studii îngrijită de M. Berza, *Cultura moldovească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 119—149 a respins părerea lui P. P. Panaitescu, *Nicolae Spătarul Milescu*, în «Mélanges de l'Ecole Roumaine en France», 1925, 1-er partie, Paris, p. 48—49, referitoare la Milescu, autor al istoriei iconice. A se vedea problema și la Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 82, ca și la Dr. Antonie Plămădeală, Episcopul Buzăului, *Dascăli de cuget și simțire românească*, București, 1981, p. 163—164, care își însușesc punctul de vedere al Prof. Al. Elian.

1581, — «izvoade letenești», ediții ale traducerii latine oficiale, *Vulgata*, — «un alt izvod letenesc ce au fost scos de curînd», o traducere latină, recentă pentru Milescu, a originalului ebraic al *Vechiului Testament*¹². Virgil Căndea a documentat că manuscrisul românesc de la Blaj, în prezent ms. rom. 45 al Bibliotecii Filialei Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., reprezintă o copie revizuită a traducerii lui Milescu din *Vechiul Testament*, copie care, din nou revizuită, a văzut lumina tiparului la București în 1688 sub numele de *Biblia lui Șerban Cantacuzino*¹³. În ediția Bibliei de la Frankfurt din 1597, considerată de Milescu în prefața ms. rom. 45 de la Cluj-Napoca «izvod carele-i mai ales decît toate», «izvodul de Frangofor», se păstrează și un text apocrif, care se află numai în cîteva ediții ale *Septuagintei* și care fusese pentru prima dată inclus în ediția Bibliei lui Johannes Lonicerus din 1526, intitulat *Despre rațiunea dominantă*, în traducerea lui Milescu: *Pentru singurul țitorul gînd*, atribuit pe atunci lui Flavius Iosephus, în realitate un cărturar din Alexandria, de cultură și limbă grecească, adept al filozofiei stoice și un fidel al tradiției ebraice. Opera lui Pseudo-Iosephus ajunge să fie prima operă filosofică tradusă în limba română de Nicolae Milescu și care se găsește inclusă în Biblia de la 1688¹⁴.

Milescu a tradus cel dintîi și în întregime Vechiul Testament în limba română. El a dat o traducere nouă, cu totul deosebită ca scopuri, metodă și efort de traduceri parțiale anterioare¹⁵.

Virgil Căndea, ca și P. P. Panaitescu și mai înainte B. P. Hasdeu, urmînd mitropolitului Gheorghe al Moldovei (1725—1729), consideră că trebuie acceptată ca dată traducerea *Vechiului Testament* perioada 1661—1665 cînd Nicolae Milescu s-a stabilit la Constantinopol ca reprezentant al lui Grigore Ghica domnul Țării Românești. Nicolae Iorga, și mai nou Pandele Olteanu¹⁶, afirmă că Milescu a făcut traducerea pentru Gheorghe Ștefan, cînd se afla în Occident, prin anul 1667¹⁷.

Înainte de a se duce la Viena, unde prezența sa nu era agreată de autoritățile habsburgice, Grigore Ghica, refugiat pe domeniile comiteiului Lubomirski, intenționa să trimită mai întîi la curtea împăratului Leopold, după 24 februarie 1665, pe al său «spătar secretar» (seinem Secretarium Spatarii). Din motive necunoscute, Nicolae Milescu s-a despărțit însă de Grigore Ghica și nu l-a mai însoțit la Viena; a luat drumul Germaniei plecînd la Berlin, unde a poposit cîtăva vreme la curtea lui Frederic Wilhelm I, marele elector de Brandenburg, unde n-a șezut prea mult, fiind pîrît de regele Poloniei căruia Grigore Ghica s-a plîns de «necredința» secretarului său. În 1666 Nicolae Milescu ajunge la Stettin, în Pomerania, unde s-a atașat micii curți a pribeagului Gheorghe Ștefan (1654—1658), în vremea căruia își începuse cariera sa de «tînăr grămătic», în anul 1665.

12. Virgil Căndea, *op. cit.*, p. 118—119.

13. *Ibidem*, p. 108, p. 106—171. A se vedea discuția problemei și la I. P. S. Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 169—173; 217—241.

14. *Ibidem*, p. 174—214.

15. *Ibidem*, p. 121.

16. Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 36.

17. N. Iorga, în *legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, în «Analele Academiei Române». Secția istorică, XXXVII, 1916, p. 37 și urm.

Urmărirea lui Nicolae Miclescu de minia lui Gheorghe și Grigore Ghica din pricina «trădării» și a trecerii sale în tabăra lui Gheorghe Ștefan este plină de peripeții¹⁸.

Trecând în slujba lui Gheorghe Ștefan, Miclescu depune eforturi la Stockholm (octombrie 1666) și la Paris (iulie 1667) pentru reînscăunarea voievodului mazilit. Bătrînul Gh. Ghica îl ponegrește pe Spătar la Constantinopol ambasadorului englez tratîndu-l ca pe un «împostor» și un «înșelător», care luase chiar cu sine șigiliul fostului său protector, Grigorasco Vodă al Țării Românești, cutreierînd curțile Europei ca pretins emisar al său.

Lordul Winchelsea, la acuzația lui Gheorghe Ghica, i-a scris vărului său, Sir John Finch, ambasadorul britanic pe lângă marele duce de Toscana, o scrisoare (la 13/23 ianuarie 1667) pentru a-l urmări pe Miclescu, pe care îl considera ajuns chiar la curtea Angliei, ceea nu se înțimplase, și-l descria că «știe să vorbească bine latinește. El are un mic semn la virful nasului, ce i-a fost tăiat ca pedeapsă ... de mai înainte vreme, dar a izbutit ca în Germania să-și vindece atât de bine această infirmitate încît de abea dacă mai poate fi observat». În scrisoare, diplomatul englez îl înștiința pe Sir John Finch că, în căutarea acestui «Nicolai», îl va ajuta și un boier din Țara Românească, învățatului stolic de mai tîrziu, Constantin Cantacuzino, care tocmai urma să plece pentru învățătură la Padova. În termeni asemănători se adresa lordul Winchelsea la 20/30 ianuarie 1667 și lui Joseph Williamson, secretarul lordului Arlington, la Londra, înștiințîndu-l de eforturile depuse pentru a descoperi pe acest «Nicolae, un slujitor al lui Grigorasco, fostul domn al Țării Românești (care trăiește acum departe la Viena)»¹⁹.

Rezultă din scrisorile diplomatului britanic că mutilarea nasului Spătarului Miclescu și a remedierii infirmității sale în Germania a avut loc într-o perioadă anterioară anului 1667, și nu se mai poate atribui asemenea acțiune domnitorului moldovean Iliș Alexandru (1666—1668), la curtea căruia, Nicolae Miclescu s-a întors după moartea lui Gheorghe Ștefan, la 27 ianuarie 1668. Relatarea lui Ion Neculce din *O samă de cuvinte* despre pedepsirea cu mutilarea nasului Spătarului «sătul de bine», de către Ștefăniță Lupu, este deci confirmată documentar, și nu se mai poate face afirmația că «știrea nu e sigură»²⁰.

Mutilarea lui Nicolae Miclescu n-a putut avea loc decît între februarie 1661, data izgonirii lui Constantin Șerban de pe scaunul Moldovei, și 19 septembrie 1661, data morții lui Ștefăniță Lupu.

Între anii 1665—1668, Miclescu a trăit în Europa Occidentală, fie pe lângă marele elector Frederic Wilhelm de Brandenburg, fie la Stettin în Pomerania, unde fostul său voievod Gheorghe Ștefan trăia sub ocrotirea regelui Gustav al Suediei. La Stockholm Miclescu s-a împrietenit cu ambasadorul Franței, Arnauld de Pomponne, rudă cu Antoine Arnauld de la Port Royal. Prin ambasadorul Franței, Miclescu a intervenit pe lângă Ludovic al XIV-lea pentru repunerea domnitorului Gh. Ștefan pe tronul Moldovei, însă fără succes.

18. A se vedea la Paul Cernoveanu și Olga Cîcanci, *op. cit.*, p. 327—330.

19. *Ibidem*, p. 328.

20. Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 34.

La solicitarea lui Arnauld de Pomponne, Nicolae Milescu scrie în limba greacă și traduce apoi în limba latină o operă despre Ortodoxie, în legătură cu disputa care se purta la Port Royal în Franța între janseniști, luterani și calvini despre Euharistie: *Enchiridion sive Stella Orientalis occidentali splendens, id est sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet Graecae, de Transsubstantione Corporis Domini alisque controversis* (= Manual sau Steaua Răsăritului strălucind în Occident, adică înțelesul Bisericii Răsăritene, adică a celei grecești, despre Transsubstanțierea Trupului Domnului și despre alte controverse)²¹.

Autorul își semnează opera *Spatharius Moldavo-Laecone barone ac olim generali Valachiae*, care avea să fie publicată în limba latină de A. Arnauld și P. Nicolae în *La perpétuité de la foi de l'Eglise Catholique touchant l'Eucharistie defendue contre le livre du Sieur Claude Ministre de Charenton*, Paris, 1669, p. 50—54, și în 1704, 1711, 1713 și în P. Migne în 1841.

În acest tratat mic de dogmatică ortodoxă (cu excepțiile semnalate de Pr. prof. Ciurea, *op. cit.*, p. 538, despre epicleză și mirungerea săvârșită de episcop), Nicolae Milescu se consideră un ostaș în slujba credinței celei drepte și spre slava lui Dumnezeu: «benevole excipiat viri militaris orationem ... quia et hoc ad gloriam Dei fecimus».

Tratatul a reprezentat «pătrunderea primei opere românești în cultura universală»²², și «este un document de valoare pentru teologia ortodoxă română, înscriindu-se în rîndul acelor contribuții care, începînd cu *Învățăturile lui Neagoe*, și continuînd cu *Cartea românească de învățătură* și cu *Mărturisirea* lui Petru Movilă, fac gloria teologiei noastre românești originale și, odată cu aceasta, gloria culturii vechi românești»²³.

Prof. Pandele Olteanu menționează că astăzi «putem afirma cu toată certitudinea» că Nicolae Milescu a studiat și în Italia și vorbea curent limba italiană, cum reiese din cartea sa despre *Cele douăsprezece Sibile, despre numele și proorociile lor, 1674*, în care afirmă: «Căci noi înșine am fost în orașul Cuma menționat mai sus și am învățat tot felul de lucruri...». Se crede că a studiat și la Padova, și va fi vizitat și alte centre culturale din Italia, probabil între anii 1665—1669²⁴.

După moartea lui Gheorghe Ștefan (27 ianuarie 1668), Nicolae Milescu se reîntoarce în Moldova unde domnea Iliș Alexandru (1666—1668). Ne spune Ion Neculce: «Iar cînd au venit aicea în țară, la domnia lui Iliș-vodă, numai de abia s-au fost cunoscind nasul că-i tăiat. Numai tot n-au șezut în țară mult, de rușine, ce s-au dus la Moscu, la marelui împărat, la Alexii Mihailovici, la tatul marelui Petru împărat, carele au venit la noi aicea în Moldova. Și pentru învățătura lui au fost terziman

21. Traducerea în limba română la Pr. Ai. I. Ciurea, *Mărturisirea de credință a Spătarului Nicolae Milescu, «Stella Orientalis Occidentali splendens*, în «Ortodoxia», X (1958), nr. 4, p. 511—538; A se vedea și Pr. Dumitru Cristescu, *Opera teologică și apologetică a Spătarului Nicolae Milescu*, în «Ortodoxia», X (1958), nr. 4, p. 495—510; Petre V. Haneș, *Cercetări vechi și noi despre Nicolae Milescu*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 5—6, p. 562—588.

22. Pr. Ai. Ciurea, *op. cit.*, p. 511.

23. Dr. Antonie Plămădeală, *Episcopul Buzăului*, *op. cit.*, p. 165.

24. Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 38—40.

Împăratului și învăța și pre fiul împăratului, pre Petru Alexievici, carte. Și era la mare cinste și bogăție»²⁵.

În decembrie 1669, Nicolae Miclescu este întâlnit la Constantinopol, locuind la palatul Ambasadei engleze, de când i se păstrează un manuscris în limba greacă autograf, aflat astăzi la Biblioteca Bodleiană din Oxford, în care spune: «S-a scris la Constantinopol în anul mîntuirii 1669, în luna decembrie, de mina mea, a lui Nicolae spătarul moldo-vlahului, pentru bucuria și pomenirea prieteniei veșnice a prea înțeleptului întru preoți chir Thomas Smith, preotul bisericii anglicane din Constantinopol, în palatul prea alesului ambasador al prea puternicului rege al (Marii) Britanii. Cititorilor! Să fiți sănătoși»²⁶. «S-ar putea, așadar, ca Iliș Alexandru — departe de a fi persecutat pe Nicolae Miclescu, așa cum s-a crezut pînă în prezent, datorită acceptării fără rezerve a informației necontrolate deținute de diacul Dumei din Moscova, Constantin Kristof, la 1671 — să fi fost, dimpotrivă, protectorul Spătarului, pe care să-l fi luat împreună cu el la Constantinopol, introducîndu-l în cercurile de la Ambasada Angliei»²⁷. Preotul Thomas Smith era la rîndul său un om cult și l-a preocupat organizarea și cultul Bisericii Ortodoxe a Răsăritului, căreia i-a consacrat și o lucrare specială: *De Graecae Ecclesiae hodierno statu Epistola* (= Scrisoare despre starea de acum a Bisericii grecești), Oxford, 1676, și el s-a arătat favorabil unei apropieri între Anglicanism și Ortodoxie²⁸. El l-a apreciat și l-a stimat pe Nicolae Miclescu pentru cultura și erudiția sa. Drept recunoștință, pentru găzduire și apreciere, Miclescu a oferit preotului anglican, într-un mic codice de cinci file, modele de texte bisericești în limba română, slavonă și greacă, necesare studiilor comparate pe care acesta le făcea.

Succintul compendiu, atașat unui manuscris în limba turcă, și care conține textul unui roman: *De Suspiris Cordis*, a fost dăruit de Thomas Smith Bibliotecii «Colegiului Magdalenian» din Oxford, în 1683, și astăzi se păstrează în «Biblioteca Bodleiană» sub cota Oriental 481. Fițele autografe ale lui Nicolae Miclescu conțin următoarele însemnări în limba greacă:

— *Alfabetul moldovenilor și al valahilor (muntenilor), care este de asemenea slavonesc, în afara celor două din urmă litere», urmate de transcrierea celor 46 semne, cu denumiri slave (az, buche etc.), cu caractere grecești...»;*

— *«Rugăciunea dămnească», pe românește, adică «Tatăl nostru», pe care, pentru a ajuta pe învățatul anglican la lectura corectă a textului rugăciunii, Miclescu l-a transcris din nou în românește dar cu litere grecești, adaptîndu-l fonetismului acestei limbi;*

— *Textul mărturisirii de credință — Crezul — adică al Simbolului Niceoconstantinopolitan redat în graiul nostru și repetat în slavonește și în transcrierea textului slav cu litere grecești;*

— *Alte două invocații religioase, dar numai în slavonește și grecește.*

25. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 190.

26. Paul Cernoveanu și Olga Cicancl, *op. cit.*, p. 330—331.

27. *Ibidem*, p. 330.

28. *Ibidem*, p. 331.

În încheiere se precizează că «acest grai slavonesc este foarte bogat în cuvinte și folosit în toată împărăția autocrată a Moscovei, Rusia Mică, Polonia toată, Boemia, Moravia, Croația, Bulgaria, Bosnia și Dalmația și alte multe noroade»²⁹.

Varianta moldovenească a rugăciunii «*Tatăl nostru*», comunicată de Nicolae Milescu învățătorului Georg Stiernhielm din Suedia³⁰ și publicată de acesta în lucrarea sa : *B. N. Jesu Christi S. S. Evangelie ab Ultille Gothorum in Moesia Episcopo circa annum a Nato Christo CCCLX...* (Stockholm, 1671, p. 8), are o prefață de Carol al XI-lea, regele Suediei, și alta de Georg Stiernhielm. Textul rugăciunii *Tatăl nostru* în românește se află la p. 327 și este identic cu cel prezentat învățătorului preot anglican Thomas Smith, în afara unui singur cuvânt : «*lasă*» în loc de «*iară*», și a fost reprodus în culegerea : *Oratio Dominica plus Centum lingvis Versionibus, aut Characteribus reddita et expressa — The Lord's Prayer in above a hundred Languages, Versions and Characters*, editată la Londra în 1700 (p. 45 la rubrica : «*Wallica*») și era diferită de o altă versiune, tot românească, cuprinsă în aceeași lucrare la p. 39 sub denumirea *Walachica*, reprodusă din culegerile mai vechi ale lui Hieronymus Megiser³¹ și John Wilkins³², texte care circulau în Țara Românească. Rugăciunea respectivă constituie unul dintre cele mai vechi texte în limba română transcrise cu caractere latine, tipărite în Anglia³³, datorită activității culturale și a dragostei de limba românească a lui Nicolae Milescu.

În timpul șederii la Constantinopol, Nicolae Milescu ar fi lucrat și la traducerea altor două lucrări :

1. *Povestire despre construcția catedralei Sfânta Sofia* din Constantinopol³⁴, pe care N. Iorga³⁵ o atribuie stolnicului Constantin Cantacuzino sau logofătului Udriște Năsturel.

2. Între lucrările traduse în limba română de Nicolae Milescu ar face parte și *Povestirea lui Nestor Iskander* despre întemeierea Țarigradului și despre luarea sau căderea lui de către turci. N. Iorga considera că traducerea în limba română a acestei *Povestiri* a făcut-o dintr-un original grecesc Stolnicul Constantin Cantacuzino³⁶. Recent, Andrei Pippidi

29. Texte în fotocopie și transcriere, la Paul Cernoveanu și Olga Cicanci, *op. cit.*, fig. 1—8 și în anexă, p. 333—334.

30. Director al instituției «*Collegium Antiquitatum*» din Stockholm (de la 1666), savant și poet (1598—1672).

31. Cunoscut filolog din Stuttgart (1554/5—1619).

32. Filosof, matematician și lingvist (1614—1672), episcop de Chester, decan al Colegiului Trinity din Cambridge.

33. La Paul Cernoveanu și Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 332—333; Letiția Turdeanu-Carțoian, *op. cit.*, Pandelescu Olteanu, *op. cit.*, p. 37.

34. Andrei Pippidi, *Hommes et Idées du Sud-Est Européen l'aube de l'âge moderne...*, București, 1980, p. 213 și n. 103.

35. N. Iorga, *Une source négligée de la prise de Constantinople*, în «*Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine*», XIII, 1927, p. 69—88, «*Revue historique de sud-est européenne*», VI, 1929, p. 77.

36. N. Iorga, *Une source négligée de la prise de Constantinople*, în «*Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine*», XIII, 1927, p. 89—104; Idem, *Pentru începutul Țarigradului*, în «*Revista istorică română*», 1929, p. 69—104, la Pandelescu Olteanu, *op. cit.*, p. 40.

afirmă categoric că traducătorul este spătarul Nicolae Milescu³⁷. Prof. Pandele Olteanu afirmă că Spătarul Milescu poate fi traducătorul în română al acestei *Povestiri*, atît din slavă, cît mai ales din greacă.

Prin lucrările sale originale în limba română ca și prin cele traduse, Nicolae Milescu a contribuit la formarea și la dezvoltarea limbii noastre literare, ceea ce ar trebui valorificat mai bine, începînd cu traducerea acelei părți din *Biblie*, care a intrat în *Biblia lui Șerban Cantacuzino*, apogeu al limbii literare românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea³⁸.

La Constantinopol, Nicolae Milescu a rămas pînă la începutul anului 1671, cînd, la recomandarea prietenului său Dositei, devenit patriarh al Ierusalimului, dar cu sediul la Constantinopol, către țarul Rusiei Alexei Mihailovici că «spătarul Milescu este ca un cronograf în care sînt adunate toate lucrurile din lume; dar lucru este să nu-l știe; în zadar ați căuta un alt om asemenea lui...», a plecat la 5 februarie spre Rusia, prin Serbia, Ungaria, Polonia și Ucraina. La 28 mai 1671 era la Smolensc și la 3 iunie era la Moscova, primit cu bunăvoință de țarul Alexei Mihailovici, care l-a numit ca traducător din greacă, latină și din italiană la «Posolski Prikaz», unde avea să desfășoare o bogată activitate, timp de aproape 38 de ani, și să-și facă numele nemuritor, în special prin solia sa în China, între anii 1675—1678.

La Moscova, activitatea sa este multiplă și bogată. În cadrul funcției sale oficiale la Ministerul de Externe ca translator și traducător al corespondenței, Nicolae Milescu se încadrează în acțiunea de culturalizarea Rusiei într-un spirit nou. El devine acolo «un fel de agent cultural, o punte de legătură între Rusia și Europa»³⁹.

În mod deosebit a fost apreciat de A. Matveev, șeful departamentului solilor — Posolski Prikaz — pe al cărui fiu, Andrei, îl educă Spătarul și-l instruește în limbile greacă și latină. Mai tîrziu s-a ocupat și de prințul P. M. Cercaschi și chiar pe țareviciul Petru, devenit țarul Rusiei, Petru I cel Mare. Spătarul scria manuale didactico-luministe pentru Academia de la Moscova, era membru al consiliului profesoral și se afirma ca cel mai priceput și mai harnic în alcătuirea de cărți originale și traduse. În toată activitatea sa l-a ajutat cu devotament Petre Dolgov. Traducea și compila și cărți din originale și izvoare exclusiv latinești, dar acest lucru nu îl spunea în titlu, nu cita nici autorii pentru că în Rusia și îndeosebi la Moscova, tot ce era «latin, latinătate», era suspectat de influențe catolice și luterano-calvine și era înlăturat de grabă, chiar dacă autorul ar fi fost rus sau ucrainean⁴⁰.

Prima lucrare oficială îndeplinită de Spătar la Moscova este descifrarea și traducerea inscripției latine de deasupra porții turnului Spaskoj de la Palatul Kremlin din Moscova, păstrată în vreo 12 copii⁴¹.

Primele lucrări sînt traduceri din latină. Au caracter didactico-enciclopedist și istoric. Astfel este *Aritmologia*, cuprinzînd vreo trei sute de gnomice cifrice și alte sfaturi și deverse moralo-politice traduse după originalul latin al lui J. Lauterbach, *Aritmologia miscella* și din *Aritmologia Ethica, mythologica*, de Joachimus Camerarius.

37. Andrei Pippidi, *op. cit.*, p. 213.

38. Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 41.

39. Dr. Antonie Plămădeală, Episcopul Buzăului, *op. cit.*, p. 165.

40. Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 42.

41. *Ibidem*.

Ithica, Etica sau *Gnomologia heroica* cuprinde cugetări și reflecții a 153 de împărați. Traducerea este după originalul latin, *Symbolorum imperatorum pars prima, secunda, tertia* — de umanistul saxon Nicolae Reusner Leorin — dar după versiunea scurtă. Spătarul sau chiar J. Alsted a anexat *Etica* la *Aritmologhie*, ele fiind două opere deosebite într-un singur opuscul. Este greșit deci să denumim ambele opere *Aritmologhia*, mai ales că *Etica* nu cuprinde nici o gnomă cifrică. Incorect este și să intitulăm *Etica* «a treia parte a *Aritmologhiei*» cum se obișnuiește pînă astăzi, precizează Prof. Pandeles Olteanu⁴².

În 1673 Mălescu a întocmit la cerere un *Lexicon greco-latino-slav*, despre care în prezent avem știri foarte puține.

Un loc de frunte în concepția și activitatea lui Nicolae Mălescu, arată Prof. Pandeles Olteanu, îl ocupă *istoria ca magister vitae* în general și ca mijloc de deșteptare și de unire a popoarelor în lupta contra asupririi otomane. Toate operele cu caracter istoric sint compilații sau chiar traduceri după originale și după izvoare grecești citate și de Spătar ca *ellino-grecskye*, dar el urmează îndeosebi originale și izvoare latinești, scrise de umanistii saxoni din școala enciclopedică a lui J. Alsted de la Herborn : de J. Camerarius, Nic. Reusner Leorin și de alții.

În 1672 a scris *Titul jarnik, Cartea de stat sau Rădăcina marilor împărați și prinți ruși*, păstrată în trei exemplare. În același an a scris *Cartea* — cu caracter mai mult de odă — *despre alegerea la tron a marelui și luminatului împărat Mihail Feodorovici*.

Hrismologhion este o carte istorico-parenetică. Din istoria celor patru monarhii din antichitate se arată că cei mîndri, vițioși, nedrepti, vor fi pedepsiți și vor pieri atît ei ca monarhi, cît și împărățiile lor : 1. caldeo-babiloneană-asiriană, 2. medo-persană, 3. greacă cu Alexandru Macedon și 4. romană. Este un lucru necesar ca imperiile mari să piară «cu vuiet mare», spune Spătarul, și deci va pieri și Imperiul otoman și patria lui va fi și ea eliberată.

Prin *Hrismologhion* Spătarul Mălescu dă sfaturi chiar țarului Rusiei care-i comandase cartea. Cartea a fost terminată în 1672 ianuarie 25. Se păstrează astăzi în nouă manuscrise-copii. În 1690 Mălescu a revăzut manuscrisul și a adresat închinarea cărții noului țar Petru cel Mare, care va distruge neamul nelegiuit al lui Mahomed, va călca peste vrăjmașii necurați ismailiteni, ca și împăratul Constantin cel Mare.

O altă lucrare, scrisă prin 1673—1674, este și *Vasiliologhion*, în care se istorisește activitatea unor cîrmuitori celebri din aceleași imperii asiro-caldeean, medo-persan, grec și roman. Se promovează aceeași ideologie cu aceeași finalitate ca și în *Hrismologhion*, cu care *Vasiliologhionul* se aseamănă. Cîrmuitoarii sint avertizați să se îngrijească de binele comun al întregului popor și nu de foloasele lor proprii. Titlul, arată Prof. Pandeles Olteanu, ne duce la un original elino-grecesc, dar același titlu βασιλικοί au operele mai multor umanisti occidentali care scriau latinește. Se pare că Mălescu a folosit mai degrabă opera umanistului saxon Nicolae Reusner Leorin βασιλικών — *De ale împăraților* —, care apăruse la Frankfurt în 1599⁴³.

42. *Ibidem*, p. 43.43. *Ibidem*, p. 47.

După un astfel de original occidental a tradus Milescu, împreună cu Petre Dolgov, și *Genealogia împăraților sau regilor și prinților spanioli, francezi, englezi, danezi, polonezi, suedezi și a prinților sau dogilor Veneției — Grani ili rodoslovie Korolej gispanskich, francuzskich, angliiskich, datskich, polskich, svejskich, i Knjazej vinicejskich*.

Material și text analog se găsește în secția : *Historia din Enciclopedia* lui J. Alsted și în monografia *Thesaurus chronologiae — 1637 —*, dar mai sigur, afirmă Prof. Pandele Olteanu, Milescu a avut la bază opera similară și chiar cu același titlu *Genealogia Γενεαλογικὸν* a umanistului saxon Elja Reusner Leorin, carte care este axată pe genealogia Romanum și apăruse, la Frankfurt în 1589.

După un astfel de model Lavrentie Hurelici a scris *Genealogia marilor împărați și prinți ruși* în limba latină la Viena. Din limba latină a fost tradusă de Milescu, ajutat de Petre Dolgov, în 1674, sub titlul : *Rodoslovie velikich Knjazej i carej rossiiskich*. Caracter compilativ istoric are și opera *Descrierea preaslăvitei biserici numită Sfânta Sofia din Constantinopol — Opisanie preslavnyja cerkvi imenovannyja svjataja Sôlija v Konstantinopole*, scrisă cam în aceeași epocă.

Având ca model și izvor *Comentariile despre importanța limbilor greacă și latină* de S. Camerarius, Milescu scrie lucrarea : *Dovod v Kratce jako ucenije i jazky elinogreceskii najpace nuzno potrebnyi ...*, în care arată importanța și necesitatea cunoașterii limbii grecești pentru ortodocși, dar și a limbii latine pentru a cunoaște ce este de valoare în cultura Europei occidentale.

În *Cartea despre ieroglife*, din care Milescu a scris doar introduce-rea și primul capitol cu cinci subdiviziuni, se ocupă cu scrierea tainică a vechilor egipteni și greci, deosebită de scrierea cuneiformă și de cea cu litere, apărută mai târziu.

O altă lucrare, care i-a fost comandată, și care se păstrează în cinci manuscrise, cel mai vechi din 1672, care a fost editat de O. A. Belobrova, este *Cartea despre Sibile, câte erau (12) cum se numiau și despre profețiile lor*. Este o compilație de mare erudiție, în care se reproduc și figurile sibilelor în gravuri alegorice însoțite de text, după modelul stilului baroc occidental, însă rusificat sub unele aspecte. Aceste profeții apar versificate și în *Gramatica limbii slave* de Meletie Smotrișchi și mai ales în opera *Cerul nou — Novoe nebo* — de Ioanichie Galeatovschi⁴⁴.

O lucrare importantă a lui Milescu este și *Cartea despre cele nouă muze și despre cele șapte arte literare*, care se păstrează în nouă manuscrise, cel mai vechi manuscris fiind tot din anul 1672, octombrie 1, și a fost editat ca tratat de estetică de O. A. Belobrova. Se reproduc după manuscris și 21 de miniaturi cu zeul Apolon în mijloc și cu muzele reprezentând cele șapte arte sau științe libere. Cele nouă muze sînt reprezentate prin fecioare iar Apolon în mijlocul lor reprezintă soarele, armonia. Numele lor e acela din versurile lui Virgiliu : Clio, Calliopi, E-rato, Talia, Melpomena, Terpsihora, Euterpi, Polimnia și Urania. Spătarul Milescu combate pe J. Alsted care admite nouă științe sau obiecte de învățămînt, adăugînd după sistemul vechi filosofia și teologia care

44. *Ibidem*, p. 49.

realizează armonia între toate artele sau științele libere. Prin aceasta Milescu dovedește o nouă concepție științifică ⁴⁵.

Între anii 1675—1678 Milescu întreprinde importanta călătorie în China, în calitate de colonel în armata țarului, care a condus misiunea diplomatică ca să găsească cel mai bun drum de la Moscova la Pekin și să strângă legăturile între cele două mari imperii.

În urma acestei călătorii Milescu a scris trei lucrări, care i-au adus gloria, «fiind actuale și astăzi prin informațiile științifice, geografice și etnografice, sociale, politice, despre fauna, flora, clima Siberiei și a Chinei: *Jurnalul Siberian*; *Documentul de stat — Stateini spisok*, care conține raportul secret despre partea chineză și *Descrierea sau Cosmografia Chinei*, care s-a păstrat în zece manuscrise» ⁴⁶.

Călătoria în China și *Descrierea Chinei* a apărut în trei ediții: două la Cazan în 1882 și 1910 și ultima la Chișinău în 1956. S-a tradus și în limba greacă cu concursul lui Chrisant. Nottara, răspinzându-se prin manuscrise, care au circulat și la români în vremea lui Constantin Brincoveanu ⁴⁷.

Reîntors la Moscova la 5 ianuarie 1678 este reincadrat abia în septembrie 1679 la Consiliul Soților ca «traducător», ajungând după 1680 într-o poziție și mai înaltă. Își continuă cu asiduitate activitatea științifică, culturală și politică. În 1679 trimite la Iași teascul cu litere cerut de Mitropolitul Dosoftei al Moldovei.

În 1679 începe să alcătuiască un studiu extins despre istoria Rusiei din porunca noului țar Feodor Alexeievici, din care a scris numai prefața, importantă ca teologie și metodă în cercetarea istoriei. S-a publicat în 1871 mai întâi ca anonimă, iar în 1900 I. N. Mihailovschi a stabilit că aparține lui Milescu ⁴⁸.

La cererea aceluiași țar și în legătură cu neînțelegerile ivite între teologii ortodocși, greco-slavi și cei catolici, cu privire la transsubstanțierea pîinii și vinului din taina Sfintei Euharistii în trupul și sîngele lui Hristos, Milescu traduce lucrarea lui Simeon de Tesalonic *Despre erezii*, care tratează această temă, și care fusese tipărită în limba originală la Iași în 1638, prin grija patriarhului Dositei al Ierusalimului.

Pentru promovarea învățămîntului și a principiilor pedagogice înaintate, Milescu a scris prin 1685 *Precuvîntare pentru preacîntitul cneaz M. P. Cercaschi în calitate sa de elev*. Autorul se dovedește un talentat pedagog și bine informat în pedagogia și în didactica occidentală din școala de la Herborn, a lui J. Alsted și a fratelui său Jean Amos Comenius.

Nicolae Milescu are meritul de a fi introdus în Rusia metoda de predare a geografiei sub forma jocului de cărți. El a tradus *Jeu de la Géographie* de Jean Desmarets, Paris (1644; 1664 Amsterdam, 1677). Autorul aplicase această metodă în instrucția lui Ludovic al XIV-lea, sub îndrumarea cardinalului Mazarin. Milescu, prin traducerea sa: *Geografia — Kosmographia — v vide kolody Kart*, a îmbogățit textul cu elemente și interpretări noi. În loc de *Valachie*, spune *Muntjanskaja Zemlja* ...

45. *Ibidem*, p. 51. 46. *Ibidem*, p. 52

47. Pandelescu Olteanu, *op. cit.*, p. 53.

48. *Ibidem*, *op. cit.*, p. 54.

Moldavia. În completările sale, Miclescu a folosit și *Geografia* expusă de J. Alsted în vasta sa *Enciclopedie* (Herborn, 1630 p. 1113 u)⁴⁹.

O lucrare importantă a Spătarului Miclescu este *Cartea numită cuvinte despre natură — Kniga glagolemaja estestvoslovnaja*, care a contribuit la răspîndirea în Rusia a cunoștințelor despre științele naturii din acea epocă. Prin izvoarele latine folosite, *Cartea naturii* a contribuit și la occidentalizarea culturii ruse. În lucrare, Miclescu folosește ca neologisme, pe lângă cele latino-grecești, și cuvinte românești, ca *mreață*, *coșniță*, care aveau să rămînă în limba rusă pînă astăzi⁵⁰.

Pe lângă activitatea cultural-științifică, Miclescu a desfășurat și o activitate politică, participînd la mai multe tratate diplomatice și comerciale ale Rusiei cu Suedia, cu Persia (1684), cu Armenia (1701—1707), cu Brandenburg, cu Franța (1689). Savantul suedez J. G. Sparwenfeldt, care a stat în Rusia trei ani (1684—1687), l-a prețuit ca pe un om foarte învățat — *vir pereruditus*. Miclescu i-a dăruit cu dedicație un exemplar manuscris din *Descrierea Chinei*. L-a prețuit și cărturarul francez Toy de la Neuville, care a stat un timp la Moscova ca observator al tratativilor ruso-suedeze din anul 1689, avîndu-l ca cel mai apropiat prieten «un adevărat om de spirit și cu conversație plăcută»⁵¹.

În timpul celor două expediții conduse de țarul Petru cel Mare în Crimeea și la Marea de Azov, împotriva cetății turcești de la Azov, în 1695 și 1696, Miclescu a însoțit pe Petru cel Mare, care se minuna cum se înțelegea Miclescu cu tătarii și turcii în limba lor. În Crimeea Miclescu a semnalat și resturi de goți.

În acești ani Miclescu s-a străduit pentru înființarea Ligii popoarelor creștine ortodoxe ca o unitate de luptă împotriva primejdiei turcești. Liga aceasta, cum spune Prof. Pandele Olteanu, ne amintește de opera *Pansofia* a contemporanului său, pedagogul și filosoful I. A. Comenian, care propunea conducerea întregii lumi de șapte înțelepți cu specialități diferite⁵².

În 1693 Miclescu încearcă să înființeze la Moscova o tipografie grecească, la cererea patriarhului Dositei al Ierusalimului care urmărea să atragă pe ruși într-un război de eliberare a popoarelor supuse Imperiului otoman. Miclescu, prin mina căruia trecea corespondența patriarhului, se dovedește mult mai realist, căutînd să sprijine acțiunile reformatoare ale lui Petru cel Mare. În 1703, Petru cel Mare, sprijinit de mitropolitul Ștefan Lavorski, elev al școlii din Kiev fondată de Petru Movilă, introduce învățămîntul limbii latine, apoi și al științelor, în școala superioară din Moscova, cu toată opunerea patriarhului Dositei, care avea să se supere pe Miclescu și să rupă legăturile de prietenie cu el⁵³.

Domnii și boierii din Moldova și Țara Românească au avut un sincer sprijinitor în Nicolae Miclescu pentru nevoile politice ale țărilor lor. În 1674 Ștefan Petriceicu, domnul Moldovei îi ceruse intervenția pe lângă curtea țarului să sprijine o campanie creștină împotriva turcilor. În 1679 Gheorghe Duca al Moldovei i se adresase ca «vechiului său prieten», nu numai pentru îndrumarea solului său trimis țarului, ci și pentru obținerea blănurilor și icoanelor pe care le comandase.

49. *Ibidem*, op. cit., p. 56.

50. *Ibidem*, op. cit., p. 58.

51. *Ibidem*, p. 59.

52. *Ibidem*.

53. *Istoria literaturii române*, I. București, 1964, p. 470.

Gheorghe Duca îi scrisese, la cererea turcilor, o scrisoare prin care îi cerea să intervină pentru pacea dintre turci și ruși în Ucraina. În schimb, emisarul său, căpitanul Ionașcu Bilevici, avea instrucțiuni secrete, ca prin viu grai să ceară țarului alianța contra turcilor⁵⁴.

Prin intervenția lui Miclescu, mitropolitul Dosoftei al Moldovei, căruia îi scrisese în 1679 tot prin căpitanul Ionașcu Bilevici, a obținut de la patriarhul Rusiei un teasc de tipografie cu literele chirilice trebuincioase.

La rindul său, Miclescu va purta corespondență cu rudele sale din Moldova și cu diferite personalități, cum a fost și Tadeu, bunicul lui Bogdan Petriceicu Hasdeu.

Din Țara Românească Miclescu a colaborat la Moscova cu trimisul lui Constantin Brâncoveanu, David Corbea Ceaușul.

Constantin Brâncoveanu l-a trimis în 1694 la Moscova pe Hrisant Nottara, iar în 1698 pe Gheorghe Castriotul, amândoi oferind țarului prietenia Țării Românești în lupta comună împotriva turcilor prin intermediul lui Miclescu. Se poate spune pe bună dreptate că în acest sfârșit de secol al XVII-lea, Miclescu a fost diplomatul cel mai important al Țărilor Române la curtea țarilor, într-o vreme în care, numai depărtarea îi apăra pe îndrăzneții de pierderea capului⁵⁵.

În 1708, în plină activitate, în aceeași slujbă pe care o onorase din 1671, Nicolae Miclescu s-a stins în vîrstă de 72 de ani, «ca un monument viu de vastă cultură»⁵⁶.

Prin scrierile sale enciclopedice, prin numeroasele traduceri din latină, spătarul Nicolae Miclescu a contribuit la promovarea istoriei, a geografiei, a limbilor clasice greaca și latina, a științelor naturale, a moralității, încadrîndu-se organic în epoca și în realitățile ei cultural-politice și sociale. Este un pionier al epocii lui Petru cel Mare și un precursor al lui Dimitrie Cantemir în Rusia (1711—1721). A luptat toată viața ca popoarele și omul ca individ să trăiască în libertate și în pace⁵⁷.

Mai presus, Nicolae Miclescu a știut să fie și să rămînă și român, iubindu-și țara natală și poporul ei și să se ridice monumental ca primul «*huomo universale*» pentru cultura română.

54. P. P. Panaitescu, *Nicolae Spătarul Miclescu (1696—1708)*, Extrait des «Mélanges de l'École Roumaine en France», Paris, 1925, 1-er partie, p. 139—140.

55. Dr. Antonie Plămădeală, *Episcopul Buzăului*, op. cit., p. 174.

56. Pandele Olteanu, op. cit., p. 59.

57. *Ibidem*.

· DOCUMENTARE ·

DATE NOI PRIVITOARE LA ACTIVITATEA CRONICARULUI DIONISIE ECLISIARHUL

(c. 1740—1820 ?)

Pr. D. BĂLAȘA

Cronicarul Dionisie Eclisiarhu s-a născut în jurul anului 1740, în satul Stoenеști (Vilcea), la cîtiva kilometri mai sus de locul natal al episcopului Climent al Rîmnicului. Data «1759», presupusă de dicționare și lucrări de specialitate, trebuie deci corectată, după cum corectată trebuie afirmația că s-ar fi născut în satul Pietrari. Ea nu are la bază decît o presupunere a cercetătorului Aurelian Sacerdoțeanu, așa cum am arătat cu alt prilej¹.

Despre acest mare personaj, în afară de cei doi editori ai operei sale intitulată *Hronograful Țerei Rumânești*, A. Papiu-Illarian (în 1863) și dr. C. S. Nicolăescu-Ploșor (în 1934), au mai scris următorii cercetători: Bogdan Petriceicu-Hasdeu, episcopul Atanasie Mironescu, Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Ștefan Ciuceanu, Ovid Densusianu, D. Murășanu, G. Călinescu, Ștefan Ștefănescu, Constantin C. Giurescu, Aurelian Sacerdoțeanu, Ion Donat, Ioan Vîrtosu, Emil Vîrtosu, D. Russo, Pr. Dimitrie Cristescu, Pr. Ioan Popescu-Cilieni, Octavian Păun, Toma G. Bulat, Damaschin Mioc, Nicolae Stoicescu, G. G. Ursu, G. Pascu, Gabriel Ștrempel, G. Ivașcu, I. Rotaru, D. Popovici, Pr. Gabriel Cocora, Pr. Ion Mazilescu, V. G. Paleolog, Preot Ion Ionescu, Gh. Pirnuță, Paul Păltânea, Paul Cornea, Barbu Teodorescu, Emilian Bureștea, Daniela Poenaru, G. Firănescu, Marin Bucur, Florea Firan, Mircea Muthu, Mihai Moraru și Mircea Angelescu, Algeria Simota, Alexandru Dușu, Pr. Mircea Păcurariu, Mircea Homorodean, Ileana Leonte. Colectivele — Maria Soveja, Iulia Gheorghian și Marcel Dumitru Ciucă, Ioachim Crăciun și Aurora Ilieș, Maria Soveja, Ioana Burlacu și Ion Opreș; Virgiliu Teodorescu, Horia Nestorescu-Bălcești, Costea Marinoiu² și Marin Sorescu care a reluat și actualizat cercetările legate de Dionisie Eclisiarhu. Acesta, în

1. Vezi Pr. D. Bălăsa, *Cronicarul Dionisie Eclisiarhu (viața și opera)*, în «MO», 1982, nr. 1—3 și 7—9.

2. Din economie de spațiu, renunțăm la indicarea operelor acestor autori. Ele pot fi urmărite în revistele Mitropolia Olteniei, Arhivele Olteniei și Oltenia.

· DOCUMENTARE ·

DATE NOI PRIVITOARE LA ACTIVITATEA CRONICARULUI DIONISIE ECLISIARHUL (c. 1740—1820 ?)

Pr. D. BALAȘA

Cronicarul Dionisie Eclisiarhu s-a născut în jurul anului 1740, în satul Stoenеști (Vilcea), la cîteva kilometri mai sus de locul natal al episcopului Climent al Rimnicului. Data «1759», presupusă de dicționare și lucrări de specialitate, trebuie deci corectată, după cum corectată trebuie afirmația că s-ar fi născut în satul Pietrari. Ea nu are la bază decît o presupunere a cercetătorului Aurelian Sacerdoșeanu, așa cum am arătat cu alt prilej¹.

Despre acest mare personaj, în afară de cei doi editori ai operei sale intitulată *Hronograful Terei Rumânești, A. Papiu-Illarian* (în 1863) și dr. C. S. Nicolăescu-Ploșor (în 1934), au mai scris următorii cercetători: Bogdan Petriceicu-Hasdeu, episcopul Atanasie Mironescu, Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Ștefan Ciuceanu, Ovid Densusianu, D. Murășanu, G. Călinescu, Ștefan Ștefănescu, Constantin C. Giurescu, Aurelian Sacerdoșeanu, Ion Donat, Ioan Vîrtosu, Emil Vîrtosu, D. Russo, Pr. Dimitrie Cristescu, Pr. Ioan Popescu-Cilieni, Octavian Păun, Toma G. Bulat, Damaschin Mioc, Nicolae Stoicescu, G. G. Ursu, G. Pascu, Gabriel Ștrempeț, G. Ivașcu, I. Rotaru, D. Popovici, Pr. Gabriel Cocora, Pr. Ion Mazilescu, V. G. Paleolog, Preot Ion Ionescu, Gh. Pirnuță, Paul Păltănea, Paul Cornea, Barbu Teodorescu, Emilian Bureștea, Daniela Poenaru, G. Firănescu, Marin Bucur, Florea Firan, Mircea Muthu, Mihai Moraru și Mircea Angelescu, Algeria Simota, Alexandru Dușu, Pr. Mircea Păcurariu, Mircea Homorodean, Ileana Leonte. Colectivele = Maria Soveja, Iulia Gheorghian și Marcel Dumitru Ciucă, Ioachim Crăciun și Aurora Ilieș, Maria Soveja, Ioana Burlacu și Ion Oprîș; Virgiliu Teodorescu, Horia Nestorescu-Bălcești, Costea Marinoiu² și Marin Sorescu care a reluat și actualizat cercetările legate de Dionisie Eclisiarhul. Acesta, în

1. Vezi Pr. D. Bălașa, *Cronicarul Dionisie Eclisiarhu (viața și opera)*, în «MO», 1982, nr. 1—3 și 7—9.

2. Din economie de spațiu, renunțăm la indicarea operelor acestor autori. Ele pot fi urmărite în revistele Mitropolia Olteniei, Arhivele Olteniei și Oltenia.

revista «Ramuri» (1980, iulie, p. 3 și 14) tratează o latură a activității nesublințiată de alți cercetători și intitulează comunicarea sa «Prozatorul Dionisie-Eclisiarhu». Noi am publicat, începând din 1933, patru sprezece articole cu prezentări din opera Cronicarului. Am identificat și unicul portret mural al lui și al mamei sale (Vezi *Ramuri* 1905—1908, *volum jubiliar*, Craiova, 1903—104). În fine, în cursul anului 1982, cercetătorul Radu Constantinescu a publicat volumul *Dionisie din Pietrari* (Vilcea) *miniaturist și caligraf*, apărut în prestigioasa editură Meridiane-București. Este o lucrare care prezintă opera acestui mare personaj și beneficiază de o bogată ilustrație color. Tot în 1982, noi am publicat un studiu, cu date noi (vezi «Mitropolia Olteniei», 1982, nr. 1—3, și 7—9).

De această dată, reluind aceeași problemă, aducem alte date inedite în legătură cu anul nașterii și începutul activității sale. La simpozionul din Rîmnicu-Vilcea, am precizat că Dionisie, cronicarul de care ne ocupăm, a fost preot de mir, slujitor la Episcopia Rîmnicului și se numea din botez Dumitru. Murindu-i preoteasa, venise la Mînăstirea Hurezi ca să se călugărească. Fusese îndemnat la aceasta de cărturarul Grigorie Socoteanu.

La Biblioteca Academiei se păstrează cartea *Keia înțelesului*, dublet I, cu o însemnare aflată la finele volumului, pe fila 116 r (liminară). Ea are următorul cuprins:

«† Această carte ce să kiamă Cazanie iaste a sf(i)ntei mînăstiri Hurezul, care am cetii eu popa Dimitrie de la Rîmnic, care am slujit preot la sf(i)nta Episcopie (a) Rîmnecului (sic) și murindu-m(i) preoteasa și din rivnă d(ua)mnezeiască și cu îndemnarea prea sfinții sale, părintelui episcopu kir Grigorie, am venit aici la sfînta mînăstire Hurez să mă călugăresc, la luna lui no(i)em(brie) 5 dni (= zile), la leat 1766 ⁴ ₁₇₆₅ fiind năstavnîc sfîntiia sa, părintele Dionisie arh(imandritul) și voind eu ca să fiu oucenic sfîntiei sale, prea plecat. Popa Dimitrie ot Rîmnic»

Comparînd grafia cursivă a acestei însemnări cu a cronicarului Dionisie, am observat că este vorba de aceeași mină. Majusculele A, D, C, H, ca și literele mici e (epsilon), t (tau), r, l, ș.a., apar în forme identice în lucrările cronicarului. Bănuiala noastră din 1964, că «popa Dimitrie de la Episcopia Rîmnicului» ar putea fi cronicarul Dionisie Eclisiarhu s-a dovedit a fi-o realitate. Menționăm că această însemnare apare și pe fila 15 v, de două ori. Prima dată, între două însemnări de altă mină, dar numai un fragment din cauza lipsei de spațiu, și al doilea, în partea de jos a paginii, cu deosebirea că semnătura «preotului Dimitrie» apare în monogram. De asemenea pe versoul filei 16, între diferite însemnări, personajul de care ne ocupăm și-a încercat pana și a semnat: «Popa Dimitrie», *Epis(copia) Rîm(nicului)*.

În legătură cu textul transcris de noi, avem de făcut unele observații. Grigorie Socoteanu, protectorul și sfătuitorul preotului Dimitrie, în 1764 mai 21, demisionase din funcția de episcop al Rîmnicului, dar nu și din «slujba arhierească». Lui i-a urmat Partenie (1764 mai 21—1771)³. Deci în 1766, episcop al Rîmnicului era altă persoană. De aci

3. Vezi Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopia Rîmnicului*, în «MO», 1964, nr. 3—4, p. 194—195.

deducem legăturile de ordin cultural între «popa Dimitrie» și episcopul Grigorie, român de neam care l-a îndemnat pe preotul rămas văduv să se călugărească la minăstirea Hurezi. Credem că Grigorie Socoteanu, pe când ocupa scaunul chiriarhal, adusese la Episcopia Rîmniceului pentru treburi de cancelarie, și mai ales tipografice, pe acest preot de mir, care se remarcase prin caligrafia sa. O cercetare grafologică a documentelor emise de Episcopie, înainte de 1766 noiembrie 5, ar preciza data la care preotul Dumitru a fost adus la Rîmnice.

Tot la Biblioteca Academiei Române se păstrează Manuscrisul nr. 2668: *Viața lui Petru cel Mare*, din fondul minăstirii Hurezi. Pe fila 176 sînt consemnate următoarele: «Acestă carte istoricească, ce întrînsa iaste azășată (sic) vîiața marelui ț(a)ru Petru, marele monarh al vestitei împărății Mosca, care s-au scos după limba grecească pe limba românească de dumnealui Matei Fărcășanu biv vel șal(rar). Și s-au găsit acel izvod în sînta Episcopie Rîmnice și s-au luat de s-au scris de noi, cu porunca și cu toată keltuală sf(i)nt(i) sale părintelui arh(imandrit) kir Dionisie, igumenul sf(i)nt(i) Mîn(ă)stiri Hurezi din sud Vlcea. Și viind eu la sf(i)nt(a) Mîn(ă)st(ire) Hurezi, care iaste hramul Sf(i)nt(ilor) Împăraț(i), ca să m(ă) călugăresc, am găsit această istorie și lui ț(a)ru Petru scrisă pîn(ă) la un loc; apoi părint(e)le arh(imandrit) mi-au dat de am scris pîn(ă) la sfîrșit, de u(n)de să va cunoaște slova. Și mă rog celor ce veți ceti, orice greșală veți găsi să am ertăciune și să îndreptați cu d(u)hul blîndețelor. Pop(a) Dumitru Rîmnicean(u). 7275, 1767»⁴.

Deci aceasta este cea dintîi carte scrisă (în 1767) de cronicarul Dionisie (= popa Dumitru din Rîmnice), în timp ce se afla în minăstirea Hurezi, la noviciat. Din cele două însemnări citate aici, reiese că numele de botez al cronicarului, așa cum de altfel s-a presupus, rămîne precis: *Dumitru*. În monahism a primit numele *Dionisie*, nume pe care îl avea și bătrînul arhimandrit de la Hurezi. Nu știm dacă aci s-a călugărit sau în altă minăstire. În orice caz, în 1770—1771, cînd Grigorie Socoteanu ajunsese în funcția de mitropolit al Țării Românești, preotul Dimitrie se călugărise și era egumen al minăstirii Arnota. Faptul că odată cu înlocuirea lui Grigorie Socoteanu de la Mitropolie, Dionisie este înălțurat din funcția de egumen, ne încredințează că personajul de care ne ocupăm făcea parte din partida lui Socoteanu. În 1772 iunie 5, «*Dionisie ieromonahu(l) din Stoenești*» depune mărturie pentru minăstirea Arnota⁵.

Nou este și faptul că *Dionisie era prieten cu jupan Constantin David, mare negustor din orașul Rîmnice*, ctitorul bisericii din Proieni, plaiul Loviștei. În 1798, scriind pomelnicul ctitoricesc al acestei fundații religioase, pe fila 14, trece «*Prietenii ctitorului*». Între ei figurează «*Dionisie (i)erom(o)nah — eclesiarh*», la care însuși adaugă cu roșu: «*Acesta a scris Pomelnicul*»⁶.

4. G. Ștrampel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, Editura Academiei, București, 1959, p. 62.

5. Vezi Pr. D. Cristescu, *Arnota, Rîmnice Vlcei*, 1937, p. 144.

6. Biblioteca Academiei R.S.R., Ms. nr. 2081.

Între 1779—1786, scrie *Condica de documente a Episcopiei Rîmnîcului*, în trei tomuri (circa 3826 de documente), *Condica de documente a Mînăstirii Tismana* în 2 tomuri (1787, circa 2173 documente), *Condica de documente a Mînăstirii Strehăia* (1791), *Condica de documente a Mînăstirii Sadova* (1792), *Condica de documente a Mînăstirii Jitianu* (1793), *Condica de documente a Mînăstirii Bistrița* (1795—1796) în două tomuri.

Consemnăm și faptul că episcopul Nectarie, venind la cirna eparhiei Rîmnîcului, înlătură pe Dionisie din funcția de eclisiarh. După ce a terminat *Condica Mînăstirii Bistrița*, neobositul caligraf scrie *Condica Mînăstirii Govora* (1796—1797) și *Condica Mînăstirii Arnota* (1803—1804).

De acum, numele lui Dionisie era destul de cunoscut, și deși neglijat de ierarhul de la Rîmnîc, este chemat în București, la Mitropolie, în aceeași funcție.

Cronicarul Dionisie, Eclisiarh al Mitropoliei (1804—1812)

După ce sub Chesarie și Filaret, Dionisie îndeplinesc funcția de eclisiarh la Episcopia Rîmnîcului, vine episcop aici Nectarie, un om străin, de neam, poate aromân grecizat. Se pare chiar că între cronicarul Dionisie scos din funcția de eclisiarh și episcopul Nectarie sau oamenii săi, au existat grave neînțelegeri. În 1804, scriind *Condica de documente a Mînăstirii Arnota* semnează «Dionisie biv (= fost) eclisiarh Episcopiei Rîmnîc»⁷. Totuși, datorită cunoștințelor și deosebitelor sale însușiri în ceea ce privește caligrafia, precum și calității sale de istoriograf, cronicarul Dionisie este chemat în centrul cultural și religios al Țării Românești, în București⁸.

Datorită faptului că a fost confundat cu Dionisie Criteanu, fost și el eclisiarh al Mitropoliei, acest episod interesant din viața și activitatea cronicarului a rămas necunoscut pînă de curînd. Într-adevăr, în 1804, părăsește Eparhia Rîmnîcului în care nu fusese înțeles în ultimii ani și trece în aceea a Ungro-Vlahiei, unde îl găsim în aceeași funcție: *eclisiarh al Mitropoliei*. De această dată, mitropolitul Dositei (1793—1810), *el însuși cărturar* «cu idei înalte»⁹, făcuse o fericită alegere, numind eclisiarh al Mitropoliei, pe Dionisie, ca altădată Filaret, la Rîmnîc. Din București Dionisie trimite în dar, Episcopiei Rîmnîcului, o *cruce de argint* pe care gravează numele și noua sa funcție: «*Dionisie ierom(ona)h eclisiarh Mitrop(oliei), 1809, sep(tembrie) 8*». De bună seamă că această danie era și un mic răspuns adresat aceluia care îl îndepărtaseră din slujba de eclisiarh al Episcopiei Rîmnîcului și în special episcopului

7. Vezi Pr. D. Bălașa, *Cronicarul Dionisie Eclisiarhu...*, în «MO», 1982, nr. 1—3, p. 112.

8. Vezi Pr. D. Bălașa, *Pomelnicul mînăstirii Dintr-un Lemn, scris de Dionisie Eclisiarhul Mitropoliei București*, în revista «MO», 1956, nr. 1—2, p. 128. Tot episcopul Nectarie încuvîntase arestarea arhimandritului Pahomie egumenul mînăstirii Hurezi, în 1795. Acesta era român și din copilărie venise la această mînăstire. Vezi «AO», 1935, p. 312, 317—318 și 333.

9. Prin diata sa lăsa ca din veniturile averii personale să se trimită tineri la studii în străinătate. Vezi Lesviodox, *Istoria bisericească*, București, 1845, p. 408.

Nectarie. Ca eclesiarh al Mitropoliei scrie: *Pomelnicul citoricesc al Mînăstirii Dintr-un Lemn (1804—1805), Condița de documente a Mitropoliei din București (1805), Condița Mitropoliei din Tîrgoviște, Condița de documente a schiturilor Văleni și Micșani numit și Pirlita (1807), Condița de documente a Mînăstirii Cotroceni (1806—1808), Pomelnicul Mitropoliei din București (1809). În acest timp facem cunoștință cu o activitate nouă a lui Dionisie, aceea de tipograf. În 1809 mai 20, se tipărește în Mitropolia Bucureștilor *Orînduirea pentru sfințirea bisericii, «purtătoriu de grijă fiind Tipografia, smeritul ieromonah, Dionisie Cozianulă eclisiarhă al Sf(î)ntei Mitropolii»*. În toamna aceleiași an, la Tipografia episcopiei din Rîmnic se tipărește altă carte, *Panighidă împreună cu Litia Mică*. Ne interesează îndeosebi mențiunea din pagina de titlu: «*acumă întru această kipă înții tipărită cu blagoslovenia prea sfințitului mitropolită a toată Ungro-Vlahia și cavaleriu kirio kir Dosithei, prină osîrdia smeritului ieromonah Dionysie Cozianulă, eclisiarhă sf(î)ntei Mitropolii*»¹⁰.*

În legătură cu activitatea tipografică a lui Dionisie Eclisiarhu, menționăm că el este primul rebusist român cunoscut pînă în prezent. Pe ultima filă a cărții Panighidă de care am amintit, ingeniozitatea tipografului Dionisie, după cuvintele «Sfîrșită și lui D(u)mnezeu laudă», oferă un frumos rebus: DIONYSIE, desigur numele autorului de care ne ocupăm¹¹.

Intreruperea activității lui Dionisie Eclisiarhu la Mitropolia din București

Dositei Filitti fusese scos din scaun în 1810 ianuarie și înlocuit cu Ignatie, grec «destul de învățat, dar și acesta în 1812 august, se retrage și pleacă în Italia. În locul lui este rechemat Dositei Filitti ce se afla la Brașov, dar acesta, din cauza bătrîneții, dar și a neînțelegerilor, dă «paretisis de bună voce (sic)». Îi urmează în scaun *Nectarie episcopul Rîmnicului*, ales de Divan la 16 decembrie 1812. Voievodul aprobă alegerea și pe 29 decembrie același an, patriarhul de Constantinopol validează alegerea lui Nectarie¹².

În aceste vremuri tulburi Dionisie era încă eclesiarh la Mitropolie. Pe 25 ianuarie 1813, în locul lui Nectarie este ales la Rîmnic, Galaction, un grec, fost egumen al mînăstirii Govora.

Pe cartea arhierască a lui Galaction¹³, spiritul cronicăresc al lui Dionisie Eclisiarhu se concretizează în următoarea însemnare, pe fila 1:

«*La leat 1813 ianuarie 26, în zilele mării sale Ioan Gheorghie Caragea v(oi)e(v)o(d) s-au hirotonisit episcop al Rîmnicului, Noului Se-*

10. Vezi Pr. D. Bălașa, *Cronica lui Dionisie Eclisiarhu...*, în «M.O.», 1982, nr. 7—9, p. 559—564.

11. Vezi și Mircea Iordache, *Caleidoscop rebusist*, în *Flacăra-Rebus*, 1983, aprilie 15, p. 7.

12. Pentru toate vezi Pr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropolii Ungrovlahiei*, în «BOR», 1959, nr. 7—8, p. 805.

13. Biblioteca Academiei Române. Ms. nr. 5367.

verin, preaosfinția sa părintele kirio Galaction, de preaosfinția sa părintele, mitropolitul Ungrovlahiei, kirio kirio Nectarie, avînd împreună slujitori pe preaosfinții(i) episcopi, al Argeșului, kirio Iosif, și al Bucăului kirio Costandie, în zi de duminică, în Biserica Sfintei Mitropolii a Sfinților împărați Co(n)stantin și Elena, fiind cea întâiu sîntă liturghie, aceasta a preaosfinții sale, de cînd s-au suit în scaunul Mitropolii a U(n)grovlahiei), de la Sfînta Episcopie a Rîmnîcului. Deci spre știință am însemnat aicea întru această sîntă Liturghie, patriersînd în Tarigrad, preaosfințitul kirio kirio Ieremia.

Dionisie Ecclesiarh (sic) Mitropolii)».

Această însemnare, destul de clară și precisă, are cea mai frumoasă semnătură a lui Dionisie.

Se încheiasă pacea de la București în 1812 mai 16 și Dionisie ar fi putut să culeagă roadele activității depusă timp de opt ani la Mitropolie. Veniseră zile de liniște pentru țară, dar de ele nu s-a putut bucura bătrînul cărturar român. Cum am arătat, aceeași figură nefastă a lui Nectarie îl urmărește. Dionisie Ecclesiarhul este înlocuit și silit să părăsească eparhia mitropolitană. Se retrage din nou în Oltenia. Noul episcop Galaction, tot străin de neam, a venit cu oamenii lui. Ca să-și câștige piinea, deși se apropie de optzeci de ani, începe să scrie alte acte, pomelnice și condici minăstirești. În 1813 iunie 20, se afla la minăstirea Bucovăț, unde scria un act de vînzare și semna: «Dionisie Ecclesiarhu), dascăl slavonesc»¹⁴.

După cercetări îndelungate am ajuns la concluzia că *Popa Dimitrie de la Episcopia Rîmnîcului, popa Dumitru Rîmniceanu, Dionisie ieromonahul de la Stoenești, Dionisie Ecclesiarhu Episcopiei Rîmnîcului, al Episcopiei din Craiova, al Minăstirii Bistrița, Dionisie Cozianu, Dionisie Mănăilescu, Dionisie Ecclesiarhu Mitropoliei din București, Dionisie dascăl slavonesc sînt nume sub care apare una și aceeași persoană, cronicarul Dionisie Ecclesiarhu.*

S-a presupus că a murit după 29 iulie 1820 și nu știm dacă poate fi identificat cu «Dionisie ieromonah» prin a cărui osteneală s-a preînnoit zugrăveala la biserica Schitului Tîrnăvița (Dolj), metoc al Episcopiei Rîmnîcului¹⁵.

Dacă așezăm în rafturi de bibliotecă cele douăzeci și cinci de tomuri de condici de documente, cele peste douăzeci de Pomelnice ctitoricești, Cronograful Țării Românești, alte manuscrise și traduceri, cele două cărți editate de el în calitate de tipograf, cele scrise de el, cu pană de gîscă pe care și-o tăia singur, și cu cerneluri vegetale pe care însuși și le prepara, este suficient pentru a ne face o imagine despre ceea ce reprezintă Dionisie Ecclesiarhul în cultura românească medievală.

14. Vezi Pr. D. Bălașa, *art. cit.*, p. 565.

15. Pr. D. Bălașa, *Dicționarul istoric al localităților din Oltenia*, Ms.; «O», 1941, p. 126.

CĂSĂTORIA — SFÎNTA TAINĂ A BISERICII ȘI INSTITUȚIE JURIDICĂ A STATULUI

Prof. IORGU D. IVAN

1. **Vechimea și importanța căsătoriei.** Căsătoria este socotită cea mai veche instituție a dreptului divin, fiindcă ea a luat ființă — așa cum se referă în Sfînta Scriptură odată cu crearea primilor oameni, Adam și Eva. Într-adevăr, așa cum se arată în Facere, capitolele I și II, după ce Dumnezeu a făcut pe om a văzut că «nu este bine să fie omul singur» și de aceea i-a făcut ajutor potrivit pentru el, făcînd în acest scop pe femeie cu os din oasele lui Adam și carne din carnea lui (Fac., 2, 23). I-a unit apoi așa încît să fie amîndoi ca un trup (Fac., 2, 24) și, binecuvîntîndu-i, le-a spus: «Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și-l supuneți» (Fac., 1, 28). Totodată Dumnezeu a rînduit ca înmulțirea oamenilor să aibă loc prin crearea de noi familii, dispunînd: «De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amîndoi un trup» (Fac., 2, 24). Dintru început s-a stabilit deci importanța familiei ca celulă a societății, numai în cadrul familiei formîndu-se în cele mai bune condiții viitorii membri ai societății.

2. **Scopul căsătoriei.** Din textele Sfintei Scripturi, amintite, rezultă clar că Dumnezeu a unit pe bărbat și femeie cu scopul *de a se intrajutor*, iubindu-se unul pe altul, și ca să nască și să crească copiii, care, la rîndul lor, să îndeplinească aceleași îndatoriri. În acest scop, Dumnezeu a sădit în firea bărbatului și a femeii tot ceea ce le este necesar pentru a putea îndeplini misiunea pentru care au fost creați. Pentru acest lucru, că bărbatul și femeia au în firea lor simțirile și sentimentele care să-i unească și, iubindu-se, să poată da naștere la copii, căsătoria este socotită și ca instituție de drept natural, iar familia ca celulă indispensabilă — și de neînlocuit — a societății; pentru că într-adevăr în căsătorie și în familie se întrețin și se cultivă cele mai nobile sentimente umane, de iubire și de dăruire a unui soț pentru celălalt și a amîndurora pentru copii; și, în același timp, se obișnuiește omul cu ordinea, cu respectul și cu ascultarea față de cei mai mari. Astfel formați în familie, obișnuți cu ascultarea și cu respectul față de cei mai mari, oamenii înțeleg mai bine și se integrează mai ușor îndatoririlor ce le revin apoi ca membri ai societății, apreciînd ca fiind în însuși interesul lor ascultarea și respectul față de autoritățile rînduite să conducă societatea respectivă.

3. **Caracterele căsătoriei.** Din cuprinsul textelor biblice menționate se desprind și caracterele pe care Dumnezeu le-a stabilit căsătoriei pe care a instituit-o. Unind un singur bărbat cu o singură femeie, Dumnezeu a voit ca această unire să fie și să rămînă *monogamă*. În același timp, unirea fiind atît de intimă încît ambii soți formează un trup, iar trupul avînd viață este indivizibil, căsătoria are și caracterul *indisolubilității*, adică este socotită ca încheiată pentru toată viața. De asemenea, unitatea trupului care se realizează între cei doi soți, prin căsătorie, presu-

pune *egalitatea lor*, și deci împărțirea de către ambii de aceleași drepturi și îndatoriri, prevăzute atât de legile divine cât și de legile civile¹; între aceste îndatoriri este menționată, ca deosebit de importantă, fidelitatea reciprocă. Aceste caractere necesare trănicioi căsătoriei, nu au fost respectate însă întotdeauna. Căderea în păcat a primilor oameni — Adam și Eva — s-a răsfrânt curînd cu consecințe păgubitoare și asupra căsătoriei. Astfel, principiul monogamiei a fost călcat de către unul din descendenții lui Cain, din a cincea generație, numit Lameh, care s-a căsătorit cu două femei (Fac., 4, 19). De asemenea, n-a fost respectată nici indisolubilitatea căsătoriei, practicîndu-se desfacerea ei atât prin divorț cât și — mai ales — prin procedura repudierii femeii de către bărbat. Cu toată stăruința sa, de a asigura căsătoriei indisolubilitatea, Moise n-a reușit să împiedice nici divorțul, nici repudierea, din cauza învîrtoșării inimilor compatrioților săi, după cum a ținut să precizeze Mîntuitorul Hristos în răspunsul pe care i-a dat fariseilor care, ispitindu-l, l-au întrebat pentru ce a îngăduit Moise ca bărbatul să poată da carte de despărțenie soției și să o lase, dacă a fost rinduit ca ceea ce a unit Dumnezeu omul să nu despartă (Matei, 19, 8). Nereușind să înlăture divorțul și repudierea, Moise a căutat ca cel puțin să tempereze unele practici care degradau căsătoria din punct de vedere moral și o îndepartau de împlinirea scopului ei esențial, de a asigura societății membri sănătoși. În acest scop el a interzis căsătoria cu două surori, în același timp (Lev., 18, 18) și legăturile incestuoase, adică între rude de sînge sau de cuscrie prea apropiate (Lev., 18, 6—18; 20, 11—12, 17, 19—21).

Evreii nu respectau nici egalitatea dintre soț și soție; pentru ei femeia trebuia să corespundă datoriei de a asigura soțului succesori. Așa se explică practica repudierii soției care nu putea avea copii și practica leviratului, potrivit căreia cînd un evreu murea fără moștenitori, fratele său era dator să se căsătorească cu cumnata sa, văduvă (Deut., 25, 5—10), iar dacă decedatul nu avea frate, obligația revenea unei rude apropiate (Ruth 4, 5); dar și într-un caz și într-altul, primul copil care se năștea din asemenea căsătorie era socotit ca fiind al celui decedat.

In privința infidelității, este adevărat, legislația pedepsea și pe femeie și pe bărbat pentru săvîrșirea adulterului (Deut., 22, 22); în practică însă era pedesită mai mult femeia, motiv pentru care Mîntuitorul, atunci cînd fariseii au adus înaintea Lui pe o femeie prinsă în adulter — fără cel cu care săvîrșise adulterul — și așteptau ca El să aprobe condamnarea femeii la pedeapsa lapidării, cum prevedea legea lui Moise, Mîntuitorul le-a spus: «Cel fără de păcat dintre voi să arunce cel dintîi piatra asupra ei» (Ioan 8, 3—7); dar cum nici unul dintre cei care o pîrșiseră n-a aruncat ca piatra, fiind toți muștrați de cuget, nici Mîntuitorul n-a condamnat pe femeia adulteră, ci numai i-a recomandat ca pe viitor să nu mai păcătuiască.

Situația aceasta de decădere în care se găsea căsătoria la evrei, în timpul Mîntuitorului Hristos, se găsea și la greci și la romani. Ne vom

1. Aceste caractere se desprind clar și din definiția pe care jurisconsultul Modestin a dat-o căsătoriei — definiție pe care și-a însușit-o și Biserica creștină —: «Nuptiae sunt conjunctio maris et feminae, consortium omnis vitae. divini et humani juris communicatio» (Dig. I, 1, 23, 2).

referi îndeosebi la societatea romană întrucît — datorită împrejurărilor în care și-a început Biserica creștină activitatea sa, pentru dezrădăcinarea moravurilor acestei societăți a avut ea mult de luptat. Într-adevăr, legislația romană prevedea principiul monogamiei; în practică însă el nu era respectat pe de o parte fiindcă se tolera și concubinajul, iar pe de altă parte fiindcă stăpîinii puteau beneficia, cînd doreau, de sclavele lor, fără a se expune la vreo pedeapsă. De asemenea, nu putea fi vorba de egalitatea soției cu soțul. Pentru exemplificarea inegalității care exista între soț și soție, ne vom limita la înfățișarea inferiorității soției în cele două feluri de căsătorii mai importante, pe care le puteau încheia cetățenii romani: căsătoria *in manu mariti* și căsătoria *sine manu mariti*. În primul fel de căsătorie soția ieșea de sub autoritatea tatălui său și trecea sub autoritatea soțului ei, dar nu ca egală cu el, ci ca un fel de fiică a lui, egală cu copiii care rezultau din căsătorie; în această situație, soțul putea dispune și de viața soției, așa cum putea dispune de viața copiilor săi. Tot atît de ușor soțul putea să își și alunge soția. În cel de al doilea fel de căsătorie, fără *manu*, soția nu trecea sub autoritatea soțului ei, ci răminea mai departe sub autoritatea tatălui său, care o putea retrage din căsătorie, dacă dorea; dar și soțul o putea alunga oricînd dorea, fără ca soția să aibă vreun drept de a protesta sau de a cere și ea desfacerea căsătoriei, chiar dacă ar fi avut ca motiv adulterul soțului. Numai în cazul cînd tatăl său o scotea de sub puterea sa părintească — și ea devenea *sui iuris*, adică independentă — numai atunci putea să se plîngă și ea împotriva soțului său, cu care se căsătorise fără să treacă sub autoritatea lui, putînd să îl acuze — dacă era cazul — și de adulter și să ceară desfacerea căsătoriei ei pentru acest motiv. De altfel, desfacerea căsătoriei devenise la romani, către sfîrșitul Republicii și începutul Imperiului, atît de ușoară încît putea fi obținută și numai pentru simpla bănuială de adulter. În acest sens se amintește cazul lui Iuliu Cezar, care și-a repudiat soția numai fiindcă era bănuită de adulter, motivînd că «soția lui Cezar nu trebuie să fie bănuită» (Suetoniu, Cezar, 74). La fel, pentru evidențierea ușurinței cu care putea fi desfăcută căsătoria iar cei divorțați puteau încheia noi căsătorii, Juvenal spune, indignat, că o femeie a avut în cinci ani opt bărbați (Satire, VI, vers 224). Dar un caz și mai exemplificator în acest sens se găsește menționat la Fericitul Ieronim (în epist. 123), referindu-se la o femeie care fusese cea de a douăzeci și una soție a celui de-al douăzeci și treilea — și ultimul — ei bărbat. Asemenea exemple arată clar că, deși legislația romană prevedea, într-adevăr, atît principiul monogamiei — fiindcă nu se îngăduia căsătoria cu două soții în același timp — cît și principiul indisolubilității căsătoriei — fiindcă nu se putea încheia căsătoria pe timp determinat, ci unirea se considera încheiată pentru toată viața —, în practică aceste principii nu erau respectate. De aceea s-a putut spune că, la Roma, în lipsa «poligamiei simultane», neîngăduită de lege, s-a practicat «poligamia succesivă».

Din exemplele relatate cu privire la situația căsătoriei și familiei la evrei și romani — exemple care se întîlneau la toate popoarele în vremea Mîntuitorului Hristos — rezultă limpede că aceste instituții se îndepărtaseră atît de mult de principiile pe care le stabilise Creatorul la

instituirea primei căsătorii și a primei familii încît de la dispozițiile legistației civile care le reglementau în acel timp și de la măsurile ce puteau fi luate pe calea justiției sau administrației pentru impunerea respectării acestor dispoziții nu se mai putea nădăjdui readucerea acestor instituții la îndeplinirea rolului important pentru care au fost instituite. De aceea, pentru ca la unirea lor în căsătorie, soții să ajungă să aibă în conștiința lor clară răspunderea pe care și-o asumă față de Cel ce le-a imprimat în fire tendința spre această unire, adică să se poarte unul față de celălalt toată viața cu dragoste și exemplară corectitudine, iar împreună să fie solidari în îndeplinirea îndatoririlor ce le reveneau pentru creșterea și educarea copiilor ce rezultau din căsătoria lor, era nevoie de înzestrarea căsătoriei cu o forță morală care să depășească puterea constrângătoare pe care o prevedeau legile civile. În acest scop a înălțat Mîntuitorul Hristos căsătoria la rang de Sfîntă Taină.

4. Căsătoria ca Sfîntă Taină. Pentru că în curgerea vremii — așa cum s-a mai amintit —, ca urmare a căderii primilor oameni în păcat, se uitase cu totul adevăratul scop și adevărata formă a căsătoriei, pierzîndu-și caracterul de monogamie chiar la evrei, Mîntuitorul Hristos a redat Căsătoriei cinstea cuvenită, ridicînd-o la rangul de Sfîntă Taină și i-a imprimat caracterul de indisolubilitate, ca efect al săvîrșirii acestei Sfinte Taine de către episcop sau preot soților — un bărbat și o femeie — care se unesc în căsătorie. Într-adevăr, prin săvîrșirea Sfinte Taine a Cununii căsătoria primește, prin puterea Duhului Sfînt, sfințirea legăturii conjugale și întărirea soților ca să-și poată împlini tot ceea ce constituie scopul unirii lor, adică *nașterea de copii* pentru înmulțirea membrilor societății în general, și a membrilor Bisericii în special, și creșterea lor în spiritul învățaturii încredințate de Mîntuitorul Hristos Sfinților Apostoli, spre învățarea tuturor neamurilor și botezarea celor care vor primi această învățătură; apoi *intrajutorarea lor reciprocă*, în orice împrejurare — și la bine și la rău — pînă la sfîrșitul vieții, împărtășindu-se în comun și în mod egal de toate drepturile și obligațiile pe care le prevăd, deopotrivă, legile divine și cele civile, referitoare la reglementarea căsătoriei și a familiei.

Fără a desconsidera sau a micșora importanța datoriei soților de a se intrajutora — în care se cuprinde și îndatorirea lor de a-și răspunde reciproc pentru satisfacerea impulsurilor naturale — Biserica creștină a educat pe membrii ei în sensul de a socoti ca scop principal al căsătoriei lor nașterea și creșterea de copii. Astfel, Sfîntul Justin Martirul, scoțînd în evidență superioritatea moravurilor creștinilor față de corupția vieții păgînilor, spune, în legătură cu acest scop al căsătoriei: «Noi nu ne căsătorim decît pentru a avea copii, dar dacă nu ne căsătorim rămînem într-o castitate perpetuă» (Apol. I, 20). De altfel toți Sfinții Părinți care au elogiat starea de feciorie au ținut să adauge că prin aceasta nu au înțeles să condamne sau să arate o mai mică prețuire căsătoriei. În acest sens, Sf. Grigore de Nisa, pentru a nu i se interpreta greșit laudele pe care le-a adus stării de feciorie, în cartea asupra acestei stări, a accentuat că prin aceasta el nu dezaprobă deloc căsătoria, menționînd că el însuși a primit binecuvîntarea lui Dumnezeu în căsătorie (P.G., t. XLVI, col. 353, 354). De asemenea, Sf. Ioan Gură de Aur, luînd starea de feciorie

pe care o consideră superioară stării de căsătorie, adaugă: «Și totuși aceasta nu înseamnă că eu socotesc căsătoria printre lucrurile rele; dimpotrivă, eu o laud foarte mult. Ea este pentru cei care vor s-o folosească așa cum trebuie un mijloc de înfrinare a poftelor, care menține natura în limitele ei juste» (P.G., t. XLVIII, col. 539, 570). La fel Sf. Vasile cel Mare, expunând în ce consta adevărata integritate a fecioarelor, spune că și căsătoria este onorabilă dacă este încheiată în mod legitim și cu scopul de a avea copii, iar nu numai pentru simpla plăcere (P.G., t. XXX, col. 745, 746). Pentru acest motiv, în rindurile Sfinților Părinți și, în general, în practica Bisericii, se întilnește mai multă îngăduință pentru încheierea de noi căsătorii soților rămași văduvi, fără copii.

În legătură cu momentul în care Mîntuitorul a ridicat căsătoria la treapta de Sfință Taină, am amintit că se socotește participarea Sa la nunta din Cana Galileii, împreună cu ucenicii Săi, cînd a săvîrșit și prima sa minune. În această participare Sfinții Părinți au văzut intenția Mîntuitorului de a arăta nu numai soților acelei nunți, ci soților din toate veacurile, de cîtă cinste se bucură căsătoria în fața lui Dumnezeu — și, deci, cu cîtă înălțare sufletească se cuvine ca ei s-o încheie — precum și pentru a sfinți odată cu căsătoria, însăși nașterea de copii. De aceea cu toate că Mîntuitorul a vorbit de mai multe ori cu iudeii despre căsătorie, despre însemnătatea și indisolubilitatea ei, (Luca, 16, 18; Marcu 10, 2—12; Matei 19, 3—10), arătîndu-le că decăderea în care ajunsese această instituțiune nu mai corespundea formei superioare în care a fost instituită de Dumnezeu — prezența Sa la nunta din Cana Galileii este socotită ca moment în care Mîntuitorul a acordat căsătoriei caracterul de Sfință Taină. Iar că Biserica a cinstit de la începutul activității ei căsătoria ca Sfință Taină, rezultă limpede din Tradiția Bisericii, adică din practica neîntreruptă a Bisericii. Această practică își găsește deci temelii în Sfînta Scriptură și explicare și confirmare în învățătura Sfinților Apostoli, a Părinților Apostolici și a Părinților bisericești din primele veacuri. Astfel, Sfîntul apostol Pavel, în epistola sa către Efeseni, după ce sfătuiește pe femei să se supună bărbaților ca Domnului, iar pe bărbați să-și iubească femeile precum Hristos a iubit Biserica și după ce repetă cuvintele Mîntuitorului (Matei 19, 5) și cele din Facere 2, 24, adaugă: «Taina aceasta este mare, iar eu zic în Hristos și în Biserică» (Efes., 5, 22—23), iar în epistola I către Corinteni (7, 39), vorbind despre libertatea femeii de a se mărita după ce îi va muri bărbatul, condiționează această îngăduință de îndatorirea ei ca noua căsătorie, pe care o va încheia să fie «numai întru Domnul», adică numai cu binecuvîntarea Bisericii, căci numai dacă este încheiată «întru Domnul» căsătoria este «Taină mare». Recunoașterea caracterului de Taină al căsătoriei de către Biserica s-a afirmat și prin stăruința cu care ea a ținut să binecuvînteze și să sfințească, dintru început, o asemenea unire a membrilor ei. În acest sens se amintește epistola Sf. Ignatie către Policarp în care autorul își exprimă dorința ca toți cei care se însoară și toate cele care se mărită să facă această legătură cu învoirea episcopului, pentru ca astfel căsătoria lor să fie după Domnul iar nu după poftă; pe femei — pe care le numește surorile sale — le îndeamnă să iubească pe Domnul și să se mulțumească trupește și duhovnicește cu soții lor, iar pe bărbați — ca

frați ai săi — îi îndeamnă «să-și iubească soțiile cum iubește Domnul Biserica» (cap. V). Această practică o confirmă Tertulian, ca regulă generală pentru creștini, care-și încheie căsătoria lor înaintea preotului, de la care primesc binecuvîntarea (în : Ad uxorem II, P.L., t. I, col. 1302). La rîndul său, Sf. Ioan Gură de Aur reamintește tinerilor — și îi îndeamnă — să încheie legătura conjugală prin rugăciunile și binecuvîntarea preotului, pentru că uniți astfel, prin harul dumnezeiesc, soții vor duce o viață fericită (Omil. 48 asupra Facerii) .

Caracterul de Taină al Căsătoriei a fost recunoscut de toți creștinii — și calcedonieni și necalcedonieni — pînă la începutul secolului al XVI-lea, de cînd protestanții de toate nuanțele în care s-au diversificat i-au tăgăduit acest caracter. Pentru lămurirea și ferirea credincioșilor săi de abaterile de la dreapta învățătură ale lui Luther și Calvin și cu privire la Taina Cununiei, *Mărturisirea Ortodoxă*, întocmită de Mitropolitul Petru Movilă și definitivată cu îndreptările necesare de către Sinodul de la Iași din 1642, a confirmat Căsătoria ca a șasea Taină a Bisericii, în răspunsul la întrebarea 115, din partea întâi. Cu acest caracter de Taină este cinstită căsătoria și în Biserica Romano-Catolică.

5. Condițiile necesare pentru săvîrșirea validă a Sfintei Taine a Cununii. Ca și la celelalte Sfinte Taine, și la săvîrșirea Tainei Cununii trebuie respectate cu strictețe rînduiriile pe care Biserica Ortodoxă le-a stabilit cu privire la : săvîrșitor, primitor, materie și formă.

Săvîrșitor al Tainei Cununii este episcopul — care poate săvîrși toate Tainele Bisericii —, și preotul care poate săvîrși numai șase Sfinte Taine, Taina Hirotoniei fiind de competență exclusivă a episcopului. La romano-catolici săvîrșitori sînt socotiți inșiși mirii, cei care se căsătoresc, accentuîndu-se importanța consimțămîntului lor, ca element esențial al validității căsătoriei, iar nu binecuvîntarea preotului. Prezența preotului, după doctrina consacrată în Biserica Romano-Catolică de către Sinodul tridentin, nu are un rol activ ; preotul era socotit un spectator sau mai degrabă un martor spectator, «*testis spectabilis*». Binecuvîntarea religioasă și toate actele și formalitățile pe care le îndeplinește preotul romano-catolic înainte de binecuvîntare nu au nici o importanță juridică în privința valabilității căsătoriei. În această situație, validitatea căsătoriei apare ca efect al contractului încheiat de soți, prin consimțămîntul lor, iar nu ca efect al harului Sfîntului Duh, în urma săvîrșirii acestei Sfinte Taine de către episcop sau preot. Măsura luată de papa Pius X, prin decretul «*Ne temere*» din 2 august 1907, prevăzînd ca obligatorie — sub pedeapsa nulității căsătoriei — prezența preotului la contractarea căsătoriei, nu a reușit să se impună în sensul ca starea de căsătorie să rezulte atît din consimțămîntul soților cît și din binecuvîntarea preotului, întrucît Codexul canonic, care va intra în vigoare la 27 noiembrie 1983 prevede — prin canonul 1055, §2, că un contract matrimonial încheiat valid între doi botezați devine «*eo ipso sacramentum*», din momentul exprimării consensului liber între soți. Caracterul de contract al căsătoriei se recunoaște și în Biserica Ortodoxă — întrucît în majoritatea statelor unde există Biserici Ortodoxe — numai căsătoriei civile i se recunosc efecte juridice —, dar caracterul de Taină îl dobîndește căsătoria numai prin binecuvîntarea preotului, nu «*eo ipso*», prin consimțămîntul soților. De

asemenea, de momentul dobândirii caracterului de Taină — prin binecuvîntarea preotului se leagă strîns în Biserica Ortodoxă și dobîndirea caracterului indisolubilității căsătoriei, iar nu de momentul intervenirii actului de intimitate fizică între soți, ca în Biserica Romano-Catolică.

Primitorii sînt cei ce se căsătoresc — un bărbat și o femeie — dovedind înaintea preotului paroh că au botez valid și îndeplinesc — pe lângă condițiunile pe care le prevăd legile statului pentru încheierea căsătoriei civile —, și condițiunile stabilite de Biserică.

Materia este consimțămîntul liber al bărbatului și al femeii de a se uni și trăi împreună întreaga viață, în iubire și sprijin reciproc, pentru îndeplinirea tuturor îndatoririlor prin care se realizează scopul căsătoriei. La baza consimțămîntului soților de a se uni în căsătorie nu trebuie să stea însă nici o condițiune care ar contraveni legilor bisericești și legilor civile, moralei creștine și buneilor moravuri.

Forma Tainei Cununii e constituie invocarea Sffntului Duh prin formula : «Se cunună robul lui Dumnezeu N. cu roaba lui Dumnezeu N., în numele Tatălui și al Fiului și al Sffntului Duh, Amin». În cazul în care numele dat la Botez ar fi altul decît cel din certificatul de naștere de la Oficiul de stare civilă, în formulă se va pronunța numele dat la Botez.

6. Actele premergătoare Cununii. (I) Logodna. Biserica creștină a folosit de la început logodna ca act premergător căsătoriei, fiindcă ea era practică — fiind chiar legiferată — atît în Vechiul Testament cît și în dreptul roman. Definiția logodnei — sponsalia — a adoptat-o Biserica din dreptul roman (Dig. XXIII, 1, 1) ca «promisiunea reciprocă a unui bărbat și a unei femei că se vor căsători în viitor». Importanța și consecințele logodnei Biserica și le-a însușit însă din Vechiul Testament, în care logodnica era socotită ca soție a logodnicului, iar acesta ca soț al logodnicei lui (Deut., 22, 23—27; Matei, 1, 18—20). Insușirea acestei concepții au confirmat-o Părinții Sinodului VI ecumenic, în canonul 98, socotind vinovat de adulter pe cel care va lua în căsătorie pe o femeie logodită cu altul, fiind încă în viață logodnicul ei. Aceeași concepție o exprimasă și Sf. Vasile cel Mare, cu trei veacuri mai înainte, în canonul 69, potrivit căruia urma ca logodnicul care ar fi avut raporturi de intimitate cu logodnica sa înainte de încheierea căsătoriei, să fie sancționat numai cu oprire de la Sffnta Împărtășanie, aplicîndu-se pedeapsa menționată numai pentru neînfrînare, iar nu pentru desfrînare, socotindu-se că, în realitate, el a păcătuit cu o femeie care nu era cu totul străină de dînsul.

După dreptul roman, cei logodiți — cu toate că logodna se încheia cu oarecare forme, prin act scris sau în fața martorilor —, nu erau constrînși să-și respecte promisiunea și să treacă la încheierea căsătoriei, dacă între timp se răzgîndeau. Singura consecință la care se putea expune soțul vinovat de nerespectarea logodnei era restituirea darurilor pe care le primise cu prilejul logodnei, uneori chiar dublul acestor daruri (Cod. V, 1, 1—2). Biserica — intervenind la încheierea logodnei cu binecuvîntare, ca și la încheierea căsătoriei — a dat logodnei aceeași importanță morală obligatorie ca și căsătoriei. Dar întrucît logodna se putea încheia și la o vîrstă mai mică decît cea prevăzută pentru încheierea căsătoriei — chiar la 7—8 ani, cînd cei în cauză nu-și puteau da seama

de importanța actului pe care îl încheiau — s-a apreciat că obligația care rezultă pentru logodnici din binecuvîntarea Bisericii, de a se considera ca și căsătoriți, era în contradicție cu libertatea pe care o acordau legile statului celor logodiți de a nu-și respecta promisiunea făcută prin logodnă, dacă nu mai doreau să se căsătorească împreună. De aceea împăratul Leon Filozoful (886—912), prin Novela 74, a confirmat punctul de vedere al Bisericii, asimilînd logodna cu căsătoria, în privința consecințelor, și a interzis ca Biserica să mai binecuvînteze logodna celor care nu au împlinit vîrsta cerută pentru încheierea căsătoriei, stabilită prin această Novelă la 14 ani pentru bărbați și la 13 ani pentru femei. La puțin timp însă Leon Filozoful a intervenit cu o nouă lege — Novela 109 — prin care a menținut interdicția ca logodna să fie binecuvîntată înainte ca logodnicii să fi împlinit vîrsta prevăzută de novela 74, dar a îngăduit ca fără binecuvîntarea religioasă aceasta să poată fi încheiată și la vîrstă mai mică, dar nu sub șapte ani. În același timp el și-a rezervat sieși, ca împărat, dreptul de a acorda dispensă atît pentru vîrstă cit și pentru binecuvîntarea religioasă celor logodiți cu dispensă de vîrstă dată de el.

Asimilarea logodnei cu căsătoria a fost întărită în Imperiul bizantin și de către alți împărați ce au urmat lui Leon Filozoful. Dar, după ce au luat naștere state naționale cu Biserică Ortodoxă autocefală, asemenea dispoziții au putut fi respectate numai în statele în care jurisdicția asupra căsătoriei a fost încredințată Bisericii; în acele state în care logodna nu a mai fost legiferată, iar efecte juridice s-au recunoscut numai căsătoriei civile, respectarea rînduieilor bisericești, referitoare la logodnă și căsătorie a devenit tot mai dificilă. De aceea pentru evitarea inconvenientelor ce ar fi rezultat dacă fiecare Biserică autocefală ar fi aplicat legislația proprie, făcînd abstracție de legislația statului respectiv, Sinodul fiecărei Biserici autocefale a hotărît pe de o parte ca logodna religioasă să nu se mai officieze separat, ci numai o dată cu Sfînta Taină a Cununiei, iar pe de altă parte ca Sfînta Taină a Cununiei să se săvîrșească numai celor ce fac dovada că au încheiat în prealabil căsătoria civilă.

O asemenea situație a intervenit în Biserica Ortodoxă Română cu începere de la 1 decembrie 1865, data intrării în vigoare a Codului civil. Caracterul exclusiv civil al căsătoriei l-a păstrat și Codul Familiei care a intrat în vigoare de la 1 februarie 1954. În art. 3 din acest Cod se prevede: «Numai căsătoria încheiată în fața delegatului de stare civilă dă naștere drepturilor și obligațiilor de soți», iar în art. 18 se precizează: «Căsătoria nu poate fi dovedită decît prin certificatul de căsătorie eliberat pe baza actului întocmit în registrul actelor de stare civilă». Asemenea prevederi legale nu împiedică însă pe credincioși să ceară de la Cultul respectiv și binecuvîntarea religioasă a căsătoriei lor, întrucît în R. S. România se garantează prin Constituție (art. 30) tuturor cetățenilor libertatea de conștiință și libertatea religioasă, iar cultelor religioase recunoscute, libertatea de a se organiza și funcționa liber.

Respectînd hotărîrea Sf. Sinod de a nu mai săvîrși logodna religioasă decît odată cu Taina Cununiei, preoții pe de o parte dovedesc ascultare față de autoritatea superioară, iar pe de altă parte feresc pe credin-

cioși de situația ce li s-ar crea din punct de vedere bisericesc, de a fi socotiți ca încheind a doua căsătorie dacă s-ar întâmpla ca unul dintre logodnici să moară înainte de a fi încheiat căsătoria sau nu ar mai vrea să se căsătorească cu logodnicul său. O astfel de situație ar fi și mai păgubitoare pentru candidații la preoție întrucât canoanele opresc ca să fie admis în cler — în ierarhia de drept divin — cel căsătorit de două ori după botez (can. 17 ap. ; 3, 6 Trulan ; 12 Sf. V.C.M.).

(II) *Vestirile sau anunțările.* Căsătoria ca act civil este reglementată de către stat, iar ca act religios de către Biserică. De aceea atât Statul cât și Biserica caută ca înainte de a aproba încheierea unei căsătorii, să se documenteze cu privire la raporturile dintre soți, pentru ca nu cumva între ei să existe piedici legale sau religioase care s-ar opune încheierii căsătoriei lor, dar pe care ei fie nu le cunosc, fie ar fi ispitii a le trece sub tăcere, a nu le mărturisi. Pentru o cit mai largă informare asupra raporturilor dintre viitorii soți, Codul Familiei, după ce în art. 13 prevede datoria lor de a arăta în declarația de căsătorie că nu există nici o piedică legală la căsătorie, în art. 14 precizează că «Orice persoană poate face opunere la căsătorie dacă există o piedică legală, ori dacă alte cerințe ale legii nu sînt îndeplinite», trebuind să arate însă în scris dovezile pe care își întemeiază opunerea.

Biserica respectă toate dispozițiile prin care statul reglementează căsătoria, sub aspectul civil, inclusiv hotărârile prin care delegatul de stare civilă ar respinge unele cereri de căsătorie dacă «în temeiul verificărilor ce este dator să facă, al opunerilor primite sau al informațiilor ce are, găsește că cerințele legii nu sînt împlinite» (C. F. art. 15). Cu toate acestea, întrucît Biserica are și dispoziții proprii prin care reglementează căsătoria din punct de vedere religios, preotul paroh competent să officieze Cununia religioasă — după ce va constata că mirii sînt botezați ortodox și că între ei nu există rudenie în grade interzise de Biserică — va anunța cererea de căsătorie în două duminici consecutive, iar în caz de urgență motivată, într-o duminică sau zi de sărbătoare, cu o săptămână înainte de ziua fixată pentru Cununie (lămurind pe credincioși asupra scopului pentru care se fac asemenea vestiri și ce anume impedimente are în vedere Biserica).

7. Impedimente la căsătorie. Prin impedimente la căsătorie se înțeleg împrejurările sau situațiile care se opun la încheierea unei căsătorii. Determinarea impedimentelor aparține autorității civile, pentru caracterul civil al căsătoriei, și autorității bisericești pentru caracterul religios. În general impedimentele la căsătorie se împart, după conținutul sau întinderea lor, în *absolute* și *relative*, iar după efectele lor, în *dărmătoare* (impedimenta disimentia) și *împiedicătoare* (impedimenta impeditia). Impedimentele absolute împiedică încheierea căsătoriei cu orice persoană, fără excepție, iar cele relative numai cu anumite persoane. Cu privire la efecte, căsătoria încheiată cu nerespectarea impedimentelor dărmătoare este nulă, fără valoare ; iar cea încheiată cu nerespectarea impedimentelor împiedicătoare rămîne valabilă, dar se pedepsesc soții, cu epitemii, și preoții săvîrșitori cu sancțiuni bisericești care pot fi mai aspre sau mai puțin grave, după cum se constată că cei în cauză au cunoscut sau nu impedimentele.

Vom expune întâi impedimentele absolute pe care le prevede Codul Familiei — pe care le respectă și Biserica — și apoi impedimentele absolute pe care le prevede și le impune numai Biserica.

A. IMPEDIMENTE ABSOLUTE

1. **Impedimente absolute** prevăzute de Codul Familiei pe care le respectă și Biserica : a) *Vîrsta soților*. Ținîndu-se seama de scopul esențial al Căsătoriei — nașterea de copii — prin lege s-a stabilit o vîrstă minimă, care presupune dezvoltarea fizică a viitorilor soți, ca să poată da naștere la copii sănătoși. Această vîrstă potrivit art. 4, din Codul Familiei este de 18 ani pentru bărbat și șaisprezece ani pentru femeie. În cazuri excepționale, pentru motive temeinice și numai în baza avizului medicului Comitetul executiv al Capitalei și cel județean poate încuviința căsătoria femeii care a împlinit cincisprezece ani. Căsătoria încheiată fără respectarea vîrstei legale este socotită nulă. b) *Consimțămîntul liber* al viitorilor soți, care trebuie exprimat personal de fiecare soț și în mod public în fața delegatului de stare civilă (art. 16 C.F.). Căsătoria încheiată fără respectarea condițiilor prevăzute pentru exprimarea consimțămîntului de către soți este socotită nulă (art. 19 C.F.). În legătură cu această condiție, a consimțămîntului liber, se prevede că este oprit să se căsătorească — sub sancțiunea nulității căsătoriei — debilul mintal, precum și cel care este lipsit vremelnic de facultățile mintale, cît timp nu are discernămintul faptelor sale (art. 9 C.F.). În cazul în care consimțămîntul unui soț ar fi fost viciat prin eroare cu privire la identitatea fizică a celuiălalt soț, prin viclenie sau prin violență, acesta poate cere anularea căsătoriei în termen de șase luni de la încetarea violenței ori de la descoperirea erorii sau vicleșugului (art. 21 C.F.). c) *Căsătoria existentă a unui soț*. Codul Familiei respectă principiul monogamiei prevăzînd că «este oprit să se căsătorească bărbatul care este căsătorit sau femeia care este căsătorită» (art. 5 C.F.).

2. **Impedimente absolute** prevăzute numai de Biserică. a) *Hirotonia*. Cel care a acceptat să fie hirotonit în treptele ierarhiei de drept divin — diacon, preot, episcop — fiind necăsătorit, nu se mai poate căsători după aceea (can. 26 ap., 3, 6 trul. ; 1 Neocez.). b) *Votul castității*. Cel care a fost tuns în monahism, făcînd voturile : ascultării, sărăciei și castității, nu se mai poate căsători (can. 16, IV etc. 6 V.c.M. ș.a.). c) *Existența căsătoriei a treia*. După desfacerea primei căsătorii prin moartea unui soț sau prin divorț — Biserica a îngăduit, cu epitimii, încheierea căsătoriei a doua și a treia (can. 4 și 50 Sf. V.c.M.). Prin hotărîrea luată de sinodul din Constantinopol în anul 920, prin Tomos-ul Unirii (tomos tis enoseos), existența căsătoriei a treia a fost decretată ca impediment absolut la încheierea unei noi căsătorii. d) *Deosebirea de religie*. Tainele Bisericii împărtășindu-se numai celor botezați, iar căsătoria realizînd o unitate între soț și soție, nu s-a îngăduit căsătoria unui creștin cu un necreștin. Excepția îngăduită de Sf. apostol Pavel (I Cor. 7, 12—14), ca un creștin să rămînă în căsătorie cu un necreștin, privește cazurile ce se iveau mai des la începutul creștinismului, cînd numai unul dintre soții

căsătorii ca păgîni trecea la creștinism, în nădejdea că prin această conviețuire și soțul necreștin se va creștina.

B. IMPEDIMENTE RELATIVE

Impedimente relative — care împiedică încheierea căsătoriei numai între anumite persoane — rezultă în general din raporturi de rudenie. Prin rudenie se înțelege legătura de intimitate ce se creează între două sau mai multe persoane în baza unui act. După natura actului care creează raportul de rudenie se socotește și felul rudeniei. Astfel este socotită rudenie fizică legătura ce se creează prin actul fizic al nașterii, numită *consinginitate*, și rudenia ce se creează prin actul fizic al căsătoriei, numită *cuscrie*, sau afinitate; și este socotită rudenie spirituală, numită *nășie*, legătura ce ia naștere prin actul primirii la Sf. Botez. Asimilată rudeniei ce rezultă din actul nașterii este legătura ce se creează prin actul juridic al adopțiunii sau infierii, dar raporturile acestei rudenii sînt apreciate deosebi sub raport moral, etc. De asemenea, logodna săvîrșită separat de Taina Cununii creează și ea o anumită rudenie, numită *cvasi-afinitate*, cuscrie închipuită sau ideală, a cărei importanță redusă rezultă din însăși întinderea redusă a acestei rudenii. În afară de rudenie, impedimente la căsătorie mai creează *situația de tutore și deosebi-rea de confesiune*.

Întinderea impedimentelor rezultate din rudenie diferă de la o rudenie la alta, după importanța legăturii pe care o creează fiecare fel de rudenie și după consecințele pe care le-ar avea încheierea de căsătorii între asemenea rude. Vom aminti fiecare fel de rudenie arătînd în ce măsură constituie impediment la căsătorie.

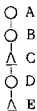
Consinginitatea — sau rudenia de sînge — este raportul de intimitate ce se stabilește între două sau mai multe persoane, în baza comunicării aceluiși sînge, prin actul fizic al nașterii. Raportul rudeniei de sînge este mai apropiat sau mai îndepărtat după cum comunicarea sîngelui are loc prin descendență directă sau indirectă a unei persoane din alta, sau prin descendența mai multor persoane dintr-un progenitor comun. Astfel, rudenia de sînge este mai apropiată și directă între părinți și copii și mai îndepărtată și indirectă între bunici și nepoți sau strănepoți, sau între frați ca descendenți ai acelorași părinți, sau între veri ca descendenți indirecti ai acelorași autori comuni (bunici, străbunici). Raportul de rudenie, mai apropiat sau mai depărtat, se stabilește prin numărul nașterilor care despart persoanele între care vrem să stabilim acest raport. Fiecare naștere este socotită un grad. Astfel tatăl și fiul sînt consingeni în gradul I, fiindcă este vorba de o singură naștere, a fiului, bunicul și nepotul sînt consingeni de gradul II, fiindcă este vorba de două nașteri, întîi cea a tatălui ca descendent direct, apoi a nepotului ca descendent indirect al bunicului. Legătura de sînge unește astfel atît pe aceia care coboară unii din alții, cît și pe aceia care, fără a descinde unii din alții au totuși un ascendent comun. De aceea se face distincție între cele două categorii de consingeni, rudenia celor din prima categorie, care descind unii din alții, fie nemijlocit, fie mijlocit — fiind numită *rudenie în linie dreaptă* sau directă, iar rudenia celor din cate-

goria a doua — cînd persoanele nu sînt născute una din alta, dar între ele există un şir neîntrerupt de naşteri — fiind numită *rudenie în linie colaterală*. Sînt astfel rude în linie directă tatăl cu fiul, dar şi nepotul ori strănepotul de fiu sau de fiică cu bunicul sau străbunicul lui; iar rude în linie colaterală sînt: fraţii, surorile, unchii, mătuşile şi nepoţii sau veri, fiindcă, urcînd şirul naşterilor — potrivit raporturilor de filiaţie a fiecăreia dintre ele, — se ajunge la un ascendent comun, care formează vîrfurile sau capul neamului. De la acest ascendent comun pornesc despărţite, dar alături, două sau mai multe şiruri de filiaţii în cadrul cărora persoanele fiecăruia dintre aceste şiruri sînt rude, consingeni în linie colaterală, cu persoanele care aparţin celorlalte şiruri.

La fiecare din aceste şiruri se mai face de asemenea o distincţie. Astfel, rudenii în linie directă poate fi ascendentă sau descendentă, după punctul de plecare din care se consideră legătura de rudenie: este rudenie (consingentitate) în linie directă ascendentă cînd legătura urcă la părinţi şi la ceilalţi ascendenţi (bunici, străbunici) şi este consingentitate în linie directă descendentă cînd legătura coboară la descendenţi: fiu, nepot, strănepot. Iar rudenii (consingentitatea) în linie colaterală poate fi: în linie colaterală egală şi în linie colaterală inegală; în primul caz, consingentii colaterali se găsesc în raport egal cu protopărintele lor comun, despărţindu-i de el acelaşi număr de naşteri (astfel sînt: fraţii între ei, verii primari, verii al doilea, verii al treilea, iar în al doilea caz, consingentii colaterali se găsesc în raport inegal cu protopărintele lor comun, despărţindu-i de el un număr inegal de naşteri (astfel sînt unchiul şi nepotul, vărul primar cu nepotul său de văr primar, etc.).

Calcularea gradelor de rudenie atît în linie directă cît şi în linie colaterală se face ţinîndu-se cont de numărul naşterilor, alcătuiindu-se totdeauna, pentru siguranţa calculului, spiţa neamului sau arborele genealogic. În linie directă calculul este mai uşor: în linie colaterală, calculul se face pornindu-se de la o persoană dintr-o linie pînă la protopărintele comun, şi coborîndu-se apoi la persoana din linia a doua, cu care vrem să stabilim gradul de rudenie; numărul naşterilor de pe o linie, pînă la autorul comun care nu se ia în calcul, plus numărul naşterilor de pe cealaltă linie, dă gradul rudeniei. Astfel, fraţii între ei sînt consingeni în linie colaterală, în gradul II, fiind o naştere pe o linie şi altă naştere pe cea de a doua linie; verii primari sînt de gradul IV, fiind două naşteri pe o linie şi două naşteri pe cealaltă linie; verii al doilea sînt consingeni în linie colaterală în gradul al VI-lea, fiind trei naşteri pe o linie şi trei naşteri pe a doua linie; la consingentitatea în linie colaterală inegală, calculul se face la fel: unchiul cu nepotul de frate sînt consingeni în gradul III, fiind două naşteri pe o linie şi o naştere pe cealaltă linie; unchiul cu strănepotul de frate sînt consingeni în gradul IV, în linie colaterală inegală, fiind trei naşteri pe o linie şi o naştere pe cealaltă linie. Pentru deosebirea persoanelor de gen masculin de cele de gen feminin în schemă se foloseşte semnul \bigcirc pentru genul masculin şi semnul \triangle pentru genul feminin, autorul comun (protopărintele) se ara-

tă prin semnul □. Consinginitatea în linie directă s-ar reprezenta astfel, în schemă :

Linia este descendentă dacă se începe calculul de la A, care ar fi deci tatăl lui B, bunicul nepoatei C, străbunicul strănepotului D și răstrăbunicul răstrănepoatei E, și ar fi consingeni în gradul I cu B, în gradul II cu C, în gradul III cu D și în gradul IV cu E, corespunzător numărului de nașteri care îi despart; în cazul în care calculul ar porni de la E, D i-ar fi tată, C bunic, B străbunic și A răstrăbunic, în acest caz linia fiind tot directă, dar în sens ascendent.

Consinginitatea în linie colaterală se reprezintă astfel în schemă : Din autorul comun A pornesc două șiruri de nașteri prin fiii B și B', care au la rîndul lor B pe fiica C, iar B' pe fiica C', iar C pe fiul D și C' pe fiica D'. Frații B și B', sînt consingeni în gradul II în linie colaterală egală; verii primari C și C' în gradul IV și verii al doilea D și D' în gradul VI în linie colaterală tot egală; B cu C' (unchiul și nepoata de frate) sînt consingeni în gradul III în linie colaterală inegală, iar C' cu nepotul său D, de vară primară, sînt consingeni în gradul IV, în linie colaterală inegală, fiind două nașteri pe o linie și trei nașteri pe cealaltă linie.

Consinginitatea a constituit impediment la căsătorie pentru considerente de ordin moral, natural, igienic și social. Respectul și venerația pe care le datorează descendenții părinților și celorlalți ascendenți ai lor nu sînt compatibile cu raporturile de egalitate pe care le impune căsătoria între soți, iar consinginii colaterali — frații și surorile, bunicii și nepoatele, bunicile și nepoții — n-ar mai respecta curătenia morală în raporturile dintre ei, în atmosfera de intimitate a familiei, dacă ar ști că se pot căsători între ei. La acestea s-a adăugat experiența de veacuri care a dovedit că încheierea de căsătorii repetate între consingeni în grade apropiate are drept consecință inevitabilă degenerarea neamului omenesc, atît sub aspect fizic cît și sub aspect spiritual. Pentru aceste motive, ca și pentru îndepărtarea vrăjmășiilor dintre diferite neamuri, s-a căutat să se încheie căsătorii între membri din familii cît mai depărtate.

În privința impedimentului consinginătății în linie directă, Biserica — urmînd dispozițiile din Vechiul Testament (Levitic, 18, 7—10) și din dreptul roman — socotește acest impediment nelimitat, indispensabil, oprînd astfel căsătoria la infinit, oricît de mare ar fi numărul nașterilor care separă pe cei doi consingeni.

În privința impedimentului consinginătății în linie colaterală urmînd aceleași dispoziții, Biserica a limitat oprirea la gradul IV, prin canonul 54 trulan. Dar, apreciînd că prin extinderea acestui impediment, căsătoriile dau societății membri mai sănătoși, Biserica avînd și încuviințarea autorității de stat a extins oprirea mai întîi la gradul VI și mai tîrziu, în

secolul al XII-lea (în 1166) și la gradul VII. În principiu a rămas ca normă această măsură: *căsătoria este oprită în mod absolut, până la infinit, între consinginii în linie dreaptă și până la gradul VII inclusiv între consingeni, în linie colaterală*. Hotărîrea Sinodului VI ecumenic, prin canonul 54, oprind căsătoria între consinginii în linie colaterală pînă la gradul IV (verii primari), Bisericele autocefale acordă dispensă pentru gradele V — VII, cînd încheierea căsătoriei între consingeni, rude în aceste grade, nu poate fi evitată.

Căsătoria între consingeni în linie dreaptă este oprită și în dreptul modern al statelor, ca și în dreptul bisericesc, adică la infinit, iar în linie colaterală, unele state limitează oprirea la gradul III altele la gradul IV. Între statele din această ultimă grupă face parte și Republica Socialistă România, care — în art. 6 din Codul Familiei — prevede:

«Este oprită căsătoria între rudele în linie dreaptă, precum și între cele în linie colaterală pînă la al patrulea grad inclusiv. Pentru motive temeinice, căsătoria între rudele în linie colaterală de gradul al patrulea poate fi încuviințată de Comitetul executiv al Consiliului popular al Capitalei Republicii Socialiste România, sau al județului în cuprinsul cărui cel care cere această încuviințare își are domiciliul».

Cazurile de asemenea încuviințare din partea Comitetelor executive ale Consiliilor populare fiind cu totul rare, Biserica Ortodoxă Română nu a fost nevoită să ia o hotărîre oficială pentru săvîrșirea cununii religioase a celor căsătoriți cu asemenea încuviințări, lăsînd la latitudinea episcopului respectiv să aprecieze, în cazul în care cei în cauză ar solicita binecuvîntarea căsătoriei lor.

Cuscria — afinitatea sau alianța — este raportul de rudenie ce se stabilește între două sau mai multe persoane, în baza — și ca efect — al căsătoriei. Cuscria este deci, ca și consinginitatea, rudenie fizică, fiindcă rezultă din actul fizic al căsătoriei, așa cum consinginitatea rezultă din actul fizic al nașterii.

În dreptul bisericesc ortodox — care a urmat în privința cuscrii dispozițiile dreptului roman și apoi pe cele ale dreptului bizantin — sînt cunoscute și aplicate trei feluri de cuscrii: 1. *cuscria* sau afinitatea de *felul I* sau de un neam, care se realizează între un soț și consinginii celui alt soț; 2. *cuscria de felul II* sau de două neamuri, care există între consinginii unui soț și consinginii celui alt soț, și 3. *cuscria* sau afinitatea de *felul III* sau de trei neamuri care există între cuscrii unui soț din prima lui căsătorie și cuscrii lui din o a doua căsătorie; sau între cuscrii unui membru dintre o familie de mijloc, cu cuscrii unui alt membru din această familie de mijloc (Ex.: cuscrii unui frate cu cuscrii fratelui său, căsătoriți cu soții din familii diferite; în rudenie de cuscrie de felul III se găsește de asemenea tatăl vitreg cu fiica vitregă a fiicei sale vitrege).

Calcularea gradului cuscrii se face tot cu ajutorul schemei — spița neamului sau arborele genealogic — ca și la rudenia de sînge cu deosebirea că la cuscrie trebuie să se țină seama de două sau trei tulpini ale neamurilor; iar la numărare intră în calcul numai nașterile nu și persoanele căsătorite.

Cuscria de felul I creează impedimente la încheierea căsătoriei aproape la fel cu consîngenitatea, atît pe linie directă — ascendentă și descendentă — cit și în linie colaterală, pentru că soții, formînd o unitate, fiecare devine pentru consîngeniul celuilalt soț, rudă în același grad, în care acesta se găsea cu consîngeniul săi, cu singura deosebire că rudeniei nu i se spune consîngenitate, ci cuscrie; fiecare soț nu este deci consîngean cu consîngeniul soțului său, ci cuscru; totodată se schimbă și denumirile raporturilor de rudenie; astfel un soț, deși formează o unitate cu soțul său, devine pentru părinții acestuia ginere, iar părinții devin pentru el socri; de asemenea frații unui soț sînt cumnați pentru celălalt soț ș.a.m.d.

La stabilirea impedimentelor la căsătorie rezultate din cuscrie s-au luat în considerare aceleași motive ca și la consîngenitate, accentuîndu-se însă și mai mult motivarea din dreptul roman că la încheierea căsătoriei trebuie să se țină seama nu numai de ceea ce este legal, ci și de ceea ce este *cuvincios*. Dar impedimentele la căsătorie rezultate din cuscria de felul I au naștere numai după ce căsătoria a fost desfăcută prin moartea unui soț sau prin divorț legal, iar soțul rămas în viață dorește să se recăsătorească cu o persoană dintre cei care fuseseră incuscriții săi. Întinderea sau restrîngerea impedimentelor rezultate din cuscrie, pentru încheierea căsătoriei între asemenea rude, depinde de felul cuscriei în care s-au găsit cei în cauză.

Astfel, *cuscria de felul I* constituie impediment la căsătorie în linie dreaptă la *infinit*, atît ascendentă cît și descendentă, ca și rudenia de sînge. În Vechiul Testament sînt prevăzute ca interzise căsătoriile între cuscrii de felul I, în linie directă ascendentă și descendentă, numai pînă la gradul III inclusiv (Levitic, 18, 8, 15, 17); aceeași oprire este prevăzută și în Vasilicale (cartea 28, titl. 5, cap. 3); Biserica a socotit totuși această rudenie ca impediment absolut, apreciînd că gradele mai îndepărtate n-au fost menționate nici în Vechiul Testament, nici în legislația civilă, pentru că însăși natura face imposibilă încheierea căsătoriei între persoane aflate rude în aceste grade; în linie colaterală, adică între un soț și consîngeniul colateral al celuilalt soț, Biserica a socotit cuscria de felul I impediment la căsătorie pînă la gradul VI inclusiv. La început Biserica a respectat dispoziția prevăzută în Vechiul Testament care interzice căsătoria unui soț cu incuscriții săi din linie colaterală numai pînă la gradul III (Levitic 18, 14, 16, 18). Prin canonul 54 trulan, impedimentul a fost extins pînă la gradul IV de cuscrie în linie colaterală, adică între un soț și verii celuilalt soț. După ce gradele rudeniei de sînge în linie colaterală au fost extinse întîi pînă la gradul VI și apoi pînă la gradul VII inclusiv, au fost extinse și gradele rudeniei colaterale de cuscrie întîi pînă la gradul V și apoi pînă la gradul VI, prin hotărîri ale sinodului patriarhal de Constantinopol din anii 996 și 1199. Ca și la consîngenitate pentru cuscrii de felul I, în gradele V și VI în linie colaterală, episcopul poate acorda dispensă.

Cuscria de felul II — adică rudenie între consîngeniul unui soț cu consîngeniul celuilalt soț — este prevăzută ca impediment la căsătorie, de canonul 54 trulan, pînă la gradul IV. Prin hotărîrea sinodului patriarhal de la Constantinopol, din 996, oprirea a fost extinsă la gradul V

și apoi la gradul VI, dacă prin căsătorie s-ar ajunge la schimbare sau amestec de nume. Asemenea schimbare de nume se produce — spre exemplu — când două persoane consingene ajung, prin două căsătorii, într-un raport de cuscrie neegal. Astfel, dacă unchiul și nepotul se căsătoresc cu două surori, atunci unchiul devine cumnatul nepotului său, coborîndu-se pe aceeași treaptă cu nepotul său. De asemenea, dacă unchiul și nepotul dintr-o familie s-ar însura cu mătușa și nepoata din altă familie — unchiul luînd de soție pe nepoată și nepotul pe mătușă — atunci, prin această căsătorie unchiul devine nepotul de cuscrie al nepotului său după consingentitate, ajungînd astfel pe o treaptă inferioară față de nepotul său, iar nepotul devine unchiul unchiului său după consingentitate, urcînd astfel pe o treaptă mai înaltă. Dacă însă unchiul ar lua pe mătușă și nepotul pe nepoată, căsătoria s-ar putea încheia, fiindcă își păstrează fiecare poziția pe care o aveau potrivit raporturilor lor de rudenie; nu intervine necuviincioasă amestecare de nume. Confuzia de nume, cînd prin căsătorie ascendenții ar cobori pe o treaptă egală sau chiar inferioară descendenților lor, a fost socotită ca impediment la căsătorie chiar pentru gradul VII. Astfel, dacă tatăl și fiul dintr-o familie ar voi să se căsătorească cu două vere secundare, căsătoria lor ar fi interzisă pentru că tatăl ar deveni un fel de cumnat al fiului său. Importanța cuscriei de felul II, ca impediment la căsătorie, a arătat-o Sfîntul Vasile cel Mare, în canonul 87. Pentru aspectele menționate, Biserica Ortodoxă a stabilit ca principiu că *afinitatea sau cuscria de felul II constituie impediment la căsătorie în toate cazurile, pînă la gradul V inclusiv; în cazurile de confuzie de nume pînă la gradul VI inclusiv, și în cazurile de confuzie de nume între ascendenți și descendenți pînă la gradul VII inclusiv*. Dar întrucît Codul Familiei și Codul Civil în Republica Socialistă România nu recunosc sub nici o formă, cuscria de felul II ca impediment la căsătorie, Biserica face pogorămintele necesare, cînd cei căsătoriți civili — aflați rude de cuscrie de felul II — ar solicita binecuvîntarea religioasă a căsătoriei lor.

Cuscria de felul III — deși nu este amintită ca impediment la căsătorie nici de Sfînta Scriptură, nici de canoane, — a fost însușită de Biserica din dreptul roman și bizantin, privind căsătoria între asemenea rude, pînă la gradul III. Astfel, tatăl vitreg nu se poate căsători după moartea soției sale, cu sora soției fiului vitreg cu care s-ar găsi înscris în gradul III. Codul Familiei și Codul Civil în R. S. România nu recunosc deloc cuscria de felul III ca impediment la căsătorie.

În legătură cu afinitatea sau cuscria, socotim util să reținem că, deși Codul Familiei R. S. România nu definește și nu reglementează această rudenie, legislația noastră o consacră totuși, chiar cu această denumire de «afinitate», atribuindu-i efecte diferite. Astfel, Codul Civil reglementînd nedemnitățile succesorală, în art. 656 se referă și la această noțiune, dispunînd că faptul moștenitorului de a nu fi denunțat justiției omorul defunctului nu constituie o cauză de nedemnitate succesorală dacă moștenitorul respectiv este fie ascendentul sau descendentul omorîtorului, fie *afinul*, de același grad al acestuia. De asemenea, Codul de procedură civilă (art. 27, 28 și 204) și Legea nr. 5 din 19 iunie 1952 pentru organizarea judecătorească (art. 46), prevăd posibilitatea recu-

zării judecătorului, asesorilor populari și experților dacă sînt *afini* în linie directă sau în linie colaterală pînă la al patrulea grad inclusiv, cu una din părți, cu avocatul sau mandatarul ei. Codul de procedură civilă prevede și alte cazuri cînd afinității i se atribuie anumite efecte. Astfel, potrivit art. 37 c. proc. civ., cînd una din părți are doi afini pînă la gradul al patrulea inclusiv printre judecătorii sau asesorii populari ai instanței, cealaltă parte poate cere strămutarea procesului la o altă instanță; iar potrivit art. 189 și 190 din același cod, nu pot fi ascultați ca martori afinii pînă la al treilea grad inclusiv, decît în pricini privitoare la starea civilă sau la despărțenie. De asemenea, regulamentul privind aplicarea dispozițiilor Decretului nr. 377/1960 — aprobat prin H.C.M. nr. 1518/1960 — dispune prin art. 14 că notarul de stat nu poate îndeplini acte notariale în care sînt interesați, în orice calitate, el, soțul său, ori o rudă a sa sau a soțului său pînă la gradul al patrulea inclusiv.

Din toate dispozițiile legale care se referă la afinitate în R. S. România rezultă că este vorba numai de afinitatea de felul I, adică numai de legătura ce se stabilește între un soț și consingeniul celuilalt soț. De asemenea în sistemul Codului Familiei R. S. România legătura de afinitate se stabilește nu numai în baza filiației din căsătorie, ci și în afara căsătoriei, această filiație din afara căsătoriei avînd întotdeauna aceleași efecte și o situație de perfectă egalitate cu filiația din căsătorie. Aceeași egalitate se recunoaște — precum se va vedea — și cu privire la rudenia ce ia naștere prin înfiere.

În legătură cu durata afinității, unii autori susțin că întrucît în lege nu există dispoziții exprese, afinitatea nu supraviețuiește căsătoriei din care a luat naștere (v. Prof. T. Popescu, *Dreptul Familiei*, partea II-a, Buc., 1958, p. 26). Alții susțin că afinitatea constituie un raport permanent, independent de căsătoria din care s-a născut.

Astfel, dacă unul dintre soți moare, căsătoria se sfîrșește, însă alianța nu dispăre (C. Hamangiu, J. Rosetti-Bălănescu și Al. Băicoianu *Tratat de drept civil român*, vol. I, Buc., 1928, nr. 429; cf. Eugen Barasch, Aurelian Ionașcu ș.a., *Rudenia în dreptul R. S. România*, Buc., 1966, p. 29, n. 6, 7).

În sprijinul acestei păreri se susține că temeiul dispozițiilor legale privitoare la afinitate îl constituie prezumția afecțiunii sau a comunității de interese care există între persoanele legate prin afinitate; ori o asemenea prezumție nu încetează totdeauna prin simplul fapt al desfacerii căsătoriei. De aceea judecătorii au latitudinea să aprecieze dacă prezumția comunității de interese — care rezultă din afinitate și pe care se bazează împiedicările legale — continuă după desfăcerea căsătoriei din care a izvorât afinitatea. Modul cum s-a desfășurat căsătoria — prin divorț sau prin moarte —, faptul dacă din căsătoria desfăcută au rezultat sau nu copii, sînt elemente pe care judecătorii se pot întemeia, hotărînd continuarea împiedicării legale rezultate din afinitate.

Referindu-se la dispoziția din Codul civil (art. 143, abrogat) care prevedea că: «În linie directă este oprită căsătoria cu desăvîrșire între ascendenți și descendenți și între *afinii* (cuscrii) din aceeași linie, fără deosebirea înrudirii de legitimă sau nelegitimă însoțire», și apoi la

faptul că, în cadrul dispozițiilor de procedură civilă sau notarială privitoare la recuzare, strămutare, martori sau întocmirea actelor notariale, desfacerea căsătoriei nu determină în mod mecanic, încetarea efectelor juridice pe care legea le atribuie afinității. Prof. Aurelian Ionașcu, Prof. Ion Albu, Prof. Ion Filipescu ș.a., în studiul «*Dreptul ca mijloc de consolidare a familiei socialiste*», (în vol. «*Rolul și funcțiile dreptului în făurirea societății socialiste multilaterale dezvoltate*» Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1974, p. 187) — propun, în vederea îmbunătățirilor care s-ar putea aduce Codului Familiei, ca afinitatea să constituie impediment la căsătorie, apreciind că «*acest impediment este, fără îndoială, de natură a întări moralitatea relațiilor de căsătorie*».

În Biserica Ortodoxă Română cuscria sau afinitatea este prevăzută ca rudenie alături de consingenate în Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române, în articolele 187 și 188 — În care se tratează despre incompatibilități — și în Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată, în art. 147, unde se prevede cine nu poate fi martor. În art. 187 din Statutul de organizare, la pct. d, se spune: «*Asemenea nu pot fi aleși membri ai Consistoriului Protopopesic, ai Consiliului Eparhial și ai Consistoriului Eparhial cei ce sînt înrudiți între ei, sau cu chiriarhul respectiv, pînă la al patrulea grad de sînge și al doilea de cuscrie*»; și în art. 188 se spune: «*Nici un membru al vreunui corp bisericesc reprezentativ, administrativ, de control și de disciplină bisericească nu poate lua parte la deciderea următoarelor cauze: ... b) a cauzelor rudenilor, pînă la al patrulea grad de sînge sau al doilea de cuscrie. Iar în art. 147 din Regulamentul de procedură se prevede: «nu pot fi nici într-un caz martori: a) Rudele în linie dreaptă ale unei părți; b) frații și surorile; c) unchii, nepoții și verii primari, în linie colaterală, deci pînă la gradul IV inclusiv; d) Afinii (cuscrii) în același grad.*

Cuscria sau afinitatea de care este vorba în aceste articole este numai cea de felul I sau de un neam, afinitate la care se referă și dispozițiile din legislația civilă.

În dreptul bisericesc ortodox se mai amintește un fel de cuscrie numită «*inchipuită*» sau «*cvasiafinitate*», care ia naștere prin logodna a două persoane din familii diferite. Importanța acestei cuscrii s-a accentuat îndeosebi după ce logodna religioasă a fost egalată de către Leon Filosoful cu căsătoria religioasă. Dar, cu toată această egalare, cuscria rezultată din logodnă n-a constituit impediment la căsătorie în aceeași întindere cu afinitatea rezultată din căsătorie, urmîndu-se practica dreptului roman care limita impedimentul la căsătorie rezultat din cuscria inchipuită la căsătoria dintre fiu și logodnica tatălui și invers, la căsătoria dintre logodnica fiului cu tatăl și apoi la căsătoria cu logodnica fratelui și la cea dintre logodnic și mama logodnicei, adică pînă la gradul II. Ducă ce Sinodul VI ecumenic a prevăzut în canonul 98 pedeapsa ca pentru adulter, pentru căsătorie cu logodnica altuia, impedimentul din logodna bisericească a fost extins pînă la gradul VI, ca și cuscria de felul I, prin decretul sinodal al patriarhului Ioan Xifilinos, din 1066, întărit de împăratul Nichifor în anul 1080 și de împăratul Alexie I Comnenul printr-o novelă din anul 1092. Dar după circulara sinodu-

lui patriarhal din Constantinopol din septembrie 1808 este interzisă căsătoria dintre logodnic și mama văduvă a logodnicei decedate (fiind rude în gradul I al cuscriei închipuie); între logodnică cu fiul logodnicului ei mort (fiind tot în gradul I al cuscriei închipuie) și între logodnică cu fratele logodnicului ei mort (fiind în gradul II al cuscriei închipuie). La încuscrirea închipuie sînt îngăduite, deci, căsătoriile în gradul al III-lea. Motivul acestui impediment la căsătorie rezidă pe de o parte în egalarea admisă de Biserică a logodnei cu căsătoria, iar pe de altă parte în faptul că la căsătorie trebuie să se țină seama nu numai de ceea ce este permis, legal, ci și de ceea ce se cuvine, ceea ce este onorabil și drept după natură. Codul Familiei R. S. România nu recunoaște o cuscrie întemeiată pe logodnă.

Pentru evitarea consecințelor la care s-ar expune logodnicii care nu ar mai trece la încheierea căsătoriei, fie în urma decesului unui logodnic, înainte de a se fi căsătorit, fie în urma refuzului unuia dintre logodnici de a se mai căsători cu logodnicul său, Bisericile Ortodoxe au stabilit ca preoții să nu mai săvîrșească logodna religioasă decît o dată cu cununia religioasă.

Inițierea — sau adopțiunea — este actul juridic în virtutea căruia iau naștere, în interesul înfiatului, în afara filiației firești raporturi de rudenie de întindere variabilă și care coexistă sau nu cu rudenia firească, potrivit cu felul inițierii săvîrșite (cf. Eugen Barasch și colab., *op. cit.*, p. 197). Din această definiție se vede că în R. S. România pot lua ființă inițieri diferite. În realitate este vorba de două forme de inițiere, adoptîndu-se sistemul reglementării instituției inițierii din dreptul roman : 1. *inițierea deplină* (adoptio plena) și 2. *inițierea nedepună* (adoptio minus plena), sau *inițierea cu efecte depline și inițierea cu efecte restrînse*.

Inițierea cu efecte depline — reglementată de art. 79 Cod. Fam. — este inițierea în virtutea căreia înfiatul intrerupe orice legătură de rudenie cu părinții firești și rudele acestora, și devine rudă cu înfiatorul și rudele acestuia, la fel ca un copil firesc al înfiatorului. Numai în cazul căsătoriei se aplică dispozițiile art. 6 din Codul Familiei, interzîcîndu-se căsătoria celui înfiat cu consingeniul lui firești în linie dreaptă la infinit iar în linie colaterală pînă la gradul al IV-lea inclusiv. Drepturile și îndatoririle izvorîte din filiația între cel înfiat și părinții săi firești și rudele acestora încetează; aceste drepturi și îndatoriri, din momentul încuviințării inițierii iau naștere între înfiatori și rudele acestora și cel înfiat, ca și cum ar fi vorba despre o filiație firească.

Inițierea cu efecte restrînse este inițierea în virtutea căreia se creează legături de rudenie numai între înfiator, pe de o parte și înfiat și descendenții lui, pe de altă parte. De la data încuviințării inițierii cu efecte restrînse înfiatul are față de cel care înfiază drepturile și obligațiile pe care le are copilul din căsătorie față de părinții săi, iar descendenții înfiatului au față de cel ce înfiază drepturile și obligațiile pe care descendenții copilului din căsătorie le au față de ascendentul acestuia. Înfiatul și descendenții săi păstrează toate drepturile și obligațiile izvorîte din filiația față de părinții firești și rudele acestora (art. 75 Cod.

Fam.), înfierea cu efecte restrinse nu dă naștere rudeniei între cel înfiat și rudele celui care înfiază (art. 77 Cod. Fam.). Cu toate acestea pentru respectarea bunei cuviințe în raporturile dintre cel înfiat și familia înfiătorului, s-a prevăzut interzicerea căsătoriei: a) între cel care înfiază sau ascendenții lui pe de o parte și cel înfiat ori descendenții acestuia pe de alta; b) între copiii celui care înfiază pe de o parte și cel înfiat sau copiii acestuia pe de alta; c) între cei înfiați de aceeași persoană. După cum se vede, în linie directă căsătoria este oprită în mod absolut, iar în linie colaterală pînă la gradul III inclusiv (art. 7 Cod. Fam.).

Înfierea, atît cea cu efecte depline cît și cea cu efecte restrinse, fiind instituție reglementată de dreptul de stat, Biserica respectă piedicile la căsătorie pe care le-a stabilit legea care reglementează această instituție.

În Imperiul bizantin, cînd Biserica era chemată să binecuvînteze actul înfierii, ea asimila rudenja rezultată din înfiere rudeniei spirituale rezultate din primirea la Sfîntul Botez.

Rudenja spirituală este legătura ce se întemeiază prin primirea la Sfîntul Botez, între naș și fin, precum și între anumite rude ale acestora. Botezul fiind socotit de Biserică — atît de cea Ortodoxă cît și de cea Romano-Catolică — o naștere spirituală, nașul care asistă pe copil la botez este considerat ca părintele său spiritual; de aceea și raporturile dintre naș și fin sînt asemănate celor ce se creează între copil și părinții săi firești; numai că legăturii dintre naș și fin — precum și dintre unele rude ale lor — nu i se spune consîngenitate ci rudenie spirituală. Stema sau arborele geneologic al rudeniei spirituale se formează ca și la rudenja fizică. Finul și descendenții lui formează astfel o linie paralelă cu fiii naturali ai nașului, finul găsindu-se deci în gradul I de rudenie spirituală cu nașul său, și în gradul II de rudenie cu fiii acestuia, ca frați spirituali; fiul finului cu nepotul nașului sînt în gradul IV de rudenie spirituală, ca veri spirituali. La început, venind la botez și persoane mai în vîrstă, pentru respectarea atmosferei de moralitate care trebuie să existe permanent între rudele spirituale în gradele apropiate, împăratul Justinian, printr-o constituție (lege) din octombrie 530, a interzis căsătoria nașului cu fina sa, ca ceva necuviincios, care contravine respectului părintesc. După ce Sinodul VI ecumenic, prin canonul 53, a dat rudeniei spirituale o importanță deosebită, socotind-o mai mare decît rudenja fizică, s-au extins impedimentele rezultate din rudenja spirituală în aceeași măsură ca și la rudenja de sînge, adică pînă la gradul al VII-lea inclusiv. La rudenja spirituală gradele se numără însă numai în linie dreaptă, descendentă, adică de la naș și de la fin către descendenții lor. În linie ascendentă se ia în considerare numai mama finului cu care nașul și descendenții lui nu se pot căsători. Valsamon, în răspunsurile sale canonice către Manuil al Alexandriei, întemeindu-se pe importanța dată prin canonul 53 trulan rudeniei spirituale, a extins impedimentul rudeniei spirituale asupra tuturor descendenților nașului și finului pînă la gradul VII inclusiv. Episcopul Ioan al Citrușului, în răspunsurile date lui Constantin Cabasila, a extins acest impediment și între colateralii nașului și finului, tot pînă la gradul VII inclusiv.

Părerăa lui n-a fost însă respectată, după cum nu a fost respectată nici părerăa lui Valsamon, impunându-se măsura prevăzută de Vasilicale (XXVII, 5, 14), care a restrâns rudenăa spirituală ca impediment la căsătoria pînă la gradul III inclusiv. Potrivit acestei măsuri s-a oprit: 1) căsătoria naşului cu fina; 2) căsătoria naşului cu mama finului; 3) căsătoria fiului naşului cu fina; 4) căsătoria naşului cu fiica finului; 5) căsătoria fiului naşului cu fiica finului.

Îndreptarea Legii sau Pravila Mare de la Tîrgovişte (1652) şi-a însuşit părerăa lui Valsamon, extinzînd impedimentul rudeniei spirituale asupra descendenţilor naşului şi finului pînă la gradul VII (glava 195).

Potrivit unei decizii sinodale a patriarhului Ioasaf II al Constantinopolului din anul 1560 se opreşte căsătoria între doi fini ai aceluiaşi naş, deşi sînt din familii diferite, extinzînd impedimentul şi asupra descendenţilor lor pînă la gradul VII. Prin aceeaşi decizie patriarhală, s-a prevăzut un fel de cuscrie, întemeiată pe actul ţinerii la botez, declarînd-o impediment la căsătorie pînă la gradul II inclusiv. Astfel finul nu se poate căsători cu văduva naşului său şi nici naşul cu văduva finului, fiind înrudiţi spiritual în gradul I; de asemenea finul nu se poate căsători cu văduva fratelui său spiritual — precum nici două persoane care au fost ţinute la botez una de un soţ şi alta de celălalt soţ — fiind rude spirituale în gradul II; dar se pot căsători două persoane care au fost ţinute la botez una de socru, iar alta de ginere; la fel se pot căsători doi fraţi spirituali cu două surori, fiind înrudiţi spiritual în gradul IV.

Dacă tatăl ar primi, ca naş, la botez pe propriul copil, el ar deveni faţă de soţia sa cumătru şi, în acest caz, căsătoria lor ar trebui desfăcută. De aceea Biserica a interzis ca părinţii să fie naşi ai propriilor copii, pentru evitarea desfacerii căsătoriei lor.

Codul civil român — pînă la intrarea în vigoare a Codului Familiei (1954) — recunoştea ca impediment rudenăa spirituală în gradul I, adică între naş şi fină şi invers. Codul Familiei nu mai recunoaşte rudenăa spirituală şi, deci, nici vreun impediment la căsătoria rezultată din acest fel de rudenie.

Asistenţa ca naşi la căsătorie nu creează rudenie spirituală între naşi şi cei ce se căsătoresc. Această normă este în vigoare şi în Biserica Ortodoxă Română, cu toate că Îndreptarea Legii (1652) asimilează pe naşi şi pe cei cununaţi cu părinţii şi copiii spirituali de la botez, oprind căsătoria între ei şi copiii lor pînă la gradul III.

Situaţia de tutore constituie impediment la căsătorie numai pe timpul cît persoana minoră se află sub tutelă (art. 8 C.F.).

Deosebirea de confesiune nu este prevăzută de Codul Familiei ca impediment la căsătorie. Canoanele, în principiu, nu îngăduie căsătorii între ortodocşi şi eterodocşi. Astfel, canonul 72 trulan interzice în mod absolut asemenea căsătorii, declarînd nule pe cele care s-ar încheia; canonul 14 Sin. IV ec. le îngăduie însă cu condiţia ca soţul eterodox să declare că va trece la ortodoxie. Această dispoziţie fiind anterioară celei a sinodului trulan, potrivit normelor de interpretare, poate fi socotită abrogată. Cu toate acestea, Biserica Ortodoxă Română — urmînd şi practicile celorlalte Biserici Ortodoxe — ţinînd seama pe de o parte de

faptul că în realitate căsătoriile mixte nu pot fi evitate, nefiind oprite de legislația civilă, iar pe de altă parte luând în considerare îngăduința Sf. apostol Pavel ca un soț care s-a încreștinat să rămână în căsătorie cu soțul cu care se căsătorește înainte de a se încreștina, dacă acesta consimte la această situație, a reglementat încheierea căsătoriilor mixte prin «Regulamentul pentru relațiunile bisericești ale clerului ortodox român cu creștinii eterodocși», din anul 1881, prevăzând în art. IV posibilitatea binecuvântării de către preoți a unor asemenea căsătorii, însă cu respectarea uzului, potrivit căruia toți copiii care vor rezulta dintr-o asemenea căsătorie să devină membri ai Bisericii Ortodoxe. Posibilitatea binecuvântării căsătoriilor mixte este prevăzută și de «Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române», în vigoare în prezent, sub rezerva aprobării prealabile a episcopului respectiv (art. 47). De aceea în situația în care preoților li se prezintă asemenea cazuri, ei sînt datori să ceară în prealabil aprobare de la chiriarhul respectiv.

Existența unor asemenea impedimente la căsătorie prevăzute numai de Biserică obligă pe preotul căruia i se adresează cei căsătoriți civil ca să le săvîrșească și Sfinta Taină a Cununii — în principiu preotul trebuie să cerceteze mai întîi dacă între cei în cauză există asemenea impedimente și — dacă există — că s-au obținut dispensele necesare. Înainte de a trece la oficierea Sfintei Cununii, preotul este dator să se edifice asupra unui alt aspect reglementat numai de Biserică, anume la a cîta căsătorie se găsește soții. Statul nu limitează numărul căsătoriilor pe care le poate încheia un bărbat sau o femeie. Biserica — așa cum s-a mai arătat — îngăduie numai cu anumite epitimii căsătoria a doua și a treia, indiferent dacă cel în cauză a rămas văduv prin decesul soțului sau prin divorț. De aceea pentru cei care încheie prima căsătorie preotul va urma rînduiala stabilită de Biserică pentru membrii ei din această categorie. Pentru cei care se căsătoresc a doua sau a treia oară, preotul va urma rînduiala specială stabilită pentru cei aflați în această situație. Dacă s-ar întîmpla însă ca unul din soți să fie la prima căsătorie iar celălalt la a doua sau a treia căsătorie, li se va oficia Sfinta Taină a Cununii după rînduiala prevăzută pentru cei ce se căsătoresc a doua sau a treia oară, iar nu după rînduiala primei căsătorii. De asemenea soții care au mai fost căsătoriți religioși, înainte de a li se oficia noua cununie, trebuie să obțină desfacerea căsătoriei religioase anterioare, care se aprobă numai dacă motivele pentru care s-a aprobat divorțul civil sînt admise și de Biserică pentru desfacerea căsătoriei. Preotul care nu ar respecta această rînduială și ar săvîrși Cnunia religioasă celor ce nu au obținut mai întîi desfacerea Căsătoriei anterioare va fi sancționat potrivit Regulamentului de procedură al instanțelor disciplinare (art. 46) cu pedeapsă pînă la transferare, la stabilirea pedepsei ținîndu-se seama de buna sau reaua credință cu care a lucrat. Căsătoria săvîrșită în asemenea condiții este socotită nulă, fiindcă altfel soții ar fi bigami din punct de vedere religios; iar dacă bigamia nu este admisă nici din punct de vedere civil, cu atît mai puțin poate fi îngăduită din punct de vedere religios.

Locul săvârșirii Sfintei Cununii. În principiu Cununia religioasă se săvârșește ca și celelalte Sfinte Taine în biserică. În afară de biserică, la locuința mirilor, Cununia religioasă se săvârșește numai în cazuri excepționale, când unul din soți ar fi bolnav sau când soții sînt înaintați în vîrstă sau încheie a doua sau a treia căsătorie.

Timpul săvârșirii Sfintei Cununii. Ca timp al săvârșirii Sfintei Cununii sînt socotite potrivite zilele care nu sînt prevăzute ca zile de post și cele în care nu se serbează praznice mari ale Bisericii. În nici un caz nu se săvârșesc Cununii în zilele de Miercuri și Vineri, la 29 august și la 14 septembrie. Cu aprobarea episcopului, pentru cazuri speciale, pot fi săvârșite Cununii după prima săptămînă și înainte de ultima săptămînă a posturilor mai mari de peste an, în principiu la domiciliul soților și cu recomandarea evitării petrecerilor.

Efectele Sfintei Taine a Cununii. Săvârșirea Sfintei Cununii cu respectarea rîndulelii stabilite de Biserică și îndeosebi rostirea corectă a formulei unește pe cei căsătoriți pentru toată viața, bucurîndu-se împreună de harul Duhului Sfînt în împlinirea scopului pentru care a fost instituită căsătoria de Creator și a fost ridicată la rangul de Sfîntă Taină de către Mintuitorul Hristos. Din momentul unirii lor, soții își datorează unul altuia fidelitate deplină și întrajutorare cu tot devotamentul și la bine și la rău, abținîndu-se de la folosirea oricărui mijloc care ar împiedica nașterea de copii. Prin căsătorie soții dobîndesc anumite drepturi și își asumă anumite obligații atît unul față de celălalt, cît și împreună față de copiii lor. De aceea e bine ca soții să cunoască, înainte de a se căsători, atît drepturile pe care le vor putea pretinde unul față de celălalt în urma căsătoriei lor, cît și obligațiile de la care nu se vor putea sustrage fără motiv bine întemeiat. Ei trebuie să știe, spre exemplu, că impulsul natural sexual care îndeamnă pe bărbat și pe femeie să se apropie și să se unească a fost sădit în firea lor în primul rînd pentru nașterea de copii, dar că atîta timp cît, fără vina lor, acest scop nu se realizează, afecțiunea și iubirea lor, ca și întrajutorarea, nu trebuie să slăbească, ci — cu conștiința împăcată că nu au păcătuit împotriva poruncii divine, «creșteți și vă înmulțiți» să-și îndeplinească celelalte îndatoriri care corespund esenței și scopului căsătoriei. Cu privire la înțelegerea cu care sînt datorii să-și răspundă reciproc la solicitarea pentru satisfacerea impulsurilor naturale, e bine să cunoască recomandarea și precizarea Sfîntului apostol Pavel, cînd spune: «femeia nu este stăpînă pe trupul său, ci bărbatul, asemenea nici bărbatul nu este stăpîn pe trupul său, ci femeia; să nu vă lipsiți unul de altul decît cu bună învoială pentru un timp, ca să vă îndeletniciți cu postul și cu rugăciunea și iarăși să fiți împreună ca să nu vă ispitească satana, din pricina neînfrînării voastre» (I Cor., 7, 4—5). De asemenea, e bine să cunoască, din povățuirea preotului duhovnic, că cerînd și primind binecuvîntarea căsătoriei lor ei devin răspunzători înaintea lui Dumnezeu, în primul rînd, și apoi înaintea oamenilor, pentru nerespectarea fidelității conjugale, care coboară pe cel care încalcă această îndatorire deopotrivă din demnitatea de creștin și de om, căci adulterul scoate pe cel care îl săvârșește de sub harul Duhului Sfînt și îl face răspunzător înaintea societății pentru distrugerea unității, cinstei și demnității familiei, întrucît de stabilitatea și

tăria familiei depinde însăși tăria și progresul societății. În cadrul îndatoririlor pe care și le asumă căsătorindu-se, soții trebuie să poarte grijă deosebită față de copii, care sînt sînge din sîngele lor. La creșterea fizică a copiilor, la pregătirea lor intelectuală și la educarea lor spirituală și morală, pe soți — ca părinți — îi obligă atît dreptul divin și bisericesc, cît și dreptul uman, dreptul care reglementează viața socială a fiecărui stat. Urmînd, în această privință, prorunciile din Sfînta Scriptură (Fac., 18, 20; Deut., 4, 10; 6, 7; I Tim., 5, 4, 8, 10), Părinții sinodului local din Gangra, în canonul 15, au hotărît: «Dacă cineva și-ar părăsi pe copiii săi, și nu i-ar îndrepta, cît atîrnă de el, spre cuvenita cinste de Dumnezeu, ci sub pretextul ascezei i-ar neglija, să fie anatema». Aceeași aspră și gravă sancțiune au prevăzut-o Părinții acestui sinod, în canonul 16, și pentru copiii care nu ar da cinstea cuvenită părinților, chiar și în cazul în care părinții lor n-ar fi ortodocși (v. N. Milaș, *Canoanele*, vol. II, p. 1, Arad, 1934, p. 47—48).

Codul familiei, reglementînd amănunțit Căsătoria și Familia, în art. 25 a prevăzut că: «bărbatul și femeia au drepturi egale în căsătorie»; iar cu privire la drepturile și îndatoririle părinților față de copiii lor minori a prevăzut că «Ambii părinți au aceleași drepturi și îndatoriri față de copiii lor minori, fără a deosebi după cum aceștia sînt din căsătorie, din afara căsătoriei, ori înfiați» (art. 97), precizînd (în art. 101) că «părinții sînt obligați să crească copilul, îngrijind de sănătatea lui fizică, de educarea, învățătura și pregătirea profesională a acestuia, potrivit cu însușirile lui, spre a-l face folositor societății» (art. 101).

Mama și copiii se bucură în țara noastră de o ocrotire deosebită, în scopul asigurării unor generații viitoare cu o tot mai bună dezvoltare fizică, spirituală și morală. În același scop Biserica Ortodoxă Română se străduiește — folosind mijloacele specifice misiunii ei — ca toți membrii ei să considere căsătoria și nașterea de copii ca o datorie de cea mai înaltă responsabilitate morală, socială și națională, identificîndu-se cu toate îndatoririle ce le revin, după învățătura Sfintei Scripturi, ca soți și părinți, pentru a asigura astfel permanența și tăria neamului, de-a lungul mileniilor viitoare, așa cum au asigurat-o toți înaintașii noștri, de-a lungul mileniilor trecute, pînă în prezent.

• R E C E N Z I I •

PAUL LEMERLE, *Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius et la pénétration des slaves dans les Balkans*, I, *Le texte*, Editions du Centre National de la Recherche scientifique, Paris, 1979, 268 p.; II, *Commentaire*, Paris, 1981, 262 p. + 1 hartă.

Cunoscutul savant Paul Lemerle, care a deținut până nu de mult catedra de bizantinologie de la Collège de France, a adăugat la vasta-i și valoroasa activitate două volume, consacrate *Minunilor Sfintului Dumitru*, de care ne vom ocupa în rândurile de față.

Se știe că lucrarea *Minunile Sfintului Dumitru* are o mare importanță pentru hagiografie, dar prezintă și un interes deosebit pentru istoria sud-estului european în perioada migrației popoarelor, mai cu seamă în secolele VI—VII. În această lucrare specialiștii au găsit informații deosebit de importante privind raporturile dintre bizantini (autohtoni), pe de o parte, și populațiile slavo-avare-bulgare, stabilite în Peninsula Balcanică către sfârșitul secolului al VI-lea — începutul secolului al VII-lea, pe de altă parte. În afară de aceasta, «*Minunile*» sînt strîns legate de istoria Thessalonicului și a Macedoniei și de aceea ele au devenit o sursă indispensabilă pentru trecutul lor în secolele VI—VII. Pericolul pe care l-au reprezentat slavii, avarii și bulgarii pentru populația Thessalonicului, presiunile pe care aceștia le-au exercitat asupra orașului bizantin o lungă perioadă de timp, atacurile repetate împotriva zidurilor sale de apărare, prădarea recoltelor din regiunile Macedoniei menite să hrănească populația satelor și orașelor, lipsurile și disperarea pe care toate acestea le provocau localnicilor sînt numai o parte din gama largă de probleme zugrăvite de lucrarea *Minunile Sfintului Dumitru*.

Desigur, bizantinii nu s-au mulțumit cu un rol pasiv, ci s-au apărat cu înfrîngere, au folosit diplomația și chiar religia creștină în domolirea barbarilor, reușind în final să-i domine pe aceștia din punct de vedere politic și religios și să-i asimileze. Potrivit textului «*Minunilor*» rolul Sfintului Dumitru a fost în toate aceste împrejurări foarte mare, el intervenind în sprijinul bizantinilor atunci cînd situația lor era mai disperată. Cu ajutorul său barbarii au fost înfrînți, viața și-a recăpătat cursul normal.

Dacă toate acestea au atras atenția istoricilor, ele nu sînt singurele zugrăvite de conținutul bogat al «*Minunilor*». Aflăm astfel că Sfîntul Dumitru a ajutat pe mulți thessaloniceni să se vindece de boli grele, să se salveze din ciumă, să-și refacă Biserica, al cărei pașon era marele martir etc.

Cele două volume publicate recent de Paul Lemerle sînt o mină bogată de informație. Deși comentariile autorului se concentrează mai cu seamă asupra acelor fapte care privesc istoria politică, socială și demografică a Peninsulei Balcanice în secolele VI—VII, totuși ei nu se limitează exclusiv la acestea, ci abordează o gamă largă de probleme religioase, teologice, hagiografice, pe care le ridică textul «*Minunilor*». Cele două volume publicate de Paul Lemerle prezintă astfel importanță nu numai pentru istorici, ci și pentru teologi, hagiografi, istorici bisericești, într-un cuvînt pentru cei ce se ocupă cu viața creștină, în general.

Cum am spus-o însă, punctul de greutate al comentariilor lui Paul Lemerle cade asupra chestiunilor istorice. Despre slavi, de la primele atacuri asupra Peninsulei Balcanice și așezarea lor aici, despre asocierea lor cu avarii și bulgarii și raporturile acestora cu bizantinii Paul Lemerle scrie amănunțit în comentariile sale, cîntărind nu numai valoarea amănunțelilor aflate în «Minuni», dar și a lucrărilor moderne care le-au utilizat și interpretat. În această privință trebuie arătat caracterul obiectiv științific al aprecierilor sale, critica adresată atât exagerărilor istoricilor slavofili, cît și a celor care diminuează în chip nejustificat rolul jucat de slavi în viața populațiilor balcanice. Cele două volume publicate de Paul Lemerle reprezintă astfel o sursă indispensabilă pentru oricine cercetează istoria slavilor în estul și sud-estul Europei în secolele VI—VII. Preocuparea de a prezenta stadiul actual al cunoștințelor noastre privitoare la pătrunderea slavilor în Imperiul bizantin l-a determinat pe Paul Lemerle să adauge la sfîrșitul volumului al II-lea cîteva contribuții (Appendices III, IV) ale unor reputeți specialiști ai problemei, cum sînt Irène Sorlin (*Slaves et Sklavènes avant et dans les miracles de Saint Démétrius*) și Vl. Papović (*Note sur l'habitat paléoslave*).

Opera realizată de Paul Lemerle poate fi considerată și ca *prima ediție critică* a Minunilor Sfîntului Dumitru. Textul propriu-zis al «Minunilor» a fost stabilit pe baza celor mai bune manuscrise și e însoțit de numeroase note explicative și critice. El este, de asemenea, însoțit și de o traducere, care, deși nu-i redă conținutul în extenso, este suficientă pentru înțelegerea lui.

Din *corpus*-ul hagiografic al Sfîntului Dumitru, care cuprinde trei mari categorii de documente și anume: 1. *Patimile (martyria)*, 2. *Culegerile de minuni* și 3. *Enkomia* sau *Elogiile*, care erau pronunțate în fiecare an la Thessalonica de către arhiepiscopul orașului în ziua prăznuirii Sfîntului, Paul Lemerle a ales pentru volumele de față doar *minunile* și dintre acestea pe cele mai vechi. Justificarea pentru această alegere constă în faptul că ele reprezintă sursa cea mai importantă pentru istoria Thessalonicii și a Macedoniei în perioada bizantină timpurie și că din ele decurg și altele «Culegeri» secundare. Asigurînd editarea și comentarea lor științifică, autorul a rezolvat o serie de probleme privind «Culegerile secundare».

Prima Culegere de «Miracula» este opera arhiepiscopului Ioan de Thessalonica, alcătuită la sfîrșitul secolului al VI-lea — începutul secolului al VII-lea, iar cea de a doua, *Culegerea a II-a* sau *Anonimă*, întrucît nu i se cunoaște autorul. Pagina de început a acestei ultime lucrări s-a pierdut; se presupune că a putut fi smulsă de către vreun colecționar de artă atras de miniaturile sale frumoase. Cele două Culegeri au fost editate pentru prima oară de bollandistul Cornelius Byssus în vol. IV pe luna octombrie din *Acta Sanctorum* (Culegerea lui Ioan col. 104—162; Culegerea anonimă col. 162—190), Bruxelles, 1780 și reproduse fără schimbări în Migne, P.G., vol. 116, col. 1203—1324 și, respectiv, 1325—1384. Textul lor a fost completat mai apoi de abatele A. Tougard în lucrarea: *De l'histoire prolane dans les Actes grecs des Bollandistes; extraits grecs, traduction française, notes, avec les fragments laissés inédits par les Bollandistes*, Paris, 1874. Pentru a înlesni identificarea textelor din edițiile anterioare cu cea nouă P. Lemerle a indicat pe margine corespondențele cu P.G. și unde a fost cazul cu lucrarea lui A. Tougard. Noul editor a împărțit uneori textul altfel decît predecesorii săi, ghidîndu-se în această acțiune după sens. Din acest punct de vedere citatele din editia Lemerle nu se potrivesc totdeauna cu cele din edițiile anterioare.

Prima Culegere sau *Culegera arhiepiscopului Ioan* cuprinde un grup de 15 minuni, precedate de un Prolog. Din punct de vedere cronologic în ea sînt relatate, în principal, evenimente din ultimele două decenii ale secolului al VI-lea și primul deceniu al secolului al VII-lea, adică din timpul domniilor împăraților Mauriciu (582—602) și Phocas (602—610). Arhiepiscopul Ioan va fi dat lucrării forma pe care o avem astăzi în primii ani ai domniei lui Heraclius (610—641), dar a avut și însemnări sau redactări mai vechi din perioada cînd el îndeplinea o funcție mai mică în cadrul arhiepiscopiei Thessalonicii (poate de *lector* — citeț), păstorită atunci de arhiepiscopul Eusebius.

Autorul subliniază în chip deosebit faptul (Prolog, 6) că cele relatate de el sînt adevărate, întrucît el însuși a fost martor ocular al evenimentelor sau a stat de vorbă cu persoane care le-au cunoscut nemijlocit. Prologul începe cu o frumoasă idee teologică, în care se subliniază rolul lui Dumnezeu în orice acțiune a omului și necesitatea rugăciunii, «orice acțiune, cuvînt, gînd trebuie inspirate de Dumnezeu, stăpînul oamenilor, al gîndurilor și al faptelor, care decurg din acestea. Voința sa

este atotputernică și atotdiriguitoare, ea a dat ființă la tot ce exista, ea este cauza binelui universal. Creatorul, care ne-a făcut după chipul său, ne-a lăsat însă și liberul arbitru: depinde de noi, care am fost dăruii cu rațiune, să urmăm drumul drept al vieții sau să ne îndreptăm spre moarte. Din păcate noi, victime ale înșelăciunii, am ales calea răului, am uitat răul ceresc; de aceea, pentru ca fiecare acțiune a noastră, cuvânt sau gând să fie inspirate de Dumnezeu, trebuie să ne rugăm lui, căci noi am învățat din experiența proprie și de multă vreme din Scriptură, că fără El nu poate fi nimic bun, ba dimpotrivă. Autorul spune în continuare că scopul său este să adreseze, după puteri, un imn lui Dumnezeu, o slavă de mulțumire pentru tot ce El a dăruit orașului său, pe care l-a luat sub paza sa prin intermediul Sfântului Dumitru. Minunile făcute de Sfântul Dumitru sînt foarte numeroase și pentru ca ele să fie înțelese, el le va expune într-o ordine tipologică, nu cronologică, criteriul de bază fiind al conținutului.

Ioan începe cu acelea care privesc vindecările nesperate de bolile trupului și sufletului. Povestirea va fi simplă, destinată nu oamenilor instruiți, ci tuturor, care au sufletul deschis, așa cum l-au avut Apostolii. Elocința și artificiile retorice n-au ce căuta în această întreprindere.

Sirul vindecărilor trușești, realizate prin intervenția Sfântului Dumitru, începe cu acea care s-a făcut prefectului pretorului Marianus. Acesta se trăgea dintr-o familie nobilă și ocupa una dintre funcțiile cele mai de seamă ale Imperiului, adică *praefectus praetorio Illyrici*. Guvernînd cu dreptate și dînd dovadă de integritate morală și evlavie, era bine plăcut lui Dumnezeu și oamenilor. Diavolul, dușmanul binelui, l-a supus la tot felul de ispite încercînd să-l corupă, dar acesta a rezistat. Iritat la culme de fîria virtuților lui Marianus, diavolul a hotărît să-l lovească în corpul său și l-a paralizat atît de tare, încît prefectul nu putea nici măcar să-și ducă mîna la gură pentru a se hrăni. Toate încercările medicilor de a-l vindeca au rămas fără rezultat. Nezdrunchinat în credința în Dumnezeu, prefectul are un vis în care l se arată Sfîntul Dumitru. Acesta îi spune ca să meargă în Biserică sa, unde va fi lecut. Dus de servitorii săi în *ciborium*-ul Bisericii, acolo unde unii spun că se află îngropate moaștele Sfîntului, Marianus se roagă cu ardoare Sfîntului Dumitru și se face sănătos. Aceasta este doar una din numeroasele minuni făcute de Sfîntul Dumitru pentru a vindeca de boli anumite persoane. Vindecările au cuprins însă colectivități întregi. În această ultimă categorie poate fi amintită vindecarea săvîrșită de Sfîntul Dumitru cu prilejul unei ciume, care s-a abătut asupra Thessalonicului, în vremea cînd trăia Ioan, autorul Culegerii. Minunea ne este arătată pe larg de autor, cu amănunte pe care nu le putea cunoaște decît un contemporan.

O altă minune, a V-a în seria primei grupe, este intitulată: «Despre cererea moaștelor martirului (Dumitru)». Este vorba de rugămîntea adresată thessalonicenilor de către împăratul Iustinian I (527—565) și mai apoi de Mauriciu (582—602) de a li se trimite părțile din moaștele Sfîntului Dumitru. Pietatea acestor împărați, dar și nădejdea că părțile de moaște li vor ajuta în războaie și în rezolvarea treburilor statului, i-au determinat să facă această cerere. Răspunsul arhiepiscopului în numele orașului este negativ. El justifică refuzul prin aceea că thessalonicenilor le este necunoscut locul exact al îngropării moaștelor; de fapt, creștinii din primele veacuri înmormîntau pe martiri în locuri secrete, deoarece se temeau de păgîni și nu voiau ca aceștia să profaneze trupurile sfinte. Numai cei ce participau direct la înmormîntare cunoșteau locul exact. Așa s-a întîmplat și în cazul Sfîntului Dumitru. Vroind totuși să satisfacă dorința lui Iustinian, thessalonicenii au săpat o galerie în Biserică, în locul unde ei credeau că se află moaștele Sfîntului. Cîntînd imne de laudă și purtînd lumini și tîmble preoții împreună cu poporul au coborît împreună în această galerie și cînd se pregăteau să sape puțin mai departe, ca să dea de mormîntul martirului, s-a produs deodată o flacără orbitoare și s-a auzit o voce, care le-a poruncit să se oprească. Împăimîntați de aceasta, cei de față s-au oprit și au adunat doar puțin pămînt, din locul apropiat de flacără. Pămîntul era îmbibat de mirosul focului și de un parfum nespus de plăcut. O parte din acest pămînt i-a fost trimis lui Iustinian, altă parte a fost depusă în tezaurul Bisericii Sfintei Sofia din Thessalonic. Evident că cererea împăratului Mauriciu n-a putut fi împlinită decît tot pe această cale. În legătură cu evenimentul amintit, ni se spune că Eusebius, arhiepiscopul Thessalonicului și predecesorul lui Ioan, i-a scris împăratului Mauriciu că thessalonicenii n-au obiceiul să expună corpurile martirilor în vîzul tuturor pentru a trezi pe această cale evlavia credincioșilor. Dim-

potrivă, credința din inimile lor are o bază spirituală și evlavia lor adică nu necesită vederea reală a moaștelor; credința adevărată le ajunge și sînt chiar de părere că moaștele martirilor trebuie să rămînă ascunse. Iată deci că pe vremea arhiepiscopilor Eusebius și Ioan nu se cunoștea locul exact al moaștelor Sfîntului Dumitru. Credința populară avea o bază pur spirituală. În același timp poporul era convins că moaștele Sfîntului Dumitru se află depuse sub *ciborium*-ul din centrul Bisericii, puțin spre stînga. De aceea *ciborium*-ul ne apare, în lumina textelor din *Miracula*, ca locul cel mai important al Bisericii Sfîntului Dumitru.

Minunea a VII-a ne relatează un caz, din care cunoaștem credința legată de necesitatea aducerii și arderii luminărilor în Biserică. Este vorba de paracliserul Onisitor, care a fost pedepsit de Sfîntul Dumitru din cauză că stîngea înainte de a fi consumate luminările mari, aduse de credincioși pentru a fi aprinse în *ciborium* și le înlocuia cu altele mici.

Sîrul celorlalte minuni pînă la a XV-a, care încheie «Culegerea arhiepiscopului Ioan», prezintă momente grele din viața orașului Thessalonica, rezolvate prin intervenția directă a Sfîntului Dumitru. Se vorbește astfel de o lipsă de alimente, care a avut loc în anul 586 (Minunea a VIII-a), de o foamete mare în primii ani ai domniei lui Heraclius (Minunea a IX-a), de tulburări interne în timpul domniei lui Phocas (Minunea a X-a), de un incendiu care a mistuit *ciborium*-ul de argint și despre un atac al sclavinilor în anul 604 (Minunea a XII-a) și, în sfîrșit, de un asediu îndelungat, la care a fost supus Thessalonicii, din partea avaro-sclavinilor între 22—29 septembrie 586 (Minunile XIII—XV). Acest atac din anul 586 reprezintă prima amenințare serioasă împotriva Thessalonicii din partea barbarilor. Bineînțeles orașul a rezistat și a fost salvat tot cu sprijinul Sfîntului Dumitru.

Evenimentele acestea cu caracter războinic ne sînt relateate cu amănunte interesante și ele au reținut mult atenția istoricilor. Tactica de luptă a avaro-sclavinilor, armamentul utilizat la asediu și atac, strigătul lor caracteristic, prădăciunile cauzate populației din afara zidurilor și alte aspecte ne sînt zugrăvite cu multă veridicitate și colorit. Pe de altă parte, cunoaștem și starea de spirit a Thessalonicienilor, panica și lipsurile cărora trebuiau să le facă față, mijloacele și tactica de apărare etc.

Intervenția Sfîntului Dumitru în aceste evenimente a fost mereu salutară și astfel a luat naștere cinstirea sa ca *sînt militar*. Paul Lemerle surprinde în comentariile sale momentul constituirii cultului militar dedicat Sfîntului Dumitru.

Cea de a doua Culegere sau *Culegerea anonimă* cuprinde un grup de șase minuni. Autorul le-a cules, după cum însuși spune în *Prolog*, la circa 70 de ani după moartea arhiepiscopului Ioan, adică prin anul 680. Prima parte a minunilor din această «Culegere» are la bază povestiri *ioanelce*, adică evenimente împlinite în timpul arhiepiscopului Ioan, dar nerelevante de el, fie pentru că nu le-a putut cuprinde, fie că i-o fost greu să le scrie în anii din urmă ai vieții (adică în perioada de început a domniei lui Heraclius).

Autorul anonim a putut reconstitui evenimentele acestea servindu-se de unele anale locale și de literatura hagiografică care, după modelul *Culegerii* lui Ioan, a luat naștere mai ales la Thessalonica. Lucrări de felul acestora, care au continuat sîrul povestirilor lui Ioan, i-au dat posibilitatea autorului anonim să ducă relațiile sale pînă aproape de vremea primei domnii a lui Iustinian al II-lea (685—695). Desigur că pentru perioada de sfîrșit a cronicii sale autorul s-a bazat pe experiența proprie, el fiind martor ocular al evenimentelor. *Culegerea anonimă* ne prezintă astfel evenimente istorice pe mai multe decenii ale secolului al VII-lea, începînd cu perioada în care Imperiul bizantin se afla copleșit de atacurile barbare și terminînd cu vremea cînd reușete să treacă la ofensivă.

Spre deosebire de *Culegerea lui Ioan*, în care predomină caracterul hagiografic al faptelor (minuni de tot felul cu vindecări de boli, exorcisme etc.), *Culegerea anonimă* este dominată de relatarea faptelor istorice, adică de evenimente politice. Cîna a fost autorul, este greu de spus. Este posibil ca el să fi fost un cetățean al Thessalonicii, eventual arhiepiscopul său, dar oricum un om preocupat de destinul politic al țării sale într-o vreme atît de vitregă. Accentul pe care autorul îl pune pe evenimentele politice, face din opera sa o sursă istorică de primă mînă. Amănuntele pe care ni le dă nu se găsesc în nici un alt izvor, și numai pe baza lor putem reconstitui pagini întregi din istoria Peninsulei Balcanice, în special a regiunilor din Prefectura Illyricum, în secolul al VII-lea. Venirea și asezarea slavilor aici, atacurile lor împotriva diverselor așezări, a Thessalonicii și apoi chiar a Constantinopolului, coalizarea lor cu avarii și cu bulgarii, cuceririle și formațiunile

politice pe care le-au constituit în detrimentul populației autohtone, toate acestea și altele ne sînt relatate în Culegerea anonimă. Cunoaștem pe această cale nume de triburi siave ca Drogubiții, Sagudații (după unii cercetători ar fi valahi), Belegezites, Baiounetes, Berzetes, Runchinii și altele, precum și numele unor conducători ai lor, ca de pildă: Chatzon și Perboundos. Unele triburi slave trăiau în apropiere de orașele bizantine și se aflau în bune relații cu acestea, ceea ce indică aspecte din procesul lor de acclimatizare la modul de viață bizantin și chiar de asimilare. Ni se spune astfel că unii șefi (de pildă Perboundos) locuiau în orașe (la Thessalonica sau la Constantinopol), știau grecește, se îmbrăcau după moda greacă și primeau chiar titluri onorifice din partea împăratului. Acest lucru nu s-a putut însă întîmpla decît cu timpul, căci la început slavii erau cruzi și pustiau provinciile bizantine, omorînd populația sau ducînd-o în exil. În Minunea a-V-a ni se relatează, de exemplu, cum sclavinii în asocieri cu avarii au năvălit în cele două Pannonii, cele două Dacii sud-dunărene, Dardania, Moesia, Praevalitana, Rhodope, Thracia, pînă în suburbiile Constantinopolului, atîngînd zidul cel lung construit de Anastasius I; de aici ei au luat numeroși prizonieri ducîndu-i pe malurile Dunării în apropiere de orașul Sirmium, devenit capitală a chaganatului avar. Acest eveniment s-a petrecut, după cum reiese din comentariile lui Paul Lemerle, între anii 614 și 619, adică în perioada de criză din timpul domniei lui Heraclius. Trînd 60 de ani departe de patrie, autohtonii s-au amestecat cu bulgarii, avarii și alte populații, și-au împrumutat tradițiile de viață și au dat astfel naștere unui nou popor, cunoscut sub numele de *Sermesiani*, adică poporul din jurul orașului Sirmium. În simbioza dintre autohtonii și barbari cei dinții s-au impus prin superioritatea religiei și a modului lor de viață. Textul Minunii a-V-a ne spune clar că: «fiecare copil primea de la tatăl său tradițiile patriei sale și însușețirea rasei, după obiceiul grecesc. Și cum se înmulțea altădată poporul evreu în Egiptul dominat de faraon, tot așa și acum, prin credința ortodoxă și sfîntul botez s-a înmulțit neamul creștinilor; și fiecare vorbea celuilalt de patria străbună, înflăcăruindu-și unul altuia inima, ca să se întoarcă în ea».

Amănuntele acestea sînt extrem de importante pentru înțelegerea modului de viață dintre autohtonii și barbari și mai ales a procesului de asimilare a migratorilor în masa creștină de autohtonii. Ele ne arată procesul ireversibil de asimilare (deznaționalizare) a barbarilor mijlocit în primul rînd de religia creștină. Superioritatea credinței creștine și a modului de viață autohton în fața barbarilor au asigurat topirea în masa de autohtonii a migratorilor. Același proces a avut loc și pe teritoriul țării noastre. Masa creștină daco-romană s-a impus în fața barbarilor, nu prin forța militară, ci prin număr și mai ales prin credința creștină și modul de viață superior. Așa s-a asigurat continuitatea în vremurile în care peste teritoriul României au curs fără întrerupere valuri compacte de barbari.

Autorul anonim al Culegerii ne spune că după 60 de ani de la deportare poporul cel nou, dorînd să-și regăsească locurile de baștină, a pornit spre sud sub conducerea lui Kouber, un bulgar. Acesta s-a răscolit împotriva haganului avar și învingîndu-l a putut lua conducerea noului popor în drumul său spre sud. Ajungînd în împrejurimile Thessalonicii Kouber vroia să pună mîna pe oraș și să devină stăpînul locului. Stratagemele la care a recurs pentru aceasta nu i-au reușit, fiindcă Sfîntul Dumitru intervine și face o minune asupra căreia nu ne oprim. Mai important ni se pare faptul că acest Kouber a fost privit de P. Lemerle și de alți istorici ca unul din frații lui Asparuch (Ispersch), conducătorul bulgar, care a reușit să creeze în aceeași vreme (circa 680), la nord de Balcani, în nord-vestul Bulgariei de azi, primul stat bulgar. Același învățați socot că acțiunea lui Kouber avea poate ca scop crearea unui stat similar la sud de Balcani și că acțiunea sa a fost corelată cu a lui Asparuch, dar el a fost mai lipsit de noroc, fiindcă a fost prins și ucis de împăratul bizantin.

Evenimentele acestea sînt analizate pe larg de P. Lemerle, care știe să utilizeze orice amănunt din Minunile Sfîntului Dumitru pentru schițarea istoriei Peninsulei Balcanice în secolele VI—VII. În același context el atrage atenția asupra importanței pe care o prezintă, pentru cadrul geografic și administrativ al Peninsulei Balcanice în secolele VI—VII, menționarea orașelor și provinciilor, prin care pătrund barbarii, precum și a titlurilor și organelor de conducere din cadrul lor (ἐπαρχοί, ὑπαρχοί, οἱ κρατοῦντες — autoritățile de conducere din orașe, το βασιλικὸν σφίρον των ὑπερλάμπρων ὑπάρχων τοῦ Ἰλλυρικου — biroul dacic al prea strălucitorilor eparchi ai Illyricului, p. 126). Lor li se adaugă știri despre organizarea themelor, a flotei și a rolului lor.

Minunea a VI-a din Culegerea anonimă ne prezintă intervenția Sfântului Dumitru pentru salvarea din mâinile sclavinilor a episcopului Kyprianos din orașul Thenai (provincia africană Byzacena). Acest episcop se afla în drum spre capitala Imperiului călătorind cu corabia pe mare și a fost capturat de sclavini și făcut prizonier. Cu ajutorul Sfântului Dumitru ei ajunge la Constantinopol și după aceea în patrie, unde va ridica o biserică în cinstea martirului; care l-a salvat. Din relatarea acestui eveniment ne dăm seama căt de nesigură era călătoria pe mare și pe uscat în sud-estul european în vremea năvălirilor slave. Episodul episcopului african îi dă prilejul lui Paul Lemerle să facă o incursiune în istoria ecleziastică a orașului Thenoi, să stabilească șirul ierarhilor și să plaseze locul pe care l-a ocupat Kiprianos.

O contribuție însemnată la istoria ecleziastică a Thessaloniceului o reprezintă și capitolul amplu din volumul al II-lea dedicat de Lemerle *Episcopilor de Thessalonice în secolele VII—VIII*, cu scopul de a stabili locul arhiepiscopului Ioan, autorul primei Culegeri și a celui alii autor al Culegerii anonime. Această contribuție este cu atât mai importantă cu cât vine din partea unui specialist, care s-a ocupat îndelung cu istoria Macedoniei orientale în perioada proto-bizantină, fiindcă una din primele sale lucrări, de mare amploare, se intitulează: *Philippe et la Macédoine orientale a l'époque chrétienne et byzantine. Recherches d'histoire et d'archéologie*, Paris, 1945. El minuieste astfel cu ușurință o gamă largă de izvoare, din care nu lipsesc documentele arheologice, epigrafice și numismatice. Capitolul acesta despre episcopatul thessalonicean reprezintă o contribuție valoroasă la studiul listelor episcopale [*Notitiae episcopatum*], care, din păcate, sint puțin studiate.

Volumul II al «Minunilor», dedicat în întregime comentariilor, reprezintă astfel o contribuție de seamă la istoria sud-estului european în secolele VI—VII. În special, problemele legate de istoria slavilor, bulgarilor și avarilor, atât de diferit tratate de specialiști, capătă clarificări convingătoare pentru oamenii de bună credință. Iată de ce opera realizată de Paul Lemerle, prin publicarea și comentarea celor mai vechi minuni ale Sfântului Dumitru, marchează o etapă importantă pe drumul cunoașterii istoriei frământate a sud-estului european, în perioada în care a avut loc procesul de etnogeneză a multor popoare în această zonă.

Înainte de a încheia mai menționăm două contribuții ale lui Lemerle, incluse la sfârșitul volumului al II-lea, formind *Appendices I și II*. În prima, autorul face o trecere în revistă a studiului de cercetare în care se află *Patimile Sfântului Dumitru și a Treia culegere de minuni*. În a doua, intitulată: *Că bazilica Sfântului Dumitru din Thessalonice nu este un martyron*, reproduce, cu mici modificări, o parte din studiul său *Saint Démétrius de Thessalonique et les problèmes du martyron et du transept*, publicat în *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 77, 1953, p. 660—694.

Prof. EMILIAN POPESCU

VIRGIL CÂNDEA—CONSTANTIN SIMIONESCU, *Prezențe culturale românești. Istanbul—Ierusalim—Paros—Patmos—Sinai—Alep*, Editura Sport-Turism, București, 1982, 124 p., 118 reproduceri.

Este a doua carte de acest fel, carte-album, a profesorilor Virgil Căndea și Constantin Simionescu, după *Muntele Athos — Prezențe românești*, 1979. Autorii se dovedesc cercetători stăruitori și cunoscători temeinici ai culturii românești din țară și din afara hotarelor ei, prin călătorii, studii și contribuții personale, deosebit de prețioase. Au prelungit și lărgit aria geografică a investigațiilor în Orientul Apropiat, cu care Țările Române au avut vechi și numeroase relații, politice, religioase-bisericești, culturale, comerciale. Mai strînse au fost legăturile, îndeosebi, în veacurile de după căderea Constantinopolului (1453), cînd Țările Române au devenit sprijin de nădejde și ajutor Ortodoxiei răsăritene și au preluat și continuat cultura bizantină, fiind un «Bizanț după Bizanț» (*Byzance après Byzance*), cum a numit această epocă istoricul Nicolae Iorga, de la care autorii au luat și moto-ul cărții, caracterizînd bine Țările Române: «Am patronat prin cultură tot Răsăritul, dar nu i-am jertfit nimic din individualitatea noastră prină. Am păstrat rostul nostru în viața lumii, fără a-i jertfi ființa noastră proprie» (p. 5).

A formulat un adevăr istoric. Poporul român are o ființă etnică individuală, o viață spirituală și istorică personală și a creat o cultură proprie. Provenit, cum se arată în partea întâi a cărții, sub titlul *Cultura românească în Levant* (denumirea veche a țărmurilor răsăritene ale Mării Mediterane), din daco-romani și așezat la înflinirea a două continente și a două culturi și civilizații, poporul român a primit, în anii formării și ai istoriei sale, elemente și influențe diverse, dar le-a asimilat și a creat o cultură autohtonă, cu particularități specifice (este singurul popor romanic ortodox) și a dat, la rândul său, bunuri și opere de cultură. A dat, generos și creștinește, mai cu seamă când ajunsese susținător economic și cultural al Ortodoxiei răsăritene, năpăstuită și săracă, de care depindea canonic, iar politic se afla sub suzeranitatea otomană. «Dovezile acestei opere românești, declară autorii cărții, se înfălișesc pretutindeni de la sud de Dunăre până la Muntele Sinai, de la Marea Adriatică până în Anatolia și Ierusalim» (p. 9). Parte din ele s-au păstrat și fac parte din tezaurul țărilor și localităților beneficiare. Autorii cărții le-au identificat și le prezintă, pe unele din ele — cele mai de valoare.

Au început cu cele din Istanbul, moștenitorul Bizanțului imperial, Țarigrad, cum i-au spus românii slavonește — «Cetatea împărătească» a Sublimei Porți, cu implicații decisive, politice și economice, în istoria și viața lor. Spre Istanbul au curs aurul, grânele și vitele țărilor în tribune tot mai mari (turcii au numit Țările Române «câmară Imperiului») și, pe lângă acestea, daruri prețioase date de voievozi și boieri sultanilor, pașahilor, vizirilor și funcționarilor puternici ai Porții pentru dobândirea sau menținerea tronurilor, precum și obiecte bisericești, cărți și alte odore, donate sau duse de patriarhi și alți ierarhi ecumenici. Astfel, în Istanbul, în muzeele și bibliotecile fostei metropole, se află numeroase vestigii românești. Autorii cărții citează și reproduc în imagini foto: *Relicvării* de la Neagoe Vodă Basarab (în Muzeul Topkapı Sarayı, Sala bijuteriilor); un relicvaniu de argint și cristal, provenit din Țara Românească (tot în locul de mai sus); sabia lui Ștefan cel Mare, cu inscripții pe miner: «Io Ștefan Voievod, Domnul Țării Moldovei»; sabia lui Constantin Brâncoveanu, de aur și cu inscripția numelui în lungul ei; sabie de boier moldovean și săbii românești din sec. XVII—XVIII (toate în Muzeul Topkapı Sarayı, Sala armelor); Patrafir brodat cu fir de aur, dăruit de marele vornic al Țării Românești Șerban Cantacuzino, 1708 (în tezaurul Patriarhiei Ecumenice); tronul Patriarhal din biserica Patriarhiei, donație, din 1680, a voievodului Moldovei Dumitrașcu, cum se citește în inscripție; «Filoxenia lui Avraam» (icoană) de pe portalul bisericii Patriarhiei, donația lui Constantin (?), fost, în 1720, capacheșca Țării Românești — și portalul este donația sa; ruinele Palatului lui Dimitrie Cantemir, din Cartierul Fanar (Calea Vodina n.n.), cu placa memorială așezată în anul 1973; ruinele palatului principelui Țării Românești și al Moldovei Mihail Șuțu, de la Arnaut Köy, lângă Istanbul; hrissoul, din 1777, al lui Alexandru Ipsilanti, și hrissoul, din 1819, al lui Alexandru Șuțu, de la biserica Arhanghelul Mihail din Arnaut Köy.

Numeroase relații au avut Țările Române și cu Ierusalimul, orașul biblic și «capitala creștinismului universal» (Gala Galaction), pentru care a fost și este orașul din Orientul Apropiat cel mai căutat, nu numai de pelerini, ci și de arheologi și oameni de cultură. Evlavia și dărnicia românească sînt prezente și aici, atestate de multe mărturii. Citează și reproduc: crucea de argint aurit (1,41 m mărime), cu stema Moldovei și portretele împăratului Constantin cel Mare și al împărătesei Elena pe ea, donată bisericii Sf. Mormînt de către voievodul Moldovei Istrati Dabița (1661—1665); aghiazmatar de argint aurit, cu stema Moldovei gravată pe el, dăruit bisericii Sf. Mormînt de voievodul Moldovei Gheorghe Ștefan (1656); o sabie a lui Constantin Brâncoveanu, păstrată în tezaurul bisericii Sf. Mormînt; ripidă, cu portretele domnului Moldovei Radu Paisie (1535—1543) și al fiului său Pătrașcu cel Bun (1554—1557), dăruită bisericii Sf. Mormînt; *Tetravangheliar*, scris de Antim de la Ivir, cu portretele lui Matei Basarab și al Doamnei Elina, dăruit, în 1643, Sf. Mormînt; *Tetravangheliar*, scris și miniat, în 1616, de caligraful Luca, episcopul Buzăului, cu coperte ferecate în argint aurit (în tezaurul bisericii Sf. Mormînt); «Aer», brodat cu fire de aur și argint, cu stema Moldovei și a Munteniei, dăruit de doamna Eufrosina, soția lui Alexandru Șuțu; *Tetravanghel*, cu coperte ferecate în argint aurit, dăruit bisericii Sf. Mormînt, în 1549, de Doamna Elena, soția lui Petru Rareș al Moldovei; chivot, prezentînd minăstirea Cetățuia, dăruit bisericii Sf. Mormînt de egumenul minăstirii Dionisie Filippolitu; disc de aur, dăruit bisericii Sf. Mormînt de domnul Țării Românești Șerban Cantacuzino (se păstrează în biserica Sf. Mormînt, capela Calvarului); *Tetraevanghel*, scris în Țara Românească de Matei al Mirelor, cu în-

semnarea autografă a spătarului Nicolae Milescu (în Biblioteca Patriarhiei); epitrahil, brodat, în anul 1653, de Safta, soția voievodului Moldovei Gheorghe Ștefan (în tezaurul bisericii Sf. Mormint); portretul lui Zottu Țigaras, dregător al Moldovei în timpul lui Petru-Vodă Șchiopul, pe un manuscris dedicat lui Constantin Brâncoveanu (în tezaurul Patriarhiei); pietre prețioase cu nume de pelerini români; Biserica ortodoxă română din Ierusalim, construită, în 1935, de arhitectul Antonios Baramki, după planurile arhitectului român D. Ionescu-Berechet, frescă de pictorii Gh. Popescu și Niculina Dona, cu stema României pe portal; naosul bisericii Sf. Nicolae de la mănăstirea Mar Sabbas (Sf. Sava) de lângă Ierusalim, construit, în 1893, cu cheltillele românului Anania Vlahul; icoanele Sf. Nicolae și Sf. Fecioară cu Pruncul de la Mar Sabbas, de proveniență românească.

Pe insula Paros din arhipelagul Cycladelor, renumită pentru marmura ei albă, a făcut donații capitale insulei, Pakiria, domnul Munteniei Nicolae Mavrogheni, născut aici. Împreună cu soția sa, doamna Maria, au înzestrat mănăstirea Ekatonapyliani, ctitorită, după tradiție, de Sfânta Elena, mama lui Constantin cel Mare; au construit câteva fântini (după datina românească) și au dăruit mănăstirii o cruce de argint și icoanele Pantocratorului și Sf. Fecioară cu Pruncul.

Pe insula Patmos din Arhipelagul Sporadelor (Dodecanezul), cunoscută îndeosebi pentru faptul că pe ea a fost exilat, de către împăratul Domițian, în anul 95, Sf. apostol și evanghelist Ioan. Pe insulă se află mănăstirea Sf. Ioan Evanghelistul, zidită, în anul 1088, de împăratul bizantin Alexios Comnenul. Mănăstirea s-a bucurat și de daruri românești de la domnul Moldovei Petru Șchiopul, a cărui soție era din insula vecină Rhodos, și de la voievozii Constantin Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat și Mihail Vodă Șutu, cum atestă hrisoavele din arhiva mănăstirii. În Bibliotecă se păstrează un *Evangheliar* din 1697, legat în argint de meșterul lui Constantin Brâncoveanu, sasul Georg May al II-lea; un codice *Amphitohia*, care a aparținut principelui Nicolae Mavrocordat; un *Evangheliar* grecesc adus de la București; candelă, cu stema Țării Românești, dăruită, în 1784, de spătarul Grigore Balasaki și Elena Șutu; altă candelă, de la Mihail-Vodă Șutu; o perdea de altar, cu numele donatorilor brodate pe ea: Ioan Șutu și Maria Ghica; chivot de argint, cu stema Țării Românești, de la Mihail Șutu (1784); vas de argint, din 1817, de la serdarul Sava din Țara Moldovei; icoana Sf. evanghelist Ioan, adusă, în 1698, din Țara Românească; crâjă mitropolitană de os și abanos, donată, în 1787, de Mihail-Vodă Șutu; sfeșnic donat de același, la 1785, mitropolitului Daniil al Sebastianiei; broderii de la Doamna Eufrosina Calimach și Mihail Șutu; omofor, cu stema Țării pe dublură, de la aceiași donatori; *Evangheliar*, scris și împodobit în Țara Românească în timpul lui Constantin Brâncoveanu, cu inscripția donatorului «Ghedeon 1679»; alt *Evangheliar*, cu inscripția donatorului «Daniil al Sebastianiei, București, 1787»; hrisov de danie, din aprilie 1670, de la domnul Țării Românești Antonie din Popești; hrisov de danie, din 1670, de la domnul Moldovei Gheorghe Duca; ripidă, donată în anul 1487 mănăstirii Zografu de la Muntele Athos de Ștefan cel Mare, păstrată în mănăstirea din insula Patmos; hrisov de danie, din 1752, cu pecetea Țării Românești, de la Matei Ghica; hrisov cu sigiliul domnului Moldovei Anton Ruset; pecetea principelui Țării Românești Ioan Gheorghe Caragea, pe un hrisov de danie; pecetea lui Gheorghe Duca, pe un hrisov de danie, din 1670 (toate în Biblioteca mănăstirii).

Pe Muntele Sinai, în amintirea faptului biblic că pe el Moise a primit Tablele Legii (Decalogul), împăratul Justinian I a ridicat pe el, în anul 536, o mănăstire (Sf. Ecaterina). Deși greu accesibilă, în plin deșert și la 1530 m altitudine, mănăstirea s-a bucurat de numeroase pelerinaje românești și a fost în atenția Țărilor Române (spătarul Țării Românești, Mihail Cantacuzino care a vizitat-o, ctitoroa, după planurile ei pe Valea Prahovei, un așezământ monahal, ce avea să poarte numele Muntelui de lângă Marea Roșie: *Sinaita*). S-a bucurat de prețioase donații. În anul 1576, voievodul Țării Românești Alexandru Mircea, a ridicat Paraclisul Sf. Ioan Prodromu și l-a înzestrat cu cele necesare și cu subvenții românești. La fel a procedat Ieremia Vodă al Moldovei și alți domni. Se reproduc: *Tetravanghel*, cu coperte ferecate în argint aurit, donat, în 1568, de domnul Țării Românești Alexandru al II-lea Mircea și Doamna Ecaterina; *Tetravanghel*, cu coperte ferecate de argint aurit, de la domnul Moldovei Ieremia Movilă; portretul lui Constantin Brâncoveanu, dat în 1696; candelabru de argint, din 1785, de la domnul Țării Românești Alexandru Ipsilanti.

Alep, oraș sirian, unde au fost surghiuniți, în 1568, Doamna Chiajna și fiul ei Petru Vodă cel Tânăr al Țării Românești. Un mitropolit din Alep a fost predicator

la curtea lui Constantin Brâncoveanu. Acesta, ajutat de mitropolitul tipograf Antim Ivireanul, a înființat la Snagov, o tipografie arabă, în care s-a tipărit cărți bisericești arabe, între care *Psaltirea* de la 1706, cu stema lui Constantin Brâncoveanu în ea, ca semn de recunoștință.

Autorii Virgil Cândea și Constantin Simionescu declară că numărul prezențelor culturale românești în Orientul Apropiat este mult mai mare decât cele indicate și reproduse în carte. Prezențe culturale românești se mai află la Adrianopol și San Ștefan, la Trebizonda și Șumeia, Ankara, Izmir și Brusa, la Bethleem și Nazaret, la Alexandria și Cairo, în multe insule din Marea Egee: Rhodos, Cipru, Creta (p. 17).

Acestea și cele citate și reproduse în carte (în 118 reproduceri foto, multe din ele color) confirmă convingător geniul creator artistic, al poporului român și dărnicia nesecată și bogățiile Țărilor Române.

Pr. GHEORGHE CUNESCU

IOAN ALEXANDRU, *Imnele Iubirii*, Editura Cartea Românească, București, 1983, 390 p., 24 X 16.

Ioan Alexandru nu-și dezmințe renumele de excelent poet imnic. A scris și tipărit al cincilea volum masiv de imne, după *Imnele Bucurei* (1973), *Imnele Transilvaniei* (1976), *Imnele Moldovei* (1980), *Imnele Țării Românești* (1981) și, acum, *Imnele Iubirii*. Deci, o pentalogie, cu *Imnele Bucurei* ca prolog și *Imnele Iubirii* — epilog, cum a și precizat poetul într-o convorbire publicată («Flacăra», 13 august 1982, p. 9).

Volumul epilog, *Imnele Iubirii*, anunțat de repetate ori, publicate eșantioane din el (în «Tribuna», «Cronica», «Luceafărul» ș.a.), era așteptat de cititori, alți ca *opus linis*, citi și pentru însemnătatea cardinală pe care poetul o dă Iubirii — iubirea în multiplele ei manifestări: iubirea ipostază a Dumnezeuirii, a Logosului întrupat, Logosul în istorie, cum îi spune poetul; iubirea ca sentiment uman-creștin; iubirea ca forță socială și mod de relații și de viață interumană; iubirea cale a păcii și frăției între oameni și popoare; iubirea, în sfârșit, notă specifică etnică a poporului român.

Ioan Alexandru prezintă iubirea, în volumul *Imnele Iubirii*, în consonanță indivizibilă cu Logosul întrupat în istorie (Mintuitorul Iisus Hristos) și cu Învierea. Această triadă: Logosul-Iubirea-Învierea străbate, ca un fir roșu, volumul, de la prima la ultima pagină. Numeric: din totalul de 364 imne, în 117 imne se află prezent cuvântul înviere, în 93 imne — iubire, în 37 — Logosul întrupat.

Se vede de la bun început. Ioan Alexandru a rînduit *Imnele Iubirii* sub îndemnul Mintuitorului Iisus Hristos: «Rămîneți întru iubirea mea!», luat din Evanghelia Sf. Ioan (cap. 15, 9) și reproduș în text grecesc. A dedicat *Imnele Iubirii* (ca și precedentul volum *Pămînt transfigurât*, prefațat de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, 1982) Ulvinei (soție) și copiilor mei Ștefan, Maria, Ioachim, Rut-Elena, Ioan Constantin.

Primele imne din volum le închină *României, Transilvaniei și Patriei*, toate trei încheiate cu *Înviere*:

«Candela nădejzii s-o aprind Nu-i cu puțință fără Înviere» (<i>România</i>).	Din tată-n fiu mă știu nemuritor» (<i>Transilvania</i>)
«Mai ales în zile de durere Înconjur altarul jertfitor	«În Carpați de-avem o mîngiere Care nu ne-a părăsit nicînd,
Și deșertînd potirul cu-înviere	E credința noastră-n Înviere, Străvederea celuiilalt pămînt» (<i>Patrie</i>).

(«celălalt pămînt» este «pămîntul transfigurat», cum l-a numit în volumul citat, cu vocabile luate din *Apocalips*).

Astfel, *Învierea* este prezentă în numeroase imne (117), cu coordonatele: Înviere—Iubire, Iubire—Înviere, Logos—Întrupat—Iubire—Înviere, Logos—Întrupat—Iubire—Înviere—pămînt transfigurat. L-a învestit pe scriitor (pe poet) cu misiunea sacră de a sluji Logosului Întrupat, din Iubire, prin Iubire, pentru Iubire și pentru Înviere.

«Cuvîntul devenit-a carne
Istoria a dobîndit cuprins
Nu poate nimeni să răstoarne

Unde cereștile-ou învins.
Cuvîntul este sacrament și hrană
Nu poate fi poetul decît slujitor,

Profet și preot fără de prihană,
Logosului foc mistuitor» (*Poetul*),
Ca în alt imn să declare :

Nu ne poate nimenea desparte» (*Ars poetica*).

«Vei călca peste scorpii și peste mormint,
Peste vipere, vei pași peste moarte,
De iubirea Logosului sfînt

Poet creștin, pentru Ioan Alexandru Logosul sfînt, Logosul Intrupat (Mîntuitorul Iisus Hristos) constituie piatra unghiulară a simțirii, logicii și a creației sale literare. «Logosul Intrupat în istorie, a mărturisit el, care lucrează de 2000 de ani în istoria poporului român, este cheia cărților mele de *Imne*. În virtutea acestui Logos am descoperit frumusețea poporului român. Spiritul de jertfă, de iubire, animă fapături unice în istoria noastră. Cîtă vreme istoria e văzută fără Logos e ca și cum i-ai lua coloana vertebrală. Logosul Intrupat în istorie e cel ce dă măreție cosmică istoriei poporului român» («Contemporanul», loc. cit.).

În *Imnele Iubirii* nu se putea să lipsească Logosul Intrupat în istorie; El constituie personaj principal. Deosebit de binecuvîntat este faptul că, (poet cu temelnie studii teologice și lecturi biblice), Ioan Alexandru înfățișează Logosul Intrupat în istorie, dogmatic-hristologic, autentic ortodox, teandric :

«Adunarea celor două firi
Într-un singur ipostaz persoană,
Fără amestec, fără despărțiri,
Precum lumina milei în icoană.
Divin-umanul se întrepătrund.
Veșnicia într-o vremeire,

Ce nu erau de sine stînd
Dobîndec prin jertfa din iubire.
Cele de sus nu le-a împuținat,
Celor de jos smerindu-le putere,
Logosul în cosmos splnzurat
Nu se-ntoarce fără înviere» (*Logosul*).

El prezintă, la fel, și în simbolurile hristologice : *Mielul, Șarpele, Ihtys, Trandafirul, Pelicanul*. Se poate afirma că *Imnele* lui Ioan Alexandru sînt teologie literară, teologie poetică, mărturisiri de dogmă și de credință.

Imnele Iubirii mai cuprind numeroase nume și persoane biblice, în titluri și conținut, precum : *Adam, Abraham, Miriam, Valoam, Iov* (2 imne), *Rahla, Rut Moabiteanca, Iubirea Iuditei, Saul, Iona* (2 imne), *Iosif cel Frumos, Michail, Gabriel*, nume și persoane nou-testamentare ; *Mater Dolorosa, Maria Magdalena, Pantocratorul, sfinți : Maxim Mărturisitorul, Ioan Casianul* — «sîntul român din Dobrogea.

«În Marsilia nemuritorul doarme.
Călugărul din Scîția Minor
N-a luptat cu sulțe și arme,
Ci prin post ieși biruitor...

Călugărul de Tomis Ioan Casianul,
Slăvit fie seminția lui !
De cînd s-a creștinat tot Bărăganul.
N-ai capul unde să-ți-l pui.

Holdele se îndesec într-una
Și de vii pămîntul este plin
Și pe rîuri rumenește luna
Și-ntr stele omu-i pelerin» (p. 76--77).

Cunoaște și desprinde pagini de istorie bisericească. Pomeniște pe episcopii români ai Tomisului :

«Evanghelicus, Titus, Bretonian,
Gherontius și cei doi Teotimi,
Timotei, Paternus, Alexandru
Și Valentinian. Să-i pomenim.

Zilnic, să-i strigăm pe nume, să se știe
Înți unși în Scîția Minor,
Cu amiros de smirnă și tămle
Alungă moartea din acest popor...

În catacombe, peșteri de calcar.
La Basarabi și Tomis și pe sate.
În locul jertfelor, în sanctuar,
E frîntă plina zilnic pe-nserate...

Nume sfinte, strămoșii mei părinți,
Veșnic în neamul meu la pomenire,
Din leagăne deprinși în suferinți,
Căci vă pregăteți de nemurire» (*Nume*).

Altă perioadă istorică :

«După ce Bizanțul a căzut.
Toate neamurile se strămutară
În pămîntul nostru mai tăcut
Să rodească mila milenară.

Cit i-am plîns pe cei decapitați,
Mînăstiri și ziduri părăsite,
Le cunosc toți pruncii din Carpați,
De la stînul maicii soptite.

Două milenii în fiecare zi,
La candelile-adorării aminte,
Neamul meu nu poate viețui,
Fără sfinți și fără oseminte.

Două mii de ani neîntrerupt,
În genunchi în nopți de priveghere,
Tot ce alții au uitat demult
A viat la noi întru-nviere» (*Sinaxar*).

În multe imne abordează și expune probleme dogmatice-teologice, precum în *Dognă, Chenoză* (3 imne), *Isichia, Epitanie, Eshaton, Pasha*.

Deosebit de impresionante, de patetice și de edificatoare sînt imnele adresate copiilor săi, sub titlul *Fiul meu* (8 imne), cu îndrumări și indemnuri directe la credință și iubire creștină.

«De iubești pe Ziditorul tău
Și pe-aproapele chiar dacă te vinde,
De te ferești de tot ce este rău,
N-are moartea-n ce te mai cuprinde.

Și trăi-vei liber din Cuvînt,
Fără teamă, fără durere,
Și vedea-vei celălalt pămînt,
Încă înainte de-nviere» (p. 122).

Geniu poți fi, stăpîna peste popoare,
Omenirii binefăcător,
Dar să trăiești ca frunza-n tremurare,
Din iubire, slugă tuturor» (p. 125).

«În sudoarea frunții-i izbăvire,
În suferinți și lipsuri și nevoi,
Lucrarea săvîrșită cu iubire
Ne va striga din moarte înapoi» (p. 126).

«Să sporești ca fiu în moștenire,
Să nu ajungi risipitor;
Cămașa de ocară de pe Mire
Poart-o curat în văzul tuturor» (302).

Emoționante sînt și imnele despre mamă :

«A venit măicuța să ne vadă,
Pe copii și pe nepoți cuminiți,
Cu aceeași veșnică desăgă
Plină de lacrimi și de suferinți.

Cu o pîine uriașă-n brătă,
Îmbrodită-n făurar,
Cu Ardealul frămîntat pe față
Și cu busuioac pentru altar.

Ochii cufundați de priveghere,
Sub o frunte devenită scut,
Nu e loc decît pentru-nviere
În această candelă de lut.

Nu mai are mama în privire
Decît icoana unui singur glînd,
Împăienjenit de-o presimțire
Că vom da de paradis curînd.

Că vom fi de-a pururi împreună,
Cei ce-am fost cu celălți de-apoi,
Asta dorește mama să ne spună
Că e moartea moartă între noi (*Mama*).

Vorbesc în cîteva imne de minăstirea Agapia, de Constantin Brâncoveanu, de Ștefan cel Mare. Un imn scurt e deosebit de actual :

«Unde este Duhul în lucrare,
Pacea, iubirea, bucuria sînt,
Nu ca podoabă, ci-ntru ființare
De zi cu zi, în faptă și cuvînt.

Clipa-i pătrunsă de eternitate,
Fiecare floare — răi cuvîntător,
Cei ce flămînzesc după dreptate,
Cei curați cu inima, ferice lor» (p. 243).

Se cuvin reproduse și aceste strofe de adevăr :

«...Seara la cină cu toții strînși roată,
Domnul hrănește flămînde guri,
Ardealul nu va pieri niciodată,
Tata rostește cuvînt din Scripturi.

Și la grindă nuielușa se svîntă
Și candela-i aprinsă-n ungher,
Țara e veșnică unde familia-i sfințită,
Nu ne temem de nimeni sub cer.

Multe-au trecut peste noi și-o să treacă,
De cele cerești însă nu ne-am dezis,
Cît va fi-n Duh semînția noastră săracă
Sîntem și noi ajunși de paradis» (*Marea familie*).

Critica literară a acuzat *Imnele* lui Ioan Alexandru, pe lângă teme și referințe religioase biblice-creștine, de repetări interminabile, în variante obsesive, cum sînt și în

Imnele Iubirii *Invierea, iubirea, Logosul Intrupa* în istorie, care duc la o monotonie și uniformizare de fabricație stereotipă. Replică s-a dat de către I. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală (v. «Telegraful Român», 15 septembrie 1983, p. 8). Prof. Zoe Dumitrescu-Buşulenga (Prefață la *Pământ transfigurat*, op. cit.), Eugen Barbu (*La Judecata de apoi a poezilor* — «Săptămîna culturală a Capitalei», decembrie 1982—ianuarie 1983) Dimpotrivă, cu adevărat uimește extraordinara putere de creație în rime a poetului, excepțional hărăzit, de a scrie variante infinite pe aceeași temă!

Adevereste și următorul fapt: poetul Ioan Alexandru a destăinuit (în iulie 1983) că dorește să scrie «o imnologie a neamului românesc de la origini pînă azi; un fel de *Eneldă* a românilor, exprimată în imne, în mai multe cărți». A anunțat că lucrează la primul volum, intitulat *Imnele Putnei*, epoca lui Ștefan cel Mare fiind «o epocă de culme a spiritualității românești». A promis să fie în librării în anul 1984, cînd se va comemora 480 de ani de la «Întoarcerea slăvitului Ștefan cel Mare în eternitatea neamului său», cum spune, ca nimeni altul, poetul («Informația Bucureștiului», 7 iulie 1983, p. 1.5). Îl așteptăm.

Pînă atunci, declarăm și noi, împreună cu poetul:

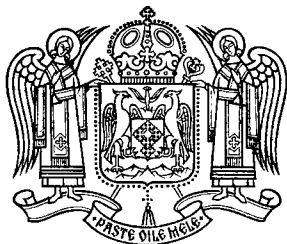
«Nu se pierde nici un gînd curat,
Nici un vis atins de bucurie
Și-n gînguritul într-un cuib uitat.
Ce fericire cosmică adie.

Nici o blîndețe nu este-n zadar,
Nici o lacrimă de mîngîiere.
Fiecare mormînt este altar,
Începînd cu noaptea de-nviere» (*Meditație*).

Pr. GH. CUNESCU

P 1-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI — Nr. 11 - 12 NOIEMBRIE — DECEMBRIE 1983

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI - NR. 11 - 12 NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1983
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinte :** *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*
- Membri :** *P. S. ROMAN IALOMITEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN FAGĂRAȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOTEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*
- Redactor responsabil :** *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*
- Îndrumător de redacție :** *Pr. Prof. DUMITRU RADU*
- Redactor :** *ALEXANDRU M. IONIȚĂ*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit, Prea Sfințitul Episcop, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de cîntăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilierii administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Editorial. <i>Apele pentru dezarmare și pace al adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste</i>	761
VIAȚA BISERICESCĂ	
In slujba păcii	764
INDRUMĂRI PASTORALE	
Pr. prof. Constantin Cornițescu, <i>Pacea, după Sfânta Scriptură și scrierile Sfinților Părinți</i>	815
Pr. Ioan Mircea, <i>Hristos este pacea noastră</i>	825
Pr. Gheorghe Paschia, <i>Din cugetările și staturile morale ale Sfinților Părinți și ale unor scriitori clasici români despre pace, război și dragoste</i>	841
ANIVERSĂRI — EVOCĂRI	
Pr. prof. Mircea Păcurariu, <i>Unirea cea Mare</i>	847
DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE	
Pr. prof. Ștefan Alexe, <i>Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — 1 Decembrie 1918</i>	859
DOCUMENTARE	
Gheorghe Vasilescu, <i>Vocația de pace a poporului român. Inițiative și acțiuni românești pentru înfăptuirea păcii și dezarmării</i>	868
RECENZII	
Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, <i>De la statul geto-dac la statul român unitar</i> , București, 1983, de Pr. Gh. Cuneșcu	881
Ștefan Pascu, <i>Făurirea statului național unitar român — 1918</i> , vol. I—II, Editura Academiei R. S. România, București, 1983, de Alexandru M. Ioniță	889

A P E L U L

PENTRU DEZARMARE ȘI PACE

al adunării reprezentanților organizațiilor
de masă și obștești și ai celorlalte organizații
componente ale Frontului Democrației
și Unității Socialiste

Reprezentanții organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, întruniți în ședință comună, la București, în ziua de 20 septembrie 1983, dau o înaltă apreciere activității neobosite, inițiativelor și acțiunilor întreprinse pe plan internațional de președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în vederea intensificării luptei popoarelor pentru dezarmare și pace, pentru realizarea unui climat trainic de destindere, înțelegere și largă colaborare între toate națiunile lumii. Ne însușim cu toții, în unanimitate, aprecierea președintelui țării, care, pornind de la încordarea deosebit de gravă la care s-a ajuns în viața internațională ca urmare a intensificării fără precedent a cursei înarmărilor — ceea ce creează mari pericole la adresa vieții și libertății popoarelor, a națiunilor europene și ale întregii lumi — subliniază cu putere că problema fundamentală a zilelor noastre este dezarmarea, și în primul rând cea nucleară, preîntâmpinarea războiului și apărarea păcii.

Susținem întru totul poziția exprimată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în legătură cu tratativele de la Geneva dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii și ne manifestăm speranța că realismul și luciditatea, spiritul de înaltă responsabilitate pentru viața și pacea popoarelor continentului și ale întregii lumi vor învinge, că se va ajunge la înțelegerea de a se opri amplasarea în Europa a noilor rachete cu rază medie de acțiune și se va trece la retragerea și distrugerea celor existente.

În actualele împrejurări internaționale, cînd Europa — continentul pe care trăim — a devenit un imens arsenal de arme nucleare, cînd urmează să se amplaseze, în acest an, noi rachete nucleare cu rază medie de acțiune, noi arme de distrugere în masă, cînd viața întregii planete este amenințată, considerăm că nu există problemă mai importantă decît aceea de a se face totul pentru a determina oprirea acestui curs periculos. Europa — care a dat și dă atît de mult civilizației și progresului — să fie eliberată de arma nucleară, de pericolul unui dezastru atomic!

Pornind de la aceste considerente, participanții la ședința comună a reprezentanților organizațiilor de masă și obștești, ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste cheamă oamenii muncii din întreaga țară — muncitori, țărani, intelectuali, bărbați și femei, tineri și vîrstnici, pe toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate — să-și spună hotărît cuvîntul în cadrul unor largi manifestări publice — adunări și mitinguri ale oamenilor muncii, adunări populare, conferințe, simpozioane, alte acțiuni de masă, care să afirme cu putere hotărîrea întregului nostru popor de a lupta, împreună cu celelalte națiuni, cu forțele progresiste de pretutindeni, pentru încetarea cursei înarmărilor, trecerea la dezarmare, și în primul rînd la dezarmarea nucleară, pentru pace și colaborare între toate națiunile lumii.

În interesul păcii și liniștii pe planeta noastră, să ne ridicăm cu toată energia împotriva politicii de continuare a înarmărilor! Să facem totul ca în Europa să nu se amplaseze noile rachete cu rază medie de acțiune, pentru a se asigura un echilibru al forțelor nu prin noi armamente, prin noi rachete, ci prin reducerea celor existente la un nivel cît mai scăzut!

Să facem auzit glasul de pace al poporului nostru la tratativele de la Geneva și să cerem reprezentanților Uniunii Sovietice și Statelor Unite ale Americii la aceste negocieri, celorlalte state care dețin arma nucleară sau pe teritoriul cărora ar urma să se instaleze noi rachete nucleare, să facă totul pentru a se ajunge la înțelegeri corespunzătoare în vederea neamplasării și opririi desfășurării noilor rachete pe continent!

Să ne adresăm guvernelor și parlamentelor țărilor pe teritoriul cărora urmează să fie instalate rachete nucleare, care, dacă ar accepta o asemenea hotărîre, și-ar asuma o mare răs-

pundere în fața propriilor popoare, pentru pacea și liniștea Europei, a întregii lumi!

Să acționăm pentru realizarea în Balcani și în alte regiuni ale Europei și ale lumii de zone fără arme nucleare, fără baze militare străine, ca o parte a activității generale pentru eliminarea totală a armelor nucleare din Europa, din întreaga lume, pentru dezarmare, pentru o lume fără arme, fără războaie!

Să cerem în modul cel mai ferm oamenilor de știință de pretutindeni ca minunatele cuceriri ale geniului uman, ale științei și tehnicii moderne să fie puse exclusiv în slujba păcii și progresului — și nu a distrugerii și războiului!

Să conlucrăm strâns cu toate popoarele, cu forțele progresiste, realiste din întreaga lume, cu toți oamenii de bine, indiferent de convingerile lor politice, filozofice și religioase, pentru a determina să se pună capăt cu desăvârșire politicii de înarmări, folosirii forței și amenințării cu forța, astfel ca toate problemele litigioase să fie soluționate numai și numai prin tratative, pe cale pașnică!

Să acționăm ca Organizația Națiunilor Unite, celelalte organizații și organisme internaționale să joace un rol tot mai activ în unirea și participarea tuturor națiunilor la eforturile pentru pace, pentru dezarmare și colaborare între popoare!

Este convingerea noastră fermă că stă în puterea popoarelor, prin acțiuni unite, tot mai energice, să oprească evoluția periculoasă a evenimentelor, să impună adoptarea de măsuri concrete care să ducă la eliminarea pericolului războiului, la înfăptuirea dezarmării, la salvagardarea păcii. Conlucrând strâns, popoarele pot făuri cea mai puternică armă — arma unității, arma păcii și colaborării!

Poporul român este conștient că înfăptuirea mărețelor sale aspirații de edificare a societății socialiste și comuniste pe pământul României, ca și realizarea năzuințelor tuturor popoarelor spre bunăstare și progres sînt condiționate în mod vital de înlăturarea pericolului războiului, de instaurarea unei păci trainice pe planeta noastră. Cauza păcii și colaborării face parte inseparabilă din concepția de viață a poporului român și se identifică cu idealurile nobile ale socialismului și comunismului.

Să ne unim forțele și să facem totul pentru triumful acestei nobile cauze!

• VIAȚĂ • BISERICĂȘĂ •

IN SLUJBA PĂCII

O realitate dureroasă și tristă tinde să se impună tot mai mult pe zi ce trece: omenirea trăiește un coșmar de proporții nemaiîntlnite, datorat faptului că însăși existența sa este pusă în pericol. Pentru lumea de astăzi se pune alternativa radicală: viața în comuniunea superioară a frățietății universale, sau moarte iminentă de proporții apocaliptice. Progresul și tot ceea ce este legat de el se înregistrează, din păcate, și într-un domeniu odios din ce în ce mai mult oamenilor pașnici, domeniul armelor. Valori materiale inestimabile, materie cenușie care ar putea «arde» pentru realizări în folosul majorității locuitorilor Planetei, se cheltuie nu spre dobândirea de bunuri materiale și spirituale, ci spre autodistrugere. Căci armele, indiferent de perfecțiunea lor, indiferent de proveniența lor, sînt pentru ucidere, pentru distrugere, ele neavînd absolut nimic edificator într-insele, chiar dacă geniul creator al omului a fost implicat în inventarea și construcția lor. Tot mai numeroase și tot mai sofisticate, armele amenință cu insistență liniștea și pacea lumii — condiție a progresului și bunăstării. Ele pun în pericol însăși viața — bunul cel mai de preț dat de Dumnezeu omului, bun împotriva căruia nimeni și nimic nu are nici un drept afară de Dumnezeu. Omul însuși nu are dreptul să atenteze la viața altora și nici chiar la a sa proprie, căci știut este că Biserica nu acordă nici un fel de asistență religioasă sinucigașilor, sinuciderea fiind calificată păcat împotriva Sfintului Duh.

Omul este o existență unică și irepetabilă, chip al lui Dumnezeu. Iată pentru ce trebuie să se bucure de pace, de liniște, de viață, pentru a-și putea atinge scopul pentru care a fost creat. Din nefericire sînt și minți care se străduiesc să făurească noi arme, noi mijloace de distrugere.

Împotriva acestei stări de lucruri Biserica, credincioșii și slujitorii Altarului, trebuie să ia atitudine, să se ridice cu toată convingerea

și tăria. Desigur, Bisericile își au misiunea lor specifică, dar au și responsabilitatea de a promova armonia între ele și păstoriții lor, precum și pe aceea de a fi în armonie cu realitățile sociale în care ele își desfășoară activitatea. Ele trebuie să lupte pentru împlinirea adevărului, a dreptății și a armoniei. În contextul societății umane Bisericile trebuie să creeze continuu valori și să fie receptive la toate celelalte valori sociale. Misiunea Bisericilor nu este numai religioasă, ci și social-morală, avînd datoria să contribuie la desființarea nedreptății, a inegalității și la statornicirea în lume a păcii, a dreptății. Ele trebuie să lupte și să osindească și fabricarea armelor căci și aceasta este un păcat. Indiferent care ar fi ele, armele nu au fost și nu se fabrică pentru expoziții și muzee — în fond nici nu ar fi nevoie de atîtea —, ci pentru a fi folosite. Iar oamenii Bisericii au și această chemare să arate semenilor lor că prin fabricarea și sporirea armelor se săvîrșește un păcat de moarte, că prin aceasta omenirea nu se apropie, ba dimpotrivă, se depărtează de Dumnezeu.

Nimeni nu poate și nu are dreptul să privească cu indiferență agravarea situației Planetei prin uriașa escaladare a armamentului. În această luptă împotriva inarmărilor România, întreg poporul român, a activat cu consecvență și hotărîre. Pașnici prin însăși firea lor, românii au condamnat și nu au purtat războaie de cîtopire, războaie care duc la asupra fratelui de către frate, căci Sfînta Scriptură ne învață *pacea* și că toți oamenii sînt fii ai aceluiași Părinte ceresc și deci frați între ei.

Pentru poporul român apărarea și promovarea păcii este o problemă de viață, țel al existenței sale. Dorința sa de pace este nestrămutată — adunările și mitingurile pentru pace din ultima vreme desfășurate în întreaga țară fiind un argument grăitor în acest sens. Întrunindu-se într-o amplă adunare, reprezentanții tuturor organizațiilor componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste au adoptat un larg program de acțiuni prin care să se manifeste voința sa de pace. Tot cu această ocazie s-a adoptat și un vibrant *Apel pentru dezarmare și pace*, document care dă expresie activității și inițiativelor întreprinse de Statul român în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu, pentru pace și dezarmare, pentru înțelegere și colaborare între toate statele lumii.

Convins de necesitatea păcii și că un prim pas în promovarea și apărarea acesteia este dezarmarea, poporul român a adresat, în 16 noiembrie a.c., prin Marea Adunare Națională, un *Apel către Parlamentele și parlamentarii din toate statele europene, precum și celor din S.U.A. și Canada* — o nouă și sinceră chemare împotriva escaladării armamentului și pentru înfăptuirea unei lumi a păcii. Acest Apel este totodată și o vie mărturie a politicii de pace și înțelegere între toate popoarele

lumii pe care românii o desfășoară cu deosebită consecvență. Urmare a ultimelor hotărâri privind amplasarea de noi rachete nucleare pe continentul european, conducerea țării noastre a dat publicității — în 26 noiembrie a.c. — și o *Declarație* prin care se reafirmă poziția fermă și principială a României în problemele păcii, dezarmării și independenței. Arătând o înaltă răspundere pentru viitorul poporului român, ca și pentru viața întregii lumi, România adresează prin această Declarație un nou apel conducătorilor de stat ai S.U.A. și U.R.S.S. de a se ține seama înainte de orice de interesele fundamentale ale popoarelor care vor să trăiască în pace și liniște.

Poporul român își exprimă cu atât mai hotărât azi năzuința de pace cu cât îndelungata sa istorie nu a fost lipsită de zbuciumul, gravele și tragicele înclăștări ale războiului. Așezat la răscrucea de interese ale unor mari imperii, poporul român a trebuit să plătească un greu tribut de sînge pentru a-și salva propria sa existență, pentru a-și conserva identitatea și neatrînarea ființei, pentru a-și apăra idealurile de dreptate și libertate. Noile acțiuni desfășurate în favoarea și pentru apărarea păcii, a vieții pe pămînt, ca și cele trei documente amintite mai sus, sînt expresia voinței hotărîte de pace a românilor; ele vin să întărească afirmația că românii vor pace și că sînt animați și pentru viitor de aceleași sfinte năzuințe de înțelegere, colaborare și bunăvoințe între oameni și popoare. Iar Biserica și sfinții săi slujitori sînt cei dinții chemați să susțină și să întărească aceste dorinți, ei avînd sfința misiune de a fi soli de pace și bunăvoințe, căci Evanghelia, ai cărei propovăduitori sînt, nu este altceva decît chemare la pace, la iubire, la viață.

Dar dacă românii sînt un popor pașnic, de ce glasul lor se aude tot mai des și mai răspicat în favoarea păcii? — s-ar putea întreba cineva. Omenirea nu trebuie să uite cumplita tragedie a ultimei conflagrații mondiale ale cărei urme sînt vizibile încă. O înaltă conștiință a solidarității umane trebuie să se ridice împotriva celor ce visează noi războaie pustiitoare. De la un pol la altul al globului ar trebui ca toată suflarea să fie un front al păcii pentru a se evita orice vărsare de sînge. Se poate observa însă că în lumea de astăzi există două fronturi: cel al păcii și cel al războiului.

Poporul român este un factor activ în frontul păcii și alături de celelalte forțe iubitoare de pace se străduiește ca prin aceste acțiuni frontul păcii să fie cât mai puternic, să se impună în dauna celuilalt. Prin aceste manifestații se urmărește și conștientizarea celor care activează în frontul opus, că toți sîntem pînziți de același îngrozitor pericol, deci și ei care vor trebui să șovăie înainte de a declanșa războiul, să

mediteze asupra propriei distrugerii astăzi, căci miine s-ar putea să fie prea târziu.

La aceste acțiuni sînt chemați și cei rînduiți în slujba lui Dumnezeu. Pentru noi cei ce credem în cuvîntul Sfintei Scripturi, care ne spune că fii ai lui Dumnezeu se vor chema numai făcătorii de pace, că oamenii vor preface, într-o zi, «săbille în seceri și lănciile în fiare de plug», este un prilej pentru a mărturisi legămîntului nostru sfînt, de a ne dovedi, prin toată activitatea noastră, cu adevărat făcători de pace, dobîndind astfel înfierea lui Dumnezeu. Hristos s-a intrupat și s-a jertfit pentru tot neamul omenesc și pentru reconcilierea lumii întregi, iar nouă ne-a încredințat slujba împăcării (II Cor. 3, 18). Ca creștini putem desfășura acțiuni creștine, sprijinindu-ne pe Evanghelie pentru a întări lupta împotriva analfabetismului, a foamei, a rasismului, pentru crearea de condiții umane de trai. Ca fii ai aceluiași Părinte ceresc să avem toți aceeași gândire, viețuind în bună-înțelegere între noi, purtînd sarcinile unii altora și vestind binefacerile păcii fără încetare. Sîntem chemați la aceasta și vom fi răspunzători în fața Creatorului «dacă nu vom căuta pacea cu toată lumea» (Evr. 12, 14). În tot locul să chemăm pacea pentru că nimic nu este egal ei. «Să cerem pacea — ne învață Sfîntul Ioan Gură de Aur —, în rugăciuni și chiar în salutarile noastre de fiecare zi, pentru că pacea este mama tuturor bunătăților. Dacă nu este pace, toate celelalte sînt de prisos».

Creștinii fiind încredințați de veșnicia vieții au datoria să-și cerceteze și să-și compare viața lor de azi cu cea de ieri, să ia hotărîri și să ajungă la împliniri pentru cea de miine, pentru ca noi toți să umblăm într-o înnoirea vieții (Rom. 5, 4), pentru a deveni pentru toată lumea pildă de iubire a semenilor, de sprijinire a păcii și a bunei-înțelegeri între oameni și popoare. Pacea va birui, pentru că «împotriva binelui, roadă a Duhului, nu există lege» (Gal. 5, 25).

În consens cu întreg poporul român care desfășoară vii manifestații pentru pace, împreună cu toți oamenii de pretutindeni, doritori de pace și liniște, Biserica Ortodoxă Română — cler și credincioși —, înțelege să acționeze acum mai mult ca oricînd căci «umbra unui nou război s-a schimbat în nori, iar norii tind, din zi în zi, să se schimbe în furtună». Potrivit învățăturilor ei de credință despre lume și viață, Biserica noastră sprijină toate inițiativele românești pentru dezarmare și pace. Ca una ce își desfășoară activitatea sa mintuitoare între oameni și pentru oameni, Biserica Ortodoxă Română depune eforturi sporite — de pe poziția sa și cu mijloace specifice misiunii sale —, pentru edificarea încrederii între oameni, pentru reinnoirea omului — garanția păcii. Pacea ține de însăși mîntuirea noastră, căci în Hristos, Fiul lui

Dumnezeu, s-a realizat pacea omului cu Dumnezeu, pacea și armonia dintre oameni, pacea și propria noastră mintuire. Ca slujitori ai bine-lui, clericii și credincioșii ortodocși români sprijină acțiunile pe care poporul nostru le desfășoară pentru apărarea păcii. Ei au aderat și la recentele Apeluri pentru dezarmare și pace, pentru bună-înțelegere și colaborare între toate popoarele lumii și și-au însușit chemarea lor, făcând cunoscut acest lucru, în diferite împrejurări.

Astfel, în cadrul serviciilor divine, preoții au vorbit credincioșilor despre problemele actuale care frământă omenirea, și îndeosebi despre primejdia înarmărilor, îndemnându-i să sprijine cu fermitate acțiunile pentru pace întreprinse de poporul român.

De asemenea, *Apelul pentru dezarmare și pace* al Frontului Democrației și Unității Socialiste a fost discutat și comentat pe larg în cadrul Conferințelor de orientare a clerului din luna noiembrie, a Adunărilor eparhiale, a Adunării Naționale Bisericești, sau a unor adunări pentru pace care au avut loc în școlile teologice.

Despre unele din acestea vom relata în cele ce urmează.

Conferințele preoțești din luna noiembrie 1983

Acestea au avut un caracter deosebit, desfășurându-se sub președinția și directa îndrumare a ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române. Aceștia au adresat preoțimii cuvântări vibrante, în care au condamnat hotărîrile cursa nebunească a înarmărilor și tendințele expansioniste, adresînd totodată chemări însuflețitoare pentru promovarea și întărirea păcii, pentru apărarea darului sfînt al vieții. Au fost exprimate, de asemenea, apeluri și chemări la adresa tuturor oamenilor doritori de pace pentru a se intensifica acțiunea de conștientizare asupra marilor pericole pe care le reprezintă proiectele de instalare de noi arme nucleare pe bătrînul continent, — leagăn al civilizației omenirii —, căci viitorul înseamnă azi în primul rînd pace.

Arhiepiscopia Bucureștilor a organizat o adunare de acest fel la Institutul Teologic din București, care și-a desfășurat lucrările sub președinția Întîistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin. Erau prezenți: PP.SS. Episcopi Vasile Țirgovișteanul, vicar patriarhal, și Roman Ialomîțeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; Dl. director Eugen Munteanu, reprezentant al Departamentului Cultelor; PP.CC. Preoți consilieri patriarhali și mitropolitanii, reprezentanți ai presei bisericești și preoții din cuprinsul celor trei Protoierii ale Capitalei și din Sectorul Agricol Ilfov.

Lucrările adunării s-au desfășurat într-o atmosferă entuziastă; ele au avut ca punct central cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, pe care o redăm în rîndurile următoare :

Împreună cu oamenii de pretutindeni, cu toate popoarele din lume, constatăm, cu mare îngrijorare, agravarea situației internaționale în Europa și în lumea întreagă. Cursa înarmărilor nucleare a intrat într-o escaladare fără precedent, iar pericolul unei catastrofe nucleare este mai iminent decît oricînd; noi rachete nucleare cu rază medie de acțiune sînt pregătite ca să fie amplasate în unele țări din Apus, iar altele sînt deja amplasate în altă parte a Europei. Tratatивele de la Geneva între Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii pentru a se ajunge la înțelegerea de a se opri amplasarea în Europa a noilor rachete cu rază medie de acțiune și de a se trece la retragerea și distrugerea celor existente, se găsesc încă la primii pași. Dar, chiar dacă se ajunge la un echilibru de forțe nucleare, un fapt rămîne cert. Armele nucleare nu aduc securitate, ci agravează primejdiiile, căci oricînd o mîină nesăbuită, printr-un accident sau act intenționat, poate declanșa o catastrofă. De aceea numai dezarmarea și în primul rînd dezarmarea nucleară poate constitui o certă evitare a războiului. De aceea, diferite organizații și foruri internaționale au inițiat discuții și au adoptat rezoluții cu privire la măsurile de dezarmare; acum au loc manifestări, mitinguri și marșuri ale păcii în lumea întreagă pentru oprirea cursei înarmărilor nucleare, cerîndu-se oprirea amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune.

Asemenea adunări ale oamenilor muncii au loc și în țara noastră, cu ecou al mobilizatoarelor inițiative și chemări ale Președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru dezarmare generală și, în primul rînd, nucleară, înscrise în recentul Apel pentru dezarmare și pace al adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și al celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Pacea, prin dezarmarea generală și în primul rînd nucleară, este problema fundamentală și vitală a întregii omeniri, care se simte amenințată de o catastrofă nucleară. De aceea, în fața acestui pericol pentru viața omului și a planetei noastre, sînt chemați să-și spună cuvîntul toți factorii responsabili: popoarele, națiunile, organizațiile mondiale, Bisericile și organizațiile creștine mondiale, precum și toți oamenii de bine de pretutindeni.

Împreună cu toți acești factori responsabili pentru pacea lumii și salvarea vieții umane, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și întregul popor român ai cărui fii sîntem, ne ridicăm glasul

pentru încetarea de urgență a cursei înarmărilor nucleare și trecerea la dezarmarea generală.

Poporul român, în tot trecutul lui, ca și astăzi, a dovedit și manifestă o vocație pentru pace. N-a susținut nici un război de cucerire și nici nu a amenințat pe cineva cu forța. În schimb, la nevoie, și-a apărât glia strămoșească și legea românească.

P. F. Părinte Patriarh Iustin, rostindu-și cuvântarea

Astăzi, politica poporului și statului român este o politică de pace, de securitate și largă cooperare umană. La baza relațiilor sale internaționale, România socialistă pune, în mod ferm — precizează Președintele țării noastre — principiile deplinei egalități în drepturi, respectul independenței și suveranității naționale, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, renunțarea la forță și la amenințarea cu forța, dreptul fiecărei națiuni la dezvoltare liberă, așa cum dorește, fără nici un amestec din afară.

Pe plan internațional, Președintele țării noastre este cel mai consecvent apărător și împlinitor al acestor principii, în slujba păcii lumii întregi. Dar inițiativele și acțiunile concrete pentru dezarmare gene-

rală și pace, pentru destindere și încredere între oameni și popoare au avut și au un ecou mobilizator în opinia și politica internațională.

Pe plan intern, inițiativele și acțiunile întreprinse de Președintele Nicolae Ceaușescu, pentru dezarmare și pace, întrunesc adevărată înțelegere și înțelegere în rândul poporului, fiindcă pacea este problema vitală a omenirii astăzi.

Pacea este strâns legată de înăbușirea neîntârziată a dezarmării generale, și nucleare în special. Ca prim pas pe drumul dezarmării și stopării escaladării cursei înarmărilor nucleare, și în interesul păcii și liniștii în Europa, și pe planeta noastră, poporul român, prin glasul autorizat și energic al Conducătorului său cere celor două mari puteri nucleare — Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii —, precum și celorlalte țări deținătoare de arme nucleare, să facă totul ca «în Europa să nu se amplaseze noile rachete cu rază medie de acțiune, pentru a se asigura un echilibru al forțelor nu prin noi armamente, prin noi rachete, ci prin reducerea, retragerea și distrugerea celor existente» (Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S., din 20 septembrie 1983).

Poporul român este interesat și depune eforturi susținute pentru ca tratativele de la Geneva dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii să ajungă la înțelegerea de a se opri amplasarea noilor rachete nucleare cu rază medie de acțiune și de a se trece la retragerea celor existente. În actuala încordare din lume, esențialul, în oprirea înarmărilor nucleare și asigurarea păcii și a vieții, constă — arăta Președintele țării — în reducerea și neamplasarea în Europa a rachetelor de către marile puteri. Tratativele dintre ele pentru eliminarea rachetelor cu rază medie de acțiune reprezintă, în viziunea românească, singura cale care poate să soluționeze problemele și să asigure oamenilor pacea și colaborarea.

Ca slujitori ai Bisericii și ai poporului român sîntem chemați cu toții să sprijinim, de la locul nostru de muncă și cu mijloacele de care dispunem, pacea cea mult dorită, pe care o pîndește astăzi pericolul războiului nuclear.

«Pacea este însușirea sau caracteristica firească a viețuirii popoarelor în înțelegere unele cu altele, respectîndu-și unele altora drepturile firești și bunurile proprii, și privindu-se unele pe altele ca părți egale ale comunității omenești a lumii. Astfel, pacea are rădăcina ei în dreptate; iar dacă una sau alta din laturile dreptății este încălcată, pacea în lume este tulburată. Principalele drepturi firești ale fiecărui popor sînt: libertatea, independența și suveranitatea». Constituind demnitatea națională, nici un popor nu renunță de bunăvoie la acestea, după cum nici un om nu renunță de bunăvoie la demnitatea sa de om.

Asigurarea păcii și securității în Europa și în lume ține de respectarea libertății, independenței și suveranității popoarelor.

Prea Cucernici Părinți,

Națiunile și popoarele sînt realități umane voite de Dumnezeu (Fapte 14, 16), avînd menirea de a se dezvolta liber și independent, după specificul lor etnic, în relații bazate pe dreptate și cooperare cu toate celelalte popoare, prezentînd fiecare zestrea și împlinirile proprii în marea comunitate umană, precum și în fața lui Dumnezeu (Apoc. 20, 24).

Date fiind acestea, toate popoarele și națiunile sînt responsabile unele față de altele în ceea ce privește dezvoltarea și progresul lor, dar și în ceea ce privește condițiile care asigură existența lor liberă, suverană.

Acest adevăr elementar îl subliniază și Apelul F.D.U.S. prin îndemnul: «Să conlucrăm strîns cu toate popoarele, cu forțele progresiste, realiste din întreaga lume, cu toți oamenii de bine, indiferent de convingerile lor politice, filozofice și religioase, pentru a determina să se pună capăt cu desăvîrșire politicii de înarmări, folosirii forței și amenințării cu forța, astfel ca toate problemele litigioase să fie soluționate numai și numai prin tratative, pe cale pașnică. Deci, la eforturile pentru pace și pentru dezarmare, trebuie să participe toate țările, indiferent de potențialul lor economic și chiar militar, printr-o colaborare larg umană în condițiile dreptății pentru cei mulți.

Pentru noi, oamenii Bisericii, pacea și cooperarea sînt componente ale mîntuirii înseși, căci în Hristos s-a realizat pacea omului cu Dumnezeu, pacea și înțelegerea între oameni și larga colaborare a oamenilor în slujba vieții, a păcii și a mîntuirii proprii.

Poporul român este ferm convins că stă în puterea popoarelor ca, prin acțiuni unite, tot mai energice, să oprească evoluția periculoasă a evenimentelor, să impună adoptarea de măsuri concrete care să aducă eliminarea pericolului războiului și a psihozei războiului, și să întărească dezarmarea, statornicind pacea și cooperarea în lume.

Bisericile trebuie să-și aducă contribuția lor la edificarea încrederii între oameni și între popoarele cărora credincioșii acestora aparțin, prin întreaga lor lucrare misionară și pastoral-socială.

Iată aici și motivele pentru care ne exprimăm adevărată noastră totală la inițiativele și acțiunile întreprinse de poporul nostru, sub conducerea înțeleaptă și energică a Președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru dezarmare generală și pace în lumea întreagă.

Apoi, din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, P.S. Episcop Roman Ialomîțeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a dat citire

Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, iar după citirea acestui Apel, preoții prezenți și-au exprimat adeviziunea lor totală la noile acțiuni desfășurate de poporul și Statul nostru, în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu, în favoarea păcii, pentru apărarea și promovarea acesteia. Ei și-au exprimat convingerea și hotărârea lor totodată, că pacea va birui și că se vor strădui și nu vor cruța nici un efort plin când fiecare om — chip al lui Dumnezeu —, se va putea odihni în liniște sub smochinul său (III Regi 4, 25).

La celelalte protoierii din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor conferințele organizate în favoarea păcii au fost prezidate, din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, de către P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și de P.S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor.

La Arhiepiscopia Iașilor, preoții s-au întrunit la Iași sub președinția I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei. Abordînd ca temă problema păcii, a apărării ei, înaltul Ierarh a spus printre altele :

Cresterea cursei înarmărilor, apariția unor noi arme cu puteri înspăimîntătoare, apocaliptice, îngrijorează pe bună dreptate întreaga omenire. Pacea și însăși viața planetei noastre sînt în primejdie și popoarele lumii nu pot fi liniștite de teoriile potrivit cărora cursa înarmărilor ar reprezenta un factor de asigurare a păcii, că securitatea popoarelor și viitorul omenirii sînt la adăpostul așa-zisului echilibru rezultat din înmulțirea și proliferarea armelor. În realitate, astfel de păreri rămîn false, deoarece ele dau drum liber cursei înarmărilor și nu duc la înlocuirea tratativelor cu folosirea forței, la sporirea neîncrederii, a tensiunilor în viața internațională, la deteriorarea relațiilor internaționale.

În fața unei asemenea situații, milioane și milioane de oameni de pe tot pămîntul, omenirea întreagă este chemată să-și spună cuvîntul, să-și facă auzit glasul în apărarea păcii, a vieții, a existenței libere și demne. Toate popoarele, toate națiunile, toate organizațiile internaționale, Bisericile și organizațiile creștine mondiale, toți oamenii doritori de bine de pretutindeni trebuie să acționeze în acest sens. Voința lor unită poate dărîma muntele de gheață al făuritorilor de arme, al proliferării morții.

În bimilenara sa istorie, poporul nostru a căutat pacea cu toți, spre binele lui și al celorlalte neamuri. Și, prin glasul poetului nostru național, domnitorul Mircea răspunde furtunosului Baiazid care îl întreabă cu dispreț : «Ce vrei tu ?». «Noi ? Bună pace !». Pace, bună pace a dorit românul în toată istoria. Și a luptat pentru ea, fiindcă alături de el se aflau țărîna sfîntă a străbunilor, în care au fost zidite sanctuarele credinței, codrii, riurile, cerul și stelele, întreaga natură.

Ca totdeauna, și în zilele noastre, pacea este una din coordonatele majore ale politicii interne și externe a României, a poporului nostru. În chip fericit, strădaniile neconținute ale României pentru făurirea unei

lumi fără arme, se identifică cu personalitatea președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, ale cărui acțiuni de politică externă au un larg răsunet internațional. În opera teoretică și practică a Domniei sale un loc de mare importanță îl ocupă problemele preîntâmpinării războiului, eliminării factorilor de amenințare la adresa popoarelor, asigurării în lume a unor condiții de reală securitate și pace. În numele vieții, în numele viitorului, conducătorul Statului nostru propune dialogul în locul armelor, dezarmarea în locul militarizării, pacea în locul războiului.

Atașamentul Bisericii Ortodoxe față de cauza păcii izvorăște din învățătura descoperită de Mântuitorul Hristos, în care se găsesc temeiurile doctrinare pentru împărtășirea nobilei ideal al omenirii : apărarea păcii, apărarea vieții.

«Domn al păcii» (Isaia 9, 5), Mântuitorul Hristos aduce lumii prin învățătura Sa o solie a păcii, a păcii ca rod al dragostei între oameni. De aceea cei care lucrează pacea în lume, «fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9), pentru că ei lucrează pentru instaurarea, prin dragoste, a împărăției cerurilor între oameni.

Biserica Ortodoxă Română se alină în slujba păcii pe cele mai telurice căi : prin presa bisericească, în care sînt publicate ideile, mesajele și voința de pace a ierarhilor, clerului și credincioșilor români, prin educația elevilor și studenților teologi pentru slujirea idealurilor de pace ale omenirii, prin organizarea unor conferințe teologice interconfesionale, prin conferințele preoțești, prin participarea la activitatea F.D.U.S., etc.

Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române vor sprijini ca și pînă acum toate inițiativele și acțiunile poporului român, menite păcii și dezarmării. Ne exprimăm adevărată totală față de ideile cuprinse în Apelul adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale F.D.U.S., slujind cu rîvnă sporită cauza păcii și a vieții, fiindcă astfel slujim lui «Dumnezeu, Domnul păcii» (Rom., 15, 33), pentru că «Dumnezeu este iubire» (I Ioan 4, 8), pentru că «Dumnezeu este lumină» (I Ioan 1, 5), pentru că Dumnezeu este viață (Luca 20, 38).

Dornică de pace, sensibilă la orice manifestare în favoarea și pentru apărarea ei preoțimea din cadrul Arhiepiscopiei Sibiului și-a exprimat adevărată sa hotărîtă față de noile inițiative de pace ale poporului nostru, față de chemarea Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste într-o emoționantă unanimitate. Conferința organizată în acest sens a fost prezidată de I. P. S. Mitropolit Antonie care își încheia astfel cuvîntul său :

«Biserica Ortodoxă Română a întreprins pînă acum multe acțiuni pentru pace. Sfîntul Sinod a trimis un Apel către toate Bisericile creștine, către toate religiile lumii, către toți oamenii de bine din lume și către românii de peste hotare; a fost organizată o Adunare a cultelor din R.S.R. dedicată dezarmării și păcii, și reprezentanții noștri în organizațiile creștine internaționale au dus peste tot mesaje de pace și înfrățire între

oameni și popoare. Clerul și credincioșii noștri au aderat la Apelurile lansate de președintele țării noastre, dl. Nicolae Ceaușescu, și de unele organizații din țara noastră, cum e și recentul Apel lansat de Frontul Democrației și Unității Socialiste.

Toți trebuie să ne angajăm permanent în lupta pentru pace și dezarmare. Bomba nu va alege între credincioși și necredincioși. De altfel nimeni nu-și mai face iluzii în privința aceasta. Nu avem de ales : sau distrugem armele, sau ne vor distruge armele pe noi, precum spunea Prea Fericitul Patriarh Iustin într-o cuvîntare rostită cu prilejul vizitei Patriarhului Pimen în 1983 la noi.

Apărînd pacea ne apărăm pe noi. Rațiunea sănătoasă spune : nimeni nu poate lupta împotriva propriei sale vieți. Este adevărat, situația din lume este mai mult și mai evident ca oricînd absurdă ; un apocalips se pregătește cu cinism de către niște sinucigași inconștienți. Problema e deci să învingem prin pace azi, acum. Să facem să învingă rațiunea. Să chemăm la rațiune. Să provocăm absurdul la luptă cu rațiunea, pe teren deschis și va învinge rațiunea, va învinge pacea, pentru că nu se poate altfel.

Cu cît e mai fierbinte situația, cu atît trebuie să crească și hotărîrea oamenilor de a nu se lăsa copleșiți și a accepta dezastrul. Trebuie restabilită încrederea în bucuria de a trăi. Să nu-i fie nimănui rușine să privească în ochii copiilor, acești simpli și drepti judecători, cu mintea lor încă necoruptă, care așteaptă de la oamenii mari înțelepciune și exemple bune.

Mîntuitorul Iisus Hristos a spus : «Ferițiți făcătorii de pace». Ferițiți cei ce izbutesc ! Neferițiți cei ce nu izbutesc. Dumnezeu nostru să fie cu noi și să ajute oamenilor de bine să izbutească să apere pacea lumii și viitorul omenirii».

Că viața este cel mai mare dar al omului, este un lucru îndeobște cunoscut și recunoscut. Că ea se află azi grav amenințată și că pentru salvarea ei nimic nu este prea mult, este iarăși foarte clar. Cînd vorbim însă despre viață trebuie să avem în vedere caracterul dumnezeiesc al acesteia, caracterul ei cu totul deosebit de tot ceea ce există pe pămînt. Acestea sînt adevăruri pe care le-a abordat în cuvîntarea sa I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, cuvîntare ținută preoțimii doljene — Arhiepiscopia Craiovei — întrunită la biserica «Maica Domnului-Dudu» din Craiova, într-o vie manifestare pentru pace și dezarmare, pentru viață, și din care spicuiam :

«Pacea, dezarmarea, viața, sînt azi probleme care frămîntă întreaga suflare românească, și întreaga lume, pentru că printr-o politică necugetată, a unor conducători de state, bazată pe forță și dicitat, acestea se înarmează pentru pregătirea unui catastrofal război nuclear.

Noi cunoaștem din Sfînta Scriptură că viața este cel mai mare dar pe care ni l-a făcut Dumnezeu. Agonisirea mîntuirii, împlinirea misiunii noastre pe care o avem pe fața pămîntului, nu poate fi făcută decît în

condiții de pace. De aceea, în fața situației internaționale grave, care s-a creat, guvernele responsabile, conducătorii de popoare, masele populare din răsărit și apus, din nord și din sud, Biserica creștină ortodoxă și ceilalți creștini, într-un cuvânt toți credincioșii de pe fața pământului, iau atitudine fermă împotriva înarmărilor și a războiului, și pledează pentru pace.

Este cunoscut faptul că, poporul român, în de două ori milenara sa istorie, a fost și este un popor pașnic, un popor plin de omenie, un popor care-și iubește glia, prețuiește popoarele din lumea întreagă și, cu timp și fără timp, în veacurile trecute, în diferite feluri, și astăzi în chip expres, acționează pentru pace, pentru frățietate, pentru colaborare. Politica de pace este o coordonată majoră a României socialiste, politica de pace fiind dinamizată la cel mai înalt nivel de dl. președinte Nicolae Ceaușescu.

Se cunosc ecourile pozitive, din lumea întreagă, ale propunerilor pe care dl. președinte Nicolae Ceaușescu le-a făcut și le face permanent, de la cele mai înalte tribune ale lumii, pentru înghețarea cheltuielilor militare, pentru o reală dezangajare militară în Europa, pentru o reală încetare a cursei înarmărilor, pentru încetarea fabricării armamentului nuclear, pentru scoaterea în afara legii a armelor de exterminare în masă, pentru sporirea încrederii între state, pentru creșterea rolului și răspunderii Organizației Națiunilor Unite și în problemele păcii, și în problemele dezarmării.

În acest cadru național și internațional al acțiunilor pentru apărarea păcii și împotriva războiului, noi, ca totdeauna, prin poziția noastră, ne referim, — pe baza conștiinței noastre de slujitori ai lui Dumnezeu, ai Sfintei Biserici și ai patriei —, la învățătura Sfintei noastre Biserici, și în această problemă. Ne este cunoscut tuturor că Dumnezeu este Domnul păcii și al vieții, că Domnul Iisus Hristos s-a întrupat «ca lumea viață să aibă, și încă din belșug să aibă» (Ioan 10, 10); că îngerii au cântat la Nașterea Domnului mesajul păcii prin cuvintele: «Slavă întru cei de sus și pe pământ pace, între oameni bunăvoie!». Iar în predica de pe munte, Domnul Iisus Hristos, între cele 9 fericiri a rostit și pe aceea care trebuie permanent să ne fie nouă ca sfință deviză în gândirea și acțiunea noastră: «Ferițiți văcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9).

Această învățătură biblică în legătură cu pacea și cu viața este amplu dezvoltată de Sfinții Părinți ai Bisericii și de scriitorii bisericesti.

Cultul Bisericii noastre Ortodoxe începe cu rugăciunea «Cu pace Domnului să ne rugăm! Pentru pacea a toată lumea și pentru nițuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm!». Sfânta Liturghie o încheiem cu rugăciunea liturgică: «Cu pace să ieșim!», și ideea de pace trebuie mereu să persiste în conștiința noastră și în conștiința tuturor credincioșilor, adică în pace mai departe să lucrăm, pentru pace să ne rugăm, pentru pace să acționăm».

Anul 1983 reprezintă un an răscolitor pentru conștiința întregii omeniri. Cursa înarmărilor a înregistrat o febrilitate fără precedent și extrem de periculoasă, ceea ce a dus la agravarea situației internaționale.

«Aprecierile formulate de șeful statului român asupra evoluției internaționale — afirma I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, la întrunirea cu preoțimea din părțile Banatului, *Arhiepiscopia Timișoarei*, întrunire consacrată păcii —, propunerile privind căile de ieșire din situația actuală, de soluționare a complexelor probleme ale lumii contemporane constituie o nouă dovadă a profundei responsabilități manifestate față de interesele esențiale ale poporului român, ale tuturor națiunilor lumii.

Problema fundamentală a zilelor noastre — a reafirmat președintele Nicolae Ceaușescu — o reprezintă oprirea cursei înarmărilor, trecerea la dezarmare, în primul rând nucleară, asigurarea păcii, a dreptului suprem al oamenilor, al națiunilor la viață, la existență, la libertate, independență și pace. Amploarea câștigată de cursa înarmărilor impune dezarmarea ca problemă centrală, fundamentală, a contemporaneității. Fără adoptarea unor măsuri practice de dezangajare militară și de dezarmare, pacea nu poate fi edificată temeinic în lume, iar problemele grave ale omenirii nu-și pot afla o soluție fără reorientarea spre construcția pașnică a uriașelor resurse materiale și umane, absorbite, în prezent, de înarmări.

În calitate de reprezentanți ai clerului și credincioșilor din *Arhiepiscopia Timișoarei* și *Caransebeșului*, întocmai tuturor membrilor *Bisericii Ortodoxe Române*, a membrilor tuturor cultelor religioase din patria noastră, noi împărtășim atitudinea întregului popor român față de problemele păcii și dezarmării. De aceea subscriem cu convingere la recentul Apel al Frontului Democratiei și Unității Socialiste, angajându-ne să milităm cu însuflețire pentru pace și bună-înțelegere, pentru ca planeta noastră să fie eliberată de spectrul unui nou conflict mondial care ar putea pune capăt vieții și distruge comorile de civilizație și cultură ale omenirii. O asemenea contribuție, închinată celei mai nobile cauze — apărarea dreptului la pace, la viață al fiecăruia și al tuturor locuitorilor globului — constituie pentru noi o adevărată rațiune de a fi. Aceasta în virtutea tradițiilor pașnice, în spiritul convingerii că interesele păcii și liniștii pe planeta Pământ impun acum, până nu va fi prea târziu, până nu va fi lansată prima rachetă, prima bombă nucleară, care ar determina o catastrofă, să ne ridicăm cu toată energia împotriva politicii de continuare a înarmărilor, în special a înarmărilor nucleare».

La chemările mobilizatoare ale Apelului pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. au aderat și clerul și credincioșii români de pe meleagurile dobrogene. Nerăminind indiferenți față de frământările vieții, frământări provocate de primejdia unei catastrofe nucleare, receptivi la toate acțiunile pentru pace, preoții ortodocși români din cadrul *Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos* au ținut o conferință pentru pace și dezarmare, prezidată de I. P. S. Arhiepiscop Antim, din a cărui cuvîntare vom insera următoarele fragmente :

«Avînd dintru începuturile sale ca îndreptar mesajul divin «Pe pămînt pace și între oameni bunăvoie» (Luca 2, 14) Biserica se consideră responsabilă de a sprijini eforturile de azi ale omenirii pentru apărarea păcii.

Idealul de pace și înfrățire între oameni și popoare stă la temelia învățăturii creștine, construită pe principiul dragostei de aproapele, care nu cunoaște deosebirea de naționalitate sau rasă.

În același timp, acest ideal se bazează pe conștiința originii comune a tuturor oamenilor, după cuvântul Sfintei Scripturi: «(Dumnezeu) a făcut dintr-un singe tot neamul omenesc, ca să locuiască peste toată fața pământului» (Fapte 17, 26). Aceasta ne cheamă pe noi credincioșii de a duce o viață comună cu ceilalți oameni, de a ne sprijini unii pe alții și de a făuri un viitor mai bun.

Apărarea păcii nu este numai o cerință firească a omului, ci și o datorie sfântă a fiecărui credincios. Mîntuitorul spune: «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9), prin acestea conferind lucrării pentru pace o semnificație sacră.

Însuși Domnul nostru Iisus Hristos este numit «Domn al păcii», iar învățătura Sa, transmisă Apostolilor, este «Evanghelia păcii», descoperită spre luminarea tuturor neamurilor.

Biserica continuă lucrarea Mîntuitorului, făcînd din pace o preocupare de bază a misiunii și a lucrării sale în lume. De aceea, clerul și credincioșii noștri sînt ferm angajați în susținerea acțiunilor poporului nostru pentru promovarea păcii și a progresului în lume.

Ca slujitori bisericești și ca cetățeni, noi, ierarhi, cler și credincioșii Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, împreună cu întreaga Biserică Ortodoxă Română, vom continua și în viitor munca pentru propășirea patriei noastre. Vom înțeți eforturile noastre cu cuvîntul și cu exemplul viu, în vederea îndrumării credincioșilor în spiritul dăruirii pentru binele obștesc, pentru promovarea normelor morale de comportare în societate, pentru întărirea bune-înțelegerii și înfrățirii între oameni. Ne vom ruga și vom lucra pentru succesul strădaniilor de pace în toată lumea. În același timp, în cadrul relațiilor ecumenice cu celelalte Biserici și cu forurile internaționale creștine, vom conlucra cu toate forțele progresiste din lume și vom cere acestora să acționeze energic pentru neamplasarea de noi arme nucleare în Europa și pentru stăvilirea amenințării ce planează asupra omenirii de astăzi».

Doritor de pace dintotdeauna, poporul român a fost preocupat permanent de apărarea și promovarea acesteia. Numai în ultimul timp poporul român, la inițiativa președintelui Nicolae Ceaușescu, a dat publicității trei documente de o deosebită însemnătate privind pacea, apărarea și întărirea ei.

«Inițiativele românești de amplu ecou internațional, în vederea opririi amplasării în Europa a noilor rachete cu rază medie de acțiune, a retragerii și distrugerii celor existente, pentru a se ajunge la o Europă fără arme nucleare, pun în lumină înalta răspundere pe care România o manifestă în fața imperativelor istorice ale contemporaneității, pentru triumful păcii, pentru însăși salvarea de la distrugere a civilizației umane» — afirma I. P. S. Arhiepiscop Teofil în cuvîntarea ținută de preoții din cadrul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, întruniți în catedrala din Cluj-Napoca cu ocazia conferinței preoțești, a cărei temă a fost

Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. iar în continuare, I. P. S. Sa spunea: «Preoții ortodocși români de pe meleagurile Bistriței și Năsăudului dau o înaltă apreciere activității neobosite pe care președintele Nicolae Ceaușescu o consacră nobilei cauze a dezarmării și păcii.

Alături de întregul popor român, de credincioșii pe care-i păstoresc, preoții ortodocși români din cadrul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului doresc cu ardoare oprirea cursului periculos al înarmărilor pentru ca lumea — în special Europa — să fie eliberată de arma nucleară, de pericolul unui dezastru atomic, care ar distruge viața și civilizația de pe Planeta noastră.

Profund convinși că pacea este unica soluție pentru a ne putea înfrupta mărețele idealuri pentru care s-au jertfit înaintașii noștri, ei se angajează să se afle mereu în primele rânduri în lupta pentru pace, să sprijine cu toate forțele politica internă și externă a Statului nostru și să antreneze pe păstoriții lor la muncă rodnică și la luptă pentru apărarea păcii, pentru ridicarea țării noastre pe cele mai înalte culmi de progres și fericire».

Din încredințarea P. S. Episcop Iosif — reținut de motive de sănătate —, manifestația pentru pace organizată de preoții din Eparhia Rîmnicului și Argeșului și-a desfășurat lucrările sale sub conducerea P. S. Arhiereu-vicar Gherasim Piteșteanul, din a cărui cuvîntare ținută cu acest prilej redăm următoarele :

«Pacea în sine este o lege a tirii, o rînduală în univers, este temelia vieții, a bunei-stări și a fericirii omului. Problema păcii, a eliminării războaielor, a preocupat pe gînditorii omenirii din cele mai vechi timpuri. Ei au năzuit mereu să vadă zorile unei vieți mai liniștite și fără arme. Poporul român de cînd se știe pe aceste meleaguri a căutat pacea cu vecinii săi, n-a întins mîna spre bunul altuia, n-a rîvnit țara nimănu, n-a asuprit nici un popor. De-a lungul zbuciumatei noastre istorii, ne-am luptat bine, avem eroii noștri, dar numai pentru a ne apăra glia, legea și datinile. Noi am transformat scutul în lance doar atunci cînd a fost nevoie. Și chiar în ziua cînd se încheia pentru o vreme războiul, sabia se lăcea fier de plug, sau pană cu care cronicarul-oștean scria cu singele său cronica țării și propriul său destin.

Pacea constituie coloana vertebrală a istoriei universale și a progresului social pe care l-au realizat timpurile.

De realizarea acestui progres social al istoriei nu au fost străine nici religiile lumii. Dintre toate aceste religii, aceea care a contribuit mai cu osebire la strădaniile pentru pace, pentru libertate și dreptate socială, a fost fără îndoială religia creștină, rînduită să împlinească în lume însăși lucrarea pentru care Fiul lui Dumnezeu — Domnul Păcii — s-a întrupat.

Biserica Ortodoxă n-a încetat nici o clipă să propovăduiască Evanghelia păcii. De pe amvon, preoțimea propovăduiește credincioșilor pacea omului cu Dumnezeu, cu semenii și cu sine însuși, iar în rugăciuni și cîntări de la slujbe, cuvîntul pace este rostit atît de des, încît întreg cultul bisericesc pare a fi concentrat asupra acestui ideal — pacea.

Minunatul dar al păcii ne-a fost dat de Hristos și lăsat nouă ca legământ pentru înfăptuirea căruia nu trebuie să precupețim nici un efort. Ca fii ai unui singur Dumnezeu, un singur gând stăpânește sufletele și ființa noastră: să trăiască domnia desăvârșită a păcii între oameni și popoare».

Pacea a reprezentat o parte integrantă din simțirea și gândirea românească. Harnic și trăitor în vatra strămoșilor săi, poporul nostru nu a râvnit nicicând la bunurile altora. Ba, mai mult, el a activat permanent nu numai pentru libertatea și pacea sa, ci și pentru a celorlalte popoare ale lumii.

Intotdeauna una cu păstoriții săi la bucurii și la necazuri, Biserica Ortodoxă Română este și astăzi prezentă în acțiunile pe care poporul nostru le desfășoară pentru pace. Și aceasta cu atât mai mult cu cât însăși misiunea sa în lume postulează și propovăduirea păcii și a armoniei între oameni și popoare.

Recentul Apel pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. a fost dezbătut, într-o adunare pentru pace, cu viu interes și în *Eparhia Buzăului*, ocazie cu care P. S. Episcop Epifanie a subliniat vocația de pace a românilor, — întărirea păcii pe Planeta noastră fiind, de altfel, o permanentă și consecventă preocupare a conducerii noastre de Stat —, precum și datoria oamenilor Bisericii de a-și împlini sfânta misiune de propovăduitori ai păcii.

«Năzuința pentru dragostea frățească și spre pace — a mai arătat Prea Sfinția Sa — constituie pentru noi nu numai un deziderat, ci o poruncă dumnezeiască după cuvintele Mântuitorului care spune: «Aceasta este porunca Mea, ca să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu» (Ioan 15, 12). Iar Apostolul neamurilor ne adresează îndemnul: «Trăiți în bună pace cu toți oamenii» (Rom. 12, 18). Dar a trăi în pace nu înseamnă numai a nu te porni sau a te manifesta împotriva cuiva, cu alte cuvinte nu înseamnă a fi pasivi, ci dimpotrivă, a ne strădui pentru realizarea ei în lume, așa cum spune psalmistul David: «Ferește-te de rău și fă bine; caută pacea și o urmează pe ea» (Ps. 33, 13), și cum ne îndeamnă același Apostol: «Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele» (Rom. 12, 21).

Așadar, noi toți cei care sîntem slujitorii lui Dumnezeu și ai oamenilor, este bine ca în această vreme de criză internațională, cînd au loc manifestări în întreaga țară și peste hotare în favoarea păcii, să ne impropătam în mințile noastre conținutul profund umanitar și de importanță istorică al recentului Apel lansat de Frontul Democrației și Unității Socialiste și să ne exprimăm totala adevărată adeziune la ideile pentru slujirea și apărarea vieții pe pămînt. Mergînd apoi la locul de muncă sau în parohiile respective, fiecare trebuie să se străduiască pentru a transpune în viață aceste idei propovăduind iubirea, înfrățirea și încrederea între oameni și popoare, iar la sfintele altare să nu contenească rugăciunile pentru pacea a toată lumea».

În ton cu acțiunile și manifestațiile pentru pace desfășurate în întreaga țară, și la *Episcopia Romanului și Hușilor* a avut loc o conferință pentru pace, în cadrul căreia preoții Eparhiei și-au exprimat adevărată chemarea Apelului pentru dezarmare și pace al F.D.U.S., conferință prezidată de P. S. Episcop Eftimie, care a ținut și un cuvânt ocazional, din care consemnăm :

«Pacea lumii este din nou amenințată. Știința și tehnica au fabricat arme din cele mai perfecționate și mai periculoase, care au puteri imense de distrugere, nu numai de vieți omenești, dar și a comorilor de mare valoare create și agonisite de oamenii iubitori de artă, de știință și cultură. Toate aceste bunuri materiale și spirituale sînt amenințate de bombe atomice, bombe cu neutroni și de rachetele cu rază medie de acțiune.

În fața acestei primejdii sînt chemați să-și spună cuvîntul toți factorii responsabili : popoarele, națiunile, organizațiile mondiale, Bisericile și organizațiile creștine mondiale, oamenii doritori de bine de pretutindeni.

Întrucît tensiunea unui război nuclear continuă să se intensifice, a determinat glasurile autorizate ale oamenilor de bine să protesteze și să acționeze pentru dezarmare și pace. Un rol determinant l-a avut și-I are președintele țării noastre, dl. Nicolae Ceaușescu, în inițierea și desfășurarea unor acțiuni de pace pe plan intern și extern.

Clerul român, deci și slujitorii Altarului din Eparhia noastră, care au fost întotdeauna alături de năzuințele poporului, și astăzi, sub regimul socialist, este în pas cu vremea și sprijină toate acțiunile nobile de libertate, independență, unitate națională, de pace și bună înțelegere între oameni, și își exprimă sincera și ferma sa adevărată la noile inițiative românești de pace».

La Alba Iulia, orașul de reședință al *Episcopiei de Alba Iulia*, oraș în care acum 65 de ani poporul român semna una dintre cele mai glorioase file ale istoriei sale — făurirea statului național unitar român —, Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. a constituit obiectul și tema lucrărilor unei adunări consacrate păcii, adunare prezidată de P. S. Episcop Emilian, din a cărui cuvîntare redăm următoarele :

«Apărarea păcii este o îndatorire pentru fiecare dintre noi, îndatorire pe care o face mereu actuală Biserica prin cuvîntul Apostolului Pavel care a zis : «Pacea lui Hristos, întru care ați fost chemați ca să fiți un singur trup, să stăpînească în inimile voastre» (Col. 3, 18).

Urmînd testamentului lăsat nouă de Mintuitorul : «Pacea Mea las vouă, pacea Mea o dau vouă» (Ioan 14, 27), avem îndatorirea să ne aducem contribuția noastră, fiecare la locul nostru de muncă, pentru apărarea și consolidarea păcii între oameni și popoare, pentru că acestora le-a adresat Mintuitorul cuvintele : «Feriți-vă să nu pierdeți de pace, că aceia sînt fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9).

Sîntem datori a trăi pacea și a o împlini pentru că ea este starea pe care Dumnezeu a pus-o înaintea făpturii sale: «...viață și moarte fi-am pus eu astăzi înaintea și binecuvîntare și blestem. Alege viața ca să trăiești tu și urmașii tăi» (Deut. 30, 19). Astfel, omul e chemat ca prin pace să se ridice pînă la asemănarea cu Dumnezeu, pacea fiind lumina care înalță creația spre Ziditorul ei, iar Acesta îi tîgăduiește prin gura proorocului Isaia împlinirea vremurilor în care «Pacea va fi locul dreptății, roada dreptății, va fi liniștea și nădejdea în veci de veci. Atunci poporul meu va locui într-un loc de pace, în sălașuri de nădejde și în adăposturi fără de grijă» (Isaia 32, 17—18).

Intrunirea noastră de azi trebuie să ne întărească convingerea că prin contribuția la cauza păcii, împlinim cea mai sfîntă și mai nobilă îndatorire, aceea de a ne chema «fii ai lui Dumnezeu» (Matei 5, 9).

Biserica Ortodoxă Română, cu o trăire de două ori milenară și identificate cu aspirațiile acestui popor, își găsește rațiunea misiunii sale în promovarea idealurilor de pace și umanism, care i-au dat trînicia și forța de a rezista împotriva vitregiei vremurilor, fiind încredințată că, uniți în cuget și trăind în pace, Dumnezeul dragostei și al păcii va fi cu noi (II Cor. 13, 11).

Ținînd seama de învățătura Bisericii creștine, și noi, slujitorii Sfințelor Altare, potrivit îndrumărilor Sfîntului Sinod, sîntem datori să scoatem în evidență din Sfînta Scriptură și din cărțile de cult, temeurile slujirii Păcii, și de a le împărtăși credincioșilor pentru a le trăi în relațiile cu semenii, ca o contribuție la promovarea idealurilor de înfrățire și pace între oameni».

Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. a găsit un puternic ecou și în rîndurile preoților români ortodocși arădeni — Episcopia Aradului. Mitingul organizat aici a fost prezidat, din încredințarea P. S. Episcop Visarion — aflat pe patul suferinței —, de P. S. Arhiereu-vicear Gherasim Hunedoreanul. Luările de cuvînt pe marginea conținutului Apelului, pe care le-au rostit participanții la miting, s-au constituit într-o sinceră și vie manifestație pentru pace, pentru viață, manifestație în cadrul căreia P. S. Arhiereu-vicear, prezident, a ținut o cuvîntare ocazională, din care redăm aici cîteva fragmente :

«Au trecut patru decenii de cînd a luat sfîrșit al doilea război mondial și fiecare dintre noi poate mărturisi oricui despre realizările din țara noastră, și chiar din celelalte țări unde a fost pace, de atunci și pînă acum.

Se știe însă că există în lumea de azi și popoare care nu trăiesc în pace ; încă se mai văd oameni în haine militare care-și pierd viața apărîndu-și cu dîrzenie patria ; vedem aproape zilnic la televizor cum se prăbușesc din cauza bombelor blocuri cu zeci de etaje. Faptul acesta ne îngrozește, ne cutremură, aproape că nu putem să dăm crezare ochilor de ceea ce vedem ; și totuși este un crud adevăr.

Scopul manifestărilor pentru apărarea păcii, care se desfășoară acum în țara noastră și în diferite orașe din alte țări este să facă cunoscută voința omenirii de pace, să determine guvernele respective să

meargă, împreună cu propriile lor popoare, pe calea păcii. Aceste manifestări populare pot fi periodice. În orice caz ele nu sînt permanente, în timp ce activitatea preoților pentru pace face parte din însăși misiunea lor. De aceea lucrarea lor pentru apărarea păcii trebuie să fie permanentă.

Pentru a ajunge la pace, trebuie mai întii să premeargă dezarmarea. Nu se poate menține climatul de pace al omenirii cu arma în mînă. Încă de mai mult timp diferite organizații populare, științifice, literare sau de altă natură, cer stăruilor să se pună capăt înarmărilor, să se încheie înțelegeri între popoare pentru dezarmare, îndeosebi pentru dezarmare nucleară. Cu toate acestea, cursa înarmării se continuă. Ne înspăimîntăm la gîndul că milioanele de oameni vor putea fi nimicîți: bătrîni, tineri, bărbați, femei, oameni de cultură, tot ceea ce este mai de preț pe lume.

Pentru orice om cu o conștiință trează, a nu reacționa în fața răului, înseamnă a-l încuviința. Sfîntul Atanasie cel Mare, vorbind despre influența creștinismului asupra popoarelor din epoca sa, subliniază cu bucurie constatarea că «Increștinarea lor a fost urmată mai întotdeauna de părăsirea spiritului războinic și de cultivarea relațiilor de pace și prietenie între ele» (Cuvînt despre Întruparea Logosului). Iar Clement Alexandrinul consideră pacea și dragostea ca fiind surori unite prin curăție sufletească și osîndește ca pe un greu păcat pregătirea războiului (Pedagogul, I, 12).

Astăzi pacea a încetat de a mai fi o simplă dorință. Ea a devenit o necesitate vitală, problema fundamentală a existenței lumii. Dacă războiul este întruparea răului, pacea este întruparea binelui — o condiție sine qua non a vieții. Iată tot atîtea motive pentru care toți oamenii trebuie să dorească pacea, să manifeste pentru pace cu hotărîre. Este ceea ce au înțeles și slujitorii Bisericii strămoșești din cadrul Eparhiei Oradiei și care, sub conducerea P. S. Episcop Vasile, au organizat o adunare festivă consacrată păcii. Cu această ocazie ei și-au însușit chemarea recentului Apel pentru dezarmare și pace, și-au exprimat hotărîrea de a jertfi totul pentru apărarea ei, iar P. S. Episcop Vasile a ținut o cuprinzătoare cuvîntare, din care reținem :

«Dintotdeauna poporul român a fost profund atașat ideilor păcii, bune-înțelegeri, colaborării cu alte popoare. Se poate vorbi, pe drept cuvînt, despre o vocație pentru pace a poporului român. Vicisitudinile istoriei l-au obligat, nu o dată, de-a lungul frămîntatei sale existențe, să-și apere glia strămoșească, dar și în acele grele încercări a gîndit la liniște și pace. El a luptat ca să-și apere glia strămoșească, «sărăcia și neamul», cum spune poetul. A luptat să-și dobîndească libertatea, dreptul la un trai liber și independent. N-a rîvnit la avutul altuia. Din rîndurile lui n-au plecat mercenari care să poarte războaie de cotropire a altor neamuri. Cu atît mai mult în vremea noastră, cînd sîntem angajați cu toate forțele la marea operă de continuă ridicare a patriei la un nivel tot mai înalt de civilizație și progres, de întărire a independenței și su-

veranității patriei, asigurarea păcii este țelul fundamental al conducerii noastre de stat, voința întregului popor.

Privită în lumina învățăturii creștine, dorința de pace și strădania oamenilor pentru așezarea și apărarea ei în lume, este o componentă a mesajului adus în lume de însuși Fiul lui Dumnezeu.

Pacea pe pământ este un deziderat în care se întâlnește speranța creștină cu făgăduința evanghelică. Biserica este rinduită ca să implinească în lume însăși lucrarea Intemeietorului ei și să vestească neîncetat imnul păcii și al buneînvoinții între oameni și popoare.

În noaptea sfântă a întrupării Fiului lui Dumnezeu, deodată s-a văzut mulțime de oaste îngerească, lăudând pe Dumnezeu și zicând: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, întru oameni bunăvoire» (Luca 2, 14).

Adevărata Biserică n-a încetat o clipă să propovăduiască Evanghelia păcii. Prin nimic mai mult nu-și poate dovedi Biserica divinitatea ei decît prin slujirea păcii, în întreita ei înfățișare.

Trebuie să spunem de la început că Biserica Ortodoxă Română, păstrînd cu fidelitate porunca Mintuitorului de a vesti pacea, de a sluji la zidirea ei, nu s-a abătut niciodată de la această misiune. Ea a slujit păcii cu neîncetatele ei rugăciuni pentru pace. Nu este slujbă bisericească în care să nu se pomenească despre pace, despre necesitatea ei și despre rolul ei soteriologic. Pacea este o componentă a mîntuirii. De aceea în rugăciunile Bisericii, rugăciunea pentru pace este strîns legată de rugăciunea pentru mîntuire. Este cu totul anticreștină și antumană părerea unor teologi adepți ai războiului și părerea unor creștini inconștienți că războiul ar apropia mai repede de Dumnezeu. Ei uită cuvintele Mintuitorului de la Evanghelia lui Ioan (10, 10): «Eu am venit în lume ca lumea viață să aibă și mai mult să aibă».

Biserica noastră a vestit și vestește pacea prin viu grai, prin scris, prin presa bisericească și cărțile teologice în care problema păcii, chemarea și datoria credincioșilor de a fi oameni ai păcii și ai buneîntelegeri ocupă un loc de seamă. Biserica Ortodoxă Română și cultele din patria noastră au trecut la o formă mai activă în slujirea păcii. De cînd pacea este tot mai amenințată, au avut loc în țara noastră întruniri bisericești, conferințe teologice interconfesionale, conferințe ale clerului și cursurile de îndrumare misionară, pastorală și patriotică, pentru orientarea preoțimii în problemele arzătoare ale dezarmării și păcii în zilele noastre».

Vom aminti aici că, precum la București, și în alte centre eparhiale, Prea Sfințiii Episcopi vicari au prezidat — din încredințarea Ierarhilor titulari — și alte adunări și conferințe pentru pace, în cadrul cărora Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste a fost obiectul luărilor de cuvînt prin care participanții și-au mărturisit sincer și răspicat adevărul lor la orice acțiune pusă în slujba păcii, a apărării și întăririi ei. De asemenea, vom mai aminti că fiecare centru eparhial a adresat cîte o telegramă conducerii superioare bi-

sericești, ca și conducerii de stat, în care și-au făcut cunoscută adeviziunea lor la noile acțiuni desfășurate în țara noastră în favoarea păcii și hotărârea lor de a nu precupeți nici un efort pentru înfăptuirea unui climat de pace și bună-înțelegere între oameni și popoare.

Adunarea Națională Bisericească

Duminică, 11 decembrie 1983, la Palatul Patriarhal din București s-au desfășurat lucrările Adunării Naționale Bisericești, lucrări care —

Înalți Ierarhi români asistând, în Paraclisul patriarhal, la slujba Te-Deum-ului

pe lângă problemele curente — au avut în dezbateră problematica păcii, a noilor acțiuni dedicate acesteia și desfășurate pe întreg cuprinsul patriei la inițiativa conducerii noastre de stat, în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu.

Erau prezenți: membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, reprezentanți ai Departamentului Cultelor, membrii Adunării Naționale Bisericești, reprezentanți ai presei teologice, invitați.

La orele 9,00, în Paraclisul patriarhal a fost oficiată slujba Te-Deum-ului, după care s-a trecut în sala sinodală de lucru. Aici, sub pre-

ședinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, au început lucrările propriu-zise.

P. F. Părinte Patriarh Iustin, binecuvintează deschiderea lucrării Adunării Naționale Bisericești

Deschizând lucrările, Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit următorul cuvânt :

«În aceste zile pe întreg cuprinsul patriei poporul nostru își afirmă răspicat voința de pace și dezarmare, cerind realizarea unui climat trainic de destindere, înțelegere și colaborare frățească între toate națiunile lumii. Se vedește astfel, cu prisosință, sprijinul deplin de care se bucură inițiativele și acțiunile de pace și dezarmare întreprinse de Domnul președinte Nicolae Ceaușescu pentru determinarea unui curs nou al vieții internaționale, în concordanță deplină cu aspirațiile de progres, bunăstare și pace pe care le împărtășesc toate popoarele lumii.

Noile acțiuni de apărare a păcii, în ultima vreme au fost determinate de evenimente grave care au deschis calea intensificării cursei atomice, a creșterii pericolului de război, al unei catastrofe nucleare. Au început să sosească și s-a trecut la instalarea noilor rachete americane cu rază medie de acțiune în Marea Britanie și R. F. Germania, iar alte țări membre ale N.A.T.O. au declarat că vor trece la amplasarea rachetelor americane în termenele stabilite. Aceste măsuri sînt în vădită contradicție cu voința popoarelor, a oamenilor de știință, a unei părți însemnate a parlamentelor din diferite țări, a majorității oamenilor de pe pămînt.

În urma acestei situații, U.R.S.S. a luat hotărârea de a se retrage de la tratativele sovieto-americane de la Geneva cu privire la rachetele nucleare cu rază medie de acțiune din Europa, considerând că nu este posibilă participarea sa în continuare la aceste tratative, că anulează moratoriul cu privire la alte arme nucleare, că va accelera lucrările pregătitoare pentru amplasarea pe teritoriul Republicii Democratice Germane și Republicii Socialiste Cehoslovacia a unor rachete tactice și operative cu rază sporită de acțiune și va amplasa arme sovietice corespunzătoare în anumite regiuni ale oceanelor și mărilor.

Toate aceste măsuri întreprinse în ultimele zile împing Europa, întreaga lume, în pragul prăpastiei, al abisului nuclear.

Avînd în vedere creșterea uriașă a pericolului unui război nuclear, precum și urmările pe care acesta le va avea asupra vieții popoarelor, se poate spune că omenirea nu s-a aflat niciodată într-o situație așa de gravă. Acum este în pericol însăși viața popoarelor, existența lumii, însăși viața pe planeta noastră.

De aceea, este necesar să se acționeze imediat pentru a se opri înfăptuirea acestor măsuri, care nu pot fi în nici un fel justificate.

Avînd în vedere situația deosebit de gravă care s-a creat, România consideră că trebuie intensificate eforturile și trebuie lăcut totul pentru a se opri aplicarea în practică a măsurilor luate în ultimele zile și de o parte și de alta.

Se impune, în primul rînd, să se oprească orice lucrări de amplasare a rachetelor americane în Europa, rachetele nucleare deja aduse în R.F. Germania și Marea Britanie să fie depozitate și menținute în stocuri, să fie oprită aducerea de noi rachete americane pe teritoriul unor state vest-europene.

În același timp, este necesar ca U.R.S.S. să revină asupra măsurilor prezentate în Declarația dată, să înceteze orice lucrări de pregătire a amplasării de rachete cu rază medie de acțiune, inclusiv pe teritoriul R. D. Germane și R. S. Cehoslovacia.

S.U.A. și U.R.S.S. trebuie să reia tratativele de la Geneva, în scopul de a se ajunge la un acord general care să ducă la oprirea amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune, la retragerea și distrugerea celor existente.

România, prin președintele ei, Domnul Nicolae Ceaușescu apreciază că prin noi eforturi, prin tratative desfășurate într-un spirit de concurență, acționîndu-se cu întreaga răspundere și de o parte și de alta, este posibil să se ajungă la un acord corespunzător care să oprească pericolul nuclear, să se renunțe la amplasarea de noi rachete, să se treacă la retragerea și distrugerea celor existente. Pornind tocmai de la această situație gravă din viața internațională, președintele României, Domnul Nicolae Ceaușescu, își ridică din nou cu fermitate glasul pentru a chema la rațiune și responsabilitate, la acțiuni hotărîte pentru împiedicarea escaladării cursei înarmărilor nucleare în Europa și salvarea omenirii de la primejdia distrugerii.

Este viu în conștiința întregii noastre națiuni ecoul înflăcăratelor apeluri ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, din cuvîntarea rostită de la tribuna Marii Adunări Naționale, al inițiativelor și chemărilor cuprinse în Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parla-

mentarii din statele europene, Statele Unite ale Americii și Canada, și în recenta Declarație a înalților loruri de conducere ale țării, al neobositelor sale demersuri, pentru a se pune capăt înarmărilor nucleare, pentru salvagardarea păcii în Europa și în lume.

P. F. Părinte Patriarh (ținându-și cuvîntarea de deschidere a lucrărilor
Adunării Naționale Bisericești)

Propunerile și soluțiile avansate în recenta Declarație reprezintă nu numai o contribuție de recunoscută valoare la eforturile de reazărare a relațiilor internaționale pe un nou făgaș, ci oferă, în același timp, un program clar și realist pentru ieșirea din împasul primejdios spre care a fost împinsă viața tuturor popoarelor.

În același sens, în expunerea făcută cu prilejul aniversării a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu s-a adresat din nou celor două mari puteri nucleare, Statele Unite ale Americii și Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, cu chemarea de a lua în considerație voința popoarelor de pretutindeni și de a opri aplicarea măsurilor stabilite sau anunțate, de a relua negocierile sau tratativele și a face totuși pentru încheierea unui acord echitabil care să deschidă calea eliberării Europei de armele nucleare.

Consecvență învățăturii sale și înșulețită de dorința de a sluji celor ce năzuiesc spre viața pașnică, spre fericire și mîntuire, Biserica Ortodoxă Română, solidară cu întregul popor, sprijină cu hotărîre și dăruire toate inițiativele și acțiunile statului român, ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, menite să asigure zidirea unei vieți noi în patria noastră, să contribuie la menținerea și consolidarea păcii în lume,

nu numai pentru realismul și profundul lor umanism, dar și pentru că ele corespund însăși credinței și convingerilor noastre religioase.

Stimulată în activitatea proprie de credința că pacea este starea firească a existenței, Biserica Ortodoxă Română își intensifică eforturile pentru a-și împlini vocația ei irenică, mai ales astăzi, când lumea este împinsă către un nou și nimicitor flagel.

În acest sens, strădaniile pentru menținerea păcii, ca strădaniile pentru apărarea vieții, dobîndesc valențe noi în concepția noastră religioasă. Astfel, la temeiurile firești ale apărării păcii, Biserica Ortodoxă Română adaugă, în fața credincioșilor săi, temeiuri religioase, un argument mai mult pentru sporirea eforturilor ei în cea mai frumoasă și nobilă luptă din toate vremurile, în lupta pentru promovarea păcii și bunăvoinții între oameni și popoare.

Călăuziți de sentimentul unității naționale și de dorința arzătoare de pace, pe care le trăiește în prezent întregul popor, slujitorii Bisericii noastre, ierarhi, preoți, profesori, studenți și elevi teologi, s-au întrunit în adunări și conferințe consacrate cauzei păcii și dezarmării în lume, prilej cu care și-au reafirmat adeviziunea lor totală la noile inițiative și acțiuni de pace și dezarmare ale României, ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, pronunțându-se cu hotărîre împotriva războiului, pentru triumful păcii în Europa și în lume.

În încheierea acestor adunări și conferințe, prin telegrame adresate Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, clerul ortodox și-a îndreptat gândurile către președintele țării, reafirmîndu-și devotamentul și sprijinul deplin la întreaga politică menită să ridice patria pe noi culmi de progres și civilizație pentru statornicirea unei păci durabile pe pămînt.

Cunoașteți, de asemenea, că astăzi delegații Bisericii Ortodoxe Române care activează ca membri aleși în Comitetul Central și Comitetul Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în Prezidiul și în Comitetul Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, în diferite organisme centrale ale Conferinței creștine pentru Pace, în Federațiile mondiale confesionale, în dialogurile cu marile confesiuni creștine și cu diferite religii, se folosesc de principiile sănătoase ale conducerii noastre de stat, în relațiile internaționale, obținînd în activitatea lor rezultate din ce în ce mai bune. Astfel, se determină orientări, declarații, angajamente concrete și curente de opinie sănătoase, umanitare, pătrunse de sentimente de echitate, puse realmente în slujba omului și a păcii. Numai așa s-a reușit ca cele mai multe biserici să se implice cu toată forța în problemele lumii contemporane slujind cu adevărat îndemnul Mîntuitorului Iisus Hristos care ne spune: «Trăiți în pace unii cu alții» (Marcu 9, 50).

Rosturile omenirii nu trebuie să se mai hotărască prin zăngănit de arme, iar popoarele trebuie să se străduiască pentru «a nu se învăța a se bate» (Isaia 2, 4), ci să fie «pace între cei apropiați și între cei depărtați» (Isaia 62, 19), așa cum ne învață Sfînta Scriptură.

Ca slujitorii ai Bisericii lui Hristos, trebuie să sădim în sufletele credincioșilor noștri sentimente de dragoste, frățietate, pace și dreptate, pentru ca — așa cum spune profetul —, «fiecare să stea liniștit sub vița și smochinul lui și nimeni nu-i va înfricoșa» (Miheia 4, 4). Prin Domnul

Hristos, pacea primește o direcție și un conținut moral. Mîntuitorul vorbește fiecărei inimi omenești despre vremea cînd oamenii se vor uni într-o singură familie de dragoste, pace și bunăvoință (Luca 2, 14, 22, 51; Matei 26, 52). Prin Iisus Hristos pacea devine o realitate. Calea binefăcătoare a păcii ne este deschisă, noi trebuie doar să mergem pe ea. Iisus Hristos ni s-a descoperit ca «Dumnezeul păcii» (Rom. 15, 13; I Cor. 14, 33; II Tes. 3, 16), ca «Dumnezeul dragostei și al păcii» (II Cor. 13, 11; Ioan 3, 20—21); iar Evanghelia Lui este «Evanghelia păcii» (Fapte 10, 36; Efes. 6, 15).

În consensul unei largi deschideri spre cuprinderea dezideratelor sociale actuale, lupta pentru pace este o datorie care include în ea glas de istorie și conștiință creștină. Datoria aceasta revine preoțimii noastre pe linia unei tradiții a Bisericii noastre care, de-a lungul veacurilor, a sprijinit lupta poporului român pentru libertate, egalitate, unitate spirituală și națională și o viață mai bună.

Biserica noastră Ortodoxă, care păstrează nealterate și propovăduiește dumnezeieștile învățături ale Mîntuitorului Iisus Hristos — Dumnezeu al păcii (Filip. 4 9), legată profund prin tradițiile sale milenare de năzuințele și vremile păstorilor săi, a întîmpinat cu entuziasm Apelul pentru dezarmare și pace al Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și al celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parlamentarii din statele europene, S.U.A. și Canada, precum și recenta Declarație adoptată de înaltele foruri de conducere ale țării noastre, pe care le apreciază ca acte de înaltă conștiință și responsabilitate umană.

Adeziunea noastră unanimă la strălucitele inițiative de pace ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, la mobilizatoarele chemări, ne înscrie în rîndul tuturor oamenilor doritori de bine care, indiferent de convingerile lor politice, filozofice și religioase, doresc să se pună capăt cu desăvîrșire politicii de înarmare, de folosire a forței și amenințării cu forța și să se adopte măsuri concrete menite să ducă la eliminarea pericolului războiului, la înlăptuirea dezarmării, la salvagardarea păcii în lume.

Nolle inițiative de pace ale conducerii țării noastre, în frunte cu Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, au constituit pentru Biserica Ortodoxă Română noi ocazii de a se manifesta și de a-și face auzit glasul în mijlocul credincioșilor ei, convinsă fiind că pentru apărarea păcii, ca și pentru săvîrșirea oricărui lucru bun, îi vine în ajutor Bunul Dumnezeu, Domnul păcii».

Apoi, la indicația Prea Fericitului Patriarh Iustin, P. C. Pr. Octavian Popescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a dat citire Apelului pentru dezarmare și pace al adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, pe marginea căruia membrii Adunării Naționale Bisericești au luat cuvîntul, după cum urmează :

I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei :

«Înscriem astăzi una din cele mai luminoase și mai actuale pagini din cuprinzătoarea cronică a forului nostru statutar, Adunarea Națională Bisericească. Prezentă în prima parte a ședinței noastre de lucru, această sfântă și minunată idee de pace, atât de dorită și atât de necesară omenirii, acum când aceasta se află în pragul unei catastrofe nucleare, ne readuce pe toți, credincioși și slujitori ai Altarului, în același câmp de gândire și de faptă cu întregul nostru popor.

O asemenea imperioasă cerință, de menținere și apărare a păcii într-o lume atât de frământată impune, din partea tuturor celor ce le este scump acest bun, eforturi sporite, veghe necontenită, atitudine și cuvânt, hotărâre și faptă, de zi cu zi. Și aceasta pentru că

situația în Europa și în lume se agravează din ce în ce mai mult, ivindu-se noi și grele focare de conflict. Pacea, ca și viața trebuie ocrotită, întreținută, îmbogățită. Și aceasta cu atât mai mult cu cât, din nefericire, norii negri ai unei catastrofe nucleare planează amenințători nu numai asupra bătrâniei noastre Europe; ci și asupra planetei întregi.

Dacă pînă acum cuvîntul nostru și al cîerului a fost spus răsplat împotriva înarmărilor de tot felul de la amvon și în conferințele preoțești, de data aceasta, însăși conștiința Bisericii noastre strămoșești se pronunță împotriva flagelului nuclear prin toți cei prezenți în această istorică adunare. Este pe deplin îndreptățită inițiativa Prea Fericitului Patriarh Iustin de a fi trecut în prima parte a ședinței noastre discutarea și aprofundarea unor recente Apeluri ale României, de o excepțională valoare pentru liniștea și pacea lumii.

Ca fii ai Bisericii Ortodoxe Române, păstrătoarea credincioasă a învățaturii Mîntuitorului «Hristos, care este pacea noastră», și — în același timp — ca fii ai poporului român, atașat structural slujirii păcii, acordăm toată luarea aminte conținutului încurajator și plin de optimism al Apelului Frontului Democrației și Unității Socialiste, Apelului Marii Adunări Naționale, precum și celorlalte inițiative românești pentru reluarea dialogului și pentru oprirea amplasării altor noi rachete în unele țări din Europa. Izvorite din grija permanentă față de destinele păcii, față de viața omenirii, a președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, aceste Apeluri intruchipează în aceeași măsură voința de pace a întregului nostru popor român, hotărîrea sa neclintită de a sta de strajă în apărarea celui mai scump bun al omenirii : viața.

* Cu convingerea că, alături de rugăciunile zilnice pentru pacea a toată lumea, unirea voinței noastre cu a tuturor fiilor patriei noastre în sprijinirea strălucitelor inițiative de pace și dezarmare, ne îndeplinim o îndatorire de onoare, în numele membrilor Sfințului Sinod aduc mărturia deplină a adeziunii la conținutul documentelor ce le avem în față și le vom sprijini cu hotărâre.

Să avem încredere că uriașele forțe ale păcii din lumea întreagă vor face să triumfe viața și pacea pe pământ. Și să fim convinși că așa cum lumina risipește întunericul, tot astfel marile idei de înțelegere și cooperare, de salvare a omenirii și culturii și, mai ales, strădaniile unite ale tuturor oamenilor de bine, vor zădărnici tendințele războinice și vor face să dispară norii armelor nucleare».

Profesor dr. Dumitru Timuș — Arhiepiscopia Bucureștilor

«Pe întreg pământul se aude zăngănit de arme, care mai de care mai ucigătoare și mai capabile să distrugă toate valorile pe care omenirea le-a creat în secole și milenii.

Omenirea este cuprinsă de panică și de o adâncă îngrijorare! Pare că totul se apropie de un sfârșit fatal!

Această concentrare de arme se face mai ales în Europa — leagănul civilizației — cu scopul distrugerii oricăror urme de viață. Sa- vanții cu renume mondial și cercetători iscusiți au reușit să realizeze fisiunea atomului și să creze energie atomică. Dar, în loc să se utilizeze această descoperire epocală în scopuri pașnice, pentru progres și bunăstare, ei au transformat-o în bombe atomice de di-

ferite încărcături pe care atașându-le acțiune, medii sau lungi, sint capabile să distrugă în cîteva secunde întreaga viață pe tot globul pămîntesc.

Dar iată că, oameni luminați din întreaga lume, avînd în frunte pe mult iubitul președinte al R.S. România, au dat glas rațiunii, și prin apeluri ferme oglîndînd dragostea de viață și de aproapele, au cerut încetarea înarmărilor și mai ales a celor atomice.

Aceste apeluri arată în mod elocvent ferma dorință de pace și bună înțelegere a poporului nostru, cu toate popoarele lumii, indiferent de orînduirea lor politică sau ideologică.

Apelurile pentru dezarmare, apelurile pentru bună înțelegere și de conviețuire între toți oamenii de pe planeta noastră, adăugate la mani-

festărilor făcute cu același scop de mii de cetățeni de toate categoriile și din toate țările, vin să oglindească dorința fermă a tuturor spre progres și pace.

Noi toți, alături de toți iubitorii de pace, strîns uniți, ducem o luptă susținută pentru împiedicarea amplasării de noi rachete și arme inezitate cu focoașe nucleare și cerem ferm distrugerea celor existente.

Dar, pentru ca această luptă să fie cu adevărat eficientă, trebuie neapărat să se efectueze o înțelegere fermă între toți cei ce posedă aceste arme de distrugere.

Trebuie să se știe clar că pe cuprinsul patriei noastre, Republica Socialistă România, toți credincioșii și slujitorii Altarelor, luptă neprecupețit pentru dezarmarea nucleară de orice categorie ar fi ea și au convingerea că odată aceasta realizată, pacea va domni peste întreaga omenire.

Acesta este crezul nostru, aceasta este lupta noastră.

NŪ! armelor atomice, ci luptă dirză pentru distrugerea lor; luptă pentru realizarea celui mai sublim ideal — Pacea!

Și sint ferm convins că o vom avea».

Preot Teofil Dumitrescu — Episcopia Buzăului

«Apelul pentru dezarmare și pace al Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și al celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, precum și Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parlamentarii din statele europene, S.U.A. și Canada, sînt noi și valoroase documente ce reflectă în modul cel mai convingător profunda preocupare a poporului nostru pentru viața și pacea întregii omeniri.

Cuvîntarea Domnului Nicolae Ceaușescu, ținută în cadrul lucrărilor Marii Adunări Naționale, este o nouă și grăitoare expresie a voinței de pace a poporului român, o vibrantă și inflăcărată chemare la acțiune și responsabilitate în apărarea păcii și vieții popoarelor.

Fără să ne alarmăm, dar îngrijorați de intensificarea cursei înarmărilor, care creează o nouă primejdie pentru pacea și însăși existența popoarelor, și noi, membrii Adunării Naționale Bisericești, reprezentanți ai clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în sesiune ordinară de lucru, sub înalta președinție a Prea Fericitului Patriarh

Iustin, împărtășim cu toată convingerea adevărul exprimat de Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, că «nu există drept mai important decât dreptul de a trăi în pace, de a trăi liber», și aderăm cu toată ființa noastră la Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. și al celorlalte organizații de masă și obștești.

Facem acest lucru convinși fiind că, potrivit Testamentului Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos — care a spus: «Pacea Mea dau vouă, pacea Mea las vouă» —, ca slujitori ai Bisericii noastre strămoșești, avem sfânta datorie de a apăra pacea și viața, bunuri fundamentale ale omenirii.

Vom face tot ce ne stă în putință pentru a opri orice acțiune de natură să aprindă arsenalul nuclear, care ar duce la un dezastru mondial, unindu-ne eforturile cu ale întregului popor, cu al celorlalte popoare, în scopul afirmării dreptului fundamental al oamenilor la viață, la pace, la existență liberă și înfloritoare.

Ne vom ruga Mântuitorului Iisus Hristos, Domnul păcii, să ne ajute să fim peste tot soli ai păcii, ca pacea să fie atotstăpînitoare în sufletele noastre, în familiile noastre, în toată lumea, ca în pace să producă uzinele, în pace să rodească ogoarele, în pace să se cîntorească pentru toți o viață tot mai bună și mai fericită, în pace să poată crește copiii, viitorul țării, viitorul omenirii.

Din iubire față de oameni, în numele credinței ortodoxe, în numele Evangheliei, aderăm cu toată convingerea la Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Trăiască și înflorească pacea pe pămînt !».

Preot Teodor Bodnar — Arhiepiscopia Iașilor

«Am rămas cu toții profund impresionat de cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, legată de cea mai arzătoare problemă a timpului de față: Pacea. Ce puternic a vibrat glasul Prea Fericirii Sale! Este glasul cuprins de emoție al celui care poartă cel dintîi răspunderea pentru Altarul Bisericii străbune. Este glasul profesorului universitar, cu studii în țară și peste hotare, care zeci de ani de-a rîndul, prin opere scrise și prin viu grai, a insuflat studențimii și tuturor ascultătorilor săi balsamul dragostei, al păcii și înfrățirii între oameni. Este glasul celui care a fost timp de 30 de ani și este și în prezent ambasadorul păcii din partea Bisericii strămoșești, ducînd mesajul păcii pe toate meri-

dianele pământului. Este glasul cuprins de emoție și de revoltă în același timp, al copilului de odinioară, rămas de mic orfan din cauza războiului.

Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste a avut și are un puternic ecou în sufletul tuturor oamenilor cinstiti și de bună credință din țară și de peste hotare.

De aici, din străvechiul palat al Patriarhiei Ortodoxe Române, îmbrăcat cu atîta istorie, noi, delegații deputați ai Adunării Naționale Bisericești din întreaga țară, uniți în cuget și-n simțiri, aducem un vibrant omagiu de recunoștință și admirație președintelui patriei noastre dragi, Domnului Nicolae Ceaușescu, pentru poziția sa fermă și sinceră față de problema Păcii, de care este animat permanent.

Trebuie subliniat cu cinste și mîndrie faptul că Biserica Ortodoxă Română are o poziție consecventă pentru apărarea păcii, fără nici o rezervă, conform mesajului sfînt cîntat de îngeri în noaptea Nașterii Pruncului Iisus: «Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bună-invoire!». Cu durere trebuie să spunem că nu aceeași atitudine o au și alte culte creștine față de război și pace. Recentele congrese ale unor culte creștine din unele țări din Apus au deviat regretabil. Este uluitor, aproape incredibil, ca un prelat să spună că războiul atomic nu este cu totul imoral, că are o parte salvatoare, unind într-o clipă, fără boii și suferințe, pe om cu Dumnezeu, care este de fapt dorința supremă a fiecărui creștin! Și la noi în țară există unele secte creștine care propagă premeditat o panică prin acel război biblic, zis: «Armagedonul» și care se pare că trebuie să vină, indiferent care ar fi poziția omenirii. Aceștia trebuie demascați fără cruțare, ca niște năimiți și impostori ce întinează și pervertesc învățătura Mîntuitorului Hristos, care a spus: «Eu am venit ca lumea viață să aibă și mai mult să aibă».

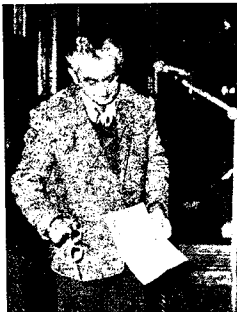
Nu este nevoie să se arate ororile războiului și binefacerile păcii, fiindcă toți cunosc acest lucru.

Vreau să arăt doar că formidabilele manifestări pentru pace din toată lumea nu sînt organizate din considerații și motive politice. Ele oglindesc dorința supremă a omului pentru pace. Eram la Congresul Mondial al Creștinilor pentru Pace, de la Praga, la care Prea Fericitul Patriarh Iustin, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Sucevei, a avut un mare rol. Zguduitor a fost momentul cînd a fost adusă pe un cărucior o persoană total desfigurată. Era un profesor universitar din Hiroșima, care a șoptit doar cuvintele: «dacă nu veți lupta pentru pace, veți ajunge ca mine!».

La fel, în orașul Halle, în piață, lângă catedrala gotică, alături de statuia compozitorului Haendel, odată cu seara se adună toți invalizii celor două războaie mondiale. E o priveliște zguduitoare de oameni ai suferinței, fără picioare sau fără mîini, orbi, desfigurați, o carne vie informă; pe cînd cei prezeni plîng, ei le șoptesc: «dacă nu veți lupta pentru pace, toți veți ajunge ca noi!».

Trăiască pacea în lume și întrăirea între oameni!».

Avocat Ioan Morariu — Arhiepiscopia Sibiului

«Ne este cunoscut faptul că după cea de a doua conflagrație mondială, în condiții de relativă pace în lume, omenirea a cunoscut 180 războaie locale ; în prezent numărul stărilor conflictuale crește, ele întinzându-se pe o arie geografică imensă, și după cum precizează agențiile de presă internaționale în zonele de conflict își pierd zilnic viața peste 2.000 de oameni.

Cu 38 de ani în urmă la Hiroșima au fost și supraviețuitori, dar a fost lansată o singură bombă cu putere echivalentă a 12 kilotone trinitrotoluen. Astăzi puterile nucleare angajate în Europa dispun de peste 50.000 încărcături nucleare și bineînțeles de rachetele capabile să lanseze aceste încărcături.

Săgețile de lumină, concentrațiile de lumină, tunuri-lasser, raze ale morții și distrugerii, «strategia distrugerii reciproce», să lase locul adevăratei «Lumină din Lumină», ca o caldă rază ce dă putere minții, ca să triumfe rațiunea, să oprească pentru totdeauna apăsarea pe butonul declanșării războiului atomo-nuclear, sau al oricărui război, ce numai spre binele omenirii nu poate fi.

Cum se ridică ciocirlia la răsăritul soarelui, pină în înaltul cerului, eu cîntecul ei de bucurie, umplînd văzduhul, așa se ridică mereu glasul popoarelor pentru pace și viață, împotriva războiului, în mod special a celui atomic nuclear.

Căci viața și pacea sînt risul copiilor ca un clopoțel de argint, primele raze de soare ale unei primăveri mult așteptate, foșnetul frunzelor fragile, mireasma reavănă a pămîntului după ploale, albul imaculat al primei zăpezi, muzica lui Enescu și Beethoven, tablourile lui Grigorescu, Michelangelo sau Rafael ; mirosul tămii în Biserică, satisfacția datoriei, a muncii împlinite spre binele și folosul oamenilor.

Credincioșii români ortodocși din Mitropolia Ardealului participăm permanent și cu adeziune totală la toate inițiativele țării noastre pentru pace, securitate și cooperare internațională, ca formă a slujirii creștine, pentru că așa cum sublinia Mitropolitul nostru «slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor este rațiunea esențială a misiunii Bisericii în lume».

În pragul marelui și minunatului praznic al Nașterii Domnului, cu dulci și pioase amintiri ale copilăriei și colindului, să ne alăturăm im-

nului ingerilor din noaptea Nașterii: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!».

Prof. Tudor Vasilescu — Episcopia Buzăului

«Lucrările Adunării noastre au loc în împrejurări în care sîntem confrunțați cu o realitate extrem de primejdioasă: peste voința de pace a popoarelor, voința ce se manifestă tot mai puternic pe întregul glob, cursa înarmărilor continuă și amenință să ia proporții catastrofale. Peste munca și liniștea noastră la care avem dreptul, spectrul distrugerii totale se profilează înspăimîntător.

Chiar dacă demența nu va putea să înfrîngă pînă la urmă voința de pace a oamenilor și instinctul lor de conservare, competiția aceasta a înarmărilor constituie o frînă uriașă în calea progresului și bunului trai al lor.

Este suficient să mă refer la o succintă relatare a unui om de știință, ca să apreciați ce povară insuportabilă pun cheltuielile militare pe umerii oamenilor: în cele mai sărace țări în curs de dezvoltare, cheltuielile militare variază între 1 și 5 dolari pe cap de locuitor, iar pe ansamblul țărilor în curs de dezvoltare ele reprezintă în medie 26 dolari pe cap de locuitor.

În anul 1980, anul din care omul de știință respectiv își extrage datele, numărul persoanelor utilizate direct sau indirect în scopuri militare a ajuns în lume la peste o sută de milioane. În același timp, însă, utilizarea unui miliard de dolari în scopuri pașnice ar crea, de exemplu, o sută de mii de locuri de muncă, iar în domeniul educației ar presupune angajarea a 110.000 persoane. Și mai relatează omul de știință de la care împrumut aceste date, că suma pe an alocată cheltuielilor militare pe plan mondial, dacă ar fi alocată unor scopuri civile, ar putea crea aproximativ 21 milioane locuri de muncă, ceea ce ar duce la lichidarea șomajului pe plan mondial.

Iată, deci, de ce trebuie să ne alăturăm cu tot sufletul și să susținem cu tărie recentul Apel pentru dezarmare și pace al Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Biserica Ortodoxă Română participă activ la lupta pentru pace. Participarea aceasta nu este izvorită dintr-o adaptare de circumstanță la nevoile epocii noastre, ci se bazează pe însăși învățătura creștină, dată în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție, propovăduită de Sfinții Apostoli și mărturisită de Biserică peste veacuri.

«Pace vouă!» este mesajul adus în lume de Domnul nostru Iisus Hristos, întemeietorul Bisericii, iar în predica de pe munte Mîntuitorul fericește pe cei ce intervin și aduc liniștea și pacea în viața socială.

Credincioasă, deci, învățaturii Mîntuitorului, Biserica Ortodoxă este Biserica păcii și condamnă războiul.

Să ne unim, așadar, frați creștini, toate forțele și să facem totul pentru triumful cauzei păcii».

Preot Ioan Mareș — Episcopia Romanului și Hușilor

«Este cunoscut faptul că cine are cultul istoriei — și majoritatea oamenilor au acest cult plămădit în singele lor și trainice legături cu pământul natal —, știe că nimic pe lumea aceasta nu-i mai decisiv pentru viața și fericirea popoarelor decît pacea.

Arta, cultura, civilizația, progresul, bunăstarea și fericirea popoarelor s-au realizat numai în vremuri de pace.

Războaiele nu au înscris în istoria omenirii decît orori, crime, vieți sfărîmate, trupuri, mutilate, căsnicii nefericite, copii orfani, femei văduve, schilozi și mutilați pentru toată viața, școli, spitale, întreprinderi, instituții de cultură, sate și orașe, regiuni întregi distruse, arse și pustiite, sărăcia în locul bunăstării și viciul în locul virtuții».

Astăzi, planeta noastră se găsește situată pe un arsenal nuclear.

Istoria ne este martor că pașnicul și binecuvîntatul nostru popor în viața sa bimilenară trăită pe aceste plaiuri carpatine, nu și-a vărsat singele lui martiric și sfînt decît pentru apărarea gîlei noastre românești și a mărețelor idealuri naționale exprimate prin: independență, suveranitate și unitate națională; libertate și dreptate; pace și egalitate; pline și zile mai bune; armonie și frăție, cu sînge eroic înscrise pe pămîntul României.

Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Uniunii Socialiste este apelul nostru al tuturor, al fiecăruia dintre noi, este apelul întregului nostru popor adresat conștiinței umanitare a tuturor popoarelor iubitoare de pace, cu care împreună dorim să realizăm un front comun împotriva războiului și a morții.

Considerăm că, — în numele vieții și al fericirii pe care și-o dorește fiecare om, glasurile mamelor și ale copiilor, glasurile unite ale popoarelor, pot constitui cea mai puternică energie spirituală și morală prin care pot fi spulberate de pe fața pămîntului, din viața omenirii, toate energiile atomice și toate formele diabolice născocite pentru exterminarea vieții.

Voința de pace a popoarelor constituie cea mai puternică armă cu care zeul războiului și al morții poate fi biruit pentru totdeauna. Noi dorim pacea, cunoscut fiind că în pace se cultivă ogoarele, reinviază grădinile, pasc turmele; arta, cultura și civilizația înflorească, dragostea este respectată, omnia este prețuită.

Sîntem mîndri că la conducerea destinelor patriei noastre stă de veghe cel mai iubit fiu al poporului nostru, Domnul preşedinte Nicolae Ceauşescu, om al păcii, om de omenie   iscusit diplomat pe care-l  ncredin m că adeziunea noastră totală, sinceră   necondiţionată fa  de Apelul pentru dezarmare   pace, constituie jurămintul nostru depus pe altarul sfinţ al patriei.

Prea Fericirea Voastră, ca  ntiiist t tor al Bisericii noastre strămoşeşti, împreună cu membrii Sfintului Sinod, cultivaţi   noi conştiinţa dragostei de neam   păstraţi permanent ăceastă minunată făclie a păcii aprinsă   fiinţa noastră de Domnul   Stăpînul vieţii, măreţ ideal care face parte din structura fiinţială a neamului nostru românesc   care constituie o permanentă misiune a slujitorilor sfinţitelor noastre altare străbune.

 n numele celor pe care-i reprezentăm   acest for deliberativ, Adunarea Naţională Bisericească, vă  ncredin m că vă vom urma cu credin  exemplul de slujire   totală dăruire   împlinirea misiunii evanghelice   a m reşelor idealuri umanitare ale vieţii   păcii.

Alături de întregul nostru popor, condus de preşedintele Nicolae Ceauşescu, apărător   luptător pentru libertate, omenie, dreptate socială   pace   întreaga lume, vom munci, vom lupta   ne vom ruga pentru ca   pace să ne putem făuri propria noastră istorie, pentru securitatea b tr nului nostru continent   pentru împlinirea mesajului de aur al omenirii, ca «pe p mint să fie pace   între oameni bunăvoire».

Arhitect Sorin Moldovan — Arhiepiscopia Timişoarei

 Din multitudinea sentimentelor umane, în mod cert sentimentul păcii are astăzi cea mai puternică rezonan . Din cerul păcii se ramifică razele care încălzesc Terra   care asigură viaţa locuitorilor Planetei noastre. Pacea, ca realitate   ca simbol, dimensionează afirmarea completă a contemporanilor noştri, creează armonia timpului   determină starea propulsoare a faptelor înscrise în zona progresului social   moral.

 mi este încă vie conflagraţia ultimului război mondial   imi este încă proaspăt tabloul sumbru al vieţilor omeneshi pierdute, al aceluia tragic dezastru care a b ntuit continentul Europei. Consecinţele războiului ne sînt cunoscute,  , nu întimplător astăzi, c nd spectrul armelor nucleare agi  omenirea, mai mult ca oric nd, conştiinţa noastră se cere a fi fortificată.

Onorată Adunare Naţională Bisericească,

Reprezint aici pe credincioşii ortodocşi români din părţile Banatului care, asemenea tuturor fiilor poporului nostru, prin vocaţie   istorie, s-au manifestat în spaţiul păcii ; iar ăceastă stare de echilibru   armonie reprezintă una din dimensiunile fundamentale ale fizionomiei noastre. De aceea, mesajul de pace românesc, d nd expresie remarcabilă voinţei   aspiraţiilor nutrite dintotdeauna de poporul nostru, este indisolubil legat de structura loială, prietenoasă   onestă a naţiunii.

 n urmă cu o s pt min , Adunarea noastră eparhială, ținută la Timişoara, a debutat printr-o impresionantă manifestare în favoarea păcii la care au participat, ca unul singur, toţi reprezentanţii preoţilor   cre-

dincioșilor. În numele lor vreau să-mi exprim totala și deplină adeziune la Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, la Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parlamentarii din statele europene, S.U.A. și Canada, la Declarația înalteilor foruri de conducere ale țării noastre, la toate inițiativele și propunerile formulate de președintele României, Domnul Nicolae Ceaușescu, în sprijinul păcii și apărării vieții pe pământ.

Starea de maximă încordare creată de impasul în care s-a ajuns prin întreruperea tratatelor sovieto-americane de la Geneva și prin începerea amplasării de rachete nucleare americane în Europa, ne îngrijorează și pe noi, cetățeni ai României și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române, și de aceea aderăm din tot sufletul la conținutul Declarației forurilor de conducere ale statului nostru, și dăm o înaltă apreciere acestui mod constructiv, realist și concret de a contribui la pacea lumii».

Preot Ioan Baciu — Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului

«În zilele noastre, omenirea se află la o mare răspintie : a existenței sau a nimicirii sale. Două îi sînt căile ce-î stau deschise în față : calea vieții și calea morții.

Manifestări largi de masă și marșuri ale păcii s-au desfășurat și continuă să se desfășoare astăzi pretutindeni în lume, pentru a se trezi și mobiliza conștiințele oamenilor în favoarea statornicirii și consolidării păcii, atît de necesară vieții pe pământ.

Sfînta noastră Biserică, fidelă învățăturilor Sfintei Scripturi, care este izvorul și temelia întregii învățăture creștine, a propovăduit și propovăduiește pacea, prin toate manifestările ei și la toate nivelele, fapt pentru care noile inițiative

de pace oglindite în Apelul lansat de Frontul Democrației și Unității Socialiste au stîrnit un viu ecou în sufletele clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului.

Sfînta noastră Biserică se socotește, nu fără temei, o Biserică a păcii, a dreptății și a dragostei, fiindcă însuși Dumnezeu pe care Îl slujește este «Domn al păcii» sau cum spune Sfîntul apostol Pavel, «Dumnezeu nu este al neorînduiei, ci al păcii» (I Cor. 14, 33).

Ca cetățean și preot ortodox al Bisericii noastre strămoșești, mă simt însuflețit de noile inițiative de pace ale Domnului președinte

Nicolae Ceaușescu și sînt mîndru că mi se dă această posibilitate, ca în acest înalt for bisericesc, să-mi exprim totala și sincera adevărată față de aceste atît de umane acțiuni ale conducerii patriei noastre.

Iar în ceea ce mă privește personal, odată cu totala mea adevărată la ultimele acțiuni de pace ale conducerii patriei noastre, personal ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, și la întreaga politică internă și externă a patriei, — mărturisesc solemn că sînt stăpînit astăzi de o înaltă mîndrie patriotică, fiindcă — alături de toți fiii patriei — am această posibilitate care mă înalță sufletește fiindcă pot să-mi exprim gîndurile ce mă stăpînesc și care mă fac să mă simt cu adevărat preot al unei Biserici care se bucură de depiină libertate în manifestările ei și în țara ei.

Recunoaștem gravitatea pericolului în care se află lumea de astăzi, dar nu ne pierdem nădejdea pentru că știm că într-o bună zi pacea tot va birui.

Preot Constantin Runcanu — Arhiepiscopia Craiovei

«Știm că omenirea întreaga, viața însăși a planetei este grav amenințată de pregătirea febrilă a unui război nuclear. Liniștea bătrînului nostru continent este grav amenințată intrucît aici sînt deja amplasate rachete nucleare cu rază medie de acțiune și spre el se îndreaptă un nou transport de asemenea arme distrugătoare. Pregătirea febrilă a unui nou război nuclear amenință ca niciodată în istorie însăși viața. Între cuvîntul pace și viață se poate așeza semnul egal fără nici o dificultate. Slujirea păcii este sinonimă cu slujirea vieții.

Poporul nostru și-a făcut din existența sa o vocație a păcii cu care a traversat cele două milenii de existență. În actualitate, această vocație capătă dimensiuni noi, mai ales prin inițiativele de pace și dezarmare ale conducătorului țării noastre, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, care exprimînd voința de pace a întregului nostru popor, se ridică în apărarea păcii grav amenințată de cei ce vor să transforme omenirea într-un total holocaust.

Cuvîntul nostru în apărarea păcii trebuie să devină unanim, puternic cu o intensitate ce trebuie să depășească febrila pregătire a unui

război, să devină prin intensitatea sa nu numai o chemare, ci un act de acuzare împotriva celor ce, nesocotind dreptul omenirii la viață liberă și independentă, vor să arunce planeta în abis.

În numele nostru personal, în numele preoților și al credincioșilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei, pe care prin cuvint îi reprezint aici, ne angajăm să nu precupețim nimic și să facem totul acum, pînă nu e prea tîrziu, pentru dezarmare și pace. Prin tot ce vom întreprinde în această direcție, vom dovedi adevărul nostru totală la înflăcăratele inițiative de dezarmare și pace ale poporului nostru, ale președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, ambasador al păcii în țară și în întreaga lume.

Amploarea pe care o ia pe plan mondial lupta pentru apărarea păcii, ne dă încredințarea că popoarele lumii acum nu mai cerșesc pacea, dar vor și s-o impună».

Avocat Tiberiu Hălăuceșu — Episcopia Romanului și Hușilor

«Țara noastră, continentul în care viețuim, întreaga lume contemporană, este frământată de nebunia fierbinte care canalizează mari puteri ale globului spre o nouă și catastrofală conflagrație mondială în care ar urma să se confrunte cele mai ascuțite realizări științifice ale geniului omenesc orientate nu spre binele și propășirea civilizației, în folosul omului, spre prosperitatea lui, ci spre distrugerea lui, spre transformarea planetei noastre într-un deșert radio-activ, într-o planetă similară celorlalte din sistemul nostru solar, în bulgări de materie moartă.

În acest context, țara noastră a propus în fața forului Națiunilor Unite să elaboreze un cod de conduită al statelor în lume, prevăzîndu-se drepturile și

obligațiile fundamentale ale statelor pentru a se asigura existența națională a fiecărui stat.

S-au alcătuit comisii în cadrul O.N.U., la care au participat state cu regimuri diferite, urmărind același scop, dezarmarea, reducerea cheltuielilor militare și garantarea păcii și securitatea popoarelor, luîndu-se 200 rezoluții la cele 32 sesiuni ale Adunării Generale a O.N.U. și ținîndu-se 800 ședințe ale Comitetului de dezarmare de la Geneva, cu încheierea a 7 acorduri internaționale.

Statul nostru, în frunte cu Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, a depus și continuă să depună uriașe eforturi pentru a stăvili cursa

aberantă a înarmărilor și a se asigura pacea și viața pe continent și pe planetă.

La cea de a 25-a sesiune, la sesiunea jubiliară a Adunării Generale a Națiunilor Unite, Dl. Nicolae Ceaușescu a participat personal și a propus în fața acestui mare for a se examina în mod deosebit, din acest punct de vedere, situația și a se întocmi rapoarte referitoare la consecințele extrem de grave ale cursei înarmărilor asupra domeniului economic și al celui social pentru a se asigura pacea și securitatea popoarelor.

Proeminentă personalitate, neobosit luptător pentru pace și dezarmare, Domnul Nicolae Ceaușescu a adresat nu cu mult timp în urmă conducătorilor Uniunii Sovietice și S.U.A., și ai tuturor statelor, mesaje prin care a făcut propuneri judicioase și pline de profund umanism pentru salvarea celui mai important drept al omului de azi, drept prevăzut în Declarația drepturilor omului, din 1948, și consfințit prin Pactele internaționale ale drepturilor omului din 1966, dreptul la pace și la viață, și și-a manifestat convingerea că tratativele sovieto-americane se vor solda cu rezultate pozitive.

Avem ferma convingere — spunea Domnia sa într-un recent discurs — că popoarele dispun de forța necesară și acționînd cu unitate, pot opri cursul periculos spre prăpastie, spre o catastrofă nucleară, pot da vieții internaționale un nou curs — cursul spre dezarmare, spre colaborare pentru asigurarea dreptului vital al popoarelor la existență, la viață, la libertate și pace.

Acesta este crezul nostru, dezideratul nostru suprem».

Arhim. Teofil Pandele — Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos

«Pacea lumii este amenințată de un groaznic război nuclear. Nici un popor nu poate fi indiferent dacă amenințarea războiului va continua să planeze asupra vieții noastre. Nu ne poate fi indiferentă soarta păcii, pentru că pacea este problema vitală a oricărei ființe omenești. Pacea este cel mai de preț bun al omnirii.

Pacea fundamentează condițiile necesare și prielnice dezvoltării culturii și civilizației pentru păstrarea vieții pe pământ, pentru apărarea celor ce am primit de la moșii și strămoșii noștri.

«Egalitatea, pacea, dreptatea și dezarmarea, fac parte din patrimoniu nostru spiritual pentru

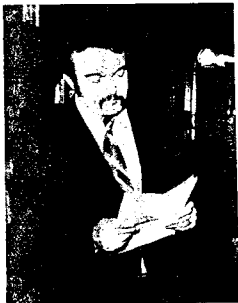
apărarea întregului neam omenesc», — afirma într-una din cuvântările sale Prea Fericitul Patriarh Iustin.

Să facem din pace și bună-înțelegere climatul firesc, universal, al vieții tuturor popoarelor de pe pământ, care este idealul prin care noi, clerul și credincioșii noștri, înțelegem să sprijinim cu toată tăria pacea, având convingerea că un adevărat creștin nu poate trăda cauza păcii.

Cunoscînd pericolul catastrofal al cursei înarmărilor, ne exprimăm îngrijorarea față de amenințarea păcii pe planeta noastră și ne angajăm că vom înmulți strădanii noastre pentru ca fiecare activitate a noastră să sporească lupta pentru pace, prietenia și colaborarea între toate națiunile lumii.

Să avem ferma convingere că Milostivul Dumnezeu nu va îngădui ca omenirea să fie cuprinsă de spectrul războiului, ci va lumina mințile conducătorilor popoarelor și le va insufla dragostea de pace, pace care va triumfa în omenire».

Doctor Ioan Berciu — Episcopia de Alba Iulia

«Plecînd de la ideea de dezvoltare, de progres în societatea umană, este obligatoriu să subliniem cel mai important factor ce determină mersul înainte al comunității umane și anume: instaurarea unui climat de pace.

De aici se desprinde datoria noastră a tuturor de a milita pentru pace, de a contribui cu tot ce putem pentru instaurarea acelei stări de «bună pace», doleanță atît de des uzitată de marii noștri înaintași și totodată platformă de manifestare a făcătorilor de pace de azi.

Să optăm cu hotărîre pentru prima variantă și nu pentru a doua, care ne îndreaptă cu gîndul la legenda ucenicului vrăjitor.

Destinderea, securitatea și colaborarea internațională, rămîn

în continuare problemele de însemnătate cardinală pentru întreaga omenire. Rezolvarea acestora duce la apărarea muncii și a produselor ei.

Ar fi un păcat iremediabil, ar fi de fapt o pierdere irecuperabilă pentru noi toți, ca acel formidabil bagaj de știință și cultură, acumulat în decursul atîtor secole de frămîntări, să fie risipit și distrus.

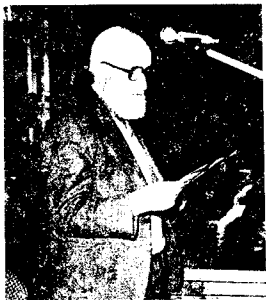
Îmi exprim adeviziunea, în numele membrilor mireni ai Adunării eparhiale de Alba Iulia, adeviziunea la Apelul pentru pace al Frontului Democratiei și Unității Socialiste, inițiat de președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, pe care Prea Fericirea Voastră și Sfîntul Sinod, potrivit mesajului Bisericii vi l-ați însușit.

Această idee a fost deja transpusă în fapt în cadrul Eparhiei noastre de Alba Iulia, prin ținerea conferinței de orientare din luna noiembrie, prezidată într-un cadru solemn de Prea Sfințitul Episcop Emilian.

Sintem hotărâți să continuăm această lucrare de apărare a păcii, prin munca noastră de fiecare zi, să răspundem la chemările ce ne revin ca fii ai patriei noastre scumpe și astfel să devenim niște veritabili soli ai păcii.

Închei, cu încrederea că Marte nu are ce căuta printre noi».

Doctor David Pantelimon — Episcopia Rîmnîcului și Argeșului

«Ca delegat mirean al Eparhiei Rîmnîcului și Argeșului în Adunarea Națională Bisericească, iau parte la această ședință cu toată înțelegerea și responsabilitatea condițiilor în care se țin — anul acesta — lucrările acestui înalt forțum bisericesc din țara noastră.

În numele credincioșilor pe care îi reprezint și al meu personal, subscriu cu toată convingerea la apelurile pentru pace și dezarmare făcute de România socialistă.

Sesiunea din anul acesta este dominată de inițiativele și propunerile României pentru înlăturarea pericolului unui război nuclear de proporții globale.

Propunerile României socialiste sînt, pe de o parte, chemări vibrante și înflăcărâte la acțiune și responsabilitate, pentru apărarea păcii și victorii popoarelor, și pe de altă parte, angajamente ferme pentru susținerea lor.

Sărbătorirea a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român arătat că întregul popor stă într-o unitate de monolit în jurul conducerii de stat, pentru afirmarea și apărarea acestei unități în libertate și independență, pentru prosperitate, pace și progres.

Momentele cruciale prin care trece omenirea, obligă pe toți oamenii cinstiți să ia atitudine față de felul cum evoluează evenimentele, oprind cursa înarmărilor și în special pe cea nucleară, punctul nevralgic fiind pregătirea și chiar începerea amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune în Europa. De asemenea, achizițiile științei și tehnicii să fie puse în slujba binelui omenirii, nu în slujba războiului, distrugerii și morții.

Un război nuclear înseamnă distrugerii de proporții apocaliptice, imprevizibile.

Retoric, putem pune întrebarea : Quo vadimus ?

Conștiința și rațiunea fiecăruia ne spun că forțele întunericului, răului și morții, pot fi îndepărtate și anihilate oriunde s-ar afla. Aceasta este speranța noastră, aceasta este dorința fiecărui bun român, cetățean devotat patriei, patriot cinstit.

Misiunea contributivă, activă, pozitivă, a clerului creștin ortodox, ca și a celorlalte confesiuni, din țara noastră, se integrează structural în dinamica eforturilor făcute de România socialistă, pe plan intern și internațional, pentru progres, pentru pace pe pământ.

Fie ca oamenii, aceste ființe dumnezeiești ale pământului, dotați cu posibilități infinite de creație, sfredelitori temerari ai necunoscutului macro și micro cosmic, să se înfrățească, să se iubească și să trăiască în armonie și pace veșnică».

Prot. Augustin Lucian — Episcopia Oradiei

«Încă nu s-au închis toate rănila lăsate de cel de al doilea război mondial și iată că un al treilea flagel amenință la orizont, mai crincen și atodistrușător. Încă mai persistă în amintirea oamenilor distrugerile și ciupercile atomice de la Hiroșima și Nagasaki. Era de sperat ca ultimul război să fi lăsat în urma lui învățăminte, ca omenirea să aspire și să se bucure de o pace bine așezată, trainică și constructivă.

Cu toate acestea planeta noastră nu s-a liniștit. Cursa înarmărilor ia proporții gigantice, iar perspectiva unui război necrușător, al armelor nucleare în stare să distruagă civilizația și viața de pe planeta Pământ, cunoaște o nouă escaladare.

Față în față cu amenințarea autodistrugerii, toți oamenii de bine simt nevoia să opună rezistență,

să se pronunțe pentru neamplasarea de noi rachete pe continentul european, pentru retragerea și distrugerea celor existente.

Așa au luat naștere în ultima vreme marile mișcări pentru apărarea păcii, marșuri, mitinguri, adunări, apeluri.

În fața noastră se găsește «binele și răul» (Deut., 30, 19) ; să alegem binele, deci viața, ca să trăim, noi și urmașii noștri.

«Nu trebuie să se laude cel ce se incinge de război, ci cel ce se deșcinge» (Regi, 3, 20).

În lumina învățăturii noastre creștine sîntem și trebuie să fim iubitori de pace.

Dumnezeu l-a făcut pe om «ca să stăpînească peștii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile care trăiesc pe pămînt și tot pămîntul» (Fac., 1, 26). Să stăpînească nu să distrugă. Omul nu are dreptul la aceasta. De aceea vrem să le amintim acelor care au intenția distrugerii vieții pe pămînt: Nu aveți acest drept! N-ați creat voi viața.

E limpede de ce și preoțimea din Eparhia Oradiei își dă prin mine adevizul tofală la Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, la declarația păcii de la București, izvořită din mintea clarvăzătoare și din inima iubitoare a presedintelui Nicolae Ceaușescu.

Avem copii și vrem să trăiască.

Avem părinți și vrem să moară la venirea sorocului.

Sîntem noi și vrem să trăim.

NU războiului, NU rachetelor cu rază medie de acțiune!

DA păcii! DA păcii cu rază lungă de acțiune».

Avocat Nicolae Vidrașcu — Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos

«Istoria ne arată că războaiele au provocat întotdeauna tulburările cele mai adînci în existența omenirii și i-au impus suferințele cele mai mari.

Deși le-au purtat întotdeauna numai popoarele, de multe ori însă nu le-au hotărît ele, pentru cauze de folos obșteșc, ci conducătorii lor, avînd ca motive setea de glorie și de putere.

Din nefericire în diferite părți ale lumii au apărut stări de tensiune, de conflicte între stăte și grupuri de state, manifestîndu-se vechea politică de dominație și asuprire, culminînd printr-o inconștientă întrecere a înarmărilor nucleare, primejduind însăși existența omenirii.

Sesizînd această primejdie, președintele Nicolae Ceaușescu depune de mulți ani o neobosită activitate pentru menținerea păcii.

În toată activitatea sa, atît în țară cit și peste hotare, președintele Nicolae Ceaușescu a făcut cunoscut tuturor că poporul român militează fără preget pentru crearea unui climat de pace și de rezolvare a neînțelegerilor pe calea tratativelor pașnice și nu a încleștărilor înarmate.

Această deosebită și apreciată strădanie pentru buna înțelegere între state, indiferent de orînduirile politice, se situează pe linia tradiției istorice a poporului nostru, care nu a rivnit niciodată nimic de la alții și nu a încalcăt hotarele altor țări, chiar și atunci cînd a fost îndemnat de unii s-o facă, dorînd pacea și prietenia tuturor.

Nu există pace adevărată decît în independență și nu există istorie demnă de atenție decît aceea a popoarelor libere, — scria un gînditor francez. Libertatea și egalitatea sînt drepturile firești ale oamenilor. Fraternitatea este datorია lor.

De aceea, Nicolae Iorga, îngrijorat de crescînda cotopire de către Hitler a țărilor vecine, și îndurerat de sflrtecarea țării noastre, avînd

previziunea declanșării celui de al doilea război mondial, spunea: «...Atita vreme cit morala creștină va fi desconsiderată, atita vreme cit omul va fi o bestie pentru semenii săi, orice încercare de mai bine a omenirii va fi efemeră și zadarnică. Omenirea trebuie reeducată și numai atunci ea va putea colabora cu știința și tehnica, pe care civilizația i le pune la dispoziție».

Această reeducare, această realizare a omului nou, iubitor de pace și progres, constituie o strădanie neobosită a orinduirii noastre.

Pentru realizarea acestui deziderat, domnul președinte Nicolae Ceaușescu arăta că toți conducătorii de state trebuie să-și întindă mâinile prietenește, pentru înlăturarea războiului, pentru o lume pașnică, liberă și dreaptă».

Doctor Leonin Druță. Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului

«Ororile celor două războaie mondiale, prin suferințele omenesti și distrugerile de bunuri materiale, au lăsat urme adinci în sufletele oamenilor. Iată că din nou se abate asupra planetei noastre pericolul unei noi catastrofe, deoarece oameni de rea credință pregătesc războiul nuclear care în eventualitatea declanșării lui ar distruge viața pe pământ.

Țara noastră, în frunte cu președintele ei, Domnul Nicolae Ceaușescu, luptă pentru apărarea păcii în lume prin toate mijloacele, spre a se pune capăt cursei înarmărilor și să se înlătore pericoiul unui nou război nuclear.

Înarmările și în special cele cu mijloace nucleare, au ajuns la un punct culminant. Intreaga omenire este alertată și ia poziție fermă împotriva acțiunilor de proliferare a acestor arme ucigătoare.

Din toate colțurile lumii se ridică glasuri împotriva cursei înarmărilor și a războiului.

Glasul miliardelor de oameni nu poate să nu fie auzit și de acei care sînt chemați să rezolve pe cale pașnică înlăturarea unui conflict nuclear. Sperăm că aceștia vor lua hotăriri care să soluționeze diferențele dintre unele state. În acest fel ar triumfa pacea, asigurindu-se continuarea vieții pe pământ.

Ca deputat în Adunarea Națională Bisericească, venit din Țara Lăpușului, doresc, alături de cei care m-au trimis, să se pună capăt cursei înarmărilor și să se înlătore orice acțiune care ar putea duce la un nou război mondial nuclear, pentru fericirea și bunăstarea întregii omeniri.

Voi face totul să cultiv dragostea de patrie și dragostea față de credința noastră străbună. Voi apăra pacea și viața împotriva războiului nuclear dătător de moarte.

Odată cu mine, toți cei de un neam și o credință din Eparhia Ciujului, spun cu toată hotărîrea un NU categoric înarmării și războiului, pentru pacea și fericirea întregii omeniri».

Preot Ioan Cocirlă — Arhiepiscopia Timișoarei

«Învățătura creștină despre unitatea neamului omenesc — potrivit căreia Dumnezeu este creatorul omului, iar oamenii sînt frați întreolaltă — implică pentru noi toți datoria de a rămîne mereu solidari cu toți se-

menii noștri în împlinirea năzuințelor lor spre mai bine. Iar «mai bine» fără pace nu există!

Biserica și creștinii în general trebuie să facă pacea scumpă inimii lor, să facă din ea o stare de conștiință generală deoarece pacea este tot atât de necesară omului, cum îi sint necesare aerul, apa, hrana și îmbrăcăminte. Mîntuitorul Iisus Hristos este Domnul păcii. El a venit să ne aducă pacea. Toată Evanghelia Sa este o solie și o învățătură despre pace.

De aceea și noi, clerul Bisericii Ortodoxe Române, din Banat, sintem alături de conducătorul statului, Domnul Nicolae Ceaușescu, și aderăm integral la Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, la Mesaful Marii Adunări Naționale adresat tuturor parlamentelor și parlamentarilor din Europa, S.U.A. și Canada, la Declarația forurilor conducătoare ale statului nostru și la conținutul bogat în idei și propuneri românești concrete și care pot fi o soluție pentru a se ieși din impas.

Glasul președintelui Nicolae Ceaușescu și vibranta sa cuvîntare de la adunarea festivă ținută cu prilejul sărbătoririi a 65 ani de la înfăptuirea statului național unitar, a pătruns pînă în străfundurile inimilor și conștiințelor noastre, mobilizîndu-ne pe toți, preoți și credincioși, în largul front al păcii înțeleasă românește, propovăduită cu înaltă conștiință și responsabilitate umană».

Avocat Barbu Roventă — Episcopia Aradului

«Ne este dragă țara noastră, cu zările și așezările pămîntului nostru strămoșesc, pentru că nu numai că este bogată și frumoasă, ci mai ales pentru faptul că «noi aici am fost dintotdeauna», am fost dintru început, sintem azi și vom fi de-a pururi la noi acasă.

Cuvînt cu înțeles de inimă, mai sfînt și mai «al nostru», nu ne-a fost altul niciodată în toată istoria noastră bimilenară, cu toate frămîntările și cu toate vitregiile care s-au abătut peste capul neamului românesc, — decît cuvîntul Pace.

Am știut să ne apărăm glia străbună și graiul, n-am admis să ne fie călcată în picioare spiritualitatea și ființa noastră statală de către alte neamuri sau puteri orgolioase.

N-am purtat războaie de cîmpire sau de expansiune.

Sintem rădăcini românești adînc înfipte în acest pămînt, «iar cel ce este rădăcină nu se mută», a spus și ne-a lăsat în slove cărturarul moldovean Miron Costin.

Pacea și războiul sint două noțiuni antagoniste care nu se pot concilia și se exclud în modul cel mai categoric.

Pacea care preocupă astăzi lumea întregă, în mod îngrijorător și mai mult decît oricînd, este etalonul de aur al zilelor noastre.

Pacea este apologia civilizației, a culturii, a bunăstării popoarelor, a progresului și a vieții libere și ascendente.

Războiul este în sine un non-sens și afirm aceasta ca unul care mi-a fost dat să cunosc focul celui de al doilea război mondial.

Războiul este o monstruozitate socială, este ură de om împotriva omului, este animalitate, este sărăcire, foc și nimicirea vieții.

Pacea este viață și Sfînta noastră Biserică ne învață că «Lumea trebuie să aibă viață și mai multă să aibă».

Pacea este axa istoriei omenirii. Pacea este noblețe spirituală izvoită din suflet curat și jertfelnic.

Misiunea oamenilor de știință și în genere a tuturor oamenilor lumii, este de a lupta pentru viață, pentru asigurarea dreptului la viață și la pace, pentru că dreptul la viață și dreptul la pace se întrepătrund în esența lor pînă la cea mai perfectă osmoză, valabile deopotrivă pentru toți oamenii și pentru toate popoarele globului numit «Planeta Pămînt».

«O lume a păcii», «să pregătim copiilor un viitor al păcii», «pace pe planeta Pămînt», «NU armelor nucleare și de distrugere în masă», «instaurarea în lume a unei noi ordini economice», «rezolvarea conflictelor actuale prin dialog, pe calea rațiunii», «stoparea cursei înarmărilor», «renunțarea la forță și la amenințarea cu forță», — sînt numai cîteva din imperativele pe care președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, le-a expus, imperative care au ajuns a fi cunoscute pe toate meridianele globului.

«Pace vouă», «Fericiți făcătorii de pace», «Pe pămînt pace și între oameni bună învoire», «Pace lumii», — sînt numai cîteva din legile Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos și ale slujitorilor ei, preoți și credincioși.

Biserica noastră Ortodoxă s-a înscris printre cei dintîi apărători ai păcii, ai dreptului la viață și la pace, știut fiind că viața și pacea sînt de natură divină».

Preot Dumitru Sandu — Episcopia Rîmnîcului și Argeșului

«Motive de credință și de conștiință religioasă ne obligă pe toți să apreciem adevărul că pacea e un mare dar ceresc, dar și un mare imperativ al vieții pe pămînt. Este poruncită de Dumnezeu și oamenii au nevoie de pace, pe cît au nevoie de apă, de pîine, de lumină și de aer.

În zilele pe care le trăim însă, viața Planetei este amenințată de cel mai necruțător vrăjmaș al ei, războiului nuclear.

Pentru preîntîmpinarea războiului nuclear și pentru pacea a toată lumea luptă oamenii cu rațiune sănătoasă.

Mă simt mîndru că fac parte din sinul unui popor al cărui brav conducător e cunoscut pe toate meridianele ca un luptător neînfrcat pentru salvagardarea păcii și civilizației de pe Terra, care nu precupește nici un efort pentru a duce mesajul de pace al României în toate colțurile lumii, spunînd deschis popoarelor adevărul, că înarmarea atomică înseamnă moarte și distrugere, că un eventual război nuclear ar putea fi și ultimul în istoria omenirii, cel din urmă act al speței umane.

Cerînd pace, nu facem aceasta numai pentru noi. Gîndim pacea pentru toată Planeta. Dorim o pace mondială pentru a ne clădi în fiecare zi temelii trainice pentru viitor. Peste umbra bolnavă a ideii de înarmare trebuie să triumfe rațiunea»

Preot Petru Pleșa — Episcopia de Alba Iulia

«Se știe că pacea este condiția esențială a vieții și că ea e rod și podoabă a acelor suflete echilibrate, pline de iubire, care cugetă la veșnicul «a fi», «a exista»; pentru aceste suflete pacea este griul, iar prietenii ei, bunii semănători.

În același timp e cunoscut că războiul e generat de acele suflete stăpinite de duhul mindriei, de acele suflete care în locul omeniei au preferat lăcomia, războiul fiind neghina aruncată cu bună știință în ogrorul cu bună semănătură a Păcii, de către cei cu mintea întunecată, orbii de patima stăpînirii acestei lumi.

Ca urmași ai unor străbuni pașnici, purtînd în noi dorul de a lăsa moștenire scumpă celor ce vin după noi focul sacru al spiritualității născute în vatra strămoșească, e firesc să ne situăm în rîndul celor care doresc pacea și urăsc războiul cu toate ororile lui, pentru că românii au fost întotdeauna slujitori la Altarul Păcii.

Acum cînd viața omenirii este amenințată cu distrugerea unui război nuclear nimicitor, sîntem chemați ca prin glasurile noastre unite în marele front al păcii, să trezim conștiințele unor conducători de popoare ca să pună în cumpănă dreaptă primejdia pe care o prezintă pentru viață înarmările nucleare și să înlocuiască orgoliul cu rațiunea și sentimentul puterii, cu respectul pentru viețile celor pe care-i cîrmuiesc.

Și, în împlinirea acestei binecuvîntate lucrări a Păcii, prin cuvînt și faptă, doresc ca să aduc, în numele preoților și credincioșilor din Eparhia de Alba Iulia, — din Cetatea Alba Iuliei, vatră de plămădă a neamului nostru, care a sărbătorit de curînd 65 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România —, cuvîntul nostru de Pace, care dorim să fie auzit aici și pretutindeni, pentru împlinirea mesajului ceresc adus la Nașterea Pruncului Iisus: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca 2, 14).

Ca slujitor al Altarului străbun, dînd urmare îndrumărilor Sfintului Sinod, în cadrul conferințelor festive din noiembrie dedicate păcii, împreună cu toți preoții din județele Alba, Mureș și Harghita, ne-am exprimat, alături de întregul nostru popor, adeziunea fermă la chemările din Apelul lansat din inițiativa Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, omul care poartă în gînd și în faptă destinele României, — făcînd și noi legămînt de a «păstra unitatea Duhului întru legătura păcii».

Azi, asociindu-mă gîndurilor și simțămintelor exprimate în acest înalt for al Bisericii Ortodoxe Române, prin cuvîntul Prea Fericirii Voastre, îmi exprim adeziunea la Apel, și mă rog Bunului Dumnezeu, Domnul vieții și al păcii, să rînduiască ca tămăia rugăciunilor noastre pentru pace să ajungă la tronul Său ceresc».

În încheierea luărilor de cuvînt participanții la lucrările Adunării Naționale Bisericești, sesiunea decembrie 1983, au adoptat textul telegramei pe care o redăm în continuare și care a fost adresată :

EXCELENȚEI SALE
 DOMNULUI NICOLAE CEAUȘESCU
 PREȘEDINTELE REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA
 PREȘEDINTELE FRONTULUI DEMOCRAȚIEI
 ȘI UNITĂȚII SOCIALISTE

Pătrunși de sentimentul unității naționale și de dorința arzătoare de pace pe care le trăiește în prezent întregul nostru popor, participanții la ședința de lucru a Adunării Naționale a Bisericii Ortodoxe Române, ierarhi, clerici și mireni, dăm glas dragostei noastre nemărginite și profunde admirații pentru neobosită activitate pe care dumneavoastră, Domnule Președinte, o puneți în slujba progresului și civilizației națiunii noastre, pentru stăruitoarele inițiative și acțiuni consacrate apărării păcii, libertății și dreptului la viață, bunurile cele mai de preț ale ființei umane.

Reafirmînd, și cu acest prilej, adevărată deplină la politica activă, dinamică și constructivă de pace, înțelegere și colaborare cu toate națiunile, pe care o promovați cu consecvență și înaltă principialitate, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii noastre au convingerea nestrămutată că aceasta servește în cel mai înalt grad intereselor și cerințelor vitale ale poporului român și ale tuturor popoarelor lumii, care doresc să trăiască la adăpost de amenințarea unei conflagrații nucleare nimicitoare, spre a-și putea consacra energiile lor creatoare cauzei progresului, civilizației, edificării unei vieți mai bune și mai fericite pe planeta noastră.

În aceste momente cruciale pentru destinele omenirii, sîntem mîndri că Domnia Voastră, mult stimate domnule președinte, strălucit cavaler al păcii și libertății, acționați cu fermitate și consecvență, cu dragoste și dăruire, pentru unirea tuturor forțelor progresiste din lume, în lupta pentru dezarmare și pace, pentru înlăturarea pericolului nuclear și asigurarea dreptului sacru al popoarelor de a fi libere să-și croiască viața așa cum o doresc.

Însufleștiți de Apelul pentru dezarmare și pace al Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste și mobilizați de exemplul personal al Domniei Voastre, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, angajați, împreună cu întregul nostru popor în marea operă de ridicare a României pe noi culmi ale progresului multilateral, resping cu hotărîre planurile care vizează aruncarea omenirii într-un abis nuclear și se opun instalării noilor rachete nucleare cu rază medie de acțiune în Europa, pronunțîndu-se pentru retragerea și distrugerea celor existente, pentru încetarea cursei înarmărilor și trecerea neîntîrziată la dezarmare, în primul rînd la dezarmare nucleară.

Astăzi, cînd omenirea străbate o perioadă de agravare puternică a tensiunilor și pericolelor la adresa păcii, cînd în

Europa se acumulează noi arme ucigătoare care pun în primejdie viața pe acest continent, pe întreaga planetă, este pentru noi o mândrie și o mare satisfacție patriotică și umanistă, să sprijinim din toată inima inițiativa active ale României, a căror înălțuire ar deschide căi noi și realiste pentru restabilirea unui climat de colaborare și pace, de soluționare pe cale pașnică, prin tratative, a problemelor controversate ale lumii de azi. Sînt vii în conștiința noastră ca și a întregii națiuni române, înălțările dumneavoastră chemări din cuvîntarea rostită de la tribuna Marii Adunări Naționale și neobositele demersuri pentru a se pune capăt înarmărilor nucleare.

În situația actuală, deosebit de gravă, a încordării vieții internaționale, a escaladării continue și fără precedent de cursei înarmărilor nucleare și amplasării de noi rachete în Europa, Apelul Marii Adunări Naționale adresat parlamentelor și parlamentarilor din statele europene, Statele Unite ale Americii și Canada, înțemeiat pe concepția dumneavoastră, despre rolul popoarelor în făurirea propriilor destine, ne înstuflește și ne cheamă și pe noi, slujitorii altarelor, împreună cu întregul popor român, iubitor de pace și cu toți oamenii de bine din toată lumea, la acțiuni hotărîte pentru dezarmare și pentru triumful cauzei păcii.

Alături de toți cetățenii patriei, ierathii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au luat cunoștință cu viu interes de Declarația înaltelor foruri de conducere ale țării, adoptată în aceste momente de grea cumpănă pe care le traversează omenirea și își exprimă adeviziunea lor totală față de acest document de o deosebită însemnătate pentru viața și pacea lumii.

În acest context gîndurile noastre se îndreaptă către minunata Domniei Voastre expunere la Adunarea omagială consacrată sărbătorilor a 65 de ani de la făurirea Statului național unitar român — vibrantă evocare a luptei poporului nostru pentru îndeplinirea mărețelor sale idealuri de unitate și independență națională — care, prezentînd obiectivele mobilizatoare ale etapei actuale și de perspectivă ale dezvoltării patriei, ilustrează, din nou, cu deosebită forță de convingere, voința nestrămutată a României de a-și intensifica eforturile pentru salvagardarea păcii în Europa și în lume, pentru apărarea dreptului fundamental, inalienabil al popoarelor la existență, la viață.

Sîntem hotărîți ca, în spiritul politicii de pace și colaborare a țării noastre, să ne adresăm Organizației Națiunilor Unite, conducătorilor Uniunii Sovietice, Statelor Unite ale Americii și tuturor țărilor din Europa, chemîndu-le să-și unească eforturile și să acționeze pentru încetarea cursei înarmărilor pentru neamplasarea noilor rachete nucleare pe continentul nostru și reluarea tratativelor de la Geneva, pentru afirmarea puternică a politicii de pace, dezarmare, colaborare și destindere internațională.

În numele vieții, fericirii și păcii, alături de întregul nostru popor, ne exprimăm deplina și unanima azeziune față de toate inițiativele și acțiunile întreprinse de Domnia Voastră, domnule președinte, menite să ducă la măsuri efective pentru înlăturarea primejdiei nucleare, astfel încât popoarele europene și toate popoarele lumii să-și poată consacra eforturile fărâșării unui viitor de pace și prosperitate.

Și cu acest prilej, vă încredințăm, mult stimate și iubite Domnule Președinte, că în întreaga sa activitate Biserica Ortodoxă Română va fi călăuzită permanent de slujirea păcii și a vieții pe pământ, pentru binele și fericirea poporului nostru pentru colaborare și trăietate între toate popoarele lumii.

† IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
PREȘEDINTELE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICESTI

De asemenea au fost adresate mesaje către Organizația Națiunilor Unite, ambasadelor U.R.S.S. și S.U.A., precum și altor ambasade europene acreditate la București.

Concluzionând, se poate afirma că, însuflețiti de vibranta chemare a Apelului pentru dezarmare și pace al adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, slujitorii Sfințelor Altare strămoșești din întreaga țară și-au făcut cunoscută și cu ocazia ultimelor manifestații și mitinguri pentru pace desfășurate în țara noastră la inițiativa președintelui României, Nicolae Ceaușescu, poziția și dorința lor irevocabilă de a fi factori activi și nedeșmințiți pentru pace, pentru viață. Ei sînt convinși că omul are o misiune în această lume, și anume aceea de a nu aduce vreo diminuare sau vreo primejdie vieții și valorii omului. De aici respectul față de viață, de aici poziția radicală a oamenilor Bisericii împotriva războiului.

Pătrunsă de fiorul cuvintelor Sfințului apostol Pavel care ne îndeamnă zicînd: «Luați toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva în ziua cea rea, și, toate biruindu-le, să rămîneți în picioare» (Efes. 6, 13), — Biserica Ortodoxă Română, — cler și credincioși —, se străduiește a fi și slujitoarea celor mai înalte idealuri umanitare: libertate, dreptate, pace.

Să ne rugăm lui Dumnezeu să îndrepte picioarele noastre pe calea păcii (Luca 1, 79).

REDACȚIA

• INDRUMĂRI • PĂSTORALE •

PACEA DUPĂ SFÎNTA SCRIPTURĂ ȘI SCRIERILE SFÎNȚILOR PĂRINȚI

Pr. prof. CONSTANTIN CORNIȚESCU

Este indeobște cunoscut și recunoscut de toți că pentru a desfășura o activitate rodnică, pentru a contribui la progresul material și spiritual al omenirii, este nevoie de liniște, este nevoie de pace.

Noțiunea de pace se leagă în mod firesc de ideea de progres și de promovarea vieții, iar noțiunea de război se leagă de ideea de moarte și de dezastru. Este, deci, firesc faptul că omenirea de totdeauna a dorit cu ardoare pacea și a respins războiul. În acest sens se exprimă Fericitul Augustin, când zice: «Întrebați pe toți oamenii: voiți voi pacea? Tot neamul omenesc vă va răspunde într-un glas: Eu o doresc, o aștept, o vreau, o iubesc»¹.

Mult încercată de războaie, omenirea antică vedea în pace unul dintre marile ei idealuri, a cărui realizare deplină a legat-o de pogorirea printre muritori a unui trimis al cerului². Marii gânditori ai Greciei au făcut din pace una din temele de predilecție. Astfel, Platon, vorbind despre pace, o consideră unul dintre cele mai mari bunuri: «Bunul cel mai mare nu este războiul și răzvrătirea... ci pacea unora cu alții»³. Ucenicul său, Aristotel, vorbind despre dimensiunile unei societăți ideale, credea că aceasta a fost realizată în trecutul îndepărtat al omenirii. Atunci, zicea el, «nu erau între oameni nici certuri, nici războaie, pentru că nu era nici un lucru a cărui folosire să fi dat prilej de neînțelegeri»⁴. La rindul său, filozoful stoic Epictet, ale cărui principii seamănă atât de mult cu cele creștine, vorbește adesea despre egalitatea ontologică a oamenilor și despre armonia ce trebuie să domnească în cetate și de pacea dintre oameni⁵.

1. *Comentar la Ps. 84*, P.L., 36, col. 15.

2. Prof. N. Neaga, *Hristos în Vechiul Testament*. Sibiu, 1944, p. 5 și urm.

3. *Legile*, I, 628.

4. Gerard Walter, *Les origines du communisme*, Paris 1931, p. 380.

5. *Dissertationes*, IV, 5, 35.

A. IDEEA DE PACE ÎN VECHIUL TESTAMENT

1. Frecvența termenului

În decursul istoriei sale, poporul Israel a dus multe războaie pentru apărarea independenței și a credinței sale. Începînd cu cartea Exodului din robia egipteană și terminînd cu cartea ultimului profet al Vechiului Testament, peste tot se vorbește, într-un fel sau altul despre aceste războaie. Gustînd din paharul amar al nenorocirii, el avea să aprecieze la justa ei valoare pacea, în care vedea un dar și o binecuvîntare a lui Dumnezeu.

a) În Vechiul Testament, cuvîntul «shalom», prin care este redat conceptul de pace este foarte des întrebuițat⁶. Primul său sens este acela de salut și de urare. Iudeii se întîmpinau sau se despărțeau cu salutul păcii: «Pace ție!», «Pace casei tale!», «Mergi în pace!». Se spune că deși David arăta multe semne de supunere față de regele Saul, acesta voia, totuși, să-l omoare. Această faptă necugetată nu este aprobată de către Ionatan, fiul regelui și prietenul lui David; făcîndu-i cunoscute planurile tatălui său, acesta îi spune lui David: «Mergi în pace. Acum am jurat amîndoi ca Domnul să fie pe veci între mine și tine, între sămînța mea și sămînța ta» (I Regi 20, 42; 29, 7). Ajunghind împreună cu oamenii săi în pustiu! Paran și ducînd lipsă de hrană, David trimite o solie către un anume Nabal, pentru a-și procura cele necesare. Oamenii săi aveau indicații să-l întrebe pe Nabal de sănătate și să-i vorbească așa: «Să trăiești în pace și pacea să fie cu casa ta și cu tot ce este al tău» (I Regi 25, 6). După moartea lui Saul, David a fost împărat. Pe cînd se întorcea din pîrbegie, a fost întîmpinat cu salutul păcii. «Dintre Gadîți, niște viteji au plecat să se ducă la David în cetățuia din pustiu... Și din fiii lui Beniamin și ai lui Iuda au fost unii care s-au dus la David în cetățuia. David le-a ieșit înainte și le-a vorbit astfel: «Dacă veniți la mine cu gînduri bune ca să mă ajutați, inima mea se va uni cu voi; dar dacă veniți să mă înșelați, în folosul vrăjmașilor mei, cînd nu fac nici o silnicie, Dumnezeu! părinților noștri să vadă și să judece». Amasai, unul din căpitani de seamă, a fost apucat de Duhul și a zis: «Sîntem cu tine, Davide, cu tine. Fiul lui Iesei. Pace, pace ție și celor ce te ajută, căci Dumnezeu! tău te-a ajutat» (I Cron., 12, 8—16—18). Cu urarea de «mergeți în pace» au fost sloboziți cei cinci bărbați din semînța lui Dan, care mergeau spre cetatea Lais (Jud., 18, 6). Cu «pace ție» a fost întîmpinat levitul călător prin cetatea Ghibea (Jud., 19, 20).

b) Al doilea sens al cuvîntului pace este acela de liniște, de mulțumire sufletească și de fericire. Este sensul pe care-l au cuvintele Psalmistului, referitoare la cetatea Ierusalimului: «Urați pace Ierusalimului și ziceți: cei ce te iubesc pe tine să se bucure de liniște. Pacea să domnească între zidurile tale și propășirea în casele tale» (Ps., 121, 7—9). Această pace avea să se instaleze abia pe vremea lui Solomon. Solomon, «omul păcii»⁷, care avea să spună că «mai bună este o bucată

6. Pr. prof. Vladimir Prelipeanu, *Pacea mesianică la profeții Vechiului Testament*, în «Studii Teologice», 1—2, 1954, p. 3.

7. Iustin Moșescu, *Temciarile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice», 3—4, 1953, p. 255.

de pline uscată, în pace, decît o casă plină cu carne de jertfe, în război» (Pilde 17, 1), scria un psalm, înainte de a urma pe tatăl său la tron în care își exprima crezul său de om al dreptății și al păcii: «Dumnezeule, zice el, dă judecățile tale împăratului și dă dreptatea Ta fiului împăratului și el va judeca poporul Tău cu dreptate și pe cei obidiți ai Tăi cu neprihănire. Munții vor aduce pace poporului și dealurile de asemenea, ca urmare a dreptății Tale. Va fi ca o ploaie care cade pe un pământ coșit, ca o ploaie repede care udă cimpia. În zilele lui va înflori cel neprihănit și va fi belșug de pace cît va sta luna pe cer» (Ps. 71, 1—3, 6—7).

Acesta este sensul pe care-l dă și profetul Isaia cuvîntului pace atunci cînd zice: «Doamne, revarsă pacea peste noi, că toate bunurile noastre pentru noi le-ai făcut» (Isaia 26, 12). Sau: «Cit de frumoase sînt pe munți picioarele trimisului care vestește pacea, ale solului de veste bună» (Isaia 52, 7).

2. Premisele păcii

a. Dreptatea. Pacea întemeiată pe silnicie nu este traică, ci iluzorie, o pace care oricînd se poate destrăma. Acest aspect l-au avut în vedere și aghiografii. Ei biciuie nedreptățile din vremea lor și le prezintă ca surse continue de neliniște. Vorbind în numele lui Iahvé, Psalmistul întreabă: «Pînă cînd veți judeca strîmb și veți căuta la fața celor răi? Faceți dreptate celui slab și orfanului, dați dreptate nenorocitului și săracului, scăpați pe cel nevoiaș și lipsit, izbăviți-l din mina celor răi» (Ps., 81, 2—4). Unii ca aceștia, spune profetul Isaia, «nu cunosc calea păcii și în căile lor nu este dreptate; apucînd pe căi greșite, ei nu cunosc pacea» (59, 8).

b. Blindete. Deseori, Psalmistul avertizează pe contemporanii săi că minia este izvor de nenorociri, pe cînd răbdarea și îngăduința sînt izvor de bunătați. El spune: «Lasă minia, părăsește iuțimea, nu te supăra, pentru că supărarea aduce numai rău... Dacă peste puțină vreme te vei uita și vei vedea că cel rău nu mai este, ci numai locul unde era, cei blinzi vor moșteni pămîntul și vor avea belșug de pace» (Ps., 36, 8, 10—11). Același sfat îl dă și Solomon urmașului său, făcînd dependentă pacea cu vecinii săi și implicit, lungimea vieții sale, de bunătați și credincioșie. «Fiule, zice el, nu uita învățăturile mele și păstrează în inima ta sfaturile mele. Căci ele îți vor lungi zilele și anii vieții tale și-ți vor aduce multă pace. Să nu te părăsească bunătața și credincioșia; leagă-ți-le la git, scrie-le pe tăblița inimii tale» (Pilde 3, 1—3).

c. Ascultarea de cuvîntul lui Dumnezeu. Mai mult decît orice, aghiografii Vechiului Testament fac dependentă liniștea, pacea și promovarea vieții de ascultarea cuvîntului lui Dumnezeu. Aceasta, pentru că însuși cuvîntul lui Dumnezeu promovează liniștea, pacea și viața. «Multă pace au cei ce iubesc Legea», spune Psalmistul, «și nu li se întîmplă nici o nenorocire» (Ps., 118, 165).

Dumnezeu este prezentat ca unul care urăște războiul, ca unul care «a pus capăt războaielor la marginea pămîntului. A sfărîmat arcul și a rupt sulița, a ars cu foc carele de război» (Ps., 45, 9). «Cortul lui este în

Salem și locuința lui în Sion. Acolo a sfărîmat el săgețile, scutul, sabia și armele de război» (Ps., 75, 2—3).

Pacea este prezentată ca un dar al lui Dumnezeu, ca o răsplătă pentru împlinirea voii Sale. Așa o prezintă Moise cînd zice : «Dacă veți umbla după legile mele și dacă veți păzi poruncile mele și le veți împlini, zice Domnul, voi trimite pace pe pămîntul vostru și nimeni nu vă va tulbura, voi gonii fiarele rele din pămîntul vostru și sabia nu va trece prin pămîntul vostru» (Lev., 26, 3—6). În același sens vorbește și profetul Isaia : «Celui cu inima tare tu îi chezuiești pacea ; îi dai pacea celui ce se încrede în tine» (26, 3). Pacea este prezentată, în același timp, ca o binecuvîntare ; ea aduce belșug, fericire și lungime de zile. «Așa este binecuvîntat omul care se teme de Domnul, cel ce locuiește în Sion : Să vadă fericirea Ierusalimului în toate zilele vieții sale ; să vadă pe copiii copiilor săi ; să vadă pacea peste Israel» (Ps., 128, 4—6).

Neascultarea de cuvîntul Domnului este prezentată de profetul Isaia ca izvor al tulburărilor și multor nenorociri. «Așa vorbește Domnul, răscumpărătorul tău, Sfîntul lui Israel : Eu, Domnul Dumnezeu al tău te învâț ce este de folos și te călăuzesc pe calea pe care trebuie să mergi. O, de ai fi luat amînte la poruncile Mele, atunci pacea ta ar fi fost ca un rîu și fericirea ta ca valurile mării» (48, 17—18).

3. Dimensiunile păcii

a) Vorbînd despre pace, înțelepții Vechiului Testament o văd condiționată în primul rînd de o stare spirituală adecvată, de împăcarea fiicăruia cu sine însuși. Pentru că niște suflete răvășite și orbite de patimi nu mai pot discerne între bine și rău, nu pot dori pacea, iar dacă pacea există, n-o pot apăra, nici prețui la justa ei valoare. «Cei răi n-au pace», spune profetul Isaia (48, 22). «Omul cel rău își duce în neliniște toate zilele vieții, toți anii de care are parte cel nelegiuit. Țipete de spaimă răsună la urechile lui. El nu trage nădejde să scape de întuneric. Vede sabia care îl amenință, aleargă încoace și încolo. Necazul și neliniștea îl înspăimîntă și se aruncă asupra lui ca un împărat gata de luptă» (Iov 15, 20—24). De aceea, pe bună dreptate zice Psalmistul : «Să nu greșiți mînîindu-vă ; Cugetați în inimile voastre, în așternuturile voastre și vă potoliți. Jertfiți jertfa dreptății ; numai așa vă veți culca și vă veți odihni în pace» (Ps., 4, 4). Același lucru îl exprimă și Solomon atunci cînd zice : «Înșelăciune este în inima celor ce gîndesc răul, iar bucuria este peste cei ce dau sfaturi de pace» (Pilde 12, 20).

b) Pacea preconizată în Vechiul Testament este o pace generală. De ea aveau să se bucure atît fiii lui Israel, cît și neamurile. Pacea lui Dumnezeu avea să fie atît «pentru cei de aproape, cît și pentru cei de departe» (Isaia 57, 19).

Intr-adevăr, în Vechiul Testament se vorbește și de multe războaie, pe care au fost siliți să le poarte fiii lui Israel. Vorbînd despre războaie, nu se face din ele un ideal și singura soluție pentru rezolvarea problemelor litigioase. Și în aceste cazuri idealul urmărit este tot pacea. Războiul este îngăduit doar în cazuri extreme, ca ultimă soluție, după epuizarea tuturor soluțiilor posibile, pentru rezolvarea unor probleme foarte importante, cum erau apărarea independenței și pericolul idolatriei. A-

ceastă atitudine rezuită cu prisosință din cele ce se spun la Deuteronom (20, 10 și urm.): «Cînd te vei apropia de o cetate, ca s-o cuprinzi, fă-i indemnare la pace. Iar de nu se va învoi cu tine la pace, și va duce războiul cu tine, atunci s-o înconjură».

Că pacea cu toată lumea este idealul biblic, rezuită și din alte texte și din alte împrejurări. Astfel, regele Osia este preamărit că pe vremea sa poporul «a avut pace». Și a zidit cetăți tari în Iuda, pentru că țara a avut pace și n-a avut războaie cu nimeni în acei ani» (II Cron., 14, 6). Propășirea poporului pe vremea lui Solomon este prezentată tot ca o urmare a păcii. «Pacea domnea peste tot pămîntul și peste toți regii... și era pace cu toate țările învecinate. Astfel au trăit Iuda și Israil în pace, fiecare sub vița sa de vie și sub smochinul său... în toate zilele lui Solomon» (III Regi 4, 24 și urm.). Chiar și zidirea templului din Ierusalim este prezentată ca urmare a spiritului pacifist de care era însuflețit Solomon. Sugestive în acest sens sînt cuvintele lui David către fiul său: «Fiul meu, eu am avut la inimă să zidesc casa Domnului Dumnezeui meu, dar a fost către mine cuvîntul Domnului și a zis: Tu ai vărsat mult sînge și ai purtat multe războaie mari; nu se cade să zidești tu casă numelui Meu, pentru că ai vărsat mult sînge pe pămînt înaintea feței mele. Iată, însă, că îți se va naște un fiu; acela va fi pașnic și eu îi voi da liniște din partea tuturor vrăjmașilor dimprejur; de aceea, numele lui va fi Solomon. Și voi da lui Israil, în zilele lui, pace și liniște. El va zidi casă numelui Meu. Și acum, fiul meu, să fie Domnul cu tine, să ai spor și să zidești casa Domnului» (I Cron., 22, 7 și urm.).

Dar nu numai împărații lui Israil sînt lăudați pentru realizările lor, ci și cei de alt neam. Sub domnia lui Cyrus și a urmașilor săi, poporul israil s-a bucurat de o epocă de pace, care a durat 200 de ani. Cyrus, ca eliberator al popoarelor și inauguratorul unei ere de pace, este salutat de profetul Isaia drept «unsul lui Dumnezeu», alesul Lui, prin care Providența își împlinește planurile sale (Isaia 45, 1 și urm.). Din pricina operei sale de pace îndelungată, Cyrus a devenit un simbol al Domnului păcii prin excelență (Isaia 9, 5).

4. Mesia — Domnul păcii

a) Idealul de pace este văzut de aghiografi împlinindu-se în vremea lui Mesia, «Unsul» lui Dumnezeu, Domnul păcii (Isaia 9, 6). Într-adevăr, Mesia cel promis protopărinților, avea menirea să readucă pe om în starea din care căzuse, să restabilească ordinea din paradisi. Însă restabilirea acestei stări echivala cu restabilirea păcii omului cu Dumnezeu, cu semenii săi și cu sine însuși. Pacea cu Dumnezeu avea să fie peceluită de jertfa lui Mesia, adusă pentru păcatele tuturor oamenilor (Isaia 52, 13—53, 12). O urmare firească a acestei împăcări avea să fie ridicarea blestemului celui de demult, iar între om și celelalte creaturi să se așeze iarăși armonia. Această armonie paradisiacă este profețită cu multă gingășie de profetul Isaia cînd zice: «Atunci vor sta împreună leul și mielul; leopardul se va odihni lîngă căprioară; vițelul și puiul de leu vor mîncea împreună și un copil îi va păstori. Juninca se va duce la păscut împreună cu ursoaica și cu puii lor vor sălășlui la un loc, iar leul și boul

vor mânca laolaltă. Copilul se va juca în culcușul viperei și în vizuina sarpelui otrăvitor își va întinde mina» (11, 6—8).

Profetul Iezechiel vorbește despre «Legământul Păcii», care, în largă lui accepțiune va privi și pe celelalte creaturi. «Voi încheia cu ele un legământ de pace și voi îndepărta din țară toate fiarele sălbatice; ele vor locui în liniște în pustie și vor putea dormi în mijlocul pădurilor. Le voi face pe ele și împrejurimile dealului Meu, o pricină de binecuvîntare; le voi trimite ploaie la vreme și va fi o ploaie binecuvîntată. Nu vor mai fi de jaf între neamuri, nu le vor mânca fiarele din țară, ci vor locui în liniște și nu le va tușbura nimeni» (Iez., 34, 25—26, 28).

Pacea între oameni va fi, de asemenea, o urmare firească a noilor relații instaurate de Mesia între oameni, a noii optici din care este văzut omul. Și dacă noțiunea de aproapeie este lărgită la întreg neamul omenesc, pacea adusă de Mesia nu va avea hotare (Isaia 9, 7), va fi o pace universală. Armele care pînă atunci au semănat moarte și durere vor fi distruse (Iez., 39, 9—10; Zah., 9, 3—10; Osea 1, 7; Miheia 5, 9; Ps., 46, 9; Agheu 2, 22) sau vor fi transformate în unelte binecuvîntate, care slujesc viața și fericirea. Atunci oamenii «vor face din săbiile lor fiare de plug și din lăncile lor seceri. Nici un neam nu se va mai ridica împotriva altui neam și nu vor mai învăța să lupte» (Isaia 2, 4).

b) Pacea mesianică este strîns legată de dreptate, este o urmare firească a împlinirii dreptății. În acel timp, «mila și adevărul se vor întîm-pina, dreptatea și pacea se vor săruta» (Ps., 85, 10). Mesia va face dreptate celor smeriți și va veni în ajutorul celor nevoiași (Ps., 12, 4). El va pune judecător peste lume dreptatea și stăpînitor pacea. Și nu se va mai auzi de silnicie, prăpăd și pustiire (Isaia 60. 17—18).

B. IDEEA DE PACE ÎN NOUL TESTAMENT

1. Frecvența cuvîntului pace

a) În Noul Testament cuvîntul pace este unul din cele mai des întrebuintate. El apare de 86 ori, cu o mulțime de sensuri. Despre pace se vorbește uneori fără a se întrebuinta cuvîntul respectiv, înlocuit fiind de alte cuvinte care redau ideea de liniște și mulțumire sufletească.

Ca și în Vechiul Testament, se întrebuintează deseori ca salut, atît la întîlnire, cit și la despărțire. Astfel, evanghelistul Ioan ne incredintează că Mîntuitorul, arătîndu-se Ucenicilor Săi în seara zilei Învierii, a stat în mijlocul lor și le-a zis: «Pace vouă» (Ioan 20, 19). După opt zile li s-a arătat din nou, de față fiind și Toma, și din nou le-a adresat salutul păcii: «Pace vouă» (Ioan 20, 26). Trimițîndu-și Ucenicii la propovăduire, le dă porunca de a ura caselor în care vor intra «pace». (Matei 10, 12—13). Cu cuvintele «mergi în pace» (Marcu 5, 34) s-a despărțit Mîntuitorul de cei ce se invredniciseră să-I asculte cuvîntul și să-I vadă lucrările Sale minunate. Pe femeia bolnavă, care se vindecase și-și mărturisea greșeala Mîntuitorul a liberat-o cu cuvintele «mergi în pace» (Marcu 5, 34). După exemplul Său, primii creștini se întîlneau sau se despărteau cu salutul păcii. Sfîntul Iacob ne dă mărturie precisă în acest sens atunci cînd zice: «Dacă un frate sau o soră, goi și lipsiți de hrana de toate zi-

lele vin și vă cer ajutor și unul dintre voi le zice : Mergeți în pace, fără să le dea cele de trebuință, la ce-i folosește aceasta ?» (Iacob 2, 15—16).

b) Termenul pace se întrebuițează ca urare, cu sensul propriu-zis de pace, de liniște și mulțumire sufletească, belșug de har și nu în ultimul rînd de mîntuire. Cu aceste multiple sensuri este întrebuițat de aghiografii Noului Testament la începutul sau la încheierea scrierilor lor (Rom., 7; I Cor., 1, 3; II Cor., 1, 2; Gal., 1, 3; 4, 16; Efes., 1, 2; Filip., 1, 2; Col., 1, 2; I Tes., 1, 1; II Tes., 1, 2; I Tim., 1, 2; Tit 1, 4; Filimon 3; I Petru 5, 14; III Ioan 15).

2. Premisele păcii

a) Mîntuitorul Hristos, Domnul păcii

Venind în lume, «la plinirea vremii» (Gal., 4, 4) în persoana Mîntuitorului Hristos s-au împlinit toate profețiile Vechiului Testament referitoare la Mesia. Prin Întruparea, Moartea și Învierea Sa, el a adus, precum se preziseseră, mîntuirea neamului omenesc, readucerea lui la starea din care căzuse și restabilirea ordinii și păcii celei dintru început.

Solia de pace a Mîntuitorului (Fapte 10, 36), Domnul păcii, Împăratul Salemului (Evr., 7, 2) a fost binevestită de ingeri în noaptea Nașterii Sale, atunci cînd cîntau: «Slavă intru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, intru oameni bunăvoire» (Luca 2, 10—14). A fost anunțată și de preotul Zaharia, tatăl Sf. Ioan Botezătorul, atunci cînd spunea despre fiul său că are misiunea de a îndrepta picioarele contemporanilor săi «în calea păcii» pe care o va așeza în suflete Mîntuitorul (Luca 1, 79). Împărăția întemeiată de el la porunca Tatălui, «Dumnezeul păcii» (Rom., 15, 33; 16, 20; II Cor., 13, 11; Filip., 4, 9; I Tes., 5, 23; Evr., 13, 20—21) este împărăția păcii. «Împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom., 14, 17). După împlinirea misiunii sale, Fiul lui Dumnezeu se întoarce la Tatăl, lăsînd omenirii în dar, pacea, care covîrșește toată mîntea (Filip., 4, 7; Col., 3, 15). «Pacea mea las vouă, pacea mea dau vouă» (Ioan 14, 17), zicea Mîntuitorul Ucenicilor Săi și prin aceștia tuturor aceluia care îi vor îmbrățișa cuvîntul.

b) La menținerea păcii adusă de Mîntuitorul Hristos contribuie în primul rînd noua optică din care sînt văzuți oamenii. Prin incorporarea lor în Trupul tainic al Domnului, în Biserică, al cărei cap este Hristos (Col., 1, 18; Efes., 1, 22) deosebirile dintre oameni dispar. «Nu mai este rob, nici slobod; nu mai este parte bărbătească sau femeiască; nu mai este barbar, nici scit, ci toți sînt una în Hristos Iisus, El fiind totul în toți» (Gal., 3, 28; Col., 3, 11; Rom., 10, 12). Toți sînt chemați la aceeași nădejde și la moștenirea promisiunilor făcute de Dumnezeu patriarhilor Vechiului Testament (Gal., 4, 4—7).

c) La menținerea păcii adusă de Hristos stă de asemenea porunca cea nouă dată de Mîntuitorul, porunca iubirii, care nu va pieri niciodată (I Cor., 13, 8).

În ultima seară petrecută de Mîntuitorul împreună cu Ucenicii Săi înaintea morții Sale, le dădea ultimele porunci, care aveau să rezume

intreaga sa învățătură. «Poruncă nouă vă dau vouă: să vă iubiți unii pe alții, precum v-am iubit Eu» (Ioan 13, 34). Noutatea poruncii Sale consta în faptul că sfera ei avea să cuprindă pe toată lumea fără deosebire, pe cei apropiați și pe cei depărtați, pe prieteni și pe vrăjmași (Matei 5, 44). Iubirii de aproapele i se dă o importanță deosebită; ea confirmă iubirea de Dumnezeu și invers. «Cine nu iubește pe fratele său pe care-l vede, cum poate să iubească pe Dumnezeu pe care nu-L vede? Cel ce iubește pe Dumnezeu, iubește și pe fratele său» (I Ioan 4, 20—21; 3, 10).

Iubirea preconizată de Mântuitorul nu se rezumă la o stare sufletească pasivă, de simplă compasiune față de semenii, ci presupune concretizarea acesteia în faptă. «Să nu iubim cu vorba, nici cu limba, ci cu fapta și cu adevărul» (I Ioan 3, 8). A iubi înseamnă «a nu face rău aproapelui» (Rom., 13, 10), înseamnă a confirma faptul nașterii noastre din Dumnezeu» (I Ioan 4, 7), care este «Dumnezeul iubirii și al păcii» (II Cor., 13, 11).

3. Dimensiunile păcii

a) Pacea cu Dumnezeu

Urmările păcatului strămoșesc au fost multiple. Omul a fost izgonit din paradis, a fost obligat să ducă o viață trudnică, a devenit muritor și, ceea ce a fost și mai grav, între om și Dumnezeu s-a instalat o stare de tensiune. Omul s-a arătat vrăjmas lui Dumnezeu, atit prin gândurile, cit și prin faptele sale (Col., 1, 21). Această vrăjmașie a fost anulată abia de ascultarea pină la moarte a Fiului lui Dumnezeu devenit om. Acesta «a șters zapisul cu poruncile lui, care stătea împotriva noastră și ne era potrivnic și l-a nimic pe Cruce» (Col., 2, 14), «ne-a împăcat cu Dumnezeu» (Rom., 5, 10), «ne-a dat pace cu Dumnezeu» (Rom., 5, 1; Col., 1, 20) și ne-a încredințat «slujba împăcării» (II Cor., 5, 18).

b) Pacea cu sine

O altă urmare a păcatului strămoșesc a fost întunecarea chipului lui Dumnezeu din om, tulburarea armoniei dintre cele două componente ale naturii umane, dintre trup și suflet, trupul avind tendința să subjuge sufletul și să-l aservească păcatului. «Pentru că umblarea după lucrurile firii pămîntești este vrăjmașie împotriva lui Dumnezeu, pentru că ea nu se supune Legii lui Dumnezeu și nici nu poate să se supună» (Rom., 8, 7).

Slăbirea puterilor spirituale, alterarea chipului lui Dumnezeu în om, neputința omului de a săvârși binele pe care destul de greu îl discernе, — o descrie Sf. apostol Pavel atit de sugestiv atunci cind zice: «Știm în adevăr că Legea este duhovnicească; dar eu sint pămîntesc, vîndut, rob păcatului, căci nu știu ce fac: nu fac ceea ce vreau, ci ceea ce urăsc. Știu, în adevăr, că nimic bun nu locuiește în mine, adică în firea mea pămîntească, pentru că, ce-i drept, vreau să fac binele, dar n-am puterea să-l fac. Gădesc în mine legea aceasta: cind vreau să fac binele, răul este lipit de mine. Pentru că după omul dinlăuntru îmi place legea lui Dumnezeu, dar văd în mădularele mele o altă lege care se luptă im-

potriva legii primite de mintea mea și mă țin rob păcatului, care este în mădularele mele» (Rom., 7, 14—23).

Alta este starea omului după eliberarea de sub povara păcatului, prin jertfa Mântuitorului. Firea umană este readusă la starea cea dintii; sufletul își reia rolul de conducător, iar puterile sale, curățite și inviorate de har, văd binele și împing trupul la săvârșirea lui. În numele acestui om reînnoit, spune Sf. apostol Pavel: «Toate le pot în Hristos cel ce mă îmbracă cu putere» (Fil., 4, 13) pentru că «mie a vieții este Hristos» (Fil., 1, 21), «nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal., 2, 20). Iar «de este cineva în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut; iată, s-au făcut noi» (II Cor., 5, 17).

Un astfel de om care poate totul este un om al virtuții, al smereniei, blândeții, îndelungii-răbdări, care arată îngăduință și dragoste față de semenii săi, care se silește să păstreze «unirea Duhului în legătura păcii» (Rom., 14, 19).

c) Pacea cu toți oamenii

O extensiune firească a armoniei care a fost reasezată în natura umană, căreia îi este proprie săvârșirea binelui și evitarea răului, este pacea cu semenii și mai mult decât atât, mai mult decât o înclinare firească, ea este «pacea noastră, care a făcut din cei doi (din păgâni și iudei) unul, și a surpat peretele din mijloc al despărțirii, vrăjmășia, zidindu-i pe cei doi într-un om nou, într-un singur «trup» (Efes., 2, 14—18), care zice: «Să aveți pace unii cu alții» (Marcu 9, 50).

Pacea, ordinea și armonia sînt caracteristici ale vieții celei noi pentru creștini, pentru cei ce alcătuiesc Trupul tainic al Mântuitorului și-i urmează învățătura. Pacea creștină se extinde la toți oamenii, creștinii văzînd în toți aceștia pe semenii lor, care poartă în suflet ca semn de noblețe același chip al lui Dumnezeu, sînt chemați la aceeași mîntuire și la moștenirea aceluiași promisiuni. O chemare directă în acest sens face Sf. Apostol Pavel, atunci cînd zice: «De este cu putință, cit ține de voi, fiți în pace cu toți oamenii» (Rom., 12, 18).

C. IDEEA DE PACE ÎN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRINȚI

Cei mai autorizați interpreți ai Sfintei Scripturi au fost Sfinții Părinți, ca unii care au trăit mai aproape de vremea Mântuitorului și au cunoscut mai îndeaproape împrejurările în care a trăit El și au pătruns mai adînc sensul învățăturii Sale. Este, deci, firesc ca în scrierile lor să găsim îndemnuri la pace și multe considerații în legătură cu ea.

1) În primul rînd, trebuie să subliniem faptul că ei condamnă fără rezerve războiul de agresiune, considerîndu-l drept o crimă organizată⁸ și un act de barbarie de mari proporții. Fericitul Augustin ne relatează un fapt sugestiv în acest sens. Fiind prins un pirat, și întreat de către Alexandru cel Mare de ce îi tulbură marea, acela i-a răspuns elegant și îndrăzneț: «Dar tu, care tulburi o lume întreagă, ce părere ai despre

8. Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, P.G. 32, 729, 681; Sf. Grigorie de Nyssa, *Omilii la fericiri*, P.G. 44, 1282.

ține? Eu mă numesc barbar pentru că mă folosesc de o corabie, tu, însă, care faci același lucru cu o flotă mare te numești împărat»⁹.

2) Consideră pacea drept unul dintre bunurile cele mai de preț pe care le poate avea omenirea și o fundamentează pe temeiuri raționale și religioase.

a) «Nimic nu este mai bun decât pacea»¹⁰. Toate bunurile de care se bucură cineva: averi, școli, locuri de agrement, nu valorează nimic fără pace¹¹. «Pacea — spune Fericitul Augustin, este un bun atât de mare, încât dintre cele pămîntesti și trecătoare nimic nu este mai plăcut decât ea, nimic mai de râvnit, nimic mai bun să găsești»¹².

Sf. Ioan Gură de Aur o socotește drept mama tuturor bunurilor. «Ne rugăm, zice el, cerind pace și pe ingerul păcii, fiindcă nimic nu este asemenea ei. La biserică, în rugăciuni, în litanii, în cuvinte de urare, o dată, de două ori, de trei ori și de mai multe ori, întîistătorul Bisericii dă pacea, zicînd: Pace vouă! Pentru ce? Pentru că ea este mama tuturor bunurilor, temei al bucuriei»¹³.

b) Dar în afară de faptul că este premisa fericirii pămîntesti, pacea este o poruncă a lui Dumnezeu, a cărei împlinire este necesară mîntuirii. «Pacea între frați, spune un scriitor bisericesc, este voința lui Dumnezeu, bucuria lui Hristos; ea este desăvîrșirea sfințeniei, regula dreptății, învățătoarea adevărului, păzitoarea vieții curate»¹⁴. «Fii ai lui Dumnezeu numai aceia se pot chema, care sînt făcători de pace»¹⁵. Iar Sf. Vasile cel Mare numește pacea «darul ceresc și de mîntuire adus de Hristos»¹⁶, starea de liniște în care cineva poate să-și realizeze mîntuirea. Pacea este o urmare firească a împlinirii preceptelor Mîntuitorului Hristos. Sf. Irineu spune în acest sens: «Îndată ce popoarele înțeleg învățătura lui Hristos, se îndeletnicesc cu munca ogoarelor, în loc să lupte, își împreună miinile pentru rugăciune în loc să pună mina pe arme»¹⁷.

c) În viziunea Sfinților Părinți pacea se întemeiază în primul rînd pe dreptate. «Pacea amestecată cu dreptatea este un bun dumnezeiesc; dacă una din ele lipsește, se vatămă frumusețea virtuții. Pentru că pace există și la tilhari cu semenii lor și între lupi; la cei dinții pentru vătămarea oamenilor, iar la ceilalți pentru distrugerea turmelor. Dar noi nu putem numi pace pe aceea care nu este împodobită cu dreptate»¹⁸.

În egală măsură cu dreptatea, la așezarea păcii în lume contribuie iubirea, care, după spusa Apostolului, «pe toate le rabdă, pe toate le

9. De Civitate Dei, IV, 14.

10. Sf. Ignatie al Antiohiei, *Epistola către Elesenii*, XIII.

11. Grigorie de Nyssa, *Cuvîntul VI la Fericiri*, P.G. 44, 1281 A și B; *Împlinirea statului Sf. apostol Pavel II Cor.*, 13, 11 și a poruncii Mîntuitorului Hristos.

12. De Civitate Dei, XIX, 11.

13. Omilia a III-a la epistola către Coloseni, P.G., 62, 322.

14. Petru Hrisologul, *Despre pace*, P.L., 52, 598.

15. Sf. Ciprian, *Despre pînză și invidie*, P.L. 4, 649; Idem, *Despre unitatea Bisericii*, P.L., 4, 534.

16. *Epistola 70*, P.G., 32, 433.

17. *Despre Intruparea Cuvîntului*, P.G. 25, 188.

18. Isidor Pelusiotul, *Epistola 246*, P.G. 78, 924.

suferă» (I Cor., 13). «Iubirea, spune Sf. Ciprian, este legătura frăției, temelul păcii, statornicia și tăria unității»¹⁹.

3. Dată fiind importanța păcii pentru menținerea vieții, pentru realizarea fericirii și chiar a mântuirii, scriitorii bisericești adresează calde apeluri contemporanilor lor pentru menținerea și apărarea ei. Astfel, Origen spune despre creștin că este dator să aperse pacea «cu munca sa, cu truda sa și dacă este necesar, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume»²⁰. Iar Sf. Vasile cel Mare adaugă: «Ce este mai dulce de auzit decât numele păcii? Sau ce este mai sfânt și mai plăcut Domnului decât să trudești pentru ea?»²¹.

S-a scris mult despre pace, însă niciodată nu este de prisos a reveni asupra ei, pentru că noțiunea de pace este strâns legată de aceea de viață, fericire și mântuire. Fericirea și mântuirea se realizează printr-un efort continuu și constant, într-o atmosferă de liniște și siguranță.

Despre bunurile păcii se cuvine să scriem îndeosebi acum, cînd pacea și viața sînt grav amenințate. Argumentele pentru slujirea păcii sînt, precum s-a arătat, multe. Noi, însă, ne-am oprit îndeosebi la cele pe care ni le oferă Sfînta Scriptură și Sfîntii Părinți. Reținem din cele spuse în Sfînta Scriptură și de Sfîntii Părinți că a fi slujitori ai păcii înseamnă în același timp a fi slujitori ai Aceluia care a zis: «fericiți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema». A fi slujitori ai păcii înseamnă a fi colaboratori ai Aceluia care a dat lumii viața și a jertfit pe Însuși Fiul Său pentru ca lumea viață să aibă și încă din belșug.

HRISTOS ESTE PACEA NOASTRĂ

Pr. IOAN MIRCEA

Biserica Ortodoxă, continuatoare a operei mîntuitoare a lui Hristos pe pămînt, a fost și este prin esența și definiția ei propovăduitoare și apărătoare a vieții și a păcii, între oameni și popoare. Viața este opera lui Dumnezeu, iar pacea e cel mai mare bun al vieții, dăruit de Dumnezeu, care împreună cu dreptatea constituie condiția oricărui progres material și spiritual, în toate ramurile de activitate.

Dintru început, de la creație, Dumnezeu a înzestrat pe om cu acest har și dar spre a-și putea îndeplini misiunea de «împărat» al făpturii peste care a fost rînduit, s-o conducă, s-o înobileze și s-o înfrumusețe; totodată el era și «preotul» acestei creații, pe care — în vremea cînd el trăia în comuniune cu Dumnezeu și înfrățit cu îngerii și celelalte vietăți, săvîrșind împreună «liturghia cosmică» — o aducea la Dumnezeu. Atunci el avea pace și în ființa lui, fiind deplină armonie între suflet și trup.

19. *Despre bunul răbdării*, P.L., 4, 631.

20. *Comentar la Epistola către Romani*, P.G., 14, 988.

21. *Epistola 156*, P.G., 32, 613.

După căderea în păcatul neascultării însă, prin acceptarea ispitei șarpelui-diavol, ingerul răzvrătit, omul și-a pierdut acel har și cea pace și stare de dreptate, încît toate i-au devenit vrăjmașe, dispărînd și armonia din filința lui, el însuși depărtîndu-se de Dumnezeu și devenindu-I cu timpul vrăjmaș. Astfel s-a rupt raportul firesc între Dumnezeu și creația Sa, intrînd în ea dezordinea și haosul. De atunci, omul și firea înconjurătoare au rămas cu suspinul după starea dintîi (Rom., 8, 20—23), stare pe care omul n-o mai putea repara.

Dumnezeu, însă, care nu vrea moartea păcătoșului, ci îndreptarea lui, (Iez., 18, 23, 32; 33, 11), în marea Sa iubire de oameni, i-a dat încă de la cădere o rază de mîngiere și o nădejde, prin făgăduința trimiterii unui Izbăvitor, cînd a zis: «Sămînța femeii va zdrobi capul șarpelui» (Fac., 3, 15). «Sămînța» avea să fie Hristos, iar făgăduința și expresia s-a numit «protoevanghelia», sau vestirea dinainte a lui Mesia-Hristos, Mîntuitorul lumii, mai ales după alegerea lui Avraam și pregătirea prin poporul iudeu.

Către acest Mesia mult așteptat, care avea să aducă pace în suflete și între oameni și între popoare, sau a omenirii cu Dumnezeu, și-au îndreptat gîndurile profeții Vechiului Testament. Și astfel unii L-au vestit ca născîndu-se dintr-o Fecioară și numindu-se «Emanuel» — Dumnezeu cu noi» — (Isaia 7, 14); alții că se va naște în Betleem (Miheea 5, 1); că va fi vîndut pe 30 de arginți (Zah., 11, 12) și răstignit între cei fără de lege și prin jertfa Lui va fi Împăciuitorul și Răscumpărătorul lumii (Isaia 53, 1—12), dar că a treia zi va învia (Ps., 15, 10; Osea 6, 2), etc. La venirea acestui Mesia, împăratul și proorocul David vede înainte cum: «Mila și adevărul s-au întîmpinat, dreptatea și pacea s-au sărutat» (Ps. 84, 11). Acesta e un text mesianic, care-și află sensul deplin după venirea lui Hristos. «La venirea lui Mesia se făcea această frumoasă întîlnire. Adevărul lui Dumnezeu, care este fidelitatea promisiurilor Sale, se desfășoară în totul și dădu loc milostivirii de a săvîrși lucrarea cea mare a răscumpărării. Tot atunci dreptatea și pacea s-au sărutat, pentru că dreptatea divină fiind satisfăcută prin jertfa lui Mesia (Hristos), pacea a fost cu totul încheiată cu neamul omenesc. Iisus Hristos a venit să dea pacea Sa, dar numai restabilind dreptatea»¹.

La rîndul său proorocul Isaia¹ vede pe Mesia «Domn al păcii» (9, 5), și presimțindu-se între cei răscumpărați și împăcați cu Dumnezeu se roagă către acest Mesia-Răscumpărător: «Doamne revarsă pacea peste noi, căci toate lucrurile noastre pentru noi le-ai tăcut» (Isaia 26, 12). Și prevăzînd fericirea timpurilor mesianice spune că atunci: «Pacea va fi lucrul dreptății, roada dreptății va fi liniștea (siguranța) și nădejdea în vecii vecilor» (Isaia 32, 17). Iar mai apoi, văzînd cum Mesia va înfrîți popoarele, cere pace pentru toți, în cîntări de mulțumire: «Pace, pace, celor de aproape și celor de departe, zice Domnul» (Isaia 57, 19). La fel amintește și Iezechiel 13, 10, despre proorocii mincinoși care amăgeau poporul cu pace, cînd nu era pace: «Pentru că duc poporul Meu în rătăcire, spunîndu-i «Pace», pace, atunci cînd nu este pace» (Iez. 13, 10). Israel nu s-a bucurat de pacea lui Mesia la venirea Lui, pentru că

1. Dr. Gherasim Timuș. *Note și meditații asupra Psalmilor*, București, 1896, vol. II, p. 211.

L-au răstignit; numai cei ce s-au căit și s-au încreștinat, s-au împărtășit de binefacerile păcii Lui.

La Nașterea Mîntuitorului Hristos-Mesia cel prezis și așteptat, «Domnul păcii», «Împăratul împăraților și Domnul domnilor» (1 Tim. 6, 15), sau «Împăratul dreptății și împăratul păcii» (Evr., 7, 1), cerul s-a umplut de bucurie prin cîntarea și corul îngerilor: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca 2, 14). Atunci toată lumea spirituală a cîntat această cîntare. «Îngerii cîntă, Arhanghelii melodizează, Heruvimii înalță imne, Serafimii doxologesc. Toți prăznuiesc văzînd pe Dumnezeu pe pămînt și pe om în ceruri; pe Cel de sus jos, din pricina tainei întrupării, și pe cel de jos, sus, din pricina iubirii de oameni»². Sf. Ioan Hrisostom spune iarăși într-o altă Omilie: «În vremea sodomitelor îngerii au fost trimiși spre pedepsirea oamenilor. Astăzi (la Nașterea Domnului) însă din contră; căci pe pămînt ei cîntă de bucurie mare; și pe ei, El i-a pogorît la noi, dar și pe noi oamenii ne-a ridicat acolo. Și iată încă minune: pe dinșii i-a pogorît mai întii aici, și numai după aceea a ridicat pe om spre dinșii; pămîntul a devenit cer, fiindcă cerul urma a primi cele de pe pămînt. Ce înseamnă «bunăvoire»? Adică împăcare, că adică cerul nu mai este «peretele cel din mijloc al vrajbei» (Efes., 2, 14). De atunci și fiecare credincios are un înger al său păzitor (Matei 18, 10)³.

Pacea cîntată de îngeri a fost apoi propovăduită, mai întii de Iisus «Domnul păcii», făgăduită Apostolilor și apoi propovăduită de ei, dar a fost realizată deplin de El pe cruce, în clipa cînd a exclamat ultimul cuvînt: «Săvîrșitu-s-a!» (Ioan 19, 30). Scopul propovăduirii a fost, ca după ce fiecare se va fi împărtășit de binefacerile păcii lui Hristos, să devină «făcător de pace», prin cuvîntul și mai ales prin viața lor. În cuvîntarea de pe munte între cele 9 fericiri amintite, Domnul vorbește și de aceasta: «Fericii făcătorii de pace că aceia sînt lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9). Aceasta înseamnă că făcătorii de pace vor fi încununați cu harul «înfierii». «Făcătorii de pace» se înțeleg în multe feluri. Sînt unii oameni pașnici, care nu se ceartă cu nimeni; dar a fi făcător de pace înseamnă a și împăca pe alții, — care se ceartă — imi-tînd pe Dumnezeu.

După Sfîntul Grigorie de Nisa «făcător de pace este cel ce dă pace altuia. Dar n-ar putea-o împărtăși cineva altuia dacă n-ar avea-o el însuși. Deci mai întii voinște să fie tu plin de bunătățile păcii apoi să dai din bine (le păcii) și celor lipsiți de el. Cuvîntul «făcător de pace, împăciuitoar» dăruiește în scurttimea lui tîmăduirea multor boli, cuprinzîndu-le toate pe rînd în înțelesul lui larg și general.

Să înțelegem întii ce este pacea! Ce este altceva decît împreunasi-mîțire iubitoare, îndreptată spre cel de aceeași fire? Dar atunci ce este ceea ce se cugetă potrivit păcii? Ūra, minia, iuțimea, pizma, pomenirea răului, fășărnicia, nenorocirea războiului. Vezi cîtor boli le este leac un singur cuvînt (pacea)? Căci pacea se împotrivesc la fel

2. Sf. Ioan Hrisostom, Cuvînt la nașterea Domnului, în «Cuvîntări praznicale», traducere de Pr. Dumitru Fecioru, București, 1942, p. 25.

3. Idem, Omilia III la Coloseni, trad. de Arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1905, p. 39.

fiecărei boli din cele spuse și face să înceteze răul prin venirea ei. Pentru că precum încetează boala cind intră sănătatea, și se mistuie întunericul cind se arată lumina, așa și cind se iveauă pacea se destramă toate patimile ce se nasc din starea potrivnică»⁴. Făcătorii de pace sînt imitatorii lui Dumnezeu. Dar «fericirea nu privește numai la binele străin».

«Făcător de pace — socotește Sf. Grigorie de Nisa — și, în mod principal, pe cel ce reduce războiul dintre trup și duh (suflet) din sine la o armonie pașnică, cind nu mai e lucrătoare legea trupului, care luptă împotriva legii minții, ci cea din urmă supusă împărăției, mai bună se face slujitoare a poruncilor dumnezeiești»⁵.

«Făcătorii de pace sînt și acei care prin învățătură întorc pe inamicii lui Dumnezeu»⁶ la dreapta credință. «Făcătorii de pace ajung la această slavă înaltă în cer (de fii ai lui Dumnezeu), pentru că făcînd pace între oameni, le dau (acestora) posibilitatea, ca trăind în pace cu ceilalți, să caute a trăi în bună pace și cu cerul. Și dacă însuși Fiul lui Dumnezeu a venit să îndrumeze împăcarea omenirii cu Dumnezeu, atunci și toți acei care vor lucra în aceeași direcție, alături de El, se vor chema că sînt fii ai lui Dumnezeu, bucurîndu-se de aceeași dragoste și de aceeași fericire la Dumnezeu-Tatăl, ca și Fiul Său, Cel Unul-Născuț»⁷.

Pacea nu este însă o lucrare personală, ci una sinergetică, adică o împreună-lucrare a lui Dumnezeu, sau a harului Său, cu credinciosul care se străduiește a o realiza, cu ajutorul de sus. Pacea este în principal un dar de sus, care ni se dă prin Iisus Hristos, Domnul păcii, pace pe care El a adus-o pe pămînt și a transmis-o Apostoliilor și ucenicilor Lui, ca o binecuvîntare și ca un dar. Alegînd pe Apostoli și ceilalți (70) ucenici și trimițîndu-i, în misiune, le poruncește: «*In orice casă veți intra, urați-i: «Pace casei acesteia»* (Matei 10, 3; Luca 10, 5).

Cuvîntul «pace» era atît de iubit și de rivnit, încît, de la «dar» și «binecuvîntare», ajunseser și ca o «salutare», sau o «urare» de bine, folosită de Domnul, care le spunea ucenicilor adesea: «*Pace vouă!*»; apoi această formulă de salutare-binecuvîntare, au folosit-o și Apostolii în scrierile și cuvîntările lor, ca și în întîlnirile lor cu frații. «Pacea» era pe buzele tuturor creștinilor, care, cînd se întîlneau, se salutau cu: «Pace ție», sau «Pace vouă», sau «Pacea Domnului» fie cu voi. Apostolii au introdus în scrierile lor această formulă de binecuvîntare, salutare: «*Pace vouă*», sau: «*Har vouă și pace*»; sau: «*Har vouă și pacea să se înmulțească*» (I Petru 1, 2). Și harul, și pacea sînt energii și daruri ale dragostei divine. Căci «dragostea a hărăzit harul, iar harul a hărăzit pacea»⁸. După Sfîntul Vasile cel Mare cuvintele: «Harul și pacea să se înmulțească» au nu numai sens de salutare și binecuvîntare, ci și sens dogmatic și moral-social. Acest har și această pace înlătură mai

4. Sf. Grigorie de Nyssa, *Scrieri, Partea I*, traducere de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae și Pr. Ioan Buga, București, 1982, p. 390. 5. *Ibidem*, p. 393.

6. Eutihie Zigabinos *Comentariul Sfintei Evanghelii după Matei*, traducere de Pr. Const. Grigore și Sava Saru, Rîmnicul Vilcii, 1931, v. I, p. 185.

7. Dr. Vasile Gheorghiu, *Sf. Evanghelie după Matei*, Cernăuți, 1925, p. 203—204.

8. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia II la Romani*, trad. de Arhim. Th. Athanasiu, București, 1906, p. 18.

intli războiul dintre trup și suflet (I Petru 2, 11), stabilind pacea lăuntrică (3, 4), pacea cu Dumnezeu (3, 15, 18) și cu semenii (3, 8—9) ⁹.

În adevăr, expresia «Pace vouă» nu era un simplu salut, ci el amintea totdeauna de pacea adusă de Hristos lumii și fiecăruia în parte de împăcarea cu Dumnezeu, cu aproapele și cu sine însuși. Salutându-i astfel pe cei ai casei, în care intrau, ucenicii aduceau chiar cu ei pacea Domnului, pe care o doreau să și rămână asupra membrilor casei; pe această pace ei o întăreau nu numai cu cuvântul, ci și cu faptele lor plinite în numele Domnului lor Iisus. Și nu există bine mai mare pe lume decît a avea omul pace în sufletul său, a avea pace cu ai săi și cu toți oamenii și în principal a avea pace cu Dumnezeu. Această pace aveau s-o aducă Apostolii și ucenicii în casele în care erau primiți. Dar această pace, ca orice dar de sus, nu se dă cu sila nimănui. De aceea, de la cei nevrednici de ea, pacea se întorcea asupra Apostolilor. Și nevrednici de această pace sînt toți acei care iubesc mai mult lumea și felul ei corupt de viață, decît pe Dumnezeu. Ei nu caută pace cu Dumnezeu și cu oamenii, ci ceartă și dezbinări ¹⁰.

Potrivit acestui îndemn divin preotul merge adesea cu diferite prilejuri în casele credincioșilor, ducîndu-le binecuvîntarea păcii. Din nefericire se verifică cuvîntul Evangheliei, că pacea nu rămîne peste toți, unii chiar refuzînd-o. Deosebit de aceste prilejuri, preotul auzind de unele familii aflate în dușmănie și ceartă, sau de membrii aceleiași familii învrăjbiți, merge cu gînd de pace și binecuvîntare; și cu toate eforturile de a-i împăca, în multe cazuri biruie ura, mîndria și ambiția etc., lucrări ale diavolului — ajuns stăpîn pe asemenea suflete; pacea pleacă de la acele case și de la soți, părinți și copii, aflați în astfel de situații degradante și deplorabile, porniți pe calea judecăților.

Același lucru se întîmplă și cu cei atinși de filoxera sectară, amăgiți de persoane interesate de prooroci mincinoși, care refuză chiar a mai sta de vorbă cu preotul lor. Ei refuză pacea și lumina adusă sufletelor lor de Biserică, prin slujitorii ei, rămînînd în întuneric, ca vrăjmașii și ucigașii propriilor lor suflete; și apoi și ale altora pe care caută să-i atragă după ei. Încercările de a-i readuce la calea mîntuirii, de cele mai multe ori rămîn zadarnice. Fericiți sînt cei ce caută și se străduiesc a aduce la calea mîntuirii asemenea rătăciți. Sfîntul Iacob, ruda Domnului, scrie: «*Frații mei, dacă vreunul va rătăci de la calea adevărului și-l va întoarce cineva, Să știe că cel ce a întors un păcătos de la rătăcirea căii lui își va mîntui sufletul din moarte și va acoperi mulțime de păcate*» (Iacob 5, 19—20).

Către sfîrșitul activității Sale, Mîntuitorul Hristos le vorbește iar de «pace», dar, de astă dată, de «Pacea Lui» pe care le-o acordă oficial oarecum — căci zice: «*Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă, nu precum o dă lumea vă dau Eu. Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înfricoșeze*» (Ioan 14, 17). De aci se înțelege că pacea este darul lui Hristos, e darul lui Dumnezeu; dar nu este o pace exterioară, superficială și nestatornică, așa cum e pacea lumii, care deși hotărîită și legată prin tratate de pace între oameni și popoare, e totdeauna fragilă. Căci

9. Sf. Vasile cel Mare, *Comentar la Psalmi*, traducere de Pr. dr. Olimp N. Căciulă, 1939, p. 120. 10. Dr. V. Gheorghiu, op. cit., p. 363.

astăzi și un timp este, iar după un timp oarecare pacea e amenințată și tratatele călcate în picioare, așa cum este și astăzi, și mai mult ca oricând, omenirea amenințată de războiul atomo-nuclear, care periclitează însăși viața Planetei. «Pacea lui Hristos» (Col., 3, 15) însă, care e însăși «Pacea lui Dumnezeu» (Fil., 4, 7) este o pace interioară, ontologică, activă în inimă și în suflet, la cei ce trăiesc în Hristos (Gal. 2, 20) și deci o pace statornică, pe care nici o prigoană, nici teama de moarte n-o poate clinti din inima creștinilor. Această pace au avut-o Apostolii, Martirii și Sfinții și cu ea au luptat, biruind.

Un alt text care vorbește despre «pace», dar pus alături de «sabie» și greșit interpretat de unii credincioși, care au părăsit Biserica, este acesta: «Nu socotiți — zice Domnul — că am venit să aduc pace pe pământ; n-am venit să aduc pace, ci sabie» (Matei 10, 34). Sau, cum zice iarăși în altă parte: «Foc am venit să arunc pe pământ și cât aș vrea să fie aprins acum. Vi se pare că am venit să dau pace pe pământ? Nu, ci dezbinare» (Luca 12, 49—51).

Dar nici un text nici altul, nici cel cu «sabie», nici cel cu «foc» nu vorbesc de războiul armelor — astăzi atomice și nucleare — care distrug totul — ci de cel spiritual, al «despărțirii», sau «dezbinării». Adică de războiul împotriva diavolului, ucigător de suflete, și a păcatului.

Sfântul Grigorie Teologul tâlcuiește astfel primul text: «Ce înseamnă «sabia»? Despărțirea cuvântului (făcută de cuvint), care desparte lucrul cel mai rău de lucrul cel mai bun, separă pe cel credincios de cel necredincios și ridică într-ale credinței pe fiu și pe fiică și pe noră contra tatălui și a mamei și soacrei; lucrurile noi și luminoase împotriva celor vechi și întunecoase»¹¹. Dar cum pacea a fost prevestită de proroci și a fost vestită de îngeri și cîntată de ei, propovăduită de Hristos și apoi transmisă de El Apostolilor și ucenicilor cu porunca de a o duce în fiecare casă, de ce acum zice: «Că n-am venit să aduc pace, ci sabie»? De ce fel de «sabie» și de ce fel de «foc» este vorba? Se înțelege, firește, de una și aceeași lucrare spirituală numită și «sabie» și «foc»; iar Apostolii completează aceste cuvinte cu «Duhul», alcătuiind expresiile: «sabia Duhului» (Efes., 6, 17). Așa scrie Sfântul apostol Pavel: «Luați coiful mîntuirii și sabia Duhului»; iar «focul Duhului Sfînt» este cel care s-a pogorît la Cincizecime peste Apostoli și întreaga Biserică (Fapte 2, 1—4). Acesta este botezul creștin cu focul Duhului Sfînt, care arde păcatele celor botezați și-i curățește. Despre acest botez Sf. Ioan Botezătorul a zis: «Acela (Hristos) vă va boteza cu Duhul Sfînt și cu foc» (Matei 3, 11; Luca 3, 16; Fapte 1, 5; 11, 16; 19, 6).

Iar «sabia Duhului este cuvîntul lui Dumnezeu» (Efes., 6, 17) sau sabia Duhului, căci «cu această sabie toate se taie, toate se despart; pină și capul diavolului se taie tot cu această sabie»¹². Alți comentatori dau cuvîntului «sabie» din textul de care ne ocupăm și alte sensuri, care se înmănușează în aceeași lucrare spirituală. Iar «sabie»

11. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvînt la Epitanie*, la E. Zigabinos, op. cit., p. 160.

12. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XXIV la Elesenii*, trad. de Arhim. Th. Athanasiu, București, 1902, p. 242.

numește Hristos dragostea față de El, pentru că această dragoste (cf. Rom., 8, 85) desparte pe cei ce cred de cei ce nu cred. Prin puterea neînfrântă a acestei dragoste s-au desfășurat repede și s-au rupt ușor (de vechile lor credințe), chiar și cele mai apropiate neamuri. Iar în alt loc, demonstrând impetuozitatea și puterea ei de acțiune, spune că «am venit să arunc foc pe pământ» (Luca 12, 49). Că trebuia să fie mai întâi tăiată partea care nu se mai putea vindeca, apoi să se armonizeze restul și față de sine însuși și față de Dumnezeu¹³. Mîntuitorul Hristos a venit să declare război diavolului «stăpînitorul acestei lumi» (Matei 4, 8—9; Ioan 12, 31; 14, 30; 16, 11) și lumii stăpînite de el, să o combată (vechea concepție), s-o desființeze și în același timp să arate care este și care trebuie să fie adevărata noastră concepție de viață. Se înțelege de la sine că această îndreptare radicală în felul de a trăi nu se mai putea face pe cale pașnică și nici pe cale de compromis, ci numai pe cale revoluționară, pe cale de război (spiritual). Această revoluționară a spiritelor va trebui să fie atît de generală, încît să pătrundă pînă la întimitatea raporturilor familiale¹⁴.

După Înviere, Mîntuitorul Hristos, arătîndu-li-se îndată Apostolilor le urează: «*Pace vouă!*». Și trimițîndu-i definitiv la apostolat le-a transmis, prin viu grai și prin suflarea Duhului Sfînt peste ei, și harul apostolesc și preoțesc, cu puterea iertării păcatelor, în numele Lui (Ioan 2, 23). Această binecuvîntare a păcii, care a ajuns o formulă liturgică, se înțelege și ca o poruncă a propovăduirii păcii în lume. Astfel de poruncă reiese și din cuvintele Domnului, înainte de Înălțare: «*Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura*» (Marcu 16, 15).

Evanghelia însemnînd «buna veste», vedește că este și veste a păcii și a înfrățirii între oameni și popoare; de aceea se și vorbește de lucrarea ei ca «*unitatea Duhului întru legătura păcii*» (Efes., 4, 3) și chiar de «*Evanghelia păcii*» (Efes., 6, 15). «Evanghelia păcii» face parte dintre «*armele lui Dumnezeu*» (6, 11, 13), arme spirituale, cu care, apostolii, slujitorii Bisericii și creștinii trebuie să se îmbrace și într-aceste «*ca să poată sta împotriva uneltirilor diavolului*» (6, 11). Sfîntul Ioan Hrisostom, tîlcuind expresia «*Evanghelia păcii*», spune: «Atunci cînd s-a vorbit de război și de luptă, a arătat că lupta trebuie s-o avem cu demonii (6, 11—12); iar acum (v. 15) vorbind de «Evanghelia» pune alături de ea și «pacea», pentru că chiar în cuvîntul de Evanghelia se cuprinde pacea. Războiul contra diavolului aduce după sine încetarea războiului contra lui Dumnezeu, pentru că războind pe diavolul noi ne împăcăm cu Dumnezeu»¹⁵. De aci se înțelege că creștinii au de dus război permanent cu diavolul, — așa cum s-a războit cu el Domnul nostru Iisus Hristos — pînă ce-l vor supune, cu ajutorul de sus. Și «*Dumnezeul păcii va zdrobi repede pe satana sub picioarele voastre*» (Rom., 16, 20), cum au făcut Domnul și toți martirii și sfinții.

Cum a fost împăcată lumea și făptura întregă cu Dumnezeu, cerul cu pămîntul, de Mîntuitorul Hristos, o spun Apostolii, îndeosebi Sfîntul

13. E. Zigabinos, *op. cit.*, trad. cit., p. 160.

14. Dr. V. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 377—378.

15. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XXIV la Eteseni*, trad. cit., p. 242.

apostol Pavel și o tilcuiesc Sfinții Părinți ai Bisericii. Și tot ei arată și care au fost roadele acestei împăcări, asupra oamenilor și a toată firea.

Fiind «Capul» întregii Biserici: «cerești» (Evr., 12, 23) și «pămîntești» (Efes., 1, 22; 4, 15; Col., 1, 18), Hristos le-a împăcat pe amîndouă și a recapitulat totul în Sine (Efes., 1, 10) și lumea pămîntească, ajunsă vrăjmașa lui Dumnezeu. Prin jertfa Lui (a Fiului), Dumnezeu-Tatăl a dat tuturor același Cap, pe Hristos: Ingerilor L-a dat, Cap, după netrupeasca fire dumnezeiască, iar oamenilor după firea trupului luat (prin intrupare) și a sufletului¹⁶. De aceea e numit «Hristos pacea noastră, El care a făcut din cele două (popoare, iudei și neamuri) una, surpînd peretele cel din mijloc al despărțirii, vrăjmașia, destiintînd vrăjmașia în trupul Său, legea poruncilor, prin învătăturile Lui, ca întru Sine, pe cei doi să-i zidească într-un singur om nou și să întemeieze pacea. Și să-i împăce cu Dumnezeu pe amîndoi, uniți într-un trup prin Cruce, omorînd prin ea vrăjmașia. Și venind a binevesti pace, vouă celor de departe și pace celor de aproape. Că prin El avem și unii și alții apropierea către Tatăl, într-un Duh» (Efes., 2, 14—18). În acest text se arată cum Mintuitorul Hristos împăcînd pe Dumnezeu cu lumea, prin jertfa Lui pe Cruce, a surpat peretele despărțitor al vrajbei. Acest «perete» era după exegeți, atît Legea veche, care despărțea pe evrei de neamuri, cît și «cerul», care-i despărțea pe toți de Dumnezeu, și chiar pe cel dintre suflet și trup care se războiau (I Petru 2, 11).

Dumnezeu însă, care a iubit atît de mult lumea încît pe însuși Fiul Său L-a dat a se jertfi pentru păcatele lumii și mîntuirea ei (Ioan 3, 16—17) este El însuși Împăciuitorul: «Pentru că Dumnezeu (Tatăl) era în Hristos (Fiul), împăcînd lumea cu Sine însuși» (II Cor., 5, 19). Căci răscumpărarea și mîntuirea sînt lucrarea comună a Sfinței Treimi.

«Căci în El (Hristos) a binevoit Dumnezeu să sălășluiască toată plîndătea. Și printr-însul toate să le împăce cu Sine; fie cele din ceruri, fie cele de pe pămînt, lăcînd pace prin El, prin sîngele Crucii Sale» (Col., 1, 19—20). Împăcarea aceasta arată cît era de mare vrăjmașia față de Dumnezeu, cu care se războiau, și cît de mare este iubirea Lui de oameni, pe care i-a iubit, făcînd din vrăjmași, fii ai Lui prin har sau înfiere (Gal., 4, 6—7). «Se despărțise pămîntul de cer — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur; ingerii deveniseră războitori ai oamenilor, fiindcă vedeau pe Stăpînul lor insultat de om. Dar cum? Cele din ceruri astfel: a strămutat acolo pe om, a ridicat în ceruri pe dușman, pe cel ce-L ura și era urît. Nu ca să rămînă pe pămînt a făcut El împăcarea, ci l-a ridicat în ceruri pe el, dușmanul și războinicul. Și aceasta este pacea profundă. Ingerii iarăși se arată pe pămînt, fiindcă și omul s-a arătat (ridicat) în ceruri. Pacea de pe pămînt a fost îndoită, căci a avut drept consecință împăcarea cu cele cerești, împăcarea și a celor pămîntești; în ceruri a fost simplă»¹⁷. Aceasta este o împăcare desăvîrșită (împăcînd și înfrățind) atît pe oameni (între ei), cît și toate făpturile cerești și pămîntești, cu Dumnezeu¹⁸.

16. Idem. *Omilia I la Eleseni*, trad. cit., p. 13; și Teofilact, *Tilcuire la Trimiterea către Eleseni*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. II, p. 297.

17. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia III la Coloseni*, trad. cit., p. 38.

18. Teofilact, *Tilcuire la Trimiterea către Coloseni*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. II, p. 535.

Apostolul îndeamnă iarăși: «*Și pacea lui Dumnezeu care covârșește orice minte, să păzească inimile voastre și cugetele voastre, întru Iisus Hristos*» (Filip., 4, 7). Ce înseamnă aceasta? «Pacea lui Dumnezeu pe care a dat-o oamenilor covârșește toată mintea». Și cine s-ar fi așteptat la atâtea bunătați? Pacea Lui covârșește orice minte, nu numai judecata. A da pe Fiul Său pentru dușmani, pentru cei ce-l urau pe El, pentru cei ce-L disprețuiau, pentru toți aceștia a preda pe Unicul Său Fiu, spre a face pace cu omenirea, cu adevărat că este mai presus de mintea omenească. Deci această pace, adică împăcare, adică dragostea lui Dumnezeu va păzi inimile voastre și cugetele voastre. Dacă pacea covârșește toată mintea, apoi cu atât mai mult însuși Dumnezeu, care dă această pace, este Cel care covârșește toată mintea; și nu numai mintea noastră, ci și a îngerilor și a puterilor de sus. Dar ce este «*întru Hristos Iisus*»? Adică întru El să ne păzească, în El să rămânem și să nu cădem din credință»¹⁹.

Dar «*Pacea lui Dumnezeu*» este și «*Pacea lui Hristos*». De aceea apostolul face același îndemn și colosenilor: «*Și pacea lui Hristos, întru care ați fost chemați, ca să liți un singur trup, să stăpânească inimile voastre...*» (Col., 3, 15). Ca și «*pacea lui Dumnezeu*» și «*pacea lui Hristos*» e o lucrare treimică. «*Înlăuntrul tău — zice — se luptă două idei, să nu lași să biruie ideea răzbunării, ci ideea păcii, încredințat că Hristos-Dumnezeu este pacea noastră și că El ne-a împăcat pe noi. Să nu predominie minia, nici cearta și nici pacea omenească, pentru că pacea omenească vine, sau rezultă din luptă; eu nu o voiesc pe aceasta, ci acea pace o voiesc pe care ne-a lăsat-o El, când a zis: «*Pacea Mea dau vouă*» (Ioan, 14, 27). El a pus în cugetul nostru această idee (a păcii) ca un fel de stadion, ca un loc de luptă al celorlalte idei, și această idee (lucrare a păcii) este și biruința, iar în același timp, tot ea acordă și premiul. Sintem chemați la pace cu Dumnezeu, nu la război și răutăți împotriva Lui și a lor. «*Pentru pacea care predomină între noi sintem un trup și fiindcă trupul e un întreg, de aceea ne împăcăm*»²⁰ și trebuie să fim în pace toți.*

Așa se explică de ce Apostolii îndeamnă: «*Pe cât stă în putința voastră, trăiți în pace cu toți oamenii*» (Rom., 12, 18); dar nu prefera concordia împotriva adevărului²¹. Căci «*Dumnezeu ne-a chemat la pace*» (I Cor., 7, 15). De aceea, Apostolii sfătuiesc: «*Căutați pacea cu toți și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu*» (Evr., 12, 14); sau «*Să urmărim cele ale păcii și cele ale zidirii unuia de către altul*» (Rom., 14, 19). Sau: «*Cel ce voiește să iubească viața și să vadă zile bune, să-și oprească limba de la rău și buzele sale să nu grăiască viclesug; Să se ferească de rău și să facă bine; să caute pacea și s-o urmeze*» (I Petru, 3, 10—11). Și: «*Siliți-vă să liți aflați de El (Hristos) în pace, fără prihană și fără vină*» (II Petru, 3, 14). Din aceste texte se înțelege, de asemenea, că pacea este privită deopotrivă față de Dumnezeu, față de aproapele și pacea personală, a împăcării omului cu sine însuși, sau pacea sufletului, supunând cele ale trupului.

19. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XV la Filipeni*, trad. de Arhim. Th. Athanasiu, București, 1903, p. 150—151.

20. Idem, *Omilia VIII la Coloseni*, trad. cit., p. 95—96.

21. Idem, *Omilia XXIII la Romani*, trad. cit., p. 377.

Pacea este și o lucrare a Duhului Sfânt — precum este un dar de sus și o virtute — și toate laolaltă constituie condiția moștenirii împărăției lui Dumnezeu. «Că împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt» (Rom., 14, 17). Adică, viața virtuoaasă, pace către frate, pe cînd cearta este aceea ce se împotrivesc tuturor acestora. Fiindcă a vorbit de pace și de bucurie, și fiindcă atît pacea cît și bucuria pot fi și în lucrurile rele, de aceea a adăugat «Întru Duhul Sfânt»²².

Pacea este și lucrare și roadă a Duhului Sfânt, alături și în opoziție cu roadele păcatului, sau cu «faptele trupului». «Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, tacerea de bine, credința, blîndețea, înfrînarea, curăția; împotriva unora ca acestea nu este lege» (Gal., 5, 22—23). Faptele rele — zice Teofilact — se nasc din noi, de la noi înșine, din socotința noastră rea; dar faptele bune și virtuțile au trebuință nu numai de sîruintă noastră, ca să le facem, ci și de ajutorul lui Dumnezeu²³. Faptele bune sînt deci sinergie, o conlucrare a credinciosului, prin credință, cu harul lui Dumnezeu.

Un alt text care vorbește iarăși de pace și siguranță (asfalia) sau liniște, dar care este greșit interpretat de mulți dintre cei care au părăsit Biserica — îl aflăm în Epistola I către Tesaloniceni. Ideea de pace este într-un context cu ideea venirii Domnului și cu pieirea celor necredincioși, care pieire va veni fără veste, tocmai cînd ei se vor socoti în siguranță și în pace.

Textul grăiește astfel: «Iar despre ani și despre vremuri (ale venirii Domnului), fraților nu aveți nevoie să vă scriu. Căci voi înșivă știți bine că ziua Domnului vine așa ca un fur noaptea. Atunci cînd vor zice pace și siguranță (asfalia) sau liniște, atunci, fără veste, va veni peste ei pieirea, ca și durerile peste cea însărcinată și scăpare nu vor avea» (I Tes., 5, 1—3). Creștinii tesaloniceni erau prigonii și în necazuri (cf. II Tes., 1, 4—9), iar prigonitorii lor trăiau în liniște și dez-mierdări; de aceea Apostolul îi mîngie (pe creștinii) în nenorocirile lor prezente, cu cuvîntul învierii de obște. Că «Ziua Domnului» se înțelege și despre sfîrșitul obștesc, sau despre sfîrșitul a toată lumea, ca și de sfîrșitul fiecăruia în parte, sau al morții fiecăruia; căci așa cum nu se știe sfîrșitul lumii, tot așa nici al fiecăruia nu se știe. «Aceia (prigonitorii) îi supărau întrebîndu-i în batjocură «Cînd va fi sfîrșitul?». Dar «sfîrșitul» fiecăruia din noi este ca o iconă a sfîrșitului aceluia (al tuturor, la ziua de apoi); de aceea n-ar greși cineva dacă ar numi «sfîrșit» trecerea din viața aceasta. Cînd în fiecare zi mor mii de oameni, care așteaptă ziua aceasta și mai înainte de acea zi (a Parusiei) nimeni nu va învia, oare moartea de astăzi, nu este lucrul aceleia?». Se pot înțelege deci ambele momente: și sfîrșitul vieții și sfîrșitul lumii, la ziua cea de apoi, cînd morții vor învia spre judecată.

«Atunci cînd vor zice pace și liniște (siguranță) ..va veni pieirea». Dar «Vai celor (necredincioși) ce vor să vadă ziua Domnului» (Amos, 5, 18). «Să nu credeți că dacă ei (necredincioșii) sînt în fericire, apoi

22. Ibidem, Omilia XXVII, p. 425.

23. Teofilact, *Tîlcuire la Trimiterea către Galateni*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. II, p. 271.

de aici se poate lua dovada că judecata cea de apoi nu va veni, ci tocmai pentru aceasta va veni». Este vrednic de observat aici (v. 3) următorul lucru: dacă atunci (înaintea Parusiei) va veni și antihrist, dacă va veni și Ilie, apoi cum de spune atunci, că pe cînd ei vor zice «pace și siguranță (liniște)» sfîrșitul va veni fără de veste? Pentru că venirea acestora este dovada venirii lui Hristos, și, prin urmare, nu se poate ca ei (batjocoritorii) să nu știe. Dar Apostolul nu vorbește aici de venirea lui Hristos și nici de timpul venirii lui antihrist, ci, de sfîrșitul fiecăruia. La venirea lui Hristos vor fi acele semne, iar aici — la moartea fiecăruia — care vine și ea fără veste, nu va fi nici un semn, ci va veni pe neașteptate²⁴.

«Pacea și siguranța» sau liniștea sînt cele două mari aspirații ale omenirii. Căci inima omenească aspiră totdeauna după pace, dar nu-i pace dacă lumea nu-i aproape de Dumnezeu. Iar prin «pieire», nu-i vorba de nimicirea completă a sufletului lor, ci este vorba de moartea sufletească a celor care trăiesc în păcat și care vor fi astfel într-o veșnică depărtare de Dumnezeu²⁵.

După cum s-a văzut «pacea» este în principal darul lui Dumnezeu, pe care El îl dă oamenilor și-l poate retrage de la unii, sau o poate lua de la oameni. Dacă ei însă nu se întorc la calea păcii, și luptă împotriva lui Dumnezeu, în loc să lupte împotriva diavolului și a tuturor uneltirilor lui, îi lasă să se războiască și să se nimicească între ei (Apoc., 17, 17). În Apocalipsă aflăm această situație. Cînd Mielul lui Dumnezeu a deschis a doua, din cele șapte peceti, Sfîntul Ioan Apostolul a văzut în descoperirea ce i s-a făcut, și următoarea scenă: «Și a ieșit alt cal, roșu ca focul; și celui ce ședea pe el i s-a dat să ia pacea de pe pămînt, ca oamenii să se junghie între ei; și o sabie mare i s-a dat» (Apoc., 6, 4). Acest fapt s-a petrecut adesea, de-a lungul istoriei, în toate veacurile. Apocalipsa avînd în vedere situația Bisericii de-a lungul mileniilor, arată lupta popoarelor între ele și împotriva Bisericii, ale căror împărați se vor coaliza în final, împotriva ei, ca s-o distrugă (Apoc., 19, 19—20), coalizați de fiara și prorocul mincinos. Cînd însă oamenii s-au căit și s-au întors spre Dumnezeu, cu inima zdrobită, El le-a redat pacea. Pentru că Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci întoarcerea și mîntuirea lui.

Pentru a întări și mai mult pacea în cel credincios și între oameni și popoare, Dumnezeu a dăruit fiecărui credincios — la botez — un «înger de pace, păzitor și îndreptător» (Matei, 18, 10); și tot așa a dat și fiecărui popor îngerul său. Cînd însă Dumnezeu, care conduce destinele lumii, vede că oamenii s-au îndepărtat complet de El, înrîindu-se și trecînd iarăși sub stăpînirea diavolului, de unde-i izbăvise prin jertfa Fiului Său, atunci își retrage îngerii Săi, păzitorii oamenilor și popoarelor, lăsîndu-i pe oameni să se distrugă. Dar noi și Biserica ne rugăm pururea, ca: Dumnezeu, pe cei răi să-i facă buni, pe cei

24. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia IX la I Tesaloniceni*, traducere de Arhim. Th. Athanasu, București, 1905, p. 251, 253. Vezi și Teofilact, *Tilcuire la Trimiterea I Tesaloniceni*, trad. de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. III, p. 61—62.

25. Pr. Dr. Haralambie Roventă, *Epistola I către Tesaloniceni a Sfîntului apostol Pavel*, București, 1938, p. 126.

răzvrătiți să-i îndrepte, pe cei rătăciți să-i aducă la calea păcii și a mintuirii; și să ne îngăduie a fi lingă noi neîncetat ingerii păzitori și îndreptători, ca astfel să ne bucurăm și de pacea a toată lumea.

Unul din efectele «Păcii lui Hristos» este și readucerea firii inconjurătoare la starea ei dintîi, cînd era nesticăcioasă, și la înnoirea ei, odată cu înfierea omului, și izbăvirea lui din stricăciune. Această ne-ospun Apostolii în scrierile lor și le interpretează Părinții Bisericii. Făptura, fiind adusă în starea de stricăciune în urma căderii omului, suspina și ea pentru izbăvirea din această stare, așteptînd înnoirea ei. «Pentru că — zice Sfîntul apostol Pavel — făptura așteaptă cu nerăbdare descoperirea fiilor lui Dumnezeu. Căci făptura a fost supusă deșertăciunii — nu de voia ei, ci din cauza aceuia care a supus-o — cu nădejdea, că și făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtaşă și libertatea mării fiilor lui Dumnezeu. Căci știm că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri pînă acum» (Rom., 8, 19—23). Despre această înnoire a firii și a cosmosului au vorbit: Isaia (65, 17); Sfîntul apostol Petru, despre: «ceruri noi și pămînt nou» (II Petru 3, 13) și Sfîntul apostol Ioan (Apoc., 21, 1).

Tilcuind textul din Romani, Sfîntul Ioan Gură de Aur spune că Apostolul «personifică lumea întreagă» (cosmosul). Că zidirea întreagă s-a supus stricăciunii, din cauza ta, omule. Fiîndcă ai luat trup muritor și supus stricăciunii, de aceea și pămîntul a primit blestemul și a produs spină și pălămidă (Fac., 3, 18). Că și cerul împreună cu pămîntul se zburciumă spre a trece la o soartă mai bună (.). Căci «toate se vor învechi și se vor înnoi» (Isaia, 51, 6) și vor trece în nesticăciune, ca și întreaga zidire. Ea se va izbăvi de stricăciune, și nu va mai fi stricăcioasă, că va urma frumusețea trupului tău. După cum și ea e devenit stricăcioasă în urma trupului (tău) tot așa și atunci (la Parusie) trupul devenind nesticăcios, întreaga zidire își va urma, devenind și ea nesticăcioasă, înnoită. Omul e pretutindeni premergător și toate acestea sînt pentru el. Tu, omule, pătimești din cauza ta, iar zidirea suferă pentru tine.

Dar «Dumnezeu va îmbrăca în nesticăciune întreaga fire (zidire) la liberarea fiilor Lui», adică la învierea așteptată, nădăjduită, care e alta, decît înfierea prin botez pe care o avem ca o «pîrgă a Duhului»... «Așteptînd înfierea (v. 23), răsculpărarea trupului nostru», înseamnă adică, înfierea, adică slava cea desăvirșită (la Ziua cea de apoi), cînd Hristos va prefăce trupul tău (în nesticăciune) și împreună cu trupul va prefăce întreaga zidire»²⁶, în «ceruri noi și pămînt nou, în care locuiesc dreptii».

În vederea acestui scop final și Biserica își exercită acțiunea ei sfințitoare asupra întregii zidiri. «O trăsătură a slujbei ortodoxe este universalismul ei. Ea se adresează nu numai sufletului omenesc, ci întregii lumi pe care o sfințește. Această sfințire a elementelor naturii și a diferitelor obiecte exprimă ideea că acțiunea sfințitoare a Sfîntului Duh se răspîndește prin Biserica asupra întregii naturi. Destinele acesteia sînt legate de soarta omului: natura, coruptă din cauza omului, așteaptă de la el vindecarea. De altă parte, Mintuitorul, luînd asupra Sa adevărata umanitate, și-a legat viața de întreaga natură. El a mers

26. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XV la Romani*, trad. cit., p. 235—236; 238—239.

pe acest pământ, a privit florile și ierburile lui, păsările, peștii și animalele lui; El a mâncat din fructele lui, s-a botezat în apa Iordanului, a umblat pe ape, a rămas în sinul pământului; și nu este nimic în întreaga creațiune (în afară de rău și de păcat) care să fi rămas străin umanității Sale, și care să nu fi primit în urmă — prin om — Sfântul Duh, care se purta, la zidirea lumii «deasupra apelor». Și Biserica binecuvintează toată făptura²⁷. Iată pentru ce Biserica se roagă și «Pentru bună întocmirea văzduhului, pentru îmbelsugarea roadelor pământului și pentru vremuri pașnice» și «pentru pacea a toată lumea», pentru «bunăstarea sfinților lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor».

Prin «lume» se înțelege deci întreaga creatură însuflețită și neînsuflețită, intrucît Dumnezeu este stăpînul tuturor făpturilor Sale, și El are grijă de toate, ca Ziditor al lor. Ne rugăm apoi pentru pacea și liniștea lor pentru ca și noi să putem trăi astfel o viață pașnică și liniștită în toată cucernicia și vrednicia²⁸. Cerem «pacea a toată lumea, bună întocmirea văzduhului și îmbelsugarea roadelor pământului» și odată cu acestea cerem și ferirea de distrugere a tuturor bunurilor materiale și spirituale create de om, spre folosul lui — și deci a întregului univers sau cosmos. Căci războiul, mai ales astăzi, în epoca atomo-nucleară, cu armele lui sofisticate, distruge totul pe pământ, tulbură și cerul și întuneacă văzduhul, iar viața este sortită pieirii.

Există însă și o cale sigură a evitării cataclismului general, și aceasta este «Calea păcii» (Rom., 3, 17), pe care neamurile și popoarele o nesocotesc, sau n-o cunosc; este «calea» care duce la Dumnezeu, Dătătorul păcii, prin Iisus Hristos-Împăciuitorul. «Calea păcii» este îndreptarea omenirii și întoarcerea ei spre Dumnezeu, pe care L-a părăsit; este «viețuirea cea după Dumnezeu», că aceasta este calea netulburării și a păcii. Pentru aceasta a zis Domnul: «Luați jugul Meu asupra voastră și veți afla odihnă sufletelor voastre» (Matei 11, 29). Și aceasta este însăși «pacea lui Hristos»²⁹. Căci El este pacea noastră, aici, — dacă noi viețuim «în Hristos» și El în noi — (Gal., 2, 20; Fil., 1, 21), și tot El — Mîntuitorul Hristos —, la dreapta judecată, ne dă și pacea veșnică, drept răsplată. Atunci «El va răsplăti fiecăruia după faptele lui: «Viața veșnică celor ce prin stăruință în fapta bună, caută mărire, cinste și nesticăciune...; sau «mărire, cinste și pace, oricui face binele» (Rom., 2, 7, 10). Să creștem, dar, în acest fruct al păcii și să-l păstrăm în noi, pentru ca să ne bucurăm de veselia, pacea și mulțumirea sufletească, aici, iar la înnoirea lumii să ne învrednicim a moșteni pacea și viața veșnică, în împărăția lui Dumnezeu, a luminii și a slavei veșnice.

E bine să cunoaștem cum privesc pacea și lucrarea ei și alți Părintți și scriitori ai Bisericii, din primele veacuri creștine. Așa de pildă în «Didascalial», sau «Învățătura celor 12 apostoli», citim: «Să nu faci

27. Sergiu Bulgakov, *Ortodoxia*, trad. de Nicolae Grosu, Sibiu, 1933, p. 172—173.

28. Nicolae Cabasila, *Tilcuirea dumnezeieștii Liturghii*, traducere de Diacon Ene Brăniște, București, 1946, p. 44—45.

29. Teofilact, *Tilcuire la Trimiterea către Romani*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, rom. I, p. 57.

dezbinare și să împaci pe cei ce se ceartă»³⁰. Clement Romanul, în Epistola I către Corinteni, cap. XIX, 2, scrie : «Așadar, după ce am participat la multe fapte mari și slăvite, să ne întoarcem la scopul pe care l-am urmărit de la început, acela al păcii. Să ne ațintim privirile spre Tatăl și Creatorul întregii lumi și să ne alipim de mărețele și covârșitoarele Lui daruri și de binefacerile păcii»³¹. Iar în cap. XX grăiește : «Cerurile, puse în mișcare prin conducerea lui Dumnezeu se supun Lui în pace. Pământul, rodind potrivit voinței Lui (...) Anotimpurile (...) vin în pace unele după altele. (...) Cele mai mici viețuitoare se adună unele cu altele în unire și pace. Marele Creator și Stăpînul tuturor a poruncit ca toate acestea să fie în pace și unire»³². Sau : în cap. LX, 4 : «Dă-ne, Doamne, înțelegere și pace, nouă și tuturor celor ce locuiesc pământul»³³. Creștinii se roagă și pentru Conducătorii lor de stat să fie în pace, pentru ca și noi «să petrecem viață pașnică și liniștită» (I Tim., 2, 2). «Tu, Stăpîne — zice iarăși Clement —, le-ai dat lor stăpînirea, împărăției prin puterea Ta cea mare și nespūsă (...). Dă-le lor, Doamne, sănătate, pace, înțelegere, bună rînduială ca să conducă fără piedică stăpînirea dată lor de Tine (...); pentru ca și ei, conducînd în pace și blîndețe și cu cuvioșie, stăpînirea dată lor de Tine, să aibă parte de îndurarea Ta»³⁴. În fine, același, în Epistola II către Corinteni, scrie : «Dacă ne vom strădui să facem bine, pacea ne va urma. Aceasta este pricina (răutatea și lipsa de virtute) că nu poți găsi pacea la oamenii cuprinși de temeri omenești, care aleg mai degrabă desfătarea de aici decît făgăduința viitoare»³⁵.

Sfîntul Ignatie Teoforul, în Epistola către Efeseni XIII, 2, scrie despre pace : «Nimic nu-i mai bun ca pacea, în care încetează orice război al celor cerești și pămîntești»³⁶; adică războiul cu diavolul și cu păcatul, sau «împotriva duhurilor răutății, care sînt în văzduhuri» (Efes., 6, 12) și care au căzut din cer (Luca, 10, 18; Apoc., 12, 7—10); și războiul cu răutățile și vicleniile omenești, ale celor ce slujesc diavolului (Ioan 8, 44). În Păstorul lui Herma 14 (6), 3, citim : «Sînt (unii) care poartă în inimă dușmănie între ei, care nu «trăiesc în pace între ei» (I Tes., 5, 13); pe fețele lor se vede pacea, dar cînd se despart unii de alții, răutățile lor stăruie în inimile lor»³⁷. Tot în Păstorul 27, 3, Herma scrie : «Rea este defăimarea; este un demon neastîmpărat, nu-i nicio-dată iubitor de pace, ci îi plac totdeauna dezbinările. Ferește-te, dar, de acest păcat și vei avea totdeauna pace cu toți»³⁸. Iar în cap. 109 (32), citim iarăși : «Dumnezeu locuiește în oamenii care iubesc pacea; că Lui îi este scumpă pacea și stă departe de cei ce se ceartă și sînt pierduți de răutatea lor. Dați-I, dar, lui Dumnezeu întreg duhul, așa cum l-ați

30. *Învățătura celor 12 apostoli*, IV, 3, în «Scrierile Părinților Apostolici», traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 27.

31. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, XXIX, 2, în «Scrierile Părinților Apostolici», trad. cit., p. 56—57.

32. *Ibidem*, cap. XX, 1, 4, 9, 10, 11, p. 57.

33. Clement Romanul, *Epistola I Corinteni*, LX, 4, trad. cit., p. 77.

34. *Ibidem*, cap. LXI, 1—2, p. 77—78.

35. *Ibidem*, *Epistola II Corinteni*, X, 2—3, trad. cit., p. 98.

36. Sf. Ignatie al Antiohiei, *Epistola către Efeseni*, XIII, 2, în «Scrierile Părinților Apostolici», trad. cit., p. 98.

37. Herma, *Păstorul*, 14 (6), 3, în «Scrierile Părinților Apostolici», trad. cit., p. 238.

38. *Ibidem*, cap. 27, 3, p. 247.

primit»³⁹. Și iarăși: «cei care au îndoieli și sînt birfitori, aceștia n-au niciodată pacea cu ei înșiși»⁴⁰.

Tertulian, în cap. XI «Despre rugăciune», vorbește despre pace astfel: «Unul din preceptele cele mai de seamă care ne așterne, prin rugăciuni calea către cer, este cel care ne recomandă să nu ne apropiem de altarul lui Dumnezeu mai înainte de a ne fi împăcat cu frații noștri, dacă am avut cu ei oarecare neînțelegeri și supărări. Căci cine crede că fără pace poate ajunge la pacea cu Dumnezeu? La iertarea păcatelor cu aminări? (Matei, 5, 23). Cel supărat cu frații cum va împăca pe Dumnezeu, de vreme ce orice minie nu este interzisă de la început?»⁴¹. Tot el vorbește de obiceiul «sărutării sfinte», care este «sărutarea împăcării cu frații și o întărire a rugăciunii» (...) pentru ca pacea cu frații pe care au primit-o ei — prin binecuvîntarea Bisericii — s-o transmită fraților. Ce rugăciune este întreagă, dacă este lipsită de sărutarea sfintă? Pe cine împiedică pacea să-și facă datoria către Domnul? Ce fel de jertfă este cea de la care se pleacă fără pace?»⁴².

Sfîntul Ciprian, vorbind despre cei rătăciți, care după ce au părăsit Biserica atrag și pe alții la rătăcirea lor prin proorocii lor mincinoși și învățături false, botezîndu-i din nou, scrie: «Deși nu poate fi decît un singur botez, ei se cred demni să boteze, promet binefacerea apei vii și mintuitoare, după ce au părăsit izvorul vieții. În felul acesta oamenii nu se spală, ci mai rău se murdăresc, nu se curăță de păcate, ci dimpotrivă și le înmulțesc. O asemenea naștere (din botezul lor) n-adeuce fii lui Dumnezeu, ci diavolului. Născuți din minciună, nu primesc făgăduința adevărului. Rod al perfidiei, pierd harul credinței. Nu pot veni la răsplata păcii cei ce au rupt pacea Domnului din nebunia dezbinării»⁴³. În alt capitol (XIII) îndeamnă pe toți cei care aduc darul lor la altar, mai întîi să se împace cu frații și apoi să aducă darul lor lui Dumnezeu. «Căci n-ar putea împăca pe Dumnezeu cel ce nu e în pace cu fratele său, ci în dezbinare și ură. Ce fel de pace poate promite dușmănia între frați?»⁴⁴. Mai departe, cap. XXII, referindu-se la cei care au căzut din credință, spune: «Nu părăsesc pacea Bisericii cei ce-și amintesc că în Biserică au dobîndit harul lui Dumnezeu, de care au fost învredniciți (...); și luminați de lumina Evangheliei (...) și sînt demni de laudă pentru păzirea păcii lui Hristos, pentru că au ieșit biruitori în lupta cu diavolul»⁴⁵. Tot despre «Pacea lui Hristos» vorbește și în cap. XXIV, unde după cuvintele Domnului «Pacea Mea o dau vouă», adaugă: «Această pace ne-a dat-o ca moștenire; toate darurile și binefacerile Sale ni le-a făgăduit ca să păstrăm pacea. Dacă sîntem moștenitorii lui Hristos, să rămînem în pacea lui Hristos. Dacă sîntem fii lui Dumnezeu, trebuie să fim pașnici»⁴⁶.

Într-o altă scriere, «Despre gelozie și invidie», cap. XVI, același Sfînt vorbește și de «coroanele» sau incununarea păcii. Căci: «are și

39. *Ibidem*, cap. 109 (32), 1, p. 312.

40. *Ibidem*, cap. 73 (7), 2, p. 287.

41. Tertulian, *Despre rugăciune*, XI, 6, în «Apologeti de limba latină», traducere de: Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și Prof. David Popescu. București, 1981, p. 235.

42. *Ibidem*, cap. XVIII, p. 238—239.

43. Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii Ecumenice*, XI (17), în «Apologeti de limba latină», trad. cit., p. 442.

44. *Ibidem*, cap. XIII, p. 443.

45. *Ibidem*, cap. XXII, p. 450.

46. *Ibidem*, cap. XXIV, 7, p. 451.

pacea coroanelor ei, cu care ne încoronăm în multe și felurite adunări, după ce am învins dușmanul și l-am supus sub picioarele noastre. A înfringe dorințele este o biruință a stăpînirii de sine. A învinge minia și injuria este o coroană a răbdării. A disprețui banul este un triumf împotriva lăcomiei. Este o laudă a credinței a suporta adversitățile lumii cu încredere în viitor. Cel ce nu e trufaș cu succesul lui obține gloria modestiei. Cel ce are milă de săraci și-i ajută, acela primește răsplata din tezaurul ceresc. Cel ce nu știe ce e pîzma, cel ce e bun și blind, cel ce-și iubește frații, este onorat cu premiul iubirii și al păcii. Pe acest stadion al virtuților alergăm zilnic, la laurii dreptății și la coroanele ei tindem tot timpul»⁴⁷.

Clement Alexandrinul (*Stromata* IV, 2—4) fericește pe «făcătorii de pace». Adică cei care domesticesc și îmblînzesc legea care se luptă împotriva gândului minții noastre, cei care îmblînzesc amenințările miniei, momelile poftelor și celelalte patimi, care duc război împotriva gândirii noastre. Aceștia, ducîndu-și viața însoțiți de știință, de fapte bune și de învățătura cea adevărată, se vor restabili în înfierea cea foarte mult dorită. Desăvirșiți făcători de pace sînt aceia care păstrează neclintită pacea în orice împrejurare din viață, cei care numesc sfîntă și bună conducerea dumnezeiască a lumii, care-și găsesc reazemul lor în știința lucrurilor dumnezeiești și omenești, datorită căreia ajung de socotesc contrarietățile din lumea materială cea mai frumoasă armonie a creației. Făcătorii de pace aduc pace și celor care se războiesc cu vicleniile de luptă ale păcatului, învățîndu-și să se întoarcă la credință și la pace»⁴⁸.

În concluzie și în acord cu cele arătate de Sfînta Scriptură și de Sfîntii Părinți și scriitori ai Bisericii, pacea este condiție a existenței vieții și a întregii făpturi, strîns legată de om, pentru care a fost creată, și e bunul cel mai de preț, necesar atît mintuirii sufletești, cît și progresului social, cultural-spiritual și tehnic. Pacea — ca și viața — este darul lui Dumnezeu, de care avem să dăm seama fiecare cum l-am păstrat, cum l-am folosit și cum l-am făcut să rodească sau nu, pentru că după roadele ei vom fi răsplătiți, sau pedepsiți, dacă am renunțat la ea.

Ca «Domn al păcii», Hristos este pacea noastră, realizată de El pe cruce. Pacea Lui privește patru direcții sau aspecte strîns legate una de alta: pacea cu Dumnezeu, din care decurge împăcarea omului cu El, a oamenilor între ei, a omului cu sine însuși — introducînd din nou armonia dintre suflet și trup, și a omului cu firea inconjurătoare, care-i era vrăjmasă, sau, într-un cuvînt a împăcării cerului cu pămîntul, a oamenilor cu îngerii. De atunci, omul urmărește nu numai înfierea sau îndumnezeirea lui, ci și înobilarea, înfrumusețarea și sfîntirea, sau îndumnezeirea firei inconjurătoare, — în măsura în care se îndumnezeiește și creștinul — țîntînd la înnoirea ei completă; la acele «ceruri noi și pămînt nou în care locuiește dreptatea» (II Petru 3, 13).

47. Idem, *Despre gelozie și invidie*, trad. cit., p. 503.

48. Clement Alexandrinul, *Stromata* IV, 40, 2—4, în «*Stromata*», Partea a II-a, traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1982, p. 254.

Pacea lui Dumnezeu, sau pacea lui Hristos, pe care El ne-a lăsat-o moștenire: «Pacea Mea dau vouă», trebuie să ne-o însușim, s-o păstrăm, să ne străduim s-o înmulțim și s-o facem să rodească și în alții, pentru a ne dovedi «făcători de pace» și a ne învrednici de numele și starea de «fii ai lui Dumnezeu» prin har și prin înfiere.

Cum însă nu toți oamenii sînt creștini și cum chiar mulți din cei ce se numesc creștini nu privesc imperativul păcii sub același aspect, de aci și opoziția unei părți de omenire față de pacea dorită de Hristos.

De aceea sîntem alături de întreg poporul nostru și de conducerea țării noastre, care se pronunță ferm pentru pace, făcînd apel la prudență și la rațiune, pentru a se face totul în scopul salvărdării păcii, a vieții. Consolidarea păcii este calea rațiunii, este calea vieții și a progresului omenirii.

Biserica este pentru pacea cîntată de îngeri și dăruită lumii de Hristos. Dar pentru ca s-o dobîndim și s-o putem păstra, să ne întoarcem la Dumnezeu, să venim la Hristos, pacea noastră și a lumii întregi, pentru care El s-a jertfit. Căci Dumnezeu nu vrea moartea păcătoșului, ci întoarcerea și mîntuirea lui; El pe cei drepti îi iubește și pe cei păcătoși îi miluiește. Așa ne-a poruncit și nouă creștinilor: să ne rugăm chiar pentru vrăjmașii noștri. De aceea Biserica se roagă pentru cei ce ne iubesc dar și pentru cei ce ne urăsc. Iar noi creștinii ne rugăm neîncetat: «Pentru pacea a toată lumea și pentru unirea tuturor»; «pentru bună întocmirea văzduhurilor, pentru îmbelșugarea roadelor pămîntului, și pentru vremuri cu pace».

DIN CUGETĂRILE ȘI SFATURILE MORALE ALE SFINȚILOR PĂRINȚI ȘI ALE UNOR SCRITORII CLASICI ROMĂNI, DESPRE PACE, RĂZBOI ȘI DRAGOSTE

Pr. dr. GH. PASCHIA

PACE ȘI RĂZBOI

— Începeți prin a vă aduce pace vouă înșivă, pentru ca după ce o veți fi statornicit înlăuntrul vostru, s-o puteți da și altora (Sf. Ambrozie, *Despre Psalmi*).

— Dacă cineva ar tăia patima lăcomiei din oameni, nimic n-ar împiedica să domnească pacea adîncă în lume, să pună pe fugă războaiele și tulburările dintre oameni și să întoarcă pe toți la dragostea și prietenia firească (Asterie al Amasiei, *Omiliii și predici. Cuvînt împotriva lăcomiei*).

— Pacea este un bun atît de mare, încît chiar în cele pămîntești și trecătoare, nimic nu este mai plăcut decît ea, nimic mai rivnit să dorești, nimic mai bun să găsești. După cum nu există nimeni care nu voiește să nu se bucure, tot astfel nu există nimîni care nu voiește să aibă pace (Fericitul Augustin, *Despre cetatea lui Dumnezeu*, XIX, II).

— Mai bine să nimicim războaiele prin cuvinte, decît pe oameni prin sabie și să cîștigăm sau să obținem pacea prin pace, nu prin război (Fericitul Augustin, *Epistola a CCXIX-a*).

— Pacea trebuie s-o caute și s-o urmeze fiul păcii. Dacă sîntem împreună-moștenitori ai lui Hristos, să rămînem în pacea lui Hristos. Dacă sîntem fiii lui Dumnezeu, făcători de pace trebuie să fim (Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii*).

— Cel ce nu știe ce este pizma, cel ce e bun și blind, cel ce-și iubește frații, este onorat cu prețul iubirii și al păcii (Sf. Ciprian, *Despre gelozie și invidie*, 16).

— Fiul păcii trebuie să cunoască pacea și s-o urmeze, să-și stăpînească limba de la nărvul rău al cuvintelor dezbinătoare (Sf. Ciprian, *Către Donat*, 24).

— Să ne lipim de cei care cu evlavie fac pace, nu de cei care voiesc pace cu fățărnicie.

— Caută pacea și o urmează.

— Stăpîne dă-ne înțelegere și pace, nouă tuturor celor ce locuim pămîntul, precum ai dat părinților noștri, cînd te chemau cu cuvioșie, în credință și adevăr (Ps., 144, 19), ca să ne supunem atotputernicului preasfîntului Tău nume, conducătorilor și stăpînitorilor noștri de pe pămînt (Sf. Clement Romanul; I Cor., 15, 1; 22, 5; 60, 4).

— Cine vrea să trăiască în pace în orice loc, să caute nu liniștea sa proprie, ci liniștea altora în Domnul, și-și va găsi odihnă.

— Cine iubește pacea, va moșteni-o (Sf. Efreim Sirul, *Cugetări*).

— Prietenă este pacea și dulce numirea ei.

— Fiecare să se forțeze ca să fie în pace cu sine însuși (Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvîntarea a XII-a, Despre pace*, 1, 15).

— Poate, o, Dumnezeule meu, Tu ai îngăduit dezbinările noastre, pentru ca ele să ne facă să gustăm mai bine prețul păcii (Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre schismă*).

— Ce este făcătorul de pace? Este cel care aduce pace în sufletul altuia. Putem s-o dăm dacă n-o avem? Pacea este o aplecare pentru aproapele, culeasă din iubire. Prin această simplă definiție depărtăm orice obstacol din calea păcii: urile, pornirile, invidia, resentimentele, prefăcătoriile, războiul cu toate fărădelegile tirite de el... Pacea este pentru suflet ceea ce este sănătatea pentru trup (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tratat asupra fericirilor*).

— Vorbind de pace — de pacea sufletului — să știi că nu este desul a o căuta și a o dobîndi. Mai trebuie ca, o dată cîștigată, să n-o lași să te părăsească, ci s-o păstrezi cu toată puterea ta, căci ea întrece orice plăcere. Fericit e cel ce dobîndește pacea, după cuvîntul Apostolului: «Trăiți în pace cu toți oamenii» (Rom., 12, 18) (Fericitul Ieronim, *Epistola către Rustic*).

— Nimic nu este mai bun decît pacea, în care încetează orice război al celor cerești și al celor pămîntești (Sf. Ignatie, *Efesenii*, 13).

— Nu natura însăși a lucrurilor ne face să pierdem pacea, ci slăbiciunea sufletului nostru. Dacă accidentele care ni se întîmplă ar fi cauza tulburării pe care o simțim, toți oamenii ar fi tulburați în același fel (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a III-a, 2, la Evanghelia de la Ioan*).

— Pacea o vei găsi numai acolo unde oamenii viețuiesc cu dreptate și întovărășiți cu virtutea.

— Pacea este care pregătește calea iubirii. Atât de mare bun este pacea, încât chiar poezii și propagatorii ei se numeau fiii lui Dumnezeu (Sf. Ioan Gură de Aur, *Explic. Epist. către Colos., Omilia a III-a*).

— Pacea interioară nu atîrnă de natura lucrurilor, ci de felul de a vedea al oamenilor. Mulți în mijlocul celor mai mari bogății duc o viață care li se pare de netolerat, în timp ce alții scufundați în cea mai neagră sărăcie trăiesc fericiți (Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrisoarea a III-a către Olimpiada*).

— Pacea este izbăvirea de patimi. Dar ea nu poate fi aflată fără lucrarea Duhului Sfînt (Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească*, 192).

— Creștinul este dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa și dacă este necesar, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume (Origen, *Comentar la Epistola către Romani*).

— Pacea, darul ceresc și de mintuire al lui Hristos, trebuie adusă din nou la înflorire ; este necesară pentru noi și folositoare.

— Nimic nu este mai propriu creștinului decît să fie făcător de pace ; pentru acest lucru Domnul ne-a făgăduit cea mai mare răsplată.

— Ce este mai dulce de auzit decît numele păcii ? Sau ce este mai sfînt și mai plăcut Domnului decît să te trudești pentru ea ? (Sf. Vasile cel Mare, *Epistolele : LXX, CXIV, CLVI*).

— Alege, fiule, numele dorit al păcii, ca să poți culege roadele păcii, să urăști invidia și să nu te bucuri nicicum de roadele răului (Sf. Vasile cel Mare, *Statuti pentru un fiu duhovnicesc*, V).

— Și în război trebuie să observăm credință și dreptate. S-ar viola moralitatea cînd, față de vrăjmaș, am călca credința (Sf. Ambrozie, *Despre datorile clericilor*, cartea I, cap. XXIX, 140).

— Noi nu sintem crescuți pentru război, ci pentru pace (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, I, 12).

— Sînt trei feluri de războaie în lume : primul este războiul obștesc, cînd ostașii noștri se războiesc cu barbarii ; al doilea, cînd avem pace cu cei din afara granițelor, dar ne războim unii contra altora ; și al treilea, cînd fiecare se războiește contra sa. Războiul acesta, al treilea, este cel mai grozav. Nu este cu puțință a scăpa de războiul al treilea fără primejdii, deoarece cînd se răscoală trupul asupra sufletului și-l împinge la poftă urcicioase, cînd îi inarmează plăcerile senzuale, îi întărită minia, invidia și celelalte vicii, atunci nu este cu puțință de a ne învrednici de bunurile făgăduite nouă, dacă acest război nu încetează. Cel ce nu înfrînează la timp acest război, va cădea și va căpăta răni mortale, care îi vor pricinui moartea cea din gheenă. Deci, noi trebuie să avem grijă mare în fiecare zi, ca acest război să nu se ațite în noi și dacă este ațîțat să nu rămînă, ci să se liniștească cu desăvîrșire. Ce folos ai tu, dacă lumea întreagă se bucură de pace desăvîrșită, iar tu te lupți cu tine însuși ? (Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei I către Timotei, Omilia a VII-a*).

— În pace belșugare, în război dărăpănate.

- Întii la pace, apoi la război să gîndești.
- Cu mult mai bine, pace, fie și cu pagubă, decît un război cu o zădarnică nădejde.
- La pace să privești, la pace să te silești, la război nici să gîndești.
- Mai mult pacea folosește, fie și cu pagubă, decît războiul cu dobindă.
- Pacea, unirea și dragostea, temeiurile omenirii, ca cea mai mare datorie a omenirii.
- Pacea mai dulce se pare, după o îndelungată dezbinare.
- Pacea ne aduce fericire, iar vrajba ne întunecă de la mic pînă la mare.
- Pacea pururea s-o vinezi, ca cel mai bun vinat.
- Pacea, dorul dragostei.
- Pacea să-ți fie gîndul tău, pacea cuvîntul tău, pacea cinstea cea mai mare.
- Pacea, fiica dragostei.
- Pacea, cea mai mare fericire a noroadelor.
- Cine cunoaște ce dar are pacea, cu nimeni se sfădește.
- Cel ce împacă pe altul, pacea de el se ține.
- Acela mai voinic la război, nu cel ce varsă sînge, ci cel ce împacă fără nici o picătură de sînge.
- În orice război vei izbîndi, mai mult pierzi decît dobîndești, că pentru un puțin loc, pierzi o mulțime de oameni.
- Război numai atunci să propui, cînd pentru țara ta, pentru a ei slobozenie, pentru a ei dezrobire, pentru a ei cinste, vorbă pui.
- Războiul pentru slobozenie, cel mai sfînt război; războiul pentru cinste, cel mai sîngeros; războiul pentru lăcomie cel mai urît și scîrbos.
- Să te ferești de război, să nu dai pricină de gîlceavă (Iordache Golescu, *Povățuirii i cuvînte adevărate*. Cap. : *Pentru pace și război*).
- Dacă ții să trăiești în pace cu oamenii, nu-ți rămîne decît să te depărtezi de cei răi (Ioan Slavici, *Din păcat în păcat*, XIII).
- Războiul e o mare nenorocire, în urma căruia oamenii se însălbățesc (Ioan Slavici, *Renăștere*).
- Războiul e împotriva firii omenești, o-njosire morală, care nu li se poate lerta decît celor nevoiți a-și apăra viața (Ioan Slavici, *Inchisoriile mele*; *La hotelul modern*, II).
- Nu războindu-ne am crescut, ne-am întărit și ne-am ridicat, ci păstrîndu-ne ființa, iubindu-ne între noi și stăruind în pietatea către părinți, bunii și străbunii noștri. Ne-am războit numai fiind nevoiți să ne apărăm ființa, dar niciodată n-am făcut încercarea de a asupra pe alții (Ioan Slavici, *Prefață la «Icoane vii»*, de C. V. Soare).
- Ca să trăiești în pace / Nimic lumii să nu-i cei (Al. Vlahuță, *Sfînta muncă*).
- Războaiele sînt focuri mari, la flacăra cărora se văd virtuțile și stricăciunile popoarelor (Al. Vlahuță, *Puterea morală*).

DRAGOSTE

— Adevărata dragoste, care se potrivește cu dreptatea, este îndreptată către Dumnezeu, în rindul al doilea către patrie, apoi către cei de aproape ai noștri, și, în fine, către toți (Sf. Ambrozie, *Despre datoriile clericilor*, cartea I, cap. XXVII, 127).

— Deprinde-te cu dragostea, cu neprihănirea, cu răbdarea, cu înfrinarea și cu cele asemenea lor (Sf. Antonie cel Mare, *Despre buna purtare*, 165).

— Dragostea este legătura frăției, temelul păcii, statornicia și tăria unității. Ea este mai mare decât nădejdea și credința (Sf. Ciprian, *Despre bunul răbdării*).

— Cine nu are dragoste, acela ușor se supără, ușor ajunge la minie, ușor se aprinde de zavistie. Cine nu are dragoste se bucură de nedreptatea altora, nu compătimeste pe cei ce cad, nu întinde minile celui ce zace; este viclean, răspînditor de ceartă, prieten celor răi de gură, celor ce ascultă pe la uși și ferestre, vas a toată mindria (Sf. Efreim Sirul, *Cuvînt despre virtuți și vicii*, 4; *Despre cei ce nu au dragoste*).

— Ca să aflați cită putere are dragostea, să o descriem cu cuvîntul, fiindcă în fapte n-o vedem aieva, și vom înțelege câte bunătați ar fi pe pămînt dacă ea ar fi cu îmbelsugare răspîndită. Atunci n-ar mai fi nevoie nici de legi, nici de tribunale, nici de pedepse, nici de osînde și nici de alocve de acest fel, căci dacă toți ar iubi și ar fi iubiți, și luptele și războaiele și revoluțiile și răpirile și furtașagurile și lăcomiile și, în fine, toate relele ar fi scoase dintre oameni și răul ar fi cunoscut numai din nume. Cel ce este iubit și iubește, așa precum este demn de iubit, de ar locui pe pămînt sau în cer, el pretutindenea se bucură de liniște sufletească și își împletește singur lui și mii de cununii. Un astfel de om este lipsit de invidie, minie, zavistie, ușurință, de poftă rea, de orice boală, în fine, de orice altceva, și își va păstra curat sufletul său. După cum nu și-ar face lui nici un rău, tot așa nu ar face nici aproapelui său. Astfel, fiind, negreșit că arhanghelul Gavriil va călători cu dînsul pe pămînt. Așa este cel ce are dragoste, pe cînd cel ce face semne și minuni și are cunoștință desăvîrșită, dacă este lipsit de dragoste, chiar de ar învia mii de morți, nu va folosi prea mult, fiindcă este depărtat de toți, fiindcă nu primește a se aduna cu nimeni dintre semenii săi. Dacă ar fi dragoste, n-ar mai fi nici sărăcie, nici bogăție nemăsurată, ci numai bunurile ce ar izvorî din fiecare din ele.

— Dragostea este un mare dascăl, în stare de a întoarce pe cineva din rătăcire, de a-i preface viața, de a-l conduce spre filosofie și din piatră a-l face om. Dragostea știe să facă pe om înțelept, după cum îl face și blind (Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea epistolei I către Corinteni, Omiliile*: XXXII; XXXIII).

— Nimic nu-l face pe om atît de smerit ca dragostea, căci servim pe prieteni ca și cum am fi slugi nu prieteni și nu ne rușinăm, ci sîntem chiar mulțumiți de această slujbă. Banii nu-i cruțăm, ba de multe ori nici trupurile, căci adeseori cineva se și primejduiește pentru cel iubit. Unde este adevărata dragoste, invidia nu poate fi, nici grăire de rău, fiindcă

nu numai nu defăimăm pe prieteni, ci îi și apărăm, când sînt defăimați, închizînd gura defăimătorilor. Toate sînt în liniște, toate în pace și nici măcar urmă de ceartă sau luptă nu se vede, căci toate sînt încărcate de pace (Rom., 13, 10), așa că invidia, grăirea de rău, lipsa de rușine, minciuna, jurămîntul fals, toate acestea sînt izgonite unde este dragostea. Își calcă jurămîntul cei ce jură strîmb și care voiesc a răpi, dar de la cel iubit nimeni nu încearcă să-i fure ceva, ba chiar îi mai dă din ale sale, căci noi simțim o mulțumire mai mare de a-i da decît de a-i lua (Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei către Tit*, Omilia a VII-a).

— Dragostea este rădăcina, izvorul și mama tuturor bunătăților (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a II-a la Trădarea lui Iuda*).

— Unde dragostea împărățește, acolo greșelile întru nimic se socotesc.

— Împotriva dragostei nici o armă nu se găsește, iar temerea o topește.

— Vorbă scurtă și dragoste lungă.

— Cu dragoste și cu credință pe toți un trup îi faci, și tu te arăți supus acelui trup.

— La dragoste și la cinste să te întreci cu frații tăi.

— Silește-te să dobîndești dragoste de la toți, ca să poți trăi împreună cu toți.

— Din dragoste se naște orice facere de bine.

— Din dragoste toate în lume s-au născut.

— Dragostea nu prin cuvinte, ci mai mult prin fapte să îți-o arăți, frate.

— Dragostea ta către patria ta, cea mai sfîntă, cea mai cinstită, cea mai curată și cea mai folositoare. De ea să te ții.

— Dragostea, temelul societății.

— Dragostea, firește, pace între oameni voiește; și pacea între oameni cea mai mare fericire se socotește.

— Dragostea și pacea, dreptatea și adevărul, un cuget au cîte patru. (Iordache Golescu, *Povățuiri în cuvinte adevărate*. Cap.: *Pentru dragoste*).

— Cea mai curată și mai dulce dintre mulțumirile vieții e să trăiești din dragoste către alții și să te știi tu însuși pe tine om plin de vrednicii, care nu are să se rușineze de nici una dintre faptele sale și le face plăcută viața celor ce vin în atingere cu el (Ioan Slavici, *Din păcat în păcat*).

— La baza oricărui talent și mai presus de orice talent, e dragostea de semenii tăi, singura care-ți dă puteri neașteptate și te face mare în adevăratul înțeles al cuvîntului (Al. Vlahuță, *Muncește și nu dispera*).

• ANIVERSĂRI - EVOCĂRI •

UNIREA CEA MARE

Pr. prof. MIRCEA PĂCURARIU

Se împlinesc 65 de ani de la unirea Transilvaniei cu patria mamă, cu vechea Românie, cea dinainte de 1 Decembrie 1918, act care a marcat realizarea statului național român unitar și a deschis calea dezvoltării unitare a națiunii noastre. Au trecut 65 de ani de la realizarea idealului măreț care, asemenea unei flăcări, a luminat întreaga istorie a poporului român, și care încununa lupta sa multiseculară pentru libertate și unitate națională. Și într-adevăr, dacă folosim cuvintele lui Lucian Blaga, «pentru marea și istorica adunare de la Alba Iulia, unde s-a hotărît alipirea Transilvaniei la Patria-mamă și-a fost nevoie de o deosebită pregătire a opiniei publice : pregătirea se făcuse vreme de sute de ani».

«Biruit-au gândul», ar fi spus înțeleptul cronicar moldovean Miron Costin, gândul, dar și fapta celor dinaintea noastră, care au luptat veacuri de-a rândul pentru realizarea celor două mari aspirații românești, strâns împletite una cu alta, care străbat întreaga noastră istorie : independența și unitatea.

Pentru libertatea și independența pământului românesc au luptat atâtea veacuri fiii încercatului nostru popor, în frunte cu marii săi cîrmuitori : Burebista, Decebal, Menemur, Gelu Românul, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumași, Petru Rareș, Ioan Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul, Dimitrie Cantemir, Tudor Vladimirescu ș.a. Prin lupta și jertfa acestora și a sutelor de mii de eroi rămași anonimi din Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Moldova, Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, poporul nostru și-a păstrat ființa națională, precum și pământul pe care-l stăpînește și-l muncește de milenii. Este adevărat că prin vitregia vremurilor, — ca urmare a unor cotropiri sau a conjuncturii politice nefavorabile, fiind situații geografice «în calea tuturor răutăților», după cuvîntul cronicarului, atît în perioada migrațiilor, cît și în Evul Mediu, sau mai tîrziu, în epoca modernă, cînd în jurul nostru se aflau trei mari «puteri» europene, — pe pământul românesc s-au format trei «țări», din care una, a ajuns curînd sub stăpîniri străine.

Doar Mihai Viteazul a izbutit pentru o clipă să realizeze și unitatea statală, puțind să se intituleze: «din mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei». Unirea lui Mihai Viteazul a lăsat însă urme adinci în conștiința poporului, devenind un simbol strălucit și însuflețitor pentru generațiile viitoare, în năzuințele lor spre unitate și independență.

În memoriile adresate conducătorilor Europei din acel timp, Mihai Viteazul arăta că Ardealul reprezenta «pohta ce am pohtit», cea mai înaltă «pohtă» a lui și a tuturor românilor, căci dorința unirii nu reprezenta o ambiție personală a marelui domn, ci o tradiție străveche, un gînd viu pentru românii de pretutindeni. «Unitatea națională — scria Nicolae Bălcescu — fu visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari cari intrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dinsa ei trăiră, munciră și suferiră».

În pofida existenței mai multor state românești, determinată de realitățile politico-sociale-economice medievale, românii au avut totdeauna conștiința că sînt unul și același popor, că au aceeași origine, că vorbesc aceeași limbă neolatină, că mărturisesc aceeași credință ortodoxă. N-a existat o «unire» politică, dar a existat o «unitate», prin limbă, credință, cultură și forme de viață comune. Acestea au reprezentat cea mai viguroasă formă de afirmare, de manifestare și de apărare a unității lui. Fiecare român — indiferent dacă se afla între hotarele Moldovei, Țării Românești, Transilvaniei, Banatului sau Dobrogei — știa că aparține unei comunități etnice comune, care nu putea fi înlăturată în nici un fel de frontierele politice întimplătoare și temporare. Carpații n-au fost socotii niciodată un zid sau un hotar despărțitor între frați, ci dimpotrivă, prin trecătorile lor, de la Dunăre pînă în codrii Bucovinei, au trecut atîția țărani, ciobani, negustori, zugravi de icoane și de biserici, copiiști de manuscrise, meșteri tipografi, preoți și călugări, dascăli și ierarhi, boieri și domni, ducînd dintr-o parte în alta a lanțului carpatic același grai, aceeași credință și același suflet românesc. Este impresionant numărul sateelor întemeiate de țărani sau de ciobani transilvăneni în regiunile subcarpatice sau în Dobrogea, cunoscute pînă azi fie sub numele de «Ungureni», fie cu numele satului din care plecaseră. În aceste sate, noii veniți au ridicat biserici, în care slujeau preoți din neamul lor, s-au înrudit cu «pămîntenii», întărînd și mai mult unitatea românească.

Domnitorii Țării Românești și ai Moldovei au stăpînit teritorii întinse din Transilvania (Amlășui, Făgărașul, Banatul Severinului, Ciceiu, Cetatea de Baltă, Bistrița, Rodna, Ungurașul). În multe din ele, dar și în alte părți ale Transilvaniei, — au ridicat o seamă de biserici și mînăstiri, între care, Prislopul, durată de ucenici ai Sfîntului Nicodim, recitortă de domnița Zamfira, fiica unui domn muntean, bisericile vlădicesti de la Vad și Feleac, ridicate de domni moldoveni, poate de Ștefan cel Mare, fosta catedrală mitropolitană din Alba Iulia, ctitorită de Mihai Viteazul, biserica din Turnu Roșu de Matei Basarab, mînăstirea de la Toplița de soția unui domn moldovean, bisericile din Făgăraș și Ocna Sibiului, ca și mînăstirea de la Simbăta de Sus, zidite de Constantin Vodă Brîncoveanu, biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, ctitorită și ajutată în

decursul veacurilor de zeci de domni, boieri, clerici și credincioși din țările românești extracarpatice și altele altele.

În schimb, în minăstirile Țării Românești și ale Moldovei au viețuit mii de călugări și călugărițe din Transilvania, unii din ei fiind ridicați, chiar pe scaune vlădicești de acolo. Călugări sau credincioși transilvăneni au întemeiat biserici, schituri și minăstiri la sud și la est de Carpați: Predeal pe Valea Prahovei, Suzana și Cheia pe Valea Teleajenului, Stinișoara pe valea Oltului, Cocos în Dobrogea și altele. Vlădici — cu dragoste de neam, ca Varlaam al Moldovei și Teodosie al Ungrovlahiei — s-au ridicat întru apărarea Ortodoxiei din Transilvania, în fața acțiunii prozelitiste a altor culte, convinși că prin apărarea unității de credință se păstra și unitatea limbii și a neamului.

Dacă unirea realizată la 1600 de Mihai Viteazul a fost împiedicată de forțe din afară, în schimb, pe temelie ei s-a înfăptuit, în secolul al XVII-lea, o *unire culturală*, s-a realizat o cultură națională românească, comună tuturor românilor și creată în mod solidar de transilvăneni, munteni și moldoveni și care se adresa tuturor românilor într-o limbă înțeleasă de toți. Cărțile de slujbă sau de învățătură, pravilele, ca și cărțile în versuri și proză ale lui Dosoftei, toate tălmăcite în limba poporului nostru, «cum să-nțeleagă toți», după expresia mitropolitului Simion Ștefan, s-au difuzat în toate teritoriile românești, trecând peste hotarele nefirești existente atunci. Este de-ajuns să subliniem faptul că binecunoscuta *Cazanie* a mitropolitului Varlaam al Moldovei, intitulată sugestiv «*Carte românească de învățătură*», fiind hărăzită ca «dar limbii românești», pentru «toată semenția românească pretutindenea ce se află pravoslavnică într-această limbă», după cum preciza Vasile Vodă Lupu în «Cuvintul» lui — s-a răspândit în peste 350 de exemplare numai în Transilvania, unde s-au realizat și peste 40 de copii.

Biblia din 1688 este o operă reprezentativă de colaborare culturală românească, pentru că la baza textului Noului Testament sta ediția ardeleanului Simion Ștefan de la Alba Iulia din 1648; Vechiul Testament era tradus de moldoveanul Nicolae Mălescu Spătarul, revăzut și completat de celălalt mare umanist moldovean, Dosoftei mitropolitul, iar tipărirea se făcea la București cu sprijinul material al domnitorului Șerban Cantacuzino, cu osteneala unei noi revizurii a textului de către cărturarul munteni de atunci, conducătorul tipografiei și «diortositorul» textului imprimat fiind moldoveanul Mitrofan, fostul episcop de Huși.

Tot în secolul al XVII-lea, prin istoriografia noastră, strălucit reprezentată de marile figuri ale umanismului românesc de atunci, conștiința de unitate românească a luat formele unei gândiri politice. Operele lor reprezintă o sinteză între elementele conștiinței populare, autohtone și datele oferite de lecturile lor din scrierile marilor umanisti europeni. Cu alte cuvinte, ceea ce era transmis de tradiția populară se fundamenta acum științific, încît se deschide o etapă nouă în dezvoltarea conștiinței unității de origine a românilor. De pildă, cronicarul Grigore Ureche scria că «Românii cîți se află lăcuitoari în Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramureș de la un loc sint cu moldovenii și toți de la Rîm se trag». Miron Costin, într-o lucrare specială închinată acestei pro-

bleme, «*De neamul moldovenilor*», dădea o formulare și mai clară a acestei conștiințe: «Locuitorii țării noastre, ai Moldovei, și Țării Muntenesti și românii din țările ungurești... toți un neam și o dată descălicați sint», iar în alt loc scria: «neamul acesta de carele scriem, al țărilor acestora (Muntenia, Moldova, Transilvania n.n.) numele mai vechiu și mai drept iaste român». Iar munteanul Constantin Cantacuzino Stolnicul, în «*Istoria Țării Românești*», scria: «Însă rumâni înțeleg nu numai ceștia de aici (Țara Românească, n.n.), ce și din Ardeal, carii încă mai neaoși sint. Și moldoveni, și toți cîți într-altă parte să află și au aceaslă limbă... tot români li ținem, că toți aceștia dintr-o fîtină au izvorit și cură». Mult mai cuprinzător erau relevante originea, unitatea și continuitatea românilor de strălucitul domn și cărturar de renume europeană Dimitrie Cantemir, într-o lucrare specială, intitulată «*Hronical vechimei a romano-moldo-vlahilor*», deci o carte care cuprindea istoria întregului neam românesc.

Moștenirea acestor «teoreticieni» ai unității neamului nostru, a fost apoi preluată și continuată cu și mai multă vigoare de cărturarii transilvăneni. Conștiința unității de neam a muntenilor, moldovenilor și transilvănenilor era limpede exprimată de Samuil Micu în lucrarea «*Istoria, lucrurile și întîmplările românilor*», de Gheorghe Șincai în «*Hronica românilor*», de Petru Maior în «*Istoria pentru începutul românilor în Dachia*» și în alte lucrări, de Ion Budai Deleanu, de cronicarul Naum Rîmniceanul, originar din Jina Sibiului, dar viețuitor în minăstiri muntenene, de preotul Sava Popovici din Rășinari, care ținea predici credincioșilor săi despre originea și continuitatea noastră, de preotul bănățean Dimitrie Tichindeal care vorbea, de «mărta nație daco-românească». În același timp, contemporanul lor, episcopul Chesarie al Rîmnîcului, în prefețele *Mineielor* tipărite de el (1776—1780), se ocupa de originea română a neamului și limbii noastre, ca și de continuitatea noastră pe teritoriul locuit de daci și apoi de daco-romani. Mineiele lui au cunoscut o largă difuzare în Transilvania, fiind retipărite la Buda, în 1804—1805, prin strădania episcopului Iosif al Argeșului și a medicului sibian Ioan Piuaru-Molnar. Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că între 1780 și 1830, deci o jumătate de veac, majoritatea cărților românești au fost tipărite la Buda, Brașov și Sibiu, deci în centre în care activau ardelenii, popularizîndu-se prin ele ideea latinității limbii române și a continuității noastre în spațiul nord-dunărean.

Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea neamul românesc a intrat într-o fază nouă a evoluției sale istorice, devenind o națiune modernă, însuflețită de năzuința fierbinte de eliberare socială și națională, și de realizare a unui stat unitar și independent, considerînd că aceasta este singura cale prin care se putea asigura dezvoltarea sa viitoare. În astfel de împrejurări, conștiința de neam trece într-o fază superioară, aceea a conștiinței naționale. Acum apare termenul de «națiune» și se ajunge la unificarea termenilor de moldovean, muntean și transilvănean în acela de «român», iar a celor de Moldova și Țara Românească în «România».

În Transilvania, în deceniile al patrulea și al cincilea ale secolului al XVIII-lea, episcopul Inochentie Micu, în cunoscutele sale memorii

adresate Curtii din Viena, cerea recunoaşterea românilor ca a patra naţiune în Transilvania, egală în drepturi cu celelalte trei. El a pus la baza programului său romanitatea, vechimea şi continuitatea românilor pe teritoriile pe care le locuiau, fiind primul luptător politic român la care apare această concepţie superioară, care va deveni apoi un program de luptă şi de gândire pentru toţi conducătorii politici ai românilor transilvăneni. În 1791 s-a redactat şi trimis la Viena cunoscutul *Supplex Libellus Valachorum*, cu colaborarea mai multor cărturari români, care relua vechile revendicări, formulate cu o jumătate de veac în urmă de Inochentie Micu, între care, pe primul loc era recunoaşterea românilor ca a patra naţiune în Transilvania. Toate aceste memorii, după cum se ştie, au rămas nesoluţionate.

În aceeaşi perioadă, românii transilvăneni încep să privească spre ţările surorii extracarpatică, cu speranţa unirii într-un singur stat. De pildă, Ion Budai Deleanu scria că naţiunea română este unitară, exprimându-şi convingerea că «neamul românesc face (formează n.n.) în Dacia o naţie de frunte». Din această pricină, continuă el, a sosit vremea să se alcătuiască «o singură domnie» sau ţară, care să cuprindă toate teritoriile locuite de români. Aceeaşi dorinţă era exprimată şi de boierii moldoveni, într-un memoriu adresat lui Napoleon, în 1807, prin care cereau unirea Moldovei cu Ţara Românească, sub numele de Dacia, sau Dacia Mare, ţinând seama de faptul că populaţia lor alcătuiă o singură naţiune, avînd aceeaşi origine, limbă, credinţă şi aspiraţii de viitor.

Ideea unităţii îşi făcea acum drum larg şi în conştiinţa maselor largi româneşti. În 1784 ţăranii răsulaţi, sub conducerea lui Horea, Cloşca şi Crişan, s-au ridicat cu energie împotriva asupritorilor, aşteptînd ajutor şi de la fraţii lor de peste munţi, ceea ce relevă conştiinţa unităţii poporului cărui îi aparţineau. Eliberarea din iobăgie însemna dreptate socială, dar aceasta trebuia să fie însoţită de înlăturarea dominaţiei străine, ceea ce însemna libertate şi independenţă naţională. Contemporanii îi atribuiau lui Horea atributul de «rex Daciae».

În cursul evenimentelor revoluţionare din 1821, năzuinţele spre unitate s-au evidenţiat şi mai pregnant. Tudor Vladimirescu îndemna Divanul din Bucureşti să conlucreze cu cel din Moldova «ca unii ce sînt de un neam, de o lege», iar ţăranii din Transilvania vorbeau despre faptele «craişorului Todoruţ» sau «Todoraş», pe care-l aşteptau şi în Transilvania.

Conştiinţa unităţii de neam s-a afirmat deosebit de puternic şi în cursul revoluţiei din 1848, ea fiind considerată ca unul din factorii de bază care au asigurat caracterul ei unitar — prin program şi scopuri, — fie că a fost vorba de Transilvania, Moldova ori Ţara Românească. Revoluţia din 1848 a găsit poporul român pregătit pentru împlinirea unităţii naţionale, căci aceasta — după cum spunea Nicolae Bălcescu — venea de departe, din adîncuri de istorie ea fiind «visarea» cea iubită a voievozilor noştri cei viteji, a tuturor bărbaţilor noştri cei mari cari întrupară în sine individualitatea şi cugetarea poporului spre a o manifesta lumii». Acelaşi revoluţionar rostise la Paris, în noaptea de revoluţie din anul 1847 un discurs, în care sublinia între altele, că «Ţara noastră socotescă că nu poate fi alta decît unitatea naţională a români-

lor. Unitate mai întâi în idei și simțăminte, care să aducă cu vremea unitatea politică».

Acestei conștiințe i-au dat glas mulțimile de români în cadrul marii adunări naționale de la Blaj, din 3/15 mai 1848, când a răsunat dorința lor de veacuri: «noi vrem să ne unim cu țara!», cu țara fraților de peste munți. Era o dovadă limpede că sentimentul național prinsese — după cuvîntul pastorului sas luteran Stephan Ludwig Roth — «tădăcini atât de adinci, încît el nu mai putea fi niciodată scos din inimile românilor». Un contemporan maghiar sublinia că românii vor să se unească într-o «republică română a Daciei», altul că intenționează să «reinființeze imperiul dacilor». Preoții din Amlaşul Mare (Hunedoara) și din Mădărașul de Cimpie (Cluj) declarau în public că «de-acum înainte Ardealul nu mai este Ardeal, ci România». Profunda conștiință națională care însuflețea pe patrioții anului 1848 rezultă și din aceea că la adunarea de la Blaj din 3/15 mai, erau de față și revoluționarii refugiați din Moldova, ca Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negri, George Sion, Ion Ionescu de la Brad. Peste citeva zile, la 14/24 mai, ei au redactat la Brașov programul revoluționarilor moldoveni, sub titlul: *Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei*, în care cereau desființarea servituților feudale, improprietățile țărănilor, abolirea privilegiilor, unirea Moldovei cu Țara Românească «într-un singur stat neatîrnat românesc». Iar în *Dorințele Partidei naționale din Moldova*, se ceruse «neatîrnarea administrativă și legislativă în toate cele dinlăuntru, fără amestec a orice putere străină». În proclamația program a revoluționarilor din Țara Românească se cerea «independență administrativă și legislativă», precum și neamestecul vreunei puteri din afară.

Tot în mai 1848, Vasile Alecsandri redactase broșura *În numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu*, adresată, semnificativ, «fraților români din toată România». Transilvăneanul Constantin Romanul Vivu îi scria munteanului Al. G. Golescu, la 28 iunie 1848: «deviza noastră trebuie să fie formarea Daciei», iar Nicolae Bălcescu adresa aceleiași revoluționar o scrisoare de la Paris, în care afirma: «Unirea Munteniei cu Moldova este un lucru cîștigat pentru toată lumea... Românii din Transilvania se vor constitui și ei în curînd într-un for național de trei milioane și jumătate... Cînd deci două mari grupe, de patru milioane și de trei milioane de români se vor constitui una alături de alta, cine le va împiedica a se uni? România noastră va exista deci... orb (este) cine nu o vede... Țîntirea noastră este de a întemeia regatul Daciei». Mult mai pătrunzător se exprima un alt mare patriot muntean, C. A. Rosetti, care scria: «Noi vrem să nu mai fie moldoveni, munteni și transilvăneni... ci o singură națiune de români, liberi și egali, fără protectori și suzerani», idealul nostru fiind «o republică românească».

Dacă revoluția din 1848 a fost înfrîntă de forțele otomane și cele țariste, n-au fost totuși înăbușite marile idealuri proclamate de revoluție: dreptate, libertate, independență și unitate, idei care au rămas vii și puternice în conștiința tuturor românilor. Mișcarea culturală a vremii era pusă tot mai mult în slujba unirii. De pildă, gazeta *Dacia*

Literară, din 1840, își propunea să se ocupe de «producțiile românești fie din orice parte a Daciei»; în 1845 Nicolae Bălcescu și ardeleanul August Treboniu Laurian inițiază la București publicația «Magazin istoric pentru Dacia»; în 1855 M. Kogălniceanu scoate *Steaua Dunării*, ziarul Unirii, în care se afirma deschis că «Unirea Principatelor este dorința vie și logică a mării majorității a românilor». În curînd, V. Alecsandri scrie cunoscuta *Horă a Unirii*, căreia îi răspundea, la București, Cezar Bolliac. Rezultatul acestor strădanii a fost unirea de la 24 ianuarie 1859, prin îndoița alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, act prin care s-au pus bazele statului național român modern.

Dar în conștiința poporului era limpede că Unirea Principatelor reprezenta doar o etapă dintr-un proces care trebuia desăvîrșit, prin unirea tuturor țărilor române. Această convingere era clar exprimată prin cuvintele cărturarului transilvănean Alexandru Papiu Ilarian într-un *Memorandum* alcătuit la începutul anului 1860 și înaintat domnitorului Al. I. Cuza. «Românii din Transilvania — scria el — în împrejurările de față numai și numai la Principate privesc, numai de aci își văd scăparea. Principatele, la rîndul lor, preciza el, fără Transilvania nu au viitor, duc o existență precară și dubie. Numai unirea Transilvaniei va pune fundamentul vieții perpetue a României». Afirmatia lui era sprijinită cu o serie de argumente geografice și istorice, dovedind că Transilvania este «partea cea mai frumoasă și cea mai vitală din trupul sfîșiat al națiunii române». Același cărturar scria: «Cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii Transilvăneni era poate mai mare decît în Principate... Un lucru mi se pare a fi și mai mult decît sigur: că românii de peste Carpați, bărbați și femei, bătrîni și tineri, toți ar fi gata de a muri pentru domnul Cuza...».

Unirea Principatelor a dat încredere poporului român în viitorul său, lucru dovedit de entuziasmul patriotic de care au fost însuflețiți românii de pretutindeni în toate sectoarele activității lor: politic, economic, social și cultural. Acest entuziasm a cuprins și pe românii din teritoriile intracarpătice care, în pofida situației lor politice vitrege, — au fost consecvenți principiilor și imperativelor naționale și sociale proclamate în 1848, s-au ridicat cu toată energia pentru a da glas aspirațiilor lor specifice, spre a-și uni astfel năzuințele lor de progres și libertate cu ale fraților de peste munți.

În 1867 românii transilvăneni au primit o grea lovitură, prin crearea statului dualist Austro-Ungaria, în cadrul căruia Transilvania era încorporată la Ungaria, anulîndu-i-se orice autonomie. Protestele deputaților români din Dieta Ungariei, ca și cunoscutul Pronunțiamînt de la Blaj din 3:15 mai 1868, n-au fost luate în considerație.

Dar, în curînd, eșecurile politice ale românilor au fost urmate de o mare satisfacție și anume de proclamarea independenței de stat a României la 9 mai 1877, consfințită prin jertfele de sînge ale soldaților români pe cîmpurile de luptă. Războiul purtat atunci a constituit o nouă și strălucită expresie a unității românești, căci în armata română au luptat numeroși voluntari transilvăneni și bucovineni. În Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș s-au organizat peste 300 de colecte în bani, alimente și medicamente pentru sprijinirea armatei, a

ostașilor răniți și a familiilor lor. Presa din Transilvania — *indeosebi Telegraful Român și Gazeta Transilvaniei* — a publicat listele tuturor donatorilor, dar mai ales știri cuprinzătoare și entuziaste, străbătute de un cald patriotism, despre eroismul ostașilor români și — în genere — despre situația politică din România de atunci. În felul acesta, Războiul de independență a constituit o expresie a solidarității întregului popor român de pe ambele versante ale Carpaților, constituind un puternic impuls în lupta pentru desăvârșirea unității politice care avea să se realizeze peste patru decenii. În 1878, s-a făcut un nou pas pe calea unității, prin realipirea la România a teritoriului dintre Dunăre și Mare, Dobrogea. În 1884, o dată cu apariția ziarului *Tribuna de la Sibiu*, un nou organ de luptă pentru apărarea drepturilor românești, Ion Slavici a pus în circulație cunoscuta deviză: «Soarele pentru toți românii de la București răsare», un adevărat program de luptă pentru unitate națională românească.

Un nou prilej de manifestare a unității și a solidarității românești s-a manifestat în anii 1892—1894, cu prilejul redactării cunoscutului *Memorandum* din 1892 și a procesului intentat «memorandiștilor» peste doi ani la Cluj. Procesul a dezlănțuit o puternică mișcare românească în sprijinul acestora. În toate orașele — reședințe de județ din vechea Românie s-au organizat mari întruniri de protest împotriva sentinței nedrepte a Tribunalului din Cluj; întreaga presă românească a publicat ample articole și reportaje despre odiosul proces, înfierând politica de oprire națională a guvernului din Budapesta. Academia Română a adresat un «Apel către toate corpurile învățate din lume privind la persecuțiunile românilor din Transilvania și Ungaria», în urma căruia numeroși oameni politici și scriitori de renume mondial și-au exprimat în scris solidaritatea cu lupta poporului român oprit (W. Gladstone, Georges Clemenceau, Emile Zola, Frederic Mistral, Giosue Carducci, Leconte de Lisle ș.a.).

În a doua jumătate a secolului trecut, lupta pentru unitate s-a purtat mai mult pe tărâm cultural. Societatea Academică Română din București (1866), viitoarea Academie Română (1879) avea ca membri cărturari români din Moldova, Țara Românească, Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina, Basarabia, dintre macedo-români, iar în 1893 a fost ales ca președinte transilvăneanul George Barițiu. Publicațiile ei științifice reflectau limba, cultura, arta, aspirațiile sau istoria românilor de pretutindeni. Interesul pentru cercetarea trecutului Transilvaniei erește pe măsură ce în acest înalt for sînt aleși istorici de aici, ca Timotei Cipariu, Ioan Micu Moldovan, Ioan Puscariu, episcopul Nicolae Popea, Augustin Bunea, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Alexandru Lapedatu, ș.a.

Cu aceleași obiective și în același spirit și-au desfășurat activitatea diferite societăți culturale, ca: Asociația transilvană pentru literatura și cultura poporului român (Astra, 1861), Asociația pentru cultura poporului român din Maramureș (1860), Societatea Transilvania de la București (1867), ca și numeroase societăți studențești: Petru Maior din Budapesta (1862), România Jună din Viena (1864), societățile studenților teologi și ale elevilor români de la diferite licee din Transilvania.

În 1891 a luat ființă, la București, Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, avînd ca scop promovarea și susținerea unității românilor, sub îndrumarea unor cărturari de mare prestigiu, ca V. A. Urechia, A. D. Xenopol, Barbu Delavrancea, Al. Vlahuță, Spiru Haret, George Coșbuc, Nicolae Iorga, Take Ionescu, Nicolae Filipescu ș.a. Liga a desfășurat o susținută activitate culturală, publicînd un număr apreciabil de cărți și broșuri care militau pentru desăvîrșirea unității noastre de stat. Nicolae Iorga întreprinde, la începutul secolului, numeroase călătorii în Transilvania, pentru a cunoaște viața românilor de aici, publicînd mai multe volume privind viața și istoria lor. În 1906, la expoziția jubiliară de la București au participat mii de români din Transilvania, iar în 1911, cînd s-au aniversat, la Blaj, 50 de ani de existență a Asteii, s-au strîns acolo fruntașii culturii românești de pretutindeni (N. Iorga, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Șt. O. Iosif, O. Goga, S. Mehedinti, V. Eftimiu ș.a.), cu aproximativ 500 de participanți din Vechea Românie, și 30.000 de ardeleni, în fața căroaia a zburat, decolînd de pe Cîmpia Libertății, Aurel Vlaicu. Poeții și prozatorii, artiștii, istoricii, oamenii de știință români de pretutindeni își pun tot talentul și energia în slujba aceleiași ideal al unității naționale, colaborînd la aceleași ziare și reviste, fie că apăreau la București și Iași, fie la Brașov, Sibiu, Oradea sau Arad. Zeci de profesori transilvăneni — urmînd pilda marelui Gheorghe Lazăr — au activat, în a doua jumătate a secolului trecut, la școlii de toate gradele de pe întreg cuprinsul vechii Românie, ca Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian, August Treboniu Laurian, Ioan Bianu și mulți alții. La aceștia se adăugau numeroși alți intelectuali, comercianți, meseriași și muncitori, ciobani și țărani, aducîndu-și fiecare contribuția la pregătirea zilei celei mari a unirii.

Izbucnirea primului război mondial a dat noi impulsuri viitorului act al unificării statale, care reprezenta primul obiectiv al românilor de pretutindeni. De pildă, într-un discurs rostit la Ploiești la 3 mai 1915 Nicolae Titulescu declara că «România nu poate fi întreagă fără Ardeal». La 15 decembrie 1915 Take Ionescu declara în Camera deputaților: «Scopul final... a fost totdeauna același: unitatea națională, nu numai culturală, dar și politică, întregirea noastră a tuturor în granițele în cari ne-a pus Traian». Sînt semnificative cuvintele episcopului Nicodim Munteanu de la Huși, viitorul patriarh, adresate credincioșilor ardeleni și bucovineni prezenți la hramul minăstirii Neamtu, în 1914: «De sute de ani veniți la această minăstire ca să vă întăriți în credința creștină ortodoxă și în dragostea de neam. Dar ca să pătrundeți pînă aici, acei din provinciile subjugate, ați trebuit să treceți granițele cu multă frică și cu mari greutăți. Țineți minte însă un lucru. Nu va trece mult și aceste blăstămate hotare care ne frîng trupul nostru național vor cădea — și hotărît că vor cădea — și atunci vom alcătui o apă și un pămînt... Duceți vestea aceasta în părțile voastre și vestiți tuturor că se apropie ziua mîntuirii și unirii întregului nostru neam!».

La 4/17 august 1916, s-a semnal la București tratatul de alianță dintre România, pe de o parte, și Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia, pe de altă parte. România se angaja să intre în război alături de puterile Antantei, cerînd în schimb, unirea teritoriilor românești aparțină-

toare pînă atunci Imperiului habsburgic. La 14 27 august România a declarat război Austro-Ungariei. Prin acest act, ea nu urmărea altceva decît înfăptuirea țelurilor legitime de eliberare a românilor din provinciile subjugate. Acest lucru s-a vădit chiar de la început, prin entuziasmul cu care românii transilvăneni au întâmpinat pe ostașii de același neam care trecuseră Carpații în august 1916. Iar după ce armatele române au fost nevoite să se retragă, simțămintele de libertate și unitate românească s-au manifestat mai ales prin victorioasele lupte purtate la Mărășești, Mărăști, Oituz și în alte părți. Acestea au constituit un simbol viu al spiritului de jertfă al poporului român pentru apărarea ființei sale naționale, au dovedit Europei întregi că acest popor știe să lupte pentru drepturile sale, pentru independența și unitatea patriei sale.

La aceste biruințe au contribuit și corpurile de voluntari transilvăneni și bucovineni, formate din ostași români dezertați din armata austro-ungară și refugiați în România sau din prizonierii români aflați în Rusia. În același timp, o seamă de cărturari români au făcut cunoscute doleanțele românilor de pretutindeni în Apusul Europei și în America, prin conferințe, broșuri, articole în presă, memorii adresate guvernelor unor țări. De pildă, în capitala Franței activa «Misiunea universitară română», care număra peste 30 de profesori universitari (între care Simion Mîndrescu, Ioan Ursu, Traian Lalescu, G. G. Mironescu, Oreste Tafrali), peste 40 de deputați și senatori, numeroși publiciști, care au tipărit peste 40 de volume și broșuri în acest scop. În același timp, au apărut la Paris ziarele «La Roumanie» și «La Transylvanie» ca organe de presă ale românilor, care militau pentru unire. În aprilie 1918 s-a înființat «Comitetul național al românilor din Transilvania și Bucovina», cu sediul la Paris, condus de Traian Vuia, iar la 3 octombrie 1918 s-a constituit «Consiliul Național al unității române», în frunte cu Take Ionescu, recunoscut oficial de guvernele Franței, Angliei, Italiei și Statelor Unite. O activitate diplomatică și propagandistică asemănătoare au desfășurat în capitala Angliei Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Octavian Goga, George Moroianu și alții. În aprilie 1918 a avut loc, la Roma, un Congres al naționalităților asuprite din Austro-Ungaria, — la care a participat și o delegație de profesori universitari români veniți de la Paris —, care a votat o moțiune cerind recunoașterea dreptului fiecărei națiuni de a se constitui în stat național independent ori de a se uni cu statul său național dacă acesta exista. La 19 iunie 1918 s-a înființat «Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina», cu sediul la Roma, în frunte cu profesorul Simion Mîndrescu. Acesta a lucrat apoi pentru constituirea unor unități de voluntari români în Italia, din prizonierii proveniți din armata austro-ungară. Trei români transilvăneni, în frunte cu preotul Vasile Lucaciu, au plecat în Statele Unite, pentru a face cunoscute opiniei publice și guvernului american poziția politică și militară a României, cu toate revendicările ei.

În toamna anului 1918, Germania și Austro-Ungaria au fost puse în imposibilitatea de a mai continua războiul. Pe ruinele fostului Imperiu al habsburgilor se formează o seamă de state noi: Cehoslovacia (28

oct.), Serbia cu Croația și Slovenia (29 oct.) cu care se unește apoi și Muntenegrul (24 noiembrie); Polonia (octombrie-noiembrie); apoi republicile independente Austria (12 noiembrie) și Ungaria (16 noiembrie).

Printre cei dintâi care și-au exprimat categoric și în mod oficial hotărîrea de a dispune singuri de soarta lor s-au numărat și românii.

În același mod se desfășurau și evenimentele din Transilvania. La 12 octombrie 1918, Conferința Comitetului Executiv al Partidului Național Român, întrunită la Oradea, a redactat cunoscuta «Declarație de autodeterminare», care contestă guvernului maghiar orice drepturi asupra Transilvaniei, citită în ședința Parlamentului din Budapesta de deputatul român Alexandru Vaida Voievod, la 18 octombrie 1918. La 31 octombrie se constituie Consiliul Național Român Central din Transilvania, ca «unicul for care reprezintă voința întregului popor român», cu sediul la Arad. Acest Consiliu, a preluat apoi, în câteva zile, «puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de români». Pe întreg cuprinsul Transilvaniei s-au format Consilii naționale regionale sau locale, precum și gărzii naționale, cu caracter militar pentru menținerea ordinii, care lucrau sub conducerea Consiliului Național Român (numit și Marele Sfat al națiunii române), recunoscut ca organ de conducere de masele largi românești din Transilvania.

La 5-18 noiembrie Consiliul Național a adresat un manifest *Către popoarele lumii*, prin care afirma în fața opiniei publice mondiale dorința românilor transilvăneni de a se uni cu România. Iar peste două zile, la 7/19 noiembrie, a convocat la Alba Iulia — pentru ziua de 18 noiembrie, 1 decembrie 1918 — o mare adunare națională a tuturor românilor transilvăneni, care să exprime dreptul de autodeterminare și de autogovernare al poporului român din Transilvania în fața opiniei publice mondiale. La această adunare urmau să fie reprezentate toate păturile sociale, toate instituțiile bisericești, școlare, culturale și economice, reuniunile de femei, de meseriași, de învățători, gărzile naționale, organizațiile muncitorești, asociațiile studențești. Oraș al gloriei de altădată, al primei uniri realizată de Mihai Viteazul, Alba Iulia avea să devină, de acum înainte, simbolul desăvîrșirii unității noastre statale.

La 1 Decembrie 1918, cei 1.228 de delegați oficiali — în frunte cu marii patrioți George Pop de Băsești, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop, episcopul Miron Cristea și alții — au adoptat istorica *Declarație*, prin care se decreta «unirea românilor și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România». Actul adoptat de delegații oficiali a fost aprobat apoi prin glasul celor o sută de mii de participanți, un adevărat referendum popular, necunoscut pînă atunci în istorie. În aceeași zi s-a constituit Marele Sfat Național Român, cu 250 de membri, un fel de Parlament provizoriu, care a ales, în ziua următoare, Consiliul Dirigent, în frunte cu Iuliu Maniu, un guvern provizoriu al Transilvaniei.

Actul unirii a fost prezentat apoi la București, în ziua de 14 decembrie 1918, de o delegație formată din Vasile Goldiș, Alexandru Vaida Voievod, episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, la care s-au adăugat și bănărenii Caius Brediceanu și Mihai Popovici. La hotărîrile Adunării de la Alba Iulia au aderat apoi sașii din Transilvania, în ianuarie 1919, șvabii din Banat și populația evreiască din Transilvania.

Tratatul de pace de la Versailles, semnat la 28 iunie 1919, căruia i-a urmat tratatul separat încheiat cu Ungaria la Trianon, la 4 iunie 1920, n-au făcut altceva decît să consfințească o realitate istorică, adică voința exprimată de poporul român însuși la Alba Iulia, care-și primea acum o recunoaștere din partea unui for internațional.

Se încheia astfel lupta de veacuri a poporului român pentru libertate și unitate, se forma statul național român unitar, iar poporul român era chemat acum la o viață nouă, ca o dreaptă răsplată adusă înaintașilor care luptaseră veacuri în șir pentru libertate și unitate.

După 1918, între hotarele sale firești, România unitară și independentă și-a putut consacra toate energiile sale creatoare pentru ridicarea țării, pentru propășirea poporului, sub raport material și cultural. Peste un sfert de veac a urmat un alt act epocal în istoria patriei noastre, cel de la 23 August 1944, care a deschis o eră nouă în viața poporului român, cu largi perspective pentru viitor. Datorită acestor două mari acte din istoria noastră, astăzi poporul român se află pe cele mai înalte trepte ale culturii și progresului material, necunoscute în trecut, liber și stăpîn pe destinele sale, factor activ de pace și bună înțelegere, în lume, fiind totodată un sprijin ferm al altor popoare în lupta pentru independența națională.

Aniversînd marea unire de la 1 Decembrie 1918, să cinstim pe făuritorii ei și să le aducem prinosul recunoștinței noastre! Să urmăm pilda vieții lor luminoase, o pildă vie de dragoste de neam, și de pămintul pe care ni l-au lăsat strămoșii, de dăruire pentru interesele superioare ale poporului din care facem parte și pe care trebuie să-l slujim cu toată ființa noastră!

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ DE LA ALBA IULIA

1 Decembrie 1918

Pr. prof. ȘTEFAN ALEXE

Ziua de 1 Decembrie 1918 se înscrie cu litere de aur în istoria poporului român ca un moment crucial și ca o încununare a luptelor pentru păstrarea ființei naționale și a dorințelor sfinte de refacere a unității sale de stat. Cetatea unității, străvechea cetate Alba-Iulia a trăit momente emoționante, unice, momente de bucurie și entuziasm cu anevoie de exprimat în cuvinte, atunci când Marea Adunare Națională proclama unirea Transilvaniei cu Patria-Mamă și când cei peste 100.000 de români adunați pe cimpul lui Horia consfințeau prin aclamații puternice această hotărâre.

Sărbătorind anul acesta cea de-a 65-a aniversare a acestui eveniment de culme în viața poporului nostru, se cuvine să reamintim acțiunea de masă a românilor din Transilvania și Banat pentru organizarea forumului de la Alba Iulia care a înfăptuit năzuințele de veacuri ale poporului nostru, de libertate și neaflinare, de unitate națională și politică. Este nu numai o descriere a celor împlinite atunci; este un omagiu față de cei care s-au jertfit pentru păstrarea unității de neam și de limbă, pentru continuitatea poporului român pe aceste meleaguri și pentru păstrarea tezaurului cultural-spiritual moștenit de la strămoși; este o învățătură pentru noi cei de azi și de mâine ca să nu precupețim nimic pentru ridicarea scumpei noastre patrii pe noi culmi de progres, pentru apărarea libertății și neaflinării ei.

Clipa desăvârșirii unității poporului român se apropiase odată cu nimicirea forțelor Imperiului habsburgic care încătușaseră Transilvania veacuri în șir. Manifestările puternice pentru unire își găsesc întruchipare în declarația din 12 octombrie 1918 a reprezentanților românilor din Transilvania întruniți la Oradea, declarație citită la 18 octombrie în parlamentul din Budapesta, prin care națiunea română cerea «după multe suferințe de veacuri, afirmarea și valorificarea drepturilor ei,

nestrămutate și inalienabile, la deplina viață națională». Fiind publicată, declarația aceasta a fost primită cu entuziasm de opinia publică românească din întreaga țară, întărindu-se convingerea că dreptatea va birui.

În urma consultărilor dintre delegații Partidului Social Democrat și ai Comitetului executiv al Partidului Național Român s-a ajuns ca la 30 octombrie 1918 să ia ființă Consiliul Național Român Central, format din cîte 6 delegați ai celor două partide amintite, care avea atribuția principală de a prelua nemijlocit conducerea luptei pentru transpunerea în viață a principiilor anunțate în declarația de la Oradea. A doua zi, anunțînd constituirea Consiliului Național Român, ziarul «Adevărul» scrie: «Românii din Ungaria și Transilvania și-au constituit Consiliul Național Român ca unicul for care reprezintă voința poporului român și se bazează pe libera hotărîre asigurată de curentul vremii și de voința popoarelor libere». La începutul lui noiembrie, Consiliul Național Român și-a fixat sediul la Arad în locuința lui Ștefan Cicio Pop și timp de o lună el și-a asumat guvernarea asupra teritoriilor locuite de români, pregătind și supraveghînd organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Nici încercările disperate ale conducătorilor de la Viena și Budapesta, nici greutățile interne de multe feluri, ca lipsa de alimente, de combustibil, lipsa de animale de tracțiune, sabotări, absolut nimic n-a putut stăvilii iureșul românilor pentru libertate și unire. În ziua de 6 noiembrie Consiliul adresează un *Manifest națiunii române* din care se vedea clar afirmarea ideii de autodeterminare și organizarea gărzilor naționale pentru asigurarea ordinii și apărarea bunurilor personale ale cetățenilor. Au fost organizate Consilii Naționale Române și gărzi naționale în toate orașele și satele. Consiliul Național Român Central a înaintat în ziua de 9 noiembrie 1918 o notă ultimativă guvernului maghiar, în care cerea să ia «puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de români din Transilvania și țara ungurească». În urma acestei comunicări, guvernul maghiar a solicitat o întîlnire între reprezentanții guvernului maghiar și delegații Consiliului Național Român central. Tratatивele au eșuat și ideea autodeterminării prin separarea de Austro-Ungaria a biruit. Între timp, în toate orașele și satele în care se înființau Consilii Naționale și gărzile naționale, s-a desfășurat o intensă activitate pentru realizarea mărețului ideal național, adunările pentru alcătuirea acestor organisme transformîndu-se uneori în adevărate manifestații, cum a fost cea din satul lui Avram Iancu, la care cei 2000 de moți în ținută de sărbătoare și-au exprimat bucuria de oameni liberi strigînd într-un glas: «Trăiască unirea tuturor românilor».

În același timp, la centrele bisericesti din Transilvania încep debateri asupra atitudinii pe care urmau să o ia față de evenimentele politice în curs. La 30 octombrie 1918, episcopul Ioan Papp al cărui sfetnic apropiat era Vasile Goldiș, secretarul Consistoriului Episcopiei Ortodoxe din Arad, a cerut episcopilor români din Transilvania să-și precizeze atitudinea lor față de Consiliul Național Român. La 1 noiembrie 1918, Miron Cristea, episcopul Caransebeșului, viitorul patriarh al României, declară că recunoaște Consiliul Național Român ca

reprezentant și conducător politic al națiunii române. De asemenea, în Ir-un act de adeviziune din 21 noiembrie 1918, semnat de toți episcopii români din Transilvania, se preciza că vor colabora cu toții «din toate puterile la intruparea aspirațiilor naționale».

Consiliul Național Român din Arad, la propunerea Consiliului Național din Sibiu a încredințat mandat profesorului Nicolae Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului, ca împreună cu căpitanul Victor Precup să meargă la Iași pentru a cunbaste atitudinea guvernului României și a oamenilor politici români cu privire la drumul ce trebuia de urmat. În urma întrevederilor avute la Iași, atit cu membrii guvernului, cit și cu miniștrii Franței, Angliei și Statelor Unite, profesorul Nicolae Bălan scria în mare grabă lui Vasile Goldiș, indemnându-l să acționeze cu hotărîre ca să se săvîrșească unirea Transilvaniei cu România fără nici o rezervă, într-o mare adunare națională, la Alba Iulia, sau în orice alt loc se va crede nimerit, unire dorită și sprijinită de întregul popor român. Aceeași idee o prezenta și în scrisoarea adresată vicarului Vasile Suci, cerîndu-i o organizare «cit mai bună», pași făcuți cu îndrăzneală, pentru ca «declarația de alpire să se facă fără nji o șovăire, cu cea mai mare manifestație a voinței întregului popor».

Între timp, la 18 noiembrie, Marele Sfat al Națiunii Române din Transilvania și Ungaria, cum se mai numea Consiliul Național Român adresează un manifest «cătore popoarele lumii» în care se arăta că națiunea română a fost oprimată de «clasa stăpînitoare a poporului maghiar», că s-a refuzat de către guvernul maghiar dreptul de autodețerminare a poporului român, dar că acum e hotărît să-și înființeze «pe teritoriul locuit de dînsa statul său liber și independent», de «a pieri mai bine decit de a suferi mai departe sclavia și atîrnarea». Manifestul se încheia astfel: «Națiunea română... din Transilvania speră și așteaptă că în năzuințele ei pentru libertate o va ajuta întreg neamul românesc, cu care una vom fi de aci înainte în veci».

Lucrurile fiind pregătite, Marele sfat al națiunii române din Transilvania și Ungaria lansează în ziua de 20 noiembrie convocarea Marii Adunări Naționale, la Alba-Iulia, pentru ziua de duminică 1 decembrie 1918. Locul de întrunire al Marii Adunări Naționale la Alba-Iulia era deplin justificat. Alba-Iulia a fost unul dintre cele mai importante centre ale Daciei romane, centrul statului unificat la 1600 de Mihai Viteazul, locul martiriului lui Horia, Cloșca și Crișan, orașul întemnițării și maltratării lui Avram Iancu. Alba-Iulia era orașul cu cele mai numeroase și mai adinci semnificații în istoria poporului român din Transilvania.

Cuprînsul convocării este o pagină de antologie istorică: «Istoria ne cheamă la fapte», anunța chemarea. Poporul român vrea să trăiască, alături de celelalte națiuni ale lumii, liber și independent. «Națiunea română din Ungaria și Transilvania are să-și spună cuvîntul său hotărîtor asupra soartei sale și acest cuvînt va fi respectat de lumea întregă». Se stabilea apoi ca la Marea Adunare de la Alba-Iulia să ia parte: episcopii români din Ungaria și Transilvania, protopopii în funcțiune, cite un reprezentant al fiecărui consistor și capitu; cite doi reprezentanți ai societăților culturale; cite doi reprezentanți ai fiecărei reuniuni fe-

minine; cite un reprezentant al colegiului profesoral de la fiecare școală medie, institut teologic, pedagogic și școală civilă; cite doi reprezentanți ai fiecărei reuniuni învățătoarești; cite doi reprezentanți (un ofițer și un soldat) ai fiecărei gări naționale județene; cite doi delegați ai fiecărei reuniuni de meseriași; delegații Partidului Social-Democrat Român ca reprezentanți ai muncitorimii; doi delegați ai tineretului universitar; cite cinci reprezentanți ai fiecărui cerc electoral în care locuiesc românii, în total, un număr de 1228 deputați. Era o reprezentanță națională adevărată, cu caracter democratic conferit Adunării prin participarea «însuși a poporului românesc în număr vrednic de cauza mare și sfântă», adică mulțimile de la orașe și sate, țărani, muncitori, meseriași; intelectuali. Convocarea se încheia profetic: «Fii tare, neam românesc, în credința ta, căci iată se apropie ceasul mântuirii tale».

Acțiunea Marelui Sfat Național de a convoca Marea Adunare Națională Română a fost sprijinită și popularizată și de către episcopii ortodocși, care prin circulara din 23 noiembrie adresată clerului, au îndemnat cler și credincioși să participe la «marele sfat al națiunii române» de la Alba-Iulia.

Răstimpul dintre convocarea Adunării și intrarea ei a fost relativ scurt, dar buna organizare și dorința arzătoare de a-și vedea visul împlinit, au contribuit ca alegerea delegaților să se facă în timp util ca aceștia întăriți cu mandate, numite credenționale, să poată fi prezenți în ziua de 1 decembrie la Alba-Iulia. Îndrumați de preoți și de oamenii luminați ai timpului, de către delegați ai Consiliilor Naționale Române regionale, românii au transformat ceremonia alegerilor de deputați în adevărate manifestații entuziaste pentru unirea tuturor românilor fără condiții. Unele unități electorale au ținut chiar să precizeze în credenționale voința unanimă pentru unire. Iată numai un exemplu de credențional dat de locuitorii comunei Seceni din cercul electoral al Făgetului: «Cu unanimitate plenipotențiem pe învățătorul nostru Trifan Lugojan de a ne reprezenta la marea adunare și prin rostul său a da expresie neclintitei noastre dorințe de a ne alătura și contopi în hotarele României. Trăiască România Mare».

Odată cu alegerea delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, era chemat întregul popor român ca să consfințească mărețul act al unirii. Intr-un apel adresat de Consiliul Național Român din Blaj, din 24 noiembrie 1918 se spunea: «Veniți cu toții la Marea Adunare Națională, care se va ține la 1 decembrie a.c. la orele 10 a.m. în Bălgradul lui Mihai Viteazul. Veniți cu miile, cu zecile de mii! Lăsați pe o zi grijile voastre acasă, căci în această zi vom pune temelie unui viitor bun și fericit pentru întreg neamul românesc... Veniți în bună rânduială, fiecare comună grupată în jurul steagului propriu. Păstrați ordinea, ca și în chipul acesta să dovedim lumii că sîntem vrednici de soarta ce ne vom croi... Veniți să jurați că nedespărțiți vom fi și uniți rămînem de aci înainte cu frații noștri de pe cuprînsul pămîntului românesc».

Mulțimile, mai ales din locurile mai îndepărtate, s-au pornit spre Alba Iulia cu citeva zile mai înainte de «duminica unirii», pe jos, cu căruțe, cu trenuri, în haine de sărbătoare, cu drapelul tricolor, intonînd

cîntece naționale ca *Deșteaptă-te române*, *Hora Unirii* și altele, infrunzind bărbătește oboseala drumului, în prag de iarnă. Începînd din 29 noiembrie, se adunaseră pe cîmpul lui Horia din marginea orașului peste 100.000 de oameni, veniți din toate părțile Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului.

Programul adunării fusese stabilit mai înainte și tipărit. La orele 7,00 se va oficia slujba religioasă; la 10,00, deschiderea Adunării în sala Casinei militare din Cetate, de atunci numită a Unirii; citirea Hotărîrii de unire și votarea acesteia. Fiecare comună, în frunte cu steagul și tabla cu numele ei va străbate în rînduri de către 4, sau în grupuri de 150—200, piața orașului, va intra în cetate pe sub poarta lui Carol și pe sub poarta lui Mihai Viteazul, va ieși către locul adunării pe cîmpul unde au fost martirizați Horia și Cloșca; de pe 4 tribune se va explica poporului însemnătaea istorică a zilei, iar de pe tribuna centrală se va citi *Hotărîrea adoptată*. Programul se încheia cu un emoționant apel adresat «fratilor români»: «Locul cel mai istoric al neamului vă așteaptă cu brațele deschise. Veniți deci să-l atingeți cu pasul vostru, ca să simțiți fiorul ce l-a mișcat odată pe marele voievod cu nume de arhanghel, pe martirii Horia, Cloșca și Crișan, pe craii munților Avram Iancu și pe toți care au început și lucrat la realizarea visului de veacuri, pe care noi cei de astăzi îl vedem și-l salutăm ca pe răsăritul cel mai strălucit al celei mai senine zile ale neamului românesc».

Documentele timpului, ca și descrierile de mai tîrziu ale unor participanți, nu găsesc cuvinte potrivite pentru a descrie entuziasmul celor sosiți la marea sărbătoare a unirii. Iată ce spune un martor al unirii: «Nu cred că zorii vreunei zile să mai fi văzut atîta lume în Alba Iulia ca cea din 1 decembrie 1918, dar hotărît, niciodată n-a văzut atîta atunci atîta filiiire de tricolor românesc, niciodată n-a auzit atîta cînt și veselie, nici n-a fost martoră la atîta ordine și demnitate în scurgerea fluviilor de oameni de toate vîrstele spre cîmpia lui Horia. Fluvii fără zăgazuri, suflete libere, pași siguri, frunți descreștite, senine, ochi strălucitori îndreptați înspre culmile unui viitor mai fericit».

Clopoțele bisericilor românești chemau la slujba «învierii» neamului românesc. La sfîrșitul slujbei, episcopul Miron Cristea al Caransebeșului a introdus în rugăciunea finală cuvinte de mulțumire pentru învrednicirea acelei zile mărețe, iar locțiitorul de Mitropolit al Transilvaniei, episcopul Ioan Papp de la Arad, făcînd otpustul a adăugat plin de emoție: «Cel ce a înviat din morți... a înviat și neamul românesc din Transilvania». Cei de față, cutremurați de acest moment sublim au intonat imnul «Deșteaptă-te Române», la care s-a adăugat și corul studenților teologi din Sibiu condus de Timotei Popovici. La cuvintele «Murim mai bine-n luptă», toți au ridicat mina în semn de jurămint.

Apoi se îndreptară către sală cei 1228 de delegați oficiali și alții care au reușit să-și facă loc, în total vreo 1500 de oameni. Primul care a luat cuvîntul a fost Ștefan Cicio Pop, președintele Consiliului Național Român central, care în cuvinte emoționante subliniază importanța momentului istoric. Cu aceasta, Consiliul Național își depune mandatul în mâinile națiunii române, chemată în această adunare să-și spună cuvîntul. După

implinirea formelor de rigoare, ca alegerea comisiei de validare și validarea mandatelor, se alege biroul Marii Adunări Naționale, în frunte cu trei președinți : Gheorghe Pop de Băsești, episcopul Ioan Papp de la Arad și episcopul Demetriu Radu de la Oradea.

Cuvîntarea festivă și solemnă este rostită de Vasile Goldiș, care schițează mai întîi istoria frămîntată, dar eroică a poporului român de-a lungul veacurilor. Păstrînd cu sfințenie în conștiința sa ideea de unitate politică, națiunea română «aleargă în brațele dulcei sale mame», pentru «unirea tuturor românilor, care de data această va fi integrală și pentru eternitate». La sfîrșitul cuvîntării, Goldiș supune spre aprobare «Măritei Adunări Naționale» hotărîrea de unire. Hotărîrea este alcătuită în nouă puncte. După citirea primului punct : «Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea românilor și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România», s-a stîrnit «un uragan de aplauze care au durat circa 10—15 minute. Fereastra fiind deschisă, lumea de afară a auzit hotărîrea pronunțată și a izbucnit în chiote de bucurie care s-a transmis departe pînă la ultimul om ce aștepta cu sufletul la gură marea hotărîre». Un martor ocular descrie entuziasmul acelui moment astfel : «O lume cuprinsă de delirul bucuriei meritate. Mulți plîngeu, alții ingenuncheau și înălțîndu-și privirile și mîinile spre cer rosteau rugăciuni atît de fierbinți, că trebuiau să se audă pînă în al șaptelea cer. Am înnebunit cu toții, năzărîndu-ni-se că vedem în vîzduh pe însuși Mihai, Mircea, Ștefan, Avram Iancu. Credeam că în acea zi și sfinții din cer poartă costume naționale românești, iar Dumnezeu haina albă a dreptății pentru toți». În continuare, Hotărîrea prevedea autonomie provizorie pînă la întrunirea Constituantei, deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare, egalitate și libertate confesională, înfăptuirea unui regim democratic, vot universal, libertatea presei, a întrunirilor și asocierilor, drepturi muncitorimii, reforma agrară radicală, dorința de pace și de libertate în așa chip ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici-deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru reglementarea raporturilor internaționale. Ultimul articol prevedea : «Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunii române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărîște instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română oricînd și pretutindenți față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile pe care le va afla necesare în interesul națiunii».

Hotărîrea a fost votată în bloc. «Minute în șir Adunarea a aclamat exprimîndu-și astfel adevărata totală cu cele exprimate în hotărîre. În această situație, președintele Adunării a anunțat solemn că «s-a primit hotărîrea prezentată prin Vasile Goldiș în întregimea ei și astfel unirea acestei provincii românești cu țara mamă este pentru toate veacurile decisă».

Înainte de încheierea mandatului Adunării Naționale au fost aleși prin aclamație cei 212 membri ai «Marelui Sfat Național» din care făceau parte și cei 5 episcopi ortodocși precum și numeroși clerici, avo-

cați, învățători, țărani și muncitori, proprietari funciari, oameni de finanțe, comercianți și negustori și ofițeri și ingineri. În «Marele Sfat Național» a fost aleasă și o femeie, profesoara Elena Lemény-Rozovan din partea Partidului Social Democrat. Astfel, prin componența sa socială era o adunare reprezentativă a poporului român.

La sfârșitul lucrărilor a vorbit episcopul Ioan Papp al Aradului care a subliniat faptul că Biserica Ortodoxă din Transilvania, Ungaria și Banat, a fost totdeauna alături de popor sprijinind cu cuvântul și cu fapta toate acțiunile de a asigura națiunii române dreptul de existență, de afirmare și dezvoltare în domeniul vieții publice, cultural, social și economic. «Ne-am prezentat... așum în corpore, la această mare sărbătoare națională ca să dăm probe invederate că de cite ori se tractează despre soarta neamului românesc, clerul și poporul credincios, ca fii adevărați sint una în cugete și simțiri, sint una în dorințele și aspirațiunile naționale».

În timp ce se desfășurau lucrările Marii Adunări Naționale, pe tribunele rînduite pe cîmpul lui Horia, numeroși vorbitori explicau mulțimilor importanța momentului. După terminarea ședinței, pe tribuna centrală s-a citit Hotărîrea, iar pe celelalte tribune au luat cuvîntul numeroși vorbitori, delegați ai Marii Adunări, spre a explica însemnătatea hotărîrilor luate pentru viața românilor transilvăneni. Între vorbitori a fost și Miron Cristea, episcopul Caransebeșului, care a spus între altele: «Nu putem și nici n-avem lipsă să retezăm Carpații, căci ei sint și trebuie să rămînă și în viitor inima românismului, dar simțesc că astăzi prin glasul unanım al mulțimii celei mari, vom deschide larg și pentru totdeauna porțile Carpaților, ca să poată pulsa prin arterele lor cea mai caldă viață românească și ca prin aceasta să ni se înfăptuiască acel vis neîndeplinit, copil al suferinței, de-al cărui dor au adormit și moșii și părinții».

De asemenea, cei care nu putuseră să fie de față la Alba Iulia, sărbătoreau, în toată Transilvania, cu același entuziasm marea hotărîre. S-au săvîrșit slujbe religioase, s-au ținut cuvîntări și s-au cîntat imnuri. Astfel, tot poporul participa cu însuflețire, cu un entuziasm de nedescris la istoricul act al unirii din cetatea lui Mihael Viteazul.

A doua zi, 2 decembrie, Marele Sfat Național și-a definitivat structura sa internă, alegînd Prezidiul, secretariatul și membrii guvernului provizoriu, numit Consiliul Dirigent. Între vicepreședinții Prezidiului a fost ales și episcopul Miron Cristea.

Marele Sfat Național și Consiliul Dirigent și-au stabilit centrul de activitate la Sibiu. Consiliul Dirigent avea în față marea misiune de a cimenta pentru totdeauna legăturile dintre teritoriile Transilvaniei și celelalte teritorii românești, dărîmarea întocmirilor nedrepte ale trecutului și clădirea altora mai bune și mai drepte, după cum preciza Andrei Bărbănteanu, președintele Consiliului Național județean. La 11 decembrie, Consiliul Dirigent adresează națiunii române din Transilvania o proclamație în care se aduce la cunoștință înfăptuirea de către Adunarea din Alba Iulia, «într-un gînd și cu nespusă însuflețire» a visului de veacuri al națiunii române, hotărînd unirea Transilvaniei cu România. Se face cunoscută alegerea Marelui Sfat și a Consiliului Dirigent, iar oamenii sint

Indemnați să trăiască în pace cu celelalte neamuri, să muncească și să-și apere, la nevoie, moșia și neamul.

La 14 decembrie, delegația Mareșului Sfat Național din Transilvania, din care făcea parte și episcopul Miron Cristea, prezenta la București Actul unirii. Evenimentul a stîrnit în capitala țării manifestări entuziaste și impresionantă. Apoi, la 24 decembrie 1918, a fost semnat Decretul prin care a fost consfințită legal unirea Transilvaniei cu România, iar Conferința de Pace de la Paris va recunoaște la 21 ianuarie 1920 acest lucru printr-un tratat internațional.

La puțină vreme după mărețul eveniment de la Alba Iulia, sașii din Transilvania, într-o adunare la Medlaș în 8 ianuarie 1919, au recunoscut și ei unirea Transilvaniei cu România și dreptul legitim al poporului român pentru unire și formarea unui stat independent. Într-un Congres ținut la Timișoara, la 10 august 1919, șvabii din Banat au luat o decizie asemănătoare.

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, a avut o importanță epocală în istoria țării și a poporului nostru. «Fără a uita pe nimeni dintre cei care au colaborat la această faptă a minunii, scria în aceeași zi marele istoric Nicolae Iorga, de la general și de la fruntaș ardelean pînă la ultimul ostaș și țăran, omagiul recunoștinței noastre să se îndrepte azi către poporul acesta întreg de oriunde și din toate veacurile, martir și erou».

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a fost o sublimă manifestare a voinței poporului român, căci hotărârile luate atunci cuprind tot ce a frămîntat națiunea română în veacuri de restrînte precum și crezul ei neclintit în adevărurile luminoase ale umanității. «Iată de ce nimeni în afară de popor, spunea Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, nu poate pretinde că a înfăptuit unirea. Analiza desfășurării evenimentelor demonstrează elocvent că formarea statului național român nu este rezultatul unor înțelegeri încheiate la masa tratativilor, ci rodul luptei întregului popor, însufletit de năzuința seculară a unității, de hotărîrea de a împlini visul pentru care au luptat și s-au jertfit atîtea generații de înaintași».

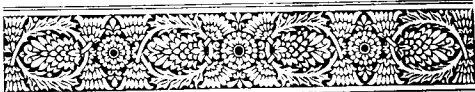
Ideile înscrise în Hotărîrea adoptată de Marea Adunare de la Alba Iulia, idei de libertate, de dreptate, de neatinzare, de independență, de autodeterminare, de bună conviețuire cu celelalte naționalități, de eliminare a războiului ca mijloc de reglementare a raporturilor internaționale și de pace, continuă să fie și astăzi lumini călăuzitoare ale poporului nostru.

Actul unirii de la Alba Iulia este și o premisă pentru unificarea suflătească a românilor transilvăneni. Mulți dintre aceștia au luptat să-și refacă unitatea de credință, după dezbinarea impusă de stăpînirea conducătoare de atunci, străini de neam și credință. După unirea din 1918, s-au ridicat nenumărate glasuri care au arătat că unirea politică ar trebui să fie urmată și de unirea sufletească. Dar au trebuit să treacă încă trei decenii pînă la realizarea acestui deziderat. La 21 octombrie 1948, Alba Iulia îmbrăca iarăși haină de sărbătoare, iar catedrala reîntregirii Bisericii din Transilvania se cutremura de bucuria credincioșilor uniți de acum și ei, tot pe vecie, într-o singură Biserică, Biserica Ortodoxă

Română. Iată de ce, se poate afirma că ziua de 1 Decembrie 1918 rămâne în viața neamului nostru un întreg simbol: al unității de neam, al unității de țară și al unității de credință.

BIBLIOGRAFIE

- Stefan Pascu, *Marca adunare națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a ten-
dințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, 510 p.; Idem, *Aduna-
rea de la Alba Iulia, 1 decembrie 1918*, în «Unitate și continuitate în istoria poporului
român», București, 1968, 395—416; Miron Constantinescu, *Actul Unirii, 1 decembrie
1918*, în *Desăvârșirea unificării Statului național român. Unirea Transilvaniei cu ve-
chea Românie*, col. «Bibliotheca Historica Romaniae» V, București 1968, p. 353—425; *Cincizeci de ani de la unirea Transilvaniei cu România, Contribuția clerului român
la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate*, în «Biserica Orto-
doxă Română», LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1289—1342; Nicolae, Mitropolitul Ar-
dealului, *Unirea Transilvaniei cu România*, în «Mitropolia Ardealului», XIII (1968),
nr. 11—12, p. 810—814; Redacția, *Transilvania — pământ străbun izbăvit*, Idem, p.
815—829; Pr. Prof. Dr. Milan Șesan, *Unificarea bisericească din 1918, ca act de întă-
rirea unității politice a Statului român*, Idem, p. 830—843; Prot. Dr. Teodor Hodogae,
*Lupta clerului ortodox român pentru credința strămoșească și pentru drepturile poporu-
lui român din Transilvania*, Idem, p. 844—853; Pr. I. Ionescu, *Semicentenarul Unirii
Transilvaniei cu România*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 11—12, p. 889—
904; Prof. Dumitru Radu, *1 Decembrie — temei al împlinirii unității politice a poporu-
lui român*, Idem, p. 905—917; Preotul Nicolae Șerbănescu, *Promovarea ideii despre
unitatea neamului românesc în predoslovile cărților bisericești*, Idem, p. 918—928;
Pr. Emanuel Copăcianu, *Alba Iulia simbol al unității românești și cetate a Ortodoxie-
ii*, în «Mitropolia Banatului», XVIII (1968), nr. 10—12, p. 572—584; Prof. Șevin Evi-
țianu, *Alba Iulia în amintirea generației din 1918*, Idem, p. 585—593; Dr. Aurel Cos-
ma, *Biserica română din Banat și Unirea de la Alba Iulia*, Idem, p. 594—611; *Consi-
liul Național Român din Blaj* (noiembrie 1918 — ianuarie 1919); *Protocoloale și acte*,
vol. I, Cluj-Napoca 1978; Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei — 1 Decem-
brie 1918*, București, 1970; Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *Transilvania, străvechi pământ ro-
mânesc, unirea ei cu România, 1918—1 Decembrie — 1978*, în «Studii Teologice», XXX
(1978), nr. 9—10, p. 597—610; Nestor, Mitropolitul Olteniei, *Făurirea statului națio-
nal unitar român la 1 decembrie 1918*, în «Mitropolia Olteniei», XXX (1978), nr. 10—
12, p. 748—759; I. D. Lăudat, *Unirea românilor de peste munți cu Patria Mamă (1
Decembrie 1918) în amintirea contemporanilor și a presei vremii*, în «Mitropolia Mol-
dovei și Sucevei», LIV (1978), nr. 9—12, p. 676—684; Pr. Ștefan Porcescu, *Contribuții
aduse de slujitorii bisericești din Arhiepiscopia Iașilor în anii 1916—1918 pentru iau-
rirea statului național unitar român*, Idem, p. 685—714; † Nicolae, Mitropolitul Ardea-
lului, *La aniversarea a 60 de ani de la unirea Transilvaniei cu România*, în «Mitropo-
lia Ardealului», XXII (1978), nr. 10—12, p. 700—710; Prot. Dr. Marcu Bănescu, «*Granița
bănățească și Unirea din 1918*, în «Mitropolia Banatului», XXVIII (1978), nr. 10—12
p. 586—601; C. Răileanu, *Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Banat la Alba
Iulia*, Idem, p. 613—618; Ioan Mircea Bogdan, *Participarea proclilor ortodocși din Arad
la pregătirea și realizarea Unirii din 1918*, Idem, p. 627—634; Dr. Victor Suiaga, *Hune-
doara la Marca Unire*, Idem, p. 635—639; Dr. Aurel Cosma jr., *Amintiri și mărturii de
la Unirea din Alba Iulia*, Idem, p. 642—650; Ilie Mișculița, «*Și cu am lost la Alba
Iulia*», Idem, p. 642—650; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Contribuția Bisericii la realizarea
actului unirii de la 1 decembrie 1918*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVI (1978),
nr. 11—12, p. 1250—1263; † Antonie Plămădeală, *Episcop-vicar patriarhal, Românii
americani anticipează Unirea din 1918*, Idem, p. 1302—1305.

• DOCUMENTARE •

VOCATIA DE PACE A POPORULUI ROMÂN. INIATIVE ȘI ACȚIUNI ROMÂNEȘTI PENTRU INFĂPTUIREA PĂCII ȘI DEZARMĂRII

GHEORGHE VASILESCU

Ideal sacru de veacuri, pacea este bunul cel mai de preț al omenirii. Ea își are originea în armonia sădită în firea lucrurilor și a oamenilor și este condiția existenței umane, pentru că viața, care se află în necontenită devenire creatoare, are pacea drept resort lăuntric al ei. Identificându-se cu viața și condiționind dăinuirea speciei umane, pacea nu este un concept abstract, ci o realitate vie, o însușire caracteristică, viețuirii popoarelor în înțelegere unele cu altele, respectându-și unele altora drepturile firești și bunurile proprii și privindu-se unele pe altele ca entități egale ale comunității omenești, ale lumii. Astfel, pacea implică dreptatea, libertatea, independența și suveranitatea. Fiind strâns legate de demnitatea națională, aceste laturi ale dreptății redau oamenilor și popoarelor sentimentul liniștii și al siguranței, întăresc încrederea lor în viață, în civilizație și progres general uman, și creează condițiile de trecere la colaborare și prietenie. Nu poate exista cooperare activă acolo unde oamenii și popoarele nu se respectă reciproc, acordându-și unii altora cinstea cuvenită. Pacea apare astfel ca o premisă și ca un obiectiv fără de care nimic nu este posibil, nici pe planul dezvoltării interne al națiunilor, nici pe arena internațională. În acest sens, se poate spune că, pacea constituie o componentă a patrimoniului comun al umanității.

Pacea este de neconceput fără repudierea politicii de forță și de amenințare cu forța, lichidarea vechilor practici de dictat și de recurgere la calea armată pentru soluționarea conflictelor dintre state, deoarece războiul, indiferent de armele cu care se duce și de motivele invocate, este o violare a umanității însăși. A distruge viața omului înseamnă a lovi în patrimoniul uman, sărăcindu-l și mutilându-l. De aceea, pacea postulează, drept corolar al nerecurgerii la forță, ca toate conflictele, oricât de complicate ar fi ele, să fie reglementate pe cale pașnică, prin tratative. Dar, mai presus de orice, pacea reclamă înfăptuirea dezarmării, cu atât mai imperioasă astăzi, cu cât perfecționarea armamentelor amenință lumea cu primejdia unui război nuclear. Niciind

· DOCUMENTARE ·

VOCATIA DE PACE A POPORULUI ROMÂN. INIȚIATIVE ȘI ACTIUNI ROMÂNEȘTI PENTRU INFĂPTUIREA PĂCII ȘI DEZARMĂRII

GHEORGHE VASILESCU

Ideal sacru de veacuri, pacea este bunul cel mai de preț al omenirii. Ea își are originea în armonia sădită în firea lucrurilor și a oamenilor și este condiția existenței umane, pentru că viața, care se află în necontenită devenire creatoare, are pacea drept resort lăuntric al ei. Identificându-se cu viața și condiționând dăinuirea speciei umane, pacea nu este un concept abstract, ci o realitate vie, o însușire caracteristică, vietuirii popoarelor în înțelegere unele cu altele, respectându-și unele altora drepturile firești și bunurile proprii și privindu-se unele pe altele ca entități egale ale comunității omenești, ale lumii. Astfel, pacea implică dreptatea, libertatea, independența și suveranitatea. Fiind strins legate de demnitatea națională, aceste laturi ale dreptății redau oamenilor și popoarelor sentimentul liniștii și al siguranței, întăresc încrederea lor în viață, în civilizație și progres general uman, și creează condițiile de trecere la colaborare și prietenie. Nu poate exista cooperare activă acolo unde oamenii și popoarele nu se respectă reciproc, acordându-și unii altora cinstea cuvenită. Pacea apare astfel ca o premisă și ca un obiectiv fără de care nimic nu este posibil, nici pe planul dezvoltării interne ai națiunilor, nici pe arena internațională. În acest sens, se poate spune că, pacea constituie o componentă a patrimoniului comun al umanității.

Pacea este de neconceput fără repudierea politicii de forță și de amenințare cu forța, lichidarea vechilor practici de dictat și de recurgere la calea armată pentru soluționarea conflictelor dintre state, deoarece războiul, indiferent de armele cu care se duce și de motivele invocate, este o violare a umanității însăși. A distruge viața omului înseamnă a lovi în patrimoniul uman, sărăcindu-l și mutilindu-l. De aceea, pacea postulează, drept corolar al nerecurgerii la forță, ca toate conflictele, oricât de complicate ar fi ele, să fie reglementate pe cale pașnică, prin tratative. Dar, mai presus de orice, pacea reclamă înfăptuirea dezarmării, cu atât mai imperioasă astăzi, cu cât perfecționarea armamentelor amenință lumea cu primejdia unui război nuclear. Nicicând

În istoria omenirii, cauza păcii nu s-a pus cu atîta acuitate ca acum, pentru că, în condițiile aberante a înarmărilor, alternativa păcii este chiar distrugerea civilizației. Trăim într-o lume în care puterea în-cărcăturilor nucleare existente este de cîteva ori mai mare decît ar fi necesar pentru distrugerea vieții pe pămînt. În condițiile de azi, războiul nuclear poate împinge lumea în preistorie. Război fără învingători. Război în care puținii supraviețuitori vor fi și ei «învinși», asemenea celor ce vor fi pierit. O privire pe harta lumii relevă că în Europa — dată fiind poziția sa geografică, politică și economică pe glob, consecințele trecutului, precum și cele ale conjuncturii actuale — situația este cea mai gravă. Bătrînul nostru continent dispune în prezent de o forță distructivă suficientă pentru a transforma întreaga planetă într-un deșert radioactiv. Si totuși, unor asemenea uriașe arsenale nucleare urmează să li se adauge, începînd din luna decembrie anul acesta, potrivit hotărîrii N.A.T.O., noi rachete cu rază medie de acțiune. Aceste arme ar constitui surse de agravare a primejdiei de război; ele pot distruge, în caz de folosire, tot ceea ce a creat mai valoros geniul popoarelor europene. În virtutea acestor realități și avînd în vedere rolul și influența continentului nostru în viața politică mondială, oprirea amplasării noilor rachete nucleare în Europa, retragerea și distrugerea celor existente, reprezintă un imperativ major nu numai pentru popoarele europene, ci pentru întreaga omenire.

Edificarea păcii în lume a ajuns să însemne astăzi o acțiune de dimensiuni în același timp naționale și universale. Apărarea vieții umane și a valorilor pe care ea le implică constituie datoria fundamentală a tuturor popoarelor, a tuturor oamenilor, ale căror eforturi trebuie unite pentru realizarea acestor deziderate vitale în care deosebirile de concepții și ideologii, oricît de profunde ar fi, nu pot să devină obstacole în calea atingerii scopului comun, care este pacea. Înțelegînd acest adevăr, miliarde de oameni de toate rasele, limbile și orientările sînt nemijlocit interesați de apărarea destinului lor, de menținerea păcii, deci a vieții și prosperității neamului omenesc. Denunțarea politicii de supraînarmare, manifestațiile de masă în favoarea păcii, pozițiile ferm exprimate pentru înlăturarea spectrului unui război nuclear pustiitor sînt o constantă a vieții internaționale actuale. Masele largi populare, oamenii de știință, parlamentarii, liderii politici, organizațiile sindicale, mișcările pacifiste se pronunță, sub diferite forme, pentru eliminarea oricărei amenințări la adresa vieții și civilizației umane, pentru o lume a păcii și colaborării.

Popor pașnic, care n-a cucerit nici un pic de pămînt străin, poporul român a fost dintotdeauna profund atașat ideilor generoase ale păcii, buneii vecinătăți, conlucrării și prieteniei cu alte popoare. Există, fără putere de tăgadă, o vocație a păcii la poporul nostru, ce reflectă cu pregnanță continuitatea unor idealuri și năzuințe care i-au jalonat istoria milenară. Ea s-a născut și format, s-a dezvoltat și cimentat aici la porțile Europei, în eforturile creatoare depuse pentru conservarea identității și neatinerea ființei sale naționale, pentru făurirea unui viitor demn de aspirațiile și strădaniile strămoșilor. Vicisitudinile istoriei l-au obligat nu o dată, de-a lungul frămîntatei sale existențe, să-și apere glia

străbună în fața tendințelor acaparatoare ale unor imperii, stîrnite de vrednicia și munca sa pașnică, dar și în acele grele încercări ei a găndit la liniște și pace. Dreptul la viață, la libertate, la fericire, voința nestrămutată de a fi stăpîn pe pămîntul și destinul propriu, dorința de a trăi în pace și bună înțelegere cu vecinii și cu celelalte popoare, au constituit comandamente majore ale conduitei și aspirațiilor sale, determinînd, în ultimă instanță, însuși modul de existență, concepțiile și idealurile poporului nostru. În stare de permanentă afirmare, toate aceste trăsături au primit o deosebită strălucire în momentele de triumf sau de înclștare ale istoriei noastre naționale, așa cum s-a întîmplat la 9 Mai 1877, mai înainte, pe vremea marilor voievozi, a lui Tudor Vladimirescu, a Unirii Principatelor și, mai apoi, în 1918 și la 23 August 1944.

Ca popor a cărui creativitate n-a oboșit niciodată, optimist prin tradiție și structură, încrezător în devenirea pașnică a omenirii, receptiv la tot ceea ce ridică țara pe drumul sigur al progresului multilateral, poporul român, care iubește viața și civilizația și nu poate concepe un viitor amenințat de armele nucleare, acționează cu luciditate și răspundere pentru apărarea păcii, își afirmă fără contenire dorința de a trăi în liniște și bună înțelegere cu toate popoarele, de a-și făuri așa cum și-o dorește, propria istorie și de a nu fi un martor oarecare la evenimentele vieții internaționale. Trăind intens pe parcursul existenței sale istoria Europei, poporul român este astăzi profund preocupat de soarta continentului, a națiunilor ce-l populează. Nicăieri în lume ca în Europa, interdependențele nu sînt atît de puternice, pacea, securitatea, libertatea și independența fiecărei națiuni fiind strîns legate și condiționate de asigurarea lor trainică pentru toate popoarele. De aceea, așa cum consideră poporul român, este firesc ca țările europene să fie unite, să se manifeste ca atare, indiferent de ideologie sau forma de guvernămint, în scopul asigurării păcii, al colaborării într-un climat de deplină egalitate, încredere și respect reciproc.

Angajat cu toate forțele în marea operă de ridicare continuă a patriei la un nivel tot mai înalt de civilizație și progres, de întărire a independenței și suveranității țării, poporul român face din apărarea păcii un țel suprem, țelul existenței sale și al tuturor popoarelor lumii. La noi, problema păcii este o problemă de stat, o problemă de conștiință, o problemă de viață ca popor și ca țară. România a devenit o autentică sursă de idei în stare să împingă mecanismul păcii spre un final fericit. La Națiunile Unite, pe toate meridianele globului pe unde mandatarii cuvîntului de pace românesc sînt trimiși să prolifereze inițiativele politicii noastre, cercuri tot mai largi ale opiniei publice mondiale se conving de fertilitatea acestor inițiative, acceptînd gîndul că România aduce un suflu nou în relațiile internaționale. Această contribuție activă și responsabilă a poporului nostru la cauza păcii, pe deplin confirmată de viață, este rodul gîndirii clarvăzătoare, spiritului umanist și acțiunii practice constructive a președintelui Nicolae Ceaușescu care, de-a lungul celor 18 ani, de cînd conduce destinele patriei, a imprimat politicii externe și întregii activități internaționale a României noi dimensiuni valorice, un dinamism fără precedent și o largă perspectivă, asigurînd

prezența țării noastre în politica mondială, la cote superioare de prestigiu.

Pornind de la analiza realistă a situației internaționale, statul nostru, președintele Nicolae Ceaușescu au formulat concluzia că preîntîmpinarea războiului și salvagardarea păcii, apărarea dreptului fundamental al oamenilor, al popoarelor la viață, la existență liberă și demnă au devenit problema centrală a epocii contemporane. În lume sînt, desigur, multe probleme de soluționat și ele trebuie rezolvate într-un mod nou, democratic, în interesul popoarelor. Dar, în momentul de față, problema fundamentală este aceea a păcii sau războiului, aceea de a face totul ca fiecare popor să se poată preocupa în liniște de propria sa dezvoltare economico-socială. În acest context, statul român, președintele său a subliniat necesitatea de a se aborda problema păcii și războiului sub toate aspectele sale, evitîndu-se orice abordări unilaterale și combătîndu-se atît tendințele de a privi desfășurarea evenimentelor de pe poziții fataliste, de a nega posibilitatea preîntîmpinării unui nou război mondial, cit și tendințele de a considera, în mod iluzoriu, că pericolul de război ar fi dispărut, iar destinderea ar fi devenit ireversibilă. Iată de ce, în concepția statului nostru, a președintelui Nicolae Ceaușescu agravarea situației mondiale, creșterea pericolului de război impun, mai mult ca oricînd, unirea tuturor popoarelor în lupta pentru oprirea cursului periculos al înarmărilor, pentru apărarea păcii în lume.

Statul nostru a definit aspectele esențiale, de interes primordial, pentru înțelegerea noilor dimensiuni ale problemei războiului și păcii, pentru jalonarea direcțiilor principale spre care popoarele sînt chemate să-și concentreze eforturile în vederea asigurării unei păci durabile în lume. Președintele Nicolae Ceaușescu a pus în lumină consecințele economice și sociale dezastruoase ale cursei înarmărilor și, înainte de toate, caracterul global, al adevărat mondial, al amenințării pe care o reprezintă nivelul înimaginabil la care au ajuns astăzi înarmările, îndeosebi armamentul nuclear, subliniînd faptul că un război purtat cu armele de distrugere în masă — fie el general sau «lîmîtat» — ar pune în pericol însăși civilizația, existența speciei umane, că într-un astfel de război nu vor exista învingători și învinși, ci va fi distrusă întreaga omenire. Pornind de aici, președintele Nicolae Ceaușescu, a evidențiat interesul vital al tuturor popoarelor, al întregii omeniri în evitarea unui nou război mondial, a fundamentat rolul hotărîtor al dezarmării, în primul rînd al dezarmării nucleare, în asigurarea securității fiecărei națiuni, în apărarea păcii mondiale, precizînd căi și măsuri eficiente de natură să ducă în mod real la stoparea cursei înarmărilor; a reliefat contribuția decisivă a luptei popoarelor, a maselor largi populare, a opiniei publice în salvagardarea păcii, accentuînd necesitatea unirii, în această luptă, a tuturor forțelor realiste, fără deosebire de concepții filozofice, ideologice sau religioase, a unității și colaborării strînse între toate națiunile și popoarele lumii.

În lumina acestor poziții de principiu, statul român și-a intensificat continuu eforturile pentru oprirea cursului spre încordare, stingerea focarelor de război și soluționarea oricăror litigii între state pe calea tratativelor, pentru renunțarea la politica de înarmări și trecerea la mă-

suri ferme de dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară arătînd că încercările de obținere a superiorității militare nu pot decît să pună și mai mult în pericol pacea omenirii, că echilibrul de forțe trebuie să fie realizat nu prin sporirea armamentelor, ci prin reducerea lor la un nivel cît mai scăzut. Sînt bine cunoscute propunerile prezentate în acest sens la ONU, ca și în alte organizații și organisme internaționale de România, propunerii care dau expresie voinței nestrămutate de pace a poporului nostru, hotărîrii sale neclintite de a contribui în modul cel mai energic la oprirea cursei înarmărilor și înfăptuirea dezarmării, la menținerea și consolidarea păcii. Recentele mesaje adresate conducătorilor URSS și SUA, ca și ai celorlalte state din Europa, răspunsul la scrisoarea membrilor Camerei Reprezentanților a Congresului SUA, se înscriu într-o suită de acțiuni și propuneri de amplu ecou internațional, în dialogul direct cu numeroși șefi de state și de guverne, cu alte personalități ale vieții politice, prin care președintele Nicolae Ceaușescu a reafirmat cu claritate poziția țării noastre față de aspectele multiple ale problemei fundamentale a lumii contemporane — dezarmarea și, cu prioritate, dezarmarea nucleară — și a făcut propuneri concrete, constructive, în legătură cu imperativul opririi amplasării de noi rachete pe continent.

Pornind de la faptul că pe continentul european s-au acumulat uriașe forțe militare, un puternic arsenal de arme clasice și nucleare, care reprezintă o gravă amenințare pentru toate popoarele, statul nostru militază cu toată fermitatea pentru edificarea unui climat de securitate în Europa. Inițiativele și propunerile formulate de România, de-a lungul anilor, în direcția realizării acestui obiectiv se înscriu într-o concepție anitară, dinamică și de largă perspectivă, al cărei promotor este președintele Nicolae Ceaușescu. La temelie acestei concepții se află convingerea statului român că înfăptuirea unei securități reale, durabile, impune statornicirea unui sistem de raporturi de natură să asigure fiecărui stat garanția că se află la adăpost de orice imixțiuni sau presiuni străine, de orice încercare de a se recurge împotriva sa la forță sau la amenințarea cu forța, că își poate concentra eforturile în scopul dezvoltării sale social-economice, adîncirea conlucrării multilaterale între toate statele europene, fără deosebire de orînduire socială, intensificarea schimburilor și colaborării economice, tehnico-științifice și culturale, adoptarea de măsuri hotărîte în direcția opririi cursei înarmărilor, reducerea cheltuielilor militare și armamentelor, înfăptuirii dezarmării, și în primul rînd a dezarmării nucleare, o mare importanță avînd, în momentul de față, realizarea unui acord cît mai rapid în problema opririi amplasării de rachete cu rază medie de acțiune în Europa, precum și a retragerii și distrugerii celor existente, crearea de zone ale păcii, lipsite de arme nucleare, în Balcani, ca și în alte regiuni de pe continent.

Voința de pace a poporului român, hotărîrea sa fermă de a acționa pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru trecerea la dezarmare, în primul rînd la dezarmarea nucleară, pentru apărarea păcii, și-au găsit o strălucită expresie în marile demonstrații și marșuri ale păcii, desfășurate pe întregul cuprins al patriei, în cele 18 milioane de semnături pe Apelul adresat sesiunii speciale a Adunării Generale a ONU din 1982, în

adeziunea deplină și însuflețită cu care întregul popor a sprijinit și sprijină activ inițiativele de pace ale președintelui țării.

Întru totul semnificativă este Adunarea din ziua de 20 septembrie 1983, a reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, consacrată luptei pentru oprirea cursei înarmărilor, preîntâmpinarea războiului, înlăturarea pericolului nuclear. Prin desfășurarea sa plină de însuflețire, punind în evidență ecoul larg și înalta apreciere de care se bucură inițiativele și acțiunile întreprinse pe plan internațional de președintele României, în vederea intensificării luptei împotriva înarmărilor, pentru înfăptuirea unor măsuri concrete de dezarmare, și în primul rând de dezarmare nucleară, reluarea și consolidarea cursului spre destindere, realizarea unui climat de pace, înțelegere și colaborare între națiuni, Adunarea a adoptat un cuprinzător program privind organizarea și desfășurarea, sub egida FDUS, a unor ample acțiuni de masă care să afirme puternic voința de pace a poporului român, contribuția sa activă la oprirea cursei înarmărilor, la înlăturarea pericolului unei catastrofe nucleare. În telegrama adresată președintelui Nicolae Ceaușescu, participanții la Adunare, exprimă un vibrant omagiu pentru neobosită sa activitate consacrată nobilei cauze a dezarmării și păcii, prieteniei și colaborării cu toate popoarele lumii. Ei au arătat că, prin scrisori și mesaje, se vor adresa reprezentanților celor două mari puteri la negocierile de la Geneva, ambasadelor URSS și SUA, celorlalte ambasade ale statelor europene, precum și ale altor state, cu apelul de a face totul, acum, până nu este prea târziu, pentru a se ajunge la un acord care să deschidă perspectiva eliberării Europei de armele nucleare; de asemenea, organizațiile componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste se vor adresa organizațiilor similare din Europa, precum și organismelor și organizațiilor internaționale, spre a-și uni eforturile și a acționa împreună pentru oprirea amplasării noilor rachete în Europa, pentru relansarea și afirmarea puternică a politicii de pace, dezarmare, colaborare și destindere internațională. În încheiere, Adunarea a adoptat *Apelul pentru dezarmare și pace*, document exprimând o înaltă apreciere a activității neobosite, inițiativelor și acțiunilor întreprinse pe plan internațional de președintele Nicolae Ceaușescu în vederea intensificării luptei popoarelor pentru dezarmare și pace, pentru realizarea unui climat trainic de destindere, înțelegere și largă colaborare între toate națiunile lumii. Reafirmând hotărârea de a susține întru totul poziția exprimată de președintele țării noastre în legătură cu tratativele de la Geneva dintre URSS și SUA, Adunarea și-a exprimat speranța că realismul și luciditatea, spiritul de înaltă responsabilitate pentru viața și pacea popoarelor continentului și ale întregii lumi vor învinge, că se va ajunge la înțelegerea de a se opri amplasarea în Europa a noilor rachete cu rază medie de acțiune și se va trece la retragerea și distrugerea celor existente. Pornind de la constatarea că, în actualele împrejurări internaționale, continentul nostru a devenit un imens arsenal de arme nucleare, Adunarea a chemat oamenii muncii din întreaga țară să-și spună hotărât cuvântul în cadrul unor largi manifestări publice — adunări populare, mitinguri și marșuri ale păcii, conferințe, simpozioane, alte acțiuni de masă — care să afirme cu putere hotărârea întregului popor de a lupta, împreună cu celelalte

națiuni, pentru încetarea cursei înarmărilor, trecerea la dezarmare, și în primul rând la dezarmarea nucleară, pentru pace și colaborare între toate popoarele. Apelul cuprinde îndemnuri convingătoare către guvernele și parlamentele țărilor pe teritoriul cărora urmează a fi instalate noile rachete nucleare, către oamenii de știință de pretutindeni de a conlucra strins cu toate popoarele, cu toate forțele progresiste și realiste din întreaga lume, unindu-și eforturile în slujba asigurării păcii și liniștii în Europa, pentru ca minunatele cuceriri ale geniului uman să fie puse exclusiv în slujba păcii și progresului, pentru a se pune capăt cu desăvîrșire politicii de înarmare, folosirii forței și amenințării cu forța, astfel ca toate problemele litigioase să fie soluționate numai pe cale pașnică.

Puternică expresie a voinței de pace a poporului român, determinând un amplu program de acțiuni în sprijinul dezarmării, al politicii de înaltă principialitate și creator umanism pe care România o proiectează în lume prin strălucitul prestigiu și inițiativele de anvergură mondială ale președintelui Nicolae Ceaușescu, Apelul Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, s-a constituit într-un document însuflețitor pentru toți cetățenii patriei. Răspunzând vibrantelor chemări ale președintelui Nicolae Ceaușescu, Apelul FDUS, în întreaga țară s-au desfășurat, ca o nouă și elocventă mărturie a angajării hotărâte a oamenilor muncii în ampla mișcare pentru pace și dezarmare, însuflețite adunări și mitinguri. Aceste manifestări au prilejuit poporului nostru reafirmarea puternică a dorinței de a trăi în pace și înțelegere cu popoarele Europei și de pe celelalte continente, de a face totul pentru păstrarea marilor valori făurite de omenire, pentru edificarea unei lumi mai drepte și mai bune, fără arme și războaie, pentru asigurarea progresului umanității. Dând glas voinței poporului român de a trăi în pace, la adăpost de amenințarea armelor nucleare, participanții la grandioasele adunări și mitinguri au adresat scrisori și mesaje ambasadelor URSS și SUA la București, ambasadelor celorlalte state europene, O.N.U., cerind oprirea cursului periculos spre distrugere atomică, înfăptuirea de măsuri efective de dezarmare în Europa și în întreaga lume. Adunările, mitingurile și celelalte manifestări prin care oamenii muncii și-au exprimat adevărată și totală la Apelul FDUS, reflectă sprijinul deplin pe care ei îl acordă politicii statului nostru, inițiativelor și acțiunilor întreprinse direct de președintele Nicolae Ceaușescu, pentru determinarea unui curs nou al vieții internaționale, în concordanță deplină cu aspirațiile de progres, bunăstare și pace pe care le împărtășesc toate popoarele lumii.

Vibrantă mărturie a înaltei răspunderi pentru destinele de propășire liberă și demnă a României, pentru viitorul de pace al Europei și al lumii, cuvîntarea președintelui Nicolae Ceaușescu la sesiunea Marii Adunări Naționale din 16 noiembrie a.c., este elocventă pentru roafirmarea răspicată a optiunilor românești în problemele decisive cu care se confruntă umanitatea, a direcțiilor de acțiune și inițiativă pe care țara noastră și președintele ei le promovează, cu nedezmințită principialitate, pentru triumful politicii de pace, înțelegere și colaborare între toate națiunile lumii. Cu convingerea că stă în puterea popoarelor să oprească politica spre război, spre catastrofă nucleară, președintele Nicolae Ceaușescu a adresat o nouă și fierbinte chemare de a se face totul pen-

tru a se opri proliferarea armelor nucleare, pentru trecerea la distrugerea celor existente, pentru făurirea unei lumi fără rachete, fără armamente, pentru apărarea dreptului suprem al tuturor popoarelor la existență, la libertate și independență, la pace, la viață.

Sprînjind înfăptuirea acestui țel vital, Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România a adresat Apelul către parlamentele și parlamentarii din statele europene, SUA și Canada, dînd glas sentimentelor legitime de mîndrie patriotică ale întregii noastre națiuni pentru strălucitele inițiative de pace și dezarmare ale președintelui Nicolae Ceaușescu. Corolar firesc al marilor manifestații care s-au desfășurat pe întreg cuprinsul patriei, expresie a voinței de pace a națiunii noastre, Apelul, adoptat de forul legislativ suprem al țării, lansează o nouă și vibrantă chemare la oprirea amplasării noilor rachete în Europa, la retragerea și distrugerea celor existente, la eliberarea continentului nostru de povara armelor nucleare, la încetarea cursei înarmărilor, la dezarmare și, în primul rînd la dezarmarea nucleară, la acțiune unită, solidară, în lupta pentru făurirea unei lumi a păcii, fără arme și fără războaie, o lume mai dreaptă și mai bună, pe măsura idealurilor vitale nutrite de toate popoarele. Adresîndu-se parlamentelor și parlamentarilor din Europa, SUA și Canada, într-un moment de importanță crucială pentru înseși destinele continentului, Marea Adunare Națională a R. S. României, dînd expresie voinței poporului român, ca și milioanele de oameni de pe întreg continentul Europei și de pe alte continente, subliniază necesitatea imperioasă de a se face totul pentru ca, la negocierile de la Geneva, să se ajungă la un acord care să ducă la oprirea instalării noilor rachete nucleare, la retragerea și distrugerea celor existente, pe calea eliberării Europei de orice fel de arme nucleare.

Document de înaltă valoare politică și morală, Apelul, urmînd altor chemări emenate din aceeași voință unanimă a poporului nostru și purtînd girul celui mai reprezentativ for al țării, constituie un act de conștiință națională, o mărturie limpede a puternicului sentiment de răspundere față de destinele țării, ale Europei și ale lumii, sentiment izvorît din vocația de pace a poporului român și întemeiat pe neabătuta sa unitate de gîndire și de acțiune. Apelul, prin conținutul său, dezvăluie esența profund democratică și mobilizatoare a politicii românești, a concepției președintelui Nicolae Ceaușescu despre rolul popoarelor în făurirea propriilor destine. Expresie a unei politici externe desfășurate, în consensul întregii națiuni, cu înaltă răspundere pentru viitorul ei și, în același timp, al tuturor națiunilor lumii, Apelul constituie o viguroasă și în-suflețitoare demonstrație a rolului covîrșitor pe care popoarele îl au, și trebuie să-l aibă, în lumea contemporană a capacității lor de a soluționa problema fundamentală a epocii — pacea și dezarmarea — de a impune un curs pozitiv evoluției evenimentelor, astfel încît să fie reluat și continuat cursul destinderii, al conlucrării, întemeiat pe respectul independentei naționale a tuturor popoarelor.

În timpul din urmă în viața internațională s-au produs evenimente grave care au deschis calea intensificării cursei atomice, creșterii pericolului de război, al unei catastrofe nucleare. Ignorîndu-se voința opiniei publice, a popoarelor, s-a trecut la instalarea noilor rachete cu rază medie de acțiune în Marea Britanie și Republica Federală Germania, iar

alte țări membre ale NATO au declarat, la rindul lor, că vor proceda și ele la amplasarea rachetelor americane în termenele stabilite. Ca urmare a faptului că unele țări vest-europene și-au dat acordul pentru instalarea rachetelor americane, iar S.U.A. a trecut deja la amplasarea lor, U.R.S.S. a luat hotărârea de a se retrage de la tratativele sovieto-americane de la Geneva în problema rachetelor nucleare în Europa, a anulat moratoriul asupra desfășurării mijloacelor nucleare cu rază medie de acțiune în partea europeană a teritoriului său, a anunțat că va accelera lucrările pregătirii pentru amplasarea pe teritoriul R. D. Germane și R. S. Cehoslovacia a unor rachete tactice și operative cu rază sporită de acțiune și că va desfășura mijloace sovietice corespunzătoare în anumite regiuni ale oceanelor și mărilor.

Aceste măsuri împing practic Europa și lumea către o situație deosebit de gravă, fără precedent, pacea și existența continentului și a planetei fiind puse sub o grea amenințare. Se știe că Europa era și pînă acum continentul cel mai înarmat, suprasaturat de arme, aici fiind concentrată aproape totalitatea mijloacelor de distrugere în masă, inclusiv cele nucleare. Or, în această situație, cînd rațiunea, luciditatea politică impuneau diminuarea rachetelor, s-a trecut, dimpotrivă, la o nouă escaladare a înarmărilor nucleare care fac să crească considerabil pericolele de confruntare, riscurile incalculabile pentru pacea și existența umanității.

În aceste momente de grea cumpănă pe care le traversează omenirea, adusă în pragul prăpastiei, al abisului nuclear, înaltele foruri de conducere ale țării noastre întrunite în ședință comună la 25 noiembrie a.c., au adoptat o Declarație prin care se reafirmă poziția fermă, clară și principială a României, voința sa neclintită de pace, înalta răspundere pe care o manifestă față de viitorul Europei și al lumii, pentru soarta întregii omeniri. Cu întreaga responsabilitate ce decurge din analiza actualiei situații internaționale, din evaluarea pericolelor noi ce planează asupra păcii și liniștii popoarelor, România, prin această Declarație, adresează un nou apel conducătorilor URSS și SUA de a ține seama, înainte de orice, de interesele fundamentale ale popoarelor care doresc să trăiască în pace și siguranță, și de a acționa pentru a se ajunge la un acord în ce privește oprirea instalării de noi rachete, concomitent cu reducerea și distrugerea celor existente. Un nou apel este adresat, totodată, țărilor pe al căror teritoriu ar urma să fie amplasate eurorachetele, de a nu da curs acestor măsuri sau, acolo unde rachetele au fost aduse, de a sista orice lucrare de pregătire a instalării lor. Țara noastră consideră că se impune mobilizarea sporită a eforturilor tuturor forțelor capabile să apere pacea, că nu este încă prea tîrziu să se acționeze pentru a se opri punerea în practică a măsurilor anunțate, că încă nu s-a făcut totul pentru a se bara calea spre distrugerea civilizației. Declarația înalțelor foruri de conducere ale României propune, în acest sens, să se limiteze la actualul stadiu lucrările de amplasare a rachetelor nucleare în Europa, prin depozitarea și menținerea în stocuri a rachetelor americane aflate deja în RFG și Marea Britanie, oprindu-se totodată, aducerea de noi rachete pe teritoriul statelor vest-europene, concomitent cu renunțarea de către URSS la măsurile anunțate zilele trecute, și încetarea oricăror lucrări de pregătire a amplasării de rachete, inclusiv

pe teritoriile RDG și Cehoslovaciei. Încrezătoare în virtuțile dialogului, țara noastră cheamă la reluarea tratatelor sovieto-americane de la Geneva în vederea ajungerii la un acord, în condițiile în care se amină amplasarea în Europa occidentală a rachetelor americane, iar URSS nu va crește sau moderniza rachetele sale cu rază medie de acțiune și va trece unilateral la reducerea substanțială a celor existente și la distrugerea lor. În același timp, România avansează propuneri de compromis provizoriu, până la realizarea unui acord în cadrul tratatelor, și se pronunță pentru un dialog sovieto-american, la nivelul miniștrilor de externe până la sfârșitul acestui an și la nivelul celui mai înalt în prima parte a anului viitor. Totodată, pornind de la faptul că problema rachetelor cu rază medie de acțiune prezintă un interes vital pentru țările din cele două blocuri militare din Europa, pentru toate statele continentului, România se declară pentru organizarea unei întâlniri consultative a miniștrilor de externe a statelor membre ale celor două blocuri și a unei conferințe consultative, cu aceeași participare, care să discute propunerile sovietice și americane prezentate la Geneva și să contribuie la ajungerea la un acord în cadrul tratatelor. În același timp, țara noastră consideră necesar să se reactiveze negocierile de la Viena privind reducerea forțelor armate și armamentelor în Europa centrală și să se organizeze o conferință a țărilor NATO și Tratatului de la Varșovia privind reducerea armamentului convențional, precum și a bugetelor militare.

Ideile și propunerile cuprinse în Declarația înaltei foruri de conducere ale țării, vibrantul apel la rațiune adresat, în numele României, tuturor aceluia care pot contribui la eliberarea continentului de orice arme nucleare și la înlăturarea pericolului dezastrului atomic, demonstrează, o dată mai mult, vitalitatea, dinamismul și spiritul constructiv al politicii de pace, promovate de statul nostru. Înaltele virtuți ale acestei politici, unanim recunoscute în lumea contemporană, sînt emanația aspirației fundamentale a poporului nostru de a trăi și de a-și făuri viitorul într-o lume a păcii și colaborării, eliberată de coșmarul războiului nimicitor. Această nouă și remarcabilă inițiativă de pace a țării noastre este rodul gândirii fecunde și profund umaniste a președintelui Nicolae Ceaușescu, militant proeminent al luptei popoarelor pentru pace, dreptate, independență și progres, personalitate care întrupează năzuințele cele mai fierbinți ale întregii națiuni române de a-și edifica noua societate într-o lume mai bună și mai dreaptă, fără arme și fără războaie.

Eforturile, acțiunile, apelurile și chemările inițiate de România sînt menite să determine o intensificare a activității milioanei de oameni de pretutindeni, care se ridică în apărarea păcii, pînă nu este prea tîrziu și se mai poate încă, pe calea negocierilor, să se oprească drumul spre prăpastie, spre catastrofă. Țara noastră a întreprins și întreprinde tot ceea ce depinde de ea pentru ca, între toate statele să existe și să se dezvolte, și în viitor, relații de încredere, colaborare, să se asigure respectul fiecărui popor, edificarea unei lumi fără arme nucleare, a unei lumi constituite din națiuni libere și independente.

*

Biserica Ortodoxă Română, care de-a lungul întregii sale istorii și-a împlinit existența cu destinele poporului împreună cu care s-a născut și

a viețuit, se alătură cu toată însuflețirea noilor inițiative și acțiuni de pace și dezarmare ale României, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, concretizate în Apelul pentru dezarmare și pace al FDUS, în Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parlamentarii din statele europene, SUA și Canada, precum și în Declarația înaltelor foruri de conducere ale țării din 25 noiembrie a.c., care dau expresie voinței neclintite de pace a poporului nostru, hotărârii sale neabătute de a contribui la afirmarea în lume a responsabilității și rațiunii, la oprirea cursului periculos al înarmărilor, înfăptuirea dezarmării, și în primul rând a dezarmării nucleare, la înlăturarea pericolului dezastrului atomic, pentru viață pașnică și colaborare între popoare, acordându-le cea mai înaltă prețuire și considerându-le drept un imperativ categoric ce se cere sprijinit și împlinit cu toată fermitatea. Apărute într-un moment de răscruce al vieții internaționale, a escaladării continue și fără precedent a cursei înarmărilor, îndeosebi a celei nucleare, și a amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune în Europa, aceste noi și strălucite demersuri ale președintelui Nicolae Ceaușescu, pătrunse de un profund umanism și de un înalt spirit de răspundere pentru viața și liniștea popoarelor, pentru destinul civilizației umane, se constituie într-o vibrantă chemare la acțiune adresată forțelor capabile să opereze pacea din întreaga lume, pentru a împiedica declanșarea unui război nuclear și a menține pacea pe pământ.

Pătrunși de sentimentul unității naționale și al păcii pe care le trăiește în prezent întregul popor, slujitorii altarelor străbune din întreaga țară, purtători fideli ai simțămintelor de pace ale credincioșilor pe care-i păstoresc și însuflețiți de vibrantul Apel pentru dezarmare și pace al FDUS, s-au întrunit, în cursul lunilor octombrie și noiembrie a.c. în adunări și conferințe consacrate cauzei păcii și dezarmării în lume, prilej cu care și-au exprimat adeviziunea lor totală la noile inițiative de pace ale României, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, declarându-se cu hotărâre pentru excluderea războiului din viața omenirii, pentru triumful păcii pe continentul european și pe planeta noastră. Cu vibrația celor mai alese sentimente umanitare, patriotice și românești, în încheierea acestor adunări și conferințe, prin telegrame adresate președintelui Nicolae Ceaușescu, ierarhii și clerul BOR și-au îndreptat gândurile către președintele țării, vrednic urmaș al străluciților voievozi, apărător de glie și de lege, om al dreptății și mesager al păcii, pildă de jertfelnică dăruire pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, reafirmându-și devotamentul lor profund și sprijinul deplin pentru orice acțiune menită să ridice patria pe noi culmi de progres și civilizație, pentru statornicirea unei păci durabile pe pământ.

Consecvență învățăturii și misiunii sale, tradițiilor ei milenare și însuflețită de dorința de a sluji celor ce năzuiesc spre viață pașnică, spre fericire și mintuire, Biserica Ortodoxă Română, solidară cu întregul popor, sprijină cu hotărâre și consecvență toate inițiativele și acțiunile statului român, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, menite să asigure zidirea unei vieți noi în patria noastră, să contribuie la menținerea și consolidarea păcii în lume, nu numai pentru realismul și profundul lor umanism, dar și pentru că ele corespund însăși credinței și convingerilor religioase proprii.

a viețuit, se alătură cu toată însuflețirea noilor inițiative și acțiuni de pace și dezarmare ale României, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, concretizate în Apelul pentru dezarmare și pace al FDUS, în Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parlamentarii din statele europene, SUA și Canada, precum și în Declarația înaltelor foruri de conducere ale țării din 25 noiembrie a.c., care dau expresie voinței neclintite de pace a poporului nostru, hotărârii sale neabătute de a contribui la afirmarea în lume a responsabilității și rațiunii, la oprirea cursului periculos al înarmărilor, înfăptuirea dezarmării, și în primul rând a dezarmării nucleare, la înlăturarea pericolului dezastrului atomic, pentru viață pașnică și colaborare între popoare, acordându-le cea mai înaltă prețuire și considerându-le drept un imperativ categoric ce se cere sprijinit și împlinit cu toată fermitatea. Apărute într-un moment de răscruce al vieții internaționale, a escaladării continue și fără precedent a cursei înarmărilor, îndeosebi a celei nucleare, și a amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune în Europa, aceste noi și strălucite demersuri ale președintelui Nicolae Ceaușescu, pătrunse de un profund umanism și de un înalt spirit de răspundere pentru viața și liniștea popoarelor, pentru destinele civilizației umane, se constituie într-o vibrantă chemare la acțiune adresată forțelor capabile să apere pacea din întreaga lume, pentru a împiedica declanșarea unui război nuclear și a menține pacea pe pământ.

Pătrunși de sentimentul unității naționale și al păcii pe care le trăiește în prezent întregul popor, slujitorii altarelor străbune din întreaga țară, purtători fideli ai simțămintelor de pace ale credincioșilor pe care-i păstoresc și însuflețiți de vibranta! Apel pentru dezarmare și pace al FDUS, s-au întrunit, în cursul lunilor octombrie și noiembrie a.c. în adunări și conferințe consacrate cauzei păcii și dezarmării în lume, prilej cu care și-au exprimat adevărată lor totală la noile inițiative de pace ale României, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, declarându-se cu hotărâre pentru excluderea războiului din viața omenirii, pentru triumful păcii pe continentul european și pe planeta noastră. Cu vibrația celor mai alese sentimente umanitare, patriotice și românești, în încheierea acestor adunări și conferințe, prin telegrame adresate președintelui Nicolae Ceaușescu, ierarhii și clerul BOR și-au îndreptat gândurile către președintele țării, vrednic urmaș al străluciților voievozi, apărător de glie și de lege, om al dreptății și mesager al păcii, pildă de jertfelnică dăruire pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, reafirmându-și devotamentul lor profund și sprijinul deplin pentru orice acțiune menită să ridice patria pe noi culmi de progres și civilizație, pentru statornicirea unei păci durabile pe pământ.

Consecvență învățăturii și misiunii sale, tradițiilor ei milenare și însuflețită de dorința de a sluji celor ce năzuiesc spre viață pașnică, spre fericire și mintuire, Biserica Ortodoxă Română, solidară cu întregul popor, sprijină cu hotărâre și consecvență toate inițiativele și acțiunile statului român, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, menite să asigure zidirea unei vieți noi în patria noastră, să contribuie la menținerea și consolidarea păcii în lume, nu numai pentru realismul și profundul lor umanism, dar și pentru că ele corespund însăși credinței și convingerilor religioase proprii.

Misiunea Bisericii pe pământ este o misiune a păcii, care își are temeiuri în tezaurul ei de credință și se împlinește prin doctrina, cultul și practica religioasă. Biserica are vocația de a vesti pacea, dreptatea, buna înțelegere, spiritul de ajutorare, într-un cuvânt de a propovădui apropierea între oameni, de a sădi în sufletele lor virtutea nobilă a dragostei pentru semenii săi, respectul pîntru viața și munca lor. Pentru clerul Bisericii Ortodoxe Române pacea este o misiune și o poruncă de îndeplinit aici în istorie, care face din fiecare dintre noi slujitori ai păcii, vestitori și făcători de pace în lume, pentru că pacea nu se realizează fără contribuția oamenilor, ci este un bun care se obține și se păstrează prin strădanii tuturor și ale fiecăruia în parte, devenind o realitate vie în inimile noastre. Astfel, refacerea climatului de pace în lume trebuie să înceapă cu fiecare om, căci izvorul păcii pe pământ este, în ultimă analiză, sufletul omului. În sufletul omului trebuie restaurată pacea, adică ordinea bazată pe dreptate și dragoste. Omul trebuie îmbogățit cu sentimente nobile, umanitare, caritabile, numai atunci el va deveni un om al dreptății, al dragostei, al păcii. Iată de ce, o dată cu predicarea dreptei credințe, slujitorii Bisericii Ortodoxe Române au mers neobosit pe calea Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții în ceea ce privește împlinirea misiunii lor de a propovădui pacea în lume și de a contribui, prin mijloace specifice la statornicirea unor relații de frățietate și de dragoste între oameni.

Stimulată în activitatea proprie de credință că pacea este starea firească a existenței, care permite desfășurarea vieții în toate dimensiunile sale, și că această stare se realizează numai prin strădanii susținute, Biserica Ortodoxă Română își intensifică eforturile pentru a-și împlini vocația ei irenică, mai ales astăzi cînd lumea este împinsă către un nou și nimicitor flagel. În acest sens, strădaniile pentru menținerea păcii, ca strădanii pentru apărarea vieții, dobîndesc valențe noi în concepția ei religioasă. Astfel, la temeiurile firești ale apărării păcii, Biserica Ortodoxă Română adaugă, în fața credincioșilor săi, temeiuri religioase, un argument mai mult pentru sporirea eforturilor ei în cea mai frumoasă și nobilă luptă a popoarelor din toate vremurile, în lupta pentru promovarea păcii și bunăvoinții între oameni.

Conștientă de îndatorirea sacră de a sluji binele, de a contribui, de pe poziția sa specifică și cu mijloace proprii, la înfăptuirea idealurilor de pace și colaborare, Biserica Ortodoxă Română se preocupă de înnoirea permanentă a metodelor misionar-pastorale, de adaptarea activității omiletice la nevoile prezentului. Astfel, aportul la promovarea înțelegerii și apropierii între oameni începe cu practicarea acestora în Biserică, pacea fiind unul din subiectele principale în rugăciune, în cîntare și învățătură. În cadrul serviciilor divine nu conținut rugăciunile stăruitoare pentru pacea a toată lumea, prezența lor în rînduiala liturgică fiind o dovadă a faptului că slujitorii altarelor fac din propovăduirea mesajului păcii o dimensiune efectivă a realității, o cale eficientă de stimulare și angajare a credincioșilor la promovarea idealurilor de dreptate, dragoste, înțelegere și colaborare. Amvoanele, de la înălțimea cărora se predică pacea, iubirea și încrederea, sînt focare ce încălzesc inimile credincioșilor, transformă conștiințele, determină opinii și atitudini menite să împiedice alunecarea omenirii spre un cataclism mondial. Preocu-

parea pentru creșterea și formarea viitoarelor cadre de preoți în duhul dragostei, al înfrățirii și colaborării, în spiritul celui mai autentic patriotism și al unui profund umanism de care are nevoie omenirea contemporană, astfel ca aceștia să poată, la timpul convenit, să transmită credincioșilor mesajul păcii, constituie o dominantă majoră a activității educative desfășurate în Seminariile și Institutele universitare de învățămînt teologic. Publicațiile, revistele, cărțile teologice și cele cu conținut religios, întreaga literatură teologică acordă un spațiu larg învățaturii creștine despre pace, iar dezbaterea de către teologi a aspectelor legate de menținerea și apărarea păcii s-a intensificat, devenind o activitate permanentă. În cadrul conferințelor preoțești care se desfășoară periodic, se tratează subiecte cu caracter social și religios, cultivîndu-se spiritul păcii și înțelegerii între oameni, iar la întîlnirile interconfesionale, reprezentanții BOR mărturisesc, alături de delegații celorlalte culte din țara noastră, sprijinul și devotamentul credincioșilor la cauza păcii.

Biserica Ortodoxă Română a înțeles să sprijine apărarea păcii nu numai în lucrarea de slujire a credincioșilor dinlăuntru țării, ci și în lucrarea pastorală dedicată românilor de peste hotare, prin stimularea aspirațiilor de apropiere, pace și dreptate între oamenii de pe întreg pămîntul. Folosind relațiile cu Bisericile din alte țări și apartenența sa la organizațiile și organisme religioase internaționale, Biserica Ortodoxă Română întreține, prin reprezentanții ei, făclia iubirii și păcii între oameni, mărturisind voința poporului român de a trăi în pace și de a contribui la înlăturarea conflictelor și tensiunilor dintre state, care stau la baza primejdiei actuale de război. Schimburile de vizite menite să ducă la mai bună cunoaștere și apropiere între Biserici și popoare, constituie un mijloc eficient de promovare a cauzei păcii, colaborării și bune înțelegeri între oameni. Ierarhii, teologii, profesorii și alți reprezentanți ai B.O.R. sînt prezenți activ și dinamici, împreună cu reprezentanții altor culte din țara noastră, la toate întrunirile ecumenice pentru pace, de la tribuna cărora se abordează și se caută soluții pentru problemele care preocupă omenirea contemporană — pacea, dezarmarea, și în primul rînd cea nucleară, înfrățirea și colaborarea — susținînd cu fermitate punctul de vedere creștin potrivit căruia nimeni nu are dreptul să răpună sau să amenințe viața semenului său.

Colaborînd cu toate Bisericile din lume, cu toate forțele iubitoare de pace pentru eliminarea neîncrederii dintre țări și popoare, pentru realizarea imperativului cel mai de preț al zilelor noastre — apărarea vieții și a păcii pe pămînt — Biserica Ortodoxă Română își reafirmă energic adeviziunea deplină la toate inițiativile și acțiunile de pace ale României, fiind hotărîtă să acționeze și pe viitor, prin întreaga sa activitate, pentru slujirea binelui și fericirii poporului nostru, pentru pace, colaborare și trăietate între toate popoarele lumii.

Pe noi toți ne interesează, în gradul cel mai înalt, pacea, acest sinonim al progresului și existenței noastre, năzuința de veacuri a poporului român, dorința fierbinte a umanității și esența credinței creștine, pace care trebuie să fie menținută, apărută și consolidată.

• R E C E N Z I I •

MIRCEA MUȘAT (și) ION ARDELEANU, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, 726 p.

Cunoașterea, cit mai precisă a trecutului istoric al poporului român continuă să fie preocuparea capitală a istoricilor. Confirmă noua sinteză istorică *De la statul geto-dac la statul român unitar*, o lucrare dintre cele mai serioase, a lui Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, doi reprezentanți de seamă ai istoriografiei românești actuale, care caută să cerceteze și să prezinte viața istorică, faptele și personalitățile, științific și dialectic, în contextul larg politic-social-economic-cultural, în valențele permanente ale poporului, factorul central al istoriei, în unitatea și continuitatea între trecut-prezent-viitor. S-au afirmat și si-au dovedit competența în numeroase lucrări anterioare, precum: *De la statul lui Burebista la Marea Unire din 1918* (1978), *Românii în vîltoarea vitregiilor istorice* (1978), *Izvoare și mărturii istorice despre strămoșii poporului român* (1980), *Probleme fundamentale ale istoriei patriei* (1981), *Considerații privind urmările dominației și ingerinșelor străine asupra evoluției poporului român* (1981), *Continuitate, unitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România, 1921—1948* (1981) ș.a.

În *Cuvîntul înainte*, autorii motivează scrierea lor istorică în felul următor: «Interesul unui popor pentru cunoașterea istoriei sale naționale demonstrează gradul său de cultură și civilizație, prin istorie el se identifică în rîndul popoarelor lumii. Cunoașterea istoriei dezvăluie virtuțile patriotice ale popoarelor, exprimă devotamentul pe care îl păstrează față de patria străbună și față de propriul său popor, respectul și aprecierea față de muncă și jertfa înaintașilor ca și a contemporanilor» (p. 5).

Corespunzător liniei fixată istoriografiei de către conducerea politică și de stat, autorii s-au anagajat și au strălucit să arate adevărul istoric obiectiv, așa cum s-a petrecut, dovedit documentar și cu riguroasă exigență științifică. Deoarece situațiile și evenimentele istorice românești au fost înfățișate, de cei interesați, subiectiv, trunchiat și chiar dematurat, autorii restabilesc realitățile, în atari cazuri, cu salutar curaj patriotic. «Cunoașterea și redarea adevărului istoric despre trecutul de luptă al poporului nostru sînt cu atît mai necesare cu cît, arată ei, în ultima vreme, într-o serie de cărți, studii și articole, apărute în străinătate — fie din insuficiență documentară a autorilor, fie din alte motive — se strecoară imagini deformate asupra istoriei noastre naționale, introducîndu-se în circuitul publicistic teze și idei neargumentate, vulgarizatoare, contrare adevărului istoric... Istoria trebuie să dea ripostă hotărîtă falsurilor și denaturărilor adevărului obiectiv» (p. 6—7).

Un alt merit al autorilor este că prezintă, permanent, poporul, țara și istoria, într-o viziune plenară, integrală, în unitatea lor etnică și geografică, stărîind, cu precădere, asupra luptei poporului pentru menținerea și refacerea unității de neam, pentru libertate și independență politică și de stat, pentru integritatea țării în hotarele ei istorice, iar în lupta pentru unitate și continuitate, rolul preponderent l-a avut țărănimea. «Prin fărîmice s-a continuat o viață străveche a urmașii și aceluiași popor pe propria glie, care și-a purtat cu strălucire numele de lume românească» (p. 8).

Au avut în vedere, ca axă centrală a istoriei, formația politică de stat, cum indică și titlul cărții *De la statul geto-dac la statul român unitar*. Pe această linie, au împărțit cartea în trei părți corespunzătoare epocilor istorice:

Partea I — *Statul românesc în antichitate și în perioada trecerii la feudalism*, cu capitolele: «Zorii istoriei în spațiul carpato-danubian-pontic» (Începutul vieții umane pe aceste locuri); «Cei mai viteji și mai drepti dintre traci» (dacii, viața și cultura lor, credința în nemurirea sufletului); «Statul dac centralizat și independent» (Burebista și Decebal); «Confruntarea militară dintre Imperiul roman și regatul Daciei» (războaiele daco-romane, cucerirea Daciei de către romani, nașterea poporului român, continuarea existenței și vieții lui în Dacia română după retragerea aureliană — 270—275); «Statul românesc la răscrucea celor două milenii» (încheierea etnogenezei poporului și a limbii române, trecerea popoarelor migratoare, cultura și viața religioasă ale poporului român, formațiile politico-sociale — cnezate, voievodate —, mai numeroase în Transilvania, care s-au opus, prin lupte, împotriva ocupării ei de către unguri, sputberarea teoriei «vidului», că Transilvania era nelocuită de români).

Partea a II-a — *Statul românesc în feudalism*, cuprinde: «Condițiile istorice ale statelor centralizate și independente românești» (Întemeierea Țării Românești (Muntenia), și a Moldovei); «Un secol de război neîntrerupt al românilor pentru apărarea ființei naționale și de stat» (Alexandru cel Bun, Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Petru Rareș, Iancu de Hunedoara, luptele lor cu turcii, strălucitele victorii, poporul român apărător al Europei); «Unirea țărilor române, 1600 — Actul cel mai strălucit al evului mediu românesc» (Mihai Viteazul, domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei, care a constituit un moment remarcabil în solidarizarea popoarelor din sud-estul Europei împotriva dominației străine); «România în vîltoarea vitregiilor istoriei. Două secole de luptă pentru păstrarea ființei naționale și statale» (secolele XVII—XVIII, domniile lui Matei Basarab, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir, Constantin Brîncoveanu); «Puternica afirmare a conștiinței naționale și unității statale»; «Horea — simbol al renașterii Daciei», cu concluzia că «rar se poate întâlni în istoria Europei un popor ca să fi înfruntat atîtea greutăți, să fi făcut atîtea jertfe, pentru păstrarea gleei strămoșești, a ființei naționale și de stat, dar care să fi intrat în epoca modernă ca stat unit, odată cu cele mai multe state din continent (ca poporul român)» (p. 202).

Partea a III-a — *Statul românesc în epoca modernă* (cea mai întinsă parte a cărții, p. 228—700, faptele și problemele istorice fiind discutate și prezentate mai larg și mai detaliat), precum: «Vrem să fim o nație, una, puternică și liberă, prin dreptul și datorită noastră» (tinta Revoluției lui Tudor Vladimirescu (1821) și a Revoluției de la 1848 (în Moldova, Muntenia și Transilvania)); «Unirea este sufletul poporului român, ea este glasul României» (Unirea de la 1859, fericita domnie a lui Alexandru Ioan Cuza); «Statul național modern — temelie a cuceririi independenței absolute de stat a României» (Războiul pentru independență, 1877—1878); «Lupta pentru desăvîrșirea unității naționale și statale după cucerirea independenței (1878—1914)»: «Provinciile românești aflate sub stăpînire străină» (Transilvania, Bucovina și Basarabia); «Voim Dacia așa cum ea fu. Socialiștii români în fruntea luptei pentru unitate națională și statale» (participarea clasei muncitoare, alături și împreună cu întregul popor român, la lupta pentru Unirea de la 1859, la Războiul pentru independență, cu numeroase dovezi de patriotisme, constituirea (în 1893) a Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România, cu numeroase organizații și cluburi socialiste la orase și sate, cu militanți socialiști, publicații socialiste. În toate provinciile românești); «România în primii ani ai războiului mondial, 1914—1916» (tendința și opinia publică unanime pentru dezrobirea provinciilor românești de sub stăpînire străine); «Războiul popular și național al românilor pentru reîntregirea țării», cu capitolele adiacente: *Forța dreptului a triumfat asupra dreptului forței, România — patria tuturor românilor, Recunoașterea internațională a unui drept istoric*.

Unitatea de neam a poporului român și unitatea geografică a patriei — vatra istorică a poporului român, lupta pentru libertate și independență, precum și lupta pentru menținerea independenței politice și statale și a refacerii unității și independenței poporului și statului pînă la constituirea, în 1918 a statului român unitar, sînt constanțele predominante ale istoriei poporului român. A plătit biruri grele, economice și de sînge, dar nu și-a pierdut independența politică și de stat. Țară bogată și așezată «în calea răutăților», vorba cronicarului, la înlînirea a trei puteri imperialiste — Turcia otomană, Rusia țaristă și Austro-Ungaria, țara și poporul român au fost, nu o dată, victime ale lăcomiilor acestora de teritorii și ale abuzurilor de putere (cum

a fost cu ocuparea Transilvaniei (1687—1918), a Banatului (1718—1918), a Olteniei (1718—1739) și a Bucovinei (1775—1918) de către Austro-Ungaria, ocuparea Munteniei și Moldovei (în perioada 1769—1854) de către armatele țariste ruse și anexarea (1812—1918) a Moldovei dintre Prut și Nistru (Basarabia) de către Rusia țaristă, abuzuri de putere din partea Partii otomane care n-avea dreptul să cedeze (!) teritoriile românești care nu li aparțineau (Bucovina, la 1775 și Basarabia, la 1812).

Parte constitutivă la formarea și dezvoltarea istorică a poporului român, precum la limba și cultura românească, Biserica Ortodoxă Română se bucură de o atenție specială, autorii Mircea Mușat și Ion Ardeleanu recunoscându-i contribuțiile ei cele mai importante. Astfel, citează mărturiile vechi creștine pentru adevărarea continuității neîntrerupte a daco-românului, respectiv, a poporului român, după retragerea de la 270—275. «Creștinismul generalizat în Dacia spre sfârșitul secolului al IV-lea a constituit un factor de stabilitate a populației în Dacia», arată autorii. Aduc, drept dovezi, materialele, arheologice creștine, din Dacia traiană și Dacia romană, pietre tombale, obiecte de cult, de factură locală sau aduse din Imperiu, care aparțineau unei populații creștine și care nu putea să fie decât daco-românii. Citează lucrarea *Faptele Sfântului Niceta* (Nichita) episcop al Vechii Dacii (p. 60—67).

Recunosc contribuția Bisericii Ortodoxe Române la menținerea și întărirea unității de neam și a conștiinței naționale. «Un puternic factor de unitate și coeziune a poporului român l-a constituit creștinismul. După cum se știe, spre deosebire de popoarele din jur unde creștinarea s-a făcut cu forța de către conducătorii lor în secolele IX—X (s-au referit la unguri, ruși și bulgari), poporul român a fost creștin la origine, iar credința sa — ortodoxă, cu puternice influențe romane, apoi bizantine — a constituit în cursul Evului mediu un puternic factor de unitate, de coeziune și de rezistență în fața cuceritorilor și a încercărilor lor de a propovădui o altă religie, fie catolică (în cazul Ungariei, Poloniei și Imperiului habsburgic), fie mahomedană (în cazul Imperiului otoman). Pe bună dreptate Nicolae Iorga afirma: «conștiința unității de credință nu contrazice ci suplinește și întărește conștiința unității de neam» (p. 138).

Pentru rolul ce l-a avut în viața poporului român, Biserica Ortodoxă Română s-a bucurat de sprijinul multor voievozi și domni români (citează pe Ștefan cel Mare, «bratul creștinătății», și Mihai Viteazul). Mihai Viteazul a luat sub oblăduirea sa și pe românii ortodocși din Transilvania, a repus Biserica Ortodoxă («Legea românească») între confesiunile recunoscute, a înființat o episcopie (corect, o mitropolie) ortodoxă română la Alba Iulia, a scutit pe preoții români ortodocși de robotă și, chiar, s-a făcut braț de apărare a întregii creștinătăți. «Armata lui a fost, timp de câțiva ani, pavăza creștinătății, stăvilind înaintarea otomanilor spre apusul și centrul Europei» (p. 155).

Arată importante contribuții ale Bisericii Ortodoxe Române la istoriografia, cultura și arta românească, la lupta pentru independența limbii și a culturii românești. Citează: *Cronica lui Macarie*, episcopul Romanului, *Liturghierul*, *Octoihul* și *Evangheliul* călugărului Macarie, *Catehismul românesc*, *Evangheliarul slavo-român*, *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Schejană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, tipărișurile diaconului Coresi — «au contribuit la asezarea bazelor limbii literare române și au constituit o fază importantă în desprinderea din tiparele slavonismului cultural» (p. 130) —, *Cartea românească de învățătură* a mitropolitului Varlaam, destinată pentru «toată semența românească», *Evanghelia lui Șerban Cantacuzino*, «spre mai aleasă înțelegere a limbii românești» (se mai puteau cita cărțile mitropoliților Simion Ștefan al Transilvaniei), *Dosoftei al Moldovei* și Antim Ivireanul al Ungrovlahiei, prin care limba română s-a eliberat de tutela limbii slavone și a celei grecești), *Cronica bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, scrișă de popa Vasile din Brașov, cu concluzia îndreptățită că «spiritualitatea românească (a se înțelege Biserica Ortodoxă Română) a dat, prin scrierile istorice și religioase din această epocă dovada conștiinței originii comune de limbă și neam, care a vestit-o pe cea națională» (p. 176).

«Spiritualitatea românească» a dat aporturi și la lupta poporului contra asupritorilor credinței (se citează «călugărul Visarion», pe care Biserica Ortodoxă Română l-a trecut în rîndul Sfinților, Cuviosii Mărturisitori Visarion, Sofronie, și Oprea Miclăuș, pe episcopul Ion Inochentie Micu, care, deși unit, văzînd că nu s-a schimbat cu nimic, în bine, situația preoților și credincioșilor uniți, Undrea cu romano-catolicismul dove, dîndu-se o manevră politică, a acționat curajos, prin proteste și cereri, pînă la exil și moarte martirică, pentru respectarea promisiunilor), aporturi la înfăptuirea statului român unitar (citează pe patriarhul Miron Cristea, pe preotul Vasile Lucaciu), înființarea Episcopiei Ortodoxe Române din America de Nord și unirea ei cu Biserica Mamă,

«acțiune cu profunde semnificații, singura formă prin care se putea exprima dorința de unire a românilor din ținuturile robite cu Regatul României» (p. 592).

Autorii au însoțit expunerea lor cu un vast aparat documentar, din mai multe limbi și, în mare parte, înedit, cum este corespondența diplomatică, microfilmată și xeroxată, de la Paris, Londra, Budapesta, Roma, Vatican, Moscova, Varșovia, Viena. Au intercalat în paginile cărții o bogată și diversă iconografie istorică, cu reproduceri de hărți (16 hărți), portrete de domni și luptători patrioți (Mirccea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu, Alexandru Ioan Cuza, Carol I), materiale arheologice (ceramică neolitică tip Cucuteni, «Gînditorul» și «Femeie șezînd», statuile de la Hamangia, arme și unelte agricole, unelte meșteșugărești, tezaure de podoabe și monede), documente epigrafice (stema țărilor române unite la 1600 sub Mihai Viteazul, tipărituri străine despre faptele lui Mihai Viteazul, coperti cu titluri de cărți), tablouri istorice (Sanctuarul calendar de la Sarmizegetusa, Decebal, regele dacilor, Bătălia de la Posada, intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, Conducătorii marii răscoale din 1748: Horea, Cloșca și Crișan, Deschiderea lucrărilor Divanului ad-hoc al Țării Românești, 1857, Țărani deputați în Adunarea ad-hoc a Moldovei, Bătălia de la Grivița, 30 august 1877, Generalii români din timpul Războiului de independență, Delegația celor 300 de români transilvăneni care au prezentat *Memoarandum-ul* la Viena, în 1892 (între ei se disting numeroși preoți), Manifestație organizată în București, în 1894, de Liga Culturală în sprijinul luptei românilor aflați sub dominație străină, Regele Ferdinand I (1916—1927) împreună cu comandantii armatei române pe frontul din Moldova, august 1917, Mausoleul de la Mărășești, ridicat în memoria eroilor români căzuți în luptă în primul război mondial, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — 1 Decembrie 1918).

Un *Indice de nume* (p. 705—723) încheie cartea.

Istorici competenți (precum, Prof. Ștefan Pascu, Dr. Fl. Constantiniu) apreciază *De la statul geto-dac la statul român* ca «o valoroasă carte de istorie», «o carte reprezentativă», cum și este.

Pr. GH. CUNESCU

ȘTEFAN PASCU, *Făurirea statului național unitar român — 1918*, vol. I—II, Editura Academiei R. S. România, București, 1983

Orice aniversare poartă în sine încărcătura sa de idei și simțiri și ca de fiecare dată în preajma acestora se desfășoară diverse manifestări. Nu o dată în cinstea acestor apar, pentru publicul cititor și pentru întreaga mișcare culturală a acelei nații, studii și articole, însemnări și reportaje, se consemnează amănunte inedite sau se elaborează colecții de documente și tratate în specialitate. Și rîndurile de față sînt ocazionate de o aniversare scumpă poporului nostru și întregii suflări românești, pentru că ea marchează aniversarea a șase decenii și jumătate de la înfăptuirea statului național unitar român — moment de răsruce în lupta sa pentru păstrarea ființei naționale, pentru libertate și independență.

Între ultimele apariții editoriale pe această temă se înscrie și această valoroasă și temeinică sinteză pe întinderea a 836 p. + 196 ilustrații, împărțite în două volume, leită de sub teacurile Editurii Academiei R. S. România, sub semnătura reputatului profesor, cercetător, istoric și academician Ștefan Pascu.

Oportunitatea publicării acestei lucrări este indiscutabilă: pe de o parte fiindcă lucrările apărute pînă la această dată s-au epuizat, iar pe de alta pentru că ultimele noutăți și descoperiri în domeniu să fie puse în circulație pentru largul public cititor.

Primul volum al lucrării care face obiectul rîndurilor de față este împărțit în patru părți după cum urmează:

a) *partea I*, în care sînt înfățișate temeiurile unității poporului român, p. 11—33; cea dintîi unire a Țărilor Române sub voievodul cu nume de arhanghel, p. 33—45, și supraviețuirea ideii și tendințelor de unire a Țărilor Române, p. 45—60.

Unitatea etnică, lingvistică și religioasă, legăturile permanente dintre «oamenii pămîntului», locuitorii în diferite părți ale teritoriului țării, unitatea în diversitate a acestui teritoriu, au hrănit veacuri de-a rîndul o conștiință unitară în acest sens. Originea, limba, credința, pămîntul și istoria, toate le erau comune. Iar datinile și obiceiurile — cu nuanțe deosebitoare neesențiale —, dintotdeauna aceleași la români, erau

atît de înrădăcinate încît — se afirmă — «mai ușor se putea smulge ghioaga din mina lui Hercule decît să fie abătută românii de la ele» (p. 33).

Legăturile permanente și frecvente pe fărmă economic, social și cultural între toate provinciile locuite de români, în ciuda artificialelor granițe impuse de vremelnice stăpîniri străine și arbitrare, au generat și nutrit idealul de unire, într-un singur stat, a tuturor românilor. Această idee a fost veșnic trează în conștiința lor și la dezvoltarea ei va fi contribuit, nu puțin, oamenii Bisericii care erau de același sînge și vrere ca și ei, întărindu-le în acest sens convingerile de unitate și de dreptate. Ideaurile formării unui stat puternic și de sine stătător pe meleagurile vechii Dacii nu puteau fi nici ucise și cu atît mai puțin uitate, pentru că ele erau adînc împlîntate în însăși sîngele și spiritul lor, în datul lor existențial.

(b) *partea a II-a*, p. 61—130, tratează despre strădaniile pentru înfăptuirea unității politice de după momentul Mihai Viteazul. Se știe că veacurile XVIII—XIX marchează pași însemnați în această direcție. În acest răstimp activează mari personalități românești de tipul unui Inocențiu Micu, al conducătorilor mișcării de la 1784, al reprezentanților Școlii ardelenice, al unui Tudor Vladimirescu sau al fruntașilor revoluției de la '48. Din punct de vedere al evoluției conștiinței de sine a poporului român acest răstimp înregistrează notabile modificări. Conștiința de neam este la un pas de a deveni conștiință națională. În timp ce poporul se străduiește să devină o națiune politică. Conștiința națională și ideea de unitate obțin valențe sporite prin activitatea societăților literare și culturale ce fîințau în cele trei Țări Românești. Ideea unității devenise catehismul tuturor românilor. Iată cum se exprima Bălcescu în acest sens: «Ținta luptătorilor pentru drepturi naționale nu poate fi alta decît unitatea națională a românilor. Unitatea mai întîi de idei și simțăminte, care să aducă apoi, cu vremea, unitatea politică» (p. 92). Eforturile și străduințele revoluționarilor de la '48, deși zădărnice, n-au fost fără ecou. Însemnătatea lor pentru realizarea Unirii Principatelor și mai apoi pentru desăvîrșirea unității de stat peste șase decenii, poate fi asemănată cu aceea a unirii realizate de Mihai Viteazul pentru dezvoltarea conștiinței de neam și apoi a conștiinței naționale în secolele ce i-au urmat.

(c) *partea a III-a*, p. 131—337, este subîmpărțită la rîndul ei în opt subcapitole în care autorul insistă asupra pregătirii și Unirii Principatelor sub Vodă Cuza la 1859, asupra participării întregului neam românesc la înfăptuirea acesteia, precum și la dobîndirea independenței și a intensificării acțiunilor pentru dreptul la autodeterminare și unitate națională. Sintetizînd dorința generală a întregului popor pentru realizarea unirii, se sublinia: «Noi voim unirea pentru că sîntem același popor, omogen, identic, ca nici un alt popor al pămîntului; pentru că avem aceeași obîrsie, același neam, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași obiceiuri, aceeași năzuințe și interese și aceeași speranțe ce ne leagă sufletul; pentru că nici un hotăr nu ne desparte, pentru că totul ne apropie și nimic nu ne deosebește, afară doar de reaua voință a celor care doresc să ne vadă dezuniți și slabi» (p. 135).

Realizarea Unirii din ianuarie 1859 și crearea României moderne nu-i putea lăsa nepăsători de românii de dincolo de munți aflați sub nedreapta stăpînire habsburgică. Ele au potențat și mai mult entuziasmul și dorința de a se înfăptui unirea dacoromanismului, a tuturor românilor într-un singur stat (p. 158), — mișcarea cunoscută sub numele de *Pronunciament* fiind edificatoare în acest sens: «România nu poate să existe fără de noi și noi nu putem să existăm fără România». Este locul să amintim aici și contribuția majoră a Bisericii transilvane în această direcție. Prin serviciile cultice, prin presă și prin înstruniri de tot felul, oamenii Bisericii nu vor preocupati nimic pentru realizarea acestui sfînt ideal. Tot în această a II-a parte și tot în sensul eforturilor pentru dobîndirea unității statale, autorul prezintă cu competență și lux de amănunte eforturile românilor ardeleni, desigur sprijinîți și de contrații lor din România Mare, pentru îndreptarea vitregei lor situații. Desfășurată pe toate laturile și în toate domeniile posibile, aceste eforturi se concretizează în mișcarea memorandistă care a însemnat un moment culminant în lupta pentru drepturi politice și naționale ale românilor de peste munți. Ea, — Mișcarea memorandistă —, a reușit să facă din problema românilor transilvăneni o problemă a întregii națiuni române, nefireștile granițe politice dispărînd în fața solidarității impresionante a românilor. Problemele majore ale națiunii i-au preocupat pe toți, indiferent de poziția lor socială și de apartenența politică.

(d) *partea a IV-a* se intitulă «*Jertle și sacrificii pentru eliberare și unire*» și este subîmpărțită după cum urmează :

1. Lupta pentru autodeterminare și unire în timpul războiului de eliberare și întregire (p. 339—408) și

2. Intensificarea dorințelor și tendințelor de unire în 1917 (p. 408—432).

În cele aproape o sută de pagini autorul urmărește și prezintă desfășurarea luptelor poporului român pentru atingerea scopului său — unitatea statală.

Ne aflăm în preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial. Prăbușirea Imperiului multinational austro-ungar era iminentă și dorită de popoarele subjugate, pentru că dispariția acestuia aducea împlinirea aspirațiilor, dorințelor și tendințelor lor de unitate statală (p. 339). Se știe că în privința participării României la acest război, părerile erau împărțite. Hotărârea cea mai potrivită luată de conducerea statală de atunci a fost păstrarea unei perioade de neutralitate și apoi cooperarea cu puterile care recunoșteau dreptul României asupra teritoriilor românești din monarhia austro-ungară (p. 348).

«Dorul de a face parte dintr-o Românie măreață și liberă nu-i rezultatul împrejurărilor ce cutremurau Europa de atunci. Nu s-a trezit deodată în sufletul nostru, ci e urmarea unui întreg trecut de suferințe și frământări, e rezultatul unor lupte de secole, purtate pentru apărarea ființei noastre etnice și a teritoriului nostru ocrotitor» (p. 363—364).

De altfel, România — care în întreaga sa istorie de pînă atunci ca și în cea ulterioară nu a purtat măcar un singur război de agresiune —, «era hotărîtă să nu intre în război dacă realizarea idealului național nu îi este garantată» (I. C. Brătianu).

Incheierea tratatului de alianță — august 1916 — cu Antanta prezintă o importanță deosebită căci acum — pentru prima dată — se recunoștea pe plan internațional dreptatea luptei poporului român pentru unitate națională, legitimitatea unității național-politice a românilor, legitatea proceselor istorice ireversibile, suveranitatea și integritatea țării (p. 378).

Cu toate că primul război mondial — se subliniază în carte —, a avut un caracter imperialist, poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cucerire și anexiuni teritoriale: «Noi nu vrem să cucerim pămîntul altora, noi voim să luăm îndărăt pămîntul nostru care ni s-a luat cu nedreptate. Noi vrem să scăpăm de robie pe frații noștri din Transilvania și Bucovina; vrem să redobîndim pămîntul în care își dorm somnii de veci arhanghelii neamului nostru: Mihaii Viteazul și Ștefan cel Mare. Noi vrem pămîntul străvechi al părinților noștri, al fraților noștri. Nu vrem răul nimănui, ci vrem dreptate pentru noi și frații noștri».

Cu măiestrie și impresionant informații autorul prezintă, în continuare, organizarea și reorganizarea luptelor, moralul trupelor, eroismul fără seamăn al soldatului român, etc.

Cel de-al doilea volum se deschide cu capitolul «Se împlinește voința poporului» (p. 5—130).

Cu toate schimbările și înnoirile ce vor avea loc în întreaga lume după sfîrșitul celei dintîi conflagrații mondiale, situația României nu este deloc îmbucurătoare, căci întruînrile consacrate tratatelor de pace nu dau nici pe departe satisfacții politice statului român. După atîtea sacrificii făcute în luptele din vara anului 1917, România era pusă în fața unei situații ingrate și critice, care însă nu era în măsură să-i abată pe români de la lupta de eliberare și pentru realizarea unității sale statate, căci pentru împlinirea acestor dorințe firești «ea era dornică să lupte pînă la ultimul om» (p. 17). În noile condiții de după încheierea războiului, tendințele și luptele pentru unire au continuat și într-un anumit fel s-au intensificat chiar: «Prea mult își iubesc românii limba și pămîntul, prea mult sînge au vărsat de veacuri pentru idealul lor, prea puternică conștiința lor națională, pentru a-i putea liniști cineva» (p. 21). În mijlocul frământărilor generale, a constituirii statelor naționale sau a întregirii celor existente cu teritoriile locuite de același popor, românii din Transilvania sînt cuprinși și mai mult de neastîmpărul generat de febra căutărilor (p. 72).

Cu un patetism deosebit și cu o bogăție uriașă de amănunte, autorul ne prezintă în această primă parte a celui de-al doilea volum pregătirile și eforturile românilor de pe întreg cuprinsul țării, și în special ale celor aflați sub stăpînire străină, pentru realizarea visului de veacuri. Comitetele și comisiile organizate vor duce în cele din urmă la constituirea Consiliului Național Român Central (p. 72—104). Conținutul proclamațiilor, al apelurilor și chemărilor, al cuvîntărilor la toate nivelele, cu ocazia constituirii consiliilor, dovedește un fapt ce se cuvine subliniat: întreg poporul român nu a manifestat în aceste împrejurări, ca de altfel în întreaga sa existență de pînă

B.M.M.B.
2008-2007

acum, atitudini naționaliste și șovine. După veacuri de nedreptăți și opresiuni, buna-conviețuire, colaborare în toate ocaziile, erau sfaturile pornite de pretutindeni (p. 108). Este și motivul pentru care totul s-a realizat într-o ordine și liniste aproape perfectă, fără curgeri de sînge. Strădanțiile și eforturile, luptele și izbînzile din ultimele luni ale anului 1918 au fost înțelese și încurajate și de către opinia publică externă, favorabilă căutărilor poporului român.

Toate aceste acțiuni și activități desfășurate în acest sens aveau să culmineze cu istorica Adunare de la Alba-Iulia, programată pentru cea dintîi zi a ultimei luni a anului 1918. Ea, Adunarea, trebuia să înfruncheze, și a reușit acest lucru, «toate straturile națiunii noastre democratice». Este locul să inserăm aici și amănuntul că în afară de delegații aiciși, Biserica — a cărei deosebită contribuție în rezolvarea tuturor problemelor ce se iviseră era unanim recunoscută — va fi reprezentată de drept prin episcopi, prin vicarii acestora, prin aleșii consistoriilor și prin protopopi. Prezența delegațiilor, — erau reprezentate toate provinciile istorice românești —, numărul acestora — 1228 (reprezentînd toate păturile sociale) —, ceilalți participanți prezenți, atmosfera impresionantă în care s-au desfășurat lucrările acestei unice Adunări, sînt înscrise în paginile 136—194.

Prin chibzuință matură poporul român a săvîrșit prin aceasta unul din cele mai însemnate acte din istoria sa milenară, dramatică și eroică (p. 195). Lepădînd resentimentele și necazurile acumulate veacuri de-a rîndul, poporul român se înfățișa lumii mîndru, hotărît, senin și chibzuit, dînd uitării, în clipele solemne, suferințele îndurate, nedreptățile suferite (p. 195).

Numeroasele manifestări organizate de masele populare din toate provinciile românești ce au culminat cu grandioasa Adunare de la Alba Iulia, au consfințit voința de unire a întregii națiuni române. Ele încheiau un proces lung și ireversibil, procesul înmănușierii într-un organism statal unitar a tuturor ramurilor națiunii române, a tuturor energiilor creatoare de bunuri materiale și spirituale. Această unire nu era rodul unei întîmplări, ci încununarea unei susținute și neîntrerupte lupte, a multor sacrificii și jertfe, a voinței nestrămătate a întregului popor român. Unirea sufletească, care exista de veacuri în conștiința poporului român, primea prin aceasta o ultimă și oficială sancțiune.

Această frumoasă și ultimă izbîndă aparține întregului popor, tuturor claselor sale sociale: «Foarte frumos s-a făcut ce s-a făcut la Alba Iulia, — spune Nicolae Iorga —, foarte frumos au făcut-o cărturarii înlăuntru, foarte frumos, mai frumos, ce au strigat țărani afară».

«Autorul marii fapte rămîne totalitatea unui popor; autorul adevărat va rămîne mereu anonim, fiind însuși poporul român în totalitatea lui, cu toate energiile lui din trecut, cu toți semănătorii de prin veacuri, cu toți dascălii și apostolii de ieri, cu întreaga jertfă a uneia din generațiile sale», afirma Ion Agărbiceanu (*Marele anonim*, în «Cele trei Crișuri», 1928, nr. 11—12, p. 176).

Îndărătul strălucitei biruințe pe care o sărbătorim astăzi — 65 de ani de la făurirea statului național unitar român —, au stat «legiunile de mucenici, toată oastea nevăzută a trecutului nostru, căci pentru orice izbîndă mare, morții unui neam se scoală și luptă umăr la umăr cu cei vii» (Al. Vlahuță). Și desigur că între aceștia, se vor fi aflat și oamenii Bisericii, despre a căror participare și contribuție marile noastre cărturari și istorici Nicolae Iorga se exprima atît de frumos (*Documente în Senat*, București, 1918, p. 52).

Încheind aceste rînduri, vom sublinia că desăvîrșirea unității de stat a poporului român a avut o însemnătate hotărîtoare pentru destinele națiunii române și că această recentă carte a reputatului învățat Ștefan Pascu este una din cele mai reușite lucrări apărute în ultima vreme despre Marea Unire.

Fericit întregită cu tabelul cronologic, cu rezumate în limbile engleză, franceză, germană și rusă, și cu un indice general, lucrarea este antrenantă, ea adresîndu-se desigur în primul rînd specialiștilor și pasionaților de istorie, dar și largului public cititor dornic de a cunoaște, de a-și reîmprospăta și de a revalorifica gloriosul și plin de învălăminte trecut al neamului nostru.

ALEXANDRU M. IONIȚĂ

NOUTĂȚI EDITORIALE
ALE INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORȚODOXE ROMĂNE

Au apărut :

Biblia sau Sfânta Scriptură

Călăuza biblică (reeditare)

Mineiul pe noiembrie

Sfânta Evanghelie

Origen, *Opere*, partea a III-a — Col. «Părinți și scriitori bisericești», vol. 8

Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua* — Col. «Părinți și scriitori bisericești», vol. 80

Limbi clasice, manual pentru Seminariile Teologice (reeditare)

Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I

Studiul Noului Testament (reeditare)

Vor apare :

Ceaslov

Mica biblie

Mineiul pe iulie

Molitteinic

Noul Testament cu Psalmii

Psaltirea

Fericitul Augustin, *Confessiones* — col. «Părinți și scriitori bisericești», vol. 64

Sfântul Grigorie *Taumaturgul și Metodiul de Olimp* — Col. «Părinți și scriitori bisericești», vol. 10

Catehetica, manual pentru Seminariile Teologice (reeditare)

Pr. dr. Ioan Mîrcea, *Dicționar al Noului Testament*

Pr. prof. Ene Branîște, *Liturgica generală*

Arhid. prof. Ioan Zăgrean, *Morala creștină*, manual pentru Seminariile Teologice (reeditare)

Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. II

Studiul Vechiului Testament (reeditare)

P-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI — Nr. 11 - 12 NOIEMBRIE — DECEMBRIE 1983

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CI — NR. 11 — 12 NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1983
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *P. S. ROMAN IALOMITEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. LUCIAN FĂGĂRAȘANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibului ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. TIMOTEI LUGOJANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*

Îndrumător de redacție : *Pr. Prof. DUMITRU RADU*

Redactor : *ALEXANDRU M. IONIȚĂ*

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințitul Mitropolitul, Prea Sfinții Episcopi, Profesorii Institutelor teologice, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

CUPRINSUL

	Pag.
Editorial, <i>Apelul pentru dezarmare și pace al adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și al celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste</i>	761

VIAȚA BISERICESCĂ

In slujba păcii	764
---------------------------	-----

INDRUMĂRI PASTORALE

Pr. prof. Constantin Cornițescu, <i>Pacea, după Sfânta Scriptură și scrierile Sfinților Părinți</i>	815
Pr. Ioan Mircea, <i>Hristos este pacea noastră</i>	825
Pr. Gheorghe Paschia, <i>Din cugetările și staturile morale ale Sfinților Părinți și ale unor scriitori clasici români despre pace, război și dragoste</i>	841

ANIVERSĂRI — EVOCĂRI

Pr. prof. Mircea Păcurariu, <i>Unirea cea Mare</i>	847
--	-----

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

Pr. prof. Ștefan Alexe, <i>Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — 1 Decembrie 1918</i>	859
--	-----

DOCUMENTARE

Gheorghe Vasilescu, <i>Vocația de pace a poporului român. Inițiative și acțiuni românești pentru înăptuirea păcii și dezarmării</i>	868
---	-----

RECENZII

Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, <i>De la statul geto-dac la statul român unitar</i> , București, 1983, de Pr. Gh. Cuneșcu	881
Ștefan Păscu, <i>Făurirea statului național unitar român — 1918</i> , vol. I—II, Editura Academiei R. S. România, București, 1983, de Alexandru M. Ioniță	889

A P E L U L

PENTRU DEZARMARE ȘI PACE

al adunării reprezentanților organizațiilor
de masă și obștești și ai celorlalte organizații
componente ale Frontului Democrației
și Unității Socialiste

Reprezentanții organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, întruniți în ședință comună, la București, în ziua de 20 septembrie 1983, dau o înaltă apreciere activității neobosite, inițiativelor și acțiunilor întreprinse pe plan internațional de președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în vederea intensificării luptei popoarelor pentru dezarmare și pace, pentru realizarea unui climat trainic de destindere, înțelegere și largă colaborare între toate națiunile lumii. Ne însușim cu toții, în unanimitate, aprecierea președintelui țării, care, pornind de la încordarea deosebit de gravă la care s-a ajuns în viața internațională ca urmare a intensificării fără precedent a cursei înarmărilor — ceea ce creează mari pericole la adresa vieții și libertății popoarelor, a națiunilor europene și ale întregii lumi — subliniază cu putere că problema fundamentală a zilelor noastre este dezarmarea, și în primul rând cea nucleară, preîntâmpinarea războiului și apărarea păcii.

Susținem întru totul poziția exprimată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în legătură cu tratativele de la Geneva dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii și ne manifestăm speranța că realismul și luciditatea, spiritul de înaltă responsabilitate pentru viața și pacea popoarelor continentului și ale întregii lumi vor învinge, că se va ajunge la înțelegerea de a se opri amplasarea în Europa a noilor rachete cu rază medie de acțiune și se va trece la retragerea și distrugerea celor existente.

În actualele împrejurări internaționale, când Europa — continentul pe care trăim — a devenit un imens arsenal de arme nucleare, când urmează să se amplaseze, în acest an, noi rachete nucleare cu rază medie de acțiune, noi arme de distrugere în masă, când viața întregii planete este amenințată, considerăm că nu există problemă mai importantă decât aceea de a se face totul pentru a determina oprirea acestui curs periculos. Europa — care a dat și dă atât de mult civilizației și progresului — să fie eliberată de arma nucleară, de pericolul unui dezastru atomic!

Pornind de la aceste considerente, participanții la ședința comună a reprezentanților organizațiilor de masă și obștești, ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste cheamă oamenii muncii din întreaga țară — muncitori, țărani, intelectuali, bărbați și femei, tineri și vîrstnici, pe toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate — să-și spună hotărît cuvîntul în cadrul unor largi manifestări publice — adunări și mitinguri ale oamenilor muncii, adunări populare, conferințe, simpozioane, alte acțiuni de masă, care să afirme cu putere hotărîrea întregului nostru popor de a lupta, împreună cu celelalte națiuni, cu forțele progresiste de pretutindeni, pentru încetarea cursei înarmărilor, trecerea la dezarmare, și în primul rînd la dezarmarea nucleară, pentru pace și colaborare între toate națiunile lumii.

În interesul păcii și liniștii pe planeta noastră, să ne ridicăm cu toată energia împotriva politicii de continuare a înarmărilor! Să facem totul ca în Europa să nu se amplaseze noile rachete cu rază medie de acțiune, pentru a se asigura un echilibru al forțelor nu prin noi armamente, prin noi rachete, ci prin reducerea celor existente la un nivel cît mai scăzut!

Să facem auzit glasul de pace al poporului nostru la tratativele de la Geneva și să cerem reprezentanților Uniunii Sovietice și Statelor Unite ale Americii la aceste negocieri, celorlalte state care dețin arma nucleară sau pe teritoriul cărora ar urma să se instaleze noi rachete nucleare, să facă totul pentru a se ajunge la înțelegeri corespunzătoare în vederea neamplasării și opririi desfășurării noilor rachete pe continent!

Să ne adresăm guvernelor și parlamentelor țărilor pe teritoriul cărora urmează să fie instalate rachete nucleare, care, dacă ar accepta o asemenea hotărîre, și-ar asuma o mare răs-

pundere în fața propriilor popoare, pentru pacea și liniștea Europei, a întregii lumi!

Să acționăm pentru realizarea în Balcani și în alte regiuni ale Europei și ale lumii de zone fără arme nucleare, fără baze militare străine, ca o parte a activității generale pentru eliminarea totală a armelor nucleare din Europa, din întreaga lume, pentru dezarmare, pentru o lume fără arme, fără războaie!

Să cerem în modul cel mai ferm oamenilor de știință de pretutindeni ca minunatele cuceriri ale geniului uman, ale științei și tehnicii moderne să fie puse exclusiv în slujba păcii și progresului — și nu a distrugerii și războiului!

Să conlucrăm strâns cu toate popoarele, cu forțele progresiste, realiste din întreaga lume, cu toți oamenii de bine, indiferent de convingerile lor politice, filozofice și religioase, pentru a determina să se pună capăt cu desăvârșire politicii de înarmări, folosirii forței și amenințării cu forța, astfel ca toate problemele litigioase să fie soluționate numai și numai prin tratative, pe cale pașnică!

Să acționăm ca Organizația Națiunilor Unite, celelalte organizații și organisme internaționale să joace un rol tot mai activ în unirea și participarea tuturor națiunilor la eforturile pentru pace, pentru dezarmare și colaborare între popoare!

Este convingerea noastră fermă că stă în puterea popoarelor, prin acțiuni unite, tot mai energice, să oprească evoluția periculoasă a evenimentelor, să impună adoptarea de măsuri concrete care să ducă la eliminarea pericolului războiului, la înfăptuirea dezarmării, la salvagardarea păcii. Conlucrând strâns, popoarele pot făuri cea mai puternică armă — arma unității, arma păcii și colaborării!

Poporul român este conștient că înfăptuirea mărețelor sale aspirații de edificare a societății socialiste și comuniste pe pământul României, ca și realizarea năzuințelor tuturor popoarelor spre bunăstare și progres sînt condiționate în mod vital de înlăturarea pericolului războiului, de instaurarea unei păci trainice pe planeta noastră. Cauza păcii și colaborării face parte inseparabilă din concepția de viață a poporului român și se identifică cu idealurile nobile ale socialismului și comunismului.

Să ne unim forțele și să facem totul pentru triumful acestei nobile cauze!

• VIATA • BISERICESCA •

IN SLUJBA PACII

O realitate dureroasă și tristă tinde să se impună tot mai mult pe zi ce trece: omenirea trăiește un coșmar de proporții nemaiîntlnite, datorat faptului că însăși existența sa este pusă în pericol. Pentru lumea de astăzi se pune alternativa radicală: viața în comuniunea superioară a frățietății universale, sau moarte iminentă de proporții apocaliptice. Progresul și tot ceea ce este legat de el se înregistrează, din păcate, și într-un domeniu odios din ce în ce mai mult oamenilor pașnici, domeniul armelor. Valori materiale inestimabile, materie cenușie care ar putea «arde» pentru realizări în folosul majorității locuitorilor Planetei, se cheltuie nu spre dobândirea de bunuri materiale și spirituale, ci spre autodistrugere. Căci armele, indiferent de perfecțiunea lor, indiferent de proveniența lor, sînt pentru ucidere, pentru distrugere, ele neavînd absolut nimic edificator într-insele, chiar dacă geniul creator al omului a fost implicat în inventarea și construcția lor. Tot mai numeroase și tot mai sofisticate, armele amenință cu insistență liniștea și pacea lumii — condiție a progresului și bunăstării. Ele pun în pericol însăși viața — bunul cel mai de preț dat de Dumnezeu omului, bun împotriva căruia nimeni și nimic nu are nici un drept afară de Dumnezeu. Omul însuși nu are dreptul să atenteze la viața altora și nici chiar la a sa proprie, căci știut este că Biserica nu acordă nici un fel de asistență religioasă sinucigașilor, sinuciderea fiind calificată păcat împotriva Sfintului Duh.

Omul este o existență unică și irepetabilă, chip al lui Dumnezeu. Iată pentru ce trebuie să se bucure de pace, de liniște, de viață, pentru a-și putea atinge scopul pentru care a fost creat. Din nefericire sînt și minți care se străduiesc să făurească noi arme, noi mijloace de distrugere.

Împotriva acestei stări de lucruri Biserica, credincioșii și slujitorii Altarului, trebuie să ia atitudine, să se ridice cu toată convingerea

și tăria. Desigur, Bisericile își au misiunea lor specifică, dar au și responsabilitatea de a promova armonia între ele și păstorii lor, precum și pe aceea de a fi în armonie cu realitățile sociale în care ele își desfășoară activitatea. Ele trebuie să lupte pentru împlinirea adevărului, a dreptății și a armoniei. În contextul societății umane Bisericile trebuie să creeze continuu valori și să fie receptive la toate celelalte valori sociale. Misiunea Bisericilor nu este numai religioasă, ci și social-morală, avînd datoria să contribuie la desființarea nedreptății, a inegalității și la statornicirea în lume a păcii, a dreptății. Ele trebuie să lupte și să osîndească și fabricarea armelor căci și aceasta este un păcat. Indiferent care ar fi ele, armele nu au fost și nu se fabrică pentru expoziții și muzee — în fond nici nu ar fi nevoie de atîtea —, ci pentru a fi folosite. Iar oamenii Bisericii au și această chemare să arate semenilor lor că prin fabricarea și sporirea armelor se săvîrșește un păcat de moarte, că prin aceasta omenirea nu se apropie, ba dimpotrivă, se depărtează de Dumnezeu.

Nimeni nu poate și nu are dreptul să privească cu indiferență agravarea situației Planetei prin uriașa escaladare a armamentului. În această luptă împotriva înarmărilor România, întreg poporul român, a activat cu consecvență și hotărîre. Pașnici prin însăși firea lor, românii au condamnat și nu au purtat războaie de cotropire, războaie care duc la asuprirea fratelui de către frate, căci Sfînta Scriptură ne învață *pacea* și că toți oamenii sînt fii ai aceluiași Părinte ceresc și deci frați între ei.

Pentru poporul român apărarea și promovarea păcii este o problemă de viață, țel al existenței sale. Dorința sa de pace este nestrămutată — adunările și mitingurile pentru pace din ultima vreme desfășurate în întreaga țară fiind un argument grăitor în acest sens. Întrunindu-se într-o amplă adunare, reprezentanții tuturor organizațiilor componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste au adoptat un larg program de acțiuni prin care să se manifeste voința sa de pace. Tot cu această ocazie s-a adoptat și un vibrant *Apel pentru dezarmare și pace*, document care dă expresie activității și inițiativelor întreprinse de Statul român în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu, pentru pace și dezarmare, pentru înțelegere și colaborare între toate statele lumii.

Convins de necesitatea păcii și că un prim pas în promovarea și apărarea acesteia este dezarmarea, poporul român a adresat, în 16 noiembrie a.c., prin Marea Adunare Națională, un *Apel către Parlamentele și parlamentarii din toate statele europene, precum și celor din S.U.A. și Canada* — o nouă și sinceră chemare împotriva escaladării armamentului și pentru înfăptuirea unei lumi a păcii. Acest Apel este totodată și o vie mărturie a politicii de pace și înțelegere între toate popoarele

lumii pe care românii o desfășoară cu deosebită consecvență. Urmare a ultimelor hotărâri privind amplasarea de noi rachete nucleare pe continentul european, conducerea țării noastre a dat publicității — în 26 noiembrie a.c. — și o *Declarație* prin care se reafirmă poziția fermă și principială a României în problemele păcii, dezarmării și independenței. Arătând o înaltă răspundere pentru viitorul poporului român, ca și pentru viața întregii lumi, România adresează prin această Declarație un nou apel conducătorilor de stat ai S.U.A. și U.R.S.S. de a se ține seama înainte de orice de interesele fundamentale ale popoarelor care vor să trăiască în pace și liniște.

Poporul român își exprimă cu atît mai hotărît azi năzuința de pace cu cît îndelungata sa istorie nu a fost lipsită de zbuciumul, gravele și tragicele înclăștări ale războiului. Așezat la răscrucea de interese ale unor mari imperii, poporul român a trebuit să plătească un greu tribut de sînge pentru a-și salva propria sa existență, pentru a-și conserva identitatea și neatîrnarea ființei, pentru a-și apăra idealurile de dreptate și libertate. Noile acțiuni desfășurate în favoarea și pentru apărarea păcii, a vieții pe pămînt, ca și cele trei documente amintite mai sus, sînt expresia voinței hotărîte de pace a românilor; ele vin să întărească afirmația că românii vor pace și că sînt animați și pentru viitor de aceleași sfinte năzuințe de înțelegere, colaborare și bunăvoințe între oameni și popoare. Iar Biserica și sfinții săi slujitori sînt cei dinții chemați să susțină și să întărească aceste dorinți, ei avînd sfînta misiune de a fi soli de pace și bunăvoințe, căci Evanghelia, ai cărei propovăduitori sînt, nu este altceva decît chemare la pace, la iubire, la viață.

Dar dacă românii sînt un popor pașnic, de ce glasul lor se aude tot mai des și mai răspicat în favoarea păcii? — s-ar putea întreba cineva. Omenirea nu trebuie să uite cumplita tragedie a ultimei conflagrații mondiale ale cărei urme sînt vizibile încă. O înaltă conștiință a solidarității umane trebuie să se ridice împotriva celor ce visează noi războaie pustiitoare. De la un pol la altul al globului ar trebui ca toată suflarea să fie un front al păcii pentru a se evita orice vărsare de sînge. Se poate observa însă că în lumea de astăzi există două fronturi: cel al păcii și cel al războiului.

Poporul român este un factor activ în frontul păcii și alături de celelalte forțe iubitoare de pace se străduiește ca prin aceste acțiuni frontul păcii să fie cît mai puternic, să se impună în dauna celuilalt. Prin aceste manifestații se urmărește și conștientizarea celor care activează în frontul opus, că toți sîntem pînă în degete de același îngrozitor pericol, deci și ei care vor trebui să șovăie înainte de a declanșa războiul, să

mediteze asupra propriei distrugerii astăzi, căci mine s-ar putea să fie prea târziu.

La aceste acțiuni sînt chemați și cei rînduiți în slujba lui Dumnezeu. Pentru noi cei ce credem în cuvîntul Sfintei Scripturi, care ne spune că fii ai lui Dumnezeu se vor chema numai făcătorii de pace, că oamenii vor preface, într-o zi, «săbiile în seceri și lăncile în fiare de plug», este un prilej pentru a mărturisi legămîntul nostru sfînt, de a ne dovedi, prin toată activitatea noastră, cu adevărat făcători de pace, dobîndind astfel înfierea lui Dumnezeu. Hristos s-a întrupat și s-a jertfit pentru tot neamul omenesc și pentru reconcilierea lumii întregi, iar nouă ne-a încredințat slujba împăcării (II Cor. 3, 18). Ca creștini putem desfășura acțiuni creștine, sprijinindu-ne pe Evanghelie pentru a întări lupta împotriva analfabetismului, a foamei, a rasismului, pentru crearea de condiții umane de trai. Ca fii ai aceluiași Părinte ceresc să avem toți aceeași gândire, viețuind în bună-înțelegere între noi, purtînd sarcinile unii altora și vestind binefacerile păcii fără încetare. Sîntem chemați la aceasta și vom fi răspunzători în fața Creatorului «dacă nu vom căuta pacea cu toată lumea» (Evr. 12, 14). În tot locul să chemăm pacea pentru că nimic nu este egal ei. «Să cerem pacea — ne învață Sfîntul Ioan Gură de Aur —, în rugăciuni și chiar în salutarile noastre de fiecare zi, pentru că pacea este mama tuturor bunătăților. Dacă nu este pace, toate celelalte sînt de prisos».

Creștinii fiind încredințați de veșnicia vieții au datoria să-și cerceteze și să-și compare viața lor de azi cu cea de ieri, să ia hotăriri și să ajungă la împliniri pentru cea de mine, pentru ca noi toți să umblăm întru înnoirea vieții (Rom. 5, 4), pentru a deveni pentru toată lumea pildă de iubire a semenilor, de sprijinire a păcii și a bunei-înțelegeri între oameni și popoare. Pacea va birui, pentru că «împotriva binelui, roadă a Duhului, nu există lege» (Gal. 5, 25).

În consens cu întreg poporul român care desfășoară vii manifestații pentru pace, împreună cu toți oamenii de pretutindeni, doritori de pace și liniște, Biserica Ortodoxă Română — cler și credincioși —, înțelege să acționeze acum mai mult ca oricînd căci «umbra unui nou război s-a schimbat în nori, iar norii tind, din zi în zi, să se schimbe în furtună». Potrivit învățăturilor ei de credință despre lume și viață, Biserica noastră sprijină toate inițiativele românești pentru dezarmare și pace. Ca una ce își desfășoară activitatea sa mintuitoare între oameni și pentru oameni, Biserica Ortodoxă Română depune eforturi sporite — de pe poziția sa și cu mijloace specifice misiunii sale —, pentru edificarea încrederii între oameni, pentru reinnoirea omului — garanția păcii. Pacea ține de însăși mintuirea noastră, căci în Hristos, Fiul lui

Dumnezeu, s-a realizat pacea omului cu Dumnezeu, pacea și armonia dintre oameni, pacea și propria noastră mintuire. Ca slujitori ai bine-lui, clericii și credincioșii ortodocși români sprijină acțiunile pe care poporul nostru le desfășoară pentru apărarea păcii. Ei au aderat și la recente apeluri pentru dezarmare și pace, pentru bună-înțelegere și colaborare între toate popoarele lumii și și-au însușit chemarea lor, făcând cunoscut acest lucru, în diferite împrejurări.

Astfel, în cadrul serviciilor divine, preoții au vorbit credincioșilor despre problemele actuale care frământă omenirea, și îndeosebi despre primejdia înarmărilor, indemnându-i să sprijine cu fermitate acțiunile pentru pace întreprinse de poporul român.

De asemenea, *Apelul pentru dezarmare și pace* al Frontului Democrației și Unității Socialiste a fost discutat și comentat pe larg în cadrul Conferințelor de orientare a clerului din luna noiembrie, a Adunărilor eparhiale, a Adunării Naționale Bisericești, sau a unor adunări pentru pace care au avut loc în școlile teologice.

Despre unele din acestea vom relata în cele ce urmează.

Conferințele preoțești din luna noiembrie 1983

Acestea au avut un caracter deosebit, desfășurându-se sub președinția și directa îndrumare a ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române. Aceștia au adresat preoțimii cuvântări vibrante, în care au condamnat hotărât cursa nebunească a înarmărilor și tendințele expansioniste, adresând totodată chemări însuflețitoare pentru promovarea și întărirea păcii, pentru apărarea darului sfânt al vieții. Au fost exprimate, de asemenea, apeluri și chemări la adresa tuturor oamenilor doritori de pace pentru a se intensifica acțiunea de conștientizare asupra marilor pericole pe care le reprezintă proiectele de instalare de noi arme nucleare pe bătrânul continent, — leagăn al civilizației omenirii —, căci viitorul înseamnă azi în primul rind pace.

Arhiepiscopia Bucureștilor a organizat o adunare de acest fel la Institutul Teologic din București, care și-a desfășurat lucrările sub președinția Întâistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin. Erau prezenți: PP.SS. Episcopi Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; Dl. director Eugen Munteanu, reprezentant al Departamentului Cultelor; PP.CC. Preoți consilieri patriarhali și mitropolitani, reprezentanți ai presei bisericești și preoții din cuprinsul celor trei Protoierii ale Capitalei și din Sectorul Agricol Ilfov.

Lucrările adunării s-au desfășurat într-o atmosferă entuziastă; ele au avut ca punct central cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, pe care o redăm în rîndurile următoare :

Împreună cu oamenii de pretutindeni, cu toate popoarele din lume, constatăm, cu mare îngrijorare, agravarea situației internaționale în Europa și în lumea întreagă. Cursa înarmărilor nucleare a intrat într-o escaladare fără precedent, iar pericolul unei catastrofe nucleare este mai iminent decît oricînd; noi rachete nucleare cu rază medie de acțiune sînt pregătite ca să fie amplasate în unele țări din Apus, iar altele sînt deja amplasate în altă parte a Europei. Tratatивele de la Geneva între Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii pentru a se ajunge la înțelegerea de a se opri amplasarea în Europa a noilor rachete cu rază medie de acțiune și de a se trece la retragerea și distrugerea celor existente, se găsesc încă la primii pași. Dar, chiar dacă se ajunge la un echilibru de forțe nucleare, un fapt rămîne cert. Armele nucleare nu aduc securitate, ci agravează primejdiile, căci oricînd o mină nesăbuită, printr-un accident sau act intenționat, poate declanșa o catastrofă. De aceea numai dezarmarea și în primul rînd dezarmarea nucleară poate constitui o certă evitare a războiului. De aceea, diferite organizații și foruri internaționale au inițiat discuții și au adoptat rezoluții cu privire la măsurile de dezarmare; acum au loc manifestări, mitinguri și marșuri ale păcii în lumea întreagă pentru oprirea cursei înarmărilor nucleare, cerîndu-se oprirea amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune.

Asemenea adunări ale oamenilor muncii au loc și în țara noastră, ca ecou al mobilizatoarilor inițiative și chemări ale Președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru dezarmare generală și, în primul rînd, nucleară, înscrise în recentul Apel pentru dezarmare și pace al adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și al celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Pacea, prin dezarmarea generală și în primul rînd nucleară, este problema fundamentală și vitală a întregii omeniri, care se simte amenințată de o catastrofă nucleară. De aceea, în fața acestui pericol pentru viața omului și a planetei noastre, sînt chemați să-și spună cuvîntul toți factorii responsabili: popoarele, națiunile, organizațiile mondiale, Bisericile și organizațiile creștine mondiale, precum și toți oamenii de bine de pretutindeni.

Împreună cu toți acești factori responsabili pentru pacea lumii și salvarea vieții umane, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și întregul popor român ai cărui fii sîntem, ne ridicăm glasul

pentru încetarea de urgență a cursei înarmărilor nucleare și trecerea la dezarmarea generală.

Poporul român, în tot trecutul lui, ca și astăzi, a dovedit și manifestă o vocație pentru pace. N-a susținut nici un război de cucerire și nici nu a amenințat pe cineva cu forța. În schimb, la nevoie, și-a apărât glia strămoșească și legea românească.

P. F. Părinte Patriarh Iustin, rostindu-și cuvîntarea

Astăzi, politica poporului și statului român este o politică de pace, de securitate și largă cooperare umană. La baza relațiilor sale internaționale, România socialistă pune, în mod ferm — precizează Președintele țării noastre — principiile deplinei egalități în drepturi, respectul independenței și suveranității naționale, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, renunțarea la forță și la amenințarea cu forță, dreptul fiecărei națiuni la dezvoltare liberă, așa cum dorește, fără nici un amestec din afară.

Pe plan internațional, Președintele țării noastre este cel mai consecvent apărător și împlinitor al acestor principii, în slujba păcii lumii întregi, iar inițiativele și acțiunile concrete pentru dezarmare gene-

rală și pace, pentru destindere și încredere între oameni și popoare au avut și au un ecou mobilizator în opinia și politica internațională.

Pe plan intern, inițiativele și acțiunile întreprinse de Președintele Nicolae Ceaușescu, pentru dezarmare și pace, întrunesc adevărată adeziunea întregului popor, fiindcă pacea este problema vitală a omenirii astăzi.

Pacea este strâns legată de înfăptuirea neîntârziată a dezarmării generale, și nucleare în special. Ca prim pas pe drumul dezarmării și stopării escaladării cursei înarmărilor nucleare, și în interesul păcii și liniștii în Europa, și pe planeta noastră, poporul român, prin glasul autorizat și energic al Conducătorului său cere celor două mari puteri nucleare — Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii —, precum și celorlalte țări deținătoare de arme nucleare, să facă totul ca «în Europa să nu se amplaseze noile rachete cu rază medie de acțiune, pentru a se asigura un echilibru al forțelor nu prin noi armamente, prin noi rachete, ci prin reducerea, retragerea și distrugerea celor existente» (Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S., din 20 septembrie 1983).

Poporul român este interesat și depune eforturi susținute pentru ca tratativele de la Geneva dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii să ajungă la înțelegerea de a se opri amplasarea noilor rachete nucleare cu rază medie de acțiune și de a se trece la retragerea celor existente. În actuala încordare din lume, esențialul, în oprirea înarmărilor nucleare și asigurarea păcii și a vieții, constă — arăta Președintele țării — în reducerea și neamplasarea în Europa a rachetelor de către marile puteri. Tratativele dintre ele pentru eliminarea rachetelor cu rază medie de acțiune reprezintă, în viziunea românească, singura cale care poate să soluționeze problemele și să asigure oamenilor pacea și colaborarea.

Ca slujitori ai Bisericii și lii ai poporului român sîntem chemați cu toții să sprijinim, de la locul nostru de muncă și cu mijloacele de care dispunem, pacea cea mult dorită, pe care o pîndește astăzi pericolul războiului nuclear.

«Pacea este însușirea sau caracteristica firească a viețuirii popoarelor în înțelegere unele cu altele, respectîndu-și unele altora drepturile firești și bunurile proprii, și privindu-se unele pe altele ca părți egale ale comunității omenești a lumii. Astfel, pacea are rădăcina ei în dreptate; iar dacă una sau alta din laturile dreptății este încălcată, pacea în lume este tulburată. Principalele drepturi firești ale fiecărui popor sînt: libertatea, independența și suveranitatea». Constituind demnitatea națională, nici un popor nu renunță de bunăvoie la acestea, după cum nici un om nu renunță de bunăvoie la demnitatea sa de om.

Asigurarea păcii și securității în Europa și în lume ține de respectarea libertății, independenței și suveranității popoarelor.

Prea Cucernici Părinți,

Națiunile și popoarele sînt realități umane voite de Dumnezeu (Fapte 14, 16), avînd menirea de a se dezvolta liber și independent, după specificul lor etnic, în relații bazate pe dreptate și cooperare cu toate celelalte popoare, prezentînd fiecare zestrea și împlinirile proprii în marea comunitate umană, precum și în fața lui Dumnezeu (Apoc. 20, 24).

Date fiind acestea, toate popoarele și națiunile sînt responsabile unele față de altele în ceea ce privește dezvoltarea și progresul lor, dar și în ceea ce privește condițiile care asigură existența lor liberă, suverană.

Acest adevăr elementar îl subliniază și Apelul F.D.U.S. prin îndemnul: «Să conlucrăm strîns cu toate popoarele, cu forțele progresiste, realiste din întreaga lume, cu toți oamenii de bine, indiferent de convingerile lor politice, filosofice și religioase, pentru a determina să se pună capăt cu desăvîrșire politicii de înarmări, folosirii forței și amenințării cu forța, astfel ca toate problemele litigioase să fie soluționate numai și numai prin tratative, pe cale pașnică. Deci, la eforturile pentru pace și pentru dezarmare, trebuie să participe toate țările, indiferent de potențialul lor economic și chiar militar, printr-o colaborare larg umană în condițiile dreptății pentru cei mulți.

Pentru noi, oamenii Bisericii, pacea și cooperarea sînt componente ale mîntuirii ineseși, căci în Hristos s-a realizat pacea omului cu Dumnezeu, pacea și frăția între oameni și larga colaborare a oamenilor în slujba vieții, a păcii și a mîntuirii proprii.

Poporul român este ferm convins că stă în puterea popoarelor ca, prin acțiuni unite, tot mai energice, să oprească evoluția periculoasă a evenimentelor, să impună adoptarea de măsuri concrete care să aducă eliminarea pericolului războiului și a psihozei războiului, și să înlătuiască dezarmarea, statornicind pacea și cooperarea în lume.

Bisericile trebuie să-și aducă contribuția lor la edificarea încrederii între oameni și între popoarele cărora credincioșii acestora aparțin, prin întreaga lor lucrare misionară și pastoral-socială.

Iată aici și motivele pentru care ne exprimăm adevărată noastră totală la inițiativele și acțiunile întreprinse de poporul nostru, sub conducerea înțeleaptă și energică a Președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru dezarmare generală și pace în lumea întreagă.

Apoi, din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, P.S. Episcop Roman Iașomiteanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a dat citire

Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, iar după citirea acestui Apel, preoții prezenți și-au exprimat adeviziunea lor totală la noile acțiuni desfășurate de poporul și Statul nostru, în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu, în favoarea păcii, pentru apărarea și promovarea acesteia. Ei și-au exprimat convingerea și hotărîrea lor totodată, că pacea va birui și că se vor strădui și nu vor cruța nici un efort pînă cînd fiecare om — chip al lui Dumnezeu —, se va putea odihni în liniște sub smochinul său (III Regi 4, 25).

La celelalte protoierii din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor conferințele organizate în favoarea păcii au fost prezidate, din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, de către P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și de P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor.

La Arhiepiscopia Iașilor, preoții s-au întrunit la Iași sub președinția I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei. Abordînd ca temă problema păcii, a apărării ei, înaltul ierarh a spus printre altele :

Cresțerea cursei înarmărilor, apariția unor noi arme cu puteri înspăimîntătoare, apocaliptice, îngrijorează pe bună dreptate întreaga omenire. Pacea și însăși viața planetei noastre sînt în primejdie și popoarele lumii nu pot fi liniștite de teoriile potrivit cărora cursa înarmărilor ar reprezenta un factor de asigurare a păcii, că securitatea popoarelor și viitorul omenirii sînt la adăpostul așa-zisului echilibru rezultat din înmulțirea și proliferarea armelor. În realitate, astfel de păreri rămîn false, deoarece ele dau drum liber cursei înarmărilor și nu duc la înlocuirea tratativelor cu folosirea forței, la sporirea neîncrederii, a tensiunilor în viața internațională, la deteriorarea relațiilor internaționale.

În fața unei asemenea situații, milioane și milioane de oameni de pe tot pămîntul, omenirea întreagă este chemată să-și spună cuvîntul, să-și facă auzit glasul în apărarea păcii, a vieții, a existenței libere și demne. Toate popoarele, toate națiunile, toate organizațiile internaționale, Bisericele și organizațiile creștine mondiale, toți oamenii doritori de bine de pretutindeni trebuie să acționeze în acest sens. Voința lor unită poate dărîma muntele de gheață al făuritorilor de arme, al proliferării morții.

În bimilenara sa istorie, poporul nostru a căutat pacea cu toți, spre binele lui și al celorlalte neamuri. Și, prin glasul poetului nostru național, domnitorul Mircea răspunde furtunosului Baiazid care îl întreabă cu dispreț : «Ce vrei tu ?». «Noi ? Bună pace !». Pace, bună pace a dorit românul în toată istoria. Și a luptat pentru ea, fiindcă alături de el se aflau țărîna sfîntă a străbunilor, în care au fost zidite sanctuarele credinței, codrii, rîurile, cerul și stelele, întreaga natură.

Ca totdeauna, și în zilele noastre, pacea este una din coordonatele majore ale politicii interne și externe a României, a poporului nostru. În chip fericit, strădaniile neconținute ale României pentru făurirea unei

lumi fără arme, se identifică cu personalitatea președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, ale cărui acțiuni de politică externă au un larg răsunet internațional. În opera teoretică și practică a Domniei sale un loc de mare importanță îl ocupă problemele preîntâmpinării războiului, eliminării factorilor de amenințare la adresa popoarelor, asigurării în lume a unor condiții de reală securitate și pace. În numele vieții, în numele viitorului, conducătorul Statului nostru propune dialogul în locul armelor, dezarmarea în locul militarizării, pacea în locul războiului.

Atașamentul Bisericii Ortodoxe față de cauza păcii izvorăște din învățătura descoperită de Mântuitorul Hristos, în care se găsesc temeiurile doctrinare pentru împărtășirea nobilei ideal al omenirii : apărarea păcii, apărarea vieții.

«Domn al păcii» (Isaia 9, 5), Mântuitorul Hristos aduce lumii prin învățătura Sa o solie a păcii, a păcii ca rod al dragostei între oameni. De aceea cei care lucrează pacea în lume, «fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9), pentru că ei lucrează pentru instaurarea, prin dragoste, a împărăției cerurilor între oameni.

Biserica Ortodoxă Română se află în slujba păcii pe cele mai felurite căi : prin presa bisericească, în care sînt publicate ideile, mesajele și voința de pace a ierarhilor, clerului și credincioșilor români, prin educația elevilor și studenților teologi pentru slujirea idealurilor de pace ale omenirii, prin organizarea unor conferințe teologice interconfesionale, prin conferințele preoțești, prin participarea la activitatea F.D.U.S., etc.

Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române vor sprijini ca și pînă acum toate inițiativele și acțiunile poporului român, menite păcii și dezarmării. Ne exprimăm adevătată față de ideile cuprinse în Apelul adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale F.D.U.S., slujind cu rivă sporită cauza păcii și a vieții, fiindcă astfel slujim lui «Dumnezeu, Domnul păcii» (Rom., 15, 33), pentru că «Dumnezeu este iubire» (I Ioan 4, 8), pentru că «Dumnezeu este lumină» (I Ioan 1, 5), pentru că Dumnezeu este viață (Luca 20, 38).

Dornică de pace, sensibilă la orice manifestare în favoarea și pentru apărarea ei preoțimea din cadrul Arhiepiscopiei Sibiului și-a exprimat adevătată față de noile inițiative de pace ale poporului nostru, față de chemarea Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste într-o emoționantă unanimitate. Conferința organizată în acest sens a fost prezidată de I. P. S. Mitropolit Antonie care își încheia astfel cuvîntul său :

«Biserica Ortodoxă Română a întreprins pînă acum multe acțiuni pentru pace. Sfîntul Sinod a trimis un Apel către toate Bisericile creștine, către toate religiile lumii, către toți oamenii de bine din lume și către românii de peste hotare; a fost organizată o Adunare a cultelor din R.S.R. dedicată dezarmării și păcii, și reprezentanții noștri în organizațiile creștine internaționale au dus peste tot mesaje de pace și înrîdărire între

oameni și popoare. Clerul și credincioșii noștri au aderat la Apelurile lansate de președintele țării noastre, dl. Nicolae Ceaușescu, și de unele organizații din țara noastră, cum e și recentul Apel lansat de Frontul Democrației și Unității Socialiste.

Toți trebuie să ne angajăm permanent în lupta pentru pace și dezarmare. Bomba nu va alege între credincioși și necredincioși. De altfel nimeni nu-și mai face iluzii în privința aceasta. Nu avem de ales : sau distrugem armele, sau ne vor distruge armele pe noi, precum spunea Preafericitul Patriarh Iustin într-o cuvîntare rostită cu prilejul vizitei Patriarhului Pimen în 1983 la noi.

Apărînd pacea ne apărăm pe noi. Rațiunea sănătoasă spune : nimeni nu poate lupta împotriva propriei sale vieți. Este adevărat, situația din lume este mai mult și mai evident ca oricînd absurdă ; un apocalips se pregătește cu cinism de către niște sinucigași inconștienți. Problema e deci să învingem prin pace azi, acum. Să facem să învingă rațiunea. Să chemăm la rațiune. Să provocăm absurdul la luptă cu rațiunea, pe teren deschis și va învinge rațiunea, va învinge pacea, pentru că nu se poate altfel.

Cu cît e mai tierbinte situația, cu atît trebuie să crească și hotărîrea oamenilor de a nu se lăsa copleșiți și a accepta dezastrul. Trebuie restabilită încrederea în bucuria de a trăi. Să nu-i fie nimănui rușine să privească în ochii copiilor, acești simpli și drepti judecători, cu mintea lor încă necoruptă, care așteaptă de la oamenii mari înțelepciune și exemple bune.

Mîntuitorul Iisus Hristos a spus : «Feriți-vă făcătorii de pace». Fericiți cei ce izbutesc ! Nefericiți cei ce nu izbutesc. Dumnezeu nostru să fie cu noi și să ajute oamenii de bine să izbutească să apere pacea lumii și viitorul omenirii».

Că viața este cel mai mare dar al omului, este un lucru îndeobște cunoscut și recunoscut. Că ea se află azi grav amenințată și că pentru salvarea ei nimic nu este prea mult, este iarăși foarte clar. Cînd vorbim însă despre viață trebuie să avem în vedere caracterul dumnezeiesc al acesteia, caracterul ei cu totul deosebit de tot ceea ce există pe pămînt. Acestea sînt adevăruri pe care le-a abordat în cuvîntarea sa I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, cuvîntare ținută preoțimii doljene — Arhiepiscopia Craiovei — întrunită la biserica «Maica Domnului-Dudu» din Craiova, într-o vie manifestare pentru pace și dezarmare, pentru viață, și din care spicuiem :

«Pacea, dezarmarea, viața, sînt azi probleme care frămîntă întreaga suflare românească, și întreaga lume, pentru că printr-o politică necugetată, a unor conducători de state, bazată pe forță și dictat, acestea se înarmează pentru pregătirea unui catastrofal război nuclear.

Noi cunoaștem din Sfînta Scriptură că viața este cel mai mare dar pe care ni l-a făcut Dumnezeu. Agonisia mîntuirii, împlinirea misiunii noastre pe care o avem pe fața pămîntului, nu poate fi făcută decît în

condiții de pace. De aceea, în fața situației internaționale grave, care s-a creat, guvernele responsabile, conducătorii de popoare, masele populare din răsărit și apus, din nord și din sud, Biserica creștină ortodoxă și ceilalți creștini, într-un cuvânt toți credincioșii de pe fața pământului, iau atitudine fermă împotriva înarmărilor și a războiului, și pledează pentru pace.

Este cunoscut faptul că, poporul român, în de două ori milenara sa istorie, a fost și este un popor pașnic, un popor plin de omenie, un popor care-și iubește glia, prețuiește popoarele din lumea întreagă și, cu timp și fără timp, în veacurile trecute, în diferite feluri, și astăzi în chip expres, acționează pentru pace, pentru frățietate, pentru colaborare. Politica de pace este o coordonată majoră a României socialiste, politica de pace fiind dinamizată la cel mai înalt nivel de dl. președinte Nicolae Ceaușescu.

Se cunosc ecourile pozitive, din lumea întreagă, ale propunerilor pe care dl. președinte Nicolae Ceaușescu le-a făcut și le face permanent, de la cele mai înalte tribune ale lumii, pentru înghețarea cheltuielilor militare, pentru o reală dezangajare militară în Europa, pentru o reală încetare a cursei înarmărilor, pentru încetarea fabricării armamentului nuclear, pentru scoaterea în afara legii a armelor de exterminare în masă, pentru sporirea încrederii între state, pentru creșterea rolului și răspunderii Organizației Națiunilor Unite și în problemele păcii, și în problemele dezarmării.

În acest cadru național și internațional al acțiunilor pentru apărarea păcii și împotriva războiului, noi, ca totdeauna, prin poziția noastră, ne referim, — pe baza conștiinței noastre de slujitori ai lui Dumnezeu, ai Sfintei Biserici și ai patriei —, la învățătura Sfintei noastre Biserici, și în această problemă. Ne este cunoscut tuturor că Dumnezeu este Domnul păcii și al vieții, că Domnul Iisus Hristos s-a întrupat «ca lumea viață să aibă, și încă din belșug să aibă» (Ioan 10, 10); că îngerii au cântat la Nașterea Domnului mesajul păcii prin cuvintele: «Slavă întru cei de sus și pe pământ pace, între oameni bunăvoie!». Iar în predica de pe munte, Domnul Iisus Hristos, între cele 9 fericiri a rostit și pe aceea care trebuie permanent să ne fie nouă ca sfântă deviză în gândirea și acțiunea noastră: «Feriți-vă făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9).

Această învățătură biblică în legătură cu pacea și cu viața este amplu dezvoltată de Sfinții Părinți ai Bisericii și de scriitorii bisericești.

Cultul Bisericii noastre Ortodoxe începe cu rugăciunea «Cu pace Domnului să ne rugăm! Pentru pacea a toată lumea și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm!». Sfânta Liturghie o încheiem cu rugăciunea liturgică: «Cu pace să ieșim!», și ideea de pace trebuie mereu să persiste în conștiința noastră și în conștiința tuturor credincioșilor, adică în pace mai departe să lucrăm, pentru pace să ne rugăm, pentru pace să acționăm».

Anul 1983 reprezintă un an răscolitor pentru conștiința întregii omeniri. Cursa înarmărilor a înregistrat o febrilitate fără precedent și extrem de periculoasă, ceea ce a dus la agravarea situației internaționale.

«Aprecierile formulate de șeful statului român asupra evoluției internaționale — afirma I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, la întrunirea cu preoțimea din părțile Banatului, Arhiepiscopia Timișoarei, întrunire consacrată păcii —, propunerile privind căile de ieșire din situația actuală, de soluționare a complexelor probleme ale lumii contemporane constituie o nouă dovadă a profundei responsabilități manifestate față de interesele esențiale ale poporului român, ale tuturor națiunilor lumii.

Problema fundamentală a zilelor noastre — a reafirmat președintele Nicolae Ceaușescu — o reprezintă oprirea cursei înarmărilor, trecerea la dezarmare, în primul rând nucleară, asigurarea păcii, a dreptului suprem al oamenilor, al națiunilor la viață, la existență, la libertate, independență și pace. Amploarea ciștigată de cursa înarmărilor impune dezarmarea ca problemă centrală, fundamentală, a contemporaneității. Fără adoptarea unor măsuri practice de dezangajare militară și de dezarmare, pacea nu poate fi edificată temeinic în lume, iar problemele grave ale omenirii nu-și pot afla o soluție fără reorientarea spre construcția pașnică a uriașelor resurse materiale și umane, absorbite, în prezent, de înarmări.

În calitate de reprezentanți ai clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, întocmai tuturor membrilor Bisericii Ortodoxe Române, a membrilor tuturor cultelor religioase din patria noastră, noi împărtășim atitudinea întregului popor român față de problemele păcii și dezarmării. De aceea subscriem cu convingere la recentul Apel al Frontului Democrației și Unității Socialiste, angajându-ne să milităm cu însoțire pentru pace și bună-înțelegere, pentru ca planeta noastră să fie eliberată de spectrul unui nou conflict mondial care ar putea pune capăt vieții și distruge comorile de civilizație și cultură ale omenirii. O asemenea contribuție, închinată celei mai nobile cauze — apărarea dreptului la pace, la viață al fiecăruia și al tuturor locuitorilor globului — constituie pentru noi o adevărată rațiune de a fi. Aceasta în virtutea tradițiilor pașnice, în spiritul convingerii că interesele păcii și liniștii pe planeta Pământ impun acum, până nu va fi prea târziu, până nu va fi lansată prima rachetă, prima bombă nucleară, care ar determina o catastrofă, să ne ridicăm cu toată energia împotriva politicii de continuare a înarmărilor, în special a înarmărilor nucleare».

La chemările mobilizatoare ale Apelului pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. au aderat și clerul și credincioșii români de pe meleagurile dobrogene. Nerămânind indiferenți față de frământările vieții, frământări provocate de primejdia unei catastrofe nucleare, receptivi la toate acțiunile pentru pace, preoții ortodocși români din cadrul Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos au ținut o conferință pentru pace și dezarmare, prezidată de I. P. S. Arhiepiscop Antim, din a cărui cuvîntare vom insera următoarele fragmente :

«Avînd dintru începuturile sale ca îndreptar mesajul divin «Pe pămînt pace și între oameni bunăvoie» (Luca 2, 14) Biserica se consideră responsabilă de a sprijini eforturile de azi ale omenirii pentru apărarea păcii.

Idealul de pace și înfrățire între oameni și popoare stă la temelie învățătura creștină, construită pe principiul dragostei de aproapele, care nu cunoaște deosebirea de naționalitate sau rasă.

În același timp, acest ideal se bazează pe conștiința originii comune a tuturor oamenilor, după cuvântul Sfintei Scripturi: «(Dumnezeu) a făcut dintr-un sânge tot neamul omenesc, ca să locuiască peste toată fața pământului» (Fapte 17, 26). Aceasta ne cheamă pe noi credincioșii de a duce o viață comună cu ceilalți oameni, de a ne sprijini unii pe alții și de a făuri un viitor mai bun.

Apărarea păcii nu este numai o cerință firească a omului, ci și o datorie sfântă a fiecărui credincios. Mintuitorul spune: «Feriți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9), prin acestea conferind lucrării pentru pace o semnificație sacră.

Însuși Domnul nostru Iisus Hristos este numit «Domn al păcii», iar învățătura Sa, transmisă Apostolilor, este «Evanghelia păcii», descoperită spre luminarea tuturor neamurilor.

Biserica continuă lucrarea Mintuitorului, făcând din pace o preocupare de bază a misiunii și a lucrării sale în lume. De aceea, clerul și credincioșii noștri sînt ferm angajați în susținerea acțiunilor poporului nostru pentru promovarea păcii și a progresului în lume.

Ca slujitori bisericești și ca cetățeni, noi, ierarhi, cler și credincioșii Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, împreună cu întreaga Biserică Ortodoxă Română, vom continua și în viitor munca pentru propășirea patriei noastre. Vom înțeși eforturile noastre cu cuvîntul și cu exemplul viu, în vederea îndrumării credincioșilor în spiritul dăruirii pentru binele obștesc, pentru promovarea normelor morale de comportare în societate, pentru întărirea bunei-înțelegeri și înfrățirii între oameni. Ne vom ruga și vom lucra pentru succesul strădaniilor de pace în toată lumea. În același timp, în cadrul relațiilor ecumenice cu celelalte Biserici și cu forurile internaționale creștine, vom conlucra cu toate forțele progresiste din lume și vom cere acestora să acționeze energic pentru neamplasarea de noi arme nucleare în Europa și pentru stăvilirea amenințărilor ce planează asupra omenirii de astăzi».

Doritor de pace dintotdeauna, poporul român a fost preocupat permanent de apărarea și promovarea acesteia. Numai în ultimul timp poporul român, la inițiativa președintelui Nicolae Ceaușescu, a dat publicității trei documente de o deosebită însemnătate privind pacea, apărarea și întărirea ei.

Inițiativele românești de amplu ecou internațional, în vederea opririi amplasării în Europa a noilor rachete cu rază medie de acțiune, a retrogerii și distrugerii celor existente, pentru a se ajunge la o Europă fără arme nucleare, pun în lumină înalta răspundere pe care România o manifestă în fața imperativelor istorice ale contemporaneității, pentru **trăgerea păcii, pentru însăși salvarea de la distrugere a civilizației umane** — afirma I. P. S. Arhiepiscop Teofil în cuvîntarea ținută preoților din cadrul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, întruniți în catedrala din Cluj-Napoca cu ocazia conferinței preoțești, a cărei temă a fost

Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. iar în continuare, I. P. S. Sa spunea : «*Preoții ortodocși români de pe meleagurile Bistriței și Năsăudului dau o înaltă apreciere activității neobosite pe care președintele Nicolae Ceaușescu o consacră nobilei cauze a dezarmării și păcii.*

Alături de întregul popor român, de credincioșii pe care-i păstoresc, preoții ortodocși români din cadrul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului doresc cu ardoare oprirea cursului periculos al înarmărilor pentru ca lumea — în special Europa — să fie eliberată de arma nucleară, de pericolul unui dezastru atomic, care ar distruge viața și civilizația de pe Planeta noastră.

Profund convinși că pacea este unica soluție pentru a ne putea întâmpla mărețele idealuri pentru care s-au jertfit înaintașii noștri, ei se angajează să se aplece mereu în primele rînduri în lupta pentru pace, să sprijine cu toate forțele politica internă și externă a Statului nostru și să antreneze pe păstorii lor la muncă rodnică și la luptă pentru apărarea păcii, pentru ridicarea țării noastre pe cele mai înalte culmi de progres și fericire».

Din încredințarea P. S. Episcop Iosif — reținut de motive de sănătate —, manifestația pentru pace organizată de preoții din Eparhia Rîmnicului și Argeșului și-a desfășurat lucrările sale sub conducerea P. S. Arhiereu-vicar Gherasim Piteșteanul, din a cărui cuvintare ținută cu acest prilej redăm următoarele :

«Pacea în sine este o lege a firii, o rînduială în univers, este temelia vieții, a bunei-stări și a fericirii omului. Problema păcii, a eliminării războaielor, a preocupat pe gînditorii omenirii din cele mai vechi timpuri. Ei au năzuit mereu să vadă zorile unei vieți mai liniștite și fără arme. Poporul român de cînd se știe pe aceste meleaguri a căutat pacea cu vecinii săi, n-a întins mîna spre bunul altuia, n-a rîvnit țara nimănui, n-a asuprit nici un popor. De-a lungul zbuciumatei noastre istorii, ne-am luptat bine, avem eroii noștri, dar numai pentru a ne apăra glia, legea și datinile. Noi am transformat scutul în lance doar atunci cînd a fost nevoie. Și chiar în ziua cînd se încheia pentru o vreme războiul, sabia se făcea tier de plug, sau pană cu care cronicarul-oștean scria cu sîngele său cronica țării și propriul său destin.

Pacea constituie coloana vertebrală a istoriei universale și a progresului social pe care l-au realizat timpurile.

De realizarea acestui progres social al istoriei nu au fost străine nici religiile lumii. Dintre toate aceste religii, aceea care a contribuit mai cu osebire la strădaniile pentru pace, pentru libertate și dreptate socială, a fost fără îndoială religia creștină, rînduită să împlinească în lume însăși lucrarea pentru care Fiul lui Dumnezeu — Domnul Păcii — s-a întrupat.

Biserica Ortodoxă n-a încetat nici o clipă să propovăduiască Evanghelia păcii. De pe amvon, preoțimea propovăduiește credincioșilor pacea omului cu Dumnezeu, cu semenii și cu sine însuși, iar în rugăciuni și cîntări de la slujbe, cuvîntul pace este rostit alături de des, încît întreg cultul bisericesc pare a fi conceput asupra acestui ideal — pacea.

Minunatul dar al păcii ne-a fost dat de Hristos și lăsat nouă ca le-gământ pentru înfăptuirea căruia nu trebuie să precupețim nici un elorl.

Ca fii ai unui singur Dumnezeu, un singur gând stăpânește sufletele și ființa noastră : să trăiască domnia desăvârșită a păcii între oameni și popoare».

Pacea a reprezentat o parte integrantă din simțirea și gândirea românească. Harnic și trăitor în vatra strămoșilor săi, poporul nostru nu a râvnit nicicând la bunurile altora. Ba, mai mult, el a activat permanent nu numai pentru libertatea și pacea sa, ci și pentru a celorlalte popoare ale lumii.

Întodeauna una cu păstoriții săi la bucurii și la necazuri, Biserica Ortodoxă Română este și astăzi prezentă în acțiunile pe care poporul nostru le desfășoară pentru pace. Și aceasta cu atât mai mult cu cât în-săși misiunea sa în lume postulează și propovăduirea păcii și a armoniei între oameni și popoare.

Recentul Apel pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. a fost dezbătut, într-o adunare pentru pace, cu viu interes și în *Eparhia Buzăului*, ocazie cu care P. S. Episcop Epifanie a subliniat vocația de pace a românilor, — întărirea păcii pe Planeta noastră fiind, de altfel, o permanentă și consecventă preocupare a conducerii noastre de Stat —, precum și datoria oamenilor Bisericii de a-și împlini sfânta misiune de propovăduitori ai păcii.

«Năzuința pentru dragostea frățească și spre pace — a mai arătat Prea Sfinția Sa — constituie pentru noi nu numai un deziderat, ci o poruncă dumnezeiască după cuvintele Mântuitorului care spune : «Aceasta este porunca Mea, ca să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu» (Ioan 15, 12). Iar Apostolul neamurilor ne adresează îndemnul : «Trăiți în bună pace cu toți oamenii» (Rom. 12, 18). Dar a trăi în pace nu înseamnă numai a nu te porni sau a te manifesta împotriva cuiva, cu alte cuvinte nu înseamnă a fi pasivi, ci dimpotrivă, a ne strădui pentru realizarea ei în lume, așa cum spune psalmistul David : «Ferește-te de rău și fă bine ; caută pacea și o urmează pe ea» (Ps. 33, 13), și cum ne îndeamnă același Apostol : «Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele» (Rom. 12, 21).

Așadar, noi toți cei care sîntem slujitorii lui Dumnezeu și ai oamenilor, este bine ca în această vreme de criză internațională, cînd au loc manifestări în întreaga țară și peste hotare în lavoarea păcii, să ne înprospătăm în mințile noastre conșinutul profund umanitar și de importanță istorică al recentului Apel lansat de Frontul Democrației și Unității Socialiste și să ne exprimăm totala adeviune la ideile pentru slujirea și apărarea vieții pe pămînt. Mergînd apoi la locul de muncă sau în parohiile respective, fiecare trebuie să se străduiască pentru a transpune în viață aceste idei propovăduind iubirea, înfrățirea și încrederea între oameni și popoare, iar la slintele altare să nu contenească rugăciunile pentru pacea a toată lumea».

În ton cu acțiunile și manifestațiile pentru pace desfășurate în întreaga țară, și la *Episcopia Romanului și Hușilor* a avut loc o conferință pentru pace, în cadrul căreia preoții Eparhiei și-au exprimat adeziunea la chemarea Apelului pentru dezarmare și pace al F.D.U.S., conferință prezidată de P. S. Episcop Estimie, care a ținut și un cuvînt ocazional, din care consemnăm :

«Pacea lumii este din nou amenințată. Știința și tehnica au fabricat arme din cele mai perfecționate și mai periculoase, care au puteri imense de distrugere, nu numai de vieți omenești, dar și a comorilor de mare valoare create și agonisite de oamenii iubitori de artă, de știință și cultură. Toate aceste bunuri materiale și spirituale sînt amenințate de bombe atomice, bombele cu neutroni și de rachetele cu rază medie de acțiune.

În fața acestei primejdii sînt chemați să-și spună cuvîntul toți factorii responsabili : popoarele, națiunile, organizațiile mondiale, Bisericile și organizațiile creștine mondiale, oamenii doritori de bine de pretutindeni.

Întrucît tensiunea unui război nuclear continuă să se intensifice, a determinat glasurile autorizate ale oamenilor de bine să protesteze și să acționeze pentru dezarmare și pace. Un rol determinant l-a avut și-l are președintele țării noastre, dl. Nicolae Ceaușescu, în inițierea și desfășurarea unor acțiuni de pace pe plan intern și extern.

Clerul român, deci și slujitorii Altarului din Eparhia noastră, care au fost întotdeauna alături de năzuințele poporului, și astăzi, sub regimul socialist, este în pas cu vremea și sprijină toate acțiunile nobile de libertate, independență, unitate națională, de pace și bună înțelegere între oameni, și își exprimă sincera și ferma sa adeziune la noile inițiative românești de pace».

La Aiba Iulia, orașul de reședință al *Episcopiei de Alba Iulia*, oraș în care acum 65 de ani poporul român semna una dintre cele mai glorioase file ale istoriei sale — făurirea statului național unitar român —, Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. a constituit obiectul și tema lucrărilor unei adunări consacrate păcii, adunare prezidată de P. S. Episcop Emilian, din a cărui cuvîntare redăm următoarele :

«Apărarea păcii este o îndatorire pentru fiecare dintre noi, îndatorire pe care o face mereu actuală Biserica prin cuvîntul Apostolului Pavel care a zis : «Pacea lui Hristos, întru care ați fost chemați ca să liți un singur trup, să stăpînească în inimile voastre» (Col. 3, 18).

Urmînd testamentului lăsat nouă de Mîntuitorul : «Pacea Mea las vouă, pacea Mea o dau vouă» (Ioan 14, 27), avem îndatorirea să ne aducem contribuția noastră, fiecare la locul nostru de muncă, pentru apărarea și consolidarea păcii între oameni și popoare, pentru că acestora le-a adresat Mîntuitorul cuvintele : «Ferițiți sînt făcătorii de pace, că aceia îi lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9).

Sîntem datori a trăi pacea și a o împlini pentru că ea este starea pe care Dumnezeu a pus-o înaintea făpturii sale: «...viață și moarte îți-am pus eu astăzi înaintea și binecuvîntare și blestem. Alege viața ca să trăiești tu și urmașii tăi» (Deut. 30, 19). Astfel, omul e chemat ca prin pace să se ridice pînă la asemănarea cu Dumnezeu, pacea fiind lumina care înalță creația spre Ziditorul ei, iar Acesta îi făgăduiește prin gura proorocului Isaia împlinirea vremurilor în care «Pacea va fi locul dreptății, roada dreptății, va fi liniștea și nădejdea în veci de veci. Atunci poporul meu va locui într-un loc de pace, în sălașuri de nădejde și în adăposturi fără de grijă» (Isaia 32, 17—18).

Intrunirea noastră de azi trebuie să ne întărească convingerea că prin contribuția la cauza păcii, împlinim cea mai sfîntă și mai nobilă îndatorire, aceea de a ne chema «fii ai lui Dumnezeu» (Matei 5, 9).

Biserica Ortodoxă Română, cu o trăire de două ori milenară și identificată cu aspirațiile acestui popor, își găsește rațiunea misiunii sale în promovarea idealurilor de pace și umanism, care i-au dat trăinicia și forța de a rezista împotriva vitregiei vremurilor, fiind încredințată că, uniți în cuget și trăind în pace, Dumnezeuul dragostei și al păcii va fi cu noi (II Cor. 13, 11).

Ținînd seama de învățătura Bisericii creștine, și noi, slujitorii Sfințelor Altare, potrivit îndrumărilor Sfîntului Sinod, sîntem datori să scoatem în evidență din Sfînta Scriptură și din cărțile de cult, temeiurile slujirii Păcii, și de a le împărtăși credincioșilor pentru a le trăi în relațiile cu semenii, ca o contribuție la promovarea idealurilor de înfrățire și pace între oameni».

Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. a găsit un puternic ecou și în rîndurile preoților români ortodocși arădeni — Episcopia Aradului. Mitingul organizat aici a fost prezidat, din încredințarea P. S. Episcop Visarion — aflat pe patul suferinței —, de P. S. Arhiereu-vicear Gherasim Hunedoreanul. Luările de cuvînt pe marginea conținutului Apelului, pe care le-au rostit participanții la miting, s-au constituit într-o sinceră și vie manifestație pentru pace, pentru viață, manifestație în cadrul căreia P. S. Arhiereu-vicear, prezident, a ținut o cuvîntare ocazională, din care redăm aici cîteva fragmente :

«Au trecut patru decenii de cînd a luat sfîrșit al doilea război mondial și fiecare dintre noi poate mărturisi oricui despre realizările din țara noastră, și chiar din celelalte țări unde a fost pace, de atunci și pînă acum.

Se știe însă că există în lumea de azi și popoare care nu trăiesc în pace ; încă se mai văd oameni în haine militare care-și pierd viața apărîndu-și cu dîrzenie patria ; vedem aproape zilnic la televizor cum se prăbușesc din cauza bombelor blocuri cu zeci de etaje. Faptul acesta ne îngrozește, ne cutremură. aproape că nu putem să dăm crezare ochilor de ceea ce vedem ; și totuși este un crud adevăr.

Scopul manifestărilor pentru apărarea păcii, care se desfășoară acum în țara noastră și în diferite orașe din alte țări este să facă cunoscută voința omenirii de pace, să determine guvernele respective să

meargă, împreună cu propriile lor popoare, pe calea păcii. Aceste manifestări populare pot fi periodice. În orice caz ele nu sînt permanente, în timp ce activitatea preoților pentru pace face parte din însăși misiunea lor. De aceea lucrarea lor pentru apărarea păcii trebuie să fie permanentă.

Pentru a ajunge la pace, trebuie mai întîi să premerge dezarmarea. Nu se poate menține climatul de pace al omenirii cu arma în mînă. Încă de mai mult timp diferite organizații populare, științifice, literare sau de altă natură, cer stăruitor să se pună capăt înarmărilor, să se încheie înțelegeri între popoare pentru dezarmare, îndeosebi pentru dezarmare nucleară. Cu toate acestea, cursa înarmării se continuă. Ne înspăimîntăm la gîndul că milioanele de oameni vor putea fi nimiciți: bătrîni, tineri, bărbați, femei, oameni de cultură, tot ceea ce este mai de preț pe lume.

Pentru orice om cu o conștiință trează, a nu reacționa în fața răului, înseamnă a-l încuviința. Sfîntul Atanasie cel Mare, vorbind despre influența creștinismului asupra popoarelor din epoca sa, subliniază cu bucurie constatarea că «încreștinarea lor a fost urmată mai întotdeauna de părăsirea spiritului războinic și de cultivarea relațiilor de pace și prietenie între ele» (Cuvînt despre Întruparea Logosului). Iar Clement Alexandrinul consideră pacea și dragostea ca fiind surori unite prin curăție sufletească și osîndește ca pe un greu păcat pregătirea războiului (Pedagogul, I, 12).

Astăzi pacea a încetat de a mai fi o simplă dorință. Ea a devenit o necesitate vitală, problema fundamentală a existenței lumii. Dacă războiul este întruparea răului, pacea este întruparea binelui — o condiție sine qua non a vieții. Iată tot atîtea motive pentru care toți oamenii trebuie să dorească pacea, să manifeste pentru pace cu hotărîre. Este ceea ce au înțeles și slujitorii Bisericii strămoșești din cadrul Eparhiei Oradiei și care, sub conducerea P. S. Episcop Vasile, au organizat o adunare festivă consacrată păcii. Cu această ocazie ei și-au însușit chemarea recentului Apei pentru dezarmare și pace, și-au exprimat hotărîrea de a jertfi totul pentru apărarea ei, iar P. S. Episcop Vasile a ținut o cuprinzătoare cuvîntare, din care reținem :

«Dintotdeauna poporul român a fost profund atașat ideilor păcii, buneii-înțelegeri, colaborării cu alte popoare. Se poate vorbi, pe drept cuvînt, despre o vocație pentru pace a poporului român. Vicisitudinile istoriei l-au obligat, nu o dată, de-a lungul frămîntatei sale existențe, să-și apere glia strămoșească, dar și în acele grele încercări a gîndit la liniște și pace. El a luptat ca să-și apere glia strămoșească, «sărăcia și neamul», cum spune poetul. A luptat să-și dobîndească libertatea, dreptul la un trai liber și independent. N-a rîvnit la avutul altuia. Din rîndurile lui n-au plecat mercenarii care să poarte războaie de cotropire a altor neamuri. Cu atît mai mult în vremea noastră, cînd sîntem angajați cu toate forțele la marea operă de continuă ridicare a patriei la un nivel tot mai înalt de civilizație și progres, de întărire a independenței și su-

veranității patriei, asigurarea păcii este țelul fundamental al conducerii noastre de stat, voința întregului popor.

Privită în lumina învățăturii creștine, dorința de pace și strădania oamenilor pentru așezarea și apărarea ei în lume, este o componentă a mesajului adus în lume de însuși Fiul lui Dumnezeu.

Pacea pe pământ este un deziderat în care se întâlnește speranța creștină cu făgăduința evanghelică. Biserica este rinduită ca să împlinească în lume însăși lucrarea întemeietorului ei și să vestească neîncetat imnul păcii și al buneii învoiri între oameni și popoare.

În noaptea sfântă a întrupării Fiului lui Dumnezeu, deodată s-a văzut mulțime de oaste îngerească, laudând pe Dumnezeu și zicând: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, întru oameni bunăvoire» (Luca 2, 14).

Adevărata Biserică n-a încetat o clipă să propovăduiască Evanghelia păcii. Prin nimic mai mult nu-și poate dovedi Biserica divinitatea ei decât prin slujirea păcii, în întreita ei înfățișare.

Trebuie să spunem de la început că Biserica Ortodoxă Română, păstrând cu fidelitate porunca Mântuitorului de a vesti pacea, de a sluji la zidirea ei, nu s-a abătut niciodată de la această misiune. Ea a slujit păcii cu neîncetate și rugăciuni pentru pace. Nu este slujbă bisericească în care să nu se pomenească despre pace, despre necesitatea ei și despre rolul ei soteriologic. Pacea este o componentă a mântuirii. De aceea în rugăciunile Bisericii, rugăciunea pentru pace este strâns legată de rugăciunea pentru mântuire. Este cu totul anticreștină și antiumană părerea unor teologi adepți ai războiului și părerea unor creștini inconștienți că războiul ar apropia mai repede de Dumnezeu. Ei uită cuvintele Mântuitorului de la Evanghelia lui Ioan (10, 10): «Eu am venit în lume ca lumea viață să aibă și mai mult să aibă».

Biserica noastră a vestit și vestește pacea prin viu grai, prin scris, prin presa bisericească și cărțile teologice în care problema păcii, chemarea și datoria credincioșilor de a fi oameni ai păcii și ai buneii înțelegeri ocupă un loc de seamă. Biserica Ortodoxă Română și cultele din patria noastră au trecut la o formă mai activă în slujirea păcii. De când pacea este tot mai amenințată, au avut loc în țara noastră întruniri bisericești, conferințe teologice interconfesionale, conferințe ale clerului și cursurile de îndrumare misionară, pastorală și patriotică, pentru orientarea preoțimii în problemele arzătoare ale dezarmării și păcii în zilele noastre».

Vom aminti aici că, precum la București, și în alte centre eparhiale, Prea Sfințiii Episcopi vicari au prezidat — din încredințarea Ierarhilor titulari — și alte adunări și conferințe pentru pace, în cadrul cărora Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste a fost obiectul luărilor de cuvânt prin care participanții și-au mărturisit sincer și răspicat adeziunea lor la orice acțiune pusă în slujba păcii, a apărării și întăririi ei. De asemenea, vom mai aminti că fiecare centru eparhial a adresat câte o telegramă conducerii superioare bi-

sericești, ca și conducerii de stat, în care și-au făcut cunoscută adeviziunea lor la noile acțiuni desfășurate în țara noastră în favoarea păcii și hotărârea lor de a nu precupeți nici un efort pentru înfăptuirea unui climat de pace și bună-înțelegere între oameni și popoare.

Adunarea Națională Bisericească

Duminică, 11 decembrie 1983, la Palatul Patriarhal din București s-au desfășurat lucrările Adunării Naționale Bisericești, lucrări care —

Înalți ierarhi români asistând, în Paraclisul patriarhal, la slujba Te-Deum-ului

pe lângă problemele curente — au avut în dezbateri problematica păcii, a noilor acțiuni dedicate acesteia și desfășurate pe întreg cuprinsul patriei la inițiativa conducerii noastre de stat, în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu.

Erau prezenți: membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, reprezentanți ai Departamentului Cultelor, membrii Adunării Naționale Bisericești, reprezentanți ai presei teologice, invitați.

La orele 9,00, în Paraclisul patriarhal a fost oficiată slujba Te-Deum-ului, după care s-a trecut în sala sinodală de lucru. Aici, sub pre-

ședinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, au început lucrările propriu-zise.

P. F. Părinte Patriarh Iustin, binecuvintează deschiderea lucrării
Adunării Naționale Bisericești

Deschizând lucrările, Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit următorul cuvânt :

«În aceste zile pe întreg cuprinsul patriei poporul nostru își afirmă răspicat voința de pace și dezarmare, cerînd realizarea unui climat traînîc de destindere, înțelegere și colaborare frățească între toate națiunile lumii. Se vedește astfel, cu prisosință, sprijinul deplin de care se bucură inițiativele și acțiunile de pace și dezarmare întreprinse de Domnul președinte Nicolae Ceaușescu pentru determinarea unui curs nou al vieții internaționale, în concordanță deplină cu aspirațiile de progres, bunăstare și pace pe care le împărtășesc toate popoarele lumii.

Noile acțiuni de apărare a păcii, în ultima vreme au fost determinate de evenimente grave care au deschis calea intensificării cursei atomice, a creșterii pericolului de război, al unei catastrofe nucleare. Au început să sosească și s-a trecut la instalarea noilor rachete americane cu rază medie de acțiune în Marea Britanie și R. F. Germania, iar alte țări membre ale N.A.T.O. au declarat că vor trece la amplasarea rachetelor americane în termenele stabilite. Aceste măsuri sînt în vădită contradicție cu voința popoarelor, a oamenilor de știință, a unei părți însemnate a parlamentelor din diferite țări, a majorității oamenilor de pe pămînt.

În urma acestei situații, U.R.S.S. a luat hotărârea de a se retrage de la tratativele sovieto-americane de la Geneva cu privire la rachetele nucleare cu rază medie de acțiune din Europa, considerând că nu este posibilă participarea sa în continuare la aceste tratative, că anulează moratoriul cu privire la alte arme nucleare, că va accelera lucrările pregătitoare pentru amplasarea pe teritoriul Republicii Democratice Germane și Republicii Socialiste Cehoslovacia a unor rachete tactice și operative cu rază sporită de acțiune și va amplasa arme sovietice corespunzătoare în anumite regiuni ale oceanelor și mărilor.

Toate aceste măsuri întreprinse în ultimele zile împing Europa, întreaga lume, în pragul prăpastiei, al abisului nuclear.

Având în vedere creșterea uriașă a pericolului unui război nuclear, precum și urmările pe care acesta le va avea asupra vieții popoarelor, se poate spune că omenirea nu s-a aflat niciodată într-o situație așa de gravă. Acum este în pericol însăși viața popoarelor, existența lumii, însăși viața pe planeta noastră.

De aceea, este necesar să se acționeze imediat pentru a se opri înfruptarea acestor măsuri, care nu pot fi în nici un fel justificate.

Având în vedere situația deosebit de gravă care s-a creat, România consideră că trebuie intensificate eforturile și trebuie făcut totul pentru a se opri aplicarea în practică a măsurilor luate în ultimele zile și de o parte și de alta.

Se impune, în primul rând, să se oprească orice lucrări de amplasare a rachetelor americane în Europa, rachetele nucleare deja aduse în R.F. Germania și Marea Britanie să fie depozitate și menținute în stocuri, să fie oprită aducerea de noi rachete americane pe teritoriul unor state vest-europene.

În același timp, este necesar ca U.R.S.S. să revină asupra măsurilor prezentate în Declarația dată, să înceteze orice lucrări de pregătire a amplasării de rachete cu rază medie de acțiune, inclusiv pe teritoriul R. D. Germane și R. S. Cehoslovacia.

S.U.A. și U.R.S.S. trebuie să reia tratativele de la Geneva, în scopul de a se ajunge la un acord general care să ducă la oprirea amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune, la retragerea și distrugerea celor existente.

România, prin președintele ei, Domnul Nicolae Ceaușescu apreciază că prin noi eforturi, prin tratative desfășurate într-un spirit de concurență, acționându-se cu întreaga răspundere și de o parte și de alta, este posibil să se ajungă la un acord corespunzător care să oprească pericolul nuclear, să se renunțe la amplasarea de noi rachete, să se treacă la retragerea și distrugerea celor existente. Pornind tocmai de la această situație gravă din viața internațională, președintele României, Domnul Nicolae Ceaușescu, își ridică din nou cu fermitate glasul pentru a chema la rațiune și responsabilitate, la acțiuni hotărâte pentru împiedicarea escaladării cursei înarmărilor nucleare în Europa și salvarea omenirii de la primejdia distrugerii.

Este viu în conștiința întregii noastre națiuni ecoul inflăcăratelor apeluri ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, din cuvântarea rostită de la tribuna Marii Adunări Naționale, al inițiativelor și chemărilor cuprinse în Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parla-

mentarii din statele europene, Statele Unite ale Americii și Canada, și în recenta Declarație a înalțelor foruri de conducere ale țării, al neobositelor sale demersuri, pentru a se pune capăt înarmărilor nucleare, pentru salvarea păcii în Europa și în lume.

P. F. Părinte Patriarh ținându-și cuvântarea de deschidere a lucrărilor Adunării Naționale Bisericești

Propunerile și soluțiile avansate în recenta Declarație reprezintă nu numai o contribuție de recunoscută valoare la eforturile de reazărare a relațiilor internaționale pe un nou făgaș, ci oferă, în același timp, un program clar și realist pentru ieșirea din impasul primejdios spre care a fost împinsă viața tuturor popoarelor.

În același sens, în expunerea făcută cu prilejul aniversării a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu s-a adresat din nou celor două mari puteri nucleare, Statele Unite ale Americii și Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, cu chemarea de a lua în considerație voința popoarelor de pretutindeni și de a opri aplicarea măsurilor stabilite sau anunțate, de a relua negocierile sau tratativele și a face totul pentru încheierea unui acord echitabil care să deschidă calea eliberării Europei de armele nucleare.

Consecvență învățării sale și înșulețită de dorința de a slui celor ce năzuiesc spre viața pașnică, spre fericire și mântuire, Biserica Ortodoxă Română, solidară cu întregul popor, sprijină cu hotărâre și dăruite toate inițiativele și acțiunile statului român, ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, menite să asigure zidirea unei vieți noi în patria noastră, să contribuie la menținerea și consolidarea păcii în lume,

nu numai pentru realismul și profundul lor umanism, dar și pentru că ele corespund însăși credinței și convingerilor noastre religioase.

Stimulată în activitatea proprie de credința că pacea este starea firească a existenței, Biserica Ortodoxă Română își intensifică eforturile pentru a-și împlini vocația ei irenică, mai ales astăzi, când lumea este împinsă către un nou și nimicitor flagel.

În acest sens, strădanile pentru menținerea păcii, ca strădanii pentru apărarea vieții, dobândesc valențe noi în concepția noastră religioasă. Astfel, la temeiurile firești ale apărării păcii, Biserica Ortodoxă Română adaugă, în fața credincioșilor săi, temeiuri religioase, un argument mai mult pentru sporirea eforturilor ei în cea mai frumoasă și nobilă luptă din toate vremurile, în lupta pentru promovarea păcii și bunăvoinții între oameni și popoare.

Călăuziți de sentimentul unității naționale și de dorința arzătoare de pace, pe care le trăiește în prezent întregul popor, slujitorii Bisericii noastre, ierarhi, preoți, profesori, studenți și elevi teologi, s-au întrunit în adunări și conferințe consacrate cauzei păcii și dezarmării în lume, prilej cu care și-au reafirmat adevărată credința lor totală în noile inițiative și acțiuni de pace și dezarmare ale României, ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, pronunțându-se cu hotărâre împotriva războiului, pentru triumful păcii în Europa și în lume.

În încheierea acestor adunări și conferințe, prin telegrame adresate Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, clerul ortodox și-a îndreptat gândurile către președintele țării, reafirmându-și devotamentul și sprijinul deplin la întreaga politică menită să ridice patria pe noi culmi de progres și civilizație pentru statornicirea unei păci durabile pe pământ.

Cunoașteți, de asemenea, că astăzi delegații Bisericii Ortodoxe Române care activează ca membri aleși în Comitetul Central și Comitetul Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în Prezidiul și în Comitetul Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, în diferite organisme centrale ale Conferinței creștine pentru Pace, în Federațiile mondiale confesionale, în dialogurile cu marile confesiuni creștine și cu diferite religii, se folosesc de principiile sănătoase ale conducerii noastre de stat, în relațiile internaționale, obținând în activitatea lor rezultate din ce în ce mai bune. Astfel, se determină orientări, declarații, angajamente concrete și curente de opinie sănătoase, umanitare, pătrunse de sentimente de echitate, puse realmente în slujba omului și a păcii. Numai așa s-a reușit ca cele mai multe biserici să se implice cu toată forța în problemele lumii contemporane slujind cu adevărat îndemnul Mintuitorului Iisus Hristos care ne spune: «Trăiți în pace unii cu alții» (Marcu 9, 50).

Rosturile omenirii nu trebuie să se mai hotărască prin zăngănit de arme, iar popoarele trebuie să se străduiască pentru «a nu se învăța a se bate» (Isaia 2, 4), ci să fie «pace între cei apropiați și între cei depărtați» (Isaia 62, 19), așa cum ne învață Sfânta Scriptură.

Ca slujitorii ai Bisericii lui Hristos, trebuie să sădim în sufletele credincioșilor noștri sentimente de dragoste, frățietate, pace și dreptate, pentru că — așa cum spune profetul —, «fiecare să stea liniștit sub vița și smochinul lui și nimeni nu-i va înfricoșa» (Miheia 4, 4). Prin Domnul

Hristos, pacea primește o direcție și un conținut moral. Mintuitorul vorbește fiecărei inimi omenеști despre vremea cînd oamenii se vor uni într-o singură familie de dragoste, pace și bunăvoințe (Luca 2, 14, 22, 51; Matei 26, 52). Prin Iisus Hristos pacea devine o realitate. Calea binefăcătoare a păcii ne este deschisă, noi trebuie doar să mergem pe ea. Iisus Hristos ni s-a descoperit ca «Dumnezeul păcii» (Rom. 15, 13; I Cor. 14, 33; II Tes. 3, 16), ca «Dumnezeul dragostei și al păcii» (II Cor. 13, 11; Ioan 3, 20—21); iar Evanghelia Lui este «Evanghelia păcii» (Fapte 10, 36; Efes. 6, 15).

În consensul unei largi deschideri spre cuprinderea dezideratelor sociale actuale, lupta pentru pace este o datorie care include în ea glas de istorie și conștiință creștină. Datoria aceasta revine preoțimii noastre pe linia unei tradiții a Bisericii noastre care, de-a lungul veacurilor, a sprijinit lupta poporului român pentru libertate, egalitate, unitate spirituală și națională și o viață mai bună.

Biserica noastră Ortodoxă, care păstrează nealterate și propovăduiește dumnezeieștile învățături ale Mintuitorului Iisus Hristos — Dumnezeuul păcii (Filip. 4 9), legată profund prin tradițiile safe milenare de năzuințele și vrerile păstoriților săi, a împințat cu entuziasm Apelul pentru dezarmare și pace al Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parlamentarii din statele europene, S.U.A. și Canada, precum și recenta Declarație adoptată de înaltele foruri de conducere ale țării noastre, pe care le apreciază ca acte de înaltă conștiință și responsabilitate umană.

Adeziunea noastră unanimă la strălucitele inițiative de pace ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, la mobilizatoarele chemări, ne înscrie în rîndul tuturor oamenilor doritori de bine care, indiferent de convingerile lor politice, filozofice și religioase, doresc să se pună capăt cu desăvîrșire politicii de înarmare, de folosire a forței și amenințării cu forța și să se adopte măsuri concrete menite să ducă la eliminarea pericolului războiului, la înfăptuirea dezarmării, la salvagardarea păcii în lume.

Noile inițiative de pace ale conducerii țării noastre, în frunte cu Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, au constituit pentru Biserica Ortodoxă Română noi ocazii de a se manifesta și de a-și face auzit glasul în mijlocul credincioșilor ei, convinsă fiind că pentru apărarea păcii, ca și pentru săvîrșirea oricărui lucru bun, îi vine în ajutor Bunul Dumnezeu, Domnul păcii».

Apoi, la indicația Prea Fericitului Patriarh Iustin, P. C. Pr. Octavian Popescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a dat citire Apelului pentru dezarmare și pace al adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, pe marginea căruia membrii Adunării Naționale Bisericești au luat cuvîntul, după cum urmează :

I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei :

«Inscriem astăzi una din cele mai luminoase și mai actuale pagini din cuprinzătoarea cronică a forului nostru statutar, Adunarea Națională Bisericească. Prezentă în prima parte a ședinței noastre de lucru, această sfântă și minunată idee de pace, atât de dorită și atât de necesară omenirii, acum când aceasta se află în pragul unei catastrofe nucleare, ne readuce pe toți, credincioși și slujitori ai Altarului, în același câmp de gândire și de faptă cu întregul nostru popor.

O asemenea imperioasă cerință, de menținere și apărare a păcii într-o lume atât de frământată impune, din partea tuturor celor ce le este scump acest bun, eforturi sporite, veghe neconținută, atitudine și cuvânt, hotărâre și faptă, de zi cu zi. Și aceasta pentru că situația în Europa și în lume se agravează din ce în ce mai mult, ivindu-se noi și grele focare de conflict. Pacea, ca și viața trebuie ocrotită, întreținută, îmbogățită. Și aceasta cu atât mai mult cu cât, din nefericire, norii negri ai unei catastrofe nucleare planează amenințători nu numai asupra bătrânei noastre Europe, ci și asupra planetei întregi.

Dacă până acum cuvântul nostru și al clerului a fost spus răspicat împotriva inarmărilor de tot felul de la amvon și în conferințele preoțești, de data aceasta, însăși conștiința Bisericii noastre strămoșești se pronunță împotriva flagelului nuclear prin toți cei prezenți în această istorică adunare. Este pe deplin îndreptățită inițiativa Prea Fericitului Patriarh Iustin de a fi trecut în prima parte a ședinței noastre discutarea și aprofundarea unor recente Apeluri ale României, de o excepțională valoare pentru liniștea și pacea lumii.

Ca fii ai Bisericii Ortodoxe Române, păstrătoarea credincioasă a învățăturii Mântuitorului «Hristos, care este pacea noastră», și — în același timp — ca fii ai poporului român, atașat structural slujirii păcii, acordăm toată luarea aminte conținutului încurajator și plin de optimism al Apelului Frontului Democrației și Unității Socialiste, . Apelului Marii Adunări Naționale, precum și celorlalte inițiative românești pentru reluarea dialogului și pentru oprirea amplasării altor noi rachete în unele țări din Europa. Izvorite din grija permanentă față de destinele păcii, față de viața omenirii, a președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, aceste Apeluri întruchiează în aceeași măsură voința de pace a întregului nostru popor român, hotărârea sa neclintită de a sta de strajă în apărarea celui mai scump bun al omenirii : viața.

* Cu convingerea că, alături de rugăciunile zilnice pentru pacea a toată lumea, unirea voinței noastre cu a tuturor fiilor patriei noastre în sprijinirea strălucitelor inițiative de pace și dezarmare, ne îndeplinim o îndatorire de onoare, în numele membrilor Sfintului Sinod aduc mărturia deplină a adevărului la conținutul documentelor ce le avem în față și le vom sprijini cu hotărâre.

Să avem încredere că uriașele forțe ale păcii din lumea întreagă vor face să triumfe viața și pacea pe pământ. Și să fim convinși că așa cum lumina risipește întunericul, tot astfel marile idei de înțelegere și cooperare, de salvare a omenirii și culturii și, mai ales, strădaniile unite ale tuturor oamenilor de bine, vor zădărnici tendințele războinice și vor face să dispară norii armelor nucleare».

Profesor dr. Dumitru Timuș — Arhiepiscopia Bucureștilor

«Pe întreg pământul se aude zăngănit de arme, care mai de care mai ucigătoare și mai capabile să distrugă toate valorile pe care omenirea le-a creat în secole și milenii.

Omenirea este cuprinsă de panică și de o adâncă îngrijorare! Pare că totul se apropie de un sfârșit fatal!

Această concentrare de arme se face mai ales în Europa — leagănul civilizației — cu scopul distrugerii oricăror urme de viață. Sa-vași cu renume mondial și cercetători iscușiți au reușit să realizeze fisiunea atomului și să creze energia atomică. Dar, în loc să se utilizeze această descoperire epocală în scopuri pașnice, pentru progres și bunăstare, ei au transformat-o în bombe atomice de di-

ferite încărcături pe care atașându-le la rachete de diferite lungimi de acțiune, medii sau lungi, sînt capabile să distrugă în cîteva secunde întreaga viață pe tot globul pămîntesc.

Dar iată că, oameni luminați din întreaga lume, avînd în frunte pe mult iubitul președinte al R.S. România, au dat glas rațiunii, și prin ape-luri ferme oglîndind dragostea de viață și de aproapele, au cerut înceta-rea înarmărilor și mai ales a celor atomice.

Aceste ape-luri arată în mod elocvent ferma dorință de pace și bună înțelegere a poporului nostru, cu toate popoarele lumii, indiferent de orînduirea lor politică sau ideologică.

Apelurile pentru dezarmare, apelurile pentru bună înțelegere și de conviețuire între toți oamenii de pe planeta noastră, adăugate la mani-

festărilor făcute cu același scop de mii de cetățeni de toate categoriile și din toate țările, vin să oglindească dorința fermă a tuturor spre progres și pace.

Noi toți, alături de toți iubitorii de pace, strâns uniți, ducem o luptă susținută pentru împiedicarea amplasării de noi rachete și arme ineztrăte cu focoașe nucleare și cerem ferm distrugerea celor existente.

Dar, pentru ca această luptă să fie cu adevărat eficientă, trebuie neapărat să se efectueze o înțelegere fermă între toți cei ce posedă aceste arme de distrugere.

Trebuie să se știe clar că pe cuprinsul patriei noastre, Republica Socialistă România, toți credincioșii și slujitorii Altarelor, luptă neprețuit pentru dezarmarea nucleară de orice categorie ar fi ea și au convingerea că odată aceasta realizată, pacea va domni peste întreaga omenire.

Acesta este crezul nostru, aceasta este lupta noastră.

NU! armelor atomice, ci luptă dirză pentru distrugerea lor; luptă pentru realizarea celui mai sublim ideal — Pacea!

Și sint ferm convins că o vom avea.

Preot Teofil Dumitrescu — Episcopia Buzăului

«Apelul pentru dezarmare și pace al Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și al celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, precum și Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parlamentarii din statele europene, S.U.A. și Canada, sint noi și valoroase documente ce reflectă în modul cel mai convingător profunda preocupare a poporului nostru pentru viața și pacea întregii omeniri.

Cuvîntarea Domnului Nicolae Ceaușescu, ținută în cadrul lucrărilor Marii Adunări Naționale, este o nouă și grăitoare expresie a voinței de pace a poporului român, o vibrantă și inflăcărată chemare la acțiune și responsabilitate în apărarea păcii și vieții popoarelor.

Fără să ne alarmăm, dar îngrijorați de intensificarea cursei înarmărilor, care creează o nouă primejdie pentru pacea și însăși existența popoarelor, și noi, membrii Adunării Naționale Bisericești, reprezentanți ai clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în sesiune ordinară de lucru, sub înalta președinție a Prea Fericitului Patriarh

Iustin, împărtășim cu toată convingerea adevărul exprimat de Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, că «nu există drept mai important decât dreptul de a trăi în pace, de a trăi liber», și aderăm cu toată ființa noastră la Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. și al celorlalte organizații de masă și obștești.

Facem acest lucru convinși fiind că, potrivit Testamentului Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos — care a spus: «Pacea Mea dau vouă, pacea Mea las vouă» —, ca slujitori ai Bisericii noastre strămoșești, avem sfânta datorie de a apăra pacea și viața, bunuri fundamentale ale omenirii.

Vom face tot ce ne stă în putință pentru a opri orice acțiune de natură să aprindă arsenalul nuclear, care ar duce la un dezastru mondial, unindu-ne eforturile cu ale întregului popor, cu al celorlalte popoare, în scopul afirmării dreptului fundamental al oamenilor la viață, la pace, la existență liberă și înfloritoare.

Ne vom ruga Mântuitorului Iisus Hristos, Domnul păcii, să ne ajute să fim peste tot soli ai păcii, ca pacea să fie atotstăpînitoare în sufletele noastre, în familiile noastre, în toată lumea, ca în pace să producă uzinele, în pace să rodească ogoarele, în pace să se cîntorească pentru toți o viață tot mai bună și mai fericită, în pace să poată crește copiii, viitorul țării, viitorul omenirii.

Din iubire față de oameni, în numele credinței ortodoxe, în numele Evangheliei, aderăm cu toată convingerea la Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Trăiască și înflorească pacea pe pămînt !».

Preot Teodor Bodnar — Arhiepiscopia Iașilor

«Am rămas cu toții profund impresionati de cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, legată de cea mai arzătoare problemă a timpului de față : Pacea. Ce puternic a vibrat glasul Prea Fericirii Sale ! Este glasul cuprins de emoție al celui care poartă cel dintîi răspunderea pentru Altarul Bisericii străbune. Este glasul profesorului universitar, cu studii în țară și peste hotare, care zece de ani de-a rîndul, prin opere scrise și prin viu grai, a insuflat studențimii și tuzur ascultătorilor săi balsamul dragostei, al păcii și înfrățirii între oameni. Este glasul celui care a fost timp de 30 de ani și este și în prezent ambasadorul păcii din partea Bisericii strămoșești, ducînd mesajul păcii pe toate meri-

dianele pământului. Este glasul cuprins de emoție și de revoltă în același timp, al copilului de odinioară, rămas de mic orfan din cauza războiului.

Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Uniunii Socialiste a avut și are un puternic ecou în sufletul tuturor oamenilor cinstiți și de bună credință din țară și de peste hotare.

De aici, din străvechiul palat al Patriarhiei Ortodoxe Române, îmbrăcat cu atîta istorie, noi, delegații deputați ai Adunării Naționale Bisericești din întreaga țară, uniți în cuget și-n simțiri, aducem un văbrant omagiu de recunoștință și admirație președintelui patriei noastre dragi, Domnului Nicolae Ceaușescu, pentru poziția sa fermă și sinceră față de problema Păcii, de care este animat permanent.

Trebuie subliniat cu cinste și mindrie faptul că Biserica Ortodoxă Română are o poziție consecventă pentru apărarea păcii, fără nici o rezervă, conform mesajului sfînt cîntat de ingeri în noaptea Nașterii Pruncului Iisus : « Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bună-învoire ! ». Cu durere trebuie să spunem că nu aceeași atitudine o au și alte culte creștine față de război și pace. Recentele congrese ale unor culte creștine din unele țări din Apus au deviat regretabil. Este uluitor, aproape incredibil, ca un prelat să spună că războiul atomic nu este cu totul imoral, că are o parte salvatoare, unind într-o clipă, fără boli și suferințe, pe om cu Dumnezeu, care este de fapt dorința supremă a fiecărui creștin ! Și la noi în țară există unele secte creștine care propagă premeditat o panică prin acel război biblic, zis : « Armagedonul » și care se pare că trebuie să vină, indiferent care ar fi poziția omenirii. Aceștia trebuie demascați fără cruțare, ca niște năimiți și impostori ce întinează și pervertesc învățătura Mintuitorului Hristos, care a spus : « Eu am venit ca lumea viață să aibă și mai mult să aibă ».

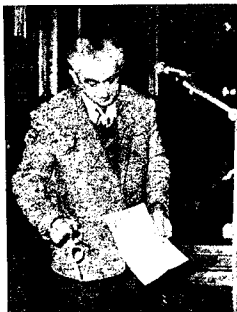
Nu este nevoie să se arate ororile războiului și binefacerile păcii, fiindcă toți cunosc acest lucru.

Vreau să arăt doar că formidabilele manifestări pentru pace din toată lumea nu sînt organizate din considerații și motive politice. Ele oglîndesc dorința supremă a omului pentru pace. Eram la Congresul Mondial al Creștinilor pentru Pace, de la Praga, la care Prea Fericitul Patriarh Iustin, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Sucevei, a avut un mare rol. Zguduitor a fost momentul cînd a fost adusă pe un cărucior o persoană total desfigurată. Era un profesor universitar din Chișinău, care a șoptit doar cuvintele : « dacă nu veți lupta pentru pace, veți ajunge ca mine ! ».

La fel, în orașul Halle, în piață, lângă catedrala gotică, alături de statuia compozitorului Haendel, odată cu seara se adună toți invalizii celor două războaie mondiale. E o priveliște zguduitoare de oameni ai suferinței, fără picioare sau fără mîini, orbi, desfigurați, o carne vie informă ; pe cînd cei prezeni plîng, ei le șoptesc : « dacă nu veți lupta pentru pace, toți veți ajunge ca noi ! ».

Trăiască pacea în lume și intrăirea între oameni ! ».

Avocat Ioan Morariu — Arhiepiscopia Sibiului

«Ne este cunoscut faptul că după cea de a doua conflagrație mondială, în condiții de relativă pace în lume, omenirea a cunoscut 180 războaie locale; în prezent numărul stărilor conflictuale crește, ele întinzându-se pe o arie geografică imensă, și după cum precizează agențiile de presă internaționale în zonele de conflict își pierd zilnic viața peste 2.000 de oameni.

Cu 38 de ani în urmă la Hiroșima au fost și supraviețuitori, dar a fost lansată o singură bombă cu putere echivalentă a 12 kilotone trinitrotoluen. Astăzi puterile nucleare angajate în Europa dispun de peste 50.000 încărcături nucleare și bineînțeles de rachetele capabile să lanseze aceste încărcături.

Săgețile de lumină, concentrațiile de lumină, tunuri-lasser, raze ale morții și distrugerii, «strategia distrugerii reciproce», să lase locul adevăratei «Lumină din Lumină», ca o caldă rază ce dă putere minții, ca să triumfe rațiunea, să oprească pentru totdeauna apăsarea pe butonul declanșării războiului atomo-nuclear, sau al oricărui război, ce numai spre binele omenirii nu poate fi.

Cum se ridică ciocirlia la răsăritul soarelui, pină în înaltul cerului, eu cîntecul ei de bucurie, umplînd văzduhul, așa se ridică mereu glasul popoarelor pentru pace și viață, împotriva războiului, în mod special a celui atomic nuclear.

Căci viața și pacea sînt risul copiilor ca un clopoțel de argint, primele raze de soare ale unei primăveri mult așteptate, foșnetul frunzelor fragede, mireasma reavănă a pămîntului după ploaie, albul imaculat al primei zăpezi, muzica lui Enescu și Beethoven, tablourile lui Grigorescu, Michelangelo sau Rafael; mirosul tămîii în Biserică, satisfacția datoriei, a muncii împlinite spre binele și folosul oamenilor.

Credincioșii români ortodocși din Mitropolia Ardealului participăm permanent și cu adeziune totală la toate inițiativele țării noastre pentru pace, securitate și cooperare internațională, ca formă a slujirii creștine, pentru că așa cum sublinia Mitropolitul nostru «slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor este rațiunea esențială a misiunii Bisericii în lume».

În pragul marelui și minunatului praznic al Nașterii Domnului, cu dulci și pioase amintiri ale copilăriei și colindului, să ne alăturăm im-

nului îngerilor din noaptea Nașterii: «Slavă intru cei de sus lui Dumnezeu, și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!».

Prof. Tudor Vasilescu — Episcopia Buzăului

«Lucrările Adunării noastre au loc în împrejurări în care sintem confrunțați cu o realitate extrem de primejdioasă: peste voința de pace a popoarelor, voința ce se manifestă tot mai puternic pe întregul glob, cursa înarmărilor continuă și amenință să ia proporții catastrofale. Peste munca și liniștea noastră la care avem dreptul, spectrul distrugerii totale se profilează înspăimântător.

Chiar dacă demența nu va putea să înfringă pînă la urmă voința de pace a oamenilor și instinctul lor de conservare, competiția aceasta a înarmărilor constituie o frînă uriașă în calea progresului și bunului trai al lor.

Este suficient să mă refer la o succintă relatare a unui om de știință, ca să apreciați ce povară insuportabilă pun cheltuielile militare pe umerii oamenilor: în cele mai sărace țări în curs de dezvoltare, cheltuielile militare variază între 1 și 5 dolari pe cap de locuitor, iar pe ansamblul țărilor în curs de dezvoltare ele reprezintă în medie 26 dolari pe cap de locuitor.

În anul 1980, anul din care omul de știință respectiv își extrage datele, numărul persoanelor utilizate direct sau indirect în scopuri militare a ajuns în lume la peste o sută de milioane. În același timp, însă, utilizarea unui miliard de dolari în scopuri pașnice ar crea, de exemplu, o sută de mii de locuri de muncă, iar în domeniul educației ar presupune angajarea a 110.000 persoane. Și mai relatează omul de știință de la care împrumut aceste date, că suma pe an alocată cheltuielilor militare pe plan mondial, dacă ar fi alocată unor scopuri civile, ar putea crea aproximativ 21 milioane locuri de muncă, ceea ce ar duce la lichidarea șomajului pe plan mondial.

Iată, deci, de ce trebuie să ne alăturăm cu tot sufletul și să susținem cu tărie recentul Apel pentru dezarmare și pace al Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Biserica Ortodoxă Română participă activ la lupta pentru pace. Participarea aceasta nu este izvorită dintr-o adaptare de circumstanță la nevoile epocii noastre, ci se bazează pe însăși învățătura creștină, dată în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție, propovăduită de Sfinții Apostoli și mărturisită de Biserică peste veacuri.

«Pace vouă!» este mesajul adus în lume de Domnul nostru Iisus Hristos, întemeietorul Bisericii, iar în predica de pe munte Mîntuitorul ferește pe cei ce intervin și aduc liniștea și pacea în viața socială.

Credincioasă, deci, învățaturii Mîntuitorului, Biserica Ortodoxă este Biserica păcii și condamnă războiul.

Să ne unim, așadar, frați creștini, toate forțele și să facem totul pentru triumful cauzei păcii.»

Preot Ioan Mareș — Episcopia Romanului și Hușilor

«Este cunoscut faptul că cine are cultul istoriei — și majoritatea oamenilor au acest cult plămădit în singele lor și trainice legături cu pământul natal —, știe că nimic pe lumea aceasta nu-i mai decisiv pentru viața și fericirea popoarelor decît pacea.

Arta, cultura, civilizația, progresul, bunăstarea și fericirea popoarelor s-au realizat numai în vremuri de pace.

Războaiele nu au înscris în istoria omenirii decît orori, crime, vieți sfărimate, trupuri, mutilate, căsnicii nefericite, copii orfani, femei văduve, schilozi și mutilați pentru toată viața, școli, spitale, întreprinderi, instituții de cultură, sate și orașe, regiuni întregi distruse, arse și pustiite, sărăcia în locul bineistării și viciul în locul virtuții».

Astăzi, planeta noastră se găsește situată pe un arsenal nuclear.

Istoria ne este martor că pașnicul și binecuvîntatul nostru popor în viața sa bimilenară trăită pe aceste plaiuri carpatine, nu și-a vărsat sîngele lui martiric și sfînt decît pentru apărarea gliei noastre românești și a mărețelor idealuri naționale exprimate prin : independență, suveranitate și unitate națională ; libertate și dreptate ; pace și egalitate ; pline și zile mai bune ; armonie și frăție, cu sînge eroic înscrise pe pămîntul României.

Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste este apelul nostru al tuturor, al fiecăruia dintre noi, este apelul întregului nostru popor adresat conștiinței umanitare a tuturor popoarelor iubitoare de pace, cu care împreună dorim să realizăm un front comun împotriva războiului și a morții.

Considerăm că, — în numele vieții și al fericirii pe care și-o dorește fiecare om, glasurile mamelor și ale copiilor, glasurile unite ale popoarelor, pot constitui cea mai puternică energie spirituală și morală prin care pot fi spulberate de pe fața pămîntului, din viața omenirii, toate energiile atomice și toate formele diabolice născocite pentru exterminarea vieții.

Voința de pace a popoarelor constituie cea mai puternică armă cu care zeul războiului și al morții poate fi biruit pentru totdeauna. Noi dorim pacea, cunoscut fiind că în pace se cultivă ogoarele, reinviază grădinile, pasc turmele ; arta, cultura și civilizația înfloresc, dragostea este respectată, omenia este prețuită.

Sintem mindri că la conducerea destinului patriei noastre stă de veghe cel mai iubit fiu al poporului nostru, Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, om al păcii, om de omenie și iscusit diplomat pe care-l încredințăm că azeziunea noastră totală, sinceră și necondiționată față de Apelul pentru dezarmare și pace, constituie jurământul nostru depus pe altarul sfințit al patriei.

Prea Fericirea Voastră, ca Intiiștătător al Bisericii noastre strămoșești, împreună cu membrii Sfintului Sinod, cultivați în noi conștiința dragostei de neam și păstrați permanent această minunată făclie a păcii aprinsă în ființa noastră de Domnul și Stăpînul vieții, măreț ideal care face parte din structura ființială a neamului nostru românesc și care constituie o permanentă misiune a slujitorilor sfințitelor noastre altare străbune.

În numele celor pe care-i reprezentăm în acest for deliberativ, Adunarea Națională Bisericească, vă încredințăm că vă vom urma cu credință exemplul de slujire și totală dăruire în împlinirea misiunii evanghelice și a mărețelor idealuri umanitare ale vieții și păcii.

Alături de întregul nostru popor, condus de președintele Nicolae Ceaușescu, apărător și luptător pentru libertate, omenie, dreptate socială și pace în întreaga lume, vom munci, vom lupta și ne vom ruga pentru ca în pace să ne putem făuri propria noastră istorie, pentru securitatea bătrînilui nostru continent și pentru împlinirea mesajului de aur al omenirii, ca «pe pămînt să fie pace și între oameni bunăvoire».

Arhite Sorin Moldovan — Arhiepiscopia Timișoarei

«Din multitudinea sentimentelor umane, în mod cert sentimentul păcii are astăzi cea mai puternică rezonanță. Din cerul păcii se ramifică razele care încălzesc Terra și care asigură viața locuitorilor Planetei noastre. Pacea, ca realitate și ca simbol, dimensionează afirmarea completă a contemporanilor noștri, creează armonia timpului și determină starea propulsoare a faptelor înscrise în zona progresului social și moral.

Îmi este încă vie conflagrația ultimului război mondial și îmi este încă proaspăt tabloul sumbru al vieților omeniești pierdute, al aceluia tragic dezastru care a bîntuit continentul Europei. Consecințele războiului ne sînt cunoscute, și, nu întimplător astăzi, cînd spectrul armelor nucleare agită omenirea, mai mult ca oricînd, conștiința noastră se cere a fi fortificată.

Onorată Adunare Națională Bisericească,

Reprezint aici pe credincioșii ortodocși români din părțile Banatului care, asemenea tuturor fiilor poporului nostru, prin vocație și istorie, s-au manifestat în spațiul păcii; iar această stare de echilibru și armonie reprezintă una din dimensiunile fundamentale ale fizionomiei noastre. De aceea, mesajul de pace românesc, dînd expresie remarcabilă voinței și aspirațiilor nutrite dintotdeauna de poporul nostru, este indisolubil legat de structura loială, prietenoasă și onestă a națiunii.

În urmă cu o săptămînă, Adunarea noastră eparhială, ținută la Timișoara, a debutat printr-o impresionantă manifestare în favoarea păcii la care au participat, ca unul singur, toți reprezentanții preoților și cre-

dincioșilor. În numele lor vreau să-mi exprim totală și deplină adeziune la Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, la Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parlamentarii din statele europene, S.U.A. și Canada, la Declarația înalteilor foruri de conducere ale țării noastre, la toate inițiativele și propunerile formulate de președintele României, Domnul Nicolae Ceaușescu, în sprijinul păcii și apărării vieții pe pământ.

Starea de maximă încordare creată de impasul în care s-a ajuns prin întreruperea tratatelor sovieto-americane de la Geneva și prin începerea amplasării de rachete nucleare americane în Europa, ne îngrijorează și pe noi, cetățeni ai României și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române, și de aceea aderăm din tot sufletul la conținutul Declarației forurilor de conducere ale statului nostru, și dăm o înaltă apreciere acestui mod constructiv, realist și concret de a contribui la pacea lumii».

Preot Ioan Baciu — Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului

«În zilele noastre, omenirea se află la o mare răspîntie : a existenței sau a nimicirii sale. Două îi sint căile ce-i stau deschise în față : calea vieții și calea morții.

Manifestări largi de masă și marșuri ale păcii s-au desfășurat și continuă să se desfășoare astăzi pretutindeni în lume, pentru a se trezi și mobiliza conștiințele oamenilor în favoarea statornicirii și consolidării păcii, atât de necesară vieții pe pământ.

Sfînta noastră Biserică, fideiă învățăturilor Sfintei Scripturi, care este izvorul și temeliea întregii învățăturii creștine, a propovăduit și propovăduiește pacea, prin toate manifestările ei și la toate nivelele, fapt pentru care noile inițiative

de pace oglîndite în Apelul lansat de Frontul Democrației și Unității Socialiste au stîrnit un viu ecou în sufletele clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului.

Sfînta noastră Biserică se socotește, nu fără temeii, o Biserică a păcii, a dreptății și a dragostei, fiindcă însuși Dumnezeu pe care îl slujește este «Domn al păcii» sau cum spune Sfîntul apostol Pavel, «Dumnezeu nu este al neorînduiei, ci al păcii» (I Cor. 14, 33).

Ca cetățean și preot ortodox al Bisericii noastre strămoșești, mă simt însuflețit de noile inițiative de pace ale Domnului președinte

Nicolae Ceaușescu și sînt mindru că mi se dă această posibilitate, ca în acest înalt for bisericesc, să-mi exprim totala și sincera adevărată față de aceste atît de umane acțiuni ale conducerii patriei noastre.

Iar în ceea ce mă privește personal, odată cu totala mea adevărată la ultimele acțiuni de pace ale conducerii patriei noastre, personal ale Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, și la întreaga politică internă și externă a patriei, — mărturisesc solemn că sînt stăpînit astăzi de o înaltă mîndrie patriotică, fiindcă — alături de toți fiii patriei — am această posibilitate care mă înalță sufletește fiindcă pot să-mi exprim gîndurile ce mă stăpînesc și care mă fac să mă simt cu adevărat preot al unei Biserici care se bucură de deplină libertate în manifestările ei și în țara ei.

Recunoaștem gravitatea pericolului în care se află lumea de astăzi, dar nu ne pierdem nădejdea pentru că știm că într-o bună zi pacea tot va birui».

Preot Constantin Runcanu — Arhiepiscopia Craiovei

«Știm că omenirea întregă, viața însăși a planetei este grav amenințată de pregătirea febrilă a unui război nuclear. Liniștea bătrînului nostru continent este grav amenințată întrucît aici sînt deja amplasate rachete nucleare cu rază medie de acțiune și spre el se îndreaptă un nou transport de asemenea arme distrugătoare. Pregătirea febrilă a unui nou război nuclear amenință ca niciodată în istorie însăși viața. Între cuvîntul pace și viață se poate așeza semnul egal fără nici o dificultate. Slujirea păcii este sinonimă cu slujirea vieții.

Poporul nostru și-a făcut din existența sa o vocație a păcii cu care a traversat cele două milenii de existență. În actualitate, această vocație capătă dimensiuni noi, mai ales prin inițiativele de pace și dezarmare ale conducătorului țării noastre, Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, care exprimînd voința de pace a întregului nostru popor, se ridică în apărarea păcii grav amenințată de cei ce vor să transforme omenirea într-un total holocaust.

Cuvîntul nostru în apărarea păcii trebuie să devină unanim, puternic cu o intensitate ce trebuie să depășească febrila pregătire a unui

război, să devină prin intensitatea sa nu numai o chemare, ci un act de acuzare împotriva celor ce, nesocotind dreptul omenirii la viață liberă și independentă, vor să arunce planeta în abis.

În numele nostru personal, în numele preoților și al credincioșilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei, pe care prin cuvint îi reprezintă aici, ne angajăm să nu preocupăm nimic și să facem totul acum, până nu e prea târziu, pentru dezarmare și pace. Prin tot ce vom întreprinde în această direcție, vom dovedi adeziunea noastră totală la înflăcăratele inițiative de dezarmare și pace ale poporului nostru, ale președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, ambasador al păcii în țară și în întreaga lume.

Amploarea pe care o ia pe plan mondial lupta pentru apărarea păcii, ne dă încredințarea că popoarele lumii acum nu mai cerșesc pacea, dar vor și s-o impună».

Avocat Tiberiu Hălăucescu — Episcopia Romanului și Hușilor

«Țara noastră, continentul în care viețuim, întreaga lume contemporană, este frământată de nebunia fierbinte care canalizează mari puteri ale globului spre o nouă și catastrofală conflagrație mondială în care ar urma să se confrunte cele mai ascuțite realizări științifice ale genului omenesc orientate nu spre binele și propășirea civilizației, în folosul omului, spre prosperitatea lui, ci spre distrugerea lui, spre transformarea planetei noastre într-un deșert radio-activ, într-o planetă similară celorlalte din sistemul nostru solar, în bulgări de materie moartă.

În acest context, țara noastră a propus în fața forului Națiunilor Unite să elaboreze un cod de conduită al statelor în lume, prevăzându-se drepturile și

obligațiile fundamentale ale statelor pentru a se asigura existența națională a fiecărui stat.

S-au alcătuit comisii în cadrul O.N.U., la care au participat state cu regimuri diferite, urmărind același scop, dezarmarea, reducerea cheltuielilor militare și garantarea păcii și securitatea popoarelor, luându-se 200 rezoluții la cele 32 sesiuni ale Adunării Generale a O.N.U. și ținându-se 800 ședințe ale Comitetului de dezarmare de la Geneva, cu încheierea a 7 acorduri internaționale.

Statul nostru, în frunte cu Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, a depus și continuă să depună uriașe eforturi pentru a stăvili cursa

aberantă a înarmărilor și a se asigura pacea și viața pe continent și pe planetă.

La cea de a 25-a sesiune, la sesiunea jubiliară a Adunării Generale a Națiunilor Unite, Dl. Nicolae Ceaușescu a participat personal și a propus în fața acestui mare for a se examina în mod deosebit, din acest punct de vedere, situația și a se întocmi rapoarte referitoare la consecințele extrem de grave ale cursei înarmărilor asupra domeniului economic și a celui social pentru a se asigura pacea și securitatea popoarelor.

Proeminentă personalitate, neobosit luptător pentru pace și dezarmare, Domnul Nicolae Ceaușescu a adresat nu cu mult timp în urmă conducătorilor Uniunii Sovietice și S.U.A., și ai tuturor statelor, mesaje prin care a făcut propuneri judicioase și pline de profund umanism pentru salvarea celui mai important drept al omului de azi, drept prevăzut în Declarația drepturilor omului, din 1948, și consfințit prin Pactele Internaționale ale drepturilor omului din 1966, dreptul la pace și la viață, și și-a manifestat convingerea că tratativele sovieto-americane se vor solda cu rezultate pozitive.

«Avem ferma convingere — spunea Domnia sa într-un recent discurs — că popoarele dispun de forța necesară și acționînd cu unitate, pot opri cursul pericolos spre prăpastie, spre o catastrofă nucleară, pot da vieții internaționale un nou curs — cursul spre dezarmare, spre colaborare pentru asigurarea dreptului vital al popoarelor la existență, la viață, la libertate și pace.

Acesta este crezul nostru, dezideratul nostru suprem».

Arhim. Teofil Pandele — Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos

«Pacea lumii este amenințată de un groaznic război nuclear. Nici un popor nu poate fi indiferent dacă amenințarea războiului va continua să planeze asupra vieții noastre. Nu ne poate fi indiferentă soarta păcii, pentru că pacea este problema vitală a oricărei ființe omenesti. Pacea este cel mai de preț bun al omenirii.

Pacea fundamentează condițiile necesare și prielnice dezvoltării culturii și civilizației pentru păstrarea vieții pe pământ, pentru apărarea celor ce am primit de la moșii și strămoșii noștri.

«Egalitatea, pacea, dreptatea și dezarmarea, fac parte din patrimoniul nostru spiritual pentru

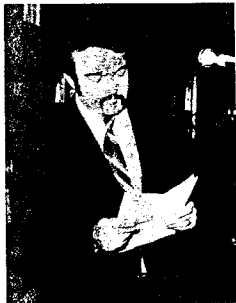
apărarea întregului neam omenesc», — afirma într-una din cuvântările sale Prea Fericitul Patriarh Iustin.

Să facem din pace și bună-înțelegere climatul firesc, universal, al vieții tuturor popoarelor de pe pământ, care este idealul prin care noi, clerul și credincioșii noștri, înțelegem să sprijinim cu toată tăria pacea, având convingerea că un adevărat creștin nu poate trăda cauza păcii.

Cunoscînd pericolul catastrofal al cursei înarmărilor, ne exprimăm îngrijorarea față de amenințarea păcii pe planeta noastră și ne angajăm că vom înmulți strădaniile noastre pentru ca fiecare activitate a noastră să sporească lupta pentru pace, prietenia și colaborarea între toate națiunile lumii.

Să avem ferma convingere că Milostivul Dumnezeu nu va îngădui ca omenirea să fie cuprinsă de spectrul războiului, ci va lumina mințile conducătorilor popoarelor și le va insufla dragostea de pace, pace care va triumfa în omenire».

Doctor Ioan Berciu — Episcopia de Alba Iulia

«Plecînd de la ideea de dezvoltare, de progres în societatea umană, este obligatoriu să subliniem cel mai important factor ce determină mersul înainte al comunității umane și anume: instaurarea unui climat de pace.

De aici se desprinde datoria noastră a tuturor de a milita pentru pace, de a contribui cu tot ce putem pentru instaurarea acelei stări de «bună pace», doleanță atît de des uzitată de marii noștri înaintași și totodată platformă de manifestare a făcătorilor de pace de azi.

Să optăm cu hotărîre pentru prima variantă și nu pentru a doua, care ne îndreaptă cu gîndul la legenda ucenicului vrăjitor.

Destinderea, securitatea și colaborarea internațională, rămîn

în continuare problemele de însemnătate cardinală pentru întreaga omenire. Rezolvarea acestora duce la apărarea muncii și a produselor ei.

Ar fi un păcat iremediabil, ar fi de fapt o pierdere irecuperabilă pentru noi toți, ca acel formidabil bagaj de știință și cultură, acumulat în decursul atîtor secole de frămîntări, să fie risipit și distrus.

Îmi exprim adevărată, în numele membrilor mireni ai Adunării eparhiale de Alba Iulia, adevărată, în numele membrilor mireni ai Adunării eparhiale de Alba Iulia, adevărată, în numele membrilor mireni ai Adunării eparhiale de Alba Iulia, adevărată, în numele membrilor mireni ai Adunării eparhiale de Alba Iulia, adevărată, în numele membrilor mireni ai Adunării eparhiale de Alba Iulia, inițiat de președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, pe care Prea Fericirea Voastră și Sfîntul Sinod, potrivit mesajului Bisericii vi l-ați însușit.

Această idee a fost deja transpusă în fapt în cadrul Eparhiei noastre de Alba Iulia, prin ținerea conferinței de orientare din luna noiembrie, prezidată într-un cadru solemn de Prea Sfințitul Episcop Emilian.

Sintem hotărâți să continuăm această lucrare de apărare a păcii, prin munca noastră de fiecare zi, să răspundem la chemările ce ne revin ca fii ai patriei noastre scumpe și astfel să devenim niște veritabili soli ai păcii.

Inchei, cu încrederea că Marte nu are ce căuta printre noi».

Doctor David Pantelimon — Episcopia Rîmnîcului și Argeșului

«Ca delegat mirean al Eparhiei Rîmnîcului și Argeșului în Adunarea Națională Bisericească, iau parte la această ședință cu toată înțelegerea și responsabilitatea condițiilor în care se țin — anul acesta — lucrările acestui înalt forum bisericesc din țara noastră.

În numele credincioșilor pe care îi reprezint și al meu personal, subscriu cu toată convingerea la apelurile pentru pace și dezarmare făcute de România socialistă.

Seslunea din anul acesta este dominată de inițiativele și propunerile României pentru înlăturarea pericolului unui război nuclear de proporții globale.

Propunerile României socialiste sînt, pe de o parte, chemări vibrante și înflăcărate la acțiune și responsabilitate, pentru apărarea păcii și vieții popoarelor, și pe de altă parte, angajamente ferme pentru susținerea lor.

Sărbătorirea a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român a arătat că întregul popor stă într-o unitate de monolit în jurul conducerii de stat, pentru afirmarea și apărarea acestei unități în libertate și independență, pentru prosperitate, pace și progres.

Momentele cruciale prin care trece omenirea, obligă pe toți oamenii cinstiți să ia atitudine față de felul cum evoluează evenimentele, oprind cursa înarmărilor și în special pe cea nucleară, punctul nevralgic fiind pregătirea și chiar începerea amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune în Europa. De asemenea, achizițiile științei și tehnicii să fie puse în slujba binelui omenirii, nu în slujba războiului, distrugerii și morții.

Un război nuclear înseamnă distrugerii de proporții apocaliptice, imprevizibile.

Retoric, putem pune întrebarea : Quo vadimus ?

Conștiința și rațiunea fiecăruia ne spun că forțele întunericului, răului și morții, pot fi îndepărtate și anihilate oriunde s-ar afla. Aceasta este speranța noastră, aceasta este dorința fiecăruia bun român, cetățean devotat patriei, patriot cinstit.

Misiunea contributivă, activă, pozitivă, a clerului creștin ortodox, ca și a celorlalte confesiuni, din țara noastră, se integrează structural în dinamica eforturilor făcute de România socialistă, pe plan intern și internațional, pentru progres, pentru pace pe pământ.

Fie ca oamenii, aceste ființe dumnezeiești ale pământului, dotați cu posibilități infinite de creație, sfredelitori temerari ai necunoscutului macro și micro cosmic, să se înfrățească, să se iubească și să trăiască în armonie și pace veșnică».

Prot. Augustin Lucian — Episcopia Oradiei

«Încă nu s-au închis toate rănilile lăsate de cel de al doilea război mondial și iată că un al treilea flagel amenință la orizont, mai crincen și atotdistrugător. Încă mai persistă în amintirea oamenilor distrugerile și ciupercile atomice de la Hiroșima și Nagasaki. Era de sperat ca ultimul război să fi lăsat în urma lui învățăminte, ca omenirea să aspire și să se bucure de o pace bine așezată, trainică și constructivă.

Cu toate acestea planeta noastră nu s-a liniștit. Cursa înarmărilor ia proporții gigantice, iar perspectiva unui război necruțător, al armelor nucleare în stare să distrugă civilizația și viața de pe planeta Pământ, cunoaște o nouă escaladare.

Față în față cu amenințarea autodistrugerii, toți oamenii de bine simt nevoia să opună rezistență,

să se pronunțe pentru neamplasarea de noi rachete pe continentul european, pentru retragerea și distrugerea celor existente.

Așa au luat naștere în ultima vreme marile mișcări pentru apărarea păcii, marșuri, mitinguri, adunări, apeluri.

În fața noastră se găsește «binele și răul» (Deut., 30, 19) ; să alegem binele, deci viața, ca să trăim, noi și urmașii noștri.

«Nu trebuie să se laude cel ce se încinge de război, ci cel ce se deșcinge» (Regi, 3, 20).

În lumina învățăturii noastre creștine sîntem și trebuie să fim iubitori de pace.

Dumnezeu l-a făcut pe om «ca să stăpînească peștii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile care trăiesc pe pămînt și tot pămîntul» (Fac., 1, 26). Să stăpînească nu să distrugă. Omul nu are dreptul la aceasta. De aceea vrem să le amintim acelor care au intenția distrugerii vieții pe pămînt: Nu aveți acest drept! N-ați creat voi viața.

E limpede de ce și preoțimea din Eparhia Oradiei își dă prin mine adeziunea toată la Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democratiei și Unității Socialiste, la declarația păcii de la București, izvořită din mintea clarvăzătoare și din inima iubitoare a președintelui Nicolae Ceaușescu.

Avem copii și vrem să trăiască.

Avem părinți și vrem să moară la venirea sorocului.

Sîntem noi și vrem să trăim.

NU războiului, NU rachetelor cu rază medie de acțiune!

DA păcii! DA păcii cu rază lungă de acțiune».

Avocat Nicolae Vidrașcu — Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos

«Istoria ne arată că războaiele au provocat întotdeauna tulburările cele mai adinci în existența omenirii și i-au impus suferințele cele mai mari.

Deși le-au purtat întotdeauna numai popoarele, de multe ori însă nu le-au hotărît ele, pentru cauze de folos obșteșc, ci conducătorii lor, avînd ca motive setea de glorie și de putere.

Din nefericire în diferite părți ale lumii au apărut stări de tensiune, de conflicte între stăte și grupuri de state, manifestîndu-se vechea politică de dominație și asuprire, culminînd printr-o inconștientă întrecere a înarmărilor nucleare, primejduind însăși existența omenirii.

Sesizînd această primejdie, președintele Nicolae Ceaușescu depune de mulți ani o neobosită activitate pentru menținerea păcii.

În toată activitatea sa, atît în țară cit și peste hotare, președintele Nicolae Ceaușescu a făcut cunoscut tuturor că poporul român militază fără preget pentru crearea unui climat de pace și de rezolvare a neînțelegerilor pe calea tratativelor pașnice și nu a înclăștărilor înarmate.

Această deosebită și apreciată strădanie pentru buna înțelegere între state, indiferent de orînduirile politice, se situează pe linia tradiției istorice a poporului nostru, care nu a rivnit niciodată nimic de la alții și nu a încălcat hotarele altor țări, chiar și atunci cînd a fost îndemnat de unii s-o facă, dorind pacea și prietenia tuturor.

Nu există pace adevărată decît în independență și nu există istorie demnă de atenție decît aceea a popoarelor libere, — scria un gînditor francez. Libertatea și egalitatea sînt drepturile firești ale oamenilor. Fraternitatea este datoria lor.

De aceea, Nicolae Iorga, îngrijorat de crescînda cotropire de către Hitler a țărilor vecine, și îndurerat de sfirtecarea țării noastre, avînd

previziunea declanșării celui de al doilea război mondial, spunea: «...Atia vreme cît morala creștină va fi desconsiderată, atia vreme cît omul va fi o bestie pentru semenii săi, orice încercare de mai bine a omenirii va fi efemeră și zadarnică. Omenirea trebuie reeducată și numai atunci ea va putea colabora cu știința și tehnica, pe care civilizația i le pune la dispoziție».

Această reeducare, această realizare a omului nou, iubitor de pace și progres, constituie o strădanie neobosită a orînduirii noastre.

Pentru realizarea acestui deziderat, domnul președinte Nicolae Ceaușescu arăta că toți conducătorii de state trebuie să-și întindă mîinile prietenește, pentru înlăturarea războiului, pentru o lume pașnică, liberă și dreaptă».

Doctor Leontin Druță. Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului

«Ororile celor două războaie mondiale, prin suferințele omenesti și distrugerile de bunuri materiale, au lăsat urme adînci în sufletele oamenilor. Iată că din nou se abate asupra planetei noastre pericolul unei noi catastrofe, deoarece oameni de rea credință pregătesc războiul nuclear care în eventualitatea declanșării lui ar distruge viața pe pămînt.

Țara noastră, în frunte cu președintele ei, Domnul Nicolae Ceaușescu, luptă pentru apărarea păcii în lume prin toate mijloacele, spre a se pune capăt cursei înarmărilor și să se înlătore pericolul unui nou război nuclear.

Înarmările și în special cele cu mijloace nucleare, au ajuns la un punct culminant. Întreaga omenire este alertată și ia poziție fermă împotriva acțiunilor de proliferare a acestor arme ucigătoare.

Din toate colțurile lumii se ridică glasuri împotriva cursei înarmărilor și a războiului.

Glasul miliardelor de oameni nu poate să nu fie auzit și de acei care sînt chemați să rezolve pe cale pașnică înlăturarea unui conflict nuclear. Sperăm că aceștia vor lua hotărîri care să soluționeze diferențele dintre unele state. În acest fel ar triumfa pacea, asigurîndu-se continuarea vieții pe pămînt.

Ca deputat în Adunarea Națională Bisericească, venit din Țara Lăpușului, doresc, alături de cei care m-au trimis, să se pună capăt cursei înarmărilor și să se înlătore orice acțiune care ar putea duce la un nou război mondial nuclear, pentru fericirea și bunăstarea întregii omeniri.

Voi face totul să cultiv dragostea de patrie și dragostea față de credința noastră străbună. Voi apăra pacea și viața împotriva războiului nuclear dătător de moarte.

Odată cu mine, toți cei de un neam și o credință din Eparhia Clujului, spun cu toată hotărîrea un NU categoric înarmării și războiului, pentru pacea și fericirea întregii omeniri».

Preot Ioan Cocirlă — Arhiepiscopia Timișoarei

«Învățătura creștină despre unitatea neamului omenesc — potrivit căreia Dumnezeu este creatorul omului, iar oamenii sînt frați întreolaltă — implică pentru noi toți datoria de a rămîne mereu solidari cu toți se-

menii noștri în împlinirea năzuințelor lor spre mai bine. Iar «mai bine» fără pace nu există!

Biserica și creștinii în general trebuie să facă pacea scumpă inimii lor, să facă din ea o stare de conștiință generală deoarece pacea este tot atât de necesară omului, cum îi sint necesare aerul, apa, hrana și îmbrăcăminte. Mîntuitorul Iisus Hristos este Domnul păcii. El a venit să ne aducă pacea. Toată Evanghelia Sa este o solie și o învățătură despre pace.

De aceea și noi, clerul Bisericii Ortodoxe Române, din Banat, sintem alături de conducătorul statului, Domnul Nicolae Ceaușescu, și aderăm integral la Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, la Mesajul Mării Adunări Naționale adresat tuturor parlamentelor și parlamentarelor din Europa, S.U.A. și Canada, la Declarația forurilor conducătoare ale statului nostru și la conținutul bogat în idei și propuneri românești concrete și care pot fi o soluție pentru a se ieși din impas.

Glasul președintelui Nicolae Ceaușescu și vibranta sa cuvîntare de la adunarea festivă ținută cu prilejul sărbătoririi a 65 ani de la înfăptuirea statului național unitar, a pătruns pînă în străfundurile inimilor și conștiințelor noastre, mobilizîndu-ne pe toți, preoți și credincioși, în largul front al păcii înțeleasă românește, propovăduită cu înaltă conștiință și responsabilitate umană».

Avocat Barbu Roventă — Episcopia Aradului

«Ne este dragă țara noastră, cu zările și așezările pămîntului nostru strămoșesc, pentru că nu numai că este bogată și frumoasă, ci mai ales pentru faptul că «noi aici am fost dintotdeauna», am fost dintru început, sintem azi și vom fi de-a pururi la noi acasă.

Cuvînt cu înțeles de inimă, mai sfînt și mai «al nostru», nu ne-a fost altul niciodată în toată istoria noastră bimilenară, cu toate frămîntările și cu toate vitregiile care s-au abătut peste capul neamului românesc, — decît cuvîntul Pace.

Am știut să ne apărăm gîlia străbună și graiul, n-am admis să ne fie călcată în picioare spiritualitatea și ființa noastră statală de către alte neamuri sau puteri orgolioase.

N-am purtat războaie de cîmpire sau de expansiune.

Sintem rădăcini românești adînc înfipte în acest pămînt, «iar cel ce este rădăcină nu se mută», a spus și ne-a lăsat în slove cărturarul moidovean Miron Costin.

Pacea și războiul sint două noțiuni antagoniste care nu se pot concilia și se exclud în modul cel mai categoric.

Pacea care preocupă astăzi lumea întreagă, în mod îngrijorător și mai mult decît oricînd, este etalonul de aur al zilelor noastre.

Pacea este apologia civilizației, a culturii, a bunăstării popoarelor, a progresului și a vieții libere și ascendente.

Războiul este în sine un non-sens și afirmă aceasta ca unul care mi-a fost dat să cunosc focul celui de al doilea război mondial.

Războiul este o monstruozitate socială, este ură de om împotriva omului, este animalitate, este sărăcire, foc și nimicirea vieții.

Pacea este viață și Sfînta noastră Biserică ne învață că «Lumea trebuie să aibă viață și mai multă să aibă».

Pacea este axa istoriei omenirii. Pacea este noblețe spirituală izvoartă din suflet curat și jertfelnic.

Misiunea oamenilor de știință și în genere a tuturor oamenilor lumii, este de a lupta pentru viață, pentru asigurarea dreptului la viață și la pace, pentru că dreptul la viață și dreptul la pace se întrepătrund în esența lor pînă la cea mai perfectă osmoză, valabile deopotrivă pentru toți oamenii și pentru toate popoarele globului numit «Planeta Pămînt».

«O lume a păcii», «să pregătim copiilor un viitor al păcii», «pace pe planeta Pămînt», «NU armelor nucleare și de distrugere în masă», «instaurarea în lume a unei noi ordini economice», «rezolvarea conflictelor actuale prin dialog, pe calea rațiunii», «stoparea cursei înarmărilor», «renunțarea la forță și la amenințarea cu forța», — sînt numai cîteva din imperitivele pe care președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, le-a expus, imperative care au ajuns a fi cunoscute pe toate meridianele globului.

«Pace vouă», «Fericiți făcătorii de pace», «Pe pămînt pace și între oameni bună învoire», «Pace lumii», — sînt numai cîteva din legile Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos și ale slujitorilor ei, preoți și credincioși.

Biserica noastră Ortodoxă s-a înscris printre cei dintîi apărători ai păcii, ai dreptului la viață și la pace, știut fiind că viața și pacea sînt de natură divină».

Preot Dumitru Sandu — Episcopia Rîmnicului și Argeșului

«Motive de credință și de conștiință religioasă ne obligă pe toți să apreciem adevărul că pacea e un mare dar ceresc, dar și un mare imperativ al vieții pe pămînt. Este poruncită de Dumnezeu și oamenii au nevoie de pace, pe cît au nevoie de apă, de pîine, de lumină și de aer.

În zilele pe care le trăim însă, viața Planetei este amenințată de cel mai necruțător vrăjmaș al ei, războiului nuclear.

Pentru preîntîmpinarea războiului nuclear și pentru pacea a toată lumea luptă oamenii cu rațiune sănătoasă.

Mă simt mîndru că fac parte din sinul unui popor al cărui brav conducător e cunoscut pe toate meridianele ca un luptător neînfricat pentru salvagardarea păcii și civilizației de pe Terra, care nu precupețește nici un efort pentru a duce mesajul de pace al României în toate colțurile lumii, spunînd deschis popoarelor adevărul, că înarmarea atomică înseamnă moarte și distrugere, că un eventual război nuclear ar putea fi și ultimul în istoria omenirii, cel din urmă act al speței umane.

Cerînd pace, nu facem aceasta numai pentru noi. Gîndim pacea pentru toată Planeta. Dorim o pace mondială pentru a ne clădi în fiecare zi temelii trainice pentru viitor. Peste umbra bolnavă a ideii de înarmare trebuie să triumfe rațiunea»

Preot Petru Pleșa — Episcopia de Alba Iulia

«Se știe că pacea este condiția esențială a vieții și că ea e rod și podoabă a acelor suflete echilibrate, pline de iubire, care cugetă la vesnicul «a fi», «a exista»; pentru aceste suflete pacea este griul, iar prietenii ei, bunii semănători.

În același timp e cunoscut că războiul e generat de acele suflete stăpinite de duhul mândriei, de acele suflete care în locul omeniei au preferat lăcomia, războiul fiind neghina aruncată cu bună știință în ogrorul cu bună semănătură a Păcii, de către cei cu mintea întunecată, orbii de patima stăpînirii acestei lumi.

Ca urmași ai unor străbuni pașnici, purtînd în noi dorul de a lăsa moștenire scumpă celor ce vin după noi focul sacru al spiritualității născute în vatra strămoșească, e firesc să ne situăm în rîndul celor care doresc pacea și urăsc războiul cu toate ororile lui, pentru că românii au fost întotdeauna slujitori la Altarul Păcii.

Acum cînd viața omenirii este amenințată cu distrugerea unui război nuclear nimicitor, sîntem chemați ca prin glasurile noastre unite în marele front al păcii, să trezim conștiințele unor conducători de popoare ca să pună în cumpănă dreapta primejdia pe care o prezintă pentru viață înarmările nucleare și să înlocuiască orgoliul cu rațiunea și sentimentul puterii, cu respectul pentru viețile celor pe care-i cîrmuiesc.

Și, în împlinirea acestei binecuvîntate lucrări a Păcii, prin cuvînt și faptă, doresc ca să aduc, în numele preoților și credincioșilor din Eparhia de Alba Iulia, — din Cetatea Alba Iuliei, vatră de plămădă a neamului nostru, care a sărbătorit de curînd 65 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România —, cuvîntul nostru de Pace, care dorim să fie auzit aici și pretutindeni, pentru împlinirea mesajului ceresc adus la Nașterea Pruncului Iisus: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca 2, 14).

Ca slujitor al Altarului străbun, dînd urmare îndrumărilor Sfîntului Sinod, în cadrul conferințelor festive din noiembrie dedicate păcii, împreună cu toți preoții din județele Alba, Mureș și Harghita, ne-am exprimat, alături de întregul nostru popor, adeviziunea fermă la chemările din Apelul lansat din inițiativa Domnului președinte Nicolae Ceaușescu, omul care poartă în gînd și în faptă destinele României, — făcînd și noi legămînt de a «păstra unitatea Duhului întru legătura păcii».

Azi, asociindu-mă gîndurilor și simțămintelor exprimate în acest înalt for al Bisericii Ortodoxe Române, prin cuvîntul Prea Fericirii Voastre, îmi exprim adeviziunea la Apel, și mă rog Bunului Dumnezeu, Domnul vieții și al păcii, să rînduiască ca tîmîia rugăciunilor noastre pentru pace să ajungă la tronul Său ceresc.

În incheierea luărilor de cuvînt participanții la lucrările Adunării Naționale Bisericești, sesiunea decembrie 1983, au adoptat textul telegramei pe care o redăm în continuare și care a fost adresată:

EXCELENȚEI SALE

DOMNULUI NICOLAE CEAUȘESCU

PREȘEDINTELE REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

PREȘEDINTELE FRONTULUI DEMOCRAȚIEI

ȘI UNITĂȚII SOCIALISTE

Pătrunși de sentimentul unității naționale și de dorința arzătoare de pace pe care le trăiește în prezent întregul nostru popor, participanții la ședința de lucru a Adunării Naționale a Bisericii Ortodoxe Române, ierarhi, clerici și mireni, dăm glas dragostei noastre nemărginite și profundei admirații pentru neobosită activitate pe care dumneavoastră, Domnule Președinte, o puneți în slujba progresului și civilizației națiunii noastre, pentru stăruințele inițiative și acțiuni consacrate apărării păcii, libertății și dreptului la viață, bunurile cele mai de preț ale ființei umane.

Reafirmând, și cu acest prilej, adeziunea deplină la politica activă, dinamică și constructivă de pace, înțelegere și colaborare cu toate națiunile, pe care o promovați cu consecvență și înaltă principialitate, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii noastre au convingerea neștrămutată că aceasta servește în cel mai înalt grad intereselor și cerințelor vitale ale poporului român și ale tuturor popoarelor lumii, care doresc să trăiască la adăpost de ameninșarea unei conflagrații nucleare nimicitoare, spre a-și putea consacra energiile lor creatoare cauzei progresului, civilizației, edificării unei vieți mai bune și mai ferice pe planeta noastră.

În aceste momente cruciale pentru destinele omenirii, simțem mândri că Domnia Voastră, mult stimată domnule președinte, strălucit cavaler al păcii și libertății, acționați cu fermitate și consecvență, cu dragoste și dăruire, pentru unirea tuturor forțelor progresiste din lume, în lupta pentru dezarmare și pace, pentru înlăturarea pericolului nuclear și asigurarea dreptului sacru al popoarelor de a fi libere să-și croiască viața așa cum o doresc.

Însutlețiți de Apelul pentru dezarmare și pace al Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și al celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste și mobilizați de exemplul personal al Domniei Voastre, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, angajați, împreună cu întregul nostru popor în marea operă de ridicare a României pe noi culmi ale progresului multilateral, resping cu hotărâre planurile care vizează aruncarea omenirii într-un abis nuclear și se opun instalării noilor rachete nucleare cu rază medie de acțiune în Europa, pronunșându-se pentru retragerea și distrugerea celor existente, pentru încetarea cursei înarmărilor și trecerea neîntârziată la dezarmare, în primul rînd la dezarmare nucleară.

Astăzi, cînd omenirea străbate o perioadă de agravare puternică a tensiunilor și pericolelor la adresa păcii, cînd în

Europa se acumulează noi arme ucigătoare care pun în primădie viața pe acest continent, pe întreaga planetă, este pentru noi o mândrie și o mare satisfacție patriotică și umanistă, să sprijinim din toată inima inițiativele active ale României, a căror înfăptuire ar deschide căi noi și realiste pentru restabilirea unui climat de colaborare și pace, de soluționare pe cale pasnică, prin tratative, a problemelor controversate ale lumii de azi. Sînt vii în conștiința noastră ca și a întregii națiuni române, înfăcăratele dumneavoastră chemări din cuvîntarea rostită de la tribuna Marii Adunări Naționale și neobositele demersuri pentru a se pune capăt înarmărilor nucleare.

În situația actuală, deosebit de gravă, a încordării vieții internaționale, a escaladării continue și fără precedent a cursei înarmărilor nucleare și amplasării de noi rachete în Europa, Apelul Marii Adunări Naționale adresat parlamentelor și parlamentarilor din statele europene, Statele Unite ale Americii și Canada, întemeiat pe concepția dumneavoastră, despre rolul popoarelor în făurirea propriilor destine, ne în-suflește și ne cheamă și pe noi, slujitorii altarelor, împreună cu întregul popor român, iubitor de pace și cu toți oamenii de bine din toată lumea, la acțiuni hotărîte pentru dezarmare și pentru triumful cauzei păcii.

Alături de toți cetățenii patriei, ierarii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au luat cunoștință cu viu interes de Declarația înaltelor foruri de conducere ale țării, adoptată în aceste momente de grea cumpănă pe care le traversează omenirea și își exprimă adevărată dezamăgire față de acest document de o deosebită însemnătate pentru viața și pacea lumii.

În acest context gîndurile noastre se îndreaptă către minunata Domniei Voastre expunere la Adunarea omagială consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea Statului național unitar român — vibrantă evocare a luptei poporului nostru pentru îndeplinirea mărețelor sale idealuri de unitate și independență națională — care, prezentînd obiectivele mobiliza-toare ale etapei actuale și de perspectivă ale dezvoltării patriei, ilustrează, din nou, cu deosebită forță de convingere, voința nestrămutată a României de a-și intensifica eforturile pentru salvagardarea păcii în Europa și în lume, pentru apărarea dreptului fundamental, inalienabil al popoarelor la existență, la viață.

Sîntem hotărîți ca, în spiritul politicii de pace și colaborare a țării noastre, să ne adresăm Organizației Națiunilor Unite, conducătorilor Uniunii Sovietice, Statelor Unite ale Americii și tuturor țărilor din Europa, chemîndu-le să-și unească eforturile și să acționeze pentru încetarea cursei înarmărilor pentru neamplasarea noilor rachete nucleare pe continentul nostru și reluarea tratativelor de la Geneva, pentru afirmarea puternică a politicii de pace, dezarmare, colaborare și destindere internațională.

În numele vieții, fericirii și păcii, alături de întregul nostru popor, ne exprimăm deplina și unanima adeviere față de toate inițiativele și acțiunile întreprinse de Domnia Voastră, domnule președinte, menite să ducă la măsuri electivă pentru înlăturarea primejdiei nucleare, astfel încit popoarele europene și toate popoarele lumii să-și poată consacra eforturile făuririi unui viitor de pace și prosperitate.

Si cu acest prilej, vă încredințăm, mult stimate și iubite Domnule Președinte, că în întreaga sa activitate Biserica Ortodoxă Română va fi călăuzită permanent de slujirea păcii și a vieții pe pământ, pentru binele și fericirea poporului nostru, pentru colaborare și înțelegere între toate popoarele lumii.

† IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
PREȘEDINTELE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICESTI

De asemenea au fost adresate mesaje către Organizația Națiunilor Unite, ambasadelor U.R.S.S. și S.U.A., precum și altor ambasade europene acreditate la București.

Concluzionind, se poate afirma că, însuflețiti de vibranta chemare a Apelului pentru dezarmare și pace al adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, slujitorii Sfințelor Altare strămoșești din întreaga țară și-au făcut cunoscută și cu ocazia ultimelor manifestații și mitinguri pentru pace desfășurate în țara noastră la inițiativa președintelui României, Nicolae Ceaușescu, poziția și dorința lor irevocabilă de a fi factori activi și nedezmintiți pentru pace, pentru viață. Ei sînt convinși că omul are o misiune în această lume, și anume aceea de a nu aduce vreo diminuare sau vreo primejduire vieții și valorii omului. De aici respectul față de viață, de aici poziția radicală a oamenilor Bisericii împotriva războiului.

Pătrunsă de fiorul cuvintelor Sfințului apostol Pavel care ne îndeamnă zicînd: «Luați toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva în ziua cea rea, și, toate biruindu-le, să rămîneți în picioare» (Efes. 6, 13), — Biserica Ortodoxă Română, — cler și credincioși —, se străduiește a fi și slujitoarea celor mai înalte idealuri umanitare: libertate, dreptate, pace.

Să ne rugăm lui Dumnezeu să îndrepte picioarele noastre pe calea păcii (Luca 1, 79).

REDACTIA

• INDRUMĂRI • PĂSTORALE •

PACEA DUPĂ SFÎNTA SCRIPTURĂ ȘI SCRIERILE SFÎNȚILOR PĂRINȚI

Pr. prof. CONSTANTIN CORNIȚESCU

Este indeobeste cunoscut și recunoscut de toți că pentru a desfășura o activitate rodnică, pentru a contribui la progresul material și spiritual al omenirii, este nevoie de liniște, este nevoie de pace.

Noțiunea de pace se leagă în mod firesc de ideea de progres și de promovarea vieții, iar noțiunea de război se leagă de ideea de moarte și de dezastru. Este, deci, firesc faptul că omenirea de totdeauna a dorit cu ardoare pacea și a respins războiul. În acest sens se exprimă Fericultul Augustin, când zice: «Intrebați pe toți oamenii: voiți voi pacea? Tot neamul omenesc vă va răspunde într-un glas: Eu o doresc, o aștept, o vreau, o iubesc»¹.

Mult încercată de războaie, omenirea antică vedea în pace unul dintre marile ei idealuri, a cărui realizare deplină a legat-o de pogorirea printre muritori a unui trimis al cerului². Marii gânditori ai Greciei au făcut din pace una din temele de predilecție. Astfel, Platon, vorbind despre pace, o consideră unul dintre cele mai mari bunuri: «Bunul cel mai mare nu este războiul și răzvrătirea... ci pacea unora cu alții»³. Ucenicul său, Aristotel, vorbind despre dimensiunile unei societăți ideale, credea că aceasta a fost realizată în trecutul îndepărtat al omenirii. Atunci, zicea el, «nu erau între oameni nici certuri, nici războaie, pentru că nu era nici un lucru a cărui folosire să fi dat prilej de neînțelegeri»⁴. La rindul său, filozoful stoic Epictet, ale cărui principii seamănă atât de mult cu cele creștine, vorbește adesea despre egalitatea ontologică a oamenilor și despre armonia ce trebuie să domnească în cetate și de pacea dintre oameni⁵.

1. *Comentar la Ps. 84*, P.L., 36, col. 15.

2. Prof. N. Neaga, *Hristos În Vechiul Testament*, Sibiu, 1944, p. 5 și urm.

3. *Legile*, I, 628.

4. Gerard Walter, *Les origines du communisme*, Paris 1931, p. 380.

5. *Dissertationes*, IV, 5, 35.

A. IDEEA DE PACE ÎN VECHIUL TESTAMENT

1. Frecvența termenului

În decursul istoriei sale, poporul Israel a dus multe războaie pentru apărarea independenței și a credinței sale. Începînd cu cartea Exodului din robia egipteană și terminînd cu cartea ultimului profet al Vechiului Testament, peste tot se vorbește, într-un fel sau altul despre aceste războaie. Gustînd din paharul amar al nenorocirii, ei avea să aprecieze la justa ei valoare pacea, în care vedea un dar și o binecuvîntare a lui Dumnezeu.

a) În Vechiul Testament, cuvîntul «shalom», prin care este redat conceptul de pace este foarte des întrebuițat⁶. Primul său sens este acela de salut și de urare. Iudeii se întîmpinau sau se despărțeau cu salutul păcii: «Pace ție!», «Pace casei tale!», «Mergi în pace!». Se spune că deși David arătase multe semne de supunere față de regele Saul, acesta voia, totuși, să-l omoare. Această faptă necugetată nu este aprobată de către Ionatan, fiul regelui și prietenul lui David; făcîndu-i cunoscute planurile tatălui său, acesta îi spune lui David: «Mergi în pace. Acum am jurat amîndoi că Domnul să fie pe veci între mine și tine, între sămînța mea și sămînța ta» (I Regi 20, 42; 29, 7). Ajungînd împreună cu oamenii săi în pustiul Paran și ducînd lipsă de hrană, David trimite o solie către un anume Nabal, pentru a-și procura cele necesare. Oamenii săi aveau indicații și-l întrebe pe Nabal de sănătate și să-i vorbească așa: «Să trăiești în pace și pacea să fie cu casa ta și cu toți ce este al tău» (I Regi 25, 6). După moartea lui Saul, David a fost împărat. Pe cînd se întorcea din prigoană, a fost întîmpinat cu salutul păcii. «Dintre Gaditi, niște viteji au plecat să se ducă la David în cetățuia din pustiul... Și din fiii lui Beniamin și ai lui Iuda au fost unii care s-au dus la David în cetățuile. David le-a ieșit înainte și le-a vorbit astfel: «Dacă veniți la mine cu gînduri bune ca să mă ajutați, inima mea se va uni cu voi; dar dacă veniți să mă înșelați, în folosul vrăjmașilor mei, cînd nu fac nici o silnicie, Dumnezeu! părinților noștri să vadă și să judece». Amasai, unul din căpitani de seamă, a fost apucat de Duhul și a zis: «Sîntem cu tine, Davide, cu tine, fiul lui Iesei. Pace, pace ție și celor ce te ajută, căci Dumnezeu! tău te-a ajutat» (I Cron., 12, 8—16—18). Cu urarea de «mergeți în pace» au fost sloboziți cei cinci bărbați din semînța lui Dan, care mergeau spre cetatea Lais (Jud., 18, 6). Cu «pace ție» a fost întîmpinat levitul călător prin cetatea Ghibea (Jud., 19, 20).

b) Al doilea sens al cuvîntului pace este acela de liniște, de mulțumire sufletească și de fericire. Este sensul pe care-l au cuvintele Psalmistului, referitoare la cetatea Ierusalimului: «Urăți pace Ierusalimului și ziceți: cei ce te iubesc pe tine să se bucure de liniște. Pacea să domnească între zidurile tale și propășirea în casele tale» (Ps., 121, 7—9). Această pace avea să se instaleze abia pe vremea lui Solomon. Solomon, «omul păcii»⁷, care avea să spună că «mai bună este o bucată

6. Pr. prof. Vladimir Prelipceanu, *Pacea mesianică la profeții Vechiului Testament*, în «Studii Teologice», 1—2, 1954, p. 3.

7. Iustin Moisescu, *Temciurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice», 3—4, 1953, p. 255.

de pîine uscată, în pace, decît o casă plină cu carne de jertfe, în război» (Pilde 17, 1), scria un psalm, înainte de a urma pe tatăl său la tron în care își exprima crezul său de om al dreptății și al păcii: «Dumnezeule, zice el, dă judecățile tale împăratului și dă dreptatea Ta fiului împăratului și el va judeca poporul Tău cu dreptate și pe cei obidiți ai Tăi cu neprihănire. Munții vor aduce pace poporului și dealurile de asemenea, ca urmare a dreptății Tale. Va fi ca o ploaie care cade pe un pămînt cosit, ca o ploaie repede care udă cîmpia. În zilele lui va înflori cel neprihănit și va fi belșug de pace cît va sta luna pe cer» (Ps. 71, 1—3, 6—7).

Acesta este sensul pe care-l dă și profetul Isaia cuvîntului pace atunci cînd zice: «Doamne, revarsă pacea peste noi, că toate bunurile noastre pentru noi le-ai făcut» (Isaia 26, 12). Sau: «Cît de frumoase sînt pe munți picioarele trimisului care vestește pacea, ale solului de veste bună» (Isaia 52, 7).

2. Premisele păcii

a. **Dreptatea.** Pacea întemeiată pe silnicie nu este trainică, ci iluzorie, o pace care oricînd se poate destrăma. Acest aspect l-au avut în vedere și aghiografii. Ei biciuie nedreptățile din vremea lor și le prezintă ca surse continue de neliniște. Vorbînd în numele lui Iahvé, Psalmistul întrebă: «Pînă cînd veți judeca strîmb și veți căuta la fața celor răi? Faceți dreptate celui slab și orfanului, dați dreptate nenorocitului și săracului, scăpați pe cel nevoiaș și lipsit, izbăviți-l din mina celor răi» (Ps., 81, 2—4). Unii ca aceștia, spune profetul Isaia, «nu cunosc calea păcii și în căile lor nu este dreptate; apucînd pe căi greșite, ei nu cunosc pacea» (59, 8).

b. **Blîndețe.** Deseori, Psalmistul avertizează pe contemporanii săi că minia este izvor de nenorociri, pe cînd răbdarea și îngăduința sînt izvor de bunătați. El spune: «Lasă minia, părăsește iuțimea, nu te supăra, pentru că supărarea aduce numai rău... Dacă peste puțină vreme te vei uita și vei vedea că cel rău nu mai este, ci numai locul unde era, cei blînzi vor moșteni pămîntul și vor avea belșug de pace» (Ps., 36, 8, 10—11). Același sfat îl dă și Solomon urmașului său, făcînd dependentă pacea cu vecinii săi și implicit, lungimea vieții sale, de bunătată și credincioșie. «Fiule, zice el, nu uita învățăturile mele și păstrează în inima ta sfaturile mele. Căci ele îți vor lungi zilele și anii vieții tale și-ți vor aduce multă pace. Să nu te părăsească bunătața și credincioșia; leagă-ți-le la gît, scrie-le pe tăblița inimii tale» (Pilde 3, 1—3).

c. **Ascultarea de cuvîntul lui Dumnezeu.** Mai mult decît orice, aghiografii Vechiului Testament fac dependentă liniștea, pacea și promovarea vieții de ascultarea cuvîntului lui Dumnezeu. Aceasta, pentru că însuși cuvîntul lui Dumnezeu promovează liniștea, pacea și viața. «Multă pace au cei ce iubesc Legea»; spune Psalmistul, «și nu li se întimplă nici o nenorocire» (Ps., 118, 165).

Dumnezeu este prezentat ca unul care urăște războiul, ca unul care «a pus capăt războaielor la marginea pămîntului. A sfărîmat arcul și a rupt sulița, a ars cu foc carele de război» (Ps., 45, 9). «Cortul lui este în

Salem și locuința lui în Sion. Acolo a sfărîmat el săgețile, scutul, sabia și armele de război» (Ps., 75, 2—3).

Pacea este prezentată ca un dar al lui Dumnezeu, ca o răsplătă pentru împlinirea voii Sale. Așa o prezintă Moise cînd zice : «Dacă veți umbla după legile mele și dacă veți păzi poruncile mele și le veți împlini, zice Domnul, voi trimite pace pe pămîntul vostru și nimeni nu vă va tulbura, voi gonî fiiarele rele din pămîntul vostru și sabia nu va trece prin pămîntul vostru» (Lev., 26, 3—6). În același sens vorbește și profetul Isaia : «Celui cu inima tare tu îi cheazășuiești pacea; îi dai pacea celui ce se încrede în tine» (26, 3). Pacea este prezentată, în același timp, ca o binecuvîntare; ea aduce belșug, fericire și lungime de zile. «Așa este binecuvîntat omul care se teme de Domnul, cel ce locuiește în Sion : Să vadă fericirea Ierusalimului în toate zilele vieții sale; să vadă pe copiii copiilor săi; să vadă pacea peste Israel» (Ps., 128, 4—6).

Neascultarea de cuvîntul Domnului este prezentată de profetul Isaia ca izvor al tulburărilor și multor nenorociri. «Așa vorbește Domnul, răscumpărătorul tău, Sfîntul lui Israel : Eu, Domnul Dumnezeuul tău te învâț ce este de folos și te călăuzesc pe calea pe care trebuie să mergi. O, de ai fi luat aminte la poruncile Mele, atunci pacea ta ar fi fost ca un riu și fericirea ta ca valurile mării» (48, 17—18).

3. Dimensiunile păcii

a) Vorbînd despre pace, înțelepții Vechiului Testament o văd condiționată în primul rînd de o stare spirituală adecvată, de împăcarea fiicăruia cu sine însuși. Pentru că niște suflete răvășite și orbite de patimi nu mai pot discerne între bine și rău, nu pot dori pacea, iar dacă pacea există, n-o pot apăra, nici prețui la justa ei valoare. «Cei răi n-au pace», spune profetul Isaia (48, 22). «Omul cel rău își duce în neliniște toate zilele vieții, toți anii de care are parte cel nelegiuit. Țipete de spaimă răsună la urechile lui. El nu trage nădejde să scape de întuneric. Vede sabia care îl amenință, aleargă încoace și încolo. Necazul și neliniștea îl înspăimîntă și se aruncă asupra lui ca un împărat gata de luptă» (Iov 15, 20—24). De aceea, pe bună dreptate zice Psalmistul : «Să nu greșiți mîniindu-vă; Cugetați în inimile voastre, în așternuturile voastre și vă potoliți. Jertfiți jertfa dreptății; numai așa vă veți culca și vă veți odihni în pace» (Ps., 4, 4). Același lucru îl exprimă și Solomon atunci cînd zice : «Înșelăciune este în inimia celor ce gîndesc răul, iar bucuria este peste cei ce dau sfaturi de pace» (Pilde 12, 20).

b) Pacea preconizată în Vechiul Testament este o pace generală. De ce avcau să se bucure atît fiii lui Israel, cit și neamurile. Pacea lui Dumnezeu avea să fie atît «pentru cei de aproape, cit și pentru cei de departe» (Isaia 57, 19).

Intr-adevăr, în Vechiul Testament se vorbește și de multe războaie, pe care au fost siliți să le poarte fiii lui Israel. Vorbînd despre războaie, nu se face din ele un ideal și singura soluție pentru rezolvarea problemelor litigioase. Și în aceste cazuri idealul urmărit este tot pacea. Războiul este îngăduit doar în cazuri extreme, ca ultimă soluție, după epuizarea tuturor soluțiilor posibile, pentru rezolvarea unor probleme foarte importante, cum erau apărarea independenței și pericolul idolatriei. A-

ceastă atitudine rezultă cu prisosință din cele ce se spun la Deuteronom (20, 10 și urm.): «Cînd te vei apropia de o cetate, ca s-o cuprinzi, fă-i îndemnare la pace. Iar de nu se va învoi cu tine la pace, și va duce războiul cu tine, atunci s-o înconjuři».

Că pacea cu toată lumea este idealul biblic, rezultă și din alte texte și din alte împrejurări. Astfel, regele Osia este preamărit că pe vremea sa poporul «a avut pace». Și a zidit cetăți tari în Iuda, pentru că țara a avut pace și n-a avut războaie cu nimeni în acei ani» (II Cron., 14, 6). Propășirea poporului pe vremea lui Solomon este prezentată tot ca o urmare a păcii. «Pacea domnea peste tot pămîntul și peste toți regii... și era pace cu toate țările învecinate. Astfel au trăit Iuda și Israel în pace, fiecare sub vița sa de vie și sub smochinul său... în toate zilele lui Solomon» (III Regi 4, 24 și urm.). Chiar și zidirea templului din Ierusalim este prezentată ca urmare a spiritului pacifist de care era însuflețit Solomon. Sugestive în acest sens sînt cuvintele lui David către fiul său: «Fiul meu, eu am avut la inimă să zidesc casa Domnului Dumnezeului meu, dar a fost către mine cuvîntul Domnului și a zis: Tu ai vărsat mult sînge și ai purtat multe războaie mari; nu se cade să zidești tu casă numelui Meu, pentru că ai vărsat mult sînge pe pămînt înaintea feței mele. Iată, însă, că ți se va naște un fiu; acela va fi pașnic și eu îi voi da liniște din partea tuturor vrăjmașilor dimprejur; de aceea, numele lui va fi Solomon. Și voi da lui Israel, în zilele lui, pace și liniște. El va zidi casă numelui Meu. Și acum, fiul meu, să fie Domnul cu tine, să ai spor și să zidești casa Domnului» (I Cron., 22, 7 și urm.).

Dar nu numai împărații lui Israel sînt lăudați pentru realizările lor, ci și cei de alt neam. Sub domnia lui Cyrus și a urmașilor săi, poporul Israel s-a bucurat de o epocă de pace, care a durat 200 de ani. Cyrus, ca eliberator al popoarelor și inauguratorul unei ere de pace, este salutat de profetul Isaia drept «unsul lui Dumnezeu», alesul Lui, prin care Providența își împlinește planurile sale (Isaia 45, 1 și urm.). Din pricina operei sale de pace îndelungată, Cyrus a devenit un simbol al Domnului păcii prin excelență (Isaia 9, 5).

4. Mesia — Domnul păcii

a) Idealul de pace este văzut de aghiografi împlinindu-se în vremea lui Mesia, «Unsul» lui Dumnezeu, Domnul păcii (Isaia 9, 6). Într-adevăr, Mesia cel promis protopărinților, avea menirea să readucă pe om în starea din care căzuse, să restabilească ordinea din paradisi. Însă restabilirea acestei stări echivala cu restabilirea păcii omului cu Dumnezeu, cu semenii săi și cu sine însuși. Pacea cu Dumnezeu avea să fie pecetluită de jertfa lui Mesia, adusă pentru păcatele tuturor oamenilor (Isaia 52, 13—53, 12). O urmare firească a acestei împăcări avea să fie ridicarea blestemului celui de demult, iar între om și celelalte creaturi să se așeze iarăși armonia. Această armonie paradisiacă este profețită cu multă gingășie de profetul Isaia cînd zice: «Atunci vor sta împreună leul și mielul; leopardul se va odihni lîngă căprioară; vițelul și puiul de leu vor mînca împreună și un copil îi va păstori. Juninca se va duce la păscut împreună cu orsoaica și puii lor vor sălășlui la un loc, iar leul și boul

vor mânca laolaltă. Copilul se va juca în culcușul văperei și în vizuina șarpelui otrăvitor își va întinde mîna» (11, 6—8).

Profetul Iezechiel vorbește despre «Legămîntul Păcii», care, în largă lui accepțiune va privi și pe cetelate creaturi. «Voi încheia cu ele un legămînt de pace și voi îndepărta din țară toate fiarele sălbatice; ele vor locui în liniște în pustie și vor putea dormi în mijlocul pădurilor. Le voi face pe ele și împrejurimile dealului Meu, o pricină de binecuvîntare; le voi trimite ploaie la vreme și va fi o ploaie binecuvîntată. Nu vor mai fi de jaf între neamuri, nu le vor mânca fiarele din țară, ci vor locui în liniște și nu le va tulbura nimeni» (Iez., 34, 25—26, 28).

Pacea între oameni va fi, de asemenea, o urmare firească a noilor relații instaurate de Mesia între oameni, a noii optici din care este văzut omul. Și dacă noțiunea de aproapele este lărgită la întreg neamul omenesc, pacea adusă de Mesia nu va avea hotare (Isaia 9, 7), va fi o pace universală. Armele care pînă atunci au semănat moarte și durere vor fi distruse (Iez., 39, 9—10; Zah., 9, 3—10; Osea 1, 7; Miheia 5, 9; Ps., 46, 9; Agheu 2, 22) sau vor fi transformate în unele binecuvîntate, care slujesc viața și fericirea. Atunci oamenii «vor face din săbiile lor fiare de plug și din lăncile lor seceri. Nici un neam nu se va mai ridica împotriva altui neam și nu vor mai învăța să lupte» (Isaia 2, 4).

b) Pacea mesianică este strîns legată de dreptate, este o urmare firească a împlinirii dreptății. În acel timp, «mila și adevărul se vor întîmîna, dreptatea și pacea se vor săruta» (Ps., 85, 10). Mesia va face dreptate celor smeriți și va veni în ajutorul celor nevoiași (Ps., 12, 4). El va pune judecător peste lume dreptatea și stăpînitor pacea. Și nu se va mai auzi de silnicie, prăpăd și pustiire (Isaia 60, 17—18).

B. IDEA DE PACE ÎN NOUL TESTAMENT

1. Frecvența cuvîntului pace

a) În Noul Testament cuvîntul pace este unul din cele mai des întrebunțate. El apare de 86 ori, cu o mulțime de sensuri. Despre pace se vorbește uneori fără a se întrebunța cuvîntul respectiv, înlocuit fiind de alte cuvinte care redau ideea de liniște și mulțumire sufletească.

Ca și în Vechiul Testament, se întrebunțează deseori ca salut, atît la întîlnire, cît și la despărțire. Astfel, evanghelistul Ioan ne incredințează că Mintuitorul, arătîndu-se Ucenicilor Săi în seara zilei Învierii, a stat în mijlocul lor și le-a zis: «Pace vouă» (Ioan 20, 19). După opt zile li s-a arătat din nou, de față fiind și Toma, și din nou le-a adresat salutul păcii: «Pace vouă» (Ioan 20, 26). Trimițîndu-și Ucenicii la propovăduire, le dă porunca de a ura caselor în care vor intra «pace» (Matei 10, 12—13). Cu cuvintele «mergi în pace» (Marcu 5, 34) s-a despărțit Mintuitorul de cei ce se învredniciseră să-l asculte cuvîntul și să-l vadă lucrările Sale minunate. Pe femeia bolnavă, care se vindecase și-și mărturisea greșeala Mintuitorul a liberat-o cu cuvintele «mergi în pace» (Marcu 5, 34). După exemplul Său, primii creștini se întîlneau sau se despărteau cu salutul păcii. Sfîntul Iacob ne dă mărturie precisă în acest sens atunci cînd zice: «Dacă un frate sau o soră, goi și lipsiți de hrana de toate zi-

lele vin și vă cer ajutor și unul dintre voi le zice : Mergeți în pace, fără să le dea cele de trebuință, la ce-i folosește aceasta ?» (Iacob 2, 15—16).

b) Termenul pace se întrebunțează ca urare, cu sensul propriu-zis de pace, de liniște și mulțumire sufletească, belșug de har și nu în ultimul rînd de mintuire. Cu aceste multiple sensuri este întrebunțat de aghiografii Noului Testament la începutul sau la încheierea scrierilor lor (Rom., 7 ; I Cor., 1, 3 ; II Cor., 1, 2 ; Gal., 1, 3 ; 4, 16 ; Efes., 1, 2 ; Filip., 1, 2 ; Col., 1, 2 ; I Tes., 1, 1 ; II Tes., 1, 2 ; I Tim., 1, 2 ; Tit 1, 4 ; Filimon 3 ; I Petru 5, 14 ; III Ioan 15).

2. Premisele păcii

a) Mîntuitorul Hristos, Domnul păcii

Venind în lume, «la plinirea vremii» (Gal., 4, 4) în persoana Mîntuitorului Hristos s-au împlinit toate profețiile Vechiului Testament referitoare la Mesia. Prin Întruparea, Moartea și Învierea Sa, el a adus, precum se prezisese, mintuirea neamului omenesc, readucerea lui la starea din care căzuse și restabilirea ordinii și păcii celei dintru început.

Solia de pace a Mîntuitorului (Fapte 10, 36), Domnul păcii, împăratul Salemului (Evr., 7, 2) a fost binevestită de îngeri în noaptea Nașterii Sale, atunci cînd cîntau: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire» (Luca 2, 10—14). A fost anunțată și de preotul Zaharia, tatăl Sf. Ioan Botezătorul, atunci cînd spunea despre fiul său că are misiunea de a îndrepta picioarele contemporanilor săi «în calea păcii» pe care o va așeza în suflete Mîntuitorul (Luca 1, 79). Împărăția întemeiată de el la porunca Tatălui, «Dumnezeul păcii» (Rom., 15, 33 ; 16, 20 ; II Cor., 13, 11 ; Filip., 4, 9 ; I Tes., 5, 23 ; Evr., 13, 20—21) este împărăția păcii. «Împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom., 14, 17). După împlinirea misiunii sale, Fiul lui Dumnezeu se întoarce la Tatăl, lăsînd omenirii în dar, pacea, care covîrșește toată mîntea (Filip., 4, 7 ; Col., 3, 15). «Pacea mea las vouă, pacea mea dau vouă» (Ioan 14, 17), zicea Mîntuitorul Ucenicilor Săi și prin aceștia tuturor acelorora care îi vor îmbrățișa cuvîntul.

b) La menținerea păcii adusă de Mîntuitorul Hristos contribuie în primul rînd noua optică din care sînt văzuți oamenii. Prin încorporarea lor în Trupul tainic al Domnului, în Biserică, al cărei cap este Hristos (Col., 1, 18 ; Efes., 1, 22) deosebirile dintre oameni dispar. «Nu mai este rob, nici slobod, nu mai este parte bărbătească sau femeiească, nu mai este barbar, nici scit, ci toți sînt una în Hristos Iisus, El fiind totul în toți» (Gal., 3, 28 ; Col., 3, 11 ; Rom., 10, 12). Toți sînt chemați la aceeași nădejde și la moștenirea promisiunilor făcute de Dumnezeu patriarhilor Vechiului Testament (Gal., 4, 4—7).

c) La menținerea păcii adusă de Hristos stă de asemenea porunca cea nouă dată de Mîntuitorul, porunca iubirii, care nu va pieri niciodată» (I Cor., 13, 8).

În ultima seară petrecută de Mîntuitorul împreună cu Ucenicii Săi înaintea moștii Sale, le dădea ultimele porunci, care aveau să rezume

întreaga sa învățătură. «Poruncă nouă vă dau vouă: să vă iubiți unii pe alții, precum v-am iubit Eu» (Ioan 13, 34). Noutatea poruncii Sale constă în faptul că sfera ei avea să cuprindă pe toată lumea fără deosebire, pe cei apropiați și pe cei depărtați, pe prieteni și pe vrăjmași (Matei 5, 44). Iubirii de aproapele i se dă o importanță deosebită; ea confirmă iubirea de Dumnezeu și invers. «Cine nu iubește pe fratele său pe care-l vede, cum poate să iubească pe Dumnezeu pe care nu-l vede? Cel ce iubește pe Dumnezeu, iubește și pe fratele său» (I Ioan 4, 20—21; 3, 10).

Iubirea preconizată de Mântuitorul nu se rezumă la o stare sufletească pasivă, de simplă compasiune față de semenii, ci presupune concretizarea acesteia în faptă. «Să nu iubim cu vorba, nici cu limba, ci cu fapta și cu adevărul» (I Ioan 3, 8). A iubi înseamnă «a nu face rău aproapelui» (Rom., 13, 10), înseamnă a confirma faptul nașterii noastre din Dumnezeu» (I Ioan 4, 7), care este «Dumnezeul iubirii și al păcii» (II Cor., 13, 11).

3. Dimensiunile păcii

a) Pacea cu Dumnezeu

Urmările păcatului strămoșesc au fost multiple. Omul a fost izgonit din paradis, a fost obligat să ducă o viață trudnică, a devenit muritor și, ceea ce a fost și mai grav, între om și Dumnezeu s-a instalat o stare de tensiune. Omul s-a arătat vrăjmaș lui Dumnezeu, atât prin gândurile, cât și prin faptele sale (Col., 1, 21). Această vrăjmașie a fost anulată abia de ascultarea pînă la moarte a Fiului lui Dumnezeu devenit om. Acesta «a șters zapisul cu poruncile lui, care stătea împotriva noastră și ne era potrivnic și l-a nimicit pe Cruce» (Col., 2, 14), «ne-a împăcat cu Dumnezeu» (Rom., 5, 10), «ne-a dat pace cu Dumnezeu» (Rom., 5, 1; Col., 1, 20) și ne-a încredințat «slujba împăcării» (II Cor., 5, 18).

b) Pacea cu sine

O altă urmare a păcatului strămoșesc a fost întunecarea chipului lui Dumnezeu din om, tulburarea armoniei dintre cele două componente ale naturii umane, dintre trup și suflet, trupul avînd tendința să subjuge sufletul și să-l aservească păcatului. «Pentru că umblarea după lucrurile firii pămîntului este vrăjmașie împotriva lui Dumnezeu, pentru că ea nu se supune Legii lui Dumnezeu și nici nu poate să se supună» (Rom., 8, 7).

Slăbirea puterilor spirituale, alterarea chipului lui Dumnezeu în om, neputința omului de a săvîrși binele pe care destul de greu îl discernе, — o descrie Sf. apostol Pavel atât de sugestiv atunci cînd zice: «Știm în adevăr că Legea este duhovnicească; dar eu sînt pămîntesc, vîndut, rob păcatului, căci nu știu ce fac: nu fac ceea ce vreau, ci ceea ce urăsc. Știu, în adevăr, că nimic bun nu locuiește în mine, adică în firea mea pămîntescă, pentru că, ce-i drept, vreau să fac binele, dar n-am puterea să-l fac. Gădesc în mine legea aceasta: cînd vreau să fac binele, răul este lipit de mine. Pentru că după omul dinlăuntru îmi place legea lui Dumnezeu, dar văd în mădularele mele o altă lege care se luptă im-

potriva legii primite de mintea mea și mă țin rob păcatului, care este în mădularele mele» (Rom., 7, 14—23).

Alta este starea omului după eliberarea de sub povara păcatului, prin jertfa Mântuitorului. Firea umană este readusă la starea cea dintâi; sufletul își revine rolul de conducător, iar puterile sale, curățite și înviorate de har, văd binele și împing trupul la săvârșirea lui. În numele acestui om reinnoit, spune Sf. apostol Pavel: «Toate le pot în Hristos cel ce mă îmbracă cu putere» (Fil., 4, 13) pentru că «mie a vieții este Hristos» (Fil., 1, 21), «nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal., 2, 20). Iar «de este cineva în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut; iată, s-au făcut noi» (II Cor., 5, 17).

Un astfel de om care poate totul este un om al virtuții, al smereniei, blindeții, îndelungii-răbdări, care arată îngăduință și dragoste față de semenii săi, care se silește să păstreze «unirea Duhului în legătura păcii» (Rom., 14, 19).

c) Pacea cu toți oamenii

O extensiune firească a armoniei care a fost reasezată în natura umană, căreia îi este proprie săvârșirea binelui și evitarea răului, este pacea cu semenii și mai mult decât atât, mai mult decât o înclinare firească, ea este «pacea noastră, care a făcut din cei doi (din păgini și iudei) unul, și a surpat peretele din mijloc al despărțirii, vrăjmășia, zidindu-i pe cei doi într-un om nou, într-un singur «trup» (Efes., 2, 14—18), care zice: «Să aveți pace unii cu alții» (Marcu 9, 50).

Pacea, ordinea și armonia sînt caracteristici ale vieții celei noi pentru creștini, pentru cei ce alcătuiesc Trupul tainic al Mântuitorului și-i urmează învățătura. Pacea creștină se extinde la toți oamenii, creștinii văzînd în toți aceștia pe semenii lor, care poartă în suflet ca semn de noblețe același chip al lui Dumnezeu, sînt chemați la aceeași mintuire și la moștenirea acelorași promisiuni. O chemare directă în acest sens face Sf. Apostol Pavel, atunci cînd zice: «De este cu putință, cît ține de voi, fiți în pace cu toți oamenii» (Rom., 12, 18).

C. IDEEA DE PACE ÎN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRINȚI

Cei mai autorizați interpreți ai Sfintei Scripturi au fost Sfinții Părinți, ca unii care au trăit mai aproape de vremea Mântuitorului și au cunoscut mai îndeaproape împrejurările în care a trăit El și au pătruns mai adînc sensul învățăturii Sale. Este, deci, firesc ca în scrierile lor să găsim îndemnuri la pace și multe considerații în legătură cu ea.

1) În primul rînd, trebuie să subliniem faptul că ei condamna fără rezerve războiul de agresiune, considerîndu-l drept o crimă organizată⁸ și un act de barbarie de mari proporții. Fericitul Augustin ne relatează un fapt sugestiv în acest sens. Fiind prins un pirat, și întrebare de către Alexandru cel Mare de ce îi tulbură marea, acela i-a răspuns elegant și îndrăzneț: «Dar tu, care tulburi o lume întreagă, ce părere ai despre

8. Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, P.G. 32, 729, 681; Sf. Grigorie de Nyssa, *Omilii la fericiri*, P.G. 44, 1282.

tine? Eu mă numesc barbar pentru că mă folosesc de o corabie, tu, însă, care faci același lucru cu o flotă mare te numești împărat»⁹.

2) Consideră pacea drept unul dintre bunurile cele mai de preț pe care le poate avea omenirea și o fundamentează pe temeuri raționale și religioase.

a) «Nimic nu este mai bun decât pacea»¹⁰. Toate bunurile de care se bucură cineva: averi, școli, locuri de agrement, nu valorează nimic fără pace¹¹. «Pacea — spune Fericitul Augustin, este un bun atât de mare, încât dintre cele pămîntești și trecătoare nimic nu este mai plăcut decât ea, nimic mai de râvnit, nimic mai bun să găsești»¹².

Sf. Ioan Gură de Aur o socotește drept mama tuturor bunurilor. «Ne rugăm, zice el, cerînd pace și pe îngerul păcii, fiindcă nimic nu este asemenea ei. La biserică, în rugăciuni, în litanii, în cuvînte de urare, o dată, de două ori, de trei ori și de mai multe ori, înflistătorul Bisericii dă pacea, zicînd: Pace vouă! Pentru ce? Pentru că ea este mama tuturor bunurilor, temel al bucuriei»¹³.

b) Dar în afară de faptul că este premisa fericirii pămîntești, pacea este o poruncă a lui Dumnezeu, a cărei împlinire este necesară mîntuirii. «Pacea între frați, spune scriitorul bisericesc, este voința lui Dumnezeu, bucuria lui Hristos; ea este desăvîrșirea sfințeniei, regula dreptății, învățătoarea adevărului, păzitoarea vieții curate»¹⁴. «Fii ai lui Dumnezeu numai aceia se pot chema, care sînt făcători de pace»¹⁵. Iar Sf. Vasile cel Mare numește pacea «darul ceresc și de mîntuire adus de Hristos»¹⁶, starea de liniște în care cineva poate să-și realizeze mîntuirea. Pacea este o urmare firească a împlinirii preceptelor Mîntuitorului Hristos. Sf. Irineu spune în acest sens: «Îndată ce popoarele înțeleg învățătura lui Hristos, se îndeletnicesc cu munca ogoarelor, în loc să lupte, își împreună mîinile pentru rugăciune în loc să pună mîna pe arme»¹⁷.

c) În viziunea Sfinților Părinți pacea se întemeiază în primul rînd pe dreptate. «Pacea amestecată cu dreptatea este un bun dumnezeiesc; dacă una din ele lipsește, se vatămă frumusețea virtuții. Pentru că pace există și la tilhari cu semenii lor și între lupi; la cei dinții pentru vatămarea oamenilor, iar la ceilalți pentru distrugerea turmelor. Dar noi nu putem numi pace pe aceea care nu este împodobită cu dreptate»¹⁸.

În egală măsură cu dreptatea, la așezarea păcii în lume contribuie iubirea, care, după spusa Apostolului, «pe toate le rabdă, pe toate le

9. De Civitate Dei, IV, 14.

10. Sf. Ignatie al Antiohiei, *Epistola către Elesenii*, XIII.

11. Grigorie de Nysa, *Cuvîntul VI la Fericiti*, P.G. 44, 1281 A și B; *Împlinirea statului Sî. apostol Pavel II Cor.*, 13, 11 și a poruncii Mîntuitorului Hristos.

12. De Civitate Dei, XIX, 11.

13. Omilia a III-a la epistola către Coloseni, P.G., 62, 322.

14. Petru Hrisologul, *Despre pace*, P.L., 52, 598.

15. Sf. Ciprian, *Despre pizmă și invidie*, P.L. 4, 649; Idem, *Despre unitatea Bisericii*, P.L. 4, 534.

16. *Epistola 70*, P.G., 32, 433.

17. *Despre Intruparea Cuvîntului*, P.G. 25, 188.

18. Isidor Pelusiotul, *Epistola 246*, P.G. 78, 924.

suferă» (I Cor., 13). «Iubirea, spune Sf. Ciprian, este legătura frăției, temelul păcii, statornicia și tăria unității»¹⁹.

3. Dată fiind importanța păcii pentru menținerea vieții, pentru realizarea fericirii și chiar a mântuirii, scriitorii bisericești adresează calde apeluri contemporanilor lor pentru menținerea și apărarea ei. Astfel, Origen spune despre creștin că este dator să apere pacea «cu munca sa, cu truda sa și dacă este necesar, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume»²⁰. Iar Sf. Vasile cel Mare adaugă: «Ce este mai dulce de auzit decît numele păcii? Sau ce este mai sfînt și mai plăcut Domnului decît să trudești pentru ea?»²¹.

*

S-a scris mult despre pace, însă niciodată nu este de prisos a reveni asupra ei, pentru că noțiunea de pace este strîns legată de aceea de viață, fericire și mîntuire. Fericirea și mîntuirea se realizează printr-un efort continuu și constant, într-o atmosferă de liniște și siguranță.

Despre bunurile păcii se cuvine să scriem îndeosebi acum, cînd pacea și viața sînt grav amenințate. Argumentele pentru slujirea păcii sînt, precum s-a arătat, multe. Noi, însă, ne-am oprit îndeosebi la cele pe care ni le oferă Sfînta Scriptură și Sfinții Părinți. Reținem din cele spuse în Sfînta Scriptură și de Sfinții Părinți că a fi slujitori ai păcii înseamnă în același timp a fi slujitori ai Aceluia care a zis: «fericiți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema». A fi slujitori ai păcii înseamnă a fi colaboratori ai Aceluia care a dat lumii viața și a jertfit pe Însuși Fiul Său pentru ca lumea viață să aibă și încă din belșug.

HRISTOS ESTE PACEA NOASTRĂ

Pr. IOAN MIRCEA

Biserica Ortodoxă, continuatoare a operei mîntuitoare a lui Hristos pe pămînt, a fost și este prin esența și definiția ei propovăduitoare și apărătoare a vieții și a păcii, între oameni și popoare. Viața este opera lui Dumnezeu, iar pacea e cel mai mare bun al vieții, dăruit de Dumnezeu, care împreună cu dreptatea constituie condiția oricărui progres material și spiritual, în toate ramurile de activitate.

Dintru început, de la creație, Dumnezeu a înzestrat pe om cu acest har și dar spre a-și putea îndeplini misiunea de «împărat» al făpturii peste care a fost rînduit, s-o conducă, s-o innobileze și s-o înfrumusețeze; totodată el era și «preotul» acestei creații, pe care — în vremea cînd el trăia în comuniune cu Dumnezeu și înfrățit cu îngerii și celelalte vietăți, săvîrșind împreună «liturghia cosmică» — o aducea la Dumnezeu. Atunci el avea pace și în ființa lui, fiind deplină armonie între suflet și trup.

19. *Despre bunul răbdării*, P.L., 4, 631.

20. *Comentar la Epistola către Romani*, P.G., 14, 988.

21. *Epistola 156*, P.G., 32, 613.

După căderea în păcatul neascultării însă, prin acceptarea ispitei șarpelui-diavol, ingerul răzvrătit, omul și-a pierdut acel har și acea pace și stare de dreptate, încit toate i-au devenit vrăjmașe, dispărînd și armonia din ființa lui, el însuși depărtîndu-se de Dumnezeu și devenindu-I cu timpul vrăjmaș. Astfel s-a rupt raportul firesc între Dumnezeu și creația Sa, intrînd în ea dezordinea și haosul. De atunci, omul și firea înconjurătoare au rămas cu suspinul după starea dintîi (Rom., 8, 20—23), stare pe care omul n-o mai putea repara.

Dumnezeu, însă, care nu vrea moartea păcătosului, ci îndreptarea lui, (Iez., 18, 23, 32; 33, 11), în marea Sa iubire de oameni, i-a dat încă de la cădere o rază de mîngiere și o nădejde, prin făgăduința trimeritiei unui izbăvitor, cînd a zis: «*Sămînța femeii va zdrobi capul șarpelui*» (Fac., 3, 15). «*Sămînța*» avea să fie Hristos, iar făgăduința și expresia s-a numit «*protoevanghelia*», sau vestirea dinainte a lui Mesia-Hristos, Mîntuitorul lumii, mai ales după alegerea lui Avraam și pregătirea prin poporul iudeu.

Către acest Mesia mult așteptat, care avea să aducă pace în suflete și între oameni și între popoare, sau a omenirii cu Dumnezeu, și-au îndreptat gîndurile profeții Vechiului Testament. Și astfel unii L-au vestit ca născîndu-se dintr-o Fecioară și numindu-se «*Emanuel*» = Dumnezeu cu noi» — (Isaia 7, 14); alții că se va naște în Betleem (Mîtrea 5, 1); că va fi vîndut pe 30 de arginți (Zah., 11, 12) și răstignit între cei fără de lege și prin jertfa Lui va fi împăciuitorul și Răscumpărătorul lumii (Isaia 53, 1—12), dar că a treia zi va învia (Ps., 15, 10; Osea 6, 2), etc. La venirea acestui Mesia, împăratul și proorocul David vede înainte cum: «*Mila și adevărul s-au întîmpinat, dreptatea și pacea s-au sărutat*» (Ps. 84, 11). Acesta e un text mesianic, care-și află sensul deplin după venirea lui Hristos. «*La venirea lui Mesia se făcea această frumoasă întîlnire. Adevărul lui Dumnezeu, care este fidelitatea promisiurilor Sale, se desfășoară în totul și dădu loc milostivirii de a săvîrși lucrarea cea mare a răscumpărării. Tot atunci dreptatea și pacea s-au sărutat, pentru că dreptatea divină fiind satisfăcută prin jertfa lui Mesia (Hristos), pacea a fost cu totul încheiată cu neamul omenesc. Iisus Hristos a venit să dea pacea Sa, dar numai restabilind dreptatea*»¹.

La rîndul său proorocul Isaia îl vede pe Mesia «*Domn al păcii*» (9, 5), și presimțindu-se între cei răscumpărați și împăcați cu Dumnezeu se roagă către acest Mesia-Răscumpărător: «*Doamne revărsa pacea peste noi, căci toate lucrurile noastre pentru noi le-ai făcut*» (Isaia 26, 12). Și prevăzînd fericirea timpurilor mesianice spune că atunci: «*Pacea va fi lucrul dreptății, roada dreptății va fi liniștea (siguranța) și nădejdea în vecii vecilor*» (Isaia 32, 17). Iar mai apoi, văzînd cum Mesia va înfrîți popoarele, cere pace pentru toți, în cîntări de mulțumire: «*Pace, pace, celor de aproape și celor de departe, zice Domnul*» (Isaia 57, 19). La fel amintește și Iezechiel 13, 10, despre proorocii mincinoși care amăgeau poporul cu pace, cînd nu era pace: «*Pentru că duc poporul Meu în rătăcire, spunîndu-i «Pace», pace, atunci cînd nu este pace*» (Iez. 13, 10). Israel nu s-a bucurat de pacea lui Mesia la venirea Lui, pentru că

1. Dr. Gherasim Timuș. *Note și meditații asupra Psalmilor*, București, 1896, vol. II, p. 211.

L-au răstignit; numai cei ce s-au căit și s-au încreștinat, s-au împărțășit de binefacerile păcii lui.

La Nașterea Mîntuitorului Hristos-Mesia cel prezis și așteptat, «*Domnul păcii*», «*Împăratul împăraților și Domnul domnilor*» (1 Tim. 6, 15), sau «*Împăratul dreptății și împăratul păcii*» (Evr., 7, 1), cerul s-a umplut de bucurie prin cîntarea și corul îngerilor: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoie*» (Luca 2, 14). Atunci toată lumea spirituală a cîntat această cîntare. «*Îngerii cîntă, Arhanghelii melodizează, Heruvimii înalță imne, Serafimii doxologesc. Toți prăznuiesc văzînd pe Dumnezeu pe pămînt și pe om în ceruri; pe Cel de sus jos, din pricina tainei întrupării, și pe cel de jos, sus, din pricina iubirii de oameni*»². Sf. Ioan Hrisostom spune iarăși într-o altă Omilie: «*În vremea sodomișilor îngerii au fost trimiși spre pedepsirea oamenilor. Astăzi (la Nașterea Domnului) însă din contră; căci pe pămînt ei cîntă de bucurie mare; și pe ei, El i-a pogorît la noi, dar și pe noi oamenii ne-a ridicat acolo. Și iată încă mînune: pe dînșii i-a pogorît mai întii aici, și numai după aceea a ridicat pe om spre dînșii; pămîntul a devenit cer, fiindcă cerul urma a primi cele de pe pămînt. Ce înseamnă «bunăvoie»? Adică împăcare, că adică cerul nu mai este «peretele cel din mijloc al vrajbei» (Efes., 2, 14). De atunci și fiecare credincios are un înger al său păzitor (Matei 18, 10)³.*

Pacea cîntată de îngerii a fost apoi propovăduită, mai întii de Iisus «*Domnul păcii*», făgăduită Apostolilor și apoi propovăduită de ei, dar a fost realizată deplin de El pe cruce, în clipa cînd a exclamat ultimul cuvînt: «*Săvîrșitu-s-a!*» (Ioan 19, 30). Scopul propovăduirii a fost, ca după ce fiecare se va fi împărțășit de binefacerile păcii lui Hristos, să devină «*făcător de pace*», prin cuvîntul și mai ales prin viața lor. În cuvîntarea de pe munte între cele 9 fericiți amintite, Domnul vorbește și de aceasta: «*Fericiți făcătorii de pace că aceia tiii lui Dumnezeu se vor chema*» (Matei 5, 9). Aceasta înseamnă că făcătorii de pace vor fi incununați cu harul «*înfierii*», «*Făcătorii de pace*» se înțeleg în multe feluri. Sînt unii oameni pașnici, care nu se ceartă cu nimeni; dar a fi făcător de pace înseamnă a și împăca pe alții, — care se ceartă — imițînd pe Dumnezeu.

După Sfîntul Grigorie de Nisa «*făcător de pace este cel ce dă pace altuia. Dar n-ar putea-o împărțăși cineva altuia dacă n-ar avea-o el însuși. Deci mai întii voințe să fii tu plin de bunătățile păcii apoi să dai din bine (le păcii) și celor lipsiți de el. Cuvîntul («făcător de pace, împăciuitoare») dăruiește în scurtimea lui tîmăduirea multor boli, cuprinzîndu-le toate pe rînd în înțelesul lui larg și general.*

Să înțelegem întii ce este pacea! Ce este altceva decît împreunăsimțire iubitoare, îndreptată spre cel de aceeași fire? Dar atunci ce este ceea ce se cugetă potrivit păcii? Ura, mînia, iuțimea, pizma, poamenirea răului, fărînicia, nenorocirea războiului. Vezi cîtor boli le este leac un singur cuvînt (pacea)? Căci pacea se împotrivesc la fel

2. Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvînt la nașterea Domnului*, în «Cuvîntări praznicale», traducere de Pr. Dumitru Fecioru, București, 1942, p. 25.

3. Idem, *Omilia III la Coloseni*, trad. de Arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1905, p. 39.

fiecărei boli din cele spuse și face să înceteze răul prin venirea ei. Pentru că precum încetează boala când intră sănătatea, și se mistuie întunericul când se arată lumina, așa și când se ivese pacea se destramă toate patimile ce se nasc din starea potrivnică»⁴. Făcătorii de pace sînt imitatorii lui Dumnezeu. Dar «fericirea nu privește numai la binele străin».

«Făcător de pace — socotește Sf. Grigorie de Nisa — și, în mod principal, pe cel ce reduce războiul dintre trup și duh (suflet) din sine la o armonie pașnică, cînd nu mai e lucrătoare legea trupului, care luptă împotriva legii minții, ci cea din urmă supusă împărăției, mai bună se face slujitoare a poruncilor dumnezeiești»⁵.

«Făcătorii de pace sînt și acei care prin învățături întorc pe inamicii lui Dumnezeu»⁶ la dreapta credință. «Făcătorii de pace ajung la această slavă înaltă în cer (de fii ai lui Dumnezeu), pentru că făcînd pace între oameni, le dau (acestora) posibilitatea, ca trăind în pace cu ceilalți, să caute a trăi în bună pace și cu cerul. Și dacă însuși Fiul lui Dumnezeu a venit să îndrumeze împăcarea omenirii cu Dumnezeu, atunci și toți acei care vor lucra în aceeași direcție, alături de El, se vor chema că sînt fii ai lui Dumnezeu, bucurîndu-se de aceeași dragoste și de aceeași fericire la Dumnezeu-Tatăl, ca și Fiul Său, Cel Unul-Născut»⁷.

Pacea nu este însă o lucrare personală, ci una sinergetică, adică o împreună-lucrare a lui Dumnezeu, sau a harului Său, cu credinciosul care se străduiește a o realiza, cu ajutorul de sus. Pacea este în principal un dar de sus, care ni se dă prin Iisus Hristos, Domnul păcii, pace pe care El a adus-o pe pămînt și a transmis-o Apostolilor și ucenicilor Lui, ca o binecuvîntare și ca un dar. Alegînd pe Apostoli și ceilalți (70) ucenici și trimițîndu-i, în misiune, le poruncește: «*În orice casă veți intra, urați-i: «Pace casei acesteia»* (Matei 10, 3; Luca 10, 5).

Cuvîntul «pace» era atît de iubit și de rivnit, încît, de la «dar» și «binecuvîntare», ajunsese și ca o «salutare», sau o «urare» de bine, folosită de Domnul, care le spunea ucenicilor adesea: «*Pace vouă!*»; apoi această formulă de salutare-binecuvîntare, au folosit-o și Apostolii în scrierile și cuvîntările lor, ca și în întîlnirile lor cu frații. «Pacea» era pe buzele tuturor creștinilor, care, cînd se întîlneau, se salutau cu: «Pace ție», sau «Pace vouă», sau «Pacea Domnului» fie cu voi. Apostolii au introdus în scrierile lor această formulă de binecuvîntare, salutare: «*Pace vouă*», sau: «*Har vouă și pace*»; sau: «*Har vouă și pacea să se înmulțească*» (I Petru 1, 2). Și harul, și pacea sînt energii și daruri ale dragostei divine. Căci «dragostea a hărăzit harul, iar harul a hărăzit pacea»⁸. După Sfîntul Vasile cel Mare cuvintele: «Harul și pacea să se înmulțească» au nu numai sens de salutare și binecuvîntare, ci și sens dogmatic și moral-social. Acest har și această pace înlătură mai

4. Sf. Grigorie de Nyssa, *Scrieri, Partea I*, traducere de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae și Pr. Ioan Buga, București, 1982, p. 390. 5. *Ibidem*, p. 393.

6. Eutimie Zigabînos *Comentariul Sfintei Evanghelii după Matei*, traducere de Pr. Const. Grigore și Sava Saru, Rîmnicul Vilcii, 1931, v. I, p. 185.

7. Dr. Vasile Gheorghiu, *Sf. Evanghelie după Matei*, Cernăuți, 1925, p. 203—204.

8. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia II la Romani*, trad. de Arhim. Th. Athanasiu, București, 1906, p. 18.

intii războiul dintre trup și suflet (I Petru 2, 11), stabilind pacea lăuntrică (3, 4), pacea cu Dumnezeu (3, 15, 18) și cu semenii (3, 8—9)⁹.

În adevăr, expresia «Pace vouă» nu era un simplu salut, ci ei amintea totdeauna de pacea adusă de Hristos lumii și fiecăruia în parte de împăcarea cu Dumnezeu, cu aproapele și cu sine însuși. Salutându-i astfel pe cei ai casei, în care intrau, ucenicii aduceau chiar cu ei pacea Domnului, pe care o doreau să și rămână asupra membrilor casei; pe această pace ei o întăreau nu numai cu cuvântul, ci și cu faptele lor plinite în numele Domnului lor Iisus. Și nu există bine mai mare pe lume decât a avea omul pace în sufletul său, a avea pace cu ai săi și cu toți oamenii și în principal a avea pace cu Dumnezeu. Această pace aveau s-o aducă Apostolii și ucenicii în casele în care erau primiți. Dar această pace, ca orice dar de sus, nu se dă cu sila nimănui. De aceea, de la cei nevrednici de ea, pacea se întorcea asupra Apostolilor. Și nevrednici de această pace sînt toți acei care iubesc mai mult lumea și felul ei corupt de viață, decât pe Dumnezeu. Ei nu caută pace cu Dumnezeu și cu oamenii, ci ceartă și dezbinări¹⁰.

Potrivit acestui îndemn divin preotul merge adesea cu diferite privilejii în casele credincioșilor, ducindu-le binecuvîntarea păcii. Din nefericire se verifică cuvîntul Evangheliei, că pacea nu rămîne peste toți, unii chiar refuzînd-o. Deosebit de aceste privilejii, preotul auzind de unele familii aflate în dușmănie și ceartă, sau de membrii aceleiași familii învrăbiți, merge cu gînd de pace și binecuvîntare; și cu toate eforturile de a-i împăca, în multe cazuri biruie ura, mindria și ambiția etc., lucrări ale diavolului — ajuns stăpîn pe asemenea suflete; pacea pleacă de la acele case și de la soți, părinți și copii, aflați în astfel de situații degradante și deplorabile, porniți pe calea judecăților.

Același lucru se întîmplă și cu cei atinși de filoxera sectară, amăgiți de persoane interesate de prooroci mincinoși, care refuză chiar a mai sta de vorbă cu preotul lor. Ei refuză pacea și lumina adusă sufletelor lor de Biserică, prin slujitorii ei, rămînînd în întuneric, ca vrăjmașii și ucigașii propriilor lor suflete; și apoi și ale altora pe care caută să-i atragă după ei. Încercările de a-i readuce la calea mîntuirii, de cele mai multe ori rămîn zadarnice. Fericiți sînt cei ce caută și se străduiesc a aduce la calea mîntuirii asemenea rătăciți. Sfîntul Iacob, ruda Domnului, scrie: «*Frații mei, dacă vreunul va rătăci de la calea adevărului și-l va întoarce cineva, Să știe că cel ce a întors un păcătos de la rătăcirea căii lui își va mîntui sufletul din moarte și va acoperi mulțime de păcate*» (Iacob 5, 19—20).

Către sfîrșitul activității Sale, Mîntuitorul Hristos le vorbește iar de «pace», dar, de astă-dată, de «Pacea Lui», pe care le-o acordă oficial oarecum — căci zice: «*Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă, nu precum o dă lumea vă dau Eu. Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înfricoșeze*» (Ioan 14, 17). De aci se înțelege că pacea este darul lui Hristos, e darul lui Dumnezeu; dar nu este o pace exterioară, superficială și nestatornică, așa cum e pacea lumii, care deși hotărîită și legată prin tratate de pace între oameni și popoare, e totdeauna fragilă. Căci

9. Sf. Vasile cel Mare, *Comentar la Psalmi*, traducere de Pr. dr. Olimp N. Căciulă, 1939, p. 120. 10. Dr. V. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 363.

astăzi și un timp este, iar după un timp oarecare pacea e amenințată și tratatele călceate în picioare, așa cum este și astăzi, și mai mult ca oricând, omenirea amenințată de războiul atomo-nuclear, care periclitează însăși viața Planetei. «Pacea lui Hristos» (Col., 3, 15) însă, care e însăși «Pacea lui Dumnezeu» (Fil., 4, 7) este o pace interioară, ontologică, activă în inimă și în suflet, la cei ce trăiesc în Hristos (Gal. 2, 20) și deci o pace statornică, pe care nici o prigoană, nici teama de moarte n-o poate clinti din inima creștinilor. Această pace au avut-o Apostolii, Martirii și Sfinții și cu ea au luptat, biruind.

Un alt text care vorbește despre «pace», dar pus alături de «săbie» și greșit interpretat de unii credincioși, care au părăsit Biserica, este acesta: «Nu socotiți — zice Domnul — că am venit să aduc pace pe pământ; n-am venit să aduc pace, ci săbie» (Matei 10, 34). Sau, cum zice iarăși în altă parte: «Foc am venit să arunc pe pământ și cât aș vrea să fie aprins acum. Vi se pare că am venit să dau pace pe pământ? Nu, ci dezbinare» (Luca 12, 49—51).

Dar nici un text nici altul, nici cel cu «săbie», nici cel cu «foc» nu vorbesc de războiul armelor — astăzi atomice și nucleare — care distrug totul — ci de cel spiritual, al «despărțirii», sau «dezbinării». Adică de războiul împotriva diavolului, ucigător de suflete, și a păcatului.

Sfântul Grigorie Teologul îl cuiește astfel primul text: «Ce înseamnă «săbia»? Despărțirea cuvintului (făcută de cuvint), care desparte lucrul cel mai rău de lucrul cel mai bun, separă pe cel credincios de cel necredincios și ridică într-ale credinței pe fiu și pe fiică și pe noră contra tatălui și a mamei și soacrei; lucrurile noi și luminoase împotriva celor vechi și întunecoase»¹¹. Dar cum pacea a fost prevestită de proroci și a fost vestită de îngeri și cîntată de ei, propovăduită de Hristos și apoi transmisă de El Apostolilor și ucenicilor cu porunca de a o duce în fiecare casă, de ce acum zice: «Că n-am venit să aduc pace, ci săbie»? De ce fel de «săbie» și de ce fel de «foc» este vorba? Se înțelege, firește, de una și aceeași lucrare spirituală numită și «săbie» și «foc»; iar Apostolii completează aceste cuvinte cu «Duhul», alcătuiind expresiile: «săbia Duhului» (Efes., 6, 17). Așa scrie Sfântul apostol Pavel: «Luăți coiful mîntuirii și săbia Duhului»; iar «Iocul Duhului Sfînt» este cel care s-a pogorît la Cincizecime peste Apostoli și întreaga Biserică (Fapte 2, 1—4). Acesta este botezul creștin cu focul Duhului Sfînt, care arde păcatele celor botezați și-i curățește. Despre acest botez Sf. Ioan Botezătorul a zis: «Acela (Hristos) vă va boteza cu Duhul Sfînt și cu foc» (Matei 3, 11; Luca 3, 16; Fapte 1, 5; 11, 16; 19, 6).

Iar «săbia Duhului este cuvîntul lui Dumnezeu» (Efes., 6, 17) sau săbia Duhului, căci «cu această săbie toate se taie, toate se despart; pînă și capul diavolului se taie tot cu această săbie»¹². Alți comentatori dau cuvîntului «săbie» din textul de care ne ocupăm și alte sensuri, care se înmănunchiază în aceeași lucrare spirituală. Iar «săbie»

11. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvînt la Epitanie*, la E. Zigabinos, *op. cit.*, p. 160.

12. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XXIV la Efezeni*, trad. de Arhim. Th. Athanasiu, București, 1902, p. 242.

numește Hristos dragostea față de El, pentru că această dragoste (cf. Rom., 8, 85) desparte pe cei ce cred de cei ce nu cred. Prin puterea neînfrântă a acestei dragoste s-au desfăcut repede și s-au rupt ușor (de vechile lor credințe), chiar și cele mai apăsate neamuri. Iar în alt loc, demonstrând impetuozitatea și puterea ei de acțiune, spune că «am venit să arunc foc pe pământ» (Luca 12, 49). Că trebuia să fie mai întâi tăiată partea care nu se mai putea vindeca, apoi să se armonizeze restul și față de sine însuși și față de Dumnezeu¹³. Mintuitorul Hristos a venit să declare război diavolului «stăpînitorul acestei lumi» (Matei 4, 8—9; Ioan 12, 31; 14, 30; 16, 11) și lumii stăpînite de el, să o combată (vechea concepție), s-o desființeze și în același timp să arate care este și care trebuie să fie adevărata noastră concepție de viață. Se înțelege de la sine că această îndreptare radicală în felul de a trăi nu se mai putea face pe cale pașnică și nici pe cale de compromis, ci numai pe cale revoluționară, pe cale de război (spiritual). Această revoluționare a spiritelor va trebui să fie atît de generală, încît să pătrundă pînă la intimitatea raporturilor familiale¹⁴.

După Înviere, Mintuitorul Hristos, arătîndu-li-se îndată Apostolilor le urează: «*Pace vouă!*». Și trimițîndu-i definitiv la apostolat le-a transmis, prin viu grai și prin suflarea Duhului Sfînt peste ei, și harul apostolesc și preoțesc, cu puterea iertării păcatelor, în numele Lui (Ioan 2, 23). Această binecuvîntare a păcii, care a ajuns o formulă liturgică, se înțelege și ca o poruncă a propovăduirii păcii în lume. Astfel de poruncă reiese și din cuvintele Domnului, înainte de Înălțare: «*Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura*» (Marcu 16, 15).

Evanghelia însemnînd «buna veste», vădește că este și veste a păcii și a înfrățirii între oameni și popoare; de aceea se și vorbește de lucrarea ei ca «*unitatea Duhului întru legătura păcii*» (Efes., 4, 3) și chiar de «*Evanghelia păcii*» (Efes., 6, 15). «Evanghelia păcii» face parte dintre «*armele lui Dumnezeu*» (6, 11, 13), arme spirituale, cu care, apostolii, slujitorii Bisericii și creștinii trebuie să se îmbrace și într-armele «*ca să poată sta împotriva uneltirilor diavolului*» (6, 11). Sfîntul Ioan Hrisostom, tilcuind expresia «*Evanghelia păcii*», spune: «Atunci cînd s-a vorbit de război și de luptă, a arătat că lupta trebuie s-o avem cu demonii (6, 11—12); iar acum (v. 15) vorbind de «Evanghelie» pune alături de ea și «pacea», pentru că chiar în cuvîntul de Evanghelie se cuprinde pacea. Războiul contra diavolului aduce după sine înțetarea războiului contra lui Dumnezeu, pentru că războind pe diavolul noi ne împăcăm cu Dumnezeu»¹⁵. De aci se înțelege că creștinii au de dus război permanent cu diavolul, — așa cum s-a războit cu el Domnul nostru Iisus Hristos — pînă ce-l vor supune, cu ajutorul de sus. Și «*Dumnezeul păcii va zdrobi repede pe satana sub picioarele voastre*» (Rom., 16, 20), cum au făcut Domnul și toți martirii și sfinții.

Cum a fost împăcată lumea și făptura întreașă cu Dumnezeu, cerul cu pămîntul, de Mintuitorul Hristos, o spun Apostolii, indeosebi Sfîntul

13. E. Zigabinos, op. cit., trad. cit., p. 160.

14. Dr. V. Gheorghiu, op. cit., p. 377—378.

15. Sf. Ioan Hrisostom, Omilia XXIV la Efeseni, trad. cit., p. 242.

apostol Pavel și o tilcuiesc Sfinții Părinți ai Bisericii. Și tot ei arată și care au fost roadele acestei împăcări, asupra oamenilor și a toată firea.

Fiind «Capul» întregii Biserici: «cerești» (Evr., 12, 23) și «pămîntești» (Efes., 1, 22; 4, 15; Col., 1, 18), Hristos le-a împăcat pe amîndouă și a recapitulat totul în Sine (Efes., 1, 10) și lumea pămîntească, ajunsă vrăjmașa lui Dumnezeu. Prin jertfa Lui (a Fiului), Dumnezeu-Tatăl a dat tuturor același Cap, pe Hristos: îngerilor L-a dat, Cap, după netrupeasca fire dumnezeiască, iar oamenilor după firea trupului luat (prin întrupare) și a sufletului¹⁶. De aceea e numit «*Hristos pacea noastră, El care a făcut din cele două (popoare, iudei și neamuri) una, surpînd peretele cel din mijloc al despărțirii, vrăjmașa, desființînd vrăjmașa în trupul Său, legea poruncilor, prin învățăturile Lui, ca întru Sine, pe cei doi să-i zidească într-un singur om nou și să întemeieze pacea. Și să-i împace cu Dumnezeu pe amîndoi, uniți într-un trup prin Cruce, omîrînd prin ea vrăjmașa. Și venind a binevesti pace, vouă celor de departe și pace celor de aproape. Că prin El avem și unii și alții apropierea către Tatăl, într-un Duh*» (Efes., 2, 14—18). În acest text se arată cum Mîntuitorul Hristos împăcînd pe Dumnezeu cu lumea, prin jertfa Lui pe Cruce, a surpat peretele despărțitor al vrajbei. Acest «perete» era după exegeți, atît Legea veche, care despărțea pe evrei de neamuri, cit și «cerul», care-i despărțea pe toți de Dumnezeu, și chiar pe cel dintre suflet și trup care se războia (I Petru 2, 11).

Dumnezeu însă, care a iubit atît de mult lumea încît pe însuși Fiul Său L-a dat a se jertfi pentru păcatele lumii și mîntuirea ei (Ioan 3, 16—17) este El însuși Împăciuitorul: «*Pentru că Dumnezeu (Tatăl) era în Hristos (Fiul), împăcînd lumea cu Sine însuși*» (II Cor., 5, 19). Căci răscumpărarea și mîntuirea sînt lucrarea comună a Sfintei Treimi.

«*Căci în El (Hristos) a binevoit Dumnezeu să sălășluiască toată plînatatea. Și printru-însul toate să le împace cu Sine; fie cele din ceruri, fie cele de pe pămînt, tăcînd pace prin El, prin singele Crucii Sale*» (Col., 1, 19—20). Împăcarea aceasta arată cit era de mare vrăjmașa față de Dumnezeu, cu care se războiau, și cit de mare este iubirea Lui de oameni, pe care i-a iubit, făcînd din vrăjmași, fii ai Lui prin har sau iniere (Gal., 4, 6—7). «Se despărțise pămîntul de cer — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur; îngerii deveniseră războitori ai oamenilor, fiindcă vedeau pe Stăpînul lor insultat de om. Dar cum? Cele din ceruri astfel: a strămutat acolo pe om, a ridicat în ceruri pe dușman, pe cel ce-L ura și era urît. Nu ca să rămînă pe pămînt a făcut El împăcarea, ci l-a ridicat în ceruri pe el, dușmanul și războinicul. Și aceasta este pacea profundă. Îngerii iarăși se arată pe pămînt, fiindcă și omul s-a arătat (ridicat) în ceruri. Pacea de pe pămînt a fost indoită, căci a avut drept consecință împăcarea cu cele cerești, împăcarea și a celor pămîntești; în ceruri a fost simplă»¹⁷. Aceasta este o împăcare desăvîrșită (împăcînd și înfrăinînd) atît pe oameni (între ei), cit și toate făpturile cerești și pămîntești, cu Dumnezeu¹⁸.

16. Idem. *Omilia I la Elesseni*, trad. cit., p. 13; și Teofilact, *Tilcuire la Trimiterea către Elesseni*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. II, p. 297.

17. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia III la Coloseni*, trad. cit., p. 38.

18. Teofilact, *Tilcuire la Trimiterea către Coloseni*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. II, p. 535.

Apostolul îndeamnă iarăși : «*Și pacea lui Dumnezeu care covârșește orice minte, să păzească inimile voastre și cugetele voastre, întru Iisus Hristos*» (Filip., 4, 7). Ce înseamnă aceasta ? «*Pacea lui Dumnezeu pe care a dat-o oamenilor covârșește toată mintea*». Și cine s-ar fi așteptat la atâtea bunătați ? Pacea Lui covârșește orice minte, nu numai judecata. A da pe Fiul Său pentru dușmani, pentru cei ce-l urau pe El, pentru cei ce-L disprețuiau, pentru toți aceștia a preda pe Unicul Său Fiu, spre a face pace cu omenirea, cu adevărat că este mai presus de mintea omenească. Deci această pace, adică împăcare, adică dragostea lui Dumnezeu va păzi inimile voastre și cugetele voastre. Dacă pacea covârșește toată mintea, apoi cu atât mai mult însuși Dumnezeu, care dă această pace, este Cel care covârșește toată mintea ; și nu numai mintea noastră, ci și a îngerilor și a puterilor de sus. Dar ce este «*întru Hristos Iisus ?*». Adică întru El să ne păzească, în El să rămânem și să nu cădem din credință»¹⁹.

Dar «*Pacea lui Dumnezeu*» este și «*Pacea lui Hristos*». De aceea apostolul face același îndemn și colosenilor : «*Și pacea lui Hristos, întru care ați fost chemați, ca să fiți un singur trup, să stăpânească inimile voastre...*» (Col., 3, 15). Ca și «*pacea lui Dumnezeu*» și «*pacea lui Hristos*» e o lucrare treimică. «*Înăluntrul tău — zice — se luptă două idei, să nu lași să biruie ideea răzbnării, ci ideea păcii, încredințat că Hristos-Dumnezeu este pacea noastră și că El ne-a împăcat pe noi. Să nu predomine minia, nici cearta și nici pacea omenească, pentru că pacea omenească vine, sau rezultă din luptă ; eu nu o voiesc pe aceasta, ci acea pace o voiesc pe care ne-a lăsat-o El, când a zis : «*Pacea Mea dau vouă*» (Ioan, 14, 27). El a pus în cugetul nostru această idee (a păcii) ca un fel de stadion, ca un loc de luptă al celorlalte idei, și această idee (lucrarea a păcii) este și lupta și biruința, iar în același timp, tot ea acordă și premiul. Sintem chemați la pace cu Dumnezeu, nu la război și răutăți împotriva Lui și a lor. «*Pentru pacea care predomină între noi sintem un trup și fiindcă trupul e un întreg, de aceea ne împăcăm*»²⁰ și trebuie să fim în pace toți.*

Așa se explică de ce Apostolii îndeamnă : «*Pe cât stă în putința voastră, trăiți în pace cu toți oamenii*» (Rom., 12, 18) ; dar nu prefera concordia împotriva adevărului²¹. Căci «*Dumnezeu ne-a chemat la pace*» (I Cor., 7, 15). De aceea, Apostolii sfătuiesc : «*Căutați pacea cu toți și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu*» (Evr., 12, 14) ; sau «*Să urmărim cele ale păcii și cele ale zidirii unuia de către altul*» (Rom., 14, 19). Sau : «*Cel ce voiește să iubească viața și să vadă zile bune, să-și oprească limba de la rău și buzele sale să nu grăiască viclesug ; Să se ferească de rău și să facă bine ; să caute pacea și s-o urmeze*» (I Petru, 3, 10—11). Și : «*Siliți-vă să fiți aflați de El (Hristos) în pace, lăta prihană și fără vină*» (II Petru, 3, 14). Din aceste texte se înțelege, de asemenea, că pacea este privită deopotrivă față de Dumnezeu, față de aproapele și pacea personală, a împăcării omului cu sine însuși, sau pacea sufletului, supunind cele ale trupului.

19. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XV la Filipeni*, trad. de Arhim. Th. Athanasiu, București, 1903, p. 150—151. 20. Idem, *Omilia VIII la Coloseni*, trad. cit., p. 95—96.

21. Idem, *Omilia XXIII la Romani*, trad. cit., p. 377.

Pacea este și o lucrare a Duhului Sfânt — precum este un dar de sus și o virtute — și toate laolaltă constituie condiția moștenirii împărăției lui Dumnezeu. «*Că împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt*» (Rom., 14, 17). Adică, viața virtuoasă, pace către frate, pe cînd cearta este aceea ce se împotrivesc tuturor acestora. Fiindcă a vorbit de pace și de bucurie, și fiindcă atît pacea cît și bucuria pot fi și în lucrurile rele, de aceea a adăugat «*întru Duhul Sfînt*»²².

Pacea este și lucrare și roadă a Duhului Sfînt, alături și în opoziție cu roadele păcatului, sau cu «*faptele trupului*». «*Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, fucerea de bine, credința, blîndeșea, înrînarea, curăția ; împotriva unora ca aceea nu este lege*» (Gal., 5, 22—23). Faptele rele — zice Teofilact — se nasc din noi, de la noi înșine, din socotința noastră rea ; dar faptele bune și virtuțile au trebuință nu numai de sîruița noastră, ca să le facem, ci și de ajutorul lui Dumnezeu²³. Faptele bune sînt deci sinergie, o conlucrare a credinciosului, prin credință, cu harul lui Dumnezeu.

Un alt text care vorbește iarăși de pace și siguranță (asfalia) sau liniște, dar care este greșit interpretat de mulți dintre cei care au părăsit Biserica — îl aflăm în Epistola I către Tesaloniceni. Ideea de pace este într-un context cu ideea venirii Domnului și cu pieirea celor necredincioși, care pieire va veni fără veste, tocmai cînd ei se vor socoti în siguranță și în pace.

Textul grăiește astfel : «*Iar despre ani și despre vremuri (ale venirii Domnului), fraților nu aveți nevoie să vă scriu. Căci voi înșivă știți bine că ziua Domnului vine așa ca un fur noaptea. Atunci cînd vor zice pace și siguranță (asfalia) sau liniște, atunci, fără veste, va veni peste ei pieirea, ca și durerile peste cea însărcinată și scăpare nu vor avea*» (I Tes., 5, 1—3). Creștinii tesaloniceni erau prizoniți și în necazuri (cf. II Tes., 1, 4—9), iar prizonitorii lor trăiau în liniște și dez-mierdări ; de aceea Apostolul îi mîngie (pe creștini) în nenorocirile lor prezente, cu cuvîntul învierii de obște. Că «*Ziua Domnului*» se înțelege și despre sfîrșitul obștesc, sau despre sfîrșitul a toată lumea, ca și de sfîrșitul fiecăruia în parte, sau al morții fiecăruia ; căci așa cum nu se știe sfîrșitul lumii, tot așa nici al fiecăruia nu se știe. «*Aceia (prizonitorii) li supărau întrebîndu-i în batjocură «Cînd va fi sfîrșitul ?». Dar «sfîrșitul» fiecăruia din noi este ca o icoană a sfîrșitului aceluia (al tuturor, la ziua de apoi) ; de aceea n-ar greși cineva dacă ar numi «sfîrșit» trecerea din viața aceasta. Cînd în fiecare zi mor mii de oameni, care așteaptă ziua aceasta și mai înainte de acea zi (a Parusiei) nimeni nu va învia, oare moartea de astăzi, nu este lucrul aceleia ?». Se pot înțelege deci ambele momente : și sfîrșitul vieții și sfîrșitul lumii, la ziua cea de apoi, cînd morții vor învia spre judecată.*

«*Atunci cînd vor zice pace și liniște (siguranță) ...va veni pieirea*». Dar «*Vai celor (necredincioși) ce vor să vadă ziua Domnului*» (Amos, 5, 18). «*Să nu credeți că dacă ei (necredincioșii) sînt în fericire, apoi*

22. Ibidem, Omilia XXVII, p. 425.

23. Teofilact, *Tilcure la Trimiterea către Galateni*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. II, p. 271.

de aici se poate lua dovada că judecata cea de apoi nu va veni, ci tocmai pentru aceasta va veni». Este vrednic de observat aici (v. 3) următorul lucru: dacă atunci (înaintea Parusiei) va veni și antihrist, dacă va veni și Ilie, apoi cum de spune atunci, că pe cînd ei vor zice «pace și siguranță (liniște)» sfîrșitul va veni fără de veste? Pentru că venirea aceluia este dovada venirii lui Hristos, și, prin urmare, nu se poate ca ei (batjocoritorii) să nu știe. Dar Apostolul nu vorbește aici de venirea lui Hristos și nici de timpul venirii lui antihrist, ci, de sfîrșitul fiecăruia. La venirea lui Hristos vor fi acele semne, iar aici — la moartea fiecăruia — care vine și ea fără veste, nu va fi nici un semn, ci va veni pe neașteptate ²⁴.

«Pacea și siguranța» sau liniștea sînt cele două mari aspirații ale omenirii. Căci inima omenească aspiră totdeauna după pace, dar nu-i pace dacă lumea nu-i aproape de Dumnezeu. Iar prin «pieire», nu-i vorba de nimicirea completă a sufletului lor, ci este vorba de moartea sufletească a celor care trăiesc în păcat și care vor fi astfel într-o veșnică depărtare de Dumnezeu» ²⁵.

După cum s-a văzut «pacea» este în principal darul lui Dumnezeu, pe care El îl dă oamenilor și-l poate retrage de la unii, sau o poate lua de la oameni. Dacă ei însă nu se întorc la calea păcii, și luptă împotriva lui Dumnezeu, în loc să lupte împotriva diavolului și a tuturor urtelor lui, îi lasă să se războiască și să se nimicească între ei (Apoc., 17, 17). În Apocalipsă aflăm această situație. Cînd Mielul lui Dumnezeu a deschis a doua, din cele șapte peceti, Sfîntul Ioan Apostolul a văzut în descoperirea ce i s-a făcut, și următoarea scenă: «Și a ieșit alt cal, roșu ca focul; și celui ce ședea pe el i s-a dat să ia pacea de pe pămînt, ca oamenii să se junghie între ei; și o sabie mare i s-a dat» (Apoc., 6, 4). Acest fapt s-a petrecut adesea, de-a lungul istoriei, în toate veacurile. Apocalipsa avînd în vedere situația Bisericii de-a lungul mileniilor, arată lupta popoarelor între ele și împotriva Bisericii, ale căror împărați se vor coaliza în final, împotriva ei, ca s-o distrugă (Apoc., 19, 19—20), coalizați de fiara și prorocul mincinos. Cînd însă oamenii s-au căit și s-au întors spre Dumnezeu, cu inima zdrobită, El le-a redat pacea. Pentru că Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci întoarcerea și mîntuirea lui.

Pentru a întări și mai mult pacea în cei credincioși și între oameni și popoare, Dumnezeu a dăruit fiecărui credincios — la botez — un «înger de pace, păzitor și îndreptător» (Matei, 18, 10); și tot așa a dat și fiecărui popor îngerul său. Cînd însă Dumnezeu, care conduce destinele lumii, vede că oamenii s-au îndepărtat complet de El, înrîindu-se și trecînd iarăși sub stăpînirea diavolului, de unde-i izbăvise prin jertfa Fiului Său, atunci își retrage îngerii Săi, păzitorii oamenilor și popoarelor, lăsîndu-i pe oameni să se distrugă. Dar noi și Biserica ne rugăm pururea, ca: Dumnezeu, pe cei răi să-i facă buni, pe cei

24. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia IX la I Tesaloniceni*, traducere de Arhim. Th. Athanasu, București, 1905, p. 251, 253. Vezi și Teofilact, *Tilcuire la Trimiterea I Tesaloniceni*, trad. de Veniamin Costachi, București, 1904, tom. III, p. 61—62.

25. Pr. Dr. Haralambie Roventă, *Epistola I către Tesaloniceni a Sfîntului apostol Pavel*, București, 1938, p. 126.

răzvrătiți să-i îndrepte, pe cei rătăciți să-i aducă la calea păcii și a mîntuirii; și să ne îngăduie a fi lingă noi neîncetat ingerii păzitori și îndreptători, ca astfel să ne bucurăm și de pacea a toată lumea.

Unul din efectele «Păcii lui Hristos» este și readucerea firii inconjurătoare la starea ei dintii, cînd era nesticăcioasă, și în înnoirea ei, odată cu înfierea omului, și izbăvirea lui din stricăciune. Aceasta ne-o spun Apostolii în scrierile lor și le interpretează Părinții Bisericii. Făptura, fiind adusă în starea de stricăciune în urma căderii omului, suspina și ea pentru izbăvirea din această stare, așteptînd înnoirea ei. «Pentru că — zice Sfîntul apostol Pavel — făptura așteaptă cu nerăbdare descoperirea fiilor lui Dumnezeu. Căci făptura a fost supusă deșertăciunii — nu de voia ei, ci din cauza aceluia care a supus-o — cu nădejdea, că și făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtașă la libertatea mării fiilor lui Dumnezeu. Căci știm că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri pînă acum» (Rom., 8, 19—23). Despre această înnoire a firii și a cosmosului au vorbit: Isaia (63, 17); Sfîntul apostol Petru, despre: «ceruri noi și pămînt nou» (II Petru 3, 13) și Sfîntul apostol Ioan (Apoc., 21, 1).

Tîlcuind textul din Romani, Sfîntul Ioan Gură de Aur spune că Apostolul «personifică lumea întreagă» (cosmosul). Că zidirea întreagă s-a supus stricăciunii, din cauza ta, omule. Fiindcă ai luat trup muritor și supus stricăciunii, de aceea și pămîntul a primit biestemul și a produs spini și pălămidă (Fac., 3, 18). Că și cerul împreună cu pămîntul se zbuțimă spre a trece la o soartă mai bună (.). Căci «toate se vor învechi și se vor înnoi» (Isaia, 51, 6) și vor trece în nesticăciune, ca și întreaga zidire. Ea se va izbăvi de stricăciune, și nu va mai fi stricăcioasă, că va urma frumusețea trupului tău. După cum și ea e devenit stricăcioasă în urma trupului (tău) tot așa și atunci (la Parusie) trupul devenind nesticăcios, întreaga zidire îi va urma, devenind și ea nesticăcioasă, innoită. Omul e pretutindeni premergător și toate acestea sînt pentru el. Tu, omule, pătîmești din cauza ta, iar zidirea suferă pentru tine.

Dar «Dumnezeu va îmbrăca în nesticăciune întreaga fire (zidire) la liberarea fiilor Lui», adică la învierea așteptată, nădăjduită, care e alta, decît înfierea prin botez pe care o avem ca o «pîrgă a Duhului»... «Așteptînd înfierea (v. 23), răscumpărarea trupului nostru», înseamnă adică, înfierea, adică slava cea desăvirșită (la Ziua cea de apoi), cînd Hristos va preface trupul tău (în nesticăciune) și împreună cu trupul va preface întreaga zidire»²⁶, în «ceruri noi și pămînt nou, în care locuiesc dreptii».

În vederea acestui scop final și Biserica își exercită acțiunea ei sfințitoare asupra întregii zidiri. «O trăsătură a slujbei ortodoxe este universalismul ei. Ea se adresează nu numai sufletului omenesc, ci întregii lumi pe care o sfințește. Această sfințire a elementelor naturii și a diferitelor obiecte exprimă ideea că acțiunea sfințitoare a Sfîntului Duh se răspîndește prin Biserică asupra întregii naturi. Destinele acesteia sînt legate de soarta omului: natura, coruptă din cauza omului, așteaptă de la el vindecarea. De altă parte, Mîntuitorul, luînd asupra Sa adevărata umanitate, și-a legat viața de întreaga natură. El a mers

26. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XV la Romani*, trad. cit., p. 235—236; 238—239.

pe acest pământ, a zidit florile și ierburile lui, păsările, peștii și animalele lui; El a mâncat din fructele lui, s-a botezat în apa Iordanului, a umblat pe ape, a rămas în sinul pământului; și nu este nimic în întreaga creațiune (în afară de rău și de păcat) care să fi rămas străin umanității Sale, și care să nu fi primit în urmă — prin om — Sfântul Duh, care se purta, la zidirea lumii «deasupra apelor». Și Biserica binecuvintează toată făptura²⁷. Iată pentru ce Biserica se roagă și «Pentru bună întocmirea văzduhului, pentru îmbelșugarea roadelor pământului și pentru vremuri pașnice» și «pentru pacea a toată lumea», pentru «bunăstarea sfințelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor».

Prin «lume» se înțelege deci întreaga creaătură insuficientă și neînsuflețită, întrucât Dumnezeu este stăpînul tuturor făpturilor Sale, și El are grijă de toate, ca Ziditor al lor. Ne rugăm apoi pentru pacea și liniștea lor pentru ca și noi să putem trăi astfel o viață pașnică și liniștită în toată cucernicia și vrednicia²⁸. Cerem «pacea a toată lumea, bună întocmirea văzduhului și îmbelșugarea roadelor pământului» și odată cu acestea cerem și ferirea de distrugere a tuturor bunurilor materiale și spirituale create de om, spre folosul lui — și deci a întregului univers sau cosmos. Căci războiul, mai ales astăzi, în epoca atomo-nucleară, cu armele lui sofisticate, distruge totul pe pământ, tulbură și cerul și întuneacă văzduhul, iar viața este sortită pieirii.

Există însă și o cale sigură a evitării cataclismului general, și aceasta este «Calea păcii» (Rom., 3, 17), pe care neamurile și popoarele o nesocotesc, sau n-o cunosc; este «calea» care duce la Dumnezeu, Dătătorul păcii, prin Iisus Hristos-Împăciuitorul. «Calea păcii» este îndreptarea omenirii și întoarcerea ei spre Dumnezeu, pe care L-a păcărit; este «viețuirea cea după Dumnezeu», că aceasta este calea ne-tulburării și a păcii. Pentru aceasta a zis Domnul: «Luați jugul Meu asupra voastră și veți afla odihnă sufletelor voastre» (Matei 11, 29). Și aceasta este însăși «pacea lui Hristos»²⁹. Căci El este pacea noastră, aici, — dacă noi viețuim «în Hristos» și El în noi — (Gal., 2, 20; Fil., 1, 21), și tot El — Mîntuitorul Hristos —, la dreapta judecată, ne dă și pacea veșnică, drept răsplată. Atunci «El va răsplăti fiecăruia după faptele lui: «Viața veșnică celor ce prin stăruință în fapta bună, caută mărire, cinste și nestricăciune...; sau «mărire, cinste și pace, oricui face binele» (Rom., 2, 7, 10). Să creștem, dar, în acest fruct al păcii și să-l păstrăm în noi, pentru ca să ne bucurăm de veselia, pacea și mulțumirea sufletească, aici, iar la înnoirea lumii să ne învrednișim a moșteni pacea și viața veșnică, în împărăția lui Dumnezeu, a luminii și a slavei veșnice.

E bine să cunoaștem cum privesc pacea și lucrarea ei și alți Părinți și scriitori ai Bisericii, din primele veacuri creștine. Așa de pildă în «Didascalie», sau «Învățătura celor 12 apostoli», citim: «Să nu faci

27. Sergiu Bulgakoff, *Ortodoxia*, trad. de Nicolae Grosu, Sibiu, 1933, p. 172—173.

28. Nicolae Cabasila, *Tilcuirea dumnezeieștii Liturghii*, traducere de Diacon Ene Brăniște, București, 1946, p. 44—45.

29. Teofilact, *Tilcuire la Trimiterea către Romani*, traducere de Veniamin Costachi, București, 1904, rom. I, p. 57.

dezbinare și să împaci pe cei ce se ceartă»³⁰. Clement Romanul, în Epistola I către Corinteni, cap. XIX, 2, scrie : «Așadar, după ce am participat la multe fapte mari și slăvite, să ne întorcem la scopul pe care l-am urmărit de la început, acela al păcii. Să ne ațintim privirile spre Tatăl și Creatorul întregii lumi și să ne alipim de mărețele și covârșitoarele Lui daruri și de binefacerile păcii»³¹. Iar în cap. XX grăiește : «Cerurile, puse în mișcare prin conducerea lui Dumnezeu se supun Lui în pace. Pământul, rodind potrivit voinței Lui (...) Anotimpurile (...) vin în pace unele după altele. (...) Cele mai mici viețuitoare se adună unele cu altele în unire și pace. Marele Creator și Stăpînul tuturor a poruncit ca toate acestea să fie în pace și unire»³². Sau : în cap. LX, 4 : «Dă-ne, Doamne, înțelegere și pace, nouă și tuturor celor ce locuiesc pământul»³³. Creștinii se roagă și pentru Conducătorii lor de stat să fie în pace, pentru ca și noi «să petrecem viață pașnică și liniștită» (I Tim., 2, 2). «Tu, Stăpîne — zice iarăși Clement —, le-ai dat lor stăpînirea împărăției prin puterea Ta cea mare și nespusă (...). Dă-le lor, Doamne, sănătate, pace, înțelegere, bună rinduială ca să conducă fără piedică stăpînirea dată lor de Tine (...); pentru ca și ei, conducând în pace și blîndețe și cu cuvioșie, stăpînirea dată lor de Tine, să aibă parte de îndurarea Ta»³⁴. În fine, același, în Epistola II către Corinteni, scrie : «Dacă ne vom strădui să facem bine, pacea ne va urma. Aceasta este pricina (răutatea și lipsa de virtute) că nu poți găsi pacea la oamenii cuprinși de temeri omenești, care aleg mai degrabă desfătarea de aici decît făgăduința viitoare»³⁵.

Sfîntul Ignatie Teoforul, în Epistola către Efeseni XIII, 2, scrie despre pace : «Nimic nu-i mai bun ca pacea, în care încetează orice război al celor cerești și pămîntesti»³⁶; adică războiul cu diavolul și cu păcatul, sau «împotriva duhurilor răutății, care sînt în văzduhuri» (Efes., 6, 12) și care au căzut din cer (Luca, 10, 18; Apoc., 12, 7—10); și războiul cu răutățile și vicleniile omenești, ale celor ce slujesc diavolului (Ioan 8, 44). În Păstorul lui Herma 14 (6), 3, citim : «Sînt (unii) care poartă în inimă dușmănie între ei, care nu «trăiesc în pace între ei» (I Tes., 5, 13); pe fețele lor se vede pacea, dar cînd se despart unii de alții, răutățile lor stăruie în inimile lor»³⁷. Tot în Păstorul 27, 3, Herma scrie : «Rea este defăimarea; este un demon neastîmpărat, nu-i niciodată iubitor de pace, ci îi plac totdeauna dezbinările. Ferește-te, dar, de acest păcat și ve-ai avea totdeauna pace cu toți»³⁸. Iar în cap. 109 (32), citim iarăși : «Dumnezeu locuiește în oamenii care iubesc pacea; că Lui îi este scumpă pacea și stă departe de cei ce se ceartă și sînt pierduți de răutatea lor. Dați-I, dar, lui Dumnezeu întreg duhul, așa cum l-ați

30. *Invățătura celor 12 apostoli*, IV, 3, în «Scrierile Părinților Apostolici», traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 27.

31. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, XXIX, 2, în «Scrierile Părinților Apostolici», trad. cit., p. 56—57.

32. *Ibidem*, cap. XX, 1, 4, 9, 10, 11, p. 57.

33. Clement Romanul, *Epistola I Corinteni*, LX, 4, trad. cit., p. 77.

34. *Ibidem*, cap. LXI, 1—2, p. 77—78.

35. *Idem*, *Epistola II Corinteni*, X, 2—3, trad. cit., p. 98.

36. Sf. Ignatie al Antiohiei, *Epistola către Efeseni*, XIII, 2, în «Scrierile Părinților Apostolici», trad. cit., p. 98.

37. Herma, *Păstorul*, 14 (6), 3, în «Scrierile Părinților Apostolici», trad. cit., p. 238.

38. *Ibidem*, cap. 27, 3, p. 247.

primit»³⁹. Și iarăși: «cei care au indoielei și sînt birfitori, aceștia n-au niciodată pacea cu ei înșiși»⁴⁰.

Tertulian, în cap. XI «Despre rugăciune», vorbește despre pace astfel: «Unul din preceptele cele mai de seamă care ne așterne, prin rugăciuni, calea către cer, este cel care ne recomandă să nu ne apropiem de altarul lui Dumnezeu mai înainte de a ne fi împăcat cu frații noștri, dacă am avut cu ei oarecare neînțelegeri și supărări. Căci cine crede că fără pace poate ajunge la pacea cu Dumnezeu? La iertarea păcatelor cu aminări? (Matei, 5, 23). Cel supărat cu frații cum va împăca pe Dumnezeu, de vreme ce orice minie ne este interzisă de la început?»⁴¹. Tot el vorbește de obiceiul «sărutării sfinte», care este «sărutarea împăcării cu frații și o întărire a rugăciunii» (...) pentru ca pacea cu frații pe care au primit-o ei — prin binecuvîntarea Bisericii — s-o transmită fraților. Ce rugăciune este întreagă, dacă este lipsită de sărutarea sfintă? Pe cine împiedică pacea să-și facă datoria către Domnul? Ce fel de jertfă este cea de la care se pleacă fără pace?»⁴².

Sfîntul Ciprian, vorbind despre cei rătăciți, care după ce au părăsit Biserica atrag și pe alții la rătăcirea lor prin proorocii lor mincinoși și învățături false, botezîndu-i din nou, scrie: «Deși nu poate fi decît un singur botez, ei se cred demni să boteze, promit binefacerea apei vii și mîntuitoare, după ce au părăsit izvorul vieții. În felul acesta oamenii nu se spală, ci mai rău se murdăresc, nu se curăță de păcate, ci dimpotrivă și le înmulțesc. O asemenea naștere (din botezul lor) n-aduce fii lui Dumnezeu, ci diavolului. Născuți din minciună, nu primesc făgăduința adevărului. Rod al perfidiei, pierd harul credinței. Nu pot veni la răsplata păcii cei ce au rupt pacea Domnului din nebunia dezbinării»⁴³. În alt capitol (XIII) îndeamnă pe toți cei care aduc darul lor la altar, mai întîi să se împace cu frații și apoi să aducă darul lor lui Dumnezeu. «Căci n-ar putea împăca pe Dumnezeu cel ce nu e în pace cu fratele său, ci în dezbinare și ură. Ce fel de pace poate promite dușmănia între frați?»⁴⁴. Mai departe, cap. XXII, referindu-se la cei care au căzut din credință, spune: «Nu părăsesc pacea Bisericii cei ce-și aminesc că în Biserică au dobîndit harul lui Dumnezeu, de care au fost învredniciti (...); și luminați de lumina Evangheliei (...) și sînt demni de laudă pentru păzirea păcii lui Hristos, pentru că au ieșit biruitori în lupta cu diavolul»⁴⁵. Tot despre «Pacea lui Hristos» vorbește și în cap. XXIV, unde după cuvintele Domnului «Pacea Mea o dau vouă», adaugă: «Această pace ne-a dat-o ca moștenire; toate darurile și binefacerile Sale ni le-a făgăduit ca să păstrăm pacea. Dacă sîntem moștenitorii lui Hristos, să rămînem în pacea lui Hristos. Dacă sîntem fii lui Dumnezeu, trebuie să fim pașnici»⁴⁶.

Intr-o altă scriere, «Despre gelozie și invidie», cap. XVI, același Sfînt vorbește și de «coroanele» sau încununarea păcii. Căci: «are și

39. *Ibidem*, cap. 109 (32), 1, p. 312.

40. *Ibidem*, cap. 73 (7), 2, p. 287.

41. Tertulian, *Despre rugăciune*, XI, 6, în «Apologeti de limba latină», traducere de: Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și Prof. David Popescu. București, 1961, p. 235.

42. *Ibidem*, cap. XVIII, p. 238—239.

43. Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii Ecumenice*, XI (17), în «Apologeti de limba latină», trad. cit., p. 442.

44. *Ibidem*, cap. XIII, p. 443.

45. *Ibidem*, cap. XXII, p. 450.

46. *Ibidem*, cap. XXIV, 7, p. 451.

pacea coroanele ei, cu care ne încoronăm în multe și felurite adunări, după ce am învins dușmanul și l-am supus sub picioarele noastre. A înfringe dorințele este o biruință a stăpînirii de sine. A învinge mînia și injuria este o coroană a răbdării. A disprețui banul este un triumf împotriva lăcomiei. Este o laudă a credinței a suporta adversitățile lumii cu încredere în viitor. Cel ce nu e trufaș cu succesul lui obține gloria modestiei. Cel ce are milă de săraci și-i ajută, acela primește răsplata din tezaurul ceresc. Cel ce nu știe ce e pizza, cel ce e bun și blind, cel ce-și iubește frații, este onorat cu premiul iubirii și al păcii. Pe acest stadion al virtuților alergăm zilnic, la laurii dreptății și la coroanele ei tindem tot timpul»⁴⁷.

Clement Alexandrinul (*Stromata* IV, 2—4) fericește pe «făcătorii de pace». Adică cei care domesticesc și îmblînzesc legea care se luptă împotriva gîndului minții noastre, cei care îmblînzesc amenințările minții, momeliile poftelor și celelalte patimi, care duc război împotriva gîndirii noastre. Aceștia, ducîndu-și viața însoțiți de știință, de fapte bune și de învățătura cea adevărată, se vor restabili în înfierea cea foarte mult dorită. Desăvîrșiți făcătorii de pace sînt aceia care păstrează neclintită pacea în orice împrejurare din viață, cei care numesc sfîntă și bună conducerea dumnezeiască a lumii, care-și găsesc raazemul lor în știința lucrurilor dumnezeiești și omenești, datorită căreia ajung de socolesc contrarietățile din lumea materială cea mai frumoasă armonie a creației. Făcătorii de pace aduc pace și celor care se războiesc cu vicleniile de luptă ale păcatului, învățîndu-î să se întoarcă la credință și la pace»⁴⁸.

În concluzie și în acord cu cele arătate de Sfînta Scriptură și de Sfîntii Părinți și scriitorii ai Bisericii, pacea este condiție a existenței vieții și a întregii făpturi, strîns legată de om, pentru care a fost creată, și e bunul cel mai de preț, necesar atît mîntuirii sufletești, cît și progresului social, cultural-spiritual și tehnic. Pacea — ca și viața — este darul lui Dumnezeu, de care avem să dăm seama fiecare cum l-am păstrat, cum l-am folosit și cum l-am făcut să rodească sau nu, pentru că după roadele ei vom fi răsplătiți, sau pedepsiți, dacă am renunțat la ea.

Ca «Domn al păcii», Hristos este pacea noastră, realizată de El pe cruce. Pacea Lui privește patru direcții sau aspecte strîns legate una de alta: pacea cu Dumnezeu, din care decurge împăcarea omului cu El, a oamenilor între ei, a omului cu sine însuși — introducînd din nou armonia dintre suflet și trup, și a omului cu firea înconjurătoare, care-i era vrăjmașă, sau, într-un cuvînt a împăcării cerului cu pămîntul, a oamenilor cu îngerii. De atunci, omul urmărește nu numai înfierea sau îndumnezeirea lui, ci și innobilarea, infrumusețarea și sfîntirea, sau îndumnezeirea firii înconjurătoare, — în măsura în care se îndumnezește și creștinul — țintind la înnoirea ei completă; la acele «ceruri noi și pămînt nou în care locuiește dreptatea» (II Petru 3, 13).

47. Idem, *Despre gelozie și invidie*, trad. cit., p. 503.

48. Clement Alexandrinul, *Stromata* IV, 40, 2—4, în «Stromata», Partea a II-a, traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1982, p. 254.

Pacea lui Dumnezeu, sau pacea lui Hristos, pe care El ne-a lăsat-o moștenire: «Pacea Mea dau vouă», trebuie să ne-o însușim, s-o păstrăm, să ne străduim s-o înmulțim și s-o facem să rodească și în alții, pentru a ne dovedi «făcători de pace» și a ne învrednici de numele și starea de «fii ai lui Dumnezeu» prin har și prin înfiere.

Cum însă nu toți oamenii sînt creștini și cum chiar mulți din cei ce se numesc creștini nu privesc imperativul păcii sub același aspect, de aci și opoziția unei părți de omenire față de pacea dorită de Hristos.

De aceea sîntem alături de întreg poporul nostru și de conducerea țării noastre, care se pronunță ferm pentru pace, făcînd apel la prudență și la rațiune, pentru a se face totul în scopul șalvgădării păcii, a vieții. Consolidarea păcii este calea rațiunii, este calea vieții și a progresului omenirii.

Biserica este pentru pacea cîntată de îngeri și dăruită lumii de Hristos. Dar pentru ca s-o dobîndim și s-o putem păstra, să ne întoarcem la Dumnezeu, să venim la Hristos, pacea noastră și a lumii întregi, pentru care El s-a jertfit. Căci Dumnezeu nu vrea moartea păcătoșului, ci întoarcerea și mîntuirea lui; El pe cei dreπți îi iubeste și pe cei păcătoși îi miluiește. Așa ne-a poruncit și nouă creștinilor: să ne rugăm chiar pentru vrăjmașii noștri. De aceea Biserica se roagă pentru cei ce ne iubesc dar și pentru cei ce ne urăsc. Iar noi creștinii ne rugăm neîncetat: «Pentru pacea a toată lumea și pentru unirea tuturor»; «pentru bună întocmirea văzduhurilor, pentru imbeșugarea roadelor pămîntului, și pentru vremuri cu pace».

DIN CUGETĂRILE ȘI SFATURILE MORALE ALE SFINȚILOR PĂRINȚI ȘI ALE UNOR SCRITORII CLASICI ROMĂNI, DESPRE PACE, RĂZBOI ȘI DRAGOSTE

Pr. dr. GH. PASCHIA

PACE ȘI RĂZBOI

— Incepeți prin a vă aduce pace vouă înșivă, pentru ca după ce o veți fi statornicit înlăuntrul vostru, s-o puteți da și altora (Sf. Ambrozie, *Despre Psalmi*).

— Dacă cineva ar tăia patima lăcomiei din oameni, nimic n-ar împiedica să domnească pacea adîncă în lume, să pună pe fugă războaiele și tulburările dintre oameni și să întoarcă pe toți la dragostea și prietenia firească (Asterie al Amasiei, *Omilii și predici. Cuvînt împotriva lăcomiei*).

— Pacea este un bun atît de mare, încît chiar în cele pămîntești și trecătoare, nimic nu este mai plăcut decît ea, nimic mai rîvnit să dorești, nimic mai bun să găsești. După cum nu există nimeni care nu voiește să nu se bucure, tot astfel nu există nimîni care nu voiește să aibă pace (Fericitul Augustin, *Despre cetatea lui Dumnezeu*, XIX, II).

— Mai bine să năuim războaiele prin cuvinte, decît pe oameni prin sabie și să cîștigăm sau să obținem pacea prin pace, nu prin război (Fericitul Augustin, *Epistola a CCXIX-a*).

— Pacea trebuie s-o caute și s-o urmeze fiul păcii. Dacă sintem împreună-moștenitori ai lui Hristos, să rămănem în pacea lui Hristos. Dacă sintem fiii lui Dumnezeu, făcători de pace trebuie să fim (Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii*).

— Cel ce nu știe ce este pizma, cel ce e bun și blind, cel ce-și iubește frații, este onorat cu prețul iubirii și al păcii (Sf. Ciprian, *Despre gelozie și invidie*, 16).

— Fiul păcii trebuie să cunoască pacea și s-o urmeze, să-și stăpânească limba de la năravul rău al cuvintelor dezbinătoare (Sf. Ciprian, *Către Donat*, 24).

— Să ne lipim de cei care cu evlavie fac pace, nu de cei care voiesc pace cu fățărnicie.

— Caută pacea și o urmează.

— Stăpîne dă-ne înțelegere și pace, nouă tuturor celor ce locuim pământul, precum ai dat părinților noștri, cînd te chemau cu cuvioșie, în credință și adevăr (Ps., 144, 19), ca să ne supunem atotputernicului preasfintelui Tău nume, conducătorilor și stăpînitorilor noștri de pe pămînt (Sf. Clement Romanul; I Cor., 15, 1; 22, 5; 60, 4).

— Cine vrea să trăiască în pace în orice loc, să caute nu liniștea sa proprie, ci liniștea altora în Domnul, și-și va găsi odihnă.

— Cine iubește pacea, va moșteni-o (Sf. Efreim Sirul, *Cugetări*).

— Prietenă este pacea și dulce numirea ei.

— Fiecare să se forțeze ca să fie în pace cu sine însuși (Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvîntarea a XII-a, Despre pace*, 1, 15).

— Poate, o, Dumnezeuul meu, Tu ai îngăduit dezbinările noastre, pentru ca ele să ne facă să gustăm mai bine prețul păcii (Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre schismă*).

— Ce este făcătorul de pace? Este cel care aduce pace în sufletul altuia. Putem s-o dăm dacă n-o avem? Pacea este o aplecare pentru aproapele, culeasă din iubire. Prin această simplă definiție depărtăm orice obstacol din calea păcii: urile, pornirile, invidia, resentimentele, prefăcătoriile, războiul cu toate fărădelegile tirite de el... Pacea este pentru suflet ceea ce este sănătatea pentru trup (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tratat asupra fericirilor*).

— Vorbind de pace — de pacea sufletului — să știi că nu este desul a o căuta și a o dobîndi. Mai trebuie ca, o dată cîștigată, să n-o lași să te părăsească, ci s-o păstrezi cu toată puterea ta, căci ea întrece orice plăcere. Fericit e cel ce dobîndește pacea, după cuvîntul Apostolului: «Trăiți în pace cu toți oamenii» (Rom., 12, 18) (Fericitul Ieronim, *Epistola către Rustic*).

— Nimic nu este mai bun decît pacea, în care încetează orice război al celor cerești și al celor pămîntești (Sf. Ignatie, *Eleseni*, 13).

— Nu natura însăși a lucrurilor ne face să pierdem pacea, ci slăbiciunea sufletului nostru. Dacă accidentele care ni se întîmplă ar fi cauza tulburării pe care o simțim, toți oamenii ar fi tulburați în același fel (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a III-a, 2, la Evanghelia de la Ioan*).

— Pacea o vei găsi numai acolo unde oamenii viețuiesc cu dreptate și întovărășiți cu virtutea.

— Pacea este care pregătește calea iubirii. Atât de mare bun este pacea, încât chiar poezii și propagatorii ei se numeau fiii lui Dumnezeu (Sf. Ioan Gură de Aur, *Explic. Epist. către Colos., Omilia a III-a*).

— Pacea interioară nu atîrnă de natura lucrurilor, ci de feiul de a vedea al oamenilor. Mulți în mijlocul celor mai mari bogății duc o viață care li se pare de netolerat, în timp ce alții scufundați în cea mai neagră sărăcie trăiesc fericiți (Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrisoarea a III-a către Olimpiada*).

— Pacea este izbăvirea de patimi. Dar ea nu poate fi aflată fără lucrarea Duhului Sfînt (Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească*, 192).

— Creștinul este dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa și dacă este necesar, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume (Origen, *Comentar la Epistola către Romani*).

— Pacea, darul ceresc și de mîntuire al lui Hristos, trebuie adusă din nou la înflorire; este necesară pentru noi și folositoare.

— Nimic nu este mai propriu creștinului decît să fie făcător de pace; pentru acest lucru Domnul ne-a făgăduit cea mai mare răsplată.

— Ce este mai dulce de auzit decît numele păcii? Sau ce este mai sfînt și mai plăcut Domnului decît să te trudești pentru ea? (Sf. Vasile cel Mare, *Epistolele: LXX, CXIV, CLVI*).

— Alege, fiule, numele dorit al păcii, ca să poți culege roadele păcii, să urăști invidia și să nu te bucuri nicidecum de roadele răului (Sf. Vasile cel Mare, *Statuti pentru un fiu duhovnicesc*, V).

— Și în război trebuie să observăm credință și dreptate. S-ar viola moralitatea cînd, față de vrăjmaș, am călca credința (Sf. Ambrozie, *Despre datoriile clericilor*, cartea I, cap. XXIX, 140).

— Noi nu sintem crescuți pentru război, ci pentru pace (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, I, 12).

— Sînt trei feluri de războaie în lume: primul este războiul obștesc, cînd ostașii noștri se războiesc cu barbarii; al doilea, cînd avem pace cu cei din afara granițelor, dar ne războim unii contra altora; și al treilea, cînd fiecare se războiește contra sa. Războiul acesta, al treilea, este cel mai grozav. Nu este cu puțință a scăpa de războiul al treilea fără primejdii, deoarece cînd se răscoală trupul asupra sufletului și-l împinge la poște uricioase, cînd îi inarmează plăcerile senzuale, îi întărită minia, invidia și celelalte vicii, atunci nu este cu puțință de a ne învrednici de bunurile făgăduite nouă, dacă acest război nu încetează. Cel ce nu înfrînează la timp acest război, va cădea și va căpăta răni mortale, care îi vor pricinui moartea cea din gheenă. Deci, noi trebuie să avem grijă mare în fiecare zi, ca acest război să nu se ațite în noi și dacă este ațîtat să nu rămînă, ci să se liniștească cu desăvîrșire. Ce folos ai tu, dacă lumea întreagă se bucură de pace desăvîrșită, iar tu te lupți cu ține însuți? (Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei I către Timotei, Omilia a VII-a*).

— În pace belșugare, în război dărăpănare.

- Întii la pace, apoi la război să gîndești.
- Cu mult mai bine, pace, fie și cu pagubă, decît un război cu o zădarnică nădejde.
- La pace să privești, la pace să te silești, la război nici să gîndești.
- Mai mult pacea folosește, fie și cu pagubă, decît războiul cu dobindă.
- Pacea, unirea și dragostea, temeiurile omenirii, ca cea mai mare datorie a omenirii.
- Pacea mai dulce se pare, după o îndelungată dezbinare.
- Pacea ne aduce fericire, iar vrajba ne întunecă de la mic pînă la mare.
- Pacea pururea s-o vinezi, ca cel mai bun vînat.
- Pacea, dörul dragostei.
- Pacea să-ți fie gîndul tău, pacea cuvîntul tău, pacea cîntea cea mai mare.
- Pacea, fiica dragostei.
- Pacea, cea mai mare fericire a noroadelor.
- Cine cunoaște ce dar are pacea, cu nimeni se sfădește.
- Cel ce împacă pe altul, pacea de el se ține.
- Acela mai voinic la război, nu cel ce varsă sînge, ci cel ce împacă fără nici o picătură de sînge.
- În orice război vei izbîndi, mai mult pierzi decît dobindești, că pentru un puțin ioc, pierzi o mulțime de oameni.
- Război numai atunci să propui, cînd pentru țara ta, pentru a ei slobozenie, pentru a ei dezrobire, pentru a ei cînte, vorbă pui.
- Războiul pentru slobozenie, cel mai sfînt război; războiul pentru cînte, cel mai singeros; războiul pentru lăcomie cel mai urît și scirbos.
- Să te ferești de război, să nu dai pricină de gîlceavă (Iordache Golescu, *Povățuirii i cuvînte adevărate*. Cap. : *Pentru pace și război*).
- Dacă ții să trăiești în pace cu oamenii, nu-ți rămîne decît să te depărtezi de cei răi (Ioan Slavici, *Din păcat în păcat*, XIII).
- Războiul e o mare nenorocire, în urma căruia oamenii se însălbătesc (Ioan Slavici, *Renastere*).
- Războiul e împotriva firii omenestii, o-njosire morală, care nu li se poate ierta decît celor nevoiți a-și apăra viața (Ioan Slavici, *Inchisorile mele; La hotelul modern*, II).
- Nu războindu-ne am crescut, ne-am întărit și ne-am ridicat, ci păstrîndu-ne ființa, iubindu-ne între noi și stăruind în pietatea către părinți, bunii și străbunii noștri. Ne-am războit numai fiind nevoiți să ne apărăm ființa, dar niciodată n-am făcut încercarea de a asupri pe alții (Ioan Slavici, *Prefață la «Icoane vii»*, de C. V. Soare).
- Ca să trăiești în pace / Nimic lumii să nu-i cei (Al. Vlahuță, *Sfînta muncă*).
- Războaiele sînt focuri mari, la flacăra cărora se văd virtuțile și stricăciunile popoarelor (Al. Vlahuță, *Puterea morală*).

DRAGOSTE

— Adevărată dragoste, care se potrivește cu dreptatea, este îndreptată către Dumnezeu, în rindul al doilea către patrie, apoi către cei de aproape ai noștri, și, în fine, către toți (Sf. Ambrozie, *Despre datoriile clericilor*, cartea I, cap. XXVII, 127).

— Deprinde-te cu dragostea, cu neprihănirea, cu răbdarea, cu înfrinarea și cu cele asemenea lor (Sf. Antonie cel Mare, *Despre buna purtare*, 165).

— Dragostea este legătura frăției, temelul păcii, statornicia și tăria unității. Ea este mai mare decât nădejdea și credința (Sf. Ciprian, *Despre bunul răbdării*).

— Cine nu are dragoste, acela ușor se supără, ușor ajunge la minie, ușor se aprinde de zavistie. Cine nu are dragoste se bucură de nedreptatea altora, nu compătimeste pe cei ce cad, nu întinde minile celui ce zace; este viciean, răspinditor de ceartă, prieten celor răi de gură, celor ce ascultă pe la uși și ferestre, vas a toată mindria (Sf. Efreim Sirul, *Cuvint despre virtuți și vicii*, 4; *Despre cei ce nu au dragoste*).

— Ca să aflați câtă putere are dragostea, să o descriem cu cuvintul, fiindcă în fapte n-o vedem aieva, și vom înțelege cite bunătați ar fi pe pământ dacă ea ar fi cu imbelșugare răspindită. Atunci n-ar mai fi nevoie nici de legi, nici de tribunale, nici de pedepse, nici de osinde și nici de altceva de acest fel, căci dacă toți ar iubi și ar fi iubiți, și luptele și războaiele și revoluțiile și răpirile și furțișagurile și lăcomiile și, în fine, toate relele ar fi scoase dintre oameni și răul ar fi cunoscut numai din nume. Cel ce este iubit și iubește, așa precum este demn de iubit, de ar locui pe pământ sau în cer, el pretutindenea se bucură de liniște sufletească și își împletește singur lui și mii de cununii. Un astfel de om este lipsit de invidie, minie, zavistie, ușurință, de poftă rea, de orice boală, în fine, de orice altceva, și își va păstra curat sufletul său. După cum nu și-ar face lui nici un rău, tot așa nu ar face nici aproapelui său. Astfel, fiind, negreșit că arhanghelul Gavriil va călători cu dinsul pe pământ. Așa este cel ce are dragoste, pe cînd cel ce face semne și minuni și are cunoștință desăvîrșită, dacă este lipsit de dragoste, chiar de ar învia mii de morți, nu va folosi prea mult, fiindcă este depărtat de toți, fiindcă nu primește a se aduna cu nimeni dintre semenii săi. Dacă ar fi dragoste, n-ar mai fi nici sărăcie, nici bogăție nemăsurată, ci numai bunurile ce ar izvorî din fiecare din ele.

— Dragostea este un mare dascăl, în stare de a întoarce pe cineva din rătăcire, de a-i preface viața, de a-l conduce spre filosofie și din pia-tră a-l face om. Dragostea știe să facă pe om înțelept, după cum îl face și blind (Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea epistolei I către Corinteni, Omiliile* : XXXII ; XXXIII).

— Nimic nu-i face pe om atât de smerit ca dragostea, căci servim pe prieteni ca și cum am fi slugi nu prieteni și nu ne rușinăm, ci sintem chiar mulțumiți de această slujbă. Bani nu-i cruțăm, ba de multe ori nici trupurile, căci adeseori cineva se și primejduiește pentru cel iubit. Unde este adevărată dragoste, invidia nu poate fi, nici grăire de rău, fiindcă

nu numai nu defăimăm pe prieteni, ci li și apărăm, cind sînt defăimați, închizînd gura defăimătorilor. Toate sînt în liniște, toate în pace și nici măcar urmă de ceartă sau luptă nu se vede, căci toate sînt încărcate de pace (Rom., 13, 10), așa că invidia, grăirea de rău, lipsa de rușine, minciuna, jurămîntul fals, toate acestea sînt izgonite unde este dragostea. Își calcă jurămîntul cei ce jură strîmb și care voiesc a răpi, dar de la cel iubit nimeni nu încearcă să-i fure ceva, ba chiar li mai dă din ale sale, căci noi simțim o mulțumire mai mare de a-i da decît de a-i lua (Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei către Tit*, Omilia a VII-a).

— Dragostea este rădăcina, izvorul și mama tuturor bunătăților (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a II-a la Trădarea lui Iuda*).

— Unde dragostea împărățește, acolo greșelile întru nimic se socotesc.

— Împotriva dragostei nici o armă nu se găsește, iar temerea o topește.

— Vorbă scurtă și dragoste lungă.

— Cu dragoste și cu credință pe toți un trup li faci, și tu te arăți supus aceluia trup.

— La dragoste și la cinste să te întreci cu frații tăi.

— Silește-te să dobîndești dragoste de la toți, ca să poți trăi împreună cu toți.

— Din dragoste se naște orice facere de bine.

— Din dragoste toate în lume s-au născut.

— Dragostea nu prin cuvinte, ci mai mult prin fapte să ți-o arăți, frate.

— Dragostea ta către patria ta, cea mai sfîntă, cea mai cinstită, cea mai curată și cea mai folositoare. De ea să te ții.

— Dragostea, temelul societății.

— Dragostea, firește, pace între oameni voiesște; și pacea între oameni cea mai mare fericire se socotește.

— Dragostea și pacea, dreptatea și adevărul, un cuget au cîte patru. (Iordache Golescu, *Povățuirii i cuvinte adevărate*. Cap. : *Pentru dragoste*).

— Cea mai curată și mai dulce dintre mulțumirile vieții e să trăiești din dragoste către alții și să te știi tu însuși pe tine om plin de vrednicii, care nu are să se rușineze de nici una dintre faptele sale și le face plăcută viața celor ce vin în atingere cu el (Ioan Slavici, *Din păcat în păcat*).

— La baza oricărui talent și mai presus de orice talent, e dragostea de semenii tăi, singura care-ți dă puteri neașteptate și te face mare în adevăratul înțeles al cuvîntului (Al. Vlahuță, *Muncește și nu dispera*).

• ANIVERSĂRI-EVOCĂRI •

UNIREA CEA MARE

Pr. prof. MIRCEA PĂCURARIU

Se împlinesc 65 de ani de la unirea Transilvaniei cu patria mamă, cu vechea Românie, cea dinainte de 1 Decembrie 1918, act care a marcat realizarea statului național român unitar și a deschis calea dezvoltării unitare a națiunii noastre. Au trecut 65 de ani de la realizarea idealului măreț care, asemenea unei flăcări, a luminat întreaga istorie a poporului român, și care încununa lupta sa multiseculară pentru libertate și unitate națională. Și într-adevăr, dacă folosim cuvintele lui Lucian Blaga, «pentru marea și istorica adunare de la Alba Iulia, unde s-a hotărât alipirea Transilvaniei la Patria-mamă și-a fost nevoie de o deosebită pregătire a opiniei publice : pregătirea se făcuse vreme de sute de ani».

«Biruit-au gândul», ar fi spus înțeleptul cronicar moldovean Miron Costin, gândul, dar și fapta celor dinaintea noastră, care au luptat veacuri de-a rândul pentru realizarea celor două mari aspirații românești, strâns împletite una cu alta, care străbat întreaga noastră istorie : independența și unitatea.

Pentru libertatea și independența pământului românesc au luptat atâtea veacuri fiii încercatului nostru popor, în frunte cu marii săi circumitori : Burebista, Decebal, Menumorut, Gelu Românul, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați, Petru Rareș, Ioan Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul, Dimitrie Cantemir, Tudor Vladimirescu ș.a. Prin lupta și jertfa acestora și a sutelor de mii de eroi rămași anonimi din Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Moldova, Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, poporul nostru și-a păstrat ființa națională, precum și pământul pe care-l stăpânește și-l muncește de milenii. Este adevărat că prin vitregia vremurilor, — ca urmare a unor cotropiri sau a conjuncturii politice nefavorabile, fiind situați geograficește «în calea tuturor răutăților», după cuvîntul cronicarului, atît în perioada migrațiilor, cit și în Evul Mediu, sau mai tîrziu, în epoca modernă, cînd în jurul nostru se aflau trei mari «puteri» europene, — pe pămîntul românesc s-au format trei «țări», din care una, a ajuns curînd sub stăpîniri străine.

Doar Mihai Viteazul a izbutit pentru o clipă să realizeze și unitatea statală, putînd să se intituleze: «din mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei». Unirea lui Mihai Viteazul a lăsat însă urme adinci în conștiința poporului, devenind un simbol strălucit și însuflețitor pentru generațiile viitoare, în năzuințele lor spre unitate și independență.

În memoriile adresate conducătorilor Europei din acel timp, Mihai Viteazul arăta că Ardealul reprezenta «pohta ce am pohtit», cea mai înaltă «pohtă» a lui și a tuturor românilor, căci dorința unirii nu reprezenta o ambiție personală a marelui domn, ci o tradiție străveche, un gînd viu pentru românii de pretutindeni. «Unitatea națională — scria Nicolae Bălcescu — fu visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari cari intrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră și suferiră».

În pofida existenței mai multor state românești, determinată de realitățile politico-sociale-economice medievale, românii au avut totdeauna conștiința că sînt unul și același popor, că au aceeași origine, că vorbesc aceeași limbă-neolatină, că mărturisesc aceeași credință ortodoxă. N-a existat o «unire» politică, dar a existat o «unitate», prin limbă, credință, cultură și forme de viață comune. Acestea au reprezentat cea mai viguroasă formă de afirmare, de manifestare și de apărare a unității lui. Fiecare român — indiferent dacă se afla între hotarele Moldovei, Țării Românești, Transilvaniei, Banatului sau Dobrogei — știa că aparține unei comunități etnice comune, care nu putea fi înlăturată în nici un fel de frontierele politice întîmplătoare și temporare. Carpații n-au fost socotiți niciodată un zid sau un hotar despărțitor între frați, ci dimpotrivă, prin trecătorile lor, de la Dunăre pînă în codrii Bucovinei, au trecut atîția țărani, ciobani, negustori, zugravi de icoane și de biserici, copiiști de manuscrise, meșteri tipografi, preoți și călugări, dascăli și ierarhi, boieri și domni, ducînd dintr-o parte în alta a lanțului carpatic același grai, aceeași credință și același suflet românesc. Este impresionant numărul satelor întemeiate de țărani sau de ciobani transilvăneni în regiunile subcarpatice sau în Dobrogea, cunoscute pînă azi fie sub numele de «Ungureni», fie cu numele satului din care plecaseră. În aceste sate, noii veniți au ridicat biserici, în care slujeau preoți din neamul lor, s-au înrudit cu «pămîntenii», întărind și mai mult unitatea românească.

Domnitorii Țării Românești și ai Moldovei au stăpînit teritoriile întinse din Transilvania (Amlașul, Făgărașul, Banatul Severinului, Ciceul, Cetatea de Baltă, Bistrița, Rodna, Ungurașul). În multe din ele, dar și în alte părți ale Transilvaniei, — au ridicat o seamă de biserici și mînăstiri, între care, Prislopul, durată de ucenici al Sfîntului Nicodim, rectitorită de domnița Zamfira, fiica unui domn muntean, bisericile vîldicești de la Vad și Feleac, ridicate de domni moldoveni, poate de Ștefan cel Mare, fosta catedrală mitropolitană din Alba Iulia, ctitorită de Mihai Viteazul, biserica din Turnu Roșu de Matei Basarab, mînăstirea de la Toplița de soția unui domn moldovean, bisericile din Făgăraș și Ocna Sibiului, ca și mînăstirea de la Simbăta de Sus, zidite de Constantin Vodă Brîncoveanu, biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, ctitorită și ajutată în

decursul veacurilor de zeci de domni, boieri, clerici și credincioși din țările românești extracarpatiche și atâtea altele.

În schimb, în minăstirile Țării Românești și ale Moldovei au viețuit mii de călugări și călugărițe din Transilvania, unii din ei fiind ridicați, chiar pe scaune vlădicești de acolo. Călugări sau credincioși transilvăneni au întemeiat biserici, schituri și minăstiri la sud și la est de Carpați: Predeal pe Valea Prahovei, Suzana și Cheia pe Valea Teleajenului, Stinișoara pe valea Oltului, Cocoș în Dobrogea și altele. Vlădici — cu dragoste de neam, ca Varlaam al Moldovei și Teodosie al Ungrovlahiei — s-au ridicat întru apărarea Ortodoxiei din Transilvania, în fața acțiunii prozelitiste a altor culte, convinși că prin apărarea unității de credință se păstra și unitatea limbii și a neamului.

Dacă unirea realizată la 1600 de Mihai Viteazul a fost împiedicată de forțe din afară, în schimb, pe temelie ei s-a înfăptuit, în secolul al XVII-lea, o *unire culturală*, s-a realizat o cultură națională românească, comună tuturor românilor și creată în mod solidar de transilvăneni, munteni și moldoveni și care se adresa tuturor românilor într-o limbă înțeleasă de toți. Cărțile de slujbă sau de învățătură, praviile, ca și cărțile în versuri și proză ale lui Dosoftei, toate tălmăcite în limba poporului nostru, «cum să-nțeleagă toți», după expresia mitropolitului Simion Ștefan, s-au difuzat în toate teritoriile românești, trecând peste hotarele nefirești existente atunci. Este de-a-juns să subliniem faptul că binecunoscuta *Cazanie* a mitropolitului Varlaam al Moldovei, intitulată sugestiv «*Carte românească de învățătură*», fiind hărăzită ca «dar limbii românești», pentru «toată semenția românească pretutindenea ce se află pravoslavnici într-această limbă», după cum preciza Vasile Vodă Lupu în «Cuvîntul» lui — s-a răspândit în peste 350 de exemplare numai în Transilvania, unde s-au realizat și peste 40 de copii.

Biblia din 1688 este o operă reprezentativă de colaborare culturală românească, pentru că la baza textului Noului Testament sta ediția ardeleanului Simion Ștefan de la Alba Iulia din 1648; Vechiul Testament era tradus de moldoveanul Nicolae Mălescu Spătarul, revăzut și completat de celălalt mare umanist moldovean, Dosoftei mitropolitul, iar tipărirea se făcea la București cu sprijinul material al domnitorului Șerban Cantacuzino, cu osteneala unei noi revizuirii a textului de către cărturarii munteni de atunci, conducătorul tipografiei și «diortositorul» textului imprimat fiind moldoveanul Mitrofan, fostul episcop de Husi.

Tot în secolul al XVII-lea, prin istoriografia noastră, strălucit reprezentată de marile figuri ale umanismului românesc de atunci, conștiința de unitate românească a luat formele unei gândiri politice. Operele lor reprezintă o sinteză între elementele conștiinței populare, autohtone și datele oferite de lecturile lor din scrierile marilor umaniști europeni. Cu aite cuvinte, ceea ce era transmis de tradiția populară se fundamenta acum științific, încît se deschide o etapă nouă în dezvoltarea conștiinței unității de origine a românilor. De pildă, cronicarul Grigore Ureche scria că «Românii cîți se află lăcuitori în Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramureș de la un loc sînt cu moldovenii și toți de la Rîm se trag». Miron Costin, într-o lucrare specială închinată acestei pro-

bleme, «*De neamul moldovenilor*», dădea o formulare și mai clară a acestei conștiințe: «Locuitorii țării noastre, ai Moldovei, și Țării Muntenesti și românii din țările ungurești... toți un neam și o dată descălicați sint», iar în alt loc scria: «neamul acesta de carele scriem, al țărilor acestora (Muntenia, Moldova, Transilvania n.n.) numele mai vechiu și mai drept iaste rumân». Iar munteanul Constantin Canacuzino Stolnicul, în «*Istoria Țării Românești*», scria: «Însă rumâni înțeleg nu numai ceștia de aici (Țara Românească, n.n.), ce și din Ardeal, carii încă mai neaoși sint. Și moldoveni, și toți ciți într-altă parte să află și au această limbă... tot români îi ținem, că toți aceștia dintr-o fintină au izvorit și cură». Mult mai cuprinzător erau relevate originea, unitatea și continuitatea românilor de strălucitul domn și cărturar de reputație europeană Dimitrie Cantemir, într-o lucrare specială, intitulată «*Hronical vechimei a romano-moldo-vlahilor*», deci o carte care cuprindea istoria întregului neam românesc.

Moștenirea acestor «teoreticieni» ai unității neamului nostru, a fost apoi preluată și continuată cu și mai multă vigoare de cărturarii transilvăneni. Conștiința unității de neam a muntenilor, moldovenilor și transilvănenilor era limpede exprimată de Samuil Micu în lucrarea «*Istoria, lucrurile și întâmplările românilor*»; de Gheorghe Șincai în «*Hronica românilor*», de Petru Maior în «*Istoria pentru începutul românilor în Dachia*» și în alte lucrări, de Ion Budai Deleanu, de cronicarul Naum Rîmniceanul, originar din Jina Sibiului, dar viețuitor în minăstiri muntene, de preotul Sava Popovici din Râșinari, care ținea predici credincioșilor săi despre originea și continuitatea noastră, de preotul bănățean Dimitrie Țichindeal care vorbea, de «mărita nație daco-românească». În același timp, contemporanul lor, episcopul Chesarie al Rîmniceului, în prefetele *Mineielor* tipărite de el (1776—1780), se ocupa de originea română a neamului și limbii noastre, ca și de continuitatea noastră pe teritoriul locuit de daci și apoi de daco-romani. Mineiele lui au cunoscut o largă difuzare în Transilvania, fiind retipărite la Buda, în 1804—1805, prin strădania episcopului Iosif al Argeșului și a medicului sibian Ioan Piuariu-Molnar. Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că între 1780 și 1830, deci o jumătate de veac, majoritatea cărților românești au fost tipărite la Buda, Brașov și Sibiu, deci în centre în care activau ardelenii, popularizându-se prin ele ideea latinității limbii române și a continuității noastre în spațiul nord-dunărean.

Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea *neamul* românesc a intrat într-o fază nouă a evoluției sale istorice, devenind o *națiune* modernă, însufletită de năzuința fierbinte de eliberare socială și națională, și de realizare a unui stat unitar și independent, considerind că aceasta este singura cale prin care se putea asigura dezvoltarea sa viitoare. În astfel de împrejurări, conștiința de neam trece într-o fază superioară, aceea a conștiinței naționale. Acum apare termenul de «națiune» și se ajunge la unificarea termenilor de moldovean, muntean și transilvănean în acela de «român», iar a celor de Moldova și Țara Românească în «România».

În Transilvania, în deceniile al patrulea și al cincilea ale secolului al XVIII-lea, episcopul Inochentie Micu, în cunoscutele sale memorii

adresate Curții din Viena, cerea recunoașterea românilor ca a patra națiune în Transilvania, egală în drepturi cu celelalte trei. El a pus la baza programului său romanitatea, vechimea și continuitatea românilor pe teritoriile pe care le locuiau, fiind primul luptător politic român la care apare această concepție superioară, care va deveni apoi un program de luptă și de gândire pentru toți conducătorii politici ai românilor transilvăneni. În 1791 s-a redactat și trimis la Viena cunoscutul *Supplex Libellus Valachorum*, cu colaborarea mai multor cărturari români, care relua vechile revendicări, formulate cu o jumătate de veac în urmă de Inochentie Micu, între care, pe primul loc era recunoașterea românilor ca a patra națiune în Transilvania. Toate aceste memorii, după cum se știe, au rămas nesoluționate.

În aceeași perioadă, românii transilvăneni încep să privească spre țările surori extracarpătice, cu speranța unirii într-un singur stat. De pildă, Ion Budai Deleanu scria că națiunea română este unitară, exprimându-și convingerea că «neamul românesc face (formează n.n.) în Dacia o nație de frunte». Din această pricină, continuă el, a sosit vremea să se alcătuiască «o singură domnie» sau țară, care să cuprindă toate teritoriile locuite de români. Aceeași dorință era exprimată și de boierii moldoveni, într-un memoriu adresat lui Napoleon, în 1807, prin care cereau unirea Moldovei cu Țara Românească, sub numele de Dacia, sau Dacia Mare, ținând seama de faptul că populația lor alcătuiă o singură națiune, avind aceeași origine, limbă, credință și aspirații de viitor.

Ideea unității își făcea acum drum larg și în conștiința maselor largi românești. În 1784 țărani răsculați, sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, s-au ridicat cu energie împotriva asupritorilor, așteptând ajutor și de la frații lor de peste munți, ceea ce relevă conștiința unității poporului cărui îi aparțineau. Eliberarea din iobăgie însemna dreptate socială, dar aceasta trebuia să fie însoțită de înlăturarea dominației străine, ceea ce însemna libertate și independență națională. Contemporanii îi atribuiau lui Horea atributul de «rex Daciae».

În cursul evenimentelor revoluționare din 1821, năzuințele spre unitate s-au evidențiat și mai pregnant. Tudor Vladimirescu îndemna Divanul din București să conlucreze cu cel din Moldova «ca unui ce sînt de un neam, de o lege», iar țărani din Transilvania vorbeau despre faptele «craișorului Todoruț» sau «Todorăș», pe care-l așteptau și în Transilvania.

Conștiința unității de neam s-a afirmat deosebit de puternic și în cursul revoluției din 1848, ea fiind considerată ca unul din factorii de bază care au asigurat caracterul ei unitar — prin program și scopuri, — fie că a fost vorba de Transilvania, Moldova ori Țara Românească. Revoluția din 1848 a găsit poporul român pregătit pentru împlinirea unității naționale, căci aceasta — după cum spunea Nicolae Bălcescu — venea de departe, din adîncuri de istorie ea fiind «visarea» cea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari cari intrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii». Același revoluționar rostise la Paris, în noaptea de revelație din anul 1847 un discurs, în care sublinia între altele, că «Țara noastră socotesc că nu poate fi alta decît unitatea națională a români-

lor. Unitate mai întâi în idei și simțăminte, care să aducă cu vremea unitatea politică.

Acestei conștiințe i-au dat glas mulțimile de români în cadrul marii adunări naționale de la Blaj, din 3/15 mai 1848, când a răsunat dorința lor de veacuri: «noi vrem să ne unim cu țara!», cu țara fraților de peste munți. Era o dovadă limpede că sentimentul național prinsese — după cuvîntul pastorului sas luteran Stephan Ludwig Roth — «rădăcini atât de adînci, încît el nu mai putea fi niciodată scos din inimile românilor». Un contemporan maghiar sublinia că românii vor să se unească într-o «republică română a Daciei», altul că intenționează să «reinființeze imperiul dacilor». Preoții din Amlășul Mare (Hunedoara) și din Mădărașul de Cîmpie (Cluj) declarau în public că «de-acum înainte Ardealul nu mai este Ardeal, ci România». Profunda conștiință națională care însuflețea pe patrioții anului 1848 rezultă și din aceea că la adunarea de la Blaj din 3/15 mai, erau de față și revoluționari refugiați din Moldova, ca Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negri, George Sion, Ion Ionescu de la Brad. Peste cîteva zile, la 14/24 mai, ei au redactat la Brașov programul revoluționarilor moldoveni, sub titlul: *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei*, în care cereau desființarea servitutilor feudale, improprietărea țăranilor, abolirea privilegiilor, unirea Moldovei cu Țara Românească «într-un singur stat neatîrnat românesc». Iar în «*Dorințele Partidei naționale din Moldova*», se ceruse «neatîrnarea administrativă și legislativă în toate cele dinlăuntru, fără amestec a orice putere străină». În proclamația program a revoluționarilor din Țara Românească se cerea «independentă administrativă și legislativă», precum și neamestecul vreunei puteri din afară.

Tot în mai 1848, Vasile Alecsandri redactase broșura «*În numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu*», adresată, semnificativ, «fraților români din toată România». Transilvăneanul Constantin Romanul Vivu îi scria munteanului Al. G. Golescu, la 28 iunie 1848: «deviza noastră trebuie să fie formarea Daciei», iar Nicolae Bălcescu adresa aceleiași revoluționar o scrisoare de la Paris, în care afirma: «Unirea Munteniei cu Moldova este un lucru cîștigat pentru toată lumea... Românii din Transilvania se vor constitui și ei în curînd într-un for național de trei milioane și jumătate... Cînd deci două mari grupe, de patru milioane și de trei milioane și jumătate de români se vor constitui una alături de alta, cine le va împiedica a se uni? România noastră va exista deci... orb (este) cine nu o vede... Țîntirea noastră este de a întemeia regatul Daciei». Mult mai pătrunzător se exprima un alt mare patriot muntean, C. A. Rosetti, care scria: «Noi vrem să nu mai fie moldoveni, munteni și transilvăneni... ci o singură națiune de români, liberi și egali, fără protectori și suzerani», idealul nostru fiind «o republică românească».

Dacă revoluția din 1848 a fost înfrîntă de forțele otomane și cele țariste, n-au fost totuși înăbușite marile idealuri proclamate de revoluție: dreptate, libertate, independentă și unitate, idei care au rămas vii și puternice în conștiința tuturor românilor. Mișcarea culturală a vremii era pusă tot mai mult în slujba unirii. De pildă, gazeta *Dacia*

Literară, din 1840, își propunea să se ocupe de «producțiile românești fie din orice parte a Daciei»; în 1845 Nicolae Bălcescu și ardeleanul August Treboniu Laurian inițiază la București publicația «*Magazin istoric pentru Dacia*»; în 1855 M. Kogălniceanu scoate *Steaua Dunării*, ziarul Unirii, în care se afirma deschis că «Unirea Principatelor este dorința vie și logică a marii majorități a românilor». În curînd, V. Alecsandri scrie cunoscuta *Horă a Unirii*, căreia îi răspundea, la București, Cezar Bolliac. Rezultatul acestor strădanii a fost unirea de la 24 ianuarie 1859, prin îndoita alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, act prin care s-au pus bazele statului național român modern.

Dar în conștiința poporului era limpede că Unirea Principatelor reprezenta doar o etapă dintr-un proces care trebuia desăvîrșit, prin unirea tuturor țărilor române. Această convingere era clar exprimată prin cuvintele cărturarului transilvănean Alexandru Papiu Itarian într-un *Memorandum* alcătuit la începutul anului 1860 și înaintat domnitorului Al. I. Cuza. «Românii din Transilvania — scria el — în împrejurările de față numai și numai la Principate privesc, numai de aci își văd scăparea. Principatele, la rîndul lor, preciza el, fără Transilvania nu au viitor, duc o existență precară și dubie. Numai unirea Transilvaniei va pune fundamentul vieții perpetue a României». Afirmatia lui era sprijinită cu o serie de argumente geografice și istorice, dovind că Transilvania este «partea cea mai frumoasă și cea mai vitală din trupul sfîșiat al națiunii române». Același cărturar scria: «Cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii Transilvăneni era poate mai mare decît în Principate... Un lucru mi se pare a ti și mai mult decît sigur: că românii de peste Carpați, bărbați și femei, bătrîni și tineri, toți ar fi gata de a muri pentru domnul Cuza...».

Unirea Principatelor a dat încredere poporului român în viitorul său, lucru dovedit de entuziasmul patriotic de care au fost însuflețiți românii de pretutindeni în toate sectoarele activității lor: politic, economic, social și cultural. Acest entuziasm a cuprins și pe românii din teritoriile intracarpatiche care, în pofida situației lor politice vitrege, — au fost consecvenți principiilor și imperativelor naționale și sociale proclamate în 1848, s-au ridicat cu toată energia pentru a da glas aspirațiilor lor specifice, spre a-și uni astfel năzuințele lor de progres și libertate cu ale fraților de peste munți.

În 1867 românii transilvăneni au primit o grea lovitură, prin crearea statului dualist Austro-Ungaria, în cadrul căruia Transilvania era încorporată la Ungaria, anulîndu-i-se orice autonomie. Protestele deputaților români din Dieta Ungariei, ca și cunoscutul Pronunciament de la Blaj din 3-15 mai 1868, n-au fost luate în considerație.

Dar, în curînd, eșecurile politice ale românilor au fost urmate de o mare satisfacție și anume de proclamarea independenței de stat a României la 9 mai 1877, consfințită prin jertfele de sînge ale soldaților români pe cîmpurile de luptă. Războiul purtat atunci a constituit o nouă și strălucită expresie a unității românești, căci în armata română au luptat numeroși voluntari transilvăneni și bucovineni. În Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș s-au organizat peste 300 de colecte în bani, alimente și medicamente pentru sprijinirea armatei, a

ostașilor răniți și a familiilor lor. Presa din Transilvania — îndeosebi *Telegraful Român* și *Gazeta Transilvaniei* — a publicat listele tuturor donatorilor, dar mai ales știri cuprinzătoare și entuziaste, străbătute de un cald patriotism, despre eroismul ostașilor români și — în genere — despre situația politică din România de atunci. În felul acesta, Războiul de independență a constituit o expresie a solidarității întregului popor român de pe ambele versante ale Carpaților, constituind un puternic impuls în lupta pentru desăvârșirea unității politice care avea să se realizeze peste patru decenii. În 1878, s-a făcut un nou pas pe calea unității, prin realipirea la Românie a teritoriului dintre Dunăre și Mare, Dobrogea. În 1884, o dată cu apariția ziarului *Tribuna* de la Sibiu, un nou organ de luptă pentru apărarea drepturilor românești, Ion Slavici a pus în circulație cunoscuta deviză: «Soarele pentru toți românii de la București răsare», un adevărat program de luptă pentru unitate națională românească.

Un nou prilej de manifestare a unității și a solidarității românești s-a manifestat în anii 1892—1894, cu prilejul redactării cunoscutului Memorandum din 1892 și a procesului intentat «memorandiștilor» peste doi ani la Cluj. Procesul a dezlănțuit o puternică mișcare românească în sprijinul acestora. În toate orașele — reședințe de județ din vechea Românie s-au organizat mari întruniri de protest împotriva sentinței nedrepte a Tribunalului din Cluj; întreaga presă românească a publicat ample articole și reportaje despre odiosul proces, infierind politica de oprimare națională a guvernului din Budapesta. Academia Română a adresat un «Apel către toate corpurile învățate din lume privitor la persecuțiunile românilor din Transilvania și Ungaria», în urma căruia numeroși oameni politici și scriitori de renume mondial și-au exprimat în scris solidaritatea cu lupta poporului român oprimat (W. Gladstone, Georges Clemenceau, Emile Zola, Frederic Mistral, Giosue Carducci, Leconte de Lisle ș.a.).

În a doua jumătate a secolului trecut, lupta pentru unitate s-a purtat mai mult pe tărâm cultural. Societatea Academică Română din București (1866), viitoarea Academie Română (1879) avea ca membri cărturari români din Moldova, Țara Românească, Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina, Basarabia, dintre macedo-români, iar în 1893 a fost ales ca președinte transilvăneanul George Barițiu. Publicațiile ei științifice reflectau limba, cultura, arta, aspirațiile sau istoria românilor de pretutindeni. Interesul pentru cercetarea trecutului Transilvaniei erezte pe măsură ce în acest înalt for sînt aleși istorici de aici, ca Timotei Cipariu, Ioan Micu Moldovan, Ioan Pușcariu, episcopul Nicolae Popea, Augustin Bunea, Ioan Lupăș, Silviu Dragomir, Alexandru Lapedatu, ș.a.

Cu aceleași obiective și în același spirit și-au desfășurat activitatea diferite societăți culturale, ca: Asociația transilvăneană pentru literatura și cultura poporului român (Astra, 1861), Asociația pentru cultura poporului român din Maramureș (1860), Societatea Transilvania de la București (1867), ca și numeroase societăți studențești: Petru Maior din Budapesta (1862), România Jună din Viena (1864), societățile studenților teologi și ale elevilor români de la diferite licee din Transilvania.

În 1891 a luat ființă, la București, Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, avînd ca scop promovarea și susținerea unității românilor, sub îndrumarea unor cărturari de mare prestigiu, ca V. A. Urechia, A. D. Xenopol, Barbu Delavrancea, Al. Vlahuță, Spiru Haret, George Coșbuc, Nicolae Iorga, Take Ionescu, Nicolae Filipescu ș.a. Liga a desfășurat o susținută activitate culturală, publicînd un număr apreciabil de cărți și broșuri care militau pentru desăvîșirea unității noastre de stat. Nicolae Iorga întreprinde, la începutul secolului, numeroase călătorii în Transilvania, pentru a cunoaște viața românilor de aici, publicînd mai multe volume privind viața și istoria lor. În 1906, la expoziția jubiliară de la București au participat mii de români din Transilvania, iar în 1911, cînd s-au aniversat, la Blaj, 50 de ani de existență a Astei, s-au strîns acolo fruntașii culturii românești de pretutindeni (N. Iorga, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Șt. O. Iosif, O. Goga, S. Mehedintzi, V. Eftimiu ș.a.), cu aproximativ 500 de participanți din Vechea Românie, și 30.000 de ardeleni, în fața cărora a zburat, decolînd de pe Cimpia Libertății, Aurel Vlaicu. Poetii și prozatorii, artiștii, istoricii, oamenii de știință români de pretutindeni își pun tot talentul și energia în slujba aceluiași ideal al unității naționale, colaborînd la aceleași ziare și reviste, fie că apăreau la București și Iași, fie la Brașov, Sibiu, Oradea sau Arad. Zeci de profesori transilvăneni — urmînd pilda marelui Gheorghe Lazăr — au activat, în a doua jumătate a secolului trecut, la școli de toate gradele de pe întreg cuprinsul vechii Români, ca Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian, August Treboniu Laurian, Ioan Bianu și mulți alții. La aceștia se adăugau numeroși alți intelectuali, comercianți, meseriași și muncitori, ciobani și țărani, aducîndu-și fiecare contribuția la pregătirea zilei celei mari a unirii.

Izbucnirea primului război mondial a dat noi impulsuri viitorului act al unificării statale, care reprezenta primul obiectiv al românilor de pretutindeni. De pildă, într-un discurs rostit la Ploiești la 3 mai 1915 Nicolae Titulescu declara că «România nu poate fi întreagă fără Ardeal». La 15 decembrie 1915 Take Ionescu declara în Camera deputaților: «Scopul final... a fost totdeauna același: unitatea națională, nu numai culturală, dar și politică, întregirea noastră a tuturor în granițele în cari ne-a pus Traian». Sînt semnificative cuvintele episcopului Nicodim Munteanu de la Huși, viitorul patriarh, adresate credincioșilor ardeleni și bucovineni prezenți la hramul minăstirii Neamțu, în 1914: «De sute de ani veniți la această minăstire ca să vă întăriți în credința creștină ortodoxă și în dragostea de neam. Dar ca să pătrundeți pînă aici, acei din provinciile subjugate, ați trebuit să treceți granițele cu multă frică și cu mari greutăți. Țineți minte însă un lucru. Nu va trece mult și aceste blăstămate hotare care ne frîng trupul nostru național vor cădea — și hotărîți că vor cădea — și atunci vom alcătui o apă și un pămînt... Duceți vestea aceasta în părțile voastre și vestiți tuturor că se apropie ziua mîntuirii și unirii întregului nostru neam!».

La 4/17 august 1916, s-a semnat la București tratatul de alianță dintre România, pe de o parte, și Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia, pe de altă parte. România se angaja să intre în război alături de puterile Antantei, cerînd în schimb, unirea teritoriilor românești aparțină-

toare pînă atunci Imperiului habsburgic. La 14/27 august România a declarat război Austro-Ungariei. Prin acest act, ea nu urmărea altceva decît înlăturarea ţelurilor legitime de eliberare a românilor din provinciile subjugate. Acest lucru s-a vădit chiar de la început, prin entuziasmul cu care românii transilvăneni au întîmpinat pe ostaşii de acelaşi neam care trecuseră Carpaţii în august 1916. Iar după ce armatele române au fost nevoite să se retragă, şintămintele de libertate şi unitate românească s-au manifestat mai ales prin victorioasele lupte purtate la Mărăşeşti, Mărăşti, Oituz şi în alte părţi. Acestea au constituit un simbol viu al spiritului de jertfă al poporului român pentru apărarea fiinţei sale naţionale, au dovedit Europei întregi că acest popor ştie să lupte pentru drepturile sale, pentru independenţa şi unitatea patriei sale.

La aceste biruinţe au contribuit şi corpurile de voluntari transilvăneni şi bucovineni, formate din ostaşi români dezertaţi din armata austro-ungară şi refugiaţi în România sau din prizonierii români aflaţi în Rusia. În acelaşi timp, o seamă de cărturari români au făcut cunoscute doleanţele românilor de pretutindeni în Apusul Europei şi în America, prin conferinţe, broşuri, articole în presă, memorii adresate guvernelor unor ţări. De pildă, în capitala Franţei activa «Misiunea universitară română», care număra peste 30 de profesori universitari (între care Simion Mindrescu, Ioan Ursu, Traian Lalescu, G. G. Mironescu, Oreste Tafrali), peste 40 de deputaţi şi senatori, numeroşi publicişti, care au tipărit peste 40 de volume şi broşuri în acest scop. În acelaşi timp au apărut la Paris ziarele «La Roumanie» şi «La Transylvanie» ca organe de presă ale românilor, care militau pentru unire. În aprilie 1918 s-a înfiinţat «Comitetul naţional al românilor din Transilvania şi Bucovina», cu sediul la Paris, condus de Traian Vuia, iar la 3 octombrie 1918 s-a constituit «Consiliul Naţional al unităţii române», în frunte cu Take Ionescu, recunoscut oficial de guvernele Franţei, Angliei, Italiei şi Statelor Unite. O activitate diplomatică şi propagandistică asemănătoare au desfăşurat în capitala Angliei Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Octavian Goga, George Moroiianu şi alţii. În aprilie 1918 a avut loc, la Roma, un Congres al naţionalităţilor asuprite din Austro-Ungaria, — la care a participat şi o delegaţie de profesori universitari români veniţi de la Paris —, care a votat o motiune cerind recunoaşterea dreptului fiecărei naţiuni de a se constitui în stat naţional independent ori de a se uni cu statul său naţional dacă acesta exista. La 19 iunie 1918 s-a înfiinţat «Comitetul de acţiune al românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina», cu sediul la Roma, în frunte cu profesorul Simion Mindrescu. Acesta a lucrat apoi pentru constituirea unor unităţi de voluntari români în Italia, din prizonierii proveniţi din armata austro-ungară. Trei români transilvăneni, în frunte cu preotul Vasile Lucaciu, au plecat în Statele Unite, pentru a face cunoscute opiniei publice şi guvernului american poziţia politică şi militară a României, cu toate revendicările ei.

În toamna anului 1918, Germania şi Austro-Ungaria au fost puse în imposibilitatea de a mai continua războiul. Pe ruinele fostului Imperiu al habsburgilor se formează o seamă de state noi: Cehoslovacia (28

oct.), Serbia cu Croația și Slovenia (29 oct.) cu care se unește apoi și Muntenegru (24 noiembrie); Polonia (octombrie-noiembrie); apoi republicile independente Austria (12 noiembrie) și Ungaria (16 noiembrie).

Printre cei dinții care și-au exprimat categoric și în mod oficial hotărârea de a dispune singuri de soarta lor s-au numărat și românii.

În același mod se desfășurau și evenimentele din Transilvania. La 12 octombrie 1918, Conferința Comitetului Executiv al Partidului Național Român, întrunită la Oradea, a redactat cunoscuta «Declarație de autodeterminare», care contesta guvernului maghiar orice drepturi asupra Transilvaniei, citită în ședința Parlamentului din Budapesta de deputatul român Alexandru Vaida Voievod, la 18 octombrie 1918. La 31 octombrie se constituie Consiliul Național Român Central din Transilvania, ca «unicul for care reprezintă voința întregului popor român», cu sediul la Arad. Acest Consiliu, a preluat apoi, în câteva zile, «puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de români». Pe întreg cuprinsul Transilvaniei s-au format Consilii naționale regionale sau locale, precum și gărzii naționale, cu caracter militar pentru menținerea ordinii, care lucrau sub conducerea Consiliului Național Român (numit și Marele Sfat al națiunii române), recunoscut ca organ de conducere de masele largi românești din Transilvania.

La 5-18 noiembrie Consiliul Național a adresat un manifest *Către popoarele lumii*, prin care afirma în fața opiniei publice mondiale dorința românilor transilvăneni de a se uni cu România. Iar peste două zile, la 7/19 noiembrie, a convocat la Alba Iulia — pentru ziua de 18 noiembrie, 1 decembrie 1918 — o mare adunare națională a tuturor românilor transilvăneni, care să exprime dreptul de autodeterminare și de autogovernare al poporului român din Transilvania în fața opiniei publice mondiale. La această adunare urmau să fie reprezentate toate păturile sociale, toate instituțiile bisericești, școlare, culturale și economice, reuniunile de femei, de meseriași, de învățători, gărzile naționale, organizațiile muncitorești, asociațiile studențești. Oraș al gloriei de altădată, al primei uniri realizată de Mihai Viteazul, Alba Iulia avea să devină, de acum înainte, simbolul desăvârșirii unității noastre statale.

La 1 Decembrie 1918, cei 1.228 de delegați oficiali — în frunte cu marii patrioți George Pop de Băsești, Vasile Goldiș, Ștefan Crico Pop, episcopul Miron Cristea și alții — au adoptat istorica *Declarație*, prin care se decreta «unirea românilor și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România». Actul adoptat de delegații oficiali a fost aprobat apoi prin glasul celor o sută de mii de participanți, un adevărat referendum popular, necunoscut pînă atunci în istorie. În aceeași zi s-a constituit Marele Sfat Național Român, cu 250 de membri, un fel de Parlament provizoriu, care a ales, în ziua următoare, Consiliul Dirigent, în frunte cu Iuliu Maniu, un guvern provizoriu al Transilvaniei.

Actul unirii a fost prezentat apoi la București, în ziua de 14 decembrie 1918, de o delegație formată din Vasile Goldiș, Alexandru Vaida Voievod, episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, la care s-au adăugat și bănățenii Caius Briceanu și Mihai Popovici. La hotărârile Adunării de la Alba Iulia au aderat apoi sașii din Transilvania, în ianuarie 1919, șvabii din Banat și populația evreiască din Transilvania.

Tratatul de pace de la Versailles, semnat la 28 iunie 1919, căruia i-a urmat tratatul separat încheiat cu Ungaria la Trianon, la 4 iunie 1920, n-au făcut altceva decât să consfințească o realitate istorică, adică voința exprimată de poporul român însuși la Alba Lulia, care-și primea acum o recunoaștere din partea unui for internațional.

Se încheia astfel lupta de veacuri a poporului român pentru libertate și unitate, se forma statul național român unitar, iar poporul român era chemat acum la o viață nouă, ca o dreaptă răsplătă adusă înaintașilor care luptaseră veacuri în șir pentru libertate și unitate.

*

După 1918, între hotarele sale firești, România unitară și independentă și-a putut consacra toate energiile sale creatoare pentru ridicarea țării, pentru propășirea poporului, sub raport material și cultural. Peste un sfert de veac a urmat un alt act epocal în istoria patriei noastre, cel de la 23 August 1944, care a deschis o eră nouă în viața poporului român, cu largi perspective pentru viitor. Datorită acestor două mari acte din istoria noastră, astăzi poporul român se află pe cele mai înalte trepte ale culturii și progresului material, necunoscute în trecut, liber și stăpîn pe destinele sale, factor activ de pace și bună înțelegere, în lume, fiind totodată un sprijin ferm al altor popoare în lupta pentru independența națională.

Aniversînd marea unire de la 1 Decembrie 1918, să cinstim pe făuritorii ei și să le aducem prinosul recunoștinței noastre! Să urmăm pilda vieții lor luminoase, o pildă vie de dragoste de neam, și de pămîntul pe care ni l-au lăsat strămoșii, de dăruire pentru interesele superioare ale poporului din care facem parte și pe care trebuie să-l slujim cu toată ființa noastră!

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PĂTRIEI NOASTRE

MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ DE LA ALBA IULIA

1 Decembrie 1918

Pr. prof. ȘTEFAN ALEXE

Ziua de 1 Decembrie 1918 se înscrie cu litere de aur în istoria poporului român ca un moment crucial și ca o încununare a luptelor pentru păstrarea ființei naționale și a dorințelor sfinte de refacere a unității sale de stat. Cetatea unității, străvechea cetate Alba-Iulia a trăit momente emoționante, unice, momente de bucurie și entuziasm cu anevioie de exprimat în cuvinte, atunci cind Marea Adunare Națională proclama unirea Transilvaniei cu Patria-Mamă și cind cei peste 100.000 de români adunați pe cimpul lui Horia consfințeau prin aclamații puternice această hotărîre.

Sărbătorind anul acesta cea de-a 65-a aniversare a acestui eveniment de culme în viața poporului nostru, se cuvine să reamintim acțiunea de masă a românilor din Transilvania și Banat pentru organizarea forumului de la Alba Iulia care a înfăptuit năzuințele de veacuri ale poporului nostru, de libertate și neatîrnare, de unitate națională și politică. Este nu numai o descriere a celor întîmplate atunci; este un omagiu față de cei care s-au jertfit pentru păstrarea unității de neam și de limbă, pentru continuitatea poporului român pe aceste meleaguri și pentru păstrarea tezaurului cultural-spiritual moștenit de la strămoși; este o învățătură pentru noi cei de azi și de mîine ca să nu precupețim nimic pentru ridicarea scumpei noastre patrii pe noi culmi de progres, pentru apărarea libertății și neatîrnării ei.

Clipa desăvîrșirii unității poporului român se apropiase odată cu nimicirea forțelor Imperiului habsburgic care încătușaseră Transilvania veacuri în șir. Manifestările puternice pentru unire își găsesc întru-chipare în declarația din 12 octombrie 1918 a reprezentanților românilor din Transilvania întruniți la Oradea, declarație citită la 18 octombrie în parlamentul din Budapesta, prin care națiunea română cerea «după multe suferințe de veacuri, afirmarea și valorificarea drepturilor ei,

nestrămutate și inalienabile, la deplina viață națională». Fiind publicată, declarația aceasta a fost primită cu entuziasm de opinia publică românească din întreaga țară, întărindu-se convingerea că dreptatea va birui.

În urma consultărilor dintre delegații Partidului Social Democrat și ai Comitetului executiv al Partidului Național Român s-a ajuns ca la 30 octombrie 1918 să ia ființă Consiliul Național Român Central, format din cîte 6 delegați ai celor două partide amintite, care avea atribuția principală de a prelua nemijlocit conducerea luptei pentru transpunerea în viață a principiilor anunțate în declarația de la Oradea. A doua zi, anunțînd constituirea Consiliului Național Român, ziarul «Adevărul» scrie: «Românii din Ungaria și Transilvania și-au constituit Consiliul Național Român ca unicul for care reprezintă voința poporului român și se bazează pe libera hotărîre asigurată de curentul vremii și de voința popoarelor libere». La începutul lui noiembrie, Consiliul Național Român și-a fixat sediul la Arad în locuința lui Ștefan Cicio Pop și timp de o lună el și-a asumat guvernarea asupra teritoriilor locuite de români, pregătînd și supraveghînd organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Nici încercările disperate ale conducătorilor de la Viena și Budapesta, nici greutățile interne de multe feluri, ca lipsa de alimente, de combustibil, lipsa de animale de tracțiune, sabotări, absolut nimic n-a putut stăvili iureșul românilor pentru libertate și unire. În ziua de 6 noiembrie Consiliul adresează un *Manifest națiunii române* din care se vedea clar afirmarea ideii de autodeterminare și organizarea gărzilor naționale pentru asigurarea ordinii și apărarea bunurilor personale ale cetățenilor. Au fost organizate Consilii Naționale Române și găzi naționale în toate orașele și satele. Consiliul Național Român Central a înaintat în ziua de 9 noiembrie 1918 o notă ultimativă guvernului maghiar, în care cerea să ia «puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de români din Transilvania și țara ungurească». În urma acestei comunicări, guvernul maghiar a solicitat o întîlnire între reprezentanții guvernului maghiar și delegații Consiliului Național Român central. Tratativile au eșuat și ideea autodeterminării prin separarea de Austro-Ungaria a biruit. Între timp, în toate orașele și satele în care se înființau Consilii Naționale și găzile naționale, s-a desfășurat o intensă activitate pentru realizarea mărețului ideal național, adunările pentru alcătuirea acestor organisme transformîndu-se uneori în adevărate manifestații, cum a fost cea din satul lui Avram Iancu, la care cei 2000 de moși în ținută de sărbătoare și-au exprimat bucuria de oameni liberi strigînd într-un glas: «Trăiască unirea tuturor românilor».

În același timp, la centrele bisericesti din Transilvania încep debateri asupra atitudinii pe care urmau să o ia față de evenimentele politice în curs. La 30 octombrie 1918, episcopul Ioan Papp al cărui sfetnic apropiat era Vasile Goldiș, secretarul Consistoriului Episcopiei Ortodoxe din Arad, a cerut episcopilor români din Transilvania să-și precizeze atitudinea lor față de Consiliul Național Român. La 1 noiembrie 1918, Miron Cristea, episcopul Caransebeșului, viitorul patriarh al României, declară că recunoaște Consiliul Național Român ca

reprezentant și conducător politic al națiunii române. De asemenea, într-un act de azeziune din 21 noiembrie 1918, semnat de toți episcopii români din Transilvania, se preciza că vor colabora cu toții «din toate puterile la intruparea aspirațiilor naționale».

Consiliul Național Român din Arad, la propunerea Consiliului Național din Sibiu a încredințat mandat profesorului Nicolae Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului, ca împreună cu căpitanul Victor Precup să meargă la Iași pentru a cunbaste atitudinea guvernului României și a oamenilor politici români cu privire la drumul ce trebuia de urmat. În urma întevederilor avute la Iași, alături de membrii guvernului, cit și cu miniștrii Franței, Angliei și Statelor Unite, profesorul Nicolae Bălan scria în mare grabă lui Vasile Goldiș, indemnându-l să acționeze cu hotărâre ca să se săvârșească unirea Transilvaniei cu România fără nici o rezervă, într-o mare adunare națională, la Alba Iulia, sau în orice alt loc se va crede nimerit, unire dorită și sprijinită de întregul popor român. Aceeași idee o prezenta și în scrisoarea adresată vicarului Vasile Suciuc, cerându-i o organizare «cât mai bună», pași făcuți cu îndrăzneală, pentru ca «declarația de alipire să se facă fără nici o șovăire, cu cea mai mare manifestație a voinței întregului popor».

Între timp, la 18 noiembrie, Marele Sfat al Națiunii Române din Transilvania și Ungaria, cum se mai numea Consiliul Național Român adresează un manifest «către popoarele lumii» în care se arăta că națiunea română a fost oprimată de «clasa stăpînitoare a poporului maghiar», că s-a refuzat de către guvernul maghiar dreptul de autodeterminare a poporului român, dar că acum e hotărît să-și înființeze «pe teritoriul locuit de dînsa statul său liber și independent», de «a pieri mai bine decît de a suferi mai departe sclavia și atîrnarea». Manifestul se încheia astfel: «Națiunea română... din Transilvania speră și așteaptă că în năzuințele ei pentru libertate o va ajuta întreg neamul românesc, cu care una vom fi de aci înainte în veci».

Lucrurile fiind pregătite, Marele sfat al națiunii române din Transilvania și Ungaria lansează în ziua de 20 noiembrie convocarea Marii Adunări Naționale, la Alba-Iulia, pentru ziua de duminică 1 decembrie 1918. Locul de întrunire al Marii Adunări Naționale la Alba-Iulia era deplin justificat. Alba-Iulia a fost unul dintre cele mai importante centre ale Daciei romane, centrul statului unificat la 1600 de Mihai Viteazul, locul martiriului lui Horia, Cloșca și Crișan, orașul întemnițării și maltratării lui Avram Iancu. Alba-Iulia era orașul cu cele mai numeroase și mai adînci semnificații în istoria poporului român din Transilvania.

Cuprinsul convocării este o pagină de antologie istorică: «Istoria ne cheamă la fapte», anunța chemarea. Poporul român vrea să trăiască, alături de celelalte națiuni ale lumii, liber și independent. «Națiunea română din Ungaria și Transilvania are să-și spună cuvîntul său hotărît asupra soartei sale și acest cuvînt va fi respectat de lumea întreagă». Se stabilea apoi ca la Marea Adunare de la Alba-Iulia să ia parte: episcopii români din Ungaria și Transilvania, protopopii în funcțiune, cite un reprezentant al fiecărui consistor și capitu; cite doi reprezentanți ai societăților culturale; cite doi reprezentanți ai fiecărei reuniuni fe-

mtine; cite un reprezentant al colegiului profesoral de la fiecare școală medie, institut teologic, pedagogic și școală civilă; cite doi reprezentanți ai fiecărei reuniuni învățătoresți; cite doi reprezentanți (un ofițer și un soldat) ai fiecărei gărzi naționale județene; cite doi delegați ai fiecărei reuniuni de meseriași; delegații Partidului Social-Democrat Român ca reprezentanți ai muncitorimii; doi delegați ai tineretului universitar; cite cinci reprezentanți ai fiecărui cerc electoral în care locuiesc românii, în total, un număr de 1228 deputați. Era o reprezentanță națională adevărată, cu caracter democratic conferit Adunării prin participarea «însuși a poporului românesc în număr vrednic de cauza mare și sfântă», adică mulțimile de la orașe și sate, țărani, muncitori, meseriași, intelectuali. Convocarea se încheia profetic: «Fii tare, neam românesc, în credința ta, căci iată se apropie ceasul mîntuirii tale».

Acțiunea Marelui Sfat Național de a convoca Marea Adunare Națională Română a fost sprijinită și popularizată și de către episcopii ortodocși, care prin circulara din 23 noiembrie adresată clerului, au îndemnat cler și credincioși să participe la «marele sfat al națiunii române» de la Alba-Iulia.

Răstimpul dintre convocarea Adunării și întrunirea ei a fost relativ scurt, dar buna organizare și dorința arzătoare de a-și vedea visul împlinit, au contribuit ca alegerea delegaților să se facă în timp util ca aceștia întăriți cu mandate, numite credenționale, să poată fi prezenți în ziua de 1 decembrie la Alba-Iulia. Îndrumați de preoți și de oamenii luminați ai timpului, de către delegați ai Consiliilor Naționale Române regionale, românii au transformat ceremonia alegerilor de deputați în adevărate manifestații entuziaste pentru unirea tuturor românilor fără condiții. Unele unități electorale au ținut chiar să precizeze în credențional voința unanimă pentru unire. Iată numai un exemplu de credențional dat de locuitorii comunei Seceni din cercul electoral al Făgetului: «Cu unanimitate plenipotențiem pe învățătorul nostru Trifan Lugojan de a ne reprezenta la marea adunare și prin rostul său a da expresie neclintitei noastre dorințe de a ne alătura și contopi în hotarele României. Trăiască România Mare».

Odată cu alegerea delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, era chemat întregul popor român ca să consfințească mărețul act al unirii. Într-un apel adresat de Consiliul Național Român din Blaj, din 24 noiembrie 1918 se spunea: «Veniți cu toții la Marea Adunare Națională, care se va ține la 1 decembrie a.c. la orele 10 a.m. în Bălgăradul lui Mihai Viteazul. Veniți cu miile, cu zecile de mii! Lăsați pe o zi grijile voastre acasă, căci în această zi vom pune temelii unui viitor bun și fericit pentru întreg neamul românesc... Veniți în bună rînduială, fiecare comună grupată în jurul steagului propriu. Păstrați ordinea, ca și în chipul acesta să dovedim lumii că sîntem vrednici de soarta ce ne vom croi... Veniți să jurați că nedespărțiți vom fi și uniți rămînem de aci înainte cu frații noștri de pe cuprînsul pămîntului românesc».

Mulțimile, mai ales din locurile mai îndepărtate, s-au pornit spre Alba Iulia cu cîteva zile mai înainte de «duminica unirii», pe jos, cu căruțe, cu trenuri, în haine de sărbătoare, cu drapelul tricolor, întinind

cîntece naționale ca *Deșteaptă-te române*, *Hora Unirii* și altele, înfruntînd bărbătește oboseala drumului, în prag de iarnă. Începînd din 29 noiembrie, se adunaseră pe cîmpul lui Horia din marginea orașului peste 100.000 de oameni, veniți din toate părțile Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului.

Programul adunării fusese stabilit mai înainte și tipărit. La orele 7,00 se va oficia slujba religioasă; la 10,00, deschiderea Adunării în sala Casinei militare din Cetate, de atunci numită a Unirii; citirea Hotărîrii de unire și votarea acesteia. Fiecare comună, în frunte cu steagul și tabla cu numele ei va străbate în rînduri de către 4, sau în grupuri de 150—200, piața orașului, va intra în cetate pe sub poarta lui Carol și pe sub poarta lui Mihai Viteazul, va ieși către locul adunării pe cîmpul unde au fost martirizați Horia și Cloșca; de pe 4 tribune se va explica poporului însemnătatea istorică a zilei, iar de pe tribuna centrală se va citi *Hotărîrea adoptată*. Programul se încheia cu un emoționant apel adresat «fraților români»: «Locul cel mai istoric al neamului vă așteaptă cu brațele deschise. Veniți deci să-l atingeți cu pasul vostru, ca să simțiți fiorul ce l-a mișcat odată pe marele voievod cu nume de arhanghel, pe martirii Horia, Cloșca și Crișan, pe craiul munților Avram Iancu și pe toți care au început și lucrat la realizarea visului de veacuri, pe care noi cei de astăzi îl vedem și-l salutăm ca pe răsăritul cel mai strălucit al celei mai senine zile ale neamului românesc».

Documentele timpului, ca și descrierile de mai tîrziu ale unor participanți, nu găsesc cuvinte potrivite pentru a descrie entuziasmul celor sosiți la marea sărbătoare a unirii. Iată ce spune un martor al unirii: «Nu cred că zorii vreunei zile să mai fi văzut atîta lume în Alba Iulia ca cea din 1 decembrie 1918, dar hotărît, niciodată n-a văzut pînă atunci atîta filiiere de tricolor românesc, niciodată n-a auzit atîta cînt și veselie, nici n-a fost martoră la atîta ordine și demnitate în scurgerea fluviilor de oameni de toate vîrstele spre cîmpia lui Horia. Fluvii fără zăgazuri, suflete libere, pași siguri, frunți descoperite, senine, ochi strălucitori îndreptați înspre culmile unui viitor mai fericit».

Clopotele bisericilor românești chemau la slujba «învierii» neamului românesc. La sfîrșitul slujbei, episcopul Miron Cristea al Caransebeșului a introdus în rugăciunea finală cuvinte de mulțumire pentru învrednicirea acelei zile mărețe, iar locțiitorul de Mitropolie al Transilvaniei, episcopul Ioan Papp de la Arad, făcînd otpustul a adăugat plin de emoție: «Cel ce a înviat din morți... a înviat și neamul românesc din Transilvania». Cei de față, cutremurați de acest moment sublim au intonat imnul «Deșteaptă-te Române», la care s-a adăugat și corul studenților teologi din Sibiu condus de Timotei Popovici. La cuvintele «Murim mai bine-n luptă», toți au ridicat mina în semn de jurămint.

Apoi se îndreptară către sală cei 1228 de delegați oficiali și alții care au reușit să-și facă loc, în total vreo 1500 de oameni. Primul care a luat cuvîntul a fost Ștefan Cicio Pop, președintele Consiliului Național Român central, care în cuvinte emoționante subliniază importanța momentului istoric. Cu aceasta, Consiliul Național își depune mandatul în miinile națiunii române, chemată în această adunare să-și spună cuvîntul. După

împlinirea formelor de rigoare, ca alegerea comisiei de validare și validarea mandatelor, se alege biroul Marii Adunări Naționale, în frunte cu trei președinți: Gheorghe Pop de Băsești, episcopul Ioan Papp de la Arad și episcopul Demetriu Radu de la Oradea.

Cuvîntarea festivă și solemnă este rostită de Vasile Goldiș, care scriștează mai întîi istoria frămîntată, dar eroică a poporului român de-a lungul veacurilor. Păstrînd cu sfințenie în conștiința sa ideea de unitate politică, națiunea română «aleargă în brațele dulcii sale mame», pentru «unirea tuturor românilor, care de data această va fi integrală și pentru eternitate». La sfîrșitul cuvîntării, Goldiș supune spre aprobare «Măritei Adunări Naționale» hotărîrea de unire. Hotărîrea este alcătuită în nouă puncte. După citirea primului punct: «Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea românilor și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România», s-a stîrnit «un uragan de aplauze care au durat circa 10—15 minute. Fereastra fiind deschisă, lumea de afară a auzit hotărîrea pronunțată și a izbucnit în chiote de bucurie care s-a transmis departe pînă la ultimul om ce aștepta cu sufletul la gură marea hotărîre». Un martor ocular descrie entuziasmul acelui moment astfel: «O lume cuprinsă de delirul bucuriei meritate. Mulți plîngeu, alții îngenuncheau și înălțîndu-și privirile și minile spre cer rosteau rugăcini atît de fierbinți, că trebuiau să se audă pînă în ai șaptelea cer. Am innebunit cu toții, năzărindu-ni-se că vedem în văzduh pe însuși Mihai, Mircea, Ștefan, Avram Iancu. Credeam că în acea zi și sfinții din cer poartă costume naționale românești, iar Dumnezeu haina albă a dreptății pentru toți». În continuare, Hotărîrea prevedea autonomia provizorie pînă la înfrunerea Constituantei, deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare, egalitate și libertate confesională, înfăptuirea unui regim democratic, vot universal, libertatea presei, a întrunirilor și asocierilor, drepturi muncitorimii, reforma agrară radicală, dorința de pace și de libertate în așa chip ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici-deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru reglementarea raporturilor internaționale. Ultimul articol prevedea: «Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunii române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărîște instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română oricînd și pretutîndeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile pe cari le va afla necesare în interesul națiunii».

Hotărîrea a fost votată în bloc. «Minute în șir Adunarea a aclamat exprimîndu-și astfel adeziunea totală cu cele exprimate în hotărîre. În această situație, președintele Adunării a anunțat solemn că «s-a primit hotărîrea prezentată prin Vasile Goldiș în întregimea ei și astfel unirea acestei provincii românești cu țara mamă este pentru toate veacurile decisă».

Înainte de încheierea mandatului Adunării Naționale au fost aleși prin aclamații cei 212 membri ai «Marelui Sfat Național» din care făceau parte și cei 5 episcopi ortodocși precum și numeroși clerici, avo-

cați, învățători, țărani și muncitori, proprietari funciari, oameni de finanțe, comercianți și negustori, publiciști și ofițeri, medici și ingineri. În «Marele Sfat Național» a fost aleasă și o femeie, profesoara Elena Lemény-Rozovan din partea Partidului Social Democrat. Astfel, prin componența sa socială era o adunare reprezentativă a poporului român.

La sfârșitul lucrărilor a vorbit episcopul Ioan Papp al Aradului care a subliniat faptul că Biserica Ortodoxă din Transilvania, Ungaria și Banat, a fost totdeauna alături de popor sprijinind cu cuvântul și cu fapta toate acțiunile de a asigura națiunii române dreptul de existență, de afirmare și dezvoltare în domeniul vieții publice, cultural, social și economic. «Ne-am prezentat... așum în corpore, la această mare sărbătoare națională ca să dăm probe ineverdate că de câte ori se tractează despre soarta neamului românesc, clerul și poporul credincios, ca fii adevărați sînt una în cugete și simțiri, sînt una în dorințele și aspirațiunile naționale».

În timp ce se desfășurau lucrările Marii Adunări Naționale, pe tribunele rînduite pe cîmpul lui Horia, numeroși vorbitori explicau mulțimilor importanța momentului. După terminarea ședinței, pe tribuna centrală s-a citit Hotărîrea, iar pe celelalte tribune au luat cuvîntul numeroși vorbitori, delegați ai Marii Adunări, spre a explica însemnătatea hotărîrilor luate pentru viața românilor transilvăneni. Între vorbitori a fost și Miron Cristea, episcopul Caransebeșului, care a spus între altele: «Nu putem și nici n-avem lipsă să retezăm Carpații, căci ei sînt și trebuie să rămîină și în viitor inima românismului, dar simțesc că astăzi prin glasul unanیم al mulțimii celei mari, vom deschide larg și pentru todeauna porțile Carpaților, ca să poată pulsa prin arterele lor cea mai caldă viață românească și ca prin aceasta să ni se înfăptuiască acel vis neîndeplinit, copil al suferinței, de-al cărui dor au adormit și moșii și părinții».

De asemenea, cei care nu putuseră să fie de față la Alba Iulia, sărbătoreau, în toată Transilvania, cu același entuziasm marea hotărîre. S-au săvîrșit slujbe religioase, s-au ținut cuvîntări și s-au cîntat imnuri. Astfel, tot poporul participa cu însuflețire, cu un entuziasm de nedescris la istoricul act al unirii din cetatea lui Mihai Viteazul.

A doua zi, 2 decembrie, Marele Sfat Național și-a definitivat structura sa internă, alegînd Prezidiul, secretariatul și membrii guvernului provizoriu, numit Consiliul Dirigent. Între vicepreședinții Prezidiului a fost ales și episcopul Miron Cristea.

Marele Sfat Național și Consiliul Dirigent și-au stabilit centrul de activitate la Sibiu. Consiliul Dirigent avea în față marea misiune de a cimenta pentru todeauna legăturile dintre teritoriile Transilvaniei și celelalte teritorii românești, dărîmarea întocmirilor nedrepte ale trecutului și cîădirea altora mai bune și mai drepte, după cum preciza Andrei Bărbănteanu, președintele Consiliului Național județean. La 11 decembrie, Consiliul Dirigent adresează națiunii române din Transilvania o proclamație în care se aduce la cunoștință înfăptuirea de către Adunarea din Alba Iulia, «într-un gînd și cu nespusă însuflețire» a visului de veacuri al națiunii române, hotărînd unirea Transilvaniei cu România. Se face cunoscută alegerea Marelui Sfat și a Consiliului Dirigent, iar oamenii sînt

îndemnați să trăiască în pace cu celelalte neamuri, să muncească și să-și apere, la nevoie, moșia și neamul.

La 14 decembrie, delegația Marelui Sfat Național din Transilvania, din care făcea parte și episcopul Miron Cristea, prezenta la București Actul unirii. Evenimentul a stîrnit în capitala țării manifestări entuziaste și impresionante. Apoi, la 24 decembrie 1918, a fost semnat Decretul prin care a fost consfințită legal unirea Transilvaniei cu România, iar Conferința de Pace de la Paris va recunoaște la 21 ianuarie 1920 acest lucru printr-un tratat internațional.

La puțină vreme după mărețul eveniment de la Alba Iulia, sașii din Transilvania, într-o adunare la Mediaș în 8 ianuarie 1919, au recunoscut și ei unirea Transilvaniei cu România și dreptul legitim al poporului român pentru unire și formarea unui stat independent. Într-un Congres ținut la Timișoara, la 10 august 1919, șvabii din Banat au luat o decizie asemănătoare.

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, a avut o importanță epocală în istoria țării și a poporului nostru. «Fără a uita pe nimeni dintre cei care au colaborat la această faptă a minunii, scria în aceeași zi marele istoric Nicolae Iorga, de la general și de la frunța ardeleană pînă la ultimul ostaș și țaran, omagiul recunoștinței noastre să se îndrepte azi către poporul acesta întreg de oriunde și din toate veacurile, martir și erou».

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a fost o sublimă manifestare a voinței poporului român, căci hotărîrile luate atunci cuprind tot ce a frămîntat națiunea română în veacuri de restrînte precum și crezul ei neclintit în adevărurile luminoase ale umanității. «Iată de ce nimeni în afară de popor, spunea Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, nu poate pretinde că a înfăptuit unirea. Analiza desfășurării evenimentelor demonstrează elocvent că formarea statului național român nu este rezultatul unor înțelegeri încheiate la masa tratativelor, ci rodul luptei întregului popor, însuflețit de năzuința seculară a unității, de hotărîrea de a împlini visul pentru care au luptat și s-au jertfit altele generații de înaintași».

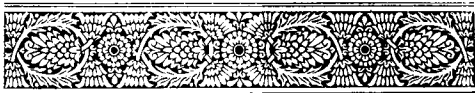
Ideile înscrise în Hotărîrea adoptată de Marea Adunare de la Alba Iulia, idei de libertate, de dreptate, de neatîrnare, de independență, de autodeterminare, de bună conviețuire cu celelalte naționalități, de eliminare a războiului ca mijloc de reglementare a raporturilor internaționale și de pace, continuă să fie și astăzi lumini călăuzitoare ale poporului nostru.

Actul unirii de la Alba Iulia este și o premisă pentru unificarea suflutească a românilor transilvăneni. Mulți dintre aceștia au luptat să-și refacă unitatea de credință, după dezbinarea impusă de stăpînirea conducătoare de atunci, străini de neam și credință. După unirea din 1918, s-au ridicat nenumărate glasuri care au arătat că unirea politică ar trebui să fie urmată și de unirea sufletească. Dar au trebuit să treacă încă trei decenii pînă la realizarea acestui deziderat. La 21 octombrie 1948, Alba Iulia îmbrăca iarăși haină de sărbătoare, iar catedrala reintregirii Bisericii din Transilvania se cutremura de bucuria credincioșilor uniți de acum și ei, tot pe vecie, într-o singură Biserică, Biserica Ortodoxă

Română. Iată de ce, se poate afirma că ziua de 1 Decembrie 1918 rămâne în viața neamului nostru un întreg simbol: al unității de neam, al unității de țară și al unității de credință.

BIBLIOGRAFIE

- Stefan Pascu, *Marea adunare națională de la Alba Iulia, Incunarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, 510 p.; Idem, *Adunarea de la Alba Iulia, 1 decembrie 1918*, în «Unitate și continuitate în istoria poporului român», București, 1968, 395—416; Miron Constantinescu, *Actul Unirii, 1 decembrie 1918, în Desăvârșirea unificării Statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, col. «Biblioteca Historica Romaniae» V, București 1968, p. 353—425; *Cincizeci de ani de la unirea Transilvaniei cu România. Contribuția clerului român la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1289—1342; Nicolae, *Mitropolitul Ardealului, Unirea Transilvaniei cu România*, în «Mitropolia Ardealului», XIII (1968), nr. 11—12, p. 810—814; Redacția, *Transilvania — pământ străbun izbăvit*, Idem, p. 815—829; Pr. Prof. Dr. Milan Šesan, *Unificarea bisericască din 1918, ca act de întărirea unității politice a Statului român*, Idem, p. 830—843; Prot. Dr. Teodor Bogdăe, *Lupta clerului ortodox român pentru credința strămoșască și pentru drepturile poporului român din Transilvania*, Idem, p. 844—853; Pr. I. Ionescu, *Semicentenarul Unirii Transilvaniei cu România*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 11—12, p. 889—904; Prof. Dumitru Radu, *1 Decembrie — temei al împlinirii unității politice a poporului român*, Idem, p. 905—917; Preotul Nicolae Serbănescu, *Promovarea ideii despre unitatea neamului românesc în predosloviiile cărților bisericăști*, Idem, p. 918—928; Pr. Emanuel Copicăianu, *Alba Iulia simbol al unității românești și cetate a Ortodoxiei*, în «Mitropolia Banatului», XVIII (1968), nr. 10—12, p. 572—584; Prof. Savin Evuțianu, *Alba Iulia în amintirea generației din 1918*, Idem, p. 585—593; Dr. Aurel Cosma, *Biserica română din Banat și Unirea de la Alba Iulia*, Idem, p. 594—611; *Consiliul Național Român din Blaj* (noiembrie 1918 — ianuarie 1919); *Protocoloale și acte*, vol. I, Cluj-Napoca 1978; *Vesile Netea, O zi din istoria Transilvaniei — 1 Decembrie 1918*, București, 1970; Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *Transilvania, străvechi pământ românesc, unirea ei cu România, 1918—1 Decembrie — 1978*, în «Studii Teologice», XXX (1978), nr. 9—10, p. 597—610; Nestor, *Mitropolitul Olteniei, Fădurea statului național unitar român la 1 decembrie 1918*, în «Mitropolia Olteniei», XXX (1978), nr. 10—12, p. 748—759; I. D. Lăudat, *Unirea românilor de peste munți cu Patria Mamă (1 Decembrie 1918) în amintirea contemporanilor și a presei vremii*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIV (1978), nr. 9—12, p. 676—684; Pr. Scarlat Porcescu, *Contribuții aduse de slujitorii bisericăști din Arhiepiscopia Iașilor în anii 1916—1918 pentru idarirea statului național unitar român*, Idem, p. 685—714; † Nicolae, *Mitropolitul Ardealului, La aniversarea a 60 de ani de la unirea Transilvaniei cu România*, în «Mitropolia Ardealului», XXII (1978), nr. 10—12, p. 700—710; Prot. Dr. Marcu Bănescu, «*Granița bândăcând» și Unirea din 1918*, în «Mitropolia Banatului», XXVIII (1978), nr. 10—12, p. 586—601; C. Răileanu, *Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Banat la Alba Iulia*, Idem, p. 613—618; Ioan Mircea Bogdan, *Participarea preoților ortodocși din Arad la pregătirea și realizarea Unirii din 1918*, Idem, p. 627—634; Dr. Victor Sulağa, *Hunedoara la Marca Unire*, Idem, p. 635—639; Dr. Aurel Cosma jr., *Amintiri și mărturii de la Unirea din Alba Iulia*, Idem, p. 642—650; Ilie Măscuț, «*Și eu am fost la Alba Iulia*», Idem, p. 642—650; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Contribuția Bisericii la realizarea actului unirii de la 1 decembrie 1918*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVI (1978), nr. 11—12, p. 1250—1263; † Antonie Plămădeală, *Episcop-vicar patriarhal, Românii americani anticipăză Unirea din 1918*, Idem, p. 1302—1305.

• DOCUMENTARE •

VOCATIA DE PACE A POPORULUI ROMÂN. INIȚIATIVE ȘI ACȚIUNI ROMÂNEȘTI PENTRU INFĂPTUIREA PĂCII ȘI DEZARMĂRII

GHEORGHE VASILESCU

Ideal sacru de veacuri, pacea este bunul cel mai de preț al omenirii. Ea își are originea în armonia sădită în firea lucrurilor și a oamenilor și este condiția existenței umane, pentru că viața, care se află în necontenită devenire creatoare, are pacea drept resort lăuntric al ei. Identificându-se cu viața și condiționind dăinuirea speciei umane, pacea nu este un concept abstract, ci o realitate vie, o însușire caracteristică, vietuirii popoarelor în înțelegere unele cu altele, respectându-și unele altora drepturile firești și bunurile proprii și privindu-se unele pe altele ca entități egale ale comunității omenești, ale lumii. Astfel, pacea implică dreptatea, libertatea, independența și suveranitatea. Fiind strins legate de demnitatea națională, aceste laturi ale dreptății redau oamenilor și popoarelor sentimentul liniștii și al siguranței, întăresc încrederea lor în viață, în civilizație și progres general uman, și creează condițiile de trecere la colaborare și prietenie. Nu poate exista cooperare activă acolo unde oamenii și popoarele nu se respectă reciproc, acordându-și unii altora cinstea cuvenită. Pacea apare astfel ca o premisă și ca un obiectiv fără de care nimic nu este posibil, nici pe planul dezvoltării interne al națiunilor, nici pe arena internațională. În acest sens, se poate spune că, pacea constituie o componentă a patrimoniului comun al umanității.

Pacea este de neconceput fără repudierea politicii de forță și de amenințare cu forța, lichidarea vechilor practici de dictat și de recurgere la calea armată pentru soluționarea conflictelor dintre state, deoarece războiul, indiferent de armele cu care se duce și de motivele invocate, este o violare a umanității însăși. A distruge viața omului înseamnă a lovi în patrimoniul uman, sărăcindu-l și mutilându-l. De aceea, pacea postulează, drept corolar al nerecurgerii la forță, ca toate conflictele, oricât de complicate ar fi ele, să fie reglementate pe cale pașnică, prin tratative. Dar, mai presus de orice, pacea reclamă infăptuirea dezarmării, cu atât mai imperioasă astăzi, cu cât perfecționarea armamentelor amenință lumea cu primejdia unui război nuclear. Niciind

în istoria omenirii, cauza păcii nu s-a pus cu atita acuitate ca acum, pentru că, în condițiile cursei aberante a înarmărilor, alternativa păcii este chiar distrugerea civilizației. Trăim într-o lume în care puterea în-cărcăturilor nucleare existente este de câteva ori mai mare decit ar fi necesar pentru distrugerea vieții pe pământ. În condițiile de azi, războiul nuclear poate împinge lumea în preistorie. Război fără învingători. Război în care puținii supraviețuitori vor fi și ei «invinși», asemenea celor ce vor fi pierit. O privire pe harta lumii relevă că în Europa — dată fiind poziția sa geografică, politică și economică pe glob, consecințele trecutului, precum și cele ale conjuncturii actuale — situația este cea mai gravă. Bătrînul nostru continent dispune în prezent de o forță distructivă suficientă pentru a transforma întreaga planetă într-un deșert radioactiv. Și totuși, unor asemenea uriașe arsenale nucleare urmează să li se adauge, începînd din luna decembrie anul acesta, potrivit hotărîrii N.A.T.O., noi rachete cu rază medie de acțiune. Aceste arme ar constitui surse de agravare a primejdiei de război; ele pot distruge, în caz de folosire, tot ceea ce a creat mai valoros geniul popoarelor europene. În virtutea acestor realități și avînd în vedere rolul și influența continentului nostru în viața politică mondială, oprirea amplasării noilor rachete nucleare în Europa, retragerea și distrugerea celor existente, reprezintă un imperativ major nu numai pentru popoarele europene, ci pentru întreaga omenire.

Edificarea păcii în lume a ajuns să însemne astăzi o acțiune de dimensiuni în același timp naționale și universale. Apărarea vieții umane și a valorilor pe care ea le implică constituie datoria fundamentală a tuturor popoarelor, a tuturor oamenilor, ale căror eforturi trebuie unite pentru realizarea acestor deziderate vitale în care deosebirile de concepții și ideologii, oricît de profunde ar fi, nu pot să devină obstacole în calea atingerii scopului comun, care este pacea. Înțelegînd acest adevăr, miliarde de oameni de toate rasele, limbile și orientările sînt nemijlocit interesați de apărarea destinului lor, de menținerea păcii, deci a vieții și prosperității neamului omenesc. Denunțarea politicii de suprainarmare, manifestațiile de masă în favoarea păcii, pozițiile ferm exprimate pentru înlăturarea spectrului unui război nuclear pustitor sînt o constantă a vieții internaționale actuale. Masele largi populare, omenii de știință, parlamentarii, liderii politici, organizațiile sindicale, mișcările pacifiste se pronunță, sub diferite forme, pentru eliminarea oricărei amenințări la adresa vieții și civilizației umane, pentru o lume a păcii și colaborării.

Popor pașnic, care n-a cucerit nici un pic de pământ străin, poporul român a fost dintotdeauna profund atașat ideilor generoase ale păcii, bunei vecinătăți, conlucrării și prieteniei cu alte popoare. Există, fără putere de tăgadă, o vocație a păcii la poporul nostru, ce reflectă cu pregnanță continuitatea unor idealuri și năzuințe care i-au jalonat istoria milenară. Ea s-a născut și format, s-a dezvoltat și cimentat aici la porțile Europei, în eforturile creatoare depuse pentru conservarea identității și neafirmarea ființei sale naționale, pentru făurirea unui viitor demn de aspirațiile și strădaniile strămoșilor. Vicisitudinile istoriei l-au obligat nu o dată, de-a lungul frămîntatei sale existențe, să-și apere glia

străbună în fața tendințelor acaparatoare ale unor imperii, stîrnite de vrednicia și munca sa pașnică, dar și în acele grele încercări el a gândit la liniște și pace. Dreptul la viață, la libertate, la fericire, voința nestrămutată de a fi stăpîn pe pămîntul și destinul propriu, dorința de a trăi în pace și bună înțelegere cu vecinii și cu celelalte popoare, au constituit comandamente majore ale conduitei și aspirațiilor sale, determinînd, în ultimă instanță, însuși modul de existență, concepțiile și idealurile poporului nostru. În stare de permanentă afirmare, toate aceste trăsături au primit o deosebită strălucire în momentele de triumf sau de înclștare ale istoriei noastre naționale, așa cum s-a întîmplat la 9 Mai 1877, mai înainte, pe vremea marilor voievozi, a lui Tudor Vladimirescu, a Unirii Principatelor și, mai apoi, în 1918 și la 23 August 1944.

Ca popor a cărui creativitate n-a oboșit niciodată, optimist prin tradiție și structură, încrezător în devenirea pașnică a omenirii, receptiv la tot ceea ce ridică țara pe drumul sigur al progresului multilateral, poporul român, care iubește viața și civilizația și nu poate concepe un viitor amenințat de armele nucleare, acționează cu luciditate și răspundere pentru apărarea păcii, își afirmă fără contenire dorința de a trăi în liniște și bună înțelegere cu toate popoarele, de a-și făuri așa cum și-o dorește, propria istorie și de a nu fi un martor oarecare la evenimentele vieții internaționale. Trăind intens pe parcursul existenței sale istoria Europei, poporul român este astăzi profund preocupat de soarta continentului, a națiunilor ce-l populează. Niciieri în lume ca în Europa, interdependențele nu sînt atît de puternice, pacea, securitatea, libertatea și independența fiecărei națiuni fiind strîns legate și condiționate de asigurarea lor trainică pentru toate popoarele. De aceea, așa cum consideră poporul român, este firesc ca țările europene să fie unite, să se manifeste ca atare, indiferent de ideologie sau forma de guvernămint, în scopul asigurării păcii, al colaborării într-un climat de deplină egalitate, încredere și respect reciproc.

Angajat cu toate forțele în marea operă de ridicare continuă a patriei la un nivel tot mai înalt de civilizație și progres, de întărire a independenței și suveranității țării, poporul român face din apărarea păcii un țel suprem, țelul existenței sale și al tuturor popoarelor lumii. La noi, problema păcii este o problemă de stat, o problemă de conștiință, o problemă de viață ca popor și ca țară. România a devenit o autentică sursă de idei în stare să împingă mecanismul păcii spre un final fericit. La Națiunile Unite, pe toate meridianele globului pe unde mandatarii cuvîntului de pace românesc sînt trimiși să prolifereze inițiativele politicii noastre, cercuri tot mai largi ale opiniei publice mondiale se conving de fertilitatea acestor inițiative, acceptînd gîndul că România aduce un suflu nou în relațiile internaționale. Această contribuție activă și responsabilă a poporului nostru la cauza păcii, pe deplin confirmată de viață, este rodul gîndirii clarvăzătoare, spiritului umanist și acțiunii practice constructive a președintelui Nicolae Ceaușescu care, de-a lungul celor 18 ani, de cînd conduce destinele patriei, a imprimat politicii externe și întregii activități internaționale a României noi dimensiuni valorice, un dinamism fără precedent și o largă perspectivă, asigurînd

prezența țării noastre în politica mondială, la cote superioare de prestigiu.

Pornind de la analiza realistă a situației internaționale, statul nostru, președintele Nicolae Ceaușescu au formulat concluzia că preîntîmpinarea războiului și salvagardarea păcii, apărarea dreptului fundamental al oamenilor, al popoarelor la viață, la existență liberă și demnă au devenit problema centrală a epocii contemporane. În lume sînt, desigur, multe probleme de soluționat și ele trebuie rezolvate într-un mod nou, democratic, în interesul popoarelor. Dar, în momentul de față, problema fundamentală este aceea a păcii sau războiului, aceea de a face totul ca fiecare popor să se poată preocupa în liniște de propria sa dezvoltare economico-socială. În acest context, statul român, președintele său a subliniat necesitatea de a se aborda problema păcii și războiului sub toate aspectele sale, evitîndu-se orice abordări unilaterale și combătîndu-se atît tendințele de a privi desfășurarea evenimentelor de pe poziții fataliste, de a nega posibilitatea preîntîmpinării unui nou război mondial, cît și tendințele de a considera, în mod iluzoriu, că pericolul de război ar fi dispărut, iar destinderea ar fi devenit ireversibilă. Iată de ce, în concepția statului nostru, a președintelui Nicolae Ceaușescu agravarea situației mondiale, creșterea pericolului de război impun, mai mult ca oricînd, unirea tuturor popoarelor în lupta pentru oprirea cursului periculos al înarmărilor, pentru apărarea păcii în lume.

Statul nostru a definit aspectele esențiale, de interes primordial, pentru înțelegerea noilor dimensiuni ale problemei războiului și păcii, pentru jalonarea direcțiilor principale spre care popoarele sînt chemate să-și concentreze eforturile în vederea asigurării unei păci durabile în lume. Președintele Nicolae Ceaușescu a pus în lumină consecințele economice și sociale dezastruoase ale cursei înarmărilor și, înainte de toate, caracterul global, cu adevărat mondial, al amenințării pe care o reprezintă nivelul înimaginabil la care au ajuns astăzi înarmările, îndeosebi armamentul nuclear, subliniind faptul că un război purtat cu armele de distrugere în masă — fie el general sau «limitat» — ar pune în pericol însăși civilizația, existența speciei umane, că într-un astfel de război nu vor exista învingători și învinși, ci va fi distrusă întreaga omenire. Pornind de aici, președintele Nicolae Ceaușescu, a evidențiat interesul vital al tuturor popoarelor, al întregii omeniri în evitarea unui nou război mondial, a fundamentat rolul hotărîtor al dezarmării, în primul rînd al dezarmării nucleare, în asigurarea securității fiecărei națiuni, în apărarea păcii mondiale, precizînd că și măsuri eficiente de natură să ducă în mod real la stoparea cursei înarmărilor; a reliefat contribuția decisivă a luptei popoarelor, a maselor largi populare, a opiniei publice în salvagardarea păcii, accentuînd necesitatea unirii, în această luptă, a tuturor forțelor realiste, fără deosebire de concepții filozofice, ideologice sau religioase, a unității și colaborării strînse între toate națiunile și popoarele lumii.

În lumina acestor poziții de principiu, statul român și-a intensificat continuu eforturile pentru oprirea cursului spre încordare, stingerea focarelor de război și soluționarea oricărui litigiu între state pe calea tratativelor, pentru renunțarea la politica de înarmări și trecerea la mă-

suri ferme de dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară arătînd că încercările de obținere a superiorității militare nu pot decît să pună și mai mult în pericol pacea omenirii, că echilibrul de forțe trebuie să fie realizat nu prin sporirea armamentelor, ci prin reducerea lor la un nivel cît mai scăzut. Sînt bine cunoscute propunerile prezentate în acest sens la ONU, ca și în alte organizații și organisme internaționale de România, propuneri care dau expresie voinței nestrămătate de pace a poporului nostru, hotărîrii sale neclintite de a contribui în mod cel mai energic la oprirea cursei înarmărilor și înfăptuirea dezarmării, la menținerea și consolidarea păcii. Recentele mesaje adresate conducătorilor URSS și SUA, ca și ai celorlalte state din Europa, răspunsul la scrisoarea membrilor Camerei Reprezentanților a Congresului SUA, se înscriu într-o suită de acțiuni și propuneri de amplu ecou internațional, în dialogul direct cu numeroși șefi de state și de guverne, cu alte personalități ale vieții politice, prin care președintele Nicolae Ceaușescu a reafirmat cu claritate poziția țării noastre față de aspectele multiple ale problemei fundamentale a lumii contemporane — dezarmarea și, cu prioritate, dezarmarea nucleară — și a făcut propuneri concrete, constructive, în legătură cu imperativul opririi amplasării de noi rachete pe continent.

Pornind de la faptul că pe continentul european s-au acumulat uriașe forțe militare, un puternic arsenal de arme clasice și nucleare, care reprezintă o gravă amenințare pentru toate popoarele, statul nostru militază cu toată fermitatea pentru edificarea unui climat de securitate în Europa. Inițiativele și propunerile formulate de România, de-a lungul anilor, în direcția realizării acestui obiectiv se înscriu într-o concepție unitară, dinamică și de largă perspectivă, al cărei promotor este președintele Nicolae Ceaușescu. La temelia acestei concepții se află convingerea statului român că înfăptuirea unei securități reale, durabile, impune statornicirea unui sistem de raporturi de natură să asigure fiecărui stat garanția că se află la adăpost de orice imixțiuni sau presiuni străine, de orice încercare de a se recurge împotriva sa la forță sau la amenințarea cu forța, că își poate concentra eforturile în scopul dezvoltării sale social-economice, adîncirea conlucrării multilaterale între toate statele europene, fără deosebire de orînduire socială, intensificarea schimburilor și colaborării economice, tehnico-stiințifice și culturale, adoptarea de măsuri hotărîte în direcția opririi cursei înarmărilor, reducerea cheltuielilor militare și armamentelor, înfăptuirii dezarmării, și în primul rînd a dezarmării nucleare, o mare importanță avînd, în momentul de față, realizarea unui acord cît mai rapid în problema opririi amplasării de rachete cu rază medie de acțiune în Europa, precum și a retragerii și distrugerii celor existente, crearea de zone ale păcii, lipsite de arme nucleare, în Balcani, ca și în alte regiuni de pe continent.

Voința de pace a poporului român, hotărîrea sa fermă de a acționa pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru trecerea la dezarmare și, în primul rînd la dezarmarea nucleară, pentru apărarea păcii, și-au găsit o strălucită expresie în marile demonstrații și marșuri ale păcii, desfășurate pe întregul cuprins al patriei, în cele 18 milioane de semnături pe Apelul adresat sesiunii speciale a Adunării Generale a ONU din 1982, în

adeziunea deplină și însuflețită cu care întregul popor a sprijinit și sprijină activ inițiativele de pace ale președintelui țării.

Întru totul semnificativă este Adunarea din ziua de 20 septembrie 1983, a reprezentanților organizațiilor de masă și obștești și ai celorlalte organizații componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, consacrată luptei pentru oprirea cursei înarmărilor, preîntâmpinarea războiului, înlăturarea pericolului nuclear. Prin desfășurarea sa plină de însuflețire, punind în evidență ecoul larg și înalta apreciere de care se bucură inițiativele și acțiunile întreprinse pe plan internațional de președintele României, în vederea intensificării luptei împotriva înarmărilor, pentru înfăptuirea unor măsuri concrete de dezarmare, și în primul rând de dezarmare nucleară, reluarea și consolidarea cursului spre destindere, realizarea unui climat de pace, înțelegere și colaborare între națiuni, Adunarea a adoptat un cuprinzător program privind organizarea și desfășurarea, sub egida FDUS, a unor ample acțiuni de masă care să afirme puternic voința de pace a poporului român, contribuția sa activă la oprirea cursei înarmărilor, la înlăturarea pericolului unei catastrofe nucleare. În telegrama adresată președintelui Nicolae Ceaușescu, participanții la Adunare, exprimă un vibrant omagiu pentru neobosita sa activitate consacrată nobilei cauze a dezarmării și păcii, prieteniei și colaborării cu toate popoarele lumii. Ei au arătat că, prin scrisori și mesaje, se vor adresa reprezentanților celor două mari puteri la negocierile de la Geneva, ambasadelor URSS și SUA, celorlalte ambasade ale statelor europene, precum și ale altor state, cu apelul de a face totul, acum, până nu este prea târziu, pentru a se ajunge la un acord care să deschidă perspectiva eliberării Europei de armele nucleare; de asemenea, organizațiile componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste se vor adresa organizațiilor similare din Europa, precum și organismelor și organizațiilor internaționale, spre a-și uni eforturile și a acționa împreună pentru oprirea amplasării noilor rachete în Europa, pentru relansarea și afirmarea puternică a politicii de pace, dezarmare, colaborare și destindere internațională. În încheiere, Adunarea a adoptat *Apelul pentru dezarmare și pace*, document exprimând o înaltă apreciere a activității neobosite, inițiativelor și acțiunilor întreprinse pe plan internațional de președintele Nicolae Ceaușescu în vederea intensificării luptei popoarelor pentru dezarmare și pace, pentru realizarea unui climat trainic de destindere, înțelegere și largă colaborare între toate națiunile lumii. Reafirmând hotărârea de a susține întru totul poziția exprimată de președintele țării noastre în legătură cu tratativele de la Geneva dintre URSS și SUA, Adunarea și-a exprimat speranța că realismul și luciditatea, spiritul de înaltă responsabilitate pentru viața și pacea popoarelor continentului și ale întregii lumi vor învinge, că se va ajunge la înțelegerea de a se opri amplasarea în Europa a noilor rachete cu rază medie de acțiune și se va trece la retragerea și distrugerea celor existente. Pornind de la constatarea că, în actualele împrejurări internaționale, continentul nostru a devenit un imens arsenal de arme nucleare, Adunarea a chemat oamenii muncii din întreaga țară să-și spună hotărât cuvântul în cadrul unor largi manifestări publice — adunări populare, mitinguri și marșuri ale păcii, conferințe, simpozioane, alte acțiuni de masă — care să afirme cu putere hotărârea întregului popor de a lupta, împreună cu celelalte

națiuni, pentru încetarea cursei înarmărilor, trecerea la dezarmare, și în primul rând la dezarmarea nucleară, pentru pace și colaborare între toate popoarele. Apelul cuprinde îndemnuri convingătoare către guvernele și parlamentele țărilor pe teritoriul cărora urmează a fi instalate noile rachete nucleare, către oamenii de știință de pretutindeni de a conlucra strâns cu toate popoarele, cu toate forțele progresiste și realiste din întreaga lume, unindu-și eforturile în slujba asigurării păcii și liniștii în Europa, pentru ca minunatele cuceriri ale geniului uman să fie puse exclusiv în slujba păcii și progresului, pentru a se pune capăt cu desăvârșire politicii de înarmare, folosirii forței și amenințării cu forța, astfel ca toate problemele litigioase să fie soluționate numai pe cale pașnică.

Puternică expresie a voinței de pace a poporului român, determinând un amplu program de acțiuni în sprijinul dezarmării, al politicii de înaltă principialitate și creator umanism pe care România o proiectează în lume prin strălucitul prestigiu și inițiativele de anvergură mondială ale președintelui Nicolae Ceaușescu, Apelul Adunării reprezentanților organizațiilor de masă și obștești componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, s-a constituit într-un document însuflețitor pentru toți cetățenii patriei. Răspunzând vibrantelor chemări ale președintelui Nicolae Ceaușescu, Apelul FDUS, în întreaga țară s-au desfășurat, ca o nouă și elocventă mărturie a angajării hotărâte a oamenilor muncii în ampla mișcare pentru pace și dezarmare, însuflețite adunări și mitinguri. Aceste manifestări au prilejuit poporului nostru reafirmarea puternică a dorinței de a trăi în pace și înțelegere cu popoarele Europei și de pe celelalte continente, de a face totul pentru păstrarea marilor valori făurite de omenire, pentru edificarea unei lumi mai drepte și mai bune, fără arme și războaie, pentru asigurarea progresului umanității. Dând glas voinței poporului român de a trăi în pace, la adăpost de amenințarea armelor nucleare, participanții la grandioasele adunări și mitinguri au adresat scrisori și mesaje ambasadelor URSS și SUA la București, ambasadelor celorlalte state europene, O.N.U., cerind oprirea cursului periculos spre distrugere atomică, înfăptuirea de măsuri efective de dezarmare în Europa și în întreaga lume. Adunările, mitingurile și celelalte manifestări prin care oamenii muncii și-au exprimat adevărată adieziune la Apelul FDUS, reflectă sprijinul deplin pe care ei îl acordă politicii statului nostru, inițiativelor și acțiunilor întreprinse direct de președintele Nicolae Ceaușescu, pentru determinarea unui curs nou al vieții internaționale, în concordanță deplină cu aspirațiile de progres, bunăstare și pace pe care le împărtășesc toate popoarele lumii.

Vibrantă mărturie a înaltei răspunderi pentru destinele de propășire liberă și demnă a României, pentru viitorul de pace al Europei și al lumii, cuvântarea președintelui Nicolae Ceaușescu la sesiunea Marii Adunări Naționale din 16 noiembrie a.c., este elocventă pentru reafirmarea răspicată a opțiunilor românești în problemele decisive cu care se confruntă umanitatea, a direcțiilor de acțiune și inițiativă pe care țara noastră și președintele ei le promovează, cu nedezmințită principialitate, pentru triumful politicii de pace, înțelegere și colaborare între toate națiunile lumii. Cu convingerea că stă în puterea popoarelor să oprească politica spre război, spre catastrofă nucleară, președintele Nicolae Ceaușescu a adresat o nouă și fierbinte chemare de a se face totul pen-

tru a se opri proliferarea armelor nucleare, pentru trecerea la distrugerea celor existente, pentru făurirea unei lumi fără rachete, fără armamente, pentru apărarea dreptului suprem al tuturor popoarelor la existență, la libertate și independență, la pace, la viață.

Spriznind înfăptuirea acestui țel vital, Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România a adresat Apelul către parlamentele și parlamentarii din statele europene, SUA și Canada, dînd glas sentimentelor legitime de mîndrie patriotică ale întregii noastre națiuni pentru strălucitele inițiative de pace și dezarmare ale președintelui Nicolae Ceaușescu. Corolar firesc al marilor manifestații care s-au desfășurat pe întreg cuprinsul patriei, expresie a voinței de pace a națiunii noastre, Apelul, adoptat de forul legislativ suprem al țării, lansează o nouă și vibrantă chemare la oprirea amplasării noilor rachete în Europa, la retragerea și distrugerea celor existente, la eliberarea continentului nostru de povara armelor nucleare, la încetarea cursei înarmărilor, la dezarmare și, în primul rînd la dezarmarea nucleară, la acțiune unită, solidară, în lupta pentru făurirea unei lumii a păcii, fără arme și fără războaie, o lume mai dreaptă și mai bună, pe măsura idealurilor vitale nutrite de toate popoarele. Adresîndu-se parlamentelor și parlamentarilor din Europa, SUA și Canada, într-un moment de importanță crucială pentru înseși destinele continentului, Marea Adunare Națională a R. S. România, dînd expresie voinței poporului român, ca și milioanelor de oameni de pe întreg continentul Europei și de pe alte continente, subliniază necesitatea imperioasă de a se face totul pentru ca, la negocierile de la Geneva, să se ajungă la un acord care să ducă la oprirea instalării noilor rachete nucleare, la retragerea și distrugerea celor existente, pe calea eliberării Europei de orice fel de arme nucleare.

Document de înaltă valoare politică și morală, Apelul, urmînd altor chemări emenate din aceeași voință unanimă a poporului nostru și purtînd girul celui mai reprezentativ for al țării, constituie un act de conștiință națională, o mărturie limpede a puternicului sentiment de răspundere față de destinele țării, ale Europei și ale lumii, sentiment izvorît din vocația de pace a poporului român și întemeiat pe neabătuta sa unitate de gîndire și de acțiune. Apelul, prin conținutul său, dezvăluie esența profund democratică și mobilizatoare a politicii românești, a concepției președintelui Nicolae Ceaușescu despre rolul popoarelor în făurirea propriilor destine. Expresie a unei politici externe desfășurate, în consensul întregii națiuni, cu înaltă răspundere pentru viitorul ei și, în același timp, al tuturor națiunilor lumii, Apelul constituie o viguroasă și în-suflețitoare demonstrație a rolului covârșitor pe care popoarele îl au, și trebuie să-l aibă, în lumea contemporană a capacității lor de a soluționa problema fundamentală a epocii — pacea și dezarmarea — de a impune un curs pozitiv evoluției evenimentelor, astfel încît să fie reluat și continuat cursul destinderii, al conlucrării, întemeiat pe respectul independenței naționale a tuturor popoarelor.

În timpul din urmă în viața internațională s-au produs evenimente grave care au deschis calea intensificării cursei atomice, creșterii pericolului de război, al unei catastrofe nucleare. Ignorîndu-se voința opiniei publice, a popoarelor, s-a trecut la instalarea noilor rachete cu rază medie de acțiune în Marea Britanie și Republica Federală Germania, iar

alte țări membre ale NATO au declarat, la rîndul lor, că vor proceda și ele la amplasarea rachetelor americane în termenele stabilite. Ca urmare a faptului că unele țări vest-europene și-au dat acordul pentru instalarea rachetelor americane, iar S.U.A. a trecut deja la amplasarea lor, U.R.S.S. a luat hotărîrea de a se retrage de la tratativele sovieto-americeane de la Geneva în problema rachetelor nucleare în Europa, a anulat moratoriul asupra desfășurării mijloacelor nucleare cu rază medie de acțiune în partea europeană a teritoriului său, a anunțat că va accelera lucrările pregătirii pentru amplasarea pe teritoriul R. D. Germane și R. S. Cehoslovacia a unor rachete tactice și operative cu rază sporită de acțiune și că va desfășura mijloace sovietice corespunzătoare în anumite regiuni ale oceanelor și mărilor.

Aceste măsuri împing practic Europa și lumea către o situație deosebit de gravă, fără precedent, pacea și existența continentului și a planetei fiind puse sub o grea amenințare. Se știe că Europa era și pînă acum continentul cel mai înarmat, suprasaturat de arme, aici fiind concentrată aproape totalitatea mijloacelor de distrugere în masă, inclusiv cele nucleare. Or, în această situație, cînd rațiunea, luciditatea politică impuneau diminuarea rachetelor, s-a trecut, dimpotrivă, la o nouă escaladare a înarmărilor nucleare care fac să crească considerabil pericolele de confruntare, riscurile incalculabile pentru pacea și existența umanității.

În aceste momente de grea cumpănă pe care le traversează omenirea, adusă în pragul prăpastiei, al abisului nuclear, înaltele foruri de conducere ale țării noastre întrunite în ședința comună la 25 noiembrie a.c., au adoptat o Declarație prin care se reafirmă poziția fermă, clară și principială a României, voința sa neclintită de pace, înalta răspundere pe care o manifestă față de viitorul Europei și al lumii, pentru soarta întregii omeniri. Cu întreaga responsabilitate ce decurge din analiza actualului situații internaționale, din evaluarea pericolelor noi ce planează asupra păcii și liniștii popoarelor, România, prin această Declarație, adresează un nou apel conducătorilor URSS și SUA de a ține seama, înainte de orice, de interesele fundamentale ale popoarelor care doresc să trăiască în pace și siguranță, și de a acționa pentru a se ajunge la un acord în ce privește oprirea instalării de noi rachete, concomitent cu reducerea și distrugerea celor existente. Un nou apel este adresat, totodată, țărilor pe al căror teritoriu ar urma să fie amplasate eurachetele, de a nu da curs acestor măsuri sau, acolo unde rachetele au fost aduse, de a sista orice lucrare de pregătire a instalării lor. Țara noastră consideră că se impune mobilizarea sporită a eforturilor tuturor forțelor capabile să apere pacea, că nu este încă prea tîrziu să se acționeze pentru a se opri punerea în practică a măsurilor anunțate, că încă nu s-a făcut totul pentru a se bara calea spre distrugerea civilizației. Declarația înalților foruri de conducere ale României propune, în acest sens, să se limiteze la actualul stadiu lucrările de amplasare a rachetelor nucleare în Europa, prin depozitarea și menținerea în stocuri a rachetelor americane aflate deja în RFG și Marea Britanie, oprindu-se totodată, aducerea de noi rachete pe teritoriul statelor vest-europene, concomitent cu renunțarea de către URSS la măsurile anunțate zilele trecute, și încetarea oricăror lucrări de pregătire a amplasării de rachete, inclusiv

pe teritoriile RDG și Cehoslovaciei. Încrezătoare în virtuțile dialogului, țara noastră cheamă la reluarea tratativilor sovieto-americane de la Geneva în vederea ajungerii la un acord, în condițiile în care se amină amplasarea în Europa occidentală a rachetelor americane, iar URSS nu va crește sau moderniza rachetele sale cu rază medie de acțiune și va trece unilateral la reducerea substanțială a celor existente și la distrugerea lor. În același timp, România avansează propuneri de compromis provizoriu, pînă la realizarea unui acord în cadrul tratativilor, și se pronunță pentru un dialog sovieto-american, la nivelul miniștrilor de externe pînă la sfîrșitul acestui an și la nivelul cel mai înalt în prima parte a anului viitor. Totodată, pornind de la faptul că problema rachetelor cu rază medie de acțiune prezintă un interes vital pentru țările din cele două blocuri militare din Europa, pentru toate statele continentului, România se declară pentru organizarea unei întîlniri consultative a miniștrilor de externe a statelor membre ale celor două blocuri și a unei conferințe consultative, cu aceeași participare, care să discute propunerile sovietice și americane prezentate la Geneva și să contribuie la ajungerea la un acord în cadrul tratativilor. În același timp, țara noastră consideră necesar să se reactiveze negocierile de la Viena privind reducerea forțelor armate și armamentelor în Europa centrală și să se organizeze o conferință a țărilor NATO și Tratatului de la Varșovia privind reducerea armamentului convențional, precum și a bugetelor militare.

Ideile și propunerile cuprinse în Declarația înaltei foruri de conducere ale țării, vibrantul apel la rațiune adresat, în numele României, tuturor aceluia care pot contribui la eliberarea continentului de orice arme nucleare și la înlăturarea pericolului dezastrului atomic, demonstrează, o dată mai mult, vitalitatea, dinamismul și spiritul constructiv al politicii de pace, promovate de statul nostru. Înaltele virtuți ale acestei politici, unanim recunoscute în lumea contemporană, sînt emanația aspirației fundamentale a poporului nostru de a trăi și de a-și făuri viitorul într-o lume a păcii și colaborării, eliberată de coșmarul războiului nimicitor. Această nouă și remarcabilă inițiativă de pace a țării noastre este rodul gîndirii fecunde și profund umaniste a președintelui Nicolae Ceaușescu, militant proeminent al luptei popoarelor pentru pace, dreptate, independență și progres, personalitate care întruchipează năzuințele cele mai fierbinți ale întregii națiuni române de a-și edifica noua societate într-o lume mai bună și mai dreaptă, fără arme și fără războaie.

Eforturile, acțiunile, apelurile și chemările inițiate de România sînt menite să determine o intensificare a activității milioanei de oameni de pretutindeni, care se ridică în apărarea păcii, pînă nu este prea târziu și se mai poate încă, pe calea negocierilor, să se oprească drumul spre prăpastie, spre catastrofă. Țara noastră a întreprins și întreprinde tot ceea ce depinde de ea pentru ca, între toate statele să existe și să se dezvolte, și în viitor, relații de încredere, colaborare, să se asigure respectul fiecărui popor, edificarea unei lumi fără arme nucleare, a unei lumi constituite din națiuni libere și independente.

*

Biserica Ortodoxă Română, care de-a lungul întregii sale istorii și-a împletit existența cu destinele poporului împreună cu care s-a născut și

a viețuit, se alătură cu toată însuflețirea noilor inițiative și acțiuni de pace și dezarmare ale României, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, concretizate în Apelul pentru dezarmare și pace al FDUS, în Apelul Marii Adunări Naționale către parlamentele și parlamentarii din statele europene, SUA și Canada, precum și în Declarația înaltelor foruri de conducere ale țării din 25 noiembrie a.c., care dau expresie voinței neclintite de pace a poporului nostru, hotărârii sale neabătute de a contribui la afirmarea în lume a responsabilității și rațiunii, la oprirea cursului periculos al înarmărilor, înfăptuirea dezarmării, și în primul rând a dezarmării nucleare, la înlăturarea pericolului dezastrului atomic, pentru viață pașnică și colaborare între popoare, acordându-le cea mai înaltă prețuire și considerându-le drept un imperativ categoric ce se cere sprijinit și împlinit cu toată fermitatea. Apărute într-un moment de răscruce al vieții internaționale, a escaladării continue și fără precedent a cursei înarmărilor, îndeosebi a celei nucleare, și a amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune în Europa, aceste noi și strălucite demersuri ale președintelui Nicolae Ceaușescu, pătrunse de un profund umanism și de un înalt spirit de răspundere pentru viața și liniștea popoarelor, pentru destinele civilizației umane, se constituie într-o vibrantă chemare la acțiune adresată forțelor capabile să aperse pacea din întreaga lume, pentru a împiedica declanșarea unui război nuclear și a menține pacea pe pământ.

Pătrunși de sentimentul unității naționale și al păcii pe care le trăiește în prezent întregul popor, slujitorii altarelor străbune din întreaga țară, purtători fideli ai simțămintelor de pace ale credincioșilor pe care-i păstoresc și însuflețiiți de vibrantul Apel pentru dezarmare și pace al FDUS, s-au întrunit, în cursul lunilor octombrie și noiembrie a.c. în adunări și conferințe consacrate cauzei păcii și dezarmării în lume, prilej cu care și-au exprimat adevărată lor totală la noile inițiative de pace ale României, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, declarându-se cu hotărâre pentru excluderea războiului din viața omenirii, pentru triumful păcii pe continentul european și pe planeta noastră. Cu vibrația celor mai alese sentimente umanitare, patriotice și românești, în încheierea acestor adunări și conferințe, prin telegrame adresate președintelui Nicolae Ceaușescu, ierarhii și clerul BOR și-au îndreptat gândurile către președintele țării, vrednic urmaș al străluciților voievozi, apărător de glie și de lege, om al dreptății și mesager al păcii, pildă de jertfelnică dăruire pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, reafirmându-și devotamentul lor profund și sprijinul deplin pentru orice acțiune menită să ridice patria pe noi culmi de progres și civilizație, pentru statornicirea unei păci durabile pe pământ.

Consecvență învățăturii și misiunii sale, tradițiilor ei milenare și însuflețită de dorința de a sluji celor ce năzuiesc spre viață pașnică, spre fericire și mântuire, Biserica Ortodoxă Română, solidară cu întregul popor, sprijină cu hotărâre și consecvență toate inițiativele și acțiunile statului român, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, menite să asigure zidirea unei vieți noi în patria noastră, să contribuie la menținerea și consolidarea păcii în lume, nu numai pentru realismul și profundul lor umanism, dar și pentru că ele corespund însăși credinței și convingerilor religioase proprii.

Misiunea Bisericii pe pământ este o misiune a păcii, care își are temeiuri în tezaurul ei de credință și se împlinește prin doctrina, cultul și practica religioasă. Biserica are vocația de a vesti pacea, dreptatea, buna înțelegere, spiritul de ajutorare, într-un cuvânt de a propovădui apropierea între oameni, de a sădi în sufletele lor virtutea nobilă a dragostei pentru semenii săi, respectul pentru viața și munca lor. Pentru clerul Bisericii Ortodoxe Române pacea este o misiune și o poruncă de îndeplinit aici în istorie, care face din fiecare dintre noi slujitori ai păcii, vestitori și făcători de pace în lume, pentru că pacea nu se realizează fără contribuția oamenilor, ci este un bun care se obține și se păstrează prin strădaniile tuturor și ale fiecăruia în parte, devenind o realitate vie în inimile noastre. Astfel, refacerea climatului de pace în lume trebuie să înceapă cu fiecare om, căci izvorul păcii pe pământ este, în ultimă analiză, sufletul omului. În sufletul omului trebuie restaurată pacea, adică ordinea bazată pe dreptate și dragoste. Omul trebuie îmbogățit cu sentimentele nobile, umanitare, caritabile, numai atunci el va deveni un om al dreptății, al dragostei, al păcii. Iată de ce, o dată cu predicarea dreptei credințe, slujitorii Bisericii Ortodoxe Române au mers neobosit pe calea Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții în ceea ce privește împlinirea misiunii lor de a propovădui pacea în lume și de a contribui, prin mijloace specifice la statornicirea unor relații de frățietate și de dragoste între oameni.

Stimulată în activitatea proprie de credința că pacea este starea firească a existenței, care permite desfășurarea vieții în toate dimensiunile sale, și că această stare se realizează numai prin strădaniul susținute, Biserica Ortodoxă Română își intensifică eforturile pentru a-și împlini vocația ei irenică, mai ales astăzi când lumea este împinsă către un nou și nimicitor flagel. În acest sens, strădaniile pentru menținerea păcii, ca strădaniul pentru apărarea vieții, dobândesc valențe noi în concepția ei religioasă. Astfel, la temeiurile firești ale apărării păcii, Biserica Ortodoxă Română adaugă, în fața credincioșilor săi, temeiuri religioase, un argument mai mult pentru sporirea eforturilor ei în cea mai frumoasă și nobilă luptă a popoarelor din toate vremurile, în lupta pentru promovarea păcii și bunăvoinții între oameni.

Conștiință de îndatorirea sacră de a sluji binele, de a contribui, de pe poziția sa specifică și cu mijloace proprii, la înfăptuirea idealurilor de pace și colaborare, Biserica Ortodoxă Română se preocupă de înnoirea permanentă a metodelor misionar-pastorale, de adaptarea activității omiletice la nevoile prezentului. Astfel, aportul la promovarea înțelegerii și apropierii între oameni începe cu practicarea acestora în Biserică, pacea fiind unul din subiectele principale în rugăciune, în cântare și învățătură. În cadrul serviciilor divine nu conțesc rugăciunile stăruitoare pentru pacea a toată lumea, prezența lor în rânduiala liturgică fiind o dovadă a faptului că slujitorii altarelor fac din propovăduirea mesajului păcii o dimensiune efectivă a realității, o cale eficientă de stimulare și angajare a credincioșilor la promovarea idealurilor de dreptate, dragoste, înțelegere și colaborare. Amvoanele, de la înălțimea cărora se predică pacea, iubirea și încrederea, sînt focare ce încălzesc inimile credincioșilor, transformă conștiințele, determină opinii și atitudini menite să împiedice alunecarea omenirii spre un cataclism mondial. Preocu-

parea pentru creșterea și formarea viitoarelor cadre de preoți în duhul dragostei, al înfrățirii și colaborării, în spiritul celui mai autentic patriotism și al unui profund umanism de care are nevoie omenirea contemporană, astfel ca aceștia să poată, la timpul convenit, să transmită credincioșilor mesajul păcii, constituie o dominantă majoră a activității educative desfășurate în Seminariile și Institutele universitare de învățămînt teologic. Publicațiile, revistele, cărțile teologice și cele cu conținut religios, întreaga literatură teologică acordă un spațiu larg învățăturii creștine despre pace, iar dezbaterile de către teologi a aspectelor legate de menținerea și apărarea păcii s-a intensificat, devenind o activitate permanentă. În cadrul conferințelor preoțești care se desfășoară periodic, se tratează subiecte cu caracter social și religios, cultivîndu-se spiritul păcii și înțelegerii între oameni, iar la întîlnirile interconfesionale, reprezentanții BOR mărturisesc, alături de delegații celorlalte culte din țara noastră, sprijinul și devotamentul credincioșilor la cauza păcii.

Biserica Ortodoxă Română a înțeles să sprijine apărarea păcii nu numai în lucrarea de slujire a credincioșilor dinlăuntru țării, ci și în lucrarea pastorală dedicată românilor de peste hotare, prin stimularea aspirațiilor de apropiere, pace și dreptate între oamenii de pe întreg pămîntul. Folosind relațiile cu Bisericile din alte țări și apartenența sa la organizațiile și organismele religioase internaționale, Biserica Ortodoxă Română întreține, prin reprezentanții ei, făclia iubirii și păcii între oameni, mărturisind voința poporului român de a trăi în pace și de a contribui la înlăturarea conflictelor și tensiunilor dintre state, care stau la baza primejdiei actuale de război. Schimburile de vizite menite să ducă la mai buna cunoaștere și apropiere între Biserici și popoare, constituie un mijloc eficient de promovare a cauzei păcii, colaborării și bunei înțelegeri între oameni. Ierarhii, teologii, profesorii și alți reprezentanți ai B.O.R. sînt prezenți activ și dinamic, împreună cu reprezentanții altor culte din țara noastră, la toate întrunirile ecumenice pentru pace, de la tribuna cărora se abordează și se caută soluții pentru problemele care preocupă omenirea contemporană — pacea, dezarmarea, și în primul rînd cea nucleară, înfrățirea și colaborarea — susținînd cu fermitate punctul de vedere creștin potrivit căruia nimeni nu are dreptul să răpună sau să amenințe viața semenului său.

Colaborînd cu toate Bisericile din lume, cu toate forțele iubitoare de pace pentru eliminarea neîncrederii dintre țări și popoare, pentru realizarea imperativului cel mai de preț al zilelor noastre — apărarea vieții și a păcii pe pămînt — Biserica Ortodoxă Română își reafirmă energic adeziunea deplină la toate inițiativele și acțiunile de pace ale României, fiind hotărîtă să acționeze și pe viitor, prin întreaga sa activitate, pentru slujirea binelui și fericirii poporului nostru, pentru pace, colaborare și frățietate între toate popoarele lumii.

Pe noi toți ne interesează, în gradul cel mai înalt, pacea, acest sinonim al progresului și existenței noastre, năzuința de veacuri a poporului român, dorința fierbînte a umanității și esența credinței creștine, pace care trebuie să fie menținută, apărată și consolidată.

• R E C E N Z I I •

MIRCEA MUȘAT (și) ION ARDELEANU, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, 726 p.

Cunoașterea, cit mai precisă a trecutului istoric al poporului român continuă să fie preocuparea capitală a istoricilor. Confirmă noua sinteză istorică *De la statul geto-dac la statul român unitar*, o lucrare dintre cele mai serioase, a lui Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, doi reprezentanți de seamă ai istoriografiei românești actuale, care caută să cerceteze și să prezinte viața istorică, faptele și personalitățile, științific și dialectic, în contextul larg politic-social-economic-cultural, în valențele permanente ale poporului, factorul central al istoriei, în unitatea și continuitatea între trecut-prezent-viitor. S-au afirmat și și-au dovedit competența în numeroase lucrări anterioare, precum: *De la statul lui Burebista la Marea Unire din 1918* (1978), *Românii în vîltoarea vîtregilor istorice* (1978), *Izvoare și mărturii istorice despre strămoșii poporului român* (1980), *Probleme fundamentale ale istoriei patriei* (1981), *Considerații privind urmările dominației și ingerinșelor străine asupra evoluției poporului român* (1981), *Continuitate, unitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România, 1921—1948* (1981) ș.a.

În *Cuvîntul înainte*, autorii motivează scrierea lor istorică în felul următor: «Interesul unui popor pentru cunoașterea istoriei sale naționale demonstrează gradul său de cultură și civilizație, prin istorie el se identifică în rîndul popoarelor lumii. Cunoașterea istoriei dezvăluie virtuțile patriotice ale popoarelor, exprimă devotamentul pe care îl păstrează față de patria străbună și față de propriul său popor, respectul și aprecierea față de muncă și jertfa înaintașilor ca și a contemporanilor» (p. 5).

Corespunzător liniei fixată istoriografiei de către conducerea politică și de stat, autorii s-au angajat și au stăruit să arate adevărul istoric obiectiv, așa cum s-a petrecut, dovedit documentar și cu riguroasă exigență științifică. Deoarece situațiile și evenimentele istorice românești au fost înfățișate, de cei interesați, subiectiv, trunchiat și chiar denaturat, autorii restabilesc realitățile. În atari cazuri, cu salutar curaj patriotic. «Cunoașterea și redarea adevărului istoric despre trecutul de luptă al poporului nostru sînt cu atât mai necesare cu cît, arată ei, în ultima vreme, într-o serie de cărți, studii și articole, apărute în străinătate — fie din insuficiență documentară a autorilor, fie din alte motive — se strecoară imagini deformate asupra istoriei noastre naționale, introducîndu-se în circuitul publicistic teze și idei neargumentate, vulgarizatoare, contrare adevărului istoric... Istoria trebuie să dea ripostă hotărîită falsurilor și denaturărilor adevărului obiectiv» (p. 6—7).

Un alt merit al autorilor este că prezintă, permanent, poporul, țara și istoria, într-o vîzime plenară, integrală, în unitatea lor etnică și geografică, stăruind, cu precădere, asupra luptei poporului pentru menținerea și refacerea unității de neam, pentru libertate și independență politică și de stat, pentru integritatea țării în hotarele ei istorice, iar în lupta pentru unitate și continuitate, rolul preponderent l-a avut țărănimea. «Prin țărănime s-a continuat o viață străveche a urmașii și aceluiași popor pe propria glie, care și-a purtat cu strălucire numele de lume românească» (p. 8).

Au avut în vedere, ca axă centrală a istoriei, formația politică de stat, cum indică și titlul cărții *De la statul geto-dac la statul român unitar*. Pe această linie, au împărțit cartea în trei părți corespunzătoare epocilor istorice :

Partea I — *Statul românesc în antichitate și în perioada trecerii la feudalism*, cu capitolele : «Zorii istoriei în spațiul carpato-danubian-pontic» (Inceputul vieții umane pe aceste locuri) ; «Cei mai viteji și mai drepti dintre tracii» (dacii, viața și cultura lor, credința în nemurirea sufletului) ; «Statul dac centralizat și independent» (Burebista și Decebal) ; «Confruntarea militară dintre Imperiul roman și regatul Daciei» (războaiele daco-romane, cucerirea Daciei de către romani, nașterea poporului român, continuarea existenței și vieții lui în Dacia romană după retragerea aureliană — 270—275) ; «Statul românesc la răscrucea celor două milenii» (Încheierea etnogenezei poporului și a limbii române, trecerea popoarelor migratoare, cultura și viața religioasă ale poporului român, formațiile politico-sociale — cnezate, voievodate —, mai numeroase în Transilvania, care s-au opus, prin lupte, împotriva ocupării ei de către unguri, spulberarea teoriei «Vidului», că Transilvania era nelocuită de români).

Partea a II-a — *Statul românesc în feudalism*, cuprinde : «Condițiile istorice ale statelor centralizate și independente românești» (Intemeierea Țării Românești (Muntenia), și a Moldovei) ; «Un secol de război neîntrerupt al românilor pentru apărarea ființei naționale și de stat» (Alexandru cel Bun, Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Vlad Tepeș, Petru Rareș, Iancu de Hunedoara, luptele lor cu turcii, strălucitele victorii, poporul român apărător al Europei) ; «Unirea țărilor române, 1600 — Actul cel mai strălucit al evului mediu românesc» (Mihai Viteazul, domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei, care a constituit un moment remarcabil în solidarizarea popoarelor din sud-estul Europei împotriva dominației străine) ; «Români în vîltoarea vitregiilor istoriei. Două secole de luptă pentru păstrarea ființei naționale și statale.» (secolele XVII—XVIII, domniile lui Matei Basarab, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir, Constantin Brîncoveanu) ; «Puternica afirmare a conștiinței naționale și unității statale.» ; «Horea — simbol al renașterii Daciei», cu concluzia că «rar se poate întîlni în istoria Europei un popor ca să fi înfruntat atîtea greutăți, să fi făcut atîtea jertfe, pentru păstrarea gîlei strămoșești, a ființei naționale și de stat, dar care să fi intrat în epoca modernă ca stat unit, odată cu cele mai multe state din continent (ca poporul român)» (p. 202).

Partea a III-a — *Statul românesc în epoca modernă* (cea mai întinsă parte a cărții, p. 228—700, faptele și problemele istorice fiind discutate și prezentate mai larg și mai detaliat), precum : «Vrem să fim o nație, una, puternică și liberă, prin dreptul și datorita noastră» (fînta Revoluției lui Tudor Vladimirescu (1821) și a Revoluției de la 1848 (în Moldova, Muntenia și Transilvania) ; «Unirea este sufletul poporului român, ea este glasul României» (Unirea de la 1859, fericita domnie a lui Alexandru Ioan Cuza) ; «Statul național modern — temelie a cuceririi independenței absolute de stat a României.» (Războiul pentru independență, 1877—1878) ; «Lupta pentru desăvîrșirea unității naționale și statale după cucerirea independenței (1878—1914)» ; «Provinciile românești aflate sub stăpînire străină» (Transilvania, Bucovina și Basarabia) ; «Voim Dacia așa cum ea fu. Socialiștii români în fruntea luptei pentru unitate națională și statale» (participarea clasei muncitoare, alături și împreună cu întregul popor român, la lupta pentru Unirea de la 1859, la Războiul pentru independență, cu numeroase dovezi de patriotism, constituirea (în 1893) a Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România, cu numeroase organizații și cluburi socialiste la orașe și sate, cu militanți socialiști, publicații socialiste. În toate provinciile românești) ; «România în primul an al războiului mondial, 1914—1916» (tendința și opinia publică unanime pentru dezrobirea provinciilor românești de sub stăpîniri străine) ; «Războiul popular și național al românilor pentru reintregirea țării», cu capitolele adiacente : *Forța dreptului a triumfat asupra dreptului forței, România — patria tuturor românilor, Recunoașterea internațională a unui drept istoric.*

Unitatea de neam a poporului român și unitatea geografică a patriei — vatra istorică a poporului român, lupta pentru libertate și independență, precum și lupta pentru menținerea independenței politice și statale și a refacerii unității și independenței poporului și statului pînă la constituirea, în 1918 a statului român unitar, sînt constanțele predominante ale istoriei poporului român. A plătit biruri grele, economice și de sînge, dar nu și-a pierdut independența politică și de stat. Țară bogată și așezată «în calea răuțăților», vorba cronicarului, la întîlnirea a trei puteri imperialiste — Turcia otomană, Rusia țaristă și Austro-Ungaria, țara și poporul român au fost, nu o dată, victime ale lacomiilor acestora de teritorii și ale abuzurilor de putere (cum

a fost cu ocuparea Transilvaniei (1687—1918), a Banatului (1718—1918), a Olteniei (1718—1739) și a Bucovinei (1775—1918) de către Austro-Ungaria, ocuparea Munteniei și Moldovei (în perioada 1769—1854) de către armatele țariste ruse și anexarea (1812—1918) a Moldovei dintre Prut și Nistru (Basarabia) de către Rusia țaristă, abuzuri de putere din partea Porții otomane care n-avea dreptul să cedeze (!) teritorii românești care nu li aparțineau (Bucovina, la 1775 și Basarabia, la 1812).

Parte constitutivă la formarea și dezvoltarea istorică a poporului român, precum la limba și cultura românească, Biserica Ortodoxă Română se bucură de o atenție specială, autorii Mircea Mușat și Ion Ardeleanu recunoscându-i contribuțiile ei cele mai importante. Astfel, citează mărturii vechi creștine pentru adevărarea continuității neîntrerupte a daco-românului, respectiv, a poporului român, după retragerea de la 270—275. «Creștinismul generalizat în Dacia spre sfârșitul secolului al IV-lea a constituit un factor de stabilitate a populației în Dacia», arată autorii. Aduc, drept dovezi, materialele, arheologice creștine, din Dacia traiană și Dacia romană, pietre tombale, obiecte de cult, de factură locală sau aduse din Imperiu, care aparțineau unei populații creștine și care nu putea să fie decât daco-romanii. Citează lucrarea *Faptele Sântului Niceta* (Nichita) episcop al *Vechii Dacii* (p. 60—67).

Recunosc contribuția Bisericii Ortodoxe Române la menținerea și întărirea unității de neam și a conștiinței naționale. «Un puternic factor de unitate și coeziune a poporului român l-a constituit creștinismul. După cum se știe, spre deosebire de popoarele din jur unde creștinarea s-a făcut cu forța de către conducătorii lor în secolele IX—X (s-au referit la unguri, ruși și bulgari), poporul român a fost creștin la origine, iar credința sa — ortodoxă, cu puternice influențe romane, apoi bizantine — a constituit în cursul Evului mediu un puternic factor de unitate, de coeziune și de rezistență în fața cuceritorilor și a încercărilor lor de a propovădui o altă religie, fie catolică (în cazul Ungariei, Poloniei și Imperiului habsburgic), fie mahomedană (în cazul Imperiului otoman). Pe bună dreptate Nicolae Iorga afirma: «conștiința unității de credință nu contrazice ci suplinește și întărește conștiința unității de neam» (p. 138).

Pentru rolul ce l-a avut în viața poporului român, Biserica Ortodoxă Română s-a bucurat de sprijinul multor voievozi și domni români (citează pe Ștefan cel Mare, «bratul creștinătății», și Mihai Viteazul). Mihai Viteazul a luat sub oblăduirea sa și pe românii ortodocși din Transilvania, a repus Biserica Ortodoxă («Legea românească») între confesiunile recunoscute, a înființat o episcopie (corect, o mitropolie) ortodoxă română la Alba Iulia, a scutit pe preoții români ortodocși de robotă și, chiar, s-a făcut braț de apărare a întregii creștinătăți. «Armata lui a fost, timp de cțiva ani, pavăza creștinătății, stăvilind înaintarea otomanilor spre apusul și centrul Europei» (p. 155).

Arată importante contribuții ale Bisericii Ortodoxe Române la istoriografia, cultura și arta românească, la lupta pentru independența limbii și a culturii românești. Citează: *Cronica lui Macarie*, episcopul Romanului, *Liturghierul*, *Octoiul și Evangheliul* călugărului Macarie, *Catehismul românesc*, *Evangheliarul slavo-român*, *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, tipăriturile diaconului Coresi — «au contribuit la aezarea bazelor limbii literate române și au constituit o fază importantă în desprinderea din țiparele slavonismului cultural» (p. 130) —, *Cartea românească de învățătură* a mitropolitului Varlaam, destinată pentru «toată semenția românească», *Evanghelia lui Șerban Cantacuzino*, «spre mai aleasă înțelegere a limbii românești» (se mai puteau cita cărțile mitropoliților Simion Ștefan al Transilvaniei), Dosoftei al Moldovei și Antim Ivireanu al Ungrovlahiei, prin care limba română s-a eliberat de tutela limbii slavone și a celei grecești), *Cronica bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului*, scrie de popa Vasile din Brașov, cu concluzia îndreptățită că «spiritualitatea românească (a se înțelege Biserica Ortodoxă Română) a dat, prin scrierile istorice și religioase din această epocă dovada conștiinței originii comune de limbă și neam, care a vestit-o pe cea națională» (p. 176).

«Spiritualitatea românească a dat aporturi și la lupta poporului contra asupritorilor credinței (se citează «călugărul Visarion», pe care Biserica Ortodoxă Română l-a trecut în rândul Sfinților, Cuvioșii Mărturisitori Visarion, Sofronie, și Oprea Miclăuș, pe episcopul Ion Inochentie Micu, care, deși unit, văzînd că nu s-a schimbat cu nimic, în bine, situația preoților și credincioșilor uniți, Unirea cu romano-catolicismul dove, dindu-se o manevră politică, a acționat curajos, prin proteste și cereri, pînă la exil și moarte martirică, pentru respectarea promisiunilor), proteste și înfăptuirea statului român unitar (citează pe patriarhul Miron Cristea, pe preotul Vasile Lucaciu), înființarea Episcopiei Ortodoxe Române din America de Nord și unirea ei cu Biserica Mamă.

«acțiune cu profunde semnificații, singura formă prin care se putea exprima dorința de unire a românilor din ținuturile robite cu Regatul României» (p. 592).

Autorii au însoțit expunerea lor cu un vast aparat documentar, din mai multe limbi și, în mare parte, inedit, cum este corespondența diplomatică, microfilmată și xeroxată, de la Paris, Londra, Budapesta, Roma, Vatican, Moscova, Varșovia, Viena. Au intercalat în paginile cărții o bogată și diversă iconografie istorică, cu reproduceri de hărți (16 hărți), portretele de domni și luptători patrioți (Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu, Alexandru Ioan Cuza, Carol I), materiale arheologice (ceramică neolitică tip Cucuteni, «Gînditorul» și «Femeie șezînd», statuile de la Hamangia, arme și unelte agricole, unelte meșteșugărești, tezaur de podoabe și monede), documente epigrafice (stema țărilor române unite la 1600 sub Mihai Viteazul, tipărituri străine despre faptele lui Mihai Viteazul, coperti cu titluri de cărți), tablouri istorice (Sanctuarul calendar de la Sarmizegetusa, Decebal, regele dacilor, Bătălia de la Posada, intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, Conducătorii marii răscoală din 1748: Horea, Cloșca și Crișan, Deschiderea lucrărilor Divanului ad-hoc al Țării Românești, 1857, Țărani deputați în Adunarea ad-hoc a Moldovei, Bătălia de la Grivoița, 30 august 1877, Generalii români din timpul Războiului de independență, Delegația celor 300 de români transilvăneni care au prezentat *Memorandum-ul* la Viena, în 1892 (între ei se disting numeroși preoți), Manifestație organizată în București, în 1894, de Liga Culturală în sprijinul luptei românilor aflați sub dominație străină, Regele Ferdinand I (1916—1927) împreună cu comandanții armatei române pe frontul din Moldova, august 1917, Mausoleul de la Mărășești, ridicat în memoria eroilor români căzuți în luptă în primul război mondial, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — 1 Decembrie 1918).

Un *Indice de nume* (p. 705—723) încheie cartea.

Istorici competenți (precum, Prof. Ștefan Pascu, Dr. Fl. Constantinii) apreciază *De la statul geto-dac la statul român* ca «o valoroasă carte de istorie», «o carte reprezentativă», cum și este.

Pr. GH. CUNESCU

ȘTEFAN PASCU, *Făurirea statului național unitar român — 1918*, vol. I—II, Editura Academiei R. S. România, București, 1983

Orice aniversare poartă în sine încărcătura sa de idei și simțiri și ca de fiecare dată în preajma acestora se desfășoară diverse manifestări. Nu o dată în cinstea acestora apar, pentru publicul cititor și pentru întreaga mișcare culturală a celei nații, studii și articole, însemnări și reportaje, se consemnează amănunte inedite sau se elaborează colecții de documente și tratate în specialitate. Și rîndurile de față sînt ocazionate de o aniversare scumpă poporului nostru și întregii suflări românești, pentru că ea marchează aniversarea a șase decenii și jumătate de la înfăptuirea statului național unitar român — moment de răscruce în lupta sa pentru păstrarea ființei naționale, pentru libertate și independență.

Între ultimele apariții editoriale pe această temă se înscrie și această valoroasă și temeinică sinteză pe întinderea a 836 p. + 196 ilustrații, împărțite în două volume, ieșită de sub teacurile Editurii Academiei R. S. România, sub semnătura reputatului profesor, cercetător, istoric și academician Ștefan Pascu.

Oportunitatea publicării acestei lucrări este indiscutabilă: pe de o parte fiindcă lucrările apărute pînă la această dată s-au epuizat, iar pe de alta pentru că ultimele noutăți și descoperiri în domeniu sînt puse în circulație pentru largul public cititor.

Primul volum al lucrării care face obiectul rîndurilor de față este împărțit în patru părți după cum urmează:

a) *partea I*, în care sînt înfățișate temeiurile unității poporului român, p. 11—33; cea dintîi unire a Țărilor Române sub voievodul cu nume de arhanghel, p. 33—45, și supraviețuirea ideii și tendințelor de unire a Țărilor Române, p. 45—60.

Unitatea etnică, lingvistică și religioasă, legăturile permanente dintre «oamenii pămîntului», locuitorii în diferite părți ale teritoriului țării, unitatea în diversitate a acestui teritoriu, au hrănit veacuri de-a rîndul o conștiință unitară în acest sens. Origine, limba, credința, pămîntul și istoria, toate le erau comune. Iar datinile și obiceiurile — cu nuanțe deosebitoare neesențiale —, dintotdeauna aceleași la români, erau

alt de înrădăcinate încît — se afirmă — «mai ușor se putea smulge ghioga din mîna lui Hercule decît să fie abătută românii de la ele» (p. 33).

Legăturile permanente și frecvente pe tărîm economic, social și cultural între toate provinciile locuite de români, în ciuda artificialelor granițe impuse de vremelnice stăpîniri străine și arbitrare, au generat și nutrit idealul de unire, într-un singur stat, a tuturor românilor. Această idee a fost veșnic trează în conștiința lor și la dezvoltarea ei va fi contribuit, nu puțin, oamenii Bisericii care erau de același sînge și vrere ca și ei. Întărîndu-le în acest sens convingerile de unitate și de dreptate. Ideaurile formării unui stat puternic și de sine stătător pe meleagurile vechii Dacii nu puteau fi nici ucise și cu atît mai puțin uitate, pentru că ele erau adînc împlîntate în însăși sîngele și spiritul lor, în datul lor existențial.

(b) *partea a II-a*, p. 61—130, tratează despre strădaniile pentru înfăptuirea unității politice de după momentul Mihai Viteazul. Se știe că veacurile XVIII—XIX marchează pași însemnați în această direcție. În acest rîstimp activează mari personalități românești de tipul unui Inochentie Micu, al conducătorilor mișcării de la 1784, al reprezentanților Școlii ardelenale, al unui Tudor Vladimirescu sau al frunțașilor revoluției de la '48. Din punct de vedere al evoluției conștiinței de sine a poporului român acest rîstimp înregistrează notabile modificări. Conștiința de neam este la un pas de a deveni conștiință națională, în timp ce poporul se străduia pentru a deveni o națiune politică. Conștiința națională și ideea de unitate obțin valențe sporite prin activitatea societăților literare și culturale ce flințau în cele trei Țări Românești. Ideea unității devenise catehismul tuturor românilor. Iată cum se exprima Bălcescu în acest sens: «Ținta luptătorilor pentru drepturi naționale nu poate fi alta decît unitatea națională a românilor. Unitatea mai înții de idei și simțămînte, care să aducă apoi, cu vremea, unitatea politică» (p. 92). Eforturile și străduințele revoluționarilor de la '48, deși zădărnice, n-au fost fără ecou. Însemnătatea lor pentru realizarea Unirii Principatelor și mai apoi pentru desăvîșirea unității de stat peste șase decenii, poate fi asemănată cu aceea a unirii realizate de Mihai Viteazul pentru dezvoltarea conștiinței de neam și apoi a conștiinței naționale în secolele ce i-au urmat.

(c) *partea a III-a*, p. 131—337, este subîmpărțită în rîndul ei în opt subcapitole în care autorul insistă asupra pregătirii și Unirii Principatelor sub Vodă Cuza la 1859, asupra participării întregului neam românesc la înfăptuirea acesteia, precum și la dobîndirea independenței și a intensificării acțiunilor pentru dreptul la autodeterminare și unitate națională. Sintetizînd dorința generală a întregului popor pentru realizarea unirii, se sublinia: «Noi voim unirea pentru că sîntem același popor, omogen, identic, ca nici un alt popor al pămîntului; pentru că avem aceeași obîrsie, același neam, aceeași limbă, aceeași religie, aceleași obiceiuri, aceleași năzuințe și interese și aceleași speranțe ce ne leagă sufletul; pentru că nici un hotar nu ne desparte, pentru că totul ne apropie și nimic nu ne deosebește, afară doar de reaua voință a celor care doresc să ne vadă dezuniți și slabi» (p. 135).

Realizarea Unirii din ianuarie 1859 și crearea României moderne nu-i putea lăsa nepăsători pe românii de dincolo de munți aflați sub nedreapta stăpînire habsburgică. Ele au potențat și mai mult entuziasmul și dorința de a se înfăptui unirea dacoromanismului, a tuturor românilor într-un singur stat (p. 158). — mișcarea cunoscută sub numele de *Pronouncement* fiind edificatoare în acest sens: «România nu poate să existe fără de noi și noi nu putem să existăm fără România». Este locul să amintim aici și contribuția majoră a Bisericii transilvane în această direcție. Prin serviciile cultice, prin presă și prin întruniri de tot felul, oamenii Bisericii nu vor precupeți nimic pentru realizarea acestui sfînt ideal. Tot în această a II-a parte și tot în sensul eforturilor pentru dobîndirea unității statale, autorul prezintă cu competență și lux de amănunte eforturile românilor ardeleni, desigur sprijiniți și de contrații lor din România Mare, pentru îndreptarea vitregei lor situații. Desfășurată pe toate tărurile și în toate domeniile posibile, aceste eforturi se concretizează în mișcarea memorandistă care a însemnat un moment culminant în lupta pentru drepturi politice și naționale ale românilor de peste munți. Ea, — Mișcarea memorandistă —, a reușit să facă din problema românilor transilvăneni o problemă a întregii națiuni române, nefireștile granițe politice dispărînd în fața solidarității impresionante a românilor. Problemele majore ale națiunii i-au preocupat pe toți, indiferent de poziția lor socială și de apartenența politică.

(d) *partea a IV-a* se intitulează «*Jertfe și sacrificii pentru eliberare și unire*» și este subîmpărțită după cum urmează:

1. Lupta pentru autodeterminare și unire în timpul războiului de eliberare și întregire (p. 339—408) și

2. Intensificarea dorințelor și tendințelor de unire în 1917 (p. 408—432).

În cele aproape o sută de pagini autorul urmărește și prezintă desfășurarea luptelor poporului român pentru atingerea scopului său — unitatea statală.

Ne aflăm în preajma izbucnirii celui dintâi război mondial. Prăbușirea Imperiului multinational austro-ungar era iminentă și dorită de popoarele subjugate, pentru că dispariția acestuia aducea împlinirea aspirațiilor, dorințelor și tendințelor lor de unitate statală (p. 339). Se știe că în privința participării României la acest război, păreri erau împărțite. Hotărârea cea mai potrivită luată de conducerea statală de atunci a fost păstrarea unei perioade de neutralitate și apoi cooperarea cu puterile care recunoșteau dreptul României asupra teritoriilor românești din monarhia austro-ungară (p. 348).

«Dorul de a face parte dintr-o Românie măreață și liberă nu-i rezultatul împrejurărilor ce cutremurau Europa de atunci. Nu s-a trezit deodată în sufletul nostru, ci e urmarea unui întreg trecut de suferințe și frământări, e rezultatul unor lupte de secole, purtate pentru apărarea ființei noastre etnice și a teritoriului nostru ocrotitor» (p. 363—364).

De altfel, România — care în întreaga sa istorie de pînă atunci ca și în cea ulterioară nu a purtat măcar un singur război de agresiune —, «era hotărîtă să nu intre în război dacă realizarea idealului național nu îi este garantată» (I. C. Brătianu).

Incheierea tratatului de alianță — august 1916 — cu Antanta prezintă o importanță deosebită căci acum — pentru prima dată — se recunoștea pe plan internațional dreptatea luptei poporului român pentru unitate națională, legitimitatea unității național-politice a românilor, legitatea proceselor istorice ireversibile, suveranitatea și integritatea țării (p. 378).

Cu toate că primul război mondial — se subliniază în carte —, a avut un caracter imperialist, poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotoșire și anexiuni teritoriale: «Noi nu vrem să cucerim pămîntul altora, noi voim să luăm îndărăt pămîntul nostru care ni s-a luat cu nedreptate. Noi vrem să scăpăm de robie pe frații noștri din Transilvania și Bucovina; vrem să redobîndim pămîntul în care își dorm somnul de veci așchangelii neamului nostru: Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare. Noi vrem pămîntul străvechi al părinților noștri, al fraților noștri. Nu vrem răul nimănui, ci vrem dreptate pentru noi și frații noștri».

Cu măiestrie și impresionant informații autorul prezintă, în continuare, organizarea și reorganizarea luptelor, moralul trupelor, eroismul fără seamăn al soldatului român, etc.

Cel de-al doilea volum se deschide cu capitoul «Se împlinește voința poporului» (p. 5—130).

Cu toate schimbările și înnoirile ce vor avea loc în întreaga lume după sfîrșitul celei dintîi conflagrații mondiale, situația României nu este deloc îmbucurătoare, căci întrunirile consacrate tratatelor de pace nu dau nici pe departe satisfacții politice statului român. După atleze sacrificii făcute în luptele din vara anului 1917, România era pusă în fața unei situații ingrate și critice, care însă nu era în măsură să-i abată pe români de la lupta de eliberare și pentru realizarea unității sale statate, căci pentru împlinirea acestor dorințe firești «ea era dornică să lupte pînă la ultimul om» (p. 17). În noile condiții de după încheierea războiului, tendințele și luptele pentru unire au continuat și într-un anumit fel s-au intensificat chiar: «Prea mult își iubesc românii limba și pămîntul, prea mult sînge au vărsat de veacuri pentru idealul lor, prea e puternică conștiința lor națională, pentru a-i putea liniști cineva» (p. 21). În mijlocul frământărilor generale, a constituirii statelor naționale sau a întregirii celor existente cu teritoriile locuite de același popor, românii din Transilvania sînt cuprinsi și mai mult de neastîmpărul generat de febra căutărilor (p. 72).

Cu un patetism deosebit și cu o bogăție uriașă de amănunte, autorul ne prezintă în această primă parte a celui de-al doilea volum pregătirile și eforturile românilor de pe întreg cuprinsul țării, și în special ale celor aflați sub stăpînire străină, pentru realizarea visului de veacuri. Comitetele și comisiile organizate vor duce în cele din urmă la constituirea Consiliului Național Român Central (p. 72—104). Conținutul proclamațiilor, al apelurilor și chemărilor, al cuvîntărilor la toate nivelele, cu ocazia constituirii consiliilor, dovedește un fapt ce se cuvine subliniat: întreg poporul român nu a manifestat în aceste împrejurări, ca de altfel în întreaga sa existență de pînă

B.M.M.S.
2008-2007

acum, atitudini naționaliste și sovine. După veacuri de nedreptăți și opresiuni, buna-conviețuire, colaborare în toate ocaziile, erau sfaturile pornite de pretutindeni (p. 108). Este și motivul pentru care totul s-a realizat într-o ordine și liniște aproape perfectă, fără curgeri de sînge. Strădaniile și eforturile, luptele și izbînzile din ultimele luni ale anului 1918 au fost înțelese și încurajate și de către opinia publică externă, favorabilă căutărilor poporului român.

Toate aceste acțiuni și activități desfășurate în acest sens aveau să culmineze cu istorica Adunare de la Alba-Iulia, programată pentru cea dintîi zi a ultimei luni a anului 1918. Ea, Adunarea, trebuia să întruchipeze, și a reușit acest lucru, «toate straturile națiunii noastre democratice». Este locul să inserăm aici și amănunțit că în afară de delegații aleși, Biserica — a cărei deosebită contribuție în rezolvarea tuturor problemelor ce se iviseră era unanim recunoscută — va fi reprezentată de drept prin episcopi, prin vicarii acestora, prin aleșii consistoriilor și prin protopopi. Prezența delegațiilor, — erau reprezentate toate provinciile istorice românești —, numărul acestora — 1228 (reprezentînd toate păturile sociale) —, ceilalți participanți prezenți, atmosfera impresionantă în care s-au desfășurat lucrările acestei unice Adunări, sînt înscrise în paginile 136—194.

Prin chibzuință matură poporul român a săvîrșit prin aceasta unul din cele mai însemnate acte din istoria sa milenară, dramatică și eroică (p. 195). Lepădînd resentimentele și necazurile acumulate veacuri de-a rîndul, poporul român se înfățișa lumii mîndru, hotărît, senin și chibzuit, dînd uitării, în clipele solemne, suferințele îndurate, nedreptățile suferite (p. 195).

Numeroasele manifestări organizate de masele populare din toate provinciile românești ce au culminat cu grandioasa Adunare de la Alba Iulia, au consfințit voința de unire a întregii națiuni române. Ele încheiau un proces lung și ireversibil, procesul înmănușierii într-un organism statal unitar a tuturor ramurilor națiunii române, a tuturor energilor creatoare de bunuri materiale și spirituale. Această unire nu era rodul unei întâmplări, ci incununarea unei sustinute și neîntrerupte lupte, a multor sacrificii și jertfe, a voinței nestrămutate a întregului popor român. Unirea sufletească, care exista de veacuri în conștiința poporului român, primea prin aceasta o ultimă și oficială sancțiune.

Această frumoasă și ultimă izbîndă aparține întregului popor, tuturor claselor sale sociale: «Foarte frumos s-a făcut ce s-a făcut la Alba Iulia, — spune Nicolae Iorga —, foarte frumos au făcut-o cărturarii înlăuntru, foarte frumos, mai frumos, ce au strigat țărani afară».

«Autorul mării fapte rămîne totalitatea unui popor; autorul adevărat va rămîne mereu anonim, fiind însuși poporul român în totalitatea lui, cu toate energiile lui din trecut, cu toți semănătorii de prin veacuri, cu toți dascălii și apostolii de ieri, cu întreaga jertfă a uneia din generațiile sale», afirmă Ion Agârbiceanu (*Marele anonim*, în «Cele trei Crișuri», 1928, nr. 11—12, p. 176).

Îndărățul strălucitei biruințe pe care o sărbătorim astăzi — 65 de ani de la făurirea statului național unitar român —, au stat «legiunile de mucenici, toată oastea nevăzută a trecutului nostru, căci pentru orice izbîndă mare, morții unui neam se scoală și luptă umăr la umăr cu cei vii» (A. Vlahuță). Și desigur că între aceștia, se vor fi aflat și oamenii Bisericii, despre a căror participare și contribuție marele nostru cărturar și istoric Nicolae Iorga se exprima atît de frumos (*Documente în Senat*, București, 1918, p. 52).

Încheind aceste rînduri, vom sublinia că desăvîrșirea unității de stat a poporului român a avut o însemnătate hotărîtoare pentru destinele națiunii române și că această recentă carte a reputatului învățat Ștefan Pascu este una din cele mai reușite lucrări apărute în ultima vreme despre Marea Unire.

Periclit întregită cu tabelul cronologic, cu rezumate în limbile engleză, franceză, germană și rusă, și cu un indice general, lucrarea este antrenantă, ea adresîndu-se desigur în primul rînd specialiștilor și pasionaților de istorie, dar și largului public-cititor dornic de a cunoaște, de a-și reîmprospăta și de a revalorifica gloriosul și plin de învățămînte trecut al neamului nostru.

ALEXANDRU M. IONIȚĂ

NOUTĂȚI EDITORIALE
ALE INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Au apărut :

Biblia sau Sfânta Scriptură
Călăuza biblică (reeditare)
Mineitul pe noiembrie
Sfânta Evanghelie

Origen, *Opere*, partea a III-a — Col. «Părinți și scriitori bisericești», vol. 8

Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua* — Col. «Părinți și scriitori bisericești», vol. 80

Limbi clasice, manual pentru Seminarile Teologice (reeditare)
Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I
Studiul Noului Testament (reeditare)

Vor apăre :

Ceaslov
Mica biblie
Mineitul pe iulie
Molitfelnic
Noul Testament cu Psalmii
Psaltirea

Fericitul Augustin, *Confessiones* — col. «Părinți și scriitori bisericești», vol. 64

Sfântul Grigorie Taumaturgul și Metodiu de Olimp — Col. «Părinți și scriitori bisericești», vol. 10

Catehetica, manual pentru Seminarile Teologice (reeditare)
Pr. dr. Ioan Mîrcea, *Dicționar al Noului Testament*

Pr. prof. Ene Braniște, *Liturghica generală*

Arhid. prof. Ioan Zăgrean, *Morala creștină*, manual pentru Seminarile Teologice (reeditare)

Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. II
Studiul Vechiului Testament (reeditare)

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
BUCUREȘTI

40.803